„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

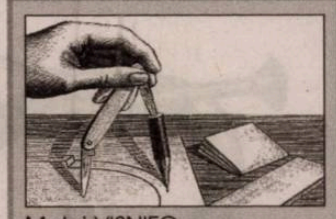

Matei VIŞNIEC
interogarea **europeană**
5

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **802** ■ 4-10 iulie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

ANDREI PLEŞU
„Jumătatea plină a paharului?“
pagina **3**

TEODOR TIŢĂ
„Prea singur preşedintele“
pagina **12**

Interviu cu
CRISTIAN CISMARU
pagina **23**

În tot ce e frivol pe lume

„Este foarte uşor să fii solemn, mult mai greu e să fii frivol.“
G.K. CHESTERTON

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Zigu ORNEA

Formule frivole ale americanizării

(...)

Fenomenul americanizării a pătruns, firesc, și la noi. Unii, autohtoniști revitalizați, protestează, socotindu-l ca un pericol la adresa specificității naționale. Nu aceste reacții retrograd autohtoniste trebuie să ne îngrijoreze. Ele sînt o continuare a stărilor de spirit neaoșiste, prelungiri din interbelic și din deceniile comuniste. Îngrijorarea – reală – vine din altă parte. Și ea este întristătoare cu totul. De fapt, la noi se constată că lucrurile, pe plan socio-economic, înainte de toate, sînt atît de vitrege încît pun efectiv în pericol și integrarea în structurile europene și atlantice, și cele ale americanizării. Sîntem, în România, din păcate, mult retardați, încît ne aflăm cu totul departe de pericolul americanizării și globalizării de care se tem, cu dreptate, cei din apusul Europei. Făcînd abstracție, o clipă, de realitatea orașului industrial, și aceasta, din păcate, înapoiată, ceea ce ne trage în jos, grav și periculos, este situația din agricultură. Să amintesc mai întîi că și azi locuiește la sate încă 45% din populația țării. Iar 35,5% din populația activă a țării e ocupată cu agricultura. Să adaug imediat că acest indicator este, azi, în lume, esențial pentru evaluarea gradului de civilizație al unei țări. În SUA (care, slavă Domnului, are o producție agricolă extraordinară), în agricultură este ocupată numai 3% din populația activă. Iar în țările Uniunii Europene numai între 5-8% din populația activă este ocupată în agricultură.

A pătruns moda filmelor proaste, serial fabricate, golite de artă, aglomerate cu crime, violențe și vulgaritate cu totul scandaloasă. Și talk-show-urile nesfîrșite, cu competențe omnisciente, joase spectacole de varietăți și seriale efectiv dăunătoare și, mai presus de toate, a molimei dependenței totale de televiziune, consumatoare vorace a timpului de lectură. Împotriva acestei invazii de americanizare trebuie să veghem, apărîndu-ne. Asta dacă, acum, se mai poate lupta cu succes împotriva acestui flagel care a cuprins nesățios, în raza sa de acțiune, totul și toate. Mi-e teamă tare că ne-am trezit, pentru acest nobil scop, prea tîrziu. Chiar chemarea efectiv provocatoare a Tîrgului de Carte de la București din anul acesta: „Înapoi la lectură". Mai putem oare spera, acum, în 2001, cînd americanizarea de suprafață (formele ei frivol periculoase) ne-au împresurat copleșitor, că lumea (cu deosebire tineretul studios măcar) se va reîntoarce spre lectură? Am toate motivele să mă îndoiesc.

(apărut în *Dilema veche*, nr. 433, 15-21 iunie, 2001)

Dilema veche vă propune

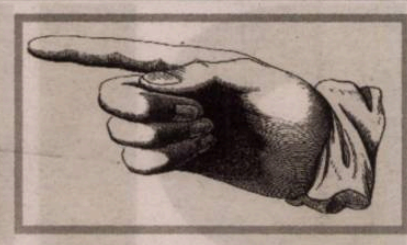

■ Cel mai recent roman al lui Tudor Ganea, *8*, apărut recent la Editura Polirom, ne introduce într-un univers rural puternic erotizat, cu femei și bărbați săraci, manelişti, șmecheri, interlopi, fiecare stăpînit de păcate. O distopie care se desfășoară în fața cititorului asemenea unui bulgăre de zăpadă. (Cristina Ștefan)

■ Am niște teancuri noi de cărți, care mă așteaptă cuminți, dar am început cu Zadie Smith, *Swing Time* (traducere de Mariana Pirotească, Editura Litera, 2019) și cu Helen Thomson, *De neconceput (O călătorie extraordinară prin lumea celor mai stranii creiere)*, traducere de Irina Brateș, Editura Vellant, 2019. Mi se pare că merg bine împreună. (Ana Maria Sandu)

■ La Green Hours, pe 7 iulie, seară de teatru, de la ora 20: „Colibri sau Ce ție nu-ți place altuia nu-i pasă", de Garret Jon Groenveld, cu Daniel Popa și Irina Margareta Nistor, regia și scenografia: Daniel Popa. Recomandat pentru fanii distopiilor sub formă de comedie. (Stela Giurgeanu)

■ Dacă n-ați citit *Tu* (Caroline Kepnes, apărut la Herg Benet în 2017), sigur ați auzit de serialul omonim produs de Netflix. Joe Goldberg, excepțional librar și criminal în serie, este personajul principal. La aceeași editură tocmai a apărut al doilea volum din serie, *Corpuri ascunse*, pe care îl descriu cu cuvîntul folosit de Stephen King: „Hipnotizant!" (Anca Zaharia)

■ O vizită la „Kyralina", librăria franceză din str. Biserica Amzei, e un prilej de bună dispoziție, prilejuită de oferta de carte generoasă, rafturile colorate, pentru copii, literatură franceză în original, dar și mulți autori români, traduși în franceză... o oază de francofonie, într-un ocean de liniște și deconectare/reconectare la un univers familiar, dar mereu reînnoit. O atmosferă benefică pentru studiu și joc/joacă... Într-un colț, Panait Istrati cu al său roman în franceză care stă la originea inspiratei denumiri a locului. De neocolit raionul *„Des bons livres à petits prix"*... Și tot aici puteți comanda cărți în străinătate. (Ruxandra Mihăilă)

■ În cinematografe, documentarul *Tintoretto. Un rebel în Veneția*, în regia lui Giuseppe Domingo Romano. Plecînd de la restaurarea a două lucrări ale pictorului Jacopo Comin, zis Tintoretto (1518-1594), „Maria în meditație" și „Maria citind", filmul spune prin gura unor cunoscători povestea vieții și artei acestui artist renascentist de prim rang, în contextul Veneției secolului al XVI-lea. Nu se poate rata, fie și pentru că sălile noastre de cinematograf primesc rarisim un asemenea film. (Sever Voinescu)

■ Pe 19 august, Filarmonica din Berlin va intra într-o nouă eră, odată cu începutul oficial al noii ei conduceri muzicale asigurate de Kirill Petrenko. În această formulă, renumita orchestră va deschide anul acesta Festivalul Enescu. În așteptare, noul CD al ansamblului sub bagheta celebrului dirijor rus merită toți banii. CD-ul conține doar 44 de minute de muzică – *Simfonia a 6-a („Patetica")* de Ceaikovski. Melomanii, însă, nu sînt descurajați de acest amănunt și au dreptate. Ce muzică! (Sever Voinescu)

■ E în desfășurare turneul de tenis de la Wimbledon. Se întîmplă în fiecare an pe vremea asta. Totuși, trebuie observat că britanicii știu ca nimeni alții să-i conserve an de an prestigiul. E de amintit că e singurul turneu de Mare Șlem în care jucătorii încă sînt obligați să poarte echipament alb, deci singurul care mai justifică în mod concret numele de *sport alb* dat tenisului. Se spune că cine cîștigă un turneu de Mare Șlem (din cele patru) e un mare campion. Despre cine cîștigă Wimbledon-ul se spune însă că intră în istorie. E un lucru pentru care merită urmărit. Iar pentru cei care nu sînt neapărat atrași de acest sport, cred că numai și privitul verdelui ierbii pe care se joacă face bine la ochi. (Andrei Manolescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **I.D. Sîrbu**
- **P.P. Carp**

album dilematic Marius Chivu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin Sandu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

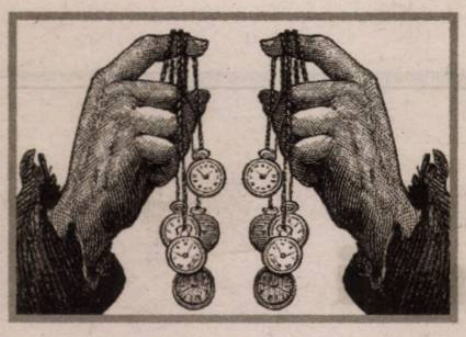

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Jumătatea plină a paharului?

Anul acesta avem, se pare, oarecare noroc în materie electorală. Partidul de guvernămînt a ieșit prost din competiția cu Opoziția (așa pestriță și confuză cum este...), iar alegerile Congresului Național PSD au creat neașteptate fisuri interne și „opțiuni“ tactice, de natură să transforme *stricăciunea* în *nebuloasă*. Nu putem vorbi, totuși, despre o binevenită „parte plină a paharului PSD“, dar ne putem face iluzia că „partea goală“ a devenit un fel de șprit, o combinație de „tărie“ cu apă chioară, oricum mai bună decît fudulia netrebniciei „salvatoare“ de neam de pînă acum. Nu știu mai nimic despre „cîștigătorul“ Fifor. Aflu că, la bază, e filozof. Or nu e puțin lucru să ajungi ministru al armatei din postura de metafizician! Ce văd e un portret de politician nu prea volubil, zîmbind stingher, prudent și loial partidului. Pe frumușelul Orlando, alt cîștigător, îl percep ceva mai clar. Un soi de *playboy* în pragul retragerii, bucuros să se machieze convenabil pentru a fi la vedere, sigur pe competența și misiunea lui providențială („trimis în România“ de Creatorul însuși), arborînd un șmecher surîs „șarmant“ pe post de pricepere profesională. Simplu spus, un candid caraghios tomnatec... De doamna Dăncilă nu mai am nimic de spus. Spunea ea tot. „Damă bună“, inocent dezadaptată, revenindu-și mereu „din pumn“, cu un optimism lăcrămos. Pe scurt, o gospodină victorios ospitalieră!

Dar hai să ne uităm și la cealaltă jumătate a paharului, plină de sare și piper, încurajatoare nu prin virtuțile ei „constructive“, ci prin adumbrirea cîtorva „mituri“ de paradă ale marelui partid. Dincolo de faptul că am avut surpriza, de neînchipuit, să auzim huiduieli în plen la adresa unui marcant lider („baron“) PSD (dl Oprișan), mai sînt de inventariat cîteva „noutăți“ pînă una-alta benefice. Monumentalitatea cîtorva „vedete“ de front a ieșit știrbită. Cum să fie șters din prima linie Șerban Nicolae?! Muncitorul de la fabrica de mecanică fină din București (care va să zică „dosar“ beton), cel care a introdus, în dezbaterea parlamentară, formulări viguroase de tipul: „Penală e mama care v-a făcut nesimțită!“ sau „Nu vă rînjiți fasolea la mine!“ (insul fiind campion în materie de „fasole“ dentară). Și cum să fie „marginalizat“ un asemenea om, cînd, din proletar cinstit, a ajuns jurist de renume, iubit de mic și de Ion Iliescu, și de Adrian Năstase, și de Dragnea? Și cum să nu fie la vîrf, cînd a avut o inițiativă parlamentară de abolire a arestării corupților, pentru a se evita mizerabile acte de răzbunare și abuz?

Dar cum de nu s-a profilat, mai aproape de rampă, vitejia haiducească a lui Cătălin Rădulescu, zis „Mitralieră“, patriotul care s-a declarat dispus să-i împuște, cu AKV-ul său, pe protestatarii antiguvernamentali? Omul e medic de meserie, dar un medic înclinat să înlocuiască profilul profesional al salvatorului de vieți cu dexteritatea celui care preferă să inducă moartea... În plus, e un erou: are „merite deosebite“ în revoluția din decembrie, dar nu mai ține nici el minte dacă a luptat la Pitești sau la Timișoara. Gîndirea lui politică e de o exemplară sinceritate: după pierderea recentă a alegerilor, a propus ca aceia cărora Guvernul le-a mărit salariile să dea banii înapoi. Un fel de a recunoaște că PSD lucrează în binele poporului, cu condiția ca poporul să lucreze în binele lui. Și dacă nu o face, să poftească să returneze cheltuiala...

O altă pierdere majoră a politicii de vîrf cu care ne-a obișnuit PSD este eșecul lui Codrin Ștefănescu în propria sa ogradă. Nu îndrăznesc să-l tratez prea aspru, pentru că, din cîte am aflat, sîntem colegi... Omul e „critic de artă“, colecționar, mistagog, competent în istoria picturii și a mobilierului, bucuros să pronunțe „Van Dic“ și „empir“, cînd se referă la Van Dyck și Empire, probabil din amor pentru limba română. Trecut, cu egală autoritate, și pe la PRM, și pe la Conservatori, și pe la PSD, dl Codrin Ștefănescu e o ființă complexă, dar, la o adică, radicală: de cîte ori își arată mușchii, face paradă de creier, iar de cîte ori are nevoie de creier, își joacă mușchii. Evacuat pînă și din PRM (cu epitete tipic vadimiste, specialitatea „maestrului“: „slugă hoață“, „oligofren“, „făcătură ordinară“, „psihopat“, „chelios manelist“ etc.), Codrin Ștefănescu (perechea ideologică a Olguței Vasilescu – și ea adeptă fragedă, încă de la 16 ani, a „tribunului“) nu reușește, deci, în nici un partid, nici măcar în cel cu care are cele mai multe afinități, să rămînă în simpatia șefilor săi. Pînă și un politician de croiala brutală a lui Vadim a simțit nevoia să-l preia, nervos, în circul demagogiei sale.

Dar Ecaterina Andronescu? N-a avut ea curajul să facă „disidență“ sub Dragnea, dar să se și întoarcă la matcă, atunci cînd a apărut la orizont un fotoliu guvernamental? Nu s-a luptat ea, de cîte ori a fost ministru al Învățămîntului (parcă de vreo trei ori), să îndrepte greșelile „sistemului“, chiar și pe cele ale propriilor mandate anterioare? N-a reînființat ea școlile profesionale, după ce le-a desființat? E curios că o asemenea personalitate a obținut atît de puține voturi. Dar unde e fiorosul Nicolicea? Dar unde e madam Plumb? Sau Carmen Dan? Sau acest Zorro al tinerei generații pe nume Pleșoianu? Cum de n-au ajuns ei, prin vot democratic, în primul rînd al organizației?

E clar: în PSD bate un (vechi) vînt de „înnoire“! Ne reciclăm! Încercăm un alt fel de „la fel“! Nu e puțin lucru! Mîine-poimîine o să ne pomenim și cu înlocuirea doamnei Dăncilă! Ce-ați zice de Adriana-Doina Pană? Firește, dacă scapă, ca și Liviu Dragnea, de conspirația mondială care, pentru a-și împlini fărădelegile, plănuiește asasinarea ei.

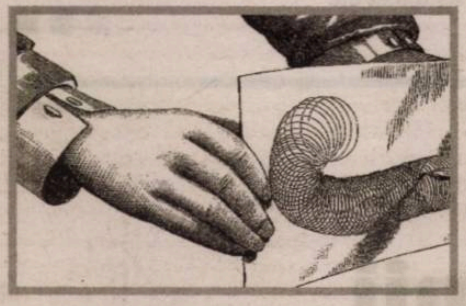

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Puterea

(marginalii la un congres)

Cu adevărat, puterea este un drog! Și nu unul oarecare, ci cel mai puternic și mai eficient. Ce fel de opium, de hașiș ori de heroină, cocaină și toate celelalte, luate, prizate, injectate, traficate de-a lungul timpului, se pot compara cu ea? Unii le-au lăudat și consumat pe celelalte, alții le-au urît, alții, precum Andrei Oișteanu, le-au studiat științific. Dar în comparație cu drogul puterii, valoarea lor e îndoielnică, efectele minore și relative: sigur, unele exaltă un timp dispoziția, oferă inspirație unor poeți și pictori, calmează unele suferințe, dar efectele rămîn limitate și negative. Nu tot la fel și puterea: cînd cineva o ia în proporții adecvate, el înflorește fără încetare și se transformă înspre bine. Priviți la marele exemplu, pus dinaintea noastră: dna Viorica Dăncilă. Cît timp Dragnea o ținea din scurt, nu putea citi corect cîteva propoziții la rînd. Odată Dragnea dispărut din viața publică, iată că, miraculos, nu mai dă semne de analfabetism funcțional. Nu numai că citește fără cusur, dar și vorbește liber și (aproape) fără gafe de gramatică. În curînd, s-ar putea să spună și vorbe de spirit, mai știi? Dintr-o dată a căpătat aplomb și pricepere. Ciuca bătăilor unei întregi țări a ajuns suficient de abilă ca să manipuleze un întreg congres al partidului și să se facă aleasă cu o largă majoritate, după ce a schimbat la repezeală sistemul de vot. Adversarii dinăuntru și dinafară au cîrtit puțin, dar în zadar. Cele cîteva aplauze pentru Liviu Pleșoianu, nostalgic după Dragnea, sînt un nimic. Nimeni n-a mai rîs de Dăncilă. Posedată de prezența miraculoasă a puterii, n-a avut nevoie decît de cîteva zile pentru a subjuga partidul. A devenit asertivă, abilă, mai s-o crezi că va face o autostradă „cap-coadă“ sau că partidul va cîștiga alegerile prezidențiale, așa cum a promis.

Drogul puterii e minunat, deci: face ca ceea ce era în om reprimat să se defuleze, tot ce era ascuns cu jenă să iasă curajos la lumină. Timiditatea, stîngăcia dispar. Omul își realizează potențialul, ba chiar mai mult decît atît. Statura lui morală și intelectuală crește mult peste mărimea sa naturală. Căci nici un alt drog nu oferă ajutoare, consilieri, servicii din partea altora care se înghesuie să servească. Cel puternic devine, grație lor, și mai puternic, și astfel drogul acționează și mai eficient. Începe să i se spună că e cel mai capabil, cel mai deștept, cel mai frumos, cel mai... Întîi respinge cu modestie asemenea spuse, dar treptat începe să le creadă, apoi devine chiar nemulțumit cînd nu le aude repetate. Mai are o singură problemă: nu tot universul îl recunoaște ca atare, și aceasta e un motiv de tristețe, ba chiar de sinceră indignare la majoritatea oamenilor puternici. (Vedeți cazul Trump.)

Mai s-o crezi că va face o autostradă „cap-coadă“.

Ce păcat că acest drog nu poate fi utilizat în scopuri terapeutice, mai ales cu persoanele prea timide, fricoase, refulate, cu complexe de inferioritate! Dar cine știe: poate că știința va inventa asemenea posibilități într-un viitor nu prea îndepărtat: de exemplu, un fel de „insule fericite“, unde pacienților să li se dea puterea supremă peste niște androizi, care, de exemplu, ar putea să imite perfect niște pesediști reuniți în congres după un dezastru electoral. (Nici n-ar fi niște algoritmi prea complicați pentru a-i copia pe alde Teodorovici, Oprișan, Ștefănescu și restul, căci sînt atît de previzibili!) Contra unei sume de bani, complexatul sau complexata ar trebui să organizeze congresul de androizi și să se facă ales. Cred că, la sfîrșit, se vor constata progrese remarcabile în echilibrul psihic al respectivului.

Sau poate totuși că lucrurile nu au efect decît în realitate. Nu a părea că ai puterea, ca într-un joc sau o ipotetică terapie cu androizi, ci a avea efectiv puterea e totul. (Dar oare e chiar așa o mare diferență între pesedistul la congres și un android inteligent?) Sigur, asta aduce cîteva inconveniente pentru ceilalți, care suportă puterea și consecințele sale. Dar dacă nu le place, n-au decît să încerce să dobîndească și ei o mică putere – fie și peste un birou, peste o scară de bloc, peste o echipă de la spații verzi, dacă peste o țară sau o lume nu le este cu putință. Și asta-i o particularitate a puterii: dacă o ai, nu vrei să o fumezi sau prizezi împreună cu alții. Puterea se folosește strict individual, e geloasă și refuză îndărătnic orice „poștă“.

Mai există un inconvenient al puterii: aproape întotdeauna se pierde. Și atunci, vai de cel care-i supraviețuiește. Cura de dezintoxicare se face uneori la închisoare, alteori în exil, alteori (și e cel mai amarnic) la pensie, dar indiferent de loc, e dureroasă, aproape tragică. Omul privat de putere îmbătrînește brusc, se pocește, se stafidește, capătă ticuri urîte. Nu odată apar boli trupești sau bolile vechi devin mai agresive. Pierde prietenii, ba-și pierde chiar și dușmanii autentici. Redevine nerod, analfabet și complexat ca la început și, mai ales, capătă o fixație pentru trecutul său, pe cînd era puternic. Veșnic va povesti ce lucruri glorioase ar fi făcut el de n-ar fi fost împiedicat de ticăloși și trădători. Devine postum lui însuși, umbră firavă a ceea ce credea că a fost. Așa că e preferabil să moară în timpul deținerii puterii. Atunci va avea parte de funerarii naționale și de discursuri patetice. Firește, ele vor fi uitate cîteva zile sau luni mai tîrziu, ba chiar retractate. Fidelii de odinioară se vor grăbi să-l acopere cu critici. Judecata istoriei, ghidată de alții, noii puternici, îl va trata cu dispreț. Dar măcar lui (sau ei) de asemenea spini nu-i mai pasă.

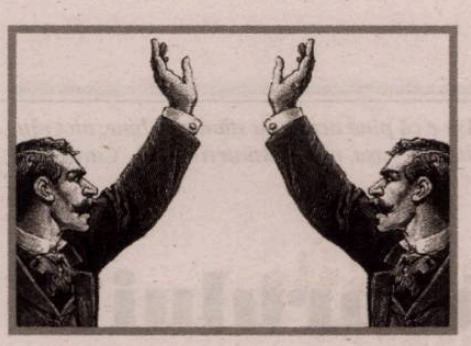

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Dragoste de puști

E noapte și în tren e cald. Mă duc în tabără la Costinești și sînt îndrăgostit praștie. Nu cred că m-am chinuit mai tare vreodată la școală ca în ultimele luni, dar a meritat. Locurile de tabără erau limitate și tata era alcoolic, și nu șeful de la ziarul local. Lăză, băiatul șefului, desigur că a prins și el loc, că doar în comunism meritocrația avea aceleași principii ca în PSD. Aflasem că minunăția de față care mă băga în seamă la baschet se ducea în tabără cu pricina, așa că brusc învățatul avea logică și pe termen scurt.

Urăsc comunismul cu spume și am decis să devin un liberal ilegalist. Am introdus de cîteva luni bune o taxă pe beție și nesimțire. De fiecare dată cînd tata sau unchiul Gogu erau nesimțiți, că beți erau tot timpul, le sparleam mărunțișul de prin buzunare. Nu tot mărunțișul, ca să nu creez suspiciuni, căci bețivi-bețivi, dar zgîrciți. Noroc că alcoolul nu ajută memoria și că verișorii mei sînt mult mai susceptibili. Oricum, scopul era nobil, căci zîna de care sînt îndrăgostit e cu stare, iar eu, sărăntoc.

Tanti Scăunașu muncește la alimentară și îmi schimbă de fiecare dată mărunțișul. Mama a simțit probabil că se întîmplă ceva ciudat, așa că mi-a dat și ea bani pentru tabără. Mă simt pentru prima dată în viață bogat. Peste cîteva zile o să-mi dau seama că standardele mele de bogăție sînt cam la fel ca standardele de inteligență pentru tanti Viorica Vasilica.

E prea cald în compartiment, așa că ieșim pe hol. Mă ia de mînă pentru prima dată. Îmi vîjîie capul de fericire. Piticii din creier sînt toți pe pereți și e mega-petrecere cu artificii. Petrecerea aia cimentează o tradiție care o să dureze mulți ani, aceea de pămpălău. O să mă aștept tot timpul ca fetele să se dea la mine. Dumnezeul pămpălăilor e generos, nu am de ce să mă plîng. Probabil o compensație pentru faptul că trebuia să am grijă de toți bețivanii familiei.

După ce trecem de București adoarme la mine în brațe. E o lumină chioară în compartiment, vecinii de locuri sforăie cu spume, miroase de parcă generații după generații de capre și oi au trăit în compartimentul ăla, dar eu sînt în rai.

Transpiră rău în somn și tresare de multe ori. De fiecare dată cînd o șterg de transpirație zîmbește cît casa. Mă ține strîns de mînă. Pentru prima dată simt cum e să nu mai vrei să curgă timpul.

Ajungem în Costinești cînd răsare soarele. Încă ne ținem de mînă că, deh, nu se știe ce se poate întîmpla. Litoralul e plin de hoțomani. E ca în filmele cu proști. Sînt frînt de oboseală și dau pe dinafară de fericire. Sîntem într-o tabără comunistă, așa că fetele cu fetele și băieții cu băieții. Mergem totuși la plajă împreună. Stau cu Lăză într-o căsuță de piatră oribilă. Băietul e plin de bani, fumează și are gînduri mari de pileli. Gagica lui este o fostă colegă de clasă, o frumusețe sexoasă rău, dar absolut incomparabilă cu zîna mea.

Pe seară ne ducem la baschet. Sînt echipe mixte – doi băieți și o fată. Jucăm împreună și batem tot, că doar trebuie să impresionez minunăția de lîngă mine. Sînt și fetele de la Cluj în cantonament. Una dintre ele joacă foarte bine și mă trezesc, la un moment dat, foarte-foarte aproape de fața ei. Are aceiași ochi albaștri-verzui cu pete aurii și îmi rămîne cumva în cap. Peste 25 de ani o să avem amîndoi ditamai șocul reușind să ne amintim meciul pe care l-am jucat, pe banca unui parc din Budapesta.

Ne luăm înghețată și apoi mergem pe plajă. Prindem un apus miraculos și mă gîndesc serios că, la cît de fericit sînt, aș putea să încerc mersul pe apă. Îi spun asta și rîde. Rîde în fapt la toate glumele mele și are o gură mare, mare și frumoasă, și eu sînt îndrăgostit blană.

Visele mele sînt toate pline de ea rîzînd și mă trezesc ca și cum aș fi creat eu lumea așa cum trebuie. O să pricep în ziua aia că îi place mult porumbul fiert. Eu, datorită rădăcinilor aristocratice și dotărilor din jurul bordeiului bunicii, am mîncat tone de porumb în toate felurile posibile. Nu aveam noi mare lucru, dar de porumb eram plini. Și de purici, dar ăia nu erau comestibili.

Împarte porumbul ei cu mine și învăț primul compromis din dragoste. Pretind că e tortul cu nuci pe care îl face unchiumeu neamț din Caransebeș. Are cam același gust că, deh, mai am puțin și îmi cresc aripi. Nu de cioară, ci d-alea albe.

Găsim la un restaurant, lîngă tabără, pepsi. E 3 lei și 25 de bani, și e prima dată cînd beau așa ceva. Hotărăsc că ăla e gustul ambroziei. Îi zic și ei. Rîde, ea a băut de mai multe ori pepsi.

Seara ne ducem într-un castel de jucărie din fața taberei. Mă sărută pentru prima dată. Pepsi-ul e o chestie de rahat, comparativ. Nu a fost nimic sexual. A fost dragostea aia de adolescență în care am fost cel mai bun și mai fericit om de pe pămînt fără nici un fel de dubiu. Dragoste fără de care nu aș fi fost eu.

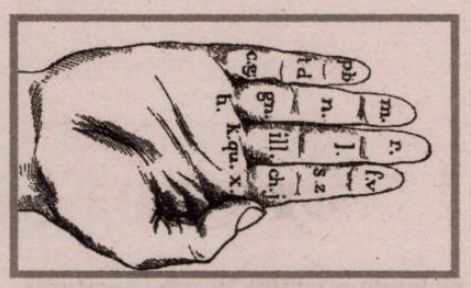

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Etica și neuronii

Am convingerea – empirică, desigur, nu sînt nici medic, nici antropolog – că etica, simțul principial al individului, impulsul distingerii răului de bine reprezintă niște realități neurologice. Sînt, cu alte cuvinte, sau ar trebui să fie segmente bine delimitate în interiorul rețelelor noastre neuronale. Există așadar, în anatomia omului, ceea ce s-ar putea numi *creierul moral*. Într-o carte relativ recentă (din 2006), intitulată, sugestiv, *Moral Minds*, un profesor de la Harvard, Marc D. Hauser pe numele său, a încercat, pornind de la celebra „gramatică universală", predicată odinioară de Noam Chomsky, să demonstreze materialitatea unei similare „gramatici morale" în evoluția umanității pe Terra. Dacă inegalabilul lingvist de la MIT credea că ne naștem cu un fel de program gramatical, de natură „informatică", în genele noastre, program ce ne face capabili ulterior să învățăm orice limbă pămînteană, Hauser bănuiește, tot așa, că deținem, în ADN, codul etic, arătîndu-ne apți, în timp, să exercităm judecata morală. Limba e înnăscută în noi (sîntem dotați, nativ, cu un „creier lingvistic"), iar etica, identic, ține de universul embrionar al ființei (insul ar fi „echipat", încă din stadiul prenatal, cu un „creier moral"). O întîmplare din istoria americană, despre care am scris aici în trecut, confirmă, cum să zic, în mod practic, această teorie. Mă gîndesc la muncitorul de la căile ferate, din secolul al XIX-lea, Phineas Gage, accidentat, la un moment dat, de-a dreptul macabru. În urma unei explozii, o bară de metal i-a străpuns craniul, printr-unul dintre lobii oculari, ieșind apoi afară în zona parietală. Lobul frontal i-a fost practic zdrobit, însă bietul om nu a murit. A trecut prin mai multe operații și a mai trăit cîțiva ani. Au rămas povești uimitoare despre el. După traumă, se pare, Gage *și-a schimbat complet caracterul*. Din băiatul harnic, onest, săritor și afabil, a devenit un leneș, mincinos, egoist și mitocan fără pereche. În linia argumentației de mai sus, aș concluziona, fără mari ezitări, că nefericita rangă-torpilă îi distrusese, de fapt, creierul moral.

Dizabilul moral „vede" lumea prin lentila deformatoare a propriei sale carențe structurale.

Fără o experiență științifică în domeniu, eu aș vedea lucrurile ceva mai nuanțat. Tind să cred că doar *am fost programați* să avem un „creier moral", nu și că, automat, *deținem cu toții unul*. Nu mă feresc să observ că, în contemporaneitate, creierul în cauză constituie mai degrabă un accesoriu anatomic de lux, o veritabilă raritate biologică, decît o constantă a naturii umane. Merg chiar mai departe cu speculația și afirm că, în prezent (nu am competența să mă pronunț asupra întregii istorii, deși, o știm prea bine, poveștile noastre rămîn, în ciuda aparențelor, sub semnul unei eterne ciclicități!), sensibilitatea etică nu cunoaște „grade" ale manifestării sale în individ. Ea este unidirecțională – fie *există*, fie *nu există*. Susțin de aceea că mulți dintre semeni *nu au* creier moral. Am verificat asta nemijlocit, relatînd, în diverse contexte, mici alegorii cu substrat etic unor inși pe care îi suspectam de impermeabilitate la ideea de moralitate. Ele se loveau de orizontul lor hermeneutic ca de un zid. Nu dezvăluiau „organ" pentru etică, percepția axiologică pentru binele moral era acolo nulă. Și nu mă refer la oameni fără abilități intelectuale. Dimpotrivă, majoritatea „subiecților" micilor mele teste etice au fost, de-a lungul vremii, ipochimeni educați și, în general, sofisticați în exercițiul cerebral. Cu toate acestea, s-au dovedit obtuzi la „problema morală", pe care nu reușeau să o proceseze (în conversație, ea rămînea mereu *în exteriorul* cîmpului de analiză rațională). Exemplu. Îi comunici unui astfel de personaj faptele mărinimoase săvîrșite de un terț, cunoștință comună. Ce se va întîmpla? „Amoralul" (absentîndu-i organul etic, îmi vine să-i spun mai curînd așa decît „imoral") te privește cu ochi goliți de expresie și, imediat, îți „explică" partea ascunsă a narațiunii pe care tocmai i-ai expus-o și pe care, în naivitatea ta insurmontabilă, ești inapt să o pricepi. Ce „descoperi" în „traducerea" decerebratului etic? Nici vorbă de generozitate la eroul tău! Numai meschinărie disimulată, ipocrizie pernicioasă și interese voalate.

Dizabilul moral „vede" lumea prin lentila deformatoare a propriei sale carențe structurale. Binele ajunge rău, frumosul – urît și adevărul – minciună, în sistemul lui „interpretativ". Lumea e atinsă, iremediabil, de morbul corupției, oamenii sînt viciați, destinul umanității are doar dimensiune fatalist-apocaliptică. Îți prevede, inevitabil, eșecul prin inocență și te condamnă, aluziv, la marginalitate, într-un mecanism al degradării morale pe care nu-l înțelegi. Uneori, mă îngrozesc vorbind cu asemenea „constructe" umane, „rezultate" ale neputinței naturii. Mă gîndesc, oripilat, că ei ar putea avea, într-o bună zi, dreptate. În consecință, plin de scepticism, ajung să meditez că, treptat, creierul moral ar putea deveni o extensie inutilă în noi, aidoma apendicelui.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

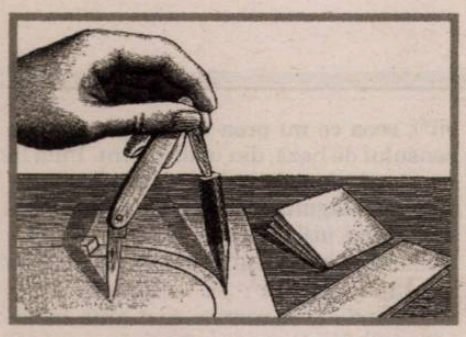

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

„O Europă durabilă, un viitor durabil“

Acest titlu este de fapt sloganul cu care Finlanda a preluat, pe 1 iulie, de la România, președinția rotativă a Uniunii Europene. După zilele de caniculă de la sfîrșitul lunii iunie, sloganul vine ca o briză reconfortantă întrucît Finlanda este campionul Europei în materie de comportament ecologic și își propune să insufle acest spirit întregului continent.

Merită analizat interesul crescînd, din ultimii douăzeci de ani, pentru acest termen, *durabil*. În Franța, el a fost introdus în limbajul politic de președintele Jacques Chirac. El a vorbit primul despre necesitatea unei *dezvoltări* durabile, și a continuat apoi să vehiculeze această idee, și anume că obiectivele economice pe termen scurt sînt de fapt nefaste. În ultimele două decenii, mai ales după ce China a trecut la economia de piață, a devenit tot mai evident că modelul de producție și de consum adoptat de întreaga umanitate nu poate să *dureze*. A devenit limpede și faptul că planeta nu poate suporta la infinit presiunea unui *productivism* agresiv însoțit de epuizarea resurselor și de risipă absurdă.

Civilizația umană nu poate *dura* dacă oamenii nu-și vor schimba atitudinea față de mediul înconjurător, iată ce încep să înțeleagă atît oamenii, cît și responsabilii politici, deși cinismul clasei politice întîrzie adoptarea unor noi comportamente, *ecoresponsabile*.

Finlanda, țară numărînd 5.500.000 de locuitori, condusă de un guvern social-democrat aliat cu ecologiștii, își propune să contribuie la forjarea unei conștiințe ecologice în Europa. Ca să dea un bun exemplu, orașul Helsinki a decis să-și închidă centralele electrice pe bază de cărbune. În școli, copiii sînt învățați că trebuie să economisească apa și energia electrică. Consumatorii sînt sfătuiți să nu cumpere chiar tot ce cred ei că le trebuie. Există și produse pe care le putem împrumuta doar pentru o anumită perioadă. De unde și conceptul de *bibliotecă* introdus în unele magazine de vestimentație la modă. Doriți să purtați pentru o vreme niște haine la modă și niște accesorii? Împrumutați-le, bucurați-vă de ele și apoi aduceți-le înapoi, vă costă mai puțin și evităm în felul acesta risipa – iată filozofia unor buticuri precum Tampere și Järvenpää de la Helsinki.

Civilizația umană nu poate dura *dacă oamenii nu-și vor schimba atitudinea față de mediul înconjurător.*

Finlandezii sînt și în avangarda unui nou tip de turism, numit și el *durabil*. Puteți să vă bucurați de natură și de călătorii fără să emiteți în atmosferă cantități enorme de bioxid de carbon, cam așa ar putea fi formulat sloganul acestui nou tip de comportament. Acest turist *grijuliu* față de natură va prefera, de exemplu, călătoriile cu trenul în locul celor făcute cu avionul. Se știe deja că un traseu cu avionul poate însemna o cantitate de bioxid de cabon de 40 de ori mai mare decît cel parcurs cu trenul. De altfel, din țările nordice vine o nouă *tendință*, numită *„flygskam“*. Totul a început în Suedia cu un fel de boicot al zborurilor aeriene. Tot mai mulți scandinavi consideră că trebuie să ne fie rușine atunci cînd luăm avionul, mai ales pe distanțe scurte, întrucît contribuim astfel la distrugerea stratului de ozon și la poluarea planetei. Nu e glumă, acest tip de culpabilitate sau de culpabilizare funcționează, iar Agenția suedeză de transporturi arată că numărul de pasageri a scăzut în Suedia cu 4,4% de cînd a apărut fenomenul *„flygskam“*.

Tot în țările nordice este vizibil și așanumitul „efect“ Greta Thunberg. Tînăra activistă suedeză preocupată de protecția mediului înconjurător a dat o lecție de civism foarte mediatizată la începutul acestui an: fiind invitată la Forumul economic de la Davos, din Elveția, ea a optat pentru o călătorie cu trenul, care a durat 32 de ore, decît una de două ore și jumătate cu avionul. Sigur, nu toată lumea își poate permite acest lucru, dar toată lumea poate reflecta, de exemplu, la flagelul vacanțelor scurte cu avionul. Cînd sute de mii de oameni iau un zbor *low cost* pentru a petrece doar un week-end într-o altă capitală sau oraș al Europei, este limpede că gestul lor nu are o conotație *durabilă*.

Turismul *durabil* rimează cu alte formule similare: produse *durabile*, finanțări *durabile*, mobilitate *durabilă*, transport *durabil*, orașe *durabile*... Termenul *durabil* are o conotație ecologică: în orice domeniu, acțiunile noastre sînt *durabile* dacă avem grijă să nu risipim ceea ce nu noi am produs, ci ni s-a dat (de către natură), dacă avem grijă să nu poluăm apele și atmosfera, să nu cumpărăm mai mult decît avem nevoie și să nu umplem chiar în fiecare zi cîte o pubelă întreagă cu deșeuri menajere...

În Finlanda s-a mai dezvoltat și o rețea de restaurante *slow food,* precum și o *ecogastronomie,* punînd accentul pe produsele proaspete locale și de sezon. Europa, impulsionată și de Franța, se dorește oricum în avangarda mișcării ecologice mondiale. Mediile de informare ar face bine să popularizeze ceva mai mult inițiativele *responsabile* în materie de consum și comportament cotidian, decît să reia publicitățile iresponsabile ale societății de consum.

Recent, la summit-ul G20 de la Osaka, responsabilii europeni s-au fotografiat împreună cu omologii lor din Brazilia, Argentina, Uruguay și Paraguay. Motivul este semnarea unui tratat de liber-schimb cu aceste țări, considerat „istoric“. De fapt, el este iresponsabil, întrucît va stimula supraproducția și va face să circule dintr-o parte în alta a planetei mii de tone de produse care nu sînt indispensabile. Europenii vor putea, de exemplu, să mănînce anual 99.000 de tone de carne de vită provenind din America Latină. În timp ce producătorii de carne europeni vor rămîne cu produsele lor nevîndute. Acest tip de tratat de liber-schimb este departe de a fi *durabil*.

Gabriela BLEBEA NICOLAE

Scrisoare deschisă despre cazul Sorinei

Doamnelor și domnilor jurnaliști, avocați, parlamentari, reprezentanți ai partidelor politice, membri ai ONG-urilor, membri ai instituțiilor de ocrotire a copilului,

Doamnelor și domnilor guvernanți, domnule președinte,

Folosiți prilejul mediatizării cazului Sorinei ca să corectați legislația greșită în numele căreia sînt tratați copiii abandonați din România. Drama Sorinei este infinit mai mică decît drama celorlalți copii din sistem, pentru care nu se luptă nimeni.

Sorina are o identitate. E un chip. Are un nume. Mai toți ceilalți copii din sistem sînt doar niște dosare. Dosare care, pentru 50% din ei, încep la maternitate, uneori cu ancheta poliției pentru a identifica mama, că liniuța din dreptului tatălui rămîne, pentru mulți toată viața, tot numai o liniuță. Mai departe, dosarul e completat cu vreo 200 de zile de internare, așa cum reiese că se întîmplă pentru cei mai mulți copii abandonați imediat după naștere. Apoi, copilul abandonat e repartizat la un prim asistent maternal, de unde mulți dintre ei sînt transferați, la fel cum muți o mobilă, la alți asistenți maternali, în alte centre, după cum sînt posibilitățile, disponibilitățile direcției județene. De pildă, din studiul finanțat de Banca Mondială și făcut de un institut de cercetare al Academiei Române, aflăm că, pînă la 11 ani, o fetiță a trecut prin 10 (zece!!!) locuri de ocrotire: centre, asistenți maternali. Sorina este norocoasă căci reiese, din reportaje, că a stat șase ani la același asistent maternal.

Sorina este norocoasă pentru că face parte dintre cei aproximativ 6% din copiii din sistem care sînt adoptabili. Ceilalți 94% au toate șansele să rămînă în sistem pînă la 18 sau 25 de ani (75% din copiii intrați în sistem își petrec toată viața pînă la 18 sau 25 de ani în sistem!), cînd, nemaifiind nici un salariat responsabil de ei, cînd nu vor mai avea camera exclusivă la asistentul maternal sau patul asigurat într-o casă unifamilială sau în centrele de plasament (că va mai trece ceva vreme pînă la desființarea lor!), cînd nu vor mai fi hrăniți și îmbrăcați din banii de plasament, atunci, la terminarea măsurii de protecție, vor face greu față provocărilor vieții. Evident, pentru că au fost crescuți ca obiectul unei munci remunerate, mereu supravegheate, între suspiciunea de a nu fi folosiți ca mînă de lucru și amenințarea că vor fi din nou respinși. Mulți dintre ei vor fi fețele fără nume din canalele și gările urbane, alții, mai isteți, vor trăi ca asistați sociali. Puțini, foarte puțini, vor reuși să-și asume exigențele sociale ale unei vieți decente.

Sorina are o identitate. E un chip. Are un nume. Mai toți ceilalți copii din sistem sînt doar niște dosare.

Sorina este, mai ales, norocoasă pentru că, deși de etnie romă, este dorită de două familii. Cu siguranță, ceilalți 50% din copiii din sistem, care sînt de etnie romă, au șanse mici să fie adoptați, asta dacă, prin miracol, ar deveni toți adoptabili. Chiar dacă a fost respinsă de 122 de familii (!!!); Sorina este astăzi oficial adoptată, asta dacă, în nebunia noastră, nu o s-o trimitem într-un centru sau la alți asistenți maternali ca să mai fie încă de cel puțin alte 122 de ori respinsă de potențiali adoptatori, căci legal este foarte probabil.

Doamnelor și domnilor, cazul Sorinei vă poate emoționa, indigna, revolta. Foarte bine că reacționați, chiar dacă cei mai mulți o faceți secvențial, fără să înțelegeți țesătura legislativă, birocratică, ce a dus la această înfruntare. Încercați, însă, să priviți nu numai în ansamblul ei toată speța Sorinei, o perspectivă cinic legală, ci să priviți în ochi toată realitatea pe care o ignorăm. Unii pentru că e profitabil să ia salariile din acest sistem, alții pentru că socotim că nu e în responsabilitatea noastră copilul altcuiva, alții pentru că pare că nu avem nici o șansă să intervenim benefic în aceste destine, socotite fatal condamnate.

În lume, legislațiile privind copiii abandonați sînt unele mai bune, altele mai proaste. Fiecare țară, cu inteligența ei legislativă. Cert e că toate cercetările, e drept, nu atît de numeroase ca acelea privind cancerul sau inteligența artificială sau zborurile în cosmos, arată că primii ani de viață sînt hotărîtori pentru construcția identitară. Tot cercetările arată că viața într-o instituție este nocivă psihic, neurologic, fizic. Noi le ignorăm, deși unele din aceste cercetări au fost făcute chiar în România, de o echipă de medici și psihiatri de la Harvard.

Dacă am fi fost după război sau după calamități naturale, dacă o parte din populația adultă ar fi fost moartă de SIDA, cum încă e cazul unor țări din Africa, dacă nu am fi avut alternative, n-aș fi fost așa de revoltată. Dar, pentru copiii foarte mici, adică cei părăsiți în maternitate, sînt sigură că se vor găsi nu 1500 de doritori să adopte, cît sînt acum la nivel național, ci de cel puțin zece ori mai mult. Dacă veți da la adopție, imediat după părăsire, toți copiii abandonați la maternitate, dacă un adoptator nu va mai trebui să se lupte în instanță atîția ani, cum a făcut eroic familia adoptatoare a Sorinei, ați da posibilitatea unui copil să nu fie doar un dosar căruia i se pierd filele, i se rup adresele, i se îngălbenesc literele. Un dosar care, la ieșirea din sistem, nu va mai putea justifica nici o înfrîngere. Nici măcar că, timp de mulți ani, mulți oameni au luat salariile ca să scrie în el rapoarte.

Gabriela Blebea Nicolae *este prof. dr. la Facultatea de Teologie Romano-Catolică, Univ. București.*

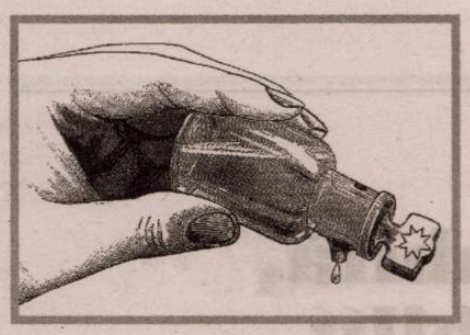

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Sufletul cast și pudoarea dicționarelor

Dacă acum cîteva decenii ne puteam plînge de faptul că tinerii foloseau prea puțin dicționarele pentru a-și lămuri sensurile unor cuvinte nefamiliare, în prezent situația s-a schimbat: dicționarele online sînt accesate frecvent. Utilizarea lor nu este însă întotdeauna ghidată de spiritul critic, manifestat printr-o necesară prudență față de limitele și capcanele lexicografice. În absența contextelor și a colocațiilor specifice termenilor, definițiile prea generale riscă să confirme uzuri improprii. M-a surprins, de curînd, o formulare (de referat studențesc) despre discursul *cast* al unui politician. În opinia autoarei textului, *cast* ar fi însemnat, cu aproximație, „onest" sau „serios". Din păcate, confruntarea cu dicționarul nu o putea convinge pe deplin pe studenta în cauză că folosise cuvîntul în mod impropriu (și involuntar comic). Definiția din DEX, prin lanț de sinonime aproximative – „pur, nepătat, neprihănit; virtuos" – nu indică nimic foarte specific. Bănuiesc că, în contextul vieții publice și al mentalităților actuale, a fi *nepătat* și *virtuos* le evocă unor tineri cititori în primul rînd absența faptelor de corupție, nu a relațiilor sexuale.

Maniera vagă și eufemistică a definirii cuvîntului *cast* (cultism modern, preluat în secolul al XIX-lea cu forma din latină și cu sensurile din franceză și alte limbi romanice) se regăsește în aproape toate dicționarele noastre. Cele interbelice sînt în mod previzibil pudice, propunînd un sens moral foarte general: „curat, rezervat și modest" (Șăineanu, ed. VI, 1929); „curat (la suflet), nevinovat, fără prihană, neprihănit" (Candrea, 1931); „curat, fără pată morală: *suflet cast;* căruia nu-i place vorba sau purtarea urîtă: *ureche castă*" (Scriban, 1939). Singurul care alege să fie mai explicit, dicționarul Academiei *(Dicționarul limbii române*, coordonat de Sextil Pușcariu), recurge la o precizare cu aer desuet, definiția nefiind deloc ajutată de multiplicarea sinonimelor parțiale: „(mai ales despre fecioare) care-și păstrează sufletul și trupul curate, nepătate, neîntinate, nevinovate; neprihănit, fără prihană". Dicționarele ulterioare au repetat același lanț de cuvinte, schimbîndu-le cel mult (pentru a-și dovedi originalitatea și efortul de elaborare) ordinea: „virtuos, pur, neprihănit, nepătat" *(Dicționarul limbii române literare contemporane*, DLRC, 1955-1957), „pur, neprihănit; virtuos" *(Dicționarul limbii române moderne*, DLRM, 1958); „pur; virtuos" *(Micul dicționar academic*, MDA, 2000-2003); „curat, pur, neprihănit" *(Noul dicționar universal*, NDU, 2006); „neprihănit, pur, virtuos" *(Dicționarul explicativ ilustrat*, DEXI, 2007) etc. Să nu ne imaginăm că precizarea sensului ar putea veni de la vreunul dintre sinonimele seriei: în DEX, *neprihănit* înseamnă „care este fără prihană, fără păcat, fără vină, pur, curat, nepătat, imaculat; *spec.* cast", iar *prihană* este definit ca „faptă care încalcă morala; vină morală, necinste; păcat". Nu e vorba, desigur, doar de formulări prudente și eufemistice, ci și de o presupoziție culturală prin care calitatea de *a fi nepătat,* prototipul rigorii morale, e asumată ca fiind de natură sexuală, mai mult decît, să zicem, pecuniară.

Cînd dicționarele spun prea puțin despre folosirea cuvintelor, despre restricțiile lor de combinare, Internetul poate oferi verificări utile: în corpusul CoRoLa, *cast* (forma de masculin singular a adjectivului și cea adverbială) are doar 261 de prezențe (puține în comparație cu *pur,* care apare de 34.452 de ori). Dintre acestea, cîteva sînt de fapt apariții ale omonimului său recent, anglicismul *cast*, care începe să înlocuiască, în cronicile de film, termenul *distribuție:* „de data aceasta, recurge la un *cast* de neprofesioniști"; „este una dintre cele mai *fresh* producții americane și se bucură de un *cast* special" etc. Citatele aparțin, în totalitate, unui registru înalt, fiind extrase din reviste și blog-uri culturale sau din literatură. Multe dintre folosirile adjectivului și ale adverbului *cast* sînt figurate (de genul „trupul cast al serii"), ceea ce nu prea ajută la stabilirea sensului de bază, din uzul curent. Pînă la urmă, rămîn totuși destule contexte care dezambiguizează termenul, dovedindu-se mai utile decît definițiile din dicționarele citate mai sus: „să fiu *cast* ca un sfînt bizantin"; „el i-a promis severei mame că va rămîne *cast* pînă la căsătorie"; „Vreți să spuneți că cinci ani ați fost *cast?*"; „un sărut aproape *cast* care tamponează buzele fără să le deschidă"; „logodit *cast* timp de opt ani", „Mă sărută *cast* pe obraz"; „Mă sărută *cast* pe frunte și-mi zice noapte bună" etc.

Cultismul *cast* pare să lipsească din stilul conversației cotidiene, dar tinerii cititori ar putea să-l deprindă măcar din literatură. Mai puțin din poezia lui Ion Barbu, în care asocierile sînt surprinzătoare și ambigue („*Cast* hidrofil, te așteptam", în *Falduri),* dar mult mai ușor din proza lui Călinescu, de exemplu din *Enigma Otiliei:* „Pe Otilia o iubea *cast*, o voia ca pe o viitoare soție, Georgeta îi era trebuitoare fiziologicește".

În dicționarele străine contemporane, echivalentele cuvîntului – urmașe ale latinescului *castus* – sînt mult mai clar și mai direct explicate: în *Cambridge Dictionary online,* sensul de bază al englezescului *chaste* este „care nu a a avut relații sexuale sau care le are doar cu persoana cu care este căsătorit"; este menționat și un sens figurat, referitor la un stil decorativ simplu, auster. În *Trésor de la langue française informatisé*, cuvîntul *chaste* este definit – în sensul său de bază – ca referitor la cel „care practică castitatea", aceasta din urmă fiind o „virtute constînd în abținerea de la plăcerile carnale ilicite și de la tot ce se leagă de acestea (gînduri etc.); prin extensie, reținere manifestată față de plăcerile carnale licite (în cadrul căsătoriei)".

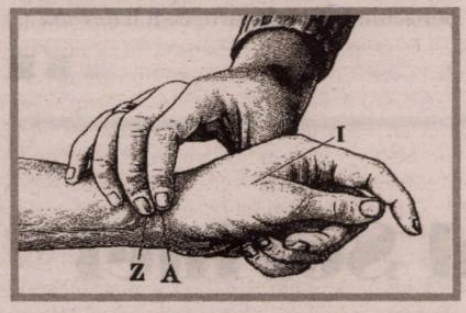

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Perlele nu fac o literatură

Cu aproximativ un an în urmă scriam un articol, „În contra perlelor de azi", în care îmi exprimam rezerva față de show-ul din timpul examenelor pe care îl face presa folosindu-se de așa-zisele perle din lucrările elevilor. Vine acum timpul să spun cîteva cuvinte despre perlele profesorilor, nu din lucrări de pe la examene, ci din... cărți publicate de aceștia. Să explic.

Zilele trecute, prietenul Alex Goldiș a postat pe Facebook un pomelnic al unor astfel de perle selectate din cîteva auxiliare didactice de pregătire pentru elevii de liceu. Unele dintre ele au scopul pregătirii pentru examenul de bacalaureat. Mi-a servit astfel subiectul acestui articol, căci, deși îl aveam de multă vreme în gînd, nu am reușit să îmi fac timp spre a peria un set de astfel de cărți. La drept vorbind, nici nu am vreuna prin casă.

Postarea lui Alex Goldiș mai întîi m-a făcut să mă prăpădesc de rîs, apoi să cuget puțin și, iată, să scriu acest articol. E, cu adevărat, de rîs mai întîi. Aflăm din aceste cărți că literatura „este o artă a cuvîntului ca dansul, pictura, sculptura" (Simona Apahidean, *Pregătire pentru bacalaureat la limba și literatura română,* Editura Studia, Cluj-Napoca, 2010). Referitor la romanul *Ion* al lui Liviu Revreanu, aflăm că „În al doilea capitol, numit *Zvîrcolirea,* se începe cu momentul în care Ion se scoală, și era plin de sînge, căci adormise îmbrăcat cu hainele de sărbătoare cu care fusesese îmbrăcat cu o seară înainte" și că „Aici, Ion îl bate pe George, reușind să-și stingă focul care-l avea în piept de la cearta de mai devreme. Acestea sînt momentele în care Ana este foarte fericită, deoarece credea că această bătaie a fost din cauză că Ion o iubea" (Luminița Săndulache, *Portofoliul didactic. Bacalaureat,* Editura Pim, Iași, 2012). Trecînd la alt roman interbelic, *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război* al lui Camil Petrescu, cititorul (mai ales elevul sau profesorul studios) află că „Prima parte [...] este în întregime ficțională, deoarece prozatorul nu a fost căsătorit și nu trăise o dramă de iubire pînă la scrierea romanului", că „În timpul acestei excursii Ela îi acorda o atenție exagerată unui anume G., care, după opinia personajului-narator, îi va deveni mai tîrziu amant" (Luminița Săndulache, op. cit.), dar și că „Ștefan Gheorghidiu, din punct de vedere al construcției personajului, face parte dintre personajele din lumea dramatică, din lumea teatrului", respectiv că „Filozofia lui Camil este cîntecul de dragoste și de moarte al eroului" (Simona Apahidean, op. cit.). Despre copilul Olimpiei și al lui Stănică Rațiu din romanul *Enigma Otiliei* al lui G. Călinescu aflăm că „va pieri din neglijența cuplului, atunci cînd rămas nesupravegheat, va cădea din pat, iar acest incident va provoca degradarea acestuia" (Simona Apahidean, op. cit.).

Aflăm apoi că romanul *Moromeții* e, mai întîi, subiectiv (Lidia-Eugenia Nicu, *Limba și literatura română. Sinteze pentru examenul de bacalaureat. Auxiliar curicular,* Craiova, 2013), apoi că e postmodern (Simona Apahidean, op. cit.) și că „[Moromete] are glasul calm și față de fata sa și soție, cu toate că le bate" (Luminița Săndulache, op. cit.).

Exemplele ar putea continua, dar nu am suficient spațiu aici pentru a ne amuza pînă la capăt, așa că vin cu vorba spre fondul problemei. Care e rostul acestor cărți, care e efectul lor apoi? Rostul, din perspectiva autorilor, este de a-și construi notorietate locală și de a-și întări CV-ul, pentru a putea obține punctaje mari la transferuri, concursuri pentru gradații de merit sau funcții de conducere etc. După cum se vede, aceste cărți sînt scoase la edituri-fantomă, care nu au deloc vizibilitate pe piață, nu au distribuție, nu au vînzări. Practic, sînt cărți scoase în tiraje infime, plătite de autori, probabil, vîndute eventual propriilor elevi. Despre acest fenomen am scris în alt articol, „Oamenii-dosar". Aceștia își construiesc metodic o aură locală de autorități profesionale, adună ciorchini de copii la meditații, predau și, desigur, pretind să se învețe aceste aberații. Elevii au impresia că au de-a face cu autorități în domeniu, doar au scris cărți, nu? Clișeele lor de gîndire devin apoi și clișeele de gîndire ale elevilor. Cum s-a văzut în exemplele de mai sus, erorile sînt nu doar științifice, ci și de exprimare, de ortografie, de logică a discursului. Vai și-amar!

Faptul că în urmă cu cîțiva ani a fost instituită o procedură de avizare a auxiliarelor școlare este, din acest punct de vedere, salutar. Dar mă îndoiesc că la evaluarea dosarelor care conțin astfel de lucrări se resping aceste titluri, deoarece nu sînt avizate. Iar problema este că nimic nu-i oprește pe respectivii autori să predea astfel de tîmpenii și, la o adică, nici să le publice și apoi să le treacă la capitolul lucrări științifice, eventual. O soluție ar fi ca în evaluarea dosarelor să se considere lucrări științifice doar cele care au girul unor referenți de specialitate recunoscuți. Și aș mai plusa, poate puțin prea radical, să se stabilească o listă a editurilor recunoscute, care nu își asumă publicarea oricărei maculaturi, doar pentru a încasa bani de la autori. În aceeași ordine de idei, dar mult mai greu de controlat, cred că ar trebui reglementat statutul articolelor, care se pot și ele publica în tot felul de publicații-fantomă.

Una peste alta, de ce să ne mirăm atît de tare de perlele elevilor cînd, iată, profesorii pot să-și publice perlele ambalate în staniolul strălucitor al unor auxiliare școlare sau lucrări științifice de specialitate? Dar aceste culegeri de perle, să fim înțeleși, nu fac, totuși, o literatură, fie ea chiar și pentru uz didactic preuniversitar.

Horia Corcheș este scriitor și profesor de limba și literatura română.

Adina POPESCU

portrete din mers

Prin Slovacia „profundă“, partea a II-a

– de ce nu-s românii ca slovacii? –

În călătoria noastră prin Slovacia, am ajuns în trei sate din zone diferite ale țării. Sate îngrijite, cu asfalt bun pînă în mijlocul pădurii, cu apă curentă, gaze, canalizare, care nu-ți creează senzația de „la țară“ din România, deși au și ei vaci, cai sau păsări de curte, în unele cazuri mufloni. Casa „părintească“ din chirpici a dispărut (dacă o fi existat vreodată), a fost înlocuită de o casă nouă mai trainică, de multe ori tip vilă, însă nimic opulent sau grotesc, totul e construit cu bun-gust. Însă ceea ce m-a impresionat cu adevărat în cele trei sate, iar la noi lipsește cu desăvîrșire, este spiritul comunitar.

Slanská Huta. Un sat aproape de granița cu Ungaria și la vreo douăzeci de kilometri de Kosice, al doilea oraș ca mărime din Slovacia. 200 de locuitori. Unul dintre satele cele mai mici din țară și printre cele mai „sărace“ – după cum ne spun localnicii. Cîteva ulicioare cu case cochete, în vîrful unui deal împădurit, salbăticia locului îți taie respirația. De pe platoul din spatele primăriei se vede Ungaria pînă hăt departe. Un mic paradis. Ne întîmpină primărița, o femeie prietenoasă de maximum 35 de ani, într-o rochie scurtă, subțire, de vară, nimic care să-ți inspire vreo autoritate, nici nu ne-am prins din prima cine era, se tot învîrtea în jurul nostru zîmbind și urîndu-ne bun-venit în slovacă. Primăria e o clădire nouă care adăpostește o sală de ședințe, cîteva birouri, o „sală de cultură“, o bucătărie. În bucătărie se gătește de zor, se face gulaș pentru sărbătoarea de a doua zi – Ziua Tatălui. La țară, în Slovacia, prepararea gulașului la ceaun, în aer liber, este sport național, cam ca la noi cu micii, doar că necesită mai mult timp. Mergem la terenul de fotbal al satului – documentarea noastră e legată de echipele din ultima ligă și aici, la Slanská Huta, se pare că există o echipă care nu prea cîștigă, dar supraviețuiește în campionat. Ne așteaptă cîțiva membri ai echipei la vestiare, un soi de coșmelii care adăpostesc niște dușuri, o ladă de bere și o vitrină cu trofeele prăfuite ale echipei care a prins și vremuri mai bune. Am senzația că slovacii sînt înnebuniți după trofee de orice fel și le produc pe bandă rulantă, aici poți obține oricînd o cupă, în cel mai rău caz pentru bună purtare. Deasupra vitrinei tronează și o trusă de prim-ajutor, pierdută poate de bunicii noștri prin Munții Tatra, atunci cînd făceau parte din armata eliberatoare. Jucătorii sînt cam abțiguiți și fac grătare în fața vestiarului, oricum astăzi nu au meci și se relaxează.

Primărița insistă să ne arate și muflonii din sat, au o crescătorie undeva în pădure, sînt un fel de mîndrie locală. Apoi, mergem încă zece kilometri pînă la lac. E un drum prin pădure, nu pot trece două mașini una pe lîngă alta. Lacul e într-o văioagă, e un loc turistic, însă doar pentru cunoscătorii din zonă. Multă vegetație și un luciu de apă în care unii se scaldă, alții pescuiesc, cei care se plictisesc beau o halbă de bere la un restaurant rustic de pe mal. Locul e total *out of time,* ar putea fi din timpul comunismului cehoslovac, de acum sau de peste o mie de ani. Cîțiva turiști stau cu burțile mari, umflate de la bere, la soare, alții își plimbă aceleași burți pe la umbră. În mijlocul lacului violaceu plutește un colac uriaș.

Cierny Balog. Spre deosebire de Slanská Huta, care e un sat izolat în pădure, Cierny Balog e un sat turistic în munți. Un fel de Cheia de la noi, însă aici sînt și mai multe vile sau pensiuni care se înșiruie pe marginea drumului, de fapt pe marginea liniei ferate a „mocăniței“. Pentru că atracția principală a locului e un tren forestier. Pe vremuri transporta bușteni, astăzi transportă turiști. Ce zic eu un tren forestier? E de fapt o întreagă industrie locală dezvoltată în jurul acestui trenuleț care are mai multe tipuri de locomotive, mai multe rute prin pădure, în funcție de bugetul fiecăruia. Fascinant e și muzeul din stația principală, cu multe machete de trenuri – apeși pe un buton și trenurile în miniatură încep să se deplaseze printre munți și prin tunele. Șeful stației e un ceh voinic care nu-și pierde timpul prin birouri, încearcă să fie cît mai util, aleargă, transpiră, primește turiști, îi servește cu bere rece la micul bufet al gării. Se declară foarte mîndru de „trenulețul“ lor care este „înfrățit“ cu un tren forestier identic tocmai din Taiwan, există cîteva fotografii drept mărturie – taiwanezii feroviari au venit în mai multe rînduri la Cierny Balog, ei s-au dus în Taiwan pentru schimb de experiență, acum se pregătesc să le facă cadou o locomotivă cu aburi care va fi îmbarcată pe un vapor și va porni spre Asia. Ne urcăm în tren, traseul durează 40 de minute prin pădure, totul e amenajat pe drum – poteci pentru turiștii care vor să coboare și să-și continue plimbarea pe jos, toalete și coșuri de gunoi în pădure, un țarc cu căprioare, diferite relicve din timpul ocupației sovietice, precum un camion sau un elicopter. Totul e comercial, însă nu e kitsch. Dacă plătești o sută de euro (per grup), poți avea parte și de o experiență „extremă“ – un jaf al mocăniței, din pădure își face apariția o bandă de haiduci slovaci, costumați ca pe la 1800, care atacă trenul. În rest, Cierny Balog e un sat turistic, însă deloc sufocat de turiști, în general slovaci, sosesc în grupuri discrete, mulți oameni de vîrsta a treia cu bețe de trekking, alții, mai tineri, pe biciclete, fac trasee de week-end prin mai multe sate. N-am văzut grupuri zgomotoase, boxe cocoțate pe capotele mașinilor, grătare fumegînd la marginea drumului. După multe experiențe de prost-gust prin țara noastră, mai ales pe Valea Prahovei, mi se pare incredibil că la munte poate să fie și așa – liniște.

Sneznica. O comună în partea de nord a țării, aproximativ o mie de locuitori, aproape de orașul Zilina și de granița cu Polonia. Tot la munte, de fapt toată Slovacia e numai munte, însă nu e un loc turistic. Cînd am ajuns noi, aproape toată suflarea satului se adunase la stadion, unde se sărbătorea Ziua Tatălui (o sărbătoare care, din cîte am înțeles, a devenit populară în ultimii ani). Ceea ce însemna multe ceaune cu gulaș, desigur și multă bere, iar pe plan secund, fotbal, un soi de campionat ad-hoc la care participa toată partea bărbătească cuprinsă între 5 și 70 de ani. Așa cum mă așteptam, se împărțeau diplome și trofee în dreapta și-n stînga, iar petrecerea se tot muta de pe stadion la mesele din lemn ale barului din incintă, transformîndu-se treptat într-o beție cuminte de după-amiază. Din cînd în cînd mai izbucnea cîte un cor vesel de cîntece, cîte unul se mai clătina sau cădea peste masă, ceilalți îl ridicau fără să se sinchisească prea tare. Am descoperit cît de relaxant este să asiști la petrecerea unor străini din a căror limbă nu înțelegi o iotă. Însă la ora 6 fix trebuia să se termine și s-a terminat. Într-un timp record, cei care sărbătoreau, beți sau treji, au strîns corturile întinse special pentru petrecere, au adunat resturile, au dus gunoiul, au lăsat totul curat, imaculat. Organizare și eficiență, exact ca la nemți. Îmi dau seama că la noi cheful s-ar fi întins pînă spre dimineață, nimeni nu s-ar fi dat plecat, cît despre gunoaie, să vinăăia de la primărie și să le ia. De curînd, am scris o carte împreună cu Jan Cornelius – *De ce nu sînt românii ca nemții?* –, în care încercăm, printre altele, să surprindem și să explicăm diferențele de mentalitate. După călătoria prin Slovacia rurală, încep să-mi pun și alte întrebări, mai complexe: „De ce nu-s românii ca slovacii?“. De ce lucrurile care par simple și firești la alții, la noi devin imposibile?

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Am mers cu nasul în levănțică și berze

Vreun kilometru-doi am mers cu nasul în levănțică. Dintr-un cîmp gol a ieșit o căruță și mergea, așa, alene. Eram într-o mașină și cu oameni și, fără să gîndim cu toții, am lăsat-o mai încet. Am vrut să ne legănăm nasurile în aroma care plutea în aer. Era puțină pace pe drumul acela. Un fel de moment de grație. Doar noi făceam zgomot cu nasurile în aer. Uite, ia-o înainte, ne spunea țăranul. Și noi nu voiam. De ce? Unde era graba? Eram „coadă“ după căruță, eram în ritmul calului, eram în aroma levănțicăi. Este ceva putred și fetid în levănțica proaspăt culeasă, dar atît de drag, atît de voluptuos. Este apoi ceva ascuțit în levănțica proaspăt culeasă, un pui de „aramă pe față“ strîns alene în aroma aia de levănțică. Din mersul șolduros de cal a căzut un fir din car, apoi încă cîteva levănțici. Îmi venea să cobor să le culeg de pe macadamul drumului atît de fetid, reavăn era pămîntul în jurul meu. Pluteam pe levănțică toți. Și a durat cît? Destul ca să trăim într-o lume a pernelor bunicilor, a levănțicăi de noroc, destul ca să ne trăim și să nu trăim decît plutirea. Și să ne trezim că nu ne așteaptă, nu ne trezim din miracol. Apoi, călătoria prin cîmpuri ale cosirii, ale culesului a mers și ne-a arătat barza; una, întîi. Apoi, vreo cincișase cumînți. Și barza are ceva crudac cînd o vezi de aproape. E crudă, ca un măr. Caraghioasă poate, chiar, de ce nu? Nu știe cum să-și potrivească gesturile, mișcările. Este stîngace. Își schimbă picioarele pe care stă și mi-era frică să nu cadă de pe picioroange. Își aducea ciocul ei cel lung și mi-era teamă să nu se înțepe. Își plimba aripile și-n grația aia credeai că-i gata să se taie. Dar nimic din toate astea nu se întîmpla. Armonie, dizgrație? Era doar în privirea mea. Otrăveam cu privirea berzele. Le privesc de obicei pe stîlpi de telegraf cu mirare de copil: uite berzele! Sau: au venit berzele? Uite cuiburile, sînt goale, o fi făcut barza pui? Dar privirea mea e-n sus. Or, e greu să vezi cu adevărat, atîta timp cît ești în ilegalitate. Nu vezi decît idealizat. Vezi cu mintea, nu cu ochii. Acum am văzut barza cu ochii, în dizgrația ei era atîta vătămare. Ea îmi înșela orice neașteptare. Eram încîntat cînd ea era nesigură sau cînd ea încerca să ciugulească vreun bob de grîu din pămîntul răscolit de tractor. Și iarăși, călătoria asta fără țintă scoate ochiului mai mult decît e el obișnuit, deformat. Barza crudă ca un măr de mai, dezordonată pînă la vătămare. Levănțica fetidă de noroc.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Fotbaliștii din estul Europei sînt mai ieftini?

Depinde. De curînd, croatul Kovacic a fost cumpărat de Chelsea cu 45 de milioane de euro. Sigur că suma nu sare de 100 de milioane, ca în cazul lui Pogba, de exemplu, dar e ceva. Ca în cazul oricărui produs de larg consum, așa cum sînt și fotbaliștii, contează însă de unde cumperi. Una e să iei o cola de la buticul din colț și alta să iei de la Ritz. Cola e aceeași. Prețul, nu. În cazul de mai sus, Kovacic a fost achiziționat de clubul londonez de la Real Madrid. Acum șase ani, Inter l-a luat de la Dinamo Zagreb cu 3 milioane, după care Real și l-a adus în curte pentru 22. Observați treptele financiare, similare cu cele ale prețului pămîntului mergînd dinspre periferie spre centrul orașului. Chelsea și Real sînt nu doar centrul, sînt chiar buricul tîrgului. Răzvan Marin a plecat de la Viitorul la Standard pentru „fabuloasa“ sumă de 2 milioane. Recent a fost dat la Ajax pentru 13,5. Iar dacă va fi cumpărat de un club important din Spania sau Anglia va valora 20-25 de milioane. Aflînd că joacă pe aceeași poziție, tentația va fi de a întreba de ce nu 45 precum Kovacic. Simplu: pentru că e din România. Nu e nici o discriminare aici. E despre calitatea produselor fotbalistice provenite în ultima vreme din această țară. Iată de ce visurile în roz ale patronului de la FCSB de a-și vinde „perlele“ cu ‘jdă milioane țin de un oniric pe care îl practicăm asiduu pe aceste meleaguri, în lipsa consistenței faptelor. Există însă și o parte obiectivă în a evalua mai jos un jucător din Est. Cei crescuți în școlile de fotbal occidentale au, se presupune, o educație mai aproape de ceea ce doresc marile cluburi. Nu mai trebuie remodelați, adaptați, îndrumați strict ani de zile pînă deprind reflexele și rigorile marelui profesionism. De aceea esticii ajung să coste cît vesticii doar cînd devin ei înșiși vestici în minte și gest. Așa că exemplul meu cu cola nu prea ține, de fapt. Kovacic din 2013 nu mai e cel de acum, nici Marin cel de cu doi ani în urmă. Dar poate că și la cola, ca și la pasta de dinți, cum zbiară unii, e la fel. A lor e mai bună, dom'le!

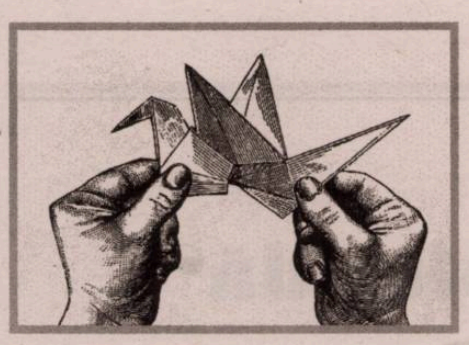

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Minuni de peste 500 de ani

Inventator, desenator, pictor, sculptor, arhitect, savant, matematician, inginer, anatomist, geolog, astronom, botanist, cartograf, scriitor, preocupat de muzică, istorie și literatură. Ai zice că nimeni nu poate fi toate astea și ai crede că e vorba de cartea de vizită a unui escroc, dacă n-ar fi vorba de Leonardo da Vinci. Omul care chiar știa tot ce poate ști un om. Anul acesta se comemorează 500 de ani de la moartea (2 mai 1519) celui considerat a fi fost cel mai mare geniu al omenirii.

În urmă cu aproape un sfert de secol, la cîțiva ani după ce ieșisem din mizeria comunismului, eram pentru prima dată la Londra, copleșit de măreția orașului. Pe lîngă toate palatele, străzile, parcurile și muzeele celebre care mă lăsaseră fără cuvinte, am vizitat atunci și o expoziție temporară despre care știam că e o ocazie foarte specială, în care putea fi văzut ceva la care rareori aveau acces muritorii de rînd. Regina scosese spre vizitare, la galeria sa de lîngă Palatul Buckingham, o sută de desene ale lui Leonardo da Vinci, aparținînd familiei regale britanice. Istoria spune că ele ar fi fost achiziționate de regele Charles al II-lea în secolul al XVII-lea și păstrate de casa regală pînă în zilele noastre. Norocul a fost că familia regală voia să strîngă fonduri pentru repararea Palatului Windsor care fusese afectat de un incendiu, iar printre alte acțiuni, regina deschisese această expoziție, la care se plătea o intrare destul de piperată (mai ales pentru buzunarul nostru de atunci), banii urmînd a fi folosiți în scopul amintit.

Am intrat în acea galerie exclusivistă în care vizitatorii se perindau prin fața desenelor într-o liniște desăvîrșită. Nu știu cît din tăcerea lor se datora civilizației și cît uluirii pe care sînt sigur că o trăiau în acele momente. Pentru că desenele erau de-a dreptul uimitoare. Mulți avem probabil deja în minte acele schițe celebre care descompun mișcarea piciorului unui cal, cu toată dinamica musculară de rigoare. Erau și asemenea schițe despre a căror existență aveam o oarecare idee, dar erau și multe altele care nici prin vis nu-mi trecuseră. Leonardo a desenat vîrtejuri de apă, cu toți microcurenții, cu undele și spiralele care se formează. Erau la limita dintre artă și studiu științific, dar asta însemnînd că erau și una, și alta. A făcut studii de mîini care i-au folosit apoi în picturi. De asemenea, o mulțime de mecanisme pentru tot felul de invenții erau și ele desenate acolo în cele mai mici amănunte, evident fără a fi nici pe departe simple desene tehnice. Și mai spectaculos, Leonardo a desenat cutremure. Da, cutremure. De fapt, felul în care niște stînci se rupeau în timpul unui puternic cutremur de pămînt. Cum și cînd le-o fi făcut, e greu de înțeles. În orice caz, privind toate acele desene simțeai că intri într-o altă lume și că ți se deschid ferestre către o minte colosală. Nu-mi amintesc să mai fi trăit vreodată așa o senzație în fața vreunor desene sau picturi dintr-un muzeu (poate doar la Van Gogh, acolo fiind însă, evident, un cu totul alt registru de percepții). Leonardo era un univers. Din acele desene rezultau o curiozitate, un curaj și o pricepere de a cerceta orice, la un nivel de care, probabil, nici un alt om n-a mai fost în stare.

Nu-mi amintesc să mai fi trăit vreodată așa o senzație.

La ieșirea din expoziție ne aștepta un mare album avînd condiții grafice demne de casa regală britanică, în care erau reproduse toate acele desene pe care le văzuserăm în original. Fiind vorba despre desene și studii, nu de picturi, reproducerea putuse fi făcută cu mare fidelitate. Costa – țin și acum minte – 60 de lire sterline. De fapt, nu era scump, dar pe moment, fiind vorba de mijlocul anilor '90, ni s-a părut cam mult. Regret însă și astăzi că n-am făcut acel efort pentru că era un album dintre acelea de lăsat moștenire.

Zilele acestea am descoperit pe Internet că, la comemorarea a jumătate de mileniu de la moartea lui Leonardo, casa regală britanică a scos din nou spre vizitare desenele lui Leonardo, în același loc, la Queen's Gallery. De data asta însă e vorba nu de o sută, ci de două sute de desene. Comoara deținută acolo e deci mai mare. Făcînd o scurtă verificare, am aflat că în colecția regală sînt, de fapt, „cel puțin" 600 de asemenea desene, aceasta fiind cea mai importantă colecție de desene ale lui Leonardo din lume. Iar regina Angliei le scoate spre vizitare foarte rar și cu țîrîita. Desigur, e dreptul ei și poate că din rațiuni bine justificate. Mă gîndesc că tocmai pentru că trăim în era transparenței, poate că mai sînt și unele minuni care trebuie devoalate cu parcimonie.

ready made

„Stimate Domnule Avocat,

Sînt inițiat că dispuneți de multe cunoștințe în Capitală. Voi să profit de buna voință a Dvs. a mă favoriza cu îndatorirea să-mi recomandați un Agent Matrimonial care are acces la familii mai bune, un om serios și corect să-mi secondeze a lucra în combinație la realizări de combinațiuni matrimoniale, am multe partide însemnate care pot da un comision frumos, cultivînd rațional și cu sinceritate acest teren.

Mă interesează un candidat negustor de galanterie din București, un tînăr cu școală comercială și cu o situație relativă, pentru domnișoară, Școală Notre Dame, etate 22/23 ani, o frumusețe romantică, șatenă, bine inițiată în comerțul de galanterie exercitat la tejgheaua defunctului ei părinte. Vrea să contribue cu Munca Cot la Cot cu soțul ei numai la un raft și tejghea la București.

Are dotă 500.000 lei numerar și o prăvălie cu Etaj, Construcție de beton și Oțel."

Însemnări ieșene, Anul IV, Vol. IX, Nr. 1-3, 1 Martie 1939

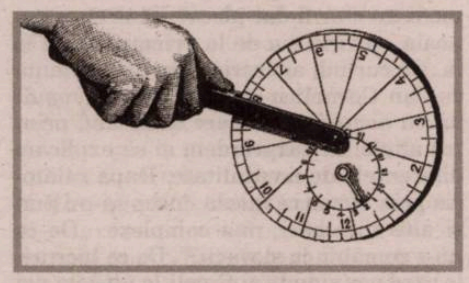

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Science-fiction à l'ancienne (I)

Antichitatea are cîțiva ironiști de primă mînă, al căror staroste e Aristofan și al căror *jeune turc* (de limbă greacă) e Lucian din Samosata. Abia Renașterea recuperează integral registrul spiritual al ironiei și cînd o face, prin Erasmus, este tocmai datorită frecventării lui Lucian. Am recitit de curînd *Istoria adevărată,* un fel de parodie turbonucleară a *Odiseii,* scrisă acum 1800 de ani.

Formal, cel mai mult contează că Lucian e primul autor de literatură științifico-fantastică. Călătoria pe Lună descrisă de el devine un compendiu de artă militară la nivel galactic, dar și o etnografie a locuitorilor corpurilor cerești. (Asta din urmă nu era ceva nou. De la pitagoreici încolo se răspîndește ideea unei Luni populate; Seneca pomenește pe unii stoici care credeau că și Soarele este populat.)

Luna și Soarele se află în război deoarece Luna intenționa să-și trimită săracii să fondeze o colonie pe Venus. Vedem la lucru un fel de păianjeni mai mari ca insulele Ciclade, care construiesc punți între Lună și Luceafăr, pe care se instalează armata selenită. Mai tîrziu, Imperiul Solar învingător ridică un zid care să împiedice razele Soarelui să mai ajungă la Lună. (Deja Tales și Anaximene știau că lumina Lunii vine de la Soare.) Tratatul de pace dintre helioți și seleniți stabilește apoi că noua colonie de pe Luceafăr va fi fondată în comun. Textul tratatului e parodiat după cel încheiat cîndva între Atena și Sparta, așa cum e redat de Tucidide, al cărui stil înalt Lucian îl folosește adesea în bășcălie.

În *Istoria adevărată,* Luna e deci un fel de Pămînt mai mic, cu clase sociale, politici imperialiste și războaie. Acolo, bogații se îmbracă în sticlă, săracii în bronz; bogații au multe seturi de ochi, săracii trebuie să împrumute; bogații au penis prostetic de fildeș, săracii, de lemn. Cupe speciale transformă aerul în apă. Pe Lună mai există puțuri în care cobori ca să auzi tot ce se vorbește pe Pămînt și, dacă te uiți într-o oglindă, vezi tot ce se petrece acolo. (Nu e clar dacă aceste puțuri sînt legate de craterele lunare, care altminteri, în doctrina pitagoreică, erau considerate a fi reflecții ale oceanelor de pe Pămînt în oglinda Lunii.) Lucian mai consemnează că, pe Lună, un bărbat e considerat frumos doar dacă e chel. Observația asta ne dă probabil și ceva informații asupra situației capilare a lui Lucian. Cît despre femei, pe Lună nu există așa ceva. Există însă „dendriți", bărbați găsiți în ghindele uriașe ale unui copac falic, crescut el însuși prin plantarea unui testicul. E un detaliu care nu face din Lucian un arbitru al eleganței, dar contează: la 1500, *Istoria...* lui apăruse deja în patru traduceri latinești. Lumea bună a Renașterii consuma de toate.

Ar fi trebuit să spun de la început că toată *Istoria adevărată* este concepută de Lucian ca un tur de forță al minciunilor. El chiar așa începe, declarînd că va povesti lucruri care nu există și nu au cum să existe, luînd peste picior poveștile cu popoare stranii din Herodot sau Ctesias. Pe cei doi Lucian îi regăsește, cîteva pagini mai tîrziu, în bolgia cea mai de jos a Infernului, ocazie cu care se felicită că nu a spus niciodată minciuni, caz în care l-ar fi putut paște o soartă similară. Dar ținta ironiilor lui sînt și filozofii, teologii și retorii (și acei autori moderni de SF pentru care o lume extraterestră se confecționează rapid umflînd-o puțin pe-a noastră cu o pompă sau schimbînd capetele animalelor între ele). Apropo de născociri: pasaje întregi din *Istoria...* lui Lucian au fost încorporate ca atare în *Aventurile baronului Münchhausen.*

Se poate scrie mult despre episodul călătoriei pe Lună, extrem de rar în literatura antică (culmea e că tot Lucian mai scrisese despre așa ceva, acolo însă într-o cheie mai degrabă moralistă decît de anticipație). Dar *Istoria...* este de fapt povestea unei mult mai lungi călătorii, pornite prin strîmtoarea Gibraltar spre vest, cuprinzînd și alte anti-Pămînturi și spații interemediare. Mai notez aici o întîmplare pentru uzul oenologilor (oameni extraordinari). Pe chiar prima insulă unde Lucian și tovarășii săi sînt aruncați de furtună, ei găsesc o podgorie cum alta nu e: din fiecare butuc creștea un trup nespus de frumos de femeie, ale cărei degete și al cărei păr deveneau coarde pline de struguri. Văzînd grupul de turiști îmbrăcați de scandal, aceste doamne prerafaelite cu apucături vegetale i-au salutat și le-au vorbit în limbile lidienilor și indienilor, dar majoritatea – ce să vezi – în grecește. Apoi i-au sărutat pe gură, îmbătîndu-i, notează rebusistul nostru; ceremonia de bun-venit continuă, firesc, cu un moment sexual, la capătul căruia cîțiva din tovarășii lui Lucian se regăsesc încurcați definitiv cu tinerele respective, prefăcîndu-se la rîndul lor, pe jumătate, în viță-de-vie. Pasajul de dragoste campestră/psihedelică amintește iconografic – asta îl și inspirase poate pe Lucian – de scenele în care, în artă, Dafne, nimfa pe care o *stalkărea* Apollo, se transformă în laur. Aș adăuga aici că arheologia viței-de-vie în România are mult de lucru. Soiurile de struguri care creșteau aici în antichitate sînt încă insuficient definite academic.

Eroul lui Lucian, un fel de Gulliver cu Voltaire în rucsac, își continuă călătoria săptămîna viitoare.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este* Arheologia iubirii. De la Neanderthal la Taj Mahal, *Humanitas, 2019.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

La o răspîntie

În toate mitologiile lumii, răspîntiile stîrnesc fiori. La intersecția drumurilor se petrec mereu lucruri care scapă de sub control pentru că ceea ce, în general, era ordonat și previzibil pe o cale se dezordonează și se bulversează la impactul cu o altă cale. Direcțiile, clare pe orice drum, se relativizează la intersecții și pașii celui care străbate drumul nu mai merg inexorabil înainte. Pot fi la dreapta sau la stînga. Direcția pașilor nu mai este dusă de drum. Voința călătorului devine decisivă. Și de cîte ori bietul om e pus să aleagă, el e pus, de fapt, într-o încurcătură. Drumul nu te încurcă; răspîntia, însă, da. Și mai adaug că, la intersecție, nu se pune doar problema mea – „Pe unde o iau?“ –, ci și problema întîlnirii mele cu altul – „Cine are prioritate?“. Și nu-i de glumă. Din așa ceva se iscă războaie.

Pentru România de azi, marele pericol stă tot la răspîntii: de pildă, la răspîntia unde se întîlnesc drumul banilor cu drumul politicii sau la răspîntia drumului Justiției cu drumul politicii. Astăzi, vă invit să privim ce mai e nou într-o altă răspîntie, tot pe drumul politicii, căci acolo mi se pare că a apărut recent o derută ce merită mai multă atenție: răspîntia dintre politică și presă.

Imediat după alegerile din 26 mai, dl Dan Barna, useristul-șef, a mers la Antena 3 și a valsat agreabil cu dnii Gâdea și Badea. N-a trecut mult și fosta vedetă TV / noua vedetă PNL, dl Rareș Bogdan, a făcut același lucru. Mulți dintre cei care au votat pe unul dintre cele două partide în abia încheiatele alegeri au avut obiecții. Unii chiar au dat cu căciula de pămînt de dezgust și furie, simțindu-se trădați. Eu însumi, care nu sînt susținător al nici unuia dintre aceste două partide, am ridicat o sprînceană cînd am auzit. De văzut n-am văzut, pentru că, de ani mulți, mă uit la postul patronat de dl Dan Voiculescu doar în serile electorale, cînd partida Antenei a pierdut alegerile, ceea ce se cam întîmplă de la o vreme. Acele adunări largi și triste, plutind între stupoare și negare cu ochii în telefoanele mobile, strînse în studioul dlui Gâdea în serile în care se anunță rezultatele unor alegeri pe care Antena le pierde, nu le pot rata. În rest, ratez absolut tot ce se întîmplă la acest post TV. Prin urmare, am o poziție de absolută neutralitate în chestiune: nu țin nici cu PNL, nici cu USR și nici la Antena 3 nu mă uit.

Așadar, prezența unora dintre cei cu care Antena 3 s-a purtat urît în emisiuni cordiale a enervat pe o parte dintre susținătorii lor: le părea un episod dizgrațios de „pupat Piața Endependenți“. Revista *Newsweek* a anunțat, chiar, că va boicota orice figură politică din PNL sau USR care merge la Antena 3. Au fost, însă, și mulți susținători ai celor două partide care au socotit că păcatul nu e atît de mare. Lor li s-au adăugat și mulți comentatori. Astfel, controversa a fost gata, ea ajungînd și în revista noastră, unde comentariului invitatului nostru permanent, dl Teodor Tița, i-a răspuns redactorul-șef al hebdomadarului, dl Sabin Orcan.

Rezum, în esență, argumentele părților. Liderii celor două partide susțin că au făcut bine mergînd în inima mediatică a adversarului. Au avut astfel posibilitatea să se adreseze direct și electoratului advers, care se uită și crede în acest post. De ce a fost important să li se adreseze? Pentru că fac politică și trebuie să comunice cu orice elector, indiferent de opțiunea lui. În fond, electorii își schimbă opțiunea politică în timp, iar speranța oricărui politician este că îl va convinge sau măcar îi va zdruncina certitudinile alegătorului înclinat spre partea opusă. În plus, credincioșii Antenelor au posibilitatea să vadă direct ce-i de capul liderilor USR și PNL – ei știu și cred doar ce le spune postul respectiv despre aceștia, ceea ce, adesea, nu este (chiar) adevărat. Așadar, *Realpolitik*.

Alții, dimpotrivă, propun o gîndire *Moralpolitik*. Ei spun că această participare la emisiunile Antenei 3 decredibilizează mesajul Opoziției. Într-o țară bolnavă de blaturi, închipuite sau adevărate, apariția dlor Barna și Bogdan la emisiunea dlui Gâdea poate șubrezi consistentul sprijin popular de care se bucură azi USR și PNL. Pe de o parte, au deja suficiente mijloace media la îndemînă ca să-și ducă unde vor mesajul, n-au nevoie de Antena 3. Pe de altă parte, telespectatorii Antenei 3 nu sînt o sectă – inevitabil ei vin în contact cu informații alternative postului favorit. Că le cred pe unele și nu le cred pe celelalte, asta e o cu totul altă poveste. În completare, istoria electorală a României a dovedit că, cel puțin în ultimii zece ani, se pot cîștiga alegeri cu o Antenă ostilă. Ultimele două prezidențiale, ultimele două referendumuri „politice“ și ultimele europarlamentare așa s-au cîștigat. După neînsemnata mea părere, o victorie electorală în care învingi și partidele concurente, dar și artileria dlui Dan Voiculescu este cu atît mai onorantă. O asemenea victorie ar trebui aproape căutată de liderii USR și PNL.

S-a inserat în discuție și un argument neutru-profesional. S-a spus că politicienii care nu vor să răspundă invitațiilor Antenei lovesc direct în dreptul poporului de a fi informat. Orice politician trebuie să răspundă oricînd întrebărilor oricărui jurnalist.

Cred că am rezumat corect cele două puncte de vedere. În ceea ce mă privește, între „nu“-ul moral și „da“-ul amoral, mi-e greu să mă decid. Natură slabă fiind, aș prefera un „nu, dar…“ Sau un „da, dar…“. Exclud imediat ca fiind orb argumentul referitor la jurnaliști și la dreptul opiniei publice de a fi informată. Antena 3 nu face jurnalism, ci activism. Dacă chiar vrem jurnalism, nu are sens să ne mințim că oricine are în mînă un microfon cu măciulie „branduită“ și stă în fața unui aparat de filmat îl face. În plus, piața publică a informațiilor de interes general e atît de liberă în România! Dacă vrei să afli ce zic USR și dl Barna sau cum sînt PNL și dl Bogdan, ai doar un click de făcut și tone de informații cad peste tine. Sigur, trebuie să știi să discerni între ele, dar asta e altă poveste.

Așadar, după părerea mea, prezența la Antena 3 a liderilor Opoziției trebuie pusă în termeni politici. Eu cred că și ei, liderii Opoziției, știu bine că mergînd la Antenă nu au de-a face cu jurnaliști care vor să afle adevărul pentru public, ci cu un platou de televiziune ostil care îi va hărțui pentru a-i compromite. Cred că liderii PNL sau USR care merg la Antena 3 știu bine că nu se întîlnesc cu un jurnalist, ci cu un adversar. Ei bine, eu cred că în politică adversarii

Prezența la Antena 3 a liderilor Opoziției trebuie pusă în termeni politici.

nu trebuie evitați. E drept, nici nu trebuie căutați cu lumînarea și curtați excesiv. Ce vreau să spun este că o apariție la doi ani în platoul Antenei 3 pentru un lider major al USR sau PNL nu face rău, cu condiția ca acea întîlnire chiar să fie o confruntare și nu o șuetă de analize politice și galanterii. Aștept liderul politic care, răspunzînd întrebărilor Antenei, are și curajul să le chestioneze „jurnalismul“. Dacă nu mă înșel, dl Dacian Cioloș a făcut-o o dată, pe cînd era prim-ministru. De atunci, bineînțeles, e integral detestat în ograda dlui Gâdea. Nu vreau să-i enervez pe cei care pun jurnalismul pe un fel de piedestal civic-eroic, dar cred că și politicienii au dreptul să-i ia la întrebări pe jurnaliști. Mai ales pe cei care folosesc acoperirea acestei meserii ca să facă pură propagandă. Nu mă miră deloc că partidele recrutează jurnaliști. Jurnalismul este, în România, un interes politic partizan. Mi-ar plăcea să aud că cei din USR și PNL merg la Antena 3 și îi iau la întrebări pe realizatorii de acolo, tratîndu-i ca pe oponenți politici. Să aud, zic, pentru că, de uitat, nu mă uit…

accent pe istorie

Mihaela SIMINA

Fabrica plutitoare de înghețată a americanilor

Într-o vară, George Washington a cheltuit 200 de dolari pe înghețată (echivalentul de astăzi a a peste 5000 de dolari). Probabil, la acel moment, Părintele Fondator al Statelor Unite ale Americii nu se gîndea că în viitor înghețata avea să devină un ajutor de nădejde al armatei țării sale (sau poate o fi avut vreo idee?).

În 1942, a doua cea mai mare navă portavion a flotei Marinei SUA, USS Lexington, a fost atacată de torpile japoneze și scufundată. Din fericire, echipajul de la bord a avut timp să abandoneze nava. Și să facă încă ceva. Înainte de a părăsi ambarcațiunea și de a se arunca în apele Pacificului pentru a se salva, personalul militar a dat năvală în frigidere și a mîncat toată înghețata. Era păcat totuși ca desertul să se piardă în apele oceanului. Pentru unii dintre supraviețuitori, casca a reprezentat *cupa* în care și-au pus porția de înghețată pe care au mîncat-o până la ultima înghițitură înainte de salvare.

În vremea aceea, la mijlocul secolului al XX-lea, înghețata devenise deja parte din stilul de viață american și, puțin cunoscut probabil, parte a strategiei de alimentare pentru militarii americani.

În 1945, Marina SUA a investit un milion de dolari în restaurarea și transformarea unei barje într-o fabrică plutitoare de înghețată, cu ajutorul căreia era distribuită înghețată navelor militare din teatrul de război din Pacific. Capacitatea de producție și de depozitare a fabricii plutitoare era semnificativă, producea cam 40 de litri de înghețată la șapte minute și putea depozita vreo 8000 de litri. Costurile erau pe măsură, dar pare că merita. Armata americană a mai construit și un soi de fabrici de înghețată în miniatură pe liniile de front, de unde se livrau pachete direct în tranșee. Sună cel puțin curios și neașteptat. Așa-i istoria.

Fabrica plutitoare de înghețată și-a încheiat misiunea odată cu finalul războiului, dar înghețata a rămas la loc important în dieta soldaților.

În Războiul Rece, tocmai în Războiul Rece, nu avea cum să lipsească. Un general american, Lewis B. Puller, a încercat să convingă Ministerul Apărării că, în loc de înghețată, trupele americane ar trebui tratate cu alte produse, precum bere sau whiskey. În zadar. Pentagonul a emis un răspuns oficial în care menționa că soldații americani vor primi înghețată de trei ori pe săptămînă.

Greu de spus dacă aceștia ar fi preferat totuși propunerea generalului.

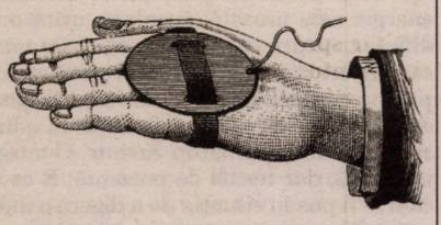

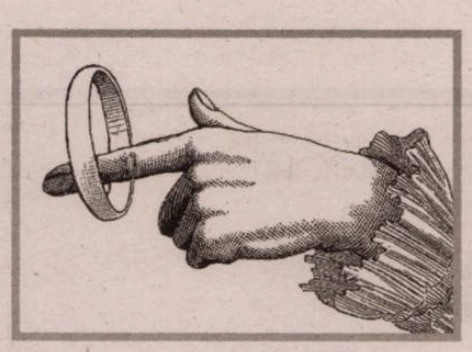

Răsfoiam zilele trecute volumul de eseuri al lui Zadie Smith – *Feel Free* –, răsfoiam înainte și înapoi pescuind bucățile pe care le sărisem la prima citire. Sînt un cititor dezordonat, iar un asemenea volum de eseuri e cîmpul perfect de joacă. Citesc de la coadă la cap, de la mijloc spre înainte, după starea/stările pe care le am pe moment, închid cartea, mă gîndesc la diverse pe traseul întortocheat al zecilor de analogii pe care le face o minte umană, caut nu știu ce detaliu dintr-un tablou anume, ca să mă pierd apoi într-o istorie veche, revin la carte.

Acolo, într-unul din eseurile ei în care vorbește despre Karl Ove Knausgård, Zadie Smith spune că plictiseala pe care o compune norvegianul în romanul său (ăla în șase părți) e o plictiseală barocă. O catedrală a plictiselii, spune ea. „O catedrală a plictiselii", am repetat în șoaptă, sus, în vîrful patului, într-o duminică lenevă.

Sună perfect, cu ecou, cu reverberații, așa cum se propagă orice sunet într-o catedrală. Dacă plictiselii suverane, cotidianului mărunțel care reușește zi după zi să se strîngă într-un mănunchi viguros de non-fapte i s-ar ridica un monument, acela ar trebui să fie o catedrală. O biserică a plictiselii sună caraghios, iar o moschee a plictiselii pare prea intim. Nu poți să pui temelii unei plictiseli grandioase, desculț, pe covoare persane.

Așa m-am trezit în catedrala plictiselii mele prin care am umblat apoi cu gura căscată de uimire. Oare chiar eu am putut să construiesc așa ceva? Eu am stat în genunchi și am așezat piatră cu piatră podeaua asta răcoroasă, cîmpurile astea cenușii de granit care duc din grandioasa intrare pînă dincolo, spre altar? Am potrivit dală cu dală zile monotone și cenușii de toamnă și de iarnă în care nu mi se întîmpla nimic cu zile lenețe de primăvară-vară în care iar nu mi se întîmpla nimic. Am luat-o încet de la intrare, prin marea navă a catedralei, pe lîngă confesionalele pe care tot eu le-am construit, dincolo de transept, spre prezbiteriu și altar. Ce arabescuri în lemnul ăsta afumat, ce volute, crini imperiali, ce amorași grăsuți pe care lemnul vechi de sute de ani a prins deja un luciu cald, ca mierea! Cu dălțița și ciocanul am săpat în lemnul ăsta mirabila poveste a plictiselii mele, a fantasticului anonimat, a non-existenței mele superbe. Cîtă măiestrie la baza marilor coloane de piatră la care am migălit și pe care le-am decorat cu amintiri oarecare din copilărie, pe care le-am împletit în sus cu intrările zilnice la Mega-ul din cartier, cărora le-am făcut apoi volute din ieșirile în cîrciumi în seri parfumate de vară. Ieșirile mele anoste, uitate a doua zi, încoronate, poate, doar de o vagă durere de cap.

În marea orgă a catedralei mele am pus tot ceea ce părea a fi o rupere din plictiseala mea majoră, din oceanul ăsta sărat al monotoniei pe care plutesc cu burta în sus fără să mă chinui; o rotire oarecare a încheieturii mă duce un pic mai departe. Am pus în orga asta tubulatura unor evenimente majore răsărite precum coada rechinilor în oceanul ăla calm de care vorbeam. Numai că, puse laolaltă, toate întîmplările neobișnuite din viața mea au început să cînte în armonie. Au început să cînte *Matthäus-Passion* – singura piesă a lui Bach care reușește să mă plictisească pînă la lacrimi. N-am făcut nimic.

În altar mi-am dat măsura întregii măiestrii. Cafelele de dimineață, țigările, plata întreținerii, drumul zilnic la muncă și înapoi, enervările zilnice, cărțile citite topite în stări, întîlnirile de-o clipă cu oameni străini, vacanțele din care nu înțeleg nimic, dar de care mi-e dor în clipa în care ajung acasă – toate le-am înmănunchiat într-un nemaivăzut monument, copleșitor. Îl ghicești de cum intri pe poarta monumentală: un portic gotic în jurul căruia am crestat șapte rînduri de brîuri de piatră. Afară, sub acoperișuri, am pus grifonii și garguii care stau de pază. Lipiți cu cele patru labe de zidurile verticale, cu capetele înfiorătoare în jos, cu gurile larg căscate și colții rînjind. Cîinele Pustiului, Dulăul Zilelor În Care Nu Se Întîmplă Nimic, Potaia Eternei Angoase, Zăvodul Orelor Pierdute.

Veniți, intrați. Aici măcar e puțină răcoare.

Selma IUSUF

legende urbane

O catedrală a plictiselii

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Biserica Greco-Catolică (9)

„După moartea lui Stalin, survenită în 1953, Iuliu Hossu se regăsește împreună cu ceilalți episcopi la Curtea de Argeș, în domiciliu obligatoriu. Semnează, împreună cu ceilalți doi supraviețuitori, un memoriu, deja amintit. Drept urmare, este mutat la Ciorogîrla, apoi revine la Căldărușani, pînă la amnistia din 1964. Vaticanul îl propune pentru funcția de cardinal. Pentru consacrare era necesară deplasarea episcopului la Roma. Guvernul este pe loc dispus să-i înlesnească plecarea, cu condiția să nu mai revină în țară. Episcopul Iuliu Hossu refuză expatrierea declarînd că prezența sa în România este și ea o formă de protest împotriva nedreptăților instaurate de comunism și va protesta pînă la capăt. Chiar în absență, Papa îl consacră totuși Cardinal *in pectore*…"

(Doina Cornea, „Martiriul Bisericii Greco-Catolice și rezistența ei"…)

*

„Și vă mai spun – pentru că n-am ascunzis în inimă – că acest întîi decembrie este – după părerea mea – întunecat de măsura din 1 decembrie 1948 luată după 250 de ani de la Unirea cu Roma, 100 de ani de la Revoluția din 1848 și 30 de ani de la aceea din 1918 – aceste acțiuni de mare curaj la care au contribuit din plin credincioșii luptători ai Bisericii. Convingerea mea este că nu va trece mult pînă cînd lumina bucuriei semicentenarului de acum va fi totală. La aniversarea solemnă din 1968 nu se cuvine să fie absentă Biserica Blajului, Biserica tăcerii, să fie rănită Constituția Țării în ceea ce are mai profund, mai uman." – Iuliu Hossu

https: //revisteaua.ro/de-vorba-cu-episcopul-dr-iuliu-hossu-prezent-la-marea-unire/

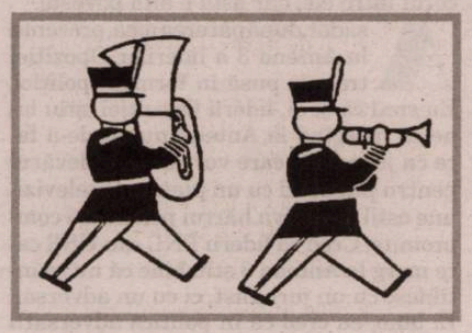

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Capcana numită „restaurant"

(urmare din numărul trecut)

Ne găsim pe un teren al nimănui, de ani mulți încoace. Într-o zonă gri, a bîlbîielilor și bîjbîirilor. Singurele certitudini salvatoare și dătătoare de speranță sînt apartenența la structurile europene și nord-atlantice. În rest, provizoratul, scandalul, răzbunarea, modificarea legislativă, toate felurile de schimbări și reveniri, promisiunile neonorate, nepotismul și abordarea rudimentară a oricărui fel de strategie, toate astea se găsesc din belșug, nu e nevoie să le cauți ca să dai de ele. Altminteri, dacă vrei să le vezi, descoperi și lucrurile bune. Dar oboseala contabilizării neîmplinirilor e mai prezentă. Unii dintre noi spun că nu mai suportă felul ăsta de îngălare. Alții vor să creadă că, totuși, trăim niște ultime forme de libertate, față de vremurile complicate care se anunță pentru toată omenirea. E o lungă discuție, mereu fără final, care ocupă nenumărate seri la cîrciumă sau la orice întîlniri între prieteni.

Pe de o parte, ai zice că România e o țară unde încă e destul de ieftin să mergi la restaurant. Un Paradis al mersului la cîrciumă. Asta dacă te apuci să compari ce-i aici cu prețurile din marile țări europene sau chiar cu cele din America unde, uneori, te ia cu amețeală și frisoane. Dar totul se prăbușește cînd compari salariile cetățenilor. Și ce pot să facă oamenii cu ele. Însă nici în cazul ăsta nu poți obține un rezultat net, care să-ți spună limpede cum stau lucrurile. Pentru că oricine poate oferi, din proprie experiență, exemple cît se poate de opuse. Nu e deloc o raritate să mergi la un restaurant în Italia, Grecia, Spania sau Portugalia, să mănînci și să bei memorabil, plătind mai puțin decît a-i face-o în România, într-un loc cu aere de mare șmecherie. Calitatea a ceea ce primești în pahare și pe farfurie, atmosfera locului, prețul nu sînt noțiuni cu care să operezi lejer și apoi să le așezi într-un raționament care mulțumește pe toată lumea. Ele depind de o sumedenie de alte condiții, de la dispoziția de moment a celui care se găsește într-un restaurant pînă la specificul și datele culturale ale spațiului în care se află. Locurile minunate nu sînt monopolul unei singure culturi, iar țeparii, mai fini sau mai grobieni, se găsesc peste tot.

Unul dintre lucrurile cele mai rele, la noi, e hămeseala de bani. Obsesia de a te îmbogăți cît mai repede. Apoi sosește în viteză eterna nemulțumire. Senzația că ești fraier dacă „nu-i faci", la rîndul tău, pe fraieri. Dacă nu răspunzi cu cruzime la cruzimea și îngălarea din jur. Clienții sînt mojici, absurzi, sadici. Statul te hărțuiește cu legislație și cu controale, fie complet absurde, fie castratoare. Portăreii de la gestionarea drepturilor de autor mușcă din tine ca din ficatul lui Prometeu. Angajații de la tot soiul de instituții te prind în ambuscade devastatoare. Vrăjmașii de la alte cîrciumi îți fură personalul. Personalul te fură pe tine. Tu, la rîndul tău, furi personal de la vrăjmași. Creezi mereu cele mai sofisticate strategii ca să nu te mai fure angajații. Cu toate astea, mereu se găsesc breșe și se sapă galerii subterane de care habar n-ai. Și-ncepi să fii obsedat de toate astea. Să le visezi zi și noapte. Te muți într-o realitate paralelă. Un cinism cu dimensiuni vaste se pogoară în sufletul cîrciumarului român. Sau, mai degrabă, românesc. E atît de mare acest cinism încît unele ființe, literalmente, nu-l pot duce. Și, ca să nu se prăbușească sub această greutate, se salvează prin mecanismele de autoprotecție furnizate de ipocrizie. Una care depășește foarte des limitele oricărui fel de obrăznicie cosmică. Ipocrizia abisală pe care tu, cel care o generează, începi să o și crezi. Să o iei drept etică. Gest îndreptățit. Unic răspuns valabil. Singura conduită posibilă. „Îi faci" pe toți, ca să nu „te facă" ei pe tine.

Oricît de bună ar fi cîrciuma românească, oricît de măiastru desenul farfuriei, energia asta proastă, murdară, urîtă modifică structura particulelor din orice mîncare. Și oricît de gustoasă ar fi gătelnița cu pricina, componenta asta de suflet întunecat se lipește de ea, se cuibărește în adîncuri greu de exprimat în cuvinte. O mîzgă invizibilă, dar teribil de prezentă. E ca și cînd ai fi pus în situația de a digera o indigestie. Nu arareori, cîrciumarul român vede valul de clienți exact așa cum vede orca bancul de heringi. La un moment dat, încearcă să se autosugestioneze, să-și spună că încă mai e o ființă umană. Dar ochiul lui Sauron nu doarme. El îți șoptește să nu-l cruți pe client. „Decît să plîngă mă-ta, mai bine să plîngă mă-sa." Cîrciuma devine o Românie în mic. Scapă cine poate. Cîștigă minciuna cea mai poleită și ipocrizia cea mai obraznică. Atmosfera e aceea a societății noastre. Cum altfel?! Teoretic, ne iubim compatrioții. În realitate, deseori îi detestăm, iar cînd călătorim ne ferim de ei ca Aghiuță de tămîie. Avem pronume de politețe în limba română. De vorbit, vorbim cu „tu", din prima. Respect elementar? O slăbiciune a prostului.

Clientul are o dorință ascunsă de a-l umili pe chelner. Își rezolvă și el probleme neexprimate, îndesate în suflet. Chelnerul răspunde cum poate. Uneori la vedere, alteori... Mai bine nu știm. Bucătăria e un iad. Temperaturi de infern, viteză, stres îngrozitor, ură, tensiuni personale. Toată cîrciuma zumzăie. E plină. Aparent, oamenii mănîncă, beau, vorbesc. O lume jovială. Dedesubt e o nenorocire. E ca și cînd ai ieși din Matrix și ai vedea monstruozitatea realității. Chiar și banii pe care-i face cîrciumarul, deși pot fi mulți, sînt triști. Aduc o satisfacție hîdă. Au pe ei aceeași mîzgă. Iar rîndurile astea nu au nimic de a face cu cîrciumarii care fac eforturi colosale să rămînă niște ființe umane. Pentru că ei, totuși, există. Ca în orice alt domeniu de activitate. Ei ne picură în suflete, uneori, scînteierea aia care ne face să scoatem pe gură un „Hai, noroc!" autentic și să ne cadă bine o mîncare.

Anca MANOLESCU

Spectacolul discreției

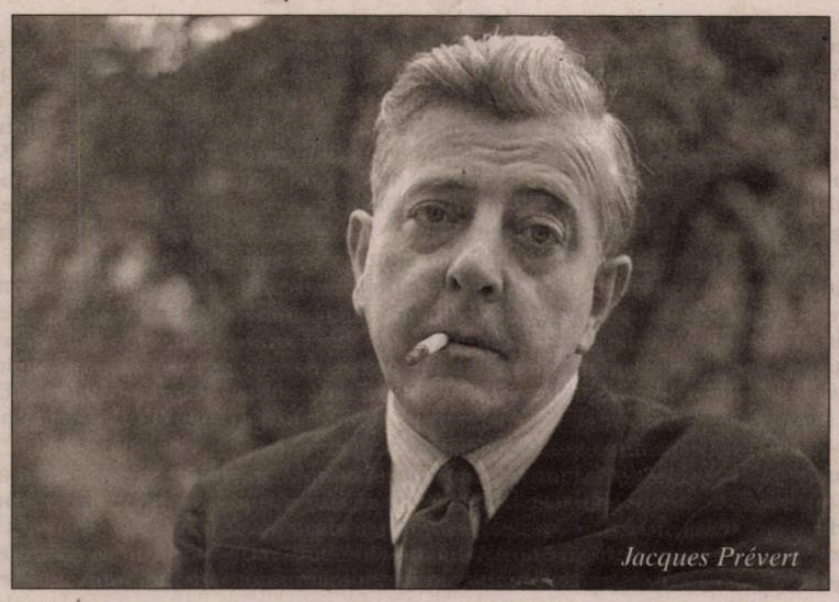
Jacques Prévert

Notre Père qui êtes aux cieux, restez-y („Tatăl nostru care ești în ceruri, rămîi acolo"), își începea Jacques Prévert poezia *„Pater noster"*. Drăguț! „Tatăl nostru care ești în ceruri, rămîi acolo. Iar noi vom rămîne pe pămînt, care e cîteodată așa de plăcut...". E aici expresia unei stîngi cochet situate față de religie. Dar dincolo de asta, poetul nu făcea decît să consemneze, cu un teribilism lejer, condiția modernității tîrzii.

În varianta ei liberală, laicitatea nu contestă dreptul individului/grupului la credință, la raportarea față de un transcendent. Dimpotrivă, li-l asigură. E treaba, e libertatea lor. Însă, în ce privește societatea mare și ethos-ul ei, laicitatea înțelege să păstreze distanța. Separația între cer și pămînt trebuie să fie, politicos, dar fără compromisuri, stabilită, menținută, respectată. Un asemenea pact de necomunicare face din Dumnezeu o referință eliminată din gestiunea societăților actuale și chiar din mentalul comun. El nu mai e invocat, reprezentat, celebrat în acte care implică societatea mare. Nu mai are influență publică. Nu mai e prezent în mod *afirmativ,* ca un *supremum* care dă reperul – sau slujește drept justificare – pentru deciziile și comportamentul unanim. Ca atare, nu mai e învestit cu vizibilitate, cu putere. Nu i se mai recunoaște rolul unui *dominus* care veghează toate întreprinderile comunitare, le dă sens ultim, le cere socoteală, le pedepsește rectificator erorile. Nu le mai „patronează".

Categoria puterii – în accepțiunea ei socio-istorică și politică – i-a fost retrasă. *În această calitate mundană*, ea e, de altfel, refuzată de Iisus în episodul dinarului (Luca 20, 21-25). În Occident, a început să fie chestionată încă din secolul al XIV-lea. Gînditori precum Marsilio din Padova și Occam au distins, programatic, între autoritatea spirituală și puterea temporală. Papalitatea și clericii, reprezentanți instituționali ai divinului pe pămînt, nu aveau dreptul să dicteze în politica principilor, a suveranilor, a statelor. Cetatea terestră și cetatea Bisericii erau metodic deosebite. Dar nu lipsite de comunicare, de tensiuni, de dialog sub cerul aceluiași principiu. Bizanțul a formulat, ritual și simbolic, o distincție întrucîtva, dar nu întru totul similară. În volumul *Empereur et prêtre. Étude sur le « césaropapisme » byzantin* (1996), istoricul Georges Dagron analizează modalitățile prin care Biserica se afirma ca purtătoare a unei „ordini a harului", a *eschaton*-ului christic deja prezent, pe cînd împăratul asuma un rol analog lui David și lui Solomon, suverani ai Israelului vechitestamentar, ceea ce însemna un popor religios în drum către sfîrșitul timpurilor.

Apoi, din secolul al XVII-lea, divinul a început să fie privat și de putere explicativă. „Ipoteza Dumnezeu" a devenit tot mai puțin necesară, pentru filozofi și savanți, cînd propuneau modele de funcționare a universului. Din fericire, nici ideologia lui „Dumnezeu este cu noi" – împotriva unui dușman, fie el chiar religios – nu mai are curs în lumea occidentală. Politic, social, cognitiv, Dumnezeu nu mai e prezent prin atributul puterii. Al unei puteri înțelese în sens comun, exterior, masiv, impunător. Laicitatea a eliberat, aș îndrăzni să spun, divinul de prestigiu social. În imaginarul tîrziu modern, chipul Lui precumpănitor nu este cel al suveranului ceresc, prea îndeaproape cuplat cu suveranități terestre, cu dominația temporală. Transcendența a fost distanțată de categoria forței.

E ceea ce poate stîrni atenția față de un alt tip de putere, dintotdeauna prezent în portretul divin. Părintele André Scrima amintea adesea de o linie de interpretare a termenului *pantokrator,* care de la stoici și filozofia elenistică a trecut la autori patristici (Teofil al Antiohiei, Clement Alexandrinul, Origen, Grigore de Nyssa, Augustin). Pentru ei, *pantokrator* nu înseamnă „atotstăpînitor", dominație exterioară, impresionantă, grandioasă. Înseamnă ceva mai puțin vizibil și impunător, dar mai orginar. Cînd îl numim Pantrokrator, spune Grigore de Nyssa, trebuie să ne gîndim la El drept cel care „susține în ființă toate lucrurile", Dumnezeu atottiitor. Ca *omnitenens,* divinul nu mai are strălucirea comună, imediat recognoscibilă a puterii, fastul ei afirmativ. Are o prezență radicală, aproape insesizabilă în evidența ei, asemenea luminii care nu poate fi văzută decît prin lucrurile pe care le luminează.

În Vechiul Testament (III Regi 19, 11-12), deosebirea între cele două tipuri de putere apare într-o expresie de mare rafinament poetic. În fața proorocului Ilie – amenințat de puterea regală –, Dumnezeu se refuză forței „brute" într-un extraordinar crescendo: „Iată Domnul va trece; și înaintea Lui va fi vijelie năprasnică ce va despica munții și va sfărîma stîncile, dar Domnul nu va fi în vijelie. După vijelie va fi cutremur, dar Domnul nu va fi în cutremur. După cutremur va fi foc, dar nici în foc nu va fi Domnul. Iar după foc va fi adiere de vînt lin și acolo va fi Domnul". Locul Lui de prezență e o subtila, ușoara, ascunsa „adiere" a Duhului. E un tip de putere care se adresează interiorității, cere atenția lăuntrică, adeziunea inteligentă, consimțirea. Se adresează nu colectivului, ci persoanei și, prin ea, poate iradia în spațiul public.

Laicitatea a desprins divinul de analogia cu sfera puterii în sensul ei curent, imediat. Iată ceea ce poate mobiliza conștiința religioasă să elibereze divinul de „sociomorfism", de concepții care îl văd potrivit unor categorii prea la îndemînă, drept intendent al treburilor/intereselor publice și private, adică un Dumnezeu căruia i se conferă doar atîta transcendență cît să rezolve satisfăcător problemele creaturii sale. Posibilitatea de a te raporta la divin prin spectacolul public al venerării sale, prin conformare la o normă socială de inspirație religioasă a scăzut sau a dispărut. Abordarea divinului prin exterioritate, prin aspectele lui manifeste, s-a diminuat.

Sigur că mesajul Bisericilor se poate auzi în spațiul public, sigur că omul credincios poate participa potrivit principiilor religiei lui la treburile comunitare. Dar Dumnezeu acceptă, în societățile noastre, o *discreție* pe care nu a avut-o niciodată pînă acum.

Dumnezeu acceptă, în societățile noastre, o discreție *pe care nu a avut-o niciodată pînă acum.*

Ceea ce putem contempla astăzi, în spectacolul societăților laice, este mai degrabă prezența lui inaparentă, transcendența lui foarte îndepărtată și totodată ascunsă în substratul inimilor și al lumii. Conștiinței religioase i se dă acum de contemplat discreția, „retragerea", enigma unui Dumnezeu care acceptă să fie nu doar respectat și invocat, ci și ținut la distanță, lăsat deoparte, contestat, deși „susține totul în ființă".

„Decapat" de un chip prea mundan, de virtuți prea terestre, de interese prea omenești, nu recuperează Dumnezeu un misterios, paradoxal tip de prezență: lăuntric și transcendent, tăcut și înalt semnificativ, ascuns și pretutindeni de față?

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

O conversație pe Mess

Mă interesează oamenii și felul în care gîndesc. Dialogul cu semenii rezolvă agenda zilnică, dezvăluie mentalități, apropie sau ratează miza conviețuirii civilizate, căci deschide monada fiecăruia către o rețea de semnificații împărtășite. Mai nou, mesageria electronică asociată platformelor de „socializare" ne permite conversații cu persoane care „apar" de nicăieri, pe care nu le cunoaștem în viața reală, dar care ne pot deveni interlocutori de cîteva minute. Vă descriu azi un asemenea dialog, iscat dintr-o întîmplare: un om dintr-o comună năsăudeană a făcut următorul comentariu la o postare de-a mea, redistribuită de cineva care mă citește: „Credeți ce spune acest evreu simpatic?". Am intrat mai întîi pe pagina sa, pentru a-i descoperi *profilul:* cuadragenar, rasist, naționalist, admirator al lui Antonescu și, așa cum avea să-mi mărturisească, sigur de faptul că Nicolae Ceaușescu a fost – „95%" – un mare patriot. După o primă serie de insulte nemestecate, pe calapodul atacurilor împotriva intelectualilor pro-occidentali din „anii urii" (cei în care USL a distrus ordinea politică simili-democratică din România), insul mi-a declarat că a studiat Teologie-Litere la Cluj, că provine dintr-o familie greco-catolică, dar că a revenit la ortodocși... În primă instanță, înainte de a mă invita la... o bere (cum am fi putut sări de momentul caragialesc al dezbaterii?), m-a acuzat că am făcut mult rău țării, alături de „Pleșu, Patapievici, Liicheanu *(sic!)* și Boia", trădînd solul sfînt al patriei care ne-a hrănit. Din cauza asta va fi fost el nevoit să trăiască șapte ani în Anglia și Irlanda, de unde a revenit recent. Presupun că a revenit înfrînt, umilit, căci n-a reușit să se integreze în acele state sofisticate, derutant pluraliste, unde – zice el însuși – „noi sîntem confundați cu țiganii". În realitate, aveam în față un om relativ instruit, căzut în idolatria etnocentrismului orto-legionaroid, pe calapodul „Cîntării României" (mi l-a lăudat, extaziat, pe A. Păunescu). Un om care „nu se consideră ratat", dar se poartă de parcă o mînă de căpcăuni, ipostaziați ca dușmani ai poporului (deci și ai săi personali), i-ar fi răpit șansa de a fi fericit, împlinit, echilibrat sufletește și productiv. Intelectualii! În pofida acestei „logofobii", cetățeanul ținea constant să-mi demonstreze că e și el un soi de intelectual, chiar dacă tatăl său a fost muncitor. „Îmi sînteți simpatic! Dar... sînteți din cealaltă strană! Adversar! Sînteți anti-români! Veți jubila la toate necazurile României!"

Am încercat să-i vindec antisemitismul nu prin faptul că eu nu sînt evreu (și că aș fi putut fi, fără să mă schimb în vreun fel), ci amintindu-i genealogia davidică a Mîntuitorului și faptul, obiectiv ironic, că el însuși poartă numele unui profet vechitestamentar. Mi-am dat seama că nu va renunța vreodată la clișeele conspiraționiste, contra „iudeo-masoneriei", de vreme ce doar prin ele își poate raționaliza percepția asupra lumii înconjurătoare. De fapt, ciudatul meu interlocutor e un om singur, care-și îngrijește tatăl (87 de ani și suferind de Alzheimer). Știe că „toate televiziunile sînt aservite politic", nu are încredere în nici un partid, idealizează o țară mitologică, desprinsă din manualele comuniste de istorie, fardată protocronist, și caută vinovății abstracte, gata oricînd să mute ținta sau să lungească lista.

Nu iau în derîdere faptul că acest dialog cam dadaist s-a încheiat într-o notă irenic-pioasă („Lăudat fie Iisus și Fecioara Maria" & „Doamne ajută!"). Acest final mi-a arătat că numai Dumnezeu ne poate reconcilia, tocmai pentru că trăim într-o societate cu funcția civică dezafectată și mai ales plină de compatrioți solitari, chinuiți de disonanțele cognitive produse prin experimentele manipulatorii ale rețelei secu-pecereriste. Interacțiunea pe care am relatat-o mai sus m-a plonjat într-o speranță echivocă, dublată de o tristețe grea. Căci ce pot cu adevărat să fac pentru a tămădui dezastrul sufletesc și mental din persoana unui conațional care crede că i-am greșit?

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

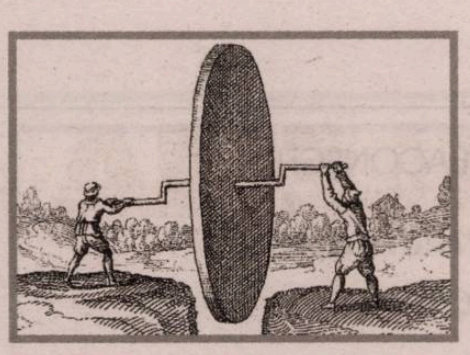

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Prea singur președintele

Toate sondajele spun același lucru: Klaus Iohannis va intra fără nici un fel de emoție în turul doi al prezidențialelor din această toamnă. Ba chiar, dacă anul de grație al președintelui continuă în aceeași notă, există și o șansă oarecare să nu mai fie nevoie de un al doilea tur.

L-am văzut în ultimele cîteva luni pe Klaus Iohannis pe post de gazdă a summit-ului de la Sibiu, pe post de beneficiar indirect al alegerilor europarlamentare, cîștigător al referendumului, amfitrion la vizita Papei Francisc și comunicator frecvent și ferm în raport cu Guvernul. Mai ales din această ultimă poziție a reușit cumva să recupereze ani de placiditate, întrerupți doar de intervenția, intrată deja în legendă, într-o ședință a Guvernului din ianuarie 2017. Vă amintiți, aceea cu „elefanții din încăpere".

Șeful statului și-a anunțat candidatura pentru un al doilea mandat în toamna anului trecut și, în mod bizar, în iulie 2019 e încă singur în cursă. Fără a încerca să îi minimalizez meritele, situația asta nu spune atît de multe despre performanța sa, cît mai degrabă despre o slăbiciune structurală a partidelor românești, incapabile să facă proiecții pe termen scurt și mediu. Despre planificare cu ani înainte, nici vorbă.

În fapt, departe de a-i face o favoare lui Klaus Iohannis, dezorientarea din rîndul posibililor săi adversari nu face decît să răsplătească un anume tip de exercitare a mandatului prezidențial pe care doar factori externi Palatului Cotroceni au reușit să îl revitalizeze. Un PSD mai puțin stupid și arogant ar fi transformat acest prim mandat Iohannis într-o amintire fadă încă înainte de finalul din toamnă. Chiar și simpatizanții președintelui admit uneori că formalismul legalist practicat multă vreme de dl Iohannis a arătat adesea a lipsă de interes sau de-a dreptul a nepăsare.

Sînt două direcții din care un contracandidat serios pentru Klaus Iohannis poate apărea. Prima, cea evidentă, e din zona PSD și a sateliților săi. Grație strategului din pușcărie care a condus partidul pînă la finalul lunii mai, PSD e, pentru prima oară în lunga și complicata sa istorie, în situația de a se întreba serios ce are de făcut ca să treacă de primul tur.

Riscul ca mult profețita cădere în irelevanță după 30 de ani de dominație să se producă începînd cu toamna aceasta e mare și pesediștii știu prea bine lucrul ăsta. Însă aproape toți cei care și-au anunțat intenția de a candida pentru nominalizare în interiorul partidului au serioase probleme în a fi recunoscuți de vecini. Nu insist asupra numelor, cert e că și varianta unui candidat extern (de tipul Tăriceanu) e doar un pansament, nu o soluție. Dacă se va ajunge totuși acolo, probabil mult mai utilă ar fi o candidatură de tip Mircea Diaconu – „băiat bun, fără pretenții" – decît a vreunui actual ministru dintr-un guvern în derivă.

Klaus Iohannis a venit la putere încercînd să nu fie Băsescu.

PSD e obligat să aibă o performanță decentă la prezidențiale dacă nu vrea să fie izolat și transformat într-un soi de PRM 2.0, așa cum par să ceară unii dintre membrii săi – și mă gîndesc aici la cei pe care i-am văzut aplaudînd cu însuflețire înduioșătoare discursul-șaorma ținut la congresul din week-end-ul trecut de Liviu Pleșoianu. În treacăt fie spus, acela a fost singurul discurs aplaudat onest dintre toate cele rostite în ziua respectivă. Onestă a mai fost doar alungarea lui Marian Oprișan de pe scenă, în rest doar fraze de lemn și personalități de plastic.

O a doua direcție din care poate și trebuie să apară un contracandidat serios pentru Klaus Iohannis e din zona USR-PLUS. Merită reamintit faptul că, deși negociază deja de mai bine de o lună continuarea alianței care a obținut un scor foarte bun la europarlamentare, cele două nu s-au înțeles încă. Plecînd de la premisa că o vor face pînă la urmă, am să enumăr cîteva argumente pentru o prezență a unui candidat USR-PLUS pe buletinul de vot din toamnă.

Primul și cel mai important ține de relevanță. Absența unui candidat face ca poziția ulterioară a celor două partide să fie mult slăbită, iar în mintea simpatizanților prezumtivei alianțe să apară îndoiala. De ce n-ar vota totuși candidații cu șanse mai mari (ai PNL, de exemplu) la localele ce urmează dacă la prezidențiale preferații lor nu au reușit să găsească un candidat decent?

Prezidențialele sînt totuși scrutinul cu cea mai mare participare dintre toate tipurile de alegeri la care sîntem chemați periodic. Incapacitatea de a selecta un astfel de om ar pune serioase semne de întrebare cu privire la ce se întîmplă în josul piramidei. Dacă la 25% procent în sondaje nu găsești un prezidențiabil, cum ai să găsești zeci de mii de consilieri locali, mii de primari și zeci de președinți de consilii județene?

Există apoi argumentul relației cu PNL care trebuie protejată. L-am auzit des, dar el nu e decît o dovadă de inabilitate. Un eventual sprijin pentru candidatura lui Klaus Iohannis va transforma USR-PLUS într-un soi de PNL *light*, inutil și ușor de înlocuit. Cu ALDE, de exemplu, partid format din foști penelișți. Sau cu oricine altcineva mai puțin deranjant într-o coaliție de guvernare.

Nu trebuie, de asemenea, uitată originea acestor două partide. Ele au apărut ca o reacție a unei părți a societății exasperate de *mainstream*-ul politic. A nu prezenta un candidat la prezidențiale e, nu i-aș spune trădare, ci mai degrabă predare în brațele acelui *mainstream* pe care ar fi trebuit să îl combată sau să îl înlocuiască.

Un ultim argument este profilarea unui lider pentru alegerile care au să vină. Poate nu cîștigă acum, dar o poate face ulterior. În subsidiar, trebuie ținut seama și de diverse lebede negre. La ultimele prezidențiale, Victor Ponta „cîștigase" încă înainte să se înscrie în cursă. La final, a pierdut cu una dintre cele mai mari diferențe din istoria acestui tip de scrutin. Nu știi niciodată ce se întîmplă între tururi.

Aminteam că o alianță formală USR-PLUS nu există încă. E puțin probabil, dar nu imposibil ca ea să nu se mai formeze niciodată. Chiar și în această situație, un candidat serios al celei de-a treia căi din politica românească trebuie să existe.

Un al doilea mandat Iohannis nu e nici obligatoriu, nici inevitabil. Dar mai importantă decît soarta politică a actualului președinte e sănătatea democratică a societății. Or, fără competiție, nu e democrație.

Klaus Iohannis a venit la putere încercînd să nu fie Băsescu. Ar fi o pierdere pentru noi toți să continue transformat în Iliescu.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

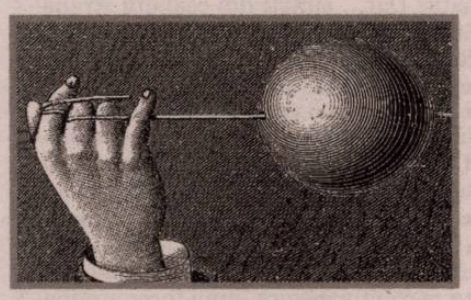

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Blocade și blocaje

Nava Sea Watch 3, a unei organizații umanitare germane, aflată sub pavilion olandez, a salvat, pe 12 iunie, 53 de migranți pe mare, în largul coastelor libiene. Autoritățile italiene au acceptat să primească 13 persoane. Ceilalți 42 de migranți au rămas pe vas, vreme de două săptămîni, timp în care căpitana Carola Rackete a încercat să ia legătura cu mai multe state, cu reprezentanța Comisiei Europene și cu Înaltul Comisiariat ONU pentru refugiați. Nu s-a găsit o soluție. Nimeni nu a vrut să-i primească. Accesul în portul insulei Lampedusa era blocat: guvernul de extremă-dreaptă vrea să oprească exodul refugiaților pe teritoriul Italiei. Zile în șir, comunitatea internațională a fost paralizată. Ici și colo, cîte o declarație politică – dar nici o soluție. În cele din urmă, căpitana a decis să forțeze blocada pazei de coastă italiene și a acostat la Lampedusa, unde cei 42 de oameni salvați de pe mare au fost debarcați și conduși spre centrul de primire pentru refugiați. Carola Rackete a fost arestată, iar nava Sea-Watch 3 a fost confiscată de autorități. Rackete riscă acum o amendă usturătoare și pînă la 10 ani de închisoare pentru forțarea blocadei, iar organizația umanitară trebuie să plătească 50.000 de euro pentru eliberarea navei confiscate. Odiseea celor 42 de pasageri nefericiți ai navei de salvare și ezitările autorităților de a interveni (ba chiar tentativa de a bloca misiunea) au trezit numeroase reacții. Cele mai multe, foarte pasionale. Pe de o parte, susținere necondiționată pentru acțiunile Carolei Rackete, pe de altă parte, condamnarea gestului ei nesăbuit de a încălca legea și de a sparge blocada autorităților. Din această polemică lipsește însă dezbaterea esențială: cea despre valorile europene. Mai ales că e vorba de o problemă recurentă. În ianuarie, aceeași navă a fost blocată în larg în condiții similare, cu 32 de migranți la bord. Aceștia au fost pînă la urmă debarcați în Malta, care i-a acceptat doar în urma unei redistribuiri între mai multe state europene.

Din această polemică lipsește însă dezbaterea esențială: cea despre valorile europene.

Negoțul acesta cu viețile salvate pe mare, petrecut cînd la vedere, cînd în spatele ușilor închise, „schimbul" acesta de oameni, transferul responsabilității pînă la disoluția ei totală, recursul la tot felul articole de legi și tratate doar pentru a nu prelua migranții salvați și aflați în pericol pun Europa în situația unui faliment rușinos în ceea ce privește umanismul. Cel mai grav în toată această poveste e, dincolo de blocada doar în aparență legală impusă de Italia asupra navelor cu migranți, criminalizarea misiunilor de salvare. Ca și cum apărarea frontierelor (de cine?) ar fi mai importantă decît protejarea vieții. Prin refuzul de a se conforma ordinului autorităților italiene, Rackete a pus în evidență tocmai acest conflict între convențiile internaționale cu privire la drepturile omului și deciziile politice de conjunctură adoptate de politicieni populiști.

Totodată, incidentul acesta nefericit arată și inerțiile și incoerențele politice – din Italia și din Europa. Ministrul de Interne Matteo Salvini acuză Europa că lasă Italia să se descurce singură cu fluxul incontrolabil de refugiați. El este susținătorul înverșunat al unui sistem funcțional de redistribuire a migranților între statele europene. Dar, în același timp, e și prietenul politic al grupului de la Vișegrad, adică al statelor care refuză categoric aplicarea acestui mecanism. Și, în timp ce 28 de state dintre cele mai prospere ale lumii, cu 500 de milioane de locuitori, încearcă să negocieze politic o soluție, o navă cu 42 de oameni la bord plutește în derivă, în căutarea unui port...

Dincolo de criza de moment, rezolvată în ultimă instanță printr-un gest radical de căpitana Rackete, rămîn șovăielile și poticnelile sistemice. Care e politica Uniunii Europene (și a statelor europene) în Africa și, în general, în zonele subdezvoltate ori de conflict de unde provin cei mai mulți migranți? Ce e de făcut pentru a stabiliza aceste regiuni? Ce poate face Europa pentru a rezolva durabil crizele umanitare aflate la originea exodului?

În tot ce e frivol pe lume

Texte și opinii de:

- Cătălin PRISACARIU (jurnalist, redactor-șef adjunct la *Newsweek România)*

„*Liberté, égalité, frivolité!*“

- Lucia TERZEA-OFRIM (conferențiar univ. dr., Facultatea de Litere, Universitatea din București)

„Frivolitatea – un scut de dantelă“

- Ioana AVĂDANI (președintele Centrului pentru Jurnalism Independent)

„Să capitalizezi o suferință este o frivolitate cumplită“

- Zenobia NICULIȚĂ (psiholog)

„Consumerismul, o frivolitate modernă“

- Vera ULARU (specialist în comunicare)

„Stilul personal, un moft?“

- Andrei CRĂCIUN (scriitor)

„Incredibila lipsă de frivolitate a ființei“

argument

Spune-mi ce ți se pare frivol (ca să-ți spun cine ești)

Ce mai considerăm astăzi a fi frivol? Cînd ne amuză, cînd ne scandalizează? Ce înseamnă, pînă la urmă, frivolitatea?

Dacă ne luăm după dicționar, definiția standard implică superficialitate sau neseriozitate. Acea atitudine de suprafață care denotă, de cele mai multe ori, o lipsă de substanță.

Luată însă la bani mărunți, frivolitatea nu mai este însă atît de ușor de încadrat. Pentru că, de cele mai multe ori, depinde de context, de scop, este acel mic sau mare derapaj de la norme – pe scurt, cînd te comporți sau acționezi într-un mod diferit de ceea ce se așteaptă, de fapt, de la tine.

Frivole erau considerate a fi acele femei ale anilor '20, generația The Flappers, care, încălcînd toate normele societății în care trăiau, au decis să se tundă băiețește, să-și scurteze rochiile, să bea și să fumeze, afișîndu-se de unele singure în public. Cu toate acestea, „frivolitatea“ femeilor de atunci a dus la emanciparea femeilor de azi, iar ceea ce era considerat a fi scandalos în urmă cu o sută de ani a însemnat, în fapt, un mare pas înspre progres.

Frivol este considerat a fi, în prezent, și președintele Statelor Unite. Cel mai puternic om de pe planetă este criticat la răstimpuri pentru modul abrupt în care reacționează și pentru aroganța de care dă dovadă. Pe unii, acest gen de comportament îi amuză, altora le înflăcărează inima, pe alții însă îi înspăimîntă de-a dreptul.

Între cele două extreme, atitudini provocatoare menite să spargă tradiții, pentru emancipare și independență, și manifestări egocentrice, narcisiste, ducînd uneori către iresponsabilitate, frivolitatea are tot felul de nuanțe: *„joie de vivre“*, trăirea momentului, micile ghidușii sau micile bucurii ale vieții.

Cu alte cuvinte, toți avem momentele noastre de frivolitate. Mai mici sau mai mari. Întrebarea este: unde îi șade cu adevărat bine frivolității? (**Stela Giurgeanu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

Cătălin PRISACARIU

Liberté, égalité, frivolité!

În viața oricărui textier la gazetă apare inevitabilul moment de panică stîrnit de evidenta inadecvare la subiectul pe care, cu arogantă inconștiență, a promis că-l acoperă (între noi fie vorba, acel „inevitabil moment" se strecoară în cronologie mult mai des decît bietul autor și-ar dori – de cele mai multe ori, firește, din pricina obiectului articolului, nicidecum a bravului tastangiu). Vă veți întreba, poate: inadecvarea cui?

În cazul de față, cu „frivolitatea în politica românească" pe masa de disecție, e clar că inadaptarea este reciprocă: și a frivolității față de politică, și invers. Oricît de multă ușurătate ar presupune frivolitatea, oricîtă neseriozitate, ea conține și o joacă, o oarecare abandonare boemă în curgerea lipsită de griji a minutelor, niscaiva *dolce far niente* garnisit cu o melancolie discretă, abia ghicită. Iar toate astea la un loc nu pot indica decît un rafinament vital, în esență, o abundență de energie care dă pe dinafara granițelor convenționale ale mecanicii sociale scrobite sau, pur și simple, ale celor „serioase", instituționale. O „ușurătate a inimii" acompaniază orice frivolitate, în antiteză clar marcată cu acea *gravitas* a manierei, manierismului, șablonului.

Bergson a înțeles: cînd suprapunem mecanica peste ce e viu, fluctuant, curgător, un accident nu doar că stă să se întîmple, ci, cu siguranță, se va întîmpla și vom rîde, ne vom descătușa hohotul, eliberator, peste absurdul mecanismului. Și, că tot e și ceva politică în ecuație, urmarea logică este că se înființează Ministerul Mersului Caraghios *(wink, wink, Monty Python, know what I mean, know what I mean?!)*

Ei, și acum apare problema: cînd ați văzut ultima oară un politician român, în ultimii 30 de ani, care să intre, fie și parțial, în definiția de mai sus?

Pentru o clipă, o idee perversă m-a bătut vag pe umăr și mi-a șoptit la ureche: „Ion Iliescu". Dar numai și numai din cauza acelui zîmbet acum clasicizat, model *perestroika*, căruia nu i-a expirat garanția și, din cînd în cînd, ne semnalează că posesorul încă survolează planeta ca un *Sputnik* fugit din URSS spre independența vidă a spațiului, peste mode și timp, *saviet Olimp*. Însă nu, nu, tataie e din galeria clovnilor ucigași pregătiți în miezul Războiului Rece să fie exportați în parcurile americane de distracții pentru a tortura tinerele vlăstare ale capitaliștilor transatlantici, dar el a preferat să ciuruiască un cuplu de dictatori est-europeni la foc automat, apoi să-i rînjească cinic în față unei țări, din prima funcție în stat, vreo zece ani. Deci, nu, Iliescu nu e frivol, e

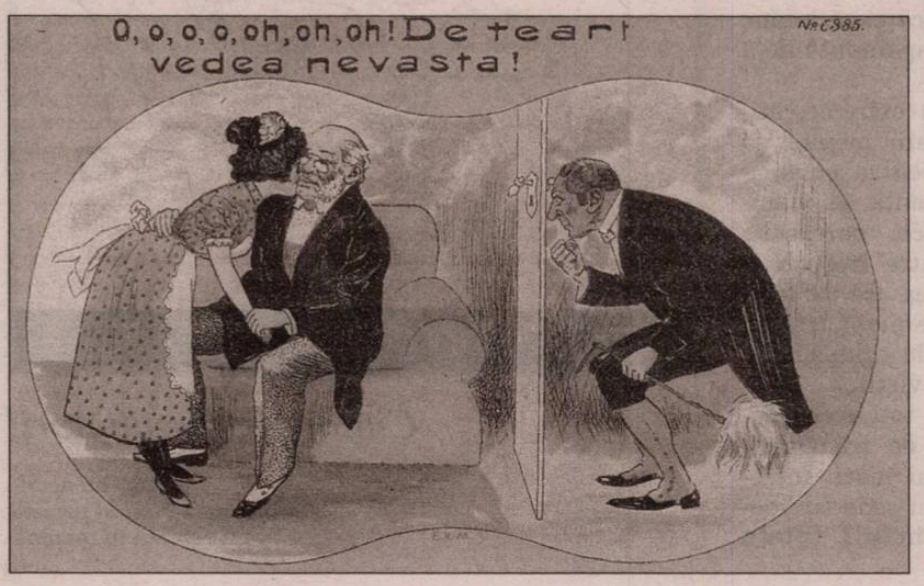

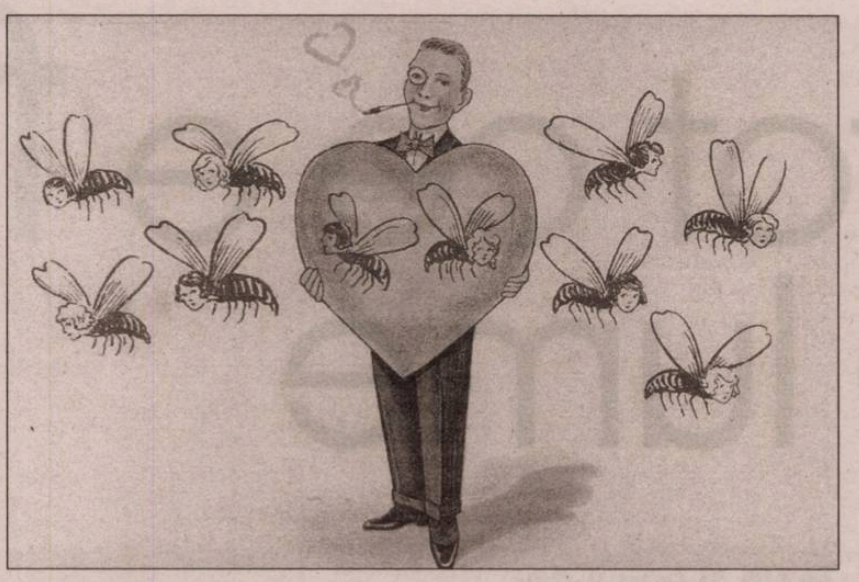

„Combinația dintre un comportament frivol și un subiect serios relevă adevărul despre dramele noastre."
MILAN KUNDERA

doar un android căruia un cercetător rus ușor razna, însărcinat cu designul feței, i-a pus din greșeală un vizaj din colecția Circului Mare de Stat din Moscova.

Dar e, totuși, în politica românească, un candidat cu șanse serioase să primească eticheta asta a frivolității. Cariera lui de inimă zburdalnică începe în 1971, consemnată fotografic în revista *Modern,* condusă de Zina Dumitrescu. Care rememora episodul, în 2018, pentru *Libertatea:* „Eram pe bulevard, aproape de Scala, și am văzut doi băieți venind, din care unul era frumos foc. Era Călin. Pe vremea aceea lucram și la revista *Modern (nota* Libertatea – revista era, în perioada respectivă, singura publicație de modă din țară). Eram cu redactora și cu un domn care lucra cu noi. Noi, femei, nu ne-am putut duce, dar l-am trimis pe domn – du-te, te rog, la băiatul ăla și întreabă-l cine e, ce face și dacă vrea să colaboreze la revistă. S-a dus, l-a întrebat. Era elev în clasa a XII-a. A acceptat și a doua zi l-am văzut la redacție, pe strada Maria Rosetti. Uite așa a rămas, a lucrat pentru un număr al revistei, i-a plăcut. Era un tip care, ca și acum, emana noblețe, educație."

Veți spune că era, pînă la urmă, doar un puști de 19 ani, impresionat de brusca și neașteptata posibilitate a apariției la gazetă. Aproape douăzeci de ani mai tîrziu, însă, la începutul anilor '90, fascinația asta nu-l părăsise și Călin, viclean copil de partid, nu rata nici o ocazie să se afișeze ba la liberali, ba la Starea Civilă. Pînă acum, la ultima instituție a semnat de cinci ori. Dar nici la prima, cea politică, nu a rămas dator: a înființat bisericuțe politice, s-a răzgîndit, a revenit la partidul Brătienilor, a primit ministere și chiar un guvern, apoi a dezertat din nou într-un mariaj pragmatic care l-a făcut și șef de Cameră parlamentară, pe lîngă dregătoriile de care deja se învîrtise pînă atunci. Cameră parlamentară care o conduce el, cum ar spune chiar Călin. Care (și nu „pe care") a dovedit nu de puține ori că nu doar inima lui e zburdalnic-ușoară, ci și mintea îi plutește după cele mai vagi adieri.

În septembrie 2008, de exemplu, cînd se înmulțeau semnele că lumea se îndreaptă spre criză financiară, Tăriceanu rămînea de un optimism SF și declara de la Guvern că recesiunea „s-ar putea să aibă efecte pozitive, pentru că o serie de active imobiliare din Statele Unite se vor ieftini și s-ar putea să fie români dispuși să cumpere în America diverse active imobiliare". A urmat, însă, o prăbușire a economiilor europene, parată de tăieri salariale în România care au dus, cel mult, la achiziții doar mobiliare.

Și mai devreme de 2008, Călin Anton demonstra o minunată imponderabilitate neuronală atunci cînd scria de mînă un celebru „bilețel roz" către Traian Băsescu, pe care-l apela, perfect politicos, cu „Dragă Traian" și căruia îi cerea „Dacă ai ocazia să vorbești la Parchet despre subiect?", „subiectul" fiind o mică problemă penală a prietenului Dinu Patriciu. Atît de mică încît avea dimensiunea rafinăriei Petromidia. Orice s-ar putea spune, deci, dar nu că lui Tăriceanu i-ar lipsi o anume candoare vecină cu naivitatea care se apropie periculos de mult de vastul domeniu al frivolității.

Totuși, deși actualul președinte al Senatului punctează puternic la impresia artistică, pierde la cea tehnică: atunci cînd vine vorba de Justiție, Tăriceanu dovedește o constanță nezdruncinată în acțiuni de sabotaj, ceea ce îi risipește din aura de pachiderm gingaș nimerit într-un magazin de porțelanuri și îl descrie mai degrabă drept un rinocer pe prafuri.

Iar în acest moment, articolul pare a se apropia de predictibilul final: pare că nici un *challenger* nu se ridică la performanțele șefului ALDE. Și cum ar putea? Cum să existe un politician fără agendă ascunsă, fără planuri de îmbogățire, fără jocuri de culise pe care nu le-ar vrea cu nici un chip dezvăluite? Și, apoi, revelația: „RASDAQ să fie arestat, dacă a furat!"

Pentru o clipă, o idee perversă m-a bătut vag pe umăr și mi-a șoptit la ureche: „Ion Iliescu".

Da, știu, dacă nu vă petreceți măcar o parte din zi pe piața de capital, s-ar putea să nu vă spună nimic acronimul Romanian Association of Securities Dealers Automated Quotation, fosta bursă electronică de valori mobiliare de la București. Dar că, în 2000, deputata PRM Irina Loghin cerea arestarea bietei piețe electronice de capital pentru fraude, trebuie să fi auzit. Și, da, degeaba protestați că n-ar fi făcut politică, Irina Loghin a intrat în Partidul România Mare în 1998, ceea ce i-a asigurat opt ani în Parlamentul României: patru ca deputat și alți patru ca senator.

Oricum, nu vă faceți iluzii: „regina muzicii populare" nu mai reprezintă vreun colegiu parlamentar de prin țară nu pentru că nu ar avea oferte de partid, ci pentru că i se face mai senin în cap cînd împodobește bradul împreună cu Fuego, uneori chiar și în timpul verii. Iar asta nu poate decît să confirme că indicele de frivolitate îl bate de departe pe cel de pragmatism (bașca, nici nu a insistat cu arestarea nefericitului RASDAQ, spre deosebire de Tăriceanu, care are o obsesie cu magistrații și dosarele penale).

Așadar, pentru ca frivolitatea să existe în politică, e nevoie de o figură monarhică. Și invers: pentru ca o regină să intre în politică, frivolitatea e necesară.

Cătălin Prisacariu *este jurnalist și redactor șef-adjunct la revista* Newsweek România.

Lucia TERZEA-OFRIM

Frivolitatea – un scut de dantelă

Frivolitatea este o instituție a sociabilității. Ea nu este nici viciu și nici virtute, ci un mod de a fi, o atitudine în fața provocărilor vieții. Cel mai simpatic lucru legat de frivolitate este că ea nu poate fi simulată. Nimeni nu se poate preface că ar fi frivol. Oricine își poate lua, de circumstanță, un aer plin de gravitate, dar frivolitatea nu poate fi mimată.

Deși e un artificiu, un dublu de suprafață al sinelului, o mască, frivolitatea nu poate exista decît în regimul unei desăvîrșite nonșalanțe, doar dacă respiră naturalețe, spontaneitate. Nu e o haină de schimb, un costum de vacanță pe care să îl poarte din cînd în cînd, drept ușurare temporară, cei care au decis că nu sînt interesați decît de lucruri serioase, profitabile, de probleme fundamentale, de creșterea randamentului, de mărirea averii, de monumentalizarea imaginii de sine, de investițiile solide, de marile teme, de osia lumii sau de situarea cît mai aproape de buricul pămîntului.

În același timp, oamenii fug de tot ce e perceput ca fiind greoi, de tot ce presupune ideea de povară, de orice formă de masivitate strivitoare. Cu toate acestea, imperativele necesității, presiunea utilității sînt reprezentate în termeni de soliditate, greutate, consistență și în final resimțite ca valoare. După cum puncta Milan Kundera, „nu este grav decît ce este necesar, nu are valoare decît ceea ce cîntărește greu". Prin opoziție, trec drept frivolități lucrurile superflue, considerate detalii inutile, a căror absență nu ar împiedica funcționarea mecanismelor, supraviețuirea și, în general, continuarea vieții pe pămînt.

are grijă să le ocolească. Apoi Alain se întreba: „Cine n-a început să cînte noaptea ca să-și facă un pic de curaj?". În aceeași linie, Jean Cocteau credea că frivolitatea este cel mai drăguț răspuns care poate fi dat angoasei. Cu ironia de rigoare, și Proust, la rîndul său, atrăgea atenția asupra binefacerilor frivolității: „Necazul oricarei femei pălește cînd probează o rochie nouă."

„Nimic nu e mai prostesc decît să tratezi cu seriozitate chestiunile frivole."

Acest sens este prezent în limba engleză, unde *frivolity* are și înțelesul de îmbunătățire, ameliorare, înfrumusețare, finisare în scopul sporirii confortului de utilizare și atractivității unui produs. De exemplu, în 2013, agenția Publicis London, în vederea poziționării automobilului Dacia Sandero drept mașina cea mai accesibilă din Marea Britanie, a creat campania de promovare pornind de la ideea că acest brand este inamicul oricăror adaosuri inutile, fiind *„one that favours function over frivolity"*. Sloganul campaniei, *FRIVOLITY – you do the maths,* sugera printr-un paradox că tocmai această „scuturare de podoabe" ar fi adevărata frivolitate, modul cu adevărat inteligent de a te bucura simultan și de confortul financiar, și de foloasele aduse de orice mașină de calitate.

Frivolitatea nu se opune seriozității, dar îi ia în calcul limitele și îi ridiculizează ambițiile deșarte indirect, prin atenția acordată așa-ziselor nimicuri, pe care se ostenește să le înfrumusețeze și să le ridice rangul. Frivolitatea poate trece drept un lux aristocratic, expresie a libertății de a alege mizele acțiunilor și de a-ți cheltui efortul în figuri liber alese.

De altfel, Alain semnala că frivolitatea ar *fi „un état fort sérieux"* și că nu trebuie confundată cu lejeritatea, nepăsarea sau cu ignoranța. El spunea că frivolitatea nu are nimic de-a face cu naivitatea, cu ingenuitatea. *„L'ingénu n'est nullement frivole"*, dimpotrivă – continua Alain –, el ia totul în serios și examinează cu lanterna toate ungherele. Frivolul știe care sînt locurile periculoase și

În franceză, adjectivul *frivole* vine din latinescul *frivolus,* care înseamnă van, inutil, futil, lipsit de importanță, lipsit de valoare. Aceeași rădăcină are și cuvîntul *friable* (friabil), care trimite tot la ideea de lipsă de consistență, de pulverizare, de mărunțiș, de fragment neînsemnat.

Chiar dacă se întîmplă să opereze cu lucruri fragile, delicate, cu miniaturi, cu dulci nimicuri, frivolitatea nu e sentimentală. Frivolitatea e o convenție, un joc, o mască, ea izvorăște dintr-un reflex cerebral. Ține de minte, nu de inimă. Ca în orice altă situație, adecvarea reacției este esențială. Iată ce spune Erasmus: „Nimic nu e mai prostesc decît să tratezi cu seriozitate chestiunile frivole, dar nimic nu e mai spiritual decît să arunci frivolități în fața lucrurilor serioase."

Inima, sentimentul – mai ales cel afișat ostentativ – oferă tabloul kitsch-ului eviscerat, cu măruntaiele lui moi, lucioase, complezente, culante. Kitsch-ul e o formă de lingușeală, de flatare, face mereu cu ochiul, dă coate, șoptește cu nădejdea unei complicități: nu-i așa că e drăguț? nu-i așa că e dulce? nu-i așa că te recunoști? Asta e cea mai îngăduitoare oglindă pe care o poți întîlni! Nu vrei să te gîdil un pic și pe burtică? Să te mîngîi pe cap măcar?

Dacă familiaritatea, intenția tragerii de șireturi, contagiunea sentimentală sînt apanajul kitsch-ului, frivolitatea este o punere în scenă a sinelui, presupune detașare și distanțare, are disimularea ca modalitate de interacțiune, fiind o strategie de apărare. Uneori poate fi aureolată de maliție, dar în subteran exis-

„Îmi face o mare plăcere să văd încăpățînarea unui nonconformist aclamată."

ALBERT EINSTEIN

„Cînd te trezești făcînd parte dintr-o majoritate, e timpul să faci o pauză și să reflectezi."

MARK TWAIN

tă mereu autoironie. Frivolitatea exclude deopotrivă emfaza și entuziasmul naiv. Nu cunoaște crisparea, chircirea, încruntarea. Frivolitatea apără de certitudini opace, de dogme, de pompă. Comportamentul frivol e un filigran urban dezinvolt, o broderie spirituală subtilă, elegantă, cu fire alese.

De altfel, în limba franceză, *en frivolité* desemnează o tehnică de decorație dantelată, obținută cu croșete sau mai ales cu suveica. Aceste decorații, numite *frivolet,* sînt înrudite cu *macramé*-ul și fac parte din familia dantelelor. Cînd spunem dantelă ne gîndim la ornamente duios-delicate, numai că, în franceză, *dentelle* vine de la vechea denumire, *petites dents* (dințișori).

Nu e o simplă coincidență faptul că volanele și mînecile cămășii tradiționale din Maramureș se termină zimțat, în așa-numiții „colți" (numele complet al acestui motiv ornamental fiind „colți de lup"). Dincolo de înfrumusețare, ornamentul avea această funcție magică de protecție, de apărare, realizarea acestei funcții apotropaice fiind pusă pe seama unei posibile lupte nevăzute între acești colți de pază, gata să intimideze, poate să și sfîșie forțele malefice.

Frumusețea acestor frivolități dantelate are deci sarcina de a ține la distanță răul, agresiunile nevăzute. Un adevărat scut de dantelă. În treacăt fie spus, încadrarea acestui tip de ornamentare în registrul războinic defensiv e probată și de faptul că inițial dantela era rezervată exclusiv decorării veșmîntului masculin. Cu timpul, cu delicatețe, femeile deposedează bărbații (și) de aceste arme.

Aș păstra această continuitate metaforică dintre frivolitate ca atitudine și frivolitățile ca ornament apotropaic. Văd aici o cheie de înțelegere a utilității acestui comportament care nu se bucură de o reputație prea grozavă. De regulă, auzim vorbindu-se despre frivolitate în termeni depreciativi, care taxează nemilos superficialitatea arogantă, seninătatea inconștientă, felul săltăreț de a dansa pe vulcani încinși. O grimasă special-dezaprobatoare e rezervată babei care se piaptănă atunci cînd țara arde. Cu grăbire sînt etichetați drept frivoli toți „nealiniații" de care vorbește Gellu Naum cu atîta empatie, și toți cei care se țin la distanță de insuportabila seriozitate falimentară a lumii.

Nu în ultimul rînd, frivolitatea poate fi un avatar al acceptării slăbiciunilor, un mod de a recunoaște limitele proprii și de a înfrunta dezamăgirea produsă de insuficiența, imperfecțiunea sau poate chiar ostilitatea lumii.

La finalul piesei *Un tramvai numit dorință,* fragila Blanche DuBois își vine în fire, zîmbește, își recompune ținuta și reușește să se abandoneze cu demnitate destinului. Avînd în ochi ultimele sclipiri patinate ale unei latente forțe de seducție, se sprijină cu abia sugerată cochetărie de brațul necunoscutului și exclamă cu o grație frivolă: „Toată viața am depins de bunăvoința străinilor!". Vorbele ei o învăluie ca un șal diafan, dantelat, un ultim scut de protecție în fața brutalității lumii.

Lucia Terzea-Ofrim *este conferențiar univ. dr., predă cursuri de antropologie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea din București. În prezent este lector de limba română la Universitatea din Tel Aviv.*

„Să capitalizezi o suferință este o frivolitate cumplită"

interviu cu Ioana AVĂDANI

Cum ați defini, în mod general, frivolitatea?

Cred că, în partea ei luminoasă, frivolitatea are o aură pozitivă. O leg, în mintea mea, de petreceri, de divertisment, de hedonism. Aș spune că e definită de o anumită doză de superficialitate, dar pe care eu o văd manifestată doar în relațiile interumane. Dar frivolitatea nu e sinonimă întru totul cu superficialitatea – nu poți spune, de exemplu, despre cineva care face o treabă de mîntuială că e frivol. Pe de altă parte, frivolitatea, în funcție de contextul în care o întîlnim, poate avea și o parte întunecată. Care merge spre cinism, aroganță, nesimțire. Dacă o întîlnim într-un context monden, avem de-a face cu acea atitudine ușoară, fără griji, poate ușor provocatoare, dar fără consecințe negative. Cînd însă se manifestă într-un context serios, poate deveni malignă.

Donald Trump, de exemplu, e un personaj frivol înspre capătul acesta negativ al spectrului. Nu faptul că ia deciziile pe care le ia, ci modul cu totul lipsit de considerație în care o face. Dacă deciziile sale ar fi rezultatul unui proces de introspecție, al unei consultări a actorilor, al unei viziuni argumentate despre viață, nu le-aș considera frivole, chiar dacă mi-ar displăcea. Dar cînd te comporți capricios, cînd nu e cazul, ca și cum nu te interesează consecințele acțiunilor tale, devii frivol-periculos. Dacă faci doar gafe care o supără de doamna Macron, pot spune că ești insolent, dar cînd modul tău frivol de a te expune afectează politici de stat, relațiile dintre state, cînd ne poate aduce pe noi toți în pragul unui război, frivolitatea e ceea mai mică din problemele noastre.

Cum ar trebui să prezinte mass-media tipul acesta de declarații frivole? Mă refer și la unul dintre tweet-urile președintelui Trump, în care afirmă că planeta Marte face parte din Lună.

În primul rînd, treaba jurnalistului este să expună faptele așa cum se petrec, în realitatea imediată. Dar el mai are o datorie, și anume de a pune faptele într-un context – evident că nu-l poți expune pe Trump ascunzînd modul frivol în care acționează. Dar consecințele deciziilor lui sînt foarte importante pentru noi, iar asta nu o mai poți prezenta din unghiul frivolității. Cît despre *tweet*-ul respectiv, era vorba despre proiectul Moon and Mars, iar ce a vrut să spună, de fapt, a fost, pe scurt, „Mai lăsați Luna în pace și uitați-vă și înspre Marte". Mă îndoiesc că cei de la casele mari de presă n-au înțeles despre ce e vorba. Doar că există deja un curent de a insista pe frivolitatea și impredictibilitatea președintelui Trump. Și nu e mult diferit de ceea ce se întîmplă în presa din România, unde subiecte marginale devin centrale în dezbaterea publică doar pentru că sînt, aparent, spectaculoase. Țin minte că, atunci cînd a murit Sergiu Nicolaescu, dincolo de toată istoria lui ca regizor, de faptul că a fost om politic, că a dat și legi în țara asta, focusul principal a fost că văduva lui a purtat un palton alb la înmormîntare!

Nu mai departe de zilele acestea, cînd, după CEx-ul PSD, au fost îndelung comentate și gafa, pe care o cunoaștem cu toții, dar și imprimeul rochiei purtate de premierul Dăncilă.

Dar doamna Dăncilă e un subiect inepuizabil pentru frivolitățile în presă. De la momentul în care a fost montată (și folosesc deliberat acest termen tehnic) în scaunul de prim-ministru, cu acea înfățișare fulminantă de care s-a tot vorbit inițial, pînă la conferințele de presă pe care le ține după încarcerarea lui Dragnea, cînd se prezintă calmă și articulată, fără acele greșeli de exprimare care au băgat-o în colimator. Însă, cînd discutăm despre rochia purtată de premier în momentul în care ea anunță mișcări importante în interiorul celui care a fost – și încă mai este – cel mai mare partid din România, vorbim despre o frivolitate nelalocul ei. A-i spune doamnei Dăncilă, la începutul carierei de premier, că arată ca un pavian cu mantie (expresie pentru care Cristian Tudor Popescu a fost și amendat de CNCD) e una, a te lega de rochia ei cînd prezintă un discurs politic într-un moment important mi se pare un derapaj profesional. Repet, nu subiectul în sine e frivol, ci contextul în care a fost postat. Rochia domniei-sale poate fi discutată oricînd într-o emisiune de fashion, dar nu într-un talk-show pe teme politice.

„O societate frivolă poate dobîndi o semnificație dramatică numai prin ceea ce distruge prin frivolitate."

EDITH WHARTON

Ce aș reproșa presei din România e că are momente cînd devine majoritar frivolă. Bineînțeles, există și momente cînd frivolitatea în presă e acceptabilă. Atîta vreme cît e în limita legală și e la locul ei (adică în contextul potrivit), poate funcționa cum vrea. Problema apare însă cînd această frivolitate se prelinge în zona de știri, care ar trebui să fie rece ca oțelul. Fără pasiuni. Să facă relatare și, dacă e în stare, analiză. Dar o analiză din toate punctele de vedere, care să pună faptele în context, să explice cîte perspective există și nu o pseudoanaliză care să ofere o singură perspectivă drept adevăr absolut.

„Dacă am înțelege lumea înconjurătoare, am reuși să ne punem în perspectivă propriile probleme interne."

Accidente, violență în familie, analfabetism, sărăcie, excluziune socială, segregare etnică – se întîmplă lucruri complicate și grave în România: ni se prezintă doar vîrful frivol al aisbergului?

O știre frivolă care pe mine mă scoate din minți este una de genul: „Priviți acest copilaș sărac, vede pentru prima oară o bucățică de ciocolată" – sărăcia extremă este una, și e o realitate cruntă, faptul că vrei să faci o bucurie unui copil, e alta, însă să capitalizezi o suferință este o frivolitate cumplită. O căutare de efemeră vizibilitate în performanța ta profesională. Aici frivolitatea se află la capătul extrem, devine cinism. Dar asta se întîmplă din mai multe cauze. Una ar fi lipsa de viziune: să ai subiectul sub nas și să nu-l vezi: cînd ai zilnic știri despre trafic și accidente și morți, începi să consideri, probabil, că asta e zona de competență și nu te mai ridici cu un nivel, să vezi miezul problemei: siguranță, drumuri proaste, (in)disciplină în trafic, carnete de conducere date de-a valma. O a doua cauză e lipsa de timp și profesionalism. Redacțiile din România au fost decimate. Unde se lucra cu 80 de oameni, acum trebuie să te descurci doar cu șapte. A treia cauză, și las momentan la o parte reacția avidă a publicului la asemenea știri, e lipsa de *coaching* din redacție. Reporterul nu e singurul producător al știrii. Cu excepția *freelancer*-ilor, dacă te lauzi că ai o redacție, ar trebui să ai cel puțin un nivel de control deasupra acelui reporter. Reporterul lucrează pe teren, sub presiunea timpului, e normal să scape uneori din vedere imaginea de ansamblu, „pădurea", mai ales cînd vorbim despre reporterii de știri. Dar există editori la care se adună aceste știri, e un șef de departament, care ar trebui să vadă subiectele în longitudine și să le pună în context. Să facă ședință cu reporterii spunîndu-le că acolo e un subiect. Dar asta lipsește și, de cele mai multe ori, după ce predă materialul, reporterul îl vede doar pe ecran. Dacă și-l vede. Din păcate, reporterii noștri cresc singuri în redacție – învață meserie uitîndu-se în dreapta și în stînga.

Iar noi rămînem doar cu frivolitățile?

Cînd, împreună cu întreaga piață, te afli sub o presiune concurențială, singurul lucru pe care îl vezi e convertirea materialului în click-uri și convertirea click-urilor în bani, și atunci e clar că nu mai vezi alte subiecte. Am prieteni care mi-au spus că au lucrat la o investigație despre mișmașurile unui primar, iar în urma articolului au avut doar 400 de vizitatori pe site. Dar dacă au scris, sumar, despre un accident, au avut 2000 de vizitatori. Aceasta e acea zonă complicată de care aminteam mai sus, de care te apropii cu greu, pentru că implică, de fapt, educația media. Cum anume consumăm și de ce consumăm mass-media?

Știrile externe sînt prezentate în mod frivol?

Cu siguranță. La noi, știrile externe au statutul pe care îl au știrile de divertisment, cățelul care face surf sau pisica care cîntă la pian – sursa: YouTube. Dar și cînd am fost șeful secției de externe la Mediafax, statutul reporterului de știri externe era unul foarte ingrat, fiind privit, de cele mai multe ori, doar ca un traducător care primește știrile de la agențiile de presă. Or, noi încercam să facem narațiuni logice: dacă, de pildă, era o știre din Franța, căutam un context, știri asemănătoare din altă parte a lumii, gîndind narativ fluxul de știri externe. Din păcate, astăzi, starea presei este cum este, nici știrile interne nu mai sînt produse într-un mod profesionist, darămite cele externe. Despre războaie încă se vorbește, dar în rest sînt ratate multe subiecte interesante, globale.

În lipsa contextului internațional, riscăm să ne transformăm, dintr-un stat într-un sat?

Dacă am înțelege lumea înconjurătoare, am reuși să ne punem în perspectivă propriile probleme interne. Acum doi ani eram la Montréal, la congresul IFEX, și discutam cu un coleg din Siria. M-a întrebat cum stau lucrurile în România, iar eu am început să-i povestesc despre ce se întîmpla la noi – era anul cu demonstrațiile de stradă contra Ordonanței 13. Însă, brusc, mi-am dat seama că vorbeam cu cineva care venea din Siria! M-am oprit și i-am spus că mi-e și rușine să-i povestesc problemele noastre, care, comparativ cu ceea ce trăia omul respectiv în țara sa, erau de-a dreptul frivole. Răspunsul lui a fost: „Să nu-ți fie! Fiecare om trebuie să aibă dreptul să se plîngă".

Și a avut dreptate. Punerea în perspectivă îți arată cît de complicată e lumea în general, te poziționează în raport cu ceilalți, dar nu trebuie să-ți calibreze așteptările. Pentru că, dacă te compari cu Siria, vei ajunge la concluzia că o duci minunat în România, că nu mai trebuie să faci nimic, ci să te duci în Vamă și să petreci. Dar întotdeauna raportarea, cel puțin din punctul meu de vedere, se face la năzuință. Există pentru fiecare dintre noi un ideal dezirabil, cam cum am vrea noi să arate viața noastră, și cred că cel mai sănătos e să ne uităm spre acest viitor dezirabil decît spre cît de rău o duce capra vecinului și, frivol, să ne bucurăm că a noastră e încă vioaie.

a consemnat Stela GIURGEANU

„Pacientul (foarte impacient):
Doctore, mor!
Doctorul (foarte liniștit):
Mofturi!"

I.L. CARAGIALE

Stela GIURGEANU

Țigări, tango și Shalimar

„Sînt trei lucruri pe care o femeie respectabilă nu trebuie să le facă în public: să fumeze, să danseze tango și să poarte Shalimar“ – se spunea în 1925, cînd casa Guerlain a lansat unul dintre cele mai longevive parfumuri din istoria parfumeriei mondiale. Shalimar-ul era considerat a fi un parfum frivol pentru obrazele fine, pentru că era un parfum oriental, iar aromele de mosc, santal sau tămîie erau apreciate a fi prea îndrăznețe și mult prea senzuale pentru a fi purtate de o doamnă respectabilă.

Cu toate acestea, acel parfum ostentativ aparținea categoric anilor '20. Căci vorbim despre Epoca Jazz-ului, The Roaring Age, Les Années Folles – acei ani considerați frivoli de către conservatorii și tradiționaliștii care vedeau, îngroziți, cum lumea pe care ei o știau așezată și pe un făgaș stabil o ia razna chiar sub ochii lor, fără a putea să se împotrivească. Căci erau surprinși din toate părțile: artă, modă, societate. Chiar și politică.

O luase însă lumea razna? Anii '20 au însemnat doar o explozie de superficialitate și hedonism? Sau acea dorință de a șoca, de a te comporta provocator și libertin a fost, mai degrabă, un semn că societatea în ansamblu avea nevoie să se debaraseze de cutume și tradiții învechite, de a împinge lucrurile în extrem, pentru a evolua?

Cînd vorbești despre anii '20 nu poți s-o faci fără simbolul acelei perioade: curentul „Flappers“ – un termen ce avea să fie patentat de filmul mut *The Flapper*, produs de Frances Marion și regizat de Olive Thomas –, care desemna femeia de tip nou, cea care sparge tabuurile și care îndrăznește să-și afirme independența.

Flappers este, de fapt, o etapă pregătită cu patru decenii în urmă de generația New Woman – acea generație de femei care au obținut dreptul de a merge la facultate, care s-au angajat și care au demonstrat, chiar dacă într-o mică măsură, că nu aveau nevoie să fie măritate pentru a se putea susține financiar.

Flapperițele duc însă emanciparea femeilor mai departe. Devin vizibile, nu le mai pasă ce zice lumea, încălcînd ostentativ cutumele tradiționaliste. Dărîmă practic toate barierele, în modă, în comportamentul social, avînd pînă și un limbaj propriu.

Renunță la corset în favoarea sutienelor, încep să poarte rochii largi și scurtate, preferă să se tundă „băiețește“ – celebra tunsoare bob – și conduc automobile. Dacă pînă atunci era un *„ne faut pas“* pentru o doamnă să intre singură într-o cafenea, tinerele flappers nu doar că nu mai au rețineri de a se afișa singure în public, dar beau și fumează, dansează și se machiază puternic – în acea perioadă apar și rujul în cutie metalică, și oglinda de buzunar, pe care să le poată purta oriunde merg.

Iar flapperițele au mers departe, spărgînd pînă și tabuurile legate de sex. În siajul libertinajului din anii '20 apare și noțiunea de *casual sex* și au loc așanumitele *„petting parties“* – revoluția sexuală din anii '60 avîndu-și, de fapt, originea în acei ani „nebuni“.

Într-un articol publicat pe site-ul www.npr.org (National Public Radio USA), Paula S. Fass, profesor emerit de istorie la Universitatea Berkeley din California, spune despre aceste *„petting parties“* că erau organizate pentru ca tinerii „să își exploreze erotic corpurile“. Se sărutau și se mîngîiau, nedepășindu-se, totuși, această limită. „Nu era vorba despre orgii și nu aveau nimic promiscuu în ele, iar totul se petrecea în văzul lumii.“

Dar, bineînțeles, într-o societate care ținea cu dinții de tradiții, de căsătorii aranjate și de supravegherea tinerilor necăsătoriți care doar s-ar fi plimbat, acest lucru era scandalos. În același articol se menționează luările de poziție ale celor oripilați de acest libertinaj. La o reuniune a studenților de la Wellesley College, în 1921, soția unui profesor de la Princeton, doamna Augustus Trowbridge, ține un discurs furibund contra „vulgarității și a revoltătoarelor *petting parties*“, susținînd că „aceste petreceri, alături de muzica jazz, de dansurile nesupravegheate și de ruj sînt simptome clare ale unei societății decadente“.

De altfel, curentul Flappers este pe larg dezbătut în presa vremii. Cine sînt aceste tinere, ce vor ele de la viață și încotro au de gînd să se îndrepte – sînt doar cîteva dintre temele care țin primele pagini ale ziarelor.

Într-un asemenea articol, apărut pe 3 februarie 1922, în *The Evening World,* se pune problema educației: este sau nu vina mamelor pentru purtarea deșănțată a tinerelor din noua generație? Herman Horne, profesor la Universitatea din New York, vorbește despre superficialitatea tinerelor flapperițe: „O persoană flapper preferă să fie mai degrabă ignorantă, îi este mai ușor astfel, decît să înfrunte adevărul. Nu are nici un pic de conștiință, iar asta pare că nu o deranjează deloc. Dar ceea ce știu e că pentru fiecare tînără flapperiță care zburdă prin oraș, acasă stă o mamă îndurerată“.

Și nu doar look-ul sau comportamentul intră în colimator, ci și noul limbaj al tinerelor, care este de asemenea aspru condamnat, fiind de neînțeles pentru un *outsider* – cuvintele devin coduri, provocînd o nouă angoasă socială. Într-un articol din *The Morning Tulsa Daily World,* din 7 mai 1922, găsim un exemplu al noului limbaj: *„I must blouse now to meet some tomato and lap some noodle juice and then for an egg harbor“* („Trebuie să fac bluze acum pentru a întîlni o roșie cu care să lipăi niște suc de tăiței și apoi să mă îndrept către un ou în port“) – înțelesul fiind, de fapt, „Trebuie să plec acum să mă întîlnesc cu o fată, să bem niște ceai, după care mă duc să dansez“. Pentru că lumea o modelau după bunul plac, nimic nu părea a le mai sta în cale, iar totul era, vorba lor, „jazz“ (un soi de „cool“ de azi).

Revenind la impactul social, o nouă luare de poziție, aparținînd doamnei N. de Silva, soția actorului Martin Harvey, o declarație susținută la o conferință din Bradford („People's League and Housewives Union“) și consemnată de *El Paso Herald,* pe 8 mai 1920, pune accentul, în mod dramatic, pe implicațiile „serioase“ care vor afecta viitorul țării, dacă acest val de libertinaj nu avea să fie oprit. „Aceste fete nu au nici o țintă clară în viață, în afară de a se fîțîi toată ziua pe stradă, în sus și în jos. Nu sînt interesate decît să aibă o viață confortabilă, să aibă suficient de mulți bani ca să locuiască în palatele lor de vis și să-și permită pantofi cu toc. Niște fetițe care își spun flappers, jumătate copii, jumătate femei, care au devenit simbolul acestei generații – una dintre cele mai triste generații de pînă acum. Nu fac nimic cu viața lor, nu sînt și nici nu vor fi de vreun folos acestei țări“.

Flapper Girls

„Avem nevoie și de o cantitate de lucruri inutile în viața noastră imperfectă. Dacă n-am avea parte de lucruri inutile, viața noastră și-ar pierde pînă și imperfecțiunea.“

HARUKI MURAKAMI

Să nu fi avut oare flapperițele nici o țintă în viață? Acele fetițe „frivole“, care „nu știau ce vor“, obținuseră, totuși, dreptul la vot și demonstraseră că pot să facă tot ceea ce voiau, căci purtau lumea la butonieră.

Însă perioada hedonistică și plină de avînt a emancipării femeii din anii nebuni a durat în Statele Unite doar un deceniu – pînă la crahul de pe Wall Street, din 31 decembrie 1929, cînd euforia și bunăstarea au luat sfîrșit. Emanciparea femeilor făcuse, ce e drept, încă un pas, dar nu unul îndeajuns de puternic pentru a le stabili, o dată pentru totdeauna, independența. După criza economică a urmat al Doilea Război Mondial, apoi anii '50 restauraseră, într-o bună măsură, ordinea tradițională – femeile, deși acum puteau avea slujbe, erau mai degrabă acceptate de societate dacă stăteau acasă și aveau grijă de familie.

Cu toate acestea, pașii făcuți în trecut nu au fost inutili. Deși văzute inițial ca niște superficiale, atît îndîrjita Femeie Nouă, de la finalul anilor 1800, cea care obținuse dreptul la educație superioară, cît și ostentativa Flapperiță a anilor '20, care intra neînsoțită în restaurante, conducea automobile, fuma, dansa și bea de una singură în public, au demonstrat din plin că nevoia de independență nu este o frivolitate. Pînă la urmă, datorită perseverenței și tenacității lor și a altora care le-au urmat, putem azi vota, merge la facultate etc.

Stela GIURGEANU

Micile frivolități ale oamenilor mari

(de ieri și de azi)

„Virtutea, doar un moft! Ţine de noi să fim așa ori altminteri. Trupurile noastre sînt grădini, iar poftele ni-s grădinari."

WILLIAM SHAKESPEARE

■ **Oscar Wilde** – Ca scriitor, Oscar Wilde este, cu siguranță, un nume reprezentativ al epocii victoriene. Ca om, însă, cu siguranță nu – fiind un critic vehement al normelor sociale ale perioadei. Într-un timp al conservatorismului moral, Wilde se comporta extrem de frivol, încălcînd ostentativ orice cod al „bunelor" maniere. Nu doar că purta cele mai excentrice costumații în public, dar cînd se plimba pe stradă, o făcea în compania unui homar pe care îl ținea în lesă. Toate îi erau însă acceptate, datorită inteligenței sale. Un singur lucru nu i-a mai fost trecut cu vederea: relația cu Lord Alfred Douglas, pe care și-a expus-o public și care i-a adus, de altfel, și sfîrșitul carierei. În urma scandalului, Oscar Wilde a fost întemnițat, cu acuzația de sodomie.

■ **John Christie** – John Christie, cel care în 1934 a pus bazele Festivalului de Operă de la Glyndeborne, era un cunoscut excentric al societății sale. Într-o seară, la un spectacol de operă, stînd lîngă regina Angliei, și-a scos ochiul de sticlă, l-a pus în cutie și, dezinvolt, a întrebat-o pe Regină dacă l-a așezat cum trebuie. Dacă îi era cald, obișnuia să-și taie mînecile sacourilor și să meargă la dineuri formale, cu brațele la vedere, încălțat în pantofi de tenis. Chiar dacă era foarte bogat, călătorea mereu cu clasa a treia și își ducea singur bagajele, ca să nu dea bacșiș hamalilor. Într-o perioadă purta doar *lederhosen* – la un spectacol de operă, în 1933, a insistat chiar ca toți invitații săi să poarte *lederhosen*.

■ **Francis Egerton** – Lord britanic, Francis Egerton a moștenit, în 1823, o avere imensă. A devenit celebru pentru petrecerile fastuoase date pentru cîini. Toate patrupedele invitate la aceste petreceri erau îmbrăcate în haine scumpe, create de nume celebre pe atunci în domeniul modei. În plus, cîinii trebuiau să poarte și pantofi. În ceea ce privește pantofii, lordul mai avea un obicei bizar: purta o pereche doar o singură dată, după care o punea într-un șir de alți pantofi (purtați doar o singură dată) – în acest fel, susținea el, ținea minte mai bine trecerea zilelor.

■ **Leonard Cohen** – În timpul unui concert susținut la Londra, pe finalul cîntecului „The Tower of Song", Leonard Cohen făcea publicului o confesiune. Cu vocea lui profundă, ținînd pauze grave, la răstimpuri, Cohen își pregătea publicul pentru ceea ce se anunța a fi epifania unei revelații spirituale (să nu uităm că artistul petrecuse mult timp la un templu budist, îmbrățișînd religia și urmînd filozofia Zen). „Vă sînt atît de recunoscător pentru că în seara aceasta mi-a devenit totul atît de clar în seara aceasta, alături de voi… Marile Mistere mi s-au dezvăluit… și am pătruns în însuși miezul Lucrurilor… și am dat peste Răspunsuri… și nu sînt genul de om care să păstreze aceste secrete pentru sine. Vreți să aflați răspunsul? Sînteți cu adevărat însetați de adevăr? Atunci sînteți chiar oamenii cu care aș vrea să-l împărtășesc. Căci este de-a dreptul o raritate să mi se întîmple așa ceva. Am să vi-l spun acum… Secretul, la Marile Mistere, este… do dum dum, da do dum dum."

■ **Ronnie O'Sullivan** – Cel mai talentat, dar și cel mai controversat jucător de snooker, Ronnie O'Sullivan s-a aflat de multe ori în centrul unor mici scandaluri, din cauza comportamentului său „neadecvat". În 2006, în partida de la campionatul Marii Britanii, contra lui Stephen Hendry, enervat că nu-i mergea jocul, s-a ridicat și a plecat, pur și simplu, din sală, părăsind, fără o vorbă, meciul. În 2008, la conferința de presă care a avut loc după campionatul de snooker China Open, Ronnie O'Sullivan, după ce a răspuns, agasat și în doi peri, la cîteva dintre întrebările jurnaliștilor, a început să rîdă și să facă aluzii sexuale, întrebînd discret reporterii: „Vrei s-o sugi? Vrei să vii mai tîrziu și s-o sugi? Vrea cineva să mi-o frece?". Bineînțeles, în urma comportamentului, s-a ales cu o amendă zdravănă În 2010, la World Open, a refuzat să încheie un break maxim (mai avea doar o bilă de jucat) în semn de protest pentru că break-ul maxim nu era remunerat suplimentar. În 2015, la Betfred World Championship, și-a scos pantofii din picioare, pe motiv că nu se simțea confortabil în ei. A continuat să joace în picioarele goale, deși ținuta la un campionat de snooker este obligatorie.

■ **Woody Harrelson** – Într-un interviu din *The New York Times,* Woody Harrelson, cunoscut ca fiind consumator de marijuana, a fost invitat să povestească cum a renunțat la droguri. Harrelson și-a început povestea mărturisind că a făcut-o în primul rînd ca să se poată concentra pe carieră. Mai apoi, actorul vorbește despre cum toți prietenii săi au fost fericiți pentru că a renunțat la acest viciu. Toți prietenii, mai puțin Willie Nelson, celebrul cîntăreț de *country music.* „Îl enervam, era ca și cum l-aș fi înjurat de mamă." Interviul despre cum s-a lăsat de marijuana se încheie pe un ton pozitiv: „Într-o seară, la un joc de poker, Willie m-a îmbiat cu un amestec special de iarbă, făcut chiar de el, «Willie's Reserved». Mi s-a părut extrem de nedrept ce făcea", a declarat actorul pe finalul interviului, povestind că, după ce a cîștigat o mînă la poker, a cedat tentației pentru marijuana. *„Welcome home, son,* i-ar fi spus Willie, convins că, din clipa aceea, „universul și-a redobîndit echilibrul".

■■■

Andrei CRĂCIUN

Incredibila lipsă de frivolitate a ființei

„Eu: Trebuie să mărturisim, cu toată părerea de rău, că în administrație… uneori se fură foarte des. Un optimist rămas în slujbă (zîmbind foarte blajin): *Mofturi!"*

I.L. CARAGIALE

Frivolitatea și-a cunoscut epoca de aur cît morala publică s-a ținut bățoasă, rigidă și absurdă. Nu mai e cazul. Gata!

Lumea în care am intrat abundă în chestiuni imunde, vulgarizarea e omniprezentă, frivolitatea, vechea și bună frivolitate, s-a banalizat, și-a pierdut misterul. Fiind cîndva în avangardă, a ajuns acum un atribut al conservatorilor nostalgici. Cine mai e frivol astăzi? Ce mai înseamnă să fii frivol astăzi?

Tot doamnele și domnișoarele. Sigur, putem coborî înțelesul atributului pînă la a-l pune în acord cu realitatea imediată, dar ar fi, poate, prea mult. Frivolitatea, vechea și buna frivolitate, ar trebui, de aceea, recîștigată. Iar aceasta este o sarcină, mă tem, care cade mai degrabă în seama doamnelor și domnișoarelor. În minunatul nostru timp nou, care frizează atît de des ridicolul, domnilor, atît de des snouflecși, slimfiți, vegani și plicticoși ca niște ficuși, le vine mai greu să întrețină jocul ușurătății. Ce e cu voi, băieți?

Anexe ale actului de comerț.

Și mai e ceva, și mai însemnat: relațiile dintre oameni – în imperiul consumerismului, unde domnește totalitar zeul-ban – au devenit simple anexe ale actului de comerț. Sigur, relațiile economice au fost mereu dominante în raporturile dintre indivizi, însă vedeți, boieri dumneavoastră, ideea de fond a consumerismului este chiar consumul. Relațiile se consumă deja cum se consumă perechile de pantofi, telefoanele mobile inteligente și tigăile de teleshopping, și serialele destinate *chill*-ului. Viteza ametitoare a trecerilor de la o relație la următoarea într-un timp tot mai fragmentat ne dă un carusel în care pur și simplu nu mai e timp de frivolitate. Apoi, excesele ideologice ale unor triburi de luptători pentru cauze care nu se vindecă pe canapeaua psihanalizei publice… Frivolitatea și fratele ei mai mic, flirtul, au categoric de suferit în universul nostru de amazoane hărțuite.

Adio preludiilor de altădată! Frivolitatea era, în esență, un preludiu care poate să deschidă porțile unui paradis provizoriu sau poate să nu deschidă nimic. Cine mai are răbdare astăzi pentru un preludiu?

Trăim în ritmul dictat de noile tehnologii, care ne-au ademenit că totul poate fi obținut la secundă și că nu se cuvine a aștepta nimic. Unde sînt cei zece ani în care o calfă era obligată să ucenicească înainte să se apuce de o meserie? Că nu mai sînt. Sigur, progresul. Progresul a ajuns să însemne rapid, mult, mai mult, mai mult, mai mult. Nu mai e loc de frivolitate – a rămas un artificiu incomod.

Cu toate acestea, mai există domni și domnițe (mai ales), care au frivolitatea în sînge, au moștenit poate genele unor oameni înțelepți din timpuri ceva mai blînde, nu lipsite de eleganță, în care domnii știau să fie culanți, chiar dacă – așa cum se întîmplă mereu – sfîrșeau tot jucați pe degete, iar domnițele, ah, domnițele…

Pierderile din patrimoniul mondial. Frivolitatea ar fi trebuit să fie ocrotită ca un patrimoniu mondial, dar nu a fost. Avem o lume tot mai liberă, și asta e bine, libertatea nu trebuie negociată, nu există libertate îngrădită! – sînt însă aceste detalii pe care le pierdem, fiindcă nu am știut să le înțelegem natura.

Relațiile dintre oameni sînt tot mai complicate și se anunță pierderi chiar mai însemnate decît frivolitatea. Aș numi aici melancolia. Timpurile cele noi nu mai îngăduie nostalgia. Adio, nostalgie!

Nu știu dacă sînteți sau nu la curent cu evoluția rețelelor de socializare (vorba vine). Din cadrul acestora a dispărut, cu anii, recursul la trecut. Nu mai e voie cu trecutul, amintirea e prigonită. Trăim prezentul continuu, dictat de marketing. Consumați acum! Ce-a fost a fost și gata – cui îi mai folosește?

Dispariția iubirii. Trecerea frivolității în desuetudine anunță însă o pierdere și mai grea, poate cea mai grea dintre toate: moare însăși dragostea, așa cum o știam. Să ne luăm rămas bun de la acest sentiment nobil care mișca, pe vremea lui Dante, sorii și stelele. Adio, dragoste! În condițiile în care iubirea însăși e în pericol de extincție, ne mai împiedicăm de un moft, ca frivolitatea? Mofturi?

Să ne mai gîndim, căci greșim. Cu frivolitatea, dispare, *de facto,* cel mai frumos timp din istoria oamenilor, timpul îndurabil, în care încă eram umani.

Bun-venit în postumanitate!

***Andrei Crăciun** este jurnalist și scriitor.*

■■■

Consumerismul, o frivolitate modernă

interviu cu Zenobia NICULIȚĂ

Ați putea să catalogați, din punct de vedere psihologic, frivolitatea?

Frivolitatea nu e un concept psihologic, ci mai degrabă unul de natură socială și etică. Numim frivolă o persoană superficială, care caută plăceri ușoare și nu e preocupată de ideile și rațiunile profunde ale vieții. Ca formă de manifestare, frivolitatea se recunoaște în imaginea omului în continuă căutare de amuzament, care are nevoie de o audiență pe care să o întrețină sau să o șocheze, libertin cu privire la normele sociale, abonat la petreceri și alte evenimente sociale, unde caută să fie în centrul atenției. Frivolul e, cel mai adesea, histrionic. Are o nevoie disperată de a juca un rol, de a fi în centrul atenției, de a face pe clovnul, de a-i întreține pe ceilalți. Privită astfel, frivolitatea are o miză profund psihologică. O persoană histrionică simte că, dacă ar fi „văzută" în miezul ființei sale, așa cum se simte pe dinăuntru – îngrijorată, comună, plictisitoare –, nu ar fi acceptată. Dar rolul pe care îl joacă, acea nepăsare provocatoare, produce un răspuns pozitiv din care se hrănește. Amuzamentul altora la giumbușlucurile sale o validează, o fac să se simtă demnă de a fi apreciată și iubită, măcar pentru puțin timp. Atenția, surpriza sau șocul spectatorilor reprezintă un substitut pentru conectare și acceptare. Un substitut slab și adesea toxic. Totuși, un substitut căutat. Acest comportament învățat devine, în timp, un tipar. Pe de o parte, putem spune că aceste persoane nici nu au avut destul de multe ocazii în care să fie acceptate, validate, apreciate, iubite necondiționat și au învățat acest lucru prin încercare și eșec. Pe de altă parte, există și trăsături înnăscute care facilitează un asemenea comportament – un tipar temperamental care are o dimensiune extrovertă, iritabilă, cu o toleranță foarte scăzută la tristețe, frică sau durere. De aceea, o persoană frivolă nu are liniște. Nu vei vedea o persoană frivolă care stă cu ea însăși și meditează.

Cu alte cuvinte, un frivol are nevoie de public?

Publicul sau suita de însoțitori îl ajută să evite situațiile în care ar fi însingurat. Însă dincolo de „beneficiile" psihologice ale acestor tipare de comportament, frivolitatea se definește preponderent în context social. A fi frivol nu înseamnă doar dezinhibare, ci și încălcarea voită, chiar ostentativă a unor norme sociale. Frivolitatea e o atitudine, o declarație cu privire la sine și la lume care nu se manifestă doar în public. Ea are, desigur, și dimensiunile ei obscure sau private. Dar, spre deosebire de acea formă de dezinhibare intimă pe care ne-o permitem cu toții în spatele ușilor închise, când ne relaxăm de sub presiunea constantă de a fi observați, frivolitatea e mai clar definită în relație cu ceilalți și cu o comunitate sau o societate în ansamblul ei. Contextul social e esențial pentru definirea formelor mai puțin frapante, cu nuanțe mai blînde ale frivolității. Cei care pun eticheta sînt la fel de importanți precum actorul care provoacă normele. Ceea ce acum o sută de ani era considerat a fi frivol, precum să ți se vadă gleznele sau să porți costum de baie, azi e atît de acceptat social încît aproape că nu ne mai putem gîndi că ar fi fost vreodată ieșit din comun.

Dacă, acum o sută de ani, glezna la vedere era o frivolitate, care ar fi o frivolitate modernă?

Într-o lume în care cele mai multe tabuuri și reguli au fost provocate deja și relativizate dincolo de limitele bunului-simț, probabil că au rămas puține atitudini sau alegeri pe care societatea în ansamblu să le considere frivole. Un element nou apărut în această categorie ar putea fi consumul excesiv de resurse, nepăsarea față de mediul înconjurător și consumerismul extrem. Imaginea unei persoane frivole postmoderne are aerul seducător al tinerilor care fac parte din *jetset* (copiii din familii bogate care se deplasează cu avioanele private ale familiei, de la un capăt la altul al lumii, doar pentru o petrecere sau o noapte într-un club). Fără să țină cont de resursele limitate, de impactul pe care consumul lor îl are asupra oamenilor și mediului, frivolii postmoderni se află într-o goană accelerată după plăceri care costă din ce în ce mai mult.

Te simți bine în momentele de frivolitate?

Orice comportament se reține și se repetă pentru că are parte de o recompensă. Doar că miza s-ar putea să nu fie cea pe care noi o credem. Obiectivul atins al frivolității nu e neapărat plăcerea (de orice calitate ar fi ea), ci evitarea suferinței și a unui gol interior. Moraliștii dintr-o societate vor arăta cu degetul, vor sancționa, vor critica un astfel de comportament și totuși el se va întări pentru că moneda de schimb e, în esență, atenția pe care o primește. Și, așa cum nu există reclamă negativă, nici atenția nu e negativă pentru cei care substituie a fi iubit cu a fi invidiat și a te conecta cu a ne distra(ge) împreună. Frivolitatea își obține maximum de beneficii atunci când cei din jur asistă la un spectacol strălucitor și, în același timp, grotesc, de care nu știu dacă să fie uimiți sau oripilați.

Pe de altă parte, frivolitatea înseamnă și spargerea barierelor convenționale. Nu e asta un semn de evoluție?

Evoluția societății se realizează aproape întotdeauna prin provocarea normelor și prin comportamente deviante. Dar problema spargerii tiparelor ține de echilibru. Dacă toate normele sînt provocate constant, lipsesc stabilitatea și coerența. Dacă toată lumea se conformează, apar stagnarea sau involuția. Intenția, rolul provocării standardelor și normelor sînt, de asemenea, importante. Cînd există un obiectiv legat de creștere și dezvoltare, iar normele sînt provocate și forțate să se schimbe în consecință, spargerea tiparelor e benefică. Dacă spargerea tiparelor devine un obiectiv în sine, el e distructiv și se încadrează în sfera frivolității.

Dacă toată viața te-ai comportat frivol, dar la un moment dat vrei să fii luat în serios, mai poți schimba „placa"?

Depinde ce înțelegem prin „schimbarea plăcii". Schimbările radicale, care implică „transplanturi de personalitate", nu sînt naturale, nu reprezintă modul în care se schimbă psihicul uman. Există părți masive ale personalității noastre care au o componentă genetică demonstrată clar și nu se schimbă. Ele țin de felul cum funcționează rețeaua noastră neuronală, de echilibrul dintre excitație și inhibiție din creier. De pildă, histrionismul are o astfel de componentă înnăscută. Însă ceea ce se schimbă de-a lungul vieții e felul în care manifestăm caracteristicele noastre înnăscute. Un histrionic dansează pe mese la petreceri și un altul ridică o sală în picioare printr-un discurs motivațional. Frivolitatea este însă o atitudine, ceea ce înseamnă că e învățată și mereu supusă schimbării. Nuanțele sînt nenumărate. Unele vedete, după ce au beneficiat în mod planificat de pe urma frivolității expuse în massmedia, se plîng apoi că au parte de prea multă atenție, că oamenii nu le iau în serios. Această schimbare nu e una de natură, ci o fugă de responsabilitate. Ar vrea să se bucure de beneficiile proiectoarelor îndreptate strategic spre cele mai șocante comportamente, fără a plăti prețul social pentru aceste alegeri. Dacă, însă, o persoană trece printr-un proces de maturizare emoțională, în care învață să-și asume responsabilitatea pentru alegerile proprii, să-și caute răspunsuri personale la întrebări grele ale vieții și să-și stabilească obiective care să depășească beneficiul propriu imediat, atunci se poate dezice de frivolitatea sa anterioară.

„Singura diferență între un capriciu și o pasiune de-o viață este că întotdeauna capriciul durează puțin mai mult."

OSCAR WILDE

Frivolitatea are vîrstă?

Fie are o vîrstă a ei, fie arată și e privită diferit la vîrste diferite. În adolescență, frivolitatea este acceptată și chiar de așteptat, avînd în vedere că tînărul își descoperă și își testează părți ale propriei ființe și personalități, cu accente stridente. Frivolitatea e însă mai greu de acceptat și poate fi aspru criticată cînd vine din partea unui adult care are responsabilități mari și ale cărui alegeri influențează mulțimi. Dacă Angelei Merkel i s-a reproșat că a pozat nud la plajă pe cînd era studentă, tindem să fim mai toleranți și să atribuim vîrstei un comportament care ar fi de neacceptat pentru un șef de stat. Dacă un alt președinte, precum Donald Trump, care în exercițiul funcțiunii, adult fiind, se comportă ca un frivol, comportamentele și alegerile sale nu sînt doar dezgustătoare, ci și periculoase. Pentru unele frivolități nu plătește (doar) persoana care le adoptă, ci aceia care adesea nu-și permit nici cele mai mărunte indulgențe sau frivolități.

Un antonim pentru frivolitate?

Poate rigiditate. Ce este interesant de observat e că atît frivolitatea, cît și o rigiditate profundă sînt, în esență, răspunsuri la aceeași problemă.

Frica?

Întocmai. Și frivolitatea, dar și rigiditatea sînt strategii opuse de a rezolva aceleași temeri fundamental umane. Frica de a fi irelevant. Frica de a fi incapabil de a fi iubit, de a fi izolat, respins. Teama de singurătate.

Cine iese, totuși, mai fericit din ecuația asta?

Nici unul. Și frivolitatea, și rigiditatea pot deveni ușor extreme pentru că sînt substitute și nu răspunsuri adaptate la nevoia interioară reală. Și frivolul, dar și rigidul se află într-o goana nesfîrșită, în care nici unul nu va ajunge la o destinație. Pentru că niciodată nu e de ajuns. Doza care mi-a adus șocul societății a funcționat o dată, dar pe urmă voi avea nevoie de o doză mai mare. La fel se întîmplă și în cazul rigidității, mai ales al aceleia care îmbracă o haină moralizatoare. Dacă toată lumea din jurul meu va respecta o regulă, va trebui să găsesc o regulă nouă, și mai strictă. Ortorexia – obsesia pentru mîncarea sănătoasă – poate fi un asemenea exemplu de comportament rigid. Dacă am ales să devin vegetarian, iar această opțiune a devenit deja un curent, voi deveni vegan, apoi *raw vegan*. Apoi cad pe panta dietelor fără ulei sau a celor cu semințe. Trebuie însă menționat că, la fel ca frivolitatea, și acest tip de rigiditate excesivă devine o atitudine pentru care prețul îl plătesc alții – familia, prietenii, cei asupra cărora persoana își poate impune regulile din ce în ce mai stricte.

„Vanitatea și mîndria sînt lucruri diferite, deși cuvintele sînt adesea sinonime. O persoană poate fi mîndră, fără a fi zadarnică. Mîndria se referă mai mult la opinia noastră despre noi înșine; vanitatea, la ceea ce am vrea să gîndească alții despre noi."

JANE AUSTEN

Ca să încheiem pe un ton mai optimist, există totuși și micile frivolități, micile plăceri ale vieții. Sînt acestea acceptabile?

Cred că problema frivolității nu constă în acceptarea și permiterea ei în viața noastră, pentru că ea există deja acolo. Iar lupta cu micile frivolități s-ar putea să ne plaseze repede în tabăra marilor rigidități. Probabil că, la fel ca în alimentație, problema ține de dozaj. Micile frivolități dau, până la urmă, culoare existenței noastre. Un echilibru perfect psihologic, fără accente, fără deviații ar fi ca o mîncare fără gust. Din fericire, nimeni nu e 100% echilibrat.

a consemnat Stela GIURGEANU

Vera ULARU

Stilul personal, un moft?

Un studiu recent realizat de MKOR Consulting arată că 56% din români își cumpără haine, încălțăminte sau accesorii vestimentare de cel puțin cîteva ori pe lună. Sumele cheltuite de aceștia pentru vestimentație au crescut: 40% din consumatorii online plătesc peste 301 lei lunar pe articolele de fashion, cu 5% mai mulți în 2018 față de anul anterior.

Este acesta un indicator al superficialității? – am întrebat-o pe **Adriana Matei**, *coach* de stil personal, pornind o discuție despre interesul acordat vestimentației, (dacă acest interes este frivol) și ajugînd la educație.

„Trăim într-o lume superficială pentru că nu mai avem timp să cunoaștem omul și atunci normal că avem nevoie de niște indici rapizi prin care să ne dăm sema de omul respectiv. Unul dintre aceștia este felul cum se îmbracă. Este un *tool* al comunicării non-verbale care ne ajută ca, în mai puțin de trei secunde, să poziționăm omul respectiv. Poate această judecată e superficială, dacă ținem cont de branduri sau posibilități financiare. Dar, dacă ne uităm la cît de îngrijit este, dacă are hainele călcate sau necălcate, dacă îi vin bine, în sensul de mărime, se așază sau nu hainele pe el, dacă poartă multe culori, sau doar negru… toate acestea sînt niște mesaje non-verbale care nu sînt superficiale. Tocmai de asta eu vreau să ajut oamenii să-și găsească stilul personal ca să poată să-l folosească în transmiterea mesajului corect despre ei. Pentru că mulți se miră de ce alți oameni au foarte multă reticență față de ei sau de ce sînt încadrați într-un anumit grup, de ce nu sînt luați în serios sau sînt considerați a fi prea serioși. Atunci îi întreb: tu te-ai uitat cum te-ai îmbrăcat astăzi?“

Adriana este de părere că unii oameni nu acordă prea multă importanță tocmai pentru că ei cred că stilul vestimentar este ceva superficial. „Stilul vestimentar este oglinda personalității noastre și ar trebui să-l tratăm ca atare, să-i acordăm importanța de care are nevoie. Denotă atenție și grija pe care o ai față de tine.“

Deși pare un domeniu care ține mai mult de lumea vedetelor, persoanele care apelează la Adriana nu sînt nici pe departe vedete.

În rubrica săptămînală de pe YouTube, Adriana dă sfaturi și face comentarii la ținutele trimise de fanii ei de pe Instagram. „Eu lucrez cu oameni care vor să își exprime personalitatea la locul de muncă, pe stradă, la supermarket, peste tot. Să fie ei înșiși. Să conștientizeze unde sînt și unde vor să fie. Sînt oameni despre care nu ai zice că îi interesează neapărat ce bluză poartă. Tocmai de asta zic că nu este vorba de frivolitate, ci despre grija pe care o ai față de tine. Haine oricum o să ne cumpărăm, pentru că nu o să ieșim dezbrăcați pe stradă, așa că, decît să îți iei o bluză din lycra care o să se deformeze la spălat, cu tot felul de printuri sau flori mari, în care o să te simți încorsetată, la aceiași bani poți să îți iei un tricou din cel mai simplu bumbac.“

În cursurile ei de stil personal, Adriana arată cum să cumperi inteligent și să îți creezi propriul stil. „Femeile din România sînt încă la început cu conștientizarea importanței stilului personal. E o chestie de educație, pînă la urmă. Din păcate, valorile care se promovează la noi sînt cele care sînt. Uită-te ce vedem la televizor! Dacă ne uităm cine apare, cum se vorbește și care sînt interesele oamenilor de acolo, te oripilezi. Nu prea ai unde să îți găsești modele. Iar cînd se vorbește despre stil, se face într-un mod eronat, batjocoritor, nu e ceva pur educativ și informativ. Toată ideea e dusă în derizoriu, într-o notă chiar batjocoritoare. Tocmai de asta există și reticența față de stil. Oamenii cred că stilul e mai mult pentru cei care apar la televizor, pentru o femeie care muncește, are familie, copii e ceva de neatins. Ceea ce nu este adevărat.“

„Arta este singurul lucru serios din lume. Iar artistul este singura persoană care nu este niciodată serioasă.“

OSCAR WILDE

Am întrebat-o dacă, printre persoanele care apelează la ea, sînt și dintre cele care vor să semene cu o vedetă. Mi-a povestit de niște chestionare pe care le oferă participantelor la cursuri, în care exista și întrebarea „Cel fel de femeie ți-ai dori să fii?“. Răspunsurile primite erau din categoria: Jennifer Lopez sau Delia. Deși întrebarea căuta răspunsuri de caracter: vreau să fiu o femeie puternică, autoritară, feminină etc. Ele nu o cunoșteau nici pe Delia, nici pe Lopez, doar voiau să imite imaginea lor de la TV.“

„Bluza aia pe care o porți pe tine nu e doar o bluză. Este imaginea ta.“

Multe persoane cred că stilul ține doar de hainele pe care le porți, de felul în care ești machiată. „E foarte ușor să pici în extrema celei care își expune corpul prea mult, care atrage atenția prea mult și ajunge în atenția bărbaților mai mult decît își dorește.“ Rețeta succesului stă în echilibru și în originalitate. „Ca să îți creezi un stil, nu ar trebui să te iei după nimeni, ar trebui să te asculți pe tine și să te întrebi: ce fel de femeie vreau să fiu? Vreau să fiu mai feminină sau mai masculină? Nu trebuie să pleci de la stilul altcuiva. Stilul personal trebuie să fie – cum altfel? –al tău.“

Cu toate astea, cumpărarea hainelor e cumva superficială, pentru că nu există educație vestimentară.

„Educația vestimentară ar trebui să țină strict de mesajul pe care îl comunici. Nu de unde îți cumperi haine și cum le combini. Bineînțeles, acest lucru se formează în timp. Cînd ești adolescent, habar n-ai pe ce lume ești, nu-ți cunoști coordonatele și te îmbraci alandala, uneori voit provocator. Acea frivolitate este însă de preferat să fie eliminată cînd ajungem adulți“, spune Adriana.

De la Adriana am învățat că e aproape inevitabil ca în ziua de azi să nu fii la modă. Toate brand-urile mici de vestimentație își realizează hainele pornind de la marile colecții. Există însă o diferență între stil personal și modă.

„Moda e impersonală, ea studiază societatea. Sînt oameni specializați care studiază evoluția culturală, partea economică și așa mai departe. Moda este oglinda societății, merge în același ritm cu societatea, însă nu are legătură cu stilul personal. Stilul personal evoluează odată cu individul, nu cu societatea. Conține mai mulți factori, este despre cum te miști, cum vorbești, ce gesturi ai – totul înseamnă stilul personal.“

Dacă nu știi cine ești, hainele devin forme fără fond. Prin educație însă, lucrurile pot deveni mai clare, pentru că „educația te ajută să cauți în toate direcțiile, pînă te găsești pe tine… Totul ține de educație. Și de aici apar toate derapajele vestimentare pe care le vedem și în politică, și la vedetele de la televizor“. Însă, cînd există o minimă educație vestimentară, nu se mai poate să ai dulapul plin și să nu ai cu ce să te îmbraci.

„Nouă ne lipsește rafinamentul ca societate“, este de părere Adriana Matei, care și-ar dori să vadă oamenii de calitate ieșind mai mult în evidență, să „se distingă în mulțime“. Măcar printr-o pereche de adidași mai altfel sau o pălărie mai cochetă. „Iar asta nu este o frivolitate. Nu conștientizăm importanța vestimentației pentru că nu ne ajută nimeni să o facem. Însă bluza aia pe care o porți pe tine nu e doar o bluză. Este imaginea ta.“

***Vera Ularu** este specialistă în comunicare.*

Alexandru PALEOLOGU

Despre frivolitate

Cuvîntul „frivolitate“ vine de la verbul latinesc *friare*, care înseamnă a fărîmița. El implică deci ideea de friabilitate, delicatețe, ușurătate (se aplică de altfel și unui anumit soi de dantelă). Despicarea firului în patru, spiritul de disociere și analiză, simțul nuanțelor, subtilitatea, cazuistica, dialectica sînt, așadar, strict vorbind, lucruri frivole. Filosofia este frivolitatea însăși și nimeni n-a ilustrat-o ca atare mai bine decît Socrate. Dacă socotim, însă, așa cum același Socrate o demonstrează de atîtea ori și în atîtea feluri, trăgînd în cele din urmă consecința supremă a convingerii lui, că numai filosofia dă sens și valoare vieții, ajungem să spunem că unde nu e frivolitate nu e nici spirit (luînd termenul acesta pe toată scara accepțiilor lui), deci nici artă și nici curată virtute.

Sofiștii (dintre care cel mai ilustru a fost tot Socrate) au reprezentat o superbă școală a frivolității care și-a pus pecetea pe toată civilizația grecească. Geometria, metafizica și tragedia sînt produsele frivolității – fără de care nu există grație și nici stil, condiții prealabile ale măreției. Urmașii sofiștilor, de la teologi și scolastici pînă la filosofii libertini din veacul al XVIII-lea, au dus mai departe frivolitatea spiritului în variantele stilistice pe care le cunoștea istoria civilizației.

Cînd filosofia a devenit o treabă serioasă făcută de niște funcționari specializați (*„meinem Amte gemass“*, zicea Hegel), filosofi la ore fixe, au dispărut și stilul, și grația, și măiestria. Cu ei a apărut filistinismul cultural pe care îl denunța Nietzsche, al cărui principal merit a fost acela de a restaura în filosofie drepturile frivolității și Tragediei. De aici atacurile lui, nu rareori nedrepte, contra a ceea ce numea el *„die Hegelei“*, contra universitarilor și pontifilor, și marea lui prețuire pentru produsele civilizației franțuzești, de la gastronomie și parfumuri pînă la marii moraliști și la eroii Frondei și Revoluției.

Gravitatea filistină și pedantă înlocuiește frivolitatea (care implică risc și aventură) cu futilitatea, care e cazanieră și inofensivă. Futile sînt toate bibliografiile care statornicesc locuri comune sau descoperiri anodine, futile sînt toate formele de „filatelie“ științifică, după cum futilă este în societate și în viață grija de a-și vădi cu ostentație importanța sau opulența, emulație pustiitoare și vană.

Frivolitatea este dandysm, adică presupune o etică, deci o axiologie, ca la filosoful Socrate, la înțeleptul Diogene și – chiar de alt soi – la frumosul Alcibiade sau la norocosul Aristip.

(Alexandru Paleologu,
Bunul-simț ca paradox,
Editura Cartea Românească, 2005)

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Internetul cu ochii pe trecut

La sfîrșitul anilor '80, cu vreo doi ani înainte de Revoluție, am pierdut o carte valoroasă pentru mine: *Tudor Ceaur Alcaz*, de Ionel Teodoreanu. Era importantă nu atît prin valoarea artistică, cît prin cea dată de „înscrierea" ei în inventarul interdicției: ultima ediție apărută oficial era de prin anii '40, iar alta era cu neputință să mai fie publicată, dat fiind că nu era pe placul cenzurii comuniste. Așa că ceea ce pierdusem părea atunci, în anii aceia vechi și urîți, pierdut pe veci.

Luată de vîltoarea anilor noi și agitați de după Revoluție, am uitat de ea. Ca și de atîtea lucruri pe care le credeam de negăsit, de nerecuperat vreodată. Pînă în momentul în care mi-am cumpărat laptop și mi-am instalat Internetul. Știu, noii „ere a tehnologiei" i s-au trasat sarcini clare pentru prezent și viitor: telefoanele mobile, rețelele de comunicare, computerele, programele, paginile de Internet, butoanele, firele nevăzute, toate sînt pentru aici și acum, pentru un mîine din ce în ce mai rapid și mai eficient.

Pentru mine, însă, computerul personal și accesul instantaneu la performanțele tehnologiei au fost primii pași în căutarea timpului pierdut. Am vrut să văd, să aud, să mă întîlnesc cu tot ceea ce îmi rămăsese străin, din pricina izolării în care mi-am trăit primii douăzeci de ani, într-un sistem totalitar. Am găsit, firește, *Tudor Ceaur Alcaz* în zeci de exemplare, pe site-urile prin care se vînd cărți vechi. Dar acesta a fost doar începutul: Internetul mi s-a deschis în fața ochilor ca un bazar al timpului trecut, ascuns, trăit doar în gînd, cu multe întrebări și curiozități fără răspuns: un bazar al melodiilor fredonate de adulții din preajma copilăriei mele, melodii vechi, de dinainte de război, pe care nu le știam decît îngînate, cu versuri lipsă și cuvinte deformate (mi-aduc aminte cum am fredonat, ani în șir, *„Bella Ciao"* fără să știu absolut nimic despre semnificația lui. Mi se părea, așa cum îl preluasem, după ureche, din interpretarea aproximativă a familiei, mi se părea, deci, un cîntec de chefflii, un imn de stadion. Aproape treizeci de ani mai tîrziu l-am găsit întîmplător, pe YouTube, aflînd că era un cîntec celebru al partizanilor italieni, devenit astăzi *hit* în toate cluburile mondene); un bazar cu imagini din Occidentul anilor '70-'80: străzi, case, reclame, modă, atentate, revolte, discursuri impresionante, viață mondenă; interviuri cu actori, cîntăreți, scriitori, pictori pe care nu-i știam decît din niște fotografii obosite de manual, în cel mai bun caz, dar cel mai adesea fără chip și fără contur; biografii ale personajelor celebre care au traversat secolul XX, dar și adolescența și tinerețea mea; documentare tulburătoare despre transformările lumii pe care nu reușisem să le văd în timp real; creioane metalice cu ascuțitoare *Koh I Noor* și gume de șters parfumate, la care am tînjit toți anii mei de școală; *screen-test*-ul dat de actrițe pentru filmul *Pe aripile vîntului*; piese de teatru pe care le-am ascultat la radio, în adolescență, și pe care nu credeam să le mai aud vreodată *(Madona*, de Tudor Mușatescu, sau *Acolo, departe*, de Mircea Ștefănescu); imagini cu primele Oscaruri acordate și cu zilele de început ale Hollywood-ului; scene reale, nefalsificate din istoria autohtonă, istorie care se derula nevăzută, dincolo de zidurile caselor în care ne făceam iluzia că ne protejăm de rău. Un bazar imens, cu totul impresionant

Există mii, zeci sau sute de mii de anonimi care adună, harnici, mărturii.

Pe scurt, „era digitală", cea care vrăjește lumea deslușind misterele prezentului și ale viitorului oricît de îndepărtat, pe mine mă ține aproape, deslușindu-mi un trecut la care nu am avut acces, dar pe care l-am simțit prin preajmă. Mă bucur, așadar, că există Internetul! Că există mii, zeci sau sute de mii de anonimi care adună, harnici, mărturii – de care habar nu avem că mai există – din trecutele noastre biografii comune. Și le mulțumesc tuturor din toată inima!

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

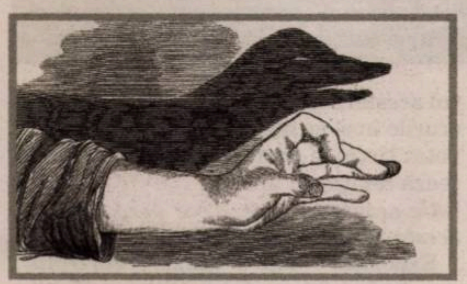

Iaromira POPOVICI

bazar

Zizi și neantul

Cînd sîntem foarte mici nu percepem moartea aproape deloc. Sau, oricum, foarte îndepărtat. Trăim fericiți în veșnicia noastră cea de toate zilele, pe care acum am numi-o imaginară, dar atunci am simțit-o ca foarte reală.

În povești, din cînd în cînd, venea vorba și de moarte, într-un fel sau altul. Doar că acolo nu era întotdeauna definitivă, putea fi o transformare, o trecere pe un alt tărîm. Și venea, de multe ori, la pachet cu o posibilă întoarcere. Moartea, ori trecerea, mai putea fi sesizată în natură, cînd, de pildă, călcai o furnică, din greșeală sau nu, și apoi vedeai că nu mai mișcă.

În lumea reală, din jur, cea a oamenilor, eu, una, cel puțin, nu percepeam moartea în nici un fel. Și, poate, pentru că nu am avut în copilăria mică morți apropiate. E adevărat, aveam în jur și oameni în vîrstă, dar nu mi se părea nimic diferit sau îngrijorător la ei. Îi luam așa cum erau, arătau pur și simplu altfel, și ce?

În jurul vîrstei de 8 ani, cred, în ciuda fericirii constante în care mă bălăceam, am simțit totuși (venise timpul?) amenințarea efemerului. Deși nu mă dusesem explicit în Valea Plîngerii, ceva din tristețea ei difuză pătrunsese pînă la mine. Așa încît am simțit nevoia să-i pun întrebarea asta fundamentală mamei: Cam ce ne facem cu moartea asta? Părinții mei îmi creaseră o lume atît de perfectă, mai mult decît un clopot de sticlă, un ou dintr-un soi de plastic incasabil prin care distingeam lumea din jur, dar nu prea mă atingea. În contextul ăsta, întrebarea cu moartea presupunea un răspuns de tipul rezolvare: Cum o rezolvăm noi, cei prea fericiți în oul nostru, *bullet-proof* și *waterproof*, eșuat în marea comunistă, și pe moartea asta? Cum dăm noi de capăt chestiunii ăsteia spinoase și iritante, pînă la urmă, cu sfîrșitul?

Mama mea a găsit un răspuns perfect,

© wikimedia commons

încadrat în ideologia utopică și optimistă în care m-au crescut: se lucra la elixirul nemuririi. Ideea implicită era că, atunci cînd voi fi crescut eu, acesta se va fi inventat de mult. Sigur că am crezut teoria asta: îmi liniștea anxietățile copilărești. Se potrivea cu ceea ce mă învățau Micul Prinț, Peter Pan, Mary Poppins ori Alice în Țara Minunilor. Lumea în care trăiam „avea liber" la minuni, ele puteau rezolva chestii, fie că treceam pritr-o vizuină de iepure, zburam cu umbrela, de-a dreptul spre Neverland ori spre alte planete.

Atîta timp cît cercul de afecțiune din jur era intact, aripa întunecată și înghețată a morții nu mă atingea. Oamenii dragi dansau hora, vine vorba, non-stop în jurul meu: o horă benignă, opusă celei a ielelor, dincolo de care nu puteam și nu voiam să văd nici mizerabilele realități comuniste, nici pe cele ale vieții în general. Acest tip de utopie a putut fi menținută atîta timp cît cercul a rămas intact: dacă nimeni nu se desprindea din el, nu se crea nici o breșă prin care să se întrevadă neantul.

Totuși, cînd aveam vreo 4-5 ani, nașa mea Zizi, prietena din copilărie a mamei și vecina lor de vizavi, a emigrat definitiv în Austria, apoi în Germania, profitînd de sîngele ei parțial nemțesc, pe urmele bărbatului pe care îl iubea. Un gol, cît de mic, tot s-a creat: pe vremea aia, oricum, emigrarea era echivalentă, *more or less*, cu moartea. Sau, mai bine zis, cu mutarea în Paradis. Deși regimul înfiera pe cît putea Occidentul și „societatea capitalistă putredă" în care, dacă ajungeai și, de pildă, cădeai pe stradă, nimeni nu te ridica (de cîte ori nu am auzit tîmpenia asta), oamenii știau că, măcar din punct de vedere material (ceea ce nu era puțin lucru în vremurile alea), era mai bine acolo.

Repet, un gol s-a creat. Cineva din cercul de afecțiune dispăruse. Sigur, eram prea mică să fac din asta o tragedie. Și, totuși, țin minte că m-a marcat povestea. Mai ales că, odată ajunsă acolo, nașa mea a început să-mi trimită cărți poștale, cu niște arici și șoareci antropomorfizați care erau pe atunci la modă. Îmi scria fix din inima unui mit: pe atunci nu aveam nici cea mai mică idee despre teoriile consumeriste ale lui Baudrillard, nici despre reversul medaliei privind excesul și obligativitatea plăcerii în societatea de consum. Pe vremea aia eram tare fericiți cu mica parte din produsele ei care ne puteau reveni arar și aleatoriu, precum o pungă cu ursulești Haribo, un pachet de gumă de mestecat Spearmint, o ciocolată Toblerone. Ca să nu mai vorbim de o pereche de blugi Wrangler, sau ce-or fi fost ei, o pereche de adidași originali cu trei dungi (pe bune trei, nici două, nici patru) și o bluză portocalie cu volane pe care să scrie *Made in Germany* (pe vremea aia nu erau toate *Made in China*).

Dacă le aveai pe astea, printre adolescenții din București erai cel puțin regină. Cînd apăreai cu toate astea și le împărțeai cu mărinimie (calculată?) întregului grup, erai regina balului, oricît de imaginar.

Nașa mea Zizi m-a ajutat să mă bucur, măcar din cînd în cînd, de acest rol la preț printre adolescenți. A fost, pe bune, precum nașa din Cenușăreasa. Acum golul ei din cercul amintit e altfel decît atunci cînd plecase în micul Paradis: e gol pe bune. Nu mai e printre noi și prin locul ei se vede, cu claritate dureroasă, neantul.

„Anul acesta avem o colecție de vedete“

– interviu cu Marius GIURA –

***Marius Giura** este directorul artistic al Festivalului Internațional de Jazz de la Gărîna (11-14 iulie). Programul concertelor și mai multe despre a 23-a ediție a festivalului puteți găsi pe www.garana-jazz.ro.*

Festivalul Internațional de Jazz de la Gărîna a ajuns în acest an la ediția cu numărul 23. Dat fiind că a crescut mult în aceste două decenii, privind înainte, pentru ce schimbări mai e loc?

Multe se pot schimba: locul, perioada, durata. Asta nu înseamnă că se vor și întîmpla toate. Dar schimbări vor fi cu siguranță. Ce nu se va schimba este muzica cu care ne-am obișnuit publicul.

Există în acest moment festivaluri mai mici și mai mari de jazz la București (Jazz in Church, Green Hours Jazz Fest, Jazz Nouveau), la Timișoara (JazzTM), la/lîngă Cluj-Napoca (Jazz in the Park, Smida), lîngă Brașov (Jazz at Bran Castle) și altele. Cum vedeți scena de concerte și de festivaluri de jazz de la noi? Ce-i lipsește (încă), ce-i prisosește?

Sînt multe festivaluri și e bine că sînt. Sînt și multe concerte în cluburi. Noua generație de muzicieni are un rol important în efervescența concertistică de la noi. Sînt destui muzicieni și cîteva grupuri care sînt prezenți/prezente și peste hotare, după cum sînt mulți muzicieni stabiliți în străinătate care revin periodic să cînte în țară.

Din păcate, în ciuda faptului că se organizează multe evenimente de jazz, numărul spectatorilor e în evidentă scădere. Explicații sînt multe (lipsa emisiunilor radio și TV, obișnuința cu concertele gratuite, lipsa de educație muzicală de acasă, lipsa de implicare a școlii etc.).

Festivalurile de succes sînt (firesc) cele mai originale: Jazz in the Park, Jazz at Bran Castle, Jazz in Church, Green Hours Jazz Fest, ORAJazz Festival. Cu siguranță mai sînt și altele. Fiecare dintre acestea și-a găsit stilul și și-a găsit și publicul. Sînt și festivaluri mari, lipsite de personalitate, unele copii fidele ale altora, a căror previzibilă dispariție nu va afecta prea mult publicul de jazz din țară.

Dat fiind că sînteți seniorul, în ce relație vă aflați sau vreți să vă aflați cu restul organizatorilor de festivaluri de jazz din țară?

Sînt într-o relație foarte bună cu cei de la Bran Castle, de la Jazz in Church, de la Green Hours, de la ORAJazz, cu Johnny Bota, cu Simona Maxim și Titi de la Sibiu. Mai sînt și alții. Îmi doresc o relație foarte bună cu aproape toți. Dar sînt și personaje cu care nu-mi doresc nici un fel de relație, nici bună, nici rea. Nu e nimic de învățat de acolo.

„Din dilema vinil versus *CD nu se va ieși niciodată.“*

Printre invitați aveți mereu și artiști români; cum vedeți scena actuală de jazz de la noi? Avem artiști pe măsura publicului?

Am mereu invitați din România. E un festival românesc și în cele 22 de ediții au cîntat aici cam toți marii muzicieni de jazz pe care i-a dat această țară. Avem artiști care au și demonstrat că sînt pe gustul publicului: Aura Urziceanu, Mircea Tiberian, Emil Bîzgă, Luiza Zan, Trigon, Calancea, Mihai Iordache, Liviu Butoi, Nicolas Simion, Marius Pop, Sorin Romanescu, Sorin Zlat, Horea Crișovan, Bega Blues Band, Teodora Enache și mulți alții.

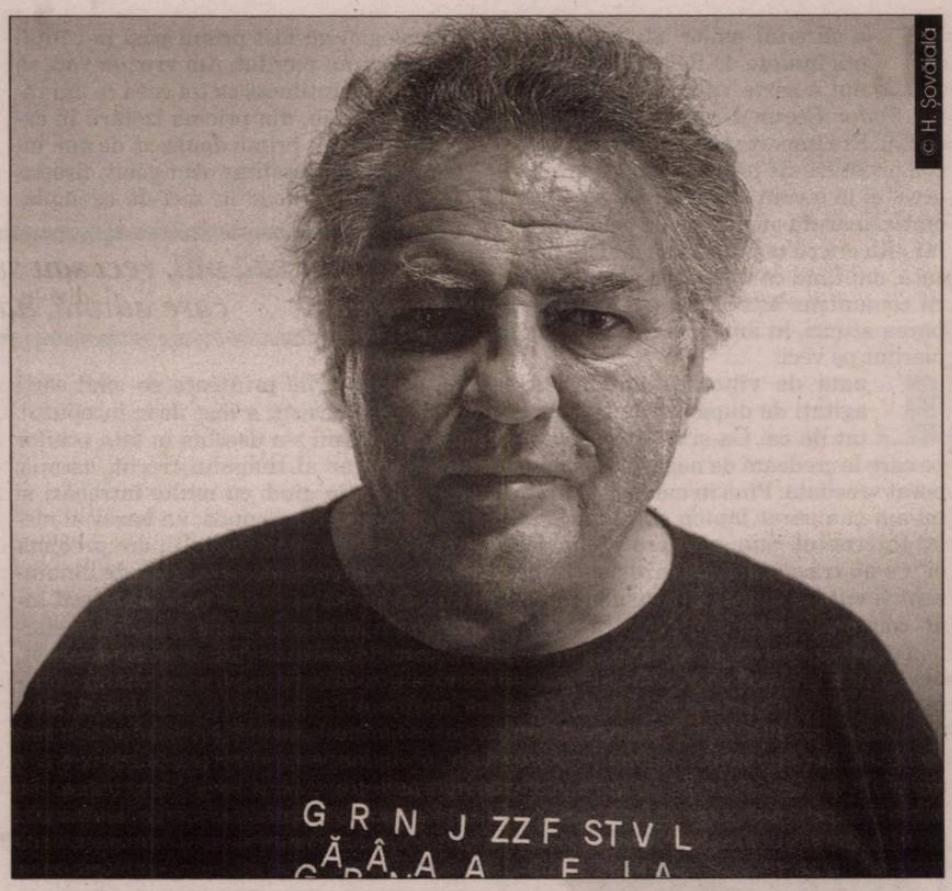

Și nu pot să uit că aici au cîntat Johnny Răducanu, Anca Parghel, Kamocsa Bela, care din păcate ne-au părăsit.

Ce e important e faptul că tînăra generație se manifestă din ce în ce mai viguros, atît pe scenele noastre, cît și prin Europa și chiar SUA.

Cum s-a conturat line-up-*ul acestei ediții? Ce criterii mai vechi și mai noi, mai personale sau mai populare luați în calcul?*

Am plecat încă de anul trecut cu gîndul de a-l readuce pe Jan Garbarek. Apoi am căutat ca în toate celelalte seri să avem cîte un artist de prim rang, ajungînd în final la o colecție de vedete. A intervenit și onoranta propunere de la Institutul Francez să colaborăm pentru „Sezonul România-Franța“ și a apărut o seară franceză de excepție, cu trei grupuri emblematice ale scenei franceze și europene.

Vă preocupă mai degrabă să fidelizați publicul sau să-l și primeniți? În ce fel se reflectă acest interes în line-up-*ul festivalului?*

Ambele mă preocupă în mod egal. Publicul tînăr e esențial pentru edițiile viitoare ale festivalului. Petre Ionuțescu & Daniel Dorobanțu, Maciej Obara Quartet, Sorin Zlat Quartet, Horea Crișovan & JazzyBIT și Grégory Privat Trio sînt „cîrligele“ pentru tinerii care vin pentru prima dată la acest festival.

Care dintre invitații inediți ai acestei ediții credeți că va fi „marea surpriză“?

Vor fi mai multe surprize, cred eu: Grupul Moshulu (Jeff Berlin, David Sancious, Dennis Chambers și Oz Noy), prezența lui Paolo Fresu, care va fi pentru prima dată la Gărîna, grupul lui Bobby Previte; Giovanni Guidi, pentru prima dată ca lider.

Cum a fluctuat în ultimii ani interesul sponsorilor privați și al autorităților pentru jazz?

Anul trecut a fost mulțumitor, anul ăsta însă nu. Diferite taxe impuse firmelor mari le-au făcut să renunțe la sponsorizări. În ce privește autoritățile, aportul acestora e constant în ultimii ani. Lucrurile însă se mișcă greu, bugetul a fost votat tîrziu și de aici întîrzieri care afectează relația cu artiștii.

Ce activități conexe vor avea loc anul acesta în cadrul festivalului?

Expoziția foto „Jazz Portraits“, aparținînd fotografului Richard Wayne, lansări de carte, lansări de CD-uri și DVD-uri, tîrgul de viniluri.

Apropo, ce părere aveți de revival-*ul discurilor de vinil și al casetelor audio?*

Deși sînt un mare fan al vinilurilor, acest *revival* e bazat pe o găselniță de marketing, care a reușit miraculos. Atît industria vinilurilor, cît și cea a producătorilor de pick-up-uri s-au resuscitat incredibil de repede. De aici pînă la revenirea la casete și walkman-uri nu e decît un pas. Consider bine-(re)venite ambele suporturi. Din dilema vinil *versus* CD nu se va ieși niciodată.

Care sînt ultimele discuri de vinil cumpărate?

Jeff Beck, *Loud Hailer*; Thomas Strønen, *Then Comes The Night*; Pink Floyd, *Live*.

Ce artiști noi – din zona jazz-ului, dar nu neapărat – ați descoperit în ultima vreme și ce ne-ați recomanda să ascultăm?

Grupul islandez ADHD și Kevin Breit (cu albumul *Stella Bella Strada*, Stony Plain Rec, 2019).

Dacă v-ați permite, dacă ați putea îndeplini toate condițiile necesare, pe cine ați aduce la Gărîna?

Keith Jarrett, Jeff Beck, John McLaughlin și mai sînt destui.

Dacă ați putea trimite un singur album de jazz într-o capsulă spațială pentru a întîlni alte civilizații, ce disc ați alege?

Eberhard Weber, *Pendulum*.

Și un ultim joc de imaginație: ce muzician de jazz din istorie, viu sau mort, ați invita să facă parte din public la ediția de anul acesta a festivalului?

Miles Davis, dar n-ar veni.

Jan Grabarek

© wikimedia commons

a consemnat Marius CHIVU

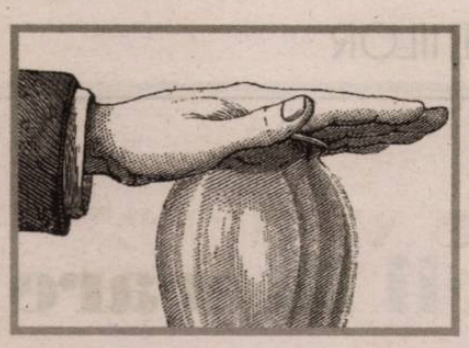

George BANU

scena lumii

Utopiile colective și individul exclus

Relația pictorului cu modelul n-a fost indiferentă, anonimă, cum ne pot lăsa să credem portretele de prestigiu cu regi și menine, ci adesea profund personalizată. E ceea ce revela expoziția intitulată *Modelul negru*, care expune figuri de servante sau de amante, negre sau albe, dar toate identificabile, revelînd impactul exercitat asupra artiștilor. *Olympia* și *Domnișoarele de pe malul Senei* au făcut scandal nu doar pentru motive plastice, ci și pentru că în protagonistele pînzelor s-au recunoscut prostituate familiare mediilor artistice. Această practică nu e proprie doar lui Manet, ci și lui Degas, care era un obișnuit al bordelurilor, și lui Toulouse-Lautrec, care le-a exaltat. Modelul beneficiază de cauțiunea biograficului. (Aceasta-mi amintește istoria sclavului negru pictat de Velásquez și care, odată tabloul terminat, a fost eliberat de pictor, ca răsplată pentru „prezența" sa care îl inspirase.) Modele în general feminine, strict individuale. Lor li se pot adăuga și exemple vechi ce confirmă nevoia unor pictori de a se confrunta cu un trup și cu o fizionomie pentru a da chip figurilor sacre, impersonale, uneori suscitînd de aceea scandaluri explozive. Pentru celebra pînză cu *Moartea fecioarei,* Carravagio a convocat o tîrfă reputată din Napoli, iar Rembrandt a oscilat între apelul la femei de stradă, pe care le frecventa constant, și apoi corpul soției, Saskia... Amantele, mai tîrziu, o știm, au ocupat un loc privilegiat, dincolo de impresioniști, la Picasso sau Matisse. Dar, recent, două expoziții au confirmat explicit această observație privind relația cu modelul. Ambii simboliști, Khnoppf și Hammershoi n-au extins cercul figurilor feminine și s-au rezumat, timp de o viață întreagă, primul, la soră, iar celălalt la soție. Succesul celor doi pictori odinioară uitați, desconsiderați, și azi adorați mi-a apărut ca o revelație ce confirmă „spiritul timpului", marcat de evaluarea femininului. „Spirit" care intervine și în repertoriul teatrelor.

În ultima decadă s-a angajat o adevărată revenire, dincolo de Cehov, la autori ca Ibsen și Strindberg, experți în conflictele de interior, preocupați de prezența femeilor ca protagoniste ale cuplului și tensiunilor sale. Scriitori ce se consacră și ei aceleiași lumi ca Hammershoi și Khnoppf, lume refractară aerului liber impresionist și plăcerii comunitare, festivă și fugitivă. Azi, scena și muzeul indică o atracție comună spre lumea nordică, spre concentrare asupra individului în contextul familiei sfîșiate sau pacificate, refugiu în fața exteriorului și a colectivității. Odinioară exclus, individul revine după o lungă perioadă de respingere și excludere.

Recent s-a sărbătorit centenarul marelui curent german Bauhaus, iar acum, la Paris, o expoziție revelatoare, intitulată *Rouge – Roșu –*, expune motivele principale pe care artiștii politic angajați le-au formulat și apărat. Înrudirea între cele două expresii ale modernității surprinde și, implicit, revelează comuna lor voință de eliminare a individului. A identității personale, a biografiei. Linia verticală domină toate proiectele, orice decorație e eliminată, anonimatul se constituie în normă comună. Masele și colectivul devin principalii destinatari. Arhitectura capătă o importanță decisivă, proiectele urbane sînt prioritare, totul e subordonat unei viziuni sociale dominate de perspectiva utopică a epocii. Individul e mazilit ca reziduu al lumii vechi, considerat un element refractar spiritului comunitar. Teatrul, arhitectura sînt tratate ca posibili și indispensabili „condensatori sociali", dominate de gustul eficacității și concretul faptelor.

Dar acestei duble mișcări spre un orizont utopic dominat de „colectiv" îi va succeda un destin tragic similar. Bauhaus-ul va fi anihilat de nazism și principalii săi animatori vor fi constrînși la exil și mutism. În Rusia sovietică, Stalin si Jdanov vor suprima orice inovație în favoarea unui „realism socialist" ale cărui consecințe le-a resimțit toată Europa Centrală și de Est după victoria armatei ruse în al Doilea Război Mondial. Utopiile au eșuat și li se vor substitui, în Germania sau Rusia, normele unei estetici retrograde, ale unui realism sclerozat. Ele, care prevesteau o lume nouă, ne apar azi ca preludiile dureroase ale unei iremediabile stagnări artistice impuse de societăți totalitare, hitleristă sau stalinistă. O întrebare – a posteriori pertinentă – intervine: unde nu a eșuat „utopia"? Răspuns: acolo unde perspectivele aventuroase ale unui orizont „colectiv" nu s-au impus, acolo unde artistul individual a persistat, doar acolo unde democrația a rezistat. În Franța... și în America!

Dar cum să nu remarcăm că viziunile „utopice" au fost preluate și confirmate, mai tîrziu, căci realizările din anii '50-'60 s-au inspirat din proiectele și machetele anilor '20. Artiștii avangardei au intuit „spiritul" lumii moderne. După căderea „dictaturilor", istoria le-a confirmat intuițiile, iar programele arhitecturale, îndeosebi cele elaborate în Rusia sau Germania, s-au văzut împlinite. Imobilele colective și zgîrie-norii, fără nimic oficial, au devenit emblema timpurilor noi. Dar între viziunea originală și confirmarea ei ulterioară, un tribut de lacrimi și sînge a fost din greu plătit.

Cu cîteva zile înainte văzusem expoziția *„Les Nabis" și decorul:* ea reunește într-o grupare eterogenă pictori atît de diverși ca Maurice Denis, Vuillard, Sérusier sau Bonnard. În ciuda apelațiunii – termenul de *„nabis"* desemnează un „profet evreu" –, dimensiunea prospectivă nu are caracterul autoritar al utopiilor imaginate la începutul acestui „secol scurt" care a fost secolul XX. Aici, pictura își caută locul într-un spațiu interior, nobil și vast, căci dacă tabloul de șevalet e contestat e numai pentru a-i extinde suprafața. Dacă în Rusia se anunță „sfîrșitul picturii", desemnat prin tabloul roșu monocrom al lui Rodcenko, aici se valorizează extensia unor subiecte intime la proporții neobișnuite: scene de viață, dar prezentate în cadrul unor formate supradimensionate. Cele mai împlinite opere sînt cele care nu eșuează în simbolistica impersonală, proprie uneori lui Maurice Denis, ci care, în mod paradoxal, păstrează tandrețea subiectului intim expus pe o suprafață vastă. Și astfel „clipa" e ridicată la demnitatea unui eveniment epic fără ca retorica să se insinueze și nici pateticul să-i sufoce spontaneitatea. *Les Nabis*, totodată, cultivau seducția nuanței pe care artiștii moderni din Rusia anilor '20 o abandonează și o exclud categoric în numele unui formalism exacerbat și al „utilului" convertit în program estetic unanim. Privindu-le însă azi operele dezîncarnate, dar animate de o reală energie politică, îmi șoptesc: „Omul are nevoie de inutil".

Dacă avangardele și-au găsit un ecou și o împlinire în programele urbanistice din anii '60 dominate de încrederea în „colectiv", ele, în parte, și-au pierdut atracția azi. Le privim ca pe niște proiecte severe care au sacrificat și deplorat „individul" – de altfel, aceasta a fost premisa dictaturilor ulterioare –, în timp ce acum tocmai „individul" se reimpune drept valoare-etalon a literaturii, a scenei. Nu oare aceasta-i explicația succesului pe care-l cunoaște „autoficțiunea", expresie a biograficului detestat în anii '60 de „noul roman" și de Corbusier? Ea, departe de agitația maselor și de efervescența colectivului, eliberează voci personale ce descoperă secrete sau crime interioare ale familiei. Dar, mutație semnificativă, autorii nu-și concentrează discursul, ca la Cehov sau Salinger, în nuvele, ci îl etalează pe sute de pagini, expresie a unui intim monumental. Concluzie hibridă, dar actuală, a celor două puteri contrarii care s-au confruntat timp de un secol: formalismul anonim al avangardelor și manifestarea individualului. Ele își atenuează astfel reciproc excesele și, pentru un timp, par reconciliate. Cît va dura?

P.S. Dar nu oare portretul unei adolescente absorbite de lectură al lui Corot (Muzeul Maillol, colecția Emil Bührle) asociază pudic expresia propensiunii actuale pentru feminin și totodată pe cea nostalgică a cărților care dispar? Revin acasă: o privesc și mă întreb.

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Iisușii mei *(Editura Nemira, 2018)* și Pagini alese *(Editura Nemira, 2018).*

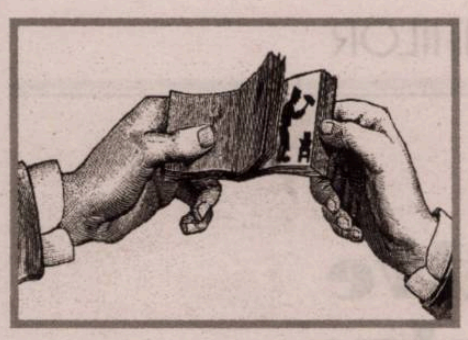

Marius CHIVU

feedbook

Parastasul publicisticii literare

● Revista *Familia*, nr. 5/2019.

„Niciodată, din 1968 încoace, de cînd citesc eu presa literară/culturală, aceasta nu a fost mai neinteresantă, mai cenușie ca acum; niciodată, nici chiar în anii 1980, nu a suferit mai grav de mediocritate. Inflația de publicații culturale arată și mai clar aceste defecte, multiplicate regional și răspîndite la scară națională. Reiau argumentele/acuzele/simptomele: 1) Repetarea inerțială și șablonardă a acelorași structuri de conținut al revistelor; 2) Provincialismul, diferit de regionalismul care bîntuia acum două-trei decenii, transformat într-un clientelism mediocru (noi și ai noștri!) și un conformism păgubos al opiniei; 3) Totalul dezinteres față de public, altul decît cel de breaslă scriitoricească: în toate revistele scriitorii scriu pentru alți scriitori, dar secvența profesională interesată este extrem de restrînsă; probabil că nimeni de la noi nu reușește să spargă acest plafon de public redus la cel mult o sută de cititori reali pentru revistele din provincie, și la peste o mie-două, pentru trei reviste din Capitală. Dar dacă acest public prezumtiv al revistelor culturale nu mai există, s-a volatilizat? Atunci pentru cine mai scriem și de ce mai apărem? Dacă o revistă nu se vede în piață și nu rezistă pe piață, atunci ea nu există“, scrie criticul și istoricul literar Ion Simuț într-un text intitulat sugestiv „Elegie pentru revistele literare“, articol publicat în numărul curent al revistei *Familia*, preluat integral de *Observator cultural* și ulterior distribuit destul de mult pe Facebook.

Textul amar al lui Ion Simuț – și întrucîtva curajos, date fiind represaliile din interiorul breslei practicate în ultimii ani – este perfect adevărat. Din păcate, este și tardiv. A trecut deja un deceniu de cînd reviste precum *Cultura, Idei în dialog* și *Dilemateca,* dintre cele nou apărute, toate cu conținut și identitate distincte și clar definite, deloc provinciale și cu interes pentru public, care au marcat, la vremea lor, peisajul publicisticii culturale de la noi, nu mai apar. Problema revistelor culturale românești este, așadar, veche și Ion Simuț identifică corect cauzele care au condus la o inflație de reviste literare proaste și mediocre: „Inflația, avînd ca efecte imediate devalorizarea, nevandabilitatea și producția pe stoc; inerțiile de sumar în structuri neinteresante, excesiv rubricate, șablonarde și neatractive; provincializarea, adică lipsa de dinamism și de orizont, urmate de autosatisfacția în grupuri din ce în ce mai restrînse; industria de amabilități, practicată și la centru cu prisosință; fragmentarea vieții literare și împărțirea în falange exclusiviste și ireconciliabile, aparent marginale și neimportante, dar cu un potențial agresiv și destabilizator“.

În rezumat: reviste multe și doar literare (nu culturale, în sensul larg), deci „de breaslă“, de opinie de grup și nu de jurnalism cultural, interesate de micile conflicte scriitoricești și nu de marile schimbări culturale, subvenționate preferențial de structurile anchilozate ale statului, deci indiferent de conținut („inerția culturală postdecembristă, complacerea în mediocritate și clișee, uniformizarea, rubrici fără audiență, improvizația de la o lună la alta, absența dezbaterilor în privință unor probleme reale, lipsa de atractivitate publicistică sînt protejate de subvenții“) și, ca o necesitate, conduse de scriitori aflați la o vîrstă la care, în mod inevitabil, contactul cu noile realități culturale a slăbit. Căci, mai scrie Ion Simuț, punînd apăsat degetul pe rană: „Marea majoritate a directorilor sau a redactorilor-șefi, ba chiar și a redactorilor simpli, o reprezintă pensionarii reîncadrați, care de cele mai multe ori sînt și poeți. Accept reprosul că vîrsta și profilul scriitoricesc s-ar putea să nu aibă relevanță. Dar, urît spus, să ne gîndim dacă nu cumva această dictatură a pensionarilor și a poeților din presa noastră literară este o cauză reală a inerțiilor, a lipsei de dinamism jurnalistic și a obtuzităților. Parcă niciodată presa noastră cultural-literară nu a fost mai închistată, mai îmbătrînită, mai șablonardă, mai uniformizată, mai abandonată în clișee și inerții, mai lipsită de relevanță. Conflictul dintre tineri și bătrîni în USR nu a apărut din senin. Dacă presa literară a anilor 1965-1970 a căpătat o infuzie de vigoare, noutate, originalitate și inconformism, aceasta s-a întîmplat și datorită valului de tineri care au profitat de relaxarea ideologică a regimului politic. Astăzi, tinerii scriitori îmbătrînesc pe băncile de rezerve, uitîndu-se mirați cum se boieresc pensionarii. Dar oare mai există tineri scriitori care să-și dorească să devină redactori de reviste literare? Mai au revistele literare un viitor? Nu văd valurile înnoitoare ale tinerelor generații, care să izbească în ușa redacțiilor! Dar poate că există și ne lasă pe noi, bătrînii, să murim liniștiți, blocați în redacțiile noastre pe care le apărăm ca pe niște redute“.

Dintr-o presă literară îmbătrînită și subvenționată preferențial, deci sectară și inerțială, șablonardă, nejurnalistică și indiferentă la public, deci neatractivă și nevandabilă, Ion Simuț alege singurele „trei reviste vii în momentul de față“: *România literară, Dilema veche* și *Observator cultural.* Sînt cîteva lucruri de menționat aici. În primul rînd, o mare parte din descrierile de mai sus se aplică, din păcate, inclusiv *României literare* al cărei conținut cultural, informativ, jurnalistic sau de opinie a fost parazitat în ultimii ani de discursul de breaslă circumstanțial (scandalurile ridicole și problemele interne grave ale Uniunii Scriitorilor au fost, sînt și vor fi neinteresante și neinteligibile în afara breslei și a publicului „afiliat“) și care a ajuns să practice un fel de meta-critică de întîmpinare redacțională: rubricanzii/colaboratorii permanenți ai revistei scriind ei despre ei în mod constant, ignorîndu-i pe cei din afara „sectei“. *Observator cultural* a fost dintotdeauna o revistă alternativă, profund critică și de contrareacție, care a publicat și opinii nepopulare breslei, și autori neagreați sau neafiliați structurilor publicistice descrise de Ion Simuț – de aici prospețimea frecventă a paginilor sale. Cît despre *Dilema veche,* mă rezum să subliniez faptul că, deși nu e o revistă literară (doar două pagini din douăzeci și patru sînt dedicate cărților), și-a format, de un an de zile, în urma recrutărilor/transferurilor de pe piața publicisticii culturale, o redutabilă, probabil cea mai bună și mai de încredere, echipă de recenzenți literari: Cosmin Ciotloș, Doris Mironescu și Bogdan-Alexandru Stănescu.

De fapt, cele bune și mai „curate“ reviste literare ale momentului – consistente, relevante și interesante prin conținutul la zi, deopotrivă românesc și străin, deopotrivă inedit și restituit, așadar profesioniste, deci neprovinciale și în afara jocurilor de breaslă, nesubvenționate preferențial, elegante grafic, cu tiraje decente (pînă la 2000 de exemplare) și cu un public fidel, predominant tînăr, interesat exclusiv de literatură și nu de jocurile din cîmpul literar – sînt revistele de poezie (deși nu numai) *Poesis Internațional* și *Zona Nouă*, și revista de proză scurtă *Iocan*. Aceste reviste se află exact la antipodul radiografiei lui Ion Simuț și e curios cum tocmai acestea nu apar menționate în analiza sa. Aceste reviste arată că se poate face publicistică literară excelentă atunci cînd îți pasă de literatură mai mult decît de orice altceva. „Mai au revistele literare un viitor?“, se întreabă Ion Simuț. Din punctul meu de vedere, revistele literare au deja un prezent cît se poate de promițător. Trebuie doar să privești peste gardul învechit.

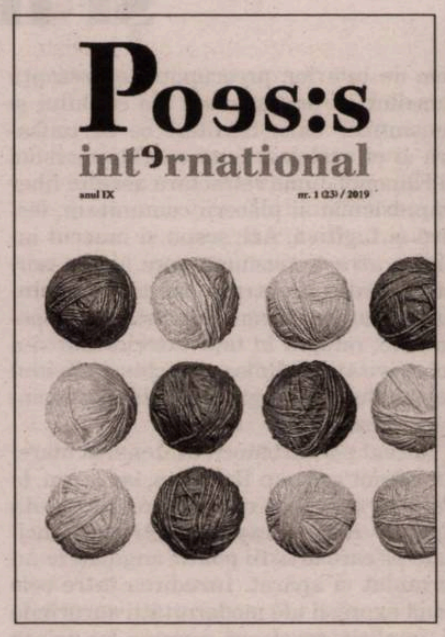

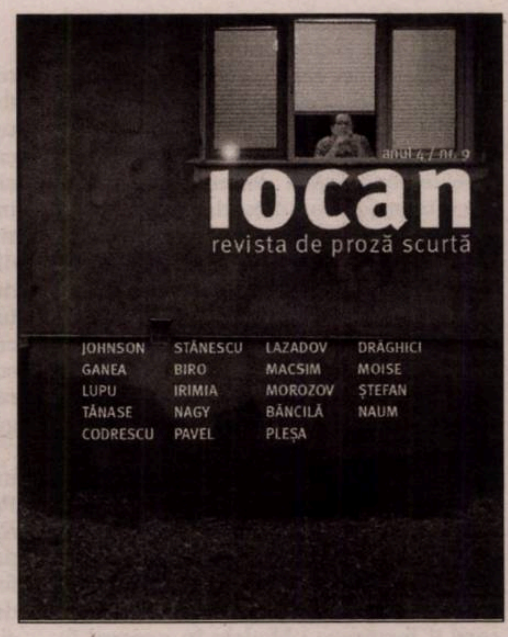

Mai au revistele literare un viitor?

PUBLICITATE

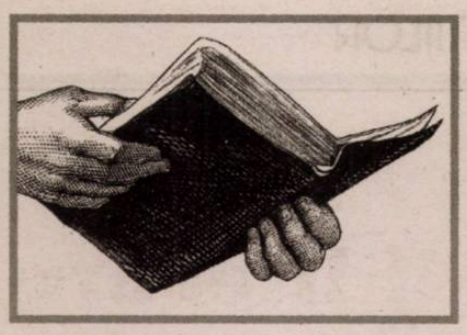

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă **carte**

Cît de nou e noul Sociu

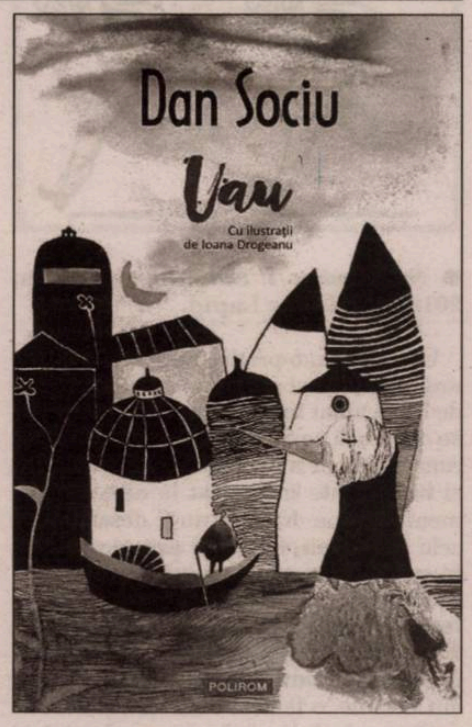

● **Dan Sociu, *Uau*, cu ilustrații de Ioana Drogeanu, Polirom, 2019.**

Cîndva prin iarnă, site-ul revistei *Vatra* găzduia un lung poem de Dan Sociu, pus sub un titlu, *Uau*, care avea să anticipeze nescontat viralizarea de care urma să aibă parte pe Internet link-ul cu pricina. Va fi fost vorba și de efectul de surpriză, vor fi fost și alte imponderabile la mijloc, nu știu. Ce știu e că, după mine, poemul e excepțional și n-am decît să mă bucur văzînd că nu sînt singurul care gîndește așa. Sînt ani buni de cînd, atrăgîndu-mi destule antipatii, nu încetez să scriu despre Sociu ca despre unul dintre cei mai buni poeți de azi, continuator, în felul său, al tradiției de creastă Arghezi-Stănescu-Cărtărescu.

Uau reconciliază, în vremuri haotice, reportajul cu elanul profetic, cotidianul cu magicul difuz.

Cei care l-au catalogat, de la debutul din 2002 încoace, drept mizerabilist, minimalist, biografist ș.a.m.d., conferindu-i grăbit etichete sărăcăcioase, vor fi nevoiți să se împace astăzi cu evidența că, în cele 128 de pagini ale sale, *Uau* e de-a dreptul o carte mistică. Nu în sens doctrinar, ca în cazurile lui Ștefan Baștovoi sau Marius Ianuș (ambele regretabile), nici în virtutea unei mărunte etici castratoare (deși, din unghi etic, Dan Sociu și-a surclasat contemporanii atunci cînd a refuzat cu nonșalanță un premiu consistent doar pentru că era oferit de guvernul condus de Victor Ponta). Contactul cu transcendentul derivă, aici, dintr-un cumul de experiențe și sper că nu va comoționa pe nimeni amănuntul că volumul începe sub semnul LSD-ului și al marijuanei pentru a sfîrși în pragul unei biserici ortodoxe. Nu e propriu-vorbind o convertire. Cele două tipuri de transă se amestecă adeseori fără asperități. Protagonistul ia atunci chipul unui „nebun întru Hristos" care flanează prin cartierele bucureștene. În schimb, atunci cînd ajung să disjungă, o fac în numele logicii „vameș *versus* fariseu". Ca în secvența care transcrie reîntîlnirea, peste ani, cu un fost cenaclist, acum călugăr cu har discutabil.

E o nouă față a poetului, aceasta? Fără-ndoială că da. N-aș fi însă la fel de sigur că pentru Dan Sociu teritoriul spiritualului e chiar o preocupare de ultimă oră. În 2005, în cel mai apreciat volum al său de pînă acum, *Cîntece eXcesive,* în mijlocul unui poem de dragoste și ură, exista o trimitere explicită la pildele lui Solomon. Tot atunci și tot acolo (a demonstrat-o exemplar Eugen Ciurtin într-un paragraf al unui foarte serios studiu introductiv), cele cinci calități atribuite unui personaj rezonează dezinvolt cu micile performanțe spectaculare ale tehnicilor yoga. Și așa mai departe, pînă la volumul *Vino cu mine, știu exact unde mergem,* care disimulează o formulă din *Upanișade.* Ce se schimbă acum e intensitatea: pe vremuri, simple *innuendos,* aceste referințe devin, în *Uau*, note forte și teme de continuă reflecție.

Se schimbă, de asemenea, și registrele stilistice. De la ritmurile electro-dimoviene, Sociu comută rapid spre sonetul cu ascendență arhicunoscută (nu se poate ca versuri ca acestea „și ce-am mai ținut minte din Veneția? / că-acolo lîngă apă se doarme foarte bine / și că s-a dus ca-n somn și tinerețea / în murmurul îndepărtat de voci străine" să-i lase inerți pe iubitorii vieții stinse a „falnicei Veneții") și chiar la glosa pur prozastică și confesivă. Alteori, o ureche expertă va distinge fandările muzicale ale ultimului Daniel Turcea, cel din *Epifania:* „nu e mai bine să nu fi fost? / ce rost / au avut, ce folos? // cum ce, să le văd eu, să miros / aerul dulce de primăvară / ce prost // stau la laptop / și filozofez / desuet". Sau îl va regăsi pe vechiul Sociu, cu sensibilitatea lui alertă și, *malgré tout,* imună la patetism: „m-am născut să fiu cavaler, poetul războinic / amant desăvîrșit apărătorul celor sfinte / cel care-i vrăjește și-i liniștește și-i stîrnește / și-i trezește la viață pe toți prin cuvinte / cel în preajma căruia oricine se simte bine și / uită de orice temeri mărunte realistul suprem, care stă liniștit cu / picioarele-n hău pe vîrful oricărui munte".

Uau reconciliază, în vremuri haotice, reportajul cu elanul profetic, cotidianul cu magicul difuz, rima cu naturalețea, inteligența cu credința, stările *high* cu înălțarea religioasă și pe Dan Sociu, poetul de profunzime, cu celălalt Dan Sociu, artizanul spectaculos, *il miglior fabbro* al unei generații care a dat, totuși, deja cîteva nume de neocolit.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

PUBLICITATE

adevărul
îți prezintă

ROMANE CLASICE
pe scurt

De miercuri, 3 iulie

De miercuri, 10 iulie

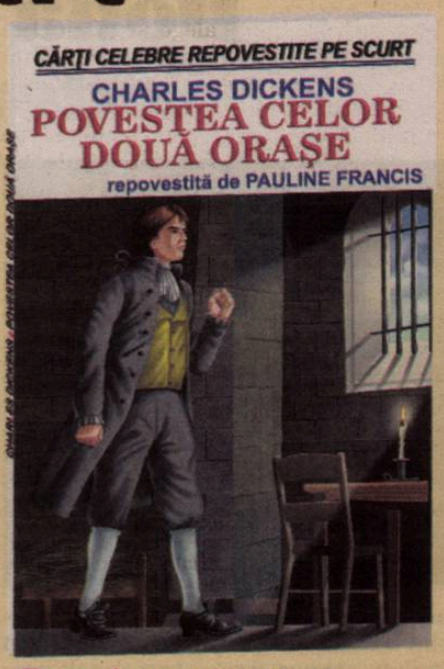

De miercuri, 17 iulie

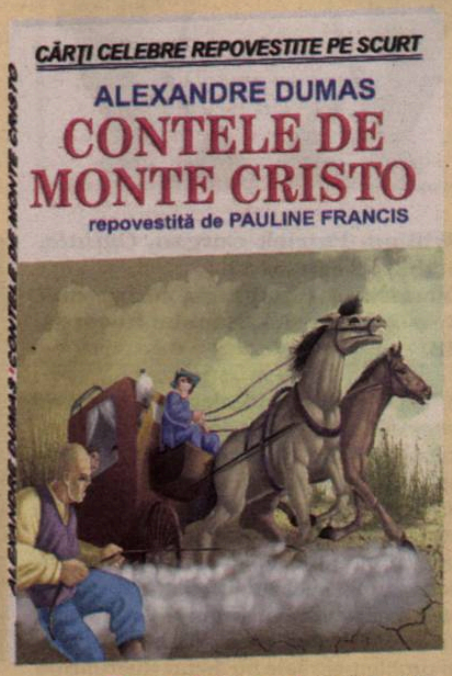

De miercuri, 24 iulie

pentru școlari

preț pachet ziar + 1 carte 18 lei

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

Andreea VLAD

dilematograf

Adio limbii

● ***Synonymes* / *Sinonime* (Franța, 2019), de Nadav Lapid.**

Un tînăr cu o privire rătăcită străbate un imens, alb și gol apartament parizian de lux scăldat într-o lumină invadatoare, se dezbracă cu febrilitate, face duș, apoi, constatînd că a rămas brusc fără haine și bagaj, bate înfrigurat la alte apartamente vecine. Nimeni nu îi deschide. În cele din urmă, bărbatul este descoperit în cadă, într-o stare de inexplicabilă catatonie, de doi vecini dintr-un apartament alăturat, tinerii și mic-burghezii Émile (fiul unui industriaș foarte bogat, cu veleități literare și tendințe bisexuale) și Caroline, o femeie senzuală și sofisticată (ea cîntă la oboi într-o orchestră și este dedicată căutării de sine).

După primele minute bulversante, derulate rapid și care nu explică nimic, începe filmul *Synonymes* al regizorului israelian Nadav Lapid: Yoav (excelentul Tom Mercier) este un fost soldat israelian refugiat la Paris, al cărui prim gest de repudiere a identității sale naționale este renegarea limbii ebraice și îmbrățișarea fără rezerve a limbii franceze, în care vede, vorba poetului, patria lui. Ca atare, el umblă permanent cu un dicționar după el, din care „decupează" (pe stradă, în metrou sau în modesta locuință închiriată cu ajutorul lui Émile, în care trăiește cu 2 euro pe zi), ca într-un film al lui Godard din perioada sa de glorie, cuvinte mixate într-un colaj cu valoare de psalm contemporan: *pleacă, descoperă, nori, strigare, culoare, reține, restrînge, îndatorat, înfuriat* etc. Cuvinte cărora filmul le redă valoarea lor primară, ca în cuceritoarele poeme ale lui Jacques Prévert. Misiunea pe care și-o impune Yoav este clară: aflarea „cuvintelor care lovesc, care domină alte cuvinte" (care era în fond visul suprem al suprarealiștilor, Gherasim Luca sperînd chiar la „o poezie fără limbă"). Însă pentru Yoav această tactică a renașterii spirituale se referă mai degrabă la relația de putere transpusă de pe cîmpul de luptă căruia i se sustrăsese în cîmpul de luptă al cuvintelor, prin extensie al dreptului apriori al vieții asupra morții.

Ironia plină de un umor crud cu care Yoav satirizează propensiunea spre război a țării sale de origine și apetitul ei pentru autovictimizare, improvizînd o tragere la țintă pe ritm de Edith Piaf sau asistînd siderat la acțiunile mai mult sau mai puțin ortodoxe ale conaționalilor săi în solemne costume negre la Paris, amintește de abordarea unui film important al anului trecut, *Foxtrot,* al unui alt israelian, Samuel Maoz. Punerea în abis prin derizoriu ca metodă de chestionare a laturii controversate a istoriei este un registru folosit inteligent și de Radu Jude în recentul *Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari*. În *Synonymes,* Yoav chestionează permanent, „cu sîngele unui poet" curgîndu-i încă inconștient prin vene, un tărîm de unde i-au rămas doar amintirea eroului antic Hector, modelul său încă din copilărie, părinții și poveștile pe jumătate ficționalizate pe care i le oferă lui Émile ca inspirație pentru cartea acestuia. „Un stat obscen, lamentabil, sordid, care va muri înainte să mă întorc eu", spune Yoav, care este sedus de gesturi godardiene de frondă po-

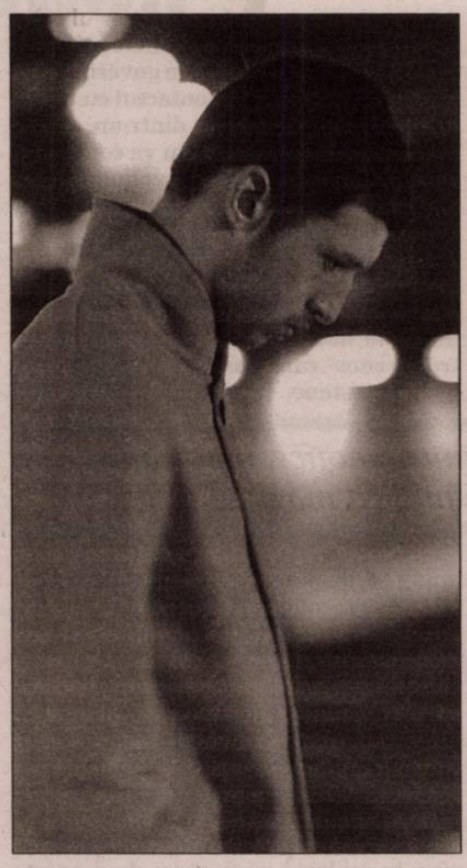

litică („arăt destul de elegant ca să țopăi cu conții națiunii").

Motivului colajului lingvistic cineastul i-a dedicat o punere în scenă în același stil compozit inspirat parțial de estetica modernismului politic al anilor '60: ea amestecă scene studiate, în lungi planuri-secvență (în special în interioare), cu secvențe filmate cu camera în mișcare, ce transpun pe ecran deriva lui Yoav, sau intermezzo-uri vibrante, cum este scena dansului lui Yoav pe mese într-un club. El se vede prins între o țară pe care o disprețuiește și una dominată de discursuri corect politice care calchiază stereotipuri rigide și triumfaliste, etalate la cursurile obligatorii de limbă și civilizație franceză (excepționalitatea istorică a națiunii franceze, șanse corecte pentru femei și minorități sexuale etc.) sau stereotipuri care mimează pervertirea (cu care se confruntă Yoav după ce se angajează ca model pentru un artist francez aparent simpatizant al imigranților).

Synonymes are o prospețime aparte și multă exuberanță creativă, o lejeritate a ludicului declinată firesc și nonșalanță în siguranța cu care îmbină registrele stilistice, de la dramă la satiră politică sau film experimental. Asta nu îl ferește însă de o oarecare senzație de estetism căutat și, mai ales, de demonstrație, de construcție vizual-narativă în care convenția nu este îndeajuns de subtil setată încît să nu se vadă. Însă, în ansamblu, farmecul cînd grav, cînd jucăuș al acestui film, gîndit ca un nou tip de manifest artistic și politic țîșnit dintr-o conștiință ce reflectează în felul său la capcanele istoriei contemporane, este mai puternic decît stridențele sale.

Synonymes, distins cu Ursul de Aur la Berlinala din acest an, a fost prezentat în premieră în cadrul TIFF și BIFF și este disponibil pe Mubi.

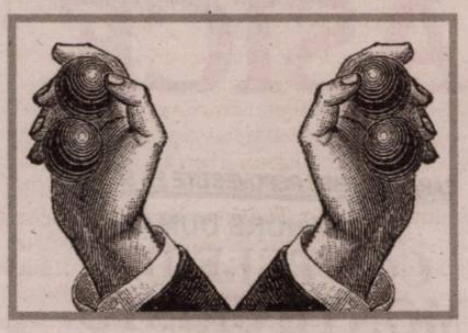

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Două fațete dense

● **William Patrick Corgan, *Ogilala*, Martha's Music, 2017.**
● **Smashing Pumpkins, *Shiny and Oh So Bright* Vol. 1, Napalm Records, 2018.**

A fost o obligație ideologică a trupelor *grunge* de la începutul anilor '90 să se expună unor scandaluri și riscuri legate de droguri, alcool ori sinucidere. Deși provin de la marginea scenei respective (granița dintre *grunge* și prog-rock), nici Smashing Pumpkins n-au scăpat de afectările respective, însă în cazul lor pionul de sacrificiu a fost tobosarul Jimmy Chamberlin – un membru mai puțin vizibil, teoretic, deși problemele sale au dictat fluctuațiile existenței trupei. Cumva, omul a ajuns și în topul *Rolling Stone* al celor mai buni bateriști din toate timpurile și rămîne individul fără de care Pumpkins ar fi cîntat cu un *drum machine* (format în care ar fi trebuit să aștepte anii 2000 pentru a fi băgați în seamă).

În 2018, Chamberlin și chitaristul James Iha au revenit pentru a relansa încă o dată trupa cunoscută pentru fizionomia anti-rockstar a liderului decrepit Billy Corgan. Ajutați și de noul chitarist Jeff Schroeder, au scos primul volum al unei serii de albume promisă sub titlul *Shiny and Oh So Bright*. Oarecum inexplicabil, Billy Corgan a precedat/dublat această resuscitare cu albumul solo *Ogilala*, precum și cu un turneu solo imediat după turneul de reuniune al trupei. Straniu e și faptul că producătorul Rick Rubin s-a implicat pe ambele discuri, în consecință avem de a face cu o canibalizare reciprocă între Corgan și Smashing Pumpkins. Din cele două materiale ar fi ieșit un album de revenire puternic, însă niște calcule contabile au dus la aceste două fațete cu jumătate de potențial. Fațeta solo oferă mai multe surprize, beneficiind de experiența producătorului Rubin cu albume premium-solo, cu sound impecabil (vezi seria Johnny Cash).

Ceva nu e curat nici la capitolul imagine, „alternativul" Corgan al anilor '90 transformîndu-se treptat într-o făptură bizară ce seamănă tot mai mult cu fondatorul Bisericii Sataniste (recent a și fost văzut în cîrdășie cu Marilyn Manson), încercînd să distileze ingrediente gotice care, dincolo de vestimentație, videoclipuri și subtitlul noului album („No Past. No Future. No Sun"), nu prea au de-a face cu Pumpkins. Trupa pare mai preocupată să țină pasul cu Arcade Fire și o face cît se poate de concis, într-o jumătate de oră adecvată pentru un EP (model de zgîrcenie consacrat de Kanye West). E o reuniune ce parcă i-a surprins pe membrii grupului mai mult decît pe fani.

Altfel stau lucrurile pe albumul solo, pentru care Corgan (semnat de data asta William Patrick) pare să-și fi păstrat ideile bune, oferindu-le într-o manieră mai intimă decît atunci cînd încercase să lanseze supergrupul Zwan. În format solo, Corgan nu are sound-ul denssuculent al materialelor de glorie Smashing Pumpkins – bateria absentează, cred, cu desăvîrșire, instrumentația e un pat subțire de chitară, sintetizator, viori ocazionale, pe care se lăfăie un Corgan cînd confesional, cînd tributar („Zowie" e închinată lui Bowie).

Avem totuși două albume dense, arătîndu-ne un Corgan capabil încă să compună și să exploreze în variate direcții. Nu transpiră din muzica sa bizareriile pe care le mărturisește în interviurile recente (a acuzat ocazional sexo-marxismul, iar într-o emisiune recentă a relatat fără să zîmbească întîlnirea cu un vîrcolac). Nu știe nimeni ce e în sufletul lui Corgan, iar cele două seturi de piese – un potențial album mare spart în două calupuri cam incoerente – sînt tot ce avem acum la dispoziție pentru a-l analiza pe acest artist esențial al anilor '90. E posibil ca Smashing Pumpkins să se fi reunit prea devreme, puteau să aștepte ca Pitchfork să dea tonul resuscitării scenei alternative de pe MTV-ul anilor '90.

***Billy Corgan** va concerta pe 9 iulie la Arenele Romane din București.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

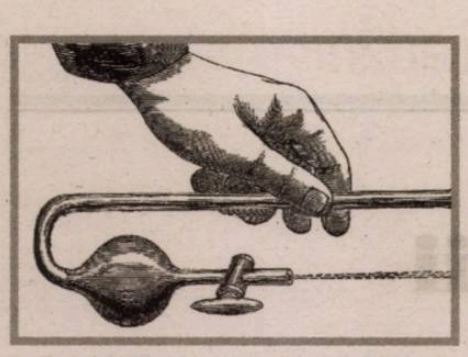

Oana STOICA

rosencrantz & co

Vocile părinților: tații

● *Cocoțat pe schele*, scenariul și regia: Robert Bălan, cu texte de Andrei Dosa, Robert Șerban, Radu Pavel Gheo, Vasile Ernu, Igor Mocanu, Robert Bălan și alții. Cu: Virgil Aioanei, Nicu Rotaru, Robert Bălan. Cu participarea lui Rolando Matsangos. Video: Petre Fall. Scenografia: Ana Iulia Popov. Proiect cultural cofinanțat de AFCN. Sponsor: UNITER. Asociația Art No More în parteneriat cu Centrul de Teatru Educațional Replika.

„La urma urmelor, am făcut un spectacol despre mame (n.a. *Habemus bebe*, 2014), de ce n-aș face și despre tați?", zice Robert Bălan în prezentarea recentei sale premiere de la Centrul de Teatru Educațional Replika. *Cocoțat pe schele* este o arheologie a tatălui, o panoramă a stării de paternitate în România contemporană. Cu bucurii, frici, responsabilități, frustrări și stereotipuri de reprezentare și percepție, universul tatălui imaginat de Robert Bălan – pe baza documentării sale personale și a actorilor, dar și a unor texte scrise special de mai mulți scriitori, toți cei implicați având calitatea indispensabilă de a fi tați – este desenat din cîteva tușe.

Statutul de tată și, mai ales, cel de tată implicat, este dublat de nesiguranțe și frici, la fel ca și cel al mamei.

Primul impuls în spectacol îl dă explorarea paternității de la poziția secundă pe care tatăl o ocupă în viața copilului, poziție care îi este „rezervată" de mentalul colectiv: tatăl vine după mamă („dacă vorbești despre tată, automat vorbești și despre mamă, dacă vorbești despre mamă, tatăl poate să nici nu apară"). Tatăl este nu doar o figură secundară în mitologia parentală, ci aproape palidă, aportul său fiind perceput și acceptat doar la nivelul asigurării resurselor și, eventual, al autorității. De aici însă lucrurile se complică destul de mult, căci în prezent societatea traversează o perioadă de răsturnare a rolului tatălui, pe fondul ralierii la tendințe occidentale, în special cele scandinave. Tatăl își revendică și proclamă egalitatea cu mama în relația cu copilul, dar mai ales – surpriză! – în responsabilitățile și grija (munca) pentru cel mic. Pare că imaginea tatălui care aduce banii și face legea în casă începe să pălească, lăsînd locul tatălui implicat. Fenomenul, impulsionat la noi și de modificarea legii astfel încît să permită concediile de paternitate, e încă la început – se înregistrează mai ales în mediul urban –, iar tranziția de la imaginea patriarhală, pasivă în raport cu copilul, la cea activă provoacă diferite reacții. La pachet cu admirația pentru un bărbat implicat în creșterea copilului vine și o oarecare (involuntară) desconsiderare pe motiv că „statul acasă, cu copilul" i-ar diminua masculinitatea (machismul societății autohtone e încă puternic, iar percepția demasculinizării se regăsește și în formatul „clasic" al paternității, în teama bărbaților că vor pierde prima poziție în inima partenerei în favoarea copilului).

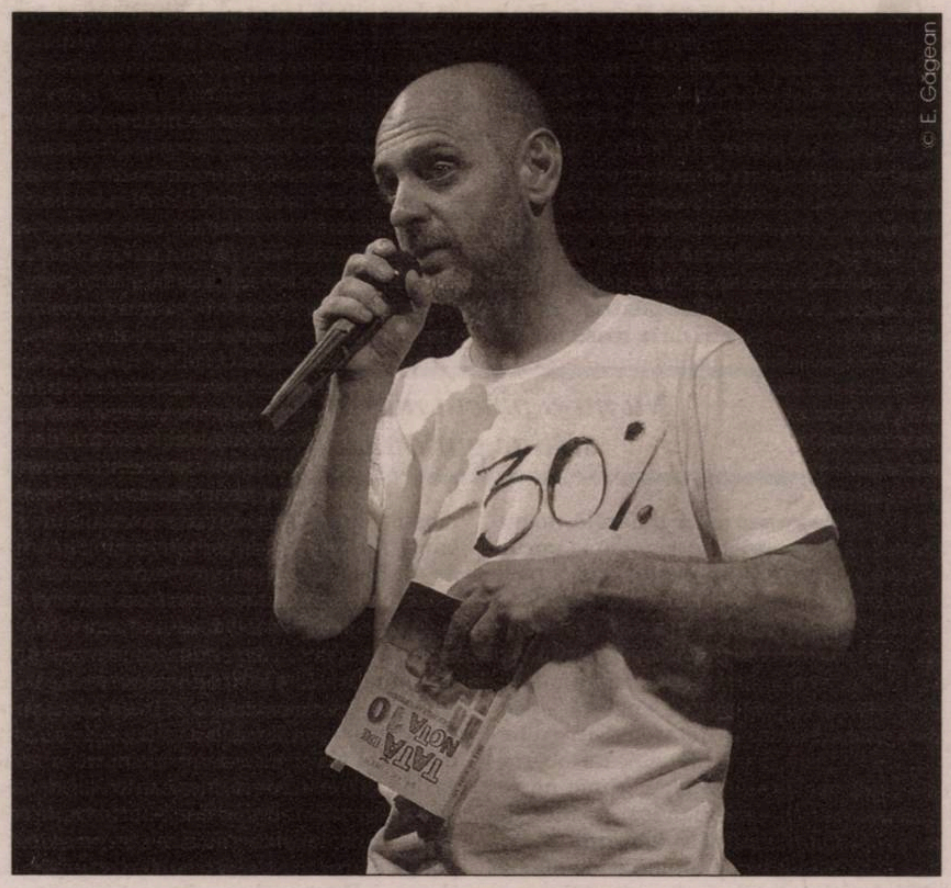

© E. Gogean

În stilul său performativ, uneori derutant, în care inserția firescului, a intimului este ostentativ nejucată astfel încît curgerea convențională a spectacolului este scurtcircuitată, ceea ce uneori confuzează spectatorul („s-a terminat sau nu spectacolul?", „astea sînt discuții sau...?"), Robert Bălan, secondat de Virgil Aioanei, Nicu Rotaru și (pe video) Rolando Matsangos, dezvăluie o serie de frămîntări ale *tăticiei* (un sinonim ad-hoc pentru paternitate – în spectacol se inventează termeni): teama de a îngriji un bebeluș fragil, dar și cea de a nu-și îndeplini responsabilitățile clasice (asigurarea resurselor financiare), dilemele legate de metodele de educație, reproducerea involuntară a modelului parental (negativ sau inadecvat prezentului) din copilăria proprie, modificările survenite în relațiile cu partenera și prietenii etc. Ca și în cazul mamelor, așa cum apare în spectacolul *Baby Blues*, despre care scriam săptămîna trecută, și în cazul taților, parcul reprezintă turnanta mentalităților cu privire la paternitate, un spațiu eclectic, în care perspective (ultra)conservatoare și progresiste se confruntă și care poate deveni un teren minat, atît pentru părinte, cît și pentru copil (o precizare pe lîngă subiect: oferirea de alimente unor copii necunoscuți – se întîmplă des în parc – e problematică din cauza alergiilor, a problemelor medicale care implică dietă etc. pe care cei mici le pot avea, prin urmare ar fi de evitat). Statutul de tată și, mai ales, cel de tată implicat este dublat de nesiguranțe și frici, la fel ca și cel al mamei, doar că, la bărbați, acestea sînt mai puțin verbalizate sau arătate. Unele sînt chiar neștiute: depresia postanatală are un echivalent masculin, depresia *tatală* (alt termen inventat în spectacol). Încă insuficient studiată, ea este însă atestată ca o stare psihică alterată de teama de paternitate.

© E. Gogean

Cum în a treia duminică din iunie se sărbătorește Ziua Internațională a Tatălui în peste 50 de țări, de curînd au apărut tot felul de articole despre paternitate. *The Washington Times* scrie cum paternitatea schimbă creierele și mintea bărbaților, iar *The New York Times*, cum le schimbă corpurile. Subiectul pare complicat, dar spectacolul lui Robert Bălan nu își propune nici să facă un studiu științific pe această temă, nici să găsească rețeta perfectă de *tăticie*. Mai degrabă îndeamnă la discuții amicale, la împărtășirea experiențelor personale, la solidaritate și validare reciprocă. Aici, formatul performativ „prietenos", adică debușeele non-teatrale – discuțiile pe marginea nu prea numeroaselor cărți despre paternitate și a ideilor promovate de acestea –, servesc perfect atmosferei de club sau grup de sprijin pe care o degajă spectacolul și atrag spectatorii (mai ales pe tați) în conversație.

Poate că titlul spectacolului este o metaforă sugestivă pentru constructul paternității („acrobațiile" – sociale, emoționale, psihologice – pe care le presupune *tăticia*), dar el are o sursă de inspirație prozaică: poezia *Tatăl meu* de Veronica Porumbacu, pe care unii dintre noi am studiat-o la școală înainte de 1990. Dacă sensul ei viza atunci o panoramare a eroilor anonimi, muncitorii, Robert Bălan o folosește acum pentru a demonstra patriarhalismul societății (tatăl muncește, nu *tăticește*) care începe, deocamdată timid, să fie contestat. Să ne amintim: „Tatăl meu zidește case, / Cocoțat pe schele. / El cu fruntea lui ajunge / Pînă sus la stele".

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Doru MITRANA (43 de ani) și Nichita MITRANA (13 ani)

Gunoiul dintre generații

Admit, viziunea mea despre gunoaie este viciată. Nu mi-a plăcut niciodată să duc gunoiul. De mic. Să duc găleata la gunoi, ca Violeta din cîntec, era un supliciu. Am prins vremurile planului la maculatură, sticle și borcane, pe care le strîngeam de pe la vecinii din bloc și le căram la școală. Acțiunile pionierești de curățenie „Școala noastră ca o floare" reprezentau „muncă patriotică". Vacanțele mi le petreceam la țară, unde nu se arunca nimic, totul se transforma: oasele în mîncare pentru Rex sau Laica, celelalte resturi de la masă în hrană pentru porc sau păsări, ziarele, manualele vechi sau caietele serveau la aprins focul (sau în fundul curții), conservele deveneau ghivece, sticlele și borcanele se păstrau pentru murături, zacuscă, suc de roșii sau dulceață. Bunicul din București strîngea tot – era *hoarder,* cum am aflat mai tîrziu că se spune în engleză – pentru că „nu știi niciodată cînd îți trebuie" o garnitură de chiuvetă, un obertain sau un foraiber. Același bunic ne repara încălțările cu prenadez: „Ia uite, tataie, sînt ca noi! Cum să le-arunci?!" Bunica avea o regulă, preluată și de mama: „Mănînci tot din farfurie, mîncărica costă bani!" În '90 am ținut pentru prima dată în mînă un PET, abandonat în acceleratul Brașov-București de un cuplu de italieni între două vîrste. Am crezut că l-au uitat (cum să-l lase?!) și m-am simțit vinovat cînd l-am luat. Mi-a plăcut: transparent, eticheta bleu cu o stea roșie sub care scria S. Pellegrino. Nu-i spuneam nici PET, nici sticlă de plastic, era „bidon". L-am spălat și l-am folosit cîțiva ani buni după aceea, pînă cînd s-a pierdut printre multe alte bidoane. În '92, cînd s-a anunțat primul concert Michael Jackson în România, eram la țară. Am coborît din pod toate sticlele și borcanele, le-am spălat lîngă fîntînă cu gîndul să le vînd și să-mi cumpăr bilet. Am muncit mult, fără folos: nu mi-au ajuns banii, reciclarea deja nu mai avea prețul de altădată. În facultate, pe cînd cochetam cu limba portugheză, mă amuza copios propoziția „Doru, du gunoiu'!", ce-mi părea a avea sonorități lusitane. La 30 de ani ajungeam pentru prima dată în Delta Dunării. O cărțulie ilustrată din copilărie și reportajele de la televizor îmi creaseră imaginea și așteptările unui paradis acvatic, cu vegetație luxuriantă și păsări fel de fel. Realitatea rutei Mahmudia-Murighiol m-a lovit cu covoare de PET-uri și pungi de plastic așternute peste ape și cîmpuri. De atunci am ajuns să înșir proiecte de ecologizare, igienizare, educație și informare privind colectarea selectivă sau reciclarea. Toate acestea au făcut să figurez în agenda telefonică a unora ca „specialist gunoaie", fapt ce mi-a atras invitații la emisiuni, dezbateri, întîlniri ale unor grupuri de lucru sau sesiuni de evaluare și îmbunătățire a politicilor publice în privința gestionării deșeurilor. Chiar și acum, două dintre cele trei proiecte ONG-istice în care sînt implicat au legătură cu resturile alimentare, respectiv de plastic.

Nu mi-a plăcut niciodată să duc gunoiul.

Nu știu ce-mi și ce ne rezervă viitorul, dar este evident că relația mea cu gunoiul e marcată, pe de o parte, de austeritatea generației bunicilor, trecuți prin război, foamete, naționalizare și colectivizare, continuată cu prudența părinților, justificată de pauperitatea perioadei comuniste, planuri cincinale, plata datoriei externe și stat la cozi pentru orice, și, pe de altă parte, de exuberanța, de „libertatea" consumeristă a ultimelor trei decenii. Cît din toate astea mai este de actualitate și merită transmis ca bagaj de cunoștințe de viață copiilor de azi și ce trebuie să meargă la groapa de gunoi a memoriei? Cum văd tinerii relația dintre ce aruncăm și ce (re)folosim? Nu de alta, dar în mai toate conversațiile, mai mult sau mai puțin formale, mai devreme sau mai tîrziu, cineva ajunge să spună că ei vor suporta cu adevărat consecințele nesăbuinței noastre de azi și că în ei, prin educația pe care o primesc, ne stă speranța ca țara și planeta să nu sfîrșească îngropate în deșeuri și cu resursele epuizate. Ca să-mi răspund la întrebare, am pornit o discuție despre gunoaie cu reprezentanta Generației Z care îmi este cel mai aproape și care, din punct de vedere statistic, corespunde profilului „publicului-țintă": elevă, 13 ani, din mediul urban, puternic conectată la mediul online și cu obiceiuri de consum specifice vîrstei. Iată ce mi-a spus:

„Tot ce cumpărăm are ambalaj. Ambalaje peste ambalaje! Și, acum, serios, cel puțin o dată, fiecare dintre noi am aruncat ceva pe jos. Am colegi și prieteni care își aruncă gunoaiele pe jos fără să se gîndească la consecințe, dar atunci cînd vine vorba de postări pe Internet, în care transmit mesaje persoanelor din jur, sînt cei mai activi dintre toți. Ha, ha! *Funny*, nu? Pe loc nu ni se pare mare lucru, ne dăm seama, dar cred că fiecare ambalaj aruncat pe jos este ca o lovitură dată Pămîntului. Deșeurile duc la poluare, poluarea afectează planeta, iar asta duce la moartea animalelor și îmbolnăvirea oamenilor. Și toate tragediile astea de la un singur lucru, de la gunoi?! Nici dacă aruncăm totul într-un singur coș nu e mult mai bine, putem colecta selectiv. Acasă facem tot ce putem ca să separăm obiectele care pot fi reciclate. Avem trei cutii special făcute pentru plastic, metal, hîrtie și sticlă. Cînd se umplu, le golim în tomberoanele speciale pentru fiecare. Mă încurcă acele lucruri care, deși sînt făcute din materialele reutilizabile, nu pot fi reciclate deoarece sînt îmbibate în substanțe care nu pot fi refolosite: ulei, sos, cremă... Recunosc, mi se întîmplă să uit și să arunc reciclabile la gunoi, dar pe urmă îmi aduc aminte ce mi s-a spus despre faptul că plasticul se descompune în sute de ani. Și că foarte multe animale au în organism plastic! Mie asta mi se pare cu adevărat înfiorător. Ideea de animale cu plastic în ele mă sperie. Și chiar dacă facem glume pe acest subiect, mie nu mi se pare deloc amuzant. Adică alimentele pe care noi le mîncăm conțin plastic? Asta înseamnă că și noi conținem plastic?!

La școală nu prea avem cum să reciclăm, sînt puține coșuri pentru reciclabile. Dacă persoanele responsabile ar introduce reciclarea în școli, iar copiii ar lua în serios ideea de refolosire a materialelor, ar fi extraordinar! Nici în rest nu am văzut multe persoane care să recicleze. Poate și pentru că, pe unde am fost, am văzut foarte puține coșuri pentru colectare selectivă. Tot auzim că Pămîntul este în pericol din cauza deșeurilor aruncate de noi, dar nu facem nimic? Colectarea selectivă este foarte simplă, trebuie doar să separăm lucrurile reciclabile de cele nereciclabile, atît!

Sînt și persoane implicate în menținerea țării curate. Am văzut oameni care mai merg cîteva minute cu un gunoi în mînă, pînă găsesc un coș unde să îl arunce. Sau oameni care strîng ce au aruncat alții. Unii organizează chiar tabere, excursii, evenimente pentru colectarea gunoaielor... nu știu cîți participă la astfel de acțiuni. Am prieteni care și-au cumpărat paie de metal sau pahare pe care le pot folosi de mai multe ori. Poate fi enervant să vină cineva care bea cu un pai de metal să îți spună ce rele sînt paiele de plastic, dar mă bucur că există persoane conștiente de starea actuală a planetei, pe care le cunosc. Plus că îmi amintesc de filmul care arăta ce pățesc bietele broscuțe țestoase și alte animale marine, și-atunci dau *skip* la pai.

Reciclarea poate fi un subiect de discuție foarte interesant, pentru că astfel aflu mai multe despre planeta pe care locuim, starea în care este și modul în care o putem menține. Nimic nu se poate îmbunătăți dacă nu ne străduim să păstrăm măcar curat în jur. Un simplu gest poate salva atît de multe ființe!"

Ce-am înțeles eu despre relația Generației Z cu gonoaiele, din „compunerea" ei? Că stau bine la *awareness,* acum trebuie încurajați, motivați să adopte comportamentul. Îi ajută online-ul și, chiar dacă le servesc un limbaj ceva mai lemnos, orele de dirigenție sau „civică". Chiar dacă

Dacă le sînt prezentate trendy, *colectarea selectivă sau reciclarea îi va prinde.*

Dacă le sînt prezentate *trendy*, colectarea selectivă sau reciclarea îi va prinde. Știu de ele, trebuie doar să le punem la dispoziție infrastructura, să le și aplice. Vor renunța și la obiectele de plastic de unică folosință de îndată ce le vom înlocui cu altele *fancy* și *eco*. Mai au încă de descoperit dimensiunea gestionării deșeurilor electronice (atît de dragi lor!) sau a deșeurilor alimentare (cum să nu risipească hrana), dar una peste alta, la cum îi văd eu, vor fi capabili să se (și să ne) scoată din groapa de gunoi în care, trebuie să admitem, i-am cam băgat în ultimii 30 de ani.

***Doru Mitrana** este președinte al Asociației MaiMultVerde și conduce Divizia de Training și Consultanță pentru responsabilitate și sustenabilitate în afaceri a The CSR Agency.*

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

DIN 15 IUNIE,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

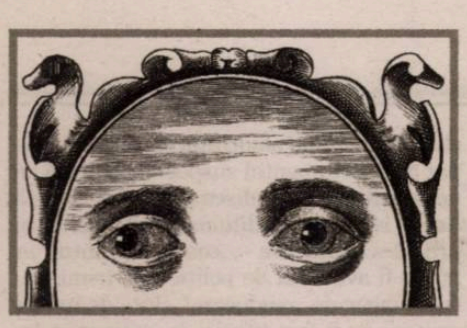

Anca ZAHARIA

afară sînt urși

Păcate din grădina Eden Club

Pe Calea Victoriei, la numărul 107, din canicula ucigătoare (uneori la propriu, din păcate), din lipsa de oxigen a aerului de București, din aglomerația îndelung călcătoare pe nervii locuitorilor, din Calea Victoriei, cum spuneam, e de ajuns să te abați cîțiva pași pentru a intra spre Palatul Știrbei, acolo unde grădina Eden Club te așteaptă în puternic contrast cu tot ce e „pe-afară". La Eden Club e mult verde, e aer (ceva mai) curat, e răcoare și, chiar dacă nu bate vîntul, ai impresia că simți adieri printre frunzele care blochează soarele în exces. Excelent loc de petrecut o vară-ntreagă, mai ales dacă ești *freelancer*. Sau, dacă nu, loc numai bun de luat în calcul dacă ți-e foarte cald, extrem de sete și ești în pană de idei și inspirație. De orice fel, poate și pe plan sentimental. Nu zic că-n Eden te vindeci de inimi frînte, ci doar că aici îți dai seama că într-adevăr nimic nu contează.

Nu știu dacă „păcatele" din titlu n-ar fi trebuit puse, cum tocmai am făcut, în ghilimele. Cam ca la orice altceva în viață, contează unghiul din care privești, iar eu nu le-aș eticheta astfel cu iluzia că-mi pot asuma vreun rol de a condamna ceva din ce se întîmplă acolo. Nu e nici rolul meu și, ca să vezi, nici nu vreau să fac asta.

Aș începe cu posibilitatea păcatului de a procrastina. Ajuns în Eden, dai un pic de un colț de rai, așa cum și l-ar putea imagina unii dintre noi, deci înțeleg 100% dacă vine cineva și nu mai vrea să plece, dacă se pune sub un copac și stă și îi numără frunzele și ramurile, luînd-o de la capăt iar și iar, încurcat sau indus în eroare fie de răcoroasele beri băute, fie de frumusețea simplității pe care, iată, o poți redescoperi cînd nu te aștepți. Sau te aștepți, că tocmai ți-am spus eu și promit solemn că așa este.

Aș continua cu niște cuie de spirit verde despre care am auzit că s-ar fuma pe la varii mese din grădină, ba chiar aș felicita relaxarea – nu despre asta era vorba, în orice caz? Deci da, poate că frunzele verzi și crețe contribuie, de fapt, tot la păcatul de a te trezi prea relaxat și preocupat de o non-problemă vitală.

Revin, pentru a continua lista așa-ziselor păcate, cu cele două aspecte ale vieții de *freelancer* care mie îmi plac cel mai mult: lipsa unui program fix, deci și-a unui șef, dar și posibilitatea de a-ți deschide o bere exact, dar exact în secunda în care îți dorești, chiar dacă asta poate să însemne – și chiar înseamnă – o dimineață de marți, să zicem. Astfel, în grădina Eden nu te bate nimeni la cap, că nici n-ar avea cine să o facă. Nici măcar pentru servire, de vreme ce îți iei singur de la bar băutura poftită, pentru a te ghemui apoi la soare, la umbră, lîngă alți oameni sau, în cazul meu, departe de ei. Există riscul de a dezvolta ceva sentimente de antisocial, căci șef n-ai, ospătar nu prea, sticlele de pe mese se strîng rar și încet, nederanjant totuși, pe nevăzute. Ca să nu mai ocolesc ideea, spun ceea ce mie mi se pare un mare avantaj: te poți izola foarte bine la Eden, poți să fii singur în mulțime. Așa, cum zicea Munch. Asta dacă nu ești un om mai degrabă dornic de amiciții, și-aici l-aș cita pe Nicolae Guță pentru a contrabalansa Munch-ul de mai devreme: „Cu toți prietenii mei mă înțeleg bine, sîntem prieteni".

Un păcat serios cu care mă apropii de final – dar ăsta e al lor, nu al nostru – ar fi că berea-i scumpă. Așa zice Liviu, amicul cu care am fost și care s-a plîns că a dat aproape 20 de lei pe o sticlă de Zăganu. Eu, amatoare de beri care fac *hipsterimea* să tresalte, cum ar fi în cazul (deja celebrei?) Mustața de Bere de la Brașov, nu știu cît „trebuie" să coste o bere. Știu doar că, dacă te simți bine, dacă ai de ales între soare și răcoare, dacă ai găsit o muzică de-ți place și o atmosferă de-ți vine să nu mai pleci de-acolo, dacă revii într-un loc și mai spui și altora despre el, dacă te trezești chiar zîmbind pe trecerea de pietoni pe care eziți un pic – să faci dreapta și să mergi unde aveai treabă azi neapărat sau să o iei la stînga, spre oaza rece, cu bere pe măsură? –, atunci nici berea nu-i prea scumpă într-un astfel de loc, nici lipsa ocazională a semnalului la telefon nu te poate împiedica să revii. E păcat să nu mergi la Eden, zic și eu.

***Anca Zaharia** este, înainte de toate, cititor. Cea mai recentă carte publicată este* Suicid, *Editura Herg Benet, 2019.*

Robert SKIDELSKY

împotriva curentului

De la Versailles la euro

Luna aceasta se sărbătorește centenarul Tratatului de la Versailles, unul dintre acordurile care au dus la încheierea Primului Război Mondial. Astăzi, situația este oarecum inversată. Chiar dacă Tratatul a obligat Germania să plătească daune imense, Germania de astăzi este cea care a avut inițiativa de a impune Greciei, ea însăși membră a zonei euro, obligația de plată a unei datorii importante.

Chiar dacă, după 1919, cărțile creditor-debitor s-au reîmpărțit, jocul rămîne același. Creditorii își doresc livra de carne, iar debitorii evită să o dea. Datornicii vor stingerea datoriei, în vreme ce creditorii își fac griji cu privire la „riscul moral" și ignoră efectul destabilizator și contagios al unei acțiuni care adîncește sărăcia țărilor îndatorate. Din păcate, zona euro nu a învățat lecția datoriilor de la Versailles și nu a ținut cont de avertismentele lui John Maynard Keynes.

Primul Război Mondial s-a încheiat și, victorioși, Aliații erau hotărîți să ceară Germaniei „reparații" pentru daunele pricinuite în război – parțial, pentru a-și putea plăti propriile datorii. Dar, la Versailles, nu au reușit să cadă de acord asupra cuantumului final al despăgubirilor și, în 1921, au însărcinat o Comisie de reparații să determine această sumă.

Cheia problemei era să se stabilească cît de mult poate plăti Germania, fără să fie necesară o ocupație militară aliată. În *Consecințele economice ale păcii,* polemica sa din 1919, Keynes a scris că, dacă Germania își limitează consumul, ar putea realiza un excedent comercial de 250 de milioane de dolari sau 2% din venitul său național, care, în 30 de ani, ar însuma 7,5 miliarde de dolari.

În mai 1921, Comisia de reparații a stabilit cuantumul despăgubirilor datorate de Germania la 33 de miliarde de dolari. Dar plata de capital a fost practic redusă la 12,5 miliarde de dolari, ceea ce presupunea plăți anuale de 350 de milioane de dolari. Acest truc a fost făcut solicitînd Germaniei să emită trei seturi de obligațiuni, dar să plătească dobînzi și capital doar pentru primele două (clasele A și B), proiectînd rambursarea obligațiunilor „C" într-un viitor ficțional.

Șarada menținerii unei datorii germane mari fictive, dar a rambursării, de fapt, a unei datorii „realiste" mai mici, a continuat de-a lungul anilor 1920. De fapt, Germania nu era pregătită să plătească nici chiar datoria realistă, și plătea numai după ce primea noi împrumuturi. În 1926, Keynes comenta sarcastic: „SUA împrumută bani Germaniei, Germania transferă suma echivalentă Aliaților, Aliații o plătesc înapoi guvernului SUA. De fapt, nu se întîmplă nimic."

A urmat apoi crahul de pe Wall Street și Marea criză economică, și împrumuturile externe către Germania au încetat. Crescînd impozitele și reducînd cheltuielile publice, Germania a realizat, între 1929 și 1931, excedentul necesar plății anuale a datoriilor, cu prețul însă al adîncirii crizei economice. Economia Germaniei a scăzut cu 25%, iar șomajul a crescut la 35%. Politica „îndeplinirii obligațiilor", din timpul cancelarului Heinrich Brüning, a deschis calea pentru Adolf Hitler, care a refuzat, pur și simplu, plata datoriilor.

Comédia datoriilor de astăzi din zona euro se asemănă din multe puncte de vedere cu Europa de după Primul Război Mondial.

La începuturile crizei economice mondiale din 2008, țările din sudul Europei au acumulat constant datorii, împrumutîndu-se de la bănci din nord, cu precădere germane, pentru a finanța proiecte de construcții riscante. Cîtă vreme a durat *boom*-ul economic, banii au continuat să curgă. Dar cînd criza declanșată în SUA a lovit zona euro, băncile nord-europene au refuzat continuarea împrumuturilor – obligînd guvernele sud-europene să-și salveze propriul sector bancar.

Grecia a fost victima cea mai vizibilă a acestei răsturnări de situație. În 2009, deficitul bugetar al țării a explodat la 15% din PIB, datoria națională a depășit 100% din PIB, iar randamentul obligațiunilor grecești pe zece ani a crescut cu peste 35%.

În 2010, guvernul grec amenința să intre în incapacitate de plată. Băncile din nord au acceptat o restructurarea parțială a datoriei – în principal prin extinderea termenului de plată – și au aprobat o linie de credit de 240 de miliarde de euro, oferită de o „troică" alcătuită din Fondul Monetar Internațional, Banca Centrală Europeană și Comisia Europeană.

Această finanțare i-a permis guvernului grec să-și plătească dobînzile, cu prețul însă al unor condiții de austeritate foarte stricte: impozite crescute, reduceri de cheltuieli publice (mai ales în domeniul pensiilor), desființarea plafonului salarial minim, vînzarea de active și limitarea negocierilor colective. Teoretic, aceste măsuri urmau să producă un excedent economic care să-i permită Greciei să-și plătească datoriile.

Între 2010 și 2015, guvernul Greciei s-a angajat – asemenea lui Brüning, în Germania din timpul hiperinflației – să aplice o politică a „îndeplinirii obligațiilor". Revoltați, alegătorii au votat în ianuarie 2015 un guvern de stînga, condus de partidul Syriza, care a promis să lupte împotriva reducerilor bugetare. Dar, în luna august a aceluiași an, Grecia a capitulat în fața creditorilor săi și a implementat măsurile de austeritate cerute, în schimbul unui nou împrumut, de 85 de miliarde de euro.

Începînd din 2010, Grecia s-a împrumutat cu peste 300 de miliarde de euro. Pînă în ianuarie 2019, ea returnase 41,6 miliarde de euro, cu un plan de rambursare extins pînă în 2060. Șansele creditorilor publici de a-și primi banii înapoi sînt aproape nule, deoarece marea parte a obligațiunilor grecești sînt fictive, asemenea obligațiunilor germane clasa „C" din anii 1920. În schimb, contribuabilii din țările creditoare vor achita nota de plată, prin impozite crescute și cheltuieli publice reduse.

Din punctul de vedere al teoriei economice tradiționale, austeritatea a funcționat în Grecia. În lipsa împrumuturilor private, țara și-a echilibrat bugetul și a evoluat, în șase ani, de la deficit la excedent comercial.

Dar austeritatea a presupus costuri enorme. Aproximativ 300.000 de funcționari publici au fost concediați, economia a scăzut cu 25%, iar rata șomajului a ajuns la 25% (și la 60% în rîndul tinerilor). A crescut, de asemenea, și numărul celor fără adăpost, al emigranților și al sinucigașilor. Raportul datorie/PIB a crescut de la 100% la 170%, iar cartelul creditorilor va continua să controleze politica economică a țării pînă cînd datoria va fi rambursată.

După cum scria Keynes în 1919, „politicile prin care sînt degradate viețile a milioane de oameni și prin care o națiune întreagă e privată de fericire ar trebui să fie detestabile și respingătoare". El a mai argumentat că austeritatea este, teoretic, eronată: reducerea veniturilor dintr-o țară va duce la o scădere a veniturilor pretutindeni, propagînd recesiunea și făcînd ca orice redresare să fie lentă și precară.

Morala acestor două povestiri, aflate la un secol una de alta, este că țările trebuie să evite să ajungă prizonierele relației creditor-debitor. Iar dacă nu o pot face, pentru a menține pacea socială și politică, e important ca negocierea dintre creditor și debitor să fie una corectă. Zona euro trebuie să învețe această lecție de la capăt.

***Robert Skidelsky** este membru al Camerei Lorzilor a Marii Britanii și profesor emerit de Economie politică la Universitatea Warwick.*

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Yuval Noah HARARI

50 de ani după Stonewall

În 1969, cînd Poliția din New York a descins la barul Stonewall Inn și a întîmpinat o rezistență neașteptată din partea protestatarilor LGBT, homosexualitatea era încă ilegală în majoritatea țărilor. Chiar și în societăți mai tolerante, recunoașterea deschisă a homosexualității semăna adesea cu o sinucidere socială și profesională. În schimb, astăzi, prim-ministra Serbiei este lesbiană declarată, iar prim-ministrul Irlandei își afirmă cu mîndrie homosexualitatea, la fel ca directorul executiv al companiei Apple și mulți alți politicieni, oameni de afaceri, artiști și oameni de știință.

Acestea fiind spuse, astăzi circa 70 de țări incriminează încă homosexualitatea. Arabia Saudită, Iranul, Bruneiul și alte cîteva îi condamnă pe homosexuali la moarte. Pînă și în societățile cele mai binevoitoare față de homosexuali, discriminarea, abuzurile și infracțiunile motivate de ură sînt frecvente. În plus, realizările remarcabile din ultimii 50 de ani nu sînt o garanție pentru viitor. Istoria se desfășoară rareori în linie dreaptă. Nu avem nici un motiv să credem că eliberarea LGBT se va răspîndi în mod inevitabil în lumea întreagă, ajungînd în cele din urmă și în Arabia Saudită și Brunei. De fapt, reculurile homofobe violente sînt posibile chiar și în cele mai liberale țări. Ca analogie istorică, gîndiți-vă la situația evreilor din Europa în anii 1920 și la începutul anilor 1930. În acea perioadă, evreii europeni erau eliberați după cîteva secole de legi discriminatorii, iar în multe țări dobîndiseră egalitate juridică, economică și politică deplină. Știm cu toții ce a urmat.

Există semne alarmante că și epoca eliberării LGBT ar putea fi urmată de o eră de persecuție fără precedent. În special, comunitatea LGBT ar putea deveni ținta predilectă a vînătorilor de vrăjitoare ultranaționaliste. De exemplu, regimurile naționaliste din Polonia, Ungaria și Rusia îi descriu în mod curent pe homosexuali ca fiind agenți străini și o amenințare nu numai pentru supraviețuirea națiunii, ci și a civilizației occidentale înseși. Presa rusă susține adesea că homosexualitatea este străină de tradițiile ruse, așa încît simplul fapt că ești homosexual dovedește că ești cu siguranță agent străin. Un sondaj efectuat în mai 2018 a scos la iveală faptul că 63% din ruși sînt convinși că o rețea organizată, globală de homosexuali se străduiește să submineze valorile spirituale tradiționale ale Rusiei și, astfel, să slăbească țara.

Pentru a combate această așa-zisă amenințare, Rusia a promulgat în 2013 o lege celebră ce interzicea „propaganda gay", care a dus la arestarea și persecutarea unui număr mare de oameni. În august 2018, un adolescent de 16 ani, Maxim Neverov, a fost acuzat pentru că a comis „crima" de a fi încărcat mai multe fotografii cu bărbați care se îmbrățișau pe platforma rusă de *social media* Vkontakte. Liceanul a fost amendat cu 50.000 de ruble (616 lire sterline) – mai mult decît salariul lunar mediu în Rusia –, însă decizia a fost ulterior anulată la Curtea de Apel.

Europa de Est nu este cîtuși de puțin un caz singular. Regimuri și politicieni din numeroase țări, din Brazilia pînă în Uganda, colportează povești despre conspirații LGBT și promit să apere națiunea de amenințarea homosexuală. Comunitatea LGBT este o țintă tentantă pentru asemenea vînători de vrăjitoare din două motive principale.

În primul rînd, regimurile autoritare conservatoare deplîng de obicei fluiditatea și complexitatea realității și promit întoarcerea la o epocă de aur imaginară în care granițele erau clare, identitățile erau fixe, iar oamenii nu prea aveau posibilitatea să facă alegeri personale. În acele vremuri bune de odinioară, bărbații erau bărbați, femeile erau femei, străinii erau dușmani și nimeni nu trebuia să se gîndească prea mult la toate lucrurile acestea complicate. Dar comunitatea LGBT estompează granițele, amestecă identitățile și îi silește pe oameni să gîndească și să aleagă. Nu e de mirare că autocrații o urăsc.

În al doilea rînd, comunitatea LGBT nu are multă putere, așa că e ieftin s-o persecuți. De-a lungul istoriei, autocrații s-au concentrat adesea asupra unei minorități slabe, au făcut-o să pară mult mai puternică și mai periculoasă decît era în realitate, după care au promis să protejeze societatea de această amenințare inexistentă. Așa s-a întîmplat și în cazul primelor vînători de vrăjitoare din Europa, la începutul epocii moderne, care luau adesea în vizor femei în vîrstă și persoane excentrice și singuratice. Aceeași logică se aplică acum în locuri precum Rusia. Această țară suferă de multe probleme grave. Economia ei stagnează, corupția este endemică, iar serviciile publice se degradează. Dar să combați corupția înseamnă să lupți cu cei mai puternici oameni din Rusia. E mult mai ușor să uiți de aceste bătăi de cap și să-i aperi în schimb pe rușii nevinovați de tentaculele corupătoare ale conspirației gay globale. Încercați să atribuiți o valoare în ruble acestor lucruri. Cîte ruble ar costa îmbunătățirea sistemului disfuncțional de sănătate al Rusiei? Cîte ruble ar costa apărarea Rusiei de conspirația gay globală inexistentă?

Deși comunitatea LGBT este din ce în ce mai mult ținta vînătorilor politice de vrăjitoare, e puțin probabil să asistăm la o întoarcere în vremurile de dinaintea revoltei de la Stonewall, cînd oamenii își ascundeau homosexualitatea. Am putea asista însă la ceva mult mai rău. Oamenii nu vor mai putea să evite persecuția refugiindu-se înapoi în intimitatea lor, deoarece noile tehnologii o distrug. Îmbinarea tehnologiei informației cu biotehnologia dă naștere unor noi instrumente de supraveghere datorită cărora, în curînd, va fi posibilă monitorizarea tuturor, tot timpul. Pentru prima oară în istorie, orice regim care își dorește acest lucru va putea să-i spioneze pe toți cetățenii săi 24 de ore pe zi și să știe nu numai ce fac, ci chiar și ce simt.

Dacă un viitor regim homofob va dori să-i adune laolaltă pe toți homosexualii din țară (așa cum au încercat să facă recent autoritățile din provincia rusă Cecenia), ar putea începe încercînd să spargă bazele de date ale site-urilor de întîlniri pentru gay precum Grindr. Polițiștii egipteni, de exemplu, au folosit deja datele Grindr pentru a localiza și a aresta homosexuali dîndu-se drept utilizatori ai site-ului.

O altă opțiune este să lași un algoritm să analizeze întregul istoric online al unei persoane – filmulețele de pe YouTube pe care le-a urmărit, știrile pe care le-a accesat, fotografiile pe care le-a încărcat pe Facebook. În august 2018, s-a aflat că diverse grupuri creștine evanghelice care le ofereau tinerilor „terapii de conversie" foloseau algoritmii Facebook pentru a viza adolescenți vulnerabili cu reclamele lor (ulterior Facebook a eliminat aceste reclame, întrucît contraveneau politicilor sale). Adolescenții nu se identificau neapărat ca fiind membri ai comunității LGBT. Era de ajuns să se arate interesați de articolele legate de LGBT ca să devină ținte. Se știe că și forțele israeliene de securitate folosesc diferite metode – inclusiv monitorizarea online – pentru a identifica palestinieni homosexuali, însă nu cu scopul de a-i „converti". Mai curînd, palestinienii gay sînt șantajați ca să devină informatori pentru israelieni.

În 2016, firma chineză Kunlun a cumpărat Grindr, dar în martie 2019 Comitetul American pentru Investiții Străine în Statele Unite a informat Kunlun că deținerea site-ului Grindr „constituie un risc la adresa siguranței naționale". Kunlun este acum silită să vîndă Grindr pînă în 2020. Nu s-a explicat cîtuși de puțin de ce deținerea unui site de întîlniri pentru gay de către o firmă chineză ar constitui un risc la adresa siguranței naționale, dar sînt încredințat că puteți răspunde acum și singuri la această întrebare.

Chiar dacă nu ați avut niciodată cont pe Grindr, nu ați urmărit niciodată filme porno gay online și nu ați citit niciodată articole legate de LGBT, în viitorul nu foarte îndepărtat, dacă vă veți lăsa pur și simplu privirea să hoinărească nestingherită, v-ați putea pierde libertatea. Cartea Shoshanei Zuboff *The Age of Surveillance Capitalism* arată cum corporațiile dezvoltă instrumente tot mai sofisticate pentru a afla preferințele clienților lor. De exemplu, dacă urmăriți un serial de televiziune, producătorii vor să știe care sînt personajele sau scenele care vă captează cel mai mult atenția, pentru ca episoadele următoare să creeze și mai multă dependență. Să le ceri privitorilor părerea e o metodă anevoioasă și îndoielnică. E mult mai bine să urmărești direct semnale biometrice involuntare precum mișcarea ochilor și tensiunea arterială. Aceste semnale ar putea transmite rețelei de televiziune, de exemplu, că 63% din telespectatori rezonează cu un personaj minor, așa că ar fi o idee bună să dezvolte rolul acestuia.

De asemenea, exact aceeași tehnologie ar putea comunica viitoarei polități a genului că sînteți în secret un „trădător de gen". Dacă senzorii biometrici integrați în televizor descoperă că privirea unui bărbat care urmărește scena sărutului dintre Jon Snow și Daenerys Targaryen este atrasă mai mult de eroul macho decît de Mama Dragonilor, poliția genului ar putea să-i bată la ușă la ora 2 noaptea pentru a cerceta mai îndeaproape chestiunea.

În cazul în care vă gîndiți că veți fi la adăpost dacă nu vă uitați la televizor, nu navigați pe Internet și vă aruncați *smartphone*-ul la toaletă, ce veți face atunci cînd la fiecare colț de stradă vor fi amplasate camere de supraveghere, iar senzorii vor analiza în permanență comportamentul oamenilor? În 2017, un profesor de la Stanford a dezvăluit faptul că niște algoritmi pot să identifice cu precizie homosexualii și lesbienele analizînd doar cîteva fotografii cu chipurile acestora. Nu este clar dacă algoritmul identifică markeri biologici sau culturali, dar, în scopul supravegherii, asta contează prea puțin.

În martie 2019, liceul Guangdong Guangya din China ar fi cumpărat 3.500 de brățări biometrice pentru a monitoriza activitățile fizice ale elevilor, pulsul și de cîte ori au ridicat mîna la oră. Analizînd informațiile obținute prin aceste măsurători, școlile din viitor ar putea să-și dea seama nu numai cine a adormit la ora de matematică, ci și cine s-a îndrăgostit de profesor.

Acum înmulțiți acest caz imaginar cu cîteva milioane. În ultimii ani, China și-a transformat provincia Xinjiang în cel mai mare laborator de supraveghere din lume. Într-o așa-zisă încercare de eradicare a „extremismului islamic", autoritățile chineze monitorizează în permanență milioane de musulmani locali. Oamenii sînt constrînși să ofere probe de ADN, sînge, amprente, înregistrări vocale și scanări ale feței. Acești markeri permit apoi guvernului să urmărească activitățile personale cu ajutorul unei rețele naționale de camere de supraveghere, dispozitive portabile, *software* de recunoaștere facială și algoritmi de învățare automată. Pretutindeni sînt amplasați senzori – din piețe pînă în moschei. Atunci cînd algoritmii identifică un tipar comportamental suspect – poate că cineva utilizează un discurs religios, poartă haine islamice tradiționale sau vizitează prea des o moschee –, „contravenientul" ar putea fi avertizat de poliție sau trimis într-un lagăr de „reeducare". Sute de mii de oameni ar fi fost trimiși în asemenea lagăre.

În prezent, acest regim de supraveghere este îndreptat împotriva minorității musulmane din Xinjiang, dar poate viza cu ușurință orice alt grup care intră în colimatorul regimului. Astfel, ce s-ar putea întîmpla dacă responsabilii cu înfloritorul sistem chinez de rating social ar decide că o relație cu o persoană de același sex reprezintă un comportament antisocial care ar trebui să vă scadă creditul social – și, prin urmare, posibilitatea de a fi admis la universități de prestigiu, de a obține o ipotecă sau de a cumpăra un bilet de avion? Agenți trimiși de diverse regimuri dau năvală zilele astea în Xinjiang ca să învețe metodele și să cumpere tehnologia. Îmbinarea tehnologiilor revoluționare cu ideologiile conservatoare ar putea foarte bine să ducă la crearea celor mai totalitare regimuri din istorie.

Tehnologia nu este în mod inerent rea, desigur. L-am cunoscut pe soțul meu acum 17 ani pe unul dintre primele site-uri de întîlniri pentru gay și le sînt profund recunoscător inginerilor și antreprenorilor care au creat site-ul respectiv. Dat fiind că trăiam într-un orășel israelian conservator, nu puteam întîlni bărbați decît online. Comunitatea LGBT este deosebit de vulnerabilă la supravegherea online tocmai pentru că a beneficiat atît de mult de pe urma noilor oportunități sociale online. Așadar, mesajul meu nu este că ar trebui să ne deconectăm cu toții și să sistăm orice progres tehnologic, ci, mai curînd, că tehnologia mărește mizele politice mai mult ca oricînd. Am putea folosi noile instrumente tehnologice pentru a crea ori un rai, ori un iad, în funcție de idealurile noastre politice.

Nimic nu este încă bătut în cuie și, oricît de sumbru ar putea părea viitorul pentru unii dintre noi, în 1969 viitorul părea și mai sumbru. Pînă la urmă, majoritatea scenariilor distopice care îți dădeau fiori în 1969 nu s-au concretizat, deoarece numeroși oameni s-au străduit să le prevină. Dacă vreți să preveniți scenariile distopice ale secolului XXI, există multe lucruri pe care le puteți face. Dar lucrul cel mai important este să vă alăturați unei organizații. Cooperarea este cea care îi face pe oameni puternici. Revolta de la Stonewall a fost posibilă doar datorită cooperării. Ea a reprezentat momentul în care multe suferințe individuale s-au cristalizat într-o mișcare colectivă. Pînă la Stonewall, membrii comunității LGBT au purtat lupte izolate pentru supraviețuire împotriva unui sistem cumplit de nedrept. După Stonewall, îndeajuns de mulți oameni s-au organizat pentru a schimba însuși sistemul.

Lecția pe care ne-a dat-o revolta de la Stonewall este la fel de valabilă astăzi precum era în 1969 și este relevantă pentru toți oamenii, nu numai pentru cei care se identifică drept membri ai comunității LGBT. 50 de oameni care lucrează împreună ca membri ai unei organizații pot realiza mult mai multe decît 500 de indivizi. Tehnologia confruntă acum omenirea cu cele mai mari provocări din istoria noastră. Pentru a face față cu bine acestor provocări, trebuie să ne organizăm. Nu vă pot spune cărei organizații să vă alăturați – există multe opțiuni bune –, dar, vă rog, faceți asta curînd. Faceți-o săptămîna asta. Nu stați acasă și vă plîngeți – alăturați-vă unei organizații și luați atitudine.

Cărțile lui Yuval Noah Harari au apărut în limba română la Editura Polirom.

traducere de Lucia POPOVICI

„Ideal, mîncarea n-ar trebui să călătorească“

– interviu cu Cristian CISMARU –

A fondat Asociația My Transylvania și platforma www.eat-local.ro, iar de 12 ani face brunch-uri în satele din România, susținînd micii producători din zonă, dar și meșteșugurile și istoria locurilor. ***Cristian Cismaru*** *este unul dintre promotorii conceptului* slow food *din România și al consumului de produse locale.*

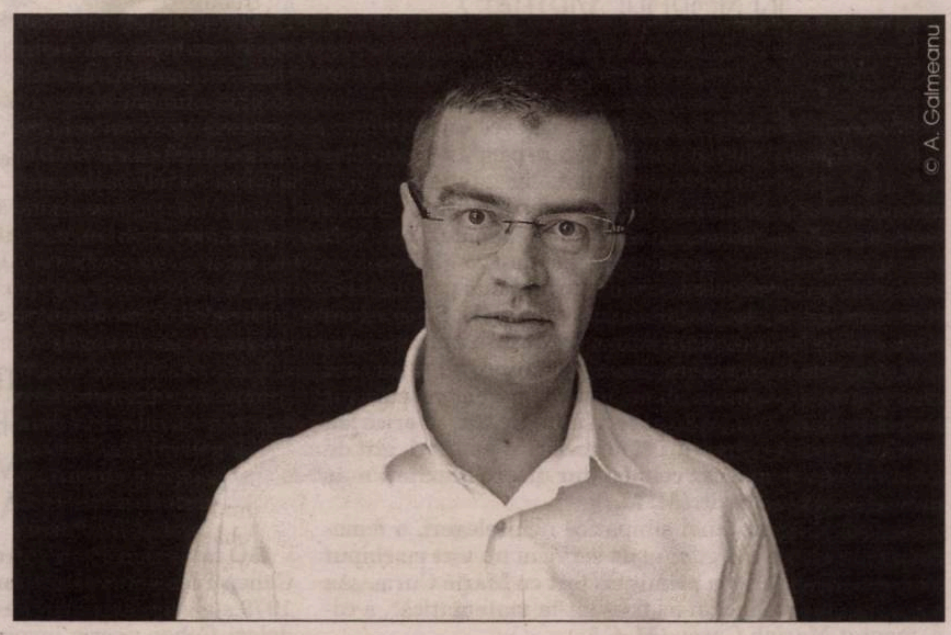

Unii susțin că industrializarea este bună pentru că ajută populația săracă, furnizînd alimente la un preț mic, în vreme ce agricultura locală, la scară mică, s-ar adresa numai celor cu venituri mari.

Cînd produci la nivel industrial, costurile se împart la un număr mult mai mare de produse, deci matematica îți dă un preț mai mic. Dar asta nu înseamnă că se poate compara cu mîncarea rezultată din agricultură bio. E ca și cum ai compara un avion de hîrtie cu o rachetă: sigur, amîndouă zboară, dar tu vrei să te sui în avionul de hîrtie sau în rachetă?

Industrializarea, din păcate, are un cost ecologic foarte mare. Pe termen lung, nu e sustenabil – de fapt, cuvintele astea, „sustenabil“ sau „reziliență“, nici nu există în vocabularul marilor producători. Scopul lor e să facă profit. Echilibrul pe care ți-l dă natura nu poate dura la nesfîrșit, vor exista consecințe. Schimbările climatice sînt un rezultat direct. Dacă te uiți la planetă per total, întotdeauna echilibrul naturii îți asigură și sustenabilitate. Legat de prețuri, e o problemă mai complicată. În UE există un sistem de subvenții. Agricultura noastră nu funcționează firesc, ci e un bolnav ținut în viață artificial de bani. Dacă ai lăsa oamenii să producă așa cum produc ei în mod firesc, prețul sigur că ar crește, dar mîncarea bună costă un pic mai mult. De ce dai pe un iPhone 700 de euro, dar nu dai pe o pîine bună 10 lei? E vorba despre cum îți gestionezi nevoile.

Ce înseamnă, de fapt, slow food?

Sînt două definiții. Prima e cea oficială: mîncare *good, clean and fair.* Adică bună la gust, pe cît posibil neprocesată industrial, produsă din agricultură la scară mică. *Clean* înseamnă că trebuie să aibă calități nutritive dovedite – nu poți spune că e mîncare curată dacă are 60 de aditivi și coloranți. Iar *fair* are două conotații: producătorul trebuie să își poată cîștiga traiul din mîncarea produsă, iar consumatorul trebuie și el să își permită alimentele respective. Dacă tu vrei să ai acum căpșune bune de la Satu Mare, în sezon, trebui să fie la un preț pe care ți-l poți permite. A doua definiție e legată mult de teritoriu: în mod ideal, mîncarea nu ar trebuie să călătorească, ci o consumi acolo unde e produsă, acolo unde apare ea în mod natural. Ecologic vorbind, ai o amprentă foarte mare dacă aduci camioane cu alimente din Africa. Nu trebuie nici să forțezi natura să îți dea ceva ce nu ai. Tot felul de alergii și intoleranțe apar pentru că mîncarea nu se potrivește cu ADN-ul nostru teritorial.

Ce i-ați spune unui om care consumă, de pildă, mere din Polonia, mai ieftine decît cele din România?

Mîncarea, pentru mine personal, înseamnă mai mult decît faptul de a ne alimenta. E un instrument care, folosit corect, determină niște reacții în lanț prin care poți face multe lucruri bune. Cel mai mare argument legat de mîncarea locală e cel estetic: cum arată locul dintre sate și orașe, acolo unde se produce mîncarea, e determinat de agricultura practicată la scară mare sau mică. Căpițele de fîn, nișele dintre terenuri, animalele care se mișcă pe acolo, acestea sînt elemente legate de consumul de produse locale. Dacă tu consumi de la micii producători, atunci ei vor face involuntar lucrurile despre care vorbesc și terenul așa va arăta. Dacă consumi un măr din Polonia, nimic din ce zic eu nu se va mai întîmpla, totul va arăta liniar, ca un lan de rapiță. Nu mai arată a nimic, de fapt. Argumentele sînt multe: susții economic zona unde trăiești, nu mai vorbesc de sănătate, alta e cînd mănînci un produs fără aditivi și conservanți. Beneficiile sînt mult mai mari dacă alegi să cumperi de la un producător local decît dintr-un supermarket. Mai e și rolul social: dacă te uiți azi la cum arată România, îți dai seama că noi n-avem nici o identitate. Dar mîncarea îți dă imediat o identitate, chiar fără să vrei. Dacă îți povestesc despre Brănet și Mărgineni, știi că oamenii acolo sînt păstori, fac transhumanță, au niște *guidelines* în viață, știu ce vor face.

Mai e mîncarea un act social?

La oraș avem o problemă nu doar de cum e procesată mîncarea, ci și de cum o servim. Mîncăm împreună sau singuri? Unul dintre trucurile pe care leam învățat la *brunch*-urile din Transilvania e că nu oferim atîtea scaune cîți oameni sînt. Dacă vin 100, noi le punem 50 de scaune, iar asta înseamnă că ei vor vorbi, vor împărtăși momente, se vor bucura să cunoască oameni noi. Și la oraș, cred că trebuie uneori împinse lucrurile ca să faci oamenii să socializeze, să stea împreună.

Cum se desfășoară aceste brunch*-uri?*

Teaser-ul nostru e mîncarea. Dacă spui „corcodușe și salvie la Alțîna“, deja ți-e mai ușor să-ți imaginezi ce va fi acolo și vei lua decizia de a vedea să vezi ce s-a gătit cu ele, decît dacă îți povestesc despre biserici fortificate, sași și olari. Oamenii au șansa să guste din ceea ce le oferă satul, dar nu-i lăsăm pe oameni să mănînce pur și simplu. Lîngă masă sînt mereu femeile care au gătit și care-ți explică și te îndeamnă, hai, gustă și asta, la noi în sat așa se mănîncă. Și în momentul în care spui asta se făcea la noi în vecinătate, asta știm noi, asta e rețetă de nuntă, asta e de la botez, tu deja îți creezi un context, în care contează tot cadrul senzorial, nu doar gustul. După ce mîncăm două ore, avem partea principală, descoperim satul împreună, într-un tur. Cînd mergem cu ei prin sate, încercăm să le dăm răspunsul la întrebări precum de ce arată așa satul, de ce gustul e ăsta, de ce se produc aici cartofi și ceapă și nu altceva. Le explicăm teritoriul și de ce e important să păstrăm ce ne dă natura în satul ăsta. De asta ne zbatem așa mult să vină oamenii în sat, dacă ei înțeleg „de ce“-urile din jurul mîncării, vor deveni ei înșiși ambasadorii noștri, și vor face același exercițiu în satele bunicilor lor sau pe unde ajung ei, vor căuta ce e local, vor căuta să înțeleagă.

Tot felul de alergii și intoleranțe apar pentru că mîncarea nu se potrivește cu ADN-ul nostru teritorial.

A treia parte din eveniment sînt atelierele. Pe lîngă faptul că oamenii mănîncă, vrem ca ei să și învețe. Dacă sîntem în Sibiel, de pildă, unde există un Muzeu al icoanelor pe sticlă, îi ducem să învețe și ei, facem un mic atelier de pictură pe sticlă. Dacă sîntem într-un sat unde localnicii țes, țesem cu ei la război. Dacă sîntem într-un sat unde se fac cahle (plăci de teracotă pentru sobele săsești), asta facem cu ei. Dacă sîntem într-un sat unde nu se practică vreun meșteșug în sine, căutăm o meserie sau facem o drumeție și culegem plante medicinale.

De multe ori, și noi mergem înspre oameni care au deja cîte un proiect în sat. De exemplu, în luna mai am mers în Valea Hîrtibaciului, unde exista o mocăniță, iar o asociație, Prietenii Mocăniței, lupta pentru dreptul de a refolosi linia, deși poliția locală tot dă amenzi. Am avut o idee foarte pitorească: o sută de oameni au mers pe linie în șir, pe șine, la un capăt se aflau vagoane și a avut loc un concert Suburbia11, la alt capăt am pregătit niște deserturi, altundeva a fost o mică expoziție care arată cum funcționa mocănița, în spate se vedea o biserică fortificată și munții Făgăraș.

Tot cadrul acesta, cu multă culoare, e gîndit pentru familii tinere. Dacă noi îi cîștigăm pe acei copii, ei vor spune instinctiv: „Eu vreau la sat.“ Băiatul nostru, de exemplu, vine cu noi în fiecare week-end, el n-are o problemă, de exemplu, în a relaționa cu pămîntul sau prasul, pentru el e o bucurie. La oraș, dacă vezi pămînt sau noroi, nu-ți dai seama că mîncarea de acolo vine, relația ta cu natura e un pic problematică. Le arătăm oamenilor că e în regulă să nu fie asfalt și înțeleg că trebuie să se reconecteze cu natura și planeta, căci altfel n-avem un viitor adevărat. Să ne uităm la Vestul Europei, unde copiii chiulesc de la școală și participă la demonstrații ecologice. Și ne mai gîndim și la ideea de bine comun: sentimentul de comunitate îl simți mai bine la sat decît într-un oraș mare.

Localnicii au fost deschiși la aceste evenimente gastro-culturale?

Am învățat un truc – dacă îi duci în alte sate și văd cum fac alții, îți zic imediat: „Noi știm mult mai bine.“ Ce înseamnă *brunch*-ul pentru ei, ce cuvînt e acesta? Îmi place să spun că noi abordăm social-ecologic lucrurile, pe mine nu mă interesează doar omul sau doar natura, ci le luăm împreună, avem grijă de ambele. De fapt, asta înseamnă gastronomia: mîncare și cultură.

Autoritățile locale v-au susținut?

Lucrăm cu peste 200 de sate în prezent. Dacă e vreun primar dornic, da, ne ajută, dar preferăm să apelăm la comunitate în sine. Mai lucrăm cu asociațiile județene de dezvoltare și promovare a turismului, sau cu GAL-urile.

Vin și turiști străini?

Cam o treime sînt vizitatori locali, care pe noi ne bucură cel mai mult, fiindcă ei creează pe termen lung consumul susținut de produse locale. A doua treime sînt oameni din diverse orașe din România, apoi altă treime, turiștii străini care fac circuite prin țară.

Spuneți că aceste brunch*-uri sînt* zero waste. *E fezabil acest lucru?*

Da, se poate, dar muncesc voluntarii noștri de nu mai știu de ei. E fezabil doar lucrînd cu voluntari. Ajungem într-un sat, ducem bănci, mese, farfurii, pahare pe care le închiriem sau le aducem noi. Asta înseamnă că spălăm fiecare vas de două-trei ori, iar acestea sînt din ceramică sau porțelan, paharele sînt din sticlă, toate reutilizabile. Nu folosim plastic. Iar dacă vine lumea la vreun stand al micilor producători, își pot lua de acolo o plasă tricotată de o întreprindere socială.

Care au fost evoluțiile constatate după aceste evenimente?

Dacă ne uităm la cifre, consumul de produse care nu sînt locale sau regionale în România crește tot timpul. Tot ce povestim noi e doar în bula noastră, ni se pare că e un trend și că tot mai mulți caută și că apar magazine cu produse locale, dar e doar o poveste deocamdată. *De facto,* cifrele sînt balansate invers. Noi vorbim de un procent de 2-3% de produse locale declarate. Mai sînt și oameni care mănîncă din producția din gospodăria proprie, dar pînă și ei se împuținează.

Cu *brunch*-urile, avem doi indicatori de succes: primul e legat de populația din sat, pentru că noi de ei avem grijă. Dacă după un eveniment, ei pot face ceva mai departe, livrare de lapte, sau gătirea unei cine pentru turiști ori o călătorie la stînă, e o reușită. Al doilea indicator e legat de vizitatori: dacă se invită ei în vreun sat pentru a face ceva, a avea grijă de comunitate sau a investi un pic din timpul lor acolo. La acest capitol, din păcate, sîntem la zero, chiar și după 12 ani. La primul indicator sîntem mai bine, la 19%. Deci în unul din cinci sate apare cîte cineva care produce ceva.

a consemnat Cristina ȘTEFAN

Cu ochii-n 3,14

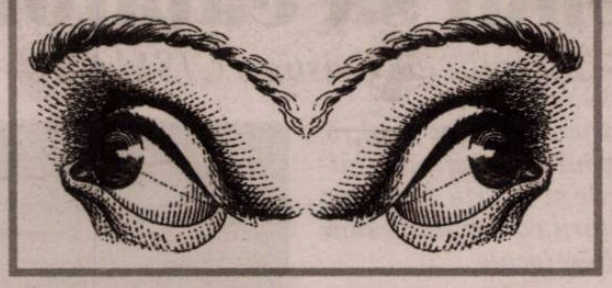

ȘTIAȚI CĂ ȘANSELE PRODUCERII UNEI SIMPATICE NEÎNȚELEGERI CU AROMĂ DE GHIMBIR SÎNT LA CEL MAI SCĂZUT NIVEL ÎN NORDUL VIRTUAL?

■ Știați că în China se face hîrtie igienică din caca de panda? Fabrica de papetărie Qianwei Fengsheng și-a propus să valorifice astfel cele zece kilograme de excremente produse zilnic de fiecare panda adult și care sînt foarte bogate în fibre, datorită alimentației compuse exclusiv din tulpini de bambus. Oferta fabricii mai cuprinde șervețele și fețe de masă, confecționate din același material, toate purtînd marca „Panda Poo". Iată apoteoza reciclării: ce poate fi mai natural și mai prietenos cu mediul decît hîrtia igienică din rahat? **(D. S.)**

■ „Șansele producerii unui Brexit fără acord sînt de unu la un milion", spune Boris Johnson, aflat în campanie electorală internă pentru cîștigarea președinției partidului. Șansele producerii unui Brexit, de orice fel, sînt, după atîtea ezitări și negocieri și amînări, atît de mici încît nici măcar cel mai dur dintre brexiteri n-ar mai paria pe Brexit. **(M. M.)**

■ Din pricina unei simpatice neînțelegeri, o femeie care ceruse colegilor ei de serviciu un tort cu chipul lui Mariah Carey a primit un tort cu Marie Curie. „Aș fi putut fi eu, dacă n-aș fi eșuat la matematică", a comentat Mariah Carey. **(M. C.)**

■ Site-ul https://www.pilulepet.com/ oferă, cu livrare gratuită în toată lumea, pilulele, inventate de francezul Christian Poincheval, pentru parfumat pîrțurile. Se iau în timpul mesei și efectul este garantat. Aromele disponibile pînă acum sînt ciocolată, lăcrămioare, violete și trandafir. Pentru Ziua Îndrăgostiților, Poincheval propune pilula cu aromă de ghimbir. O scăpare care, pînă nu demult, ar fi putut ruina o seară romantică devine acum asul din mînecă. Seduceți-vă iubita cu salve de pîrțuri parfumate. **(M. P.)**

■ Dl Mihai Fifor și-a pus în gînd, cu voce tare, să candideze la prezidențiale. Că vreau să fac bine țării, că e timpul... etc. etc., că „actualul președinte a devenit el însuși principalul purtător al mesajului de ură socială, a aplaudat injuriile, a promovat atacurile la persoană și a coborît limbajul politic la cel mai scăzut nivel". Și ca anunțul să fie cu atît mai percutant, a zis, tot cu voce tare, că va fi prezentat la congres, pentru funcția mult rîvnită, de către purtătorul de cuvînt al PSD în ședința CEx PSD. Dar, să vezi coincidență, purtătorul de vorbe e însuși Fifor. La pătrat. Însă, precaut, ca să nu rămînă doar cu gîndul ce-l gîndește, același Fifor candidează și la funcția de secretar general al partidului. La cub. N-o fi perfect, dar ceva-ceva o ieși din toate astea... **(R. M.)**

■ După ce suspectul a refuzat să se dea din drum, poliția din Florida a reținut broasca țestoasă care blocase șoseaua undeva în nordul orașului St. Augustine. De data asta, țestoasa a scăpat doar cu un avertisment și un *selfie,* au anunțat autoritățile. **(C. Ș.)**

■ Ce mai vînd oamenii la mica publicitate: *Site implant dinți.* Să aibă vreo legătură cu tendința de a mușca virtual, pe rețelele sociale? **(A. M.)**

ȘTIAȚI CĂ SFÎRȘITUL PREZENTULUI A ÎNTÎRZIAT ȘASE LUNI ÎN ZONĂ? IEȘIREA DIN NIMIC NU E DELOC O METAFORĂ, DOMNULE...

■ O colecție cu scrisorile de dragoste pe care Leonard Cohen i le-a trimis Mariannei Ihlen între anii 1960-1979 s-a vîndut la licitație pentru suma de 876.000 de dolari. Cohen a scris, inspirat de Ihlen, faimoasele sale cîntece „Bird on a Wire", „So Long Marianne" și „Hey, That's No Way To Say Goodbye". Cei doi au rămas prieteni pînă la sfîrșitul amîndurora petrecut în 2016, la cîteva luni distanță. **(M. C.)**

■ La coloane, în Piața Romană, stă scris undeva „Am iubit în Romană". Acum, una din două: ori „iubit" este participiu, și atunci oftăm nostalgici la timpul trecut, ori este substantiv, caz în care nu putem decît să ne bucurăm pentru o asemenea laudă euforică a prezentului statut amoros, cu ușor iz imobiliar. **(S. G.)**

■ Cu scandal, pe repede înainte și cu șuturi în fund, s-a votat Legea pensiilor. Lia Olguța Vasilescu zice că nu erau cîtuși de puțin necesare modificările cerute de CCR. Doar cîteva... la ditamai legea, nu-i cine știe ce. Mă rog, să fie... Cît privește punerea ei în aplicare... „Totul depinde foarte mult de soft-ul care va trebui să fie" și nu e, ne asigură dna Vasilescu. Și apoi, cu angajările masive pentru implementarea proiectului... încă nu se poate. Că dacă nu a intrat în *Monitorul Oficial*... În 2021 ar fi trebuit ca toți pensionarii să aibă o pensie recalculată. Dar așa, s-a întîrziat șase luni, și șase luni nu e puțin... mai vedem. Cît despre sustenabilitatea acestei bombe economice, cine și cînd va da seamă?! Tot dna Vasilescu și guvernul aferent?... Punct ochit, punct lovit... punctul de pensie. **(R. M.)**

■ Un cal a fost găsit în bucătăria unei garsoniere de la etajul 4 al unui bloc din Satu Mare. Polițiștii locali au venit în zonă sesizați de vecini, care erau deranjați de muzica tare de la o petrecere. Calul a urcat pe scări. Să sperăm că nu a băut. **(A. M. S.)**

■ Pe insula Sommoroya din nordul Norvegiei, soarele stă pe cer fără să apună 70 de zile în șir, din mai pînă în iulie, și apoi apune de-a binelea din noiembrie pînă în ianuarie, într-o lungă noapte polară. Cei 350 de localnici, în marea lor majoritate pescari, au inițiat recent o petiție către Guvern, cerînd ca lor să nu le fie aplicat timpul orar convențional, căci pentru ei miezul nopții sau miezul zilei au cu totul alte sensuri decît cele obișnuite. Mai mult, sătenii vor să scape de toate ceasurile, care mai mult îi încurcă. Într-adevăr, cînd în luna iulie copiii merg la scăldat cam la 1 a.m., cînd e apa mai caldă, iar localnicii vopsesc gardurile și repară bărcile pe la 2 a.m., cînd ei știu că e vîntul mai domol, ideea de a lăsa magazinele și școala să funcționeze după orarul obișnuit, adică de dimineața (care dimineață?) pînă seara (care seară?) pare fără sens. Pentru unii, ieșirea din timp nu e deloc o metaforă și nici un vis paradiziac. **(S. V.)**

■ O femeie în vîrstă de 93 de ani a fost arestată în Marea Britanie. Nu, nu făcuse nimic, doar că asta a fost cea mai mare fantezie a ei înainte de moarte. **(A. M. S.)**

■ Trag cu urechea la doi pensionari de la colțul blocului. El: „Investiți în iubire!" Ea: „Eh, domnule, să văd dacă mai am..." **(C. Ș.)**

© M. Plesu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **803** ■ 11-17 iulie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

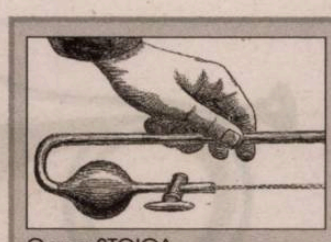

Oana STOICA

rosencrantz & co

19

ANDREI PLEȘU

„Țara toată e un șantier“

pagina **3**

CRISTINA ȘTEFAN

„Filmele din capul nostru“

pagina **14**

CĂTĂLIN TOADER

„Gărîna 2019“

pagina **23**

Jurnalismul a murit?

„Dacă nu citești ziarele, ești neinformat, dacă le citești, ești dezinformat.“

MARK TWAIN

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

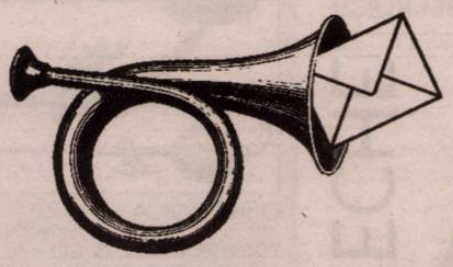

la vremuri noi, dileme vechi

„Dacă dandysmul a fost o istorie, amazoanele vor fi o poveste“

interviu cu Adriana BABEȚI

(...) Dandysmul a trecut în mai toate zonele culturale – muzică, cinematografie, literatură... Credeți că dandysmul, practicat ca modalitate de a gîndi și simți, de cultivare a minții, poate deveni o materie școlară?

Da, pentru că ar fi – cred – extrem de atractiv pentru generațiile tinere (am văzut asta în multe împrejurări și m-am mirat, dar nu foarte tare), apoi pentru că ar fi un bun prilej de a vorbi despre eleganță și stil, trecînd prin toată cultura, într-o lume plină de prost gust și mitocănie. Ar fi o soluție de a-i cîștiga pe cei foarte tineri de partea bunului gust. Evident că, transformat în materie de tocit ca oricare alta, și-ar pierde și rostul, și farmecul. Dar dacă ar apărea într-un context mai larg, ca un capitol dintr-o istorie a culturii concepută inteligent și atractiv, ar fi valabil.

Baudelaire spunea că „pentru dandy-ul perfect, strălucirea excesivă a hainelor, precum și calitatea lor nu reprezintă decît un simbol al superiorității aristocrate a minții“. Ce a dus la golirea dandysmului de sensul său autentic și l-a transformat în ceva frivol? În ziua de azi, a fi dandy nu e tocmai un compliment...

Dar așa a fost încă de la început, de cînd dandysmul a apărut ca fenomen istoric, consemnat și recunoscut ca atare (deci de la începutul veacului al XIX-lea). Pentru marea majoritate, a fi dandy era aproape întotdeauna echivalent cu a fi frivol, agățat doar de suprafața lucrurilor, de vestimentație, de pildă. Să ne amintim de cuvintele românești care îi desemnau pe acești bărbați acum 150, dar și acum 50 de ani: filfizoni, spilcuiți, sclivisiți. Era mereu o distanță încărcată de uimire iritată, disprețuitoare între cei copleșiți de gust comun, banalitate, conformism și acești contestatari *soft,* plini de eleganță.

Alteori dandysmul a trecut în tabăra cinismului – dacă ne gîndim la G. Meredith, care punea egalitate între cinism și dandysmul intelectual. A avut vreun rol negativ factorul feminin în această luptă a aparențelor și esențialului?

Cred că ar mai trebui să scriu o carte ca să pot răspunde complet acestei întrebări, din care aș scoate rapid epitetul „negativ“ așezat lîngă „rol“. Da, felul în care un dandy se poziționează în relația cu diferitele tipuri de feminitate (el însuși avînd o marcantă componentă feminină) a jucat un rol important în lupta cu pricina. Dar în cîteva capitole din cartea mea despre dandysm am insistat asupra faptului că nu operez niciodată cu judecăți de valoare morală, atunci cînd descriu și analizez acest fenomen. Deci nu dau bile albe sau negre unui rol. Expun lucrurile pur și simplu, pentru că într-un studiu de asemenea factură cea mai corectă atitudine mi se pare obiectivitatea.

a consemnat Andra ROTARU

(apărut în Dilema veche, *nr. 290, 3 septembrie 2009)*

Dilema veche vă propune

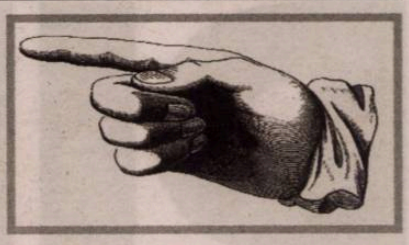

■ Luni, 15 iulie, la Ateneul Român, de la ora 19, concertul caritabil organizat în beneficiul apreciatului nostru colaborator, profesorul Vintilă Mihăilescu, cu scopul de a aduna fondurile necesare pentru operația și tratamentul în Franța care i-ar oferi șanse de supraviețuire în lupta cu un cancer agresiv al sîngelui. Concertul din repertoriul clasic va fi condus de dirijorul Tiberiu Soare, iar pe scenă se vor afla pianistul Horia Mihail, violonistul Gabriel Croitoru, deținătorul viorii Guarneri care a aparținut lui George Enescu, soprana Oana Andra, prim-solistă a Operei Naționale București, și tenorul George Vîrban. Biletele pot fi procurate pe iabilet.ro, iar donațiile vor fi direcționate către Asociația Magicamp, care gestionează fondurile necesare tratamentului. (Marius Chivu)

■ „Prietenii berzelor“ – Sanatoriul pentru berze din comuna Cristian, județul Sibiu. Dedicat nu doar grațioaselor înaripate aflate în dificultate (rănite, căzute din cuib, cu aripă sau picior frînte, electrocutate), ci și copiilor în dificultate, care beneficiază de terapii cu animale, proiectul a sporit an de an, diversificînd tipul de viețuitoare ocrotite și îngrijite (lebede, șoimi, cucuvele, egrete, dar și cai sau cîini etc.) și „tematica“ semnificației acestui demers cu implicații și conotații umanitare. Fondatori și continuatori de idee și proiect: soții Miruna și Nicolae Gritu. Finanțare prin Programul Național de Dezvoltare Rurală LEADER. (Ruxandra Mihăilă)

■ Dacă nu-l aveți în ediția veche și nu l-ați citit încă, *Jurnalul unei scriitoare* al Virginiei Woolf a fost republicat de curînd la Editura Herald, în traducerea Ancăi Irina Ionescu. Este una dintre cele mai fascinante călătorii umane și intelectuale. 27 de ani scriși și trăiți, în paginile unui jurnal. (Ana Maria Sandu)

■ În numărul din 5 iulie al cotidianul *The New York Times,* profesorul Costică Brădățan publică un articol excelent, intitulat *„Democracy is for the Gods“*, cu subtitlul *„It should be no surprise that humans cannot sustain it“*. Un exercițiu liric de luciditate crudă, articolul profesorului Brădățan sună aparte printre opiniile tot mai previzibile publicate de marele ziar american. (Sever Voinescu)

■ A cincea ediție a Nocturnelor de poezie, muzică și vin începe vineri, 12 iulie, ora 21, pe terasa blocului Magheru One, cu poetul Dan Socio. Pînă în toamnă, în fiecare vineri, vă puteți întîlni cu cei 16 poeți invitați în acest an: Anastasia Gavrilovici și Livia Ștefan, Robert Șerban și Sorin Gherguț, Vasile Leac și Robert Gabriel Elekes, Elena Vlădăreanu și Ioana Vintilă, Mircea Andrei Florea, Luca Ștefan Ouatu, Cosmin Perța și Diana Geacăr, Radu Vancu, Constantin Abăluță și Teona Galgoțiu. Intrarea se face pe bază de rezervare. (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Woodstock**
- **P.P. Carp**

album dilematic Sever Voinescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZARIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin Sandu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

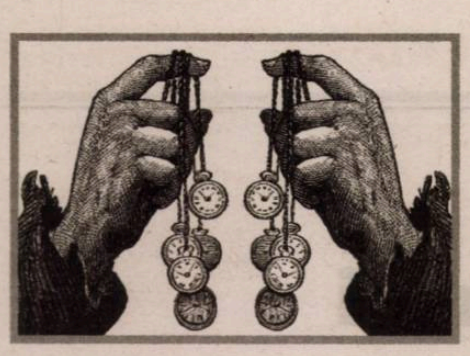

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Țara toată e un șantier

Stau pe strada Paris, spre Piața Victoriei. Cartierul – „Parcul Bonaparte“ pe vremuri – are încă farmec și oarece „fason“ rezidențial. E drept, apropierea Pieței Victoriei dăunează nițeluș ambianței. Vrei, nu vrei, încasezi toată zarva manifestațiilor de protest sau de adeziune, cu megafoane, blocaje de circulație, discursuri, lozinci, muzici ș.a.m.d. Dar prefer ca asemenea adunări civice să aibă loc, chiar cu prețul unei inevitabile poluări sonore. Ceea ce mă indispune pînă la furie sînt „zgomotele“ în aparență minore, dar inevitabile, din jurul casei, provocate de mici „șantiere“ private sau instituționale. Te trezești asaltat de sunete de burghiu îndărătnic, de percuția unor lovituri de baros, de „muzica“ inconturnabilă a cîte unei drujbe harnice. În plus, lucrătorii vociferează abundent: se strigă unul pe altul, își dau reciproc indicații, fac glumițe și rîd apocaliptic. Nu ai cum să știi dacă sînt angajații unei firme sau lucrează la negru: sînt la fel de vehemenți, fie că se ocupă de reparații imobiliare private, fie că se ocupă de amenajarea unor noi sau vechi clădiri publice, fie că umblă la asfalt, țevărie, fire de electricitate defecte. Știi că există legi pentru protejarea liniștii publice, dar nimeni nu le ia în seamă. Poliția nu intervine, cetățenii victimizați suportă, cu tradițională resemnare, situațiunea... Și aflu de la o mulțime de amici că au experiențe asemănătoare și în alte cartiere. Cu veche exasperare, mi-am amintit de un text scris acum vreo patru-cinci ani, sub impactul isterizant al unor „șantiere“ învecinate de nedomesticit. Îl reiau, în speranța că cineva se va sesiza și va lua în serios brambureala citadină care ne strică odihna, orele de lucru, dreptul la pace locativă. Dar nu-mi fac iluzii. Nu se va schimba nimic. De cînd mă știu, „țara toată e un șantier“...

Cei din generația mea își amintesc de formula aceasta, care umplea ziarele propagandei comuniste, pentru a glorifica *furor*-ul înnoitor al regimului, ofensiva victorioasă a „noului“ asupra „vechiului“, angajarea maselor populare în efortul de reconstrucție care promitea, „la capătul tunelului“, un „viitor luminos“. Formula are, totuși, unele dezavantaje. Ea sugerează o neașezare perpetuă, devenită mod de viață. Nu se poate trăi normal printre gropi, buldozere, macarale și dărîmături. În realitate, „șantierul“ s-a dovedit, curînd, nu doar unul al construcției, ci, mai ales, unul al demolărilor. În plus, obsesia construcției exterioare nu mai lăsa loc pentru răgazurile, esențiale, ale interiorității. „Omul nou“, care trebuia „construit“ pe dinăuntru, era o schemă festivă, o metaforă demagogică, o fantasmă. (Deși mi se întîmplă, uneori, să-l văd prinzînd corp abia acum, ca un soi de *„homunculus“*, ca un un reziduu avortat al vechilor „imperative“.)

Retorica „șantierului“ nu mai are, însă, nici măcar „impactul“ de altădată. Șantierul înseamnă azi mai curînd un „proiect“ înghețat, o sumă de acareturi abandonate, eternizare a unui început care nu e gîndit să ducă spre final. Exemplu caracteristic: autostrăzile. Iar mai aproape de noi: Bucureștiul. Pe oriunde umbli dai de gropi, porțiuni de trotuar sau de carosabil înconjurate de benzi și panouri de protecție, asfalt căsăpit, reasfaltări amînate sau aproximative, străzi blocate și o vioaie gălăgie de echipă, asta cînd există, prin preajmă, o echipă cît de cît activă. Fiindcă se întîmplă și ca „șantierele“ să fie pustii sau să capete viață, brusc, noaptea sau în week-end.

M-am interesat. Am aflat, încă o dată, în ce mod instituțiile și serviciile noastre sînt – vorba generalului Berthelot după o inspecție a armatei române în preajma Primului Război Mondial – „în chip admirabil dezorganizate“. Dacă trebuie reparată, undeva, o conductă, operațiunea nu e preluată de o firmă specializată, ci de trei. Una vine să spargă asfaltul și să sape pînă dă de țevăria defectă. Apoi pleacă și lasă la fața locului o mînă de „experți“ instalatori, pregătiți să intervină profesionist. Cînd își termină treaba, pleacă și ei, urmînd să-și facă apariția o a treia echipă, cea programată să astupe groapa și să reasfalteze. Nu se știe exact nici cînd vin primii, nici cînd (sau dacă) vin ultimii, așa că durata „procesului“ e imprevizibilă. O nesimțitoare lipsă de coordonare parazitează orașul: trecătorii și șoferii devin isterici, atelierele auto prosperă, fericite să repare pagubele unui carosabil plin de zgîlțîitoare surprize. Capitala e un șantier! Un șantier arbitrar, cu rezultate care creează, de îndată, necesitatea (și, eventual, perspectiva) șantierului următor. Și încă ceva: dacă ai ghinionul să fii vecin cu amplasamentul unei asemenea „instalații“, vei avea ocazia să vezi (și, mai ales, să auzi) ce personaj „neconvențional“ e lucrătorul român. Fie că e zi sau noapte, fie că e în timpul săptămînii sau sîmbătă, omul nostru, împreună cu „colegii“ săi, e un redutabil dispozitiv sonor: se simte singur pe o tarla din frumoasele meleaguri ale ținutului său natal. Strigă, înjură, rîde în hohote, „organizează“ echipa cu toți decibelii de care e capabil. „Cîmpul muncii“ e propria lui ogradă, „spațiul mioritic“ al bojocilor lui viguroși. Pe scurt, avem de a face cu un „arghezian“, practicant fălos al unor răstite „îndemnuri pentru vite“. Șantierul lasă în urmă un „produs“ semifinit, o „depanare“ extrem de precară a spațiului public, dar un „ecou“ vocal abundent, dovadă peremptorie a virilității noastre milenare.

Am văzut și în Occident șantiere stradale care, uneori, încurcă circulația, care durează neașteptat de mult și care par să se multiplice de la o zi la alta. Importante sînt însă deosebirile: localnicii sînt anunțați cînd începe și cînd se termină lucrările, operațiunea se desfășoară în liniște și constant (adică fără întreruperi incontrolabile), iar, la sfîrșit, reparația e garantat temeinică și terenul rămîne curat, fără fușereală, fără „cicatrici“ de nevindecat.

Las la o parte, deocamdată, alte aspecte ale neastîmpărului „constructiv“ din capitala noastră: explozia de cazemate cu pereți de sticlă, abandonarea unor rare bijuterii arhitecturale ale Bucureștiului vechi, de dragul unor „noutăți“ standardizate, inițierea unor „complexe“-mamut, care aglomerează, urîțesc, periclitează peisajul urban. Nu există responsabili, nu există control urbanistic și ingineresc, există numai victime... Unde-s primăriile, unde Comisia Patrimoniului, unde spiritul civic? „Politica mare“ e în altă parte!

P.S. Deunăzi m-am dus la casa învecinată, care îmi strică zilele cu „vrednicia“ țipătoare a „restauratorilor“ ei. Voiam să întreb cît mai țin „lucrările“ și dacă nu se poate proceda mai discret, mai puțin invaziv. Era să mănînc bătaie...

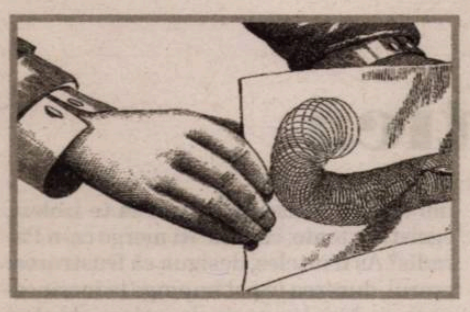

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Recunoștință cu forța

„Cinstește pe tatăl și pe mama ta, ca să-ți fie ție bine și să trăiești multe zile“, sună porunca a șasea din Decalog. Moise (sau Dumnezeu însuși, căci El însuși ar fi scris Legea „cu degetul său“ pe tablele de piatră) nu cunoștea, din păcate pentru umanitate, varianta pesedistă, propusă de cîteva zile, a „cinstirii“ părinților. Ah, să-l fi avut Dumnezeu și Moise la dreapta ca sfetnic de taină pe Budăi, ministrul Muncii, alta era situația! Dar, ca să mai amelioreze un pic Legea pe ici, pe colo, nici cu Iordache și Nicolicea drept consilieri juridici nu i-ar fi fost rușine marelui Legiuitor, care – s-o spunem cinstit – era un amator: nici măcar studii prin corespondență la o universitate privată n-avea! Dar să lăsăm trecutul tribal.

Botezată pompos „Legea recunoștinței între generații“, legea cu pricina, semnată de 77 de parlamentari de la putere, urmărește probabil să ofere un nou cadou electoratului pesedist mai vîrstnic, de astă dată pe spezele copiilor lor. Aplicarea ei – așa cum au explicat destui – s-ar putea dovedi extrem de dificilă și cel mai sigur e că ar crea în multe familii noi scandaluri, zîzanie și procese – acolo unde, desigur, cei implicați nu se înțelegeau oricum. Poate și de asta, Guvernul Dăncilă nu a asumat-o oficial, deși numărul mare de semnatari sugerează duplicitatea Guvernului. Că există mulți bătrîni abandonați de copii sau nepoți e un fapt întristător, așa cum un fapt la fel de întristător este că există și un număr mare de copii abandonați. Dar dacă statul își închipuie că aceste probleme sociale vor putea fi rezolvate prin sancțiuni penale, amenzi și procese, se înșeală profund. Adevărul este că scăderea natalității din ultimii 30 de ani a făcut ca familiile să cuprindă mai puțini tineri în putere, iar numărul vîrstnicilor, proporțional, să crească. De multe ori nu este și nu va fi deloc simplă susținerea materială a acestora, sarcina căzînd pe umerii a tot mai puțini oameni tineri, care, la rîndul lor, au și ei copii în întreținere, pe lîngă rate la bănci și alte multe angarale.

Pe de altă parte, dincolo de aspectele economice, legea în cauză e injustă și, probabil, neconstituțională. Într-adevăr, sistemul de pensii de stat, bazat pe contributivitate, nu reprezintă nimic altceva decît o susținere materială a bătrînilor din partea celor care încă muncesc. Pensiile nu le „plătește statul“, așa cum mulți cred, printr-un reflex comunist de gîndire profund nociv, ci generațiile mai tinere le plătesc celor vîrstnici. Așadar, există deja „recunoștință“, fie și mascată de sistemul anonimizat de prelevare. Singura deosebire dintre aceasta și „pensia“ preconizată de noua lege ar fi caracterul direct și personalizat al celei din urmă. Oricum ar fi însă, dacă legea s-ar aplica, orice cetățean activ și-ar întreține părinții *de două ori:* o dată, indirect și anonim, prin intermediul contribuțiilor sociale prelevate obligatoriu din salariu, și a doua oară, direct și personal, prin „pensia“ pe care ar plăti-o tot obligatoriu, sub sancțiunea legii“. Dublă „recunoștință“, dublă „cinstire“!

De fapt, statul știe că, avînd în vedere deficitul demografic tot mai serios, sistemul de pensii nu va mai face față într-un timp nu prea lung. A mări însă acum cota contribuțiilor pentru asigurările sociale nu sună bine deloc. „Statul“ – pare a zice PSD – nu mai face față singur. Asumați-vă individual sarcina părinților voștri neputincioși.“ Un tertip marca PSD, deoarece, așa cum am spus, „statul“ nu sîntem decît noi toți, care cîștigăm un venit supus obligatoriu contribuțiilor sociale.

Mai e de observat ceva: PSD a încercat (n-a reușit complet deocamdată) să desființeze sau măcar să descurajeze pilonul II de pensii. Viziunea colectivistă a PSD e manifestă: dorește să-i descurajeze pe oameni să fie responsabili pentru propriile vieți, la tinerețe ca și la bătrînețe, în schimb vrea să-i forțeze să se bazeze mereu pe altcineva și ca mereu altcineva să răspundă pentru fiecare dintre ei. Un model societal cît se poate de antimodern, care, și sub raport moral, e deficitar. Căci, dincolo de orice, să porți „recunoștință“ asta înseamnă? Să fii *obligat de lege,* sub sancțiunea închisorii și amenzii, să-ți ajuți cu pînă la 15% din salariu părinții și bunicii în nevoie? Urîtă denaturare a sensurilor!

Fericit bărbat, Moise! În vremurile acelea simple n-avea nevoie să știe de pensii – prin contribuție, de serviciu sau speciale –, nici de ajutoare sociale, nici de „piloni“ unu, doi sau trei, nici mai ales nu învățase noul și falsul concept al „recunoștinței“ smulse cu forța sub amenințarea închisorii. Iar cînd voia să știe cum s-o scoată la capăt cu norodul prost, care (aici seamănă cu al nostru) se cam săturase de promisiuni de „lapte și miere“ și mai cîrtea, nu cerea consiliere de la Nicolicea, Iordache, Teodorovici și compania, ci de la Dumnezeu însuși – „față către față“!

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Dășteptul satului

Din cînd în cînd mă lovește grav virusul deșteptăciunii. Cînd eram mic și mă izbea, deveneam brusc dășteptul satului. Bunica, femeie blîndă și pragmatică, scotea rapid duhul înțelepciunii din mine cu cîteva palme perfect aplicate peste cur, locul unde credea ea că se aciuia dușmanul.

Acasă, fiind cel mai mic, cu o mamă aprigă, boala se manifesta foarte rar, căci tratarea posedării implica fie o lingură uriașă de lemn, fie făcălețul, fie șuturi în dos sau băgarea forțată în lada de pat. Mama nu avea sofisticarea bunicii și aplica același tratament la orice „dereglări“ de comportament, nu de alta, dar ca femeie profund religioasă trebuia să mă apere de draci. Frate-miu, care este cu opt ani mai mare, iute la mînie și mare amator de fotbal și expert la împachetări în lada de pat, era și el deosebit de fericit să ajute la vindecare.

Întregul neam bărbătesc al familionului părea să fie predispus bolii, dar, spre deosebire de mine, avea o metodă mult mai eficientă de tratament. Sterilizarea pe termen foarte lung (de dorit permanent), zilnică și strașnică, cu alcool, inclusiv alcool medicinal strecurat prin pîine. Imediat ce treceau de prima tonă de alcool peste 40 de grade consumată, orice oportunitate de a mai fi iritați de deșteptăciune dispărea.

Undeva pe la 30 de ani, cam toți deveneau profesioniști desăvîrșiți în anularea reflecției logice. Științific, prin studii antropologice aprofundate de mai mult de un deceniu, sînt convins că, la familia mea și la ceferiștii din Craiova, virusul era în ficat.

Cum erau toți hîrșiți în munca cîmpului și cu niște palme grele rău, chiar dacă mă izbea geniul, îl țineam sub control.

Îi ieșea un superb țigănism filozofic
– dik a lectica.

Am învățat importanța controlului după o lecție filozofică primită de la nenea Gogu.

Gogu citea Lenin și Marx pînă cînd alcoolul a biruit definitiv. Nu sînt convins că pricepea mare lucru din ei, dar fiecare unchi al meu avea piticii lui, așa că nu mă deranja prea tare. În drumul zilnic dintre amețeală și matolie, nu rar o punea pe tanti Ana, femeie cu patru clase de la Cilibia, să se „cultivească“. Tanti Ana era „cooperativă“, cum zicea o altă rudă dragă mie, și citea din sete de cultură și de frica trosnelii. Gogu, desigur, o întreba chestii, că doar trebuia să atingem comunismul ăla multilateral dezvoltat cu care ne împuia capul televizorul.

În ziua aia, tanti Ana nu reușea să zică bine *dialectica* și îi ieșea un superb țigănism filozofic – *dik a lectica*. Eu stăteam disciplinat pe canapea lîngă tanti Ana și mă chinuiam să nu rîd. Cînd a ajuns la *dik a lectica* hegeliană nu m-am mai putut abține și am dat-o într-un rîs isteric. Să o vezi pe tanti Ana în neglijeu roșu citind cu accent moldovenesc despre Hegel era prea mult. Gogu, care deja era aproape de amorțire, s-a trezit furios și a venit să-i tragă o scatoalcă disciplinară Anei. Tanti Ana, femeie cu experiență de viață, s-a ferit lejer și cazmaua lui Gogu m-a rezolvat – socratic, desigur – pe mine.

În ultima vreme descopăr, citindu-mi anumite texte glorioase, mai ales de pe Facebook, că dispariția fricii de făcăleț a readus duhul dășteptăciunii. Sînt bîntuit. E drept că se pare că e o chestie larg răspîndită, dar asta nu mă ajută. Așa cum alcoolul făcea ravagii printre bărbații din copilăria mea, la fel de mare este epidemia de dășteptul satului printre oamenii pe care îi aud la televizor, îi citesc sau cu care discut. Numai că de data asta și eu sînt parte a clubului.

Smerenia a devenit un brand de pileală.

Am ajuns la concluzia că, lipsit de avantajele smetiilor sau ale linguroiului de lemn, smerenia a devenit nimic altceva decît un brand de pileală. Dar oricît de bun ar fi vinul Smerenie, și e tare bun, neavînd talent de bețivan, nici măcar așa nu cred că are cum să funcționeze.

Mă bucură faptul că încă pot să văz simptomele, dar asta nu rezolvă totuși efectele bolii. Umflarea exagerată a egoului, delirul intelectual despre standarde morale și etice din ce în ce mai rigide și mai nerealiste, aplicarea unor măsuri duble cu un entuziasm demn de un premiu pentru ipocrizie, incapacitatea de a vedea bîrna din ochii mei sînt toate manifestări clare ale bolii.

Ieșirea rapidă din politică a ajutat semnificativ la îmbunătățirea situației, dar este departe de a fi de-ajuns. Sigur că nu ajută deloc că modelele publice sînt adesea cu ani-lumină mai „dezvoltate“ decît sînt eu și prietenii mei, dar mi-am dovedit de nenumărate ori că am resurse neașteptate și nesecate de tîmpenie.

Dovada ultimă am avut-o cînd, cu relativă ușurință, aproape am reușit să mă conving pe mine că în fapt pot găsi justificări chiar minunate pentru a trăi liniștit împreună cu susnumitul duh. Că toate dășteptăciunile pe care le-am scris sînt de fapt pentru mine, pentru a mă obliga să păstrez niște standarde și nu din îngîmfare, nevoie de atenție sau prostie.

E drept că ceea ce am scris mai sus se aplică, de asemenea, cîtorva oameni pe care îi respect și unora care chiar mă inspiră. Oameni care sper să mă ajute și să mă lase să îi ajut cînd e nevoie de un făcăleț. Fie el și socratic, la un pahar de Smerenie.

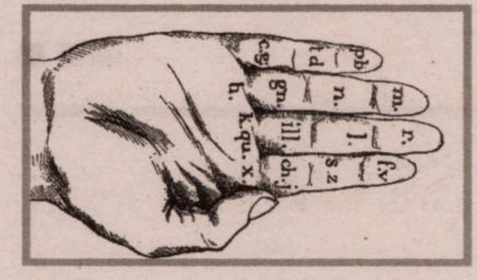

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Obsesie romantică

Cîteva narațiuni scrise de unul dintre autorii mei preferați – romanticul american Nathaniel Hawthorne – m-au lăsat în mare confuzie după prima lor lectură. Nici chiar a doua nu m-a ajutat semnificativ. Nici măcar faptul că am studiat textele respective în facultate și le-am analizat detaliat, ulterior, în perioada stagiului doctoral din America, nu a îmbunătățit situația. Ce mai, pot să spun că nici critica dedicată lor și parcursă consecvent de mine nu m-a scos din ambiguitate de-a lungul timpului. Era acolo un mister capabil, se pare, să depășească posibilitatea „explicativă“ a literaturii, legîndu-se de viața propriu-zisă, viață pe care trebuia, în mod evident, să o trăiesc mai întîi și abia după aceea să o înțeleg. Mă refer la o parte dintre nuvelele cuprinse în celebra antologie epică (din 1843) a prozatorului – *Twice-Told Tales / Povestiri spuse a doua oară* – și unite, conform comentatorilor operei lui, de o așa-numită temă a *egoismului*. Mai exact, e vorba de acei eroi creați de Hawthorne, care, inexplicabil (și, ca atare, foarte tulburător!), își părăsesc familiile și viețile fericite duse alături de ele pentru a se izola de lume și pentru a-și asuma niște existențe fără orizont, petrecute în singurătate deplină.

Personaje din această categorie sînt Wakefield, Ethan Brand și Roderick Elliston. Primii doi dau și titlurile povestirilor unde evoluează ca protagoniști, al treilea apare într-o intrigă enigmatică, intitulată *Egotism or the Bosom Serpent / Egoismul ori Șarpele din piept*. O precizare importantă: *egotism* – termenul folosit de către scriitor în textele sale și preluat apoi de exegeți pentru a defini „tema“ centrală a parabolelor amintite – nu înseamnă, în engleză, întocmai, *egoism*. Pentru „egoism“ avem un cuvînt stabil, pe care îl știe oricine: *selfishness*. *Egotism* implică mai curînd „egocentrismul“, preocuparea maniacală pentru sine, „autoabsorbția“ în universul interior pînă la ruperea de alteritate, pînă la dezvoltarea unui „autism“ afectiv. Unul dintre sensurile noțiunii de *egotism*, oferite de dicționarele anglofone, rămîne însă și cel de *egoism*, așa încît nu greșim traducîndu-l astfel. În plus, însăși semnificația conceptului de *egotism* ar trebui lărgită prin includerea, în aria ei semantică, a tuturor înțelesurilor de mai sus. În limitarea terminologică s-a aflat de fapt, observ azi, și originea lipsei mele de comprehensiune a mesajului real transmis de Hawthorne.

Repet, protagoniștii în cauză sînt paradoxali și, prin urmare, bizari. Absolut toți se bucură de o fericire nemeritată. Au soții exemplare, unii și copii minunați. Nimic nu le întunecă biografiile. Dimpotrivă, tot ce au atins în viața lor s-a transformat în aur: familie, stabilitate socială, siguranță materială. Aripa îngerului protector s-a aflat mereu asupra lor. Și totuși, la un moment dat, îi apucă nebunia. Pleacă, fug, se ascund, se îndepărtează de cei dragi care îi caută, inițial, disperați, bănuindu-i, ultimativ, morți. Unii, după însingurare, precum Roderick Elliston, trec prin transformări fizionomice: se inverzesc la față, se schimonosesc teratologic, descoperind, într-un tîrziu, că îi devorează „șarpele din piept“, că un „monstru“ așadar le mănîncă „inima“. Alții, ca Ethan Brand și Wakefield, revin acasă,

Nici focul nu poate „înmuia“
o inimă împietrită.

după decenii de absență, dar atitudinea lor se dezvăluie aceeași. Nu vor să comunice cu nimeni, intrînd în recluziune taciturnă (Wakefield), sau se sinucid pur și simplu (Brand) – interesant, sinucigașul preferă autoincendierea, revelînd, după carbonizarea trupului, conturul perfect al propriului cord nemistuit de flăcări, solidificat precum o bucată de marmură. Nici focul, carevasăzică, nu poate „înmuia“ o inimă împietrită.

Paradoxul comportamental al eroilor și hermeneutica „egoismului“ m-au oprit întotdeauna de la o bună înțelegere a construcției alegorice ridicate de Hawthorne aici. Mai întîi, ipoteza că cineva ar fugi de fericire, preferînd întunericul singurătății autoinduse, mi se părea absurdă. Cine ar face așa ceva? În al doilea rînd, ideea că egoismul s-ar găsi la rădăcina răului din personaje îmi sugera nonsensul. Cum să te izolezi, egoist, de toate, cînd ție îți merge ca-n Paradis? Aș fi înțeles, desigur, că frustrarea, eșecul, durerea te pot împinge la încrîncenare și, deci, la nevoia de izolare, dar bucuria? La fel, aș fi înțeles și egoismul rudimentar, plăcerea slujirii sinelui cu orice preț, dar cînd „sinele“ e deja slujit cu asupra de măsură, ce-ți mai poți dori? Abia acum, vai, îl pricep pe marele scriitor, îmbătrînind eu însumi și „lărgind“ totodată zona de semnificație a cuvîntului englezesc *egotism! Egoismul* (aproape că îmi vine să-i spun *egotism* și în română!) reprezintă mult mai mult decît ne transmit dicționarele explicative. Constituie o maladie a spiritului, care generează o alienare *sui generis*. Te îmbolnăvește de „tine însuți“. Odată infectat cu acest virus, mai poți doar „viețui“, dar nici asta oricum, ci în carantină strictă.

Adică în totală recluziune.

__Codrin Liviu Cuțitaru__ este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

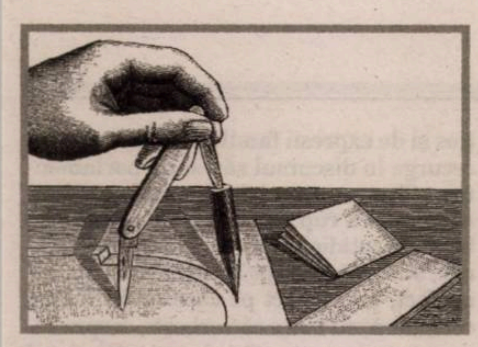

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Avignon, un mare festival asediat uneori de flagelul conformismului

Tema de anul acesta a Festivalului de la Avignon este Europa, sau mai bine spus Europa văzută prin întoarcerea la surse, la *Odiseea* lui Homer și la miturile esențiale care au structurat ființa europeană, dar și prin evocarea angoaselor ei mai noi, cum ar fi pericolul fascist. Directorul festivalului, Olivier Py, l-a politizat în mod evident din 2013 încoace, de cînd a fost numit în fruntea sa. Prin *politizare* înțeleg ancorarea ceva mai „adîncă" a Festivalului în problemele și dilemele prezentului. Ceea ce nu înseamnă însă în mod automat și mai mult fior artistic.

Rareori mi s-a întîmplat la Avignon (unde merg în pelerinaj cultural și profesional de 30 de ani) să văd că un spectacol este criticat fără menajamente de toată presa națională, indiferent de sensibilitatea ei politică. *Le Monde, Libération, Le Figaro, La Croix* demolează spectacolul intitulat *Arhitectură,* scris și regizat de o celebritate a teatrului francez, Pascal Rambert. În domeniul teatrului, bunele intenții și chiar abundența de mijloace pot duce la un eșec dacă spectacolul respectiv nu este purtat și de o scînteie irațională, de o licărire de nebunie, de o provocare emoțională insolită...

Pascal Rambert, autor jucat pe numeroase scene franceze și străine, a vrut, prin spectacolul său, să ne vorbească despre pericolul extremismelor, despre fragilitatea Europei, despre blestemul repetării greșelilor din trecut. În piesa lui este vorba despre o familie austriacă aspirată de un dezastru al istoriei. Povestea începe în 1911, deci înainte de Primul Război Mondial, și se încheie odată cu anexarea Austriei de către Hitler. Patriarhul familiei, arhitect de profesie, personaj complex, este în același timp un fel de dictator pentru copiii săi, dar și profetul unor fracturi ireversibile, în familia sa, precum și în Europa. Autorul piesei ne propune o metaforă ușor de descifrat: familia care se dezmembrează ca imagine a Europei pe cale de scufundare.

Pascal Rambert a avut la dispoziție tot ce-și putea dori un autor-regizor: o distribuție excelentă, o scenă prestigioasă (modelată de istorie), un public motivat (2000 de persoane în fiecare seară), totala libertate de a provoca, de a neliniști, de a emoționa, de a zgudui chiar spiritele adormite ale europenilor. Dar nu a reușit decît să-i amorțească pe spectatatori, să-i anestezieze în fața actului artistic, să-i plictisească pe cei mai mulți și efectiv să-i adoarmă pe unii.

Într-un fel, aceasta este noua tragedie a teatrului contemporan: să nu-și justifice existența, să nu-și asume misiunea. Păcatul didacticismului în teatru este unul enorm, de neiertat. Iar cei care nu iartă acest păcat regizoral sau dramaturgic sînt în primul rînd spectatorii. Chiar și spectatorii neinițiați simt „indigestia" didacticismului și o refuză în mod instinctiv. Există, poate, în ființa noastră, ascuns undeva, nedetectat încă nici de anatomiști și nici de psihologi, un organ alergic la didacticism și la gîndirea politică corectă. Un organ firav, o fibră, o alveolă minisculă, invizibilă atunci cînd corpul trece printr-un scanner, dar care explodează cînd ni se vînd banalități pe post de alerte istorice sau sociale.

Personal, cred că noua dictatură a gîndirii politice corecte se infiltrează acum și în spiritele creatorilor. Aceasta este o mare tragedie culturală a Europei. Oameni care ar trebui să aibă curajul de pune degetul pe rană nu o fac pentru că se tem de gura lumii (sau de gura minorităților), de diverse instanțe mediatice și religioase. În anii comunismului, nu atît cenzura reprezenta marele pericol pentru scriitori și artiști, ci autocenzura. Să se fi autocenzurat, conștient sau inconștient, autorul-regizor al spectacolului de la Avignon? Nu știu, dar am impresia că reacția unanimă a presei față de spectacolul său este și un semn al saturației. Este ca și cum mai mulți jurnaliști s-ar fi răzvrătit și ar fi spus: „Nu mai vrem să auzim platitudini în numele intențiilor juste, nu mai vrem să înghițim lecții în numele avertismentelor istorice, nu mai vrem să fim disciplinați, asurziți, amputați de spiritul nostru critic în numele evocării catastrofelor trecutului ca repetiție generală a catastrofelor din viitor".

Gîndirea politică corectă este, poate, noua *rinocerită* care bîntuie în Europa, iar dinspre Vest se extinde spre centrul și estul contientului.

O cercetătoare franceză, Isabelle Barbéris, a publicat la începutul acestui an o lucrare intitulată *L'Art du politiquement correct* (editura Presses Universitaires de France). Ea analizează instaurarea unei noi forme de academism și de conformisme în creația teatrală și în general în domeniul spectacolului. „Niciodată nu a existat în Franța atît de puțină diversitate ca acum, de cînd ne extaziem în fața diversității", declară Isabelle Barbéris în publicația *La Terrasse.* Aceste cuvinte sînt de mare curaj, dar puțini artiști și observatori ai fenomenului cultural le iau în serios. Ceva îi împiedică să vadă că gîndirea politică corectă este anticulturală prin natura ei.

Personal, cred că o piesă despre cum se infiltrează islamul radical în Europa ar fi fost mult mai necesară și mai importantă în curtea de onoare a Palatului Papal. De altfel, în jurul orașului Avignon există cartiere în care fetele nu îndrăznesc să iasă în fuste de teama de a nu fi insultate sau chiar agresate de către indivizi radicalizați sau în totală ruptură față de cultura franceză și de stilul de viață european. Dar acest subiect rămîne deocamdată tabu, deși ar trebui să bată la poarta unui festival avînd ca temă Europa.

PUBLICITATE

adevărul
îți prezintă

ROMANE CLASICE
pe scurt pentru școlari

De miercuri, 10 iulie

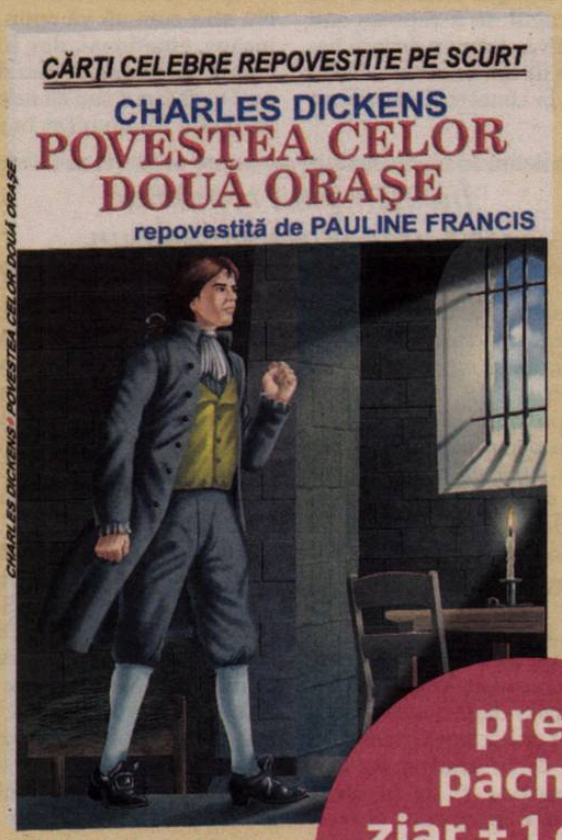

De miercuri, 17 iulie

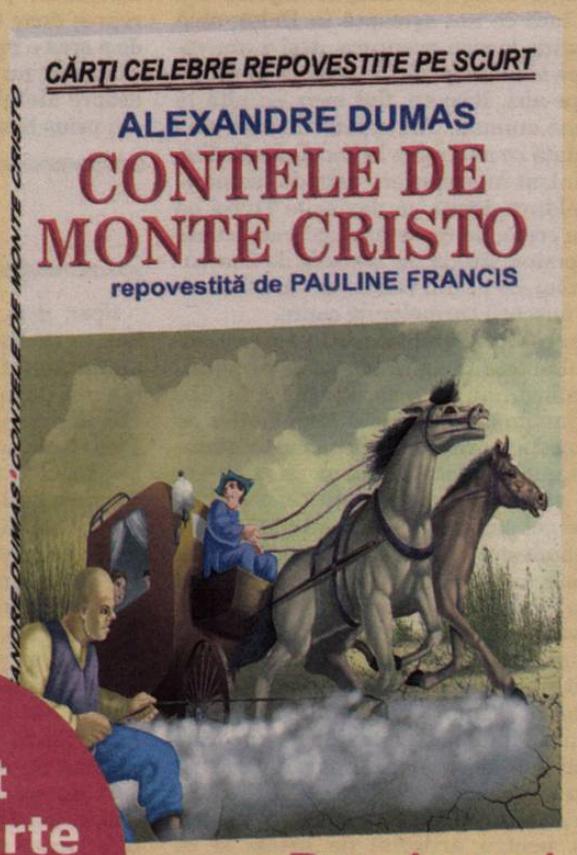

De miercuri, 24 iulie

preț pachet ziar + 1 carte 15 lei

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

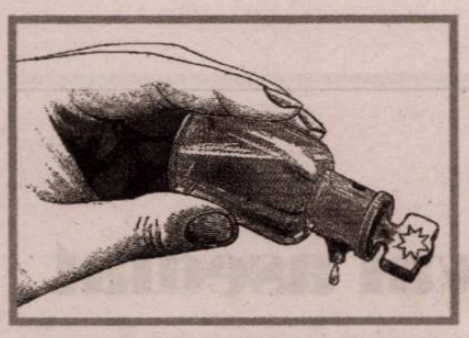

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Clișeic

Termenul francez *cliché* a intrat în multe limbi, începînd din secolul al XIX-lea, pentru a desemna – cu sensul său figurat, dezvoltat, în franceză, pornindu-se de la tehnica de reproducere tipografică – locul comun, banalitatea, stereotipia unei expresii (sau a unei idei). Clișeul lingvistic presupune în genere o inovație inițială, o formulă expresivă repetată pînă la sațietate și pînă la pierderea expresivității. În română, franțuzismul este atestat de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și a fost adaptat ortografic și morfologic, primind finala *-u* (ca *bufeu, croșeu, expozeu, ricoșeu* etc.).

Dicționarele noastre consemnează și verbul derivat, *a (se) clișeiza,* de la care se folosesc mai des numele de acțiune *clișeizare* și participiul adjectival *clișeizat*. În ultima vreme, la acestea se adugă un derivat discutabil, încă neacceptat de dicționarele curente: *clișeic*. Sensul de bază al noului cuvînt – cu inerentă valoare depreciativă – este „cu caracter de clișeu", „cu multe clișee": „limbajul *clișeic*" (criticarad.ro); „o piesă ridicolă și *clișeică*" (vice.com); ideile la fel de *clișeice* pe care le au clienții" (romaniancopywritter.ro) etc. În multe cazuri constatăm însă o lărgire semantică, termenul *clișeic* fiind folosit cu valoarea lui *tipic, banal* sau (figurat) *clasic:* „probabil ați mai văzut în filme *clișeica secretară* făcîndu-și țanțoș unghiile la birou" (unica.ro); „acele *mărțișoare clișeice,* precum coșarii, potcoavele, trifoi și multe altele" (banatulazi.ro).

Surprinzătoare este frecvența cu care *clișeic* este folosit ca adverb (echivalabil cu *tipic, previzibil, în mod banal):* „Aceste zodii își vor găsi drumul spre iubire, pavat *clișeic* cu trandafiri roșii" (observator.tv); „pînă acum dependenții de droguri erau portretizați *clișeic* drept locuitori ai metropolelor" (blog.edituratrei.ro). *Clișeic* este chiar adverb de atitudine și evaluare, plasat la începutul unui enunț: „*Clișeic,* dar aici se îmbină natural utilul cu plăcutul" (idr.ro); „*Clișeic,* dar și Brutus avea un prieten" (gen90.net); „Clasic, totodată *clișeic,* dar vreau să devin procuror" (avocatnet.ro). Foarte răspîndită este și construcția *a suna clișeic* (echivalentul mai vechii formule *a suna a clișeu):* „Poate *suna clișeic,* însă cel mai bun film pe care l-a regizat pînă acum este cel al propriei sale vieți" (oameniidelanganoi.ro); „Deși *sună clișeic,* Centrul Vechi a fost joi martorul unei adevărate desfășurări de forțe în cadrul celui mai amplu exercițiu de testare a capacității de răspuns în caz de cutremur" (stiri.botosani.ro); „Cred, și sper *să nu sune clișeic,* că fără a ne înțelege trecutul, nu putem găsi soluții pentru viitor" (agenda.liternet.ro).

Exemplele de mai sus oferă și unele indicii asupra statutului stilistic și sociolingvistic al cuvîntului, care apare mai ales în pagini personale, blog-uri și comentarii („Deși poate părea *clișeic*, exact despre asta este vorba", facebook.com), uneori în articole jurnalistice („Nu a fost plictisitor sau *clișeic*", gandul.info), chiar și în presa culturală („unul dintre acele romane greoaie, teziste și deja *clișeice,* supraaglomerat cu referințe și critici", revistaechinox.ro). *Clișeic* pare să fie un cuvînt la modă în oralitatea familiară, apărînd uneori în reportaje sau interviuri, în vorbele reproduse ale unei persoane: „«Pentru mine, chestia aia a fost așa, un moment în care am zis, băi, chiar dacă *sună clișeic,* asta vreau să fac», povestește C.T., antreprenor" (jurnalulnational.ro). Cuvîntul apare adesea într-un amestec de ton pretențios și de expresii familiare, la care poate recurge în discursul său și un parlamentar: „Chiar cu riscul de a părea ușor *clișeic*, țin să vă rup cîteva minute de la problemele cotidiene, care vă macină gîndurile, și să vă îndrept atenția către un alt subiect, un subiect pe care mulți îl desconsideră, cu toate că vorbește despre ceva foarte important" (cdep.rp). Cuvîntul se găsește, cu un sens foarte larg, și în presa consacrată așa-ziselor „mondenități", aplicîndu-se petrecerilor sau modei vestimentare: „Evenimentul religios va avea loc pe data de 7 iulie, dar nu va fi nimic *clișeic*, ci din contră. Nunta va avea loc într-un loc plin de verdeață" (antenastars.ro); „Cum porți bereta în 2018 (fără să arăți *clișeic)*" (cosmopolitan.ro).

Frecvența și lărgirea sensului indică o posibilă influență străină (a cuvîntului englezesc *cliché,* împrumutat din franceză, folosit și adjectival, sau a derivatului *clichéd).* Chiar dacă în Internet apar și atestări ale unui derivat substandard *clicheic,* cred că forma *clișeic* este o creație în interiorul limbii române, după modelul altor adjective și adverbe formate cu sufixul *-ic).* Există de altfel și adjectivul *clișeistic,* mai puțin folosit. Frecvența noii forme este un argument pentru includerea sa în dicționare. Consemnarea lexicografică nu ar trebui totuși să reprezinte și o recomandare pentru folosirea în registrul standard și cultivat, unde sînt net preferabile numeroasele echivalente deja existente *(banal, previzibil, tipic* etc.).

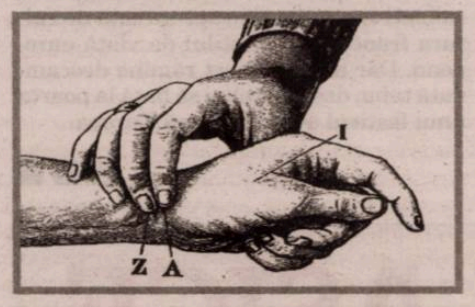

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Hush little baby, don't say a word

Vă salut din Mahmudia! Stau pe terasa unei case unde am luat cazare pentru o noapte, înainte de a merge mîine în Sf. Gheorghe. Țînțari în jur, o bere, covrigei și adierea blîndă a brizei Dunării, aerul ăsta ireal de sud, de vacanță, de mîl, de lene, de tînjeală. Nu știu încă ce mă așteaptă în Deltă, abia de mîine începe aventura, deși v-am văzut pe voi în expedițiile pe care le-ați făcut pe-aici. Răzvan, fiul meu, se uită la desene animate. Am călătorit toată ziua și, odată ce am ajuns la bacul din Brăila, am intrat în atmosfera asta de lentoare, cu căldura densă, cu dealurile Tulcei ba ca de cretă, ba ca de pluș, cu vaci lenește traversînd strada, cu lanurile de floarea-soarelui, cu praful ridicat ca un nor în siajul mișcării turmelor de capre.

Dar ce vă rog: reîntoarceți-vă și citiți intro-ul acesta imaginîndu-vă că ascultați Metallica. Sau chiar ascultați! Poate „Enter Sandman", cu ritmul ăla amețior de la început, tatatatatatataam-tatatatatatataam-tatatatatatataam, știu, n-am cum să-l redau aici fonetic, e imposibil să prinzi chitara aia demențială care te înnebunește. Vă întrebați de ce? Pentru că asta am ascultat aproape tot drumul de la Cluj spre Mahmudia împreună cu Răzvan, cu care sînt în această expediție, tată și fiu. Am ascultat Metallica și am lălăit, am dat din capul meu acum chel și am bătut ritmul pe volan pînă la epuizare, cu volumul destul de ridicat, uneori la maximum, ca cocalarii. Doar că ei nu ascultă Metallica.

Vi se pare că bat cîmpii, că nu am subiect pentru articolul de astăzi și că amestec, în consecință, tot felul de idei și experiențe personale ca să umplu pagina. Și cam așa e. E vacanță, la corectat la bacalaureat nu am fost, fiind implicat într-o altă activitate, mi se pare oarecum nedrept acel reproș vizînd subiectul cu argumentarea construcției unui discurs, o spun doar *en passant,* care ar fi dezavantajat elevii cu deficiențe de auz, căci și aceștia au capacitatea de a ține discursuri prin limbajul semnelor, un reproș doar de dragul de a reproșa sau de a crea o mică vîlvă. Așadar, despre bacalaureat nu scriu de data aceasta. Scriu despre Metallica, la concertul cărora nu am prins bilet.

Învățămîntul românesc este preponderent feminin.

Sper, deci, că acum ascultați Metallica, tatatatatatataam-tatatatatatataam-tatatatatatataam, și merg cu povestea mai departe. Prin 2018, la un concert Foo Fighters, un puști de 10 ani, Collier Cash Rule, a urcat pe scenă, Dave Grohl i-a dat chitara lui, iar copilul a declarat că știe o mulțime de piese ale celor de la Metallica. Uluit, Dave Grohl a preluat rolul de vocalist și au cîntat împreună „Enter Sandman". Puștiul a plecat acasă cu chitara dăruită de Dave Grohl în uralele frenetice ale unui întreg stadion.

Acum, să vă spun pe scurt ce făceam în loc să merg la corectat la bacalaureat. Am fost la un curs de formare de formatori pentru Fundația Noi Orizonturi, urmînd să livrez de la anul și eu cursuri de *service-learning* și de învățare experiențială. Foarte interesant și ofertant, cursul a reunit formatori din Argentina, Slovacia, Bosnia și Herțegovina, din România, firește, cursanții, în număr de 16, dintre care zece nou-intrați în grupul formatorilor, fiind atît din România, cît și din alte țări est-europene, Albania, Kosovo, Slovacia etc. Cu totul eram 16 oameni. La finalul uneia dintre activități, în momentul raportării rezultatului muncii în grup, una dintre grupe, entuziasmată, a avut un fel de chiot dublat de un gest colectiv al balansării brațelor pe lîngă corp. Nu știu cum să vă spun, era așa, foarte jucăuș, emoțional, dar într-o notă foarte feminină. Brusc mi-am dat seama că eu nu l-aș fi făcut sau că m-aș fi simțit puțin stînjenit. M-am uitat în jur și mi-am dat seama că sînt singurul bărbat din grup. Erau 16 cursanți, cîteva formatoare, în total vreo 20-22 de oameni acolo, iar eu singurul bărbat. M-am întrebat cum ar fi reacționat același grup la finalizarea sarcinii respective dacă ar fi fost constituit din bărbați sau dacă ar fi fost un procent echilibrat de bărbați/femei. Cu siguranță, chiotul ar fi fost altfel.

Acum, ce vreau să zic. Imaginați-vi-l pe Collier Cash Rule pe scenă cu Beyoncé. Sau imaginați-vă varianta feminină a lui Collier Cash Rule, în scena cu Foo Fighters, cîntînd „Enter Sandman". Nu zic că nu merge, dar e de natura excepționalului. Or, ce vreau să subliniez e mai degrabă absența unor repere ale comunului, ale uzualului.

Dacă vă veți uita într-o sală profesorală, veți constata predominanța covîrșitoare a profesoarelor în defavoarea profesorilor. Învățămîntul românesc (și poate nu numai) este preponderent feminin. Bărbații sînt mai puțini, mulți dintre cei puțini se află în funcții de conducere (aici e de discutat iar despre motive, despre frustrări, despre cum se manifestă ele chiar și în raport cu femeile din subordine etc.), iar cei care sînt totuși la catedră (nu toți, dar mulți) au la rîndul lor frustrări, atitudini servile sau lipsite de personalitate.

Cum s-a ajuns aici? Sau de ce e așa? Cred că în bună măsură este vorba despre valorizarea defectuoasă a acestei profesii, care și-a pierdut prestanța socială și care nu este atractivă nici financiar. Să nu fim ipocriți: banii contează. Îmi iau inima în dinți să spun lucrurile astea foarte sensibile. Majoritatea tinerilor valoroși evită învățămîntul preuniversitar: nu e ofertant ca imagine, ca formă de poziționare socială, nu mai vorbesc de cea financiară. Chiar dacă financiar nici alte poziții de pe piața muncii nu sînt mai ofertante, cea de profesor s-a depreciat prea mult la nivel de imagine. Și poate mai e ceva: tinerii sînt formați și ei în același sistem, predominant feminin, așadar nu li se pare că e locul lor acolo unde, și ca elevi, au văzut doar profesoare. Problema e însă că cei ce suferă sînt elevii, generațiile viitoare, într-o perpetuare a cercului vicios.

Ce se poate face? Nu știu. E o problemă complexă, care cere multe direcții de analiză și de acțiune. Pînă atunci, fiu-meu a adormit. Expediția ca între băieți e doar la început. „Enter Sandman". *Hush little baby, don't say a word / And never mind that noise you heard / It's just the beasts under your bed / In your closet, in your head.*

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

De ce 40 nu e noul 20?

– că așa-i în tabără!

Ajungem la căbănuțele din pădure. Drumul pînă aici a fost prost, cu porțiuni neasfaltate, nu aveau cum să treacă două mașini una pe lîngă alta, autocarul nu putea urca oricum, unii dintre noi s-au îmbarcat într-o mașină de pompieri, au trăit o experiență extremă acolo, în întuneric, fără să vadă nimic din peisajul sălbatic – o pădure bătrînă, cocoțată pe coama unui deal, fără să simtă altceva decît hurducăielile drumului. Dincolo de pădure se termina Slovacia și începea Ungaria. După șapte ore petrecute în autobuz, sînt praf, mi-a trecut os prin os și mă simt amețită. Băieții s-au distrat, și-au pus muzică și au jucat cărți, însă pe mine nimic din ce e legat de o călătorie cu autocarul nu mă mai distrează. Nu-i înțeleg pe cei care aleg să facă turul Europei cu autocarul, cred că aș lua-o razna după prima mie de kilometri. Ce obiective turistice? Ce peisaje? Nu m-aș bucura de nimic. Nici cu mașina mică nu e mai confortabil, doar să ai o mașină bună care să nu te „obosească" mai tare decît drumul. Am fost cu Loganul nostru la Split, în Croația, cînd am ajuns acolo și am coborît din mașină nu mai știam care era stînga și care era dreapta. Tot cu Loganul am traversat munții Bosniei, nici acum nu știu cum de am avut acest curaj și cum de nu ne-a lăsat mașina prin pustietățile alea unde nu găseai o benzinărie pe o rază de două sute de kilometri, dar Loganul „e rezistibil", vorba unui puști din cartierul meu. Am fost cu el și la Berlin, s-a comportat impecabil pe autostrada în Germania, deși nu putea depăși nimic, totuși nu-i doresc nici celui mai mare dușman al meu să călătorească cu un Logan mai mult de 300 de kilometri. Ajungi, cu chiu, cu vai, la destinație, e o mașină construită parcă împotriva celui care o conduce și a pasagerilor săi, treabă românească, nu-i așa? Dar, dacă stau să mă gîndesc bine, nu prea mai rezist la călătorii lungi de nici un fel, nici cu bus-ul, nici cu mașina, nici cu trenul – după un drum de 12 ore de la București la Cluj mi-am jurat că nu mai pun niciodată piciorul într-un tren CFR și m-am ținut de cuvînt. Poate cu vaporul, dar n-am încercat. Deși mor de frică în avion, față de celelalte mi se pare un teleport. Înainte îmi plăcea să călătoresc ore în șir, să mă bucur de subtilele schimbări ale peisajului, ce-i cu graba asta de a ajunge la destinație, de ce nu mai am răbdare? Probabil că nu călătoria e de vină, ci condițiile de călătorie. Nu mai pot călători oriunde, oricînd, cu oricine.

Căbănuțele sînt într-un loc de vis, pe malul unui lac limpede și plin de pești, un mic *resort* cu un aer mai degrabă cehoslovac decît slovac, de altfel am stat de vorbă și cu proprietarul bine abțiguit de la unicul (mult spus) restaurant, care mi-a mărturisit că e un nostalgic și că cele două țări nu trebuiau să se separe. Tipul trăiește în Kosice, orașul cel mare din apropiere, și vine aici ca să se relaxeze, să bea bere, nu-l interesează banii pe care îi cîștigă din afacere. De fapt, se vede cu ochiul liber – totul e dărăpănat, în descompunere, disfuncțional, căbănuțele or fi fost ele simpatice pe vremea socialismului, dar acum au devenit doar o iluzie a relaxării. Ne ia vreo oră să ne împărțim pe camere – care cu care stă, se pierd chei, se găsesc chei, se mută bagaje dintr-o parte în alta, exact ca-n taberele din copilărie. Primim o cameră de două paturi unde practic nu e loc de nimic, din pragul ușii te arunci direct în pat, dar măcar nu vom dormi cu alți cinci. Înainte, puteam să dorm în orice condiții, și cu o sută de oameni în jurul meu. Am dormit în gări, în corturi (acum o plecare cu cortul la mare mi se pare de neconceput), pe iarbă, în parc, am adormit pe un morman de boască într-o podgorie. Acum nu pot dormi decît în *anumite* condiții – liniște (deci cu dopuri în urechi), o lămpiță de veghe, căci întunericul profund îmi provoacă anxietate, eventual cu televizorul deschis și cu nimeni altcineva decît o singură persoană pe care o cunosc de douăzeci de ani. Odată, într-o deplasare, ne-au cazat cîte două în camera de hotel, era o tipă pe care o cunoșteam prea puțin, simțeam în cameră un corp străin care mă inhiba. N-am dormit două nopți la rînd, pînă și respirația din celălalt pat mă stresa într-un asemenea hal încît nu puteam închide ochii. N-avea nici o vină fata aia (care, la rîndul ei, a dormit prost), eu eram de vină și hachițele mele. Dar cum să-i spun ceva fără să o jignesc? Și am început să-mi fac probleme. Ce se întîmplă cu mine? De cînd am devenit atît de „anormală"?

Picătura care a umplut paharul la căbănuțe au fost băile comune. Decît să te trezești noaptea și să bîntui ca un zombie pe holul cabanei în căutarea unui WC, mai bine nu mai faci pipi, te ții pînă dimineața. Dimineața cînd, desigur, e coadă la baie, așa că mai bine te duci în pădure, ceea ce am și făcut de cîteva ori, pînă cînd am descoperit că o singură cameră din cabana vecină avea o baie proprie, ai naibii norocoși, m-am împrietenit repede cu ei ca să le folosesc baia, măcar erau

Măcar erau patru pe un WC.

patru pe un WC, nu douăzeci. În plus, cu băile astea comune e și o problemă de igienă, trebuie să ai tot timpul gelul dezinfectant la tine, după cîteva ore de utilizare intensă încep să pută. Așa că, din nou, mai bine nu mai mergi deloc, te abții, știi că e vorba doar de două nopți în „locație", aștepți să pleci din nou la drum și visezi la benzinăriile OMV de pe traseu, cu toalete curate, parfumate. Înainte, puteam să merg la orice jeg de toaletă de prin baruri obscure sau campinguri, de cînd o baie a devenit atît de importantă pentru mine? În căbănuțe, la dușuri nu curge apa caldă, dar asta e simplu de rezolvat – pur și simplu nu mă spăl. Un fleac.

Astea sînt condițiile, n-ai ce să faci! – îmi zic eu și trag adînc aer în piept ca să mă calmez. Nu exista o alternativă de cazare în zona respectivă, un sat izolat de la granița cu Ungaria. N-o să mor două zile. Și n-am murit. Berea a fost bună și la discreție, trebuie să te îmbeți un pic ca să reziști. Da, dar berea e generatoare de pipi și toaletele-s comune! Parcă nici așa nu merge, nici beția nu mai e ce era odată.

Mereu am urît taberele, nu i-am înțeles niciodată pe copiii care de-abia așteptau să vină vara și să se înregimenteze în astfel de stabilimente. Nu-mi place viața „la comun" și nici spiritul de turmă. Mai tîrziu, nu m-am dat în vînt nici după vacanța la cort și toată semipromiscuitatea din jurul ei, dar am acceptat-o la limită, din motive de bani puțini, am ajuns chiar să stabilesc un record personal – o lună la mare trăită la cort. De atunci n-am vrut nici să mai aud de cort. Accept faptul că viața e alcătuită din tot soiul de experiențe, fiecare la o vîrstă potrivită. Iar după o anumită vîrstă, nu neapărat înaintată, chiar nu mai poți. Vrei o mașină bună, o cameră de hotel decentă, nu patru stele, dar orișicît, un somn liniștit, o baie doar a ta, o cameristă care să-ți schimbe prosoapele. Mai demult nu dădeai doi bani pe toate astea, acum au devenit un *must,* altfel trebuie să ieși tu din zona de confort și e complicat. Îi admir, de pildă, pe „corturarii" cu state vechi, 60 plus, care de-abia așteaptă să-și părăsească cuibușorul comod din oraș și să-și petreacă vacanța în „sălbăticie", să se trezească dimineața la șase, cînd în cort e deja saună, să-și dezmorțească oasele sfărîmate, cu un zîmbet chinuit pe față, și s-o pornească în pas vioi pînă la dușurile reci, dar îmi dau seama că nu pot să fiu ca ei. Și nici nu-mi doresc. Ar fi o formă de ipocrizie față de mine însămi dacă aș zice că vreau să mă simt la 40 ca la 20. E imposibil.

Eugen ISTODOR

negustori **și mușterii**

Ieri era pe stradă

O gagică cu ochelari uriași și vorbea în italiană la telefon și avea în mînă un pescăruș. Ținea pescărușul cu aripile la spate și picioarele lui erau libere. Gagica era în tricou și pantaloni. Avea două mîini. Pe o mînă avea geanta și telefonul. Pe mîna cealaltă, pescărușul. Era ieri o gagică cu ochelari uriași și vorbea în italiană la telefon și avea în mînă un pescăruș. Ținea pescărușul cu aripile la spate și picioarele lui erau libere. Gagica era în tricou și pantaloni. Avea două mîini. Pe o mînă avea geanta și telefonul. Pe mîna cealaltă, pescărușul. Pescărușul era mărișor. Grăsan în gușă. Era fără glas. Cum de era fără glas? Și stătea ținut cu aripile la spate. Doar aripile erau la spate. Pescărușul putea da din piciorușele lui gălbejite, dar n-o făcea. Eram pe stradă și o gagică cu ochelari uriași mergea pe toace și vorbea în italiană la telefon și avea în mînă un pescăruș. M-a interzis imaginea. Abia acum reacționez. Abia acum m-am gîndit la libertatea pescărușului. Ieri era pe stradă o gagică cu ochelari uriași și vorbea în italiană la telefon și avea în mînă un pescăruș. Ținea pescărușul cu aripile la spate și picioarele lui erau libere. Abia acum mă gîndesc la lașitatea mea. M-a interzis imaginea. Abia acum reacționez. Abia acum m-am gîndit la libertatea pescărușului. Ieri era pe stradă o gagică cu ochelari uriași și vorbea în italiană la telefon și avea în mînă un pescăruș. Ținea pescărușul cu aripile la spate și picioarele lui erau libere. Dacă întrebam de pescăruș însemna că sînt parte a poveștii pescărușului. Pescărușul era cu aripile la spate. N-am făcut poze, n-am pus pe Instagram imaginea. Nu, pentru că imaginea nu ar fi spus ceea ce eu am gîndit abia acum. Nu, pentru că imaginea n-ar fi vorbit despre mine. Nu, pentru că poza și postarea mea nu ar fi arătat cum era ținut pescărușul cu aripile la spate.

Radu NAUM

un sport **la Răsărit**

Ce așteptăm de la ediția asta a Turului Franței?

Munți și minunății. Asta așteptăm. Așa zic francezii de obicei, dar acum realitatea depășește clișeul. Toate cele patru masive sînt în program, motiv pentru care acesta nu este Turul Franței, ci Turul jumătății Franței: fără Normandia, Bretania, Loara, Bordeaux și toată coasta Atlaticului, fără Périgord. Ăsta a fost sacrificiul pentru a regăsi (aproape) toate pantele imaginabile pe care se va scurge sudoarea cicliștilor precum o zeamă sacrificială. Vosgii, Masivul Central, Pirineii și Alpii fac din acest Tur un *montagne-russe* cum rar se vede. Pică bine. Cursa, cel puțin la începutul ei, pare mai deschisă ca oricînd. Francezii speră că, la aproape 35 de ani de la ultimul lor succes, vor răsturna destinul rău. Dar destinul, azi, e un produs de laborator. Nu ți-l faci dacă nu ți l-ai pregătit picătură cu picătură. Pic, pic, pic! Acesta e sunetul sportului. Picăturile chinezești ale marilor structuri cvasinaționale îi exclud pe amatorii de poezie și vinuri bune care vorbesc graseiat. Asta dacă n-au căpătat un pic de accent flamand, așa cum se întîmplă cu primul tricou galben solid, Julien Alaphilippe, care e francez tot așa cum Roxana Mărăcineanu e ministrul Sportului în Guvernul Dăncilă. În Turul ăsta, mulți îl așteaptă pe Egan Bernal, omul-rachetă. Ascensiunea lui, în ciuda apetenței pentru căzături, e fulgerătoare. Acum doi ani era un anonim care cîștiga Turul Sibiului dominînd plutonul – lucru nemaivăzut – și la Bîlea, și la Păltiniș. Acum e parte a proiectului de zeci de milioane al celui mai bogat englez. Cînd am vorbit cu el, într-o zi caldă din centrul României, am descoperit un om simplu, care avusese visul nebun de a deveni jurnalist politic. Apoi cineva i-a făcut un test de efort și așa a ajuns aproape de Lună, un teritoriu altădată al unui oarecare Armstrong. L-am întrebat despre dopaj. S-a uitat fix la mine și mi-a spus că nu știe cum cineva care trișează mai poate privi în ochii copiilor lui. A fost foarte convingător. Mai tîrziu mi-am dat seama că nu are copii. De fapt, cu toții sîntem copii. Vrem să credem, deși nu credem. Iar de la Turul Franței trebuie să așteptăm același lucru mereu: o poveste de adormit copiii. După-amiezele cu lavandă, cer și un pic de somn sînt mici bucăți de paradis.

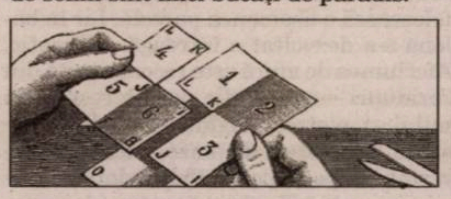

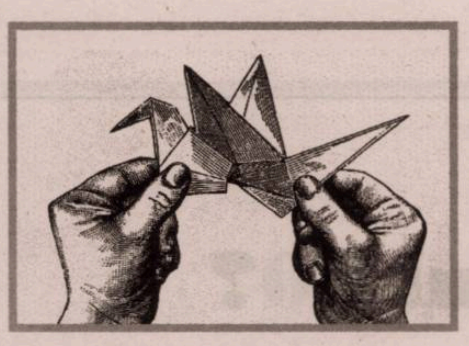

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Reguli oarbe sau suflet cald?

De la căderea comunismului, mereu s-a spus și s-a pus problema că statele și societățile foste comuniste duc lipsă de reguli clare, de proceduri în funcție de care să se poată acționa într-un domeniu sau altul, într-o situație sau alta. După prăbușirea legilor și regulilor care susțineau statele comuniste, a venit o perioadă în care multe au părut să depindă în mod subiectiv de oamenii aflați în funcții de decizie. Au apărut necazurile provocate de arbitrariul deciziilor luate de aceștia. S-a spus că regulile ar trebui să fie deasupra oamenilor, în condițiile în care de cele mai multe ori lucrurile stăteau exact invers. De la un punct încolo, în parte, dezideratul ăsta a căpătat o formulare sintetică: *stat de drept*. Interesant e că acum, în lumea anglo-saxonă, acolo de unde vine acest concept, apare ideea că statul de drept ar avea nevoie și de suflet. Este chiar titlul unui articol preluat săptămînile trecute și în *Dilema veche,* a cărui autoare, Antara Haldar, predă studii juridice la Cambridge. E adevărat că profesoara își are originile în India, acolo unde sufletului, în general, i se dă o importanță cu totul specială. Dar e de luat în seamă ce spune ea, și anume că legile fundamentale care guvernează țări ca Statele Unite sau Marea Britanie sînt depășite de realitate, de acțiunile populiștilor de tip Trump sau ale celor care au susținut Brexit-ul. Ea crede însă că „Occidentul trebuie să renunțe la fetișizarea instituțiilor formale“ și că „trebuie să punem accentul mai puțin pe proceduralul pur și mai mult pe oameni“. Asta pentru că regulile de pînă acum n-ar fi reușit să-i oprească pe politicieni ca Trump sau Nigel Farage să-și facă mendrele. Și că aceștia au reușit să folosească regulile în favoarea lor.

Ei bine, cred că aici avem de-a face cu o problemă serioasă de tot. Și mi se pare că, de exemplu, și la noi recentul caz legat de înfierea fetiței de la Baia de Aramă ar putea avea legătură cu problema asta. Adică ce faci într-o situație care pare că iese din orice tipare: aplici legea sec și formal sau adaugi și ceva spirit umanist?

Fără să fiu specialist în științe juridice, mi se pare că dilema asta nu e deloc nouă, ci tot una clasică. Cred că în primul rînd trebuie făcută o distincție foarte clară între statul legitim (de drept) și statul legalist. Statul comunist avea reguli ferme, dar nu era un stat legitim, ci unul legalist. Acolo nu doar că regulile se aplicau fără suflet, ba se aplicau chiar împotriva oamenilor (și a sufletului lor, dacă vreți). Pe de altă parte, ce lege poate fi mai „sufletistă“ decît cea scrisă într-un act constitutiv al Statelor Unite, care este declarația de independență de la 1776 și care statuează printre drepturile inalienabile ale omului *viața, libertatea și căutarea fericirii*. Pornind de aici, cred că, în general, legile și instituțiile occidentale au fost făcute și „cu suflet“. Au fost concepute de obicei pornind de la ideea: hai să vedem ce tendințe au oamenii (pe unde traversează parcul) și în funcție de asta să creăm și legile (betonăm, adică, aleile pe acolo pe unde s-au făcut poteci în mod natural). Nu lipsa de suflet sau de considerație față de om a acestor reguli cred că e problema, ci deturnarea, demonetizarea lor în timp sau aplicarea într-un spirit greșit.

Comuniștii, de exemplu, au fost mari maeștri în a copia și a deturna legi de tip occidental pe care le aplicau într-un mod „original“. Vorbeau mereu despre „umanismul comunist“ și știm bine că în spatele acestui slogan stătea un regim criminal. Era un sistem de simulare care de fapt întorcea toate valorile occidentale și umane pe dos. Acolo, într-adevăr, rarii „factori de decizie“ care mai aveau suflet puteau face cîte ceva pentru oameni, pentru că regulile acelea se puteau aplica în mai multe feluri. Dar interpretările bune ale legii erau excepții și oricum stăteai la mîna activiștilor (așa se chemau pe atunci indivizii care aplicau politica partidului conducător unic). Depindeai adică de sufletul lor, ceea ce nu era deloc plăcut.

Multă vreme după căderea comunismului și chiar și astăzi, asemenea indivizi aplică deseori concepte și legi occidentale în estul Europei după propriul lor chip. Uneori e rea-voință, alteori e prostie și moștenire a mentalității comuniste. Sînt nenumărate cazuri în care reguli sau instituții, create în anumite situații pentru rezolvarea anumitor probleme, sînt preluate în mod rigid în locuri unde nu se potrivesc sau nici nu sînt necesare. De exemplu, a le închide poarta în nas elevilor care întîrzie un minut la o școală cu predare într-o limbă străină, unde copiii nu pot fi aduși decît cu mașina de părinții care traversează un București infernal, pe motiv că așa e regula în nu știu ce mic orășel din țara de unde a fost „importată“ școala respectivă, e absurd. O regulă eficientă într-un loc, în educarea punctualității, devine o restricție cruntă pentru niște părinți și copii care au stat cu orele în trafic. Și dintr-odată pare „fără suflet“. Cred că rezolvarea în astfel de cazuri nu trebuie să stea în apelarea la sufletul celui care aplică regula, ci în adaptarea regulii la problemele și nevoile reale ale oamenilor. Legile ar trebui să aibă o legătură organică cu nevoile oamenilor. Să fie făcute pe baza experiențelor, a multor păreri și dezbateri, nu scoase pur și simplu din pălărie. La fel, existența și funcționarea instituțiilor ar trebui să se facă din rațiuni concrete și cu beneficii clare, oricînd justificabile, pentru societate.

Cu Trump, Farage și ceilalți populiști, cred că necazul e că, asemeni comuniștilor, ei au învățat să deturneze spiritul regulilor. Să le forțeze chiar. Ce te faci cînd oamenii le aplică rău intenționat sau prostește ori cînd le schimbă în folos propriu? Aici e vorba de oameni fără suflet sau cu un suflet pervertit. De ei nu putem scăpa niciodată. Poate doar dacă reușim să facem un sistem de reguli care să-i identifice și să-i elimine fără suflet de la putere.

ready made

„Până acum am scos șepte fălci, o ciosvîrtă (20 prăjini fălcești), o jumătate ciosvîrtă (zece prăjini fălcești), două prăjini fălcești, și ni-a mai rămas o lățime de zece dubli-centimetri, care, față de 15 dubli-centimetri, latul unei prăjini fălcești, face tocmai două din trei părți de prăjină fălcească: locul d-tale măsoară șepte fălci și 32 de prăjini fălcești și două treimi de prăjină fălcească (poți zice chiar 33 prăjini fălcești).“

Neamul Românesc pentru popor,
Anul al III-lea, N-l 31, 26 Iulie 1912

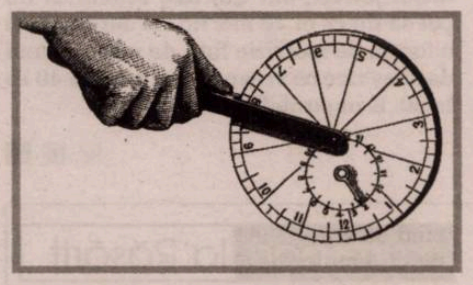

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Un interviu cu Homer (II)

După călătoria în Lună, *Istoria adevărată* (secolul II d.Hr.) continuă cu alte *voyages extraordinaires,* desfășurate sub același semn al pastișei și polemicii.

Așa, de exemplu, nava lui Lucian este înghițită de o balenă – figură de virtuozitate pe care trebuie să o bifeze oricine istorisește o călătorie pe mare, tot așa cum trebuie nora să poată face o mămăligă. Povestea cu monstrul acvatic în care supraviețuiesc multă vreme marinarii nu este, cum s-ar crede, inspirată de cea a lui Iona și a chitului. Și Heracle salvează o prințesă pătrunzînd cavalerește în burta unui monstru marin și poate că ideea apare în folclorul oriental deja la data asta. (Lucian fiind din Commagene, mic regat antic aflat azi la nord de granița siro-turcă, putea să aibă știință de ea.) În *Istoria…* noastră, pasajul are însă ceva suplimentar, ceva arheologic. Călătorii se regăsesc înăuntru ca într-o peșteră imensă (și platonică, și polifemică), suficient de mare pentru a adăposti un oraș, dacă vreun urbanist ar consimți vreodată să folosească o asemenea parcelă. Iar în balenă s-a dezvoltat o întreagă civilizație. Aici lumea de afară este reconstituită din reziduuri – o geografie cvasi-terestră din mîlul și pietrele înghițite, mediul construit din resturi de pînze, ancore și cherestea de pe vapoare scufundate. Copacii cresc, păsările zboară, grătarele fumegă. Acest exercițiu de endo- și exoreplicare culminează cu scena în care, într-o pădure din balenă, naratorul descoperă un templu închinat lui Poseidon de către niște navigatori înghițiți cu zeci de ani în urmă. De ce să dedici un templu zeului care tocmai te-a pedepsit? Nu e omenește să te revolți, mai cu respect, mai cu o înjurătură? O fi, numai că aceia loviți de zeii în care cred tind să se apropie și mai mult de acești zei – de pildă, pentru că le-a fost lăsată viața care le-ar fi putut fi luată cu totul. Aici Lucian a dat peste un paradox religios fără vîrstă, mai mare decît propriul lui talent iconoclast.

În balenă trăiesc, de altfel, cetățeni ai multor triburi (din care unii evadează, zice Lucian, ca un școlar sigur pe el, prin „branhiile“ balenei…). Cînd aceste triburi încep să se războiască, textul împrumută din nou detalii din Tucidide, mai exact din scena bătăliei navale între flotele din Corcyra și Corint. Nu ne vine ușor să înțelegem cam ce simțea cititorul textului grec al lui Lucian, descifrîndu-i aluziile la texte vechi de 600 *(Războiul peloponesiac)* sau 800 de ani *(Odiseea),* circulate și citite încă în vremea lui. În limba română nu putem avea încă un comerț literar cu aluzii de o asemenea adîncime cronologică.

Popasul care urmează după eliberare, în Insulele Fericiților, a alertat mulți editori moderni: nu cumva descrierea orașului fericiților are cam multe legături cu Noul Ierusalim, așa cum îl știm din Apocalipsă (21-22)? La Lucian, cetatea este în întregime din aur, înconjurată de un zid de smarald, cu șapte porți, fiecare dintr-o singură bucată de scorțișoară. Înăuntru e cîte un templu de beril pentru fiecare zeu, termele sînt de cristal, fundațiile și pavajul de fildeș. Lîngă oraș se află 365 de izvoare, tot atîtea de miere, și în plus 500 de mir, acestea însă, își ia seama Lucian, „mult mai mici“. Fericiții mănîncă la o masă mare în Cîmpiile Elizee. În jurul mesei, un detaliu *à la* Marcel Duchamp: copaci de sticlă care, în loc de fructe, fac cupe de toate formele și mărimile.

Printre fericiți, Lucian îl găsește pe Homer, căruia îi ia de îndată un interviu. Homer se dovedește abordabil, are răbdare – și nu e orb. În ce oraș s-a născut, întreabă Lucian (subiectul era într-adevăr foarte controversat în antichitate). Homer răspunde că e babilonian. E un răspuns în dodii, pe care jurnalistul îl ia ca atare. (L-au luat și alții; acum vreo zece ani, pentru un profesor austriac de literatură comparată, Homer era de fapt un eunuc care citea arhivele asiriene în original.) Apoi Lucian îi atrage atenția megastarului grec că editorii lui au probleme cu anumite versuri care nu par să aibă sens și pe care deci le consideră interpolate. Homer îl asigură că el este autorul lor. Dar de ce a început *Iliada* cu mînia lui Ahile? Homer elucidează și acest aspect, declarînd, ca un subtil hermeneut, că pur și simplu așa i-a venit. În fine, Lucian are ocazia să afle chiar de la sursă dacă *Odiseea* a fost scrisă înaintea *Iliadei*. Homer, fără să-și piardă amabilitatea, răspunde simplu că nu. Rămînem cu impresia că, la sfîrșitul acestui interviu, părerea lui Homer despre jurnaliști nu e cu nimic mai bună ca înainte. Regretul meu nu e cîtuși de puțin că poetul n-a stat mai mult la taclale, ci că Lucian nu i-a luat un interviu lui Zamolxe, a cărui prezență în Insulele Fericiților o consemnează alături de a altor „barbari“.

În orice caz, la sfîrșit, Lucian – satisfăcut și simțind că relația s-a strîns bine de tot acum, după atîta muncă împreună – îi cere lui Homer să-i scrie și lui două versuri. Ce sînt două versuri pentru Homer? Nimic! Ți le face acolo pe loc. (Asta e ca și cum te-ai întîlni cu un tenor la coadă la administrația financiară și i-ai cere să-ți cînte *Libiamo ne' lieti calici.)* Homer îi scrie versurile, resemnat și eficient ca toate vedetele festivalurilor de carte.

Episodul se încheie cu o curioasă remarcă legată de *political correctness* în antichitate. Aflăm că unul din personajele din *Iliada,* Tersit, i-a intentat proces lui Homer, care îi făcuse o descriere atroce („n-avea pereche de slut“, „olog“, „cu umeri strîmbi“ etc., II. 212-215, traducerea lui G. Murnu). Lucian ne informează că Homer a fost achitat, avocatul apărării fiind Ulise.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Frica de scandal

O vorbă repetată pînă la saţietate în societatea noastră zice că e de-ajuns ca oamenii buni să nu facă nimic pentru ca răul să prevaleze. Este una dintre acele zicători atribuite alandala, ba lui Platon, ba lui Churchill, ba lui Burke (preşedintele Kennedy a citat-o ca fiind a marelui conservator britanic), care circulă neîntrerupt pe Internet, pictată cu litere flagrante în tablouri de multiple nuanţe. Nu-i zi ca cineva, îngrijorat de soarta lumii, să nu o dea mai departe pe Facebook, pe WhatsApp, pe e-mail, pe unde prinde. Desigur, cel care o trimite se află în tabăra oamenilor buni şi se găseşte într-un moment în care simte că-i nevoie de ceva mobilizare.

Nici eu şi, după cîte ştiu, nici alţii care l-au citit pe Burke mai atent decît mine nu am găsit acest citat în textele lui. Se pare că, de fapt, e o atribuire greşită şi puţin modificată a unei fraze rostite de John Stuart Mill. În primul său discurs ca rector al Universităţii St. Andrews, în 1867, el a spus: „De nimic nu au nevoie mai mult oamenii răi ca să-şi atingă scopurile decît ca oamenii buni să privească pasivi şi să nu facă nimic“. În fine, într-o lume *copy/paste,* în care aproape nimeni nu mai distinge copia de original, să zicem că ideea contează, nu neapărat formula şi autorul. Aşadar, răul răzbeşte dacă oamenii buni stau pe margine. Dar de ce ar sta oamenii buni pe margine, privind cum răul îi înconjoară, îi ameninţă, îi asediază? Cei care îndeamnă oamenii buni la acţiune nu par a se întreba de ce oamenii preferă pasivitatea, dezinteresul, întoarcerea capului. Unii, poate, nu înţeleg că răul avansează. Aici e mult loc de lămurire. Alţii, poate, de lene. Aici chiar n-ai ce-i face. Dar cei mai mulţi oameni buni care stau pe margine şi privesc cum libertatea lor e tot mai restrînsă nu sînt nici proşti şi nici leneşi. Atunci de ce nu fac nimic? Eu cred că răspunsul e unul singur: de frică. Dar de ce le e frică?

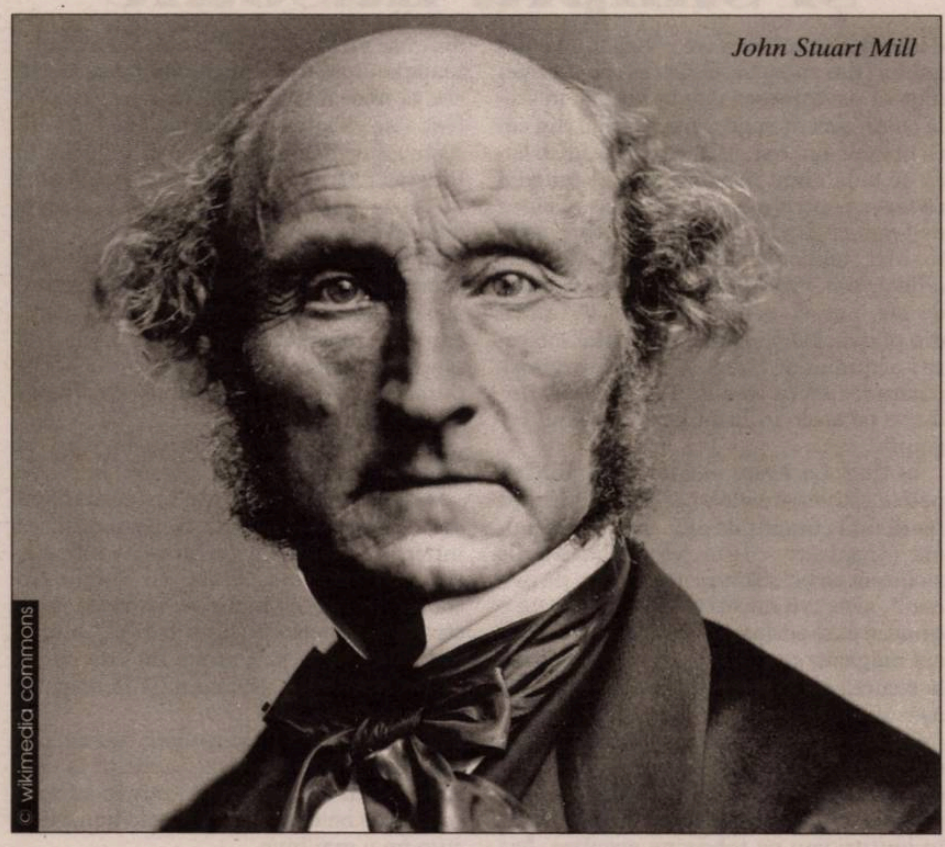

John Stuart Mill

© wikimedia commons

În vremea lui Mill, libertatea devenea conştientă de sine. Oamenii – cel puţin cei din spaţiile european şi american – începeau să conştientizeze libertatea ca stare socială. Mill şi alţii de pe-atunci şi de pe-acolo (Burke inclusiv) simţeau, însă, că libertatea socială cîştigată cu sînge este fragilă, este oricînd reversibilă. Aşa se face că aceşti intelectuali (lor li se alătură şi prima generaţie de după fondarea Americii, dar şi filozofii francezi ai timpului) vorbeau poporului despre libertate impostat, uneori chiar în termeni mistici, încercînd să-l ţină mereu alert. După ce ne-am cîştigat libertatea trebuie să fim secundă de secundă vigilenţi, pentru că inamicii, „oamenii răi“, ne-o pot lua oricînd – cam acesta era mesajul lor. Veţi spune că-i valabil şi astăzi, şi nu vă voi contrazice. De la John Curran la Ronald Reagan, toţi „amicii libertăţii“ au cerut poporului neadormită vigilenţă întru apărarea libertăţilor. Libertatea, pare-se, are acest pandant: ca s-o ai, trebuie s-o păzeşti mereu. Întotdeauna cineva vrea să ţi-o ia. Şi, de cele mai multe ori, vor să ţi-o ia exact cei care-ţi promit că ţi-o apără. Nu e nimic paranoic, nu e nimic conspiraţionist – e, pur şi simplu, viaţă reală.

În articolul meu de acum două săptămîni împărtăşeam resemnarea în faţa inevitabilei dictaturi ce se va abate asupra societăţii româneşti, poate mai curînd decît mai tîrziu. N-am vrut să fiu profet, nu am scrutat viitorul citind în stele sau dînd în bobi (nu mă pricep la asta). Doar i-am privit atent pe aceşti tineri din jurul meu şi am constatat că sînt incapabili să dea drept de cetate şi celeilalte păreri. Educaţi într-o cultură a nemulţumirii perpetue, convinşi (de cine oare?) că tot ce nu e după mintea lor e nedrept şi strîmb, aceşti oameni îmi par condamnaţi irevocabil la experienţe dictatoriale. Au o conştiinţă debordantă a propriei infailibilităţi şi un uluitor sentiment al datoriei de a schimba lumea. În plus, nu-i deranjează cîtuşi de puţin propria ignoranţă, căci sînt obişnuiţi să refuze înainte de a cunoaşte. Ei sînt junii cărora tot timpul li se bagă în cap că lumea trebuie schimbată fără să aibă mare importanţă de ce, cine şi cum vrea s-o schimbe, că fiecare dintre ei e un „lider“, că orice-i stîrneşte plăcere e o valoare, că nu există ierarhii (Rembrandt e egal cu Bansky şi Mozart cu Michael Jackson) şi că istoria e ceva ce se poate rescrie oricînd, după cum vrei. Că totul se judecă pe măsura ta proprie – tu, tinere liber, eşti măsura tuturor lucrurilor! În lumea noastră, la şcoli, în familii, prin presă şi în acest Rai pe pămînt numit Internet, cultivăm exact acele trăsături ale naturii umane care formează batalioane de soldaţi entuziaşti în armata oricărei dictaturi.

Am trecut, însă, destul de repede peste ceva ce aş fi vrut să dezvolt mai mult în acel text, dacă limitele procustiene ale spaţiului editorial m-ar fi lăsat. O fac acum. Aş fi vrut să vorbesc mai mult despre acea frică a celor mai mulţi oameni care permite, în cele din urmă, militanţilor abuzivi minoritari să se impună. Menţionam în treacăt frica de represiune socială. Cuiva căruia îi vine să se ridice împotriva abuzurilor corectitudinii politice, de pildă, nu-i mai e frică, slavă Domnului, de dubele negre din toiul nopţii. Îi e frică, însă, de scandalul pe care activiştii îl pot face. Dacă fiinţa sa nu îi mai este ameninţată fizic, precum în anii 1950, ea este sub presiune morală, astăzi. Iar dacă mediul său profesional este unul de natură intelectuală, îi e frică chiar şi pentru cariera lui. Militanţii pun etichete (este singurul lucru la care sînt cu adevărat buni, să lipească eticheta calomnioasă de om!). Întrebarea nu este de ce activistul e scandalgiu de felul lui şi loveşte cu etichete infamante în toate părţile. Întrebarea este de ce societatea le acceptă. Şi, mai departe, de ce ai accepta şi tu, om decent, etichetele puse de militanţi? De ce, cu alte cuvinte, dacă militanţii zbiară că X are capul pătrat şi tu vezi că nu-l are, accepţi să te porţi cu el ca şi cum ar avea capul pătrat? De ce lumea se dă la o parte din calea unuia care sparge, înjură, ţipă – pot înţelege. Dar de ce se face că-l crede? Aici intervine un al doilea gen de frică. E frica de scandal.

De cînd se ştie lumea, omului cuminte, echilibrat, mediu, firesc îi repugnă scandalul. La fel, de cînd se ştie lumea, scandalagiii ştiu bine că omului decent îi e frică de scandal. Activistul are temperament de scandalagiu. El e mereu gata de protest, de plîngeri şi reclamaţii, e mereu amorsat să arunce invective, să „dea palme“, să demaşte, să arate cu degetul. Să vrei să schimbi lumea după cum te taie pe tine capul presupune să ai puterea de a face scandal. Cu cît mai mare, cu atît mai bine. Revoluţia franceză şi revoluţia bolşevică au fost, în fond, nişte colosale scandaluri – astea sînt scandalurile-model, scandalurile la care visează umed orice scandalagiu. Şi oamenii obişnuiţi, cei care nu vor să militeze, adică marea majoritate, se tem.

Dar cei cu frică/oroare de scandal pot avea o speranţă, totuşi. E adevărat că lumea de azi pare a-şi organiza libertatea în aşa fel încît scandalul devine de rigoare. Dar, fiind atîtea scandaluri, efectele lor nu mai sînt atît de dureroase. Pur şi simplu, orice scandal este temperat, de nu chiar anihliat de altul, care curge inevitabil alături. Victima unui scandal nu mai este izolată. Alături de ea se află zeci, sute, mii de victime de acelaşi fel. Săptămîna viitoare aş continua acest subiect.

De ce ai accepta şi tu, om decent, etichetele puse de militanţi?

accent pe istorie

Mihaela SIMINA

Istorie la Wimbledon

Mingea de tenis a atins întîia oară gazonul des şi verde de la Wimbledon în 1877, cînd All England Lawn Tennis and Croquet Club a organizat primul turneu de tenis pe iarbă *deschis tuturor amatorilor*.

Istoria tenisului britanic datează cu mult înainte, din timpul dinastiei Tudor, cînd jocului (uşor diferit faţă de ce vedem astăzi) i se spunea şi *tenis regal*. Regele Henric al VII-lea al Angliei a construit cîteva terenuri de tenis în Westminster, Richmond, Wycombe şi Woodstock, iar fiul său, regele Henric al VIII-lea, era un iubitor al tenisului, petrecîndu-şi ore în şir jucînd pe terenurile din jurul Palatului Hampton.

În iunie 1907, Prinţul George şi Prinţesa Maria de Wales, viitorii Rege George al V-lea şi Regina Maria, au fost primii din monarhia britanică care au participat ca spectatori la turneul de la Wimbledon. Le-a făcut cu adevărat plăcere, întrucît în acelaşi an Prinţul de Wales a devenit preşedinte al clubului organizator.

Şi, tot pe gazon britanic, a avut loc o istorie inedită...

În 1926, Prinţul Albert, Duce de York, viitorul Rege George al VI-lea (tatăl Reginei Elisabeta a II-a), a jucat în turneul de dublu masculin de la Wimbledon. A fost primul membru al familiei regale care a făcut acest lucru. Şi ultimul. Îmbrăcat în pantaloni albi lungi şi în cămaşă albă cu mînecă scurtă, Prinţul Albert a intrat pe teren alături de prietenul şi comandantul său, Louis Greig. Au pierdut din prima. Şi nu oricum, ci în trei seturi, cu scorul de 1-6, 3-6, 2-6.

Nu-i nimic, viitorul rege a continuat să iubească şi să promoveze sportul în cauză cu pasiune. A avut apoi de trecut alte probe mai complicate, ale istoriei, după preluarea tronului, cînd ameninţarea celui de-al Doilea Război Mondial se apropia din ce în ce mai mult.

La începutul anilor '40, de altfel, turneul Wimbledon nu s-a ţinut din motive obiective de război, iar terenurile au fost folosite de serviciile de ambulanţă şi de pompieri. Terenul Central a fost bombardat în 1940, cu prejudicii destul de mari – mai mult de o mie de locuri au fost distruse. Evident, situaţia a fost remediată post-conflict.

Şi jocul a continuat. Ca şi istoria.

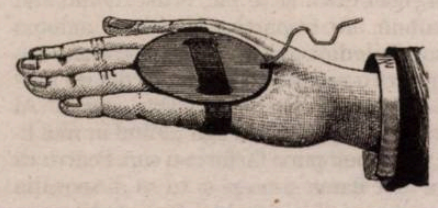

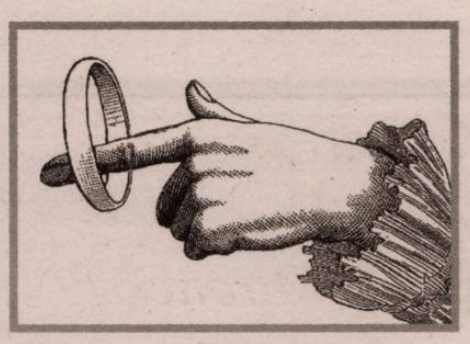

Selma IUSUF

legende urbane

Situații sociale pur și simplu nasoale

Cred că am mai zis, sînt o mare iubitoare de muzee. Pe lîngă cele mari, copleșitoare – pe care le visez goale-goluțe, fără nici un vizitator, așa cum mă visez încuiată noaptea într-un supermarket căruia să-i mănînc chips-urile și să-i beau toată cola cu ochii pe monitoarele lenește, moarte, pe care rulează filmul tulburător al rafturilor cu mazăre la cutie –, pe lîngă muzeele mari, zic, iubesc muzeele mititele făcute din donația unei comunități oarecare, din visul unui colecționar mic, dintr-o bonomă mîndrie locală.

Muzeu al pîinii cu maia în nu știu ce sat european, muzeul vederilor de la mare, muzeul amintirilor comune ale *babyboomer*-ilor, muzeul viselor după opium, *you name it*. Recent, am fost la muzeul din Grădina Botanică bucureșteană și m-am trezit fixată pe o lamelă a anilor '70-'80. O să povestesc depre asta altă dată, căci un alt muzeu m-a pus acum într-o situație socială de neieșit.

Un sat mic de pe o mică insulă scoțiană avea și el ducele și ducesa lui. Oamenii își făcuseră acolo un castelaș pe care-l foloseau la vînătoare. Castelașul a fost cedat comunității, care s-a chinuit cîțiva ani să strîngă bani și să-l renoveze. Și au făcut din el o bijuterie. Bașca au angajat mai multă lume din sat la recepție, mentenanță, grădini și alte asemenea, așa încît mulți bătrîni deja la pensie și-au mai găsit cîte ceva de făcut și mulți alții mai tineri și-au făcut un rost în jurul acestei comunități.

Cînd am intrat acolo, la recepție era o doamnă bătrînă pe care o vedeam făcînd gemuri din rubarbă și care a început imediat să povestească cîte în lună și în stele cu un accent rugos, dur, scoțian din care pricepeam, hai, jumate. Castelul, o casă de nobili mai mare, era tot ce puteam să visez pentru mine. Frumoase șeminee de lemn cu deviza clanului, picturi vechi în ulei, biblioteci afumate cu canapele adînci, din piele verde-cafenie ca mîlul de lac, paturi cu baldachin și bucătării din piatră. Mă vedeam deja castelană care l-a studiat pe Marx, iubită de servitori, o paradoxală cu cont pe Twitter, învîrtindu-se pe acolo în fuste largi și udînd begoniile.

În fine. La ieșire, doamna bătrînă, cu petele estompate ale unor pistrui roșii pe toată fața cumplit de albă, ne vîră în palmă, conspirativ, cîte un jeton albastru. Ce să facem cu el? „Sînt niște cadouri de plecare", zice, „vă duceți alături (ne arată o cameră care se deschidea imediat din micul magazin cu suveniruri) și participați la o cursă de cai." Șiruri de căluți de bîlci așezați în rînduri numerotate care se mișcau dacă nimereai cu o bilă niște găuri. Nu vreau să fac așa ceva. Așa cum n-aș împușca ținte ca să cîștig urși de pluș, așa cum nu m-aș da în tiribombe, în lanțuri sau pe tobogane acvatice. Așa cum n-aș participa niciodată la un karaoke, Doamne ferește. Reticențele astea nu vin din închipuirea celui care se dă mai bun decît restul, ci dintr-o timiditate paralizantă și o acută conștiință a oricărei expuneri publice, să zicem. Dar doamna drăguță nu putea fi refuzată. Ne-a dat jetoanele alea amărîte cu așa mare bucurie, că mi-a fost jenă să schițez orice protest. Așa că iată-mă aruncînd cu bilele în niște găuri, făcînd un zgomot infernal în liniștea dulce de muzeu, cu șirurile alea de cai de tablă înaintînd sacadat pe niște șine scîrțîitoare, un balamuc.

Dacă m-aș fi văzut de dinafară, m-aș fi catalogat scurt: o gherțoaică. Vine la muzeu ca la tiribombe. N-aș fi știut, evident, care sînt resorturile poveștii și nu m-aș fi gîndit o clipă că cea care aruncă cu bile ar putea fi o persoană rezonabilă, cu diverse aspirații, ha-ha.

Exact la fel se întîmplă cînd te nimerești total aiurea la mese amestecate, unde nu cunoști jumate din lume și unde te pomenești că inima distracției e un mascul alfa bătrîior, care spune povești cu Sergiu Nicolaescu și rîde singur de se aude două străzi mai încolo. Nici nu poți pleca imediat, nici nu te poți scuza față de restul cîrciumii care se uită cu milă la masa ta pestriță.

Așa că stai acolo și roșești. Așa că, din simpatie pentru cineva, participi la cursa de căluți de bîlci, stai captiv în situații sociale de neieșit și te crezi mai bun. Nicicum nu e mai bine.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Biserica Greco-Catolică (10)

DECRET nr. 358 din 2 decembrie 1948 pentru stabilirea situației de drept a fostului cult greco-catolic

Emitent # Ministerul Cultelor
Publicat în Buletinul Oficial nr. 281 din 2 decembrie 1948

Articolul 1

În urma revenirii comunităților locale (parohii) ale cultului greco-catolic la cultul ortodox român și în conformitate cu art. 13 din decretul Nr. 177 din 1948*, organizațiile centrale și statutare ale acestui cult, ca: Mitropolia, Episcopiile, capitlurile, organele, congregațiunile, protopopiatele, mânăstirile, fundațiunile, asociațiunile, cum și orice alte instituții și organizațiuni, sub orice denumire, încetează de a mai exista.

Articolul 2

Averea mobilă și imobilă aparținînd organizațiilor și instituțiilor arătate la art. 1 din prezentul decret, cu excepția expresă a averii fostelor parohii, revine Statului Român, care le va lua în primire imediat. O comisiune interdepartamentală compusă din delegați ai Ministerelor: Cultelor, Finanțelor, Afacerilor Interne, Agriculturii și Domeniilor și Învățămîntului Public, va hotărî destinația acestor averi, putînd atribui o parte din ele Bisericii Ortodoxe Române, sau diferitelor ei părți componente.

* DECRET Nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase

Emitent # Ministerul Cultelor
Publicat în Monitorul Oficial NR. 178 din 4 august 1948

Articolul 13

Cultele religioase, pentru a putea să se organizeze și să funcționeze, vor trebui să fie recunoscute prin decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, dat la propunerea Guvernului, în urma recomandarii ministrului cultelor.

În cazuri bine motivate se va putea retrage recunoașterea în același mod.

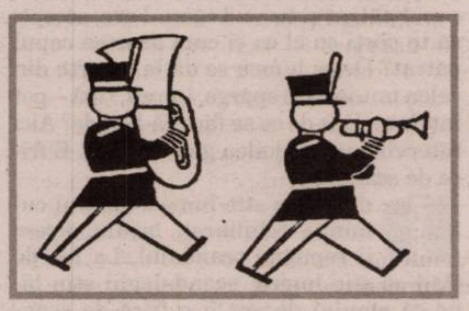

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Chef-i, bucătari, gurmeți, ciumeți

De fapt, bucătari nu. Ăștia nu se pun la calcul. Pentru că nu mai există ca meserie de soi. Îi găsești în cîrciumi obscure, în cel mai bun caz în alea „populare". Ce e o cîrciumă „populară"? Un loc unde te duci să mănînci, de regulă, bine. Sau foarte bine. Unii ar spune „de-adevăratelea". Și unde e lume multă. Și unde porțiile sînt mari. Uneori, atît de mari că te ia rîsul. Astea sînt locurile unde poți vedea ființe umane care mănîncă o ciorbă de burtă gigantică, dintr-un castron cît un lighean, după care, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, cer o ceafă de porc, de dimensiunea capacului de butoi, aruncată pe-un platou cu cartofi prăjiți. La urmă, gîfiind și asudînd, nu rezistă fără să ia și-un farfuroi pe care sînt îndesați, sub un munte de smîntînă și dulceață de afine, trei papanași, fiecare dintre ei cam de mărimea unui arici bătrîn.

Pe-acolo mai găsești bucătari. Prin restaurantele neimportante, prin orașe mici, de provincie, și pe la cîrciumile pentru șoferi și navetiști, de la marginea drumurilor. În rest, doar *chef*-i. Bucătarul e, la cea mai înaltă treaptă profesională a aspirațiilor lui, un fel de mîna a doua, un soi de cîine de aport, în preajma unui *chef*. „Bucătar". „Bucătăreasă". Mda... Cuvintele astea sună, azi, în cel mai bun caz, drăguț. Le auzi și le pronunți cu o anumită doză de indulgență. Mai cu seamă atunci cînd vorbești despre plăcerile vinovate și despre ce-ai găsit tu într-un oraș din provincie, sau la marginea unui drum, sau la o bombă pentru tiriști. Eventual, povestești chestii de-astea la masă, cu prietenii, în așteptarea – bineînțeles că instruită și cunoscătoare – a felurilor pregătite de un *chef*, la un restaurant cu reputație. Ah, Doamne, ce nebunie ai putut să trăiești ! Ce pitoresc și ce amuzant ! Și povestești cu același aer cu care ai povestit și cînd ai fost la o „superaventură", cînd te-ai dat pe tiroliană, ai mîncat la stînă și i-ai cunoscut pe ciobani, după care, îmbătat/îmbătată, de atmosfera aia (bine, poate și de la un cincizeci de palincă), ai mers un pic desculț/desculță. Ce „demență" a fost...

E absolut normal să fie așa. Nu era să rămînem la mămăliga cu ceapă. Dintr-o nație fomistă și încolonată la cozi, am ajuns acolo unde ne visam. Avem multe cîrciumi, plecăm de la supermarket cu coșurile încărcate, sărbătorim marile momente mîncînd sălbatic. Recuperăm inconștient tot ce n-am avut, vreme de zeci de ani. Mîncare și televiziune. În plus, a venit peste noi și lumea contemporană. Și trăim, așa cum e firesc, tot amestecul ăsta plin de contraste. Unii spun că, brusc, ne-am domnit. Alții spun că a ajuns și aici, cît se poate de natural, valul atît de rapid al democratizării. Nu neapărat al democrației. Ci al democratizării. Adică al liberalizării accesului la absolut orice. De fapt, nu chiar orice. Că nu s-a liberalizat accesul la resurse. De orice fel vor fi fiind ele. Poate că s-a relaxat un pic. Dar nu s-a liberalizat. Porțile mari s-au deschis la consum. Acolo e marea sărbătoare. Și la arte. În absolut toate zonele ei. Pentru că e tot consum. Poți fi oricînd fotograf, pictor, poet, scriitor, regizor, actor, muzician. Poți fi și arhitect, și inginer, și peisagist. Poți să te exprimi în orice teritoriu dorești tu. Lumea e deschisă. Și, cu toate că, uneori, e cumplit de enervant, e bine și e minunat că e așa.

De fapt, ar trebui să sărbătorim zilnic pașii spre libertate. Chiar dacă liberalizarea e mai prezentă decît libertatea. Chiar dacă democratizarea e mai prezentă decît democrația. Traversăm și chestii foarte enervante. Dar e un preț absolut rezonabil dacă mergem spre o destinație bună. E suportabil să vezi zilnic niște melteni, niște impostori, niște rudimentari semianalfabeți sau niște închipuiți care-și dau aere, făcînd pe *chef*-ii. Se-ntîmplă oriunde, nu doar pe plaiurile noastre. E suportabil să-i vezi peste tot sau să ajungi la cîrciumile lor, să te jupoaie de bani, în cel mai obraznic mod cu putință, și să-ți mai pună și niște porcării în farfurie. Plus aerul că-ți fac o favoare, te educă, te ridică din meltenism și te fac, brusc, domn sau doamnă. Te împărtășesc, adică, aidoma unor sacerdoți, săltîndu-te pe o treaptă superioară a umanității. Sigur, le dai un purcoi de bani pe chestia asta. Dar „merită". Ai „evoluat". Ești „în altă ligă". Fiind în altă ligă, nu le poți pune farfuria-n cap. Pentru că te-a luat flama și-ncepi și tu să ai senzația că te pricepi. Și-aici închizi, fără să știi, zaua din lanțul de impostură. Imiți ca un papagal sau ca o maimuță ceea ce vezi în jur, la unii. Ca să ieși din mulțime. Să te remarci. Să fii *connaisseur*. Papagalul și maimuța o fac profund adevărat. Noi o facem și ca să părem altceva decît sîntem. E colosală diferența. Dar e și o parte a farmecului irezistibil cu care sîntem dotați. Iar snobismul poate fi, neîndoielnic, un soi de anticameră a unei forme de cunoaștere, de descoperire. Cu toții putem să străbatem traseul ăsta. Exact așa cum și impostura e foarte bine distribuită. Nu scapă nici unul dintre noi de adăparea din elixirul ei.

Toate enervările astea merită. Sau „se merită", cum zic unii. *Connaisseur*-i, desigur. Dacă trebuie să suporți fițele unor impostori ridicoli și enervanți, autointitulați *chef*-i, ca să înveți să mănînci mai bine, să te bucuri de ce ai în farfurie, să nu mai arunci ca un descreierat tone de alimente, să te mulțumești cu mai puțin și cu mai rafinat, să cunoști satisfacția de a găti cu drag pentru prieteni și cunoscuți, să sărbătorești actul de a mînca și nu să sărbătorești mîncînd maniacal, dacă înțelegi că explorarea a ceea ce mănînci și bei face parte din evoluția ta ca ființă civilizată, atunci toate astea merită nervii și supărările colaterale. Iar uneori plătești atît de mult, că nu-ți permiți să fii atît de prost, încît să recunoști că ai fost victima unui impostor. După cum există și bucătari în fața cărora chiar merită să-ți scoți pălăria.

Petre GURAN

Cunosc un om: Francisc Mraz

Cunosc un om care a fost răpit pînă la al treilea cer al fotografiei. Cînd s-a întors de acolo a scris *Fotopoetica,* albumul cu 100 de fotografii ale Școlii sale de poetică fotografică. Nu trebuie să argumentez că există o dimensiune mistică în artă, de altfel Francisc Mraz trimite la Wassily Kandinsky, *Spiritualul în artă*. Iar aprofundarea unei zone artistice pînă la ultimele resorturi ale expresivității seamănă cu o răpire. Lumea în care pătrunde răpitul este necunoscută și aparent chiar incognoscibilă profanului, întrucît acesta din urmă nu cunoaște limbajul prin care se exprimă necunoscutul. Ceea ce face Francisc Mraz în *Fotopoetica,* ceea ce a făcut de-a lungul celor 11 ani de Școală de poetică fotografică, este să instruiască profanul în acest limbaj, să-i deschidă accesul la cerurile fotografiei.

Cum ne avertizează autorul, arta fotografică nu se confundă cu tehnica apăsatului pe butonul unui aparat mai mult sau mai puțin sofisticat, ci este încă un mod de a compune conținuturi intelectuale cu instrumentul unei tehnici de captare a vizualului moderne. Într-o discuție despre genealogiile diverselor arte, Francisc Mraz ne spune că fotografia este fiica picturii, dar este și verișoară cu filmul și ucenică a muzicii. În fotografie este și sunet, și mișcare, dar este mai cu seamă o complexă construcție simbolică. Prin fotografie, fotopoetul surprinde în cotidianul aparent nesemnificativ, care-i apare profanului ca sordid, mizer, degradat, frînturi de sacru, dezvăluiri momentane a ceea ce este dincolo de ceea ce pare, comunicări fulgurante ale divinității. De aceea fotopoetica lui Francisc Mraz este, etimologic vorbind, apocaliptică.

Dezvăluiri momentane a ceea ce este dincolo de ceea ce pare.

Mai mult de atît, fotopoetul nu este un creator, ci este un receptacol al unui moment de har. Iată ce spune chiar Francisc Mraz cînd crede că a surprins fotopoetic starea de zăbovire: „Aș fi prea juvenil să consider că sînt autorul total al acestei plăsmuiri. Întotdeauna am pe cineva în ajutor, o inspirație, o amintire, o conjunctură sau pe Duhul Sfînt. Singur nu pot să fac nimic. Creație la un singur nivel există la Creatorul fundamental, la Dumnezeu. Ne grăbim din cînd în cînd și spunem că artistul e creator. Creativ poate, creator nu, pentru că nu creează din nimic, totul există dinainte. Artistul bun, inventiv și cu duh, este acela care capătă har să ridice vălul de pe un lucru preexistent, dar pentru mulți acoperit. Cînd știi acest lucru, o bună parte din ego se anulează și atunci, da, poți să primești astfel de cadouri." *(Fotopoetica,* p. 36)

Fotopoezia reprodusă aici explică și ceea ce scrie Francisc Mraz despre procesul creației fotopoetice, dar în același timp și cum se compune/descompune simbolic un conținut fotografic. Un măgar singuratic mergînd pe un drum prăfos, care se profilează pe un fundal muntos arid, urmînd a traversa un cadru de lemn. Fotopoetul a avut 120 de secunde să intuiască potențialul simbolic al scenei, să descopere uluit aglomerarea explozivă de semnificații din fragmentul de viață pe care l-a surprins fotografic. Structura de lemn este o poartă, un prag, o trecere. Este un element fix, un punct de comunicare între două lumi. Drumul este o curgere, o însăilare imperceptibilă de puncte lichide, care se scurg unul în altul pînă în dreptul porții. După poartă drumul dispare. Este altă lume. Acolo nu știm cum curge drumul. Poate nu mai curge. Dacă apropii privirea și o concentrezi pe ceea ce se vede prin poartă, domină lumina pe un fundal incert. Piatră albă? Nisip? Zăpadă? Altă materie necunoscută? Nu ne putem imagina lumina fără un suport material și atunci mizăm simbolic pe incertitudinea suportului.

Și măgarul? Modestie, încăpățînare, muncă? Sau măgărița profetului involuntar Valaam, care vede pe drum îngerul înainte să-l vadă stăpînul ei? Sau măgarul din peștera din Betleem? Sau mînzul asinei? Iar cel pe care-L poartă în spate este „Cel ce vine întru numele Domnului, Împăratul lui Israel!" (Ioan 12, 13). Dar privitorul nu știe ce poartă măgarul în spate. Așa cum, în Evanghelii, copiii știu că este Împăratul lui Israel, dar arhiereii și bătrînii nu știu! Cu ce privim o astfel de imagine? Cu ochii sau cu mintea? Cu ochii fără minte? Sau cu ochii minții? Și cine este animalul cu privirea în pămînt și teofor în același timp? Cumva condiția umană?

Discursul unei astfel de fotopoezii exprimă o tensiune mistică aproape fascinantă. Fiecare detaliu deschide noi lumi de interpretare. De aceea trebuie luată foarte în serios fotopoetica. De aceea trebuie să luăm aminte că sîntem contemporani cu Francisc Mraz, că Școala de fotopoetică, mîngîiată de strunele cvartetelor lui Beethoven, a funcționat în ultimii 11 ani în București, iată un adevăr ascuns de cotidianul războaielor româno-române, al pseudorealității pe care nu vrem s-o străpungem cu privirea, să o disipăm cu mintea.

Francisc Mraz este un om între lumi, din foarte multe puncte de vedere. În el conlucrează și se potențează cele mai frumoase și, iată, fertile opoziții. O iau de la cele exterioare, de la schematismul cel mai grosier al identităților europene. Un nume de etimologie slavă, Mraz, care trimite către patria slovacă a strămoșilor săi, o limbă maternă, maghiara, așezată însă într-un context cultural dictat de expresia profesională în limba română, mai precis în limba *Manualului întîmplărilor* (Ștefan Agopian), un context familial care amintește de romanul lui Arthur Koestler, *Întuneric la amiază,* și un dosar de urmărire informativă care îl trimite preventiv în arestul Securității în noaptea de 21 spre 22 decembrie 1989. Ca urmare, Francisc Mraz a făcut primul film despre experiența carcerală în comunism, în martie 1990, pornind de la celula sa din fortul 13 Jilava. Se convertește adult la catolicismul strămoșilor săi, pe care îl practică însă în limba romașcanului Wilhelm Dancă, dar a făcut cele mai bune filme despre acele mînăstiri ortodoxe, ascunse în Carpați, care au păstrat o trăire duhovnicească autentică. Francis Mraz a primit acum 20 de ani vestea că mai are cîteva luni de trăit, că se află în fața porții spre care curge inexorabil drumul. De cînd a anticipat poarta rîde cu orice ocazie, „pe toate le rabdă, nu pizmuiește, nu se laudă, nu se trufește, nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se aprinde de mînie, nu gîndește răul, nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr" și fotografiază poetic fiecare crîmpei de realitate.

Fotografiile lui Francisc Mraz sînt despre acest paradox: cum este viața, frumoasă sau urîtă? Ce este viața? Un dar sau o condamnare? Noi alegem ce citim. Dar pentru a alege în cunoștință de cauză trebuie să învățăm limbajul prin care străpungem vălul. Lista bibliografică din care se compune acest limbaj transpare din spatele fiecărei pagini din *Fotopoetica*.

Fotopoetica e pe punctul de a se arăta lumii.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Mărturia lui Alexandru Mironescu

Viața primilor creștini era o mărturie integrală a credinței: experiența radicală a întîlnirii cu Cel înviat și a înnoirii prin botez le dădea puterea și știința de a transmite, prin cuvînt și faptă, ceea ce înțelegeau și trăiau din taina lui Hristos. Mărturia nu era, desigur, doar atestarea sau răspîndirea convingătoare a unei viziuni, ci mergea pînă la sacrificiul de sine, pentru că viața nouă pe care o primiseră în Hristos nu putea fi acomodată cu eventuale atenuări sau negări aparente. Mărturia era proclamarea unei evidențe de ordin interior cu riscul glorios ca strălucirea lăuntrică să ia chipul însîngerat al martiriului.

Oricît ar părea de îndepărtată și de intangibilă, vocația auroral a creștinilor a străbătut istoria în confruntarea, profețită de *Apocalipsă,* cu puterea și tentațiile născute din ea. Cei care n-au cunoscut direct prigoana pentru credință ar putea răsfoi, mai aproape de noi, literatura închisorilor pentru a lua pulsul puterii izbăvitoare a credinței. Sînt acolo mărturii nude ale încleștării cu fiara în carnea însăși a realității. Mă gîndesc la incomparabila carte a Adrianei Georgescu. Sînt altele pentru care lupta se ducea *în primul rînd* pe alt plan, iar ieșirea din labirintul inuman al violenței aparține „căii inimii". Paradigmatic pentru acest tip de mărturie este *Jurnalul fericirii*, căruia i-aș alătura textele lui Alexandru Mironescu (1903-1973), pe care le putem citi astăzi în ediții îngrijite cu devotament și exemplară empatie de Marius Vasileanu: *Calea inimii. Eseuri în duhul Rugului Aprins* (Humanitas, 2019), *Floarea de Foc* (Eikon, 2019), *Admirabila Tăcere. Jurnal* (Eikon, 2015), ultimele două făcînd parte dintr-o importantă operă de restituire – colecția „Arhiva Rugului Aprins".

N. Steinhardt spunea despre Mironescu că „era un creștin cum rar întîlnim: nebigot, nehabotnic, nefățarnic; drept și îngăduitor"; părintele Benedict Ghiuș îi recunoștea „calitatea excepțională" de „înțelept", de „adevărat cavaler al spiritului și al credinței", iar Mihai Șora, în prefața sa confesivă, îi evocă „statura spirituală" și „grija pentru soarta comunității". Pornind de la aceste recomandări adamantine, cărțile sale s-ar cuveni să ne trezească atenția. Dincolo de valoarea lor documentară, întregind cunoașterea epocii și, în special, a Grupului „Rugului Aprins", ele ne descoperă o personalitate de talia lui Jacques Maritain, Vladimir Ghika sau Romano Guardini, dacă ar fi să ne gîndim doar la confrații săi, mult mai cunoscuți, din aceeași epocă.

Textele lui Mironescu sînt o autobiografie curajoasă și smerită în același timp: relatarea despre sine nu cade în viscerele introspecției, ci intră mereu în dialog cu celălalt; aflarea căii care duce la inimă, a „stelei dinlăuntrul magilor", nu exclude peregrinările îndoielii și ale neliniștilor; apologia credinței este însoțită salutar de moderație, de grijă față de cel aflat în eroare, *„mon semblable, mon frère",* și de diapazonul infinit al discernămîntului spiritual: „Nu-l mai apăr de mult pe Dumnezeu, ci îl afirm, îl mărturisesc în măsura în care îl cunosc în mine; și de mult nu mă mai scandalizează cei care îl tăgăduiesc sau îl nesocotesc". În esență, viața acestui intelectual creștin este dezvăluirea unei cunoașteri experimentale („rouă de sensuri vii") survenită în rugăciune, căci despre Dumnezeu nu se poate vorbi în afara relației pe care El o inițiază și o crește, făcîndu-și sălaș în inimă și împărtășind, cum spunea Simeon Noul Teolog, „lucruri străine de gîndurile îngerești și omenești (...) ca și cu niște prieteni adevărați". E o poartă spre un itinerariu al harului care se deschide în fața noastră: „Cine nu înțelege aceasta, nici nu se rumenește, nici nu se coace".

Scriind despre întîlnirea cu părintele Ioan cel Străin sau despre prietenul său Sandu Tudor, despre unitatea creștinilor, în note care converg cu viziunea lui Andrei Scrima, despre puterea rugăciunii sau despre eroismul creștin, Alexandru Mironescu ne-a lăsat o mărturie solară și solidară despre „paradoxul Dumnezeului ascuns în strălucirea și teribila Lui evidență": „Purtăm în noi o antenă subțire, fină, un peduncul gingaș, pe vîrful căruia se poate așeza inefabila prezență, neprihănita taină, Lumina cea adevărată, a Taborului, a Transfigurării!".

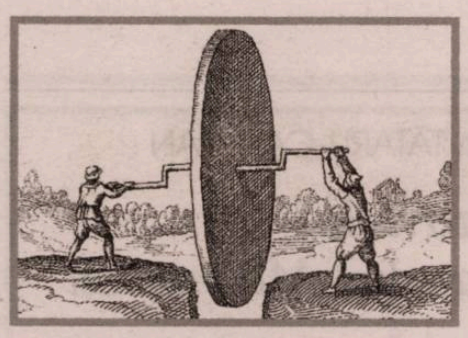

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Cai, cîini, oameni

„Nu mor caii cînd vor cîinii", scrie Gabriela Firea în încheierea unui *status* de Facebook scris în obișnuita-i notă pasiv-agresivă și inutil-obositoare. Citindu-l realizezi, iar și iar, că primarul Bucureștiului a fost și rămîne un personaj mai degrabă straniu, inadecvat și încrîncenat, ajuns în fruntea unei administrații pe care o conduce folosindu-se de o combinație de rea-voință și nepricepere.

Nu e momentul pentru bilanțuri, dar e suficient să citești știrile sau să privești în jur ca să realizezi că Bucureștiul e un dezastru care așteaptă să se întîmple. Schele căzute, apă caldă lipsă, poluare care scurtează vieți, trafic sugrumat din mijlocul căruia te aștepți să răsară oricînd un Michael Douglas în *Falling Down* și veșnicele concerte-gablonz, scumpe, fără alt rost decît acela de a da găuri în bugetele publice.

Senzația că trăiești într-un oraș aflat sub ocupația unei armate de gremlini lacomi și proști e copleșitoare.

Cumva, văzute dinspre Gabriela Firea, lucrurile astea se întîmplă din vina Opoziției. Dacă dai cinismul la o parte, rămîne ceva foarte amuzant. „Opoziția" în București e compusă din cîțiva consilieri mai activi ai USR și vreo doi oameni de la PNL care, între noi fie vorba, sînt niște accidente fericite în peisajul deprimant al penelismului bucureștean. Și totuși, oamenii ăștia care nu reușesc să ocupe toate locurile dintr-un Otokar sînt vinovați de haosul orașului. Sigur că nu sînt, dar dna Firea ține sus steagul-curcubeu al autovictimizării. Cînd nu e victima Opoziției, e a Guvernului, cînd nu e a Guvernului, e a Facebook-ului ș.a.m.d.

Cu cît cunoști mai bine Bucureștiul, cu atît mai evident devine faptul că primarul n-are nici o legătură cu sufletul acestui oraș. E un soi de tragedie insuficient subliniată, această lipsă de afecțiune mascată în clișee, fraze chinuite și festivism ridicol care nu face, pînă la urmă, decît să amplifice drama unui oraș mare cu locuitori aflați permanent în trecere.

Din 2004 încoace, Bucureștiul nu a mai avut un primar general care să aibă domiciliul în granițele orașului. Seara, oamenii ăștia scapă din oraș. Se întorc dimineața, dacă au chef sau dacă e musai.

Știu, e un detaliu mic, dar, cred eu, semnificativ. Un detaliu care ține mai degrabă de mentalitatea de arendași pe care administratorii aleși ai Capitalei nu fac cine știe ce eforturi să o ascundă. Primăria e o sursă de venit și de împărțit indulgențe bugetare și cam atît. Cît merge, merge.

Și merge. Pînă la tribunal în cazul lui Sorin Oprescu și, deocamdată, pînă la al doilea mandat pentru doamna Firea.

Vă veți întreba cum se face că, în pofida peisajului deprimant al orașului, Gabriela Firea are încă șanse reale la Primărie. Ei, de-abia aici putem vorbi despre Opoziție. Despre cum USL-ul nu a murit în sufletele consilierilor PNL, despre cum fosta alianță USR-PLUS habar nu are pe cine va propune pentru vîrfurile administrației bucureștene. Veți spune că mai e timp. Nu, nu prea mai e. E puțin probabil ca alegerile locale să fie cîștigate în campanie. Ele sînt cîștigate azi și sînt cîștigate pas cu pas, primărie cu primărie. Are cineva idee ce userist vrea să fie primar la sectorul 2? Știe cineva dacă PNL iese iar în campanie cu vreun excentric cu tricolorul tatuat pe ceafă? Nu există răspunsuri la întrebările astea, dar lipsa lor oferă răspunsul pentru șansele încă vii ale Gabrielei Firea și ale grupului adunat în jurul său.

Actualul primar are șanse la propria-i succesiune pentru că nimeni nu i le pune în pericol. La viitoarele locale din București se vor confrunta disciplina de partid/grup cu furia dezorganizată a celor care s-au săturat de guvernarea locală compusă din clișee și eșecuri. Cine credeți că va cîștiga?

Va apărea multă frustrare în cazul în care Bucureștiul va continua patru ani cu aceeași garnitură administrativă. Dar Gabriela Firea, aleasă azi cu mai puține voturi decît oricare alt primar general al Bucureștiului, are dreptate să arate spre rezultatele alegerilor. Nu e în nici un caz obligația ei, a partidului și a grupului care o sprijină să ajute Opoziția să devină eficientă.

E mai puțin de un an pînă la alegerile locale și, în condițiile unui scrutin într-un singur tur, o schimbare la București nu va fi posibilă decît cu o strategie inteligentă și multă, foarte multă răbdare. Și, mai ales, iubire pentru un oraș aproape imposibil de iubit.

Or, așa cum arată oferta acum, vedem cel mult intenții vagi, declarații confuze și tot felul de personaje care vor să fie Gabriela Firea, nu primari ai Bucureștiului.

„Nu mor caii cînd vor cîinii", scrie doamna Firea. Așa e, dar trăim vremuri în care acoperișul riscă să se prăbușească peste cai, cîini și oameni fără discriminare.

Primarul Bucureștiului e responsabil, dar nu e singurul.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

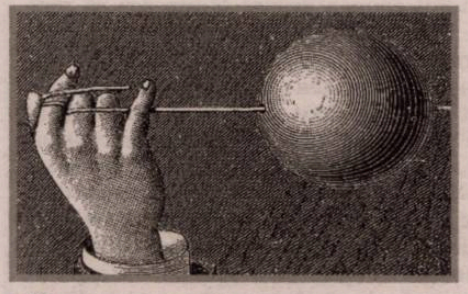

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Noua Democrație și vechea criză

În Grecia, victoria dreptei era previzibilă. Rezultatul scrutinului se datorează determinării partidului conservator Noua Democrație de a abandona austeritatea și dezamăgirii votanților de stînga și populiști care au sancționat Syriza pentru nerespectarea promisiunilor. Absenteismul masiv (42%, într-o țară în care votul e obligatoriu) poate fi citit mai ales în această cheie. În ciuda referendumului din 2016, solicitat și dorit chiar de Syriza, care a arătat că grecii nu își doresc reformele cerute de FMI și Banca Mondială, Guvernul Tsipras a întreprins pînă la urmă planul care a condus la concedieri și reduceri salariale, unele privatizări, o reașezare a fiscalității. Vara trecută, guvernul s-a văzut incapabil să gestioneze un incendiu forestier de proporții. În fine, a mai intervenit și spinoasa chestiune a Republicii Macedonia de Nord – numele statului fiind cedat de Tsipras, în baza unui acord, la presiunea Occidentului, cu prețul blamului unanim din partea electoratului naționalist și suveranist. Toate acestea au erodat credibilitatea Syrizei și au contribuit la înfrîngerea lui Alexis Tsipras în alegeri.

Situația e mai bună și mai proastă ca oricînd pentru un nou început politic. Și tocmai asta propune Noua Democrație. Ieșirea din zona euro a fost evitată. Iar Grecia a scăpat de controlul asupra economiei impus de creditori. După ani de reforme dureroase, țara a (re)devenit suverană. Măsurile au avut însă costuri sociale majore. Cifrele șomajului au crescut alarmant (în momentul de vîrf al crizei ajunsese la 40%). Au avut de suferit mai ales tinerii: jumătate dintre cei sub 25 de ani nu au locuri de muncă. Veniturile salariale medii au scăzut cu aproximativ 25%. Pensiile au fost reduse substanțial. Bugetele pentru sănătate și educație au fost considerabil reduse. Chiar dacă, în 2016, Grecia a ieșit pentru prima dată pe plus, excedentul e nesemnificativ în comparație cu magnitudinea datoriilor. Ca să și le plătească, Grecia trebuie să înregistreze un excedent bugetar de cel puțin 2% în fiecare an, pînă în 2060. O țintă greu, dacă nu chiar imposibil de atins. Chiar și în condițiile în care – așa cum s-a promis – unele datorii vor fi iertate.

Cît de flexibili pot fi reprezentanții Eurogrupului pe fondul deja numeroaselor indulgențe și facilități oferite?

Noua Democrație mizează pe privatizări pentru a acoperi pierderile și a spori încasările la buget, dar și pe măsuri pentru încurajarea antreprenoriatului. În campania electorală, noul premier Kyriakos Mitsotakis a mai promis și o reducere a impozitelor. E vorba de impozitele pe proprietăți funciare, de impozitele pe profit ale întreprinderilor mici și mijlocii și de unele cotizații sociale. Dar el va trebui, în același timp, să mențină angajamentele față de Eurogrup cu privire la datorii. Mulți analiști au dubii că statul își va putea păstra aceste angajamente în condițiile unei relaxări fiscale. Premierul speră de asemenea să poată renegocia aceste datorii și mai ales modalitățile de restituire – însă cît de flexibili pot fi reprezentanții Eurogrupului pe fondul deja numeroaselor indulgențe și facilități oferite? Pîrghii de influență există – Noua Democrație s-a afiliat, în Parlamentul European, cu PPE, cea mai puternică forță politică din hemiciclu –, însă marjele de manevră sînt minime. Potrivit celui mai recent raport de supraveghere al Eurogrupului, publicat luni, a doua zi după alegeri, dar înainte de învestirea lui Mitsotakis, datoria publică a Greciei se ridică la 180% din PIB, iar plata datorilor s-a încetinit în ultimele trei luni. E deci puțin probabil că noul premier are șanse să-și îndeplinească una dintre promisiunile cu greutate din campanie.

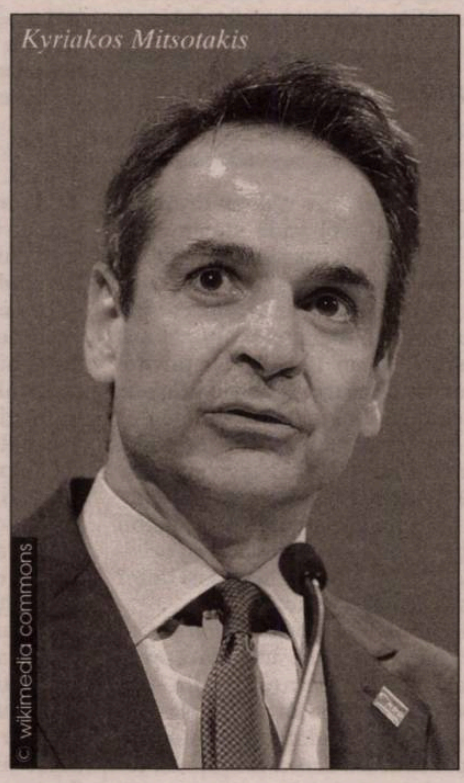

Kyriakos Mitsotakis

© wikimedia commons

Pe de altă parte, partidul de stînga al lui Tsipras rămîne, în ciuda înfrîngerii suferite, o forță. Din opoziție, Syriza va fi redutabil. Intrarea în opoziție reprezintă o lovitură și, în același timp, o șansă. Syriza e forțată să iasă de la guvernare tocmai cînd, cumnecum, a scos țara la liman. Partidul și-a încălcat promisiunea și a aplicat planurile de austeritate cerute de creditori. Dar a putut totuși obține cîteva beneficii, mai ales pentru categoriile defavorizate. În poziția de partid de opoziție va putea coagula forțele de stînga pentru menținerea acestor avantaje și-și va putea consolida poziția. O opoziție responsabilă, dar activă, cum își dorește Tsipras, poate pretinde și cîștiga guvernarea în următorul ciclu electoral. Sau chiar mai devreme, dacă Noua Democrație nu va ști să guverneze echilibrat într-o țară devastată de criză și profund instabilă.

Jurnalismul a murit?

Texte și opinii de:

- Iulian COMANESCU (analist media)

„Jurnaliști, analiști, bloggeri, *influencer*-i: o poveste trăită pe pielea mea“

- Marian CHIRIAC (jurnalist)

„În căutarea reporterului pierdut“

- Anda DOCEA (jurnalistă)

„Iluzia libertății“

- Cristian Tudor POPESCU (gazetar)

„PCR și atributele neantului“

argument

Nimic nu se pierde, totul se transformă

Cînd am început să scriu în presă, ziarele și revistele se vindeau bine și se citea aproape orice. Pe lîngă presa mai mult sau mai puțin serioasă, era încă epoca de glorie a unor publicații precum *Infractoarea mov* sau a știrilor cu găini care nasc pui vii. Privind retrospectiv, îmi dau seama cît de avizi erau, în anii '90, oamenii după informație și opinie de orice fel, un fenomen firesc de altfel după 40 de ani în care presa nu a însemnat altceva decît organul de propagandă al Partidului Comunist. Erau vremuri bune, cu redacții „vii“, unde ședințele de sumar năsteau polemici și întrebări legate de societate, cu jurnaliști activi, cu mult entuziasm și cu destul de multă onestitate. Meseria de jurnalist inspira respect, își avea prestigiul său, deși puteai să devii jurnalist din nimic, ingineri agronomi, profesori de liceu sau poeți treceau printr-o reconversie rapidă și se apucau să scrie la gazetă, apăreau publicații noi peste noapte, exista o efervescență a presei, existau și bani care s-o susțină. La fel ca mulți alții, nici eu n-am făcut o școală de jurnalism, am învățat din mers și de pe teren, am jonglat cu toate genurile, de la reportaj la anchetă. Pentru că Internetul era abia la început, documentarea pentru un articol putea să dureze și săptămîni întregi. Însă, tot odată cu Internetul, au început să se schimbe lucrurile, să „migreze“ în altă parte, conținutul de presă se putea genera practic de oriunde. A urmat criza economică din 2009 care (nu doar la noi) a fost o lovitură grea pentru presă, dar și pentru jurnalismul de calitate. Multe din redacțiile acelea „vii“ au sucombat, nu mai erau bani pentru reclame, dispăreau publicații sau se mutau online. Jurnaliștii nu mai aveau cu ce să-și plătească creditele la case, erau nevoiți să treacă din nou printr-o reconversie. Foarte puțini dintre foștii mei colegi de prin diferite redacții pe unde am lucrat mai au astăzi vreo treabă cu presa. S-au reorientat către PR, publicitate, și-au făcut mici afaceri, unii s-au retras la țară și au investit în agricultură, alții au plecat din țară, și-au descoperit alte *skills*-uri, de pildă un amic a devenit un foarte bun bucătar la Dublin. Dacă astăzi m-ar întreba cineva dacă mă mai consider jurnalistă, întrebarea m-ar pune pe gînduri. Aș răspunde că sînt doar un om care scrie la o gazetă. Jurnalismul a murit? Nu, doar a trecut prin multiple transformări și a devenit mult mai creativ decît cel „clasic“ de acum douăzeci de ani. (**Adina Popescu**)

BARBURISME

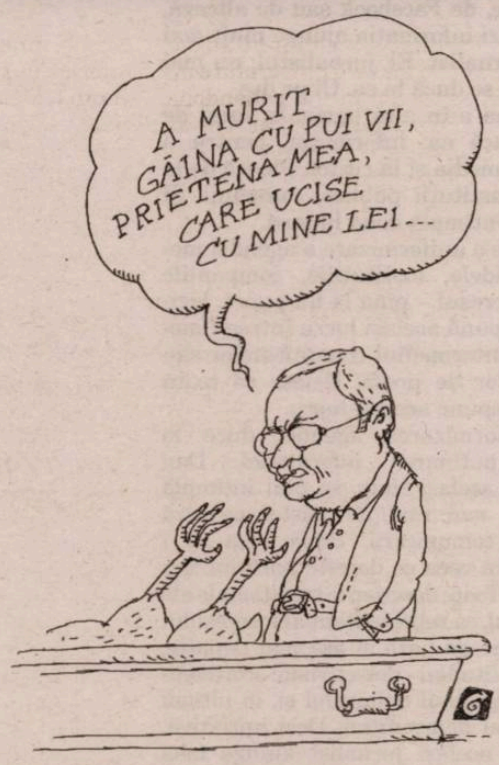

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

Iulian COMANESCU

Jurnaliști, analiști, bloggeri, influencer-i

o poveste trăită pe pielea mea

Timp de vreo zece ani, mi-am dat cu presupusul pe comanescu.ro despre trecutul, prezentul și viitorul jurnalismului din România și nu numai. Am publicat și o carte, la Humanitas, despre toată povestea și am răspuns la sute de întrebări, în presă sau la TV, despre cutare evoluție media sau cutare emisiune nouă. Dar, de cîtăva vreme, am lăsat-o mai moale, fiindcă, în ultimă instanță, nu mai prea am ce spune. Nu sînt egomaniac: vă povestesc ce mi s-a întîmplat mie fiindcă are legătură cu ce s-a întîmplat cu jurnalismul.

De ani de zile zic că mi-aș da demisia din poziția de „analist media", „comentator media" sau ceva similar, dacă aș avea unde s-o depun – dar n-am. Nu-i mare problemă pentru mine, fiindcă pînă la urmă lucrurile astea se uită destul de ușor, peste alți cîțiva ani n-o să mă mai întrebe nici o *Dilema veche* ce s-a întîmplat cu jurnalismul și eu o să-mi văd de treabă. Dar e o problemă pentru jurnalism – și nu fiindcă ar sucomba în lipsa neprețuitelor mele păreri și comentarii. Ci fiindcă el, jurnalismul, sucombă oricum.

Atunci cînd mi-a propus să scriu acest text, *Dilema veche* m-a întrebat: Mai există jurnaliști? Sau numai comentatori? Întrebarea e un pic retorică. Și totuși e cazul să explic de ce s-a împuținat informația și s-a înmulțit părerismul. Sînt suficient de bătrîn încît să fi cunoscut lumea dinaintea Internetului, în care a ajunge la informație – a scrie o știre de 15 rînduri în ziar – era o activitate laborioasă, care implica picioarele. Trebuia să te duci pînă la Guvern ca să afli ce face și spune Guvernul, și nu să urmărești transmisia ședinței sau anunțul de presă de după. Paradoxal, chestia asta avea drept consecință mai multă informație decît azi, cînd avem Internet și aflăm totul din mail, de pe Facebook sau din cine știe ce *live,* de Facebook sau de altceva. E drept, azi informația ajunge mult mai ușor la jurnalist. El, jurnalistul, nu mai trebuie să se ducă la ea. Ci pe dos.

Problema e în altă parte. În locul de unde pleacă ea, informația, pentru a ajunge la media și la cititor. Pleacă de la partide, instituții publice, companii. Și atunci se întîmplă două lucruri.

Primul e o uniformizare a agendei media. Partidele, instituțiile, companiile au tot interesul – pînă la un punct, legitim – să spună același lucru întregii media, prin intermediul comunicatelor sau declarațiilor de presă. Reiese că toată media va spune același lucru.

Uniformizarea agendei duce la împuținarea informației. Dar, în același timp, se mai întîmplă un lucru, mai rău: jurnalistul cedează inițiativa comunicării. Preia ceea ce i se dă, adică ceea ce dorește partidul sau instituția. Toate descrierile tradiționale ale gazetarului, ca reprezentant al interesului public, cîine de pază și așa mai departe, includ aptitudini detectivistic-scormonitoare, în sprijinul cititorului și, în ultimă instanță, al democrației. Deci inițiativă. Mai nou, același jurnalist ajunge însă să reprezente interesul instituției care a emis respectiva unitate de informație. Fiindcă, din nou, nu mai e cel care se duce către ea, către informație, ci pe dos.

Prin 1993 toamna, cînd eram ceea ce se numea reporter parlamentar la ziarul *Ora,* îmi petreceam zilele la Senat, pe vremea aia la Sala „Omnia" a fostului CC. Mîncam bătaie la știri, în mod repetat, de la colegele de la *Evenimentul zilei,* „Bulina roșie" a lui Cristoiu, nu fiindcă

„În rivalitatea dintre carte și gazetă, cîștigă categoric, între războaie, gazeta."

IOANA PÂRVULESCU

„Jurnalismul este o catapultă enormă pusă în mișcare de urile mărunte."

HONORÉ DE BALZAC

„Eu: Ce mai spun gazetele, nene?
Nenea: Mofturi!"

ION LUCA CARAGIALE

am fi fost reporteri slabi, ci dintr-un motiv foarte simplu: *Evenimentul zilei* închidea ediția, se tipărea, mult mai tîrziu decît *Ora.* Noi riscam, de regulă, să apărem cu aceeași informație la o zi după. Și-atunci ne-am gîndit – n-am fost singurul – că trebuie să obținem așa-numitele exclusivități. Pe care ne-am apucat să le pescuim de la Bufetul Senatului, în discuții cu politicienii. „Bulina" n-avea de unde să aibă ce aveam noi, egalasem situația.

Povestea asta nu e jurnalism de pre-

Uniformizarea agendei duce la împuținarea informației.

mii, e bun-simț profesional. Comparați-o cu „actualitatea" (sau mai degrabă opinia politicienilor despre ce-ar trebui să distribuie presa) pe care televiziunile și site-urile de azi o toacă, nediferențiat. Și gîndiți-vă la puținele brand-uri care s-au impus în ultimii ani, de la Casa Jurnalistului la Recorder, care în esență fac fix ce făceam noi în 1993: se duc ele însele spre informație, în loc s-o aștepte cu calculatorul deschis. E vorba de *features,* nu de știri, dar discuția despre genurile publicistice interesează mai puțin cititorul.

Dacă vă imaginați că media de astăzi face ceea ce face de lene, nu-i chiar așa. Redacțiile au fost drastic împuținate de criză, care a dus la prăbușirea tirajelor vîndute și a încasărilor din publicitate. Prin 1994, conduceam o secție de cultură formată din 11 oameni (12 cu dactilografa, 13 cu mine). Azi, există site-uri sau reviste întregi care sînt făcute de trei-patru oameni.

În tot acest peisaj de parcimonie informațională, comentatorii, păreriștii sau cum vrem să-i numim își fac loc în mod natural. Dincolo de scenariile și mizeriile pe care le pun în circulație în mod interesat, la comanda partidelor și a altora, aceștia vin cu un mare atu: umplu o oră de emisie într-un studio în care există doar o masă și cîteva scaune. E o soluție extrem de ieftină, comparativ cu o emisiune gen *România, te iubesc,* care umple același spațiu cu trei sau patru materiale costisitoare, la care reporteri de elită – atîta cît există în televiziunile românești – au muncit săptămîni, pe teren și în redacție.

Pe Internet, analiștii iau forma bloggerilor afiliați site-urilor cunoscute, care produc, pe lîngă o mare cantitate de moloz digital, și hituri virale cam certate cu jurnalismul, fiindcă traficul se generează cu scandal, *parti-pris*-uri și violență de limbaj.

Oricît de controlată e pe alocuri media din România, în studiourile și pe siteurile autohtone, toată lumea face ce vrea. Aderența la metoda jurnalistică sau respectul față de interesul public dispar în fața preferințelor personale sau, mai rău, a unei agende suspecte.

Dacă asta nu e suficient, peisajul s-a mai îmbogățit cu o specie derivată din analist și blogger, *influencer*-ul de rețele. Trăitor mai ales pe Facebook și Instagram – sau, în accepțiunea de *vlogger,* pe YouTube –, acesta e cu totul rupt de media clasică, și deci de jurnalismul propriu-zis, cu care nu mai are în comun nici măcar platforma. Și, în general, nici antecedentele profesionale. La prima vedere, pare o specie mai benignă, fiindcă jocurile și comenzile politice ale vechii prese îi sînt în general străine, chiar dacă pe rețele e foarte greu să deosebești postările care promovează ceva de cele dezinteresate. Așa și e, *influencer*-ii nu prea fac politică – Quartz spunea, într-un text foarte interesant, că își transformă viața în marfă. Dar tocmai aici e marea problemă: în lipsa politicii și a altora asemenea, atenția publicului e deturnată de la lucrurile importante, care îl afectează cu adevărat.

Nu că fiecare analist, blogger sau *influencer* ar fi, luat separat, vinovat. Eu, unul, am fost, pe rînd, în diferite grade, fiecare dintre aceste lucruri și nu mi-e rușine de asta. Am evitat să îmi „vînd semnătura", să mă prefac independent și să promovez o agendă comercială sau politică, dar nu mă mai consider jurnalist de prin 2006, de cînd am o firmă cu care, în esență, vînd conținut. Nu publicului (asta ar fi jurnalism), ci brand-urilor. Am o existență onorabilă, dar de interesul public mă ocup foarte rar.

Atunci cînd o fac, resursele mele pentru asta sînt limitate. Ca dovadă, textul pe care îl citiți. El este unul de opinie, pentru care am avut la dispoziție cîteva ore. Nu poate fi decît înrudit cu ceea ce am mai scris pe această temă, mai ales că în media se întîmplă, în ultimii ani, foarte puține. Mi-ar plăcea, cu siguranță, să fac un top al analiștilor de la TV, bloggerilor și *influencer*-ilor de rețele din România, pe care să îi măsor ca audiență, pentru ca după aceea să găsesc un criteriu comun, care să permită comparația dintre mere, pere și prune. Dar cum ar fi să comparăm brand-urile personale pe care tocmai le-am amintit cu cele clasice, colective, din media audiovizuală și scrisă (pe Net)? Astfel de studii ar da măsura deplasării sistemului media din ultimii ani. E vorba însă de întreprinderi care ar dura cîteva luni și ar implica mai multe persoane. Din păcate, raportat la starea de lucruri, toate acestea sînt visuri, pe care de la un punct încolo nu am mai avut de ce să le mai visez.

***Iulian Comanescu** este analist media.*

Cristian Tudor POPESCU

PCR și atributele neantului

■ Ceea ce se numește astăzi televiziune în România nu mai este presă. În mare majoritate este propagandă și divertisment.

■ Există un public care nu mai dorește să fie informat, dorește să fie manipulat.

■ Nici un fapt, oricît de clar, petrecut la scenă deschisă și strigător la cer, nu poate scăpa tentativelor așa-numiților jurnaliști TV de „paralelizare" cu realul pînă la întors pe dos. Dacă s-ar întîmpla ca faptul să ajungă totuși la publicul de mai sus așa cum l-a făcut viața, ar stîrni nedumerire, chiar respingere, cu scăderea audienței.

■ Așa-numiții jurnaliști TV se confundă tot mai mult cu politicienii și chiar devin politicieni „cu acte-n regulă". Dar s-a dezvoltat printre ei o specie mai tare decît politicianul: *predicator de televizor*. Politicianul apare împreună cu măcar un moderator, dacă nu și cu alți invitați, care pot, eventual, să-l contrazică. Oricît de servil ar fi, moderatorul mai zice și el ceva, cînd apucă. Predicatorul însă se proțăpește brusc, pregătit pentru statuie, în cadru frontal, în ochii telespectatorilor și vorbește singur 10, 15, 20 de minute, transformîndu-și invitații în spectatori de gură căscători. Insul este propriul său profet, Hristos și Ioan Gură de Aur într-un trup.

■ După victoria lui Trump, s-a lansat în media expresia *post-truth era*. Așa cum mi-am îngăduit să observ de la bun început, este o eroare mondială: epoca post-adevăr presupune existența anterioară a unei epoci a adevărului – o utopie paseistă de tip platonic, trecut de aur, prezent decăzut. În mass-media au conviețuit, deloc pașnic, dar dintotdeauna, adevărul și opusul său, falsul, sinceritatea și opusul ei, minciuna. Nemaipunînd la socoteală și faptul că adevărul nu e unic și nici obligatoriu real.

■ Ce se întîmplă acum s-ar numi mai degrabă *epoca antifact* – aidoma unei specii, faptul este hăituit și exterminat prin braconaj la scară mare, folosindu-se atît TV, cît și noile media. Trump a demonstrat cum pot fi gîtuite faptele mințind, cu condiția să nu spui o singură minciună, ci sute, și să le repeți de cît mai multe ori.

■ Explozia nucleară (NUCLEARĂ! – un cuvînt drag făcătorilor de *fake news)* a manipulării prin presă este și consecința reducerii spre zero a posibilității de ascundere a faptelor. În totalitarismele de secol XX, faptele puteau fi pur și simplu ținute sub tăcere, dat fiind că mass-media se aflau sub controlul Puterii – era mai puțină nevoie de trunchiere, răstălmăcire, minimalizare, scoatere din context ș.a.

■ zilele noastre, Internetul face aproape imposibilă non-comunicarea faptelor. Greu de spus însă ce este mai nociv, un fapt băgat la beci sau unul pus în libertate, dar eviscerat, vivisecționat, vopsit, injectat cu minciună...

■ O săritură calitativă față de propaganda prin presă în dictaturile comuniste și fascist-naziste este *statul paralel* din România actuală. Țintele în cazul comunismului erau vizibile, recognoscibile: burghezo-moșierul, gras, urît, îmbrăcat în frac, cu trabucul în gură, americanul/capitalistul străin, cărînd valize cu $, preotul, viclean și vicios, polițistul, agresor al clasei muncitoare. La fel pentru nazism: evreul, coroiat, perciunat, murdar, cu ochi de șobolan, comunistul, văzut ca un anarho-terorist înarmat cu seceră și ciocan.

După victoria lui Trump, s-a lansat în media expresia post-truth era.

Statul paralel nu se știe cum arată, nu l-a văzut nimeni. Locuitor al lui poate fi orice român despre care Puterea zice că nu e suficient de român. Poate fi orice responsabil european care nu e de acord cu îngenuncherea Justiției în România de către politic. În fine, poate fi Soros. 99% din populația țării noastre n-are habar cine a fost, cine este, cu ce se ocupă octogenarul din SUA, nu știe nici măcar că-l cheamă George. Sînt totuși unii „informați" că, pe lîngă imperialist, Soros e evreu și ungur, adică dușman al neamului românesc. E suficient pentru a se băga în capul persoanelor cu creier relaxat (PCR) teama de Soros, Nefîrtatul care ne ia pămînturile, ne fură pensiile, ne „adoptă" copiii pentru organe și bagă cărbuni la inflație. Niciodată în istoria manipulării din România n-a fost înzestrată o bucată de neant cu atîtea atribute.

■ De ce? Cred că explicația constă în nădejdea pe care și-au pus-o Dragnea și consilierii săi israelieni în creșterea receptivității la abstract a PCR cu acces la noile tehnologii.

„Lumea este un ziar haios citit invers. Și astfel nu este prea distractiv."

TENNESSEE WILLIAMS

„Oamenii politici ai Antichității se înconjurau adesea de filozofi; cei de azi preferă anturajul ziariștilor."

EMIL CIORAN

■ Un procedeu bazat iarăși pe neant, des folosit de Dragnea & Co, a fost *argumentum ex silentio*. Se lansează o acuzație BOMBĂ, CUTREMUR, NUCLEARĂ, DEVASTATOARE, nu se cere nicicum de către jurnalist/moderator poziția părții incriminate, după care se spune: „Cutare tace. N-a negat nimeni informația". Și astfel, alegația devine informație și adevărată. Și bază pentru noi „nucleare".

■ Sau validarea prezentului prin viitor. Un exemplu perfect: afirmația televizată a lui Dragnea cum că „am convingerea că săptămâna viitoare vor apărea elemente care arată că pe 10 august a fost o încercare de lovitură de stat". Deci, acum și pururea, e lovitură de stat.

■ Sau *argumentum ad hominem*. De nenumărate ori, Dragnea și-a „dovedit" balivernele înmărmuritoare prin afirmația cu ochii țintă în obiectivul camerei: „Ascultați ce vă spun, mă știți, eu nu mă joc cu vorbele, sînt om serios", însoțită de mișcările din cap aprobativ respectuoase ale jurnalistului-moderator.

■ Două sînt concluziile pe care eu, subsemnatul, mi-am îngăduit să le trag după 26 mai. Prima, personală: refuz să mai fiu numit jurnalist. Sînt gazetar, căci cuvîntul are legătură exclusiv cu scrisul, nu poți fi gazetar de televiziune.

A doua, națională: pînă la urmă, libertatea Internetului a contribuit la conștientizarea și imunizarea românilor față de manipularea TV, și nu la înmulțirea PCR.

***Cristian Tudor Popescu** este gazetar și scriitor.*

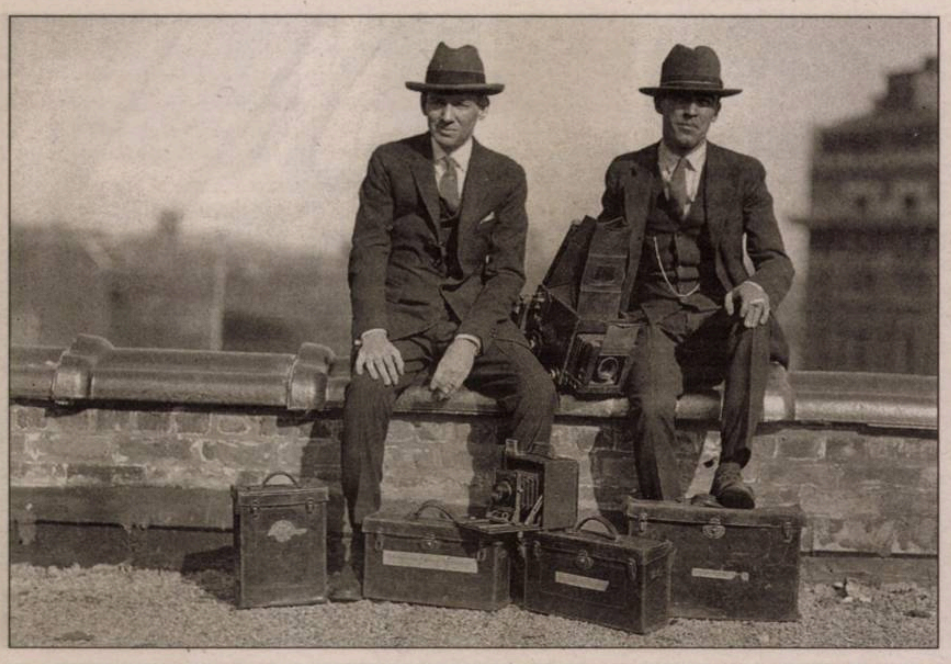

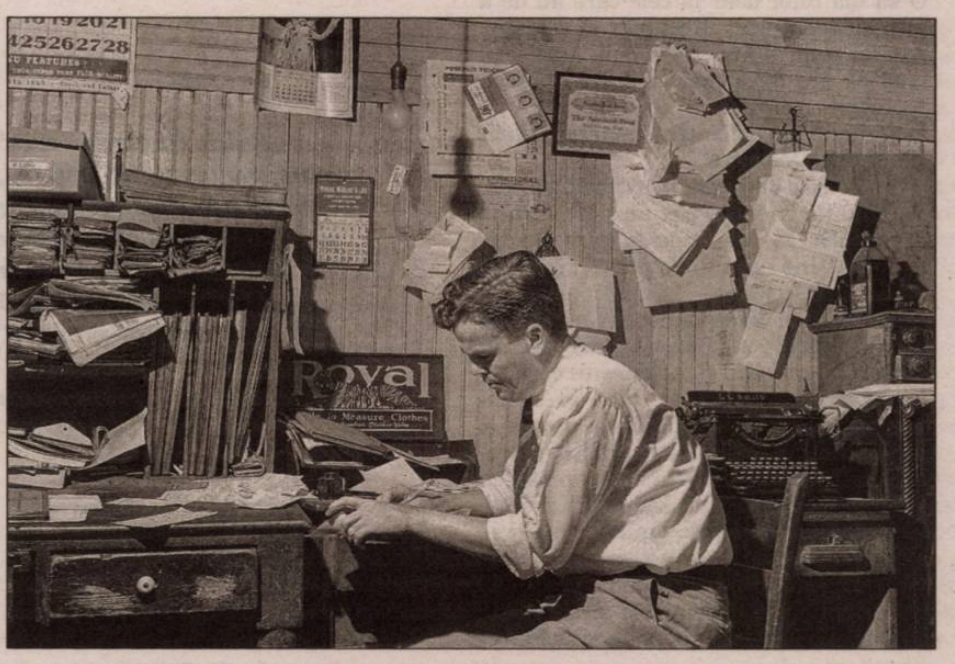

Marian CHIRIAC

În căutarea reporterului pierdut

„Vorbește astfel încît să te-nțeleagă și soacră-mea." Asta este, zic și eu, una dintre cele mai directe și exacte definiții ale rolului reporterului. Să vorbească simplu, clar și cît mai exact. Fraza de mai sus o tot repeta un regizor de studio dintr-o televiziune, om care văzuse multe la viața lui, inclusiv numeroși reporteri începători.

„E un meșteșug greu gazetăria, mă! Să mă întrebați pe mine cît de greu e! Ca să luminezi pe oameni, trebuie să fii întîi tu luminat. Să cunoști multe, să cugeți adînc, să alegi, să cerni și să dai publicului gînd bun, în fraze bune, care să slujească de model. Așa înțeleg eu gazetăria! (...) Cinste și gramatică – acestea sînt cele dintîi condiții ale unei prese bune. Cine vrea poate să aibă și idei. Dar nu e obligator."

Vorbele acestea le-ar fi spus cineva destul de cunoscut chiar și azi, inclusiv pe *social media:* Ion Luca Caragiale. Cum și Conu Iancu a cochetat multă vreme cu gazetăria, merită să luăm de bune ideile sale despre cam ce ar fi nevoie pentru a face presă așa cum trebuie: (doar) de cinste și gramatică.

M-am tot gîndit, în zilele din urmă, la cele spuse mai sus. Am încercat să găsesc un răspuns la întrebările principale care au frămîntat o vreme opinia publică de pe la noi: „Ce se întîmplă oare în Basarabia (așa continuă să îi zică mulți români, în timp ce alții preferă Republica Moldova)? Cum este posibil?". Altfel, au mai fost multe alte întrebări: de unde a apărut și cine este „păpușarul" Plahotniuc? Cine a mai auzit să ai simultan – fie și pentru cîteva zile – două guverne și doi președinți? E vîndut Dodon la ruși? Cine este Maia (nu, nu e vorba de albinuța cu același nume)?

Desigur, toate dilemele de mai sus se referă la criza politică de la Chișinău, la procesul de dezoligarhizare și reformare a guvernării care pare să fi început acolo, la o nefirească coaliție de guvernare între pro-ruși și pro-europeni, la aparent neobișnuita alianță dintre Moscova și Occident pentru rezolvarea situației. Nu insist, sînt multe de spus pe acest subiect.

Așadar, de ce la noi a existat în spațiul public o asemenea stare de confuzie în ce privește cursul evenimentelor din Moldova de peste Prut? De ce nu am putut avea explicații clare și coerente pentru ceea ce se întîmplă acolo?

Sînt mai multe posibile răspunsuri. O să mă refer doar la cele care au de a face cu tema acestui număr al revistei. Așadar, una dintre posibilele explicații cred că are de a face cu (prea) puținii reporteri specializați, cu expertiză și experiență pe subiectul generic numit „Republica Moldova".

Spun asta chiar dacă, la prima vedere, situația în acest caz nu pare atît de dramatică. În condițiile în care foarte-foarte puține redacții de presă – inclusiv mari, din Occident – își mai permit luxul de a avea corespondenți permanenți în afara țării, totuși există cinci-șase reporteri (și români, și moldoveni) care relatează constant despre ceea ce se întîmplă la Chișinău. Jumătate dintre ei sînt angajați ai posturilor publice de radio și televiziune, restul colaborează cu companii media multinaționale (și acestea, de fapt, susținute din bani publici). Altfel, publicațiile *mainstream* și televiziunile din România nu au / nu își permit să aibă corespondenți permanenți la Chișinău, apți să prezinte simplu, coerent și pe înțelesul publicului român o realitate altfel complexă și nu o dată contradictorie.

„Ziarul nu este numai o știre, telegramă, articol de fond, reportaj, numai politică și informație... Ziarul e o stare sufletească."

TUDOR ARGHEZI

„Nu există meserie mai frumoasă decît jurnalismul."

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

„Fericiți cei care nu citesc ziare, analfabeții, neimplicații, căci au bun-simț. Pentru a ne simți deplin mulțumiți, trebuie să trăim mai simplu. Lectura ziarelor a făcut să crească numărul proștilor."

LEV TOLSTOI

Așa că, vrînd-nevrînd, presa de informație este înlocuită de presa de opinie. Așa că, vrînd-nevrînd, nevoia de informare este înlocuită de păreri (livrate adesea sub numele de „comentarii"), venite cel mai adesea de la oameni care cunosc doar tangențial realitatea de acolo sau care o înțeleg dintr-o perspectivă schematică, de nu cumva una manipulatorie. Desigur, există și excepții, dar acestea sînt foarte puține și nu au nici impactul public al părerologilor sau *influencer*-ilor de serviciu.

Românii nu sînt de fapt interesați de ceea ce se întîmplă în Moldova.

Nu în ultimul rînd, în ciuda unui explicabil patetism și a unei retorici triumfaliste, românii nu sînt de fapt interesați de ceea ce se întîmplă în Moldova. Dacă dăm deoparte ceea ce se mai „aude" cînd și cînd de pe acolo, respectiv subiecte cu tentă senzaționalistă – acte de contrabandă, crize politice terminate cu „revoluții", propagandă rusă, proteste, trafic de ființe umane, furtul miliardului, unionismul *versus* nostalgia sovietică etc. –, altfel, în spațiul public românesc nu se știe mai nimic despre cum e viața și cum sînt oamenii ce trăiesc dincolo de Prut.

Un singur argument pentru a descrie această realitate nu prea încurajatoare: doar puțin peste 1% din români au călătorit vreodată în Republica Moldova. Desigur, pare mai tentant și, din multe puncte de vedere, e chiar mai simplu să faci un *city-break* la Milano sau Londra decît să mergi ore bune cu mașina sau cu trenul pentru a ajunge la Chișinău sau Orhei. Cu avionul e oricum prea scump.

Așa că există doar două extreme în care este în general percepută la noi Republica Moldova: pe de o parte, o imagine idilico-edulcorată, creată și susținută de discursul patriotic local, în care predomină vinurile bune, fetele frumoase, cadre naturale patriarhale, și cealaltă, a unei lumi decrepite, aparent triste, cu sate pustii, drumuri proaste și vestigii ale lumii sovietice la tot pasul.

De fapt, Republica Moldova nu e chiar atît de simplu de relatat. Spațiul acesta e unul complex, cu oameni din varii grupuri sociale, etnice și culturale. Un spațiu de periferie și tranziție, cu o istorie complicată și cu un prezent asemenea. Pentru a-mi accentua ideea o să folosesc acum un citat dintr-o carte-album care merită oricînd răsfoită, *Moldova. Oameni, locuri, bucătărie și vin* (Editura Cartier, 2018), a jurnalistei Angela Brașoveanu: „Caldă, sentimentală, dar nemiloasă cu sine, bogată, dar fără să-și valorifice propriile bogății, pierdută mereu între termenii *cotropit* și *eliberat,* nostalgică, dar lipsită de memorie, conservatoare, dar gata oricînd să îmbrățișeze ce e venit de aiurea ca fiind superior, mîndră de propria istorie, dar adesea fără să-și cunoască numele propriilor străbunici, Moldova a ajuns să aibă o identitate atît de multiplo-multiplicată, încît pare că nu o mai are deloc".

Pentru a ieși din această dilemă și a prezenta o astfel de realitate e nevoie – printre multe altele – și de reporteri „cu cinste și gramatică", capabili de a povesti/relata clar și empatic. Dar și de un public cu apetit pentru astfel de vești-povești.

***Marian Chiriac** este jurnalist, editor al SINOPSIS (www.sinopsis.info.ro).*

Cristian PANTAZI

Descrieți camera

Așa am început un exercițiu cu studenți la Jurnalism pe cînd predam un atelier. Descrieți camera în care ne aflăm folosind maximum trei adjective. E un exercițiu util pentru orice ziarist, care te face să-ți frînezi apucăturile de literat și să te concentrezi pe esențial. Un student a avut răbdarea să măsoare cu pasul camera în lung și-n lat, să aproximeze înălțimea, să caute istoricul clădirii în care ne aflam și să spună care sînt vecinătățile. S-a încadrat în *deadline* și în cerințe. Nu întîmplător, acel student lucrează acum într-o redacție respectabilă din România. Colegii lui au înțeles valoarea pedagogică a exercițiului aparent imposibil. Nu-mi asum credit pentru el, eu însumi l-am învățat la un stagiu la Reuters. E genul de sarcină care enervează orice ziarist care visează să se exprime pe el însuși, să scrie opinii care să mute munții din loc ori măcar să determine căderea guvernului. E un exercițiu similar cu umila pasă de la fotbal, repetată pînă la saturație, fără de care însă nu poți trece la dribling.

Faptele rămîn baza jurnalismului. Despre asta e vorba în exercițiul de mai sus. Care ne duce la discuția zilei din *Dilema veche:* mai avem jurnaliști sau doar analiști comentatori? Eu cred că răspunsul e complex în funcție de referința aleasă. Dacă ne raportăm la presa anilor '90, s-ar putea să vedem acum mai puțini analiști comentatori decît în efervescența mediatică de după căderea comunismului. Dacă ne raportăm la presa anglo-saxonă, e clar că proporția de analiști comentatori din România e mai mare. Dacă ne raportăm la nevoia reală de informație dintr-o societate tînără, o democrație necoaptă precum România, eu cred că sînt prea puțini ziariști. Și cauzele sînt multe. În primul rînd, mogulizarea presei, care a pus pe fugă zeci, sute de ziariști onești. A mai fost și criza din 2009-2010, ale cărei efecte se văd și acum, la zece ani distanță. Să nu uităm de presiunile făcute de PSD în ultimii șapte ani, de cînd e la putere; un partid care nu s-a împăcat niciodată cu democrația, cu dreptul la liberă exprimare, un partid cu reflexe totalitare care a folosit mereu instituțiile statului pentru a reduce la tăcere vocile prea îndrăznețe.

Rezultatul e cel pe care îl vedem zilnic: munca a sute de ziariști buni e înecată în zgomotul produs de o mînă de analiști atoateștiutori care își dau cu părerea pe orice subiect, la orice oră, incapabili să spună simplu „Nu știu". Nenorocirea nu e doar asta: mulți dintre ei sînt plătiți de terți (adică de partide sau de companii) să vorbească non-stop la televiziuni, uneori și în presa scrisă, despre orice. Și niciodată ei nu spun, transparent, ai cui slujbași plătiți sînt. Se prezintă și sînt prezentați ca analiști, observatori independenți, comentatori, cînd de fapt ei sînt deseori purtătorii de mesaj ai unor entități cu interese bine definite.

„Ziariștii – oameni care se gîndesc toată viața la profesia pe care ar fi trebuit s-o învețe."

MARK TWAIN

Se întîmplă asta și din cauza unui eșec total al CNA de a gestiona piața audiovizuală și derapajele ei cotidiene. Dar cauza primă e tentația PSD de a controla totul, cum am scris mai sus. Căci CNA e jandarmul PSD, nu al interesului public.

Ziariștii de investigație, cei care sapă neobosit după fapte, s-au mutat în mici întreprinderi de media online. Acolo își conservă independența, cu riscul îngustării audienței. Cîțiva au rămas în marile redacții, unde se luptă să-și impună subiectele în fața unor moguli care iubesc subiectele contondente doar dacă sînt legate de adversarii politici sau de business. Alții sînt răsfirați prin presa locală, unde lucrează în condiții greu de imaginat.

Fiecare se exprimă cum știe, cum poate, cum e lăsat. La 30 de ani de la apariția democrației, nevoia de ziariști care pot descrie o cameră fără adjective e tot mai acută.

***Cristian Pantazi** este jurnalist la G4 Media.*

Ioana AVĂDANI

Educația sentimentală. Adică educație media

Tare îmi mai plac sondajele de opinie! Alea cinstite, cu întrebări grave și capcane care pîndesc de la întrebarea 11 încolo, cînd ai uitat ce ai răspuns la 3 și iese demonul perversității din tine. Alea prin ale căror crăpături pătrunde, vorba bătrînului Cohen, lumina dulce a ipocriziei. De exemplu, sondajul potrivit căruia cei care cred în Judecata de Apoi sînt sensibil mai mulți decît cei care cred în viața după moarte. Cum ar veni, prindem Înfricoșata Judecată în viața asta de acum... Sau cele prin care oamenii se plîng că nu au la TV emisiuni culturale și dezbateri politice serioase și cu miez, că, mamă, Doamne, ce le-ar mai privi. Dar dacă te uiți, cu ochiul care rîde, la cifrele de audiență, vezi cum se face de privește toată lumea show-uri cu blonde, cu mame care-și însoară fiii cu forța și alte intelectualisme de gen.

Dar cel mai tare și mai tare mi-a plăcut un sondaj (http://www.digitalnewsreport.org/survey/2019/overview-key-findings-2019/) din săptămînile din urmă din care reieșea că 49% din subiecți au încredere în știrile pe care le consumă. Altfel spus, privind cu ochiul care plînge, majoritatea oamenilor consumă știri în care nu cred. De ce? De ce? Răspunsul pe care întrebarea îl invită este simplu și dureros de acceptat: pentru că „știrile" nu mai sînt „de crezut". Ele sînt o formă de petrecere a timpului (nici nu mai îndrăznesc să spun „liber", pentru că 1) nu e liber și 2) privim știri tot timpul, nu doar cînd nu avem ce altceva face). Ele sînt o plăcere. Un stimulent. Uneori, o adicție. Alteori, chiar mediul în care ne petrecem.

Știm deja că omul este un animal narativ, o creatură povestașă. Trăim din și cu povești(ri), zic unii că nevoia de narațiune ar fi ceea ce ne face „oameni". Schema narativă este cea care ne ajută să distingem mișcările intenționate de cele mecanice. Ne naștem, susțin unii, cu un modul cognitiv al consecinței: lucrurile trebuie să aibă un motiv, iar acolo unde nu îl vedem, îl inventăm, pentru că nimic nu naște din nimic. Astfel povestea-i gata...

Miturile și, apoi, religia organizată au fost primele noastre surse de narațiune. Maestrul Gutenberg a „democratizat" cititul, prin multiplicarea, în primul rînd, a scrierilor religioase. Trăgîndu-și seva din aceeași tehnologie, presa scrisă a împrumutat din aura acestor scrieri, de la „credință" la „credibilitate" fiind un pas ușor (de) făcut. A venit apoi radioul, care ne-a cuprins urechile – și doar Orson Welles și al său *Război al lumilor* ne pot spune cît de credibile erau și vocile care ieșeau din cutie. Televizorul ne-a furat și ochii și mințile, creînd idoli, furnizînd modele și trăind din speranțele și fanteziile noastre. După cum, ostentativ cinic, spunea Patrick Le Lay, Președinte Director General al TF 1: „Despre televiziune se poate vorbi în multe feluri. Dar din perspectiva de business, să fim realiști: la bază, sarcina TF1 este să ajute Coca-Cola, de exemplu, să-și vîndă produsul. Or, pentru ca un mesaj publicitar să fie recepționat, trebuie ca creierul telespectatorului să fie disponibil. Emisiunile noastre au menirea de a-l face disponibil: adică să-l distreze, să-l destindă, pregătindu-l între două mesaje publicitare. Ceea ce vindem noi către Coca-Cola este timp de creier omenesc disponibil."

Chiar și așa, în tot acest timp, știrile noastre veneau de undeva. Exista un sediu al lor, profesional, mai mult sau mai puțin priceput, mai mult sau mai puțin onest, dar întotdeauna identificabil. A fost nevoie să apară Internetul pentru ca „democratizarea" discursului public să fie completă. Nu doar că putem să citim mai mult/ce vrem/orice, dar putem să și contribuim la acest amalgam căruia, în lipsă de alt termen descriptiv mai edificator, îi spunem „conținut". Contribuția nu mai este condiționată de credibilitate, de autoritate sau de profesionalism. Ea este garantată ca drept al omului, pentru că fiecare dintre noi are dreptul la opinie. Circulația informației este și ea garantată ca atare, fără criterii constrîngătoare ca adevărul sau relevanța – și, paradoxal, e bine așa, pentru că asta ține poveștile în viață.

„Diferența dintre literatură și jurnalism este că jurnalismul este ilizibil, iar literatura nu este citită."

OSCAR WILDE

Ne-am mutat întîi dintr-o economie a banilor într-una a atenției, în care timpul de creier odihnit era moneda de schimb. Dar cum atenție vrem nu doar să dăm, ci să și primim, lupta se ascute. Ne mutăm, fără a prinde chiar de veste, în economia emoțiilor. Pentru că nimic nu este mai generator de atenție decît sentimentele noastre, cele primare – plăcere, frică, ură, dezgust. Cu acestea sîntem atîțați, pe acestea le căutăm în ceilalți cînd ne citim sau ne scriem știrile. Ar fi aproape înduioșătoare această întoarcere la sentimente, la „uman", dacă nu s-ar face în detrimentul rațiunii. Și dacă vrem să ieșim întregi din acest tumult, să mai înțelegem cîte ceva din lumea care ne înconjoară, trebuie să ne educăm. Noi pe noi, noi între noi. E OK să simțim lucruri (oameni sîntem!), e și mai bine să ne depărtăm apoi de ceea ce simțim și să începem să judecăm. Vestea proastă e că e complicat și ne luptăm cu propriul nostru creier. Vestea bună e că, în cele din urmă, dincolo de orice, noi sîntem Șeful.

***Ioana Avădani** este director executiv al Centrului pentru Jurnalism Independent.*

Mircea VASILESCU

Dezordine informațională sau haos emoțional?

În septembrie 2017 a apărut, sub egida Consiliului Europei, un raport intitulat Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. *Autorii sînt Claire Wardle, cercetătoare la Harvard Kennedy School și directoarea organizației First Draft, care se ocupă de problemele mass-media în era digitală, și Hossein Derakhshan, unul dintre primii bloggeri iranieni, care a făcut șase ani de închisoare pentru activitatea sa pe web, apoi a emigrat în Canada. Ca orice raport serios, are de toate – de la precizări teoretice și conceptuale pînă la recomandări pentru companiile de tehnologie, guverne, societate civilă, organizații media. Din 2017 încoace, unele dintre recomandări au început să fie puse în practică. Dar și „situațiunea" s-a complicat: s-ar părea că trăim într-un război comunicațional generalizat și haotic, asemănător bătăilor cu frișcă din comediile mute de-acum o sută de ani: plăcintele plesnesc pe toată lumea, din toate direcțiile, iar dacă te nimerești pe-acolo, simți nevoia să dai și tu.*

„Minte-mă, dar minte-mă frumos"

Cei doi autori evită să folosească, în raport, termenul *fake news,* pentru că 1) îl consideră inadecvat pentru a descrie „complexitatea fenomenului de poluare informațională" și 2) a fost preluat de unii politicieni, care îl utilizează pentru a eticheta organizațiile media care nu le convin (exemplul cel mai la îndemînă fiind Donald Trump, care spune despre CNN, *New York Times* și altele că produc *„fake news").* E adevărat, între timp *fake news* a intrat în uzul comun, dar Claire Wardle și Hossein Derakhshan preferă *„information disorder"* și o distincție fină între *„mis-information"* (informație falsă, dar care nu provoacă daune), *„disinformation"* (informație falsă răspîndită intenționat cu scopul de a provoca daune) și *„mal-information"* (informație adevărată, a cărei manipulare poate provoca daune). Complicat, nu?

Complicația provine din faptul că oamenii – utilizatorii, cetățenii, consumatorii, cum vrem să le spunem – sînt, cu voie sau fără de voie, co-beligeranți. Și asta pentru că sistemul media de azi se bazează pe un „conținut emoțional": rețelele sociale (și, pe urmele lor, celelalte canale de comunicare) mizează pe emoțiile oamenilor, pe dorința lor de a regăsi (și a împărtăși, a „da mai departe") în mediul online credințele și convingerile și sentimentele lor. „Cînd cele mai multe rețele sociale sînt concepute pentru a «performa» în public prin *likes,* comentarii și *shares,* e ușor de înțeles de ce conținutul emoțional călătorește atît de repede și atît de departe, chiar dacă între timp asistăm la o explozie de organizații care se ocupă de *fact-checking",* mai scriu autorii studiului.

Cu alte cuvinte, pentru un public foarte numeros, vremea jurnalismului „clasic", care despărțea informația de opinie, pare să fi apus definitiv: e o cerere foarte mare de „informații ambalate în opinii și convingeri", iar accesul generalizat la mediul digital a dat un nou impuls vechiului adagiu „Minte-mă, dar minte-mă frumos". Oamenii se caută și se grupează online în comunități și triburi; în cele mai multe cazuri – pe Facebook, de pildă –, cei mai mulți tind să-i excludă din listă pe cei care au opinii sau convingeri diferite (prin *„block"* sau *„unfriend").* Și, încet-încet, își etalează armele și dansurile ritualice în fața „celorlalte triburi", ba chiar mai scot limba unii la alții. Nu apasă totdeauna pe trăgaci, se „mulțumesc" să stea în tranșee; doar că tranșeele au, acum, forme și trasee ciudate, în zigzag ori cu tot felul de meandre, pentru că peste tot și în toate direcțiile sînt „ceilalți". Iar mediul online – în special rețelele sociale – încurajează răspîndirea și amplificarea rapidă a emoțiilor, pozitive și negative. Pe care unii care știu unde să se poziționeze pe acest traseu le folosesc în favoarea/defavoarea altora: pentru Brexit, pentru a influența alegerile etc.

„Ziar înseamnă azi adevăr pentru o zi; revistă, frumusețe pentru o lună."

NICOLAE IORGA

Miliarde de păreri pe zi

Plasat în miezul acestui război, jurnalismul „așa-cum-îl-știam" se transformă. Au dispărut multe ziare și reviste pe hîrtie și-au rămas doar online și se tot caută, de ani buni încoace, un alt „model de business" care să asigure finanțarea presei. Între timp, ceva-ceva s-a găsit: cititorii plătesc, benevol, pentru conținut – cum se întîmplă, de exemplu, la *The Guardian* ori, în România, la *Recorder.* Dar, dincolo de asta, *meseria de jurnalist* se transformă, vrînd-nevrînd. Jurnalistul – care știe cum se construiește o știre, știe să pună în context, să facă diverse conexiuni între fapte/evenimente, să analizeze și să sintetizeze și multe altele – devine un „producător de conținut" printre alții: de la companii și firme de PR care umplu mediul digital cu texte și imagini făcute, vorba caragialiană, „cu enteres" și pînă la cetățenii care „pun pe net" un filmuleț cu un accident auto (preluat apoi de televiziuni și site-uri și „viralizat"), toată lumea „produce conținut". Pe lîngă asta, mai produce și *opinii:* zilnic, apar „pe net" miliarde de păreri despre orice ale unor cetățeni. E dreptul lor, desigur. Aveau păreri și înainte de „web 2.0", dar nu prea aveau acces la locurile în care să și le exprime. De fapt, Walter Benjamin scria, în 1936, că ștergerea diferenței dintre autor și public e un proces mai vechi: „Totul a început cu coloana «scrisori către redacție», pusă la dispoziția cititorilor de către cotidiene, încît nu mai există aproape nici un european care, indiferent de meseria pe care o are, să nu găsească, în principiu, o ocazie de a povesti undeva experiența lui profesională, de a-și expune doleanțele, de a-și publica un reportaj sau altceva asemănător. Așadar, diferența dintre autor și public este pe cale de a-și pierde caracterul fundamental. [...] În orice moment cititorul este gata să se transforme în scriitor. [...] Competența literară nu se mai întemeiază pe o educație specializată, ci pe o mulțime de tehnici, și devine astfel bun comun" (Walter Benjamin, *Iluminări,* traducere de Catrinel Pleșu, notă biografică de Friedrich Podszus, Editura Univers, colecția „Studii", București, 2000, p. 132-133). Are dreptate. Diferența – fundamentală – între „poșta redacției" și lumea de azi constă în cantitatea enormă a „scrierilor" produse de cititori și în rapiditatea cu care se răspîndesc. Dar mai e ceva: în cazul de față cantitatea nu „creează o nouă calitate", cum credea Marx. Ci mai degrabă *indistincție* și *confuzie.* În aparenta democrație și în efectiva orizontalitate a mediului digital, opinia unui intelectual sau a unui expert sau a unui jurnalist experimentat cade pe același plan cu părerea unei vedete sau a unui ins oarecare. Criteriul de diferențiere? Strict cantitativ: *reach*-ul, audiența, viralizarea. Umberto Eco avertiza încă de la jumătatea anilor '90, cînd Internetul abia ajunsese „la genunchiul broaștei", că o problemă serioasă în mediul online va fi (între timp, *este)* „decimarea": separarea lucrurilor bune de cele proaste; căci, zicea Eco, orice impostor își poate pune online cogitațiunile precare și le poate declara „filozofie", plasîndu-le pe același plan cu scrierile filozofilor adevărați. Și tot el spunea, după 20 de ani, în 2015, că Internetul și rețelele sociale au adus o „invazie a imbecililor", care altădată vorbeau doar la cîrciuma din sat.

Criteriul de diferențiere? Strict cantitativ.

În aceste condiții, în care ceea ce altădată se numea „public" produce zilnic miliarde de păreri, poze și filmulețe despre orice (sintetizate în cuvîntul *„content",* des folosit și în limba romgleză), meseria de jurnalist pare înghesuită din toate părțile. Dar să nu fim atît de sceptici. Jurnaliștii de meserie încă există și își fac treaba, iar cînd apar investigații complexe de tipul „Panama Papers", cetățenii posesori de *smartphone* și cont pe Instagram și Facebook chiar reîncep să-i admire nițeluș, pentru că datorită lor înțeleg unde li se scurg banii. Doar că astfel de anchete sînt grele și rare. În viața de toate zilele, jurnaliștii sînt nevoiți să se adapteze acestui „haos emoțional", să umble după click-uri și *like*-uri, să facă „știri" din ce-a mai postat cutare vedetă sau cutare politician pe Facebook ș.a.m.d. Să țină cont, adică, de „cererea de pe piață", care e bazată pe emoții și convingeri. Dar o bună parte din traficul diverselor publicații online depinde de Facebook și Google. Așa că, deocamdată, jurnaliștii care vor să-și păstreze standardele și calitatea trebuie să se strecoare printre toate acestea. Sau să plece din marile trusturi (e o tendință tot mai accentuată în ultimii ani, inclusiv la noi) și să-și găsească o nișă de public dispusă să plătească pentru ce citește.

„Ideologi – toți ziariștii sînt ideologi."

GUSTAVE FLAUBERT

Poate după „era Facebook" să fie altfel.

Deocamdată, trăim, după părerea mea, niște ani complicați și suciți, cu schimbări prea multe și prea rapide față de capacitatea noastră de „digestie". *„Information Disorder"* sau mai popularul *fake news* sînt doar denumiri de suprafață ale unor fenomene profunde, care afectează viețile indivizilor și ale societății. Și generează – prin intensitatea și viteza lor – emoții puternice și haotice la nivel colectiv, „revărsate" pe Facebook și pe alte rețele. O bună vreme, tot așa va fi. Poate mai tîrziu, după „era Facebook" (care stă pe o bulă de miliarde, deja prea mare pentru ce/cît face), să fie altfel. Nu știu dacă va fi mai bine sau mai rău. Om muri și-om vedea.

***Mircea Vasilescu** este profesor la Facultatea de Litere. Cea mai recentă carte publicată este* Cultura română pe înțelesul patrioților, *Editura Humanitas, 2018.*

Anda DOCEA

Iluzia libertății

Am primit, recent, un fel de jurnal scris de tatăl meu în timp, o colecție de întrebări, păreri și afirmații pe care le-am emis între 5 și 15 ani. O documentare foarte bună, cu personaje, evenimente și situații concrete, a ultimilor ani de comunism, respectiv a celor dintîi de libertate, în țară și, mai ales, în școală. Se pare că undeva în toamna lui 1990, cînd începeam clasa a VI-a, aș fi declarat prima dată că mi-ar plăcea să fiu „ziaristă sau reporteriță". Adică, pe scurt, jurnalistă.

Pentru orice persoană cu o curiozitate de nepotolit, meseria asta pare a fi un joben magic, din care, la o adică, ar putea ieși orice. La vîrsta aceea și multă vreme după, mi-am imaginat că jurnalismul înseamnă să cauți și să scrii povești despre oameni. Să întrebi mult și să găsești o modalitate simplă și cursivă de a pune în pagină tot ce ai aflat. Să semnalezi ce nu e în regulă în societate și în lume. Să nu stai într-un loc. Să nu te plictisești niciodată. Să fii liber.

Cred că toți avem o proiecție ideală a unei profesii care, la fața locului, ajunge să se transforme în altceva. Atîta vreme cît, punînd în balanță neajunsurile și realizările, talerul cu cele din urmă atîrnă mai greu, mai ești încă la locul potrivit. Altfel, firul se rupe, din motivele pentru care se ajunge, de regulă, la un divorț: lucrurile nu mai merg bine de multă vreme și, mai important, ai pierdut orice speranță că, pentru tine, ar mai putea merge bine vreodată. Televiziunea părea, la început, că încorporează totul. Dădea poveștii scrise o voce și o imagine. Îți permitea să fii în direct cu o țară întreagă, iar asta părea cel mai grozav lucru dintre toate. Poate chiar este. Dar pînă acolo au trecut, pentru mine, 12 ani.

Prima constatare, cînd am început să lucrez în televiziune, a fost că diploma de absolvent de jurnalism chiar nu contează. Că totul se învață la fața locului și că oricine, cu o minimă pregătire, poate începe prin a face ceva, iar ce urmează după aceea ține strict de cît de mult loc e pregătit să îi facă job-ului în viața lui. Pe de altă parte, cînd ai douăzeci și un pic de ani, pe principiul că așa înveți meserie, ți se dau tot felul de sarcini care nu au nici o legătură cu încadrarea ta. Crezi că e doar o etapă și lași de la tine, ești nou și vrei să treci drept o prezență agreabilă, dar ghinionul face ca multe dintre treburile pe care nu le-ai refuzat ferm, la timp, să te bîntuie o viață. Ți se pare normal să ai salariul de început cît chiria pentru că, nu-i așa, abia ai ieșit din facultate, fără să știi cum merg lucrurile, și acum îți vei face ucenicia. Sacrifici benevol weekend-uri, excursii sau momente cu familia, cu speranța că alegerea asta va conta și că, în timp, vei scrie ceea ce se numește o poveste de succes. Apoi anii trec, se mai ivește cîte un proiect la care muncești cu drag, iar asta îți dă un pic de speranță și te face să tragi și mai tare. Exact ca într-o relație toxică în care nu înțelege nimeni de ce mai stai, ce te ține în loc. Multă vreme, te țin energia și timpul investite, credința că depinde doar de tine să găsești calea de a rezolva orice situație și, mai ales, iluzia că mai poate fi bine dacă, de cîteva ori, a fost. Nu spun că li se întîmplă tuturor la fel (în mod sigur nu persoanelor cu granițe puternice și cu o bună cunoaștere a propriei valori) și nici că așa este în toate televiziunile. Este strict experiența mea.

Cînd, în sfîrșit, am primit oferta de a modera o emisiune în direct mi s-a părut că tot ce am trăit pînă atunci a meritat. Mi s-au șters din minte toate perioadele în care am lucrat la ceva ce nu îmi plăcea, toate mutările de pe un format pe altul fără să conteze ce pot să fac, la ce sînt bună cu adevărat sau ce mi-aș dori. Toate perioadele în care salariul a fost cît rata la garsonieră și a rămîne în oraș după ora ultimului autobus era de neconceput. „Am primit oferta de a modera" este, însă, varianta cosmetizată. Adevărul e că nu voia nimeni să facă emisiunea. Eu încă eram în perioada în care mai speram că îmi pot construi povestea de succes, prin urmare nu refuzam nimic.

Există două tipuri de moderatori: cei care sînt aduși la o emisiune să facă doar acest lucru, preocuparea lor fiind pregătirea conținutului efectiv, și cei pentru care faptul că apar și pe sticlă nu le schimbă cu nimic nici statutul, nici sarcinile pe care le au în rest, nici felul în care îi văd cei din jur și, mai grav, nici salariul. Totul ține, din nou, de valoarea pe care și-o dă fiecare. Și, dacă ai ratat startul, e greu de modificat modul în care ești perceput, din „om în spatele camerelor" în „om care apare pe sticlă". Ultima postură, pentru mine, a fost de scurtă durată și nu a însemnat nimic, pe termen lung. Sînt, și în televiziune, moderatori foarte bine documentați pe anumite subiecte, cu cîțiva am avut ocazia să lucrez, și cred că așa e normal să fie, să te pricepi la un domeniu anume, nu să schimbi proiectul și departamentul cu fiecare grilă care începe și să fii nevoit să te adaptezi din mers.

I-am cerut, recent, sfatul unui jurnalist pe care îl apreciez. A fost de părere că meseria asta, în forma ei clasică, e cumva pe moarte, dacă prin moarte se înțelege faptul că valoarea produsului tău pe piață nu îți permite un trai decent. M-a sfătuit să mă reorientez spre PR cultural sau, poate, o editură. Și, de atunci, mă simt din ce în ce mai aproape de divorț. Creativitatea și curiozitatea mea cred că s-au tocit încet, cu fiecare hîrtie plimbată pe la diverse etaje doar pentru că nu avea cine să o facă, cu toate cutiile și cablurile cărate, cu timpul liber donat, fără ca asta să ducă nicăieri. Urmăresc cu interes platforme de jurnalism online pe teme culturale, sociale, politice, pot doar să bănuiesc cît de greu se obține o finanțare, sînt toți mult mai tineri decît mine și mi se pare că fac o treabă bună, iar uneori mă gîndesc: ce meserie extraordinară! Realizez atunci cît de departe mă simt de ea.

După o vreme în care lucrurile nu au mai mers bine și după ce pierzi speranța că vor mai fi vreodată ceea ce îți dorești, divorțul vine de la sine. Partajul e mai greu decît te așteptai, intră în cele mai intime amănunte, la fiecare bun comun îți aduci aminte cu cîtă bucurie a fost obținut, cîte speranțe îți făceai, ce plin de promisiuni părea startul vieții în doi. Devine atît de dureros încît nu mai vrei nimic din ce era al amîndurora, ci doar să ieși cît mai repede de acolo, să ieși și să fii din nou liber. Culmea este că jurnalismul, cu jobenul magic din care putea apărea orice, tocmai asta a încercat să îți vîndă: promisiunea unei libertăți cît o viață. Dar erai tînăr, naiv și te-a amăgit bine.

La o emisiune în direct, de regulă, imediat după genericul de început, apare moderatorul care salută telespectatorii și rezumă tema emisiunii, înainte de a prezenta invitații. Între generic și primele cuvinte, există o secundă în care producătorul îi spune în cască celui care prezintă: „ești". Un semn că poate începe să vorbească. Eu am auzit „ești", în cască, de 20 de ori. 20 de secunde care au făcut, pentru mine, să merite orice ar fi fost în urmă. 16 ani de muncă pentru 20 de secunde nu e un raport grozav, dar pînă acum s-a înțeles deja că nu toate poveștile sînt de succes.

„Cînd a început jurnalismul în Europa? Cînd Luther a aruncat călimara cu cerneală după dracu'."

LUCIAN BLAGA

„Totul va fi cum a mai fost. Viața curge ca ieri, ca alaltăieri, de o veșnicie. Vînzătorul de gazete răcnește în văzduhul sonor al dimineții: Universul! Dimineața! Ziarul!..."

CEZAR PETRESCU

***Anda Docea** este jurnalistă.*

„Poți manipula în orice formă: text, audio, video, realitate virtuală, ce vrei tu"

un interviu cu Cristian DELCEA, jurnalist

Înainte de Recorder *ați lucrat în presa, să-i zicem,* mainstream. *Cum v-ați simțit acolo ca jurnalist?*

Un ziarist care vorbește despre el însuși pică într-o poziție destul de ridicolă, dar asta e... Înainte de *Recorder* am lucrat în două redacții mari de presă scrisă: *Evenimentul zilei* și *Adevărul*. Titlurile astea două acoperă o perioadă de zece ani din viața mea profesională și nu m-am simțit mereu la fel. Am fost, pe rînd, speriat, dezamăgit, obosit, fericit, nefericit, hotărît să mut munții, furios și așa mai departe. Pe măsură ce trece timpul și se tot perindă oamenii printr-o redacție, relația ta cu locul respectiv se schimbă. La început ești „pușiule", apoi ți se spune pe nume și într-o zi te trezești că un student venit în practică îți vorbește cu dumneavoastră. Trece timpul și tot acumulezi, devii mai curajos, apare și entuziasmul, apoi determinarea și, poate, dacă ești mai impulsiv, ajungi la un moment dat să dai cu pumnul în masă la ședința de sumar. Totuși, n-am plecat de la *Adevărul,* în 2017, din frustrare. Aveam 32 de ani, petrecusem vreo opt ani acolo și începea să devină comod. Comoditatea omului care merge agale și pierde trenul. Am plecat împreună cu „colegul meu de bancă", Mihai Voinea, și pe drum ne-am întîlnit cu Răzvan Ionescu și cu Andrei Crăciun, doi ziariști care petrecuseră și ei ani buni la *Evz* și la *Adevărul*. Cînd neam hotărît să facem *Recorder*, am avut în minte aceste idei principale: să pornim de la zero un titlu de presă care să creeze o mică revoluție în breaslă și să fie un loc de muncă la care să venim cu bucurie. În ceea ce privește presa *„mainstream"*... nu e totul *mainstream* în presă? Cînd pui mîna să scrii la ziar (indiferent de forma pe care o capătă) înseamnă că vrei să te citească cît mai mulți oameni, vrei să fii *mainstream,* nu?

Recorder *este un proiect jurnalistic independent care a pornit și de la cîteva dintre ideile pe care le-ați avut la* Adevărul, *în special cele legate de* video content. *Pînă la urmă, ce credeți: în presa de astăzi, imaginea e mai puternică decît cuvîntul scris?*

Nu cred că un stil jurnalistic îl bate pe altul. La *Recorder*, după ce alegem un subiect, ne gîndim la un singur lucru: cum să-l producem astfel încît să fie cît mai accesibil pentru oameni. Dacă mesajul se duce mai bine în scris, scriem. Dacă reportajul video transmite mai mult, facem reportaj video. Dacă o infografie explică mai bine o temă greu de înțeles, atunci facem o infografie. *Recorder* are o componentă însemnată de conținut video, dar nu am vrea să fie perceput neapărat ca „un site de video". Sînt multe materiale de care sîntem mîndri și care nu conțin nici o secvență video. Pe scurt, chestia asta cu video nu e o modă sau o toană de-a noastră. E o formă de respect față de meseria asta, care îți dă astăzi atît de multe resurse și moduri de exprimare.

Mai avem jurnaliști adevărați în România? Sau doar oameni care își dau cu părerea? Mai există fapte în presă sau doar interpretări ale faptelor?

Există jurnaliști de *news,* interpreți ai faptelor, există *data journalism,* există echipe de investigații. Fiecare are rolul său. Există, încă, mult jurnalism bun în România. Din păcate, jurnalismul ăsta de calitate se concentrează în București și în marile orașe. Calamitatea din presă se petrece în județele slab dezvoltate, unde partidele și-au cumpărat redacții și le folosesc strict pentru propagandă. Sînt județe întregi în care nu găsești pi-

„Sînt suficiente patru gazete ostile ca să facă mai mult rău decît o sută de mii de soldați pe cîmpul de luptă."

NAPOLEON BONAPARTE

„Cu gazetele din timpul nostru se poate într-adevăr ca cineva, sculîndu-se sănătos dimineață, să-și afle necrologul pe pagina întîi."

MIHAI EMINESCU

cior de jurnalist în adevăratul sens al cuvîntului. Acum cîteva săptămîni am fost cu cîțiva colegi într-o deplasare mai lungă și, la un moment dat, cînd treceam cu mașina printr-un oraș, am scornit împreună această idee: cum ar fi să ne mutăm redacția, la fiecare șase luni, în cîte o reședință de județ și să ne năpustim cu toate puterile noastre jurnalistice asupra autorităților de acolo. Ar fi un test interesant. S-ar putea să facem, la un moment dat, chestia asta.

Reportajele voastre video au un stil, o marcă, se bazează pe observație, mai puțin pe interpretare. V-ați gîndit de la bun început la un concept sau el a venit de la sine? Cît de complicat este să nu „explici" lucrurile pe care le vezi?

Marca asta vine din structura noastră de jurnaliști de presă scrisă. Un jurnalist de presă scrisă e obișnuit să observe și să scrie. Noi, practic, asta facem și acum, numai că scrisul a devenit montaj. Așadar, a fost o transformare firească: nu puteam să facem altfel, n-aveam armele jurnalistului de televiziune care se plimbă în tandem cu cameramanul și povestește realitatea. Din acest... hai să-i spunem handicap s-a născut stilul observațional de care vorbești. Ceea ce *Recorder* aduce în plus sînt atenția la detalii și combinația de filmare/montaj care-i dă privitorului sentimentul că ia parte la eveniment. Unui om care simte că e acolo nu trebuie să-i mai explici prea multe. Pe de altă parte, după doi ani, tipul de conținut pe care-l produce *Recorder* începe să se diversifice. Investigațiile pe care le-a făcut Alex Nedea nu sînt niște filmări observaționale. Documentarul *„Nu e nimeni acasă"* pe care l-au făcut Andrei Udișteanu și David Muntean nu e nici el observațional. Așadar, nu sîntem adepții fideli ai unui stil. Încercăm de fiecare dată – revin la ideea asta – să producem materiale care să ajungă la public în cea mai bună formă.

Pe de altă parte, atunci cînd ai de-a face cu imaginea poți manipula ușor prin montaj. Ați simțit pericolul acesta, ați încercat să-l evitați sau e bine la un moment dat să mizezi pe emoția publicului?

Poți manipula în orice formă: text, audio, video, realitate virtuală, ce vrei tu. Așa că, fie că vorbim de o gașcă de vloggeri sau de niște pensionari care fac revista ofițerilor în rezervă, suspiciunile de manipulare ar trebui să fie la fel de mari. Noi am cîștigat încrederea publicului prin materialele pe care le-am publicat și asta este cea mai importantă avere care se află în redacția *Recorder*. Oamenii se uită la materialele noastre nu pentru că n-au ce vedea pe YouTube, ci pentru că știu că la *Recorder* găsesc lucruri adevărate, interesante și uneori emoționante. Emoția nu înseamnă, însă, telenovelă. La unul din ultimele noastre materiale am primit foarte multe mesaje care începeau cu „Bă, oameni buni, m-ați făcut să plîng...". Era un reportaj video despre românii plecați la muncă în străinătate în urmă cu 10-20-30 de ani și care se regăseau acum în marginea unui meci de fotbal. Faptul că privitorii au fost mișcați de acele imagini înseamnă că au înțeles cu adevărat drama generațiilor afectate de exodul românesc. E o emoție încărcată de informație, dacă vrei. Simțim și ne bucură că oamenii au reacții după ce văd ceva pe *Recorder*. Dar pe mine mă bucură mai mult, de exemplu, cînd dau nas în nas cu cîte un politician și-i văd privirea încurcată. Am observat de multe ori privirea asta: „Aoleu, sînt și ăștia p-aici...". Pare că-i încurcăm planul. Și am văzut la unii dintre ei – campioni ai demagogiei și-ai populismului – pași făcuți înapoi: mai puțin bîlci, mai puține pupături pe ulițele satelor, mai puțini bani cheltuiți pe dezmățuri electorale. Pot părea mici vanități de reporteraș de teren, dar pînă la urmă așa trebuie să fie relația asta, că nu degeaba îi zice „cîinele de pază al democrației".

Ce veți face cînd România va deveni o țară „normală", fără presiuni asupra Justiției, cu oameni decenți și corecți? (Dacă vă puteți imagina o astfel de utopie...) Ce veți mai filma?

Atunci cînd politicienii vor fi decenți și corecți, ei vor fi, de fapt, o oglindă a societății, iar presa nu va rămîne în afara acestui peisaj idilic. Dar, da, e o utopie și nu merită să zăbovim prea mult asupra ei. Nu cred că în timpul vieților noastre vom trăi într-o Elveție. Și dacă totuși se va întîmpla, nu te neliniști, avem o listă

„Habar nu am cum va evolua presa în lume."

lungă de subiecte care n-au legătură cu asuprirea Justiției.

Ce urmează în materie de content *jurnalistic? În contextul în care în zilele noastre toată lumea pe Internet livrează și creează conținut? Mai există repere, voci, o autoritate?*

Habar nu am cum va evolua presa în lume. În România, în schimb, cred că am depistat, în ultimii ani, o mare nevoie a oamenilor: explicarea informației. Sînt prea puțini ziariști care au răbdarea și capacitatea de a explica o informație în mod clar și succint. Am vorbit în ultimii ani atît de mult de Justiție și s-a înțeles atît de puțin, nu explicăm cum sînt cheltuiți banii publici, nu le spunem oamenilor ce drepturi au în raport cu primăria din comuna lor și așa mai departe. În redacția *Recorder* avem, uneori, remușcări și încercăm să facem ceva în sensul ăsta. Sper să reușim. Toate astea nu se încadrează, însă, la capitolul *„next"*, *next* în materie de presă. Noi trebuie, de fapt, să ne întoarcem la ceea ce am uitat să facem: să vorbim pe limba oamenilor care ne urmăresc.

***Cristian Delcea** este jurnalist la* recorder.ro.

a consemnat Adina POPESCU

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Să ne amuzăm cu Othello

Am revăzut zilele trecute *Vacanță la Roma:* într-una dintre primele scene, prințesa și ziaristul citează, în dialogul lor, cîteva versuri și se contrazic cu privire la autorul lor. „Keats!", spune ea; „Shelley!", îi răspunde ferm el. Am zîmbit melancolică, cu gîndul la ziariștii și prințesele zilelor noastre și la cît de improbabil ar putea fi un astfel de schimb de replici în lumea de azi mai mult sau mai puțin princiară.

Cu totul nespectaculos,
o joacă de copii cu peruci, costume și decoruri fanate.

Revenind la film și la industria divertismentului, mi-aduc aminte foarte clar, ajutată și de reluările (lăudabile) de la televiziunea națională, de momentele umoristice din anii '70-'80. Cupletele, scenetele de divertisment erau încărcate de apropouri sau replici din filmele clasice, citate din mari cărți ale literaturii universale, referințe la personaje celebre, reale sau inventate, din arta lumii. Lucrul cel mai straniu este că aceste momente umoristice erau concepute pentru publicul larg, cel din fața televizorului, cel de la Sala Palatului sau din grădinile de vară de pe litoral, nu pentru amfiteatrele de la Litere sau de la Academia Română. Și publicul larg se amuza. Părea firescul însuși ca din momentele muzicale cu Angela Similea și Florin Piersic să facă parte Othello și Desdemona, Don Quijote și Dulcineea, Romeo și Julieta sau Lordul Nelson și Lady Hamilton. Sau să ții minte și să repeți la nesfîrșit replicile *Pedagogului de școală nouă* și ale elevilor săi, interpretate la ore de vîrf de același Florin Piersic. Ore întregi din spectacolele televizate îl aveau ca „scenarist" pe Caragiale. Tot în emisiunile de divertisment era un moment, interpretat de nenumărate cupluri de actori, care se numea „Călătorii muzicale", în fapt, un scurt prilej de a ridica un colț din cortina care ne separa de lumea străină și de a privi la muzica, obiceiurile sau rafinamentele occidentale: Anda Călugăreanu și Toma Caragiu, spre exemplu, „călătoreau" prin muzeele de artă din Paris, prin umorul englezesc, yodler-ul austriac și apele Veneției: „Mi-ai arătat o poză, cu vila ta, proprietate personală, și cînd te-am căutat mi-a spus portarul că la Palatul Dogilor e zi de vizită numai joia și duminica, doge ai?! (...) În Renoir și în Degas, eu te văd pe dumneata, dragă Anda / (..) Picasso te-a luat model, Goya te-a pictat și el tot pe tine...". Margareta Pîslaru, Vasilica Tastaman și Stela Popescu aduceau în „pilule umoristice" personaje precum Penelopa, Isolda, Anna Karenina, Otilia sau Madame Bovary.

Sigur, privit azi, felul acelor ani de a face umor pare candid, cu totul nespectaculos, o joacă de copii cu peruci, costume și decoruri fanate. Dar, repet, publicul larg se amuza. Omul simplu, cum i se spune azi: cu studii superioare sau fără, cu biblioteci în casă sau fără, cu o cultură generală solidă sau fără. Mi-aduc aminte cum zile, luni sau chiar ani în șir erau reproduse, la sărbătorile familiale, replici sau cîntece din programele vesele, date cu zgîrcenie doar de Revelion sau în programele duminicale. Și părea că Cervantes, Flaubert, Wagner, Verdi sau Shakespeare făceau parte din viața de zi cu zi a majorității. Erau la îndemîna oricui. Să nu se înțeleagă că în anii '70-'80 toată populația României avea lecturile obligatorii la zi. Dar de dragul umorului, de dragul unui zîmbet, ar fi meritat să te pui la punct măcar cu cîțiva clasici.

Mă întreb deseori, privind la anii de după Revoluție, care a fost momentul în care ne-am îndepărtat de umorul bun, elegant, inteligent, cultivat. Cînd anume l-am înlocuit cu „distracția pe cinste". Evident, nu mă aștept s-o ținem langa cu Balzac sau Flaubert în programele de *„entertaining"*. Dar umorul, fie el și popular, merită mai mult decît niște scenarii scrise în garajele RATB, care te fac să roșești, stînjenit, mai curînd decît să zîmbești.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

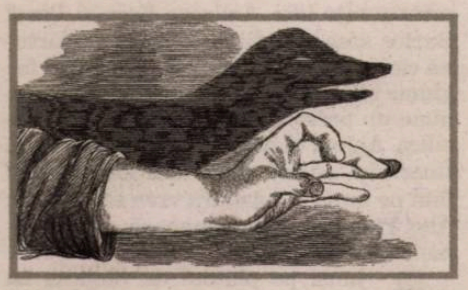

Iaromira POPOVICI

bazar

Totul e deschis...

– Tales of the City –

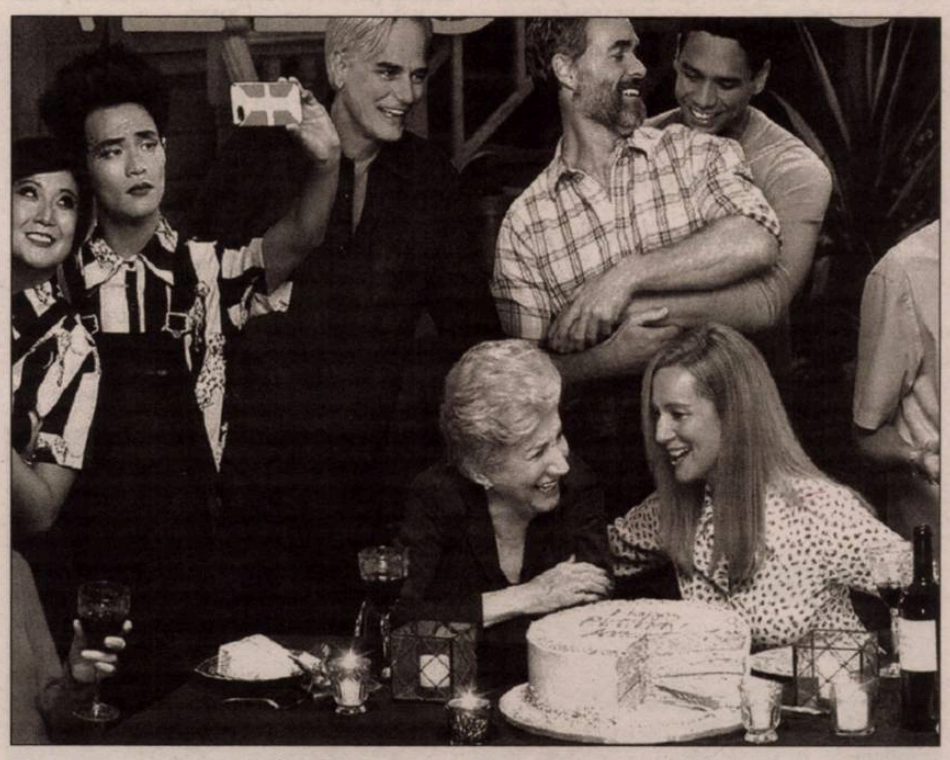

Uitîndu-mă, pe Netflix, la *Tales of the City* (2019, Lauren Morelli), ultimul sezon, făcut peste ani, al unui serial început în anii '90, după romanele lui Armistead Maupin, mi-am dat seama între cîte straturi de moravuri și mentalități facem slalom.

Serialul, revoluționar și controversat în anii '90 și relaxat în 2019, m-a făcut să văd în ce mix ideologic, dar și de tabieturi și al vieții de toate zilele, pur și simplu, trăim. Cum obiceiuri și principii de pe vremea bunicilor mei coexistă cu cele din timpul părinților mei, al copilăriei și tinereții mele, al copilăriei fiului meu și, în sfîrșit, cu cele prezente. Într-un amalgam a cărui ordine, probabil, există, dar nu e neapărat sesizabilă la o primă vedere, și poate nici la o a doua.

Serialul în cauză narează, în paralel, poveștile mai multor personaje care, practic, își încep viețile în San Francisco la sfîrșit de ani '70. Deși acordă un spațiu extins poveștilor *queer,* revoluționare pentru anii respectivi, nu se reduce la atît, avînd în centru povestea lui Mary Ann Singleton (Laura Linney), o tînără naivă (și *straight)* din Cleveland care își începe, practic, viața pe cont propriu în Oraș – așa cum și-au început-o, în perioada respectivă, nenumărați alți tineri veniți „de la țară". Ca și în *Mad Men* (2007-2015, Matthew Weiner), odată cu evoluția personajelor și trecerea anilor, în film, cît și în realitate, se schimbă, chiar se revoluționează și mentalitățile. În *Tales of the City* mai radical decît în *Mad Men* și cu mai multă atenție acordată minorităților sexuale, dar fără să neglijeze transformările legate de statutul femeii, rolul ei în societate, în viața amoroasă și sexuală.

Dacă *Mad Men* tratează totul mai curînd prin prisma lui Don Draper (Jon Hamm), bărbatul alb heterosexual în plină forță, deci *mainstream,* perspectiva din *Tales of the City* e mai curînd una marginală: cea înțelegătoare, iubitoare, iertătoare, hedonistă și ironică a Annei Madrigal, personajul care le adună laolaltă pe toate celelalte și care se dovedește a fi o femeie trans. Toate personajele se caracterizează printr-o doză de libertate, de nonconformism (Mary Ann îl dobîndește pe parcurs) și chiar autoironie, cît și prin altruism și spirit comunitar. Există o componentă *hippie* a comunității din Barbary Lane, reprezentată cel mai vizibil prin personajul Monei Ramsey (Chloe Webb), fiica Annei Madrigal. Dar nu e singura, și nici cea principală. Cele mai importante cred că sînt dorința de libertate a fiecăruia dintre personaje, spiritul lor de întrajutorare și lupta pentru principiile în care cred. Eroii se luptă să-și construiască vieți personale fără să renunțe la lucrurile în care cred și nici la interacțiunea fundamentală cu ceilalți.

Pentru unii, pleiada de orientări sexuale diverse, precum și discursul explicit despre sexualitate (cu scene așijderea) pot fi șocante. Sigur, punerea acestora în scenă are sens și în sine, dar și simbolic. De pildă, faptul că Anna Madrigal, cea care este inima întregii comunități, e o persoană trans poate fi interpretat și în sensul că acest rol central îi e atribuit unei ființe deschise în mod egal către oricine, imparțială, atotînțelegătoare etc. Iar militantismul diverselor personaje pentru recunoașterea orientărilor lor sexuale diferite în epoci în care acestea erau contestate sau privite ca niște boli poate fi, pur și simplu, o metaforă pentru lupta de ieșire din prejudecăți în general, pentru ruptura cu „binele comun" și „adevărul universal" pe care societatea încearcă să le impună, material și ideologic.

Desigur, asta se întîmpla în anii '80, '90. Și nu în 2019. Ultima serie, cea din 2019, ne catapultează într-o societate a viitorului, cel puțin pentru noi, cei *middle aged,* din România anilor aproape 2020. În care nu se prea mai întrevede nici un *mainstream,* în sens de formulă sexuală, amoroasă și de conviețuire. Totul e posibil, totul e deschis, chiar și varianta de familie „tradițională", cea formată din doi adulți heterosexuali cu doi copii care locuiesc în suburbii.

Pe lîngă asta, să fii *queer,* trans, poli-amoros, să-ți expui trupul imperfect, să fii bătrîn, bogat, sărac, singur – toate sînt permise și mai pentru toate se găsesc soluții. Vrei să locuiești într-o comunitate în care totul se împarte, inclusiv băile? OK. Atunci îți poți închiria o baie, formidabilă, în altă parte. Ești bătrîn, singur și nu mai vezi să citești? OK, atunci apelezi la „Societatea cititorilor", ai cărei membri vin la tine acasă și îți citesc cîteva pagini din ce vrei tu. Vrei să rămîi heterosexual și monogam, întrucîtva convențional și mereu uimit de transformările lumii în care trăiești? Se poate și asta, ăsta-i personajul lui Mary Ann Singleton, interpretat de Laura Linney: am citit despre ea că e precum o perpetuă Alice în Țara Minunilor...

Cristina ȘTEFAN

Filmele din capul nostru

Ce scenarii de film aveți în minte? Horror, thriller, comedie, dramă? Poate chiar documentar? La Uzina Filmelor de Amatori nu e nevoie să aveți studii în domeniul cinematografiei, să fiți scenariști, regizori sau actori profesioniști. Trebuie doar să vă puneți imaginația la treabă și, în numai trei ore, oricine își poate crea propriul scurtmetraj.

Uzina Filmelor de Amatori (uzinadefilme.com) este un proiect internațional al renumitului regizor, scenarist și producător francez Michel Gondry. După Tokyo, New York, Montréal, Paris sau Cannes, a ajuns și la Cluj, unde se derulează în perioada 31 mai – 31 iulie 2019, ca parte a Sezonului România – Franța. Urmărind exemplul lui Jack Black și Mos Def din *Be Kind, Rewind* (2008), instalația oferă vizitatorilor toate resursele necesare pentru realizarea unui film. În clădirea CREIC (Centrul Regional de Excelență pentru Industrii Creative), aflată la periferia orașului, s-au amenajat de la zero săli pentru ateliere, montaj și proiecții, precum și decoruri și recuzita necesară la filmări. Poate participa oricine, gratuit, în cadrul unui grup mic de persoane, cu rezervare în prealabil.

„Distrați-vă și nu vă temeți de greșeli."

„Trebuie să precizez că Uzina Filmelor de Amatori nu a fost gîndită și nu și-a dorit vreodată să funcționeze ca o școală de film. Aș zice că e mai degrabă un context care vine și îți oferă puțin timp ca să te distrezi împreună cu prietenii tăi, dar și șansa de a pune într-un film o experiență personală sau o poveste gîndită și creată chiar de tine. Asta pentru că absolut oricine se poate exprima creativ aici", a declarat Michel Gondry la inaugurarea Uzinei, în cadrul TIFF.

Atenție, se filmează!

„Distrați-vă și nu vă temeți de greșeli: acestea fac parte din joc. Nu uitați că imperfecțiunile vă sînt cel mai bun aliat", stă scris pe un panou cu instrucțiuni, chiar la intrare. Am vizitat expoziția la cîteva zile după deschiderea sa. În doar o săptămînă, mi-au povestit organizatorii, au fost făcute deja 20 de filme, la care au participat și copii, multe horror-uri și comedii, chiar și documentare, cu durata de două-trei minute pînă la 17 minute. Michel Gondry încurajează oamenii să facă filme cît mai lungi, la care să participe toți cei din grup, chiar și cei mai timizi. Toată lumea are cîte ceva de făcut. Se începe cu două ateliere de cîte 45 de minute, în cadrul cărora participanții află de la voluntarii Uzinei ce trebuie să facă: urmărind un protocol, aleg genul și titlul filmului, decid personajele, acțiunea și rolul fiecăruia, și apoi se apucă de treabă. O oră e rezervată filmărilor, folosind o cameră handycam, ușor de folosit pentru oricine. Nu există regizor, doar un cameraman ales de grup, căci se dorește „democratizarea" procesului de creație cinematografică, subliniază Gondry. Se filmează în ordine cronologică, cîte o singură dublă, fără reluări, iar editarea la montaj este minimă: cadrele, neșlefuite, se lipesc pur și simplu. Un flux continuu, așadar, din care oamenii pot învăța cîte ceva despre lumea cinematografiei. La final, participanții fac coperta și se uită la filmul pe care tocmai l-au realizat, pe care-l și iau acasă, pe DVD.

Raluca Pascu este cea care s-a ocupat de elementele de decor, aduse din toate colțurile țării. A avut cîteva indicații de urmat: să creeze atît spații de interior, cît și de exterior, de zi și de noapte, o casă, un restaurant, o mașină, un tren, un spațiu îngust. Amprenta clujeană se vede în unele decoruri: pajiștea și luminițele de la Electric Castle te întîmpină imediat ce intri pe platoul de filmare. Mai încolo, o tarabă se inspiră din tîrgul de vechituri de la Oster, iar cafeneaua a fost modelată după Casa TIFF, avînd în plus, pe pereți, desene originale ale lui Michel Gondry. Un ghișeu de bancă a fost amplasat cu gîndul la o coadă sau la un jaf, „dar apoi oamenii s-au jucat mult și și-au inventat propria poveste, chiar unele la care noi nu neam gîndit inițial", spune Raluca Pascu. O Dacie turcoaz își așteaptă pasagerii, în spatele său rulînd, pe fundal, o șosea, iar alături, o machetă la scară mică poate servi la filmarea unei călătorii. La fel și macheta unei linii feroviare, împreună cu decorul unui interior de tren cu scaune roșii, de pluș. Un hol îngust, decrepit, e plin de afișe și mesaje lăsate de „locatari". Interiorul modern al unei case – dormitor, sufragerie și bucătărie cu mobilier IKEA, cărți despre Persia antică sau CD-uri Scorpions – cuprinde și un televizor vechi, cu mileu deasupra și un rechin din lemn în locul clasicului pește din sticlă. Mai găsiți aici o sală de curs, un interior de discotecă, completat de luminile unui discobol, și un atelier de pictură cu un tablou original, împrumutat de la artistul clujean Flaviu Moldovan.

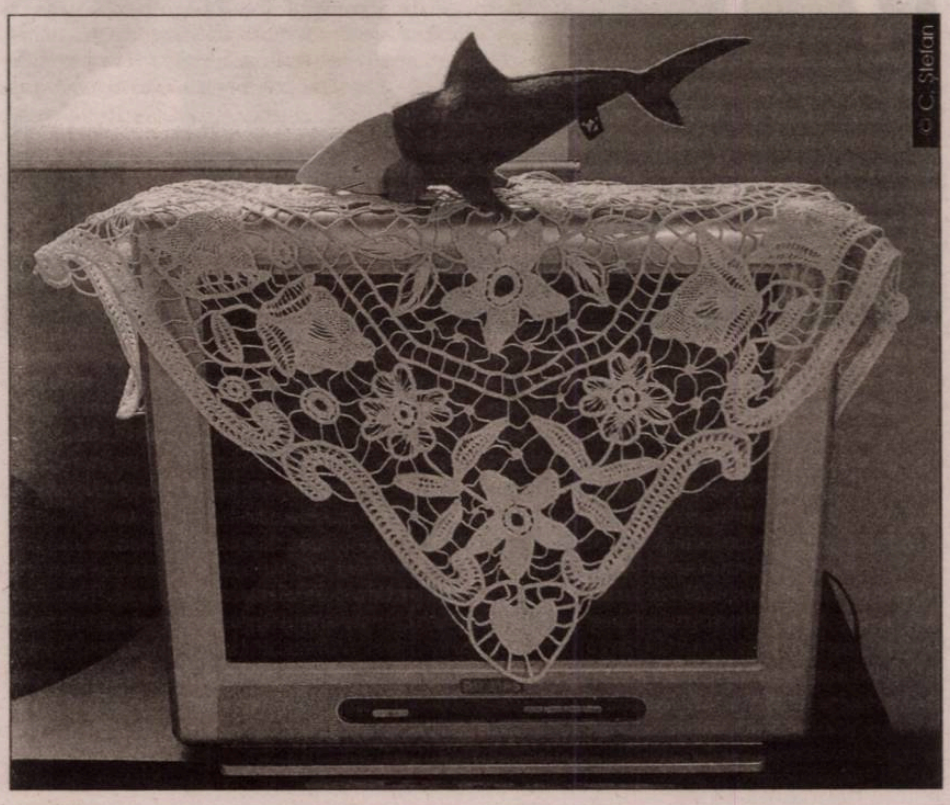

O casă, un restaurant, o mașină, un tren, un spațiu îngust.

V-am dat deja idei?

Una dintre săli e plină cu DVD-uri, copertele participanților la Uzină fiind aranjate pe rafturi alături de filme precum *Mad Max, Melancholia, 4 luni, 3 săptămîni și 2 zile* sau *Despre oameni și melci*. Ce titluri au ales participanții de pînă acum la Uzină? Iată, între altele: *O cafea?* (cu coperta pătată, firește, de cafea), *Contratimp, Un film despre nimic, Sîntem aici* (cu steagul-curcubeu LGBT), *Vacanță cu peripeții, Simplu om* sau *Eternal Sunshine of the mic cu mustar*.

De sus, dinspre sălile de atelier, se aud rîsete. Urcînd, am dat de un grup de voluntari la TIFF, veniți aici să se destindă puțin (căci, așa cum îmi spune Radu, unul dintre ei, în perioada festivalului sînt atît de ocupați încît se întîmplă să nu apuce să vadă vreun film). Tinerii au ales să facă un film care îmbină elementele horror cu cele de comedie, intitulat *92¼% chance of rain*. Scenariul se schimbă cu rapiditate în discuțiile lor: printre alte idei, Andreea Esca și Pavel Bartoș sosesc la Cluj, speriați de furtuna care amenință Electric Castle. Se fac glume și se rîde zgomotos. Un băiat propune un personaj cu numele Viorica-Vasilica. Ajunși la partea de atribuit roluri, tinerii își asumă rapid alte identități: o fată pe nume Alexandra vrea să o cheme Alex Tudor. Sala reacționează: „Dar e nume de băiat!" „Știu!"

Ajunși pe platoul de filmare, își dau seama că s-ar putea să le fie greu să interpreteze bine din prima, așa că repetă puțin înainte. Urmăresc fiecare pas din scenariul scris dinainte pe hîrtie, căci timpul e foarte scurt și trebuie să se grăbească. Faptul că nu pot tăia sau edita la montaj îi frustrează puțin, dar joacă natural și izbucnesc în hohote de rîs la finalul cîte unei scene. Își dau seama că trebuie să vorbească mai tare decît sînt obișnuiți, ca să se audă bine pe cameră. Folosesc o perucă neagră drept porumbel-animal-de-casă, cîntă în mașină, înghesuiți, și improvizează pe parcurs. Tinerii sînt atît de preocupați de ce fac, încît uită să facă poze sau filmări cu telefonul. Idei vin din toate părțile, iar scenariul mai suferă cîteva modificări: „Bun, și care e punctul culminant al acestui *story?*" „Cine e *stalker*-ul?" „De ce mergem la Bonțida?" „Pentru că avem decorul!" „Hai mai bine să mergem la bar cu trenul!" „Să nu uităm de elementele horror și de comedie, să le accentuăm." Nu vă dezvălui finalul, căci puteți viziona singuri filmul, chiar la Uzină.

Sfîrșit

Așa se face un scurtmetraj în doar trei ore. Mai bun sau mai slab, rezultatul final nu contează atît de mult, crede Michel Gondry. Pentru regizorul francez, importante sînt procesul, imaginația, creativitatea și distracția. Și, mai ales, șansa oferită oamenilor de a-și crea propria sursă de *entertainment*, în loc de a fi simpli consumatori.

Mirella PATUREAU

La teatru, lumea începe cu o întrebare: De ce?

● *Why?*, text și regie de Peter Brook și Marie-Hélène Estienne, Théâtre des Bouffes du Nord, Paris, 19 iunie – 13 iulie.

Cînd în urmă cu patru ani, la 90 de ani, Peter Brook venea pe scena de la Bouffes du Nord cu un nou spectacol, *Battlefield,* un soi de *remake* după *Mahabharata,* spectacolul său fetiș, presa se grăbise să parafrazeze, fără multă originalitate, despre o posibilă ultimă bătălie a lui Brook. *Battlefield* rezuma și concentra întreaga estetică brookiană, platoul scenei gol, acoperit de covoare orientale, cîteva bastoane de bambus, și mai ales lumina ce scălda în valuri roșiatice sala și scena, ca în aceeași cavernă magică. Un spațiu unic, al tuturor miturilor teatrale, sală ruină, martor al unui trecut splendid, unde vechiul și noul coexistă. Am crezut chiar acum patru ani că pot descifra o valoare testamentară a spectacolului. Maestrul, ca și personajul central, se pregătea să se retragă în adîncurile pădurii, lăsîndu-ne mesajul operei sale, dar păstrînd încă o cale deschisă către noi. El preciza, de altfel, într-un interviu că spectacolul nu trebuie citit sub semnul nostalgiei, ci dimpotrivă, ca un mod de a se implica în prezent, de a se simți responsabil. Aveam deci multe motive să credem că *Battlefield* era într-adevăr ultima bătălie pe care Brook o purta pe scenă și momentul ascundea o emoție specială, „Portretul artistului la adînci bătrîneți". Din fericire ne-am înșelat, a urmat anul trecut *Prizonierul,* în aceeași estetică simplă și liberă, jucat în engleză, limba sa maternă. Poveste cu iz de fabulă orientală, unde era vorba totuși de un dublu incest și de o crimă, apoi de iertare și de rezilienţă sau de reconstrucție. Eram din nou undeva la marginea unei păduri misterioase, într-un ținut ce ar putea fi mitic, dacă nu ar fi vorba în treacăt de avioane sau de o fată ce pleacă să facă studii de medicină. Și iată că Brook revine astăzi, în pragul celor 94 de ani, cu un nou spectacol, *Why?*, co-semnat tot cu Marie-Hélène Estienne, colaboratoarea sa fidelă de cîțiva ani. Pecetea e aceeași, un spectacol simplu în aparență, dar extrem de dens și de puternic. E vorba despre teatru, sau despre viață și teatru. Scena e degajată, un covor imens în mijloc. Actorii, cu tîmple cenușii, Hayley Carmichael, Kathryn Hunter și Marcello Magni, așezați sau în picioare, cu foi de hîrtie în mînă, citesc sau joacă liber, ca și cum spectacolul e încă pe cale să se facă sau să se inventeze. Un joc actoricesc extrem de exact, un caleidoscop de stări și de culori pe care și le trec lejer de la unul la altul, într-o complicitate totală cu textul, sărind din citat în citat, cu regia ce se înfiripă din cîteva umbre și lumini, construind treptat un spectacol de un dramatism intens. Începutul e plin de umor. Citesc prima pagină din Biblie despre Dumnezeu care a creat lumea în șase zile și duminica pentru odihnă, ceea e înseamnă că a creat plictiseala. Ce să facă în această zi suplimentară? O actriță ridică mîna. „Să se facă lumină, *fiat lux!*" Apoi se corectează, nu, asta a

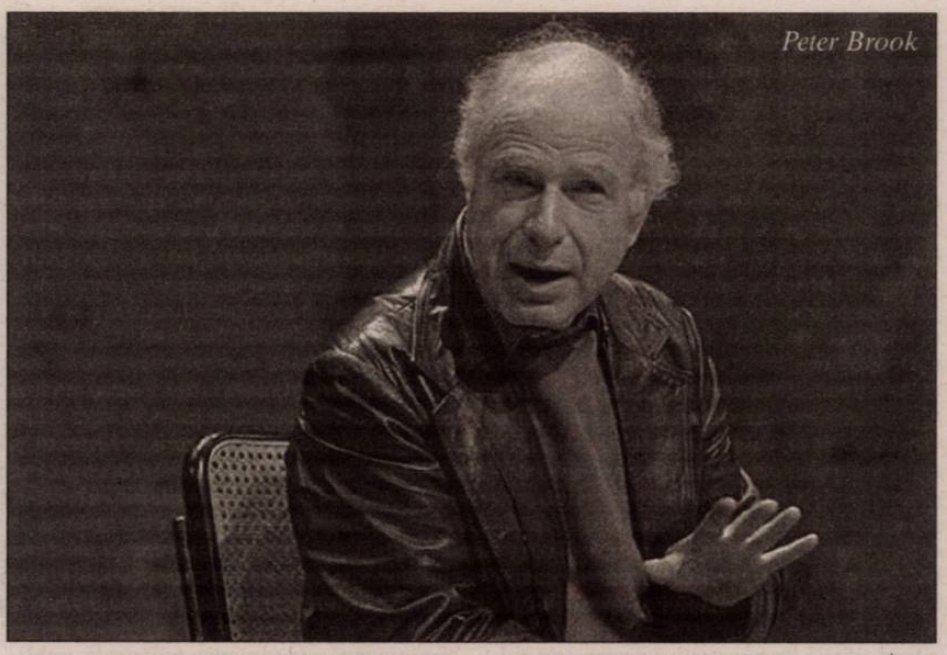
Peter Brook

mai spus. Și dintr-odată, ca o iluminare, actorul-Dumnezeu se urcă pe un scaun și proclamă: Să se facă teatru! Apar astfel o droaie de meserii, actori, regizori, directori, atașați de presă etc. Dar cine va dirija totul? – iată un pretext de zîzanie. Se face iar apel la Dumnezeu care le transmite un mesaj misterios, scris pe o hîrtie ascunsă într-un sipet: *Why?* De ce? Și astfel sîntem propulsați într-o serie de întrebări din lumea teatrului, ca existență și esență! Cei trei se vor întreba de ce și cum au devenit actori, la ce și-au consacrat viața, de ce, întrebarea revine după fiecare afirmație. De ce facem teatru, cui ne adresăm, despre ce vom vorbi. De fapt, o călătorie de-a lungul secolului trecut,

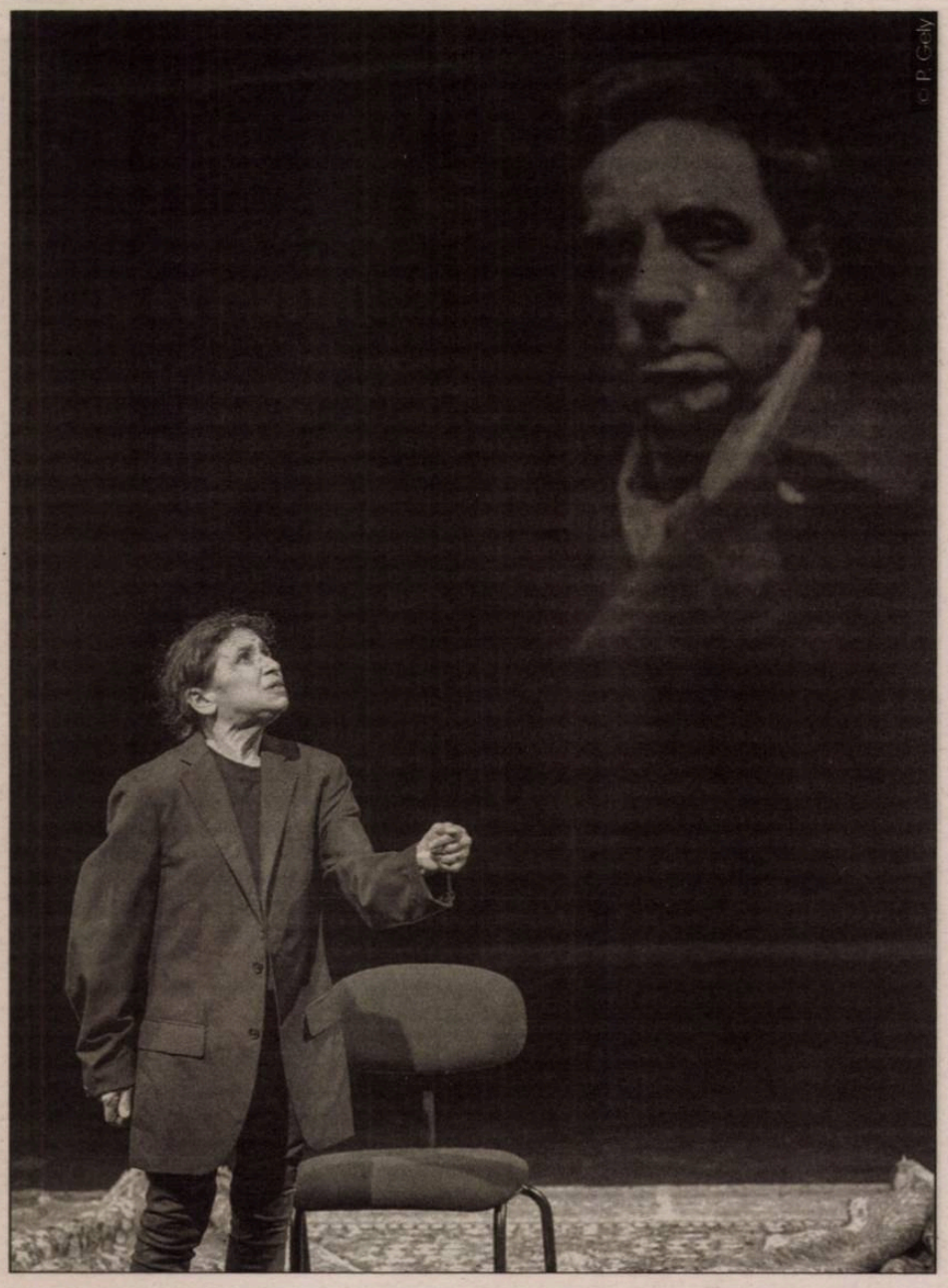
© P. Goly

Un joc actoricesc extrem de exact, un caleidoscop de stări și de culori pe care și le trec lejer de la unul la altul.

cel al regiei, unde întrebările au devenit importante, periculoase, și discuția alunecă firesc către figura unui regizor emblematic al ultimului secol, Vsevolod Meyerhold, și destinul său tragic. Brook e fascinat de el, fără să se identifice însă cu el. E un soi de omagiu de la egal la egal. Mai întîi recapitulăm principalele etape, inovațiile teatrale, exercițiile de biomecanică ilustrate de jocul corporal al celor trei actori, în vreme ce pe un ecran, în fundal, sînt proiectate ca niște umbre imaginile originale cu exercițiile meyerholdiene. Citate celebre despre construcția personajului sau a emoției, care trebuie creată în spectator și nu să covîrșească actorul, spre deosebire de metoda retrăirii stanislavskiene. Mai întîi mișcarea, apoi emoția și nu invers, „văd un urs, fug și apoi mi-e frică", și nu invers, spune Meyehold, adică mi-e frică și atunci fug... Sînt citate apoi marile spectacole meyerholdiene, *Revizorul, Pădurea*, *Încornoratul magnific,* colaborarea cu Maiakovski și sinuciderea sa și primele atacuri ale Puterii. (O nuanță față de ce se afirmă aici, nu, turneele de la Paris sau la Berlin, în ciuda receptării lor entuziaste de către oameni de teatru ca Charles Dullin, larg citat și „jucat" în spectacol, sau Louis Jouvet, nu au fost un succes. Prezent la Berlin în 1931, cu ocazia unui alt turneu, Haig Acterian a fost mai puțin entuziast. Asistă la o repetiție cu *Revizorul:* „Actorii sînt minunați. Regizorul are aerul unui maior care comandă un batalion sovietic". Și mai departe, subliniind caracterul novator al teatrului său: „El dărîmă tot ce ține de tradiție. Astăzi un spectacol de Meyerhold nu are nici cortină, nici decoruri. Cîteva suprafețe geometrice sînt tot ce e pe scenă. (...) Biomecanica raționalizează mișcarea. Actorul lui Stanislavski avea ca principală sursă de inspirație datele psihologice, actorul biomecanic are ca principală regulă știința de a se servi de corpul său, instrument unic". H. Acterian recunoaște, aportul lui Meyerhold e colosal, dar îl preferă pe Stanislavski. În *Vremea*, 24 mai 1931, semnat Hiatus.) Ajuns în momentele finale, spectacolul lui Brook dramatizează datele, imposibil de evitat un anume sentimentalism. Tragismul ultimelor scrisori, între Meyerhold și soția sa, Zinaida Reich, asasinată în condiții terbile, aduc o emoție evidentă. Pe ecranul din fundal sînt proiectate cîteva imagini difuze, Stalin și ultimele fotografii ale regizorului, clișee din închisoare, profil și față, un om bătrîn și torturat. Este citită și ultima sa scrisoare, înainte de execuție, în care se delimitează de toate falsele acuzații smulse sub tortură, o teribilă istorie a teatrului în anii '30, între avangarde revoluționare și teroare politică. O coincidență: cu două zile înainte am asistat la Grand Palais, în cadrul expoziției *Roșu. Artă și utopie în țara Sovietelor, 1917-1953,* la o conferință despre Meyerhold, susținută de Beatrice Picon-Vallin, autoarea unor lucrări esențiale dedicate regizorului rus, care a tradus și publicat în patru volume scrierile sale despre teatru, texte binecunoscute și folosite de Brook. Teatrul este o armă periculoasă, scrisese Meyerhold pe vremea cînd lansase lozinca lui *Octombrie teatral* sau a revoluției teatrale, dar o armă, ca întotdeauna, cu două tăișuri...

De ce fac teatru, se întreabă Peter Brook prin acest spectacol, și răspunsul e simplu și complicat în același timp, ca această călătorie, dramatică, lejeră și plină de tîlc. De ce îl iubim pe Peter Brook? Pentru că fără el teatrul ar fi mai sărac și lumea prea plicticoasă!

***Mirella Patureau** este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l'Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

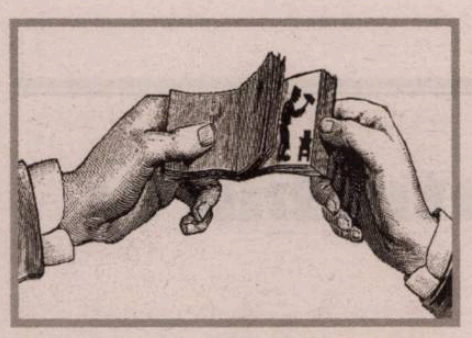

Marius CHIVU

feedbook

Ce citesc elevii

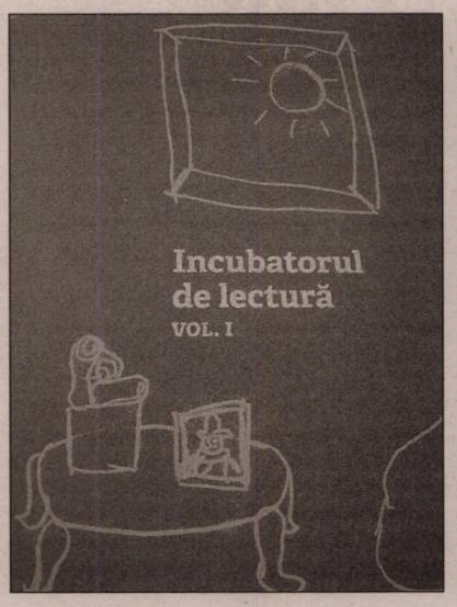

Declarațiile săptămînale ale miniștrilor Educației și Culturii (oricare ar fi aceștia, mereu alții, mereu incompetenți), laolaltă cu cifrele statistice din ultimii ani, arată limpede că învățămîntul românesc este în colaps: o treime din tinerii în vîrstă de 18-24 ani nu reușesc să absolve gimnaziul (41% în localitățile rurale), rata de analfabetism funcțional a celor care reușesc să absolve liceul este de peste 40% (cea mai ridicată din UE), dar, deși are cel mai ineficient ciclu de învățămînt de bază, România alocă tot mai mulți bani pentru sistemul universitar (peste media europeană).

Într-o țară în care există 16.000 de biserici și doar 6000 de școli și 160 de librării, 42% din români nu citesc nici măcar o singură carte pe an, 69% nu împrumută niciodată cărți de la bibliotecă, iar 61% nu accesează niciodată arhivele digitale ale bibliotecilor și nici nu descarcă cărți de pe Internet. Cum am scris și cu altă ocazie citînd cifrele *Barometrului de consum cultural 2017,* realizat anul trecut de Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală și subintitulat „Cultura în pragul Centenarului Marii Uniri: identitate, patrimoniu și practici culturale" (este disponibil pe Internet la descărcare gratuită, dacă vreți să vă oripilați): doar 4% din români pun zilnic mîna pe o carte, doar 9% citesc o dată pe lună și doar 6,8% merg măcar o dată pe an la bibliotecă să împrumute cărți.

Practic, aproape jumătate din tinerii care trec prin sistemul preuniversitar nu reușesc să înțeleagă și să comenteze un text citit și nici nu știu care ar putea fi beneficiile lecturii, astfel că, odată ce termină gimnaziul, majoritatea covîrșitoare nu mai pune niciodată mîna pe o carte, cumpărată sau împrumutată pe cont propriu. Tehnic vorbind, școala românească produce analfabetism funcțional pe „bancă" rulantă.

Însă, în timp ce școala a ajuns cel mai eficient sistem de compromitere a cititului (să reamintesc aici că anul școlar 2018 a început fără manuale, după ce s-a încercat să se renunțe la manualele alternative?), prin donațiile de carte, cluburile de lectură pentru copii și turneele în școli cu autori, editurile fac singure mai mult pentru promovarea lecturii decît o face statul român care, în chiar „Anul Cărții", pare să fi abandonat cu totul responsabilitatea de a-și educa tinerii cetățeni. Doar datorită acestor inițiative private și, mai ales, pasiunii și devotamentului individual al unor profesori, în anumite școli din țară, „cetitul cărților" încă mai este considerată „cea mai frumoasă și mai de folos în toată viața omului zăbavă". Unii profesori organizează cluburi de lectură în școli, solicită editurilor donații de cărți pentru biblioteci, îi învață pe copii să-și facă propriile reviste literare, invită scriitorii să vină să le vorbească la clasă despre cărți și literatură, despre citit și scris.

Acești profesori sînt pilaștrii lecturii în școli și am avut bucuria să cunosc o mică parte din aceștia în întîlnirile mele cu elevii unor școli de pe tot cuprinsul țării, de la Timișoara la Iași și Chișinău, și de la Bistrița la Tulcea prin București (zonele Berceni, Nicolae Titulescu și Voluntari). Reviste precum *Spre Lumină* și *Alecart* (Colegiul Național și Colegiul Național de Artă „Octav Băncilă" din Iași), *Aspirații literare* (Colegiul Dobrogean „Spiru Haret" din Tulcea), *Zona Nouă* (Sibiu), *Generația Nouă* (Bistrița) sau *Incubatorul de lectură* (Școala 113 din Berceni, București) ș.a., Asociația „Point of View 21" (Bistrița) sau Societatea Postmilenială (București) care organizează evenimente culturale publice cu adolescenți, ca să dau doar aceste exemple dintr-o mulțime, toate acestea întreține pasiunea pentru citit și scris și stimulează creativitatea artistică *în ciuda* sistemului de învățămînt.

De fiecare dată cînd am avut ocazia să mă întîlnesc cu astfel de elevi, le-am cerut să-mi facă, ei mie, recomandări de lecturi cu cărțile lor preferate și niciodată, dar niciodată, n-am fost dezamăgit de listele cu cărți primite. Dacă cifrele statistice legate de practica lecturii sînt îngrozitoare, în școli încă mai există oaze de cititori cu gust literar (care sper să supraviețuiască absolvirii) și, implicit, speranța că viitorul cărților nu este pe deplin compromis. Dacă parcurgi listele cu cărțile preferate ale elevilor de gimnaziu și de liceu pe care i-am întîlnit numai anul acesta, vei avea, pe de o parte, imaginea unor tineri cu gusturi excelente pentru literatură, iar pe de altă parte, imaginea inadecvării absolute a manualelor de literatură care se adresează tinerilor de azi cu bibliografii anacronice, neinteresante, nestimulatoare.

Căci iată ce mi-au recomandat să citesc elevii liceelor bucureștene (ordinea e aleatorie, iar titlurile cărților, neimportante, mai ales că unii autori figurează cu mai multe cărți): străini – Albert Camus, Platon, Tolstoi, Bulgakov, Bukowski, George Orwell, Ray Bradbury, Murakami, Orson Scott, Chuck Palahniuk, Markus Zusak, Ruta Sepetys, Leonard Gershe, Alan Moore, Randall Munroe, G.R.R. Martin, J.R.R. Tolkien sau David Eagleman; români – Caragiale (nuvelele) și Blecher. Liceenii din Bistrița mi-au recomandat: scriitori străini – John Fowles, Matt Haig, John Green, F. Scott Fitzgerald, Éric-Émmanuel Schmitt, Stephen King, G.R.R. Martin, Sydney Sheldon, M. Scott Peck, Jostein Gaarder, Roberto Bolaño, E. Lockhart, Francesc Miralles, John Williams, Han Kang sau Simone de Beauvoir; români – Tudor Chirilă.

Cît despre elevii din Chișinău ai liceelor „Spiru Haret" și „Mihai Eminescu", întîlniți recent cu ocazia activităților din cadrul Festivalului „Zilele literaturii române la Chișinău" (21-24 mai), aceștia mi-au oferit ditamai listele cu scriitori străini (spicuiesc): Orwell, Bulgakov, Tolstoi, Dostoievski, Carlos Ruiz Zafon, Kazuo Ishiguro, Stephen King, Mo Yan, García Márquez, Orhan Pamuk, Pasternak, Hesse, Kazantzakis, Balzac, Longus, Yukio Mishima, Viktor Pelevin, Evgheni Vodolazkin, Patrick Modiano, William Golding, Lee Harper, Elif Shafak, Murakami, Umberto Eco, Ayn Rand, Ray Bradbury, Patti Smith, Irvin D. Yalom, Salinger, Flaubert, Oscar Wilde, Bukowski, Ian McEwan, Nabokov, Tracy Chevalier, Stefan Zweig, José Saramago, Daniel Keyes, Dai Sijie, Yeonmi Park, Lucy Keating, Éric-Émmanuel Schmitt, Markus Zusak, Dan Brown, Thomas Harris, Hermann Hesse, W.S. Maugham sau H.G. Wells. Dar și cu scriitori români: Tatiana Țîbuleac, Mircea Cărtărescu, Ruxandra Cesereanu, Oleg Serebrenian, Rebreanu, Florin Iaru, Dan Lungu, Ioana Pârvulescu, Eliade, Noica, Ierunca, Steinhardt, Mihail Drumeș sau Nicolae Dabija.

Fără a avea relevanța unei statistici, remarc totuși puținătatea scriitorilor români pe aceste liste, dar și gusturile excelente pentru literatura străină, reprezentată, cu cîteva excepții, de scriitori comerciali sau de gen, de nume solide (inclusiv de non-ficțiune), mai puțin clasice, preponderent contemporane și, mai ales, din culturi variate. Citind preferințele adolescenților de azi, cărora școala încă nu le-a anihilat pofta lecturii, mă gîndesc că, poate, nu e totul în zadar.

Publicitate

● **Paul Milata, *Între Hitler, Stalin și Antonescu. Germanii din România în Waffen-SS*, traducere de Nadia Badrus, Editura Schiller, Sibiu, 2018.**

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Punctul de cotitură a istoriei germanilor din România

Fotografia alăturată este făcută la biserica evanghelică fortificată din Viscri, satul transilvănean devenit faimos odată cu vizitele dese de aici ale lui Charles, prințul moștenitor al coroanei britanice. Este de fapt fotografia unei plăci comemorative cu numele locuitorilor satului care și-au pierdut viața în evenimentele din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Toți au nume germane, pentru că pe atunci satul era unul (aproape) exclusiv de sași. O doamnă de la intrarea în biserică îți explică amabilă că în dreptul fiecărui nume este numărul casei din sat în care a locuit cel căzut, iar numele înșirate sub crucea din coloana dreaptă sînt ale deportaților în URSS – și de aceea printre ele apar și unele de femei. Dar unde au căzut cei menționați, pe ce front anume au luptat, de partea cui au fost în timpul războiului care întîi i-au aliat și apoi i-au opus pe români și pe germani – nu am aflat. Pentru asta probabil că îți trebuie o carte unică în felul ei, apărută recent și în românește: *Între Hitler, Stalin și Antonescu. Germanii din România în Waffen-SS*, scrisă de Paul Milata.

Cartea pune în context unele informații inedite nu doar pentru istoriografia germanilor din România, cît și pentru istoria în ansamblu a României. Subiectul devine astfel sensibil nu atît pentru germani, mai obișnuiți cu exercițiile de sinceritate față de o epocă dificilă, cît pentru români, a căror istoriografie a trecut recent prin cabina de machiaj comunistă.

Aproximativ 2000 de germani din România au fost gardieni în lagărele de concentrare naziste.

Astfel, autorul arată că aproximativ 63.000 de germani din România s-au oferit voluntar în timpul războiului să facă parte din „armata externă" a Germaniei naziste, Waffen-SS.

Numărul e mare din mai multe perspective. Cu totul, la sfîrșitul lui 1942, în armata română erau înrolați 27.000 de germani din România. A urmat dezastrul de la Stalingrad și din aceștia aproximativ 10.000 de supraviețuitori au trecut la germani. La recrutarea din anul următor, alți 50.000 de germani din România au preferat să intre mai degrabă în slujba lui Hitler decît în cea a lui Antonescu. Succesul recrutărilor germane a fost mare în România, spre deosebire, de exemplu, de Ungaria, unde trăia o minoritate germană comparabilă cu cea din România. Dar în Ungaria, după Stalingrad, nu s-a mai pus problema mobilizărilor, spre deosebire de ceea ce s-a întîmplat în România.

Paul Milata identifică mai multe cauze pentru opțiunea majoritară germană din România privind stagiul militar din timpul războiului. A fost vorba de propaganda nazistă, de identificare a națiunii cu regimul, de folosire a minorităților germane pe post de cap de pod pentru expansiune. Genul de argument cu care și Stalin spunea că teritoriul în care ajunge Armata Roșie devine comunist. A fost și tratamentul pe care Bucureștiul l-a aplicat minorităților, inclusiv celei germane, în perioada interbelică. A fost și antibolșevismul minorității germane, după cum au fost și argumente de ordin pragmatic: solde bune, echipament, hrană, disciplină. Și a fost și deplina înțelegere dintre guvernele din cele două țări, care au colaborat strîns pentru desfășurarea ordonată și legală a recrutărilor.

Autorul pornește însă și pe urma recruților. Din coroborarea datelor de arhivă și a celor din alte lucrări, a găsit că germanii din România au ajuns în multe locuri, pe front sau în spatele frontului. Dar, a calculat el, aproximativ 2000 de germani din România au fost gardieni în lagărele de concentrare naziste. Mai mult, peste jumătate dintre aceștia, pînă la trei sferturi dintre ei, au ajuns la un lagăr de exterminare. El dă și cîteva exemple: dr. Victor Capesius a fost farmacist-șef la Auschwitz, iar dr. Fritz Klein a fost medic la Auschwitz-Birkenau, Neuengamme și Bergen-Belsen.

Pe front au murit aproape o treime dintre recruții germani din România, iar acasă s-a mai întors doar unul din cinci. Ceilalți au format în Germania nucleul „bulgărelui de zăpadă" al reîntregirii familiilor, emigrărilor din timpul comunismului și exodului german din România din anii 1990-1992. A fost și deportarea în URSS a celor aproximativ 75.000 de germani, imediat după război, unde au murit alți 10.000 de oameni. Ca pedeapsă a noului regim, și deportarea a fost un efect imediat al înrolărilor în SS. Astfel că Paul Milata pare să aibă din plin argumente atunci cînd arată, în concluzie, că intrarea în Waffen-SS „este punctul de cotitură a istoriei germanilor din România".

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

PUBLICITATE

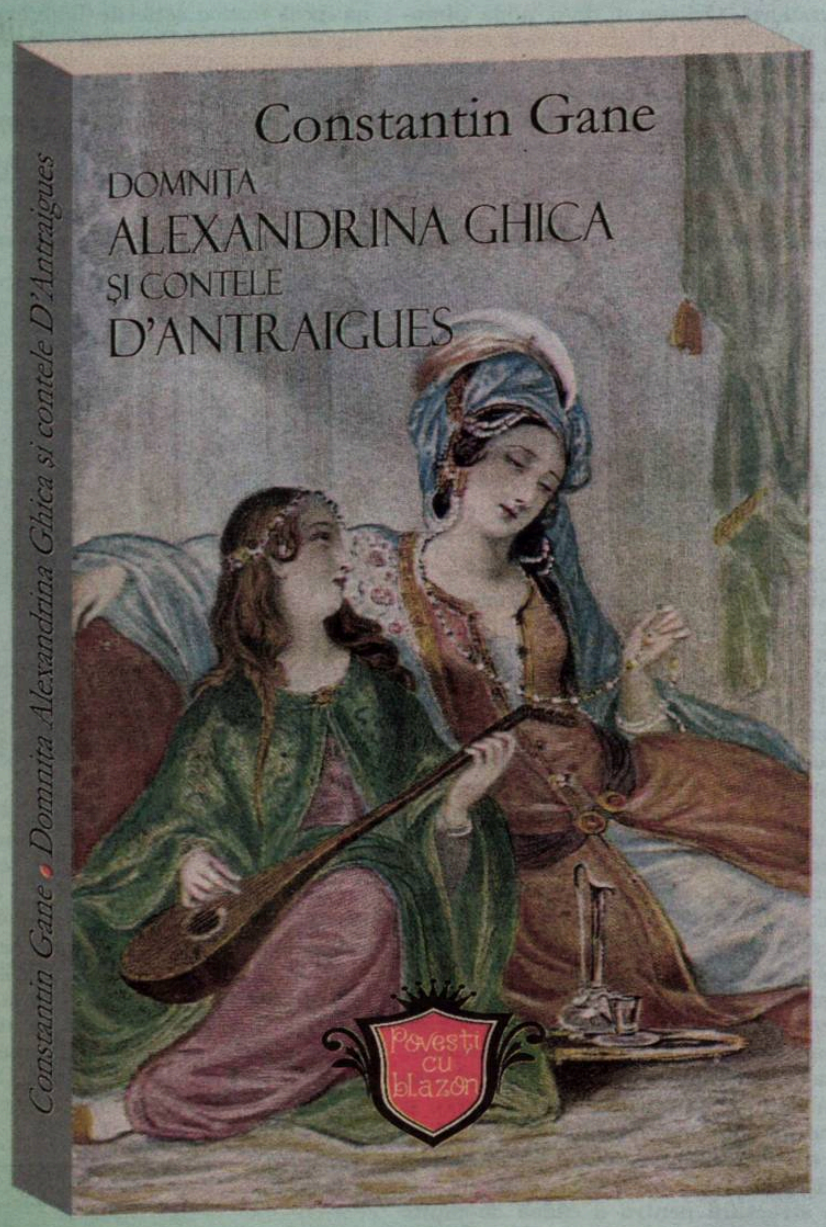

adevărul îți prezintă

Călătoriile unei domnițe din Moldova

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

De luni, 15 iulie

preț pachet ziar + carte 15 lei

Victor MOROZOV

dilematograf

Un alt film cu un criminal în serie

● ***Der goldene Handschuh / Mănușa de aur* (Germania-Franța, 2019), de Fatih Akin.**

În afară de subiect – viața și peripețiile unui criminal în serie, *Der goldene Handschuh / Mănușa de aur* nu are mai nimic în comun cu filmul lui Lars von Trier *The House That Jack Built*, distribuit în România tot anul acesta: nici îndrăzneala lui von Trier de a abandona simpla observație a unei rutine morbide pentru o pătrundere (la propriu) în mintea ucigașului; nici curajul de a duce fascinația deja tocită pentru astfel de figuri tenebroase ale istoriei la ultimele ei consecințe – adică la trasarea unor paralele plauzibile, oricît de scandaloase, între *gestul de a ucide* și *gestul de a crea* – deci, între crimă și artă; și nici măcar dorința de a polemiza fie și parodic cu alte filme ale genului sau cu alte clișee ale genului – ici o replică ironică de tipul „Nu e bine să te urci în mașina unui necunoscut, poate dai peste un criminal în serie", care se adevărește peste puțin timp, colo o dîră de sînge lăsată pe șosea și mai apoi ștearsă ca prin minune de ploaie. Există, în astfel de momente, ceva ce îi scapă complet lui Fatih Akin: un umor salvator, nebunesc, care mai alungă din duhoarea de cadavru, basculînd filmul iar și iar în alte zone decît cea pur voyeuristică: Jack nu ucidea doar ca să oripileze spectatorul, ci și – la fel de important pentru von Trier – pentru a filosofa pe seama actului, pentru a analiza implicațiile estetice ale gestului, în fine, pentru a-l extrapola și a-l îmbogăți cu sens.

În lumina acelui film, *Mănușa de aur* pare mult mai convențional: un *biopic* despre ucigașul german Fritz Honka, bazat pe bestseller-ul publicat de Heinz Strunk în 2016. Filmul urmărește traiul lui Honka în nocturnul Hamburgului din anii '70, însă, așa cum alege Akin să spună povestea, „trai" pare un cuvînt prea generos pentru personajul său: la ani-lumină de lumea crispată, obligatoriu respectabilă, din precedentul film al lui Akin *Aus dem Nichts / În ceață*, Honka face parte dintr-un univers *underground* al celor *laissés-pour-compte* în societatea germană postbelică. Beți, nemernici, libidinoși de ocazie – sau pur și simplu neajutorați – populează acest marasm cotidian, ceea ce, oarecum paradoxal, contribuie la a ni-l face mai atașant și mai viu decît morala revanșardă, cinică din *În ceață*.

Asta și pentru că *Mănușa de aur* (după numele barului în care Honka își bea zilele, agățînd femei pe care apoi le omoară în apartamentul său) e, per total, un film mai interesant decît *În ceață*, fie doar și pentru ce ar fi putut să reprezinte: o explorare originală, provocatoare a păturilor umane abisale, o elegie „scandaloasă" pentru un trai necomplexat de rigori sociale, departe de privirile acuzatoare ale celor bine poziționați în ierarhia societății. În schimb, Akin nu pare deloc interesat de fauna filmului său, pe care o expune doar pentru *pitorescul* ei (femei obeze, bărbați cu dinți cariați – totul caricaturizat), și nici nu reușește să formuleze, prin dezgroparea acestei fișii neobservate de lume din trecut, vreo critică la adresa unui prezent injust față de marginali. Aroganța regizorală pune greșit accentele: barul e filmat ca o speluncă de joasă speță, în timp ce clienții săi nu apar decît ca simpli ratați.

Această ocazie ratată de solidarizare cu cauza perdantă dă, totuși, cele mai ofertante momente ale filmului: bălmăjeli, insulte și încercări chinuite de interacțiune pe care Jonas Dassler, foarte abil în rolul lui Honka, le pune la bătaie în bar. Condus mai mult de scenografie – apartamentul lui Honka e de-a dreptul sordid – decît de mizanscenă, filmul insistă să redea din belșug *modus operandi*-ul haotic al lui Honka: frustrat sexual și profesional, omul se răzbună pe femei vulnerabile, terminate, care au pierdut totul și nu pot opune nici un fel de rezistență. Oricum ai da-o, pilda filmului e destul de tulbure: ce rost mai are, în anul 2019, un film ce îi refuză din start victimei orice fărîmă de demnitate? În cazul acestui spectacol ieftin-provocator, secvențele observaționale ale lui Akin, în care camera stă imobilizată pe trepied, voyeurist, tăind doar cînd e cazul, devin o mostră a abjecției. E, de fapt, opusul filmului lui von Trier, care funcționa prin metalimbaj și distanțare critică: Akin bagă degetul în ochi. Și e foarte ciudat cum, în plină epocă *#metoo,* astfel de filme, expresie a cine știe cărei defulări – a se vedea mai ales cazul Abdellatif Kechiche –, își fac loc încet, dar sigur, prin festivaluri.

Mănușa de aur rulează în cinematografe din 21 iunie.

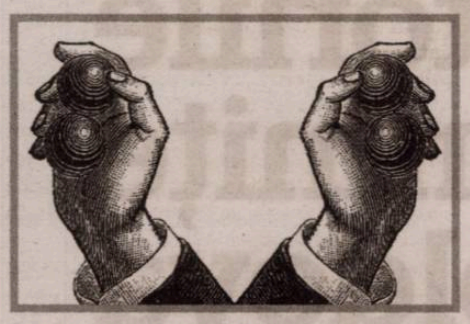

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Paranoid Android

● **Thom Yorke, *ANIMA*, XL Recordings, 2019.**

„Show me the money, / Party with a rich zombie, / Suck it through a straw, / Party with a rich zombie, / Crime pays, she stays / In Kensington and Chelsea, / And you have to make amends, / To make amends to me." Basul pulsează într-un punct oarecare al *hardcore continuum*-ului lui Simon Reynolds. „Am început să internalizăm ceea ce spun noile tehnologii despre noi și să actăm în consecința acestui fapt. Îmi este din ce în ce mai clar că motivul pentru care îl putem privi relaxați pe Boris Johnson mințindu-ne cu nerușinare, promițînd ceva despre care știm cu certitudine că nu are cum să se întîmple este acela că nu trebuie să ne conectăm direct cu el, pentru că nu e decît un banal avatar. Doar un tip cu o frizură stupidă, agitînd un steag. Asta, OK, pare amuzant! Dar consecințele faptelor sale nu sînt reale. Consecințele lucrurilor pe care le facem cu toții nu mai sînt reale. Putem rămîne anonimi, undeva în spatele lor. Ne trimitem avatarurile să abuzeze și să otrăvească lumea, iar apoi le retragem discret, într-o anonimitate totală." Dacă era nevoie de o decriptare a narațiunii celui mai nou album lansat de *frontman*-ul formației Radiohead, Thom Yorke, o aveți citată înainte, dintr-un interviu cu Zane Lowe, omul de la Beats 1, stația de radio a Apple. Nu știu dacă Boris Johnson locuiește în Kensigton sau Chelsea, dar Yorke a internalizat cu destulă dexteritate un limbaj al muzicii electronice care, chiar dacă nu trece dincolo de referențialitate, funcționează la nivel de improvizație. Nici o noutate, o făcea acum destulă vreme chiar cu Radiohead. Și nu mă refer aici la ubicuul *OK Computer,* cît la deconstructivistul, privit prin lentila muzicii electronice contemporane, *The King of Limbs*. *ANIMA,* cel mai nou LP solistic al englezului, are, programatic, mai multe în comun cu acesta decît cu precedentele opere pe cont propriu, *The Eraser* (2006) și *Tomorrow's Modern Boxes* (2014). Dacă, în 2011, *TKoL* încerca – reușind doar fragmentar – să capteze *Zeitgeist*-ul unei ere care începuse cu revoluționarul *Untrue* al lui Burial și cu nu mai puțin revoluționarul (chiar dacă din cu totul alte motive) *In Rainbows, ANIMA* pare a fi oglinda în care amintitul *Untrue* se privește pentru a nu se mai recunoaște. Spuneam undeva că această operă poate fi albumul pierdut al unui Burial absolvent al Universității din Exeter (locul în care Yorke și-a făcut studiile) – în locul fluidului *landscape post-postindustrial* în care reverberează la propriu cea dintîi capodoperă lansată de Hyperdub-ul lui Steve Goodman. Yorke și mîna sa dreaptă în această afacere, producătorul Nigel Godrich, decupează o infinită simfonie *loop*-istă, condusă de *falsetto*-ul irecuperabil al vocalistului de la Radiohead; acolo unde Burial turna empatie, emoție și atmosferă, atenuînd pulsația sintetică a muzicii electronice, Yorke și Godrich sînt mai degrabă interesați de o reprezentare tehnică a, poate, aceluiași peisaj politic. Paradoxal sau nu, ei fug de structură pentru a cădea de multe ori în capcana ei, salvîndu-i din cînd în

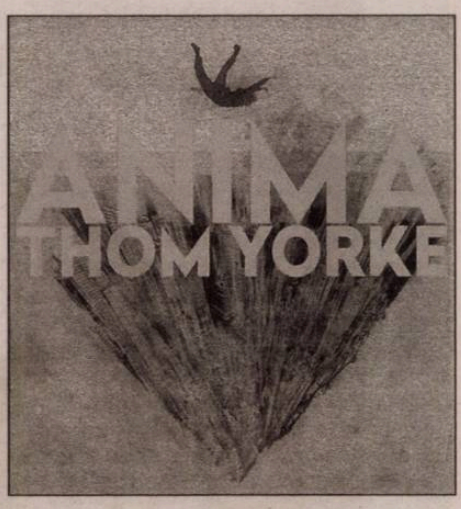

cînd cinismul autoadministrat și apelul înverșunat la anxietate și paranoia: *„I have to hope this spell's going to break, / I have to destroy to create, / I have to be rude to your face, / I'm breaking up your turntables, / Now I'm gonna watch your party die".* Chiar dacă „Twist" – ca și *opener*-ul „Traffic" și „Runwayaway" – încearcă să salveze acest album de el însuși, concluzia mea se confundă cu cea a lui Thom Yorke, de pe „Dawn Chorus": *„I think I missed something / But I'm not sure what".*

***Paul Breazu** este jurnalist.*

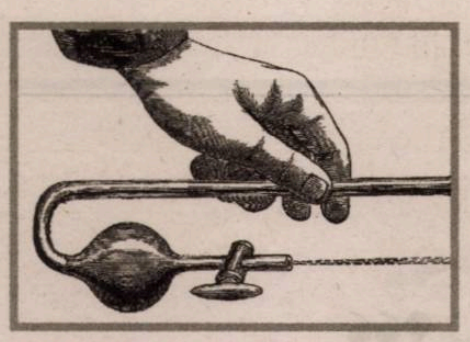

Oana STOICA

rosencrantz & co

Craiova regizorilor

● ***Theater Networking Talents – International Young Theater Directors Showcase*, Festivalul Internațional al Tinerilor Regizori, ediția a III-a, Craiova, 28-30 iunie 2019. Teatrul Național „Marin Sorescu" Craiova.**

În ultimii ani, Teatrul Național „Marin Sorescu" din Craiova a atras constant tineri creatori să lucreze cu excelenta sa trupă de actori. Cu o istorie glorioasă în spate, devenit spațiu de lucru al regizorului Silviu Purcărete, care l-a transformat într-un fenomen în anii '90, prin itinerarea pe tot mapamondul a spectacolelor sale luxuriante, TNC se află de cîțiva ani într-un proces de schimbare de direcție artistică. Instituția se orientează spre regizori cu care nu a colaborat încă, pune în valoare generația tînără de actori și creează o serie de programe în afara strategiei repertoriale. Concursul de proiecte pentru tineri regizori și scenografi, în urma căruia produce două spectacole pe an, a ajuns la a IX-a ediție, iar platforma destinată proaspeților absolvenți la a III-a. Cea din urmă și-a schimbat conceptul sub direcția noului curator, Bobi Pricop (el însuși cîștigător al programului pentru regizori tineri de la TNC) și a devenit *Theater Networking Talents – International Young Theater Directors Showcase*, un festival dedicat regizorilor și menit să creeze o platformă online unde aceștia își pot expune profilul profesional. Evenimentul a conținut spectacole și întîlniri ale tinerilor artiști cu directori de instituții publice și de companii sau spații independente, cu regizori, dramaturgi și manageri culturali etc. În foaier au fost expuse lucrări (desene, instalații audio și video, cărți etc.) ale artiștilor care lucrează cu regizorii (scenografi, coregrafi, muzicieni) sub titlul *TN-Teammates* (am remarcat instalațiile audio ale lui Alexandros Raptis din *performance*-uri, cea vizuală a Linotip-ului, albumul de desene al Luciei Mărneanu, *An Almost Political Diary*). Tinerii regizori s-au confruntat astfel practic cu diferite aspecte ale meseriei într-un moment dificil, cînd asistăm la un colaps al instituțiilor publice și al artiștilor independenți: primele sucombă din cauza bugetelor reduse pînă sub limita subzistenței, lucru care îi afectează și pe independenți, care nu sînt plătiți pentru colaborările cu teatrele de stat sau nu mai pot avea aceste colaborări în viitor; în afară de asta, independenții suferă și din cauza blocării bugetului AFCN, care s-a trezit în imposibilitatea accesării propriilor fonduri. Situația este mult prea complicată pentru a fi explicată aici, dar ceea ce se întrevede, dincolo de criza propriu-zisă de durată, generată de anchilozarea unor structuri, este prăbușirea sistemului teatral care, probabil, va fi reformat. Cînd, cum, asta nu se știe, dar conservarea situației actiuale (prin salvarea *in extremis* a teatrelor la rectificarea bugetară) nu va face altceva decît să prelungească coma. Reforma va veni, dar cu cît organismul e mai bolnav, cu atît vindecarea va fi mai grea. Noile generații de artiști au nimerit astfel la sfîrșitul unei lumi și înainte de a începe o nouă epocă, iar pe ele, haosul și precaritatea domeniului îi afectează în primul rînd.

Noile generații de artiști au nimerit astfel la sfîrșitul unei lumi și înainte de a începe o nouă epocă.

Din cele patru spectacole vizionate, mi-a atras atenția *Revizorul*, regizat de Slava Sambriș, masterand UNATC, venit din Republica Moldova. Spectacolul denotă maturitatea gîndirii și controlul mijloacelor de expresie, un concept coerent, știința de a lucra cu actorul, crearea unor personaje bine definite. De un clasicism actualizat, cu un revizor ca o caricatură de star rock – Alex Popa este unul dintre cei mai buni actori din noua generație, cu evoluții complexe în personaje psihologice și o bună fizicalitate – și o suită de funcționari siniștri, spectacolul este plasat la intersecția religiozității de paradă (o slujbă religioasă în limba rusă „parazitează" sonor pauza) cu mafia locală (fondul sonor care îl însoțește pe revizor e un soi de turbo folk), din ambele rezultînd un hățiș de relații abuzive în care cetățeanul este iremediabil pierdut. Spectacolul are o scenografie funcțională, cu dulapuri metalice, așa cum se găsesc încă în prăfuitele instituții publice, în care stau însă oamenii-șobolani și nu dosare; personajele individuale sînt bine dezvoltate, „au carne", iar cele de grup funcționează ca un summum de personalități. *Revizorul* a fost preluat deja de Teatrul Național din București prin programul 9G.

© C. Florigan'ă

Directorul Teatrului Național Craiova, Alexandru Boureanu, a anunțat că unul dintre regizorii participanți va fi invitat de instituția-gazdă să creeze anul viitor un spectacol. Pînă la urmă au fost aleși doi regizori, Slava Sambriș, regizorul *Revizorului*, și Natasza Soltanowicz, de la Universitatea de Artă Teatrală din Cracovia, care a prezentat spectacolul *Weirdos (Ciudații)*, o mostră de teatru fizic, exclusiv feminin, construit în jurul ideii de pierdere (suferința la moartea unei persoane apropiate) și care se bazează pe coregrafierea durerii, reinterpretînd mituri ale trecerii și credințe și obiceiuri de înmormîntare. Fizic, spectacolul atinge o anume performanță, dramaturgia este coerentă, dar poate prea puțin ambițioasă, în sensul că tema putea fi dezvoltată sau abordată dintr-o perspectivă mai largă. În România a existat la un moment dat o pasiune a regizorilor pentru spectacole despre moarte și ritualuri de înmormîntare, dar recunosc că nu sînt un fan al lor, în primul rînd din cauză că aceste ritualuri sînt create special pentru a oferi durerii o cale de exprimare și a induce sentimentul tragic, ceea ce este dificil de suportat pentru spectator.

© C. Florigan'ă

Alte două spectacole au abordat texte contemporane: *Metoda*, regia Maria Doncu, UNATC, tratează procedurile de angajare în corporații ce tind să devină dure și aproape demente (deși conduce bine actorii, regizoarea a ratat tușa de nebunie pe care textul o conține), și *George Kaplan*, regia Pavle Terzici de la Universitatea de Artă din Belgrad, un text politic complex, cu trei povestiri despre manipulare care pică bine în vremea *fake news*-urilor (spectacol greu de urmărit din cauza invizibilizării parțiale a supratitrării).

Evenimentul de la Craiova este binevenit și se va dezvolta la următoarele ediții. Cred că tinerilor regizori le trebuie mai multe informații practice despre partea administrativă a meseriei, iar managerii ar trebui să gîndească programe prin care să susțină tinerii creatori și să asigure astfel, coerent, schimbul de generații în teatru. Mi-e teamă însă că actuala criză va oferi pretextul pentru a nu face asta.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

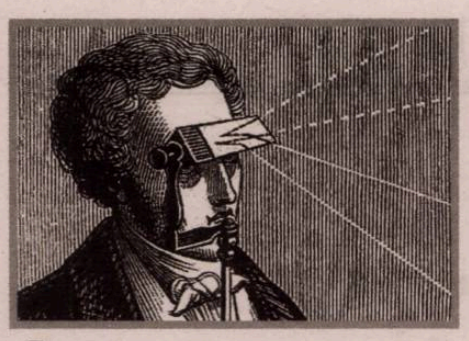

Laurențiu MALOMFĂLEAN

onirodrom

„My Brownies, God bless them!“

În acea seară de noiembrie, Robert Louis, fiul lui Steven, și-a uitat paharul de vin pe masa verde cu sertar din bucătărie, lîngă solniță. Pînă să adoarmă, își aduse aminte. Și zîmbi, spunîndu-și în timp ce se cufunda în somn: OK, nu pentru pisică, pentru *brownie*.

În Scoția natală exista credința că fiecare cămin posedă un *brownie*. Cei din vechime îi lăsau în fiecare seară cîte ceva de mîncare pe vatră, un pic de lapte, smîntînă ori un castronaș cu *porridge*. Mezinul familiei Stevenson auzise de asemenea basme de mic copil, cînd mama îi povestea înainte de culcare despre făpturile acelea pe jumătate bune la casa omului, pe jumătate răutăcioase, puse pe șotii. Treburile de peste zi rămase neterminate cădeau în grija lor, însă era vorba de niște ajutoare nocturne mai curînd meschine – gen măturat, curățat, nicidecum visat ori scenografiat povești, cum avea să fabuleze Robert mai tîrziu. În plus, trebuia să ai grijă, pentru că unadouă se ofensau și apoi să te apere Dumnezeu Sfîntul de poznele pe care le născocesc, băiete! Un *brownie* va pedepsi servitorii leneși ciupindu-i în timp ce dorm, spărgînd sau mutînd obiectele din jur de la locul lor. Uneori fac zgomote sau lasă lucrurile în dezordine din simplu amuzament. Aceste ființe sînt aproape întotdeauna descrise ca niște creaturi solitare ce evită să fie zărite. De obicei, se spune că, ziua, *brownie*-ul asociat unei case ar sta într-un loc anume, cum ar fi o pivniță sau un pod. În orice caz, toate astea nu erau decît un folclor desuet, dar ce te faci cînd un folclor desuet întîlnește imaginația unui scriitor înfierbîntat în căutare de subiecte tari, ca un vin bun?

Adormi cu zîmbetul pe buze. Dincolo, în spatele unui surîs dezagreabil, domnul ascuns are statura unui pitic, dînd impresia unei diformități. Într-un sertar pe podea sub o masă, acoperit cu cearșaful, pe niște farfurioare de sticlă se înalță în cantități diferite grămăjoare dintr-un soi de sare albă; lîngă ele, o sticluță medicinală conținînd un lichid sîngeriu, extrem de înțepător la miros, poate fosfor sau ceva eter volatil. Bărbatul măsoară cîțiva milimetri din acea tinctură, adăugînd apoi unul dintre prafuri. Pe măsură ce se topesc toate cristalele, mixtura începe să se deschidă la culoare și scoate mici țîșnituri de abur. Cînd fierberea încetează, amestecul devine purpuriu, pe urmă de un verde smarald. Oaspetele de taină pune recipientul pe masă și, întors din senin către tine, privește cumva scrutător. Duce paharul la buze și bea dintr-o sorbitură. Țipă, se leagănă, gîfîie, cască ochii, trupul pare că i se extinde, trăsăturile se transformă: îl ai înaintea ochilor, palid și zdruncinat, pradă unui semileșin, bîjbîind în aer cu mîinile ca smuls din ghearele unui ucigaș, pe celălalt. În clipa următoare, zvîcnești în picioare, te dai înapoi la perete, cu brațul ridicat, cu mintea cotropită de teroare. Auzi hîrșîit de mătură și un rîs înfundat.

În anul 1884, sănătatea lui Robert Louis, fiul lui Steven, a intrat într-un declin abrupt. Avea pe deasupra niște părinți tare anxioși care una-două se impacientau, așa că n-a durat mult pînă să fie întors pe insulă. I-au cumpărat o vilă în Bournemouth. Acolo, a început să lucreze la *Răpit de pirați,* ceea ce avea să devină faimoasa lui poveste despre aventurile lui David Balfour. În decembrie 1885, lucrarea i-a fost întreruptă de un vis, ce va da *Straniul caz al doctorului Jekyll și al domnului Hyde*. Fapt e că de multă vreme încercase să scrie o poveste despre dubla natură a ființelor umane. Dar subiectele nu vin de bunăvoie, și nu se ivesc întotdeauna la lumina candidă a zilei. După ce își asmuțise creierii pentru o intrigă satisfăcătoare, a visat pînă la urmă scena reprodusă mai sus, în care Hyde, urmărit pentru o crimă, ia pudra și se metamorfozează în prezența urmăritorilor săi.

Ceva mai tîrziu, Robert Louis Stevenson publică eseul „A Chapter on Dreams“ (1888), prin care închide gura multora și o sparge pe cea a tîrgului. Mărturisește cum că vede – ba chiar citește – povești în vis, apoi că visează încontinuu, a doua viață, paralelă; mai mult, că texte precum *Straniul caz* (1886) sau deja *Ollala* (1885) sînt la origine vise, completate și continuate sau configurate apoi, transformate într-o onirofictiune. În același eseu, se referă *in extenso* la niște *brownies* personali ca fiind sursele inspirației sale. Aceștia sînt „omuleții care gestionează teatrul interior al omului“ și îi furnizează, sub forma viselor, subiecte pentru viitoarele opere. Mesagerii – și managerii – acestei vieți de noapte înlocuiesc/înlătură/mătură cît colo eul conștient / *cogito*-ul cartezian („locatarul glandei pineale, dacă nu cumva și-a schimbat reședința după Descartes“), îl activează ca povestitor.

În *Cartea ființelor imaginare,* Jorge Luis Borges avansează și el ideea că, în timp ce dormea, acei „colaboratori nevăzuți, [...] încuiați în mansardă“ i-ar fi șoptit lui Stevenson subiecte fantastice, dintre cele mai stranii, la ureche. Printre ele se numără și decantarea, dezîngemănarea elementelor disjuncte din propria sa natură în două entități separate, întruchipînd binele și răul, *persona* respectabilă versus *umbra* detestabilă, sinonime cu numele Henry Jekyll & Edward Hyde. Nuvela în cauză a fost imaginată, concepută, structurată, scrisă, rescrisă, revisată, re-rescrisă – și tipărită în zece săptămîni. S-a bucurat de un succes răsunător, imediat. Oare de ce? Oare ce s-a recunoscut în ea, cîte crime închipuite la lumina pîlpîitoare a conștiinței, atunci cînd barierele voinței cad brusc la pămînt și se scufundă în el ca și cum n-ar fi existat niciodată...

În vise te transformi, fără să vrei, în celălalt. Pierzi controlul. Găselnița pudrei din text, artificiu la prima vedere facil, era un adjuvant: o poțiune magică, un drog, o doctorie, un elixir; ceva care să ajute la descătușarea inconștientului. O metaforă pentru visul însuși, acest concentrat de nebunie amenințîndu-i pe unii cu dependența. Dumneavoastră, cititori, de cîte înghițituri aveți nevoie ca să fiți buni?

***Laurențiu Malomfălean** este eseist și traducător.*

Ioan HOLENDER

România nu este interesată de Festivalul de la Salzburg

George Enescu rămîne tot ce este mai bun, de valoare, de calitate, de curățenie morală și un exemplu de verticalitate, eleganță spirituală, modestie, sinceritate și onoare; pe scurt, un om de cultură, în cel mai adevărat sens al cuvîntului, pe care România l-a avut și îl are. Toate, calități greu de întîlnit în scumpa noastră Românie de astăzi.

Oedipul sofoclesian, transpus în muzică de Enescu de-a lungul unui sfert de veac, este nu doar una dintre cele mai importante lucrări de teatru muzical din galeria culturală mondială, ci și un prețios simbol a ceea ce România a dat culturii muzicale. Montarea capodoperei enesciene *Oedip* pe scena Operei de Stat din Viena, în timpul direcțiunii mele, este un lucru bine cunoscut. Însă faptul că cel mai prestigios festival din Europa, și nu numai, și-a propus pentru ediția din 2019, pe lîngă prezentarea unei serii de concerte camerale cu muzica lui Enescu, interpretate de cei mai valoroși instrumentiști, și montarea capodoperei compozitorului nostru este sau, din păcate, ar trebui să fie, într-adevăr, o mîndrie pentru noi, românii.

Cu cîțiva ani în urmă, intelectualitatea și cultura română s-au bucurat de o apreciere internațională atunci cînd eminentul Andrei Pleșu a susținut discursul de deschidere al Festivalului de la Salzburg. Nu e mult de atunci, dar pare că a trecut un veac.

Directorul artistic al Festivalului de la Salzburg, pianistul Markus Hinterhäuser, este una dintre personalitățile emblemice ale culturii europene. Hinterhäuser cunoștea și aprecia deja compozițiile enesciene, iar eu am reușit să îi atrag atenția, să îi stîrnesc curiozitatea și pînă la urmă admirația pentru capodopera sa scenică – *Oedipe*. Optimist, încrezător și cu o oarecare naivitate, l-am asigurat că poate conta pe sprijinul României în privința lucrărilor lui Enescu și nu numai. Atîta vreme cît ICR Viena avea la conducere o personalitate culturală de talia Irinei Cornișteanu, optimismul meu în privința factorilor culturali din România de astăzi a avut o bază reală. De cînd aceasta a fost alungată din cadrul instituției, ea neaparținînd majorității politice actuale, postul a rămas vacant, iar optimismul meu s-a dovedit utopic. Propunerea mea de a-l invita pe directorul artistic al Festivalului de la Salzburg în România, pe meleagurile enesciene, n-a fost nici măcar percepută. Ministerul Culturii din România – oare există așa ceva? – nu a reacționat în nici un fel. Festivalul de la Salzburg include, pe lîngă partea muzicală, nu mai puțin important, o parte teatrală. Eu am informat-o pe Bettina Hering, directorul secției de teatru, cea care alcătuiește programul teatral al Festivalului de la Salzburg, despre extraodinara producție a *Faustului* goethean, în montarea lui Silviu Purcărete, de la Festivalul Internațional de Teatru din Sibiu – FITS. De la noi din țară, Constantin Chiriac a fost singurul care a înțeles importanța unei prezențe a FITS la Salzburg și a încercat să stabilească o legătură în sensul prezentării titanicei lucrări a lui Goethe, în regia lui Silviu Purcarete, în cadrul festivalului austriac, stîrnind curiozitatea Bettinei Hering. Fără nici o inițiativă a forurilor competente din țară și nici măcar din partea departamentului cultural al Ambasadei din Viena, demersurile lui Chiriac au eșuat.

O expoziție a tot ce a fost și este – oare mai este ceva? – mai bun în țară.

Conducerea Festivalului de la Salzburg ar fi fost încîntată să organizeze, cu ocazia prezentării lucrărilor lui Enescu, și o expoziție a tot ce a fost și este – oare mai este ceva? – mai bun în țară. Porțile festivalului au fost deschise cu scopul de a suscita interesul și curiozitatea publicului pentru cultura românească, dar pragul acestuia a rămas netrecut de ai noștri. Lăudabil este faptul că Festivalul Internațional de Muzică ce poartă numele lui George Enescu încă mai are loc în România. Anul acesta, în septembrie, la doar o lună după încheierea Festivalului de la Salzburg, se va desfășura în țară Festivalul George Enescu, dar, din păcate, acest eveniment cultural nu a fost mediatizat în nici un fel la Salzburg.

Intelectualii interesați de viața culturală în România de astăzi sînt conștienți de dezinteresul cultural total al politicului aflat la conducere. Persoanele instalate în posturile de conducere culturală din țara noastră, ca să nu spun indivizii, asemenea colegilor dumnealor din celelalte resorturi, sînt preocupați doar de a-și păstra posturile și deci de a nu face nimic ce ar putea naște vreo tensiune sau nemulțumire în activitatea dumnealor. Totul funcționează după binecunoscuta cutumă: „Dacă nu fac nimic, nu mi se întîmplă nimic“.

Capodopera enesciană *Oedipe* va fi prezentată la Festivalul de la Salzburg, unde cu siguranță va suscita interes și recunoaștere, asemenea „Sonatei pentru vioară nr. 2 în Fa minor“, „Octetului pentru coarde în Do major“ sau „Impressions d'Enfance“ ale lui Enescu.

România de astăzi a pierdut o șansă de a fi internațional prezentă prin tot ceea ce a avut și are ea mai bun. Nu mă mir, constat doar cu durere.

***Ioan Holender** a fost directorul Operei din Viena.*

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Orașul – manualul utilizatorului

Scriam că obiectele care ne înconjoară au ajuns să fie atît de inteligente încît au toate nevoie de un manual de utilizare, plin de instrucțiuni și proceduri care să ne ajute să le folosim. Prin utilizarea lor devenim mai capabili, mai rapizi, mai eficienți, mai frumoși. Problema semnalată în articolul evocat era legată de ritmul accelerat de înnoire a obiectelor, ceea ce implică o luare în arest a utlizatorului. Pereții strîmtei sale celule sînt construiți din manuale de utilizare, broșuri, pliante cu instrucțiuni. Mulțimea acestora ne acoperă vederea și ne îndepărtează de realitate. Nu altfel stau lucrurile atunci cînd încuiem ușa pe afară și ne aventurăm în oraș.

Acesta a încetat de mult să fie doar o formă complexă de așezare umană, a cărei înțelegere se făcea prin experiență directă, prin educația celor șapte ani de acasă, prin cunoașterea cutumelor și pravilelor locale. Acum, înțelegerea orașului este un efort continuu, căci orașul, la fel ca obiectele inteligente de acasă, se înnoiește constant și din ce în ce mai frecvent. Dacă, în ceea ce privește televizorul, ai opțiunea, măcar teoretică, de a-l păstra cît mai mult pe cel vechi, cu lămpi și fără telecomandă, chiar și în era transmisiunilor digitale, cîtă vreme acesta nu se strică și se încăpățînează să funcționeze, orașul nu ne oferă aceeași îngăduință. El se schimbă fără știrea locuitorilor săi, mai ales acolo unde democrația participativă este doar o sintagmă bună de vînturat în fața reprezentanților europeni. Fiecare *update* vine, la pachet, cu un manual al utilizatorului, scris, ca orice astfel de manual, într-o limbă ale cărei cuvînte le înțelegi, dar sensul îți scapă, se furișează printre degete ca un săpun subțiat.

Să luăm, de pildă, parcările publice care, peste noapte, își măresc tariful de șase ori, iar o zi de staționat în fața locului de muncă ajunge să coste 20 de euro, în loc de 3. Cînd ajungi, parcarea este goală, iar indicatoare noi te informează, politicos și profesionist, că ești prea sărac pentru a te mai folosi de parcarea publică. Nimic altceva nu s-a schimbat în parcare, de pe o zi pe alta, în afara instrucțiunilor de folosire. Trebuie atunci să cauți un loc de parcare „la liber", ceea ce fac toți ceilalți automobiliști siliți să staționeze în zonă. Găsirea unui loc de parcare devine o aventură contra cronometru și ești forțat să cauți soluții alternative. Observi că peste noapte nu au apărut noi linii de metrou, noi mijloace de transport în comun, doar niște trotinete verzi, foarte grele și cu un preț de folosire prohibitiv, pe care cetățeni cu conștiință civică și preocupați de încălzirea globală le opintesc, cu mare dificultate, peste bordurile incredibil de înalte ale orașului.

Urbea te ține mereu informat cu privire la oportunitățile pe care le ai în ceea ce privește traficul pe Internet, cele mai recente seriale și nu numai. Ultimele modele de costume de baie îți răsfață privirea de la un kilometru distanță. Afli ușor unde poți să-ți faci implanturi nedureroase în doar 24 de ore. Banner-ul înfățișează grăitor o tînără de maximum 25 de ani cum zîmbește stomatologului cu două șiruri de dinți impecabili și care, evident, nu are nevoie de nici un implant dentar. În schimb, dacă vrei să te asiguri că ai făcut dreapta pe un anume bulevard, nu ai nici cea mai mică șansă să observi un indicator cu numele acestuia, ceea ce sugerează faptul că primăria știe sigur că progresul și-a pus amprenta pe fiecare mașină și că toți șoferii care străbat orașul au un GPS activat lîngă ei. La fel gîndesc și polițiștii care te dirijează obligatoriu în față, cînd tu trebuie să faci stînga.

Peste tot, mari monitoare te invită la concerte, te învață să fumezi sănătos, să eviți consumul de sare, zahăr și grăsimi, te îmbie să mănînci salam, să pleci cu gașca și să faci nebunii, să fii docil și să schimbi mașina la fiecare cinci ani. Actori celebri și fotomodele colantează autobuzele, judecîndu-te aspru pentru faptul că nu ești îmbrăcat după ultima modă și nici indicele de masă corporală nu se simte prea bine.

Mijloacele de taxare evoluează și ele, se digitalizează. Biletul de autobuz se transformă în card magnetic, trebuie să faci bip și să aprinzi becul verde cînd te sui, iar la metrou trebuie să bagi cardul pe dos ca să ți-l citească noile porți de acces. Contraintuitiv, dar folositor pentru antrenamentul emisferelor cerebrale! Odată urcat, voci suave te instruiesc ce să faci pentru siguranța ta, îți explică unde să cobori și ce conexiuni ai, te îndeamnă să fii vigilent și să raportezi orice ți se pare suspect.

Nevoia de a ține cetățeanul la curent cu viața urbei înseamnă multe puncte electronice de informare ultramoderne amplasate ici și colo prin oraș. Combinația de inox, plexiglas, panouri fotovoltaice și monitor le fac să pară parașutate direct din viitor, și chiar așa și este, căci nimeni dintre cei care ar trebui să se slujească de ele nu știe la ce ar putea folosi. *Device*-uri extravagante și lipsite de instrucțiuni de folosire, ele împărtășesc soarta tristă a cărților extrem de inteligente oferite cadou la conferințe. După doar o săptămînă de serviciu, sînt scoase din uz, vandalizate, terfelite și adunate de primărie într-o curte mare, situată la periferie.

Îmbrăcîndu-se în informații și instrucțiuni folositoare, orașul se îndepărtează de omul care l-a creat. Acolo unde mai deunăzi puteai mîngîia o coloană, acum spînzură un monitor, iar fațada clădirii în care locuiești este ocultată de un fund bronzat și sexy, acoperit, exact atît cît să fie permisă afișarea, de un chilot ce costă doar 19,99 lei, oferta verii.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

Katharina PISTOR

Libra, criptomoneda Facebook, trebuie oprită

Facebook tocmai a făcut publică o nouă tentativă de a domina lumea: Libra, o criptomonedă gîndită să funcționeze ca „bani privați" oriunde în lume. În pregătirea acestei aventuri, Mark Zuckerberg, CEO Facebook, a negociat cu bănci centrale, cu reglementatori și cu 27 de companii partenere, fiecare urmînd să contribuie cu cel puțin 10 milioane de USD. De teama unor pericole de securitate crescute, Facebook a evitat colaborarea directă cu băncile comerciale.

Zuckerberg pare să înțeleagă că simpla inovație tehnologică nu va garanta succesul Libra. El are nevoie, de asemenea, ca guvernele să-i garanteze că vor impune rețeaua de relații contractuale care susțin moneda și că vor aproba folosirea propriei monede ca garanție. Dacă Libra va ajunge vreodată să existe, băncile centrale vor fi obligate să pună la dispoziție lichidități.

Întrebarea e dacă guvernele înțeleg riscurile pe care un astfel de sistem îl reprezintă la adresa stabilității financiare. Poate că ideea unui sistem de plată privat, rapid, cu 2,6 miliarde de utilizatori activi sună atrăgător. Dar, după cum știe orice bancher sau specialist în politici monetare, sistemele de plată necesită un grad de blocare a lichidităților (pentru asigurarea unei rezerve obligatorii) pe care nici o entitate privată nu îl poate oferi.

Spre deosebire de state, întreprinderile private trebuie să opereze în limitele propriilor mijloace și, la nevoie, nu pot impune unilateral obligații financiare altora. Ceea ce înseamnă că ele nu se pot salva de unele singure; trebuie să fie salvate de state sau să li se permită să dea faliment. În plus, chiar și cînd e vorba de state, ancorarea monedelor oferă doar iluzia siguranței. Multe țări au fost nevoite să renunțe la ancorare, de fiecare dată sub pretextul că „de data aceasta e altfel".

Facebook se deosebește de alți emitenți de „bani privați" prin dimensiunea sa, prin accesibilitatea globală și prin disponibilitatea de „a se mișca repede și a strica totul în cale". Un scenariu în care salvarea Librei ar necesita mai multe lichidități decît ar putea furniza oricare stat e simplu de imaginat. Amintiți-vă de Irlanda după criza financiară din 2008. Cînd guvernul a anunțat că își va asuma obligațiile sectorului bancar privat, țara s-a cufundat într-o criză a datoriei publice. Alături de o dihanie ca Facebook, multe state naționale ar putea ajunge într-o situație similară Irlandei.

Facebook gonește înainte, de parcă Libra ar fi doar o altă întreprindere privată. Dar, la fel ca mulți alți mijlocitori financiari de dinaintea sa, compania promite ceva ce nu poate livra de una singură: protecția valorii monedei. Libra, ni se spune, va fi ancorată la un „coș" de monede (bilete de bancă fiduciare, fără acoperire) și va fi convertibilă la nevoie, orice s-ar întîmpla. Dar această garanție se sprijină pe o iluzie, deoarece nici Facebook și nici celelalte părți private implicate nu vor avea acces la rezerve nelimitate de monede ancorate.

Pentru a înțelege ce se întîmplă atunci cînd reglementatorii stau cu mîinile în sîn, în timp ce inventatori financiari creează opțiuni de vînzare, gîndiți-vă la dezastrul fondurilor de piață monetară (FPM) din septembrie 2008. Investitorilor FPM li s-a promis că vor putea dispune de acțiunile lor ca de un cont bancar, putînd să retragă oricînd atîția bani cîți au depus. Dar, cînd Lehman Brothers s-a prăbușit și toți investitorii FPM au încercat să-și retragă toți banii în același timp, a devenit clar că multe fonduri nu-și pot respecta promisiunea. Pentru a împiedica o afectare extinsă a tuturor FPM-urilor și a băncilor care le-au girat, Rezervele Federale SUA (FED) au intervenit și au oferit în ajutor lichidități. O eventuală criză a Librei ar necesita un sprijin de anvergură mult mai mare, precum și o coordonare strînsă între băncile centrale afectate de ea.

Date fiind aceste riscuri majore, guvernele ar trebui să intervină și să oprească Libra înainte de lansarea de anul viitor. Altfel, după cum a avertizat Maxine Waters, președinta Comisiei pentru servicii financiare din Camera Reprezentanților SUA, guvernele ar putea la fel de bine să înceapă să-și scrie propriile testamente de viață. În limbaj financiar-bancar, „testament de viață" este un plan scris, pe care băncile îl pun la dispoziția reglementatorilor, care descrie procedurile aplicabile în caz de insolvență. În cazul unui guvern, un testament de viață va trebui să explice modul în care autoritățile competente vor trebui să reacționeze în cazul în care Libra va renunța la ancorări și va declanșa o criză globală.

În acest context, se pot pune o serie de întrebări legitime. Se vor angaja guvernele – asemenea fostului președinte FED Ben Bernanke, în septembrie 2008, urmat de Mario Draghi, președintele Băncii Centrale Europene, în iulie 2012 – să facă „tot ce se poate" pentru a asigura supraviețuirea monedei? Și vor avea oare ele capacitatea să facă acest lucru, ca să nu mai vorbim de capacitatea de a-și coordona acțiunile și de a împărți pierderile cu toate celelalte țări implicate? Vor fi guvernele capabile să preia controlul sistemului, dacă acesta se dovedește inapt să se autosusțină?

Tăcerea, ca răspuns la anunțul Facebook de săptămîna aceasta, este echivalentă cu acceptarea acestei noi și periculoase aventuri financiare. Guvernele nu trebuie să le permită întreprinzătorilor privați însetați de profit să pună în pericol întregul sistem financiar mondial. Dacă băncile sînt „prea mari pentru a fi lăsate să se prăbușească", același lucru se poate spune, fără îndoială, și despre state. Și, dacă guvernele nu reușesc să ne protejeze de recentul *hybris* Facebook, va trebui să plătim cu toții.

***Katharina Pistor** este profesor de Drept comparat la Facultatea de Drept Columbia. Este autoarea volumului* The Code of Capital: How the Law Creates Wealth and Inequality.

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Emil BELU

Literatura de sertar

„Sertarul cu manuscrise nepublicate
sau, deocamdată,
nepublicabile este un furuncul
dureros și penibil."

I.D. SÎRBU

Fenomenul rezistenței prin cultură, hulit de unii, admirat de alții, este caracteristic țărilor comuniste din răsăritul Europei – aria geografică și geopolitică unde s-a făcut, îndeobște, cunoscut. Modalitățile de manifestare au fost dintre cele mai variate: „școli" care funcționau în semiclandestinitate, grupuri relativ reduse ca număr de persoane, avînd aceleași afinități culturale și aceleași idiosincrazii politice, dar, de departe, cazurile cele mai frecvente au fost cele ale rezistenței pe cont propriu. Împinși la periferia societății, uitați de semeni și blamați de regimurile totalitare, contestatarii și-au păstrat verticalitatea, refuzînd orice concesie făcută puterii.

În aceste condiții, „literatura de sertar" a rămas gura de oxigen a supraviețuirii culturale. Sertarul putea fi cel de la cenzură, cel metalic cu cifru secret de la Securitate, cel cariat și crăpat al vechiului scrin din casa părintească, cel din chilia unui călugăr sau, pentru cei în recluziune, cel al memoriei. Indiferent de sertarul din care provine această literatură, aluatul constitutiv al scrierilor este comun: spirit încătușat și adîncă suferință umană. În vremuri obscure, valoarea soteriologică a culturii a fost de netăgăduit.

Zadarnic au încercat mari personalități culturale din Europa de Est să convingă Occidentul de adevărata față a comunismului. Tone de maculatură elogiau puterea de neclintit a proletariatului. Rusia, cea de după instaurarea puterii sovietelor, părea etalonul fericirii pe pămînt. Mulți i-au făcut plecăciuni, iar printre ei, multe celebrități literare: A. Gide, P. Istrati, L. Aragon, J.-P. Sartre etc. Reversul medaliei rămînea necunoscut. Puțini dintre ei și-au dat seama de adevărata față a comunismului, persistînd în eroare. Panait Istrati a fost dezamăgit de ce a văzut la fața locului – închisori, lagăre de muncă forțată, sărăcie. Demnitarul sovietic care îl însoțea în acea vizită i-a explicat: „...nu poți să faci omleta fără să spargi ouăle". Răspunsul scriitorului nu a întîrziat: „...am văzut mai mult ouăle sparte decît omleta", o butadă dragă lui Hemingway, pe care o amintea la întîlnirile cu românii. (Valter Roman, *Evocări)*

Un caz mai aparte a fost P. Neruda, laureat Nobel (1971), comunist din convingere, veșnic închinător la steaua roșie în cinci colțuri, cu adînci plecăciuni la toate dregătoriile „roșii", nelipsit de la congrese și festine comuniste. Nu am să uit niciodată degradanta caracterizare – o voită orbire politică – dată lui Pasternak (alt laureat Nobel, 1958): „...un onest reacționar care, în transformarea patriei sale, nu a văzut mai departe decît un țîrcovnic mai răsărit". (Pablo Neruda, *Mărturisesc că am trăit)* Întrecîndu-se în elogii, acești intelectuali de marcă erau convinși, cel puțin la început, că numai comunismul poate genera și întreține armonia socială. Dar, cu timpul, dîndu-și seama de eroare, au început să facă pași înapoi. Obediența le-a anulat credibilitatea. Era prea tîrziu.

Din interiorul sistemului totalitar, de astă dată, un val de intelectuali contestatari își face tot mai simțită prezența. C. Milosz publică la Paris (1953) *Gîndirea captivă,* o mărturie despre „aservirea spiritului și degradarea ființei", iar Pasternak creează dificultăți regimului sovietic cu ocazia decernării premiului Nobel pentru literatură (1958). Butoiul cu pulbere era plin. Lipsea scînteia.

A trebuit să publice A. Soljenițîn acea mărturie incendiară, *O zi din viața lui Ivan Denisovici* (1962), lucrare ce a stat la baza romanului *Arhipelagul Gulag* (premiul Nobel, 1970) pentru ca lumea întreagă să-și dea seama, în sfîrșit, de drama ce se petrece dincolo de Cortina de Fier. Teroarea sovietică făcuse deja istorie.

Lagăre de concentrare existau din 1918 (Soiajsk, regiunea Kazan), iar în 1921, Lenin aprobase construirea unui lagăr cu o capacitate de cîteva zeci de mii de deținuți, dincolo de Cercul Polar, destinat răzvrătiților împotriva bolșevismului. În fața unor asemenea orori, opinia publică internațională se activează. În aproape toate țările comuniste apar contestatari care demască atrocitățile comise de regimurile totalitare aflate la putere. Opozanții își asumă riscuri enorme, numele lor devin publice, trecînd din anonimat în simbol. Vocile lor devin repere de orientare în labirintul crimei. S-a trecut la măsuri represive împotriva celor nesupuși: supravegheri stricte, percheziții la orice oră din zi sau din noapte, arestări, închisori, expulzări peste granițe. Multe manuscrise sînt confiscate, arhivele organelor represive devin depozite de literatură clandestină: memorii, jurnale, eseuri, romane, poezii.

România nu a putut face excepție de la această formă de protest. Unii dintre autorii români – îi poți număra pe degetele de la o singură mînă – au încercat scoaterea manuscriselor peste granițe, informînd opinia publică internațională despre atrocitățile comise în țara noastră. Cîțiva dintre ei, spre cinstea lor, au reușit – Paul Goma publică romanul *Ostinato* la Suhrkamp Verlag, Germania –, cei mai mulți însă au eșuat. Ultimii nu sînt mai puțin merituoși decît primii. Scriitorii favorizați de regim, cei care publicau frecvent și se bucurau de multe favoruri, încercau, pe ici-colo, o „amețire" a cititorului. Ei strecurau în scrierile lor o vagă aluzie la un subiect tabu al regimului (partidele istorice, de exemplu) sau menționau adesea nume prohibite: Regele, Antonescu, Maniu, Codreanu etc. Cutare scriitor a reabilitat un partid sau un nume trecut la index, își zicea cititorul de bună-credință uimit de păcălirea cenzurii, nebănuind însă subtilitățile colaborationismului. J.-F. Revel a intuit exact psihologia acestui gen de condeieri: „Tentația fructului oprit, ispita minciunii, voluptatea autoamăgirii, iluzia că frecventezi Păcatul, dar în scopul slujirii Binelui – joacă, în geneza Erorii, un rol indiscutabil mai puternic decît slăbiciunile propriu-zis intelectuale".

Relativ la împănarea scrierilor cu „șopîrlițe", M. Zoșcenko – sarcasticul umorist rus, a cărui antologie umoristică *Galoșul* s-a tradus și la noi prin deceniul șapte al secolului trecut, bucurîndu-se de un enorm succes – strecura în fiecare povestire pe care o publica într-o revistă sovietică de umor fapte din viața cotidiană a „omului de tip nou", comunistul, bineînțeles. El ne avertiza de la început că întîmplarea descrisă e autentică: „Să mă scuipe cititorul în ochi dacă exagerez cîtuși de puțin". Mizeria în care trăia cetățeanul sovietic era prezentată în toată „splendoarea" ei. M. Zoșcenko nu se temea. „Vezi că am oameni la Smolnîi!", amenința unul dintre personajele sale, lucru demn de luat în considerare în acele vremuri tulburi. Și, într-adevăr, avea. Mai bine zis l-a găsit pe... Jdanov, cel care a intuit țepele anticomuniste ce se ascundeau în spatele scrierilor umoristice din revista la care colabora: „De douăzeci de ani, omul acesta își bate joc de cetățeanul sovietic și nimeni n-a băgat de seamă de ce se vinde această revistă!". Și l-a trimis pe M. Zoșcenko într-un lagăr, dincolo de Cercul Polar, de unde se pare că nu s-a mai întors.

Primatul mesajului asupra stilului este caracteristica generală a tuturor acestor scrieri.

Literatura de sertar a existat și în România: peste o sută douăzeci de titluri apărute, citeam într-o statistică pe această temă. Sper ca Benjamin Disraeli să nu aibă dreptate în acest caz: „Există trei tipuri de minciuni: minciuni, minciuni sfruntate și statistici". Dacă numărul titlurilor este real, pare „onorabil" pentru țara noatră, țară unde precauția, să nu-i zic frica, îndemna la o disidență „tăcută". E mult? E puțin? Important este că fenomenul a existat.

Două nume sînt de neocolit în istoria românească a acestui gen de scrieri.

Sertarul lui N. Steinhardt ascundea o comoară de nebănuit: diamantul numit *Jurnalul fericirii*. Umilit și batjocorit, refuzat de edituri, a reușit să rescrie din memorie – manuscrisul a fost confiscat de două ori de Securitate – această dramatică mărturisire. O lume a închisorilor, a unor incredibile privațiuni și a înjosirii ființei umane, lume din care monahul de la Rohia a ieșit integru, fără urmă de compromis moral. Uimitoare mărturia unui deținut politic pentru care pușcăria a fost o bucurie și o iluminare: „Am intrat în închisoare orb și am ieșit cu ochii deschiși". Spiritualitatea a fost leacul supraviețuirii, gura de oxigen pe care ferestrele zăbrelite o refuzau celui îmbrăcat în zeghe. Păcat că nu și-a văzut manuscrisul publicat. Poate ecourile unanime de admirație postumă să ajungă pînă în acea oază paradiziacă pe care o merită cu prisosință.

Este unanim admirat un alt nume care a riscat enorm: I.D. Sîrbu. „Deziderius Candid" – pseudonim datorat admirației pentru cunoscutul roman al lui Voltaire – ne-a lăsat sertarul plin cu virulente scrieri la adresa regimului comunist – între ele, acea capodoperă numită *Adio, Europa!* O viață dusă mereu pe muchie de cuțit: linia întîi la Stalingrad, evadări, pușcării, domiciliu forțat, hăituit și terorizat pas cu pas în acel Isarlîk – capitala ialei din dreapta Alutusului –, acolo unde peșchesul și vasalitatea țineau rînduiala. O disidență la „vedere", fără compromisuri și fără concesii făcute căpeteniilor pașalîcului, un continuu „joc cu focul", joc dictat de o conștiință în care îngenunchera era exclusă. Visător nu era I.D. Sîrbu, dar vreau să cred că la el s-a gîndit Ernst Jünger cînd a formulat acea definiție a riscului suprem: „Să te preumbli visător, cu o lumînare aprinsă, printr-un magazin cu praf de pușcă". O asemenea „preumblare" i-a fost întreaga existență.

Dezvăluirea coșmarurilor din țările comuniste avea să ducă la informarea reală a celor care mai credeau că aici curge lapte și miere. Din păcate, ecourile au fost slabe, ici și colo, mai mult sentimente de simpatie decît acțiuni hotărîte. Problemele lor erau, poate, mai arzătoare.

Primatul mesajului asupra stilului este caracteristica generală a tuturor acestor scrieri. Puține dintre ele se ridică, prin erudiție și stil, peste medie. Foarte puține ating cotele adevăratei literaturi. Nu asta și-au propus autorii. Importantă rămîne mărturia. Dar, cu timpul, mulți dintre ei au cerut dreptul de a intra în Cetatea Literară. Unii l-au obținut, alții mai așteaptă la porțile Cetății. Mulți autori confundă rezistența prin cultură cu performanța culturală. Timpul va așeza omul și opera la locul cuvenit.

La reproșurile lui T.A. Tvardovski, privind defectele de construcție și neglijențele stilistice din nuvela *O zi din viața lui Ivan Denisovici,* A. Soljenițîn i-a răspuns: „Pentru mine, integritatea nuvelei este mai importantă decît publicarea ei".

La care scriitor român am mai întîlnit un asemenea orgoliu?

***Emil Belu** este scriitor și trăiește în Canada.*

Cătălin TOADER

Gărîna 2019, jazz-ul ca tratament pentru suflet

Se apropie iar perioada aceea din an în care febra nu se tratează decît cu jazz-ul de la Gărîna. Scoatem corturile și sacii de dormit de la naftalină, parcurgem lista cu toate cele trebuincioase unei săptămîni în regim de camping, ne asigurăm că bifăm umbrelele, bocancii și pelerinele de ploaie și luăm drumul Semenicului. De fapt, Gărîna a ajuns locul în care mergem, an de an, la tratament. Și ce tratament! Fiindcă ediția din acest an, dintre 11-14 iulie, a 23-a (încă nu-mi vine să cred că Marius Giura a reușit să țină această minune în viață atîta vreme), este una în care vom fi regalați cu momente artistice dintre cele mai speciale.

Joi, 11 iulie. Jan Garbarek Group *feat.* Trilok Gurtu: un artist uriaș, a cărui carieră se confundă, practic, cu existența casei de discuri ECM, Garbarek a deschis urechile a milioane de ascultători către miracolul jazz-ului contemporan norvegian. Nominalizat la premiile Grammy, premiat cu Norwegian Arts Council Award și Willy-Brandt-Award, Garbarek și-a asumat de-a lungul întregii cariere (de peste 50 de ani!) un stil unic, inspirat de improvizația anilor '60 și '70, de folclorul norvegian și de cele mai exotice influențe culturale globale. Muzica e armonioasă și migrează de la liniște la extaz, fiind în același timp simplă și complexă, ludică și intensă. La Gărîna 2019, Jan Garbarek va veni însoțit de un grup stelar, format din vechiul colaborator, pianistul Rainer Brüninghaus, de basistul de origine braziliană Yuri Daniel și de fenomenalul percuționist indian Trilok Gurtu, unul dintre cei mai speciali muzicieni de pe această planetă. Un recital cît o seară, ce va pregăti scena și publicul pentru ce va să fie.

Vineri, 12 iulie. Horea Crișovan & Jazzybit (Teodor Pop – pian, claviaturi; Mihai Moldoveanu – bas; Szabó Csongor-Zsolt – tobe, percuție; Horea Crișovan – chitară). **Giovani Guidi Quintet** (Giovanni Guidi – pian, Thomas Morgan – contrabas, João Lobo – tobe, Francesco Bearzatti – saxofon, Roberto Cecchetto – chitară): excelentul pianist italian, pe care publicul gărînez l-a aplaudat în 2017, pe cînd făcea parte din grupul lui Enrico Rava, revine în Poiana Lupului cu proiectul *Avec les temps,* albumul lansat în această primăvară la ECM Records și conceput să penduleze creativ, pe alocuri contrastant, între două repere muzicale, dar și emoționale, majore – iubirea și pierderea. Piesa care dă titlul albumului este semnată de Léo Ferré, iar piesa cu care se încheie, „Tomasz", este dedicată trompetistului Tomasz Starko, decedat anul trecut. **The MRB Trio** (Per Mathisen – bas, Ruggero Robin – chitară, Gergo Borlai – baterie): vikingul basului revine la Gărîna pentru a ne spune povestea albumului *Ospitalita Generosa* (Alessa Records), înregistrat în 2015 alături de cei care-i vor fi alături și pe scenă. Va fi un recital spumos și spectaculos, în care umorul și virtuozitatea se vor împleti excelent. **Petre Ionuțescu & Daniel Dorobanțu** (Petre Ionuțescu – trompetă, Daniel Dorobanțu – instrumente electronice).

Sîmbătă, 13 iulie. Jacky Terrasson Trio (Jacky Terrasson – pian, Ali Jackson – baterie, Sylvain Romano – bas): născut în Berlin, într-o familie din mamă americană și tată de origine franceză, Jacky Terrasson a fost considerat unul dintre cei mai valoroși pianiști din lume încă de pe vremea cînd avea mai puțin de 30 de ani. Absolvent de Berklee și cîștigător al prestigiosului concurs Thelonious Monk Award, Terrasson vine la Gărîna într-o formulă de trio, alături de impresionantul baterist newyorkez Ali Jackson și de basistul francez Sylvain Romano. **Renaud Garcia-Fons & Dorantes** (Renaud Garcia-Fons – contrabas, Dorantes – pian): supranumit și „Paganini al contrabasului" pentru virtuozitatea sa, Renaud Garcia-Fons face pereche cu pianistul spaniol Dorantes pe teritoriul pasiunii lor comune pentru flamenco. Un duo remarcabil va pune în scenă un spectacol cu atmosferă caldă, mediteraneană. Flamenco filtrat prin jazz și îmbogățit cu improvizații spectaculoase. Colaborarea celor doi muzicieni datează din 2015, anul în care au și înregistrat albumul *Paseo a Dos* (E-motive Records, 2016). **Grégory Privat Trio** (Grégory Privat – pian, Chris Jennings – contrabas, Tilo Bertholo – tobe): considerat unul dintre starurile în plină ascensiune din jazz-ul european, pianistul născut în Martinica propune un recital în care improvizația și creativitatea au mînă liberă. Stați cu ochii pe contrabasistul canadian Chris Jennings, unul dintre cei mai creativi instrumentiști ai momentului. (Aceste trei recitaluri de sîmbătă sînt organizate în parteneriat cu programul Sezonul România-Franța 2019.)

Summerwind (Lars Danielsson – contrabas, Paolo Fresu – trompetă): contrabasistul suedez Lars Danielsson și trompetistul italian Paolo Fresu au inițiat această întîlnire sub titulatura Summerwind. Tonurile strălucitoare și spațiul lăsat deschis pentru imaginație și căutări sînt atributele care fac din acest proiect un eveniment pentru orice iubitor de jazz. Albumul *Summerwind* a fost înregistrat la ACT Music, în 2018, și reprezintă primul proiect de studio comun al celor doi muzicieni.

Duminică, 14 iulie. Maciej Obara Quartet – *Unloved* (Maciej Obara – saxofon alto, Håvard Wiik – pian, Ole Morten Vågan – contrabas; Jon Fält – baterie): tînărul saxofonist polonez Maciej Obara, alături de cei trei companioni scandinavi, va oferi un excelent melanj între cele două mari școli de jazz ale continentului, un recital plin de originalitate ce va unge pe suflet auditoriul. *Unloved* este debutul grupului (2017) la casa ECM, iar în urmă cu doar două luni, Maciej Obara Quartet a cîștigat premiul BMW Welt Jazz Award 2019. **Bobby Previte's Classic Bump Band** (Ray Anderson – trombon, Marty Ehrlich – saxofon alto, Wayne Horvitz – pian, Jerome Harris – electric bas, voce, Bobby Previte – baterie): la 20 de ani de la prima întrupare a proiectului Bump, Bobby Previte reunește grupul american sub titulatura Bobby Previte's Classic Bump Band, pentru un turneu european de amploare. Din fericire, Gărîna se află pe traseul acestui turneu, astfel că în ultima seară a festivalului vom avea ocazia să asistăm la un adevărat regal american. Singura modificare față de proiectul inițial este înlocuirea lui Steve Swallow cu Jerome Harris, dar asta nu înseamnă că trebuie să ne facem griji – printre multe alte colaborări prestigioase, Harris a fost basistul lui Sonny Rollins timp de mulți ani. **John Surman Trio – *Invisible Threads*** (John Surman – saxofon, Nelson Ayres – pian, Rob Waring – vibrafon, marimba): John Surman este unul dintre cei mai speciali muzicieni ai ultimilor 50 de ani, iar albumele sale de la ECM sînt obiecte de cult pentru fani. Probabil cel mai visceral recital al Gărînei 2019, cu un album apărut în 2018, la omniprezenta ECM Records. **Moshulu** (Jeff Berlin – bas, Dennis Chambers – baterie, David Sancious – keyboards, chitară, Oz Noy – chitară): un recital demn de o închidere de festival, cu un proiect de tipul „best of" care ne va lăsa pe toți cu regretul că se termină. Un careu de ași ai scenei americane contemporane reuniți într-un proiect al cărui repertoriu *„pure fusion"* este un melanj de rock jazz, metal și funk, totul pe o bază improvizatorică de clasă.

Gărîna Jazz Festival 2019 (11-14 iulie) înseamnă multe alte recitaluri interesante ce vor avea loc la Biserica Catolică din Văliug și la hanul La Răscruce. Pentru mai multe detalii, vizitați www.garana-jazz.ro .

***Cătălin Toader** este jurnalist freelancer.*

OARE MOARTEA CONVERSAȚIEI ÎN FAMILIE SĂ FIE O VESTE CARE NE CONFIRMĂ EȘECUL PRIVAT?

■ Oare se mai fură telefoane? (**A. M. S.**)

■ „Conversația prezintă riscul plictiselii, stare de care *smartphone*-ul ne-a învățat să ne temem cel mai mult, dar care este totodată și starea în care se dezvoltă răbdarea și imaginația. Facebook, Tinder, cursurile interactive online, expedierea compulsivă de mesaje, tirania e-mail-ului de serviciu și activismul social online superficial, toate conduc la eroziunea electronică a fiecăruia și, în cele din urmă, la moartea conversației în familie. Majoritatea oamenilor sînt prea stresați sau prea singuri ca să reziste atracției tehnologiei, prea extenuați de muncă sau prea săraci ca să scape din cercul ei vicios. Conversația, intimitatea și dezbaterea nuanțată au devenit niște articole de lux

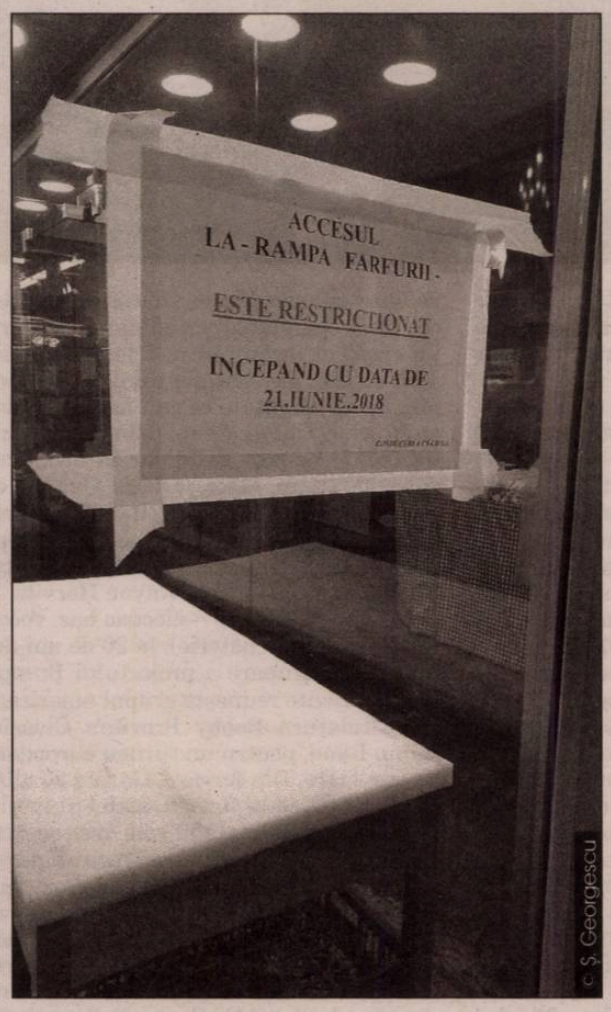

c. Ș. Georgescu

Cu ochii-n 3,14

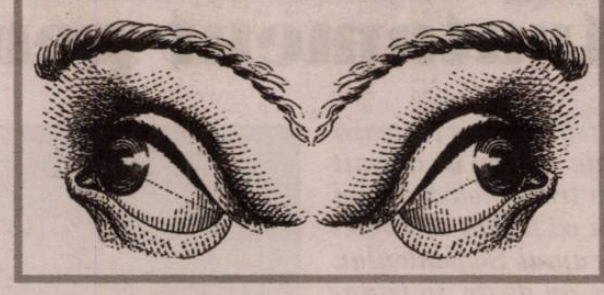

într-un butic.“ Jonathan Franzen, în *Sfîrșitul sfîrșitului lumii,* Editura Polirom. (**M. C.**)

■ În *Libertatea* de vineri, 28 iunie 2019, un anunț de la rubrica „Matrimoniale“ pare să fie ilustrarea perfectă a dictonului *De gustibus non disputandum:* „Bărbat doresc căsătorie cu femeie grasă“. (**D. S.**)

■ O veste care ne confirmă eșecul tuturor celor care am încercat vreodată să stîrpim gîndacii de bucătărie: nu se poate. Cercetătorii au decis că sînt imuni la orice combinație de pesticide. (**A. M. S.**)

■ Am accesat anaf.ro. / declunica.ro. Și am început să completez „cîmpurile“. Toate obligatorii... Cu răbdare, într-o dimineață mai răcoroasă, mi-am zis că într-o jumătate de oră termin. *User name*... Parola... Autentificare... Click... click... Spațiul Privat Virtual Persoane Fizice... Click... Stop! Declarația de impunere, numărul... Nu știu. Habar n-am unde am pus-o. Nu-i nimic, încep, cu răbdare, cotrobăitul. Jumătatea mea de oră a fost anihilată. Continui însă, deși mi se face tot mai cald. Dar după ce găsesc hîrtia asta (De ce n-oi fi pus-o la locul ei?! Vezi, totdeauna faci lucrurile pe jumătate...), nu poate să mai dureze mult. Parcă am văzut-o aici, o am în minte... Zadarnic. Tensiune maximă... *crescendo*... „Două loturi“... Nimic. Amîn, după prînz, spre seară, poate se mai răcorește. Cade noaptea... nimic. Reîncep din zori... Răpusă, încerc un telefon la ANAF... piu, piu, piu... Renunț. Dar capul îmi stă în același loc. Alo... într-un tîrziu. Explic totul într-un suflu, de frică să nu se întrerupă... Nu, declarație de impunere nu s-a mai emis din 2018. Și atunci ce fac? Continuați tot acolo... click... click... autentificare... Și așteptați de la noi codul de siguranță de șase cifre. Îl introduceți și continuați. Verificați mail-ul... De atunci a trecut o săptămînă... verific. *(va urma)* (**R. M.**)

DE UNDE ȘI DECIZIA DE A SPORI O SIMULARE

■ În curtea grădiniței din Moțăței (județul Dolj), cîțiva muncitori s-au apucat să toarne beton peste iarbă. Motivul: betonul rămăsese de la alte lucrări și nu știau ce să facă cu el, iar muncitorii ar fi vrut să facă un bine – după cum a declarat, pentru Mediafax, primarul comunei, Constantin Enea. De unde și expresia: să faci bine cu de-a betonul. (**S. G.**)

■ În iulie 1938, înainte de a lua decizia de a se căsători cu verișoara sa, Emma Wedgwood, Charles Darwin a făcut o listă cu lucruri pro și contra mariajului. (**C. Ș.**)

■ Un studiu recent arată că reducerea săptămînii de lucru la doar patru zile lucrătoare poate spori productivitatea. Cum ar veni, *less is more,* chiar și la serviciu. Iată o temă bună de reflecție, în prag de vacanță, pentru patroni, directori, șefi etc. (**M. M.**)

■ Călugării budiști din templul Kodaji din Kyoto au ținut recent o ceremonie tradițională de venerare a deității Mindar, zeița budistă a Milei. Doar că zeița Mindar nu este o statuetă, ci o simulare pe computer. Așadar, niște călugări abstinenți venerează o zeitate virtuală. Ai milă de ei, Mindar! (**M. C.**)

ÎN PARALEL, UNELE CUNOȘTINȚE RISCĂ SĂ DISPARĂ COMPLET DIN ACVARIUL NAȚIONAL

■ Tocmai ieri seară, cînd era un cer formidabil, s-a nimerit să nu poată fi încărcate pozele pe Facebook. Abia atunci am înțeles, mai clar, cum mai tot timpul trăim, în paralel, în cele două lumi, virtuală și reală: am cam ajuns să n-o mai putem duce pe una fără cealaltă. (**I. P.**)

■ Una dintre cele mai bizare boli se cheamă misofonie. Cei care suferă de această boală pur și simplu nu suportă sunetele banale, familiare, precum mestecatul în timpul mesei, limpezirea gîtului, suflatul nasului, strănutul. Și cînd spun „nu suportă“, vorbesc despre adevărate crize de panică, cu palpitații intense, transpirații și pusee isterice. Pînă de curînd, aceasta nici nu a fost recunoscută ca boală tocmai pentru că nimeni nu știa de unde provine și cu atît mai puțin cum se vindecă. Abia anul trecut cercetătorii americani au putut să-i identifice simptomatologia și se străduiesc să o clasifice ca maladie. Acum, nu știu ce să mai zic și cu bolile astea. Am unele cunoștințe care plescăie și sorbecăie și oftează și suspină cînd mănîncă într-un fel care mă scoate din minți – oi fi eu misofon sau ei prost crescuți? (**S. V.**)

■ Aproape un milion (din cele opt milioane) de specii prezente pe planeta noastră riscă să dispară complet, multe dintre ele în următoarele decenii. Masivul raport ONU, redactat de cîteva sute de oameni de știință, arată că ritmul dispariției speciilor este de pînă la sute de ori mai mare decît a fost, în medie, în ultimele zece milioane de ani. (**M. C.**)

■ O caracatiță a reușit să evadeze din acvariul național din Noua Zeelandă. Cu metodă, după ce a descoperit punctul slab al acvariului, și sub ochii îngrijitorilor și ai paznicilor. Și n-a mai putut fi găsită niciodată. Mi-o imaginez înotînd fericită, în mare. (**A. M. S.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

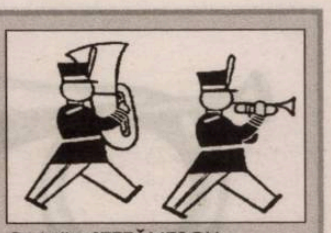

Cătălin ȘTEFĂNESCU
fără doar și **coate**
10

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **804** ■ 18-24 iulie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

ANDREI PLEȘU
„Patriotismul altfel“
pagina **3**

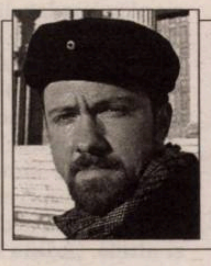

CĂTĂLIN PAVEL
„Am greșit, omoară-mă“
pagina **8**

ANCA MANOLESCU
„La ce bun religia?“
pagina **11**

Woodstock

„Woodstock a fost antiteza a ceea ce a devenit industria muzicală.“

MICHAEL WADLEIGH

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

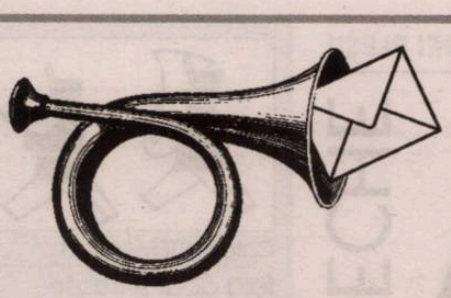

la vremuri noi, dileme vechi

Radu NAUM

Stadionul umbrelor

Nu țin cu nimeni. Dar am ținut cu cineva, nu spui cu cine, echipă importantă, dom'le! Acum, sentimentul pentru ea e mort și îngropat. Dar, evident, am trăit disperările și extazurile oricărui băiat de cartier. În calitate de fiu al tatălui meu jurnalist, am fost un răsfățat. Aveam *Sportul* la prima oră și intrări garantate în spații interzise multora. Am trăit în culise, am văzut nervi și lacrimi, am auzit înjurături și mișto uri ieftine. La vîrsta mea eram invizibil pentru ceilalți. Pînă cînd am căpătat o consistență de-a dreptul enervantă. Odată, la un mare meci al Naționalei, tata m-a luat cu el, a vorbit cu un ofițer și l-a rugat să mă lase să-l însoțesc într-o zonă pentru care nu aveam bilet. Tata, atotputernic cum îl credeam, mi-ar fi făcut rost de respectiva acreditare, dar îmi pare că uitase. Totul era OK, pînă cînd m-a văzut, cu ochiu-i ager, un plutonier. A pus mîna pe mine și m-a oprit în loc. Părintele meu a văzut negru în fața ochilor. M-a tras spre el. Subofițerul m-a tras înapoi. Tata a început să urle și să tragă de mine tot mai tare, celălalt a făcut fix la fel, dar în sens opus. Mă simțeam ca o omidă între două păsări flămînde. M-am speriat. Asta a fost prima mea sperietură pe stadion. Nu m-am temut de petarde, huligani, bătăi sau poliția călare, ci de posibilitatea de a mă vedea rupt în două. Chestiunea a degenerat și tata s-a dus să-l caute pe ofițerul de la care căpătase OK-ul de trecere. Atunci, în plin avînt socialist, am priceput pe deplin ce înseamnă excesul de zel. Omul a venit și urlat la subaltern: „Lasă-l, mă, să treacă!". „To'arășe gradu', nu pot, să trăiți!" „Cum nu poți, mă?" „Nu are bilet pentru acest sector, trăiți!" Și mă ținea strîns la el, comoara ce eram. „Băi, n-auzi că îți ordon să-i dai drumul?!" „Păi...", dar n-a mai apucat să zică prea multe, că ofițerul, profitînd de perplexitatea celuilalt, m-a smuls și m-a redat tatei. Nu mai știu despre ce a fost meciul, că tot timpul m-am chinuit să scap de oribila senzație de a fi fost pe jumătate al unui străin. Zevzecul avea dreptate în principiu, dar pe moment mi s-a părut întruchiparea absurdității.

Am plîns. Am plîns cînd ai mei pierdeau. După un joc nefericit, tata s-a întors la mine, înainte să meargă la masa oficială (de unde lua întotdeauna marcatorii) și a început să rîdă blînd cînd mi-a văzut lacrimile curgînd pe obraji. „Păi, se poate, ești băiat mare! Așa e în sport!" Nu l-am găsit nici nostim, nici convingător. Mi se părea total inacceptabil ca ai mei să nu cîștige tot timpul. Mergeam mai des la sporturile de sală și mai rar la cele de stadion. Într-o seară, Polivalenta s-a umplut ca la congrese. Se juca un meci important, cu niște sîrbi răi și urîți. (...) În seara aia am urlat și am gemut la fiecare pumn în ficat încasat de ai noștri, și am blestemat orbirea vinovată a unor arbitri nemți. Atunci am înțeles cel mai bine damnarea unui suporter: să nu poată face nimic ca să evite nedreptatea.

(apărut în *Dilema veche* nr. 272, 30 aprilie 2009)

Dilema veche vă propune

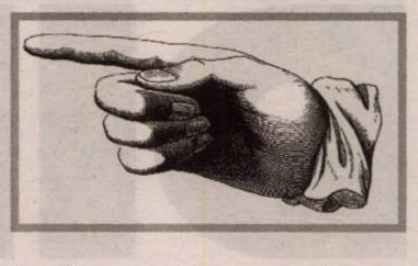

■ „Ce vor tinerii de 20 de ani? Ce speri pentru ei, pentru voi?", este întrebat un tînăr și acesta răspunde: „Trebuie să conștientizăm că nu trăim datorită tehnologiei, ci tehnologia trăiește datorită nouă. Și că va fi important să păstrăm lucrurile naturale, să facem sport, să fim aproape de natură, să nu uităm să lucrăm pămîntul, să avem familii... Nu poți neglija tehnologia, desigur, dar sper ca noi să folosim tehnologia, nu tehnologia să ne folosească pe noi." Tînărul este Ianis Hagi și întregul interviu cu el poate fi citit pe blog-ul https://cristinastanciulescu.ro. (Marius Chivu)

■ Apariții noi în Colecția „Vorpal" (coordonată de Svetlana Cârstean) a Editurii Nemira: Jesica Baciu, *Jes*, și Krista Szocs, *Berlin*. Două cărți de poezie *fresh*, două voci care rimează. (Ana Maria Sandu)

■ Cetatea din Feldioara, construită în secolul al XIII-lea, cea mai importantă fortificație ridicată de cavalerii teutoni în Transilvania – Țara Bîrsei. Monument istoric, cetatea a fost restaurată între 2012–2017, lucrările de restaurare fiind realizate de către Consiliul Județean Brașov. Puncte forte: zidurile de incintă și turnurile, zidul de protecție, fortificații de pe vremea teutonilor, capela și mănăstirea cisterciană (atît cît s-a putut recupera), fîntîna adîncă de circa 70 de metri. Iar panorama Țării Bîrsei îți oferă și alte inedite trasee ce merită incluse într-o minimală agendă culturală a regiunii. (Ruxandra Mihăilă)

■ În Piața Obor au apărut în sfîrșit micii culturali... era și cazul, după cît de mult am lăudat în *Dilema veche* micii obișnuiți de la terasa principală. Așadar, lîngă grătar, a răsărit peste noapte o tonetă cu cărți pe care scrie citeț „Cultură". Am dedus că e o mică bibliotecă, poți împrumuta cărți de acolo ca să citești cît timp îți mănînci micii și îți bei berea. Cărțile sînt cam vechi și cam puține, mă întreb dacă noi, iubitorii de literatură și de mici, putem dona și altele. (Adina Popescu)

■ Pînă în octombrie, la Romexpo este deschisă Expoziția Space Adventure, care se adresează inclusiv copiilor și unde sînt expuse rocile colectate de pe Lună, cópii reale de rachete și capsule spațiale, simulatoare de zbor sau costume ale astronauților NASA. Vă puteți și testa abilitățile de astronaut în tabăra de antrenament. (Marius Chivu)

■ *Podul cu vechituri* de Dan C. Mihăilescu. Nostalgia ca datorie de bun-simț. Obligația de a nu lăsa trecutul să treacă. O colecție de gînduri ale unuia dintre cei mai mari și fermecători cititori ai vremii noastre. Ca un mare anahoret al lecturii, Dan C. Mihăilescu stă cu mintea în Raiul marii culturi clasice („prefer stoicismul, clasicismul și romantismul în aspră indiferență de tot ce ține de modă"), dar e cu ochii pe „mizeria și pustiul zilei de acum". O carte care te recentrează interior, dacă mai e ceva de recentrat. Dacă nu, nu. (Sever Voinescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **P.P. Carp**
- **Responsabilitate**
- **Vacanța ideală**
- **Fascism și comunism**
- **Secrete**

album dilematic Florin Budea

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin Sandu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

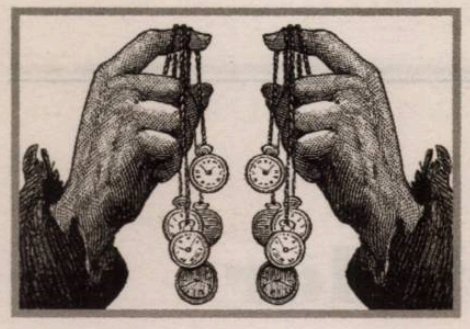

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Patriotismul altfel

Pentru foarte mulți, de pretutindeni, patriotismul e un exercițiu de retorică. Despre țară se vorbește „frumos“, „înaripat“, „înlăcrimat“, „eroic“, și cu dor, și cu jale, gata și de sacrificiu, și de festivități, și de suficiență făloasă, și de victimizare „istorică“. Ornamentica „neamului“ (cuvînt, vai, de origine maghiară…), a „pămîntului strămoșesc“ stîrnește, inevitabil, și reacția inversă, a „distanței“ superioare, a antinaționalismului „umanist“, a deziluziei față de „netrebnicia“ autohtonă (explicabilă fie ca „ghinion“ geopolitic, fie ca străveche volatilitate morală, rezultat al nevoii de supraviețuire, devenită *relativism* cosmic…). Adesea, cele două discursuri se întrepătrund. „Insulă a latinității“, „punte între Est și Vest“, „poartă și pavăză a creștinătății“, „țara lui Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Brâncuși, Eminescu, Ilie Năstase și Nadia Comăneci“, dar și „ca la noi la nimenea“, uneori „mi-e rușine că sînt român“ (Eminescu), „țară de secături“ (O. Goga) ș.a.m.d. (Caragiale, Cioran etc.)

Asemenea excese se regăsesc, e drept, și la alții, dar, dincolo de toate, scot din discuție dimensiunea mai adîncă și mai realistă a patriotismului adevărat. E ceea ce am simțit citind, de curînd, amintirile din război (1941-1944) ale lui Nicu Negrici, apărute la Editura Humanitas, în îngrijirea lui Eugen Negrici, fiul autorului. Nicu Negrici a participat, în al Doilea Război Mondial, ca slujitor al Armatei Regale, atît la campania de est (Cotul Donului), cît și la cea de vest (Oarba de Mureș, unde a fost grav rănit). E vorba de însemnările de front ale unui ostaș (locotenent, căpitan, apoi maior și, într-un tîrziu, colonel), înclinat să scrie nu pentru a-și pune în valoare virtuțile militare, nu pentru a glorifica vitejia combatanților români, ci pentru a povesti cum arăta viața zilnică a unei armate aflate în luptă prin decizia autorității statale a momentului. E vorba de suferință, curaj, incertitudine, teamă, foame, dor de-acasă, ofițeri cumsecade sau severi, soldați devotați, epuizați, chinuiți trupește și sufletește, dar loiali, întîmplări sfîșietoare sau pline haz, solidarități dincolo de hotarele de clasă, ba chiar de cele etnice. La sfîrșitul lecturii, patriotismul nu mai apare ca o simplă „motivație nobilă“, ca o epopee a sacrificiului, ca o atletică vitejie de campanie. Ci, mai curînd, ca *putere de a îndura* mizeria cotidiană a unei situații-limită și de *a rămîne întreg,* dincolo și deasupra mizeriei. De dragul cui? De dragul celor de-acasă, de dragul onoarei și al datoriei, de dragul *normalității* pierdute. A fi patriot înseamnă, prin urmare, a-ți păstra chipul, a nu face de rîs locul în care te-ai născut, a asuma determinările spațiului și ale timpului care ți-au fost date. Fără bătăi în piept, fără discursuri rentabile, fără dispreț pentru cei din alte zodii, fără a-ți valorifica apartenența și destinul drept *merite* personale. Nu e destul să le întruchipezi. Trebuie să le ilustrezi, să le exprimi cu fermitate, dar și cu decență. Fără patos, fără conotații „excepționaliste“, fără încrîncenare de paradă.

În această privință, Nicu Negrici este un model, despre care ar trebui să vorbim mai des și mai apăsat. Absolvent strălucit al Academiei Militare din București și al Școlii de Ofițeri de Infanterie de la Sibiu, a trebuit să-și investească viața și înzestrările într-unul din marile conflicte ale veacului, fapt răsplătit de „patrioticul“ stat român cu excluderea din armată în 1952. „Supraviețuirea“ a devenit, astfel, în regimul de „democrație populară“, altceva decît era în tranșee. Tot un soi de patriotism, adică, așa cum spuneam, un fel de a îndura mizeria locului și a vremurilor, rămînînd, totuși, întreg și funcțional. Nu pretind că „celălalt“ patriotism trebuie, din principiu, evacuat, cînd conjuncturile îl impun sau, măcar, îl justifică. Susțin doar că, dincolo de răfuielile acute ale istoriei regionale sau globale, dincolo de obligații cetățenești subînțelese, a fi patriot înseamnă, esențialmente, a reuși să-ți trăiești cu demnitate condiția nativă, să-ți onorezi umanitatea, identitatea și darurile cu care te-ai născut. O astfel de reușită va aduce țării tale beneficii mult mai importante și mai durabile decît cele livrate, volubil, de „zbierătorii și dibacii“ dintotdeauna.

Cît despre contradicția dintre patriotism și xenofobie, să-mi fie îngăduit să semnalez una dintre paginile care m-au tulburat cel mai mult din cartea lui Nicu Negrici. Un plutonier-major (Florică Matei) are ideea să-i adune, într-o căruță, pe toți cei căzuți – amici sau inamici – într-un fost sector de luptă. Voia să-i ducă la groapă într-un cimitir din satul cel mai apropiat. Nicu Negrici privește cadavrele îngrămădite unul peste altul, „îmbrățișați și pe veci înfrînți de moarte“: români, ruși, unguri, nemți, evrei, tătari, cîte un țigan (pe-atunci nu existau „romi“…), un italian, un turc etc., și se întreabă: „În numele cărui zeu tiranic, în numele cărei zeițe crude sau religii barbare v-ați ucis unul pe altul, ca să mergeți totuși, atît de senini, spre groapa comună? (…)“. Un altfel de patriotism decît cel curent apare, cred, la orizont, în această întrebare: „patriotismul“ *omenescului*. Căci nu sîntem creaturile unui originar impuls al segregării. Patriotismul tribal, al coeziunii locale, nu trebuie să anuleze „patriotismul“ comunității umane, atotcuprinzător, legitim prin obîrșia lui naturală și supranaturală.

Îi sînt dator lui Nicu Negrici pentru gestul lui și pentru talentul lui (volumul cuprinde și o antologie de versuri, deloc neglijabile). Îi mulțumesc lui Eugen Negrici pentru a fi deschis o îmbogățitoare arhivă de familie. Și mulțumesc Editurii Humanitas pentru recuperarea unor pagini de istorie națională, din care pare să-și fi făcut un program deloc „elitist“ (cum tot bombăne unii și alții, pe bază de triste și intraductibile frustrări private). Amintesc, rapid, *Memoriile căpitanului Dumitru Păsat. 1941-1945*, Raul Dona, *Jurnalul unui medic militar. 1917-1918,* Gerhard Velburg, *În spatele frontului. Însemnările unui soldat german în România ocupată* sau Costin Petrescu, *Însemnările unui pictor refugiat. La Iași, în timpul războiului*. Și, din cîte înțeleg, vor urma și altele…

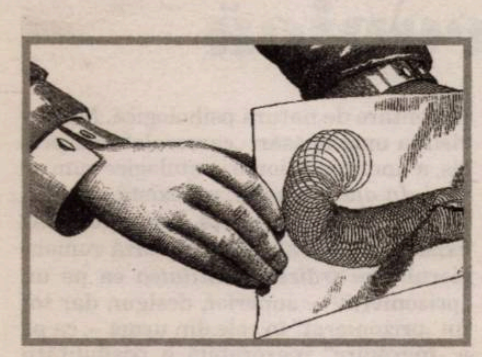

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Comisia de anchetă

„Dacă Partidul mi-o cere, candidez la prezidențiale“, dna Viorica *dixit.* Altfel zis: „Deși n-am nici o șansă, deși nu se știe nici măcar dacă voi intra în turul doi – ceea ce pînă și sondajele de casă o arată –, totuși mă supun înaltelor cerințe, mă sacrific, mă duc resemnată precum junca la tăiere pe altarul intereselor superioare ale Partidului.“ Da, Partidul are dreptul să pretindă orice sacrificii, căci el i-a făcut pe demnitarii PSD, din niște nimenea, oameni bogați, cu funcții importante, ba chiar și cu titluri academice răsunătoare. Și, de fapt, nu se știe dacă chiar dna Viorica n-are nici o șansă: în fond, Partidul e „corpul mistic“ al națiunii, prin el circulă suflul vital al poporului. „Noi știm să vorbim cu oamenii“, a mai spus aceeași dnă Viorica, dînd a înțelege că „ceilalți“ nu știu. Problema, într-adevăr, sînt acești blestemați de *ceilalți:* sorosiști, oameni ai serviciilor, useriști, vînduți „unor interese străine“, „șobolanii“ lui Dragnea, corporațiile multinaționale – pe scurt, „statul paralel“, care, precum Diavolul, nu piere niciodată, ci ia tot felul de înfățișări înșelătoare. Ce dacă milioane au votat de partea lor? Unii au fost seduși, alții plătiți, alții manipulați în diverse moduri. Iată, acum comisia de anchetă parlamentară a dnei Olguța va demonstra că, prin intermediul tabletelor electronice, s-au mutat milioane de voturi de la PSD la USR-PLUS mai cu seamă, căci se știe că Cioloș a fost omul Securității și la fel și partidul lui. De unde „se știe“? Fiindcă „s-a vehiculat în spațiul public“. Adică fiindcă vreo cîteva figuri sinistre de la Antena 3 și alte posturi răspîndesc mai întîi un complex de *fake news,* cîțiva pesediști încep să denunțe fraude cu pretextul că „au aflat din presă“; urmează madam Viorica evocînd, prudent, îngrijorări legitime, declarînd că publicul „are dreptul să afle adevărul“, după care, hop, apare și comisia de anchetă, care, dinainte, are în plic rezultatul, chiar dacă acesta-i absurd: Opoziția a fraudat alegerile organizate de Putere!

În consecință, se vor face presiuni pentru a se desființa tabletele, această inovație diabolic-securistă *(soft*-ul e la STS, adică la „servicii“, adică la „statul paralel“) în dezacord cu principiile sănătoase ale poporului nostru, care acceptă votul multiplu atunci cînd el servește intereselor Partidului. Iată un mijloc simplu și destul de eficient prin care dna Viorica-cea-fără-șanse ar putea căpăta mai multe voturi și șanse, mulțumită sistemului „autobuzul“, „suveica“ și altor mijloace tradiționale, bine puse la punct, dar dispărute între timp din cauza tabletelor.

Și chiar dacă nu va reuși, nu-i asta o explicație formidabilă? Nu ne-au învins decît prin fraudă, vor zice, prin complicitatea serviciilor și pentru că sîntem urîți de marile puteri, fiindcă vrem să servim poporul român și nu interesele nesimțite ale acelor puteri, fiindcă „ceilalți“ știu să intoxice publicul cu Facebook-ul, fiindcă Soros e la pîndă. De fapt, vor spune, Partidul, deși la putere, a fost continuu fraudat. Singura lui greșeală a fost că a acordat încredere unor trădători de „țară și de neam“, în loc să-i zdrobească, atunci cînd a putut. În 2009, se știe, a fost „sufrageria lui Oprea“ care a întors rezultatele alegerilor într-o noapte. În 2014, serviciile au declanșat operațiunea „diaspora“, repetată și în 2019 cu asupra de măsură, plus perversa operațiune „tableta“.

Pe scurt, după ei, de treizeci de ani istoria politică a României cunoaște două tipuri de alegeri: cele pe care Partidul le-a cîștigat și care sînt legitime și exprimă în mod minunat voința poporului român, și cele pe care Partidul numai în aparență le-a pierdut, dar care de fapt, deși tot cîștigate fiind, au fost fraudate de voința ticăloasă a „statului paralel“ și care nu sînt legitime. Așadar, dacă e să vorbim drept, trebuie recunoscut că *Partidul a cîștigat absolut toate alegerile de pînă acum* (chiar și pe cele pe care le-a pierdut). Și, bineînțeles, în viitor va fi la fel: Partidul va cîștiga deopotrivă alegerile pe care le va cîștiga și pe cele pe care le va pierde.

„Ce dovezi aveți pentru enormitatea asta?“, vor întreba unii naivi. „Se vehiculează unele informații de acest gen în spațiul public. Tocmai de aceea vom înființa o comisie de anchetă pentru a le verifica“, vor răspunde ei cu amabilitate. Iar dacă nu vor mai avea puterea să înființeze comisii de anchetă parlamentare, le vor face la Partid (simbolic, parcă nu-i totuna, de vreme ce Partidul e „trup din trupul țării“?). Iar acolo, parcă-i și vedem strînși pe alde Teodorovici, Olguța, Pleșoianu, Vâlcov, Firea, Șerban Nicolae, Dăncilă și chiar Dragnea (în răstimp, eliberat) care vor decide prin vot democratic că e nevoie de o nouă și ultimă comisie de anchetă care să demonstreze cu argumente riguroase că Dumnezeu a făcut întîi Partidul și abia apoi lumina. Sau că, în fine, dacă teza asta pare teologic oleacă eretică (să nu ne certăm cu popii, vor cere unii mai bisericoși), să stabilească măcar că le-a făcut în același timp, ceea ce se vede pînă astăzi, după cît de mult strălucește de lumina inteligenței fruntea Partidului.

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

România mesianicilor

O bună parte a politicienilor români par sau sînt convinși că au o menire mesianică – aceea de a scăpa România de corupții din tabăra opusă.

Mesajele transmise societății românești de către mass-media și elitele politice și intelectuale sînt în acest moment dezastruoase. Acestea justifică o abordare profund iresponsabilă care cere perfecțiunea elitelor în timp ce noi, cetățenii obișnuiți, sîntem absolviți de orice fel de responsabilitate.

Teorii care mai de care mai fantasmagorice prind din ce în ce mai mult la un public alienat și duc la o ascensiune periculoasă a unor personaje fie dubioase, fie la limita schizofreniei.

Radicalizarea discursului este una ciclică, perioadele dinaintea alegerilor fiind cele mai critice. Din păcate, retorica devine din ce în ce mai vitriolantă și crește riscul unei societăți paranoice.

Simptomele tipice ale paranoiei individuale sau colective sînt suspiciunea față de ceilalți, dezvoltarea unor teorii ale conspirației care justifică o construcție imaginară a individului/grupului și o apetență pentru ostilitate, atitudine neiertătoare sau capacitate redusă de introspecție critică. Bonus, un simț redus al umorului.

Paranoia colectivă împiedică reforma. Zdrobitoarea majoritate a politicienilor români și a elitelor în funcții de conducere au făcut compromisuri mai mult sau mai puțin serioase pentru a ajunge în pozițiile de putere pe care le au în acest moment. Calitatea clasei noastre politice nu poate fi fundamental diferită de calitatea elitelor intelectuale și nici de calitatea societății românești în ansamblul ei.

Eliminarea bruscă sau chiar pe termen mediu a corupției în România ar fi imposibilă fără un colaps al societății românești. O bună parte din diplomele obținute ar trebui anulate, zeci de mii de politicieni, profesori, judecători, avocați, funcționari publici, doctori, directori, oameni de afaceri, jurnaliști, lideri ai societății civile ar trebui să fie concediați sau, mai mult, trimiși în puscărie.

Minciunile, înșelăciunile, furturile sau nepotismele proprii sînt considerate scăpări, greșeli minore, interpretări răutăcioase sau ostile ale unor intenții cinstite, compromisuri justificate sau greșeli care ar trebui iertate.

Incapacitatea de a judeca echilibrat și cît de cît obiectiv nu este restrînsă la clasa politică, ci este larg răspîndită în societatea românească. Diplome obținute fraudulos, plagiate, soții, copii sau alte rude promovate în funcții nemeritate, mici sau mai mari furtișaguri, folosirea imorală și adesea ilegală a pozițiilor obținute pentru a cîștiga bani sau putere și încurajarea mitei sînt mult mai puțin tolerate la politicieni decît propriile noastre „derapaje".

De la taximetristul care nu are rest pînă la jurnalistul care „uită" să își declare o parte din venituri sau care cere/acceptă mită, toți sîntem foarte exigenți cu cei care ne conduc atîta timp cît nu putem noi înșine să profităm de influența pe care o au aceștia. Argumente absurde ne sînt întodeauna la îndemînă pentru a justifica o atitudine relaxată față de corupția proprie și una radicală cînd vine vorba de corupția „celorlalți".

Pozițiile nerușinat de bine plătite din comitetele directoare ale diverselor companii de stat au fost, în bună parte, ocupate de politicieni sau rude care, adesea, nu au nici o legătură cu activitatea acestor companii.

Discuțiile despre nepotism sînt rare în sînul clasei politice și al intelectualității românești. Un număr important al elitelor politice și intelectuale pot fi acuzate de nepotism. Nepotismul este prezent, în fapt, peste tot în societatea românească și reprezintă un factor important care favorizează răspîndirea și acceptarea corupției.

Un număr important de jurnaliști și intelectuali au o influență semnificativă asupra politicii românești. Aceștia nu ezită să emită zilnic judecăți de valoare dure și nediscutabile despre societatea românească și, în special, despre corupția clasei politice. Marea lor majoritate sînt plătiți de oameni mult mai corupți decît cei pe care îi înfierează zilnic în ziare sau la televizor.

Havel scria că intelectualii ar trebui să prevadă și să discute diversele amenințări, orori sau catastrofe, iar politicianul ar trebui să îi asculte, să se gîndească la cum ar putea acestea să fie evitate și să acționeze în consecință.

În acest moment, rolurile în societate sînt aproape inversate: intelectualii și jurnaliștii caută soluții politice, iar politicienii sînt preocupați de a discuta amenințările și ororile datorate adversarilor lor politici. Partea de acțiune este elegant ignorată de toată lumea.

Cele de mai sus le-am scris în 2012. Dan Diaconescu a fost înlocuit de Liviu Pleșoianu, Gigi Becali de Rareș Bogdan, iar Adrian Năstase de doamna Viorica Dăncilă. Marea majoritate au rămas aceiași.

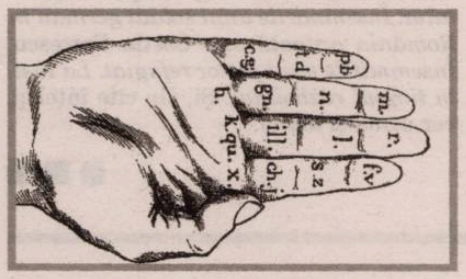

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Incursiune autoscopică

„Noua structură și opera lui Marcel Proust."

Părerea mea este că filozofia se fandosește atunci cînd repetă, în diverse contexte și, obligatoriu, cu inflexiuni pedagogic-coercitive, vechiul principiu înscris la intrarea în templul apolinic al Greciei antice (cunoscut drept „Oracolul din Delfi"): „Cunoaște-te pe tine însuți!". Se fandosește „metafizic", cu o grație stilistică și retorică de mare efect de-a lungul secolelor. Nu neg, evident, faptul că autoexplorarea reprezintă, în mod absolut, un proces îndelungat și extrem de complicat, probabil niciodată încheiat *de facto* pe parcursul existenței noastre pămîntești. Totuși, conotația subtilă atașată amintitului dicton de o lungă serie de gînditori, ce începe cu Socrate (prin mijlocirea discipolului său Platon) și ajunge pînă în contemporaneitate – că, prin foarte proasta cunoaștere de sine, individul ar fi, automat, și un foarte prost evaluator al lui însuși –, mă nemulțumește profund. Ideea derivată astfel (în subtextul aforismului) nu are pîrghiile dezvoltării unei credibilități solide, pentru că, să admitem, cu nenumăratele limite ale subiectivității, fragilității cognitive și, posibil, hermeneutice, de care aș da dovadă *eu* (ca persoană generică) într-un proces de autoanaliză, raportul cel mai detaliat, intim, convingător și, totodată, cuprinzător despre mine nu ar putea fi realizat de altcineva decît de mine însumi.

Sînt două motive pentru asumarea realității de mai sus și pentru impunerea ei drept contrapartidă la „zelul" meditativ-profetic al Pythiei în modernitate. Primul – și cel mai important – se leagă de *apartenență*. Dincolo de ironiile asupra sindromului schizoidal (care pot fi, eventual, construite de aici), să acceptăm, măcar în termenii concreteții noastre biografice (fără implicații transcendent-religioase așadar), că *eu îmi aparțin, în primul rînd, mie însumi*. Ce își cunoaște omul mai bine decît proprietatea, posesiunea (simbolică sau materială) cu care generează, gradual, raporturi de consubstanțialitate? Pe palierul „apartenenței", identitatea *mea* nu-mi poate apărea ca enigmatică, nu are cum să-mi ofere, din impuls „detectivist", codificări misterioase. Orice sofism pe marginea unei asemenea teme e, din start, ipocrit. Alteritatea, da, rămîne un cod pentru mine, pe care, la rigoare, am libertatea (de a încerca) să-l descifrez, înțelegînd că presupunerile mele despre ea vor fi întotdeauna speculative și deci relative. În alt plan însă, eul *meu*, entitatea modelată plenar pe fibrele existenței personale (prin efectul consubstanțializării), nu poate constitui altceva decît o carte deschisă pentru mine, observabilă, în toate amănuntele sale aparent ambigue, aidoma desenelor precolumbiene, din avion.

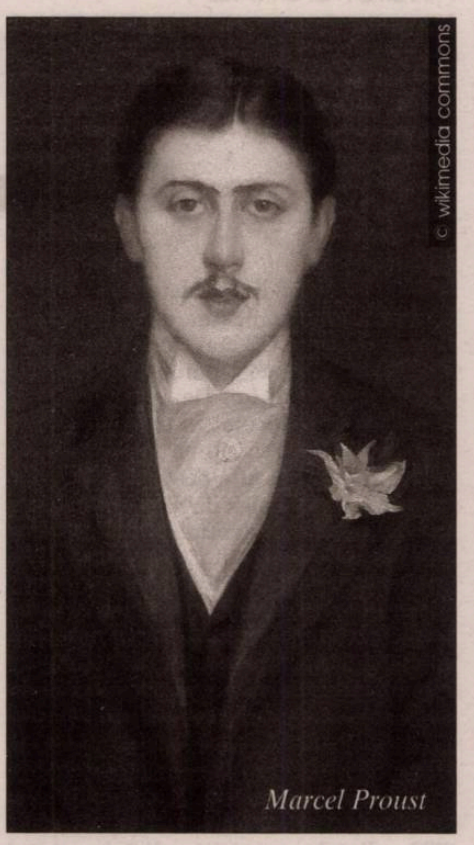

© wikimedia commons

Marcel Proust

A l doilea motiv trimite la problema *prezenței*. „Consubstanțialitatea" menționată reflectă, de fapt, o formă de prizonierat: ne „aparținem" nouă înșine pînă în punctul (critic?) al unei „prezențe" constante, eterne, nu doar în propria-ne viață, ci și în propria noastră personalitate. Urmărind să definească epicul ca pe un efort permanent de autoscopie (efort indus de fatalitate, nu de voința personală), Camil Petrescu spunea foarte frumos: „Eu din mine însumi nu pot ieși!". Am dedus, în declarația respectivă, la vremea lecturii eseului „Noua structură și opera lui Marcel Proust" (de unde am citat), nu neapărat o justificare de ordin estetic, cît o lamentare de natură psihologică. Mărturisirea unei apăsări „carcerale" mai precis, a unei condiționări ontologice cum ar veni. *În afara sinelui*, nu există, practic, ființare și, în consecință, nu are cum să existe nici literatură, sugerează romancierul. *Îmi trăiesc identitatea* ca pe un „prizonierat" – superior, desigur, dar tot un „prizonierat" în cele din urmă –, ca pe o „îngrădire" inexorabilă a posibilității mele de mișcare (existențială, istorică, spirituală etc.). De aceea, îmi extrag toate sensurile lumii înconjurătoare numai din intimitatea „celulei" mele ființiale. Singurul lucru pe care-l cunosc cu adevărat este această „celulă", adică, altfel zis, *nu mă cunosc în fond decît pe mine însumi*.

Prin urmare, nu m-aș feri să observ că, într-o ordine necosmetizată a aspectelor pasibile de cunoașterea umană, propriul sine ocupă locul fruntaș. Vrem ori nu, ne place sau ba, noi, în postură de ființe raționale, sîntem calificați să vorbim (cel puțin în cazurile fericite, cînd deținem exercițiul sincerității), cu o anumită doză de credibilitate și obiectivitate, *doar despre noi înșine*. Atît *cunoaștem* în mod nemijlocit. Celelalte lucruri rămîn, pentru noi, necondiționat, în spațiul fluctuant al prezumției. Pentru mine, *eu* reprezint unica și indestructibila certitudine. Piatra din capul unghiului și argumentul suprem al revelării adevărului. *The rest is silence*, vorba (ultimă) a tragicului prinț shakespearian Hamlet.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

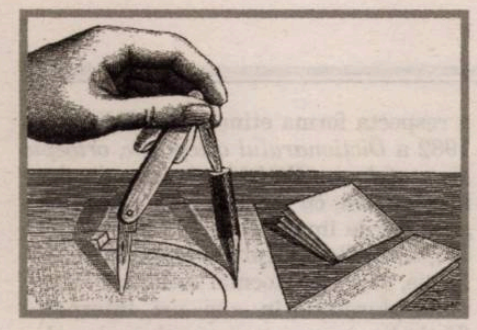

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

14 iulie

– Ziua Națională a Franței pusă sub semnul autonomiei strategice a Europei –

Barakuda, Colossus, Scorpions, Stamina... Tradiționala defilare militară de la Paris de pe 14 iulie a început cu mai mulți roboți militari purtînd diverse nume, printre care și cele patru citate mai sus. O premieră absolută și un semn clar că intrăm într-o nouă eră, a inteligenței artificiale, a războaielor cibernetice și spațiale, a super-soldaților...

Pentru a desemna noul tip de soldat care cîștigă enorm în forță și abilitate datorită tehnologiei, fiind capabil să execute operațiuni dincolo de capacitățile umane normale, americanii folosesc termenul de *super-soldier.* Francezii preferă termenul de *soldat augmenté,* ceea ce nu prea putem traduce *mot-à-mot* în românește, eventual prin sintagma „soldat cu puteri sporite". La ora zece și jumătate dimineața, duminică, 14 iulie, un astfel de prototip și-a făcut apariția pe cerul parizian, făcînd o demonstrație în fața șefilor de stat și de guvern europeni invitați în tribuna oficală din Place de la Concorde. Un soldat zburător a traversat văzduhul, cu o armă în mînă, evoluînd în picioare pe un fel de tipsie cu propulsie...

Dispozitivul respectiv, propulsat cu cinci reactori, este un *flyboard air* sau un *hoverboard* militar, o invenție franceză în curs de ameliorare. Specialiștii spun că aparatul poate urca pînă la două mii de metri, că poate zbura cu viteza de două sute de kilometri pe oră și că poate fi folosit în numeroase contexte, fie pentru lansarea unor atacuri-surpriză împotriva inamicului (din aer, cu soldați zburători autonomi), fie pentru evacuarea rapidă a unor răniți... Ceea ce ieri era ficțiune, astăzi a devenit realitate, cel puțin în domeniul militar. Într-un fel este trist să constatăm că invenții uluitoare își găsesc primele aplicații în dotarea diferitelor armate. Președintele francez Emmanuel Macron a ținut însă, de Ziua Națională a Franței, să transmită, prin prezentarea unor roboți, a unor drone, precum și a acestui *flyboard,* un anumit mesaj. Și anume că, în materie de apărare, Franța nu bate pasul pe loc, ci, dimpotrivă, se află în avangardă...

O încărcătură simbolică și mai mare a avut-o însă tema paradei militare de pe 14 iulie. *Agir ensemble,* să acționăm împreună, așa a fost formulată ea. În spatele acestui slogan se află o inițiativă franceză la care au răspuns nouă țări europene: Portugalia, Spania, Marea Britanie, Germania, Belgia, Olanda, Danemarca, Finlanda și Estonia. Aceste țări s-au angajat într-o cooperare militară comună, un program numit Inițiativa Europeană de Intervenție. Poate că termenul de „apărare europeană" este prea brutal și riscă să-i irite pe americani. El sună și ca o alternativă oarecum nejustificată la Alianța Nord-Atlantică, deocamdată adevărata umbrelă protectoare a Europei. Venirea lui Donald Trump la Casa Albă, declarațiile sale contradictorii, strategiile sale avînd în centru sloganul *Amarica first* i-au determinat însă pe europeni să reflecteze ceva mai mult la o necesară autonomie strategică în materie de apărare. Inițiativa Europeană de Intervenție face parte din acest demers și merită semnalat faptul că britanicii s-au asociat acestei propuneri de cooperare în ciuda dorinței lor de a ieși din Uniunea Europeană.

Președintele Emmanuel Macron i-a invitat la Paris de Ziua Națională a Franței pe toți șefii de stat și de guvern ai țărilor angajate în această cooperare, precum și pe secretarul general al Alianței Nord-Atlantice, Jens Stoltenberg. Europenii subliniază de fiecare dată că tot ceea ce imaginează ei în materie de apărare este complementar în raport cu NATO. De cînd Donald Trump își impune voința pe planetă, recurgînd la amenințări și la sancțiuni, chiar și în direcția aliaților, europenii au înțeles și un alt lucru, și anume că nu-și vor putea menține influența în materie de diplomație fără eforturi credibile în materie de capacități militare autonome.

Franța este singura țară occidentală care își menține tradiția parăzilor militare cu ocazia zilei naționale. Donald Trump, impresionat de defilarea militară de acum doi ani, cînd a fost invitatul lui Emmanuel Macron pe 14 iulie, a decis să preia parțial modelul și să confere o dimensiune militară zilei de 4 iulie, Ziua Independenței în Statele Unite.

În Franța, defilarea armatei pe Bulevardul Champs-Élysées, între Arcul de Triumf și Place de la Concorde, este un simbol al unității și o expresie a atașamentului față de Republică. Trebuie să căutăm originea acestei tradiții în perioada revoluționară, și nu atît în legătură cu data de 14 iulie 1789, cînd revoluționarii și-au lansat asaltul împotriva închisorii Bastilia, cît în legătură cu o mare sărbătoare organizată la Paris pe 14 iulie 1790, la un an după căderea Bastiliei. Atunci a avut loc o gigantică sărbătoare revoluțională, *la Fête de la Fédération,* care a reunit în jur de o sută de mii de oameni pe Champ-de-Mars (unde a fost construit mai tîrziu Turnul Eiffel).

Un turist care vine la Paris nu ratează niciodată o plimbare pe bulevardul Raspail, plin de magazine, o axă a Parisului care conduce la Place de la Concorde. Puțini știu însă că Raspail a fost numele unui deputat și că el a propus în 1880 ca data de 14 iulie să devină Ziua Națională a Franței. În decretul respectiv nu se precizează însă că ar exista vreo legătură cu cele întîmplate pe 14 iulie 1789 sau pe 14 iulie 1790. O ambiguitate de natură să nu le dea argumente celor care spun că ziua căderii Bastiliei a fost una sîngeroasă și poate nu chiar foarte glorioasă, mai ales că în închisoare se mai aflau doar cîțiva deținuți. În schimb, pe 14 iulie 1790 nu a curs nici o picătură de sînge, iar francezii și-au exprimat cu fervoare dorința de a schimba lumea și de a-și apăra patria.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

Un român citește, în medie, o carte pe an, conform unui studiu realizat de Comisia Europeană. Te-ai întrebat vreodată cât înseamnă asta? Pentru o carte medie, de 250 de pagini și un format standard de 13x20 cm, observăm că un român citește 13 cm pătrați pe zi. Dacă măsori, vei vedea că este foarte puțin...

Dar, totuși, de înțeles. Știi cât de greu este să îți găsești puțin timp doar al tău pentru o carte. Îți ia mult timp și să găsești o recomandare bună. Însă... soluții există. Trebuie doar să îți găsești o alternativă potrivită.

Spre exemplu, în cartea despre care vorbeam sunt tipărite aproximativ 60.000 de cuvinte. Adică doar 1.153 de cuvinte citite pe săptămână. Iar dacă împărțim numărul la cele 7 zile ale săptămânii, ajungem la doar 164 de cuvinte pe zi. Mai puține cuvinte decât citește un om pe minut (un om citește, în medie, 200 de cuvinte pe minut)! Tot atâtea cuvinte câte ai citit și tu până acum. Deci, se poate!

În doze mici de texte deștepte, poți compensa lipsa de timp pentru o lectură bună.
Lucru pe care ți-l propunem și noi
prin abonamentul Dilema Veche!
Te-am convins? Trimite **SMS** cu textul **DILEMA**
la **7488** pentru un abonament pe 3 luni.

Detalii și alte modalități de abonare pe
www.dilemaveche.ro

FRANCE 24
EMISIUNI SPECIALE
«Românii mobilizați împotriva corupției»
SÂMBĂTĂ 27 IULIE

Urmăriți televiziunea France24
în limba franceză de la 14h10 (rețelele UPC și ORANGE TV)
în limba engleză de la 13h10 (TELEKOM TV)

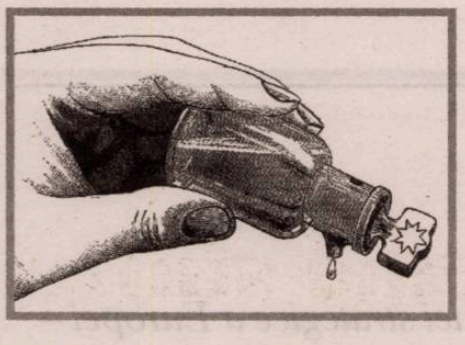

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Ghemuri și brecuri

Se pare că tenisul a fost practicat în România destul de repede, în raport cu momentul internaționalizării sale, al afirmării în marile competiții mondiale; istoricii sportului menționează existența unor cluburi românești spre sfîrșitul secolului al XIX-lea. Dicționarele noastre istorice ilustrează cuvîntul *tenis* printr-o primă apariție în romanul *Întunecare*, al lui Cezar Petrescu, deci prin anii 1927-1928; alte citate aparțin unor prozatori care au surprins viața mondenă a epocii interbelice: Ionel Teodoreanu, G. Călinescu, Camil Petrescu, Ion Vinea. Evident, cuvîntul circula deja în presă, de cîteva decenii. În momentul de față, cînd mai multe biblioteci scanează presa din secolele trecute, atestările mai vechi ale cuvîntului se găsesc destul de mai ușor. Termenul apărea inițial ca împrumut lexical neadaptat, în forma din engleză, *tennis* sau *lawn-tennis:* de exemplu, în *Gura Satului,* revistă umoristică din Arad (15 iunie 1901), era folosit în prezentarea serbărilor de la Sibiu ale Societății Astra: „Urmează bal și producțiile *societății române de Lawn-Tennis* și tombolă". Și alte apariții jurnalistice confirmă circulația cuvîntului: „am gîndit că joci escelent *tennis*" (conversație într-un roman, în *Revista ilustrată,* Bistrița, 15 decembrie 1902); „peținori, peținorese, jucătoare de *lawn-tennis,* dansatoare" (enumerare a celor consultați în legătură cu avantajele căsătoriei, în revista umoristică *Furnica,* 5 decembrie 1904). În *Tribuna* din 21 septembrie 1904, impresiile de călătorie dintr-o stațiune climatericǎ evocă „un loc minunat pentru *lawn-tennis*", descriindu-se și practicantele sportului: „Sînt cîteva dame engleze aci, cari nu se mulțumesc că joacă zilnic 2-3 ore *tennis*, ele bicyclează, fac gimnastică, iau ore de scrimă etc." Adaptarea denumirii sportului (prin renunțarea la grafia cu dublu *n)* s-a petrecut probabil ușor, pe nesimțite, iar sintagma *tenis de cîmp* a echivalat formula engleză *lawn-tennis,* literalmente tenis „de pajiște" sau „de gazon". Dicționarul academic al limbii române (DLR) indica drept primă sursă a împrumutului lexical *tenis* franceza, urmînd un principiu, curent în lexicografia românească, al filierelor culturale predilecte. E cert că unele anglicisme au pătruns în română prin intermediar francez, dar cele mai multe erau totuși percepute în epoca respectivă ca fiind cuvinte englezești. În DEX ordinea surselor este inversată, indicîndu-se în primul rînd (așa cum e normal) etimonul englezesc.

Termenii specifici jocului au fost preluați ca atare, adaptați sau traduși. Se știe că terminologia sportivă oferă cele mai clare exemple de adaptări grafice rapide (eventual și de modificări parțiale în pronunție) ale unor anglicisme: *meci* (din *match), hent* (din *hands)* etc. Popularitatea sportului, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, precum și tendința de asimilare totală a împrumuturilor au accelerat în unele cazuri procesul de adaptare a terminologiei: *ghem* (din *game)* a intrat în română cu sensul restrîns din tenis și a fost acceptat de dicționare; este înregistrat ca atare în DEX, cu o definiție nu foarte clară – „fiecare dintre punctele cîștigate de un jucător de tenis (după mai multe erori ale adversarului), în limitele unui set". Adaptarea termenului arată, încă o dată, că pentru vorbitori nu există un pericol real al omonimiei și nici o nevoie sau o dorință de a o evita; noul *ghem* a devenit omonim cu vechiul *ghem* („obiect relativ sferic", „rotocol", cuvînt moștenit din latină). Dacă astăzi vorbitorii tind să revină la forma *game,* cauza nu este dorința de a evita o omonimie pentru dezambiguizarea căreia contextele sînt suficiente; e vorba mai curînd de răspîndirea cunoașterii limbii engleze și de tendința culturală dominantă – de a respecta forma etimonului. Ediția din 1982 a *Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic* (DOOM) recomanda doar forma *ghem,* cu specializarea pluralului: *ghemele* de lînă erau astfel diferențiate de *ghemurile* cîștigate în tenis. În treacăt fie zis, uzul nu e tocmai stabilizat în privința pluralului în *-e* și *-uri*, Internetul fiind plin de anunțuri cu privire la *„ghemuri* de lînă", *„ghemuri* pentru tricotat", *„ghemuri* cu fire gigant din lînă merinos" etc. Noua ediție a DOOM (din 2005) a recunoscut implicit eșecul adaptării rapide, reintroducînd ca variantă a termenului din tenis forma *game* (cu pronunțarea *gheim).* Varianta preferată, plasată pe primul loc, rămîne totuși *ghem,* formă destul de bine reprezentată în textele actuale, inclusiv în cele de specialitate: „cîștigă *primul ghem"* (telekomsport.ro); „a cîștigat *primul ghem"* (libertatea.ro); „greșind cîteva mingi în ultimul *ghem* la serviciu" (digisport.ro); „înaintea începerii celui de-al doilea *ghem"* (tenispartener.ro); „în *ghemul* de tie-break" (atptennis.ro) etc. În destule alte cazuri, comentatorii sportivi preferă totuși să păstreze forma din engleză: „Simona închide *game*-ul la 0"; „retur în fileu, *game* alb"; „punctează pentru prima oară în dreptul *game*-urilor cîștigate" (hotnews.com).

Și mai riscantă a fost decizia vechiului DOOM (1982) de a impune forma adaptată *brec* (DEX: „punct obținut de un jucător de tenis împotriva adversarului său atunci cînd acesta are serviciul"); ediția din 2005 a revenit la forma *break* (cu pronunția *brec), brec* rămînînd doar o variantă tolerată.

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Avem apetitul excelenței...

O prietenă cu un apetit narativ mai puțin obișnuit îmi povestește cum, la bacalaureat, profesoara lor de latină a împărțit subiectele rezolvate în sala de examen, dar ei, cu care se certase înainte, nu i-a dat, lăsînd-o să se descurce. S-a descurcat, a luat 10, îmi spune (dar nu acest detaliu e relevant în istorie), în vreme ce majoritatea colegilor ei au luat 7, 8 sau 9, pentru că profesoara greșise ceva la eseu.

Ați făcut deja ochii mari, pentru că nu vă puteți imagina acest fapt? E bine! Pentru că e vechi, prietena între timp a terminat facultatea, lucrează ca profesoară de mulți ani, deci s-a scurs de atunci multă apă pe Someș, cum zice ardeleanul. E inimaginabil azi. Îmi propusesem să nu scriu despre bacalaureat anul acesta, pentru că nu mi-a atras atenția în mod deosebit și eram mai degrabă supărat pe vremea urîtă cu care mă certasem eu în Deltă sau atent la alte mișcări mai nuanțate și mai personale ale trecerii timpului. Dar am văzut zilele acestea o discuție despre cum trei din cinci elevi intrați în 2007 în școală nu au luat anul acesta bacalaureatul. Se cam aruncă vina pe lipsa reformelor reale și pe instabilitatea de viziune (schimbări succesive de miniștri și reforme cîrpite). Nu am apucat să cercetez date statistice (nu sînt un împătimit al studiilor cantitative) și cred că e drept, dar ar mai fi ceva: de la o vreme, de cînd sînt camere de supraveghere, din 2011, au tot scăzut procentele, deci aș zice că, de fapt, e o problemă care abia acum începe să se vadă, nu că ar fi doar generația 2007 (poate și cele de după) în cauză. Nici generațiile anterioare nu și-au prea luat pe bune Bac-ul. Cînd, în 2011, s-a implementat această decizie, sub conducerea ministerială a lui Daniel Funeriu, lumea a cam fost șocată și unii chiar considerau măsura o formă de cheltuială inutilă. Iată că nu a fost, ci ne-a dat, cu timpul, procentele corecte. Dacă înainte procentele în toate județele indicau o pregătire de tipul excelenței, ulterior s-au mai temperat impresiile, iar astăzi ajungem să facem analize despre starea reală a competențelor absolvenților de liceu. Față de momentul introducerii camerelor, Daniel Funeriu a explicat zilele acestea, într-o postare pe Facebook, că nu a reprezentat doar un act administrativ cu impact educațional, ci o formă de „a arăta negru pe alb starea morală deplorabilă în care se afla națiunea noastră. 20 de ani de democrație (la vremea aceea) au făcut din națiunea noastră una care frauda masiv bacalaureatul, adică începutul în viața de adult a copiilor noștri. Era expresia cîrdășiei între victimă și călău, a refuzului de a sta drept în fața realității, a șmecheriei care ne roade din interior. A fost o oglindă pe care, cu bunăștiință și intenție, am pus-o în fața națiunii."

Observația domnului ministru Funeriu este cît se poate de interesantă și merită pusă în valoare, dar aș duce puțin întrebările mai departe, înspre niște aspecte care țin de construcția socială și de nevoile acesteia. Am ajuns să ne luptăm astăzi pentru niște procente care să evidențieze excelența și unele județe, printre care și al meu, sînt într-o competiție acerbă de situare pe podium. Să fim pe primele locuri în privința promovării (nu promovabilității, cum scrie presa) la bacalaureat a devenit unul dintre obiective. Un soi de olimpiadă a bacalaureatului. Personal, mi se pare tot mai păgubos modul în care ne luptăm pentru situare în orizontul acestui substantiv, excelență în sus, excelență în jos, uitînd problemele reale, ale maselor, nu ale vîrfurilor, și uitînd că realitatea socială nu are nimic de-a face cu numărul de absolvenți care obțin diploma de bacalaureat.

La ce bun, la urma urmei, bacalaureatul, într-o societate care nu știe să gestioneze soarta absolvenților săi, fie ei cu sau fără diplomă? Ne învîrtim cîteva zile în jurul acestor procente și al unor topuri despre liceele cu cele mai bune rezultate din țară. Profesorii, într-o manieră responsabilă în mare măsură, își duc elevii spre acest examen într-un sistem inerțial, cu programe școlare învechite și cu o viziune de ansamblu a învățămîntului care funcționează din timpuri străvechi, prea puțin adaptată nevoilor reale ale societății contemporane. Se cam omite din analizele lăsate pentru public faptul că, dintre elevii care aveau statutul de absolvenți de clasa a VIII-a în 2007, unii au intrat la licee cu medii de 2 și de 3 la examenul de Evaluare națională, că aceștia nu au mai avut posibilitatea să parcurgă alte forme de învățămînt, care să li se potrivească, de tipul școlilor de ucenici sau al școlilor profesionale, că mulți au renunțat apoi la școală, fie prin abandon, fie pentru că după absolvirea clasei a X-a învățămîntul nu mai este obligatoriu.

Ce se întîmplă cu acești elevi, unde sînt ei, care e statutul lor în societate? Dar ce se întîmplă și cu mulți absolvenți care au luat bacalaureatul și care nu sînt atrași de studiile universitare sau le fac doar așa, duși de val? De ce ne preocupă atît de mult această diplomă, în loc să identificăm soluții reale pentru ca cei ce nu sînt atrași de studiu în forma sa preacademică, dominant totuși în licee, să se poată integra real în societate ca oameni calificați, cu statut onorabil și cu șanse de a fi fericiți?

Diploma de bacalaureat nu ar trebui să fie, într-o societate echilibrată, un reper al excelenței. Ar trebui să fie pur și simplu o recunoaștere firească a unui parcurs firesc al unor elevi care în mod firesc au absolvit o formă de învățămînt care, tot în mod firesc, li s-a potrivit. Nu un motiv de bătut cu pumnul în piept sau de aplecat capul în jos cu rușine.

Ca să revin la Deltă: am locuit, în Sf. Gheorghe, la un întreprinzător care-și făcuse o pensiune și îmi spunea că nu are decît zece clase. Un om de treabă, pe care l-am privit cu simpatie și cu care am băut cîteva beri bune. În satul acela, puțini au bacalaureatul. Dar dintre cei ce nu-l au, și mai puțini au știut să se descurce în viață. Majoritatea trăiesc greu, de pe azi pe mîine. Satul acela e cam ca România: cu cîțiva oameni care „și-au luat bacalaureatul" și au mici afaceri de tipul pensiunilor sezoniere și cu alții care se descurcă greu, nu au oportunități, trăiesc la limita subzistenței, privind de la gard strada. Cum facem să-i ajutăm pe toți și să formăm o societate cu roluri distribuite echilibrat, care să ofere fiecăruia șansa de a fi fericit ar trebui să ne preocupe, nu cum să le vîrîm tuturor pe gît informația necesară pentru a obține bacalaureatul. Excelența abia atunci ar fi o realitate a fiecăruia.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

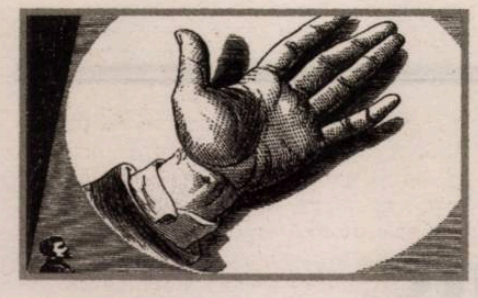

Adina POPESCU

portrete din mers

Românii sînt... așa cum sînt!

– dar să nu generalizăm –

Românii sînt harnici și muncitori. Așa am învățat noi, la școală, din manualele noastre comuniste sau de la „tovarășele" transformate ulterior în „doamne", așa au învățat, din inerție, și generațiile care au urmat. Tata, în uzină și mama, pe ogor. Sau invers. Mama crește copii, coase, spală și gătește, dar nu lipsește niciodată de la locul de muncă. Tata este soarele casei, apare uneori cu cîte o cască de protecție, cînd vine obosit de la serviciu, dar își găsește timp ca să dea povețe înțelepte copiilor, înainte de culcare. Am învățat că românii zumzăie de hărnicie, ca albinele într-un strup. Multă vreme am fost convinsă de hărnicia ieșită din comun a poporului român. Dacă aș fi fost trezită noaptea din somn și m-ar fi întrebat cineva cum sînt românii, aș fi răspuns fără drept de apel: sînt oameni harnici! Chiar dacă, în plin regim comunist, această imagine inoculată era contrazisă de realitate. Cînd mergeam „în vizită" la părinții mei, ingineri, „la birou", îmi dădeam totuși seama, cu mintea mea de copil, că nimeni nu muncea mai nimic. Sau că toți își găseau diferite ocupații care „fentau" munca propriu-zisă, în cazul în care ar fi existat vreuna, de la completatul de *Rebus* (că pe vremea aia nu exista Solitaire) la frecatul nesului cu apă și zahăr sau la mutatul unor hîrtii dintr-o parte în alta. Vă spun sincer că eu, una, n-am întîlnit vreun adult cu adevărat „ocupat" înainte de 1990, poate doar bunică-mea, care robotea prin casă de dimineață pînă seara pentru că așa îi era ei dat. Or mai fi fost, dar nu mi s-au arătat mie... Totuși, am păsit în noua viață și în noua democrație cu convingerea că toți românii sînt harnici și muncitori, și nu de ieri, de azi, ci de secole, îi mănîncă pe ei palmele atunci cînd stau degeaba, sar ca pe arcuri ca să-și îndeplinească sarcinile și planurile, nu pot dormi noaptea, plini de remușcări, dacă ziua care a trecut a fost sărbătoare legală și au zăcut pe la mese îmbelșugate și prin paturi odihnitoare. Treizeci de ani mai tîrziu, satele de cîmpie din sudul țării arată devastate, nu găsești un om ca să-ți muncească cu ziua la coasă, pentru că „nu se merită", mai bine așteaptă ajutorul social și se trec „pe caiet" la magazinul mixt, ăia care au avut chef de muncă și mîncărici în fund s-au dus de mult. Prin nord, lucrurile stau ceva mai bine, te mai compari cu ungurul, cu cumătrul, cu primarul, mai crești un porc, mai ridici un zid, așa, de rușinea celorlalți, să nu fii tu ăl' mai sărac și mai „troglodit". Dar nu-i bai, îi vreme... muncitorii de la drumuri se trag la umbră, mai beau cîte o bere la pet, mai ațipesc la ora prînzului, toată munca asta impusă se scaldă într-o delăsare, într-un *loisir*. Căci în fond nu-ți ia nimeni capul dacă nu termini azi, termini mîine, orice „lucrare" românească poate avea un termen veșnic de execuție, înțelege și clientul, sîntem oameni cu toții! Am văzut niște muncitori chinezi cum au construit o magazie într-o jumătate de zi, am văzut niște muncitori portughezi cum au construit un corp de școală în mai puțin de o săptămînă, iar în Portugalia, vă zic eu, e cald și e lene.

Se fură
pînă și Soarele și Luna de pe cer.

Românii sînt ospitalieri. Așa am învățat la școală, iar la asta chiar nu ne bate nimeni! Cum apare străinul, sare românul cu pîine și sare, cu țuică și brînză, îl pupă, îl ia în brațe, îl omenește și nu-l mai lasă să plece. Așa o fi oare? Să nu-mi amintesc de gazdele noastre de la Zărnești, care ne-au primit la ei acasă cu inima deschisă, dar ne-au controbăit prin bagaje în căutarea unor mici „suveniruri". Să nu-mi amintesc de noaptea petrecută într-un grajd din Rășinari cînd am pierdut ultimul autobuz spre Păltiniș și singurul om pe care l-am întîlnit, beat turtă, n-a îndrăznit să ne ducă acasă, ca să nu se supere femeia, și ne-a culcat și el pe unde a putut. Să nu-mi amintesc de toate vizitele, pe la rude, nerude, în care toată lumea zîmbește frumos, gazda umple masa ca să-și satisfacă orgoliul de gazdă și auzi, pe la colțuri: ăștia cînd dracu' mai pleacă? Să nu mă gîndesc cum sînt serviciile turistice în România și oamenii primitori la care nimerești, de multe ori cu mutre acre, fără zîmbete, atente să nu le distrugi „gazonul", încărcînd nota de plată pentru orice, ridicînd mereu din umeri, „Asta nu se poate!", îndurînd cu stoicism prezența unor străini pe propietatea lor în așteptarea clară a unui profit. Nu zic că n-or fi românii ospitalieri din născare, însă primitori sînt și italienii, și încă cum, și nemții, și slovacii, și ungurii etc.

Românii sînt oameni cinstiți. Posibil să fie așa, însă aici voi aduce contraargumente „folclorice". Să luăm, de pildă, basmele populare românești, nu sînt ele pline de crime sîngeroase și răzbunări ca poveștile din mitologia nordică, însă abundă în șmecherii, învîrteli, păcăleli și mai ales furtișaguri? Să începem cu inofensiva expresie „A te face frate cu dracul pînă treci puntea". De altfel, Dracul în sine nu este un personaj pur negativ și nu este demonizat în adevăratul sens al cuvîntului, apare de multe ori în folclor doar ca un român mai șmecher și... mai pus pe drăcii. Încearcă să-l păcălească pînă și pe Dumnezeu, dar nu prea îi merge. Basmele noastre excelează în hoții mai mici sau mai mari – zmeii fură fetele de împărat, merele de aur trebuie păzite că se fură, lui Greuceanu i se fură palosul, iar el, ca voinic, nu mai reprezintă nimic fără palos, „țiganul" taie și fură limbile de balaur pentru a demonstra împăratului că el este adevăratul erou, se fură pînă și Soarele și Luna de pe cer, ce vreți mai mult?

Românii sînt bravi și eroi. Desigur, au existat și eroi în istoria neamului românesc, însă nu mai mulți decît la alții. Cîtind alte istorii, mai zbucimate, aș zice că românii mai degrabă au preferat să stea în banca lor și, la o adică, să facă mișto de alte popoare la fel de „mărunte" din Est, de pildă grecoteii cei cu nas subțire (care deși sînt „falimentari", renasc și datorită invaziei sezoniere de turiști români doritori de o mare mai „civilizată" decît cea din România) și bulgăroii cu ceafa groasă care, în sezon, ne așteaptă cu același nesaț și, aș zice, cu ospitalitate poate nu nativă, însă „educată" și, în acest moment, superioară celei românești. Raportarea la vestici – franțuji, engleji, nemți, americani – a rămas la fel de snoabă ca întotdeauna, e de bonton să mergi pe acolo și cînd te întorci ești privit cu considerație, chiar dacă la tine acasă nu faci nici cît o ceapă degerată.

Problema este tocmai această generalizare – „Românii sînt..." ce duce la o sumedenie de atribute care să ne încadreze într-un tipar unic și care nu arată, de fapt, decît complexele unei națiuni mici și frustrate. Desigur că există și români harnici, însă mulți sînt delăsători și puturoși. Avem și români ospitalieri, însă serviciile turistice din România lasă de dorit. Da, în principiu, românii sînt cinstiți, dar atunci de ce strigăm în piețele publice „Nu vrem să fim o nație de hoți!"? Românii sînt bravi și eroi, însă nu ne putem păcăli la infinit cu modele romantice de tipul Toma Alimoș. Cu hiperbola și cu litota, cu Sinan Pașa care și-a piedut dinții în balta de Călugăreni.

M-am întors din nou dinspre Vest cu mașina, am străbătut granițe inexistente între Ungaria, Slovacia, Austria, pe podețe, prin pădure sau la o margine de cîmp. Granița noastră are încă un control vamal. Unde aștepți cel puțin o jumătate de oră, niște vameși plictisiți îți verifică actele, te întreabă unde ai fost și de ce, te pun să-ți deschizi chiar și formal portbagajul. Dacă românii sînt atît de grozavi, de ce nu fac parte, totuși, din această lume liberă?

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Aseară m-am gîndit să-mi cumpăr cîntecul ăsta, „La mer", cîntat de Trenet. Rog seriozitate

Pentru mine doar. Vreau cîntecul doar pentru mine. Știe cineva cît costă? Dar vreau tot să cumpăr, vă rog! Cît costă marea care a inspirat cîntecul? Bucata aia de mare. Bucata aia de moment care a inspirat versificatorul. Vreau să cumpăr ocazia invizibilă, secunda cînd marea a devenit inspirație. Vreau și glasul lui Trenet. Cîntărețul care din șoaptă trage, la final, răget de mare. Știe cineva de unde să cumpăr cîntecul cu tot cu auxiliare? E iulie, ce naiba, este ocazia cea mai bună de vîndut cîntece de vară. Știe cineva? Azur ca-n cîntec mai face cineva? Vreau ceva autentic, clasa A+++++++++++++++. Uite ce vreau să cumpăr:

La mer / Qu'on voit danser / Le long des golfes clairs / A des reflets d'argent / La mer / Des reflets changeants / Sous la pluie. / La mer / Au ciel d'été / Confond ses blancs moutons / Avec les anges si purs. / La mer / Bergère d'azur, infinie. / Voyez / Près des étangs / Ces grands roseaux mouillés. / Voyez / Ces oiseaux blancs / Et ces maisons rouillées. / La mer / Les a bercés / Le long des golfes clairs / Et d'une chanson d'amour. / La mer / A bercé mon cœur pour la vie. / La mer / Qu'on voit danser / Le long des golfes clairs / A des reflets d'argent. / La mer / Des reflets changeants / Sous la pluie. / La mer / Au ciel d'été confond / Ses blancs moutons / Avec les anges si purs. / La mer / Bergère d'azur, infinie. / Voyez (voyez) / Près...

Ultima întrebare: „oiseaux blancs" or fi prin București? Mă întreb ca să nu cumva vînzătorul să spună că nu-s și să crească prețul. Vă rog, ofertă în particular, pe mess.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

O altă Simona?

O altă poveste. Acum se croșetează povești la gura sobei istoriei. Pentru că toate Simonele sînt de poveste. Unele ne-au tăiat pe suflet, altele ne-au fardat destinul, ca acum, cînd ne tragem toți în poză cu regina de Wimbledon pentru pagina întîi în toate lumile acestei lumi. Arătăm bine, dragi români, avem culoare în obraji! Sîntem mari, sîntem tari! Pitiți după 1,68 m ai ei. E vremea să ne amintim de cîte ori am suduit, de cîte ori am făcut-o în toate felurile, dar nu pentru că o uram, din contra, o iubeam și o iubim cu dragostea aceea dramatică pe care Rebreanu a scos-o din vintrele acestui neam. Ion sîntem noi. Putem ucide din dragoste, da. Acum, însă, trăim! Trăim această altă Simona, care e dincolo de ceea ce știm, dincolo de ceea ce putem, și nu știm că trăim ceva enorm, ceva înspăimîntător. Simona, fiind alta acum, deasupra sinelui temător, șovăitor, perdant, Simona, fiind acum un patron al unei planete, ne provoacă dincolo de ceea ce ne puteam imagina. Simona e un cap de țară care îi spune țării: te poți ține după mine?

Poți fi ceea ce spui că vrei să fii? Poți să performezi? Pentru că Simona se revendică de la spiritul României, românii sînt acum provocați să se revendice de la spiritul ei. Cum facem? Excelența ei ar trebui să ne ardă ca fierul roșu, dacă nu ne e pielea prea groasă. Ar trebui să ne facă să ne cîștigăm micile noastre rolandgarros-uri și wimbledon-uri, să nu cedăm în fața nici unor serene și să nu ne ducem după fentele nici unor sirene. Simona nu ne va spune asta cu vorbe, dar ea ne trasează proiecte de țară pe teren, cu lovituri muncite, gîndite, curajoase, în văzul lumii întregi. Spor la treabă, compatrioți!

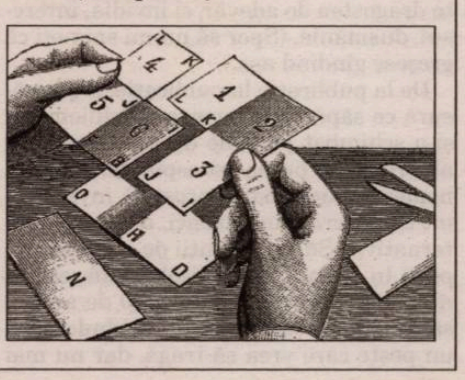

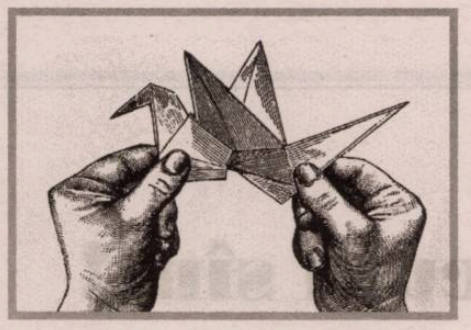

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Roma fierbinte

Am nimerit la Roma în miezul verii, așa cum niciodată n-am mai fost. Și vreți să știți cum e canicula la Roma? Ei bine, ca la București, aș putea zice. Ce are însă Roma diferit de București pe o asemenea vreme sînt fîntînile. Binecuvîntatele fîntîni ale Romei, pe care le-a cîntat și Ottorino Respighi într-un poem simfonic. Fîntînile acelea cu tot felul de forme și capete pe care le găsești la toate intersecțiile, din piatră sau din fontă, ieșite din caldarîm sau direct din zidul cîte unui vechi *palazzo,* susurînd ispititor, cu sistemul lor de orificii prin care poți face apa să țîșnească pînă la gura celui însetat, care nu trebuie astfel să se aplece prea mult pentru a se desfăta cu răcoarea ei venită direct din munții apropiați marii capitale, pe jgheaburi și conducte din piatră despre care se spune că sînt construite și funcționează de pe vremea romanilor.

Ce mai are Roma sînt bisericile înșirate aproape la rînd pe străzi, ca mătănile pe ață, așa încît peste tot pe unde te uiți vezi sfinte Marii, nenumărate, sfinți Pauli și Petri, Carli și Carlini, Valentini, Ignați și Andrei, Giovanni, Clementi, Michaeli și Magnuși, Vitalii și Cecilii, Benedeți, Caterine și Patrici, Barbare și Nicoli, Silvești și Sebastieni, Marceli și Dominici, Antoni și Theodori, Agate, Bonaventuri, Claudii, Basili, Bernarzi, Anastasii, Franciști, Lorenzi, Minerve, Lucii, Iosifi, Sofii și cîți și mai cîte sfinți și sfinte, plus toți cei 12 Apostoli, fiecare adică avînd biserica lui mare și măiastru zidită, mai impresionantă decît orișicare lăcaș de cult de pe la noi. Ce are a face asta cu canicula de la Roma? Păi, nu cu canicula, ci tocmai cu răcoarea care domnește sub fiecare astfel de boltă uriașă de piatră unde nu-i nevoie de aer condiționat nici măcar în epoca încălzirii globale. Și binecuvîntate sînt desele popasuri sub aceste bolte, unde îți poți trage sufletul, admirînd în același timp minunate lucruri făcute de oameni. Ce oameni! Ce minuni or fi făcut toți acești sfinți poate că puțini mai știu. Dar bisericile lor de astăzi sînt minunate. Turiștii, la Roma, devin foarte credincioși, mai ales vara.

Pe drumul de la aeroportul Ciampino spre centrul Romei am descoperit femeia modernă, șoferiță de taxi. Cu vreo trei telefoane pe bord, GPS, radio, aparat de taxare și POS, părea conectată cu toată lumea deodată, cu viitorii clienți, cu dispeceratul, cu copilul de acasă, cu colegii, cu știrile zilei și cu noi, clienții din acel moment (cărora a reușit să ne fie un bun și politicos ghid, chiar așa, printre picături). Îi mergea gura neîncetat și în italiană, și în engleză, se lupta continuu cu butoanele pomenitelor aparate care piuiau și o strigau întruna, și mai și conducea prin traficul infernal al Romei, mai apostrofînd și cîte un alt șofer mai neatent. Vă imaginați scena. Ca într-un film cu Ana Magnani sau Sofia Loren sau mai știu eu care nebună dintr-astea.

Dacă tot am pomenit nume de dive, s-o pomenesc și pe nimfa sau muza sau zîna sau zeița sau ce o fi fost ea, peste care am dat într-o noapte caldă în fața castelului Sant'Angelo. O fată cu lungi cosițe blonde, care cînta la harfă, în mijlocul străzii. Cu talia ei de viespe, mîngîia dumnezeiește corzile instrumentului pe care-l ținea, stînd în picioare. Cum spuneam, sînt absolut sigur că nu era o muritoare.

În aceeași noapte fierbinte, pe Lungotevere, strada de pe malul Tibrului, un motociclist cînta. Făcea un fel de vocalize, din mers. Cînta atît de tare încît își acoperea zgomotul puternicului motor. Era un moment în care buna lui dispoziție era mai presus de orgoliul motociclistic.

La coadă la Bocca della Verità, vreo cinci tinere japoneze se fardau, se machiau și se rujau de zor de parcă ar fi mers la măritiș. Ba chiar una dintre ele își ținea în dreptul feței un ventilator portabil, conectat prin USB la tableta din geantă, așa încît să nu fie transpirată. Probabil că aveau de gînd să-și pună pe Facebook pozele pe care urmau să le facă în timp ce-și băgau mîna în gura de piatră. Și trebuiau să arate cît mai bine. Eu m-am temut ca nu cumva gura aceea chiar să muște, judecînd prea brutal o asemenea lipsă de naturalețe.

Micul dejun în Piața Navona mi-a adus aminte de ce scria Jean d'Ormesson, cum pleca în cîte un week-end cu vreun prieten, de la Paris, cu mașina lui sport roșie, și nu se oprea pînă la Roma, în Piața Navona (care-i plăcea grozav), unde comanda ceva de mîncare. Eu ajunsesem acolo din micul Paris, cu avionul. Și mîncam omletă.

ready made

„Cîte odată e felul și modul, cum vorbește predicătorul, care-i luat la țintă, și aici să deschide un cîmp larg pentru vînatul tăndălitorilor, că fiecare bob își are pata sa și fiecare om smînta sa. Eu n'am cunoscut nici odată vr'un cal bun, care nu ar fi avut în sine unul sau altul obiceiu singular; și eu n'am văzut nici odată vr'un predicator, care ar fi ajuns o pușcătură de prav, și care pe lîngă acea n'ar fi avut oare-care goangă singulară. Aceste sunt bucățile cele de caș, cari acești critizători le sîmțesc și le clănțăiesc. Unul e prea tîrziu, celalalt prea iute – cel dintîi prea scurt, celalalt prea îndelungat."

Adevărul. Foaie religioasă,
Anul V, Nr. 8, August 1912, st. n.

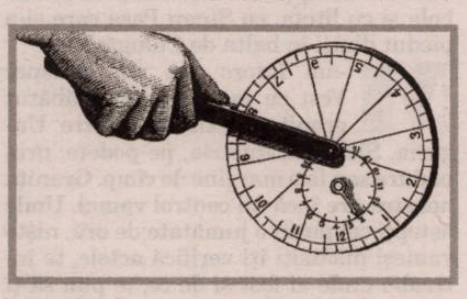

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Am greșit, omoară-mă

Dacă faci o greșeală, ești terminat. N-o să mai ai curaj să-ți arăți vreodată fața în lume.

După ce a publicat cele zece volume din *Studiu asupra Istoriei* (și apoi un atlas), Toynbee a ales să mai scrie unul, numit *Reconsiderations,* în care discută criticile care i se aduseseră de-a lungul celor deja 25 de ani de la apariția primului volum. Cartea care încheie *Studiul* e remarcabilă pentru că istoricul britanic prezintă greșelile factuale și slăbiciunile de argumentație identificate ici-colo de recenzenții lui. Încă mai remarcabilă mi se pare prin calmul cu care el discută pînă și criticile evident veninoase plecînd mereu de la premisa că adversarul lui este competent și de bună-credință. E tare greu să faci asta... Mie, cînd cineva îmi arată liniștit greșeli evidente pe care le-am comis, nu numai că mi se pare că n-are pic de diplomație, dar am convingerea că oricum nu e îndreptățit să mă critice (ce, el n-a făcut greșeli!?), nemaivorbind că ceea ce îl motivează nu este dragostea de adevăr, ci invidia, interesul, dușmănia. (Sper să nu-mi spuneți că greșesc gîndind așa.)

De la publicație la publicație, și pe măsură ce săpăturile avansau, Schliemann și-a schimbat părerile despre care nivel al Troiei ar putea corespunde orașului homeric. Sună foarte prost să invalidezi tot ce-ai scris pînă atunci, dar care e alternativa? Să ții cu dinții de ipoteza propusă în primul tău articol, indiferent ce mai descoperi în următorii 20 de ani, ca să nu spună cineva că te răzgîndești ca un pește care vrea să tragă, dar nu mai trage, apoi iar trage? Oficial, toți acceptăm că opiniile pot și trebuie să se schimbe în funcție de rezultatele cercetărilor mai noi. Dar ne plac teribil cei care au avut dreptate de la bun început.

„Drôlerie" *în marginea unui manuscris de secol XIV*

Bineînțeles, una e să ai o scăpare, alta e să fii buimac științific. Dacă spui că împăratul Hadrian a murit în luna iunie, în loc de luna iulie, e una. Dacă spui că împăratul Hadrian a fost înfrînt de postelnicul Drăgan din Merișani-Bucșani, e alta. Orice afirmație pe care o facem se află în vîrful unei piramide de afirmații care nu sînt exprimate, dar pe care le presupune. Dacă spun că Hadrian a murit în iunie, piramida e mică, greșeala asta subîntinde, prin ea însăși, puține altele. Dar ca să cred că a fost înfrînt de un mare dregător muntean din secolul al XVI-lea, chiar trebuie să fi pus istoria europeană într-un blender. Unele greșeli sînt simpatice. Am găsit una într-o carte, altminteri fundamentală, despre arheologia romană. În ea, celebrul autor făcea undeva o trimitere la un articol al lui, al cărui titlu însă îl încurca cu cel al altui articol, tot al lui, apărut în alt jurnal. Dintre toate greșelile de aparat critic, e desigur cea mai puțin infamantă.

Uneori, faci să apară greșeli acolo unde nu era nici o greșeală. Vrei să contextualizezi rapid ceva și menționezi raționalismul Greciei clasice. Nu există o tendință pozitivistă, științifică, în epoca lui Pericle? Cum să nu, există. Numai că aici simți că trebuie făcută o largă paranteză, fără de care ai părea, nu-i așa, reducționist. În Grecia clasică există totuși și religii de mistere, și magie. Adaugi această precizare, dar simți că, dacă lași lucrurile așa, tot nu e în regulă, pentru că aici trebuie neapărat subliniat cît de mult basculează antichitatea tîrzie în zona acestui irațional. Ba chiar e de investigat dacă ceremoniile teurgice antice au inspirat alchimiștii medievali în încercarea lor de a crea un homunculus, cum o sugerează, de pildă, utilizarea speculațiilor neoplatonice de către unii alchimiști arabi (să zicem, utilizarea lui Porfir de către Jabir ibn Hayyan). Și uite-așa ai făcut o greșeală încercînd să corectezi o greșeală. Dorința de a nuanța orice afirmație pînă-n pînzele albe este proprie celor care simt mereu că au ceva de dovedit și care trudesc sub jugul legalismului. Rezultatul este o patologie a discursului, în care ideea e învălătucită în macrameuri.

De cîte ori scriu un articol în rubrica „vestigiilor", mi-e groază să nu fac o greșeală. Nu atît pentru că m-aș aștepta să mă sune cineva cu voce mai groasă din echipa *Dilemei vechi* și să-mi spună că renunță la serviciile mele. Nici nu am încă *hater*-i pe forumuri care să-mi caute nod în papură. (Sper să am în viitor, ca să pot să-mi spun că am devenit și eu cineva.) Dar dacă aș îndepărta pe cineva de studiul arheologiei și al istoriei vechi, m-aș simți ultimul om.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este* Arheologia iubirii. De la Neanderthal la Taj Mahal, *Humanitas, 2019.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

O poveste cu Leonardo

Anul acesta, întreaga Europă civilizată comemorează împlinirea a 500 de ani de la moartea lui Leonardo da Vinci. Mai mult mai mai puțin cultivați, oamenii de azi și-l amintesc pe Leonardo pentru diferite motive. Cred că cei mai mulți știu despre el că a imaginat elicoptere, submarine și costume de scafandru, ceea ce e uluitor pentru un biet medieval (azi, nu e cazul să o mai spun, medievalii au presă proastă). În orice caz, în lumea ideilor primite de-a gata, e corect să te minunezi că un om venit din miezul secolului al XV-lea a desenat asemenea schițe. Amatorii de ocultism se uită la „Cina cea de taină" și văd semne ascunse, mesaje enigmatice, adevăruri interzise (unii fac milioane de euro scriind despre asemenea prostii). Amatorii de matematici și proporții îi analizează desenele și geometriile – „omul vitruvian" este deja un brand, îl găsești reprodus peste tot, pe tricouri, afișe, coperți de reviste. În fine, amatorii de pictură se mulțumesc să-i admire lucrările și să guste misterul cu care era în stare să le înzestreze, pictînd în maniera „sfumato".

Leonardo este autorul faimoasei aserțiuni după care pictura este un produs al minții și impresia mea este că, de fapt, nu despre pictură este această frază, ci despre minte. Grija lui Leonardo pentru minte este mereu detectabilă în notele sale: „Așa cum orice este divizat se prăbușește, și o minte care rămîne divizată între mai multe discipline de studiu este slabă și confuză" – notează el, la un moment dat. Cum relativitatea conturilor se constată cel mai bine în mișcare, Leonardo era convins că pictura trebuie să exploreze mișcarea. Pînă și stările psihice sînt, de fapt, forme de mișcare – am găsit în notele lui o observație care m-a pus pe gînduri: „Tristețea este o formă de mișcare a creierului". Știu că Leonardo visa o catedrală în formă de craniu. Poate că obsesia lui pentru minte, pentru creier, a determinat acest vis. Cel mai trist vis despre care am auzit vreodată...

În vremurile povestite de Homer, zeii mergeau pe jos și stăteau de vorbă cu oamenii. Oricînd un atenian putea întîlni un zeu la colțul străzii sau în piață. Așa s-a dus vorba prin istorie, iar noi, astăzi, nu știm ce să credem – o fi fost sau n-o fi fost așa? Însă nu mai e nici o îndoială că, în vremea Renașterii italiene, genialii chiar se plimbau pe străzile orașelor sau pe drumurile dintre acestea și puteau fi întîlniți oriunde. În fond, povestea Renașterii poate fi foarte legitim scrisă ca o poveste a întîlnirilor întîmplătoare sau nu ale unor geniali cu alții asemenea lor. Una dintre cele mai fascinante întîlniri de acest gen s-a petrecut în 1502, spre toamnă, și o evoc aici propunîndu-vă o amintire despre Leonardo.

Cesare Borgia conducea armata sa alcătuită din mercenari printre dealurile agreabile ale provinciei Romagna, cucerind oraș după oraș, plănuind să își întemeieze propriul regat chiar acolo, în nordul Italiei. Dacă cineva ar fi întîlnit acea armată în marș și ar fi fost cît de cît familiar cu un „Who's who" al Renașterii, i-ar fi recunoscut pe Leonardo da Vinci și pe Machiavelli printre însoțitorii teribilului gonfalonier. Cesare Borgia – Machiavelli – Da Vinci: un trio bizar. Relațiile dintre ei erau pe cît de apropiate, pe atît de complicate.

Cesare Borgia avea 27 de ani. La 18 ani ajunsese deja cardinal, dar nu avea nici o legătură cu cele sfinte. Înaltul scaun bisericesc a venit cînd influentul lui tată a devenit Papă. Așa că se cuvine, totuși, să apreciem faptul că la 24 de ani a demisionat din oficiul de cardinal – a fost, de altfel, primul cardinal din istorie care și-a dat demisia. Se spune că era un bărbat sexy. E cert că avea o rafinată inteligență și era de o nețărmurită cruzime. Manevra abil secretul, intriga și trădarea, ucidea fără ezitare, chiar cu plăcere, atît în război, cît și pe culoarele întunecate ale palatelor, dovedind un real talent militar pe cîmpul de luptă, dar și o înfricoșătoare lipsă de scrupule. Cesare Borgia îl angajase în armata sa pe Leonardo da Vinci, pe atunci în vîrstă de 50 de ani, pe post de inginer militar. Rolul lui Leonardo era să întărească apărarea castelelor cucerite și să inventeze noi mașinării de luptă.

Machiavelli, pe atunci în vîrstă de 33 de ani, era trimisul Florenței pe lîngă statul papal și se ținea aproape de Borgia pentru că primise însărcinarea secretă de a sonda intențiile acestuia cu privire la orașul său. Campaniile lui Borgia în Romagna nășteau temeri la Florența, care nu era departe. S-a spus cu îndreptățită ironie că relația lui Borgia cu Machiavelli era machiavelică la maximum. Borgia știa de ce se tot ține Machiavelli după el, de ce îl urmărește și-l descoase, de ce îi evaluează cu ochi expert și discret armata, visteria, intențiile. Machiavelli, la rîndul lui, știa că Borgia știe că el spionează, Borgia știa că Machiavelli știe că el știe, iar Machivelli știa că Borgia știe că el știe, și tot așa. Machiavelli trimitea continuu, pe căi secrete, mesaje despre Borgia la Florența, îndeplinindu-și misiunea. Borgia i le intercepta și uneori, după ce le citea, decidea ca unele dintre ele să fie oprite. Nu toate, însă. Machiavelli era sigur că Borgia îi interceptează corespondența, așa că scria cît putea el de neutru și de codificat. Borgia știa că Machiavelli știe că rapoartele lui secrete sînt interceptate și știa bine că trebuie să descifreze codul lor – nu era un prost să creadă că Machiavelli chiar scrie mesaje despre vreme, despre dealuri și păduri sau despre propriile sale indispoziții digestive pe care le trimite la Florența prin curieri secreți. Totuși, Borgia îl ținea în anturajul său pe diplomatul Machiavelli și mulți s-au întrebat de ce nu îl îndepărta, de ce nu a încercat să-l corupă sau, pur și simplu, de ce nu i-a făcut de petrecanie. Dacă credem în destin, atunci putem răspunde la această întrebare astăzi: pentru că Machiavelli trebuia să scrie *Principele,* carte care, se știe, este puternic inspirată de ceea ce autorul a văzut la Cesare Borgia. Dacă nu credem în destin, atunci am putea bănui că motivul principal a fost inteligența. Inteligența și cultura lui Borgia cereau mereu discuții de un anumit nivel. În campanie, condotierii de care era înconjurat erau analfabeți, ignoranți și brutali. Machiavelli oferea minții lui Borgia hrană și stimul.

Leonardo și Machiavelli erau legați nu doar de faptul că veneau din același oraș, ci și de o prietenie mai veche. Campania lui Borgia îi va lega și mai mult. Întorși în 1503 la Florența, vor plănui cea mai bizară armă inventată pînă atunci de oameni (tehnologia pentru inversarea cursului unui rîu) și o vor propune Consiliului florentin ca soluție de cucerire a Pisei (inversarea cursului rîului Arno, care era principala sursă de apă a pisanilor aflați în aval de Florența). Este aproape sigur că ideea aceasta le venise în timpul discuțiilor pe care le-au avut în anturajul lui Borgia. De altfel, această campanie a lui Borgia a exercitat o influență puternică asupra celor doi. Unii istorici o exagerează, poate, cînd spun că acolo s-a născut modernitatea pentru că acolo i-a venit lui Machiavelli ideea că un concept solid al securității unui stat este o combinație creativă între armată, știință și politică. Dar nici nu se poate spune că acele luni de campanie nu au lăsat urme în istorie. *Principele* lui Machiavelli, se știe, aproape i se datorează acestui fascinant și sîngeros lider care a fost Cesare Borgia, iar lui Leonardo, măcar, i-a rămas pe retină un anume peisaj care va deveni fundalul portretului Giocondei, lucrare pe care o va începe imediat după reîntoarcerea acasă din campania lui Borgia.

Zeii mergeau pe jos și stăteau de vorbă cu oamenii.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Aroma artei la Luvru

Ce legătură ar putea avea opt parfumieri de top din Franța cu operele de artă din muzeul Luvru?

Într-o inițiativă creativă (care miroase a bine), menită să promoveze instituția și operele de artă istorice pe care le găzduiește, conducerea muzeului s-a gîndit la o colaborare *aromată*.

Planul: crearea unor parfumuri inspirate de opt dintre operele de artă din muzeu.

Reprezentanții muzeului i-au contactat pe doi parfumieri de renume din Franța, Ramdane Touhami și Victoire de Taillac, care au primit sarcina coordonării proiectului. Aceștia, la rîndul lor, au selectat opt dintre cei mai buni parfumieri francezi pentru a lucra la colecția de parfumuri. Cei opt au primit libertate totală de creație. Și-au putut alege singuri operele de artă care să le inspire nasurile talentate în compoziția invențiilor olfactive, au putut opta pentru orice tip de arome și-au dorit și nu au avut limită de buget. Cu alte cuvinte, nimic nu a stat în calea creației.

Astfel, parfumierii și-au ales atît opere de artă foarte cunoscute, cît și unele mai puțin populare. Mona Lisa, de exemplu, a rămas *neparfumată* (ar fi fost o alegere prea simplă, zic parfumierii), în timp ce *Venus din Milo* și-a primit aromele corespunzătoare.

Sculptura zeiței *Nike (Victoria) din Samothrace* a fost *tradusă* olfactiv cu ajutorul parfumului tuberozelor albe și al aromei smirnei, iar pictura *La Baigneuse (Femeia care se îmbăiază)* a francezului Jean Auguste Dominique Ingres a inspirat un parfumier să combine arome de portocal, lavandă și neroli. Mai puțin cunoscuta *Discuție în parc (Conversation in a Park),* a pictorului englez Thomas Gainsborough, de la mijlocul secolului al XVIII-lea, a căpătat și aceasta un parfum propriu, de la o expertă în domeniu din localitatea Grasse, care și-a conturat creația în jurul aromei de petale de boboci de trandafiri.

Purtătorul de cuvînt al muzeului Luvru a declarat că ideea parfumurilor este aceea de trezi toate simțurile vizitatorilor în timp ce admiră piesele de artă din muzeu. O idee corectă. Probabil și utilă. Odată astfel trezite simțurile, opera de artă va rămîne mai bine întipărită în memoria admiratorului.

Altfel, poate că aromele ar putea fi considerate cumva un instrument neoficial al istoriei pentru că trezesc amintiri, deci istorii, cum probabil nic un alt stimulent al vreunui alt simt nu o face.

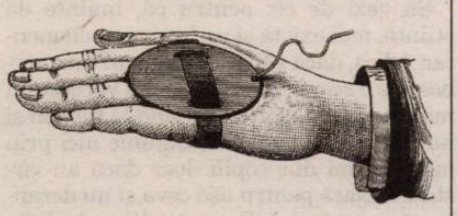

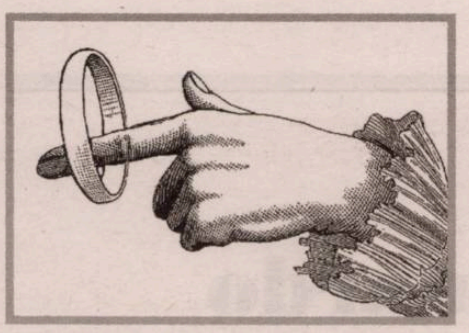

Selma IUSUF

legende **urbane**

Spaima

Stăm cu toții la masă, e duminică, e vară, iar maică-mea a făcut toate chestiile pe care le voi asocia negreșit cu duminicile de vară – salată de vinete și ardei copți, roșii și jumătăți de ardei umplute cu brînză cu mult mărar, dovlecei gratinați și tot restul de mîncăruri pe care le fac mamele, repere olfactive și gusturi care fac împreună harta sentimentală și teribil de pămîntească a fiecăruia dintre noi.

Am ajuns la minunatele ei prăjituri cu vișine, ne amuzăm cînd ne povestește sejurul ei împreună cu tata la Călimănești, unde au făcut „proceduri". „Cum, domnule, «proceduri»?", întreb și rîd mînzește – ne imaginăm un doctor nebun, un soi de *mad scientist* cu părul alb, explodat, băgînd oameni bătrîni în mari căzi de fontă în care bolborosesc tot felul de substanțe, din care ies tuburi și un vag abur verzui. „Procedurile" s-au dovedit a nu fi foarte departe de imaginația noastră și de o anume prejudecată reductivă, ni s-au explicat în amănunt beneficiile pe care le are asupra coloanei un tub cu unde magnetice în care se introduce o persoană, sau rolul purificator asupra sinusurilor al altor tuburi mai micuțe prin care se inhalează ceva mentolat. Potențialul hilar al cuvîntului „proceduri" nu a putut fi însă diminuat de nici o explicație.

O altă serie de hohote a stîrnit-o tot mama, care m-a anunțat că mi-a cumpărat un tricou de acolo – trebuie să ne aducă cîte ceva de oriunde: un magnețel caraghios, o pereche de ciorapi tricotați de o bătrînă bulgăroaică de la Balcic, ceva. „Un tricou?", zic. „Sper că scrie pe el Călimănești, zic, jur că mă duc cu el la birou." Tricoul s-a dovedit a fi dezamăgitor: un simplu T-shirt pe care nu scria nimic. „Știam că vrei simplu", zice mama, mulțumită că m-a nimerit. Tricoul e de o inenarabilă culoare frez.

Duminica noastră liniștită a fost spartă de anunțul mamei că și-au pus toate economiile într-un fond de investiții. Am rămas cu prăjitura nemestecată în gură. Maică-mea revine cu un teanc gros de hîrtii de la bancă să ne arate isprava. Ca destui oameni în vîrstă, au reușit să-și pună ceva bani deoparte, sume modeste, dar suficiente ca să acopere orice soi de urgențe. Ce fond, unde și de ce? Teancul de hîrtii e aiuritor, un hățiș financiar ilizibil, nu văd sumele, nu pot urmări traseul banilor nici la o primă, nici la o a doua răsfoire, contractul ăla plin de clauze e stufos și labirintic. „Păi, de ce?", zic înfuriată și ușor îngrijorată. „Fata de la bancă a fost foarte drăguță, mi-a arătat și un grafic de la fondul ăsta și a zis că banii or să se înmulțească, e mai bine așa, în loc să-i lăsăm într-un depozit", se explică maică-mea dintr-o suflare, cu ochii deja măriți de spaimă că a făcut ceva îngrozitor și că or să piardă tot ce au strîns. Nouă situația ni se pare imorală. Nu vinzi unor oameni în vîrstă, pentru care simplul fapt că scot bani de pe card e o cucerire tehnologică, tot soiul de instrumente financiare din care oricum nimeni nu pricepe inițial nimic cînd stă în picioare în fața unei tejghele.

„Măi, dar nu semnezi nimic pînă nu citești liniștită acasă, cu atenție, pînă nu ne arăți și nouă", îi zic iritată, nepăsătoare la spaima care deja începuse să o cuprindă. „Te-ai trezit mare investitor? Ce, ești vreun Warren Buffet, te pomenești?" „Mai degrabă Orlando Teodorovici", zice tata moale, coautor la toată investiția și ale cărui semnături sînt lăbărțate vinovat pe toate foile alea. Maică-mea nu-l știe pe Buffet, dar cînd aude de Teodorovici se supără.

„Măi, nu mă speriați", zice, „ce am făcut?" Mă gîndesc cît de vulnerabili sînt bătrînii ăștia în noua lume din care nu mai pricep nimic. Fonduri combinate, active volatile și mai puțin volatile, oferte de telefonie cu minute în rețea, contracte avantajoase ca să nu știu ce, un limbaj cu jumate de cuvinte în engleză de business, vînzători abili de orice cărora le cad victime inocente, bulversate de cascada asta de cuvinte.

I-am spus mamei că totul se rezolvă, nu e nimic grav și că mergem împreună la bancă să lămurim lucrurile. Graficul ăla de la bancă, un zigzag care o lua amețitor în sus pe axa timp-valoare, a rămas pe masă, pătat cu prăjitura ei de vișine.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Ion D. Sîrbu la centenar...

„Nicăieri ca într-o cancelarie profesorală la un liceu de elită (devenit, bine-nțeles, un liceu al elitelor) nu se poate vedea mai teribil gradul de barbarizare a dăscălimii. În locul vechilor figuri de apostoli, de cărturari nițel smuciți, de intelectuali ai unor catedre temute și cinstite, acum, din varii motive obiective, această a treia generație după scripturi, cu rare excepții, arăta ca o brigadă de pedeapsă, ca un pluton de foste ordonanțe, speriate și bătute de Dumnezeu. Balabuste, soții de ștabi și de grele uniforme ocupă catedre grele de umanistică, deși nu au mai cetit o carte de la nunta lor; fișnețe licențiate, «nepoate» de serviciu se agită pedagogic și agitatoric, deși, după aerul ce-l au, simți că soarta lor depinde de taurul municipal, care, și el, se schimbă destul de des; urmează apoi, mai ales la liceele comode, numărul însemnat de capete alcătuit din fălcoșii, dințoșii, cuvioșii, dar sălbaticii foști agitatori de brigadă, deveniți printr-o minune profesori de istorie, economie, socialism științific (grație unui naș cu umeri sau unei soții înfipte bine în executivul primăriei). Nu pot să uit pe acel dascăl de latină care preda muzică și lucru manual și care mi-a spus, în starea aceea de beție cînd lacrimile se confundă cu sinceritatea dureroasă a inimii: «Nu e ușor, domnule: vrem să distrugem birocrația fără să ne atingem de birocrați; vrem să luptăm împotriva inculturii promovînd inculții în posturi tot mai mari; vrem să pornim un război împotriva barbariei tineretului, promovînd barbaria la dacăli și în ședințe. Idealul școlii noi e de-a dreptul fantastic: să nu avem nici un corigent; mai mult, să avem cît mai mulți premianți...»"

Adio, Europa!,
vol. I, Cartea Românească, 1992

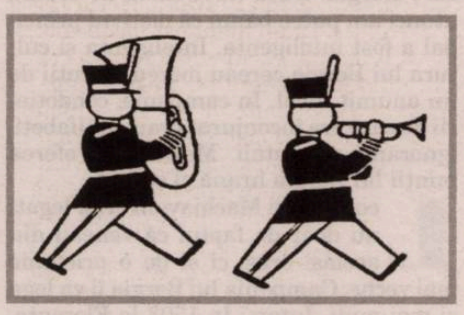

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Galopul unei nesimțiri

Vine din ce în ce mai tare. Din toate direcțiile. Pe zi ce trece, e mai plină de energie și mai stăpînă pe mijloacele de a-și face loc în față. O nesimțire din ce în ce mai sofisticată și mai roșie în obraji își așază fesele de dimensiuni fabuloase peste toată omenirea. Ai senzația că s-a defectat mecanismul cosmic al alternanței zi-noapte. Cînd colo, e întuneric pentru că acest fund de necuprins, acest dos abisal nu ți se mai ridică de pe cap. Și te obișnuiești așa. Trăiești cu senzația că lucrurile vor continua, pe modelul ăsta, în veci. E ca un galop apocaliptic. Ți se face pielea de găină, iar părul – dacă-l ai – înțepenește pe direcția în sus, ca o bidinea. Și te resemnezi, pentru că orice rezistență pare ridicolă. E ca un val, dezarmant prin dimensiunile de potop, în fața căruia n-ai nici o șansă. Unii, mai cinici, rîd amar și-ți spun că așa a fost dintotdeauna, doar că fesele alea gigantice își mai schimbă uneori poziția, iar tu trăiești cu iluzia că o să poți vedea măcar un pic de lumină. Alții forfotesc încolo și-ncoace, încercînd să pună în mișcare o oarecare rezistență. Dar s-a pierdut de multă vreme socoteala teritoriilor terciuite sub imensa greutate. Să luăm unul, la întîmplare, dintre alea extrem de vizibile și de producătoare de frustrări fără capăt.

E normal ca spațiul public să fie al tuturor, de-aia se și cheamă așa. Scuzați truismul copleșitor! Vine din refluxul gastro-esofagian al stării ăleia în care nu mai ai aer, gesturi, cuvinte. Iar acreala sentimentului de revoltă te erodează, pînă te prăbușești, lăsînd în urmă un praf, ca-n filmele cu vampiri, pulverizați de prima rază a dimineții. Tragem aer în piept și revenim. E cît se poate de firesc să crezi onest că fiecare are dreptul la un pic de loc, la o pătrățică a lui, în spațiul pe care îl numim „public". E o condiție esențială a gramaticii elementare pe care se sprijină noțiunea de civilizație. Ce-o să faci în pătrățica aia? O să stai nemișcat pînă te mumifici? Sigur că nu. Te mai foiești, mai zici cîte ceva, mai faci chestii, mai mergi în vizită în alte pătrățele, te miști și tu, în ritmul în care se mișcă lumea. Ideea e să nu-i deranjezi pe vecinii din celelalte pătrățele. Cum ai putea să-i deranjezi? În multe feluri. Pui muzica să urle, strigi ca un descreierat, pentru că nu te mai auzi din cauza vacarmului din boxe, flegmezi spre alte pătrățele, arunci cu sticle, tragi vînturi peste tot ca la tine-n pătrățică, crezi că-n spațiul ăsta mare, care se cheamă „public", poți să faci absolut orice, exact ca la tine acasă. Pentru că ai drepturi, nu?!

Dar poți să te uiți superior la exemplele de mai sus. Și să spui că tu nu faci asemenea ghiolbănii. Ești dintr-o lume spălată, educată, civilizată. Uneori, mai mergi chiar și la spectacole de toate felurile, pe care primăria le organizează în piața publică. E bine că faci așa ceva. E, cu adevărat, foarte bine. Acolo, la spectacolele din piața publică, duci cu tine și copiii, și cîinele, indiferent de natura spectacolului. Ce să faci?! E lume multă, înghesuială, se vînd mici, cîrnați, bere, te mai întîlnești cu vecini, prieteni, colegi de la muncă. Pe scenă, niște fete și niște băieți joacă hore și cîntă muzici populare. Te mai uiți, mai iei un mic, mai bei o bere, mai strigi la ăia cu care vorbești, că nu te-auzi ca lumea, din cauza ălora de pe scenă. Dar e frumos, e distracție. Pe urmă vin alți băieți și alte fete, artiști care cîntă toate cîntecele alea frumoase, toate melodiile care te emoționau mai demult. Te legeni în ritmul muzicii, mai dai un telefon să verifici dacă au ajuns și alți prieteni, mai iei o bere, fredonezi și tu ce cîntă artiștii ăia, că e frumoasă atmosfera, și te simți bine, ca toată lumea prezentă acolo. Dar te obișnuiești cu ideea că, în fața unei scene, oriunde va fi fiind ea, cam ăsta e felul în care trebuie să te comporți. Asta nu mai e bine. Iar dacă cineva îți atrage atenția că trebuie să te comporți diferit, că scenele nu sînt toate la fel, te superi și spui că ai drepturi. Neștiința nu te scutește în mod automat de nesimțire. Dar nu despre neștiință e vorba.

Să vezi de ce: pentru că, înainte de știință, mai există și un bun-simț elementar. Adică, dacă văd niște oameni care vorbesc pe o scenă, nu mă apuc să vorbesc eu mai tare decît ei. Nu răspund la telefon și nu sun pe nimeni. Nu comunic nici prin mesaje. Îmi duc copiii doar dacă au vîrsta necesară pentru așa ceva și nu deranjează spectacolul. Fac asta din principiu. Pentru că am bun-simț. Dacă am plătit un bilet, nu înseamnă că am doar drepturile consumatorului. Am și niște reguli de respectat. Adică nu trebuie să-i deranjez pe alții, care au plătit și ei bilet. Mă plictisesc sau nu-mi place? Ies cît pot de discret, tot așa, să nu-i deranjez pe ceilalți. Da, nu mă oprește nimeni să protestez la adresa unui spectacol care mi se pare idiot, care mă jignește, care mă ia de prost, doar ca să plătesc bilet. Dar ar trebui să am argumente coerente să fac asta. În principiu, dacă nu-mi place, nu mai merg la așa ceva sau mai testez, că poate descopăr și ceva care mă fascinează.

Nu e vorba doar despre lipsa de educație, mulțimi așa-zis inepte, prăpăstii între lumi și lipsă de comunicare. E, în primul rînd, o lipsă de conținut real, concret, a ceea ce înțelegem prin bun-simț. Din ce în ce mai mulți oameni de la care nu te-ai aștepta, ființe care se pretind civilizate și le critică pe altele, se comportă profund surprinzător și deconcertant. Și tot ființele astea, la o adică, pretind că sînt victime. Că sînt căzute pradă curentului general, producător de idiotenie. Printre drepturile nescrise ale ființei umane există, firesc, și acelea de a fi ipocrit și prost. Nu e deloc obligatoriu să faci uz de ele în orice situație. Mai există și altele, care pot oferi mari satisfacții. Unul dintre ele – care mai e și scris – este cel la demnitate.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Anca MANOLESCU

La ce bun religia?

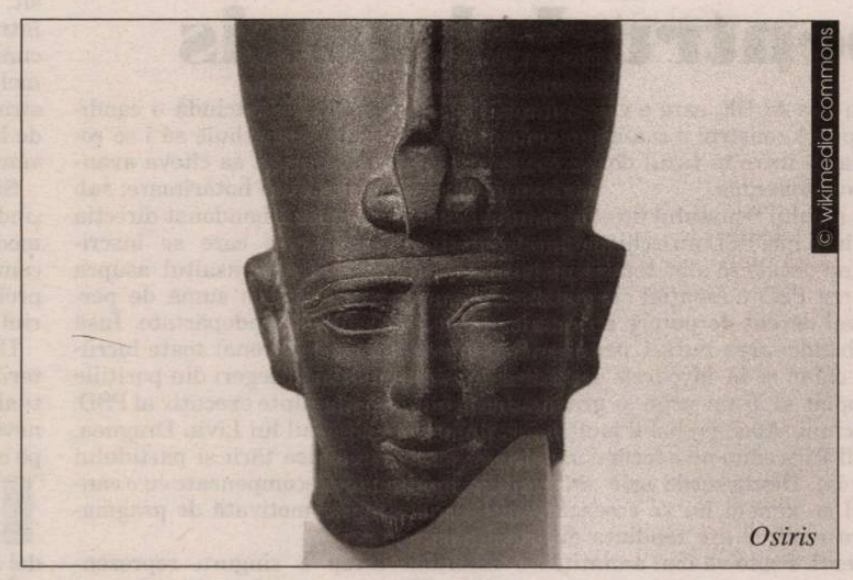

Osiris

Păi, e un ajutor în viața de aici. Și nu unul de rînd. Te simți asistat, ordonat, susținut de o instanță mai mare decît tine, mai puternică decît ceea ce oferă resursele umane. Ai deasupra ta un donator de norme, concepție despre lume, răspunsuri, certitudini. De acolo ți se oferă mîngîiere, pace, sentimentul de protecție în fața neprevăzutului existențial; capeți sprijin în adversități, crize, suferință, într-o lume contradictorie, complicată, fluidă, problematică. Iar azi, cînd „dezvoltarea personală" și succesul au devenit o datorie impusă ideologic, religia are bune aptitudini să-ți furnizeze sprijin și în această privință. Iată cam ce așteaptă adesea occidentalul actual de la religie, constată observatorii fenomenului religios.

Credința a devenit în mare parte problema, domeniul individului, a fost adusă la măsura lui. De aici și gustul pentru oferta religioasă cît mai diversă, pentru rețete de spiritualitate, pregătite „personalizat". De aici atracția față de tradiții extra-europene, ori mai degrabă față de proceduri și scheme extrase de acolo, adaptate la cultul „insului împlinit". De aici apariția noilor religiozități, al căror sincretism nonșalant face să varieze indefinit opțiunile și formulele credinței. Tendința recentă a omului religios e să aibă „comportamente suple", să practice soluții religioase *„à la carte"* după principiul că „nefericirea e un scandal" și că religia are drept rost eliminarea lui, afirma Françoise Champion, specialistă în sociologia religiilor. Ar putea părea că integrismul islamic, cu izbucnirile lui de terorism, ne confruntă cu un alt tip de concepție religioasă. Însă mulți extremiști s-au radicalizat în singurătate, din lipsă de statut, căutînd să-și construiască un profil eroic. Sînt fața sumbră a aceleiași tendințe.

„Eram o comoară ascunsă. Mi-a plăcut să mă fac cunoscut..."

Fie că e practicată „pe cont propriu", fie că se păstrează într-o atmosferă mai tradițională, religia a căpătat în mare parte calibru *individual* și adresă *imanentă*. E căutată mai ales pentru problemele insului în viața de aici. Nu neapărat într-un sens „utilitar", căci ea poate fi privită și ca un îndreptar de viață demnă, generoasă, nobil omenească. Poate da repere unui izbutit parcurs terestru, unei etici superioare. Însă recursul la absolut răspunde mai ales intereselor/nevoilor/învestirii individului în cotidian și în istorie, lăsînd adesea în penumbră orizontul „celeilalte vieți", destinul total al persoanei. S-a putut vorbi, și în acest sens, de o „secularizare" a religiei. Fiindcă ea e solicitată în funcții care îi sînt proprii, dar care nu acoperă specificul, potențialul, rostul ei întreg.

În fond, religia, religiile vorbesc despre „mîntuire", aduc mesajul ei, trasează calea către ea. Iau așadar în calcul o persoană umană mai amplă decît profilul imanent al insului, aptă să primească o viață nouă, o condiție eliberată de temporal, finitudine, iluzie. Asta e rostul definitoriu al credinței. Asta e miza ei specifică. Dar, așa fiind, nu se adresează, în fond, religia tot omului, fiecărui om? Nu e persoana umană, fiecare persoană, beneficiarul credinței? Iisus Christos, „care, pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mîntuire s-a pogorît din ceruri...", afirmă Crezul creștin. Cu condiția unei bune vieți spirituale pe pămînt, apoi la capătul unei Judecăți sau unor judecăți transtemporale, omului i se acordă salvarea. În Egiptul antic, Osiris, zeul trecut prin dezmembrare și moarte, dăruiește viață veșnică în regatul său celui care, la cîntărire, are inima mai ușoară decît pana lui *Maat* (dreptatea, ordinea universului). Coranul, în sura „Învierea", se adresează fiecărui suflet. În hinduism, ideea de „eliberare" *(moksha)* din lanțul samsarei, în budism, ideea „trezirii" sînt, evident, corelative insului, constituie strădania și țelul lui. Chiar și iudaismul, unde Dumnezeu este conducătorul comunității prin istoria sfîntă, chiar și aici se ivește, mai ales după Exil, tema vieții de dincolo, a învierii persoanei: „Oricine va fi scris în Carte va fi mîntuit" (Daniel, 12, 2).

În practicarea ei tîrziu modernă sau în varianta ei tradițională, religia apare ca un „serviciu orientat spre om" (și, prin el, spre comunitate), creat pentru el, în slujba lui. Numai atît? Celălalt, polul transcendent al religiei, e doar un donator de norme, de posibilități, de daruri pentru om? Binevoitor, înțelept, răbdător, dar cîteodată iritat de neghiobia și relele creaturii sale, teribil atunci și pedepsitor? Atît așteaptă credinciosul de la religia sa? Să-i ofere, lui ca individ și comunității sale, beneficii în viața de aici și, eventual, în cea de dincolo? De asta au perseverat în religie/religii oamenii de-a lungul și de-a latul geografiei, ale timpului? Nu tocmai. Nu doar asta i-a pasionat, atras, interpelat. Textele sacre, experiența și reflecția religioasă spun mai mult.

În centrul religiei stă posibilitatea de a-l *întîlni* pe Cel cu totul altul: a intra în raza Lui de prezență, a-i suporta alteritatea/ascunderea/absența, a nu te lăsa desprins de căutarea/invocarea Lui. O spune Iisus însuși: „Viața veșnică înseamnă să te cunoască pe Tine... și pe Iisus Hristos pe care l-ai trimis" (Ioan 17, 3). „Eram o comoară ascunsă. Mi-a plăcut să mă fac cunoscut...", afirmă Dumnezeu într-o spusă a profetului Muhammad. Religia e așadar „cunoaștere a lui Dumnezeu". Acolo, El însuși se oferă omului într-un raport de intimitate. În expresia misticilor, această intimitate ia forme radicale, unitive. Potrivit creștinului Evagrie (secolul IV): „Iubirea e o stare ce copleșește sufletul intelectual; în virtutea ei, nu mai poate iubi nimic în această lume decît cunoașterea lui Dumnezeu". Iată mărturia lui Rûmî, poet mistic musulman din secolul al XIII-lea: „Doar pe Unu îl caut, pe Unu îl știu, pe Unu îl văd, pe Unu îl chem... Sînt beat de cupa iubirii, nu am ce face cu cele două lumi..." Plotin nu ar fi respins formularea acestui elan.

Desigur, e vorba despre experințe și formulări de vîrf, rare chiar în vremuri tradiționale. Și mai rare în lumea tîrziu modernă. Dar tema „cunoașterii Lui" străbate, nedezmințit, religiile și timpul. Pînă astăzi. Astăzi, nu numai oamenii credincioși ori interesați de spiritual își simt dreptul unei reflecții libere, al interogativității, al căii personale în cadrul religiei lor. Bisericile dau atenție, și ele, astăzi, libertății religioase și de conștiință. O susțin. Or, cînd persoanele și instituțiile recunosc acest principiu, ele nu respectă doar un principiu al laicității liberale. Ele recunosc tocmai acea capacitate umană de a stabili un raport de cunoaștere/intimitate cu divinul. Asta au în comun cei doi parteneri: libertatea cu care se orientează unul spre celălalt, efortul de a-și articula, fiecare, libertatea proprie cu libertatea celuilalt.

În acest caz, nu mai e vorba despre individualism religios, despre utilizare „interesată" a credinței, despre funcția ei „consolatoare". Prin libertatea religioasă și de conștiință – recunoscută de indivizi, de Biserici și de mentalul laic –, tema „cunoașterii lui Dumnezeu" rămîne expresivă, rămîne vie.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

MARe

Arta adevărată e antropologic-epifanică: transpune omul în epocile sale, dîndu-i simultan o anvergură transcendentă. Iar muzeul, ca instituție de conservare/expunere și comunicare a faptului artistic, spune totul despre piesele pe care le colecționează și organizează discursiv, dar și despre societatea care i-a găsit un spațiu corect finanțat. Statele lumii au drept carte de vizită tocmai aceste spații „mumificante", dar și „vivificante", căci muzeul e un loc al morții, al memoriei și totodată al proiecției, al resurecției și concluziei estetice integratoare. Nu stăm nici prea grozav, nici dezastruos la acest capitol, însă surprizele domeniului sînt rare, așa încît par adesea cadouri accidentale, lovituri neașteptate de grație. Scriind asta, mă refer la recent inauguratul Muzeu de Artă Recentă (MARe) din comunistoidul cartier al Primăverii, în care am pășit... recent. Omul recent, după sintagma consacrată de Patapievici, e amnezic, mimetic, deșert și încîntat de eclatantele sale infirmități spirituale. Într-o asemenea logică, ai spune că adjectivul definitoriu al muzeului asupra căruia vă atrag atenția (și spre descoperirea căruia vă îndemn) denotă handicapul metafizic și parodia involuntară a unui nihilism fără busolă axiologică. Dimpotrivă! MARe te surprinde prin clădire – făcută de un libanez, pe ruinele calculate ale unei vile interbelice –, precum și prin marea clasă a unei selecții pentru care directorul instituției culturale private, Erwin Kessler, merită toate laudele.

Edificiul însuși e negru, precum Kaaba, cu scări metalice și nișe contemplative (auditorium, spații de lectură în amfiteatru), iar vizita începe la subsol, după care (prin liftul care te duce la etajul trei) continuă descendent, pînă la revenirea în atriumul-librărie de la intrare. Și e o încîntare, pentru că sinteza de aici amintește, prin exigența calitativă, de minunația newyorkeză de la Frick Collection. Ai și Tonitza, Pallady, Iser sau Maxy, dar și Bogdan Vlăduță, trecînd prin Flondor, Bernea, Ion Grigorescu, Mihai Sârbulescu, Ioana Bătrânu, Horia Damian sau Paul Neagu. E ca un manifest modernist, care dovedește că România eprubetei a fost sincronă și originală, producînd opere de surprinzătoare prospețime creativă, într-un soi de masochism al autoizolării pe deplin europene. Conceptul muzeologic e flexibil: expoziție permanentă plus evenimente trecătoare, iar atmosfera e occidentală, fără să pară replica provincială a unui model prost asimilat. Știam că Erwin Kessler polemiza prin anii '90 cu Bernea, din rațiuni poate anticreștine sau teribiliste, dar am văzut la *Bookshop*-ul MARe că actualul său director a dedicat un studiu specular tocmai tandemului Țuculescu-Bernea, ca pictori ai unei „antropologii atavice". O frumoasă răscumpărare de maturitate, pe seama împăcării cu dimensiunea inevitabil spirituală a artei demne de acest nume (care reproduce, într-un caleidoscop cromatic și formal neconstrîns, nocturna confruntare a lui Iacob cu îngerul). În fond, pe lîngă rafinamentul MȚR, MARe e deja celălalt punct în care poți să-ți aduci, fără griji, prietenii din „străinătate".

Noul muzeu e platforma pe care se pot întîlni cu publicul cultivat și artiștii de ultimă generație: un mare salon al refuzaților, care merită simezele consacrării. Am apreciat în mod aparte absența blasfemiei, a provocării ideologic-gratuite, precum și dialogul subtil dintre operele expuse, într-o prozodie espasată, cu mediul clădirii: din platforma scărilor, la fiecare etaj, poți arunca o privire retrospectivă către lucrări care-ți vorbesc din nou, de la distanță. Succesul conceptual provine din senzația holistică pe care ți-o lasă vizita. Pentru că, repet, fiecare lucrare oprită pe ziduri e de optimă calitate și perfect proporționată cu sintaxa ansamblului. Ca să nu plec de acolo automulțumit de cultura mea artistică diletant sofisticată, admit că m-am simțit defazat la întîlnirea cu o serie de artiști excesiv de tineri. Oameni născuți în anii '80... Mulți dintre ei plini de seva ironică a generației lor, dar abili meseriași, fini sondori ai subconștientului social și ai imaginarului post-comunist. Bref, dați o fugă la MARe...

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

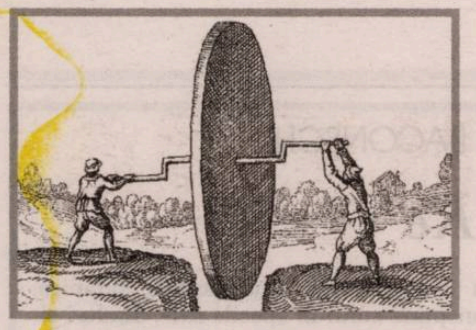

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Un pesedist pentru Iohannis

USR și-a desemnat candidatul la președinție în persoana lui Dan Barna, președintele partidului. Votul de la congresul din weekend are un caracter mai degrabă simbolic decît practic. Negocierile dintre USR și PLUS nu sînt încă finalizate, deci nu este clar cum își vor repartiza cei doi lideri de partid ambițiile. După votul din 26 mai, funcțiile de premier și de președinte par să devină ținte realizabile. Dacian Cioloș are de partea sa experiența anterioară în funcții executive, Dan Barna are, paradoxal, avantajul de a nu avea un astfel de trecut, astfel încît, indiferent de rezultatul negocierilor, el nu va trebui să răspundă pentru lucruri mai puțin reușite din trecut.

De altfel, săptămîna a fost dominată de prezidențiale. Într-o încercare tardivă de a-și îmbunătăți imaginea internă și externă, coaliția PSD-ALDE a dat afară doi miniștri intens contestați, însă nu a reușit să se pună de acord asupra strategiei pentru prezidențiale. Strategie care, între noi fie vorba, nu e tocmai ușor de construit. Conducerea PSD a votat pentru nominalizarea unui candidat propriu, trimițînd pe veșnicele plaiuri ale vînătorii speranțele domnului Călin Popescu Tăriceanu. Dl Tăriceanu spera, de la înălțimea unei poziții personale decente în sondaje (nu și a ALDE, care e virtual dispărut), să poată construi o coaliție cu ajutorul căreia să intre în turul doi împreună cu Klaus Iohannis.

Propunerea șefului Senatului nu e lipsită de logică, însă nici PSD nu e chiar absurd atunci cînd decide să aibă totuși un candidat. Pentru PSD e esențial să proiecteze un nivel decent de putere în teritoriu, iar abandonarea cursei pentru prezidențiale chiar și în favoarea unui partener apropiat ar fi un prim și grav semn de slăbiciune. Apoi, probabil multă lume a uitat, dl Tăriceanu nu e tocmai un om de campanie. Discursurile sale sînt terne, între el și oameni nu se creează nici o legătură reală și are tendința de a izbucni la nervi. Poate vă mai amintiți cum, acum 14 ani, premierul Tăriceanu se răstea la o doamnă a cărei casă fusese lovită de inundații: „Ce vreți, să vă fac hotel?“. Femeia aceea n-a uitat și peste zece ani avea să voteze pentru Klaus Iohannis.

Revenind la strategia PSD, dincolo de iepurașii ambițioși din tripleta Teodorovici-Fifor-Pleșoianu, partidul are două variante realiste: Viorica Dăncilă și Gabriela Firea. Doamna Dăncilă dă dovadă de un oarecare curaj refuzînd să excludă o candidatură, și lucrul ăsta trebuie să i se recunoască. Are de partea sa cîteva avantaje importante, dar nu hotărîtoare: sub conducerea ei, PSD a abandonat direcția stupid-izolaționistă pe care se înscrisese înainte de alegeri, asaltul asupra Justiției a încetat, iar o sumă de personaje toxice au fost îndepărtate. Însă doamna Dăncilă a patronat toate lucrurile astea înainte de alegeri din pozițiile de premier și președinte executiv al PSD. Ea rămîne premierul lui Liviu Dragnea, iar pagubele produse țării și partidului n-ar trebui totuși recompensate cu o candidatură, fie ea și motivată de pragmatism.

Gabriela Firea e singura reprezentantă a PSD care stă relativ bine în sondaje. E singura care poate face realizabil obiectivul de a intra în turul doi. Însă costul pentru un astfel de efort va fi major pentru PSD și calculele post-alegeri vor fi îngreunate. Chiar dacă cifrele din sondaje sînt la un nivel decent, nimeni nu o egalează pe încă primărița Bucureștiului la capacitatea de a descătușa energii negative. Poate doar Liviu Dragnea a reușit să enerveze direct atît de mulți oameni.

Gabriela Firea rămîne singurul politician român huiduit de un stadion întreg, într-un moment de sărbătoare, și subiect de bancuri pe Internet și aiurea încă de la debutul mandatului. Performanța abisală de la conducerea Capitalei va fi analizată și mai intens în campanie și orice efort de autovictimizare, oricît de iscusit, va cădea în ridicol. Ne putem chiar întreba dacă nu cumva dorința prost ascunsă a doamnei Firea de a-și vedea numele pe buletinul de vot nu e un soi de strategie prin care să facă uitat dezastrul de la București. În fapt, dezastrul va deveni doar mai vizibil.

Sigur, rămîne valabilă și varianta unui „independent“ asumat de partid după modelul Sorin Oprescu. Unul ca, să zicem, Mircea Diaconu. Însă cîtă vreme problema nu se pune în mod real, scenariul ăsta rămîne pentru altă dată.

Un interes direct în zbaterile și dezbaterile din PSD îl are, deloc paradoxal, actualul președinte. Klaus Iohannis are o nevoie aproape disperată de un pesedist pe care să îl învingă în turul doi.

Dacă dl Iohannis e lipsit de proverbialu-i noroc și PSD nu reușește această mică performanță, turul doi se va juca cu mandatul pe masă.

Închipuiți-vă numai o dezbatere electorală între Iohannis și un candidat USR. Cinci ani de placiditate întreruptă doar accidental nu pot să nu producă consecințe. „Ce ghinion pe poporul ăsta să realeagă un președinte care a instalat trei premieri PSD.“

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

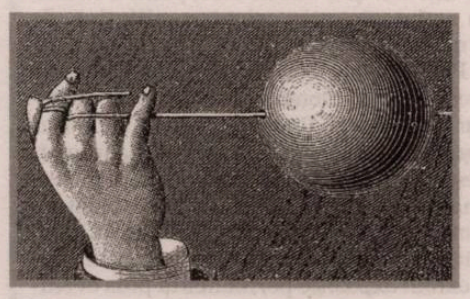

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Revoluție în trafic – rețeta lui Gehl

În 2016, atunci cînd a fost aleasă primar general al Capitalei, Gabriela Firea a promis că va face „revoluție în trafic“. Fluidizarea circulației și locurile de parcare reprezintă, deja de mulți ani, principalele probleme ale bucureștenilor, potrivit sondajelor. Și toate eforturile din ultimele două decenii au fost în zadar: s-au lățit bulevarde și străzi, în dauna trotuarelor, pentru a obține mai mult spațiu pentru circulația auto și cîteva locuri de parcare în plus; s-a construit o nouă pasarelă peste linia ferată și peste Dîmbovița; s-au creat parcări subterane noi și pasaje; s-a inventat un nou bulevard prin demolarea a zeci de imobile vechi, unele dintre ele cu valoare de patrimoniu; s-a peticit, pe ici, pe colo, șoseaua de centură etc. De ani și ani, strategiile de dezvoltare a orașului au vizat ameliorarea traficului – fără vreun rezultat notabil. La orele de vîrf, bulevardele și intersecțiile se blochează sub asaltul mașinilor și orașul întreg a devenit o imensă parcare. Cu 1,2 milioane de mașini, București rămîne unul dintre cele mai aglomerate orașe din Europa.

Asta, în vreme ce numeroase capitale occidentale caută soluții nu pentru a face mai ușoară viața șoferilor, ci pentru a-i descuraja să folosească mașina personală. Modelul „orașului pietonal“ a fost conceput și aplicat la Copenhaga, în ultimul deceniu, de Jan Gehl. Planul său prevede, printre altele, lărgirea trotuarelor, transformarea străzilor în zone comerciale, reducerea vitezei de circulație a mașinilor, eliminarea progresivă a locurilor de parcare din centrul orașului, promovarea bicicletei ca modalitate principală de deplasare pe distanțe scurte și medii prin amenajarea de piste dedicate. Modelul lui Gehl, deja funcțional în Copenhaga, a fost preluat și adaptat și de alte orașe. Mai ales în țările nordice, mai bogate, cu o densitate ceva mai scăzută a populației și cu o avansată conștiință ecologică.

Și în Finlanda, autoritățile locale încearcă să găsească soluții pentru a descuraja traficul de mașini. Planul cel mai ambițios, elaborat de edilii capitalei Helsinki, vizează dispariția șoferului-cu-mașină-proprie în favoarea transportului în comun inteligent: autobuze cu trasee flexibile, în funcție de comenzile primite din partea utilizatorilor. Un oraș inteligent în adevăratul sens al cuvîntului, în care transportul în comun deservește populația în funcție de nevoile specifice. Scopul acestui program de remodelare a orașului este scăderea timpului petrecut în trafic, eliminarea congestiilor, scăderea substanțială a poluării, reducerea numărului de accidente rutiere și reutilizarea locurilor de parcare în beneficiul populației. La Oslo, autoritățile și-au propus pentru început să elimine mașinile personale din zona centrală. Pe lîngă dezvoltarea sistemelor de transport integrate și automate, primăria promite să ofere cetățenilor mai mult spațiu pentru divertisment și spațiu verde eliminînd, treptat, locurile de parcare din interiorul inelului central (750 de locuri publice de parcare au fost închise anul trecut). Centrul orașului va deveni o amplă zonă pietonală, întreruptă doar în cîteva puncte de mijloacele de transport în comun. Pînă la atingerea acestui obiectiv mai e mult, dar oamenii au înțeles miza și folosesc în general mașina proprie doar pentru deplasări în afara orașului. În plus, prin politici publice bine țintite, autoritățile locale au reușit să promoveze mașinile cu motorizare hibridă sau electrică (30%). Nicăieri, nici măcar în statele scandinave, aceste politici nu au fost acceptate cu entuziasm de populație. A fost nevoie de o promovare intensă, de dezbateri publice, de investiții substanțiale și mai ales de determinare din partea edililor: indiferent de culoarea politică, de majoritățile conjuncturale la nivel central ori regional, tranziția ecologică și-a urmat cursul, inclusiv cu riscuri politice. Cu timpul au apărut și rezultatele, iar eco-scepticii s-au împuținat.

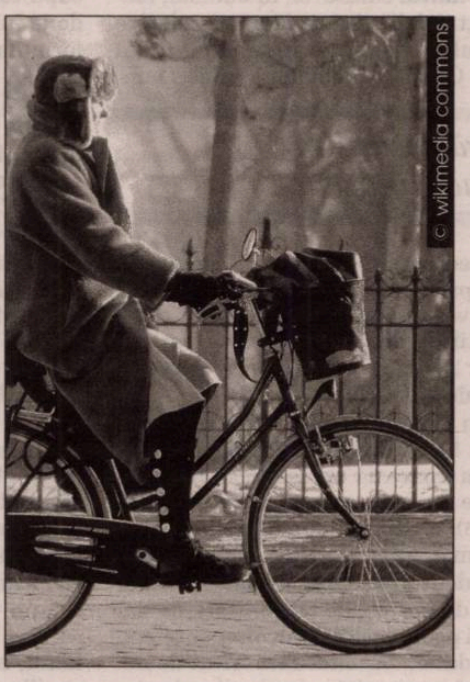

La Londra, edilii au început încă din anii '80 să reflecteze la soluții pentru decongestionarea traficului. Din 2003, de cînd a fost introdusă o taxă pentru traversarea centrului, numărul mașinilor a scăzut considerabil: taxa descurajează. În plus, modernizarea transportului în comun a făcut (aproape) inutilă deplasarea cu mașina în sau prin centrul capitalei. Pînă la transformarea în oraș pietonal mai e mult de lucru și probabil că e o misiune imposibilă pentru o metropolă, dar, orice s-ar spune, politicile urbane vizează deservirea pietonilor.

În fine, mult mai aproape de noi, la Viena, primăria a decis, acum mai bine de zece ani, să transforme Mariahilfer Strasse în zonă pietonală. Inițial, proiectul a întîmpinat o opoziție acerbă, pînă cînd au apărut rezultatele. Astăzi – printre altele, și datorită acestei măsuri radicale –, Viena e considerată a fi orașul european cel mai „locuibil“. Numărul mașinilor personale a scăzut constant pe măsură ce soluțiile de transport în comun au devenit mai fiabile. Viena e una dintre capitalele europene cu cel mai scăzut trafic de mașini: 370 de autovehicule la mia de locuitori.

Nu mai e mult pînă la alegerile locale. Chiar dacă nu cunoaștem încă principalii competitori pentru funcția de primar, sîntem deja într-un soi de campanie electorală. Oare cîți dintre candidați au în vedere și soluții pentru reducerea traficului auto? Cîți se gîndesc cu prioritate la mediu? Cine propune un oraș pentru oameni, nu pentru mașini?

Woodstock

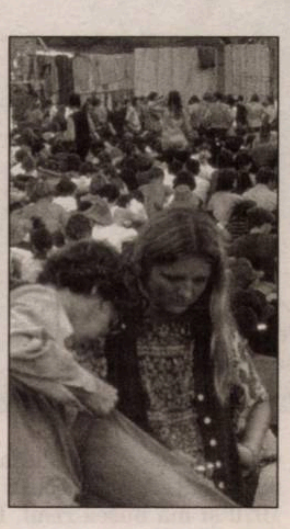

Texte și opinii de:

- Dan BYRON (muzician)

„Amintiri personale, memorie colectivă“

- Ruxandra CESEREANU (scriitoare)

„Golania din 1990 a fost Woodstock-ul meu“

- Adrian CIOROIANU (istoric)

„Infuzia și confuzia modelelor în comunismul românesc“

- Cătălin ȘTEFĂNESCU (jurnalist)

„Nu e sigur că Woodstock a existat“

- Radu UMBREȘ (antropolog)

„Ritualurile rebeliunii hippie“

- Dumitru UNGUREANU (scriitor)

„Dincoace de Zid“

argument

Trei zile irepetabile

În vara anului 1969, adică acum fix o jumătate de secol, aveau loc și aselenizarea, și protestele de la Stonewall (începutul luptei pentru drepturile LGBT), și Woodstock, trei evenimente majore și unice, fiecare în felul lor, în istoria umanității. Dacă despre primele s-a scris recent pe larg în *Dilema veche*, săptămîna aceasta omagiem ceea ce s-a numit, mai exact, *An Aquarian Exposition: 3 Days of Peace & Music (15-17 august 1969)*.

Festivalul s-a ținut, de fapt, la o distanță de 69 km de orașul Woodstock, într-o zonă rurală de lîngă New York, pe o suprafață de 240 ha, pe pămîntul unui fermier pe nume Max Yasgur. Organizatorii (Michael Lang, Artie Kornfeld, Joel Rosenman și John P. Roberts) estimau o prezență de două sute de mii de oameni. Deși se întîmpla cu mult înaintea telefoanelor mobile, a canalelor media și a Internetului, au venit aproape o jumătate de milion de tineri și, de la un punct încolo, accesul a fost liber, transformînd festivalul într-un eșec financiar.

Ploaia a întrerupt concertele celei de-a doua zile, astfel că poiana s-a umplut de noroi. Au existat probleme cu mîncarea, cu serviciile medicale și sanitare. Autoritățile au folosit elicoptere militare pentru a parașuta în zonă haine uscate, alimente și apă. Se spune că gunoiul rămas după festival s-a întins pe o suprafață de 2,5 km pătrați, fiind adunat cu ajutorul a 400 de voluntari, numai costul acestei operațiuni ridicîndu-se la o sută de mii de dolari.

Au existat două decese (o supradoză de insulină și un accident auto), patru pierderi de sarcină, dar și două nașteri (una într-o mașină blocată, cealaltă la spital, după o intervenție cu elicopterul – Joan Baez însăși era însărcinată în șase luni cînd a cîntat pe scena festivalului). S-au consumat diverse droguri, față de care, la vremea respectivă, exista o anume toleranță. Presa n-a privit cu ochi buni acest festival al tinerilor hippioți care protestau împotriva războiului din Vietnam, celebrînd „pacea, dragostea și înțelegerea“, adică (inclusiv) libertatea sexuală, eliberarea prin experiența drogurilor și cu ajutorul spiritualității orientale.

Vreme de trei zile au avut loc 32 de concerte (ultimul, al lui Jimi Hendrix, a început, de fapt, din cauza decalajelor, a patra zi la ora 8,30 dimineața), desfășurate toate într-o atmosferă de pace, armonie și spiritualitate remarcabile. „Festivalul este deseori descris ca fiind o nebunie cu hippioți plouați dansînd la pielea goală în noroi. A fost mult mai mult de-atît, altfel n-am mai vorbi despre el acum“, spunea Richie Havens, muzicianul de culoare care a deschis festivalul. Și tot el: „Woodstock n-a fost despre sex, droguri și rock'n'roll. A fost despre spiritualitate, despre dragoste, despre generozitate, despre empatie, despre traiul laolaltă în pace și armonie. Woodstock a fost deopotrivă un protest pașnic și o celebrare globală.“ De altfel, documentarul din 1970 al lui Michael Wadleigh, *Woodstock – Three Days of Peace & Music,* este o mărturie impresionantă a ceea ce a fost și a însemnat festivalul.

Între timp, Woodstock s-a transformat deopotrivă în simbol, legendă, loc de cult și de pelerinaj, avînd o prezență/influență majoră în cultura populară, fiind inclus recent și pe lista Registrului Național American al Locurilor Istorice. În acest moment, încă se lucrează la organizarea unei ediții care să celebreze cei cincizeci de ani. Pînă atunci însă, ce-a însemnat atunci și ce mai înseamnă azi Woodstock-ul? (**Marius Chivu**)

BARBURISME

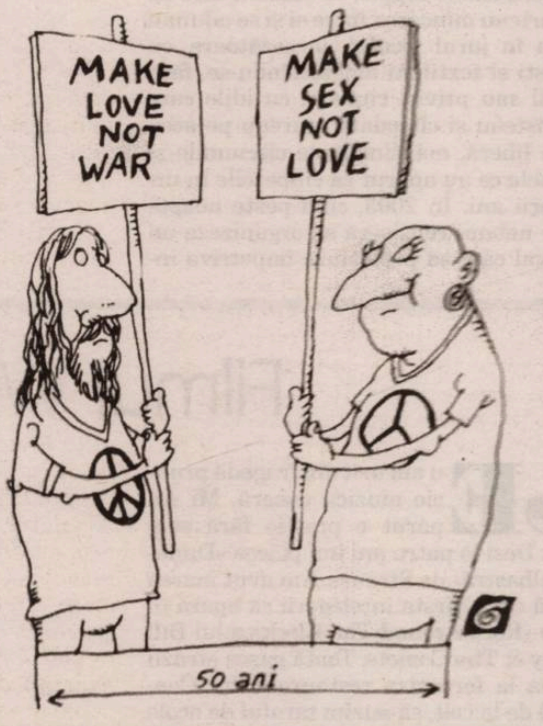

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

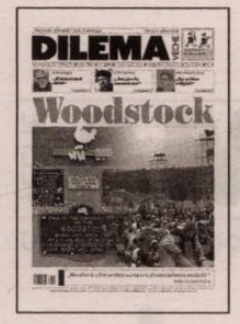

Dan BYRON

Amintiri personale, memorie colectivă

– Mamă, ai auzit vreodată de Woodstock?

– Nu.

– A fost un festival foarte mare în America, exact cînd aveai tu 20 de ani.

– A, păi eu eram în fabrică atunci, n-aveam de unde să aud de el.

La mijlocul anilor '90, în gașca din parcul Morarilor în care mă aciuasem și eu, era o tipă care cînta la chitară, se îmbrăca în evazați și cămăși înflorate și susținea sus și tare că mătușă-sa fusese la Woodstock. Ba încă ne-o și arăta pe coperta fotocopiată a casetei video piratate care circula printre noi. Din cei 400.000 de oameni care ar fi putut fi pe acea copertă, fix mătușa venită din România fusese băftoasa, iar noi – norocoșii care îi întîlniseră nepoata. Bineînțeles că se glumea pe seama ei, mai ales că într-o zi mă auzise cîntînd „Is there anybody out there?" la chitară și o luase complet razna, susținînd sus și tare că e piesa ei, iar eu i-am furat-o. Săraca, ascultase prea mult Pink Floyd și îl recrease din memorie crezînd că-i aparține. Îmi dau seama acum, după atîția ani, că minciunile apropo de Woodstock erau cumva nevinovate, încercau doar să acopere groapa culturală în care ne azvîrliseră zecile de ani de comunism, ca să avem măcar pentru o clipă sentimentul că împărțim aceeași istorie cu oamenii pe care îi admiram.

Filu avea un repertoriu foarte rigid. Aborda numai piese din *Jesus Christ Superstar* sau *Hair*. Știa și cîteva răzlețe, dar pe astea le cînta mai rar. Ne tot întîlneam vara pe plaja din Vama Veche, unde stăteam cîte o lună sau mai mult, mîncînd te miri ce, cîntînd pe stradă prin stațiuni ca să ne prelungim șederea, socializînd, bucurîndu-ne de viață și de soare. Era o atmosferă foarte hippie, cu oameni care își împărțeau mîncarea între ei și se adunau seara în jurul focului, la șezătoare, cu nudiști și textiliști amestecîndu-se, fără reguli sau priviri ciudate, cu idile care se nășteau și cîteodată mureau pe acea plajă liberă, neîntinată de cîrciumile și terasele ce au apărut ca ciupercile în următorii ani. În 2003, cînd peste noapte niște nebuni reușiseră să organizeze un festival care să protesteze împotriva instituirii corturilor pe plajă și să declare Vama o rezervație nu doar naturală, ci și culturală, Filu, îmbrăcat într-o *jellabiya* colorată, cu părul în vînt și ochelarii pe nas, a venit spre mine lîngă scenă și m-a rugat să-i împrumut chitara. Tocmai îmi cumpărasem prima electroacustică și în noaptea respectivă aveam de gînd să-i fac „botezul". Dar bineînțeles că i-am împrumutat-o, omul urma să fie cel care deschidea primul festival Stufstock, iar pentru ca paralela să fie completă a început cu „Freedom", piesa pe care Richie Havens o scornise pe scena Woodstock-ului cu 34 de ani înainte.

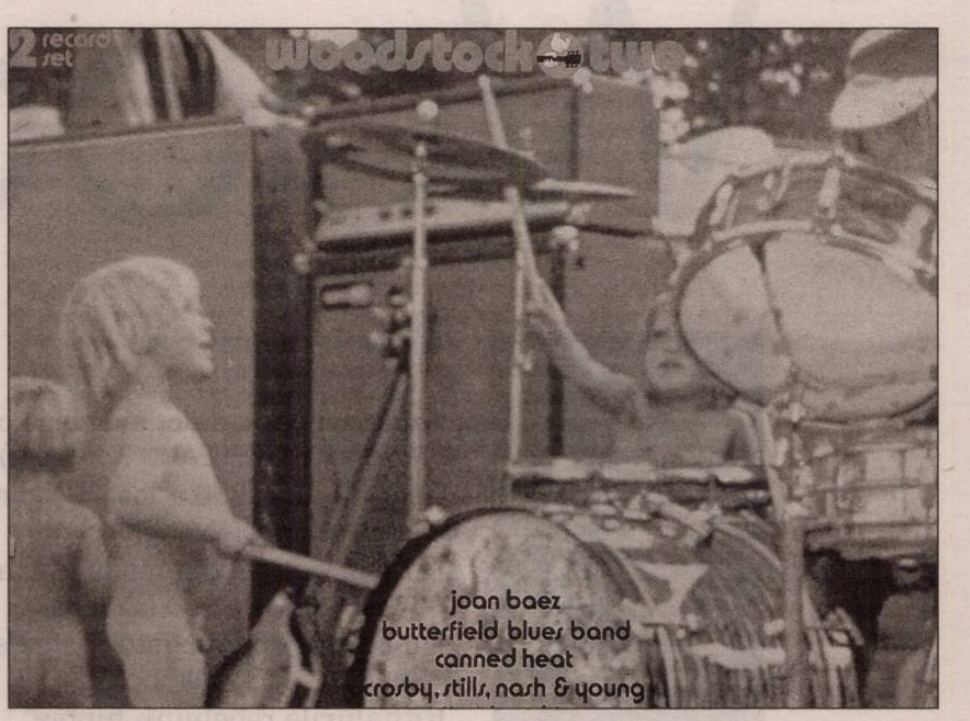

Line-up:
Vineri, 15 august: Richie Havens, Swami Satchidananda, Sweetwater, Bert Sommer, Tim Hardin, Ravi Shankar, Melanie Safka, Arlo Guthrie, Joan Baez. Sîmbătă, 16 august: Quill, Country Joe McDonald, Santana, John B. Sebastian, The Keef Hartley Band, The Keef Hartley Band, The Incredible String Band, Canned Heat, Mountain, Grateful Dead, Creedence Clearwater Revival, Janis Joplin, Sly & the Family Stone, The Who, Jefferson Airplane. Duminică, 17 august: The Grease Band, Joe Cocker, Country Joe and the Fish, Ten Years After, The Band, Johnny Winter, Blood, Sweat & Tears, Crosby, Stills, Nash & Young, Paul Butterfield Blues Band, Sha Na Na, Jimi Hendrix. (N.B. Neil Young a fost singurul artist care a refuzat să fie filmat în timpul concertului, considerînd că asta va distrage atenția publicului de la muzică.)

Woodstock nu a fost nici primul, nici cel mai mare festival care a avut loc vreodată, iar *line-up*-ul, dacă mă întrebați pe mine, n-a fost cel mai reușit. Isle of Wight din Anglia, spre exemplu, l-a precedat, l-a succedat și a avut parte de mai mult public, iar *line-up*-urile au fost mai bune (englezii au reușit să-i aducă și pe Bob Dylan, și pe The Doors, și pe Miles Davis, și pe mulți alții). Dar nu știu de ce, ca o curiozitate, Woodstock-ul a rămas în memoria colectivă drept geneza festivalurilor mari. Mă uitam zilele astea la documentarul cu același titlu lansat în 1970 și mă bușea rîsul. Îmi închipuiam ce auzeau cei care se aflau în spate. Probabil era o situație de tipul celei cu predica de pe munte din filmul *Life of Brian*. Ce să mai vorbim de gluma proastă care se numea scenă și avea două prelate întinse cu sfoară pe post de acoperiș sau de luminile absolut ridicole? Orice festival din România de la ora asta are condiții mai bune.

Dar Woodstock rămîne Woodstock, indiferent cine sau cît l-ar critica. Și cred că nici condițiile, nici organizarea, nici măcar concertele n-au fost cele care au făcut festivalul să rămînă atît de important în istorie, cît cei 400.000 de oameni prezenți la eveniment, 400.000 de revoltați împotriva sistemului și împotriva războiului din Vietnam, care le amenința din umbră tinerețea.

***Dan Byron** este vocalist, multi-instrumentalist și compozitor în trupa byron.*

Filmul Woodstock și spectacolul Hair

„Eu am urît din fragedă pruncie muzica ușoară. Mi s-a părut o prostie fără seamăn. Deși la patru ani îmi plăcea «Dunărea albastră» de Strauss. Am avut marea șansă ca la vîrsta înțelegerii să apară în lume «Rock Around The Clock» a lui Bill Haley & The Comets. Toată gașca străzii stătea la fereastra restaurantului Ceahlăul de la colț, să auzim taraful de acolo cîntînd la țambal și la nai Bill Haley, așa de vestită ajunsese melodia. La cinematograf mergeam pentru jurnalul de actualități cu modul de viață capitalist. Ni se arăta decadența artei occidentale cu fragmente din The Comets, în care tinerii distrugeau sălile de spectacol sau cinematografele unde rula filmul *Blackboard Jungle* cu Bill Haley. Iar la Teatrul «Tănase» mergeam să-i vedem pe Sandu Faier și Silvia Surdu într-un moment coregrafic în care se prezenta modul de viață capitalist: într-o sală de clasă, înainte să intre profesorul, tinerii trăgeau cu pistoalele și se îmbătau cu Coca-Cola și totul se termina într-un rock & roll deșănțat. Iar noi învățam să dansăm – asta ține de generația rock & roll.

Datorită acestei muzici, pe de o parte, și muzicii ușoare care nu mi-a plăcut niciodată, pe de altă parte, m-am îndreptat spre alte lucruri. Avînd o anumită educație, am refuzat canalele oficiale, chiar după 1965. Dacă o formație era dată pe Radio București, devenea pentru noi cîh: «De ce ar fi ăștia atît de tîmpiți încît să fie acceptați la Radio București?» Motiv pentru care noi n-am iubit Creedence Clearwater Revival sau Bee Gees, pentru că exact atunci nu erau dați the Beatles, The Rolling Stones, Jimi Hendrix. Am avut noroc cu Cornel Chiriac, care a dat Led Zeppelin.

Așa că oamenii care gîndeau altfel s-au unit în mici grupuri. Iar eu am avut șansa cea mare să trăiesc într-o adevărată familie artistică la Teatrul Bulandra, datorită domnului Liviu Ciulei, lui Lucian Pintilie, artiștilor de acolo, astfel încît în cercul nostru de prieteni să se nască acel grup care a făcut emisiunile de televiziune ale lui Bocăneț. Cu astfel de lucruri în spate am plecat la Paris, nu ca alții care s-au dus într-un fel și s-au întors în altul. Acolo am avut o șansă demență: în aceeași zi am văzut după masă filmul *Woodstock* și seara spectacolul *Hair*. Ăsta a fost momentul care m-a schimbat pe mine. De-atunci – din 1970, atenție! – am fost cucerit pur și simplu de aceste idei și de atunci mă consider eu înclinat spre hippie, n-aș putea spune că sînt chiar un hippie. Ce-nseamnă la urma urmei un hippie? În 1968 apărea o carte senzațională, *Play Power* – chiar atunci, în mijlocul fenomenului –, care încerca să ordoneze gîndirea acelor tineri din California…"

(Florian Pittiș citat de Doru Ionescu în cartea sa Timpul chitarelor. Florian Pittiș, Dorin Liviu Zaharia și epoca folk, *Editura Eikon, 2017)*

Cătălin ȘTEFĂNESCU

Nu e sigur că Woodstock a existat

Probabil că o să fim mulți cei care vom scrie despre Woodstock și despre aselenizare. În aceeași poveste. În aceeași încercare de a lega ceva, la aniversarea asta dublă, care se pierde printre multe alte știri. Concurența e enormă în 2019. Cu toate că 1969 e un an deja bine fixat în legendă. La viteza cu care se întîmplă lucrurile acum și la felul în care gîndesc oamenii foarte tineri „din ziua de azi", evenimentele măreție petrecute în acel an s-au topit într-un timp care ține de noua mitologie. Anul acela e, în cheia unui tip de percepție de la ora asta, foarte departe în trecut. E anul în care s-a născut Internetul, dacă înțelegem prin „naștere" primul mesaj trimis de la UCLA la Stanford și interconectarea computerelor de la patru universități americane. Pentru unii, într-un mod foarte justificat, acesta e anul în care începe noțiunea de istorie inteligibilă. Într-un anume fel, e foarte cețos ca prezență, un soi de respirație dinaintea pornirii mecanismului unei lumi. Dar e clar că există cu precizie, ca moment de start al epocii actuale. Sau măcar ca unul dintre momentele odată cu care începe o eră. E foarte posibil ca un tînăr de azi, o persoană pînă în 30 de ani, să zicem, să-i vadă pe Paul McCartney, Jimmy Page sau Roger Waters (deși toți trei sînt în viață), exact așa cum îi vedeam la 20-30 de ani, noi, cei născuți la sfîrșitul anilor '60, pe Baudelaire, Rimbaud sau Verlaine. Distanțele în timp nu mai sînt deloc ce erau odată. Însăși natura asupra percepției timpului s-a schimbat profund.

Aselenizarea încă e neverosimilă pentru mulți.

Deschizi computerul. Te-apuci să cauți pe Wikipedia ce s-a întîmplat în 1969. Și te trec fiorii. Pentru că e un an foarte spectaculos, în spiritul întregii perioade a anilor '60-'70.

La aproape un sfert de secol după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, SUA devin scena planetară care confiscă absolut tot. Spectacolul, actul artistic de prim-plan, de orice natură va fi fiind acesta, nu are ecouri internaționale consistente dacă nu e confirmat cumva în America. Ideea de putere economică a show-ului, sumele amețitoare, campaniile gigantice de lansare, adevărata industrie de comunicare, coloșii media, toate mecanismele de punere fulgerătoare în practică, tehnologia și filozofia noii societăți de consum, în toată dimensiunea ei gigantescă, sînt în plină facere, peste Atlantic, în acea perioadă. E un alt fel de explozie a unui alt fel de Belle Époque. O energie fabuloasă, oprită brutal de Primul Război Mondial. Ceva ce nu a apucat să se consume nici între războaie are abia acum suficient spațiu și timp să se exprime. E o energie umană a descoperirii infinitelor posibilități ale definirii și practicării libertății. Iar felul acesta de elan și tipul de vitalitate pe care îl generează formează combustibilul necesar pentru a pune în mișcare toate motoarele, fie ele abstracte, fie concrete, ale unei epoci. O epocă ale cărei imagini iconice de desprindere și plecare la drum în istorie sînt decolările cu succes ale misiunilor spațiale americane și mulțimea greu de cuprins în cuvinte, adunată în august 1969, vreme de trei zile, pe terenul fermei de produse lactate a lui Max Yasgur, la White Lake, Bethel, lîngă Woodstock, New York.

Ambele imagini au în ele, în conținutul lor adînc, o doză de neverosimilitate foarte complexă. Sînt momente și evenimente cu dimensiuni copleșitoare. Nu e foarte ușor, omenește vorbind, să le metabolizezi. Ființa umană pășea pe solul unei alte planete. Apoi, la mai puțin de o lună, sărbătorea, adunînd aproape o jumătate de milion de indivizi, consfințirea noii condiții a ceea ce numim „specie umană". Liberi de orice constrîngeri, purtați pe aripile unor fenomene artistice și sociale pline de culoare și de vitalitate, într-un număr nemaivăzut pînă atunci, tinerii unei epoci se adună într-un loc, pentru trei zile, celebrînd deschiderea porților unei ere noi. Mișcările de stradă ale unor grupuri mari de oameni, atît în Europa, cît și peste Atlantic, cu cîțiva ani înainte, dar mai ales în 1968, au pregătit din plin momentul acesta. Multe diferențe politice subtile, între aselenizare și Woodstock, se pierd atunci cînd te raportezi la dimensiunile omenirii de la acea oră. Ambele acte sînt niște declarații excepționale ale ființei umane. Una e plecarea în explorarea lumilor de dincolo de planeta noastră. Cealaltă e afirmarea unui tip de demnitate a condiției de om liber. Una dintre pietrele de hotar ale unei noi și complicate perspective a înțelegerii libertății și condiției contemporane a ființei umane, aici, pe planeta pe care încă o locuim.

Ca decolarea unei rachete

Ca orice șoc, ca orice gest tare, fundamental, și aceste două afirmații au avut parte de reculuri pe măsură. E ca și cînd ai trage două salve cu niște tunuri de dimensiuni colosale. Aerul se tulbură, suflul reculului modifică orice contur, totul se zguduie. Izbești realitatea, iar ea îți răspunde cu un recul pe măsura forței cu care ai izbit-o. Aselenizarea încă e neverosimilă pentru mulți. Teoriile conspirației au înflorit prosper pe toate cîmpurile de gînduri ale lumii. Omenirea simte ceva organic, dar nu știe să spună asta într-un singur fel. O spune în toate chipurile cu putință, pentru că e ceva cu o încărcătură emoțională enormă care, poate, nici măcar azi nu s-a consumat complet. Ființa umană a ieșit, destul de brusc la scara istoriei, dintr-un fel de țarc. S-a uitat în toate direcțiile. Iar sentimentele acelea de libertate și de... nu știi ce să faci mai întîi au fost atît de prezente încît s-au manifestat într-o multitudine de gesturi. Prin fire mai mult sau mai puțin vizibile, toate au fost cumva legate între ele. Iar perioada istorică în care s-au petrecut a fost una foarte scurtă. Ca decolarea unei rachete. O cantitate incomensurabilă de energie emoțională s-a răspîndit în lume. Și s-a scurs ca un fluid nebun în muzici, în cărți, în spectacole, în filme, în arte vizuale, în noi reguli și convenții sociale, în noi tipuri de războaie și în noi modalități de împărțire a taxelor planetare de protecție.

Pentru unii, momentul aselenizării e încă ceva de neacceptat. Pur și simplu nu s-a petrecut. Pentru alții, e doar o înscenare care maschează un fenomen început de multă vreme. Pregătirea unora, a celor foarte bogați și privilegiați, de a părăsi planeta asta, care e pe ducă. Pentru cei care cred așa ceva, pe Lună există deja colonii vaste, pe fața nevăzută a satelitului nostru natural, înconjurate de sere enorme, în care crește hrana celor ce se vor muta acolo, atunci cînd va fi cazul. Pentru alții, e complet neverosimil ca inițiatorii fenomenului de la Woodstock să nu se fi ales cu mare lucru, după ce au avut în mînă aproape o jumătate de milion de oameni. Aici încep primele controverse. Au făcutăia bani? S-au îmbogățit doar din drepturile pe care le-au valorificat după aceea? Ce-a fost Woodstock, de fapt? Pentru că, printre cantitățile alea de alcool și de droguri, care mai ușoare, care mai grele, e foarte dificil să spui ce s-a întîmplat în amănunt acolo. Mulți dintre artiștii măreți care au fost la fața locului nu-și mai amintesc mare lucru, din aceleași motive. Au rămas filmările, cîte au fost, înregistrările, poveștile martorilor oculari. Există însă și umbra firească a unui anumit soi de insatisfacție. Gîndul că totul parcă a fost un vis, absolut imposibil de reprodus în lumea reală.

„Woodstock este ultima pagină a memoriei noastre colective despre epoca inocenței."

ANG LEE

„A fost șansa noastră să dovedim că putem crea lumea la care visam în anii `60. Acesta a fost manifestul nostru politic: să dovedim că pacea și înțelegerea sînt posibile și să legitimăm valoarea contraculturii vreme de trei zile de pace și muzică."

MICHAEL LANG, producătorul festivalului

Unde, cînd, cum, în ce condiții mai poți aduna azi o jumătate de milion de oameni, din care cei mai mulți să nu plătească bilet, dar să vadă și să audă, ca la ei în curte, o bună parte din spuma muzicală de un anume gen a epocii? Cum se mai poate reconstitui, fie ritualic, fie și cît se poate de practic, la o dimensiune rezonabilă, muntele de emoție prăvălit atunci peste lumea prezentă? Pe un forum, mai mulți indivizi care au fost la Woodstock, apoi s-au retras în sudul Cretei, pe la Matala și Palaiochora, vorbesc despre vremurile alea. Toți recunosc că se fabulează enorm. Că ei înșiși se află în situația asta. Cei mai mulți încearcă să recompună amintiri cu ajutorul altora, care erau mai treji în anumite momente. Unii vorbesc despre o apariție de cîteva zile a lui Joni Mitchell, pe-acolo, prin sudul Cretei, în perioada aceea cu valențe mistice de după Woodstock. Mitchell nu a ajuns să cînte la Woodstock. Dar e o figură de pe cupola cu chipuri de sfinți ai momentului. Dezbaterea de pe forum e fascinantă. O fi fost printre ei, atunci, în Creta? N-o fi fost? Unii jură că ea era, că a și cîntat nopți bune, la foc, alături de oameni care se recunosc acum în mesaje și încearcă să umple golurile de memorie pe care le-au lăsat zborurile în stări alternative de percepție. E fascinant să asiști la așa ceva. Pare un delir, dar e o încercare de retrăire firească și superbă.

Iar doza de pragmatism a acelor momente nu e inexistentă. Și pe vremea aceea banii și profitul erau chestiuni foarte importante. Festivalul, în sine, ar fi trebuit să fie un mare succes comercial. N-a fost. Filmul și înregistrările sînt altă poveste. Însă diferența față de felul în care vedem lucrurile acum e extrem de mare. Woodstock și lumea acelei perioade, chiar dacă sînt scufundate în fum de cînepă, în alcool și în toate substanțele care te mută cu mințile în alte universuri, sînt evenimente încărcate de foarte mult suflu al emoției. Unii i-ar spune chiar, pur și simplu, *suflet*.

Mulți văd vremurile acelea, nu atît de îndepărtate în timp, ca pe unele aurorale, cu dimensiuni autentic mistice pentru epoca pe care o trăim. Și, ca orice început de lume sau ca orice decolare reușită spre necunoscutul de dincolo de planeta noastră, totul devine metaforă. Pierde mult din doza de „realitate reală" cu care a venit pe lume. E prilej de aniversare, dar și de comemorare a unei lumi. E un soi de „înviere" în care vrem să credem, dar la gîndul căreia, deseori, zîmbim complice.

Varianta integrală a articolului poate fi citită pe www.dilemaveche.ro.

***Cătălin Ștefănescu** este jurnalist de televiziune.*

„Piatra de temelie a industriei festivalurilor muzicale"

interviu cu Cristian BUSUIOC

***Cristian Busuioc** a fost radio DJ, sound-designer la PRO TV, iar din 2000 și-a fondat propria companie de management artistic, ocupîndu-se de cariera artistică a mai multor trupe locale (Shukar Collective, AB4, The Mono Jacks, Electric Brother, Șuie Paparude, OCS, Coma, EMIL). În 2004 a fondat One Event, o companie care a organizat și produs concerte cu artiști internaționali precum Placebo, Massive Attack, Muse, Suede, Bryan Ferry, UNKLE, DJ Shadow, Air etc. În 2013 s-a alăturat echipei de producție a TIFF, coordonînd și producînd secțiunea muzicală a festivalului. În 2016 a fondat DokStation, Festivalul de film documentar de muzică (http://dokstation.ro).*

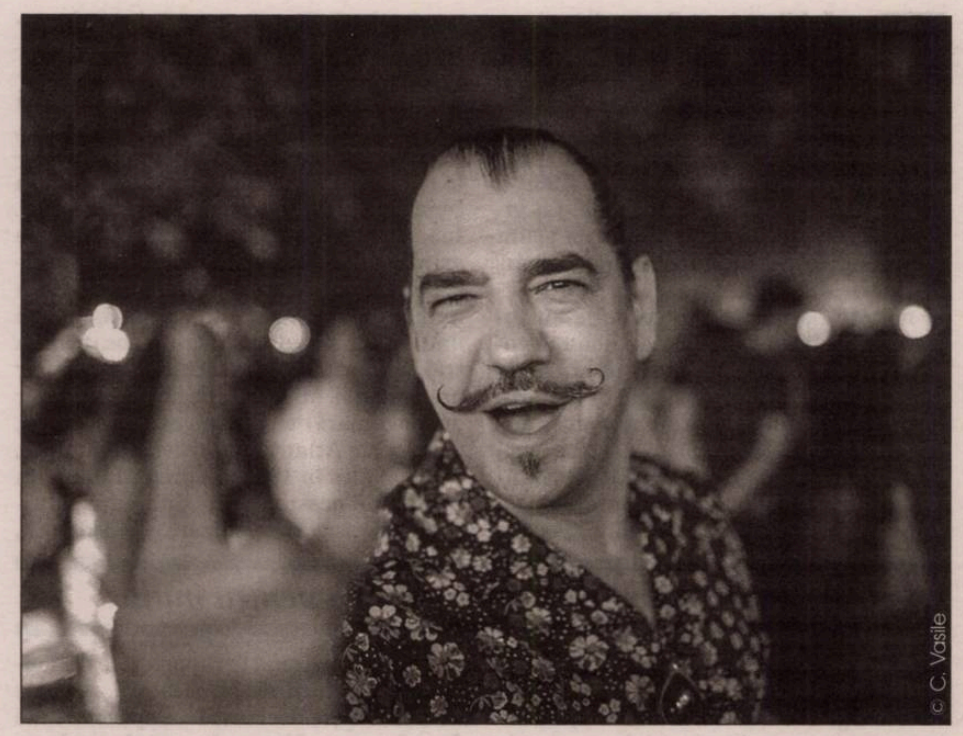

Cînd ați văzut prima dată concertele de la Woodstock?

Foarte tîrziu, după 1990, cred. Atunci cînd a explodat la noi „traficul" de casete video VHS și, în cele din urmă, mi-a picat și mie în mîna „casetă magică". Cred că prima oară am văzut-o la un prieten pentru că în perioada respectivă familia mea încă nu avea propriul video-player.

Ați văzut documentarul de anul acesta, Woodstock: Three Days That Defined a Generation *de Barak Goodman?*

O, da! L-am văzut cu sufletul la gură și am rămas interzis aflînd cum a fost pusă, inconștient, piatra de temelie a industriei festivalurilor muzicale. Și multe alte lucruri „nespuse" despre acest festival, lucruri care acum, cînd industria de gen a ajuns la un nivel incredibil, sînt ca niște „pietre prețioase". De exemplu, eu știam că Woodstock a avut acces gratuit. În realitate s-au vîndut bilete în avans, dar din cauza lipsei de experiență a organizatorilor s-a ajuns în situația în care, cu șapte zile înainte de eveniment, lucrările de amenajare a spațiului să fie atît de întîrziate încît nu a mai fost timp fizic pentru finalizarea gardului ce ar fi trebuit să delimiteze zona. Decizia nedorită, dar luată de nevoie, a fost ca accesul să fie, în final, gratuit. Și multe, multe astfel de detalii ale organizării care nu au fost explicate și detaliate pînă acum. Este și o lecție pentru cei ce doresc să intre în acest domeniu al organizării de evenimente muzicale. Merită văzut cît mai repede acest documentar.

„Dacă descrii ceva ca fiind «un fel de Woodstock al...» înseamnă că e vorba de o adunare unică în istorie."

STEVE BLANK

„Dacă am fi avut cea mai mică bănuială că va veni atîta lume, nu l-am fi făcut. Financiar vorbind, festivalul este un dezastru. Dar totul este atît de frumos!"

JOHN P. ROBERTS, promoter-ul festivalului

Cum ați început să organizați concerte?

Muzica este pasiunea vieții mele, iar după ce am decis, în 2000, să încep să mă ocup de artiști autohtoni din postura de manager, trecerea la organizarea de concerte a venit destul de natural. Dar și dintr-o frustrare personală, încercînd să arăt că se poate organiza un eveniment muzical în condiții decente și cu multă pasiune și dăruire. În 2004, cînd am organizat primul eveniment (concertul Bălănescu Quartet *Maria T),* deja aveam la activ peste trei ani de experiențe „tragice" cu concerte făcute după ureche și fără pic de „bun-simț". Pentru că, de fapt, dacă e bun-simț și pasiune este imposibil să nu iasă ceva de calitate, indiferent de domeniul în care activezi.

Cum ați început festivalul DokStation?

DokStation a luat naștere tot după un moment de „dezamăgire": acum patru ani i-am propus lui Tudor Giurgiu să selecteze la TIFF două documentare muzicale (unul despre Lee „Scratch" Perry și altul despre The Orb) și m-a refuzat, elegant, pe motiv că sînt prea nișate. Așa mi-a venit ideea unui festival de filme documentare care să trateze domeniul muzical, adică trupe/artiști, genuri, studiouri de producție, evenimente și tot ce ține de muzică. Peste cîteva zile discutam deja ideea cu Claudiu Mitcu (regizor de documentare și mare pasionat de muzică) care a marșat imediat și, peste alte cîteva săptămîni, aveam deja echipa care se află și astăzi în spatele DokStation: Ileana Bîrsan, Alina Tarba, Claudiu și cu mine.

„DokStation a luat naștere tot după un moment de «dezamăgire»."

Ce ne pregătiți cu această a patra ediție din 12-15 septembrie?

Ediția din acest an va fi dedicată stilului disco. Vom proiecta în jur de șase documentare ce vor trata acest gen și vom putea să prezentăm publicului evoluția lui, impactul asupra scenei muzicale internaționale, dar și metamorfozarea acestui stil în alte genuri, care au făcut istorie la rîndul lor. Dar vom avea o serie de premiere naționale, documentare care au fost deja aplaudate la alte festivaluri internaționale de film: *David Bowie: Finding Fame, Radiohead: Mutant Band, Marianne & Leonard: Words Of Love, PJ Harvey: A Dog Called Money, Suede: The Insatiable Ones, New Order: Decades, Swans: Where Does A Body End?* și *I Want My MTV.*

Ce planuri de viitor aveți cu acest festival?

Vom încerca ca, de la o ediție la alta, să-l creștem și sperăm ca, începînd cu anul viitor, să reușim să-l „exportăm" și în alte orașe din România. Avem discuții inițiate cu parteneri din Cluj, Sibiu, Timișoara și Iași. Sper să ne iasă.

Primul disc cumpărat, ultimul disc cumpărat și cel mai de preț vinil pe care-l deținești?

Sincer, nu mai țin minte care a fost primul disc cumpărat, dar cred că un *Best of* The Smiths. Ultimul vinil cumpărat este *Violence* de la Editors. Iar cel mai de preț vinil al meu este Pearl Jam, *Vitalogy:* cînd a decis să lanseze *Vitalogy,* trupa era într-o campanie de revigorare a formatului vinil și a decis să lanseze albumul, cu o săptămînă înainte de lansarea oficială, în zece mii de exemplate numai în format vinil. Eu am una dintre aceste cópii.

Imagine din film

Dacă ați putea aduce pentru un concert în România orice trupă din istorie / din prezent, ce-ați aduce?

Din istorie: Nirvana și David Bowie. Din prezent: după ce am adus pentru prima oară în România Placebo și Muse, mi se pare mai mult decît normal să urmeze Radiohead.

Dar dacă ați putea duce orice trupă românească din istorie / din prezent la un mare festival de afară, ce-ați duce?

Din istorie: Timpuri Noi, formula din 1988. Din prezent: Balkan Taksim.

Dacă ați putea trimite în spațiu, pentru a întîlni alte civilizații, un documentar muzical, un DVD cu un concert live *și un disc de vinil, ce ați trimite?*

Documentar muzical: trilogia David Bowie *(Five Years, Last Five Years* și *Finding Fame).* DVD: Portishead, *Roseland NYC Live*, iar vinil: Nirvana, *Nevermind.*

a consemnat Marius CHIVU

Radu UMBREȘ

Ritualurile rebeliunii hippie

de la structură la antistructură și înapoi

În filmul *The Wild Ones*, Marlon Brando este liderul găștii Black Rebel Motorcycle Club. Întrebat de o fată „Împotriva a ce vă răzvrătiți?“, acesta răspunde insolent și imperturbabil „Ce aveți?“. Anul este 1953, America a ieșit ca marele cîștigător din cel de-al Doilea Război Mondial și se îndreaptă spre una dintre cele mai prospere perioade din istoria sa. De unde, atunci, rebeliunea?

Antropologia poate propune un punct de plecare din alt loc și alt timp: Africa colonială și post-colonială studiată de antropologii britanici Max Gluckman și Victor Turner. Amîndoi trăgîndu-se din funcționalism, vedeau societatea ca pe un organism unitar, ținut laolaltă de tradiții, structuri sociale, moralitate și solidaritate, de un mod de a gîndi și de a simți la fel. Dar, ca buni etnografi și atenți teoreticieni, fiecare și-a construit o interpretare antropologică ce pleacă de la prezența și importanța conflictului social. Și amîndoi ne pot ajuta să înțelegem ce a fost și ce nu a fost Woodstock-ul în evoluția societății occidentale.

O să presupun că cititorii sînt familiarizați întrucîtva cu istoria festivalului, așa că voi insista doar asupra unui aspect care mă interesează aici. Woodstock a fost un ritual al rebeliunii. Printre multele motive pentru care s-au adunat oamenii la ferma lui Yasgur a fost rebeliunea împotriva sistemului, *„the man“*, normalul și obligatoriul. Împotriva războiului, împotriva sexualității burgheze, împotriva rasismului, împotriva capitalismului, împotriva politicienilor și împotriva răului din lume. Country Joe a adunat zeci de mii de voci să ridice un deget mijlociu în fața politicienilor și militarilor care îi trimiteau în Vietnam. Armele lor erau iubirea exprimată prin sex, droguri și muzică – nu neapărat toate laolaltă, nu neapărat în această ordine.

În Africa, Gluckman a observat că multe ritualuri se învîrteau în jurul unor tensiuni ontologice din societate. Tineri contra bătrîni, femei contra bărbați, cei slabi contra celor puternici. Conflicte mocnite în viața de zi cu zi deveneau evidente în ritual, simbolizate prin exces și inversiune. Ca un bun funcționalist, Gluckman întoarce la 180 de grade rolul rebeliunii care nu contestă decît aparent ordinea socială. Regele este umilit, dar regalitatea rămîne recunoscută. Agresiunea simbolică se îndreaptă asupra persoanelor, nu asupra sistemului. Mai mult, ritualurile rebeliunii duc tocmai la conservarea și reproducerea societății, așa cum o valvă eliberează presiunea acumulată dintr-un sistem închis și îi permite funcționarea pe mai departe.

De unde presiunea?

A jucat oare Woodstock un rol similar în societatea americană? De unde presiunea? Aici ne ajută o altă idee, din sociologie de această dată. Ipoteza Easterlin pleacă de la relația între fertilitate și prosperitate în ciclurile generaționale vestice. Pe scurt, cohortele cu puțini membri, cum a fost „generația tăcută“ născută în anii '20-'40, tind să producă mai mulți descendenți. Atunci cînd cohorta generațională este redusă cantitativ, oamenii au acces ușor la locuri de muncă, competiția socială este redusă, iar decizia de a face copii (și într-un număr mai ridicat) este ușurată. Dar acest fenomen duce la o viitoare generație cu mulți membri, cum a fost cea născută în anii '40-'60, așa-numiții *„baby boomers“*. Aceștia întîmpină o altfel de realitate socială. Numărul ridicat al acestora duce la competiție socială pentru accesul la educație și la locuri de muncă. Tensiunea socială crește în directă relație cu presiunea demografică. Pentru un exemplu familiar, gîndiți-vă la „decreței“, generația născută în anii '60-'80 în România în urma politicilor nataliste ale unui stat totalitar. Aceștia au fost în avanposturile anticomunismului popular și au condus la schimbarea socială post-'89 mînați de presiunea socială a competiției și a revoltei împotriva sistemului vechi și a constrîngerilor acestuia.

În Statele Unite ale anilor '60-'70, această cohortă imensă este cea care a dat naștere contraculturilor ce s-au întîlnit la Woodstock, care a trăit „vara iubirii“ din San Francisco, care a început să experimenteze sexualitatea liberă, care s-a deschis către idei religioase și spirituale venite din mistica orientală, care a încercat organizarea economică și socială a comunelor autonome egalitariene.

În fiecare dintre aceste dimensiuni, generația *flower-power* se împotrivea *statu quo*-ului. Într-un fel sau altul, hippioții se opuneau structurilor sociale bazate pe monogamie și familii stabile, pe religii organizate doctrinar sau secularism rațional, capitalism și economie de piață, se opuneau statului național poziționat geopolitic în opoziție cu alte state naționale. Împotriva societății „așa cum e“ se ridica comunitatea „cum ar putea să fie“, utopia împotriva pragmatismului, libertatea împotriva constrîngerilor.

Woodstock a fost un ritual al rebeliunii.

Aici ne ajută perspectiva asupra ritualului ca transformare. Ca și profesorul său Gluckman, Turner ia în serios conflictul ca element fundamental al vieții sociale, însă îl pune în relație dialectică cu stabilitatea și reproducerea organizării sociale. Reluînd o temă studiată de Van Gennep, Turner analizează practicile și reprezentările mentale ce însoțesc parcursul social al omului în riturile de trecere dintr-o identitate veche într-una nouă. Transformarea individuală este un fenomen atît individual, cît și social, care pune în contrast tensiunile intra- și inter-umane și oferă o rezolvare recurentă a problemelor ontologice ale societății. Ideea fascinantă a lui Turner este cea de liminalitate, un spațiu ideatic, dar și material în care structura socială este contestată și temporar abolită. Ierarhiile se dizolvă sau sînt inversate, normele se suspendă, identitățile sociale dispar și, odată cu ele, întreaga organizare rigidă a vieții pe care Turner o numește „societas“. Dar societatea nu dispare, ea este înlocuită de o nouă formă de interacțiune socială între indivizi – „communitas“. În acest loc simbolic, indivizii devin similari, diferențele sociale se estompează, regulile „normale“ sînt înlocuite de o efervescență socială și psihologică în care totul este posibil. Oamenii trăiesc în zona *„betwixt and between“*, „nici aici, nici acolo“, spațiul liminal al antistructurii. Însă trăirea liminală este doar temporară. Ritualul închide cercul prin întoarcerea la structură, la viața de zi cu zi, cu regulile și identitățile care fac societatea să funcționeze pe termen lung. Individul se schimbă, dar societatea rămîne la fel.

„Tipii de la Narcotice nu vor aresta pe nimeni pentru iarbă. Dacă ar face-o, n-ar fi suficiente locuri în pușcăriile din trei state învecinate.“

Un agent de poliție

„Chiar dacă nu mi-au plăcut hainele, personalitatea și ideile lor, tinerii ăștia au fost copiii cel mai bine crescuți din tot ce-am întîlnit în cariera mea de 24 de ani.“

Lou Yank, agent de Poliție

Schema turneriană poate explica cum Woodstock a reprezentat exact acest moment liminal în transformarea generației *„baby boomers“*. Festivalul a reprezentat momentul culminant al unei rebeliuni împotriva societății postbelice, împotriva conservatorismului tăcut al Americii eisenhoweriene, împotriva familiei din suburbii cu mașină, copii, peluză, cățel, steagul în fața casei și grătarul din spatele ei, votînd democrați sau republicani fără ca alegerea să reprezinte o schimbare reală, uniți în fața pericolului real sau imaginar al comunismului sovietic. Toate aceste structuri au fost contestate de contracultura anilor '60. La Woodstock, oamenii au anulat ierarhiile, s-au contopit într-un tot unit de iubire și libertate, de explorare a limitelor ființei umane.

Woodstock începe cu Ritchie Havens, care își folosește chitara ca pe un instrument de percuție, intrînd în transă ca un șaman siberian, purtînd cu el întreaga comunitate în jurul ideii de „libertate“. A doua zi, Santana și formația sa duc transa mai departe cu un Michael Shrieve ce hipnotizează din spatele bateriei pe „Soul Sacrifice“. Muzicienii și publicul se contopesc într-un organism ce pulsează pe ritm și creativitate exuberantă.

Dar cît de mult se poate întinde ritualul destrămării structurii sociale? Antistructura liminală are limitele ei. Transa și libertatea extremă sînt extenuante cognitiv și social. Nevoia de structură își face simțită prezența pe fondul epuizării resurselor liminalității.

Și iată cum se încheie festivalul, cu Jimi Hendrix improvizînd pe marginea imnului Statelor Unite, probabil una dintre cele mai slabe interpretări ale sale. Solo-ul suna chinuit, creativitate fără orizont pe fondul dezorganizării care a împins programul către dimineață. O melodie înălțătoare pentru patrioții împotriva cărora s-a strîns comunitatea Woodstock devine un simbol al dezagregării unei generații, care a îmbrățișat contracultura, dar nu a reușit să înlocuiască structura socială existentă. Alternativa la structura emoțional-politică din „Star Spangled Banner“ nu convinge și încheie festivalul cu expresia limitelor libertății totale.

Cohorta de *„baby boomers“* a sfîrșit prin a fi înglobată, apropriată, domesticită de societatea americană a consumului, a capitalismului, a liberalismului social și economic ca alternativă pragmatică la revoluție. Rebeliunea s-a sfîrșit, revoluția nu a avut loc. Hippioții de ieri sînt antreprenorii, profesorii, președinții de mîine.

Confirmînd ideile lui Easterlin, următoarea generație este mai redusă demografic, conflictul social se dezamorsează, capitalismul rezistă și se dezvoltă mai departe prin reinventare și globalizare, Statele Unite rămîn societatea dominantă a trecerii în noul mileniu.

Varianta integrală a articolului poate fi citită pe www.dilemaveche.ro.

***Radu Umbreș** este antropolog convertit la abordările cognitive. Predă la SNSPA și va publica în curînd prima sa etnografie:* Trăind cu neîncredere. Moralitate și cooperare într-un sat din România.

Dumitru UNGUREANU

Dincoace de Zid

Nu pot să vă scriu nimic despre Woodstock. Motivul? Că nu știu nimic. Aș minți dacă aș spune că m-a influențat o situație, un fapt de viață (și ce fapt!), un eveniment despre care am recepționat știrile tîrziu și într-un fel fracturat, precum loviturile lui Keith Moon în tobe, la sfîrșitul recitalului The Who, cu distorsiuni demne de abilitățile lui Jimi Hendrix, dar cu patima ce-l chinuia pe Joe Cocker cînd își scuipa sufletul în piesa „With a Little Help from my Friends". Nu fac intertextualitate, exprim o stare.

Prezent la Woodstock? Exclus, chiar să fi trăit în America. Îmi închipui că, de-aș fi avut norocul să mă nasc acolo, părinții m-ar fi „cooptat" la cultivarea legumelor, ocupație și a perechii de fermieri pe tarlaua cărora năvăliseră mucenicii *flower-power* în căutarea a ceva de mîncare. Presupun asta, fiindcă toată copilăria am lucrat într-o grădină de legume, la Cacova, pe malul Neajlovului cel limpede ca Ozana și lent curgător ca Bahluiul. De cum se usca pămîntul să poată fi cultivat și pînă după întîia zăpadă, cînd adunam ultimele verze și sfecle roșii, neuitînd aromații morcovi, eram „La Grădină", paradisul și Woodstock-ul meu. Poate o să mire asocierea, însă explicația frizează banalul: careva dintre cei maturi, parcă Niculina lui Bizdeche, că era mai fudulă, avea un aparat de radio Turist, fabricat în 1962 la Electronica, în București. Husa de piele maro îi conferea aspect de „poșetă", iar femeia îl aducea mereu la muncă și-l lăsa să cînte cît țineau bateriile ELBA. La aparatul acela am auzit și piese de peste Ocean, fiindcă „se dădeau" în crăpătura (mult spus deschiderea) culturală băștinașă de după 1965.

S-a spus, se știe că, pe lîngă chestiile autentice, „sistemul" a livrat *consumarockerilor* multe prostii. De unde răspunsul acestora – tonele de gunoi rămase după vreun festival, curățat anemic de cîțiva conștiincioși, la spartul chermezei. Deseori, cînd mă gîndesc la Woodstock, îmi revine sub ochi, pe ecranul virtual, peisajul dezolant din finalul filmului celebru, însoțit de întrebarea: dacă omenirea e în stare să-și bată joc de frumusețea paradiziacă, oare nu merită să dispară? Toată goana asta dementă după profit și îndestulare, după facilități și comoditate, nu va secătui planeta și o va face de nelocuit? Nu e Woodstock-ul simbolul acestui flagel? Să vii cu inima deschisă la întîlnirea cu prietenii, să huzurești ca-n zilele frumoase de după terminarea examenelor, înainte de primul job, să faci dragoste ca-n romanele bucolice și să pleci, lăsînd în urmă excrementele unei mentalități lipsite de rațiune, dezastrul comportamentului de copil răsfățat, căruia nu i s-a refuzat nici un moft! Fie-mi scuzată îngrijorarea bătrînească și obsoletă: mi se năzărește că sîntem dincolo de penultima secundă a lumii noastre, iar Woodstock-ul nu-i lipsit de vină în poveste.

„Nu deranjați vacile lui Max Yasgur. Lăsați-le să mugească liniștite."
Semn stradal în preajma cîmpului festivalului

Prezent la Woodstock? Exclus, chiar să fi trăit în America.

A fost o vreme cînd credeam că acolo s-a răsturnat căruța cu deșteptăciuni și talente. Cumva prin contagiune, am trăit retroactiv „fericirea obligatorie". Mitologia din jurul toposului m-a captivat și pe mine o lungă perioadă. Am scris și-un text dat dracului de cult, „Despărțirea de Woodstock", la trecerea sfertului de veac. Nu m-a deranjat îndelunga „mulgere" financiară a evenimentului, investitorii trebuiau să-și recupereze banii cumva. Am cumpărat cîte ediții de vinil, CD, DVD și BluRay am reușit. Îmi place să revăd, mai rar ca-n junețe, *ciné-verité*-ul lui Michael Wadleigh, rămas în istoria genului drept punct de reper imposibil de întrecut. Și dacă e să fac iarăși pe deșteptul, aș spune că izbînda peliculei vine din surprinderea sentimentului de tinerețe perpetuă pe care ți-l dă vasta mișcare haotică a mulțimii. Selectarea și combinarea secvențelor pare cheia capodoperei. La Woodstock n-au fost doar vedete și popor *flower-power*. Au fost și oameni utili pe la marginea rar bătută în seamă (vezi muncitorul care curăța WC-urile), și profitori de naivitatea copiilor care se credeau maturi, și privitori ca la TV, și combatanți ca la război etc. Mulți anonimi au contribuit să se întrupeze mitul. Cînd auzeam că cineva a fost *acolo*, iute configuram o explozie de beatitudine și mister, ca-n revelațiile mistice. Apoi citeam „mărturia": omul lucrase pe o macara, o cisternă de apă, la punctul medical sau cine știe unde. Dar fusese ACOLO. Și asta îl marcase pe viață. Însă n-ar fi înțeles ce s-a întîmplat dacă nu vedea FILMUL. Pentru americani, se știe, filmul bate viața. Și dacă nu s-a făcut film despre un eveniment, e posibil ca evenimentul nici să nu se fi petrecut. Cît din percepția asta se datorează magnificului *Woodstock – Three Days of Peace & Music*?

Provocarea m-a îndemnat să-mi scotocesc amintirile, spre a depista unde mă aflam eu în acele zile de august 1969, cînd abia sărisem de 13 ani și începeam să înțeleg lumea nițeluș. Precis nu pot determina. Cert este că în vara aceea, poate în iulie, poate chiar în august, duminică, 17, am plecat din prăfuita Cacovă la Găești, împreună cu verii mei, Costică și Nicu Ungureanu, să vedem filmul *Beckett*, cu Peter O'Toole și Richard Burton. Scenariul conține o scenă în care cei doi prieteni se ceartă, iar între ei se ridică un zid invizibil. Dincolo sau dincoace, obstacolul se trece printr-o crimă. De care parte ne aflăm noi, cei de azi? Ce-am ales? Ce sîntem?

(Varianta integrală a articolului poate fi citită pe www.dilemaveche.ro.)

***Dumitru Ungureanu** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Jertfă & steag, *Editura Eikon, 2015.*

Presa ceaușistă nu a acoperit în nici un fel evenimentul

„Inițial, generația de intelectuali Eliade, Cioran & Co, foști juni rebeli în anii '20 (acum sexagenari, deci la vîrsta bunicilor tinerilor hippies), au privit cu neîncredere spre cei din generația *flower-power*. În 1969, de pildă (un an de referință, cel al Festivalului de la Woodstock), elevii *hippies* din Paris erau pentru Cioran o apariție scandaloasă: «Aceste fete aproape despuiate, băieții ăștia cu părul lung, ce scîrboșenie sinistră! Totul se va duce de rîpă, inexorabil!».

Întîmplarea face ca acum, cînd scriu aceste rînduri, să fie 15 august 2009, exact 40 de ani de la începutul Festivalului de la Woodstock. Atunci, în august 1969, eu aveam 21 de ani și, în pofida unei oarecari deschideri ideologice a regimului comunist, presa ceaușistă nu a acoperit în nici un fel evenimentul. În august 2009, o ziaristă de la *Evenimentul zilei*, Florentina Ciuvercă, a avut curiozitatea să facă revista presei în Republica Socialistă România, la mijlocul lunii august 1969. Se apropia ziua de 23 august (ziua națională a RSR), se împlineau 25 de ani de la evenimentul din 1944, și propaganda comunistă vorbea numai despre «eliberarea de sub jugul fascist», cuvintele-cheie fiind în toate ziarele aceleași: «bilanț», «împliniri», «propășire», «chezășie» etc.

Florentina Ciuvercă a găsit un singur articol despre evenimentul care a schimbat fața nu numai a muzicii rock, dar și a lumii. Este vorba despre un articol caricatural, intitulat «Marele pelerinaj al triburilor pop», care a apărut nesemnat în *Viața studențească* din 24 septembrie 1969. Iată un fragment simptomatic, cu *hippies* drogați *vs* tineri muncitori oțelari: «Desigur, anumite principii „hippie" n-au fost părăsite. Jim Morrison, de la orchestra [*sic!*] *The Doors*, se dezbracă pe scenă, iar solistul celor de la *Fat Matters* are un pantalon... transparent. Drogul a rămas și el pe primul loc pe lista alimentației lor. Cîțiva tineri muncitori dintr-o oțelărie din Wales, prezenți pe insulă [Wight], exprimau însă alte păreri: «Liniștea oferită de droguri e frumoasă, spuneau ei, dar iluzorie, și drogul îi poartă departe, departe de noi...»". Acest «straniu mod de rezistență împotriva inegalităților umane», «hrănit artificial cu hașiș și marihuana», conchide ziaristul anonim, indică gravele probleme cu care se confruntă societatea capitalistă (vezi Florentina Ciuvercă, «Fenomenul Woodstock în presa lui Ceaușescu», în *Evenimentul zilei*, nr. 5620, 15 august 2009).

Nu știm cine este autorul acestui articol nesemnat, dar știm cine erau redactorii revistei *Viața studențească* în acea epocă, jurnaliști care astăzi sînt «formatori de opinie»: Cornel Nistorescu, Sorin Roșca Stănescu, Ion Cristoiu, Mihai Tatulici, Tudor Octavian ș.a.

(Andrei Oișteanu, în volumul Narcotice în cultura română. Istorie, religie și literatură, *ediția a III-a, revăzută, adăugită și ilustrată, Editura Polirom, 2014)*

Adrian CIOROIANU

Infuzia și confuzia modelelor în comunismul românesc

Woodstock – Cenaclul „Flacăra" – „Omul altfel" al lui Adrian Păunescu

Cînd Gabriela Adameșteanu a publicat *Anii romantici* (2014), unele dintre amintirile sale au stîrnit ironie: precum ideea că Cenaclul „Flacăra" din anii 1973-1985 românești ar fi avut legătură *(via* poetul Adrian Păunescu) cu mișcarea *flower-power* din SUA și cu festivalul de la Woodstock (15-18 august 1969). Am cunoștințe (literați, istorici ș.a.) care spun că Adameșeanu n-a priceput nimic din fenomenul Woostock, din moment ce-l leagă de „cenaclul lui Păunescu". Alții spun că e chiar un sacrilegiu să asociezi *flower-power* și „Cîntarea României". Dar am și cunoștințe care, folosind logica și datele de care dispunem, acceptă ideea că asocierea e validă. Eu cred că prezumția Gabrielei Adameșteanu (întărită de amintirile poetei Constanța Buzea, ex-soție a lui Păunescu, ca și de propriile mele date) e adevărată. Încerc aici să explic de ce.

Ieșirea din maniheism

Există intelectuali, a căror operă o respect, fără a fi fost mereu în ton „la ordinea zilei", v. Eugen Negrici sau Vladimir Tismăneanu, care, indiferent de ce vor afla, vor fi tentați să vadă latura blamabilă a lui Păunescu. Pe de altă parte, din spate vine o generație de istorici/literați care ies din maniheism, precauți cu etichetările și dispuși să vadă fațetele subiectului – în privința Cenaclului, a lui Păunescu sau a contextului de atunci. Cum e și normal, în timp balanța se va apleca în favoarea celor din urmă.

Cine cunoaște dezbaterile din orice țară liberă știe că, de 50 de ani, fenomenul Woodstock (impropriu numit, locul fiind altfel desemnat pe hartă) a fost departe de a întruni *vreodată* o unanimitate în SUA. Timp de decenii, „America profundă", cea de dreapta, religioasă și puritană, l-a detestat de-a binelea, în timp ce adepții contraculturii au construit o legendă în care realul și imaginarul sînt parte din poveste. În chiar zilele Woodstock, un serios ziar newyorkez întreba: „Ce fel de cultură poate ieși din acea bălăceală în noroi, alcool și marijuana?" (acele zile de august au fost ploioase); în 1970, proprietarul fermei de lactate pe care a avut loc ediția '69 a refuzat să mai dea terenul pentru o nouă ediție; fermierii din zonă și politicienii locali au interzis timp de trei decenii hippioților sau nostalgicilor să se adune în zonă și abia pe la mijlocul anilor 1990 un promoter artistic a cumpărat acea suprafață de teren, în scopul exploatării legendei care se crease. Legendă care la unii americani a prins, la alții, nu. Să nu vă așteptați ca președinții republicani ai SUA – de la Richard Nixon la Donald Trump *via* Ronald Reagan – să fi avut multe laude pentru Woodstock '69.

Maniheismul, o bună bucată de vreme, a funcționat și aici. Nostalgicii *flower-power* și ai stîngii anti-Vietnam vor spune că atunci, în 1969, a început „Marea eliberare" – de la muzica rock pînă la mișcarea azi numită LGBTQ (prima paradă gay a fost o revoltă împotriva poliției din New York, în noiembrie '69). La polul opus, potrivit mai multor memorialiști, Ronald Reagan – care a început o cruciadă împotriva drogurilor, în anii '80 – spunea că răul, în America, a plecat de la „Woodstock '69 and comp".

Punerea în context

În toamna anului 1972, un tînăr poet de 29 de ani pe nume Adrian Păunescu ajungea în SUA, cu o bursă pentru scriitori străini – un program al Universității Iowa. N-a fost singurul român cu bursă de la americani/occidentali – și cred că nimeni nu e într-atît de naiv încît să creadă că ele erau date exclusiv pentru merite literare: erau reținuți intelectualii curajoși în raport cu regimul sau cei văzuți a fi de perspectivă, într-un fel sau altul. Acel american care, undeva-cîndva, făcuse fișa tînărului Păunescu avea argumente pentru plimbarea lui prin SUA: la nici zece ani de la debut, Păunescu era redactor-șef adjunct la *România literară* (notă: *R.l.* nu era o revistă nouă, ci fosta, cu nume sovietic, *Gazeta literară*, rebotezată în octombrie 1968, pe fondul post-Primăverii de la Praga).

În vara anului 1972, Adrian Păunescu era un poet prolific, energic, cu un succes în creștere la critică și la public. Evident, el nu era un disident – dar fișa lui americană cu siguranță reținea trei lucruri: 1) era bine înfipt și cu perspective în sistemul local; 2) era antistalinist și 3) era un naționalist. Ei bine, cei care judecă istoria exclusiv după criterii morale (și care mereu vor fi nemulțumiți, pentru că, pe scurt, ei nu înțeleg nimic din istorie) vor accepta cu greu că, la începutul anilor '70, americanii aveau nevoie, într-o țară precum România, nu neapărat de disidenți, ci de oameni intrați în sistem, antistaliniști și naționaliști – trei bife necesare pentru ca un intelectual să ajungă, *sooner or later*, în conflict/contradicție cu Uniunea Sovietică și/sau cu regimul din propria țară. Permiteți-mi să vă spun că, aici, fișa americană a lui Păunescu nu s-a înșelat deloc. Nu democrația din 1990 a pus capac ascensiunii lui Păunescu, ci regimul Ceaușescu, în vara lui 1985.

Ce fel de SUA găsea Păunescu, ajuns acolo, în 1972-'73? O Uniune divizată, cu polemicile și frustrările stîngii americane din timpul unui președinte de dreapta (Nixon), care, în pierdere de viteză, avea să intre în coșmarul Watergate (1974); iar cealaltă SUA, cea de dreapta, era la rîndu-i nemulțumită și frustrată de maniera în care războiul din Vietnam evolua, lăsînd America fără glorie, oripilată de Pentagon Papers (1971) și cu un moral social în colaps.

Miza: tineretul

În timpul ședерii în SUA, Păunescu a avut, pare-se, flerul de a înțelege un lucru simplu (care, în România anului 2019, pentru unii politicieni, e încă un mister): în orice dezbatere politică, economică sau culturală, miza, la final, e tineretul unei comunități (Socrate, *apud* Platon, a dat exact acest mesaj). Văzînd că cea mai dinamică parte a societății americane (deși minoritară) era cea agitată de contracultura rock-poezie cu mesaj-rebeliune ideatică sau vestimentară etc., Păunescu și-a dat seama ce teren virgin avea, din acest punct de vedere, acasă.

Nu reiau aici „diagnosticul" pe care l-am dat Cenaclului „Flacăra" în cartea mea, din 2011, *Epoca de Aur a incertitudinii* (inclusiv paralela între Cenaclul „Flacăra" și Școala de la Păltiniș, pe care am văzut-o mai nou însușită și de alții), dar cred că, din acest punct de vedere, istoricii viitorului imediat ne vor propune interpretări la care azi nu vă așteptați.

E adevărat că lui Păunescu i s-a încredințat, cu voie de la partid, conducerea săptămînalului *Flacăra*, odată întors din SUA, în 1973, dar e fals că i s-ar fi dat și Cenaclul; datele de care dispunem spun că el a venit cu ideea unui Cenaclu pentru tineri – idee pe care Dumitru Popescu („-Dumnezeu", membru CPEx, președinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste) și, ulterior, Nicolae Ceaușescu au acceptat-o, fiecare imaginîndu-și altceva.

„Woodstock a fost sclipirea de frumusețe a jumătate de milion de copii care au aflat că sînt parte dintr-un vast organism."

JONI MITCHELL

„500.000 de aure au strălucit deasupra noroiului. / Ne-am spălat și am băut / Lacrimile de bucurie ale lui Dumnezeu. / Și pentru o singură dată în viață, / Și pentru toată lumea, / Adevărul n-a mai fost un mister."

JIMI HENDRIX

Rezultatul? Anii 1970 au fost o perioadă în care partea semipolitizată a societății românești (știință, film, spectacol, literatură, televiziune, muzică etc.) a preluat intens modele occidentale (copiindu-le sau parodiindu-le), din simplul motiv că autorii își dădeau seama că acele referințe occidentale aveau succes la consumatorul român – niciodată acesta nefiind, după 1850, un adept al rusificării/sovietizării culturii.

Adrian Păunescu a mers exact pe acea linie: a adaptat (naționalist – după schema occidentală) ceea ce văzuse în America, așa cum o interpreta el, și a creat (terenul fiind gol) evenimente, artiști, refrene. Scepticismul ironic al unor literați/istorici de azi la adresa Cenaclului „Flacăra" va fi curînd contestat – pentru că, dacă le analizezi în contextul asfixiant de atunci, ajungi la concluzia că, în raport cu demagogia pro-Ceaușescu și pro-partid ce domina discursul public, serile lui Păunescu din primii ani '80 aveau un merit (verificabil): se vorbea mai mult despre *Lumină-Luptă-Libertate* decît despre *Comunism-Partid-Ceaușescu*. Suprasaturată de cultul personalității, generația din care eu fac parte vedea că (spre deosebire de TV, Radio, presa accesibilă etc.) în Cenaclu cuvîntul „iubire" apărea mai des decît cuvîntul „partid" – și rareori cu legătură între ele.

Epilog

La final, o mărturie pe propria mea credibilitate (cine crede, bine, cine nu, nu – să fim cu toții sănătoși).

În 2004-2008 am fost coleg, în Senatul României, cu Adrian Păunescu. El era președintele Comisiei de Cultură, eu vice. Am plecat de pe o poziție de totală adversitate (epoca Alianței D.A., eu liberal, el pesedist etc.), apoi, dată fiind convingerea mea că omul are de povestit, îl atrăgeam pe vreo latură a sălii Senatului, în cursul unor dezbateri în care Gh. Funar, C.V. Tudor ș.a. vorbeau la pereți. N-am ezitat între a-i asculta pe aceștia și a-l îmboldi pe Păunescu – care, și el, în ziua următoare, îmi propunea să reluăm discuția, pentru că, din cauza gabaritului și a obișnuinței de a scrie noaptea, el era tentat să atipească în timpul discursurilor gen Funar & Vadim, iar televiziunile îl filmau și-l ironizau etc. Decît să moțăie, prefera să răspundă întrebărilor mele. În acei ani nu aveam telefoanele de azi, nu l-am înregistrat – el spunea că o să-și scrie memoriile și că o să înțeleg de acolo *totul*.

„Și cu Cenaclul, din '73, cum a fost?", l-am întrebat, de mai multe ori. „A fost după anul meu american", zicea. „Am văzut acolo, printre tineri, cum muzica și poezia pot schimba o lume. Ceaușescu a fost de acord, spera că-i voi da «omul nou». Dar eu cred că rezultatul a fost un «om altfel»." „Adică?", întrebam eu. „Nu vă grăbiți, o să scriu despre asta pe larg în memoriile mele", spunea.

Din cîte știu, acele memorii n-au apărut niciodată. Dar poate că „omul altfel" deja există.

***Adrian Cioroianu** este profesor universitar, ambasador la UNESCO, editor al volumului colectiv* Un Centenar și mai multe teme pentru acasă, *Editura Polirom, 2018.*

Ruxandra CESEREANU

Golania din 1990 a fost Woodstock-ul meu

„Într-o vale cu pajiști, cu fermieri bonomi, s-au strîns cîndva o puzderie de pletoși, bărboși și fete cu rochii largi ori blugi strînși pe șolduri. S-au strîns să cînte, și să fumeze iarbă, și să trăiască vreo trei zile la îngrămădeală. Și erau legați la frunte cu niște eșarfe, și-aveau dinți frumoși de tinerețe, și făceau sex lejer, fără inhibiții. Și cu toții sorbeau vajnic din cutii de bere și dormeau în corturi și mașini, și-aveau chitări, și erau îmbrăcați fistichiu, și-aveau și prunci cu ei, și băști, pălării, ochelari, și buze proaspete, iubărețe, și bărbi îmbîrligate, iar fetele aveau zorzoane și împletituri în păr, la încheietura mîinii, la glezne. *Even God Loves America.* Și n-aveau rușine, și dansau ca niște șamani ori ca niște păsări flamingo bete, deși erau oameni, bărbați, femei, fete, băieți, copilași și cîntăreți. Și de era noapte ori zi aproape totuna era, și-aveau pene la pălării, și degetele îngălbenite de tutun. Luna era semilună la Woodstock, albastru hippiot, *Peace and Love,* locuitorii îi vedeau ca pe o veselă armată invadatoare, erau ciudați și își spuneau cu voioșie *Freaks.* Iar ce se străvedea prin ei, indiferent de gusturile, banii și ticurile lor, era frumusețea, de necrezut, prin ochelarii oranj se vedea oranj, iar prin cei violacei se vedea violaceu. Orașele mari dispăruseră ca să îngăduie această pajiște rock, era ca și cum s-ar fi luat pulsul sonor al Americii călare pe ogari cenușii.

Fetele aveau inele mari pe degete, chiar și bărbații bărboși aveau, apoi pantaloni cu modele orientale, și mirosuri de marijuana, și sandalele aproape romane, și ritmul bătut cu tălpile pe scena înaltă de doi metri, unele unghii erau mai mari ca de obicei, ca să apese sănătos corzile chitării, răgușeli, subțirimi, fiecare cînta cît îl ținea gura, troli și spiriduși în pijamale psihedelice, veste din piele de vacă pe piele de om, și orga electronică gîdilind la încheieturi, și cîini slăbănogi, dar simpatici veniți cu stăpînii și stăpînele, și cîte-un măscărici cu megafon, și mașinile Salvării pentru cei care leșinau de epuizare, și semnul V între degete, ca două cornițe voioase de melc, și microbuze, și rulote, și Poliția, *He loves me – He loves me not,* maimuțici concentrate pe muzica făcută-n viteză îndestulătoare, *Mother Fucker,* sindicaliști naivi, *Swing Lord Sweet Chariot Comin' For To Carry Me Home,* sărituri în aer, *See Me Feel Me Touch Me Heal Me.*

Geci cu franjuri lungi și ciucuri, un fluture metalic pe piept sau un scarabeu pe lănțișor, chitările rotindu-se ca moriștile, ba și cruci la gît, tobele bubuind cu microfonul aruncat în aer și chitara ruptă-n bucăți pe scenă ori azvîrlită publicului, tuleiele și baticurile de prerie, cămăși de cowboy și outsideri, fără machiaj, fără ruj, părinți care cred că ai lor copii vor merge în iad și adolescenți care cred că părinții lor oricum nu vor ajunge în rai decît aiurea, și vorbe în vînt, și toți nevoind altceva decît să fie ei înșiși, fără nevroze, ajunge o pereche de bluejeans, cîteva tricouri și un pulovăr, și lîna facială a unui guru care îl pomenește pe Mahatma Gandhi, *America is Becoming the Whole,* și rock'n'roll-ul de întreținere, și yoga învățată la botul calului *flower-power,* de la șira spinării pornește totul, *Earth, Light, Water, Wind and Fire,* și Mr. Cocker ca un paralitic transpirat mimînd a fi o chitară cu *What do I do* în pantofi din steagul patriei, *with a little help from my friends, would you believe in a love of a saint?*

Și au venit norii, vîntul, ploaia, dar bărboșii și fetele tot n-au plecat de pe pajiște, făpturile s-au acoperit cu pungi să se ferească de umezeală, și strigătul lor de luptă, *No Rain,* și fetele-ciuperci fără sutiene de baie, ba unii au rămas chiar goipușcă, dar cu ochelarii pe nas, era o veselie a umezelii, a mersului fără pantaloni și pantofi, apoi concursurile de lunecuș în nămol, și tribul hippioților bătînd darabana în cutiile de conserve și dansînd în semitransă zglobie, și resturi de mîncare, și cutiile de bere ca niște țîșnitori, și tihna jucăușă a pletoșilor, *Your love is on a rainbow, You are mine, I am yours, We are what we are, I go home to see my babe* în ritmuri dementiale.

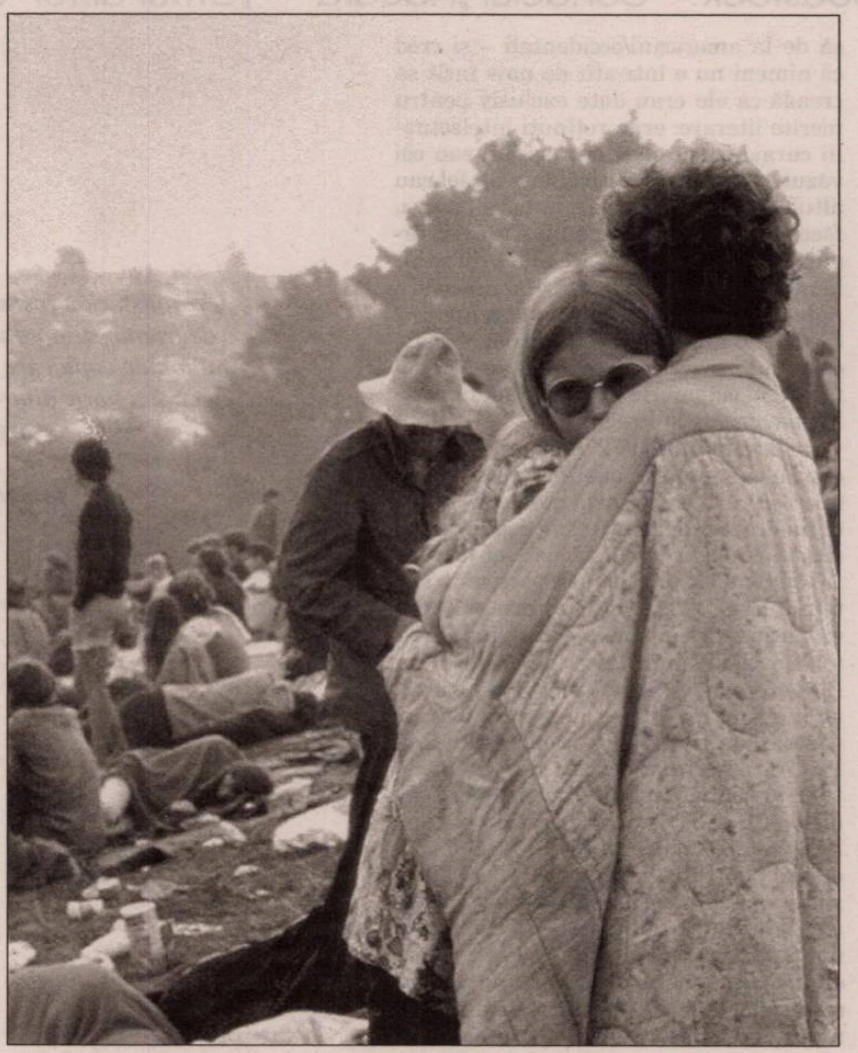

„Sîntem vestigiile celor care am fost înainte să venim aici."

Un tînăr de 20 de ani
întorcîndu-se de la festival

Flower-power *în piață*

Fragmentul anterior face parte din romanul meu *Un singur cer deasupra lor* (Polirom, 2013) în care există un capitol despre un student, Andrei, care participă la mitingul-maraton din Piața Universității 1990, personajul fiind, după lichidarea protestului, capturat de mineri și maltratat. Andrei avea o reverie obsesivă legată de Woodstock 1969, așa încît atunci cînd mergea la protest avea capul plin de muzicile de la faimosul festival rock. Am construit personajul astfel întrucît eu însămi am avut reverii cu nemiluita despre Woodstock, în tinerețea mea, am ascultat în draci muzica de acolo, am vizionat de nu știu cîte ori filmul despre festival, aș fi vrut să mă nasc mai repede și să fac parte din generația Woodstock, undeva în America. Dar mai era ceva: în 1990 am ajuns eu însămi, două zile, la manifestația-maraton din Piața Universității (în Golania adică), am stat acolo în mulțime, am ascultat cîntecele, discursurile. Golania din 1990 a fost Woodstock-ul meu.

Era luna mai, cînd mitingul-maraton se găsea în deplinătatea sa, înainte de primele alegeri libere. Venisem la București cu treburi literare, dar și dornică să văd cu ochii mei ce se întîmpla în Piața Universității (exista o singură televiziune pe atunci, iar aceasta malforma intenționat informațiile legate de manifestația-maraton). A fost emoționant și tulburător. Nu voi uita niciodată mulțimea de aproape o sută de mii de oameni veniți în spațiul botezat sau poreclit *Golania, Kilometrul Zero* și *Zona Liberă de Neocomunism.* Era o agora în toată legea, un parlament simbolic, de fapt, dar și un happening. A fost un moment decisiv. După ce am văzut cu ochii mei manifestația-maraton din Piața Universității și am auzit discursurile din balconul Universității, reacțiile mulțimii, cîntecele, rugăciunile comunionale, am căpătat o energie nouă, de observator lucid și combativ, implicat în ceea ce se întîmplă în țara sa. Au fost emblematice spiritul parodic, atmosfera hîtră și jovială, era un soi de bucurie a oamenilor că se află împreună și că vor o schimbare de mentalitate, formulată printr-un limbaj la îndemînă. Parcă și umorul meu, ironia

Părinții se temeau că Woodstock va deveni zonă calamitată.

Părinții se temeau că Woodstock va deveni zonă calamitată, dar n-a fost așa, polițiștii au adus medicamente și apă, elicopterele au plutit doar ca să-i ajute pe cei de pe pămînt, nimeni n-a vrut să-i evacueze ori să-i alunge. *One, two, three, What are we fighting for, Don't ask me I don't give a damn, Next stop is Vietnam, And it's five, six, seven, Open up the pearly gates, Well ain't no time to wonder why, Whoopee we're all gonna die* se cînta pe înțelesul tuturor. Da, a fost și rahat și *halleluiah,* igienă și *full of shit,* trupuri curățindu-se în lac în timp ce Santana ajungea prin chitara electrică la un orgasm în toată regula, și Janis Joplin cu răgușeala ei aproape căptușindu-i părul, *wanna take it higher?* Dormind pe pături, pe mese, pe capota mașinilor, pe iarbă, *portable chemical toilets* și vidanjorii maturi cu zîmbetul încrucișat, și-apoi *Purple Haze* cu Jimi Hendrix, mormanele de gunoi rămase după, dar ce mai conta era doar muzica uriașă, imensă."

mea s-au antrenat în Piața Universității 1990. Cred că am avut parte în Golania de o atmosferă *flower-power* după care tînjisem ani întregi și care s-a ivit altfel decît o așteptasem, cu un sens civic limpezit și limpezitor nu doar pentru mine, ci și pentru alții. *Happening*-ul de acolo a fost un Woodstock adaptat la proaspăta Românie postcomunistă, aflată într-o tranziție dificilă și tensionată.

Ruxandra Cesereanu *este scriitoare și profesoară la Departamentul de literatură comparată al Facultății de Litere, din cadrul Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj. Ultimele cărți publicate:* Iuliu Hossu. Trei portrete *(împreună cu Ovidiu Ghiță și Gelu Hossu, Galaxia Gutenberg, 2019)* și Scrisoare către un prieten și înapoi către țară – un manifest *(ediție adăugită, Paralela 45, 2019).*

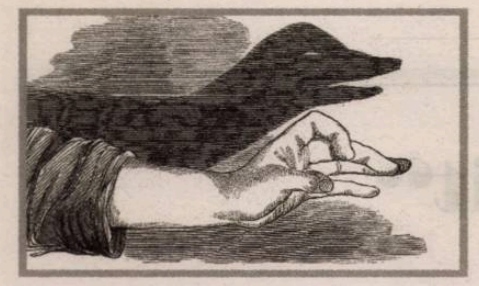

Iaromira POPOVICI

bazar

Veri și stagnări

Scriind despre ultima serie din *Tales of the City,* cea din 2019, pomeneam de amestecul mentalităților și moravurilor vechi și noi. Unele rămase chiar de pe vremea bunicilor, altele, din cea a părinților, din copilăria și tinerețea noastră, din cea a copiilor noștri. Și, în sfîrșit, din epoca prezentă.

Facem mereu, ziceam, slalom prin acest ciudat mix, de cele mai multe ori fără să ne dăm seama. Gesturi reflexe, de la unele mai *terre à terre* la altele mai alambicate, din prezent, trecut ori trecutul îndepărtat ne sînt la fel de proprii, în funcție de situație. De pildă, în casă, mai toată ziua, stau cu aerul condiționat pornit. Nimic neobișnuit, veți zice, dar, în copilăria mea, desigur că așa ceva nu se pomenise. Se pare că nici verile nu erau atît de călduroase (de cîte ori am auzit replica asta, era una din conversațiile standard, de vară, cu taximetriștii, încă dinainte să fi aflat despre încălzirea globală) pe atunci. Oricum, verile, în interior, treceau cu geamurile deschise și perdelele trase. Exista și varianta cu geamurile perfect închise și jaluzelele trase, într-un soi de atmosferă de cavou. Căci, da, pe vremea de atunci se purtau jaluzelele, ba chiar și obloanele din lemn. Plasa împotriva țînțarilor și a altor înariapte exista și ea, dar nu chiar peste tot. Mușchii bîzîind deasupra oalei de supă intrau în firescul cotidian, precum și pliciul (nici nu-mi mai vine să cred că există un asemenea cuvînt, darămite un asemenea instrument). Iar noaptea, la fel de la sine înțeleși erau țînțarii, care-ți dădeau tîrcoale insistenți. Despre care nu știam ce boli puteau transmite și nici cu ce spray-uri puteau fi stîrpiți: știam doar că, în cazul în care dormeam la bunici, îl chemam pe supereroul de bunicu-meu, cu arma lui neînfricată: o mătură cu coada atît de lungă încît să ajungă pînă la tavanul înalt al casei lor bătrînești, unde se refugiau inamicii bîzîitori.

Plasa împotriva țînțarilor și a altor înariapte exista și ea, dar nu chiar peste tot.

Era, pe vremea de atunci, un fel a simți vara între agresiune și plăcere, între apăsare și ușurare facilă. Era agresiunea căldurii de afară, care se scurgea în casă, pătrundea în interior pe te miri unde, precum păsările din filmul lui Hitchcock. Aducea cu ea o senzație de stagnare și de plictiseală irecuperabilă pe care am mai întîlnit-o în diverse romane neaoșe, să zicem clasice, care se asorta cu dulceața și cafeaua sorbite atemporal, aproape fără ritm. Am mai prins și eu obiceiul ăsta, al dulceții, șerbetului și cafelei, evident la ibric, în lumea bunicii mele. Cînd venea cineva în vizită, în anii copilăriei mele, încă se „servea" dulceață, făcută în casă, în castronașele bune, transparente, cu paharul de apă de la robinet, care se putea bea. Și cafeaua fiartă în ibric, la foc mic, pe aragazul cu butelie, în cești la fel de mici. Care la sfîrșit se întorceau cu susul în jos, pe farfuriuță, pentru ca una din „expertele" din vecini să poată ghici în ea. Era un ritual, în care nu știu dacă se credea, pe bune, dar trebuia dus la capăt, căci intra în protocol.

Momentele astea erau cele încremenite, de vară, în care timpul stătea în loc și toată agitația, altfel obișnuită, de pînă atunci era dezbătută, disecată, întoarsă cu susul în jos. Doamnele, femeile, sau cum să le spun, care veneau în vizită la bunica mea își dezlegau atunci limbile și-și manifestau feminismul într-una din puțiele forme în care o puteau face atunci, prin anii '70 din România comunistă. Și anume bîrfind, trăncănind liber, inclusiv despre bărbații lor. Copiii, ca mine, erau acceptați parțial la un asemenea show. Mai întîi pe fundal: erau și ei pe acolo, se presupunea că oricum nu prea înțelegeau mare lucru din ce se spunea. Apoi pentru că trebuiau hrăniți, ba chiar îndopați: activitate esențială a mediului preponderent feminin în care adăstam.

După ce erau îndopați, erau trimiși să-și facă somnul de după masă. Obligatoriu, pare-se, pe vremea aceea. Era un fel de teroare în somnul ăsta, pe care mai nici un copil nu și-l dorea, dar pe care trebuia să te prefaci că-l acepți. Eu, una, cel puțin, așa făceam: bunicii mei erau de treabă, buni cu mine și înțelegători. Dacă ei considerau că, timp de vreo oră, pe la amiază, trebuia să fiu obosită și să mă odihnesc, de ce să le arunc în aer iluziile? Stăteam în patul din încăperea care se numea antreu, una de trecere, evident, în care se auzeau atît guguștiucii, cît și frînturi din conversațiile doamnelor ori din înjurăturile benigne și solitare ale bunicului meu, în timp ce presta diverse activități, unele utile, altele ca să-și facă de treabă, prin curte, și-mi imaginam lucruri. Unele simpatice, altele mai *horror,* despre care dacă bunica mea ar fi știut, s-ar fi îngrozit, probabil.

Ora asta n-a fost rea, a fost cea în care am luat cunoștință de mine însămi și de ce se perindă prin cotloanele minții mele. După ea, căldura, cea încă în limite suportabile, se evapora. Bunicul meu putea uda curtea (nici asta nu se făcea la orice oră, fără tipic) și eu puteam evada din interiorul sufocant în lumea mai liberă și mai aventuroasă a masculinității, fie ea una domestică.

aduse cu poșta

Un paradox al democrației

Am în vedere „democrația" aceasta, pe care o trăim de trei decenii. Mulți dintre noi am trăit și alte democrații, așa cum a fost aceea numită socialistă sau populară. Un alt fel de democrație se numea „burgheză", în antagonie cu cea socialistă. Toate democrațiile, de oricare tip ar fi ele, își zic a fi „putere a poporului". Ce fel de democrație trăim noi acum, în țara noastră, nu ne spune nimeni. Eu aș numi-o „democrație algoritmică" sau „frustrantă" sau neoromânească, alergică la meritocrație, dar cu mult apetit spre cumetrie. Cititorul să nu se aștepte, în rîndurile ce urmează, la cine știe ce expunere academică cu substanță filozofică sau sociologică. Eu sînt un om de aproape nouăzeci de ani, fost profesor universitar de Fizică. Sper să mă fac înțeles analizînd un singur eveniment „democratic": alegerea președintelui României.

Conform art. 81, alineatul 2 din Constituție, este declarat ales candidatul care a întrunit, în primul tur de scrutin, majoritatea de voturi ale alegătorilor înscriși în listele electorale. Deci, dacă votează un milion de cetățeni, devine președinte candidatul cu 500.001 voturi, iar candidatul, cu 499.999 pierde. Un vot „ia totul"! Și asta în condițiile în care nu se iau în considerare erorile „voluntare" și „involuntare" din procesul de numărare a voturilor.

Tot în acest articol, dar în alineatul 3 citim: „În cazul în care nici unul dintre candidați nu a întrunit această majoritate, se organizează al doilea tur de scrutin, între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului de voturi obținute în primul tur. Este declarat ales candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi". Deci, dacă avem un milion de votanți, cîștigător este candidatul care are un număr de voturi mai mare cu unul, față de cel de al doilea candidat. Cel ce cîștigă este președintele României timp de cinci ani, datorită unui singur vot în plus față de celălalt candidat. Astfel, 500.001 cetățeni ai țării se bucură, iar restul, pînă la un milion, trăiesc un profund și continuu sentiment de fustrare. Fenomenul este cu atît mai profund cu cît președintele ales nu respectă cerințele Constituției, adică să dovedească imparțialitate partinică, să medieze între forțele politice, să fie președinte al tuturor românilor.

Am o idee despre cum am putea ieși din acest impas, fără să fiu de acord cu sentința dată de Churchil: democrația noastră are multe defecte, dar alta mai bună, nu avem. Ba avem!

Votul din al doilea tur de scrutin să nu aleagă „unul din doi", ci să determine doar durata mandatului fiecăruia dintre cei doi candidați, în funcție de procentaj. Din experiența de pînă acum se poate observa că diferența dintre numărul de voturi pentru cei doi candidați este de doar cîteva procente. A fost ales președinte chiar și candidatul care a avut doar cîteva mii de voturi în plus față de celălalt, poate chiar în limitele erorii.

Așadar, de exemplu, candidatul care a întrunit 60% din totalul de voturi va fi președinte o durată de 60% din cei cinci ani ai mandatului, adică trei ani, urmînd ca al doilea candidat, cu 40% din voturi, să fie președinte doi ani. S-ar impune totuși o limită: nu se admite o durată parțială de mandat mai mică de un an. Istoria postdecembristă ne arată că este aproape imposibil ca unul din cei doi candidați să obțină 80% din voturi. Procedura sau, de ce nu, solemnitatea de schimbare a președintelui ar urma să fie stabilită prin lege.

Consecințele sînt multiple și, după cum cred eu, ele sînt pozitive. Enumăr doar cîteva, fără a le explicita, întrucît mi se par evidente: stimularea participării la scrutin, eliminarea totală a frustrării minorității, concurență pozitivă în prestația celor doi președinți, în perspectiva următorului scrutin prezidențial, calmarea atmosferei politice din țară, ceea ce înseamnă sănătate pentru popor.

Dacă această propunere, în urma unei dezbateri publice, își va găsi loc într-o Constituție revizuită, conform legii, România va fi un exemplu de inovare democratică.

Constantin CODREANU
Cluj-Napoca, 9 iulie 2019

„Recitesc ce am mai citit“

– anchetă –

Întrebarea a fost: „Ce v-ați propus sau v-ați dori să citiți în această vară?“. Răspunsurile invitaților mei sînt un bun ghid de lectură. O să descoperiți în recomandările lor multe titluri, mai noi sau mai vechi, și sper ca măcar unele dintre ele să vă inspire.

Dan GULEA, profesor și critic literar

Vara este un anotimp întîmplător, care doar interferează unor liste și programe mai mult sau mai puțin riguroase – astfel încît, pentru a explica delicata parte a dorințelor, pot să enumăr *From Paris to Tlon: Surrealism as World Literature* de Delia Ungureanu, *Reading for the Planet* de Christian Moraru sau Ligia Tudurachi, *Grup Sburător. Trăitul și scrisul împreună în cenaclul lui E. Lovinescu*. Dinspre liste – André Breton cu *Iubirea nebună* (trad. Ovidiu Nimigean, Polirom), *Jurnalul* semnat Angela Marcovici (de la Fractalia), scrisorile (de dragoste) ale lui Brâncuși către Marthe sau Marcel Duchamp (Vremea), (re)vederea monografiilor Ion Barbu / Dan Barbilian.

Și să nu uităm de integralul Shakespeare, practic noul Shakespeare de la Tracus Arte – poate unul dintre puținele cuvinte pe care trebuia să le scriu.

Și, dacă mai rămîne timp, aș plusa cu niște volume de *Omagii* din altă epocă, mai de Aur – poate găsim ceva personaje din realitate. Zic poate.

Vlad STROESCU, psihiatru

Cititul e uneori o povară. Fiind psihiatru, încasez povești în fiecare zi, de toate felurile și dimensiunile. Așa că e mult escapism și ficțiune în lecturile mele. Am o slăbiciune pentru polițiste. Părinții mei aveau multe și vechi din Série Noire de la Gallimard, culese de prin poduri. O serie neagră ca să scapi dintr-o epocă neagră. Uneori mama mea îmi citea din ele, în franceză, iar eu le ascultam cu nesaț, ca pe povești cu zîne. Am început recent romanele polițiste ale canadienei Louise Penny, sînt niște minunății, pînă la toamnă vreau să le termin. Mai am de citit ultimul act din trilogia marseiezã a lui Jean-Claude Izzo, *Soléa*, dacă reușesc să îl găsesc. A scris Izzo niște *noir*-uri cu miros provensal, dar nu doar de lavandă și Pastis, ci duhoarea grea a zecilor de nații mediteraneene care își amestecă dramele în apa aceluiași port. Și după ce am terminat *Fericire* a sierraleonezei Aminata Forna, vreau să îi citesc toate cărțile. E o lumină în ele, și vara ne umplem de lumină.

„Vara asta voi citi despre Salinger, James Barrie și Henry James.“

Roxana CĂLINESCU, jurnalistă

După ce am trecut în mai prin sindromul lui Stendhal încercînd să nu ratez nimic din ceea ce aș putea vedea în patru zile la Florența, am cumpărat cărți ca să-mi tratez emoțiile și să-mi bandajez curiozitățile. Pe lista titlurilor de vară mă așteaptă un ghid ilustrat, cu explicații foarte bine documentate: *Florence à ne pas manquer – 100 chefs-d'œuvre à visiter*.

L-am descoperit pe britanicul Ian McEwan prin excelentul traducător Dan Croitoru, căruia îi mulțumesc pentru cel mai recent titlu apărut: *Mașinării ca mine și oameni ca voi*. Recunosc că mă sperie coperta volumului, dar probabil asta a fost intenția editurii…

Îmi doresc să mă rup de căldura asfaltului măcar o săptămînă și să lenevesc pe nisip cu *8*-ul lui Tudor Ganea, un scriitor care mă fascinează în continuare pentru că scrie cu rigoarea unui arhitect. Textele lui sînt ca o construcție arborescentă.

Tot din seria literatură română contemporană o am pe noptieră pe Veronica D. Niculescu cu volumul *Spre văi de jad și sălbăție*. Ce titlu frumos, nu-i așa?

Victor MOROZOV, critic de film

Am început vara – perioada anului în care îmi propun să parcurg ce s-a adunat în stive în restul lunilor, mai ales beletristică – revizitînd autori a căror scriitură rafinată, subtil-documentară, mă interesează în mod deosebit: Svetlana Aleksievici *(Vremuri second-hand,* citită în frumoasa ediție de la Humanitas după o amînare îndelungată, se anunță lectura anului), W.G. Sebald *(Emigranții,* tradusă recent la ART), Mathias Énard *(Zone),* Annie Ernaux *(Les Années)*. Mai plănuiesc și survolul cîtorva teritorii (literare) pe care, recunosc, am pășit doar recent: *Djamilia,* de Cinghiz Aitmatov, trilogia Gabrielei Adamești eanu, *E un pod pe Drina...*, de Ivo Andric, *O singurătate prea zgomotoasă,* de Bohumil Hrabal… Nu-mi fac griji dacă voi schimba brusc un titlu cu altul nou, nici dacă nu voi reuși să finalizez lista: deja m-am trezit vara asta punînd o carte pe *stand-by* în favoarea unui apus pe faleza din Tulcea sau a cîtorva meciuri de tenis difuzate la TV. Surprinzător, n-am avut nici o remușcare.

Iris SPIRIDON, regizoare

Vara este o perioadă în care citesc cărți pe care le cumpăr din vacanțe, de cele mai multe ori de la Londra. Asta înseamnă în principal cărți pe care le caut cu disperare extatică prin toate anticariatele londoneze, ca pe niște comori. Vara trecută am citit absolut toate cărțile lui Daphne du Maurier și tot ce s-a scris despre ea, pentru că m-a fascinat și obsedat această femeie misterioasă care a scris multe dintre poveștile care au stat la baza multora dintre filmele lui Hitchcock și care a reușit să își creeze realitatea după ficțiuniile sale, și nu invers. În completare, vara asta voi citi despre Salinger, James Barrie și Henry James, pentru că mă interesează ce aleg scriitorii din viața lor pentru a transforma în subiectul operelor lor și cît de întunecate sînt unele subiecte care produc opere aparent luminoase. De fiecare dată cînd citesc despre viața și sursele de inspirație ale unor autori care mă atrag, am un sentiment de extaz misterios, în care mi se pare că le-am intuit secretele și că multe dintre ele sînt și ale mele. Pe Henry James urmează să-l recitesc și pentru că mă gîndesc să fac piesa de teatru adaptată după *O coardă prea întinsă,* acum, că am citit *Maestrul* lui Colm Toibin despre viața și opera lui James și am înțeles de unde vin „perversitatea bunătății“ și fantasmele bolnăvicioase. Vara se întinde timpul și este și un prilej de recitiri, așa că plănuiesc să recitesc Tolstoi, după un scurt *preview* miraculos cu *Părintele Ser-*

ghi, și Proust, pentru că, așa cum spunea un vechi prieten cu gusturi exemplare, viața este prea scurtă ca să nu (re)citești *În căutarea timpului pierdut*.

Sorin GHERGUȚ, poet

Primele pe listă, respectiv noptieră, sînt două cărți cu care am plecat de la Bookfest: *Cartea Reghinei* de Ioana Nicolaie și *Hotel Cosmos,* antologia de poezie românească SF coordonată de Vasile Leac. Din ambele am și parcurs deja pagini bune. Sper ca pînă la toamnă să mai citesc Mircea Cărtărescu, *Melancolia*. De asemenea, în serie sau în paralel, noul număr *Poesis International*. Preconizez și să reiau, într-o bună zi, poate chiar din vara asta, o introducere în algebră și să trec de capitolele la care m-am blocat prin clasa a zecea. Poate că împărtășirea acestei hotărîri de miez de an o să m-ajute s-o pun în operă. Presupun că limita de 1.000 de semne se referea la răspuns și nu la cît mi-am propus să citesc, dar mi-a amintit de vremurile fără *e-readere* în care, plecînd în vacanțe, cumpăneam prelung și adînc ce cărți să iau cu mine și îmi îngreunam nerealist bagajul cu multe pe care nici n-apucam să le deschid. Dacă *new entry*-urile în Nook nu se pun, pot spune că mi-am învățat lecția.

Cristi LUCA, critic de film

În primul rînd, un autor puțin cunoscut la noi: Robert Walser. Precursor al lui Kafka, acesta e un caz straniu de scriitor admirat de elita literară (Musil, Sebald sau Zweig), dar prizat cu moderație de public. Lipsit de radicalitate, acesta îndulcește toate situațiile absurde sau tragice printr-un stil plin ironie, umor și eleganță a acceptarii neîncrîncenate a imprevizibilului. Dintre volumele de povestiri scurte, cele mai cunoscute sînt: *The Walk* și *Berlin Stories* (Editura NYRB). Alte cărți, recent apărute: Andrew Sean Greer – *Less* (Editura Polirom), *Tot ce poți cuprinde cu vederea* – antologia poeziei ruse contemporane (Editura Paralela 45), W.G. Sebald – *Emigranții* (Editura ART).

Bogdan RĂILEANU, scriitor

Deși pare că vara ar fi sezonul cel mai potrivit pentru citit, nu e. Pentru mine, sezonul intensiv al lecturii este în perioada dintre vacanța de Crăciun și vacanța de Paște, cu focus pe lunile ianuarie și februarie, cînd simt că pot să recuperez lecturi de anul trecut. Pentru vara lui 2019 mi-am propus să termin de citit sau să încep următoarele cărți: *Mașinării ca mine* – Ian McEwan, *8* – Tudor Ganea, *Uau* – Dan Sociu, *Busola* – Mathias Enard, *Milkman* – Anna Burns, *Un lup atîrna în cais, cu capul în jos* – Mo Yan, *Serotonină* – Michel Houellebecq, *Aceste lucruri care nu se vor schimba niciodată* – Dan Coman. În același timp, probabil că voi reciti de cîteva ori manuscrisul romanului *Teoria apropierii,* la care am lucrat în ultimul an și care va apărea la toamnă. La recitiri aș pune și niște Dino Buzzati și Stephen King.

Raluca SELEJAN, co-proprietar de librărie

Vara mea este despre personaje și peisaje din Balcani, asta ca să știți de la bun început în ce direcție merg recomandările mele de lectură.

Sînt cîteva săptămîni de cînd aștept să o aud pe Oana strigînd din birou: „Sele, e Ivo Andric pe lista de noutăți!“, pentru că la secțiunea *Cărți în pregătire* de pe site-ul Editurii Polirom se află *Cronică din Travnik*. Port în geantă de două săptămîni varianta în engleză, cumpărată de la librăria John Sandoe din Londra, doar ca să îmi țină de urît pînă primim varianta în limba română, fiindcă după ce am citit *E un pod pe Drina...* în engleză acum doi ani și în română anul trecut, știu că îl citesc altfel pe Ivo Andric în română. Recomand aproape obsesiv *Cartea vieților mele* și *Iubire și obstacole* de Aleksandar Hemon, apărute la Editura Black Button Books. Aceste două cărți se află constant la rafturile noastre de recomandări, motiv pentru care am trădat meseria de librar și am făcut o precomandă pe Amazon – îmi cer scuze, era singura variantă! – pentru cea mai recentă carte a lui, *My Parents: An Introduction / This Does Not Belong to You*, pe care tocmai am ridicat-o de la poștă.

Oana DOBOȘI-POTCOAVĂ, co-proprietar de librărie

Cum vara a început de mai bine de-o lună, iar concediul meu s-a și terminat, știu sigur că ceea ce mi-am propus la capitolul citit nu s-a prea întîmplat. Cu cîteva excepții: *Aceste lucruri care nu se vor schimba niciodată* de Dan Coman, *Mașinării ca mine* de Ian McEwan, *O odisee* de Daniel Mendelsohn, eseurile lui Italo Calvino din *Why read the classics?*. Acum citesc *Austerlitz* de Sebald și-aș mai vrea să continui și cu *Inelele lui Saturn*, apoi cu *Fiul lui Iisus* de De-

nis Johnson, *Frantumaglia* a lui Ferrante, *O căsnicie americană* de Tayari Jones. Din ianuarie tot vreau să citesc *Brendan Behan's New York*, am dat de ea în *Dublinesca* lui Vila-Matas. Mi-aș mai dori să-l citesc disciplinat pe Bolaño, de la A la Z. O carte pe care o caut de ceva vreme, dar n-am găsit-o încă: *Un rêve fait à Mantoue* de Yves Bonnefoy. Și biografia lui John Williams. Și-ar mai fi foarte multe, dar mă tem că planurile mele imaginare de lectură nu prea au cum să corespundă cu realitatea.

Adina DRAGOMIR, jurnalistă

Mie îmi plac poveștile. Probabil de cînd eram în burtă la mama și îmi citea tata. Mi-a citit pînă am învățat singură și am inversat rolurile, îi citeam eu. Îl adormeam ușor. Prima carte pe care mi-am pus-o pe noptieră pentru vara asta este *Poveste pentru Maria*, a Ioanei, apărută la Nemira. Ioana Bâldea Constantinescu este realizatoarea emisiunii *Orașul vorbește* de la Radio România Cultural, colega mea, prietena mea și vocea pe care o aud în titlul acestei cărți. E emoționată și sinceră. Și plină de dragoste.

A doua carte pusă deoparte este de la Humanitas, *Scara lui Iakov,* a Ludmilei Ulițkaia. Volumul ei pornește tot de la o poveste (de dragoste) descoperită în niște scrisori dintr-un cufăr vechi. Un secol de cultură rusă într-o poveste a patru generații.

A treia poveste este a unei femei. Directă, sinceră, aproape brutală. *Manual pentru femei de serviciu,* de Lucia Berlin, aparută la Editura ART, un fel de autobiografie a unei americance alcoolice care a fost profesoară la liceu, centralistă, funcționară într-un spital, femeie de serviciu și secretara unui medic, timp în care a crescut singură patru copii.

Florin DUMITRESCU, poet

Vintilă Mihăilescu se pregătește pentru o dificilă operație programată în Franța. Tipul rar de leucemie de care suferă a primit o primă intervenție, astătoamnă, cînd mulți oameni au donat sînge pentru cel care le este magistru, mentor sau prieten. Sau pe care îl apreciază ca scriitor. Căci, apropo, nu s-a spus încă de ajuns: Vintilă Mihăilescu este cel dintîi și cel mai remarcabil din actuala pleiadă a scriitorilor români cu background socio-antropologic (majoritatea acestora fiindu-i discipoli). Experiența spitalului-leviatan din București i-a inspirat maestrului nostru cea mai recentă carte, *În căutarea corpului pierdut. O egoanaliză a spitalului* (Polirom, 2019), lansată la Bookfest. În fragmentele pe care le-am citit online, am găsit mărturisirea, nu lipsită de umor, a tribulațiilor celui care, aflat în „papucii" pacientului, se străduiește să-și „intelectualizeze" spaimele, ca mecanism de apărare. Am înțeles că autorul reușește în carte o diagnoză a sistemului sanitar românesc, în care perspectiva personală se răsfrînge în date cantitative. Mă pregătesc să descopăr în aceste pagini o cale deschisă înspre țelul atins de ani buni în Occident: dotarea spitalelor cu antropologi practicieni, în scopul depistării și soluționării problemelor de viețuire ale pacienților. Desigur, astăzi pare SF; dar, într-o bună zi, cînd vom îndeplini și această condiție dintr-un normal *acquis* al umanității, îi vom acorda lui Vintilă Mihăilescu primat (și) în acest domeniu. Să ne dorim tuturor ca acea zi să-l găsească pe profesorul nostru bine-sănătos.

Ada CONDEESCU, actriță

Sînt multe apariții noi pe care nu am reușit să le citesc încă, dar vara asta vreau să îmi iau puțin timp în liniște și să fiu la zi cu lecturile propuse. Prima este *Jurnalul unei scriitoare,* autobiografia Virginiei Woolf, apoi mă așteaptă de mult timp în bibliotecă *Dumnezeul lucrurilor mărunte* și *Iuda,* ale lui Amos Oz, dar și ultima traducere apărută la Humanitas a Ludmilei Ulițkaia, *Soniecika. Înmormîntare veselă. Minciunile femeilor*. Am primit de curînd romanul *Înghețat* al lui Bernard Minier, aparut la Editura Trei, care este și el pe lista mea scurtă. Sper să mă încadrez în vara asta ciudată.

Alex TOCILESCU, scriitor

Anul ăsta am citit, în medie, 1,3 cărți pe lună. Nu pentru că n-am avut timp, ci pentru că n-am avut chef (se pare că există și asemenea perioade în viețile noastre). Cum vara ține, să zicem, vreo trei luni, în ritmul ăsta o să reușesc să citesc pe parcursul ei 3,9 cărți. Una dintre ele va fi *Rabbit Run* a lui John Updike, pentru că am citit deja primul sfert (am mai citit-o o dată, acum mi-am amintit că e o carte mișto și vreau să văd de ce). Alta ar putea să fie *Fiecare moare singur,* a lui Hans Fallada, ultralăudată de multă lume, deși primele pagini nu prea mă fac să înțeleg de ce. A treia ar putea fi partea a doua de la *Moartea Comandorului,* a lui Haruki Murakami (din păcate, am uitat complet ce se întîmpla în prima parte), iar ultima va fi *This Storm,* a lui James Ellroy, chit că aparent sînt singurul om din România căruia-i place Ellroy. Nu-i nimic; peste trei ani, cînd o să ia premiul Nobel și o să iasă un scandal monstru, eu o să mă dau în stambă că am prezis evenimentul.

Bogdan TĂNASE, asistent universitar

Există în lumea aceasta, probabil, vreun literat atît de virtuoz, vreun Itzhak Perlman al lecturii de vară care poate găsi, grație talentului și pregătirii profesionale, acele note muzical-literare juste, mediane (și răcoroase), echivalente ale unor recomandări cît de cît bune de lectură de vară. Cum nu mă număr printre acești fericiți, am să scriu puțin despre ultimele mele lecturi. Am ascultat-o recent pe marea scriitoare rusă Ludmila Ulițkaia într-un dialog cu Marina Constantinescu la Institutul Cervantes din București. Am văzut și ascultat destul de mulți scriitori, români și străini, dar rar am putut fi martor al unei confesiuni de scriitor atît de sincere, atît de autentice. Sînt mulți scriitorii, chiar mari, care își schimbă „crezul" în funcție de auditor. Nu e deloc cazul Ludmilei Ulițkaia. Cred că evenimentul, prilejuit de acordarea titlului de DHC de către Universitatea din București, a fost înregistrat; îl recomand cu maximă intensitate. Printre multele lucruri pline de miez, scriitoarea a făcut și următoarea confesiune: citez, aproximativ exact, din memorie: „Am 76 de ani și, din motive obiective, de vîrstă, nu-mi mai vine să citesc o carte de 600 de pagini. Recitesc ce am mai citit, pentru că descopăr lucruri complet noi, pe care nu le-am văzut deloc în celelalte multe dăți." Și a dat exemplul lui Tolstoi, *Moartea lui Ivan Ilici*, recitită „chiar săptămîna trecută, înainte a veni aici, la București".

Nu spun, din motive de spațiu, ce a descoperit, doar că are legătură cu finalul minunatei nuvele. Așadar, pe scurt și pe scări rulante înainte: Ludmila Ulițkaia, *Scara lui Iakov,* un roman proaspăt ca orice mare, adevărată povest; orice a scris L.U. Și orice din colecția „Babel" de la Nemira, dar mai ales *Un gentleman la Moscova,* de Amor Towles, și *Pachinko,* de Min Jee Lee. Și poezia restituită de la Tracus Arte sau cea descoperită de Svetlana Cârstean din colecția „Vorpal" a Nemirei. Sau cărțile micii și deschizătoarei de drumuri edituri Black Button Books. Să ne fie, în vipia și aleanul verii, ca răcoarea și ecoul unei picături de ploaie pe o țestoasă de piatră din fața unui templu asiatic din munți,

Scrisori de la Antoaneta / Scrisori pentru Antoaneta, ed. coordonator Ecaterina Dăescu, Editura Universității din București. A fost reeditată de curînd, este foarte frumoasă, texte scrise de profi de la Litere și prieteni de-ai ei (Mircea Cărtărescu, Ioana Pârvulescu, Mircea Vasilescu, Liviu Papadima, Caius Dobrescu, Simona Popescu, Oana Fotache, Zoe Petre ș.a.,) și texte de-ale ei, cele mai multe publicate inițial în *Dilema veche.*

Ruxandra CESEREANU, scriitoare

Toată iarna mi-am dorit să recitesc Gogol – poveștile din *Serile în cătunul de lîngă Dikanka* – și nu am apucat nicicum din pricina treburilor prea multe din viață și slujbe. Voi amîna recitirea pe următoarea iarnă, căci e o carte de recitit la gura sobei (metaforic sau real). Pentru vara aceasta mi-am pus în cufăr patru romane: două recomandate de prietenul și filozoful Aurel Codoban (care mi-a vorbit cîte-n lună și-n stele despre ele); e vorba despre Robert M. Pirsig – *Zen și arta reparării motocicletei* + Irvin Yalom – *Minciuni pe canapea*. De vreo două veri m-am reapucat și de Proust, recitesc pasaje, fragmente, paragrafe, fără grabă, în tihnă. Apoi o am în vizor pe Ludmila Ulițkaia: voi reciti *Imago* (o frescă de la care înveți inclusiv cum să scrii, dacă nu ai orgolii) și voi citi *Scara lui Iakov*. Îmi place autoarea aceasta pentru energia ei epică de invidiat, am întîlnit-o la Festivalul de literatură de la Timișoara, acum trei ani, am povestit puțin cu ea despre Mihail Bulgakov (era și ea o fană a acestuia) și despre Soljenițîn. Nu știu dacă va mai rămîne timp și pentru Svetlana Aleksievici. Dacă apuc să le citesc/recitesc pe toate cele de mai sus, atunci va încăpea și Aleksievici în cufăr; dacă nu, va rămîne pentru la toamnă, cumva, cînd va. Poezia o pun deocamdată la păstrare și la umbră, am citit prea multe cărți de poezie, excesiv.

Paul PETRACHE, jurnalist

Vara asta, aș vrea să mă imaginez pe o terasă, citind afectat cîte un *Solenoid* în fiecare săptămînă. Am ajuns, însă, într-un punct în care nu-mi mai vine să mă mint cu atîta nerușinare. Vacanțele îmi întrețin, mai degrabă, fetișul pentru reviste cumpărate de prin gări sau aeroporturi, iar toropeala perpetuă nu mă îmbie neapărat la cine știe ce ambiții literare. Dar de dragul verilor de altădată, pe care le așteptam mai ales pentru posibilitatea de a citi de dimineață pînă seara, voi înșira aici cîteva titluri pe care vreau să le citesc înainte de sunarea clopoțelului care acum nu-mi mai spune nimic.

În curs de apariție la editura mea preferată, Black Button Books, *Foame. Memoria corpului (meu)* vorbește despre imaginea de sine și corpurile care nu sînt considerate „OK" de către cei din jur. Roxane Gay, autoarea cunoscutei serii de eseuri *Bad Feminist,* a scris o carte imposibil de scris despre mîncatul compulsiv ca modalitate de a depăși o traumă, în care exorcizează relația cu ea însăși și cu cei din jur.

Nu există moment mai bun pentru a te gîndi la moarte decît atunci cînd ești privit de un cocktail cu umbrelută, așa că voi recomanda călduros *Bătrînețe și moarte în mileniul trei* a lui Livius Ciocârlie. De cînd l-am descoperit (mulțumesc, Cristi!), m-am amorezat pe loc de felul în care face cele mai serioase și problematice lucruri să pară niște frivolități care li se întîmplă altora, departe. Pe lista mea de citit urmează *Viața în paranteză* și *Urmare și sfîrșit*. Tocmai mi-am dat seama că am depășit numărul de caractere, așa că mai zic doar de *Uau,* cel mai recent volum de poezie al lui Dan Sociu. Se anunță o vară intensă.

anchetă realizată
de Ana Maria SANDU

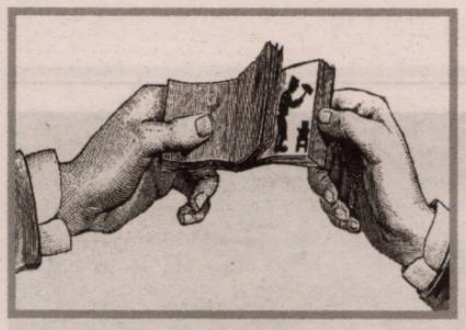

Marius CHIVU

feedbook

Rock & jazz, istorii

● ***FSU. Florin-Silviu Ursulescu în dialog cu Doru Ionescu,*** **Casa de pariuri literare, 2016.**
● ***Moșu. Florian Lungu în dialog cu Doru Ionescu,*** **Casa de pariuri literare, 2016.**

Istoriile rock-ului, folk-ului și jazz-ului românesc încă așteaptă să fie scrise de un cercetător care să adune toate istoriile orale publicate pînă acum și care, mai ales, să fie dispus să caute în arhivele Radio și CNSAS. În ultimii ani s-au publicat multe eseuri, volume colective, cărți de memorii și de interviuri, dar lipsesc multe piese ale puzzle-ului și, mai ales, lipsește structura și o privire obiectiv-critică de ansamblu.

Cel care a contribuit cel mai mult la recuperarea memoriei muzicii pop (în sensul larg al termenului) din comunism este Doru Ionescu (n. 1965), editorul revistei *Rocker* din anii '90 și jurnalist la TVR, unde a realizat nenumărate emisiuni, precum *Remix, Jazz Restitutio, Pop Cultura, Retro Clip* sau *Timpul chitarelor,* valorificînd la maximum arhiva TVR, dar scriind cu pasiune și dedicație admirabile și numeroase cărți de referință ale genului: *Timpul chitarelor electrice* (2006) și *Timpul chitarelor. Florian Pittiș, Dorin Liviu Zaharia și epoca folk* (2018), *Club A – 42 de ani* (2011), *Povești cu cîntec din diaspora. 100 de români și aventurile lor muzicale* (2014), plus această mini-serie de cărți în dialog, inclusiv un *Jurnal de rocker* (2015), unde el însuși este intervievat de un cristian, editor căruia i se datorează apariția tuturor acestor cărți la Casa de pariuri literare, inclusiv *Nea Fane de la Rockschool. Ștefan Mardale în dialog cu un cristian* (2016) și *Între Phoenix și... Le Corbusier. Costin Petrescu în dialog cu Nelu Stratone* (2018). Acesta din urmă fiind, de asemenea, autorul volumelor *Rock sub seceră și ciocan* și *Rock în timpuri noi*, apărute în ultimii trei ani la Editura Hyperliteratura, primele volume din proiectata trilogie *Cronica ROCK-ului românesc.*

De altfel, din cartea-interviu cu Florian Lungu (n. 1943), aflăm că acest adevărat senior al jazz-ului românesc lucrează la istoria genului în România. Harnic, pasionat și longeviv realizator al cîtorva zeci de emisiuni de radio și televiziune, compozitor, muzicolog și profesor, publicist (peste patru mii de articole, studii, eseuri, cronici și portrete muzicale publicate în presa ultimei jumătăți de secol), plus prezentator de concerte și festivaluri, Florian „Moșu" Lungu este un izvor nesecat, vorba clișeului, de istorii, amintiri și anecdote din lumea jazz-ului românesc. Iar Doru Ionescu îl stîrnește sau, după caz, îl lasă să se desfășoare în voie în această fermecătoare carte-interviu care, deși are cusurul că e micuță, este imposibil de rezumat. Nenumăratele informații și istorii (multe pline de haz), precum și portretele unor figuri esențiale, dar prea puțin cunoscute, precum Mihai Berindei sau Eugen Ciceu, pentru a mă opri doar la două exemple, fac din acest interviu un fel de introducere în istoria jazz-ului de la noi.

Un tezaur ambulant de istorii, de data asta de rock și folk, este și Florin-Silviu Ursulescu (n. 1945), jurnalist muzical debutat în 1964, cu o amplă activitate publicistică (reviste și almanahuri), pe măsura celei *live* (organizator și prezentator de concerte și festivaluri, membru în jurii) și de colaborator/realizator de emisiuni muzicale la Radio și TVR. Multe povești interesante din comunism despre cum se făcea rost de muzică *(vezi fragmentul de mai jos),* despre apariția clubu-rilor studențești și a discotecilor pe litoral, despre concursurile pentru obținerea atestatului de DJ, despre ceaiurile dansante (care funcționau ca niște cluburi clandestine de socializare ale hippioților bucureșteni), despre felul în care se realizau topurile și emisiunile muzicale de la Radio față cu cenzura preocupată de difuzarea echitabilă a pop-ului țărilor din blocul comunist și, mai ales, de versurile pieselor străine („apăreau peste noapte cuvinte de evitat; un scurt timp a fost nebunia înlocuirii neologismelor cu cuvinte neaoșe și se pusese chiar problema să traducem titulaturile formațiilor, adică Pietrele Rostogolitoare în loc de Rolling Stones"). Foarte interesante informațiile legate de colaborarea cu *Săptămîna* lui Eugen Barbu, precum și de faptul că cei doi fii ai prozatorului Camil Petrescu s-au numărat printre cei mai activi agenți ai comerțului clandestin cu discuri de vinil din comunism.

Dacă punem la socoteală și cărțile din zona jazz-ului și blues-ului (monografiile dedicate unor Richard Oschanitzky, Jancy Körössy sau Béla Kamocsa scrise de Alex Vasiliu, Ion Munteanu și Tinu Pârvulescu, istoriile lui Virgil Mihaiu sau amintirile unor Nicu Covaci sau Alexandru Șipa, volumele despre Nicu Vladimir, Dorin Liviu Zaharia, Adrian Enescu ș.a. apărute la Eikon sau Tracus Arte), constatăm că material nesistematizat există, lipsește însă antropologul (un Andrei Oișteanu) care să dea sensul și interpretarea socio-politică a culturii populare muzicale din comunismul românesc.

aproape de carte

FSU

(fragment)

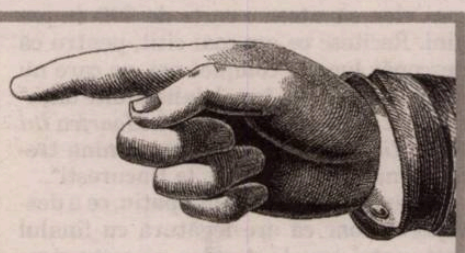

Rockerii se întîlneau la Cofetăria Casata, de la Romană, de unde aflai tot și făceai rost de bilete la concerte. Iar discurile se schimbau la coloane. Erau vînzări de discuri, apoi trocul (dai un Led Zeppelin pe un Pink Floyd), iar a treia poveste viza închiriatul. Bineînțeles, și-aici trebuia să-ți facă cunoștință cineva, nu făceai schimb cu oricine, trebuia mers pe încredere. Trebuia să afli ce pick-up avea colaboratorul (să fie cu doză Ortofon, nu vreun patefon cu doză proastă ca să hîrîie ulterior discul). În timp s-a ajuns la o rețea specială. Rețeaua principală era cu piloții de la Tarom. Plecau la Londra dimineața și seara se întorceau. Făceai o listă cu discuri, le dădeai valută și seara ți-aduceau lista complet bifată. A doua rețea, mai întîrziată puțin, era cu șoferii de TIR. Ți-aduceau și ei, dar după o săptămînă. A treia rețea era cu sportivi, mergeau în competiții, depindea mult de relația personală.

Apărea o dilemă aici: ce să le ceri? Deja Cornel Chiriac era la Europa Liberă, aflam multe lucruri, inclusiv din sfera muzicală aveam mai multe informații la îndemînă. Pînă atunci mai prindeam BBC-ul, era Radio Luxemburg, Radio Veronika, Vocea Americii, care era mai mult pe jazz. Alt impediment: se studia masiv rusa în școală, engleza era o raritate, așa că existau neconcordanțe cu titlurile trupelor, ale albumelor. Scriai cam după ureche, de multe ori piloții și șoferii îmi spuneau că aveau probleme cu numele respective. Soluția era să le spună vînzătorilor de acolo că piesa respectivă e-n top sau că albumul tocmai fusese lansat și-așa se potriveau lucrurile.

La documentare, să zicem că mergea. Dar partea mai dificilă și mai periculoasă era că acești șoferi, sportivi și piloți voiau valută, nu se duceau ei să schimbe leii. Și-aici intra a patra rețea. Vorbeam cu studenții străini, mergeam la ei în cămine, stăteau separat, acolo se mituia un milițian. În cazurile de forță majoră – comenzi consistente, sume mai mari – apelam la salariații unor ambasade, oameni din eșaloanele inferioare, de la bucătari la cei care se ocupau de întreținere, și ei mai schimbau bani. Africanii erau foarte cooperanți, vindeau mai scump, dar mai repede, nu mai trebuia să riști cu milițieni intermediari sau să pîndești ore de acces prin cămine cu studenți străini.

N-au fost intercepții în cazul aducătorilor – erau cumpărăturile lor –, doar în cazul primitorilor s-a mai întîmplat. Unii au fost tunși, amendați, dar n-au fost situații-limită, pentru că se lucra rapid. Era vorba despre niște discuri, la o adică, nu despre țigări sau băutură. Era riscant, fără îndoială, dar toți știabii colecționau într-un fel muzică. Apoi, cu cît căpătai mai multă experiență, îți insufla curaj. Ce să-mi facă pentru niște discuri?

PUBLICITATE

ABONEAZĂ-TE ȘI DESCOPERĂ
în perioada 15 iulie–14 septembrie
Historia

OFERTĂ SPECIALĂ!
Abonează-te la Historia* sau Historia + Historia SPECIAL pe minimum 3 luni și primești
CADOU un abonament de o lună la săptămânalul
adevărul weekend

	3 luni	6 luni	12 luni	24 luni
Historia (apariție lunară)	(27 lei)	(50 lei)	(93 lei)	(154 lei)
extra reducere 10%	(24,3 lei)	(45 lei)	(83,7 lei)	(138,6 lei)

	3 luni	6 luni	12 luni	24 luni
Historia + Historia SPECIAL	(34 lei)	(61 lei)	(102 lei)	(185 lei)
extra reducere 10%	(30,6 lei)	(54,9 lei)	(91,8 lei)	(166,5 lei)

INTRĂ PE HISTORIA.RO
PENTRU A FI LA CURENT CU OFERTELE NOASTRE DE ABONARE.

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Orice ironie vă rămîne vouă

● **Robert Gabriel Elekes, *O dronă care să mă vrea în sfîrșit doar pe mine*, Casa de Editură Max Blecher, 2018.**

În excelentul său volum de anul trecut, *O dronă care să mă vrea în sfîrșit doar pe mine,* Robert Gabriel Elekes se întreabă, burzuluit, cum va arăta istoricul literar al viitorului, în epoca, să-i zicem, postumană. E clasica denunțare a pretenției nefondate a criticului că poate explica științific totul în legătură cu poetul, pusă de astă dată în termenii epocii digitale: „cred că viitorii istorici ai literaturii o să fie / spărgători de parole și mineri de date / cei mai tari o să fie cei care o să găsească / pe last.fm ce muzică am ascultat / pe instagram, cu ce sau cine m-am pozat / pe rimeaza.ro, ce rime am căutat / pe messenger, cu ce prieteni poeți am chatuit / pe goodreads, ce carte am citit / pe tinder, cu ce necunoscută m-am futut / pe dex.ro, ce cuvinte noi ungurul a cunoscut / în istoria mea chrome, pe ce porno m-am masturbat / și ce filme și jocuri am downloadat / și din ce scriitori am mai plagiat". Trecîndu-și în revistă „sursele de inspirație", poetul face cu ochiul către cititorul simpatetic, nerobotizat, pe care mizează, de fapt, în continuare, dar în același timp se suspectează pe sine însuși de inconsistență, de vreme ce viața lui e bricolată din astfel de interfețe virtuale.

Elekes este un poet generos cu îndoielile sale, care nu se grăbește să-și proclame solidaritatea cu brava lume nouă în care se mișcă, nu pentru că i-ar părea ireală, ci pentru că aplicațiile singure nu rezolvă nimic. Poezia sa vorbește despre plictis și absurd, despre singurătate și pierdere, iar lucrurile acestea nu dispar în epoca Facebook. Dimpotrivă, tocmai spectacolul inadecvării pe rețelele sociale, al dezabuzării în fața abundenței de opțiuni consumiste, al acediei date de plutirea în derivă pe Internet dăruiește o prospețime și o credibilitate remarcabile unor teme, altfel, tocite de rulajul canonic. Oricum, ceea ce remarc la Robert Gabriel Elekes e că, în generația sa, e unul dintre nu prea mulții poeți care pot fi citiți fără pagina Google deschisă. E un lucru bun: asta înseamnă că are destule resurse lirice în sine însuși cît să dea și colegilor.

De asemenea, trebuie spus că Elekes e un constructor de text poetic, ieșit din școala de inginerie textuală a lui Alexandru Mușina. Pentru el, poemul trăiește prin sintaxa lui narativă, împlinindu-se într-o desfășurare atent controlată. Trebuie disciplină, iar nu zbor al imaginației pentru o poezie ca aceasta. La o astfel de educație poetică în spiritul autocenzurii se adaugă și direcția tematică aleasă: Elekes face parte din linia, atît de productivă, a bacovienilor de astăzi. Poezia lui este animată de o pulsiune deprimistă, sinucigașă, masturbatorie și agorafobă. Postura ei obsedantă e contemplarea amară a propriului ombilic înnegrit de dezamăgire, completată de conștiința vacuității și a ridicolului acestei contemplări.

Două imagini vin să ordoneze, psihanalitic aproape, spațiul acestui volum. Prima, freudiană, este una a abandonului și a frustrării dureroase, exteriorizată însă și exorcizată metaforic. Cel mai adesea e vorba de postura individului stingher, suspect pentru că scrie poezii (Bacovia, ce vă spuneam?), a cerșetorului sau a copilului avortat, dar și mai des de istoria rușinoasă a browser-ului de Internet, de poemul eșuat sau de o postare lipsită de succes pe rețelele sociale, peste care toți scrollează în jos. Ele vin să desemneze imposibilitatea de a realiza legături normale cu ceilalți, sentimentul neașezării în viață, o inadecvare gravă față de sine însuși, fatală ca o eroare de sistem: „toată viața mea e o serie de cut-scenes / peste care nu poți să sari nici dacă dai esc / și următorul nivel nu vrea să se încarce / pentru că placa mea de bază e învechită / pentru că placa mea video nu e compatibilă / pentru că nu am destui rami / sursa e bolită și hardul crashuie necontenit".

Cea de-a doua imagine psihanalitică este (de ce nu?) adleriană și vorbește despre visul reintegrării festive între ceilalți, al regăsirii solidarității. Poetul își descrie, în excelentul poem „rezist", participarea la protestele antipesediste din 2017 ca pe un efort anevoios și, parțial, eșuat, de realizare a unei comunități („e un selfie colectiv acum tot"), pe fondul pierderii unei iubiri. Preluînd o imagine din timpul protestelor, aceea a dronei care înregistrează de sus imaginea mulțimii, poetul își construiește fantasma, care e cea a creșterii, a trecerii la nivel, a ridicării la putere. De aceea vorbește el despre drone care se înalță, despre panoramarea hărților virtuale prin *zoom out*, care să-i asigure perspectiva aeriană, adică aspirația puterii și a împlinirii de sine: „dai în căpșorul tău un zoom out google earth pe tine / pînă nu te mai vezi acolo singur, / înconjurat de mațe de laptop, / vase nespălate și coji de pizza, / pînă se sting instalațiile de crăciun / din cuburi de beton care conțin / oameni mai fericiți decît tine / pînă dispare tîmpa / și tot fractalul de suferință care e orașul ăsta". E o fantasmă compensativă, hrănită din nevoia de protecție și de regresiune către copilărie. În mulțime, eroul se știe apărat, așa cum se simțea cînd călătorea dimineața, școlar fiind, în tramvaie, prins într-o solidaritate animală cu toți ceilalți călători, mult mai înalți și mai în vîrstă decît el.

Prins între aceste două fantasme, Elekes visează teritorii ale ocrotirii și revanșei. Frustrările dureroase, autocenzura, se transformă în elocvență și artă: „undeva copii avortați / mîngîie toate pisicile / care au fost înecate în saci, / și din toate postările social media / șterse din rușine / compun / un mare, teribil poem". Desigur, nu e decît o ironie care, inevitabil, ne rămîne nouă. Nimic nu mai poate să salveze pisicile înecate, iar rușinea care face să se șteargă postările pe Facebook e veșnică. La fel de cruntă e și ironia pe care, inspirat, autorul a desprins-o din poemul „drone bomb me" și a pus-o în titlul volumului: „o dronă care să mă vrea în sfîrșit doar pe mine". Dragostea care mișcă sori și stele sau care, la vizionarii moderniști, îmbată peisajul, începe să se defecteze în universul digital și hipertehnologizat. Atunci cînd se îndrăgostește, drona ucide. De aceea poetul rămîne să-și proceseze singurătatea, tristețea, dezabuzarea de unul singur, dincoace de ecrane și de aparate.

Publicitate

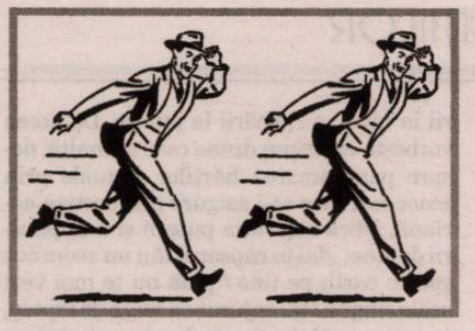

Victor MOROZOV

dilematograf

Avatar

● ***Vox Lux* (SUA, 2018), de Brady Corbet.**

În paradisul pierdut, nimic nu mai poate fi regăsit decît printr-o realitate mediată, înșelătoare și deghizată, care oferă tribut suprem însuși sufletul, ca într-un pact faustian adaptat secolului 21 prin încarnările contemporane ale răului (fie că este vorba de atentatele radicalilor teroriști sau de aroganța de a-l concura pe Dumnezeu prin statutul de star). O posibilă nouă ipostază a acelui „sfîrșit al istoriei", al „gîndirii slabe" de care amintea filosoful Gianni Vattimo, a pulverizării sensului și a fațetelor mai vulnerabile ca oricînd ale ființării, este cheia filmului *Vox Lux*. Celeste Montgomery (talentata Raffey Cassidy, cunoscută din filmul lui Yorgos Lanthimos *Ucidèrea cerbului sacru)* ar fi fost o adolescentă obișnuită dacă nu devenea una dintre victimele unui atac terorist comis chiar „în zorii noului mileniu", cînd statistic au debutat aceste teribile fenomene ale maleficului contemporan. Însă cîntecul scris de ea și dedicat victimelor atacului devine instataneu un hit național al însîngeratei Americi, care o identifică pe charismatica artistă în ascensiune, sprijinită de un manager abil și onest (Jude Law) și de devotata sa soră Ellie (Stacy Martin), cu o pasăre Phoenix a renașterii naționale.

Însă traiectoria lui Celeste, devenită un adulat pop star *glam,* intră într-un vîrtej periculos asemenea unui *montagne russe* fatidic cînd, ajunsă pe culmile carierei, diva pare irezistibil atrasă de tenebrele autodistructivității și de povara vremurilor. Cu rafinament și un registru al nuanțelor de mare actriță, Natalie Portman dă viață starletei ajunse la maturitate și devorate de dualitate, egoism, vanitate, megalomanie, vid existențial, o depresie profundă și ocazional droguri, totul pe fondul acelui histrionism tipic tuturor marilor artiști, autentici sau doar cabotini. Declicul se suprapune unui alt atac sîngeros, comis de un grup de teroriști în inima Balcanilor, pe o plajă din Croația, care revendică o melodie a lui Celeste ca inspiratoare a acțiunii lor.

Tînărul regizor Brady Corbet (la origine actor) compune inteligent un tablou mozaicat, prin fracturare postmodernistă atît la nivel vizual, cît și ideatic, al epocii post-adevărului, pentru care Celeste poate fi un studiu de caz. „Eu sînt noua credință, ei *(n.r.* – fanii) pot crede în mine", le spune ea retoric ziariștilor uluiți într-o conferință de presă convocată ad-hoc după criza din Croația, în care Celeste este izolată autist pe fundalul unei săli care o desparte de realitate și de lume ca printr-un ecran translucid. O viziune deloc întîmplătoare, căci în pragul pătrunderii sale în *star system,* la 14 ani, Celeste se vedea pe sine mergînd ca în vis printr-un tunel parcă fără capăt, unde se împiedică la un moment dat de ceea ce părea o clonă a sa, o făptură inertă și amorfă, deși vie. Un tunel ce pare elastic și unde, cu toate că lumina poate fi cu atît mai aproape cu cît tunelul e mai lung, la capăt te poate aștepta doar un simulacru, o iluzie. „Diseară va fi a doua mea natură", îi spune ea pe plajă, în ajunul concertului de după atacul din Balcani, fiicei sale adolescente Albertine, pe care o crește singură, rugînd-o, într-un rar moment de sinceritate, să se roage împreună pentru toată suferința din lume și pentru cei dragi.

Brady Corbet are ambiția intuirii unei noi forme a luptei dintre bine și rău declinată în tabloul mai amplu al unui secol 21 haotic și cacofonic, devorat de propriii demoni. Este o confruntare vie, destul de asemănătoare în conținut, deși nu

atît de baroc formală sau de un estetism grafic ca în filme-cult ce aleg o reprezentare iconică a răului: *Post tenebras lux* al mexicanului Carlos Reygadas (unde conceptul de rău este văzut *ad litteram,* prin întruchiparea animată cu coarne și coadă a unui diavol purpuriu, care dă năvală în universul paradiziac al unei familii) sau Lars von Trier în titluri precum *Dogville* (unde răul este intrinsec și preexistent condiției umane), *Antichrist (*unde răul era întrupat în femeie, dar și în neputința de a iubi) sau miniseria *Riget / The Kingdom,* unde răul ia forma unui imens ochi verde.

Americanul nu merge atît de departe cu libertatea formală ca în filmele de mai sus și nici nu are anvergura cineaștilor citați, are totuși o îndrăzneală relaxată a tonului și o maturitate a reflecției care dă *Vox Lux* alura unui film american independent, cu personalitate. În plan vizual, există o alternanță atent controlată a planurilor lungi și cu o compoziție studiată, cu secvențe tip video, cu o estetică mai degrabă aleatorie, ca în înregistrările de amatori. Ca structură, filmul este împărțit în capitole narate de Willem Dafoe: *Preludiu* (care anunță viitorul parcurs al unei fetițe cu nume latin și poetic născută în plin *„reaganomics"*), *Genesis* (care se încheie cu atacurile teroriste din 11 septembrie 2001), *Re-genesis* (etapa din 2017, cînd Celeste, ajunsă la 31 de ani, este o divă în toată puterea cuvîntului) și *epilogul* (concertul grandios pe muzica Siei) datat XX. Subintitulat pe genericul final *„A Twenty-First Century Portrait"*, filmul este radiografia deopotrivă poetică, moderat radicală și sarcastică pe care o creionează universului necruțător al showbiz-ului și forței distructive a visului american, pe fundalul unei istorii care-și devorează placid propriile creații.

Vox Lux rulează pe ecranele din toată țara din 12 iulie.

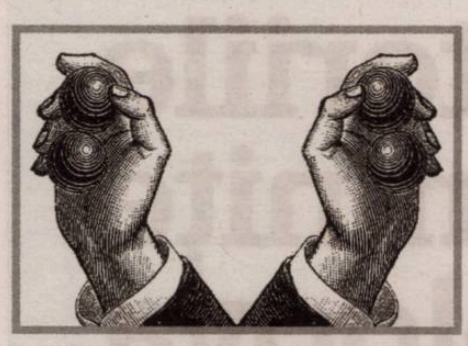

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

„Echipă reprezentativă"

● **Moon Museum, *From No To Nowhere*, Fiver House Records, 2018.**

A venit și în România vremea supergrupurilor, un termen cîndva legat de oportunități de monetizare și vînzări irezistibile, care însă rareori au fost mai mult decît o toană colectivă, și chiar mai rar și-au împlinit promisiunile financiare. Nume ca Neurotic Outsiders, Zwan, Them Crooked Vultures ori Audioslave s-au dovedit a fi aventuri efemere, proiecte uitate deja, ceea ce nu se poate spune despre trupele din care provin membrii lor. Am dificultăți în a identifica în rock-ul alternativ un astfel de proiect capabil să acumuleze o oarecare longevitate – The Dead Weather?

Cu Moon Museum se încearcă și la noi așa ceva. E posibil ca lucrurile să evolueze altfel pe aici, căci românii au un puternic simț al „echipei reprezentative", al grupurilor de eroi aleși ai neamului – din fotbal, gimnastică, olimpiade de matematică, jocuri video. Vedem astfel de proiecte ca pe pîlcuri de viteji cu o misiune mai înaltă decît rostul lor individual. Mai ales că în echipa Moon Museum participă cîțiva artiști care ocupă în istoria rock-ului alternativ românesc locul pe care în fotbal îl are generația de aur a anilor '90. Păstrăm proporțiile, desigur, căci muzica românească n-a penetrat internațional cum a făcut-o fotbalul românesc cu ajutorul sus-numiților (decît la Eurovision, unde se ajunge cam ca în Europarlament, deci nu se pune). Dar de muncit, studiat și flămînzit pentru ca rock-ul alternativ românesc să existe, să țină pasul cu lumea largă și să se propage ireversibil, aici comparația cu eroii fotbalului nostru nu e exagerată.

Pe Oigăn l-am văzut la începutul anilor '90 cîntînd la un banchet studențesc într-o cantină din Cluj. Era un idol local între studenții vremii, cu o formă sau alta a Talithei Qumi a sa. În SUA, artiști cu activitate mai puțin temeinică decît a lui trec azi drept legende. Dan Byron a hărțuit muzica pe toate căile, de la cîrdășia cu underground-ul metal (proiectul RA) la mai popularele Urma, Kumm și proiectul său de bază, de largă apreciere în rîndurile studențimii. Frații Proca din Robin and the Backstabbers s-au scăldat și ei în multe ape – alături de Grimus sînt printre pionierii care au scos în România primele materiale cu sound occidental și producție impecabilă. Lor li se alătură pe acest album cîțiva musafiri – jazzistul Iordache (prin a sa casă de discuri a ieșit albumul), Andrei Fîntînă (unul dintre Backstabbers) și Dominic Csergö (Urma). Numele mai puțin cunoscute, Ana-Maria Crișan și Mihai Grama, se ocupă de voce, cînd în duet, cînd laolaltă, ceea ce face ca piesele să tragă în direcții diferite. Nici limba nu e statornică – engleza și româna alternează într-o manieră cam derutantă, subminînd coerența cuprinsului. Publicul de concert tolerează această eterogenitate, însă ca strategie de marketing albumul nu poate fi perceput altfel decît ca o colecție eterogenă, alcătuită din mers fără a fi pusă în slujba unui concept. Pînă și producția e fluctuantă, sugerînd că piese diferite s-au înregistrat în locuri diferite. Coordonatele stilistice se pot intui

din preferințele declarate ale grupului – Wilco, Beck etc.

E poate o meteahnă a rock-ului românesc, această incapacitate de a închega concepte și de a coordona proiecte. Nici unul din grupurile care au contribuit aici nu a excelat în acest sens, încercînd mereu noi scheme, deși membrii lor au fost mereu în miezul scenei noastre alternative. Rămîne de văzut cît ajută reputația, căci puține grupuri de la noi au pedigreeul Moon Museum, iar potențialul se cuvine exploatat mai mult decît pentru o colecție de piese adunate incidental pe același album.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

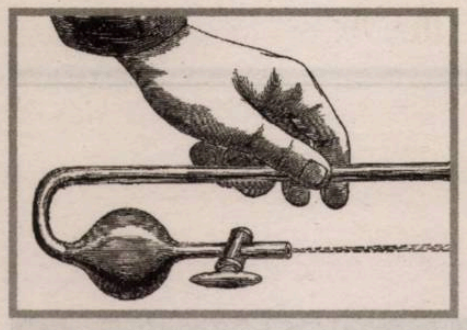

Oana STOICA

rosencrantz & co

Prin foc și furie, cu umor

● *Roma Armee*, Teatrul „Maxim Gorki“ Berlin, o idee de Sandra Selimovici și Simonida Selimovici. Regia: Yael Ronen. Dramaturgie: Irina Szodruch. Scenografie: Heike Schuppelius. Pictură: Damian Le Bas, Delaine Le Bas. Costume: Maria Abreu, Delaine Le Bas. Muzică: Yaniv Fridel, Ofer Shabi. Video și animație: Hanna Slak, Luka Umek. *Light design:* Hans Fründt. Cu: Mehmet Ateşçi, Hamze Bytyci, Mihaela Drăgan, Riah May Knight, Lindy Larsson, Orit Nahmias, Sandra Selimovici, Simonida Selimovici. Organizatorul turneului: Institutul European Rom pentru Artă și Cultură – IERAC, cu sprijinul Fundațiilor pentru o Societate Deschisă: Schimburi Culturale, Schimburi de Tineret, Inițiativa pentru Drepturile Omului, Programul de Sănătate Publică și al Institutului Goethe din România.

După Brexit, nivelul intoleranței în Europa a crescut, discursurile neofasciste și acțiunile agresive împotriva unor grupuri etnice (evrei, romi) sau comunități anormative (LGBTQ+) s-au îndesit, populismul revigorează naționalismul și xenofobia, acțiunile antiimigrație, motivate inițial economic, capătă accente rasiste și șovine. Nu este cel mai bun moment al istoriei noastre, dar poate fi un moment potrivit pentru a pune în discuție paradigma în care funcționează lumea și reformarea ei. Asta se întîmplă și în artă, de exemplu, în spectacolul *Roma Armee* de la Teatrul „Maxim Gorki“ din Berlin, sub direcția lui Yael Ronen (regizoare israeliană stabilită în Germania, una dintre cele mai puternice personalități ale teatrului activist social și politic, cîștigătoare a Premiului Europa Realități Teatrale în 2017), prezentat la București, ca parte a unui turneu european, la finalul lunii iunie.

Roma Armee este un cabaret politic brechtian, cu actanți romi din Austria, Serbia, Germania, Kosovo, România, Marea Britanie și Suedia și cu *gadje* (ne-romi). Poveștile lor, integrate într-o temă generală (afirmarea identității rome), servesc la problematizarea acesteia la joncțiunea documentarului cu reconstituirea ficțională a istoriei (un episod incendiar tip KKK trimite la istoria violențelor asupra romilor). Abordarea este intersecțională: etnicitatea, sexualitatea anormativă, feminismul sînt zone de vulnerabilitate identitară care converg în vocalizarea afirmării drepturilor și vizibilizării grupurilor ignorate sistemic de societate. Cu o puternică componentă discursivă și o alta ludică, la fel de pregnantă, spectacolul vizează un teatru radical, revoluționar, în care furia funcționează ca un fitil al performativității: romii își afirmă identitatea, acuză persecuțiile prezente și istorice (opresiune, excludere, violență, sclavie, sterilizare forțată, homo- și transfobie în societatea patriarhală heteronormativă, dar și în propria comunitate), își impun impetuos prezența pe scena lumii și își reclamă drepturile (actrița Mihaela Drăgan are unul dintre cele mai puternice discursuri de acest fel). Dar ceea ce face interesant spectacolul este capacitatea lui Yael Ronen de a panorama tema printr-o continuă răsturnare de perspectivă, dinamitînd direcțiile de investigare odată ce concluzia pare a se instala, în același timp cu sabotarea inteligentă a motorului performativ, furia, prin umor. Prin asta, regizoarea spulberă stereotipurile despre romi. Actorii sînt extrem de ludici – sînt personalități fascinante prin expresia identitară barocă și prin calitățile artistice, de exemplu, Mehmet Ateşçi și Riah May Knight cîntă excelent – și asta echilibrează starea de revoltă, căci rama narațiunii este crearea unei armate rome radicale, o metaforă militarizată, serioasă, chiar gravă. Aici stă forța lui Ronen, în a refuza instalarea unui tipar: furia este temperată de (auto)ironie (care îi clarifică mizele și o face acceptabilă și de către spectatorii mai sensibili – teatrul furios, în care problemele inconfortabile sînt aruncate, brut și cu brutalitate, în ochii spectatorului, poate fi rejectat de o parte din public); stereotipurile asupra romilor, atît cele exterioare (privind culoarea pielii), cît și cele interne, ale comunității (homo/transfobia), sînt deconstruite cu aplomb (englezoaica Riah are pielea albă, lipsa caracteristicilor fizice o apără de discriminări pînă cînd i se află identitatea și este agresată; suedezul Lindy Larsson evită să se declare gay cînd simte că poate fi respins, dar îi este rușine că face asta etc.). Actanții sînt mereu imprevizibili: cînd par să se victimizeze și să aștepte compasiune, ei își afirmă încrederea în sine și vor radicalism: tarele etnice, de care se face „vinovat“ fiecare, sînt „împușcate“, într-un moment caricatural de rechizitoriu, de către Sandra Selimovici, care se ulterior „se sinucide“ – de fapt, este o acuză la internalizarea de către comunitatea romă a stereotipurilor negative despre sine. În același fel funcționează și scena dintre israeliana Orit Nahmias, rezidentă în Berlin, și germanul de origine turcă Mehmet Ateşçi, care își investighează propriile funcții într-un spectacol despre romi, pornind inițial de la statutul lor etnic minoritar (și de la biografiile lor familiale, ca descendenți ai unor comunități istoric oprimate), continuînd cu cel de imigrant și, în cazul lui Mehmet, cu apartenența la comunitatea LGBTQ+, și ajungînd la ideea de solidaritate („eu“, zice Orit, „noi“, o corectează continuu Mehmet), la refuzul victimizării (o atitudine toxică) și la revoluția care transcende linia etniei și vizează coalizarea discriminaților. „Revoluția romilor, care este de natură internațională, va trece prin Europa asemenea unui incendiu devastator asupra unei păduri“, precizează Sandra. Personalități reale (Chaplin, Kusturica) sau supereroi (Iron Man, Magneto) sînt analizate prin prisma apartenenței, reale, imaginare, asumate sau negate, la etnia romă, ca o dovadă a (in)vizibilizării voite a acestei comunități, a perpetuării statutului său inferior în societate și a rușinii cu care este privită.

© F. Ghioca

Regizoarea spulberă stereotipurile despre romi.

© F. Ghioca

Într-o sală plină cu simpli spectatori, artiști, activiști romi și *queer* (semn că coalizarea discriminaților împotriva supremației „rasei albe“ – expresia capătă sens simbolic și vizează orice fel de dominație de rasă, etnie, clasă – a funcționat), raportarea mea la spectacol s-a făcut din afara comunităților vizate, prin urmare este tehnică, mai interesată de construcția performativă și de tratarea temei. Însă un spectator care se regăsește nu doar în filosofia spectacolului, ci și în narațiunile personale prezentate, poate fi profund atins de *Roma Armee*. La TNB, reacția publicului a fost incendiară.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Cantemir, virtuoso

– interviu cu Tugrul TEKBULUT –

Logo, cel mai mare furnizor independent de software din regiune, a marcat anul acesta împlinirea a 35 de ani de activitate printr-un concert inspirat de muzica lui Dimitrie Cantemir, susținut la Ateneul Român la începutul acestui an. Concertul a făcut parte dintr-un amplu proiect cultural internațional, intitulat Virtuoso, dezvoltat în jurul contribuției culturale aduse de Dimitrie Cantemir muzicii balcanice. Evenimentul a fost organizat în parteneriat cu subsidiara locală a Logo, TotalSoft, care anul acesta sărbătorește 25 de ani de activitate.

Conform definiției, a fi un „virtuoso" înseamnă a poseda abilități deosebite într-un anumit domeniu, de obicei artă sau muzică. În sensul său extins, Tugrul Tekbulut, fondatorul Logo, consideră că reprezintă o emblemă a excelenței, ce încorporează meșteșug, talent, viziune și inovație, trăsături pe care Logo își propune să-și construiască și să-și consolideze strategia și poziția internațională.

Stimate domnule Tugrul Tekbulut, ce este Virtuoso și de ce l-ați ales pe Dimitrie Cantemir să ocupe poziția centrală în cadrul acestui proiect?

Anul acesta, Logo sărbătorește 35 de ani de activitate. De la un *start-up* în domeniul *software,* astăzi am ajuns un grup de companii de înaltă tehnologie, cu peste 1.200 de angajați în trei țări. După ce a ajuns a doua noastră piață ca operațiuni după Turcia, România a început să joace un rol important în strategia noastră de business, dar și ca poziționare internațională. În acest context, am găsit în Dimitrie Cantemir un liant între culturi pentru perioada sa, întruchipare a sinergiilor pe care vrem să le stabilim și să le consolidăm pe viitor între cele două țări. Este o personalitate istorică majoră atît pentru România, cît și pentru Turcia, a cărui operă, în special în domeniul artelor, reprezintă un model echivoc despre ce poate oferi regiunea noastră lumii întregi. În alegerea numelui proiectului, am analizat principalele trăsături care au stat întotdeauna la baza demersurilor noastre și pe care le-am identificat ca fiind definitorii pentru personalitatea culturală a lui Dimitrie Cantemir.

> *„Domnitorul român care a scris prima carte despre teoria muzicii turcești."*

Așadar, a fi un *virtuoso* se referă la a poseda abilități remarcabile în diverse domenii, legate cu precădere de artă sau muzică. Într-o perspectivă mai amplă, reprezintă excelența surprinsă prin măiestrie, talent și viziune.

Așa cum am spus anterior, proiectul definește abordarea noastră internațională. De aceea ne-am propus să îl ducem în afara granițelor României. În plus, primele două faze ale proiectului – atît lansarea cărții, cît și concertul de la Ateneul Român – au fost foarte bine primite la nivel local, ceea ce ne-a convins să organizăm evenimente muzicale similare în trei orașe din Turcia.

Anul trecut, Logo și TotalSoft au susținut traducerea și publicarea cărții Dimitrie Cantemir. Teoretician și compozitor de muzică turcă *scrisă de Eugenia Popescu-Judetz. De ce v-ați oprit asupra acestei cărți?*

În România, Dimitrie Cantemir este cunoscut cu precădere pentru lucrările sale politice, filosofice, geografice și literare, în timp ce cartea explorează contribuția sa în domeniul artelor, în special al muzicii turcești. În plus, însăși autoarea cărții, Eugenia Popescu-Judetz, a fost devotată culturii regionale, donînd întreaga sa arhivă de documente și obiecte legate de cultura și folclorul balcanic editorilor turci ai cărții sale. Pentru că inițial a fost disponibilă doar în limbile engleză și turcă, am decis să sprijinim publicarea cărții și în limba română și să contribuim astfel la ceea ce noi considerăm un bun cultural aparte, atît din perspectiva autoarei, cît și a subiectului operei.

Vă amintiți cînd ați auzit prima oară de Dimitrie Cantemir și în ce fel l-ați perceput atunci? Dintre toate realizările sale culturale, care este aceea pentru care îl admirați? Care parte a operei sale culturale vă fascinează și vă inspiră cel mai mult?

Prima oară am aflat de Dimitrie Cantemir în facultate, ca fiind domnitorul român care a scris prima carte despre teoria muzicii turcești, poveste care încă de atunci m-a fascinat. Probabil acesta este motivul pentru care, mulți ani mai tîrziu, cînd am intrat pe piața din România, mi-am adus aminte de numele lui și am început să citesc mai multe.

Sînt în continuare impresionat de geniul și de setea lui pentru cunoaștere. În perioada în care a stat la Istanbul, se pare că a învățat tot ce se putea în acea perioadă: istorie, limbi străine, artă, a scris cărți, a compus și interpretat muzică, a devenit un virtuoz al instrumentelor muzicale orientale ca *tanbur* și *ney.*

Cum apreciați legăturile culturale dintre România și Turcia în zilele noastre?

Cred că împărtășim multe, de la elementele comune din cele două limbi la obiceiuri, muzică și mîncare. Văd multe companii turcești care investesc în România. Cred că ar trebui să oferim posibilitatea de a găsi un teren comun și să încurajăm reprezentanți ai ambelor țări să coopereze în domenii precum business, turism, arte, sport etc.

Mulți oameni se plîng astăzi de lipsa de timp pentru lectură sau pentru participarea la concerte. În cazul dumneavoastră, cum vă faceți timp pentru a vă bucura de evenimentele culturale?

Și eu mă confrunt cu aceleași inconveniente în privința participării la cele mai multe dintre evenimentele culturale, mai ales de cînd locuiesc în Istanbul. În ultima vreme, pot spune că am mers la mai multe concerte în București decît acasă. Am descoperit aici o scenă culturală mult mai diversă, mai vie și mai la îndemînă decît în Istanbul. Ca promisiune asumată față de mine însumi, am încercat să nu ratez evenimentele culturale care cred că mi-ar plăcea, nici pe cele memorabile, chiar dacă se află în afara zonei mele de interes.

> *„O scenă culturală mult mai diversă, mai vie și mai la îndemînă decît în Istanbul."*

a consemnat Marius CHIVU

material realizat
cu susținerea Logo Yazilim

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN 15 IULIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea MAGELLAN.
OMUL ȘI FAPTA SA
de Stefan Zweig

PREȚ PACHET SPECIAL
30 LEI

numai împreună cu revista Historia, în limita stocului disponibil

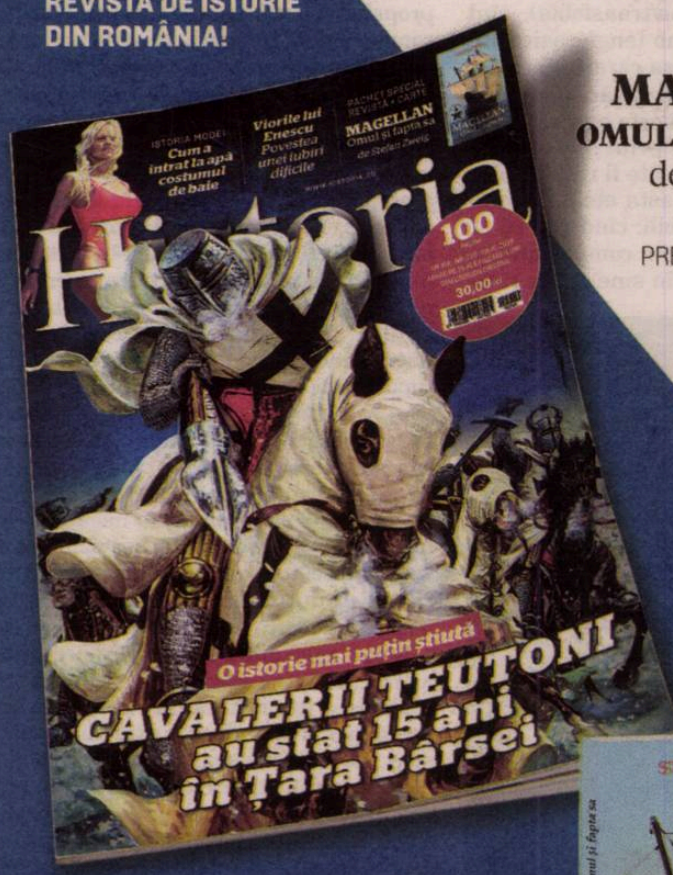

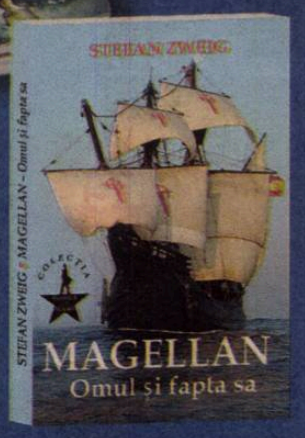

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0372.130.211

Anca ZAHARIA

afară sînt urși

The Embassy One și cele două băbuțe

E o zi atît de călduroasă, aș fugi din inima Bucureștiului direct în inima unei păduri cu mulți copăcei verzi, eventual abia udați de o ploaie de vară și uscați doar pe jumătate de un vînticel tomnatic.

Din păcate, dar nu neapărat și din nefericire, eu sînt pe la Piața Romană, e perioada cu Street Delivery, am ieșit din casă cu niște prieteni cu care am bătut cîteva străzi, am testat cîteva beri în mai multe locuri, unele artizanale și altele nu prea, am stat în soare cel puțin opt ore și am stat jos mai puțin de o oră. Lucru bun, căci am mai dat de cîteva localuri noi, aplicația de numărat pașii nu-și crede contorului, căci am depășit obișnuiții 300 de pași zilnici pe care îi face un *freelancer* într-o zi de lucru obișnuită, în drumurile de la birou la baie și de la frigider înapoi la biroul de unde nu se mai mișcă ore bune.

În zona Pieței Romane, adică în Piața Alexandru Lahovari, la numărul 8, e de găsit The Embassy, un local ușor pretențios care asortează mîncărurile internaționale cu cocktailuri savuroase de prin cîteva colțuri ale lumii, muzica ceva mai ușoară de club cu sesiunile *live* ale unor artiști locali și servirea promptă și prietenoasă cu o arhitectură îmbogățită cu un design proaspăt, modern, colorat și care conferă ceva mai mult dinamism unui loc dintr-o zonă centrală a Capitalei.

Deși o prietenă îmi spune că a nimerit la The Embassy după o ploaie destul de zdravănă și că nu a prea avut unde să stea la masă pe terasă pentru că ploaia inundase totul, eu rămîn recunoscătoare pentru că acolo am găsit răcoarea din centrul iadului căldurii bucureștene, chiar aceea care topește minte și voință și te îndeamnă să vrei să te întorci în zonele natale, dar nu chiar atît de vizibil afectate de căldură.

Țin să zic că totul a fost bine, nu m-aș putea plînge de nimic nici dacă aș ține morțiș, dar accentul l-aș pune, de această dată, pe critica pe care eu și amicul meu am adus-o tuturor de acolo, noi comportîndu-ne ca două băbuțe sprijinite-n băț lîngă băncuța de la poartă, criticînd pe toată lumea și rîzînd, mai în glumă și mai puțin în serios, de hainele și atitudinile și comportamentele mult prea tinerilor de la mese.

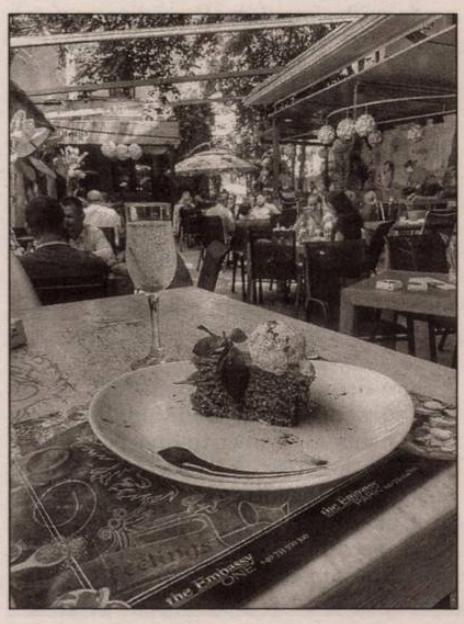

Eu și amicul meu, la cîte unul-doi ani distanță de îngrozitoarea vîrstă de 30 de ani, eram cei mai tineri de acolo, în vreme ce înăuntru era aproape plin, iar afară nu mai era nici un loc liber. Micuții, cum le-am spus noi, nu se poate să fi fost prea mulți de vîrste peste cea a majoratului, motiv pentru care noi, bătrînelele din bețe, nu ne-am putut abține să ne imaginăm cum părinții respectivilor plătesc pentru mese pretențioase ale tinerelor cu păr colorat la salon (ehe, pe vremea mea te vopseai în baie și pictai și tavanul, foloseai o cutie și cînd aveai nevoie de două sau de trei) și ale băieților cu telefoane care costă cît telefonul meu și-al amicului puse împreună, dar și alături de nota noastră de plată (și de băut am băut, de mîncat am mîncat), cu hainele de pe noi (luate de la mall, că ne-am modernizat și noi și uneori ne luăm haine și din alte locuri decît *second hand*-urile devenite prietene).

Noi comportîndu-ne ca două băbuțe sprijinite-n băț.

Ce au mai disecat băbuțele pe scaunele de la The Embassy? Vocea doamnei care cînta ceva. Nu ne-a fost clar ce, era un fel de reinterpretare ultramodernă și minimalistă a unor clasice muzicuțe plăcute urechii, difuzate încă pe la radiouri cum ar fi Europa FM, dar care după urechea dumneaei ar fi trebuit să sune a cățel chinuiți care au fost dresați să urmeze, cel puțin parțial, notele de la Backstreet Boys sau Cher, de exemplu.

Dar să nu fim „pricinoși", chiar ne-a plăcut The Embassy One, recomandăm cu drag, mîncarea e bună, vine destul de repede, iar localul poate fi cel puțin sursă de inspirație pentru o proză scurtă cu note răutăcioase. Sau, dacă nu sînteți ca băbuțele descrise anterior, ca mine și amicul meu, nici nu veți observa altceva decît pătrățelul personal.

***Anca Zaharia** este, înainte de toate, cititor. Cea mai recentă carte publicată este* Suicid, *Editura Herg Benet, 2019.*

PUBLICITATE

adevărul
îți prezintă

ROMANE CLASICE
pe scurt pentru școlari

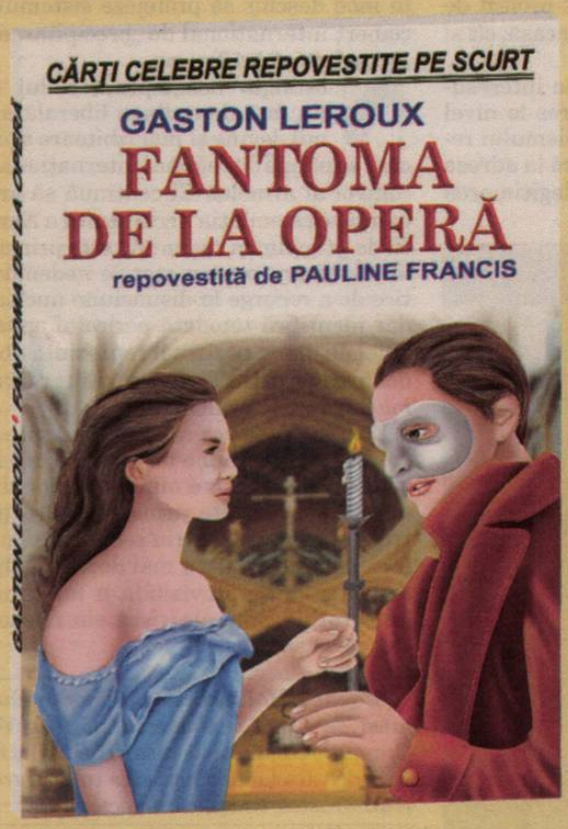

De miercuri, 10 iulie

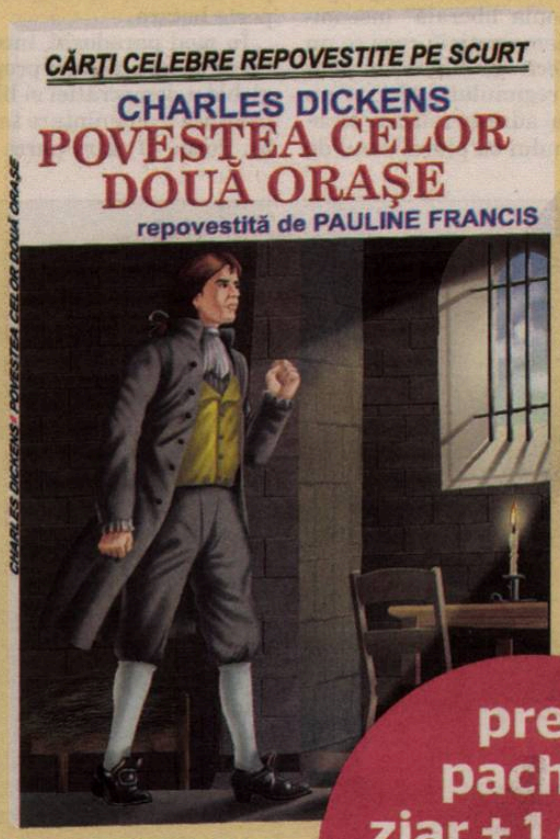

De miercuri, 17 iulie

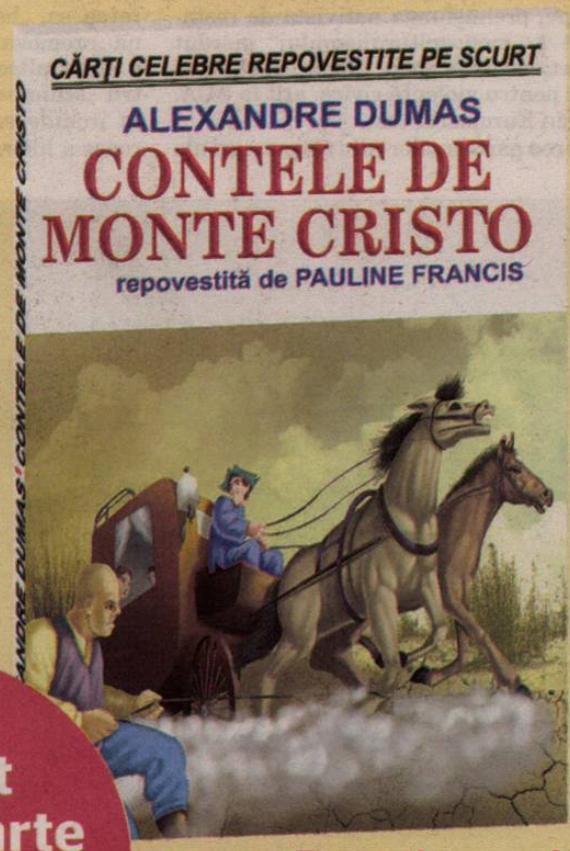

De miercuri, 24 iulie

preț pachet ziar + 1 carte 15 lei

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

Stephen HOLMES

Iliberalismul ambivalent al lui Putin

Președintele rus Vladimir Putin a declarat recent pentru *Financial Times* că „ideea liberală e depășită", atrăgînd astfel un val de critici vehemente. Această declarație provocatoare merită toată atenția, dar nu tipul de atenție pe care l-a primit pînă acum.

E adevărat, afirmația lui Putin e mai puțin ridicolă ca declarația președintelui SUA Donald Trump, care a pus semnul egal între „liberalism" și „ceea ce se întîmplă" în Los Angeles și San Francisco. Dar Putin susține și că Rusia e mai democratică decît Marea Britanie. Astfel de bazaconii – cum e și declarația sa potrivit căreia ar fi ajuns președinte al Rusiei în urma unor alegeri libere și corecte – nu trebuie luate în serios.

Aici se situează și aparté-ul malițios despre liberalismul depășit. Într-adevăr, viziunea lui, potrivit căreia Vestul liberal împărtășește acum soarta umilitoare a Uniunii Sovietice, pare să reflecte o fantezie neîmplinită sau chiar fantasma unei răzbunări.

lui Putin din *Financial Times* nu erau remarcabile. Observația sa potrivit căreia globalizarea a fost nemiloasă cu clasa de mijloc occidentală nu e tocmai originală. Iar faptul că reputația liberalismului a fost pătată de miracolul economic al Chinei iliberale nu e un secret, ca să nu mai vorbim de criza financiară din 2008 și de dezvoltarea necontrolată a unor companii tehnologice care au înlesnit propagarea știrilor false. Politicienii naționaliști precum Trump au exploatat momentul de slăbiciune al liberalismului, mizînd pe anxietățile demografice ale populațiilor afectate economic și alimentînd animozitățile față de „elitele din *establishment*".

Spre deosebire de Trump însă, Putin știe că liberalismul tradițional nu poate fi redus la „corectitudine politică" și „granițe deschise". El e perfect conștient de moștenirea culturală cu mult mai vastă a liberalismului, care include și abolirea torturii, controlul civil al armatei, libertatea de conștiință și de exprima-

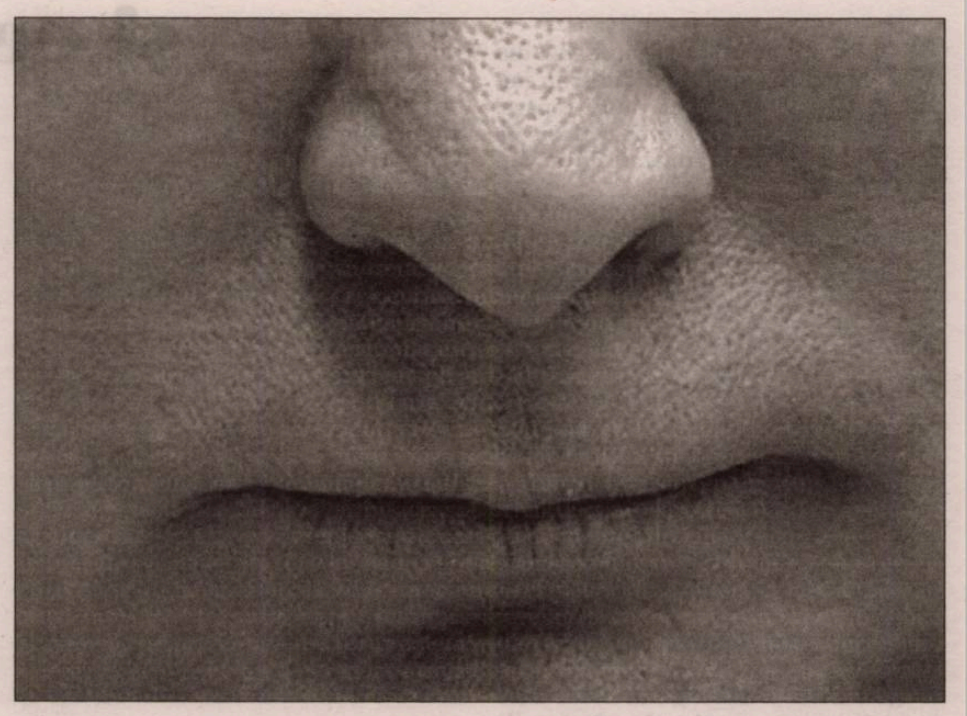

Ce ne spune această perspectivă excentrică?

Și totuși, merită să ne întrebăm de ce vrea Putin să caricaturizeze cu tot dinadinsul „ideea liberală" ca fiind o filozofie arhaică ce cocoloșește imigranți violatori și asasini, și care impune copiilor roluri multigen. „Multiculturalismul", spune el, nu mai este „realist", deoarece, în societățile liberal-democratice, intră în conflict cu „interesele populației autohtone".

Ce ne spune această perspectivă excentrică? Cel mai simplu răspuns este că Putin reciclează temele de discuție ale „naționaliștilor" *alt-right* (dreapta alternativă, anti-imigrație, rasistă, naționalistă etc.) care au perturbat politica occidentală în ultimii ani. Ceea ce nu-i doar o modalitate distractivă de a le da vesticilor peste nas. După cum Putin știe foarte bine, promisiunea nativistă de restaurare a „monoculturalismului" pierdut e rețeta sigură pentru o politică slabă și chiar pentru violență civică, atît în SUA, cît și în Europa de Vest.

Marea parte a celorlalte răspunsuri ale

re, o presă independentă care să expună corupția oficială și incompetența, și cerința ca deciziile guvernului să se bazeze pe fapte și pe argumente care pot fi contestate public.

Faptul că Putin înțelege în profunzime liberalismul devine limpede atunci cînd acesta se plînge de ascensiunea lui hegemonică, după sfîrșitul Războiului Rece. La fel ca mulți alți lideri post-sovietici, Putin e iritat de ideea umilitoare că toate țările non-occidentale trebuie să adopte liberalismul vestic, renunțînd la tradiția lor presupus inferioară.

În interviul din *Financial Times,* Putin își exprimă stupefacția față de un Occident care ar „vrea ca o regiune precum Libia să aibă aceleași standarde democratice ca Europa sau SUA". După părerea sa, „hegemonia liberală" înseamnă „promovarea democrației", ceea ce nu e nimic altceva decît un eufemism pentru „schimbarea regimului". Aici, și nu în ironiile sale la adresa relației amoroase a liberalismului cu pluralismul de

gen și cu criminalitatea imigranților, se întrezărește acuza cea mai gravă pe care o aduce el ideii liberale. Putin apără dictatori precum președintele sirian Bashar al-Assad sau președintele venezuelean Nicolás Maduro de ceea ce el consideră încălcări occidentale, deoarece se teme de precaritatea propriei sale poziții de putere. El crede de multă vreme că „promovarea democrației" era, pentru SUA de dinaintea lui Trump, doar o acoperire pentru un complot împotriva sa.

Departe de a fi o demonstrație de virtuozitate „*troll*-istică", observațiile lui Putin despre liberalism trădează de fapt o profundă ambivalență a raportării sale la fragilitatea actuală a „ideii liberale". Chiar dacă Trump a slăbit alianțele occidentale și a eschivat promovarea democrației, așa cum și-ar fi dorit Kremlinul, el a mers și mai departe, lansînd un vast proiect de profanare a democrației, atît acasă, cît și peste hotare.

În mod paradoxal, încetarea interesului american pentru propagarea la nivel global a democrației și liberalismului reprezintă o amenințare serioasă la adresa lui Putin. O mare parte din legitimarea pe plan intern a lui Putin se bazează pe opoziția sa vehementă față de presupusa aroganță occidentală. Acum însă, după ce Trump a abandonat toate valorile pe care Occidentul le apăra odinioară, cartea antiamericană și-a pierdut impactul politic. Administrația vădit rusofilă a SUA ar putea fi, de fapt, unul dintre motivele declinului vertiginos al susținerii interne a lui Putin.

Temerile lui Putin în această privință sînt dezvăluite de pirueta bizară pe care o face la finele interviului din *Financial Times,* cînd comută condamnarea la moarte a liberalismului și admite că acesta merită, de fapt, o oarecare susținere. Chiar dacă această schimbare bruscă de atitudine contrazice flagrant afirmația sa potrivit căreia liberalismul „a încetat să existe", ea e în deplină armonie cu un lider care își propune în mod deschis să protejeze sistemul de comerț internațional de „precipitarea" și „bruscheța" lui Trump.

Nostalgia neașteptată a lui Putin față de ordinea liberală a lumii devine și mai izbitoare atunci cînd se plînge de regimul internațional de control al armelor. El continuă să argumenteze că ambiția nechibzuită a Americii de „a schimba regimuri" este principala justificare pentru statele nedemocratice de a recurge la disuasiune nucleară, dar identifică totodată pericolul opus, și la fel de mare, pe care îl reprezintă abandonarea de către Trump a tuturor formelor de multilateralism.

Dacă SUA se vor retrage din toate angajamentele comune de apărare din Europa și Asia, tot mai multe țări vor simți nevoia să dezvolte arme nucleare pentru a-și asigura propria securitate. În lumea post-liberală tot mai dezordonată și amețitor de imprevizibilă a lui Trump, autocrațiile iliberale riscă ele însele să „înceteze să existe".

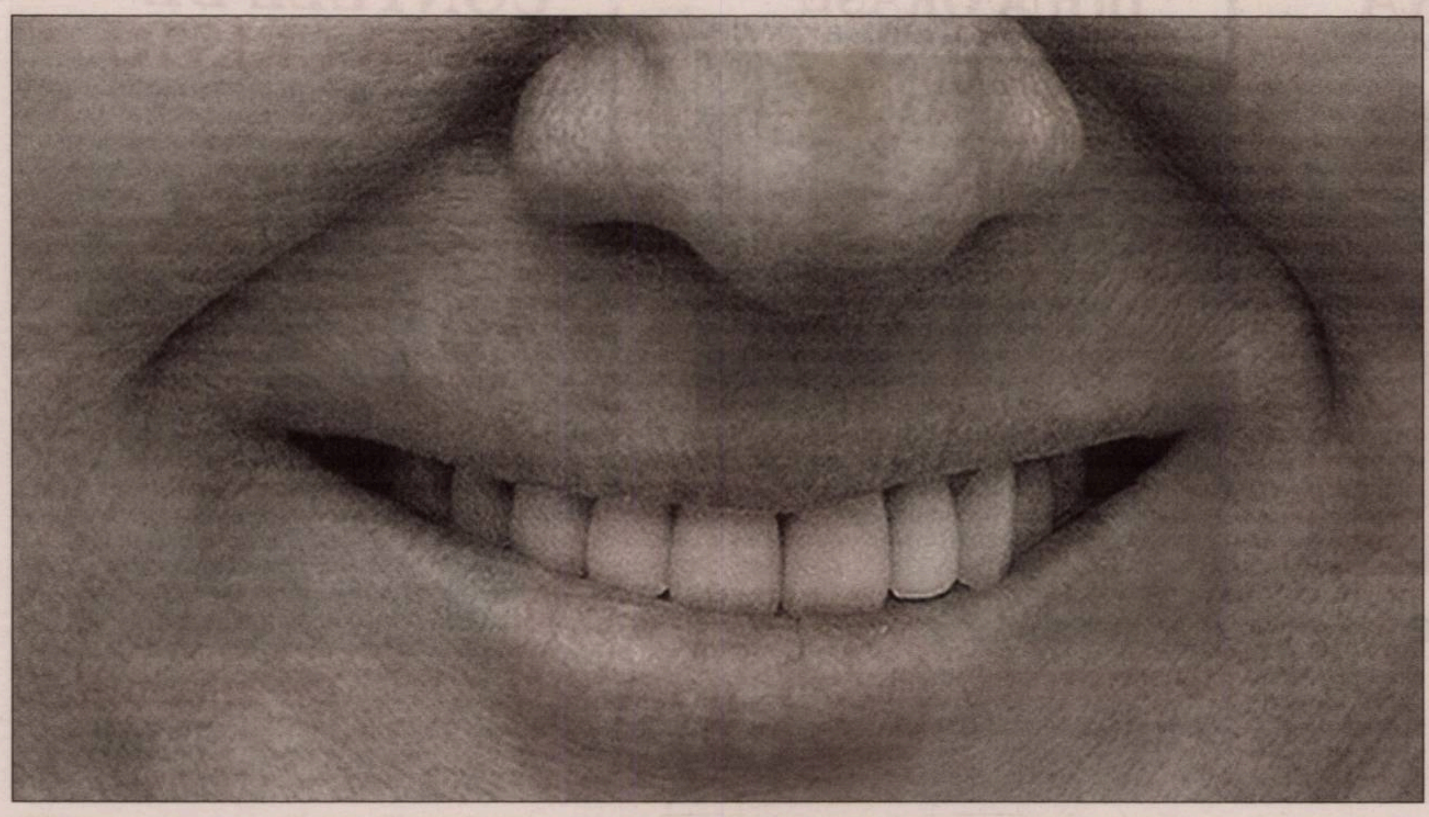

***Stephen Holmes** este profesor la Facultatea de Drept a Universității New York. Cea mai recentă carte a sa,* The Light that Failed: A Reckoning, *scrisă în colaborare cu Ivan Krastev, va apărea în octombrie.*

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Tudor IORDĂCHESCU

La sfîrșit de președinție...

Sfîrșitul de iunie a adus încheierea președinției rotative preluată de România la Consiliul Uniunii Europene, pentru prima oară de la integrarea în familia Uniunii, în 2007. Pentru cei mai mulți dintre cetățeni, această perioadă nu s-a tradus în prea multe rezultate concrete. Cîteva discursuri repetate pînă la refuz despre succesul negocierilor, cîteva reproșuri pe scena politică, iar pentru bucureșteni, destule zile petrecute în trafic în jurul Parlamentului, așteptînd să treacă coloanele oficialilor europeni care au împînzit sălile de conferință și hotelurile de lux ale Capitalei. Așadar, o perioadă destul de bună pentru organizatorii de evenimente, hotelieri și firmele de catering, cele chemate zilnic în spațiile enorme ale Casei Poporului să ostoiască foamea și setea distinșilor noștri funcționari publici (și nu numai).

Una peste alta, lucrurile nu au stat nici perfect, însă nici atît de rău pe cît se așteaptau pesimiștii de serviciu. Aici la București, în afara zelului ieșit din comun al SPP-iștilor care păzesc clădirea Parlamentului (care, în zilele de început ale președinției, nu lăsau nici musca să intre pe teritoriul sacru al Palatului Parlamentului, decît dacă era dotată cu ecusonul regulamentar care acorda accesul înăuntrul clădirii), zel care s-a mai domolit pe parcurs, și a cîtorva bîlbe organizatorice (unele date de chiar mărimea și inadecvarea clădirii Parlamentului în a găzdui un număr atît de mare de persoane simultan, precum realitatea tristă că nu sînt suficiente toalete și lifturi), lucrurile au decurs aproape normal. La Bruxelles, pe de altă parte, multe dintre dosare, așa cum se și declară cu mîndrie în mediile guvernamentale, s-au închis cu o rapiditate ieșită din comun și în număr mai mare decît cel obișnuit, însă această „minune“ ține de doi factori: multe dintre ele erau deja într-un stadiu foarte avansat, fiind deja „lucrate“ sub președinția austriacă, iar foarte mulți membri ai Parlamentului European, aflați la final de mandat, aveau nevoie să poată clama atingerea unor rezultate concrete, prin urmare, negocierile s-au desfășurate sub presiunea alegerilor europene; în același timp, eforturile depuse de echipa română (nu foarte numeroasă) au fost încununate de succes (și datorită încăpățînării demonstrate de ambasadorul nostru la UE, care a pregătit minuțios aceste dosare, le-a pus pe masă și a făcut față sincopelor generate de prezența mai mult sau mai puțin anemică la conducerea ședințelor Consiliului a reprezentanților veniți de la București).

Aș fi vrut, însă, să mai aduc în discuție un element care, ca de fiecare dată, la fiecare conferință sau eveniment de amploare, cu atît mai mult la un eveniment care durează șase luni împlinite, joacă un rol esențial dacă printre invitați se numără și vorbitori de limbi străine: interpreții de conferință. Fără ei, minunea nu ar fi ținut nici trei zile, nici șase luni, nici o oră, măcar. Așa cum au aflat-o pe pielea lor organizatorii care, cu cîteva zile în urmă, la o conferință de nivel înalt în domeniul digitalizării, sunau la orele prînzului în încercarea disperată de a găsi doi oameni care să vină să asigure serviciile de interpretariat în mai puțin de o oră, pentru că din cauza unei neînțelegeri cu privire la agendă, interpreții de limbă engleză care lucraseră de dimineață trebuiau să plece, fiind deja antamați în cadrul unui alt eveniment, tot în cadrul președinției. Nu vreau să știu cum s-au descurcat pînă la urmă, dacă vreunul dintre înalții oficiali români prezenți a învățat sau nu limba engleză într-un timp record, însă sînt sigur că data viitoare organizatorii se vor asigura că toată lumea implicată primește toate informațiile în timp util (mai ales agenda și conținutul prezentărilor care urmează a fi livrate), în primul rînd, interpreții...

Un alt eveniment organizat în Palatul Parlamentului, în domeniul sănătății, a fost paralizat cu totul timp de 15-20 minute (mai bine zis, nu a putut începe deloc în lipsa interpreților, toată lumea așteptînd răbdătoare să își facă apariția, în frunte cu comisarul european din domeniu), deoarece interpreții, cu toate că veniseră la timp, cu toate că se așezaseră răbdători la coada de intrare (unde ești controlat ca la aeroport, haine și bagaje, prin urmare, este nevoie de un pic de timp, în funcție de numărul invitaților), au constatat, odată ajunși la punctul final de acces, că tocmai ecusoanele lor nu se aflau la biroul de înregistrare. Fără ecusoane nu intră nimeni, au dictat cerberii instalați de SPP în toate colțurile clădirii (cu toate că au existat ulterior cazuri în care, în schimbul promisiunii ferme că îl vor aduce a doua zi, am avut și colegi care au intrat fără ecuson...). Așa încît reprezentanții ministerului organizator au trebuit să alerge prin toată clădirea (ceea ce acolo nu e puțin lucru) pentru a preda ecusoanele în mîinile celor care urmau să le asigure serviciile de interpretariat, deoarece toată lumea uitase de acest mic amănunt – primul om de care trebuie să te asiguri că e prezent la un eveniment pe cale să înceapă este interpretul (chiar înaintea vorbitorilor...).

Mai e nevoie și de oameni?

Pe de altă parte, cu aceste prilejuri, sper că au început să mai dispară cazurile de beneficiari ai acestor serviciii care iau „de buni“ interpreții de conferință, cum s-ar spune. Sau, cum povestește o colegă de breaslă exemplul pe care l-a auzit, la rîndul său, povestit de un furnizor de echipamente – sper să avem parte tot mai rar de clienți care să întrebe: „E totul în regulă? Funcționează echipamentele? Putem să îi dăm drumul?“, la care omul a răspuns că, desigur, el a adus echipamentele, a instalat cabinele și pupitrele interpreților, a pus la punct sonorizarea și sistemul de radio-emisie prin infraroșu cu ajutorul căruia semnalul audio ajunge în căștile participanților, doar că mai rămînea un singur aspect de rezolvat: prezența interpreților în cabine. „Păi, cum, sculele astea nu fac traducerea singure? Mai e nevoie și de oameni? Pentru ce mă costă atîta echipamentele dacă mai trebuie să plătesc și oameni ca să traducă?“

Adevărată sau nu, întîmplarea de mai sus este reprezentativă pentru ignoranța unora în ceea ce privește importanța acestei meserii. Nu știu ce au făcut organizatorii în exemplul de mai sus, însă, cu siguranță, există o tendință de a uita că, în această profesie, factorul uman este cu siguranță mai important decît cel tehnic. Dacă în domeniul traducerilor se vorbește despre înlocuirea omului cu *„machine translation“*, despre traduceri neuronale, despre texte care să poată fi generate în zeci de limbi simultan fără greșeală aproape (realitatea este că sîntem, deocamdată, departe de această perspectivă, dar evoluțiile în această privință au demarat deja), în domeniul interpretariatului (mai ales al celui simultan, de înaltă complexitate, cum este cel de conferință), lucrurile depind în mare măsură de capacitatea vorbitorului de a folosi o limbă curată (de multe ori nici măcar limba sa maternă) și de capacitatea interpretului de a înțelege toate cuvintele fără greșeală, de a prinde toate accentele posibile (închipuiți-vă cum sună de cele mai multe ori un spaniol, un francez sau un finlandez vorbind în ceea ce ei cred că este limba engleză), de a reda toate complicatele nuanțe ale unei limbi străine în propria limbă, toate acestea producîndu-se instantaneu.

Și dacă nu v-am convins încă, luați un banc bun sau un proverb românesc și încercați să îl traduceți pe loc în limba străină pe care o considerați că o cunoașteți satisfăcător. De exemplu, *„Scump la tărîțe, ieftin la făină“*. Iar dacă vă ia mai mult de un minut să îl traduceți bine, gîndiți-vă că acela e un minut pierdut dintr-un discurs, din care vorbitorul nu s-a oprit, ci, din contra, a mers înainte, ba chiar a mai adăugat o vorbă de spirit sau vreo ironie fină...

***Tudor Iordăchescu** este traducător și interpret.*

D.P.D.V. FEMININ, O EXPERIENȚĂ SPIRITUALĂ DE PATRU ANI FACE PREA MULT ZGOMOT LA ÎNCEPUTUL ISTORIEI

■ Pe 4 iulie, în Alaska, la Anchorage, s-a înregistrat o temperatură de 32,2 grade Celsius. Potrivit meteorologilor, temperatura medie maximă, d.p.d.v. istoric, pentru această zi ar fi trebuit să fie de 18,3 grade. De altfel, Alaska se încălzește de două ori mai repede decît media globală, spun cercetătorii. (**M. C.**)

■ Naționala de fotbal feminin a SUA a devenit, pentru a patra oară, campioană mondială. Celelalte forțe în fotbalul feminin sînt Olanda, Suedia, Franța, Japonia, numai țări progresiste. (**M. C.**)

■ Într-un orășel din Polonia, Bartoszyce, cazul unui motan care a urcat într-un copac și nu a mai coborît timp de șase ani a ridicat multe semne de întrebare. Mulți cred că felina s-ar fi speriat cumplit de ceva și din cauza asta nu mai vrea să se dea jos, oricît ar fi încercat salvatorii ei. Nimeni nu s-a gîndit însă că poate motanul are o experiență spirituală și a vrut, pur și simplu, să se desprindă de cele lumești. (**S. G.**)

■ Auzită de curînd: „Și cîți ani are pisica mamei tale?“ „Vreo zece, cam cît ar fi avut relația mea cu X.“ „Aha, deci e moartă de patru ani.“ (**C. Ș.**)

■ Stăpîna cocoșului Maurice este vizată în cadrul unui proces desfășurat în vestul Franței. Maurice este acuzat că face prea mult zgomot și vecinii care vin de la oraș nu se pot odihni. „Locuiesc aici de 35 de ani, zgomotul nu a deranjat pe nimeni“, a spus dna Fesseau. Cu toate acestea, vecinii îl acuză pe Maurice de poluare fonică și cazul a fost audiat de instanța de la Rochefort, Charente Maritime. Verdictul va fi dat în luna septembrie, iar pînă atunci Maurice mai poate să-și facă show-ul matinal. (**A. M. S.**)

■ *Continuare din numărul anterior:* „Din cauza unor probleme tehnice aferente domeniilor YAHOO* și FREEMAIL.HU, mesajele transmise de Ministerul Finanțelor Publice către adresele de e-mail din aceste domenii sînt foarte mult întîrziate. Este posibil ca unii utilizatori înregistrați în cadrul portalului MFP – ANAF cu adresă de e-mail de acest tip să nu se poată autentifica în portal și nici să nu primească e-mailurile de activare.“ – text afișat cu roșu pe site-ul ANAF. *„Continuare“* fără comentarii. Bineînțeles că acel promis cod de șase cifre nu mi-a parvenit nici după încă o săptămînă. Așadar, îmi iau din nou creionul chimic de după ureche și mă aplec să completez formularul și să-l trimit tot cu poșta, prin mandat cu confirmare de primire. Ce e-n mînă e de invidiat. La începutul mandatului, după o vizită la ANAF, văzînd cum merge implementarea electronică prin visteriile statului, dl ministru Teodorovici și-a pus mîinile în cap. Oare astăzi cum își ține dl Teodorovici mîinile? La spate? (**R. M.**)

Cu ochii-n 3,14

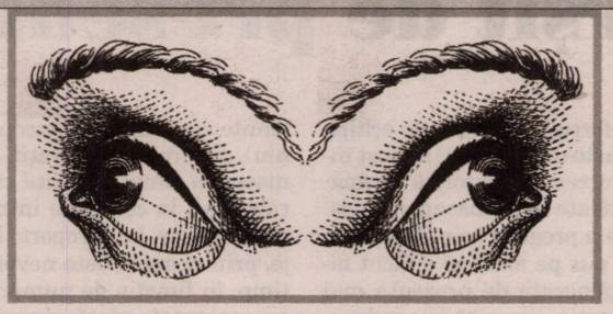

■ Regimul Putin încearcă să-l reabiliteze pe Stalin. În Moscova, și nu numai acolo, au început să apară portrete, busturi și statui ale sale, relatează *The Guardian*. „Noul“ Stalin e blînd și bun. Pe moștenirea lui Stalin se bat însă și bătrînii nostalgici ai comunismului. Care sînt anti-Putin și anti-Biserica Ortodoxă Rusă, căci pe ea se bazează puterea lui Putin. Stalin, acest supraviețuitor al istoriei... (**M. M.**)

S-A DOVEDIT CĂ NIȘTE PERSOANE CU BOTUL FOARTE LUNG, DACĂ LI S-AR LIMITA PROPORȚIA, AR SPORI CONTINUU ADEVĂRUL

■ La spitalul veterinar The Tiggywinkles Wildlife din Marea Britanie a fost adusă o pasăre portocalie cu dificultăți la zbor și a cărei specie doctorii n-au fost în stare s-o identifice din prima. Pînă la urmă s-a dovedit că strania pasăre era, de fapt, un pescăruș înmuiat în turmeric. „Ne-a impresionat mirosul. Mirosea foarte bine, mirosea grozav“, au declarat veterinarii pofticioși. (**M. C.**)

■ Am o plasă cu cărți și nu vreau să mai intru cu ele în magazin, ci să le las la intrare. Paznicul îmi spune că, și dacă le pun în mijlocul supermarket-ului, tot n-o să le ia nimeni, să nu-mi fac griji. Mă întristez foarte tare. A doua zi citesc știrea asta: niște persoane au pătruns prin efracție într-un chioșc de ziare din Suceava, iar polițiștii au stabilit că acestea au forțat lacătul ce asigura ușa de acces și au sustras cinci cărți, valoarea prejudiciului fiind de circa 300 de lei. M-am simțit răzbunată. (**A. M. S.**)

■ Vizitînd copiii unei prietene, am descoperit cîinele-inorog. Un cîine maro, plat, cu botul foarte lung, cu un corn mic și galben și cu niște aripi așijderea (doar mai colorate). Mi s-a părut cea mai *cool* jucărie pe care am văzut-o în ultimul timp. (**I. P.**)

■ „Păi, cum să crească natalitatea dacă USR susține comunitatea LGBTQ!?!“, se arăta indignat deunăzi Varujan Vosganian, ca și cum, dacă li s-ar limita drepturile, minoritățile sexuale ar spori natalitatea de ciudă. Încă un scriitor al cărui talent suplinește, cît de cît, inteligența. (**M. C.**)

■ Colegul de redacție M.C. constată că în România există 16.000 de biserici și numai 6.000 de școli, 160 de librării etc. Proporția e, pe undeva, grăitoare, iar faptul că în România învățămîntul e la pămînt e o realitate revoltătoare. Pe de altă parte, Franța – cu cca. 45.000 de biserici catolice și alte 25.000 de biserici/case de rugăciune ale altor confesiuni – are un învățămînt al naibii de bun. (**M. P.**)

■ Luni, 3 iunie 2019, de Ziua Internațională a Bicicletei, adoptată de Adunarea Generală a ONU în 2018, la propunerea Turkmenistanului, o coloană alcătuită din 2.019 bicicliști (care se deplasau într-un singur șir continuu) a parcurs 3,3 km la Așhabad, capitala acestei țări, stabilind un record mondial, înregistrat prompt de *Guinness Book*. Cu un an înainte (pe 4 iunie 2018), aceeași *Guinness Book* înregistrase, tot la Așhabad, recordul „celei mai mari lecții de sensibilizare la ciclism“, cu 3.246 de participanți, în frunte cu președintele Turkmenistanului, Gurbangulî Berdîmuhamedov, sub a cărui conducere veloce s-ar părea că turkmenii au devenit un popor de velomani. (**D. S.**)

■ Un *tweet* marca Bernard Pivot spune așa: „Enervant cu adevărul este că de fiecare dată trebuie să precizezi dacă e adevăr sau minciună. Enervant cu minciuna este că, adesea, e mai logică decît adevărul și, mai ales, mult mai seducătoare“. Cam asta e... (**S. V.**)

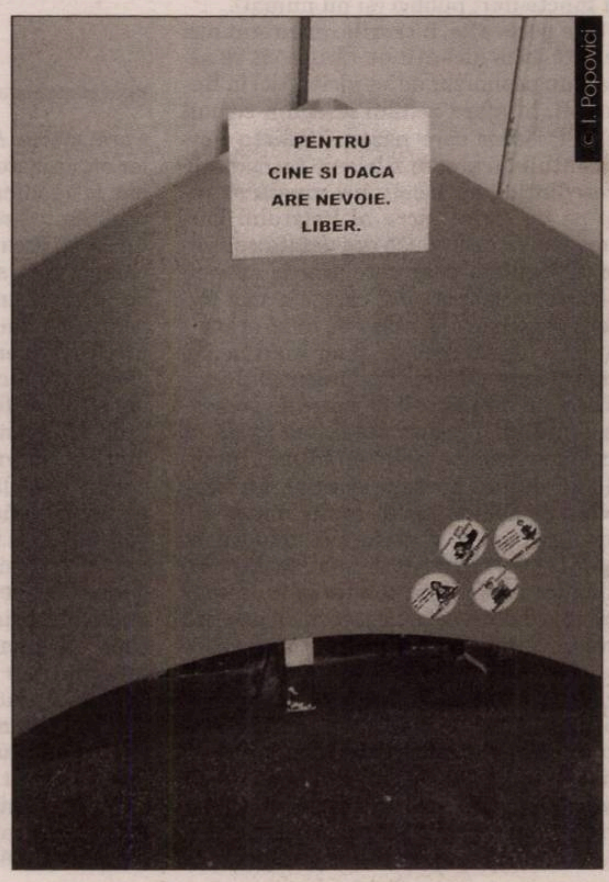

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD - Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 44% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ..., Bl. ....., Sc. ....., Et. ..., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **805** ■ 25-31 iulie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

Adina POPESCU
portrete din mers
7

ANDREI PLEȘU
„Mîndrie cu cearcăne“
pagina **3**

VALERIU NICOLAE
„Amintiri“
pagina **4**

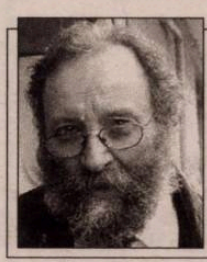

Interviu cu
ȘERBAN STURDZA
paginile **20-22**

După 100 de ani P.P. Carp

„În politică, greșelile nu se răzbună, ci se îndreaptă…“
P.P. CARP

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Joe NEGUȚ

Îmi amintesc de Woodstock de la Europa Liberă

Am citit cu interes și plăcere dosarul *Dilemei vechi* dedicat festivalului Woodstock.

Cea mai interesantă relatare mi s-a părut a lui Adrian Cioroianu privind legătura între Woodstock și Cenaclul „Flacăra" al lui Adrian Păunescu. Și cred că are dreptate cînd spune că acei tineri sînt cei care au înfăptuit Revoluția din 1989. Am avut ocazia să mă duc la unul dintre Cenacluri, dar nu am fost niciodată. De ce? Pentru că nu-mi plăcea ipocrizia lui Păunescu. La o întîlnire prin 1970 cu politehniștii, unde au fost prezenți mai toți scriitorii de mare calibru ai momentului, inclusiv Ana Blandiana, i-am urmărit în special pe doi, pe Leonid Dimov, care scria superbe poeme onirice desenate de Pucă și fuma Carpați fără filtru, și pe Păunescu, care recita poezi patriotice și fuma... Kent.

M-a surprins însă că din acest Dosar lipsesc mărturii ale celor de 70 plus minus doi-trei ani. Eu sînt chiar la 70. Mă mir că nu i s-a luat un interviu lui Florin Silviu Ursulescu, unul dintre promotorii muzicii rock din acea vreme. Cornel Chiriac și alții ca el nu mai sînt.

Am trecut la maturitate prin 1967, cînd a izbucnit fenomenul Phoenix. Atît de entuziasmat am fost, că le-am luat primul disc, cu toate că nu aveam pick-up. În 1967, toamna, s-a produs, cred, prima apariție bucureșteană a lui Phoenix la București la Casa Studenților. Stăteam la balcon și credeam că o să se prăbușească de atîta entuziasm. Replica bucureșteană a fost Sideral Modal Quartet, care începuse să cînte muzică underground, un fel de hard rock. Replica ieșeană a fost Roșu și Negru a lui Nancy Brandes și, ulterior, a celebrului baterist, Țăndărică – Ovidiu Lipan.

Îmi amintesc de Woodstock de la Europa Liberă, cred că la München ajunsese deja Chiriac. Anul 1969 a însemnat pentru mine o noapte la barul Litoral din Eforie Nord, venit special pentru ei din tabăra de la Costinești cu colegii. I-am ascultat pe Phoenix o noapte întreagă, ca aceștia să se vadă apoi dimineața cu cei de la Sideral.

Festivalul românesc al perioadei a fost Festivalul de Pop Rock Club A de la Casa Studenților din toamna lui 1969. Am reușit să intru în două seri, o dată cu bilet, alta blatist. Am avut ocazia să-i ascult pe cei de la Phoenix, care erau într-o perioadă mai slabă, și pe cei de la Roșu și Negru, în mare formă, care-și lansaseră și ei o operă rock și care au luat premiile festivalului. Însă senzația festivalului a fost Dorin Liviu Zaharia, cu „Balada bradului de noapte", și formația Olympic 64, condusă de Picky Inglessis, cu care cînta. Formația Olympic 64 s-a destrămat ulterior pentru că Inglessis a emigrat în Olanda. Să nu-i uit pe clujenii de la Cromatic, cu „Racul, broasca și o știucă" și cu un mare basist, Iuliu Merca. Cred că a fost ultima dată cînd marile formații rock au cîntat și au concurat împreună. A venit 1971, cu Tezele din iulie, și totul a fost pus în interdicție. Phoenix s-a reinventat cu etno rock-ul din *Mugur de fluier,* ca apoi să plece în 1977, nu înainte de a da un concert de Crăciun la București, în 1976, cu o scenă cu Yardbirds parcă luată din *Blow Up.* Astea-s amintirile mele.

Dilema veche vă propune

■ De vineri, 25 iulie, intră în cinematografe *Lazzaro felice* al regizoarei Alice Rohrwacher, un film ca o seară de vară. (Cristina Ștefan)

■ Celor care deja au devenit pasionați de snooker-ul de la televizor le-aș atrage atenția că, uneori (noaptea tîrziu), Eurosport transmite și meciuri de *Carambol 3 mante.* E tot un fel de biliard, dar care pe lîngă snooker e ca muzica de cameră pe lîngă muzica simfonică. E mai puțin spectaculos, dar pare și mai complicat. Un adevărat joc cu mărgele de sticlă. Campionii sînt de obicei destul de în vîrstă, poate pentru că e nevoie de multă experiență pentru a performa în acest tip de biliard ce uneori pare de-a dreptul imposibil. Ia și ceva timp pînă îi prinzi gustul. În competițiile din domeniu există un mare campion olandez, echivalentul lui Ronnie O'Sullivan, să zicem, pe nume Dick Jaspers, care are însă mult mai multe titluri mondiale decît Ronnie și care e în vîrstă de 54 de ani. Tocmai a cîștigat la Porto cel de-al 25-lea său titlu mondial. Un adevărat maestru. (Andrei Manolescu)

■ Muzeul de artă „Ion Irimescu" din Fălticeni, cea mai bogată colecție de autor din țară. Despre „inventarul" la zi al acestei colecții impresionante, despre varietatea exponatelor și alte surse de informare, la vedere în expoziția-tezaur, există deja în circuit public numeroase trimiteri la site-uri specifice sau de profil. Dar încărcătura de emoție artistică, întoarcerea în timpul găzduit de reședința vornicului Alecu Forăsciu Botez și pe care doar o lectură din Sadoveanu ți-ar mai putea-o suplini, nu pot fi recuperate online. Iar Fălticeniul încă își ascunde pe alocuri farmecul. (Ruxandra Mihăilă)

■ Dacă vă faceți planuri de vacanță în Austria, nu ratați un mare eveniment muzical măcar dumneavoastră, căci statul român l-a ratat deja. La Festivalul de la Salzburg se cîntă o producție ce se anunță a fi remarcabilă cu *Oedipe* de George Enescu. Pe 11, 14, 17 și 24 august. (Sever Voinescu)

■ În week-end-ul acesta mai prindeți ultimele proiectii, dezbateri și concerte din cadrul Festivalului de Film și Istorii de la Rîșnov, un festival minunat, ajuns la ediția a XI-a, care continuă să crească. Găsiți programul complet pe www.ffir.ro. (Marius Chivu)

■ Știu că e mai ușor la supermarket, dar un drum la piață, în weekend, e un spectacol cu multe culori și arome. Iar roșiile de anul ăsta chiar sînt gustoase. (Ana Maria Sandu)

■ Juan Pablo Villalobos, *Îți vînd un cîine,* traducere de Marin Mălaicu-Hondrari, Paralela 45, un roman scurt, de un umor nebun. Citiți-l ca să aflați dacă un vînzător de tacos poate deveni, la 78 de ani, scriitor. (Cristina Ștefan)

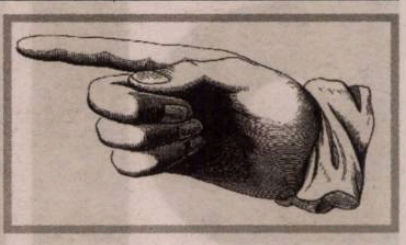

■ Societatea Ornitologică Română organizează, în perioada 7-17 august, expediția națională anuală din Delta Dunării: *birdwatching,* excursii pe canale cu caiace și canoe însoțiți de experți ornitologi ș.a. Pentru înscriere se completează un formular pe bit.ly/inscriereSOR. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Responsabilitate**
- **Vacanța ideală**
- **Fascism și comunism**
- **Secrete**

album dilematic Cristina Ștefan

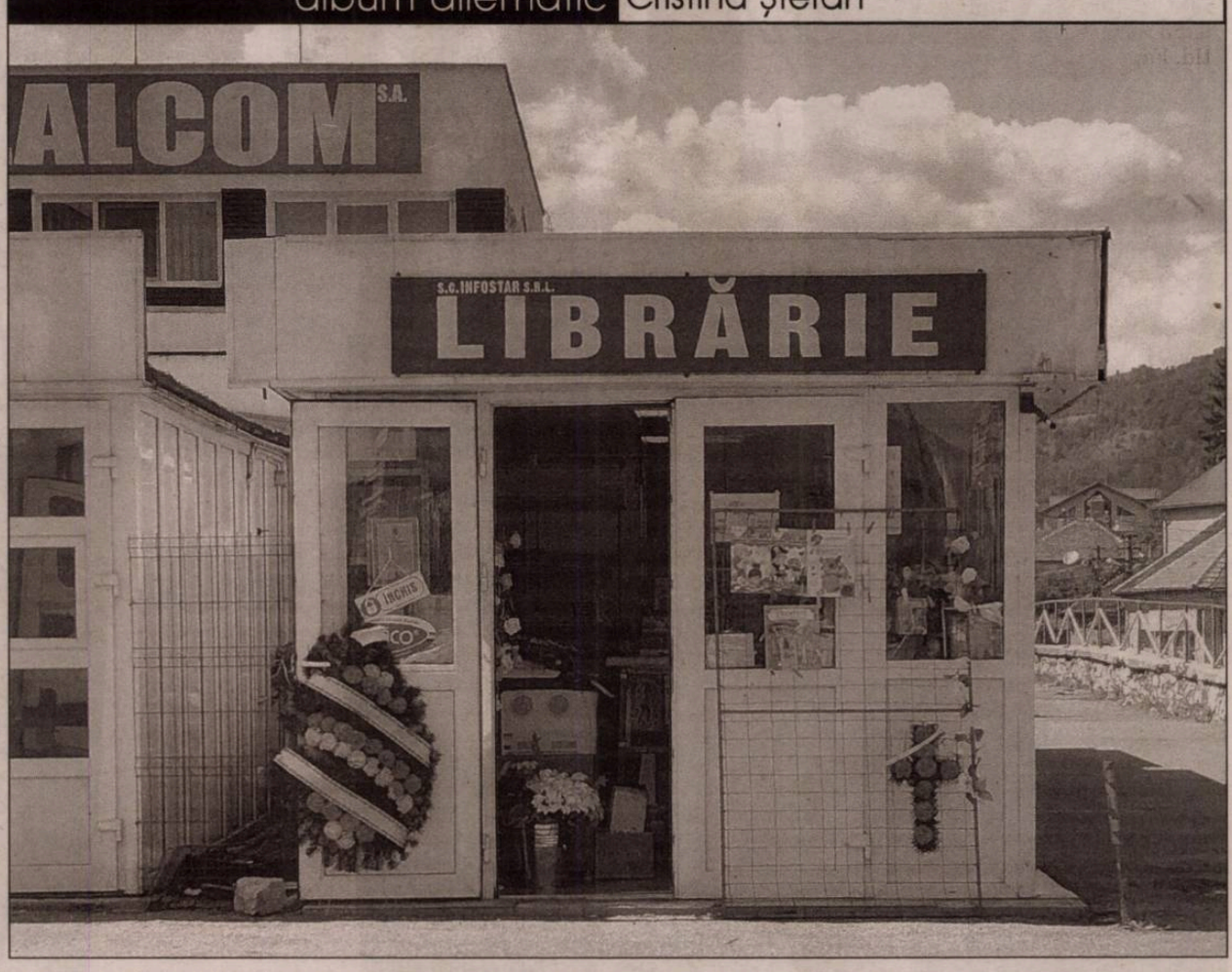

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFÂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin Sandu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.100
Tipărit la Tipoart Idea Studio

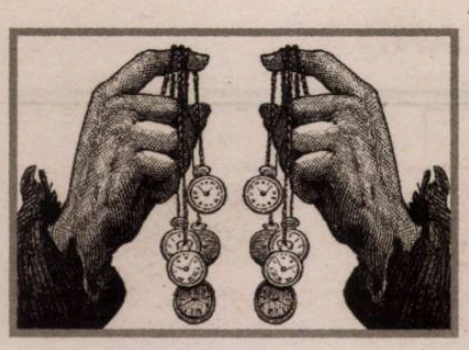

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Mîndrie cu cearcăne

Ce țară! Ne livrează, clipă de clipă, de toate: mîndrie locală, disperare, haz, stupoare, valori, bîlbîieli, cumințenii perdante și temperament fudul, glorii de nișă și rateuri istorice, „tristețe plină de umor“, daci mistici subjugați de romani păgîni, romani furînd latina de la daci, patriotul moldovean Ștefan cel Mare în război cu patriotul valah Vlad Țepeș, genii persecutate și idioți de succes, ospitalitate tandră și descurcăreală hoață, latinitate și ortodoxie, patrioți transfugi și derbedei legați de glie – ce mai? – „o enigmă și-un miracol!“.

Că o fi (aproape) la fel și la alții? Nu zic nu! Dar eu îmi apăr sărăcia, și nevoile, și neamul. Eu mă hîrjonesc, zi de zi, cu ale mele, cu ale „noastre“, cu nămolul cotidian și speranțele nebuloase ale spațiului carpatic! Eu cred în „originalitatea“, în unicatul poporului nostru „eroic și martir“!

Priviți și domniile-voastre în jur! Mai sînt vreo patru luni pînă la alegerile prezidențiale și cam nici un partid nu și-a ales și lansat un candidat plauzibil. De ce? Mai întîi, pentru că în nici un partid (cu excepția liberalilor, care au norocul unei „pre-opțiuni“ în persoana actualului președinte) nu se pot identifica personalități bine conturate, verificate prin isprăvi politice și instituționale marcante, unanim acceptate, detașate semnificativ de „masa“ aspiranților și a funcționărimii de partid. Faptul însuși că toți pun încă pe masă cîte patru-cinci nume dovedește că, în realitate, n-au nimic plauzibil de oferit. În al doilea rînd, conflictele interne din fiecare formațiune politică stimulează nu competiția reală, calculul electoral pragmatic, ci ambîțul personal, aliațele de gașcă, jocurile de culise. Alegătorul, chiar înclinat să voteze „schimbarea“ (cu orice preț!), se vede șubrezit de „strategii“ de campanie greu de asumat. Cutare discurs exersează seducția pe care o pot avea în lumea românească cultura *Star Trek*, *Game of Thrones* și jocul subtil între „pilula roșie“ și cea „albastră“. Fină lovitură! Parcă vezi cum urcă procentele pensionarilor, muncitorilor agricoli, piețarilor, afaceriștilor și altor „klingonieni“ autohtoni cînd aud de aventurile istorice și supraistorice ale celebrelor seriale... Partidul de guvernămînt pendulează, la rîndul lui, între șefa post-Dragnea (victimă inocentă a propriilor ei insuficiențe), șturlubaticul Orlando (cînd liberal, cînd cu Ponta, cînd fără și contra Ponta), primărița neastîmpărată a Bucureștilor (sau, cum aud, de curînd, soțul ei!), mîndrul misionar „independent“ Liviu P. și cine știe care (și cîți) alții. De la PMP au apărut, brusc, patru (dacă nu chiar cinci) nume: unul de la liberali, unul fost liberal, unul fost gazetar, unul din SUA... Tăriceanu – pe nedrept marginalizat de tristul 4% de la ultimele alegeri – vrea și el (vrea tot timpul, vrea orice), dna Bruynseels se precipită, de asemenea, să pună umărul la oina prezidențială neaoșă. Una peste alta, taraba e amplă și pestriță. Cum o vrea Dumnezeu, Partenerul nostru dintotdeauna.

Și fiindcă veni vorba de credință, nu mă pot abține să semnalez, la capitolul mîndrie național-confesională, decriptarea abilităților sportive ale minunatei Simona Halep drept *victorie a ortodoxiei*. (E drept, și cu ajutorul unui pravoslavnic sîrb, dl Djokovic.) Mă întreb cîți dintre spectatorii pasionați ai meciului dintre Serena Williams și adorabila Simona s-au gîndit că asistă la o confruntare dogmatică între ortodoxie și secta „martorilor lui Jehova“, de care aparține multipla campioană americană. Neoprotestantismul a încasat-o, deci, încă o dată. Sîntem răzbunați! Dar, privind îndărăt, lucrurile devin – ca mai toate deciziile Domnului – tainice. Ce va fi însemnat, de pildă, întreita înfrîngere (de către adversarii lor americani) a faimosului cuplu Ilie Năstase – Ion Țiriac în finalele Cupei Davis din 1969, 1971, 1972? Să fi fost de vină păcatele celor doi? Sau un avertisment divin privind nevrednicia românilor? Ori o lecție de smerenie dată ortodoxiei? Pe această linie, întrebările pot continua la infinit. Ce înseamnă cînd Brazilia învinge Germania (2002, Campionatul Mondial de Fotbal)? Sau cînd echipa insulelor Barbados cîștigă Cupa Caraibelor pe socoteala echipei Grenadei? S-au înfruntat acolo catolici, anglicani, adventiști și protestanți propriu-ziși. Dumnezeu cu cine a ținut, de fapt? Ce-ar fi să scriem o istorie religioasă a sportului? Ce-ar fi ca fiecare competitor să trebuiască, înainte de meci, să-și declare nu doar cetățenia, ci și opțiunea confesională? Și cum să mai pledezi pentru ecumenism, cînd toate disputele din teren implică ascunse învrăjbiri între Biserici, secte, atei și agnostici? Nu-ți rămîne decît să te întrebi, cu Sf. Apostol Pavel și pe urmele lui Iov: „Cine a cunoscut gîndul Domnului?“.

Iată spre ce întrebări și orizonturi complexe trimite „mîndria de a fi român“! Că apar și cearcăne? Dar fără cearcăne nu se poate decît în țări plicticoase. La noi, cearcănele dau virtuților un tulburător mister. Simona Halep ne însenineză și ne mobilizează, iar, pentru echilibru, dna Grapini ne reprezintă în Europa învățînd românește nu *înainte,* ci *în timpul* vorbirii (cînd nu se exprimă în engleză cu un șarmant accent turcesc). Un talentat intelectual e devotat, de ani buni, unui netalentat semidoct, prezidînd coconos o formațiune politică aldeliberală. Doi vlăstari ai vadimismului (ea cu zîmbet de subretă, el cu gură mare și maniere de bătăuș) agasează, neînvinși, scena publică. Iar de jur împrejur – presa! Volubilă, *breaking,* deținătoare a adevăratului Adevăr, plină de vitamina B: bășcălie, bale, bîtă, bîrfă, bobor! Cu o asemenea ambianță la îndemînă, nu e păcat să pleci la cules de căpșuni?

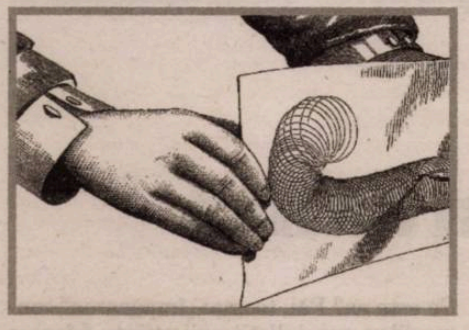

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Abandonul Lunii

Retrospectiv, după cincizeci de ani de cînd primul om care a pășit pe Lună și după patruzeci și șapte de cînd ultimii doi astronauți au făcut același lucru (Apollo 17), nu putem spune, cel puțin din punctul de vedere al generațiilor noastre, decît asta: „Ce inutilitate!“. Căci dincolo de interesul strategic de atunci, de ambiția americanilor de a-i depăși pe ruși în programul spațial și de iluziile mai mult sau mai puțin SF de acum o jumătate de secol, expedițiile pe Lună n-au servit la aproape nimic, mai exact la aproape nimic *care nu s-ar fi putut face și altfel,* cu o cheltuială și cu riscuri mult mai mici. Cred că în istoria omenirii, pur și simplu, nu există vreo altă mare aventură colectivă care să fi stîrnit atîta entuziasm și care să se fi dovedit apoi la fel de inutilă și de infructuoasă. Închipuiți-vă, spre comparație, că după Columb și Amerigo Vespucci, în cîțiva ani, expedițiile spre America s-ar fi oprit, că nici spaniolii, nici portughezii, nici ceilalți europeni n-ar mai fi arătat nici un interes pentru Lumea Nouă. Așa-i că e de neimaginat? Firește, America atrăgea, vrăjea, captiva, declanșa pofta de înavuțire, de dominare, ba chiar și de evanghelizare. Era un univers imens de cunoscut și de exploatat fie și pentru aurul și argintul său, dar apoi, imediat, și pentru plantele și animalele sale, dar și (la bine și la rău) pentru umanitatea sa și, în final, pentru putința de a-l coloniza. Dimpotrivă, Luna s-a dovedit a fi (ceea ce se știa destul de bine dinainte) *o adevărată nelume:* complet aridă, fără apă, fără aer și, desigur, fără pic de viață. Singurul lucru frumos pe Lună pare să fi fost imaginea Pămîntului, așa cum e văzut pe cerul negru, lunar. Dar să parcurgi 300.000 de kilometri cu riscuri (amintiți-vă de Apollo 13) și cheltuieli enorme numai ca să-ți admiri casa devenea un exercițiu narcisist, mai ales de cînd roboții pot face același lucru.

Expedițiile cosmice cu oameni pe Lună au fost deci repede abandonate (asta pentru a nu mai vorbi despre planurile cvasiutopice de a călători pe Marte, ba chiar și de a coloniza această planetă), în schimb numeroasele expediții ale unor capsule-roboți care au explorat planetele învecinate sau îndepărtate, care au cercetat atmosfera lui Jupiter, inelele lui Saturn și sateliții lui Uranus, ba s-au îndepărtat și mai mult, ajungînd pînă spre limitele sistemului solar, s-au dovedit extrem de fructuoase științific și cu foarte mult mai ieftine și mai lipsite de riscuri decît eventuale expediții cu oameni. Tehnologia sateliților – militari sau civili – s-a dezvoltat enorm și ea în această jumătate de secol (vezi GPS-ul de care ne folosim în fiecare zi în mod curent), iar astronauții au fost păstrați pentru SSI, ceea ce nu mai declanșează nici un entuziasm și abia dacă produce o mică notiță la știri.

Dar, veți spune, trebuia mers pe Lună pentru motive simbolice, și la asta nici o mașină n-ar fi putut și n-ar putea înlocui omul. De acord. Dar asta nu înseamnă că inutilul și chiar frustrarea sînt mai mici, odată simbolistica realizată: căci abandonul expedițiilor umane pe Lună face cu atît mai improbabilă orice altă deplasare umană în spațiu mai departe. Dificultățile și costurile pentru a duce oameni pe Marte și a-i aduce înapoi sînt enorme, asta pentru a nu ne referi la călătoria spre planetele și sateliții îndepărtați ori la planetele stelelor celor mai apropiate. Dacă măcar am suspecta că pe Marte există viață, ca să nu mai vorbim de „marțieni“, riscul și costurile ar merita; dar capsulele, roboții și „roverii“ n-au găsit deocamdată nimic care să indice o reală probabilitate de acest tip. Desigur, sistemul solar, cu planetele și lunile acestora, e plin de numeroase minunății: inele, sateliți înghețați, mări de metan lichid, furtuni de o forță enormă și cîte și mai cîte. Dar ceva care să ne semene, fie și pe departe, pe foarte departe (măcar cît de departe e microbul de om), pesemne că nu există. Sigur, unicitatea noastră și poate chiar a vieții în sistemul solar nu înseamnă și unicitatea acestora în Univers. Dar cum să confirmi ipotezele? Imensitatea spațiului galactic și imposibilitatea de a depăși viteza luminii par să constituie limite naturale în calea explorărilor stelare, ca să nu mai vorbim despre limitele tehnologiilor de azi și din viitorul previzibil.

Programul Apollo, în pofida măreției lui intrinseci, s-a dovedit așadar inutil. S-o admitem deschis. Dovadă că a fost abandonat înainte de finalizare și n-a mai fost reluat de atunci. (Pesemne că abandonarea sa a contribuit la a stimula imaginația conspiraționistă a unora care neagă pur și simplu că omul a fost pe Lună.

În vechime, Luna era socotită o divinitate; i se închinau temple și i se adresau rugăciuni. Alături de alte planete se credea că mersul și fazele sale au o influență decisivă asupra destinului omului. Poeții compuneau poeme, unde o invocau. Mai tîrziu, scriitorii SF (precum H.G. Wells) o populau cu civilizații bizare, oglinzi deformate ale umanității noastre. În fine, Neil Armstrong și cei care l-au urmat și-au lăsat pentru milenii de aici înainte urmele bocancilor lor în praful selenar. Dar între timp s-a terminat: nu mai invocăm Luna, n-o mai visăm, nu-i mai adresăm rugăciuni și bineînțeles n-o mai călcăm cu bocancii: paranteza „omul pe Lună“ s-a închis. Nici măcar poeții nu mai obișnuiesc – dacă nu vor să dea dovadă de o totală lipsă de gust – să scrie poezii „cu lună“. Pe cerul metropolelor noastre, abia dacă o mai observăm uneori ieșind palidă de după un bloc – „omorîtă“ de iluminatul stradal și de strălucirea multicoloră a reclamelor. Eclipsele ei nu ne mai sperie de foarte multă vreme, ba nici măcar nu ne mai preocupă altfel decît ca să admirăm timp de un minut precizia predicției lor. Pe scurt, am abandonat-o aproape cu totul. Abia dacă, din loc în loc, vreun cîine se mai trezește să o latre...

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Amintiri

Sîngele albastru de aristocrat rom de Budrea și de lorzi alcoolici de Ghelmegioaia (cu deficit de culoare compensat de rasism) mi-a fost întotdeauna de mare ajutor.

Prima dată cînd am priceput avantajele originilor mele eclectice a fost pe la 10 ani.

Am fost trimis în căutarea lui taicămiu. Tata nu era deloc un om impredictibil. L-am găsit rapid. Discuta probleme complicate despre filozofia originilor doamnei Viorica, șefa afurisită de la Cățeaua Leșinată. L-am convins cu greu să mergem acasă, căci mai avea bani și, slavă Domnului, băutură era destulă la crîșmă. Studiul aprofundat al calității țuicii și cele șapte beri au avut, totuși, efecte negative asupra echilibrului, așa că la a doua căzătură a lui ne-am prăvălit împreună. Am căzut cumva peste el. După o înjurătură mobilizatoare, tata și-a amintit de portofel. M-am apucat să-l caut prin buzunare.

M-am trezit cu o ditamai smetie, urmată de un solid șut în cur și înjurături cu țigani. Doi oameni de treabă au crezut că eu, puștiul negruț, încercam să fur ceva de la compatriotul alb și blond răpus de efort. Onoarea și loialitatea pilangiilor din Craiova a fost probabil cea mai solidă caracteristică culturală a cartierului.

Tata a reușit să explice, spre dezgustul celor doi, că sînt fiu-su. La numai cinci minute mai tîrziu era să îmi iau o altă bătaie, de data asta de la doi adolescenți romi care întrezăriseră o oportunitate. Am fost salvați de poștașul nostru, care i-a înjurat cu patos în țigănește.

Bătăile au fost o parte extrem de importantă a copilăriei mele. Acum cred că Dumnezeu, mai ales prin mîna dibace a mamei, îmi pregătise destinul de a deveni Rocky Balboa al neamului. Nenorocirea a fost că am un maxilar fraged, o structură osoasă mai degrabă făcută pentru zbor și o viteză de deplasare cu mult peste medie. Viteză care este stimulată pozitiv de perspectiva unui conflict cu trosneală.

Accidental mi-am dat seama că evitarea făcăleților mamei este posibilă în cazul în care reușesc să introduc un element de surpriză înainte ca ea să-și intre în mînă. Tata nu avea nici rapiditatea, nici concentrarea necesară de a reuși să mă tufleasc, așa că m-am concentrat pe psihologia feminină.

Bîrfele din bloc, mai ales cele care le priveau pe tanti Condoiu și pe tanti Antoci – dușmancele ei ideologice –, funcționau perfect, la fel cum funcționau dezvăluirile despre noile locuri unde își ascundea tata pileala și despre ultimele cuceriri ale unchiului Gogu.

Pe termen lung, investiția de timp în a mă specializa în schimbarea discuțiilor cu potențial de scandal a avut un rezultat neașteptat de benefic.

Tot pe la vîrsta aia, soră-mea s-a măritat. Nunta a fost o chestie foarte frumoasă. Tata nu ne-a înșelat așteptările și a fost matol de la prima oră, dar a rezistat eroic pînă la sfîrșitul petrecerii. Mama și-a făcut o rochie dintr-un material azuriu, ales probabil din ură pentru taică-miu, că altfel nu îmi explic. Pînă la tanti Viorica Vasilica, nu am mai văzut ceva similar. M-am gîndit atunci că, dacă ar folosi culoarea aia la semafoare, sigur nu ar îndrăzni nimeni să pretindă că nu a văzut-o. I-am spus asta și mamei, care a reacționat pozitiv, aruncînd cu fărașul după mine. Presimțirea că critica de fașion și simțul umorului nu prea funcționează la partea feminină a aristocraților de Budrea mi-a fost validată de o farfurie de ciorbă în cap, pe care am primit-o cu grație de la Geta, cînd am comentat că paltonul ei de nurcă ar stîrni invidia întregii șobolănimi din Balta Sărată.

Dacă ar folosi culoarea aia la semafoare, sigur nu ar îndrăzni nimeni să pretindă că nu a văzut-o.

Rochia mamei a fost, spre stupoarea mea, foarte apreciată de nuntași și mai ales de nuntașe. Toate, desigur, îmbrăcate de parcă ar fi vrut să arate cît de frumoasă și de elegantă era soră-mea.

Nunta lui frate-miu a fost și mai minunată. Fie toate croitoresele din Craiova erau specializate pe produs de abajururi pentru campionatul mondial de kitsch-uri, fie era ceva în neregulă cu mine.

La școală am fost întrebat de meniu, că doar eram în anii '80 și ne era foame permanent. Am răspuns că am avut veioze cu sarmale și murături în alcool, o descriere elegantă și realistă a cuplurilor de la nuntă. Este una dintre poantele de care sînt încă mîndru, căci de multe ori mă comport de parcă aș avea 13-14 ani.

Mama și-a modificat rochia aia azurie cred că de vreo zece ori, căci trebuia să întrețină o casă cu un alcoolic și cîteva rude foarte sărace care ar cam fi murit de foame fără ea. Spre sfîrșitul carierei, mama a transformat rochia într-o uniformă de serviciu care stîrnea invidia faianței din sala de operație unde lucra.

Am fost foarte mulțumit că nu mi-a făcut mie ceva din ea, nu de alta, dar este tare îndemînatică și mașina de cusut trebuia folosită. Și acum o mai lovește hărnicia și mai pune de niște „trusouri" de pat care i-ar face tare mîndri pe Fuego sau pe Vali Vijelie.

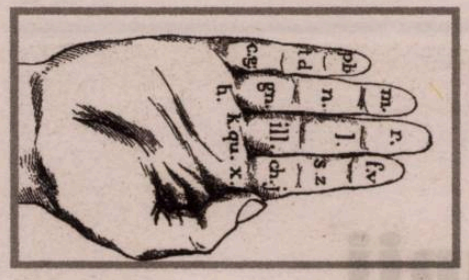

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

O discuție (mai) savantă

Știu, trimiterea (din titlu) la „savantlîcuri" și, posibil, la „abstracțiuni" v-a speriat puțin. Parcă simțiți deja impulsul să treceți pe altă pagină, unde vă așteaptă, poate, lucruri mai vesele și mai pasibile de relaxare intelectuală. Aș sugera totuși să nu vă grăbiți. Dacă pornim încetișor la drum, împreună, veți vedea că unele cuvinte „grele", precum „neurofilozofia" (la care, vai, da, vreau să mă refer aici!), bunăoară, nu sînt chiar atît de întunecate pe cît par la prima vedere. Termenul (complicat, admit) e de dată recentă, dar problematica pe care încearcă să o acopere s-a născut în urmă cu multă vreme, cam atunci cînd omul a observat o chestiune ciudată. A sesizat că, vorbind despre facultatea gîndirii, el se referă, în fond, la două realități – realitatea „minții" și realitatea „creierului", cum ar veni. S-a întrebat, în consecință, firesc, dacă ele reprezintă unul și același fenomen, mai precis dacă mintea este totuna cu creierul ori ne raportăm la două entități diferite. După discuții savante, pro și contra, desigur, experții tind, finalmente, să accepte ultima ipoteză: deși, semantic, ambele aparțin zonei raționale de existență a individului, mintea și creierul se deosebesc în variante de fenomenalități. Prima rămîne o noțiune profund abstractă, ce descrie, simbolic, facultatea gîndirii, în timp ce ultimul constituie un construct concret (organic), menit să pună în funcțiune, cu mijloace biologice (anatomice), amintita facultate a gîndirii. Așadar, într-o exprimare metaforică, mintea ar fi combustibilul rațiunii, iar creierul însuși motorul ei. De aici, previzibil, s-a născut o întreagă filozofie, cu ramificații teoretice de tip ontologic, etic, neurologic și psihologic.

Au apărut mai întîi „filozofii minții", pe care i-a preocupat această facultate în sine, cu mecanismele sale abstracte. I-a interesat modul în care ea s-a ivit, în general, ca procesualitate umană, și, în particular, în viața fiecărui ins în parte. Între teoreticieni, atrag atenția, de departe, americanul Noam Chomsky și francezul Michel Foucault. Cei doi au văzut „problema" minții omenești din unghiuri metodologice opuse. De aceea, au și fost rugați să se confrunte, public, în 1971. Din polemica în cauză a ieșit, trei ani mai tîrziu (în 1974), o carte excepțională – *Human Nature: Justice* vs. *Power. The Chomsky-Foucault Debate / Natura umană: Dreptate* vs. *Putere. Dezbaterea Chomsky-Foucault*. Unde se afla însă divergența? Pe scurt, în modul cum își reprezentau filozofii „structurarea" minții individului. Chomsky susținea interpretarea numită *nativism*. Foucault, dimpotrivă, părea convins de valabilitatea unui așa-zis *empirism*. Ce însemnau acestea? „Nativismul" (care l-a făcut celebru pe Chomsky în lingvistică, unde predică, de decenii bune, preexistența paradigmelor de învățare a limbilor, în creierul uman, încă înainte de nașterea persoanei ca atare) supralicitează dimensiunea transcendentă a minții. Ea ar fi cumva *dată,* declanșîndu-se automat, cu toate virtuțile sale hermeneutic-analitice, asemenea programării preconfigurate a unui computer, pe măsură ce omul începe să trăiască și să cunoască lumea. „Empirismul" (contraargumentul lui Foucault) încearcă să ne convingă de faptul că mintea, precum orice altă funcție omenească, e *dobîndită* prin experiență. Nimic nu preexistă, nu „se dovedește" a fi înnăscut. Totul „se dezvoltă" din interacțiune directă cu mediul.

Să fie țara noastră imposibil de supus recentelor explorări disciplinare?

Bineînțeles că ipotezele celor doi nu aveau doar caracter speculativ, ci doreau să ajungă la un suport științific. Mai exact, ele plecau de la „abstracțiunea" minții și se mișcau către „concretețea" creierului. Fiecare dintre opinenți observa că în spatele „minții" se găsesc rețele neurale („creierul"), ce fie se activează după un program dinainte existent (Chomsky), fie se construiesc gradual, în procesul ființial (Foucault). Prin trimiterile respective, gînditorii puneau, în realitate, bazele neurofilozofiei. Ce este ea? Păi, tocmai „împăcarea" contrariilor: specialiștii noii științe folosesc descoperirile neurologiei pentru a argumenta existența unor mecanisme cerebrale native, care permit minții umane să progreseze în ritmul acumulării de experiență. Nativismul și empirismul se întîlnesc astfel fericit, suprapunîndu-se pînă la un punct. Totuși, eu am o mare dilemă și, din acest motiv, am și scris articolul de față. Privesc descumpănit în jurul meu, în epoca postmodernității tîrzii, și constat, tulburat, că unele aspecte (neuro)filozofice nu se verifică, științific sau nu, în dinamica existențială a multora dintre semenii noștri. Ei nu mi se par compatibili nici cu perspectiva nativistă, nici cu aceea empiristă. Mai precis, mintea lor nu vrea nici să „se declanșeze", nici „să se dezvolte", nici să „se activeze", nici să „se materializeze" cumva. Mă întreb, prin urmare, consternat: să fie țara noastră imposibil de supus recentelor explorări disciplinare? Să fie oare neurofilozofia inutilă, lipsită carevasăzică de „obiect" și „cadru", în eterna și fascinanta Români(c)a?

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

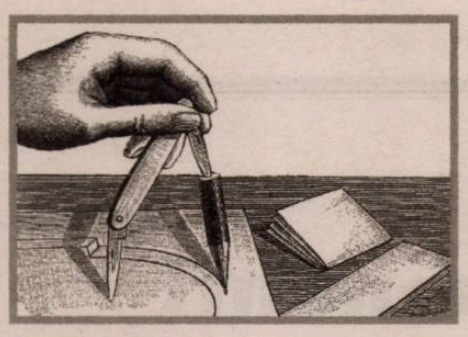

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Este posibilă o Republică europeană?

Din polifonia teatrală a festivalului de la Avignon m-am întors anul acesta marcat de o întrebare avînd și rezonanțe de dilemă: este oare posibil să construim o Republică europeană? După ce în decurs de două mii cinci sute de ani pe continentul numit Europa au apărut tot felul de republici, de la cea ateniană la cea romană, de la republicile state italiene la republicile moderne născute din revoluții și din războaie, ar fi posibil ca toate popoarele Europei să se reunească într-o singură Republică? O republică solidă, sigură de valorile sale, generoasă cu migranții și cu străinii, susceptibilă să devină un model internațional de necontestat?

Întrebarea nu este numai a mea, ea plutește în aerul ideologic poluat al Europei și circulă în arterele sale ca un ultim remediu la pesimismul ambiant. La Avignon am auzit-o pusă cu o exemplară claritate în cursul unui spectacol creat pe textul unui important scriitor francez, Laurent Gaudé (deținător al premiului Goncourt). *Nous, l'Europe, banquet des peuples* se intitulează spectacolul, semnat de regizorul și compozitorul Roland Auzet. Textul, apărut la Editura Actes Sud, se dorește un fel de poem mobilizator pe tema Europei, destinat să scuture puțin conștiințele (din amorțeală și deziluzii) și să le readucă la gîndire activă.

Am asistat la acest imn poetic, vizual și muzical dedicat Europei cu un fel de teamă, cel puțin la început. Mi-a fost frică să nu devină montarea lui Roland Auzet o „Cîntare a Europei", după un model care m-a oripilat în tinerețe, „Cîntarea României" inventată de Ceaușescu. Orice exaltare mi se pare suspectă în demersul teatral, mai ales atunci cînd creatorii propun reflecții colective pe teme majore... Dar lucrurile s-au derulat mai degrabă într-un sens pozitiv, incitant, mai ales că regizorul a decis să „insereze" în fiecare reprezentație cîte un dialog cu un „martor" avizat al construcției europene. Iar în seara cînd m-am aflat eu în sală cred că am avut noroc: invitatul special a fost germana Ulrike Guérot, de profesie politolog, fondatoarea unui organism numit European Democracy Lab, un veritabil laborator de reflecție pe tema Europei și a modului în care democrația ar trebui reinventată în contextul Uniunii Europene.

În cîteva fraze, într-o franceză impecabilă, această distinsă doamnă le-a explicat spectatorilor de ce singura șansă a Europei este *Republica*. O republică în care legislația să fie unificată și nimeni să nu mai poată fi exploatat la o distanță de o mie cinci sute de kilometri de casă. Nu știu din ce motive, dar ea s-a referit la români, „exploatați" în diferite țări ale Europei, unde sînt plătiți pentru munci grele cu mult mai puțin decît autohtonii.

În ziua în care diferitele republici ale Europei se vor topi într-una singură (Ulrike Guérot nu a abordat problema monarhiilor constituționale, dar de fapt acestea sînt mai degrabă decorative în peisajul politic european) și în ziua în care tot spațiul comunitar va avea legi unice, vom putea vorbi de o Republică a popoarelor europene. Această Republică, în viziunea lui Ulrike Guérot, nu va trebui să-și impună frontiere veșnice. Ea va trebui să rămînă deschisă țărilor de pe malul celălalt al Mediteranei, urmînd să le integreze într-o Republică tot mai largă, pînă cînd Marea Mediterană va redeveni acea *Mare Nostrum* din epoca Imperiului Roman. Iar în perspectivă, această Republică a popoarelor va trebui să fie embrionul unei Republici universale, planetare, așa cum o visa filozoful german Immanuel Kant, pentru ca pacea eternă să se instaleze pe Pămînt.

Am sorbit cu o reală încîntare ideile expuse de Ulrike Guérot în acea seară, în fața unui public avid de utopii, într-un loc încărcat și el de energii pozitive pentru că spectacolul se derula în aer liber, în curtea unui vechi liceu (fondat în 1850) de la Avignon. În definitiv, nu există loc mai propice pentru a visa decît scena unui teatru. În adîncul meu m-am bucurat chiar că am avut parte în acea seară de un invitat interesant și cu spirit viu. Dacă aș fi venit la prima reprezentație, pe 5 iulie, ar fi trebuit să suport stilul politicianist al fostul președinte al Franței, François Hollande... Mai tîrziu am auzit că prestația sa nu a fost chiar rea, întrucît și-a făcut oarecum autocritica și a recunoscut că în cursul celor cinci ani, cît s-a aflat la Palatul Élysée, nu a făcut mare lucru pentru Europa...

Ulrike Guérot a mai spus însă ceva ce ar trebui să-i facă să reflecteze în primul rînd pe francezi. De la Revoluția din 1789 încoace, francezii se cred, s-ar părea, „posesorii ideii de republică". E imposibil să nu tresari auzind o astfel de remarcă făcută de o nemțoaică în fața unui public compus în proporție de 90% din francezi. Ulrike Guérot a continuat apoi cu reflecția următoare: o republică europeană nu va putea fi creată decît dacă francezii renunță la această formă de orgoliu, la orgoliul de a crede că ei au inventat *republica modernă*, precum și la convingerea că Europa viitorului va trebui să semene în mod obligatoriu cu modelul lor.

Să fie deci ei, francezii, cei care au blocat pînă acum evoluția Europei spre o *republică a popoarelor?* S-ar părea că Ulrike Guérot le reproșează acest lucru, mai ales că proiectul adoptării unei Constituții europene a fost blocat, în 2005, în primul rînd de francezi. Iar de atunci nimeni nu a mai propus în Europa o idee atît de îndrăzneață, atît de unificatoare, atît de utopică precum cea a unei Constituții europene.

Teatrul poate fi, uneori, o excepțională *agoră* unde se spun lucruri grave, fără reținere de circumstanță și fără intimidări în fața gîndirii politice corecte. Într-un fel, în acea seară de iulie, cu două zile înainte de Ziua Națională a Franței, m-am reconciliat cu *teatrul militant*. O Republică a teatrelor există deja în Europa, în așteptarea unei Republici europene.

Publicitate

DILEMA VECHE

PREMIO TRAVEL

Cîștigătorul campaniei
de abonare la *Dilema veche* este

SORIN CRĂCIUNESCU, din Iași.

Premiul este o excursie pentru 2 persoane în Turcia, pe coasta Licia.

Felicitări cîștigătorului,
multumim tuturor pentru participare!

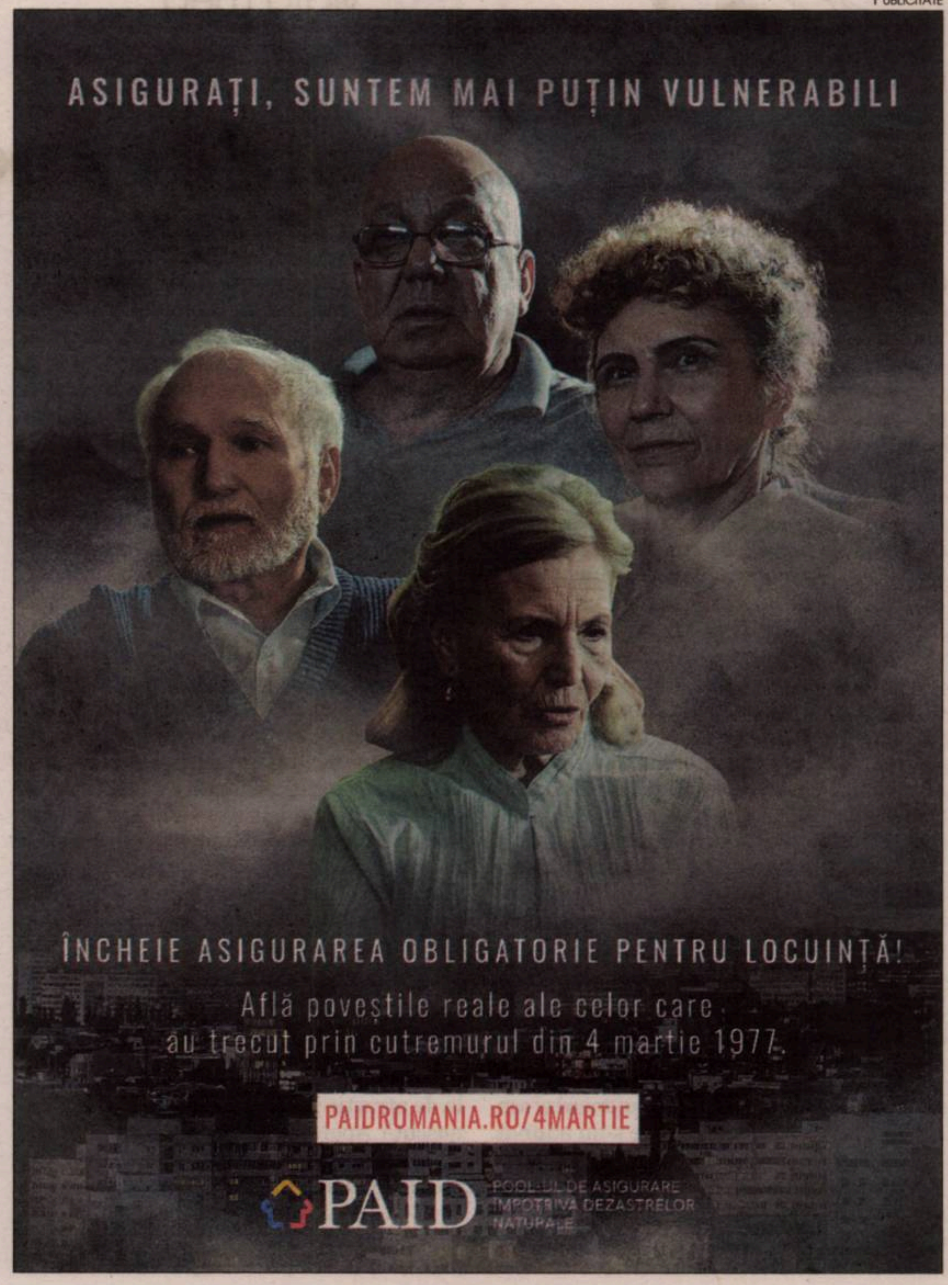

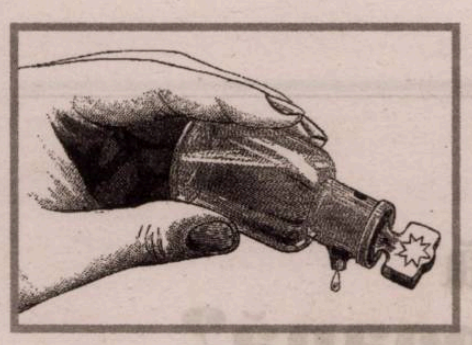

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Astronauți și cosmonauți

Sărbătorirea a 50 de ani de la primul pas al omului pe Lună a fost bine reprezentată în ultimele zile în presa românească, la fel ca în cea internațională. Subiectul e interesant și pentru că relatarea sa ilustrează anumite ezitări, tensiuni și schimbări lingvistice. În primul rând, ca și acum 50 de ani, termenii curenți legați etimologic de denumirile *Terra* sau *Pământ* trebuie substituiți, pentru acuratețea descrierii, cu creații lexicale specifice *(aselenizare* în loc de *aterizare)* sau cu termeni mai generali. Într-o transmisiune la un post de televiziune, o reporteriță s-a fîstîcit, dîndu-și seama că începuse fraza într-un mod cumva contradictoriu – „primul pas pe *pămînt lunar*"; cum se întîmplă uneori, rectificarea („pe *pămînt selenar*") nu a rezolvat problema. Textele mai puțin spontane au recurs la termenul *suprafață:* „Armstrong a păsit pe *suprafața lunară*" (agerpres.ro).

Relatările aselenizării reflectă și concurența dintre termenii *astronaut* și *cosmonaut.* Sinonimia parțială a celor două cuvinte este interesantă, pentru că presupune diferențe care nu aparțin atît referentului, cît contextului politic și cultural. Primele elemente ale celor două compuse savante, *astro-* și *cosmo-,* sînt de sursă grecească și indică, în moduri apropiate, spațiul stelar sau cosmic al navigației (pentru care rămîne stabil elementul final de compunere, *-naut).* Doar că, pentru ceea ce reprezenta, de fapt, aceeași profesie, *astronaut* era cuvîntul folosit de americani, iar *cosmonaut* de sovietici, în lupta pentru supremație între Vest și Est. Distincția s-a păstrat în multe limbi, în care se vorbește despre *astronautul* Armstrong și *cosmonautul* Gagarin. În *Trésor de la langue française informatisé,* cuvintele *cosmonaute* și *astronaute* sînt prezentate ca sinonime aproximative, cu explicația că primul se folosește, cam din 1961, pentru a desemna astronauții sovietici (în legătură cu călătoria în spațiu a lui Iuri Gagarin), în opoziție cu *astronaute*, în genere păstrat pentru americani. Și în *Cambridge Dictionary online*, definițiile poartă această indicație a specializării: *cosmonaut* este definit ca „astronaut (persoană care călătorește în spațiul cosmic) din Rusia", iar *astronaut* este „o persoană care a fost pregătită pentru a călători în spațiul cosmic".

În dicționarele românești, o asemenea explicație lipsește. În *Dicționarul limbii române literare contemporane* (vol. I, 1955) nu apărea nici unul dintre cele două cuvinte. În DEX (1975) erau deja cuprinse ambele, dar – în mod oarecum surprinzător – definiție primea doar *astronaut,* deși *cosmonaut* era cel mai des folosit în epocă. Definițiile celor două cuvinte s-au păstrat neschimbate pînă în edițiile cele mai recente ale dicționarului: *„astronáut, -ă, astronauți, -te*, s. m. și f. persoană care călătorește în spațiul cosmic cu o astronavă; cosmonaut"; *„cosmonáut, -ă, cosmonauți, -te*, s. m. și f. astronaut". Ambele cuvinte fuseseră deja înregistrate de *Dicționarul de neologisme* al lui Florin Marcu și Constant Maneca, ediția a doua, din 1966. Așadar, dicționarele noastre indică drept termen fundamental pe *astronaut;* mai mult, ca sursă principală apare franceza; doar pentru *cosmonaut* este evocat și modelul rus („Din fr. *cosmonaute*. Cf. rus. *kosmonavt").* Se vede că înregistrarea celor două cuvinte a coincis cu perioada de relativă deschidere a anilor '70, cînd modelul sovietic nu mai avea puterea de altădată.

Ceea ce nu se reflectă în articolele de dicționar este că, la începutul anilor '60 ai secolului al XX-lea, *cosmonaut* era termenul dominant în spațiul românesc – modelul său fiind evident preluat direct din rusă. Presa vremii este plină de texte despre *cosmonauți* (evident, sovietici), în legătură cu care se făceau previziuni – „Ferindu-ne de proroci deșarte, așteptăm pe curînd, în cîțiva ani, prima transmisie televizată a debarcărilor pe Lună, a unor cosmonauți sovietici" *(Steaua* 10, 1962) și cărora li se dedicau poeme: „Un om printre stele trece" (…); „Slavă icarului falnic / Ce-i leagă aripile / Și veacului meu comunist care-l poartă / Peste timpul veșnic" *(Primului cosmonaut,* poezie de Aurel Rău, în *Steaua,* nr. 4, 1961). Specializarea termenilor nu era explicitată, dar se pare că funcționa. Relatarea aselenizării de către agenția Agerpres, din 21 iulie 1969, reprodusă acum, la aniversare, utilizează doar termenul *astronaut:* „Cei doi *astronauți* își continuă îndeplinirea programului" (ziare.com).

În fine, aselenizarea mai implică o problemă lingvistică, larg dezbătută în spațiul anglo-saxon, dar care nu a atras foarte mult atenția la noi. Dispute și chiar analize acustice au căutat să stabilească dacă rostirea textului (desigur pregătit cu grijă) de Neil Armstrong *(„One small step for (a) man, one giant leap for mankind"* – „Un pas mic pentru om, un salt uriaș pentru omenire") conținea sau nu articolul nehotărît în primul segment („for *a* man"). De fapt, și în română, o analiză semantică atentă poate critica lipsa articolului, care conduce la o echivalare între *om* (cu interpretare generică) și *omenire,* anulînd opoziția pe care e construit enunțul. Varianta „Un pas mic pentru *un* om" e preferabilă, pentru că marchează clar distincția dintre un individ oarecare și omenirea în ansamblu. Contextul a făcut totuși clară intenția autorului/vorbitorului și formula memorabilă și-a păstrat efectul.

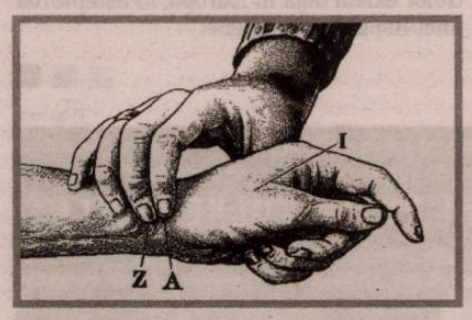

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Viața nu începe nicidecum în grile

Era ora 22,48, dar la voi e mai tîrziu, e aproape 1 noaptea. Sînt în bucătăria apartamentului în care locuiește fratele meu, în Norwich, în Anglia. În fața mea, la televizor, rulează ceva documentar despre țările africane, cu copii subnutriți, cu vaci scheletice, cu deșert. Alături, moțăie pe canapea sora prietenei fratelui meu. În camera din spate fratele meu citește *Homo Deus. Scurtă istorie a viitorului,* iar prietena lui face un duș. E o atmosferă nouă pentru mine, dar o simt cumva replicată, un fel de scenă de familie de emigranți oarecum împliniți, oarecum adunați în jurul unei mese, departe de casă. Aseară am jucat bowling, am băut beri, am dansat într-un club pînă spre dimineață, iar astăzi am flanat prin oraș, doar trei dintre noi, pentru că prietena fratelui meu, Mihaela, lucrează sîmbăta. E angajată la un magazin de plante, vînzări, întreținere, consultanță. E absolventă de Arte Plastice și de Horticultură și aici, în Anglia, și-a găsit job-ul perfect. Fratele meu a terminat Medicina, a fost medic de familie în România, într-un sat la 100 de kilometri de Cluj, Mociu, unde făcea și gărzi uneori, dar apoi s-a reorientat, a intrat în industria farmaceutică și acum doi ani a găsit în Norwich un alt job: vinde pesticide în țările Europei de Est. Eu și Antonia, sora Mihaelei, ne-am nimerit pe-aici în vizită. Sînt primele zile în care chiar mă simt în vacanță. Am venit fără laptop (scriu de pe al fratelui meu) și am ignorat zecile de mail-uri care s-au adunat în cîteva zile. Sînt în ele aproape somații: termene depășite de la editura cu care colaborez, diverse informații de la un ONG cu care sînt, de asemenea, în colaborare, solicitări de la școala doctorală, *remind*-uri de la reviste pentru care am promis că voi scrie, diverse, zeci, zeci. Am lăsat în urmă, în țară, și alte gînduri, destule, de natură personală, care țin de fragmentariul vieții sau de coerența ei, depinde cum privești. Mi-am suspendat, pur și simplu, pentru cîteva zile, viața, pentru a fi cu adevărat în vacanță. Pentru că viața mi-e uneori un astfel de vîrtej cu termene depășite, cu angajamente pe care nu întotdeauna reușesc să le onorez, cu așteptări de la alții sau de la mine însumi pe care uneori le ratez, rămînîndu-mi doar rușinea. Față de alții sau față de mine.

Mi-ar plăcea, uneori, să pot funcționa într-o grilă. Să fie totul cuantificat. Ai de făcut asta pentru X, pînă atunci, ai de simțit asta, pentru Y, pînă atunci, ai de rezolvat asta, pentru Z, pînă atunci. Să nu se suprapună, să nu vină ca un tăvălug uneori, unele peste altele, munci, simțiri, așteptări, și să fii nevoit să le ratezi pe unele sau să le faci pe fugă, fușerit (cel puțin în viziunea ta), frugal. Dar numai uneori. Pentru că de fapt nu mi-ar plăcea: ar fi prea plictisitor, prea mecanic, prea… inuman. Totuși, o mai puțină alergătură, mai puțin stres, mai puține mișcări necesare pentru asigurarea confortului cotidian m-ar bucura. Mă uit aici în jur, pe stradă, la oameni: pur și simplu îți zîmbesc fără să îi cunoști. Prima dată am crezut că e o simpatie întîmplătoare, știți, genul acela de atracție imediată cu o persoană necunoscută. Apoi fratele meu mi-a spus că e un obicei și am constatat curînd că e așa. Oameni parcă mai puțin preocupați (nu că nu ar avea griji, treburi, poate complicații), care nu își trăiesc viața într-o continuă luptă pentru supraviețuire. După ce ies de la serviciu au timpul lor, pentru familii, pentru prieteni, pentru relaxare, pentru plimbări. S-ar putea crede că funcționează mai degrabă într-o grilă. Dar nu, e de fapt o ordine socială care le asigură acest echilibru.

De ce mă învîrt în jurul acestor experiențe personale, cu aer de vacanță? Ajung în două vorbe la subiect. A confunda o grilă cu ordonarea echilibrată e o mare greșeală. Nu tiparele sînt cele care conduc viețile acestor oameni. Fratele meu și prietena lui au ajuns în Anglia nu pentru că au căutat să își fixeze viața într-o grilă, ci pentru că aici au găsit o ordine socială mai coerentă și, în mare măsură, mai deschisă nevoilor lor de dezvoltare, inclusiv celor de creativitate. Lăsînd deoparte aspectul financiar, care e doar o consecință. Firește că forțez, metaforic, o comparație, pentru a-mi ilustra ideea. Cu vreun an în urmă scriam despre neajunsurile unui examen de bacalaureat cu subiecte de tip grilă și am explicat tehnic de ce nu sînt de dorit. Nu le reiau. Dar acum, din nou, ideea a fost adusă în discuție de către doamna Andronescu, ministrul Educației. Nu putem nega, desigur, capacitatea unor grile de a evalua cunoștințe, informații, care sînt la rîndul lor parte a curriculum-ului național, mai ales la unele discipline, cele care fac parte din trunchiul științelor exacte. Unele informații de specialitate care se subsumează curriculum-ului științelor umaniste, de asemenea, ar putea fi evaluate prin grile. Cînd a trăit X scriitor, care e numele predicativ din propoziția cutare, alegerea formulei corecte a unei substanțe dintre trei variante oferite etc. Dar cum se poate, totuși, să nu pricepem încă, după atîția ani în care am pretins că dezvoltăm competențe, și mai nou că vrem un învățămînt care să faciliteze dezvoltarea personală, că acestea nu pot fi evaluate prin grile, chiar dacă ele presupun, firește, asimilarea unor conținuturi? Deschid, la întîmplare, programa pentru bacalaureat la matematică, domeniu străin mie. Citesc la întîmplare o competență: „Deducerea unor rezultate și verificarea acestora utilizînd inducția matematică sau alte raționamente logice". Nu poți evalua o astfel de competență printr-o grilă, e limpede: ratezi raționamentul.

Competențele sînt cele care, susținute solid de cunoștințe, desigur, fac mai ușor drumul elevilor spre viață și implicit pot crea premisele pentru ca aceștia să construiască o societate mai echilibrată, mai ordonată. Nu mai încadrată în grile, în tipare și clișee de gîndire. O societate din care să nu se fugă spre alte țări pentru a se putea găsi o ordine firească a vieții, în care și cunoștințele, și competențele, și abilitățile de viață să se alinieze coerent, iar oamenii să își zîmbească pe stradă (știu, pot fi luat peste picior pentru acest idealism). Avem de mulți ani oportunități peste oportunități, avem acces la resurse financiare fără precedent, avem și destui specialiști care sînt gata să pună umărul, însă parcă am vrea să ne furăm mereu căciula, să batem pasul pe loc sau să ne întoarcem înapoi. Spoim, cînd nu distrugem sau nu dărîmăm. De ce, Doamne, iertați-mi poncifele de vacanță, nu ne putem deștepta odată? Și de ce ne tot batem joc de educație mai ales, care e, în mod evident, nutrientul dezvoltării oricărei societăți?

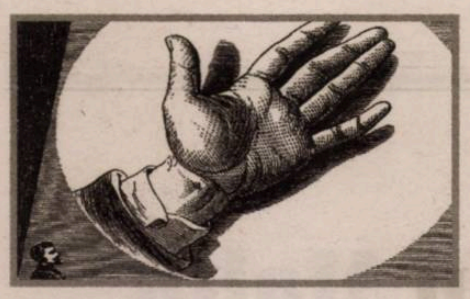

Adina POPESCU

portrete din mers

Întoarcerea acasă

Cînd am plecat din București nici nu înfrunziseră pomii, era acel început de primăvară umed, dezolant, ca o convalescență care nu se mai sfîrșește. M-am întors în iulie – luna vacanțelor sau a week-end-urilor prelungite departe de casă, am regăsit același oraș pustiu din fiecare vară, amorțit de căldură, în descompunere, din care nu-ți dorești decît să pleci, să fii în altă parte. Gunoaiele abandonate pe la porțile din mahalaua mea de la Obor puteau parcă mai tare ca niciodată, mi s-au părut și mai puțini copaci pe străzi ca în alți ani care să dea o umbră cumsecade, mi-a tăiat drumul un șobolan amețit de la vreo otravă, mai mult se tîra decît mergea, mi s-a făcut greață. Mi-am amintit de Clujul pe care îl lăsasem în urmă (da, știu că a lăuda Clujul deja e un clișeu, dar asta e realitatea), de spațiile verzi și răcoroase, de cochetăria cartierelor mărginașe, apoi de Gherla, unde am locuit trei luni și jumătate și care acum mi se pare un mic paradis pe lîngă București. Trei luni mi s-au părut trei ani, niciodată pînă acum nu am stat mai mult de două săptămîni departe de locul în care m-am născut, de toate reperele care, ca niște jaloane, îți trasează zilele, anii. N-am mai experimentat pînă acum ce înseamnă să-ți muți o jumătate de casă altundeva, să pleci cu mașina burdușită de pilote, perne, tigăi, haine de iarnă și haine de vară, să te adaptezi și readaptezi. Iar în aceste trei luni nu mi-a fost absolut deloc dor de București. Ba dimpotrivă, în momentul în care m-am întors, am revenit la stările de anxietate de dinainte, pe care începusem să le uit, și nu mi-am dorit altceva decît să plec din nou. Mi-am imaginat că oi fi eu anormală, totuși trăiesc de 40 de ani în București, e imposibil să nu am nostalgii, duioșii, legături afective, dar mi-am dat seama că nu simt nimic, nu mă leagă nimic de oraș. În cele trei luni, am mai venit de două-trei ori „în vizită" pentru cîteva zile, am coborît din avion ca un turist și am privit orașul ca un turist. Atunci chiar mi-a plăcut pe alocuri, mi s-a părut viu, exuberant, un loc în care se întîmplă lucruri. Seara de după o lansare de carte în care am băut o bere la berăria Gambrinus de pe bulevard, am stat la o măsuță și am privit strada, oamenii, am văzut hipsteri și șeici din Orientul Mijlociu, însoțiți de garda de corp, cucoane în rochii de dantelă și curve de lux, am ascultat vuietul plăcut al unui mare oraș care se confunda, în mintea mea, cu cel de pe Gran Via din Madrid, mi s-a părut una memorabilă, m-am simțit ca țăranul care vine pentru prima dată în Capitală. Apoi, m-am gîndit că nu orașul era, de fapt, de vină pentru starea de bine, ci lansarea de carte, oamenii cu care mă reîntîlnisem, conversațiile reconfortante, precum cea cu Radu despre Portugalia sau cea cu Jan despre Germania și de ce nu sînt românii ca nemții. Mă simțeam bine și pentru faptul că eram doar în trecere prin București, un vizitator oarecare. Însă întoarcerea „definitivă", cea din iulie, fără perspectiva unui alt loc mai bun, m-a dat total peste cap.

În momentul în care m-am întors, am revenit la stările de anxietate de dinainte.

Am prieteni care s-au născut în alte orașe mai mici din Ardeal, Moldova sau Oltenia, orașe în care au copilărit și față de care au nostalgii, însă nu mai simt nici un soi de apartenență. Au venit la un moment dat în București, și-au găsit un rost aici și iubesc sincer Bucureștiul sau cel puțin mult mai mult decît aș putea eu să-l iubesc vreodată. Cred că se întîmplă la fel ca în cazul unei țări de adopție în care îți merge mai bine decît acasă și nu mai vrei să auzi de locul din care ai plecat, nu te mai leagă nimic. Unul dintre prietenii mei, după zece ani de București, și-a pierdut job-ul, nu și-a mai găsit altul și nu și-a mai permis să plătească chiria, așa că a fost nevoit să se întoarcă în orășelul său natal din munți. Acolo și-a găsit un alt job, dar trăiește o depresie cruntă, i se pare că nu are o comunicare reală cu nimeni și că lucrurile stau pe loc, profită de orice prilej care i se oferă – spectacolul de teatru al unui amic, un concert, un tîrg de carte – ca să se urce în mașină, să conducă 200 de kilometri și să „locuiască" din nou în București, măcar pentru cîteva zile. Trage la un hotel pentru care plătește cît nu face doar ca să fie din nou „de aici", îl simt fericit și plin de încredere, orașul îl transformă, îi dă speranța unui alt destin.

Părinții mei s-au mutat de aproape zece ani „la țară" – zic ei, de fapt la Breaza, „stațiune turistică de interes local", un loc ideal pentru o retragere, o climă perfectă pentru doi pensionari. Se plictisesc, mai ales mama, și le e dor de București, nu mai au cum să se întoarcă. Mamă, de ce ți-e dor, de fapt? – o întreb. De aglomerație, de mizerie, de iernile în care aproape că nu vezi soarele și de verile sufocante, de țînțari și gîndaci? Da, de toate astea, mi-e dor de orașul mare, mi-e dor să întîlnesc oameni pe stradă și să stau de vorbă cu străini, la noi, la Breaza, nu vezi nici țipenie, sîntem singuri aici, eu și taică-tu! – îmi răspunde. Îmi dau seama că, față de mine, ea chiar are nostalgii, duioșii și o afecțiune reală pentru oraș, chiar dacă nici măcar nu e născută aici. Sau are nostalgii după propria ei tinerețe, și asta e o altă poveste.

Ei vor Bucureștiul înapoi, vor locul din care au plecat.

Însă cînd ai mei vin, pentru cîteva zile, din nou „în vizită", nu le mai place nimic – orașul e poluat, e prea mult zgomot, e obositor. „Da, ai avut dreptate, e o mizerie!" – îmi spun și se întorc resemnați la Breaza, practic ei nu mai sînt de nicăieri, sentimentul de apartenență s-a diluat atît de mult încît s-a pierdut undeva pe drum, odată cu mutarea într-un loc mai liniștit, „un mic paradis", cum spunea taică-miu inițial.

Bucureștenilor care au plecat de mulți ani din țară le este cu adevărat dor. De ce vă e dor? – îi întreb. Nu aveți nimic aici din ce aveți în State, în Germania sau în Anglia. Nu, nu avem, dar rămîne un oraș interesant – îmi spun și investesc în apartamente inadmisibil de scumpe care zac goale și unde își propun să se retragă la pensie, să trăiască fericiți aici cu pensiile babane din Occident. E o iluzie! – le spun. Cu banii ăștia puteați să vă cumpărați o casă în sudul Spaniei, să vă trăiți bătrînețea la mare, printre palmieri și portocali. Dar nu, ei vor Bucureștiul înapoi, vor locul din care au plecat. Mă uit la ei cum se plimbă fascinați prin oraș, cum se opresc la fiecare colț ca să mai facă cîte o poză, cum redescoperă micii din Obor și cum se bucură de cîrciumile scumpe și cu servire proastă din Centrul Vechi ca și cum ar fi unele din Barcelona. De fapt, se plimbă printre fantome și prin propriile lor amintiri, e o incursiune printr-un oraș al trecutului care nu mai există.

De ce mi-ar fi dor de București? Tot ce am trăit aici am trăit în buclă, aceleași străzi, aceleași cîrciumi, aceleași trasee, mă simt prinsă într-o capcană, ca hamsterul care se învîrte pe roata lui la nesfîrșit, orașul nu mă bucură, dar nici nu mă întristează îndeajuns, doar mă apasă. Dar poate că unora le place să trăiască în buclă, să revină mereu la ceva cunoscut, să nu se rătăcească de ei înșiși. De fapt, orașul, spațiul nici nu există cu adevărat, noi sîntem cei care îl umplem, îl definim, așa cum ne personalizăm casa, cum o transformăm într-o găoace care să ni se potrivească. Apropo, nici măcar de casa mea nu mi-a fost dor. Am avut doar o mică surpriză cînd am intrat în curte și am găsit-o plină de bălării, o vegetație luxuriantă care crescuse alandala, printre dalele de piatră, un mic ecosistem, curtea mea ar trebui să fie declarată arie protejată – mi-am zis. Însă cînd am început să smulg buruienile, mi-am dat seama că erau acolo și flori mici și albastre, iar unele ierburi miroseau frumos, era busuioc de grădină, cum naiba de a crescut busuioc tocmai în curtea mea? M-am mai liniștit, în viața mea buruienoasă de aici mai dai și peste cîte o floare, o seară albastră la berăria Gambrinus, o conversație parfumată cu Radu despre Portugalia.

Eugen ISTODOR

negustori **și mușterii**

În piață la Botoșani

Acest articol este scris de Mirel Bănică. El umblă prin țară cu un proiect de descris țara. A ajuns la Botoșani, de unde mi-a povestit un lucru de toată mirarea mea. Așa că l-am pedepsit să mi-l și scrie. Deci…

În piață la Botoșani am înțeles, după ani de căutări, ce este de fapt un „birt popular", construit după conceptul *'eftin și bun*. Am ajuns cu greu la el, printre tarabe cu pălarii de pai, tricouri chinezești, undițe și momeli, unelte agricole și fiare de călcat. 8 lei ciorba de burtă, 3 lei ciorba de legume. 5 lei, vine și rădăuțeana. 2 lei salata de varză. 11 lei pulpa de pui friptă cu pireu' corespunzător. 1,50 lei micul dolofan. Cu 15 lei pleci mulțumit. Oamenii mănîncă în tăcere, de foame, de plăcere. Totul alunecă, se lipește, o peliculă fină de grăsime s-a depus temeinic. Dar e multă bucurie în jur… cum să explic asta în puține cuvinte? Lîngă mine se așază un tip uriaș, cam la 40 de ani. Are într-o farfurie 15 mici (cincisprezece) și o singură felie de pîine. Micii nu-i mănîncă, ci mai degrabă-i „soarbe" unul cîte unul, așa cum alții consumă rafinatele cochilii Saint-Jacques. Nu mai rezist și-i spun: „Da' foame ți-a fost, măi creștine". Răspunsul nu se lasă așteptat, în cel mai dulce grai moldovenesc: „Domnu', io' nu-i mînînc di foame, ci di poftî! În insulili Tenerifi', undi locuiesc și munciesc di zeși ani, nu prea găsesc io mișii' ca aceștia. Macar o datî pi an…". Morala: lăsați-i să voteze! Copiii lor, din Tenerife sau de aiurea, oricum nu o vor mai face.

Radu NAUM

un sport **la Răsărit**

Viață de antrenor?

Imaginile cu Eugen Neagoe intrînd în colaps în timpul meciului Dinamo-Craiova se lipesc pe retină precum napalmul de pieile vietkongilor. Îl vezi direct, omul se scurge încet înspre partea cealaltă. Sentimentul unui sfîrșit. Și o sfîrșeală care te cuprinde și te duce dincolo de fotbal, de scor, de scandaluri și de scandări. Dar nu ține mult. Te trezesc totuși strigăturile urîte din tribună care nu încetează nici cînd antrenorul e resuscitat chiar lîngă banca de rezerve. Te bucuri un pic. Ambulanța era la doi pași, salvatorii s-au mișcat repede, Spitalul de Urgență e chiar dincolo de tribună. Cel mai bun loc pentru o inimă ca să se prostească. Finalul e *happy*. În fine, cît poate fi. De fapt, povestea asta nu are un sfîrșit. Un antrenor a picat într-un război care nu e al lui, cel dintre unii fani și patronul lui Dinamo. În loc să-i lase în plata Domnului, a vrut să demonstreze că poate calma situația cu rezultate și asta e greșeala celui care crede că munca grea, dedicația pot face minuni. Nu fac pentru că într-un anumit context sînt inutile. Dinamo să cîștige e ca un comatos să danseze foxtrot. Opintindu-te să duci un munte la Mahomed sfîrșești cu coloana vertebrală ruptă, în toate sensurile. Antrenorii au oricum o viață aspră, ritmată dement de ciclul victorie-înfrîngere. Ei sînt mereu egali cu ultimul rezultat. Lumea lor înflorește sau se prăbușește la fiecare șapte zile. La fiecare trei pentru cei care se mai plimbă și prin Europa. Așa că atunci cînd vrei să fii și Prometeu, și Sisif e posibil să termini la reanimare. Unde celebrul clișeu „cel mai important meci e următorul" capătă un alt înțeles. Rezultatul lui e dat de cîteva aparate și de diagramele lor. Și dacă-l pierzi nu mai există etapa viitoare. Tabela îngheață.

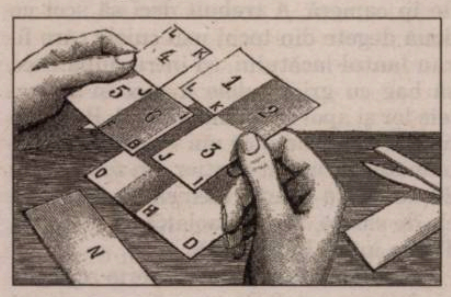

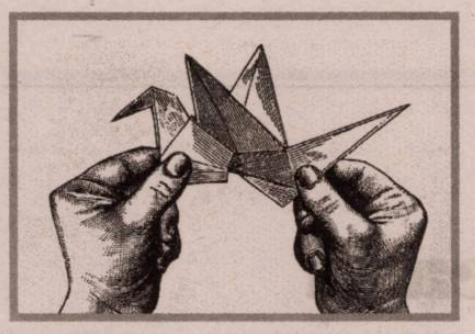

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Două întîmplări din Malta

■ Era o seară de iulie și ne uitam la Lună. Fiul meu mi-a atras atenția asupra fenomenului curios prin care, uneori, ea pare luminată dintr-o direcție ușor diferită de cea unde tocmai a apus Soarele. Tot atunci am comentat că era aproape rotundă, într-o formă de D mai umflat și, drept urmare, chiar în noaptea următoare avea să fie plină.

În noaptea următoare jucam cărți în holul hotelului. La un moment dat, uitîndu-se pe geam, fiul meu a exclamat: „Se întîmplă ceva cu Luna!“. Concentrat la joc, n-am dat atenție imediat. După vreo două minute însă, am văzut că fiul meu era preocupat serios de ceea ce observa pe fereastră și l-am auzit spunînd din nou, aproape alarmat: „Ceva nu e în regulă cu Luna!“. M-am întors și eu spre geam și am văzut o Lună aflată în primul pătrar. Am stat puțin și m-am gîndit. „Nu ieri era aproape plină?“ „Ba da!“ „Păi, și atunci cum de acum e pe jumătate? O fi vreun nor care o acoperă?“ „Nu e nici un nor pe cer – doar dacă în Malta nu cumva fazele Lunii sînt altele decît în România.“ „Nu se poate“, am zis, în timp ce simțeam că mă cuprinde un soi de dezorientare existențială, ca și cum te-ai trezi că răsare soarele în plină noapte sau că în iulie vine un ger cumplit. Fiul meu avea dreptate să se agite. Și atunci, aproape șoptit, mi-a livrat o altă informație: „Știi că zilele astea se împlinesc exact 50 de ani de la prima aselenizare?“. Da, mi-am adus și eu aminte, dar asta era și mai și. Ce-ar fi putut să aibă aniversarea aselenizării cu ciudățenia pe care o observam pe cer? Să fi pus americanii la cale vreun experiment prin care să ne ascundă Luna, cu ocazia aniversării? Vreo tehnologie revoluționară, nemaiauzită, prin care să ne arate că pot controla orice? Ca în povestea lui Mark Twain, cînd yankeul i-a făcut să creadă pe cei de la curtea regelui Arthur că le poate ascunde soarele? Acolo era vorba de o eclipsă. Păi, și aici tot eclipsă trebuie să fie, ce altceva? Dar chiar așa coincidență, eclipsă de Lună tocmai la aniversarea aselenizării? Ciudat! Lumea în jur era liniștită, ca și cum nimic neobișnuit nu s-ar fi întîmplat. Nimeni nu părea să dea atenție fenomenului. Între timp însă, Luna ajunsese să aibă acoperită jumătatea de sus. Era aproape hidoasă. Numai eclipsă putea fi. Am căutat imediat pe Google, salvatorul nostru. Asta era într-adevăr. O coincidență de-a dreptul incredibilă cu aniversarea aselenizării. Un fenomen observabil aproape de pe tot globul, mai puțin din America de Nord, ha. Noi, totuși, tocmai trăiserăm un sentiment uluitor.

■ Ultima zi, în capitala pitorească La Valetta. Vizitaserăm catedrala Sfîntul Ioan Botezătorul cu picturile lui Caravaggio, parcurseserăm cîteva străzi din centru, trecuserăm prin port, pe lîngă muzeul războiului, pe lîngă catedrala anglicană Sfîntul Paul, pe lîngă teatrul vechi (unul dintre cele mai vechi din Europa) și ne plimbaserăm pe strada Brutarilor. Căldura de la prînz ne copleșise însă și nu prea mai știam ce să facem pînă la ora cînd trebuia să mergem la aeroport. Cineva din micul nostru grup a venit cu ideea să luăm un mini-autobuz deschis, electric, care făcea ture cu turiști, care vedeau astfel lucrurile importante din oraș. Costa doar 5 euro și părea o idee bună. Stînd pe scaun, la umbră, și răcoriți de curentul din mașină, puteam vizita locuri în care n-am mai fi avut puterea să ajungem pe jos. O parte din timpul pînă la ora avionului de întoarcere avea să ne treacă așa, în mod util și plăcut. Cine a fost cu ideea ne-a atras însă atenția și că observase deja acele mici autobuze, în număr total de trei, care mergeau aproape în coloană, că știa stația de unde se iau, dar și că, într-unul din ele, șoferul era un moș care nu scoatea nici o vorbă și nu părea deloc să fie un ghid bun. Era cazul deci să evităm acea mașină. Zis și făcut. Am așteptat în punctul de plecare încheierea unui tur anterior, deci momentul în care cele trei mini-autobuze erau gata din nou de plecare, am lăsat cîteva persoane de la coadă înainte, așa încît să ajungem la autobuzul din spate, condus de un tip tînăr și vesel, cu glas puternic. Ne-am urcat, încîntați nevoie mare că ne ieșise manevra, iar șoferul a început imediat să converseze cu noi. Ne-a întrebat de unde sîntem și ne-a spus că turul propriu-zis va începe din port, unde vom ajunge imediat și unde vom și plăti. În port a oprit și a venit un taxator care ne-a luat banii de bilete. Între timp însă, șoferul s-a dat jos și a făcut schimb cu moșul din prima mașină, care s-a urcat la volanul autobuzului nostru fără să scoată o vorbă. E ușor de ghicit stupefacția noastră și apoi rîsul teribil care ne-a apucat. Șoferul, de care nu reușiserăm să scăpăm, a pornit vehiculul. Din cînd în cînd oprea muzica din boxe pentru a activa o înregistrare greu inteligibilă în care ne erau descrise sumar locurile pe care le vedeam: cîteva străzi din centru, portul, muzeul războiului, catedrala anglicană Sfîntul Paul, teatrul vechi, strada Brutarilor și catedrala Sfîntul Ioan Botezătorul. Cu asta turul s-a încheiat. Nimic nou în afară de foarte marea noastră veselie.

■■■

ready made

„Anumite puteri personale și impersonale amenință și atacă pe individ în drepturile sale naturale și legale. Puterile impersonale sunt pericole venite pe neașteptate și fără să fie provocate de mâna omului, cum este de exemplu trăsnetul, sau trecând pe lângă o construcție în curs ne cade în cap o cărămidă, periclitându-ne sănătatea ba uneori provocând chiar moartea. De aceste pericole omul se apără cu mijloacele sale proprii, în caz de ploaie cu furtună nu duce cu sine obiecte cari atrag ușor electricitatea, sau cînd trece pe lângă o construcție în curs ocolește locul unde ar putea fi atins de obiecte ce eventual ar putea să cadă dela clădire.“

Gardianul. Revistă lunară polițienească, cetățenească, socială, Anul I, No. 2, Februarie 1930

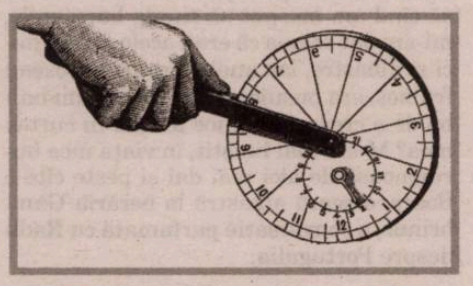

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Cum să supraviețuiești în lux

Cînd scriu pe șantier nu am timp să mă documentez și știu că nu-mi rămîne decît să documentez viața de șantier. Amîn acest lucru în mod judicios pînă în ultima clipă, iar ultima clipă este acum. Acum cînd ar fi trebuit să trag un pui de somn, lucru care pare atît de nevitejesc la tinerețe, dar atît de meritoriu la bătrînețe.

Noroc că știu exact cu ce să încep. Am ieșit din casă mai devreme decît de obicei, la 5,30 dimineața, pentru că sînt ultimele zile ale primei echipe cu care lucrez și e mai multă treabă decît de obicei. Între altele pentru că în ultimele zile ale șantierului au loc cele mai importante descoperiri – unul din stereotipurile confirmate în fiecare an. Am închis ușa camerei mele din clădirea numită Mixindril (nume a cărui etimologie obscenă nu am binecuvîntarea să o lămuresc aici), și așa cum e deja evident, în clipa în care lacătul se încuia cu celebrul „clic audibil“, mi-am dat seama că am uitat cheile în cameră. A trebuit deci să scot cu două degete din tocul ușii cuiele care fixau lanțul lacătului, să intru după chei, să bag cu grijă cuiele înapoi în găurelele lor și apoi să închid lacătul. Pe drum mi-am dat seama că am văzut ceva asemănător pe un alt șantier din zonă acum 20 de ani: o poartă închisă cu două bucle de sfoară, prinse laolaltă cu un lacăt. Trăim într-o lume bună.

Ce am mai învățat la materia arheologie în vara asta? Din proprie experiență am aflat că, după două săptămîni fără oglindă, este foarte posibil ca dimineața să-ți bagi mașina de tuns în barbă uitînd că ai scăpat-o pe jos cu o zi înainte făcînd distanțierul să sară, și să-ți razi complet barba de pe o parte a feței. De la muncitori am aflat despre diferite strategii istorice legate de alegerile locale prin satele Dobrogei. Cum ar fi că primești un bocanc înainte, iar celălalt după ce votezi. De la turiștii care trec prin cetate am aflat însă cele mai multe lucruri. Nu am auzit niciodată un copil sau o femeie zicînd o prostie. Monopolul absolut îl au bărbații care se adresează familiilor din subordinea lor, luminîndu-le cu forța întrale istoriei antice. Ieri unul dintre ei povestea că Histria a fost un oraș înființat de greci pentru a face schimburi comerciale cu localnicii: grecii veneau cu porumb și luau la schimb tutun.

Mi s-a reconfirmat că definiția cuvîntului „gol“ este în continuă schimbare. Un tub de pastă de dinți poate fi folosit încă trei zile după ce este „gol“. După acest termen el poate fi recuperat din gunoi, tăiat și folosit încă două. La sfîrșit arată ca un mic mop. Am remarcat și o corelație extrem de interesantă, al cărei înțeles profund încă îmi scapă: cînd Internetul de pe telefon merge foarte prost, rezervorul de la veceu are atîta apă cît rația pe care o primești în deșert; cînd Internetul merge bine, trasul apei e un spectacol marin. Am mai constatat că pot duce foarte bine rufele murdare la locul unde le voi spăla puse în fața de pernă. De fapt, nici n-aș avea vreun motiv să fac altcumva, de vreme ce de o săptămînă încoace dorm cu capul pe perna umplută astfel în mod progresiv.

Drahmă histriană

Aseară, în chiar secunda în care am ajuns pe plaja Histriei, un pescăruș se ridica de lîngă stuf cu un șarpe de apă în gheare. Adică exact așa cum apare vulturul cu delfinul în gheare de pe monedele antice histriene. A fost o coincidență care m-a pus pe gînduri – cum nu e rău să se întîmple ocazional. Dintr-una într-alta am ajuns și să-mi pun o întrebare uluitor de banală – cum e posibil ca arheologii, care sapă nenumărate morminte, care petrec atîta timp la o palmă distanță de schelete antice, să aibă ego-uri atît de umflate? N-ar trebui să fim breasla cea mai lipsită de vanitate din lume?

E o campanie cu descoperiri arheologice senzaționale, despre care nu am cum vorbi aici. Ce contează este că Histria, care geografic se găsește, ca să zic așa, la „prima periferie“ a lumii clasice, este un oraș în care se pot face, atît în nivelurile grecești, cît și în cele romane, descoperiri care să te țină cu sufletul la gură. Iar ăsta e de fapt motivul pentru care, dacă am lăsat vreodată să se înțeleagă că un șantier arheologic sistematic e altceva decît o vacanță de lux, am greșit. În plus, în seara asta avem scrumbie. E adevărat totuși că, din cauză că am spălat, la noapte o să am în fața de pernă doar o pereche de șosete.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este* Arheologia iubirii. De la Neanderthal la Taj Mahal, *Humanitas, 2019.*

■■■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Noblețe feminină

Hegel, cred, spunea că o situație devine tragică abia atunci cînd toate părțile care se înfruntă au dreptate. Inevitabil, una va pierde, așa că, inevitabil, adevărul va fi vătămat. Pe de altă parte, doar din tragedii se nasc eroi. Vă propun să ne amintim, acum, de cîțiva.

Puține episoade din istoria României sînt, în această accepțiune, mai tragice decît întortocheata relație a lui P.P. Carp cu familia regală. În lista zecilor de subiecte care i-au pus pe poziții opuse pe Carp și pe Regele Carol I vreme de cîteva decenii și, mai apoi, pe Carp și pe Regele Ferdinand, cele mai multe au sclipirea tragediei: și unul, și celălalt aveau dreptate. Firesc, am zice astăzi, de cele mai multe a ieșit așa cum a vrut Regele. De cele mai multe ori, Carp a ieșit rănit din aceste confruntări. Dar, măcar, de cîte ori Carp îl înfrunta pe Rege, ieșeau scîntei. Ciudat, însă, deși există multiple mărturii ale unor momente în care cele două părți se detestau cu furie aproape (și, desigur, Brătienii nu erau străini de asta), oricine parcurge istoria acestei relații cu ample oscilații simte undeva, în fundalul ei, un statornic respect reciproc. E ciudat, zic, să simți că un om politic (Carp) vrea cu tot dinadinsul alungarea de pe tron a unui Rege (Ferdinand), respectîndu-l totuși. Dar situațiile tragice sînt, adesea, irațională.

Membrii familiei regale a României nu au excelat prea mult în memorialistică. Cu o singură excepție, paginile lor de memorii sînt plictisitoare și reci. Excepția, însă, este majoră. Jurnalul Reginei Maria este la fel de fascinant pe cît i-a fost viața. Acolo, aflăm că viitoarea regină l-a cunoscut pe P.P. Carp foarte devreme, în 1892, anul în care s-a anunțat logodna ei, fiica Ducelui de Edinburgh, cu cel care era moștenitor oficial al tronului României încă din 1886, Ferdinand. L-a plăcut imediat. I-a apreciat atitudinea, ironia și istețimea, și i-a simțit imediat onestitatea. Cînd, în anii celui dîntîi mare război, la urma căruia am obținut Marea Unire, Carp – fidel fără ezitare opțiunii sale filogermane și sentimentelor sale rusofobe – i-a socotit pe Ferdinand și pe Maria trădători pentru că au încălcat Tratatul cu Puterile Centrale și au împins țara spre o alianță cu Rusia, cuplul regal s-a întristat foarte. „Vechiul nostru prieten P.P. Carp! Pare imposibil, incredibil. Dar va trebui să înfruntăm această întristare, alături de altele... Noi eram făcuți să ne înțelegem unii cu ceilalți, dar acest război a rupt în bucăți lucruri mai importante decît simpatia mea pentru Carp." – va nota Regina Maria.

Conacul de la Țibănești

Finalul relației dintre Carp și Dinastie, adus de moartea liderului conservator, este un final ce merită să fie povestit exclusiv din perspectiva acestor două femei: Regina Maria și Sevastia Carp. Să privim atent, din perspectiva lor, două mame și soții, anii 1916-1919. În primele luni ale anului 1916 a murit pe front Petre Carp, fiul Sevastiei și al lui P.P. Carp, în vîrstă de 26 de ani („am trei fiii și îi dau pe toți să se bată și să moară pentru Majestatea Voastră..."). Tatăl și mama sa sînt devastați. Pe 2 noiembrie 1916 moare, la vîrsta de 3 ani, ultimul născut al Reginei Maria, un prinț botezat Mircea. Regina scrie: „Va trebui să mă obișnuiesc cu gîndul că voi trăi cu un membru amputat". E de neconsolat. Țara se prăbușește, armatele germane ocupă mai bine de jumătate din ea, inclusiv Bucureștii. Refugiul masiv, înfricoșat și plin de privațiuni în Moldova. Carp rămîne în București, iar conacul său de la Țibănești, de lîngă Iași, devine spital și se umple rapid cu bolnavi și răniți. Regina Maria, în plin efort de susținere a fragilului stat român înghesuit și amenințat, vizitează spitalul, ocazie cu care depune un buchet de flori la mormîntul fiului lui Carp. Și notează sfîșietor: „Cred că era favoritul mamei și ea acum nu mai poate ajunge la mormîntul lui, cum nici eu nu pot ajunge la al lui Mircea". Între Sevastia, aflată la București, și mormîntul fiului ei, aflat la Țibănești, era o linie fierbinte de front. Aceeași care era și între Regina Maria, în refugiu la Iași, și mormîntul fiului ei, îngropat în grabă, înaintea refugiului, la Palatul Cotroceni. Anii trec și istoria se scrie așa cum știm. Românii, eroic, întorc frontul. Începe ofensiva, eliberează Bucureștii, Regele trece pe cal alb pe sub Arcul de Triumf ca eliberator, iar trupele române trec Carpații și încep eliberarea Ardealului. La 1 decembrie 1918 se proclamă Marea Unire. Opțiunea de a fi de partea Antantei se dovedește a fi, politicește, corectă. La ea se adaugă „norocul" revoluției bolșevice, care scoate Rusia din jocul geostrategic al marilor puteri în Europa pentru mai bine de un deceniu. Abia în 1939, Hitler va invita iarăși Rusia – acum sovietizată – înapoi în jocul marilor puteri. Practic, spaima lui Carp rămîne fără obiect după 1917. În ianuarie 1919 începe Conferința de Pace de la Paris. România, aproape integral brătianizată, va începe să joace în politica continentală la un alt nivel. Dintre conservatori, doar disidentul Take Ionescu va mai juca ceva asemănător unui rol, dar pentru foarte scurt timp. Bătrînul Carp pare învins de propriile-i erori și depășit de istorie. Moare, în 1919, pe 19 iunie, la moșia sa de la Țibănești.

Cîteva zile mai tîrziu, pe 26 iunie, Regina Maria îi va scrie Sevastiei Carp următoarea scrisoare:

„Scumpă doamnă Carp, ai avut mai mult decît partea D-tale de durere și, deși ne-a despărțit o crudă deosebire de păreri, niciodată n-am încetat a mă gîndi la D-ta și la durerea Dumitale. În primăvara 1917, m-am dus la Țibănești să văd bolnavii de febră tifoidă și am depus în numele D-tale un mănunchi de lăcrămioare mirositoare pe mormîntul lui Petre al D-tale, gîndind că poate, ca și mine, plîngi că nu poți vedea un mormînt careți este scump. Știu că cel al cărui doliu porți acum ne-a privit cîndva ca fiind nenorocirea țării sale. Eram foarte mîhniți că un vechi prieten de altădată să fi cerut surghiunul nostru, dar am știut întodeauna că bărbatul D-tale este credincios convingerilor sale. El era un luptător și noi îi stăteam în cale. Dar deseori, cînd vorbeam împreună, Regele și Eu, ne spuneam: Carp, cel puțin, trăiește după convingerile sale, nu te poți supăra pe el – el crede că sîntem nenorocirea țării sale. Eu, care foarte îndeosebi eram combătută de el, am păstrat totuși un colț în inima Mea pentru bătrînul, cinstitul gentlemen care mi-a spus în viață deseori adevăruri. Acum e în pace. Aibă Domnul sufletul său, și să-ți dea D-tale curaj și resemnare pentru a îndura această despărțire, care te va lăsa nemărginit de singură. Îți trimit toată simpatia mea, primește-o de la femeie la femeie, căci toți am pătimit și durerea nivelează toate luptele și deschide toate porțile. Să te aibă Domnul în paza Lui. Maria"

Cîteva zile mai tîrziu, pe 26 iunie, Regina Maria îi va scrie Sevastiei Carp.

Nu cred că mai e nevoie să fac vreun comentariu. În fond, noblețea se constată și gata. Orice comentariu ar fi ignobil. Pot, însă, doar să oftez: așa era pe-atunci...

accent pe istorie

Mihaela SIMINA

Fluturii lui Winston Churchill

„Întotdeauna am iubit fluturii", mărturisește Winston Churchill în autobiografia *My Early Life*. A dovedit-o din plin în biografia sa.

Fluturii au zburat prin istoria marelui lider britanic încă din copilărie, cînd Winston *alerga* după vietățile colorate ori de cîte ori avea ocazia (și la cum îl știm pe Churchill, dacă nu avea ocazii, și le găsea). Apoi, tînărul Winston Churchill a continuat să își hrănească pasiunea în călătoriile sale aventuroase din Africa de Sud, din India și din Cuba, care, probabil, i-au oferit materie primă din plin.

În vara lui 1939, domnul Churchill l-a sunat pe L. Hugh Newman, un cunoscut specialist britanic în materie de fluturi (care era și prezentator la Radio BBC), cerîndu-i sfatul în ceea ce privește o casă a fluturilor pe care voia să o facă la conacul său de la Chartwell. Planurile lui Churchill erau, ca de obicei, mari; voia să găzduiască în casa lui de fluturi specii rare, unele pe cale de dispariție. Doar că planurile trebuiau să mai aștepte, venise războiul. După ce războiul a trecut (nu chiar ca un fluture-n zbor), în 1946, Winston Churchill i-a scris lui Newman pentru a relua proiectul. În scurt timp, la Chartwell, într-o fostă căsuță de vară a luat naștere casa de fluturi a lui Winston Churchill. Demersul nu a fost lipsit de aventuri; odată grădinarii de la conac au tăiat din greșeală gardul de plante unde creșteau fluturii dintr-o specie aproape dispărută pe care Churchill își propusese să o readucă la viață. Nu-i nimic, politicianul britanic – știm doar – știa și să piardă.

Din motive financiare, casa de fluturi de la reședința de la țară a familiei Churchill a rezistat doar pînă spre 1955, însă în 2010 autoritățile britanice în proprietatea cărora este conacul lui Churchill au readus la viață ideea marelui om politic, refăcînd casa cu fluturi, disponibilă pentru vizitatori.

Bine legată de aripile firave ale fluturilor lui Churchill era și o filozofie de viață a acestuia. „În Uganda am văzut fluturi superbi cu aripi a căror culoare se schimba de la cafeniu închis la albastru luminos în funcție de unghiul din care îi priveai. Contrastul este extrem." – povestește Winston Churchill. Mai departe, zice: „De crezi în liberul arbitru ori în predestinare, totul depinde de unghiul din care vezi culoarea aripilor – de fapt, sînt mereu cel puțin două culori în același timp."

„Liberul arbitru și predestinarea sînt identice", conchide Churchill.

Așa o fi. Rămîne de cercetat – poate – în culoarea fluturilor de august.

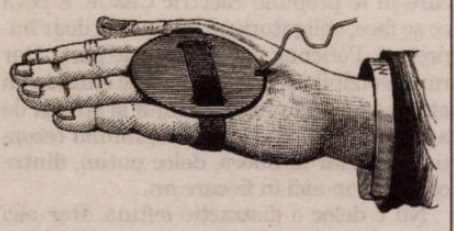

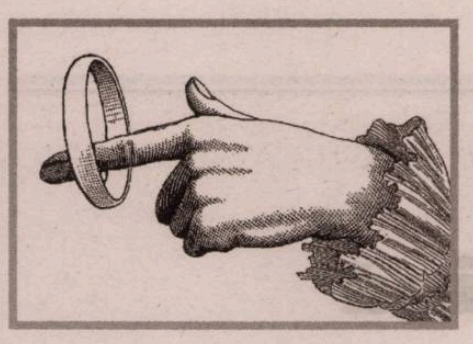

Selma IUSUF

legende urbane

Din una într-alta

Se întîmplă uneori să vrei doar să schimbi locul televizorului, ca să te trezești în final că zugrăvești toată casa și-ți cumperi o canapea nouă. Intenția firavă de a mișca puțin lucrurile înțepenite de prea mult timp în locul lor rostogolește după sine un șir de evenimente care încep să scape de sub control. Un mare bulgăre de zăpadă domestic care crește și crește pînă adună în el toate reperele tale casnice, de te trezești alunecînd cu viteză la vale într-un amalgam de găleți cu vopsea, folii de plastic, trafaleți și bidinele.

Pe Costel îl știam de ceva vreme. Costeluș e aur curat. E din specia aia rară a meșterilor care vin să te ajute chiar dacă ai de reparat cu ipsos niște găuri lăsate de cuiele de la tablouri. Să zicem că ești născut cu două mîini stîngi și nu ești în stare să faci cum se cuvine nici măcar cea mai simplă operațiune – habar n-am, să repari un robinet care curge sau să vopsești un perete plan. Să nu mai zic de unul pe care trebuie mai întîi să-l rîcîi, ca apoi să pui substanța aia cenușie peste, să aștepți să se usuce și apoi să-l nivelezi cu glaspapir. Mă rog, din observațiile mele, cred că așa se procedează.

Lumea asta a meșterilor se îndreaptă spre lucrări de amploare. N-o să-ți mai vină nimeni doar ca să repare un colț de perete. Ori zugrăvim toată casa, ori nimic. N-o să mai vină nimeni să pună termopan doar pe un geamlîc, un gemușor, un gemuleț. Ori schimbăm toată tîmplăria, ori nimic. Pentru că „nu se merită". Omul calculează cît face drumul pînă la tine acasă, cît timp îi ia să cumpere materialele (atunci cînd nu vine cu resturi de la altă lucrare), cît timp pierde cu mica ta reparație/înlocuire, și îi dă cu minus. „Nu se merită." Așa că, dacă ai nevoie de puțin ajutor pe ici, pe colo, ești damnat. Nu vine nimeni. Dacă în știință sau medicină, să zicem, lumea se superspecializează în felii minuscule – comportamentul deviant al enzimelor oxio-reducătoare în mitocondriile deformate –, în meștereala casnică e invers: ori totul, ori nimic. Nu un perete, ci toată casa, nu un robinet care curge, ci toată țevăraia din clădire.

Am avut nevoie de un instalator care să rezolve o problemă destul de banală, dar urgentă – pe noi ne depășea, așa cum ne depășesc multe – și n-am găsit pe nimeni care să-și rupă din timp ca să vină s-o rezolve. A venit vecinul de peste drum, domnu' Mihai, instalator odinioară, dar care are acu' două sute de ani. Nu știu ce mai vedea bietul dom' Mihai prin ochelarii ăia cu fund de borcan, dar mi-a fost teamă că se rupe de șale cînd s-a aplecat, bietul, îmi venea să-l țin în brațe pe scări, a fost cu palpitații. Îngrijorările mele au fost fără temei, dom' Mihai a boscorodit și a făcut treaba, ba chiar s-a bucurat că e băgat în seamă. De la el am învățat că tot cîlții-s de bază, prostiile astea noi nu-s bune de nimic.

D-aia Costeluș e aur curat. Că vine, drăguțul de el, și nu strîmbă din nas pentru un amărît de colț de tavan. Așa cum a făcut-o chiar zilele trecute. Prin casa asta veche în care stau trec niște țevi pluviale interbelice care au cedat. Așa că pe tavanul băii s-a lățit o pată gălbuie în care am putut să văd: un dragon care mînca un cîine cu coada tăiată, un profil de clovn care rîde în hohote și un car roman tras de doi iepuri.

Dar a venit Costel. Costel e mijlociu de înălțime și ușor burtos. Păi, cînd stă el cu mîinile în șold și evaluează problema, toată lumea îngenunchează în fața lui. „E pluviala din acoperiș", zic eu cu o voce umilă. Costel se uită cu un ochi închis în tavan. „Știți, pluviala asta trece prin pod și era legată de țeava asta", bîzîi eu ca un țînțar pe lîngă urechea titanului.

„Da, se poate să fie «FLUVIALA»", zice Costel cu majuscule și mă țintuiește cu ochii. Fluvială, amărîto. E logic, fluviu, apă, pată – mă gîndesc, și iar rîd ca proasta. Nu l-aș contrazice pe Costel nici sub tortură. Lui Costel i-aș face statuie, mă port cu el cum m-aș purta cu un vas neprețuit din dinastia Ming.

„Și credeți că putem rezolva cu pfffluviala asta?", întreb cu ochii înotînd în speranță. „Mergem în pod!", a decretat Costel, iar lumea mea s-a reașezat în bună rînduială. După aia am zugrăvit juma' de casă.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Ion D. Sîrbu la centenar...

„Era să fiu linșat într-una din zilele de iarnă ale anului '60, cînd, ținînd o prelegere savantă despre situația internațională, am tras concluzia, logică și realistă, cum că americanii nu numai că nu au de gînd să vină, dar, din păcate, în actuala situație mondială, nici nu sînt în stare să facă cel mai mic gest agresiv la adresa pactului de la Varșovia... Au sărit pe mine, desfigurați de ură și disperare, toți veteranii acelei camere din Gherla. Mă loveau, strigînd cît puteau: «ești un provocator, un defetist trimis anume ca să ne descurajezi» etc... Am avut mare noroc cu moș Alerte (nu știu nici azi de ce i se spunea așa, nu era nici moș, nici francez la origină; avea aproximativ vîrsta mea, doar că părul îi era albit și fața mai brăzdată de ocnă: fusese macaragiu într-un port istriot, a primit șapte ani fiindcă îl citise și îl citase pe acel mare naiv predecesor al său, comunistul Panait Istrati, care a scris și o carte, cea mai interzisă carte din literatura noastră: *Spovedania unui învins);* cum spun, am avut noroc cu acest moș Alerte, care m-a salvat de linșaj politic în celula 83...Tot el, după ce lumea s-a liniștit, mi-a explicat bătrînește, ca unui idiot ce eram, că «americanii», în pușcărie, nu înseamnă nici Eisenhower, nici Kennedy, nici Pentagonul și nici C.I.A.-ul sau bancherii de pe Wallstreet. În pușcărie, «americanii», adică acest cuvînt, reprezintă un simbol prin care se întreține o speranță. Nu se poate trăi de-a lungul a decenii întregi de pușcărie și lagăr fără să ai, la modul cel mai fantasmagoric și obsesiv, o cît de vagă speranță că Istoria ne va da dreptate și că adevărata eliberare – cîndva, cumva – are să aibă loc."

Adio, Europa!, vol. II,
Cartea Românească, 1992

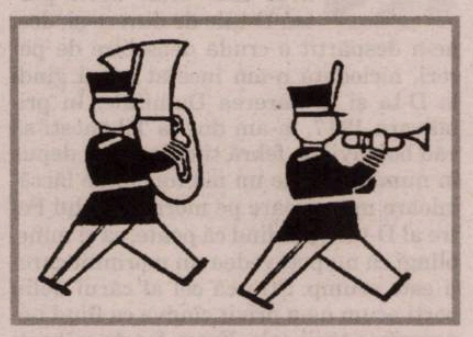

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Lucruri ascunse, secrete, minunate. Castelul Electric

E foarte greu să metabolizezi complet tot ce se întîmplă la Electric Castle. Pentru unii, povestea asta nu înseamnă absolut nimic. Pentru alții, e doar un nume din mulțimea de evenimente. Există oameni, zeci de mii, care așteaptă cu emoție fiecare vară ca să meargă la Bonțida, lîngă Cluj. După cum există zeci de mii de oameni care descoperă în fiecare an acest fenomen. De ce e greu de metabolizat în adevăratele lui dimensiuni? Nu doar pentru că e mare, intens, spectaculos, „din alt film", cu niște gînduri precise la bază și foarte articulat în toate componentele sale. Găsești și hibe. Evident că, în mod inevitabil, ele există. Ci și pentru că mulți dintre noi, cei care mergem acolo, avem metehnele noastre. Ne ducem la fața locului ca un juriu, nu ca niște spectatori. Punem drepturile consumatorului mai presus de calitatea firească de consumator. Mai degrabă am găsi defecte decît să ne bucurăm de ceea ce ni se propune.

Dar obsesia de a identifica doar greșeli, plăcerea de a spune ritos că „de data asta nu mai e ce-a fost", satisfacția imensă de a zice că „gata, s-a stricat" sînt piese esențiale din bagajul pe care îl purtăm zilnic cu noi. Indiferent unde mergem, nu doar la Electric Castle. Nu, nu sîntem defecți. Sîntem așa cum putem fi, la nivelul societății în care trăim, cu toate reușitele și eșecurile noastre de pînă acum. Ne supărăm repede. Ne-am lua oricînd la harță. Iar atunci cînd e să ne bucurăm de ceva, devenim tare nepricepuți și ne fistîcim, pînă dăm în stări extreme. Așa că preferăm să ne supărăm. E mai la îndemînă. Mai în stilul în care sîntem obișnuiți să trăim. Și credem că a te comporta ca un *„hater"* înseamnă a deprinde mecanismele de a fi critic la adresa a ceva. În plus, atunci cînd sîntem puși în fața unei situații care ne-ar putea emoționa artistic, estetic, preferăm să ne ferim privirea. Și căutăm instinctiv o cale de ieșire. Cel mai sigur e să vînăm o greșeală. Nu se poate să nu prindem ceva. După care, pretinzînd că punem problema critic, rațional, ținem un discurs isteric, pur emoțional. Și credem că e o analiză „obiectivă" a subiectului pus în discuție.

Electric Castle nu e o formă de perfecțiune. Însă e ceva foarte mare și foarte lucrat, din ceea ce se poate face, din ce e omenește posibil la noi, azi. E un fenomen cultural în care se văd foarte limpede dimensiunea curatorială, gîndurile din spatele propunerilor, grija pentru forma și spectaculozitatea detaliilor, construirea și punerea la dispoziție a unor spații extrem de diferite, pentru oameni cu gusturi diferite. Acest festival e și o propunere de model civilizațional. Sînt vorbe mari, dar încercarea e vizibilă. Cu cît mai categorică e afirmația, cu cît mai evidente sînt intențiile, cu atît mai bruște și instinctive sînt reacțiile de respingere. Unele. Pentru că e și multă lume care sesizează propunerea și acceptă convenția. În fond, e un joc. E o propunere civilizațională sub forma unui mare show de divertisment. Dar distracția asta conține, pe lîngă spectacolele muzicale, de la artă contemporană și multimedia pînă la programe de responsabilitate civică, și de la exerciții de existență comunitară pînă la provocarea de a căuta detalii concrete care definesc substanța acestei lumi.

Pentru că asta e propunerea. O lume posibilă, vreme de cîteva zile. E lumea pe care mulți dintre noi ne-am dori-o în viața reală. Dacă sîntem implicați cu adevărat în exercițiul ăsta, ne fofilăm și procedăm ca la școală, cînd nu știm să rezolvăm problema. Zicem că nu e clar textul, că nu se-nțelege enunțul. Însă e absolut firesc să fie așa. E normal să opunem rezistență sau să ne facem că nu vedem. În timp, o să ne relaxăm și o să primim mai zîmbitori propunerile astea. Pe de altă parte, n-ar fi corect nici să spui că încă nu ne ridicăm la calitatea lucrurilor pe care ni le propune Electric Castle. E ceva ce se face, obligatoriu și inevitabil, doar împreună. Poticneli sînt de ambele părți. Dar rămîn vizibile și generatoare de entuziasm atît măreția gîndului, curajul și știința de a face asta, cît și răspunsul profund receptiv și solidar al unora, deloc puțini, dintre cei care vin aici în fiecare an.

Nu e deloc o distracție ieftină. Dar nici noi, ăștia care ne plîngem, nu ne obosim să căutăm și locurile mai ieftine, de unde te poți alimenta cu de toate. Pentru că ele există. Spațiul festivalului e foarte mare și trebuie să te deplasezi. Dacă se demontează discuția asta, imediat apare cea referitoare la muzică. Unii spun că e o varză cum nu s-a mai văzut. Că e un talmeș-balmeș. Dacă oferta ar fi mai limitată stilistic s-ar plînge că e lipsă de diversitate. Iar aici intervine o lungă poveste despre tribalizarea noastră, atunci cînd e vorba despre muzici. Evident că nu se întîmplă doar la noi, în România. Dar culoarea locală de aici are nuanțele ei. Mai emoționali fiind, am învățat, totuși, în ani, să camuflăm particularitatea asta. Și-o dăm pe teorie. Adică ne pricepem. Nu e suficient să ne placă ceva. Devenim mari teoreticieni ai chestiilor care ne plac. Și confiscăm teritoriile la care „ne pricepem". Sînt parohiile noastre. Așa că, dacă pe o scenă cîntă Kronos Quartet, pe care îi ador, iar pe alta se produc, în paralel, niște rockeri dezlănțuiți și fioroși, pun imediat ștampila. Ce puțini sîntem noi, ăștia care înțelegem. Și ce mulți sînt proștii care strică locul ăsta și se agită la porcării. Tribalizarea muzicală e mult mai adîncă decît pare la prima vedere. Iar efectele ei sînt mult mai erozive decît am crede.

Dar despre cine nu se suportă cu cine, despre „invadarea locului nostru", despre „figuranți", „cocalari", „forfotiști nespălați", „vip-uri", „țărani", „puștime", „purisani" și despre cum o gafă de comunicare poate umbri realizări mari, despre toate astea, în numărul de săptămîna viitoare.

Nicholas AGAR

De ce disperarea triumfă asupra speranței

Oriunde te uiți – în medii, la retorica liderilor politici sau la discuțiile online – se întrezărește o predilecție pentru idealuri nocive. Ceea ce nu înseamnă că noi (sau majoritatea noastră) susținem, să spunem, rasismul, misoginismul sau homofobia, ci mai degrabă că le conferim eficacitate. Cred că idealurile extremiste trebuie combătute, deoarece le consider suficient de puternice pentru a atrage noi adepți și suficient de contagioase pentru a se răspîndi cu rapiditate.

În același timp, tindem să nu luăm foarte în serios idealurile benefice, fiind, instinctiv, sceptici față de posibilitatea de a progresa considerabil în combaterea inegalității economice sau în implementarea unei industrii fără emisii de dioxid de carbon. Politicile propuse pentru atingerea unor astfel de scopuri etice sînt privite ca proiecte fanteziste, nerealiste, iar politicienii care le susțin sînt priviți cu neîncredere și respinși fără ezitare. Luate împreună, tendințele noastre ne fac să cedăm „băieților răi" puterea mobilizatoare a idealismului, în loc să o exploatăm în vederea binelui comun.

În 2017, în timpul alegerilor generale din Noua Zeelandă, mulți comentatori au ironizat viziunea optimistă propusă de Jacinda Ardern, liderul Partidului Laburist, ca fiind „praf de zînă". În mod asemănător, cînd Dianne Feinstein, o senatoare democrată SUA din California, a fost abordată de niște școlari și rugată să susțină legislația Green New Deal, aceasta le-a respins solicitarea ca fiind nerealistă. „Această decizie nu va trece de Senat", le-a spus ea, „și puteți să transmiteți asta și acelora care v-au trimis aici."

Să luăm acum cazul adeptului „supremației albe" care a ucis 51 de vizitatori ai moscheii din Christchurch din Noua Zeelandă, în martie: noi sîntem cei care au conferit eficacitate idealurilor sale odioase. Țelul său declarat era oprirea „Marii Înlocuiri" a europenilor albi cu populații din Africa și din Orientul Mijlociu, care, pretindea el, ar fi ajutat totodată și la „salvarea mediului". Ceea ce e, pur și simplu, absurd. După aceea, cînd un criminal de 19 ani a ucis o persoană și a rănit alte trei în atacul din aprilie asupra unei sinagogi californiene, observăm că acesta ar fi făcut referiri online la manifestul asasinului din Christchurch. În ambele cazuri, sîntem nevoiți să admitem că acești oameni sînt produsul ideologic al rasistului și criminalului în masă norvegian Anders Breivik.

Evident, trebuie să continuăm să ne facem griji cu privire la răspîndirea online a idealurilor extremiste de genul „supremației albe" și la faptul unii dintre noi se simt atrași de ele. Dacă însă luăm în serios puterea de convingere a unor astfel de „personaje", trebuie să facem același lucru și cu idealuri benefice, care pot părea, la o primă vedere, absurde. „Praful de zînă" al lui Arden conținea și speranța eliminării îndatorării studenților și a reducerii semnificative a sărăciei infantile. Luînd, pur și simplu, în serios aceste scopuri, le putem conferi același tip de eficacitate pe care tocmai l-am reproșat ideologiilor toxice. Dacă nu le respingem din primul moment, putem începe să ne gîndim la modul în care ar putea fi transpuse în realitate aceste scopuri idealiste.

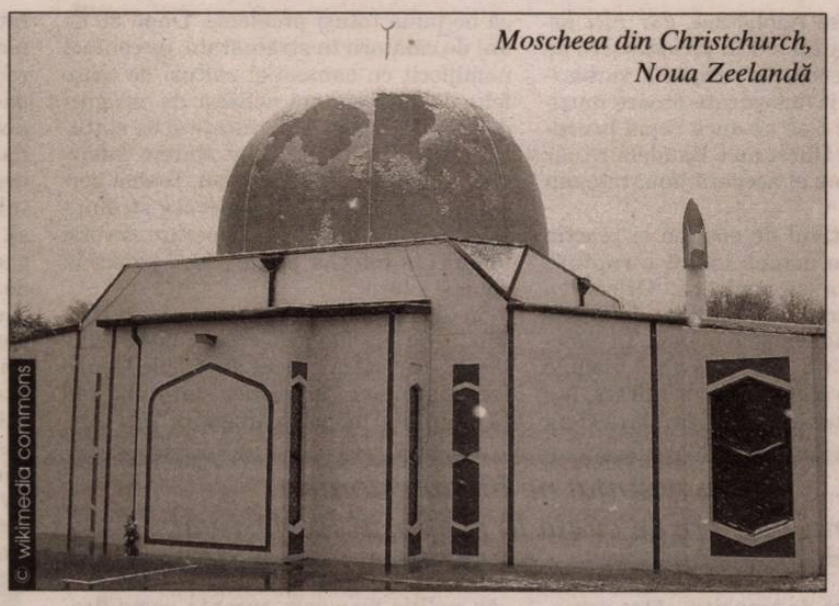

Moscheea din Christchurch, Noua Zeelandă

Nici un ideal moral de valoare nu este pe deplin realizabil. Chiar și în prospera Nouă Zeelandă, cei care cred realmente în eforturile de a rezolva definitiv situația oamenilor fără adăpost se așteaptă la dezamăgiri inevitabile. Imaginați-vă o tînără cercetătoare din domeniul medicinei, care visează să găsească leacul împotriva cancerului. La finalul carierei sale reușește să găsească un prim tratament revoluționar împotriva leucemiei mieloide acute. Tehnic vorbind, ea nu și-a realizat visul. Dar, dacă nu și-ar fi urmat visul nerealist al vindecării cancerului, ar fi ajuns ea oare la valoroasa descoperire a tratamentului?

Cu ceva vreme în urmă, în timpul mandatului ei de prim-ministru, Ardern a promis să reducă la jumătate sărăcia infantilă, în următorii zece ani. Bill English, de la Partidul Național aflat la guvernare, și contracandidatul ei la alegerile din 2017, a respins multă vreme scopul reducerii sărăciei infantile, pe motiv că e un obiectiv nemăsurabil. În cele din urmă, el și-a asumat un obiectiv mai modest, prin comparație cu cel al lui Ardern, ca strategie de șoc în campania electorală. Chiar dacă Ardern va reuși să-și păstreze postul pentru următorii zece ani, pariez că sărăcia infantilă nu se va fi înjumătățit. Promisiunea ei nu va fi respectată. Dar, asemenea cercetătoarei oncologe decepționate, Ardern se va putea lăuda cu un efort care a reușit să schimbe ceva în mod măsurabil.

Reducerea sărăciei infantile – și, la fel, combaterea schimbărilor climatice – necesită o cooperare umană extinsă și un anumit grad de sacrificiu personal. Problema e că ne e mai ușor să concepem o soluție tehnologică pentru probleme sociale complexe decît să ne imaginăm politicieni și cetățeni uniți în jurul unei cauze comune. În plus, deoarece obstacolele tehnologice ni se par surmontabile, sîntem mai determinați – și mai înțelegători cu eșecurile – cînd urmărim astfel de obiective. De exemplu, chiar dacă astronauții misiunii Apollo 1 (Edward H. White II, Virgil I. „Gus" Grissom și Roger B. Chaffee) au murit într-un incendiu, NASA nu a ratat termenul stabilit de președintele american John F. Kennedy pentru aselenizare. La fel, îl susținem tacit pe Elon Musk, directorul general al SpaceX, în visul său de a coloniza planeta Marte.

Și totuși, pentru înfăptuirea unui miracol tehnologic inovator, care ne va salva de schimbarea climatică, nu ne putem baza pe un miliardar binefăcător. Numai o cooperare reală, autentică poate combate această problemă și altele asemenea ei.

Idealurile împărtășite pot fi stimuli puternici, indiferent de conținutul lor moral. Mulți dintre revoluționarii sovietici din prima generație au crezut cu adevărat în viziunea unei utopii comuniste, în care oamenii să nu mai fie exploatați, și au făcut sacrificiile personale necesare pentru a o împlini. Pînă nu demult, îi vedeam pe neonaziștii zilelor noastre ca pe niște iluzionați incurabili. Marșurile lor ocazionale erau aproape un prilej de destindere comică – subiecte pentru ziare în criză de noutăți, știri din categoria celor despre pensionari care își lasă averea pisicilor. Acum însă trebuie să-i luăm din nou în serios, trebuie să ne îngrijoreze sacrificiile pe care ei sînt dispuși să le facă pentru o cauză nefastă.

Din păcate, nu ne rămîne decît să acceptăm eficacitatea perversă a idealurilor lor, ceea ce nu înseamnă că trebuie să ignorăm forța potențială a idealurilor benefice – motoare ale cooperării și progresului moral. Trebuie să învățăm să ne lăsăm purtați și de unele dintre visele noastre optimiste. De obicei, ele dau roade, fie și puține. Ceea ce e mai bine decît nimic.

***Nicholas Agar** este un filozof neozeelandez preocupat de tema consecințelor dezvoltării tehnologice asupra umanității. Cea mai recentă carte publicată este* How to Be Human in the Digital Economy.

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Mistică și profetism

Cu *Experiența mistică la Abraham Abulafia* (cuvînt înainte de Shlomo Pines, traducere de Maria-Magdalena Anghelescu, lector științific Madeea Axinciuc, Polirom, 2019), seria în limba română a cărților profesorului Moshe Idel, autoritate mondială a studiilor privitoare la gîndirea iudaică în general și în mod special la Cabală, se îmbogățește cu o monografie fundamentală. Cercetările sale au avut ca punct de pornire, prin teza de doctorat (1976), tocmai gîndirea lui Abraham Abulafia, mistic din secolul al XIII-lea, autor al unei opere luxuriante, dar mai presus de toate un personaj original. Născut la Zaragoza, călător în „țara lui Israel", dar și în Grecia și, mai ales, în Italia, unde, în urma unei viziuni, încearcă să se întîlnească cu papa pentru a-și prezenta identitatea mesianică, Abulafia ajunge să fie persecutat atît de membrii comunității sale, cît și de creștinii care nu-i puteau admite revelațiile. În pofida eșecului de a se vedea cu papa Nicolae al III-lea și, mai cu seamă, a împotrivirii vehemente pe care R. Shlomo ben Abraham ibn Adret (cca. 1235 – cca. 1310) a propagat-o în mediile evreiești, originalitatea intelectuală și temperamentală a lui Abulafia și-a găsit adepți, convinși că prin tehnicile practicate și predate de maestrul lor se poate atinge extazul, adică starea de profeție *(nevu'ah)*.

Contribuția de prim ordin a lui Moshe Idel nu se aplică doar unui autor, fie el și genial, ci trasează pornind de la opera acestuia liniile majore ale unui alt tip de Cabală decît cea „teosofico-teurgică", în care locul central îl ocupa structura divină *(´Ein Sof,* infinitul, și revelarea sa în cele zece *sefirot),* precum și actele capabile să o influențeze. Dimpotrivă, Cabala abulafiană este interesată de „tehnicile extazului", de obținerea unirii mistice cu Intelectul divin prin „recitarea Numelor Divine" și un complex de practici precum „respirația, cîntatul, mișcări ale capului, care nu au de-a face cu poruncile tradiționale din iudaism" (p. 22). Reiese în mod limpede din analiza lui Moshe Idel că Abulafia, puternic atașat de *Călăuza rătăciților* a lui Maimonide, pe care o interpreta peste tot unde mergea, de la Capua la Castilia, de la Teba și Patros la cetățile Siciliei, nu propunea o exegeză alternativă, ci o „adaptare a tradițiilor mistice evreiești, pe care le-a învățat din lumea aşkenază franco-germană, la nevoile spirituale ale evreilor educați în cadrul școlilor filosofice din Spania și Italia, care gîndeau în primul rînd în concepte maimonidiene" (p. 27).

Cartea pune în lumină, în urma unui exercițiu comparatist de anvergură, dimensiunea istorico-religioasă a Cabalei extatice prin trimiteri la tehnica isihastă, la yoga și la sufism, și, pe de altă parte, imaginarul erotic al discursului mistic („moartea prin sărut" în timpul recitării Numelui divin, unirea sufletului cu Intelectul activ „asemănătoare unirii bărbatului cu femeia", „fecundarea sufletului de cunoaștere", nașterea intelectului în sufletul extatic etc.). Abulafia este original în toate aceste registre, iar moștenirea sa spirituală avea să fie receptată în arii religioase extra-iudaice. Se știe, din cercetările lui Gershom Sholem și Chayyim Wirszubski, că Johannes Reuchlin vedea în Abulafia, tradus în latină și italiană, un maestru al Cabalei creștine și evreiești. Iar alegorismul mistic aplicat *Cîntării cîntărilor* nu putea decît să favorizeze această recunoaștere în mediile de factură creștină.

Cine a auzit de Cabală, *sefirot* sau Abulafia din proza lui Umberto Eco sau Richard Zimler are, grație cărții pasionante a profesorului Idel, prilejul de a citi în limba română texte uluitoare, descifrate cu migală în manuscrise și analizate pe baza unei cercetări de decenii, care nu se oprește aici. Prefața la această ediție amintește dezvoltările ulterioare publicării primei versiuni în 1988, unele prezentate și într-un studiu publicat la București, în *Archaeus* (XIII/2009), altele atingînd zone interdisciplinare de mare rezonanță *(Kabbalah: A Neurocognitive Approach to Mystical Experiences,* 2015), și anunță proxima apariție a unui volum, *Secrets and Doubts. Abraham Abulafia's Esotericism* (De Gruyter), care va rotunji, cu o deja faimoasă erudiție exhaustivă, acest parcurs exemplar.

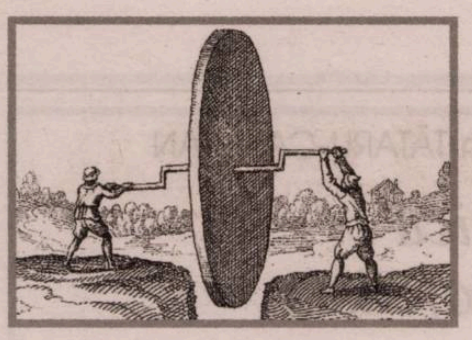

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Internetul ca provincie

Aprovocat ceva rumoare, săptămîna trecută, decizia unui artist estonian de pe afișul Electric Castle de a introduce în *setlist* o manea. În mod obișnuit, incidentul s-ar fi consumat într-un mic ciclu de indignare cu termen de expirare de două ore. N-a fost așa pentru că organizatorii festivalului au decis să își manifeste dezaprobarea rapid, public și stupid. L-au anunțat pe bietul estonian că nu mai are ce căuta la prețiosul lor festival.

Cîteva zile mai tîrziu, o senatoare din Parlamentul României decide să intervină în dezbatere și distribuie maneaua creatoare de enervări. Reacția publicului e stupefiantă. Nimic din ce a spus sau propus respectiva nu mai contează. Partidul din care face parte s-a transformat pe loc din partid de hipsteri în partid de maneliști, iar corul „nu ne mai facem bine" al bocitoarelor virtuale s-a desfășurat pe sute și sute de comentarii, repetînd aceeași mantră a superiorității manifestată prin disprețul față de un gen oarecare de muzică.

Partea cu adevărat tristă e că nici ei, nici organizatorii EC nu au reușit să detecteze ironia estonianului. Or asta ne duce direct în post-ironie – o epocă în care nimeni nu mai sesizează nuanțe și orice emoție e subsidiară indignării comode.

Citind comentariile de pe Internet nu poți să nu te întrebi ce îi sperie pe oamenii ăștia. Nu de muzică se plîng, ci de altceva. Putem presupune că e vorba de glorificarea în cîntec a unui stil de viață dezagreabil, deși nu despre asta e vorba. Putem presupune că e vorba de modele greșite propuse publicului, dar nici argumentul ăsta nu stă în picioare. Nu de alta, dar o trecere în revistă a versurilor Limp Bizkit (adevărata oroare muzicală de la EC) o să ne ducă rapid la concluzia că Fred Durst nu e Baudelaire, iar ceea ce propune el acoperă jumătate din Codul Penal.

În fapt, motivul de spaimă și reacția exagerată la o manea indică o ruptură între realitate și aspirații. Oricine a trăit în România mai mult de două zile s-a lovit pe undeva de o manea. În general, maneaua nu provoacă răni vizibile și nici traume psihologice de durată. A o refuza zgomotos e o formă primară și nu foarte eficientă de tranziție către personajul spre care aspiri. Dacă maneaua e granița dintre cultură și incultură, dintre rea și bună creștere, dintre primitivism și sofisticare, atunci nu-ți rămîne decît să te rogi să nu afle nimeni că zîmbeai la vreo nuntă cînd DJ-ul a explorat și zona asta. Și mai trebuie să ții minte să nu ceri manele la vreo petrecere privată, ca să te poți privi în oglindă a doua zi. De asemenea, fii atent la istoricul de pe Spotify și Apple Music. Dacă e public, s-ar putea să fii acuzat de ipocrizie la tribunalul gusturilor, cel care va apărea cu siguranță atunci cînd cei ca tine vor ajunge în sfîrșit majoritari.

Lăsînd gluma la o parte, virulenta negare a unei culturi minoritare ar trebui să ne pună totuși probleme. După 30 de ani de călătorii în străinătate, de contact nemijlocit cu oameni și culturi de toate felurile, încă sîntem nefiresc de nesiguri de propria noastră identitate și de statutul nostru în lume. „Oare sîntem inferiori?" Urîm manelele, deci nu. Teama perpetuă a românului de judecata străinului îl face să caute cu disperare dușmani inamici în interior pe care să îi judece la rîndu-i aspru.

În ultimii cîțiva ani, ne-am obișnuit să privim de sus Ungaria vecină, unde o dictatură de catifea a făcut din fricile identitare instrument în politica statului. Cred că ne grăbim un pic cu aroganța. Într-adevăr, politic nu avem curente semnificative, dar poate și pentru că, din punct de vedere cultural, sîntem deja acolo. Sau n-am plecat niciodată.

L-au anunțat pe bietul estonian că nu mai are ce căuta la prețiosul lor festival.

Și mai e stimulentul pervers al mediului virtual. Deși avem de-a face cu un spațiu al libertății cvasi-absolute, presiunea spre conformism, nivelare a diferențelor și confirmare a prejudecăților e uriașă. În spatele luminii albastre a ecranelor de toate dimensiunile, mulțimi vigilente sînt gata, la orice abatere, să pedepsească infractorii gustului sau ai spiritului. Furci, topoare și tastaturi.

Internetul românesc ar trebui probabil să primească un cod poștal și un prefix pentru telefoane fixe. Pentru că adesea se comportă ca o provincie retrogradă și fricoasă, ale cărei interese reduse țin aproape exclusiv de prezervarea unei narațiuni simple. Sau simpliste, dacă vreți. Autodefinirea prin opoziție cu diverse amenințări închipuite e parte din narațiunea asta. Și tot parte din ea e o negare a sinelui și a trecutului și prezentului inconfortabile. E aproape imposibil să îi spui unui român mediu că, dacă un gen muzical e ascultat de niște milioane de concetățeni de-ai lui, atunci, fie că e sau nu de acord, genul ăla muzical face parte din cultura țării lui. Pentru că țara lui e liberă, nu îi cere nimeni să asculte acasă sau oriunde în altă parte. Are dreptul legal de a închide televizorul, de a părăsi festivalul sau de a nu se asocia cu oameni care se bucură de muzica respectivă. Și toate astea fără ca asta să reducă din valoarea sau relevanța vreuneia dintre părți.

Pînă nu începem să ne obișnuim cu ideea asta, sofisticații ascultători de Florence and the Machine de la Electric Castle nu sînt decît viitori telespectatori loiali ai *Vieții satului*. (*Viața satului* este o emisiune de succes a televiziunii publice de la care recent privitorii au aflat că, în România lui 2019, administratorul unei firme poate cere teste de virginitate viitoarelor angajate.)

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

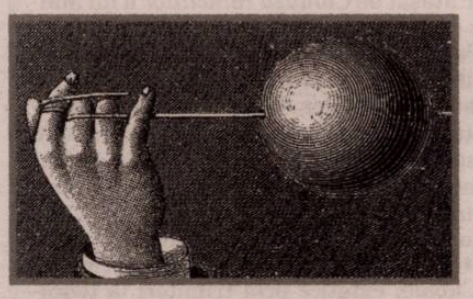

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Mai mult cu mai puțin

Alegerile europene din luna mai au produs două revelații. Prima surpriză a fost că partidele naționaliste, antimigrație și antieuropene n-au obținut chiar atît de multe mandate pe cît se credea. Chiar dacă marile familii politice europene au ieșit slăbite după scrutin, euroscepticii sînt totuși destul de puțini. Acest curent mai degrabă minoritar poate fi gestionat, controlat, îmblînzit de majoritatea europtimistă. A doua surpriză: evoluția remarcabilă a partidelor ecologiste. Verzii au obținut rezultate foarte bune în Germania, în țările nordice, în Franța etc. Ei reprezintă a patra forță politică în Parlamentul European și, din această poziție, vor putea influența agenda europeană. Dar este Europa într-adevăr pregătită să adopte o agendă ambițioasă de mediu?

Dincolo de influența politică recent dobîndită a Verzilor există și o presiune publică deloc neglijabilă. De mai bine de un an, mișcarea inițiată de tînăra activistă suedeză Greta Thunberg a căpătat o amploare aproape mondială. Eleva suedeză militează, în fiecare zi de vineri, pentru a cere mai multă responsabilitate din partea politicienilor în ceea ce privește schimbările climatice. E *skolstrejk*, adică grevă școlară. Tînăra se duce în fața Parlamentului din Stockholm și împarte foi volante despre efectele încălzirii globale, despre nevoia conștientizării și despre urgența unei acțiuni politice hotărîte și concertate pentru a opri acest fenomen. Protestul Gretei Thunberg a mobilizat mii de elevi din Europa și de prin alte locuri. Așa s-a născut mișcarea Fridays for Future, „Vinerea pentru viitor". Demonstrațiile sînt relativ izolate și nu foarte numeroase, dar se petrec deja cu regularitate, iar mișcarea capătă contur prin multiplicarea „focarelor" de grevă școlară. Peste o sută de grupuri locale susțin această mișcare în Germania, țara în care aceste proteste au devenit un adevărat fenomen. Între timp, și presa *mainstream* a devenit mai atentă nu doar la grevele școlare, ci și la problemele reale ale mediului și, mai ales, la reacțiile politicienilor. Această conștiință ecologică s-a putut vedea la alegerile europene.

Organizațiile de mediu și partidul Verzilor susțin că Germania trebuie să abandoneze definitiv și energia bazată pe cărbune.

Și, dacă la nivel european trei state (Polonia, Cehia, Ungaria) s-au opus adoptării obiectivului „zero emisii de carbon pînă în 2050", țările mai bogate încearcă să-și adapteze economia energetică și infrastructura în sensul atingerii acestor ținte. Germania e, și aici, deschizătoare de drumuri. Nu va fi ușor. După renunțarea la energia nucleară și inevitabila întoarcere la termocentrale, poluante în ciuda modernizărilor, guvernul federal va trebui să găsească soluții pentru a reduce emisiile de gaze cu efect de seră. Organizațiile de mediu și partidul Verzilor susțin că Germania trebuie să abandoneze definitiv și energia bazată pe cărbune. Însă nevoia de consum a industriei depășește capacitățile (limitate) ale energiei regenerabile: turbinele eoliene și panourile solare nu pot produce suficientă electricitate pe cît se consumă. Deciziile politice sînt complicate: de unde ar trebui început?

Un plan anunțat recent e legat de extinderea și modernizarea căilor ferate pentru introducerea de trenuri de mare viteză la scară largă. Obiectivul ar fi ca transportul aerian (foarte poluant) intern să devină inutil de vreme ce transportul cu trenul între toate orașele germane va fi la fel de sigur, de confortabil și de rapid. Dar și aici e nevoie de un angajament ferm din partea guvernului. Industria aeronautică și transportul aerian sînt subvenționate pentru ca Germania să-și poată păstra poziția dominantă în plan tehnologic. Dacă se dorește dezvoltarea transportului feroviar, va fi nevoie de investiții masive – asta însemnînd mai puțini bani publici pentru transportul cu avionul. O polemică începe să se prefigureze: progresul, adică ecologia, presupune o întoarcere la o tehnologie mai veche. Dar acesta e doar unul dintre planurile dezbaterii. La nivel european, adevărata chestiune e legată de administrarea resurselor de energie și de competitivitate. Cum vom putea produce mai mult cu mai puțin? Cum se poate menține creșterea economică reducînd consumul de energie și emisiile de carbon? Există, din fericire, nu doar o conștiință ecologică, ci și suficient consens public în favoarea unei schimbări radicale. Totul este ca acest consens să se vadă și la nivel politic.

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Sever VOINESCU

După 100 de ani P.P. Carp

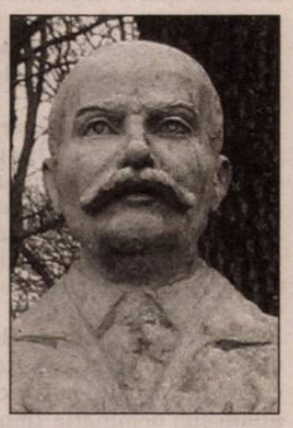

Texte și opinii de:

- Ioan STANOMIR (profesor)

„Despre caracter în viața publică“

- Ion BULEI (istoric)

„Carp și conservatorii“

- Antonio PATRAȘ (profesor)

„Politică și literatură“

- Cătălin TURLIUC (profesor)

„Petre P. Carp – gîndirea și viziunea politică“

- Alexandra MIHAILCIUC (arhitect)

„«Batem fierul la conac!»“

argument

Victoria marelui învins

Știu că trăim vremuri în care nu mai credem în măreția unei personalități istorice. Moda „demitizărilor“ și voluptatea cu care căutăm motive să contestăm statuile domină analiza istorică și politică de astăzi. E ca și cum ne e frică de giganți și vrem să ne convingem că, de fapt, ei sînt piticuți ca noi și doar un soi de derapaj mental-perceptiv al înaintașilor le-a ridicat profilul. Totuși, în aceste vremuri, socotesc că au fost oameni pe lumea asta care merită mai mult decît atenție și mai mult decît respect: merită să ne fie modele. Unul dintre ei, neîndoielnic, a fost Petre P. Carp (1837-1919). Fondator al Junimii și marcant om de stat la cumpăna dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea, el trece în ochii multora drept un învins. Deși avea toate datele pentru a fi un critic literar major, veritabil partener egal al lui Maiorescu, și-a suspendat vocația pentru a intra în politică. Aici, aparent, a contabilizat mai multe eșecuri decît împliniri. Partidul lui, pe care l-a condus între 1907 și 1913, a dispărut din viața politică a țării, pulverizîndu-se în facțiuni care, la rîndul lor, s-au topit repede. Timpul scurt care i-a fost hărăzit să conducă guvernul țării – din iulie 1900 pînă în februarie 1901, prima dată, și apoi, iarăși, din decembrie 1910 pînă în martie 1912 – a fost pierdut în războaie politice de uzură cu liberalii și măcinat într-o relație oscilantă cu Tronul. Filogermanismul său l-a împins către opțiuni ce s-au dovedit nefericite în preajma celui dintîi Război Mondial.

Și totuși, acest om de cultură ce și-a părăsit prea repede drumul pentru a intra în politică, unde a fost, în cele din urmă, copleșit de adversități, iese acum, la 100 de ani de la moartea sa, drept un mare învingător. Ideile lui de atunci sînt de mare folos țării astăzi, etica lui este exemplară pentru oricine vrea să facă politică în orice epocă, iar ideologia lui – conservatorismul românesc – este de o uluitoare actualitate. Îi rog pe cei care cred că noi, urmașii lui Carp, nu mai avem mare lucru de primit de la el astăzi să privească mai atent. E posibil să nu-i vedem moștenirea pentru că, pur și simplu, nu sîntem noi, azi, pe măsura ei.

Carp, la Centenar, este un învingător! Acest Dosar aruncă doar cîteva lumini asupra moștenirii sale și face o reverență în fața mausoleului său. (**Sever Voinescu**)

BARBURISME

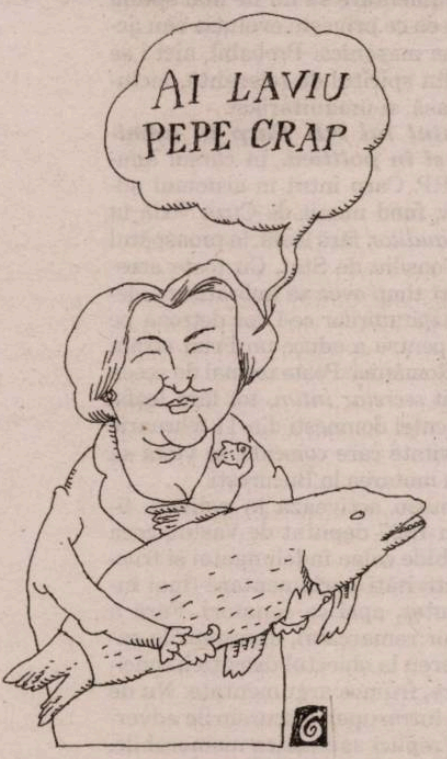

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

Sorin Liviu DAMEAN

Petre P. Carp – literat, diplomat și om de stat

■ ***Originea familiei și studiile.*** Petre P. Carp s-a născut în vechea capitală a Moldovei, Iași, la 29 iunie 1837, într-o veche familie boierească amintită în documentele domnești, dar și de cronicarii vremii, tatăl său, Petre, îndeplinind funcția administrativă de stolnic. Copilăria și-a petrecut-o atît la Iași, cît și la moșia familiei de la Țibănești (ținutul Vaslui), moșie de care se va îngriji personal, mai tîrziu, și de care va rămîne profund atașat pînă la sfîrșitul vieții.

Formarea sa intelectuală se va desăvîrși în străinătate, la Berlin, unde a urmat studiile la prestigioasa instituție de învățămînt liceal cu predare în limba franceză, *Das Französische Gymnasium,* pe care o va absolvi ca șef de promoție, *Primus Omnium,* în 1858, ceea ce-i va permite să se înscrie la Facultatea de Drept și Științe Politice din Bonn.

■ ***Literat junimist și francmason.*** După terminarea studiilor, în 1862, se va întoarce în capitala Moldovei, unde îi va întîlni pe cei împreună cu care, un an mai tîrziu, vor fonda societatea literară „Junimea". Este vorba de Titu Maiorescu, Vasile Pogor, Iacob Negruzzi și Theodor Rosetti. La „prelecțiunile" Junimii, societatea literară ce avea drept obiectiv lupta împotriva mediocrității și promovarea spiritului critic în cultura română, Carp se va impune cu autoritate, traducînd din operele lui Shakespeare și Humboldt sau criticîndu-l necruțător pe B.P. Hasdeu, cîștigîndu-și astfel titulatura de „Excelență", cu care-l gratulau amicii.

Tot în această perioadă, ca mai toți confrații săi junimiști (T. Maiorescu, Th. Rosetti, V. Pogor, Iacob Negruzzi ș.a.), va fi inițiat, în octombrie 1867, în tainele francmasoneriei ieșene, ca ucenic al lojei „Steaua României", ce fusese instituită în 1865, sub obediența Marelui Orient al Franței. Dobîndește gradul de calfă în noiembrie anul următor, pentru ca apoi datele documentare să nu ne mai spună nimic în ceea ce privește evoluția sau activitatea sa masonică. Probabil, aici i se vor dezvolta spiritul de toleranță, inclusiv religioasă, și umanitarism.

■ ***Debutul lui P.P. Carp în administrație și în politică.*** În cursul anului 1865, P.P. Carp intră în sistemul administrativ, fiind numit de Cuza Vodă în funcția de *auditor,* fără leafă, la proaspătul înființat Consiliu de Stat. Cu toate acestea, în scurt timp avea să îmbrățișeze idealurile conspiratorilor ce-l vor detrona pe Domnitor pentru a aduce un Prinț străin la Tronul României. Poate tocmai de aceea va fi numit *secretar intim,* tot fără leafă, al Locotenenței domnești din 11 februarie 1866, activitate care coincide, în viața sa privată, cu mutarea la București.

De timpuriu activează în politică, fiind ales în 1867 deputat de Vaslui, ceea ce va deschide calea îndelungatei și fructuoasei activități parlamentare (mai întîi ca deputat, apoi ca senator). Fără a fi un orator remarcabil, discursurile sale erau mereu la obiectul discuției, concise, lapidare, frumos argumentate. Nu de puține ori întrerupea discursurile adversarilor cu replici sarcastice memorabile. Avea un discurs inteligent, clar și logic, „cu o agreabilă pronunțare moldovenească ce ia însă uneori accente de o nebănuită asprime tăioasă".

■ ***Omul de stat.*** Petre P. Carp s-a înscris în categoria politicienilor guvernanți, avînd calitățile unui veritabil om de stat. La vîrsta de aproape 33 de ani, deține portofoliul de ministru al Afacerilor Străine (aprilie-decembrie 1870) și *ad-interim* cel de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice (mai-decembrie 1870). Revine în fruntea Ministerului Afacerilor Străine în martie 1888 – martie 1889, pentru ca apoi să îndeplinească funcția de ministru al Agriculturii, Domeniilor și Comerțului (decembrie 1891 – octombrie 1895). Încununarea carierei sale politice se va înregistra în momentul în care avea să acceadă, din partea conservatorilor, la suprema funcție de șef al Guvernului (președinte al Consiliului de Miniștri) în anii 1900-1901 și 1910-1912.

„Regelui Carol nu-i plăceau oamenii politici bătoși față de el. Îi plăceau oamenii politici obedienți. Carp, însă, n-avea tact în raport cu Regele. Își susținea părerile în contra Regelui, le susținea cu aere de independență, nu primea să lucreze decît conform convingerilor sale. Cu alte cuvinte, dorea ca Regele să se plece înaintea lui, în loc ca el să se plece înaintea Regelui. Foarte nobil caracter, dar foarte nepotrivit pentru un om de guvern, mai ales cînd acest om nu avea în dosul său un partid prea mare și prea popular și atunci cînd Regele era un om bătrîn de cincizeci de ani de domnie și cu o autoritate de nimeni contestată în țară."

CONSTANTIN BACALBAȘA

■ ***Diplomatul.*** P.P. Carp și-a demonstrat calitățile și în diplomație, ca agent diplomatic oficios la Viena (martie 1871 – martie 1872) și Roma (aprilie-octombrie 1873). Însă cea mai importantă, la nivel diplomatic, avea să fie numirea sa oficială în calitate de ministru plenipotențiar și trimis extraordinar al României la Viena (noiembrie 1882 – octombrie 1884), prilej cu care a demonstrat reale calități de negociator, atît în „problema Dunării", cît și în ceea ce privește încheierea, în octombrie 1883, a unui acord al României cu Austro-Ungaria, sub forma unui tratat cu caracter defensiv, la care a aderat imediat Germania și, ulterior, Italia (în 1888). Respectiva alianță va garanta securitatea granițelor României și va sta la baza politicii externe românești timp de peste trei decenii.

■ ***Doctrinar conservator și șef de partid.*** Dincolo de activitatea politică, exercitată pe băncile ministeriale sau băncile parlamentare, Petre P. Carp a fost și un veritabil ideolog al doctrinei conservatoare, cu caracteristici junimiste, elaborînd, în 1881, un consistent și valoros program politic intitulat „Era nouă", care va fi pus în practică odată cu accederea la putere. Adept al conducerii elitiste, P.P. Carp considera că toate acestea se pot realiza de sus în jos, prin inițiativa oamenilor politici, a guvernanților, și fără presiunea exercitată de opinia publică, pe care, de altfel, o ignora, așa cum proceda și cu presa de opoziție. Această relație „specială" cu presa Carp o explica în stilul său ironic, caracteristic: „Eu am încheiat un acord cu gazetarii: ei să scrie ce vor și eu să fac ce înțeleg!".

În virtutea experienței politice dobîndite și a doctrinei pe care a elaborat-o, Petre P. Carp, fără a avea prea mulți partizani, se vedea îndreptățit a conduce destinele Partidului Conservator, năzuință care se va împlini în anul 1907, în împrejurări grele (izbucnirea revoltelor țărănești) pentru marii proprietari, cei mai mulți conservatori, și pentru țară. Va rămîne la cîrma partidului pînă la sfîrșitul anului 1913, cînd funcția va fi preluată de Titu Maiorescu, ceea ce va duce la ruptura definitivă a amiciției de peste 50 de ani dintre cei doi. Supărarea a fost atît de profundă încît, peste patru ani, la moartea lui Titu Maiorescu în iulie 1917, Carp, retras la moșia sa de la Țibănești, a refuzat să participe la funeralii, afirmînd în fața unui coleg de partid următoarele: „De ce aș face lui Maiorescu o politeță pe care el nu poate să mi-o dea înapoi?".

■ ***Rusofobia și atitudnea singulară în Consiliile de Coroană din 1914 și 1916.*** Una dintre convingerile sale, care de-a lungul timpului nu a suferit nici cea mai mică schimbare, a fost aceea a *pericolului rusesc* la adresa existenței statului român. Din nefericire, temerile lui P.P. Carp față de politica înșelătoare a vecinului de la Răsărit s-au adeverit la finalul războiului nostru de independență (1877-1878), cînd Rusia țaristă a anexat din nou sudul Basarabiei. Aceasta ne explică, de altfel, poziția sa intransigentă față de perspectiva unei potențiale alianțe cu Imperiul moscovit după izbucnirea Primului Război Mondial. Regele Carol I convocase un Consiliu de Coroană la Sinaia (3 august 1914), pentru a se sfătui cu cei mai importanți oameni politici (guvernanți, foști miniștri și prim-miniștri, președinții celor două Camere) în privința atitudinii României. Potrivit argumentației Regelui, în virtutea tratatului de alianță cu Puterile Centrale (reînnoit în anul 1913) și mizînd pe forța lor militară, îndeosebi a Germaniei, statul român trebuia să intre în război alături de aliații săi, urmînd ca la încheierea păcii să primim înapoi Basarabia. Toți oamenii politici s-au pronunțat pentru *neutralitate*, cu excepția lui P.P. Carp, care, cu o elocvență admirabilă, împărtășea întru totul opinia Regelui. Așadar, în opinia sa, se impunea intrarea imediată a României în război alături de Puterile Centrale, întrucît „izbînda slavismului ar fi moartea noastră".

O atitudine și mai energică a lui Carp se va înregistra în timpul celui de-al doilea Consiliu de Coroană din 14 august 1916, cînd Regele Ferdinand I îi va anunța pe participanți că, împreună cu Guvernul său, prezidat de Ion I.C. Brătianu, a luat hotărîrea de a intra în război alături de Antanta (compusă din Franța, Rusia și Marea Britanie, la care, din 1915, se adăugase Italia), aliații recunoscînd dreptul provinciilor românești aflate sub dominația Imperiului Austro-Ungar (Transilvania, Banatul, Bucovina) de a se uni cu patria-mamă. Și mai tăios decît în precedentul Consiliu, P.P. Carp a expus din nou pericolul slavismului, evidențiind greșeala pe care o face România alăturîndu-se Antantei. Mai mult decît atît, îi declara deschis Regelui că își va trimite la război toți cei trei fii ai săi, dar se va ruga la Dumnezeu ca armata română să fie învinsă „căci numai astfel România va putea să fie scăpată!".

■ ***Sfîrșitul unei vieți, sfîrșitul unei epoci.*** Îi va fi dat lui P.P. Carp să fie martorul încheierii războiului și triumfului statului român reîntregit. Rămăsese în partea de țară ocupată de inamici, la București, considerînd că România nu mai putea fi salvată decît prin mari sacrificii materiale și teritoriale, inclusiv prin înlăturarea dinastiei de Hohenzollern-Sigmaringen. Însă, cursul evenimentelor îl va contrazice. Anul 1918 avea să fie „clipa astrală" a românilor, cînd Basarabia, Bucovina și Transilvania, prin propria lor voință, se uneau cu Vechiul Regat. În asemenea circumstanțe, octogenarul om politic avea să afirme că „România are atîta noroc, încît nici nu are nevoie de oameni de stat".

La 19 iunie 1919, izolat și repudiat de politicieni, Petre P. Carp se va stinge la conacul său de la Țibănești. Activitatea sa politică, meritorie, de dinainte de război nu poate fi însă ștearsă cu buretele de greșelile săvîrșite în ultimii ani de viață. La final, consecvența sa politică, adeverită de cei peste cincizeci de ani de practică, devenită însă inflexibilă și neadaptată la noile vremuri, precum și credința oarbă în justețea propriilor convingeri l-au doborît. Cu toate acestea, rămîne, incontestabil, un reprezentant de seamă al elitei politice românești.

Sorin Liviu Damean *este decan la Facultatea de Științe Sociale a Universității din Craiova.*

Antonio PATRAȘ

Politică și literatură

Lui P.P. Carp (1837-1919) i s-a recunoscut unanim vocația politică, de om de idei și de caracter, literatura fiind pentru latifundiarul de la Țibănești o preocupare ocazională, de tinerețe, căreia colegii săi din grupul junimist i-au dat o mult mai mare importanță, îndeosebi după apariția *Convorbirilor*. În 1867, cînd se tipărește primul număr al legendarei reviste ieșene, Carp era deja plecat de ceva timp la București, unde își făcuse în mod strălucit debutul în viața publică, dovedind abilități remarcabile de diplomat și contribuind la aducerea lui Carol I de Hohenzollern pe tronul țării. La ședințele de cenaclu, marele om politic a fost prezent doar de cîteva ori, înainte ca junimiștii să pornească lupta cu scriitorii generației de la 1848 și să se impună ca o „nouă direcție". Cu toate acestea, deși a lăsat pe seama lui Maiorescu bătălia din cîmpul literaturii, Carp a imprimat dialogurilor cu prietenii săi o altitudine cognitivă, o demnitate etică și o pecete stilistică de neconfundat, de severă ținută clasică, asumate ulterior de întregul grup ca un blazon *sui generis*.

În broșura pe care i-a dedicat-o în 1941 *(P.P. Carp, critic literar și literat)*, E. Lovinescu reconstituie cu minuție firava, dar semnificativa activitate literară a politicianului, rezumabilă la cîteva articole polemice și traduceri, în care descifrează urmele unei autentice vocații abandonate. Mai importante decît creațiile scriitorilor autohtoni, influențate de modele străine de mîna a doua (romane senzaționale, de tip foileton) și ca atare discutabile ca valoare, i s-au părut viitorului politician traducerile din marea literatură universală, prin care publicul românesc trebuia educat estetic. Nu întîmplător, prima întrunire în cenaclu a junimiștilor a avut ca temă chiar traducerea lui Carp din *Macbeth*, menită a furniza creatorilor autohtoni un etalon de stil și de compoziție literară. Și tot acum, înainte ca Maiorescu să-și publice răsunătoarele texte polemice, traducătorul lui Shakespeare se lansează în cîteva atacuri tăioase la adresa lui Hasdeu, cel mai important cărturar român al momentului (va fi declarat „geniu" în Parlament), căruia îi contestă calitățile de scriitor și istoric, reproșîndu-i lipsa de obiectivitate și incapacitatea de a trata documentele în spirit pozitivist, științific. Pe lîngă acestea, Lovinescu mai reține doar două texte de critică literară *stricto sensu*, unul dedicat fabulelor lui G. Sion (academician de orientare liberală, desființat lesne ca scriitor) și altul, mai curînd îngăduitor, despre debutul lui Ronetti Roman (studiul apărea în 1878, în plin scandal pe tema revizuirii articolului 7 din Constituție referitor la arzătoarea „chestiune evreiască"). În toate articolele menționate, autorul *Istoriei civilizației române moderne* identifică o metodă de analiză retrovabilă și în „criticele" maioresciene și care constă în confruntarea dintre modelul ideal al genului (drama, tragedia, romanul etc.), definit teoretic, și realizarea sa concretă în cadrele inevitabil imperfecte ale unei creații literare oarecare.

Scriitor „ocazional" așadar, Carp a dovedit că putea fi cu ușurință, de și-ar fi pus în gînd, criticul *en titre* al junimiștilor, făcînd să pălească poate, peste timp, steaua lui Maiorescu. Superioritatea aristocratului moldav a fost susținută printre alții de Iorga, pentru care Maiorescu nu depășea statutul ingrat de imitator ambițios, dar steril, de o creativitate pur formală, stilistică. Deși îi recunoaște lui Carp preeminența ca orator (determinată de pasiunea învestită în discurs, care se umple astfel de fiorul vieții), Lovinescu înclină însă balanța de partea lui Maiorescu, pe motiv că olimpianul magistru s-ar fi consacrat cu devoțiune literaturii, lăsînd în urma sa o operă scrisă infinit mai consistentă și sistematică. Dorind să separe neapărat literatura de politică, așa cum înțelegea să înalțe ziduri de netrecut între estetic și cultural, teoreticianul „mutației valorilor" refuză să constate totuși caracterul la fel de „ocazional" al criticelor lui Maiorescu – căci diferența dintre criticele lui Carp și cele maioresciene e doar cantitativă, și nu structurală! În acest sens, Lovinescu omite să menționeze că Maiorescu însuși s-a consacrat cu pasiune politicii, adunîndu-și discursurile în volume pe care le-a prefațat cu mare atenție, considerîndu-le fără ezitări opera sa fundamentală. Boierul moldovean nu a nutrit însă ambiții de autor și s-a lăsat admirat de alții, neglijîndu-și talentul literar, care s-a manifestat în toată splendoarea în discursurile lui politice. Cu toate acestea, deși atribuie oratoriei valoare literară și o prețuiește ca atare din unghi estetic, Lovinescu refuză să vadă și reversul medaliei – anume, că și literatura capătă la rîndul ei o semnificație politică, dacă e privită din unghi social.

Putea fi cu ușurință, de și-ar fi pus în gînd, criticul en titre *al junimiștilor.*

În consecință, se pare că și imperturbabilul Maiorescu va fi văzut în critica literară și în literatură în genere doar un mijloc de afirmare politică, la care a renunțat fără regret atunci cînd i s-a dat ocazia să devină efectiv politician. Tînărul Duiliu Zamfirescu îi reproșa de aceea într-una din frumoasele sale scrisori, și nu fără temei, lipsa de continuitate în activitatea literară. Psihologia succesului, a arivismului ca formă de afirmare socială e specifică burghezului, zice-se, pentru că reflectă un etos individualist, bazat pe înțelegerea vieții ca luptă. Iar Maiorescu a fost un burghez (Gherea îl plasează în categoria proletarilor intelectuali, iar Călinescu îl consideră un „terian ardelean" pus pe căpătuială), care se știe că a sacrificat cu bună știință prietenia cu Carp la bătrînețe, de dragul ascensiunii politice și al simpatiei suveranului. A cîștigat așadar bătălia cu vechiul său prieten și în politică, nu doar în literatură, oferind posterității cea mai completă și mai părtinitoare totodată cronică a vieții politice românești din timpul domniei lui Carol I – e vorba, desigur, despre *Istoria contimporană a României*.

© Muzeul Național al Literaturii Române

Barbu Ștefănescu Delavrancea, Titu Maiorescu, P.P. Carp, Alexandru Marghiloman

Verba volant, scripta manent, conchide Lovinescu în finalul broșurii sale, sancționînd implicit disprețul lui Carp față de literatură și față de ideea supraviețuirii prin scris. „Cuconul Petrachi" a fost însă un om de acțiune și un contemplativ totodată, ca orice moldovean respectabil, care a făcut din politică și un joc estetic superior și care a permis astfel intelectualilor să joace un rol însemnat în viața publică și să medieze între cele două mari partide istorice ale țării, de pe pozițiile unui conservatorism liberal. Așa cum a arătat însă C. Gane în remarcabila lui monografie din 1936, *P.P. Carp și locul său în istoria politică a țării* (ar merita o reeditare!), de numele latifundiarului de la Țibănești se leagă de fapt cele mai importante momente din istoria modernă a României, de la episodul venirii pe tron a lui Carol I și pînă la intrarea în Primul Război Mondial, cînd fostul lider politic al junimiștilor și-a afirmat răspicat filogermanismul, mărturisind că preferă să piardă împreună cu nemții decît să meargă alături de ruși la cîștig. Și chiar dacă istoria nu i-a dat dreptate atunci, memoria noastră a reținut atitudinea nobilă a unui exemplar de elită al umanității, care a preferat să piardă cu demnitate decît să renunțe la ideile lui.

Să nu uităm că astfel de oameni s-au născut și la noi cîndva.

***Antonio Patraș** este profesor universitar la Facultatea de Litere a Universității „Al. I. Cuza" din Iași.*

Ioan STANOMIR

Despre caracter în viața publică

Dacă s-ar fi născut în veacurile al XVI-lea sau al XVII-lea, P.P. Carp ar fi trăit și murit asemenea boierilor moldoveni din care descindea el însuși: curajul ar fi însemnat, în acele timpuri, cîmpul de luptă sau eșafodul pe care se așeza capul celui condamnat. Căci în ereditatea lui Carp se afla ceva din această temeritate care nu poate fi înfrîntă nici de moarte și nici de tentația lașității. Carp a adus, în modernitatea Vechiului Regat, aliajul său unic de inteligență și de rectitudine morală: este profilul caracterului modelat istoric prin serii de încercări și sacrificii.

Carp a fost admirat, dar și temut, ca și cum puterea verbului său ar fi descurajat afecțiunea autentică. A avut parte de lungi prietenii, dar și de rupturi care au năruit edificiul clădit în decenii: drama îndepărtării de Titu Maioiescu este unul dintre episoadele dramatice ale vieții noastre publice. Acolo unde alții, contemporani lui, au reușit să guverneze și să construiască, cariera lui Carp, oricît de impresionantă, nu atinge longevitatea unor D.A. Sturdza sau Lascăr Catargiu. Traiectoria lui Carp este marcată de o stranie tensiune. În clipele în care pare să ajungă la apogeu, totul se sfîrșește cu rapiditate, de parcă nu ar fi fost menit să dureze. Apoteoza sa politică este, invariabil, una mai degrabă efemeră.

În acest panteon al veacului al XIX-lea și începutului de veac XX, Carp se distinge prin configurația caracterului său. Inteligența, erudiția, arta vorbei de spirit, geniul oratorului, toate acestea au fost subordonate calității fundamentale ce definește personalitatea sa. Ceea ce unii au acuzat a fi intransigență oarbă sau încăpățînare sterilă era, în realitate, parte din caracterul lui Carp. Mai mult, poate, decît oricare dintre cei care i-au fost rivali sau colegi de grupare, Carp a întruchipat această condiție a caracterului în politică. Singurătatea și eșecurile sînt imposibil de imaginat și de înțeles în absența efigiei etice pe care o impune caracterul său.

Caracterul lui Carp a însemnat, în linie junimistă, refuzul demagogiei și cultivarea lucidității ce pătrunde în realitatea României ca un scalpel de chirurg. Cariera de om politic a lui Carp s-a definit prin curajul cu care a ales să rostească adevărurile stînjenitoare pe care alții preferau să le treacă sub tăcere. Conservator, Carp a știut că prețul plătit pentru flatarea mulțimii este unul fatal: omul de stat nu mai este stăpînul său, redus fiind la postura de instrument al pasiunilor populare. Credința lui Carp a fost una de neclintit, rezistînd cîntecului de sirenă ce îi îndreaptă pe corăbieri spre dezastru și îndrumă națiunile pe care le conduc spre ruină.

Caracterul lui Carp, unind refuzul demagogiei cu pasiunea lucidității, i-a conferit acestuia temeritatea de a merge, fără ezitare, în contra curentului. Marile sale discursuri parlamentare sînt tot atîtea repere pe acest drum al înfruntării cu ideile ce domină spațiul public. Despărțirea de demagogie implică îmbrățișarea acelei clarități a viziunii din care se alimentează autenticul patriotism. Junimismul lui Carp a întemeieat patriotismul pe temeliile lucidității. Marile cauze, cuvintele sforăitoare nu sînt decît formele în care demagogii își îmbracă propria lor neputință, invocînd patria spre a-și ascunde lăcomia lor.

Caracterul lui Carp s-a vădit și în momentele în care ispita antisemitismului părea de neoprit. Pledoaria sa rostită cu ocazia dezbaterii revizuirii constituționale de după congresul de la Berlin evocă, prin cadența ei umanistă și prin angajamentul ei etic, frazarea lui Maiorescu din „Contra Școalei Bărnuțiu". În acest peisaj dominat de apelul la națiune și la apărarea ei, cuvintele lui Carp răsună memorabil, spre a reaminti că demonizarea unei comunități și stigmatizarea ei nu sînt decît instrumente ale barbariei. Acolo unde alții, de la Eminescu la Vasile Conta, au cedat pasiunii antisemite, Carp se distinge prin luciditatea cu care invită la construcția modestă, ca alternativă la inflamare și xenofobie. Acesta este conservatorismul în toată măreția sa: curajul de a confrunta demonii ce-i bîntuie pe contemporani, în numele valorilor și al rațiunii.

„Chiar dacă aș rămîne singur în chestiunea asta, fără partid, fără majoritate, sînt convins că conștiința publică îmi va da dreptate. Voi fi biruitor, cu sau fără majoritate."

P.P. Carp

„Românul se naște bursier, trăiește funcționar și moare pensionar."

P.P. Carp

Conservatorismul lui Carp a preluat din caracterul său tenacitatea pedagogică a educației naționale. Programul junimist a pus în centrul său edificarea cetățeniei – o edificare care nu se realizează prin nemăsură demagogică, ci prin zidire de durată, doar în aparență anodină. Caracterul lui Carp i-a dat energia necesară spre a identifica nu doar rădăcinile răului social, ci și elementele antidotului. În „Era nouă", ca și în mai toate discursurile dedicate descentralizării, Carp nu a încetat să revină asupra unei teme a cărei actualitate decurge din propria noastră incapacitatea istorică de a elimina ipotecile subdezvoltării: buna guvernare este inseparabilă de constituirea cetățeniei. Instinctul civic se cultivă la nivel local, spre a se extinde și a se exprima apoi la nivel național. Împroprietărirea țăranilor trebuie urmată de constituționalizarea vieții publice înseși, prin nașterea domniei legii și a autonomiei locale. Revigorarea comunităților înseamnă revigorarea libertății înseși.

Caracterul lui Carp a fost responsabil și pentru curajul suicidar cu care adevărul a fost rostit, spre a denunța rețeaua de complicități care parazitează statul român. Pasiunea cu care Carp denunță imoralitatea publică în „afacerea tramvaielor", chemînd la onestitatea individuală ca temei al angajamentului public, contrastează cu înclinațiile maloneste ale multora dintre contemporani. Brătienismul pe care îl denunță Carp devine, odată cu România Mare, tiparul de existență al unei întregi națiuni. Compromisurile hrănesc cangrena morală care face din viața publică un domeniu al miasmelor fetide.

Caracterul lui Carp este un caracter de Cassandră. Spre finalul carierei sale, Carp își asumă acest rol ingrat, un rol plătit prin solitudine și izolare. În chestiunea exproprierii și a opțiunilor de politică externă în anii neutralității, alegerile sale sînt nu doar doar impopulare, dar și denunțate ca trădătoare de către inamicii săi politici. Efigia lui Carp este, acum, efigia „reacționarului" ce refuză împroprietărirea și intrarea în război de partea Antantei. Și totuși, dincolo de vuietul pasiunilor, vocea lui Carp își păstrează, întreg, potențialul ei de luciditate. Îndoielile sale sînt îndoielile celui care nu crede în puterea cuvintelor nobile de a zidi sau ocroti, prin ele însele, o țară. Este nevoie de prudență, iar în numele acestei prudențe Carp subliniază naivitatea reformatorilor sociali, ca și eroarea strategică a celor care ignoră pericolul mortal al Rusiei. Prudența lui Carp avea sa fie validată, tragic, de istorie.

La centenar, imaginea lui P.P. Carp nu este aceea a „reacționarului", ci aceea a conservatorului vizionar care a refuzat demagogia și beția de cuvinte. Caracterul lui Carp este moștenirea sa, la un secol de la moarte. Celor de azi el le oferă lecția tenacității intelectuale și a curajului etic.

***Ioan Stanomir** este profesor universitar la Facultatea de Științe Politice a Universității București.*

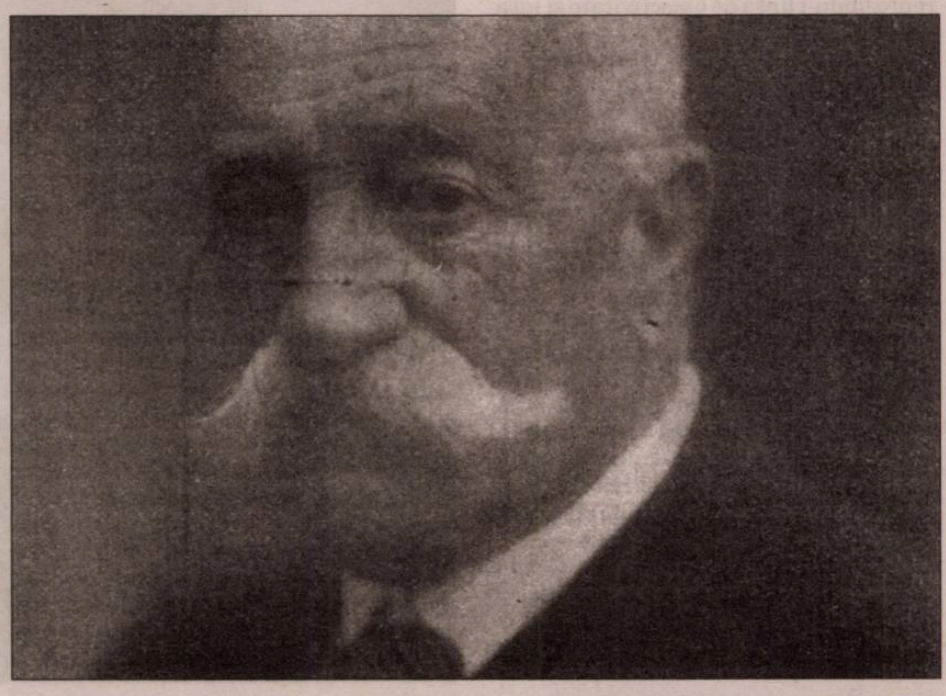

Ion BULEI

Carp și conservatorii

Al. Brătescu-Voinești povestește despre o vizită a lui P.P. Carp la Pitești. Era în mai 1895. Carp era ministru la Agricultură și Domenii în cabinetul lui Lascăr Catargiu. Venirea unui ministru conservator la Pitești n-avea nimic extraordinar, îi scria Brătescu lui T. Maiorescu. Sosise un tren ca toate trenurile, Carp a coborît din tren ca oricare dintre oamenii cu o pălăriuță gri și cu monoclu. A trecut printre toți cei care îl așteptau pe peron, fără să dea mîna cu nimeni, fără să-și scoată pălăria. A întrebat doar pe deputatul Rădulescu de ce nu se strigă „ura", apoi a intrat în sala de așteptare. Comentariul lui Brătescu: „Toată lumea e indignată și arhiindignată... Nu mai auzi decît aceleași și aceleași lamentări. – Auzi dumneata, să nu-și scoată nici pălăria! –Auzi dumneata, să nu întindă mîna nimănui! – Auzi dumneata, să nu ne mulțumească..." N-ar trebui însă să ne surprindă. Nu era singurul care se comporta astfel. Aceasta era epoca și aceștia erau oamenii care o reprezentau. P.P. Carp, ca întreaga elită politică din veacul al XIX-lea, avea un slab dialog cu alegătorii. Doar că P.P. Carp evidenția prea tare distanța de la popor la cei care invocau poporul. Locul fiecăruia trebuia știut, credea Carp. Ca și lordul Salisbury, P.P. Carp nu se considera responsabil *față* de oameni, ci responsabil *pentru* ei. După el, omul de stat trebuia să se conducă după un principiu de autoritate, adică să nu se lase purtat de instinctele mulțimii, ci să le impună el legea rațiunii sale: „Eu admit instinctul la o națiune, admit ca ea să simtă că există un rău, precum fiecare om cînd e bolnav simte că-l doare, dar eu nu admit ca bolnavul să zică el iată doctoria pe care trebuie să mi-o dea doctorul... Noi însă în loc de a lumina poporul, cînd venim să primim inspirații de la dînsul, nu facem decît a prostitua inteligența pe care Dumnezeu a binevoit să ne-o dea. Și cei care au primit o cultură, aceia au datoria sacră de a veni cînd poporul a rătăcit să-i zică: nu merg după tine! Tu simți rău, leacul ți-l dau eu". Cu astfel de principii, P.P. Carp face politică în România. Un talent oratoric puțin obișnuit. Vorbea totdeauna inteligent, concis, limpede. Partidul la care se duce este Partidul Conservator. Și nu se duce singur, se duce cu grupul de adepți, „gugumani", cum le zicea el. Și în care cei mai importanți erau junimiștii Titu Maiorescu, Vasile Pogor, Th. Rosetti, Iacob Negruzzi (la sfîrșitul lui 1865 erau 29 de membri la Junimea).

Caricatură de epocă

Fără „învinși"
nu există învingători.

Cu venirea lui P.P Carp, a lui T Maiorescu și a prietenilor lor junimiști, în Partidul Conservator s-a făcut îndată resimțit un spor de valoare politică. Programul partidului trece din faza declarațiilor de intenție în faza unei legislații eficiente. Dacă nu ar fi fost Carp cu programul lui „Era nouă", un astfel de program ar fi trebuit inventat. Dar i-ar fi lipsit originalitatea dată de acest strălucit personaj din centrul lumii politice. P.P. Carp era un adevărat aristocrat al politicii. Aristocratică era și credința lui în capacitatea elitei de a făuri ceva durabil. Aristocratică era, însă, și neîncrederea lui în puterea formelor. El este cel care, alături de I.C. Brătianu, T. Maiorescu, D.A. Sturdza, Take Ionescu, ridică valoarea tribunei politice românești pe culmile consacrării. Două erau, după junimiști, calitățile unui program de guvernare: promovarea competenței și spiritul critic. Și amîndouă erau esențiale. Fără spirit critic nu se putea vorbi de valoare, care nu putea fi dobîndită decît prin apelul la inteligență. Prietenia junimiștilor – și referirea noastră are în vedere pe Carp și pe Maiorescu – nu se întreține neapărat cu satisfacerea unor interese reciproce. Pentru că sînt caractere superioare și nu pot accepta păgubirea statului. Lupu Kostaki, în amintirile sale, ne relatează gestul lui P.P. Carp de a cumpăra el, din buzunarul lui, bilete de tren pentru însoțitorii săi atunci cînd pleca în deplasări. La fel T. Maiorescu, care nu acceptă cumulul de funcții, renunțînd la avocatură pe perioada cît este ministru, deci funcționar al statului. Sînt oameni care nu tranzacționează principiile. Indiferent unde se află, în guvern sau la moșia sa de la Țibănești, Carp rămîne același. Este cinstit, nu numai în sensul obișnuit al termenului, este cinstit cu credințele lui, cu care nu face tranzacții, refuzînd totdeauna compromisurile. Ceea ce oferea „un spectacol înviorător" în lumea politică românească, foarte obișnuită cu acestea din urmă. Carp, mai pronunțat decît Maiorescu, era rectiliniu, inflexibil pînă la încăpățînare sau absurditate, avea o sinceritate nedezmințită în orice împrejurare. Dar în politică prieteniile nu rezistă. N-a rezistat nici aceasta, sfîrșindu-se cu patru ani înainte de moartea lui Maiorescu. Dar pînă atunci, toate disfuncționalitățile fuseseră depășite, pentru că ceea ce îi unea era mult mai puternic: viziunea identică cu privire la politica externă. O aveau nu doar pentru că amîndoi făcuseră studiile în școlile germane. Opțiunea lor politică spre Puterile Centrale pleca din teama de expansionismul rusesc. În ianuarie 1881, T. Maiorescu, într-un articol din *Deutsche Revue,* cerea deschis alăturarea României la Puterile Centrale și o politică externă bazată pe rațiune, nu pe sentimente. P.P. Carp, mai mult plecat în posturi diplomatice (agent diplomatic la Viena, Berlin și Petersburg în 1871-1873, la Roma, în 1873, și ministru plenipotențiar la Viena în 1882-1884), a avut o contribuție esențială la intrarea României în Tripla Alianță. În septembrie 1879, continuînd în Camera Deputaților o idee a lui T. Maiorescu, P.P. Carp declara că misiunea românilor, la Gurile Dunării, nu era aceea de apărători ai ortodoxiei, ci de „apărători ai ideilor moderne, ai civilizațiunii occidentale, în care sîntem datori a vedea sensul naționalității noastre. Împreună cu d-sa (cu Maiorescu, n.n.), noi atuncea... am tras concluziunea cum că, dacă în chestiunea aceasta (chestiunea evreiască, n.n.) noi vom opune un veto îndărătnic voinței Europei, avem să fim aruncați în brațele Rusiei... Prin urmare, dacă am permite noi ca ortodoxia să iasă din biserică astăzi și să intre pe tărîmul politic, cred, cu dl Maiorescu, că am cădea în brațele Rusiei, și ce sînt acele brațe, noi o știm, o știm într-atît încît ne întrebăm cînd sînt ele mai periculoase: atunci cînd ne strîng cu ură sau atunci cînd ne strîng cu drag?".

„Cînd a avut dl Take Ionescu dreptate? A avut atunci sau a avut dreptate astăzi? După cum ne punem, a avut dreptate atunci, a avut dreptate și astăzi și n-a avut dreptate nici atunci, n-a avut dreptate nici astăzi. A avut dreptate atunci, pentru că atunci, ca și astăzi, pleda o cauză. N-a avut dreptate nici atunci, nici astăzi, pentru că nici atunci, nici astăzi, nu apără o convingere."

P.P. CARP

P.P. Carp a fost un element dizolvant pentru Partidul Conservator. Venirea lui în acest partid a însemnat și introducerea calului troian în cetate. Dar și fără junimiști Partidul Conservator a fost mereu supus frămîntării grupărilor din interiorul său. Cei care au condus partidul nici n-au putut, nici n-au voit să schimbe cu trecerea anilor concepțiile celor care au guvernat. Aristocrația română nu s-a pus în evidență printr-o calitate esențială, adaptabilitatea, așa de ilustrativă în cazul aristocrației britanice, de pildă. Oameni cu avere, fruntașii conservatori au fost și oameni independenți, care n-au vrut să se supună unei discipline de partid, armă serioasă în lupta politică. Vechea Românie în care conservatorii și-au desfășurat acțiunea politică nu era o societate democratică. Era însă una liberală. Cu toate îngrădirile impuse participării la viața politică, instituțiile sale erau liberale, sistemul de guvernare funcționa după reguli moderne și circulația ideilor politice și a tuturor valorilor spirituale era liberă.

P.P. Carp nu a făcut niciodată caz de patriotism. În anii '90 ai veacului al XIX-lea, la un bal la Curtea Regală, Hitrovo, ministrul Rusiei la București, îl acuza pe Carp, pe atunci ministru de Externe, de lipsă de interes pentru cauza românilor din Transilvania. Carp i-a răspuns: „Domnule ministru, să facem aici la bal abstracție de calitatea noastră oficială. Sîntem aici Hitrovo și Carp. Și fiindcă sînt acum doar Carp, află, domnule Hitrovo, că eu sînt ca plugarul cu minte care se uită la Răsărit. Și fiindcă mă uit la Răsărit, văd întîi Basarabia". Superbă punere la punct!

Nici un om politic român n-a văzut mai bine și n-a judecat mai corect poziția în care s-au găsit de-a lungul istoriei moderne România și Rusia. În fapt, în toată activitatea lui politică a avut o convingere fermă: „Niciodată cu Rusia". Neputîndu-și jertfi convingerile, și-a jertfit un fiu, trimițîndu-l pe front, unde a și murit. Talent, cultură, fermitate de caracter și adîncime de gîndire. Toate adunate într-un singur om: P.P.Carp. Fără bust într-un Parlament pe care l-a ilustrat cu strălucire. Fără statuie, nici măcar la Țibănești, la moșia lui de lîngă Vaslui. Și chiar fără străzi care să-i poarte numele, Carp nu s-a numărat printre învingătorii de moment. Și aducerea aminte este întotdeauna pentru învingători. Numai că fără „învinși" nu există învingători.

***Ion Bulei** este istoric.*

Cătălin TURLIUC

Petre P. Carp – gîndirea și viziunea politică

Un eveniment foarte important în biografia lui P.P. Carp a survenit în toamna anului 1873 cînd, într-un moment de liniște al carierei sale politice, acesta s-a căsătorit. Trebuie spus că rata nupțialității în rîndul celor privilegiați prin naștere, avere sau prin poziția ocupată în structurile puterii era destul de ridicată, mulți dintre cei ce se aflau „în fruntea bucatelor" încheind, de regulă, mai multe căsătorii în timpul vieții. Nu acesta a fost și cazul lui Petre P. Carp, rămas fidel Sevastiei, unica sa soție, pînă la sfîrșitul vieții. Consolidîndu-și poziția în interiorul elitei țării prin contractarea unui mariaj respectabil și prin creșterea considerabilă a averii personale, P.P. Carp se va avînta din nou în tumultul vieții parlamentare, începînd cu 1874. Deși nu există multe informații despre modul concret în care Sevastia Carp s-a implicat în activitatea politică a soțului ei, aceasta avînd în vedere moravurile epocii și rolul secund acordat femeii în societate, un manuscris al ei, redactat după moartea soțului, ne dezvăluie nu numai faptul că ea a fost la curent cu toate mișcările de pe scena politică a țării, dar ea a și înțeles exact principiile și obiectivele urmărite de P.P. Carp de-a lungul întregii lui cariere politice care s-a întins pe mai bine de cinci decenii. Manuscrisul, publicat de mine pentru întîia oară acum mai mulți ani, aflat la Muzeul Național al Literaturii Române din Iași, sintetizează doctrina și programul junimist, precum și activitatea politică a lui P.P. Carp. Mai jos, cîteva dintre pasajele sale cele mai reprezentative.

„În anul 1919 s-a stins în tragică singurătate, la moșia strămoșească Țibănești, acela care de la desființarea domniei elective în 1866 și pînă la războiul mondial din 1914, cu convingerea unei imperioase nevoi, s-a luptat prin faptă și prin grai, pentru temeinica organizare a tînărului stat român; acel care a fost neîmpăcatul adversar a politicii rusești ce, cu seculara și fireasca ei tendință de a stăpîni Delta Dunării, Strîmtorile mării și Țarigradul, el o credea că este cea mai primejdioasă pentru țara lui.

Înzestrat cu însușirile cîrmaciului ce cu prudență știe a îndrepta corabia spre țel, Petre Carp (el) simți datoria ce avea de îndeplinit; și pe baza sănătoasă a unei dezvoltări normale care a corespuns nevoilor stadiului în care ne aflam; el elaboră un larg program de activitate politică împrejurul căruia se adună un număr, (la început restrîns) de tineri (oameni) culți, ieșiți din sînul societății „Junimea" din Iași.

La 1880 această grupare s-a despărțit de vechiul partid conservator, fățiș ostil ideilor mai înaintate ale lui Petre Carp și care respinsese programul lui fără chiar a le discuta.

Sub numele de partid junimist, de juna dreaptă (sau de partid constituțional) ea formă (atunci) o organizare distinctă, care, cu vremea, mărindu-se își păstră întreaga ei neatîrnare.

Unui bărbat de stat englez care (îi) cerea lămuriri asupra tendințelor acestei grupări (tendinței acestui partid), Petre Carp îi scria: «Constatarea că vechile partide își făcuseră vremea a dat ființă junimismului. Marele vostru Burke a zis-o înainte de mine: „Singur acel principiu este adevărat, care se întemeiază pe un interes general, a cărui satisfacere a devenit actuală". Vechile partide reprezintă într-adevăr interese generale; dar aceste interese acum satisfăcute au încetat de a fi actuale. Lupta pentru libertate(i) (libertatea presei, libertatea întrunirilor, libertatea de vot, libertatea hotărîrii impozitelor, egalitatea tuturor înaintea legii etc. etc.) – *paranteza există în original,n.m.* – s-a sfîrșit cu triumful lor; și aceste interese generale o dată intrate în domeniul public, din chiar această cauză nu pot servi de principii partidelor politice.

Se înțelege că aceia ce zic nu se aplică decît țărilor unde acest progres a primit sancțiunea sa definitivă; atunci în acele țări se vede producîndu-se următorul fenomen: diferența între liberali și conservatori începe a se șterge reducîndu-se mai mult sau mai puțin la o deosebire de seriozitate și onestitate în aplicare. Or aceasta nu ajunge pentru a constitui un ideal politic nici pentru cugetători, nici pentru oameni de acțiune; și fiindcă naturii nu îi place golul, interesul personal, veșnic viu, înlocuiește pretutindenea interesele generale ce, din cauza arătată, au încetat de a înălța cugetele și de a încălzi inimile. Gruparea oamenilor în jurul persoanelor influente iar nu în jurul ideilor, e unul din simptomele acestei stări anormale, și fărîmarea partidelor arată progresele răului.

Fața unei asemenea stare de lucruri, datoria omului politic e de a căuta leacul, și noi încercăm să-l găsim. Aruncînd o privire asupra drumului ce l-am făcut pînă acum, putem lesne constata că rezultatele obținute n-au servit decît a curăți terenul. Libertatea de conștiință, de vot, de presă, de întruniri, de asociațiuni și în genere toate libertățile moderne n-au făcut altceva decît a înlătura piedicile ce se opuneau progresului. Chestia de a ști cum să se întrebuințeze libertatea cucerită, este încă de rezolvat, și va fi terenul luptelor ce se pregătesc. Înainte de a veni cu noi revendicări, e bine să ne întrebăm dacă libertățile aceste au folosit tuturor claselor societăților moderne.

Junimiștii cred că nu, și că mai este mult de făcut în această privință. Din punctul de vedere social și politic putem zice că burghezimea a pus aproape singură mîna pe cea mai însemnată parte a cîștigurilor.

Cei săraci, cei mici și slabi în a căror nume s'a făcut marea revoluție creștinească, stau încă în așteptarea realizării făgăduințelor milenare. Politicește așteptarea lor va fi eternă, căci cîrmuirea maselor prin mase este o utopie primejdioasă, care vecinic va duce la o dureroasă dezamăgire; economicește, însă, lucrul stă altfel, și pretindem că datoriile societății moderne este de a asigura bunul trai al celor mici; de a părăsi teoria „du laisser faire, laisser aller" și de a apăra pe cei slabi contra celor tari.

Două căi se pare că duc la acest țel: una este revoluția pornită de jos, aceia-l-altă revoluția pornită de sus.

Întîia, care se face prin mijlocul mișcărilor populare, a fost întotdeauna o scamatorie a capetelor răscoalei, în folosul lor personal. Istoria o poate dovedi.

A doua, făcută din inițiativa celor de sus în folosul celor de jos, se poate realiza fără zguduiri violente, și aceasta urmărește junimismul.»

Paralel cu dezvoltarea economică și socială în limitele constituției liberale ce și-o dăduse România la căderea lui Cuza-Vodă; pe lîngă întărirea principiului dinastic și îndreptarea moravurilor politice rămase pătrunse de corupția bizantină, Petre Carp urmărea neatîrnarea de fapt a țării lui față de marile puteri.

De aceea la Viena, în 1882-83, el a ținut piept Austriei pentru apărarea drepturilor noastre suverane pe Dunăre; dînd adversarului său politic Ion C. Brătianu, concursul unui recunoscut talent diplomatic; de aceia la 1888 răscumpără de la societăți austriace și engleze căile ferate Roman – Itcani și Cernavodă – Constanța; de aceea, nemîngăiat de repedea și sistematica deznaționalizare a celei mai mănoase părți a vechiei Moldove de două ori răpită de ruși, prevăzînd primejdia întinderei stăpînirei străine, prin pierderea gurilor Dunării, el îndreptă politica externă spre o alianță defensivă cu țările ce, ca România, limitrofe de imperiul Țarilor, erau ca și expuse a fi înecate în oceanul slav. De aceea cînd izbucni războiul european el nu-și schimbă părerea dar o groaznică revoluție dărîmă ca prin farmec marele imperiu dușman și țara fu scăpată.

Cînd izbucni războiul european prin care granițele țarei s-au întins de la Nistru pînă la Tisa, unind sub o singură cîrmuire toate elementele românești; cînd țara noastră fu atrasă în vîrtejul conflictelor mondiale a marilor puteri, și se resimți de vîntul revoluționar ce suflă din răsărit, nu era încă clădită temelia sănătoasă pe care Petre Carp cu neobosită stăruință, lucrase ca să așeze viitorul țării sale. «Era Nouă» atît de dorită de el nu devenise o realitate, căci, invidia și egoismul puseseră piedică progresului și mulți ani se pierduseră în sterpe lupte individuale.

Cu acest război o nouă perioadă începea în viața poporului român, un nou capitol în istoria sa.

Față de împrejurări ce dădeau politicei interne și externe o direcție opusă acelei urmate pînă atunci de Petre Carp, ajuns la adînci bătrînețe, se retrase în viața privată cu conștiința unui trecut de care se putea făli; un trecut de mîndră neatîrnare și de muncă dezinteresată, ce îi adusese prin chiar superioritatea firei sale, pe lîngă adînci mulțumiri sufletești și amare dezamăgiri.

În liniște supusă se sfîrși o lungă viață închinată binelui obștesc.

Schopenhauer în stilul său lapidar a scris: «Viața trece, adevărul trăiește și lucrează în depărtare; să găsim adevărul».

În această credință Petre P. Carp a trăit; în această credință el a murit.

Știu, că în eternă evoluție a lucrurilor nimica nu se pierde din ce Duhul urzește."

Programul partidului junimist, sintetizat de Sevastia Carp:

Descentralizarea administrativă	N'a putut fi realizată
Chestia regulării împroprietărirei a țărănimei	– „ –
Maioratul pentru clasa țărănească	– „ –
Legea breslelor	– „ –
Domeniile statului vîndute țăranilor	Realizat
Legea creditelor agricole	– „ –
Legea muncei agricole modificată în favoarea țăranului	– „ –
Obligativitatea învățămîntului primar	– „ –
Reorganizarea școalei de agricultură	– „ –
Înființarea școalei de agricultură	– „ –
Reorganizarea finanțelor și a min. De Domenii	– „ –
Întemeierea băncii naționale pe etalonul de aur	– „ –
Reorganizarea învățămîntului comercial	– „ –
Crearea școalei de comerț	– „ –
Legea învățămîntului profesional	– „ –
Reorganizarea școalei de arte și meserii	– „ –
Crearea cursurilor libere la aceeași școală	– „ –
Crearea de școli profesionale	– „ –
Crearea școalei de sericultură și țesătorie	– „ –
Legea minelor	– „ –
Legea ajutoarelor muncitorești	– „ –
Crearea serviciului de statistică	– „ –
Contenciosul administrativ	– „ –
Inviolabilitatea magistraturei	– „ –
Drepturile politice date dobrogenilor	– „ –
Crearea de ferme modele în Munt., Mold., Dobr.	– „ –
Crearea de pepiniere de vițe și pomi roditori	– „ –
Plantație de vii și salcîmi în nisipurile de la Ciuperceni	– „ –
Împăduriri în Bărăgan	– „ –
Forarea de puțuri artesiene în Bărăgan	Întreruptă din cauza schimbărei de minister;
Transformarea mlaștinilor Deltei Dunării în teren arabil sub direcția unor specialiști olandezi – Langeveld și Tonell	tratative întrerupte din cauza schimbărei de minister;
Legea pentru crearea conductelor de petrol Cîmpina – Constanța (Pipes-lines)	Realizată
Lucrări de explorare miniere în Gorj, Vîlcea, Argeș	– „ –
Început de organizare a stațiunilor balneare	– „ –
Canalizarea Borceni	– „ –
Canal pentru aducerea apei Argeșului în Dîmbovița între Bolentin și Cotroceni	–
Crearea și colonizarea a 14 sate românești de a lungul granitei bulgare	Realizat
Sindicatele agricole	– „ –

Cătălin Turliuc
este prof. univ. la Universitatea „A.I. Cuza" din Iași.

Theodor PALEOLOGU

Oratorul

Despre Carp ca orator, I.G. Duca făcea, în *Portrete și amintiri,* cîteva observații fine și pertinente: oratoria lui era concisă, lapidară, sintetică; „el nu se adresa sufletului, ci numai rațiunii" (aici, cred eu, greșește sau, mai exact, exagerează); „vorbea scurt, fără artificii, cu sobrietate de gesturi"; vorbea liber, dar discursurile și le pregătea cu grijă, punînd accent pe structură; nimeni nu punea la îndoială sinceritatea totală a convingerilor lui, ceea ce-i conferea o neîntrecută autoritate morală; această gravitate nu excludea umorul, căci Conul Petrache era „omul cel mai de spirit din epoca lui". Într-o pagină și jumătate, I.G. Duca a acoperit toate categoriile de bază ale retoricii clasice: *logos, pathos, ethos,* plus *inventio, dispositio, elocutio, actio și memoria.* Să le luăm pe rînd.

Prietenul lui Carp, Titu Maiorescu, a scris un articol faimos despre elocvența română în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: „Oratori, retori și limbuți". E un text programatic pentru întreaga oratorie junimistă. Încă din titlu se vede preferința lui Maiorescu pentru oratoria romană în detrimentul retoricii grecești. Ce este, în fond, oratoria lui Cicero? Retorică grecească filtrată prin *ethos*-ul roman, adică prin valorile și virtuțile specific romane. Se știe prea bine care era suspiciunea lui Cato cel Bătrîn față de capacitatea retorilor și filozofilor greci de a face din albă neagră și din neagră albă, de a susține azi o teză și mîine contrariul ei. Pentru el, un orator era pur și simplu *„vir bonus, dicendi peritus"* („bărbat bun, iscusit în a vorbi"). Iar sfatul cel mai potrivit era, după el, *„rem tene, verba sequentur"* („cunoaște bine chestiunea, vorbele vor veni de la sine"). Or, Carp știa întotdeauna despre ce vorbea, stăpînea dosarele, oratoria lui se caracteriza prin ceea ce nemții numesc *„Sachlichkeit"*. Aș fi tentat să traduc acest termen prin „factualitate". Carp era totodată *„vir bonus"* în sensul virtuții politice. Într-un pasaj ditirambic din memoriile sale, Tzigara-Samurcaș îl compară cu Aristide cel Drept: e poate cel mai înalt compliment care poate fi adus virtuții unui om politic. Sigur, Carp n-a murit în sărăcie precum marele atenian, dar e cert că n-a urmărit niciodată un interes personal. Oratoria sa reflectă fără îndoială acest ideal etic.

Despre relația dintre *logos* și *pathos* în oratoria lui Carp, I.G. Duca face o afirmație sugestivă, dar exagerată: „el nu adresa sufletului, ci numai rațiunii". Din start n-are cum să fie adevărat, pentru că orice discurs de impact conține și *logos,* și *pathos.* În plus, analiza discursurilor lui Carp pune în evidență mijloacele prin care știa să suscite emoții în rîndul celor care-l ascultau. Se poate spune însă că discursurile sale erau preponderent argumentative. Ele se adresau unui public restrîns și relativ specializat. Așa cum bine observă Duca, ele nu pot fi concepute decît în contextul parlamentarismului clasic de secol XIX, care se baza pe credința în dezbaterea de idei (acest postulat a dispărut de mult, așa cum au arătat deja Max Weber și Carl Schmitt). Or, în funcție de publicul căruia te adresezi, ponderea *logos*-ului și cea a *pathos*-ului variază: cînd te adresezi unui public puțin numeros, omogen și specializat, *logos*-ul va reprezenta, să zicem, 90% și *pathos*-ul doar 10% din discurs; dacă însă te adresezi unui public numeros, heterogen și nespecializat, proporția va trebui să fie inversă. Carp se adresa unei elite politice și intelectuale. El nu era un orator pentru mase, nu vorbea pentru mulțimi numeroase. Asta nu înseamnă că nu exprima emoții și nu recurgea la figuri de stil. O făcea mai puțin decît Kogălniceanu sau, mai tîrziu, Take Ionescu, dar folosea figurile potrivite tipului său de personalitate. În discursurile sale găsim repetiții, sentințe, antiteze, enumerații, întrebări retorice, întrebări didactice, exclamații, elemente de dialogism. Sigur, vorbea el „scurt și fără artificii", dar stilul său nu era deloc pauper. Și, de fapt, e multă emoție reținută în spatele acestei pudice sobrietăți.

Logos-ul lui Carp se caracterizează, cum spuneam, prin *„Sachlichkeit"*, prin „factualitate" și chiar o anumită tehnicitate. Dar în aproape toate discursurile sale există un moment în care se înalță la o privire de sus și argumentează pornind de la principii, de la o concepție filozofică asupra temei abordate. Combinația dintre argumentația factuală și cea principială este, cred eu, marca distinctivă a oratoriei lui Petre Carp. Există la el un acord perfect între *logos* și *ethos,* între modul de a argumenta și modul de a fi. Cînd ai citit destul de multe discursuri de-ale lui Carp și ai pus cap la cap toate aceste momente de argumentație *ex principiis,* îți dai seama de perfecta coerență a filozofiei sale politice. Asta explică, de altminteri, poziția lui singulară în interiorul mișcării conservatoare. În zilele noastre îl considerăm pe Carp ca pe unul dintre reprezentanții cei mai tipici ai conservatorismului românesc. Și într-un sens avem dreptate, pentru că avea o busolă doctrinală foarte sigură. Dar în epocă era văzut ca marginal față de curentul dominant în partidul conservator, care era, firește, un conglomerat de personalități – în general, remarcabile –, care funcționa după principiul „noi și ai noștri" și „mai lasă-ne, dom'le, cu ideile". Solidaritatea de partid era, cum se întîmplă cel mai adesea, mai importantă decît doctrina. Se mira, de pildă, tatăl meu de ce era bunicul său, Mihail Paleologu, rezervat față de curentul junimist și de ce a făcut o dată o farsă înregistrînd pe fonograf afirmația, evident jucăușă, că *„les junimistes sont des cochons"*: *„des cochons à idées"*, aș completa, adică oameni politici care țin mai mult la ideile lor decît la unitatea partidului. Dar tocmai de aceea sînt mai interesante acum discursurile lui Carp decît cele ale lui Lascăr Catargi, Cantacuzino Nababul, Nicolae Filipescu sau Alexandru și Ion Lahovari.

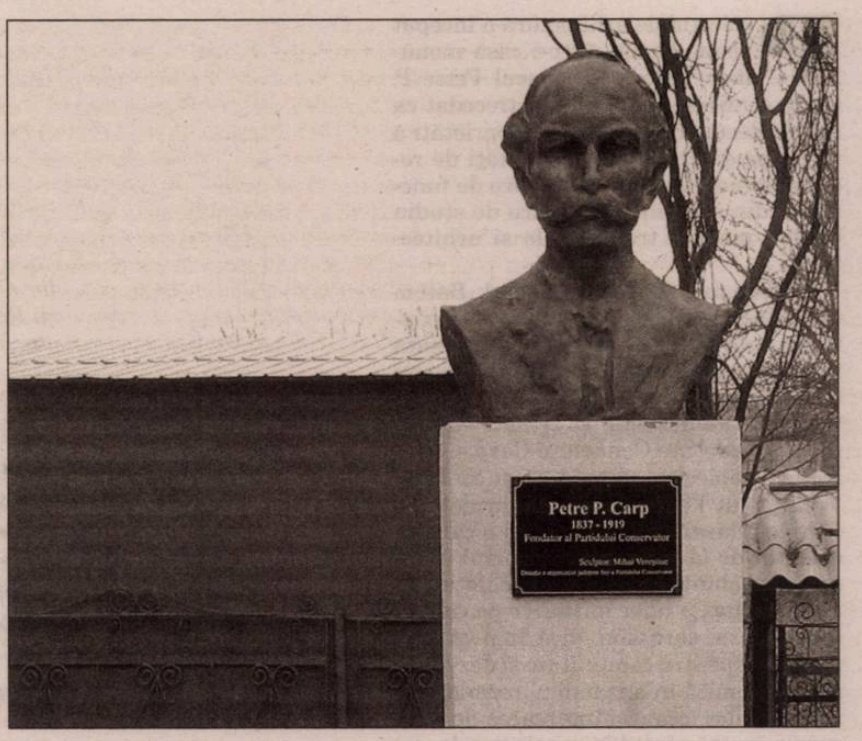

„Pe cînd toate agenturile electorale lucrează pe capete cheltuind făgăduieli, intimidări, amenințări, șiretenii și parale, Petre Carp, cunoscut pentru glumele sale, nu se lăsa nici acum de ele, deși situația îi e foarte grea. Întîlnește pe un fost deputat liberal și oftează:
– Păcătoasă țară!
– De ce, coane Petrache?
– Să vezi că am să cîștig alegerile…"

CONSTANTIN BACALBAȘA

Un lucru n-ar înțelege deloc Conul Petrache în zilele noastre: războiul total dintre „conservatori" și „progresiști". Pentru el, conservarea și progresul erau indisociabile. Mai mult, în viziunea lui, progresul nu era posibil decît prin conservare, adică prin acumulare și creștere organică. Pentru el, conservatorismul era forța politică prin care societatea progresează fără luptă de clasă, fără rupturi dureroase pentru anumite categorii sociale, fără a favoriza pe unii în detrimentul altora. Sigur, de peste o sută de ani a prevalat o cu totul altă manieră de a face politică, iar binele unora a fost mereu răul altora, care la rîndul lor s-au revanșat atunci cînd au putut. Dar vi se pare rezultatul așa grozav? N-ar fi oare cazul să citim discursurile lui Carp? Nu de alta, ca să vedem că se poate și altfel…

Conacul de la Țibănești, 1937

***Theodor Paleologu** este scolarhul Casei Paleologu (www.paleologu.com).*

Alexandra MIHAILCIUC

„Batem fierul la conac!"

Proiectul de arhitectură a început acum 11 ani, într-o casă monument istoric – conacul Petre P. Carp, confiscat în 1949 și retrocedat ca ruină. Recuperarea acestei proprietăți a mizat pe găsirea unor modalități de reciclare creativă, pe o schimbare de funcțiune, din reședință în centru de studiu pentru meserii tradiționale și arhitectură.

Astfel a fost generat proiectul „Batem fierul la conac!", numele sub care coexistă o școală continuă de fierărie adresată în mod gratuit localnicilor din Țibănești (Iași), o suită de *workshop*-uri de meșteșuguri tradiționale și tehnici experimentale adosate Conacului Carp și o colecție de obiecte create în acest context.

Viața lui Petre P. Carp și urmele pe care le-a lăsat în comunitatea locală au orientat de la bun început efortul în direcția reabilitării memoriei sale și, în același timp, a unor inițiative pe care el le-a avut și care sînt încă importante: respectul pentru comunitate și dezvoltarea economică în ansamblu, recunoașterea valorilor locale și încercarea de a încuraja învățămîntul în zonele rurale, acțiunile directe, etapizate în timp.

„Am semănat în jurul meu idei. Unele au răsărit și au dat roade, altele răsar acum, altele stau sub pămîntul cel negru, care este tratat de pămînt steril de cei care nu pot să înțeleagă că pămîntul cel negru toamna înverzește primăvara."

P.P. Carp

La Țibănești am încercat o geneză post-2004 de tip *„slow food"* tradusă în *slow architecture/reutilisation/conversion*. Proiectul vizează regenerarea conacului și a anexelor în folosul locuitorilor. În acest mod, comunitatea locală va fi sprijinită în eforturile pe care le face pentru a depăși starea de sărăcie și disoluție socială în care se află în prezent. Restul conacului va fi destinat unor rezidențe găzduind artiști, muzicieni etc., precum și desfășurării și permanentizării unor școli de vară pentru studenți din domenii conexe arhitecturii și meșteșugurilor tradiționale. Parterul conacului este pregătit să găzduiască un punct muzeal, care poartă figura lui Petre P. Carp numai ca pretext, spațiul încercînd să-și dezvolte în timp propria agendă culturală, una proprie preocupărilor comunității.

Proiectul „Batem fierul la conac!" este, de fapt, răspunsul care i s-a dat, pas cu pas, întrebării „Ce se poate face cu un monument retrocedat ca ruină, aflat într-un context social problematic?". O Moldovă săracă, neintegrată într-un circuit turistic, în care lipsa ofertelor culturale autohtone pentru cei tineri este o realitate, izolată, cu o infrastructură deficitară, se întîlnește cu realitatea care vine din lumea arhitectului: absența unui teritoriu de experiment și lucru nemijlocit pentru tinerii specialiști, dispariția meșterilor care pot executa lucrări de restaurare și nu numai. Să parcurgem și restul datelor despre situația actuală.

În urma cercetării, am hotărît să angrenăm cît mai mulți oameni din localitate în lucrările efective pe care ei încă le cunosc și care s-au dovedit adecvate climei și resurselor naturale din imediata vecinătate: utilizarea pămîntului, a fibrelor vegetale, a apei, a elementelor recuperabile din orice domeniu.

Iată cîteva urme pe care strădania de peste zece ani a grupurilor implicate le-a lăsat în comunitate:

1)Proiectul ocupă „găurile" din *pregătirea academică a specialiștilor* (viitori arhitecți, ingineri, profesori etc.), cărora li se oferă în perioada de vară o alternativă de a-și completa studiile teoretice cu lucrări practice de simplitate mică și medie. Îndrumarea se face cu persoane calificate, utilizînd resursele locale, meșteri sau cunoscători ai tehnicilor tradiționale și, cînd e cazul, invitînd competențe din afara comunității. Ideea centrală devine participantul îmbogățit; prezența unui număr mare de persoane active din grupe de vîrste, domenii și naționalități diverse care-și completează cunoștințele în domeniul tehnologiei construcțiilor în paralel cu experiențele și preocupările personale expuse în demonstrațiile și întîlnirile de seară. Tehnicile tradiționale sînt deschise în primul rînd comunității, pornind de la conac, în ideea unei recuceriri prin imitație dinspre cel mai important loc din sat spre casele individuale.

2) Politica a fost una în care *spațiile au fost cucerite gradual*, printr-o atentă analiză a ceea ce este mai rațional și proteic ca pas următor. Casa a fost utilizată încă din șantier, cu decizii de multe ori surprinzătoare, care uneori vin să pună în legătură momentul actual cu unul viitor, pentru a exista pentru comunitate o proiecție concretă a gîndului final; așa a apărut un perete-oglindă pe scara principală de acces, în plin șantier.

3) *Geneza obiectului de design:* o conlucrare arhitect-meșter-ucenic din comunitatea locală. Am încercat să descoperim traseul obiectului pentru cît mai mulți oameni și noi înșine să ne îmbogățim înțelegerea asupra procesului și materialelor, încercînd perfecționarea lor. Fiecare obiect de aici este născut dintr-un proces de cerere și ofertă.

O geneză post-2004 de tip „slow food" tradusă în slow architecture/reutilisation/conversion.

4) Două ateliere locale de producție au fost utilate și dotate: *un atelier de tîmplărie și unul de fierărie.* Ambele aveau să lucreze cu localnici și trebuiau să se concentreze pe reparații-confecții pentru regenerarea conacului. Un prim pas important în acest sens a fost închiderea conacului cu ferestre și uși realizate la atelierul local. Elementele de feronerie sînt prezente de la mînere și șilduri și pînă la console, cuiere, vitrine, elemente de mobilier sau chiar accesorii.

5) De zece ani ținem *un curs de fierărie adresat gratuit elevilor din Țibănești*, cu fierari calfe-călătoare de la Les Compagnons du Devoir. Cei mai buni elevi ai fierăriei au fost trimiși în formări profesionale și vizite de studiu la Muizon (unde este un important centru de companionaj), Paris, Horezu și Curtișoara, încercînd astfel să definim un patrimoniu comun și să încurajăm o percepție pozitivă asupra meseriei de fierar.

6) *Am organizat 14 ediții ale* workshop*-urilor de meșteșuguri tradiționale și tehnici experimentale „Batem fierul la conac!"*, cu participanți locali și internaționali, deschizînd lumea „făcutului" și a meseriilor către tineri profesioniști din domenii conexe arhitecturii, dar și către alte categorii de oameni, care au îmbogățit proiectul cu viziunea lor. Am organizat un *workshop* internațional de dulgherie împreună cu Les Compagnons du Devoir și Les Charpentiers sans Frontières, care și-a propus să refacă, prin tehnici tradiționale de lucru cu lemnul, fermele de deasupra fierăriei „Batem fierul la conac!".

7) Ceea ce facem a fost comunicat în multe moduri și pentru toată lumea, în ideea că *patrimoniul ne aparține tuturor:* organizarea concertelor de muzică de cameră SoNoRo Conac, proiectarea unor materiale despre permacultură, arhitectură sau design pe pereții clădirilor ansamblului etc. Am amestecat satul și orașul: meniurile, obiceiurile, muzica, am adus figuri-cheie care să aibă puterea exemplului personal, am creat evenimente care să intersecteze lumile. Am organizat ateliere de educație în domeniul patrimoniului pentru copiii și adolescenții din Țibănești, precum și ateliere de art-terapie.

8) Sîntem parteneri la înființarea *primei spălătorii comunitare gratuite din mediul rural* în colaborare cu un ONG local. Spălătoria funcționează în centrul localității Țibănești și este deschisă zilnic pentru localnici.

9) Am impulsionat constituirea *muzeului comunitar Țibănești,* într-un spațiu al proiectului, dat în folosință gratuită, unde oameni din sat au depozitat și au compus simezele, după propriile principii. Procesul și selecția de obiecte sînt relevante pentru ceea ce e perceput ca valoare în prezent în lumea satului și reprezintă începutul unui punct de dialog.

10) Oamenii cunosc mai bine istoria ansamblului Petre P. Carp și valoarea lui de-a lungul timpului; de aici decurg *șanse mai mari de protecție a sitului.* Am încurajat povestașii și repovestirile în jurul proiectului. Povestea e cel mai bun mediu de transmitere a unui mesaj.

11) *Experiențele de la Țibănești au generat două cărți: Arta feroneriei. Ghid practic de fierărie pentru copii și adulți*, de Sylvain Gabriel și Alexandra Mihailciuc. Ambele pot fi privite și ca sisteme de diseminare alternative, căci pleacă de la experiențe ale șantierului de la Țibănești. În cele două cazuri, tradiția și modernitatea coexistă.

12) Trei numere ale unui ziar cultural ce poartă numele proiectului „Batem fierul la conac!" au penetrat în sate și orașe. Ziarul *Batem fierul la conac!* își dorește să fie un instrument util vizitatorului, turistului, dar și un mod de reprezentare a comunității pentru ea însăși. Este un loc unde sperăm ca fiecare să se regăsească și să privească cu bucurie către moștenirea lui culturală, către posibilitatea antrenării unor tradiții creative, către căi ale viitorului, parțial deschise de titulatura de sat cultural pe care Țibăneștiul a primit-o în 2008.

13) *Întregul proiect e gîndit pentru replicare în rețea,* pentru a ușura munca altora în adaptarea unor soluții testate aici. Țibăneștiul iese din anonimat, intră în rețeaua localităților de interes pentru turism cultural și educație în domeniul tehnicilor de construcție și dezvoltă proiecte comune cu alte puncte din rețea: Piscu, Bunești, Șona, Curtișoara, Apoș, Cîrțișoara, Dealu Cerului etc. Se creează legături prin transfer de competențe (fierarii francezi din Țibănești au activat ateliere în mai multe locuri din țară).

(varianta integrală pe www.dilemaveche.ro)

„Ce înțelegem noi prin democrație? Am spus-o: prin democrație nu înțelegem ca prin fraze aventuroase fiecare îndrăznet să fie la iveală; prin democrație înțelegem ca fiecare să aibă locul lui în această țară, (loc pe care – n.m.) îl merită prin munca lui. Nici fiul de boier, nici fiul de țăran nu trebuie să găsească loc dacă nu muncește."

P.P. Carp

***Alexandra Mihailciuc** este arhitect, coordonatorul programului cultural „Batem fierul la conac!".*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Drum fără întoarcere

Dead Poets Society a devenit, de cîțiva ani încoace, un film clasic al *training*-urilor pe teme largi, de la cele de *„leadership“* pînă la cele de pedagogie modernă, de la arta vorbitului în public pînă la gîndirea creativă. Monologurile profesorului John Keating (interpretat de Robin Williams) și metodele de predare neconvenționale au devenit pastile „inspiraționale“, „aspiraționale“ sau „motivaționale“ pentru publicul doritor de dezvoltare personală.

Din punctul meu de vedere, e păcat ca un astfel de film să rămînă în amintirea umanității ca manifest, pancartă sau rețetă *fast-food* de înțelepciune pentru *workshop*-uri. La finalul lui nu pleci edificat și vesel, cu soluția unei fericiri imune la orice îndoieli. Dimpotrivă, *Deads Poets Society* este un film cu o amprentă dramatică tulburătoare, cu întrebări tensionate și cu motive de reflecție pe termen lung.

Filmul este celebru, așa că nu are rost să îl povestesc în detaliu: cîțiva adolescenți își încep viața de liceeni la Walton Academy sub semnul rigorii, subînțelese, a unei instituții școlare tradiționale, dar și al presiunii familiale de a avea rezultate excepționale, pe măsura eforturilor depuse pentru a ocupa un loc la vestita academie. Întîlnirea cu noul profesor de literatură, John Keating, apare ca o breșă în regulamentul de drastică ordine interioară al instituției: metode de pedagogie nonconformiste, bună cunoaștere a portretului adolescentului universal, interes

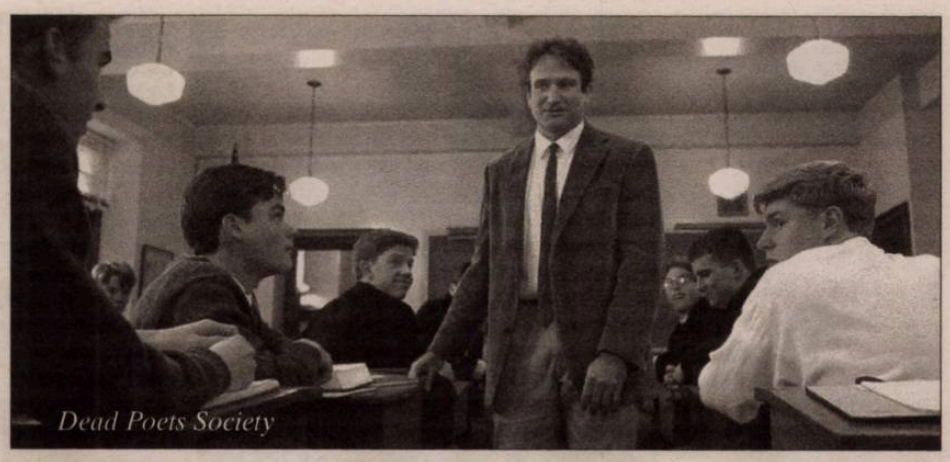

Dead Poets Society

pentru preocupările specifice începutului de drum, vaste cunoștințe profesionale, îngăduință și generozitate față de derapajele și excesele liceenilor. Pedagogia domnului Keaton este una cu adevărat impunătoare: cultură vastă, atașament pentru elevi, dispreț față de gata-făcuturi, plăcere pură în fața provocărilor, cu dese trimiteri către întreaga experiență a umanității, către modele validate, către osteneala proprie, care să nască întrebări și curiozități. Are autoritate și nu se sfiește să o folosească atunci cînd le cere elevilor săi efort și preocupare pentru dezvoltarea proprie. O bucurie să îl privești, să îl asculți și să îl urmezi.

Aventura cunoașterii libere de orice prejudecăți și clișee, deși începută cu entuziasm, se sfîrșește prost: unul dintre elevi se sinucide, epuizat de lupta dintre dorințele proprii și presiunea dură a familiei. Și-ar fi dorit să devină actor, dar tatăl îi cerea, imperativ, să devină medic. Porunca tatălui pare un obstacol de netrecut pentru elev. Întîlnirea cu profesorul Keaton, cu licăririle de libertate pe care învățătura acestuia le face să se întrevadă, îi dau tînărului iluzia că orice e posibil. Că și-ar putea convinge părinții să-l lase să-și aleagă singur drumul. Dar nu a fost așa. Fragil emoțional, după o copilărie și o adolescență petrecute sub semnul abuzului, Neil nu are puterea să-și ducă pînă la capăt revolta. Se împușcă.

Evident, profesorul nu are nici o vină, nici juridică, nici morală. Dar este dat afară din colegiu și pleacă încărcat de poveri, îndoieli, întrebări, ca unul care lasă în urmă tineri marcați de moartea colegului lor, de alegerile imposibile pe care lumea adulților îi obligă să le facă: fie să rămînă în liceu, cu prețul trădării profesorului lor, fie să suporte exmatricularea. Poveri, îndoieli, întrebări pe care orice spectator care s-a aflat măcar o dată în postura de educator le simte pe propria piele: faci parte din destinul celui pe care îl educi, îl atingi cu vorbele, credințele, entuziasmele, gîndurile și limitele tale. Ce faci cînd pedagogia ta intră în conflict abrupt, total, cu pedagogia altei instanțe importante din viața celui educat? Cum și cînd decizi că un elev, student, fiu sau fiică, sînt pregătiți să înfrunte prejudecăți sau autorități copleșitoare și să pornească singuri la drum? Cum faci să păstrezi, pentru ei, drumul drept între „prea devreme“, pentru un război atît de mare cu nedreptatea, cu prejudecățile, și „prea tîrziu“, pentru decizii pe cont propriu, pentru alegeri independente? Cum spuneam, poveri, îndoieli, întrebări. Dar poate că un pedagog bun e cel care le poartă cu sine, le asumă, nu cel care are prompt și atotștiutor, „antidotul“. Un pedagog bun știe că modelează o materie delicată și că orice soluție „salvatoare“ poate implica riscuri. Pedagogia trebuie trăită, mereu, și ca o o competență a *crizei,* nu pur și simplu ca parcurs glorios spre orizontul garantat al succesului.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Publicitate

adevărul îți aduce

De luni, 29 iulie

Acțiune neîntreruptă, la cote maxime!

Alege romanul preferat!

preț pachet ziar + 1 carte 15 lei

Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei

„Lectura nu e niciodată pasivă, e acțiune politică“

– interviu cu artista Dora GARCÍA –

***Artista Dora García** s-a născut în Spania. În tinerețe s-a mutat la Bruxelles, unde a trăit timp de 16 ani. A participat în 2007 la Münster Skulptur Projekte cu o piesă de teatru în spațiul public, The Beggar's Opera. Statutul social al artistului, contracultura, rezistența, marginalul, antieroul – au fost mereu cîteva dintre temele sale de lucru. În ultimii ani, artista a frecventat grupurile de lectură Finnegans Wake (The Joycean Society, 2013), a creat puncte de întîlnire pentru ascultători (The Hearing Voices Café, 2014) și a cercetat intersecția dintre performance și psihanaliză (The Sinthome Score, 2013, Segunda Vez, 2018). În 2011 a reprezentat Spania la Bienala de artă de la Veneția sau, mai bine spus, și-a construit discursul în jurul inadaptării și non-reprezentării. În toamna acestui an, în perioada 20 septembrie – 27 octombrie 2019, veți putea vedea lucrări ale artistei la cea de-a treia ediție a bienalei Art Encounters, la Timișoara.*

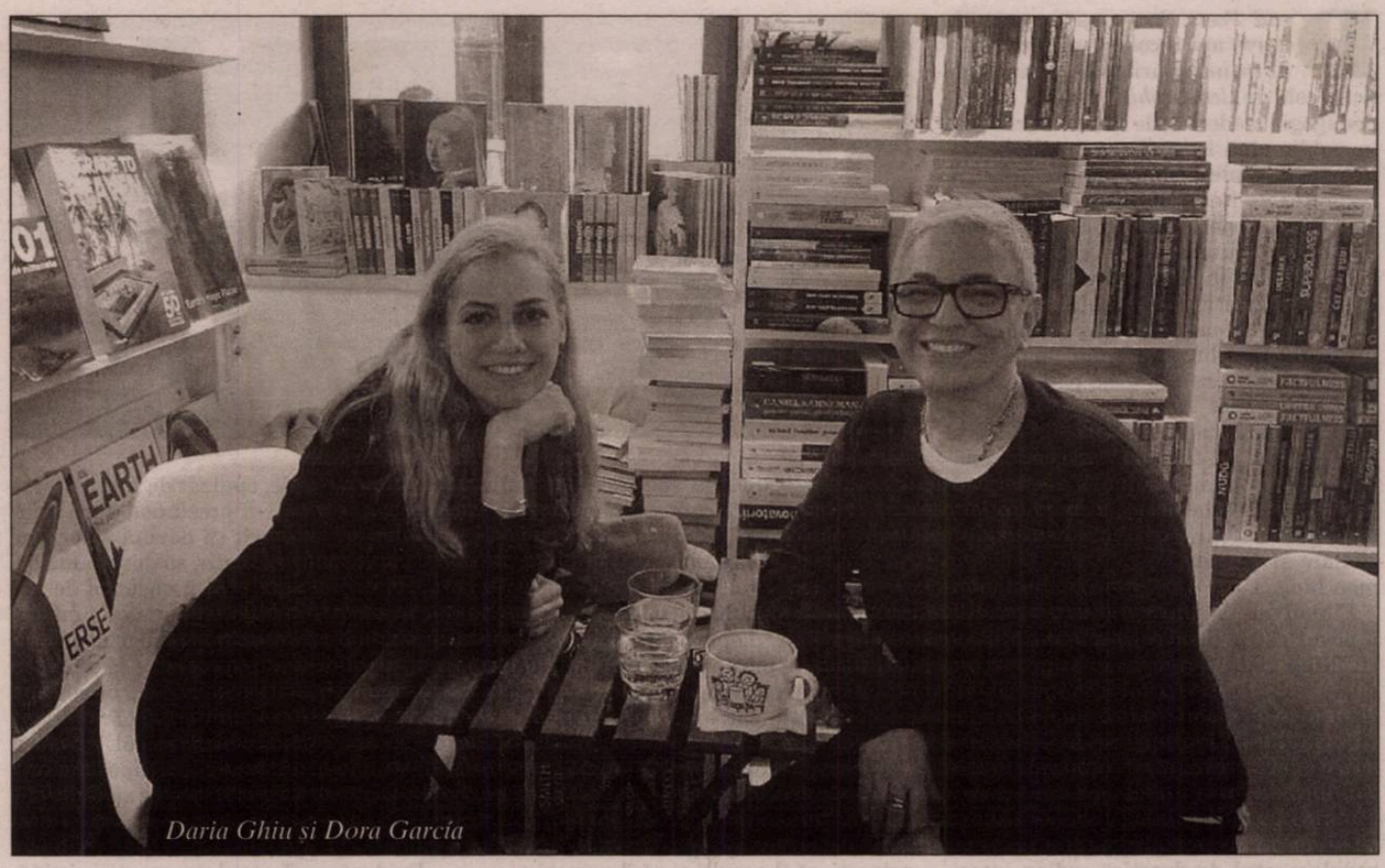

Daria Ghiu și Dora García

Lucrați cu cărți fundamentale. Sînteți o cititoare împătimită încă din copilărie?

Am crescut într-o casă cu multe cărți, dar asta nu înseamnă că automat ești un cititor al lor. Dar cînd ai lecturi înmagazinate, îți creezi un filtru cu ajutorul căruia percepi mai intens lumea, comparativ cu ființele sărace în lecturi. Realitatea devine una augmentată cînd ai toate aceste cărți citite în mintea ta. Din celebra carte *Fahrenheit 451,* de Ray Bradbury, înțelegi că personajele care citesc sînt diferite de celelalte, pentru că și-au dezvoltat un alt mod de a privi lumea din jurul lor.

De ce resimțiți ca pe o necesitate să lucrați cu cărțile, să le integrați în practica dumneavoastră artistică?

Muncești cu ceea ce iubești, vine foarte natural. Există o mare iubire între artele vizuale și literatură, o dragoste care nu este mereu una reciprocă.

În România, deseori aceste două teritorii sînt separate. Vorbeați despre iubirea artiștilor pentru literatură, dar nu și de situația inversă. Lumea literară este, cu excepții, bineînțeles, una conservatoare, gusturile artistice se opresc la începutul secolului 20. Este o situație pe care o întîlniți și în alte țări?

Am această reputație deja, că lucrez cu cărți și de aceea sînt uneori invitată la festivaluri de literatură. Am împărțit masa deseori cu scriitori. Și am fost impresionată de ignoranța lor atunci cînd vine vorba despre artă contemporană. De-a dreptul ostilitate! Cînd nu ești stăpîn pe un subiect, poți spune că vrei să afli mai multe, dar e șocant să primești un răspuns de tipul „Nu mă interesează și te urăsc“. Această ostilitate, am înțeles în timp, vine dintr-o înțelegere absolut eronată a *readymade*-ului, scriitorii îi consideră pe artiști niște personaje bogate care nu fac absolut nimic. Or eu sînt conștientă de viețile incredibil de precare ale artiștilor. Nu faci artă ca să fii bogat! Sînt foarte puțini artiștii bogați și, de fapt, mă îndoiesc că este chiar artă ceea ce fac ei. Da, există această percepție că artistul este un ticălos leneș care este plătit să nu facă nimic. În plus, lumea literară are și această siguranță de sine: că știe ce este arta, or eu nu știu nici un artist care să știe ce este arta. Dar ei știu, și știu și că ceea ce faci tu nu este artă, așadar tu ești un șmecher care îi păcălește, pretinzînd că ești artist. Bineînțeles că, în această mare de ignoranță, există scriitori care sînt interesați și care înțeleg. Un simplu exemplu, Don DeLillo. Sau Kafka, dacă îmi îndrept privirea spre trecut. Revenind, e incredibil că persoane atît de cultivate gîndesc așa.

Ceea ce am observat în România este că poeții sînt mult mai conectați la artă și la performativitate.

Absolut! Poeții sînt cei mai buni. Cunosc mulți poeți tineri implicați în activism, feminism, studii de gen, poeți care își publică poemele, dar care, mai ales, și le performează, sînt în contact cu lumea muzicii și cu cea a artelor vizuale. Iar mulți artiști vizuali scriu poezie. Există numeroase schimburi între aceste două lumi.

„Fiecare dintre noi sîntem ceea ce am citit.“

Ați vorbit puțin despre Fahrenheit 451 *și mă gîndeam acum la ultima scenă din filmul celebru al lui Truffaut, o scenă extrem de performativă, în care oamenii, în lipsa cărților reale, devin ei fiecare cîte o carte, cartea nu moare, se întrupează. Dvs. întrebuințați des mediul performance-ului, iar această scenă celebră pare un motor pentru opera dvs.*

Sînt multe lucruri importante acolo, cum ar fi ideea că a citi este o acțiune și asta este foarte evident în lucrarea mea video, *The Joycean Society*. Lectura nu este niciodată pasivă, este acțiune, mai mult – e acțiune politică. Iar cînd mă gîndesc la apropriere, am în minte canibalismul: cînd îți înfrîngi dușmanul îl mănînci și îi iei toate puterile. În această cheie antropofagică, în termenii lui Oswald de Andrade, văd lectura: cînd citești, mănînci cartea respectivă, o încorporezi, o întrupezi. Fiecare cititor este conștient de asta: nu ești aceeași persoană după ce îl citești pe Dostoievski. Mi s-a întîmplat ceva interesant odată, citisem în adolescență o carte de Ricardo Piglia și, aproape 25 de ani mai tîrziu, lucram la un proiect împreună cu un artist canadian și ne-am decis că trebuie să alegem o carte pe care am citit-o amîndoi, o carte-punct de plecare pentru colaborarea noastră; ne-am hotărît ca aceasta să fie *Respirație artificială* de Piglia. I-am mărturisit că nu mai țin minte nimic și că trebuie să o recitesc. Am recitit-o și am fost șocată: practic, fiecare lucrare pe care o realizasem pînă atunci avusese legătură cu această carte. Iar eu nu îmi aminteam absolut nici un detaliu. Fiecare dintre noi sîntem ceea ce am citit. Scena finală din *Fahrenheit 451* nu e doar o metaforă, este un arhetip. Devii cartea pe care ai citit-o. Filmul este incredibil de actual, iar cartea absolut profetică.

Să vorbim despre Bienala de artă de la Veneția și de anul 2011, cînd ați reprezentat Spania la bienală. Ați simțit o anumită responsabilitate națională pe umerii dvs.? Este un context atît de diferit și problematic în comparație cu orice alt proiect expozițional, oriunde s-ar plasa el.

Am încercat tocmai să scap de această povară și să nu simt că reprezint Spania la Bienală. Nu am simțit nici o greutate. Sînt o ființă care gîndește total împotriva naționalismului. Nu înțeleg de ce ar trebui să fii mîndru că aparții unui loc. Proiectul meu la Veneția, intitulat *Inadecvatul*, a fost un comentariu în acest sens. Am făcut un efort enorm să scap de această apăsare. Am imaginat acest proiect expozițional ca pe unul de *ocupare* a pavilionului. Nu am vrut să ne amestecăm cu instituțiile, ci să folosim temporar acel spațiu. Am făcut un mare efort să nu am numele scris în pavilion, să nu ating zidurile lui: nu au existat texte explicative pe pereți, nume ori logo-uri. Inadecvată... în raport cu ideea de reprezentare, cu ideea de a fi purtătoarea unei misiuni diplomatice culturale, cu ideea de a fi creatoarea unei expoziții de mari proporții, cu ideea unui public care trece în goană dintr-un pavilion în altul și nu dedică mai mult de zece secunde unei lucrări, așa cum știm că se întîmplă la bienală. Ori inadecvată în raport cu politicile Bienalei de la Veneția. A fost o expoziție-protest, să înveți să reziști în fața tuturor acestor contexte la care ești expus într-o asemenea situație de bienală.

Care a fost reacția presei? Au fost comentarii diferite în presa internațională față de cea locală, spaniolă?

Reacțiile au fost unele oribile, atacuri la persoană în presa spaniolă, față de cronici entuziaste din partea presei internaționale. A fost un proiect complicat, am fost acolo aproape zi de zi de-a lungul lunilor de bienală. M-am ocupat de tot, de organizare, de tururi ghidate, de medierea proiectului. Partea bună a fost că ministerul m-a lăsat să fac tot ceea ce vreau, a fost deschis.

Cum vă explicați atacurile la persoană din partea presei spaniole?

Misoginism, în primul rînd. Dacă aș fi fost bărbat, nu s-ar fi întîmplat nimic din toate acestea.

În cazul Bienalei de la Veneția fiecare vizitator vrea să se simtă reprezentat, Pavilionul este și al lor, e o chestiune de putere.

Asta nu m-a deranjat, pentru că eu asta voiam, să nu reprezint nimic. Nu am fost comisionată să reprezint nimic, ci să îmi prezint opera.

a consemnat Daria GHIU

„Festivalul e în creștere, zona se dezvoltă“

– interviu cu Răzvan SCURTU –

***Răzvan Scurtu** este directorul executiv și artistic al Smida Jazz Festival din Parcul Natural Apuseni (15-18 august). Programul concertelor și mai multe despre a patra ediție a festivalului la www.smidajazz.ro.*

Anul trecut vorbeați despre „nevoia de consistență și de o viziune pe termen lung“ a celor care organizează festivaluri de muzică la noi. Pare că avem mai multe festivaluri ca oricînd, dar cum credeți că stăm cu viziunea, per ansamblu?

Din perspectiva mea, se diferențiază și se observă destul de ușor cele care au o viziune, care urmăresc un anume concept. Sînt mai multe festivaluri, dar nu consider că avem o piață aglomerată. Mai ales nu cu evenimente de calitate. Poate doar în anumite zone din țară sau pe un anumit segment de festival. Sper să apară din ce în ce mai multe festivaluri solide și în zone din țară care nu au neapărat un istoric bogat de evenimente.

Festivalul Smida Jazz a ajuns la a patra ediție, s-a maturizat, este încă în creștere? Ce dificultăți s-au păstrat și ce dificultăți s-au estompat după primele ediții?

Sîntem totuși un festival tînăr și, deși am ajuns la o vizibilitate semnificativă și ne bucurăm de o imagine foarte bună, fiind menționați în topul festivalurilor de jazz din țară, nu sîntem un festival ajuns la maturitate, mai avem de crescut. Dificultățile țin în continuare de faptul că, deși zona e foarte izolată și cam lipsită de infrastructură, urmărim să oferim condiții de confort cît mai bune și să organizăm festivalul la un standard cît mai înalt. Acestea vin la pachet și cu multe costuri care nu sînt deloc ușor de acoperit. Ne-am propus să oferim o experiență și mai bună, per ansamblu, cu tot ce ține de organizarea zonelor din festival, facilități, ofertă culinară, baruri, activități de zi, acomodare și altele pe care participanții le vor descoperi la Smida.

Ce va aduce nou ediția de anul acesta?

Pe zona de muzică, am adăugat o scenă secundară de muzică, cu DJ care vor mixa muzică potrivită pe conceptul festivalului, dar și *act*-uri *live,* înainte și după concertele de pe scena principală. Știu că unii participanți care stau în camping și-ar dori liniște după ce se termină concertele de pe scena principală, dar trebuie să înțeleagă că sînt la un festival unde partea de muzică este totuși elementul principal și că, în același timp, foarte mulți participanți apreciază mult o altă scenă de muzică. Celor care și-ar dori să aibă o noapte mai liniștită le recomandăm să campeze spre latura mai îndepărtată de festival, unde credem că vor avea o experiență mai pe plac.

Cum a fluctuat în acești ani interesul sponsorilor privați și al autorităților pentru jazz?

Pentru noi, interesul e în creștere, așa a fost în fiecare an. Avem o imagine bună, audiența festivalului crește în fiecare an și asta atrage și atenția sponsorilor. Sînt destul de mulțumit, dar nu e deloc ușor pentru un proiect ca al nostru, mai mic ca dimensiune, mai nișat. E multă muncă și pe acest segment, în a atrage și dezvolta relații stabile cu parteneri. În plus, anul acesta a fost unul și mai dificil, unii parteneri au motivat o restrîngere a implicării lor cauzată de modificările fiscale din acest an.

Line-up-*ul festivalului este un mix de jazz modern și de avangardă, dar unele trupe au mai cîntat și pe alte scene din România. Ce-i trebuie unei trupe de jazz pentru a fi invitată de mai multe ori, și la alte festivaluri?*

Dacă avem încredere că unele grupuri, care au mai fost în România, se potrivesc pe conceptul festivalului și vor oferi o altfel de experiență pe scena de la Smida, le vom invita. Pînă acum așa s-a și dovedit, mulți participanți ne-au transmis că au avut parte de experiențe unice, memorabile, chiar dacă îi mai văzuseră pe artiștii respectivi și cu altă ocazie.

Cum mențineți echilibrul dintre numele necunoscute și cele pentru care publicul de la noi a făcut deja o pasiune?

Încă urmărim să ne fidelizăm participanții, să capete încredere din ce în ce mai mult în programul pe care îl prezentăm în fiecare an, și pentru asta ne ajută și numele mai cunoscute, pentru a lua un prim contact cu festivalul. E un mix care a funcționat pînă acum, pe care îl vom continua și care ne și diferențiază destul de mult de alte evenimente de profil din țară.

„Ce mi-aș dori să văd din partea artiștilor români ar fi mai multă deschidere spre experiment, spre inovație, spre abordări mai avangardiste“, spuneați cîndva. Cum vedeți acum scena (tînără) de jazz românească? Mai ales că în fiecare an invitați și muzicieni români.

Din păcate, nu am remarcat o evoluție semnificativă în ultimul an. În continuare sînt în căutare de proiecte autohtone. Anul acesta mă bucur că au apărut Flatsharks, e un grup care cîntă altceva. I-am și selectat pentru ediția curentă.

Care dintre invitații inediți ai acestei ediții credeți că va fi „marea surpriză“?

Pariurile mele sînt James Holden & The Animal Spirits, Leo Betzl Trio și Szun Waves. Ultimii au fost revelația personală a anului trecut. Le-am ascultat albumul de foarte multe ori și cred că se vor potrivi foarte bine în contextul de la Smida. Leo Betzl Trio au o abordare atipică pentru jazz, cîntă un fel de techno-jazz pur acustic. Iar James Holden, care deja e o legendă în muzica electronică, a creat proiectul acesta superb, The Animal Spirits, total ieșit din tiparele lui personale, și despre care cred că va lăsa o amprentă puternică asupra publicului. Toate acestea sînt proiecte mai atipice, uneori la limita muzicii jazz, care cam încalcă granițele stilistice, dar sînt exemple despre cum e muzica actuală, cum provoacă tot mai mult ascultătorii.

În fiecare an invitați și cîțiva scriitori pentru lecturi și discuții în aer liber despre cărți. Cine sînt invitații de anul acesta?

Anul acesta îi avem invitați pe Andrei Dósa și Vlad Moldovan. Sînt în continuare propunerile lui Mihai Mateiu, curatorul acestei secțiuni.

Ce alte activități conexe mai vechi și mai noi oferiți peste zi?

Avem activități în program pe care le continuăm (drift-urile celor de la Cercul Întreg, discuțiile cu autorii, *workshop*-urile de manufactură, *jam session*-urile), s-au dovedit de interes pentru participanți, așa că vor fi prezente și în programul ediției curente. Dar urmărim să dezvoltăm cît mai mult și dimensiunea aceasta a festivalului, din mai multe motive. Participanții ne-au transmis că își doresc asta, le apreciază, dar ține și de viziunea noastră privind o dezvoltare multidisciplinară a festivalului.

Anul acesta am adăugat o zonă nouă în structura festivalului, orientată pe parte de *panel*-uri și alte *workshop*-uri, cred că va fi de interes și o vom dezvolta și mai mult. Avem un *workshop* nou de fotografie, altul de scriere creativă, extindem și mai mult zona de activități pentru copii. În plus, organizăm festivalul într-o zonă cu natură superbă, care e o experiență în sine, și ne dorim să oferim și să încurajăm participanții să iasă și să descopere împrejurimile festivalului. Tururile ghidate din zonă, speleoturismul și caiacele de pe lac au mare succes.

Ce condiții de acomodare oferiți acum celor care vin din țară?

Anul acesta, pe lîngă varianta standard pentru campingul pe care îl amenajăm lîngă festival, în care participanții vin cu propriul lor cort, iar noi le punem la dispoziție facilități precum dușuri cu apă caldă, lavoare, toalete, am introdus și o variantă mai confortabilă, căsuțe de patru locuri, dotate cu paturi, saltele, lenjerie. Participanții trebuie să vină doar cu un sac de dormit sau o pătură, pentru a se înveli. Și pentru rulote am creat o zonă conectată la camping, pentru a oferi acces la facilitățile din zona de campare, dar și pentru o distanță mai mică față de festival.

În plus, au mai apărut cîteva pensiuni noi în zonă și pare că se vor mai deschide și altele. Zona se dezvoltă, ceea ce e bine, ne ajută și pe noi. S-a îmbunătățit calitatea semnalului telefonic, sînt planuri să se refacă și drumurile din sat, cred că va fi și mai bine per ansamblu pe partea de infrastructură.

Aveți și public străin? Încercați să vă promovați și internațional?

Avem mesaje de la persoane din tot mai multe țări străine, care ne transmit că vor veni la festival, din Spania, Grecia, Turcia, Ungaria, Ucraina, deși nu am făcut prea multe pe partea de comunicare în afara României, doar mici campanii. Ne-au ajutat și unii parteneri pe partea aceasta.

Ce artiști noi – din zona jazz-ului, dar nu neapărat – ați descoperit în anul scurs de la ultima noastră discuție și ce ne-ați recomanda să ascultăm?

Andrea Belfi e un artist care m-a impresionat, dintre cei pe care i-am descoperit mai recent. Dintre cei de jazz, Grey Paris, un grup pe care l-am descoperit și premiat în cadrul concursului Jazz in the Park de anul acesta și care vor avea un concert special la Smida, duminică, în ultima zi de festival.

Știu că preferați să ascultați muzică pe discuri de vinil. Nu v-ați gîndit și la un mic tîrg de viniluri în cadrul festivalului?

Ba da, anul acesta vor fi prezenți cei de la Pure Indie Records București cu un stand de unde participanții vor putea cumpăra discuri cu albume ale artiștilor prezenți la festival, dar și multe alte apariții. Poate vom extinde acest segment, vom analiza după această primă experiență.

Ce părere aveți de revival-*ul casetei audio?*

Mai degrabă consider că e și un instrument de marketing, dar poate fi și o abordare a unor artiști spre a se diferenția. Nu cred că va urma o perioadă și mai de succes a casetei audio, totuși sînt tiraje și apariții foarte limitate, mai degrabă pentru colecționari. Personal, nu mă regăsesc în a achiziționa și asculta muzică pe casetă. Vinilul și formatul digital îmi sînt suficiente.

Recomandați-ne o biografie a unui muzician sau un documentar muzical văzut recent.

În ultima perioadă recunosc că nu am mai văzut prea multe documentare, cu atît mai mult despre muzică, dar l-am văzut și mi-a plăcut recentul *Woodstock: Three Days That Defined a Generation* de Barak Goodman. Mi-a părut cumva utopic, în zilele noastre nu cred că se mai poate întîmpla așa ceva, ca abordare, concept, impact.

Dacă ați putea trimite un singur album de jazz într-o capsulă spațială pentru a întîlni alte civilizații, ce disc ați alege?

Jon Hassell, *Listening to pictures* (2018).

Ce muzician ați invita să facă parte din public la ediția de anul acesta a festivalului?

Mi-ar plăcea să-l văd din nou prin public pe Bugge Wesseltoft. Cînd l-am avut invitat la festival, în 2017, și-a dorit în mod special să ajungă cu o zi mai devreme, pentru a se bucura de festival și de zonă. E bun prieten cu Ilhan Ersahin, care venise la noi cu un an înainte și i-a povestit despre Smida. Din anumite motive, nu a ajuns decît în ziua festivalului și a fost puțin cam dezamăgit din cauza asta. Dar i-a plăcut mult și sper să avem ocazia să-l vedem din nou pe scena Smida și printre participanți.

a consemnat Marius CHIVU

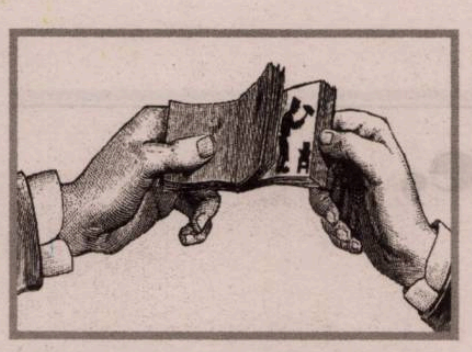

Marius CHIVU

feedbook

Puțin și moale

● ***In the mood for love. Antologia prozei erotice feminine din România*, selecție de Marius Conkan, Editura Paralela 45, 2019.**

Prima antologie a prozei erotice exclusiv feminine din literatura noastră este, din păcate, un demers care te lasă confuz. Volumul are, în primul rînd, o problemă de concept. Poetul și eseistul Marius Conkan a fost invitat de editură să alcătuiască această antologie pentru care, la rîndul lui, a invitat „mai multe scriitoare din generații diferite, unele deja consacrate, altele aflate la debut sau nedebutate încă editorial", o parte dintre acestea refuzînd însă participarea. O antologie tematică nu se face așa. O antologie are niște criterii clar formulate, motivate și respectate de un antologator care face el însuși deopotrivă selecția numelor și a textelor deja publicate, urmărind îndeaproape și relevanța abordării, și diversitatea stilistică, și reprezentativitatea valorică. Volumul de față nu selectează, de fapt, nimic, ci doar pune laolaltă, ca-ntr-un catalog de ofertă editorială, 14 autoare prezente, în cca. 140 de pagini, cu fragmente de romane deja publicate sau aflate în lucru, și cîteva cu proze scurte inedite. Prea puțin.

În prefața sa expeditivă, Marius Conkan preia și cîteva afirmații dacă nu nefondate, atunci discutabile, idei primite de-a gata din alte contexte cultural-ideologice devenite însă adevărate mantre în discuția privind chestiunea de *gender* în cîmpul literar: că premiile literare ar fi acordate în special bărbaților, că literatura scriitoarelor femei ar fi „umbrită în sistemul monopolizat de figuri masculine", că tema erotismului ar fi „confiscată" la noi de perspectiva bărbaților. Dacă Marius Conkan s-ar fi uitat cu adevărat la numele din sumarul propriei antologii (Ana Barton, Magda Cârneci, Ruxandra Cesereanu, Liliana Corobca, Ana Dontu, Laura T. Ilea, Alina Nelega, Cristina Nemerovschi, Veronica D. Niculescu, Dora Pavel, Nora Pavel, Alina Pavelescu, Marta Petreu și Andreea Răsuceanu) ar fi găsit acolo cîteva dintre cele mai premiate, stimate, vizibile, active instituțional și chiar bine vîndute scriitoare ale momentului. Mai mult, ar fi găsit autoare precum Ruxandra Cesereanu sau Dora Pavel, spre exemplu, nume asociate aproape automat erotismului care, de la Sorana Gurian la Diana Geacăr, a fost permanent reprezentat strălucit de femei. Să deschizi un astfel de volum cu clișeul scriitoarelor năpăstuite în cîmpul literar înseamnă să le faci chiar tu un mare deserviciu.

Au mai fost astfel de volume colective pe tema dragostei/erotismului, cu reușite literare variabile, de la nivelul OK *(Povești erotice românești,* coord. Magdalena Mărculescu, TREI, 2007, sau *Povești de dragoste la prima vedere,* coord. Ioana Pârvulescu, Humanitas, 2008) la modest *(Amorul pe înțelesul tuturor,* coord. Cosmin Perța, Paralela 45, 2018) și submediocru *(Schițe de iubire,* coord. Teodora Matei și Lucian-Dragoș Bogdan, Tritonic, 2018). Antologia de față e însă dificil de evaluat din cauza caracterului ei neselectiv (d.p.d.v. al numelor) și fragmentar (d.p.d.v. al textelor). Majoritatea prozelor sînt, de fapt, extrase de roman, iar abordările nu sînt suficient de variate: abundă paginile intelectualiste, teoretizante, cu recurs la imaginarul și lexicul arhetipal-mistic-ezoteric („dezliminare", „epicentrul propriei ființe", „materie onctuoasă", „sublimare a minții" ș.a.), precum și scenele poematice, pe cînd cele explicite lipsesc. Observ o anume inadecvare a limbajului la tema erotică în literatura română (asta indiferent de genul scriitorilor), cu multe cuvinte și exprimări urîte, ridicole sau clișeu („vîscozitatea sentimentului", „orgasmul ca o erupție vulcanică", „ochi de iepuroaică lăuză" ș.a.). E multă introspecție și proiecție, și puțină ilustrare; e multă prețiozitate și puțină naturalețe; e numai erotism hetero, prea curat (fără perversiuni, excentricități, ciudățenii sau abuzuri) și oricum predominant triumfalist (nenumărate momente unice/irepetabile și performări la superlativ care duc la extaze/orgasme inubliabile). Atenție, nu spun că tot erotismul scriitoarelor femei este astfel, doar că așa apare el în această (auto)selecție defectuoasă a volumului care, deși conține un *ménage à trois* (mai mult discutat decît practicat) și două sinucideri, oferă destule pagini plictisitoare, aproape un sfert dintre texte fiind de necitit.

Altfel, dincolo de ceea ce cunoșteam și apreciam (senzualismul oriental al Ruxandrei Cesereanu și erotismul maladiv al Dorei Pavel), volumul oferă trei surprize plăcute și, poate nu întîmplător, toate sînt proze scurte inedite, rotunde și bine scrise, și toate au ca protoganiste adolescente: „Alegerea" de Alina Pavelescu (cu ajutorul financiar al bunicii, o fată își începe viața sexuală la o clinică specializată), „Păpușa Charlie" de Ana Dontu (o liceeană suferind probabil de atacuri de panică încearcă să scape de sub influența, benefică, dar restrictivă, a unchiului ei) și, preferata mea, pentru construcția personajului și pentru naturalețea și simplitatea scriiturii, „Teniși de Drăgășani" de Nora Pavel (o fată primește, în orașul ei natal de provincie, vizita unui tip mai în vîrstă din București cu care avusese, cu o vară în urmă, o aventură la TIFF *(vezi și fragmentul de mai jos).*

aproape de carte

Nora PAVEL

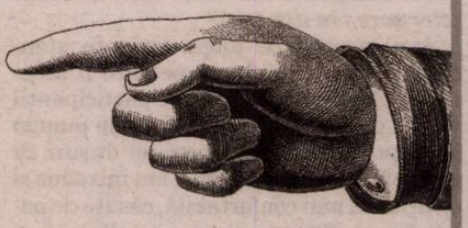

Teniși de Drăgășani
(fragment)

Camera de hotel are două paturi. Se trîntește într-unul dintre ele, cel de la geam, și-nchide ochii, sperînd că așa va scăpa de greață, căutîndu-și un punct de echilibru, un loc în care să-i crească acum, chiar acum, o rădăcină. În spatele pleoapelor continuă însă darabana senzațiilor învălmășite. În urechi i-a rămas memoria basilor din club, timpanele îi zvîcnesc. Îl simte pe Petru întinzîndu-se lîngă ea, pe o parte, îi simte mîna strecurîndu-i-se în jeanșii largi, apăsîndu-i șoldul și, mai departe, două degete pătrund sub elasticul chiloților. Ar vrea să-i spună că e la menstruație, dar nu poate, cuvintele îi alunecă iarăși, protestează gemînd, mîna lui înaintează rapid, îi prinde labiile între arătător și degetul mare, ce fetiță obraznică, și continuă să strîngă, să apese.

Acum e deasupra ei, i-a ridicat tricoul și îi frămîntă sînii, îi apropie și-i îndepărtează, îi prinde un sfîrc, îl mușcă. O doare, dar se-ntărește oricum, ce corp trădător, se întărește sub limba lui, care îl înconjoară încet-încet. Ar vrea să continue cu asta, ar fi bine, de-ar avea puțin aer, puțin mai mult aer. Dar Petru e tot acolo, Petru umple camera, Petru îi trage pantalonii, Petru îi trage chiloții, Petru o umple și pe ea.

– Ce strîmtă și ce udă ești, zice și se-mpinge în ea, mai tare, mai adînc, iar Ioana își simte pizda ca și cum ar fi rochia cu burtică a maică-sii. Ar vrea să iasă de acolo, pe geam, aici nu-i viață adevărată, aici e doar o parte din carnea ei, carnea care-l îmbracă pe Petru, carnea de care se freacă Petru și pe care maică-sa o va obloji mai încolo, cu sticle de apă călîie și ceaiuri și budinci.

Deschide ochii și-și vede degetele cu oja neagră sărită înfigîndu-se în umerii lui Petru, apoi coborînd și apucîndu-l de fese, trăgîndu-l mai adînc în ea, ar vrea să termine, așa că începe să-i strîngă pula în ea, îl cuprinde cantr-o menghină și i-o soarbe înăuntru, nu e cinstit, mă omori, zice el, dar nu-l lasă decît pentru a-l strînge mai tare, ce chestie e și vaginul ăsta, ce chestie folositoare, își spune fără noimă, jocul ăsta începe s-o excite și pe ea, e tot mai udă, pizda îi zvîcnește ca o inimă, ce bine ar fi dacă ne-am putea controla toți mușchii așa, Ioana are din nou 14 ani și e la ora de sport, în sala de sport, pe jos e linoleum verde, și sare pe capră, iar cu cît repetă mai mult săriturile, cu atît simte ceva mai cald, tresăltînd acolo, acolo, își simte obrajii roșii și domnul Rădulescu țipă la ea, hai odată, Bucur, hai odată, și Ioana își dă seama că totul e cronometrat, că există un timp în afară și un timp înăuntru și că ceasurile astea două rareori bat la fel, cîte unul o ia înainte sau abia se tîrăște, și strînge din coapse, iar Petru ejaculează în ea, alb și roșu, ce mărțișor, dar acolo, la ei, nu e primăvară, e vară, fructele s-au copt toate.

PUBLICITATE

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Să devii cel care ești

● **Richard Ford, *Între ei. Amintiri despre părinții mei*, traducere de Anca Dumitrescu, Black Button Books, 2019.**

„Să scrii un volum de memorii și să te gîndești la importanța unei alte ființe umane înseamnă să încerci să conferi importanță unui lucru care altfel poate că ar fi trecut neobservat, și să o faci conștientizînd că în fiecare dintre noi există mistere și identificînd virtuți în chiar acele mistere."

Richard Ford se încrie, alături de John Updike, Philip Roth ori Saul Bellow, în galeria destul de amplă a prozatorilor americani care deplîng pierderea farmecului unei națiuni: Frank Bascombe, personajul romanelor lui Ford, este, ca și Rabbit Angstrom, martorul unor schimbări aproape imperceptibile în peisajul sudului și Midwest-ului american, pe care le înregistrează cu acuitate și cu o durere transferate în traumele din viața personală. E în proza lui Ford o melancolie nedisimulată care umbrește orice aparență însorită proiectată spre viitor, sub impresia sentimentului atroce că nimic nu poate fi la fel de bun ca amintirea unui trecut plin de speranță.

Eseul de față, un *memoir* bicefal, e compus din două fragmente între a căror scriere au trecut cîteva decenii: primul, cel despre tatăl lui, a fost scris mai recent; cel de-al doilea, despre mama autorului, a fost scris în 1986, la cinci ani de la moartea acesteia, în anul cînd Ford a publicat romanul care avea să-i aducă recunoașterea literară, *Cronicarul sportiv* (traducere de Irina Negrea, Humanitas Fiction, 2008). Titlul cărții, ales cu mare atenție, *Între ei,* spune mai multe decît se înțelege la o primă privire despre miezul meditativ din care aceste pagini s-au născut: este nu doar un volum de memorii despre părinți, cît unul despre memorie, despre modul în care personalitatea celui care-și amintește capătă formă între două mari narațiuni nescrise care sînt părinții lui. În ciuda dimensiunilor reduse, cartea lui Ford are ambițiile unui tratat filosofic – stă în miezul ei încercarea de a descifra unul dintre misterele existenței, de a fixa aparentul aleatoriu care face ca din doi necunoscuți să se nască și să devină ceea ce este cel care este, vorba lui Nietzsche.

Cartea se deschide cu eseul dedicat tatălui, deci cu partea care solicită cel mai mult memoria, pentru că aduce în lumină anii fericiți și lipsiți de griji, acoperind perioada de dinaintea nașterii autorului și pînă în clipa morții lui Parker Ford, cînd Richard avea 16 ani. Este portretul unei familii sărace din Arkansas, ambii părinți fiind născuți la începutul secolului trecut, care duce o viață ca un *road movie,* timp de 15 ani, pentru ca, odată cu venirea – tîrzie – pe lume a singurului lor copil, să se stabilească în Mississippi și să urce pe scara socială, pînă la moartea tatălui. Moartea aceasta e descrisă ca un proces în două trepte: primul infarct aduce după el o domolire a vieții, dar aruncă și o umbră aproape tactilă asupra oricărui viitor. Moartea propriu-zisă vine ca o confirmare, aproape o ușurare. Ford exploatează în cartea lui un paradox pe care-l întoarce în avantajul său: deși este imposibil să cunoaștem cu adevărat pe cineva, oricît de apropiat ne-ar fi, ne aflăm, din poziția de fiu sau de fiică, în pielea celui care își cunoaște cel mai bine părinții. *Memoir*-ul lui Ford poate fi, astfel, citit și ca un eseu despre arta prozatorului, dacă vreți, despre limitele cunoașterii obiective și despre limitele imaginației metodice, care folosește elemente obiective pentru a structura universul ficțional. Poți doar să presupui, tu, fiul, cum era viața pentru acel agent de vînzări grăsuț, fumător și consumator de alcool, cu bătături și nervi care izbucneau din te miri ce, în anii cînd străbătea America conducînd non-stop, dormind în camere meschine de hotel, luînd cina de unul singur sau în compania unui om pe care-l cunoscuse pe drum și venind acasă, la familia lui, doar în week-end. Iar partea cea mai dificilă a acestei presupuneri este să-ți imaginezi cum percepea el acest *acasă,* unde-l aștepta (sau nu) cel care scrie acum, un bărbat trecut de 70 de ani.

În cazul mamei, o femeie mai puternică decît Parker, crescută fără tată, îndepărtată de o mamă tînără, care mai tîrziu o prezenta drept „sora ei mai mică", narațiunea eseistică devine mult mai crudă, mai dureroasă (amintind pe alocuri de *Cartea mamei,* a lui Albert Cohen), tocmai pentru că zona temporală pe care o explorează e mai apropiată de momentul scrierii, lăsînd loc regretelor și remușcărilor (pe care le trăiește orice fiu). Edna rămîne cumva prinsă în căsnicia ei cu Parker, chiar dacă îi supraviețuiește timp de zeci de ani, pînă cînd e răpusă de cancer. E ca și cum perioada pe care această femeie educată de călugărițe o mai are de trăit fără soțul dispărut la 55 de ani (cînd ea avea 50) ar fi o amplă acoladă care trebuie umplută cu ceva: diverse slujbe pe care i le permite lipsa de educație superioară, amanți, alcool consumat cu lejeritate și o duritate de diamant în fața vieții. E dovada vie a existenței acelor *tempi passati* care încarcerează memoria fiului, ajuns acum la senectute, rămas și el captiv între acești doi necunoscuți care l-au creat și pe care el îi recreează.

E mai mult de învățat despre scris din cartea lui Richard Ford decît dintr-o antologie de o mie de pagini de teoria literaturii.

PUBLICITATE

VARA ASTA TE ABONEZI ȘI CÂȘTIGI!
în perioada 17 iulie – 15 septembrie
10 BICICLETE pegas bicicletepegas.ro
Abonează-te la adevărul + weekend pe minimum 6 luni și intri automat în tragerea la sorți pentru unul dintre premiile de mai jos.
4 SEJURURI ALL INCLUSIVE ÎN DELTA DUNĂRII
5 ESPRESSOARE SAMUS
5 MULTIBLENDERE SAMUS
5 STORCĂTOARE SAMUS
1 CARTE RAO pentru toți participanții la campanie
CADOU la abonare - o carte de la Editura Rao
1 lună - 45 lei, 3 luni - 144 lei, 6 luni - 259 lei, 12 luni - 449 lei
Pentru informații și reclamații abonamente: E-mail: abonamente@adevarulholding.ro, tel.: 0372.130.211; 0372.130.213 (L-V între 9.00 și 18.00)
Detalii și regulamentul complet al concursului pot fi accesate pe www.adevarul.ro sau la tel. 0372.130.241

PUBLICITATE

adevărul oferă cititorilor săi pe 6 august 2019 EDIȚIE DE COLECȚIE
PREȚ SPECIAL ziar + ediție de colecție: 3,50 lei
la 100 de ani de la INTRAREA ARMATEI ROMÂNE ÎN BUDAPESTA
Comunicatul oficial care anunță ocuparea capitalei Ungariei de către trupele noastre, în august 1919
Ediția de colecție „Adevărul" se distribuie numai la punctele de presă
ziarul „Adevărul" din 6 august 1919 reprodus integral
Se distribuie numai cu adevărul

● ***Baloane de curcubeu*** **(România, 1982), de Iosif Demian.**

Victor MOROZOV

dilematograf

Revizitînd Baloane de curcubeu

Tind să cred că *Baloane de curcubeu*, al doilea lungmetraj al lui Iosif Demian, reprezintă cel mai interesant film românesc care se lansează – se relansează, mai bine spus – în 2019. Sigur, cazul filmului finit și al numeroaselor sale variante de montaj, picate rînd pe rînd la examenul cenzurii comuniste, e complex – el a și fost detaliat, în paginile *Dilemei vechi*, de către Călin Boto; în plus, filmul a beneficiat de o serie de proiecții recente (mai cu seamă la Festivalul Astra de la Sibiu), apoi a fost difuzat pe platforma online Cinepub, deci e limpede că nu a răsărit de nicăieri și că o lansare pe CD se judecă altfel decît una în cinema. Dar chiar și așa, apariția discului BluRay, precum și a unei cărți ce include un amplu interviu cu regizorul Iosif Demian, e un eveniment salutar și remarcabil pentru țara noastră; el înseamnă, dacă vreți, recunoașterea definitivă și binemeritată a acestui film multă vreme uitat, care ajunge pînă la noi marcat de timp (a se vedea nervurile de pe peliculă), dar cu un șarm și o poftă de a face haz de necaz încă intacte.

Ai crede, de fapt, că avem de-a face cu un *message in a bottle* pe care ni-l transmite Iosif Demian, căci *Baloane de curcubeu* – neîndoielnic un rezultat al vremurilor în care a fost făcut – se cere vizionat nu doar ca savuros document despre epocă, ci, înainte de toate, ca o creație îndrăzneață, în care esteticul are un cuvînt greu de spus. Nu cunosc – poate cu excepția filmului regizat de Alexandru Tatos *Fructe de pădure* – un alt film care să restituie la fel de generos și de vibrant lumea satului românesc, cu toată poezia și drama sa. Demian, în primele sale lungmetraje – *O lacrimă de fată*, în 1980, apoi *Baloane de curcubeu* –, a excelat la acest capitol – și nu doar la el: primul titlu, cel mai ambițios formal, se folosește de pretextul unei anchete milițienești în stil *noir* pentru a jongla cu ideea de film-în-film, transformînd camera de filmat ce înregistrează mersul anchetei într-o prezență stăruitoare, decisivă. *Baloane de curcubeu* schimbă ușor accentele: nu atît un formalism hipersavant, care trimite neîncetat către imanența și povara actului de *a lua vederi*, cît o manieră prin care o anume picturalitate a cadrelor coexistă cu subversiunea celor arătate.

Baloane... vorbește mai direct despre viața rurală. Pînă ca acțiunea filmului să se așeze pe un făgaș narativ clar – e vorba despre felul în care președintele de CAP Ene Lelea (Dorel Vișan) reacționează la despărțirea de proaspăta sa nevastă Gia (Magda Catone) –, senzația e aceea a înșiruirii unor viniete molcome, cu aer de pastorală, despre microcosmosul rural și fauna sa umană: pregătirile de nuntă sînt în toi, sătenii se evidențiază prin pozne și remarci spirituale – un fotograf e îmbrîncit și cade în nămol, Ene Lelea își compară viitoarea soție cu o „floare de izmă". Pe tot parcursul filmului, oamenii locului sînt ipostaziați printr-un amestec de prozaism hazliu (unul înjură de mama focului, altul bea pînă nu se mai ține pe picioare) și lirism dulceag *à la* Fănuș Neagu (tot Ene Lelea îi spune unei femei din sat că „lucește[e] ca o brănișoară"). E meritul filmului că dozează abil atît caricatura, cît și verva literară, astfel că galeria pestriță de personaje e redată fără condescendență, ba chiar cu o oarecare grijă portretistică. Dintr-o foarte interesantă tensiune între spațiul public, cu regulile sale, și cel privat apar și cele mai surprinzătoare momentele ale filmului – cum e acela în care Ene Lelea, rămas singur după ce Gia a fugit la amant, privește melancolic pantofii pe care i-i cumpărase special: singurătatea personajului capătă, în astfel de scene, o aură aproape tragică, repede măturată de responsabilitatea de a cîrmui satul.

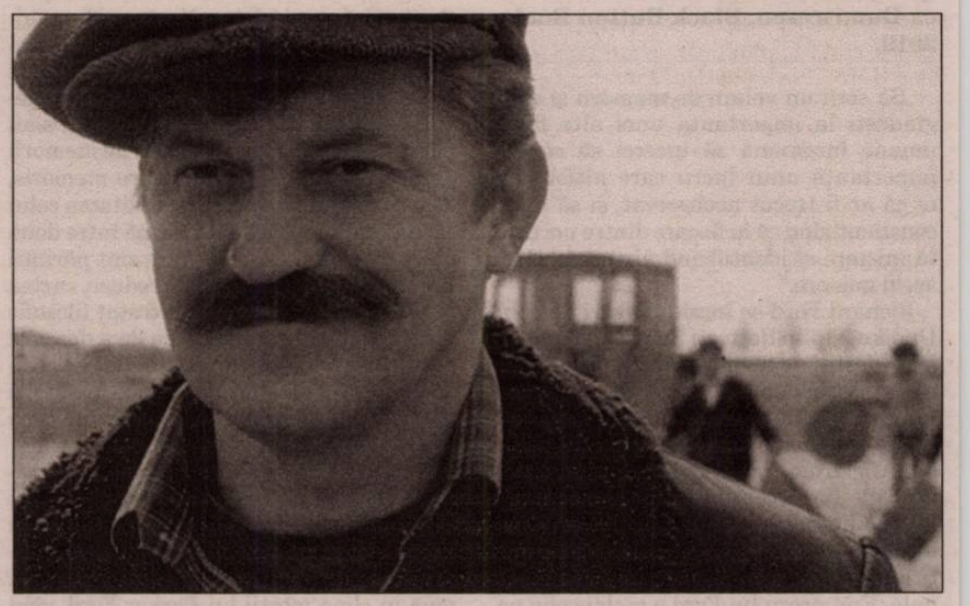

Tonalitatea filmului refuză atît idilismul rural, cît și compromisul politic: fără ca secvențele filmului să fie înverșunate, ele dau totuși seama de felul proverbial în care țăranul vremii se descurcă „cumva", mai „rotunjește" la norma de arat, fentează senin controlul de la județ. Vorbeam mai sus și de forma filmului – e cea ce justifică, mi se pare, mare parte din valoarea sa de *film de cinema*. Pentru fiecare cadru, Demian a ales să țină camera fixată pe trepied; chiar și așa, filmul nu dă niciodată senzația că bate pasul pe loc – dimpotrivă, lumea dă năvală, se înghesuie, forfotește neîncetat. Coregrafia aproape documentară a acestor mișcări neordonate, precum și felul în care Demian se joacă, fabulos, cu limitele cadrului, aici tăind glumeț capul unui vorbitor la microfon, aici „uitînd" să panorameze, așa cum era firesc, înspre locul unde se continuă acțiunea, păstrînd doar decorul gol, ar merita detaliat pe pagini întregi. (În schimb, nu sînt fanul interpretărilor misticoide pe care Laura Dumitrescu, care a condus interviul cu Iosif Demian, le aduce repetat în discuție.) Filmul e compus din numeroase straturi: într-o scenă de început, Caravana Cinematografică anunță proiecția filmului *O lacrimă de fată*, cu Dorel Vișan în rolul principal... E aici un fel de a face cu ochiul care nu denotă doar cinefilie, nici doar plăcerea de a întinde cîrlige spectatorului avizat – el traduce mai curînd un joc pasionant (și rar, în acele vremuri) cu autoreferențialitatea care, după mine, îl evocă (și îl precedă) pe Abbas Kiarostami. Titlul unuia dintre filmele în care iranianul folosea un „truc" similar, efectuînd la rîndul său o odisee rurală, se potrivește perfect universului din *Baloane de curcubeu*: *Și viața merge mai departe...*

Discul BluRay cu filmul *Baloane de curcubeu* și volumul *Iosif Demian. Note de autor* au apărut într-o ediție *iadasarecasa*.

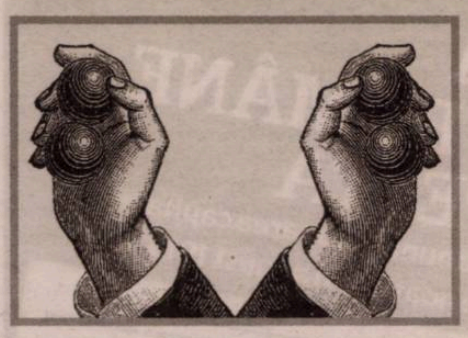

● **Black Midi, *Schlagenheim*, Rough Trade, 2019.**

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Do Believe the Hype!

Trăim de un car de vreme într-o mantră funebră: britpop/rock-ul *indie* – știți, genul acela cîntat în principiu de niște băieți albi, unii mai extravaganți, alții mai contraria(n)ți, unii mai tocilari, cu chitări, tobe, poate și o clapă – a murit. Context să tot fi fost, după ultima paradă grandioasă a încă unei resurgențe, întîmplată în deceniul trecut. Colapsul presei muzicale britanice este, cu certitudine, una dintre ele. (Cuplați-o cu apariția unor bule media specializate care au început să refuze monocultura.) Impotența (est)etică a genului în sine ar putea fi alta. Regula ciclicității în ecosistemul pop s-ar putea alinia explicațiilor – Dorian Lynskey punea acum cîțiva ani dispariția genului pe seama corecțiilor făcute de piață, după ce vîrtejul speculativ a ajuns în punctul de fierbere –, dar asta este deja o altă discuție. În timp, un proiect admirabil, precum The xx, sau o (aparent) (re)reconvertită formație Radiohead (God Save the *King of Limbs!)* păreau să deschidă o cale, dar lucrurile au stat exact pe dos. Iar asta, poate, spre binele amintitului ecosistem, care, chiar dacă poate trimite o piesă precum „Chasing Cars" (2006), a grupului Snow Patrol, în istorie pentru a fi cea mai difuzată repriză muzicală pe posturile de radio din Marea Britanie în acest secol, face loc apariției unei formații numite Black Midi. Ironia stă bine-mersi la locul ei: „black MIDI" este un gen muzical ultracontemporan care implică folosirea fișierelor MIDI pentru a crea piese conținînd, în unele cazuri, miliarde de note; „black" pentru că, privind o astfel de piesă notată în forma standardizată, portativul ar fi acoperit integral de o pată neagră. Black Midi nu face asta, dar analogia, dacă o proiectezi pe necropola indie pop-ului britanic, funcționează. Ieșind dintr-o metodologie pe care o performa și This Heat, una dintre cele mai bulversante și *left-field* formații din era (post-)punk a Marii Britanii, muzica BM de pe albumul de debut, *Schlagenheim,* este rezultanta procesării unor *jamming*-uri prestate cu cîteva viteze în plus față de combo-ul lui Charles Hayward – *„Stock car racing, / Speedway, / Old greyhounds, / New old grounds. / This new city, / This new town, / This new sound, / This new ground"* –, a unei sensibilități post-*hardcore,* a unei foarte transparente declarații de dragoste pentru *math rock,* măcar prin ușurința cu care tobele lui Morgan Simpson se pot plasa în rolul principal, *à la* John Stanier, și a altei afinități detectabile cu ușurință, rock-ul progresiv, fie el englez (King Crimson, Soft Machine, Blossom Toes) sau german. O genealogie care nu are de ce să sune straniu pentru o trupă al cărei prim *release* a fost o casetă audio pe care se auzea ceea ce au împărțit cu nimeni altul decît Damo Suzuki – vocea cu care Can a înregistrat *Tago Mago* și *Future Days*, printre altele – pe scena pub-ului The Windmill din Brixton. Pe *Schlagenheim,* Black Midi construiește constant, din piesele acestui puzzle, un peisaj într-o dinamică ce obosește arareori, balansînd perfect între puseuri eroice și stopuri frivole, între cavalcade distopice și ieșiri în decor cvasipastorale.

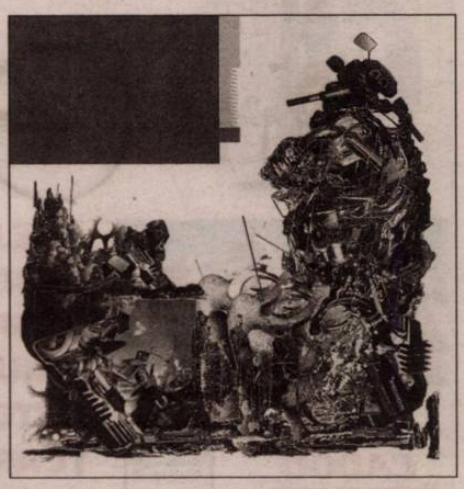

***Paul Breazu** este jurnalist.*

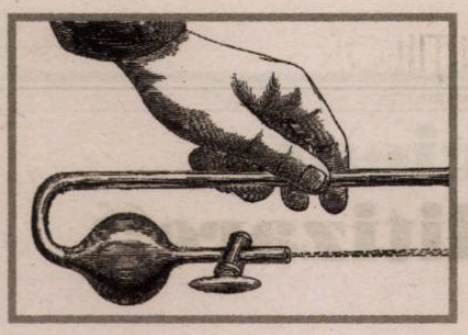

Oana STOICA

rosencrantz & co

Tinerețea monștrilor sacri

● ***COMING of stAGE*, de Peca Ștefan. Regie: Radu Apostol. Asistent regie: Cristian Bojan. Scenografie: Gabi Albu. Cu: Dragoș Florea, Carmen Ghiurco, Loredana Druhora, Edina Soós, Andreea Drăgan. Festivalul Internațional al Școlilor de Teatru, Universitatea de Arta Teatrală din Tîrgu Mureș.**

La începutul lunii iulie a avut loc a VI-a ediție a Festivalului Internațional al Școlilor de Teatru (FIST), care a adus la București spectacole de licență din facultăți de teatru din țară și străinătate (Rusia, Slovacia, Italia, Germania, Republica Moldova) și a prilejuit participarea tinerilor artiști la ateliere și conferințe ținute de profesioniști români și străini. Cum scriam și despre evenimentul similar de la Craiova, aceste platforme sînt binevenite pentru că absolvenții au posibilitatea să se confrunte, într-un mediu prietenos, cu realitatea meseriei, atît la nivel artistic, cît și administrativ.

Nebuloasa viitorului, în care posibilitățile de a profesa și a se exprima ca artist nu se întrevăd.

Unul dintre spectacolele prezente la festival vizează exact acest conglomerat amorf de senzații, nevoi, dorințe și neputințe care marchează finalul unei facultăți vocaționale: ce faci cu cunoștințele acumulate? Sînt ele viabile în lumea reală, dincolo de laboratorul din școală? Cum răzbați administrativ într-un sistem teatral care nu prevede nici un traseu de urmat pentru absolvenți? Practic, ce faci cu arta ta și cu viața ta după ce ai absolvit? Cu o echipă de creatori pasionați de teatrul educațional, adică regizorul Radu Apostol, scenografa Gabi Albu și dramaturgul Peca Ștefan, spectacolul Universității de Artă Teatrală din Tîrgu Mureș, *COMING of stAGE*, funcționează ca o păpușă rusească, în mai multe straturi suprapuse. Personajele propriu-zise sînt avataruri ale actorilor (păstrează același nume și unele caracteristici), adică masteranzi la Teatru, aflați înaintea reprezentației cu spectacolul final. Ei repetă „un text american contemporan", scris de Peca – dramaturgul se joacă aici de-a veridicul, ficționalizîndu-l – ca o parodie necaricaturizată a scriiturii de tip american, cu barul ca spațiu de acțiune și cu personaje marginale (prostituate, travestiți, copii orfani), forțate să facă ce nu doresc (să se prostitueze sau să ucidă) ca să supraviețuiască într-o realitate dură. Miezul spectacolului real îl reprezintă „coaja" acestui spectacol din spectacol, adică repetițiile, în cursul cărora actorii-personaje poartă cu ei un amalgam de tehnici, reguli, superstiții deprinse din școală în legătură cu profesia, arta și „sfînta scîndură", încercînd să găsească un sens acestor informații care încă nu se așază în personalitatea lor. La asta se adaugă nebuloasa viitorului, în care posibilitățile de a profesa și a se exprima ca artist nu se întrevăd. Între idealismul creației, pe care școala îl întreține, și realitatea din teren, în care nu există posturi pentru artiști în instituțiile publice, iar zona independentă nu oferă posibilități reale de întreținere, tinerii își reevaluează opțiunea inițială pentru teatru și opțiunile concrete la finalul studiilor, își trag visele pe banca de rezervă și iau, mai de voie, mai de nevoie, viața în piept. Un al treilea nivel al spectacolului este dat de cele două coperți sonore, alcătuite din fragmente de interviuri ale monștrilor sacri, de demult și de acum (de la Marin Moraru la Șerban Pavlu), care perorează despre vremuri și procese ideale/idealizate de lucru, despre frecușuri personale, coborînd în hruba bîrfelor și a animozităților malițioase, subliniind, involuntar, sistemul teatral care generează mituri (raportarea vedetelor teatrului la Ion Caramitru ca la un idol atotputernic ce poate rezolva orice problemă a picat pe fundalul real al crizei bugetelor, moment favorabil răbufnirii tensiunilor nu doar din interiorul TNB, ci și din întreg sistemul teatral care, dincolo de orice soluție ce poate atenua pe moment problemele, trebuie imperios reformat).

Prin urmare, spectacolul privește aceste personaje-actori care se joacă pe sine, presate între bagajul amestecat de reguli și superstiții cu care le-a încărcat școala (plus problemele specifice zonei, precum compoziția etnică a orașului, româno-maghiară, pudibonderia familiei, posibil lezabilă de colocvialitatea limbajului din textul „american" sau dificultatea de a interpreta personaje marginale precum travestiți sau persoane cu deficiențe de auz etc.) și mitologia teatrului, cultivată de starurile scenei. Tinerii nu par să fie inspirați nici de una, nici de alta dintre aceste perspective și condiționări, care grevează asupra lor prin lipsa de realism, căci școala oferă teorie și practică de laborator, iar teatrul „mare" pare intangibil pentru un proaspăt absolvent.

Cu publicul plasat pe scenă, în jurul decorului din „spectacol", și sala goală, perspectiva pe care Radu Apostol o impune spectatorilor este cea a tinerilor artiști. De altfel, la aplauzele care survin la finalul „spectacolului", aceștia salută „publicul" imaginar din sală, după care revin în scenă, se schimbă de costume și ies din teatru în timp ce vocile maeștrilor continuă să descrie utopica lume a artei. Minunată Carmen Ghiurco într-un rol în care se autoironizează, identificînd tipologia (adolescentă/copil) în care va fi mereu plasată ca pe o limitare a talentului (aici joacă exact contra acestei tipologii), Edina Soós, cu gînditul și jucatul în două limbi (română și maghiară), Loredana Druhora, cu evadarea din corpul standard (adică din silueta perfectă), Andreea Drăgan, cu frica de a nu rămîne neangajată, Dragoș Florea, cu problematica creării travestiului și turele de noapte în club ca să se întrețină, joacă excelent propriile frici și speranțe prăbușite. M-aș bucura să aflu că temerile lor (reale) nu s-au materializat.

E important că se vorbește aici concret despre problemele personale, cu iz universal, ale actorilor din proiect, despre nevoile, confuziile, speranțele și dezamăgirile lor, că nu e doar încă un spectacol de absolvire cu un text clasic în care tinerii își exersează tehnicile, dar care nu spune nimic despre ei. Ironic, *COMING of stAGE* a devenit deja o mică legendă, interesul pentru el fiind vizibil la București. Sper că va (mai) fi invitat în festivaluri, căci este de o acută și cronică, în același timp, actualitate.

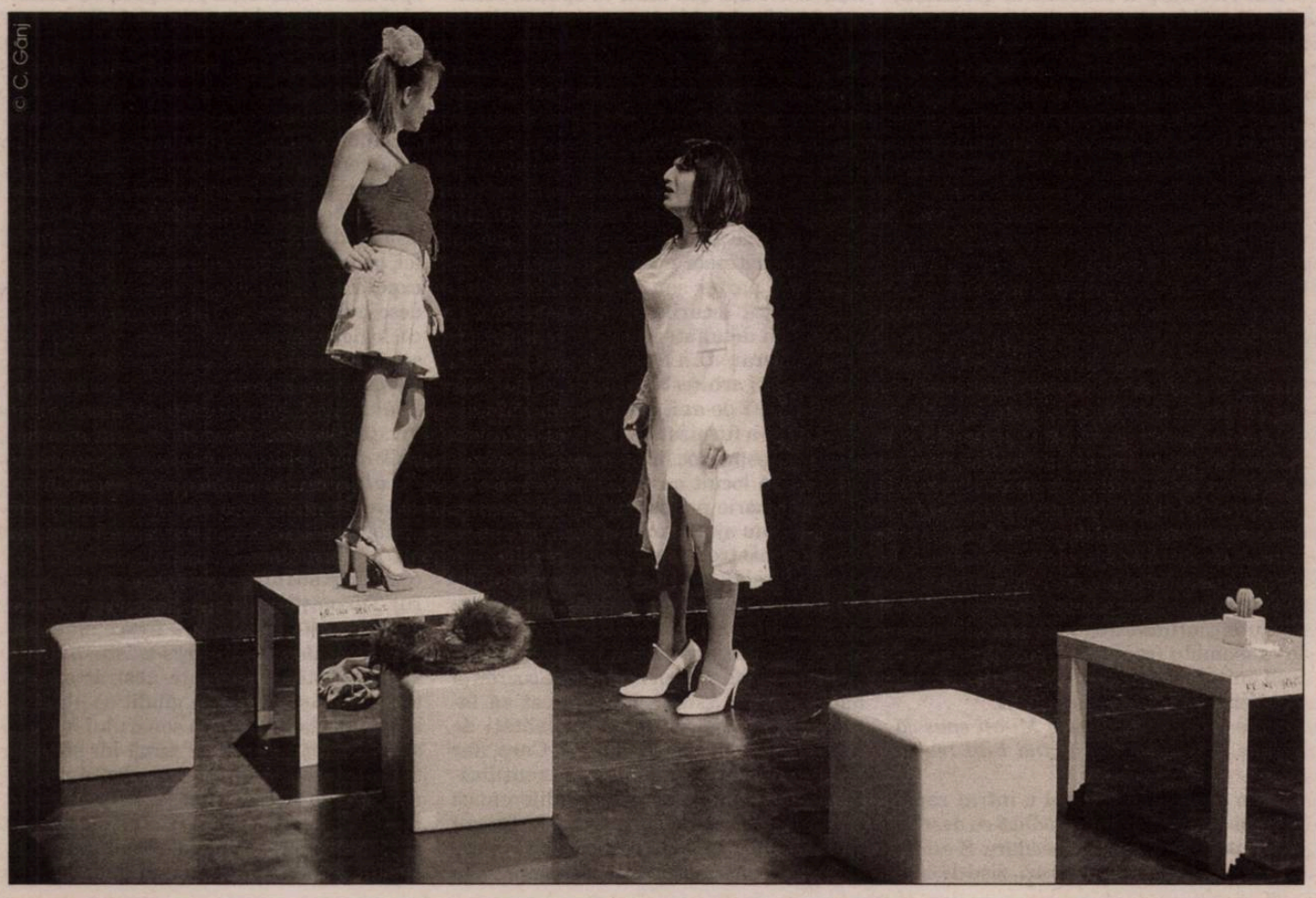

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

„Multe lucruri bune sînt stricate în țara asta de excesiva lor politizare“

– interviu cu arhitectul Şerban STURDZA –

Domnule Șerban Sturdza, cu ocazia Centenarului P.P. Carp, ați organizat la Țibănești un colocviu…

Așa este. Am hotărît să organizăm această comemorare centenară la Țibănești, chiar dacă e mai complicat din punct de vedere logistic, chiar pe 19 iunie, data la care el s-a stins din viață. Am vrut acolo și nu în altă parte, de pildă la Iași, pentru că este locul în care bătrînul P.P. Carp s-a retras în tristețe la moșia lui, după decenii de istovitoare luptă politică. Este cu adevărat locul lui. A lucrat grădina de lîngă conac pînă în ultima lui zi de viață și s-a prăpădit în parc, unde se află astăzi mormîntul lui. Sevastia, soția lui, după un timp a construit mausoleul. El era foarte atașat de Țibănești, loc de care s-a ocupat direct, pe care l-a administrat decenii la rînd singur, fără arendași. A administrat și organizat locul în jurul conacului, cele opt hectare transformîndu-le într-un minunat parc. A reorganizat satul adăugîndu-i instituții noi, modernizîndu-l. A supravegheat pădurea și cheltuielile legate de agricultură. Este un exemplu de organizare a teritoriului Moldovei de secol XIX care a lăsat urme adînci, încă vizibile.

P.P. Carp este străbunicul dumneavoastră…

Da, sînt strănepotul lui P.P. Carp. Fiica lui, Elisabeta, s-a căsătorit cu fiul lui Dimitrie Sturdza, cel mai puternic oponent politic al lui Carp, și ei sînt străbunicii mei paterni. În anii comunismului, nu am aflat prea multe despre această genealogie a mea. În acei ani, familia mea era aproape înspăimîntată de propria ei ascendență și nu-mi spuneau prea multe despre asta. Copil fiind, aveam oricum multe necazuri pentru că mă chema Sturdza. Dacă aș mai fi știut și de rolul politic important pe care l-au avut strămoșii mei, aș fi putut vorbi cu colegii la școală și cine știe ce s-ar fi întîmplat. Erau anii în care era suficient să te cheme Sturdza ca să fii imediat socotit dușman al poporului. De altfel, pe la începutul anului '58 s-a făcut un consiliu de familie ca să se hotărască dacă să ne schimbăm numele. Aveam 11-12 ani și am fost de părere să nu ne schimbăm numele, indiferent de urmări și, pînă la urmă, această poziție a prevalat în familie. Era primul meu vot! În orice caz, nu se discuta nimic despre trecut, nimic despre P.P. Carp. Totuși, eu însumi am locuit în conacul de la Țibănești între 1948 și 1949, pe cînd aveam 2 ani. 1949 a fost anul în care, într-o noapte de martie, bunica mea a fost ridicată de Securitate și conacul a fost devastat, apoi confiscat. Eram la Țibănești pentru că familia avea acolo o vacă și, în acei ani de foamete, așa mi se putea asigura hrana. Firește, după ridicarea bunicii și a unchiului meu am plecat de acolo și mărturisesc că nu mai am nici o amintire legată de acea perioadă – tot ce știu este ceea ce mi s-a povestit în familie, dar și la fața locului, de către săteni, ulterior, după 1990.

Cînd ați regăsit domeniul P.P. Carp după 1989?

Am ajuns acolo imediat după Revoluție. La conac funcționa un fel de *after-school* cu o activitate foarte onorabilă, Clubul copiilor. După ce am cerut eu retrocedarea, autoritățile s-au precipitat să consolideze clădirea, aducînd în procesul de revendicare o expertiză care trebuia să dovedească faptul că acolo s-au făcut lucrări ample, că aș fi avut de plătit o sumă mare ca despăgubire statului, s-a încercat descurajarea noastră prin orice mijloace. Costurile urmau să mă facă să renunț. Dar am fost bine sfătuit, am anunțat imediat autoritățile că fac aceste lucrări ilegal, pe răspunderea lor, și am reușit recuperarea conacului. La un moment dat, vizitînd Țibăneștii în timpul procesului de retrocedare a conacului, am fost găzduit în sat la familia Movilă și seniorul familiei împreună cu soția sa mi-au povestit tot ce s-a întîmplat în acea teribilă noapte din 1949. Omul asistase direct la ce s-a petrecut pentru că, pe atunci, conacul era parțial locuit de familia Carp și parțial ocupat de camere de cazare la parter. Conacul mai avea și cîteva săli de clasă unde învățau copiii din sat. Copiilor le era interzis să vorbească cu „dușmanul de clasă“. Dna Movilă senior, elevă, pe atunci cazată într-una dintre camerele de la parter, a putut vedea cu ochii ei cum au fost ridicați bunica și unchiul meu, într-o noapte friguroasă de iarnă, și duși cu căruța la Roman în regim de domiciliu obligatoriu, precum și devastările care au urmat imediat. Mi-a povestit că, în zilele următoare, oamenii din sat s-au năpustit în primul rînd asupra bibliotecii, au vandalizat cu o voluptate de neînchipuit cărțile – mii de volume strînse de P.P. Carp și de cei de dinaintea lui. Apoi s-au năpustit asupra scaunelor și fotoliilor acoperite cu piele. Au smuls pielea de pe ele – la acea vreme, pielea era foarte valoroasă. În fine, groaznică poveste. Oglinzile erau rîvnite. Au poposit zeci de ani în foaierul cinematografului din Vaslui, apoi au dispărut. Iar dl Movilă a recunoscut, cu regret acum, că a participat și el la acele devalizări.

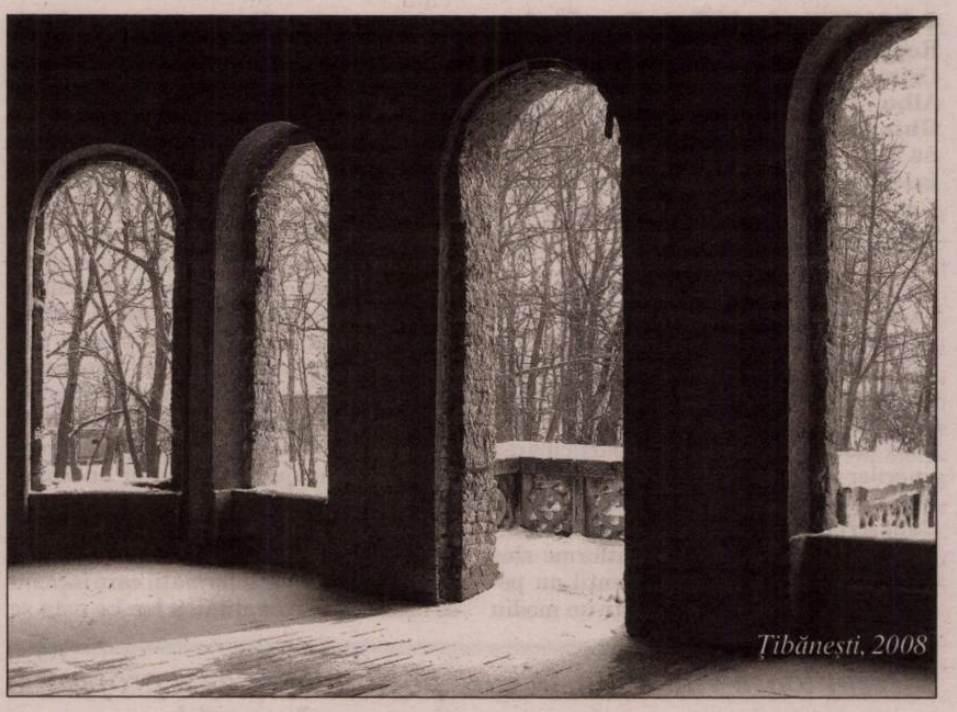

Țibănești, 2008

> *„Mă gîndesc că acest conac aparține, într-un fel sentimental, tuturor.“*

Am fost, firește, foarte impresionat de relatările lor. Apoi conacul a devenit sediul CAP, apoi, o perioadă, școală.

Adică familia dumneavoastră găzduia în conac școala satului?

Nu. P.P. Carp a constuit la Țibănești, chiar lîngă biserică, o școală după principiile lui Spiru Haret, cu casa învățătorului, cu un mic lot agricol și toate cele. Școala asta a devenit repede neîncăpătoare. Apoi, în anii '50, întregul conac a devenit școală, pînă în anul '64, cînd autoritățile comuniste au construit un liceu nou (azi, liceul profesional „Petre P. Carp“), nu departe, în parcul din jurul conacului, care astăzi se numește Parcul P.P. Carp. Parcul acesta are o suprafață de aproximativ opt hectare. Pînă acum, familia a reușit să recupereze conacul și 1,5 ha de teren în jur. Cu restul parcului, sîntem în proces – un proces care se judecă la Iași și durează deja de 12 ani. Oamenii din sat, de multe generații, sînt foarte atașați de aceste spații, căci a fost școala lor. Este unul dintre multele motive care mă fac să gîndesc că acest conac aparține, într-un fel sentimental, tuturor. Dar vreau să fie recunoscut ca o componentă a familiei mele, căci familia mea l-a construit și l-a folosit așa cum v-am spus, și a organizat și localitatea. E firesc să fie recunoscută continuitatea istorică a întregului ansamblu (conac și parc) și să fie folosit în interes public, eventual pe baza unui parteneriat public-privat.

În ce stare era conacul? Mi-ați spus că tocmai îl consolidaseră cînd l-ați revendicat…

Cum spuneam, conacul a intrat rapid într-un soi de reabilitare odată cu deschiderea procesului de retrocedare. S-au făcut la repezeală niște lucrări, zise de conconcept de restaurare și conservare, după un proiect avizat de Ministerul Culturii. Practic, de atunci sîntem într-o fază de *„slow-architecture“*. Nu ne grăbim – îl refacem în timp ce organizăm continuu activități. Țin mult ca spațiul conacului să fie deschis pentru activități publice specifice și în timpul șantierului. Este un principiu al „porților deschise“ pe tot parcursul anului.

Restaurarea conacului este fidelă sau reinterpretați actual vechea arhitectură?

Proiectul avizat de Ministerul Culturii cuprinde mai multe etape: consolidare, conservare, restaurare și amenajare. Locurile care au o identitate istorică clară, unde deținem martori, precum salonul de la parter sau dormitorul lui P.P. Carp, adică locurile despre care avem informații detaliate și fotografii, se refac așa cum erau. Din fericire, nepotul omului de stat, arhitectul Petrache Carp, în vîrstă de 91 de ani, care trăiește în Germania, ne-a furnizat date extrem de interesante despre loc, inclusiv parcul conacului. El a locuit acolo toată copilăria și are o memorie precisă și cunoștințe tehnice care au ajutat mult la stabilirea deciziilor noastre. Schițele sale sînt martori prețioși în proiect. Există, însă, și pete albe. Sînt spații din conac despre care nu mai știm cum arătau. Acolo, mai ales chestiunile legate de finisaj, le-am privit mai creativ, fără însă a distruge coerența ansamblului. Astfel, am încercat să facem finisaje noi, folosind modalități de lucru uzuale în vremea lui P.P. Carp, dar care acum sînt abandonate sau reutilizate. Înainte, toate tencuielile, indiferent că erau în case bogate sau sărace, se făceau din lut. Imediat după război, cînd cimentul a pătruns masiv în construcții și la solidare, pe baza unei documentații care nu a ajuns niciodată spre aprobare la Ministerul Culturii, așa cum ar fi trebuit, dat fiind că vorbim despre un monument istoric clasat. S-au cămășuit pereții cu beton și apoi a fost abandonat. Eu am găsit casa fără ferestre, fără uși, fără podele, cu infiltrații. Am fotografii făcute iarna și se văd troiene de zăpadă în camere. După ce am preluat conacul, am continuat lucrările, dar cu un cu totul alt sate, acest gen de tencuială cu lut a fost abandonat. Aici a funcționat și propaganda: lutul era imaginea sărăciei, cimentul era viitorul, urbanizarea. Noi am reluat tencuiala de lut din mai multe motive. Întîi pentru că lasă zidul să respire, ceea ce e extrem de sănătos în toate anotimpurile și pentru construcție, și pentru cei care o locuiesc. Apoi, pentru că are un cost mult redus. Și, nu în ultimul rînd, pentru că în Occident tencuielile de lut sînt la modă, sînt tot mai folosite și cred că foarte curînd construcțiile și arhitectura din Țibănești vor înregistra și adopta această influență, așa cum înregistrează deja în multe privințe influențe occidentale, datorită migrației populației și rațiunilor economice. Acum, tencuielile de lut sînt disprețuite, cu toate că într-un trecut nu prea îndepărtat ele defineau ambientul familiilor de la Țibănești și nu numai de acolo. Reluînd la conac tencuielile de lut, sperăm să relansăm prin puterea exemplului acest mod tradițional de finisaj.

Pledați convingător pentru tencuiala de lut, văd…

Da. Și cel mai important motiv este că tencuiala de lut se face cu mîna și este o tencuială care admite repararea greșelii. Cînd tencuiești cu lut, cu mîna, poți greși și poți repara apoi. Chiar și ucenicul, elevul, studentul care vine în stagiu la noi, tencuind cu mîna greșește și repară. Astfel, o cameră de tencuit devine un loc de experiment, un loc în care te îmbogățești descoperind tu însuți o tehnică organică, logică și foarte veche. Conacul – casă-școală – este perfect pentru învățare. Cunoașterea este mai importantă decît finalizarea imediată. Lucrăm, reluăm, învățăm.

Ce alte activități organizați în jurul conacului?

Avem și un spațiu experimental unde facem frescă. Ideea mi-a venit văzînd că, în timpul excursiilor pe care le facem cu studenții în week-end-uri în jurul Țibăneștilor, vizitînd biserici și mănăstiri, discuțiile despre fresce sînt mereu prezente, deci interes există, dar devin rapid sterile, limitate, abstracte, plictisitoare. Așa că m-am gîndit să aloc un spațiu al clădirii anexă conacului în care studenții că încerce cu mîna lor să facă frescă. Refacem direct experiența pe care o are un zugrav cînd face frescă. Studentul își alege tema și face el însuși tencuiala de frescă. Evident, rezultatele sînt foarte inegale – unii au mai mult talent,

alții mai puțin, dar important este că fac totul cu mîna lor și astfel dobîndesc o atenție în plus cînd privesc profund, cu ochi de arhitect, o frescă istorică. Sînt mai atenți la compoziție, la vecinătăți, înțeleg mai bine ce rol are fresca și cum trebuie folosită. Și în acest caz, e vorba despre un fel de *„patchwork“*. În camera cu frescă din corpul anexă, deja au lucrat cca. 100 de persoane diferite și nu am acoperit nici 75% din suprafață. Menționez că acțiunea are caracter reversibil și poate fi îndepărtată oricînd, dacă va fi cazul. Dacă greșești, poți relua fără să fii certat. Nu există termen de predare, nu există temă impusă. Fiecare încearcă – libertatea de a încerca este esențială în formarea oricui. Am observat în anii mei de profesorat că studenții, mai ales cei din anii de început ai universității, au o temere, o frică să se exprime și astfel creativitatea lor, îndrăzneala fără de care pur și simplu nu pot crește profesional, le este inhibată. Cîteodată fatal. De-asta am vrut să facem la Țibănești altceva. Nu e nimic academic acolo. Nu facem acolo școală de arhitectură, noi vrem să fim complementari școlii de arhitectură. De asemenea, am avut mereu relații excelente cu Liceul „P.P. Carp“ – liceu parțial cu profil de meserii. O parte din elevii de acolo vin în atelierele noastre de fierărie, unde fac cursuri gratuite cu profesori aduși de noi din Franța. Cursurile noastre de fierărie se desfășoară după programul de inițiere al școlilor similare franceze. Apoi, dacă putem, trimitem tinerii să se specializeze în Franța, pentru a dobîndi competențe în această meserie. Facem și un pas mai departe, punînd în relație meseria aceasta a feroneriei la nivelul foarte evoluat al celei franceze cu arhitectura și mă bucură că școala noastră de arhitectură a fost deschisă acestui gen de experiență. E un început greu de susținut și din punct de vedere financiar. Meseria de feronier de artă, prelucrarea metalelor prin forjare, nu se găsește în nomenclatorul meseriilor din România. Vom persevera.

Ce mai este din spiritul lui P.P. Carp la conacul de la Țibănești?

Sigur că noi sîntem alții și contextul e altul. Fiind arhitect, am pornit de la partea materială a acestei moșteniri de familie. M-am concentrat pe refacerea clădirii conacului într-un context în care meseriile vechilor constructori, ale celor care au făcut conacul cu mîinile lor, nu mai există. Cum am spus, am păstrat acolo un șantier deschis și am continuat cu activități în jurul construcției. Centenarul Petre P. Carp de anul acesta a fost prilejul cel mai potrivit să profilăm și dimensiunea intelectuală, poate mai abstractă, a istoriei acestui loc: să amintesc Junimea, conservatorismul etc. Acest amestec între concretul construit, făcut cu mîna, și discursul istoric sau filozofic a produs o îmbogățire fascinantă. De pildă, în același timp, vedeai un olar cum face oale, cum se ridică materia din mîinile lui, și puteai asculta discursul unui istoric despre însemnătatea Junimii, despre retorica lui P.P. Carp sau despre peripețiile vechiului Partid Conservator, al cărui președinte și exponent de marcă a fost străbunicul meu.

P.P. Carp a avut o mare prețuire pentru țărani, în general, și pentru țăranii din Țibănești, în special. I-a împroprietărit, nu a folosit arendași, așa se face că, la vremea marilor răscoale, Țibăneștii au fost liniștiți. Cum privește comunitatea locală de astăzi ceea ce faceți acolo?

Memoria lui P.P. Carp, păstrată fie prin amplasarea unui bust, fie dînd numele său școlii, parcului și străzii principale, este întreținută și stîrnește respect. Sînt vii în memoria oamenilor de acolo poveștile despre modul în care, de pildă, Carp a sprijinit țăranii la împroprietărirea de după primul război mondial, cînd satul a înflorit pur și simplu. Atunci s-a făcut un nou „cartier de locuințe“, cu parcele de case, numit Zecimea, și Carp a dat pămînt acelor oameni, iar urmașii lor spun și astăzi că familiile lor au primit pămînt, boi și căruțe de la Carp ca să poată începe o viață nouă. Memoria colectivă funcționează și cred că din această cauză lucrurile au și rezistat într-o oarecare măsură. Cred că puterea acestei memorii a făcut ca, în deceniile comunismului, totuși, parcul să nu fie defrișat, ci păstrat, mai mult sau mai puțin, și conacul să nu fie demolat.

Înțeleg că e un loc care vrea să-și găsească un sens în secolul XXI pe baza legendei create cîndva, în secolul al XIX-lea. Și bag de seamă că lucrați concomitent pe trei fronturi. O dată, consolidați și reabilitați domeniul construit. Apoi, dezvoltați acolo programe care, iată, duc în timpul nostru gînduri ale lui P.P. Carp, dar și experiențe ale dumneavoastră, ca profesor de arhitectură. În fine, sînteți în plin proces judiciar, în încercarea de a recupera și restul. Uitîndu-mă la aceste fronturi pe care acționați concomitent, vă întreb: ce vreți, de fapt? Unde vreți să ajungeți?

Să precizez. Nu sînt profesor de arhitectură, inițiez însă proiecte de arhitectură și încerc să le extind de fiecare dată semnificația. Arhitectura e profesorul meu. Dar să continui.

La începutul anilor '90, a trebuit să mă decid dacă mă interesează ori nu să recuperez domeniul. Aveam, atunci, posibilitatea de a recupera două foste proprietăți ale familiei: conacul de la Miclăușeni și conacul acesta, de la Țibănești. Conacul de la Miclăușeni era bine îngrijit, fiind parte a ansamblului mînăstirii de acolo și, văzînd că are o soartă mai bună și mai sigură, am renunțat să fac vreun demers de recuperare. Dimpotrivă, conacul de la Țibănești era într-o stare foarte gravă. Era un conac în pericol și tocmai asta mi s-a părut provocator – să văd dacă pot să-l reabilitez, odată cu memoria lui Petre P. Carp, pentru care am mai mult decît admirație. Nu aș fi decis asta dacă, anterior, nu aș fi fost implicat – la început fără voia mea, dar apoi cu toată inima – în restaurarea conacului lui Radu Miclescu, de lîngă Botoșani, la Călinești. Împrejurările au fost de așa natură încît am ajuns nu doar să fac proiectul acestei restaurări, ci să și coordonez șantierul și să văd cum anume se poate administra un asemenea domeniu. Astfel, am înțeles că aportul cultural al unei restaurări este esențial, că acest aport poate fi susținut doar dacă privești ansamblul în sens larg, iar problema arhitecturii propriu-zise este secundară, subordonată unor factori infinit de complecși, de ordin economic, social, de comunicare. Asta mai ales în România contemporană. Acolo mi-am dat seama că procesul pregătirii arhitecturii este chiar mai important decît arhitectura în sine. Această concluzie m-a incitat pentru că, iată, învățam eu însumi ceva nou. Apoi, a contat mult și obligația morală pe care o simt față de istoria familiei, dar și față de istoria țării, de a readuce la viață această parte din moștenirea patrimonială și spirituală lăsată de străbunicul meu. Deodată, am înțeles că a judeca proiectul acesta, al revitalizării conacului de la Țibănești, în termeni de bani cheltuiți și energie risipită este superficial și nepotrivit. Unde vreau de fapt să ajung? Eu nu am avut de la bun început stabilită ideea funcțiunii conacului. Știu că e atipic să începi o restaurare de acest gen spunîndu-ți că nu te grăbești, că nu știi exact ce întrebuințare îi dai, că aștepți să vezi cum reacționează oamenii din jur, societatea și, în funcție de asta, să conturezi scopul proiectului, din mers. E ca și cum aștepți din exterior semnele pentru a stabili direcția. Pînă cînd totul e gata și nevoia și scopul se vor arăta firesc, natural, principalul meu rol este să nu distrug, să întreții, să cresc ce au semănat înaintașii. Astfel gîndind, riscul de a greși ceva e mai mic. În același timp, sînt deschis pentru idei, concepte noi, propuneri. Ce e clar este că acum există spații mult mai bine amenajate decît existau acum cinci ani. Iar spațiile sînt amenajate pe ideea că acest conac e un mare loc de întîlnire, un loc pentru activități diverse. Deocamdată, e un proiect cu final deschis.

Acum, de pildă, mie mi se pare că e urgentă achiziționarea unui pian. Cu cei de la SoNoRo am organizat la conac două concerte și mi s-a părut extraordinar să văd locuitori din Țibănești aplaudînd muzica lui Bartok și Enescu. Dimensiunea muzicală a vieții conacului este o direcție care mi se pare foarte interesantă și vreau să o dezvolt. În acest moment, aș defini starea întreagă a proiectului conacului de la Țibănești drept „construirea unei oportunități“. Pregătesc totul pentru o bună oportunitate care va apărea. Dacă vine, e foarte bine. Dacă nu vine, măcar cei care îmi vor urma, care vor prelua acest conac, îl vor găsi într-o situație cu mult mai bună decît aceea în care l-am găsit eu. În fond, este simplu. Poate și utopic. Dar, după mine, asta îi mărește șansa de supraviețuire. Comunitățile cîndva rurale au nevoi mai mari decît considerăm noi în prezent și noi ne pregătim să le satisfacem în măsura posibilului.

„Ar putea primi titlul de cel mai prost drum din România.“

Turiștii pot vizita?

Anul trecut a fost pentru prima oară cînd s-a oprit acolo un autocar de turiști. Am fost foarte plăcut surprinși. Am sărit toți, repede, să improvizăm o masă, să fim gazde bune. De atunci, s-a mai întîmplat de cîteva ori să ne trezim cu grupuri de turiști care vor să viziteze locul. Noi sîntem deschiși, chiar dacă, deocamdată, nu sîntem chiar foarte pricepuți să organizăm un veritabil turism la conac. Încercăm să implicăm și lumea din sat, să promovăm produse realizate cu mîna lor de sătenii din Țibănești, de la dulceața de mure la ciorapi. Este rău, însă, că sîntem cam departe de Iași, iar drumul este într-o stare deplorabilă.

Cît de departe?

Cam 50 de kilometri.

Dar 50 de kilometri nu înseamnă nimic în ziua de azi. Cum adică, sînteți departe la 50 de kilometri?

Nu cunoașteți drumul de la Iași la Țibănești. Ar putea primi titlul de cel mai prost drum din România. 50 de kilometri este o distanță mică, dar în realitate, avînd un drum atît de prost, senzația de departe este acută. Și oamenii sînt, firește, foarte nemulțumiți din pricina asta. Ei sînt ignorați de către administrație cu un cinism inadmisibil.

Dacă tot ați adus vorba, cum se raportează la dumneavoastră locuitorii din Țibănești?

Încerc să-mi dau și eu seama. Vedeți, eu nu sînt încă omul comunității, sînt „o venitură“. Am venit din alte părți și, ca să devii om al locului, e nevoie de timp și de efort. Este firesc ca, în momentul în care, după decenii, vine cineva, un străin, care obține titlul de proprietar asupra unui obiect extrem de important din mijlocul comunității, să apară întrebări. Cine e Sturdza? De ce a venit? Ce are de gînd? Ce pierdem noi? Ce vrea să ne ia? Dar răspunsul la asemenea întrebări nu-l pot da decît în timp. Căci mi-a luat un timp ca să dovedesc că n-am venit nici să iau parcul și conacul la București, nici să le împrejmuiesc cu un zid să nu pătrundă nimeni și să stau doar eu acolo, nici să dărîm totul și să fac cine știe ce. De fapt, și acum accesul pe proprietatea noastră este liber pentru toți. Din respect pentru P.P. Carp, eu vreau să continui ceea ce el a încercat să facă, cu adaptările necesare la realitatea momentului actual, dar pregătite și pentru viitor. Cred că ideile lui referitoare la acele școli de arte și meserii, la structurarea unui anumit fel de politică pentru agricultură sînt perfect valide și astăzi. Astfel, în spiritul lui Carp, viziunea mea despre relațiile pe care le am cu oamenii din Țibănești este de la egal la egal, bazată pe interese, viziuni și proiecte comune. Cînd vine un sătean și mă întreabă dacă copilul lui sau nepotul lui poate veni la școala de fierărie pe care o organizăm sau la cursurile de *art therapy,* răspunsul meu este totdeauna afirmativ. Pentru ei organizăm aceste evenimente. Din păcate, însă, tipul acesta de discuție francă se schimbă cînd discutăm cu Primăria. Mă refer la concepte generale structurante în societate.

Ce se schimbă cînd treceți de la dialogul cu oamenii la dialogul cu Primăria?

Oamenii din Țibănești au o abordare care vizează interesele lor directe și interesele reale ale comunității lor. Să nu uităm că nu mai sîntem în satul tradițional, ci într-o comunitate în transformare rapidă, bine informată, cu ramificații în Occident, dar în același timp manipulată politic și săracă. Primăria are o abordare politică. La alegerile anterioare, primarul a promis îmbunătățirea relațiilor cu moștenitorii domeniului P.P. Carp, așa că sînt uimit să notez abuzuri peste abuzuri din partea Primăriei în relația cu noi. Astăzi, din păcate, relația noastră cu Primăria din Țibănești este blocată,

„Batem fierul la conac!“

practic. Vă dau un exemplu. Ca urmare a activității noastre din jurul conacului, în ultimii 10-15 ani, am fost remarcați la nivel național. Astfel, acum doi ani, Țibănești a primit o distincție de „sat cultural". Există doar 15 sate în toată România care se bucură de acest titlu. Cînd eu am anunțat Primăria că s-a obținut acest statut, am primit în replică vorbe grele, dezinteres total și dispreț. Administrația locală nici măcar nu și-a anunțat propriii locuitori că Țibăneștii sînt „sat cultural"! Celelalte 14 localități și-au dobîndit un prestigiu remarcabil în timp, datorită căruia au accesat fonduri pentru proiecte de dezvoltare durabilă.

În ce sens spuneți că Primăria comite abuzuri?

Recent, Primăria a trecut la defrișarea unei zone din Parcul P.P. Carp, pentru a face acolo un loc de joacă pentru copii. Această acțiune este nu doar abuzivă la modul metaforic, dar este scandalos de ilegală. Mai întîi, pentru că parcul este monument clasat ca atare de Ministerul Culturii și de Guvern – cu nr. 1522 în lista monumentelor, indicativ IS-II-m-A-04264.04. În afara toaletării copacilor pentru întreținerea lor nu ai voie să tai nimic. Primăria nu a cerut nici un aviz ca să taie copaci sănătoși și să betoneze în parc. Apoi, pentru că, așa cum spuneam, parcul face obiectul unui litigiu pe rolul instanțelor judecătorești. Primăria nu are nici un titlu de proprietate asupra parcului, invocînd doar o înscriere în Cartea Funciară, făcută ilegal, în lipsa unui titlu de proprietate. Ne judecăm, cum spuneam, în două procese la Iași. Și văd că aplică exact aceeași tactică pe care au aplicat-o în cazul conacului. Construiesc repede ceva pe fondul imobiliar în litigiu ca să complice lucrurile, să le blocheze, să stîrnească conflicte. Deși eu nu vreau să cred că acesta e motivul. Vreau să cred că doamna primar nu este de rea credință. Vreau să cred că, mai degrabă, nu cunoaște legea, evident, dar asta este ceva inadmisibil. Cineva mi-a spus că doamna primar ar fi făcut o declarație televizată cum că nu știa că și parcurile pot fi declarate monumente. Nu Primăria a pus însemnele de monument istoric pe imobile și parc, conform legii, ci noi. Ce să mai zic? M-a revoltat tăierea acelor copaci. Brutalitatea acțiunii e dovedită și de faptul că nimeni nu știe unde s-au dus lemnele rezultate din tăiere, iar cioturile rămase în urma tăierii au fost acoperite cu pămînt, ca să nu se vadă că erau arbori în putere, viguroși, sănătoși, care n-ar fi trebuit tăiați. Unde mai pui că în parc există loc liber berechet, unde se puteau organiza locuri pentru copii cu un aviz specific din partea Ministerului Culturii, al Ministerului de Mediu și fără defrișări.

Dar parcul acesta trebuie să servească nevoile comunității, înțeleg...

Așa este. De aceea îmi pare rău că nimeni nu mai vrea să știe că acest parc a fost amenajat cu o gîndire coerentă, unitară, în relație cu conacul și în vecinătățile lui. Avea alei pe anumite axe, avea de jur împrejur o promenadă lată de aproape trei metri pe care se făcea sport și plimbare cu trăsura sau călare – lucrurile acestea ar putea fi făcute și acum, prezervînd și valorificînd parcul, nu distrugîndu-l. Din păcate, Primăria crede că parcul e un fel de loc împădurit în care poți face orice improvizații, un fel de loc al nimănui. El nu a fost corect întreținut în ultimii 20 de ani și acum au făcut defrișări ici și colo. Autonomia locală este, în acest caz, folosită pentru a submina o anume coerență legislativă națională, în disprețul unui spirit de respect istoric și în dezacord cu legile mediului. De altfel, doamna primar afirmă că Țibăneștiul e copilul ei și face ce vrea cu dînsul. Totuși, nu e așa. Cu copilul tău poți face multe, dar cu o comunitate nu te poți comporta chiar cum vrei. Noi am pus afișe în parc în care am atras atenția că e monument istoric și nu te poți atinge de el fără o documentație adecvată. Afișele au dispărut rapid. Le-am pus din nou, iar au dispărut în mai puțin de 24 de ore.

Aveți ceva împotriva unui loc de joacă pentru copii? Poate că Țibăneștii au nevoie de așa ceva...

Dimpotrivă, nu doar că nu am nimic împotrivă, dar cred că e o idee bună a Primăriei să amenajeze așa ceva. Doar că nu sînt de acord să construiască încălcînd legea. În sat există alte cîteva locuri perfect pretabile pentru un loc de joacă amenajat, nu departe de parc. Acolo ar putea construi perfect legal. Ceea ce mă întrebați dumneavoastră m-au întrebat, firesc, și mulți oameni din sat. Iar eu le-am răspuns: „Dumneata ai tăia copacii din curtea sau din grădina ta?". „Doamne ferește" – au răspuns toți. Parcul acesta este al comunității, adică, într-un fel, este al fiecăruia dintre voi. Așa l-a construit P.P. Carp, așa vreau și eu să-l păstrez. Sesizați că nu există gard. Nici în jurul celor 1,5 ha recuperate deja de mine, parte a celor opt hectare de parc, nu am pus și nu am de gînd să pun gard. Eu vreau ca oamenii să se bucure de acest parc. Aici este un ansamblu peisagistic în care conacul Carp este centrul de interes. Vreau ca acest spațiu să rămînă parc deschis, nu să fie modificat, defrișat, betonat. Primărița a spus că orice mare realizare cere sacrificii. Vrînd să spună că, pentru marea realizare a locului de joacă, trebuie făcut sacrificiul tăierii copacilor. Ei bine, nu trebuie făcut! Poți să faci loc de joacă în altă parte. Parcul, dimpotrivă, trebuie bine întreținut și pus în valoare împreună cu mausoleul familiei Petre P. Carp, conacul și anexele sale, toate constituind un ansamblu istoric.

Ce părere au oamenii din Țibănești cînd văd că Primăria are o asemenea atitudine față de moștenirea Carp?

Sigur că, în discuții private, ei își spun, toți, nemulțumirile. Mai ales în ultima vreme, cînd primarul aproape i-a forțat pe cei care primesc ajutoare sociale să meargă la un mare miting electoral al partidului al cărui membru este. Dar, atîta vreme cît încă mulți dintre ei depind direct de „mila" Primăriei, nu ridică glasul. Poate că această nemulțumire se va manifesta la urne, pentru că alegerile locale nu-s departe. Acolo poți fi sincer fără teamă, discret, eficient.

Așa a fost mereu relația cu Primăria?

Mereu au fost suișuri și coborîșuri, dar după ultimele alegeri relațiile s-au deteriorat. Fostul primar făcea distincția dintre operațiunile juridice și relațiile umane, din sat. Adică ne judecam și eram pe poziții adverse în sala de tribunal, dar în sat ne respectam, vorbeam, adesea ne înțelegeam, făcînd parteneriate pentru diverse proiecte. Una-i una, alta-i alta. Era o dovadă de înțelepciune, căci un primar bun nu trebuie să învrăjbească oamenii, să semene suspiciune între ei, să șantajeze. Cu actuala primăriță, adversitatea din tribunal s-a transferat în sat, prin zvonistică, manipulare și minciună. Eu cred că marea greșeală pe care o face actualul primar, doamna Aurica Cobuz, este că politizează relația cu noi. Face din agresivitatea ei față de proiectul nostru un element de campanie electorală, or chestiunea administrării, creșterii relevanței și utilității pentru comunitate a proprietății Carp pe care o dețin chiar nu are de-a face cu politica. În general, multe lucruri bune sînt stricate în țara asta de excesiva lor politizare. Eu vreau să am un parteneriat puternic cu Primăria. Avem, de fapt, interese comune. Ar trebui să vrem să facem din acest domeniu Carp un loc care să facă din Țibănești un reper național, mai ales din punct de vedere educativ. Avem acolo istorie cum n-au multe locuri, este frumusețe, avem mulți oameni de toată isprava – totul e pregătit pentru a face acolo lucruri cu adevărat importante pentru toți. Dar atitudinea actualei doamne primar este deconcertantă. De pildă, la colocviul dedicat Centenarului Carp despre care am vorbit, am invitat, alături de oamenii care au vorbit despre străbunicul meu, și o femeie din sat care face ciorapi. Am invitat-o să prezinte produsele ei și a venit cu un sac de nuci și un sac de ciorapi. Imaginați-vă că imediat a fost chemată la Primărie și i s-a spus că nu va mai primi aprobare să vîndă în tîrgul satului dacă mai vine la noi. Firește, femeia nu a mai venit. O asemenea atitudine mi se pare de neacceptat. Și nu eu, venit din afară, ar trebui să nu o accept, ci locuitorii comunei. În fond, primarul e acolo ca să-i servească pe toți...

În actuala situație, ce vă gîndiți să faceți?

Voi continua procesele, pe de-o parte. Voi dovedi că Primăria nu are acte de proprietate și că încalcă legile proprietății. Și voi continua să conving locuitorii Țibăneștiului de bunele mele intenții, de faptul că ceea ce vrem să facem acolo este spre binele tuturor.

Dumnezeu le-a pus în brațe acest ansamblu conac-parc, care ar putea fi un punct major pe harta turistică și istorică a țării. Mă uimește modul în care Primăria se comportă. În loc să vadă imensa oportunitate pe care activitatea dumneavoastră acolo o reprezintă, ei par mai degrabă ostili. E ca și cum Primăria are proiectul ei și dumneavoastră, proprietar, aveți proiectul dumneavoastră.

Repet, eu nu cred că oamenii vor să facă rău. Ei au nevoi mari și nu-și dau seama că o grămadă de lucruri se pot rezolva chiar acolo, de către ei. În plus, și în Primărie sînt opinii diverse. Nu chiar toată Primăria este de acord cu atitudinea primăriței. Eu cred că de mult, de cînd am cîștigat conacul, s-a instaurat un regim de tipul „care pe care". Nefericită decizie!

Dar ce fel de relație doriți cu Primăria? Vreți doar să vă lase-n pace?

Nici vorbă. Vreau un partener în proiecte și politici viitoare! Am evaluat adesea un proiect comun cu Primăria, cu fonduri europene, parteneriate mai ample. Aș vrea o Primărie care să încurajeze relația dintre noi și săteni, nu să o saboteze. Am făcut stația de autobuz în sat, pe spațiul public, în parteneriat cu elevii liceului și cu voluntarii participanți la școlile de vară sub genericul „Batem fierul la conac!". Am făcut obiecte de fier forjat și metaloplastie pentru biserică, împreună cu preotul. Putem face împreună foarte multe lucruri.

Conacul de la Țibănești este, acum, în plin proces de restaurare, totul pare lansat, viitorul e deschis, dar totuși, dacă ar fi să trageți line, de cînd v-ați implicat în acest mare proiect, care ar fi bilanțul de etapă?

În stil contabilicesc, aș pune la cîștiguri întîlnirile cu mii de oameni din România și din alte țări, Franța, Austria, Japonia, America, Anglia etc., și foarte multele lucruri pe care le-am învățat, iar la pierdere aș pune timpul și energia irosite în tracasări juridico-birocratice și, desigur, pierderile de ordin financiar. Trăgînd linia sub aceste plusuri și minusuri, cred că ies pe plus. Cîștigul întrece pierderile. Cel puțin pentru generația viitoare, asta este sigur.

a consemnat Sever VOINESCU

„Trăgînd linia sub aceste plusuri și minusuri, cred că ies pe plus."

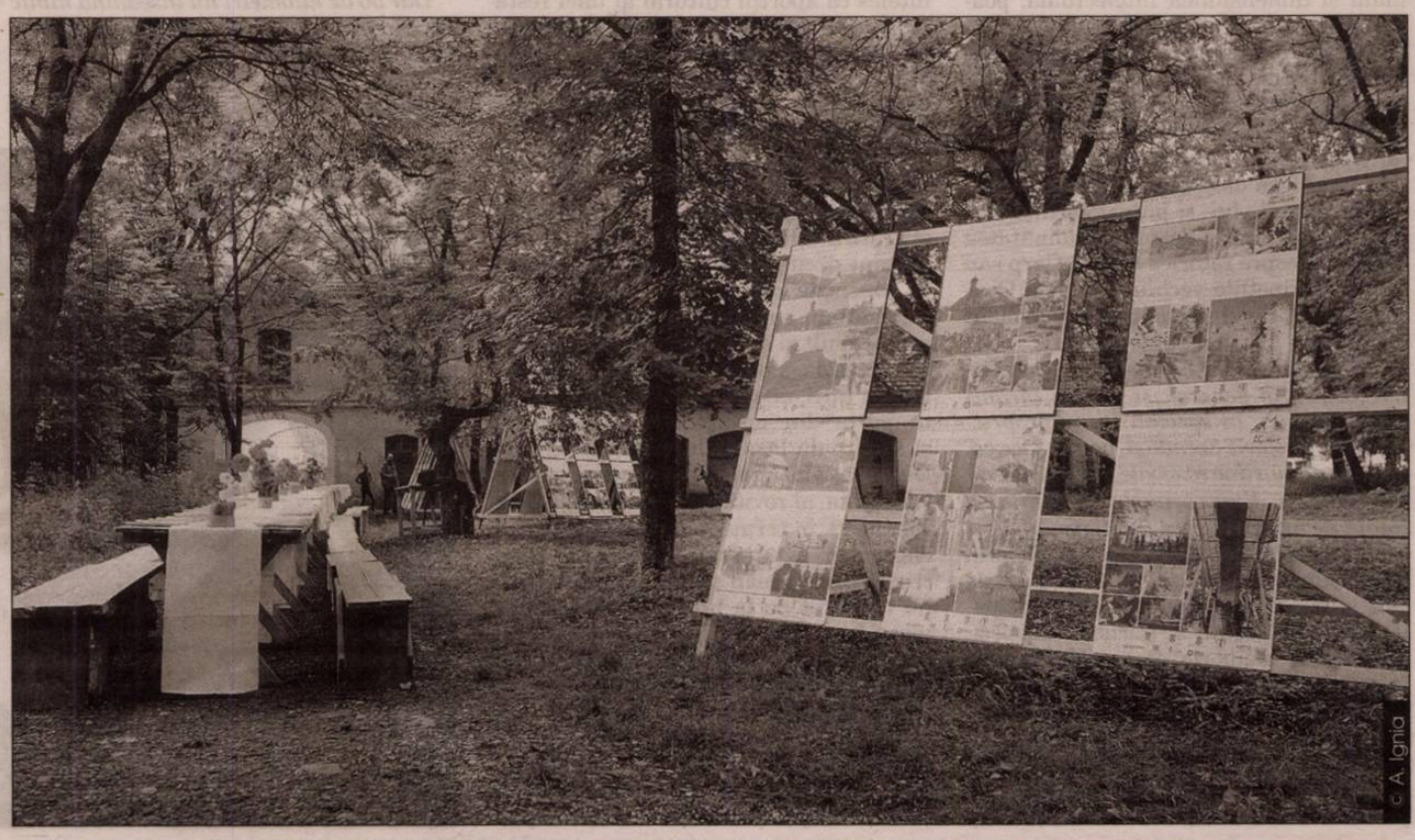

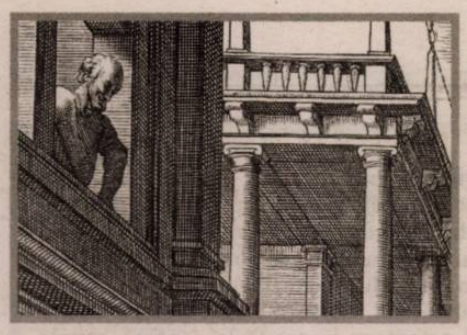

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Joaca în forme fixe

Bandele de băieți care hălăduiau prin Montmartre în 1956, încercînd să spargă balonul roșu din capodopera lui Albert Lamorisse, au dispărut cu desăvîrșire, spre liniștea părinților care au copii cuminți și nonbeligeranți. Maidanele străjuite de două calcane au fost construite, iar terenurile virane asanate. Similar, a dispărut specia copiilor care se jucau pe stradă ori pe la colțurile blocurilor, făcînd șotroane pe asfalt, jucînd „elasticul", „frunza", „leapșa", „gardiana 10" ori „lapte gros".

Spațiile care puteau fi „colonizate" de copii, organizate după bunul lor plac sau după regulile unor jocuri învățate de la cei mai mari, au dispărut cu desăvîrșire, fiind înlocuite peste tot cu terenuri de sport, cu locuri de joacă atent amenajate, prevăzute convenabil cu bănci perimetrale, de unde copiii pot fi ușor supravegheați pentru a fi mereu în siguranță.

La anumite ore, locurile de joacă sînt frecventate de copii mici, însoțiți de adulți, liberi fiind să se dea în leagăne, balansoare, tiribombe anume puse pentru a crește satisfacția și siguranța utilizatorului, ca să nu mai vorbim de o experiență indimenticabilă. Spațiul de joacă este deja acolo, atent gîndit de proiectanți specializați. Copiii trebuie doar să folosească spațiul, fără a putea inova, fără a avea șansa creativității.

La începutul anilor 1980, patru băieți puteau decide să joace fotbal cu o castană în colțul creat de două aripi ale școlii, avînd porțile dispuse perpendicular una pe cealaltă. Jucau pînă își rupeau pantofii sau pînă cînd unul dintre ei, în vîltoarea jocului, călca decisiv și zdrobea castana. Din fericire, unde găsești o castană, o găsești și pe a doua, așa că jocul continua pînă la epuizare. A doua zi, băieții se revedeau cu uniformele cîrpite precar de părinți, dornici să-și reia jocul.

Tot prin anii 1980, curțile școlilor erau îngrădite cu garduri joase, iar terenurile de sport și spațiile verzi erau folosite pentru jocuri autoorganizate de copii. Detele catastrofale ale acestei schimbări au fost amplu constatate și comentate, așa încît administrațiile au făcut efortul de a construi terenuri de joacă cu acces liber în orașe și sate: leagăne pentru cei mici și sport pentru cei mai mari.

Diferența de utilizare este vizibilă. Pe cei mici îi scot la joacă părinții care au crescut mai mult afară, fideli unui mod de însușire ludică a spațiului urban. Pe cei mai mari nu-i poate scoate nimeni cu forța la fotbal, așa încît terenurile de sport stau goale în majoritatea timpului

Absența de la joacă are multe cauze.

sigur, la un ritm de utilizare intens, gazonul dispărea, iar meciurile se jucau într-un nor de praf, dar asta nu conta prea mult. Cînd cădeai, te ridicai cu genunchiul acoperit de praf și doar după usturime puteai ghici că ai făcut o bubă. După un minut, sîngele își croia drum prin stratul de praf fixat de transpirație, iar acesta era semnul că puteai lipi o frunză pe genunchi și continua meciul. La sfîrșitul unei zile de joacă, singurele părți neprăfuite erau cele ascunse sub șosete.

Încet-încet, gardurile școlilor s-au înălțat, intrările au fost fortificate cu gherete de pază, iar copiii au început să se joace la calculatoare, fascinați de spațiile infinite de explorat și de forțele extraordinare pe care le posedau virtual. Rezultați, mai ales, în vacanțe, atunci cînd ar trebui ca densitatea de copii să fie maximă. Într-un amplu parc din Capitală, un copil de 10 ani putea fi văzut zilele trecute mergînd cu mingea în mînă de la un teren de sport la altul, în speranța că va găsi tovarăși de joacă. Aceștia însă erau mult prea ocupați să facă victime, să cucerească orașe, să scufunde vapoare, fără să observe nimic altceva în afara monitorului. Și m-am gîndit, din nou, la anii 1980, atunci cînd mingile erau rare, iar cel care avea o minge de 35 de lei era un soi de sacerdot al cartierului, păzitorul vîscului veșnic verde. Chiar dacă stătea în casă, pierzînd vremea cu vreo lectură nepotrivită cu vîrsta lui, un grup de copii din bloc suna insistent la ușă chemîndu-l la joacă, iar el avea obligația morală de a merge, căci nimic nu era mai important decît joaca. Erau ani în care, în sfîrșit, copiii nu mai munceau, iar joaca era munca lor, conform Cartei Drepturilor Copilului. Să te sustragi jocurilor de grup era scandalos, iar copiii care făceau asta erau uneori sancționați prin excluderea din joc, atunci cînd apăreau prea tîrziu pe teren. Acum, după nici 40 de ani, copilul evocat a făcut cîteva drumuri inutile între terenuri, apoi a plecat abătut acasă. Nimeni nu a venit pe teren, în interval de o oră.

Extincția unei specii se produce atunci cînd ultimul individ moare, dar ea începe uneori atunci cînd adulții se împuținează atît de mult încît nu se mai întîlnesc pentru a se împerechea. Poate că joaca va dispărea atunci cînd copii vagi vor bîntui între terenuri de joacă pustii, fiind atît de puțini încît să nu mai poată juca nici măcar tenis cu piciorul. Absența de la joacă are multe cauze, iar jocul în spațiul virtual este una dintre ele. Dar poate și faptul că noi, adulții, îi obligăm pe copii să se joace după mintea noastră, în spații constrîngătoare și atent gîndite, este o altă cauză. Căci ce este joaca fără libertate, spațială în primul rînd?

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Prieteni imaginari

Despre prietenii imaginari, din copilărie, am mai scris. Copil singur la părinți fiind, am învățat, cumva, să nu fiu singură în singurătate, încă de atunci.

Sigur, eram cu cineva în casă, de cele mai multe ori cu tatăl meu, care lucra și el. În altă cameră, la masa lui cea lungă și îmbîrligat de aglomerată. Masă la care, uneori, mă aflam și eu, desenînd în tăcere, în general. Sigur, schimburi de replici între noi mai erau, în special cînd eu terminam de făcut un desen. Cînd eram foarte mică, respectivele desene, din cîte îmi mai aduc aminte, constau din alăturări de rotocoale colorate, cu mai multe culori suprapuse: ele puteau apoi deveni oameni, urși, căței, pisici... Totul era relativ. Cînd terminam o asemenea capodoperă, i-o arătam imediat tatălui meu. Care, așa cum psihologii de azi chiar ne-ar sfătui, bănuiesc, mă lăuda întotdeauna, cu vorbe simpatice aplicate fiecărei alăturări de rotocoale în parte. Cu duioșie și umor, strecurînd, nici nu mai știu, și sugestii pe alocuri.

Treptat, alăturările de rotocoale s-au transformat în personaje mai conturate, care conțineau și alte forme și aveau cîte un singur contur de cîte o singură culoare. Printre cei desenați se numărau, desigur, membrii familiei. Dar, cum am mai amintit, nici ei nu apăreau doar într-o unică versiune, doar în cea realistă: tatăl meu, căruia îi spuneam Tipu, era reprezentat și aproximativ așa cum arăta în realitate – un domn cu barbă. Dar, în mitologia noastră – căci tatăl meu nu numai că îmi citea povești, ci le și aplica în viața reală –, fiecare persoană din familie își avea *alter ego*-ul în cîte un personaj din poveste sau mitologie. De pildă, pentru că pe atunci era în vogă *Pif,* mama mea era, în mitologia noastră, Hercule, motanul. Știu că personajul era răutăcios și nu o termina întotdeauna cu bine: mama mea întrupa o variantă feminină a lui, cu mai puțină răutate și mai mult sex-appeal: ceea ce știu este că o desenam ca pe o pisică îmbrăcată-n rochie și cu fundițe, care se numea Cule, în varianta neaoșă.

Tatăl meu și cu mine eram personaje din *Cei trei purcelușI.* În mod paradoxal, eram lupii: el – Vuko, tatăl lup, fost cel rău, și eu – Vucko, nepotul lui, lupul cel mic și cuminte. Lupii, de fapt, deveniseră personaje pozitive în niște cărticele sîrbești făcute după celebrul desen animat Disney: lupul cel mic îl convingea pe cel mare să fie bun, să nu mai supere purceii. *Political correctness*-ul începuse încă de atunci, în cărțile pentru copii apărute în fosta Iugoslavia, capitalistă și consumistă în raport cu România noastră socialistă. Alegerea lupilor poate că avea legătură și cu o altă mitologie a acestora, mai serioasă, legată de cultul strămoșilor în Novi Sad-ul comun atît lui Slavomir, cît și lui Vasko Popa: se poate vedea asta în volumul *Sare de lup* al lui Vasko Popa, tradus de tatăl meu alături de Marin Sorescu și apărut în 1983 (an în care, de altfel, Slavomir Popovici a și murit).

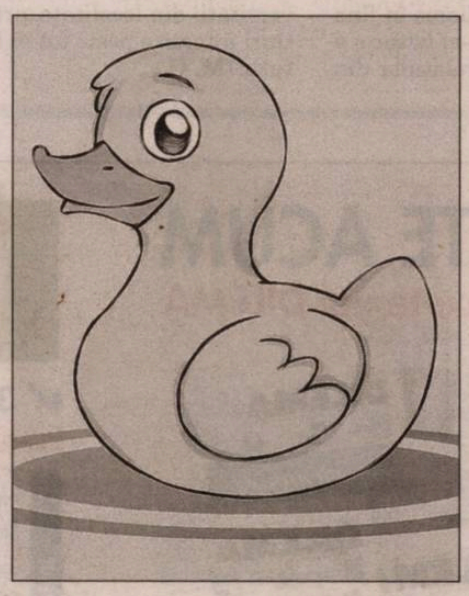

Cert e că și lupii apăreau în desenele astea ale mele: pentru că nu știam cum să-i diferențiez de alte animale, le-am inventat un fel de trompă pe post de ceea ce eu îmi imaginam a fi botul de lup. Erau și ei antropomorfizați, purtau pulovere pe gît și neapărat băști pe cap. Lupul cel mare avea barbă.

Dar în desenele astea, pe lîngă mitologia tatălui meu (pe care o crease pentru mine, dar, cred, în egală măsură și pentru el însuși, un lup din Novi Sad rătăcit în Bucureștiul comunist și fără putință de întoarcere), am început, treptat, să o introduc și pe a mea personală. Nici nu mai știu ce a fost la început, imaginea din desene sau umbra ei în realitate. Cert e că a apărut personajul Cari Maca, o rață antropomorfizată, cochetă ca și varianta feminină a lui Hercule, dar foarte la locul ei, altfel. Nu știu de ce am ales să fie o rață, dar rață a fost.

Cred că întîi au fost două peronaje, Cari și Maca, apoi contopindu-se într-unul singur: o simpatică rață scrobită, un fel de Mary Poppins cu cioc, care mă însoțea atît în desene, cît și troleibuzul 82 luat de la Șura Mare spre Aviatorilor. Era, pe bune, un personaj imaginar, cum aveam să descopăr mult mai tîrziu că există, citind Salinger. Nu că nu aș fi avut prieteni în viața reală, dar eram de multe ori singură și, cu o imaginație zglobie la îndemînă, făceam față altfel momentelor respective: de la cele în care îmi aranjam jucăriile, conform diverselor scenarii posibile, în apartamentul de două camere dintr-un bloc comunist de pe Șoseaua Giurgiului, pînă la cele din curtea bunicului meu, în care puteam bate la nesfîrșit mingea la perete fără să mă plicitisesc. Pentru că de la o bătaie la alta se deschidea o lume apetisantă de speculații și combinații infinite, toate legănîndu-se destul de amețitor prin mintea mea. Dar despre asta, precum și despre prietenii (aproape) imaginari din zilele noastre, din seriale, servicii sau de pe Facebook – altădată.

Cu ochii-n 3,14

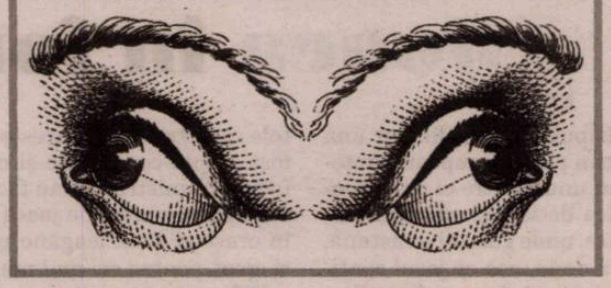

PÎNĂ NU DEMULT, ANGAJAȚII DE LA CENTRUL NAȚIONAL DE CERCETARE A EXISTENȚEI PRODUCEAU UN SOI DE REPLICĂ MAI UMANĂ A RELAȚIILOR DINTRE BURDUF ȘI GOL

■ Vă anunț, de pe plajă, că încet, dar sigur începe să dispară moda „retro". Pînă nu demult, unii berari produceau bere retro. Acum e de negăsit. Aștept însetat și cu speranță berea futuristă. Singura pretenție: să fie rece! (**M. M.**)

■ De ziua fiicei sale, o doamnă a cerut cofetăriei Dairy Queen din Macon, Georgia, un tort personalizat, cu tema filmului de desene animate *Moana*. Angajații au înțeles însă că tortul trebuie să fie decorat cu „personaje din desene animate" și cu... „marijuana". Drept care, la final, a ieșit un tort decorat cu o mîndră frunză de canabis, alături de un ponei care fumează, fericit, un joint. Pare un caz clasic de gîndire dezideративă combinată cu „surdul nu le-aude, da' le potrivește". (**S. G.**)

■ Un flamingo trăiește 40 de ani și o ființă umană trăiește 90 de ani; un șoarece trăiește doi ani și un elefant trăiește 60 de ani. De ce? Ce determină durata de viață a unei specii? După ce au analizat nouă specii de mamifere și păsări, cercetătorii de la Centrul Național de Cercetare a Cancerului din Spania (CNIO) au găsit o relație foarte clară între durata de viață a acestor specii și rata de scurtare a telomerilor. E bine de știut, oricum ar fi, de ce nu există viață fără de moarte. (**A. M. S.**)

■ Un bărbat de 34 de ani a fost arestat în urma unei altercații cu un ofițer de poliție din Olympia, statul Washington. Dus la secție, bărbatul a fost identificat sub numele de Beezow Doo-Doo Zopittybop-Bop-Bop. Bărbatul a explicat că primul său prenume înseamnă „explozia conștiinței interconectivității infinitei iubiri din Univers", al doilea prenume – „lupta zilnică a existenței noastre cu acceptarea faptului că odată cu dragostea vine haosul", pe cînd al treilea prenume ar însemna „deznodămîntul acestei lupte, adesea ironic, întrucît viața oricum sfîrșește în moarte". Inițial, am crezut că numele lui e un *scat* de jazz. Acum, că am aflat și traducerea, îmi dau seama ce intuiție bună am avut. (**M. C.**)

■ Dacă mergi prin București noaptea, prin zone cu trotuare mai late, gen Unirii, ești nevoit să te strecori printr-un trafic destul de aglomerat: trotinete, biciclete, skateboard-uri, căței, păsări... A apărut un soi de replică mai umană și mai ecologică a carosabilului, pe care e plăcut să înaintezi. (**I. P.**)

■ Mușcătoare remarca lui Ion Țiriac pe cînd Simona Halep îl îmbrățișa la cîteva zeci de minute după ce românca a desființat-o pe Serena Williams în finala de la Wimbledon: „Ce-ai avut cu ea de-ai bătut-o atît de rău?". Cine știe istoria recentă a relațiilor dintre magnatul român și Serena Williams înțelege, desigur, maliția. (**S. V.**)

■ Brînza de Ardeal și brînzarii în deplasare... În Piața Drumul Taberei, la rest, tînărul ciobănaș, după o privire oacheșă și iscoditoare, a considerat momentul oportun de a mă fraieri cu 10 lei la rest. I-am lăsat brînza pe tarabă și mi-am recuperat banii. A roșit ușor... Tot e bine. În Rupea, unde opresc constant în drum spre acasă, vînzătoarea mă întreabă dacă vreau să păstrez coaja de brad de la calupul de brînză de burduf. Prefer s-o păstrez. „Bine, atunci v-o scad la cîntar." Zis și făcut. Stîne / bordeie / obiceie... (**R. M.**)

■ Am nimerit într-un autobuz turcoaz aproape gol, e respirabil, funcționează aerul condiționat. Mi-am plătit biletul prin sms, civilizat. În fața mea, la fereastră, un băiețel mănîncă înghețată. Mînjește geamul cu batonul aproape topit, îl șterge cu mîna, apoi bagă, tacticos, degetele în gură. Bucuros că n-a fost admonestat, repetă întreaga operațiune de încă două ori. (**C. Ș.**)

OARE DINCOLO DE LUME POȚI AVEA CEVA SCRIS?

■ Cîteodată, în metrou, cînd privesc în jur și observ că sînt singurul care nu e complet absorbit de relația cu telefonul, am un bizar sentiment de originalitate. Oare am luat-o razna? Ar trebui să cobor la stația Piața Înfrîngerii, cu peronul nicăieri? (**D. S.**)

■ Patru copii, cu vîrste între 10 și 14 ani, au furat o mașină 4x4 de la părinți și au plecat într-o expediție, în Australia. Șoferul era cel mai mare dintre ei. Au mers o mie de kilometri în două zile, pînă i-a găsit poliția. Dincolo de riscurile pe care și le-au asumat, un lucru e limpede: cărțile de aventuri vor avea întotdeauna succes. (**A. M. S.**)

■ Artista conceptuală sud-americană Marta Minujín a creat, în cadrul expoziției de artă Documenta 14 de la Kassel (Germania), o instalație numită Parthenonul Cărților, o replică a faimosului templu grecesc, construit însă din o sută de mii de cărți interzise de-a lungul istoriei. Împreună cu studenții universității din localitate, artista a identificat 170 de titluri interzise peste tot în lume de către diverse instituții. (**M. C.**)

■ În Wellington, Noua Zeelandă, un grup de pinguini încalcă legea, întorcîndu-se în mod repetat la restaurantul de sushi de unde au fost înlăturați de poliție. Ce reclamă mai bună la mîncare poți avea? (**C. Ș.**)

■ O scenă din cartea lui Richard Ford, *Între ei. Amintiri despre părinții mei*, Editura Black Button Books: „Într-o zi, cînd așteptam la coadă la cantină, mama mi-a spus: «Richard, o vezi pe femeia de-acolo?» M-am uitat și am văzut o femeie pe care nu o cunoșteam, înaltă și zîmbitoare, vorbind cu oamenii și rîzînd. Mama s-a uitat din nou la femeie cu o anumită expresie, care acum îmi dau seama că era scrutătoare. Am spus da. Și mama a zis: «Este Eudora Welty. E scriitoare.» Aceasta era o informație care nu însemna nimic pentru mine, în afara faptului că însemna ceva pentru mama, care uneori citea bestseller-uri seara în pat. Nu știu dacă citise vreodată ceva scris de Eudora Welty. Nu știu dacă femeia chiar era Eudora Welty sau era altcineva. Poate că mama avea motivele ei pentru care își dorea să fie Eudora Welty." (**M. C.**)

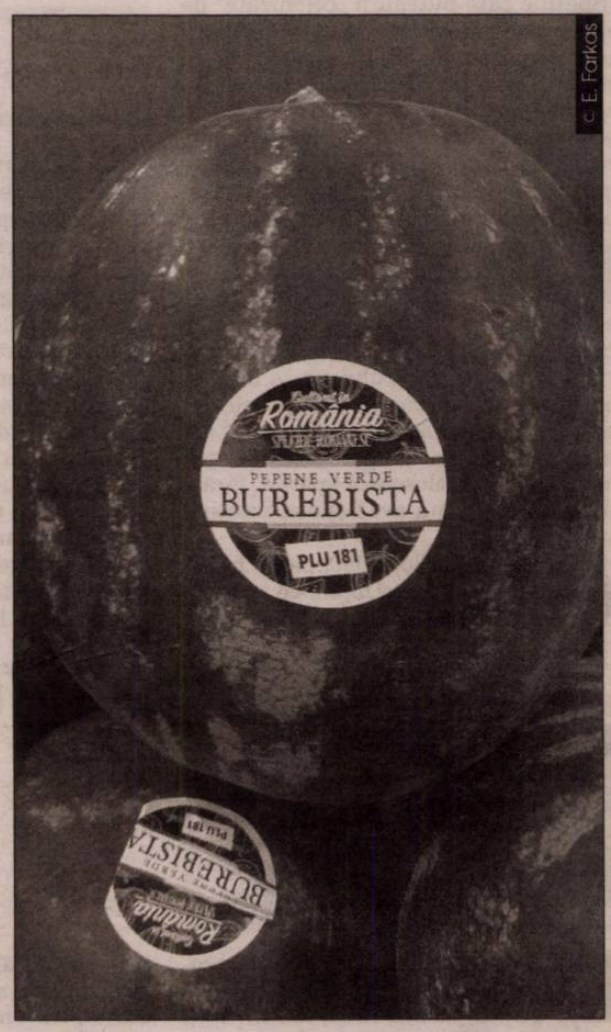

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE
Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 44% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **806** ■ 1-7 august 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

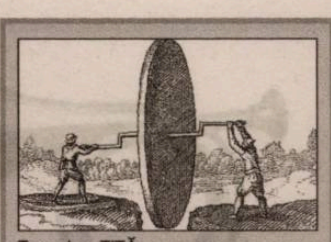

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

12

ANDREI PLEȘU

„Politică“

pagina **3**

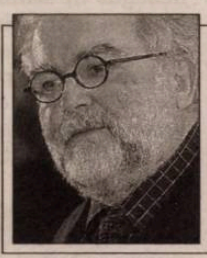

GEORGE BANU

„Piatra și mîna“

pagina **15**

FLORIAN GHEORGHE

„Avem ucigași în serie?“

paginile **22-23**

„Tu cît poluezi pe net?“

„Internetul este subconștientul societății. Ni-l putem imagina ca pe rețeaua de canalizare a unui oraș, unde se deversează toate dejecțiile.“

MIRCEA CĂRTĂRESCU

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

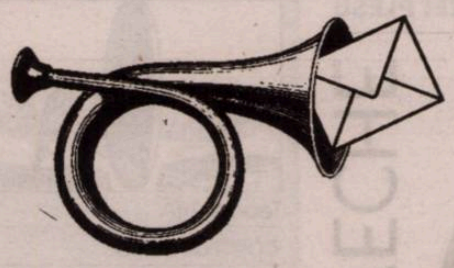

la vremuri noi, dileme vechi

Ioana PÂRVULESCU

Fabulă

În Brașov, există tradiția „Zilei morților". Întorcîndu-mă pe Strada Lungă de la cimitirul împodobit de cei vii cu brazi, crizanteme și lumînări, mă gîndeam la moarte, cînd m-am încrucișat cu doi băieți, care veneau exact din partea opusă a străzii și a gîndurilor mele. Semănau bine la față, la haine, la mers și doar diferența de înălțime, cît o riglă de 15-20 cm, arăta că nu sînt gemeni. Jachetele descheiate și fularele fără nod, lăsate lejer să curgă spre talie, le dădeau un aer de mici oameni mari, în contrast cu căciulițele cu moț. Se întuneca și mi s-a părut ciudat să-i văd singuri pe stradă. Eram toți în dreptul unei librării recent înființate, care parcă te invita înăuntru. Spațioasă, cu lumină bună, caldă, librăria era pustie, ceea ce m-a întristat. Cîteva trepte care se deschideau spre o altă încăpere, situată la mezanin, făceau legătura cu o papetărie, ceva mai animată decît librăria. Înainte de a intra, l-am auzit pe băiatul mai mare, dăscălindu-l pe mezin: „Du-te și întreabă dacă au carte de religie pentru clasa a doua". „Tse să întreb?" „Carte de religie pentru clasa a doua." „Da, mă duc", a spus copilul, mai mult pentru sine. L-am lăsat, deci, pe mesager să intre primul. Viteza lui de obiect teleghidat, la început, s-a încetinit pe măsură ce avansa în magazin fără să dea de nici un om mare. S-a oprit în dreptul treptelor care conduceau spre papetărie, unde casiera și vînzătoarea erau prinse într-o discuție, și și-a spus întrebarea așa: „Fratele meu întreabî dacă avesi carte de religie pentru clasa a doua". Din păcate nu, a venit răspunsul de sus, doar caiet de religie. Asta nu-l interesa pe fratele mai mare, deci cel mic s-a întors și a zburat pe ușă cu răspunsul, ca un Hermes mic, cu aripi la ghetele de grădiniță. Misiune îndeplinită.

Am mai stat vreo cinci minute, apoi am dat să ies. Tocmai atunci ușa s-a deschis din nou, iar mesagerul, același, s-a trezit față-n față cu mine. Întrucît eram un om mare, s-a proptit bine pe picioruțe și, fixîndu-mi al doilea nasture de la haină, a spus ca pe o poezie într-un vers un nou text învățat în pripă. Luată prin surprindere de cei doi dinți lipsă, chiar pe mijlocul gurii, în partea de jos, și de șuvoiul de cuvinte care se adresa nasturelui meu, n-am înțeles nimic.

– Poftim? Ce să am?

– Micul prins avesi si la tse pres? a articulat din nou băiatul, cu răspicată atenție pentru consoane. Da, aveam, văzusem o versiune cartonată pe unul din rafturi. Nu știu de ce, cartea era în română-engleză. Copilul a înșfăcat-o și a strîns-o la piept cu ambele mîini. „La tse pres?" N-am îndrăznit să-i iau prada din mînă, așa că m-am uitat pe raft, dar înainte să-i răspund, băiatul a strigat tare către ușa deschisă, plin de emoția victoriei: „Bogdane, are Micul Prins!". A intrat imediat și Bogdan. „La ce preț?", m-a întrebat cu îngrijorare, ținînd banii (destinați, probabil, cărții de religie) mototoliți în mînă.

Morala: Micul prins e opera. La tse pres e viața. Că nu pot fi separate, că operă adevărată fără viață nu există, începi să înțelegi odată cu pierderea primilor dinți de lapte.

(apărut în *Dilema,* nr. 555, noiembrie 2003)

Dilema veche vă propune

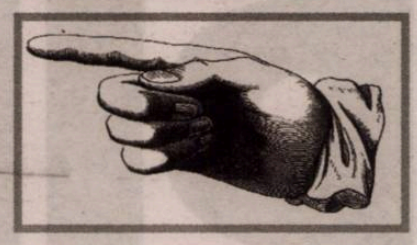

■ Ideo Ideis, festivalul de teatru de la Alexandria, între 6-12 august. În cifre: 9 spectacole de teatru profesionist și 9 de teatru tînăr, 5 filme noi, 24 de ateliere de educație non-formală pentru adolescenți. Tema de anul acesta: responsabilitatea online, cu tot ce cuprinde ea: *hate speech, bullying, revenge porn,* educație civică în *social media.* (Cristina Ștefan)

■ Tîrziu în noapte, duminică, în mașină find, am ascultat Radio România Cultural. Era o emisiune pe care n-o mai ascultasem: *Muzic Show* cu Radu Croitoru și Horia Moculescu. Cei doi scoteau „de la naftalină", din arhiva radioului, cîntece vechi de muzică ușoară, din anii '50-'60. Nume și voci de care nu știam sau abia dacă auzisem, cîntece frumoase pe care Moculescu le comenta avizat. Emisiunea era dedicată compozitorului Henry Mălineanu. Mi-a rămas în urechi un „Nimeni" cîntat de Doina Badea, care a umplut mașina cu o atmosferă dramatică și fermecătoare. Ceva ce nu se mai aude la multele noastre posturi de radio. (Andrei Manolescu)

■ Festivalul internațional de filme de scurtmetraj ShortFest Arkadia, ediția a șasea, va avea loc anul acesta între 13-17 august pe plaja de la Corbu. În afară de filme, vor fi și concerte, plus o expoziție de animație 3D intitulată „Disfunctional Objects" de Laurian Popa. Mai multe detalii și programul complet găsiți pe www.arkadiashortfest.ro sau pe pagina de Facebook a festivalului. (Marius Chivu)

■ *Suflete moarte* (poem), a lui Gogol, e o lectură mereu actuală. Pentru cinismul și adevărul ei. (Ana Maria Sandu)

■ Roxane Gay s-a refugiat în mîncatul excesiv după ce a fost violată de mai mulți băieți la vîrsta de 12 ani. Își dorește să dispară; corpul ei supraponderal atrage atenția și e nebăgat în seamă, în același timp. Nu le-a mărturisit părinților agresiunea decît foarte tîrziu, la maturitate. Citiți povestea ei în *Foame. Memoriile corpului (meu),* de Roxane Gay, traducere de Aurelia Ulici, Black Button Books. (Cristina Ștefan)

■ Romanul *Mica mea inimă de om singuratic* (Vlad Drăgoi, Polirom) și volumul de proză scurtă *Matriarhat* (Cristina Andrei, Nemira). Pe cele două nu le leagă nici stilul, nici subiectele ori tematica, ci doar incredibila îndemînare în a creiona realități ale unor destine contemporane. Poetul Vlad Drăgoi reușește un roman extrem de alert, cinematografic și eminamente lipsit de corectitudine politică, în vreme ce cele opt proze ale Cristinei Andrei extrag și prelucrează sevele unor existențe feminine disecate pînă în cele mai incomode, dureroase și tabu profunzimi. Ambele cărți reprezintă modalități de reancorare în realitatea imediată – dacă simțim cumva că ne-am pierdut de ea sau că nu o mai înțelegem. (Anca Zaharia)

■ Colonia de lebede din Marea Neagră. De cîțiva ani, faleza dintre Saturn și Mangalia e vizitată de grațioasele păsări, atît de prietenoase cu turiștii, spre fericirea copiilor care le hrănesc din belșug. Așa se face că au devenit „de-ale locului", din cele povestite de localnici, dar confirmate și de specialiști. Peste iarnă nu migrează, preferă să își facă sălaș în Deltă, într-un microclimat cu vreme blîndă și hrană abundentă. Așa că o plimbare printre lebede poate schimba complet optica unui concediu obișnuit la mare, printre blocuri de beton, coji de semințe și tomberoane sufocate de gunoaie și aruncate la întîmplare. (Ruxandra Mihăilă)

■ *Dopamina* de Daniel Z. Lieberman și Michael E. Long (Editura Publica), o cercetare despre cum o singură moleculă din creierul nostru controlează iubirea, sexul și creativitatea – și cum va decide molecula asta soarta omenirii (dacă nu ne-o ia înainte planeta). (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Vacanța ideală**
- **Fascism și comunism**
- **Secrete**

album dilematic Marius Chivu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin Sandu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.100
Tipărit la Tipoart Idea Studio

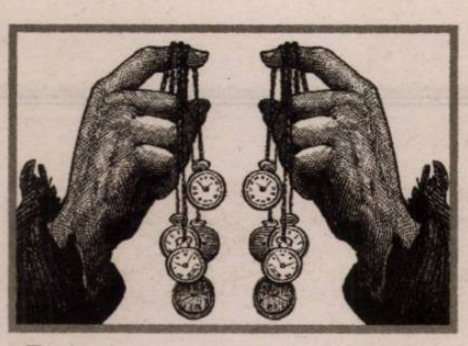

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Politică

În vara lui 2006, lîngă Mînăstirea Rîmeți, un sătean de prin partea locului m-a întrebat, foarte cuviincios, dacă aș fi de acord să discutăm „puțină politică“. Am crezut că urmează întrebări candide despre partide, parlamentari și miniștri. În realitate, omul avea o problemă foarte concretă, legată de niște terenuri pe care nu le putuse recupera. Spera că îl pot ajuta și voia să se repeadă pînă în sat, ca să-mi aducă actele litigiului. „Politica“ era, așadar, pentru el, o chestiune de interes personal, o manevră de utilitate curentă, o daravelă. Nici o legătură cu lupta pentru putere, cu disputele ideologice, cu vedetele mediatice ale instituțiilor de vîrf. Regăseam, astfel, stratul *originar* al noțiunii, sensul ei prim. Căci, într-adevăr, „politica“ nu e despre alegeri, alianțe, combinații strategice și solidarități de gașcă. Nu e despre Iohannis, Dragnea, Dăncilă, Tăriceanu, Băsescu, Orban și Cioloș, despre liberali, useriști, pemepiști și pesediști. E despre pensii, proprietăți, prețuri, impozite, chirii, drumuri comunale și autostrăzi, legi, ajutor la vreme de catastrofă, canalizare, administrarea gunoaielor, servicii publice ș.a.m.d. Pe scurt, politica e ceea ce *nu* fac, îndeobște, politicienii. Sau fac doar în subsidiar, orientați spre cu totul alte obiective.

Criza politicului e universală. Peste tot, oamenii politici au reușit să înlocuiască *nevoile* comunitare cu *scopuri* personale sau de grup. „Omul de stat“ e, în tot mai mare măsură, „om de partid“, adică un personaj gata să înlocuiască logica cu retorica și decizia pragmatică, funcțională, cu gesticulația rentabilă. Ceea ce se petrece e o reconfigurare a insomniilor: în loc să aibă nopți albe din cauza găurilor din asfalt, politicianul are nopți albe din cauza listelor electorale și a moțiunilor de cenzură. Iar cetățeanul de rînd, devenit simplu alegător, iese din joc, ca o anexă statistică. Degeaba vrea el soluții, înlesniri, eficiență. Adică nitică „politică“. I se livrează doar discursuri și chermeze.

Pînă nu vom recupera temeiurile aurorale ale politicului.

Nu vom avea șansa unei reînnoiri de sistem pînă nu vom recupera temeiurile aurorale ale politicului, pînă nu vor apărea, pe scena publică, politicieni eliberați de problematica puterii, de obsesia carierei, de balastul preocupărilor private. E o utopie, vor spune „realiștii“, specialiștii, analiștii. Și apoi, cum să faci ce trebuie făcut dacă nu ajungi la putere? De acord. E nevoie de *structuri* politice, de *competiție* democratică. Dar e esențial *cine* intră în competiție, cu ce înzestrări, cu ce idealuri, cu ce exigențe. Problema noastră e *mediocritatea competitorilor*. Politica nu e interesantă decît pentru naturi secunde, pentru vanitoși de duzină și combinagii de conjunctură. Cîte unul mai răsărit e retezat prompt, de îndată ce ajunge „în rețea“: n-are „talent politic“, nu știe „cum e-n politică“, face pe fata mare. „Politicianul adevărat“ trebuie să fie o fiară („animal politic“), un „jucător“ gata să riște. Pe scurt, ceva între caftangiu și cocotă. Am ajuns cu toții să credem în acest portret schimonosit, deși nu avem, de pe urma lui, nici un beneficiu. Votul e una, viața e alta. Liderul charismatic e una, chestia pensiei e alta. Ne uităm la bătăliile parlamentare și guvernamentale *ca la meci*, după care ne întoarcem la „ale noastre“, adică la facturi neplătite, proprietăți nerestituite, salarii, străzi desfundate, spitale și școli semiabandonate, poduri șubrede, sate în agonie. Senzația generală, deprimantă, e că trebuie să te descurci *singur*. De aceea, săteanul de la Rîmeți vine – pentru că m-a văzut la televizor – la mine și încearcă să-mi transfere problema lui: nu știe *cui* să se adreseze, nu știe *cine* are autoritatea și mijloacele să-l scape de necazuri. Nu știe *cine* e în stare de un pic de „politică“. Apeluri asemănătoare am primit și la Calna (comuna Vad), și la Suarăș, și în alte locuri. Locuri, s-ar zice, fără senatori, fără deputați, fără „politicieni“, fără căpătîi.

Havel spune undeva, în „Puterea celor fără de putere“, că mai importantă decît revenirea la mecanismele de rutină ale democrației occidentale este o reînnoită focalizare a politicului asupra oamenilor *reali*. Dacă n-ar veni de la Havel, o asemenea idee ne-ar sperja. Ce e, totuși, tranziția, dacă nu o întoarcere la democrație? Ei bine, tranziția noastră a obținut, deocamdată, cu totul altceva: tapaj politic fără cetățeni, cu alte cuvinte, democrație fără *demos*.

(articol reluat, cu mici schimbări, din *Dilema veche*, 6 iulie 2006)

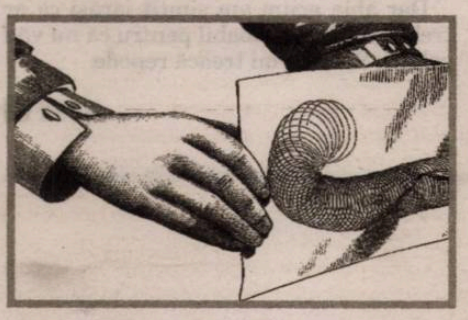

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Nu ne mirăm

De aproape trei ani există, conform celor de la putere, instituții „bune“, aparținînd statului și poporului, și instituții „rele“, aparținînd așa-zisului „stat paralel“. Poliția și Jandarmeria țin de primul stat, procuratura și STS-ul (serviciile în general), de cel de-al doilea. Să ne mirăm atunci că între procuratură, STS și poliție n-a existat cooperare corectă și eficientă în cazul crimei oribile din Caracal, cînd o fată de 15 ani a fost violată, torturată și ucisă de ceea ce pare a fi un criminal în serie? Acum, pentru întîrzierea de 19 ore, cît a durat de la apelurile disperate ale fetei la 112 pînă la intrarea poliției în locuința criminalului, instituțiile dau vina una pe cealaltă, dovedind că nici măcar acum, *post factum*, nu sînt în stare să coopereze onest în asumarea responsabilităților. Chiar așa! Cum ar putea colabora statul cu „statul paralel“?

De aproape trei ani, politica penală a statului român a fost dominată de obsesia că trăim în „țara procurorilor“, a „securiștilor“ și a „procoalelor secrete“. Să ne mai mirăm că un procuror înfricoșat, pesemne, de ce-ar putea păți dacă ar autoriza o percheziție la 3 dimineața, care s-ar dovedi greșit aleasă, a ordonat polițiștilor să aștepte cuminți pînă la ora 6 în fața casei crimelor? Riscul nu intra în fișa lui de post, iar Secția Specială atît ar fi așteptat ca să-l înhațe, pe motiv că a procedat precum „securiștii“. Cînd toți factorii internaționali și naționali responsabili au susținut că SS e destinată să-i timoreze pe magistrați și mai ales pe procurori, Puterea a refuzat cu dispreț să asculte. Acum tragem consecințele.

De aproape trei ani, politica penală a statului român, inspirată de politicieni-infractori, a favorizat deliberat și uneori chiar explicit infractorii în dauna victimelor: s-a încercat amnistierea și grațierea unor fapte grave, s-au modificat în jos termenele de prescripție, s-au limitat mijloacele de probațiune, au fost eliberați pușcăriașii pe motiv de supraaglomerare a închisorilor în baza „recursului compensatoriu“. În general, oamenilor li s-a spus constant de propaganda oficială că în România orice om poate fi arestat și reținut fără motiv, că mai multe milioane de cetățeni sînt sau au fost ascultați fără știința lor, ba chiar o comisie parlamentară, chipurile, ar fi stabilit acest adevăr imbatabil. Ba chiar s-a susținut că mulți penali nu sînt nimic altceva decît deținuți politici și s-a cerut imperios curmarea „abuzurilor“. Să ne mirăm atunci că poliția n-a dat buzna în casa crimelor înainte de 6 dimineața, chiar fără autorizația procurorului, din simplă grijă și precupare sinceră pentru viața unui copil, ca să nu mai vorbim despre onoare și datorie? Polițiștii, pesemne, se temeau să nu comită vreun „abuz securistic“, salvînd poate o viață la 3 dimineața, dar fără ordin. Să spunem drept: de mirare ar fi fost dacă poliția, animată de cine știe ce vocație eroico-etică, ar fi ignorat ordinele procurorului, iar acesta – litera surdă a unor regulamente.

De aproape trei ani, investițiile statului în toate domeniile au lăsat de dorit, în pofida creșterii economice. Să ne mai mirăm că nici STS-ul care administrează numărul de urgență 112 n-a primit decît cu mare întîrziere fonduri pentru a cumpăra un sistem mai eficient de depistare a locului din care se face apelul? Oricum,

Puterea e supărată pe STS: n-a făcut ea comisie parlamentară de anchetă ca să „dovedească“ faptul că a pierdut alegerile europarlamentare din cauza tabletelor administrate de STS?

Și, de mult mai mulți ani decît trei, știm că instituțiile statului – indiferent dacă „paralel“ sau „neparalel“ – sînt infestate de impostură, servilism, corupție și iresponsabilitate. Știm că oamenii onești și competenți sînt alungați și umiliți, iar nulitățile supuse politic sînt avansate. Ceea ce s-a întîmplat în poliție în ultimii ani nu e decît un model, general urmat. Iar cînd au existat unele excepții, Puterea s-a căznit din răsputeri să le discrediteze și să le anuleze, și, în prezent, aproape că a și reușit cu totul. Să ne mai mirăm atunci că, în situații de criză, reacțiile instituțiilor sînt ezitante, contradictorii și inadecvate? Și cît privește poliția, să ne mirăm că nu funcționează corect și profesionist, cînd la Academia de Poliție, rectorul și prorectorul abia au demisionat acum cîteva luni, fiind suspecți de instigare la șantaj împotriva jurnalistei Emilia Șercan, care dezvăluise o fabrică de doctorate plagiate la această instituție? De la disprețul endemic pentru integritatea academică și profesională, pînă la disprețul pentru integritatea vieților pe care trebuie să le protejeze cu orice risc nu e decît un drum scurt! Pe care poliția l-a parcurs în viteză, se pare.

Nu, nu ne mai mirăm. Se întîmplă ceea ce știm bine că era firesc să se întîmple, avînd în vedere toate circumstanțele. Asta-i și marele necaz: nici putere de a ne mira nu mai avem.

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Plecări

E număr în gînd. O mai aștept pînă cînd termin numărătoarea pînă la 100. Plouă și o aștept de mai mult de 15 minute. E un pic frig și aș vrea să plec, mai ales că am ciorapii uzi. Ajunge în sfîrșit. E fleașcă și zîmbește cu gura pînă la urechi. A întîrziat pentru că părinții ei au plecat la țară.

Aș vrea să zic ceva deștept, sarcastic, care să o facă să rîdă. Mă cam bîlbîi. Mă invită la ea acasă. Stă undeva foarte aproape de parc. Am aproape 18 ani și mă zăpăcește rău invitația ei.

Mergem spre apartamentul ei și mă împiedic. Mă umplu de noroi. Ea rîde, iar eu mă simt un idiot. E ceva foarte elegant în tot ce face. Se îmbracă bine și merge diferit de puștoaicele de vîrsta ei. Îmi place de ea, dar sînt încă foarte îndrăgostit de altcineva.

Ajung la ea și e clar că m-a lovit norocul. Mă sărută lung. Mă ține aproape.

Și se duce dracului tot. Îmi amintesc de alt sărut, de alte mîini, de alt corp. Plec brusc fără să știu ce să zic. În autobuz, lumea se uită cu milă la mine, nu de alta, dar hainele mele sînt nu numai sărăcăcioase, dar și ude și murdare de noroi. Sau așa mi se pare. A fost prima dată cînd am simțit că nu ar trebui să fiu într-un loc. Am mai lălăit relația aia cîteva săptămîni și apoi am ieșit din ea.

Am sărit într-o altă relație, de data asta cu o colegă de liceu. Părinții ei erau medici dentiști și am avut un șoc cînd m-a dus la ea acasă. Stătea într-o casă veche, tare frumoasă, cu o grădină mare și o bibliotecă enormă. Făcea meditații cu doi dintre cei mai buni profesori din oraș și mama ei părea din altă lume. Era mereu relaxată și zîmbitoare. Ne cumpăra bilete la filarmonică și la teatru.

Cînd a aflat cine era mama – de fapt, ce era mama –, i-a interzis fiicei ei să se mai vadă cu mine. Am înțeles cum mă vedea – un țigan sărac cu șanse minime de a reuși. Faptul că în capul meu i-am dat dreptate a fost probabil punctul cel mai jos din perioada mea de adolescent. Mi-a trecut repede.

Din cînd în cînd, am simțit că ar trebui să plec din România. Am fost plecat de multe ori, am trăit în nouă țări și am dreptul să locuiesc atît în SUA, cît și în Canada. M-am simțit foarte bine în Polonia și în Franța, iar Belgia este un loc comod unde m-aș descurca foarte bine. În Qatar probabil aș deveni în doi-trei ani îndeajuns de bogat cît să nu mai fie nevoie să muncesc vreodată. Nu că aș putea să nu mai muncesc.

Am momente cînd obosesc cumplit și cînd mă simt inutil. Cel mai rău a fost cînd eram în guvern. A fost greu de acceptat că eram luat de prost. Că am fost forțat să lucrez cu oameni cu care în mod normal nu aș fi lucrat niciodată. Că interesul funcționarilor din jurul meu era să mă îngroape în hîrtii pentru a nu putea face nimic care să schimbe starea existentă. M-am speriat de amestecul de pupincurism și bîrfă permanentă. De mîlogeală, prostie și răutate.

Apoi am început să îmi dau seama că, practic, nu am fost niciodată atît de puțin de eficient și că șansele să reușesc ceva cît de cît remarcabil erau inexistente. Am priceput cu dezgust că o parte dintre cei care veniseră „să salveze țara“ aveau aceleași motivații ca majoritatea clasei politice pe care o disprețuiesc.

Am încercat să fac tot posibilul ca să forțăm statul să intervină mult mai repede și mult mai bine în cazurile de violență domestică. M-am întîlnit cu ministrul Afacerilor Interne, Petre Tobă, pentru a încerca să rezolv asta. A început spunîndu-mi că, în fapt, și femeile bat bărbații și că nu înțelege de ce ne chinuim așa de mult cu asta.

Ne-am întîlnit și cu șefii din minister (MAI) și de la Poliția Romînă – oameni care au fost șefi înainte să venim noi și sînt încă șefi. Au găsit o mulțime de explicații absolut stupide pentru a justifica de ce nu se putea face nimic. Am scris despre scîrba profundă pe care o aveam și am fost amenințat de un general de o prostie monumentală. Mi-a făcut plîngere la Dacian. A fost dat afară pentru că s-a putut – ocupa o funcție de secretar de stat. S-a angajat pe mult mai mulți bani la unul dintre servicii.

Am reușit să o dăm afară, cu chiu, cu vai, și pe șefa de la agenția care „se ocupa“ de problemă. O doamnă care mi-a spus sec că socrul ei este cel mai bun avocat din București, nașul de la prima căsătorie este Ponta și cel de la a doua căsătorie e omul președintelui, domnul Mihalache. Domnul Mișu Negrițoiu a angajat-o imediat pe o poziție plătită incredibil de bine pentru care nu o recomanda absolut nimic.

Apoi m-am întîlnit cu generalul Opriș, șeful de la STS. Rar mi-a fost dat să întîlnesc pe cineva mai plin de el, în ciuda faptului că profesional era cel mult mediocru. Vorbea de parcă ministerele erau moșia domniei-sale, unde ne lăsa și pe noi să ne jucăm sub supraveghere. Reforma statului român e absolut necesară, dar și foarte dureroasă, căci cel mai probabil mai mult de o treime din funcționarii publici sînt fie inutili, fie toxici. Aici ne-au adus pupincurismul, nepotismul, corupția și generații după generații de politicieni populiști și lipsiți de coloană vertebrală.

Mă irită și acum cînd oamenii cred că aș vrea să am o poziție publică, „o sinecură“. M-am simțit atît de vinovat că nu am putut face ce mi-am dorit în timpul perioadei foarte scurte (nouă luni) cît am lucrat la guvern, încît am donat toți banii pe care i-am făcut. Asta, deși venisem de la un salariu de mai mult de cinci ori mai mare. Perioada și mai scurtă de politician (două luni) a fost și mai urîtă.

Dar abia acum am simțit iarăși că ar trebui să plec. Probabil pentru că nu văd soluții. Sper să-mi treacă repede.

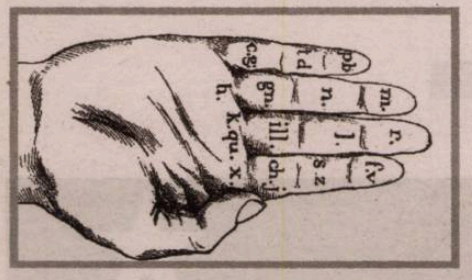

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

O retorică dificilă

Întrebarea mea inaugurală va șoca, fără îndoială. Răspunsul totuși face parte din viață, așa încît trebuie să încercăm să fim mai puțin sensibili la unele „sonorități“. Ce este ura? Conform dicționarelor explicative, ura e un sentiment de dezgust manifestat de un ins oarecare față de oameni (inclusiv față de sine), animale, lucruri, situații sau idei. O definiție simplă și la îndemînă, veți zice. Trăim cu toții – nu-i așa? –, măcar din cînd în cînd, o astfel de emoție. De ce apare însă ea? Aici răspunsul pare puțin mai complicat. Freud a încercat unul în celebra lui *Introducere în psihanaliză*. Ura se ivește, după psihiatrul vienez, în impulsul (subliminal, se înțelege) al cuiva de a distruge sursa propriei nefericiri pămîntești, oricum se va fi manifestînd aceasta – în mod concret, material sau abstract, imaterial. Psihologii moderni sînt ceva mai nuanțați: tind să creadă că ura nu este neapărat motivată, ci ține de firea unui individ. Cu alte cuvinte, te naști cu o predispoziție de a urî, cum, la fel de bine, te poți naște cu una de a iubi. Ura ar fi așadar *un dat*, ceea ce – foarte interesant! – l-ar putea disculpa, în consecință, moral vorbind, pe cel înrobit psihologic de ea. Contra naturii nu ai cum să lupți, sugerează învățăturile din bătrîni. În ce mă privește, am crezut multă vreme asta și, de aceea, cînd întîlneam încrîncenați congenitali, le ofeream, în forul meu interior, circumstanțe atenuante. *Nu era vina lor,* așa veniseră pe lume. Credeam în *actul gratuit* al lui André Gide. Adică poți dori și chiar poți face răul (altuia, celorlalți, tuturor), nu pentru că vrei să răzbuni răul indus ție cîndva („rău“, de altfel, inexistent), ci pentru că așa este natura ta profundă – malignă – și te supui necondiționat ei, „ilustrîndu-te“, „evidențiindu-te“ plenar.

Un întreg univers hermeneutic s-a răsturnat în capul meu atunci. Am crezut că pătrunsesem într-un spațiu necunoscut, cu desăvîrșire extraterestru, ce fusese mereu lîngă mine, iar eu nu-l remarcasem totuși. Păi, Iago își expune clar *motivul* urii sale pentru generalul maur în-

Sesizînd escaladarea stării de ură *la nivel național.*

Citind, în tinerețe, *Othello* al lui Shakespeare, am realizat că această creație extraordinară e mai mult despre ură decît despre gelozie (așa cum se crede îndeobște). Despre ura lui Iago, ticălosul din umbră. Interpretarea romanticului englez Samuel Taylor Coleridge anticipează noțiunea „actului gratuit“ gidean. Observă poetul că Shakespeare a personificat, în Iago, principiul malignității fără motiv *(the motiveless evil)*. Diabolicul personaj urăște alteritatea, deoarece așa a fost construit – *rău*. Este, prin urmare, un nemernic născut, nu făcut. Indirect, Coleridge vede în gestul de ură un simptom al ereditații bolnave și nicidecum o patologie emoțională temporară, cauzată de elemente reperabile. Frumos și, totodată, generos, întrucît ura rămîne „scuzabilă“. Am însă un obicei prost: recitesc frecvent textele care m-au impresionat de-a lungul vremii. Am procedat identic și cu *Othello*. La maturitate, de data aceasta. Dumnezeule, ce surpriză! că de la debutul piesei, în dialogul revelator cu amicul Roderigo! Deși îi cunoaște calitățile militare excepționale (au fost camarazi de război în Cipru), Othello nu-l alege, inexplicabil, pe Iago pentru funcția de „locotenent“ (un fel de aghiotant), preferîndu-l pe Cassio, doar un „teoretician“ al confruntărilor armate, lipsit de experiența luptei propriu-zise.

Bine, veți spune, are un „motiv“ venețianul, dar tot ceea ce orchestrează el ulterior (farsa adulterului Desdemonei, terminată cu moartea femeii și sinuciderea generalului) se arată a fi de o răutate mult peste conotațiile nemulțumirii personale de a nu fi devenit „locotenent“. Nu chiar, voi replica, luîndu-l în ajutor pe Socrate, cel din *Dialogurile* și din *Republica* lui Platon. Constată, în *Fedru,* „maieuticianul“ (idee reluată și în *Republica*) faptul că, în psihicul nostru, există o componentă (instinctuală) extrem de puternică, egală în pondere cu rațiunea, pasiunea ș.a.m.d. Ne referim la *thymos (thumos, thymo),* un impuls descriptibil ca o acută *nevoie de recunoaștere*. După Socrate, în interiorul societății umane, cetățeanul are nevoie de recunoașterea celorlalți la fel de mult precum de aer. Fără ea sucombă. Cel mai des în *ură*, bineînțeles. Față de sine, dar, deopotrivă, și față de semeni. Astfel, ura nu poate fi niciodată nemotivată, fiindcă reflectă adîncimile vieții individuale (unde *thymos*-ul poate fi ireparabil traumatizat), însă, deopotrivă, și pe cele ale unei comunități omenești dintr-un anumit stadiu al evoluției sale (stadiu, cu certitudine, defectuos în gestionarea *recunoașterii* indivizilor). Inevitabil, nu-mi pot reprima glisarea către decorul actual al mentalitarului românesc, sesizînd escaladarea *stării de ură* la nivel național. S-a inventat și un nou cuvînt în limba română – *heităreală* (pesemne, de la englezescul *hate, hatred – ură)* –, folosit cu voluptate de compatrioți în definirea șicanărilor de toate tipurile (transformate, pare-se, în mod de viață).

Ne complacem în dezgust precum într-o a doua natură. Să fie oare aici ceva mai subtil, legat de degradarea *thymos*-ului colectiv?

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

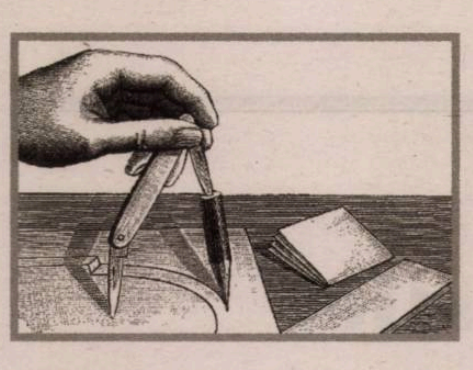

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Pelerinaj la mormîntul lui Homer

Situată în mijlocul Cycladelor, între Santorini și Mikonos, insula Ios este mai mică și mai puțin faimoasă în galaxia turismului de masă. În cursul lunii iulie o invadează în special tinerii. Ei vin pentru plaje și discoteci, cheltuiesc cît mai puțin încercînd să se distreze cît mai mult. În luna august își face apariția pe insulă o clientelă mai selectă, care își lasă banii în restaurante mai pretențioase și cumpără bijuterii din buticurile diseminate în labirintul de străduțe de la Chora. Acesta este numele principalei localități de pe insulă, chintesență a farmecului mediteranean al Cycladelor. Agățate ciorchine de o colină stîncoasă, toate casele sînt albe, chiar și cele mai recente. Albul contrastează cu albastrul ferestrelor, al ușilor și al obloanelor, precum și cu cupolele bisericilor și ale schiturilor.

În ghidul oferit gratuit de oficiul de turism se precizează că pe insula Ios există 365 de biserici și capele. De ce 365 și nu mai multe sau mai puține nu am reușit să aflu, dar cifra este plauzibilă. Locuitorii acestei insule aride, fără rîuri și fără păduri, au presărat-o cu edificii religioase, mai toate minuscule, ca și cum ar fi vrut să compenseze cu aceste ofrande aduse lui Dumnezeu lipsa de bogății naturale. Înainte de a deveni un paradis turistic și de a-și dezvolta excesiv rețeaua de hoteluri, de restaurante și de piscine, Ios s-a ilustrat mai degrabă prin arta de a supraviețui.

Impresionante rămîn, în acest sens, urmele unor munci demne de Hercule. Pentru a-și stabiliza terenurile în pantă, pentru a lupta cu vîntul și mai ales pentru a crea terase susceptibile să fie cultivate cu măslini și poate și cu legume, mai multe generații de iosieni au construit sute de kilometri de îngrădituri din piatră. Nu prea înalte, atît cît să le poată sări caprele, aceste ziduri, unele abandonate și desfigurate de vînt, altele încă funcționale, vorbesc despre un efort titanic. Pietrele n-au fost aduse niciodată de foarte departe, dar cei care le-au așezat unele peste altele pentru a crea un fel de artere vitale pe insulă, și pentru a delimita fără îndoială proprietăți, merită toată admirația.

Ca și celelalte insule din Cyclade, Ios evocă originile civilizației europene precum și contradicțiile ei. Și pe aici, ca și pe alte insule, au trecut în decurs de trei mii de ani toți cuceritorii din spațiul Mediteranei. Ios nu se poate lăuda cu multe edificii antice, cu excepția unui apeduct roman. Dar zeii sînt prezenți pe insulă, și tot ei i-au făcut poate cel mai mare cadou acestui promontoriu stîncos de numai 17 kilometri lungime care iese cu un fel de semeție din mare. Potrivit legendei, pe această insulă se află mormîntul lui Homer.

Mai sînt și alte insule, s-ar părea, care pretind acest lucru, după cum mai multe orașe grecești își disputâ dreptul de a figura în manualele de istorie ca fiind locul în care s-a născut Homer. În ce privește locul morții sale, Ios pare să aibă însă întîietate. Aristotel însuși o afirmă, or, a-l contrazice pe Aristotel sună ca o blasfemie.

În după-amiaza cînd m-am dus să văd și eu mormîntul lui Homer, zeii erau de față. Vîntul bătea cu putere, dar în rafale, avînd probabil un mesaj de transmis prin periodicitatea lor. Poate că vînturile care bat în arhipelagul Cycladelor sînt un fel de alfabet Morse al preistoriei, inventat chiar de zei, și fac eforturi disperate să ne transmită niște povești, niște emoții.

De la Chora și pînă la colina unde i s-a rezervat un mormînt celui care a inventat literatura europeană se fac cam 30 sau 40 de minute cu mașina. Un drum numai din serpentine care urcă și coboară într-un peisaj cîteodată lunar, dar acompaniat mereu de prezența mării. Cei care ajung la mormîntul lui Homer nu au altceva să-i ofere ca ofrandă decît tot niște pietre. Pentru că și mormîntul său este un fel de improvizație din pietre, de departe poate fi ușor confundat cu o stînă. O placă purtînd cîteva inscripții și un basorelief stîngaci reprezentînd chipul lui Homer sînt singurele elemente care contrastează cu decorul din pietre. Zeci de mici piramide sau coloane din piatră clădite în jurul mormîntului de diverși pelerini conferă un aer de stranietate locului.

De la mormîntul lui Homer (spun acum acest lucru cu convingere, autorul *Iliadei* și al *Odiseei* nu-și poate avea locul de veci decît acolo) se vede marea și cîteva insule la orizont (printre care Naxos). Iar în partea opusă mării peisajul este vibrat de jocul colinelor, nu tocmai golașe pentru că viața se agață cu disperare de ele sub formă de ierburi și arbuști.

Pe data de 23 iulie, cînd am urcat eu la mormîntul lui Homer, mai erau acolo și cîteva sute de capre. O turmă pestriță cu animale de o frumusețe tulburătoare, parcă venind direct din miturile antice, din poveștile barzilor și aezilor. Concertul tălăngilor rima cu cel al vîntului. Rareori am avut sentimentul că poezia se poate atinge cu mîna, că poate fi captată de piele sub formă de arșiță sau de urechi sub formă de behăit de capră.

Probabil că tot ele, caprele, sînt și vizitatorii cei mai frecvenți ai lui Homer, acolo, în acel punct pierdut din nordul insulei Ios, unde legenda i-a atribuit primului poet al lumii europene un mormînt. *Iliada* are 15.337 de versuri, iar *Odiseea* are 12.109. M-am întrebat dacă pe acea colină aparent modestă, dar doldora de simboluri aș fi avut răbdarea să număr întîi 15.337 de pietre și apoi 12.109 de pietre pentru a mă deda unui fel de exercițiu de răbdare și memorie. Homer, poetul orb și analfabet, rămîne o enigmă a fundamentelor culturii europene. Ce importanță are dacă el a existat cu adevărat sau nu, dacă epopeile care ne-au structurat percepția culturală sînt o operă colectivă sau una individuală? Homer posedă un mormînt, mormîntul său este poezia, deci există.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

adevărul oferă cititorilor săi pe 6 august 2019 EDIȚIE DE COLECȚIE la 100 de ani de la INTRAREA ARMATEI ROMÂNE ÎN BUDAPESTA

PREȚ SPECIAL ziar + ediție de colecție: 3,50 lei

Comunicatul oficial care anunță ocuparea capitalei Ungariei de către trupele noastre, în august 1919

Ediția de colecție „Adevărul" se distribuie numai la punctele de presă

ziarul „Adevărul" din 6 august 1919 reprodus integral

Se distribuie numai cu adevărul

Adevărul
25 bani
Intre armată și guvern e un contrast violent. Armata înaintează — guvernul se retrage: azi dela Conferință.
Noul guvern ungar
Aliații îl recunosc sub rezervă
Congresul sindicalist internațional
Incidentul din Marele Stat
ACUZATORII

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN 28 IUNIE, la toate punctele de difuzare a presei

Cartea Dezrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei de Gen. Gh. Mărdărescu

PREȚ PACHET SPECIAL 27,00 LEI

numai împreună cu revista Historia, în limita stocului disponibil

Historia SPECIAL
100 DE ANI DE LA INTRAREA ARMATEI ROMÂNE ÎN BUDAPESTA

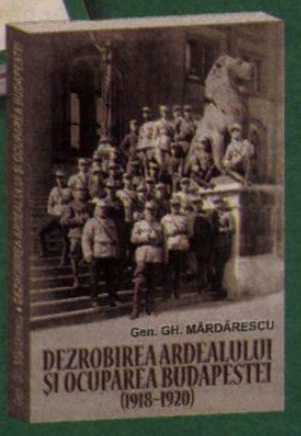
Gen. GH. MĂRDĂRESCU
DEZROBIREA ARDEALULUI ȘI OCUPAREA BUDAPESTEI (1918-1920)

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0372.130.211

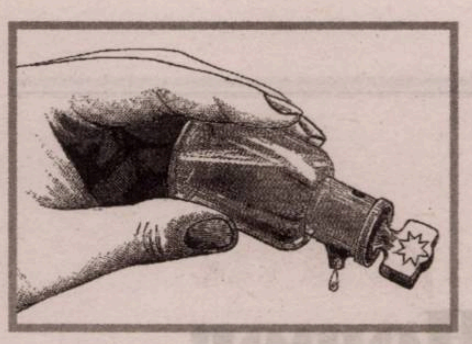

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Accentele amnistiei

De cîțiva ani, de cînd controversele privitoare la amnistie ocupă spațiul public, numeroase declarații politice au oferit motive (suplimentare) de enervare prin modul de a accentua cuvîntul: pe primul *i*, din silaba care precedă finala *-ie*. *Amnístie* este accentuat de unii vorbitori (aparent educați) la fel ca *demisie, sugestie, digestie, combustie, prăpastie, chestie* sau *trestie*. Potrivit etimologiei și normelor (a se vedea *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic* – DOOM 2005), cuvîntul trebuie accentuat pe vocala *i* din finala *-ie*, la fel ca *dinastie, modestie, prostie* etc., cuvinte împrumutate sau derivate de la adjective. Odată cu deplasarea accentului, finalul cuvîntului își transformă și mai mult pronunția, în vorbirea rapidă și neglijentă: vocalele care potrivit normelor ar trebui rostite în silabe diferite, în hiat, ajung să fie rostite în diftong, într-o singură silabă (*am-ni-stie*).

Amnistie este un termen juridic împrumutat din franceză, unde are statutul de cultism de origine greacă (sensul de bază din greacă fiind „uitare"). Și în franceză, și în greacă accentul apare în aceeași poziție (corespunzînd penultimei silabe din română). În *Trésor de la langue française informatisé,* cuvîntului i se indică o primă atestare la Rabelais, în secolul al XVI-lea, cu referire la „amnistia atenienilor"; forma inițială *amnestie*, reproducînd-o pe cea din greaca veche, a fost înlocuită în secolul al XVII-lea de *amnistie* (corespunzînd și pronunțării din greaca modernă).

În română, cuvîntul este atestat pe la începutul secolului al XIX-lea, la Gheorghe Șincai, apărînd apoi destul de des în traduceri și mai ales în articole din primele periodice *(Albina Românească, Curierul Românesc, Foaie pentru minte, inimă și literatură). Amnistie* era un termen modern, pe care presa, după obiceiul epocii, îl glosa de multe ori în text, prin paranteze explicative. De exemplu, într-un articol cu știri din Franța, în *Curierul Românesc* din 7 august 1836 (cu versiuni paralele în română și în franceză), apare întrebarea: „Pentru ce să nu cerce cu *amnistia (uitarea de cele trecute)...?*". Alte echivalări ale cuvîntului erau *iertare, iertare de tot, iertare de obște, iertare obștească* (N.A. Ursu, Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare).* Cuvîntul apărea inițial mai ales în forma *amnestie*, mai apropiată de greaca veche și de latină. În dicționarul latin-român al lui Teodor Corbea, de pe la 1700, termenul latin este explicat ca „uitare de năcazul (năcăjirea) care au fost". Dicționarul trilingv al lui Ioan Bobb (1822) introducea (în ortografie latinizantă) forma *amnescie,* cu definiția „a lăsa uitat ceva, fapta a altuia". În *Dicționarul limbii române* al lui Laurian și Massim (1871), *amnestia* era „uitare de cele ce s-au întîmplat, iertare de cele comise, se zice mai ales de criminile politice".

La unele cuvinte cu finala *-ie,* dubla accentuare se poate explica prin existența mai multor surse; de exemplu, *furie* putea fi rostit după model francez (cu accentul pe finală) sau latin și italienesc (cu accent pe *u).* Norma actuală a stabilit în mod clar accentul pe *u*, dar cei care rostesc cuvîntul *furie* cu accent pe *i* pot avea scuza de a menține o variantă de pronunție mai veche. O formă mult criticată, dar persistentă este *butelíe,* în locul variantei recomandate *butélie*, cu accentul pe primul *e,* mai aproape de etimonul francez *bouteille.* Oscilația între cele două tipare de accentuare și condamnarea unor accentuări pe *i* din terminația *-ie* (de tipul *furíe* sau *butelíe)* i-au putut face pe unii vorbitori să modifice accentuarea (prin hipercorectitudine) în sens invers, acolo unde nu era cazul. Poate fi vorba și de o simplă nesiguranță, care conduce la încadrarea aleatorie în două tipare de accentuare diferite a unor substantive în *-ie* sau a unor împrumuturi în *-ia,* similare unor forme articulate. Accentuarea pe *i* a substantivului *mafie* (popularizată de anumite discursuri politice) nu este justificată, pentru că în italiană accentul cuvîntului *mafia* cade pe primul *a*. O schimbare de sens contrar suferă împrumutul recent *trattoria,* rostit de unii vorbitori români *trattória,* deși în italiană accentul este plasat pe *i*, finala cuvîntului fiind asemănătoare cu aceea a numelor tradiționale de prăvălii în *-ărie,* din română: *florărie, măcelărie, brutărie* etc.

În cazul lui *amnistie,* oscilațiile de accentuare sînt de mirare mai ales cînd apar în vorbirea juriștilor, adică a celor care ar fi trebuit să fie familiarizați cu forma rostită a cuvîntului (eventual și cu etimologia lui). E drept, abaterile de la normă sînt contagioase; unii vorbitori se pomenesc rostind *am-ní-stie*, dar se autocorectează imediat. Alții par perfect mulțumiți de forma cu accent anticipat.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

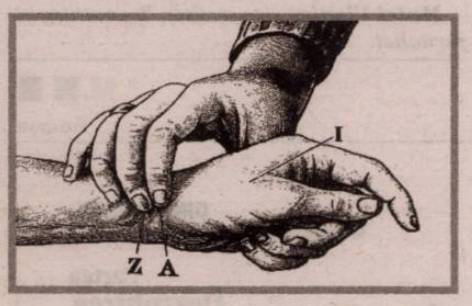

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Ce vrăji a mai făcut ministra mea?

Scriu acest articol dintr-unul dintre cele mai frumoase locuri pe care le cunosc în țara noastră. Coada lacului Gozna din Munții Semenic, o pensiune izolată, cochetă. De pe balcon se vede lacul, în jur e muntele, sînt pădurile și e o liniște care îți anulează orice urmă de tensiune pe care ai putea-o avea din cine știe ce cauze. Cînd am ajuns aici, Răzvan, fiul meu, a declarat că el nu e obișnuit cu atîta liniște. Copil dintre betoanele orașului venit, conectat aproape permanent la mediile virtuale. Aici, în locul ăsta unde aluneci cu caiacul pe ape calme, totul pare perfect. Și viața ta, și gîndurile tale, și lumea, în întregul ei. Sigur că doar pare, pentru că ești în vacanță și pentru că ești departe de ritmurile angoasante uneori ale tumultului cotidian, dar e destul pentru ca o scurtă vreme măcar să ai sentimentul împăcării și al echilibrului.

Sînt norocos, pentru că îmi pot permite acum aceste senzații. Dar nu oricine și le poate permite. Cel puțin nu acum. Nu prea și le pot permite, de exemplu, profesorii suplinitori. Pentru că ei sînt aproape toată vara robii examenelor și, apoi, ai ședințelor succesive, care se întind pe săptămîni întregi, de repartizare pe posturi. Mergi la una, nu prinzi post sau calculezi că mai bine aștepți pentru următoarea, căci ai auzit că se va mai scoate între timp un post care te interesează și așa mai departe. Tevatura aceasta pe care o trăiesc an de an profesorii suplinitori e cumplită. Empatizez cu ei deplin. Mulți, majoritatea de fapt, trec prin ea an de an, cine știe pentru cît timp, unii poate toată viața. E cumplit de greu și te macină, te consumă teribil. Nu cunosc domeniu de activitate, nici la stat, nici în mediul privat, care să presupună un asemenea supliciu, al examenelor pentru post anuale, în care să fie angrenați sute de mii de angajați. Sigur, în privat mai ales, ți se mai întîmplă să pierzi postul, mai depui CV la alte firme/companii, mai mergi la un interviu ici-colo, dar examen anual în toată regula, cu evaluare din toată bibliografia de studiu a disciplinei, patru ore de scris, nu cred că mai există în vreun domeniu de activitate. Și nici măcar să nu știi exact pentru ce concurezi de cele mai multe ori, pentru că intri de fapt într-o competiție pentru notă, nu pentru post, apoi apelezi la strategii de previzionare, mai auzi că un post se va elibera, însă numai după ce trec unele etape de repartizare pe post, așadar uneori riști, nu iei un post la 50 de kilometri de casă, așteptînd o ședință viitoare, în care eventual să ai șansa la un post mai aproape cu 20 de kilometri.

Anul acesta, doamna ministru Andronescu a anunțat, după desfășurarea concursului, că cei care nu au obținut nota 5 la examen și cei care s-au retras din concurs nu vor putea obține nici un post. Că nu vor putea preda, deci că nu pot spera să aibă serviciu în învățămînt. Aparent e o măsură de bun-simț. Nu ne dorim profesori care să nu poată lua nota minimă la concurs, pentru că, aplicînd o logică simplă, aceștia nu vor putea pregăti elevii pentru a obține la rîndul lor competențele minime. Totuși, ar fi cîteva amendamente de formulat. Mai întîi este principiul păstrării regulilor de-a lungul jocului. Și aici problema e veche. Metodologia acestui concurs se schimbă an de an, nu există o coerență a ei de care să se lege candidații, nevoiți să bîjbîie prin ea an de an, încercînd să-i înțeleagă ascunzișurile și reperele în fiecare primăvară și vară. Și nu e o metodologie simplă, e stufoasă, cu tot felul de încîlceli privind etapele, rolurile, notele, continuitățile, posturile etc. Dar mai mult decît atît, să schimbi regulile ei în timp ce etapele se află în derulare, ba mai mult, chiar după ce examenul s-a susținut, e o lipsă de respect față de toți participanții. Apoi, nu se iau în calcul încă o serie de aspecte. Unui candidat i se poate face rău în timpul examenului. Dacă știe că are o notă rezonabilă dintr-un an precedent, el va ieși din examen poate, din motive pur medicale, de disconfort fizic. Pe de altă parte, un candidat care are o notă mare la un examen din anii precedenți poate simți că nu stăpînește la fel de bine subiectul din acest an și alege să iasă din examen pentru a se scuti de efortul susținerii lui, de stresul așteptării rezultatului apoi. Alege, deci, pe baza dreptului său, dat tot de metodologia examenului, să folosească nota pe care a obținut-o într-un an anterior și care oricum îl plasează în poziție defavorizată față de cei care participă la repartiții pe baza notelor din anul curent: aceștia au prioritate la obținerea posturilor. E un drept pe care sistemul, prin legislația lui, i l-a dat, iar acum, prin schimbarea regulii pe parcurs, i-l ia.

Nu în ultimul rînd, se mai ridică o întrebare. În mod logic, dacă procesul de selecție și de repartizare pe posturi ar funcționa echilibrat, pe baza notelor, descendent, s-ar ocupa posturile vacante. Sînt trei posturi, să spunem, cinci candidați, primii trei au note peste 5, le ocupă cei care au obținut primele trei note. De ce te-ai teme că un post e obținut de ultimul candidat, care are notă sub 5? Teoretic, fie posturile se acoperă cu primii trei care au luat notă de trecere, fie rămîi cu un post descoperit, nu ai om care să îți intre în clasă. Dacă așa ar sta lucrurile, înseamnă că toată agitația lansată de afirmația doamnei ministru e inutilă. Dar nu e chiar așa. Pentru că de fapt nu există destulă resursă umană pentru a acoperi toate posturile la nivel național. Eforturile sînt uneori deosebite pentru a acoperi zone izolate, în care accesul e dificil, naveta e grea sau imposibilă, condițiile de viață și de muncă sînt spartane. Mai degrabă cred că această măsură anunțată de doamna ministru afectează aceste zone. Cine va ajunge, astfel, să predea în aceste locuri? Fie pensionari, uneori pensionați de zece ani sau mai mult, fie profesori necalificați, care vor da un alt concurs, mai simplu și necentralizat național. Practic, în orașe și în zonele limitrofe, bătălia pentru posturi e atît de mare, încît e imposibil să obțină cineva un post cu o notă mai mică de 7. În marile orașe, chiar cu notă de 9, riști să nu obții post. De suplinitor! Așadar, problema e sistemică. Lucrurile nu se pot rezolva, însă, printr-o astfel de măsură. Ea capătă, în ansamblul problemelor cu care ne confruntăm ca societate de fapt, o coloratură populistă: susținem performanța.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

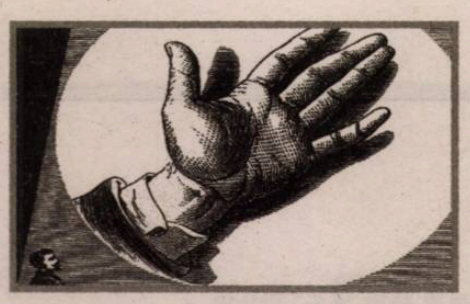

Adina POPESCU

portrete din mers

Omul trebuie neapărat să se schimbe?

Era o cîrciumă la mine în cartier care semăna cu un cuibușor de Vama Veche din vremurile de odinioară. Atmosferă lejeră, mese încropite care stăteau să se dărîme, muzică bună, WC-uri care puteau, bețe, vomă pe pereți (ei, aici poate exagerez un pic!), boemie cît cuprinde, oameni pe măsură. Ajunsesem să o ocolesc pentru că de fiecare dată cînd intram acolo, întîmplător sau nu, simțeam că mă întorc în timp, într-o altă viață. Încă de la poartă mi se părea că văd numai fețe cunoscute, foști „tovarăși", prietenari, hippioți, oameni cu care, cu siguranță, am avut ceva de împărțit, la un moment dat, măcar o sticlă de poșircă dubioasă, măcar o jumătate de cort sau o călătorie cu „nașul". Toți erau acolo, la aceleași mese, încremeniți cu mîna pe sticlă, exact așa cum îi lăsasem în urmă cu douăzeci de ani. Desigur, era doar o iluzie, or fi fost ei, or fi fost alții, mai tineri, dar care le semănau leit, însă de fiecare dată cînd mă împingea ăl necurat să închid poarta în urma mea și să rămîn, mă pomeneam într-un carusel, într-o buclă și mă prindea acolo dimineața, exact ca pe timpuri. Odată, cu aproape opt ani în urmă, tocmai se întorsese Natașa, parcă, din Anglia sau din Canada. Care Natașa? O legendă, o tipă care cînta dementul la chitară. Nu făcusem parte din aceeași gașcă, probabil că ne intersectaserăm o dată sau de două pe munte sau prin Vamă, pe la optspe ani, dar bucuria tuturor celor din crîșmă era molipsitoare, așa că, vrînd-nevrînd, m-am lipit. M-am pomenit la o masă lungă dintr-un cort militar, alături de alți douăzeci, lălăind la nesfîrșit aceleași cîntece stupide care mi-au rămas întipărite în memorie – „La marginea pantei abrupte, la un han s-a oprit un străin" etc. –, pricepînd același argou, aceleași glumițe (dumițe) pe care le crezusem uitate. Un singur lucru se schimbase – toți cei din jur beau bere ieftină, eventual asezonată cu cîte un *shot* de control, ca odinioară, numai eu mi-am luat o sticlă de vin pe care nu am împărțit-o cu nimeni, am tras de ea pînă în zori, gîndindu-mă că totuși am „evoluat", pe vremuri nu-mi permiteam o asemenea burghezie. Cînd am ieșit din cortul militar, mi-am dat seama că nu eram nici pe departe la mare, nu se auzeau valurile, deși pescărușii veniți de niciunde țipau deasupra cartierului meu, cerul avea acea culoare nedefinită de crepuscul, de ora 5, cînd tramvaiele încep să plece pe traseu, anticipam deja mahmureala care mă aștepta. A doua zi mi-am zis că cîrciuma aia e un loc de pierzanie și că nu mai calc pe acolo niciodată. Totuși, am mai repetat de vreo două-trei ori figura, parcă o ață nevăzută mă trăgea într-acolo. Altă dată, mă apucaseră nu știu ce nostalgii și iar m-a prins ora 5. Apoi, mă certasem cu prietenul meu, cîrciuma era aproape de casă, mi-am luat și laptop-ul la mine, pretextînd că scriu eu la un mare roman și că trebuie să „observ" specia umană, am sfîrșit cu filozofii idioate cu doi foști colegi de Generală pe care nu mi-i aminteam deloc. Ambii divorțați, ambii marcați de relații ratate în care avuseseră de suferit doar copiii pe care îi lăsaseră în urmă și pe care nu-i vedeau decît o dată pe săptămînă, însă erau optimiști și, pe la ora patru și la a nu știu cîta bere, mă băteau la cap că nu există ceva mai minunat pe lume decît să faci copii. După această ultimă experiență n-am mai recidivat și mi-am lăsat trecutul în pace, n-am mai îndrăznit să-l zgîndăr cu unghia căci de acolo nu putea să iasă nimic bun. Doar marasm și lamentații, o viață deja trăită pe care ai vrea să o trăiești din nou, la nesfîrșit, doar că nu mai poți, nu te mai țin curelele. Adina, ești ipocrită! – mi-a zis, la un moment dat, prietenul meu. De ce fugi de ce ai trăit, de ce nu-ți asumi, de ce te crezi alta? Pentru că sînt alta – i-am răspuns. Mi-am schimbat de zeci de ori prioritățile de la 20 de ani pînă acum. Fără să-mi propun neapărat, oraganismul în sine își schimbă prioritățile, are nevoie de mai multă disciplină, de mai mult somn, de o hrană mai „curată", de mai puțină otravă. Dar și psihicul se schimbă, vrei altceva – vrei să fii „burghez" și să bei liniștit o sticlă de vin la tine acasă, vrei o vacanță la Roma, vrei ordine în viața ta și oameni previzibili, vrei un pic de rutină, nu mai poți să ieși din crîșmă la ore mici și, în lumina fantastică de crepuscul, să iei mahmur primul tren spre mare. Nu mai poți trăi în buclă, nu mai ține. M-am schimbat și poate că m-am schimbat în rău, „te-ai rapandulit", mi-a zis odată o fostă amică. Mi-am dat seama că banii contează poate mai mult decît prieteniile dulci, înjghebate ad-hoc, decît împărtășirea unor gînduri altora sau chiar decît empatia. Mi-am dat seama că nu mai e cazul să ies din zona de confort și că tocmai trebuie să lucrez cu zona asta de confort ca să mă simt în ea cît mai acasă. Mi-am dat seama că nici nu mai trebuie să comunic prea mult, că mai bine tac.

Dar există oameni care nu se schimbă niciodată. Prietenul meu are un amic pe care pe undeva îl admiră, eu pe undeva îl detest, tocmai pentru încremenirea sa „în proiect". Mi se pare un soi de statuie a tinereții noastre. Face exact ce făcea la 20 de ani, cu același entuziasm, cu aceeași iresponsabilitate. Bea pe unde apucă, se împrietenește cu oricine care îl ascultă, pleacă prin lume cu buzunarele goale, face proiecte care nu-i aduc nici un ban, doar satisfacția de a-și petrece cîteva nopți în locuri gen crîșma mea din cartier, cu „oameni faini", împreună cu care să-l prindă dimineața, să se învăluie în lumina de crepuscul și să se creadă cumva nemuritor. Nu-i pasă pe unde îl apucă noaptea, cînd n-are unde dormi se aciuează pe la prieteni, n-are nevoie de mult spațiu, poate dormi pe jos și e fericit, de fapt, ăsta a fost pentru mine un final de „relație" – cînd ne-am pomenit cu el la ușă, n-avea unde să stea în București, i-am încropit un pat într-o garsonieră de 16 mp, a doua zi a plecat să „viziteze" niște cămine studențești, dar s-a reîntors, cu o pîine și cîteva felii de parizer pe care le-a întins pe masa noastră, a vrut să le împartă cu noi, i s-a părut firesc să se întîmple așa. Iar peste o săptămînă e la Londra sau în Nepal, un etern călător prin viață, fără bagaje.

Întîlnești un prieten din tinerețe și-i zici „Nu te-ai schimbat deloc!", deși el e mai bătrîn cu douăzeci de ani. E un compliment? O constatare? E bine să nu te schimbi? Evoluția ta de la inocența și generozitatea „de 20 de ani", de la o deschidere fantastică spre viață și lume, la meschinăria și egocentrismul care apar mai tîrziu, spre 40, cînd aproape totul înseamnă posesie – familia mea, casa mea, liniștea mea, cariera mea –, este un semn că nu mai ai nimic de-a face cu umanitatea? Că te-ai „rapandulit", te-ai „stricat"? E de fapt o evoluție sau o involuție? Nimeni nu îmbătrînește „frumos", asta e o tîmpenie, „îmbătrînirea" nu înseamnă decît renunțare. La cît mai multe dintre învelișurile tale care nu-ți mai convin sau care te strîng.

Cîrciuma despre care vă povesteam și-a schimbat proprietarii și găștile vechi s-au mai destrămat, nu mai am senzația că văd peste tot atît de multe stafii din trecutul meu. Așa că uneori îndrăznesc să intru ca să mai beau cîte o bere, maximum două. Ultima dată cînd am fost, niște băieți, simpatici de altfel, care erau rupți, ne-au tot poftit să stăm cu ei la masă. Erau din Vaslui și plecaseră de trei zile spre mare, dar pe drum sucombaseră aici. Rucsacurile îi așteptau burdușite la intrare, probabil că la un moment dat chiar vor ajunge la Vama Veche sau în altă parte. N-am putut să stau cu ei la masă, pur și simplu n-am putut. N-am înțeles nimic din starea și din bucuria lor, m-am simțit cumva superioară în noua mea viață cît mai strîmtă și mai plină de luciditate. I-am privit ca pe doi bețivani ratați.

Eugen ISTODOR

negustori **și mușterii**

Stătea la metrou, în stație. Unirii, spre Politehnică

Stau gură-cască. Ca mine încă zece. Două tipe vorbeau la telefon. Trăncăneli. Aia, aia, aia. Deodată din seninul acestei gloate se desprinde un puști. Se duce periculos spre linia de metrou. Zic: hai, te rog, nu! Și odată, de pe marginea peronului, își face vînt. Vine cu toată forța, cu tot umărul lui solid. Taur. Intră în tonomatul de alimente: apă, sucuri, ciocolate, snack-uri. Tot peronul observă, cu ocazia asta, tonomatul. Băi, uite, e un loc de unde se poate lua mîncare. Eu, cel puțin, nu-l văzusem. Și dă o dată. Și vine a doua oară. Mai scurt. Ca o placare de rugby. Așa ceva n-am văzut. Dar tonomatul răspunde. Îi dă o ciocolată. Incredibil. Mă uit. Mi se face sete pe loc. Ce-ar fi să-ncerc și eu, nu-s mai prost, nu? Încep discuțiile. Bondocul e gras, nu-l lasă mă-sa să ia ciocolată. Bă, ce apă infectă e la tonomatele astea! Întreb: să chemăm poliția? Tăcere. Apoi îmi zic: îmi plac grăsunii, de ce să chem poliția? Se discută despre cum sîntem furați zilnic. Se trece la prețurile la pătrunjel și, bineînțeles, la ciocolata care aduce fericirea. Puștiul se învîrte ceva mai încolo. Nepedepsit. Eu rămîn frustrat. De ce mi-o fi venit mie ideea de a-l turna? Chiar, de ce oi fi avut ideea asta? Vreo săptămînă mă macin cu gîndul ăsta. Apoi, azi, cînd scriu articolul, realizez că primul gînd a fost totuși că aș vrea să dau și un brînci mașinii, să-mi iau o apă. Bondocul îmi făcuse poftă. Îmi lăsase gura apă. Ce hoț sînt.

Radu NAUM

un sport **la Răsărit**

Pumnul Anamariei Prodan în falca lui Dan Alexa a adunat peste un milion și jumătate de vizualizări...

Rețeta e simplă: ia o persoană cu o oarecare notorietate, mai ales în media tabloidă, și pune-o să facă un lucru pe care oamenii nu sînt obișnuiți să îl vadă la televizor, acțiunea petrecîndu-se într-un loc public. Bang! Viral! Dar stai! Se poate și mai bine! De exemplu, ca povestea, deja ieșită din comun, să se petreacă într-un loc care să te ducă cu gîndul la orice eveniment, numai la acela nu. Că A. Prodan i-a tras un pumn lui Alexa e deja neobișnuit. Tipul era supranumit, pe cînd juca fotbal, „Chirurgul", adică nu era tocmai un sufletel tandru. „Opera" eficient picioarele adversarilor și se băga la încăierări. OK, doamna impresar s-a arătat a avea și ea oarecare resturi de testosteron, combinate cu absența oricăror urme de bună-cuviință, în anumite luări de poziție, dar o atare agresiune era greu de imaginat. Elementul de plus a fost că toată tărășenia a avut loc într-unul dintre templele machismului la români, adică în interiorul unui stadion de fotbal. Unde adesea îți poți imagina cu greu femei stînd lîngă pachetele de cetățeni cu mințile înfierbîntate și cu o slobozenie la gură care i-ar rușina pînă și pe veteranii ruși din Cecenia. Așadar, nu doar că o femeie îndrăznește să se amestece printre bărbați, să pretindă chiar că le ia fața în zona ei de business, dar are și un comportament de huligan în relație cu unul dintre băieții răi ai fotbalului. Păi, cum să nu facă aceste imagini milioane de vizualizări, în ce galaxie?! Plus toată trena de vorbe care a ridicat nivelul de interes – dacă mai avea unde să se ridice. Cînd cel mai guraliv patron din fotbal spune că el ar fi luat-o de păr pe femeie, ar fi tăvălit-o (bănuiesc că prin smoală și pene de gîscă) și apoi ar fi tuns-o, ce credeți, a contribuit sau nu la creșterea adrenalinei netului prin revizitarea imaginilor? *Voilà!* Eveniment cosmic. Sigur, nu știu cîte vizualizări au avut filmulețele care explicau ce sînt undele gravitaționale, a căror recentă punere în evidență a confirmat una dintre prezicerile lui Einstein. Nu știu, dar sper. Sper ca data viitoare doi sau mai mulți cercetători de la LIGO să se păruiască în timpul conferinței de presă care va anunța următoarea mare descoperire. Succes garantat.

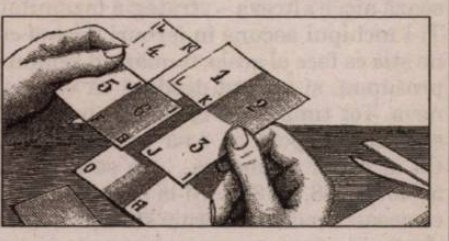

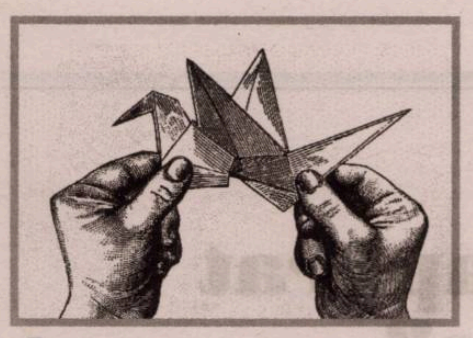

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Criminali și comunism

În week-end-ul trecut am ascultat doar puțin radioul în mașină pe drum și am auzit știrea despre crima din Caracal. M-am înfiorat, dar apoi nu m-am mai gîndit la asta. Cînd m-am întors luni dimineață în București am găsit o lume scoasă din minți de povestea cu „Monstrul din Caracal". Am înțeles imediat că televiziunile „frămîntaseră" povestea pe toate părțile zile întregi, iar rețelele sociale luaseră și ele foc. Crimele au șocat, dar indignarea oamenilor a venit din cauza reacției total nepotrivite a autorităților. Oricine înțelege că pe lume, din nefericire, există și criminali odioși și asemenea tragedii provocate de ei, uneori inevitabile. Problema în acest caz a fost percepția că omorul ar fi putut fi evitat, că deși victima a reușit să dea alarma, poliția n-a fost în stare să facă nimic.

În acest caz, povestea cu reintroducerea pedepsei cu moartea e o diversiune. Specialiștii știu că acești criminali în serie nu se opresc din a ucide din cauză că există pedeapsa cu moartea. Exemplul cel mai bun sînt Statele Unite, unde există pedeapsa capitală (în multe dintre state), dar și foarte mulți criminali periculoși. În astfel de cazuri, excepționale totuși, frica de pedeapsa cu moartea nu pare să-i demobilizeze. Iar în aceste condiții, reintroducerea execuțiilor nu ar fi decît un fel de satisfacție ieftină oferită opiniei publice. Întrebarea e dacă asemenea crime pot fi prevenite. De cele mai multe ori probabil că nu, dar în cazul recent se pare că s-ar fi putut. Evident, nesimțirea polițiștilor și a procurorilor e marea problemă. Și fiecare dintre aceia care au urmărit evenimentele și-a adus poate aminte de cîte un mic incident în care, chiar dacă, păstrînd proporțiile, a constatat personal că reacția autorităților a fost de indolență, aroganță, lipsă de asumare a răspunderii și neprofesionalism. Fiecare și-a putut astfel imagina foarte bine cum au decurs lucrurile în cazul de la Caracal.

Oamenii sînt niște bieți supuși.

Cred că rădăcinile reacției autorităților trebuie căutate tocmai în comunismul de care credeam că am scăpat acum 30 de ani. Comunismul e cel care a pervertit toate instituțiile statului pe termen, iată, extrem de lung. Comuniștii au copiat modelul statului democratic, golindu-l însă de conținut. Au imitat democrația occidentală în mod formal, întorcînd însă totul pe dos. În comunism, miliția nu-i apăra pe oameni. Milițienii își apărau doar propriile privilegii și, din cînd în cînd, și „linia partidului". La fel și procurorii. Instituțiile nu erau menite să-i ajute pe cetățeni, ci să-i țină în frîu, să-i oprime. Așa a fost construit sistemul, de la Lenin începînd. În comunism, răspunderea funcționarilor nu exista, ei aplicau reguli oarbe ce nu aveau legătură cu nevoile cetățenilor. Birocrația nu era menită să ordoneze lucrurile și să le dea o coerență, ci să încurce orice inițiativă și să strivească individul. Administrația de orice fel nu era menită să rezolve problemele oamenilor, ci să le aducă mereu aminte că sînt niște bieți supuși. Politicienii nu erau oameni cu răspundere adevărată, ci niște trepăduși care se dădeau mari executînd comenzi de la centru. Spitalele nu tratau bolnavii, ci doar îi depozitau, orfelinatele nu-i protejau pe copiii amărîți, ci doar îi încarcerau, televiziunea publică nu informa, ci făcea propagandă în folosul partidului unic, încercînd să ascundă tot gunoiul sub covor, iar școlile erau menite să producă „omul nou" și așa mai departe.

Nu vreau să spun că pe atunci nu se făcea școală sau medicină, că nu se prindeau hoți și criminali sau că nu se construia nimic. Dar acestea se făceau datorită părții bune a naturii umane, dacă putem spune așa, datorită conștiinței profesionale și umane pe care unii oameni continuau s-o aibă. Aceștia însă aproape că lucrau împotriva sistemului, care era conceput ca un regim de ocupație, împotriva cetățeanului văzut mereu ca un potențial dușman. Și astăzi există o mulțime de oameni care-și fac datoria, dar sistemele, instituțiile statului, în ansamblul lor, pare că sînt în continuare pervertite. Nu ne-am eliberat de povara aceasta. Ea s-a perpetuat cumva chiar dacă generațiile s-au schimbat.

Criminali periculoși sînt și în state care nu au cunoscut comunismul. Crime nerezolvate sînt și acolo, tot așa cum sînt și polițiști incompetenți sau greșeli impardonabile. Dar nivelul de cinism, nesimțirea, lipsa de responsabilitate, sictirul cu care auzim că sînt tratați oamenii la noi, acolo sînt de neconceput. În comunism se vorbea despre „grija față de om". Ei bine, și asta era o formulă care acoperea de fapt o lipsă caracteristică țărilor comuniste. La nivel de stat și nu numai, lipsa asta încă există.

ready made

„Faptele venerabilului părinte bisericesc, cari cutrieră la vârsta de șeptezeci de ani cu o răbdare de fier toate satele de-a rândul, unde trăiseră odinioară cântecele și plânse doina românească, îndemnând, îmbărbătând, necruțând nici sănătate nici banul pentru biruința cauzei românești sunt de nedescris. Ele plutesc de-asupra tuturor, și de aceia calomniile răutăcioase ale unei specii cunoscute de politiciani, cărora abia li se zărește vârful nasului din noaptea obscurității vor trebui să dispară în aceiaș regiune unde trăesc și parasiții lor înfăptuitori."

Gazeta mazililor și răzeșilor bucovineni, Anul II, Nr. 6 și 7, Cernăuți, 29 Iulie 1912

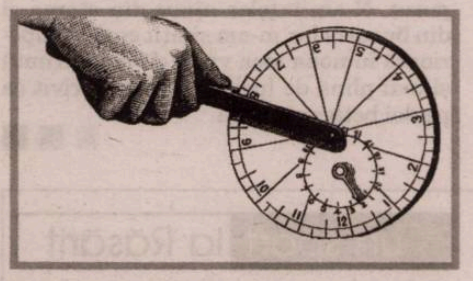

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Metoda fazan și metoda pupăză

Edis-de-dimineață și mergi liniștit, cu veselia celui chior de somn, spre secțiunea unde faci săpături. Dintr-odată îngheți, deoarece chiar de lîngă piciorul tău, dintre mărăcinii care nici măcar nu păreau înalți, se ridică pîrîind un fazan cît un – nu știu care e cea mai jignitoare comparație pentru un fazan –, cît un mistreț. Mă preocupă de mult timp descrierea zgomotului fazanilor cînd îți fac așa ceva, iar azi, cînd mi s-a întîmplat din nou, am avut o revelație. Impresia este că ai dat peste o sîrmă care a declanșat un mecanism primitiv, dar oribil de eficient, ale cărui zbaturi de lemn s-au pus în mișcare în mod fatal, ca în „Hruba și pendulul", urmînd ca la sfîrșit să fii lovit în cap de un scrînciob. E un mic moment de groază dezamorsat imediat, bineînțeles, pe de-o parte de bucuria de a vedea un animal – cine știe cît vom mai avea parte de asta – și pe de alta de comicul acestei păsări care nu reușește să depășească în zbor 95 de cm altitudine (un reproș meschin, din partea cuiva care ar trebui să-și vadă de propria burtă). Dar ce mă interesează aici e altceva – strategia fazanului. Ți-l închipui ascuns în ierburi, făcînd cine știe ce face el acolo, numărînd semințe presupun, și auzind deodată că vine cineva. Tot timpul cît tu mergi țintă spre el, fazanul speră că o să te răzgîndești. Că ai drum altundeva... Ce să cauți tu acolo? 2.188, 2.189... Și la ora asta?! Așa că această pasăre enormă stă acolo, între două paie, într-o reverie de ospețe și sex cu alte păsări. Și abia atunci cînd ești cît pe-aci s-o lovești cu piciorul fără s-o fi văzut, zboară *contre son gré,* țipînd: Săriți! Mă omoară nenorocitul!

Cîțiva, izolați în bule ca într-un atlas ornitologic.

Eseară și acum te plimbi prin cetatea antică liniștit, purtînd dialoguri imaginare cu turiștii. Turistul: Bună seara! Am o întrebare, sînteți și dvs. un turist ca oricare altul? Tu: Nicidecum, sînt un arheolog foarte experimentat... Dintr-odată îngheți, pentru că în clipa în care ajungi sus și-ți apare în fața ochilor zona sacră a cetății, undeva la o sută de metri distanță își ia zborul ultragiată o pupăză, care o ține tot așa încă o sută bună de metri și abia acolo se așază. Simți că-și dă ochii peste cap. Așa, ca cineva în tren care se simțea excelent în compartimentul gol, pînă cînd te-ai trezit tu că ai loc tot acolo. Am o relație veche cu pupăza asta – cred că există una singură pe tot situl. Am pierdut odată o oră întreagă ținîndu-mă după ea. Voiam doar să-i pot face o poză de aproape, asta era tot, fiindcă sînt, din Turcia, un mare admirator al acestei păsări, mult mai rară la noi. Nici o șansă. Pupăza frenetică ia totul personal. Cînd plătești la ghișeul de bilete al unuia din cele mai importante situri antice din România, ea știe că ai venit s-o vezi pe ea, pentru că e superbă, e splendidă, i-a zis și mama ei, și toată lumea. Adevărul e că discutăm aici de cineva care are suficientă încredere în sine încît să poarte creastă. Nu mai zic de faptul că aripile sînt făcute din rînduri-rînduri de rochii de bal. Cu mare noroc și cazană am făcut o poză cu ea de la 3 metri distanță, și aia mișcată, prinsă în zbor, care arată de parcă Francis Bacon a pictat o sorcovă. Dacă dvs. puteți face o fotografie mai de-aproape, eu mă las de rubrica de arheologie! Îi rog doar pe cititori să rețină: cînd intri pe același stadion cu ea, pupăza se alarmează de parcă ai fi tras perdeaua camerei de probă unde se schimba.

(Aplic și eu metoda fazan și metoda pupăză pe șantierele arheologice. Pe prima o folosesc cînd știu că mă îndrept spre o criză, adică spre momentul în care va trebui plătit prețul pentru toate cîrpăcelile, dar nu fac altceva decît să cîrpăcesc în continuare. Pe a doua o folosesc cînd iau atîtea măsuri pentru a preveni o criză, și cu atîta timp înainte, încît creez o altă criză.)

Dacă ar trebui să pictați un mic vas pentru parfum, ce scenă ați alege? Alegerea logică – în orice caz, pentru artistul din Poseidonia de acum 2.400 de ani – este cea a unui tînăr entuziast care oferă unei pupeze un greiere. Pasărea e reprezentată mai mare ca omul, altminteri însă foarte realist, cu excepția unui aer zîmbitor pe care eu nu l-am observat pe teren, acolo unde pupăza consideră că greierii pur și simplu se prezintă la datorie și deci nu trebuie recompensați cu nici un fel de atitudine binevoitoare.

Fazanii sînt mult mai des reprezentați în arta antică – și în special în mozaicuri romane – decît pupezele, și de altfel și decît făzănițele. Realitatea este însă că prin porumbiștile de pe lîngă siturile arheologice nu i-am văzut niciodată altfel decît cu trei-patru făzănițe. Nu zic că n-or fi și filozofi misogini printre ei, dar eu n-am avut privilegiul să-i întîlnesc. Cîțiva, izolați în bule ca într-un atlas ornitologic, apar într-unul din cele mai ambițioase mozaicuri cu păsări din lumea veche, într-un palat bizantin din marele port Caesarea (azi în Israel). Păsești azi prin curtea asta acoperită de mai mult de o sută de păsări din vreo zece specii, fiecare în medalionul ei. Fazanul e proptit cu un aer macho pe piciorușele lui și pare să zică: Te-am avertizat! Mare atenție! Odată mă ascund în stuf!

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este* Arheologia iubirii. De la Neanderthal la Taj Mahal, *Humanitas, 2019.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Radu Lupu, mulțumesc!

Exasperat că poporul evreu uitase de Dumnezeul său cel adevărat, Profetul Ilie a urcat pe muntele Horeb și s-a adăpostit într-o peșteră. A venit Dumnezeu și i-a zis să iasă în fața peșterii, să i se înfățișeze. Ilie a ieșit și deodată a început un vînt teribil, „care despica munții și stîncile", dar Dumnezeu nu era în vîntul acela. Apoi a venit un cutremur de pămînt, dar Dumnezeu nu era nici în cutremurul acela. Apoi a venit un foc enorm, dar Dumnezeu nu era nici în focul acela. Și după această suită de uriașe grozăvii, s-a auzit deodată un susur „blînd și dulce", iar Ilie și-a acoperit imediat fața pentru că simțise că în acel susur era Dumnezeu. Și așa a fost. De cînd cunosc această poveste biblică, nu știu de ce, am avut convingerea că Dumnezeu nu-ți urlă în ureche, ci îți șoptește. Și are obiceiul să-ți șoptească exact în momentul în care alții urlă. A avea urechi de auzit este, pentru mine cel puțin, o metaforă doar pe jumătate – chiar cred că „ureche de auzit" înseamnă să ai o ureche suficient de sensibilă ca să poată discerne o șoaptă „blîndă și dulce" printre răcnetele tuturor nebunilor liberi de pe lume. Și îmi place să cred că m-am antrenat cum am putut mai bine pentru așa ceva. Și atunci cînd lumea devine mai zgomotoasă, cînd delirul ei e în toi, cînd sînt cel mai intens agresat de tot ce-i în jur, tocmai atunci, încerc să devin atent, să percep vibrații fine, curate, purtătoare de adevăr, undeva în mijlocul nebuniei.

Repet, în bună parte povestea șoaptelor care spun cele mai importante lucruri e cît se poate de realistă. Știrea că Radu Lupu pune punct carierei sale concertistice la finalul stagiunii 2018-2019, comunicată de agentul său la sfîrșitul lunii iunie, a trecut pe lîngă urechile prea-sei noastre ca și cum nu ar fi fost. A fost o știre șoptită. Au auzit-o doar cei care au avut urechi pentru ea.

Constatînd indiferența presei noastre, inițial m-am enervat. Mi-am spus că e inadmisibil ca retragerea celui mai renumit muzician român în viață să lase tocmai presa română indiferentă. Reputația lui Radu Lupu în lumea muzicală internațională îl plasează, deja, pe etajul legendelor. Nu avem, astăzi, un alt muzician român în viață care să fie acolo. Ca să o spun mai clar: el nu mai are deloc nevoie de noi, să scriem despre el, să-l „promovăm". Cu sau fără noi, el este ce este. Dimpotrivă, noi avem nevoie de el. Reperul Radu Lupu în muzica mare a lumii există – vrem să ne raportăm la el, să-l respectăm, să-l onorăm, asta e treaba noastră. Sigur că aici nu-i vorba despre dezinteresul general față de persoana marelui artist, ci de dezinteresul/ignoranța cvasigeneral(ă) pentru arta lui. Sîntem o societate complet idiotizată de televizor și de Facebook, care nu mai găsește zece de minute să asculte, în liniște, un *impromptu* de Schubert. Ca să-l întîlnească și pe Radu Lupu, eventual...

Dar, după scurt timp, enervarea mi-a trecut. În privința jurnalismului cultural din România sînt resemnat de multă vreme. Ăsta e, altul nu avem și, cel puțin deocamdată, altul nici nu putem! Un jurnalism cultural mai degrabă incult, îngust cît o mică gașcă de recenți, nu e de mirare într-o țară în care excelența intelectuală, academică ori artistică este sistematic subminată de impostură. Radu Lupu nu e vreun agitat cu gașcă pe Facebook, nici măcar nu cere demisia vreunui șef de uniune sau de teatru, nu-i „civic" în nici un sens – atunci, de ce ar fi interesant?

Acum vreo 17 ani am publicat în presa culturală de la noi un articol scris sub fascinația pe care mi-o produseseră cîteva ore petrecute cu Radu Lupu la Chicago. Era un februarie sumbru, dacă bine îmi amintesc. Ne-am plimbat prin orașul înnourat, am dejunat, apoi am băut ceva într-un bar. Am vorbit mult. Eu, sînt sigur, am vorbit nepermis de mult. Sufăr de acest păcat: vorbesc cînd ar trebui să ascult. A doua zi, am fost în sala Filarmonicii din Chicago să-i ascult recitalul. Cu un an sau doi înainte îmi făcuse onoarea de a accepta invitația mea la cină. A fost o seară memorabilă. Radu Lupu, împreună cu soția lui, alături de alți muzicieni români, fie stabiliți la Chicago, fie aflați în oraș pentru a cînta ei înșiși (îmi amintesc de Leontina Văduva care cînta în acel timp *La Bohème* la „Lyric Opera"). Întîlnirile cu Radu Lupu au fost la fel de impresionante ca întîlnirile cu muzica lui.

Arta lui Radu Lupu m-a ajutat să înțeleg cîteva mari lecții: că ordinea profundă a lumii se reflectă sonor și că sufletul însuși poate contempla această ordine, că muzica este despre ceva ce e dincolo de sunet și nu despre plăcerea pe care o poate el stîrni, că discreția acompaniază lucrurile mari din simplul motiv că acestea sînt imposibil de rostit. Odată, impresionat puternic de un recital al său de la Chicago Symphony Center, i-am strîns mîna emoționat, la un ceas după terminarea concertului. Eram încă sub impresia puternică a muzicii sale și nu am putut decît să-i spun, căutînd bîlbîit cuvintele: „A fost... a fost...", fără să pot spune ceva, de fapt. Radu Lupu, zîmbind cald din interiorul bărbii sale deja albite, m-a scos din încurcătură: „Lasă, a fost!".

Ce vreau să spun este că, chiar dacă e trist, simt că e ceva firesc ca Radu Lupu și marile sale momente de carieră să nu fie băgate în seamă în România de azi. Pe de o parte, îmi place din ce în ce mai mult ideea că cei mai mulți dintre melomanii români să rămînă cu convingerea că Radu Lupu concertează încă, peste tot prin lume, așa cum a făcut-o vreme de 40 de ani. E ca și cum legenda continuă chiar dacă artistul s-a retras, este o victorie a metaficicului asupra ficicului și, de cînd mă știu, aplaud asemenea momente de cîte ori le întîlnesc. Și nu în ultimul rînd, faptul că retragerea lui nu a devenit știre îndelung comentată este o victorie a modului său de a fi în lume. „Lasă, a fost!"

Radu Lupu a avut mereu grijă să învăluie în discreție marea sa vocație. Arta lui nu este ceva ce trebuie promovat în văzul lumii, în piețe sau pe stadioane. Despre Radu Lupu s-a știut mereu că nu dă interviuri, că refuză să explice public ce face, cum face, de ce face. La fel ca Cioran. Doar că, spre deosebire de autorul *Ispitei de a exista,* pe care întotdeauna l-am bănuit că face din discreție tocmai substanța celebrității sale, în cazul lui Radu Lupu rezerva, tăinuirea propriei persoane simt că vin dintr-un imperativ profund: cînd faci muzică, muzica trebuie să meargă înaintea ta.

Agenda lui Radu Lupu era în mare măsură tainică.

Agenda aparițiilor publice ale lui Radu Lupu și, mai ales, modalitățile complicate prin care o puteai afla a sugerat mereu că aparițiile lui pe scenă aveau ceva din specia miracolului – se întîmplau undeva, nu prea știai unde, nu prea știai cînd. Sigur că e greu să fii discret cînd cînți an de an la Berliner Philarmonie, Royal Albert Hall, Carnegie Hall sau la Salle Pleyel (cînd încă se mai cînta muzică mare acolo). Dar chiar și așa, agenda lui Radu Lupu era în mare măsură tainică. Orice muzician din lumea asta, oricît ar fi de faimos, tot se mîndrește pe Facebook, pe Twitter, pe site sau prin media cînd cîntă în aceste temple ale muzicii. Radu Lupu, însă, nu. Niciodată. Nici discurile nu le anunța. Acestea erau promovate exclusiv de casele producătoare, niciodată de el însuși.

Așa că nu mă mai enervez cînd văd că nici un mare furnizor de știri român nu a anunțat retragerea lui Radu Lupu. Este, și asta, o mare realizare a acestui mare, unic pianist. Radu Lupu, mulțumesc!

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Potsdam 1945

Istoria celui de-al Doilea Război Mondial aduce implicit în discuție și conferințele care au stabilit termenii în care conflictul, de la un anumit punct încolo, trebuia gestionat și, apoi, modul în care realitățile postbelice trebuiau administrate. Momentul Potsdam iulie-august 1945 a reprezentat un exemplu pentru cea de-a doua categorie, Conferința *celor Trei* din orașul german încheind seria întîlnirilor la nivel înalt.

Pe lîngă reuniunile de lucru în care se discutau problemele de pe ordinea zilei, conferințele de acest gen își aveau și componenta lor mai puțin formală, de socializare între participanți (de cele mai multe ori mai importantă decît cea formală).

La Potsdam, fiecare din cele trei delegații (americană, britanică și rusă) a organizat cîte o astfel de seară în cinstea celorlalte două. Delegației britanice, reprezentată (încă) de Winston Churchill, i-a revenit organizarea banchetului final.

Prim-ministrul englez a gîndit următoarea așezare la masa liderilor, după cum relatează chiar el în memoriile despre al Doilea Război Mondial: președintele Truman în dreapta sa și Stalin în stînga. La un moment dat, într-o secvență stranie, dar amuzantă, Stalin s-a ridicat de pe scaun, a luat meniul din fața sa în mînă și a mers aproape pe la toți invitații cerîndu-le cîte o semnătură pe acesta. Cine și l-ar fi închipuit pe liderul rus ca fiind un așa pasionat colecționar de autografe? Gazda serii, domnul Churchill, a semnat și el în *meniul de amintiri* al lui Stalin, moment urmat de rîsete zgomotoase.

A urmat un toast (mai multe, de fapt), iar aici apare o altă mică istorie, cea a paharelor preferate de sovietici la asemenea evenimente. Pe scurt, reprezentanții Uniunii Sovietice obișnuiau să bea din pahare mici la toasturile întrunirilor de acest gen. Stalin nu făcea excepție, așa că Churchill a umplut două pahare (mici) cu brandy, cei doi le-au dat pur și simplu pe gît și apoi și-au aruncat cîte o privire fixă (unii ar spune complice).

Toate acestea se întîmplau pe 23 iulie 1945. Cîteva zile mai tîrziu, pe 2 august, Conferința de la Potsdam s-a încheiat.

Frustration was the fate of this final Conference of „the Three", a consemnat Winston Churchill.

La ce s-o fi referit?

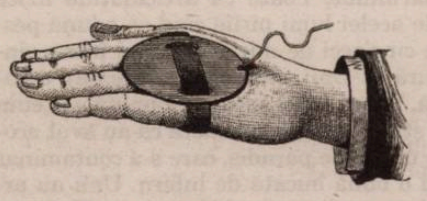

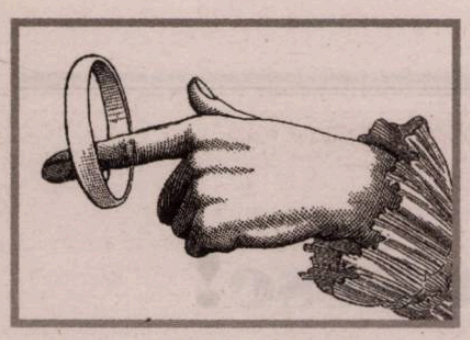

Selma IUSUF

legende **urbane**

Spectator pe marginea poveștii

Pe vremea lui Ceaușescu, am crescut în cartierul bucureștean Berceni. O alee scurtă, mărginită de blocuri scunde, cu patru etaje, bara de fier pe care se băteau cu rîndul covoarele și de care atîrnam noi, copiii, ca niște maimuțe mici, un spațiu betonat unde era un mare tomberon de gunoi, pururi zemuind, și grădinițele confiscate de cultivatorii de leuștean de la parter au fost o vreme lumea și universul meu.

Verile, toată viața din blocuri se revărsa afară. Uleiul se dădea la vremea aia cu cartelă, dar, nu știu cum, toată lumea prăjea cîte ceva. Cu geamurile și cu ușile de la apartamente deschise, mirosul individual al fiecărei case se amesteca fără rușine, aproape obscen, ca niște fuste ridicate în public, cu al celeilalte.

Mamăi, tatăi, vecini în maiou și gospodine legate la cap ocupau permanent băncuțele de lemn din fața scărilor. La televizor, în alea două ore, n-aveai la ce să te uiți, iar de citit, ce naiba să citești? Majoritatea aveau prin case cel mult cîteva basme obosite ale lui Creangă și un Slavici jerpelit din bibliografia copilului de la școală. Și *Mersul trenurilor*. Nu că ar fi trebuit mai mult.

Spectacolul era în stradă. Certuri între vecini, bătăile pe care le lua una, Lenuța, de la bărbatu-su, de apărea o dată la două-trei zile cu cîte un ochi vînăt, veselă și cotcodăcitoare ca o găină jumulită abia sculată de sub cocoș. Nu intervenea nici dracu'. Se știa că o bate ăla de ani de zile, că ea are gura mare și te înjură dacă te bagi, de miliție se ferea lumea ca de altceva, iar Lenuța o încasa în veselia ei tîmpă, într-un destin nenorocit colectiv. Îl vedeai a doua zi, după o bătaie, și pe bărbatu-su, proaspăt trezit din beție, spălat, cu pieptenele ud trecut peste creasta lui de cocoș ondulată, într-o mahmureală buhăită, dar recompus, săritor, politicos în politețea lui de mahalagiu care smulge mîna mirosind a ceapă a femeilor ca să le-o pupe. Pînă cînd se spărgea din nou în bucăți și-o bătea p-aia.

Din cînd în cînd, lumea de pe stradă avea parte și de un regal. Crizele de epilepsie ale Rozicăi. Rozica era și ea versiunea de bază, prototipul gospodinei în capot înflorat care țintuia în curul lat băncuța din fața blocului. Numai că, din cînd în cînd, ieșea din starea cotidiană de rumegat bîrfe și de povești de la țară, de la ea, ca să se tăvălească spectaculos pe jos. Spasmele puternice îi contorsionau trupul în cele mai nefirești poziții. Ochii îi cădeau în adîncul capului, de le vedeai doar albul străbătut de vinișoare roșii cum mișcă frenetic de la stînga la dreapta. Împingea cu papucii de plastic în asfaltul pe care era căzută cu toate degetele, cu toate tendoanele și cu toți mușchii zvîcnind independent, împrăștiată și recompusă și iar împăștiată în fracțiuni de secundă îngrozitoare. Nu chema nimeni nici o Salvare, că știau că se va ridica după un timp și-și va relua locul pe băncuță. Îi băgau în gura spumegîndă o lingură de lemn să nu-și înghită limba și îi dădeau la sfîrșit un pahar cu apă. Dar spectacolul strîngea acolo pe toată lumea disponibilă. Burtoși în șlapi și pantaloni scurți, suratele Vetei, gospodinele, noi, copiii.

Am urmărit și eu, ca toată lumea, zilele astea, povestea îngrozitoare a fetelor ucise la Caracal. Dincolo de implicații, demisii, demiteri, pasări de responsabilități, teorii ale conspirației, *fake news* și toate cele care au venit în siajul unei asemenea tragedii, m-am uitat cu fascinație la public. La oamenii ăia care s-au strîns la poarta criminalului. Burtoși în bermude și șlapi, mîncătoare de semințe, bețivi, nebuni cu acte, mamăi cu basmale, lume îmbrăcată cu hainele bune care a mîncat ardei umpluți la prînz și apoi a ieșit pe stradă, la spectacol, televiziuni care sugeau prin geamul ambulanței durerea agonizantă a unor mame simple. În televiziuni, *talking-heads*, capetele vorbitoare care au rostogolit cele mai aberante teorii, niște psihologi criminaliști, cică, cu discursuri cu profunzimi de birt, moderatori săriți de pe șine. Tot bîlciul în care am crescut, din care n-am ieșit niciodată.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

„Această aniversare – ce s-a înscris cu litere de aur în istoria națională și în conștiința întregului nostru popor – ne oferă fericitul prilej de a aduce un nou și fierbinte omagiu personalității dumneavoastră de eminent conducător de partid și de stat, înflăcărat revoluționar și patriot, militant de frunte al mișcării comuniste și muncitorești, neobosit luptător pentru cauza libertății și independenței popoarelor, pentru progres social, colaborare și pace în lume. Cu mîndria de a vă avea în fruntea partidului și a țării, dorim să exprimăm – și cu această ocazie – mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, recunoștința noastră fierbinte, a întregului partid și a tuturor oamenilor muncii din patria noastră, fără deosebire de naționalitate, pentru tot ceea ce ați făcut și faceți spre gloria și fericirea acestei țări, pentru activitatea pe care o desfășurați, cu uriașă putere de muncă, înțelepciune și înaltă competență, în organizarea și conducerea întregii opere de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, în promovarea fermă a înaltelor idealuri ale păcii și înțelegerii între națiuni. Partidul, țara întreagă apreciază în mod deosebit înaltele dumneavoastră calități de comunist și revoluționar ferm și consecvent, afirmate cu strălucire încă din cei mai tineri ani ai vieții, în marile bătălii purtate de partid pentru apărarea intereselor clasei muncitoare și ale poporului român, pentru libertate și dreptate socială și națională, împotriva fascismului și războiului, pentru cauza independenței și suveranității patriei, pentru o viață mai bună."

Mesajul Comitetului Central al PCR, Consiliului de Stat și Guvernului RSR, la aniversarea Tovarășului Nicolae Ceaușescu, în *România liberă*, 26 ianuarie 1983

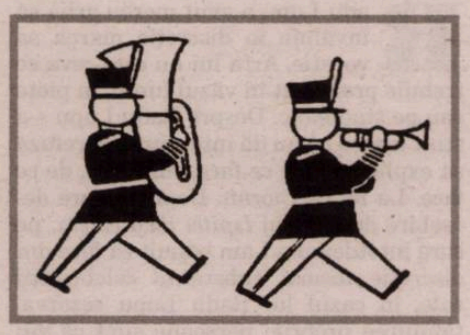

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Nu mai e ce-a fost! S-a stricat!

Sînt unele dintre zicerile care ne produc o plăcere adîncă. Rivalizează serios cu extazul erotic. Dacă apucăm să punem piatra de mormînt peste ceva anume, considerăm că am avut o reușită în viață. Ca genul acela de oameni care găsesc plăcerea pură în a da vești proaste. Au senzația că își luminează cumva sufletul chinuit, deși văd că pîrjolesc totul în jur. Se simt scălîmbi și răi, dar le pică bine să producă un pic de suferință. Sau, dimpotrivă, se simt minunat. Au îngropat ceva. Munca unora, eforturile, pasiunea, felul mai bun sau mai prost în care unii încearcă să facă orice. Au apucat să bată și groparii un cui, acolo, la decretarea unei nereușite? Se cheamă că au bifat o reușită personală. Așa au învățat că se manifestă „spiritul critic". Anunțînd un eșec, cred că s-au salvat. Ai „criticat" așa cum știi tu? Te-ai scos.

Hai să zicem că ești la Electric Castle. Că tot începuserăm povestea asta săptămîna trecută. Te duci la festivalul ăsta de multă vreme. Sau, dimpotrivă, ești unul dintre cei care l-au descoperit chiar acum. De spectaculos, e foarte spectaculos. N-ai ce zice. Dar e prea multă lume. Și te deranjează. E ca atunci cînd mergi în vacanță și nu vrei să vezi români. Nu numai că nu-i simpatizezi. Dar ți-e și rușine cu ei. Și nu vrei să fii confundat. Tu ești complet altfel. Așa și aici, la festival. Dacă ești un hipster cinstit, zici că sînt prea mulți țărani. Dacă ești „de-ăla dintr-o bucată", zici că sînt prea mulți „figuranți". Dacă ai bilet și masă în zona VIP, zici că sînt prea mulți „săraci" în jur. Ba chiar crezi că mulți dintre ei îți calcă spațiul ăla rezervat pentru tine. E foarte neplăcut să te crezi șmecher și să ajungi să te înghesui, pînă te sufoci, într-un loc arhiplin cu indivizi care cred același lucru despre ei înșiși. Dacă ești rocker, zici că e un loc pentru fraierii cărora le plac muzicile făcute la computer. Dacă îți place muzica electronică, zici că s-a umplut festivalul de primitivi care dau din cap aiurea. Dacă ești puștan, ți se pare că locul s-a umplut de terminați și de babalîci. Dacă nu mai ești la prima juneță, ți se pare că ai ajuns într-o lume destinată doar puștimii. Nu contează că fiecare își poate găsi scene, spații de distracție sau de frecat menta, în moduri dintre cele mai plăcute. Contează că sînt pe-acolo și *ceilalți*. Deci treaba „s-a stricat".

Electric Castle propune, de șapte ani încoace, un format, un model de lume. Unele dintre elementele acestei lumi funcționează fascinant. Pentru unii. Altele scîrțîie, poate că nu funcționează cum au fost gîndite, sau pur și simplu au nevoie de solidaritate, de participare pentru a putea să-și pornească motoarele. Cum dăm peste cea mai mică formă de imperfecțiune, cum devenim cei mai acerbi „critici". Exemplu: la anumite ore, se stă mult la coadă, la autobuz. Nu contează că aplicația festivalului și alte mijloace de comunicare îți arată perioadele de maximă aglomerație. Nu contează că ai la dispoziție, pentru 35 de lei, bilete de îmbarcare rapidă, cu care te urci imediat în autobuz. „S-a stricat treaba! E inacceptabil!" Dacă ți s-ar întîmpla același lucru în Germania sau în SUA, n-ai comenta așa. Dimpotrivă, ai zice că „uite ce mișto și ce ordonat se așteaptă la ăștia". N-ai uita să menționezi ritos că „asta e civilizația, nene, chiar dacă aștepți cu orele, îți vezi de treabă, calm, și stai la coadă". După cum n-ai rata s-o zici „p-aia dreaptă", că „în Românica n-o să vezi în veci așa ceva". Ei bine, dacă vezi, te enervează. Te rîcîie. Reacționezi exagerat și treci prin tot filmul dintre isterie și cinism.

Fenomenul Electric Castle a crescut mult. E normal ca, odată cu creșterea, să apară și probleme noi. Poate că, pentru unii, prezența uneori sîcîitoare a unor sponsori a dat senzația că lumea aceea se transformă într-un bîlci de *sampling*, de plasare a unor produse. Pe de altă parte, vrem supervedete pe scene. Fără banii de la sponsori, supervedetele astea nu vin la Bonțida din mărinimie. Poate că articulațiile fizice ale acelei lumi pîrîie cînd se adună peste cincizeci de mii de oameni într-o singură zi. Unii spun că creșterea nu e bună. Vor ca locul acela să rămînă așa cum îl știau ei. Alții consideră că au avut acolo un soi de paradis, care s-a contaminat cu o bună bucată de infern. Unii au argumente și vor să le exprime. Alții pun problema doar emoțional. Iar alții, pur și simplu, găsesc teren să facă pe nebunii și atotștiutorii. Electric Castle devine un soi de țară. Nu se construiește doar ca în jocurile de strategie. Ci și pe teren. Cu oameni vii. Iar cu oamenii nu e ușor deloc. Nici în România, nici în alte părți.

Altminteri, e foarte frustrant ca dintr-o gafă de comunicare să prăbușești – fie și doar pentru o vreme – lucruri la care s-a muncit deștept și mult. Un DJ a citat în programul lui niște secunde, minute, nici nu contează, dintr-o manea. Atît ne-a trebuit. Ne manifestăm provincialismul și tribalizarea muzicală cît ne țin balamalele, iar dincolo de cea muzicală pe toate celelalte. DJ-ul cu pricina a primit din partea festivalului un mesaj public în care i se spunea un la revedere cît se poate de ultim. Acolo nu mai are ce căuta. E un gest grăbit și complet deplasat. Un festival care e un exemplu de fenomen civilizator își dă cu tesla-n... frunte. E, pur și simplu, o eroare care antagonizează și mai rău categorii întregi de public. În situațiile astea, devenim mereu isterici și răi. Și nu mai vedem nimic în jur. Nu mai percepem lucrurile extrem de bune, unele unice la noi, pe care le-a construit Electric Castle. Înjurăm la-ntîmplare tot ce prindem. Mutăm viața de zi cu zi în spațiul acela care, pînă mai ieri, părea unul ideal. Devenim niște carnasieri grotești. Și avem pretenția să rezolvăm acolo, punctual, la Electric Castle, ceea ce nu reușim de ani mulți să rezolvăm cu noi înșine și cu societatea în care trăim.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Anca MANOLESCU

„În credință nici o constrîngere“?

Potrivit statisticilor, în ultimii ani au crescut în lume fenomenele de persecuție religioasă, convertirile forțate. Extremismul islamist e autorul opresiunii/masacrelor asupra unor comunități creștine, dar și asupra unor grupuri musulmane neconforme cu ideologia agresorilor. În trecut, creștinismul a folosit, și el, violența împotriva altor religii sau a disidenților interni, practică pentru care Biserica Catolică a avut curajul și noblețea să-și ceară, recent, iertare. Laicitatea s-a ivit, în parte, tocmai ca refuz al violenței și al războaielor religioase care au răscolit Europa în secolele XVI-XVII. Pe lîngă secularizare, modernitatea tîrzie a adus și garanția libertății religioase, respectul față de alte credințe, dialogul interreligios.

E utilizarea forței, a constrîngerii un mod spiritual legitim? Întrebare retorică. De vreme ce se adresează conștiinței, credința nu are ce face cu presiunea, cu intimidarea, cu silnicia. În evenimentul ei originar, fiecare religie pune două teme în tensiune: autoritatea imperioasă a mesajului divin și libertatea cu care umanul are a-l primi; atotputernicia lui Dumnezeu și consimțămîntul pe care El îl așteaptă de la creatură; „poruncile“, tema „înfricoșatei Judecăți“ a Suveranului și grația raportului între doi intimi. În tonul ei originar, fiecare religie îmbină majestatea covîrșitoare a unei revelații și „rezerva“ lui Dumnezeu față de recursul la forță. Fiecare pune problema unei autorități spirituale care trebuie/încearcă să se țină departe de puterea brută.

Coranul scandează suveranitatea absolută a lui Dumnezeu și totodată așteptarea Lui față de luciditatea creaturii. „Poate veți pricepe!“ (II, 242). „Poate veți chibzui!“ (II, 266). „Poate vă veți lăsa călăuziți!“ (III, 103). În V, 99 se spune că profetul are datoria de a face cunoscut mesajul divin. Atît. Nu are a-l impune; are doar a-l enunța. Mai puternic încă sună versetul II, 256: „În credință nici o constrîngere“. Nici o intervenție omenească nu are voie să se interpună agresiv între Dumnezeu și inima umană unde El și-a întipărit din origini semnul. Teologia asociată puterii, ideologiile intolerante au putut folosi alte versete pentru a „abroga“ asemenea declarații, le-au putut anemia pe cele din urmă în memoria colectivă. Dar nu le-au putut șterge din Carte. Ele rămîn în fața conștiinței credinciosului.

Iisus se manifestă cu autoritatea Stăpînului, a Învățătorului, a Fiului lui Dumnezeu, dar se refuză forței, ostentației, ofensivei. El cheamă cu glas înalt, dar nu impune. „Dacă însetează cineva, să vină la Mine și să bea“ (Ioan 7, 37). Fiecare om are de constatat cît de puternică e în el nevoia de băutura Duhului.

După instalarea lor istorică, religiile încep să atenueze „rezerva divină“ față de forță. Ajunse în soarele istoriei, ele vor să convertească pe scară largă, elaborează tehnici de persuasiune, discursuri normative pentru credincioși, construiesc demonstrații ale superiorității proprii adresate religiilor „concurente“. Sigur că adeziunea intimă a credinciosului rămîne importantă, sigur că oamenii de finețe spirituală o respectă, o susțin. Dar raportul între libertatea conștiinței și recursul la forță (a predicii dure, a legii, a puterii temporale, a armei) e mereu pus în chestiune.

Sf. Augustin

© wikimedia commons

Iată, drept ilustrare, cazul a doi intelectuali creștini din primele veacuri ale creștinismului oficial. Augustin (354-430) e celebru. Tot ce e teologie și chiar filozofie în Apus îi datorează ceva. El e intelectualul fondator al culturii medievale apusene. Pe Synesios (370-414), contemporanul său alexandrin, în afara specialiștilor, lumea de azi îl ignoră, deși a fost mult prețuit de Bizanțul cultivat. Discipol al Hypatiei, el și-a trăit apartenența creștină ca neoplatonician ardent, deschis față de spiritualitatea încă policromă din secolele IV-V. Augustin, de partea sa, l-a absorbit ca nimeni altul în Apus pe Plotin. A făcut din neoplatonism substratul pentru o teologie extrem de creatoare, dar și ofensivă împotriva anumitor curente din creștinătate. Pentru binele comunității, amîndoi au acceptat să devină episcopi, părăsindu-și viața de filozofi independenți și micile cercuri de studiu.

Pierderea liniștii studioase îl împovărează.

Cînd i se cere lui Synesios să devină episcop, pierderea liniștii studioase îl împovărează, dar e gata să asume sarcina oficială. Ceea ce nu poate accepta e să-și abandoneze angajarea de filozof, unghiul cunoașterii din care atacă transcendența, responsabilitatea – pe care o consideră absolută – față de adevăr. Henri-Irénée Marrou spune că linia de tensiune nu trece, pentru Synesios, între două religii, elenă și creștină. Ceea ce deosebește el sînt două moduri neantagoniste de a te raporta la divin: de o parte calea cunoașterii contemplative, de cealaltă parte formele în care omul comun înțelegea creștinismul: interpretarea de un naturalism cîteodată rustic dată revelației revine, pentru Synesios, la o percepție de tip „mitic“. Așa încît, în *Scrisoarea* 105, adresată fratelui său și, prin el, mai-marilor Bisericii, declară: „Accept această îndatorire sfîntă cu condiția să pot filozofa acasă și să dau lucrurilor un caracter mitic în public“. Nu e vorba aici despre o dedublare a filozofului. El aderă la acel compromis pe care Adevărul însuși îl acceptă. Cei care au vederea spirituală mai slabă pot profita de „mit“/alegorie pentru a primi mesajul christic. „A te pune la înălțimea tuturor, potrivit nevoilor fiecăruia, iată ceea ce e cu adevărat divin“, spune Synesios. În sfîrșit, pe lîngă rigoare mentală și expresivitate ecumenică, studiul și cultura educă respectul pentru libertatea de gîndire. Iată cum sună, în întregul ei, condiția pusă de Synesios: „Preiau această îndatorire sfîntă cu condiția să pot filozofa acasă și să dau lucrurilor un caracter mitic în public; [cu condiția] să le pot îngădui oamenilor să-și păstreze convingerile deja formate, fără a nărui, fără a impune vreo opinie“.

Dar Augustin? El, mai mult ca oricare altul, are geniul de a transpune doctrine subtilissime în predici care captivează cu plasticitatea lor auditorul. Și el și-a folosit cultura, alături de extraordinarul dar retoric, pentru a se adresa potrivit capacității fiecăruia. Dar Augustin e un dialectician pasionat, ofensiv, necruțător. Polemicile împotriva maniheenilor, donatiștilor, pelagienilor folosesc toate mijloacele: de la rigoarea raționamentului la stîrnirea afectelor mulțimii pînă la presiunea imperială. După îndelungi, inventive, pacifice eforturi de a-i convinge pe donatiști să adere la Marea Biserică, el va admite represiunea celor ireductibili.

Nu sugerez astfel o opoziție emblematică între cei doi. Cu exigența, net exprimată, de libertate a gîndirii, Synesius e un personaj rar în mediul dominat de autocraticul patriarh Teofil. Genial în gîndire, genial în credință, Augustin urmărește mereu adeziunea interioară a ascultătorilor, chiar dacă nu și-a păstrat întotdeauna rezerva față de recursul la forță. Ei ilustrează de cîtă vigilență, de cîtă finețe și tărie spirituală e nevoie pentru a menține autoritatea departe de puterea brută, a menține credința între rigoare și libertate.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

Cazul Daniil Harms

În deșertul secularist al Europei postmoderne, antropologii ne asigură că experiența sacrului s-a mutat pe stadioane, la concerte rock, sau pe stadioanele de fotbal. O sacralitate dionisiacă, dar nu mai puțin proteică, deci pusă sub semnul lui Hermes. Un extaz colectiv, după ce marile religii politice (nazismul și comunismul) – derivate rasist sau socialist din utopia raționalistă a Luminilor – și-au cam trăit veacul, prin specifica lor energie revoluționară, canalizată spre masacre, lagăre și distrugeri pretins purificatoare. În contextul sovietic de după Războiul Civil, cîndva între anii NEP și Marea Teroare din anii '30, și-a trăit viața tragică, de geniu comic și precursor al literaturii absurdului, Daniil Harms. Celor din generația mea le-a devenit oarecum cunoscut în 1982, cînd apare, la Editura Junimea, colecția de proze intitulată *Un spectacol ratat*. Faconda ludică și umorul negru dovedite de autorul avangardist în acel volumaș mi-au provocat atunci un hohot de rîs amar, dăruindu-mi totodată o sursă de paradoxală consolare (pe fondul ceaușismului terminal). I-am devenit fan necondiționat, după care, capturat de fluxul propriilor evenimente biografice, l-am dat uitării.

Recent, am avut însă ocazia de a-l regăsi grație biografiei critice pe care i-a dedicat-o Camelia Dinu, prin opusul numit *Cazul Daniil Harms. Supraviețuirea avangardei ruse* (Tracus Arte, 2019). O cercetare care propune arheologia avangardelor rusești, la început libere, dar gradual sufocate, pe măsură ce dogma realist-socialistă copleșea, sub amenințarea Gulagului, literatura oficială din URSS. Volumul restituie un complex portret al lui Harms, școlit în nemțește, apoi autodidact riguros, ca prefață a unei vieți de histrion solitar, care evită radarul cenzurii, fără să poată scăpa de represiunea directă, pregătită pentru toți futuriștii, după ce fuseseră o vreme tolerați ca vehicule ale bolșevismului. Avangarda rusă a produs multe figuri și grupări, direcții estetice și forme de manifestare: nota comună e reunirea artelor într-o intertextualitate experimentală, iconoclastă și teribilistă, pe fondul unui gol metafizic umplut prin gesticulații profetice și farse „huliganice“. Printre multe nume pierdute (care nu și-au confirmat valoarea sau au fost distruse prin scufundarea în zona subterană), Harms și-a vindecat angoasa istorică prin dandysm, dialog macabru cu predecesorii din veacul al XIX-lea (în frunte cu Gogol & Cehov) și un soi de religiozitate masochistă, punctată cu excentricități ritualizate teatral. Citise Părinți ai Bisericii, avea o specială evlavie pentru Sfînta Xenia, frecventa slujbele ortodoxe, fiind totodată deschis către alte spiritualități sau tradiții mistice orientale. S-a refugiat o perioadă în literatura pentru copii, dar n-a scăpat de cuvenita „demascare“. A fost anchetat și condamnat la exil intern, prin cenușiul Kursk. A doua soție l-a sprijinit devoțional, salvîndu-i manuscrisele (Marina a trăit pînă prin anii '90, a murit în America și a apucat să publice o carte de amintiri despre flamboaiantul ei partener). Ca să scape de încorporare și de închisoare, Daniil Harms a jucat în fața torționarilor săi comedia unei schizofrenii „ca la carte“, fiind prin urmare internat într-un azil psihiatric. A murit de inaniție, în 1942, la numai 37 de ani, printre ruinele fumegânde ale Leningradului asediat de naziști.

Exegeza Cameliei Dinu acoperă admirabil complexitatea „dosarului“, printr-o contextualizare culturală nuanțată și aprofundări elocvente, de la istoricul receptării operei harmsiene pînă la strategiile sale auctoriale, de un remarcabil rafinament. Prin gratuitatea înzestrărilor sale politropice și idealismul nețărmurit în care s-a deghizat copilărește, Harms are ceva dintr-un nebun (rus) pentru Hristos, amintindu-mi totodată de Simone Weil, dar și de ambiențele bulgakoviene. Ultima sa fotografie, păstrată în arhivele NKVD, ne arată un craniu spectral, de clovn alb, crucificat într-un enigmatic martiriu, dinaintea căruia nu poți decît să te cutremuri.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

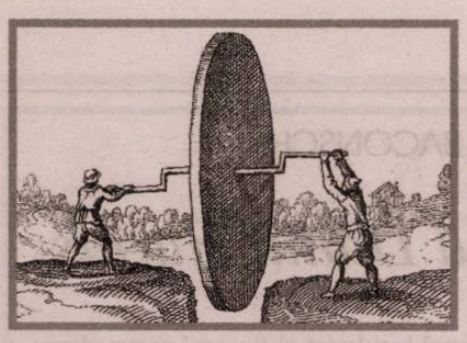

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Dezumanizare

E mult prea devreme pentru a înțelege ce efecte va avea asupra sufletului colectiv tragedia de la Caracal. Mult prea devreme. Consecințele imediate se văd în demiteri și demisii, în anchete și revoltă, în cuvinte multe și sensuri puține.

Vom deveni, poate, mai temători. Sau mai responsabili. Poate mai radicali. Sau ne va cuprinde deznădejdea. Vom ști sub ce semn am trăit timpurile astea doar cînd deja va fi prea tîrziu.

Ce se desprinde totuși din informațiile confirmate pînă acum e poza oribilă a unui stat semi-eșuat, incapabil să își respecte propriile legi, proceduri, reguli și, în general, misiunea. E greu să negi așa ceva. Sentimentul ăsta se adîncește pe măsură ce afli mai multe despre cum funcționează administrația publică. Cu fiecare detaliu din anchetă făcut public, cu fiecare citat de pe o înregistrare și cu fiecare acuzație pe care o instituție o lansează în eter încercînd să se pună la adăpost se adună dovezi. Dovezi de incompetență, de inadecvare și, mai ales, de cinism.

După definiția de dicționar, cuvîntul cetățean este egal cu membru al unei comunități care se bucură de drepturi civile și politice. Pentru români, însă, senzația de singurătate e dominantă. Ce solidaritate? Ce apărare? Fiecare se descurcă cum poate.

Mesajele acelea de test ale sistemului RO-Alert ar putea, foarte bine, să conțină exclusiv propoziția „Ești pe cont propriu". Ar fi o binevenită confirmare a stării de fapt pe care doar speranța o mai ascunde uneori. Speranța că e vorba de accidente, de greșeli reparabile, de chestiuni temporare. Apoi vine o întîmplare precum cea de la Caracal și speranța se duce înapoi în întunericul din care a răzbătut cu greu.

Poate cel mai grav lucru pe care îl vedem zilele astea este dezumanizarea angajaților din interiorul aparatului administrativ românesc. Incapacitatea lor de a reconcilia trăsături umane normale – pe care sînt sigur că le au în relațiile cu familia și prietenii – cu datoria pe care trebuie să și-o exercite. Polițistul la care ajung apelurile de ajutor e „refractar". O spune un raport oficial. Șefii lui sînt mincinoși. Șefii șefilor lui caută disperați narațiuni concurente care să îi ajute să scoată și un mic profit politic dacă e prea tîrziu pentru a preveni o tragedie.

Ar fi trebuit, poate, să scriu în acest spațiu despre efectele Caracalului asupra apropiatei campanii electorale pentru prezidențiale. Să identific responsabilități și posibilități. Nu cred că e momentul acum. Userist sau pesedist, oltean sau moldovean, femeie sau bărbat, nu cred că există cetățean român care să nu se înfioare cînd realizează amploarea dezagregării instituționale a statului.

Se vorbea acum mulți ani despre disoluția autorității statului. În stare de disoluție, zilele astea, nu mai e doar autoritatea, ci însăși legitimitatea lui. Situația asta nu e de ieri, de azi. Acum e doar unul dintre momentele acelea în care e mai evident.

Legitimitatea statului e contestată și atunci cînd cetățenii se adună pentru a construi un spital pe care statul nu a fost în stare să îl facă, și cînd un excentric construiește un metru de autostradă pe care din nou statul nu e în stare să îl facă și, mai ales, cu fiecare bilet de avion *one-way* cumpărat de un român. Cozile de la secțiile de votare din diaspora sînt doar simptome ale unei lungi și grele despărțiri în interiorul unei relații în care unul dintre parteneri e abuziv, insensibil și uneori criminal. Nu cu intenție, dar culpa e gravă.

O expresie scîrboasă spune că peștele de la cap se împute. De mii de ori am văzut că așa e. Și trebuie făcut ceva. Capul proverbialului pește trebuie tăiat. Însă nu va fi niciodată suficient. Văd că deja se profilează un soi de acar Păun, fără ca nimeni să se întrebe de ce omul ăla era atît de nepotrivit pentru locul în care își desfășura munca. Va plăti probabil pentru rolul lui în această afacere. Dar pedeapsa fără context nu are sens.

De aceea, cînd se vor trage concluziile după această oribilă afacere, e obligatoriu să vorbim despre misiunea publică a micului funcționar.

Despre șefii lui am vorbit și vom mai vorbi. Despre cei de sub ei mult prea puțin. Li s-a spus prea rar că sînt necesari, li s-a explicat prea puțin de ce. Mulți dintre oamenii ăștia nu cred că munca lor contează. Din contra, ce cred ei că trebuie să facă, ce au fost învățați să facă, e să supraviețuiască sub radar pînă la izbăvitoarea pensie.

Temător, nesigur și nepregătit, funcționarul român e mai întîi funcționar și apoi membru al societății. Și asta pentru că niciodată nu i s-a dat cu adevărat atenție. Nimeni nu se uită la competențele lui, la adecvarea lui pe post sau la nevoile lui. Vedem doar efectele acestei stări de fapt.

Cînd acest mic funcționar, fie el polițist sau altceva, își va înțelege misiunea, ei bine, atunci va fi mai puțin cinic, mai puțin dobitoc și mai puțin complice cu șefii lui.

Altfel spus, din punct de vedere politic, probabil singurul program cu adevărat necesar zilele astea este acela de umanizare a statului. După 30 de ani de heirupisme cărora li s-a pierdut de mult sensul real, după nenumărate reforme pe jumătate gîndite, pe sfert aplicate și rapid abandonate, poate că, dincolo de orice discuții despre profesionalizare și meritocrație, trebuie să li se explice angajaților statului de ce sînt angajați ai statului. De ce meseriile lor sînt importante și, uneori, esențiale. De ce fiecare dintre ei, în micul lor colț de stat, poate face viața unui om mai bună. Uneori chiar o poate salva.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

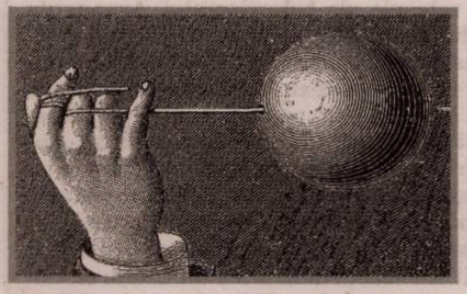

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Regimul otrăvit de la Moscova

Un deținut dintr-o închisoare din Rusia a avut nevoie de spitalizare în regim de urgență după ce a suferit o reacție alergică acută. Episodul a generat numeroase suspiciuni. Căci misterioasa reacție alergică a apărut pe neașteptate. Și pentru că nu era vorba de un deținut de drept comun. Deținutul e Alexei Navalnîi – „omul de care Putin se teme cel mai mult", după cum îl caracterizează *Washington Times*. Fusese reținut cu cîteva zile în urmă, după ce participase la un protest împotriva regimului de la Moscova. Să fi fost un act deliberat, o tentativă (din fericire, eșuată) de eliminare? O formă de intimidare? Cum astfel de „reacții alergice" agresive, pe care medicii nu și le pot explica, au mai apărut și la alți adversari ai președintelui rus, această pistă a tentativei de asasinat nu poate fi exclusă.

Acest exercițiu al rezistenței și al criticii ferme reprezintă o formă benefică de antrenament pentru epoca post-putinistă.

Alexei Navalnîi e una dintre figurile marcante ale Opoziției în Rusia lui Vladimir Putin. Organizația sa dezvăluie, periodic, afacerile dubioase ale ologarhilor care susțin Puterea de la Moscova. Și susține proteste împotriva autorităților la care participă, în ciuda represaliilor, mii, zeci de mii de oameni.

În 2017, organizația anticorupție condusă de Alexei Navalnîi prezenta o anchetă despre averea premierului rus Dmitri Medvedev. E vorba, potrivit raportului realizat de organizație, de un adevărat imperiu imobiliar: sute de hectare de teren peste tot, în Rusia, reședințe de lux, domenii viticole, ambarcațiuni scumpe. Toate ar fi deținute de Medvedev prin intermediul unei rețele de interpuși și de organizații non-guvernamentale, și finanțate de oligarhi, dar și direct din surse bugetare. Valoarea acestei afaceri: în jur de 70 de miliarde de ruble, adică peste un miliard de euro. La scurt timp după difuzarea materialului, mii de oameni revoltați au ieșit în stradă pentru a manifesta împotriva corupției. În ciuda interdicțiilor impuse de autoritățile locale, care nu au autorizat manifestațiile, proteste au avut loc în o sută de localități.

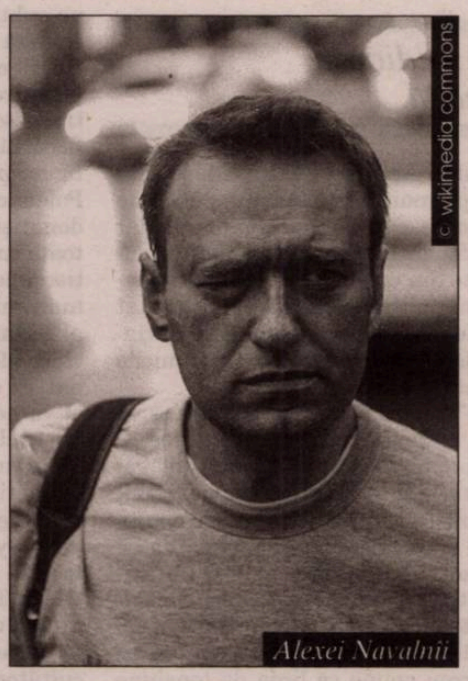

Alexei Navalnîi

Alexei Navalnîi însuși a fost arestat în numeroase rînduri de forțele de ordine, șicanat, amenințat. Hotărîrea și curajul l-au transformat în principalul adversar al președintelui. Și, poate, în marea speranță a Opoziției. În 2012, la alegerile pentru primarul general al Moscovei, a reușit să obțină 27 de procente – o performanță incredibilă în contextul accesului restrîns la canalele de comunicare. Un an mai tîrziu a devenit lider al Partidului Progresului. Anul trecut a fost împiedicat să candideze la președinție: acuzat de delapidare, nu a putut să se înscrie în cursa electorală.

Chiar dacă impactul mișcărilor de protest asupra regimului Putin este scăzut, chiar dacă eficiența Opoziției este redusă, acest exercițiu al rezistenței și al criticii ferme reprezintă o formă benefică de antrenament pentru epoca post-putinistă. E dificil de anticipat cum ar arăta Rusia fără Putin (sau cea de după Putin): se vor regrupa oligarhii în jurul unui alt lider care să garanteze stabilitatea, respectiv privilegiile? Sau va reuși Opoziția să se coaguleze în jurul unor figuri precum Alexei Navalnîi, Mihail Hodorkovski, Garry Kasparov etc.?

Pînă una-alta, mișcările de opoziție par incapabile să ofere soluții de guvernare și, mai ales, un lider credibil. Marginalizate de presa centrală, urmărite și amenințate de autorități, partidele și mișcările de opoziție rezistă, la limită, doar prin organizarea unor proteste de stradă și printr-un soi de război de gherilă în mediul online, mai ales prin rețelele de socializare pe care autoritățile doar le controlează, dar nu le stăpînesc. Alexei Navalnîi este, poate, singurul capabil să dea un avînt acestor mișcări, să găsească o coerență în rezistență. Lupta anticorupție e, probabil, cel mai bun liant, e numitorul comun. Însă chiar și în rîndurile Opoziției există îndoieli. Mai ales printre liberali, care nu-l susțin pe Navalnîi, considerîndu-l (ultra)naționalist. Într-adevăr, Navalnîi și Putin au, cel puțin în ceea ce privește Crimeea, poziții congruente: provincia Ucrainei răpită cu forța armelor acum cinci ani ar fi, pe drept, a Rusiei, chiar dacă a fost obținută prin violarea dreptului internațional. Probabil că tocmai din acest motiv îi va fi dificil să găsească în Occident parteneri care să-l susțină sau care măcar să vadă în el o alternativă la actuala putere.

dosar DILEMA VECHE
Dosar realizat în colaborare cu Ideo Ideis

„Tu cît poluezi pe net?"

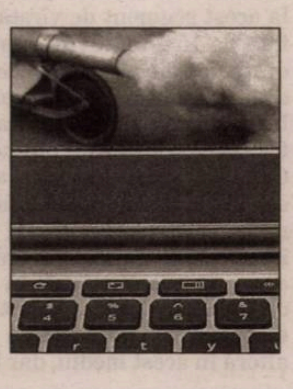

Texte și opinii de:

● Karin BUDRUGEAC (Project Manager, Ideo Ideis)
„Sînt Marcel Iureș, cu ce vă pot fi de folos?"
● Antonio MOMOC (conferențiar universitar)
„*«You Are Fake News!»* Jurnaliști contra demagogi în era digitală"
● Laurențiu COLINTINEANU (jurnalist)
„Boss, ești dus cu pluta!"
● Vlad ANDRIESCU (redactor-șef, start-up.ro)
„Bulevardul *social media* și regulile de bună purtare"

argument

Reversul libertății

O mulțime de gînditori importanți și scriitori, de la Nietzsche și Freud pînă chiar la Bob Dylan, ne-au avertizat că între libertate și responsabilitate există întotdeauna o legătură. În genere, ideea e că responsabilitatea ar fi o limită a libertății, că libertatea exercitată iresponsabil nu mai e libertate. Noile tehnologii care permit comunicarea și socializarea online au fost o vreme teritoriul unei libertăți absolute. Fascinați și entuziasmați de noua invenție și de posibilitățile domeniului virtual, care păreau de-a dreptul infinite, administratorii și utilizatorii acestui spațiu au neglijat o vreme problema responsabilității, mai ales că la început totul părea benefic. Primăvara Arabă și alte revoluții împotriva unor regimuri autoritare, închistate și corupte s-au bazat pe mobilizarea tinerilor făcută cu ajutorul rețelelor de socializare. Unii se temeau încă de atunci, însă, că va veni și reversul pentru că, asemeni oricărei invenții umane, noua tehnologie poate fi folosită în sens bun sau în sens rău, în funcție de intențiile celui care o manevrează.

Și reversul chiar a venit sub forma postărilor de tip *hate speech, revenge porn, trolling, bullying* sau *fake news*. Dincolo de asemenea manifestări negative individuale, *băieții răi organizați* au înțeles că pot folosi libertatea Internetului în interesul lor. *Fake news*-ul a devenit o strategie de-a dreptul militară (folosită la invadarea unor regiuni din Ucraina), dar și o metodă de a destabiliza democrații cu veche tradiție și de a aduce la putere indivizi din specia populiștilor. Încet-încet, epoca de aur a libertății și a fericirii absolute a început să apună, spațiul virtual devenind tot mai denaturat sau, cu un termen plastic, *poluat*. S-a pus și se pune tot mai acut problema unor contramăsuri. Reglementările posibile au însă, la rîndul lor, limite și chiar un revers periculos. Mai eficientă și mai durabilă ar putea fi, desigur, educarea și responsabilizarea utilizatorilor. Festivalul cultural și de teatru organizat la Alexandria de Ideo Ideis, ajuns la cea de-a 14-a ediție, are anul acesta drept temă tocmai această responsabilizare exprimată sub forma întrebării: „Tu cît poluezi pe net?" *Dilema veche* a colaborat cu Ideo Ideis în această direcție, rezultatul fiind Dosarul pe care-l puteți citi în continuare despre responsabilitatea (sau iresponsabilitatea) individuală, jurnalistică și politică din spațiul virtual. (**Andrei Manolescu**)

BARBURISME

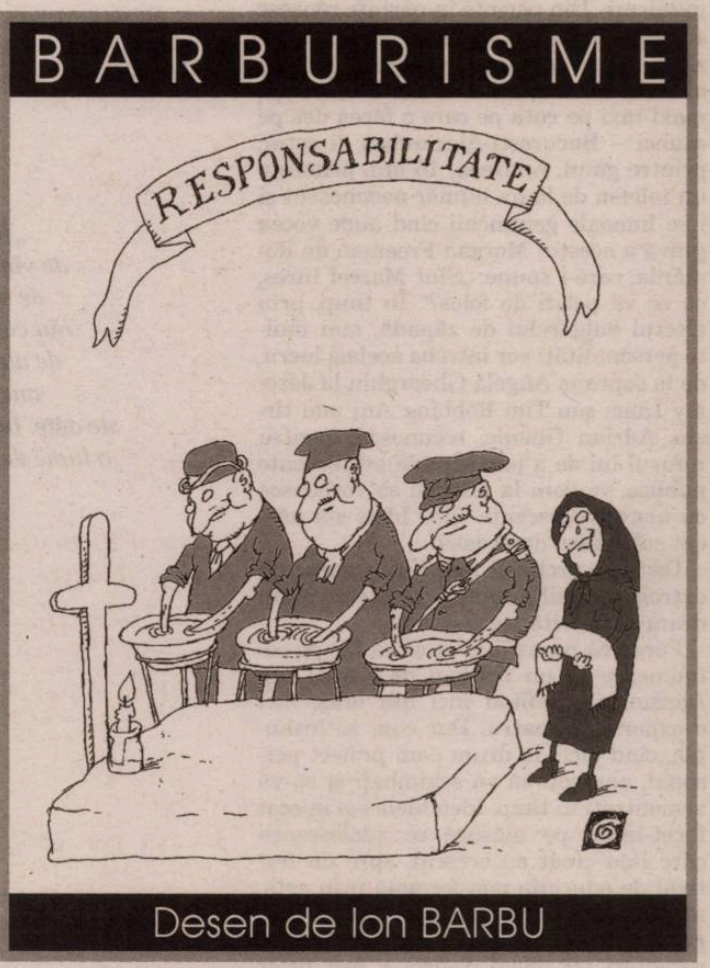

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

Karin BUDRUGEAC

„Sînt Marcel Iureș, cu ce vă pot fi de folos?"

Cînd am ajuns prima oară la Ideo, nu mai fusesem niciodată în Alexandria, la un festival de teatru, sau la un festival de adolescenți. În august 2012, de pe șoseaua București-Alexandria am aterizat direct la Conciato, terasa mamă a crochetelor de pui și a cașcavalului pané, pe una dintre străduțele fantomatice ale orașului, colț cu o biserică și la doi pași de Casa de Cultură, lăcaș folosit mai degrabă pentru nunți și petreceri cu ștaif. Am luat loc la o masă din mijlocul forfotei organizatorilor festivalului, care erau toți, mi-am dat seama de atunci, mai tineri decît mine. M-a surprins din prima faptul că deși eram în toiul acțiunii și lumea era agitată și alergată, pe telefoane, pe luat decizii sau pe rezolvat probleme de ultim moment, aveau în același timp un soi de relaxare și calm diafan, ba chiar își zîmbeau. Probabil c-a fost prima oară în viață cînd am înțeles că pot funcționa și structuri de muncă orizontale, unde nu există șefi, ci coordonatori. Nu știam pe atunci că în următorii 7 ani, timp de o săptămînă de vară, în arșița nemiloasă din Alexandria, Teleorman, aveam să zîmbesc și eu din spatele laptopului, la aceeași terasă.

Ideo Ideis are o poveste care pare cusută cu ață albă. 2006, cîțiva adolescenți dintr-o trupă de teatru, după ce participă la un festival în limba engleză dedicat lor, altundeva prin țară, se apucă să-și facă propriul lor festival de teatru, în orașul în care trăiesc și în care nu se întîmplă, ca-n mai toate orașele mici ale țării, nimic. Decid și să fie în limba română. Fac un buget, gîndesc un program. Îl prezintă unei agenții de PR din București care să-i ajute pe partea de comunicare. Din părinte în părinte reușesc s-ajungă la Marcel Iureș, pe care îl visează cu ochii deschiși președinte onorific al micii lor inițiative culturale. Într-un maxi taxi pe ruta pe care o făcea des pe atunci – București-Alexandria și retur, printre găini, Andreea, 15 ani, primește un telefon de la un număr necunoscut și i se înmoaie genunchii cînd aude vocea gravă a acestui Morgan Freeman de România, care-i spune: „Sînt Marcel Iureș, cu ce vă pot fi de folos?" În timp, prin efectul bulgărelui de zăpadă, mai multe personalități vor întreba același lucru, de la soprana Angela Gheorghiu la Jeremy Irons sau Tim Robbins. Ani mai tîrziu, Adrian Ghenie, recunoscut pentru refuzul lui de a participa la evenimente publice, va veni la festival să vorbească cu niște adolescenți. Ideo Ideis s-a născut sub o stea norocoasă.

De fapt, probabil mai puțin noroc cît extrem de multă muncă, prietenie și un dram de fericită inconștiență.

Părea că nu aș fi avut ce să fac pe comunicare la un festival de teatru din Alexandria, nefiind nici din oraș, nici o expertă în teatru. Dar cum se întîmplă, cînd pleci la drum c-un proiect personal, ajungeți să vă schimbați și să vă armonizați în timp. Ideo Ideis s-a mișcat încet-încet, pe măsură ce adolescenții care l-au creat au crescut, spre un festival de educație non-formală prin artă, mai degrabă decît doar prin teatru. Programul s-a aglomerat progresiv cu alte activități iar pasul decisiv a fost făcut cînd au renunțat la competiție: din momentul în care au dispărut premiile, cei aproape 200 de adolescenți care vin an de an la Alexandria nu au mai avut absolut nicio opreliște să devină prieteni și să învețe împreună, fără frica sau ambiția notei mari. Orizontalitatea de care vorbeam mai sus parcurge toate structurile festivalului: un adolescent dintr-o trupă de la festival nu se va feri să vină la un om mare, cu badge de organizator, să-l întrebe de unde și-a cumpărat șapca sau cum i s-a părut spectacolul X. Și nici viceversa. Iar asta tot doar la Ideo am întîlnit: adulți cărora să nu le fie frică de adolescenți.

„Internetul este un loc de vînătoare, de fotocopii, de screening. *În cel mai rău caz: un loc de execuții, de abuzuri, un loc pentru anchetatori și apărători de date. În cel mai simplu caz: o lume de aiureli și evaziune."*

BRUCE WILLIS

Dialogul cu adolescenții a ajuns, în timp, fără să-mi dau seama aproape, o punte comună în toate proiectele la care lucrez. Din 2016, de cînd am început oficial să fac comunicare la Ideo Ideis, ne-am dat în fiecare an pentru campanie o temă de discuție, atît pentru adolescenții care vin la festival, cît și pentru cei care nu, pentru părinții și profesorii lor și, nu în ultimul rînd, pentru noi înșine. Am ales cîte o virtute pe an, pe care s-o sucim pe toate părțile și un slogan care s-o aducă în auzul celorlalți: de la *empatie* – „Facem și noi niște empatie?" (2016), *spirit critic* – „Pe tine cine te minte?" (2017) sau *perseverență* – „Tu cît ai dat cu fail?" (2018). Mereu o întrebare, pentru că nu credem în certitudini, și nu credem în lecții pe care să le dăm altora, ci în învățare împreună. Cum 2019 înseamnă pentru Ideo Ideis 14 ani de festival, ne-am gîndit la ce poate însemna responsabilitate din momentul în care ți-ai luat buletinul. Ce înseamnă responsabilitatea cînd ești adolescent? Probabil se reflectă mai ales prin felul în care comunici și te porți cu tine și cu alții, mai ales cînd ai la îndemînă o platformă de comunicare nesfîrșită precum Internetul. *Tu cît poluezi pe net?* este întrebarea pe care o punem acum că Ideo a ajuns la vîrsta la care poate găzdui adolescenți care s-au născut în primul an de existență a festivalului. Am vrut prin întrebarea asta să atragem atenția atît asupra importanței discursului public, fie că ești emițător sau doar receptor al lui, dar să ne permitem și un *clin d'oeil* la responsabilitatea noastră a tuturor față de noi înșine și față de planetă.

Adolescenții din România sînt nativ digitali și petrec mult timp pe rețelele de social media, motiv pentru care ne-am oprit mai degrabă în comunicare la responsabilitatea online, care îi privește în mod direct. Fie ca utilizatori activi ai rețelelor de social media, care creează sau dau mai departe conținut, sau ca utilizatori pasivi, fiecare persoană din online are un cuvînt de spus în propagarea unor fenomene ca *fake news, revenge porn sau hate speech / trolling,* pe care propunem să le explicăm lor, și nu numai, ca să se poată proteja, atît pe ei, cît și pe alții, de efectele lor.

86% dintre tinerii din România cu vîrste cuprinse între 14 și 17 ani intră pe net de pe telefonul mobil, iar 74% dintre ei au smartphone – procentul crește la 80 după vîrsta de 18 ani. 81% dintre ei stau pe Facebook iar Instagram este rețeaua socială care are cea mai mare creștere la acest segment de vîrstă: 40% în 2018, față de 15% în 2014. Acestea sînt cîteva dintre cifrele pe anul trecut ale unui studiu de monitorizare a comportamentului media în România* care pune în cifre clare obiceiurile online ale tinerilor. Conform acestui studiu, adolescenții de azi nu mai sînt influențați doar de familie, prieteni și colegi, ci foarte mult de informațiile din mediul online, la care au acces de mici. Crescuți în fața ecranelor digitale, adolescenții sînt conștienți de faptul că și ei pot avea un impact asupra altora în acest mediu, dar în același timp experiența social media le dă tendința să caute gratificări imediate și să gîndească mai puțin lucrurile dintr-o perspectivă pe termen lung.

Mai multe personalități vor întreba același lucru, de la soprana Angela Gheorghiu la Jeremy Irons sau Tim Robbins.

Or, la asta sîntem susceptibili cu toții, iar lumea în care trăim începe să-și cam piardă răbdarea cu noi.

**Studiul a fost realizat de Starcom România.*

Fake news: înseamnă știri false sau care conțin informații false, inserate cu intenția de a dezinforma. Există în presa din toată lumea, sînt folosite ca instrument politic și distribuite prin toate rețelele de social media.

Revenge porn: este un caz extrem de violare a intimității care poate intra și în categoria pornografie. Pornește cu publicarea sau distribuirea de imagini cu conținut sexual mai mult sau mai puțin explicit, fără acordul persoanei din imagini, cu scopul de a se răzbuna sau de a o umili. Capătă amploare atunci cînd cei la care ajung aceste poze le dau la rîndul lor mai departe.

Hate speech: este orice formă de discurs intolerant, care instigă la ură împotriva unor minorități sau categorii vulnerabile (comunitatea LGBTQ+, minorități etnice sau sociale). Conform studiului realizat anual de Active Watch, în România ne întîlnim mai ales c-un discurs naționalist îndreptat împotriva minorităților etnice rome și maghiare, cît și împotriva comunității LGBTQ+.

***Karin Budrugeac** este Project Manager Fundația Friends For Friends, PR Manager Ideo Ideis.*

Antonio MOMOC

„You Are Fake News!"
Jurnaliști contra demagogi în era digitală

Donald Trump a fost prins cu peste zece mii de minciuni în primii doi ani de la instalarea în Biroul Oval de la Casa Albă, arată un raport *The Washington Post*. Cel de-al 45-lea președinte american nu este nici pe departe singurul politician mincinos, mulți alții au fost porecliți Pinocchio, dar cu siguranță moștenitorul imperiului imobiliar e cel mai notabil demagog contemporan. Trump a fost gazda celebrului reality-show *The Apprentice;* și-a consolidat reputația în *Home Alone* 2, în care a interpretat propriul rol al unui proprietar de hotel. Într-o conferință de presă la începutul lui 2017, iritat de întrebările privind posibila interferență a Rusiei în campania sa, i-a strigat lui Jim Acosta de la CNN: *„You Are Fake News!"* Apoi, într-o postare pe Twitter, a nominalizat cîteva instituții media ca *„fake news media* și dușmani ai poporului": *„The FAKE NEWS media (failing @nytimes, @NBCNews, @ABC, @CBS, @CNN) is not my enemy, it is the enemy of the American People!"* (@realDonaldTrump) February 17, 2017. În 2019, Jim Acosta a publicat cartea *The Enemy of the People: A Dangerous Time to Tell the Truth in America,* în care relatează perioada în care a fost corespondent la Casa Albă și critică discursul urii împotriva „celor 3 M: musulmani, mexicani și mass-media".

Proaspăt ales președinte al Partidului Conservator și prim-ministru al Marii Britanii, Boris Johnson și-a început cariera ca jurnalist la *The Times,* dar a fost prins la scurt timp falsificînd o declarație de presă, fabricînd un citat despre care a pretins că aparținea istoricului Colin Lucas. Johnson a lucrat ca reporter la *The Daily Telegraph* și ca editor la *The Spectator;* a fost ales primar al Londrei, dar nu este singurul jurnalist care a devenit candidat sau primar al unei metropole beneficiind de capitalul de notorietate de ziarist. Boris a fost unul din liderii campaniei Brexit și a fost prins cu minciuna că nu ar fi menționat Turcia în propaganda pentru ieșirea UK din UE, dar în realitate a semnat o scrisoare în care susținea că singura șansă pentru britanici să nu se mai învecineze cu Turcia era să părăsească Uniunea.

Într-un editorial din *The Guardian* din iulie 2019, *„From Trump to Boris Johnson, we're moving from post-truth to post-shame"*, Alastair Campbell definea retorica populiștilor drept minciună de agitație a cetățenilor nemulțumiți ale căror probleme mai mult le adîncește: *„Populism means never having to say you're sorry and never having to say you're wrong. You just change the subject."* Ironic, cu această strategie de discurs s-a produs ascensiunea populiștilor în două din cele mai vechi democrații ale lumii: Marea Britanie și Statele Unite ale Americii.

În epoca televiziunii în care media tradițională (presa tipărită, radio, TV) atingeau apogeul, Negrine și Papathanassopoulos au descris într-o lucrare celebră *americanizarea comunicării politice* pe care au definit-o prin spectacularizarea vieții politice, personalizarea competiției electorale, standardizarea comunicării mediatice cu „rețete" comerciale, multe din ele inventate pe piața de televiziune americană. Trump și Johnson s-au folosit de presa tabloidă și au ajuns pe prima pagină a ziarelor sau la televiziune în *prime-time.*

Revoluția *new media* (rețelele sociale, smarthphone-ul) a produs o turnură majoră la nivelul mijloacelor de comunicare și în relația dintre politicieni și cetățenii-*user*-i. Internetul a schimbat comunicarea politică mai întîi în SUA, apoi în lume, mobilizînd la firul ierbii. Milioane de voluntari au fost mobilizați la alegerile din 2004 și s-au implicat în campania lui Howard Dean, iar Barack Obama a fost supranumit în 2008 „primul președinte Internet al SUA" cînd a cîștigat cursa pentru care l-a cooptat în echipă pe Chris Hughes, unul dintre cofondatorii Facebook. Nativii digital au găsit pe Internet un spațiu de exprimare creativă și transparentă a opiniilor politice, de generare de *content* amator, divertisment gratuit și participare la discuții politice. Politicienii au profitat de noile oportunități tehnologice: moderați și extremiști, democrați sau populiști, au transformat Internetul în noua lor arenă de dezbatere, de denigrare a concurenței, de cucerire a publicului. „Politica narcisismului" și-a găsit susținători radicali în utilizatorii de Instagram, Twitter, Facebook.

„Guvernul este ca un copil: un tub digestiv cu un mare apetit la un capăt și nici un simț al responsabilității la celălalt capăt."

RONALD REAGAN

Actuala etapă este aceea a războiul hibrid (troli, clonări de site-uri, falsificare de documente, răspîndire de știri false) care influențează jocul politic internațional. Alegerea lui Trump și campania Brexit susținută de politicieni ca Boris Johnson – prin scandalul Cambridge Analytica – au relevat impactul propagandei pe rețele sociale, modul cum pot fi folosite datele personale pentru micro-targetare și manipularea votului, puterea de dezinformare a știrilor false. Comisia Europeană a învățat din lecția Brexit și a reacționat în contextul alegerilor pentru Parlamentul European din 2019: planul de contracarare a știrilor false răspîndite prin rețelele sociale vizează ceea ce UE, NATO și SUA consideră a fi tentativele Rusiei de subminare a democrațiilor occidentale.

Studiul lui Vosoughi, Roy și Aral, *„The spread of true and false news online"*, publicat în revista *Science,* 2018, a demonstrat că în mediul online minciunile se răspîndesc mai rapid decît adevărul, știrile false se difuzează mai departe și ating mai mulți *user*-i și că impactul *fake news* despre terorism, dezastre naturale, legende urbane sau zvonuri financiare este mai pronunțat. Probabilitatea ca *user*-ii să preia și să *share*-uiască știri false este mai mare decît aceea de a răspîndi știri verificate, iar dezintoxicările nu au tocmai cea mai bună șansă de a fi citite. *Fake news* se distribuie mai mult și mai rapid, penetrează mai departe și acoperă un public mai larg (de o sută de ori mai mare) decît *real news.*

„În mod curios, cei care votează nu se simt responsabili de eșecul guvernului pe care l-au votat."

ALBERTO MORAVIA

Internetul pare a fi spațiul ideal pentru demagogi și promisiuni populiste. Minciuna va fi folosită fără ezitare pentru a asigura succesul cauzei, mai ales dacă publicul este receptiv la anumite minciuni. Discursul urii, găsirea țapilor ispășitori pentru probleme nerezolvate sau inventarea de inamici confirmă sau întăresc prejudecățile, sporesc teoriile conspirațiilor, crescînd astfel sprijinul pentru extremiști sau naționaliști. Dușmanii poporului în discursul populist sînt refugiații musulmani, străinii, multinaționalele, ONG-urile, Soros. Și, mai recent, mass-media.

Revoluția noilor media a perturbat nu doar comunicarea politică, ci și jurnalismul tradițional. În era presei tipărite sau a televiziunii, jurnaliștii responsabili, *fact-checkers,* editorii, redactorii aveau rolul de *gate-keeper*-i, de „păzitori ai porților" în privința informațiilor ce meritau a fi publicate și prezentate publicului. În schimb, în era neoliberală a rețelelor sociale, cu acces gratuit la tehnologii care transformă consumatorul în producător de știri, rolul *gate-keeper*-ilor s-a diminuat dramatic. Minciuna deliberată, mistificarea, dezinformarea, difuzarea de conținut mincinos, zvonuri sau *fake*-uri pe Internet constituie o sursă de divertisment pentru *user*-i și de profit pentru afacerile celor care urmăresc trafic online din *clickbait.* Informația e filtrată de altgoritmi care, potrivit studiului lui Vosoughi, sînt programați să răspîndească și să promoveze în *newsfeed* știrile cu impact emoțional. Din acest motiv, responsabilitatea jurnaliștilor din presa *mainstream,* pentru verificarea și selectarea informațiilor, a devenit cu atît mai semnificativă.

Dar o presă independentă, responsabilă, lucidă, preocupată de adevăr și de interesul public, cu jurnaliști incomozi care își iau în serios rolul de *„watch-dogs"*, de păzitori ai democrației împotriva iliberalismului, nu e tocmai pe placul demagogilor. Pentru că jurnaliștii incomozi sînt critici ai intereselor corupților Puterii. Din acest motiv sînt decredibilizați și ajung să fie portretizați în discursul populiștilor ca „dușmani ai poporului".

Antonio Momoc *este conferențiar univ. dr. la Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării, Universitatea din București. Cea mai recentă carte:* Comunicarea 2.0. New media, participare și populism, *Editura Adenium, Iași, ediția a II-a, 2019.*

Regrete din online

Un moment grăbit de vulnerabilitate. O fotografie care nu va dispărea niciodată de pe suprafața Internetului. O intenție bună prost înțeleasă. Trolling nemotivat care a lăsat în timp semne. O condamnare dată de o rețea socială.
Nici anxietățile, rușinea, reacțiile impulsive și raportarea la ceilalți nu au rămas neatinse de revoluția online. O serie de decizii luate în mediul online ajung să fie resimțite în offline ca fiind nepotrivite și iau forma unor regrete. Am întrebat șapte adolescenți din țară ce anume din activitatea lor din online de pînă în prezent regretă. Unde simt că au greșit și ce ar fi putut face mai bine. Ce ar fi vrut să nu fi pus pe net.

Cum să scap de poza asta? Ce fac acum?

■ Acum trei ani am mers la mare cu niște prieteni. Cîțiva dintre ei au vrut să stăm cu pancarta în Vamă, să strîngem niște bani. Scria pe ea „Dacă o ai mare, dă 1 leu, dacă nu... :)" – o glumă ușor interpretabilă, dar cu un singur sens valabil pentru societatea noastră moderat perversă. M-au întrebat dacă mă bag. Mi s-a părut amuzant, așa că le-am spus da. La un moment dat a venit un tip. Am zîmbit cu el la cameră, iar prietenul lui a făcut o poză. În ziua următoare am primit un telefon care zicea să îmi verific Facebook-ul. Poza aia amuzantă a ajuns pe pagini de Facebook, iar oamenii dădeau cu *hate* în comentarii răutăcioase despre fața mea și ce făceam în fotografie. Familia mea și eu eram taguiți în comentarii. Voiam ca poza să dispară. Nu pentru mine, dar aveam nevoie de asta pentru că îi afecta pe cei din jurul meu.

Am vorbit cu proprietarii paginilor și poza a fost ștearsă de pe majoritatea lor. Fotografia a mai apărut o dată, la șase luni – *no reactions.* La un an – am început să plîng și îmi era frică de poza asta. M-am simțit așa din cauza comentariilor. Acum rîd de poză, dar mă și apasă un pic în piept cînd o văd. Am înțeles că, odată ce ești pe Internet, nu mai ai cum să dispari de acolo. Mă gîndesc că poate, peste 10-20-30 de ani, o să rîd cu adevărat de ea. (**Antonia**, 18 ani, Botoșani)

■ Țin minte că acum doi ani au circulat prin oraș niște poze nud ale unei fete, iar cum Botoșani e un oraș mic, am ajuns să văd și eu pozele respective, ba chiar fără să le cer. Pur și simplu am primit un mesaj de genul „Ai văzut-o pe fata asta?". În momentul acela mi-am dat seama cît de aiurea reacționează oamenii și am pus cîteva *story*-uri pe Instagram în care am zis clar că cel mai bun lucru pe care pot să îl facă oamenii care vor să o ajute este să nu îi mai zică numele în postările lor și să lase totul uitării. După cîteva ore am primit vreo șapte mesaje în privat de la oameni pe care nici nu îi cunoșteam care m-au întrebat de numele ei și dacă am pozele. Mi-am dat seama că am făcut exact opusul. (**Matei**, 16 ani, Botoșani)

Fenomenul de mai sus e cunoscut sub denumirea de *revenge porn* și presupune publicarea sau distribuirea unor imagini cu conținut sexual mai mult sau mai puțin explicit, fără acordul persoanei din imagini. Această formă de abuz are deja un nume al său pentru că a devenit un fenomen social și afectează, cu precădere, adolescentele. Pînă acum fapta nu a fost incriminată în Codul Penal, însă, recent, senatoarea USR Florina Presadă a depus în Parlament un proiect de lege care propune pedeapsa cu închisoarea pentru cei care publică imagini intime cu o persoană, fără consimțămîntul acesteia.

Ce-aș fi vrut să nu fi pus pe net

■ Îmi doresc să nu îmi fi arătat toate slăbiciunile în fața oamenilor care îmi citesc blog-ul. Acum vreun an treceam printr-o perioadă foarte vagă și încețoșată. Simțeam cumva că nu am un loc anume nicăieri și nici vreo persoană care să mă înțeleagă. Într-un moment de necugetare am scris un text și mi-am vărsat absolut toate gîndurile și supărările mele de la momentul respectiv pe foaie. M-am gîndit că n-am nimic de pierdut, așa că am postat pe blog-ul meu ce scrisesem. Era cel mai lung text scris de mine. După vreo oră am început să mă simt gol în fața unei mulțimi de oameni, așa că am șters postarea. Internetul nu e locul potrivit pentru a te descărca. Încearcă cu părinții sau prietenii. (**Ștefan**, 17 ani, Roman)

■ Mereu mă urmărește gîndul că ceea ce postez nu este în regulă. Mania ștergerii postărilor sau arhivării lor este ca știrile de la ora 19 – zilnică și consecventă. Mă simt vulnerabilă cînd adaug online o poză cu mine, aud critici imaginare cînd îmi pun un colaj scanat pe Instagram, am frisoane cînd la Message Requests citesc scrisori obscene de dragoste de la străini ce nu se încadrează în nici un tipar de vîrstă. Probabil cel mai mult regret cînd, în loc să ignor, acord prea multă importanță părerilor exterioare, în loc să mă intereseze, de fapt, dacă eu sînt cea care e în regulă cu anumite idei pe care vreau să le fac publice. Frica de a fi judecată este mult mai puternică decît dorința mea interioară de a posta o anumită idee, pentru că *bullying*-ul online există, și încă la o intensitate într-o continuă creștere. (**Silvia**, 18 ani, București)

■ Nu regret nimic din ce am postat în ultimii doi ani de zile, deoarece, mai nou, atunci cînd postez ceva pe Facebook sau Instagram o fac destul de asumat. Acum cîteva zile însă mă plictiseam și m-am uitat la tot istoricul postărilor mele pe Facebook. Am constatat cu o oarecare rușine că, atunci cînd eram mai mic, postam tot felul de poze ciudate cu mine și alte prostioare. Atunci credeam ca sînt *cool,* însă atrăgeam reacții negative din partea colegilor și replici de genul „Uite ce poză a pus și Patrick ăsta, se crede șmecher!". Credeam că eu am dreptate și trebuie să ignor părerile lor, însă acum realizez că de fapt ei aveau dreptate și chiar postam penibilități de care încă îmi este oarecum rușine. (**Patrick-Michael**, 17 ani, Timișoara)

■ O perioadă destul de lungă din gimnaziu am stat cu un anturaj nu foarte prietenos, mai ales pe rețelele de socializare. În perioada aceea, fiind în mijlocul unui val de faimă pentru One Direction, grupul în care eram și-a căutat un motiv să se ia de fanii trupei. Nu ascultasem melodiile, nici nu îmi păsa sincer. Avînd în vedere că „prietenii mei" nu susțineau așa ceva, nu aveam de gînd să o fac nici eu și am început să mă cert inutil pe tema asta cu cei cărora le plăcea trupa. Acum, cînd mă gîndesc, îmi vine greu să cred că am fost capabilă să o fac, nefiind genul acela de copil. Foarte multe persoane mi-au zis în anii următori că lucrurile pe care le-am spus i-au afectat și îmi dau seama cum am stricat zile bune unor oameni care pur și simplu ascultau muzică, doar din cauza efectului de turmă. (**Ioana**, 16 ani, Botoșani)

■ Aparțin unei generații care preferă să își spele rufele în online decît să realizeze unde greșește. Prin 2017, m-am decis să duc o ceartă de pe WatshApp pe Instagram. După mai multe *Instastory*-uri lăsate cu *seen,* m-am decis să cîștig „războiul" cu acea fată, punînd mai multe minitexte legate de ea. Singura reacție pe care o așteptam era de a îi răni orgoliul, arătîndu-i că îi sînt superioară, dar nu a fost așa. Pe lîngă cîteva reacții de „bravo, fată, dă să doară" sau *„nice,* în sfîrșit îi demonstrezi cine e șefa", care mi-au hrănit și mai mult orgoliul, a fost și reacția persoanei în cauză. În nici un caz ipotetic nu mă gîndisem că ea o să răspundă. Pe scurt, ne-am certat o oră pe tema „cine îl merită cu adevărat pe prințul pe cal alb", iar la final am primit *block*. Dar dacă stau acum să analizez întreaga situație, realizez că din start greșeala mi-a aparținut. Faptul că am încercat să judec o persoană în online, instigîndu-i și pe ceilalți să nu o placă, nu m-a făcut să par decît total opusul a cine sînt acum sau cine eram atunci. (**Alexandra-Cătălina**, 18 ani, București)

„Nu mă gîndisem că ea o să răspundă."

anchetă realizată
de Carina COZMINSCHI

Laurențiu COLINTINEANU

Boss, ești dus cu pluta!

După 16 ani de presă, mă declar bătrîn, depășit și dezorientat. Nu mai înțeleg ce se întîmplă în presă – nu neapărat în România, ci în multe țări ale lumii – și mă declar și descumpănit pentru că toate definițiile cu care am crescut par să se fi schimbat.

Studiu de caz: prodecanul de la Facultatea de Teologie din București, declarațiile sale despre viol, sarcină și – țineți-vă bine – estrogenul care provoacă cancer și este combatut prin spermă.

Peste tot am citit știrea despre declarațiile „șocante" sau „controversate", despre „scandalul" provocat de Vasile Răducă, despre reacțiile la vorbele lui. Dar nicăieri unde este practicată specia jurnalismului de opinie nu am văzut un text cu mesajul „Boss, ești dus cu pluta!".

De ce îi este frică, mai nou, jurnalistului să strige „rahat" atunci cînd vede „rahat"? De cînd am abdicat de la responsabilitatea adevărului și am luat așa-zisa obiectivitate în brațe, care ne mîntuiește de orice răspundere față de corectitudine și minim bun-simț?

Jurnalismul în ziua de azi a ajuns un mecanism fad și plictisitor. Auzim că afară tună și punem mîna pe telefon să sunăm un expert în meteorologie care să confirme dacă plouă sau nu. Cînd mai simplu ar fi să ne uităm pe geam și să vedem cu ochii noștri.

Bine, în cazul preotului Vasile Cel-Dus-Cu-Pluta nici măcar asta nu s-a întîmplat. Eu, unul, nu am văzut un doctor citat pe undeva care să spună cît de grotesc de mincinoase sînt afirmațiile sale. Dacă nu am găsit eu, poate nu am căutat îndestul. Totuși, sînt convins că ar fi trebuit măcar asta să văd peste tot, dacă nu o atitudine normală a noastră, a jurnaliștilor, care să spună clar: Vasile e un misogin retrograd care are nevoie rapid de un bilet de trimitere de la medicul de familie.

Și încă ceva: preotul Vasile își dă cu părerea și despre islam. Nu voi intra în dezbaterea despre rolul femeii în religia musulmană, dar voi aminti tuturor ortodocșilor, care s-au căsătorit sau care au participat la o cununie religioasă, că preotul a rostit la un moment dat, în timpul slujbei, îndemnul ca femeia să își slujească bărbatul. Și tuturor mamelor care și-au botezat copiii în religia ortodoxă le voi aminti că ele, cărora Biserica le cere să facă copii, trebuie să treacă printr-un ritual de purificare (molifta) înainte de a intra în biserică la botez. Că, nu-i așa, femeia a făcut exact ce i-a cerut Biserica, dar e impură... #bleah.

Și cum rămîne cu categoriile vulnerabile care consumă știrea cu preotul Vasile? Să ne amintim de *vox pop*-urile făcute prin satele României cu ocazia referendumului privind definirea în Constituție a căsătoriei drept o uniune între un bărbat și o femeie. Aproape toți oamenii cărora le erau de acord spuneau că „Dumnezeu așa a lăsat familia, omul și femeia lui".

Responsabilitatea față de acești oameni, aceea de a spune clar că femeia este om.

Responsabilitatea față de acești oameni, aceea de a spune clar că femeia este om, nu accesoriu de om (adică de bărbat), oare ne-am îndeplinit-o noi, jurnaliștii?

Simt o frică generalizată în presă de a spune lucrurilor pe nume. În cel mai bun caz, afirmațiile unui politician sînt „false". De ce nu mai spunem că doamna sau domnul X „minte" sau „greșește" sau „nu știe"? Depersonalizarea descrierii faptelor va face ca doamna sau domnul X să repete minciuna sau greșeala pentru că rușinea publică nu i se adresează direct.

Și, mai rău, există impresia că jurnaliștii ar jigni pe doamna sau domnul X dacă spun lucrurilor pe nume. Deși nu sînt de acord cu această ipoteză, hai să zicem că așa ar fi. Și ce dacă? De cînd libertatea de exprimare înseamnă că discursul public trebuie să placă? Principalul e ca „jignirea" respectivă să fie corectă, să fie argumentată și atunci nu mă interesează sentimentele rănite ale cuiva. Adevărul doare în multe cazuri, dar adevărul este misiunea principală a jurnaliștilor.

„Există o linie fină între cenzură, bun gust și responsabilitate morală."

STEVEN SPIELBERG

Încă un studiu de caz: izolarea. Parcă recent o publicație declara că nu va mai scrie știri pozitive despre politicieni din actuala Opoziție, dacă aceștia vor mai păși în studioul unei televiziuni care nu îi place publicației. Traducere: o să scriem naspa despre voi dacă mai mergeți acolo. Sau traducere inversă: o să scriem marfă despre voi dacă nu mergeți acolo.

Mai sînt și exemple internaționale. *The New Yorker* l-a „dezinvitat" pe fostul strateg al președintelui american Donald Trump de la o conferință în urma criticilor publice că de ce l-au invitat. E adevărat că Steve Bannon este un xenofob mizerabil, un rasist periculos. Și tocmai de aceea am tot respectul pentru *The Economist,* de pildă, care nu a cedat presiunii, l-a pus pe Bannon pe scenă și a încercat să îl demaște, prin întrebări, drept un xenofob mizerabil și un rasist periculos.

Nicăieri în lume, niciodată în istorie nu a funcționat încercarea de a ascunde rahatul ca pisica. A ne preface că ceva nu există nu înseamnă că acel ceva dispare. Cu siguranță, însă, înseamnă că acel ceva va avea libertate de manevră să se dezvolte așa cum poate și cum crede de cuviință.

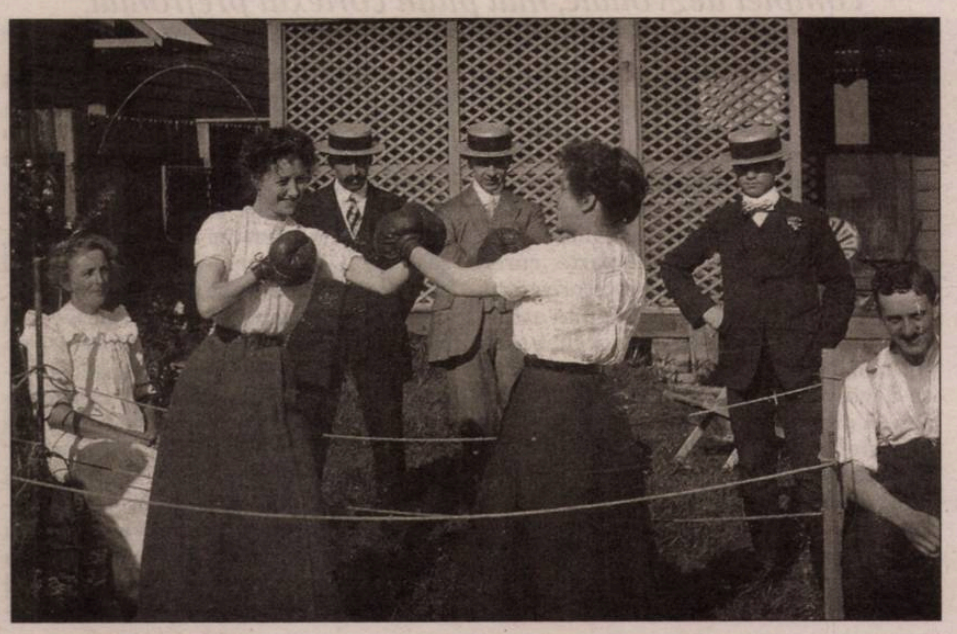

„Prețul măreției este responsabilitatea."

WINSTON CHURCHILL

Au trecut vremurile în care presa era singura platformă de exprimare a unor elemente care nu ne plac. Azi, Internetul are grijă să ofere oricui posibilitatea să spună orice.

Nouă, jurnaliștilor, încă ne place să credem că sîntem importanți. Dovada clară că nu mai sîntem indispensabili este numărul mare al colegilor noștri morți în zone de conflict. În urmă cu ceva decenii, cînd Internetul nu exista, jurnaliștii erau protejați de un acord nescris. Căutați interviurile, fotoreportajele cu gherile prin jungla africană, cu teroriști prin Asia sau Orientul Mijlociu. Atunci toată lumea avea nevoie de presă ca să încerce să transmită un mesaj.

Așa încît cred cu maximă convingere că responsabilitatea jurnaliștilor este să scoată din online-ul necontrolat tocmai ceva ce nu ne place și să încerce să arate de ce nu ne place sau de ce nu e în regulă să ne placă așa ceva. Trebuie să mergem acolo unde nu e confortabil și să căutăm adevărul și să îi spunem pe nume. Oricare ar fi el. Mai ales cel care nu ne convine sau nu ne place.

Izolarea sau boicotul nu au voie să facă parte din presă. Publicul nu mai are nevoie de noi așa cum ne place să visăm. Nici politicienii, nici activiștii, nici teroriștii sau separatiștii. Informație e peste tot, oricine o poate produce și e accesibilă oricui.

Sondajele de încredere nu arată bine deloc. 27,7% din români declarau în 2018, conform unui sondaj Inscop, că au multă și foarte multă încredere în presă. Undeva pe drum am greșit grav. Și dacă nu ne redefinim rolul și noțiunea de responsabilitate, și noi, jurnaliștii, meritățm să ne zică lumea „Boss, ești dus cu pluta".

***Laurențiu Colintineanu** este jurnalist.*

Cînd începe responsabilitatea noastră în online și unde se termină?

Persona *online sau offline*. Bullying, revenge porn, trolling. *Un climat de comunicare din ce în ce mai plin de provocări stîrnește cercetători, specialiști și consilieri de diverse formări să se încrunte în fața unor întrebări care vizează comportamentul online, ba mai mult: felul în care folosesc (sau nu) adolescenții instrumentele World Wide Web. Responsabilitatea, în sens larg, și comportamentul în online, în particular, alcătuiesc tema ediției a 14-a a festivalului de teatru tînăr și educație non-formală Ideo Ideis, care ne întreabă: „Tu cît poluezi pe net?"*

Ce determină un adolescent să reacționeze într-un anumit fel în fața unei informații de pe una din aplicațiile prin care socializează cu prietenii și colegii lui? Cum apare violența în comunicarea online și cum poate fi oprită? Să ne așteptăm la un soi de Constituție universală la care se va supune Internetul? Sau să îl privim în timp ce se adaptează neuniform în procesul de a deveni un apendice al vieții offline? Este onlineul o parte integrată a realității sau un debușeu complementar de agresivitate? Este cocktail-ul alcătuit din accesibilitate, viteză și lipsă de consecințe controlabil sau periculos?

Internetul nu mai este noua lume liberă, ci arată mai degrabă a parcelare antreprenorială, al cărei stăpîn nu-i acasă mai niciodată. Actorii big data nu se implică, pe cît ar fi de așteptat, să modereze comportamentele utilizatorilor. Cenzura discursului de ură este contrazisă de dreptul la exprimare liberă. Campaniile politice se construiesc pe platforme *social media,* cu transparență controlată și cu refuzuri sonore de a da curs publicării de rapoarte despre mesajele vehiculate, despre autorii acestora sau despre numărul lor – însă informația se disemineză într-o veselie. Cu un nivel redus spre absent de incriminare, în online toți utilizatorii au aceleași drepturi și instrumente. Cum se formează adolescenții nativ digitali în lumea actuală, în care valorile și principiile au o formă în viața reală, și alta sau nici una în cea online? Așteptăm legi pentru online sau revizuim felul în care se oferă educația?

Am dezbătut subiectul construcției discursului de sine în online cu specialiști în educație, memorie culturală, etică, antropologie, psihologie și sociologie.

Ne-au răspuns Silvia Guță, Barbu Mateescu, Emilian Mihailov, Monica Ploeșteanu, Codruța Pohrib, Constantin Vică.

■ **Silvia Guță** este psiholog, specializat în psihoterapie experiențială. Lucrează de 13 ani în proiecte de educație și cultură pentru tineri, cum sînt Ideo Ideis, SYT (Showcase of Young Talent) sau In a Relationship.

■ **Barbu Mateescu** este sociolog. A absolvit cursurile Universității din Pennsylvania, specializîndu-se în sociologia politică. În ultimul deceniu a lucrat în mai multe proiecte avînd de a face cu consultanța politică, electorală și dezvoltarea urbană.

■ **Emilian Mihailov** este lector universitar și doctor în filozofie. Mihailov cercetează etica aplicată, filozofia morală analitică, etica lui Kant, psihologia morală și neuroetica. Activitatea lui didactică se axează pe disciplinele Teorii etice, Etică aplicată și Istoria ideilor. În cercetare se concentrează în prezent pe problematica implicațiilor psihologiei morale experimentale și ale neuroștiinței asupra normativității și eticii aplicate.

■ **Monica Ploeșteanu** este profesor de limba și literatura română la liceu, unde lucrează deja de șase-șapte ani, și proaspătă absolventă Teach for Romania. A învățat multe despre educația media alături de Centrul pentru Jurnalism Independent în programul „Predau Educație Media!" și îi place să lucreze cu adolescenți.

„Oricine vorbește sufletelor are răspundere de suflete."

NICOLAE IORGA

■ **Codruța Pohrib** este profesoară, absolventă a Masterului de Studii Culturale Britanice al Universității București. A lucrat la un doctorat despre memoria culturală a comunismului și generații în postcomunism și a predat literatură comparată la Universitatea din Utrecht.

■ **Constantin Vică** este doctor în filozofie cu o teză în domeniul Internetului și al tehnologiei web. Activitatea lui se concentrează asupra aspectelor etice ale proprietății intelectuale, eticii și politicii noilor tehnologii, diverselor problematici de etică aplicată, precum și dezvoltării noilor media în contextul comunicării interculturale.

■ Cînd apare responsabilitatea în identitatea de sine a unui puști?

„În multe situații adolescenții sînt mai maturi decît părinții lor. Ce le conferă maturitate este curiozitatea și capacitatea de a înțelege lumea în continuă schimbare. Perioada adolescenței este o perioadă a căutării. Orizontul minții se lărgește pentru a cuprinde o varietate de experiențe umane, greu digerabile de cei trecuți cu anii. Pentru că au mai multă empatie pentru diversitate și motivație de a schimba lucrurile, lumea adolescenților este mai mare decît lumea adulților. La luptă te duci cu oameni tineri. Dacă părinții iubesc valoarea securității, adolescenții iubesc curajul libertății. Pe de altă parte, curajul libertății nu doar lărgește orizontul gîndirii, ci este legat de o anumită atitudine față de riscuri. În adolescență este cel mai probabil să inventezi ceva nou, să devii voluntar pentru o cauză nobilă sau să pleci în jurul lumii, dar este și cel mai probabil să fii ucis, să ucizi, să devii dependent sau să-ți iei viața în numele unui dumnezeu. Aversiunea față de riscuri este foarte redusă în această perioadă. Explicația ține de neuroștiința creierului uman. Tinerii pînă în 25 de ani au toate zonele creierului complet dezvoltate, mai puțin cortexul prefrontal care este responsabil de controlul comportamentului. Faptul că această zonă a creierului nu este maturată are implicații importante pentru pedepsirea acțiunilor impulsive în rîndul adolescenților. Multe prostii pe care le fac tinerii nu sînt reprezentative pentru identitatea lor în timp. Ce fac la 20 de ani nu ar fi făcut la 30 de ani, dar ce fac la 30 de ani e mai probabil să facă și la 40 de ani. De prea multe ori, din păcate, greșelile din adolescență sînt tratate ca o pecete pentru tot restul vieții. Asta trebuie schimbat." – **Emilian Mihailov**

„Responsabilitatea e un concept foarte vehiculat, și totuși destul de greu de definit și de înțeles, mai ales pentru tineri, care învață despre responsabilitate mai mult pe baza modelelor de comportament ale adulților din jur. Fără prea multe clarificări și dezbateri, chiar și modelele negative de responsabilitate sînt luate de bune și reproduse ulterior în comportamentele celor mici.

Adulții le cer mereu copiilor și adolescenților să fie responsabili cu privire la diverse lucruri (performanță școlară, comportamente sociale, mod de exprimare etc.), însă foarte puțini dintre ei își și asumă responsabilitatea de a-i ajuta pe tineri sau de a le crea condițiile necesare pentru ca ei să poată alege un comportament responsabil. Răspunsurile la întrebări de genul DE CE?, PENTRU CE?, CUM?, CÎND?, UNDE?, CINE? sînt vitale pentru ca un copil sau un adolescent să poată reproduce în abstract, în imaginația sa, configurația unei situații concrete în care trebuie să ia o decizie. Aceste răspunsuri fac legăturile dintre cauză și efect în mintea tînărului, ceea ce îl ajută să înțeleagă specificul situației, rolul său și posibilele urmări, în funcție de deciziile sale. Cu cît îi e mai clară situația, cu atît mai multe șanse va avea să ia o decizie adaptativă, adică responsabilă. Un comportament responsabil este definit de o decizie în cunoștință de cauză, nu „la nimereală", „din auzite" sau „cum mi-a zis mama". Dacă adulții nu se ocupă mai întîi de această echipare cognitivă și emoțională a copiilor și adolescenților, aceștia cu greu vor putea să își îndeplinească sarcinile într-un mod responsabil. Tocmai de aceea, cred că so-

„Tinerii pînă în 25 de ani au toate zonele creierului complet dezvoltate, mai puțin cortexul prefrontal."

„Nu am știut că au fost atît de mulți idioți în lume pînă cînd am început să folosesc Internetul."

STANISLAW LEM

cietatea noastră este ipocrită atunci cînd acuză tinerii că sînt iresponsabili, oricare ar fi subiectul discuției. De cele mai multe ori, problema este dificultatea adulților de a-și asuma responsabilitatea educației acestor tineri, iar pentru a scăpa de sentimentele de vină, adulții preferă să arunce pisica moartă tot în curtea tinerilor: că sînt lipsiți de respect, că nu îi duce capul, că nu îi interesează. Dar oare a cui este responsabilitatea educării acestor generații, dacă nu a adulților?" – **Silvia Guță**

„Mulți adolescenți își doresc să fie percepuți ca persoane responsabile de adulții din jurul lor, ca persoane de încredere pe care aceștia să se poată baza. Sînt adolescenți care au deja un job în timpul liceului și sînt foarte responsabili acolo, care sînt foarte descurcăreți cînd vine vorba să facă niște sarcini acasă, să plătească facturi, să aibă grijă de un frate mai mic. Pe de altă parte, uneori nu s-au dezvoltat suficient de mult anumite valori și atunci pentru adolescent nu mai

„Unii adulți pleacă de la ideea că ce e în mediul virtual nu ține de realitate."

intră în zona responsabilității. Dacă integritatea, empatia, toleranța, bunătatea nu sînt bine dezvoltate, ai adolescenți care își însușesc fără remușcări obiectele altora, care fac rău ca să se răzbune, care marginalizează pe cineva fără să se pună în locul acelei persoane, care acționează mînați de adrenalină sau de dorința de a-și îmbunătăți statutul în cercul de prieteni. Mai contează și dacă există consecințe pentru anumite fapte. Cred că responsabil este acela care face ceea ce este bine și în lipsa unor consecințe, mînat de propriul compas interior." – **Monica Ploeșteanu**

■ Adolescenții sînt mai răi pe net decît ar fi în viața reală? Cum explicăm comportamentele lor violente în online? Cît de legată este violența online de natura individului și cît este ea cauzată sau facilitată de Internet ca mediu?

„Generalizările care pornesc de la premisa că online-ul și offline-ul sînt două realități perfect distincte nu au prea multă valoare. Ele sînt un continuum și se influențează reciproc. Așa că Internetul nu poate fi privit ca un spațiu unde ni se amplifică tendințele noastre «natural», ci ca unul în care ne construim, unde învățăm comportamente, clădim imagine de sine, formăm material identitar. Unele dintre lucrurile astea le reproducem și în interacțiunile offline, pe altele nu, dar e un proces foarte variat. Agresivitatea mediată online are formele ei caracteristice și e inflectată diferit de mediu. Ceea ce se aplică și agresivității nemediate. Mai simplu spus, sînt moduri anume în care poți fi agresiv cînd ești față în față cu cineva și moduri specifice online-ului. *Revenge porn*-ul, de exemplu, e un fenomen specific online-ului doar în ce privește accesul la un public mult mai mare și posibilitatea mai mare pentru distribuitorul materialului de a-și ascunde identitatea. Extorcarea însă nu e un fenomen specific online-ului. Posibilitatea de a deveni creator de conținut foarte ușor și fără a putea fi făcut răspunzător poate amplifica un fenomen deja existent. De asemenea, există modalități diferite de a te apăra de agresivitate. Nu-i poți da *block* în offline unui coleg care te hărțuiește, e mai anevoios să raportezi discurs discriminatoriu în offline etc.

Conform studiilor, percepția utilizatorilor cu privire la anonimat și responsabilitate e diferită în mediul online. Cei mai mulți dintre noi consideră că au un grad mai mare de anonimitate sau o responsabilitate mai scăzută, ceea ce predispune la împărtășirea de informații cu care am fi mai prudenți offline. De asemenea, anticiparea consecințelor acțiunilor noastre online poate fi mai rarefiată. *Public shaming*-ul, de exemplu, e ceva ce se poate face la fel de bine în curtea școlii și pe Facebook, iar impactul emoțional poate fi la fel de semnificativ. Diferențele țin de cît de partajabile, citabile, modificabile sînt informațiile în online, de viteza lor de propagare și de gradul de detașare al participanților. Empatizăm mai ușor în carne și oase, atunci cînd putem vedea în timp real impactul emoțional pe care îl au cuvintele și gesturile noastre asupra celuilalt, dar asta nu înseamnă că nu putem fi educați să fim empatici și online." – **Codruța Pohrib**

„Internetul nu este la fel de vizibil ca viața reală", explică **Monica Ploeșteanu**. „Dacă cineva hărțuiește pe altcineva în clasă, în pauză, este posibil ca acest lucru să ajungă la un adult care să ia niște măsuri. Pe rețele de socializare sînt foarte multe grupuri private, cum ar fi conversațiile pe WhatsApp, la care cei din exterior nu au acces, pe care adulții care ar putea interveni nu le văd și nu le bănuiesc. Eu am fost în mai multe rînduri surprinsă de violența limbajului atunci cînd au fost diferite probleme în clasă alimentate sau pornite de certuri în mediul virtual. Am ajuns să citesc conversații foarte agresive. Practic, nu prea există consecințe pentru că profesorii, părinții și autoritățile nu sînt încă pregătiți să intervină în cazuri de *cyberbullying*. Unii adulți pleacă de la ideea că ce e în mediul virtual nu ține de realitate, e doar o joacă pe Internet, deși intențiile, sentimentele, raporturile de forțe din online sînt cît se poate de reale."

O perspectivă mai rar întîlnită este expusă de **Constantin Vică**. El observă, deocamdată anecdotic, că „online sîntem mai puțin conștienți de faptul că lumea socială e repetitivă și nu e rațional să joci dur, că vor mai fi și alte iterații. Desigur, dacă joci dur sub masca anonimității, nu mai contează nici dacă ești adolescent sau senior supărat pe viață."

„...cea mai mare parte a umanității se teme de responsabilități."

SIGMUND FREUD

„Răspunderea generațiilor viitoare este mai mare decît a celei prezente."

GRIGORE MOISIL

Într-o altă ordine de idei, *social media* este un animal nemaipomenit pînă acum în consumul de imagine, text, interacțiune. „*Social media* nu este o tehnologie pe care doar o utilizăm, ci sîntem, într-o anumită măsură, și influențați de ea. Deoarece rețele digitale de socializare intră în competiție pentru a ne capta atenția, algoritmii după care funcționează vor promova un conținut care este mai probabil să primească *like*-uri și să fie distribuit. Astfel, utilizatorii sînt mai dispuși să distribuie un conținut care provoacă indignare morală pentru că atrage atenția.

Dacă indignarea morală este focul, atunci *social media* este benzina care va provoca reacții de indignare morală mult mai puternice decît reacțiile pe care le avem în viața offline. Există date care arată că acțiunile imorale întîlnite online incită mai mult decît acțiunile imorale întîlnite în persoană. Acest efect nu se oprește aici. Pentru că este mai ușor de exprimat în mediul online, indignarea morală se extinde și asupra a ceea ce este dezagreabil din punctul nostru de vedere. Astfel, orice nu se conformează propriilor preferințe sociale naște indignare. Efectul negativ al inflamării duce la radicalizarea atitudinii critice față de ceea ce este diferit de noi. Dacă doi indivizi se consideră membri ai unor tabere diferite, *social media* va accentua nu doar diferențele, ci și impresia că dialogul nu este posibil.

Comportamentul violent este mai ușor de făcut în mediul online. Contrar aparențelor, sîntem mai degrabă nonviolenți decît violenți pentru că aplicarea violenței presupune foarte multe costuri (stres, agitație, vătămare corporală, dezechilibru emoțional). Internetul reduce costurile comportamentului violent. Poți fi agresiv cu celălalt pentru că Internetul dezumanizează într-o anumită măsură. Celălalt nu mai este o persoană în carne și oase, ci doar un profil de pixeli. În plus, Internetul te asigură că nu se poate ripresta decît verbal. Există o vorbă din popor care spune că toți au tupeu pînă cînd primesc un pumn în gură. Așa și aici, toți se înjură pe Internet pînă cînd se întîlnesc în scara blocului. Atunci își dau bună ziua." – **Emilian Mihailov**

„Pentru oamenii de orice vîrstă comunicarea online predispune la excese de neîntîlnit în viața de zi cu zi. Cînd sîntem în fața cuiva ne temperăm reacțiile din mai multe motive (frica de violență, convențiile sociale etc.). Goffman scria despre „fața socială" – normele nescrise de comportament care ne ordonează, de exemplu dacă o persoană face o gafă o comentăm cu amuzament (între prieteni) sau o ignorăm (dacă e o situație oficială), dar nu o certăm. Pe Internet nu există această cenzură impusă de a vedea omul față în față. Internetul este deci o oglindă care deformează." – **Barbu Mateescu**

Psihologul **Silvia Guță** consideră că „Internetul ne-a dat tuturor ocazia să ne depășim limitele identității personale, ceea ce a venit la pachet cu multe avantaje, dar și cu riscuri. Unul dintre aceste riscuri este și creșterea nivelului

de agresivitate în interacțiunile online. Oamenii se simt mai în siguranță să fie „răi" pe Internet, căci e ușor să îți ascunzi adevărata identitate în mediul virtual, iar sancțiunile pentru abuzuri sau infracțiuni online abia au început să apară. Urmările comportamentelor agresive sînt mult mai puțin usturătoare atunci cînd agresiunea nu are martori, iar impresia eronată a utilizatorilor de Internet este că pe net nu îi vede nimeni, deci nu are ce să li se întîmple. Iar asta nu se aplică doar adolescenților, ci oamenilor de toate vîrstele.

Aș zice că asta face din Internet un fel de oglindă cu factor de mărire – cumva la intersecția dintre oglindă și lupă – tocmai pentru că ne arată cum sîntem noi, oamenii, în situații în care avem impresia că nu ne observă nimeni, adică sîntem feriți de judecata altora. Pe de altă parte, însă, Internetul e un spațiu foarte bun pentru exersarea respectului pentru alte ființe umane, mai ales că tot pe Internet putem găsi și resurse și informații care să ne educe.

Explicația comportamentelor violente din online nu este deloc diferită de explicația comportamentelor violente din interacțiunile directe dintre oameni. Oamenii recurg automat la violență și agresivitáte atunci cînd le este amenințată integritatea fizică și/sau psihică și nu dispun de alte modele mentale de răspuns la situații amenințătoare – adică le

lipsește educația în acest sens. În general, oamenii știu că violența e un comportament indezirabil, că „nu așa trebuie să faci", însă în anumite grupuri sau cercuri sociale a fi violent e ceva ce nu poți evita dacă vrei să îți asiguri supraviețuirea.

În mediul online, violența și agresivitatea se observă cel mai bine în felul în care se exprimă oamenii. Insultele și ironia sînt agresiunile preferate ale oamenilor și în offline, dar pe net te simți cumva protejat de lipsa de conexiune fizică, directă, cu interlocutorul, drept care ți se anulează și filtrele cenzurii bunului-simț, iar furia, supărarea și dezamăgirea au cale liberă la exprimare, indiferent de efectele pe care ar putea să le producă asupra altor persoane. Altfel spus, nu cred că Internetul îi face pe oameni sau pe adolescenți mai violenți ca indivizi, ci le permite mai ușor punerea în practică a tendințelor violente sau agresive, adică facilitează comportamente mai agresive. Dacă astfel de comportamente – din online & offline – nu sînt sancționate în nici un fel relevant, copiii și adolescenții vor învăța că ele fac parte din normalitate, că așa se obține succesul. Asta va funcționa ca o scuză internă, un pretext pentru situațiile în care ei înșiși își dau seama că sînt sau au fost agresivi sau violenți pe net, chiar dacă într-o interacțiune față în față și-ar fi cerut scuze de la interlocutor."

(varianta integrală pe www.dilemaveche.ro)

anchetă realizată de Dana BERGHES

***„Tu cît poluezi pe net?"** e întrebarea pe care ți-o pune Ideo Ideis la cea de-a 14-a ediție. Festivalul se întîmplă la Alexandria între 6 și 12 august. Mai multe detalii pe www.ideoideis.ro.*

Vlad ANDRIESCU

Bulevardul social media și regulile de bună purtare

Rețelele sociale ne-au fost vîndute drept o utopie în care vom putea să ne regăsim prietenii pierduți, în care vom ține legătura cu oamenii apropiați mai ușor. Și pînă la un punct au îndeplinit cu bine acest rol. Am intrat în utopia aceasta cu naivitatea începuturilor. Iar apoi au apărut elementele complicate, ca în viață: oamenii și-au spus opiniile politice, mulțimile au tăbărît pe oameni lipsiți de apărare și i-au umilit public, radicalizarea a fost din ce în ce mai profundă.

Sînt cîteva elemente de interacțiune socială care fac rețelele sociale mai periculoase decît interacțiunea față-n față. În primul rînd, vorbim de o scară uriașă la care nu am mai fost obișnuiți să comunicăm. Un articol poate să facă zeci de mii de like-uri sau să fie redistribuit de sute de mii de ori. În al doilea rînd, ne încredem în opiniile persoanelor pe care nu le cunoaștem. Dacă-n natură sîntem în mod obișnuit suspicioși la opiniile altora, iar ele ajung cu greu la noi, pentru că trec prin filtre geografice și de apropiere, în social media verificarea informației devine din ce în ce mai complicată.

De asemenea, specialiștii vorbesc și despre așa-numitul colaps al contextului. Comentariile și reacțiile din social media nu mai sînt filtrate de bunul-simț al contextului. În viața reală încercăm să spunem ceva în cunoștință de cauză despre o persoană. Uneori doar pentru că vedem acea persoană, ne impune un anumit mod de a vorbi cu el/ea. Pe Internet, în pseudoanonimitatea de acolo, nu avem acest filtru.

Ca un alt element de background, un studiu realizat în 2016 și publicat la Oxford University Press (McCauley & Moskalenko), arată că social media ne face mai furioși. Dacă în viața reală grupurile se radicalizează treptat, pe măsură ce discută, în social media procesul este accelerat. Dacă ai un grup care are aceleași credințe relative, așa-numita bulă, ea va deveni mai radicală pe măsură ce evoluează, pentru că elementele extremiste vor avea o voce mai apăsată.

„Oamenii buni nu au nevoie de legi care să le spună să se comporte responsabil, pe cînd oamenii răi vor găsi o cale prin care să ocolească legile."

PLATON

Și ajung la subiectul meu de astăzi. Cum limitezi și cum te aperi de discursul plin de ură de pe Internet, cum te protejezi de bullying? O voi face pe puncte.

În primul rînd, modul în care te ferești de *hate speech* este filtrarea conținutului prin bun-simț. Modul în care ne construim un *feed* social depinde de noi. Folosiți cu încredere butoanele de *unfollow, unfriend* sau chiar *block*. Personal, am peste 50 de persoane la *block*, nu pentru că m-au atacat pe mine personal, ci pentru că am considerat că opiniile lor mă deranjează prin extremismul lor. De asemenea, dau *unfollow* unor prieteni care împărtășesc postări greșite.

Nu vrem o Poliție a Facebook-ului, ne administrăm singuri acest spațiu.

Dacă nu vreți să faceți asta, folosiți cu încredere butoanele de *Report for hate speech* sau *Report for bullying*. Cum identificați acest lucru? Să știți că algoritmii Facebook nu sînt perfecți; din acest motiv, oameni absolut normali au primit interdicție la postare pentru că au fost identificate cuvinte greșite în statusurile lor.

Să dai report nu înseamnă să raportezi ceva ce nu este în acord cu opiniile tale personale. Dacă cineva e agresiv, dacă folosește termeni nepotriviți pentru o etnie, gen, rasă, atunci merită un report. Ulterior, Facebook analizează aceste rapoarte prin filtrare umană. Societatea are și o modalitate de autocurățire, iar social media trebuie să facă asta. Pentru că nu vrem o Poliție a Facebook-ului, ne administrăm singuri acest spațiu.

Am vorbit pe scurt despre cum să identificăm *hate speech*. Dacă cineva e „țigan" după care urmează un adjectiv negativ, atunci e *hate speech*. Dacă cineva e „jidan" într-un comentariu, aveți un exemplu simplu. Dacă cineva e batjocorit pentru religia lui sau altcineva pentru alegerile sale privind orientarea sexuală, aveți de-a face cu *hate speech*.

Nu vă așteptați însă la rezultate instantanee. Dacă vă faceți obiceiul ca măcar o dată pe zi să dați report la ceva pe care-l considerați *bullying* sau *hate speech*, atunci rețelele vor învăța mai bine cum să identifice aceste lucruri, independent de limba în care ne exprimăm.

Și ca soluție de viitor: aș introduce din clasa I, ba chiar de la grădiniță, lecții de educație civică online. Pentru că este esențial ca cei mici să înțeleagă și să identifice comportamente care nu au ce căuta pe o rețea socială, înainte de a fi expuși acestora. Pentru că altfel vor putea să creadă că acesta e mediul și așa trebuie să vorbească. Și da, dacă vei ajunge în anumite colțuri ale Internetului, normele de *hate speech* vor fi întrecute, dar pe acelea trebuie să le analizăm separat, pentru că funcționează ca un „ghetou" online, cu regulile și principiile proprii. Dar în social media e ca pe bulevard, și regulile de bulevard ar trebui aplicate.

***Vlad Andriescu** este redactor-șef la start-up.ro.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Încotro, de acum?

În aceste zile, orice alt subiect abordat la o rubrică dedicată copiilor mi s-ar fi părut frivol. Neavenit. În fond, e greu să scrii despre pedagogie, grijă, copilărie, adolescență, sfaturi de bună purtare, cînd țara întreagă e terifiată de neputință și neștiință dinaintea unei tragedii.

Am citit și am ascultat cam tot ce se putea pe subiectul dublei crime din Caracal. Și cred, pe de o parte, că indignarea, revolta, stupefacția sînt reacții absolut firești în fața nepăsării, a superficialității, a incompetenței unor personaje care fac parte din sistemul de protecție a cetățeanului. Avem toți, dar în special cei din preajma tragediei (rude, vecini, prieteni, consăteni), de făcut față fricii, vinovăției și responsabilității, neajunsurilor care bîntuie țara. Acolo, în centrul evenimentelor, emoția e puternică și de nestăvilit. Nu le poți cere celor care le-au fost în preajmă celor două tinere, care le-au văzut chipul viu zi de zi, să aibă o privire de perspectivă, să devină brusc raționali, răbdători, înțelegători în fața greșelilor de neiertat care au lăsat un monstru să își ducă la capăt crimele.

Pe de altă parte, noi, cei de pe margine, doar telespectatori în fața dramelor întîmplate la sfîrșit de iulie, sîntem datori să tragem aer în piept și să ne gîndim la ce nu se mai poate face și la ce ar fi trebuit făcut de mult. La ce e de făcut. La cîte sînt de făcut. Nu ne putem pune în pielea celor care suferă. Dar putem să fim solidari cu ei. Și singurul fel în care ar putea funcționa solidaritatea, în care le-ar putea fi utilă, este să fim cuviincioși în fața durerii celuilalt, să protestăm în fața necuviinței și a incompetenței, să cerem, în numele celor care acum nu pot, justiție și protecție.

Nu va fi nimănui de folos să creăm noi zeci de scenarii paralele, alimentate de informații false.

Nu va fi nimănui de nici un folos să demonizăm instituții întregi, singurele care ar putea totuși să facă lumină și justiție, să prevină, să educe, să ajute, să protejeze. A-ți exprima neîncrederea cu privire la inaptitudinea Justiției de a face dreptate este firesc acum, dar această neîncredere, întreținută pe termen lung, nu e mai puțin malignă pentru societate: nu va atrage decît furie, agresivitate, ilegalități, dorință de dreptate pe cont propriu. Dacă avem minte, dacă ne dorim ca astfel de lucruri să nu se mai întîmple, dacă vrem ca familiile celor care suferă să aibă alinare, trebuie să le cerem instituțiilor statului să își facă bine treaba. Să le *somăm* să o facă. Și nu, pur și simplu, să semănăm deznădejde, cu comentariile noastre sterile.

Nu va fi nimănui de folos să creăm, noi, cei aflați pe margine sau în fața televizorului, zeci de scenarii paralele, alimentate de informații false, care să incite, să irite, să producă valuri de afecte greu de stăpînit. Benefic ar fi să așteptăm scenariul real. Să le solicităm celor plătiți să-l livreze, să o facă în cel mai scurt timp, profesionist. Și-atunci să punem degetul pe prostie, lașitate, neglijență, lipsuri, atîtea cîte vor fi, și să cerem amendarea lor.

Nu îi sînt nimănui de folos lungile „reportaje de la fața locului" în care oamenilor amărîți li se pun întrebări stupide („Ce simțiți?", „Cine credeți că e de vină?", „Cum credeți că ar fi trebuit să intervină poliția?", „Vă mai simțiți protejat în țara dumneavoastră?"), lungi imagini cu durerea mamelor care trăiesc un coșmar, lungi analize băltind în impulsuri de răzbunare și mînate de goana după interpretări senzaționale. E, în fond, imoral, dizgrațios să „valorifici" mediatic și electoral suferința umană a aproapelui.

Nu folosește nimănui un referendum referitor la înăsprirea pedepselor pentru violatori și criminali. O anunțăm pe doamna premier că problema din Caracal nu este că presupusul făptaș a acționat mizînd pe legi blînde. Ci că ar fi putut fi oprit. Punct.

Nu folosește nimănui ca viețile a două tinere să devină lozinci electorale și cîmp de bătălie între partide care, de altfel, nu au dat pînă acum seamă, nici unul dintre ele, pentru greșelile de la guvernare sau pentru placiditatea guralivă manifestată în opoziție. Singura noimă care s-ar putea naște din tot absurdul care ne înconjoară în aceste zile ar fi să îi vedem pe polițiceni și pe administratorii țării reflectînd cu responsabilitate la ce e de făcut. La ce ar mai *rămîne* de făcut...

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

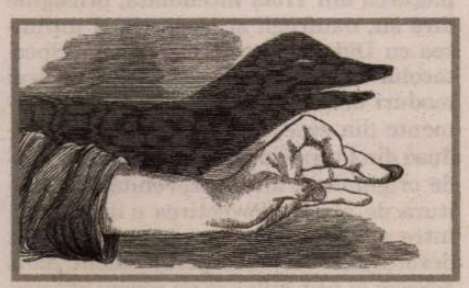

Iaromira POPOVICI

bazar

Noi și sistemul

Tragedia Alexandrei ne-a marcat pe fiecare dintre noi. Și ne-a făcut să vedem într-o altă lumină, mai clară, chiar orbitoare, acțiunile și, pînă la urmă, viețile noastre. Ca și după tragedia din Colectiv, am înțeles, din nou, dureros de lucid, cu ce avem de-a face și sub ce auspicii trăim.

Eu, una, parcă mi-am înțeles mai bine întreaga viață, în special perioada de „maternitate acută", căci nu știu altfel cum să-i spun: cea în care m-am ocupat aproape numai de fiul meu. Sigur, nu e normal să se întîmple ceva atît de îngrozitor ca să te prinzi ce se-ntîmplă și ce ți se-ntîmplă. Dar se pare că trăim într-o societate în care doar șocurile extreme ne mai mișcă în mod semnificativ. O societate bolnavă în care fiecare dintre noi sîntem într-un grad mai mic sau mai mare pacienți, în funcție de imunitatea fiecăruia.

Unii în mod conștient, alții subconștient, și cei mai mulți, probabil, semiconștient. Ca să ne adaptăm unui sistem care, în majoritatea cazurilor, nu funcționează, ba chiar se întoarce împotriva noastră, ne-am schimbat, mulți dintre noi, felul de a fi. Unii pur și simplu s-au supus sistemului, așa imperfect și nociv cum e, luîndu-l ca atare și refuzînd să-l judece. Alții au ales să lupte și să se revolte cu fiecare ocazie împotriva lui: fie că e vorba de asigurările de sănătate, plata impozitelor, traficul rutier, sistemul educațional ori siguranța fiecăruia. Dar și asta îți ocupă tot timpul, lăsînd puțin loc pentru altceva. În sfîrșit, o altă categorie, numeroasă în jurul meu, a optat pentru a trăi în el, dar, de fapt, în afara lui: ignorîndu-l, baricadîndu-se într-o citadelă proprie, pavoazată cu muzici, cărți, chestii culturale în general. Alții au decis pur și simplu să lase în urmă acest spațiu disfuncțional, plecînd peste mări și țări.

În fine, o altă categorie, în care mă încadrez și eu, a optat, semiconștient, pentru un mix între cel puțin două din categoriile de mai sus: în cazul meu, între revoltă și evaziune. Ca să nu devii strict un sac de nervi, nu te poți revolta tot timpul: așa că, din cînd în cînd, te teleportezi în propriul turn, chiar dacă nu de fildeș, măcar din chirpici, în care te iluzionezi că nu te ajung intemperiile din restul lumii. Cu un mic procent de supunere la regulile cotidiene, căci altfel nu poți supraviețui.

Ce a însemnat, în practică, în cazul meu, această chinuită combinație? Un soi de deformare a caracterului, în sensul, pe de o parte, al unei doze mai mari de suspiciune și de neîncredere în mai toate din jur; și, pe de alta, dezvoltarea unor relații personalizate cu oameni care, în alte condiții, nu m-ar fi interesat. Dar care s-au dovedit necesari supraviețuirii: s-a văzut, pornind de pe vremea lui Ceaușescu și continuînd cu anii '90, că doar șpaga nu ajunge, ci funcționează mai bine asociată cu un fel de pseudo-intimitate cu persoanele careți asigură servicii. Dna Maricica de la Mezeluri, care ne făcea rost de mușchi file pe vremea comunistă, nu era doar bucuroasă că primea ceva în plus de la mama, ci și că aceasta o băga în seamă. Era mica ei vanitate și micul ei exercițiu de putere. Consimțind la aceste trocuri de supraviețuire, care, repet, au început în anii '80, dar au continuat și după, și standardul tău moral, de consumator, scădea: deveneai parte din corupția mică. Cei care spun, nonșalanți, că „se descurcau" (!) pe vremea lui Ceaușescu se fac că uită acest sinistru troc.

În anii '90, falsului transfer de afecțiune i s-a adăugat, mai mult decît oricînd, acțiunea pe cont propriu. În sălbăticia tranziției de atunci, ca să supraviețuiești trebuia să-ți asumi tu, ca individ, tot mai multe lucruri pe care societatea nu ți le asigura. Dacă aveai un copil, de pildă, tu, personal, trebuia să-l ferești de toate, pentru că mai nici una dintre instituțiile implicate în creșterea și educația lui nu o putea face pînă la capăt. Da, îl duceai, de pildă, în parc, dar nu puteai pleca de lîngă el, pentru că leagănele erau de fier, adesea ruginite, nisipul plin de mucuri de țigară și-n jur roiau celebrii cîini comunitari. Practic, erai Cerberul copilului tău. Multe din amintirile mele de la vîrstele mici ale fiului meu se pot sintetiza într-una: eu fugind după el, prin diverse locuri, și, din cînd în cînd, urlînd ca să-i semnalez pericolele. La fel s-a întîmplat cu bătrînii familiei, care au avut ghinionul să ajungă în spital: trebuia să stai aproape non-stop la căpătîiul lor, în ture, ca să fii sigur că asistenta nu le pune glucoză în loc de ser fiziologic în perfuzii (ceea ce s-a și întîmplat odată cu bunicul meu, noroc că eram noi, familia, acolo și l-am salvat).

Ideea e că sistemul și diversele lui instituții, de cele mai multe ori, nu ne-au ajutat, ba dimpotrivă, ne-au atacat. Noi ne-am adaptat lui, ca-ntr-un experiment *horror*, și a găsit tot mai multe metode să-l eludăm și să-l învingem parțial. Îmi doresc să vină o vreme în care să nu mă mai simt nici Cerber, nici „supererou", să pot umbla liberă, fără suspiciuni și vinovății, iar sistemul să acționeze pentru mine, atunci cînd e treaba lui, în mod profesionist și eficient. Și, de ce nu, empatic.

Mirella PATUREAU

Avignon, porto-franco sau cu drapelul Europei înainte

– cea de a 73-a ediție a Festivalului de la Avignon, 4-23 iulie 2019 –

S-a încheiat cea de a șasea ediție sub conducerea lui Olivier Py, primul artist director al festivalului după Jean Vilar. Venit direct din breaslă, Py a adus poate un ton mai pasional, cu multiple implicări, deși anul acesta a avut doar două titluri programate în festival, *Macbeth filozof,* cu deținuții de la Avignon-Pontet, și *Dragostea învingătoare,* un musical pentru copii, „care au nevoie întotdeauna de un happy-end, și atunci, a mărturisit regizorul, îmi autorizez optimismul". Optimismul l-am găsit mai ales în editorialul de deschidere, liric și generos, și, din nou, în bilanț, care acorda fără surprize un *satisfecit* și cîteva cifre incontestabile, record de participare (95,5% din capacitatea sălilor). Peste 40 de spectacole în ediția *IN,* dedicate marilor mituri fondatoare ale civilizației europene, după ce tema genului înrolase anul tecut o parte din titlurile și dezbaterile propuse. „Să dezarmăm singurătățile", cuvîntul de ordine al ultimei ediții a festivalului, a fost deci lansat, ca un vas amiral pe o mare în furtună, miturile fondatoare ale civilizației noastre, mai mult ca niciodată în pericol. E tulburător totuși că ne mai bîntuie încă tulburele *illo tempore,* ce ne mai spun astăzi zidurile prăbușite ale Troiei, încăpățînarea arheologilor de a ne păstra conectați, exersînd asupra noastră aceeași atracție pentru furiosul rege mirmidon sau pribegia prinților troieni? *Arma virumque cano...* pentru eternitate. Dar, poate, e doar un pretext...

O ultimă precizare: anul acesta, Festivalul nu a mai invitat marile nume care au făcut serile de glorie ale festivalului – Castelucci, Castorf, Ostermeier. Py își asumă însă riscul, invitînd artiști mai puțin cunoscuți. Argumentul nu prea mai funcționează pentru spectacolul de deschidere în Curtea de Onoare a Palatului Papal, cu *Arhitectură,* scris și regizat de Pascal Rambert, unul din autorii francezi contemporani cei mai traduși și jucați în lume, cu o distribuție de zile mari, Jacques Weber, Denis Podalydès, de la Comedia Franceză, Stanislas Nordey, Emmanuelle Béart. Nervul central al festivalului e constituit așadar din cîteva titluri care au construit imaginarul occidental – adaptări după *Odiseea, Eneida, Cei șapte contra Tebei* –, dar care ne aduc la ce trăim astăzi. Aici e forța lor, ne vorbesc despre exil și crize migratorii, dramele Mediteranei și o democrație de reinventat. Finalmente, între epic și estetic, festivalul a ales mai degrabă politicul.

Festivalul a început cu un text contemporan, cu reale intenții pedagogice, axat la începutul secolului trecut, în bu-

© V. Panduru

za Primului Măzboi Mondial și pînă la apariția nazismului în Germania. *Arhitectură* e povestea unei familii de intelectuali, luminați și conștienți, care presimt catastrofa istorică ce se anunță, dar sînt incapabili să modifice evoluția și deznodămîntul. Spectacolul, de peste patru ore, cu lungi tirade și extrem de discursiv, punctează acuzator către posteritate. „Cine te crezi?" e prima replică, plină de furie, adesată de Jacques Weber, cu o voce tunătoare, fiului ce a îndrăznit să-l înfrunte, replicile continuă, lansate ca niște lovituri de sabie, pînă la saturație. Finalul aduce o schimbare de registru și de ritm, se joacă cu computere pe ecranul cărora fiecare personaj își deapănă sfîrșitul și mimează scena morții, toți răpuși de moarte violentă. Un superb cal negru, venit parcă din infern, apare spre final și înviorează o sală obosită de patru ore de spectacol și de invective furioase. Tot despre Europa, dar mai puțin mesianic și mai degrabă mobilizator, ne vorbește și spectacolul *Noi, Europa, Banchetul popoarelor,* de Roland Auzet, pe un text de Laurent Gaudet. O istorie colectivă, în mai mult limbi, un Banchet al popoarelor polifonic. În fiecare seară, un Mare Martor e invitat pe scenă, în mjlocul spectacolului, să declame crezul lui politic, speranța în Europa. Printre cei mai cunoscuți au fost François Hollande sau Aurélie Filippetti, fost ministru socialist al Culturii. Momentul nu evită, din păcate, o doză evidentă de demagogie.

Cînd istoria e traversată de intimitate

Dacă în *Thiaroye,* primul episod al trilogiei Alexandrei Badea, *Points de non-retour (Puncte de neîntoarcere),* jucat la Théâtre de la Colline din Paris, dimensiunea documentată era importantă, în *Cheiul Senei,* cel de al doilea capitol al trilogiei, creat la Avignon, sîntem mai mult în zona intimistă. Spectacolul e deschis de regizoare, care vine în dreapta scenei și scrie pe un computer, proiectat pe un ecran, în cîteva rînduri, motivul de la care a plecat piesa. O întîlnire cu o fată ce deține secretul unor evenimente tragice despre care ar vrea să știe mai mult. Regizoarea a pus povestea în ramă și se retrage. Piesa articulează apoi două istorii care se petrec simultan în două spații. În prim-plan, ședința de psihanaliză a Norei, tînără jurnalistă, în căutarea unui traumatism ascuns, și în al doilea spațiu, ca o vitrină sau o deschidere spe trecutul dureros al personajului, povestea tragică de iubire dintre un algerian și o femeie *pied-noir*, nume dat coloniștilor francezi, de fapt bunica Norei. În rolul femeii *pied-noir,* sfîșiată între două lumi, Mădălina Constantin se dezvăluie aici excepțională, fragilă, dar de o mare precizie și forță dramatică, de o veritabilă maturitate artistică. Scenografia Velicăi Panduru, o arhitectură simplă, un spațiu suspendat, în spatele unui ecran, ca un cub al memoriei, unde evoluează cuplul de odinioară și în care, într-un moment de maximă tensiune, masacrul algerienilor din octombrie 1961, apare o carcasă de vită, sîngerîndă, atîrnată de tavan. Mădălina se agață cu mîinile de ea, zgîrie pereții, pe care lasă urme șiroind de sînge. Momentul trimite plastic ca imagine la sculpturile unui Beuys sau Catellan, dar mai ales la un moment de teribilă amintire istorică, rebeliunea legionară din ianuarie 1941 de la București, cînd cadavre de evrei au fost găsite spînzurate în cîrligele de la abator. Crimele, amintirile se scurtcircuitează în efortul de recuperare a istoriei, o altă fereastră intimă care trimite la spațiul unui artist născut în România.

© V. Panduru

Străina ce plîngea lîngă o fîntînă

Piesa lui Maurice Maeterlinck, *Pelleas și Melisanda,* un text poetic scris în 1892, de o forță metaforică ce a ajutat-o să străbată pînă la noi, răspunde și azi unor întrebări ale lumii contemporane. Ideea pe care se sprijină spectacolul pus în scenă de Julie Duclos, desigur, e o poveste de dragoste tragică și inocentă, dar mai ales e vorba de o lume ce se prăbușește, o fantasmă milenară ce amenință din ce în ce mai mult să devină o realitate. Spectacolul începe cu o întîlnire în pădure, prințul Golaud, plecat la vînătoare, s-a rătăcit și o descoperă pe Melisanda, lîngă o fîntînă, speriată ca o sălbăticiune rănită. Primele sale cuvinte: „Nu mă atingeți, nu mă atingeți!". „Cineva v-a făcut un rău?", întreabă Golaud. „Toți, toți", răspunde fata. Melisanda poartă în ea o enigmă, vine de departe, a fugit de undeva, vom ști doar că a suferit mult, că a văzut lucruri teribile. Pentru Julie Duclos, Melisanda e o figură a pribegiei, a exilului, o metaforă poetică și politică în același timp, ea ar putea fi una dintre femeile ce rătăcesc pe drumurile migrației, gonite de masacre, de războaie, de persecuții. Spectacolul e creat între teatru și cinema, care coexistă, cu scene preînregistrate, filmate cu o echipă de cinema, în pădure, în grotă, altele sînt filmate în direct pe platou, umbre, tăceri, frontiere invizibile, atmosferă cețoasă de lume a visului, care bruiază raportul între realitate și ficțiune.

Arma virumque cano...

Sub alte ceruri, adaptare și regie de Maëlle Poésy, traducere de Kevin Keiss, se inspiră din prima parte a *Eneidei* lui Vergilius, cea a călătoriilor, cîteodată numită chiar *Odiseea Eneidei.* Spectacolul reține din text cîteva etape decisive, plecarea din Troia incendiată, pribegiile fără șir, naufragii și peripeții, și întîlnirea cu Didona, regina Cartaginei. Spectacolul e construit pe combinarea a trei moduri de scriitură independente, fragmente din șase cînturi din *Eneida,* traduse din latină, la care se adaugă episoade originale și altele provenite din scriitura de platou. Povestirea e descusută, între vis și coșmar, un spațiu-timp voit dezordonat. Un joc corporal violent, dans agresiv al pribegilor ce va reveni obsesiv. Viii și morții, zeii și muritorii se amestecă, Olimpul e tratat în cheie umoristică, regina Cartaginei vine în fața scenei și promite adăpost tututor pribegilor. Și aici discursul devine clar politic și contemporan. Inutil să vă amintesc că s-a sfîrșit prost pentru regină.

Cît despre spectacolul chinezilor *Salonul de ceai,* o adaptare modernizată a piesei lui Lao She, m-a frapat o frază care revine în valul de tirade violent aruncate în fața publicului, „Nu putem spune nimic împoriva guvernului!". Scenografia inspirată de constructivismul rus (vezi decorul *Încornoratului magnific* al lui Meyerhold), Coca-Cola, John Lennon și nu Lenin, finalul absolut fabulos, roata imensă care se pune în mișcare și care răstoarnă și malaxează totul, imprimă „marca" regizorului Meng Jingui, cunoscut azi în lumea întreagă. Ca și cum artiștii chinezi se pregătesc să devină noii maeștri ai teatrului de avangardă, fără să uităm că Lao She „a fost sinucis" în 1966, în toiul Revoluției culturale maoiste. Și care ne trimite la Ren Hang, tînărul artist chinez, sinucis la 29 de ani, în 2017, și care i-a inspirat lui Kirill Serebrennikov, în arest la domiciliu, *Outside,* spectacol prezent în festival, și care a fost nevoit să conducă repetițiile și interviurile prin Skype. Dovada că, pentru a-l cita, în încheiere, pe Marele Curb din *Peer Gynt* de Ibsen, înainte, înapoi e la fel de departe!

***Mirella Patureau** este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l'Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

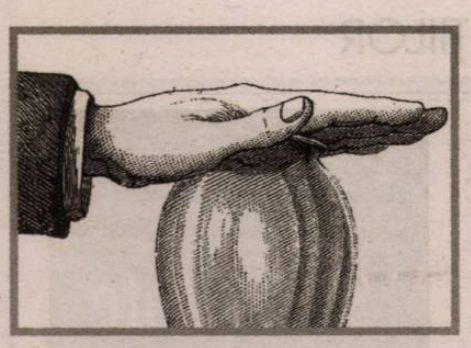

George BANU

scena lumii

Piatra și mîna

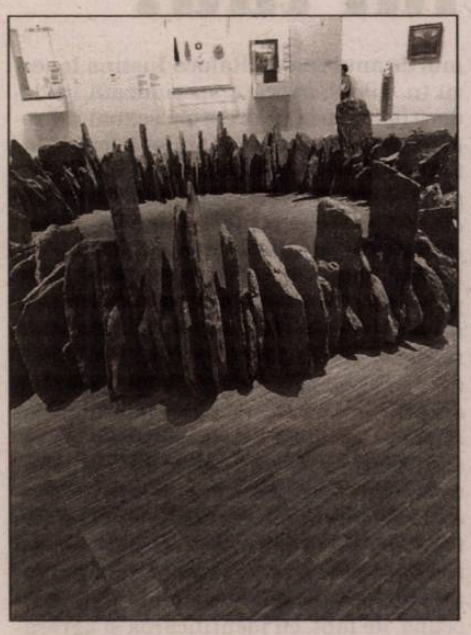

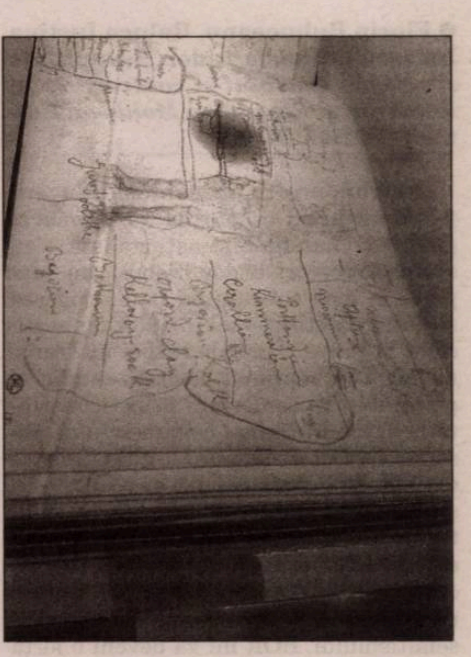

Acum aproape două decade, pentru un mic serviciu pe care-l făcusem unei edituri, mi s-a propus ca recompensă o vizită în grota de la Lascaux și astfel, pe 10 septembrie, în timp ce vizitatorii se îmbulzeau la intrarea în ceea ce era copia grotei, patru persoane, la o sută de metri mai sus, așteptau să intre în originalul ei. Grupul nostru minuscul avansa însoțit de un ghid atent în acest loc unic, în noaptea începuturilor. Mă uimea ceea ce nici o fotografie nu poate restitui, ci doar prezența acolo o poate revela: relația între relieful stîncii și corpurile animalelor care integrează denivelările pietrei într-o relație de fuziune absolută. Ca și cum stînca și pictura se îngemănează organic, îmbrățișare între piatră și mînă ce par organic, indefectibil asociate. Omul s-a logodit cu grota. Și cu cîtă fluiditate se desenau pe pereții grotei animalele, de talii diverse, care cînd erau expuse frontal, cînd ascunse în cotloane pe care obstinat le-am explorat! Din motive de oxigenare provenind de la respirația noastră, vizita nu a durat decît douăzeci de minute. O amintire definitivă. Seara, cu soția mea, ne-a fost imposibil să ne reluăm drumul spre Paris și, împreună, am rămas în apropierea grotei pe care, astfel, nu o părăseam.

Cîțiva ani mai tîrziu, m-a fascinat descoperirea grotei de la Chauvet, grota submarină căreia Wim Wenders i-a consacrat un film în 3D. Înarmat cu ochelarii necesari, am pătruns într-un univers acvatic și în mișcare, călătorind în ceea ce mi se părea a fi uterul lumii. Pe pereții inaccesibili se desenau forme și animale, reflectate în lichidul amiotic. Grota de la Lascaux era „uscată“, cea de la Chauvet – „umedă“, grote opuse ca grădinile japoneze de la Kyoto.

Îndelung am visat să vizitez, în Spania, grota de la Altamira. N-am reușit. Acum, într-o expoziție de la Beaubourg despre „Preistorie și artă“, am rămas imobil în fața unui tablou ce restituia universul celei de a treia grote și i-am aflat istoria. Ea a fost descoperită în 1879 de un localnic și de fiica sa de 7 ani. Pentru a o face cunoscută, el i-a solicitat unui pictor local să copieze ansamblul, dar diverși specialiști vor contesta autenticitatea imaginilor, spunînd că, de fapt, pictorul le-ar fi realizat el însuși pe plafonul grotei. Acesta, complet mut, nu se va putea apăra și nici justifica, ceea ce a întreținut îndoiala. Și abia în 1902 un arheolog sceptic semna celebra sa *Mea culpa* care autentifica definitiv picturile de la Altamira. Istoria lor pare a fi o nuvelă de Borges.

Ca în fața unui tablou extraordinar.

Expoziția „Preistoria și arta“, derutantă, dar prost mediatizată, intrigă. Ea pornește de la un prealabil istoric: arta modernă și arheologia preistoriei debutează în comun în jurul anilor 1870. Coincidența e puțin elocventă, cu atît mai mult cu cît cele două domenii rămîn flagrant îndepărtate și asocierile avansate par deseori aleatorii, modest convingătoare. Dar cînd ele se produc, impactul le e revelator. Ca în fața unui tablou extraordinar al lui Paul Cézanne cu *Montagne Sainte Victoire* alături de care este expus caietul cu note al pictorului, însoțit de schițele unui arheolog prieten care îi indica stratificarea Muntelui... dialog între un pictor în căutare de „durată“, refractar „clipei“ impresioniste, și un cercetător ce explorează memoria solului. Lui Cézanne i se alătură cîteva lucrări semnate de acest pictor straniu, Odilon Redon, un marginal de geniu. El introduce apariții enigmatice explicit inspirate de cultul epocii pentru peșteri – *Ieșirea din grotă* se intitulează una dintre ele – sau o apariție fantomatică e desemnată cu un titlu cum nu se poate mai explicit: „Omul apăru, interogînd solul de unde el iese și care îl atrage, pentru a-și deschide apoi o cale către sumbre iluminări“ (1863). Opere „fantastice“, cărora le succed tablouri semnate sau de Otto Dix, sau de un pictor rus, practicant a ceea ce s-a numit „artă brută“, Eugen Gabritchewski. La ambii, ca și mai tîrziu la Max Ernst, sub influența surprinzătoarelor descoperiri arheologice, lumea e populată de animale stranii, o lume între reconstituire și imaginație. O lume unde irealul predomină, dar pornind de la presupuneri ipotetice ale unui real animalier dispărut. Conjuncție de contrarii.

Relația cu „preistoria“ se exprimă cel mai convingător prin raportul cu piatra, unde descoperim urma gesturilor primordiale ce s-au confruntat cu materia. Cîtă similaritate între o piatră cu zgîrieturi în diagonală, dispuse, se pare, după o ordine rămasă secretă, și cîteva pietre de pe plajele Sudului tăiate de Picasso în același spirit: absoluta lor comunitate de spirit surprinde. Materia, materia servește ca termen de comunicare. Și, de aceea, o lucrare de Picasso pare născută direct din imaginarul „preistoric“: *Minotaur rănit!* Ca și o alta semnată de Dubuffet – *Mesa pămîntului* –, suprafață aridă brăzdată de ridurile timpului. Li se pot adăuga statuile lui Brassaï, adevărate totemuri primitive, sau ale lui Louise Bourgeois: un univers al începuturilor. Piatra, din plin, o atestă. Mai puțin la Hans Arp, ale cărui relații cu „preistoria“ par ipotetice, iar la Giacometti ele devin poetice cînd artistul sculptează marmura cu discreție pentru o lucrare total diferită de obișnuitele lui siluete: *Mîngîierea* se cheamă ea. Sau la Richard Long, care reunește bucăți de piatră propunînd un impresionant *Cerc al șarpelui*. Piatra, mereu ea!

Ca un tezaur enigmatic și secret.

În expoziție se multiplică statuile de femeie reunite, eronat, sub termenul de Venus, însoțit de calificative diverse. Dincolo de raportul lor cu fecunditatea primordială, privindu-le intuiesc un raport mai complex între sexe decît cel agresiv acuzat azi: bărbatul, absent, sculptează corpul partenerei astfel imortalizate. El construiește o imagine și se uită pe el însuși. O exaltare „preistorică“ a femeii și nicidecum o exploatare. A femeii generatoare de viață!

Pe pereții grotelor au fost depuse urme de mîini, ca un semn identitar sau ca o semnătură anonimă. Mîini de bărbat, putem presupune, mîini ce atestă o prezență individuală, o implicare personală. Pornind de la această prezență, numeroși artiști moderni au introdus motivul mîinii ca semn al prezenței, de la Kandinski la Larionov sau Long, care propune chiar o lucrare integral plasată sub autoritatea mîinii. Aceasta mi-a evocat o lucrare a lui Mircea Cantor consacrată „frontierelor corpului“, căci azi, în lume, la punctul de graniță deseori vi se cere să depuneți amprentele digitale pentru identificare. De la preistorie la prezent se desenează o neașteptată circularitate. Dincolo de scris, amprenta ca probă de identificare.

La capătul expoziției se acumulează obiecte și imagini ale „preistoriei“ planetar promovate de superproducții și jocuri de copii, dinozauri agățați pe sîrme sau secvențe de filme care sînt la originea unei revalorizări fantasmatice a „originilor“. Privindu-le, m-am întristat, căci am fost afectat de această degenerare colectivă a unui univers pur și îndepărtat.

„Preistoria“ nu lasă în urma ei ruine... Subterană, ea se prezintă ca un tezaur enigmatic și secret. Ea nu evocă construcții abandonate, ci doar oameni confruntați cu dificultatea începuturilor. „Preistoria“ ne invită a-i descoperi și interpreta urmele ca atîția artiști care i-au resimțit puterea. Lascaux m-a impresionat mai mult decît Capela Sixtină. Și doar, la Milano, *Cina* lui Leonardo, amenințată și ea de dispariție ca frescele parietale, mi-a mai produs o emoție asemănătoare.

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Iisușii mei *(Editura Nemira, 2018) și* Pagini alese *(Editura Nemira, 2018).*

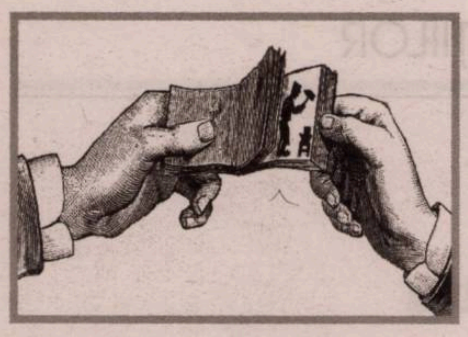

Marius CHIVU

feedbook

Revendică corpul aproapelui tău!

● **Florin Buhuceanu, Raluca Iustina Ionescu, Mihaela Ajder, *Sexualitate și religie. Tensiuni și controverse în România și Republica Moldova*, Editura Cartier, 2019.**

„Ierarhii, preoții, monahii și călugărițele aparținînd ortodoxiei au promovat gîndirea autohtonist-naționalistă, au sprijinit deseori legionarismul, au luat parte în mod substanțial la distrugerea statului constituțional în 1938, au participat la grave crime de război în Transnistria, i-au reprimat pe greco-catolici și pe cei de alte confesiuni în perioada interbelică… În timpul comunismului, Biserica Ortodoxă Română i-a sprijinit pe deținătorii Puterii [și] nici după 1989, nu s-a numărat printre actorii care au militat pentru orientarea României spre Occident, adică spre un stat liberal și democratic… Fără o examinare critică a autoritarismului, a naționalismului și a antisemitismului, BOR nu va deveni o forță care să sprijine construirea unei țări democratice. Biserica-instituție mai este și împovărată de cazurile de corupție și de scandaluri legate de moravuri, ceea ce, de altfel, afectează credibilitatea campaniilor morale împotriva homosexualității și în favoarea valorilor familiei“, afirmă categoric istoricul Oliver Jens Schmitt în volumul *România în 100 de ani. Bilanțul unui veac de istorie* (Humanitas, 2018).

Cazurile de corupție și de scandaluri legate de moravuri din sînul BOR (dar și al altor culte religioase) sînt investigate, în mod regulat, de platforma jurnalistică independentă online *Să fie lumină* (https://safielumina.ro), dar e suficient să asculți declarațiile purtătorului de cuvînt al Patriarhiei, Vasile Bănescu („Toleranța nu e o valoare în sine. Din punct de vedere creștin, toleranța este o slăbiciune pentru că te pune în situația de a nu pune capăt răului…“ etc.) sau să fi urmărit uluitoarele afirmații de acum două săptămîni ale (între timp, fostului) prodecan al Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul“, profesorul preot Vasile Răducă, de la care ne-a rămas teoria „violului cu consimțămînt și de plăcere“ care nu se soldează cu sarcină. Deși nivelul înțelegerii sexualității umane al Bisericii Ortodoxe a rămas la nivelul Evului Mediu, deși scandalurile de pornografie infantilă, pedofilie și șantaj sexual s-au ținut lanț în ultimii ani (cele din ograda Episcopiei Hușilor ar putea inspira o miniserie de televiziune), în spațiul public BOR, practic una dintre cele mai corupte „instituții“ ale statului, a folosit din plin prezumția de moralitate pentru a susține campanii împotriva homosexualității și în favoarea valorilor familiei. Cum a fost cazul referendumului de anul trecut inițiat de Coaliția pentru Familie, organizație condusă de Bogdan Stanciu, fostul administrator al ediției românești a portalului AlterMedia (interzis în Germania pentru conținut neonazist) și fostul șef la Noii Drepte, grupul creștin ultranaționalist de extremă dreaptă.

Cele trei studii din cartea de față reprezintă o introducere binevenită în problema controverselor pe tema sexualității și religiei din spațiul public românesc și moldovenesc. Florin Buhuceanu (n. 1971), absolvent de Teologie și de Istorie și activist pentru drepturile omului, explică, pe scurt și cu multă claritate, ecuația fundamentalismului religios de uz local în epoca iliberalismului global *(vezi și fragmentul de mai jos)*, nimic altceva decît instrumentalizarea religiei pentru susținerea unor cauze politice și sociale, cum a fost și referendumul de anul trecut. Raluca Iustina Ionescu (n. 1980), avocată specializată în nediscriminare și în drepturi sexuale și reproductive, prezintă o sinteză foarte interesantă a felului în care grupul de organizații anti-avort de la noi (în siajul și cu susținerea ONG-urilor pro-*life* americane) au instituit un stigmat social prin limbajul discursului public despre avort, prezentat drept „crimă“, „genocid“, „cult al morții“, „practică antiviață“, „curmare de vieți“ ș.a. În fine, Mihaela Ajder (n. 1975), jurnalistă și activistă pentru drepturile omului în Chișinău, după ce împarte societatea civilă iliberală, de inspirație și cu sprijin rusesc, din Republica Moldova în trei categorii distincte – extrema dreaptă, grupurile fundamentalist-conservatoare și Biserica –, face o trecere în revistă a acestor grupări: Noua Dreaptă, Occupy Pedophilia – care se ocupă, de fapt, cu identificarea și agresarea homosexualilor, Stop Ham, Moldova Creștină, Pro Familia, Inițiativa împotriva avortului, Veteranii războiului din Afganistan, grup paramilitar, și Mișcarea avocaților ortodocși moldoveni.

E tulburător cît de mult seamănă discursul BOR și MOC (Mitropolia Chișinăului și a Întregii Moldove) și al grupărilor fundamentaliste religioase împotriva homosexualilor din anii 2000 cu cel al activiștilor staliniști împotriva credincioșilor din anii ’50. Dacă activiștii staliniști de ieri, ultragiați ideatic, urmăreau desființarea claselor și controlul spiritual al maselor, fundamentaliștii creștini de azi, ultragiați corporal, revendică controlul sexualității dorind anihilarea diversității. Invocarea Partidului, respectiv a lui Dumnezeu, ca instanțe existențiale supreme, folosirea ideologiei, respectiv a teologiei, ca discursuri salvatoare, mistificarea progresului socialist, respectiv a valorilor tradiționale creștine, identificarea capitaliștilor/imperialiștilor/burghezilor, respectiv a occidentalilor/sorosiștilor/homosexualilor, ca forțe destabilizatoare, cruciada împotriva claselor, respectiv împotriva libidoului și imaculata gîndirii, respectiv a corpului, susținute de mistica muncii, respectiv a reproducerii, toate ca aspirații de viață…

Propaganda stalinistă de ieri și cea creștină de azi sînt croite pe același calapod fundamentalist al „încercării de a impune un singur adevăr într-o lume plurală“ (Olivier Giller).

aproape de carte

Florin BUHUCEANU

Sexualitate și religie (fragment)

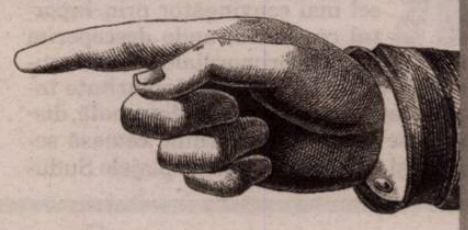

E important să schițăm caracteristicile grupărilor și organizațiilor de tip fundamentalist, al căror militantism dispune de ingrediente comune.

Teama eroziunii sau chiar a pierderii identității etnice sau religioase, într-un context de continuă schimbare și globalizare, este cea mai puternică legătură ce unește grupuri și organizații care, tradițional, nu coabitează lesnicios unele cu altele (creștini, evrei și musulmani sau ortodocși și neoprotestanți). Această teamă este deopotrivă reală și indusă, acționînd ca mecanism defensiv în raport cu o modernitate liberală ce părea de nestăvilit și, în termeni practici, conduce la o suprareacție ce poartă germenii radicalismului integrist. Această teamă, amplificată la proporțiile considerabile ale unui adevărat pericol identitar, nu poate fi disociată de „bizantinismul“ și naționalismul care au răpus România democratică pe durata celor două episoade de totalitare și care au marcat pe mai departe primele două decenii post-totalitare: ambele sînt elemente determinante pentru modul în care BOR și diferite grupări religioase s-au raportat la stat și la societate.

Dacă „fundamentele“ la care se raportează diferite grupări fundamentaliste pot varia, există o tipologie comună a pericolului care le unește. Între cele două războaie mondiale, pericolul l-a reprezentat evreul dizolvant de tradiții naționale și valori creștine; în perioada comunistă, acesta a fost „omul vechi“ al cosmopolitismului apatrid de tip burghez-occidental; astăzi este „sexo-marxismul“ corupător de moravuri și adversar al „familiei tradiționale“, reprezentat de cei care fac parte din comunitatea LGBT (lesbiene, gay, bisexuali și persoane *trangender)*. Această versatilitate a definirii dușmanului este o caracteristică constantă a grupărilor ultragiate de un Vest corupător al tradițiilor și specificului neamului. Evreul, homosexualul, *„transgender*-ul“, Uniunea Europeană sînt ținta atacului legitimat și travestit într-un act defensiv: Biserica națională, familia tradițională și sufletul românesc trebuie protejate de „presiunile internaționale“ ce vor să instaureze „omul nou“, fără Dumnezeu și fără identitate.

PUBLICITATE

ABONEAZĂ-TE ȘI DESCOPERĂ
în perioada 15 iulie -14 septembrie
Historia

OFERTĂ SPECIALĂ!
Abonează-te la Historia* sau Historia + Historia SPECIAL pe minimum 3 luni și primești
CADOU un abonament de o lună la săptămânalul
adevărul weekend

	3 luni	6 luni	12 luni	24 luni
Historia (apariție lunară)	(27 lei)	(50 lei)	(93 lei)	(154 lei)
extra reducere 10%	(24,3 lei)	(45 lei)	(83,7 lei)	(138,6 lei)

	3 luni	6 luni	12 luni	24 luni
Historia + Historia SPECIAL	(34 lei)	(61 lei)	(102 lei)	(185 lei)
extra reducere 10%	(30,6 lei)	(54,9 lei)	(91,8 lei)	(166,5 lei)

INTRĂ PE HISTORIA.RO
PENTRU A FI LA CURENT CU OFERTELE NOASTRE DE ABONARE.

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Stări de agregare

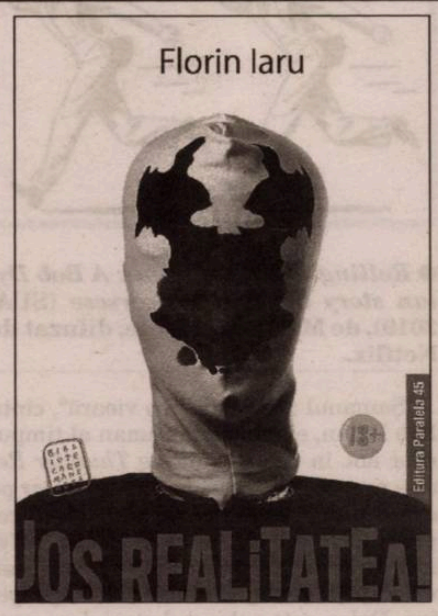

● **Florin Iaru, *Jos realitatea!*, Editura Paralela 45, 2019.**

Cineva, un critic de demult, scria despre un mare poet român că, monocord fiind, cîntă totuși pe coarda cea mai lungă. Așa și cu Florin Iaru: arealul lui tematic e, din 1981 încoace, invariabil. Îl animă răsturnările de situație ale scenariilor amoroase, îl obsedează figurile disimulate ale morții și pune pe jar conformismul limbajului, pe care-l accidentează sprințar ori de cîte ori are ocazia. Astfel încît, de la „trine-ai venit, nașule" din anii debutului la „abajurîmprejur" și „sexerțiune" de azi, Iaru a ajuns să-și construiască un dicționar alternativ de termeni numai ai lui și, ceea ce e și mai important, o combinatorică inimitabilă și o sintaxă pe măsură. Ceea ce sperie în primă instanță, derutează mai apoi, dar ajunge, odată lecția de sensibilitate deprinsă, să fidelizeze. Am trăit-o pe pielea mea cîndva, și am avut ocazia s-o verific recent, la studenții mei, alături de care am parcurs la pas preț de un semestru poezia generației '80. L-au asimilat prudent, dar l-au îmbrățișat definitiv ca pe unul dintre cei mai originali și mai inventivi poeți ai noștri.

Se prea poate ca vîna aceasta tragică să se fi accentuat.

Că spectacolul acesta continuu nu e doar glanț retoric o atestă și ritmul mai mult decît parcimonios în care Iaru și-a dozat volumele de versuri. Doar patru, cu tot cu cel de acum, în aproape patruzeci de ani. Campion nativ al locvacității, el s-a ferit de ispita atît de confortabilă a grafomaniei perdeluite. Și s-ar fi ferit în continuare, destul, dacă n-ar fi simțit, în tăcerea aceasta editorială, pericolul complementar, al capitalizării simbolice fără acoperire („drumurile bătătorite ale notorietății", cum singur o spune pe voletul acestei cărți). O atitudine care confirmă, o dată în plus, spiritul neastîmpărat al poeziei lui. Un spirit care, fără să umble după *refresh*-uri conjuncturale, se prezintă, în *Jos realitatea!,* în toată știuta lui prospețime. Ce s-a schimbat radical e starea de agregare: altădată volatilă, prezența morții, de exemplu, a devenit solidă și contondentă, ca în acest poem avîndu-l în subtext pe Mircea Nedelciu (primul dintre marii dispăruți ai promoției lui Iaru) și ca în altele, nu puține: „Cînd prietenul meu a deschis gura, / am crezut că văd ieșindu-i din măruntaie / pumnul înmănușat. / Am vrut să spun / (blestemată, îngîmfată încununare poetică): / *mănușa de sticlă mișca degetul mic de vomă.* / Dar nu e adevărat. / Prietenul meu nu merită așa o minciună. / Moartea a rămas înfiptă în gîtul lui / pînă l-a sufocat".

Se prea poate ca vîna aceasta tragică să se fi accentuat în timp, se prea poate, altfel spus, ca totul să fie o chestiune de metabolism. La urma urmelor, nimeni nu păstrează, sexagenar, temperatura emoțională de la douăzeci de ani. Dar mi se pare că, dincolo de eventualele considerații empatice, ceea ce îl definește pe Florin Iaru cel din *Jos realitatea!* e efortul de a înțelege *lumea așa cum e ea*, cu toate improprietățile și incongruențele pe care le presupune. Așadar, cu lipsa de romantism a unor situații zise romantice, cu nenumăratele confuzii care alcătuiesc ceea ce numim claritate, cu implauzibilul secvențelor de viață pe care ochii și simțurile le certifică rapid. De fapt, Iaru nu-i un fantezist și un evazionist ludic decît pentru dogmaticii pentru care transcrierea realului are prea adeseori alură de formular tipizat (de unde și antifraza din titlul cărții). „Viața ne oferă, din păcate, / exemple mult mai infecte", încheie Iaru un poem.

Reconcilierea dintre rîsul în degradé (cînd gros, cînd subțire) și subiectele care, socialmente, impun poza pioasă nu e, deci, un efect stilistic, ci o formă de adecvare la adevărata natură a lucrurilor. A tuturor lucrurilor: „Nu e nimeni legat. Nimeni nu e liber. Dimineața nu cheamă / noaptea, viața nu vorbește cu moartea. Numai cuvinte, printre / care te îmbătoșezi tu, gata de luptă. E o posomorală veche de / cînd lumea, peste care au pus glazura de cuvinte. Vine unul, gustă / și se îmbătoșează ca tine. La luptă! / / Ce luptă? / Stai moale, la locul tău!". Și, pe fondul acestei convingeri, care nu e numai o artă poetică, ci și un veritabil instrument de cunoaștere, Florin Iaru a mai dat, prin *Jos realitatea!*, cîteva piese de rezistență: „Gata", „Despărțire", „Spitalul amorului", „Camera principală", „Iubire contemporană", „Garda la steag", „Dansatorii", „Nu" sau, în sfîrșit, „Lumea cealaltă". Le-am numit așa, *piese de rezistență*, doar pentru a evita un pic cam emfaticul *capodopere*. Altminteri, asta sînt.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

Publicitate

adevărul
îți aduce
SERIA CARE A INSPIRAT
URZEALA TRONURILOR!

Regele de fier / Regina sugrumată / Otrăvurile coroanei / Legea bărbaților

De miercuri, 7 august ***Alege*** *și completează-ți întreaga serie!*

preț pachet ziar + 1 carte 13 lei

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

Andreea VLAD

dilematograf

Vînare de vînt

● ***Rolling Thunder Revue: A Bob Dylan story by Martin Scorsese* (SUA, 2019), de Martin Scorsese, difuzat de Netflix.**

„Șamanul a pus ochii pe vioară", cînta Bob Dylan, el însuși un șaman al timpurilor noi, în timpul *Rolling Thunder Revue,* numele unui turneu surprinzător pe care ultimul trubadur modern l-a întreprins între octombrie 1975 și mai 1976, într-o perioadă foarte tulbure a Americii, marcată de șomaj, conflicte și crize perpetue. Dylan este subiectul unui documentar-eveniment produs de Netflix cu filmări abandonate de decenii bune, restaurate și incluse în această producție, pe care marele Martin Scorsese o descrie ca „parțial documentar, parțial film-concert, parțial vis febril". O declarație ce redă fidel structura captivantă și fluidă, de vis spontan, a unui manifest deopotrivă artistic, politic și social al deceniului 7 (deci ulterior perioadei de emergență a lui Dylan, deceniul 6, cînd a fost portavocea „copiilor revoluției").

Scorsese preferă să treacă prin filtrul propriei sensibilități istoria unui turneu de legendă pe care Dylan l-a gîndit ca o caravană în stilul *commedia dell' arte,* în care muzica, poezia, artele și filozofia au compus un întreg cuceritor și provocator, căci playlist-ul, invitații și regia artistică se schimbau permanent (cum s-ar spune astăzi, *Rolling Thunder Revue* era un performance total, un happening *avant la lettre).* Alături de el au urcat pe scenă mari artiști ai vremi, versatili și originali, ca Joan Baez (fosta sa iubită și coechipiera de scenă preferată – „cu Joan aș putea cînta și în somn", recunoaște muzicianul), Patti Smith, Bob Neuwirth sau Joni Mitchell. Lumea stătea zile în șir la coadă pentru a-l vedea pe viu, contra unei sume modice, pe cel în care președinți progresiști ca Jimmy Carter găseau o sursă de inspirație și îi mulțumeau public pentru felul în care captează spiritul Americii („America să fie visul care era înainte", aspiră Dylan). Artist profund angajat, Mr. Tambourine Man a avut nebunia să invite membrii unei rezervații de indieni, pe care îi lăsa să improvizeze pe scenă sunete inspirate de tunet sau fulger, sau pe boxerul de culoare Rubin „Hurricane" Carter, căruia îi dedică un cîntec și căruia îi ia public apărarea în fața acuzațiilor agresive și nedrepte de crimă. „Viața înseamnă să te inventezi", spune artistul al cărui magnetism scenic subjuga mulțimile și care le-a oferit colaboratorilor „libertatea de a deveni versiunea lor extremă", cum mărturisește unul dintre ei.

Filmul nu respectă canoanele clasice ale documentarelor tip portret, puținele comentarii ale lui Dylan cel de acum sînt doar fundalul pe care sînt prinse, ca pe o pînză de un modernism abstract, pictograme ale spiritului unic al acelui turneu și implicit ale spiritului epocii. Într-un cuceritor mix postmodernist, Scorsese respectă structura de scenetă de carnaval cu personaje, care iau chipul unor arhetipuri: Poetul (Allen Ginsberg), Poetesa punk (Patti Smith), Scriitorul (Sam Shepard), Cîntăreața (Joan Baez), Femeia cu săbii (strania violonistă Scarlet Rivera, iubita lui Gene Simmons de la Kiss) sau Regizorul Stefan van Dorp (cel care se pretinde în mod derutant autorul acestui documentar). Centrul este, desigur, omul viu, charismatic, în perpetuă mișcare și efervescență creativă Dylan, cel care folosește pe scenă diverse măști, afirmând nonșalant că „atunci cînd cineva poartă o mască, îți va spune totdeauna adevărul". O parte importantă a filmului lasă să curgă pe ecran filmări brute din concert sau din culisele show-ului, cu Dylan filmat foarte de aproape, surprins în special din profil, cu fața vopsită în alb, hipnoticii ochi albaștri conturați cu dermatograf și faimoasa lui pălărie cu flori. Erau vremuri în care, în mod foarte firesc, Bob nu ezită să conducă atunci cînd este nevoie, cînd marele poet beatnik Allen Ginsberg acceptă să fie băiat bun la toate al turneului, între momente de dans frenetic sau un recital hieratic de poezie alături de Dylan la mormîntul lui Jack Kerouac. Iar foarte tînăra la acea vreme Sharon Stone, care știa deja că va deveni o actriță celebră, se alătură turneului pentru a se ocupa de costumele performerilor.

Turneul a fost un eșec din punct de vedere financiar, fiind preferate sălile mici în locul unor stadioane, însă a fost, cum spune protagonistul la final, „o aventură (...), căci mă aflu mereu în căutarea Sfîntului Graal". Filmul lui Scorsese recreează sinergic nivelul la care versurile primului muzician distins cu Nobel pentru literatură complementează muzica într-un tot magic, într-un act scenic complex și eclectic care celebrează poezia cotidianului în același timp cu revolta chiar din interiorul sistemului (fie el politic, ideologic sau economic), sau din interiorul propriilor iluzii. Premiul, contestat de foarte mulți, este însă relevant tocmai în dimensiunea sa de recunoaștere a impactului unui artist care, prin simbioza perfect consonantă cuvînt-sunet-gest-atitudine-reflecție, a demonstrat în mod real forța cuvîntului care zidește.

După *Rolling Thunder Revue* a rămas doar „cenușa", însă avînd privilegiul de a bate la poarta raiului (cîntecul iconic care încheie filmul) alături de Dylan, „poți să îți croiești eternitatea după chipul și asemănarea ta", cum spune la final unul dintre participanții la acest demers artistic unic. Sau cum spunea Aldous Huxley, condeiul care a influențat una dintre cele mai importante perioade culturale ale umanității, Woodstock și anii revoluției '68: chiar și un banal cactus poate fi „un facilitator pentru deschiderea porților percepției, care sînt legate de iad și de rai sau în care se găsesc raiul și iadul". Într-un cuvînt, ființarea.

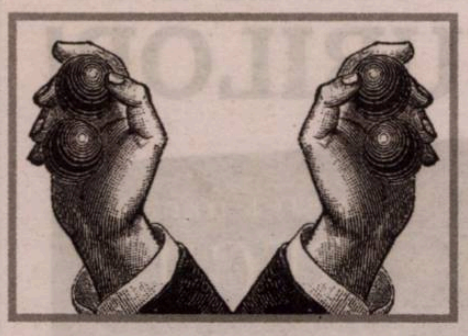

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Pentru export

● **Cardinal, *Disappearer,* DVVM Recs, 2017.**
● **Adam's Nest, *Adam's Nest,* self release, 2018.**

Iată două albume ale unor grupuri românești tinere care debutează cu lecții bine învățate pentru piața globală și ar trebui să-i îngrijoreze pe muzicieni mai celebri care se complac în reputația națională.

Disappearer, albumul de debut al constănțenilor Cardinal, sună neobișnuit de bine pentru un rock underground românesc care nu e masterizat de Marius Costache. Dead Air Studios, un minis-tudio de mercenariat american (în lista clienților apar The Body, dar și trupe cu nume ca Unholy Goatfucker), e responsabil pentru fuzz-ul autentic abraziv, de la mama lui de acasă. E un sound care a retrasat regulile rock-ului american la începutul anilor '90, deși a căpătat vizibilitate largă abia după apusul epocilor *grunge* și *nu-metal* (la noi începînd cu albumele 3-4 de la Queens of the Stone Age, peste Ocean începînd cu Fu Manchu ori Kyuss). Trupa constănțeană, foarte tînără, invocă influențe la îndemîna vîrstei și canalelor media favorite (garage/psychedelic), însă inginerii de sunet s-au îngrijit ca albumul să gîdile toate sensibilitățile celor care au așteptat prea mult să asculte un *stoner rock* românesc corect. E un sound pe care nu l-am auzit nici la pionierii genului la noi – The :Egocentrics au stat mereu cu o coardă în post-rock, iar Roadkillsoda pare că au nimerit sub eticheta *stoner* printr-o ușă pe care scria *grunge.* Grupurile noastre care au cochetat cu zona respectivă s-au preocupat în primul rînd de teme, structuri și versuri, mai puțin de textură și de a asigura o gălăgie adecvată – treabă delegată inginerilor de sunet (iar aceștia se încăpățînează la noi să producă sunet croit pentru cineva îmbuibat de bere). Ceea ce se aude la Cardinal e din altă ligă, cel puțin pe acest material care înțeleg că a ieșit după ce unii dintre trupeți au umblat la școli de muzică prin Londra și alte părți. Numele lor sînt Marko Krkljus (chitară), Victor Dădaciu (bas, unele voci), Vlad Niță (tobe) și Daniel Boiangiu (chitară, celelalte voci).

Celălalt material asupra căruia atrag atenția este albumul autointitulat al ieșenilor Adam's Nest, de altă factură stilistică, însă la fel de preocupat de a crea o impresie bună în urechile unui public internațional. Aici avem totuși acea indecizie între versurile în română și cele în engleză, pe un rock alternativ de manieră „clasicistă" – multă chitară acustică alunecînd ocazional în folk, mai aproape de Oasis/Coldplay și de piesele acustice Steven Wilson decît de ce trece azi drept alternativ. Trupele care îmbină româna și engleza s-au rătăcit adesea în limbo-ul acestei indecizii, deși în engleză Adam's Nest sună perfect competent. Absența basului și sound-ul curat (marca Studioului de Bază al lui Ivanov de la Pinholes) lasă o impresie de imaculare, punctul forte fiind alăturarea a două chitari și două voci care nu se mulțumesc să stea pe fundal. Asta duce la piese imprevizibil structurate, cu o mizâ romantică ce va fi pe gustul fanilor, formați la noi de Grimus ori Byron. Au făcut istorie grupuri britanice cu mai puține idei decît ce se aude aici, doar pentru că s-au născut în țara potrivită. Ce-i drept, dacă trupele respective n-ar fi existat, nici Adam's Nest n-ar mai fi avut aceleași surse de inspirație, așa că grupul e o prezență naturală în logica istoriei muzicii pe care o practică

– impresionează prin grija pentru detalii mai mult decît prin inovație. Liderii grupului sînt Răzvan Nicolae Rusu și Vlad Alui Gheorghe (ambii cu chitara și vocea, al doilea și poet), ajutați de Gabriel Belcescu (bas) și Andrei Hîncu (tobe).

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

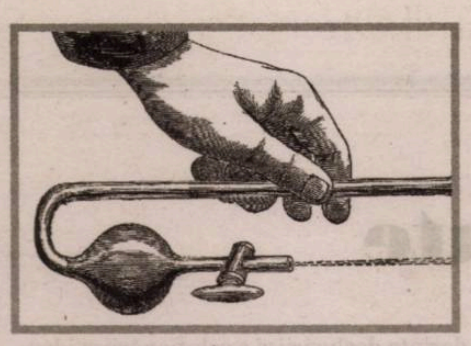

Oana STOICA

rosencrantz & co

Odă artificialului

● ***La Plasticatta*, concept: Adonis Tanța. Dramaturgie: Petro Ionescu. Cu: Oana Mardare, Lucian Teodor Rus, Paula Maria Seichei, Adonis Tanța. Concept scenografie: Adonis Tanța. Prelucrare muzicală și pian: Linda Ianchiș. Producție muzicală: Tiki Horea. Reactor de Creație și Experiment, Cluj.**

Mica și dinamica echipă a Reactorului de Creație și Experiment din Cluj dezvoltă an de an programe și proiecte variate, încercînd să satisfacă diferite nevoi culturale ale publicului (care variază nu doar în funcție de gusturi, ci și de vîrstă, de unde și spectacolele pentru copii sau cele cu și despre persoane vîrstnice). După ce și-au descoperit și-au impus stilul (spectacole cu subiecte contemporane și din istoria recentă, bazate pe documentare, ficționalizate sau teatralizate), Reactoriștii au început să experimenteze și în alte direcții. O astfel de explorare a vizat spectacolul de operă, cu o tematică acut contemporană (consumerism, corporații, standardizarea vieții clasei de mijloc), în care pe o structură de operă clasică sînt altoite elemente pop, hip-hop și dubstep. *La Plasticatta* este un spectacol imaginat de Adonis Tanța ca o operă care, fără a fi parodie, integrează perspective autocritice asupra genului muzical, chiar ironice. Conceptul se poate decripta pornind dinspre tema spectacolului (artificialitatea vieții contemporane) spre forma lui (opera, gen muzical cu o puternică tentă teatrală). Așadar, temă și expresie glisează pe ideea de non-natural, de convențional. Iar ironia constructului performativ vine și din dimensiunea fizică: creată, în general (există și opere de cameră), ca spectacol de scenă mare, cu scenografii baroce, opera este transpusă aici într-un spațiu de studio, minimalist, cu doar patru performeri, dintre care doi au studii muzicale – Adonis Tanța și Paula Maria Seichei cîntă cu asumată seriozitate și subînțeleasă ironie partituri dificile despre cumpărăturile la mall – și alții doi sînt actori – Oana Mardare și Lucian Teodor Rus (de văzut în filmul lui Radu Jude, *Inimi cicatrizate)* susțin muzical spectacolul, teatralizînd fără să caricaturizeze. Folosind instrumentele unui gen muzical serios, chiar scorțos prin rigoare și dificultate, *La Plasticatta* este o operă minoră, nu mai puțin serioasă. Dar asta nu înseamnă că nu are umor.

Spectacolul prezintă trei povești: geneza universului artificial, cu o Evă și un Adam plasați într-un Eden de plastic; o zi din viața unui cuplu din clasa de mijloc (portretizat ca păpușile Barbie și Ken), ahtiat după cumpărături, care sfîrșește prin a trăi și a se înconjura de lucruri identice cu ale oricărui alt cuplu din clasa de mijloc; o cină cu această familie și cea a șefului (CEO-ul companiei la care lucrează bărbatul), în care se propovăduiește și se aplică filozofia corporației – o omenire încolonată în tipare existențiale care duc la depersonalizare. Această extincție a individualului, demascată în spectacol, provine din obsesia consumului, întreținută de media și publicitate, și din dependența de tehnologie. Astfel, umanul este aplatizat, redus la instinctul copierii. Dar Adonis Tanța nu se oprește aici, ci pune și o ramă (auto)critică operei, ironizînd (aici încap și tușe parodice) elementele sale specifice (patetic mimicii și al gesturilor, exhibarea nesfîrșită a sentimentelor), prin ducerea lor în derizoriu. Căci în timp ce opera tratează, de regulă, temele mari ale spiritului și omenirii, aici ea problematizează cotidianul, uneori în ceea ce are el mai sordid (de exemplu, există o arie a defecației).

© C. Grigoriu

O apocalipsă ecologică, dar și una socială.

Ce mi se pare interesant în acest spectacol – care nu se vrea serios, dar nici superficial, nu pretinde profunzimi nebănuite, dar este suficient de coerent în discurs încît să ridice întrebări neliniștitoare – este că integrează o componentă ecologică, chiar dacă referirile la schimbarea climatică sînt tangențiale. *La Plasticatta* vorbește despre plastifierea vieții cotidiene, despre umplerea universului personal cu produse artificiale (alimentare și de uz casnic), dar și despre încărcarea vieții – personale, sociale, profesionale – de probleme, nevoi și cerințe standard, „impuse" prin *(social)*media. Plasticul care ne înghite fizic, la propriu, are efecte asupra afectului, intelectului și personalității noastre care se sterilizează. Trăim într-o toxicitate uniformizatoare.

Această perspectivă din *La Plasticatta* se conectează, involuntar, cu cea din *Sun&Sea (Marina),* lucrarea Lituaniei de la Bienala de la Veneția (autoare: Rugilė Barzdziukaite, Vaiva Grainyte, Lina Lapelyte), cîștigătoarea Leului de Aur în acest an: o plajă interioară, cu nisip, șezlonguri și prosoape pe care oamenii stau întinși sub un soare artificial, alături de / împreună cu / indiferenți față de gunoaiele pe care le produc, în timp ce cîntă – o dată pe săptămînă, sîmbăta, muzica este prezentată *live,* în restul timpului este înregistrată – o operă în care sînt puse obsesiile omului contemporan, inclusiv cele legate de concedii. Rama întregului performance vizează schimbarea climatică, potențialul letal al acesteia pentru om, care se amplifică în timp ce omenirea este tot mai absorbită de tehnologii, produse și acțiuni care distrug planeta. În acest performance, punctul de pornire al discursului performativ este exterior: dezastrul climatic se apropie, însă pericolul vine nu doar din afară, ci mai ales din noi, cei care distrugem ecosistemul planetei, dar și sistemul social și relațiile interpersonale. Este o apocalipsă ecologică, dar și una socială, o extincție a habitatului și a culturii umane. În *La Plasticatta,* privirea are un traseu invers: ochiul spectatorului explorează întîi sufocarea umanului, prin artificializarea relațiilor și a vieții, și, pe cale de consecință, a întregii planete. O umanitate contrafăcută ajunge să se autodistrugă.

La Plasticatta este un experiment performativ muzical, haios ca estetică și neliniștitor în conținut. Mi s-a părut semnificativ pentru zbaterile Reactorului de a fi racordat, prin cercetare și experimentare performativă, la preocupările lumii contemporane, că acest spectacol a fost creat concomitent cu prezentarea și premierea lucrării lituaniene la Veneția.

© C. Grigoriu

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Eugen NEGRICI

Despre cărţile neterminate

Eseul de faţă este preluat din volumul Simulacrele normalităţii, *recent reeditat la Editura Humanitas.*

Reiau aici problema incompletitudinii, a operelor neterminate, nedefinitivate, întrerupte, de care m-am ocupat, pe vremuri, în cartea mea *Expresivitatea involuntară*. O voi lega de una din prejudecăţile curente ale literaţilor noştri – şi anume aceea a operei ca totalitate măreaţă.

E greu de evaluat cît a avut de pierdut literatura din pricina prea numeroaselor informaţii de care ne lăsăm înrîuriţi, a predispoziţiei de a efectua confruntări cu alte creaţii apărute sub cu totul alte auspicii şi mai ales cu cele cîteva modele mentale de mare, „adevărată artă“ pe care le avem, mărturisit sau nu, imprimate din juneţe pe creier. Numeroase texte nu se bucură de dreptul lor de a fi recitite şi reconvertite expresiv din pricina facultăţii abuzive a raţiunii de a funcţiona prin fixare. Cu alte cuvinte, a felului, în fond meschin, în care întîmpinăm, nu direct şi exclusiv opera, cum ar trebui, ci pe autorul asaltat de slăbiciuni, a cărui imagine, „perfecţionată“ prin cît să preţuim măreţia fragilă a actului creator, semnele, nu totdeauna victorioase, ale luptei, energia fierbinte iradiată de încleştarea cu haosul.

Îndrăznesc să afirm că, într-un fel sau altul, rareori sfîrşitul unei proze sau al unei poezii nu reprezintă un abuz.

Funciarmente dizarmonic, spiritul modern nu e iubitor de echilibru. *„La beauté est asymétrique“*, scria Cocteau. Şi adăuga: *„Les anges boitent. La beauté boite“*. Lustrul perfecţiunii, senzaţia rotunjirii au ceva respingător pentru că ne interzic privirea lămuritoare, crudă, dătătoare de curaj, asupra etapelor facerii, a caznelor, a erorii necesare. Greşelile, absenţele, lipsa unor părţi din text ori din compoziţia plastică sînt, nu de puţine ori, accidente fericite. Iar imperfecţiunea a intrat de mult în compunerea noţiunii noastre de expresiv. „Neterminarea“ contribuie la impresie pentru că ne aminteşte că, în lupta dintre raţiunea umană şi natură, dintre geometrie şi întîmplare, victoria nu e niciodată sigură. Avem toate motivele să dăm credit textelor de acest fel care ne pot dispune să le oferim un tîlc superior.

Inexistenţa finalului ne obligă să recitim, să privim cu luare-aminte detaliile, care, astfel, ies în evidenţă. Celulele textului capătă valoare plastică şi un simbolism intern căci, în astfel de condiţii, în care urmarea şi subiectul îşi pierd importanţa obişnuită, notaţiile psihologice încep să vibreze şi bogăţia fondului iese la lumină.

Gogol a renunţat, cuprins de exasperare, să continue Suflete moarte.

mai multe analogii şi date biografice, oricum minimalizatoare ca orice asemenea date, ne dă curajul de a decide definitiv.

Numai prea multele informaţii pe care le avem – şi le avem mai totdeauna în detrimentul lecturii vii a textului – despre context, despre circumstanţele culturale şi de epocă ale apariţiei şi mai ales despre intenţia autorului ne împiedică să ne apropiem cu atenţia încordată, cu simpatie şi receptivitate maximă, de operele neterminate.

Mai este la mijloc şi mitul, încă puternic la noi, al creatorului august şi virtuos, posesor suveran al mijloacelor prin care înfăptuieşte miracolul artei. El funcţionează, e încă activ, deşi e greu de spus cîte din impresionantele intenţii ale celor socotiţi, în acest moment, mari creatori, le vor fi fost atribuite. Şi cine poate şti cît au tăiat, în atîtea sute de ani, copiştii şi „editorii“ din textele luate în primire, la cîte ablaţiuni vor fi fost supuse, din diverse cauze, operele rotunde, tabuizate, pe care le avem astăzi sub ochi pe rafturile bibliotecilor şi cîte din ele sînt opera întîmplării şi neglijenţei. Am arăta că iubim neprefăcut literatura dacă am aştepta, în deplină nădejde – descinzînd în ţinutul unui text –, să aflăm lucrurile cele mai uimitoare cu putinţă. Ce ne-ar împiedica să vedem, în ceea ce ţine aparent de stîngăcie, de imperfecţiune, rodul unor deranjări intenţionate, al unei neechilibrări voite, al unei ignorări ingenioase a ordinii în stare să dea un ce spontan, natural textului, un efect de vitalitate, un spor de expresivitate şi comunicativitate, semn al tinereţii şi forţei unei literaturi.

Operele neterminate, de pildă, ar trebui citite nu ca texte care au fost întrerupte din lipsă de timp sau de tensiune, ci, să zicem, ca o consecinţă a unei tendinţe consecvente de deschidere sau a unei chemări din adîncuri a spiritului care refuză finitudinea, armonia şi echilibrul, fadoarea perfecţiunii şi teroarea finalului à effet. Operele neterminate sînt o invitaţie la aventură şi ne obligă

de pariuri pe cont propriu. Plăcerea euristică a descifrării (din unele tipuri de proză) sau plăcerea confirmării şi retrăirii (din alt tip de proză) se preschimbă în voluptatea nesiguranţei. În cititor se trezeşte creatorul obligat să facă ceva – precum copiii azvîrliţi în apă – spre a rămîne la suprafaţă. Considerînd absenţa drept o provocare, cititorului i se va părea imediat că a şi întrevăzut puncte de referinţă, mici indicii de direcţie, sugestii de raporturi, pietre uitate de kilometraj cu care poate să-şi organizeze golul. Simţind nevoia unor semne de orientare, el îşi pune în mişcare toate tendinţele lui inconştiente, încărcînd de răspunsuri imaginabile opera, vitalizînd-o.

În absenţa continuării se află un agrement ascuns, iar cititorul se găseşte într-o poziţie delectabilă. El învaţă să iubească senzaţia de libertate a indeterminării, învaţă să nădăjduiască.

Cărţile cu intrigă marcată, conduse autoritar către un final puternic, se potrivesc cu cea mai firească reacţie, cu prima tentaţie a inteligenţei noastre stîrnite de dorinţa desluşirii şi a soluţionării, a identificării acelui centru, a acelui punct privilegiat din care, aşezat comod, să poţi cuprinde cu privirea opera în întregul ei. E modul nostru obişnuit, raţional şi mecanic de a ne mişca printre lucruri, de a întîmpina evenimentele pentru a le da un înţeles univoc, liniştitor. Dar, în afara lui, a impulsului elementar de a da un sens, un unic sens cavalcadei acesteia posesiv-masculine, mai există acea năzuinţă, acea dispoziţie contrarie care complică fericit procesul. Pentru că jinduim să ne ştim inepuizabili ca şi lumea din care facem parte, am dori să fim asiguraţi – ispită demonică sau pornire de copil – că viaţa nu se consumă prin „povestea“ pe care o urmăreşti avid. Şi ne simţim, într-un fel, stingheriţi de cursul precis îndiguit, de canalizările care împuţinează afluenţii, reduc aluviunile şi vegetaţia lor. Pentru că nu sigilează curgerea şi dau senzaţia infinitului, cărţile neterminate ar trebui să ne fascineze. Pe de-o parte se află, e adevărat, setea de confirmare care te împinge pe un unic coridor luminat; pe de alta însă, aplecarea spre vis şi dorinţa de a-ţi prelungi visarea. Poate că, blestemat să fie răpit de caruselul unei structuri narative circulare, nepriceput să rupă cercul vicios şi conştient că pasul următor nu poate fi decît neantul, Gogol a renunţat, cuprins de exasperare, să continue *Suflete moarte*.

Poate că Mateiu Caragiale, minat cum era de sentimentul deşertăciunii, delăsător şi ostenit ca un aristocrat ce nu era, a simţit că n-are fantezia combinativă necesară şi că, împingînd evenimentele abia schiţate spre concret şi spre un deznodămînt oarecare, ar fi ratat penibil scurtele lui povestiri.

Noi însă, întemeiaţi pe o morală a salvării, îi vom vedea pe autori ca pe nişte personaje puternice, hotărîte să refuze orice interpretare limitativă, să se sustragă tiraniei cauzalităţii şi legităţii evenimenţiale. Şi asta fiindcă sîntem convinşi că ordinea şi finalul aşteptat şi proiectat dovedesc, în felul lor, victoria ideologiei, a sistemului şi a încolonării.

Nu ne vom strădui să vorbim de neputinţe, lacune, întreruperi accidentale, neajungeri şi disperări creatoare, ci despre deranjări „ingenioase“ ale rînduielilor şi normelor, despre un procedeu aplicat într-un moment calculat matematic pentru a comunica sentimentul de suspensie şi libertate şi a da impresia refracţiei infinite şi a nehotărîrii.

Spiritul ar trebui să refuze „centralizarea“ şi cărţile s-ar cuveni, poate, să evoce nu „cercul închis“, ci – cum spunea M. Butor – „spirala care ne invită să o urmăm“.

Îndrăznesc să sugerez celor cîţiva eruditi ai scriiturii, prietenilor mei care simt, în chip dramatic, cum te cheamă şi te recheamă atotputernicele scheme narative ce duc mereu spre ceva, să procedeze la secţionarea fulgerătoare a scheletului epic. Nimeni nu va fi în măsură să prevadă ce poate să nască golul care stinghereşte.

E greu de priceput de ce am revenit la acest subiect, cînd ar fi trebuit de mult să ştiu că, într-un fel, toate cărţile sînt neterminate.

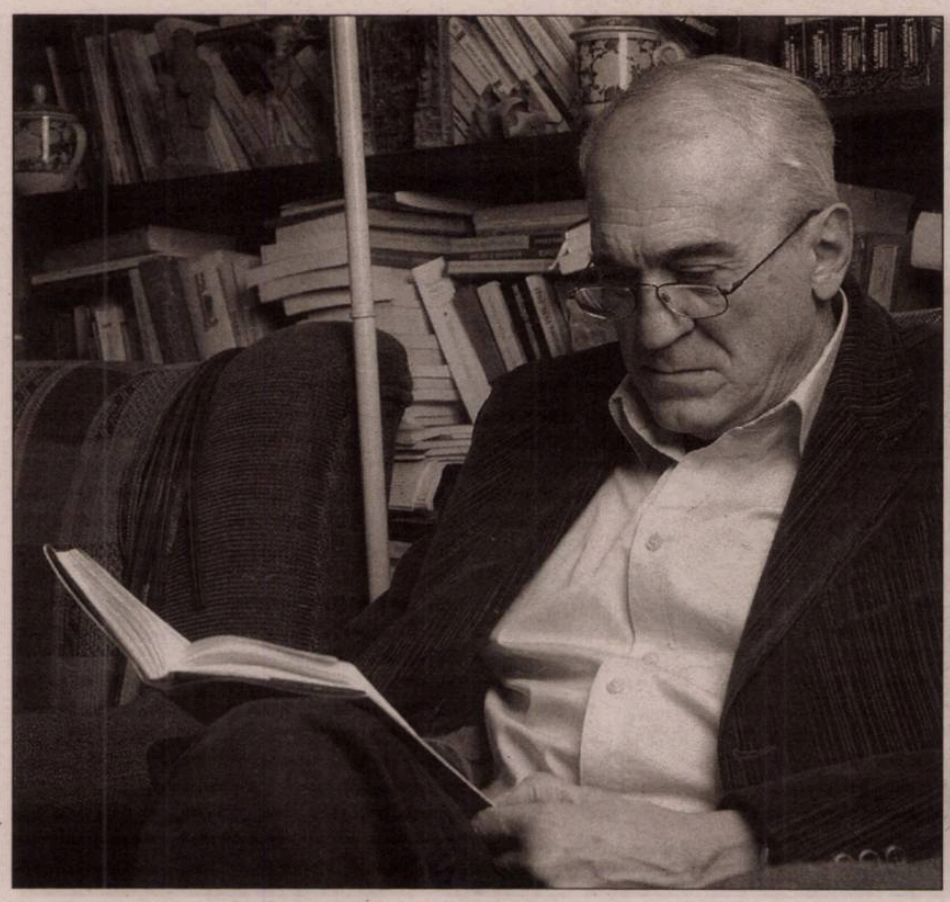

Eugen Negrici *este critic şi istoric literar. La Editura Humanitas a îngrijit recent ediţia* Amintiri din război (1941-1944) *de Nicu Negrici, tatăl său, ofiţer al Armatei Regale a României între 1909-1995.*

Anca ZAHARIA

afară sînt urși

Pancakes & more

Dacă aș fi prim-ministru, eventual unul pasionat de mîncare, aș găsi eu o ocazie să spun că „orice om îi e dor de clătite din cînd în cînd“; dar cum replica aproape că s-a dat și nici amuzantă nu mai este, ci doar un *kind reminder* că nici limba maternă nu trebuie să o știi dacă ești bun la iubit partidul-mamă, mă mulțumesc să vă recomand un local de tip *crêperie* pe care-l urmăream de multă vreme pe Facebook și Instagram, dar pe care abia de curînd l-am și vizitat.

Oameni relaxați și binevoitori.

Pe Lt. Av. Marcel Andreescu, la nr. 15, adică pe strada situată vizavi de Colegiul Național „Ion Luca Caragiale“, localul celor de la Pancakes & more se găsește doar dacă e căutat cu atenție, altfel riști să nu-l vezi; intrarea e destul de îngustă, iar scrisul de pe firmă nu e făcut pentru cei ca mine, oamenii care devin aproape nefuncționali dacă își uită ochelarii. Tot, dar absolut tot ce e înăuntru e demn de pozat și are potențial de strîns multe inimioare pe Instagram: de la pereții cu diferite decorațiuni și texturi (o parte cu oglinzi care aduc puțin și vag aminte de cofetăriile anilor de tristă amintire, o parte tablă de scris de mărimea uneia școlare, o parte cărămidă aparentă colorată într-un puternic auriu) pînă la florile de pe fiecare masă și elementele de decor mici, dar de efect (sticluțe dolofane și viu colorate). Piesa de rezistență, desigur, abia în farfurie se găsește. Clătitele lor, atît cele clasice și subțiri, cît și cele groase și mai mici, americane, arată extrem de bine. Dacă depășești momentul și treci peste exclamațiile de admirație și chiar pui mîna pe cuțit și furculiță, te convingi că sînt și aduse din raiul clătitelor. Sau cam de pe acolo. Dulcele acela fără a fi grețos, echilibrul dintre arome și gusturi, porția mare, dar nu exagerat, luciul cremei și al topping-ului, furculița care rupe ușor din blatul pufos… poate fi un fel de rai, nu-i așa?

Tot aici am băut și un Aperol Spritz foarte bun, unul cum n-am mai găsit de vreun an de zile, timp în care m-am încăpățînat să caut temeinic.

Dar parcă nici muntele meu de *red velvet* cu mascarpone și nici perfect echilibratul Aperol Spritz nu se compară cu glumele celui care ne-a servit, angajat făcut pe tiparul oamenilor relaxați și binevoitori cărora le place ce fac și care emană acea mulțumire și o prelucrează în moduri care fac clientul să nu se simtă vreo clipă „în plus“. Ba ne-a topit chiar și drăgălășenia cu care domnul a insistat că, dacă într-adevăr ne-au plăcut clătitele, trebuie să luăm la pachet ce ne-a rămas – același echilibru

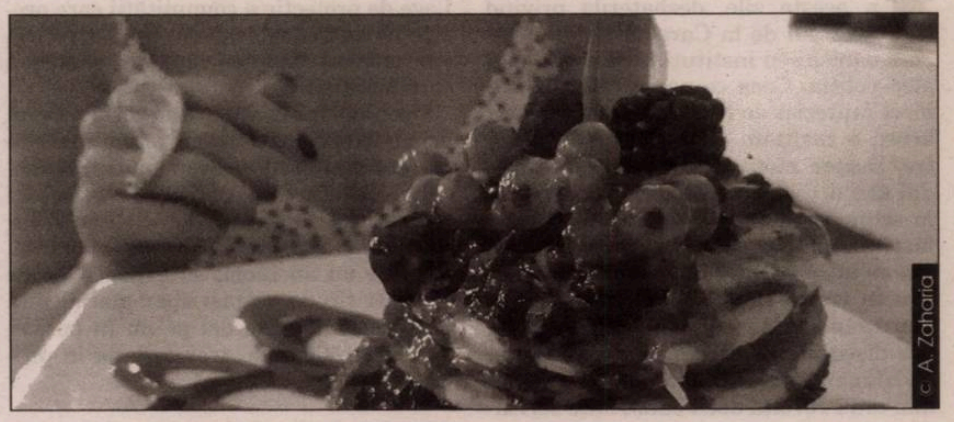

între amabilitate, politețe, bun-simț și bune intenții.

Și poate faptul că am mers la Pancakes & more într-o seară de luni, pe sfîrșit de program de lucru, poate că prezența mea și a Cristinei în tot localul a împrumutat serii ceva din atmosfera unei dimineți de duminică cu clătite înecate în sirop, alături de cei puțini și dragi, exact la literă copiat după clișeul perpetuat de filmele americane.

De reținut că, deși Pancakes & more pare să fie doar despre clătite, fie ele mai subțiri sau mai groase, nu trebuie neglijat nici acel „& more“ din care deducem complexitatea meniului: clătitele sînt și dulci, dar și sărate, există și burgeri, supe și salate, dar și înghețată, fiecare putînd fi însoțit la masă de o băutură pe măsură. N-am fost acolo pe durata orelor de curs, în timpul anului școlar, n-aș ști să spun acum dacă nu cumva aș detesta și clătitele din cauza aglomerației de puști plecați să studieze viața de adult pe teren în locul sălilor de clasă, dar nu mă sperie dinainte ideea, iar de Pancakes & more am de gînd să profit din plin cel puțin pînă mi se va dovedi contrariul sau pînă le găsesc vreun minus notabil. Deocamdată, clătitele mele preferate se încing în bucătăria localului din Dorobanți, se tăvălesc în creme din mascarpone și se îmbibă cu *dulce de leche* și se pudrează ca-ntr-un morman de zăpadă cu cocosul din Raffaelo și în zahărul care le pune o mantie din vîrful împodobit cu fructe proaspete și pînă la baza ușor lipicioasă, dulce-acrișoară.

***Anca Zaharia** este, înainte de toate, cititor. Cea mai recentă carte publicată este* Suicid, *Editura Herg Benet, 2019.*

Publicitate

Florian GHEORGHE

Avem ucigași în serie?

În aceste zile, dezbaterile privind ucigașul de la Caracal au tulburat oamenii și instituțiile de forță, mai ales poliția. Ceea ce părea doar un subiect fantezist de filme horror a devenit brusc o realitate pe meleagurile noastre. Despre motivația ucigașului și modul său de acțiune s-a vorbit mai puțin, în schimb reacția poliției și procedurile instituționale puse în funcțiune în acest caz au atras atenția în mod deosebit. Cei mai în vîrstă și-au adus aminte de Râmaru sau, mai recent, de Jian Beniamin, dar discuțiile pe diversele canale de televiziune au relevat abordări exprimînd mai mult revolta decît cunoștințe serioase în domeniu.

Pentru că am lucrat zeci de ani ca psiholog în penitenciarele românești, am fost nevoit să aprofundez această problemă, deoarece particularitățile unor deținuți, relațiile lor cu victimele, modul cum au comis agresiunile, lipsa beneficiilor materiale și, mai ales, seninătatea și chiar mîndria pentru ceea ce făcuseră te duceau cu gîndul la faptul că ei erau, psihologic, altceva decît condamnații obișnuiți. În congresele din străinătate la care am participat, în vizitele și convorbirile avute în penitenciarele din multe țări, dar și cu polițiști de investigație, studierea bibliografiei consacrate ucigașilor în serie și a celor în masă evaluați de-a lungul timpului mi-au permis o înțelegere mai profundă a acestui fenomen.

Distructivitate, nu agresivitate

Existența ucigașilor în serie constituie o sfidare intelectuală pentru oamenii de știință deoarece nu pot explica geneza comportamentului lor plecînd de la modelul omului obișnuit, al omului mediu pe care îl cunoaște toată lumea. Psihiatri, psihologi, neurologi, geneticieni, biochimiști și etologi caută de mult timp fundamentul *distructivității* lor, dacă el putea fi stopat înainte de a trece la actul ucigaș, repetat uneori de sute de ori. Blocajul științific începe de la binomul agresivitate-distructivitate. Agresivitatea este un instinct aflat în slujba vieții care se activează numai în fața amenințării exercitate asupra ta sau a familiei, asupra bunurilor sau a spațiului în care trăiești. Acest instinct îl avem în comun cu animalele. Distructivitatea este, însă, altceva: înseamnă uciderea membrilor propriei specii fără nici un motiv, fără nici o justificare rațională cît de cît. Studiile au descoperit că, pe planeta noastră, doar două specii posedă acest instinct – șobolanul negru *(Rattus rattus)* și omul. Probabil, de aceea este așa de ușor să mobilizezi mase mari de oameni să comită atrocități asupra altora pentru motive absurde construite de un lider charismatic, dar nebun...

Uneori, psihiatrii și psihologii vorbesc despre *malignitate* caracterială *(malignitas,* în latină, înseamnă răutate) pentru a aduce totuși în perimetrul disciplinelor lor predispoziția unor pacienți de a face rău intenționat fără a avea remușcări, de a se bucura *intens* de isprava comisă și de a căuta sau crea împrejurările pentru a o realiza din nou. Dacă ajung în fața tribunalului, ei tulbură actul de justiție prin faptul că individul este greu de încadrat în textul de lege, iar experții (psihologi, psihiatri) nu pot traduce realitatea psihologică a autorului în realitate juridică. În 1990, într-un caz de pedofilie de o gravitate ieșită din comun, guvernul Australiei nu a modificat Codul Penal, ci a dat o Lege de protecție a comunității care preciza că se aplică exclusiv lui Garry David, autorul faptelor care îngroziseră o țară întreagă.

Criminologii consideră că vorbim de un ucigaș în serie atunci cînd a comis cu sînge rece mai mult de trei omoruri consecutive (în Canada, patru), nu avea nici o legătură anterioară cu victimele, iar motivația asasinatelor este aberantă. Studiile nu au reușit să explice clar de ce acest tip de ucigași apar mai ales în Statele Unite (cîte doi pe an în perioada 1900-1960, cîte trei pe lună în ultimul timp).

Ce fel de indivizi sînt?

Iată cîteva caracteristici ale ucigașilor în serie evidențiate de analizele prilejuite de prinderea unora dintre ei. Majoritatea sînt bărbați solitari, care spun că au avut o copilărie dificilă într-un mediu familial haotic, au incendiat (uneori) casa părintească, au îngrozit copiii și vecinii cînd se automutilau fără să se plîngă sau chinuiau excesiv animalele domestice. În SUA au fost prinse și 36 de femei ucigașe în serie (Charlene Gallego a ucis cel puțin zece persoane împreună cu soțul său Gerald Gallego, iar Belle Gunness afirmă că a omorît 49 de soți sau amanți). Majoritatea sînt integrați social, avînd un serviciu sau depunînd munci benevole în spitale, aziluri pentru persoane în vîrstă (Ted Bundy înființase chiar un o asociație numită „SOS – suicid").

Din punct de vedere psihologic, au o inteligență peste medie, nu au avut niciodată relații sentimentale de durată, nu știau că vor deveni ucigași în serie. O umilință îndurată, eșecul unui proiect sau o pierdere semnificativă pentru ei pot declanșa o primă crimă care le descarcă tensiunile, îi face să se simtă răzbunați pentru frustrările cauzate de alți anonimi. Mulți au afirmat că prin acel omor „s-au descoperit pe sine", nu s-au mai simțit victime (?), s-au eliberat de fantasmele de răzbunare care-i chinuiau, au decis să facă pe toată lumea să plătească. Majoritatea erau invidioși, le plăcea să-i facă pe alții să sufere, nu au nici un fel de regrete, nu se consideră vinovați, sînt lucizi și responsabili în timpul actelor comise. Le place să fie în centrul atenției, să-i domine pe cei din jur, să-i manipuleze. Analizele biochimice au relevat un nivel scăzut de serotonină sau noradrenalină (Anatoli Onoprienko din Ucraina a omorît 42 de adulți și zece copii, afirmînd că este un „robot dominat de forțe necunoscute" și nu regretă nimic, medicul francez Marcel Pétiot era mîndru de cele 63 de asasinate comise din spirit sportiv).

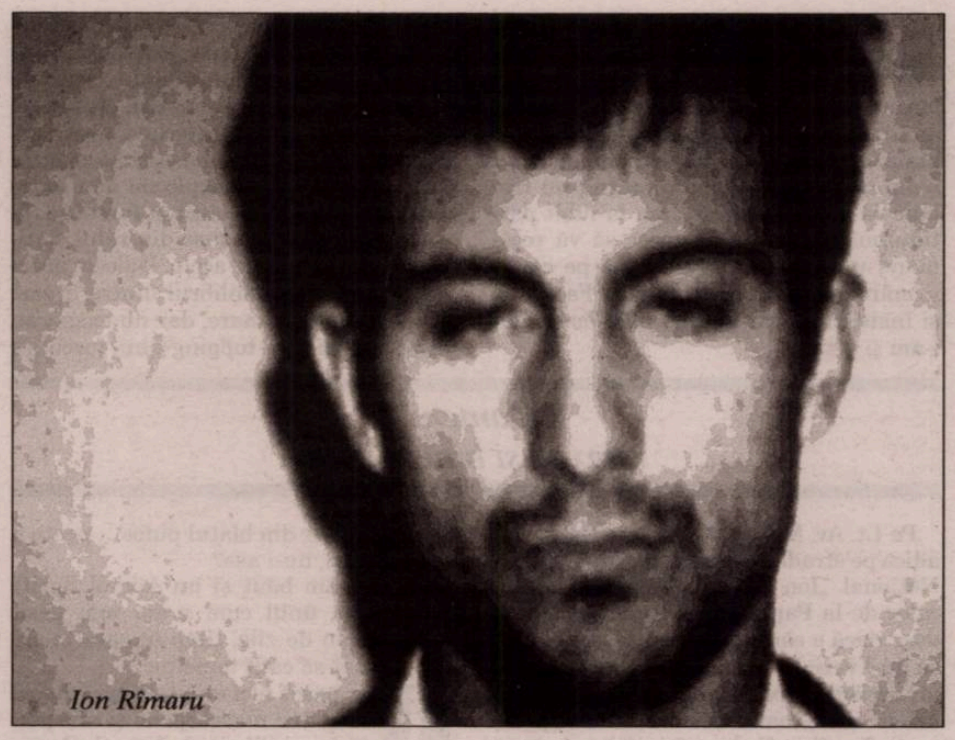

Ion Rîmaru

Cum își atrage victimele și cum execută omorul? La început face pregătiri minuțioase pentru a nu fi recunoscut: își schimbă freza (perucă) și hainele, memorează topografia zonei, parcurge locurile prin care poate fugi, are mai multe obiecte care pot înfricoșa victima (cuțit, macetă, topor). Urmează căutarea unui anumit tip de victimă care prezintă o particularitate importantă pentru agresor (vîrsta, păr blond cu cărare pe mijloc, un defect dentar etc.). Odată aleasă, agresorul merge direct la victimă ca un *„tigru în savană care pîndește o gazelă din turmă"*. Apropierea de victimă este deosebit de ingenioasă: face astfel încît să trezească încredere și simpatie (are mîna bandajată, merge cu ajutorul unei cîrje, poartă o uniformă cunoscută de public – militar, polițist, instalator), ajută la găsirea unei străzi sau a unui animal pierdut, se oferă să ducă victima cu mașina. El caută victime credule care nu intuiesc capcana întinsă. Victima capturată și dusă într-un loc sigur este torturată, dar avînd grijă ca ea să nu moară imediat pentru că altfel l-ar frustra de senzațiile și fantasmele visate. Majoritatea ucigașilor în serie lasă o „semnătură personală" la locul faptei, adică un element care nu are legătură cu fapta, dar este pus intenționat de autor pentru a-i asigura identitatea în fiecare caz. Acesta poate fi o țigară așezată într-un anumit fel, colțul unui mileu îndoit nefiresc, extragerea unui anumit dinte al victimei, introducerea unor obiecte în orificiile organismului. Alții acționează doar în nopțile cu lună plină pentru a fi numiți de presă astfel sau lasă la locul crimei o dezordine studiată precum în picturile lui Dalí (acesta din urmă a fost prins la Paris și era un mare admirator al lui Salvador Dalí). În sfîrșit, deseori uciderea este rituală, filmată, autorul nu pleacă imediat, pentru a trăi îndelung senzațiile perverse, poate preleva părți de corp pe care le depune într-o colecție personală (în Franța, un individ cu studii superioare, căsătorit, cu copii și un loc de muncă bine plătit, se urca deseori în podul casei și rămînea acolo mult timp; intrigată, soția a urcat în lipsa lui în pod și a descoperit borcane ermetic închise cu părți de corp ale multor victime). Cînd un cadavru este găsit de poliție, ucigașii în serie se interesează de mersul anchetei, participă la ceremoniile funerare, se bucură de dificultățile poliției și de diversitatea ipotezelor vehiculate în mass-media. Cu cît soluționarea cazului trenează, cu atît autorul consideră că a atins perfectiunea (unul amenința presa să scrie despre el că este cel mai mare asasin, altfel a doua zi va ucide altă persoană, iar altul soma presa să ceară FBI să fie angajat consilier pentru prinderea ucigașilor în serie)...

A refuzat să fugă, ceea ce i-a produs ucigașului o mare enervare.

„Cîți oameni mai trebuie să omor pentru a-mi vedea numele în ziar (...)?"

Cea mai utilizată clasificare a ucigașilor în serie îi împarte în *organizați* și *neorganizați:* primii au o bună conduită socială și nu atrag atenția asupra lor, par de încredere, știu cum să ademenească fiecare victimă, urmăresc în mass-media cazurile de omor, țin jurnale (cu ani în urmă, un român a violat aproximativ 60 de fetițe dintr-o școală gimnazială, ținea un registru în care le obliga să noteze numele și data, le tăia o șuviță de păr pe care o fixa pe pagină; în proces s-au prezentat doar patru-cinci victime; a fost condamnat la 9 ani de închisoare). Cei neorganizați acționează haotic, lasă dezordine și multe indicii la locul crimei, fac sex cu victima după ce aceasta a murit, vor să se destăinuie cuiva și, astfel, se demască.

În cursul anchetelor se insistă asupra motivelor care-i fac să persiste în acest tip de crimă. Cele mai frecvente par a fi următoarele șase: plăcerea *senzațiilor foarte intense* (să audă de aproape plînsetul și suspinele victimei, să simtă cu mîinile tremuratul corpului care se stinge, tînguielile și implorările sale, toate fiind pentru ei un adevărat „foc de artificii" de impresii excitante). Un american, autorul a 17 omoruri, își spunea „Vînătorul" și avea o casă destul de izolată. Ținea victimele în lanțuri și după un timp le spunea că sînt libere doar dacă vor fugi spre o plantație de pomi: el le împușca atunci cînd se apropiau de copaci, acest lucru prilejuindu-i cea mai mare cantitate de excitație, după spusele lui. Ultima victimă, o fată de 15 ani, a refuzat să fugă, ceea ce i-a produs ucigașului o mare enervare și a gonit-o privind-o doar cum se îndepărtează agale, frustrîndu-l de excitația așteptată (ea s-a dus direct la poliție). Un altul, Charlie Davis, era șofer pe ambulanța unui spital. Lua femei singure care mergeau pe stradă, le omora și le lăsa pe marginea drumului. Pe drumul de întoarcere la spital, dădea un telefon anonim prin care alarma poliția și spitalul referitor la existența unei persoane căzute pe drum. Pentru că el tocmai ajunsese la spital, era trimis urgent cu echipa de prim-ajutor la locul indicat și unde găsea și echipajul de poliție. A mărturisit că tocmai „aceas-

tă parte a scenariului îmi aducea cea mai mare excitație".

A doua motivație invocată deseori este faptul că ei *se află deasupra legilor* deoarece au o misiune divină, că luptă contra unui flagel, că victimele nu sînt ființe umane, ci doar niște obiecte. Un alt tip de motivație întîlnită este *dreptul lor de a domina și controla* totul, de a dispune după bunul plac de viața victimei (Edmund Kemper a decapitat fiica unei familii pentru că mama acesteia i-a spus că fata ei este „prea bună pentru el"; Clay Lawson a declarat la poliție că „nu am violat fata, am vrut doar s-o distrug"). Urmează *orgoliul patologic* al ucigașilor în serie, mîndria lor pentru calități ieșite din comun, sentimentul de supremație și faptul că ei sînt în realitate „artiști ai crimei".

Unii motivează faptele lor prin *nevoia de revitalizare:* ei beau sîngele sau înghit carnea victimelor (vampirism și antropofagie) pentru a-și ameliora sănătatea sau pentru a se regenera. În sfîrșit, majoritatea urmăresc și *celebritatea mediatică:* să apară pe prima pagină a ziarelor, să comunice autorităților mesaje megalomaniace (Henry Lee Lucas, la 24 de ani, și-a omorît mama și s-a lăudat că împreună cu prietenii săi a omorît peste 500 de persoane – oficialii cred că doar 90-100); un altul a trimis o scrisoare unui ziar în care întreba: „Cîți oameni mai trebuie să omor pentru a-mi vedea numele în ziar și a căpăta atenția națională pe care o merit?!"

În cazul *omorurilor în masă,* lucrurile sînt total diferite: este vorba de un singur act sau de mai multe executate la intervale scurte de asasin, victimele fiind considerate răspunzătoare pentru soarta lui nefericită. Acești asasini au vîrsta între 35-45 ani, sînt convinși că viața lor este un eșec și că sînt puține șanse ca lucrurile să se îmbunătățească, crima oferindu-le ocazia de a se răzbuna și de a obține recunoașterea publică a nefericirii lor. Aproximativ 20% din ei plănuiesc să moară pe „scenă" (George Hannard a urît toată viața femeile; a intrat într-o cantină plină de femei și a împușcat 14 femei în cap strigîndu-i fiecăreia „tîrfă; Marc Lepine a intrat într-o clasă a Facultății Politehnice din Montréal strigînd „Vreau să omor femei, sînteți toate niște feministe!", a împușcat și a rănit 27, apoi s-a sinucis; în buzunar avea o scrisoare de trei pagini despre faptul că feministele îi ruinaseră viața; un tînăr de 35 ani a fost concediat de patronul firmei maritime la care lucra; știa că la ora prînzului majoritatea patronilor din port merg să mănînce la o cantină, masa lor fiind la

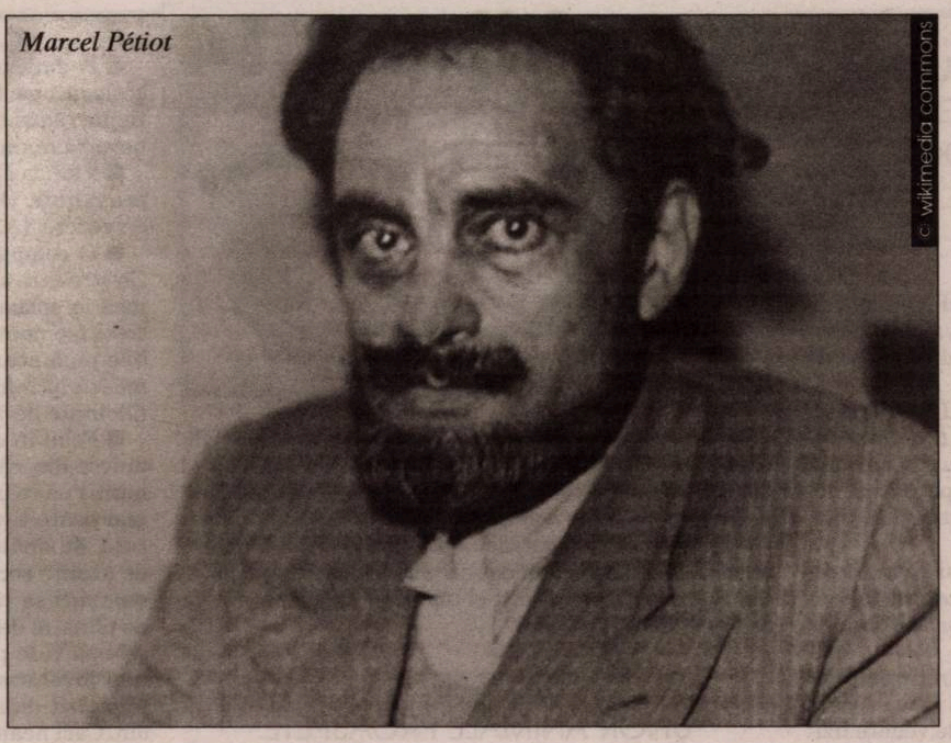
Marcel Pétiot

© wikimedia commons

stradă: tînărul a intrat în mare viteză cu mașina sa Ford Ranger prin peretele de sticlă, omorînd 22 de patroni pentru că el își pierduse slujba). Cazul norvegianului Andreas Breivik, care în iulie 2011 a omorît 77 de persoane și a rănit aproape 130, a generat analize ample privind etapele devenirii lui ca ucigaș în masă. Avea doar 32 de ani, dar își construise o viziune sumbră despre societatea în care trăia. În această viziune promovată de el pe Internet, masacrul era deplin justificat în ochii săi. A fost condamnat la 21 de ani de detenție, pedeapsa fiindu-i prelungită cîte cinci ani pînă la moartea sa. De asemenea, ample evaluări au fost consacrate în Belgia pedofilului ucigaș Marc Dutroux și care au fost date publicității spre luare-aminte...

Ce se poate face în cazul unor asemenea asasini?

În primul rînd, o profundă cunoaștere științifică: fișe antropometrice, analize de sînge și ADN, diagnoze psihiatrice și psihologice, studiu de caz, evidențierea semnelor precoce de transformare sau alterare a personalității, analiza situațiilor criminogene specifice fiecărui caz, stabilirea gradului de periculozitate și multe altele. În congrese de criminologie s-a propus pentru această categorie de ucigași înființarea unei „Bănci de date europene" în care să fie raportate, pe baza unei fișe amănunțite, toate omorurile în care nu există nici o legătură între agresor și victimă.

Fiecare poliție națională trebuie să aibă un grup de analiză a crimelor grave produse pe întreg teritoriul țării, compus din adevărați experți în diverse specialități, formați la școli de profil renumite. Ei au studii aprofundate în domenii relevante pentru munca lor, o inteligență de nivel înalt și o conștiință profesională fără cusur, se deplasează frecvent la locul unde s-a produs un omor cu atribute complexe. Grupul este dotat cu calculatoare în care sînt stocate permanent datele venite de la polițiștii de investigație din toată țara. Membrii acestui grup nu lucrează la normă, nu pot fi constrînși să soluționeze imediat un caz incomplet, nu pot fi conduși militărește cu o mînă de fier...

În ce privește prevenirea recidivei acestor *purtători de pericol* se vorbește despre închisoare pe durată nedeterminată, despre castrarea fizică sau chimică, despre lobotomie, dar acestea nu pot fi aplicate fără rezolvarea aspectelor de ordin moral și juridic. În Canada, la Clinica Pinel din Montréal, pentru pacienții incestuoși se utilizează o metodă psihoterapeutică: prin disciplină severă și umilitoare, psihologi și psihiatri reconstruiesc personalitatea individului pînă cînd el ajunge să se autocondamne pentru infracțiunile comise. Urmărindu-se evoluția celor tratați după eliberare, s-a constatat că jumătate dintre ei recidivează. În Belgia, pentru pedofili, tratamentul este mult mai agresiv: prin falometrie se stabilește tipul de persoane și situații care îl excită sexual pe individ; urmează o lungă perioadă în care imaginile cu persoanele care îl atrag/îl excită sînt asociate cu mirosuri dezgustătoare create în laborator. Se speră că astfel, odată ajuns în libertate, cel în cauză va renunța la pornirile sale pedofile.

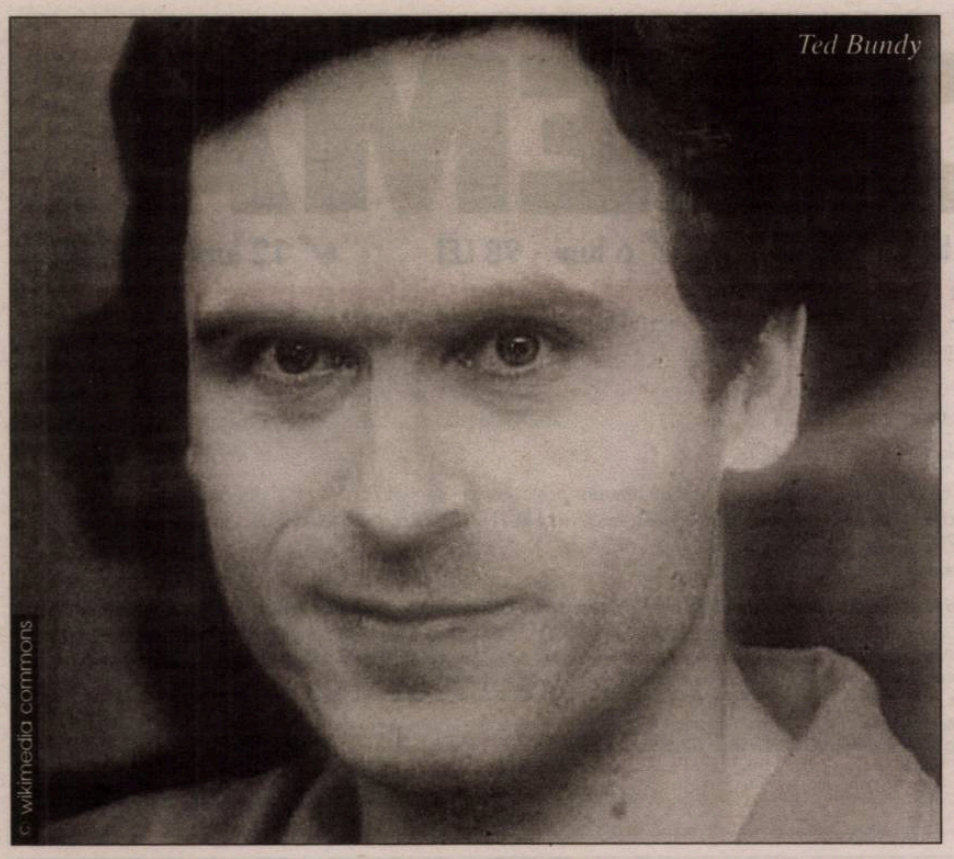
Ted Bundy

© wikimedia commons

Deși problema ucigașilor în serie pare a ține de o patologie individuală, la o privire mai atentă apar dimensiuni sociale nebănuite și, din păcate, neglijate de autoritățile de la noi, cel puțin pînă acum. Iată despre ce este vorba.

În multe localități există cartiere cu oameni care trăiesc în condiții precare, cu școală puțină, cu apucături rele, evitați de toată lumea, adevărate zone de deteriorare și decădere umană în care factorii criminogeni își dau întîlnire (V.V. Stanciu, 1962). Aici sînt persoane de care nimănui nu-i pasă, oameni ușor accesibili și care pot dispărea fără a atrage atenția (cerșetori, bețivi și consumatori de droguri alungați de familie, prostituate, muncitori temporari). Acestea constituie un grup cu mare risc de a fi exploatați, umiliți, omorîți. Dacă polițiștii nu fac o analiză atentă a cadavrului, a semnelor de luptă sau a substanțelor consumate, a conflictelor cu persoanele din vecinătate și multe altele, se încheie un proces-verbal sec și cazul este închis. Nu peste mult timp, moare o altă persoană în aceeași zonă, dar polițiștii merg pe aceeași logică și nu dau atenție asemănărilor izbitoare cu cazul precedent. Ca urmare, atitudinea profesională a polițiștilor în fața unor asemenea cazuri poate lăsa neprins și nepedepsit un ucigaș în serie. Această situație trimite însă la șefii lor, care nu i-au instruit cum trebuie.

Responsabilitate diminuată?

Cînd sînt prinși, ucigașii în serie evocă nebunia sau responsabilitatea diminuată. Comisiile de expertiză psihiatrică au o componență restrînsă și sînt centrate pe starea de sănătate mintală a persoanei (sănătos sau bolnav psihic) din care derivă discernămîntul avut și, deci, condamnarea de către judecători. Se știe că, în Anglia, Canada și Statele Unite, instanțele sînt extrem de reținute în a atribui nebunia infractorilor foarte violenți. Oricum, mitul copilăriei nefericite, cel puțin pentru ucigașii în serie, a apus de mult.

Trăim într-o societate a spectacolului în care mass-media activează sentimentul de omnipotență, cultul eficacității și al experiențelor-limită, modificînd astfel procesul de construcție a identității personale. Se vorbește de o nouă specie de oameni, psihopații, care sînt conflictuali și manipulatori, indiferenți la suferințele celor din jur, nu au remușcări, își asumă riscuri excesive, sînt prădători sociali nemiloși, sînt seduși de iluzii și de lucruri care par normale, dar de fapt nu sînt, detectează ușor vulnerabilitățile celorlalți, au un narcisism accentuat și empatie redusă. În film-

Seara a înjunghiat un necunoscut, a stat lîngă el.

me bună scenele de cruzime însoțite de imagini ale insensibilității, interpretate de spectatori ca dovezi de bărbăție, de curaj, de măreție într-o lume fără repere morale și nedreaptă. Moartea ca spectacol a atras milioane de oameni care au urmărit în direct execuția unui jurnalist de către Al-Qaeda în 2002. Un tînăr de 20 de ani din Constanța a cumpărat de pe plajă o broșură în care se spunea că, dacă omoară un om și stă lîngă el pînă la ultima suflare, va avea senzații foarte plăcute, mult mai intense decît cele sexuale. Seara a înjunghiat un necunoscut, a stat lîngă el, dar nu a avut senzațiile promise. A doua seară a omorît un altul și, din nou, nu s-a întîmplat nimic. A fost condamnat pe viață, dar a declarat într-o emisiune televizată că abia așteaptă să iasă din închisoare și să comită alte crime, deoarece broșura respectivă nu putea să-l mintă...

În ultimele zile se vorbește despre înăsprirea pedepselor penale pentru omor, viol și pedofilie, ba chiar despre reintroducerea pedepsei cu moarte. Am îndoieli că pedeapsa cu moartea va avea vreun efect pe termen lung, dar măcar va genera dezbateri despre societatea în care trăim, despre construcția umană în aceste vremuri.

Florian Gheorghe *a fost director al Penitenciarului Rahova.*

Cu ochii-n 3,14

FOLOSINDU-SE DOAR DE PUTEREA DOGORITOARE A NOTEI 2, CONDUCĂTORUL BIOLOGIC ȘI-A FĂCUT DEBUTUL ÎN CONTEMPLAȚIE

■ Bucătari ingenioși, cei de la Serviciul Național de Meteorologie din Nebraska, loviți de un val de caniculă, au copt biscuiți într-o mașină, folosindu-se doar de puterea dogoritoare a soarelui. (**C. Ș.**)

■ Dintr-un vechi articol cu titlul „Din argot-ul școlarilor“, de Gh. Agavriloaei (apărut în *Buletinul Institutului de Filologie Romînă „Alexandru Philippide“*, volumul IV, 1937), am aflat ceva nostim: pe atunci, notei 2 i se spunea „nouă cu talpă“, iar notei 3 i se spunea „opt cu ferestrele deschise“. (**D. S.**)

■ Bud Light oferă bere gratis oricărui extraterestru care scapă cu viață din Zona 51. „Duceți-ne la conducătorul vostru!“, stă scris pe cutiile lor speciale de *space beer*. (**C. Ș.**)

■ „Dacă o femeie rămîne însărcinată în urma unui viol, este vorba mai degrabă de un viol la care aceasta a fost constrînsă să consimtă din punct de vedere fiziologic.“ Vorbele acestea aparțin unui preot. Aberant logic, biologic & teologic. Jalnic la nivel uman. (**M. M.**)

■ Aflu dintr-un comunicat de presă că TINNA LATINA, nepoata afaceristului Cristian Borcea, și-a făcut debutul în muzică, pe piața internațională, cu piesa „Tinna Latina“. (**A. M. S.**)

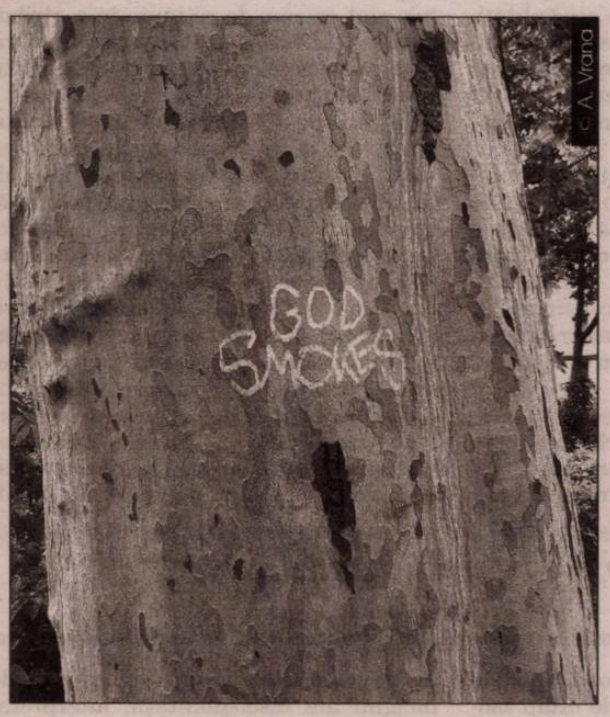

© A. Vrana

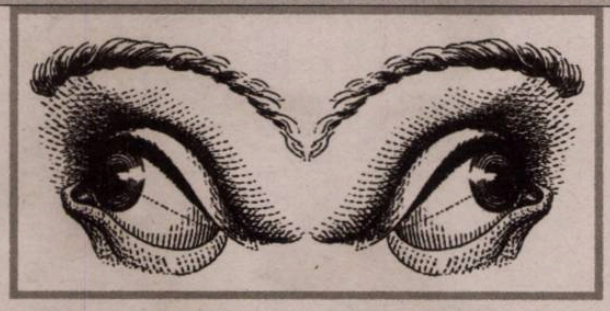

■ Din experiențele străzii bucureștene: într-o zi, făcînd poze cu cerul înainte de furtună, cu ochii fiind doar pe sus, simt, totuși, că se uită cineva la mine. Cînd mă întorc, un cîine comunitar, mic și maro, mă urmărea insistent, dar tăcut, de la picioarele mele. Cum am terminat cu poza și am dat să plec, a-nceput să mă latre. Se pare că avusese și el micul lui moment cîinesc de contemplație. (**I. P.**)

DIN CAUZA UNOR ANIMALE PROASPETE DIN TOATE PUNCTELE DE VEDERE (INCLUSIV ÎN INFRAROȘU), NU MAI POATE FI VORBA NEAPĂRAT DE CEL MAI LUNG OVĂZ CU PICIOARELE PE PĂMÎNT

■ Din cauza canicului, poliția unui orășel din Massachusetts, Braintree, a cerut posibililor infractori să se abțină de la încălcarea legii pentru cîteva zile, sugerîndu-le să stea mai bine în casă, cu aerul condiționat pornit, să se uite la seriale TV, să se joace cu aplicațiile de pe net sau să facă sport în subsolul casei. Nu știu dacă rata infracționalității chiar a scăzut în acele zile, însă contraoferta Poliției a fost, cu siguranță, una extrem de tentantă. (**S. G.**)

■ Doi tineri din Londra, un el și o ea, au decis să protesteze împotriva veganilor, la o adunare a acestora ce a avut loc în martie, într-o piață din capitala britanică. Cei doi au mîncat diverse cărnuri crude ale unor animale, inclusiv veverițe (!), în fața veganilor oripilați. Imaginile filmate de martori arată că cel puțin un copil, șocat de ceea ce vedea, i-a rugat să înceteze, dar cuplul protestatar a continuat să înfulece încă și mai furios dintr-un cap de porc. Poliția i-a arestat și i-a amendat. Avînd în vedere că același tratament se aplică și veganilor activiști care tulbură, adesea, grătarele altora, mă gîndesc că, iată, există totuși un echilibru în reacția autorităților. Dezechilibrul, însă, rămîne grav în capul celor care mănîncă veverițe în piețe ca să-i enerveze pe vegani. (**S. V.**)

■ Pe bulevardul Iuliu Maniu, pe interval, o toaletă ecologică poziționată în unghi nefiresc, la 45 de grade. În jur, răsaduri proaspete de trandafiri. Să mai zică cineva că nu miroase frumos în capitală. (**C. Ș.**)

■ Viorica Dăncilă este candidata PSD la funcția de președinte. O candidatură istorică, din toate punctele de vedere. (**A. M. S.**)

■ O companie britanică tocmai a lansat o cameră Go-Pro care se montează cu un inel pe penis. „Această jucărie sexuală revoluționară îți permite să înregistrezi momente erotice din unghiuri niciodată accesibile pînă acum.“ Dispozitivul costă 160 de dolari, filmează în infraroșu și HD, pînă la 90 de minute, cu o fidelitate de 15 cadre pe secundă. (**M. C.**)

■ Felul în care doamnele politiciene la vîrf se străduiesc din răsputeri să ne-o readucă în fața ochilor minții pe coana Leana e de-a dreptul exasperant. Nu mai poate fi vorba de ridicol, de mahalagism de grad zero, de analfabetism pe măsură, de lipsă endemică de uzanță socială și de toate astea la un loc, nu-ți mai vine nici să rîzi, că rămîi tîmp și cu reacții întîrziate, de plîns, ai depășit de mult vîrsta, mîinile în cap n-are rost să ți le pui, că tot nu te vede nimeni, de suduit n-ai învățat și nici de haz de necaz n-ai chef… rămîi împietrit de admirațiune de ce poate face soarta din om. Căci neam de neam n-a conștientizat ce înseamnă să fii prim-ministru al vreunei țări. Cu atît mai puțin ca vreo odraslă a aceluiași neam să ajungă premierul României. Dar iată că a ajuns, și priviți ce face! Își bagă picioarele în ea de soartă… (**R. M.**)

■ Într-o carte veche de rețete era o mîncare cu gingirică. I-am arătat-o unui tînăr patron de restaurant. A zis: „Nu știu ce-i aia gingirică, dar trebuie neapărat să-ncerc rețeta asta, că-mi place cum sună cuvîntul“. Pofta vine mîncînd, dar și auzind. (**D. C.**)

■ Dacă nu aveți idei de vacanță vara asta: cel mai lung traseu pe uscat pe care-l poți face pe planetă este de la Magadan, oraș din nordul extrem al Rusiei, pînă la Cape Town, capitala Africii de Sud. Fix 22.387 de kilometri. Adică aproximativ 4.492 de ore de mers pe jos. Cam 188 de zile fără somn. (**M. C.**)

■ Un cal a fost găsit accidental de polițiști în bucătăria unei garsoniere de la etajul 4 al unui bloc din Satu Mare. Bănuiesc că mînca ovăz. (**M. C.**)

■ Dacă limba greacă e cea care a dat aripi și nume atîtor concepte din limbile europene, tot ea e cea care le poate aduce și cu picioarele pe pămînt. Cîteva exemple: *metaphorá* înseamnă, în greaca de azi, „transport“, „mutare“, și apare în numele oricărei firme de tractări auto, transport și relocări. *Metáphrasi* înseamnă, pur și simplu, „traducere“ și apare pe toate ușile birourilor de profil. Inscripția *„leitourgía“*, însoțită de un interval orar, se găsește la intrarea în magazine și se referă la programul de lucru. *Katharistírio* înseamnă curățătorie pentru rufe, *katharístria*, femeie de serviciu, iar la farmacie, cînd ești constipat, ceri un *kathartikó*, adică un purgativ. Tot la farmacie, poți cumpăra și *prophylaktiká* (prezervative). Iar dacă vrei să ieși dintr-o clădire, nu trebuie decît să cauți cuvîntul *„éxodos“*. (**M. P.**)

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD - Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE
Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 49% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume..... Prenume.....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **807** ■ 8-14 august 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

Andrei CORNEA
la **răscruce** de **gînduri**
3

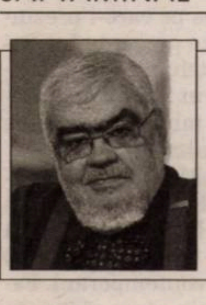

ANDREI PLEȘU
„Note, stări, zile“
pagina **3**

„Căutăm înlocuitori“
INTERVIU CU DAN COMAN
ȘI MARIN MĂLAICU-HONDRARI
pagina **14**

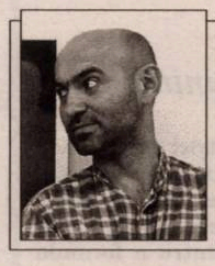

Interviu cu
DUMITRU GORZO
pagina **15**

Vacanța ideală

„Secretul succesului este să faci din vocația ta o vacanță.“

MARK TWAIN

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

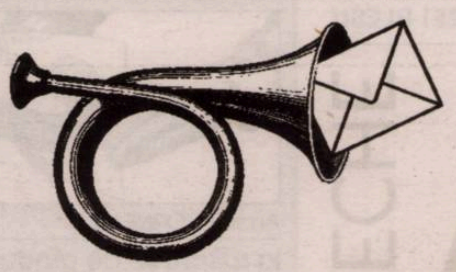

la vremuri noi, dileme vechi

Bogdan O. POPESCU

Locul ei în creier, nu în inimă

Mi-ar plăcea să pot răspunde strict științific la întrebarea „Unde este localizată speranța în creierul nostru?“. Cum nu pot, am să încerc să îmi folosesc cunoștințele în domeniul creierului într-o manieră predominant speculativă, pentru a formula o ipoteză. Mai întâi, trebuie spus că tot comportamentul uman este produs prin activarea diferitelor arii cerebrale. Mișcarea mîinii drepte, spre exemplu, este comandată de o arie din partea posterioară și laterală a lobului frontal stîng. Înțelegerea vorbirii este posibilă grație unei arii situate în partea superioară a lobului temporal al emisferului dominant (emisferul stîng la dreptaci). Avem emoții, sentimente, prin intrarea în acțiune a unor nuclei din partea profundă a lobilor temporali (complexul amigdalian). Luarea de decizii în fiecare moment în viața curentă se face cu partea anterioară și inferioară a lobilor frontali (din spatele orbitelor). Însă lucrurile nu sînt atît de simple. Creierul uman conține aproximativ 100 de miliarde de neuroni care sînt interconectați într-un mod foarte complex, comunicînd prin *sinapse* (contactele dintre neuroni care permit transmiterea impulsului nervos). Numărul de sinapse din creier este cu mult mai mare decît numărul de neuroni, putînd ajunge la 50.000 de miliarde, un număr care este greu de reprezentat pentru noi (pentru comparație, Calea Lactee, galaxia în care ne aflăm, conține 200 de miliarde de stele). Astfel, activarea ariilor cerebrale implică, de fapt, semnalizarea unor circuite de neuroni, care funcționează cu substanțe chimice specifice, denumite *neurotransmițători*. Fiecare arie a creierului folosește anumiți neurotransmițători, dintre care unii sînt excitatori, alții inhibitori. În plus, există miliarde de conexiuni între diferite arii cerebrale, întrucît creierul nostru este capabil să pună împreună diferite tipuri de informații, pe care să le organizeze în concepte, senzații, idei. Spre exemplu, modul global în care ne percepem un prieten este compus din cum arată (informație vizuală), din tonul vocii sale (informație auditivă), din cum reacționează în diferite situații (informație emoțională), etc.

Speranța, ca multe alte sentimente, nu este o stare continuă. Sentimentele și gîndurile noastre se succed și se suprapun cu o viteză remarcabilă. De aceea, este foarte greu de studiat prin metodele cercetării clinice moderne. Cea mai performantă metodă actuală de a vizualiza ariile cerebrale responsabile pentru o anumită activitate este așa numita imagerie prin rezonanță magnetică funcțională. Prin acest procedeu este relativ ușor să studiezi activități simple, cum ar fi mișcări ale diferitelor segmente ale corpului sau percepția anumitor senzații. (...)

(articol apărut în Dilema veche, *Nr. 340, 19 august 2010)*

Dilema veche vă propune

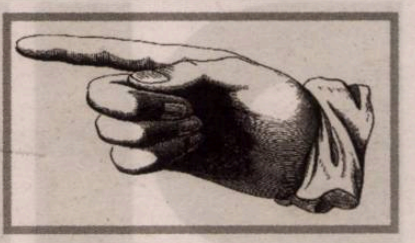

■ The *Awful Truth (Cumplitul adevăr),* o comedie romantică cu Cary Grant și Irene Dunne. Și ce-i cu asta? Unul din multe filme americane oarecum tipice. Amuzant, ușor siropos, bine făcut, actori frumoși și faimoși, happy-end, toate ingredientele. Dar dacă te uiți la anul în care a fost făcut, rămîi puțin pe gînduri: 1937. Cît de bine pusă la punct putea fi industria asta (era deja o industrie) în America, încă din acele vremuri! Parcă la ei n-ar fi existat niciodată începuturi bîlbîite. Cum se apucau de-o treabă, cum începea să meargă strună. La noi, în schimb, parcă totul e mereu într-o fază de început nesigur. (Andrei Manolescu)

■ *The Punisher,* serial pe Netflix produs de Marvel după o serie de benzi desenate cu același titlu. Povestea e clasică și spusă în două sezoane, fiecare a cîte 13 episoade: un fost pușcaș marin își pierde familia și ia dreptatea în mîini, depășind limite și făcînd treaba oamenilor legii, prea implicați în afaceri și înțelegeri cu criminali și mafioți. Acest justițiar este Frank Castle, jucat de Jon Bernthal, actor pe care mă bucur că l-am descoperit pentru că datorită lui m-am uitat și la toate cele opt sezoane de *The Walking Dead*. Plăcut și acela. Trăiască serialele. (Anca Zaharia)

■ „Castelul fermecat“ din Parcul „Nicolae Romanescu“ din Craiova. Descendent al unei vechi familii boierești, Nicolae Romanescu a studiat sociologia, literatura și dreptul la Paris și Liège și a deținut mandate succesive ca edil al capitalei din Bănie în 1898, 1901-1916, 1929, răstimp în care a reușit să transforme întregul areal într-o zonă de referință culturală. În mijlocul parcului încă dăinuie castelul de poveste, realizat de arhitectul Édouard Redont, inaugurat în 1903 în prezența regelui Carol I. Prin chiar destinul său, edificiul depune mărturie mută despre creșterea și descreșterea unui oraș, a unei comunități, a unei civilizații. (Ruxandra Mihăilă)

■ În 1986, tînărul medic Dan Ivan ajunge în satele din inima Deltei Dunării, unde, în ciuda privațiunilor, rămîne timp de mai mulți ani. Umorul se dovedește salvator. În *Mila 23* (Editura Nemira), autorul își povestește amintirile din perioada comunistă, cu solidaritatea sătenilor și frumusețea Deltei, dar și cu epidemiile de holeră ascunse de autorități, lipsa alimentelor, a energiei electrice sau a instrumentarului medical. (Cristina Ștefan)

■ Dublă recomandare, de carte și de serial: *Patrick Melrose,* eroul lui Edward St. Aubyn. Ce-i drept, Patrick Melrose numai erou nu e, ci mai degrabă o umbră umană; personaj puternic, dar pe un calapod cu oarecare minusuri, copil provenind dintr-o familie cu un șir parcă nesfîrșit de probleme și ajuns la maturitate ca o copie fidelă a tatălui pe care și-ar fi dorit din toate puterile să-l uite și să-l (re)nege. Atît cartea, cît și filmul sînt extrem de dinamice, iar marele plus pe care-l prezintă ecranizarea este prezența lui Benedict Cumberbatch în rolul principal. Cartea a apărut la Editura Litera de cîteva luni, mini-seria este pe HBO Go. (Anca Zaharia)

■ La Muzeul Municipiului București (Palatul Suțu) s-a deschis Salonul de Benzi Desenate. Această ediție – a șasea – prezintă peste 30 de autori români contemporani. Fanii genului știu deja că nu sînt prea multe evenimente dedicate fenomenului BD. Așa că această expoziție e o bună ocazie de a-i întîlni pe noii creatori. (Matei Martin)

■ Miercuri, 14 august, la terasa Trei Bețivi (o dibuiți pe strada Vasile Lascăr), un concert multumult, numai bun pentru serile toride de vară. (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Fascism și comunism**

album dilematic Ernö Farkas

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin Sandu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

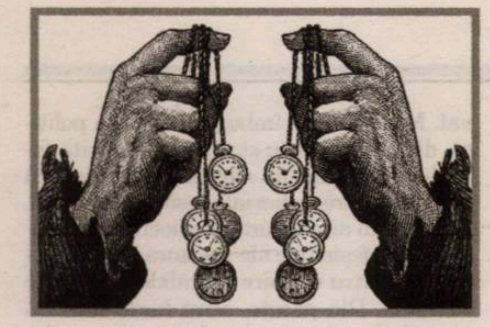

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Note, stări, zile

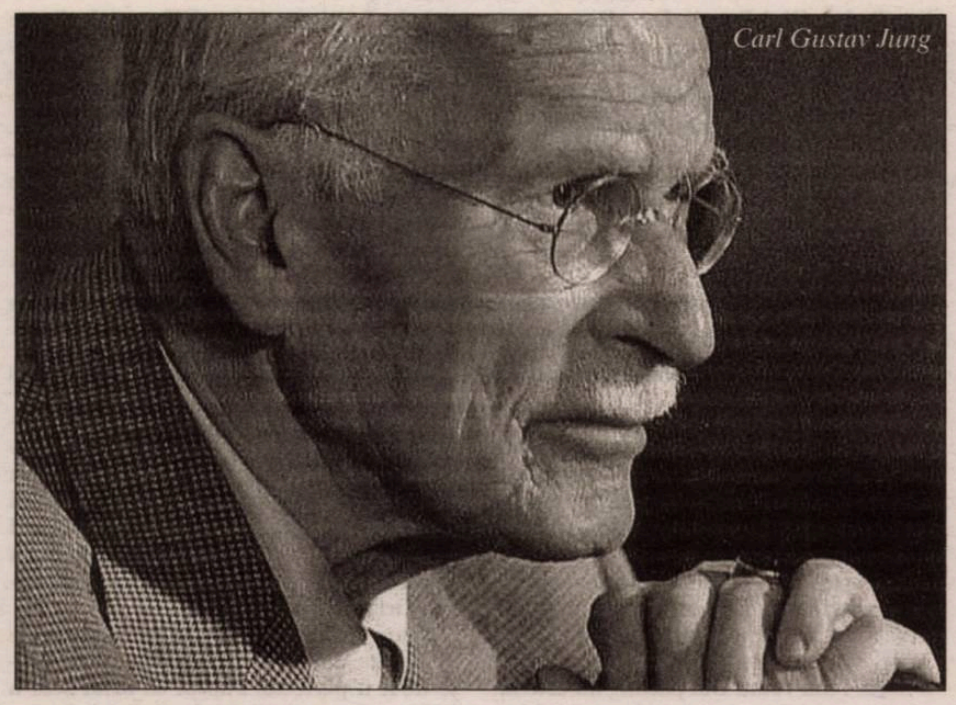

■ *După o lectură din Ortega y Gasset (*Spania neverebrată, *Humanitas, 1997)*

Ortega (p. 12): „...nu-mi este prea limpede de ce pesimismul ar fi neapărat blamabil“. Sînt vremuri, într-adevăr, în care „pesimismul“ e *rațiunea* însăși, o sănătoasă *cale de mijloc* între euforie și disperare. Dacă, după decembrie 1989, românilor le-a lipsit ceva, s-ar putea spune că tocmai pesimismul le-a lipsit. În stupoarea eroică generală, nimeni nu era pregătit să se îngrijoreze. Un pesimism sănătos ar fi trebuit să ne prevină că, după căderea comunismului, greul abia avea să înceapă. Ar fi trebuit să pricepem că lucrurile nu se vor schimba peste noapte, că vom fi sufocați de inerții, confuzii și exaltări pernicioase, că aproape totul trebuie luat de la capăt și că, pentru o întreprindere de asemenea anvergură, nu aveam încă potențialul și acumulările necesare: ne lipseau oamenii, ne lipseau proiectele. Am fost luați prin surprindere, cum ni s-a mai întîmplat – în alt context – în 1947. Fără experiența, bine asimilată, a unei astfel de răsturnări, fără o reflecție sistematică asupra perspectivelor, fără preambulul subversiv, pregătitor, pe care societatea civilă a altor foste țări comuniste (Polonia, Cehia, Ungaria) l-au construit sub dictatură, aveam puține șanse să reușim. De fapt, n-am fi putut avea decît una: să diagnosticăm prompt și corect dificultatea, să înțelegem că prăbușirea comunismului nu este *soluția* „finală“, ci *problema* de rezolvat; un *început,* nu o încununare. Am preferat euforia. Am ales „optimismul“, sărbătorescul. Nu putea urma decît dezamăgirea și, la limită, pierderea speranței. Și asta pentru că am ratat ceasul pesimismului riguros, al evaluării lucide.

(...) Psihologia post-comunistă ar fi trebuit să aibă în vedere o strategie simplă: stabilirea unui *diagnostic* circumstanțial și „implementarea“ unei *terapii* adecvate. N-a fost cazul. Am ales fie festivismul țanțoș, fie bombăneala demobilizatoare. Am pus accentul pe ideologie și retorică de partid. A lipsit, din toate „taberele“, materia primă a unui pesimism „realist“, de natură să înceapă răbdător, de jos, de la imediatul diform, cu potențial încă incert. A rezultat o patologie socială, economică și politică, cu diferite chipuri: ori am exclus, din principiu, ideea terapiei (optimism guvernamental, fudulie „patriotică“): n-avem probleme, sîntem structural sănătoși! Ori am demarat, experimental, diverse scheme terapeutice înainte de a defini boala (am vrut, adică, să obținem o *„sănătate“* generică, fără *vindecarea* suferinței specifice, ceea ce înseamnă adoptarea unui tratament *fără diagnoză* prealabilă). A apărut, e drept, și versiunea proastă, paralizantă, a pesimismului: lamentația resemnată a eternului „Mitică tragic“: sîntem incurabili! Diagnosticul nu trimite spre terapie, ci spre abandon. Avem încă de căutat dozajul optim între analiză necomplezentă, îngrijorare fără patetism (= pesimism bine temperat), energie tonică, speranță fără iluzii, eficiență politică și depolitizare.

■ *Fără dată (înainte de 1989)*

Colina e culturală. Muntele e mistic.

■ *Fără dată (1991?)*

Carl Gustav Jung (într-o scrisoare către o necunoscută, 23.06.1932): „De netratat sînt doar oamenii care au venit pe lume fără suflet. Și nu sînt puțini...“

■ *26 octombrie 1983*

În fiecare zi îmi trece pe la fereastră o pisică siameză, cu ochi albaștri. Mă privește fix, apoi pleacă. Superba tulburare de a te simți privit de un mister...

■ Ești legat de locul unde ai pățit ceva. Căci acela e locul în care ai trăit *epifania destinului*. A fi „lovit de soartă“: a fi plasat unde trebuie, sub tirul aspru al lui Dumnezeu.

■ *Fără dată*

Uneori îți trebuie curaj pentru a mînca... Gurmandul cunoaște specii ale dezgustului pe care ascetul le ignoră.

■ Tipica vanitate a intelectului – Dostoievski, *Însemnări din subterană:* „Aș fi fost întru totul de acord să arăt a ticălos, cu condiția să par, în același timp, foarte inteligent.“

■ Măreția lui Petre Țuțea: „Mă simt asemeni unui vultur trist care, înălțat la zenit, urinează asupra veacului 20 cu un dispreț creștin!“

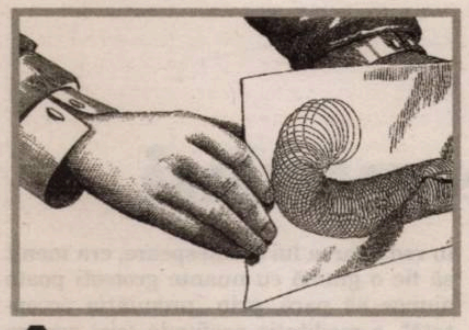

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Nimeni nu-i vinovat. Toți sîntem vinovați

În lumea noastră plină de confuzii, măcar două lucruri sînt clare, cu desăvîrșire clare: mai întîi, la noi, pentru orice dramă, situație nefericită, eroare și așa mai departe, nimeni nu se recunoaște în public vinovat și cel mai puțin o face acela care pare a fi trebuit să răspundă direct sau indirect – directorul, șeful, ministrul, omul politic, dar și subordonatul. Aceștia întotdeauna vor pretinde neabătut că au procedat corect, „ca la carte“, că au „respectat procedurile“, că nu s-a abătut nici o secundă de la „regulamente“. Vor susține, de asemenea, și că „legea e foarte clară“ și că ea le dă indiscutabil și permanent dreptate. Dacă insul e acuzat de corupție, să zicem, ba chiar dacă e condamnat la închisoare, vom afla că e un martir al neamului și că a fost condamnat de cine știe de mașinațiune infectă a „statului paralel“ ori a inamicilor în general. N-am prea văzut la noi persoane care să-și recunoască vina personală în public, care să facă amendă onorabilă pentru faptele proprii și nu, vag, să declare că „asumă“ vinovății colective în numele instituției sau al partidului. Nimeni la noi, de orice ar fi acuzat și cu oricîte dovezi, nu-și recunoaște public altă vină personală decît, cel mult, aceea că „a comunicat defectuos“ și în consecință – de la mare la mic – rareori își cere scuze de la public în nume propriu.

Corelativ, vin unii mai subtili, mai ales din mediul oengist, dar și academic, care ne țin discursuri moralizatoare, din care aflăm, întristați, că, de fapt și la modul „profund“, toți sîntem vinovați – pentru starea nației, pentru deficitul bugetar, pentru crime, pentru emigrație, pentru dominația PSD-ului, pentru mafiile locale și naționale, pentru nivelul cultural scăzut. Vinovățiile precise și concrete sînt astfel dizolvate, printr-un verbiaj dospind de platitudini, într-un ocean de culpă colectivă abstractă și aproape teologică, de parcă ar fi vorba despre „păcatul originar“.

De fapt, e lesne de văzut că între „nimeni nu-i de vină“ și „toți sîntem de vină“ e o foarte strînsă legătură. Cînd vinovăția e distribuită prea generos pretutindeni, ea își pierde împămîntenirea în concret și în particular. Nu mai poate fi despistată, redusă la un număr limitat de abateri, cuprinse în legi și regulamente. Nu mai poate fi desemnată clar și mai ales nu mai poate fi pedepsită administrativ și penal. Și atunci e ca și cînd „nimeni nu-i vinovat“.

Dar – vor zice unii poate –, anulînd vinovățiile mai largi și mai vagi, nu cumva anulăm și imboldul de a veni în ajutorul semenilor defavorizați? Nu, dacă imboldul e sincer și nu oportunist. Pot să-i ajut pe orbi fără să mă simt vinovat că nu sînt orb, așa acum pot să-i ajut pe cei bolnavi (printr-o donație, de exemplu) fără să am remușcări că sînt sănătos. Suspectez că cei care, în asemenea situații, vorbesc, de pildă, despre „vinovăția bogatului față de sărac“ fac ideologie și nu caritate. Asta cînd, desigur, „vinovăția“ lor nu e mult mai concretă: au ajuns bogați prin mijloace nu tocmai legale.

Directorul, șeful, ministrul, omul politic, dar și subordonatul.

Prin urmare, dîndu-se o anumită tragedie social-politică cu repercusiuni naționale, nu toți sîntem vinovați și responsabili pentru ce s-a întîmplat, ba marea majoritate nu sîntem deloc vinovați. Sînt însă unii cu adevărat vinovați: cei direct și indirect responsabili, iar ei sînt vinovați în sens penal sau administrativ; alții sînt responsabili și vinovați în sens politic, deoarece au susținut și votat legi și politici rele. Toți aceștia trebuie judecați, după natura culpei lor, iar dacă asta se întîmplă în mod corect, lucrurile pot fi remediate mai devreme sau mai tîrziu.

În schimb, dacă ne menținem la convingerea că toți sîntem *cumva* vinovați nu facem decît să-i încurajăm pe vinovații reali și concreți să se ascundă și să se declare senin în public inocenți, curați ca lacrima, cetățeni onești care au respectat întotdeauna „procedurile“, dar care, vai, au căzut pradă uneltirilor inamicilor lor geloși pe competența și succesele lor indubitabile.

De fapt, cel care își asumă totul la modul vag și neresponsabil și cel care nu-și asumă nimic personal la modul concret sînt de foarte multe ori una și aceeași persoană. Iar cînd nu sînt, cel de-al doilea se folosește abil de naivitatea, ca să nu spun de prostia celui dintîi, pe care îl manipulează astfel încît să-i devină aliat. O societate modernă nu se construiește pe vagi vinovății generale și colective, ci pe distincțiile concrete, clare și fine între gradele de culpă și de inocență.

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Minţindu-ne

Iubim să ne mințim pe noi. Sigur ne place să fim mințiți și nu ezităm în a minți, mai ales atunci cînd este pentru cine știe ce scop nobil. Cum ar fi să nu dormi în fața ușii la două noaptea sau să te muți înapoi cu părinții.

Credem ceea ce vrem și rar sîntem logici în a interpreta adevărul. Sîntem foarte siguri pe noi că dieta cu quinoa și chakre sau detoxifierea prin meditație transcendentală pe bază de rucola funcționează și chiar găsim dovezi științifice că așa e. Sîntem convinși că sîntem creștini, dar de cele mai multe ori habar nu avem ce înseamnă asta. Amestecăm visurile cu realitatea și cu nevoile noastre de a ne simți deștepți, frumoși și onești cu adevărul. Sîntem destul de convinși că curajul – și nu capul plecat – ne-a construit carierele și uităm că am fost recompensați pentru pupatul în cur și, practic, niciodată pentru critica aia curajoasă pe care ne-o imaginăm că a existat și altundeva în afara interiorului propriului cap, în anonime sau pe FB – și acolo, de cele mai multe ori, de pe un cont fals. Așteptările noastre declarate de la cei pe care îi șefuim sînt să fie profesioniști și muncitori, dar de fapt ceea ce vrem este să ne laude slugarnic și pe cît posibil să ne facă nouă viața cît mai ușoară. Ne credem toți a fi niște individualități remarcabile și uităm că sîntem disperați să facem parte dintr-un grup și să fim cît mai mult posibil plăcuți. Lucru care cel mai adesea se traduce tot prin servitudine, politețe mincinoasă și comportament de cireadă.

Confundăm la greu contopiștii cu managerii, și nebunii cu liderii. Funar, Vadim Tudor, Gigi Becali, Dan Diaconescu fac parte, la fel ca Trump sau Boris Johnson, din lumea noastră.

Sigur că dumneavoastră nu vi se întîmplă asta. Sigur că, spre deosebire de mine, ați văzut prostia și îngîmfarea domnului Constantinescu, corupția și ipocrizia domnului Băsescu. Elena Udrea a fost dintotdeauna pentru dumneavoastră nevasta unuia dintre cei mai corupți oameni din România și prietena tuturor nemernicilor de azi, și nu speranța blondă a politicii noi. Ciuvică nu a fost niciodată cavalerul luminii, mîna dreaptă a președintelui Constantinescu, ci doar smardoiul de astăzi a lui Voiculescu. Vedeți greșelile eroului dumneavoastră și le sancționați. Eu sînt adesea prost.

O clasă politică cel mult mediocră.

Am urmărit cu mare atenție activitatea domnului Iohannis, pe care l-am votat. Din păcate, nu este nimic remarcabil în ceea ce a făcut. La fel ca și cărțile dînsului pline de platitudini și cel mult mediocre, activitatea președintelui pare o glumă proastă, la o analiză rece. Și mai cumplit este că eu cred, de asemenea, că este cel mai bun președinte pe care l-am avut.

Diferența dintre eleganță, stil, prestanță și aroganță, limbă de lemn, înțepeneală depinde nu de o analiză pragmatică a activității domnului Iohannis, ci de minciuna pe care dorim să ne-o spunem, de grupul căruia îi aparținem. Diferențele dintre Mihai Gâdea și Rareș Bogdan sînt minore și, din nou, depinde de tabăra în care vrem să fim. Justificăm manipularea grotescă a unuia și o înfierăm pe a celuilalt. Dan Mihalache și George Maior sînt personaje controversate și la fel de apropiate de președinte, așa cum este și limba domnului Gâdea de fesierele prietenilor patronului dînsului. Miopia pe care o manifestăm cînd vine vorba de cei în care avem nevoie să credem că ne vor salva nu poate aduce nimic bun. Chiria enormă primită pe un spațiu obținut în condiții cel puțin tulburi este ignorată într-un mod la fel de absurd precum ignoră votanții PSD inaptitudinea Vioricăi Dăncilă și mîrlănia domnului Eugen Orlando Teodorovici.

Sigur că doamna Kövesi are o mulțime de merite, dar activitatea DNA este departe de a fi perfectă. Faptul că fosta șefă a DNA a fost apropiată de Gabriel Oprea, Sebastian Ghiță, Băsescu și Maior este foarte ușor trecut cu vederea de cei care vor să creadă în preasfinția domniei-sale sau a domnului Augustin Lazăr – și el, un om cu legături foarte strînse cu oameni politici extrem de toxici. Trecutul comunist și controversat al celor pe care ne dorim să îi credem este, din păcate, la fel de strident ca trecutul celor pe care îi urîm cu spume.

Zdrobitoarea majoritate a „zeilor" noștri nu au făcut nici o ispravă în sectorul privat. Mai toți s-au îmbogățit fiind în politică, din contracte cu statul sau datorită familiilor lor, care fie sînt foști securiști cu abilități antreprenoriale ieșite din comun, fie prieteni ai acestora. Mediocritatea carierelor profesionale ale acestora este stupefiantă pentru cei care au răbdarea de a le examina. Din păcate, acest lucru este caracteristic nu numai politicienilor vechi, dar și celor noi. Propunerea USR-ului pentru primarul sectorului 4 este grotescă. Un om care are tendințe rasiste, xenofobe și sexiste, cu o ideologie care îl face perfect pentru defunctul partid lui Gigi Becali, a cîștigat exercițiul democratic al filialei din sectorul 4. PLUS-ul nu este nici el lipsit de probleme.

„Adevărul" depinde tare mult de grupul în care ne dorim să fim și din ce în ce mai rar de dovezi sau logică. Doamna Firea, în fapt, a fost un adversar mult mai dur și mai consistent al domnului Dragnea, comparativ cu președintele, și a arătat de departe cel mai mult curaj în conflictul cu fostul șef al PSD. Sigur că Firea este un primar catastrofal și ipocrit, dar nu sînt deloc sigur că este sub politicienii pe care îi adoră cei care o urăsc pe domnia-sa.

Exemple sînt multe și, cel puțin pentru mine, destul de dureroase. Desigur, nu este deloc confortabil să mergi împotriva ambelor tabere, mai ales cînd ele sînt majoritare, și că aderarea la același set de valori este mult mai simplă și benefică. Din păcate, cauza pentru care am ajuns unde sîntem acum cu o clasă politică cel mult mediocră, dacă nu penibilă, se datorează în principal servitudinii și conformismului. Iar amestecul de pupincurism și uitatul într-o parte sau la adversari nu îi va face în nici un caz pe viitorii noștri politicieni mai buni, ci doar ne va asigura un viitor în care vom repeta exact aceleași greșeli.

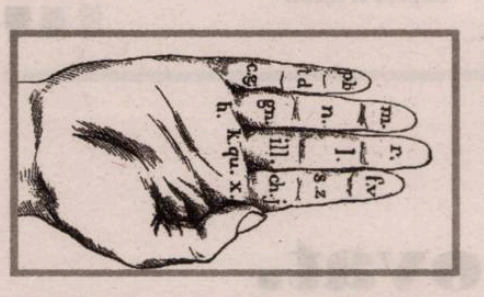

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Metamorfozele trecutului

Cu ceva vreme în urmă, la Universitatea ieșeană, a conferențiat un mare lingvist britanic, David Crystal, cunoscut și la noi, cu precădere pentru contribuțiile sale în domeniul foneticii și fonologiei limbii engleze, dar și datorită vizitelor anterioare în mediul academic românesc (simpatizează foarte mult Iașiul, ceea ce, să recunoaștem, la acest nivel, de intelectual umblat prin toată lumea și apreciat în cercurile universitare de elită, înseamnă ceva). Profesorul a ținut două prelegeri strălucite despre Shakespeare, prilejuite de împlinirea (în 2016) a 400 de ani de la moartea giganticului scriitor. Îndeosebi una dintre aceste prezentări m-a pus serios pe gînduri și aș vrea să explic aici, pe scurt, de ce. David Crystal este unul dintre puținii experți în istoria foneticii graiului (graiurilor) folosite de-a lungul timpului în Albion. Omul știe perfect evoluția seculară a sunetelor anglofone, stăpînind dificila „pronunție veche" *(the Old Pronunciation,* identificată de specialiști prin abrevierea *OP)*. Acest sistem de articulare (practic o *altă* „fonologie" în comparație cu „fonetica" englezească actuală, denumită, în 1917, de Daniel Jones, „pronunția acceptată"*/the Received Pronunciation/RP* – denumire grefată pe nevoia savanților modernității de „a standardiza", de „a uniformiza" o limbă „unitară", „literară"), te duce rapid într-un univers paralel. Un nativ (anglo-australiano-american așadar) nu va înțelege, în fond, engleza vorbită sub rigorile „vechii pronunții", *adică pronunția pe care Shakespeare o avea în minte atunci cînd își redacta sonetele și piesele de teatru.* David Crystal ne-a mărturisit că marile companii dramatice (britanice și de dincolo de Ocean) îl angajează drept „consultant lingvistic" ori de cîte ori hotărăsc să pună în scenă un text shakespearian în „fonetica" originală (lucru care, de altfel, se întîmplă rar). De ce? Evident, pentru că, deși, în principiu, ne referim la *aceeași limbă* (în speță, la engleză), cele două sisteme fonologice rămîn atît de diferite încît „se ivesc", în procesul de „transfer", *două limbi,* fiind necesară intervenția unui „traducător". Fără acesta, actorii și regizorii ar fi pierduți.

S-a schimbat radical pronunția în Anglia?

Bine-bine, veți observa (ca și mine înainte să ascult argumentația lui Crystal pînă la capăt), dar de ce așa o tevatură pentru un amănunt insignifiant? Limba evoluează pretutindeni, o știm cu toții. S-a schimbat radical pronunția în Anglia? OK! Dacă opera lui Shakespeare se află „tot acolo", carevasăzică, în varianta ei textuală primă, care ar fi necazul? O *pronunțăm* după regulile prezentului și, gata, scăpăm de „dileme". Ei, iată că situația nu se arată simplă deloc. *Sonoritatea cuvintelor în opera lui Shakespeare generează extraordinara poezie pe care acesta a creat-o în scrierile sale.* Știați că „Shakespeareul" pe care-l lecturăm sau pe care-l auzim în „pronunția acceptată" e „un Shakespeare" – inclusiv în *Sonete* – „fără rimă" *(și* în engleza contemporană, *nu numai* în traduceri). Recitat de David Crystal (în vechea limbă), o muzică nepămînteană te împresura din toate direcțiile. Abia în acest mod realizai că geniul scriitorului a fost, înainte de orice, *unul poetic.* Noi, indivizii modernității (și mă gîndesc în primul rînd la anglofonii ca atare, ceea ce e aproape tragic), habar nu avem de poezia (autentică) a textului shakespearian. Trăim într-o ignoranță devastatoare în raport cu opera reală a celui pe care-l numim totuși „cel mai mare autor al umanității". Și nu acesta, credeți-mă, constituie detaliul cel mai grav. Din demonstrația profesorului britanic reieșea, fără putință de tăgadă, că *însuși sensul unor fragmente fundamentale din scrierile creatorului nefericitului prinț Hamlet se pierde din cauza nerespectării și, totodată, a necunoașterii pronunției originale a cuvintelor din interiorul lor.* Chestiunea devine, să admitem, bulversantă: în unele cazuri, ceea ce, în redactarea lui Shakespeare, era menit să fie o glumă cu nuanțe grotești poate ajunge să pară, prin „pronunția acceptată", o meditație profundă *(sic)* asupra vieții. Nebunie colosală, cu alte cuvinte – tragedia se transformă astfel în comedie și invers. M-am întrebat imediat – în fața irefutabilelor dovezi de eroare a modernizării istorice și culturale – ce fel de „Shakespeare" *se studiază* și, mai ales, ce fel de „Shakespeare" *se traduce* în intervalul (post)modern.

Gîndul mi-a mers chiar mai departe. Ce fel de „trecut" radiografiem noi istoriografic, cînd, se vede clar, „trecutul" ființează doar în paradigme criptice, rupte complet de lumea nouă? Cu peste douăzeci de ani în urmă, mi-am scris teza de doctorat despre modul în care istoria „se metamorfozează" în ficțiune. După ce am terminat acea lucrare, m-am gîndit uneori că aș fi putut exagera cumva și că ar exista, ultimativ, un „adevăr" reperabil al epocilor apuse. Astăzi, deși mai bătrîn cu două decenii și mult mai riguros ca odinioară, consider (iarăși) că nu am greșit abordarea metodologică. Absolut deloc.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

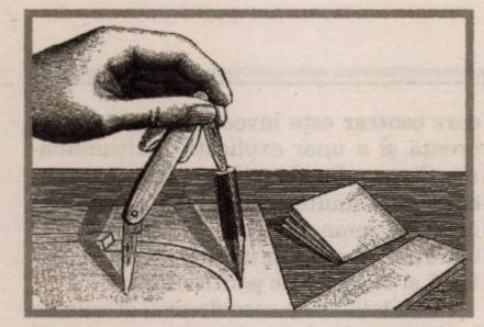

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Este oare România o țară „normală“ în Europa?

În mod „normal“, un jurnalist pus în fața unor evenimente foarte grave trebuie să încerce să scrie fără să cedeze emoției, trebuie să-și impună o anumită distanță față de subiect și să-l analizeze „la rece“. Dar este oare România o țară „normală“? Este oare „normal“ ca o fetiță de 15 ani să fie sugrumată nu doar de mîinile unui psihopat, ci și de un lanț de incompetență, nepăsare și iresponsabilitate instalat de la A la Z pe scara instituțională?

În cazul Alexandrei și a tot ceea ce continuă să se întîmple în România legat de această dramă, nu mai am resurse să aștept să-mi treacă emoția, indignarea, sentimentul de revoltă și impresia de neputință pentru a scrie „la rece“. Timp de peste 30 de ani, de cînd fac naveta între Franța și România, între Vest și Est, am adoptat față de țara mea de origine o atitudine pe care aș putea numi-o „constructivă“. Mi-am propus, din prima clipă cînd am pus piciorul în Occident, să fiu critic față de România, dar fără să o *denigrez*. M-am aflat de sute de ori în situația de a vorbi în public despre România, de a da conferințe pe teme legate de România, de a dialoga cu străinii despre ce înseamnă spațiul românesc. Și de fiecare dată m-am înscris în logica acestui exercițiu de echilibristică: să nu *dezinformez* în ceea ce privește aspectele negative ale societății românești, dar să-i incit în același timp pe străini să descopere o țară avînd enorm de multe atuuri luminoase. Treptat, mi-am structurat discursul despre România în jurul unui concept: *normalitatea*. Argumentul funcționa bine în fața auditoriului, cel puțin așa mi s-a părut mie. *România este o țară normală*. Iată propoziția-cheie pronunțată de mine în zeci și zeci de ocazii. Indiferent ce auziți spunîndu-se despre România, și în ciuda faptului că presa occidentală nu este tandră cu realitățile românești, să nu vă fie frică să mergeți la București, să nu vă fie frică să faceți turism în România și să străbateți regiunile ei mirifice, să nu vă fie frică nici măcar de contradicțiile societății românești, întrucît ele sînt *normale*. De nenumărate ori am invocat aceste argumente cînd eram invitat să dialoghez cu publicul după reprezentarea unora dintre piesele mele sau cînd interveneam în cadrul unor saloane de carte sau în context universitar. Și o făceam cu conștiința împăcată, adăugînd, pe post de concluzie, că și în țările occidentale există probleme grave de corupție, că și la „case mai mari“ se pot vedea tarele nepotismului și ale incompetenței... Să nu disperăm deci în cazul României și să nu-i exagerăm defectele, România este o țară în devenire, în *construcție,* face parte din Uniunea Europeană (s-a aflat chiar la președinția Uniunii Europene), românii călătoresc masiv în Europa și în jur de patru sau cinci milioane dintre ei lucrează în străinătate, deci România este o țară *normală,* cu enorm de multe probleme, recunosc, dar acest lucru este *normal*... Cam așa sunau, pînă acum, opiniile mele despre România.

Nici unul dintre momentele negre prin care a trecut societatea românească după 1989, de la mineriade pînă la incendiul de la „Colectiv“, nu m-a determinat să-mi modific atitudinea. Dar teribila moarte a Alexandrei mă face să mă simt, acum, vinovat. Mă întreb dacă nu cumva, de trei decenii, mă mint pe mine însumi și îi mint și pe străini. Încep să am îndoieli că România este o țară *normală*. Istoricul Lucian Boia ne explică într-o carte „de ce este România altfel“, sugerînd că s-ar putea să rămînă „altfel“ pentru eternitate. Cu un fel de încăpățînare, însă, chiar și după ce am citit acum cîțiva ani cartea lui Boia, am perseverat în ideea că *occidentalizarea* statului românesc este inevitabilă. Și, de fapt, acest lucru îl înțelegeam prin cuvîntul *normal:* occidentalizare, democratizare, ancraj în Europa, asimilare a valorilor statului de drept, modificare a mentalităților astfel încît competența și responsabilitatea să devină criterii ale promovării...

Acum, însă, după 30 de ani de la căderea comunsmului, mă întreb dacă România nu este cumva un eșec al Europei... Mă întreb dacă nu cumva românii se occidentalizează cu adevărat doar atunci cînd pleacă în Occident, iar la ei acasă se lasă paralizați de un sistem clanic extrem de abil, capabil să imite perfect democrația și să afișeze toate standardele *normalității,* fără a respecta în profunzime nici unul. Drame monstruoase cărora le-au căzut victime copii și adolescente s-au petrecut în anii din urmă și în alte țări, în Austria, în Belgia, în Franța... Și nimeni nu poate jura că ele nu se vor mai reproduce într-o lume plină de psihopați și de nebuni. În 1996, afacerea pedofilului Dutroux a declanșat un cutremur social în Belgia și a avut un răsunet internațional. Și ea a pus în lumină un fel de putreziciune a eșafodajului instituțional pe toate palierele sale, dar nu chiar atît de flagrant ca în cazul României.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea, doi fondatori ai spiritualității românești, Caragiale și Eminescu, deplîngeau disperați nepotismul, clientelismul, cinismul și incompetența care cangrenau societatea românească. Iar Maiorescu denunța „formele fără fond“. „Toate numirile în funcțiuni nu se fac după merit, ci după cum ordonă deputații, care, la rîndul lor, atîrnă de comitetele de politicieni de profesie, formate în fiecare centru de județ. Aceste comitete își împart toate în familie“, scria Mihai Eminescu, în aprilie 1881, în ziarul *Timpul.* Numai că de atunci au trecut aproape 140 de ani... Oare este normal ca în tot acest *timp* să nu se fi schimbat nimic, din punct de vedere *structural,* în instituțiile și în societatea românească?

Drama Alexandrei ar trebui să devină punctul zero al unei noi tentative de trezire colectivă în România și poate că de data aceasta trezirea va fi una durabilă, va deveni *transformare* în sensul european al termenului. Iată ce ar fi *normal,* dacă pentru români acest cuvînt mai are un sens.

PUBLICITATE

adevărul continuă

SERIA CARE A INSPIRAT
URZEALA TRONURILOR!

Alege și completează-ți întreaga serie!

De miercuri, 14 august

Lupoaica Franței / Crinul și leul / Când un rege pierde Franța

Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + 1 carte 13 lei

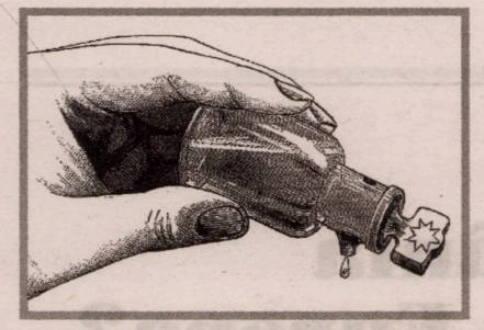

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Discursul conspiraționist

Termenii *conspiraționsim* și *conspiraționist* nu au intrat încă în dicționarele noastre generale, dar circulă destul de mult în spațiul public („teoriile conspiraționiste", ziarulde-iasi.ro; „scenariul conspiraționist", gandul.info; „Conspiraționiștii sînt niște oameni speciali", vice.com etc.) și mai ales în studiile de specialitate: despre *discursul conspiraționist* se scrie de mai bine de două decenii în *Revista română de sociologie*, *Sfera politicii* etc. Avînd corespondențe și modele în limbi de circulație internațională *(conspiracism* și *conspiracist* în engleză, *conspirationnisme* și *conspirationniste* în franceză etc.), cei doi termeni sînt utili, pentru că nu se referă direct la *conspirație* (așa cum o fac *conspirator* și *conspirativ),* ci la *teoriile conspirației,* la presupunerea obsesivă a unei conspirații în spatele oricărui eveniment. Cuvintele sînt așadar utile pentru a descrie un tip de discurs manifestat cu insistență în societatea românească și reflectat din abundență în mass-media și în spațiul virtual. Conspirationismul este exploatat intens de multe posturi de televiziune autodefinite ca „de știri" pentru a umple ore de emisie cu discuții nesfîrșite despre ipoteze, convingeri și scenarii, pentru a crea sau a amplifica senzaționalul. Exemplele de mai jos sînt reale, dar nu le-am mai indicat sursa exactă, pentru că majoritatea provin de la posturi de televiziune și ziare online care nu merită prea multă publicitate.

Argumentul fundamental (și prezentat ca imbatabil) al discursului conspiraționist se bazează pe opoziția dintre *aparență* și *esență:* ceea ce vedem sau auzim este doar o aparență înșelătoare, adevărul (esența) fiind întotdeauna ascuns. Iar aparența este înșelătoare pentru că cineva are interes să ascundă adevărul. Deși poate provoca anxietate, discursul conspiraționist are și avantaje, pentru că oferă satisfacția superiorității: conspiraționistul este cel care nu se lasă niciodată înșelat.

Discursul conspirației presupune două entități colective în conflict: *ei* (grup nedefinit, restrîns numeric, deținător al puterii și al secretelor, neapărat malefic) și *noi* (victimele, cei mulți, în care se include conspirați-onistul). Agenții răului – ăștia, „forțele oculte", „păpușarii" – sînt puternici, dar pînă la urmă relativ ușor de demascat, pentru că subestimează inteligența publicului. Enunțul repetat în diverse variante, pentru a respinge orice informație neconvenabilă sau orice argument contrar, se bazează pe presupoziția acestei inteligența pe nedrept ofensate: „Prea ne cred pe toți proști"; „Proști ne mai cred ăștia"; „Ne iau de proști"; „Ăștia chiar ne cred proști pe toți?". Respingerea explicită și vehementă a suspiciunii de prostie – „Noi nu sîntem proști" – se asociază cu suprimarea discursului celuilalt, decretat ca lipsit de orice credibilitate: „Mai lasă-ne, nene, că nu sîntem toti idioți!". Expresiile neîncrederii au o mare varietate de exprimare în limbajul colocvial: „Nu merge cu vrăjeli din astea"; „Nu ne mai aburiți!"; „Să fim serioși" – și în noile clișee jurnalistice: „Despre ce vorbim?". Orice altă părere este „poveste", „basm", „o mare păcăleală", interpretată ca agresiune – „încearcă să ne bage pe gît" – și ca jignire personală: „să nu mă ia pe mine cu...". Nu e foarte clar dacă *forțele oculte* sînt sau nu inteligente: *dușmanul care conspiră* este văzut, alternativ, ca foarte eficient și ca ridicol de vulnerabil („este o operațiune gîndită «bine», dar executată prost"), grupul *noi* asumîndu-și, în mod corespunzător, atît rolul de victimă, cît și pe cel de erou salvator.

Discursul conspirationist nu acceptă coincidențele și aleatoriul: „Nu e întîmplător că..."; „Nu poate fi o simplă coincidență"; „Haosul ăsta din ultimele zile nu e o întîmplare, e foarte bine ghidat și întreținut". Principala justificare pentru a nega orice soluție simplă sau orice discurs contrar este invocarea lipsei de coerență și a unor explicații mulțumitoare: „Sînt multe chestii care se bat cap în cap"; „Sînt multe semne de întrebare"; „E un mare semn de întrebare". Teoria conspirației, în schimb, oferă o coerență perfectă și o explicație pentru orice.

Cuvintele-cheie care descriu stările de lucruri ca fiind rezultatul unor acțiuni malefice sînt *lucrătură, făcătură, încrengătură, rețea.* Individul singur nu e considerat capabil de acțiuni independente: este *ghidat, teleghidat, învățat, sfătuit.* Agenții răului sînt lăsați în umbră prin construcții impersonale, care le amplifică puterea misterioasă: *se vrea, se încearcă, se pregătește, se mușamalizează...*

Susținătorii teoriilor conspirației au întotdeauna certitudini: „este evident", „e clar", „eu sînt convins că...", „pentru mine e mai mult decît evident". Discursul este adresat pe de o parte presupușilor conspiratori (cu indignare și exces de întrebări retorice), pe de altă parte celor încă needificați (cu milă și superioritate): „Hai, măi oameni buni, cum puteți fi atît de naivi?".

Premisele unui astfel de discurs nu pot fi clintite de contraargumente: de vreme ce conspirationistul se consideră mai inteligent decît alții, orice dovadă care nu îi convine este pur și simplu etichetată ca încercare eșuată de manipulare. Paradoxal, în ciuda eforturilor de a construi explicații și de a stabili legături complicate, discursul conspirationist dovedește lipsă de imaginație: totul se reduce la un scenariu elementar, în care motivațiile umane sînt previzibile, iar diferențele axiologice și psihologice se anulează.

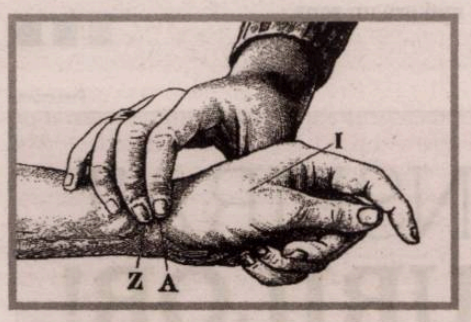

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Competența über alles

Un cetățean german al cărui tată a făcut pionierat în voluntariat în România a decis pe la vîrsta maturității, cînd era un om de afaceri de succes în Germania, să-și vîndă afacerea cu cîteva milioane bune de euro și să se stabilească la noi în țară. A investit într-un sat izolat, a cumpărat cîteva case săsești, le-a renovat și a pus pe picioare o nouă afacere, în turism, care are succes. E un model de om care are o competență, dezvoltată la nivel de excelență. Afacerile pe care le făcea în Germania erau în domeniul impresariatului și al producției muzicale. Domenii total diferite față de ceea ce face aici. Totuși, reușita lui pe plaiuri mioritice este de asemenea notabilă, chiar dacă încă este în stadiu adolescentin. Omul știe ce face. O spun și din experiență, pentru că mă aflu acum exact la el în ogradă. Într-una dintre casele pe care le are în circuitul turistic, în satul Cund din județul Mureș. Dar ce fac aici și de ce vă spun iar despre plimbările mele de vară?

Am mai scris și cu alte ocazii despre educația media și despre proiectele pe care Centrul pentru Jurnalism Independent le derulează în acest domeniu. Cu un an în urmă am participat la o formare pe această temă, care viza infuzarea curriculum-ului național al mai multor discipline umaniste cu elemente de educație media. Acum, același CJI a dorit să extindă proiectul, astfel încît își propune să acrediteze un curs de formare pe această temă. Pentru scrierea bazei de curs și o primă etapă de formare a viitorilor formatori a constituit un grup de lucru, alcătuit din profesori de limba și literatura română. Mă aflu printre acești 14 profesori, așadar, și dezbatem modul în care vom putea scrie curriculum-ul acestui curs de formare. Ca să fie mai clar, veți vedea imediat de ce, ne dorim infuzarea curriculum-ului de limba și literatura română cu elemente de educație media. Apoi, pe viitor, sperăm noi, infuzarea curriculum-ului altor discipline cu astfel de elemente de educație media.

La finalul anului 2018, în Parlament a ajuns un proiect de lege vizînd introducerea obligatorie la clasele a VI-a și a IX-a a unei discipline noi cu tematică de educație media. Pentru moment, a fost întors dinspre Camera Deputaților înspre Senat, pentru că nu s-a respectat ordinea procedurală, care presupune mai întîi aprobarea legii de către Senat, abia apoi dezbaterea acesteia în Camera Deputaților. La o primă vedere, această inițiativă legislativă ar putea părea salutară. Chiar și pe fondul ultimelor evenimente cu impact mediatic major, e relativ ușor de văzut cît de necesară e o astfel de alfabetizare, care să ofere elevilor un set de instrumente de analiză, cu ajutorul cărora să poată discerne, să poată diferenția, să poată judeca în manieră critică discursul mediatic. Și nu doar atît: să înțeleagă ce înseamnă libertatea de exprimare, să facă distincție între legal și moral, să înțeleagă rolul mass-media în contextul libertății de exprimare, să înțeleagă limitele libertății de exprimare, rolul responsabilității etc.

Cu toate acestea, susțin eu, dar susținem mai mulți, implicit cei ce sub îndrumarea CJI încercăm să scriem această bază de curs, nu niște ore distincte de educație media rezolvă această problemă, ci infuzarea curriculum-ului unor discipline deja existente în planul-cadru cu elemente de educație media. De ce? Pentru că educația media nu este o disciplină în sine, ci o abilitate de viață care ține de interconectarea la diversele domenii ale realității. Este o competență în sine, care însă nu se poate învăța distinct. Ar fi ca și cum am vrea să învățăm gîndirea critică în sine, ca disciplină, în afara aplicării ei pe domenii curriculare. Care ar fi riscurile? Mai întîi, perceperea acestei educații ca o formă de asimilare a unor conținuturi, o disciplină obligatorie ca oricare alta. Cu risc de a prezenta dezinteres pentru unii elevi sau de la un punct încolo. Nu ca o competență transcurriculară. Apoi, riscul secundar îl reprezintă faptul că, existînd ca disciplină distinctă în orar, la alte discipline nu se va mai simți nevoia abordării aspectelor care țin de educație media: păi, nu faceți destul la ora de specialitate? Se pierde astfel, sîntem convinși, specificul acestei competențe, repet, transcurriculare.

În plus, proiectul de lege prevede că această nouă „disciplină" poate fi predată de profesori de română, de limbi străine, de istorie, de socio-umane, pe scurt, de profesorii de umanioare. De ce? Dacă e o disciplină în sine, distinctă, ar trebui să poată fi predată doar de specialiști. Dacă nu e, ar trebui să poată fi predată de orice profesor. Educația media implică inclusiv elemente de înțelegere și de utilizare a diverselor canale media, producerea de conținut, aspecte care țin de utilizarea unor tehnologii și canale informaționale (Facebook, Instagram, Twitter, aplicații de tipul Kahoot etc.). E o discriminare pozitivă, care evidențiază exact eliminarea din ecuație a scopului dezvoltării competențelor educației media: interconectarea în planul realității la diversele compartimente ale acesteia. La fel de bine poate fi abordată problematica *fake news* la biologie, ca la limba și literatura română.

Domnul Jonas nu e specialist în turism. Nu are nici studii în domeniul muzical, deși a impresariat o seamă de muzicieni și a avut o casă de producție. A performat în domeniu, acum performează în turism. Pentru că, de fapt, deține o competență. Dacă ar fi fost absolvent de Conservator, nu e sigur că ar fi fost un antreprenor de succes în domeniul muzical. În plus, cu aceeași competență, are succes și în turism.

Ce vreau să spun este că o intenție bună, care are un obiectiv nobil, poate fi pusă în primejdie printr-o operaționalizare nefericită. Nu e nevoie de o disciplină distinctă, cu note și promovabilitate, ci de o abordare a problematicii educației media la cît mai multe discipline de studiu, prin identificarea conținuturilor acestora care se pretează ilustrării elementelor de educație media.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

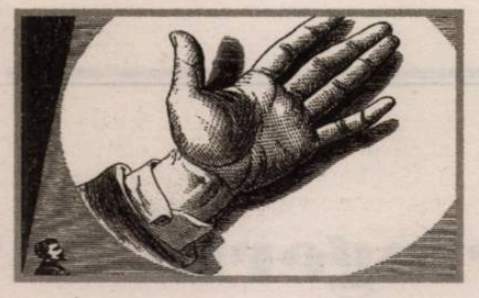

Adina POPESCU

portrete din mers

Ești dependent de seriale? Continuă vizionarea!

Niciodată n-am fost un mare fan al serialelor TV, n-am înțeles de ce ar trebui să mă uit la ceva care se continuă la nesfîrșit, acel „va urma“ mi s-a părut întotdeauna mai degrabă frustrant decît plin de promisiuni, nu i-am înțeles nici pe cei care se grăbeau acasă „ca să prindă serialul“ sau care anticipau acțiunea, intriga, un deznodămînt amînat în permanență. Mie, uneia, îmi plac filmele cu un cap și o coadă. Îmi amintesc că singura dată cînd am fost internată într-un spital, la o secție de oftalmologie, am nimerit în salon cu niște venerabile doamne care discutau numai despre seriale, mai exact despre telenovele. „Acum începe ăla de la ora cinci, cu Manuela!“, zicea una și ofta prelung, în suferință. „Ce-o mai fi făcut Fernando?“, începea alta. „S-o fi împăcat cu scorpia de nevastă-sa?“ Doamnele stăteau fiecare în patul său, cu cîte un bandaj pe ochiul bolnav (de obicei operat de cataractă) și analizau de-a fir a păr niște drame complicate în care doi, un tip și o tipă, erau blocați împreună într-un lift de nu știu cîte episoade și nu se știa dacă se mai iubeau, „femeia cea rea“ încerca să despartă pe toată lumea și băiatul bun și bogat nu prea avea noroc în amor. Mi-am dat seama că erau mai atașate de personajele alea decît de propriile rude care veneau în vizită și că, în mod categoric, știau mai multe despre ele decît despre propriile fiice sau nepoți.

Nu cred că în România avem o cultură a serialelor, cel puțin nu la fel ca în multe alte țări cu o tradiție mult mai îndelungată de realizare și promovare a acestor „produse“, iar modul în care, odată cu apariția unor companii de tipul Netflix și HBO, serialele au prins atît de bine la noi mi se pare surprinzător, însă într-un fel justificat. În general, „românii sînt…“ (cît de mult urăsc formularea asta, dar n-am cum s-o ocolesc) destul de comozi, ca să nu spunem leneși, le place să stea pe la casele lor după job, nu ies non-stop în oraș, socializează mai mult pe Facebook sau la telefon decît „în viața reală“. Și nu prea merg la cinema. De exemplu, în țări tot din fostul bloc comunist precum Cehia, Slovacia, Polonia, chiar și Croația sau Slovenia, oameni de toate categoriile de vîrstă merg la cinema ca să vadă inclusiv filme documentare (de aceea, Cehia are cel mai mare festival de film documentar din Europa de Est, cel de Jihlava, unde populația orășelului practic se dublează în timpul festivalului), cifrele demonstrează că numărul celor care preferă să vizioneze filme la cinema crește de la an la an. Un alt motiv ar fi nivelul de trai mai scăzut în România, e mai ieftin să vezi un film la tine acasă, iar serialele au devenit un *entertainment* constant și aproape gratuit, pentru că un abonament Netflix sau HBO GO și-l permite aproape oricine, inclusiv pensionarii (o să vă mire cîte bunicuțe se uită la seriale pe tabletă și își sună periodic copiii ca să întrebe de ce le-a dispărut nu știu ce de pe ecran sau „de ce nu mai merge“).

După primele episoade m-am dus direct la cărți.

Revenind la tradiția inexistentă legată de seriale, cred că totul a început, de fapt, cu serialul *Dallas,* difuzat pe vremea lui Ceaușescu pînă la un punct, cel în care s-a decis că „tovarăși, nu se mai poate!“, filmul este unul decadent capitalist. Din cîte îmi amintesc, oamenii au rămas la un moment dat cu ochii în soare și cu frustrarea că nu vor afla niciodată cine l-a împușcat pe JR. Serialul a fost reluat după 1990, cu același succes, dacă nu cu unul și mai mare, a fost un fenomen. Dumineca, la ora difuzării, Calea Moșilor se golea de parcă venise apocalipsa, doar la meciurile de fotbal ale echipei României mai vedeai așa ceva, oameni alergînd spre casele lor ca să prindă următorul episod. Probabil că cea mai vizionată telenovelă în România a fost și prima – *Sclava Isaura* –, dincolo de conținutul serialului era noutatea, oamenilor li se deschidea în sfîrșit o fereastră spre o lume exotică, total necunoscută. Apropo de „sclavie“, de fapt ieșeam cu toții dintr-o cușcă: în sfîrșit vedeam și noi cum trăiesc decadenții americani, cum fac afaceri, cum se lăfăie în bani și beau whisky la ora 10 dimineața, vedeam cum era viața pe o plantație din Brazilia, o țară de la celălalt capăt al lumii etc. Un alt „fenomen“ a fost *Twin Peaks,* care implica deja o altă calitate a conținutului, alte standarde, însă iată că a prins și acesta, eram la mare pe la Venus sau Neptun și toți turiștii din hotel stăteau înghesuiți pe niște canapele de lîngă recepție, în fața unui televizor, se uitau hipnotizați, nu le mai păsa de plajă, de nimic.

Desigur, toate acestea se întîmplau cu mult înainte de Netflix & Co, pe vremea cînd depindeai de o oră de difuzare și în care trebuia să aștepți cu sufletul la gură episodul următor. Astăzi, obiceiurile consumatorului s-au schimbat, poți vedea episod după episod, sezon după sezon, zile de-a rîndul și abia aici intervine dependența. „Hai să mă apuc de un nou serial!“, îți zici și felul în care folosești verbul „a te apuca“ e relevant, e ca și cum „te-ai apuca“ de un nou job, de o nouă viață.

Pentru că nu sînt fan al serialelor, mi-am făcut abonament ca să mă uit la filme, apoi am descoperit că toate filmele bune le văzusem deja (adevărul e că un SF mișto apare o dată la cinci ani, iar filme „comerciale“ care să te dea pe spate nu cred că sînt mai multe de zece pe an). Apoi mi-am zis să-mi încerc norocul și cu serialele, evitînd în mod intenționat unele gen *Breaking Bad,* pe care le lăuda toată lumea, voiam seriale care să mă spele pe creier, să mă relaxeze. Avusesem deja o experiență cu *Games of Thrones,* cînd am văzut primele episoade de pe HBO mi-am zis: hopa, ăsta e altceva! Eram obișnuită cu seriale cu buget mic, cu acțiune dezlînată și cu burți, cu evoluție-clișeu de personaj sau fără nici o evoluție, cu multe prim-planuri și dialoguri interminabile, chiar dacă uneori inteligente… *boring! Games of Thrones* a ieșit din toate „convențiile“ și pentru că a avut în spate seria remarcabilă a lui George R.R. Martin (după primele episoade m-am dus direct la cărți, dar asta e o altă poveste). Curînd mi-am dat seama că există mulți oameni de valoare care lucrează în industria serialelor, în primul rînd oameni care scriu excepțional (și care la o adică ar fi putut să aibă o carieră de scriitori de succes), de pildă, serialul *The Crown,* dincolo de subiectul lui, este documentat și scris impecabil, și e meritul lui Peter Morgan. Așadar, am trecut peste niște idei preconcepute, însă tot caut acel *easy entertainment,* acea plăcută spălare pe creier atunci cînd n-ai chef de lucruri care să-ți dea bătaie de cap. Mi-am zis să revăd integral *Sex and the City* (văzusem puține episoade, la TV, la ore mici din noapte). M-a prins, episoade de cîte 20 de minute, le-am ronțăit ca pe semințe unul după altul. M-am atașat inevitabil de personaje, le-am trăit bucuriile și tristețile, chiar dacă uneori cumplit de superficiale și nerealiste. Am trecut la *The Middle (Familia Heck),* nouă sezoane, 24 de episoade pe sezon, tot de cîte 20 de minute, iarăși „semințe“. Voiam o comedie, însă de nenumărate ori m-a emoționat și înduioșat, am rîs, dar am și plîns un pic, o ador pe Sue, mi se pare excepțional puștiul Atticus Shaffer în rolul lui Brick, mă gîndesc că acești copii au crescut odată cu serialul, în serial de fapt, e un fel de *The Truman Show.* Mi-am dat seama și de ce dau dependență serialele – îi aduci pe toți acești „oameni“ în casa ta, în viața ta, începi să te gîndești la ei ca la niște prieteni sau rude, îi iubești sau îi detești, însă nu-ți rămîn indiferenți. Cum să nu-ți dorești să afli ce se întîmplă cu ei mai departe?

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Am luat, seara tîrziu, două kile de caise

Și am zis: nu dau 3 cincizeci pe kilogram. Dau 3 lei. Și așa am făcut, și așa a vrut și vînzătoarea. Dar acei 3 lei s-au topit. Caisele s-au făcut chisăliță. În pungă. Le-am pus într-un castron uriaș, transparent. Le-am spălat. La atingerea cu apa, miezul s-a dus pe apa sîmbetei. Am rămas cu mulți sîmburi. Le-am pus în frigider. Le-am uitat două zile în frigider. Și, deodată, după fragila mea nemulțumire, după devorarea a trei șnițele reci învelite în ardei capia, mi-am băgat degetele în castron căutînd formele dispărute ale caiselor. Cînd și cînd simțeam cu degetele un cap de caisă, un vîrf de codiță. Era o risipă de lumi în coacere, acum, sub degetele mele, în disoluție, caise trecute, dar deloc moarte. Am gustat întîi c-un deșt. Apoi, mîna căuș s-a băgat tot mai adînc și am mîncat ca Pantagruel, fără noimă. Era pulpa răsfirată și limba în căutarea dulce-acrișorului. Ceva din pulpele caiselor din copilărie era acolo. Eram plin și mai voiam. 6 lei s-au topit. Voluptatea castronului de caise răcite, la pulpă răsfirate, pe degete amare îndulcite. Mîncasem cu mîini murdare, cu lumea întîlnită în periplul meu pe mîini. Caisele alea erau bine tocmite. Crăcănate de coacere. Primul pas de început de putreziciune. Or fi fost norocul meu? Or fi fost norocul meu. Nu știu nici acum.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Se poate echipă de fotbal fără antrenor?

Păi, cum să nu?! Ce, cînd eram mici, pe maidan, aveam antrenor? Sigur că se poate. Se poate orice cînd e vorba să te joci. Cînd, însă, fotbalul devine un business sau o artă, atunci e ca și cum o mare companie nu ar avea un șef executiv ori o orchestră ar cînta fără un dirijor. Ambele pot funcționa, da, o vreme, dar ce cacofonie! Nici fotbalul n-a scăpat de vechea poveste de pe la noi: toți ne pricepem la toate. Și, da, priviți ce țară minunată ne-am făcut! Cum merg toate ca unse, cum înfloresc orașele și satele, cît de curate sînt pădurile (bine, alea care mai sînt), cum se învîrt ca după soare spitalele, școlile, poliția, tot. Sigur, la fel și bandiții la drumul mare, Primărie, Guvern sau Parlament, violatorii, criminalii, sugătorii la țîța statului, marii salariați publici și extrem de marii pensionari speciali. Dar, pînă la urmă, sînt și ei oameni și trebuie să se bucure din plin de binefacerile unui sistem de ispravă, așa cum e cel de la noi în care oricine poate să facă orice. De exemplu, domni burtoși cu chipiu și domnițe cu părul pînă la șale și gene pîn' la cozoroc, legănîndu-și savant partea mediană a trupului odată cu care se unduie lasciv pistolul și cătușele, cred că pot fi păstrători ai ordinii și ai legii. Așa și în fotbal. Din fericire, și aici putem striga de cîteva ori „Aleluia!“, în urma intervențiilor patronilor în viața tehnică a echipelor lor nu moare nimeni. Nu e nimeni sechestrat, nu se lasă cu sînge liber consimțit, hăcuieli sau schingiuiri. Poate psihice, dar asta e altă treabă, rănile nu se văd, deci nu există – noi am rămas tot la povestea cu Moromete și girafa. Hai, că m-am făcut prea mult că nu înțeleg. Întrebarea e despre FCSB și tătucul ei care mai avea puțin și îl punea antrenor pe portar. Ăla de la poarta de intrare, nu de la cea de joc. Cu cît mai puțin important omul, cu atît mai maleabil. E o regulă de aur a tuturor autocraților. Și rezultatele se văd. După cum ziceam, o ducem minunat. Tot înainte, tovarăși!

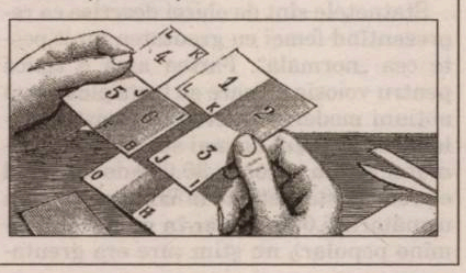

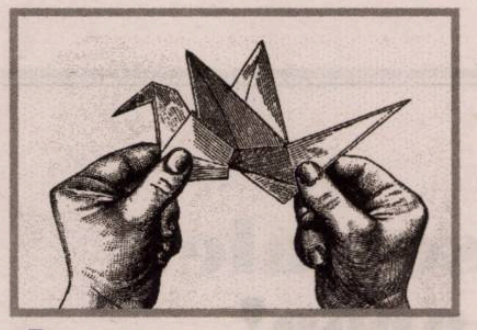

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

„Sentimentul înfrîngerii este mult mai intens decît cel al victoriei“

În cele mai multe sporturi, cum ar fi fotbalul, tenisul, baschetul, handbalul sau înotul, carierele pot dura 10-15 ani sau, în mod excepțional, chiar 20 de ani. Cariera unui jucător de snooker (unde solicitarea fizică nu e chiar atît de puternică) se poate întinde pe durata a trei decenii, dacă nu și mai mult. Asta face ca jucători foarte tineri să ajungă să joace cu adevărate legende, campioni pe care nici măcar nu au apucat să-i vadă în gloria tinereții lor, pentru că erau prea mici sau nu erau născuți. Din același motiv se întîmplă ca mari glorii trecute să ajungă să pară niște jucători destul de banali. E un joc în care poți îmbătrîni.

Stephen Hendry nu a jucat chiar 30 de ani ca profesionist, dar a avut două perioade distincte în cariera sa. În anii '90 era cel mai bun, iar în anii 2000 era printre cei mai buni, fără să mai fie însă numărul unu. De ce mă refer la Stephen Hendry? Pentru că deocamdată rămîne cel mai mare campion din istoria acestui joc: a cîștigat de șapte ori Campionatul Mondial și timp de nouă ani neîntrerupți s-a clasat pe primul loc în lume, dominînd categoric arenele de snooker. Și pentru că a scris o carte cu totul specială (împreună cu Tom Henry) în care-și povestește viața *(Eu și masa,* apărută anul trecut și tradusă recent în deja celebra colecție de autobiografii a editurii Publica).

Deși urmăresc snooker-ul de mulți ani, nu-l mai țin minte decît foarte vag pe Hendry în perioada sa de glorie din anii '90. Îl știu, în schimb, în anii de „decădere“. Era încă un jucător foarte bun, dar declinul se remarca mai ales în atitudinea lui. Părea că se simte ca o umbră a marelui campion care fusese, un jucător deprimat că nu mai e vioara întîi. Exact despre asta vorbește în bună parte din cartea amintită și e interesant de aflat ce se întîmplă în mintea unui asemenea campion care trăiește în paralel cu propria legendă. El însuși vorbește despre cele „două reprize“ ale carierei sale: „În prima repriză, am dominat și mi se părea normal să cîștig trofee. Repriza secundă a fost marcată de o pantă descendentă, dintr-un loc în care totul mi se părea foarte ușor spre un punct în care totul a devenit incredibil de greu. Sentimentul înfrîngerii este mult mai intens decît cel al victoriei. Credeam că mi se cuveneau victoriile, astfel că am primit foarte greu înfrîngerile“. Hendry, care după ce s-a retras (în 2012) a devenit printre altele și comentator de snooker, recunoaște sincer că încă e gelos pe cei care cîștigă Campionatul Mondial, un trofeu care la un moment dat părea făcut doar pentru el: „Deși mă bucur pentru cel care cîștigă, încă mă doare să văd pe altcineva ridicînd trofeul“.

Credeam că mi se cuveneau victoriile.

Pe lîngă talentul uriaș pe care-l avea, Hendry a fost și un luptător pe măsură. În 1994 a cîștigat Campionatul Mondial cu un cot fracturat (nu chiar cel de la mîna cu care ținea tacul). A reușit și recuperări de scor incredibile, ba chiar și un break maxim în meciul decisiv al unei finale, la Liverpool, împotriva nimănui altcuiva decît Ronnie O'Sullivan (preluînd parcă modelul, acesta din urmă avea să reușească la rîndul său, zece ani mai tîrziu, un break maxim într-un joc decisiv dintr-o semifinală cu Mark Selby). La un moment dat însă, magia din jocul lui Hendry a dispărut pur și simplu, iar toate eforturile sale de a-l regăsi pe „vechiul Stephen Hendry“ au fost sortite eșecului. Pe firmament a început să strălucească tot mai tare Ronnie O'Sullivan, care într-un fel l-a detronat, la fel cum Stephen Hendry îl detronase pe Steve Davis. Chiar dacă nu are la fel de multe recorduri ca Hendry, O'Sullivan e mai popular, probabil pentru că e mai temperamental. Scoțianul Stephen Hendry era supranumit și *Ice Man*. El mărturisește că, de fapt, a fost un timid. Silit de împrejurări, a învățat să facă față în diverse împrejurări publice și în confruntările cu jurnaliștii, dar singurul loc în care se simțea totuși în largul său era la masa de snooker, care-l făcea să uite de orice altceva. Descrie acest sentiment, la masa de joc, într-un meci important: „Orice altceva dispare și deodată ai în față o viziune parcă de tunel în care aproape poți vedea evenimentele petrecîndu-se înainte ca tu să le pui în mișcare. Ești doar tu și masa. Se poate întîmpla orice în jurul tău; poate fi chiar o crimă în public și tu n-ai observa-o“.

Chiar dacă, pentru Hendry, „repriza secundă“ a carierei sale a fost chinuitoare, în cartea pe care a scris-o aceasta este partea cu adevărat interesantă. Nu știu dacă intenționat sau nu, povestea are în ea ceva trist, parcă în acord cu figura ușor deprimată a jucătorului, în ultimii ani ai carierei sale. E povestea pierderii harului.

■■■

ready made

Sinuciderea unui maior din Pitești

„PITEȘTI, 4 Martie – Astăzi dimineață, pe la orele 9, maiorul Sîrbu Ștefan, din Regimentul 28 Radu Negru, s'a sinucis într'o cameră dela cazarmă, înfigîndu'și o lamă dela o mașină de bărbierit în nodul vital.“

Adevărul, Anul XXIV-lea, No. 7716, Duminică, 6 Martie 1911

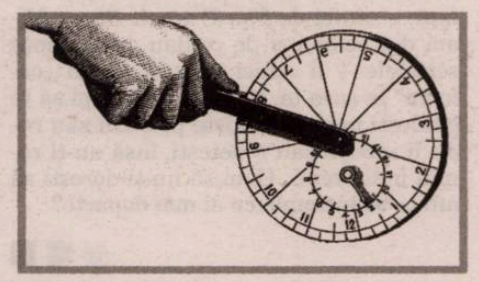

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Halucinații oolitice (I)

Partea cea mai interesantă a lui Venus din Willendorf este capul. Am reluat de curînd literatura de specialitate dedicată acestui tip de statuete paleolitice asociate, chipurile, cu cultul fertilității. Printre ele, articole recente ciudate. Se arătaseră imagini ale acestor statuete unui eșantion de bărbați, cărora li se înregistrase mișcarea ochilor *(eye tracking).* Tehnologia de ultimă oră a confirmat astfel ceea ce se bănuia încă de anul trecut, că pentru bărbați arta înseamnă în primul rînd sîni.

Totuși, capul este partea care pare să ofere indicațiile cele mai interesante referitoare la scopul statuetelor. Azi nu prea mai sînt suficiente interpretările vechi, care vedeau în ele *sex toys,* sau artefactele unui monoteism organizat în jurul unei presupuse Mari Zeițe. E drept că printre cele vreo două sute de sculpturi antropomorfe din cultura paleolitică zisă gravettiană, cele masculine sînt excepțional de rare, poate două sau trei. Dar uneori, cu cît un *pattern* pare mai clar, cu atît explicația e mai înșelătoare.

Statuetele sînt de obicei descrise ca reprezentînd femei cu greutatea mult peste cea „normală“. Partea asta e tipică pentru voioșia cu care se transplantează noțiuni moderne în studiul preistoriei – la fel ca în cazul de mai sus al monoteismului. Acum aproape 30.000 de ani, cînd e produsă statueta de la Willendorf (și în următorii 5.000 de ani în care tipul rămîne popular), nu știm care era greutatea medie a populațiilor europene de pe siturile din Franța de azi și cele înrudite din Moravia și Rusia. Nemaivorbind că și greutatea medie de astăzi, pe care apasă de altfel și normativismul cultural și cel consumatorist, variază demografic. (Că veni vorba, a da statuetelor numele anacronic de Venus este un exemplu detestabil de maliție arheologică.) Ce contează e că multe din aceste statuete par să reprezinte femei însărcinate. Un exemplu extraordinar de artă paleolitică este chiar o statuetă de la Grimaldi, la granița franco-italiană de azi, care arată pe o față o femeie gravidă și pe cealaltă una suplă. Cei care s-au încumetat s-o interpreteze zic că poate să fi fost o amuletă purtată de o femeie care dorește să rămînă însărcinată.

Capul lui Venus din Willendorf nu are față.

Capul lui Venus din Willendorf nu are față, ci este uniform acoperit cu minuscule zigzaguri încolăcite. S-a spus că e vorba de părul îngrijit al acestei doamne, și sigur că nu trebuie să ai un doctorat – sau, azi, trebuie – ca să presupui că ceea ce vedem pe cap ar putea fi părul. O teorie ceva mai interesantă este că acest model reprezintă de fapt un fel de bonetă, poate chiar decorată cu scoici. Textile se produceau cu siguranță în paleoliticul superior și unele Venus au serii de incizii care trebuie să fi reprezentat elemente de vestimentație. În generațiile de după „revoluția aței“, e clar că orice produs textil e prestigiu pur, și sculptorul are un moment de ezitare pentru că nu știe ce-ar fi mai spectaculos, femeia goală sau cea îmbrăcată. În altă parte citesc o teorie de ultimă oră care de data asta mă lasă în beznă și răcoare: statuetele de tip Venus ar reprezenta stadiile de dezvoltare ale unor ciuperci importante pentru comunitățile paleolitice. Capul celei de la Willendorf ar fi astfel inspirat de un anumit stadiu al muscăriței, o ciupercă halucinogenă foarte șic.

E adevărat că există cîteva trăsături cvasi-psihedelice ale corpurilor de Venus. Compoziția lor e romboidală, cu maximă atenție pe sîni, șolduri și abdomen, și restul nefocalizat. Picioarele se termină la glezne, antebrațele sînt invizibile. Un exercițiu cartezian care trebuie făcut întotdeauna e ca, înainte de speculații sofisticate, să ne întrebăm dacă nu cumva dispunem de o explicație mai prozaică, de pildă una tehnică, legată de structura materialului sau de natura uneltelor. Statueta noastră e sculptată într-un tip de calcar importat (e singurul obiect găsit la Willendorf făcut din acest material). Calcarul acesta, numit oolitic din cauza caracterului granular, se poate fractura într-adevăr în punctele de minimă rezistență, cum ar fi gleznele, iar alte statuete sînt rupte la gît. Dar poate materialul a fost ales pentru că reține mai mult timp pigmentul, ocrul roșu care e încă vizibil ici-colo pe cap. În săpăturile din 2005 s-a găsit la Willendorf și un os de pasăre umplut intenționat cu acest pigment. De vreme ce statueta a fost concepută cu cap, înseamnă însă că nu era așa greu să se cruțe o față în masa ornamentală care îl acoperă. Așadar, nu materialul e răspunzător pentru ciudățeniile statuetei.

O să anticipez puțin, întrebîndu-mă dacă pentru autoportrete se putea folosi luciul apei. Sigur că primele oglinzi propriu-zise de care avem știință par să fi fost discurile de obsidian, apărute acum vreo 10.000 de ani în Anatolia; dar de ce să nu folosești un ochi liniștit de apă? Culmea e că pe un sit paleolitic din Franța de azi s-a descoperit o mică lespede de calcar pe care este incizată o scenă incredibilă: o femeie îngenuncheată, sub care, cu incizii mai superficiale, e redată reflecția ei în apă. Pe de altă parte, oglinda apei introduce alte tipuri de distorsiuni, în loc să lățească mijlocul și să îngusteze picioarele. Venus nu era sculptată copiind imaginea dintr-o oglindă.

Constat acum că miercurea asta s-au împlinit 111 ani de la descoperirea așa-numitei Venus din Willendorf. Iar săptămîna viitoare voi povesti explicația cea mai îndrăzneață și în același timp poate cea mai logică din toate cele propuse pînă acum pentru absența figurii ei.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este* Arheologia iubirii. De la Neanderthal la Taj Mahal, *Humanitas, 2019.*

■■■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Acest președinte, șansele lui și altul

Președintele Iohannis, 17 ianuarie 2018: „Am decis să dau PSD încă o șansă și să desemnez persoana propusă de ei, pe Viorica Dăncilă".

Președintele Iohannis, 28 iulie 2019: „Problema reală este că, dincolo de această criză (e vorba despre nebunia generată de cazul de la Caracal – *n.m.*), statul român a fost profund slăbit de guvernarea PSD din ultimii ani".

Procesul prin care pesediștii au erodat statul începuse de mult. Încă înainte ca președintele Iohannis să le fi dat „încă o șansă". Incompetența și reaua-credință a PSD-ALDE erau deja evidente. Nu exista nici măcar un argument să crezi că în noul guvern lucrurile vor merge altfel. Nici măcar unul! Pe ce s-o fi bazat decizia „noii șanse"? Cred și astăzi că, în 2018, „șansa" nu le-a fost dată după o reflecție politică matură, ci dintr-un soi de comoditate care a caracterizat tot mandatul dlui Iohannis. „De ce să-mi bat capul să caut soluții politice pentru o altă guvernare, după episoadele Grindeanu și Tudose? Lasă așa. Om vedea." PSD-ALDE aveau majoritatea parlamentară. Putea fi construită o alta? Nu știm. Dacă nimeni nu a încercat, nu avem de unde să știm. Putea președintele Iohannis să încerce? Unii, printre care mă număr, ar zice că avea chiar datoria. Alții ar zice că nu. Să zicem că dl Iohannis nu e genul care să se bage în politică (atunci, de ce o fi vrut să fie președinte de țară?) și lasă jocul liber, așa cum vor partidele. Este, cum s-ar zice, opusul abuzivului Băsescu care construia majorități politice, unele chiar surprinzătoare, luîndu-se la trîntă cu partidele. Dar să ne bucurăm, Iohannis nu-i Băsescu! Dacă PSD-ALDE au majoritate, să-i lăsăm să facă ce vor. Dar cum se potrivește aceste gen de atitudine politică din 2018 cu declarația asta din 28 iulie 2019: „Cer Guvernului să ia măsuri acum (...) dacă mai are o minimă decență. Le mai cer abrogarea modificărilor legislative aduse legilor Justiției și codurilor penale (...). Dacă nu o va face acest guvern, voi face o nouă majoritate după alegerile prezidențiale pentru ca drepturile românilor să fie apărate și garantate cu adevărat"?

Deci președintele poate „face" o nouă majoritate. De ce nu a încercat atunci? Am explicat – cred că de lene. De ce să-și bată capul? Vor fi însă cititori ai acestor rînduri care vor spune: „Bine măcar că s-a trezit acum, mai bine mai tîrziu decît niciodată". Și le voi da dreptate. Dar mă voi întreba: de ce s-a trezit tocmai acum? Părerea mea este că s-a trezit că e gata să lucreze o nouă majoritate abia acum dintr-un singur motiv: vin alegerile. Trebuie să pună ceva presiune pe PSD anume ca să ridice valul de susținere populară antipesedist în favoarea lui. Nimic legat de stat. Politică pură. Cinică, vreți să spuneți? Da, răspund eu.

Uimitor este că dl Iohannis nu avea nevoie de nici o analiză instituțională, de nici un raport „de la servicii", de nici o evaluare expertă ca să constate că PSD șubrezise deja statul în 2018. Chiar scaunul lui era tot mai șubred! Poziția prezidențială fusese deja serios slăbită printr-un joc abil al PSD-ALDE pe linia Parlament – Curte Constituțională, din plin susținut de arsenalul media aferent. Eram, pe atunci, exasperat că favoritul meu, președintele Iohannis, pe care îl votasem de două ori în 2014 și în susținerea căruia scrisesem inclusiv în paginile unei publicații care îi era mai degrabă ostilă, asista în regim de siestă

perpetuă la erodarea funcției lui. Acum am altă temere, pe care am formulat-o un pic mai sus: cred că președintele Iohannis se vaită, în iulie 2019, că haitele pesediste au slăbit statul nu de dragul statului, ci pentru că în noiembrie 2019 sînt alegeri. Sentimentul anti-PSD trebuie din nou ridicat la cote care să-l păstreze la Cotroceni. Judecată cinică, electorală, specifică politicienilor reci: la alegeri, poporul trebuie enervat, stîrnit, provocat – în rest, să mă lase în pace. Dl Iohannis, convins pe bună dreptate că în societate există acum o vastă majoritate antipesedistă, iese la balcon, profită de o tragedie și strigă „Șo pe ei!", arătînd spre dna Dăncilă. OK, înțeleg. Dar mă dezgustă. Ce vreau să spun este că, dacă alegerile ar fi fost, să zicem, în noiembrie 2022, dl Iohannis nu ar fi fost atît de îngrijorat de slăbirea statului pe care noi am decis ca el să-l conducă. Se vede cu ochiul liber că președintele a devenit mai alert odată cu apropierea alegerilor. Altfel, ar fi fost la fel de absent pe cît a fost, în general, în acești cinci ani. Sau, ca să exprim același gînd altfel, dacă dl Iohannis va mai cîștiga un mandat, va fi într-o vacanță integrală de data asta. Acum, măcar, s-a activat un pic în anul 5 pentru că mai vrea un mandat. Dar, cum nu va mai avea posibilitatea realegerii după al doilea mandat, eu sînt sigur că vom avea cinci ani de dulce vacanță prezidențială. Omul nu va face rău, nu va face nici bine – nu va face nimic!

După părerea mea, principala îndatorire a președintelui României este să aibă grijă de statul român. Sigur, discursul politic se referă la „oameni", „români", „popor", „națiune", „țară", „România" etc. Cu Constituția în mînă, însă, văzînd și suma atribuțiilor sale conform legilor și deciziilor date de Curtea Constituțională de-a lungul anilor, președintele României nu trebuie să aibă altă grijă decît aceea de a face statul funcțional, eficient, coerent. Firește, statul în raport cu cetățenii săi, în primul rînd, și cu alte entități externe, în al doilea rînd. Dar, în binomul stat-cetățean, președintele are datoria și atribuțiile să se ocupe de stat. El este șeful statului, nu șeful cetățenilor și nici șeful societății.

Admit că, cel puțin din 2016 încoace, dar și mai înainte, contextul politic a fost dificil. Cangrena PSD a fost atît de mare și a evoluat atît de rapid încît a infectat în jur aproape totul. Iohannis nu a fost niciodată și nici nu va fi vreodată omul să știe cum să facă un stat, oricum precar, ca acela român să meargă, să se îmbunătățească. Cu atît mai mult un stat atacat de PSD aflat în cel josnic moment al istoriei lor, oricum josnice. Iată de ce, deși mulți băieți și fete lucrează intens ca președintele să aibă alegeri liniștite și alți cinci ani la Cotroceni, cred că România are nevoie de alt președinte. Și acum vine întrebarea cea mare: care altul?

Închei amintindu-mi o veche butadă despre democrații: într-o țară, există un președinte care cîștigă alegerile și alte mii de oameni care ar fi fost mult mai buni decît el ca președinți, dar care nu participă sau nu au nici o șansă să cîștige alegerile. În fond, președintele iese din alegeri la care participă doar cîțiva. La modul ideal, cîștigătorul unor prezidențiale e cel mai bun dintre 10-15 inși care intră în cursă. Subliniez: la modul ideal. Dar dincolo, în societate, sînt mii de oameni mult mai bine pregătiți, mult mai performanți și mult mai potriviți pentru această funcție. Ei nu participă la alegeri din diverse motive: nu-i interesează, au alte treburi în viață, se gîndesc că trebuie să intre în politică, să activeze și nu vor s-o facă etc. Despre ei știm sigur că există, dar nu-i vom cunoaște niciodată.

Acum, dacă există măcar un semn bun în vîrsta tulbure a democrațiilor de azi, este că pare a fi venit timpul în care se pot cîștiga alegerile prezidențiale venind, cumva, din exteriorul *establishment*-ului, din zona „surprizelor". Vezi America, Franța, dar și Italia sau UK, democrații care nu au alegeri prezidențiale, dar au avut recent „surprize" electorale de genul celei la care mă refer. Nu discut acum dacă aceste „surprize" ne plac sau nu. Celor cărora nu le place Trump le place Macron. Și invers. „Surprizele" pot veni din toate direcțiile. Ce notez eu este că trăim vremuri în care alegerile se pot cîștiga venind din afara cercului politic consacrat, din afara perimetrului marilor partide. Privind linia de candidați care se prefigurează, nu pot decît să întorc capul, să mă uit cu speranță spre societate și să murmur o rugăciune – poate-poate apare vreunul...

P.S. Tot întreb în dreapta și-n stînga și nimeni nu știe să-mi răspundă: dacă CSAT a decis că autostrada Ploiești-Brașov este „obiectiv stategic național", înseamnă cumva că se va face mai repede?

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Trasul sforii în televiziunea publică de altădată

La propriu.

Prin 1955, în spatele ușilor Laboratorului Central de Telecomunicații al Ministerului Poștelor și Telecomunicațiilor, s-au conturat primele idei pentru înființarea televiziunii publice în Romînia. Ideile s-au materializat destul de rapid, astfel încît în noaptea dintre anii 1956 și 1957 a fost difuzată prima emisiune TV. Vizionarea se făcea la aparate importate din URSS, ulterior apărînd și primul televizor românesc, VS 43, produs la fabrica Electronica.

După prima emisie, nu trebuie să ne fi așteptat ca în continuare să ne putem uita la televizor oricînd doream. La început, televiziunea națională emitea doar sîmbăta și duminica între orele 19-21, iar apoi programul s-a extins treptat pînă a devenit zilnic în 1968. Conform datelor studiate de istoricul Valentin Vasile (în *Viața cotidiană a românilor între anii 1941-1965,* Editura Cetatea de Scaun), în 1962 media era de 0,8 televizoare la 100 de locuitori.

Să pătrundem puțin, însă, în platou (eu prefer partea aceasta a televizunii și a istoriei). Avînd în vedere că povestea televiziunii publice din România se afla la început, lipsea experiența, dar lipseau și tot felul de resurse, printre care cele mai importante erau cele tehnice. Aparatura adusă de la ruși nu era chiar performantă, conform specialiștilor. De exemplu, nu se aprindeau toate becurile de la camerele de luat vederi și astfel apărea următoarea situație: regizorii legau reporterii cu o sfoară la picior ca să le poată semnaliza cînd intră în emisie –avînd în vedere că butonul roșu nu se aprindea, reporterul nu știa că intră în direct. Regizorul vedea pe monitoare cînd camera respectivă intră în emisie și atunci trăgea de sfoara legată la piciorul reporterului în cauză pentru a-l avertiza că urmează *live*-ul. Uneori funcționa, alterori funcționa în exces, ca atunci cînd o regizoare de platou mai puternică a tras mai tare decît trebuia de sfoară și, previzibil, reporterul care trebuia să își înceapă relatarea s-a dezechilibrat și a căzut. Momentul a fost depășit cu naturalețe și cu scuzele de rigoare, iar emisia a continuat.

La fel ca istoria.

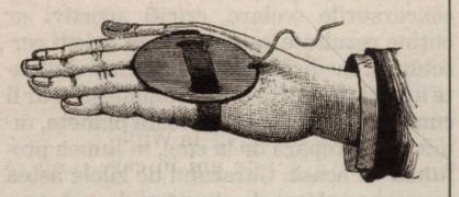

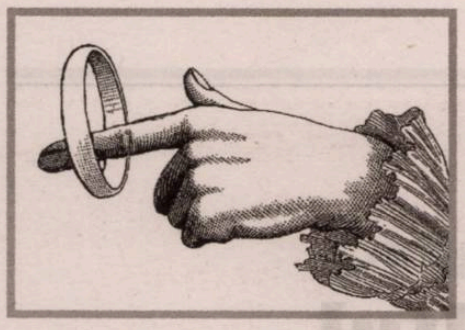

Selma IUSUF

legende **urbane**

Regina din tren

„Alo, doamnă Ioan, ce faceți, dragă?“ Vocea sparge liniștea din vagonul lung de tren și zdrobește foiala măruntă a celor care își caută o poziție mai bună în scaune după o așteptare neplanificată. E o voce fermă, în care se simt subtonurile unei fumătoare dedicate, bănuială confirmată de reprizele scurte de tuse tabagică. M-am așezat mai bine în scaun și m-am pregătit să ascult cu plăcerea nespusă a unui voyeur domestic, a unui trăgător cu urechea în locuri publice, a cronicarului de tanțe și costei, nici mai bun, nici mai rău ca restul, o oarecare în trenul ăsta care ne duce pe toți la București.

„Dragă, ne-am suit în sfîrșit în tren, o întîrziere de 70 de minute, îngrozitor. Doamnă Ioan“, continuă vocea, „nu vrei să știi ce hal de mizerie e.“ Aici trebuie să spun că m-am ridicat un pic din scaun sub pretextul că-mi caut ceva în rucsac. Trebuia să văd cine vorbește. E așezată cu două rînduri mai în spate, față în față cu un domn cam de aceeași vîrstă cu ea, care se va dovedi că e soțul. Au cam la vreo 60 de ani, pînă la granița cu 70. Verzi, în putere. Pe ea o văd bine; are părul tuns într-un bob dulce, de culoare cînepie, ochelari cu multe plusuri și gura încremenită într-un rictus de dezgust atunci cînd pomenește de numita mizerie. Lui îi văd doar ceafa căruntă și gulerul unei cămăși în culoarea vicleană, aflată la granița îndoielii, a oului de rață.

„Doamnă Ioan, n-am mai mers cu trenul de 50 de ani, dar nu-mi mai trebuie cîte zile oi avea. Să vezi scaunele, rupte, împuțite, un miros, dragă...“ Aud și vocea soțului: „Hai, dragă, termină, lasă.“ Vorbitoarea continuă netulburată: „E și foarte cald, nu știu dacă or avea aer condiționat, și e clasa întîi, dragă.“ Acum, femeia are dreptate. Trenul e murdar, scaunele sînt slinoase, doar că atitudinea și tonul ei ne aruncă pe noi, călătorii ăștilalți, plebea care umblă de nevoie tranca-tranca prin trenuri, într-un soi de stare inconfortabilă, vecină cu iritarea. Măria Sa, doamna care vorbește la telefon tare, are finețea unui bocanc, o sensibilitate de buldozer și nu-și simte publicul. Devine clar deja că începe s-o asculte din ce în ce mai multă lume, restul nefericiților condamnați pe viață să călătorească în împuțiciunea CFR-ului.

Aflăm că au fost la Covasna, în hotelul Dacia (mi se pare normal și un semn de patriotism absolut să faci în Covasna un hotel numit Dacia), hotel care era de asemenea nasol, cu un management incompetent la trei stele, dragă, că a fost frig și că în gară la București îi așteaptă taximetristul nostru, Cristi, care o să-i ducă acasă, la Giurgiu. „Hai, doamnă Ioan, că pierd semnalul, am intrat în munți, la revedere, dragă, bună seara.“

„Alo, doamnă Popa.“ Conversația se reia cu o a doua interlocutoare. „Dragă, e o mizerieeee! Să vezi scaunele pe care stăm. Asta e, ce să facem? Păi, tu mi-ai recomandat, doamnă Popa, să mergem cu trenul, dar nu mai meeeerg...“ Soțul intervine: „Hai, dragă, lasă“. Bănuiesc că omul începe să simtă sutele de vibrații nasoale care vin dinspre restul călătorilor. Eu, de pe scaunul meu slinos, rînjesc și ciulesc mai bine urechile. Doamna Popa nu poate vorbi mai mult, cine știe ce treabă o avea, bine, doamnă Popa, te las, vorbim.

„Alo, Anișoara.“ La Anișoara am rîs deja cam tare. O doamnă din fața mea se întoarce și-mi zîmbește complice, cu sprîncenele ridicate. Anișoara află și ea de mizerieeeee, de scaunele rupte, dragă, de Covasna, de frig, de managementul incompetent. I se dau niște indicații legate de cheia de jos, de la bloc, care se înțepenește, dar trebuie să-i prinzi șpilul.

La „Alo, Oana“ a fost deja prea mult. Mi-aș fi dorit să existe și în vagoanele noastre slinoase semnele alea clare că e interzis să vorbești la telefon. Mi-aș fi dorit să am curajul să-i spun femeii că e pur și simplu nasoală și că e nepoliticos ce face. Am ignorat-o cu capul în telefon, așa cum a făcut pînă la urmă și restul lumii.

La coborîre, lăsînd în urmă slinul, mizeria și plebea din tren, l-a bruftuluit pe soț care greșise cu ceva, amărîtul: „Hai, ia vezi, că-ți iei nasul la purtare“. Ăla i-a pus pe cap, împăciuitor, o pălărie de pai. De care nu știu dacă o fi avut nevoie la Covasna, că a fost frig.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

„O inimă de șarpe-n ochi de floare

A stat vreun zmeu într-un palat
mai falnic?
Frumos tiran! Demon cu chip
de înger!
Șoim fără gheare! Miel cu colți
de lup!
Canalie cu chip dumnezeiesc!
De-a dreptu-ntors tot ce-ți părea
mai drept!
Sfînt blestemat! Mișel de cinste
vrednic!
Natură, ce făceai tu în infern
Cînd ai sădit acest demonic suflet
În raiul pieritor al unui trup
Așa de dulce? A mai fost vreo carte
Așa frumos legată și mai plină
De urîțenii? Cîtă-nșelăciune
Într-un castel așa strălucitor!“

*

„Frumosul meu Romeo, de ți-s dragă,
O, spune-mi-o cu inima întreagă,
Și de socoți c-am fost
prea lesne-nvinsă,
M-oi arăta ursuză, neîndurată,
Voi zice nu, ca tu să-ți dai silința
Să mă cîștigi.“

Shakespeare – „contemporanul nostru“

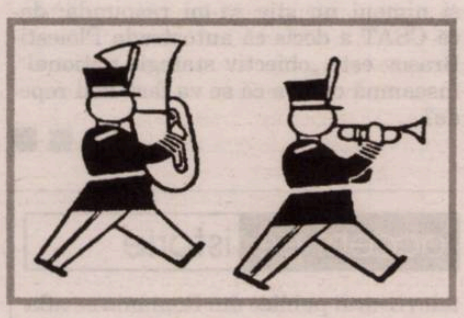

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Delirul

Nu e nici o rușine să păstrezi anumite valori sau date ale civilizației rurale din care vii. Dar e rușinos să vrei cu tot dinadinsul să rămîi primitiv. Nu e nici o rușine să-ți scormonești istoria, să-ți cauți rădăcinile. Dar e maladiv să te încăpățînezi în a crede tot ce s-a formulat după ureche, tot ce s-a fabricat în mințile unor cîrpaci perverși, pentru a te prosti și a te ține analfabet. Nu e absolut nici o rușine să primești ajutor și să înveți din experiența unor societăți mai dezvoltate. Dar e îngrozitor să zîmbești în public, iar în particular să urinezi și să scuipi pe toate formele astea de ajutor. Nu e nici o rușine să înțelegi că ajutorul ăsta nu e complet dezinteresat. Dar e josnic și mizerabil să-l furi sau să-l subminezi cu orice prilej, și să nu încerci să-l transformi într-o formă decentă de parteneriat. Nu e nici o rușine să-ți iubești compatrioții și să-i protejezi. Dar e boală la cap să nu-i respecți și, totuși, să crezi că faci parte dintr-o societate mai bună decît oricare alta, că toți ceilalți îți vor doar răul și distrugerea.

Oricîți olimpici străluciți am avea la concursurile școlare, oricîți sportivi ar obține rezultate spectaculoase, oricîți cercetători, medici, artiști, meseriași de toate felurile ar purta nume românești și ar fi cunoscuți și apreciați pe toată planeta, nimic nu se repară de la sine, în lumea profundă de acasă. Caracalul de zilele astea nu mai e subiect de eternă și devastatoare bășcălie românească. Locul acela nu e un spațiu cu ghinion, unde s-a întîmplat o catastrofă care ne înfioară. Nu e locul unde s-a răsturnat atelajul care-i transporta pe românii mai puțin norocoși, la momentul distribuirii istețimii. E o imagine corectă a felului în care arată întreaga noastră lume profundă de acasă. Indiferent cît caz ar face compatrioții din alte provincii istorice, care cred că se găsesc la ani-lumină de bieții nefericiți de la Caracal. Acolo, rudimentarismul e mai vizibil și mai zgomotos. El există, însă, peste tot. Poate mai bine pus la păstrare în alte locuri ale patriei. Poate mai gospodărește și mai mîndru chivernisit. Dar el există peste tot și scoate capul mereu, după specificul locului. Uneori e mai ușor de văzut. Alteori îți trebuie un pic de exercițiu ca să-l observi.

Dar cînd rudimentarismul scoate capul atît de hotărît, ca la Caracal, mereu e caz de delir național. Parcă am afla pentru întîia oară cum stăm. Disprețuim și mistocărim profund ideea de stat, ca administrație și instituții ale sale. Disprețuim și mistocărim profund ideea de polițist, de om al legii. Disprețuim și mistocărim profund ideile de protocol în caz de urgență, exerciții publice de toate felurile, conformare la reguli și regulamente, colaborare cu instituțiile statului, respect față de concetățeni și față de comunitate. Luăm în cea mai cruntă bășcălie orice tentativă de salubrizare a locurilor în care trăim sau a felului în care înțelegem ideea de patrie. Cum apare vreo regulă sau vreun protocol în caz de urgență, ne punem pe bancuri și mistocăreală. Iar cînd se întîmplă o catastrofă, dăm în delir. În cea mai pură formă a delirului. Erupe vulcanul de reproșuri absurde, elucubrații, fabulații, zvonuri de coșmar, superstiții care te lasă cu gura căscată, un bîlci colosal al tembelismului și al minților rătăcite. Pactul cu promiscuitatea iese la iveală mai abitir decît cea mai înflăcărată și calpă mîndrie națională.

Cu cît mai implicați sîntem în orice formă de colcăială sau de de bulă personală, cu atît mai zgomotos reacționăm la catastrofă. De peste tot urlă gîndul aducător de frisoane: „Putea fi copilul meu!“. În abisul acestui gînd e o apă murdară. Iar în apa asta murdară se reflectă imaginea reală a formulării. Ea sună, de fapt, așa: „Slavă Domnului că n-a fost copilul meu!“. Și e firesc, e omenesc să fie așa. Dar catastrofa abătută peste copilul altuia nu e o povară mai ușoară, într-o comunitate sănătoasă. Aici, după momentul sinistru, încep heirupismele. Care sînt mai crunte și mai sinistre decît catastrofa în sine. Trebuie să moară cineva, în general niște tineri, ca să se producă o emoție uriașă. Să ne pună în mișcare. Să luăm, cică, niște măsuri, ca să nu se mai întîmple de-astea. Mișcare de la care obosim repede. Pentru că nu sîntem cu toții în același partid. Și nici din aceeași provincie istorică. Și nu ne suportăm. Prin urmare, cum trece emoția, mai punem niște lumînări, mai băgăm niște cruci și ne retragem la casele noastre. La televizor. Să ne reîmpărțim pe emisiuni, pe tabere, ca să-i înjurăm pe ăilalți.

Și-o luăm cu exemplele. Ăia mai „culți“ zic că n-o să scăpăm niciodată de Pristanda, sluga lui Tipătescu, așa cum ne-a învățat Caragiale. Că nu de ieri, de azi, la noi, polițistul e un mic semianalfabet oportunist, mereu în slujba unui politician ticălos. Ăia mai „desculți“ zic că n-o să se iasă niciodată din combinațiile dintre „gabori“ și „șmecheri“, că lumea asta nu poate exista fără „șmen“ și că așa e ordinea firii cu „ăjtia“. Și unii, și alții zic că nu mai e nimic de făcut, că boala e la os, iar osul nici nu mai există. Iar chibiții de profesie – scuzați, dar ticăloasă specie! – citesc ziare, stau la televizor și „cer soluții“. N-ar ieși la vot nici să-i pici cu ceară. Nu ar schița nici un gest pentru propria demnitate. Mai bine ar crăpa decît să facă o donație la un ONG, pentru monitorizarea administrației sau a sistemului de justiție, pentru mediul înconjurător, pentru protejarea copiilor, a persoanelor vîrstnice sau cu dizabilități, a celor fără adăpost, a celor abuzate. N-ar contribui nici în ruptul capului la o platformă de jurnalism de investigație. N-ar redirecționa în veci un 2% pentru o cauză, pentru o organizație care dovedește că face ceva. Mai degrabă, poate, la o biserică. Cu speranța că, dacă dai un bănuț, „te vede Dumnezeu“. Și, brusc, devine mai amabil.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Nicolae DRĂGUȘIN

Bartolomeu Stănescu

– episcop ortodox și filosof politic –

Pe cît de uitat astăzi, pe atît de exotic în timpul vieții. Aceasta ar fi formularea cea mai potrivită din ipoteticul epitaf al lui Bartolomeu Stănescu. Uitat în Biserica pe care a slujit-o, Bartolomeu Stănescu rămîne, totuși, un nume prezent în mediul academic pe care l-a servit cu aceeași acribie ca și pe cel eclezial.

Călcînd pe urmele universitarilor Daniel Barbu (1997) și Alexandra Ionescu (2001), monografia *Democrație și statolatrie. Creștinismul social la Bartolomeu Stănescu (1875-1954)* semnată de Cătălin Raiu mătură praful care amenință să acopere existența acestui insolit personaj.

Paradoxal, motivele uitării țin de însuși exotismul personajului: „Bartolomeu Stănescu iese din scena istoriei ca un personaj refuzat de mai multe regimuri politice (dictatura carlistă, legionarism, dictatura antonesciană și regimul comunist), dar intră în zona istoriografiei și a istoriei ideilor politice drept unul dintre puținii români care au încercat să pună în formulă intelectuală și practică o democrație creștină" (p. 354).

Un episcop ieșit din tipare

Așa fiind, să vedem de ce apariția lui Bartolomeu Stănescu în viața publică se aseamănă atît de bine unui meteorit pe tăria cerului. Prezența de neocolit pe scena României interbelice s-a datorat calităților de ierarh, senator de drept și teoretician cu operă pe care le-a întruchipat din 1912 pînă în 1938.

După absolvirea Facultății de Teologie Ortodoxă din București, se bucură de o îndelungată ședere la Paris (1905-1911), unde obține licențe în litere și în drept, pentru ca apoi să devină doctorandul lui Émile Durkheim. Dacă tînărul ierodiacon nu a obținut titlul de doctor a fost doar pentru că în 1912 a primit hirotonia întru arhiereu. În 1914 se titularizează la catedra de exegeza Noului Testament din cadrul Facultății de Teologie, o funcție care asigura mai mult prestigiu și vizibilitate decît aceea de arhiereu (p. 92). În 1921 este ales episcop, fapt ce a atras numirea ca membru de drept în Senatul României. Obținerea calității de episcop este în sine un fapt notabil, iar alegerea pe seama Rîmnicului Noul Severin este al doilea fapt notabil, dat fiind că la acel moment nu era singurul scaun vacant. Pînă în 1939, Rîmnicul Noul Severin a fost cea mai mare eparhie, cuprinzînd nu mai puțin de cinci județe, și a treia în ordine canonică după Arhiepiscopiile Bucureștiului și Iașiului (p. 96). Aceasta a venit, într-un fel, ca o mîngîiere pentru faptul că, în toamna anului 1919, ratase numirea în scaunul de mitropolit-primat. Deși Stănescu, tînăr intelectual apropiat de preoțime, se bucura de simpatie în rîndul parlamentarilor, în cele din urmă opțiunea guvernului a triumfat, astfel că „sorții" au căzut asupra lui M. Cristea (pp. 97-100).

Și-a conservat, cu toate acestea, influența în rîndul sinodalilor, ceea ce, în aparență, face de neînțeles uitarea care s-a așternut imediat după destituirea din funcția de eparhiot: „Episcopul Bartolomeu Stănescu a încetat să mai existe cu mult înainte să moară. [...] numele episcopului a fost șters imediat după 1938 din istoriografia oficială a BOR [...]" (p. 15). Influent prin locul ocupat în diptice și, mai ales, prin activitatea desfășurată în cadrul eparhiei, profilul intelectual l-a singularizat în cadrul adunării ierarhilor, conturîndu-i o alură de disident. Ca susținător al modernității, Bartolomeu Stănescu a pus în discuție nu o dată istoriografia oficială a BOR, susținînd că libertatea religioasă a început cu Edictul de la Mediolan (313) și s-a preschimbat curînd, sub Teodosie și Justinian, într-un regim de toleranță și de prigonire a necreștinilor și ereticilor creștini. Astfel, abia revoluțiile franceză și americană din secolul al XVIII-lea au resuscitat libertatea religioasă care fusese înăbușită timp de un mileniu. Susținerea atît de fermă a libertății religioase ca „regim dezirabil" pentru România interbelică a avut drept argument faptul că e sigurul care permite autonomia Bisericii și, ulterior, separația statului de Biserică (p. 304). Tot așa de special era și prin atenția pe care a acordat-o chestiunii emancipării femeii, o temă împrumutată din vocabularul socialist (p. 267).

În sfîrșit, Bartolomeu Stănescu a manifestat un neobișnuit interes pentru societatea civilă („însuflețitor al societății civile"), chiar dacă aceasta n-a trecut dincolo de marginile eparhiei pe care o păstorea. După 1927, a creat unele instituții menite să rezolve cele mai grave probleme ale BOR din epocă: starea grea a preoțimii care perpetua criza de vocație instaurată după 1864 și aservirea Bisericii intereselor de stat. Între acestea, locul de frunte îl ocupă Societatea Preoțească Renașterea care a organizat băncile populare destinate preoților. La această școală s-a format preotul Ioan Marina, viitor patriarh, care a opus cu relativ succes regimului comunist viziunea „apostolatului social".

Un intelectual, două viziuni opuse

Lăsînd la o parte chestiunea profilului atipic, monografia care studiază faptele și gîndirea politică a episcopului cu instrumentele specifice domeniului științelor politice își propune să verifice ipoteza „conform căreia ortodoxia românească este antimodernă, antidemocratică și nu are vocație socială, rămînînd blocată în idealul național și fiind, prin urmare, lipită de statul român modern în toate regimurile politice de la 1859 pînă în prezent". Potrivit concluziei auctoriale, „am descoperit în gîndirea episcopului Bartolomeu Stănescu un corp de idei, care avînd, pe de o parte, statutul de excepție și fiind, pe de altă parte, scoase la periferia preocupărilor bisericești din perioada interbelică, confirmă ipoteza de mai sus" (p. 23). Pentru a demonstra actualitatea ipotezei care se verifică din chiar plămada studiului monografic, C. Raiu evocă absența unei reflecții teologice asupra crizei economice de după 2008 și, în general, asupra „economiei de piață contemporane", precum și „fascinația, chiar obsesia pentru construcția [...] Catedralei Mîntuirii Neamului" (p. 23). Cred că aprecierea comportă nuanțe, deoarece în identitatea publică a BOR după 1989 și, în mod programatic, după înscăunarea mitropolitului Daniel ca arhipăstor, și-a făcut loc componenta socială prin desfășurarea unor programe precum „Sănătate la sate" și campaniile de donare de sînge. Așa cum se întîmplă deseori în activitatea Bisericilor Ortodoxe, chiar dacă figura unor ierarhi este menținută, voit sau nu, la periferia istoriografică, activitatea lor intră pe nesimțite în metabolismul eclezial. Exemplu este chiar patriarhul Justinian Marina care, deși nu l-a recunoscut pe Bartolomeu Stănescu drept mentor sau măcar sursă de inspirație, viziunea „apostolatului social" i se datorează, fiind resuscitată apoi de Patriarhul Teoctist.

Profilul lui Bartolomeu Stănescu se asemuiește unui avangardist, dar nu de puține ori mărginit la prezent. O primă limită, subtil sugerată de narațiunea monografică, vizează contradicția dintre susținerea libertății religioase ca soluție la problemele României interbelice și viziunea asupra Bisericii ca instrument de construire a națiunii. Limita asupra căreia autorul insistă și care, de altfel, ocupă prim-planul cercetării constă în ruptura petrecută în viața episcopului. În primul rînd, cu toată susținerea acordată ideii de separație a Bisericii de stat, a religiei de politică, ce a mers pînă la gestul neobișnuit de le cere preoților din propria eparhie să aleagă între epitrahil și partid (p. 155), el însuși a fost beneficiarul și victima aranjamentelor politice: pe de o parte, cele mai multe funcții care i-au adus prestigiu le-a obținut ca urmare a oportunismului politic (p. 163), iar, pe de altă parte, a fost destituit din scaun de Carol. În al doilea rînd, dacă din 1912 și pînă în 1928 este un teoretician al democrației sociale care laudă critic modernitatea, după 1931 și pînă în 1941 se preschimbă într-un susținător al autoritarismului, activitatea desfășurîndu-i-se „în proximitatea Mișcării Legionare" (p. 174). Astfel, începînd din 1912, concepția și fapta episcopului glisează de la susținerea democrației liberale la statolatria organică (p. 388). Nu întîmplător, în ianuarie 1937, Bartolomeu Stănescu a fost unul dintre cei trei ierarhi care, alături de sute de preoți, s-au aflat în fruntea cortegiului funerar al legionarilor Moța și Marin. Acest eveniment, prin organizare și amploare, a depășit cu mult simplul ritual funerar, căpătînd anvergura unei autentice campanii de propagandă legionară.

Lăsînd analiza filosofiei politice a vlădicii Bartolomeu în seama cititorului, voi încheia spunînd că cercetarea vieții și operei lui Bartolomeu Stănescu este încă departe de a fi încheiată. Fiind o cercetare realizată cu instrumentele științei politice, autorul a lăsat la o parte componenta pur teologică. De asemenea, o reeditare integrală a activității publicistice în ordine cronologică sau tematică se impune a fi realizată.

(varianta integrală a articolului, pe www.dilemaveche.ro)

***Nicolae Drăgușin**, doctor în filozofie, este lector universitar la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir" din București.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

În amintirea lui Paul Gherasim

Au trecut trei ani de la trecerea la Domnul a pictorului Paul Gherasim (1925-2016). În ultima parte a vieții sale, am avut șansa de a-i sta deseori în preajmă, în biserică, în curte la Stavropoleos, la expoziții sau la alte momente de convivialitate. Mi-l amintesc cu recunoștință pentru ceea ce mi-a dăruit, învestindu-mă cu o încredere la înălțimea căreia nu am reușit să fiu și cu melancolia de a nu-i fi putut oferi, prins mai mereu în lațul altor urgențe, ceea ce cred că spera. De curînd, am regăsit un carnet de haikuuri olografe, dăruit prin 2011, și un text pe care mi-l ceruse acum cîțiva ani pentru a prefața un „experiment" la care ținea mult: un itinerariu vizual ce reunea casa țărănească, sculptura lui Brâncuși și arta japoneză. Nu știu de ce a stăruit cu afectuoasă răbdare să-l scriu, dar am încercat să înțeleg ceea ce voia să-mi spună și, mai ales, să-mi arate. Îndrăznesc să-l repropun aici, cu minime revizuiri, doar pentru că trecuse proba binecunoscutei sale exigențe.

Tradiția este adeseori văzută în tensiune cu modernitatea, ca într-o elementară, neîmpăcată, perenă rivalitate între vechi și nou, între inactual și actual. Dar aceasta nu poate fi decît viziunea reducționistă a unei modernități care nu-și găsește alte resurse de definire decît în refuzul precedenței, al unei temporalități structurante. Pentru că, dincolo de forme, tradiția presupune înțelesuri, adîncimi și orizonturi neepuizate.

Poate că o astfel de sensibilitate față de tradiție a fost roditoare și la Constantin Brâncuși. Nu despre opera sa de plăsmuitor al formelor pure este vorba în itinerariul pe care ni-l propune – cu desăvîrșită rigoare – maestrul Paul Gherasim, ci tocmai despre palpitul, ritmul, vitalitatea ascunsă și, totuși, splendid prezentă a tradiției care leagă structuri străvechi de sens ale satului românesc cu epifaniile brâncușiene de la Tîrgu Jiu și cu aparent îndepărtatele expresii ale spiritului japonez. Știința acestor punți subtile, corespondențe care surprind prin firescul lor, vine, la Paul Gherasim, dintr-o îndelungată și perseverentă asceză a ascultării „murmurului tradiției". Numai astfel un pictor al contemplației pure – la limita dezavuării vizibilului în accepțiunea sa comună – poate integra într-un parcurs unic momentele vizuale și spațiile în care respiră tăcerea.

Iubitor și făuritor de haiku-uri – esențe tari ale verbului poetic –, Paul Gherasim scrie: „tăcerea spune / în taină / ce vede ascultarea". Aș așeza sub semnul sinesteziei în chiasm din acest haiku întîlnirea dintre duhul care străbate formele tradiției satului românesc – deplin prezente în opera lui Brâncuși – și rafinamentul ceremonios al gestului și al artei japoneze. Nimic artificial, nimic forțat: doar invitația de a ne încrede în virtuțile originare ale privirii – în esență, un act al tăcerii. Privirea conjugă într-o respirație arhetipală forme și, mai cu seamă, rosturi pe care le oferă ca hrană unei contemplații lăuntrice. Cred că spre aceasta ne călăuzește, cu smerenia conștiinței finitudinii, Paul Gherasim, cel care ne vorbește fără cuvinte și care privește ascultînd limbajul tradiției ca pe al unei făpturi sfioase sau al unei înțelepciuni ce nu emite pe frecvențele intens circulate ale lumii.

Or, marea lecție a respectului japonez față de tăcere, memorie și frumusețe poate deveni o cale de a redescoperi, în satul românesc, departele ca aproape și aproapele ca departe. Inspirat de capacitatea acestei tradiții de a vedea într-o infimă parte a naturii frumusețea inepuizabilă a întregului univers, Paul Gherasim ne îndeamnă să ne oprim din locvacitatea inutilă a existenței, să dăm jos de pe ochi solzii clișeelor și să pătrundem într-un ritual al renunțării de sine și, în același timp, al descoperirii propriei identități odată cu a celuilalt. Stîlpul unei case țărănești din Gorj și arta ikebanei, Brâncuși și Noguchi, piatra și apa, lumina și umbra devin formele unei epifanii atotcuprinzătoare. La capătul acestei experiențe, fiecare își va fi scris interior propriul haiku: „Tremură / în lumină / roua conștiinței".

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. Cea mai recentă carte publicată este* Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești *(Humanitas, 2017).*

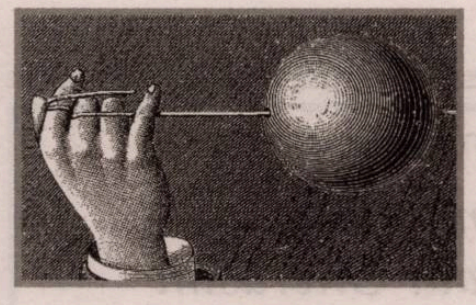

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

O țară, două sisteme și multe probleme

Grevă generală de-o zi în Hong Kong: sute de mii de oameni au participat la proteste de stradă, paralizînd circulația în metropolă – aproape 12 milioane de oameni au fost afectați, într-un fel sau altul, de aceste manifestații. Protestele de luni, pe alocuri violente, sînt doar cel mai recent episod dintr-un lung șir care a început acum două luni. Flăcăruia care a aprins această mișcare ce pare de neoprit a fost decizia guvernului local de a adopta o lege care ar permite extrădarea în China continentală. Proiectul îi va face pe cetățenii din Hong Kong vulnerabili în fața autorităților chineze, din motive politice sau în funcție de interese de afaceri. Și, oricum, va submina sistemul juridic semiautonom al regiunii. În 1997, atunci cînd Marea Britanie a renunțat la această colonie, înapoind-o Chinei, Hong Kong-ului i s-a garantat dreptul de a-și păstra sistemul judiciar și administrativ timp de 50 de ani, după principiul „o țară, două sisteme". Însă, de cîțiva ani, Partidul Comunist Chinez forțează modificări ale legilor pentru a alinia insula autonomă la sistemul chinez. Criza politică declanșată de o serie de manifestații gigantice a obligat guvernul local să amîne și, în cele din urmă, să suspende pe termen nedeterminat inițiativa legislativă contestată. Însă protestatarii cer mai mult: abandonarea definitivă a legii, demisia guvernului local și menținerea statutului special al teritoriului. În ciuda presiunii, guvernul nu a cedat: legea cu privire la extrădare plutește în aer, putînd fi adoptată în orice moment. Sub incidența ei ar putea să cadă inclusiv cîteva sute de protestatari arestați la manifestații – unii dintre ei riscă pînă la zece ani de închisoare; guvernul de la Beijing și-a anunțat sprijinul necondiționat pentru guvernul lui Carrie Lam; în fine, nu s-a făcut nici un pas înapoi în ceea ce privește reformele – dimpotrivă, guvernul chinez a transmis că e dispus să trimită armata pentru a restabili ordinea în teritoriu.

Unele grupări radicale contestă pînă și apartenența teritoriului la China și cer „eliberarea" Hong Kong-ului de sub dominația Beijingului.

Pe fondul acestui dialog al surzilor și al muților (Carrie Lam nu vorbește prea mult) era de așteptat ca protestele să se intensifice. Unele grupări radicale contestă pînă și apartenența teritoriului la China și cer „eliberarea" Hong Kong-ului de sub dominația Beijingului. În luna iunie, în ajunul summit-ului G20 de la Osaka, unii protestatari au luat cu asalt consulate străine din Hong Kong. Cum în cadrul acestui summit era programată și o întîlnire bilaterală între președintele Chinei, Xi Jinping, și președintele SUA, Donald Trump, ei au încercat să transmită un mesaj comunității internaționale purtînd tricouri albe inscripționate cu sloganul „Eliberați Hong Kong-ul!" și pancarte pe care era scris: „Hong Kong – liber de colonizarea Chinei".

Hong Kong se bucură în continuare de o oarecare autonomie față de China, însă influența Beijingului e tot mai puternică. Dacă, acum vreo zece ani, unii încă își puneau speranța în democrație – inclusiv prin adoptarea sufragiului universal și liber –, guvernul central a amendat numeroase legi și și-a subordonat instituțiile, impunînd oameni de la centru. Dacă, la momentul restituirii acestui teritoriu, în 1997, China a promis că-l va păstra „neschimbat" pînă în 2047, oamenii se tem acum de o integrare forțată a teritoriului, de o recolonizare. Chiar dacă Hong Kong a reușit performanțe din punct de vedere economic, rămînînd un nod comercial important în regiune și un centru al finanțelor globale, disparitățile sociale au crescut simțitor. Costurile foarte mari de locuire, în primul rînd, produc frustrări enorme – mai ales în rîndul tinerilor. Acestea se adaugă sentimentului de nesiguranță și de neputință politică – de unde și mobilizarea masivă. Greu de crezut că acest val al contestării va putea fi oprit chiar și cedînd celor trei principale revendicări. Greu de crezut că Beijingul va accepta măcar una dintre ele. Deocamdată, guvernul central încearcă să relativizeze amploarea fenomenului contestatar și mai ales să reducă scurgerea de informații despre proteste în restul teritoriului. Însă nu va putea face acest lucru pe termen lung. Pe măsură ce crește violența protestelor, autoritățile vor recurge probabil la și mai multă violență. Europa, preocupată de propriile-i probleme politice, se uită în altă parte. În vreme ce Donald Trump – aflat în plin război comercial cu China – se ascunde în spatele neamestecului în treburile interne.

Robert SKIDELSKY

împotriva curentului

Căderea imperiului economiștilor

Istoricul Norman Stone, care a murit în luna iunie, a susținut întotdeauna că studenții la Istorie trebuie să învețe limbi străine. Limbile străine ne permit accesul la cultura unui popor, iar cultura acestuia, la istoria lui. Istoria unui popor ne spune cum se percepe un popor pe sine însuși, dar și pe celelalte. De aceea cunoașterea limbilor ar trebuie să fie un instrument esențial din trusa tehnică a unui istoric. Ea este cheia înțelegerii trecutului și viitorului relațiilor internaționale.

Dar această credință în importanța crucială a cunoașterii limbilor străine este în declin, chiar și în rîndul istoricilor. Toate științele sociale încep, într-o măsură mai mică sau mai mare, cu aspirația către o limbă universală, capabilă să integreze acele date exacte specifice domeniului respectiv. Modelul lor de cunoaștere aspiră astfel la precizia și la universalitatea științelor naturale. Odată ce vom înțelege comportamentul uman în termenii unui principiu universal și – cel mai important – anistoric, vom putea să-l controlăm (și, desigur, să-l îmbunătățim).

Nici o știință socială nu a cedat acestei tentații în mai mare măsură ca economia. Limbajul ei universal e matematica. Iar modelele sale de comportament uman nu se bazează pe observația directă, ci pe ipoteze care, dacă nu sînt scoase de-a dreptul din burtă, sînt inspirate, în mod inconștient, de mediul intelectual și politic al economiștilor. Ele formează premisele unor raționamente logice de genul: „Toate oile sînt albe, deci următoarea oaie pe care o voi întîlni va fi albă". În limbaj economic: „Toți oamenii sînt maximizatori de utilitate raționali. De aceea, indiferent de situație, ei vor acționa în vederea maximizării utilității". Această metodă îi conferă economiei o forță predictivă unică, mai ales prin aceea că toate utilitățile pot fi exprimate și manipulate cantitativ. De aceea economia este, în cuvintele lui Paul Samuelson, „regina științelor sociale".

În principiu, economiștii nu resping necesitatea verificării propriilor concluzii. În acest scop, ne-am putea gîndi, cunoașterea istoriei ar fi deosebit de folositoare. Chiar este adevărat că toate oile sînt albe, în orice loc și în orice climă? Cei mai mulți economiști desconsideră însă „mărturia" istorică, situînd-o mai degrabă în domeniul anecdotei. Ei abordează istoria dintr-un singur unghi: econometria. Trecutul este, în cel mai bun caz, un domeniu de cercetare statistică.

„Ușă, deschide-te!"

Economistul Robert Solow aduce o critică devastatoare tendinței de a identifica istoria economiei cu econometria, numind-o „oarbă în fața istoriei": „Cei mai valoroși și strălucitori membri ai profesiei acționează de parcă economia e fizica societății. Există un singur model universal valabil. Nu trebuie decît aplicat. Ai putea trimite un economist din ziua de azi cu o mașină a timpului... în orice epocă, în orice loc; echipat doar cu calculatorul său personal, el ar putea demara o afacere fără ca măcar să întrebe unde și în ce epocă se află".

Pe scurt, multe dintre modelele istorice propuse de economiști presupun că oamenii din trecut aveau, în mare, aceleași valori și motivații ca în ziua de azi. Economistul Robert Lucas, laureat al Premiului Nobel, integrează această abordare în concluzia sa logică, ce evocă „construirea unei lumi mecanice, artificiale, populate de... roboți care interacționează..., capabilă să manifeste un comportament ale cărui principale trăsături seamănă cu cele ale lumii actuale".

Scopul economiei este să înlocuiască limbile particulare, care obstrucționează descoperirea legilor generale, cu limbajul universal al matematicii. Prin proiectul său de a conecta creierul uman direct la lume (care presupune și alte creiere), Elon Musk duce ideea roboților interactivi ai lui Lucas mai departe. Gîndurile noastre vor „socializa" direct, fără intermedierea vreunei limbi. Cînd vei gîndi „Ușă, deschide-te!", ușa se va deschide. Dacă economiștii visează să-L integreze pe Dumnezeu în modelele lor, utopiștii roboticii visează să inverseze căderea omului, creînd oameni cu puteri dumnezeiești.

Evident, aceasta e apoteoza unei trufii occidentale. Occidentul încă se percepe ca deținător al civilizației universale, restul lumii fiind doar un indicator de retard cultural. În Occident, autoritatea economiei s-a diminuat, dar asta nu a știrbit propensiunea Vestului de a-și exporta civilizația. „Economia bunurilor" a fost parțial înlocuită de un angajament în sprijinul drepturilor universale ale omului, ca modalitate de a salva lumea de ea însăși, dar scopul rămîne același: a le ține celorlalți discursuri despre lipsurile lor.

Întîlnim aici un paradox. Triumful universalismului survine exact cînd puterea Vestului se clatină. Or, tocmai această putere a fost cea care a făcut ca gîndirea occidentală să pară universală. Cuceririle, nu misionarii, au propagat creștinismul în întreaga lume.

Ceea ce e valabil și pentru științele sociale occidentale, și pentru valorile Occidentului, în general. Lumea non-occidentală a adoptat modelul vestic de progres, mai ales progresul economic, deoarece voia să se elibereze de sub tutela occidentală. Ceea ce încă îi conferă economiei (o invenție vestică, de altfel) un avantaj. E un fel de fascinație a omului alb. Dar, lipsită de putere și de autoritate, această vrajă e sortită să se rupă. Lumea non-vestică va dori în continuare să imite succesul vestic, dar o va face cu mijloace proprii. Universitatea Chicago și MIT vor ceda locul unor universități din China și din India, iar țările non-occidentale vor decide singure ce valori vestice vor adopta.

Și totuși, lumea are nevoie de un „ce" universal, care să ne ofere sentimentul unei umanități împărtășite. Marea provocare – pentru a folosi acest cuvînt supraexploatat – este să căpătăm ceea ce filozoful Thomas Nagel numea „o viziune de nicăieri", care transcende fetișismul cultural și scientismul deopotrivă, și care nu ne obligă să alegem între acestea două. Dar asta e sarcina filozofiei, nu a economiei.

***Robert Skidelsky** este membru al Camerei Lorzilor a Marii Britanii și profesor emerit de Economie politică la Universitatea Warwick.*

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

dosar DILEMA VECHE
Coordonatoare: Ana Maria SANDU

Vacanța ideală

Texte și opinii de:

● Dan STANCIU
„Viitoare amintiri dintr-un voiaj tribal“
● Marius CHIVU
„Să înalți grinda acoperișului“
● Stela GIURGEANU
„Prima mea Elveție“
● Iaromira POPOVICI
„Narnii și petice“
● Matei MARTIN
„7 reguli pentru vacanța ideală“
● Cristina ȘTEFAN
„Drumurile care duc la Roma“
● Anca ZAHARIA
„Două săptămîni de orbire“
● Sever VOINESCU
„Parcă te-ai duce...“
● Mircea VASILESCU
„Cu vițelul și cu «nebunul satului»“

argument

O umbră minusculă

Cuvîntul „vacanță“ vine din latinescul *vacare* (a fi fără), adică a lua o pauză de la ceea ce faci de obicei. Conceptul este prin excelență urban, pentru că în lumea rurală, agricolă, ritmurile au legătură cu anotimpurile și nu se suspendă pe întreaga durată a unui an. În Evul Mediu exista deja noțiunea de vacanță în Europa de Vest, care corespundea perioadei secerișului. Vara, universitățile se închideau pentru a ca toată lumea să poată să meargă să muncească la cîmp. În secolul al XIX-lea, în vacanțe, artistocrația și burghezia Europei Occidentale părăseau reședințele principale și se retrăgeau în locuințele de vară, la munte sau la mare. Britanicii sînt primii care încep să meargă în stațiunile balneare, ca apoi această modă să devină universală. Începînd cu anii '40, concediul de vară devine popular și cel mai bun moment să călătorești și să te relaxezi.

De atunci „vacanțele“ noastre s-au tot schimbat. Și fiecare dintre noi sîntem cobaii și depozitarii unor formule diferite. De la vacanțele în comunism la cele de azi, în care poți călători oriunde. Le pregătești, stai și pierzi ore în șir în fața computerului, pentru că vrei să găsești locul, hotelul, plaja perfecte. Înainte de a pleca știi exact cum va arăta camera, ce o să vezi pe geam. Sau, cel puțin, așa îți imaginezi. N-am înțeles niciodată reclamele care îți promit că „o să te simți ca acasă“. De parcă, dacă ți-ar dori asta, te-ai mai pune pe drumuri și ai mai și cheltui o grămadă de bani.

În copilărie, am fost mai mult în tabere decît în concedii cu ai mei. Am recuperat în adolescență. În prima vară studențească am plecat cu cortul la mare pentru o săptămînă și am rămas aproape o lună. Și timpul acela, moale ca o bucată de cașcaval uitat în soare, încă mi se pare vacanța ideală. De atunci am căutat mări frumoase și tot felul de locuri, dar știu că starea de atunci n-o s-o mai recuperez niciodată. Am purtat peste tot în călătoriile mele următoare acea umbră minusculă: am văzut-o cum se lasă peste leandrii înfloriți din sudul Portugaliei, peste nisipul fin de pe Coasta de Azur, cum trece nestingherită pe deasupra unei insule din Croația, peste coama înverzită a Toscanei sau peste lumina mieroasă a Spaniei. Am înțeles și că un plan de vacanță poate însemna să-ți petreci o zi acasă, cu cineva drag. Să stai în bucătărie și să mănînci brînză, parizer și roșii cumpărate de la Matache. Să bei gin tonic pe un acoperiș și Bucureștiul să adoarmă la picioarele tale. Să stai la cafea cu o prietenă și cuvintele să se ridice ca niște baloane colorate și să zboare deasupra orașului.

În numărul de acum, am pus cap la cap vacanțe redacționale. Ideale sau cu final neașteptat. Le mulțumesc colegilor mei pentru poveștile lor haioase, nostalgice, actuale, fascinante! (**Ana Maria Sandu**)

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

Marius CHIVU

Să înalți grinda acoperișului

Toate vacanțele sînt ideale. De la un *all-inclusive* într-un complex balnear cu saună și sală de fitness pînă la naufragiul pe o insulă pustie. Eu le-aș face pe toate.

Oricum, am făcut multe dintre ele: am urcat pe Himalaya și în Anzi pînă la aproape 6.000 de metri altitudine, am ajuns la Petra și la Machu Picchu pe jos, am făcut înconjurul pe bicicletă al unei insule grecești, dar am și trîndăvit în șezlong în extrasezon într-o stațiune bulgărească pustie. Am dormit în cort pe munți în zăpadă, în bungalow-uri din junglă, sub cerul liber în deșert, dar și în hotel la etajul 38, în restaurantul căruia luam micul dejun ascultînd o domnișoară cîntînd la harpă pe un piedestal înconjurat de mese cu fructe exotice. De fiecare dată am fost fericit. Pentru că idealul vacanței este plecatul de-acasă, ieșirea din ritm și rutină, experiența unui alt fel de a străbate ziua.

Cel puțin, asta cu plecatul departe am crezut-o pînă anul trecut cînd, împreună cu tata, am decis să dărîmăm o jumătate de casă și s-o reconstruim. Nu te-ai gîndi la o asemenea întreprindere ca la o vacanță, chiar dacă totul se petrece la țară, lîngă o pădure din care ies căprioare, iar dimineața la ora 5 păsările cîntătoare te trezesc din somn fără regrete. Acum, cînd treaba se apropie de sfîrșit, cînd sînt plin de pete de vopsea în cap, de tăieturi și bătături pe mîini de la cărămidă, de găuri în picioare de la cuie și de cicatrice pe brațe de la tablă și țevi, acum mă încearcă melancolia de la finalul oricărei vacanțe. Pentru că, dincolo de munca sub soarele torid sau, dimpotrivă, sub ploile torențiale, s-au întîmplat cîteva lucruri neașteptate. Or, eu întotdeauna am găsit că neprevăzutul este esențial vacanței.

Neprevăzutul este esențial vacanței.

„O vacanță continuă este o bună definiție a iadului."

GEORGE BERNARD SHAW

În acest caz, neașteptat a fost faptul că am învățat nenumărate lucruri despre cum se construiește o casă. De altfel, după ce casa a fost gata și muncitorii au plecat (de la muncitori, majoritatea întorși din străinătate, am aflat o sumedenie de povești, bancuri și expresii noi), am construit cu tata, doar noi doi, un mic hangar: am turnat fundația, am sudat țevile de fier, am bătut în cuie căpriorii, cosoroabele, popicii, penele de coamă ș.a., am montat tabla de acoperiș. Am învățat să recondiționez podele și tocării vechi de lemn și acum mă pricep la baițuri, uleiuri, diluanți, lacuri și vopsele. Nu mai spun că, în tot acest timp, după atîta muncă împreună ziua și băut țuică seara, relația mea cu tata s-a înălțat și ea la un alt nivel (dar asta e o altă poveste). Chiar dacă, în mare parte, am purtat numai discuții în contradictoriu despre termopane *vs.* tîmplărie de lemn, parchet laminat *vs.* triplu stratificat, beton celular autoclavizat *vs.* cărămidă, plăci stratificate de fulgi de lemn *vs.* lăteți și scînduri, șapă *vs.* rășină epoxidic, rigips *vs.* tencuială aparentă ș.cl.

Cert e că, datorită muncii, am mîncat și am dormit bine, am dat jos colăceii, mușchii sînt acum mai fermi, nu mă mai doare spatele, m-am bronzat. Am petrecut mult mai puțin timp pe rețelele sociale, dar postările mele de pe Instagram cu viața la țară mi-au adus urmăritori noi. Practic, nu sînt astea cîștigurile standard ale unei vacanțe? În plus, acum am și o casă la țară unde-mi voi face vacanțele.

Ruxandra MIHĂILĂ

„The Impossible Becomes Possible..."

„The ACROSS Trust"

Vacanțele își au timpul lor. Și eroii lor. Unii legendari, a căror biografie de vacanță o descoperim generații grăbite spre puzzle-ul multicolor din tubul de carton, întors.

Dar rămîn necitite alte și alte chipuri de pelerini prin vacanțele timpului. Și dacă biografia lor s-a impus spre a fi recompusă după aproape trei decenii de umbre e dovada grației și a smereniei de la capătul unei vieți de suferință.

Erau anii confuzi de speranțe și înfrîngeri, de căutări disperate ale propriei identități. Ai regăsirii chipului nostru sfărîmat în cioburi infinite, incolore, toate de aceeași mărime... Atunci, o ambulanță elegantă și nemaivăzută pe străzile întunecatei capitale a făcut escală la București și a preluat echipajul. Era cel mai recent tip de Ambulanță Mark XV, donată trustului ACROSS de Scunthorpe Pentagon Rotary Club, în 1990. Iar cadoul oferit românilor de celebra fundație britanică de caritate a fost un pelerinaj la Lourdes – Paști, 1992. Coordonator de proiect din partea română: Emanuel Cosmovici, președintele, atunci, al Fundației umanitare Caritas – România.

Grupul era alcătuit din zece bolnavi în fază terminală, dintre care șase în șaun cu rotile și patru imobilizați la pat. Graba lor prin lume îi țintuise în corpuri golite de sevă, „cortul" le era în bernă, cu faldurile căzute. Dar modul în care se raportau la propriul corp era gestul de recunoștință și iubire pentru ceea ce le mai putea oferi el, fulgurant, acum. Mult-puținul de confort zilnic era mulțumirea exprimată prin rugăciune. Erau asistați de unsprezece însoțitori, cu care alcătuiau adevărate „cupluri", după principiul vaselor comunicante.

Irina avea niște ochi de o adîncime răvășitoare, era studentă la Istoria Artei, cu un diagnostic ultimativ de chimă, Maria își pierduse copilul, de numai cinci ani, bolnav de cancer. Și el trebuia să ajungă în pelerinaj la Lourdes.

„În unanimitate au fost de acord că din miile de grupuri care au călătorit cu ACROSS de-a lungul anilor nu a fost nici un grup ca acela al românilor [nr. 2563, n.n.]. A fost de departe cel mai minunat grup de care au avut onoarea să aibă grijă. Puternic în credință, grațios, ospitalier, atît de recunoscător, entuziast, delicat și blînd."

(Much News of ACROSS, No. 74, August 1992)

În dimineața duminicii pascale, grupul de români a dat un interviu în Domain, pentru Europa Liberă. Atunci povestea preotului franciscan Anton Demeter, martir al închisorilor comuniste din România, avea să transmită, prin undele emisiunii *Bună dimineața, duminică de Paști,* realizator Don Maclean, semnificația unor destine similare. Condamnat pentru credință/„uneltire contra regimului comunist", la 20 de ani de închisoare, a fost pus cu fața la zid, în timpul unui interogatoriu, și izbit cu un ciocan de lemn în șira spinării. Următorii ani (peste 45, s-a stins la sfîrșitul lui 2006) i-a petrecut în scaunul cu rotile: „Nu regret nimic, nimic. A fost pentru Christos!", a declarat părintele Anton Demeter, vicar general.

La festivitatea organizată în ziua de Paști, cîntecul, redescoperit, a fost darul românilor pentru reprezentanții fundației britanice: un cîntec pentru gazdă, cînt de bun venit, dar și de rămas bun...

De la John Higgs, C. Hann, P. Connor la directori și manageri, continuînd cu personalul-gazdă de la Astazou, șoferii care au asigurat transportul, în maximă siguranță, al bolnavilor, dar și cei de pe mini-ambulanțele care ne-au plimbat prin locuri nici visate (bolnavi sau valizi, deopotrivă) – Paris, Biarritz, Pau ar fi doar cîteva exemple – și pînă la cei care ne-au devenit prieteni – Andy Williams era sfetnic de taină, iar Stef ne-a spus imperativ: „Să vă reparați drumurile, că nu vine nimeni aici să-și rupă mașina" *(nota bene:* era în urmă cu treizeci de ani...) –, cu toții au fost generatori non-stop de bucurie și „deplină încredere" în reușită.

Nu văzuse zăpada ierni la rînd.

„Darul" Fecioarei din Lourdes nu a întîrziat să-și arate miracolul. Cioburile multicolore de la capătul tunelului s-au transformat, pentru cei zece pasageri temporari, în oglindă. O oglindă adevărată, pe care Alice și-ar revendica-o peste timp, un ochi de lumină în care și-au recuperat chipul după o săptămînă de pelerinaj la Lourdes. Un contur înseninat de strălucirea privirii recîștigate. Și a unui zîmbet de mulțumire. Mulțumiri pentru ACROSS care a făcut ca totul să fie posibil. Chiar și imposibilul. Și toate poveștile lor, puse cap la cap, au dat măsura unui timp de *loisir* și bucurie, bucuria integrală a credinței, trăire la maximă intensitate a clipei, ca o sevă ce inunda zglobie trupuri de mult abandonate în chin și care nu sperau să se mai poată confrunta, la scenă deschisă, cu viața. O săptămînă de vacanță cît lungul șir de patimi.

Dan STANCIU

Viitoare amintiri dintr-un voiaj tribal

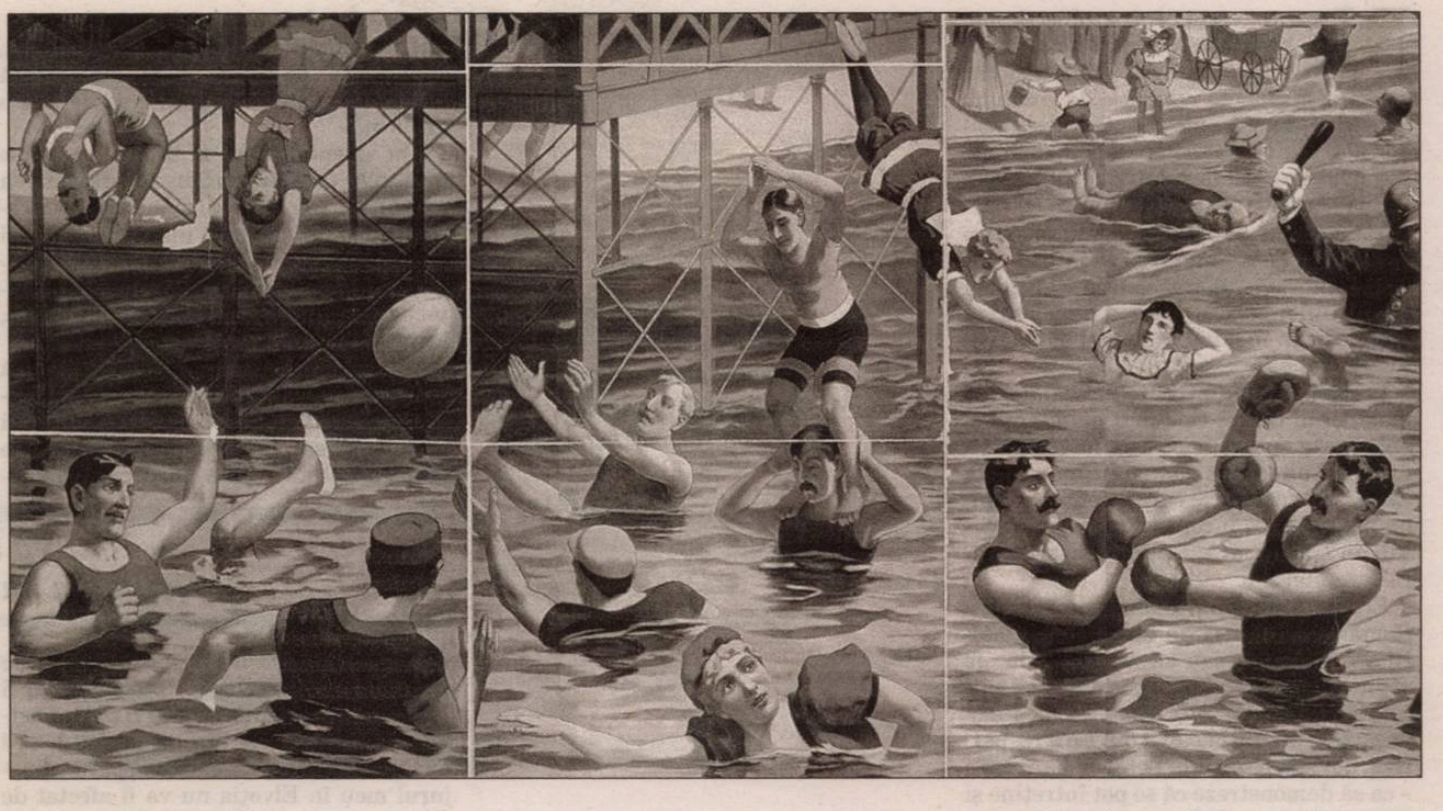

Mi-aș petrece vacanța într-o carte. Una mai veche, pentru a evita aglomerația, dar mai ales ambuteiajele care apar frecvent pe traseul lecturii cînd se produce o coliziune între doi cititori (unul conducînd un BMW Solenoid, celălalt aflat la volanul unei Toyota Serotonină) și circulația este întreruptă pe ambele sensuri. Aș alege ca destinație *Istoria naturală* a lui Plinius și m-aș opri în Galia, mai exact la pagina 138 a ediției de la Polirom din 2001, unde autorul spune:

„Triburile Galiei Aquitanice sînt: ambilatrii, anagnuții, pictonii, santonii, trib liber, biturigii supranumiți vivisci, trib liber, acvitanii de la care provine numele provinciei și sediboviații. Urmează convenii, adunați într-un oraș, begerii, tarbelii cvatuorsignani, cocosații sexsignani, venamii, onobrisații și belenzii. La sud de munții Pirinei locuiesc oneșii, oscidații montani, sibilații, camponii, bercorcații, pinpedunii, lasunii, velații, toruații, consoranii, auscii, elusații, sotiații, oscidații campeștri, sucasii, lactorații, basaboiații, vaseii, senații și cambolectrii agesinați. Alături de pictoni trăiesc biturigii supranumiți cubi, trib liber, apoi lemovicii, arvernii, trib liber, și gabalii.“

La ambilatri nu aș sta prea mult, doar cît să beau o cafea de la cișmea și să rontăi un biscuit muzical pentru care patiserii lor sînt, pare-se, faimoși. Aș vizita apoi ruinele termelor anagnute unde pe vremuri se puteau face băi de mulțime impresionante, dar care și-au pierdut rapid popularitatea după ce specia tiranilor cu girofar la bidiviu s-a stins pe neașteptate din cauza fluctuațiilor bruște de încredere. Printre pictoni aș umbla cîteva ore ca să-mi umplu buzunarele cu mostre, fie și desperecheate, din aerul lor măreț și le-aș aprecia, așa cum se cuvine, inadvertențele peisagistice. Aș zăbovi o zi sau două în compania santonilor fiindcă triburile libere (o recunosc fără sfială) m-au atras mereu. La ei ai ce vedea și, mai cu seamă, ai ce trăi: în fiecare joi (dar joia lor ține trei săptămîni) deschid noi perspective cu alte chei, poate mai potrivite, schimbîndu-și punctul de vedere cu unul *fresh*, adesea vegetal. Aș nimeri acolo într-o joi cînd relieful ar deveni unduitor, cuprins de niște zbateri cum n-aș mai fi avut prilejul să admir, și n-ar fi rău, ba chiar pot spune că m-aș dezgheța lăuntric. Și fiindcă dezghețul îți dă aripi, aș trece strada imediat ca să-i cunosc pe biturigi (un trib liber și dumnealor), care mi-ar completa neștiința cu anumite aspecte îndeobște ignorate ale așa-zisului „talmeș-balmeș“ social instaurat în sînul comunității biturige, pe nedrept numit astfel întrucît e vorba mai degrabă, din cîte mi s-ar spune, de un „de-a valma“ adaptat specificului local, acesta fiind motivul pentru care au fost supranumiți vivisci sau cubi. Pe acvitani i-aș scoate din program căci între timp s-ar face întuneric. La fel, pe sediboviați.

La ei ai ce vedea și, mai cu seamă, ai ce trăi.

A doua zi, în zori, aș intra în orașul convenilor, construit din aparențe scînteietoare pe malurile unui pîrîu care curge cum altele nu curg, adică static, ceea ce-i face pe conveni să îndrăgească așteptarea. Au pe meleagurile lor diverse forme de așteptare, crescute din același trunchi, dar împrăștiate peste tot de alizee și de zvonuri, de la așteptarea în convoi la monoașteptare, fiecare dintre ele oferindu-le cantitatea de umbră de care au nevoie pentru a tricota eficient. Le-aș încerca umbra și aș pleca apoi, umbrit, către ținutul begerilor, unde m-aș lecui de curiozitate. Pe tarbelii cvatuorsignani i-aș asigura, din mers, de întreaga mea simpatie și m-aș întinde un pic pe prispa unei discoteci rurale cam sumbre, unde un DJ cocosat sexsignan ar mixa alene ritmuri de alean. Revigorat, aș trece dealul către locul ocupat vremelnic de venami, i-aș saluta cu o fîlfîire a prosopului pe care l-aș purta pe umeri ca să mă apere de introspecții și aș pătrunde în zona de contact dintre onobrisați și belenzi (aceștia, dacă nu știați, sînt frați întru amuzament). Aici, pentru că infinitul e la doi pași, pereții n-au urechi, au numai nasuri. Ca atare, onobrisații și belenzii miros puternic a sobrietate, iar doamnele onobrisate și belende răspîndesc în juru-le arome sonore de bicicletă. Ceva mai încolo, m-aș încumeta să am o convorbire prin semne cu o pereche de oneși (care trăiesc în peșteri amenajate ca stații de tramvai), profitînd de ocazie pentru a-mi deșerta la picioarele lor sacul de glume. Pe urmă aș urca un etaj pînă la oscidații montani ca să le cer cu împrumut singura lor iluzie (aceea că lumea dispare fără să sfîrîie), pe care le-aș înapoia-o la iarnă. Și fiindcă luna iulie abia începu, m-aș alătura sibilaților într-o excursie pe anumite culmi, de preferat domoale, de unde am culege împreună fragi sau alte fleacuri. După aia aș lua-o înapoi (nu înainte de a-mi trage sufletul de cozi), știind prea bine că voi fi întîmpinat în vale de un grup triunghiular alcătuit din veselii camponi, impunătorii bercorcați și inocenții pinpeduni care, cu toții, mă vor îmbrățișa ca pe un oaspete inoportun, dăruindu-mi o parte (firește, partea dinspre miazăzi) din ce-au ascuns. Vom dănțui și vom benchetui sumar. Cînd, ostenit, voi adormi, un binevoitor lasun (sau poate un velat) mă va acoperi cu o priveliște ca să nu-mi fie frig.

În dimineața următoare, întrucîtva mahmur, i-aș ruga pe toruați și pe consorani să mă ierte că nu le gust ospitalitatea, i-aș ocoli elegant pe ausci (vorbesc întruna la telefon cu orizontul și asta m-ar indispune), aș trece în goană printre elusații adunați să mă aclame, spunîndu-le că mi-am uitat gloria în tren, m-aș strecura neobservat pe una din porțile cinematografului agrar unde sotiații își țin ședințele de terapie prin plîns și mi-aș opri motorul, pentru un popas, pe tarlaua oscidaților campeștri. Cu ei mi-aș petrece restul vacanței, dezvoltînd enigme din te miri ce. Cît despre ceilalți (de la sucasii iubitori de frînghii oratorice la gabalii neștiutori într-ale omenescului, cu o mențiune specială pentru cambolectrii agesinați care se pricep să-ți trezească interesul amorțindu-te), i-aș lăsa pe data viitoare.

Ar fi, îmi place să cred, o vacanță de neuitat.

Stela GIURGEANU

Prima mea Elveție

Nu am o rețetă pentru a descrie sau pe baza căreia să-mi construiesc o vacanță ideală. Pentru mine, vacanța înseamnă o rupere de cotidian, de rutină, de obișnuit, drept care o consider mai mult decît o perioadă de odihnă, o consider o evadare într-un alt spațiu. Iar ca această evadare să merite cu adevărat, trebuie să aducă, mereu, aventura. Cum e, de exemplu, să te întorci dintr-o călătorie și, la întrebarea legitimă a cunoscuților curioși „Cum a fost?“, să nu poți decît să îngaimi un banal și plictisitor „A fost bine“?

Probabil că, dintre toate călătoriile mele, unul dintre cele mai palpitante și enervante momente pe care le-am trăit a fost cînd am ajuns pentru prima oară în Elveția – o călătorie care se putea termina înainte de a începe, chiar pe aeroportul din Zürich, fără să pun piciorul în afara terminalului.

Era cu mult timp înainte de intrarea României în UE (prin 2000), iar călătorii din Est trebuiau să facă dovada, pe atunci, la controlul pașapoartelor, că sînt cetățeni „integri“. Adică să aibă, pe lîngă pașaport, invitația cuiva din țara respectivă, dovada cazării la hotel, și bani cash – ca să demonstreze că se pot întreține și că n-au venit acolo la cerșit.

Aveam, bineînțeles, toate aceste dovezi cu mine, însă, la controlul pașapoartelor, după ce a verificat cu atenție atît pașaportul, cît și cazarea la hotel, după ce mi-a numărat banii cash, cu gest de negustor de tarabă, ofițerul de serviciu, fără nici o altă explicație, m-a rugat să ies din linie și să aștept. Am întrebat, surprinsă, dacă e vreo problemă. Mi-a răspuns sec: „Vă rugăm, ieșiți din linie și așteptați“.

Țin minte că telefonul mobil îmi era pe moarte, dar am reușit, totuși, să trimit un sms persoanei care mă aștepta, spunîndu-i, pe scurt, că nu sînt lăsată să intru în țară și că nu mi se dă nici o explicație.

„Nu există vacanță pentru dragoste, așa ceva nu există. Dragostea trebuie trăită total, cu plictiseala și neplăcerile ei, nu există vacanță pentru asta.“

MARGUERITE DURAS

Am așteptat, fără să înțeleg ce mi se întîmplă, cam 15 minute. Nedumerirea se transforma, cu fiecare minut care trecea, în revoltă. Nimeni nu-mi acorda nici o atenție, iar în spatele enervării, recunosc, simțeam umilința cuiva care e tratat ca un cetățean de mîna a doua. Brusc, însă, surpriză!

Ofițerul care nu-mi acordase pînă atunci nici măcar o privire a revenit, total schimbat. Era numai lapte și miere, îmi recuperase valiza de la bagaje și-mi repeta, încurcat, îmbujorat și aproape rușinat, că îi pare atît de rău pentru „neînțelegere“, căci dacă ar fi „știut“, cu siguranță nu s-ar fi purtat astfel și că mă roagă, din tot sufletul, să-i iertăm, repetînd obsesiv că speră că sejurul meu în Elveția nu va fi afectat de această încurcătură regretabilă.

„Vă rugăm, ieșiți din linie și așteptați“.

Nu înțelegeam despre ce vorbește, dar mi-am zis că n-avea sens să cer detalii în clipa aia despre „încurcătură“. Ofițerul m-a condus pînă într-un birou, unde mă aștepta amicul meu elvețian, înconjurat de mulți alți domni în uniformă, care s-au ridicat brusc în picioare, surîzători și plini de scuze, urîndu-mi o vacanță de vis în țara lor.

Amicul, cu un aer arogant, le-a spus că va încerca să „remedieze“ pe cît posibil „problema“, m-a luat de braț și am ieșit din birou amîndoi, cu un aer înțepat. Imediat ce am părăsit aeroportul, masca de indignat i-a picat brusc, a izbucnit în rîs și mi-a povestit, ghiduș, printre hohote, toată tărășenia.

După ce-mi primise sms-ul, a dat buzna în biroul ofițerilor de la controlul pașapoartelor, întrebîndu-i, nervos, dacă își dau seama pe cine au oprit la graniță, turnîndu-le o poveste în care eu aș fi fost fiica unui „foarte influent om de afaceri din România“, iar purtarea lor față de mine aproape că „a provocat un incident internațional“. Ofițerii l-au crezut pe cuvînt (amicul meu avînd o oarecare poziție socială), au dat în bîlbîială și, scuzîndu-se, au îngăimat că, din păcate, au și ei ordine „de sus“: tinerele care veneau din Europa de Est, dacă nu aveau mai multe dovezi la activ și nu prezentau mai multă „încredere“, erau supuse suspiciunii cum că au venit pentru prostituție, fiind trimise înapoi în țara lor, cu primul avion. Recunosc că, la amuzamentul lui, am reacționat prompt cu cîteva cuvinte neaoșe și sănătoase, rugîndu-l pe amic să mi le traducă în germană. În caz de nevoie.

N-au fost necesare. Vacanța, deși începuse prost, a fost una dintre cele mai faine, însă, cu toate acestea, de fiecare dată cînd ajung pe aeroportul din Zürich, am o strîngere de inimă.

Pentru că, uneori, prima Elveție contează.

Iaromira POPOVICI

Narnii și petice

Nici nu-mi mai aduc aminte dacă am avut vreodată o vacanță ideală. Ceea ce știu e că aveam mereu tot soiul de așteptări în ce privește vacanțele, care mai de care mai elucubrante, și că realitatea, în general, le cam contrazicea pe toate. Cred că atunci cînd mi-am dorit mai cu înflăcărare să fie bine, s-a întîmplat mereu ceva care a dat totul peste cap. Și cînd m-am așteptat mai puțin să iasă ceva, întîmplările mi-au luat-o înainte și m-au uimit. Tot ce pot să fac e să cos din peticele diverselor vacanțe despre care îmi amintesc un soi de sac decolorat, dar încă valid.

Primele mele vacanțe erau planificate de mama, o expertă într-ale *leisure*-ului și evadărilor. Evadările astea aveau loc fix în mijlocul anului școlar, pentru că atunci era mai liber în locurile în care mergeam. De la școală îmi luam scutire, ba chiar îmi anunțam prietenele, țin minte, că „de mîine o să fiu bolnavă“. De fapt, nu era deloc ce pare la prima vedere: era mai curînd și un fel de *homeschooling* parțial, pentru că în vacanțele astea ne și făceam lecțiile, prietena mea și cu mine – eu fiind o elevă cuminte și premiantă. Totul era excesiv de sănătos, cu o rutină bine stabilită și rar încălcată. Singurele ingrediente care salvau vacanțele astea aseptice erau imaginația și oamenii noi pe care-i descopeream. La mare venea, mereu, Zîna mării și ne punea pești sau broaște din cauciuc pe lămpile de la hotel. La munte, ursul Nounours ne trimitea scrisori la cantina Casei de Creație din Cumpătu și, drept răspuns, îi lăsam altele prin scorburi (acum, însă, la același Cumpătu, vine des, în realitate, și sare lejer orice gard cînd nici nu se-ntunecă bine). Prietenele și prietenii mamei aveau în mînecă aceste Narnii în care puteam să dăm cîte o fugă oricînd. Fără ele, vacanțele prea organizate ar fi adus mai mult cu un program de lucru.

„Oriunde te duci, du-te cu toată inima.“

CONFUCIUS

Sătulă, la un moment dat, de atîta perfecțiune, m-am hotărît, pe la 16 ani (și forțată de împrejurări, ce-i drept), să pornesc singură într-o vacanță. Unde altundeva decît tot la Cumpătu, un loc *safe*, în care toți mă știau? Plecasem să descopăr lumea (practic, aceeași pe care o știam de la 6 ani, dar din altă perpectivă) cu traista-n băț. De fapt, eram un șoarece speriat și de umbra lui. Încă de la început, vacanța s-a dovedit învăluită într-un fel de pîclă, cea a fricii mele de lumea mare și rea. De cîte ori am fost singură în anumite locuri, am avut această percepție a realității: oricît de aurie aș fi simțit-o pînă atunci, în momentele alea îi deslușeam fix reversul. Am descoperit, în anul ăla, ce înseamnă să fii complet pe cont propriu. Cum e să nu fie nimeni care să te cocoloșească atunci cînd te întorci în camera ta mică și standard. Tot singurătatea, probabil, m-a făcut, în aceeași vacanță, să fac gesturi disperate și inutile – m-am dat cu sania într-un trenuleț cu niște copii mai mici. Rezultatul: am intrat într-o sanie cu cai care, cred că numai în anul ăla, plimba turiștii de colo pînă colo. Caii ne-au sărit, nu ne-au lovit, dar băiatul din față s-a dat cu capul în sania propriu-zisă și și l-a spart. N-a fost nimic dramatic, l-au cusut și i-a rămas doar un semn.

Țin minte, însă, pînă-n ziua de azi, momentul în care m-am ridicat din zăpadă, din învolburarea de sănii. Eram ușor ametită și speriată. În același timp, știam că nu pot să mă bazez decît pe mine. Era o anxietate continuă și un gust de nisip în dinți, ambele, însă, amestecate cu un fir foarte firav, nici cît o ață dentară, de ușurare: era o primă încercare de maturizare.

Au urmat alte vacanțe, mult mai bune, cu momente memorabile: una la Bran, la sfîrșit de ani '80, în care am descoperit conviețuirea amoroasă adolescentină; altele studențești, pe vremea comunismului, în care îmbinam exaltarea, tot amoroasă, cu horror-ul condițiilor de acolo; primele vacanțe în străinătate, în care am trăit, pe lîngă șocul cultural, frigul și foamea; prima vacanță în Grecia, unde mi s-a părut Paradisul; și formidabila vacanță în care fiul meu, din fericire, sau poate din păcate, a descoperit, la propriu, America. Lista ar tot putea continua. Urmarea ei e însă destul de clară: de mult am încetat să mai încerc să-mi mulez vacanțele după vreun șablon.

Cristina ȘTEFAN

Drumurile care duc la Roma

Ultimele vacanțe cu părinții au fost probabil concediile clasice la mare, genul de *roadtrip* cu *'80s hits* compilate de tata la casetofon, stațiune liniștită, zece minute pe față, zece pe spate, gata, acum poți să mergi în apă. Așa încît, de cîțiva ani, eu și mama ne puseserăm în gînd să plecăm undeva doar noi două, fără griji legate de muncă, treburi casnice sau cine hrănește pisicile. Primăvara asta, am ales, fără prea multe deliberări, Roma. Ne doream amîndouă s-o vedem și aveam așteptări destul de mari: mîncare bună, muzee, străduțe pavate, arhitectură, italieni ospitalieri. Zis și făcut. Doar că drumurile care duc la Roma sînt, uneori, cu peripeții.

În mod ideal, o călătorie nu se începe cu mahmureala de după o petrecere cu prea multe pahare de vin. Dar ce mai era de făcut? După două ore de somn chinuit, am strîns din dinți, am turnat niște cafea în mine, am mai aruncat o privire înspre bagaje, rugîndu-mă să nu fi uitat ceva esențial, am chemat taxiul și-am făcut drumul Militari – aeroport sperînd ca partenera mea de călătorie, predispusă la îngrijorări inutile, să nu observe nimic. Din fericire, mama nu și-a dat seama. I-au distras atenția alte incidente, înainte să apucăm măcar să punem piciorul în avion: imediat ce-am ieșit din mașină, brațul troller-ului ei s-a rupt. Ei, nu-i nimic, se întîmplă, ne descurcăm, îl tragem pe rînd de mînerul mic, ne-am îmbărbătat una pe alta. O oră mai tîrziu, după ce taximetristul mi-a adus înapoi rucsacul rătăcit în mașină, am pus totul pe seama oboselii și ne-am zis în continuare că totul va fi bine. Așteptam amîndouă vacanța asta de prea mult timp.

Un zbor scurt și iată-ne ajunse în Roma. La intrarea în apartamentul închiriat prin Airbnb ne-a întîmpinat un

armăsar cu două capete, sculptat din lemn – trimitere vagă la vestitul cal troian. Din fericire, casa arăta la fel de bine în realitate precum în imaginile de pe site, cu dormitoare încăpătoare și o terasă îngrijită, bibliotecă plină de cărți și fotografii înrămate pe pereți. Odată instalate, însă, ne-am dat seama că, în afară de faptul că era situat în vîrful unui deal pe care l-am urcat cu limba de un cot, apartamentul mai avea o hibă: era complet neîncălzit. Proprietarul s-a înființat prompt, neînțelegînd de ce noi dîrdîiam, ce climă om avea oare în România la sfîrșit de martie? În final, ne-a făcut o concesie, programînd centrala să încălzească apartamentul zilnic timp de cîteva ore, cît să fie doar răcoare, nu deloc frig, insistînd în continuare că el, *italiano vero,* în pulover gros și sacou cum era, se simte foarte bine așa, exact la fel e și la el în casă, cu două etaje mai sus.

Odată problema „rezolvată", am ieșit la soare, să explorăm orașul. L-am bătut în lung și-n lat cît ne-au ținut picioarele – ba uneori chiar și mai mult, avînd în vedere că eu, și cu harta în față, orbecăi în continuare cu spor. Ceea ce, pentru mine, nu e neapărat o problemă – am descoperit în felul acesta, în călătorii, o mulțime de străduțe fermecătoare și am dat accidental peste locuri pe care altfel nu le-aș fi găsit; numai că mama obosește mai repede și nu poate merge atît de mult pe jos. (Mama, îmi pare rău că te-am alergat.) Din fericire, am avut timp suficient: vreme de șase zile, am urcat și-am coborît colinele Romei, ne-am făcut *selfie*-uri la Colosseum, ne-am pierdut prin cartierul Trastevere, am mîncat paste și-am băut vin, am fotografiat pisicile, glicina înflorită, fîntînile și statuile nude care împînzesc orașul, am cutreierat grădinile Vilei Borghese, am intrat în biserici (mai mult mama) și librării (mai mult eu), am văzut orașul de sus, din turnurile Castelului Sant'Angelo, am dat de o expoziție Robert Mapplethorpe și ne-am oprit să ascultăm muzicienii stradali. Ne-au distrat mici întîmplări: într-o seară, în Piazza del Popolo, în vreme ce trei băieți interpretau „Stairway to Heaven", deasupra lor, pe o scară foarte înaltă, un muncitor schimba un bec la felinarul stradal. Iar la Vatican, minute bune, ghidul nostru și un turist englez s-au ciondănit de zor pe tema „biserica mea e mai mare".

Una peste alta, am dat uitării micile inconveniente și am avut parte de o vacanță plăcută. Am lăsat anxietățile deoparte și pur și simplu ne-am amuzat de tot ce ni s-a întîmplat. Altfel, stînd cu drobul de sare deasupra capului și numărînd neajunsurile, probabil că nici o călătorie nu ne-ar mai prii.

Adina POPESCU

Vine vacanța cu trenul din Franța!

Întîmplător sau nu, tocmai lucrez la o carte despre vacanțele din comunism care, departe de a fi unele ideale (mai degrabă erau o evadare „obligatorie" dintr-un cotidian mizerabil), reprezentau foarte bine spiritul unei epoci, dar și relațiile din cadrul familiei – „celula de bază a societății", nu-i așa? Dar pentru mine astea au rămas vacanțele în adevărat sens al cuvîntului, cele de acum sînt călătorii, plecări, întoarceri. Vacanțe care implicau cîte un „sejur" la mare sau la munte de 12 zile, uneori în ambele locuri, și la care participau, de regulă, tata, mama și copilul/copiii. Se pleca cu trenul, în cel mai bun caz cu autoturismul personal Dacia 1300. Biletele se achiziționau din timp de la ONT (Oficiul Național de Turism), uneori primeai și bonuri valorice pe care le foloseai pentru mîncare, în cazul în care găseai ce mînca pe acolo pe unde te duceai. Îmi amintesc de restaurantele cu mic dejunuri standard alcătuite din unt, marmeladă, brînză, uneori salam, alteori ou, ceai, chifle cu care puteai să-ți spargi capul, prînzuri și cine sărăcăcioase cu ciorbe cu damf de cantină, chiftele cu sos, piureuri, salate de varză și „suplimentele" pe care ți le mai permiteai peste zi – clătite, pateuri, un simulacru de pizza, zmeură la cornet (la munte), piersici și lubeniță (la mare), floricele de porumb, vată de zahăr, măr pe băț, dacă erai norocos găseai și Pepsi. Cartea se va numi *Vine vacanța cu trenul din Franța* și va avea trei secțiuni – „La munte", „La mare" și „În orice împrejurare". Iaca o mică mostră de vacanță comunistă:

„În vacanța de iarnă, vom merge cu toții la Sinaia. N-am mai găsit bilete la hotelul «Intercontinental» unde am fost anul trecut, tot în vacanța de iarnă. Hotelul semăna cu o prăjitură pe care o poți găsi la Cofetărie – cu tortul Doboș sau mai degrabă cu prăjitura Turist. Dar ce mi-a plăcut a fost că, în fiecare seară, se dădeau cîte două filme străine, la video. În prima zi, am căutat prin toată camera, chiar și sub paturi, și nici urmă de vreun aparat video!

Știu foarte bine cum arată – are Dia de la etajul doi, i l-a adus tatăl ei de pe vapor. E o cutie neagră, magică, în care intră casete video, iar pe casete sînt filme pe care nu le poți vedea la televizor. Filme adevărate de acțiune sau comedii cum e *Polisacademi,* 1, 2 și 3. Pentru că n-am găsit aparatul video în camera de la hotel, am fost foarte mirată. Anton mi-a explicat că filmele erau într-adevăr pe casete video și se transmiteau printr-un cablu, așa ajungeau ele la toate televizoarele din camerele noastre, iar aparatul era undeva la recepție, închis probabil cu cheia ca să nu-l fure nimeni, pentru că e foarte valoros, costă mai mult decît o Dacie 1300.

Într-o seară, am văzut un film de dragoste cu o femeie și cu un bărbat care se tot plimbau cu un tren și se uitau unul la altul, uneori își vorbeau, alteori nu, dar se îndrăgosteau pe zi ce trece. Mama, care mai văzuse filmul, tot la video desigur, mi-a spus că se numea *Folinginlov.* În film nu se întîmpla mare lucru, nu era de rîs ca *Polisacademi,* așa că am adormit. La un moment dat, mama m-a trezit ca să văd bradul de Crăciun din film. Bradul avea vreo patru metri înălțime și crenguțe multe și dese, nu ca brazii noștri din Piața Obor despre care Anton spune că toți au chelit sau că nici măcar nu sînt brazi, sînt molizi. Bradul acela avea foarte multe globuri și beculețe, iar sub brad erau o mulțime de cadouri nedesfăcute care îi așteptau pe copiii din film. Cu siguranță că în pachete se găseau numai păpuși Barbie, mașinuțe teleghidate și jocuri Lego, ca acelea care apar în reclamele din revista *Neckermann.* Copiii din film n-au mai apucat să-și deschidă cadourile, erau mai importanți bărbatul și femeia din tren care jucau în rolurile principale și trebuiau să se sărute. Am adormit din nou, gîndindu-mă dacă bradul acela era adevărat sau nu. În fond, și bradul juca în film, iar în filme oamenii nu se împușcă de-adevăratelea, doar se prefac, nici sîngele nu e sînge, e suc e roșii. Așa că bradul putea foarte bine să fie unul fals, vopsit pe un perete, pentru că asemenea brazi de Crăciun nu există în realitate."

Andrei MANOLESCU

Mulțumește-te cu ce ai

Prin anii '90, toate vacanțele în țări străine mi se păreau ceva de-a dreptul miraculos. Parcă primisem cadou posibilitatea de a vizita camera comorilor, pînă atunci interzisă de comuniști. Cînd am descoperit că putem merge și cu mașina, pe cont propriu, într-o țară ca Grecia, ni s-a părut culmea fericirii. Țin minte cum i-am cotrobăit timp de două săptămîni toate unghere-le, cu mașina și cu cortul, plecînd din România cu doar 500 de dolari (pe vremea aia euro nu exista). Campam în campinguri care ni se păreau extrem de civilizate și mîncam lucruri ieftine de pe la supermarket-uri. Încă îmi amintesc o cină de lîngă Kalambaka, într-un camping în care ne instalaserăm cortul sub niște nuci. Adunaserăm nucile căzute pe jos și le-am fript pe o tăviță de aluminiu la flacăra micuței butelii de campanie. Cum aveam alături și o sticlă de vin roșu care, țin și astăzi minte, se numea *Apelia,* nu ne-a mai trebuit nimic altceva. Altădată, în aceeași excursie, într-un camping de pe malul mării, sub Olimp, într-o seară cu ploaie, stăteam sub streașina unui bungalow și mîncam dintr-o conservă de mazăre. Pe cer erau niște nori întunecoși și foarte joși, dar încă ceva din lumina zilei se întrevedea între ei și mare, ca într-un tablou de Ruisdael.

Vreo trei ani mai tîrziu eram în Turcia, cu un Mercedes mare și comod. Părea că ni se schimbaseră standardele, dar mașina ne fusese împrumutată de cineva și noi eram aproape la fel de atenți la cheltuieli. Nu parcam niciodată în fața hotelului sau a localului pe care-l vizam, ferindu-ne să creăm așteptări nefondate din partea recepționerilor sau a chelnerilor. Cu toate astea ne simțeam grozav, liberi și într-o vacanță de-a dreptul perfectă. Ne-am ales hotelul din Kușadasî la fața locului, fără rezervări anterioare prin vreo agenție sau prin Internet (care abia dacă începuse să funcționeze). Era dincolo de tot ce ne puteam închipui, o grădină a raiului cu leandri, măslini bătrîni, rodii și rîuleț interior, cu terenuri de tenis, mese de biliard și bolte de viță, cu vilușe separate risipite ici-colo, avînd tot confortul, cu piscină și plajă la mare rezervată, cu nisip. Aveam demipensiune, iar mesele de seară erau de-a dreptul fabuloase. Cînd turcii îți pun la bufetul suedez tot ce au ei mai bun, poți pur și simplu să mori. Decorul era și el de vis. De acolo, într-o zi am mers la Fethye și la Oludeniz, cu a sa incredibilă lagună albastră, unde am văzut pentru prima dată paturi cu baldachin instalate pe plajă. De pe munții stîncoși de deasupra zburau parapante cu turiști curajoși. O feerie. M-am gîndit atunci că mai mult nu se poate.

Am intrat într-un local din Fethye pe care scria „Yacht Club". Pe atunci asta mi se părea o simplă etichetă, nu mă gîndeam neapărat că locul are ceva de-a face cu indivizii care făceau yachting. Înăuntru i-am ascultat pe niște nemți care vorbeau cu alții în engleză. Aveau pantaloni albi, fini și niște tricouri moi, de o calitate cum nu mai văzusem, beau o sticlă de whisky cum nu mai văzusem și povesteau că plecaseră în luna mai din Hamburg. Era septembrie și ei ajunseseră în estul Mediteranei mergînd, bineînțeles, pe mare, cu yachtul și vizitînd porturi din Marea Britanie, Spania, Franța, Italia etc. Peste tot trăseseră probabil la același gen de hotel cu *eticheta* „Yacht Club", unde noi abia dacă ne-am permis o cafea. Yachtmeni bogați a căror ambarcațiune era legată undeva la pontonul din apropiere, care dintre ele o fi fost nu știu, dar erau niște adevărate corăbii. Atunci m-a fulgerat gîndul că există idealuri și idealuri.

Anca ZAHARIA

Două săptămîni de orbire

Era prin 2008-2009 și eu aveam sigur sub 18 ani cînd am ajuns pentru prima oară în Italia, fără părinți, fără ca ei să știe inițial, într-o vacanță de două săptămîni în care plănuiam, alături de alți trei prieteni, să facem cu mașina un tur al peninsulei. Era prima dată cînd ieșeam din țară, de fapt, eram ușor panicată că s-ar putea prăbuși avionul, iar tata să afle de la știri că devenisem unul dintre acei adolescenți care ascund lucruri după ce cer voie și nu sînt lăsați, alegînd chiar teoria de viață a tatei: zic ca tine și fac ca mine. Zicînd ca tata și făcînd ca prietenii mei, am ajuns la Milano într-o zi atît de călduroasă încît deja eram indispusă. Poate e relevant că unul dintre cei trei era iubitul (de-atunci și de acum, sînt chiar atît de puțin spectaculoasă), alături de sora lui și de soțul acesteia. Relevant pentru că, dacă am fi fost cu toții doar amici, probabil că ne-am fi supărat și ne-am fi suportat cu totul altfel. Așa, cel puțin unul dintre cei implicați a fost nevoit să mă suporte pe mine cînd m-am enervat din cauza căldurii insuportabile, cînd am început să mă crizez pentru că stăm prea mult în mașină, pe autostradă, și e plictisitor, că mi se redeșteptase fix atunci agorafobia și patru oameni în aceeași mașină era ceva ce nu puteam concepe, dar și claustrofobia, căci mașina era spațiu închis și pe mine mă lua cu leșin. Poate că atunci și-a dat seama și că am potențial de nevastă care să fie țîfnoasă din orice, de dimineața pînă seara, motiv pentru care încă sînt o stimabilă domnișoară.

Deși multă vreme după aceea m-am chinuit să recompun în memorie traseul exact, locurile vizitate, plajele care mi-au plăcut cel mai mult, orășelul din vîrf de munte unde am petrecut o noapte excepțională – mă relaxasem, în sfîrșit, datorită prieteniei arătate de proprietari, mîncării bune, însoțită de cîteva pahare de limoncello –, n-am mai reușit. Și nici n-am vrut să întreb pe nimeni, de la o vîrstă fiecare începe să își amintească cu precizie cum un anume lucru a decurs complet diferit față de ce-și amintește celălalt.

Țin minte frînturi inexacte, știu că Vaticanul mi s-a părut complet neatrăgător, dar că mi-a plăcut teribil de mult la Lido di Ostia; că pe o străduță foarte aproape de Colosseum am avut un moment de mică epifanie, căci se însera și lumina cădea într-un anume fel pe strada pietruită, pe florile și frunzele de pe terasa cu două mese, iar eu am simțit, dar numai o clipă, impulsul de a mă bucura, de a-mi da voie să plonjez în acel *carpe diem* cu care pe-atunci nu eram de acord, dar am alungat repede gîndul și-am revenit la atitudinea aceea de mătușă de modă veche care e mereu „înțepată" și care te privește cu dispreț. Nu mai știu dacă ne-a prins furtuna pe o plajă din Pescara, Ancona sau Rimini, lucru care iarăși mi-a plăcut – eram doar noi pe o plajă întinsă, patru pete de culoare pe nisipul din care valurile mușcau tot mai mult și destul de amenințător, de vreme ce toți ceilalți dispăruseră în doar un minut sau două, cu tot cu copil, cățel, prosop.

Știu sigur că n-am ajuns la Veneția și că nu ne-am avîntat prea departe în zona de sud, gîndindu-ne că aveau să mai fie ocazii și uitînd că noi ni le facem. La întoarcerea la Milano am fost la Como, pe care aveam să-l revăd de mai multe ori în anii ce au urmat, dar care atunci nu m-a impresionat cu absolut nimic.

Acum, scriind și încercînd să scormonesc într-o memorie care mă lasă înainte de a împlini măcar 30 de ani, am început să am dubii chiar mai mari. Oare ne-am început turul din Roma, nu din Milano? Oare am coborît dincolo de Bari și Matera? Oare angajatul bătrîn de la biroul de informații pentru turiști găsit la un metrou (Milano, Roma, alt oraș), căruia eu îi ceream informații în engleză, în vreme ce el mă întreba în italiană de unde sînt, exclamînd apoi ceva ce n-am priceput, dar ce am intuit *(si, si, rumena, vuoi sposare con un italiano, certamente),* oare pe el atunci l-am întîlnit sau mai tîrziu?

Ce-mi amintesc dintr-un tur al Italiei făcut în două săptămîni? Cele cîteva epifanii și cîteva crize de nervi, oboseală și nemulțumire. Am uitat locuri, oameni întîlniți, și nu cred că mi-am șters ceva din amintiri, ci pur și simplu nu le-am înregistrat pentru că nu știam, pe atunci nu învățasem să mă bucur, de parcă aș fi orbit pe toată durata călătoriei.

Sever VOINESCU

Parcă te-ai duce...

E vacanță cînd timpul însuși ia vacanță. Iar timpul ia vacanță doar în anumite locuri, nu peste tot. Unul dintre acele locuri este Key West, Florida. S-a întîmplat să ajung acolo de vreo patru ori, de fiecare dată în anotimpuri diferite: în iunie, decembrie, februarie și aprilie. Și de fiecare dată am pățit aceeași chestie.

În anii '20, Hemingway află de la John Dos Passos despre Key West, o insulă copleșită de soare, un loc în care America întîlnește Caraibele. O insulă în jurul căreia nenumărate feluri de pești înoată în infinite culori marine, o insulă cu palmieri și verde viguros, cu păsări exotice și cu pisici cu șase degete, cu falimentare manufacturi de țigări de foi și cu o populație nu mai mare de 10.000 de locuitori, absolut toți legați, într-un fel sau altul, de ocean. Hemingway este impresionat de poveștile lui Dos Passos și, la revenirea în America, se stabilește cu soția sa, Pauline, la Key West, într-o casă cu etaj și verande largi, pe care unchiul lui Pauline le-o dăruiește. Pauline este a doua dintr-un șir de patru soții. O va părăsi. Nu era un bărbat comod. Cu atît mai puțin, un soț rezonabil. Era un *macho* instinctual, un bărbat căruia îi plăceau pescuitul de rechini, vînătoarea de lei, corida și guerilla. Avea, desigur, păcate: alcoolismul și izbucnirile violente sînt cele mai rele. Avea și traume, de toate felurile. Așa cum șade bine unui scriitor adevărat.

La Key West, Hemingway se scula în zori, se ducea la un pavilion pe care îl construise în grădină, la doi pași de casă, urca spirala îngustă a unei scări exterioare de fier forjat și intra în camera lui de lucru. Scria pînă la prînz, cînd soarele devenea de nesuportat. Apoi dormea puțin. După masă, mergea nu departe, la barul prietenului său, „Sloopy" Joe. Acolo intra în vorbă cu oricine voia conversație. Pe vremea aceea, nu era așa de ursuz cum va deveni spre bătrînețe. Asculta poveștile altora, sătul de poveștile sale. Juca biliard și poker. Și bea. Noaptea se întorcea acasă pe străduțe întunecoase fără să se rătăcească. Casa lui era imediat lîngă far. Fixa cu privirea aburoasă sursa luminii farului și mergea într-acolo neabătut, clătinîndu-se. Ajuns la far, știa bine că peste drum e poarta sa. Cînd a venit vremea divorțului, i-a cerut lui Pauline două lucruri: să-l lase să-și ia toate manuscrisele din camera de lucru și toată băutura din pivnița casei. Adunase acolo, de-a lungul anilor, în cantități pe care nici el nu le mai știa, alcooluri – vinuri din Europa, dar și spirtoase americane de toate felurile, din toate locurile pe unde umblase. Pauline a plecat de acasă o săptămînă ca să îl lase să-și împacheteze manuscrisele și sticlele. „Cînd mă întorc, să nu te mai văd aici" – i-a cerut ea. Nici Hemingway nu avea de gînd să mai aibă o confruntare cu Pauline, așa că și-a aranjat plecarea în zorii zilei revenirii ei. Cu manuscrisele a fost ușor – în două zile le-a ordonat, le-a împachetat în cutii de carton și le-a expediat. Dar cu sticlele din pivniță era mai greu. Erau atît de multe! Cînd a început să le învelească în hîrtie cerată, una cît una, și apoi să le pună în lăzi, după mărime și volum, a înțeles repede că nu va reuși. I-a venit o idee. S-a dus la barul lui „Sloopy" Joe. Barul e larg, are mese înalte, intră ușor suta de clienți. I-a chemat pe toți la el acasă. Au intrat în pivniță și Hemingway le-a cerut ajutorul. Nu, nu la împachetat, ci la băut. Au băut, în acea noapte, toată rezerva de băutură a unuia dintre cei mai mari băutori ai lumii. A fost o beție colectivă de magnitudine! Și azi, la 70 de ani distanță, poți auzi pe insulă povești colorate despre cele petrecute în acea noapte în pivnița domnului Hemingway. A plecat din Key West conform planificării, abia știind pe ce lume se află. Cînd a sosit Pauline, a găsit splendida curte cu palmieri, tufe înflorite în culori de curcubeu și iarbă paradiziacă, desfigurată de urmele mizerabile ale acelui dezmăț alcoolic.

„Conștiința nu trebuie lăsată să plece în vacanță."

SAMUEL BUTLER

La Key West, toate încep în ocean și sfîrșesc în ocean. Dacă te așezi în mijlocul străzii și privești la stînga, vezi cum strada se îneacă, fără alternativă, în ocean. Dacă privești spre dreapta, vezi același lucru. Atîrnate între infinituri de culoarea ochilor lui Elizabeth Taylor, trotuarele susțin oamenii care merg, parcă, fără rost. Mersul de vacanță. Soare. Briză. Pălării de pai, pantaloni scurți, ochelari de soare. Unde să te duci? De ce te-ai duce? Strada se cheamă Duval, mergi puțin spre est și dai de „Sloopy Joe's Bar". E aproape seară. Pe insulă, culorile paradisului adorm. Intri și ceri o bere. Jazz-ul e doar o parte a zgomotului impregnat în dușumea, în pereți, agățat de tavanul înalt. Un grup gălăgios te cuprinde în dinamica aleatoare proprie aglomerațiilor în care se bea mai mult în picioare decît la masă. Grupul e dominat de un tip cu aspect neîngrijit, înalt, solid, cu mustață, cu ochi adînci, blond murdar în genul lui Marlon Brando și cu o cicatrice pe frunte. Te invită în pivnița lui, să îl ajuți să bea depozitul de vin pe care l-a strîns în ani, căci divorțează și pleacă din Key West. Nu vrea să lase soției nici o picătură. Îl privești amuzat. Parcă te-ai duce. Zice că nu stă departe...

Matei MARTIN

7 reguli pentru vacanța ideală

un ghid (foarte) subiectiv

1) Pesimist nativ, nu suport surprizele – de nici un fel. Aleg conștient și programatic destinații (cît de cît) familiare. Criteriile principale: micile localități de pe litoralul Mării Negre care oferă acces ușor la o plajă cu nisip, de preferință neturistică, cu amenajări minimale și cu facilități de cazare confortabile, dar fără pretenții. Așadar: o arie relativ îngustă de opțiuni într-o proximitate reconfortantă.

Nu mănînc și nu beau după program.

2) Nu-mi fac niciodată planuri. Căci risc să mă pierd printre obiective bifate și ratate. Pentru a mă bucura plenar de timpul liber mă eliberez de orice formă de măsură a timpului. Nu țintesc orele „bune" de mers la plajă, nu fac nici un efort pentru a prinde răsăritul ori apusul, nu mănînc și nu beau după program. Ba chiar evit să mă uit la ceas.

3) Nu mă abțin, aiurea, de la bunătăți. Îmi repet în gînd: bunătățile nu îngrașă. Cartofii prăjiți nu îngrașă. Înghețata nu îngrașă. Nici încă o înghețată nu îngrașă. E un exercițiu conștient de autoiluzionare care, dacă e practicat cu seriozitate, chiar funcționează!

4) Multă vreme am văzut în vacanță o perioadă potrivită pentru a recupera restanțele de lectură. Adică: un soi de cantonament în care citesc (toate) cărțile necitite, adică amînate, de peste an. E un compromis de neîngăduit. Aproape o formă de autoflagelare. Odată înțelepțit, nu mai iau cu mine decît ce-mi doresc cu adevărat să citesc. Și niciodată mai multe cărți decît pot citi într-o săptămînă.

5) Vacanță înseamnă libertate. Asta înseamnă inclusiv emanciparea de mașină. Neavînd nici măcar permis, darămite mașină, mi-e poate mai ușor să predic despre dependența bolnavă de-un mijloc de locomoție costisitor și care presupune asumarea unor responsabilități. Ce să zic: confortul iluzoriu pe care ți-l oferă mașina pălește în comparație cu inconvenientul de a fi șofer.

„Un adevărat călător nu are planuri fixe și nici o dată de întoarcere acasă."

LAO ZI

6) Uită telefonul. Dacă în restul anului telefonul mobil e un instrument indispensabil, în vacanță îl port după mine ca pe un accesoriu – deci ca pe-un obiect aproape inutil. E bun cînd sună prietenii, e mereu pe modul *silent* cînd sună oricine altcineva.

7) Laptop-ul? Încă un element care îmi amintește de rutina cotidiană. Încerc să-l uit acasă. Cînd nu reușesc, mă străduiesc, adesea inutil, să-l folosesc. Accesul la Internet și mai ales la rețelele de socializare contaminează spiritul vacanțier. Mult mai frumos e cînd publici pozele abia după ce te-ai întors din vacanță. E și un mod de a o retrăi, virtual și social.

Mircea VASILESCU

Cu vițelul și cu „nebunul satului"

Mergeam la pădure, găseam vizuini de vulpi și puneam capcane (dar n-am prins nici una). Dar la pădure puteam merge doar în grup, cu „băieți mai mari" (adică de 18-20 de ani) căci, din cîte am înțeles eu atunci (cu mintea mea de 9-10 ani), mamele care își lăsau fetele în drumeție la pădure erau speriate de „muncitorii de la schele" (printre păduri erau și niscaiva sonde care extrăgeau petrol), că se mai întîmplaseră, cică, niște lucruri... Am mers o dată și la stînă la Valea Dulce (așa se numea satul, și eu citisem *Hänsel și Gretel* și credeam că o să găsesc acolo o căsuță din turtă dulce), cu verii mei, să ducem un berbecuț și o mia (sau mieluță; uite că oamenii de atunci și de acolo – îmi zic eu acuma – intuiau niște chestii de *gender* care îi făceau să se exprime corect și paritar). A durat mult drumul, tanti Leana (mama verilor mei de-al doilea) s-a îngrijorat, căci știa precis cît durează să ajungi la stînă și înapoi. Dar durase mai mult pentru că verii mei (și în primul rînd Vasilică, cel mai mare, căruia cei doi frați mai mici și sora Cornelia îi ziceau „nenea") au tot poposit pe drum să culegem coarne și porumbe, să-mi arate (că eu eram „băiat de la oraș") care sînt ciupercile bune și care sînt alea otrăvitoare. Și-am făcut și-un ocol pe la izvorul cu apă sărată. Am ajuns cu bine înapoi, la tanti Ana (sora mamei), care între timp făcuse mîncare pentru rațe și găște, băgase vaca și vițelul în grajd (am poze cu vițelul; era „al meu" – cît stăteam acolo în vacanță, două-trei săptămîni, pentru că eram cel mai mic; mi s-a spus să am grijă de el; și aveam) și ne-aștepta cu apa încălzită pe vatra din bucătăria de vară, că nu se cădea cu nici un chip să ne culcăm nespălați.

„Arhitectura proastă este, în cele din urmă, atît eșecul psihologiei, cît și al designului. Este un exemplu exprimat prin materiale cu aceleași tendințe care în alte domenii ne fac să ne căsătorim cu oamenii nepotriviți, să ne alegem slujbe nepotrivite și să ne programăm vacanțe dezastruoase: tendința de a nu înțelege cine sîntem și ce ne satisface."

ALAIN DE BOTTON

Și tocmai se pusese atunci, pe stîlpul din fața poieniței care despărțea cele 10-12 case din partea aceea de sat, *un bec*. Și lumea era mulțumită că putea să-și prelungească și pe-ntuneric obiceiul de a ieși pe băncuța din fața porții. Așa că, după ce se-ntuneca, ne adunam cu toții – adulți și copii – acolo, sub stîlpul cu bec. Adulții vorbeau de-ale lor, copiii inventau jocuri adhoc, pînă ne chema tanti Ana să ne spălăm și să ne culcăm.

Și mă enerva atunci Vuța (o chema Silvia – Silvuța, Vuța), că se tot băga în sufletul meu și nu pricepeam de ce. Era o fată drăguță, cu ochi mari, care tot venea după mine cînd eram cu toții, în poiană sau în pădure, și mă-ntreba dacă îmi place acolo, la țară, iar mie chiar îmi plăcea și nu pricepeam de ce mă întreabă. Așa că – nu-mi mai amintesc precis – i-am zis Vuței un „Lasă-mă-n pace" ferm și clar. Îmi plăcea mult de fratele ei mai mare (14-15 ani), căci mă lua la pescuit în helești (da, aveau un helești în fundul grădinii), unde pescuiam în general „fițe", dar uneori mai pica și un „cărășel". Și într-o zi, cînd tanti Ana mi-a spus „Vezi că au venit țiganii cu șatra în sat, să nu pleci din curte" (și vecinele ziceau același lucru, și în ziua aia nu ieșise nici un copil în poiență, ca de obicei), fratele Vuței a venit să mă cheme la pescuit în helești, iar apoi mi-a zis, misterios: „Vrei să-i vedem pe țigani?". Și-am zis da. Și ne-am strecurat amîndoi prin lanul de porumb pînă am ajuns într-un loc de unde putem vedea malul gîrlei (n-am știut niciodată cum se numea pîrîul ăla, toată lumea-i zicea „Gîrla"), unde erau multe căruțe cu coviltir și cai frumoși, de toate culorile, cum n-am mai văzut niciodată după aia (ceva-ceva, totuși, am văzut mai tîrziu, în filmul lui Emil Loteanu *Șatra,* dar – cinstit vorbind – nu se compară cu ce am văzut cu ochii mei, ascuns în lanul de porumb împreună cu fratele Vuței).

Săpa de-a lungul și de-a latul dealului în căutarea unei comori.

Și – să nu uit. Pe dealul de lîngă biserică, unde creșteau în libertate mărăcini, iar noi, băieții, ne făcuserăm săbii de lemn cu care ne luptam cu mărăcinii ca și cum ar fi fost *„aliens"*, monștri, *species* (habar n-aveam eu de chestiile astea, le-am descoperit mai tîrziu în filmele americane), era un nene care locuia într-o căsuță mică, de o cameră, care săpa de-a lungul și de-a latul dealului în căutarea unei comori pe care – cică – o îngropaseră acolo strămoșii lui. În fiecare an, constatam că erau săpate noi șanțuri. Noi, copiii, ne făceam în minte tot felul de povești, vedeam în fața ochilor mult aur și ne închipuiam că, în locul căsuței modeste de o cameră (din chirpici), o să apară la un moment dat un mic castel, după ce „nebunul satului" o să găsească comoara. Dar nu ne puteam apropia, că „individul" cu pricina punea cîinii pe noi – așa ne ziceau adulții din sat.

Asta a fost, pentru mine, „vacanța ideală", cîțiva ani la rînd. În comuna Podenii Noi, județul Prahova. De atunci încoace, am avut parte doar de „vacanțe reale". Pe care le știe toată lumea.

Matei PLEȘU

Război peloponesiac

Am invidiat multă vreme găștile numeroase, închegate, cu istorie și pățanii comune, care au evoluat împreună, din prima zi de școală pînă în anii maturității. Mă uimea mai ales capacitatea lor de a-și face vacanțele împreună, cu colegi, amici, neveste și copii la grămadă – pentru mine, cu grupul meu de prieteni eterogen și răsfirat, un scenariu de neînchipuit.

Cu toate acestea, în 2009 se încheagă, nesperat, proiectul unei vacanțe de grup în Peloponez. Urma să fim, ca niciodată, șapte inși: eu, prietena mea de pe atunci, sora ei Irina, un amic mai în vîrstă, împreună cu fiul său, și un cuplu austriac. Plănuiserăm să mergem în Mani – peninsula severă, aridă și muntoasă pe care se află orașele Sparti (pe locul vechii Sparte) și Areopoli – „orașul lui Ares" – din care a început Războiul de independență al Greciei. În Kardamili, la doi pași de satul în care urma să locuim, trăia încă formidabilul personaj Patrick Leigh Fermor, scriitor și militar britanic, luptător în rezistența cretană, care a rămas, după sfîrșitul celui de-al Doilea Război Mondial, în Grecia. Îi citisem una dintre cărți și îmi propusesem să-i fac o vizită, știind că fusese cîndva și în România.

Am pornit la drum defalcat, în patru grupuri: prietena mea cu avionul, eu și Irina cu mașina, amicul vîrstnic și fiul său cu o altă mașină, iar prietenii austrieci, dinspre Viena. O disipare suspectă de la bun început.

Austriecii au sosit primii și au luat partea leului – camera cu terasă de la etajul vilei închiriate; un prim prilej de ceartă cu prietena mea decepționată.

Ne-am propus, de cum am ajuns, să ne lăfăim zilnic în jacuzzi-ul generos, cu jeturi multiple, bulbuci și efecte luminoase, aflat în grădina casei.

Într-o zi, la tavernă, Irina a început să emită pe un ton categoric banalități de genul „toți bărbații greci sînt frumoși și atletici ca niște statui" (grecești, se înțelege) sau „e binecunoscut faptul că fructele de mare cresc potența". La a treia cugetare am clacat și m-am răstit la ea destul de grosolan. Prietena mea i-a sărit în apărare. Am început să urlăm cu toții. Amicul vîrstnic a încercat să ne tempereze, ceea ce ne-a stîrnit pe toți, inexplicabil, împotriva lui.

În altă zi, am cumpărat o caracatiță proaspătă. Nu știam că trebuie frăgezită, prin fierbere sau lovire, înainte de preparare, și am aruncat-o direct pe grătar. După o oră, focul se stinsese, iar caracatița era încă crudă, chircită și încovrigată în mod dezgustător. Am aruncat-o la gunoi.

Serile, cînd reveneam acasă, treceam pe lîngă o clădire stranie, cu ferestre opace, aflată în plin cîmp. Dinăuntru răzbătea un bubuit surd, iar dacă se întîmpla ca cineva să deschidă ușa, un torent de sunete se revărsa, pentru cîteva secunde, în stradă. Era singura discotecă din zonă, plasată în afara orașului, discret, ca o casă de toleranță. Sătule de taverne, de peisaje aride și sate patriarhale, fetele au început să tînjească; băieții au acceptat, în cele din urmă, dezgustați, o seară „disco". Nici nu intrăm bine în stabiliment, și un grec masiv, atletic, ca în fanteziile Irinei, se apropie curtenitor de grupul nostru. M-am indispus. Credeam că va urma o hărțuială penibilă de cămin cultural sătesc, încheiată, eventual, cu bătaie. Dar grecul s-a dovedit a fi, chiar dacă vădit interesat de Irina, politicos și ospitalier. Era chiar patronul localului, aveam să aflăm, și îl chema Iorghios. Pe scurt, s-a îndrăgostit lulea de Irina și ne-a însoțit, din seara aceea, peste tot. Voia să o viziteze și la București, dar iubitul ei de acasă – un mafiot dîmbovițean, afacerist dubios și coleric – i-a scormonit în telefon și a descoperit schimbul înflăcărat de mesaje. Ca atare, m-a sunat pe mine, presupusul codoș care i-a oferit-o pe Irina *kouros*-ului maniot, m-a boscorodit, m-a înjurat și m-a amenințat cu bătaia.

Nu m-am încumetat să îl vizitez pe Fermor. Am ezitat, am amînat și am dat tîrcoale casei, imaginîndu-mi întîlnirea. Am ratat o ultimă șansă. A murit, doi ani mai tîrziu, la 95 de ani.

Curînd după întoarcerea acasă, cuplul austriac s-a despărțit; la fel și eu, de prietena mea.

Inutil să mai spun, n-am intrat în jacuzzi nici măcar o singură dată.

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Nu numai corupția ucide

Ecaterina Andronescu a fost demisă. O decizie bună, dar inutilă. Din două motive: în primul rînd, cauza demiterii. A spus prostii într-o emisiune de televiziune: într-un caz în care au ieșit la suprafață toate lipsurile și mizeriile unor instituții ale statului, care le fac incapabile să-și protejeze cetățenii, doamna ministru vorbește, ca o mătușă în Cișmigiu, despre cei șapte ani de acasă. Sigur, e o greșeală inadmisibilă. Dar Ecaterina Andronescu face nefăcute de mult timp, astfel că demiterea dumneaei, doar pentru lipsă de adecvare și de empatie, pare numai un caft de cartier mărginaș al partidului de guvernămînt. În al doilea rînd, inutilă fiindcă cel care o înlocuiește, domnul Breaz, pare un cearcăn, o rană, o laba-gîștei pe obrazul oricărei insituții care are vreo legătură cu educația sau cultura.

Doamna Ecaterina Andronescu ar fi trebuit demisă de mult, pentru toate cîte nu le-a făcut în educație. Pentru că, în aceste zile fierbinți, nu și-a asumat, în calitate de ministru, nici o fărîmă de vinovăție în toate cîte se întîmplă. Am spus cu toții pînă acum că ne ucide corupția? A venit timpul să spunem că și lipsa educației, lipsa profesioniștilor formați cum se cuvine fac ravagii în viețile oamenilor. Iar pentru asta, doamna proaspăt demisă are o mare vină.

Încep să se vadă efectele a treizeci de ani de absență a reformei în învățămînt.

Efectele a treizeci de ani de absență a reformei în învățămînt.

Încep să se vadă într-un fel dureros, tragic, răvășitor: ici-colo dai peste medici ai nimănui, cu licențe sau isprăvi profesionale falsificate, peste asistenți sociali care nu au altă formare decît legăturile de rudenie cu primarii sau cu prefecții, peste șefi de secții sau miniștri de Interne cu doctorate luate la cafenele sau restaurante, peste șefi de comisii juridice parlamentare cu licența luată la distanță de orice curs de drept, peste polițiști care nu au trecut pragul vreunei instituții de formare profesională de cînd și-au luat bacalaureatul, peste miniștri și prim-miniștri care par puberi îmbujorați de succesul obținut la corigență, peste șoferi care nu au bifat nici măcar la noroc un răspuns corect pe foaia de examinare pentru carnetul de condus, peste dascăli care nu iau examenul de titularizare, peste instalatori care lasă prăpăd în urma lor, peste vînzători sau chelneri plictisiți de clienți, de lume, de viață, peste drumari care privesc la gaura din asfalt precum curca la piedică. Iar peste toate, sărăcia lucie.

În urma lor, tineri care își iau lumea în cap, părinți care pleacă fără să aibă habar cînd se vor mai întoarce, sate și orașe izolate, copii care-și duc viața între lipsuri și pericole de tot felul, oameni necăjiți care abia își văd ziua de mîine.

Doamna Ecaterina Andronescu ar fi trebuit demisă de mult. Căci educația așază oameni potriviți la locul potrivit, empatici, responsabili, cu știință de carte și de meserie, cu atenție la nevoile celor din jur. Educația naște anticorpi la prostie, neglijență, lichelism, corupție, indiferență, incompetență. Protejează instituțiile esențiale, vitale ale statului de virușii ucigători ai treburilor făcute de mîntuială, ai aflatului în treabă sau alături de ea, ai meseriei făcute cu indiferență sau ticăloșie.

Altfel, noi, ceilalți, neafectați încă de dramele și rănile lipsei de educație, trăim la noroc: norocul de a găsi un medic bun, un polițist omenos, un instalator mai de Doamne-ajută, un învățător harnic, un spital cu un manager priceput. Noroc, pur și simplu.

Există și o mică satisfacție, una mărunt meschină, dacă e să o analizez la rece, dar nu mai puțin demnă de a fi savurată: nu e de ici, de colo să îți termini mandatul de ministru al Educației demisă, pentru o gafă, de Viorica Dăncilă. Așa îi trebuie!

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Femeia neaoșă

– în epoca ceaușistă –

Mereu, femeie fiind, am vrut să mă cred independentă de epocile în care trăiam și de mentalitățile lor în privința relațiilor dintre sexe. E adevărat că, într-o mare măsură, m-a ajutat și familia mea, cu educația pe care mi-a dat-o, atipică, parțial, pentru vremea respectivă. Și, totuși, constat acum, retrospectiv, că, oricît de avangardistă am vrut să fiu sau m-am dat, moravurile și ideologia timpurilor m-au marcat suficient.

Și asta în condițiile în care veneam din centrul centrului: trăiam în București, într-o familie de intelectuali. Departe și diferit de ceea ce trăiau contemporanele mele din sate, din orașe de provincie sau chiar din alte medii bucureștene. Am vut norocul unui tată mai mult decît democrat și trăind aproape complet în afara contextului social și spațial: cel în care femeia socialistă, devenită, destul de recent, și „om al muncii", avea un al doilea serviciu acasă. Am auzit de nenumărate ori, chiar de la femei, următoarea descriere a vieții lor: „Muncesc două norme, una la serviciu și una acasă, după ora 4". Munca se termina la ora 16, în general, și majoritatea femeilor din orașele și satele ceaușiste veneau acasă și se apucau să gătească, să spele, să calce, să facă curățenie.

Nu prea cred că-și puneau vreo întrebare în legătură cu motivația acestei segregări a sarcinilor domestice: o luau, pur și simplu, ca atare. Bărbații mergeau și ei la serviciu și se presupunea (dar nu era întotdeauna așa) că ar fi cîștigat mai mult decît femeile. Deși ambii soți (căci rar existau parteneri, pe vremea aia, mai toți erau cu acte, morala comunistă, ipocrită și birocratică, să trăiască!) lucrau, doamna casei făcea mai mult, aproape totul, în gospodărie. Bărbatul, ce-i drept, avea și el vreo două-trei sarcini pe care mi le amintesc: ducea gunoiul (cu insistențe), bătea covoarele pe spalierul din spatele blocului, făcea cumpărături și eventualele reparații prin casă, de genul schimbat un bec sau bătut un cui. Rar se amesteca în vreuna din treburile celelalte, sus menționate. Dacă apăreau copii, evident că mama ducea, și aici, greul, ajutată și chiar înlocuită, la un moment dat, de o altă „instituție": cea a bunicilor. Bunicii erau un soi de servitori (scuzați cuvîntul tare) ai nepoților, îi luau și-i tîrau de colo pînă colo, le făceau de mîncare, îi păzeau etc. Unii dintre copiii generației mele i-au zis bunicii „mamă" pînă pe la vîrsta școlară, căci au crescut cu ea, la țară.

Gîndiți-vă că pe vremea de atunci nu numai că nu exista Internet, dar erau și puține mașinării. Orice *device,* de genul aspirator sau mașină de spălat, era o raritate și o minune: eu am învățat cum se înmoaie rufele și apoi se spală cu săpunul făcut de bunicul meu din resturi de ulei adunate în timp, cum se mătură prin colțuri și apoi se spală pe jos cu cîrpa, nici vorbă de mop (e drept că asta nu o făceam eu). Am văzut cum se calcă cu fierul încălzit pe aragaz și se gătește în oale uriașe, pe foc mic ce ținea o eternitate. O muncă grea și îndelungată, care, practic, îți ocupa mai tot timpul liber.

Mentalitatea comunistă o preluase pe cea burgheză, aceea în care sarcinile gospodărești îi reveneau femeii. Doar că acolo stăpîna casei nu lucra și în altă parte, stătea doar acasă, treaba casnică era halca ei din „diviziunea muncii"; ba, în familiile mai înstărite, mai avea și ajutoare. Așa că nu avea decît să fie o Superwoman, cu două norme întregi. Și de asta, probabil, doamnele din perioada copilăriei mele arătau, la 40 de ani, precum cele de azi la 65. De asta eram eu atît de oripilată de *look*-ul femeilor gospodine și mă tot revoltam împotriva permanentului lor de caniș, a rochilor gen capot înflorate și mulate pe trupul deformat, a orizontului lor limitat (deși multe dintre ele citeau, ăsta era divertismentul). Munca dublă, plus lipsa produselor cosmetice, a sportului, a unei vieți sexuale normale, în destule cazuri (frica de sarcină nu era o glumă), și limitele medicinei de atunci le făceau pe bietele doamne de vîrstă medie (azi tînără, multe femei abia fac copii la 40 de ani) să fie dizgrațioase.

Din păcate, nici una dintre reprezentantele lor nu poseda calitățile Samanthei din *Ce vrăji a mai făcut nevasta mea (Bewitched,* Sol Saks, 1964-1972), care folosea, în diverse situații, magia ca să rezolve plicticoșeniile casnice și să nu-i submineze lui Darrin autoritatea de două parale. Puține reușeau să-și păstreze și *look*-ul, și feminitatea în asemenea condiții drastice. Mama mea era una dintre ele, dar nu era deloc tipică: chiar eu, mică și stupidă fiind, îi reproșam că nu arată precum celelalte mame din clasă, că nu face șnițele și chiftele, și nici ciorbă de perișoare, ci friptură la grătar, salată și, rar, supă de roșii.

Norocul meu că a fost așa. Norocul meu că raporturile dintre bărbați și femei în familia mea nu erau cele specifice epocii. Numai așa am reușit să cresc fără prejudecăți (deși epoca și-a lăsat, totuși, amprenta inconfundabilă și asupra mea) și să consider mari victorii gesturi care, acum, sînt atît de firești.

„Căutăm înlocuitori“

– interviu cu scriitorii Dan COMAN și Marin MĂLAICU-HONDRARI –

A XI-a ediție a Festivalului internațional de poezie și muzică „Poezia e la Bistrița“ s-a desfășurat între 11-14 iulie. Pe scena sinagogii din Bistrița au urcat poeți din România, Ungaria, Spania, Israel, Germania, Ucraina și Republica Moldova. De asemenea, printre muzicienii invitați s-a numărat pianistul rus Eduard Kunz. În prima seară de festival, poetul Ioan Es. Pop a primit Premiul pentru literatură al orașului Bistrița. ***Dan Coman*** *și* ***Marin Mălaicu-Hondrari*** *sînt organizatorii Festivalului internațional de poezie și muzică „Poezia e la Bistrița“.*

Cine sînt toți acești oameni care vin să asculte poezie la festivalul de la Bistrița?

Dan Coman: Sînt foarte mulți oameni. O parte sînt din Bistrița, dar vin și de la Cluj, din Suceava, au venit și de la Iași. Vin special pentru festival și lucrul acesta e extraordinar!

Eu am cunoscut aici un băiat care a venit la festival de la Dej, de ziua lui!

D. C.: Da, și eu am întîlnit doi tipi aseară la lecturi. Ziceau că nu mai locuiesc în România de mult timp. Erau la Cluj, au auzit de festival și au venit. Au prins prima seară și a doua seară de lecturi și erau foarte încîntați de ce se întîmplă. Văzuseră pe Facebook evenimentul și au venit doar așa, să vadă Bistrița, să bea o cafea. Însă au rămas peste noapte, pentru că li s-a părut extraordinar. În primii ani îmi amintesc că erau cîțiva autori români, puțini oameni în public... Acum, ai văzut, e plină sinagoga. Am stat într-una din seri la standul acela cu cărți de poezie. Fumam o țigară și m-am uitat așa... Am văzut oameni care mergeau și cumpărau cărțile celor care citiseră. E o chestie extraordinară. Poate nu ale tuturor autorilor, dar...

...dar cineva îi convinsese!

D. C.: Exact! Și vreau să-ți spun că erau doamne în vîrstă, adolescenți, de toate categoriile!

În ce fel schimbă viața și personalitatea unui oraș un asemenea festival făcut în fiecare an?

Marin Mălaicu-Hondrari: Cred că ai spus ceva extrem de important pentru un festival. Pentru ca un festival să poată schimba ceva într-un oraș e nevoie de consecvență, de constanță. Haideți să ne amintim ce s-a întîmplat cu FILIT. Au fost două ediții extraordinare, toată lumea, realmente toată lumea vorbea despre FILIT, după care s-a întîmplat ce s-a întîmplat, nu s-a mai ținut, pînă la urmă s-a ținut o ediție mai restrînsă... Dacă un festival are căderi din astea atît de bruște, atît de puternice, riști să nu-ți mai revii. FILIT-ul și-a revenit, e drept! Dar cred că acesta e cel mai important lucru – să aduci oameni constant. Iar schimbările, modificările în structura unei societăți, nu se produc de azi pe mîine, știm foarte bine asta. Iar literatura funcționează tocmai pe ritmurile astea lente. Cu siguranță că poezia va avea efect în cazul oamenilor despre care spunea Dan că și-au cumpărat cărți. Și cumva deja mutațiile încep. Dar repet, ele nu sînt vizibile. Sînt mai degrabă așa cum se desfrunzesc copacii: durează două-trei luni pînă se desfrunzesc. În cazul literaturii, durează șapte-opt ani pînă înfrunzesc copacii.

Cum a zis și prozatorul maghiar György Dragomán, tot în cadrul festivalului, ar trebui să citești poezie în fiecare dimineață, pe o perioadă foarte lungă, ca să ajungă să lucreze în tine.

M. M.-H.: Exact! Și cred că orice om care are cît de cît minte își dă seama: cultura nu are impact imediat, ci durează uneori zeci de ani, alteori mai puțin.

Dan, voiam să te întreb, legat de o postare de-a ta de zilele trecute de pe Facebook, de dinainte de festival, în care spuneai că totuși sînt și oameni care nu sînt de acord cu genul de poezie care se citește la sinagogă.

D. C.: E un lucru absolut normal!

Da, așa e, e firesc ca unii oameni să nu fie de acord. Dar voiam să te întreb în ce măsură s-a schimbat în ultimii ani mentalitatea asta, pentru că mă gîndesc că la începuturile festivalului reacțiile erau mai severe.

D. C.: Mentalitatea se schimbă în rîndul celor care sînt interesați. Opiniile astea sînt absolut normale, nu am nici o problemă cu ele, atîta vreme cît nu lovești în oamenii foarte tineri. Cînd generalizezi și spui că tinerii din ziua de azi... Sînt oameni care la edițiile precedente își alegeau una dintre serile festivalului și veneau, de exemplu, pentru muzicieni. Muzicienii cîntă la început și la final, iar la mijloc se citește poezie. Acei oameni au rămas și de atunci vin. Pentru că și-au dat seama că poezia nu e ceva foarte plictisitor, nici nu înseamnă vechiul discurs, și-au dat seama că poți să fii compatibil cu asemenea discursuri literare. Observ și discut cu oamenii, unii sînt încîntați de anumiți poeți, alții sînt încântați de alți poeți. Tocmai diversitatea atrage un public foarte divers și ăsta-i un lucru extraordinar. Dar repet: mi se pare normal, e opinia fiecăruia. Mi-a plăcut mult un comentariu la postarea respectivă. Zicea cineva: de fapt, e foarte simplu, vine cine vrea, rămîne cine poate.

> *„Dacă tu constant oferi calitate, publicul se educă.“*

Apropo de reacții de felul acesta, în ultimii ani ați avut cazuri de oameni care poate la început au fost mai vehemenți, care poate la început au spus „Nu ne interesează pe noi literatura asta tînără, ce-s prostiile astea?“, iar peste un an-doi să vină și să zică: „Chiar e ceva foarte mișto, ați avut dreptate“?

M. M.-H.: Cred că s-a întîmplat asta în primul rînd tocmai în rîndul scriitorilor. Cred că atunci cînd am debutat noi, cînd a debutat marea masă a curentului douămiist, scriitorii care atunci aveau 40-50-60 de ani au fost primii în a refuza vehement noua poezie. După care și-au dat seama că, de fapt, mulți dintre ei acum o acceptă, o citesc, au ajuns să dea ca punct de referință anumiți poeți. Dar asta era normal, pentru că poezia ajunge în primul rînd la scriitori. E un gen de nișă, e *underground*. Cu publicul cred că a durat ceva pînă să-și dea seama că într-adevăr se schimbă paradigma poeziei, că vin voci noi. Pot să vorbesc chiar din propria mea experiență cu poeții foarte tineri. Mi-a luat ceva pînă să înțeleg ce face Alex Văsieș, de exemplu, mi-a luat ceva pînă să înțeleg ce fac Drăgoi, Vlad Moldovan. Și sînt și mai tineri decît ei, care la rîndul lor schimbă lucrurile. Oricum, atîta timp cît o mișcare literară nu e acceptată e foarte bine. Din momentul în care ești acceptat începi să decazi. Cu siguranță trebuie să vină alții, care să spargă ceea ce ai făcut tu. E absolut firesc.

Amîndoi sînteți și prozatori, și poeți. Voiam să vă întreb: dacă poezia e la Bistrița, atunci unde e proza?

M. M.-H.: Tot la Bistrița!

D. C.: În fiecare an invităm și un prozator, iar an de an evenimentul cu prozatorul e un adevărat succes! *(N.r. – anul acesta, prozatorul invitat a fost György Dragomán, scriitor maghiar născut în România.)* De asemenea, legat de numele festivalului, îmi amintesc cum, la prima sau a doua ediție, Doina Ioanid urcase pe scenă desculță și striga: „Poezia e la Bistrița“. Voiam noi să sune și puțin autoironic această sintagmă! Cred că e un lucru foarte important că lumea înțelege încet-încet că dacă vii la poezie nu mai trebuie să stai în poziție de drepți și să asculți nemișcat poemele. Mie îmi place libertatea asta, unii ies, alții intră...

M. M.-H.: Ca la concertele rock!

D. C.: Nu ca la concertele de muzică clasică, să zicem, în care nimeni nu mișcă și trebuie să știi cum să aplauzi și să nu aplauzi între părți și așa mai departe. Dar modelul suprem al nostru a fost Țărmure *(n.r. – Gavril Țărmure, directorul festivalului)*, care a început să organizeze în anii '90, la Bistrița, concerte de muzică de cameră, de muzică clasică. Avea 15-20 de oameni care aplaudau cînd muzicianul se oprea un pic din cîntat, iar acum o să vezi lunar cel puțin trei-patru concerte cu muzicieni mari, în sinagoga aia în care sînt 200-300 de oameni extrem de bine educați. Dacă tu constant oferi calitate, publicul se educă. Trebuie timp!

M. M.-H.: România are o Constanță, deci ar trebui să funcționeze lucrurile! *(Rîde)*

E ceva ce nu v-a întrebat nimeni niciodată în interviurile despre festival, ceva ce ați fi vrut să fiți întrebați?

M. M.-H.: Da: cînd o să renunțați la a mai organiza festivalul, cînd o să îmbătrîniți suficient sau cînd o să vă supărați suficient?

Și care-i răspunsul?

D. C.: E foarte fain să organizezi un festival, cu toate greutățile inerente. Sînt zilele de dinaintea festivalului, care sînt extraordinare. Ne întîlnim zilnic la cafea dimineața, ne împărțim sarcinile, povestim, e o anumită fervoare. Orașul capătă o aură pentru noi, deși stăm în aceleași cafenele. Cred că la a noua sau la a zecea ediție ne-am dat seama că la un moment dat am fi ca rockerii care ajung la 90 de ani și umblă tot în piele și cu plete, și așa mai departe.

M. M.-H.: Cu capete de morți pe tricouri!

D. C.: Da, ei fiind străbunici. E o anumită doză de penibil în asta de la o vîrstă încolo.

M. M.-H.: Căutăm înlocuitori!

D. C.: Exact! Ne-am gîndit la asta și trebuie să găsim pe cineva din noua generație. Sînt cîțiva oameni care sînt din Bistrița foarte buni pe asta și sper ca în cîțiva ani să preia ei toată povestea asta, s-o facă, s-o modifice, evident, s-o dinamizeze. Dar e obligatoriu. Nu poți să faci la nesfîrșit un festival dintr-ăsta și oricum extrem de multe ediții făcute de aceiași oameni reprezintă un gest periculos.

Probabil că ce va ieși va fi altceva.

D. C.: Ceea ce va fi extraordinar! Tocmai asta e ideea. La un moment dat trebuie să fie altceva!

a consemnat Lavinia BĂLULESCU

© L. Bălulescu

„N-am proiecte încheiate, doar propuneri și rezolvări temporare“

– interviu cu Dumitru GORZO –

Lucrarea „Gheorghe“ a lui Dumitru Gorzo (n. 1975), lucrare realizată din părți ale casei din Maramureș în care artistul a copilărit și în care a crescut, poate fi vizitată în curtea MNAC din București, pînă la finalul lunii august.

Prima etapă de deconstruire a casei, pe care publicul o cunoaște din expoziția „Contagiune“, 2017, de la ArCuB, și prezentată în filmul Reziliența, *este urmată de această etapă finală în care folosiți resturile casei, în prezent avînd un statut echivoc între sculptură și instalație. Cum vă raportați la acest tip de lucrare și cum am putea să ne raportăm noi?*

O să înșir aici niște gînduri pe care îmi iau libertatea să le alterez și poate chiar să le contrazic ulterior. Nu e o formă de a evita asumarea și nici o tentativă obscură de a bagateliza acest interviu, este pur și simplu felul meu de a-mi asuma dreptul de a nu avea dreptate. Datele tehnice, ca material, durată, instrumente etc., nu fac obiectul paragrafului anterior.

Am să încep cu materialul și insist asupra faptului că „Gheorghe“ este făcut din lemnul casei, din carnea acesteia și nicidecum din resturile ei. În momentul în care o dărîmam eram conștient că materialul devine „Gheorghe“ și casa știa că devine sculptură. E drept că ar fi fost dărîmată oricum, dar nu aș fi făcut-o eu. În ceea ce mă privește, „Gheorghe“ este o lucrare de limită. Prinsă între stări diferite și putînd fi revendicată de mai multe limbaje, sculptură, arhitectură, instalație, obiect, aceasta devine un fel de animal ce refuză încadrarea imediată. Aș putea spune ce nu este „Gheorghe“, însă i-aș reduce o bună parte din povestea post-existență. Cînd problemele mele cu forma încetează și, în cazurile fericite, încep problemele celorlalți.

Primul și cel mai important aspect este relația cu casa-construcție, cu arhitectura acesteia, lucru care, după mine, face ca „Gheorghe“ să aibă pînă la final o relație cu arhitectura în general. Începe cu intervenția în coaja casei, intervenție ce conține *Reziliența,* și continuă cu folosirea materialului casei într-un obiect-sculptură ce devine relație odată cu amplasarea finală. Trebuie amintită neapărat colaborarea noastră în acest proiect, colaborare înțeleasă ca mediu de lucru.

Simplificînd, aș putea spune că „Gheorghe“ conține cîteva tone de lemn, straturile din istoria casei, toată experiența mea cu arta și colaborarea noastră.

Primele semne ale lucrării apar și în alte medii sau în schițele anterioare?

„Gheorghe“ apare în discuțiile noastre. Între „Gheorghe“ și *„Beyond and Within“* (2018), de la SLAG Gallery, sînt cateva similitudini, însă lucrarea prezentată la MNAC e totalmente nouă și pentru mine. E un proiect făcut din suprapuneri, de la cele fizice la cele legate de informație, continuînd cu cele psihice, trecut prin schimburile dintre noi doi, sfîrșind în muncă și devenind nu știu încă exact ce, odată cu amplasarea între cele două semne ale puterii din România, Parlamentul și Catedrala. E o formă nouă. Am făcut o schiță destul de apropiată la București, undeva pe lîngă Obor, și alta la Ieud, înainte să construiesc „Gheorghe“. Chiar dacă exista ceva similar pe undeva prin desenele mele, în momentul de față nu îmi vine ceva clar în minte și oricum forma finală a fost pe lîngă intenție, o negociere cu posibilitățile materialului, limitele propriului meu corp și amprenta casei al carei material îl conține.

Cînd și cum v-ați gîndit să expuneți casa?

Prima intenție a fost o continuare directă a primului proiect legat de casă, un fel de *Reziliență* lărgită. Din aproape în aproape s-a ajuns la „Gheorghe“. Dintr-o sumă de încercări plus colaborarea cu MNAC. Ce-i drept, cîndva prin 2007 am fost foarte aproape de realizarea unui proiect legat de casă, însă era o construcție nouă care repeta forma celei vechi, ai cărei pereți urmau să devină panouri sculptate și care ar fi fost protejate de un ciopor de babe maramureșene, în expunerea finală.

Materialul cu care ați lucrat e plin de memoria personală. Dintr-o altă perspectivă nu e o expoziție, ci mai degrabă o lucrare amplasată într-un spațiu deschis.

Lucrez rar cu elemente *readymade*, chiar dacă recuperez lucruri și îmi place ca materialul pe care mă manifest să aibă o oarecare personalitate, o prezență care se încarcă. Pînza, spre exemplu, e neutră. Exagerînd, aș putea spune că primește orice în mod aproape egal. Atunci cînd lucrezi cu un material care a fost altceva, pe lîngă suprafața de lucru ai parte de o relație cu informația și aparența respectivei suprafețe. După cum pomeneam mai devreme, povestea cu casa e una veche. Aș putea spune că aveam în cap o formă-casă pe care trebuia neapărat să o scot, să o pun undeva. Linia centrală a demersului a fost crearea unui obiect autonom dintr-o cantitate de material care se întîmplă să fi fost casa mea, care trebuia să fie o casă. Și a fost să fie casa copilăriei mele.

Ce semnifică acest titlu-nume?

Titlul o adună, „Gheorghe“ e cineva. Forma asta care se desface sau se strînge, care nu doar că are multe sensuri, dar e o sumă de direcții și accidente, avea nevoie de un nume care s-o cuprindă. Titlul „Gheorghe“ e o afirmație: această formă arhitectonică este un obiect, este o prezență fizică compactă care se reprezintă pe sine.

Există legături cu dimensiunea morală și mistică a eroului creștin Sf. Gheorghe?

„Gheorghe“ văzut ca Sfîntul Gheorghe nu are nici un fel de legătură cu intențiile și demersul meu. Pe lîngă asta, referințele traditionalist-creștine figurează pe Dîmbovița, din cîte îmi dau seama, printre esențele tari și asta riscă să apese excesiv pedala sensului. Tocmai subiectivarea o abstractizează și o proiectează într-o multitudine de posibilități.

Obiectul nu mai e inert, are o calitate afirmativă și dialogică.

Ceva a devenit cineva. În acest caz, „Gheorghe“ ar putea fi o linie care se tot frînge. Avem un șir de dubluri: două continente, lumea veche și lumea nouă, casa lui Dumnezeu și casa lui Ceaușescu, apoi volumul octagonal și cubul. Privită așa, lucrarea nu este compusă din cele două volume – calota octagonală și cub –, ci tocmai de linia care le leagă. Sînt cele două edificii gigantice, apoi sînt cele două volume situate între cele două „case“ mari și unite printr-un zid-linie zigzag.

Vă referiți la o linie de hotar?

Nu e un hotar. Mă gîndesc la semnificația locului gol dintre niște semne grupate. Nu interpretezi ceea ce este vizibil, ci spațiul dintre litere. Semnele indică și, dacă pui două sau mai multe împreună, fiecare înseamnă ceva mai mult. Atunci cînd apare spațiu între ele, acesta poate să devină elementul activ. La „Gheorghe“ nu despre spațiu este vorba, ci despre linia ce leagă volumul octagonal de cub și care ar putea prelua o funcție similară.

Propun să dezbatem și calitatea ei analitică, vorbind despre modul în care ați gestionat acest act de deconstruire, desfacere și reconstruire.

În general, la casele de bîrne pereții sînt în același timp și scheletul. Atît *Reziliența,* cît și „Gheorghe“ sînt intervenții ce au un anume grad de brutalitate și aș spune că asta a fost o soluție „tehnică“. Cum să lucrez cu lemnul din casă fără să fiu afectat de straturile de istorie personală și de toată subiectivitatea din jurul acesteia? Atacînd-o. Acest atac a creat un fel de distanță între mine și casă, a făcut-o să devină în primul rînd material de lucru.

E casa un surogat al sinelui?

Habar n-am. Cum tot vorbesc de casa ruptă, casa dărîmată, casa atacată, casa inexistentă etc., nu știu dacă m-aș duce acolo. E cu siguranță parte a sinelui, cel de dinainte de fuga în lume. Făcînd o paranteză și referindu-mă la varietatea proiectelor mele: figurativ, nonfigurativ, instalație, intervenție etc., observ că nu am renunțat la nici una dintre direcțiile pe care s-a întîmplat să le exploatez. Cu foarte puține excepții, pe care mi-e greu să le numesc acum, nu am proiecte încheiate. Le văd ca pe niște propuneri la care am găsit niște rezolvări temporare sau care au trecut prin niște etape de lucru, însă rămîn deschise.

Totodată e o lucrare amplasată într-un context arhitectural.

„Gheorghe“ e o sculptură care are o prezență arhitectonică. Nu i-aș spune *site specific installation,* deși suportă tipul ăsta de încadrare. Nu o văd ca pe o expoziție, însă continuarea expunerii la subpanta de la parterul muzeului (MNAC) poate începe o discuție în acest sens.

Cît a durat procesul de la desfacerea casei pînă la ridicarea lucrării și cum a fost privit proiectul de către părinți?

N-aș putea spune exact ce au simțit părinții, în principiu ar fi trebuit să fie o ușurare. Deja țineau în curte o construcție nefolosită de cîțiva ani care se deteriora. Știu sigur că au sesizat ironia din amplasarea ulterioară și s-au bucurat că folosesc lemnul într-o lucrare. Casa a fost dărîmată în trei zile, „Gheorghe“ a fost construit în alte trei și au mai fost trei zile în care s-a demontat, transportat și remontat la MNAC. Suita asta de trei a fost întîmplătoare.

Citiți mai multe interviuri și materiale despre arta vizuală contemporană la unrestbucharest.com.

a consemnat Silviu PĂDURARIU

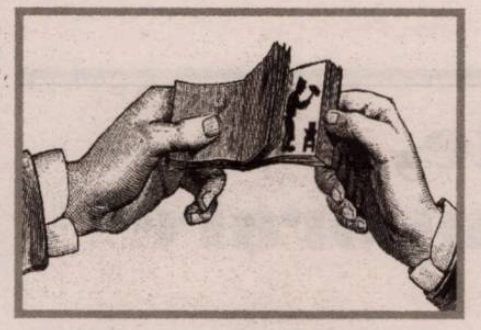

Marius CHIVU

feedbook

„Visul chinezesc“

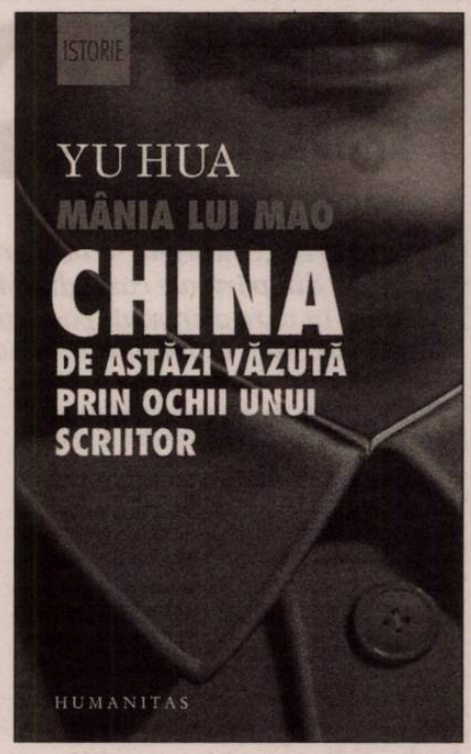

● **Yu Hua, *Mînia lui Mao. China de astăzi văzută prin ochii unui scriitor*, traducere de Mugur Zlotea, Editura Humanitas, 2019.**

„Dintr-o societate în care politicul prima, am devenit o societate în care domnește banul, cu probleme tot mai mari de corupție, degradarea mediului și inegalitate economică. Ideologia de extremă stînga pe care o credeam dispărută a reapărut, de parcă alergăm în cerc“, formulează undeva prozatorul Yu Hua (n. 1960) un fel de laitmotiv al cărții, fiind destul de greu de înțeles cum reușește să publice astfel de cărți de non-ficțiune despre China unul dintre cei mai titrați scriitori chinezi de azi care continuă să trăiască la Beijing. Cei care i-au citit cealaltă carte, spectaculoasa, șocanta *China în zece cuvinte* (Humanitas, 2018), despre care am scris chiar aici anul trecut, și-au pus cu siguranță această întrebare, de vreme ce scriitorul oferă o imagine cumplită a Chinei contemporane, a capitalismului sălbatic cu aviz socialist definit prin control și cenzură, incompetență și corupție, abuzuri și represiuni.

O explicație o oferă autorul însuși în primul eseu din această carte, intitulat „Diversele fațete ale cenzurii“: există 500 de edituri și tot atîția cenzori, astfel că, de vreme ce totuși primează factorul economic, o carte respinsă își găsește, în cele din urmă, o editură care s-o publice pentru profit, iar ulterior și niște tipografii din închisori care să umple piața cu cópii-pirat. Iar dacă totuși nu are șanse de publicare în China, cartea este publicată direct în traducere în străinătate. Mulți scriitori chinezi contemporani au cărți publicate în Occident, dar nu și acasă, Yu Hua fiind doar unul dintre aceștia. De altfel, *China în zece cuvinte* nu există în chineză, iar volumul de față, la o primă căutare cu Google, nu apare momentan decît în italiană.

Cele aproape treizeci de eseuri și articole adunate aici au fost publicate inițial, special pentru cititorii occidentali, între anii 1999-2018, în diverse publicații prestigioase din afara Chinei, precum *The New York Times* (cele mai multe), *International Herald Tribune, Time, Corriere della Sera, Libération, The Guardian* ș.a., dar traducerea, bună, este făcută de același Mugur Zlotea direct din chineză.

Cei care s-au familiarizat, ca să mă exprim astfel, din prima lui carte cu realitățile absurde și paradoxale, stranii și violente, tragice și comice din China lui Mao (a îndoctrinării și crimei), a lui Deng Xiaoping (a creșterii economice cu orice preț) și a actualului Xi Jinping (a corupției, decalajului economic și poluării), vor găsi aici și mai multe exemple și istorii. Despre Revoluția Culturală a lui Mao, care l-a marcat pe adolescentul Yu Hua, prezent la protestele din Piața Tian'anmen, despre absurdul administrativ/legislativ („administrația provinciei Hunan a decis ca sînii femeilor care candidează pentru un post de funcționr public trebuie să fie simetrici, iar spitalele din Shenzen au creat un cod de comportament pentru asistentele medicale care trebuie să afișeze un zîmbet profesional în care «să se vadă opt dinți»“), despre propagandă și manipulare, plus corupție și abuzuri („legea și aplicarea legii sînt două chestiuni diferite“, *vezi și fragmentul de mai jos),* despre piața mărfurilor contrafăcute și speculațiile la bursă (un afacerist a cumpărat o companie listată la bursă în domeniul creșterii găinilor și a transformat-o din pix, pentru a-i crește cota, într-o companie biofarmaceutică *high-tech),* despre inegalități economice majore (în a doua mare economie mondială, majoritatea populației trăiește în sărăcie, oamenii devenind nostalgici după Revoluția Culturală, cea care a provocat cea mai mare rată de sinucideri din istoria Chinei, însă doar pentru că acum „le e dor de trecutul în care toată lumea era săracă, cuvîntul «șomaj» nu exista în vocabular, iar oamenii cu adevărat bogați erau inexistenți“), despre naționalism și Internet cenzurat (postările defăimătoare la adresa țării care depășesc 500 de *share*-uri intră sub incidența Codului Penal) sau despre „visul chinezesc“, promovat cu ocazia unui congres de acum cîțiva ani al Partidului Comunist și definit drept „înfăptuirea renașterii măreție a poporului chinez, manifestată concret printr-o țară prosperă și puternică, prin revitalizarea națională, bunăstarea și fericirea poporului, toate înfăptuite pe calea socialismului cu caracteristici chinezești, prin aderarea nestrămutată la teoria socialistă cu caracteristici chinezești, prin dezvoltarea spiritului național și consolidarea forței Chinei, metoda folosită fiind implementarea unei civilizații care să integreze politica, cultura, societatea și mediul înconjurător“.

În afara celor două cărți de non-ficțiune, Editura Humanitas a tradus și două romane din opera lui Yu Hua, *În viață* și *Cronica unui negustor de sînge*. Poate e vremea și a unui volum de povestiri, genul în care acest Yu Hua, supranumit „un Hemingway chinez“, a scris și a publicat, totuși, cel mai mult.

aproape de carte

Yu HUA

Mînia lui Mao
(fragment)

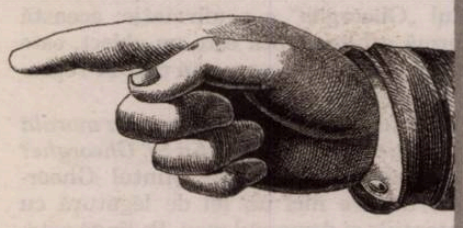

În China există un fenomen straniu: de multă vreme, sistemul petițiilor funcționează în paralel cu cel de justiție, de parcă sînt două șine de cale ferată.

Anul 2004 a fost singurul în care s-a anunțat public că numărul petițiilor a ajuns la zece milioane; după aceea nu s-a mai spus nimic despre asta. Victimele corupției și ale injustiției nu mai cred în sistemul juridic și visează să apară un oficial cinstit care să le facă dreptate. Birouri pentru primirea petițiilor există la fiecare nivel administrativ, dar în ochii petiționarilor, biroul central este cel mai puțin probabil să fie corupt, așa că destinația lor finală este Beijing. Biroul Național pentru Scrisori și Vizite nu face decît să le înregistreze petiția și apoi cere administrației locului de origine al petiționarului să vină s-o ia înapoi. Cum numărul petiționarilor a tot crescut de-a lungul timpului, fenomenul a devenit o amenințare la adresa carierei funcționarilor de partid... Astfel, în ultima vreme se încearcă împiedicarea petiționarilor să părăsească zonele de origine sau închiderea lor în centre de detenție private.

După ce legislația chineză a devenit aproape perfectă pe hîrtie, au fost destule voci care au cerut eliminarea sistemului petițiilor. Din moment ce guvernul repeta la nesfîrșit că sîntem un stat de drept, nu era cazul să existe un sistem care intra în contradicție cu cel juridic. Dar guvernul firește că nu a interzis petițiile, pentru că probabil guvernanții înșiși n-au încredere totală în lege. Pe de altă parte, este foarte important ca guvernul să le mai dea petiționarilor o fărîmă de speranță, să lase victimele nedreptății să mai viseze puțin. În caz contrar, cine știe la ce acte supreme mai pot recurge?

Odată cu acutizarea problemelor sociale și creșterea numărul de incidente de masă, a apărut și menținerea stabilității. Inițial sistemul juridic și cel al petițiilor funcționau în paralel; acum a apărut triunghiul lege-petiție-stabilitate. Petiția pare un mod grațios de confruntare cu legea; menținerea stabilității este violentă. Dacă vedem legea ca pe o foaie de hîrtie, petiția este ca și cum ai trece pe spatele ei tot felul de clauze; menținerea stabilității constă în ruperea foii de hîrtie în piața publică...

Menținerea stabilității dă o motivație aparent justă încălcării drepturilor legale ale cetățenilor de către funcționari. Administrația de la orice nivel repetă obsedant că „menținerea stabilității este mai presus de orice“, dar în acest „orice“ au inclus și legea... Incidentele de la Wukan din 2011 au dezvăluit relația anormală dintre lege, petiție și stabilitate. Confruntarea dintre țărani și administrația regiunii Guangdong, provocate de abuzurile în gestionarea terenurilor agricole, a fost de fapt confruntarea dintre petiție și stabilitate, legea fiind în plus.

PUBLICITATE

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Colecționarul de rit vechi

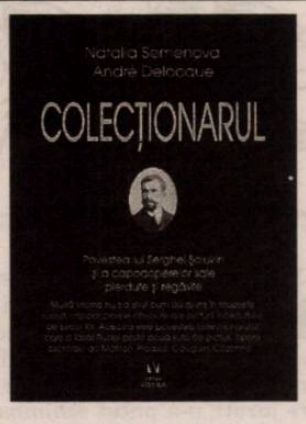

● Natalia Semenova, *André Delocque, Colecționarul. Povestea lui Serghei Șciukin și a capodoperelor sale pierdute și regăsite*, traducere din limba franceză de Silvia Colfescu, Editura Vremea, București, 2019, 264 de pagini, din care 16 de ilustrații.

Din cînd în cînd, o problemă frămîntă mințile formatorilor de opinie: este compatibilă etica răsăriteană influențată de creștinismul ortodox cu dezvoltarea modernă a societății, cu productivitatea ei economică atît de necesară unui progres satisfăcător de competitiv? Tema e veche și probabil datează încă de dinainte ca Max Weber să o fi conturat așa de precis în a sa *Etica protestantă și spiritul capitalismului*. Dar am descoperit recent premisele unei reformulări a problemei. Și ele, la rîndul lor, pornesc de la observația că și Estul ortodox ar fi avut parte de propriul „protestantism", pe care s-a clădit o etică a unui capitalism răsăritean.

Fondatorul colecției a ajuns la o înțelegere cu statul român așa încît așezămîntul lui să supraviețuiască.

S-a întîmplat în Rusia în secolul al XIX-lea, odată cu avîntul celei mai de succes părți a negustorimii – a „cupeților", cum li s-a spus, într-un mod devenit nouă familiar prin termenul de epocă al „precupeților". Acești ruși sînt însă tocmai urmașii celor ce s-au opus reformei patriarhului Nikon din secolul al XVII-lea, descendenții schismei din vremea țarului Alexei. Morala lor strictă, predispoziția către munca susținută, solidaritatea lor extinsă de la cea de sectă la cea de castă și breaslă, au constituit – ca și la protestanți – cheia succesului. După 1850, familii de „stiliști" ruși precum Șciukin, Morozov, Riabușinski, Tretiakov sau Soldatenkov au devenit cel puțin la fel de influente și bogate ca și cele aristocratice. Povestea unei astfel de familii din *Kupiecestvo,* noua clasă a tîrgoveților ruși liberi, ne-iobagi, este detaliată într-o carte publicată recent și la noi: *Colecționarul. Povestea lui Serghei Șciukin și a capodoperelor sale pierdute și regăsite*.

Cheia cărții, tăietura ei interpretativă, nu ține neapărat de sociologia religioasă. Aceasta e doar o discuție subsidiară. Volumul se ocupă în principal de descrierea constituirii colecției de tablouri și obiecte de artă a fraților Șciukin și de destinul ulterior al acesteia. Există o similitudine frapantă a contrastelor dintre apariția germenilor morali ai capitalismului pe teren rus-ortodox și apariția pasiunii pentru arta avangardistă pe teren „stilist". Dar așa a fost. Serghei Șciukin, om de afaceri de succes, a colecționat, pînă la instalarea bolșevicilor, zeci de tablouri de Monet, Renoir, Gauguin, Degas, Matisse, Picasso, Cézanne sau Van Gogh. Era expert în textile și în contracte în lumea alunecoasă a comerțului oriental, dar mergea regulat la Paris, unde își dezvoltase un fler ascuțit pentru pictorii, în special impresioniști, aflați în curs de afirmare și încă subapreciați de cercurile autohtone. Achizițiile lui și ale fraților săi vor constitui – alături de cele ale fraților Tretiakov și ale fraților Morozov – fala muzeelor sovietice. Occidentalii care le-au vizitat ulterior nu își dădeau seama cum de avea URSS așa ceva. Dar explicația e simplă. După venirea comuniștilor, Serghei a plecat din Moscova și și-a lăsat aici tablourile, iar Dimitri, fratele lui, care a rămas în țară pe lîngă comorile sale, a primit permisiunea de a deveni paznic la muzeul pe care l-a construit și l-a umplut de exponate. Ulterior, activiștii culturali au permutat colecțiile, au amestecat tablourile, dar ceea ce a rămas neschimbat, și anume simpla lor existență între granițele țării, a avut același impact constant.

În mic, și la noi există povești similare de la instalarea comunismului la București, cum ar fi cea a muzeului Zambaccian. În acest caz, fondatorul colecției a ajuns la o înțelegere cu statul român așa încît așezămîntul lui să supraviețuiască. Dar pasiunea pentru colectarea operelor de artă are multe expresii. De la capătul celălalt al zonei occidentale, din Lumea Nouă, îmi vin în minte alte exemple. Primul este „Casa Loma" din Toronto, conacul în stil gotic-european construit de omul de afaceri Henry Pellatt la începutul secolului XX. Chiar dacă nu are colecții de artă comparabile cu cele strînse de cupeții ruși menționați, locuința este, pentru Canada acelei vremi, o operă de artă în sine. Iar al doilea exemplu este cel al muzeului Morgan din New York, constituit în jurul fabuloasei biblioteci private a finanțistului J.P. Morgan, întinse de jur-împrejur pe trei niveluri într-o încăpere cît un naos de catedrală. În timp, colecționarul american i-a adăugat bibliotecii ediții princeps rare, manuscrise literare sau simfonice ale unor autori vestiți, obiecte de artă sumeriene, egiptene sau creștine vechi de mii de ani, tablouri și icoane de mare valoare. Prin Șciukin și Morgan, prin acest gen de preocupare pentru ceea ce e dincolo de strictețea lumii afacerilor, protestantismul occidental și „protestantismul" rus par să își dea mîna.

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

Victor MOROZOV

dilematograf

Zile cu filme și pepene: Festivalul „Ceau, Cinema!“

Nici măcar o ediție aflată sub semnul filmului *noir,* cu ochii actriței Mălina Manovici privindu-ne – neașteptat de fioroși – de pe afiș și cu „domnul Bebe“ prezent, în carne și oase, printre jurați, n-a putut schimba impresia generală: „Ceau, Cinema!“ e un festival prietenos și dichisit, care aduce – preț de cîteva zile – o altă briză în Timișoara încinsă. La „Ceau“ se ia micul dejun – compus din pepene și suc natural de pepene – alături de membrii juriului, iar seara, în prezența cîtorva sute de spectatori, se văd filme în grădina de vară, culmea, servind tot lubeniță la pahar! „Festival de buzunar? Adică mic?“, ridic, deloc convins, din sprîncene. „Mai degrabă *intim*“, îmi răspunde o prietenă venită, ca și mine, pentru prima oară la „Ceau“.

La capitolul filme, putem deplora alegerea juriului – format, deci, din actorii Vlad Ivanov, Mălina Manovici și Maria Drăguș – de a desemna *Versuri pocite,* al maghiarului Gábor Reisz, drept cîștigător. Mai potrivit pentru un premiu al publicului – pe care, fără surprize, l-a și luat –, filmul se folosește de clișeul ratatului pe toate planurile, dar mai ales în dragoste, care își rememorează viața amoroasă penibilă, plină de episoade de hazlii. (Auto)ironia regizorală atinge uneori notele juste, insuficient însă pentru a salva filmul – și nici măcar rupturile narative în care, să zicem, o fanfară imaginară intră în cadru pentru a-l înveseli pe protagonist, nu sînt vreo inovație. Într-o Ungarie naționalistă, mai interesante rămîn aluziile politice ale *plot*-ului, dar și ele sînt repede abandonate în favoarea unei puerile eschive amoroase.

Alte filme din competiția concepută de criticul Ionuț Mareș erau mult mai ofertante: *Nebuloasa calului mort,* de pildă, al turcului Tarik Aktaș, cel mai dificil clasabil film al selecției. Deja premiat pentru regie la Locarno, Aktaș e fără îndoială un cineast înzestrat, capabil să treacă de la o atmosferă ceylaniană – o adunătură de oameni în mai multe mașini se chinuie să scoată un cal mort dintr-o viroagă – la compoziții originale puternice – ca secvența în care un tînăr cară în spate o oaie pe o uliță sătească. Astfel de găselnițe vizuale fascinante justifică tot interesul filmului care – în ciuda unui anume manierism – construiește un joc captivant și absurd între cîrligele acțiunii vaporoase: mașini și utilaje se tot împotmolesc și răsună bizar în liniștea Turciei rurale, provocînd destabilizarea datelor realiste de la care a pornit filmul.

Versuri pocite

One Day, al Zsófiei Szylágyi, selectat și la Cannes într-o secțiune paralelă, a fost cel mai echilibrat film al selecției. O mamă traversează o zi crîncenă de-a lungul căreia, pe lîngă că trebuie să aibă grijă de patru copii aflați la vîrste „problematice“, mai are și necazuri cu un soț nepăsător. Filmului i se poate reproșa povestea cam cusută cu ață albă, dar prezența – precis coregrafiată, dar mereu indisciplinată – a copiilor care fug în toate direcțiile e de ajuns pentru a-l menține greu previzibil.

Chiar și filmul moldovenesc *Beautiful corruption* al lui Eugen Damaschin are momentele lui sclipitoare, care-l scot din letargia filmului-cu-personaj-tracasat-de-corupția-endemică și îl aruncă pe alte coordonate: un cadru lung surprinde un foc de artificii neanunțat, iar un altul – pe protagonist „înotînd“ în propriul apartament inundat. Astfel de scene apărute de niciunde, apte să rupă tempo-ul lălăit al unui film altminteri destul de timorat, mă fac să cred că Damaschin poate mult mai mult – și să vreau să-i urmăresc proiectele viitoare.

În afara competiției am putut viziona în premieră documentarul *Superhombre,* regizat de Lucian Mircu și Mircea Gherase, despre alpinistul român Horia Colibășanu. În ciuda unor stîngăcii de înțeles – regizorii au pornit în acest proiect mai degrabă ca amatori –, filmul devine repede atașant, căci strategia sa, foarte eficace, e să-l arate pe Colibășanu mai ales în sînul familiei, departe de glorie și de munte, unde are probleme cît se poate de triviale de rezolvat. Empatia e cuvîntul-cheie și în cazul filmului *Serbistan_Jurnal de bord,* al cineastului sîrb Zelimir Zilnik, invitat special al festivalului. Documentarul său din 2014 urmărește, cît se poate de umil, o seamă de imigranți africani; e imposibil să nu evoci scenele în care străinii dansează hora cu niște săteni, gustă din specialitățile locului, apoi își evocă timid visul de a ajunge în vestul Europei. În astfel de clipe, *Serbistan* se transformă – vorba filosofului Jean-Luc Nancy – într-un *film-refugiu*.

Dar cea mai frapantă descoperire a fost ocazionată de mini-retrospectiva dedicată cineastului cvasi-necunoscut Dobrivoie Kerpenișan, născut în România și plecat înainte de 1989. Două documentare – *Legea lui Ioan* (1993) și *Călătorul în timp* (1995) – au fost suficiente pentru a da măsura talentului nebănuit al lui Kerpenișan: primul, o frescă frisonantă a unui sat din apropierea Timișoarei, filmată în *timpul de după*, lucrează cu același imaginar al damnării – barul comunal, dezolarea citadină – specific lui Béla Tarr; al doilea, chiar limitat de o voce din *off* prea explicativă, e aproape la fel de straniu, prezentînd periplul unui surdo-mut neajutorat – deja reperat în primul film – prin America, pe urmele surorii sale care a emigrat pe vremuri. Împreună formează un diptic foarte valoros, care luminează chestiuni rar dezbătute în cinema-ul românesc: în atracția sa pentru frumusețea monstruoasă a figurilor anonime, în compozițiile sale enigmatice – un tramvai trecînd pe sub fereastra unei case părăsite – se poate desluși o manieră singulară de a înregistra deprimarea tranziției post-comuniste.

Festivalul de film „Ceau, Cinema!“ a avut loc la Timișoara și Gottlob, între 18 și 21 iulie.

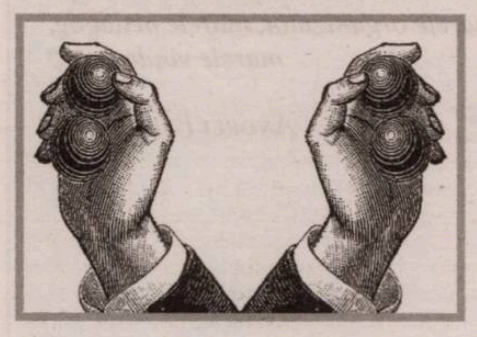

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

O formulă (prea) simplă

● Kaiser Chiefs, *Duck*, Polydor Records, 2019.

Acum 14 ani, în plină „revoluție“ indie, o formație din Leeds mixa cîteva dintre obsesiile britanice ale momentului – resurgența *sound*-urilor postpunk și *new wave,* filtrată printr-un interes incongruent pentru emfaza britpop-ului nouăzecist – cu o solaritate care venea parcă de pe cealaltă parte a oceanului. *Employment,* albumul de debut al grupului Kaiser Chiefs, lansat într-un atît de îndepărtat an 2005, reprezenta atunci un pachet irezistibil, în care se ascundeau insolență și *entertainment,* stil și bravadă, reprezentînd, în trei sferturi de oră, o mapare consistentă a ceea ce a însemnat pop-ul britanic din anii '60 încoace.

De la acel moment de grație – și pentru KC, și pentru întreaga industrie căreia combo-ul britanic i-a aparținut –, englezii au produs, pînă anul acesta, încă cinci albume, pe ele putîndu-se „lectura“ gradual topirea efervescenței inițiale, dar și disoluția convulsivă a acelui ethos care a generat, în primul deceniu al anilor 2000, *noul indie*. Dacă *Yours Truly, Angry Mob* (2007) se arunca într-o realitate paralelă LP-ului de debut, dînd entuziasmul pe cinism, dar reușind totuși să-și păstreze concluденța și șarmul, următoarele, *Off with Their Heads* (2008), *The Future Is Medieval* (2011), *Education, Education, Education & War* (2014) și *Stay Together* (2016), au fost, dacă nu încercări parțiale de a recapta acel moment de grație de care vorbeam mai devreme, un balans continuu între a păși pe urmele Coldplay – deci de a împinge bolovanul „relevanței“ către un public general – și a experimenta formate noi.

Duck, cel mai nou album Kaiser Chiefs, lansat pe 26 iulie anul acesta de Polydor Records, nu face excepție. Salutat ca o revenire măcar prin faptul că trupa lui Ricky Wilson a semnat din nou cu Universal Music – Polydor e parte din giganticul consorțiu – după cîteva aventuri în afara sistemului, LP-ul propune o schemă conceptuală relativ simplă (sinceră?): piesele trebuie să fie fredonabile. *„So we'll stay here our whole lives“,* concluzionează Wilson pe „The Only Ones“, și știi deja că, în pofida faptului că textul narează enervant de monocromatic o poveste de dragoste, propoziția aceasta statuează o relație primară între cerere (audiență) și ofertă (muzică). Se poate spune, oricît de caraghios ar suna, că grupul Kaiser Chiefs descoperă formula succesului citîndu-se pe sine însuși. Să nu înțelegeți de aici că *Duck* și-ar dori să fie *Employment* sau *Yours Truly, Angry Mob,* cît reflexia lor într-o oglindă patinată. Wilson & Co. lasă deoparte ireverența și acea referențialitate care îi conferea cîndva trupei din Leeds particularitatea, pentru a păstra *sound*-ului KC o unică dimensiune, subordonată unui principiu al plăcerii instantanee – muzica aceasta trebuie să sune bine pe un stadion și – cît de clișeic! – într-un pub în care cîțiva flăcăi, încurajați de cîteva halbe cu bere, se pot ține de gît fredonînd zgomotos

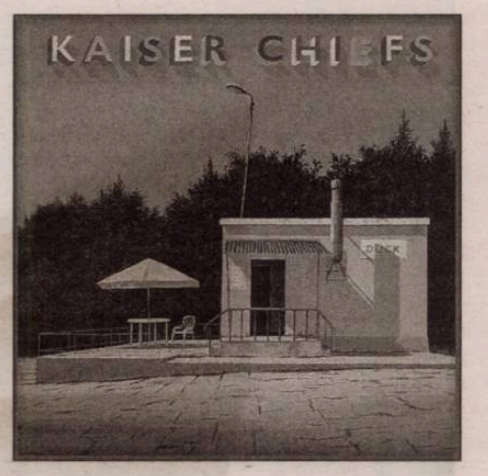

„Gimme gimme gimme celebrity bikini click fame!“.

Formația Kaiser Chiefs va concerta, alături, printre alții, de Liam Gallagher, Underworld, De La Soul, Șuie Paparude, Robin and the Backstabbers, la prima ediție a festivalului Fall in Love, care se va desfășura la Palatul Mogoșoaia pe 31 august și 1 septembrie. Abonamentele, puse în vînzare pe bilete.ro, *costă 179 de lei. Pentru mai multe detalii, accesați site-ul dedicat evenimentului,* fallinlove-festival.ro.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

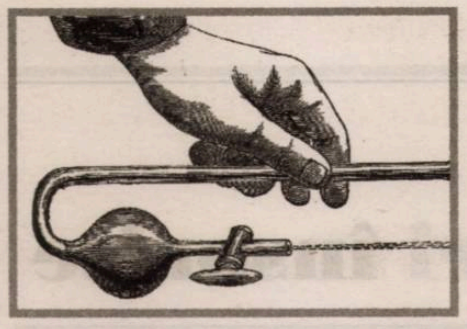

Oana STOICA

rosencrantz & co

„Am vrut să deconstruiesc imaginea negativă pe care o au românii în Finlanda“

– portret al actorului și regizorului David KOZMA –

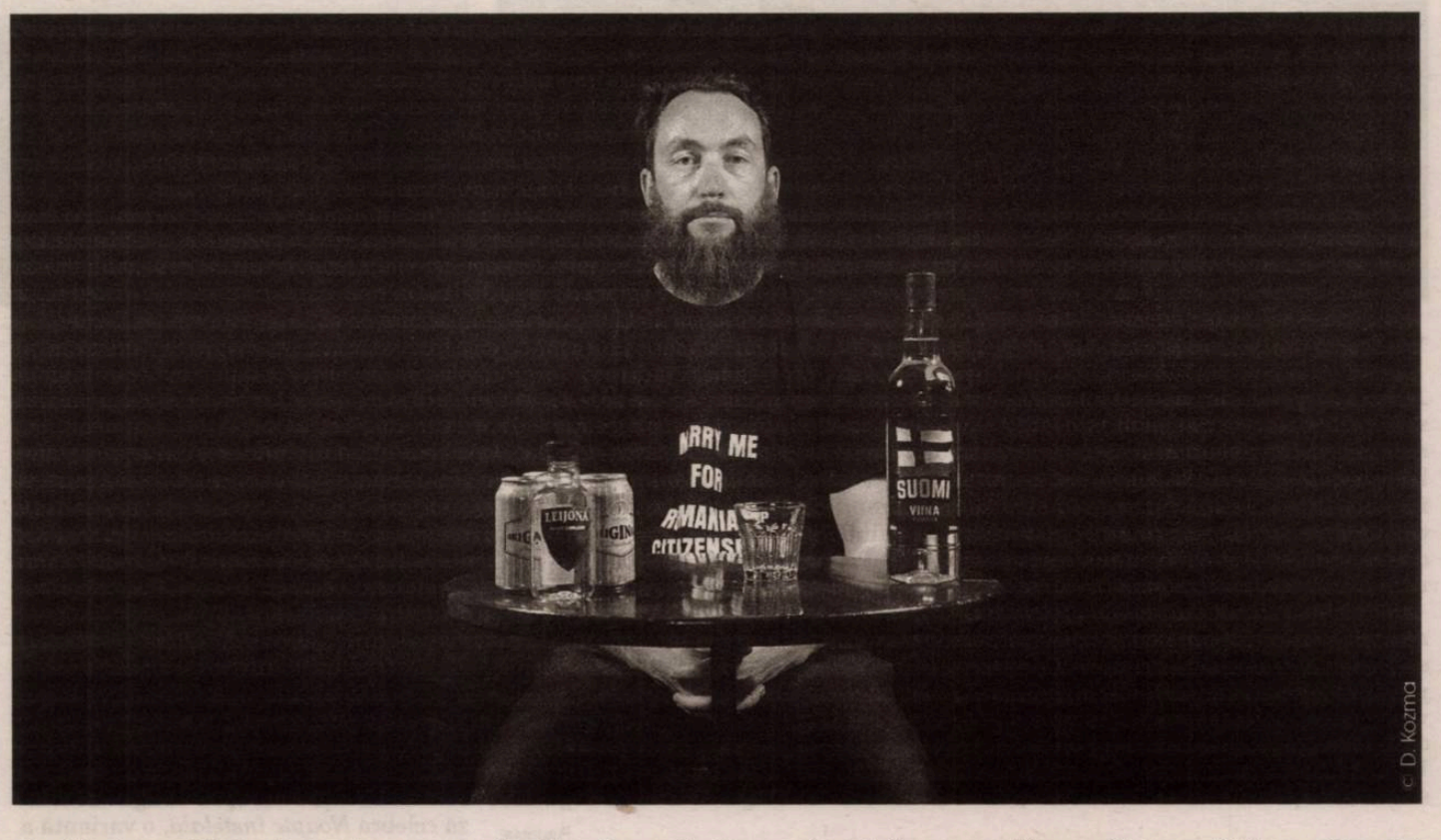

***David Kozma** s-a mutat în Finlanda în 2006, cînd era actor la Teatrul „Andrei Mureșanu“ din Sfîntu Gheorghe și juca în spectacolele locale ale lui Radu Afrim, dar și în București. Afrim numise chiar un spectacol după el, David's boutique. La Helsinki a continuat să facă teatru, doar că altfel.*

M-am mutat în Helsinki cu gîndul de a face ceva nou. Eram conștient că nu prea sînt posibilități de a lucra într-o societate nouă din cauza limbii, limba fiind unul dintre instrumentele de lucru ale actorului. Dar am avut surpriza să constat că limba nu era o barieră doar în teatru, ci cam în toate domeniile, de la curățenie la împachetat cravate. Peste tot mi se zicea că ar fi nevoie de forță de lucru, dar șeful nu vorbește bine engleză, deci nu au cum să angajeze persoane care nu vorbesc finlandeza. M-am mirat fiindcă, cel puțin în Helsinki, cam toata lumea vorbește engleza și încă foarte bine. Am concluzionat că: nu poți să devii șef în Finlanda dacă vorbești engleză; limba e folosită ca un scut împotriva imigrației economice; e de învățat limba finlandeză foarte repede; cu toate că procentual, nivelul persoanelor non-finlandeze trecuse de ceva timp de 5-6% la vremea respectivă (acum e peste 8%), prezența lor în cultură era absolut inexistentă; fiind mare fan de dramaturgie scandinavă, am avut surpriza să văd că dramaturgi ca Jon Fosse sau Peter Asmussen erau aproape necunoscuți fiindcă marea majoritate a pieselor jucate pe scenele finlandeze erau și sînt piese locale.

„A trebuit să o luăm de jos de tot.“

Mi-am dat seama că în teatrele finlandeze nu o să pot juca foarte curînd din cauza limbii și din cauza că nu erau roluri care mi s-ar fi potrivit. Așa că ne-am decis (n.a. împreună cu actorul Romulus Chiciuc, coleg de la Sfîntu Gheorghe, care s-a mutat și el în Finlanda) să înființăm o companie proprie și să începem să aducem pe scenă texte și întîmplări care nu se văd pe scenele tradiționale. Din fericire, Finlanda are un sistem de finanțare pentru companiile independente, dar din nefericire, sistemul este învechit și fondurile prea mici pentru realitățile de azi (de exemplu, peste 60% dîn actorii din Finlanda sînt *freelanceri* care lucrează în sectorul independent sau colaborează cu teatrele subvenționate). Zic asta ca să dau o idee în ce context am înființat compania. Fiind o companie nouă, jucînd în engleză, cu artiști străini, a trebuit să o luăm de jos de tot, cu fonduri minimale, dar, în timp, am reușit să ne stabilizăm și să primim fonduri din ce în ce mai mari, deci proiectele noastre au putut evolua. Nu consider că am trecut într-un alt sistem teatral deoarece sistemul finlandez e închis. Așa că, în loc să încerc să fiu asimilat, să mă fac „finlandez“, am căutat să văd ce lipsește din acest sistem și să încerc să lucrez pe nișa respectivă. Deci nu pot să zic că m-am adaptat la sistemul finlandez, ceea ce e bine. Așa pot să funcționez în spațiul independent și pot să critic sistemul finlandez pentru monoculturitatea de care dă dovadă.

Venind dintr-un sistem în care, ca actor, trebuie să te duci pe scenă și să-ți interpretezi rolul, într-un sistem în care ești de la producător la mașinist, a trebuit să-mi regîndesc felul de fi. Era o vorba care zicea „ești ca Lacătuș, tu centrezi, tu dai cu capul“ – cam așa am fost și eu. În primul rînd, am început să regizez din nevoia de a face teatru. A fost cea mai mare schimbare, pe care în România nu știu dacă aș fi făcut-o vreodată. Dar din momentul în care am trecut de partea cealaltă a scenei, mi-a fost greu să mai revin în rolul actorului. A început să-mi placă toată nebunia pe care o presupune crearea unei noi producții de la zero. Fiind un fel de producător-regizor, trebuie să te gîndești la toate detaliile tehnice și artistice, dar și la detaliile de marketing, de exemplu.

„Facem, de obicei, cîte un proiect pe an.“

Un alt lucru pe care a trebuit să-l învăț a fost că, într-un fel, fiind un deschizător de drum, nu voi fi acceptat ușor (de exemplu, după 13 ani de lucrat aici, o parte din critica finlandeză ne ignoră munca). A trebuit să învăț că fiecare proiect făcut e fundația pentru un nou proiect și că impactul pe termen lung e mult mai important decît un succes de moment.

Compania noastră, European Theatre Collective, există de 12 ani. Facem, de obicei, cîte un proiect pe an. De 5 ani facem și un festival de teatru-lectură, *R.E.A.D. Reading EuropeAn Drama (n.a. info pe www.theatrecollective.com)*. Am avut piese noi din toată Europa. Din Romînia am lecturat *Tigrul* Gianinei Cărbunariu și *Vă plac bananele, tovarăși?* a lui Csaba Székely, iar din Republica Moldova, *Momentul acela* de Nicoleta Esinencu. Anul acesta o să avem piese din Serbia, Germania, Franța și Israel. În momentul de față lucrăm la un proiect social-politic, *Invisible Finland,* în care aducem pe scenă poveștile oamenilor veniți să locuiască aici, prin prisma profesiilor stereotipe în care sînt văzuți imigranții de către majoritatea finlandeză. Anul trecut am avut premiera piesei *Constructorii,* în care am jucat cu Romi Chiciuc. În decembrie o să avem premiera *Șoferi* și anul viitor o să vină rîndul *Curățitorilor*. E o serie de spectacole construite pe baza interviurilor făcute de noi. Proiectul e un mix de documentar cu ficțiune. Punem povești reale într-un context fictiv și vedem ce iese din acest cocktail. În același timp, încercăm să ne jucăm și cu diferite stiluri de a face teatru. Dacă *Constructorii* a fost un spectacol hiper-realist, la *Șoferi* ne-am gîndit să introducem în teatru elemente de instalație mobilă.

Vă plac bananele, tovarăși? (n.a. Premiul pentru cea mai bună piesă radiofonică europeană, acordat de BBC în 2009) a fost parte a unui proiect mai mare în care m-am jucat cu identitățile mele româno-maghiare pe meleaguri finlandeze. Proiectul cu piesa lui Csaba Székely a avut și o instalație audio-imersivă, *Celula*. A fost o instalație documentară în care am intervievat mai multe persoane cu cetățenia română, care trăiesc în Finlanda și au diferite statute sociale. Folosesc des această metodă de lucru, de a combina realitatea cu ficțiunea. Piesa lui Csaba fusese lecturată în festivalul nostru și din momentul în care am citit-o, am vrut s-o prezint și ca spectacol. Voiam să aduc un context local în spectacol, așa că i-am cerut permisiunea lui Csaba să mut acțiunea din finalul piesei din Anglia în Finlanda. Despre România se știu foarte puține în Finlanda. În afară de Dracula și Ceaușescu, lumea nu prea știa nimic pînă nu au apărut cerșetorii și muzicanții ambulanți pe străzile finlandeze. Prezența lor a divizat lumea, iar mediatizarea *(n.a. problemele pe care le-a creat prezența lor)* a fost pe măsură. Cu proiectul nostru, am încercat să facem o poveste despre omul de pe stradă, dar și să deconstruim imaginea negativă pe care o aveau romînii în Finlanda. *Vă plac bananele, tovarăși?* a fost primit foarte bine aici. Pe lîngă spectacolele jucate în Helsinki, am fost invitați și la festivaluri, printre care Festivalul Teatrelor Independente din Finlanda, dar, surprinzător, și la festivalul *Drama* din Odorheiu-Secuiesc. Dar cel mai surprinzător pentru mine a fost cînd mi-am dat seama, după mult timp de la premieră, că avusesem un coleg de clasă cu același nume ca al personajului din piesă *(n.a. Robert Vereș)*. Cred că destinul a vrut ca textul ăsta să ajungă la mine și cum am zis, din momentul în care l-am citit, am știut că eu o să joc acel personaj.

Sînt interesat să lucrez în România. Ori de cîte ori am fost invitat, am venit, indiferent de costuri sau timp. Și acum am două piese finlandeze foarte bune pe care aș dori să le montez în România. Am contactat cîteva teatre, dacă totul merge bine, s-ar putea să vin să fac aceste spectacole aici, în coproducție cu compania mea.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

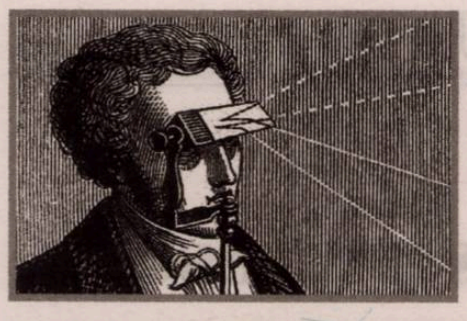

Laurențiu MALOMFĂLEAN

onirodrom

O noapte prin tablouri însorite

Nu avem nici o dovadă că Vincent van Gogh și-ar fi pictat visele. Nopțile lui erau albastre, insomniace. „Printr-un tablou îmi place să spun ceva consolator, ca o bucată muzicală... Să exprim speranță printr-o stea" – îi scrie acesta fratelui său Theo la 3 septembrie 1888, cu referință directă, parcă, la *Noapte înstelată,* pictată nouă luni mai tîrziu.

Însă pînzele sale au ajuns obiect de visare pentru mulți artiști vizuali. În 2019, există nu mai puțin de trei locuri în Europa unde ne putem scufunda în peisajele vangoghiene, revisîndu-le astfel cu ochii deschiși. Pentru început, avem instalația *Van Gogh Dreams* de la muzeul din Amsterdam ce poartă numele artistului, dedicată șederii acestuia în sudul Franței; pe urmă, expoziția imersivă *La nuit étoilée,* de văzut fie la Carrières de Lumières din Les Baux de Provence, fie la Atelier des Lumières din Paris, în care tablourile maestrului sînt proiectate la o scară gigantică pe 7.000 m² de perete. Să ne amintim de asemenea că, în 2017, la capătul a cîțiva ani de muncă asiduă, a avut loc premiera peliculei *Loving Vincent (Cu drag, Van Gogh),* un film de colecție cu fiecare dintre cele 65.000 de cadre pictat în ulei, după tehnica folosită de Van Gogh însuși – acolo, un tînăr sosește în Arles pentru a-i investiga ultimele zile din viață.

Toate aceste exerciții de imersiune captivante își au originea într-un segment din *Yume,* sau *Visele lui Akira Kurosawa* (1990), o bijuterie cinematografică inspirată din opt vise recurente ale cineastului japonez. De departe, cel mai frumos – în sensul atît de uitat și de plin al cuvîntului – rămîne cel cu Van Gogh, al cincilea, subintitulat „Ciori". În zece minute, un omagiu adus pictorului olandez.

Prima scenă înfățișează un *Autoportret* ce pare că se uită la noi dintr-o oglindă (cum au fost de altfel toate executate – acesta, chiar printre ultimele, la ospiciul din Saint-Rémy în august 1889). Din dreapta apare un tînăr, de fapt un *alter ego* pentru regizorul însuși, în ipostază intraonirică. Ne aflăm într-un muzeu de artă. Camera se îndreaptă lin spre stînga. Urmează celebra *Noapte înstelată,* o variantă a *Florilor-soarelui* pe fundal intens albastru și *Lanul de grîu cu ciori,* acum vizitatorul se oprește, se așază pe canapea pentru o perspectivă extinsă, cu *Noaptea* în poziție central-hipnotică, își recuperează uneltele de pictor, se ridică, ia la rînd cele trei pînze dinaintea *Autoportretului,* și anume *Scaunul lui Vincent, Podul Langlois din Arles cu femeie spălînd,* respectiv *Dormitorul din Arles* (toate din 1888), se întoarce la *Pod* cu mapa la subraț, își pune pălăria lui Akira pe cap și, brusc, această frumusețe naturală se ivește, mă pierd pur și simplu în ea. Și apoi, ca într-un vis, peisajul se pictează singur pentru mine. Da, consum acest cadru natural, îl devorez complet și pe tot! Iar apoi, cînd termin, imaginea apare înaintea ochilor mei întreagă. Dar e atît de greu să o țin înăuntru..." Devenit sclavul ei, lucrează ca o locomotivă cu aburi, într-o metaforă pe care o vizualizăm întocmai, pe notele aceluiași Frédéric – partea mediană, lugubră, din preludiul „Picături de ploaie" (care, dacă e să îi dăm crezare lui George Sand, pare să fi fost la rîndul său inspirat de un vis treaz cu aer de coșmar opresiv, în care Chopin se vede plutind înecat pe suprafața unui lac, în timp ce picăturile grele de apă înghețată îi cad insistent, în ritm de *basso ostinato,* pe piept). Vincent îi spune apoi tînărului de ce și-a tăiat urechea: pentru că nu îi ieșea nicicum în timp ce finaliza un autoportret. După care visătorul pleacă buimac sub razele soarelui atotputernic.

Urmează partea spectaculoasă. Pe aceleași note neiertătoare, cutreierăm tablouri, vedem case, flori de consistența cărnii celei mai vii, chiparoși în tușe groase aburcîndu-se ca niște flame spre cer, văzduhuri amenințînd să fie incendiate, și visul se termină cu reproduce-

Visătorul pleacă buimac sub razele soarelui atotputernic.

avem în față imaginea pictată reprodusă invers *ad litteram,* pentru cîteva secunde nemișcată, apoi însuflețindu-se cît se poate de natural. Pe muzica lui Chopin, deocamdată senină, tînărul intră în cadru din stînga. Femeile spală pe mal, în timp ce căruța cu coviltir trece podul. Aflînd ușor cam unde ar putea fi, studentul pornește în căutarea lui Van Gogh pe cîmpurile însorite din împrejurimi. Pătrundem astfel împreună cu el în imaginarul vangoghian. Recunoaștem tonurile.

În februarie 1888, bolnav și căzut în mrejele depresiei, descurajat, Vincent părăsise friguroasa iarnă pariziană pentru a se muta în Provența, în căutarea luminii, căldurii și culorilor Sudului. Aici, vreme de șaisprezece luni, va lucra fără preget pentru a-și urmări visul de a crea o artă nouă.

În episodul din film, e găsit luînd schițe pe un lan secerat, singur printre baloturi, bandajat la urechi pe sub clopul de pai. Avem un Van Gogh interpretat magistral de Martin Scorsese, inclusiv într-un scurt monolog revelator: „Un peisaj ce arată ca un tablou nu este un tablou. Dacă privești îndeaproape în tihnă, toată natura își are propria ei frumusețe. Cînd rea imaginii surprinse de Van Gogh în ceea ce se consideră a fi ultima sa lucrare. Vincent urcă și trece linia orizontului, nu înainte ca un cîrd de păsări să se năpustească și să mînjească totul cu dîre de negru. Dintre toate picturile sale, în *Lan de grîu cu ciori* au fost văzute cele mai multe premoniții: cerul învolburat plin de corvide și poteca întreruptă ca prevestiri ale morții iminente. Se pare că, în acea zi fatidică de 27 iulie 1890, pictorul ar fi împrumutat de la un fermier pistolul pentru a speria ciorile. Într-o mișcare simetrică, studentul iese din imaginar și se întoarce în camera de muzeu, în fața tabloului spînzurat fără scăpare acolo. Își poate da jos pălăria.

Fascinația pentru Van Gogh marșează pe ideea visului împărtășit. La fel cum se cufunda și peisajul în el, consumîndu-l. Pentru că, numai astfel, picturile pot dobîndi o viață înfricoșătoare. Îți vei lua rolul în cele mai vii tablouri. Să fie într-un vis bun!

***Laurențiu Malomfălean** este eseist și traducător.*

PUBLICITATE

ABONEAZĂ-TE ȘI DESCOPERĂ
în perioada 15 iulie–14 septembrie
Historia

OFERTĂ SPECIALĂ!
Abonează-te la Historia* sau Historia + Historia SPECIAL pe minimum 3 luni și primești
CADOU un abonament de o lună la săptămânalul
adevărul weekend

	3 luni	6 luni	12 luni	24 luni
Historia (apariție lunară)	(27 lei)	(50 lei)	(93 lei)	(154 lei)
extra reducere 10%	(24,3 lei)	(45 lei)	(83,7 lei)	(138,6 lei)

	3 luni	6 luni	12 luni	24 luni
Historia + Historia SPECIAL	(34 lei)	(61 lei)	(102 lei)	(185 lei)
extra reducere 10%	(30,6 lei)	(54,9 lei)	(91,8 lei)	(166,5 lei)

INTRĂ PE HISTORIA.RO
PENTRU A FI LA CURENT CU OFERTELE NOASTRE DE ABONARE.

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Orașul de coșmar

În memoria Alexandrei, copilul minunat care a murit pentru că a crezut în omenie.

Prin pîcla ce se risipea lent putea distinge contururile unui necunoscut oraș funest. Ion știa că visează și că e doar un alt coșmar, aidoma celor care îi bîntuiau somnul în ultima vreme. S-ar fi putut trezi oricînd, pentru că avea somnul ușor, dar curiozitatea îl făcu să pătrundă pe ulițele cartierului mărginaș prin care intrase. Prăfuite, denivelate, pline de cîini vagabonzi, drumurile erau străjuite de garduri înalte, unele de peste trei metri. Nimeni nu umbla pe străzi, pentru că fiecare mașină care trecea ridica un nor de praf și pietricele, enervînd cîinii. Nu stătea absolut nimeni pe la porți, să dea binețe trecătorilor, pentru că aceștia nu treceau niciodată cu mai puțin de 80 km/h. Familiile stăteau în curțile lor cu garduri înalte, văzîndu-și de treburi sau, pur și simplu, odihnindu-se. Oricum, multe ogrăzi erau pustii, cu proprietarii plecați la muncă în străinătate. În dreptul unor porți crescuse iarba, împlinire a unui străvechi blestem. Din spatele unor garduri se ridicau fuioare de fum pestilențial care se împleteau cu cablurile spînzurate aiurea de stîlpii din lemn înclinați, impregnați cu ulei de motor. Gunoaiele nu lipseau, saci răvășiți de cîinii hămesiți erau împrăștiați în tot locul. Era o zi ca oricare alta, cu singura deosebire că, de curînd, într-una din curți avusese loc o crimă care îngrozise o țară întreagă, ceva ce nu se putea întîmpla decît într-un coșmar.

Căci doar într-un oraș de coșmar un copil care trebuie să se deplaseze duminica nu are cum, pentru că duminica nu mai există transport în comun și este silit să apeleze la omenia șoferilor. Iar copilul se descurcă, pînă cînd la volan este un neom, dar el nu poate ști asta cînd face autostopul. Află cînd este prea tîrziu. Și tot într-un coșmar, răpitorul îl leagă pe copil cu o sîrmă și îl lasă într-o casă mizerabilă, împuțită, putredă, uitîndu-și telefonul care îi poate aduce copilului salvarea. Iar făptura gingașă și inocentă primește la telefon speranța că un echipaj profesionist și înarmat pînă în dinți, așa cum a văzut în filme, va sparge ușa păzită de cîini în maximum trei minute, chiar dacă ea nu știe precis unde se află. Cu siguranță, salvatorii pot localiza un apel, într-o situație de urgență!

Era, cu siguranță, un vis oribil, cel mai îngrozitor dintre toate, iar curiozitatea parcurgerii ulițelor diabolice fu învinsă nu de mirosul cumplit de carne arsă care îi invadase nările, deși Ion se mira prostește cum nimeni dintre vecini nu bătea la poarta iadului unde se întîmpla arderea de tot, ci de tot delirul insuportabil care urmase, căci sacrificiul copilului ce reușise să curme un șir de crime abominabile devenise instantaneu o sursă de creștere a audienței pentru multe televiziuni care, în sfîrșit, capturaseră țara. Încercă din răsputeri să se trezească din acest coșmar în care incubi și sucubi vorbeau la nesfîrșit și reuși să se ridice în capul oaselor chiar înainte de a afla ultimele detalii ale tragediei, care însemnau pierderea definitivă a speranței pentru milioane de oameni.

O crimă care îngrozise o țară întreagă.

Își tîrșîi papucii spre fereastra de unde, cînd se trezea noaptea îngrozit, se putea liniști privind la luminile orașului care luceau mai viu în aerul curat al nopții. Doar că acum, în loc de firme luminoase atrăgătoare și vitrine cochet aranjate, Ion contemplă cu uluială, groază și consternare chiar gardurile de trei metri, bezna și nefericirea funestului oraș din vis, abandonat de tot și de toate, sortit pieirii înainte ca el și locuitorii lui să o știe. Șocul fu atît de puternic încît gura i se umplu de vomă și dădu fuga la baie, unde își vărsă și fierea, și mațele. Se ridică, sleit de puteri, își clăti gura și se privi în oglindă, așteptînd să-și vadă ochii înroșiți deasupra cearcănelor. Însă în acea clipă oglinda reflecta, aidoma altor milioane de oglinzi din țară, ulițe prăfoase și cîini vagabonzi, case delabrate locuite de monștri fără speranță, copii sacrificați în spatele unor garduri de trei metri, de unde răzbat fuioare de fum. Și atunci înțelese același lucru pe care îl pricepuse, poate nedeslușit, dar acut ca un pumn în stomac, o țară întreagă: orașul de coșmar era el însuși, eram noi toți, era țara care își arde, iarăși, copiii!

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

aduse cu poșta

În România, privește cineva viitorul?

Oamenii au fost, sînt și vor fi întotdeauna preocupați de viitor, de improbabilitatea vremurilor ce vor veni, iar asta este foarte bine. Incertitudinea îi face pe oameni curioși, chibzuiți și atenți. Certitudinea îi face orbi și proști. Pentru unii, viitorul este o joacă indiferentă, pentru alții o speculă, un business, iar pentru prea puțini este un stimul care-i incită în general la decizie, la acțiune. Cert este că ne place să ne dăm cu părerea despre viitor, ne preocupă neantul unei lumi nevăzute, în care nu știm ce rol vom avea (dacă vom avea vreunul). Dinspre Vest se aud tot felul de întrebări: „Care vor fi job-urile viitorului?", „Ce abilități trebuie să asimilăm pentru a ne adapta viitorului digital?", „Vom mai avea viață privată, intimitate?", „Cum ne vom iubi în anul 2030?", „Ne vom adapta provocărilor viitorului erei digitale?", „Vom avea ce să mîncăm peste zece ani?", „Dar peste douăzeci de ani?", „Banii vor fi înlocuiți în totalitate de criptomonede?", „Ne vor înlocui roboții?", „Vine o nouă criză financiară?", „Începe un alt război mondial?".

Și pe mine mă preocupă viitorul, cu atît mai mult privind dinspre România, spațiu din care viitorul este greu de prevăzut. Sînt cîteva idei care îmi scurtcircuitează rațiunea, făcînd de la început o distincție clară între viitorul unora și viitorul tuturor. Cu alte cuvinte, nu știu dacă proiecțiile la care mă gîndesc aievea se vor aplica vreodată României, Europei sau numai mie, într-o lume nouă, la construcția căreia îmi imaginez, iată, că lucrez, avînd o perspectivă ușor pesimistă asupra următorului deceniu, un vis despre o realitate care în opinia mea ar trebui să ne preocupe mai mult decît trecutul nostru „înregimentat".

Pînă în anul 2030, autoturismele vor fi interzise definitiv în marile orașe. Va fi construită o infrastructură de parcări private supraterane, amplasate la marginea orașelor, în care mașinile vor fi parcate obligatoriu. Pe actualele străzi (blocate deja pînă la refuz de numărul prea mare de autoturisme) oamenii vor circula cu biciclete, trotinete electrice și scutere electrice sau vor merge pe jos. Problema traficului în marile orașe va fi astfel rezolvată direct de către cei pentru care traficul este o problemă și nu de către aparatul de stat.

„Vine o nouă criză financiară?"

Investițiile străine ale marilor companii se vor concentra din ce în ce mai mult către sudul Europei în următorul deceniu, urmînd ca apoi să fie direcționate către Orientul Mijlociu. Emigrarea masivă a elitelor Europei către China, Japonia sau Australia (care vor primi, de nevoie, din ce în ce mai mulți tineri emigranți bine pregătiți) și îmbătrînirea populației Europei pe fondul scăderii ratei natalității pînă în anul 2030 vor duce la scăderea considerabilă a puterii economice a Uniunii Europene și a însemnătății financiare a continentului european la nivel mondial. Una cîte una, țări actualmente considerate poli economici în Europa, precum Marea Britanie, Olanda, Germania, Franța sau țările nordice, vor deveni teritorii semipustii.

Lipsa din ce în ce mai acută a hranei la nivel global, inegalitatea veniturilor între păturile sociale existente și discrepanța extremă a nivelului de trai între clasele sociale vor subția pătura de mijloc pînă la eliminarea acesteia în totalitate, vor contribui la producerea unor mișcări demografice masive, conducînd la declanșarea unor războaie civile la nivelul Europei, după ce populația de la orașe va ataca populația de la sate pentru a dobîndi singurul mijloc redutabil de asigurare a hranei: pămîntul. Așadar, vom asista în următorul deceniu la o revenire la glie, o reconsacrare a industriei agroalimentare, agricultura devenind profesia de bază a actualelor gulere albe, cei care azi se mîndresc cu facultăți, masterate și certificări alese și lucrează în marile corporații.

Atacurile cibernetice vor spori gradul de nesiguranță al oamenilor și vor pune presiune pe marii investitori, care vor lua în considerare reducerea substanțială sau chiar încetarea activităților comerciale, în contextul în care investițiile pentru asigurarea securității sistemelor informatice se vor dovedi prea costisitoare pentru a menține rentabil un business de anvergură. Astfel, pînă în anul 2030, jumătate din populația muncitoare actuală a planetei își va pierde locul de muncă, iar un sfert din jumătatea rămasă vor fi declarați *inadaptați social* și vor fi înlocuiți de roboți și de inteligența artificială. Oamenii încadrați în muncă vor fi *auxiliari tehnologici,* în sensul în care vor asista roboții pentru a asigura buna funcționalitate a acestora.

Aceste idei sînt autorizate de lucrări ale trecutului recent, dintre care amintesc volumul lui Jacques Attali intitulat *Scurtă istorie a viitorului,* volumul lui George Friedman intitulat *Următorii 100 de ani – previziuni pentru secolul XXI,* sutele, chiar miile de locuri de muncă desființate de către unele dintre cele mai mari companii la nivel global începînd cu anul 2018 și, nu în ultimul rînd, de convingerea mea că de acum înainte, pînă în anul 2030, tehnologia va grăbi transformările amintite.

În tot acest timp, România, preocupată veșnic de „treburile interne" și suferind de mania persecuției Vestului, preferă să confirme în continuare, cu indiferență, opinia generală (și corectă) că este o țară neimplicată, întotdeauna lipsită de ajutorul (binemeritat) al „altora" și mărginită la imaginea trecutului său glorios („Micul Paris", „Grînarul Europei") de care nu se desprinde, în timp ce, la nivel global, viitorul este o preocupare dezbătută public din ce în ce mai mult în ultimii ani. România nu a progresat niciodată ca urmare a voinței proprii, ci doar forțată de împrejurări, iar din cauza „poziționării geopolitice" nu a fost capabilă să observe mersul lucrurilor pentru a construi o perspectivă statală de viitor. Drept urmare, atunci cînd scriu că ar trebui să părăsim ancora vechiului regim care înseamnă din ce în ce mai puțin în lumea de mîine, nu înseamnă că sînt radical sau că refuz istoria, ci că observ România din afara spațiului ei, adică din acel viitor despre care vorbesc și înspre care (aleg să) privesc.

Oricum, nu știu dacă viitorul va fi sau nu astfel cum îl anticipez în prezentul articol, însă, în cazul în care proiecțiile mele vi se par demne de o ecranizare SF, mă consolează certitudinea că frumusețea oricăror plăsmuiri despre viitor este aceea că nimeni nu poate să spună ferm dacă vorbești prostii sau dacă vei avea dreptate.

Alex GHEORGHE

Alexandru GABOR

Referendumul în democrațiile liberale

– *vox populi* vs *vox caesaris* –

În noaptea de 23 iunie 2016, pe Downing Street, la numărul 10, avea loc o petrecere restrînsă, cu multă șampanie la discreția unui cerc de intimi ai premierului David Cameron. În ultimul său discurs din 21 iunie, o pledoarie pasionată pentru votul *„Remain"*, fostul șef al cabinetului le spusese britanicilor că un DA pentru ieșirea din UE va însemna recesiune economică, incertitudine și consecințe devastatoare pentru generații întregi de copii și tineri. Cîteva ore mai tîrziu avea să plece din funcție, emoționat și copleșit, purtînd pe umeri cea mai prăpăstioasă decizie a politicii britanice în secolul XXI.

Referendumul britanic *„Remain* vs. Brexit" a readus în discuție toate problemele asociate în teoria politică acestui instrument al democrației directe – adîncirea diviziunilor societale, diluarea responsabilității, manipularea campaniei într-o direcție sau alta, invazia de *fake news,* dar și iluzia unei voințe generale orientate spre binele comun. El a fost declanșat de David Cameron într-un context politic în care tabăra *„Remain"* avea un avans de zece procente în sondaje și victoria *părea* sigură. Pe măsură ce zilele de campanie s-au scurs, diferența între opțiunile Brexit și *„Remain"* s-a topit. În ultima zi, speranțele pro-europene au rămase firave, dar în picioare. Pe măsură ce veneau rezultatele din fiefurile considerate pro-europene, de pildă Newcastle sau Sunderland, ne putem imagina că zîmbetele strategilor au înghețat. La ora 4 după-amiază au venit și rezultatele finale. După încă patru ore, David Cameron, cel care a declanșat referendumul pentru a închide gura euroscepticilor o dată pentru totdeauna, își depunea demisia. La o diferență de nici două procente, britanicii au ales democratic să părăsească UE, rata de participare fiind de 72%. Acum, preferințele în sondaje stau exact pe dos, tabăra *„Remain"* avînd un avantaj de patru puncte, însă guvernul nu renunță la planurile de a duce la sfîrșit rezultatul referendumului din 23 iunie 2016.

Boris Johnson

Britanicii au ales democratic să părăsească UE.

Referendumul, la fel ca inițiativa legislativă populară și mecanismele de revocare a reprezentanților, este un instrument ce intră sub umbrela conceptului „democrație directă", pandantul democrației clasice reprezentative. Primul referendum propriuzis din istoria Europei nu a fost, cum s-ar spune astăzi, tocmai un model de bune practici. El a avut loc în Franța, în anul 1802, cînd Napoleon și-a întrebat supușii dacă sînt de acord ca el să fie consul pe viață (!). 99% din cei care aveau drept de vot au confirmat schimbarea constituțională cerută de Napoleon Bonaparte. Unii consideră că acest prim eveniment nu a fost un referendum autentic, ci un *plebiscit*. Termenul din urmă semnifică un tip de consultare populară inițiată de un lider autoritar sau un dictator pentru a-și consolida legitimitatea populară. De obicei, considerăm, pe bună dreptate, că în regimurile nedemocratice voința poporului, *vox populi,* nu poate fi decît manipulată și fabricată. Deși distincția conceptuală referendum/plebiscit nu este acceptată de toți, e mai sănătos să folosim termenul „plebiscit" cînd avem de-a face cu regimuri nedemocratice, fie ele hibride, autoritare sau totalitare. Ne păstrăm astfel încrederea într-un deziderat de participare civică și separăm apele.

Instrumentele democrației directe și, mai ales, referendumul par să redevină din nou la modă în politica actuală. Deși în ultimii ani s-a dezbătut pînă la saturație Brexit-ul, multe alte referendumuri au trecut mai puțin observate. În secolul XXI, au avut deja loc 82 de referendumuri în Europa. În secolul trecut, cetățenii Europei au participat la 181 de referendumuri, inițiative populare și plebiscite, fără a fi socotite aici referendumurile din Elveția, care e un caz special. Există o tipologie a referendumurilor în funcție de subiectul propus spre schimbare (referendumuri de modificare a Constituției, referendumuri de stabilire a integrării în raport cu o structură internațională, Uniunea Europeană sau NATO) și referendumuri pe o temă a politicii interne. Apoi, există, desigur, referendumuri consultative și referendumuri obligatorii, fiecare stat european avînd prevederi legale specifice. Distincția dintre inițiativa populară și referendum exprimă o tensiune implicită. În primul caz, cetățenii preiau frîiele și pun pe agenda publică un subiect de politică internă, mai ales cînd regimul trece printr-o criză de reprezentare.

În statele moderne, cetățenii nu fac alegeri informate și atunci „votează cu picioarele".

Unii consideră instituțiile democrației directe un model mai viu, o transpunere organică a exprimării voinței populare. Teoria contractualistă a lui Rousseau și apologia sa a voinței generale este, măcar parțial, un vector explicativ pentru această poziție. Un exemplu des invocat pentru consecvența cu care a apărat instituția referendumului este fostul președinte al Franței, Charles de Gaulle. El afirma într-un discurs prezidențial din anii 1960: „Prin ce metodă ar trebui o țară să își exprime decizia? Eu răspund: prin metoda cea mai democratică, referendumul". Diferența dintre marele om de stat francez și alți lideri politici, mai ales în democrații nefuncționale, este că De Gaulle a acceptat rezultatul referendumului și și-a depus demisia dupa eșecul din 1969, cînd a propus o reformă constituțională. Pentru multe voci, referendumul, ca mecanism instituțional, poate corija și astăzi, măcar în teorie, derivele democrației actuale.

Alții rememorează însă istoria secolului XX pentru a ne aminti de cîte ori regimurile totalitare s-au „bucurat" de susținerea populară. Subit, poporul nu mai este poporul ideal al democrației, respectiv o sumă de individualități raționale, ci el devine o masă de manevră, o plebe. O serie întreagă de teoreticieni ai politicului au fost sceptici față de referendum, indiferent de tradiția intelectuală din care au provenit. Unii, ca J. Stuart Mill, îl consideră potrivit doar pentru comunitățile mici. Alții consideră că, în statele moderne, cetățenii nu fac alegeri informate și atunci „votează cu picioarele". Cu alte cuvinte, că soarta unei decizii politice depinde nu de calitatea argumentelor, nu de tribunalul rațiunii, ci de curentele de opinie, de talent oratoric și, de ce nu, de minciuni crase, așa cum a fost cazul Brexit-ului. Referendumul pare una dintre temele accentuat divizive, ele fie sînt disprețuite, fie elogiate. O relație de *love and hate.*

O cartografiere a întrebărilor privind referendumul relevă cît de multe întrebări nu au un răspuns, nici măcar unul temporar. Astfel, ipotezele sînt dacă acest mecanism instituțional este sau nu un factor al progresului sau al menținerii *statu quo*-ului, ce variabile determină succesul sau eșecul unui referendum, de ce recurge executivul la această supapă a sistemului politic, ce se întîmplă cu responsabilitatea politică. Nu în ultimul rînd, ne întrebăm ce semnificație are proliferarea referendumurilor în politica europeană. Numărul lor a crescut constant și puține studii acoperă fenomenul.

O întrebare recurentă este dacă referendumurile constituie o amenințare serioasă pentru democrațiile liberale. Cu alte cuvinte, *vox populi* (vocea poporului) și *vox caesaris* (vocea cezarului) pot submina edificiul drepturilor și libertăților individuale? De multe ori da, alteori nu. În Elveția, o democrație consolidată astăzi, instituția referendumului este responsabilă de amînarea dreptului femeilor de a vota pînă în 1971. Pe 7 februarie 1971, 66% din electorat a fost de acord, într-un final cu peripeții, că drepturile electorale ale femeilor trebuie recunoscute. Un referendum similar a fost ținut și în 1959, cînd, în pofida consensului elitei politice din Elveția, 67% din cetățeni au votat împotriva acordării drepturilor electorale pentru femei. Anterior, liberalizarea dreptului de a vota în Elveția a fost un proces lent și etapizat, evreii, femeile, criminalii, persoanele cu datorii sau cu „reputație proastă" fiind excluși de la vot. Pe de altă parte, în Irlanda, infamul articol 8 al Constituției, care interzicea avortul, a fost abrogat abia în 2018, cu 70% în favoarea eliminării interdicției din legea fundamentală. Rezultatul a fost salutat ca un pas important în evoluția politică și liberalizarea Irlandei.

În România au avut loc, în ultima sută de ani, nu mai puțin de zece referendumuri și plebiscite. Carol al II-lea, Antonescu și Ceaușescu au folosit plebiscitul pentru falsificarea legitimității populare și justificarea nopții totalitare a României. După 1989, doar două referendumuri și-au atins obiectivele, cel privind validarea Constituției din 1991 și, apoi, în 2003, consultarea privind reforma constituțională. Referendumul din 2003 a reușit grație *(sic!)* unui număr de prestidigitație politică, de care ne e rușine să ne amintim.

O precondiție a utilizării referendumului într-un context politic întrunește un consens major, anume: consultarea populară ar depinde de nivelul de educație civică și politică al unei societăți. Rămîne o întrebare deschisă ce înseamnă un ideal rezonabil de educație civică, la doar cîteva cicluri de procese democratice, așa cum e cazul României. *Vox populi,* îmbrățișată fără rezerve și moderație, reaprinde temerile privind dictatura majorității, un subiect clasic al tradiției libertății. În regimurile dictatoriale, *vox populi* și *vox caesaris* se suprapun perfect, reamintind dramele politice ale secolului XX. În democrațiile fragile, deficitul de cultură politică și polarizarea mass-media, alături de explozia de *fake news*-uri, pot adînci scepticismul față de acest instrument al democrației directe.

***Alexandru Gabor** este publicist, are un doctorat în științe politice, a predat în două departamente de științe politice. Acum lucrează în sectorul neguvernamental.*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Starea de sănătate a economiei

– din perspectiva „societății perfecte" a lui John Kenneth Galbraith –

Am asistat, în ultimii ani, la afirmarea în toată splendoarea sa a populismului în economie, dar și în ansamblul societății românești. Reperele pe care ne-am bazat în ultimele decenii au fost negate și s-a intrat în zodia lui „totul este posibil". În ceea ce privește partidul cel mai puternic aflat la guvernare, discursul politic a luat-o razna, pe fondul confiscării acestuia de către un grup infracțional. Totul a fost un fel de lecție despre cum, pe fondul unei anomii sociale, democrația își creează posibilitățile autodistrugerii. Cele mai periculoase efecte au fost îndepărtarea de statul de drept, de ceea ce înseamnă Europa și europenismul, dar și pierderea echilibrelor economice. Într-o perioadă foarte scurtă de timp, părea că ne îndreptăm cu viteză către un zid. Pericolul nu este nici acum trecut, chiar dacă actorii principali sînt deja în pușcărie sau se îndreaptă într-acolo pentru infracțiuni de drept comun. De ce nu este trecut pericolul? Pentru că fondul social românesc, cel care a permis asemenea derapaje, nu a fost schimbat, existînd în continuare pericolul ca ștafeta să fie preluată din mers de către alți indivizi, mai mult sau mai puțin flausați. Tocmai de aceea nu despre persoane dorim a discuta, ci despre o stare de lucruri.

Nu există democrație fără prosperitate. Or, România am putea spune că este o țară cu mari probleme de consolidare a democrației, dacă în anul 2016 cinci milioane de oameni sînt considerați, după datele INS și după standardele europene, ca fiind săraci (https://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-22161083-ins-rata-saraciei-fost-anul-trecut-25-3-avem-adica-peste-5-milioane-romani-considerati-saraci-vezi-10-lucruri-care-poate-nu-stiai-despre-distributia-saraciei-romania.htm). Sărăcia naște întrebări și nu găsește răspunsuri. Tot ea relansează ideea, profund înrădăcinată în mentalul românesc, conform căreia țara are nevoie de un salvator pentru a renaște. Pe acest fond, oricine se poate erija în acest rol. El știe că este așteptat și nu va ezita să se manifeste ca atare. Pentru că știu că se pot bucura de simpatie electorală, tot felul de indivizi sau gospodine din politica noastră se poartă ca niște salvatori ai patriei. Chiar dacă în ochii unui om rațional pot părea penibili și chiar așa sînt, există multă iraționalitate într-o lume românească săracă și umilită. Un om sărac este un om sărac. Preocupările sale se situează la nivelul asigurării celor de bază, adică a hranei, hainelor și a unui acoperiș deasupra capului. Nu există, pentru acești oameni, timp pentru rafinamente doctrinare sau teoretice. Ei trăiesc zilnic sub presiunea judecăților și acțiunilor practice, fără nici un fel de orizont. Pentru ei, Europa și democrația sînt cuvinte fără sens. Viața lor stă sub spectrul lipsurilor și primitivismului. De aceea îl votează, fără rezerve, pe salvatorul cel flausat. Acesta este cel care le promite că „le dă". „A da" și „a primi" sînt verbele cel mai des folosite în politica noastră și în campaniile electorale de la noi.

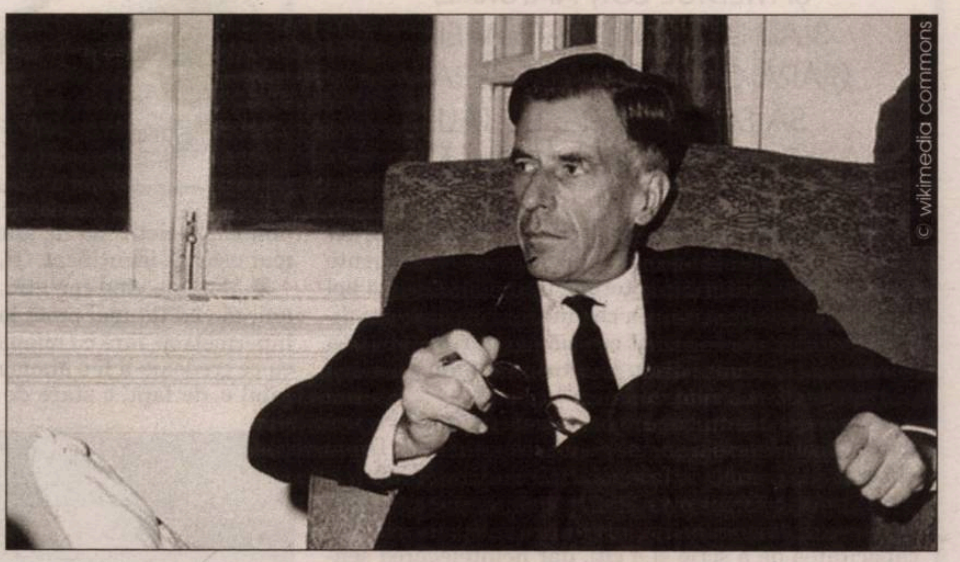

Spunem toate acestea pentru a ajunge în miezul dezbaterii noastre. Economiștii au fost preocupați de aceaste probleme și au dat soluții după care lumea civilizată se conduce și reușește să realizeze, prin reducerea sărăciei, un optim în interiorul societăților respective. Pentru că, fără acest optim, pericolul destabilizării rămîne unul permanent. John Kenneth Galbraith este unul dintre acești economiști. Chiar dacă titlul uneia dintre cărțile sale este *Societatea perfectă*, autorul vorbește despre o lume dezirabilă și posibilă căreia îi dă chiar și reperele, pașii de realizare. Economistul american despre care discutăm a fost consilierul pe probleme economice al președintelui american John F. Kennedy. În limba română i-au fost traduse lucrările *Economics and Public Purpose,* sub titlul *Știința economică și interesul public,* Editura Politică, București, 1982, și *Societatea perfectă,* Editura Eurosong&Book, București, 1997. Ultima este o lucrare despre cum ar trebui să arate o organizare socială ideală. De fapt, marea contribuție a autorului este aceea că aduce aproape de cititor o lume realizabilă, ascunsă sub acest pretext, al idealității. Temele lucrării sale sînt numeroase, cuprinzînd reflecții despre principiile unei economii sănătoase, inflație, deficit,distribuirea veniturilor și a puteri, rolul decisiv al educației, mediu, migrație, autonomia puterii militare, birocrație, politica externă. Galbraith crede că „Scopul evident al unei economii sănătoase este de a produce bunuri, de a oferi în mod efectiv servicii și de a distribui veniturile rezultate de aici într-o manieră acceptabilă din punct de vedere economic" (John Kenneth Galbraith, *Societatea perfectă,* Editura Eurosong&Book, București, 1997, p. 21). Ar trebui să fim mai atenți la principiul repartiției acceptabile în interiorul societății a ceea ce oamenii produc. Acceptabilitatea ni se pare esențială pentru realizarea liniștii sociale și a unei cooperări și solidarități sociale. Așa cum spuneam, prosperitatea este cea mai puternică armă pe care un stat poate s-o folosească pentru a-și apăra ordinea socială liberă și deschisă. Acesta este secretul. Sărăcia provoacă haos, dezordine, inegalitate și instabilitate.

„A da" și „a primi" sînt verbele cel mai des folosite în politica noastră.

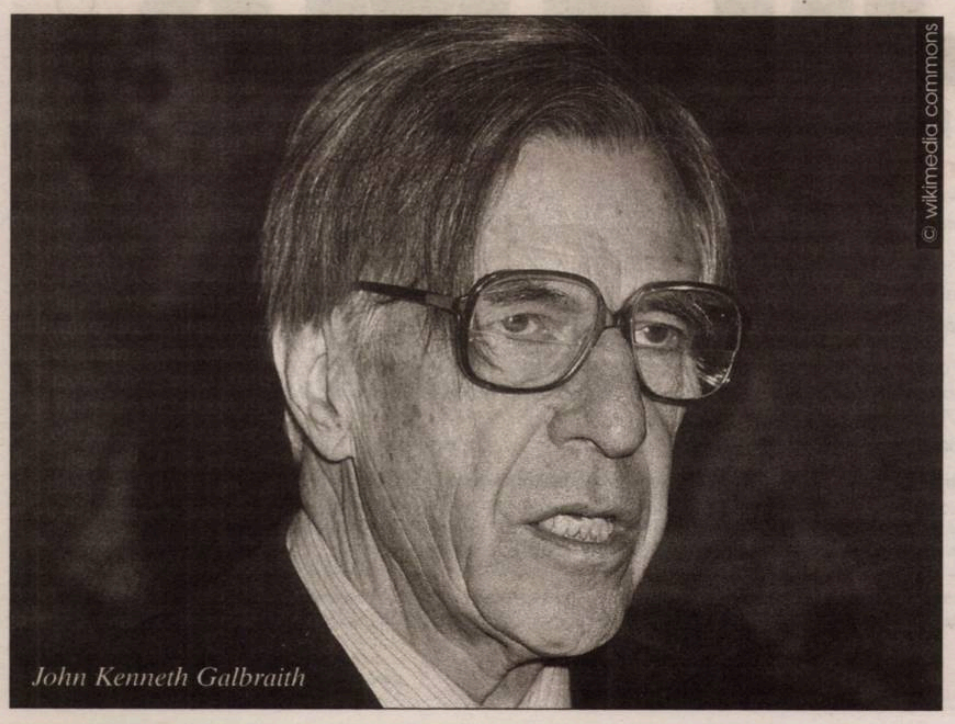

John Kenneth Galbraith

Preocuparea lui Galbraith pentru o societate perfectă, pentru o lume ideală, pleacă de la principiul că toți oamenii trebuie să muncească: „Nu există argumente serioase care să contrazică principiile de bază ale economiei unei societăți perfecte. Așa cum am spus în repetate rînduri, trebuie ca toți membrii societății să aibă posibilitatea de a munci" (op. cit., p. 36). Iată cum autorul pune în prim-plan combaterea șomajului și nu a inflației, într-o posibilă alegere între cele două „rele". Principala caracteristică a unei economii sănătoase, în viziunea autorului despre care vorbim, o reprezintă păstrarea unei stabilități a puterii de cumpărare, suficientă pentru a încuraja capacitatea de producție disponibilă și de a realiza ocuparea întregii forțe de muncă disponibile. Este vorba despre menținerea cererii agregate la un nivel care să asigure o dezvoltare economică stabilă, prin ocuparea deplină a forței de muncă. O altă caracteristică a unei economii sănătoase o reprezintă acceptarea de către decidenți a tendinței sistemului economic spre o evoluție ciclică. Acceptarea unei legi fundamentale a dezvoltării economice nu înseamnă însă că nu vom lupta pentru aplatizarea acestei ciclicități, astfel încît efectele negative să fie cît mai reduse. Pentru asta Galbraith recomandă: „O mai bună înțelegere a fenomenului (de ciclicitate economică, *n.n.*) și un sistem adecvat de reglementări ar putea probabil ajuta la controlarea «*boom*-lui», dar din punct de vedere practic, atenția trebuie îndreptată spre atenuarea sărăciei, privațiunilor și mai ales a șomajului ce rezultă din această instabilitate ciclică, proprie vieții economice" (op. cit., p. 37). Cu alte cuvinte, decidentul acceptă ciclul economic, dar trebuie să vegheze ca efectele negative ale acestuia să fie pe cît posibil combătute, iar șomajul este cel mai important dintre acestea.

O economie sănătoasă nu este aceea în care oamenii suferă privațiunile lipsei unui loc de muncă. O societate perfectă nu va permite entuziasmul maxim în perioadele de înflorire economică, după cum nu va permite privațiuni în momentele de recesiune economică. Alternanța acestor perioade trebuie avută în vedere și deciziile trebuie să fie mereu anticiclice. „O societate perfectă va trebui să prevadă în mod realist aceste perioade de privațiuni și să le evite asigurînd o creștere continuă a producției și a forței de muncă angajate" (op. cit., p. 38). Economia trebuie mereu încurajată, chiar și în perioadele de criză, și autorul vorbește despre un set de măsuri care pot fi aplicate: scăderea impozitelor, scăderea ratei dobînzii, creșterea deficitului bugetar și încurajarea cererii guvernamentale. Cea mai importantă dintre aceste măsuri este obligația guvernului de a asigura locuri de muncă prin intermediul politicilor proprii. Iată ce spune Galbraith: „Dar singura măsură substanțială credibilă este ca guvernul să acționeze în spiritul creării de locuri de muncă pentru cei care, în lipsa acestora, sînt amenințați inevitabil cu șomajul. Pentru a face acest lucru, statul va trebui să se împrumute și să accepte realitatea unui deficit bugetar mai mare" (op. cit., p. 41). O altă caracteristică a unei politici de realizare a unei economii sănătoase o reprezintă revenirea la disciplina bugetară atunci cînd economia începe să-și revină și să crească. Acum „impozitele vor trebui să ajungă la nivelul dinainte sau să crească, pentru a preîntîmpina excesul speculativ, și în cazuri extreme, presiunea inflaționistă a cererii asupra prețeiei" (op. cit., pp. 41-42). Recomandările lui Galbraith pentru realizarea unei economii sănătoase fac parte din ceea ce am putea numi obligativitatea practicării unor politici economice anticiclice prin folosința, atunci cînd este nevoie, a deciziei guvernamentale. În final, Galbraith subliniază: „Societatea perfectă trebuie să combată crizele, recesiunea sau stagnarea ce afectează economia de piață modernă. Dar va trebui să se confrunte și cu problema ocupării forței de muncă, a inflației și a opțiunii bine disimulate a unora, destul de mulți de altfel, pentru stagnare economică" (op. cit., p. 43).

Dorel Dumitru Chiriţescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Târgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Pe patul lui Procust – Reflecții despre construcția socială postdecembristă, *Editura Institutul European, 2018.*

Cu ochii-n 3,14

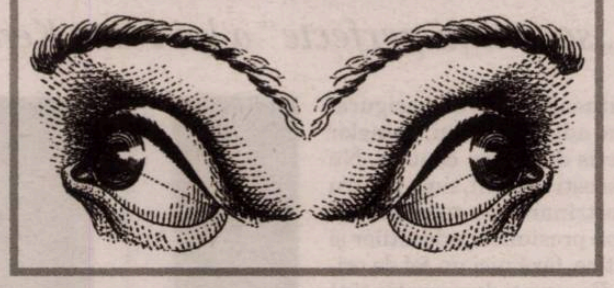

DUPĂ CE AM VĂZUT O RELAȚIE DE PROPORȚIONALITATE DIRECTĂ ÎNTRE CUVINTE ȘI MEDIUL LOR NATURAL, S-AU LIMPEZIT TOATE APELE (FĂRĂ CA MIOPIA GENERALĂ SĂ SCADĂ ȘI PASUL TĂU SĂ DESCRIE O GREȘEALĂ)

■ După ce am văzut un reportaj pe site-ul BBC, despre o nouă modă imobiliară japoneză – apartamente mici, „cît o cutie", în care „totul e la îndemînă", din hol poți intra direct în baie, în chicinetă sau să te urci direct în pat –, mi-am privit cu bucurie garsoniera mea de 25 de metri pătrați din București și i-am zis, mîndră: „Dragă, ești în trend nipon"! (**S. G.**)

■ Interpelat pentru faptul că guvernarea PSD a închis, în ultimii cinci ani, 1.700 de biblioteci, Daniel Breaz, profesor universitar și ministru al Culturii, a declarat că „nu există o relație de proporționalitate directă între analfabetismul funcțional, definit drept capacitatea de a scrie și a citi, dar neînțelegerea sensului cuvintelor cunoscute, a conexiunilor dintre ele și a contextului în care ar trebui utilizate, și numărul de biblioteci publice". Cultura a ajuns, o dată în plus, pe mîna ministrului care trebuie. (**M. C.**)

■ Facebook susține că e tot mai aproape de realizarea proiectului prin care oamenii vor putea scrie doar cu puterea minții, la care lucrează cu partenerii de cercetare de la Universitatea California din San Francisco. Cercetătorii studiului realizat de Facebook au anunțat că programul acestui proiect reușește momentan să recunoască doar un număr limitat de cuvinte și fraze. Dar, în timp, scopul este ca acesta să ajungă să poată identifica 100 de cuvinte pe minut, să aibă o bază de peste 1.000 de cuvinte și o rată de eroare sub 17%. Oamenii scriu mult și așa, vă dați seama cum va fi cînd se vor folosi de viteza gîndului? (**A. M. S.**)

■ Doi pinguini pitici au făcut o pasiune pentru un loc în care se vinde sushi, din Wellington, Noua Zeelandă. Prima dată a venit unul singur, apoi s-a întors însoțit la locul faptei. Cei doi mici infractori pofticioși au fost duși înapoi în mediul lor natural. Și magazinul de sushi a fost și asigurat mai bine. (**A. M. S.**)

■ Două propuneri cetățenești: 1) propunere de chestionar pentru referendumul de nișă propus de premierul României, Viorica Vasilica Dăncilă: „Stimați criminali, sînteți de acord cu închisoare pe viață drept răsplată pentru faptele comise?" – se răspunde cu DA sau NU; 2) Doamna Lia Olguța Vasilescu conchide: „Și dacă mai afli că procurorul e #rezist, ai tabloul complet!" Oare chiar așa să fie, stimată mamă, s-au limpezit toate apele, din punctul dumneavoastră de vedere?! Și dacă acesta a ajuns un criteriu de evaluare juridică, propun ca „reziștii" să fie ștampilați pe frunte, spre a fi mai ușor de identificat. (**R. M.**)

■ Miop de cînd mă știu, constat acum, după 40 de ani, că văd tot mai prost la apropiere. Cu vîrsta devin hipermetrop, fără ca miopia să scadă proporțional. Ceea ce credeam a fi o anomalie sau un paradox inexplicabil e, de fapt, o stare de (aproape) normalitate, îmi explică un medic oftalmolog. Cred că e forma perfectă de a ilustra îngustarea orizontului pe măsură ce îmbătrînim. (**M. M.**)

■ La bordul vasului de croazieră Britannia a avut loc o încăierare generală care a implicat zeci de oameni, veselă de porțelan și sticlă, mobilier de lemn. Familii întregi s-au ascuns de frică în cabine. Se pare că totul a pornit de la un pasager care a apărut la cocktailul de final de croazieră îmbrăcat în clovn. (**M. C.**)

■ Primesc pe Facebook, de la un necunoscut, fără vreo introducere: „sper să plîngi... să plîngi și lacrimile tale să nu fie suficiente să stingă tot ce arde în sufletul omenirii. Nu, nu e tîrziu, mai poți face ceva... mai poți să mergi și pasul tău să descrie o voce, și vocea să cînte o incantație, și incantația să sune a chemare de ajutoare, și ajutoarele să sune la 112. Și la 112 să răspundă Dzeu." Oripilată, cer explicații și mi se spune că-s poetă, deci domnul mi-a scris o poezie. Eh, așa-i că nici poeziile de dragoste nu mai sînt ce-au fost? Ce-i drept, nici bunul-simț. (**A. Z.**)

■ Din confesiunile unei profesoare de română, consemnate de Dan Lungu pe Facebook: „Am fost să-mi văd dosarul de la Securitate. Vreo șapte elevi m-au turnat. Sînt foarte mîndră, nici o greșeală de gramatică!". (**M. C.**)

DIN CÎND ÎN CÎND, NIȘTE EXISTENȚE DEVIN CĂUTARE

■ În cetatea Rîșnov găsești, mai nou, cam orice: pisici, floarea-soarelui, dinozauri, matrioște, tricouri cu inscripții, ii, dulcețuri, siropuri, minicar, funicular, concerte... Noroc că, printre toate astea, mai zărești din cînd în cînd și cerul prin ferestruica vreunui zid. (**I. P.**)

■ Într-un părculeț liniștit, la doi pași de Montmartre, un cuplu meridional, îmbrăcat sport, lejer, dar îngrijit – el, proaspăt tuns, ea, cu unghii frumos făcute –, plimbă un copilaș. La un moment dat, o aud pe ea: „Mi-e foame, măăă!", și pe el, exasperat: „Da' mănîncă, fă, niște p**ă!". Mi-am dat seama că nu erau meridionali. (**M. P.**)

■ Momentul de vîrf al unei existențe, evocat de o femeie în vîrstă într-o conversație cu alta la fel, pe o bancă: „17 țări am colindat, în '72, cu ansamblul..." (**D. S.**)

■ După crimele de la Caracal, Patriarhia s-a arătat îngrijorată de numărul în creștere al femeilor care devin victime ale violenței și traficului de persoane. Amintesc cîteva nume Patriarhiei: preotul cantautor Cristian Pomohaci, episcopul Hușilor Corneliu Bârlădeanu, prodecanul Vasile Răducă... (**M. C.**)

■ În Lincolnshire, poliția a emis un mandat de căutare pe numele unui bărbat, însoțindu-l de fotografia acestuia. Acuzatul și-a văzut imaginea în ziar și, nemulțumit, într-un acces narcisic, a lăsat poliției în comentarii un *selfie* de care era mîndru, ajutînd la prinderea sa mai rapidă. (**C. Ș.**)

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE
Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 49% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **808** ■ 15-21 august 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

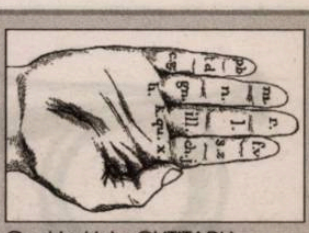

Codrin Liviu CUŢITARU

prezentul discontinuu

4

ANDREI PLEŞU

„Note, stări, zile“

pagina **3**

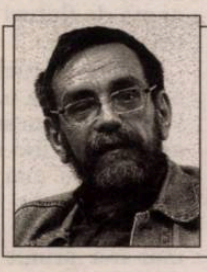

ANDREI CORNEA

„«Sminteala» filozofilor moderni“

pagina **3**

ANDA DOCEA

„Untold povestit“

pagina **20**

(anti)fascism și (anti)comunism

Texte și opinii de

Vladimir BUKOVSKI
Adrian CIOROIANU
Dennis DELETANT
Catherine DURANDIN
Cristian GHINEA
Petre M. IANCU
Gerd KOENEN
Andrei OIȘTEANU
Liviu ROTMAN
Traian SANDU
Oliver Jens SCHMITT
G.M. TAMÁS
Vladimir TISMĂNEANU
Cristian VASILE
Thierry WOLTON

„Puterea e în vîrful puştii.“

MAO ZEDONG

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

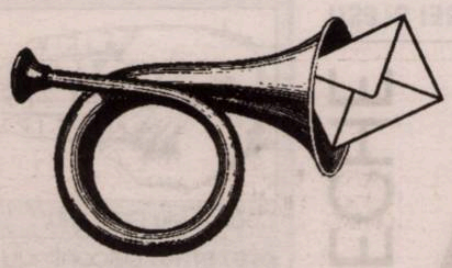

la vremuri noi, dileme vechi

Alex. Leo ŞERBAN

Ca și

Sînt oameni ca tine și ca mine. Oameni obișnuiți. Nimic spectaculos. Asta, pînă deschid gura. Imaginați-vă un distins dirijor care, între partea a treia și a patra a unei simfonii, cînd lumea din sală a uitat să se foiască și să tușească, trage un pîrț. Sau imaginați-vă o cucoană bine, toată-n Chanel, care începe să rîdă – și are toți dinții-mbrăcați în viplă. Asta, pentru impresia artistică. Tehnic, este un mister. Logic, este un nonsens. Genealogic, se pierde în negura ultimilor ani ai tranziției. Geografic, se pare că vine din Ardeal – dar este o simplă presupunere (grevată de rasism). Cert – și empiric – este doar că cei care uzează & abuzează de „ca și" în loc de „ca" există, sînt printre noi, oameni ca (și?) oricare, n-au nimic deosebit. Alibiul lor este că cacofoniile există și ele, și sînt ceva nasol. Ei bine, uite o veste naspa pentru ei: cacofoniile pot fi nasoale, dar și mai nasoale sînt încercările de-a le evita atunci cînd ele nu sînt! Ca să spui „ca și om", trebuie să ai o părere într-adevăr foarte proastă despre omenire, în general și omul care ești, în particular – sau să-l/să-i confunzi cu ceea ce, în jargonul internetic, urmează inevitabil după yahoo., hotmail., pcnet., fx. etc. Ca „și" spațiu, Internetul suportă multe – dovadă și transformarea lui „ca" în „k". Ca „și" obiect, și computerul suportă orice – nu degeaba scriu acum ceea ce scriu. Dar ca și omul (sau Omul) să suporte ceea ce pare să fi devenit noul tic lexical („deci" e deja fumat…) al românului recent, este totuși prea mult. Nu de alta, dar mîine-poimîine s-ar putea să ne trezim cu „biserica și catolică", „Ion Luca și Caragiale" ș.a.m.d. Ce se ascunde – căci nimic nu este întîmplător în limbaj – în spatele acestei „cașialmale"? La un nivel de suprafață, același impuls care-i face pe unii să țină mîna căuș peste gură atunci cînd se scobesc între dinți și pe unele să spună „plovăr" în loc de „pulover": o căutare (acolo unde nu e) a „eleganței". La un nivel mai profund – probabil –, un prost raport cu fecalitatea: o „miroși" peste tot și, terifiat de gîndul că aceasta ar putea deborda de oriunde, încerci s-o conții... „Ca și"-ul este totalitarismul autoamăgitor de extracție freudiană. Este semnul revelator al unei refulări exprimate prin viol lexical. Este cenzura care te dă de gol: vorbești „cu perdea", numai că perdeaua este transparentă. Nu văd decît o soluție: repetarea, pînă la sațietate, a propoziției *„caca is cool"*. Iar cînd nu va mai fi *cool,* va rămîne ce-a fost, și chiar mai mult decît atît – profund necesară.

(apărut în *Dilema veche* nr. 1, 16 ianuarie 2004)

Dilema veche vă propune

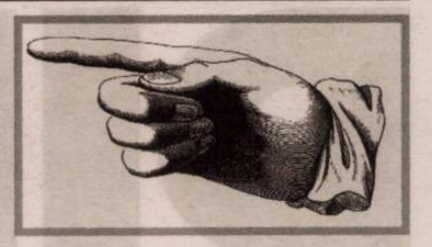

■ Trilogia omului contemporan la Undercloud 2019, o serie de spectacole gîndite și jucate de Paul Cimpoieru, a cărui versatilitate o putem invidia și/sau admira pe 25, 26 și 27 august, în *Homo Americanus, Homo Love* și *Homo Zeus.* O oglindă pe care Cimpoieru ne-o pune în față, uneori la propriu, pentru ca noi să ne trezim măsurîndu-ne din priviri într-un cadru haotic din care nici nu ne dădeam seama că facem parte, prinși în mrejele consumerismului, ale agitației cu care vine la pachet tehnologia, ale nemulțumirilor din viața personală și de cuplu, totul redat într-un amestec de teatru, muzică și dans cu rol de *wake-up call*. Cum ne consumăm, cum nu știm să iubim, cum nu reușim să ne iubim: trei spectacole cărora le găsești noi interpretări și dacă le vezi a zecea oară. (Anca Zaharia)

■ Arheoparcul de la Drăgănești-Olt, proiect inițiat și coordonat de muzeograful Traian Zorzoliu. Este o încercare-experiment de reconstituire, la scară micro, a unui sat neolitic reliefînd viața în așezările neolitice de acum 4500 de ani. Satul cuprinde șase bordeie în mărime naturală, realizate din chirpici, trestie împletită și pari bătuți în pămînt, spațiul din interior fiind jalonat în funcție de necesități: locuit, depozitare hrană sau unelte. La sfîrșitul vizitei, pleci cu dorința de a merge la surse autorizate pentru a afla, în detaliu, ce a însemnat Cultura Gumelnița și cum trebuie înțelese diversele obiecte pe care le întîlnim, răspîndite, în expoziții privind succesiunea civilizațiilor pe teritoriul țării noastre. (Ruxandra Mihăilă)

■ Pînă pe 8 septembrie, la serele Muzeului „Antipa" puteți vedea „Născuți aici", o expoziție fascinantă de fluturi tropicali vii. (Cristina Ștefan)

■ Despre cartea de poezie *Jazz pentru iguane* a debutantului Răzvan Andrei am scris cu mult entuziasm la apariția sa, anul trecut, numind-o cea mai originală carte de poezie a anului și o bornă în paradigma literară românească. Volumul n-a primit tocmai receptarea meritată, dar mă bucur că a fost reeditat la Editura Curtea Veche, într-o variantă revizuită și adăugită. Recomand cartea cu același entuziasm și de data asta, și în acest colț de pagină. (Marius Chivu)

■ Joi, 15 august, începînd cu ora 19, la Fabrica Gastropub, avanpremiera celei de-a patra ediții Dok-Station Music Documentary Film Festival care va avea loc în septembrie. Puteți vedea filmul documetar *Sting – a Free Man* (2017, regia: Julie Veille), puteți asculta Sting și The Police, intrarea e liberă. (Adina Popescu)

■ Chloe Ardelia Wofford, cunoscută sub pseudonimul literar Toni Morrison (18 februarie 1931 – 5 august 2019) și premiată cu Nobel în 1993, a plecat recent într-o lume fără nedreptăți și prejudecăți rasiale, ca să mă exprim astfel. Îi puteți citi cărțile în seria de autor pe care Editura ART i-a dedicat-o și în care pînă acum i-au apărut romanele *Iubire, Paradis, Jazz, Preaiubita, Ajută-l, Doamne, pe copil* și *Cîntecul lui Solomon.* Le puteți comanda online cu reducere de aici: www.editura-art.ro/info/autor/morrison-toni. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Secrete**
- **Educație**
- **Festivalul Enescu**
- **Ion D. Sîrbu**
- **Spiritul de competiție**

album dilematic Matei Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin Sandu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.100
Tipărit la Tipoart Idea Studio

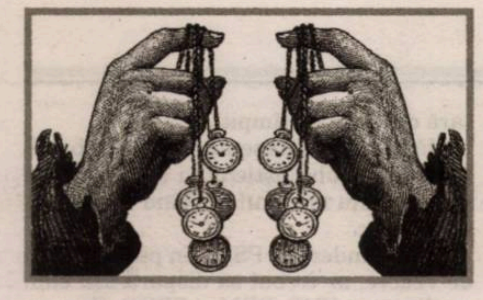

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

Note, stări, zile

12 august 2019

M-a emoționat să văd că peste 20.000 de oameni, din țară și din diaspora, au înțeles să vină la București, pe caniculă, cu mijloace proprii („Aș! Finanțați de „reacțiune“!), în amintirea demonstrației pe care, cu un an în urmă, „instituțiile“ statului înțeleseseră să o „rezolve“ golănește, cu pumni, gaze lacrimogene, pompe de apă, minciuni manipulatorii, pe scurt cu furie mitocănească ambalată „legislativ“. N-au fost 250.000, cum se tot anunțase, dar au fost suficient de mulți ca să ne mîngîiem cu sentimentul că „societatea civilă“ există încă.

Demonstrația de anul acesta ne oferă însă prilejul unei reflecții mai nuanțate asupra abuzului polițienesc care ne-a indignat și dezgustat data trecută. Am aflat că există și un alt tip de „abuz“, mai fățarnic, un abuz de natură să deturneze sensul civismului, să valorifice deviatoriu solidaritatea populară, să transforme protestul în *materie primă* electorală, mediatică, propagandistică etc. Partidele de opoziție își anunță, inimos, prezența în piață, candidații la președinție profită de înghesuială ca să adune semnături pentru succesul propriu, iar partidul de guvernămînt, în loc să-și ceară scuze pentru reacția de anul trecut, în loc să ofere explicații, anchete lămuritoare, măsuri punitive pentru vinovați, se transformă în mătușă grijulie, duioasă, înamorată de insomnia națiunii. Un reprezentant notoriu al PSD (fost ministru) propune, generos, ca ziua de 10 august să devină „Ziua Unității Civice“ (un exemplu exasperant de șmecherie nătîngă), iar o altă vedetă a partidului înlocuiește dispozitivele de gazare utilizate anul trecut, la comanda colegilor săi, cu mulțumiri tandre adresate protestatarilor: au fost cuminți, înțelepți, democrați. Și – ca și el! – s-au ferit să „politizeze“... Cît despre „forțele de ordine“, au trecut de la bîtă la concubinaj. Se ocupă, cu lacrimi în ochi, de nevoile demonstranților: să nu le fie sete, să ajungă cu bine înapoi acasă, să fie îmbrățișați cu drag și îndemnați să mai poftească și altădată, cînd vor avea chef! Una peste alta, adunarea din 10 august a fost, anul acesta, un „succes“ pentru toată lumea. De-acum încolo, ne vom întîlni regulat și vom încununa fiecare reîntîlnire cu o sîrbă patriotică.

N-aș vrea să se înțeleagă că prefer conflictul sîngeros, că vreau „scandal cu orice preț“, dar atrag atenția că și cordialitatea mimată, festivismul ipocrit sau preluarea unui eveniment popular în sfera intereselor proprii (de carieră sau de partid) e, în alt fel, periculoasă și perdantă pentru oamenii de bună credință. Politicienii noștri sînt, în această privință, bine orientați „strategic“: își etalează solemnitatea (gata de sacrificiu) dinaintea marilor aniversări istorice, pupă, smeriți, moaște și recită „Tatăl Nostru“ în văzul publicului creștin, ca să se vadă că sînt gata de călugărie și răstignire și că lucrează direct cu Dumnezeu. Din păcate, există români „de-ai noștri“ care se lasă fraieriți pios, „gîndesc pozitiv“ și votează mistic... Iar în timpul liber savurează, ajutați de mass-media, sinistre nenorociri locale, utilizate, luni întregi, ca *entertainment* sau, iarăși, ca „armă“ de luptă politică, sau cîștig gazetăresc.

■ Viciile de funcționare instituțională la nivel „macro“ sînt foarte grave, dar din fericire rapid perceptibile, evidente, dacă nu chiar strigătoare la cer. Dar asta face ca viciile la nivel „micro“ să treacă, adesea, neobservate, rămînînd, pe termen lung, nereformabile. Spre ilustrare, voi semnala cîteva experiențe de vacanță, în diverse locuri ale țării. „Instituția“ pe care o am în vedere este aceea a „serviciilor“. Nu, nu a serviciilor de informații, ci a serviciilor publice curente, cele a căror bună administrare pare subînțeleasă și la îndemînă. Despre ele s-ar putea scrie o carte compactă. Mă opresc la cîteva asemenea „accidente“, semi-amuzat, dar și semi-isteric.

Mergi să mănînci la un restaurant bine plasat, ceri lista de bucate și comanzi, cu ochii pe meniu, „cartofi gratinați cu broccoli“. „N-avem!“ „A, n-aveți broccoli“ – spui, încercînd să fii înțelegător. „Nu, n-avem cartofi!“ – ți se răspunde prompt. Carevasăzică, „tradiționalii“ cartofi s-au reîntors, definitiv, în America... Altă comandă: „O salată de fructe, vă rog.“ (E scrisă în meniu la „deserturi“.) „N-avem!“ Unele deserturi sînt infinit mai „sofisticate“, dar materia primă pentru o banală salată de fructe lipsește. Criză! În alt loc, citești, la oferte, „supă de ceapă“. Asta da, asta nu mai e ceva chiar la îndemînă. Ceapă avem, slavă Domnului, dar rețeta franțuzească a combinației e doar pe net. Așa că, pentru simplificare, improvizăm autohton: într-o zeamă de tip „vegeta“ aruncăm cîteva felii de ceapă inexpresive și, deasupra, instalăm o bucată de pîine prăjită cu brînză. Nici o legătură cu supa de ceapă de la ea de-acasă. Rămîi perplex și melancolic: nici un bucătar nu e obligat să pună în meniu o asemenea „exotică“ rețetă. Dar dacă tot o pune, de ce nu face efortul minim să-i caute măcar alcătuirea pe Google? Adaug, trist, că stăm prost cu școala de chelneri (cu mici excepții): au ocupate doar două mese, dar trebuie să te agiți intens ca să le atragi atenția, nu sînt stingheriți de lacunele culinare ale „stabilimentului“ unde lucrează, sînt cînd de un servilism jenant, cînd de o fudulie isterică și, de multe ori, nu știu ce au de vînzare. „Un gin tonic, vă rog!“ „N-avem!“ „Păi, am văzut la bar sticle de gin!“ „Gin avem, dar nu de care ziceți dvs.!“ „Apă tonică aveți?“ „Cum să nu?!“ „Atunci aveți și gin tonic!“ „A, da?“

Nu pretind că nu există și chelneri de ispravă. Dar, statistic vorbind, ar mai fi de lucru... Reforma reală trebuie să fie *integrală*. Și să pornească de la un inventar de necesități *globale:* n-avem autostrăzi, n-avem destule spitale, n-avem școli ca lumea, n-avem closete publice curate, dar n-avem nici pedagogi bine calificați, n-avem, iată, nici școli de chelneri bune, n-avem nici negustori pricepuți și cinstiți, nici funcționari publici profesioniști, n-avem de mai nici unele... Cine-i de vină? Ghinionul istoric, străinii, otomanii, fanarioții, rușii, ungurii, comuniștii, capitaliștii, liberalii, iliberalii, americanii, aroganții *macho,* transsexualii, stînga și dreapta. Toți! Sîntem loviți de soartă. Un popor de zîne, încălecat de toți zmeii cerului și pămîntului. Asta-i situația!

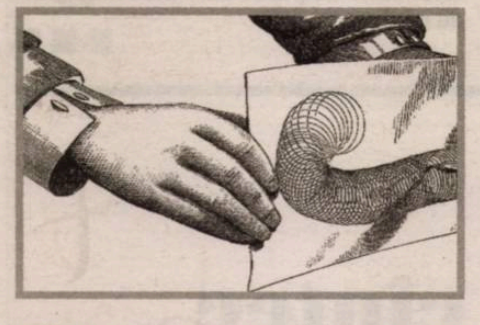

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Despre „sminteala“ filozofilor moderni

Filozofii, în general, au o rea reputație politică. Foarte mulți dintre ei – și dintre cei mai mari – au susținut sau chiar au imaginat sisteme politice autoritare sau totalitare. Platon, Hobbes, Rousseau, Hegel, Marx, Heidegger, Sartre (dar și la noi, Cioran sau Noica, în tinerețe) n-au fost partizanii libertății, ba dimpotrivă, fie au susținut public diferite forme de autoritarism, fie, mai subtil și mai periculos, au încercat să resemantizeze ideea de libertate, transformînd-o practic în contrariul ei.

Filozofia – ar putea spune cineva –, mai ales în varianta ei „continentală“, a fost prea ideologizată și idealist-utopică, de unde și obsesiile sale liberticide și antidemocratice în epoca modernă. N-ar sta atunci mai bine ramura „analitică“, practicată mai ales în țările anglo-saxone și care pretinde un ideal de claritate conceptuală, de rigoare argumentativă și de analiză minuțioasă și obiectivă a presupozițiilor latente ale limbajului? Filozofia respectivă în sine poate ar fi mai lipsită de ideologie (dar asta, ar spune criticul, fiindcă în raport cu viața e ca apa distilată față de vin), dar filozofii respectivi sigur nu sînt astfel. Cel puțin așa arată, cu un lux de exemple elocvente, un filozof de origine croată, Neven Sesardic, într-o carte teribilă în felul ei, *Cînd rațiunea pleacă în vacanță. Filozofii în politică,* tradusă și publicată la Humanitas, în 2018.

Dacă ne făceam vreo iluzie că mințile cele mai agere, mai subtile, mai creative în domeniul lor din ultimul secol ar fi judecat relativ corect marile evenimente ale istoriei contemporane lor, Sesardic ne-o răpește cu totul. Începînd cu „părinții fondatori“ ai filozofiei analitice – Otto Neurath, Rudolf Carnap ori Ludwig Wittgenstein – și continuînd cu reprezentanții de frunte mai tîrzii ai aceluiași curent sau cu cei asimilați lui, Kurt Gödel, Imre Lakatos, Michael Dummet, Hilary Putnam, Donald Davidson etc., „smintelile“ politice pe care le documentează foarte solid Sesardic sînt pe cît de numeroase, pe atît de uimitoare; ele sînt, de regulă aproape, de tip stîngist. Unii „analitici“ au susținut direct stalinismul, cîte unul (Putnam), mai tîrziu, a devinit adept înflăcărat al lui Mao, alții au echivalat regimul democratic american cu cel nazist, alții au introdus în publicațiile de specialitate pe care le coordonează cenzura la adresa așa-numiților „reacționari“ (adică a unor gînditori situați mai la dreapta). Pe bună dreptate îți spui, împreună cu autorul: dacă asemenea oameni erau cei mai în măsură să supună orice teorie unei gîndiri critice necruțătoare, cum de n-au făcut același lucru cu stalinismul, cu comunismul sovietic în general ori în general cu radicalismul stîngist mai tîrziu, după căderea comunismului? Cum de au acceptat ceea ce, conform propriei lor filozofii, era sofistică grosieră? Sau în alte cazuri, cum de și-au exercitat atît de partizan gîndirea critică, aproape numai împotriva curentelor de extremă dreaptă, dar nu a a celor de extremă stîngă, deși o abundență de date empirice le stătea la dispoziție?

Autorul oferă unele răspunsuri, dintre care cel mai interesant a fost inspirat de o remarcă a lui Thomas Hobbes, filozoful englez din secolul al XVII-lea. Ideea ar fi că oamenii foarte inteligenți și specializați în domenii abstracte și foarte teoretice, precum filozofia analitică în zilele noastre, logica, matematica, și poate filozofia în general, tind să fie „smintiți“ cînd e vorba de de politică, deoarece „extrema“ într-o direcție (gîndirea) atrage în chip natural o compensare prin „extrema“ în cealaltă direcție: stupiditatea, cînd e vorba de viața practică. Așadar, nimeni (sau aproape nimeni) nu-i prea „deștept“ undeva fără să plătească un preț cu o prostie altundeva, iar excesul într-o direcție (o specializare într-o teorie abstractă) e contrabalansat de un exces de semn contrar: pierderea simțului realității.

La asta – drept cadru și condiție generală de posibilitate – aș adăuga și o circumstanță agravantă a filozofiei moderne, nu numai în varianta ei analitică: spre deosebire de filozoful antic, cel modern nu-și mai concepe viața (proprie și a discipolilor) și opera teoretică drept formînd o unitate, ori, mai bine spus, el nu-și mai vede viața proprie ca făcînd parte din operă și ca centru al acesteia. Epicurienii, stoicii, cinicii, scepticii ori platonicienii predau cîndva, deopotrivă prin recomandările de viață și prin operă ori sentințe orale, pentru un anume tip de om unitar, pentru un fel de viață aparte, pentru o comunitate omenească model. Era inimaginabil sub raport filozofic să susții o teorie pe care tu însuți, în primul rînd, să nu o respecți în practica zilnică, iar felul în care trăiai nu se putea opune doctrinei, ci trebuia să decurgă din ea. Însă în epoca modernă și contemporană, filozofia a devenit doar una dintre disciplinele academice, valabilă doar în sălile de curs, la seminare și în publicații savante. Există „un fel de viață“ neurathian sau wittgensteinian sau rortyian, pe care adepții să-l urmeze cu atenție și devoțiune, așa cum a existat un fel de viață socratic, epicurian, stoic sau cinic? Bineînțeles că nu. Zenon, Epicur, Pyrrhon, Epictet, Plotin se simțeau obligați să trăiască conform propriei filozofii; ce filozofie modernă mai pretinde așa ceva?

Iată de ce, cred, ruptă programatic de orice obligație de a oferi un exemplu concret de viață înțeleaptă, filozofia modernă și-a atenuat și apoi pierdut simțul pentru legătura cu realitățile nemijlocite ale vieții și cetății. Adresîndu-se în exclusivitate inteligenței abstracte, nu i-a mai păsat că omul complet e și carne, dar și comuniune cu alții. Și astfel, fugind de vechea răspundere de a fi el însuși întruparea vizibilă și majoră a propriei doctrine prin felul în care umblă, vorbește, se îmbracă, face amor, mănîncă, suferă ori chiar moare, filozoful de azi, programatic dezlegat de propria teorie, a putut susține orice absurditate practică și politică. Căci nimeni nu-l judecă profesional, nu-l avansează, nu-i oferă burse și catedre ținînd seama de viața sa de familie și de modelul uman pe care îl întruchipează la mensa, la un party sau în vacanță, iar răspunderea sa profesională pentru toate aceste acte, devenite azi private și „profane“, e nulă. Ceea ce nu înseamnă că mulți oameni nu continuă să-l privească ca pe un guru. Amăgiți de prestigiul academic, ei cred că smintelile proferate de el în sfera politică și socială sînt vorbe de preț, fără să vadă că uneori chiar și hulitul „băcan“ are judecăți mai sănătoase.

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

În Canada

Sînt 21 de grade la umbră și toată lumea se plînge că e prea cald. Oamenii sînt îngrozitor de politicoși. E drept că marea lor majoritate sînt pasiv-agresivi, dar, după ce ai fost învățat să mulțumești de zece ori pentru orice rahat, și mie mi-ar veni să îi dau unuia în cap.

Se conduce ca la nebuni. Marea majoritate a orașului are restricție la 30 de kilometri pe oră și, dacă ai noroc, 40 km/h. Ai impresia că toți sînt sedați. Dacă pare că vrei să traversezi strada, mașinile se opresc. Vrei să intri într-o intersecție, se face concurs de invitat cine să aibă prioritate.

Aici e liber la consumul de cînepă și, practic, toți fumătorii pe care i-am văzut fumau iarbă și nu tutun, deci s-ar putea chiar să fie sedați. E drept că nu moare nimeni pe șoselele lor.

De îmbrăcat se îmbracă de parcă toți s-ar duce la safari pe undeva și, pentru prima dată în viață, mă simt elegant în blugii procopsiți și în cămașă. Mă aștept oricînd să văd vreo girafă, că de căprioare e plin.

Sînt multe semne superhaioase, cum ar fi cele care interzic fumatul de iarbă, dormitul în mașină. Și atenție! – că traversează Bambi. Asta, în mijlocul orașului.

La 6 dimineața se deschide piscina. Se umple rapid cu oameni, marea lor majoritate de peste 40 de ani (cîțiva de peste 60), care sînt într-o formă fizică incredibilă. Evident, nebuni, căci nu joacă unul table, poker pe telefon sau nu își face *selfie*-uri. Nu, tati, nebuni care sînt la piscină ca să înoate.

La 7 începe lecția de aerobic în apă. Se umple jumătate de piscină cu doamne de peste 50 de ani care exersează la greu în apă. Cele care conduc lecțiile în general sînt tot de peste 50 de ani și cu un nivel de energie șocant. Toate sînt construite ca niște gospodine țepene de pe la noi. Este și o antrenoare care are 81 de ani. M-am uitat la ea zece minute și aș putea pune pariu că jumătate dintre prietenii mei nu ar reuși să se miște în ritmul ăla mai mult de cinci minute.

Industria de silicon și Botox este inexistentă aici – mă aștept să găsesc un semn care să prevadă și situația în care Bianca Drăgușanu se rătăcește pe aici.

Antreprenor aici înseamnă șomer. Săraci nu prea există, dar e plin de hippioți de vîrsta a doua în căutarea celor mai noi metode de zen. Orașul are mult mai multe săli de yoga decît orice altceva. Magazinele unde se vinde marijuana sînt cel mai probabil pe locul doi, deși o bună parte dintre localnici, oameni gospodari și obsedați de produse bio, își cresc propria recoltă.

Se citește la greu peste tot pe unde mergi și pe străzi vezi destul de des dulapuri cu cărți – biblioteci de cartier. Iei o carte de acolo, trebuie să pui alta în loc. Zona de coastă este incredibil de frumoasă. Plajele sînt supercurate, iar zona este foarte frumoasă. Restaurantele sînt mai ieftine și mult mai bune decît cele de acasă. Pentru iubitorii de pește, sushi, fructe de mare sau mîncare thailandeză, Victoria este un mic rai.

Se ajunge rapid atît în Vancouver, cît și în Seattle, dacă e nevoie. Traseele turistice sînt un vis. Am văzut somoni, urși, pume, căprioare în prostie, orci, foci, vidre de ocean, o tonă de păsări de toate felurile și peisaje absolut încîntătoare. Traseul între plaja franceză și plaja chinezească este cel mai frumos loc pe care l-am văzut pînă acum.

Am auzit de cîteva ori româna și pe aici și am stat la o bîrfă anti-PSD cu o familie de români plecată de 25 de ani. Copiii lor vorbesc o română impecabilă și sînt superhaioși. Ne-au invitat la sushi, că sarmale nu aveau.

Spitalul de aici are doi medici români senzaționali, îmi spune doamna care este asistentă. „Prea mulți oameni buni au plecat din România și rezultatul este o țară condusă de tîmpiți."

Mă cam rupe comentariul ei. Probabil, undeva în subconștient, și eu am gîndit asta, dar nu am avut nicicînd curajul să o recunosc.

Și mă gîndesc că PSD, din punctul meu de vedere, ar trebui să dispară așa cum au dispărut PUR, PRM și PPDD. Este un partid toxic dominat de baroni, șmecheri, mafioți, proști și mîrlani. Avem nevoie de un partid de stînga puternic. PSD nu are legătură cu interesele oamenilor săraci. Sper ca Demos-ul să poată să îi ia locul cîndva. ALDE e aceeași mizerie, dar, chipurile, pe dreapta. PNL sper să se poată reforma, dar deocamdată este un partid dominat de oportuniști, pupincuriști și, nu rar, corupți.

Sînt și oameni buni sau foarte buni în PNL, oameni pe care i-aș vota mai ales în București, dar partidul pute a Flutur, Blaga, Hava și cîteodată a Servicii. Servilismul grețos față de domnul Iohannis (probabil mulți au uitat că Iohannis a fost propunerea de premier a USL susținută de Dan Voiculescu), promovarea lui Rareș Bogdan, care adesea pare un mesianic sociopat cu explozii legionare, ca numărul doi în partid și lipsa de voci critice, credibile din interiorul partidului mă îngrozesc.

USR, așa cum e el, cu multe tabere, imperfect, adesea haotic și heirupist, este primul și singurul partid care simt că mă reprezintă în Parlament, singurul partid parlamentar care nu este compromis. Faptul că din cînd în cînd scriu critic despre USR este pentru că sînt convins că puterea corupe și că nu este deloc sănătos să mergi pe „încredere".

Nu pentru că am fost pentru cîteva săptămîni membru în PLUS, dar despre PLUS nu scriu pentru că nu simt că am distanța emoțională necesară pentru a scrie dintr-un punct de vedere îndeajuns de neutru.

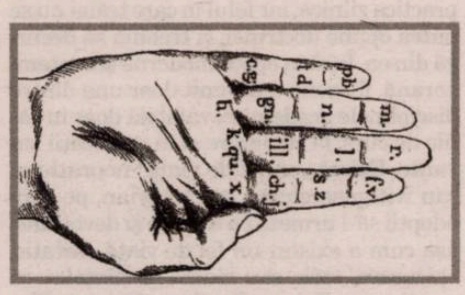

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Pornind de la un cîntec

Deunăzi, aflîndu-mă la volan pe un traseu ceva mai lung decît de obicei, am deschis radioul pentru „știrile de la fix". Spre surpriza mea, în loc de *breaking news*, postul difuza o melodie de-a Loredanei (Groza). Nu prea ascult muzică românească (știu, sînt cam snob, asta este situația), dar acum – poate și intrigat că nu erau „știri" – am lăsat aparatul să meargă. Nu cunoșteam, evident, cîntecul (sînt, cum spuneam, „rupt" complet de producțiile cantautorilor autohtoni), așa că l-am audiat atent preț de cîteva secunde. Culmea, versurile mi s-au părut destul de interesante. „Iubita" din piesa respectivă îi comunică „iubitului" să nu-și facă nici un fel de griji, întrucît ei doi au cea mai puternică armă pentru protecția dragostei lor: *ziua de azi*. Nu glumesc, se înțelege, cînd numesc chestiunea asta „interesantă". Dacă veți manifesta curiozitatea să aruncați o privire (fie și grăbită) peste curentele filozofice principale ale omenirii, de la origini pînă în contemporaneitate, veți vedea că majoritatea gînditorilor ar fi de acord cu o asemenea idee. Filozofii recomandă de regulă, în diverse formule, direct sau indirect, ca individul să valorifice mereu momentul prezent al existenței lui, singurul cert și totodată adecvat conceptului de *viață* ca atare. Trecutul trăiește doar în amintirile noastre (adesea mistificatoare), „neființînd" *de facto*, pe cînd viitorul se stabilește prin pure speculații, la fel de instabile și ireale precum tot ceea ce s-a întîmplat deja. *Există* așadar numai în clipa de față, ce *a fost* ori *va fi* universul tău ontologic intrînd, inevitabil, sub semnul nostalgiei defazate și al prezumției orgolioase. Realitatea rămîne identificabilă strict în intervalul efemer al actualității și, în consecință, orice teorie existențială ai dori să comunici – ție și celorlalți – trebuie să o adaptezi *volens-nolens* la rigorile acestei actualități, atît pentru exercițiul obiectivității, cît și pentru propria-ți credibilitate.

Niciodată nu știi, cu adevărat, ce ți se întîmplă în clipa de față.

Nu am cum să contest, prin urmare, concluziile unor minți strălucite, exprimate tranșant cu multă vreme înainte de apariția mea pe pămînt. În plus, nu aș îndrăzni vreodată să contest virtuțile metafizice ale cîntecelor Loredanei (din cîte știu, adesea, și textieră a lor). Îmi voi permite totuși să aduc cîteva mici nuanțări problemei „temporale" menționate mai sus (interferența dintre trecut, prezent și viitor). Indubitabil, cred, la rîndul meu (am mai constatat, de altfel, faptul și în alte articole), că nu poți „ființa", în mod autentic, decît *în prezent*. Trecutul și viitorul constituie doar „dimensiuni" abstracte ale psihicului nostru, nu și „realități" irefutabile. Să observăm însă că, în pofida „concreteții" sale, „ziua de azi" funcționează sub presiunea unei omnipotente *nedumeriri*. Niciodată nu știi, cu adevărat, ce ți se întîmplă în clipa de față decît, cel mult, în termenii unei adînci ambiguități. Trebuie să te distanțezi întrucîtva de vîltoarea evenimentelor „prezentului" propriu-zis, pentru „a le pune în perspectivă", cum afirmau fenomenologii francezi (de tipul lui Maurice Merleau-Ponty), pentru „a le înțelege", pentru „a le digera" efectiv. Atunci cînd reușești să le atașezi o semnificație cît de cît convingătoare, „prezentul" s-a transformat deja în „trecut", iar tu te afli pe tărîmul retrospecției, unde, am convenit, stăpînesc „non-ființialul", „abstracțiunea", „amintirea". Invers, raportîndu-te la ceea ce va urma, încercînd deci să prefigurezi (în același „prezent") anumite aspecte ale „viitorului" (deloc străine experienței acumulate în „momentul actual"), practici, din nou, „abstracțiunea" – speculativă de data aceasta –, complăcîndu-te în sterilitatea unei gîndiri „imateriale". Aceeași *nedumerire* dă și aici măsura reală a „prezentului", așezîndu-l, surprinzător, pe un palier, mă rog, „ontologic", al confuziei și instabilității. Unde se află, în concluzie, supralicitata viață?

În „trecut" și în „viitor", ar trebui să răspundem cu toții în cor. Cu un „supliment" explicativ, de tip lexical: e drept că viața se derulează, faptic, numai în prezent, dar ea nu ar avea nici un sens (și, ca atare, nu ar mai fi – să subliniem apăsat detaliul! – *viață)* fără proiecții trecute și viitoare. *Trăiești*, neîndoios, în „ziua de azi", însă *îți dai seama de asta* doar relaționînd cu „ziua de ieri" și cu „ziua de mîine". Poți spune, fără ezitare, că ești fericit sau nefericit *astăzi?* Cu siguranță, nu. Vei reuși să o faci numai cînd *azi* va fi *ieri*, iar lucrul se va întîmpla abia *mîine*. De aceea, consider că „iubitul" și „iubita" Loredanei nu greșesc, dovedind încredere în ziua de „azi". Să fie totuși precauți cu amănuntul că încrederea în cauză le vine din existența unei zile de „ieri" și a unei zile de „mîine". Recunosc, Loredana ar putea să-mi replice acum, parafrazînd un vers dintr-un alt cîntec românesc celebru, al lui Cristi Minculescu de la Iris: „E greu *să gîndești* cum *gîndesc* eu!". Voi accepta. *Mereu*.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

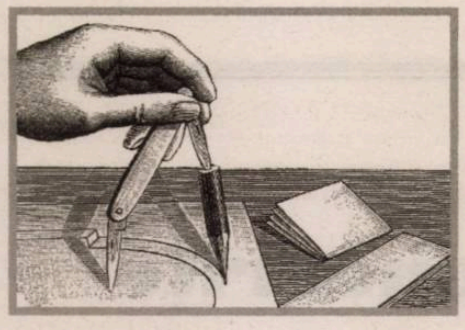

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Diaspora românească: prețul ridicat al „reușitei“

„Ne-am întoarce definitiv dacă am avea ce face în România.“ În această lună august, în Bucovina mea natală, aud deseori spunîndu-se această frază. Întoarcerea definitivă este însă aproape utopică. Așa că românii care lucrează în străinătate revin doar pentru pelerinajul anual din luna august.

Într-un fel, acest pelerinaj are ceva festiv. Copiii sînt aduși să mai stea de vorbă cu bunicii, să-i vadă rudele și vecinii. Nu toți știu bine românește. Unii răspund, cînd îi întrebi ceva, în italiană. Părinții lor sînt uneori mîndri de acest lucru. Iată, au „fabricat“ un copil european! De mic vorbește perfect italiana sau spaniola sau engleza… Ceea ce înseamnă un viitor asigurat în Occident. Pentru că în România „nu e nimic de făcut“.

Orașul în care m-am născut, Rădăuți, nu se mai recunoaște pe el însuși în luna august. Devine un „templu al consumului“, un spațiu sufocat de mașini. Pe strada Bogdan Vodă, prin fața bisericii Bogdana, unde doarmne Întemeietorul, șirul de mașini este impresionant. Ambuteiaje la Rădăuți? Cine și-ar fi imaginat acum treizeci de ani așa ceva? Supermarket-urile devin plămînii sociali ai orașului și funcționează la capacitate maximă. *Parking*-urile sînt pline ochi. Oamenii cumpără, cumpără, cumpără. Cei sosiți din străinătate parcă vor să-și demonstreze reușita economică ieșind din surpermaket-uri și din mall-uri cu cărucioarele supraîncărcate. Iar uneori vezi cum țin de mînă copii supraponderali sau chiar obezi.

Două mi se par marile probleme ale acestor copii de migranți economici români: obezitatea și eșecul școlar. Despre aceste fenomene se vorbește puțin. Ar trebui ca responsablii politici să trimită în străinătate echipe de sociologi pentru realizarea unor anchete sociale aprofundate. De ce mulți dintre copiii românilor sînt supraponderali? Ce tip de frustrare îi face pe acești părinți să-i hrănească prost pe copiii lor? De ce mulți dintre copii trec prin școlile respective fără să ajungă la nivelul studiilor superioare? Sigur, există și „vîrfuri“. Uneori copiii românilor care lucrează în străinătate sînt mai motivați și mai sîrguincioși decît colegii lor italieni, spanioli, portughezi, belgieni, germani, francezi sau englezi. Dar nivelul de reușită școlară al acestor copii rămîne, pentru moment, un mister, iar sentimentul meu, din ceea ce am reușit să aflu discutînd cu oamenii, este că acest nivel rămîne mediocru. Motivul? Părinții lucrează mult, sînt plecați tot timpul și cred că școala se poate ocupa singură de copiii lor. Orice familie (autohtonă) de italieni, spanioli, portughezi, belgieni, germani, francezi sau englezi știe însă că în realitate nu așa stau lucrurile. Puțini copii reușesc în viață, după ce sînt școlarizați în Occident, fără ca părinții să se ocupe intens de ei. Marea majoritate reușesc numai datorită efortului părinților, care știu că școala este doar o „verigă“ a formării copilului lor, și că ei, părinții, trebuie zi de zi să-și supravegheze copilul, să-l ajute, să-i ofere activități pedagogice alternative, să nu-l lase singur în fața televizorului, a jocurilor electronice, a telefonului mobil, și mai ales să fie atenți cu cine se joacă progenitura lor, cu cine se împrietenește, dacă nu cumva după o anumită vîrstă începe să o ia pe drumuri greșite, să se apropie de diverse tentații (cum ar fi drogurile) care să-l ducă spre delicvență.

„Ah, dacă a fi ceva de făcut în România!“ Mulți români oftează cînd se gîndesc la copilăria lor. Roșiile, piersicile, căpșunele aveau gust. Și chiar școala din anii comunismului nu era chiar atît de rea. Se învățau parcă mai bine niște „baze“, de exemplu tabla înmulțirii. Iar în școală era disciplină, copiii se temeau de profesori și nu profesorii de copiii… Aud deseori astfel de povești cu aer nostalgic. Un fost coleg de școală pe care îl întîlnesc după douăzeci de ani îmi spune că fiul lui, care face studii superioare la Londra, nu știe de fapt pe de rost tabla înmulțirii, cînd trebuie să facă un calcul își scoate imediat telefonul mobil…

În Bucovina mea natală, în această lună august, casele, miile de case noi, respiră ușurate, sînt fericite. Timp de o lună ele vor fi locuite, vor trăi momente de normalitate, se vor bucura de zarvă, de strigătele copiilor… Pentru că în septembrie multe din aceste case vor trebui din nou să se scufunde în singurătate și în așteptare. Ferestrele se vor închide, perdelele vor fi trase, obloanele vor obtura din nou accesul luminii. Numărul de case noi este mai mare, în prezent, decît cel de case vechi, în Bucovina. Românii care lucrează în străinătate au obsesia caselor, vor să aibă numaidecît o casă a lor, bine utilată, în care să știe că se pot întoarce la pensie sau în orice moment dacă intervine vreo criză… Se vor întoarce însă ei, cu adevărat? „Ah, dacă ar fi ceva de făcut în România…“

Da, în România ar fi ceva de făcut. Ar trebui declanșată o reflecție națională pe tema oportunităților economice. Care oportunități nu cad din senin, ele nu pot fi decît fructul voinței politice. Prin ce programe i-am putea aduce înapoi pe cei patru sau cinci sau șase milioane de români plecați să lucreze din greu în Europa occidentală? Români care nu sînt nici bine plătiți și nici foarte fericiți. Și ai căror copii au dubii identitare, iar uneori intră în viață fără să știe efectiv care este limba lor maternă. Pentru că părinții lor nu au timp, mulți dintre ei, să le spună cîte o poveste înainte de culcare. Atunci, pentru acești copii, limba maternă devine limba în care se joacă… O limbă utilitară, importantă, fără îndoială, dar incapabilă să structureze în profunzime o ființă umană.

Nu numai în România, dar și în Europa ar fi ceva de făcut. O reechilibrare economică a ei. Pentru că Europa este un fel de navă și se știe că navele dezechilibrate se scufundă.

PUBLICITATE

Un român citește, în medie, o carte pe an, conform unui studiu realizat de Comisia Europeană. Te-ai întrebat vreodată cât înseamnă asta? Pentru o carte medie, de 250 de pagini și un format standard de 13x20 cm, observăm că un român citește 13 cm pătrați pe zi. Dacă măsori, vei vedea că este foarte puțin...

Dar, totuși, de înțeles. Știi cât de greu este să îți găsești puțin timp doar al tău pentru o carte. Îți ia mult timp și să găsești o recomandare bună. Însă... soluții există. Trebuie doar să îți găsești o alternativă potrivită.

Spre exemplu, în cartea despre care vorbeam sunt tipărite aproximativ 60.000 de cuvinte. Adică doar 1.153 de cuvinte citite pe săptămână. Iar dacă împărțim numărul la cele 7 zile ale săptămânii, ajungem la doar 164 de cuvinte pe zi. Mai puține cuvinte decât citește un om pe minut (un om citește, în medie, 200 de cuvinte pe minut)! Tot atâtea cuvinte câte ai citit și tu până acum. Deci, se poate!

În doze mici de texte deștepte, poți compensa lipsa de timp pentru o lectură bună.
Lucru pe care ți-l propunem și noi
prin abonamentul Dilema Veche!
Te-am convins? Trimite **SMS** cu textul **DILEMA**
la **7488** pentru un abonament pe 3 luni.

Detalii și alte modalități de abonare pe
www.dilemaveche.ro

Conferințele Historia
cu sprijinul kika

Arad la 1900
Mica Vienă

21 august 2019, ora 17:00 - Sala Regelui Ferdinand, Primăria Municipiului Arad

Arhitectura • Dezvoltarea orașului • Istoria
Industria • Centrul luptei naționale românești

Moderator:
Ion. M. Ioniță
redactor șef Historia

Invitați:
Dr. **Felicia Aneta Oarcea**
Conf. Univ. Dr. **Simona Stiger**
Prof. Univ. Dr. **Marius Diaconescu**
Dr. **Doru Sinaci**
Cristian Diaconescu, fost ministru de Externe
Prof. Univ. Dr. Habil. **Corneliu Pădurean**
Ciprian Stoleru, editor revista Historia

CMCA Centrul Municipiului de Cultură Arad
GMMC Grupul pentru Management și Mediere Culturală

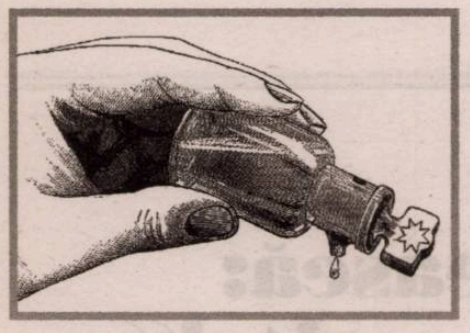

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Influenceri și influențe

Dacă mai era nevoie de dovezi asupra ușurinței de adaptare gramaticală a împrumuturilor recente din engleză, iată că acestea sînt aduse de relativ recentul *influencer.* Ca multe anglicisme cu terminația *-er*, din categoria semantică „nume de agent", cuvîntul a fost preluat în română în tiparele obișnuite: cu pluralul *-i*, articulat și chiar bază pentru un feminin cu sufixul *-iță*: *influenceriță*. Terenul era deja pregătit de alte împrumuturi mai vechi și mai noi – *designer*, *rocker, blogger* etc. –, de la care s-au creat și femininele colocviale (încă neacceptate de dicționarele noastre) *designeriță, rockeriță, bloggeriță.* În toate aceste cazuri, adaptarea morfologică este mai rapidă decît cea ortografică, producînd forme hibride, pe jumătate integrate în sistemul lingvistic al limbii române (prin sufix, desinențe, articol), pe jumătate străine (prin diferența dintre scriere și pronunțare). De fapt, chiar pronunțarea este parțial adaptată, prin deplasarea accentului din etimon. Desigur, dacă vom căuta cu tot dinadinsul în Internet, vom putea găsi și forme total adaptate grafic, folosite cu intenție ludic-ironică, de obicei semnalată prin punerea între ghilimele, ca în titlul unui articol – *„Influensăr"* (guerrillaradio.ro) – sau în diferite postări: „să fim prima țară de *influensăăăări!"* (facebook.com), „îți crește cota de *influensăr"* (vice.com), „știti cum stă treaba, un like, un subscribe, să devin și eu mare «influensăr»!" (trafictube.ro) etc.; „niște panouri publicitare mari și late, puse în miezul intersecțiilor importante din orașele mari ale României, în care o *influensăriță* ședea pe burtă și condamna fumatul" (text citat în cancan.ro).

Termenul îi desemnează pe cei care, prin talent și/sau notorietate, au capacitatea de a-i influența pe alții în opiniile și acțiunile lor – și se aplică în momentul actual comunităților stabilite în Internet, rețelelor de socializare etc.; este în primul rînd un termen utilizat intens în marketing, cu referire la efectele comerciale ale notorietății, la convertirea popularității persoanei în vinderea de produse: „companiile și-au îndreptat bugetele de marketing și publicitate către *influenceri* – persoane care și-au creat comunități online (followeri, fani sau abonați) cu care relaționează (creează engagement), și pe care au puterea de a le influența atunci cînd vine vorba de anumite comportamente sau de decizia de achiziționare a anumitor produse" (forbes.ro). În engleză, cuvîntul *influencer* este mai vechi (cu sensul larg, general, de persoană cu prestigiu și influență, Merriam-Webster îl atestă din secolul al XVII-lea); sensul modern, legat de Internet și marketing, este desigur recent și dominant.

Aplicat împrumuturilor recente, mai ales unora cu potențial evaluativ, sufixul *-iță* poate aduce o notă ironică suplimentară; derivatul *influenceriță* tinde totuși să devină o formă de desemnare neutră, marcată doar de apartenența la stilul relaxat: „Oana Z. nu le iartă nici în 2019 pe *influencerițe"* (spynews.ro); „Andreea M. se transformă din zînă în *influenceriță"* (22news.ro); „Caz șocant! *Influenceri*ța Bianca, ucisă de iubit!" (prosport.ro) etc. Evident, articolele care evită registrul colocvial preferă termenul *influencer* și cu referire la femei, mai ales cînd este considerat ca desemnînd aproape o profesie (prin avantajele sale comerciale): *„influencerii* precum Alina C., Carmen G., Laura M." (forbes.ro). Ca la orice cuvînt la modă, apar și utilizări extinse, de exemplu adjectivale – „O pisică *mai influenceriță* decît toate" (facebook.com) și se creează, izolat, alte derivate: „nu a fost un început de an tocmai bun pentru suflarea *influencereas*că de pretutindeni" (tvdece.ro).

„O pisică mai influenceriță *decît toate."*

Și franceza pare să fi adaptat foarte ușor termenul, apropiindu-l de cuvintele cu origine latină comună *(influence, influencer):* în presă și în Internet circulă masculinul *influenceur,* cu sufixul *-eur,* înlocuindu-l pe *-er* (ca în *blogueur, youtubeur* etc.) și femininul *influenceuse* (rar *influenceure): „L'influenceuse* de la semaine" (elle.fr), „Les youtubeurs: les nouveaux influenceurs!" (Nectart, 2017); „Les *influenceurs* et les *influenceuses"* (journalducm.com). Italiana procedează altfel, păstrînd anglicismele invariabile, cu articolul antepus diferențiind genul: „Instagram, se *gli influencer* non influenzano più come prima" (repubblica.it) *„La influencer* più importante nel mondo della moda" (corriere.it).

Libertatea de adaptare a termenului *influencer* ține de internaționalizarea rapidă a cuvintelor legate de noile tehnologii și de noile realități sociale produse de acestea, reflectînd în același timp tendințele lingvistice și culturale ale românei actuale. Sensul cuvîntului poate favoriza o libertate suplimentară, cu dese alunecări în ludic. Spre deosebire de termenii pur referențiali, care denumesc o profesie tradițională, *influencer* are o componentă evaluativă latentă, care poate fi asociată cu neîncrederea și critica, favorizînd interpretările ironice.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

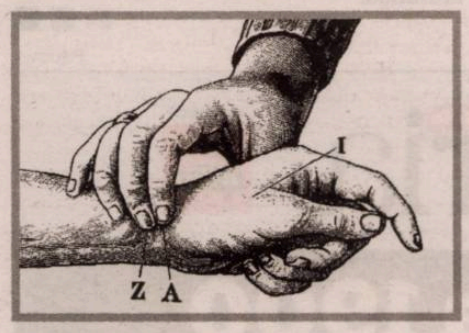

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cu gîndirea magică nu te poți lupta

Agenda ultimelor săptămîni a avut ca punct fierbinte discuția despre eventuala amînare a începutului de an școlar. Solicitarea, care avea ca obiectiv menținerea pentru încă o săptămînă a turismului pe val, a fost în cele din urmă respinsă. Firește că ar fi fost scandaloasă, dar cine mai stă în zilele noastre să calculeze ce e scandalos și ce nu? Bine, totuși, că s-a respins. Însă rămîne o discuție de dus, legată de actuala structură a anului școlar, așa cum a aprobat-o doamna ministru Andronescu, proaspăt schimbată de la frîiele ministerului.

Să facem puțină istorie. Pe vremea noastră (sintagmă care mă amuză mult și voi reveni poate la ea, într-un episod viitor), anul școlar avea trei trimestre. Între trimestre erau intercalate trei vacanțe, care popular erau denumite după marile cicluri cosmice, ca să zic așa: vacanța de iarnă, vacanța de primăvară și vacanța de vară. Deși aceasta din urmă era mai lungă, totuși trimestrele erau egale ca întindere temporală sau sensibil egale. Nu era neapărat rău, dar vorbim de timpuri apuse. Dădeam trei teze, aveam trei medii, încărcătura era mare și nu cred că e cazul să ne raportăm nostalgic.

Pe vremea domnului ministru Marga, care a început marile reforme în învățămînt, s-a trecut la structura cu două semestre. Sensibil egale ca întindere temporală, acestea se încheiau cu trei săptămîni de evaluare. Era o perioadă în care nu se mai preda, iar elevii primeau cel puțin cîte o notă. Primul semestru se termina așadar după sărbătorile de iarnă, pe la început de februarie. Între semestre exista și o vacanță intersemestrială. Experimentul nu a ținut, la săptămînile de evaluare exclusivă s-a renunțat, fapt oarecum firesc, căci oricum există evaluarea de parcurs, sistemul preuniversitar nu își permite să funcționeze după model academic, unde sesiunile de examene sînt firești.

Iei la bani mărunți decizia și nu îi dai de un capăt logic.

Mai nou, cele două semestre nu mai conțineau perioade dedicate exclusiv evaluării, la finalul lor. Totuși, erau echilibrate, primul se întindea pînă în februarie, conținînd și vacanța sărbătorilor de iarnă, iar înainte de al doilea exista o vacanță de o săptămînă. Vacanța sărbătorilor de Paște aducea un răgaz în timpul celui de-al doilea semestru. Nici profesorii, nici elevii nu sînt mașini, pentru a fi programați de la un an la altul după capricii aleatorii. În acest domeniu – al unei munci susținute cu individualități umane, pe care încerci să le modelezi –, din perspectiva profesorului, odihna, răgazurile, sînt decisive. Iar din perspectiva elevilor, dozarea efortului de a răspunde așteptărilor este, de asemenea, decisivă.

Varianta actuală aprobată de doamna Andronescu pare una nostalgică. O nostalgie după împărțirea anului în trimestre și după încheierea primului semestru înaintea sărbătorilor de iarnă. Ca și cum acolo trebuie să se termine un ciclu de viață. Are în ea ceva ezoteric, ceva mistic, altfel nu-mi pot explica. Primul semestru a rămas de 15 săptămîni. Iau exemplul școlii mele. Din cele 15 săptămîni, una e pentru Școala altfel, căci noi o avem fixată în octombrie, cînd vom și împlini 100 de ani de existență, deci tevatură multă. Prima săptămînă e de acomodare, teste inițiale, poate. Ultima săptămînă se duce cu încheiat de medii, elevii simt aerul de vacanță, nu o poți lua în considerare. Rămîn 12 săptămîni, de fapt. Pentru predat, recapitulat, evaluat. Cine nu e din sistem, poate nu înțelege. Iau exemplul materiei mele. La patru ore pe săptămînă, trebuie să dau cinci note unui elev, incluzînd teza. Dar pentru teză se duce încă o săptămînă, cu recapitulare, susținere, corectare. Rămîn 11 săptămîni pentru a preda și a da patru note. Nu zic de mine sau de profesori, mă întorc spre elevi. Ei trebuie să ia note la toate materiile. O spun răspicat: va fi, pentru ei, un calvar. O presiune imensă, greu de gestionat, care îi va epuiza. Tot răspicat spun: această decizie nu ține cont deloc, dar deloc, de interesul elevilor. Al doilea semestru se întinde pe 20 de săptămîni. Obligația legată de numărul notelor e aceeași. Cine stă însă să se gîndească, atunci cînd se ia o astfel de decizie, că nu e totuna să trebuiască să dai/iei cinci note în 15 săptămîni sau în 20 de săptămâni? Nimeni!

Era o problemă faptul că semestrul I era segmentat de vacanța de iarnă? Nu, în mod cert. Vacanța de iarnă ținea două săptămîni, iar cea de primăvară de acum, din timpul semestrului al doilea, ține tot cam așa. Nu e vorba despre ieșirea din ritm a elevilor, nu e vorba despre un algoritm calculat științific, pe baza vreunei curbe de efort. În plus, acum între semestre nu mai există vacanță deloc, fapt iarăși straniu și apăsător. Ca să răspund solicitărilor agenților economici din turism, era și un avantaj economic: în această vacanță, mulți elevi plecau la schi, într-o ultimă escapadă de iarnă.

Iei la bani mărunți decizia și nu îi dai de un capăt logic. Rămîi așa, suspendat, ca în fața unui mister și îl accepți ca atare. De aceea și cred că totul a fost gestionat de o gîndire ancestrală, mistică, articulată pur ezoteric. Cu gîndirea magică nu te poți lupta. Nu-mi rămîn, așadar, decît să invoc și eu spiritele naturii și să le cer să ne ajute să ducem cu bine la bun sfîrșit un nou experiment.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Marea noastră cea de toate verile

În fiecare an, cînd se apropie sfîrșitul verii și îmi dau seama că n-am reușit să ajung la mare, mă cuprinde un mic sentiment de panică. Am o senzație de timp (al verii) irosit, n-am „profitat" cum trebuie de anotimpul pe care eu, una, îl aștept de prin noiembrie, iar de prin ianuarie mă bucur de fiecare geană de lumină întîrziată, seara, de nopțile din ce în ce mai scurte care anunță zile lungi și însorite. (Ca o paranteză – fac parte din acea categorie de oameni care pe 21 iunie, la solstițiu, cînd e vara în toi, au o mică strîngere de inimă și un fior nejustificat de frig pe șira spinării – nimic nu durează etern, *the winter is coming!*). Așadar, „profită" cît poți de vara ta! Sună ca un slogan publicitar, însă vara însăși, la fel ca sărbătorile de iarnă care de multă vreme sînt supraevaluate și de aceea am început să le detest, a devenit „comercială". Vara e musai să te distrezi cît poți, să nu mai muncești nimic din iunie pînă în septembrie, să-ți planifici o vacanță continuă, să „profiți" (din nou) de fiecare weekend cu temperaturi de peste 30 de grade ca să fugi de acasă, oriunde, să stai blocat în trafic pe DN1, spre Valea Prahovei, sau să te muți temporar în Vama Veche, unde se transferă sezonier, mai nou, toată mitocănia din București. Marea, nu cea „de weekend", cea adevărată, „de concediu", e însă planificată din timp și nu mai e una românească, e după buget, în cel mai rău caz e cea de la vecinii bulgari, în cel mai bun, *resort*-uri cît mai îndepărtate. De altfel, marea e accesibilă și iarna, ba chiar e de bonton să pleci trei săptămîni prin ianuarie în Thailanda sau Bali. Astfel, îmi dau seama că percepția noastră despre vacanța la mare s-a schimbat, parcă niciodată marea, sub toate formele ei, nu ne mai ajunge, sîntem din ce în ce mai cîrcotași, pretindem din ce în ce mai mult.

În anii comunismului, marea era obligatorie, regulamentară. Eu n-am avut parte de experiența taberelor pionerești de la Năvodari – cu cinci minute pe față, cinci minute pe spate, la plajă –, în schimb, am făcut parte din acea familie clasică „de salariați" care mergea în fiecare an la mare pentru copil/copii. Marea mea se numea „sejur". Mereu de cîte 12 zile, planificate din timp în stațiuni precum Neptun, Venus, Jupiter sau Olimp. Biletele se cumpărau de la ONT (Oficiul Național de Turism), drumul pînă la mare se făcea cu trenul rapid sau accelerat, la recepția hotelului se dădea cîte o șpagă ca să primești o cameră cu balcon, cu mai puțin mucegai sau mai puțini gîndaci. După ce te instalai, ștergeai instalațiile sanitare cu o cîrpă cu spirt și aeriseai camera ca să iasă de acolo mirosurile trupurilor bronzate și transpirate ale celor care avuseseră un „sejur" înaintea ta, începea o rutină „de mare" pe care mi-o amintesc într-un fel cu plăcere pentru mi-aș dori uneori să o mai am și astăzi. Plaja de dimineață, de la ora 9, după micul dejun cu chifle tari de puteai să-ți spargi capul cu ele, marmeladă și ceai, stăteai pe cearceaf pînă cînd simțeai că începe să ardă soarele (nu existau umbrele, nu existau șezlonguri, puține familii care veneau la mare cu autoturismul Dacia 1300 și le aduceau de acasă și erau invidiate de celelalte), făceai cîteva băi, te întorceai la hotel, unde luai masa de prînz, la fel de sărăcăcioasă ca prima, apoi urmau siesta și plaja de după-amiază, același cearceaf perfect întins și, dacă bătea vîntul, fixat cu niște pietroaie, alte băi, pînă cînd se lăsa seara și plecai în plimbare prin stațiune, unde te bucurai de atenții de tipul porumb fiert, vată pe băț, înghețată, clătite, o bere „la grădină", unde cînta tînăra și rebela formație Iris, dacă aveai noroc găseai și Pepsi sau mîncai o friptură ca lumea la grătar. Nimic nu ne tulbura această rutină „de mare", pe care o reluam an de an, identic, reprezenta atît de bine verile noastre de atunci și era un reper atît de important în viețile noastre încît nu ne-am temut să mergem la mare nici în 1986, anul cu Cernobîlul, cînd circulau zvonuri că toată Marea Neagră era iradiată. Mi-a plăcut anul acela, litoralul românesc era aproape pustiu, recepționerii și chelnerii erau mai politicoși decît oricînd și se găseau de toate. Într-un singur an n-am mai prins bilete la ONT și am fost în gazdă la Constanța, am împărțit o curte mare cu niște familii de muncitori care jucau non-stop table și mîncau pepene, deversînd cojile, semințele și zemurile pe unde puteau, a fost oribil.

Mai tîrziu, în adolescență, marea a început să însemne pentru mine cu totul altceva, adică corturi, amoruri în faze de obicei incipiente, beții, hippioțeli, dans pe plajă, întors cu trenul „cu nașul", dar fără bani de naș, 1 Mai la mare etc. Au fost ani în care am mers la mare, dar n-am prea văzut marea, după zece zile eram albă ca brînza și-mi aminteam doar de niște băi nocturne. Neptun, Venus și Olimp deveniseră nefrecventabile, Costineștiul încă mergea pentru că avea rockotecă, Vama Veche era în construcție. Dar a trecut și asta. A urmat descoperirea altor „mări", însă tot autohtone: cea de la Sfîntu Gheorghe, cu festivalul Anonimul, cea de la Sulina sau cea de la Portița, unde mă adaptasem atît de bine vieții la cort încît făceam foc în zori ca să ne fierbem în ibric cafeaua, prăjeam tot ce ne oferea marea (într-o zi am prins zeci de pești cu mîna, chiar la mal) sau pescarii, brînza telemea de acasă o țineam într-o groapă în nisip, chiar lîngă cort, ca să nu se strice, era provizia noastră de bază. După toate aceste experiențe „de mare", cu zdrobit de oase pe izopren, haine îngălate și pline de nisip, saună la ora 7 dimineața, nu mai vreau să văd cort în viața mea, am început să reaprecizez devreme camera standard de hotel, fie ea cu mucegai sau gîndaci.

Inevitabil, am început să visez la mări străine. Am început timid cu cea bulgărească, pe vremea aia nu aveam mașină, am făcut zece ore pînă la Balcic, cu rucsacurile în spate, schimbînd patru microbuze în țara vecină și prietenă care pe atunci avea șosele chiar mai proaste și mai pline de gropi decît ale noastre. Dar prețurile erau mult mai bune, un cocktail din acela cu umbreluță care te face să te simți ca la mare era cît un Cico în Vama Veche. M-am orientat și mai spre sud, Sozopol și plaje înghesuite, înțesate de trupurile clasei muncitoare ex-sovietice, apoi mai spre vest, marea croată cu plajele ei imposibile pline de pietre, dar cu o apă superbă, cu prețuri nejustificate, „de Italia". Și apropo de Italia, cea mai frumoasă mare pe care am văzut-o vreodată a fost cea de la Taormina, păcat că eram în februarie și n-am putut să o încerc decît cu vîrful degetelor de la picioare. Dar a mai fost și oceanul de la Porto și atunci mi-am dat seama de diferența dintre marea noastră cea de toate verile și ocean. Oceanul e un monstru, îi simți forța, te intimidează, e dușmănos sau toarce blînd ca o pisică, depinde de toanele lui. N-am ratat nici o baie în ocean, deși eram în apă doar eu și surferii, eu pe la mal, luptîndu-mă cu valurile, ei în larg, dansînd undeva deasupra lor.

Și iată că se apropie sfîrșitul verii, a trecut și Sfînta Măria și s-a dus naibii pălăria, cum se zice pe la țară, se simte un suflu de toamnă, *the winter is coming* și n-am ajuns anul ăsta la mare, în București sînt 35 de grade și orașul pustiu (pentru că lumea încă se scaldă în valuri mai de aproape sau de aiurea) se topește, am senzația unui timp mort, irosit, n-am „profitat" deloc de vară. Și mă cuprinde nostalgia față de toate aceste mări trăite, dar și după cele netrăite, mă plimb pe suprafața Pămîntului pe Google Maps, descopăr insulițe pierdute în ocean, precum insula Groix – ce mișto e acolo, ce-aș sta la marea aia o vară, un an, o viață. Știu că marea e „comercială" și supraevaluată, însă dincolo de toate e o stare.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

De bame mi-a fost frică o viață

Dar ce viață am avut eu cu bamele, o minune! Maică-mea m-a crescut fără parizer, cu mîncare de cartofi (Adina Popescu, o clipă, mi-ai făcut poftă, doar o clipă mi-am spus: cum ar fi?). Maică-mea m-a crescut fără pizza și fără cartofi prăjiți (hei, asta e vremea îndrăgostiților și Tache și Tincuța au avut grijă, erau mari meșteri!). Maică-mea m-a crescut cu mîncare de prune și de gutui. Cu bame. Cu mîncare de mărar. Dură. Cu tort-surpriză. Cu limbă și praz cu măsline. Și, să spun adevărul, nu mi-a plăcut nimic din toate astea. Așteptam în viața mea Crăciunul, cînd venea bunicul meu cu porcul în spinare, și Paștele, cînd venea Ionel cu mielul în spinare. Dar vremurile astea mi s-au îngropat în celule, în limba care mi-e teuton a tot ce mi se pune pe masă. De bame mi-a fost frică toată viața. Și iată-mă în piață, față-n față cu bame. De trei feluri. Mici, medii și uriașe. Și mă bag la juma' de chil de pitice. De ce? M-am gîndit la carnea multă a bamei. Cum s-o fierb, dacă nu se fierbe? Cum s-o strig? Dacă nu aude? Așa că m-am trezit gătind bame. Obsesia tuturor e că-s băloase. Băloșenia lor e carne. Obsesia mea este că-s aspre. Și atunci am pus javrelele astea la fiert. Luasem de 4 lei, juma' de kil de pitice, cît să nu regret, cît să pot rata. Și le-am dat la clocot cu două linguri de oțet. Și le-am lăsat în alchimia lor. Spre pierzania mea. Le văd clocotind. Mă uit și, sadic, le spun: zaceți încă un clocot. Luați de aici. M-ați terorizat destul o copilărie. Dar bamele, săracele, îmi aminteau de maică-mea. Ce, ele erau vinovate? Nu, capul meu era vinovat! Nu limba mea se temea de aspra bamă? Uite-mă în fața clocotului. Nu mă îndur. Mă îndur și sting focul. Se limpezește apa. Privesc bamele. Le dau la strecurat și le uit pe tocător să iasă patima din ele. Iau una și triumful e al meu. Istoria se schimbă. Nu-i băloșenie, nu-i pic de țep pe lungimea bamei. Le arunc neajutorate într-o cratiță. Tai două roșii, arunc o mînă de ulei. Am cîștigat. Bama e a mea.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Încă nu s-a confirmat că Bianca Andreescu ar fi „regina dramei", dar poate deveni regina tenisului?

Ah, cîteodată e unul și același lucru! Pentru că atunci cînd Kerber i-a lipit această caracterizare canadiencei cu origini românești – „cea mai mare regină a dramei dintre cîte au existat" după ce Andreescu a primit îndelungi îngrijiri medicale înainte de a o bate la Miami –, a uitat probabil de Sharapova, suverană absolută în a mixa jocul de tenis cu cel de teatru. Doar că noi nu ne putem șterge din amintire felul în care i-a „furat" lui Halep o finală de Roland Garros, utilizînd toate trucurile imaginabile și permise de arbitri căzuți în admirația mironosiței din Niagan. Bianca, să nu se supere îmbufnata Angélique, nu are talentul ăsta. Nu e vreo Bouchard și nici nu vrea să fie. Costumul de tenis îi vine mai firesc decît cel de baie. Face parte din generația de femei care n-au chef să împrăștie farmece *„pour des mâles en mal d'amour"* pentru ca mai apoi să fie taxate ca atare. Bianca vrea să joace, să cîștige, să rămînă în istorie cumva. O vrea și o spune. Ce nu mai știe Kerber e că accidentările au făcut-o o vreme să se antreneze într-un scaun cu rotile, de aceea orice afecțiune e privită, îmi imaginez, cu infinite precauții. Frica o ține cîteodată îndelung la podea pentru a primi îngrijiri, nu dorința de a-și scoate din mînă adversara. Culmea e că acum a cîștigat Rogers Cup după ce Serena a abandonat din cauza durerilor la spate de care suferă și Bianca. Și ce a urmat a fost ca într-un film. Asta „dramă"! Dialogul ca între fete a făcut senzație prin firescul lui. Bianca a venit lîngă Serena care era în lacrimi, i-a luat mîinile în mîinile ei și i s-a așezat la picioare, încercînd să o consoleze așa cum o elevă ar face-o cu o colegă de clasă care a luat o notă proastă. Bianca nu are încă sceptrul tenisului, dar e pe cale să devină un lider de imagine al unei generații dezinhibate, dezinvolte, cu care te poți identifica dacă ești cu toate mobilele la locul lor. În timpul turneului, în ritmul interviurilor în română, s-a văzut o clară îmbunătățire a felului în care rostește în limba părinților ei. Acum vrea să învețe franceza, cealaltă limbă a țării sale. Bianca vrea să învețe, asta e poanta. N-ar fi rău să învățăm asta de la ea.

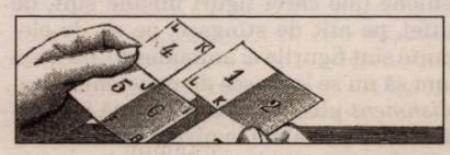

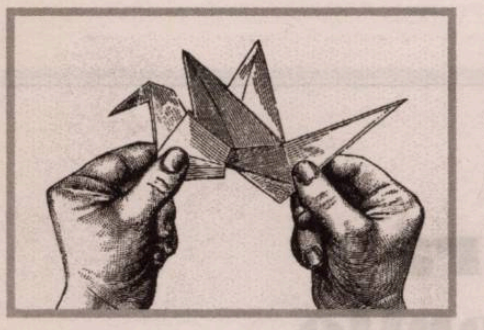

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Monstrul de la Vama Veche

De curînd am aflat cum se cheamă creatura cu care m-am intersectat în adolescență. Poate nu vreți să știți cu ce vă puteți întîlni în Marea Neagră, mai ales că sîntem în plin sezon, dar eu tot vă voi povesti. Eram la Vama Veche prin anii '80 și împrumutasem de la cineva o bărcuță pneumatică la care vîsleam de zor, încercînd să nu mă las dus de curenți către bulgari. Știam că există un risc de a depăși o limită dincolo de care grănicerii se alarmau. Pe vremea aia, erau soldați cu pușca în spate care patrulau pe plajă. La Vama Veche erau unii chiar foarte răi, care de obicei își justificau vigilența și agresivitatea spunînd că ar fi existat oameni care încercau să treacă ilegal granița la bulgari, pe uscat sau pe mare. Să fi fost oameni atît de disperați încît să încerce să fugă în sau prin Bulgaria?

În fine, eu mă străduiam, cum spuneam, să mențin barca în dreptul locului de pe plajă pe unde intrasem în mare, pentru a nu le da cumva motive să intre în acțiune. Era acolo un curent destul de puternic care mă trăgea spre sud, iar ambarcațiunea aceea semăna cu un lighean și era foarte greu de dirijat. Pe cînd tot dădeam din padelă, ușor îngrijorat, am văzut în apropiere doi înotători, un băiat și o fată. Eram toți la vreo cîteva sute de metri de mal. La Vama Veche, în ciuda problemelor pe care ți le puteau face grănicerii, nu existau salvamari care să te fluiere dacă te îndepărtai prea mult de țărm. Se înota liber, iar cei doi profitau din plin. În timp ce-i priveam, la un moment dat, am auzit în spatele meu un fel de horcăit. M-am întors, dar n-am văzut nimic. După cîteva secunde, zgomotul s-a repetat. M-am temut să nu fie vreun om care se îneca. Totuși, era un sunet puternic și cam prea ciudat. Semăna cu chiorăitul pe care-l face uneori apa care se scurge din baie cînd scoți dopul. Îngrijorarea mea legată de curent s-a transformat în nedumerire. M-am tot învîrtit în barcă încercînd să pricep ce se întîmpla. Încetul cu încetul, un fel de al șaselea simț m-a făcut să percep foarte-foarte aproape un fel de prezență teribilă. Nedumerirea s-a transformat în groază. Mi s-a zburlit tot părul de pe mine. Cîteva secunde am stat încordat, așteptîndu-mă la absolut orice. Nu știam ce. Pînă cînd am văzut undeva, pe dedesubt, o umbră de două ori mai lungă decît bărcuța mea. M-a cuprins un fel de spaimă atavică. Frica de ceva ce n-ai mai văzut niciodată, dar cu siguranță niște strămoși de-ai tăi din negurile speciei au mai văzut cîndva.

După primul șoc, totuși, am început să cred că știu ce e. Văzusem odată cadavrul unui animal marin enorm eșuat pe plaja de la Neptun. Nu doar că era foarte mare, dar era și umflat și putea îngrozitor. Lumea zicea că ar fi fost un porc de mare. Într-o zi a dispărut, iar lumea a început să vorbească despre noua serie de chifteluțe din praf de pește care se „băgase" la bufetul din apropiere, acolo unde se află acum hotelul Meduza. Ei bine, cam la fel trebuie să fi fost și namila care se învîrtea pe sub barca mea. M-am gîndit la cei doi înotători. Le-am strigat să fie atenți fiindcă în zonă sînt delfini. Fata a înotat cît a putut de repede spre barca mea și într-o clipă s-a urcat lîngă mine, obligîndu-mă să-mi strîng picioarele ca să-i fac loc. Dar a trebuit să fac loc și unei noi emoții. Ființa aceea care aproape că se urcase peste mine avea părul blond, ochii albaștri și costum de baie doar în partea de jos, fără partea de sus. M-am temut să nu cumva să aibă și coadă de pește. Oricum, am uitat instantaneu de monstrul care ne dădea tîrcoale. S-a apropiat și băiatul. Era evident că nu mai are loc și el în barcă și a început să dea neliniștit ture în jurul nostru. Eu încercam să le explic că dihania pe care o văzusem avea pe puțin trei metri. Priveam frumoșii ochi ai fetei cum se măreau de groază și simțeam cum se înghesuia tot mai tare în mine. Băiatul a început să bombăne către ea, cum că poate mă deranjează, că n-a cerut voie să se urce în barca mea, că n-ar trebui să-i fie așa de frică și că mai bine să sară din nou în apă, alături de el. În cele din urmă, lucrul ăsta s-a și întîmplat. După o vreme am ajuns și eu la mal, neștiind ce să povestesc mai întîi. Oricum, însă, am constatat că nimeni nu părea prea impresionat de relatarea mea. Probabil că nu prea credeau. Era ceva ce semăna mai degrabă cu un film decît cu o întîmplare adevărată.

De curînd, mi-am adus aminte de toată povestea și am relatat-o unui prieten. Mi-a spus, mirat, că porcul de mare nu depășește un metru și jumătate și că n-avea cum să fie așa ceva. Delfinul, a zis el, e ceva mai mare, dar nici el nu depășește doi metri. Eu însă comparasem umbra de sub apă cu mărimea bărcii, care avea circa un metru și jumătate. Iar umbra era cel puțin dublă și era vorba de o imagine pe care n-aveam cum s-o uit. Și mai era și enormul animal pe care-l văzusem eșuat. Deci așa ceva exista cu siguranță în Marea Neagră. Ne-am uitat acum pe Google, salvatorul nostru universal, și am descoperit că în marea noastră există trei feluri de asemenea mamifere acvatice. Marsuinul, care e porcul de mare, delfinul comun și, cel de-al treilea, care poate depăși într-adevăr trei metri lungime și care se numește afalin. Așadar, el era monstrul, afalin. Seamănă cu o mică balenă. Cît despre mica „sirenă", n-am aflat niciodată cum o chema.

■ ■ ■

ready made

„Conștiința Română, cotidianul local, după diverse metamorfoze și sbuciumări, în al treilea an de apariție, cu ce a fost oare ajutată de acei ce susțin oficial propaganda românească pentru salahoria și mucenicia căreia s'a dedicat în acest cuib de dușmănie românească?"

Afirmarea, Anul V, No. 6-8, Iunie-August 1940

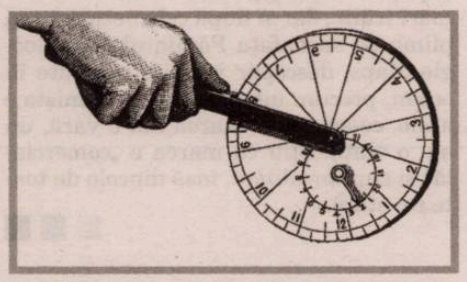

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

O femeie însărcinată în paleolitic (II)

Și dacă statuetele paleolitice, ca Venus din Willendorf, au fost sculptate de femei însărcinate care se uitau în jos la propriul lor corp, pe care îl foloseau ca model? Asta ar duce la schema romboidală atît de frecventă, care combină o primă imagine piramidală, din poziție verticală, unde umerii sînt înguști și baza sînt șoldurile, cu o a doua, din poziție puțin aplecată în față pentru ca femeia să-și poată vedea picioarele ascunse de abdomen. Așa s-ar explica picioarele care se termină cu un vîrf sau cu labe extrem de mici, brațele subțiri cu antebrațe adesea lipsă, fesele steatopigice doar pentru că sînt văzute peste umăr. S-ar lămuri și lipsa de trăsături a feței fantomatice a celor mai multe dintre aceste statuete și chiar capul plecat aparent în jos. Abaterile de la naturalism ar fi deci *raccourci*-uri de natură optică, iar nu rituală. Asta cel puțin zice un articol academic care a făcut multe valuri, publicat în 1996 de L. McDermott.

Ideea că femeile de pe 20 de situri paleolitice, acum 30.000-25.000 de ani, sînt autoarele primei arte antropomorfice, înaintea celei rupestre magdaleniene (ale cărei figuri umane sînt, de altfel, pe atît de stîngace, pe cît de elegante sînt figurile ei animaliere), nu avea cum să nu se lovească de rezistența *establishment*-ului. Să rămîi deodată fără artă erotică portabilă la nivelul paleoliticului e de-o tristețe iremediabilă.

Pe de altă parte, cel mai mare serviciu pe care-l poți face unei idei geniale este s-o supui unei critici severe. Înainte de a publica articolul, foarte solidul jurnal *Current Anthropology* a cerut deci cîte un scurt comentariu de la primii zece specialiști ai lumii în acest domeniu. Și majoritatea au răspuns. Asta înseamnă multe lucruri. Înseamnă că există o piață de idei, cu mecanisme care reglează acceptarea inovației. Înseamnă că experții înțeleg să fie accesibili rapid pentru comentarii specifice. Și că un jurnal științific e o instituție credibilă.

Unele dintre argumentele „contra" sînt de bun-simț.

Majoritatea comentariilor au respins teoria sau anumite aspecte ale ei. Sigur că unii dintre specialiști – americani, francezi, cehi – au folosit stilul „am o părere extraordinară despre mine" sau stilul „te laud, dar te insult". Dar chiar și ei au adus, pînă la urmă, argumente. Retorica nu poate lipsi din științele socio-umane, cum nu lipsește nicăieri corupția printre politicieni. Dar una e 10% retorică, alta e 70%.

Unele dintre argumentele „contra" sînt de bun-simț. De ce să sculptezi stînd în picioare, iar nu așezat, caz în care ți-ai vedea picioarele foarte bine? De ce trebuie să lipsească mîinile, cînd mîinile sînt partea corpului pe care ochii zăbovesc cel mai mult? De ce nu putem folosi ca model corpul celorlalți (al celorlalte, mai exact)? Dar dacă un argument de bun-simț chiar e valabil, trebuie să poată există întotdeauna și o formulare științifică a lui. Altminteri, la el se va răspunde cu un contraargument de bun-simț și nu ajungem nicăieri. De pildă, s-ar putea spune că tocmai pentru că mîinile sînt permanent urmărite de ochi, ele ne sînt cunoscute dintr-o mare varietate de unghiuri, din care artistul extrage mai greu ce sînt, de fapt, mîinile. Umerii sau burta sînt mereu cam tot pe-colo.

Alte argumente sînt științifice și vin în primul rînd, așa cum și trebuie, din cunoașterea materialului. De pildă, McDermott nu discutase „balerina" de la Galgenberg (Austria), care atunci era cea mai veche statuetă umană paleolitică *(foto).* Deși tot un nud (dintr-un mineral verde – serpentin), poziția ei este neașteptat de complexă (și de modernă) și contrazice schema autogenă. Cît de importantă e excepția asta? Între timp, la vreo zece ani după dezbaterea pe care o rezum aici, s-a descoperit o altă statuie, Venus de la Hohle Fels (Germania), produsă acum mai mult de 35.000 de ani. Schema ei e mai degrabă cea a lui McDermott, iar capul, deși statueta are totuși 6 cm (jumătate cît Venus de la Willendorf), e cît o gămălie de chibrit. (Asta dacă e vorba realmente de cap, iar nu de un țumburuș pentru a fi atîrnată – ceea ce oricum o lasă pe Venus cu un cap fantomatic.)

Altcineva invocă – și e o observație excelentă – cîteva animale pictate pe pereții peșterilor, ale căror picioare sînt tot așa, terminate cu vîrfuri. Contaminare stilistică? Problema rămîne deschisă. Graviditatea e cea mai comună și mai rapidă modificare majoră a corpului uman și mi se pare plauzibil să fi apărut ideea de a o documenta și astfel de a o controla, poate un pic magic, dar și pragmatic și didactic. Cred că dezvoltarea solidarității sociale și poate chiar cea a limbajului poate să fi fost stimulată, între altele, de momentele de solidaritate feminină în jurul episodului dificil al sarcinii și mai ales al nașterii.

S-a spus că perioada gravettiană (după numele sitului La Gravette) este perioada din istoria lumii în care imaginile sarcinii sînt procentual cele mai răspîndite. Însă un alt studiu recent, cu abordare medicală, al celor mai bine publicate statuete (ceea ce nu e neapărat relevant statistic) spune că din cele o sută de statuete paleolitice de piatră, os, dinte de cal, fildeș de mamut etc., 25% sînt subponderale, 15% fără riscuri asociate cu greutatea (ca să nu zic normale), 50% ar fi doar supraponderale fără să fie însărcinate, și doar 7% ar reprezenta femei gravide. Dar mă îndoiesc că femeile din paleolitic sculptau ca să le putem pune noi azi un diagnostic.

■ ■ ■

Ioan HOLENDER

Colina Verde de la Bayreuth

„Liber în dorință. Liber în a face. Liber în plăcere."
RICHARD WAGNER

Clădirea concepută și ridicată conform viziunii și dorinței lui Richard Wagner este absolut unică în istoria teatrului muzical, fiind singura de acest fel construită conform voinței unui compozitor. Teatrul a fost inaugurat în anul 1876 cu tetralogia wagneriană: *Aurul Rinului, Walkiria, Siegfried* și *Amurgul zeilor*. Montarea *Inelului Nibelungilor* a fost un adevărat triumf artistic, dar nu și unul financiar, prima ediție a Festivalului încheindu-se cu un deficit de aproximativ un milion de euro în banii de astăzi. Ca urmare, teatrul a rămas închis timp de șase ani; se va redeschide în 1882 cu ultima creație a titanului, *Parsifal*. La doar șase luni de la această premieră, Richard Wagner moare la Veneția și este înmormîntat în grădina casei sale din Bayreuth.

Intenția originară a fost ca lucrarea să fie interpretată doar la Festspielhaus (Casa Festivalului) din Bayreuth și niciunde altundeva. Însă Gran Teatre del Liceu din Barcelona a reușit, perfect legal, să prezinte scenic primul spectacol cu *Parsifal* din afara Festivalului, la un minut după miezul nopții, pe data de 1 ianuarie 1914, după stingerea drepturilor de autor. În sala teatrului de pe Colina Verde – întocmai cum și-a dorit-o compozitorul, cu o capacitate de aproximativ 2.000 de locuri și cu cele mai bune caracteristici optice și acustice –, cu fosa orchestrei vizual imperceptibilă, se țin în fiecare an, începînd cu 25 iulie, exact 32 de spectacole, în cadrul Festivalului de la Bayreuth. În fiecare an are loc o nouă montare, cîntîndu-se cinci din cele zece lucrări principale ale compozitorului. Noua montare rămîne în repertoriu timp de cinci ani și fiecare reluare a unei producții se repetă intensiv, mereu în prezența regizorului. Sistemul este numit *„work in progress"*, iar Festspielhaus Bayreuth este unicul teatru din lume care aplică acest procedeu în scopul obținerii celei mai înalte calități artistice.

Toate spectacolele încep la ora 16 și după fiecare act este o pauză de o oră, în care spectatorii au ocazia de a interacționa și de a se plimba pe aleile parcului de pe Colina Verde, admirînd Bayreuth-ul. Scopul, ținta și menirea absolută sînt punerea în valoare a lucrării în sine. Interpreții sînt plătiți conform onorariilor stabilite pentru fiecare rol, indiferent de numele lor. Pe ușile garderobelor sînt trecute numele personajelor interpretate și nu cele ale soliștilor vocali. Toate, dar absolut toate aceste reguli, valabile exclusiv la Bayreuth, au fost stabilite de Richard Wagner încă de la întemeierea Festivalului. Sala, construită în totalitate din lemn, nu este prevăzută cu un sistem de aer condiționat, scaunele nu au cotiere, iar spătarele acestora nu trec de jumătatea spatelui. Folosirea evantaielor este interzisă, deoarece vibrația aerului ar deteriora claritatea sunetului muzicii. Rostul tuturor acestor amenajări și reguli a fost acela de a obține o acustică excepțională, dar și acela de a maximiza vizibilitatea spațiului scenic din orice loc al sălii. Cele treizeci de rînduri proiectate sub forma unui amfiteatru, fiecare avînd cîte cincizeci și patru de scaune, fac imposibilă orice mișcare în timpul spectacolului. Pe fiecare bilet, toate vîndute anticipat, este înscris numele spectatorului, iar accesul în sală se face doar pe baza unui act de identitate, evitînd astfel comercializarea acestora pe „piața neagră". Pentru a obține bilete se fac liste de așteptare, iar doritorii stau la rînd cam cinci ani.

Bayreuth, orășelul cu circa 70.000 de locuitori, nu este în nici un caz o atracție turistică. Compozitorul Richard Wagner nu a ales întîmplător acest loc pentru prezentarea în condiții optime a lucrărilor sale. Wagner și-a dorit un public ascultător, care să vină la acest Festival exclusiv pentru a savura punerea în scenă a dramelor sale muzicale, fără ca nimic altceva să îi distragă atenția, nici înainte și nici după spectacol.

Năpasta care s-a abătut asupra locului a pornit din aprecierea lui Adolf Hitler pentru capodoperele wagneriene, pe care le considera a fi fost „pur germane", dar și de la simpatia și chiar prietenia Führerului pentru englezoaica Winifred Wagner, nora lui Richard Wagner. Prezența lui Hitler și a anturajului său la spectacolele de operă ale Festivalului de la Bayreuth a dus la închiderea festivalului imediat după cel de-al Doilea Război Mondial. Datorită eforturilor și curajului artistic al nepoților întemeietorului, Wieland și Wolfgang Wagner, a fost posibilă redeschiderea Festivalului de la Bayreuth începînd cu 1951. După moartea prematură a regizorului Wieland, fratele său, Wolfgang, a condus singur celebrul Festival, cu excelență și înțelepciune, pînă la vîrsta de 89 de ani.

În prezent, Festivalul se află sub conducerea fiicei lui Wolfgang, Katharina Wagner, care m-a onorat invitîndumă să susțin discursul Festivalului tocmai în acest an, cînd se comemorează împlinirea a 100 de ani de la nașterea lui Wolfgang Wagner. În prezența cancelarului Germaniei, Angela Merkel, în cadrul unui program muzical condus de marele dirijor wagnerian Christian Thielemann, directorul muzical al Festivalului, mi-am susținut discursul pe scena „sfintei săli" bayreuthiene. Doamna Merkel, căreia i-am fost prezentat în încheierea concertului Festivalului, a apreciat cele spuse de mine pe scenă, remarcînd, nu fără umor, talentul oratoric deosebit al românilor. Doamna Angela Merkel m-a întrebat și care este rezonanța lucrărilor wagneriene în țara noastră. Of, Doamne, cît de naivă este doamna *Bundeskanzlerin* și cum m-am bîlbîit eu, încercînd să îi răspund ceva...

Am asistat la primele trei spectacole cu *Tannhäuser*, *Lohengrin* și *Maeștrii cîntăreți din Nürnberg*, toate în distribuții alese, cu montări moderne și foarte îndrăznețe, cu aluzii la problemele actuale ale omenirii, precum emigrația sau schimbările climatice.

Scriind aceste rînduri, mă gîndesc la ce înseamnă Richard Wagner în România de astăzi. George Enescu a ales capodopera wagneriană *Lohengrin*, în 1921, ca spectacol inaugural al Operei Naționale din București. În perioada interbelică, Opera din Cluj a avut în repertoriul ei întreaga tetralogie wagneriană, interpretată în limba română.

Și astăzi? Hai să nu închei utopic aceste rînduri și să nu cobor în adîncul „Galelor ranceaniene" sau ale lucrărilor în care domnii directori soliști bucureșteni și clujeni își mai găsesc cîte un rol de cîntat în locașurile conduse de ei înșiși.

Am cel mai adînc respect și cea mai profundă considerație constatînd că, în lumea muzicală actuală, pervertită de apariții mediatice trecătoare și de comercializare cu diverși *„ticketsellers"*, Festivalul de la Bayreuth și-a păstrat calitatea și demnitatea.

Noua montare rămîne în repertoriu timp de cinci ani

***Ioan Holender** a fost directorul Operei din Viena.*

accent pe istorie

Mihaela SIMINA

Negroni de 100 (de ani)

O întîlnire pentru o discuție de lucru, cîndva vara aceasta. Am ajuns cu mintea învăluită de mirosul florilor de tei care mi-a însoțit o parte de drum, doar pentru a fi brusc surprinsă de încă o aromă. Care? Nici eu nu puteam deslușì exact, știam că aroma vine dinspre paharul interlocutorului așa că, firește pentru un om curios, am întrebat.

– *Negroni,* mi s-a răspuns. Deja se justificau notele de portocală pe care nasul mi le semnalizase cu încîntare.

E drept, pînă la momentul cu pricina, nu prea am acordat atenție acestei băuturi, care deodată mi-a rămăs întipărită în memoria olfactivă.

A doua zi, dimineața, la *răsfoitul* de rigoare online al presei internaționale, îmi sare în ochi, din *The New York Times,* următorul titlu: „Negroni are o sută de ani și este cocktail-ul perfect pentru 2019".

Accentul pe istorie tocmai căzuse. Pe Via Tornabuoni din Florența anului 1919, în Café Casoni.

Exact acum un secol, contele Camillo Negroni (italian cu origini americane) i-a cerut barmanului din Café Casoni, Fosco Scarselli, să îi prepare un *Americano* mai tare (același *Americano* comandat de James Bond în primul roman din seria lui Ian Fleming). *Americano* este un amestec de Campari, vermut, apă minerală și gheață. Plus o felie de lămîie. Denumirea a căpătat-o, se pare, pentru că devenise băutura preferată a americanilor aflați în vacanță în Italia, în timpul Prohibiției. Înainte i se spunea *Milano-Torino,* după orașele din care proveneau ingredientele (Campari din Milano și vermutul din Torino).

Să revenim la contele Negroni, care tocmai a primit comanda sa, un *Americano* îmbunătățit. Păstrînd combinația de Campari și vermut, barmanul a înlocuit apa minerală cu gin – posibil chiar la sugestia clientului, după unele surse. Plus o felie de portocală în loc de lămîie (schimbare perfectă, dacă mă întrebați pe mine). A rezultat un cocktail care a preluat numele celui care l-a comandat, Negroni, acesta din urmă ținînd cumva secretă rețetă băuturii sale o perioadă de timp. Spre sfîrșitul anilor '20, însă, clienții deja aflaseră și își comandau cîte *un Americano în stil Negroni* (sau două, sau trei...).

Oricum, o vreme destul de îndelungată Negroni a rămas cunoscut mai mult pe plan local, în Italia. În ultimii ani, zic specialiștii, istoria acestei băuturi se scrie și la nivel mondial.

Contribuim?

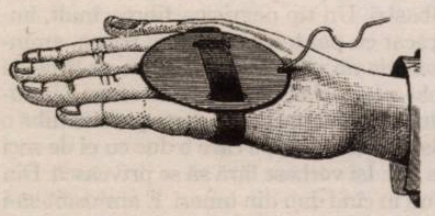

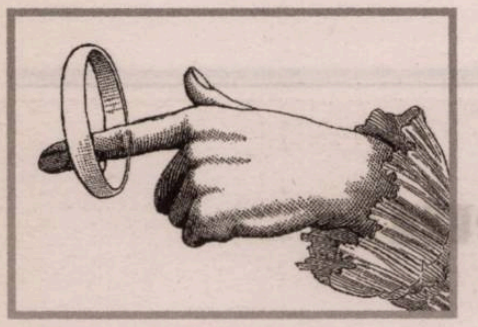

Selma IUSUF

legende urbane

Ordine în bibliotecă

Vine o vreme. Cînd. Trebuie s-o faci. Dezmembrezi tot, scoți toate cărțile, le ștergi de praf și le rearanjezi. Iar eu sînt extraordinar de ineficientă în asemenea activități. Poate să-mi ia două zile, poate mai mult, pentru că mă trezesc așezată în mijlocul haosului citind cîte un pasaj din cărți pe care le uitasem sau redescoperind jurnalele vechi din școala generală.

Jurnalele vechi din școala generală s-au dovedit a fi absolut delicioase din momentul în care m-am putut desprinde de teribila jenă stîrnită de patetismul și prostiile copilărești de acolo. O teză ratată la matematică era prilej de nesfîrșite lamentări. Vacanța era așteptată cu o veritabilă și nedisimulată bucurie, prilej de efuziuni săltate precum ale unui cățel de trei luni. Poeziile erau… mm, să zicem legate de natură, de rîu și ram, stele și tot soiul de abureli peisagistice. Prin tot jurnalul ăsta lipisem fotografii de cea mai proastă calitate (atîta se găsea la vremea aia) decupate de prin vechi reviste *Cinema;* o Brigitte Bardot extrem de tînără cu o coamă blondă, leonină, Marilyn zîmbind seducător, cu capul întors pe umărul gol de pe care alunecase lasciv o blană albă, Gine Lollobrigide, Sofii Loren și toate frumusețile anilor '60 care-i încîntaseră pe părinții noștri. Tot așa, decupasem diverse figuri oarecare din reviste străine, o raritate, și le lipisem *random* pe aproape toate paginile. Nu am găsit nici o logică în selecția aia pe care o făcusem la 11-12 ani, oricît m-am chinuit să o deslușesc acum. Din același jurnal burdușit au căzut o grămadă de desene și bilețele pe care le schimbam cu cea mai bună prietenă de atunci. Ne vorbeam între noi cu „fiule", așa cum citisem în *Cei trei muschetari* că se adresa ticălosul cardinal Richelieu supușilor săi laici. Desenele noastre înfățișau – cu o oarecare pricepere – figuri feminine cu părul lung și bufant, buze pline, roșii, și gene lungi. Tot în jurnal am descoperit și o scrisoare de la o verișoară cam de aceeași vîrstă. Îmi scria, între altele, că mai am puțin și-mi iau buletin și că să-l port cu plăcere.

Am găsit apoi fotografii. Îndesate cine știe cînd între paginile unei cărți, prilej de adevărate surprize, m-au tras de păr și m-au cufundat violent în amintiri pe care nu știam că le păstrez atît de acurate. Uite-mă în clasa a VIII-a, într-o poză de grup cu toată clasa. În fața intrării profesorilor din școala mea generală din Berceni. Sîntem vreo treizeci și ceva de copii în toată clasa, o amestecătură de tipologii și *background*-uri, cum era aproape peste tot în școlile astea de cartier. Uite-mă cum stau în primul rînd (sîntem așezați pe vreo trei-patru, pe toate treptele de la intrare), fix în mijlocul șirului. Sînt singura fată care nu are trandafirul ăla făcut din panglici colorate din care curg prelung niște fișii făcute din același soi de panglici. Pe ele se versifica cu pixul așa cum se făcea în celebrele oracole: „Cum dorește căprioara apă dulce de izvor, / Așa îți doresc eu ție fericire-n viitor". Sau ceva de genul ăsta. Stau în primul rînd, într-o atitudine aproape sfidătoare, picioarele depărtate ca ale cowboy-ilor, brațele încrucișate, capul înclinat pe o parte și un zîmbet strîmb. De unde naiba atîta încredere, mă întreb acum, și mă uit cu ochii mijiți la fotografia asta alb-negru, îmi vine să dau un *zoom* pe detalii cum facem pe telefoane, dar eu stau acolo analog și sfidătoare, în altă viață.

Cînd naiba m-oi fi schimbat atîta, mă întreb, atunci eram totul, fără scuze, acum vreau să fiu aproape nimic, cu milioane de scuze. Înot în continuare între cărți, în mijlocul bibliotecii mele dezmembrate, și văd cît de multe n-am apucat să citesc. Sîntem suma cărților noastre necitite, încerc un soi de aforism în cap, și mă bușește imediat rîsul. M-am așezat aiurea pe niște extrase din *Letopisețul Țării Moldovei,* care mi-a mîncat zilele prin liceu și facultate și cîntăresc din priviri un turn instabil de literatură. În vîrful lui se clatină precar *Infinite Jest* al lui Wallace. Pe care nici acum n-am reușit să-l termin. Anul ăsta, îmi promit. După ce rezolv cu biblioteca.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

„Săruți ca după carte, pelerine!"

„Frumosul meu Romeo-s prea duioasă
Și poți să crezi de-aceea că-s ușoară,
Dar crede-mă că sînt mai credincioasă
Decît acelea care știu să pară
Mironosițe. Poate că și eu,
O recunosc, mă prefăceam străină,
Dar tu ai fost jos, în grădină,
Și pîn' să prind de veste, m-ai surprins
Cînd izbucnea iubirea-mi mai aprins.
Deci iartă! Nu-mi lua acea pornire
Drept un ușor capriciu de iubire,
Trădat astfel de noaptea-ntunecată! (...)
ROMEO *(se apropie de Julieta și-i atinge mîna):*
De-am pîngărit cu mîna sfînta-ți mînă,
Să ierți acestor buze ale mele;
Doi pelerini sfioși, și vor, stăpînă,
Cu un sărut păcatul să și-l spele.
JULIETA: Scump pelerin, nu, mîna-ți vină n-are,
Căci pelerinii mîinile de sfinți
Le-ating și ei, și-n loc de sărutare
Se-nchină-ncet pe mîinile fierbinți.
ROMEO: Au buze sfinții, au și pelerinii…
JULIETA: Doar pentru rugăciune, pelerine!
ROMEO: Te rog atunci, icoană a luminii,
Dă-i gurii focul să-și aline!
JULIETA: Stau liniștiți de-a pururi sfinții,
Chiar atunci cînd rugăciunea o rostesc.
ROMEO: O, sfînta mea, stai liniștită dar,
Spălîndu-mi vina, să mă-mpărtășesc,
Și-al gurii tale har să ți-l sărute!
(O sărută.)
JULIETA: Atunci păcatul gura mea îl poartă.
ROMEO: Păcatele iubirii-s cunoscute...
O altă sărutare, și mă iartă!"

Shakespeare
– „contemporanul nostru"

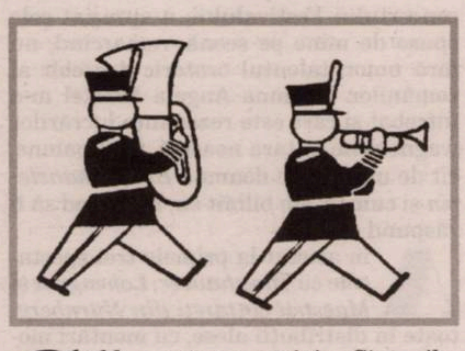

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Mari oameni pe care nu-i vezi

Cald, ca-ntr-un ceainic. Sînt zilele alea de vară cînd Bucureștiul poate să-ți arate ce-nseamnă un oraș de cîmpie. Aerul îți intră-n gură și ia drumul către plămîni, dar tu ai senzația că înghiți un corp străin. Te simți închis în hota de deasupra unei fierturi. Nervii sînt mai întinși decît elasticele obosite și destrămate. Claxoanele, emblema reală a acestui oraș, au devenit niște burghie gigantice, care se-nvîrt într-o gelatină obosită, gata să se transforme într-o pastă. E ca și cînd cineva ți-ar pune pe urechi, în loc de căști, niște blendere gata pornite. Faci gesturi cît mai mici, cu iluzia ridicolă că transpiri mai puțin. Dacă ai rucsac, geantă de umăr, orice atîrnă de tine, te-ai nenorocit. Petele de sudoare se-ntind pe haine, aidoma unor desene animate proiectate pe corpul tău. Apar în cele mai neașteptate locuri. Se-ntind ca niște alge fantastice, care te-nghit. Asfaltul și clădirile sînt labirinturi de sobe încinse. Nu-ți vine s-atingi nimic, nu contează că e obiect sau ființă. La stațiile de metrou, cînd intri sau cînd ieși, curentul ăla, care iarna te congelează, acum te lichefiază.

Lumea se refugiază în subteran, cu speranța că acolo e mai răcoare. La-nceput, așa pare. Dar aerul nemișcat, din stații, e ca o mutare dintr-o ciorbă fierbinte într-una care începe să se sleiască. E, totuși, un pic mai bine. Sau nu chiar atît de rău ca afară, pe străzi. Ai un pic de timp să evaluezi la ce întindere au ajuns hărțile animate de pe hainele tale. Iar de-aici încolo nu poate urma decît ceva mai rău. Dacă ești abia la începutul călătoriei către destinația spre care te-ndrepți, te lovește panica. Cum o s-arăți cînd ajungi? Ai senzația că miroși, deja, foarte urît. Deși te-ai dat cu tot ce e posibil pe lumea asta, ca să emani o aromă proaspătă. E pentru prima oară cînd te uiți în jur. Pare că mulți se luptă cu aceleași gînduri ca ale tale. E foarte posibil să fi și uitat că ai niște căști înfipte în urechi. Și că de-acolo ar trebui să se-audă ceva. Din nou, cei mai mulți se regăsesc și ei în situația asta. Mai e un pic de așteptat pînă la venirea trenului.

Cîteva priviri se intersectează. Transportul în comun e, uneori, locul celor mai spectaculoase fantasme, al celor mai îndrăznețe fantezii pe care bărbații și femeile le schimbă între ei, fără să-și adreseze nici măcar un cuvînt. E spațiul în care gîndurile scăpate din lanț se lovesc cu zgomot de pereții interiori ai capetelor. E un univers al unui puzzle cu dimensiuni colosale. Cu piese așezate în toate pozițiile. Nu doar că ne dezbrăcăm unii pe alții. Facem chestii greu de pus în cuvinte. Totul, din priviri. Chiar și pentru cei care evită întîlnirea directă a ochilor. Plus scenariile alea, mai mult sau mai puțin serioase. „Ce-ar fi fost dac-aș fi fost cu asta?" „Cum ar fi fost dac-aș fi fost cu ăsta?" „Ce fel de tip o fi?" „Ce fel de tipă o fi?" Așa, uzi, transpirați, ne transformăm într-o comunitate în care simțurile pe care le credeam amorțite se ridică pe picioarele dinapoi și se pun pe nechezat. E vară toridă, se transpiră enorm, hainele sînt ușoare, mințile sînt puse pe foc. Unii și unele trăiesc din plin galopul ăsta de stări. Alții nu-l lasă să se vadă. Iar altora, poate celor mai mulți, mințile le stau, cu siguranță, la complet altceva. Însă căldura e un mediu bun pentru gîndurile buruienoase.

În rest, pustime multă, colorată, haioasă. Par toți pierduți, rătăciți în ecranele telefoanelor. Pe urmă, dacă te uiți mai cu atenție, vezi că vîrsta nu e un criteriu pentru rătăcirea în telefon. O facem cu toții. Un grup de cîțiva turiști se adună în jurul unui tip rotunjor care pare a fi ghidul. Le arată ceva pe o hartă și cercetează cu toții panourile indicatoare ale direcțiilor în care se găsesc următoarele stații. Pe o bancă stă, cu picioarele foarte desfăcute, o femeie gravidă. E blondă, foarte transpirată, și-și tamponează fruntea cu un șervețel verde. Are ochi foarte albaștri. Neverosimil de mari și de albaștri. Verdele șervețelului se stinge imediat, învins de sudoare, lăsînd albastrul ochilor să-i inunde femeii întreaga figură. Are ceva dintr-o icoană ieșită din canoane. Lîngă ea, o copilă de vreo șapte-opt ani, la fel de blondă ca maică-sa, cu ochi la fel de albaștri. Un tip negricios, fibros, înalt, îmbrăcat cu pantaloni scurți și tricou, amîndouă de un alb cu greu păstrat, se fîțîie de colo-colo. E clar că vrea să fie văzut. Un cuplu de pensionari ca la carte pare să aibă o dispută casnică, pe care o duc cu ei de zeci de ani. Își vorbesc fără să se privească. Din cînd în cînd dau din umeri. E amuzant să-i încadrezi într-un plan-secvență și să-i vezi așa, de la o oarecare distanță, ilustrați muzical cu ce-auzi în căști.

Dar mai e ceva în plus față de muzică. Undeva, aproape. O voce hotărîtă, egală, vie, cu un discurs al cărui ritm învinge trupa favorită din urechi. N-ai ce să faci. Oprești muzica. Ne găsim, cu toții, în stația de la Piața Romană. Vocea vine din spațiul îngust dintre două coloane. Acolo sînt două femei. Una cu un aer sportiv – șatenă, purtătoare de sandale comode, pantaloni scurți care au văzut multe călătorii, tricou ocru, aproape în același ton cu pantalonii, rucsac mic, de oraș – îi explică riguros ceva celeilalte. A doua e o nevăzătoare, în mod evident are și o deficiență de auz, ține de lesă un labrador de însoțire, negru, și afișează pe față un zîmbet fantastic, larg, ca o lume de vis. Ochii îi privesc în gol, dar e, în mod evident, fericită. E la lecții de deplasare în oraș, cu mijloace de transport în comun. Cea care o însoțește îi repetă lucruri esențiale despre aprecierea distanțelor, atingerea pereților, atenția la sunete, memorarea reperelor. Au urcat în tren și au coborît la prima, la Piața Victoriei. Același discurs, același ritm. Ușile trenului s-au închis. Ne-am pus în mișcare. În urmă au rămas doi mari oameni, pe care nu-i vedem. Dar care duc lumea înainte.

Anca MANOLESCU

Ce fel de interlocutor?

Poate fi numit Dumnezeu „interlocutor" sau „partener" al omului? Nu e prezumțios să fie socotit atît de „accesibil", la îndemîna dialogului, cînd prezența Lui e dincolo de evidențe, nelocalizabilă, cînd, fiind astfel, ia chipul absenței? (El nu e „nici asta, nici asta", *neti neti,* spun hindușii, iar Midrașul ebraic cunoaște, corelativ „versetului Prezenței", un „verset al Absenței": „Cine este asemenea Ție între muți?".)

Și totuși, un „interlocutor" îl socotește practica religioasă. Lui i se adresează chemări, rugi, întrebări ca unui apropiat, i se aduc laude ca unui transcendent. Dar El cum vorbește, chiar înainte ca omul să i se adreseze? În principal, prin textele sacre ale fiecărei tradiții. Ele consemnează „sunetul" vocii divine, mesajul ei, fie direct, fie transmis prin profeți, prin spirituali, prin „semne ale vremurilor"... Ce ton au textele acestea, ce stil au, ele care traversează de la majestatea de necuprins a divinului pînă la urechea noastră și pînă la litera unei Cărți? Care străbat prin istorie, prin diferite societăți, culturi, mentalități.

Au, în genere, un ton limpede și străin, imperios și nedumeritor. Au un stil „simplu", direct, neturnat în armonii literare, pe măsura minții tuturor, și totodată unul atît de amplu, de aparte, de nestăpînit în bogăția lui, că iese din scara omului. Așa apar ele cititorului, așa sugerează chiar date ale tradițiilor în cauză.

Ce aude Moise pe Sinai, cînd Dumnezeu îi dă Legea (Exod 20, 1-19)? Gershom Scholem arăta că – după anumite interpretări talmudice și hasidice – cuvîntul „furtunos" din vîrful muntelui e un continuum, „un șuvoi neîntrerupt al glasului divin". E un cuvînt „infinit de plin de sens

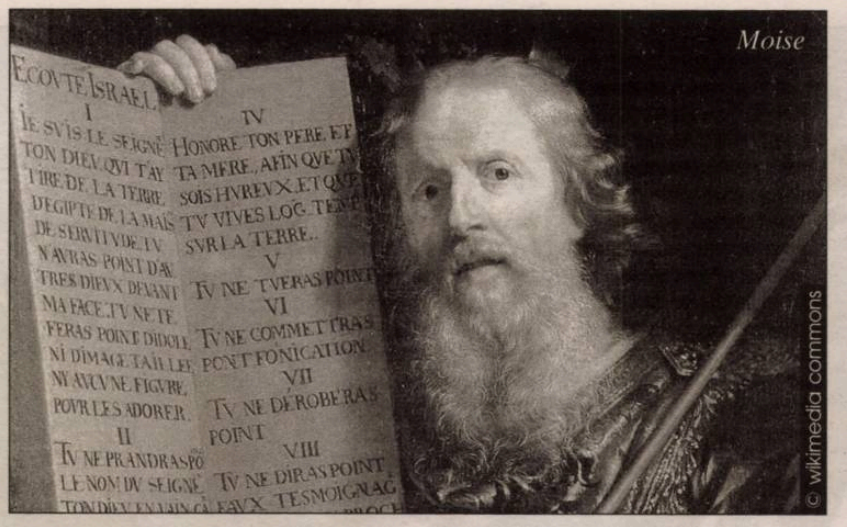

Zi și discuții ale specialiștilor privind semnele/termenii/sensurile textului, alături de propria interpretare (Humanitas, 1993); în sfîrșit, *Septuaginta,* versiunea în greacă a Vechiului Testament, folosită pînă astăzi în Răsăritul creștin (coordonatori Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, Dan Slușanschi, proiect sub egida NEC, Polirom, 2003-2009). Avem acces astfel la mari texte scrutate de hermeneutica internă a spiritualității respective și de cercetarea savantă modernă. Or, introducerile și notele indică din plin mulțimea, problemele, dificultățile lecturilor posibile, ba chiar „nesfîrșirea" lor.

Descoperim astfel ce dificil, ce luxuriant e, pînă și în corpul lui literal, un astfel de text. O mulțime de termen-cheie au accepțiuni variate, înrudiri divergente, mutații ale înțelesului în funcție de context. Nu o dată, specialistul – vechi sau actual – se află în fața unui cîmp de conjecturi, de posibilități, de întrebări. Dă peste un teren însămînțat cu sensuri, aluzii, fire tematice înmănun-

Descoperim astfel ce dificil, ce luxuriant e, pînă și în corpul lui literal, un astfel de text.

în sine însuși, dar lipsit de semnificație specifică"; nu conține un mesaj univoc inteligibil. Moise va trebui să ducă acest cuvînt poporului, făcîndu-l cumva articulabil, dar fără a-i elimina vastitatea nediferențiată. Vechii perși credeau că zeii vorbesc în freamătul focului sacru, Socrate îi menționează pe preoții de la Dodona, care aminteau că primele rostiri divinatorii s-au exprimat în foșnetul stejarului. Ceva din omogenitatea plurisemantică a acestui tip de mesaj se păstrează în orice text sacru. Nici unul nu pare abscons; totuși, fiecare e de nestăpînit, ireductibil la o lecție/lectură care sare în ochi. Și asta nu numai în ce privește înțelesurile, temele, ci chiar litera lor. Munca filologică o dovedește.

Există cîteva texte esențiale traduse în românește, însoțite de aparat critic privitor la limba, simbolismul, gîndirea care le subîntinde. Printre ele, *Cele mai vechi Upanișade*, traducere din sanscrită, studiu introductiv, note și comentarii de Radu Bercea (Editura Științifică, 1993); *Cartea despre Dao și Putere (Dao De Jing)* căreia Dinu Luca i-a dat o traducere din chineza veche, cu ilustrări din Zuang cheate. Deloc ușor de discernut, înțelesul unui pasaj rămîne cîteodată pe linia propunerii, a verosimilului. Nemaivorbind despre redactări succesive, genuri literare deosebite cuprinse în text, diferite frazări posibile, despre variante, reconfigurări, manuscrise diferite. Lăsînd deoparte chestiunea termenilor, apar adesea rupturi ale discursului, contradicții, zone textuale vagi, greu de lămurit, izbucniri ale unei teme neașteptate, cuvinte care „dau semn" – pe sub cursivitatea de suprafață – către un filon de sens ascuns. Ne aflăm ca pe un teren accidentat, ca pe un lanț muntos, departe de orice arhitectură disciplinată, limpede, ușor lizibilă.

Sigur că, în fiecare tradiție, există o formă larg acceptată și utilizată a Textului, pe care comunitatea o cunoaște, o invocă, o citează. Sigur că există, în el, un mesaj normativ, o doctrină net articulată. Dar hermenuții vechi și noi au vorbit îndeajuns despre complexitatea de necuprins, de nestăpînit a Textului, fie el ebraic, creștin, musulman ori aparținînd tradițiilor din Orient. Au vorbit despre diferite niveluri de înțeles, despre nenumăratele „dimensiuni" ale Textului, rezumate adesea la patru: literal, alegoric, moral, anagogic pentru Biblie; pentru orice verset coranic, un sens exoteric/exterior, altul ezoteric/interior, unul definitoriu („limita" care stabilește ce este permis și ce nu), în sfîrșit unul „destinal" (ceea ce își propune Dumnezeu să realizeze în om, prin fiecare verset).

S-a vorbit despre puterea Textului de a-și ascunde înțelesurile, despre piedicile pe care le pune lecturii confortabile și, totodată, despre puterea cu care cheamă spre interpretări de adîncime. S-a vorbit (André Scrima) despre *grammai,* urme cuprinse în Text care, odată deschis ochiul spiritual, îl „conduc" pe hermeneut, îl antrenează pe căi surprinzătoare. Textul a fost socotit o „mare de mistere" (Origen), un „ocean fără țărmuri" (Ibn Arabî), a putut fi socotit drept cuprinzînd întreg realul (vezi Moshe Idel, *Perfecțiuni care absorb. Cabală și interpretare).*

În litera, în compoziția, în tematica lor, textele sacre au ceva de neîmblînzit, prea masiv pentru puterea noastră de a le cuprinde, de a le „rezolva" hermeneutic. Înțelegem de ce, în fiecare tradiție, mulțimi de interpreți au revenit neîncetat asupra Textului, de ce și-au încercat diferitele competențe (spirituale, intelectuale, tehnice) cu speranța de a lumina un versant ori un drum din teritoriul lui; de ce au păstrat conștiința că Textul le va pune și alte întrebări, le va da și alte direcții hermeneutice, îi va hrăni cu alte uimiri. „Ceea ce poți face", spunea Andrei Pleșu în *Despre îngeri*, „e să amplifici *prezența* textului, să pui în scenă inepuizabilul lui".

Cînd cititorul credincios (sau cultivat) vine, cu intenție de înțelegere/participare, în fața unui asemenea Text, el stă în fața unui necuprins de care se poate lăsa nedumerit, preocupat, mobilizat.

Și, cu toate că, în litera, în tonul, în tematica lor, textele sacre sînt atît de dificile, plurisemantice, straniu exigente, ele străbat istoria, mentalitățile, culturile. Oamenii nu s-au desprins de ele, n-au încetat să le întrebe, să le interpreteze, să se expună misterului lor. Îmi vine să spun că în această perseverență stă una dintre excelențele umanului.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

Prin capitale

Nu vreau să intru în pielea unui turist agnostic, dar nu-mi pot împiedica sentimentul că, oricît am frecventa, ca străini, un oraș străin, el nu ne poate deveni cu adevărat familiar. Aceeași înstrăinare poate fi atribuită și nativilor care – așa cum parizienii nu urcă în Tour Eiffel și riscă să amîne indefinit prima vizită la Luvru – confundă obișnuința cotidiană cu posesia unor secrete volatile: sînt de acolo, fără ca această apartenență formală să le influențeze în profunzime viața. Cele două situații, oarecum simetrice, ne duc gîndul spre romanul lui Camus, *Străinul.* Ele sugerează cumva adevărul mai larg potrivit căruia sîntem pelerini pe pămînt: cum să prinzi rădăcini dacă duci în spate, ca pe o cruce, condiția de ființă *trecătoare?*

Cu excepția celor înflăcărați de anecdotele trecutului, care învață pe de rost poveștile emblematice ale unei cetăți, plictisindu-și adesea interlocutorii cu o pedanterie de anticar, locuitorii acesteia rămîn inconștient marcați de ideea că patria lor se află în altă parte – fie într-un colț mai fericit al planetei, fie într-un spațiu imaginar și intangibil, care capătă, tocmai prin distanță, prestigiul unui giuvaier fascinant. Pretindem că știm bine un oraș dacă nu ne rătăcim pe străzile sale principale, bătute de pașii tuturor, sau dimpotrivă, dacă putem furniza indicații despre unele unghere absente din memoria colectivă, dar încărcate de un șarm neconsumat. Ansamblul capătă coerență prin axele centrale și prin rezervorul său de exotism neașteptat, fără ca aceste dimensiuni contrastante să epuizeze – sau măcar să salveze esențialul – din ceea ce zidurile caselor ascund: destine individuale, aglutinate într-o tipologie romanescă, plus nenumărate pasiuni, irosite pe veci, prin moartea celor ce le-au fost martori.

Bucureștiul, unde m-am născut și am trăit cea mai mare parte a vieții mele, îmi răspunde cu o totală indiferență la lipsa de afecțiune pe care i-o arăt, chiar dacă am și eu o listă cu locuri preferate, marcate de amintiri frumoase. N-aș putea spune că mă simt străin aici din pricina anilor petrecuți la Paris, Roma și Lisabona – citadele bogate în patrimoniu istoric pesemne inegalabil –, ci mai curînd pentru că nu resimt o dragoste comună a bucureștenilor față de urbea „lor". Vechiul București, laborios restituit prin memorialistica recent publicată sau exaltat în proza citadină interbelică, este prea delabrat pentru a mai însufleți sentimentul unei identități colective, tot așa cum Bucureștiul „recent", construit brutal, monoton și opresiv sub orînduirea comunistă, are mai curînd efectul unui coșmar fără sfîrșit. Vorbim despre un oraș în care schimbările sînt frecvente, cutremurele – devastatoare, iar stilurile nu doar eclectice, ci și superficial asimilate. Pe o stradă de lîngă casa mea (o clădire cubistă, din anii '30) exista o vilă cu bîrne și cărămizi aparente, în manieră *Tudor Revival,* ridicată de vreo familie burgheză. Avea vitralii, o ușă principală cu ghinturi de fier și un acoperiș în dublă pantă, cu țigle roșcate, pe cînd elegantul interior, pe care am avut ocazia să-l cercetez în adolescență, vibra sub stucaturi albe, deasupra unei scări sumbre de mahon, coborînd pînă în preajma șemineului din piatră, instalat în salonul de la parterul ușor înălțat. Sub pretextul unei renovări radicale, vila a fost demolată și reconstruită întocmai, fără suflet, din nimicul opulent al vreunui nou îmbogățit, care a închiriat-o mai apoi unei firme de „știință a nutriției". Falsul Ev Mediu englezesc, de la începuturile clădirii, s-a prefăcut acum într-o butaforie medicală de lux, pentru clienți cu dare de mînă, care au distrus cîntarul... La prima vedere, nu e decît o poveste despre metamorfozele inerente oricărui edificiu, sub presiunea împrejurărilor istorice, reflectate în presiunile „pieței imobiliare", însă văd aici doar tristețea sterilă a unei capitale care și-a distrus sistematic noblețea, între debandada „citatelor" scoase din context și refluxul parvenirilor ciclice. E bine, pînă la urmă, că sîntem doar trecători...

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

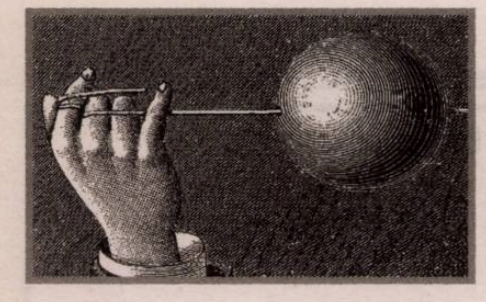

Matei MARTIN
mapamondul de buzunar

Pericolul Salvini

© wikimedia commons

Din 2014 pînă acum, peste 12.000 de oameni au murit încercînd să traverseze Marea Mediterană, din Libia în Europa – cel mai adesea spre insula italiană Lampedusa. Zeci de mii de refugiați aflați în pericol iminent, îmbarcați în vase improvizate, prost echipate pentru traversare, au putut fi salvați de misiuni internaționale de recuperare ale unor organizații umanitare. Pe nava de salvare Ocean Viking, 251 de migranți așteaptă să fie primiți de o țară. Alți 160 de refugiați aflați la bordul vasului Proactiva Open Arms sînt în căutarea unei soluții. Situația nu e singulară, nici măcar specială: astfel de cazuri au ajuns regula, mai ales odată cu ascensiunea la putere a lui Matteo Salvini în Italia.

La jumătatea lunii iunie, nava Sea Watch 3, a unei organizații umanitare germane, aflată sub pavilion olandez, a reușit să salveze 53 de migranți în largul coastelor libiene. Autoritățile italiene au acceptat să primească 13 persoane. Ceilalți migranți au rămas pe vas, vreme de două săptămîni, timp în care șefa misiunii, Carola Rackete, a tot încercat să ia legătura cu mai multe state, inclusiv cu reprezentanța Comisiei Europene și cu Înaltul Comisariat ONU pentru refugiați. Nu s-a găsit o soluție. Nimeni nu a vrut să-i primească. Cum accesul în portul insulei Lampedusa era blocat, și în lipsa unei soluții pentru debarcarea refugiaților, căpitana navei a decis să forțeze blocada pazei de coastă și a acostat în portul Lampedusa, unde cei salvați de pe mare au fost debarcați și conduși spre centrul de primire. Carola Rackete a fost arestată, iar nava a fost confiscată de autorități. Căpitana riscă acum o amendă usturătoare și pînă la zece ani de închisoare pentru forțarea blocadei, iar organizația umanitară trebuie să plătească 50.000 de euro pentru eliberarea navei confiscate.

Ce a urmat după acest episod a fost o înăsprire a legislației și a practicilor maritime în Italia. Salvini continuă linia dură în materie de politici de imigrație și a interzis ca navele de salvare cu refugiați recuperați de pe mare să acosteze în porturile italiene. Parlamentul italian a aprobat un decret în domeniul securității care prevede confiscarea vaselor de salvare ale organizațiilor umanitare și amenzi de pînă la un milion de euro pentru căpitanii acestor misiuni. În plus, cei care opun rezistență la încercarea forțelor de securitate italiene de a opri navele de salvare riscă pedepse cu închisoarea de pînă la zece ani.

Înăsprirea discursului îl poate ajuta să-și mențină popularitatea într-un moment crucial: forțînd alegerile anticipate, Salvini ar putea deveni prim-ministru.

Dincolo de această înăsprire a regimului în ceea ce privește imigrația se produce o radicalizare a discursului împotriva refugiaților și, mai ales, o demonizare a ajutorului umanitar – prezentat de autorități ca o formă de complicitate de tip infracțional. Purtător de mesaj e însuși Matteo Salvini, artizan al unei adevărate campanii împotriva misiunilor de salvare.

Faptul că, recent, o organizație germană a reușit să obțină cîștig de cauză în instanță împotriva vicepremierlui italian e doar o slabă consolare. Într-adevăr, o instanță din Frankfurt a emis, la cererea lui Friedhold Ulonska, membru al echipajului Mission Lifeline, o decizie preliminară împotriva lui Salvini, care publicase o fotografie cu acesta însoțită de un comentariu în care îl critica. În consecință, Salvini nu mai poate publica fotografii cu Ulonska pe Internet. În plus, vicepremierul ar putea primi o amendă de pînă la 250.000 de euro și chiar o pedeapsă privativă de libertate. E, cum spuneam, doar o consolare mică, de vreme ce decizia Justiției germane nu va schimba cursul pe care s-a înscris Italia și nici atitudinea lui Salvini în ceea ce privește dreptul umanitar. În schimb, înăsprirea discursului îl poate ajuta să-și mențină popularitatea într-un moment crucial: forțînd alegerile anticipate, Salvini ar putea deveni prim-ministru. Pe fondul degringoladei economice în care se află țara, recursul la manifestări xenofobe și antieuropene e singura carte pe care poate miza. E, probabil, și singura carte cu care știe să joace.

dilema blog

Stela GIURGEANU

O distopie românească

La mitingul de anul acesta al diasporei, două pancarte mi-au atras atenția. Pe una scria „Fără mici și bere, PSD-ul piere", iar pe cealaltă – „Neam vîndut pe 2 mici". În spatele hazului de necaz, mesajul este, în fapt, unul grotesc, căci este esența distopiei pe care o trăim.

Dar nu e vorba despre o distopie „clasică", una literară, în care acțiunea se petrece, de cele mai multe ori, în viitor, într-o societate sumbră, închisă, oprimată de un stat atotputernic, o societate de oameni hipnotizați, care cred cu tărie că trăiesc într-o lume perfectă, care nu se revoltă și care nu crîcnesc, nici măcar între patru pereți.

România a inventat o nouă formă de antiutopie, o combinație între Caragiale și Ionesco, între superficialitate și disperare. Ea nu se petrece în viitor, ci în prezent. Culorile ei de suprafață nu sînt sumbre, ci aparțin, mai degrabă, unei atmosfere de bîlci, în care predomină culorile țopeniei. Dar, deși prezentăm toate simptomele acelui „loc rău" – un stat care nu pune pe primul plan siguranța și bunăstarea cetățenilor, ci cultul propriei personalități, o elită politică ce clămpăne pînă la exasperare folosind acel teribil mioritic „o să facem / o să dregem", fără a face și fără a drege mai nimic, diferența majoră a distopiei noastre mioritice constă, de fapt, în oameni.

Ne place sau nu, sîntem de fapt liberi să gîndim.

Căci românii nu sînt opresați. Ne place sau nu, sîntem de fapt liberi să gîndim, să vorbim, să acționăm – și, indiferent de mentalitățile politice, majoritatea chiar își dau seama că nu trăiesc nici pe de parte într-o societate roză. Cu toate acestea, o acceptă și o întreține „așa cum e".

Și problema nu este doar că unii se încăpățînează să nu renunțe la idolatrii pe linie de partid, ci mai degrabă că mulți dintre români au căpătat în timp o mentalitate de cetățean de mîna a doua. Acel cetățean care nu-și cunoaște drepturile și, chiar dacă și le cunoaște, îi e frică să și le exercite. O frică provenită mai ales pe filieră economică. În România predomină, din păcate, mentalitatea omului sărac, căruia nu-i prea vine să se revolte cînd e tratat cu grosolănie. Acel om care e prea obișnuit să-și țină căciula în mîini – căci, probabil, așa i-au zis și părinții, și cunoscuții: e mai bine să nu se pună rău cu „autoritatea", chiar dacă această „autoritate" își bate joc de el și îi încalcă, cu bună știință, drepturile. Acel om care stă în poziție de ghiocel, pentru că are impresia că nu merită mai mult. Acel om care se bucură doar preț de doi mici și o bere. Iar această atitudine de umilință întreține, pe de o parte, obrăznicia unei elite politice viciate, iar pe de alta, perpetuează o stare de apatie, de neimplicare, de lîncezeală – o altă trăsătură a societății distopice fiind retragerea din lumea exterioară.

La răstimpuri, acest om își linge nițel rănile și are puseuri de orgoliu. Și-și spune că e mîndru că e român, ignorînd de fapt în ce țară trăiește. Ignorînd faptul că nu e respectat. Ignorînd că statul nu are grijă de el. Ignorînd că i-au plecat copiii. Se gîndește mai ales la un trecut glorificat bombastic, la ii, la proverbialul suflet frumos și plin de poezie al românului, ignorînd distopia paradoxală pe care el însuși o clădește în jurul lui: i se poate opune, ar putea să-și schimbe viața, dar nu o face. Din frica autoindusă că e cetățean de mîna a doua, dar, uneori, și din comoditatea de a reacționa, de a taxa, de a-și cere drepturile.

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Matei MARTIN

(anti)fascism și (anti)comunism

Texte și opinii de:

- Vladimir BUKOVSKI
- Adrian CIOROIANU
- Dennis DELETANT
- Catherine DURANDIN
- Cristian GHINEA
- Petre M. IANCU
- Gerd KOENEN
- Andrei OIȘTEANU
- Liviu ROTMAN
- Traian SANDU
- Oliver Jens SCHMITT
- G.M. TAMÁS
- Vladimir TISMĂNEANU
- Cristian VASILE
- Thierry WOLTON

argument

Cum tratăm cele două orori?

În Germania anilor '80, așanumitul *Historikerstreit* (gîlceava istoricilor) a produs o amplă reflecție despre raportarea la trecutul fascist. Această reflecție, care a depășit pînă la urmă spațiul academic, se află la originea sistemului legislativ și de instituții memoriale. La cîteva decenii după denazificare, discuția despre vinovăție și despre responsabilitatea prevenirii unui asemenea episod a constituit un moment de referință în resetarea istoriei. Un asemenea moment de cotitură ar fi putut fi, în cazul României, raportul comisiei privind analiza dictaturii comuniste, pe baza căruia regimul comunist a fost declarat drept ilegitim și criminal. Însă nici raportul, nici declarația șefului statului n-au avut consecințe concrete. Și, în vreme ce fascismul e unanim condamnat, în ceea ce privește comunismul persistă încă o anumită indulgență – în ciuda tragediilor (demonstrate, documentate) săvîrșite de comuniști în România.

Această indulgență apare sub multe expresii. Odată perioada de tranziție depășită, odată cu adoptarea sistemului capitalist, s-a schimbat și contextul receptării. Există, de pildă, un relativism de stînga, ba chiar un negaționism. Reprezentanții acestui curent, care, în România, sînt destul de numeroși, provin în primul rînd din rîndurile perdanților tranziției, al celor care s-au simțit trădați ori păcăliți de capitalism. Negarea crimelor comunismului nu e doar o consecință a nostalgiei după un regim care afirma că vrea să construiască o societate mai dreaptă, ci și o încercare de reabilitare a naționalimului de tip ceaușist.

O altă formă de manifestare a relativismului: se cere obiectivitate științifică sau chiar neutralitate academică în studierea comunismului. Nu i-am auzit pe cei care pretind această abordare cerînd aceeași atitudine și cu privire la studierea celeilalte mari orori. Odată ce-am convenit că sînt orori, cum le-am putea studia cu obiectivitate? Sau, cumva, avem încă dubii cu privire la caracterul oribil al comunismului?

Un grup de deputați (USR) propune o lege privind interzicerea organizațiilor, simbolurilor și faptelor cu caracter comunist. Aceeași lege condamnă inclusiv negarea crimelor comunismului. Inițiativa e creată în oglindă după legea care interzice manifestările fascismului. Am încercat, în acest Dosar, să vedem ce înseamnă astăzi antifascismul și anticomunismul. (**Matei Martin**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

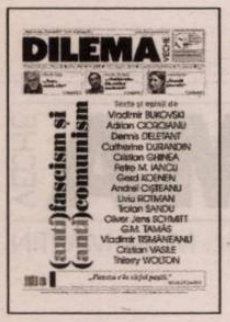

„Asistăm la un reviriment al ideilor totalitare și comuniste"

interviu cu Cristian GHINEA

Unul dintre inițiatorii legii privind interzicerea organizațiilor, simbolurilor și faptelor cu caracter comunist e ***Cristian Ghinea.*** *L-am întrebat cum își explică faptul că fascismul e unanim condamnat, în schimb, în ceea ce privește comunismul, persistă încă o anumită indulgență, atît Vest cît și în Est.*

La finalul celui de-al Doilea Război Mondial, regimul comunist s-a aflat în tabăra învingătorilor, iar nazismul în tabăra învinșilor. De aici, o oarecare întîrziere cu care societățile civilizate au început să realizeze grotescul regimurilor comuniste: le fuseseră aliați împotriva nazismului. Apoi, un permanent apetit al inteligheției occidentale pentru comunism, ca un experiment interesant, realizat pe pielea altor oameni. Acei „inteligenți" au pierdut Războiul Rece, dar au cîștigat războiul ideilor. Copiii noștri învață teoriile lor în universități. Apoi, în Europa de Est, am fost noi înșine foarte indulgenți cu crimele comunismului. Nu ne-am impus anticorpi și am rămas nevaccinați.

Cum vă explicați această atitudine aproape binevoitoare față de comunism în România, care a trecut printr-o dictatură?

România a avut o relație destul de complicată cu anticomunismul, cu rezistența la comunism. Noi am avut insule de rezistență la comunism, izolate, nu o mișcare de rezistență a societății. Comunismul, timp de 45 de ani, s-a integrat în viețile noastre nestigherit, pînă a devenit normalitate. Apoi, să ne uităm cine a condus România după căderea regimului comunist. Ion Iliescu, de exemplu, este identificat în Raportul Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, comisia Tismăneanu, drept unul dintre principalii „vinovați de impunerea și perpetuarea" acestui regim. Să fim realiști, anticomunismul a fost prizat în mediu restrîns. Acum 16 ani, cînd eram redactor la *Dilema* – mă bucur enorm că revin, chiar și așa, aproape de revistă, o citesc și rezistă, e singura publicație scrisă care concurează cu net-ul la mine –, coordonam un dosar despre arhivele Securității. Erau o mînă de intelectuali și activiști contra unui întreg sistem. Eram, aș putea zice, deși eram mic atunci. Am învins în cele din urmă, dar pentru că sistemul s-a mișcat natural din acel punct. Iliescu a ieșit din peisaj și urmașii lui nu mai vedeau de ce să apere ei Securitatea. Iliescu a devenit caduc, a fost înlocuit de toți acei mai mici iliești care au acaparat instituțiile publice, în administrație, în politică. Știți expresia – „comunismul a făcut și lucruri bune", este precursoarea lui „au furat, dar au dat și la alții puțin". Agenda sistemului nu mai e comunismul, ci să păstreze ce au furat.

Condamnarea oficială a comunismului drept regim „ilegitim și criminal" a stîrnit la momentul respectiv unele controverse. Și s-a soldat cu puține rezultate concrete. Care ar fi consecințele acelui act de condamnare? Și care sînt urgențele în plan memorial?

Condamnarea comunismului la cel mai înalt nivel a fost doar primul pas de care aveam nevoie. Dar este nevoie și de o condamnare a regimului comunist la nivelul societății. Condamnarea comunismului în aceeași măsură cu nazismul este o măsură de igienizare a spațiului public românesc. Pentru că noi, în ceea ce privește comunismul, nu am făcut niciodată curat după ce l-am dat afară din casă. Am făcut curat după regimul legionar, dar nu și după cel comunist. Și pentru că am fost, cum spuneați mai devreme, binevoitori inclusiv cu ororile acestui regim, astăzi asistăm la un reviriment al ideilor totalitare și comuniste. Ne aflăm în situația în care trebuie să le explicăm copiilor noștri de ce Hitler a fost un om rău și de ce ideologia lui e nocivă, dar despre Mao, Pol Pot sau Ceaușescu se poate vorbi laudativ oriunde.

Scopul proiectului legislativ pe care l-ați inițiat este să prevină reinstaurarea unui regim comunist în România. Dar chiar credeți că există acest risc?

În spațiul public din România, propaganda comunistă, discursul laudativ la adresa ideilor comuniste reînvie. Atenție, nu este vorba de nostalgicii comuniști, de cei care au prins acea perioadă și au anumite nostalgii, este vorba de oameni mai tineri, care nu au simțit pe pielea lor ce înseamnă comunismul pus în practică. Este un curent pro-comunist care prinde și la noi, și în alte state din Estul Europei. Există multe discuții legate de această temă a nostalgiei comuniste în statele din fostul lagăr comunist. Dar nu despre asta este vorba. Este vorba de faptul că acest discurs pro-comunist, inclusiv în universități, zone de dezbatere civică, nu este însoțit de obligația de a-i asocia și traumele provocate. Nu poți face același lucru cu nazismul, de exemplu – să iei cîteva idei pe care să le prezinți ca fiind bune și să ignori lagărele de concentrare. De ce să putem face asta cu comunismul? Este o măsură de prevenție, așa cum este un vaccin. Mereu există riscul. Libertatea și democrația nu sînt un dat de la sine, ele sînt pe cît de puternice în fața comunismului, a fascismului pe cît sîntem noi dispuși să le apărăm, să le întărim. Eu sînt un liberal. Și am o poziție liberală: ambele totalitarisme trebuie tratate la fel.

„Ambele totalitarisme trebuie tratate la fel."

Ce se înțelege, în spiritul acestei legi, prin „organizații, simboluri și fapte cu caracter comunist"?

Am văzut, atunci cînd am depus această inițiativă legislativă în Parlament, alături de mai mulți colegi, această interpretare conform căreia vor fi arestați toți cei care poartă tricouri cu Che Guevara. Este o formă de opoziție la propunerea legislativă. Dar interpretarea este greșită. Nu despre asta e vorba. Avem o lege similară care condamnă fascismul și regimul legionar, vi se pare că sînt pușcăriile din România pline de nostalgici legionari sau de tineri care și-au tatuat zvastici? Această lege ar urma să dea statului român instrumente necesare pentru a preveni reapariția unor organizații care să își propună, de exemplu, reinstalarea terorii sociale în România. Organizații, iar organizațiile în România sînt definite ca adunare de cel puțin trei oameni care purced la anumite fapte. Această lege nu urmărește persoanele care fac anumite afirmații în parc, pe o bancă. Resping ideea că trebuie să permitem apariția unor curente de gîndire neo-comuniste, totalitare, antidemocratice, pentru că este vorba de toleranța față de convingeri politice. Comuniștii, la finalul anilor '30, începutul anilor '40, erau o minoritate în România, puțini își imaginau atunci că vor instaura în țară un regim de teroare care va dura aproape o jumătate de secol. Dar s-a întîmplat, cu ajutorul sovieticilor, bineînțeles.

Statul român a fost condamnat de CEDO pentru că a refuzat să înregistreze / să înscrie Partidul Comuniștilor. În spiritul acestei decizii, proiectul pe care l-ați inițiat ar fi neconform cu jurisprudența CEDO. Cum poate fi obținut un compromis?

Văd că CEDO devine o sperietoare, o societate nu își poate dezvolta anticorpi democratici că... pac, la CEDO. Hai să avem legea și apoi un caz la CEDO. Să avem o dezbatere cu judecătorii. CEDO argumentează că interzicerea propagandei comuniste nu este necesară întrucît nu există o amenințare iminentă, un pericol clar privind instaurarea unui regim totalitar, antidemocratic. Și aici dezbaterea este interesantă: de unde știu judecătorii asta? Cum se măsoară pericolul? Este asta o decizie politică, luată de societate, sau una judiciară? Cred că noi, ca societate, trebuie să luăm această decizie. Hai să avem legea trecută și vom dezbate la CEDO dacă avem cazuri acolo. Să nu legiferăm înseamnă a ne castra de libertatea de decizie. Iar dacă CEDO funcționează ca sperietoare, atunci legea acum în vigoare in România, privind legionarismul și fascismul, ar trebui să nu fie acceptată. Nu cred că legionarismul e un pericol, iar comunismul nu. Eu cred că ambele sînt. Spun din nou: proiectul nostru de lege este o copie exactă, la nivel de limbaj și mecanism legal, a legii deja în vigoare, privind totalitarismul de extremă dreapta. Logica și argumentele se aplică ambelor Rele.

Cristian Ghinea *este eurodeputat (grupul Renew Europe). A fost deputat în Parlamentul României (USR) în perioada decembrie 2016-mai 2019.*

---

a consemnat Matei MARTIN

■ Ceea ce îi apropie pe fasciști de comuniști este mai important decît ceea ce îi desparte. Unii voiau să înlocuiască o extremă politică (de dreapta) cu alta (de stînga), să înlocuiască lupta de rasă cu cea de clasă, să înlocuiască o formă de dictatură cu alta ș.a.m.d. Chiar și diferențele sînt cumva în oglindă. În mai multe locuri din jurnalul său, dramaturgul Eugène Ionesco deplîngea faptul că piesa *Rinocerii* era percepută în Europa ca fiind o parabolă a fascismului, nu și a comunismului.

■ Pe la sfîrșitul lunii august 1944, Mihail Sebastian povestea, în *Jurnal,* scurta sa experiență de cîteva zile la noua redacție a cotidianului comunist *România liberă* – un regim de conformism imbecil. „Imbecilitatea îndoctrinată – își nota dramaturgul în jurnal – e mai greu de suportat decît imbecilitatea pură și simplă. După atîția ani de teroare nu mai am nevoie să mi se explice ce înseamnă să fiu liber. Asta știu..."

■ Cîndva, la începutul anilor '90, cînd – după o perioadă de tăcere vinovată – au izbucnit în toată Europa central-orientală largi mișcări anticomuniste (dar și unele excese „cu voie de la Poliție"), celebrul intelectual polonez, disidentul anticomunist Adam Michnik a îndrăznit să forjeze un paradox: „Există un mod comunist de a fi anticomunist". Atunci au fost cîțiva intelectuali români care s-au supărat pe el, dar avea cumva dreptate. Mi-am amintit de acest aforism deunăzi, cînd angajații (nu pot să-i numesc jurnaliști) de la televiziunile și ziarele arondate Puterii și politicienii de la Partidul așa-zis „Social-Democrat" s-au trezit în postura ridicolă de a se masca în anticomuniști de ocazie cu prilejul desfășurării „cazului Augustin Lazăr". Au mințit, au manipulat, au spus sferturi de adevăr, au spălat pe creier, au plîns cu lacrimi de crocodil, au linșat mediatic oameni, au înfierat cu mînie proletară etc. Cu alte cuvinte, au uzat și au abuzat de „un mod comunist de a fi anticomunist".

(Andrei Oișteanu, „Un mod comunist de a fi anticomunist. Cîteva frînturi de gînduri", revista 22, aprilie 2019)

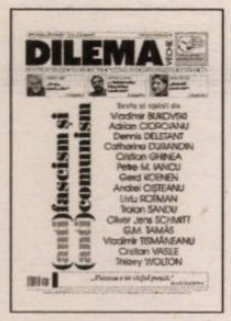

Cristian VASILE

Împotriva Răului politic

Imediat după decembrie 1989, antifascismul a avut o presă foarte proastă în spațiul autohton, inclusiv (sau mai ales) în lumea bună intelectuală românească. Regimul comunist a compromis în mod grav antifascismul ca atitudine dezirabilă (și obligatorie), tot așa cum termeni precum „democratic/ă", „democrație" etc. fuseseră murdăriți pentru că în primii ani postbelici, sub ocupație sovietică, au fost folosiți ca sinonimi pentru un regim (pro)comunist și, de fapt, profund antidemocratic. În același timp, eticheta de „legionar"/fascist a ajuns să fie aplicată pe scară largă, de multe ori fără acoperire, numai pentru a anihila indezirabili și opozanți (reali sau imaginari).

Compromiterea antifascismului

Prin urmare, a fost foarte dificil după 1989 pentru o parte însemnată a opiniei publice să accepte că există (și) un antifascism democratic și că, în trecutul nu foarte îndepărtat, România – pe lîngă catastrofa comunistă – a cunoscut și deriva spre extrema dreaptă, fascism și antisemitism, culminînd cu tragedia Holocaustului. Mai adaug aici un element la fel de greu de asumat și azi, pentru unii: evident, Securitatea (cu diversele ei denumiri, DGSP, DGSS etc.) s-a constituit după model sovietic, însă aceasta nu înseamnă că ea nu a preluat practici de poliție politică deja în uz pînă la 1944 din trecutul Siguranței (antonesciene, carliste) și al Serviciului Special de Informații. Pe scurt, regimurile dictatoriale ale secolului XX nu au început în România la 1948, ci cu un deceniu înainte, la 1938, odată cu dictatura regală. Mai trebuie adăugat că, de partea cealaltă, anticomunismul a fost de mai multe ori compromis prin raportarea favorabilă a unora la Ion Antonescu sau la diverse personaje asociate cu legionarismul, cuzismul sau alte mișcări antidemocratice și antiliberale.

Rolul comisiilor pentru adevăr

Jurnalul lui Mihail Sebastian (publicat abia în 1996) și mai apoi activitatea Comisiei Internaționale pentru Studierea Holocaustului în România, condusă de Elie Wiesel (2004), au contribuit într-o oarecare măsură la asumarea și conștientizarea unui trecut problematic și inutilizabil care a condus la persecuții etnice/rasiale și genocid, tragedii de care s-a făcut vinovat statul român. Autoritățile politice (administrația Ion Iliescu) au recunoscut această dramă în mod oficial prin acceptarea concluziilor din raportul final al Comisiei Wiesel. Prin acest raport au fost de fapt condamnate fascismul autohton și extrema dreaptă românească. La puțin timp s-a construit un monument omagial în memoria victimelor Holocaustului, în licee a fost introdus un manual de istorie a evreilor (datorat lui Florin Petrescu și concentrat pe problematica Holocaustului). În plus, încă din 13 martie 2002 a fost adoptată Ordonanța de Urgență nr. 31 privind interzicerea organizațiilor, simbolurilor și faptelor cu caracter fascist, legionar, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvîrșirea unor infracțiuni de genocid, crime contra umanității și de crime de război, considerîndu-se că prevederea din legea siguranței naționale era insuficientă (acolo se preciza faptul că este considerată o amenințare la securitatea națională inițierea/organizarea „acțiunilor totalitariste sau extremiste de sorginte comunistă, fascistă, legionară sau de orice altă natură, rasiste, antisemite, revizioniste, separatiste").

A fost un precedent important, deoarece condamnarea unui versant totalitar din trecutul recent a încurajat în mod decisiv discuția despre necesitatea clarificării poziției statului român, prin reprezentanții lui legitimi, față de cealaltă catastrofă politică și morală – comunismul. Puterea precedentului a funcționat, iar în aprilie 2006 a fost înființată Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, condusă de Vladimir Tismăneanu, organism care a elaborat un raport final în baza căruia regimul comunist din România a fost condamnat ca ilegitim și criminal. Discursul prezidențial din Parlament de la 18 decembrie 2006 a fost publicat în *Monitorul Oficial*, devenind un act al statului român invocat cu succes de avocații victimelor regimului comunist în diverse procese (retrocedări, restituiri, reabilitări etc.). Nu s-ar fi ajuns aici dacă nu ar fi existat înainte o comisie pentru adevăr axată pe cercetarea fascismului autohton. Este demn de notat că istoricii și intelectualii legați de activitatea celor două comisii au avut preocupări timpurii pentru înființarea de institute de cercetare și muzee de profil (un muzeu al Holocaustului și unul al Dictaturii Comuniste / al Comunismului). Primul muzeu a întîmpinat greutăți serioase din cauza controverselor legate de amplasament (str. Lipscani; zona de lîngă Muzeul „Antipa"), dificultăți potențate de opoziția unor factori decizionali chiar din Consiliul General al municipiului București. Pe de altă parte, practica judiciară și probabil lipsa de experiență și de determinare a Parchetelor a arătat cît de greu de aplicat este OUG nr. 31/2002. Tocmai din acest motiv s-a simțit nevoia unor clarificări terminologice și nu numai, iar în vara lui 2015 a fost adoptată o Lege de modificare – Legea nr. 217 din 23 iulie 2015. Grupusculele neolegionare, ortodoxiste și de extremă dreapta au și protestat vehement, tocmai pentru că actul normativ detaliază ce se înțelege prin „Mișcarea legionară", fixînd și mai bine această grupare totalitară în cadrele fascismului și al organizațiilor care trebuie interzise, deoarece au contribuit la incitarea la ură națională, rasială și religioasă.

Anticomunismul în plan legislativ

În paralel, pe lîngă reușita introducerii unui curs opțional de istoria comunismului (cu un manual de liceu – Mihai Stamatescu et al., *Istoria comunismului din România*, Polirom, 2008), au existat preocupări legislative și din partea celor interesați de scoaterea în afara legii a organizațiilor comuniste. Cea mai închegată, dezbătută și contestată a fost inițiativa recentă a deputaților USR Cristian Ghinea și Vlad Duruș – proiectul de lege privind interzicerea organizațiilor, simbolurilor și faptelor cu caracter comunist – care (în expunerea de motive și în textul său) preia modelul OUG nr. 31/2002, devenit legea nr. 217/2015 (evident, aplicat la cazul comunismului).

Constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la trei la zece ani și interzicerea unor drepturi inițierea sau constituirea unei organizații cu caracter comunist, aderarea la un astfel de grup sau sprijinirea, sub orice formă, a vreunei asocieri de acest fel.

Confecționarea, vînzarea, răspîndirea, precum și deținerea în vederea răspunderii de simboluri comuniste se pedepsesc cu închisoare de la trei luni la trei ani și interzicerea unor drepturi.

Tot cu închisoare de la trei luni la zece ani se sancționează utilizarea în public a simbolurilor comuniste.

(din Legea privind interzicerea organizațiilor, simbolurilor și faptelor cu caracter comunist)

De fapt, citit cu atenție, proiectul de act normativ este o lege contra organizațiilor și simbolurilor stalinismului, ale acelei forme de comunism *care s-a înstăpînit la putere* în Europa de Est după 1945, inclusiv în România, neavînd în vedere măsuri cu caracter interdictiv contra unor grupări sau idei marxiste *rămase în afara exercitării guvernării* și care se raportează la gînditori de secol al XIX-lea. Intră sub incidența legii doar acele organizații care promovează „ura și violența pe motive de diferență de clasă socială", precum și „politica de exterminare socială" specifice unui regim totalitar de secol XX. De altfel, acest aspect – țintirea doar a versiunii staliniste a comunismului – a fost remarcat și de către unii critici ai proiectului, care l-au perceput însă ca inoportun din alte motive. Într-adevăr, preconizatul act normativ va înfrunta probabil teste de constituționalitate atît în plan intern, cît și extern (la CEDO), probe prin care au trecut și alte legi cu caracter anticomunist inițiate de guverne, parlamente și partide esteuropene. Dar una dintre mizele proiectului este chiar promovarea unui tip de anticomunism liberal și democratic, în răspăr cu cel găunos și contraproductiv profesat de cuplul toxic Viktor Orbán – J. Kaczynski, o formă de delimitare menită să individualizeze România în raport cu fostul grup de la Visegrád și cu actualul club iliberal al Europei Centrale. Această propunere legislativă a avut însă și rolul de a încerca să clarifice doctrinar profilul politic al USR – un partid ce cuprinde atît liberali anticomuniști, cît și progresiști, situați mai la centru-stînga –, de a-l plasa în mod simbolic la centru-centru dreapta (la concurență cu PNL) și în opoziție fermă cu PSD, perceput ca moștenitor al vechiului Partid Comunist. Pare că proiectul de lege nu a fost dezavuat de electorat: USR a obținut un scor istoric, peste 22%, la alegerile europarlamentare și probabil, în condiții normale de vot, ar fi ajuns pe locul 2.

Realist vorbind, cel puțin în actuala legislatură, dominată de PSD-ALDE et comp., proiectul de lege nu va trece și nici nu este sigur că va ajunge să fie discutat în mod serios în cele două Camere ale Parlamentului. Probabil, luînd în considerare situația politică de azi, aritmetica parlamentară și chiar opoziția față de acest proiect de lege manifestată în medii culturale diverse, deloc legate de PSD, cel mai important ar fi ca această propunere legislativă să genereze o autentică discuție națională, o dezbatere despre democrație, totalitarism, dictatură și apărarea statului de drept. Ar fi de dorit ca elevii, generația tînără în general, să conștientizeze unde este și ce este Răul politic, să evite identificarea cu orice ură de rasă, dar și *de clasă*. Poate ar trebui ca fiecare dintre noi să răspundă la o întrebare simplă: este acceptabilă promovarea nepedepsită a urii de clasă de inspirație totalitară, cu forma ei exacerbată (incitarea la exterminare socială)?

***Cristian Vasile** este cercetător științific la Institutul de Istorie „N. Iorga". Cea mai recentă carte publicată:* Viața intelectuală și artistică în primul deceniu al regimului Ceaușescu, 1965-1974 *(Humanitas, 2014). Are în pregătire un volum despre* Literatură și ideologie în anii 1970 și 1980. *A fost secretar științific al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România.*

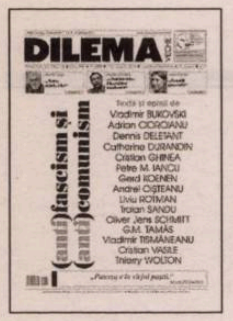

Starea anticomunismului

o anchetă

Cîțiva deputați din opoziție (USR) au propus recent o inițiativă legislativă privind „interzicerea organizațiilor, simbolurilor și faptelor cu caracter comunist". Legea, după cum scrie chiar în articolul 1, e menită să prevină instaurarea unui regim dictatorial comunist.

Am lansat aceleași două întrebări unor specialiști în istoria recentă:

1) Mai există riscul revenirii unui regim comunist totalitar în România?

2) E necesară adoptarea unei legi care să interzică organizațiile și simbolurile comuniste?

■ Vladimir BUKOVSKI

Ideile se combat prin idei

1) Imposibil. Dintr-o rațiune foarte simplă. Comunismul a fost o utopie. El nu poate fi transpus practic – și asta s-a văzut. E irepetabil. Din așa-zisul comunism rămîne în istorie doar un regim opresiv, totalitar.

2) O lege împotriva simbolurilor și organizațiilor comuniste e o idee foarte proastă. Ea nu ar face decît să incite, să provoace, să-i atragă pe cei care-și doresc „fructul oprit". Cred mai degrabă că ideile ar trebui combătute prin idei. Și propaganda prin contrapropagandă. Cei care se simt atrași de comunism ar trebui să afle că regimurile respective au făcut peste o sută de milioane de victime. Aceste crime ale comunismului ar trebui să fie cunoscute, la scară largă. Asta e soluția pentru a evita sau marginaliza eventualele tentații comuniste.

***Vladimir Bukovski** este eseist și activist pentru drepturile omului. Figură marcantă a disidenței sovietice, a petrecut 12 ani în centre de detenție și instituții psihiatrice. Expulzat în 1976 din URSS, se stabilește în Marea Britanie, unde continuă să demaște abuzurile regimului. A publicat, printre altele,* Judgment in Moscow: Soviet Crimes and Western Complicity (Judecată la Moscova: crimele sovietice și complicitatea Vestului).

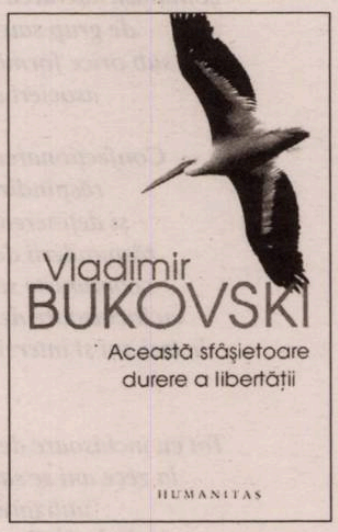

■ Dennis DELETANT

Comunismul a fost impus și nu ales

1) Buna guvernare n-a pătruns încă în România. Eșecul clasei politice, în special al guvernării PSD, de a alinia acțiunile politice cu valorile UE a avut consecințe economice și sociale grave pentru țară. Un semn clar al lipsei de încredere în viitor în rîndul tinerilor români este amploarea emigrării. Amploarea acestui fenomen al emigrării are consecințe grave asupra bugetului țării și asupra pieței forței de muncă și, prin urmare, în planul creșterii economice. Declinul net al forței de muncă afectează încasările la bugetul de stat. În același timp, creșterea continuă a procentului persoanelor aflate la vîrste înaintate, dependente și vulnerabile, în comparație cu cele aflate la vîrste active, amplifică presiunea asupra sistemelor publice de securitate socială și de sănătate. În lipsa unor măsuri eficiente care să vizeze direct problemele, dezvoltarea economică și socială a României se va împotmoli.

Protestele recente sînt un simptom al unei agitații crescînde în societatea românească, guvernată de PSD, un regim care îi îndepărtează pe cetățeni de stat. Măsurile recente adoptate de PSD, care estompează separarea puterilor între executiv și Justiție, riscă să submineze democrația și să slăbească capacitatea statului de a rămîne un aliat credibil pentru NATO și de a respecta valorile fundamentale ale Uniunii Europene. În același timp, performanța înregistrată de partidele de opoziție la alegerile pentru Parlamentul European e un semn clar al unei democrații vibrante în România și reprezintă un semnal pentru cei care ar putea fi tentați de o întoarcere către un sistem cu partid unic și către o economie condusă de un partid unic.

2) După părerea mea, nu e necesară o lege care interzice simbolurile și organizațiile comuniste. Maturitatea unei democrații vibrante constă în abilitatea de a se acomoda cu o arie largă de ideologii politice și de a le testa la urne. Avînd în vedere că, în România, comunismul a fost impus la putere, și nu ales, și că regimul s-a menținut prin stabilirea a ceea ce poate fi numit „stat polițienesc", pot înțelege temerile aflate la originea unei asemenea interdicții. Însă încercarea de a suprima organizațiile și simbolurile comuniste este sugestivă pentru o democrație mai degrabă imatură.

***Dennis Deletant** este* visiting professor *la Georgetown University, unde deține catedra „Ion Rațiu", și profesor emerit de studii românești la Școala de Studii Slave și Est-Europene, Colegiul Universitar din Londra. Autor al mai multor volume de istorie, printre altele:* Aliatul uitat al lui Hitler. Ion Antonescu și regimul său *și* Ceaușescu și Securitatea, *ambele la Editura Humanitas.*

■ Catherine DURANDIN

Interdicția incită la deturnări

1) Nu cred că o revenire a comunismului – fie că vorbim de ideologie sau de regim – mai e posibilă în România ori în altă parte. Foștii comuniști sînt bolnavi și descompuși, democrații n-o duc prea bine, dar această criză, această confuzie a ideilor nu servește cauza regimurilor complet eșuate. Cu toții și-au dat seama de enorma minciună pe care au reprezentat-o celebrarea pseudo-succeselor comunismului!

În schimb, mergînd pe urmele lui Claude Lefort, cred că chestiunile la care comunismul a încercat să răspundă rămîn valabile: justiția socială, rostul muncii, împărțirea bogăției și, pînă la urmă, chestiunea sensului, dincolo de absurdul existențial.

Astăzi trăim într-o epocă marcată de ravagiile postcomunismului. Soluția nu e să ne întoarcem la o utopie care s-a cufundat într-o imensă tragedie colectivă.

2) Personal, sînt împotriva oricărei legi care interzice scrieri, simboluri etc. Căci orice lege, prin constrîngerile pe care le presupune, incită la deturnări. Mi se pare mai productiv să lăsăm să se exprime violența și manifestările sale simbolice, ceea ce are meritul de a suscita reacții, mai exact, reacții de respingere, de furie etc... Aleg furia împotriva refulării și a corectitudinii politice.

De ce să nu apară în România busturi ale lui Antonescu și ale lui Gheorghiu-Dej? Dacă cetățenii nu le suportă, se vor organiza, se vor mobiliza, vor scrie petiții pentru a le evacua în numele majorităților de moment formate în locul repsectiv.

***Catherine Durandin** este scriitoare. Profesor de istorie la INALCO, Paris. Autoare a numeroase cărți de istorie a României, a publicat, în 2018, la Editura Vremea, volumul de memorii* România mea comunistă.

■ Gerd KOENEN

O măsură contraproductivă

1) Mi se pare o prostie. Regimul comunist din România a fost posibil numai datorită diviziunii geopolitice de după 1945. Același lucru e valabil pentru toate celelalte state din zona central-europeană. Nicăieri partidele comuniste, mai degrabă slabe, decimate în multe planuri și epurate, nu ar fi putut să se organizeze și să pretindă ascensiunea la putere pe cont propriu. Nici măcar Tito (dar asta e deja altă discuție...). Cît îl privește pe Ceaușescu, acesta a acționat precum un național-comunist pentru ca, în cele din urmă, să devină un naționalist ordinar care încearcă doar să joace un rol internațional. La oameni ca el e foarte evidentă trecerea de la o parte a spectrului politic în cealaltă. În orice caz, nu e deloc o întîmplare faptul că o bună parte a fostelor partide comuniste din Europa de Est s-a colorat, după 1989, în roșu-brun sau au îmbrăcat haine fascistoide. Dacă îmi amintesc bine, unii dintre barzii cultului lui Ceaușescu din România au înființat și au activat în grupări șovine și fascistoide. Așa că mai degrabă în asta constă riscul unei „Restaurații" antidemocratice sau al unei „Contrarevoluții" la Moscova, la Budapesta, la București sau în alte capitale.

2) E o măsură contraproductivă. Chiar nu mai există comuniști de rit vechi. Acolo unde încă mai există comuniști la guvernare, mai ales în China, vorbim, de fapt, de carteluri de putere birocratic-oligarhice, care folosesc formulele ideologice și emblemele exclusiv ca pe elemente ale unei tradiții, deci ca pe niște referințe aflate în strînsă legătură cu ambițiile naționale și internaționale. În acest sens, ele se bazează pe economiile naționale orientate spre piața mondială, a căror funcționare nu are nimic de-a face cu economiile de plan centralizat în stil vechi. Tocmai acest succes, generat de cele mai moderne metode capitaliste, le permite să mențină regimul cu partid unic, neo-totalitar. România este departe de acest model în toate privințele.

Dacă Uniunea Europeană va fi dominată de partide și regimuri de dreapta, naționaliste – ceea ce nu e exclus –, vom vedea probabil și în România așa ceva. Dar noul Conducător nu va apărea, cu siguranță, sub stindardele ponosite și sub însemnele comuniștilor. Și, probabil, nici sub steagul negru al Gărzii de Fier. Toate aceste mișcări, fie ele comuniste (bolșevice, maoiste), fasciste și naționaliste ori islamiste au fost, la vremea lor, formațiuni ideologice ori culturale noi – așa cum nu mai existaseră înaintea lor. De ce n-ar apărea azi combinații ideologice și formațiuni politice noi, care se sustrag oricăror denumiri de pînă acum și care sfidează, în voința lor de putere, tot ce a fost înainte?

***Gerd Koenen** este publicist și istoric, specializat în relațiile germano-ruse. Cea mai recentă publicație:* Die Farbe Rot. Ursprünge und Geschichte des Kommunismus. (Culoarea roșie. Originile și istoria comunismului), *C.H. Beck, 2017.*

■ G. M. TAMÁS

Interziceți Flautul fermecat!

1) Ceea ce se cheamă „comunism" în România este sistemul stalinoid, dar mai ales fascizant al lui Ceaușescu. Un sistem în care Lenin a fost înlocuit cu Burebista, iar dictatura proletariatului cu Marea Unire. Naționalismul ceaușist nu trebuie (și nu poate) să revină, fiindcă n-a plecat nicio-

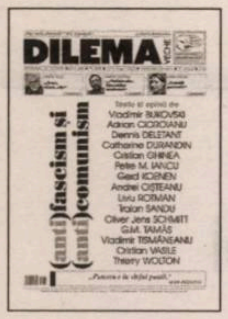

dată niciunde. Sistemul Ceaușescu-PCR a fost apreciat de Nixon, de regina Angliei și de generalul de Gaulle, și disprețuit de noua stîngă. Ce mai vreți? O asemenea faimă și glorie apuseană (și ostilitate marxistă) este visul roz al conservatorismului de astăzi. În România avem un partid liberal (PNL) care nu este liberal și un partid social-democrat (PSD) care nu este social-democrat. Și acum un nou partid tolerant și postmodern vrea să scape de un „comunism" care era mai degrabă legionar. Dar USR vrea de fapt să dovedească elitelor bine înfipte că – Doamne ferește – nu este de stînga. Într-adevăr nu este „stîngist", singurul element veridic în toată afacerea aceasta.

2) Dacă sîntem realiști, simbolurile cele mai importante ale ceaușismului – poreclit „comunism" de protipendada prezentului – sînt nu numai legale, dar recunoscute ca legitime de opinia publică *mainstream*. Ar fi destul de straniu să se interzică „Trei culori cunosc pe lume" sau „Noi sîntem români, noi sîntem români/Noi sîntem aici de veci stăpîni", nu-i așa? Astea s-au cîntat în tinerețea noastră după 1968, nu „Internaționala". Ceaușescu și-a amintit de cea din urmă numai în fața plutonului de execuție. În Ungaria, chiar „libertate, egalitate, fraternitate" apar demonice, iar masoneria și republicanismul mai rele decît bolșevismul, principiul *habeas corpus* mai primejdios decît regimul Pol Pot. Fiți dumneavoastră mai consecvenți. Interziceți „Flautul fermecat"!

***G. M. Tamás** este filozof. Recent a apărut versiunea în limba română a cărții sale* Postfascism și anticomunism. Intervenții filosofico-politice *(la Editura TACT).*

Vladimir TISMĂNEANU

Asumarea trecutului și responsabilitate civică

1) Resurecția unui regim comunist precum cel prăbușit în decembrie 1989 nu mi se pare un scenariu plauzibil. Dar unul hibrid, un autoritarism cleptocratic îmbibat de resentimente antiliberale, antiintelectuale și antioccidentale este nu doar verosimil, ci chiar identificabil ca experiment real în Ungaria, România, Cehia. Decomunizarea, asemeni defascizării (denazificării) este un proces complex care implică elemente politice, juridice și morale. Am un student care se ocupă de modalitățile prin care s-a efectuat defascizarea Japoniei, inclusiv intezicerea propagandei militariste și exaltarea violenței imperialiste. Din punctul meu de vedere, acțiunea de terapie prin cunoaștere, ceea ce aș numi exorcizarea fantomelor trecutului prin recursul la un adevăr nefardat, este calea regală în această direcție. Evident, este nevoie de introducerea unor legi legate de scandaloasele pensii ale foștilor securiști, anularea sentințelor de condamnare politică pronunțate în chip samavolnic de pseudo-Justiția comunistă pentru acte de rezistență și opoziție în raport cu un regim declarat de către șeful statului drept ilegitim și criminal.

2) Poate că este dezirabilă din perspectivă etică, dar mă îndoiesc că ar avea efecte reale. Comunismul și fascismul au făcut zeci de milioane de victime, au fost sisteme bazate pe distrugerea statului de drept, demonizarea adversarilor (reali ori imaginari), exterminarea unor întregi categorii umane pe baza unor aberante criterii ideologice. O democrație liberală viabilă trebuie să le privească drept dictaturi ostile libertății umane, forme instituționalizate de înjosire și anihilare a demnității, de distrugere deliberată și sistematică a unei subiectivități autonome. Cei care cred în valorile adevărului, binelui, dreptății nu pot să nu simtă o revoltă etică în raport cu aceste regimuri inumane ori, mai exact spus, antiumane. Comuniștii au manipulat pasiunile antifasciste ale intelectualității, au pretins că sînt singurii antifasciști veritabili. A fost de fapt o imensă impostură, o tragicomedie simbolică menită să transforme intelectualii de stînga într-o masă de manevră pentru propaganda stalinistă. Eu cred că trebuie să gîndim și să acționăm în funcție de o serie de comandamente morale rezultate din tragicele experiențe ale veacului XX. Între acestea, opoziția față de orice formă de totalitarism mi se pare esențială. Prin educație, prin înțelegerea și asumarea trecutului, prin responsabilitate civică.

***Vladimir Tismăneanu** este politolog, profesor la Universitatea Maryland, College Park. A publicat numeroase cărți de istorie a comunismului. A fost șeful Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România.*

Oliver Jens SCHMITT

O continuitate a represiunii

1) Istoria nu se repetă. Dar continuă. Într-o reîntoarcere a stalinismului văd un pericol mai mic decît în continuitatea structurilor comuniste: coterii bazate pe structurile din serviciile secrete, care se reînnoiescconstant;retoricaautarhiei,apresupusei amenințări la adresa suveranității naționale, înscenarea unor conflicte cu minoritățile naționale, în special cu maghiarii, dar și cu minoritățile sexuale; reabilitarea voalată a ultranaționalismului interbelic și din timpul celui de-al Doilea Război Mondial; subordonarea Bisericii Ortodoxe ca sprijin ideologic și politic pentru regimuri autoritare; folosirea miniciunilor în viața politică; nu în ultimul rînd, chiar și recursul la violență, așa cum s-a văzut la 10 august 2018. O parte a moștenirii comuniste e și strategia de a păstra un nivel scăzut al educației politice a populației, mai ales în zonele rurale. E însă tot mai clar că s-a ajuns la un capăt de drum cu perpetuarea acestor structuri comuniste: în unele instituții, mai ales în Justiție, au apărut structuri care apără statul de drept; marea majoritate a românilor nu mai pot fi manipulați aît de ușor cu teme naționaliste, ca în anii '90; societatea sesizează mai ușor manevre precum referendumul pentru familia tradițonală și nu mai înghite pe nemestecate propaganda guvernamentală; alegerile pentru Parlamentul European au arătat că, pînă și în orașele mici din Moldova, PSD nu are monopolul absolut al puterii; prin diaspora, România a devenit o societate transteritorială. Postcomuniștii nu pot să izoleze țara de informațiile din afară. Și, mai ales, România nu e un stat izolat politic, ci, pentru prima dată în istorie, a ales liber să facă parte din mari sisteme de alianțe precum NATO și UE. NATO protejează România de presiunea crescîndă a Rusiei, iar România are un rol important și constructiv în cadrul NATO. Propaganda rusă încearcă, ce-i drept, să găsească adepți în România – și îi găsește printre intelectualii naționalortodocși. Românii știu însă ce înseamnă hegemonia rusă. Pînă una-alta, încercarea lui Liviu Dragnea și a lui Călin Popescu Tăriceanu de a mobiliza politic cu retorica antioccidentală a eșuat. Acum ține de români să își stabilizeze drumul spre Vest. Alegerile prezidențiale constituie în acest sens un moment de cotitură.

2) Da. Așa cum au fost interzise simbolurile legionare și fasciste, trebuie interzise și simbolurile celei de-a doua ideologii totalitare. România de-abia dacă s-a confruntat cu trecutul comunist. În afară de Memorialul de la Sighet nu prea există muzee și spații memoriale în care oamenii să-și poată face o imagine despre ce a însemnat dictatura. Istoriografia românească a livrat cercetări excepționale, însă aceste lucrări nu prea au ajuns la publicul larg. Nostalgia după vremuri, chipurile, mai bune e astăzi instrumentalizată mai ales de PSD. Aproape nimeni nu vorbește despre realitatea dictaturii, de pildă despre tragedia acelor romînce care, ca urmare a interzicerii absolute a avorturilor, au renunțat clandestin la sarcină, pierzîndu-și viața. În spitale, securiștii îi pîndeau pe medicii care voiau să le trateze pe femeile rănite în astfel de intervenții improvizate. Erau tratate doar dacă le dădeau securiștilor numele celor care le-au ajutat să avorteze. Iată doar un exemplu de răni pe care dictatura le-a provocat societății. Una dintre aceste răni e și faptul că cei mai mulți oameni s-au aranjat cu regimul, mai ales în primii ani ai lui Ceaușescu. Desigur, comunismul a fost impus în România de URSS – dar sutele de mii de români care au devenit membri ai Partidului Comunist, la sfîrșitul anilor '40, nu au fost constrînși, ci l-au susținut din oportunism și carierism. Victimele lor, cele din închisori, cele de la Canal și, mai tîrziu, cele amenințate și supravegheate și ale căror vieți au fost distruse, nu sînt amintite decît rareori în România de azi. Ca un ultim punct: crimele petrecute în decembrie 1989 și apoi cele din siajul mineriadelor nu au fost tratate juridic. PSD nu-și asumă responsabilitatea istorică pentru mineriade, adică pentru contrarevoluția care a înfrînt cu violență revoluția democratică din 1989. De la mineriade și pînă în 1990 există o continuitate postcomunistă a represiunii prin violență. Orice român cu spirit critic e conștient de asta. Cu excepția raportului despre regimul comunist realizat în timpul președintelui Traian Băsescu lipsește însă o politică memorială a statului. România are nevoie de o poziție legală clară – o democrație trebuie să știe care sînt dușmanii ei, la dreapta extremă și la extrema stîngă. Ca țară cu un trecut comunist dureros, care prin PSD continuă să dăuneze societății, are nevoie de o cultură memorială puternică și fără echivoc. O interzicere a simbolurilor comuniste ar fi măcar un pas în această direcție.

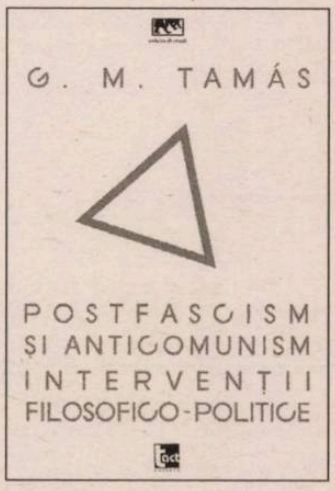

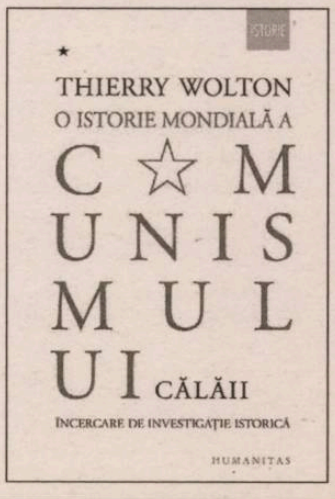

Thierry WOLTON

Interdicția e cea mai groaznică otravă

1) Nu, acea formă de comunism care a existat în secolul XX a dispărut, s-a epuizat. Nu există riscul revenirii unui regim marxist-leninist precum acela, nici în România, nici în altă parte. Ceea ce nu înseamnă că aspirațiile egalitare sau cele legate de justiția socială, ori altele asemenea, pe care comunismul a reușit să le monopolizeze de la Marx încoace, nu ar putea să îmbrace alte forme în viitor, căci ele țin, din negura vremurilor, de natura umană, care speră ca aceste promisiuni să-și găsească realizarea imanentă.

2) Nu. Interdicția e cea mai groaznică otravă. Ea favorizează interesul și curiozitatea și, pînă la urmă, adeziunea. Nu e treaba legilor să interzică comunismul, în toate formele sale de manifestare, ci a moralei, în sensul bun. Pe scurt: e vorba despre dezbateri, despre confruntări de idei. Prin armele criticii ar trebui combătut comunismul și nu prin flagelul Justiției.

***Oliver Jens Schmitt** este profesor de istorie sud-est europeană la Universitatea din Viena. Cea mai recentă carte publicată:* România în 100 de ani, *Editura Humanitas, 2018.*

***Thierry Wolton** este jurnalist și eseist. A publicat mai multe cărți despre regimurile comuniste și despre istoria Războiului Rece, inclusiv despre influența Moscovei în Occident în perioada postcomunistă. Recent, la Editura Humanitas a apărut primul volum din trilogia* O istorie mondială a comunismului. Încercare de investigare istorică.

anchetă realizată
de Matei MARTIN

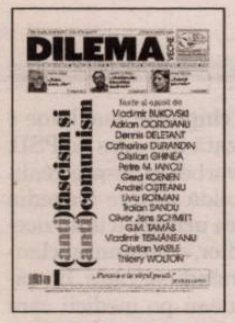

Liviu ROTMAN

Drumul anevoios al asumării istoriei

O caracteristică a societății actuale este prelungirea unei stări de confuzie asupra propriului trecut, mai precis o incapacitate de a se desolidariza de perioadele de totalitarism, de diverse culori. Această stare de confuzie poate fi sesizată pe diverse planuri, de la discursul politic la cel public, mass-media, cel academic etc.

Folosesc termenul confuzie pentru că poziții diverse, chiar contradictorii, asupra problemelor grave ale istoriei – Holocaust, comunism etc. – pot fi surprinse în același timp și același spațiu. Este emblematică imaginea unor librării prestigioase în care cărțile de demascare a Holocaustului, semnate de cunoscuți istorici ca Denis Deletant, Armin Heinen etc., stau alături de literatura neofascistă sau o carte despre atrocitățile din perioada comunistă este alături de memoriile lui Iulian Vlad, ultimul șef al Securității.

Fizionomia urbană integrează bustul unui aderent fervent al Mișcării Legionare, precum Mircea Eliade, al demnitarului antonescian Mircea Vulcănescu, dar și al poetului de curte al lui Ceaușescu, Adrian Păunescu. Să mai amintesc că elevi din comuna olteană Teslui învață (presupun că și educație civică!) la o școală ce poartă numele tribunului de la *Săptămîna* și *România Mare,* Corneliu Vadim Tudor. Și astfel se aruncă asupra acestora, dar și a ideologiilor pe care le-au slujit, mantia normalității. Mai mult decît atît, prin expunere, aceștia devin standarde morale. Astfel, tocmai un politician tînăr, ca Vlad Voiculescu, purtător al ideii de înnoire politică, poate declara, cu seninătate, că modelul său este filozoful legionar Petre Țuțea.

Dacă ridicăm privirea spre ceea ce ar trebui să fie Olimpul spiritualității românești, Academia Română, am putea nota aplauzele plenului academic la declarația unui invitat ce afirmă că „Holocaustul este o minciună cosmică" sau am putea aminti că vicepreședintele acestei instituții, distinsul istoric Dan Berindei, se plîngea că o analiză acuzatoare a Holocaustului a fost „scoasă din contextul istoric". Și rămînînd la același înalt organism, să amintim că anul acesta s-a organizat o fastuoasă sesiune comemorativă pentru cinstirea lui Mihnea Gheorghiu, unul din mandarinii ideologici ai național-comunismului.

Este un aspect semnificativ al culturii politice a României: antisemitismul, xenofobia nu sînt considerate culpe grave și nu reprezintă motiv de demisii sau demiteri. Astfel, nu a fost demis un secretar de stat, Ion Voicu, care, pe melodia anilor '30, declara că finanța mondială este condusă de „perciunați", cum nu a fost demis nici ministrul Agriculturii, care a vorbit de „Holocaustul porcilor", aruncînd în derizoriu conceptul de Holocaust. Sau nu s-a retras sprijinul politic viceprimarului Capitalei, Aurelian Bădulescu, care anunța decizia sa de a ridica un bust al lui Ion Antonescu, iar în paralel a făcut declarații xenofobe.

Recent, la o solemnitate ce trebuia să omagieze memoria Holocaustului romilor, ministrul Culturii și, mai nou, interimar al Educației amintește, referindu-se la Holocaust, că „...au fost și momente mai delicate, să nu le spunem neplăcute...". Deci acela care gestionează în această clipă educația în România reduce cea mai mare tragedie a istoriei la „un moment neplăcut". Este relevant pentru raportarea societății românești de astăzi față de Holocaust. Oare domnul Daniel Breaz va rămîne în funcție? Cele spuse sînt destul de „grave" în ochii premierului pentru demiterea unui „dublu" ministru?

Se poate identifica fie un refuz al asumării istoriei, fie, într-un caz mai „călduț", o marginalizare a acestei problematici. Ne întrebăm de ce. În România, despărțirea de momentele grave ale propriei istorii s-a făcut superficial și doar în anumite momente. A lipsit continuitatea – ca și profunzimea – proceselor de defascizare și decomunizare.

După prăbușirea regimului Antonescu, instaurarea regimului comunist, după o scurtă și relativă perioadă de tranziție, a împiedicat un proces real de defascizare. Chiar dacă noua Putere proclama zgomotos acest obiectiv, despărțirea de vechiul regim a fost lipsită de profunzime. Despre Holocaust s-a vorbit puțin și, de la un moment dat, deloc. Măsurile luate împotriva reprezentanților vechiului regim – la diverse niveluri – au fost dure, dar culpele principale erau altele: declanșarea războiului antisovietic, reprimarea mișcării comuniste etc. Măsurile de tip genocidal împotriva evreilor, romilor sau altor grupări erau amintite în treacăt. Și, de la un moment dat, ocultate. Declarații împotriva fascismului se făceau, dar rar, și cu golirea acestuia de substanța antisemită și xenofobă.

Asumarea timpurie de către Putere a naționalismului, dezvoltarea și consolidarea național-comunismului, cu clare nuanțe fascistoide, au aruncat o perdea de tăcere asupra Holocaustului, iar după o vreme regimul a dat, discret, undă verde antisemitismului și reabilitării lui Ion Antonescu.

În fapt, clișeele naționaliste ale anilor interbelici au pătruns în realitatea contemporană pe diverse căi, inclusiv prin propaganda național-comunistă. Să ne amintim de manifestările lui Adrian Păunescu cu o profundă – și eficientă – îndoctrinare naționalistă, sprijinită de tipuri de ceremonial specifice anilor '30, ca jurăminte delirante și îngenuncheri colective. Sau să amintim de formele agresive de protocronism ori dacism. În ce privește decomunizarea, avem de-a face doar cu o retorică declarativă, dar care este interpretată și implementată parțial. Se prăbușesc simbolurile clasice ale comunismului, dar cele legate de național-comunism rezistă. Ambele procese au fost blocate de naționalism, prezent în toate sferele spațiului social: Academie, media, armată, Biserică, programe de învățămînt. Se poate vorbi atît în comunism, cît și în postcomunism de coruperea societății, prin instrumentalizarea naționalismului.

După raportul Comisiei Wiesel au loc încercări de a se impune o viziune democratică, prin introducerea de cursuri în școli, expoziții, spectacole, comemorarea anuală a Holocaustului. Dar majoritaea acestor acțiuni au un caracter formal, fără a fi asimilate în conștiința societății. În sfera educației, există un sentiment inoculat în rîndul profesorilor, al conducerii multor școli, al părinților că orele de Holocaust sînt impuse „din afară" și nu corespund unor necesități reale ale elevilor. Iar datele statistice indică o scădere continuă a acestor ore. Dacă la nivel politic s-a recunoscut și asumat Holocaustul, în alte sfere acesta este fie negat, fie prezentat ca un fenomen de interes doar pentru grupări minoritare.

După 1990 am asistat la două procese contrare, pe de-o parte a început să se vorbească despre Holocaust, după o lungă perioadă de „inexistență" a subiectului în dezbaterea publică, dar în același timp a apărut o explozie de negaționism, ce însoțea un cult pentru dictatorul Ion Antonescu și al ideologiilor fasciste ale anilor '30. Fenomenul era atunci, dar este și acum, transpartinic. Mass-media, în majoritatea ei, s-a asociat tendinței revizioniste. În favoarea asumării istoriei s-au ridicat cîteva voci foarte respectabile ale intelectualității românești, dar ele au fost și au rămas în minoritate.

Agresivitatea negaționismului a impus gîndirea unor măsuri legislative împotriva acestuia, de tipul celor adoptate în numeroase țări europene. Aceste măsuri au fost urgentate de un fenomen periculos apărut în Justiție, în anii '90: un val de reabilitări ale unor persoane implicate în crimele Holocaustului, inclusiv miniștri ai Guvernului Antonescu.

O anumită presiune internațională, desfășurată într-un moment sensibil, al negocierilor pentru aderarea României la NATO, a contribuit la adoptarea primului act juridic românesc de incriminare a negării Holocaustului. Este vorba de Ordonanța de Urgență a Guvernului României 31/2002. Prin acest act se pedepseau promovarea simbolurilor și ideologiilor fasciste, naționaliste și xenofobe, cultul celor vinovați de crime de tip genocidal și negarea Holocaustului. Cu această ocazie are loc o primă definire juridică a Holocaustului: „persecutarea și anihilarea sistematică a evreilor de către Germania hitleristă și colaboratorii săi". Din păcate, datorită lipsei unor precizări, cît și necunoașterii – reale sau mimate – a adevărului istoric de către magistrați, acest act nu a dat rezultatele scontate. Numărul celor trimiși în judecată a fost minim. Optica magistraților față de Ordonanța de Urgență 31/2002, devenită Legea 107/2006, se baza pe interpretarea în cheie etnică a diverselor cazuri, în sensul inexistenței unei culpe românești în Holocaust: vinovații sînt naziștii germani, horthiștii maghiari etc. Este ceea ce în literatura de specialitate se numește negaționism deflectiv sau, așa cum îl definește Michael Shafir, „externalizarea vinovăției".

În timp, s-a simțit nevoia unui nou act legislativ, care să corespundă poziției României de membru al Uniunii Europene. Legea pornea de la concluziile Comisiei Wiesel, asumate de conducerea statului român, și permite o optică mai clară, cu o aplecare atentă asupra contextului politic. Este vorba de Legea 217/2015. Una din noutățile acestui act era culpabilizarea Mișcării Legionare, care prin ideologia sa și violența practicată a pregătit terenul pentru Holocaust. Drept care este cunoscută sub numele de „legea antilegionară". Adoptarea ei a dat naștere unor reacții ostile. Reprezentanților organizațiilor de extremă dreaptă li s-au alăturat și o serie de intelectuali care au considerat-o abuzivă și antiromânească. O alianță „împotriva naturii" s-a realizat între neolegionari și unele personalități ale societății civile, care au atacat legea, în numele drepturilor omului. Aceștia ignoră că Mișcarea Legionară, prin ideologie și faptă, a negat dreptul fundamental al omului, cel la viață. Problematica legislației împotriva negării Holocaustului este dependentă de cea a educației și, implicit, a fizionomiei culturii politice a societății.

***Liviu Rotman** este profesor la Facultatea de Științe Politice și director al Centrului de Studii Israeliene, SNSPA.*

Traian SANDU

Context diferit, tratament diferit

Înainte de a evoca diferența de tratament între fascismul generic (și formele lui specifice, precum nazismul german, legionarismul românesc etc.) și comunism, ar trebui să fie pusă întrebarea fundamentală: Justiția, și chiar știința juridică în general, sînt ele legitime pentru a judeca, respectiv analiza, fenomenele politice și istorice precum fascismul sau comunismul, fie și în ipostazele lor de crimă politică?

Răspunsul dat în Franța de o mare parte a comunității istoricilor, dar și de profesorii de drept care s-au ocupat de chestiunea crimelor regimului de la Vichy, mai ales a celor comise împotriva evreilor, este „nu". Asta nu înseamnă că nu există interacțiune între Justiție și istorie, dimpotrivă; dar istoricii urmează adesea modele lansate de societate în general (registrul memorial al unui grup social ori politic), și mai ales de Justiție. Reiese și din titlul sugestiv al lui Enzo Traverso: *Le passé, modes d'emploi (Trecutul, mode* – și nu mod! – *de folosire)*. Istoricii urmează și ei moda și tendințele ei, pentru a fi în pas cu societatea (și, eventual, pentru a vinde cărți...): ei sînt mai degrabă urmăritori decît înaintași.

Oricum, chiar și atunci cînd sînt solicitați să participe la un proces sau la un act juridic (o lege cu conținut istoric, de exemplu pentru a condamna cutare sau cutare ideologie și practicile ei), asta înseamnă a îngheța interpretarea istorică la un anumit moment al cunoștințelor și ipotezelor științifice, ceea ce este exact opusul științei istorice (al oricărei științe, de altfel). Căci rolul științei, nu-i așa?, e să evolueze în timp și să dezbată, nu să condamne *hic et nunc*. În Franța, legea Gayssot din 13 iulie 1990, după numele deputatului comunist care a propus-o, care condamnă apologia nazismului, este puternic criticată din acest punct de vedere, mai ales de istorici de origine evreiască și de stînga, cum ar fi Pierre Vidal-Naquet și Madeleine Rebérioux.

Comparația de tratament legislativ între comunism și fascism își are originea, bineînțeles, în soarta istorică a celor două ideologii, fascismul fiind învins militar și politic în 1945, contrar comunismului. Cei care au încercat să justifice diferența de tratament prin specificitatea genocidului evreiesc, precum Elie Wiesel, nu sînt convingători pînă la capăt și, oricum, fiecare crimă de masă are specificitatea ei, deci nu se justifică favoarea acordată specificității Holocaustului; dimpotrivă, evocînd această unicitate, riscăm să atragem nedumerirea și frustrarea celorlalți.

Mult mai convingătoare este analiza discriminării introdusă de istoricii specialiști ai memoriei între „memorii tari" și „memorii slabe", adică între comunitățile care au mijloacele de a intenta procese și de a influența legislația și cele care nu dispun de aceste pîrghii. De exemplu, o lege din 2006 pedepsește în Franța negarea genocidului armean. Legea respectivă a fost impusă în scop electoral pentru a atrage electoratul francez de origine ori de etnie armeană. Aș invoca aici cazul exterminării parțiale a țărănimii ucrainene prin înfometare, un act deliberat organizat de Stalin la primăvara lui 1933 care a produs șapte milioane de morți, din care patru milioane de ucraineni. Absent din conștiința publică pînă la crearea statului ucrainean, în 1991, acest episod a devenit mitul fondator al noului stat, tot așa cum genocidul evreiesc devenise mitul fondator al statului Israel. De atunci, negarea acestei foamete a fost penalizată de statul ucrainean. Autoritățile și comunitatea istoricilor au un termen specific pentru a o desemna, luînd, presupun, exemplul Shoah-ului: Holodomor.

„Chestiunea care se pune e dacă vrem să fim oprimați de comunism sau exploatați de capitalism."

GEORGES WOLLINSKI

În concluzie, diferența de tratament între cele două ideologii este raportul de forță în societate în contextul deciziei. Faptul că unii ultraliberali ar dori acum să tragă foloasele din autodizolvarea comunismului după eșecul lui global în 1989-1991 se datorează nu atît dorinței de a echilibra perspectiva comparată asupra fascismului și comunismului, cît tentativei de a submina indirect protecția socială ai cărei (falși) apărători deveniseră comuniștii – după ce au distrus identitatea națională europeană ai cărei (falși) apărători se declaraseră fasciștii. Contextul de represiune violentă a mișcării sociale de către ultraliberalul Emmanuel Macron în Franța pare propice învățăceilor lui din România (Dacian Cioloș) pentru a distruge puțina legislație socială pe care post-comuniștii (Liviu Dragnea) și aliații lor post-fasciști (Lia Olguța Vasilescu și alți național-comuniști din PRM intrați în PSD) au înjghebat-o în România.

***Traian Sandu** este profesor de istorie la Universitatea Paris 3 – Sorbonne Nouvelle. Cea mai recentă carte publicată:* Istoria Gărzii de Fier. Un fascism românesc *(Editura Perrin, Paris, Editura Cartier, Chișinău, 2019).*

Petre M. IANCU

Germania, extremismul și uciderea democrației

O regretabilă, dar explicabilă asimetrie guvernează tratamentul aplicat de Germania organizațiilor, publicațiilor și simbolurilor extremiste. În timp ce o legislație detaliată impune cu acribie numeroase interdicții de propagandă și exhibare a însemnelor hitleriste ori de reconstituire a partidului național-socialist, comuniștii și codurile lor scapă relativ ieftin.

Ideea interdicțiilor e să apere Constituția și statul de drept de orice potențial pericol extremist. Noima lor, întemeiată istoric, e, înainte de orice, să se evite recăderea în catastrofa distrugerii Republicii de la Weimar de către nazism, cu toate consecințele cataclismice pentru civilizație pe care le-a avut accesul la putere al mișcării național-socialiste și instaurarea dictaturii. Dar erodării democrației prin extremism de stînga i se acordă sensibil mai puțină atenție. Totuși, în Germania s-au interzis din capul locului, după război, nu doar partidul nazist și unul din cele comuniste, în speță KPD, ci și varii partide, semne și imnuri epigonice și asociații-surogat. De pildă Partidul (nazist) zis Socialist al Reich-ului. Delict penal e și instigarea la ură antisemită, xenofobă sau rasistă. Cum însă extremismul e inventiv, legiuitorul german s-a văzut nevoit să-și adapteze în răstimpuri Codul Penal. În 1994, de pildă, a adăugat simbolurilor naziste scoase în afara legii, precum zvastica, altele, similare. Nici negaționismul în variatele sale forme nu e tolerat. Negarea Holocaustului, una din manifestările tipice ale antisemitismului contemporan, e pedepsită penal, ca și în alte țări europene.

Și totuși, eforturile de protejare a democrației de orice potențial pericol, chiar abstract, al surpării ei din interior, prin propagandă, falsificare istorică și torpilare a memoriei, eforturi transpuse în Germania, altfel decît în România, în mod serios, aduc nu doar beneficii. Ci ridică multiple și spinoase chestiuni. Ele vizează însuși temeiul democrației liberale. Care se bazează pe respectarea drepturilor fundamentale ale omului, între care se numără și dreptul asocierii (în partide, inclusiv extremiste) și dreptul la opinie și la exprimarea ei liberă.

În fond, își spun anticapitaliștii, fie ei comuniști, naziști, sau islamiști, iată că terorismul funcționează. Iată că merg simboluri ca „secera și ciocanul", deși sculele emblemei marxist-leniniste sînt însemnul unor politici, ideologii și regimuri scelerate, vinovate, în răstimpul unui secol, potrivit Cărții Negre a Comunismului, de nu mai puțin de 100 de milioane de oameni jertfiți în numele echității sociale. Iar numărătoarea continuă în Coreea, China, Venezuela, Nicaragua.

În esență însă, altfel decît cred mulți est-europeni, care pun semn de egalitate între comunism și nazism, nu asimetria abordării trecuturilor totalitare e marea problemă a democrațiilor. E semnificativ că relativ severele măsuri de pedepsire a negaționismului n-au reușit să împiedice în Europa o recrudescență antisemită și negaționistă, amintind de pandemia iudeofobiei virulente și paranoice a Germaniei anilor '30 și '40. Ca atare, în discuție n-ar trebui să fie, cu precădere, dezechilibrele din tratamentul rezervat celor două ideologii totalitare și islamismului, abordat și el în Vest, din rațiuni ideologice, nemeritat de îngăduitor din perspectiva caracterului libertic id și terorist al utopiei jihadiste. Democrației i-ar face bine nu doar să nu manifeste o contraproductivă clemență față de alte extremisme decît nazismul. Esențial e să nu-și distrugă libertatea în numele libertății, aplicîndu-i măsuri de protecție precum cenzura (politic corectă) pe care le-ar fi iubit deopotrivă Hitler, Stalin și Ceaușescu. A interzice e simplu. Interdicția e însă mama resentimentului, a dezinteresului și ignoranței, care ucid din față dezvoltarea judecății critice, apt ă a orienta și a determina fapta și cearta bună întru apărarea libertății.

„Experiența sovietică reprezintă una dintre marile reacții antiliberale și antidemocratice din istoria europeană a secolului al XX-lea, cealaltă fiind, evident, fascismul, în diversele sale forme."

FRANCOIS FURET

Într-o lume tot mai complexă, ratarea educației întru judecată critică e calul troian din burta căruia ne amenință activiștii în formare ai viitorului Gulag și ai viitorului Holocaust. A combate extremismul, spre a preveni și desființa zelul fanatic pe bază de argument, de fapte și discernămînt, nu e o misiune lesnicioasă. Dar e una dintre cheile supraviețuirii civilizației.

***Petre M. Iancu** este jurnalist la Deutsche Welle.*

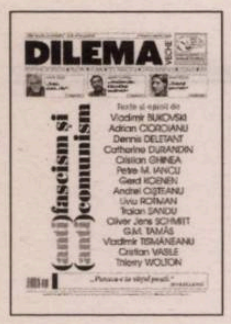

Adrian CIOROIANU

Joaca de-a anti-

De ce e simplu să interzici și de ce e greu să creezi reguli

Există, desigur, o problemă – sau mai multe – în despărțirea de comunism a societății românești. Unele sînt de natură politică (spre deosebire de Polonia, Ungaria ș.a., regimul din România a devenit, după 1958, național-comunist, dat fiind că nu mai aveam armată sovietică în țară), iar altele țin de istoria în sens larg a societății noastre. Acesta este scopul acestui text: să pună în context istoric seria despărțirilor noastre de regimurile prin care am trecut.

Născuți dintr-o mare despărțire

Statul român modern a fost, după mijlocul secolului al XIX-lea, rezultatul unei mari *despărțiri* civilizaționale. Pînă atunci, principatele noastre fuseseră, în vremuri bune, un colț autonom al creștinismului bizantin, cu politica și moravurile de rigoare; în vremuri rele, ele erau o periferie politică a Imperiului Otoman, cu domni numiți de acesta etc.

Acest peisaj de secole a fost destructurat acum 170 de ani: ca rezultat al unei reașezări geopolitice și al unei strădanii a nișei tinere din elita locală, după 1848 Moldova și Țara Românească făceau o alegere decisivă: despărțirea de Levantul turcit și separarea de Răsăritul rusesc, iar rezultatul a fost, logic, un fel de cursă (cu obstacole) spre Occident. În intervalul 1850-1900, societatea românească a cunoscut o transformare colosală: limba însăși a intrat în proces de reoccidentalizare (românii erau, la 1900, singurii ortodocși europeni care foloseau alfabetul latin!), statul ca atare s-a creat (prima unire, 1859), apoi s-a modernizat (prin constituția „belgiană", 1866), apoi și-a cîștigat independența (1877, prin meritul unei armate proprii), apoi a devenit regat etc.

Altfel spus, România modernă este rezultatul unei *mari despărțiri* de regimul anterior. Dar, ca orice despărțire, evident că ea nu se face cu netezimea unui cuțit care trece prin unt. Între boierii sau preoții moldoveni care doreau desfacerea unirii (după abdicarea lui Cuza) și fanaticii FSN din 1990 (care doreau un conducător *de-al nostru*, și nu un *venetic*, precum Rațiu, Câmpeanu sau Regele Mihai), diferența nu e de regn, ci doar de cronologie.

Normal, orice despărțire lasă în urmă un contingent de nostalgici. În 1880 încă mai exista, în România, în mintea și sufletul unora, un soi de nostalgie *(memoria regretului)* după idealurile republicane ale revoluției pașoptiste. Mai apoi, în 1950, în plin regim stalinist, în mod categoric mai existau, printre mulți români, atît nostalgia monarhiei constituționale, cît și, printre unii, regretul după anii de aur ai legionarismului *cezecodrenist*. După 1990, în România au persistat cel puțin trei *memorii ale regretului:* am avut nostalgici ai comunismului, nostalgici ai monarhiei și nostalgici ai Legiunii. Deloc bizar, aceste mulțimi nu-s separate cu precizie, ele se și suprapun, pe alocuri.

Mereu un alt regim eschatologic

Dacă acceptăm ideea că istoria noastră modernă este, de fapt, o serie de despărțiri (cu nostalgiile de rigoare) și cum aceste despărțiri/nostalgii au generat adesea probleme societale, atunci e indicat să facem un pas în spate și să încercăm, în analiză, postura neimplicată a unui (să zicem) finlandez sau, și mai bine, a unui extraterestru. O judecată la rece, adică.

Dacă avem o problemă (sau mai multe), atunci trebuie să existe aici o explicație (sau mai multe) și o soluție (sau mai multe).

Problema noastră principală, deci, este această inevitabilă *memorie a regretului*. Indiferent din ce regim ieșim și spre care altul mergem, mereu se vor găsi oameni care să regrete ordinea anterioară *(statu quo ante)*. În democrația de azi există în mod firesc o majoritate care e deopotrivă antifascistă și anticomunistă, dar există și nișe nostalgic-legionare sau nostalgic-comuniste. Nu trebuie să ne punem cenușă în cap: românii nu-s nicidecum singurii europeni cu astfel de tentații. Soluția problemei? Nimic altceva decît educația și o practică bună a guvernării, pe termen mediu-lung.

Soluția problemei? Nimic altceva decît educația și o practică bună a guvernării, pe termen mediu-lung.

O parte din explicația acestei probleme a nostalgiei am sugerat-o mai sus: acumularea de *despărțiri de trecut;* o altă explicație este aceea că fiecare dintre aceste despărțiri a fost însoțită și de o încercare de *revanșă* – de cele mai multe ori grăbită și sumar judecată – a *învingătorului* asupra presupusului *învins al Istoriei*.

Cîteva exemple: istoricul clujean Lucian Nastasă-Kovacs a publicat recent cîteva delațiuni oficiale (din toamna anului 1940) ale unor membri legionari, prin care ei spuneau cine i-a persecutat și cine i-a protejat în anii regimului autoritar carlist. Aceste memorii erau adresate unei *comisii de verificări* (sau *comisii de revizuiri)* legionare, care avea rolul să vadă cît de mult pătimiseră „martirii" legionari și din cauza cui. Peste un deceniu, comuniștii au preluat exact (dar exact!) același model: comisiile de verificări din Partidul Muncitoresc Român au avut aceeași premisă: convingerea comuniștilor (ca și a legionarilor, anterior) că o nouă epocă începe odată cu ei, că trecutul e iremediabil compromis, că un diferit și definitiv regim eschatologic a pogorît asupra lumii etc.

Să interzici e cel mai simplu lucru.

La noi, democrațiile și totalitarismele au încercat constant, dar cu intensități diferite, astfel de *verificări* și *revanșe*. După Primul Război Mondial, noile reforme (agrară, electorală) au fost revanșa liberalilor împotriva conservatorilor; apoi, legionarii și-au luat revanșa (criminală la modul propriu) împotriva carliștilor; apoi, comuniștii și-au luat revanșa (tot criminală) împotriva democraților, monarhiștilor sau legionarilor (care nu trecuseră de partea lor); apoi, după 1990, reînviata democrație română a încercat altă delimitare/despărțire, prin propuneri care nu s-au concretizat vreodată – vezi legea lustrației, de exemplu.

Acel fragment pe care îl trăim, fiecare

Scriitorul Truman Capote spune undeva că fiecare poveste adevărată începe prin a fi personală. Aceste rînduri pleacă, și în cazul meu, dintr-o sumă de experiențe proprii. Am fost, după 2004, printre inițiatorii parlamentari ai *Legii lustrației*, la sugestia Societății Timișoara, al cărei membru eram/sînt. Am văzut cum suspiciunea la adresa acelei legi, de fapt, era una transversală peste cîmpul nostru politic: nu a existat, în România, nici un partid politic care să susțină în unanimitate acea lege. Ceea ce m-a marcat mult a fost o discuție pe care am avut-o în primăvara lui 2006, într-un autocar ce revenea la Strasbourg, cu istoricul și europarlamentarul polonez (fost disident anticomunist etc.) Bronislaw Geremek: susținător al legii lustrației în Polonia, acesta îmi spunea că, din păcate, rezultatele ei erau contradictorii și că tratamentul poate fi uneori mai dăunător decît boala în sine. Sînt ceva ani de atunci și deseori îmi aduc aminte acele cuvinte.

Mai apoi, în 2006, am făcut, pentru TVR *(Cel mai mare român* – un format TV britanic, parcă), un documentar despre mareșalul Ion Antonescu. Unii jurnaliști (ba chiar și un director al unui institut al Academiei Române!) au sărit oripilați – că de ce nu l-am apărat pe Antonescu pentru patriotism etc. Cînd le spuneam că eu sînt profesor, nu avocat din oficiu, și că pot oferi oricînd *n* modele de patriotism în istoria noastră mai benefice decît Antonescu, schimbau subiectul. Azi, ceea ce spuneam eu atunci e general acceptat.

După 2013, am realizat la TVR un serial, *5 minute de Istorie*, relativ popular, cred. Cele mai ofuscate mesaje le-am primit după difuzarea unor episoade despre legionari sau despre N. Ceaușescu. Un filo-legionar m-a somat, timp de luni de zile, să-i spun ce anume este fals în filmul *Actorul și sălbaticii;* fanii lui Ceaușescu mă întreabă, de regulă, „dar voi ăștia, care apăreți la televizor, ce faceți azi ca România, care era independentă în 1989, să nu fie vîndută străinilor etc.".

Acești oameni nu trebuie reprimați. Ci înțeleși. Și puși în contextul lor istoric. Să interzici e cel mai simplu lucru; să tolerezi e inițial delicat, dar devine tot mai simplu, odată cu timpul; în schimb, să creezi prin educație & amendă noi reguli valide e clar mai dificil – cu atît mai greu cu cît statul este mai tînăr și mai fără reflexe politice (cum e cazul nostru).

De fapt, acesta e deficitul statului român în *politica memoriei:* abundența interdicțiilor și a politicilor *anti-*, cuplată cu modesta educație privind regulile. Istoria noastră modernă ne arată că interzicerile funcționează, eventual, pe termen scurt; dincolo de acest reper, ele sînt perdante.

Adrian Cioroianu *este istoric, profesor universitar, în prezent ambasador al României la UNESCO; editor al volumului* Un centenar și mai multe teme pentru acasă, *Editura Polirom, 2018.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Spre sud-est, cu modele din nord

Cum putem participa și noi, ceilalți, la reașezarea lucrurilor.

O știre despre o faptă bună pierdută printre zecile, sutele de știri despre fapte rele: un profesor din Rădăuți Prut (jud. Botoșani), domnul Vasile Postolachi, organizează, pe timpul și banii proprii, excursii pentru copiii de dincoace și de dincolo de Prut. Deși preluată de multe site-uri și de multe ziare, știrea a rămas „nemestecată" de opinia publică, în dezbaterile din mass-media.

Și e păcat. Breasla profesorilor rareori reușește să-și pună în valoare, să-și mediatizeze oamenii cei mai buni. Să le dea contur clar în paginile de ziar, în emisiunile televizate, în revistele de specialitate (or mai fi existînd?). Bun, așteptăm de ani mulți reforme care să vină de la vîrful școlii românești. Dar pînă atunci, mă gîndesc că n-ar fi rău să repunem pe piață tocmai vîrfurile pe care le avem, modelele pe care ni le dorim în învățămîntul românesc, virtuțile pe care le dorim cultivate în generațiile care vin. Poate că spunînd mai apăsat ce vrem de la educația școlară, răspîndind modelul de pedagog de care avem și vom avea nevoie, semnalînd mai insistent ce socotim acceptabil sau nu în școlile și universitățile noastre, vom forța, într-un fel sau altul, schimbările de la vîrf. Noi, părinții, educatorii, elevii, studenții acestei țări.

Există, cu siguranță, zeci, sute, mii de profesori buni, pedagogi cu har, formatori care știu meserie. Și care rămîn anonimi sau, în cel mai bun caz, personaje cu ecou restrîns, în comunitățile din care fac parte. În condiții normale, un asemenea statut ar fi cel firesc. N-ar avea nevoie să fie „vedetizat". Dar cum școala românească de azi ajunge să fie cunoscută și mestecată de mass-media doar prin portrete jalnice, prin cazuri de abuz și prin nepricepere pedagogică, poate că n-ar fi rău să existe o „contraofensivă" perceptibilă a binelui. A normalului. A științei de carte și de pedagogie.

Vom descoperi astfel, treptat, ce avem bun deja și cu ce putem porni la drum, pentru vindecarea învățămîntului: dezbateri locale sau naționale (vizibile!) pe teme de pedagogie, reformă, programă școlară, cu participarea unor profesori cu merite recunoscute; proiecte editoriale care să vizeze tipărirea unor ghiduri profesionale performante pentru tinerii care aleg cariera didactică; lecții model susținute de specialiști pe diverse teme legate de materiile școlare; reviste *glossy* care să promoveze nu numai pe cei mai bogați afaceriști din România, ci și pe cei mai buni formatori autohtoni, precum și unele „rețete" didactice ale școlilor performante din străinătate. Mă gîndesc deseori cît de util mi-ar fi fost, la început de drum ca educator, să fi asistat la o oră „model" despre literatura română, susținută de un literat de marcă, într-o librărie sau într-o bibliotecă. Sau să primesc, odată cu nesfîrșita listă de îndatoriri birocratice cerute de la minister, și un manual, un îndrumător, o culegere de sfaturi, surse, bibliografie ajutătoare, astfel încît subiectele programei să devină prilej de reflecție și de noi întrebări, și nu să rămînă doar un criteriu de examinare.

Revenind la personajul de la care au pornit reflecțiile de mai sus, domnul profesor de religie Vasile Postolachi, cel care își consumă resursele proprii pentru a-i duce pe copii în excursie și pentru a dărui cărți sau a forma biblioteci, iată ce spune unul dintre copiii beneficiari ai generozității lui: „A fost excursia vieții mele. Nu am mai fost niciodată acolo. Îmi doream mult, citeam la școală despre mormîntul lui Ștefan cel Mare, despre cetatea Neamțului, despre Palatul Culturii din Iași și îmi părea rău că nu le pot vedea. De multe ori visam să merg în aceste locuri." (Știre preluată din ziarul *Adevărul*. Mă întreb – în treacăt – pentru cîți dintre noi vizitarea mormîntului lui Ștefan cel Mare sau a Palatului Culturii din Iași mai reprezintă un vis?!) Pentru asemenea vise, rare în vremurile noi pe care le trăim, cred că povestea profesorului din Rădăuți Prut merită cunoscută mai în detaliu. Și spusă des. Cu detalii despre cum putem participa și noi, ceilalți, la reașezarea lucrurilor. Cu o carte, un ban, o privire recunoscătoare, o vizită, un gînd bun. Fiecare cum poate.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

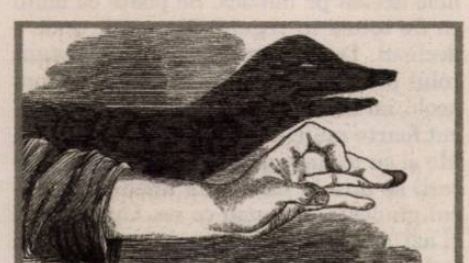

Iaromira POPOVICI

bazar

Femei, roluri și agățamente

Am scris, data trecută, despre gospodina din comunism. Despre ipostaza asta a feminității. Am ales-o pentru că, în cazul ei, influența vremurilor era mai evidentă. Ea se manifesta, însă, cu destulă intensitate, și-n cazul altor categorii de doamne și domnișoare.

Nu erau, deloc, vremuri politic corecte. Erau vremuri pe care, cu sensibilitățile de azi, le-am numi, probabil, sălbatice, primitive și machiste. În sensul că, dacă erai femeie și tînără, pe atunci, puteai fi obiectul atenției nedisimulate a concetățenilor tăi de sex opus. Pe scurt, pe atunci puteai fi agățată pe stradă. Chestia asta se-ntîmpla frecvent, cu diverse intensități (de la priviri și fluierături la urmăriri) și nimeni nu acuza pe nimeni de hărțuire sexuală. Dacă respectivul devenea mult prea obraznic ori agresiv, îl apostrofai sau chiar chemai un milițian. Care venea, dar trata cazul cu condescendență: da, te ajuta, dar te lua un pic de sus, prea cu bună dispoziție.

Cînd am spus că nimeni nu acuza pe nimeni de hărțuire sexuală nu am vrut să fie o remarcă nostalgică. Nu mi se părea deloc simpatic cînd nu știu ce individ de care nu aveai nici un chef se ținea după tine o bucată întreagă de drum, doar pentru că purtai o fustă mai scurtă. Și pentru că i se permitea. Atitudinea asta intra în „fișa vremurilor": femeia, dacă nu voia să aibă probleme, trebuia să arate și să se îmbrace ca o femeie „serioasă". Dacă îndrăznea să aibă fusta mai scurtă și bluza mai decoltată, însemna că e disponibilă. Însemna că și-o cere.

Desigur, am exagerat. Voit. Bărbații în cauză nu cred că-și exprimau coerent și conștient aceste gînduri pline de miez. Cred însă că, la modul subconștient și instinctiv, le aveau. Cînd mă îmbrăcam uneori mai îndrăzneț, pe vremea aia, era ca și cum aș fi ieșit pe scenă și mi-aș fi luat în primire rolul din spectacolul care începea cînd deschideam ușa blocului. Trebuia să-mi construiesc o atitudine, cea cu care să fac față drumului de la Romană la Adesgo, să zicem. O atitudine care să combine postura de divă ce calcă pe covorul roșu (tipică pentru adolescentele teribiliste) cu una de sfidare a eventualilor admiratori nelalocul lor. Așa că urcam dealul de la Adesgo într-un soi de combinație între sfidare și autoafirmare. Mă amuzam prinzînd privirile celor din jur și apoi aruncîndu-le, la rîndul meu, nu înapoi, ci cumva deoparte, pe asfaltul imperfect. Ca și cum acestea ar fi ricoșat într-un fel de scut de supereroină.

© wikimedia commons

De fapt, nu eram nici o supereroină, ci o biată femeie sub vremi. Și cînd spun „eu", e vorba, evident, de un „eu" generic, care mă include pe mine doar într-un colțișor, și pe toate celelalte femei de vîrste și în situații asemănătoare cu mine din epoca de atunci. O femeie care trebuia să-și dezvolte strategii de comportament pentru o simplă ieșire pe stradă. În loc să se îmbrace cum are chef și să țîșnească, pur și simplu lipsită de griji, pe ușa blocului. Ce tîmpenie mai era și asta cu ținuta indecentă? Atîta timp cît prin felul în care te îmbrăcai nu-i lezai pe alții, te spălai, nu miroseai, nu transmiteai boli, nu era treaba nimănui cum te îmbrăcai ori cît de țanțoșă și mîndră de feminitatea ta te iteai pe stradă.

Chiar așa, fără nici un scop. De ce am fost învățate ca întotdeauna cînd ne dichisim să avem un scop? Să ne îmbrăcăm mai îngrijit și mai incitant cînd vrem să dăm gata vreun mascul „feroce" sau să participăm la nu știu ce eveniment unde trebuie să ne arătăm mușchii? Ideea e să o facem pur și simplu pentru noi sau pentru că așa avem chef, fără raportarea obligatorie la vreun principiu masculin. Sigur, astăzi s-au mai schimbat lucrurile și avem tot mai mult curaj să facem asta, cel puțin în anumite locuri și în anumite medii sociale. Am auzit de *slut-shaming* și am înțeles ce înseamnă.

Arămas însă mult și din cealaltă mentalitate. Tot de la cazul Alexandrei am pornit. De la felul în care unii dintre polițiștii la care s-a apelat pentru dispariția ei au încercat să ducă totul în deriozoriu și să-i paseze responsabilitatea victimei: din cîte îmi amintesc, reacția primului polițist înștiințat de dispariția ei a fost că și-ar fi găsit pe vreunul... Aceeași mentalitate conform căreia femeia e o ființă din alte lumi, periculoasă, o ispită căreia bărbatul se căznește să-i facă față.

În condițiile astea, atitudinea celor din generația fiului meu, care tratează sexele chiar ca egale, cu drepturi și îndatoriri egale, cu înclinații și preferințe sexuale la fel de neașteptate, mi se pare mai corectă. Da. Știu, eu însămi am spus-o de atîtea ori, se pierde ceva din inefabilul interacțiunii dintre sexe, din curtoazia masculină și toate ritualurile ei. De fapt, nu cred că se pierd: cred că rămîn acolo unde e cazul și unde partenerii le pot duce. În rest, regulile, atunci cînd nu se ajunge la exagerări absurde (căci da, nu neg și această tendință a corectitudinii politice), cred că sînt binevenite. Ne permit să ne mișcăm liberi, bărbați, dar și femei, mai puțin procupați de fleacuri și măcinați de prejudecăți.

„E greu să dovedești un viol, o hărțuire“

– interviu cu Radu DRAGOMIR –

Regizorul ***Radu Dragomir*** *debutează în lungmetraj cu un film curajos:* Mo *a pornit de la un caz real de abuz de putere și agresiune sexuală, cu cîțiva ani înainte de apariția #MeToo. Deși statisticile violenței domestice ne plasează în continuare pe locuri fruntașe în Europa, violurile rămîn nedeclarate destul de des și de multe ori agresorul scapă ieftin, în România fenomenul #MeToo n-a făcut prea multă vîlvă decît la momentul respectiv, la sfîrșitul anului 2017. Presiunea publică a dus, în iulie 2018, la votarea unei legi care amendează hărțuirea sexuală și pe cea psihologică. Investigații recente despre traficul sexual au repus problema pe tapet. Prilej bun pentru dezbateri, așadar, pe marginea acestui film, cu două personaje feminine în prim-plan – Dana Rogoz și Mădălina Craiu în rolul studentelor –, și Răzvan Vasilescu drept profesor. Am discutat cu Radu Dragomir după ce* Mo *a fost prezentat în cadrul Zilelor Filmului Românesc la TIFF, filmul urmînd să aibă premiera pe 4 octombrie.*

Dumneavoastră ați fost și scenaristul filmului. Cum a pornit totul?

Încerc să fac acest film de mai multă vreme, de prin 2015. A pornit de la o știre, de la un profesor de la Facultatea de Științe Economice, chiar din Cluj. Avea o cameră la cămin pe care o ținea pentru sine, cu șpagă la administrator, și își ducea toate studentele acolo cu pretextul de meditații pentru a mări nota sau a trece examenul. Au fost vreo 11 fete care au depus plîngere împotriva lui, iar ultima l-a filmat cu telefonul, acolo s-a spart buba. El apare în cadru plimbîndu-se și țipînd la ea, „Ce, nu știai pentru ce vii?“, exact replicile din film. De la asta am plecat.

Cînd am terminat scenariul, l-am dat unor oameni din industrie să-l citească, iar unul dintre ei, un personaj important, mi-a spus: „Tu n-ai aici un subiect, e zero. Din moment ce tîmpitele alea se duc la el în casă, era normal să li se întîmple asta.“ Atunci mi-am dat seama că eu chiar trebuie să fac filmul. Dacă el îmi spune asta, atunci chiar merită.

Mai ales că-n Statele Unite, chiar din industria filmului a pornit mișcarea #MeToo.

Exact. După aceea, s-a mai modificat scenariul pe parcurs, l-am citit cu actorii. La început, personajul masculin e grotesc, în vreme ce Răzvan Vasilescu e șarmant, nu mai seamănă cu originalul.

Nu e modelul „clasic“ de prădător.

Am vrut să fac un personaj atrăgător, astfel încît să nu știi pînă la sfîrșit ce se va întîmpla, Mo chiar se poate îndrăgosti de el, ea fiind într-un moment foarte vulnerabil al vieții. Am dat de o statistică foarte importantă care mi-a schimbat scenariul, care era inițial mult mai agresiv. A fost un studiu făcut la nivelul Uniunii Europene, în care oamenii erau întrebați dacă li se pare justificat violul în anumite circumstanțe: dacă victima consumă alcool, dacă se duce de bunăvoie la agresor în apartament, dacă victima nu spune un „nu“ hotărît, dacă se îmbracă provocator. În Europa, în medie, oamenii au răspuns în proporție de 30% că violul ar fi justificat în asemenea situații, iar România era pe primul loc, cu 55%. Pe locul 2 – Bulgaria, apoi Ungaria, aici e nucleul. Asta m-a făcut să mă gîndesc să fac filmul exact la limita asta, fata să bea alcool, să se ducă cu el de mînă în cameră... În mintea mea, ideal ar fi ca acești 55% care au răspuns „da“ să vadă filmul și să-și spună: „Stai așa, că am greșit“. Ideal, sigur, deși sînt conștient că n-o să se întîmple asta. Dar ar fi extraordinar ca măcar unii dintre cei care au văzut filmul să-și schimbe opinia.

> *„Mesajul nu e de frică – e o căutare identitară“.*

Am tot găsit știri pe subiectul ăsta, a fost un alt caz acum cîțiva ani: la Vaslui, șapte tipi au violat o fată, trebuiau băgați la pușcărie. Iar părinții acelor băieți au depus contestații, o mamă a făcut un blog pentru a-i lua apărarea, spuneau: „Cum se poate așa ceva, cinci ani ani de închisoare pentru cinci minute de plăcere?“. Era incredibil, o femeie să spună asta, nu numai că-l apără, ci ea chiar crede așa ceva.

Credeți c-or să fie mulți care să blameze victima din film?

Eu chiar aș vrea să se întîmple asta, să fie o controversă cît mai mare, să-i scoatem afară, să-i vedem pe cei care cred că violul e justificat.

Referințele la American Beauty *și* 4, 3, 2 *dădeau o direcție filmului.*

Da, a fost o ironie, dacă fetele erau puțin mai cultivate și-ar fi dat seama ce li se poate întîmpla, puteau să-și imagineze. Filmul nu e construit neapărat pe suspans, pe surpriză. Vă spun de la început, nu vă surprind.

În film, Mo pornește ca personaj puternic, are o voce, provoacă. Totuși, de ce nu intervin și autoritățile?

E greu să dovedești un viol, o hărțuire chiar și în ziua de azi, sînt situații dificile pentru victime. Chiar autoritățile ar spune: ai urcat cu el în apartament, ați băut trei sticle de vin, ce vrei să facem noi? Pe Mo am construit-o de la început mai nebună, impulsivă, agresivă, ca să fii convins pînă în ultimul moment că îi dă cu ceva în cap profesorului. Am avut o variantă de final în care chiar asta se întîmpla, am și filmat, dar apoi mi-am zis că nu e bine, nu-i adevărat, nu se petrec lucrurile așa. Dacă îi dădea în cap, dacă-și asuma uciderea unui om, devenea un personaj ușor psihopat. Frustrarea asta de la sfîrșit, scena cînd Mo pleacă pe stradă, înfrîntă, mi se pare mai puternică și mai importantă.

Ce mesaj ați vrea să transmiteți femeilor prin acest film?

La asta se gîndește Dana *(Rogoz, care o interpretează pe Mo – n.r.)* mai mult decît mine. Ea o să facă întîlniri, dezbateri prin facultăți, o să se întîlnească cu fetele să discute unde se află limitele, ce poți să faci într-o asemenea situație, pentru că nici nu prea se știe. Te gîndești: „Poate mi se pare mie, poate e în capul meu, poate nu e chiar așa“, hărțuirea e uneori o zonă gri, gesturile sînt interpretabile. Am vrea să ne folosim și de notorietatea Danei, ar fi păcat să nu facem dezbateri pe tema asta.

Pînă la final, poți să crezi că Profu' e doar un tip *cool,* se distrează, ascultă puțină muzică. Am făcut un joc cu examenele acelea pe muzică. Se poate ca omul să fie totuși în regulă. Și nu știi unde e declicul. De asta mi se pare important rolul Mădălinei Craiu, care e tot timpul acolo, iar sala a reacționat, asta mi-a plăcut foarte mult. Cînd se întîmplă ceva cu Mo și cu profesorul, am simțit să spectatorii se uită la Mădălina imediat, publicul gîndește întocmai ca ea. Uitîndu-mă și azi, și ieri la proiecție, am constatat că publicul e unde trebuie.

Subiectul filmului fiind unul sensibil, cum ați lucrat cu actorii?

Am lucrat bine. Am repetat mult pe text, pentru că n-am avut bani să filmăm foarte mult. Și ca să nu pierdem timpul pe *set,* am repetat înainte, ei știau tot ce se întîmplă în film și a curs bine povestea. Îmi place să-i las puțin liberi pe actori, să îi las pe ei să descopere personajul, apoi eu mai vin cu niște corecții. Nu țin să fie totul la virgulă, uite, aici unde am scris eu textul e o virgulă, n-ai văzut-o? Norocul e că sînt și autorul scenariului și pot face anumite modificări pe parcurs, așa că am mai rescris textul odată cu actorii. Răzvan Vasilescu stătea acasă și-și plimba pisica și repeta întruna rolul. Apoi aproape că îl deranja dacă îi schimbam eu ceva. *(rîde)* „Să nu cumva să-mi schimbi vreo replică, doar n-am învățat degeaba.“

E, totuși, un film despre frică?

E o vîrstă la care ești foarte nehotărît, ești la vulnerabilitatea maximă. Nu știi ce vrei și te agăți de cineva, Mo are și un tată dispărut, apoi apare tipul ăsta, care-i poate fi cumva un mentor, are încredere în el, se gîndește că ar fi posibilă o relație între ei. Profesorul o prinde pe Mo într-un moment foarte prost și face jocul ăsta de a-i oferi ce are nevoie, are și o dibăcie în a se face plăcut. Dar mesajul nu e de frică – e o căutare identitară. De asta se cheamă *Mo*. Inițial, filmul se chema *Profu',* căci de la personajul ăsta am plecat. După care mi-am dat seama că nu e o poveste despre el, nu mă interesează neapărat motivele lui, problemele lui. Ea e personajul principal, un personaj puternic.

MO

a consemnat Cristina ȘTEFAN

Ștefan LEMNY

O prietenie uitată: Alphonse Dupront – Mihail Sebastian

Pentru cine urmărește legăturile istoricului Alphonse Dupront, fostul director al Institutului Francez din România între 1932 și 1940, cu intelectualii români, *Jurnalul* lui Mihail Sebastian apărut la Humanitas în 1996 aduce o precizare demnă de interes. Pe 10 aprilie 1940, acesta notează: „Dupront i-a spus lui Rosetti, alaltăieri, la un dejun, că are intenția să mă trimită în Franța. Ce-o mai fi și asta?".

E curios însă că acest pasaj lipsește în traducerea franceză a jurnalului, apărută la Paris în 1998 (retipărită în 2007). Și, din păcate, nu e singura omisiune: este și cazul convorbirii lui Mihail Sebastian cu Alphonse Dupront, notată în același jurnal pe data de 2 iunie 1940, convorbire considerată de autor ca „extrem de instructivă", dar uitată și ea în ediția franceză. Ne putem atunci întreba și noi: Ce-o mai fi și asta ? Este vorba, desigur, de o neatenție a traducătorului. Ea apare însă regretabilă pentru că lectorii francezi ai cărții sînt astfel lipsiți de două mărturii prețioase despre prietenia dintre cei doi intelectuali pe cale de a se consolida în împrejurările dramatice ale anului respectiv.

Se știe că directorul Institutului Francez de la București a avut un rol esențial în dezvoltarea colaborării culturale franco-române, contribuind la trimiterea în Franța a numeroși tineri români în calitate de bursieri. Emil Cioran și Eugen Ionescu au fost numele cele mai prestigioase. Mihail Sebastian ar fi putut fi al treilea?

Finețea spiritului său, umanismul profund, împărtășirea acelorași lecturi literare și filosofice – Alain era filosoful-far pentru Dupront, dar și pentru Mihail Sebastian, care-l consideră „un Montaigne trecut prin Descartes și prin Marea Revoluție" – nu puteau decît să-l apropie și mai mult de cel de care depindea în mare măsură obținerea unei burse la Paris. Admirația istoricului francez în devenire pentru tînărul scriitor deja afirmat în literatura română era, în orice caz, enormă. Pe 21 martie 1935, el îi oferea ospitalitatea Institutului pentru conferința despre „Specificul național" într-un moment în care conștiința lui Mihail Sebastian era profund tulburată de progresul antisemitismului în cultura română și de odioasa prefață a profesorului său, Nae Ionescu, la romanul său *De două mii de ani,* apărut cu un an înainte. Cadrul destins, departe de pasiuni politice și ideologice, pe care îl oferea instituția franceză avea astfel să-i permită, după cum avea să recunoască chiar el, în cronica publicată pe 25 martie în paginile *Rampei,* abordarea „problemelor foarte delicate" pe care le socotise „pînă atunci improprii unei dezbateri publice".

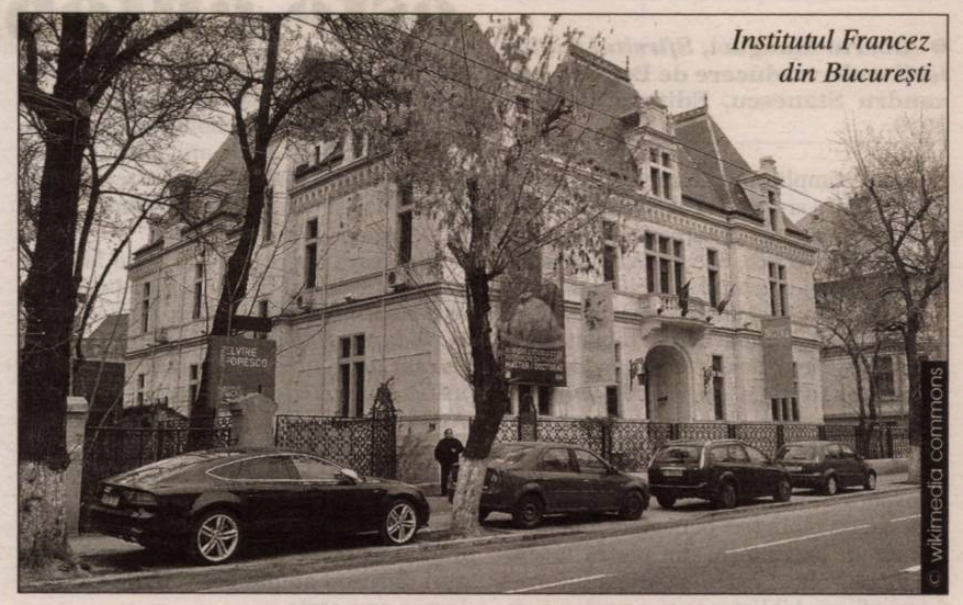

Institutul Francez din București

Din păcate, ideea acordării bursei menționate în aprilie 1940 nu s-a realizat. Ea survenea oricum într-un moment extrem de nefavorabil ce va culmina curînd cu ocuparea Franței de către trupele hitleriste și cu instaurarea regimului de la Vichy. Aderînd de la bun început la Apelul generalului De Gaulle din 18 iunie, Alphonse Dupront avea să fie curînd revocat din funcția sa. Pînă atunci, el va avea însă ocazia să se remarce încă o dată printr-o atitudine de aleasă demnitate patriotică și culturală. O demonstrează conferința sa din 19 iunie 1940, la salla Dalles, despre „Spiritul iacobin al Revoluției", conferință plină de semnificații atît pentru împrejurările în care ea avea loc, cît și pentru mesajul ce o traversa. Presa timpului s-a făcut ecoul ei, subliniind încărcătura emoțională și simbolică a tabloului schițat de conferențiar în momente de grea încercare pentru patria sa și amintind „ropotele de aplauze" prin care publicul i-a exprimat „entuziastul omagiu", cum se poate citi într-o tăietură din *Jurnalul* (din 20 iunie 1940), conservată în arhivele istoricului.

Nimic nu ilustrează mai bine importanța acestei conferințe decît impresiile pe care Mihail Sebastian, prezent în public, s-a grăbit să i le împărtășească lui Alphonse Dupront, într-o scrisoare inedită din 20 iunie 1940: „Dragă domnule Dupront, aș fi dorit să vă strîng mîna după admirabila Dv. conferință de marți. A fi avut curajul și forța de a vorbi într-o asemenea zi, în ciuda veștilor teribile care ne sfîșie inima, a fost o bună acțiune și un frumos exemplu. (...) Am ieșit de la conferinta Dv., nu consolat, căci n-aș putea să fiu, dar cu sentimentul că dezolarea noastră trebuie să lase locul unei atitudini mai ferme, mai încrezătoare, mai curajoase. Nu, nimic nu este încă definitiv pierdut, nimic nu va fi pierdut definitiv".

Dacă evenimentele amintite au cimentat prietenia dintre cei doi, ele au condus și la despărțirea lor. Îndepărtat de la conducerea Institului Francez în octombrie 1940, Dupront va părăsi România la începutul anului următor, după ce și-a luat rămas bun de la numeroșii săi prieteni, între care Mihail Sebastian. Cunoaștem împrejurările ultimei lor întîlniri tot datorită *Jurnalului* redactat de scriitor, adînc întristat că, odată cu plecarea lui Dupront, „sporește sentimentul că rămînem aici închiși, că cercul se strînge în jurul nostru, mereu mai aproape, și că nu mai e, în nici o direcție, scăpare".

Se știe urmarea: moartea lui Mihail Sebastian, într-un stupid accident, pe 29 mai 1945, tocmai atunci cînd el spera într-un nou curs al vieții sale. Dar prietenia lui Alphonse Dupront a rămas vie. Mărturia ei cea mai emoționantă se poate citi într-un scurt text de o pagină publicat în jurnalul *L'Avant-Scène,* sub formă de preambul la piesa de teatru a dramaturgului român, *Édition de Midi,* prezentată la Teatrul Gramont din Paris, pe 3 noiembrie 1958. Alain Guillermou, specialistul francez al operei lui Eminescu, colaboratorul istoricului francez, care a prefațat în 1994 un număr din *Cahiers Alphonse Dupront* dedicat României, a lăsat în manuscris un scurt comentariu pe marginea acestui text despre care credea că a fost scris chiar „la moartea prietenului său": „Se poate vedea la lectura acestei pagini – scria el – profunzimea legăturilor țesute de directorul Institutului de Studii românești [unitate de cercetare din cadrul Sorbonei creată datorită lui Dupront] cu personalitățile de elită, dar există mai ales în acest portret plin de inteligență și emoție o mărturie a calității sufletești pe care o dovedea Alphonse Dupront în relațiile sale cu ceilalți".

***Ștefan Lemny** este istoric. A publicat, printre altele:* Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc, *Editura Polirom, 2017.*

Alphonse DUPRONT

Mihail Sebastian – un portret

Îl revăd, în discuțiile noastre cu unii, sau chiar la recepțiile Institutului Francez de Înalte Studii din România. Mereu acolo, atunci cînd i se cerea să fie prezent: principala lui artă consta în această fidelitate pe care te puteai baza și care n-avea nevoie să mai fie exprimată. Prezent și tăcut: nu era dintre cei care ieșeau în evidență. Trebuia să mergi să-l cauți sau să-l provoci prin clarobscurul unde se găsea, disponibil, deschis, prieten.

Abordarea era simplă, te întîmpina cu o figură luminoasă strălucind a căldură și a tandrețe. N-avea cum să te lase indiferent. Imediat îl simțeai apropiat, în gînd. Dar și în cuvinte. Trăia limba noastră așa cum respira. Accentul îi era de-o puritate zguduitoare, cu, pe alocuri, într-un substrat de blîndețe, stranii vibrații masculine – punctul culminant al unei certitudini.

Pe chipul său, ochii, de neuitat, sclipitori și profunzi, sau ciudat de căscați, preț de o clipă, către o altă viziune a fiirii.

Dincolo de jocul verbal în care, în limba noastră, era un virtuoz, transmitea un întreg univers al vieții interioare. Însuflețit de pasiunea de a cunoaște, se putea uita la nesfîrșit la om, la spectacolul și la fantomele sale. Se uita pentru a participa la mister. Era exact opusul unui spectator absent, al unui analist care caută, reținut, detalii. Pasiunile, viața, drama metafizică a condiției noastre umane, le știa bine, frate întru destin, autoeliberator și benefic celuilalt; cu totul altceva decît un moralist, era un tovarăș al umanității.

Tovarăș de o rară calitate: omul, opera, ambele nuanțate, în tușe de învăluire, de impregnare, descoperă, într-un farmec durabil, o căldură a intimității și certitudinea reconfortantă a unui echilibru. Ce e în inima acestui secret? Mare parte a universului său interior îl citește în meditația sa despre femeie. Ea este calea sa pentru a atinge exprimabilul lucrurilor. Dar inflexibila blîndețe a căutării sale, această siguranță de sine pe care o avea de a nu se rătăci, mi se pare, în evocarea anilor mei românești în care-mi place să-l regăsesc, le văd trăgîndu-se dintr-o puternică expresie a pămîntului său, a acelor pămînturi de ape din Delta Dunării, de unde-a venit și unde se petrece, într-o monotonie a eternului, cea mai extraordinară și de neuitat nuntă a cerului, a pămîntului și-a apelor. E însuși misterul ochilor săi...

Mihail Sebastian ar fi fost, în mișcarea intelectuală, progresul spiritual al țării sale, unul dintre cei mai siguri prieteni ai Franței. Sper că fostului director al acțiunilor culturale și de educație franceze în România îi va fi permis, aici, să aducă o mărturie asupra unei amintiri care i-a rămas la fel de dragi.

Și cîteva fapte de viață, care rămîn cea mai sigură probă. Tînăr licean care de-abia reușise să treacă în același timp și bacalaureatul, și examenul mutării în capitală, este remarcat de unul dintre oamenii care au marcat cel mai puternic tînăra generație românească antebelică. De-abia debarcat din Brăila natală, în *Cuvântul* lui Nae Ionescu, ale cărui tendințe sînt metafizic totalitare, scrie despre opere franceze, campion înflăcărat al creației noastre literare și al valorilor pe care le manifestă. Astfel i se deschid drumurile în viață. Studii universitare la Paris, unde e remarcat de maeștrii Facultății de Drept. Legătura cu Franța e, de acum, plenară. Imaginarul romanelor sale oscilează între Paris și București, și – o confesiune care mai bine ar fi să rămînă în penumbră – în *Femmes* („Femei"), o antologie de nuvele, din cele cinci eroine prinse pe jumătate în viața reală, pe jumătate în vis, cinci sînt franțuzoaice. În acest atașament e vorba de alegeri, Mihail Sebastian fiind, pentru Literele românești, ghidul cel mai sigur către universul proustian. O întîlnire de afinități, cu siguranță. Dar și Balzac făcea parte din lumea sa. Și cunosc puține lucruri atît de frumoase precum fatalitatea scopului său, în care această ființă, secretă și rară, se dedică cu toată noblețea în totalitate. Tocmai fusese numit la Universitatea din București pentru a preda literatura franceză: hotărîse să îi consacre lui Balzac cursul primului său an de predare magistrală. Lecția inaugurală trebuia să fie un omagiu balzacian, o reverență Franței. În acea seară, prietenii, studenții, tot cei care s-au strîns pentru a-l aplauda și pentru a-și trăi legăturile cu Franța, l-au așteptat în van. Cînd să iasă din casă, Mihail Sebastian a murit, în urma unui accident.

traducere de Matei MARTIN

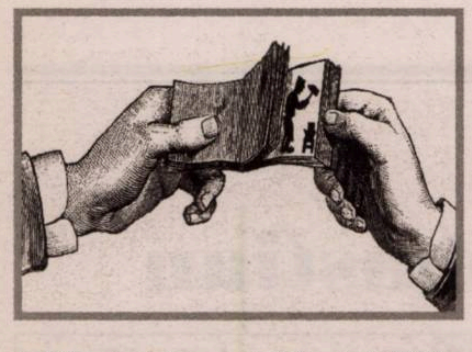

● **Alberto Manguel, *Sfîrșitul bibliotecii mele*, traducere de Bogdan-Alexandru Stănescu, Editura Nemira, 2019.**

Marius CHIVU

feedbook

„Orice bibliotecă este autobiografică“

Ce se-ntîmplă cînd un cărturar septuagenar – care și-a petrecut adolescența citindu-i lui Borges și care apoi a devenit, ca și Umberto Eco, deopotrivă hermeneut și romancier, trăind și scriind din mijlocul mai multor culturi – este nevoit să se mute și să-și împacheteze biblioteca de 35.000 de cărți? Scrie o carte, evident.

Purtînd titlul în original *Packing My Library,* cea de-a 19-a carte de non-ficțiune a lui Alberto Manguel (n. 1948) este un *memoir* eseistic literar despre această experiență a strîngerii și mutării cărților vastei biblioteci personale amenajate într-un prezbiteriu din piatră medieval de pe Valea Loarei (găsiți pe Internet fotografii cu biblioteca) și e curios cum, în ciuda nenumăratelor referințe livrești și citări din autorii antichității romano-grecești pînă la cei contemporani, lipsește tocmai fraza lui Borges, care spunea că aranjarea cărților unei biblioteci este o formă de critică literară. E-adevărat însă că, de-a lungul celor zece digresiuni, cum și-a numit eseurile de față, Alberto Manguel nu face tocmai critică literară, căci procesul „dezasamblării“ bibliotecii îi prilejuiește o suită de meditații despre prezența, importanța și semnificația bibliotecii și a ideii de bibliotecă, pe de o parte, în viața sa („biblioteca este un fel de autobiografie multietajată“, iar „împachetarea ei are ceva din scrierea propriului necrolog“, așa cum „superstițiile și arta de a aranja bibliotecile sînt strîns legate între ele“), pe de altă parte, în istoria umanității („o bibliotecă este custodele faptelor și arhivelor experienței noastre legate de lume“).

Din vasta operă a lui Alberto Manguel s-au tradus și la noi volumele *Biblioteca nopții, Istoria lecturii* și *Un cititor în pădurea din oglindă* (la Nemira), plus *Jurnal de lectură* și romanul *Toți oamenii sînt mincinoși* (la Baroque Books & Arts), așa că cei familiari cu scrisul lui știu deja cît de borgesiană îi este perspectiva asupra cărților și a literaturii. De asemenea, pasionații cărților vor fi încîntați să găsească în aceste pagini nenumărate fraze memorabile, ca niște versuri dintr-un amplu poem livresc despre lumea ca o carte.

În digresiunile sale pline de idei (nu toate originale, dar nu mai puțin adevărate și fascinante), Alberto Manguel sare de la una la alta cu grație, scriind despre vîrstele cititului („fiecare experiență de lectură este unică în spațiu și în timp și nu poate fi duplicată“) și bibliotecile publice („fără acestea, o societate a cuvîntului scris poartă blestemul uitării“), despre imposibilitatea explicării creației și a creației în sine prin limbaj („creațiile noastre se apropie cel mai mult de starea de copie aproximativă după intuiția noastră cețoasă asupra realității, care la rîndul ei e o imitație imperfectă a unui arhetip inefabil“), despre mitul nefericirii ca necesitate a creației („o credință greșită care implică două corolare, chiar mai periculoase: prima ar presupune o stare existențială în care noi nu sîntem nefericiți, a doua ar fi că arta este, într-un fel, responsabilă pentru nefericirea noastră“), despre cunoașterea prin imaginație și repetiție („în repetiție se află alinarea“), prin vis și realitate, prin intuiție și rațiune („ficțiunea cuvintelor susține ficțiunea viselor rațiunii“, „minciunile spuse de scriitor nu sînt neadevăruri, doar că nu sînt reale“), despre Biblioteca din Alexandria, Don Quijote, Dante, Kafka și Borges (acestea fiind cele mai frecvente referințe literare presărate de-a lungul digresiunilor), despre identitatea prin limbă („spre deosebire de alte instrumente, limba pe care o vorbim ne definește“) și însemnătatea dicționarelor *(vezi și fragmentul de mai jos),* despre exploratorii și cuceritorii Lumii Noi și cărțile aduse cu ei („poate că toate orașele sînt întemeiate cu gîndul la o bibliotecă“), în fine, despre semnificația deopotrivă culturală și civică a bibliotecilor publice („toată literatura e un act civic: pentru că e memorie; a acționa în calitate de cetățeni, în vremuri de pace, ca și în vremuri de război, este oarecum o extensie a cititului, din moment ce cărțile conțin posibilitatea de a ne călăuzi, cu experiența și știința altora, îngăduindu-ne să avem intuiția viitorului nesigur și predîndu-ne lecția unui trecut imuabil“).

După împachetarea bibliotecii și mutarea din Franța, Alberto Manguel a devenit directorul Bibliotecii Naționale a Argentinei, unde a început o amplă reformă, deopotrivă de structură și de menire (apropo, a zecea digresiune ar trebui citită de orice ministru al Educației/Culturii și Identității Naționale, dar pentru asta respectivul ministru ar trebui să nu fie analfabet funcțional) și povestește cum a găsit în arhiva bibliotecii mult material legat de victimele dictaturii militare din anii '70 (cînd oamenii își riscau viața citind anumite cărți), dar aproape nimic despre comunitățile de indigeni, de gay și lesbiene, nimic pentru istoria transsexualității sau a mișcării feministe argentiniene. Tatăl a trei copii dintr-o primă căsătorie, Alberto Manguel are acum un partener bărbat, căruia îi și dedică cartea de față. A șasea digresiune, cea construită în jurul ideii de Dumnezeu și de Creație, ar trebui citită de orice preot ale cărui lecturi s-au oprit la cele medievale legate de sexualitate.

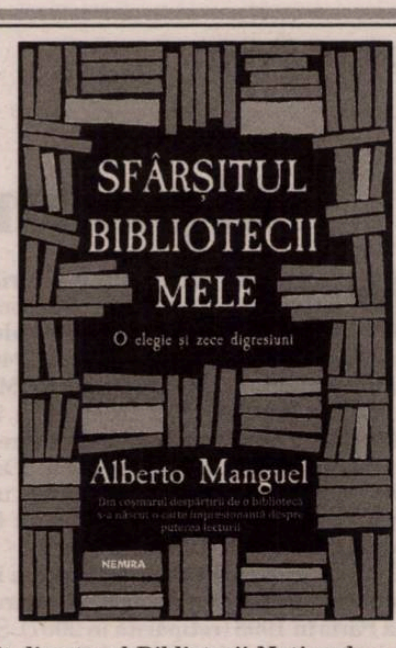

aproape de carte

Alberto MANGUEL

Sfîrșitul bibliotecii mele (fragment)

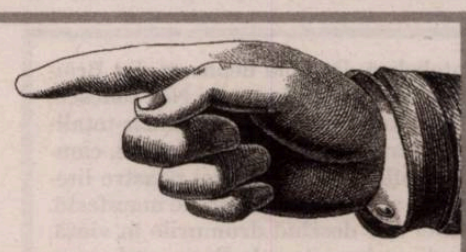

Autorii de dicționare sînt creaturi uimitoare, care-și găsesc bucuria, mai presus de orice, în cuvinte. În ciuda definiției lexicografului dată de Dr. Johnson, drept un „sclav inofensiv“, autorii de dicționare sînt celebri pentru pasiunea lor și nu cred în amabilitățile de societate atunci cînd vine vorba despre măreața lor misiune. Gîndiți-vă la James Murray, creierul din spatele marelui *Oxford English Dictionary*, care ani la rînd a primit mii de variante vechi de cuvinte din limba engleză de la un chirurg american care trăia în Anglia, pe care nu l-a întîlnit niciodată, pînă cînd a descoperit, cu splendidă indiferență, că acest colaborator, pe lîngă faptul că era un foarte talentat cercetător, era și un criminal declarat nebun, a cărui casă era azilul de nebuni de la Broadmoor.

Gîndiți-vă la Noah Webster, care a fost prins de soție în brațele servitoarei. „Doctore Webster“, a exclamat soția, „mă declar surprinsă!“ „Nu, doamnă“, a corectat-o el. „Eu sînt surprins, dumneata ești uimită!“ Gîndiți-vă la Thomas Cooper, învățatul de secol al XVI-lea, care mulți ani a compilat un important dicționar latin-englez. Cînd ajunsese pe la jumătate, soția lui, enervată că el stătea treaz nopțile, s-a furișat în biblioteca lui, a înhățat toate notițele și le-a pus pe foc. „Cu toate acestea“, notează bîrfitorul anticar John Aubrey, „bunul nostru om avea atîta zel întru progresul științei, că a luat-o de la început și a dus-o la o asemenea perfecțiune, încît ne-a lăsat o operă extrem de folositoare.“

Cititorii de dicționare sînt la fel de pasionați. Flaubert, el însuși un mare cititor de dicționare, nota cu ironie în al său *Dicționar de idei primite de-a gata:* „Dicționar – e bun numai pentru ignorant“. Gabriel García Márquez, pe cînd scria la *Un veac de singurătate,* își începea fiecare zi citind din *Diccionario de la Real Academia Española,* „a cărui fiecare nouă ediție te face nostalgic după cea precedentă“, cum observa criticul argentinian Paul Groussac. Ralph Waldo Emerson citea dicționarul pentru plăcerea literară: „Nu există ipocrizie în el, nu există exces de explicație și este plin de sugestii, de material brut pentru posibile povești și poeme.“ Vladimir Nabokov a găsit la Cambridge o ediție veche, în patru volume, a *Interpretative Dictionary of Living Great Russian Language* a lui Vladimir Dahl și a hotărît să citească zece pagini pe zi, dat fiind că, departe de țara sa natală, „teama de a pierde sau de a strica, prin influențe străine, singurul lucrur pe care-l aveam din Rusia – limba ei – devenise aproape morbidă“.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

DIN 15 AUGUST,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Teoria clarului de lună

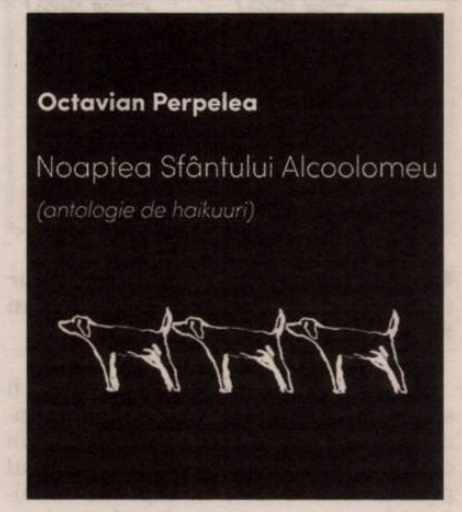

● **Octavian Perpelea, *Noaptea sfîntului Alcoolomeu*, Casa de pariuri literare, 2017.**

Am citit poeziile lui Octavian Perpelea rîzînd pe înfundate, de teamă să nu mă audă clasicii poeziei universale... De fapt, am rîs pe înfundate mai mult ca să nu trezesc copilul, dar sună mai bine cum am zis întîi. Cartea lui *(Noaptea Sfîntului Alcoolomeu,* 2017) are un haz nebun și îl culege, în bună măsură, din violentarea intertextuală a clasicilor, cei mai mari inventatori de citate, transformate, cu timpul, în searbede locuri comune. Simpatizez poezia cu umor nu doar pentru că e vacanță, ci și pentru îndrăzneala poeților de a nu-și cenzura hazul, aici, unde poezia humorescă, intersubiectivă, criticistă și preocupată de stil nu are, în chip tradițional, un nume bun. Și totuși, alături de Perpelea, debutant în 2015 cu volumul *Cu dricul pe contrasens* (recunosc, nu-s chiar încîntat de titlurile cărților lui), poezia actuală îi mai înregistrează măcar pe teribilul Vasile Leac și pe vulcanicul Florentin Popa – poeți foarte buni, distinși prin calitatea umorului și prin inventivitatea verbală, atribut esențial al scrisului poetic dintotdeauna.

Noaptea sfîntului Alcoolomeu este scrisă sub forma unei antologii din autori de haiku-uri din toată lumea, ca și cum poeții de azi, de la Bombay la Quito și de la Reikjavik la Istanbul, s-ar ține numai de producția unor versiuni locale la această formă poetică arhaică japoneză, care nu funcționează decît în original, în ciuda proliferării sale, în general semidocte, inclusiv în cultura română. Deși rezultat probabil dintr-o energie comică fierbînd, autorul și-a structurat proiectul într-o formă filologică distinsă, antologia amintind de cărți-cult ale genului: Mircea Horia Simionescu, cu *Bibliografia generală*, dar și Roberto Bolaño, cu *Literatura nazistă în America*. Cartea lui Bolaño, un mistic al poeziei, ar fi trebuit să fie mai aproape de genul ilustrat de Perpelea. Însă poetul se așază singur alături de MHS, stegar al postmodernismului autohton, al cărui repertoar de cărți imaginare era și un tablou cultural al lumii văzute dinspre București în 1969, ceea ce dădea cosmopolitismului afișat în vremuri comuniste un aer patetic și, uneori, subversiv.

Și miza cărții lui Octavian Perpelea e, măcar parțial, tot una culturologică: e imaginea lumii literare românești răsfrîntă în destinele exemplare ale poeților „antologați", relatate în scurte pastile biografice. Apare acolo un rocker din Kozlodui care aspiră la promovarea „vocii Bulgariei în cadrul polifoniei universale" prin haiku-uri ca „Chuck Norris: / sara pe deal / dealul sub mine se surpă" (Eminescu are, se vede, mare succes la sud de Dunăre), iar un ecuadorian exploatează rezonanțe macedonskiene: „pe sîrma unde / atîrnă lenjeria intimă a curvelor / priviți privighetoarea cîntă". Sînt mafioți columbieni în retragere, deplîngîndu-și blegeala („ajuns la vîrsta la care / singurul gest rebel pe care mi-l mai permit e / să ascund un muc sub scaun") și basarabence duioase („sînt Anastasia Pagu / am lucrat la fabrica «Bucuria» preparatoare / acum la pensie sînt ca o floare"), smardoi bucureșteni expresivi (cu hitul „din durerea mea de pulă / s-a născut un clar de / lună"), un hoț de buzunare napoletan, autorul haiku-ului „anii trec / eu tot / o frec", tinere singuratice care își investesc cu profit singurătatea pe Facebook („luna peste / ocean nimeni peste / mine"), ba chiar și Duncan MacLeod, personajul scoțian de film, care își descrie nemurirea în stil balcanic: „să rămînă numai unul / dar pînă atunci să fie / veselie!!!". Și apar chiar figuri recognoscibile de pe la noi: cîțiva critici antipatici, identificați prin anagramare, un poet grec care se numește „Theodor Cassis", un altul, „Vassilis Therapeia", iar cineva se simte emoționat într-un haiku monden: „sînt fericit la ultimul cenaclu / m-a salutat Claudiu Komartin".

Defilarea de personaje de pe toate meridianele, bărbați și femei, talentați sau impostori, placizi sau aventuroși, afemeiați și feminiști, beți și abstinenți, monștri morali și îngeri autodistructivi, are hazul ei considerabil și sînt convins că Octavian Perpelea ar face figură bună ca prozator. Dar printre haiku-urile la mișto și poantele-șoc se desenează o figură convingătoare de autor în dreptul său. Acesta cultivă o poză trăsnită, cinică, dezabuzată, autodepreciativă, pe care o atribuie personajelor celor mai afecționate. Sub figurile lor, Octavian Perpelea apare ca un vehiculator de științe oculte și inutile („beau non-stop și sînt tristă / cunosc detalii rușinoase despre / sfîrșitul lumii"), cu o sensibilitate perplexantă („în spatele fabricii dezafectate / prezervative folosite / – peste tot dragoste"), mascîndu-și lamentația sub vulgaritate („atît de singur încît privesc / cu invidie la cîinii astia doi care / se miros în cur"), pregătit să demoleze confortul moral al celorlalți cu un cinism plin, de fapt, de compasiune („s-a înserat e ora / la care copiii visează bomboanele / pedofilului belgian"), un poet neinteresat de transcendent, un sceptic plictisit („cînd celorlalți li s-au / deschis chakrele pe mine m-a / tras curentul"), precaut din principiu față de orice se transformă prea ușor în poezie („acesta este / singurul haiku în care vorbesc / despre lună"). Nu fac greșeala să spun că poetul adevărat apare acolo unde se oprește umoristul. Oricum, ambii sînt de citit cu delectare.

PUBLICITATE

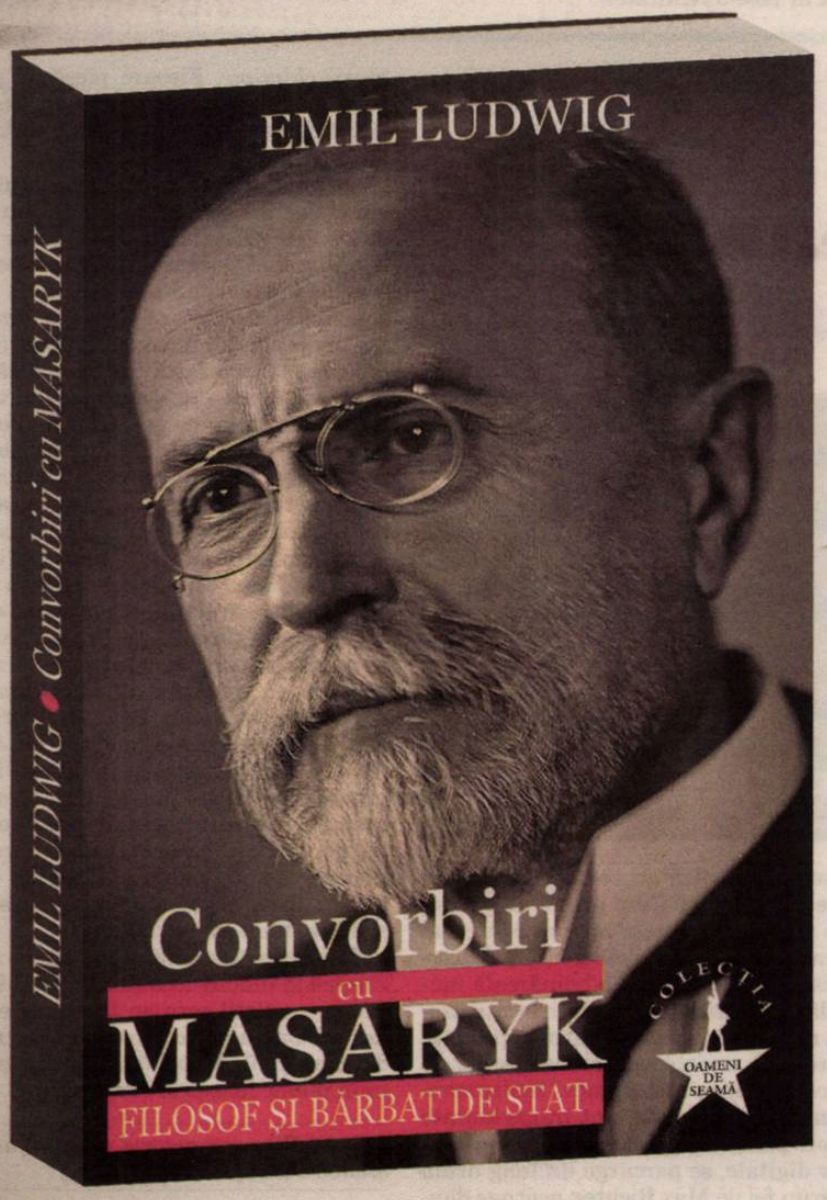

adevărul îți aduce

MASARYK de la fiu de căruțaș la președinte

De luni, 19 august

prețul pachet ziar + carte 15 lei

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

Andreea VLAD

dilematograf

Privitul în ochi

● ***Never Look Away / Werk ohne Autor* (Germania – Italia, 2018), de Florian Henckel von Donnersmarck.**

„Să nu îți ferești niciodată privirea", îi spune Elisabeth May, ca un fel de testament, nepotului ei Kurt, în momentul în care este ridicată de medicii Reich-ului pentru schizofrenie, în fapt un manifest al unui temperament artistic și rebel foarte puțin potrivit dogmelor naziste. În secvența de deschidere, un adevărat tur de forță realizat într-un singur plan, Elisabeth îl duce pe micul Kurt la o expoziție de artă de avangardă, unde creațiile unui Kandinsky, de pildă, sînt înfierate ca artă degenerată.

În cel de-al treilea film al său, *Never Look Away*, regizorul german Florian Henckel von Donnersmarck abordează o temă mai puțin explorată legată de Holocaust, cea a exterminării selective a propriei rase în numele purității rasei ariane, un semn că iată, la aproape un secol de la finalul celui de-al Doilea Război Mondial, rănile Germaniei nu sînt pe deplin exorcizate și vindecate. Din fericire însă, trecerea timpului a eludat resentimentele și încrîncenarea, ca și sentimentul de vină, astfel că filmul ne oferă o perspectivă luminoasă și intens radiantă asupra forței idealului și renașterii.

„Ne temem să ne privim ochi în ochi cu viața", spunea cîndva marele regizor de teatru polonez Jerzy Grotowski, care identifica în această abordare escapistă, izvorîtă desigur din frică și din puterea iluziilor, o sursă a propriei condamnări la nefericire. În filmul cineastului neamț, eroii nu ezită să își fie fideli lor înșile împotriva istoriei mari sau mici, împotriva sorții chiar. Astfel că, ajuns student și artist în ascensiune, printr-o curioasă ironie a sorții care ține probabil și de strania lege a compensației, Kurt Barnert devine iubitul lui Ellie, fiica celui care îi sterilizase și gazase mătușa, cea care era convinsă că „adevărul este întotdeauna frumos" și a cărei fișă de internare o decretase „o existență inutilă". Forțat de comunism să își cantoneze expresia artistică în canoanele realismului socialist, Kurt decide să fugă alături de Ellie în Germania de Vest, unde atmosfera de avangardă și aerul cosmopolit al anilor '60 sînt fațetele unui miracol la îndemînă. „Numai în artă libertatea nu mai este o iluzie", spune artistul Antonius van Verten, iar inovația și experimentul nu mai sînt considerate false, ca în lagărul comunist.

Von Donnersmarck nu are viziunea complexă asupra istoriei și îndrăzneala inovatoare a conaționalului Christian Petzold în mai toate filmele acestuia, de la *Barbara* la recentul *Tranzit*, însă este un meseriaș. El îmbină solid atuurile sale într-o creație atrăgătoare pentru un public larg: actori frumoși și charismatici (Tom Schilling în rolul lui Kurt, Saskia Rosendhal ca Elisabeth May, Paula Beer – Ellie), actori de forță (Sebastian Koch, cu un excelent rol de compoziție, ca doctorul nazist Carl Seeband, sau Oliver Masucci în rolul rebelului artist Antonius van Verten, Lars Eidinger în rolul curatorului nazist), un scenariu solid, un ritm alert care face aproape invizibile cele trei ore ale filmului, o coloană sonoră frumoasă care îi include, printre alții, pe Max Richter și pe Rita Pavone, precizie

regizorală, deși convențională. Totul dominat de o senzualitate caldă și o claritate a luminii, umbrelor și culorilor care i se datorează directorului de imagine Caleb Deschanel (nominalizat la Oscar pentru cea mai bună imagine, grație acestui film).

Oamenii caută teoria întregului, spune unul dintre personaje, însă ea poate fi cuprinsă într-un sunet minunat sau poate într-un tablou neclar, calchiat după fotografii, pentru care „orice realitate este corectă". Inspirat de povestea artistului vizual Gerhard Richter, *Never Look Away* recreează o realitate brută a istoriei pe care Kurt încearcă să o înțeleagă după propriile reverii. Pînza devine o altfel de viață, una mai crudă și mai tainică decît realitatea fotografică ce a inspirat-o, căci vine din subconștient. O iluzie optică, un joc secund pot intui adevărul mai bine decît ar face-o realitatea.

Din Noul Val al filmului german, care mai cuprinde nume ca Tom Tykwer, amintitul Christian Petzold, Oliver Hirschbiegel sau Andreas Dresen, von Donnersmarck este produsul cel mai de succes pe plan internațional, fiind apreciat atît de public, cît și de critici. După excelentul debut *Das Leben der anderen / Viețile altora,* filmul inspirat de STASI care l-a făcut cunoscut și i-a adus un Oscar în 2007, și după modestul *The Tourist* (însă un hit de box-office mondial, în ciuda interpretării fade a unor staruri ca Angelina Jolie și Johnny Depp), cineastul revine în forță cu acest valoros și asumat calofil *Never Look Away,* nominalizat la Oscar pentru cel mai bun film străin în 2019.

Filmul, care a rulat în premieră națională la TIFF Cluj și București, poate fi vizionat online și pe Mubi.

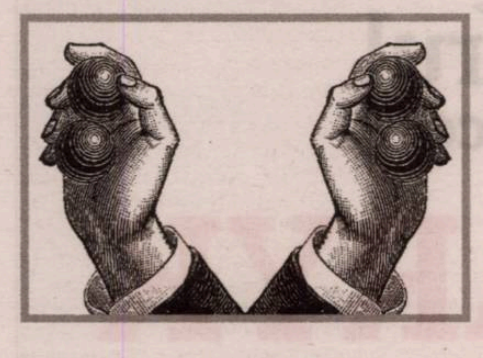

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Din oceanul digital

● **Selfmademusic, *The Neverending Pilgrimage of The (Underdeveloped) Axolotl*, 2019.**
● **Bosses Hang & Hiroshi Hasegawa, *Five Meditations on Melancholy*, 2019.**

Românul are cu muzica o relație pragmatică, ea trebuie să-i fie „utilă" într-un mod clar și nemijlocit – să-l înveselească, să-l sfătuiască, să-l îmbie la dans, să-i ofere refrene spre fredonare. În consecință, sînt dificil de popularizat la noi abstracțiunile muzicale, intrînd în sfera etichetată distant drept „experimentală". În comunitatea jazz mai poți găsi înțelegere, însă dacă nu te poți conecta la ea îți rămîne doar să profiți de democratizarea distribuției muzicale prin platformele online. Aș aduce în această discuție și muzica de film – asimilată la noi aceleiași categorii de „muzică neterminată", care nu are sens de sine stătătoare. Artiștii români care au activat cu stăruință în acest domeniu (vezi Adrian Enescu) au făcut-o în condiții de pionierat sau anonimat, industria cinematografică la noi considerînd muzica o obligație tehnic și preferînd să împrumute o piesă de ici-colo ori, de cînd cu Noul Val, declarîndu-i absența drept opțiune estetică.

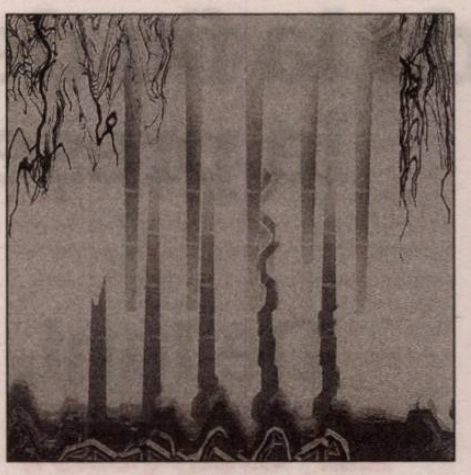

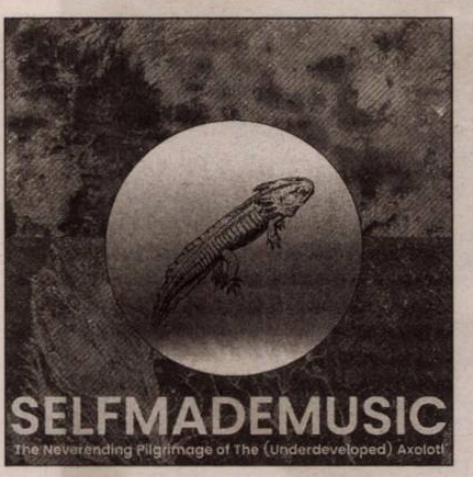

Primul proiect asupra căruia atrag atenția produce de vreo zece ani muzică pentru filme care nu se pot face. Proiectul Selfmademusic e sublimarea regizorului arădean Mihai Sălăjan care, din rațiuni bugetare, e mai vizibil ca muzician. O reușită notabilă în portofoliul său regizoral a fost mockumentarul horror *Bodrog*, pentru care a pasat responsabilitățile muzicale mai celebrilor Makunouchi Bento, veterani ai avangardei electro timișorene. Sînt numeroase ocaziile în care îi găsiți în asociere pe Makunouchi și Selfmademusic, remixîndu-se unii pe alții ori colaborînd în concerte multimedia. Cum primii au o oarecare faimă, mă opresc asupra celui mai recent album Selfmademusic, *The Neverending Pilgrimage...* – o hoinăreală muzicală punctată de referințe la locații exotice, mapate pe o paletă stilistică pestriță ce trece în revistă numeroase forme de *„wave"* și electro-ambianță. Instrumente analogice simulate sînt transplantate uneori pentru contrast cu bucăți ostentativ digitale, se parcurge un lung drum între un fel de Max Richter, *new age* dansant, etnofuturism, cyberpunk și chiar aluzii *chiptune.* Fiecare piesă ar putea fi sămînță pentru un alt album, însă artistul a optat să alcătuiască o antologie inițiatică.

Alt proiect straniu este colectivul Bosses Hang, în care tînărul Raul Starcz face gălăgie alături de artistul *noise* japonez Hiroshi Hasegawa, sub butoanele lui Marius Costache (Studio148) și cu unele contribuții de chitară coerentă din partea metalistului Răzvan Maxim (Invader). Laolaltă, aceștia atacă o zonă slab populată la noi – acel *weird-metal* vitriolic asociat cu nume precum The Body în SUA ori Fear Falls Burning în Europa. Totuși, niponii sînt părinții acestei arte a zgomotului strident – inspirația proiectului pare să vină dinspre colaborările precum Boris cu Keiji Haino, iar implicarea lui Hasegawa devine astfel o tactică de legitimare-afiliere. Desigur, e vorba de o nișă pusă în pericol de recentele anunțuri privind inteligențele artificiale care generează *ad infinitum* muzică de factură *noise* în mod algoritmic. Răzbate totuși din albumul *Five Meditations on Melancholy* suficient factor uman – în special din zona mizerabilismului și ruinei emoționale, pentru care se propune aici o coloană sonoră frapantă ce depășește ambițiile ultimilor 30 de ani de *doom-metal* românesc (caracterizabil cel mult drept „mîhnit").

E esențial ca astfel de proiecte să nu rămînă la fundul oceanului digital Bandcamp – artiștii care au făcut carieră cu așa ceva s-au bazat și pe prezentări *live* de impact, cu atacuri multimedia asupra unui public luat prin surprindere.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

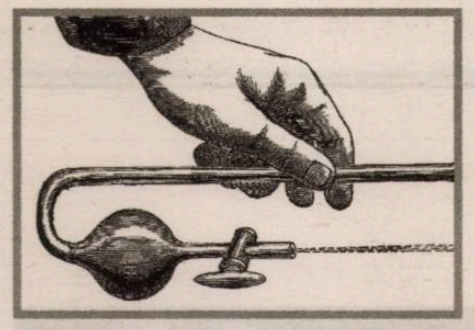

Oana STOICA

rosencrantz & co

Naufragiul navei-mamă

● ***Pentru binele tău*** **de Pier Lorenzo Pisano. Traducerea: Florin Galiș. Adaptarea și regia: Zoltán Balázs. Decorul: Constantin Ciubotariu. Costumele: Andrada Chiriac. Muzica și *sound design:* Cezar Antal. Cu: Cezar Antal, Ioan Batinaș, Cătălina Mustață, Paula Niculiță, Simona Popescu, Eduard Trifa, Silvian Vâlcu. Teatrul Odeon. Spectacolul este produs în cadrul proiectului european „Fabulamundi. Playwriting Europe", ediția a treia, co-finanțat prin programul Europa Creativă al Uniunii Europene 2017-2020.**

Ultima premieră din stagiunea trecută a Teatrului Odeon are la bază un text contemporan al dramaturgului italian Pier Lorenzo Pisano, *Pentru binele tău*, care abordează vasta temă a familiei din perspectiva unor traume neverbalizate, a tensiunilor cotidiene, a dificultății de a convietui și a (dez)echilibrului de putere dintre membrii ei. Desprinderea generației tinere de mediul familial presupune clarificarea relațiilor cu părinții: ca să mergi pe drumul propriu, trebuie să fii împăcat cu trecutul.

Personajele sînt identificate prin poziția pe care o au în cuibul familial și prin raportare la personajul-narator, Fiul: Tatăl, Mama, Bunica, Fratele, Unchiul, Fata (iubita Fratelui). O familie normală, iar prin „normală" nu înțeleg fericită, ci integrată în norma universală a nefericirii. Mama este castratoare, obsedată de control, ceea ce sterilizează personalitățile celor din jur, în special pe a Tatălui, reprezentat în text doar printr-o păpușă: o prezență de formă, o absență de fond. Bunica reprezintă un univers casnic, în care copiii se refugiază din calea certurilor părintești. Fiul cel mare, naratorul, este destinatarul principal al afecțiunii – atîta cîtă există – materne, dar și al frustrărilor generate de dezamăgirile pe care le provoacă. Mezinul, „invizibil" ca urmare a apariției sale neintenționate pe lume, este un copil „tolerat", prin urmare, în timp ce fratele său este copleșit de atenția toxică a mamei, el suferă de o cruntă lipsă de atenție. El avansează în ierarhia familială atunci cînd fratele său părăsește cuibul matern, dar constată că mai multă atenție nu înseamnă neapărat și mai multă iubire. Însă iubirea nu îl ocolește: mezinul se îndrăgostește și are șansa de a-și construi un alt cuib. În jurul acestei familii gravitează un personaj misterios, Unchiul/Necunoscutul, un posibil agresor „intern" (există o sugestie de pedofilie în care victima ar fi unul sau amîndoi frații), dar și un fel de înger (mai degrabă demon) al destinului (de regulă, moartea și experiențele negative sînt aduse/vestite de străini).

Orice copil
este un „asasin" al părinților săi.

Întregul univers familial este afectat de lipsa comunicării (cît comunicăm în mod real în familie, în afara conversațiilor rutinate ale cotidianului casnic?) și de aici se dezvoltă scriitura dramaturgului: sincretică, redusă la replici scurte, eliptice, repetitive, care redau sintagme din universul familial. Este o scriitură care face economie de emoție, lăsînd spectatorul să reconstituie puzzle-ul narațiunii și să se recunoască în frînturile de fraze (un stil specific dramaturgiei scandinave, lui Jon Fosse, de exemplu).

Zoltán Balázs, directorul companiei independente de teatru Maladype din Budapesta, creatorul spectacolului *Gardenia*, tot la Odeon, a imaginat un spectacol puternic expresionist, a amplificat simbolistica textului și a redus replicile la accidente stinghere de cuvinte printre imagini și muzică. Familia este materializată printr-o corabie (decor: Constantin Ciubotariu), o arcă a lui Noe care navighează către un potop (destrămare) previzibil și de care doar Fiul (Silvian Vâlcu) s-a desprins deocamdată, găsindu-și echilibrul în afara mediului nociv de acasă (încolăcit pe o ancoră ca un cordon ombilical, el e stabil în afara familiei, dar nu prea departe de ea). Mama (Cătălina Mustață) își aruncă remarcile otrăvite dintr-o colivie suspendată. Poziția ei la înălțime este dominatoare: ea are oceanul și decide cursul navei-matcă. Chimonourile suprapuse ale Bunicii (Paula Niculiță) ascund veséla, inclusiv cuțitele pe care membrii familiei le vor folosi, metaforic și practic, pentru a-și rezolva disputele. Deși e o bunică-cocon, cu care copiii se simt în siguranță, și ea, și Mama reclamă „sacrificiul de a fi părinte", iar frustrarea generată de renunțarea la sine se transformă în furie împotriva copiilor. Spre deosebire de text, Tatăl este încarnat în spectacol (Ioan Batinaș), în costum de comandant de navă, însoțit de două copii (păpuși în mărime naturală) ale sale, a căror paloare cadaverică subliniază mortificarea personajului. Iubita Fratelui, Fata (Simona Popescu), o sirenă, vine din mare (lume) să-l ademenească pe mezin în afara navei-închisoare. Fratele pare un argonaut (poate rolurile lui Eduard Trifa din spectacolul *Medea's Boys* – un argonaut și Medeea – să fi condus la această senzație, susținută și de frunzele de laur aurite pe care le poartă pe cap), a cărui plecare de pe corabia-familie provoacă scufundarea acesteia. Unchiul/Necunoscutul (Cezar Antal), cu un costum și un machiaj extrem de bogate (costume: Andrada Chiriac), este un Poseidon care potențează naufragiul. În intestinele corăbiei dezmembrate, o cină în familie sfîrșește în sînge: asistăm la o crimă asupra sinelui, la nivel individual, dar și la una asupra familiei, ca grup. Desprinderea de matcă este dureroasă. Orice copil este un „asasin" al părinților săi.

Pentru binele tău (se recunoaște în titlu motivația generală pe care o dau părinții atunci cînd impun ceva copiilor) este un spectacol complicat pentru că stilul sintetic și forma incantatorie ale textului sînt îmbrăcate într-o scenografie și o regie baroce, pline de simboluri (există aluzii la personaje antice, precum Penelopa și Medeea, în timp ce textul conține și similitudini cu personaje clasice precum cele din *Hamlet).* Pe de o parte, spectacolul pare un poem semimuzical (coloana sonoră a lui Cezar Antal conține muzică clasică și operă rock și se deschide, sugestiv, cu un recviem) la care spectatorul se poate conecta empatic. Pe de altă parte, el este atît de criptic încît înghite textul (care era și el non-narativ și avea o doză semnificativă de lirism), riscînd să devină opac pentru public. Problema ține de echilibrul între expresia artistică – și tendința de a folosi toate resursele avute la dispoziție – și coerența ei. Uneori, prea mult înseamnă, pur și simplu, prea mult.

Oana Stoica *este critic de teatru.*

Anda DOCEA

Untold povestit

Ies din blocul de pe strada Bartók Béla din Cluj-Napoca, unde locuiesc cu chirie, o iau la dreapta și traversez Someșul Mic. Cotesc pe Aleea Stadionului, trec de hotel și intru în parcul mare. Îl străbat de la un capăt la altul, lăsînd în urmă clădirea în ruină a cazinoului vechi de exact un secol. Am puțin peste vîrsta majoratului, studiez la o facultate care nu s-a dovedit a fi o alegere bună și mă gîndesc cum aș putea ajunge mai repede în București. Nu bănuiesc că, din anul în care voi avea două majorate împlinite, voi face orice pentru a petrece cîteva zile și nopți în același parc, la început de august. Și că mă voi gîndi cum aș putea să mă întorc în Cluj pentru totdeauna.

La prima ediție a festivalului Untold, cea din 2015, coincidența a făcut să mă aflu la părinții mei, în Aiud, adică la mai puțin de 70 km distanță. Mai mult curiozitatea decît pasiunea pentru genul de muzică ce promitea să umple patru nopți m-a determinat să merg la Cluj pentru o seară, cea cu Armin van Buuren ca număr final. Am ajuns pe la prînz, am fost singura persoană la ghișeu cînd mi-am luat biletul direct din parc și am intrat în incintă printre primii. Aveam să merg ceva pînă să găsesc cele cîteva locuri de distracție și tonetele cu mîncare, amenajate aproape de Cluj Arena. Pînă seara, ne-am adunat 60.000 de oameni. Patru ani mai tîrziu, aveam să fim, în ziua cu Armin van Buuren, vreo 95.000. Show-ul lui din 2019, menit să aibă durata-record de opt ore, a fost transmis *live* folosind, pentru prima dată într-un astfel de festival, tehnica de filmare de la mari competiții, cum sînt Jocurile Olimpice.

Armin van Buuren a mixat anul acesta 132 de piese, cu aproape 20 mai multe ca la ediția precedentă, dar ploaia i-a oprit după șapte ore spectacolul început cu imnul național, interpretat alături de orchestra Operei Naționale Române din Cluj. A fost primul Untold cu ploaie, dar și primul la care am văzut un interes real pentru reciclarea produselor și colectarea selectivă, prin infrastructură, voluntari și premii acordate pentru strîngerea deșeurilor. O noutate a fost și mini-campusul militar instalat de Armata Română, cu mașini, echipamente și un circuit de antrenament amenajat de forțele de elită. Cele mai mari cozi s-au strîns la *selfie*-uri în decoruri colorate de cabină de probă sau de baie, la codițe împletite, tatuaje, coroniță din flori la alegere, încălțăminte pictată pe loc în combinațiile dorite și, mai ales, la una dintre puținele bunătăți din comunism: vata pe băț.

O mare parte din public era născută în acest mileniu, totuși, cel mai popular loc din parc a fost scena Nostalgia, unde puteai asculta de la Nirvana la Natalia Oreiro și de la Britney Spears la Mr. Big. Avea amenajată o sală de clasă cu bănci vechi, din lemn, și catedră, o bucătărie din anii '80, cu cîntar și butelie, și o cameră cu obiecte de decor de altădată, mașină de cusut, cărți îngălbenite de timp, televizor cu lămpi și aparat de radio cu butoane cît clapele de pian. În rest, în parc mai puteai să îți faci o fotografie 360 și să te simți ca-n *Matrix*, să vezi filme tolănit în hamac, să înveți cum să „devii ardelean în 5 minute", să joci tenis de masă și badminton sau să te întîlnești întîmplător cu cunoscuți.

Am mers întotdeauna singură la Untold, am ritualul meu cu anumite locuri de vizitat și artiști de văzut fix din fața scenei, dar mă intersectez în fiecare an cu foarte mulți oameni din toată țara. Anul acesta m-am reîntîlnit, după peste 30 de ani, cu comandanta de unitate din școala generală, căreia, la 7 ani, proaspătă pionieră, i-am „dat raportul", în cea ce avea să fie prima mea întîlnire cu microfonul. Ne-am regăsit cu ceva timp în urmă online și acum ne-am dat raportul reciproc minute bune, în fața la Nostalgia.

2019 a venit cu un record al participanților de peste hotare, de la Israel, Argentina, Coreea sau Turcia pînă la Norvegia, Polonia, Italia sau Germania, mai mulți chiar decît localnicii clujeni. Din toate colțurile țării au ajuns peste jumătate dintre spectatori. Am rugat oameni necunoscuți să îmi facă fotografii, iar cele mai multe trucuri le-am învățat de la fetele de liceu: „Stai cu un picior mai în față, lasă umărul mai jos, prefă-te că te uiți la ceva, zîmbește, stai să o fac de jos să pară picioarele mai lungi, am fotografiat în mai multe feluri, să-ți alegi". Pe alei, m-am pierdut printre tineri cu urechi de iepure sau de Minnie Mouse pe cap, cu pene de indian sau pălării fistichii, printre personaje de poveste și trupe de dansatori, oameni care știau unde vor să ajungă și alții care habar nu aveau, grăbiți sau la pas, care-și făceau *selfie*-uri trăsnite sau stăteau cuminți la pozele de grup și toate aceste individualități se amestecau, precum ingredientele de la o rețetă magică, într-un produs-vedetă.

Am stat o oră pe jos, în arenă, să prind un loc cît mai aproape de scenă la concertul lui Armin van Buuren de la miezul nopții. Pînă dimineață, m-a udat ploaia pînă la piele de trei ori, ultima repriză fiind și cea care i-a stricat finalul pregătit pentru români: ar fi urmat să mixeze dintr-o cabină amplasată pe scena din mijlocul publicului. Mi-am amintit de studențiie la concertul ATB, în fața scenei amenajate la cazinoul din 1897, restaurat nu cu mult timp în urmă în stilul vienez de altădată și transformat în centru de cultură urbană. Am cîntat „Feel" și „Angels", alături de 55.000 de oameni, norocoșii care au reușit să intre pe Cluj Arena înainte de a începe concertul lui Robbie Williams. Cîteva zeci de mii l-au ascultat de afară. În dreapta mea, o adolescentă îi trimitea poze lui „Mami", în stînga, o doamnă cu fotografia celor doi copii pe telefon pornise lanterna, în spate, două fete care știau toate cîntecele strigau și săreau, în speranța că le va observa camera mobilă și vor apărea pe ecrane. Am încheiat festivalul din acest an cu doi pompieri întîlniți aproape de ieșirea din parc, vizavi de Opera Maghiară, luni dimineața. Cînd am trecut pe lîngă ei, unul a început să cînte: „Ea este Dana, colega mea". Era melodia care răzbătea pînă acolo de la scena Nostalgia.

Drumul de nici 70 km de la Cluj la Aiud mi-a luat, luni, trei ore. Peste o oră din acest timp a fost petrecută pe trei kilometri, bară la bară, cu alți Untold-iști cu brățările încă pe mînă, la coborîrea în Aiud de pe lotul 3 al autostrăzii A10 Sebeș-Turda (adică Aiud-Decea). Primele două loturi, care ar lega Sebeșul de Alba Iulia și apoi de Aiud, nu sînt nici acum finalizate. Inițial am regretat că nu am ales vechiul drum E81 de la Turda la Aiud, dar ulterior am văzut și cozile de acolo. Se pare că așa a fost toată ziua, dar, dacă ne gîndim că duminică au ajuns în parcul mare aproape 100.000 de oameni, mai puțin de un sfert dintre ei fiind clujeni, probabil că, luni, pe orice cale de a părăsi Clujul se stătea brățară lîngă brățară.

Aglomerarea excesivă a orașului în zilele de festival nu este singura nemulțumire a celor deloc impresionați de faptul că Untold îi face pe străini să rostească extrem de corect „Cluj". O parte a clujenilor plătitori de taxe se simte desconsiderată și dorește ca Primăria și Consiliul Local Cluj să se consulte cu cetățenii. Pe lista plîngerilor celor care se declară „asediați" sînt nivelul de zgomot care ține toată noaptea, închiderea parcului chiar cu cîteva zile înainte de începerea festivalului, blocarea unor străzi și sistarea unor linii de transport în comun. În replică, organizatorii au finanțat după fiecare ediție refacerea gazonului de pe Cluj Arena, dar și amenajări în întregul parc, au instalat panouri fonoabsorbante și se implică în dotarea și modernizarea Spitalului Clinic de Urgență pentru Copii. Acesta din urmă este situat la mai puțin de un kilometru de arena în incinta căreia anul acesta a fost amplasată una dintre cele mai mari scene de festival din Europa, cu o lățime de 90 de metri, o înălțime de 30 de metri, ecrane LED pe 1.500 mp și 1.000 de spoturi luminoase.

Este imposibil ca un eveniment de o asemenea amploare să mulțumească pe toată lumea. Ce a reușit însă să facă, în cei cinci ani, a fost să creeze o adevărată comunitate, inclusiv online. Oamenii își scriu să își dea întîlnire, să împartă drumul, să schimbe păreri despre concerte, cazare și organizare. Adună idei de îmbunătățire a festivalului, se gîndesc ce ar trebui schimbat, își caută prietenii făcuți în cele patru zile. În grupurile de discuție poți întîlni des mesaje cum ar fi: „Fata care a stat lîngă mine pe scări la Robbie Williams, te rog contactează-mă să continuăm discuția despre Avicii", „Băiatul din ziua 3, chiar lîngă arenă, cu hanorac alb și foarte înalt care m-a pupat pe cap cînd i-am oferit *free hugs*, te caut de 3 zile", „Caut un chinez de la Martin Garrix care filma încontinuu". Unii se plîng de aglomerație și de faptul că nu au putut intra pe Cluj Arena la Robbie Williams, alții propun să nu mai fie permis accesul minorilor (care acum pot intra cu un acord parental) sau să se găsească o soluție pentru extinderea spațiului de festival, alții vor prelungirea duratei, spre nemulțumirea celor care au de plătit cazare, iar nostalgicii întreabă dacă mai e cineva care, la cîteva zile după Untold, mai poartă încă brățara pe mînă și pelerina de ploaie în geantă.

Cel mai impresionant a fost mesajul unei fete de vîrsta la care eu urmam cursurile unei facultăți alese greșit. Spunea că festivalul este locul unde poate fi ea însăși, fără să se simtă judecată pentru asta. Nevoia de autenticitate pare a fi ceva important și pentru cei care au intrat la festival cu acord parental și au format cozi uriașe la vată pe băț, și pentru cei care, în anii comunismului, făceau colecție de bețe de la această delicatesă, și pentru cei care au ascultat Nirvana la scena Nostalgia sau care au parcurs parcul mare de la un capăt la altul, cîteva zile și nopți, la început de august. Am fost și eu acolo, dar nu singură, ca la vîrsta majoratului, ci cu zeci de mii de prieteni între care mi-am găsit, în sfîrșit, locul.

***Anda Docea** este jurnalistă și scriitoare.*

Anca ZAHARIA

afară sînt urși

La centenar de Aperol, măcar un șpriț

Era 1919 cînd, undeva prin nordul Italiei, Luigi și Silvio Barbieri au devenit părinții unei delicioase băuturi care acum nu-mi lipsește de pe masă, mai ales vara, căci gustul dulce-amărui răcoritor și aroma ușoară de portocală cam dau dependență. Cei doi frați au gîndit lichiorul numit Aperol, cel care intră în compoziția cunoscutului cocktail Aperol Spritz și care anul acesta face, iată, o sută de ani. La fel ca Bentley Motors și utilizarea calendarului gregorian în România. Și se semnează Tratatul de la Versailles în 1919, act care înseamnă încheierea Primului Război Mondial, eveniment istoric de care este legată și nașterea Aperolului: se pare că, la final de război, frații Barbieri au avut o idee numai bună de petrecere a timpului liber.

De această dată nu vorbim despre un local de vizitat, ci despre Aperol Spritz, despre istoria lui, rețeta acestuia, despre cum a rezistat în timp și unde să bei unul excelent în Bucureștiul acestei veri. Cu rol de aperitiv, Aperolul a atras atenția, înainte de toate, prin culoarea deosebită: un portocaliu aprins care ar fi făcut ravagii dacă ar fi existat Instagram-ul pe atunci. Deși are o alcoolemie mai mică decît Campari, de exemplu, mult sub 20%, faptul că e destul de dulce te poate păcăli să crezi că ai nevoie de trei pahare aperitiv, nu doar de unul. Rețeta de bază implică portocale amare și rubarbă, ceva ierburi aromatice și gențiană, dar și extract de chinină, rezultat din scoarța copacului de Cinchona (cunoscut nouă datorită peruanilor, care îl numeau „arborele febrei"), restul fiind un secret extrem de bine păzit. Un Aperol Spritz înseamnă, de unde și numele: prosecco, Aperol, apă minerală, felie de lămîie sau portocală și multă, multă gheață. Chiar dacă a plăcut de la început, a fost nevoie și de terminarea celui de al Doilea Război Mondial pentru ca majoritatea tinerilor să descopere bucuriile aduse de gustul și aroma acestei băuturi, deci vorbim despre o popularitate construită încet, în timp.

Un portocaliu aprins care ar fi făcut ravagii dacă ar fi existat Instagram-ul pe atunci.

Astăzi nu prea există local care să nu aibă Aperol Spritz în meniul de bar și, deși rețeta pare simplă, nu întîlnești foarte des un pahar pe care să-l bei pînă la ultima picătură. În acest an, pe care și eu îl serbez în ton cu Aperolul, am ales să îl comand deseori prin București, și așa am ajuns la concluzia că unele dintre cele mai bune ți se servesc la Aria TNB și la Pancakes & More. La Aria TNB, restaurantul cu vedere spectaculoasă asupra Bucureștiului de deasupra Teatrului Național, Aperolul Spritz vine la masă printre tufe uriașe de lavandă, în muzică *chill out* de plajă pe care să lenevești cu o carte bună. Mai ales prin filtrul unei lumini de soare la apus, portocaliul din pahar se aprinde și mai mult, transformîndu-se într-un soare care arde cuburile de gheață de sub feliile de citrice. În plus, terasa de pe acoperișul TNB este mărginită, în completare, de niște lămîi sau poate portocali, eu nu reușesc să îi diferențiez. Un alt loc neapărat de încercat și despre care am mai scris și aici este Pancakes & More, din Dorobanți, loc cu clătite calde și pufoase ca un suflet de bunică darnică, cu creme și umpluturi de mare sărbătoare, dar și cu un cocktail Aperol absolut delicios care te trimite, măcar mental, direct pe plajă.

Nu știu de ce, dar parfumul I Love Love de la Moschino mă face să vreau să beau Aperol Spritz de fiecare dată cînd îl folosesc. La compoziție seamănă doar la nota ușor amară a citricelor, grapefruit, lămîi și portocal, parfumul în cauză avînd și ceai de trandafiri, crini, scorțișoară. Ceva din mine, prin zona pe unde senzorialul se îmbină cu concretul, reverberează la citricele stoarse în pahar sau în sticluța de parfum, cel mult peste fructele de mare din farfurie, niciodată mîncate ca atare, că doar nu sîntem masochiști.

Rețeta de șpriț a Aperolului s-a definitivat prin anii '50, dar anul 1919 este anul de referință pentru una dintre cele mai frumos colorate, echilibrate și irezistibile băuturi din zona de cocktail. Din punctul meu de vedere, desigur, aștept oricînd să fiu contrazisă. Sau trimisă într-un loc cu băuturi și mai bune. *Cheers!*

***Anca Zaharia** este, înainte de toate, cititor. Cea mai recentă carte publicată este* Suicid, *Editura Herg Benet, 2019.*

aduse cu poșta

Roxana DONCU

O umbrelă și o mașină de cusut pe masa de operație

M-am gîndit la aceste cuvinte ale lui Lautréamont cînd, în prima zi a atelierului de traducere la care participam în Lviv, Aron Aji, mentorul nostru, ne-a explicat în detaliu experimentul la care urma să fim supuși. Pe scurt, în echipe de cîte doi, trebuia să traducem, prin intermediul limbii engleze, o povestire scrisă în limba partenerului nostru. Mie îmi revenise să colaborez cu o islandeză al cărei nume, cu adînci rezonanțe mitologice, mi se părea imposibil de pronunțat. M-am uitat în jur, la ceilalți participanți, și am citit pe fețele tuturor aceeași nelămurită spaimă. Cum să traduci dintr-o limbă nu doar necunoscută, ci profund străină ție? Traducătoarea catalană, de care mă apropiasem întrucîtva, a murmurat în barbă că i-ar fi venit mai ușor să traducă din română decît din olandeză. De ce nu ne întrebase nimeni cînd s-au format echipele? Îi dădeam dreptate în gînd, și totuși ceva îmi spunea să am încredere în Aron.

Frumusețea se naște din întîlnirea unei umbrele cu o mașină de cusut pe masa de operație. În cele zece zile ale atelierului, noi, cei opt traducători în și din limbile minore ale Europei, ne-am luptat, asemenea lui Iacob, cu îngerii și demonii unor frumuseți străine. Închiși în magnifica sală de lectură a bibliotecii de științe din Lviv, sub tutelajul unor figuri ezoterice (salamandre, bufnițe învățate, cai înaripați), am încercat să pătrundem litera și spiritul unei limbi necunoscute, iar în final am reușit imposibilul: să traducem dintr-o limbă pe care nu o vorbim.

Biblioteca, cu ferestrele ei largi, privind înspre spațiul verde și veșnic traversat de ploi al grădinii botanice, cu dulapuri masive de lemn ale căror uși aveau sigiliile confecționate din capace de apă minerală Morshinka (din Carpații ucraineni), constituia o masă de operație inedită. Căutînd inspirație în vorbele înțelepte ale anticilor, scrise în cele patru puncte cardinale ale pereților, m-am lovit de o latină străină mie, absolventei de filologie cu o dirigă care ne recita din Lucretius și ne punea să învățăm poeziile lui Eminescu în latină. Așa că am întrebat-o pe bibliotecară despre sensul unui aforism. Zîmbind încurcată, mi-a explicat că, la renovarea frescelor, pictorii au încurcat literele, inventînd astfel cuvinte noi, al căror sens rămînea indescifrabil. Cam așa și cu mine și islandeza, m-am gîndit eu. Printre picături, am vizitat arhivele bibliotecii de științe, și subterana ei, fost adăpost antiaerian, unde scormoneam cu lanternele telefoanelor în labirintul cu miros dulceag de mucegai, și unde, printre volume vechi, dădeam de cîte o cască prăfuită.

Experimentul avangardist al lui Aron ne-a scos din certitudinile noastre false, întorcîndu-ne la adevăruri primordiale. Am avut confirmarea unei idei mai vechi, și anume că orice avangardă este iluminarea unui ezoterism, scoțînd la suprafață idei ascunse sau cenzurate. Orice creație e o recreație, iar dilema traducătorului e, de fapt, una falsă. A fi ori a nu fi fidel textului? Dar textul e o creație complexă, o pînză de păianjen în care forma e inseparabilă de conținut. Folosind engleza ca limbă pivot, ne-am dat seama cît de inutilă este această limbă atît de de utilă comunicării internaționale. Într-un mod straniu, româna, prin plasticitatea și complexitatea ei sintactică, prin inepuizabilele sale resurse lexicale, s-a dovedit mai capabilă decît engleza în a exprima nuanțele unui anumit tip de umor islandez. O altă descoperire pe care am făcut-o în comun a fost răspîndirea aproape universală a expresiei „a te uita ca vițelul la poarta nouă", care există, cu foarte mici variații, în limbi precum româna, catalana, spaniola, ucraineana, rusa, engleza și islandeza. Avem aici, indiscutabil, o altă dovadă a europenității noastre, a experienței noastre comune de-a lungul a mii de ani de păstorit și agricultură.

În fiecare zi, Aron își rezerva o oră-două pentru a discuta problemele pe care le întîmpinam în traducere și a ne împărtăși experiența lui. Pentru cei ce nu-l cunosc, Aron este președintele Asociației traducătorilor literari din Statele Unite, profesor la University of Iowa și, așa cum îi place să se prezinte, un apostol al traducerii și omul care NU l-a tradus pe Orhan Pamuk. Ca traducător din turcă în engleză, este deținătorul a numeroase premii internaționale pentru traducerile romanelor lui Bilge Karasu și Elif Șafak. Aron ne-a prezentat dilema traducătorului într-o lumină diferită. Ce înseamnă să fii fidel textului? Să traduci cuvînt cu cuvînt, să fii fidel lexicului sau sintaxei, să păstrezi și să redai muzica și ritmul frazelor? Să fii fidel textului înseamnă să cunoști textul, să-l simți și să-l percepi vizual, visceral și muzical, să te cufunzi în el, să fie al tău așa cum e al autorului. Însă abia după ce ne-a arătat toate variantele de traducere ale unui titlu sau ale unei fraze, schema ei silabică, vocalică și consonantică, am înțeles cu adevărat ce înseamnă să fii un apostol al textului. Cu rădăcinile sale de evreu sefard, pierdut în contemplarea silabelor divine, Aron ne iniția într-o Cabală a traducerii. Nimic nu era lipsit de importanță, și fiecare element își avea locul său bine definit în Sefirot-ul creației.

Sîntem cu toții traduceri, emanații ale Logos-ului, așa cum era el pictat pe unul dintre pereții bibliotecii, sub înfățișarea chivotului Legii. Ca traducător, este foarte important să fii sensibil la micile diferențe, la iregularitățile aparente, sub care se ascund meandrele sensului. Iar diferențe sînt cu duiumul. De cele mai multe ori, ochiul nostru, exersat în perceperea similarității care stă la baza capacității noastre de percepție și gîndire, alege să le ignore. Așa se naște ideologia. Traducerea este într-un fel opusul ideologiei, un exercițiu favorabil cooperării, colaborării și, de ce nu, democrației. Am învățat, alături de Gunnhildur, căreia acum îi pot pronunța numele cu inflexiunile unui nativ, să percep, în stranietatea unei limbi necunoscute, ritmul ei casnic, formele ei intelectuale și emoționale, gramatica unei culturi care mi-a devenit familiară prin înseși diferențele ei. Și pentru acest lucru îi mulțumesc lui Aron, al cărui apostolat s-a încheiat triumfal cu convertirea a încă opt discipoli.

***Roxana Doncu** este lector la Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila", București, și traducător din engleză, rusă și germană.*

Augustin CUPȘA

Conjugopatii în literatură: 1% arsenic, 99% căsnicie

– Mauriac și celebra doamnă Thérèse Desqueyroux –

Fascinat peste poate de Madame Bovary, Mauriac scoate în 1927 un *cover alternative,* mult mai condensat și mai alert, cu ruperi de ritm, poziționări înăuntru și în afara personajului, salturi în timp și fraze inegale, care dau textului o instabilitate capabilă să-i susțină premisele psihologice. În următorii ani, Mauriac va dezvolta un real atașament față de Thérèse Desqueyroux și îi va continua traseul în alt miniroman *(Fin de nuit)* plus încă două nuvele. Cu oricîte note experimentale și improvizații narative, *credința* lui rămîne atît de flaubertiană încît într-o zi ajunge să-i mărturisească lui Jean Amrouche: „Thérèse Desqueyroux, c'est moi désespéré".

Povestea are o sursă de inspirație proprie, cazul Henriette Blanche-Canaby, care a încercat să-și otrăvească soțul, falsificînd niște rețete, iar Mauriac a avut ocazia să asiste la proces (stins prin complicitatea victimei). Mizanscena, foarte importantă și ea în ecuație, cuprinde landele nisipoase din zona Bordeaux, și în centru – Argelouse, un sat în care vînturile dinspre ocean aduc mirosul greu de sare, vara soarele arde pe zeci de kilometri pădurile de pin, toamna vin ploile fără sfîrșit și înfundă drumul de legătură cu un orășel tare obscur și el, iar spre sfîrșitul iernii „și oile devin cenușii". Teoretic, ar putea fi și alt punct din lunga provincie a Franței, care funcționează după legea „Parisul sau nimic".

„Fără îndoială, biata mea Bovary suferă și plînge în acest moment în douăzeci de sate din Franța" – scrie Flaubert pe la jumătatea secolului al XIX-lea. Nu pare să se fi schimbat mare lucru de atunci. Mauriac însă, născut și crescut acolo, știe bine locul, îl simte și mai ales îi știe bine oamenii.

Thérèse și Bernard Desqueyroux sînt prinși într-o căsnicie pe care el a propus-o din interes (pădurile ei de pin sînt mai întinse decît ale lui), iar ea a acceptat-o aparent din obligație. Poate să fie indiferență din partea lui, conveniență, comoditate, dar din partea ei nu poate fi decît ură, iar această ură mocnită îi duce mîna să-i toarne în pahar digitală, aconit și (ca să se păstreze raportul cu Madame Bovary) o supradoză de soluție Fowler, care binențeles conține arsenic.

Totuși, nu e vorba doar de presiunea socială, de cutume și de „așa stau lucrurile pe aici" cînd Thérèse (la acea vreme) Larroque îi acceptă cererea. În ecranizarea din 2012, Claude Miller schimbă ordinea narativă și începe filmul cu multă răbdare pentru copilăria ei fericită și imaculată. După-amieze lungi de vară, plimbări alături de Anne de la Trave (sora vitregă a lui Bernard), asfințituri de soare, lecturi în barcă și bineînțeles o candidă atracție sexuală între cele două, tăiată din scurt de Thérèse, care trage macazul și se hotărăște pentru o căsătorie previzibil anostă. Poate Miller a ales varianta asta doar ca să facă un fir epic liniar, dar poate a descoperit prin analiză ceea ce Mauriac a descris spontan luînd ca model pe cineva cunoscut. Declarativ, Thérèse își dorește căsătoria ca să fie *liniște.*

Pentru toți copiii, ieșirea din copilăria tîrzie, o perioadă de relativă acalmie după faza inițială de sexualitate, e o schimbare perturbatoare. Apariția pulsiunilor sexuale în cîmpul conștiinței, între timp consolidat, poate produce destule neliniști, iar reacțiile sînt dintre cele mai variate, aproape întotdeauna valabile doar pentru cel în cauză. În studiul său recent despre isterie, Cristopher Bollas se ocupă în amănunțime de această zonă confuză. „Istericii adulți sînt tentați să abandoneze sexualitatea pentru că este «prea complicată»." Practic, se trage o cortină de fier, iar dorințele rămîn închise dincolo, deși continuă să bată cu pumnii în peretele despărțitor. Nu va avea loc nici măcar o negociere. După Freud, „istericul" își refulează conținuturile sexuale, în timp ce „perversul" le pune în act. Nu e limpede la Thérèse Desqueyroux dacă e vorba de pulsiuni în general sau se pedepsește doar pentru atracția vinovată față de Anne, iar răspunsul satisfăcător ține de autenticitatea personajului, unde, ca la orice om, încap de toate, și pe rînd, și deodată.

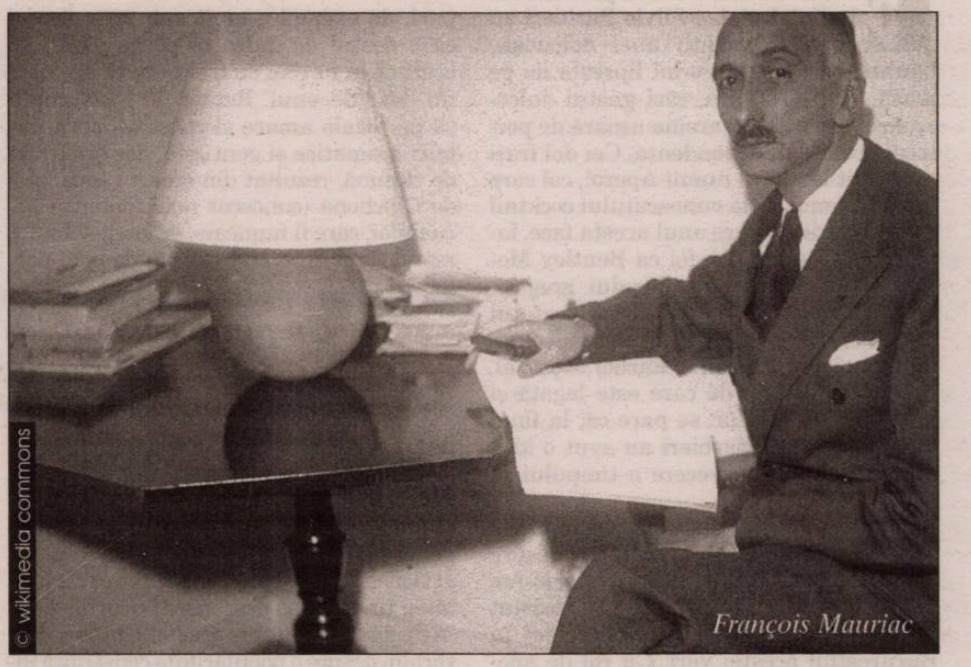

După ce o prinde în hățișul rețetelor false, victima îi devine călău.

Iar Bernard nu face nimic să-i fie mai bine, felul în care se mișcă în pat îi întărește repulsia. Iar „cel mai remarcabil paradox al istericului este înlocuirea sexualității carnale – mai precis a pulsiunii genitale – cu sexualitatea spirituală" (tot Bollas). Se ajunge la o dragoste „tip Petrarca" în care excitația fizică se transformă în excitație spirituală. Din păcate, Bernard nu strălucește (chiar deloc) nici în acest spațiu, nu poate ajunge în „zonele ei confuze, fără limite, unde a trăit și a suferit". Chiar mai mult, imediat după căsătorie, îi promite foarte tandru că o să-i scoată din „căpșor" ideile „greșite".

Într-o asemenea situație, scrisorile Annei de la Trave (acum devalorizată activ de Thérèse Desqueyroux), în care îi povestește cu lux de amănunte și fraze patetice povestea ei de dragoste cu tînărul Azevedo, nu fac decît să toarne gaz pe foc și să-i aprindă în vîlvătăi imaginația, la fel cum focul cuprinde pădurile de pin din vecinătatea moșiei.

Azevedo nu e în nici un fel obiectul pasiunii pentru Thérèse Desqueyroux și nu se va întîmpla nici un adulter, și nici o o crimă din dragoste, el e doar peretele ei de squash, proba palpabilă că și ea ar putea trăi așa ceva. Cu condiția să ajungă la Paris.

Pînă atunci însă are un hop de trecut, și nu e deloc ușor. Trebuie să-l elimine fizic (și cît mai discret) pe Bernard pentru că de divorț nici nu poate fi vorba în comunitatea de la Argelouse. Pe de altă parte lucrează să o despartă pe Anne de Azevedo, pe care îl ajută să compună o scrisoare de adio. (Și între timp naște o fetiță față de care nu are nici un atașament, absorbită în marasmul conflictului interior.)

După ce o prinde în hățișul rețetelor false, victima îi devine călău. Unul la fel de perfid. Bernard o tîrăște în proces, apoi o extrage din mîinile legii printr-o mărturie mincinoasă și o face prizonieră pe domeniul moșiei sale, în acord total cu tatăl Thérèsei și ceilalți apropiați. La suprafață sînt o mulțime de convenții care trebuie apărate – viitorul fetiței, onoarea familiei, averea și cariera politică a domnului Laroque. În spatele demersului, pulsează dorința lui Bernard de a o anula. Dacă nu fizic, măcar psihic, de a o aliena (la un moment dat folosește termenul de „dresaj", apreciind reușita bărbatului cu care Anne de la Trave e forțată să se mărite).

Încarcerarea Thérèsei Desqueyroux capătă materialitate stilistică. Firele de ploaie devin zăbrele în jurul moșiei, iar pinii înghesuiți unul într-altul sînt paznicii aliați. Thérèse Desqueyroux fumează în neștire și colindă fără țintă coridoarele casei atunci cînd e lăsată să iasă din cameră. Dar cea mai mare parte a timpului și-o petrece în pat într-o stare vecină cu pseudodemența isterică. Declinul cognitiv este marcat, funcționarea deficitară, cu greu se mai îngrijește. Absentă din lumea concretă, Thérèse se adîncește în fantasme vii, aproape halucinante. Se visează scăpată în Paris, unde e cînd anonimă și se pierde pe bulevarde, cînd înconjurată de prieteni și admiratori care îi cer insistent să-și povestească viața sau să-și sublimeze drama într-un roman.

Mauriac se hotărăște să lase pentru moment lucrurile în acest punct și închide surprinzător firul, așa că o eliberează din Argelouse (tot prin mîinile lui Bernard) și îi dă drumul, ametită și fumată, pe străzile Parisului, mergînd la întîmplare și rîzînd de una singură.

„Monsieur Mauriac... a choisi la toute-connaissance et la toute-puissance divine. Mais un roman est écrit par un homme pour des hommes. Au regard de Dieu, qui perce les apparences sans s'y arrêter, il n'est point de roman, il n'est point d'art, puisque l'art vit d'apparences. Dieu n'est pas un artiste; M. Mauriac non plus" – punctează Sartre în articolul lui despre Mauriac & libertate (retractat ulterior). Cert e că Mauriac stăpînește natural un principiu simplu, al omului de la țară: nu-i pune altuia în spate mai mult decît poate să ducă. (Imaginea căruțelor care sînt făcute pe măsura hîrtoapelor de pe drum e recurentă în roman și îndeajuns de plastică.) Sau, altfel spus, fiecare cu un destin pe măsură. Așa că nici personajelor nu le dă mai mult decît pot să cuprindă în mentalul proiectat. Thérèse Desqueyroux nu arată ca un produs de laborator, ea a rezultat din observație + introspecție, și în consecință i-a ieșit suficient de pulsională, rezonabil de incoerentă în comportament și incongruentă în afect. E un „truc" din faza incipientă de construcție. Dacă e făcut cum trebuie, mai departe personajul se va mișca la fel ca un om, cu de la sine putere.

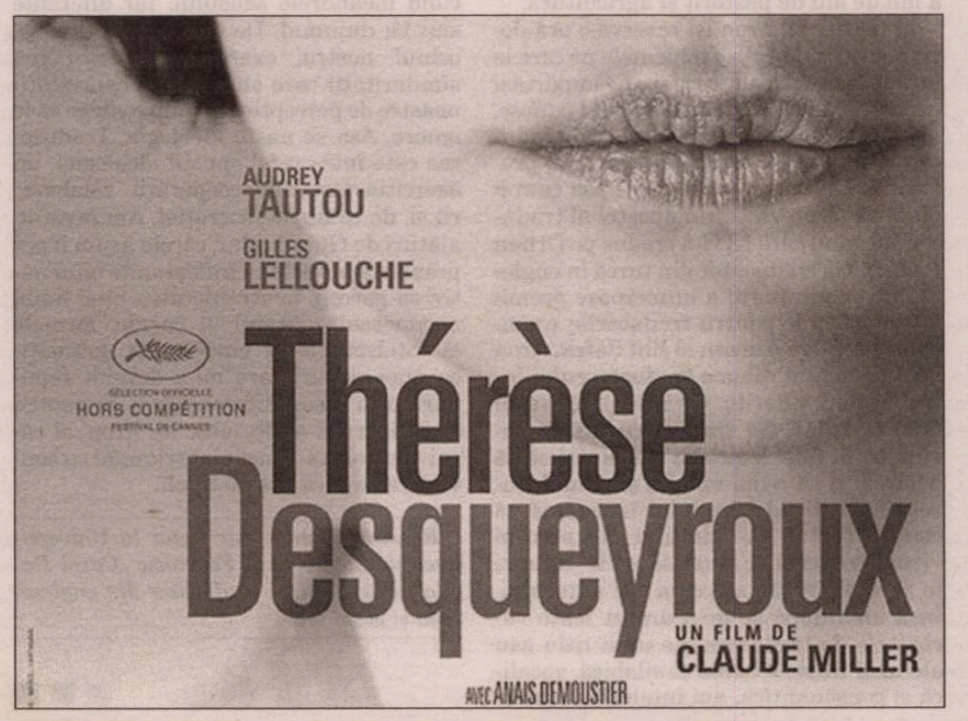

***Augustin Cupșa** este scriitor și psihiatru.*

Cătălina DUMITRESCU

Despre iubire, din perspectivă psihologică

„Unde stăpînește iubirea nu există dorință de putere, iar unde predomină puterea lipsește iubirea.“

C.G. JUNG

A iubi se învață. Deși vrem să credem că este ceva ce ține de instincte, starea de iubire se învață și vine natural unei mame sănătoase psihic și emoțional, care-și conține copilul cu tandrețe și bucurie. Acest instinct nu pornește întotdeauna de la sine și asta nu înseamnă că acea mamă este în neregulă, ci de multe ori nu știe cum să reproducă iubirea. Iubirea se învață în familia de origine, din mediul social în care trăim, iar dacă avem șansa unei familii capabile de iubire și a unui mediu social sănătos emoțional, ne putem declara recunoscători. Tiparele comportamentale, la orice nivel de abstractizare, se reproduc prin imitație și învățare. Aceste tipare nu sînt înnăscute, ele nu sînt impregnate în biologia noastră, ci învățate prin observare și imitare, neuronii-oglindă fiind implicați în imitație și în recunoașterea intenției celuilalt. Trezirea noastră în plan emoțional înseamnă transferul de energie spre noi tipare de probabilitate, cum ar fi renunțarea la tiparele ce ne blochează și ne mențin în haos. O astfel de schimbare ne aduce eliberare și libertatea de a experimenta noi manifestări ale iubirii, prin renunțarea la nevoia de control, urmînd impulsul natural de integrare și armonie.

În societatea noastră la nivel colectiv este imprimată ca model relația „Tom și Jerry“, o relație de iubire competitivă, o luptă pentru putere între cei care sînt în relație, pentru cine are dreptate, și o stare de agresiune constantă a unuia față de celălalt amestecată cu afecțiune. Acest tipar de relație îl regăsim în toate relațiile ce ne înconjoară prin manifestări cum sînt: ironia, zeflemeaua, gluma dureroasă, împunsătura răutăcioasă, precum: „băgatul bățului prin gard“, „ți-am spus eu“, „am avut dreptate“, „dacă mă ascultai“. Toate aceste comportamente ne sînt la îndemînă deoarece lipsa educației emoționale și sancționarea sensibilității, cultivarea vinei ca sentiment bazal și a rușinii, încă din copilărie, au dus, la vîrstă adultă, la evitarea sensibilității, întrucît ne expune vulnerabilitatea, or, unul dintre tiparele predate este cel în care nu trebuie să arăți că poți fi rănit sau chiar că ești, deoarece te face să fii perceput drept un om slab. Practic, sensibilitatea azi, în cultura noastră, este asociată cu a fi o structură slabă, ceea ce pare de neconceput pentru modelele pe care societatea le perpetuează, modele de succes ale unor oameni care par să le aibă pe toate.

Ce s-a întîmplat la un nivel mai larg este preluarea prin imitație a acestui model de iubire exprimat printr-un mesaj de iubire dublu, cu rol dual de *persecutor* (agresor) – *protector* (generic, va fi numit părinte iubitor). Un asemenea mesaj pus în act comportamental creează confuzie și nesiguranță. Or, iubirea presupune conținere, grijă, protecție, siguranță, tandrețe, susținere, implicare, dăruire, generozitate, fidelitate, devotament.

În cabinetul meu intră mulți oameni care sînt într-o relație complicată cu iubirea de sine și cu iubirea celor din preajmă. Unii nu s-au gîndit niciodată la perspectiva de a se iubi pe sine și nici nu știu cum să o facă. Nu i-a învățat nimeni și nici nu au văzut prea des în preajma lor oameni care să practice o iubire de sine sănătoasă, care să mențină armonia sinelui. Unii oameni confundă iubirea cu posesiunea și atunci vorbim de narcisism, care implică doar nevoia unui partener al relației să primească și să fie admirat, poziționîndu-se superior și autoritar. Alți oameni iubesc în exterior, ceea ce implică o altă formă a narcisismului prin comportamente teatrale, poziționări inautentice, doar de imagine, fără profunzime, exhibiționism în a se expune ca obiect al adorației publicului vizat (prieteni, cunoștințe etc.). Sînt oameni care iubesc obsesional, carnal, într-un mod erotic, ceea ce duce la o trăire doar a unui segment din ce înseamnă întregul sentimentului de a iubi. Alți oameni iubesc adictiv, ceea ce le arată dependența, frica de a fi singuri, lipsa de echilibru interior datorat de clivajul eului emoțional. Alții iubesc din ură, din dorința de a răni, ceea ce arată iubirile patologice unde gelozia este ridicată la rang de dragoste și nu se înțelege cît de periculoasă poate fi. Pare flatantă această gelozie manifestată prin control al partenerului, de a ști unde este și ce face permanent, o sufocare și o lipsă a acordării de spațiu personal individual atît de sănătos pentru echilibrul psihic al nostru. Pe termen lung, acest control manifestat devine o închisoare a ambilor parteneri, și a aceluia care îl practică, cît și a celui care se supune și permite. Va deveni o oglindă a lipsei de încredere, a imaturității emoționale și o luptă pentru putere între cei doi prin oglindirea comportamentelor de control abuzive ce duc la deteriorarea emoțională a lor, dar și a relației și la o stare generală de suferință.

A iubi are multe sensuri și o vedem în multe forme: iubesc în sensul romantic, îmi iubesc prietenii, oamenii din jur, iubesc divinitatea, iubesc natura, iubesc animalele etc..

A iubi înseamnă a-ți arăta afecțiunea sau plăcerea față de cei din preajma ta în funcție de relația pe care o ai cu aceștia. A iubi înseamnă a te iubi pe tine în primul rînd; atunci cînd ești incapabil de a te iubi, te afli în aceeași incapacitate de a iubi pe cel de lîngă tine. A te iubi pe tine înseamnă a fi bun cu tine, a vorbi cu respect despre tine cu tine, nu într-un mod persiflant, ironic, ci cu respect, cu grijă și cu bunătate. Cînd ajungi să te iubești în acest fel, atunci această formă de iubire o dai și celor din jur și schimbi tipare maladaptative, cum sînt cele de pasiv-agresivitate, critică, zeflemea, retragere, abandon, evitare, fantazare, omnipotență, refulare, somatizare, sublimare, minimizare, reactivitate. Nu-l poți iubi pe cel de lîngă tine și să nu-ți pese de cei din jur. Atunci cînd ești capabil de această formă de iubire față de sine, ești capabil să iubești toți oamenii.

În fiecare adult există un copil care se reactivează emoțional.

Atunci cînd alegi să te iubești la modul egoist, doar din perspectiva de a primi fără a dărui din tine celorlalți, aceasta nu mai este dragoste, ci arată o incapacitate fundamentală de a iubî care își are sursa în relația primară cu mama. Aici se dezvoltă prima rană narcisică, una care, la vîrstă adultă, se transformă în egoism transpus în trăsături narcisiste. Persoana egoistă este acea persoană care doar ia, crede că i se cuvine și nu oferă în schimb nimic. Este incapabilă de a dărui. De fapt, acest om nu se iubește nici pe sine și nici pe cei din jur, ci trăiește cu un vid interior de neumplut și cu o nevoie de a fi remarcat excesiv, ajungînd astfel să-și nege vidul interior prin dezvoltarea narcisismului prin posesiune, de a avea bunuri materiale, financiare, călătorii scumpe, o imagine falsă de întreținut și nevoia excesivă de a fi permanent în centrul atenției.

A iubi înseamnă a-ți arăta grija față de ceilalți, a conține, a mîngîia, a alina, a oferi sprijin, a îmbrățișa pe cel pe care-l iubești. Iubirea aceea în care simți cum faci parte din cel de lîngă tine, nu iubirea carnală, sexuală, care doar consumă, ci acea aparținere, așa cum copilul este o parte din tine, tu ești o parte din părinții tăi, cu toții ne aparținem și sîntem o parte din acest întreg.

Învățăm să iubim în copilărie, în prima noastră relație de dragoste, aceea cu propria mamă, iar modul cum am fost iubiți atunci ne învață cum să iubim la vîrsta adultă. Dacă în copilăria noastră primim critică, dezaprobare, nemulțumire, ne vom forma o stimă de sine redusă, care se va observa în comportamente de evitare, de lipsă de prețuire, de agresiune sau de abandon. În fiecare adult există un copil care se reactivează emoțional la frustrarea produsă de anumite persoane cu care intrăm în contact, la fel cum o făceau părinții noștri în copilărie cu noi.

Modelele de tipar ale atașamentului care se formează în copilărie și pe care le dezvoltăm ulterior sînt atașamentul sigur (cel în care sîntem conținuți sănătos afectiv), atașamentul evitant (este cel în care copilul trăiește într-un mediu steril emoțional, iar la vîrstă adultă insistă că nu-și aduce aminte de experiențele din copilărie), atașamentul ambivalent (este cel în care copilul trăiește într-un mediu instabil privind disponibilitatea și atenția părinților) și atașamentul dezorganizat (cel în care părinții își modifică abrupt stările de spirit, ceea ce produce dezorientare pentru copil).

Așadar, modul cum sîntem iubiți și modul cum ne iubim copiii duce la felul în care vom iubi, ne vom arăta atașamentul, grija, respectul, bunătatea față de cei din jur. Dar mai cred și că se poate învăța cum să iubești dacă rămîi deschis și cauți să te cunoști. Corpul și mintea noastră nu sînt făcute să sufere activ pentru totdeauna și tocmai de acea cred că iubirea se învață și o căutăm instinctual.

Dr. Siegel, medic psihiatru și specialist în neuroștiințe, spune că relațiile de iubire, de sprijin sînt cele care generează stări de bine precum gratitudinea, o perspectivă binevoitoare, de prețuire, și o atitudine de bunătate ce ne conectează într-un mod mai complex de înțelegere între noi pe care le putem cultiva și învăța, și implicit ne putem crește calitatea vieții.

Închei acest text despre iubire prin atașarea unei parabole indiene pe care o văd ca fiind reprezentativă pentru ce înseamnă a iubi („Piatra femeii înțelepte“, autor necunoscut, culeasă de scriitorul A. Lenehan).

„O femeie înțeleaptă aflată în călătorie în munți găsește într-un pîrîu o piatră prețioasă. În ziua următoare se întîlnește cu un alt drumeț care este înfometat, iar femeia înțeleaptă își deschide desaga pentru a împărți hrana. Drumețul înfometat văzu piatra prețioasă și îi ceru femeii să i-o dea. Ea i-a dat-o fără să ezite.

Călătorul a plecat, bucurîndu-se de norocul lui.

Știa că piatra este suficient de valoroasă cît să-i ofere siguranță pentru tot restul vieții. Însă, cîteva zile mai tîrziu, omul s-a întors și i-a înapoiat piatra femeii înțelepte. «M-am mai gîndit», a spus el, «știu cît de valoroasă este piatra, însă ți-o dau înapoi în speranța că îmi poți da ceva chiar mai prețios. Dă-mi ce ai înăuntrul tău de te-a făcut să îmi dai piatra.»“

***Cătălina Dumitrescu** este psiholog clinician specialist, psihoterapeut în terapie cognitiv-comportamentală, psiholog autonom în psihologia muncii.*

Cu ochii-n 3,14

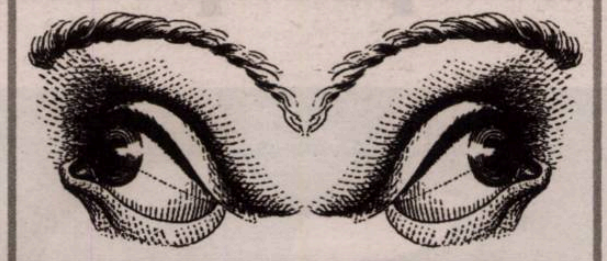

IATĂ O STROFĂ: CONTEMPORANUL NOSTRU A AJUNS SĂ FIE, DUPĂ ZECE ANI DE SINGURĂTATE, UN ECHIPAJ DE POLIȚIE (DAR, DIN PĂCATE, E DOAR REALITATE).

■ 127 de chitări aparținînd lui David Gilmour, chitaristul legendarei trupe Pink Floyd, s-au vîndut în cadrul unei licitații ținute la Christie's în New York pentru suma totală de 21.490.750 de dolari. Toți banii au fost donați de chitarist unui ONG care se ocupă de schimbările climatice. *„Set the controls for the heart of the sun"* se cheamă o piesă Pink Floyd din 1968. Iată o strofă: *„Witness the man who raves at the wall / Making the shape of his question to Heaven / Whether the sun will fall in the evening / Will he remember the lesson of giving?"*. **(M. C.)**

■ *Dedicație:* În cadrul cercului de teatru la care participau, Marian și Alexandra și-au propus să interpreteze un fragment din textul pe care bătrînul Will li l-a dedicat. *In aeternum.* Și au făcut-o cu grație divină. Spre „deșteptarea" noastră... Mai mult decît oricînd, bătrînul Will este „contemporanul nostru". **(R. M.)**

■ O broască aflată pe cale de dispariție și-a găsit, în sfîrșit, perechea. Romeo, o broască Sehuencas *(Telmatobius yuracare),* a întîlnit o femelă după zece ani de singurătate, scrie CNN. Pînă acum, cercetătorii credeau că Romeo e ultimul exemplar al speciei sale. Broasca trăiește în Muzeul de Istorie Naturală „Alcide d'Orbigny" din Bolivia, însă a atras atenția după ce îngrijitorii săi i-au creat un profil fals pe Match.com, un site de matrimoniale, scrie *National Geographic.* Pe Julieta lui cercetătorii au găsit-o, după îndelungi căutări, în jungla Boliviei. Există speranță pe lume. **(A. M. S.)**

■ În urma recentei tragedii din Oltenia, cuvîntul lunii de pe site-ul dexonline.ro a ajuns să fie „caracal", cu definiția: „linx cu urechile negre, în Africa și în stepele din sud-vestul Asiei; rîs de pustiu". E vorba de „caracál", nu de „Caracal", dar ce știe DEX-ul... **(M. P.)**

■ O femeie în vîrstă de 81 de ani a fost amendată de un echipaj de poliție pentru că, pe bulevardul Buzești din Capitală (cu patru benzi de circulație plus două linii de tramvai), a început să traverseze regulamentar, cînd semaforul era verde, sfîrșind însă pe roșu. Caragiale e mic copil. **(C. Ș.)**

■ Cunoscuții regizori japonezi Yasuhiro Takemoto și Futoshi Nishiya se numără printre cele 35 de persoane care au murit în incendiul provocat intenționat la studioul Kyoto Animation Co., din Japonia, pe 18 iulie, potrivit revistei *Variety*. Suspectul ar fi comis atacul pentru că el credea că cei de la studioul de animație au plagiat un roman al său. Pare un scenariu horror, dar, din păcate, e doar realitate. **(A. M. S.)**

NICI UN IT-IST NU FACE RAVAGII PRINTRE HÎRTIILE SĂTEȘTI

■ Doxologia.ro vine cu vești bune: Sfîntul Efrem cel Nou a deblocat programe informatice și a reparat fișiere corupte cînd nici un IT-ist nu a reușit să le dea de cap. Aștept să apară și iconițele ca să le lipesc pe laptop. **(M. C.)**

■ Pe principiul „hainele cele noi ale împăratului" s-a lansat un nou concept de costum de baie pentru femei: „The Shalese bikini", transparent, doar cu mici inserții menite să ascundă pe ici, pe colo, și anume punctele esențiale. Deși costă aproape 600 de dolari, face deja ravagii printre fashioniste. E de înțeles, în această societate dornică de transparență. **(S. G.)**

■ În hîrtiile ministerului, 2019 e Anul Cărții în România; în școli și librării nu știu dacă se întîmplă mare lucru în acest sens, dar, dacă aveți drum pe strada Căderea Bastiliei, o fetiță simpatică tare o să vă tragă de mînecă și-o să vă întrebe cu glas rugător, arătînd spre stiva de vechituri din curte: „Nu vreți să cumpărați o carte?" **(C. Ș.)**

■ La Bran, într-unul din magazinele sătești, am descoperit un vin care te pune pe gînduri: „Păcatele tinereților". Stocul părea îndestulător. **(I. P.)**

E BINE, VIITORUL E AL DISPARIȚIEI APARATULUI BINEVOITOR

■ Am sărbătorit Ziua Internațională a Pisicii împreună cu Miți, de care am grijă cît timp stăpînii (de fapt, sclavii) ei sînt plecați în vacanță. Mari cititori de *Dilema veche,* se vor bucura să afle din gazetă că Miți e bine, ceea ce le doresc și lor. **(M. M.)**

■ Pastorul D.J. Soto tocmai a botezat avatarul YouTube-erului Drumsy în ceea ce a devenit primul botez în Realitatea Virtuală. În Japonia există deja un cult religios care venerează o zeiță robot și niște călugări care se roagă la simularea pe computer a unei zeițe budiste. Viitorul e al cyber-religiei. **(M. C.)**

■ În Islanda, cincizeci de balene pilot *(Globicephala melas)* au eșuat pe plaja Peninsulei Snaefellsness, iar alți cîțiva zeci de elani au murit de foame din cauza dispariției vegetației. Islanda e cea mai răcoroasă țară europeană **(M. C.)**

■ În Spania, un polițist s-a filmat în timp ce făcea glume despre reciclare și arunca un frigider de pe o stîncă. Autoritățile l-au amendat prompt, cu 41.000 de euro, și l-au filmat în timp ce aduna resturile aparatului și le ducea la reciclat. **(C. Ș.)**

■ Pe un panou de la Piața Victoriei, un sfat binevoitor: „În drumul tău către succes ar merge o merdenea". E unul dintre acele adevăruri de necontestat, dar pe care abia acum s-a găsit cineva să-l formuleze. **(D. Ș.)**

ABONEAZĂ-TE ACUM

Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI

✔ **SMS:** Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✔ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD - Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✔ **3 luni - 54 LEI** ✔ **6 luni - 98 LEI** ✔ **12 luni - 159 LEI**

Prețuri la abonamente cu pînă la 49% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....

Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **809** ■ 22-28 august 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

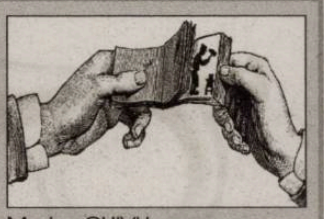

Marius CHIVU

feedbook

16

ANDREI PLEȘU

„Extrase răzlețe din caiete vechi“

pagina **3**

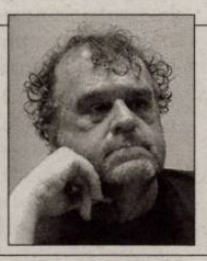

Interviu cu

PIPPO DELBONO

pagina **15**

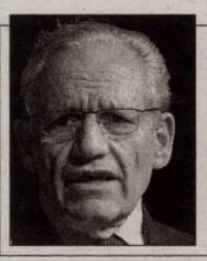

BOB WOODWARD

„Ultimul dintre oamenii lui Nixon“

pagina **20**

Secrete

„Un secret are întotdeauna forma unei urechi.“

JEAN COCTEAU

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

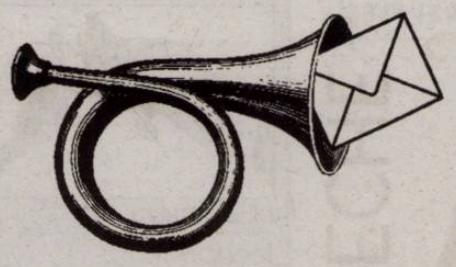

la vremuri noi, dileme vechi

Irina NICOLAU

Gînduri despre cuplu

(...) Cine reduce problema cuplului la cuvîntul „împreună“ riscă să nu mai știe ce înseamnă „împreună“. Dar „împreună“ nu mai poate fi altceva decît antonimul lui „singur“. Singurătatea în cuplu este văzută ca un eșec. În categoria lui „împreună“, cuplul reprezintă structura cea mai simplă. Un fel de moleculă.

Dumnezeu ne rînduiește doi cîte doi. Și la Judecata de Apoi va fi mai ușor să ne numere. Allah, care îngăduie poligamia, în momentul socotelilor finale, va pierde mult timp. Într-un articol despre „familia celulară“ (gruparea: mama, tata și copilul) propuneam o discuție despre „modul lor de rezidență“, despre ce înseamnă să trăiești sub același acoperiș. Dintr-o greșeală de tipar a apărut „modul lor de rezistență“. Cum nu mă gîndisem mai înainte? Problema rezistenței la viața conjugală este un subiect cu desăvîrșire neexplorat. Țăranul zice așa: „Măritatu-i lucru mare, / Nimeni nu-l poate stricare, / Nici popă și nici birău / Numai, singur, Dumnezeu“. Vorbă să fie! Să nu ne închipuim că, în sat, cuplurile nu cad în greșeală. Cad, se ridică și iar cad: rușinea este cea care face ridicarea mai ușoară. Peste drum de casa mamei locuiește o familie de țigani. Din cînd în cînd divorțează, după ce el o fugărește pe stradă cu o cărămidă pe care nu o aruncă niciodată în ea. Într-o zi au „divorțat“ mai serios și am avut ocazia să urmăresc scena partajului. Ea a rămas cu fetița în casa aproape goală. Pe el l-am văzut cum stătea pe trotuar nedumerit ca omul care n-are poftă să plece la drum. Și acum scena care merită să devină un poster cît peretele, într-o gară de metrou: el purtînd sub brațul stîng un aparat de radio și cu mîna dreaptă ținîndu-l pe băiat, care în mîna rămasă liberă avea un fier de călcat. „Divorțul“ a durat cîteva ore, după care partea bărbătească s-a întors înapoi, cu bunuri materiale cu tot. Părinții s-au pus pe făcut copii, copiii s-au căsătorit și-au făcut și ei copii, dacă nu mai fac și astăzi. (...)

Într-un sat s-a născut un băiat și ursitoarele i-au menit să moară în ziua nunții. Și chiar așa s-a întîmplat. Alaiul nunții trecea prin vadul unui rîu, calul s-a împiedicat și mirele a a căzut în apă. Jale mare. Atît de mare era jalea că ursitoarele au venit și au spus neamurilor, care își rupeau hainele de disperare, că stă în puterea lor să-l învie pe mire dacă se găsește cineva dispus să-și împartă zilele cu el. Mama a început să plîngă și mai tare, strigînd că nu poate pentru că mai are și alți copii de crescut. Tatăl a invocat niște afaceri importante. Frații și surorile, printre lacrimi, au cedat cîte o zi. Atunci, mireasa, care după obiceiul locului nu avea voie să vorbească, și-a despărțit părul în două, croind cu degetele cîte o cărare la mijloc și arătînd în felul acela că jumătate din zilele ei i le dă lui, ea urmînd să se descurce cu cealaltă jumătate. Povestea mă tulbură mult și nu știu de ce. Am comparat-o cu marile istorii de amor din literatura universală. Dar aici nu-i vorba de nici o iubire. În plus, povestea provine dintr-o lume în care fata își cunoaște mirele la nuntă. Atunci? Pentru ce-i dă jumătate din zilele ei? De altfel, mi se pare mai greu să dai jumătate din viața ta... mai bine o dai pe toată. Așa, trebuie să trăiești lîngă el, cît el; ai tot timpul să-ți pară rău.

(apărut în *Dilema* nr. 76, 24 iunie 1994)

SCRISORI DE RECOMANDARE

Dilema veche vă propune

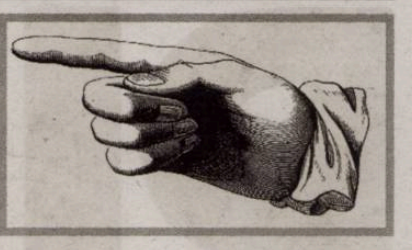

■ Focșani Blues Festival (29-31 august) cu Arturo Sandoval, cap de afiș, plus Philipp Fankhauser, Nightlosers, Kyla Brox, Berti Barbera & Nicu Patoi, plus alți bluesmani români. Găsiți programul complet pe pagina de Facebook a festivalului. (Marius Chivu)

■ Istoricul și scriitorul Simon Sebag Montefiore a scris o carte, tradusă recent și în românește la editura Litera sub titlul *Titani ai istoriei – giganți care ne-au modelat lumea*. E o sumă de scurte prezentări ale unor mari figuri din istoria umanității, de la Gingis Han pînă la J.F. Kennedy, de la Platon pînă la Albert Einstein și de la Iisus Hristos pînă la Nelson Mandela. Un fel de enciclopedie creată de un singur autor în care fiecare asemenea personaj are alocat cîte un mic capitol. Și sînt nu mai puțin de 171 de asemenea portrete. E o carte pe care nu strică s-o ai în bibliotecă. Se poate citi pe sărite, în funcție de personajul care te interesează la un moment dat. (Andrei Manolescu)

■ *Douăsprezece povestiri călătoare* ale lui Gabriel García Márquez (Editura RAO, 2015, traducere de Tudora Sandru-Mehedinți). Pentru că e multă poezie în ele și călătoriile sînt de foarte multe feluri. (Ana Maria Sandu)

■ *Regina nebunilor* (Camelia Popa, Editura Trei, 2019), un roman în care Carla Samson, personajul central, identifică problemele pacienților ei pentru a-i manipula apoi, pentru a-i face praf și a-i reclădi după propriile pofte de moment sau îndelung planificate. Același lucru am avut senzația că îl face autoarea cu cititorul: nebunia reginei bolnavilor psihic ți se insinuează lent de tot, ca și cum n-ar fi, pentru a te trezi că pe final o înțelegi, o susții, ba poate chiar o compătimești. Poliamorie cu complicații, savanți excentrici și nesiguranțe infantile, toate amestecate de o scriitoare cu un stil extrem de acid. Nu în cele din urmă, o panoramă HD a societății actuale românești: mizerie, șmecherie, las' că merge și așa, trădări la tot pasul, sistem medical cu bube în cap și sistem educațional cu dive și etape sărite, minciuni pentru binele propriu și călcarea peste cadavre, muzici date tare și sentimente date încet. (Anca Zaharia)

■ Crucile proiectate de arhitect Liliana Chiaburu și cioplite de sculptorul Constantin Marinete, care „salvează“, pentru timpul nostru și cel următor, elemente decorative în piatră ale bisericii Mănăstirii Văcărești, monument unic în spațiul de răscruce, demolat cu bestialitate în 1986. Poate astfel, prin puterea exemplului, se mai pune o barieră de cenzură estetică de bunsimț „monumentelor“ ridicate, azi, prin *„copy-paste“*, chiar și în cimitirele de țară ce riscă să nu mai fie recunoscute, de la vară la vară, de propriii enoriași. O astfel de cruce s-a înălțat în curtea bisericii Sfinții Voievozi din Capitală. Și spun „s-a înălțat“, și nu „a fost înălțată“, pentru că ea însăși dă măsura artei și a bunului gust. (Ruxandra Mihăilă)

■ Două cărți de știință în ton cu viitorul foarte apropiat, ambele apărute la Humanitas: *Viața 3.0. Omul în epoca Inteligenței Artificiale* de Max Tegmark și *Pot face roboții dragoste? 12 întrebări despre transumanism* de Laurent Alexandre & Jean-Michel Besnie. Citiți, că nu se știe ce viitor prindem. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Educație**
- **Festivalul Enescu**
- **Ion D. Sîrbu**
- **Spiritul de competiție**

album dilematic Alix Vrana

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

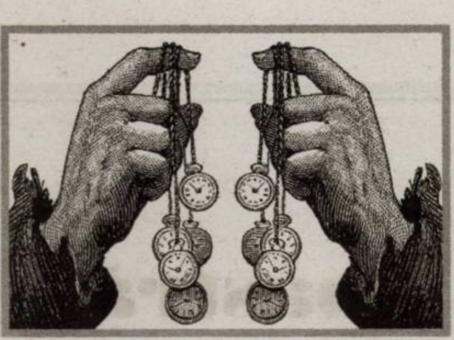

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Extrase răzlețe din caiete vechi

■ *Titlu de proiect „jucăuș“ din prima tinerețe:* „Povestea prieteniei mele cu o grădină, cuprinzînd, între altele, o virtuală psihologie a ideii fixe și cîteva contribuții (aproape) decisive la o fenomenologie a pajiștii“. Citat: „De fapt, o fenomenologie competentă a pajiștii n-ar putea scrie decît o oaie, oaia fiind, între toate, animalul arhetipal al mărginirii supreme: o întrupare pură a ideii fixe. Pentru oaie – ca pentru orice fenomenolog cinstit – nu există decît fenomenul ce urmează a fi mestecat. Adică pajiștea. Ceea ce nu poate un fenomenolog cinstit – și cu atît mai puțin o oaie autentică – este *să se împrietenească* cu fenomenul pe care (ea sau el) îl paște. Pentru asta ar trebui să se lase și puțin păscut(ă) de fenomenul păscut, prietenia fiind un fel de amabilă devorare reciprocă, o paștere mutuală, o competiție colegială sub semnul lui «care pe care»“. Inutil să spun, proiectul nu a fost realizat.

■ Civilizația contemporană nu mai îngăduie recursul la *mituri*. Avem doar libertatea – în același timp mai frivolă și mai radicală – de a avea *prejudecăți*. Adică, în loc de zei, avem idei fixe. Iar adorația se preschimbă în încăpățînare.

■ Lectura unui text creștin, a unui adevărat text creștin, are întotdeauna efectul, aproape asfixiant, al unei experiențe-unicat. E greu să pui în cuvinte o asemenea experiență, în toată paradoxala ei rigoare. Stranietatea se întîlnește cu definitivatul. Deschizi cartea și lumea se răstoarnă. Fiecare frază e o certitudine spulberată și totuși, la sfîrșitul ei, ai sentimentul certitudinii. Fiecare argument îți provoacă o tulbure insatisfacție și totuși, la capătul argumentării, ești convins. Fiecare paragraf aduce cu sine o complicare a lucrurilor, dar, după ce l-ai citit, simți că ai întîlnit simplitatea ultimă. Tot ce ți se comunică pare *deja* cunoscut și, în același timp, *abia* cunoscut. Te izbești, la fiecare pas, de inacceptabil și sfîrșești prin a accepta totul. Ba nu: prin a accepta *mai ales* ceea ce pare inacceptabil.

Nu oricine e făcut să răstoarne lumea întreagă cu pîrghia duhului său.

■ Sufletul destrupat nu gîndește, ci *vede*. Gîndirea e ceea ce face sufletul cînd e împovărat de trup.

■ Diferența dintre nord și sud este, întrucîtva, diferența dintre bere și vin. Vinul nu se potrivește cu țările cețoase – spune undeva Ernst Jünger. Berea e barocă. Halba are amploarea stilului „colosal“, iar gulerul alb de spumă care o încoronează cu o bonomă exuberanță are turgescența ornamentației contrareformiste. Luther opunîndu-se Papei e spiritul berii opunîndu-se viței-de-vie.

■ *Don Quijote* nu e romanul unui singur destin, al unei singure căi: calea lui Don Quijote. E și calea lui Sancho Panza. Două drumuri poate urma omul pentru a se mîntui: drumul *eroului*, dar și drumul *scutierului*, al celui care slujește și însoțește eroul. Nu toți putem fi „eroi“. Nu oricine e făcut să răstoarne lumea întreagă cu pîrghia duhului său. Dar e dată oricui șansa de a intra în serviciul celor care o pot face. *Șansa de a sluji* un destin mare poate fi începutul unui destin la fel de mare. În afara jocului pică doar aceia care, incapabili de a fi eroi, se zidesc pe ei înșiși în orgoliul de a *nu* sluji. Don Quijote și Sancho ar putea fi parabola europeană a celor două mari școli ale budismului: Hinayana și Mahayana, calea celor puțini și calea celor mulți, corabia mică și corabia mare. În termeni biblici: Poarta cea strîmtă și Poarta cea largă. Cu specificarea că Poarta cea largă e și ea o „strîmtoare“, pe care mulți n-o pot trece. Nu oricine poate fi Sancho Panza…

■ Din Oscar Wilde *(Dorian Gray):*

„Toți cei care încearcă să epuizeze un subiect își epuizează ascultătorii.“

„Pot să rezist forței brute, dar rațiunea brută e cu totul insuportabilă. Folosirea ei este, într-un fel, o faptă necinstită. Înseamnă să lovești sub intelect.“

„În ziua de astăzi, oamenii cunosc prețul fiecărui lucru și valoarea nici unuia.“

■ Din jurnalul portughez al lui Mircea Eliade: „O serie de note și informații în legătură cu unele lecturi (…), pe care îmi propun să le dezvolt și să le transcriu. În fond, nu ar fi ele mai prețioase decît atîtea cărți pe care le am în cap? Nu ar trebui să le redactez pe ele mai întîi? De ce nu am avut, pînă acum, curajul unui Nietzsche, sau al unui Kierkegaard, de a filosofa pe experiențe personale, de a scrie aforistic, fragmentar? Obsesia mea a fost studiul erudit, contribuția ilizibilă sau, abia acum, în urmă, tratatul bine închegat. De ce nu un carnet de note, ca ultimile cărți ale lui Nietzsche? Trebuie să am acest curaj – și îl voi avea“. Nu a apucat să-l aibă… Dar ce nobilă încurajare – *mutatis mutandis* – pentru fragment, pentru o colecție cinstită de „note, stări, zile“…

■ ■ ■

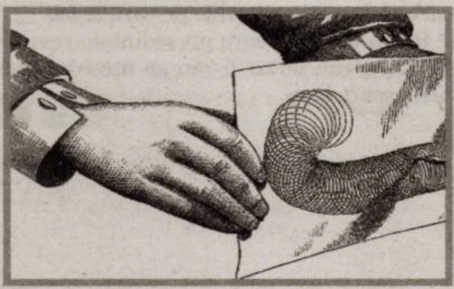

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Marea impostură

De cînd cu declinul PSD, am văzut că unii comentatori se arată îngrijorați (în mod real sau mimat) cu privire la soarta stîngii românești. E cazul să-i liniștim: stînga românească n-ar avea decît de cîștigat dacă PSD s-ar prăbuși cu adevărat (ceea ce încă nu e totuși cazul). Și asta fiindcă PSD constituie, iată, aproape de trei decenii, o impostură: pretinde că e de stînga, dar e foarte departe de ceea ce este o stîngă politică – fie ea și în condiții est-europene. Sigur, formal, PSD pretinde că e de stînga, face parte din Internaționala Socialistă și din Partidul Socialist European. Dar asta nu schimbă caracterul imposturii PSD. PSD nu e de stînga, ci e un partid conservator-populist, cu rădăcini, niciodată smulse, în național-comunismul de dinainte de 1989. Sigur, există și unele filoane ceva mai autentice de stînga („grupul de la Cluj“), care uneori au încercat să modifice partidul, dar n-au reușit și au fost repede marginalizate.

Uitați-vă la structura „baronială“ a PSD, la clientelismul ce decurge de aici: ce are asta cu stînga autentică social-democrată? Neofeudalismul e de stînga? Apoi, pe cine reprezintă electoral PSD? Se știe bine: grupurile sociale mai sărace, rurale, pensionari speriați, zonele puțin dezvoltate economic din sud și est, în sfîrșit populația cu școlaritate mai redusă. Adică, pe scurt, pe de o parte, grupurile cu convingeri conservatoare, chiar premoderne în multe cazuri, iar pe de alta, indivizii cu o autonomie economică limitată, care pot fi ținuți în dependență politico-economică. De ce am numi „de stînga“ un astfel de conservatorism premodern, neofeudal, clientelar și cu precădere rural? Nu-i vorbă, aceste grupuri trebuie să fie și ele reprezentate politic, dar ele merită o reprezentare care să le ajute să se modernizeze, nu să rămînă blocate în premodernitate.

Pretutindeni în Europa, dar și în SUA, stînga (cu toate variantele ei nemarxiste) se regăsește mai ales în opțiunile celor din mediul urban, școlarizați și incluși în modernitate, chiar în postmodernitate. Stînga s-a pronunțat pretutindeni pentru modificarea ideilor tradiționale despre familie, rolul femeii etc.; la noi, dimpotrivă, ea militează pentru „familia tradițională“. Pretutindeni stînga tinde să fie seculară, cînd nu chiar antiecleziastică. La noi, conducătorii stîngii pupă moaște la orice ocazie. Există, desigur, și unele coincidențe între PSD și social-democrația autentică: de exemplu, predilecția pentru etatism. Dar sursa e diferită: la „ei“, sursa e critica ideologică a capitalismului, devenită practica unui capitalism social; la „noi“ (la PSD), e tendința de a absorbi economia în stat și statul în partid – moștenire din comunism – și care a condus adesea la celebrul „capitalism de cumetrie“.

Nu-i întîmplător că PSD a absorbit un grup însemnat din PRM.

Alte trăsături ale PSD sînt încă și mai pregnant contrare oricărei stîngi europene autentice, ca să nu spun că ele țin mai mult de extrema dreaptă: naționalismul șovin, scos la bătaie mai ales în campaniile electorale, antieuropenismul, abia mascat în declarații fără conținut, cultul șefului – indiferent dacă acesta se numește Adrian Năstase, Liviu Dragnea sau, iată, Viorica Dăncilă –, disciplina de partid care împiedică o critică autentică și eficientă a conducerii. Și să nu uităm de filonul violent: mă refer la tendința de a rezolva crizele prin violență cînd nivelul contestației din partea societății civile devine serios: de la mineriade la 10 august 2018, nu e o coincidență că violențele majore în România postcomunistă au fost inițiate de PSD (indiferent de numele purtat anterior). Nu-i întîmplător că PSD a absorbit un grup însemnat din PRM și că Lia Olguța Vasilescu și Codrin Ștefănescu, chiar dacă pe moment sînt mai puțin vizibili, nu numai că n-au dispărut, dar exprimă cu sinceritate sentimentele unei mari părți a activului și electoratului acestui partid. Adaug aici reaua relație pe care întotdeauna a avut-o PSD (chiar în opoziție fiind) cu societatea civilă și cu elitele intelectuale: invers, să nu uităm că CDR a avut o componentă „civică“ importantă și influentă și că Traian Băsescu s-a bucurat – pe drept sau pe nedrept –, un timp, de susținerea așa-numiților „intelectuali ai lui Băsescu“. Și, *last but not least,* nu merg deloc împreună social-democrația și instinctele de acaparare de bogății – conturi, case, proprietăți în țară și străinătate, tablouri – ale unora dintre șefii pretinsei noastre stîngi: Adrian Năstase, Liviu Dragnea, Darius Vâlcov, Lia Olguța Vasilescu etc.

Dar dacă PSD nu e de stînga, cine e de stînga? Aproape nimeni la noi (dacă lăsăm deoparte cîteva grupuri nesemnificative politic). Nu-i vorbă că și dreapta s-a văzut obligată, în mai multe rînduri, să preia unele idei de stînga, dar o stîngă autentică, modernă ne lipsește. Poate că – cine știe – competiția actuală dintre PNL și USR-PLUS va împinge pe ultimul mai spre stînga – o stîngă liberală, dar totuși o stîngă, în raport cu un PNL rămas la centru-dreapta. Faptul că USR e singurul partid parlamentar care s-a opus pe față propunerii de a redefini constituțional familia, astfel încît familiile homosexuale să nu poată avea o existență legală, mă face să cred că o asemenea tendință e posibilă și ar putea deveni doctrină asumată. După părerea mea, ar fi chiar dezirabilă. Și sînt convins că în rîndul electoratului anti-PSD există deopotrivă o tendință de centru-dreapta și una de centru-stînga, ceea ce ar încuraja evoluția la care mă refer și care, acum, nu poate decît cu greu ieși la lumină din cauza imperativului comun de a alunga PSD de la guvernare.

Cît despre PSD, pe acesta îl văd devenind ceea ce este și a fost întotdeauna cu adevărat, dacă te uitai mai bine, trecînd de *make-up*-ul său superficial: un partid naționalist, antieuropean și conservator, avînd sub 20%. Nu vom ajunge în paradis chiar și așa, sînt convins. Măcar însă, în acest fel, o mare impostură a politicii românești ar lua sfîrșit.

■ ■ ■

Valeriu NICOLAE
rătăcit în Euro-Narnia

Gafele lor și prostia noastră

Clar, domnul Iohannis a făcut o gafă. Și Dan Barna a făcut una – nu chiar așa de rea, dar tot gafă a fost. Este drept că gafele celor doi, comparativ cu comportamentul de zi cu zi al doamnei Dăncilă, al domnului Orlando și al altor mîrlani de la conducerea PSD-ALDE, par dovezi indubitabile de bun-simț. Niculae Bădălău ar fi apărut la un chef cu o manea despre nemernicul străin care a încercat să-i fure momentul de glorie, iar Liviu Pleșoianu, cel mai probabil, ar fi spus că, dacă el ar fi fost președinte, Dumnezeu ar fi mutat raiul aici.

Mult mai îngrijorătoare pentru mine au fost însă reacțiile noastre și reacțiile celor doi.

Reacțiile noastre au fost în extreme.

În cazul domnului Iohannis, pe partea negativă am avut o mulțime de oameni care în viața lor nu au făcut absolut nimic pentru a-și ajuta aproapele sau tot felul de nesimțiți celebri – ciuvici, codrini și tăriceni – au fost loviți brusc de preasfințenie și de îngrijorarea pentru soldatul american. Faptul că toate postările video arată în mod evident că președintele nu a văzut ce s-a întîmplat a fost ignorat de cei care s-au scandalizat și prezentat de susținătorii acestuia ca o dovadă de complot împotriva minunii româno-nemțești de la Cotroceni.

Sigur că întîmplarea de la Constanța este îngrijorătoare și nu numai pentru lipsa de reacție imediată a președintelui deja celebru prin rigiditatea domniei-sale. Lipsa de reacție a echipei domnului președinte este ceea ce ar trebui să ne sperie. Faptul că nici un consilier prezidențial nu a reacționat și nu a îndrăznit să-l oprească pe domnul Iohannis, sfătuindu-l să verifice ce se întîmpla la cîțiva metri de el, întărește senzația că președintele se comportă ca Regele Soare – am auzit prima dată expresia de la un consilier al domniei-sale. Echipa de la Cotroceni pare a fi una tipică oamenilor puternici din statul român, o echipă incompatibilă cu curajul, de slăvitori conformiști preocupați de a-și păstra scaunul confortabil/poziția.

Cultura pupincurismului deșănțat și a capului plecat pe care sabia nu-l taie nu poate duce la nimic bun. Din păcate, am văzut foarte mulți oameni normali și chiar foarte buni care, odată ajunși în poziții de forță, au preferat să se înconjoare de lăudaci. Desigur, apetitul foarte redus sau inexistent pentru oameni cu coloană vertebrală și foarte bine pregătiți este, din păcate, specific elitelor noastre din aproape orice domeniu. Teama de a nu părea prost, slab, mototol, nehotărît, precum și așteptările absolut exagerate pe care le avem de la conducătorii noștri nu ajută deloc în a avea lideri capabili să încurajeze părerile împotrivă și să se înconjoare de oameni mai buni decît ei.

Același lucru se poate spune și în cazul domnului Barna, un politician nou, de altfel foarte promițător. Declarația nefericită a domniei-sale ar fi putut fi remediată simplu printr-o postare în care să le ceară scuze celor care i-au înțeles declarația într-o notă arogantă. În fapt, ca unul care îl știe personal pe Dan Barna, eram convins că o astfel de postare ar fi exact pe profilul dînsului. E drept, totuși, că nu am mai vorbit de la plecarea mea din politică și că s-ar putea să-l fi judecat greșit.

Totuși, în cazul USR, tendința de închidere la critică s-ar putea să vină oarecum paradoxal din deschiderea aparentă aproape totală pe care a avut-o partidul și care permitea exprimarea tuturor opiniilor, cîteodată și radicale, în interior. Nefiltrarea mesajelor extreme a dus, din păcate, la apariția taberelor în partid, ceea ce complică mult nu numai conducerea partidului, dar și percepția despre ceea ce ar trebui sau nu ar trebui să facă liderul partidului. Rezultatul final favorizează poziții rigide și autoritare ale celor de la vîrful partidului.

Reacțiile noastre au fost tot în extreme, marea majoritate fiind de părere că declarația dovedește că nu merită să fie președinte sau că a spus exact ceea ce ar fi trebuit să spună.

Și mai grav este că nu am văzut nici măcar o singură reacție echilibrată din tabăra domnului Iohannis vizavi de declarația domnului Barna și nici din tabăra domnului Barna despre incidentul de la Constanța. Sinclair Upton spunea că *este foarte dificil să faci un om să vadă un lucru cînd locul său de muncă depinde de a nu vedea lucrul respectiv.* Faptul că partidele sînt văzute din ce în ce mai mult ca oportunități de carieră profesională de către o mare parte a membrilor acestora este și trist și periculos.

Responsabilitatea pentru liderii noștri o avem noi. Fiecare dintre noi. Dacă, de frica unui nou guvernări PSD-ALDE, nu o să mai îndrăznim să zicem nimic negativ despre cei pe care îi simpatizăm politic, rezultatul va fi că vom înlocui o catastrofă cu oameni mai buni, dar cu șanse mari de a deveni pe termen lung la fel de dezastruoși.

Victor Ciorbea părea, la mijlocul anilor '90, mult mai bun decît multe din alternativele de azi. Un om cu mult bun-simț, fost șef de promoție pe țară, un lider foarte bun de sindicat, un om onest și foarte modest. Emil Constantinescu și CDR-ul, în general, păreau capabili să reformeze clasa politică a domnului Iliescu.

Din ce în ce mai mult confundăm ambiția cu pupincurismul. Este drept că, statistic, prezența coloanei vertebrale în politica românească a fost similară eșecului, dar riscăm să irosim enorma oportunitate pe care o avem din cauza furiei împotriva prostiei și aroganței aproape incredibile pe care le-au dovedit PSD-ALDE în ultimii ani.

Nu numai domnul Iohannis și domnul Barna au nevoie să caute și să sprijine consilieri incomozi și curajoși, dar și ceilalți lideri mai noi sau mai vechi ai clasei politice. Asta, dacă vrem să avem o șansă.

De două ori am fost foarte afurisit cu Dacian Cioloș în perioada în care îl consiliam. De ambele dăți a reacționat mult mai bine decît mă așteptam. Sper ca aceia care acum îl sfătuiesc să încerce cît mai des să facă același lucru. Dacă vrem o alianță care să guverneze România așa cum ar fi nevoie, Dacian Cioloș, Ludovic Orban și Dan Barna au nevoie de oameni mai buni ca ei care să le arate greșelile pe care le fac.

Iar în cazul în care președintele revine la Cotroceni, nu ar fi rău să încerce și el niște schimbări.

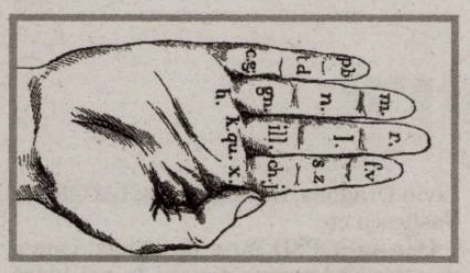

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Un concert fatal

Povestea colegului meu de la Socio-lingvistică, Emiliano Spincter, m-a tulburat peste măsură. L-am întîlnit pe coridoarele facultății. Era, cum se zice astăzi în popor, varză. Nedormit, nebărbierit, necăjit și, indiscutabil, nevorbit, întrucît, în momentul în care m-a văzut, cearcănele imense de la ochi i s-au decolorat puțin, iar pe față a părut să-i treacă o umbră de speranță. A venit imediat la mine și mi-a spus precipitat: „Bătrîne, sînt disperat. Nu vei crede ce mi s-a întîmplat. Trebuie să-ți zic. Trebuie să relatez cuiva adevărul, altfel o iau razna…" M-am oprit speriat și l-am ascultat. „Directorul meu de departament", și-a început el ciudata narațiune, privind, hăituit, în toate direcțiile, „bestia de Coprodan Sceleruț, este, de mic, fan al rocker-ului american Jon Bon Jovi. Mă rog, acum am aflat și eu numele ăsta, întrucît nu le-am avut niciodată cu muzica nouă. Am trăit, de cînd mă știu, doar în acordurile mărețe ale simfoniilor clasice. Ăsta, americanul, a ținut recent un al doilea concert la București. Nebunul meu a aflat cu cîteva luni înainte și se văita prin întreaga Universitate că va fi plecat atunci din țară, urmînd să participe – fără posibilitate de eschivă! – la ședința unui consorțiu internațional. N-am dat importanță lamentărilor lui, dar, prin iunie, îmi scot ordin de deplasare pentru niște doctorate în Capitală și trec pe la Sceleruț, conform uzanțelor, să mi-l semneze. Sesizînd data călătoriei, dementul sare ca ars că, vai, voi fi în București fix la concertul lui Jon Bon Jovi și că mă sparge dacă nu-mi iau bilet pentru a-i povesti și lui clipa astrală! De spaimă, am spus da, cum să nu, Jon ăla e și favoritul meu. Am fugit la primul calculator, sperînd că toate locurile erau vîndute. Nici pomeneală! Chestia se ținea în ditamai Piața Constituției, cu acces gîrlă. Am cumpărat un bilet ieftin, de periferie, ca să închid gura Coprodanului. L-am printat și i l-am arătat obedient. S-a luminat precum o zi de vară. M-a mîngîiat pe cap și mi-a spus că abia așteaptă să-i relatez evenimentul, minut cu minut, scenă cu scenă, la întoarcerea amîndurora acasă…"

Spincter s-a oprit o secundă, epuizat, și după ce a respirat adînc, a continuat cu aceeași voce tragică: „M-am gîndit că n-oi muri dacă, după doctorate, mai rămîn o seară în Capitală și ascult ceva zdrăngăneală modernă. Numai că socoteala de-acasă… Chermezele post-doctorale s-au prelungit nepermis de mult, iar eu am uitat de Jovică ăsta. Mi-am amintit abia cînd m-am întors la facultate și am găsit, alături de ordinul de deplasare, biletul electronic nefolosit. Am intrat în panică, bătrîne! Ce să-i spun Marelui Psihopat? În abulie, am luat o decizie neașteptată, de individ devastat. *Fusesem, de fapt, la concert și eram capabil să-l prezint minut cu minut, scenă cu scenă!* Mi-am repetat, motivațional, de atîtea ori concluzia asta, că, într-un anume sens, ajusesem să o cred în forul meu interior. Apoi m-am pus pe documentare. Ecouri în presă ale concertului, declarații ale participanților, analize ale specialiștilor, imagini și scurte filmări *live* ale reprezentației de pe Facebook și chiar crîmpeie de la alte concerte ale cîntărețului, pescuite pe YouTube. I-am ascultat atent piesele de succes, le-am învățat versurile și linia melodică. Puteam interpreta – bazîndu-mă pe urechea mea muzicală, educată de iluștrii compozitori clasici –, destul de competent, *It's My Life* și *Livin' on a Prayer*. Un singur lucru nu-mi ieșea la socoteală. Reacțiile de după eveniment indicau că noua prestație a lui Jon Bon Jovi la București fusese un eșec epocal. El însuși a declarat că a cîntat prost și și-a cerut scuze participanților. Mai mult, fiind fără voce, cică a redus spectacolul cu o jumătate de oră și a renunțat să mai cînte hiturile care l-au făcut celebru… Tembelului meu nu avea cum să-i placă situația, însă asta era! Cînd m-am revăzut așadar cu monstruleț, m-am pus pe povestit, prezentînd, științific, detaliile catastrofei muzicale din Piața Constituției. Sceleruț s-a înnegurat treptat, pînă cînd, turbat, a început să zbiere: *Blasfemie, blasfemie, stopați detractorul!* Adică pe mine…" Spincter s-a oprit iarăși, cu un aer terifiat-deznădăjduit. Răsufla din greu, dar, eroic, nu s-a dat bătut.

Cînd m-am revăzut așadar cu monstruleț, m-am pus pe povestit, prezentînd, științific, detaliile catastrofei.

Și-a reluat, dramatic, firul istorisirii: „Îngrozit, am dat-o pe cîntat. Strigam, convulsiv, ca un rocker în chinurile facerii scenice – *Iit's my liiiife,/ Iit's now or neever, / Iii ain't gonna live foreever, / Iii just waant to liive whiiile Iii'm aaliive…* Coprodan m-a privit idiotizat și, brusc, s-a năpustit asupra mea, țipînd, precum Kurtz al lui Conrad: *The horror, the horror!* Mi-a ars, în viteză, două palme peste bot, trei pumni în cap și un șut în fund. Am zbughit-o din cabinetul lui, crezînd, naiv, că s-a descărcat și că tărășenia s-a încheiat. Nu s-a încheiat, omule! M-a băgat în program de monitorizare. Am trecut, de la un biet ordin de deplasare, la cumplitul ordin-observator. *Oooh, my liife!*"

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

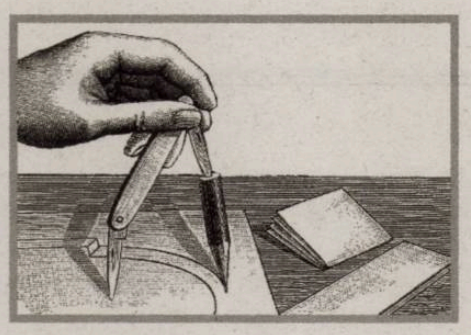

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Devine turismul o calamitate planetară?

Semnalele sînt din ce în ce mai numeroase: turismul de masă riscă să devină unul din factorii care agravează încălzirea atmosferei și deci provocarea unor grave dezechilibre pe planetă. Dintr-o activitate benefică pentru economia multor țări, regiuni și orașe, turismul de masă începe să ia turnura unui monstru devorator.

În unele orașe europene, locuitorii respectivi încep să fie exasperați de prezența masivă a turiștilor. Veneția este doar un prim exemplu. În urmă cu patru ani, muncipalitatea voia să interzică prezența în oraș a valizelor pe rotițe și rotile pentru motivul că produc un zgomot asurzitor și sîcîitor pe vechile caldarîmuri, pe trotuare, pe trepte și pe oriunde trec. Poate că revolta veneților împotriva valizelor pe rotile pare anecdotică, dar imaginați-vă douăzeci și șapte de milioane de turiști trecînd anual prin Veneția, mai toți *dotați* cu valize pe rotile… Venețienii nu sînt însă exasperați doar de zgomot, ci și de comportamentele din ce în ce mai iresponsabile ale turiștilor, ale acelor turiști care vin mai puțin pentru a savura marile capodopere, cît pentru a se distra într-un cadru încărcat de istorie și „romantic"…

La Paris, la Roma, la Amsterdam, la Barcelona, autoritățile încep să reflecteze la alte modalități de încadrare a turismului, ca să nu mai spunem că locuitorii respectivi dezvoltă un fel de *turismofobie*. Pe insulele Baleare au fost înregistrate cazuri de vandalizare a mașinilor închiriate de turiști. S-ar părea că localnicii sînt excedați de faptul că în perioadele de intensă activitate turistică sînt în circulație cam în jur de o sută de mii de mașini închiriate…

„Oroarea turistică" se intitulează un dosar publicat în Franța de revista *Causeur* în vara aceasta. Jurnalista Élisabeth Lévy, care este și directoarea acestei publicații, vorbește despre *disneylandizarea* Franței. Fenomen pe care jurnalista îl constată mai peste tot, la Paris și la Versailles, dar și în provincie, chiar și în unele regiuni precum Lozère, unde pînă nu demult turiștii erau puțini… Sigur, planeta se confruntă și cu alte calamități care sînt mai grave: războaie, conflicte civile, crize economice, dictaturi, dezastre provocate de exploatarea excesivă a resurselor, seceta din multe regiuni africane, sărăcie, foamete, migrații masive… Pe această listă trebuie pus însă și turismul, arată nu doar Élisabeth Lévy, ci și alți observatori ai „tendințelor" contemporane. Mii de monumente, edificii și situri istorice care au traversat secolele și au supraviețuit multor vicisitudini sînt acum amenințate de un nou tip de uzură, întrucît sînt luate cu asalt de turiști. Or, turismul de masă înseamnă și milioane de mașini și de autocare, precum și *parking*-uri, instalații sanitare, restaurante, chioșcuri, artizanat de proastă calitate…

Turismul de masă
începe să ia turnura unui monstru devorator.

Franța este campioana turismului mondial și presa hexagonală i-a lăudat întotdeauna performanțele în acest sector. O sută de milioane de turiști anual, iată o cifră susceptibilă să provoace invidii. Élisabeth Lévy face, într-un interviu, următoarea constatare: „Au fost vremuri cînd nivelul de strălucire internațională al unei națiuni era evaluat în funcție de victoriile sale militare, de producțiile sale artistice sau de realizările sale tehnologice. Astăzi, criteriul este numărul de nopți petrecute de străini la hoteluri și milioanele de vizitatori".

Ne apropiem, poate, de momentul cînd cifrele legate de numărul de turiști vor indica mai degrabă amploarea unor dezastre decît succesul unui sector economic? Nu este exclus acest lucru. Cartierele istorice ale multor orașe au fost remodelate de presiunea turistică, mai ales de cînd s-a extins pretutindeni pe planetă rețeaua Airbnb. Mii de apartamente situate în cele mai pitorești zone au devenit locații pentru turiști, ceea ce înseamnă de fapt că viața reală se stinge în acele locuri. La Paris a fost lansat un semnal de alarmă în legătură cu cartierul Le Marais, altădată inima istorică a Parisului. Or, în acest cartier, ca și în altele, numărul turiștilor începe să fie mai mare decît cel al localnicilor. Cînd apartamentele sînt locuite de turiști, iar magazinele de lux sînt concepute pentru turiști, la fel și barurile și restaurantele, este greu să spui că „ai fost la Paris". Cel mult poți să spui „am fost într-un loc cu sublime edificii în care toți oamenii aveau pantaloni scurți, purtau adidași, duceau un rucsăcel în spinare și făceau mii de poze cu tot felul de aparate sau telefoane mobile".

Am stat de vorbă, vara aceasta, cu o familie de francezi aflată într-o pensiune în Bucovina. Cei doi părinți și cei doi copii erau încîntați să vadă „viață reală", oameni ai locului, păduri fără tăbliță indicatoare… Căutau, de fapt, ceva ce devine un lux: să facă turism într-un loc frumos unde nu se mai întîlneau cu alți turiști, sau cu foarte puțini.

Europa este, prin excelență, *turistică*. Numai că între timp acest termen a căpătat o conotație negativă. Parizienii adevărați, de exemplu, se feresc de restaurantele *turistice*. Multe țări din sudul Europei, iar mai nou și din estul european, au beneficiat de „explozia" sectorului turistic. Se discută însă peste tot despre necesitatea inventării unei noi forme de turism, un turism *responsabil,* un turism *ecologic*. Unii experți în materie consideră însă că turismul de masă nu poate fi în nici un caz ecologic, el fiind prin excelență o sursă de poluare.

Este turismul de masă „o crimă împotriva planetei", așa cum încep să spună unii ecologiști? Și cum ar putea fi reconciliate dorința profundă a omului de a călători, de a „vedea lumea", cu protecția acestei lumi? Iată o problemă care va trebui rezolvată. În orice caz, s-ar putea ca în viitor, la nașterea unui copil, părinții să-i rezerve deja viitoarele intrări, poate cu zece ani înainte, la Muzeul Luvru la Paris sau la Palatul Alhambra de la Granada. Deja, multe astfel de celebre destinații *turistice* nu mai primesc decît un anumit număr de vizitatori pe zi. În deceniile următoare, numai cei care se pun din timp pe listele de așteptare vor putea avea emoții reale în fața unor monumente reale. Ceilalți vor putea eventual solicita serviciile turismului virtual, un sector care are viitor.

Matei Vișniec *este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

DILEMA VECHE

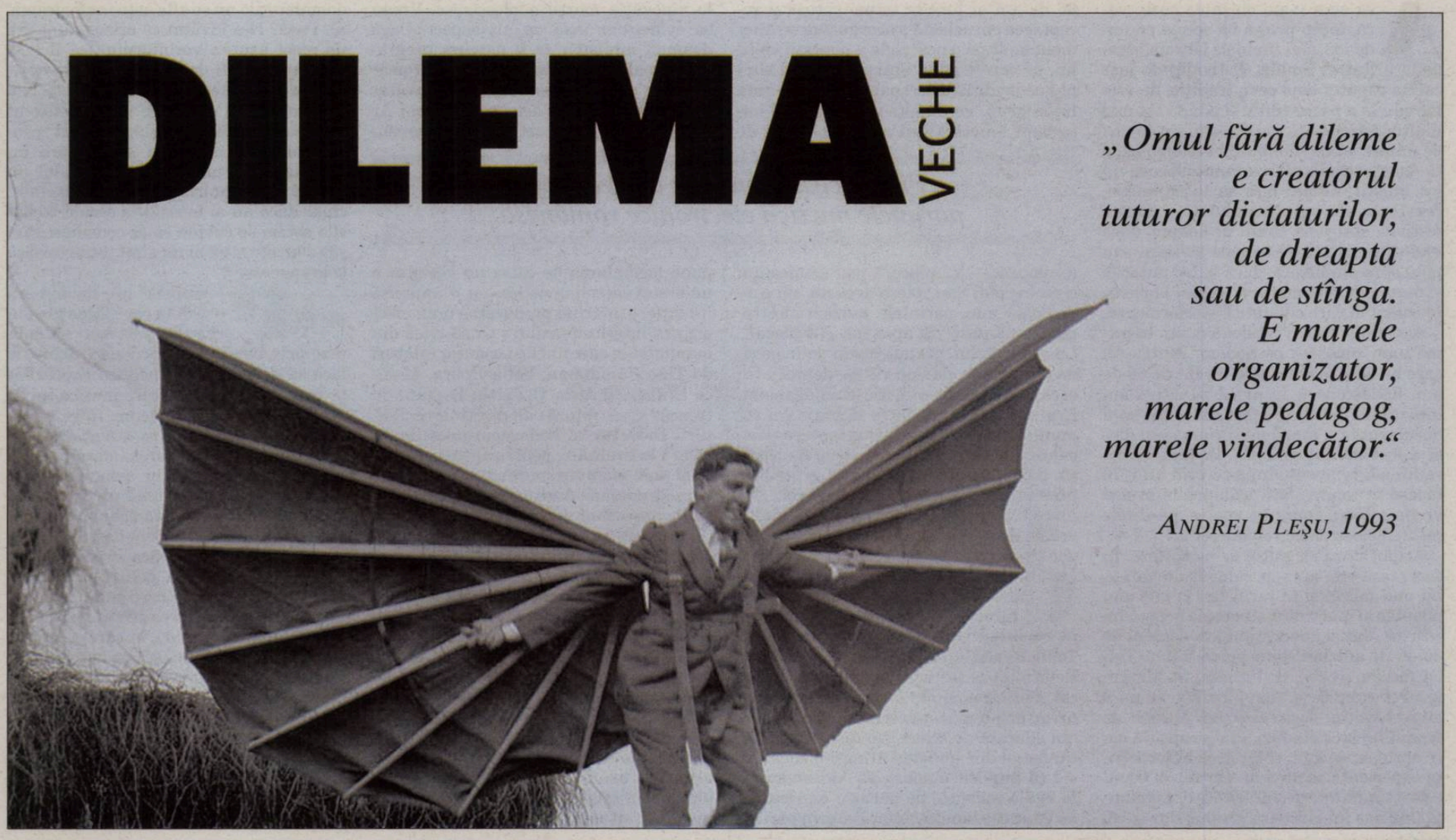

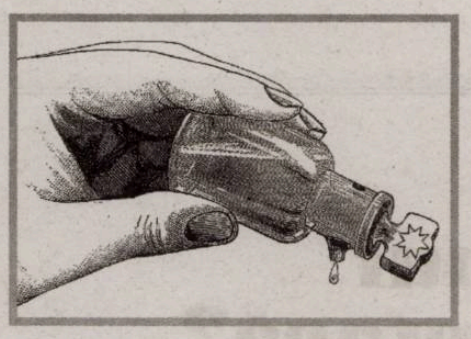

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Carnagiu

Din cînd în cînd, presa actuală ne surprinde reînviind jurnalismul din epoca lui Caragiale nu doar prin hiperbole naive și pretențioase, ci și prin vocabularul latinizant. De cîteva zile, titlurile știrilor de senzație vorbesc, la unison, de *carnagiu:* „*Carnagiul* de la Spitalul Săpoca" (libertatea.ro); „Detalii terifiante despre *carnagiul* de la Săpoca" (evz.ro); „*Carnagiul* a avut loc în saloanele cu pacienți sedați" (hotnews.ro); „*Carnagiul* de la Săpoca, cinci morți" (stiri.tvr.ro); „*Carnagiul* de la Spitalul Sapoca putea fi evitat!" (newsbuzau.ro) etc. Varianta *carnaj* nu lipsește cu totul, dar este în clară minoritate: „Șocant. *Carnaj* la spitalul Săpoca" (digi-life.tv). Or, forma *carnagiu* apare în dicționarele noastre actuale doar ca variantă învechită a cuvîntului *carnaj* (iar în *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic* din 2005 nici măcar nu mai este înregistrată). Ca și în alte cazuri, în sute de cuvinte bine fixate în limbă, pentru adaptarea neologismelor latino-romanice s-a preferat varianta care păstra pronunția franceză a finalei *-age*: *blocaj* (din fr. *blocage), bricolaj* (fr. *bricolage), ghidaj (guidage), masaj, pavaj, peisaj, personaj, pontaj, rodaj, șantaj, viraj, voiaj* etc. Unele dintre sursele lexicale ale acestor cuvinte erau tipic franceze, altele aveau corespondente în italiană sau în latină. În secolul al XIX-lea și la începutul secolului XX circulau intens și variantele de tip *personagiu, peisagiu, sufragiu* (ultimul, sursă a cunoscutei confuzii din *O noapte furtunoasă)* etc.

Motivul pentru care mai mulți jurnaliști din presa tradițională, din televiziune și din mediul online au ales o formă mai veche, nerecomandată de normele în uz, e cît se poate de evident: din nou, influența engleză tinde să remodeleze împrumuturile mai vechi din franceză. Cei care au folosit forma *carnagiu* nu au mai verificat existența ei în dicționare, convinși că este cea potrivită, pentru că aveau în minte termenul englez *carnage.* Cu cît vorbitorii actuali știu mai puțină franceză, cu atît sufixele și tiparele de accentuare ale împrumuturilor lexicale din secolul al XIX-lea riscă să le apară ca forme ciudate, atipice, „remediabile" prin apropiere de etalonul englezei.

> *„Răniții povestesc că în jurul Adrianopolului a fost un adevărat* carnaj."

Dicționarele noastre au înregistrat destul de tîrziu cuvîntul *carnaj*, cu sensul „ucidere în masă; măcel, masacru": acesta apare în *Dicționarul limbii literare contemporane* (1955), cu indicația „franțuzism", iar *Micul dicționar academic* (2000) îi consemnează prima atestare într-un citat din *Contemporanul,* din anul 1948. De fapt, cuvîntul era cu aproape un secol mai vechi. *Dicționarul etimologic al limbii române* (volumul II, 2015) corectează datarea, împingînd-o în urmă pînă la 1870. Într-adevăr, termenul apare în presă începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, de obicei în relatări de război, mai ales în forma *carnagiu:* „Acea bătălie a trebuit să fie în adevăr foarte cruntă, un adevărat *carnagiu*" *(Transilvania,* 15 iulie 1869); „în timpul zilei se petrecu un *carnagiu* înfiorător" *(Gazeta Transilvaniei*, 4 august 1904); „scene grozave de *carnagiu*" *(Furnica,* 1 august 1913) etc. Apare (mai rar) și forma *carnaj:* „Răniții povestesc că în jurul Adrianopolului a fost un adevărat *carnaj*" *(Gazeta Transilvaniei,* 14 octombrie 1912).

Cuvîntul a fost preluat în română din franceză și italiană, recunoscîndu-i-se în același timp legătura cu etimonul latinesc al lui *carne (caro, carnis).* Derivatul francez *carnage* este atestat încă din secolul al XII-lea, inițial cu sensuri total diferite de cel actual („carne"; „perioadă în care se poate consuma carne"); cuvîntul italian *carnaggio* e un împrumut din franceză, astăzi ieșit din uz. Termenul englezesc *carnage,* atestat destul de tîrziu, provine din aceleași surse romanice – franceza și italiana.

Pînă la urmă, preferința actuală pentru varianta învechită nu e condamnabilă în sine. Poate că ea va duce chiar la schimbarea rolurilor, *carnaj* devenind, în dicționarele viitorului, varianta defavorizată. Tendința de resuscitare a variantelor în *-agiu* nu acționează totuși uniform. Nu am observat semne care să indice că, sub influența englezescului *baggage,* cuvîntul *bagaj* ar putea să fie înlocuit de forma *bagagiu,* care circula prin secolul al XIX-lea!

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

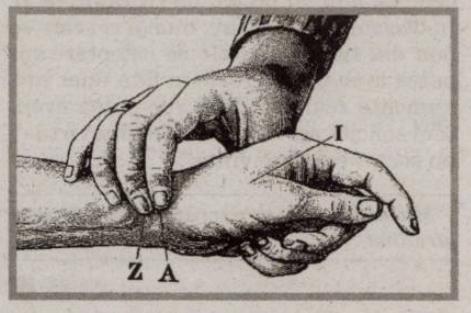

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Educație retro, ca „pe vremea mea"

Așa cum v-am obișnuit peste vară, încep prin a vă spune pe unde am mai umblat. Ultima escapadă a fost la Smida, festivalul de jazz care a căpătat deja ceva tradiție, de vreme ce e la a patra ediție și adună tot mai mulți participanți. Smida e un sat în vîrf de munte, unde semnalul la telefon există doar sporadic și în anumite locuri, un loc liniștit, numai bun să te odihnești, firește, în afara festivalului. Căci dacă e festival, stai pînă tîrziu în noapte, dacă vrei să asculți toate trupele invitate, sau pînă spre dimineață, dacă te țin puterile și după concerte mai vrei să stai la party, în cortul în care cîte un DJ performează.

Am stat și eu în vreo două nopți. În prima l-am cunoscut pe Rodion. Pentru cei care nu știu, Rodion este un DJ de 66 de ani. Redescoperit în urmă cu cîțiva ani într-un sat din Cluj, a fost subiectul unui documentar, a imprimat primul său disc și a fost invitat la TIFF. În fapt, cariera lui s-a relansat, după ce prin anii '70 fusese în topuri, fără a imprima atunci vreun album. Omul își spune „părintele muzicii electronice românești".

Acum, să vă zic puțin de atmosferă. În cort (care era, apropo, cam cît un chioșc, nu mai mare) și în jurul lui, la ora unu noaptea și mai tîrziu, tineret la greu, cum e firesc, dar și generația mea, oameni de 30-40 de ani sau chiar peste, cîțiva. Toți își făceau treaba cu bîțîiala, în luminile stroboscopice și hipnotice. Dar ce mi-a atras atenția, și cu asta mă apropii de gîndul acestor rînduri, era o ruptură care apropia, de fapt, și făcea ca halucinanta experiență să aibă un aer retro. Omul e de o simplitate și sinceritate dezarmantă. Muzica lui electriza grupul, dar la cei 66 de ani ai lui era totuși vetust și receptarea entuziastă a acordurilor se întemeia mult pe o nostalgie a poveștii vieții lui, pe care o știau unii, sau pur și simplu pe ineditul discrepanței dintre vîrsta lui și grup. Pe de altă parte, un rol important l-a constituit modul lui frust de a comunica. „Vă place?", mai arunca din cînd în cînd. Sau „piesa aceasta îmi este dedicată mie, părintele muzicii electronice românești". Și apoi, iar, „Vă place?". La replicile lui, grupul era în delir, se rîdea în hohote, dar un rîs nu depreciativ, ci cumva cald, de empatie și amuzament. Era aici o ruptură între intenția lui comunicativă, autentică, și receptarea mesajului de către public, în cheie nu ironică, dar amuzată. A rămas în grupul de prieteni cu care eram această vorbă, „Vă place?", și probabil vom mai rîde multă vreme de ea, iar alții care ne vor auzi nu vor ști de ce.

> *„Piesa aceasta îmi este dedicată mie, părintele muzicii electronice românești."*

Cu ceva timp în urmă, doamna Andronescu, pe atunci ministru al Educației, a spus într-o emisiune cuvintele care i-au adus și demiterea. Toată lumea știe, reiau doar foarte scurt. Referindu-se la cazul tragic de la Caracal, a afirmat că „pe vremea ei" nu s-ar fi urcat într-o mașină cu un străin, că așa era educată de acasă. Nu discut aici mecanismul din spatele afirmației, nici faptul că implicit o acuza pe Alexandra și, în egală măsură, pe părinții ei, care nu au educat-o bine, făcîndu-i cumva părtași la vinovăția morții adolescentei. Vreau să evidențiez însă un alt aspect. Dacă doamna ministru ar fi parcurs programa actuală de limba și literatura română, prin clasa a șasea deja ar fi învățat despre performarea actelor de limbaj. Ar fi învățat că „orice act de limbaj presupune formularea de către un vorbitor a unei secvențe lingvistice, cu o anumită intenție, urmărind producerea unui efect asupra interlocutorului", ca să citez din manualul la care am fost coautor (alături de Tina Sâmihăian, Sofia Dobra, Monica Halaszi și Anca Davidoiu-Roman), în treacăt spus, refuzat de directoarea Editurii Didactice și Pedagogice, deși luase locul I la evaluare, pentru că se voia manual unic, al autorilor de casă. Ei bine, revenind, doamna Andronescu ar fi învățat cît de important este ca într-o situație de comunicare să ții cont de context (tragedia aici, apoi statutul tău de funcționar public, performînd la o televiziune), pentru că acesta influențează actul comunicării. Orice vorbitor produce un enunț cu o anumită intenție, cu scopul de a acționa asupra interlocutorului. Doamna ministru a avut aici intenția de a comunica despre educația dînsei, din urmă cu multe zeci de ani. Dar statutul său de înalt demnitar i-ar fi impus să se abțină de la o afirmație care în subsidiar proiectează vinovăția asupra unei victime și asupra victimelor colaterale. Doamna ministru n-a învățat asta la școală. „Pe vremea" domniei-sale nu se afla asta în programă, nu-i așa? N-a învățat că orice enunț are un efect asupra vorbitorului, că îl lasă indiferent, că îl determină să acționeze, că îi provoacă teamă sau revoltă etc. N-a învățat nici că un act de vorbire eficient are asupra interlocutorului efectul scontat, iar unul ineficient are asupra interlocutorului un efect incontrolabil. În poziția de demnitar cu rang înalt, însă, chiar dacă nu ai învățat la școală treburile astea, se cuvine să ai consilieri care să te învețe și să ai un simț (bun) care să ți le sugereze.

„Pe vremea" lui, Rodion era o vedetă care făcea grupurile de spectatori să delireze prin ineditul muzicii sale. Acum, le face să delireze prin ineditul rupturilor pe care le reprezintă: între muzica lui de atunci și ritmurile de acum, între vîrsta lui și a publicului, între intenția lui comunicativă și receptarea mesajului de către interlocutorii din sală. Rodion e *cute*. Pentru că el livrează divertisment. Doamna Andronescu, în schimb, și orice alt demnitar înalt – avem destui cu care am mai putea exemplifica – sînt grotești. Asta, în bună măsură, pentru că „pe vremea lor" n-au învățat la școală cum să comunice. Și acum e prea tîrziu, pentru că trăiesc în alte vremuri, în care și școala, și educația trebuie conectate la ritmul cotidian, trebuie *upgradate* consistent, fapt pe care, de asemenea, doamna Andronescu nu pare să-l fi înțeles.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

De ce marea „bulgărească“ e altfel decît a noastră?

Scriu de pe balconul unei vile *(guest house)* din Cavarna, Bulgaria. Vila pare construită prin anii '90, nu e nici frumoasă, nici urîtă, e doar funcțională. Pentru 30 de euro pe noapte, am primit un apartament de 40 mp, utilat aproape cu de toate, de la prosoape la prăjitor de pîine și indispensabilul tirbușon, aseară m-am holbat vreo oră la vinurile bulgărești dintr-un supermarket și tot nu l-am nimerit pe cel care trebuia. N-are mașină de spălat, dar cui îi trebuie mașină de spălat în vacanță? Televizorul (tot de prin anii '90) nu merge, dar nu ne-am obosit să-i spunem proprietarului, cui îi trebuie televizor? (Semnalul wi-fi, în schimb, e foarte bun, așa că ne putem uita la Netflix.) Cam așa e toată Bulgaria turistică – ieftină și „funcțională“ la limită, nimic nu e impecabil, însă n-ai de ce să te plîngi, te adaptezi, mai ales că seamănă cu România în cea mai bună dintre variantele ei. Priveliștea de pe balcon face toți banii. Vila se află pe deal, undeva deasupra plajei, micuță, dar curată și cochetă, e înconjurată de vegetație, se vede marea pînă hăt departe, cu nuanțe surprinzătoare și mediteraneene de albastru pe care marea noastră, tot cea neagră, parcă nu le are, se mai văd și o construcție comunistă gri abandonată pe mal, probabil un siloz, și un colț alb de „munte“ care îmi amintește de relieful din Croația și în spatele căruia, seara, apune soarele. De jos, de pe plajă, ajung pînă la mine glasuri de copii care fac baie în mare, îți creează o senzație plăcută, reconfortantă, nu se aude muzică din boxe și nici claxoane, deși mașinile au voie pînă aproape pe plajă, însă cumva se încadrează în peisaj, nu sînt intruzive, poate pentru faptul că există și o parcare bine organizată și nimeni nu abuzează de mașină, oamenii preferă să urce pe jos treptele pînă pe deal. E un loc ideal pentru scris, un articol pentru *Dilema veche,* un roman, orice, am ales să scriu despre marea asta „bulgărească“ după care am ajuns să tînjesc în fiecare an. O mare „funcțională“ și, totuși, foarte aparte.

În ziua în care am plecat din București, compatrioții noștri se întorceau din minivacanța de Sfînta Maria, pe celălalt sens al autostrăzii era jale, se formase un ambuteiaj la Fetești, la taxa de pod, pentru că puțini își amintiseră că se poate plăti online sau prin sms. Se claxona în neștire, apăruse și Poliția care, ca de obicei, nu făcea față, mă întrebam cum o fi să te întorci din vacanță plin de nervi și de draci. Din fericire, noi mergeam lejer spre mare și ne propuseserăm să mîncăm înainte de a trece granița, poate în 2 Mai, poate în Vama Veche. 2 Mai a picat din start, pe marginea drumului erau înșirate zeci pe mașini, una după alta, era imposibil să găsești un loc. 2 Mai – un sat prăfos, în care s-a construit haotic și fără gust, supraevaluat, sufocat. N-am avut mai mult noroc nici în Vamă, am parcat pentru cinci minute, a apărut unul cu ceva autoritate (locală) care ne-a zis să mutăm mașina pentru că blocăm nu știu ce, eram chiar lîngă un coș de gunoi din care se revărsau zoaiele tuturor turiștilor din ultimele zile, m-am uitat la oameni și mi s-a părut că redescopăr acolo întreg Bucureștiul, cu toată agresivitatea și mitocănia lui. Așa că am trecut repede granița, vama pe sensul nostru de mers era pustie, bulgarul ne-a urat „Drum bun!“ și bun a fost, mașinile de pe șosea au început să se împuțineze, era liniște, doar vegetația pîrjolită de soarele unui final de august în această țară a nimănui, cum îmi place mie să-i zic, o Bulgarie uitată, o Românie pierdută, mirosea a mare, în mai puțin de o jumătate de oră eram la Krapeț, mîncam rapane și scoici la Morski Briz, lipie caldă cu usturoi și roșii cu gust de roșie, pe terasa unde chelnerii știu românește și unde nu se pune muzică, nu se strigă cu „mă“, „bă“ și „hai!“, se aude doar marea, clinchet de tacîmuri și de pahare, glasurile „în surdină“ ale altor turiști români care fug de România, plus cîțiva nemți.

Senzația unui timp imprecis, netrăit îndeajuns.

Am mai trecut de două ori prin Krapeț, însă n-am stat niciodată, acum am rămas o noapte, fără *booking,* fără rezervare, ne-am oprit la întîmplare la primul *guest house* de pe marginea drumului, 50 de leva camera, femeia vorbea o engleză impecabilă, fără accent slav, am rîs cînd ne-am imaginat că studiase la Oxford. O cameră mică, curată, cu același televizor din anii '90, doar că în varianta de buzunar. Seara am stat pe șezlonguri lîngă piscină, de fapt un soi de lighean cu mozaic din anii '80, am ascultat greierii și ne-am uitat la stele, ni s-a alăturat un cuplu de nemți cu doi cîini, fără rasă, fără personalitate, care arătau de parcă tocmai ar fi fost salvați din adăposturile din România. Nu i-am întrebat de unde îi au, dar îi iubeau nespus. Plaja de la Krapeț e minunată, așa cum era pe timpuri cea din Vamă, lată, cu nisip, în plus cu umbră din belșug, căci te poți retrage oricînd în pădurice, un paradis al rulotiștilor, corturarilor, greierilor și broaștelor, te surprinde toată sălbăticia asta cum nu credeai că o să mai găsești pe malul vreunei mări, toată vegetația care crește haotic, năpădește campingul din anii '80. Chiar la capătul drumului spre plajă sînt pubelele de gunoi și se vede faptul că oamenii care trec pe acolo chiar țin cont de ele, gunoi n-o să mai vezi în altă parte, nici chiștoace nu prea sînt în nisip (acum doi ani, am adunat trei pumni de chiștoace, în Vamă, de pe o porțiune de 2 mp, cît să-mi întind prosopul), există un singur *beach bar* întreținut de niște tineri bărboși care parcă fac parte din „rezistența“ bulgară (împotriva cui?), muzică *chill,* la un volum decent, există și un salvamar cam puriu care vine plictisit „la muncă“ pe la opt, opt și jumătate, există și un măgar pe marginea drumului pe care îl mîngîie toți. Satul în sine pare îngropat în el însuși și are un ritm al lui pe care turismul recent nu l-a afectat cu nimic. Vei găsi mereu aici un grup de localnici la crîșma din centru care joacă cărți, beau bere la pet și îndrumă turiștii spre unicul bancomat, cel de la poștă, care de cele mai multe ori e *out of service.* Le vei găsi și pe cele trei femei cu roșii, ardei și pepeni în mica piață imporvizată, trei tarabe, ele o rup un pic pe românește. Perfect vorbește bulgăroaica de la bodega din capătul satului, cea unde am mîncat o omletă cu brînză perfectă pentru o dimineață de luni, în timp ce am urmărit o broscuță încremenită în micul iaz din mijlocul curții, se mișca aproape imperceptibil. Și nu doar că vorbește românește, dar și zîmbește tot timpul, un zîmbet cald, plăcut, cînd ne-am urcat în mașină și am plecat ne-a făcut cu mîna, deși ne cunoscuserăm doar în urmă cu o jumătate de oră, nici măcar o bere nu băuserăm la crîșma ei. Am lăsat Krapețul în urmă cu senzația unui timp imprecis, netrăit îndeajuns, un timp în care m-aș întoarce oricînd, poate chiar aș rămîne acolo, ca într-o buclă. Și am ajuns în sfîrșit la Cavarna, un orășel socialist cu blocuri jupuite, cu multe second hand-uri și patiserii, cu mame tinere care își plimbă copiii în cărucioare în zona pietonală, însă ritmul și starea erau aceleași ca la Krapeț. Bulgarul de la vilă, după toate aparențele un pensionar care își ocupă și el timpul cu turiștii, nu știa nici o limbă în afară de a lui, ne-am înțeles prin semne și Google Translate. A învățat la vîrsta lui să folosească *booking,* deși își notează conștiincios în paralel, pe un carnețel, zilele, orele, cine vine și cine pleacă. Toți bulgarii, de fapt, „au învățat“ din mers să facă turism, însă n-au făcut-o parcă împotriva voinței lor, ca românii, nu par puși pe căpătuială și înțeleg că lucrurile se fac relaxat și cu zîmbetul pe buze. Mi-am dat seama că iubesc marea asta „bulgărească“ din nord (după Balcic, e un pic altă atmosferă, mai „sovietică“), cu toate satele și orășelele ei în descompunere, cu rămășițele unui comunism parcă mai blînd și – nu credeam că voi spune asta – mă bucur că nu a rămas a noastră. Nici nu vreau să mă gîndesc în ce hal ar fi ajuns.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Căderea în cap a limbii corporatiste

Așezată de la început, prin anii 2000, ca o mare eficientă într-o Românie roasă de retorică, mîncată de ineficiență, limba corporatistă astăzi își vede coada roasă de ciudă. A creat falii între bătrîni și tineri, a distrus niște băieți care nu știau s-o dea pe noua minciună inestetică. A făcut ravagii consacrînd eficiența, banul, mîncătoria managementului în contra conținutului. Ce ne-a mai făcut? Multe. A adus engleza ca formă de mutație genetică. A zis: cei care-mi vorbesc limba halesc bio și eco. Moartă limbă născută! Iată-ne la fundul sacului, în temeiul lumii inventate din transpirație mai multă și bani chiori. De ce zic asta? Că-i văd pe corporatiști halind în disperare tot roșie, tot ardei, alergînd la prînz după nenorocita de ciorbă. Băi, creierul s-a îmbîcsit de corporatism, stomahul cere ciorbă, chifteluțe, aripioară, musaca, ardei iute. Căutăm ecoturism? Canci! Țara s-a modificat genetic, e toată ecoturistică, să moară mama. Unde întrebi ți se spune: eco? E eco mult din cocina grăunului? Dar e mai eco de la cocina porcului de la Metro. Limba creează nu doar nevoia de libertate a unei noi generații, generația 2000, să zicem. Nu, creează și multe iluzii, multe forme de a te minți. Nu știu de ce îmi vine să țopăi de fericire. Limba corporatiștilor, a generației 2000, și-a ajuns capul cozii: minciuna și-o rontăie cu mult chef. Haha, unii corporatiști și-au găsit nostalgia, au festival cu muzica anilor 1990, 2000. Așa de tineri, băieți? Și mai haios e să-i vezi în muzica electro, unde sînt integrate muzicile mele. Pink Floyd, de exemplu. Păi, ce-ați inventat, bă? Carrefour-ul? Păi, Mega Image-ul v-a înghițit el pe voi. Ha-ha. Avem o lume mai bună, sigur, dar sîntem la capătul marilor descoperiri geografice, de lectură. Mulți corporatiști se trezesc că vor să descopere Renașterea italiană a secolului al XII-lea, ha-ha-ha. Lasă-i să descopere. O descoperă însă de pe YouTube, cu meșteri de-o vîrstă care-i mint frumos. Nu-i nimic. Minciuna are picioare scurte.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

După șase etape, clasamentul Ligii 1 nu pare cam neobișnuit?

Nu, de ce? A, că nu mai sînt în frunte fosta Steaua și și mai fosta Dinamo? Păi ce, ne mirăm că nu mai conduc faraonii Egiptul? Cine se mai aștepta ca aceste echipe să fie acolo unde le-a fătat sistemul comunist, adică în fruntea ierarhiilor, n-a fost pe aici în ultimii ani. Dimpotrivă, sus stă o echipă care n-a plecat de acolo de peste doi ani dintr-un motiv foarte, dar foarte simplu: nu s-a păcălit pe sine. Pe alții, poate, pe sine și propriile interese – aproape niciodată. CFR s-a construit cu bani în scopul de a face bani. De unde au venit cei dintîi întrebați zona gri a capitalismului de stat și apucat. Ceilalți au început deja să vină de la sînul generos al Europei, care ne dă dacă vrem să-i luăm, de la autostrăzi pînă la fotbal. E ca atunci cînd dai mîna cu cineva: trebuie să-ți miști și tu puțin brațul. Așa a făcut CFR, cu o excepție: atunci cînd patronul de acolo a vrut să îl copieze pe cel al FCSB. Acum un an și-a dat afară antrenorul după numai trei meciuri. Prin urmare a fost eliminată din Europa de o echipă din Luxemburg, rușine monumentală. Dar și-a învățat lecția și acum defilează. Dinamo și ex-Steaua au persistat, în schimb, în rătăciri grave. De la antrenori la jucători și pînă la conducători, totul a fost alandala, urechist. Firesc, a venit și nota de plată: Dinamo e pe ultimul loc, iar rivala istorică nu e departe. E drept, FCSB e încă în cursa pentru Graal-ul financiar al UEFA, adică pătrunderea în grupe, dar la cum arată lotul e caz de „curaj, găină, că mîine te tai“. Sigur, se pot întîmpla și minuni. Ar fi chiar recomandat să se întîmple așa deoarece pare că pe asta s-au bazat bazat cei (de fapt, cel) de acolo. Dar *à la longue* nu va funcționa. A nu face, încăpățînat, lucrurile corect e fără recurs. Iași, Mediaș, Viitorul sînt sus pentru că nu-și permit să facă prostii. Cîteodată e tot ce trebuie ca să reușești în viață.

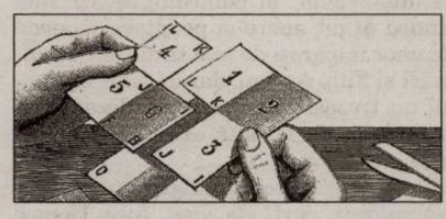

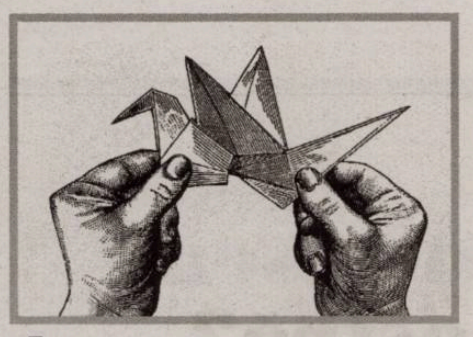

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Încălzirea globală e cool?

Într-o vară destul de ploioasă și nu foarte fierbinte, venită după o iarnă lungă și grea, care la rîndul ei a venit după o vară ce a început efectiv abia la 1 august (2018), vreo cîteva zile caniculare au reaprins brusc discuțiile despre încălzirea globală. Dintotdeauna vremea a fost un perfect subiect neutru de conversație. În ultimii ani, însă, vechiul obicei de a comenta sau de a te plînge de vreme a căpătat o direcție. Astăzi, în sfîrșit, se pune punctul pe *i*, s-a găsit vinovatul, cum s-ar spune. Care, bineînțeles, e întruchipat de alți oameni, de „nemernicii" care distrug mediul și planeta. Iar dacă ți-a secat fîntîna, ți s-a uscat corcodușul sau ai auzit cîntînd cucul în iulie, cu siguranță, tot blestemata de încălzire globală e cauza. Chiar și orice răcire mai neobișnuită a vremii are, de fapt, la bază tot încălzirea generală.

Fenomenul propriu-zis ar trebui să aibă în centru o cifră esențială. Cît a crescut temperatura medie a aerului conform măsurătorilor sistematice care se fac de peste o sută de ani. Majoritatea estimărilor rezonabile arată de obicei că această creștere e undeva sub un grad Celsius în ultimul secol. Wikipedia în românește, care nu e neapărat o sursă științifică, dar e foarte populară, vorbește de 0,74 grade Celsius în ultima sută de ani. Activiștii de mediu avansează cifre mai mari și de cele mai multe ori nu vorbesc despre ce s-a înregistrat pînă acum, ci despre ce ar putea fi de acum încolo, ceea ce se apropie mai curînd de profeție decît de știință. Dar dintotdeauna omenirea pare să fi avut mai degrabă o sensibilitate la ideile de tip religios decît la cele de tip științific.

Așadar, după cîte se vede, una e încălzirea globală propriu-zisă, sîmburele de adevăr (care poate fi important), și alta e „nebunia" provocată de ideea asta. Fiindcă în ziare, la radio, la televizor, pe Internet, dai mereu de ea. A ajuns să amintească de osanalele aduse conducătorilor comuniști sau, cum zicea o vorbă: de dimineața pînă seara, frumoase versuri cîntă țara. O litanie aproape continuă, o poezie care începe să pară de-a dreptul suspectă.

E de observat că prinde în special în mediile de stînga, probabil pentru că acolo religia tradițională e mai puțin prezentă și trebuie înlocuită cu ceva. N-ar fi de mirare ca, mult înainte să ne omoare încălzirea globală propriu-zisă, să ne smintească total propaganda ei. Desigur, trebuie să recunoaștem că poveștile astea au totuși efecte benefice. Ele fac oamenii să devină mai conștienți că trebuie să protejeze mediul înconjurător, că nu e bine să polueze, să arunce gunoaie, să defrișeze păduri etc. Sînt idei bune, care pot fi mai ușor induse prin asemenea metode „religioase" decît prin explicații raționale. Dar dacă sîntem raționali, ne e totuși greu să acceptăm că încălzirea globală cauzează infecții virale la broaște, că are efecte negative asupra potenței masculine, că e cauza pentru care o stea de mare mănîncă recifele de corali sau să ne conformăm cererii de nu mai folosi sprayuri.

Cauzele, consecințele și toate ramificațiile fenomenului încălzirii globale formează un domeniu atît de vast, încît greu poate fi cuprins chiar și cu mințile unor echipe întregi de cercetători. Nu există un grad înalt de certitudine științifică, de tipul celui de care vorbea fizicianul Feynman, în care procentul de incertitudine nu merită a fi luat în seamă. Științele naturii și ale Pămîntului nu sînt chiar așa exacte, gradul lor de ambiguitate e important. Paradoxal e că speculațiile construite pe asemenea ambiguități duc la cele mai irefutabile certitudini. Cu cît mai complicate sînt lucrurile din punct de vedere științific, cu atît mai tari par a fi convingerile și mai mari majoritățile care le împărtășesc. În aceste condiții, aș zice că puțin relativism n-ar fi rău, după cum n-ar strica să ascultăm și alte păreri științifice decît cele care se înscriu automat în aceleași tipare.

Cînd un cercetător onorabil precum Constantin Crînganu, profesor de geofizică la City University of New York, a scris un text în care demonstra cu date, tabele și statistici că numărul și intensitatea uraganelor din Atlantic n-a crescut în ultima vreme (ba chiar dimpotrivă) și că doar pagubele provocate de acestea au crescut, dar nu din cauze climatice, ci din pricina măririi considerabile a densității populației de pe coaste, a fost imediat taxat de comentatorii de ocazie drept susținător al politicilor lui Trump. E nevoie de curaj ca să contrazici idei transformate în adevărate credințe populare.

Desigur, există și cercetători plătiți (de firmele petroliere, se spune) să facă lobby împotriva ideilor despre încălzirea globală. Tot așa există însă și fenomenul prin care unele proiecte științifice primesc mai ușor finanțare dacă includ (de multe ori formal) chestiuni legate de încălzirea globală. Mai sînt și cazurile în care savanți reputați au reclamat că importante instituții de presă nu i-au mai căutat niciodată după ce au înțeles că din studiile prezentate de ei rezultă idei contrare celor așteptate. E un fel de război ideologic, ca să nu zic iarăși „religios". Ideile „pro-încălzire globală" par să cîștige covîrșitor deocamdată.

Amenințări similare nu s-au bucurat nici pe departe de un „succes" atît de puternic și de întins ca durată. Sînt destul de bătrîn ca să mi-aduc aminte de discuțiile din anii '70 despre iminența unei noi ere glaciare. S-au pierdut în neant. Dar cine mai vorbește azi de boala vacii nebune, cea care îngrozea lumea în deceniul trecut? Sau cine mai știe ce s-a întîmplat cu teribila gaură din stratul de ozon? Vă spun eu, cică s-ar „vindeca".

În fine, aș mai observa că, în ultima vreme, schimbarea esențială și incontestabilă de pe glob a fost nu atît a climei, cît a felului în care circulă informația. Așa se face că orice dereglare climatică locală poate fi speculată mediatic rapid pînă în celălalt colț al planetei. Se vinde bine. Și mă întreb dacă nu cumva ar trebui să luăm în discuție și *încălzirea informațională*.

ready made

„Cine face la Costume,
De se duce vestea 'n lume?
Magazinul principal,
Zis și «Bazarul Regal»!

Cine face la Jaquete,
Pardesiuri prea cochete,
Care în lume n'au egal?
Numai «Bazarul Regal»."

Foaia Populară, Anul al VI-lea,
No. 9, 15 Maiu 1903

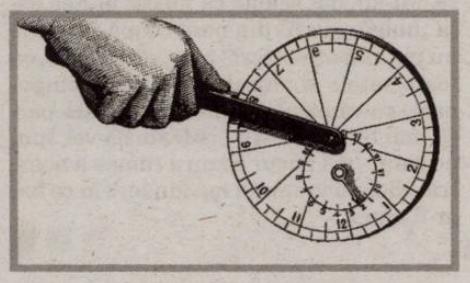

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Cu visele la avocat (I)

O singură carte de interpretare a viselor ni s-a păstrat din antichitate. Pasajul meu preferat ține de visul cuiva care, plecat în străinătate, își construia o vatră, folosind, în loc de pietre, cărți legate cu mortar.

Artemidoros din Efes a visat (și a scris) în vremea împăratului Marcus Aurelius, poate o idee mai tîrziu. E o vreme în care visele și mesajele lor misterioase sînt frecvent menționate în lucrări de tot felul; recent a apărut o analiză a prezenței proeminente a viselor în discursurile retorului Aelius Aristides, dar și istoricul Dio Cassius și, în mai mică măsură, împăratul-filosof pomenesc vise și le pritocesc interpretarea. O monedă de bronz bătută de orașul Smyrna în 147 d.Hr. îl arată pe Marcus Aurelius (pe cînd nu devenise încă împărat), iar pe revers o scenă extrem de rară: Alexandru cel Mare la umbra unui platan, dormind. E un vis povestit de istoricul contemporan Pausanias, în urma căruia Alexandru a devenit „al doilea întemeietor" al Izmirului de azi. Alexandru ațipit apare și pe cîteva monede ale unor împărați de mai tîrziu, ca Gordian III și Filip Arabul, dar în general somnul nu trezește deloc atenția decoratorilor de monede. (O altă excepție este Ariadna adormită.)

Bineînțeles, în antichitate au circulat nenumărate cărți de vise. Încă Homer vorbește de cei care interpretează viziuni onirice, și cunoaștem numele autorilor de asemenea cărți din Grecia clasică. Fragmente păstrate pînă azi de cărți de vise egiptene sînt cu 1.500 de ani mai vechi decît Artemidoros. Legislația creștină din *Codex Theodosianus* s-a războit cu tot ce însemna divinația și magia, și în vremea în care ghicitorii și astrologii erau pedepsiți cu moartea trebuie să fi dispărut și multe din cărțile de vise. Asta în vreme ce totuși visele sînt instrumentate politic de Constantin cel Mare *(in hoc signo vinces* înainte de bătălia de la Pons Milvius) și însuși Teodosius are, pe cîmpul de bătaie, un vis cu Ioan Botezătorul și apostolul Filip, bine mediatizat apoi. Așa că poate nu e de mirare că, în curînd, creștinismul cade la pace cu interpretarea viselor, iar onirocriții sînt scoși de sub interdicție. Un împărat bizantin, Constantin Porfirogenetul, scrie că manuale precum cel al lui Artemidoros trebuie luate cu el de orice împărat cînd pleacă în campanie.

E vorba deci o Wikipedie de vise din secolul II d.Hr. Artemidoros se ține departe de retorica tipică pentru „a doua sofistică", atît de populară în literatura greacă a momentului. Asta deși el pare să fi fost un tip destul de nervos, care trimite mereu înțepături retorice către cititorii răuvoitori și critici. Cartea lui se ține departe și de medicalizarea experienței onirice, proprie medicilor vremii, în special lui Galenus. Artemidoros recomandă totuși folosirea constantă a cărților de medicină în procesul de interpretare, măcar pentru a separa, din cîte înțeleg, visele profetice de cele diagnostice. Pentru Galenus, aghioasele sînt mai carteziene: el pomenește pe cineva care visează că i-a împietrit un picior și zice că visul era înțeles de deștepții care interpretează vise drept referindu-se la unul din sclavii celui ce visează; pentru cel mai celebru doctor al antichității romane, visul anunța paralizia piciorului respectiv.

Să-l recitești azi pe Artemidoros e spectaculos (tr. rom. din greacă de M. Băluță-Skultéty, *Carte de tălmăcire a viselor,* Polirom, 2001). Oamenii visau cocoși de luptă, visau scaunele speciale pe care era așezată femeia ca să nască, visau oglinda frizerului, visau că zboară pe deasupra Romei, visau, săracii, că învață să scrie. Cum să nu-i intereseze detaliile astea pe istoricii antichității? Dar și mai interesantă mi se pare metoda lui Artemidoros. Eu aș face loc pentru abordarea lui – într-un domeniu, zice-se, prin excelență neștiințific – într-un curs de istoria științei. Omul a încercat să-și facă un fel de uriașă bază de date de vise umane. Zice că are în biblioteca lui toate cărțile de interpretare a viselor (evident, doar grecești, nu asiriene sau egiptene) și că a petrecut ani buni prin Grecia, Italia și Asia Mică culegînd vise și discutîndu-le cu alți onirocriți (din care pe unii îi considera șarlatani). Mai important este că își urmărea pacienții, adică își nota visele și ceea ce urma apoi în viața visătorului, încercînd să tragă concluzii empirice referitoare la sensul viselor. Sigur că un *follow-up* nesistematic nu duce la nimic, și apoi, timp de cîte zile/luni/ani trebuie urmărit omul care a visat, și în ce detaliu? Dar ideea rămîne. Artemidoros are și o înclinație antropologică: n-ajungi nicăieri dacă nu cunoști contextul cultural al visătorului. Același vis, zice el, o să însemne altceva în spații geografice diferite, la oameni cu meserii sau stări de sănătate diferite, la același om în diferite faze ale vieții lui. O distincție citată de zeci de ori este asta: dacă cel care a visat e bogat, înseamnă cutare, dacă e sărac, cutare. (Am găsit și o excepție – să visezi că te culci pe o grămadă de gunoi e bine și pentru bogați, și pentru săraci. Și aș zice că e cu atît mai bine pentru arheologi și relația lor de *love-hate* cu gunoiul preistoric.) Un ultim detaliu al acestei lăudabile pledoarii antice pentru *thick description:* Artemidoros cere să fie întrebat visătorul ce simțea cînd visa cutare lucru, tristețe sau veselie, iar asta să calibreze interpretarea. În plus, îi amintește fiului său, pe care îl pregătește pentru aceeași meserie, ca în interpretare să nu se țină de litera propriului lui manual.

Mai multe despre metoda și metehnele lui Artemidoros, ca și despre niște vise alese pe sprînceană de acum aproape două mii de ani, săptămîna viitoare. Spor la somn!

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Definitiv!

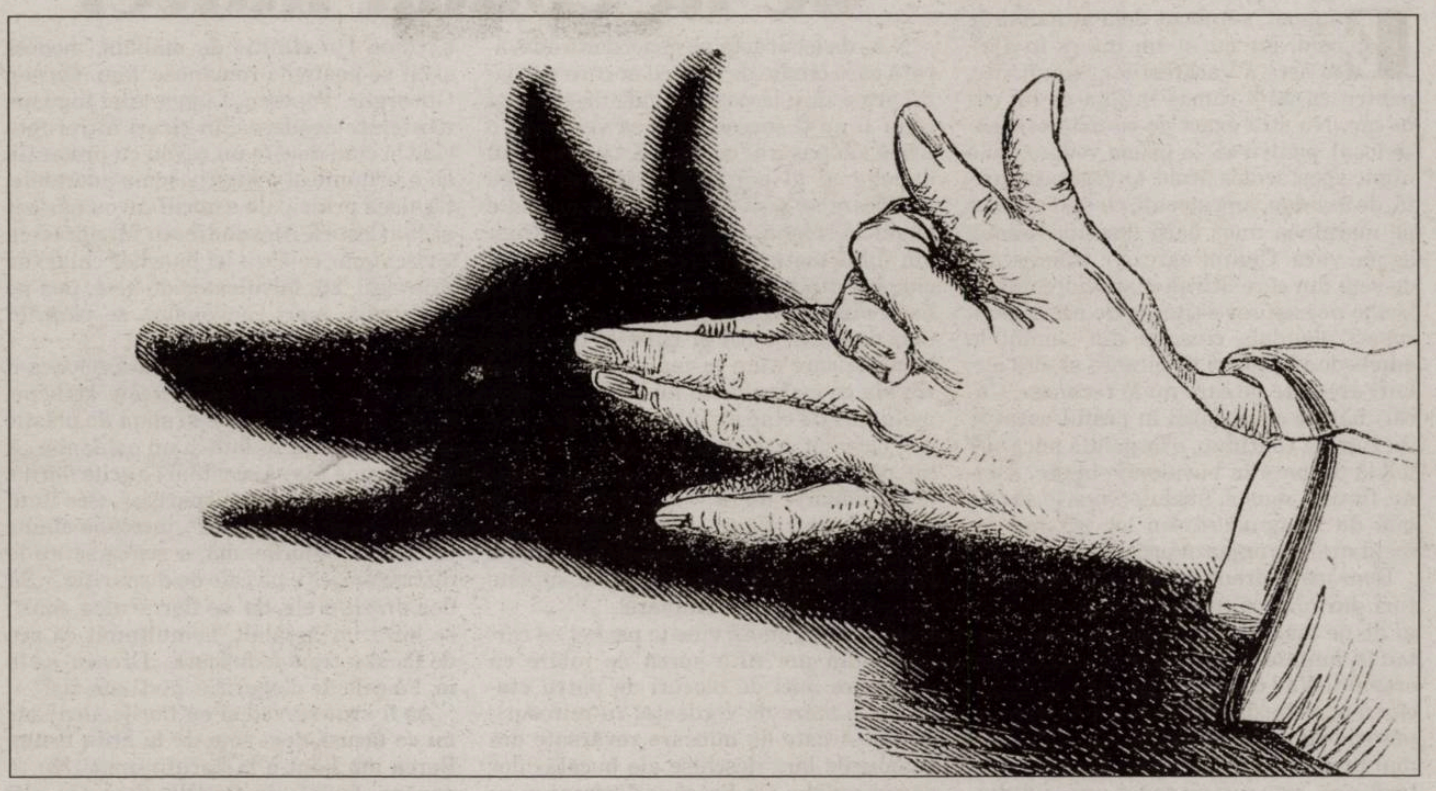

X este bun în profesiunea lui (o profesiune artistică). Unii zic chiar că este foarte bun. Realizările sale vorbesc de la sine. Într-un domeniu în care există numai subiectivitate (îmi place *vs.* nu-mi place), X are reușite certe. La un moment dat, a alunecat spre politică. A luat de bune sloganurile civice care cheamă la „implicare" și îndemnul unora și al altora de a intra în politică, pentru că „de oameni ca tine e nevoie". X nu știa, pe atunci, că toți cei care te îndeamnă să te implici te înjură după ce te implici („De ce s-o fi băgat, domnule?"). Asta va descoperi cu mult mai tîrziu.

Așadar, X a intrat într-un partid, în partidul în care a crezut cel mai mult, și a făcut ceea ce face orice om care intră în politică mînat de ideal: a militat. N-a furat și nici n-a înșelat, dar a dat din gură în dreapta și-n stînga, încercînd să-i facă pe oameni să creadă în partidul lui și să nu-i creadă pe „ceilalți".

Politica, se știe, dezbină. X a făcut rapid cunoștință cu o categorie de oameni despre care știa bine că există, dar pe care nu-i cunoscuse niciodată cu adevărat: cei din tabăra cealaltă, cei care-i sînt împotrivă din cauză că el nu este cu ei. Politica generează imediat ură. X nu a fost cu totul surprins că a atras multă adversitate. Știa și el că asta va întîlni în politică – în activitatea lui artistică se întîlnise de atîtea ori cu piesele lui Shakespeare, așa că știa bine că politica otrăvește. Totuși, crezuse (poate că mai crede și acum) în îndemnurile acelea: „Implică-te!". Dar ceea ce l-a surprins cu totul, ceea ce nici măcar Shakespeare nu-l învățase, a fost faptul că ura adversarilor era direct proporțională cu ignoranța lor. A descoperit rapid că cel mai mult îl urau cei care nu-l cunoșteau deloc. Se trezea dușmănit și înjurat de oameni cu care nu schimbase niciodată o vorbă, de oameni care habar n-aveau cine este el, ce a făcut în viața lui, ce poate să facă etc. Un pic mai puțin, dar tot mult, îl urau cei care abia știau cîte ceva, nesigur, despre el – auziseră de la unii sau alții ceva de bine despre cariera lui. Dimpotrivă, cei care știau cine este nu-l urau, chiar dacă simpatizau cu adversarii săi politici. X a descoperit astfel, pe pielea lui, un adevăr la care nu se gîndise: ura este direct proporțională cu ignoranța. Ba mai mult, ura este chiar un simptom al ignoranței. X și-a propus ca, de cîte ori va simți că-l invadează ura de-acum înainte, să admită că, de fapt, nu cunoaște obiectul urii sale. Un soi de terapie interioară: „Dacă urăsc, înseamnă că nu cunosc". Am uitat să spun, X se străduiește de cînd se știe să fie un om bun. E lupta vieții lui, de fapt. Atunci, vă întrebați poate de ce a ajuns să facă politică într-un partid. Poate pentru că să fii un om bun este mult mai complicat decît s-ar crede.

Mai apoi, X a descoperit, uluit, nu la mult timp după ce s-a înscris în partid și a început să militeze, să apară la televizor în susținerea partidului, a candidaților la diverse alegeri sau a unor gesturi ori declarații ale altora dintre „ai lui", că cei mai mulți oameni îl cunosc datorită activismului său politic și îl urau sau îl apreciau după asta și nu după ceea ce chiar a făcut în viața lui. În ochii celor mai mulți dintre oamenii care îl cunosc pe X (și are un grad de notorietate uriaș, ca urmare a participării îndelungate și intense la emisiunile politice), el s-a născut cînd a apărut în politică, la televizor. El este omul din partidul cutare despre care telespectatorii mai curioși știu că făcea ceva artă – ba poate chiar mai face. X a fost uimit să constate că pe cei mai mulți dintre cei care-l înjură sau îl aplaudă (căci avea și partea lui de susținere) nu-i interesează, de fapt, nimic din ceea ce văd sau din ceea ce el ar fi putut fi ori face. Lumea iubește sau urăște spontan și întotdeauna prin afiliere. Oamenii te iubesc sau te detestă fără să știe nimic, dar absolut nimic despre tine. Le este suficient să afle în ce tabără ești – și asta se află imediat – ca să-și armeze sufletele înr-un sens ori în altul.

Călătoresc împreună cu Y, o doamnă foarte respectată tocmai în domeniul artistic al lui X. Îi știe talentul, îi știe calitățile, ba chiar îl știe ca om, pentru că au fost colegi în aceeași instituție artistică cîțiva ani. Îl apreciază. Mai precis, îl aprecia. Vorbim despre X și aflu, uimit, că dna Y îl socotește, acum, „compromis definitiv". Da, da, chiar așa: compromis definitiv. De ce compromis? O fi făcut X ceva reprobabil și nu știu eu? Și de ce „definitiv"? Mă întreb: ce a greșit X atît de grav? Și, în subtext, mă întreb și de unde siguranța asta a dnei Y de a pune „definitiv" pe o atare anatemă. În fine, toate se mai iartă pe lumea asta, nici o condamnare nu e definitivă pe pămînt – unii zic că nici în Ceruri. Nu mai zic că, de fapt, greșeala lui X este că e în partidul cutare și militează. E foarte dificil să pui aderența la un partid în termenii corect/greșit. Atunci, de ce „definitiv"? Înțeleg, totuși, repede. Dna Y ține exact cu partida adversă lui X. Faptul că X a mers la „ceilalți" îl descalifică. Faptul că susține public propriul partid îl compromite. Desigur, definitiv. O iscodesc și nici ea nu poate să-mi spună ceva anume rău făcut de X de cînd e în politică. X nu deține ci-

Oamenii te iubesc sau te detestă fără să știe nimic, dar absolut nimic despre tine.

Cum drumul e lung, o încolțesc pe dna Y cu aluzii la propriile ei compromisuri. Ne cunoaștem de mulți ani și îmi permit. Dna Y, faimoasă în tot Bucureștiul pentru francheța ei, admite pe loc că a făcut nefăcute. Dar, spre surprinderea mea, îmi spune cu patimă că aderarea la partidul „celorlalți" le întrece pe toate cele cîte a făcut. Definitiv. Și X nici nu poate fi reabilitat vreodată. Tot definitiv.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Înghețată de vanilie la Monticello

O după-amiază de vară, din ultima decadă a secolului al XVIII-lea. La reședința lui Thomas Jefferson de la Monticello, lîngă Charlottesville, Virginia, se servesc cupe generoase de înghețată de vanilie, asortate cu un soi de pișcoturi crocante. *Homemade,* după rețete scrise de mînă. Chiar de mîna viitorului președinte al Statelor Unite ale Americii.

Deși înghețata era deja cunoscută (la scară mică, evident) pe teritoriul american încă de pe la jumătatea veacului al XVIII-lea, Thomas Jefferson este unul dintre cei care au făcut popular desertul pe teritoriul Statelor Unite. *Aficionados* ai desertului rece și savuros erau și Benjamin Franklin și George Washington – poate au mîncat cîteva cupe și cînd s-au gîndit cum să elaboreze Declarația de Independență ori Constituția?

În orice caz, prima rețetă de înghețată a unui american îi aparține lui Thomas Jefferson. În timp ce se afla în Franța în calitate de ambasador al SUA (1784-1789), Părintele Fondator a dat de gustul înghețatei, devenind un mare amator al acestui desert. Nu s-a oprit aici. Și-a notat o rețetă de înghețată cu vanilie pe care a adus-o cu el cînd s-a întors acasă, alături de o sorbetieră și de patru forme de înghețată. În bucătaria de la Monticello, așadar, totul era pregătit pentru prepararea unei înghețate americane după rețetă franțuzească. Inclusiv rețeta *garniturii* care să completeze desertul, pișcoturile menționate mai sus – Jefferson notase și rețeta acestora pe spatele foii care găzduia rețeta de înghețată *(Savoy biscuits* era denumirea lor).

Păstrată în arhivele Bibliotecii Congresului (disponibilă și online, deci vă invit), rețeta lui Jefferson zice că ne-ar trebui *două sticle de smîntînă bună, șase gălbenușuri de ou, vreo 250 de grame de zăhăr, un baton de vanilie și sare.* Modalitatea de preparare este destul de simplă, dar necesită multă atenție la detalii (ca și istoria). Recipientul – acea sorbetieră – unde se pune produsul odată preparat se așază pe bucăți de gheață printre care se presară sare. Și capacul sorbetierei este acoperit tot de gheață presărată cu sare.

Oare ce ar fi zis, totuși, domnul Jefferson despre inegalabilul, zic eu, *gelato* al italienilor?

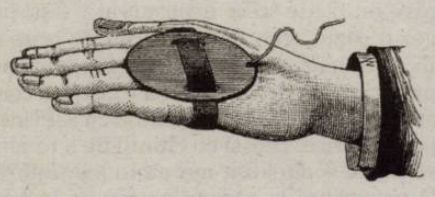

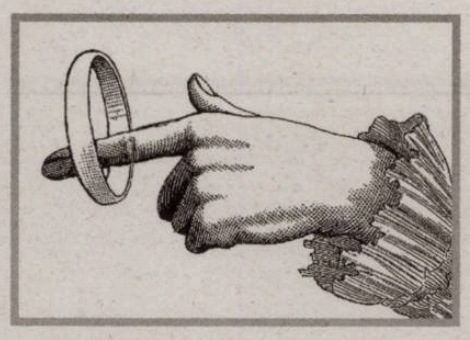

Selma IUSUF

legende **urbane**

Cîinele de la coada haitei

E august, s-a făcut deja al naibii de cald, iar eu m-am întors în Delta asta a Văcăreștilor, cum îi zice, pentru că mi-a rămas înfiptă ca un cui în cap. Nu știu exact de ce mă obsedează locul, pentru că, la prima vedere, nu e nimic spectaculos acolo. O vegetație urîtă, de maidan, amestecată cu stuf crescut pe marginea unor bălți aproape secate, acum, vara. Ciulini agresivi, tufe uscate de sete din care atîrnă niște ciorchini cu boabe negre prevestitoare de nimic bun, copaci alandala crescuți din semințele aduse de vînt, flori de cicoare și alte ierburi aromate pe care nu le recunosc. Cărări bătute cu piciorul în praful uscat și un zumzet continuu, o fosgăială mică și o foială ocupată în buruienile înalte. Albine, fluturi, muște, libelule, șopîrle și ce-o mai da Domnul într-un loc pe care nimeni nu-l deranjează prea tare.

Doar niște sirene de ambulanță și frînturi din muzica amestecată de la mallul de pe marginea acestei căldări de beton îți amintesc că ești totuși în mijlocul orașului. Văd cînd și cînd tîșnind din stuf cîte o pereche de stîrci roșii și mai multe păsări negre, cu gîtul lung, cormorani, cel mai probabil. Pe ochiurile aproape secate de apă, rațe cafenii se fac una cu tulpinile stufului, niște pui de ceva piuie probabil singuri în cuib, asta văd, asta aud și mă umple o bucurie inexplicabilă, un val imens de fericire tîmpită, bună, caldă, din cele pe care odinioară le experimentam des, iar acum devin din ce în ce mai rare.

N-aș da locul ăsta pe nici o deltă adevărată care cîrcîie de nuferi, în care pelicanii grași stau la poză și unde nu-ți frîngi gîtul și nu-ți sucești ochii să vezi și tu o urmă de pasăre, ca aici. E *underdog*-ul deltelor și al parcurilor, cîinele omega umil care se pișă pe el de fericire cînd e băgat în seamă, și de-aia îl iubesc. Cum am iubit toată viața marginalii, uitații, ciudații din laterale, pe ăia pe care nu-i bagă nimeni în seamă. Cum m-au atras mai degrabă muții și mutele, tăcuții și bizarele care stau la marginea petrecerii, ăia cu care nimeni nu vorbește și nimeni nu știe cine i-a invitat acolo. Cu ăia am încercat să vorbesc și cu ei am vorbit, poate dintr-o solidaritate de castă; nu eram departe de ei – necredincios care trăiește sub radarul unui dumnezeu din partea căruia nu vrei atenție, că Doamne ferește la ce experimente te mai supune în mărinimia lui pilduitoare.

Delta asta umilă vine la pachet cu cartierul din jur. Altă sursă de iubire cu buzunare mici de blocuri de patru etaje într-o mare de verdeață, cu mirosurile amestecate de mîncare revărsate din geamurile larg deschise ale bucătăriilor de gospodine. Cu Șoseaua Berceni și cu Șoseaua Olteniței, impersonale, pe care vîjîie necontenit mașinile, mărginite de blocuri urîte – amanet, xerox, farmacie, amanet, case de pariuri, farmacie, farmacie. Cu Cimitirul Cărămidari, în care am intrat imediat după zilele de Sfîntă Mărie. Loc de adunare a morților și mai ales a viilor. Un cimitir de mahala, modest și cît se poate de românesc: fam. Onișor, Gheorghe, Popescu, Lupea. Alei înguste, morminte așijderea, în șiruri întrerupte cînd și cînd de cîte un cavou cu pretenții, de o urîțenie și o kitschoșenie adorabile. Pe aleea principală e micul cavou părăsit al lui Costică Alexandrescu Mandravela – cîrciumar celebru (și bancher chiar) de prin anii '30, falsificator de acte, pus pe învîrteală, mort convenabil, se pare, în mijlocul unui proces urît.

Doi gropari care nu arată deloc ca-n romane – poartă veste galbene, reflectorizante și șlapi de plastic – fumează față în față și au o dilemă: „A zis doamna aia să scoatem cu grijă florile, că cică e pă cale de dispariție", zice unul dintre ei. „Care e, mää?", întreabă abulic colegu-su. „Florile, mă, a zis că să nu le distrugem, că e pă cale de dispariție." „Să dea dracii-n ele, da' ce flori e alea, mă?", se miră iar ăstălalt, nemulțumit că are de făcut o treabă delicată. „Dreacu' să le ia. Pă cale de dispariție, nu ți-am zis?"

Aș fi vrut să văd și eu florile alea, dar mi se făcuse deja sete de la atîta drum. Berea am băut-o la barul numit „Nu te supăra, frate", de pe Olteniței. Cu alți cîini de la coada haitei. Fu rece și bună.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

„Acum masca-mi adumbrește fața!"

„JULIETA: Dar calea către
locu-acesta, cine
Să ți-l arate-acum s-a priceput?
ROMEO: M-a îndemnat
spre-un loc necunoscut
Iubirea-mi pătimașă, care știe
Să fie-îndrăgostiților făclie.
Împrumutîndu-i ochii, mi-a mai dat
Iubirea Dulce, înțeleptu-i sfat.
Chiar dacă-ar fi liman
departe-n zare,
Scăldat de cea mai furtunoasă mare,
Aș fi pornit spre tine-n pribegie.
JULIETA: Mi-a pus o mască
noaptea argintie
Și-acum masca-mi adumbrește fața,
Căci altfel mi-ai zări-n obraji roșeața.
Ai ascultat ce-am spus mai înainte:
O! Ce n-aș da, dacă-aș putea,
cuminte,
Tot ce rostit-am să tăgăduiesc!
Și totuși nici o vorbă nu doresc
Să pot, aievea, să mi-o iau-napoi.
Tu mă iubești? Știu bine, vorbe noi
De dragoste ești gata să rostești,
Să te iubesc și eu, să mă silești,
Dar dacă juri, se poate să mă-nșeli,
Căci în iubire-s multe rînduieli,
Și Jupiter adesea se desfată
Cînd jurămîntul capătă vreo pată."

Shakespeare –
„contemporanul nostru"

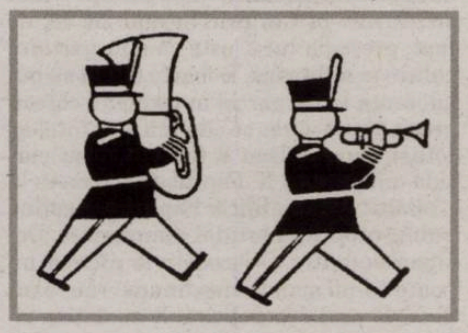

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Fă, bre, un carnagiu!

Vrei să arăți că ai sînge în canalizare? Că ești băiat de băiat? Sau fată de fată? Scrii pe ici, pe colo? Faci orice chestii pe care le-ar putea vedea lumea? Te exprimi în public, cum s-ar zice? Păi, atunci, de ce ești, bă, tălîmb? De ce ești, fă, tută-mpiedicată? Pune, bre, de-un carnagiu! Fiți duri! Nemiloși! Carnasieri, salivînd la ideea unei picături de sînge! Luați-i pe toți, pe rînd, și haliți-i cu fulgi cu tot! Opinii? Analize? Cercetări? Dialoguri? Investigații? Dezbateri? Confruntări de idei? Răbdarea de a asculta un punct de vedere cu care nu ești de acord? Acceptarea faptului că există și alte idei decît ale tale? Ce-i, bă, cu fițele și cu porcăriile astea? Deschizi gura, ca pe o fantă generoasă de cazemată, scoți mitraliera grea și aruncătorul de jigniri, și tragi, frate! Tragi pînă-i rupi pe fraieri în bucăți! Pentru că, dac-ai putea, ai intra cu o mitralieră adevărată peste toți nemernicii ăștia care te enervează. Ăștia care au alte idei și alte feluri de discurs. Ai intra peste ei și i-ai ciurui ca un erou. Da' n-ai cum să faci asta. În schimb, poți să-i jignești, frăție! Poți să speli cu ei pe jos! Poți să fii cît vrei tu de rău, mitocan, nesimțit și unic posesor al adevărului. Democrația asta de rahat, pe care o urăști ca idee, îți permite și ție, așa cum ne permite tuturor, să faci cum te taie capul. Atunci, hai la treabă, nene! Hai să ieșim la scuipat!

N-ai o idee tare, bă, mototolule? N-ai titluri, dialoguri, scene, poante tari? Atunci stai, bre, acasă! Lasă-i pe alții să scrie! Unii mai cu vînă, mai cu marfă-n instalație. Ăia care știu să taie-n carne vie. Cum era Vadim. Și băiat deștept. Și cu vorbele la el. La ăla nu te plictiseai. Bă, ce făcea ăla cu toți... Băiat de băiat. Plus că te făcea să și rîzi. Bun, asta e, s-a dus. Dar nu-nseamnă că a rămas satul fără cîini. Așa trebuie făcut. Arde-i pe fraieri! Bagă comentarii pe sub articole, așa cum bagă partizanii adevărați calupuri de dinamită pe sub clădirile și podurile inamicilor. Strecoară-te printre toți proștii ăia care au și ei cîte o părere sau ceva de zis, și bagă o grenadă. Nu fi prost să pierzi vremea, formulînd vreun argument! Înjură direct! Jignește! Fugi și revino! Mai arde-i o dată! Vezi că se conturează vreo poieniță în care unii își spun părerile? Bagă o canistră de benzină și arde locul! Lasă-i întîi să stea un pic la soare, să schimbe două vorbe. Cînd le e lumea mai dragă, fă-ți tu apariția, ca un cavaler al tenebrelor. Scuipă pe ei de la înălțime, urinează și dă-le foc! Unul să nu scape! Porcăiește-i cît te țin balamalele! Asigură-te că strici orice atmosferă. Lasă urme cît mai rău mirositoare. Și e distractiv, nene! Te simți bine!

Sau, dacă ai timp, bagă niște argumente. Că, oricum, tu ai scrie mult mai bine decît agaricii ăștia care publică prin reviste. Așa că le dai niște lecții, să-i potolești. Să le-arăți cum se face, pentru că doar tu te pricepi. Și nu uita să le dai niște teme pentru acasă. Da' nu fi bou să le lași așa! Că pierzi momentul și ăilalți din jur nu se mai uită la tine. Condimentează-le cu niște miștouri grele. Sau dă-le cu un topping de șmecherească. Ideea e simplă. Mai întîi trebuie să-l aneantizezi pe fraierul care scrie. Altfel nu se vede suficient de bine argumentul tău. Cea mai sigură rețetă e să-l trimiți pe prost să mai studieze. Să descopere cum stau lucrurile. Chestie pe care tu ai făcut-o, evident, de multă vreme. Acum, experiența asta te apasă rău. Ești greu de nihilism, plictiseală a omniscienței, stil inconfundabil și dreptate suverană. Cînd pășești pe asfaltul discursului, în urma ta rămîn gropi adînci. Prietenii din anturaj te știu și ei de necruțător. Ai lucrat cu răbdare la brand-ul personal de „ăla care le zice", „ăla care dă dume grele". Închizi totul cu o sentință grea. Iar suferința asta, de tip condamnat să nu greșească niciodată, se vede pe tine ca o boală grea, pe care o duci pe picioare și care-ți creează, așaaa, o aură. Un nimb. O lumină de înger-demon care nu poate trece neobservată. Ești îngerul căzut, gen. Poziție greu de ocupat în grupurile de prieteni. În general, nu prea rîvnită. Presupune să fii mereu constipat, cu colici intelectuale și cu sentințe pentru orice. Dar și cu chinul de a te plasa pe un soclu aflat mereu în penumbră. O penumbră la care ai mereu de lucrat, pentru că trebuie să fie una în care, de fapt, te vezi foarte bine. Altfel, pierzi meciul de a confisca din cînd în cînd centrul atenției. Pentru că tu intervii și decretezi ce e bun și ce e rău. Ce e toxic și ce e benefic. Unii, chiar dintre prieteni, te-ar putea numi un „fazan ridicoluț". Sau „prost cu pedale". Sau ți-ar sugera să-ți faci numărul la altă masă. Dar ar intra în ordinea jocului tău. Așa că n-o fac. Și te lasă acolo, pe piedestal, unde-ți place ție. Așa, ca exponat, poți fi haios.

Deci, dacă tot te exprimi public, nu ne plictisi, mă, nene, cu momente și clipe. Dă idei tari! Dă-n cineva! Zi-i pe nume! Ia-l un pic la mursecat! Rupe un fraier! Ca pe stradă. Nu stai la discuții. Lovești primu'! Zbang! Un cap în gură și-ai rezolvat situația. Așa trebuie să fie un articol d-ăsta, dă ziar, sau dă ce-aveți voi acilea. Ca un cap în gură. Să rămîi c-o chestie. Și să zică ce vrea omu' s-audă, nu ce te taie pe tine capu'. Nu?! Că tot veni vorba, mai devreme, de mitralieră. Așa se intră în subiecte. Cu mitraliera. Nu stai să bați la ușă, s-o iei pe la Ploiești, să alea-alea, să cutare. Că mă pierzi. Și eu sînt public. Și depinzi de mine, fraiere! Pentru că ăla care se uită, ăla care ascultă, ăla care citește e, pe undeva, ăla care plătește. Și cine plătește comandă muzica, pisi! Cu toate că partea proastă e că mai sînt unii, nu puțini, cărora le place mai pe liniște. Mai pe bunsimț. Mai pe răbdare, mai așezat, mai pe atmosferă din care nu lipsește aberația asta care se cheamă *respect*. Deci încă e plină lumea de fraieri, nene!

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Emil BELU

Refuzul canonului

Devotații domeniului – mă refer la matematică în acest caz, dar extensia poate cuprinde și alte discipline –, asemeni sihaștrilor, retrași din lume, fără contacte chiar cu cei care slujesc același Zeu, suportă cu stoicism caznele „mîntuirii prin inteligență", cum ar zice Swedenborg. Sînt cei care ispășesc un păcat care nu a fost comis, purtîndu-și demni crucea încrustată cu misterioase semne pentru cei din afara breslei.

La periferia Sankt-Petersburgului, într-un modest apartament, trăiește la limita sărăciei unul dintre cei mai mari matematicieni ai momentului: Grigori Perelman. Interiorul aduce a „chilie" de pustnic – o masă, un scaun și un pat ponosit –, fără icoane pe pereți, în loc de Biblie are la căpătîi cine știe ce tratat de topologie matematică, iar palida lumină din încăpere e dată de o candelă modernă: lumina unui display. Soneria de la intrare e toaca la ale cărei chemări nu răspunde niciodată, contactele cu semenii nu îl interesează, îi sînt suficiente „un creion, o hîrtie și o stare de spirit". Sărăcia lucie îl ține departe de tentații, paradoxal îi dă chiar un stenic sentiment de securitate emoțională, o garanție a concentrării maxime fără de care izbînda nu e posibilă.

Grișa, cum îi spun colegii și prietenii, a fost de mic un elev dificil, avînd dificultăți de adaptare la rigorile unei școli de elită din vechiul Leningrad, „Școala 239", specializată în matematică. Mama a renunțat la profesorat (matematică) pentru a fi aproape de un geniu în devenire. Discuta adesea cu „antrenorii" de matematică din taberele special organizate pentru elevii supradotați, despre gradul de dificultate al problemelor date spre rezolvare, despre performanțele odraslei, de care nu se îndoia, dar neliniștile veneau din altă parte: Grișa refuza adesea să mănînce, iar printre multe alte bizarerii era și faptul că șireturile de la pantofi nu și le înnoda niciodată! Am în față o biografie – *Dans la tête d'un génie,* de Masha Gessen –, iar pe copertă este o fotografie mai recentă a celebrului matematician: în haine ponosite, cu o pungă de plastic în mînă ce sugerează o ieșire la cumpărături, iar șireturile pantofilor sînt, ca de obicei, neînnodate.

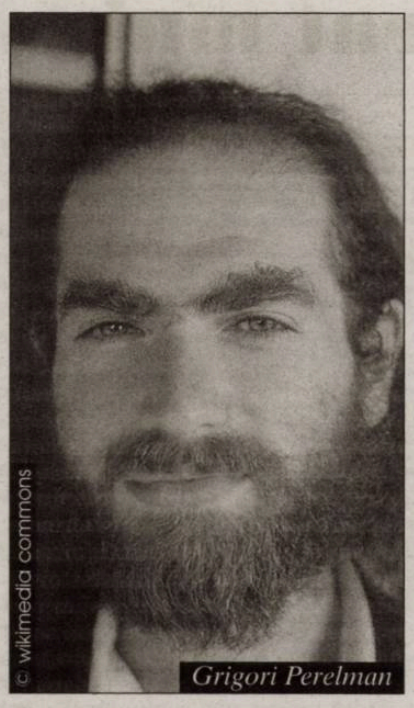
© wikimedia commons
Grigori Perelman

Părinții au încercat fără succes îmblînzirea rebelului. Vioara a abandonat-o repede, tenisul de masă îl practica sporadic, iar cursurile de înot le-a refuzat, avînd oroare de apă – inclusiv cea de spălat! Hidrofobia și legenda biblică par-a-i sugera un proiect pe măsura geniului: „Calculul vitezei cu care mergea pe apă Iisus Hristos pentru a nu se scufunda".

Ascensiunea nu i-a fost ușoară: elev cu un potențial de inteligență excepțional, dese conflicte cu colegii și profesorii, adversități la tot pasul pe care, adesea, el însuși le provoca, și nu în ultimul rînd discriminarea antisemită, mascată sau la vedere, practicată nu numai în școală, dar și în universitățile și instituțiile academice sovietice – iată cîteva dintre stavilele greu de surmontat. Probabil că de aici i se trage ura pentru „matematica instituționalizată", solitudinea apărîndu-i ca fiind soluția unică pentru realizarea îndrăznețelor sale proiecte.

La vîrsta de 16 ani, în 1982, cîștigă Olimpiada Internațională de Matematică de la Budapesta cu un „scor perfect", adică punctajul maxim în limbajul olimpicilor: „42 din 42". Bucuria victoriei nu a fost numai premiul în sine, ci și intrarea fără examen la Universitatea din Leningrad, unde erau admiși numai doi candidați de origine evreiască în fiecare an. Rezonanța patronimului nu a mai fost o piedică, fiind admis la „excepțional". Inteligența unui adolescent a sfidat dogma comunistă.

Grișa a fost de mic un elev dificil, avînd dificultăți de adaptare la rigorile unei școli de elită.

A refuzat multe onoruri: „Premiul Societății Europene de Matematică", „Medalia Fields", „echivalentul" premiului Nobel pentru matematică, „Premiul mileniului" – un milion de dolari americani! – decernat de „Clay Mathematics Institute", o prestigioasă instituție americană de cercetări în domeniu. Rezolvarea „Conjecturii lui Poincaré", o problemă formulată în anul 1904, problemă la care au trudit mulți matematicieni – un secol! –, i-a adus acest trofeu în anul 2006.

Celebre universități americane – Stanford, Berkeley, Princeton, MIT etc. – s-au întrecut în oferte pentru a-l avea ca asociat sau colaborator. Jim Simons, șeful departamentului de matematică de la „Stony Brook", disperat de nereușita aducerii lui Perelman între cercetătorii de la Columbia University, i-a făcut o ofertă incredibilă: să-și dicteze condițiile, iar salariul să și-l fixeze singur!

De necrezut, oferta americanilor nu l-a interesat.

Deși în ultima vreme trăia din puținii bani agonisiți în periplul american de conferințe, refuza toate ajutoarele care veneau din partea prietenilor și a unor instituții. Orgoliul era mai presus decît toate ofertele materiale. Pensia mamei sale – aproximativ optzeci de dolari americani pe lună – acoperea cu greu nevoile cotidiene ale familiei. Masha Gessen, ziaristă născută la Moscova, dar care trăiește la New York, autoarea volumului biografic menționat mai sus, are o explicație proprie privind decizia de neînțeles a matematicianului rus: *„La raison de son refus était plus simple: l'idée de servir de trophée, pour quelconque université, le revolté".*

Perioada dintre nominalizarea la Premiul Mileniului (Institutul Clay) și acordarea efectivă poate dura pînă la trei ani, timp în care un număr de cîțiva matematicieni, vîrfuri mondiale în domeniu, selectați de departamentul de specialitate al instituției, se pronunță asupra valabilității soluției problemei puse în discuție, inclusiv redactarea și publicarea ei într-o prestigioasă revistă de specialitate. Unii dintre cei propuși pentru evaluarea travaliului lui Grigori Perelman – „un fel de ascensiune pe Everestul matematicii" – au avut probleme cu înțelegerea soluției. Erau cei mai competenți în domeniul topologiei matematice, dar scăpărătoarea inteligență a rusului i-a pus în dificultate.

Emoții scăpate de sub control, lipsa empatiei, întreruperea bruscă a conversației cînd ajunge la subiectul care îl interesează, igienă precară, dezordine vestimentară, explozie de furie pentru motive minore etc. sînt cîteva dintre simptomele specifice autismului. Psihologul britanic Simon Baron-Cohen a studiat, printre altele, o formă particulară de autism: sindromul Asperger. Testul a fost făcut pe grupuri de doctoranzi de la Universitatea Cambridge, Marea Britanie, iar rezultatul a fost surprinzător: probabilitatea ca matematicienii să fie atinși de autism era de la trei pînă la cinci ori mai mare comparativ cu cei din alte discipline științifice. Masha Gessen, într-o lungă convorbire telefonică cu Simon Baron-Cohen, i-a sugerat acestuia să meargă la Sankt-Petersburg și să-l contacteze pe Grigori Perelman pentru o evaluare psihologică, ba chiar să încerce a-i măsura „coeficientul de autism (AQ)". Dar, cum era ușor de bănuit, refuzul „subiectului" la această provocare a fost categoric: *Niet!*

Nu este exclus ca Grigori Perelman să fie atins de sindromul Asperger, dar asta are mai puțină importanță, relevante sînt extraordinarele lui performanțe matematice.

În *Penseés,* Pascal – geniu al fizicii și al matematicii, deopotrivă – vorbește despre virtuțile bolii: *„...c'est que je connais les dangers de la santé et les avantages de la maladie".* Afirmație curioasă din partea unui om care a suferit toată viața. Să fie bolile și infirmitățile stimulente ale potențialului creator?

(fragment din volumul
Vămile albastre,
Editura Institutul European)

***Emil Belu** este scriitor și trăiește în Canada.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

*Un filosof al ireductibilului**

Sînt foarte puțini oamenii pentru care intensitatea reflecției se conjugă cu asceza comunicării. Pentru aceștia, în spațiul gîndirii pure și al exigențelor sale supreme se află sursa unei bucurii inalienabile și totodată a marilor decizii de caracter. Neîndoielnic, Constantin Micu Stavila (1914-2003) făcea parte dintre ei. Cu perseverență, în condiții de prigoană, el a construit în tăcere, refuzînd, după ieșirea din închisoare, soluțiile de adaptare ale regimului comunist, o filosofie ca mărturie și probă a capacității gîndirii de a învinge vremurile. Nu știam prea multe despre Constantin Micu Stavila pînă la întîlnirea cu regretatul profesor Ștefan Delureanu și cu soția sa, care mi-au prezentat manuscrisul unei cărți-testament și m-au îndemnat să scriu despre ea. Între 1942 și 1946 publicase nu puține lucrări de teorie a cunoașterii și a culturii, iar după emigrarea în Franța a avut o semnificativă activitate culturală, inclusiv ca voce a exilului, fără să poată oferi însă opera pe care o cizelase lăuntric de decenii.

Cartea care avea să apară în 2006 sub titlul *Descoperirea vieții personale* este o construcție ambițioasă, structurată amplu, după normele filosofiei universitare de inspirație germană, cu scopul de a restaura filosofia în finalitatea sa spirituală și de a remedia efectele „complicității generale a tuturor erorilor istoriei" (p. 14), care au condus la regres intelectual, atrofierea vocației transcendenței, pierderea discernămîntului, aservirea omului modern față de muncă, depersonalizare, domnia utilitarismului și instaurarea politicii urii. În cuprinsul ei sînt pasaje al căror patos – ecou al experienței istorice a autorului – sparge tiparele unui discurs impersonal. Constantin Micu Stavila întocmește un rechizitoriu al „civilizației tehnice" și oferă un diagnostic al condiției umane supuse derapajelor modernității: „ruină mentală", „vid lăuntric" și „spectru al negației". *Descoperirea vieții personale* se constituie ca un răspuns la criza manifestată prin sterilitatea spirituală a civilizației occidentale, așa cum o percepea autorul în acei ani, și depersonalizarea opresivă practicată de regimurile totalitare. Din genealogia acestei crize, schițată în capitolul introductiv, se desprinde ideea rupturii treptate, dar decisive, a viziunii științifice asupra lumii de exigențele conștiinței, ceea ce a determinat, în interiorul filosofiei, „abdicarea în fața pretențiilor științei" și renunțarea la „valoarea metafizică a rațiunii" (p. 17).

În dialog și tensiune critică cu întreaga istorie a filosofiei, Constantin Micu Stavila propune o știință a individualului al cărei demers central constă în atenția acordată „existențialității originare" și ireductibilității fenomenelor vieții – ea însăși fiind „un eveniment incomparabil în ordinea naturii", manifestare unică a libertății. Unei științe „extensive și cantitative" a generalului i se opune, uneori într-o pledoarie cu accente dramatice (ca în monologul „amăgitorului consilier al științei mortale a generalului", p. 38), o comprehensiune a individualului, o cunoaștere care nu exclude misterul și nu reduce necunoscutul la seria cunoscutelor, ci reflectează smerit, dar infinit mai curajos asupra irepetabilului. Căci „pentru a cunoaște lucrurile în mod adecvat în individualitatea lor e nevoie de un incomparabil mai mare efort de gîndire și o mai înaltă morală intelectuală decît reducția lor globală la formule și rețete generale" (p. 39).

Sînt pagini în această carte-testament unde regăsim tonul gîndirii lui Gabriel Marcel despre distincția dintre existență și obiectivitate sau despre diferența dintre problemă și mister ontologic. Centrală rămîne analiza relației dintre individualitate și iubire, prin care se definește identitatea necontradictorie și creatoare a persoanei – teză aflată în consonanță cu filosofia personalistă, dar și cu fenomenologia de expresie franceză. Fiind cel mai complex act al existenței și totodată al cunoașterii (p. 120), iubirea oferă acces la dinamica ireductibilă a vieții personale, în descrierea căreia pasiunea pentru metafizică se întîlnește, la Constantin Micu Stavila, cu elanul credinței.

* Text revizuit al prefeței la Constantin Micu Stavila, *Descoperirea vieții personale,* Paideia, 2006.

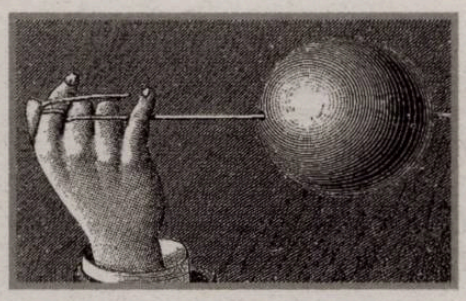

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Mai mult nu înseamnă neapărat mai bine

524 de cărți noi stau să apară în Franța. Fenomenul numit *rentrée littéraire* e specific acestei piețe. Majoritatea titlurilor noi apar între finalul lunii august și jumătatea lunii octombrie. Asta, pentru a fi luate în considerație la premiile literare importante (Goncourt, Renaudot, Interallié, Marele Premiu al Academiei, Médicis și Femina), care se jurizează și se decernează toamna și iarna. Orice premiu sau apariție pe „lista scurtă" a juriilor înseamnă vînzări mai bune. Iar în Franța, vînzările chiar contează. 524 de cărți noi, din care 336 sînt romane franceze. Cifra poate părea mare, dar e cel mai scăzut număr de titluri noi din ultimii 20 de ani. Editorii au încetinit ritmul publicării după ce anul trecut s-a observat o scădere a tirajelor. Situația e îngrijorătoare, dar nu gravisimă.

Editorii au publicat cu nemiluita, generînd un soi de inflație a cărții care a dus la devalorizarea produsului.

E, cumva, o criză generată de editorii care, vreme de decenii, au mizat pe volumul mare de producție literară. Neputînd ști în avans ce și cît va ajunge la cititori, editorii au publicat cu nemiluita, generînd un soi de inflație a cărții care a dus la devalorizarea produsului. Și asta pe fondul unei crize de altă natură: scăderea numărului de cititori sau, mai exact, scăderea interesului pentru lectură. Ofertă excesivă în contextul unei cereri în scădere! Cîte cărți poți publica? Cîte cărți poți cumpăra și citi într-un an? Mai mult nu înseamnă, neapărat, mai bine. Această tendință inflaționistă riscă să vulnerabilizeze și mai mult industria literară, aflată oricum sub presiune după criza financiară globală din 2008.

Franța rămîne una dintre țările europene cu cei mai mulți cititori. Potrivit unui studiu din 2017, 91% din francezi se declară cititori în grade diferite (de la o carte citită pe an pînă la peste cincizeci de cărți citite pe an). Profilul „marilor cititori" (cei care susțin că citesc peste cincisprezece cărți pe an): în general, femei peste 50 de ani. Această categorie socio-demografică a susținut în ultimii ani bunăstarea sectorului editorial. Problema, spune studiul, e însă că deși „marii cititori" citesc tot mai mult, celelalte categorii sînt tot mai numeroase și tind să abandoneze lectura. Principalul inamic al lecturii nu e televizorul, așa cum

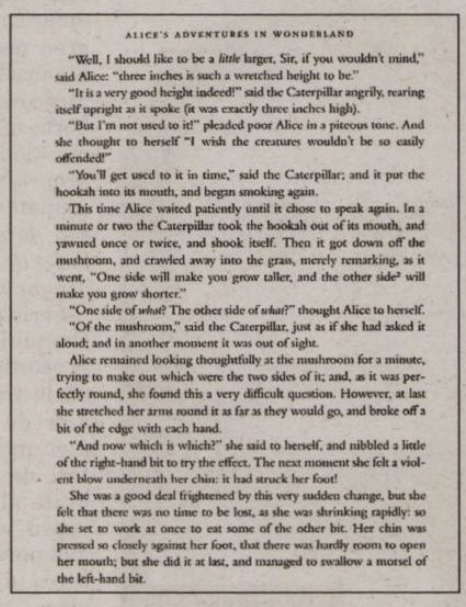

ALICE'S ADVENTURES IN WONDERLAND

"Well, I should like to be a *little* larger, Sir, if you wouldn't mind," said Alice: "three inches is such a wretched height to be."

"It is a very good height indeed!" said the Caterpillar angrily, rearing itself upright as it spoke (it was exactly three inches high).

"But I'm not used to it!" pleaded poor Alice in a piteous tone. And she thought to herself "I wish the creatures wouldn't be so easily offended!"

"You'll get used to it in time," said the Caterpillar; and it put the hookah into its mouth, and began smoking again.

This time Alice waited patiently until it chose to speak again. In a minute or two the Caterpillar took the hookah out of its mouth, and yawned once or twice, and shook itself. Then it got down off the mushroom, and crawled away into the grass, merely remarking, as it went, "One side will make you grow taller, and the other side² will make you grow shorter."

"One side of *what*? The other side of *what*?" thought Alice to herself.

"Of the mushroom," said the Caterpillar, just as if she had asked it aloud; and in another moment it was out of sight.

Alice remained looking thoughtfully at the mushroom for a minute, trying to make out which were the two sides of it; and, as it was perfectly round, she found this a very difficult question. However, at last she stretched her arms round it as far as they would go, and broke off a bit of the edge with each hand.

"And now which is which?" she said to herself, and nibbled a little of the right-hand bit to try the effect. The next moment she felt a violent blow underneath her chin: it had struck her foot!

She was a good deal frightened by this very sudden change, but she felt that there was no time to be lost, as she was shrinking rapidly: so she set to work at once to eat some of the other bit. Her chin was pressed so closely against her foot, that there was hardly room to open her mouth; but she did it at last, and managed to swallow a morsel of the left-hand bit.

s-a crezut multă vreme, nici computerul și rețelele sociale, așa cum susțin unii astăzi, ci (re)structurarea timpilor de activitate: oamenii muncesc tot mai mult și nu apucă să se dedice lecturii decît în perioadele de școlarizare și, eventual, odată ajunși la pensie. Vestea bună pentru editori e că au un grup *hardcore* căruia să-i adreseze oferta. Vestea proastă e că va fi nevoie de eforturi mari pentru a-i convinge pe ceilalți să citească în continuare – adică pentru a-și păstra publicul.

Dincolo de schimbarea obiceiurilor de lectură se remarcă, în Franța, dar nu numai acolo, o stratificare tot mai accentuată a ofertei de carte. Romanul rămîne în continuare principala opțiune – cel puțin așa spun cercetările –, dar tot mai mulți „consumatori" de carte caută alte genuri și subgenuri (BD, polar, *noir, fantasy* etc., ca să nu mai vorbim de cărțile de dezvoltare personală). Ei sînt relevanți statistic, dar nu contează în ecuație pentru (in) succesul la categoria roman. Diversificarea ofertei pare, din această perspectivă, o sursă a slăbiciunii.

Situația de acum, în care numărul de noi apariții a scăzut simțitor, nu poate fi asemuită nici recesiunii, nici deflației: e o încercare de adaptare. Și, dacă unele editoriale din presa franceză anunță (a cîta oară?) moartea cărții tipărite, editorii par mai degrabă optimiști: recolta de toamnă e bună. E drept însă și că editurile mari își asumă tot mai puține riscuri, mizînd pe autori deja confirmați și mai ales pe scriitori disciplinați, care furnizează cel puțin un roman nou o dată la doi ani. În schimb, categoria romanului de debut (cu 82 de titluri noi) rămîne în continuare slabă.

Andrea PETÖ

Simulacrul maghiar al Holocaustului

Expoziția muzeului *Casa excelenței evreiești* din Balatonfüred, un orășel pitoresc de pe malul nordic al lacului Balaton, prezintă o sută treizeci de evrei – personalități marcante din domeniile științei, tehnologiei, ingineriei și matematicii –, mulți dintre ei de origine maghiară. Cu toate acestea, magazinul muzeului nu oferă nimic care să amintească de problema evreiască în Ungaria. Se pot cumpăra, cel mult, o sticlă de vin cușer sau o cană cu fotografia clasică a lui Albert Einstein cu limba scoasă.

Dar să spunem că asta nu e o problemă. Poate că ar trebui doar să ne bucurăm de deschiderea unui nou muzeu evreiesc în Ungaria, care, deși avea cea de-a doua comunitate evreiască, numeric, din Europa, are numai cîteva, puține, muzee ale Holocaustului. Putem chiar trece cu vederea faptul că, asociind excelența numai cu domeniul disciplinelor tehnic-matematice, muzeul ignoră mulți alți intelectuali evrei a căror operă a fost mai importantă pentru gîndirea și activitățile progresiste. Această viziune părtinitoare e, fără îndoială, pe placul guvernului maghiar, care susține financiar muzeul.

Și totuși, nu putem ignora lipsa dureroasă de reflecție critică a expoziției: de ce au fost persecutați chiar și evreii înzestrați pe care a ales să îi prezinte și cum au reușit ei să supraviețuiască? Singurul exponat material, tridimensional, din muzeu este o placă, la intrare, care se referă, în termeni vagi, la „ticăloșie" și la „un plan asasin". Această exprimare vagă – sau mai degrabă tăcere – cu privire la Holocaust și la participarea Ungariei la acesta face parte dintr-o tendință îngrijorătoare mai amplă din Ungaria.

Această tendință trimite la categoria „simulacrelor", cum o numea sociologul francez Jean Baudrillard, inspirată la rîndul ei din scurta povestire a lui Jorge Luis Borges intitulată „Despre exactitate în știință. Borges descrie, în unicul paragraf al povestirii, un imperiu care se identifică într-o așa măsură cu harta propriului teritoriu încît, atunci cînd imperiul se destramă, nu mai rămîne decît harta sau simulacrul țării care a fost odată un imperiu puternic. După destrămare, scrie Borges, țara a ajuns să fie „locuită de animale și cerșetori".

În mod asemănător, memoria Holocaustului, în Ungaria și în alte țări, devine treptat un simulacru, datorită unei schimbări de paradigmă în modul în care evenimentul e comemorat, inclusiv în muzee. Scopul principal al acestei transformări este modificarea statutului actual, universal acceptat al Holocaustului, ca reper moral al istoriei europene – cu consecințe majore asupra valorilor și politicii continentului.

Istoria exterminării evreilor europeni a avut nevoie de mult timp pentru a ajunge la statutul actual. În țările ocupate de Armata Roșie sovietică, după cel de-al Doilea Război Mondial, comunitățile evreiești au primit doar un colț de încăpere, în sinagogile lor sărăcite și dărăpănate, pentru documentarea Holocaustului. Iar monumentele oficiale nu pomenesc nimic despre victimele evreiești.

Această cultură memorială a Europei de Est a fost transformată radical după căderea comunismului, prin „americanizarea" Holocaustului – înțeleasă, după cum spunea specialistul german în studii culturale Winfried Fluck, ca un proces de democratizare prin eliminarea complexității, astfel încît evenimente complicate să devină accesibile unui public larg. După 1989, narațiunea americanizată a Holocaustului a ajuns și în Ungaria. Dar, pînă în 2002, cînd s-a deschis un centru memorial de mici dimensiuni într-o fostă sinagogă din Budapesta, nici un muzeu nu a folosit limbajul internațional al expozițiilor dedicate holocaustului. E cert că acest limbaj nu corespunde culturii memoriale naționale a Ungariei și nici conceptualizării religioase a Holocaustului.

În plus, americanizarea muzeelor dedicate Holocaustului a tehnologizat memoria, producînd expoziții lipsite de obiecte istorice. Vizitatorii pot, în schimb, utiliza ecrane tactile pentru a-și putea configura vizita conform propriilor interese – o strategie educațională periculoasă, în vremuri în care ignoranța față de Holocaust este în creștere.

Muzeul supratehnologizat *Casa excelenței evreiești* este un exemplu extrem al acestei tendințe. La intrare, la parterul clădirii, vizitatorii sînt întîmpinați de ecranul unui calculator. Ei pot selecta o biografie a unui un om de știință care îi interesează și care va fi apoi afișată pe un ecran interactiv la etajul următor. Discordanța dintre discursul internațional, religios și național despre holocaust atinge cote culminante.

Casa destinelor, al doilea muzeu al Holocaustului din Budapesta, planificat de multă vreme, care trebuia să se deschidă deja în 2014, împărtășește și el această abordare eronată *high-tech.* Deși clădirile arătoase sînt finalizate de ani de zile, expoziția nu este încă gata, iar programul muzeului e asemenea omului zăpezilor: oficial, nimeni nu l-a văzut, experții nu discută niciodată public despre el, dar toată lumea crede că există.

Nici un universitar maghiar respectabil nu e dispus să participe la acest proiect, a cărui finanțare este non-transparentă într-un mod alarmant. Noua echipă a muzeului, alcătuită din specialiști pensionați din Israel și din SUA, cu toții bărbați, a rescris – cu ajutorul unor agenții de media – programul muzeului, conceput inițial după modelul muzeului *Casa excelenței evreiești.* Din nou, limbajul nebulos și hocus-pocusul digital vor fi folosite pentru a obnubila întrebarea despre responsabilitatea uciderii a 600.000 de evrei maghiari.

Beneficiind de un nou început, proiectul *Casa destinelor* ar putea contribui la elaborarea unui nou limbaj și a unei definiții proprii a semnificației și moștenirii culturale a holocaustului, în Ungaria de azi. Ceea ce ar trebui să implice un dialog între diferitele culturi ale memoriei, între experți, între comunități locale și un public maghiar extins.

Altfel, memoria Holocaustului ca reper moral va deveni un simulacru tot mai șters: pe măsură ce muzeele îl vor expune în tot mai mare măsură pe ecrane tactile, acest reper se va goli de conținut. Și, în curînd, vom trăi cu toții în țări „locuite de animale și cerșetori", care vor vinde căni kitschoase cu Einstein scoțîndune limba.

***Andrea Petö** este profesor la departamentul de Studii de gen al Universității Central Europene din Budapesta și doctor în științe al Academiei Maghiare de Științe. În 2018 i s-a decernat Premiul Madame de Staël pentru valori culturale al academiilor europene.*

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Coordonatoare: Iaromira POPOVICI

Secrete

Texte și opinii de:

- Andrei CHIȘCU (psihoterapeut cognitiv-comportamental)

„Despre secret și rușine“

- Daniil IACȘA (teolog)

„Secretul sfințeniei“

- Alina PAVELESCU (arhivistă și scriitoare)

„Secrete de amor în cîteva note de detectiv prin arhive“

- Nicoleta ROMAN (cercetătoare la Institutul „Nicolae Iorga“)

„Obiceiuri proaste“

- Lucia TERZEA OFRIM (conferențiar univ. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București)

„Minciuni albe, adevăruri negre“

argument

Personal și public

De ce un Dosar despre secrete? Probabil și pentru că trăim într-o lume în care, aparent, multe sînt la vedere, ne afișăm în toate cele cu dezinvoltură pe rețelele de socializare. Aflăm aproape orice de pe net. Avem acces la aproape oricine oricînd. Ni se dă posibilitatea, pe grupuri și forumuri, să împărtășim vrute și nevrute, de la detalii intime la nemurirea sufletului etc.

Și, totuși, nevoia de intimitate rămîne. E clar că ce punem pe Facebook sau pe Instagram e, pînă la urmă, imaginea pe care vrem ca alții să și-o formeze despre noi. Pare că punem chestiuni intime, de genul cu cine mai sîntem și cu ce ni s-au mai lăudat copiii, dar evident că alegem acele lucruri care ne avantajează. Care le induc celorlalți „adevărurile“ selecționate și aprobate despre noi. E un fel de PR personal: îmi propun să fiu genul ăsta de persoană, cu genul ăsta de familie… Și astea sînt „secretele“ pe care vreau să le expun.

Da, e o contradicție în termeni, între secrete și expunere. Definește, într-o măsură, ceea ce se întîmplă pe Facebook: ne expunem intimitatea. Dar nu e intimitatea reală, e un simulacru, vorba lui Baudrillard, de intimitate. Cea reală rămîne, în continuare, a fiecăruia dintre noi, deși scriem acolo *„in a relationship“* sau *„feeling blessed“* etc. Avem cu toții, în continuare, nevoie de intimitate, deși ne jucăm, mai periculos ca altădată, de-a personalul devenit public.

Secretele sînt necesare. Nu în sensul de adevăruri întunecate, eventual criminale, pe care le pitim sub obroc. Or exista și din astea, dar nu fac obiectul Dosarului de față. Cum nu fac obiectul lui nici secretele de stat – deși există un material dedicat teoriilor conspirației, dar mai mult ca mecanisme de *coping* într-o lume imprevizibilă. Secretele sînt necesare în sensul în care, deși sîntem expuși în diverse feluri, vrem, totuși, să ne păstrăm intimitatea.

Întrebările care se pun (și la care e loc, încă, destul pentru răspunsuri) sînt cum putem face asta în lumea băgăcioasă în care trăim. Cît de importantă mai e discreția ca valoare, în general. Dacă secretele sînt mai curînd feminine (există o istorie a asocierii lor cu sexul zis, cîndva, slab) și de ce. Ce legătură au ele cu zburdălniciile inimii, cu bîrfa, dar și cu agresiunile tăinuite. Care e diferența între secret și taină, și cum se leagă aceasta din urmă de întîlnirile noastre cu divinitatea și miraculosul. Cum ne țineam deoparte secrete vitale în orînduirea comunistă, ca să putem supraviețui. Și ce relație au copiii cu secretele.

Dosarul de față pune aceste întrebări. Răspunsurile la multe dintre ele rămîn, încă, secrete. (**Iaromira Popovici**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

Lucia TERZEA OFRIM

Minciuni albe, adevăruri negre

Nimic mai fragil decît secretul. Puterea unui secret e intactă cîtă vreme existența lui este doar bănuită, iar conținutul e învăluit de mister. Secretul trăiește doar în umbră, la întuneric. Scos la lumină, își pierde puterea, își schimbă natura. Fie se deșiră, se destramă și devine o simplă informație, fie explodează ca o bombă. Oricum, din el nu mai rămîne nimic, forța lui a expirat, s-a consumat definitiv, potențialul de a mai influența realitatea dispare, nu mai poate fi reîncărcat. De aceea secretele se cer manipulate cu grijă.

Nu mă gîndesc acum la secretul de stat sau la puzderia confreriilor secrete, nici la secretul transmis neofiților în marile rituri de inițiere masculină din societățile arhaice. Aș semnala totuși că, în acest ultim caz, în cadrul celei mai importante ceremonii din viața lor, printre mutilări rituale și sub presiunea pierderii vieții în cazul divulgării, Marele Secret comunicat tinerilor care urmează să devină elita masculină a unui trib este tocmai faptul că… nu există nici un secret. Așadar, secretul pe care trebuie să îl păstreze cu strășnicie este tocmai faptul că nu există nici un secret revelat de vreo forță supranaturală, că nu trebuie să se bazeze decît pe ei, mai precis pe solidaritatea dintre ei, cimentată de această complicitate. Chiar dacă este gol, acest secret le va conferi prestigiul în fața celorlalți membri ai grupului, le va asigura statutul de inițiați, păstrarea lui va garanta, ba chiar va genera comportamente de adulți responsabili, gata să facă față încercărilor pe tot parcursul vieții.

Am insistat asupra acestui secret vid, pentru că ilustrează perfect importanța ideii de secret, forța lui fondatoare atît la nivel individual, cît și la nivel de grup. Secretul este inseparabil de viața socială și de neevitat in viața personală a fiecăruia dintre noi. De bine, de rău, mai bine sau mai rău, la firul ierbii, dezvoltăm cu toții o practică a secretului. Clipă de clipă alegem ce să spunem și ce să trecem sub tăcere. În același timp, în toate interacțiunile curente, avem acces doar la acele informații care au fost selectate, care au trecut de triajul făcut de interlocutorii noștri, după criterii doar de ei știute. Desigur că mai încercăm să deducem, din semne indirecte, ce etaj al informației ne este livrat. Încercăm mereu să bănuim ce sau cît ni se ascunde. Cert este că niciodată nu avem parte de o transparență totală în comunicarea interpersonală.

Înainte de a ne plînge de acest fapt, ar trebui să ne dăm seama că o perfectă transparență, un acces reciproc, ca prin sticlă, la toate gîndurile noastre din timpul unei conversații, ar fi nu doar greu de urmărit, ci de-a dreptul o catastrofă. De fapt, putem să vorbim unii cu alții, putem să ne suportăm, putem să conviețuim în cuplu, în familie, între colegi, în lume în general, în toate contextele sociale, doar pentru că alegem cu toții să păstrăm o parte din gîndurile noastre numai și numai pentru noi. Fie pentru a proteja, fie pentru a ne proteja, comunicarea noastră presupune o continuă cernere a lucrurilor care pot fi spuse, dezvăluite, și o clară separare de cele care ar fi mai bine să rămînă secrete, nespuse, adevărate minciuni albe.

De altfel, etimologia cuvîntului *secret* trimite la ideea de filtru, de sită. Verbul *secernere* însemna în latină „a cerne", „a separa", „a pune deoparte", „a tria". În franceza medievală, în lexicul agricol, *segreda / secretu* desemnează operațiunea

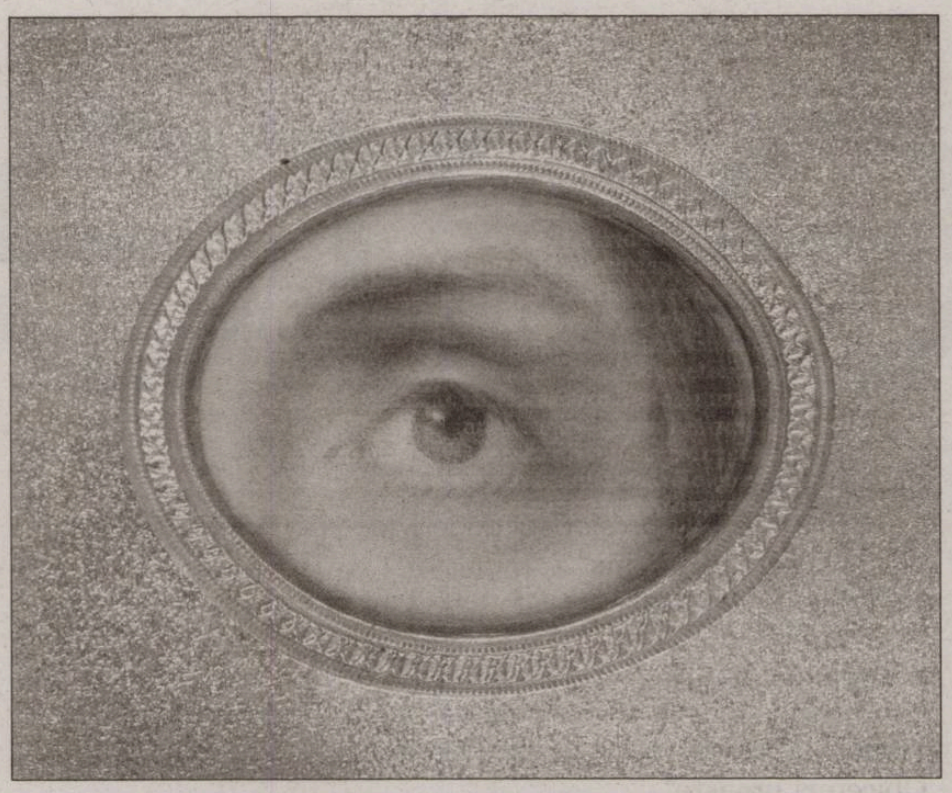

„Nimic nu apasă atît ca un secret."

La Fontaine

„Acela care își încredințează altuia secretul ajunge să-i fie sclav."

Baltasar Gracián

de a separa semințele bune de pleavă. Apoi, prin extensie, apar termeni care denumesc diverse forme de separare, de neamestec, de punere la distanță, de la locurile de ușurare (privata) la dulapul cu sertare secrete *(secrétaire)*. Tot de la *secernere* derivă și „secreție". *Excernere* dă „excreție" și „excrement". Din *discernere* avem atît „a discerne", „a discrimina", cît și „discret" și „discreție" care trimit la ideea de „intim". Tot acest cîmp semantic gravitează în jurul noțiunilor de triere, cernere, de evaluare calitativă, conturează opoziția interior-exterior și evoluează spre distincțiii de tipul necunoscut-cunoscut, învăluire-dezvăluire.

Așadar, comunicarea eficientă presupune un balans continuu între lucruri exprimate deschis și altele lăsate acoperite, pecetluite de tăcere. Țesătura unei conversații izbutite, dar și a unei relații de cursă lungă e asemeni poemului evocat de Paul Claudel: *„Le poème n'est point fait de ces lettres que je plante comme des clous, mais du blanc qui reste sur le papier."*

O definire generică a secretului interactiv trebuie însă căutată la un sociolog. Georg Simmel a introdus în mod strălucit tema secretului în cîmpul cercetării, oferind și o definiție lapidară: „secretul este o limitare a cunoașterii reciproce". Simmel consideră că secretul este „o formă sociologică generală, care se află în mod complet neutru deasupra sensurilor axiologice ale conținuturilor sale". Altfel spus, recurgerea la secret nu este în sine bună sau rea, ea poate fi nobilă sau abjectă, în funcție de situația concretă de utilizare.

El insistă asupra faptului că accentul pus pe conotațiile etice negative ale secretului, care decurg din săvîrșirea pe ascuns a faptelor reprobabile, este departe de a-i epuiza valențele, dînd un exemplu în care secretul este subordonat unor valori precum „pudoarea delicată a sufletului aristocrat, care ascunde tocmai ceea ce are mai bun, ca să nu primească în schimb laude și răsplată". Simmel sesizează motivația acestui tip de discreție: „În urma unei astfel de recompense, individul posedă răsplata, dar nu mai posedă valoarea în sine".

Orice secret dezvoltă o tensiune izvorîtă din posibilitatea dèstăinuirii sale. În general, atitudinea față de secret este complexă: apar nemulțumiri și cînd un secret rămîne de nepătruns, și cînd este dezvăluit. Cunoștințele specializate pot fi resimțite ca un factor de distincție. Tratarea lor în regimul unui monopol care se pierde prin desecretizare, prin vulgarizare este vizibilă în reprosul făcut de Alexandru cel Mare lui Aristotel: „Nu cred că ați făcut bine publicîndu-vă operele. Prin ce vom mai fi noi superiori celorlalți oameni dacă științele pe care mi le-ați predat devin cunoscute întregului popor?".

Secretul poate fi un capital, posedat ca o podoabă sau ca un privilegiu. Alteori e baza unei intimități plăcute sau infernale. Cu toată stima purtată oamenilor capabili să păstreze secrete, cărora li se atribuie o anume tărie de caracter, o capacitate de autocontrol dincolo de strunirea limbuției, oamenii care par închiși în ei, secretoși, taciturni, întunecați și impenetrabili sînt de regulă temuți și evitați. Suspectați că ar avea ceva de ascuns, pentru că nu poți să le intuiești trăsăturile și nu știi la ce să te aștepți de la ei, li se bănuiește o latență agresivă de care e mai bine să te ferești. Dimpotrivă, oamenii deschiși, comunicativi, pe care ai impresia că îi poți „citi" repede cîștigă ușor încrederea și par mai atrăgători.

Nimeni nu poate nega tentația de a-l cunoaște deplin pe cel de alături, mai ales dacă între cei doi există atracție și se înfiripă o poveste de dragoste. „Între noi nu trebuie să existe secrete!" „Vreau să știu totul despre tine!" Astfel de dorințe ne fac să uităm că o doză de secret, o undă de mister constituie ingredientul ultim, nucleul ireductibil al dorinței, al interesului pentru celălalt. Aici Simmel identifică două categorii. Cei mai mulți „se aruncă dionisiac" în relații fuzionale, sacrifică tot, renunță la orice coltișor de grădină secretă, se epuizează psihologic fără rest și fără să aibă datele necesare pentru a-și reface rezervele sufletești. Situația ideală e surprinsă printr-un paradox: „Cei care se pot dărui pe de-a-ntregul în absența oricărui pericol sînt cei care nu se pot dărui deloc pe de-a-ntregul, întrucît bogăția sufletului lor constă în evoluția lor continuă".

Ar mai fi detaliul că, deși visăm cu naivitate la o transparență totală între noi și partenerul iubit, nu știm sau nu recunoaștem că am putea avea secrete chiar față de noi înșine. Pot fi lucruri scufundate în subconștient, pe care le ascundem și de care nu putem sau nu vrem să mai știm sau să mai pomenim, adevăruri negre, de a căror toxicitate ne-am putea decontamina doar prin dezvăluire. Aici descoperirea e posibilă doar prin ricoșeu, e nevoie de o oglindă indirectă. Doar un terapeut bun te poate face să vrei să vezi aceste secrete din adîncuri și să începi să ți le spui, să ți le povestești, să le dai trup de cuvinte și apoi drumul. Să le dezgropi și să le eliberezi. De fapt, să te eliberezi. Se și spune că nu noi ținem secrete, ci secretele ne țin pe noi…

Lucia Terzea Ofrim *este conferențiar univ. dr., predă cursuri de antropologie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea din București. În prezent este lector de limba română la Universitatea din Tel Aviv. Ultima sa carte, apărută în 2019, este un album bilingv despre fereastră ca instrument antropologic,* Ferestre cu povești / Window Stories, *în care comentează fotografii ale artistului japonez Miya Kosei.*

Alina PAVELESCU

Secrete de amor în cîteva note de detectiv prin arhive

În vremea noastră de „știri pe surse“ și rețele de socializare, secretele par tot mai greu de păstrat. Indiscreția prietenilor nu mai e de mult cea mai mare amenințare, ci propria indiscreție vanitoasă, degrabă urcătoare de poze pe Facebook sau Insta. Dacă e adevărat ce ne învață proverbul, că o fotografie face cît o mie de cuvinte, atunci e lesne de înțeles cum micile detalii aruncate dintr-un click în văzul lumii ajung să spună slobod despre noi vrute și nevrute. Iar dacă vrei să-ți prinzi jumătatea în ceea ce pe vremea tatălui meu se numea flagrant deliciu, nimic mai simplu decît să dai o raită pe contul său de Mess. Astfel, pe nebăgate de seamă, venerabila instituție a jurnalului intim se mută, cu arme și bagaje, din tainița sertarului încuiat, direct pe încăpătorul perete virtual, devenit însăși oglinda vieții. Și nici romanticele scrisori parfumate nu mai ascund printre file – în buna tradiție consacrată de Martha Bibescu, *via* Ofelia lui Shakespeare – rămurele uscate de rozmarin, *pour le souvenir,* ci doar o pletoră deconcertantă de emoticoane.

Nostalgie? *No way!* Oricum, secretele nu mai sînt ce au fost odată și, de altfel, nici noi. Nici pudoarea nu mai e o noțiune atît de încăpătoare ca în tinerețile bunicii. Azi, cititorul rîde cu lacrimi cînd citește, de pildă, în recenta carte a Tatianei Niculescu, că Elena Lupescu a fost nevoită să-i instaleze regalului său iubit cîte un telefon în fiecare cameră, incluzînd la numărătoare și baia, ca să-l lipsească de posibilitatea de a o ignora. Aflînd acestea, nu poți să nu te gîndești cu simpatie ce dură era viața de amantă regală înainte de a se inventa GPS-ul. Ba încă nici viața de amant regal nu era mai simplă: Barbu Știrbey și regina Maria își stabiliseră un complicat cod – știut doar de ei, sau cel puțin așa credeau – prin care, cu ajutorul poreclelor și al cifrelor, schimbau în scrisori vești despre prieteni și cunoscuți. Editorul de azi îi „binecuvîntează“, întrebîndu-se ce s-ar fi făcut fără indiscrețiile bîrfitorilor avizați de felul lui Constantin Argetoianu. Despre care vom mai vorbi…

Același editor de azi transpiră în lupta cu redutabila practică a inițialelor, atît de răspîndită în jurnalele intime de acum un secol. Căci marile iubiri ale delicatelor doamne și domnișoare de altădată erau ținute sub peceți atît de tainice, încît uneori nici măcar obiectul pasiunii nu ajungea să aibă habar de ceea ce, prin vreo ocheadă nu chiar intenționată sau prin vreo atingere de-o clipă, prin vorbe spuse la întîmplare în timpul cotilionului, ori poate prin mult mai puțin de-atît, născuse în inima visătoare a unei femei. „Fraiere!“, îl admonestează printre dinți editorul la un secol distanță. „Vremuri pline de fraieri!“, își șoptește înciudat în barbă, spărgîndu-și creierii ca să își dea seama dacă acel A cu înfloriturі era un Alexandru sau un Aurel, un Adrien sau un André și care dintre personajele cu morgă și favoriți, devenit între timp statuie prin vreun colț de oraș, s-ar fi putut ascunde în spatele inițialelor amorezului de taină. Oricare, mai puțin soțul doamnei și – cum ajungi să constați cu amărăciune după ce ți-ai luat o plasă, două – nici viitorul soț al virtuoasei domnișoare din lumea bună, o lume în care amorul și căsătoria se suprapuneau doar rareori.

Cu puțin noroc, tot buclucașa fotografie îl scoate din necaz pe editorul de azi, așa cum, bănuim, îl va lumina și pe cel de mîine, doar că pe alt suport. Căci o fotografie de locotenent cu mustăcioară și priviri seducătoare, zîmbind melancolic în doi peri, cu dedicație de mînă pentru *„ma chérie“*, *„ma très chère“* sau simplu, *„à“* Anne, Georgette, Marie, Lisette etc., ei bine, acea fotografie păstrată cu grijă între filele îngălbenite ale jurnalului putea avea, acum o sută de ani ca și în zilele noastre, aceeași unică explicație. Și-astfel povestea-i gata, cu condiția ca îndrăgostita să nu fi avut o imaginație prea debordantă sau o timiditate excesivă. Atunci sărmanul editor va avea de descifrat nu doar o simplă inițială, ci o ditamai anagrama. Sau un desen frumos. Sau pur și simplu o amestecătură de litere înflorite. Sau, *horribile dictu,* cele trei puncte de suspensie în fața cărora nu mai ai aproape nimic de făcut, pînă și marea istorie a guvernelor instabile și a războaielor mondiale devine neputincioasă.

Acum, nici să nu credeți că toate iubirile de altădată se consumau în cea mai mare taină, printre suspine inocente sub razele lunii. Jurnalele bunicilor sînt, ce-i drept, presărate cu un exces de poezii și de lamentații romantice, dar ar fi naiv să ne lăsăm înșelați de siropoasele aparențe. În lumea oamenilor cu scaun la cap, instituția mariajului pe viață era armonios contrabalansată de aceea a amantlîcului semioficial, secret al lui Polichinelle, știut de toți, chiar dacă nu se vorbea niciodată deschis despre el. Nu de puține ori, așa cum ne-o arată povestea de dragoste dintre suspomeniții Barbu Știrbey și regina Maria, amanții, ca și soții, numai de moarte puteau fi despărțiți. Infidelitățile, trecătoare ca viața însăși, se contabilizau cu îngăduință la pasivul tandru al iubirii care creștea, înflorea, se maturiza și murea odată cu protagoniștii. Așa cum pactul căsătoriei, a cărui rupere cu acte în regulă le-ar fi dezonorat definitiv mai ales pe femei, putea fi făcut suportabil în cazul în care părțile își constatau diferența ireconciliabilă, prin amiabile despărțiri *de facto*. Cei doi își acordau, melodramatic sau tacit, libertatea de a iubi fiecare pe altcineva, presărînd la răstimpuri închipuite crize de gelozie, din interes financiar sau pur și simplu pentru credibilitate. Istoria căsniciei dintre Martha Bibescu și prințul ei aviator, George-Valentin, documentează elocvent această variantă de scenariu.

Il n'y a pas d'amour heureux, ne încredința, pe la 1943, Louis Aragon și încă mai avem motive să-l credem, chiar dacă, cum s-a văzut, amorul e o nestemată cu mult mai multe fațete. Victime ale sale au existat dintotdeauna și putem presupune că vor continua să existe chiar și în viitorul îndepărtat, atunci cînd pozele în sepia ale locotenenților cu mustăcioară vor fi înlocuite de holograme mult mai cuprinzătoare. Iubirile carnale sînt, perfect explicabil, cele mai fericite. În ele, partenerii își consumă fantasmele pînă la capăt, iar asta, chiar dacă nu îi scapă neapărat de zbuciumul inimii, le dă cel puțin certitudinea că au făcut tot ce era omenește posibil. Dar ce te faci cu iubirile platonice, iubiri de liceeni și de fete bătrîne, la fel de iluzorii și de tragice ca niște ședințe de spiritism? Sau, ca să revenim la editorul nostru, ce te faci cu acele iubiri despre care documentele se încăpățînează să nu îți spună cum au fost de fapt?

Pe 23 iulie/5 august 1915, la ora 12 și jumătate p.m., un pocnet de revolver răsuna în casa de la Poiana Țapului a diplomatului Alexandru-Emilian Lahovary. Ana, alintată Bébé, una dintre cele cinci fiice ale diplomatului și ale soției sale – tot Anna, născută Kretzulescu –, își punea capăt zilelor împușcîndu-se direct în inimă cu revolverul tatălui ei. Bébé avea 23 de ani, după canoanele vremii era aproape o fată bătrînă. Motivul sinuciderii sale nu s-a aflat cu adevărat niciodată. Familia a ales să-l îngroape, odată cu trupul tinerei femei, în cripta de la Leurdeni-Muscel. Sau cel puțin așa am crede citind certificatul de deces și alte documente oficiale. Toate vorbesc pios despre un accident nefericit. Dar amintirile celor rămași în viață sînt aproape la fel de greu de șters ca și cuvintele din jurnale. Iar dacă obții o cheie, cît de mică, documentele acceptă în cele din urmă să își întredeschidă rîndurile în fața ta. Pe firul amintirilor strănepoților, editorul memoriilor mamei sale – care, iremediabil rănită de nesăbuința egoistă a fiicei, a ales să o scoată cu totul din fresca de familie – reușește să afle că motivul nemărturisit al sinuciderii frumoasei Bébé a fost amorul secret pentru nimeni altul decît bîrfitorul *en-titre* pomenit la începutul acestui articol, faimosul Constantin Argetoianu. Nu, nu vă lăsați păcăliți de fotografiile lui tîrzii: în tinerețe, Argetoianu, prieten apropiat al familiei Lahovary, era un domn arătos, cu aere de dandy britanic. Din păcate, indisponibil pentru mariaj și deloc genul care să se angajeze în idile platonice. Era, la acea vreme, încă prizonier în căsnicia cu o contesă depresivă, Clémence, născută Talevici, și deja curtezanul deloc platonic al Valentinei, născută Boambă, viitoare Argetoianu, o frumusețe plină de nerv, ea însăși rudă a nefericitei familii Lahovary. De-ar fi să-l crezi, Argetoianu o iubea pe tînăra Bébé „ca pe copila lui“, fără a acorda vreo importanță suspinelor ei de adolescentă. Și, iarăși de-ar fi să-l crezi, a suferit cumplit în zilele înmormîntării, veghind-o împietrit de durere. Ai zice că iubirea lui Bébé pentru el n-a fost nimic mai mult decît un eres nefericit, unul aducător de nenorocire în propria-i familie și în viața cinicului, dar, în acest caz, inocentului bărbat iubit. Și totuși, scormonind prin corespondența lui Constantin Argetoianu din acea vară nefastă, găsim o scrisoare pe care le-o adresează, chiar de la Poiana Țapului, părinților săi aflați la Breasta. Scrisoarea se încheie cu această frază misterioasă: „Sănătatea mea e perfectă. Nimeni nu știe de ce s-a omorît.“ Și iată cum se nasc dilemele editorului. Oare așa a fost? Oare într-adevăr nu știa? Sau poate că sarcasticul dezvăluitor al secretelor altora era doar cinic, nu și inocent, de vreme ce simțise nevoia, în mijlocul acelei drame al cărei adevăr nu-l vom afla cu totul niciodată, să își încredințeze propria familie că nu îl păștea nici o amenințare de scandal public?

Cînd amintirile se duc, singurele povești care rămîn adevărate în istorie sînt cele scrise. De aceea mă tem că, la întrebările de mai sus, editorul nu va putea găsi un răspuns concludent, oricît ar încerca și oricît de mult ar simți nevoia. „A fost sau n-a fost“-ul iubirii nu își dorește întotdeauna să se lase descifrat. Și nici în bîrfe nu te poți încrede în totalitate…

„Cum să pretindem ca altul să păstreze secretul nostru dacă nu l-am putut păstra noi înșine?“

LA ROCHEFOUCAULD

„Un secret nu ascunde adevărul. Nu acesta este rolul său primordial, în orice caz. Un secret e făcut să camufleze o minciună.“

MAURICE G. DANTEC

***Alina Pavelescu** e arhivistă și scriitoare. Cea mai recentă publicată:* Sindromul Stavroghin, *Humanitas 2019.*

Andrei CHIȘCU

Despre secret și rușine

Serile acelor ani ('87-'89) purtau, pentru mine, adolescent, o amprentă sonoră de neuitat, semnalul de început al emisiunilor radio ale secției românești a Europei Libere, dat de *Rapsodia Română* și de vocile inconfundabile ale celor ce semnau *Actualitatea românească:* Neculai Constantin Munteanu, Șerban Orăscu, Emil Hurezeanu, Ioana Măgură Bernard, Mircea Carp. Voci critice, articulate, care dădeau glas unei nemulțumiri difuze, generalizate, față de o realitate opresivă, absurdă și dezumanizantă, construită de o autoritate dictatorială, în al cărei sfîrșit nu mai credea nimeni, deși era așteptat de toți.

La bunica, la țară, într-un sat scăpat de colectivizare, ascultam în serile vacanțelor noastre de vară, alături de cei mari, Vocea Americii. Reprezenta o formă de rezistență interioară, psihologică, în fața unei realități care nu se mai termina. Pericolul a devenit evident pentru mine atunci cînd mama și bunica mi-au spus, conspirativ, avertizîndu-mă: „Ai grijă, să nu te scapi cumva, la școală, să vorbești despre asta cu altcineva... că ne bagi în bucluc!"

Acest secret, pe care trebuia să-l păstrez în afara casei, a generat, pe lîngă o serie de probleme digestive, expresie a unor somatizări, aveam să aflu mai tîrziu, și o minte divizată *(„a split mind").* O minte care, pe de o parte știa că toți îl urăsc pe Ceaușescu și că mulți ascultă Europa Liberă (chiar și cei care lucrau în Securitate), dar, pe de altă parte, trebuia să pretindă că totul este în regulă și să păstreze secretul acestei activități subversive pentru regim.

Basmul „Hainele cele noi ale împăratului" vorbește despre relația dintre autoritatea bazată pe frică și secret și pune problema responsabilității individuale și colective în menținerea tiraniei și abuzurilor prin ocultarea adevărului.

Ipocrizia cea de toate zilele

Un secret, mascat de o altă ipocrizie, în anii '80, era și faptul că oamenii erau lipsiți de produsele alimentare de bază, cozile la rațiile de ulei și zahăr fiind ascunse, plasate în spatele blocurilor, la ușile de prin dos ale alimentarelor, ca nu cumva să sară în ochi coloanelor oficiale care puteau trece pe arterele principale.

Secretul care a marcat cel mai puternic, la un nivel profund și intim, conștiința individuală și colectivă a populației, în epoca Ceaușescu, a fost cel legat de gestionarea sarcinilor nedorite. Cuplurile fiind lipsite de accesul la mijloace contraceptive trebuiau să apeleze, prin cunoștințe, într-o discreție absolută, la rețeaua clandestină a avorturilor sau la metode primitive de întrerupere a sarcinilor. Multe dintre ele s-au încheiat în mod tragic. Femeile, mamele, tinerele erau, din păcate, lăsate să se descurce singure de către bărbați, din teamă, neștiință și lașitate, ei devenind astfel complicii unui sistem abuziv, care afirma în acest fel proprietatea, posesiunea asupra corpului femeilor. „Dă-l afară" era formula auzită de femei de la partenerii lor, formulă care le liniștea conștiința și plasa întreaga responsabilitate a „rezolvării" acestei probleme pe umerii lor. Această situație a produs cîtorva generații de femei în România traume cu consecințe greu de evaluat, vizibile și astăzi. Tinere care, de teama expunerii sociale și a rușinării publice, au recurs la gesturi extreme, disperate.

Tinerele femei care au supraviețuit perioadei comuniste post-decret antiavort au „metabolizat" (sau nu) aceste experiențe dureroase prin îngroparea lor în secret și vinovăție. Pentru că după 1989 nu a existat o denunțare formală, publică, a acestui abuz asupra femeilor, în lipsa unor servicii specializate (medicale, psihologice, comunitare) care să ofere sprijin și intervenție victimelor, o parte dintre femei s-au îndreptat către clerul bisericesc, cu nădejdea și încrederea că vor putea fi înțelese și iertate. Din nefericire, confesarea acestor secrete dureroase, etichetate drept „păcate" de către preoți și Biserică, nu doar că nu a permis o ușurare morală și o reparație, ci a accentuat *sentimentele de culpă* și *rușine,* ducînd la o nouă traumatizare.

„Ce nu trebuie să știe
dușmanul tău
nu spune prietenului."

SCHOPENHAUER

Educația și rușinarea

Rușinarea, dusă la nivel de rafinament cinic și sadic în perioada comunistă, prin cunoscutele ședințe de autodenunțare și autodemascare, care ulterior s-au transformat în ședințele de autocritică, s-a perpetuat în zilele noastre, fiind preluată de către sistemul de educație, de la primele sale forme (în grădinițele de astăzi sînt încă utilizate „colțul rușinii" și „scăunelul de pedeapsă"), și de către părinți, în arsenalul practicilor parentale de creștere și educație ale copiilor. „Să-ți fie rușine!", „Nu ți-e rușine...?!", folosite frecvent și astăzi de către părinți, bunici, bone, cadrele didactice, sînt în cel mai bun caz modalități (ineficiente) de reglare emoțională ale adulților (descărcare a frustrării, nemulțumirii), în timp ce asupra copiilor duc la două tipuri de efecte. În funcție de caracteristicile temperamentale (biologice) pe care le au, o parte din copii vor ignora efectele acțiunilor lor asupra celorlalți, subevaluîndu-le importanța, iar o altă parte, interiorizînd acest mesaj, sînt susceptibili să dezvolte o *hipervigilență* față de evaluările făcute de ceilalți asupra propriului comportament, care se poate structura într-o problemă de anxietate socială.

„Societatea noastră este
ca un bal mascat, fiecare
își ascunde adevărata natură
și o dezvăluie
alegîndu-și masca."

RALPH WALDO EMERSON

Rușinea este o emoție complexă care începe să se formeze la copii în perioada preșcolarității și ajunge să modeleze și să modereze comportamentele noastre în raport cu ceilalți, cenzurînd în contexte sociale reacțiile despre care copiii învață, treptat, prin experiență, că sînt nepotrivite. Specialiștii în educație atrag atenția că este important raportul *(ratio)* între mesajele critice cu rol de cenzură și mesajele pozitive, de laudă și încurajare pentru comportamentele dezirabile, raportul optim fiind de 1 mesaj de critică la 10 de laudă în context familial, și de 1 mesaj de critică la 3-5 de laudă în contextele extrafamiliale.

Rușinarea și teama sînt responsabile pentru dezvoltarea la copii a comportamentului de *minciună* ca strategie de *coping* față de ce vor face și spune adulții semnificativi despre ce au făcut („greșeli", „prostii") sau față de pedeapsă. Din păcate, copiii ascund uneori lucruri importante pentru siguranța lor adulților care ar avea rolul de a-i asculta, de a le oferi sprijinul pentru a-i învăța să-și rezolve problemele. Rușinarea deteriorează prin urmare nu doar încrederea în sine și în capacitatea de a soluționa probleme, ci și încrederea în cei care i-ar putea îndruma și proteja.

În zece ani de terapie cu copii și adolescenți mi s-a întîmplat de multe ori să aud îndemnul părinților către copii, din prima ședință de evaluare, de a „spune tot domnului psiholog" sau așteptarea părinților de a afla de la mine și prin mine, de la propriii lor copii, „ce au pe suflet", ceea ce se întîmplă cu ei și ar avea nevoie să știe pentru a-i putea ajuta. Acest lucru, comunicarea, în relația terapeutică, ca și în relația părinte-copil/adolescent, se poate produce în condițiile în care există o relație autentică de încredere, eliberată de frică și de rușinare.

Secretul și abuzul sexual

Secretul este întîlnit și face parte din *mecanismul de control al victimei* în abuzul sexual al copilului. Statistic, în peste 70% din cazuri, agresorul este o persoană pe care copilul o cunoaște, foarte frecvent o rudă a sa, din cercul apropiat și foarte apropiat. În primul din cele cinci stadii (Summit, 1983), numit stadiul „Secretului" *(Secrecy),* adultul convinge copilul că actul sexual este secret. Adultul îl poate amenința direct, fățiș sau ascuns (prin priviri, gesturi și atitudini) pe copil că, dacă va vorbi despre asta sau se va afla, cineva apropiat, drag, la care ține (uneori este vorba de adultul-agresor însuși),

Construirea unui raport de încredere și siguranță între copil și părinte.

va păți ceva rău. Agresorul dezvoltă astfel o complicitate între el și victimă, bazată pe tăcere, izolare, rușine, vină și pe reducerea la neputință a copilului, care îi asigură accesul și folosirea acestuia din urmă. Copilul *nu poate vorbi,* în acest caz, lucru important de înțeles, pentru că așteptarea adultului non-agresor din familie, după descoperirea abuzului, este că copilul ar trebui să vină să vorbească: „Ce, nu putea să vină să-mi spună!?" De aceea este sănătoasă, ca factor de protecție, construirea unui raport de încredere și siguranță între copil și părinte, a unei rețele sociale de sprijin pentru copil, în care copiii se simt confortabil să vină să ceară ajutorul și să vorbească despre problemele pe care le au, fără teama de a fi blamați și criticați.

Sînt voci care au adus drept critică la mișcarea #MeToo argumentul că nu poți corecta un abuz (sexual) printr-un alt abuz (defăimare, denunț calomnios). Este adevărat. După ce, ani de zile, victimele abuzurilor sînt izolate în tăcere, ele dezvoltă probleme de sănătate mintală, care le izolează și le privează de credibilitate, iar atunci cînd reușesc să își amintească și să vorbească despre ce li s-a întîmplat, un prim pas în recuperare înseamnă să le ascultăm. Doar să ascultăm. Punerea la îndoială a celor petrecute, culpabilizarea victimei (o fi făcut el/ea ceva ca să-l provoace!) sînt o parte din strategiile folosite de agresori.

Atitudinea fiecăruia dintre noi față de victime, față de categoriile vulnerabile, față de copii și de femei reflectă nivelul de civilitate al societății, în general, și de sănătate al acelei societăți, în mod particular.

***Andrei Chișcu** este psihoterapeut cognitiv-comportamental.*

Daniil IACȘA

Secretul sfințeniei

Tainele sînt prezențe ale divinului în lume și mărturii ale alterării lumii de către ele.

Care este secretul fericirii sau al succesului? Pare familiară întrebarea. De fapt, sîntem atît de obișnuiți cu ea încît putem spune liniștiți că rezumă o civilizație, a noastră, a celor care căutăm fericirea și succesul în viață. Reușita îmbracă, în viziunea omului obișnuit, două sensuri ce se vor a fi complementare și complete: fericirea, pe de o parte, ca simbol a ceea ce continuăm să numim minte, inimă, emoții, psihic, și succesul, ca descifrare a vieții sub formula reușitei sociale, profesionale, personale, în această ordine. Tipul de om pe care îl încarnăm azi din ce în ce mai mult este axat pe aceste două coordonate culturale. Ce se întîmplă, însă, cu preocupări precum secretul sfințeniei sau al unei vieți virtuoase, al salvării sufletului din apele iluziei personale și a lumii întregi din abisurile ignoranței (ca expresie a răului) față de divinitate, așa cum nu încetează să definească aceste preocupări omul religios? Care este secretul sfințeniei după care au alergat apostolii lui Iisus, martirii voluntari persecutați de coasa lui Nero, Iulian Apostatul, Decius, Dioclețian sau Galerius? Acel secret al vieții aflate în afara lumii și a rostului ei obișnuit, după care au tînjit asceții din pustia Nilului, Augustin din Hipona, Toma de Aquino sau Grigorie Palama? Ce altceva au căutat să surprindă artiștii unei Europe aflate în prefacere, precum Fra Angelico, Piero della Francesca, El Greco sau, ca să ne referim la spațiul ortodox răsăritean, Rubliov ori Pîrvu Mutu Zugravul, dacă nu instantaneele căutării de sine și de Dumnezeu, căutare rămasă ea însăși de cele mai multe ori secretă pentru profani și sacră pentru inițiați? Ce a fost alchimia practicată de gnosticii medievali dacă nu căutarea secretului cunoașterii sinelui aflat în ipostaza sa cea mai de rîvnit: aceea a perfecțiunii, imuabilității și tinereții veșnice?

Lumea spirituală poate fi privită ca plină de secrete pentru omul modern căutător, investigator al unei realități ce refuză să i se deschidă pe masa vivisecției experimentului științific ca metodă rațională gnoseologică și epistemologică. Conjecturile și refutațiile sau încercările și erorile, atît de proprii științei, capătă accente dramatice dacă sînt transportate literal în viața spirituală, în lumea în care ipotezele sînt înșelătoare, erorile – capitale și experiența, nu experimentul, inspirația, nu naturalul, fondează o cunoaștere. Diferența între cele două planuri o dă cea ce Sf. Maxim Mărturisitorul (secolul al VII-lea), unul dintre cei mai reprezentativi gînditori ai epocii patristice, numea *simboluri, imagini* și *taine* (gr. *mysteria*), referindu-se la Trupul și Sîngele lui Hristos. Avem de-a face cu o resemnificare a realității, a lumii întregi, prin referința la Taine sau Sacramente, un alt nivel de percepere a realului însuși. Oricît de dificil ar considera creștinii termenul de *Taine,* ca indiciu al unei prezențe divine imposibil de exprimat și de tradus în limbajul discursiv, ele fac vizibilă în tărîmul realității mundane prezența adevărată a ceea ce există *dincolo,* în lumea harului, grației, necreatului. Creștinismul devine, prin toată această viziune și terminologie, un nou fel de a privi lumea, de a te înțelege pe tine însuți, din perspectiva *sacramentală*.

De la Maxim Mărturisitorul la celălalt capăt al arcului peste timp, preotul și teologul Alexander Schmemann (1921-1983), aparținînd diasporei ruse în Statele Unite al Americii, avea să numească întreaga lume o Taină, proclamînd sfîrșitul religiei odată cu apariția lui Iisus Hristos în lume, ca dispariție a opoziției între sacru și profan, între natură și har, între natural și supranatural. Desigur, rădăcinile acestei viziuni teologice sînt acolo, în trecutul primului mileniu de creștinism, roman și bizantin, și în ceea ce în secolul al XIV-lea Sfîntul Grigorie Palama descria ca isihasm, respectiv practiva și credința că harul necreat al lui Dumnezeu poate fi împărtășit credinciosului nevoitor ca lumină „nevăzută". Schmemann a fost teologul care a epuizat prin preocupările sale dintr-o Americă a decadelor exemplare (anii '50 – decada „Happy Days", a creșterii economice, a expansiunii *middle class* și a începutului Războiului Rece; anii '60 – decada contracției economiei americane, a apariției mișcărilor drepturilor omului și a contestării războiului în toate formele lui; anii '70 – decada crizei petrolului, a conflictelor internaționale, a feminismului și revoluției sexuale) toate marile teme ce vor preocupa Europa și Bisericile ei Creștine prin procesul conciliar JPIC *(Justice, Peace and Integrity of Creation)* abia la sfîrșitul anilor '80, în două Germanii divizate prin Zidul Berlinului. Acest teolog de anvergură patristică și ecumenică, critic al pseudo-morfozelor suferite de teologia ortodoxă după epoca patristică și al lui Mircea Eliade însuși pentru teoria unității transcendente a religiilor, susținător al renașterii liturgice occidentale pe care a numit-o „o tendință ortodoxă într-un context non-ortodox", este unul dintre pionierii simbolismului sacramental și eshatologic. Acest lucru înseamnă viziunea creștinismului răsăritean despre cunoaștere ca un complex multifactorial de *participare, experiență, contemplare* și *unire* cu realitatea sacră, mai degrabă decît cunoaștere rațională exterioară modelului simbolic.

„Dacă ascund secretul meu, el e prizonierul meu; dacă (însă) îl las să-mi scape, sînt eu prizonierul lui."

SCHOPENHAUER

Tainele creștine nu sînt niște secrete pur și simplu, nu se refuză înțelegerii prin caracterul lor ermetic sau ocult, închis raționalizării, ci scapă acestei înțelegeri atunci cînd ea nu le recunoaște lor, tainelor, sacramentelor, misteriilor, posibilitatea realității, a suprarațonalității și profetismului lor. Tainele sînt prezențe ale divinului în lume și mărturii ale alterării lumii de către ele. Secretul sfințeniei devine astfel o conlucrare participativă, angajantă, iar nu meditativ-spectatorică, cu Taina trăită în registrul suferinței sau al Crucii. Lumea, spun sfinții creștini, a fost creată de Dumnezeu pe modelul Crucii, singura care oferă sens tuturor aporiilor filozofice sau morale. Ea însăși, Crucea, este taina care unește realitățile adversative și reconstruiește țesătura simbolică destrămată a acestei părți de realitate, cea mundană. Crucea și suferința lui Hristos pe ea umple simbolurile diverse și seci de taină, de sacrament, ea fiind singurul lucru a cărui creație este co-participativă între Creator și creatură, *a shared enterprise*. Ce minunat e să afli secretul sfințeniei și să participi conștient și liber la Crucea ta, la recrearea lumii care ești și la Taina care te cuprinde și te exprimă neepuizîndu-te și neanulîndu-te orgiastic, care te sfințește prin însăși prezența și efectul ei locativ ontologic, după cuvintele lui Pavel: *„Căci nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine." (Galateni* 2:20)!

***Daniil Iacșa** este doctor în teologie cu o teză despre* Cele trei Adunări Ecumenice Europene. O perspectivă ortodoxă *(2014), preot și realizator de emisiuni religioase.*

Nicoleta ROMAN

Obiceiuri proaste

Decît zic, e bine că omul vreodată
P-alt să nu defaime, să-i puie vro pată,
Şi mai mult p-acelea care-l însoţeşte
Sau altfel cu dînsu-mpreună trăieşte.
Că cine-i de treabă cu prost nu s-adună,
Cinstea cu ocara nu pot fi-mpreună.
Cine îşi defaimă contovaroşia
Îşi arată însuşi necuviosia.

ANTON PANN

Autorul rîndurilor de mai sus se numără printre cei care au scris unul din cele mai cunoscute manuale de bună purtare în secolul al XIX-lea românesc, *Hristoitie sau şcoala moralului care învaţă toate obiceiurile şi năravurile cele bune* (1834). Un ghid comportamental despre cînd şi cum să se vorbească într-o conversaţie, cum să se poarte individul cu prietenii, cum să se mănînce „fără bale" şi alte cîte şi mai cîte. Într-o analiză a sa, istoricii şi criticii literari îl considerau şi un manual de înţelepciune, o modalitate prin care omenia poate fi asimilată politeţii... căci dacă vrei să fii bun, să fii om, nu te pretezi la orice. Reţinerea ţine cont de norme, chiar şi nescrise. Astfel, Anton Pann sublinia valoarea bîrfei în construirea reputaţiei şi modul în care utilizarea sa caracterizează deopotrivă pe cel care o împrăştie şi pe cei care stau să o asculte. El însă numeşte bîrfa rea, instrumentalizată şi bazată pe un fals, deosebind-o în mod inconştient de cea spontană, de circulare a unei informaţii adevărate. Indiferent, societatea le descrie ca pe „obiceiuri proaste" care afectează invariabil individul.

„Gura lumii" influenţează, individul decide

La început de veac, în iarna anului 1803, Arghira apărea în faţa judecătorilor pentru că soţul, condicarul Ilie, cerea divorţ. Povestea lor este povestea unui cuplu în care zvonul, bîrfa şi părerea celorlalţi le direcţionează traiul în comun. Arghira este mai în vîrstă decît soţul ei, dar nu cu mult; în plus, este la a treia căsătorie. Înainte de a o lua de soaţă, Ilie a fost avertizat de cei din jur de cum şi-a „metahirisit" sau petrecut ea viaţa pînă a-l cunoaşte şi că îi plăcea să ţină casa deschisă. Atunci nu a contat şi nici în momentul cînd a prins-o stînd pe ascuns de vorbă, şoptit, singură şi pe întuneric, cu un Ianache. A iertat-o, avertizînd-o să nu se mai repete. Un timp, lucrurile s-au mai potolit, dar apoi, în Săptămîna Mare, cînd era plecat cu treabă la Bucureşti, Arghira şi Ianache s-au întîlnit din nou. De data aceasta nu i-a mai prins dar, întors acasă, numele îi era „plin de vorbe", şi oamenii i-au povestit ce s-a întîmplat; unii i-au spus chiar şi că l-au văzut pe Ianache intrînd noaptea în casa lui. Cu timpul, şi alte fapte au ieşit la lumină, iar Arghira a ajuns ca *din jupîneasă, cinstită condicăreasă ce era a merge şi prin case proaste şi a să îndatora de bea*. Femeia nu a negat nimic, dar a subliniat că nu a fost prinsă asupra faptei, în păcat desăvîrşit. Doar pe acest cuvînt, Ilie nu a vrut să o primească înapoi, el ştiind care erau normele morale, că *mai vîrtos la parte femeiască este toată podoaba casii*. Cum mai putea fi el respectat de ceilalţi? Nu veniseră oamenii, vecini sau nu, să-i spună ce făcuse? Cum se mai putea întoarce printre ei, iertînd-o iarăşi? Femeia fusese auzită spunînd că va să scape şi de acest bărbat, să rămînă văduvă din nou, iar Ilie se temea, dincolo de ruşine,

„Mai degrabă vor ţine
muritorii foc în gură
decît să păstreze un secret."

PETRONIUS

pentru siguranţa sa. Frica de a fi otrăvit îl bîntuia şi ideea care se prefigurează în întreg discursul său din jalba de divorţ este cea a unei căsătorii în care intrase din greşeală, fără a ţine cont de instinct, de părerea oamenilor şi a comunităţii. De aici şi pînă la hotărîrea finală nu mai este decît un pas, iar Ilie îl face arătînd răspicat atît Arghirei, cît şi judecătorilor că *nu mai poate trăi de hulă şi ruşinea lumii*. La douăzeci şi cinci de ani *după vîrsta tinereţilor lui, care şi le-au închis cu o muiere de doi bărbaţi* se vrea eliberat de căsătorie. Iar pe ea lumea să nu o mai ştie de soţie a sa. În acest caz, comunitatea apare ca un factor prin prisma căruia sînt construite povestea, reputaţia femeii, discursul bărbatului şi, nu în ultimul rînd, este luată decizia. Comunitatea a avertizat, a supravegheat şi a influenţat, iar lui Ilie pare a i se potrivi un cîntec popular ce circula în Bucureştiul vechi, de altădată: *Foe verde lobodă / Ţaţo / Gura lumii slobodă, / Ţaţo / Las'o în pace să vorbească / Dragostea să ne trăiască, / Las'o în pace să bîrfească / Puicuţa să mă iubească, / Cînd toca la Radu vodă / Eu stam cu puica de vorbă / Şi-o ţineam de cingătoare / Şi-mi jura pe sîntul soare-/ Şi pe sînta născătoare / Că pe altul nu mai are. (...) // Foe verde iasomie / Ţaţo / La grădin Episcopiei / Ţaţo (...) / Într-o seară fără lună / Mă dusei ah! în grădină / Şi văzui ah! ce văzui! / Îmi stă în inima-n cui! / Draga mea gingaşe floare / Te jurai pe sîntul soare / Pe luna luminătoare / Şi pe sînta născătoare! / Ah! ce foc mi te jurai! / Că pe altul nu mai ai! / Şi mi te prinsei în faţă / Strîngîndu-te altu'n braţă / Sărutîndu-l cu dulceaţă! / Daţ-ar Dumnezeu şi ţie / Ce mi-ai făcut şi tu mie.*

Condicarul a trecut iniţial peste părerile celorlalţi, peste cleveteala vecinilor şi sfaturile (ne)căutate ale apropiaţilor; şi-a luat ca pavăză încrederea în femeia sa şi propria judecată. Însă bîrfa l-a ajuns din urmă şi a devenit realitate pornind de la frînturi de adevăr, bănuieli şi în lipsa unei negări din partea Arghirei.

Bîrfa bună, bîrfa rea

Cuvintele altora transformă percepţia publică despre un individ. Devin o bîrfă cînd reprezintă împărtăşirea unei intimităţi a celuilalt către un public mai larg, în absenţa şi fără acordul sau din dorinţa respectivului. O astfel de discuţie aduce invariabil în prim-plan şi familia, prietenii şi anturajul. Pot să nici nu fie cunoscuţi, nu contează; sînt „creionaţi" moral în mod imaginar. Indiferent de natura sa, subiectul se reia şi se rediscută, cu noi valenţe, înfloriturişi judecăţi căci fiecare – fie prin prisma vîrstei, a unei autorităţi în spaţiul public sau chiar a relaţiei apropriate cu respectivul – se simte îndreptăţit să-şi dea cu părerea despre ce şi cum ar trebui să facă acesta pentru a corespunde aşteptărilor sociale. Jocul cuvintelor este parte a unei socializări, iar bîrfitorul se simte degajat să vorbească despre o terţă persoană absentă, în spatele unui discurs moralizator şi chiar afectiv, creînd punţi de complicitate cu cei prezenţi. Ceea ce spune îl face să se simtă important şi îl integrează social, iar practica este înţeleasă ca parte a naturii umane, cum bine punctează un proverb care o ia în derîdere: *A vorbit şi nea Ion, că este şi el om*.

Însă, prin reluare şi o îmbogăţire ficţională continuă, se ajunge la un „lanţ" informaţional care se îndepărtează cu mult de realitate. În momentul în care bîrfa este utilizată dintr-un interes material/simbolic, vătămînd individul, apare ponegrirea şi, totodată, nevoia de restabilire a ordinii firesti şi a reputaţiei de către acesta din urmă. Astfel, linia de demarcaţie între bîrfa bună, inocentă, şi cea rea, batjocoritoare, este fragilă şi uneori insesizabilă. Devine vizibilă şi conştientizată de toţi cînd ajunge un instrument politic precum delaţiunile practicate în timpul Revoluţiei Franceze sau informările mai mult sau mai puţin anonime din vremea regimului comunist. Autorităţile caută acel mic adevăr utilizabil şi se folosesc de această practică socială a individului, pedepsind însă fabricarea informaţiei şi punerea deliberată pe o pistă greşită. Codul Penal recunoaşte delictul calomniei şi pe cel al injuriei, iar la final de secol XIX cel care îl comite pe primul este *acela care prin cuvinte rostite în public, prin strigări, prin vreun act autentic sau public, prin scrisori, prin imprimate, prin desene sau gravuri, prin embleme vîndute sau expuse spre vînzare, distribuite sau înfipte în public, va prepune asupra unui individ fapte care, de ar fi adevărate, ar supune pe prepusul la pedepse, sau măcar la ura sau disprețul cetățenilor.* Pe de altă parte, injuria reprezintă imputarea *unui năravsau viciu* prin cuvinte ocărîtoare; cu alte cuvinte, sintetizarea bîrfei. Ea era pedepsită prin amendă şi o perioadă de detenţie de cîteva zile. Individul avea mijloacele de a se apăra şi de calomnie, şi de injurie. Cum spunea Dimitrie Bolintineanu în *Manoil*, prin personajul său, bănuit de criminal: *Nu mă tem de legi. Dreptatea va fi pentru mine; sînt calomniat. Dar am cuvînt ca să mă tulbur: calomnia este ca un cărbune stins, ce nu te arde, dar te mînjeşte.*

Linia de demarcaţie între bîrfa bună, inocentă, şi cea rea, batjocoritoare, este fragilă şi uneori insesizabilă.

***Nicoleta Roman** este cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" din Bucureşti. Cea mai recentă carte publicată este* Deznădăjduită femeie n'au fost ca mine. Femei, onoare şi păcat în Valahia secolului al XIX-lea, *Humanitas, 2016.*

Roxana MARINESCU

Secrete și tăceri

Să nu spui nimănui, e secret, ai înțeles, Roxana? Și, din nou, după o vreme, cînd credea că m-am luat cu ale mele copilărești și uitasem: deci nu spui, da? Cam așa sunau sfaturile maicămii, amăgindu-se că voi fi în siguranță în București în anii '70-'80, venind de la școală către casă și înapoi, că altfel singură nu mergeam niciunde. Ea alegea tăcerea de teamă să nu fiu expusă la cine știe ce și cine. Și oho-ho, chiar eram expusă – fluierături pe stradă, atingeri nepermise în autobuzele sau metroul supraaglomerate, propuneri, dezgoliri stradale... Ca noi toate, de altfel, școlărițe, liceene, femei în toată firea. Și iar, mama și toate mamele prietenelor mele: să nu spui nimic, ssssstttttt, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Apoi uiți și gata. Ai înțeles, Roxana?

Am înțeles încet-încet că nu e atitudinea potrivită. Întîi, cumva instinctiv, am început să fac scandal. Mă pipăia vreunul în autobuz, urlam să audă toată lumea: nu ți-e rușine, de ce mă pipăi, ia mîna de pe mine etc. etc. Cu variante, în funcție de individ: n-ai copii acasă, pari om serios (oh, da, mulți indivizi la costum, spilcuiți și frezați se dedau la așa ceva, mizînd pe secretele unor fete tăcute). Uneori puneam ochii pe cîte o altă femeie de pe stradă și îi căutam susținerea: ia uitați ce face nesimțitul ăsta... De cele mai multe ori funcționa, acțiunea îl reducea pe individ la tăcere.

Dar ce te faci cînd astfel de lucruri (sigur, împachetate mai frumos, să nu sară în ochi) ți se întîmplă nu pe stradă, ci acolo unde înveți? Sau acolo unde lucrezi? Și acum îmi vine să-mi trag palme că nu i-am răspuns pe măsură unui individ care mi-a explicat doct că ei – un minister de uniforme – nu angajează interprete așa, la nimereală, ele – interpretele – trebuie „testate" de diferiți, pe scară ierarhică. Da, am tăcut și am plecat în pauza de masă, cu grijă să nu mă mai intersectez cu persoana pînă la sfîrșitul jobului. Secretul e cel pe care mizează, iar noi, tăcînd, acceptăm situația.

Doar mai tîrziu și doar după lecturi și *aha-moments* am înțeles că e o atitudine fundamental greșită. Că toate gesturile astea nepotrivite și toate pipăielile și fluierăturile și mistoul sînt parte dintr-un sistem care se cheamă patriarhat și că tăcerea duce la normalizarea violenței de gen, la banalizarea răului. Că așa contribuim la solidificarea acestei stări de fapt, care ne dă statistici în România de azi care arată că violența de diferite grade împotriva femeilor e larg acceptată. De exemplu, conform Eurobarometrului, 55% din români cred că violul poate fi justificat în anumite circumstanțe. Mai mult, 81% din victimele violențelor domestice sînt femei, de cele mai multe ori pe credința populară că din cînd în cînd trebuie să îi arăți femeii cine e șef, iar asta se face cu o palmă, cu un pumn, nu-i așa?! Studiile arată că una din patru femei din România a fost agresată fizic sau sexual de partener, dar cu siguranță cazurile sînt subraportate pentru că, la fel ca pe vremea copilăriei mele, femeile nu au încredere și nu vor să aibă de-a face cu autoritățile. Și dacă ar raporta, ce s-ar putea face? Unde s-ar refugia? În București, spre exemplu, s-a închis singurul adăpost care primea femei și copii după ora 16,30! La sate, și poliția se închide la 16,30, iar șeful IPJ Bacău cerea de curînd femeilor să nu-i deranjeze pe polițiști noaptea, că ce pot ei să facă, doar constată că au primit o palmă, iar asta pot face și dimineața... La numărul de urgență 112 ni se cere să nu ținem linia ocupată!

„Sînt mulți oameni înțelepți care au sufletul tainic și înfățișare străvezie."

FRANCIS BACON

Mă tot gîndesc la ideea de secret a mamei mele – și a tuturor mamelor noastre de atunci –, oare de ce credeau ele că așa ne protejează?! Ce resort al minții feminine ne face să credem că secretul, tăcerea ajută?!

Ei bine, nu. Nu e așa. Ce ajută cu adevărat sînt solidaritatea, susținerea între noi și de către bărbați care înțeleg. Ajută desecretizarea, ruperea tăcerii și strigarea în gura mare a problemelor femeilor în societate, înțelegerea lor profundă și abordarea lor coerentă prin educație, prin formări și stabilire de proceduri clare de acțiune instituțională. Așa încît să ne simțim în siguranță pe stradă, la muncă, în propriile case, iar cînd e ceva de raportat, să fim ascultate, autoritățile să acționeze la timp și cu sens. Am încredere că mișcarea începută acum se va intensifica în anii următori, că se va rupe lanțul secretelor și al tăcerii și că generațiile care vin vor contribui la clădirea unei Românii mai luminoase pentru fete și femei.

Roxana Marinescu *predă la Academia de Studii Economice din București și activează în Societatea de Analize Feministe AnA din 1995.*

Mihai-Valentin CERNEA

Terapia prin conspirație

Unul dintre cele mai populare subiecte de cercetare din ultimii ani în științele umaniste sînt așa-zisele teorii ale conspirației. Dacă introducem cuvintele-cheie *„conspiracy theory"* în Google Scholar vom găsi cel puțin 10.000 de rezultate din 2018 încoace, cele mai multe articole de psihologie, sociologie, filosofie politică sau epistemologie. Este, cred, ușor să înțelegem de ce: în noua eră a informației, mulți politicieni s-au ridicat clamînd conspirații în stînga și dreapta. „Variantele oficiale" nu prea au loc pe Internet, fenomen care duce chiar la aberații abjecte precum „teoriile" care susțin că masacrele din școlile americane sînt falsuri menite să ducă la restrîngerea dreptului de portarmă în Statele Unite sau că la tragedia de la Colectiv a fost o „mînă criminală".

Examinînd literatura de specialitate, vom descoperi că, în ciuda faptului că știm cu toții la ce ne referim atunci cînd spunem despre o explicație oarecare că este *doar* o „teorie a conspirației", conceptul acesta este greu de definit. Motivele acestei dificultăți sînt diverse: de la faptul că există și conspirații reale care nu pot intra sub orizontul unei astfel de definiții pînă la componenta paranoidă a acestor teorii care cu greu poate fi inclusă într-o definiție științifică. Există chiar autori care susțin că teoriile conspirației au o pronunțată și pozitivă funcție democratică, ele contestînd varianta oficială și ținînd statul sub presiunea de a oferi transparență în relația cu cetățeanul.

Cu toate acestea, poate cea mai interesantă idee despre teoriile conspirației cu care am luat contact în istoria mea intelectuală nu vine nici de la un psihosociolog, nici de la vreun epistemolog, ci, culmea, de la un autor de benzi desenate – excentricul Alan Moore, cunoscut pentru faimoasele *Watchmen, V for Vendetta* sau *From Hell.* Documentîndu-se în anii '80 pentru un roman grafic despre istoria ascunsă a CIA, acesta a trecut în revistă multe dintre teoriile conspirației care abundă în cultura populară despre infamul serviciu de informații american. Într-un documentar recent despre viața și opera sa, acesta a declarat că principalul lucru pe care l-a învățat despre teoriile conspirației este că aceia care cred în ele fac acest lucru din motive terapeutice, pentru că e o convingere care alină, de fapt, din temerile existențiale pe care le avem cu toții: „Adevărul despre lumea noastră este că ea este haotică. Adevărul este că nu conspirația băncilor evreiești sau extratereștrii gri sau reptilienii de 12 picioare din altă dimensiune dețin controlul. Adevărul este mult mai înfricoșător, nimeni nu deține controlul. Lumea noastră nu are un cîrmaci" *(The Mindscape of Alan Moore,* 2003, traducere proprie). Chiar și dacă multe dintre conspirațiile pe care le clamează un Trump sau un Gheorghe Funar există cu adevărat, potrivit lui Moore, cel mai adesea aceste conspirații nu fac decît să se împiedice una de alta, de cele mai multe ori fără a obține rezultatele scontate. Pentru adepții lor însă, teoriile conspirației au, în realitate, rolul de a oferi un înțeles și o direcție unei lumi indiferente și reci.

„Există lucruri care nu se povestesc niciodată și există lucruri nu tocmai secrete, dar despre care nu se vorbește."

STEPHEN KING

Astfel, avem un argument plauzibil că pînă și *conspiratita* de care suferă atît de mulți concetățeni în zilele noastre pleacă tot de la căutarea de sens specifică naturii umane. E mai comod să crezi că incendiul de la Colectiv este rezultatul unei conspirații între dușmanii interni și externi ai României decît să accepți că simpla incompetență și indolență a autorităților și patronilor au dus la atîtea victime și atîta suferință. În prima variantă, există niște vinovați evidenți, plini de rea intenție, există un scop pentru care a avut loc dezastrul, există deci un sens bine definit al tragediei. A doua variantă, cea oficială și fără îndoială adevărată, este cea de care ne temem cel mai tare și este cea de care unii dintre noi vor căuta să se ferească prin orice mijloace. Tocmai pentru că, așa cum susține Moore, este cea cu adevărat înfiorătoare.

Pînă la urmă, este de empatizat cu adepții teoriilor conspirației: marele secret din spatele lumii noastre, știut doar de ei și de oameni ca David Icke, funcționează ca un tratament temporar pentru variile anxietăți și angoase de zi cu zi, ba chiar le dau ocazia acestora să se simtă superiori față de semenii lor neinițiați în adevărurile ascunse ale lumii. I-aș sfătui, totuși, să se îndrepte către un cabinet psihologic sau o biserică. „Prețul" epistemic pentru terapia prin conspirație este mult prea mare în raport cu beneficiile sale.

Mihail-Valentin Cernea *este doctor în filosofie al Universității din București și asistent universitar la Departamentul de Filosofie și Științe Socioumane, Facultatea de Management, Academia de Studii Economice din București.*

Ioana EPURE

Secretele de care nu știi

Cînd am aprins lumina din hol, acasă, după aproape 24 de ore petrecute prin aeroporturi și încă vreo 12 prin diverse alte mijloace de transport în comun, m-am întrebat pentru o secundă dacă nu cumva sînt încă în avion și doar visez că m-am întors. Mi se întîmplă des să uit unde sînt, să visez că visez, să visez ceva ce o să fac peste cîteva ore sau ceva ce-am făcut deja, dar prost, numai ca să reiau, o dată și încă o dată, scenariul, într-un soi de autoflagelare executată fără milă de subconștientul meu.

Apoi m-am descălțat și-am văzut praful roșu de pe bocancii mei. În praful ăla stătea, ca o bornă kilometrică proaspăt vopsită, întreaga poveste a călătoriei mele, realitatea faptului că adusesem cu mine o mică frîntură din Africa subsahariană pînă în apartamentul meu de pe o stradă oarecare din București – și certitudinea faptului că nu visez. Drumurile de pămînt din Lugarawa, plaja de la lacul Malawi, praful din Dar es Salaam, nisipul din Zanzibar – toate stăteau înghesuite în povești microscopice pe botul bocancilor mei gînditi, produși și vînduți tocmai în capătul opus al lumii.

Mi-am dat seama atunci cîte secrete ascund, de fapt, obiectele pe care le iei cu tine în călătorii. Un aparat foto digital stricat, pe care nu-l mai pot repara, dar nici nu îl pot arunca: ultimele lucruri care s-au văzut prin obiectivul lui au fost niște crabi care mîncau firimituri de pîine căzute dintr-un *panino* cu *chorizo,* într-o lagună de pe Coasta Amalfi. Un loc secret, de care știe – de fapt – tot Internetul, Bagni della Regina Giovanna.

Un aparat foto analogic instant, ale cărui ultime cadre au fost portretele unui prieten cu care am zăcut, vreo două zile, pe o plajă dintr-un sat de lîngă Barcelona, și care a adus cu el, în obiectiv, urme uscate de sare, ca pe niște cicatrici de război.

Rucsacul meu verde, la care cînd mă uit parcă văd toate obiectele pe care le iau de obicei cu mine în călătoriile lungi, așezate mereu în același fel: pelerina de ploaie în capac, șlapii într-un buzunar din partea de jos, sticlele cu apă în laterale, pașaportul ascuns într-un buzunar secret din interior.

E timpul să te muți, din nou, pentru a cincispea oară în ultimii zece ani. Și te uiți în jur, prin casă, și parcă toate obiectele îți vorbesc. Unele îți spun în șoaptă povești frumoase, despre primul tău birou, unde primul lucru pe care ți l-ai cumpărat a fost un filtru de cafea.

Altele îți amintesc brutal despre o zi în care ai crezut c-o să mori.

Și apoi sînt obiectele alea pe care le cari peste tot după tine, deși nu-ți folosesc sau nu-ți amintesc de nimic în mod special, pentru că, de fapt, îți amintesc de tot. Sînt pur și simplu o parte din identitatea ta. Prima ta chitară și basul pe care îl ții în husă, într-un colț de cameră, și te juri că o să-l mai iei la gîdilat din cînd în cînd, dar n-o faci niciodată. Cîteva zeci de ecusoane de acreditare jurnalistică la tot felul de concerte și festivaluri. Un teanc de carnete și agende pline de mîzgăleli, notițe, numere de telefon, liste de chestii de făcut și cuvinte care nu-ți mai spun nimic. Dar pe care nu le poți arunca, pentru că ele oglindesc fidel exact haosul din capul tău.

Jurnalele din școala generală, ale căror capitole încep toate, dramatic, cu: „Trebuie să povestesc despre ziua asta. A fost cea mai rea din viața mea."

Se spune că oamenii care se mută des

„Cele mai dificile trei lucruri în această viață sînt a păstra un secret, a ierta și a profita de timp."

BENJAMIN FRANKLIN

au din ce în ce mai puține lucruri. Și cred că e adevărat. Dar lucrurile pe care totuși alegi să le păstrezi sînt cuferele secretelor tale, unele dintre ele atît de criptice, că nici tu nu mai ții minte ce înseamnă de fapt.

E prea tîrziu să mai repar ceva / Toate jucăriile sînt stricate / Și pe cele noi le stric imediat ce le primesc / Sînt un copil care nu știe decît să strice / Cred că tocmai s-a stricat frigiderul, scrie, aproape indescifrabil, pe o pagină aleatorie dintr-una din agende. Cuvintele sînt flancate de o listă de cheltuieli și de un *to do list,* în care „vineri, 14,00, 20 noiembrie" pare să fie o dată importantă, pentru că este înconjurată de un chenar.

Sînt un om a cărui față aproape că posedă o voință proprie. Nu sînt în stare să mint și n-am fost niciodată. Doar ca să încerc să mint trebuie să fac eforturi supraomenești ca să-mi opresc sprîncenele din a țîșni de capul lor în sus atunci cînd nu trebuie. Motiv pentru care nici nu mă străduiesc prea tare să fac asta. Sau să ascund lucruri. De fapt, singurul mod prin care pot minți eficient este să cred și eu ceea ce spun, să înlocuiesc în capul meu realitatea cu povestea pe care am nevoie să o spun.

Pentru că, de fapt, toată lumea îți știe secretele. Sau le intuiește. Așa cum orice căutare pe Internet cu *„hidden beaches"* te duce pe plaje pline ochi de oameni care au căutat tot *„hidden beaches"*. Poți încerca, sigur, *„hidden hidden beaches"* sau *„really, truly hidden beaches"* sau chiar „pe bune, vreau o plajă ascunsă unde să nu fiu decît eu", dar adevărul e că, la fel ca sprîncenele mele, nici Internetul nu știe foarte bine să ascundă lucruri.

Așa că singurele secrete care se păstrează cu adevărat sînt secretele pe care nici tu nu le mai ții minte, dar pe care le țin minte obiectele tale și praful roșu de pe bocanci. La care te uiți uneori nostalgic, dar nu mai ții minte de ce. Un mileu aruncat într-o cutiuță metalică, peste un teanc de monezi de 10 bani, pare să fi fost important la un moment dat, dar nu mai știi de ce. Nu mai ai decît un fel de tandrețe intuitivă, care te anunță că obiectul are o semnificație, fără să mai știi exact care e.

În obsesia modernă pentru eficiență, oameni ca Marie Kondo te învață să arunci cît mai mult și să păstrezi cu tine doar lucrurile care îți produc bucurie. Dar ce te faci, de pildă, cu albumele de la nuntă, după ce ai divorțat? Nu e și durerea o parte din tine? Îți dorești cu adevărat să ștergi tot, ca în *Eternal Sunshine of the Spotless Mind,* fără să iei în calcul faptul că n-ai fi avut parte de multe alte bucurii dacă n-ai fi trecut prin durerea de care îți aminește un oarecare obiect din casă?

Sigur că, pînă la urmă, nu te împiedică nimeni să arunci tot și să rămîi doar cu ce ai în cap, cu amintirile pe care ți le poți rearanja și reinterpreta tu după cum dorești. Dar atunci o să îți pierzi și unele din secrete. Or să-ți rămînă doar secretele de care știi, cele care îți ridică automat sprîncenele într-un fel care te dă de gol. *„Hidden beaches"* de pe Internet, pe care, de fapt, le știe toată lumea.

Odată, demult, am descoperit că primisem cadou o monedă pe care mi-o doream, de la cineva care între timp murise. Obiectul ăla mic, metalic și anost ducea cu el cel mai mare secret posibil: asistase la moartea stăpînului său. Sînt păstrătoarea acelui secret și în ziua de azi. Dar nu-l cunosc. Și nici nu sînt sigură că vreau să-i dau drumul în lume.

Ioana Epure *e reporter, fotograf, călător și om pentru cîinele ei. O găsești, cu texte, poze și poveste, pe ioanaepure.ro*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Seriale de ieri, depresii de azi

Am avut concediu, drept care am reușit, după mulți ani, să cercetez mai cu atenție programele televiziunii naționale.

Prima supriză de care am parte este redifuzarea a trei seriale din anii comunismului: *Lumini și umbre, Eroii nu au vîrstă* și *Pistruiatul*. Sînt seriale care au ca personaje principale „bune" comuniști și ilegaliști, unii chiar la vîrste fragede, și ca personaj negativ „burghezia în descompunere", după o formulă consacrată în manualele de istorie sau discursurile de dinainte de '89. Citesc prezentarea filmelor pe site-ul televiziunii: „Romanul cinematografic conceput de către Titus Popovici, care a marcat generații de români la începutul anilor '80, serialul *Lumini* și *umbre* (...) pornit ca o comandă de la partid, în serial s-au regăsit mai multe parabole *(sic!)* care incriminau regimul comunist: alegerile din 1944, care au apărut ca fiind falsificate, discuțiile despre naționalizarea forțată. Cu mare succes la public, aproape șapte milioane de români așteptau ziua de sîmbătă pentru a urmări destinele cîtorva familii dintr-un orășel românesc din Transilvania..." Am văzut, evident, la vremea lui, serialul. Fac parte, deci, din generația așa-zis marcată de serial, dar pot să jur cu mîna pe inimă ca n-am auzit pe nimeni, dar pe absolut nimeni din generația mea spunînd: „Viața mea s-a schimbat de cînd l-am văzut pe Ilarion Ciobanu în *Lumini și umbre*" sau „Lupta de idei din serial mi-a marcat destinul". Știu destul de bine de ce ne adunam sîmbătă în fața televizorului: într-un program de emisie care dura două ore, înțesat de emisiuni despre capitalismul rău și realizările măreție ale partidului comunist, de cîntări ale României și de filme „rupte din viață" despre bucuria de a munci pe șantierele și ogoarele patriei, filmul *Lumini și umbre* părea divertismentul însuși: în „lupta de clasă cu elementele dușmănoase" se mai strecurau o poveste de iubire dintre ilegaliști și fii de boieri, un interior de casă burgheză la care mulți români visau cu ochii deschiși, două-trei personaje pitorești și cîțiva actori buni, care încercau să evite discursul strident politic. Cît despre așazisele „parabole" care ar fi trebuit să devină mărturie pentru disidența celor care au realizat serialul, să fim serioși: cîteva replici-șopîrlițe, autorizate, de altfel, de mai-marii partidului, într-o mare propagandă comunistă.

Despre *Eroii nu au vîrstă,* citez din prezentarea făcută tot de site-ul televiziunii naționale: „...e un serial de televiziune pentru copii, realizat în 1984, cu scopul de a face «educație patriotică» și portretizînd un grup de tineri care sabotează mașina de război fascistă în timpul evenimentelor din august 1944". În fapt, o variantă „feminină" a filmului *Pistruiatul,* cu mai puțin succes la publicul de ieri și de azi, în care o adolescentă, mînă în mînă cu „largile" organizații de rezistență comunistă antifascistă, luptă eroic împotriva agresorilor. Din prezentarea filmului reiese clar că pînă și cei care au hotărît redifuzarea lui știu că este un film de propagandă, un film menit să spele pe creier adolescenții telespectatori de atunci. Întrebarea este de ce și pentru cine l-au scos din arhivă. Pe ce „publicțintă" mizează? Pe adolescenții de azi? Ar fi amuzant. Pe adolescenții de atunci și pe nostalgia maturilor care au devenit? Ar fi halucinant.

Despre *Pistruiatul* nici nu merită să pomenim. Pare o marotă a tuturor televiziunilor, o rețetă de succes a rating-ului național, un *blockbuster* al tuturor timpurilor cinematografice românești.

Tot din programul TVR fac parte cîteva emisiuni care au ca personaje principale disidenții anticomuniști, deținuții politici, deportați, casa regală, manevrele criminale ale Securității, torturile din închisorile anilor '50 și '60 etc. Adică emisiuni în care eroii din filmele de mai sus devin torționari, iar „adevărurile" prezentate artistic în filme care „au marcat generații de români" devin niște falsuri grotești.

Televiziunea națională are opțiuni confuze: cînd îndrăgostită de Sergiu Nicolaescu și de tinerii ilegaliști, cînd de Iuliu Maniu și de Elizabeta Rizea. Cînd visînd la vremurile în care egalitatea și fraternitatea bîntuiau Europa de Est, cînd lăcrimînd la destinul nefericit al regalității din România. Și dacă lucrurile stau așa într-o instituție cu „memorie" solidă, martoră a tuturor mistificărilor impuse de dictaturi, n-avem a ne mira de „inocența" generației tinere puse față în față cu istoria.

Cît despre celelalte emisiuni ale TVR, ele merită un articol separat. Căci varza din mintea celor care decid cum să atragă cît mai mulți telespectatori în fața ecranelor este imensă, colorată divers și strepezitor, cu rădăcini adînci în incompetență și ignoranță.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

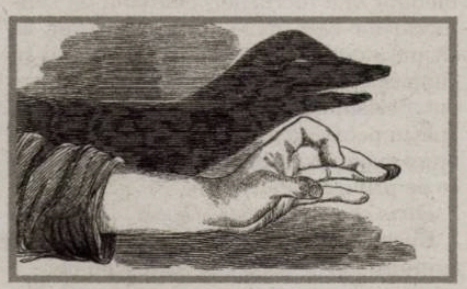

Iaromira POPOVICI

bazar

Ligia și „Zoia"

Prietena și colega mea de clasă Ligia Caranfil nu mai e printre noi de acum șase ani, sfîrșind, înainte de vreme, la propriu, în Marea Neagră. Cînd a murit, copilul meu m-a întrebat: „Ligia era cea mai bună prietenă a ta?".

Ierarhiile astea sînt relative, se știe. Și totuși, atunci m-am întrebat și eu același lucru: și am ajuns la concluzia că, în orice caz, mi-era prietena cea mai tolerantă și loială. Nu eram o prietenă rea nici eu, dar aveam cu siguranță cel puțin un defect: mă răzgîndeam ușor, cel puțin în epoca în care ieșeam des cu Ligia. Spuneam „Da, merg la film" și pe urmă nu știu ce mai intervenea în familia mea și-mi răsturnam și răsuceam programul, o dată, de două ori, de mai multe ori. Ligia nu se supăra niciodată, mă accepta cu toate meandrele mele, pur și simplu considera, probabil, că așa eram eu, un ghem haotic, cu țițele încurcate.

Cel mai des, programul nostru comun era să mergem la film. Poate părea banal, nesemnificativ. Dar nu era deloc așa, ci dimpotrivă. O mare parte din viața mea s-a derulat, cel puțin pentru o perioadă, și pe ecran. Ca să suport mai ușor ce se întîmpla dincolo de ecran, mă bălăceam *in extenso* în ceea ce se petrecea pe el. Mersul la film nu era doar divertisment, era evaziune necesară pentru supraviețuire. Nu prea conta ce film vedeam. Ligia era partenera mea în această existență paralelă: ne dădeam întîlnire și plonjam în ecran împreună.

După ce Ligia n-a mai fost printre noi, nici nu m-am mai dus atît de des la film. Ceva din lumea asta tentantă și ireală, de împrumut, s-a prăbușit. De altfel, încă de pe vremea liceului, prin comuniștii ani '80, la Școala Centrală, Ligia era cumva și personaj. Și asta nu o spun ca pe ceva negativ și neobișnuit: senzația mea despre Școala Centrală, „Zoia Kosmodemianskaia" de atunci, era una de imens teatru pe care se desfășura o inepuizabilă repetiție generală, ale cărei personaje eram, evident, noi toți. Elevii. Mai bine zis, elevele de atunci.

Școala Centrală

© wikimedia commons

Puțini, pe acolo, mi se păreau obișnuiți. Aș fi putut să spun că destui mi se păreau ciudați, dar, pînă la urmă, ce înseamnă să fii ciudat? Să fii altfel decît ceilalți? Asta, în zilele noastre, e mai curînd ceva valorizat. Lumea-și dorește asta. În liceul ăla rece, mustind de fete cu veleități literare, printre care erau presărați cîțiva băieți în general mai atipici, mai toți eram ciudați. Inclusiv eu. În sensul în care ne permiteam nu doar să arătăm diferit (am tot povestit despre cele două colege ale mele, una care venea cu fuste tricotate de ea însăși peste uniformă, în nuanțe verzui, și alta care purta în loc de uniformă o fustă largă, din alte vremi, gen Scarlett O'Hara), ci și să ne comportăm diferit.

Cînd am sosit în „Zoia Kosmodemianskaia" din liceul meu de-o viață, „Creangă", care-și pierduse clasele de filologie pentru că Ceaușescu îl făcuse industrial, ca pe majoritatea liceelor din acea vreme, am fost șocată. În „Creangă", un liceu sănătos, cu un număr egal de fete și băieți, dintre care destui olimpici la mate și pasionați de baschet, arătînd așa cum te-ai fi așteptat (înalți etc.), era cam precum în filmele americane cu adolescenți. Eu însămi mă identificam, nici mai mult, nici mai puțin decît cu una din adolescentele blonde și sportive care se perindau prin aceste filme, dintre cele care erau primele la școală, aveau un corp de amazoană și băieții le cădeau la picioare.

În „Zoia", cînd am intrat cu toată mitologia mea de două parale (ce-i drept, asociată cu una mai normală, ușor hippie, derivată din cîntecele Beatles-ilor), m-am ciocnit de o cu totul altă lume. Nimic din filmele americane de serie B, cu care mă păcăleam că aș fi avut vreo legătură pe vremea aceea. O mare de ființe de sex feminin diferite și imperfecte: culmea, nu arătau deloc ca-n viziunile mele cu supereroine. Nu se încadrau în șabloane, fiecare era diferită în felul ei și mai nici una nu corespundea unei preconcepute idei de divă. Nu aveau, toate, uniforme (căci atunci cu așa ceva veneam la școală) strîmte și scurte, ci dimpotrivă: majoritatea se lăfăiau într-unele lălîi, care le stăteau și pe trupurile departe de măsurile ideale. În noua mea clasă erau fete subțiri ca niște ace ori supraponderale, ochelariste sau hippiote, cu părul în dezordine și figuri concentrate. Cînd am păsit în această mare umană învolburată și înspăimîntătoare, noile mele colege de clasă m-au înconjurat și copleșit.

Am ieșit din atacul ăsta o persoană dacă nu complet schimbată, măcar schimbată. Locurile mele comune despre feminitate și normalitate s-au dus pe apa sîmbetei. Lumea firească era chiar asta în care mă aruncasem: una a diferențelor și a atipicului. În care scopul locuitorilor ei nu era să atingă norma, ci să-și păstreze personalitățile.

Pînă azi mă identific cu acest tip de lume. Ligia era și rămîne reprezentanta ei cea mai bine conturată. Ea a avut curajul, încă de pe atunci, într-o epocă tulbure și vîrstată de restricții, să-și impună și să-și apere alteritatea. Mi-e dor de ea și de curajul ei.

„Bucureștiul e un oraș care merită“

– interviu cu Grégory RATEAU –

Scriitor-călător din fibra unui Panait Istrati, ***Grégory Rateau*** *s-a instalat de cîțiva ani la București, unde este redactor-șef al publicației online* LePetitJournal.com Bucarest. *Dacă România a fost pentru francezul hoinar un* coup de foudre, *jurnalistul-scriitor nu face totuși nici o concesie. În așteptarea versiunii românești a cărții sale* Hors-piste en Roumanie, *Grégory Rateau ne dezvăluie ce clișee despre români sînt adevărate și de ce nu-i place centrul vechi din București.*

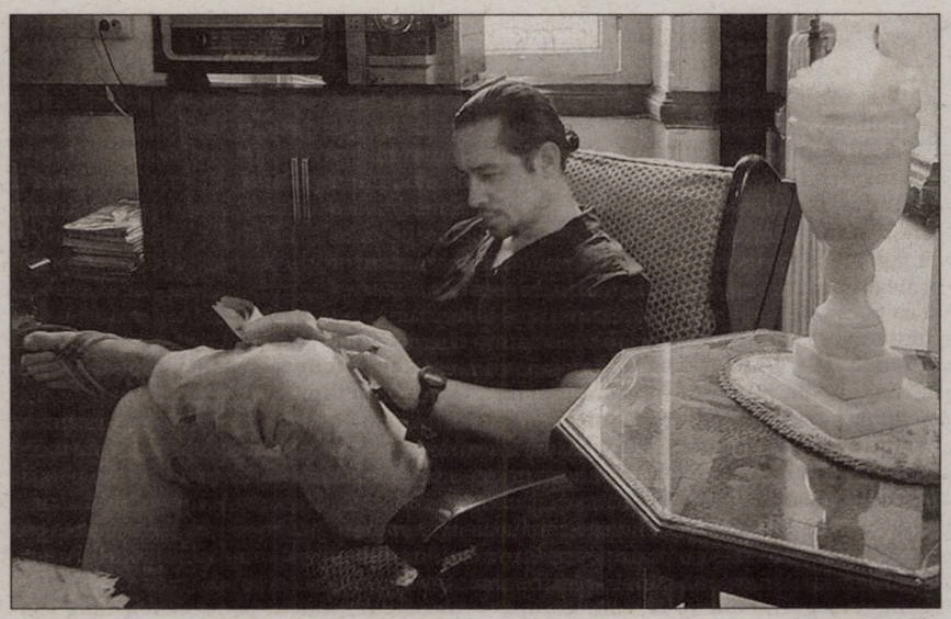

Sînteți un călător pasionat. De ce ați ales România?

Greu de spus. Aș începe cu Irlanda, dacă îmi permiteți. Am trăit acolo un an, am lucrat în ferme izolate, sus, pe munte, mă ocupam de animale, făceam totul cu mîinile mele. La întoarcerea la Paris nu mi-am mai găsit rostul, tînjeam după natură și simplitate, cînd în jur totul devine poezie. Singura soluție era să plec și să descopăr alte teritorii *sălbatice*. Am ales să continui călătoriile aici, prietena mea fiind libaneză, cu origini românești. Libanul l-am descoperit deja și am realizat acolo cîteva documentare produse de CNC, dar România nu era pe lista de priorități. A trebuit să insist și acum nu regret deloc. A fost plăcut surprinsă să putem descoperi împreună Delta Dunării, să ne aventurăm în adîncul pădurilor, al munților, să vizităm sate și să stăm la oameni acasă, să vorbească din nou această limbă aproape uitată, o veritabilă reluare în posesie a culturii sale. La întoarcere ni s-a propus să realizăm o serie de documentare în România, așa că ne-am pregătit bagajele fără să mai stăm o clipă pe gînduri. Chiar dacă după trei luni proiectul a căzut, dorința de a descoperi această țară a rămas intactă. Am hotărît deci să mă instalez aici și să mă dedic primei mele pasiuni, scrisul, abandonînd cinema-ul, artă descoperită la 16 ani și care cere, pe lîngă creativitate, multă răbdare și calități de comerciant.

Ca redactor-șef al publicației LePetitJournal.com Bucarest, *care au fost provocările și care sînt satisfacțiile unei asemenea aventuri jurnalistice?*

Adesea, interviurile mele sînt pretexte pentru a cunoaște oameni din domenii și cu o experiență care mă determină să vreau să aprofundez lucrurile și să merg către ei. Voiam ca românii care sînt plecați să fie mîndri de istoria lor, de arta lor și să-și redescopere țara prin modul cum o privește un străin. Cred că a trăi în afara țării de origine este o șansă incredibilă de a te forma, dar e la fel de necesar să nu-ți renegi locul de unde vii, să accepți că hazardul sau poate destinul te-a așezat într-un loc, într-un timp, într-o familie pentru un anumit motiv, de înțeles și de acceptat uneori de-abia după o viață întreagă.

Provocări? În doi ani, ediția *Lepetit-Journal.com* a ajuns pe primul loc și se menține în Top 5 al celorlalte ediții internaționale. Ne lărgim parteneriatele, iar vizibilitatea pe Internet n-a fost niciodată mai mare. E, desigur, o recunoaștere a muncii, dar eu o văd și ca pe o șansă de a putea spune concret, împreună cu echipa mea și cu posibilitățile noastre: ia priviți cîte lucruri are de spus România, de împărtășit și de promovat. Nu vă închipuiți ce plăcere este pentru noi să primim mesaje de la români care spun „Mulțumim, ne redescoperim țara“, sau de la străini care îmi scriu că vor să vină în România în urma articolelor noastre.

Care sînt clișeele cele mai întîlnite despre români? Care dintre ele se dovedesc adevărate?

Clișeele cele mai răspîndite în Franța vorbesc de hoție, de oameni agresivi, fără nici o lege. Iar eu o strig sus și tare, nicăieri nu m-am simțit mai în siguranță ca aici, în România, și am călătorit destul. Am crescut în Clichy-sous-Bois, într-un mediu plin de tensiuni și de violențe, atît fizice, cît și psihologice. Trebuia să fiu tot timpul atent pe stradă, în metrou sau în curtea școlii, așa că vă dați seama că aici, unde sînt acum, mă simt ca la Disneyland *(rîde)*. Cei care cunosc însă un pic mai mult România vorbesc de ospitalitate și de o mare deschidere către celălalt. Aici aș nuanța un pic lucrurile, pentru că în România nu există aceeași diversitate ca în Franța, deci românii nu au o veritabilă experiență a *celuilalt*. Uneori simțul politeții lasă de asemenea de dorit, dacă e să comparăm cu alte țări europene, dar și aici depinde foarte mult de locul unde ești, de regiunea explorată și de oameni, fiecare în parte. Generalizarea e periculoasă, o evităm tocmai călătorind și încetînd să mai vrem să impunem propria cultură tuturor deși, sincer să fiu, încă mi se mai întîmplă cîteodată *(rîde)*. Spre exemplu, în Maramureș sau în Deltă, mai pronunțat turistice, primirea străinilor a devenit un business. Riscul este de a pierde autenticitatea care reprezintă bogăția acestei țări. Mai există și mentalități care evoluează destul de greu în jurul unor subiecte tabu, cum ar fi romii, cum ar fi drepturile și libertățile homosexualilor. Nu judec, dar nici nu pot cauționa totul.

Cum priviți către societatea românească de azi?

Cu optimism. Energia pozitivă este o premisă eficace pentru a acționa, să acționezi, nu să critici tot timpul, să-i pui în lumină pe cei care încearcă să miște lucrurile, și nu să omori din față orice inițiativă bună, punînd accentul doar pe ce nu merge bine. Ar fi bine să ne întrebăm de ce societățile noastre aleg să facă apologia acestui scepticism, a pasivității: cred că e pentru a ne aservi mai bine. S-a văzut, pe de o parte cei care îi criticau pe românii ieșiți în stradă pentru a manifesta împotriva corupției și cei care chiar erau în stradă în primele rînduri, pe un frig de -15 grade. Voi fi tot timpul de partea celor care acționează, cu respectarea celuilalt, fără agresivitate sau ură.

Dacă ați fi ghidul nostru prin București, ce locuri care v-au fermecat ne-ați arăta? Sînt și zone pe care le ocoliți?

Bucureștiul e un oraș care merită. Nu încearcă să-l seducă pe călător, călătorul trebuie să-l caute, să învețe să-l cunoască, să-i facă curte pînă nu e prea tîrziu. Da, trebuie să-ți placă acest haos vesel, să accepți să te plimbi printre case excepționale de stil brâncovenesc sau Art Déco – de cele mai multe ori abandonate – și blocuri cenușii și murdare pentru a aprecia toată incoerența și toată suferința urbană, rănile care vin din istorie. Dacă te uiți mai bine, poți găsi și grădini ascunse, locuri reabilitate de artiști preocupați de o cultură solidară și de soluții alternative. Evident că orașul are nevoie ca de aer de stat, de autorități care să se mobilizeze pentru a reduce traficul, poluarea, pentru a salva clădiri și a le consolida, în vederea unui cutremur. În ciuda incoerențelor, a fragilității sale, orașul este efervescent, se transformă, devine terenul de joacă al exploratorilor de tot felul. Iar cînd ai o inimă de explorator, nu poți decît să apreciezi toate contradicțiile sale și ajungi să iubești acest oraș, cu imperfecțiunile lui cu tot.

Îmi place să mă plimb printre case și să mă las plesnit peste față de cîte-o creangă de copac prin cartierul Icoanei, către Foișorul de Foc. Să mă opresc la o terasă ascunsă în fundul unei grădini de casă veche, îmi place să hoinăresc prin Cotroceni, uimit să mă aflu în mijlocul unei capitale europene, străbătînd la pas un cartier rezidențial înconjurat de parcuri, vile și nenumărate grădini… De fapt, e un oraș pe care nu-l pot iubi decât străbătîndu-l, în ritmul meu.

Nu-mi place centrul vechi, vicierea sa profundă la toate nivelurile, muzica asurzitoare și uneori prostia turiștilor care vin să consume ființe umane și pahare de bere fără să ridice niciodată ochii către frumusețile care se găsesc la un pas de ei. Îmi asum duritatea cuvintelor, așa cum o fac în fiecare călătorie, cum a fost cazul în Nepal, unde ocoleam înadins oamenii de genul ăsta.

Hors-piste en Roumanie, *cartea despre România, va apărea curînd în limba română. Ce fel de oglindă le întindeți cititorilor acestei cărți?*

Cartea răspunde mai ales unei dorințe a cititorilor mei români francofoni care vor să o poată oferi prietenilor și familiilor nevorbitori de franceză sau prea puțin. Editorul meu de la Polirom e foarte mulțumit să poată arăta altceva despre țara sa. Referința mea, cînd vorbim de literatură de călătorie și de modul de a explora orizonturi diferite de cel familiar, este Nicolas Bouvier. El spune că a călători e o limpezire și că de obicei găsim altceva decît ceea ce credeam noi la început că vom găsi. Cartea e o invitație la hoinăreală, la o rătăcire care conduce la o regăsire surprinzătoare, eroul fiind un om care nu posedă nimic, așa eram eu și mai sînt încă, fără îndoială, un visător. Cititorul este invitat să-l urmeze în preumblările sale nesigure, să descopere o țară din interior și mai ales să plonjeze împreună cu el în peisajul primelor percepții, cele din copilărie, ale cuiva care deschide ochii pentru prima oară asupra lumii. Continui să scriu despre România, în cronici radiofonice, de pildă, însă universul primului meu roman, care va apărea la editura Maurice Nadeau în 2020, este plasat la Tripoli, în Liban. România m-a ajutat să deschid ochii, să mă dedic scrisului în mod serios și structurat. Îi datorez asta, și iată că cercul se închide.

Chestionarul lui Proust

De ce călătoriți?

Ca să mă regăsesc, să exersez un alt ritm, să ies din zona de confort obișnuită și ca să întîlnesc oameni.

De ce scrieți?

Ca să nu las să se stingă amintirea oamenilor și a lucrurilor, pentru a da sens lucrurilor care par să nu aibă unul, ca să mă ancorez în prezentul scrisului în timp ce evoc de obicei clipe rupte din trecut. Scrisul mă face să ies din timp și din spațiu pentru a mă scufunda în mine însumi și pentru a trăi aici și acum, departe de privirea celorlalți.

Paris sau București? De ce?

București, pentru prietenii pe care îi prețuiesc și pentru libertatea pe care o găsesc aici, pentru sensul pe care îl dau activității mele de aici. Am și o casă la țară, iar liniștea de acolo e fără preț.

Felul de mîncare românesc preferat? Dar francez?

Sarmalele. În Franța, rădăcinile mele din sud-est pe linie paternă mă obligă să aleg cîrnatul de Toulouse cu oțet și *aligot*.

Scriitorul român preferat? Dar cel francez?

Panait Istrati. Romain Rolland. Ultimul l-a determinat pe cel dintîi să devină scriitor, nimic nu e întîmplător, deci.

Un film românesc care v-a marcat? Unul francez?

Poziția copilului de Călin Peter Netzer. Relația mamă-fiu fiind captivantă în cinema, și mă gîndesc aici la preferatul meu, *Mamma Roma* de Pasolini. Din cinematografia franceză, fără ezitare, îl citez pe Louis Malle și *Le feu follet*, adaptare controversată a romanului lui Drieu la Rochelle, cu muzica lui Erik Satie. Relația mea cu Parisul încape toată în acest film și în această carte, cu aceeași melancolie îndrăgostită, nostalgia unei lumi pe care n-am cunoscut-o și care totuși continuă să ne bîntuie.

Cea mai bună glumă românească?

Mie îmi plac mult proverbele românești pentru că expresiile spun multe despre mentalitățile unei țări. Haina-l face pe om, spun românii, în timp ce în Franța este exact pe dos: nu haina îl face pe om *(rîde)*.

Un cuvînt în limba română?

Carte *(rîde)*.

a consemnat și a tradus din limba franceză Cristina HERMEZIU

„Sacrul există în fiecare dintre noi“

– interviu cu Pippo DELBONO –

***Pippo Delbono** își tipă viața și arta cu o sinceritate pură, care transcende toate categoriile: de la uman la subuman și suprauman. Regizor, actor, scriitor și muzician, el a fost primit ca un star rock la actuala ediție a Festivalului Internațional de Teatru de la Sibiu, unde a primit o stea pe Aleea celebrităților și unde zeci, poate sute de persoane i-au fost alături la lansarea cărții de memorii* Dăruirea de sine. *„Adevărul nu înseamnă niciodată un singur vis, ci mai multe“, spunea unul dintre mentorii săi, Pasolini. Pentru acest „poet al vremurilor moderne“ apropiat de răni și de răniți (cum îl numea George Banu), care consideră orice gest personal un manifest politic, adevărul se confundă cu memoria, iar visul cu viața. Ca și lumina, Pippo Delbono poate fi simultan undă și particulă, afirmație și negație, poezie și revoltă, speranță și disperare, criză mistică și exaltarea de a trăi.*

Spectacolul pe care l-ați prezentat la această ediție a Festivalului de la Sibiu, Bucuria / La gioia, *este o odă închinată bucuriei de a trăi. În cartea lansată aici,* Dăruirea de sine, *mărturisiți că ați avut senzația că, cu cît tunelul este mai întunecat și mai lung, cu atît lumina este mai aproape, afirmație reluată și în spectacol. Cum explicați acest paradox?*

Există pretutindeni mici puncte luminoase puse însă în umbră de gîndirea noastră, de condiția noastră de ființe umane cerebrale. Depinde numai de noi să vedem aceste luminițe, să le descoperim și să le percepem strălucirea, fiindcă ele sînt aici, chiar lîngă noi, în spatele întunericului. În budism se spune că tînjirea după lumina clară, care este conștiința superioară, nostalgia asta a existat dintotdeauna. *La gioia* este tocmai despre posibilitatea regăsirii bucuriei în timp ce traversăm tenebrele vieții, este despre lumină și întuneric, dar și despre așteptare. Nu poți să faci teatru fără bucurie. Bucuria înseamnă a te elibera de ziduri, a trăi necunoscutul deschizîndu-te simultan către alții. Ceilalți sînt fundamentali pentru noi toți. Forța înseamnă să continui să mergi contra întunericului. Lupta este în fiecare zi, faci revoluție mai degrabă rămînînd aici. E dificil însă să dai nume lucrurilor, iar necesitatea de a găsi cuvinte pentru toate aceste lucruri face parte din misterul vieții. De ce suferim, de ce luptăm? Acesta este scopul, să răspundem. În *La gioia* povestesc despre asta, despre tristețea mea *(n.r.* – după moartea lui Bobò, actorul surdo-mut, membru timp de 30 de ani al trupei lui Delbono), despre o experiență împărtășită cu alții. Ca artist nu poți să nu te deschizi spre ceilalți, spre lume.

Tot în La gioia *spuneți: „Cerul va reînvia liber de zei“. Cum ne imaginăm zeii acum, la început de secol 21?*

Cred că este o imagine în evoluție, pînă acum Dumnezeu a fost mai mult un construct al minții sau un construct social, un simbol de putere. Nu mi l-am imaginat însă pe Dumnezeu ca pe o entitate cu aspect uman (fie bărbat sau femeie) care are putere, am fost interesat să depășim rasismul și am deschis această definiție spre necunoscut, spre ceva ce noi nu putem înțelege. Dumnezeu este poate Universul, lumina pe care o purtăm în noi, speranța, dragostea, un act de iubire poate. În fiecare spectacol al meu apare, într-un fel sau altul, replica „spune-mi că mă iubești“.

Pier Paolo Pasolini afirma, într-una din cărțile sale, că simte „sentimentul de sacru al fiecărei ființe umane“. Crezul pe care îl relevă toate spectacolele dvs. este apropiat de această direcție?

Este o afirmație foarte importantă să simți dimensiunea sacrală a fiecărui om, eu cred cu tărie că fiecare om are această latură. Dacă ne-am gîndi permanent la asta, ne-ar fi mult mai ușor să trăim, să privim oamenii cu adevărat, să depășim rasismul, să avem capacitatea de a-i simți pe ceilalți, căci sacrul există în fiecare dintre noi. Astfel putem reflecta într-o manieră diferită la uitare, dar și la prezența celuilalt și la sentimentul de sacru absolut al fiecărei vieți. Egoismul e această boală a vremurilor noastre, fascismul și distrugerea corespund cu rămînerea în apărarea ta însuți cu orice preț, cu rămînerea de cealaltă parte a zidului. Eu vreau să dărîm acest zid, să îi găsesc fisurile.

Mărturisiți în carte că ați vizitat de mai multe ori mormîntul lui Pier Paolo Pasolini, căruia i-ați dedicat și spectacolul Furia. *Roberto Saviano* (n.r. – *scriitorul și jurnalistul italian aflat sub protecție permanentă după ce cartea sa de debut* Gomorra, *care a documentat afacerile mafiilor italiene, a devenit un bestseller mondial) îl menționează, de asemenea, ca mentor. Credeți că Pasolini mai este azi un model cultural de actualitate?*

Absolut, el a avut curajul de a vorbi despre adevărul său personal și de a-l apăra, a amestecat viața și poezia într-un fel unic, într-o corespondență perfectă, și asta pentru mine este foarte important.

Sînteți de acord cu una dintre inscripțiile de pe mormîntul lui Pasolini a cărei fotografie apare și în cartea dvs.? „Cît despre viitor, ascultați: fiii voștri fasciști vor alerga spre lumile noii preistorii“.

Este o viziune pesimistă, o premoniție pe care el a avut-o *(n.r.* – în cartea *Scrieri corsare),* dar da, cred că ne aflăm în zorii unei noi preistorii, ai unui nou sistem care ne lasă oarecum într-un vid. Lipsesc referințele culturale și politice pe care le aveam înainte, de asemenea lipsește sensul revoluționar, simțul politic. Acum este și un moment furibund al Internetului, invazia asta a *social media* care alterează umanitatea din om. Este fundamental să ne recuperăm această umanitate și avem nevoie de asta, lucrurile trebuie să se schimbe.

În precedentul spectacol pe care l-ați prezentat la Sibiu în 2017, Evanghelia / Il Vangelo, *sugerați că noua criză a umanității este legată de criza refugiaților.*

Este adevărat că acești refugiați sînt ținuți în spatele unui zid, mai mult decît atît, ei pot deveni un pretext pentru a recrea vechi dictaturi, fiindcă statele își pot închide zidurile în numele limitelor lor teritoriale. Zidul este acest vid, războiul, furia și ura. Zidul care ne mutilează istoria și creierul... Dacă va lipsi dialogul în Europa, umanitatea va fi îngenuncheată de noul rasism. Avem acum memoria oamenilor care au fost respinși, este memoria fascismului. Papa *(n.r.* – Francisc) încearcă să restabilească dialogul politic și cultural, este foarte înțelept cînd spune că trebuie să îi sprijinim pe refugiați așa cum Iisus a unit toate semințiile. El poate fi un Iisus al acestor vremuri și mi se pare un act mai degrabă revolutionar acela de a combate rasismul.

Combinați registre estetice foarte diferite în creațiile dvs.: poezia, muzica, dansul, filmul. Cum ajungeți la ceea ce numiți „armonie a ritmului“, la acea arhitectură a spectacolului care este cheia lui?

Pentru mine spectacolul de teatru este ca o compoziție muzicală polifonică. Totul se amestecă, muzica, poezia, dansul, arta și instalația contemporană. Totul mă ajută, dă ritmul și un alt nivel în interiorul teatrului în care nu este interzis nimic, absolut nimic. Totul este posibil: să ajungi, să rămîi, să păstrezi o clipă tăcerea...

Menționați în carte un straniu episod în urma căruia, la Paris, o doamnă care a găsit întîmplător un valoros obiect personal al dvs., care părea pierdut, v-a spus că vă consideră creatorul unui fel de catharsis *colectiv.*

Cred că ceea ce le ofer oamenilor este mai important decît teatru pur și simplu. Aseară, spre exemplu, un tînăr mi-a spus chiar aici, la Sibiu, că i-am oferit o experiență. Pentru mine teatrul are o dimensiune în primul rînd ritualică, nu mai este doar o reprezentație, ci o călătorie în care fiecare participant are drumul său personal. Este o experiență mai degrabă colectivă, în care invit pe fiecare să plece în căutarea lui însuși. Pentru mine, teatrul este un risc. *La gioia* îți cere să rămîi apoi un pic în singurătate, tu cu tine, și prin asta înțeleg de ce teatrul trebuie să ajungă la ceilalți în final.

Sînteți și autor de filme documentare, precum Amore carne *sau* Guerra, *iar anumite fragmente din filme sînt inserate frecvent în spectacolele dvs.,* ca Orhidee sau Evanghelia. *Ce aduce în plus filmul?*

Îmi încep filmele ca pe un voiaj foarte personal, apoi, încetul cu încetul, mă deschid spre lume, spre ceilalți. Camera mă ajută să privesc toți oamenii în ochi, să caut spații, atmosfere, să deslușesc detaliile ființei umane. Deci un act politic. Cînd incluzi filmul în teatru se naște o relație frumoasă, prin el descoperi lucruri care scapă teatrului.

Tot în această carte afirmați că nu prea înțelegeți cu mintea cuvintele pe care le rostiți în spectacole...

Da, ascult totul din abisurile interiorului meu. Este ca o pictură, doar că pictezi prin cuvinte, teatru, muzică. Ascult în profunzimea vieții mele, iată tot un act ideologic, pentru a capta mesaje. Nu poți înțelege chiar totul, însă știi că vei ajunge la un obiectiv. Acest obiectiv este mai adînc, este chiar bucuria. Pe acest drum te poți pierde sau poți descoperi alte lucruri. E ca atunci cînd ești în căutarea unui refugiu pe munte, însă pe drum te poți rătăci puțin cîte puțin pentru ca apoi să te regăsești, să învingi golul.

Vă considerați un martor sau un profet al acestor vremuri?

Nu știu dacă profet, însă este clar că sînt un martor al unor lucruri care nu pot fi înțelese cu ajutorul rațiunii, al reflecției, ci numai de la un nivel mult mai profund: semnele, relațiile și legăturile dintre semne. Numai dincolo de toate acestea putem, poate, înțelege sensul întregului, sensul nostru. Crizele cele mai profunde și pe care le am adesea sînt cele ale vieții, însă aleg întotdeauna partea luminoasă a ei. Forța vieții este întotdeauna mai puternică decît cea a morții. Dacă te oprești în obscuritate, ratezi viața. Totul este un dar. Visele mele sînt mai degrabă fericite.

a consemnat Andreea VLAD

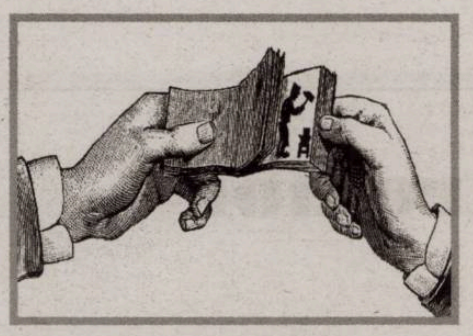

Marius CHIVU

feedbook

Legendar

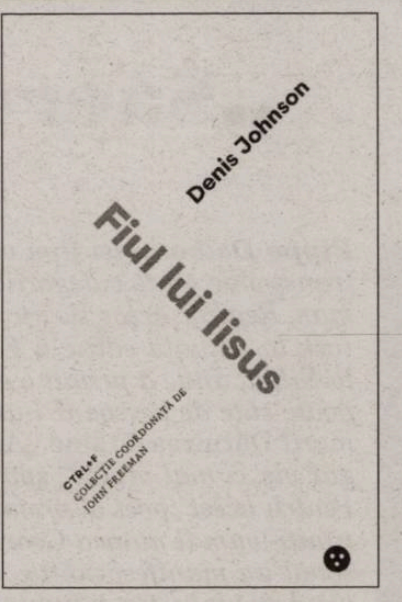

● Denis Johnson, *Fiul lui Iisus*, traducere de Anca Dumitrescu și Elena Marcu, Black Button Books, 2019.

Acest legendar volum de povestiri din 1992 al prozatorului american Denis Johnson (1949-2017) este și va rămîne, cu cele nici o sută de pagini ale sale, cea mai importantă traducere a unei cărți de proză scurtă din acest an.

Mort prematur în urma unui cancer la ficat, a fost un autor foarte iubit și respectat, mai ales de către scriitori (de la Tobias Wolff la Jonathan Franzen, cel care afirma că pentru el Dumnezeu are vocea lui Denis Johnson), lăsînd în urmă o operă solidă care numără aproape douăzeci de romane, volume de proză scurtă, poezie, piese de teatru și reportaje (cîteva finaliste la Pulitzer Prize). Editura Polirom i-a tradus în 2010 masivul roman *Arborele de fum* (National Book Award), dar, așa cum se întîmplă la noi cu marii autori, fără ecoul meritat.

Crescut în Japonia și Filipine, cu un tată care a lucrat pentru Departamentul de Stat american, bine școlit și elev al lui Raymond Carver (care i-a predat lecția minimalismului lui Hemingway), Denis Johnson s-a remarcat chiar cu acest volum de unsprezece povestiri scurte și foarte scurte, niște vignete publicate inițial în *The New Yorker,* adunate în volum sub un titlu extras din piesa „Heroin" a trupei Velvet Underground. În tinerețe, Johnson a fost el însuși un dedicat consumator de alcool și droguri, dar autorul moral al volumului a fost agentul lui, căruia îi este și dedicată cartea, cel care a intuit valoarea acestor istorii și originalitatea vocii protagonistului. Cu un imaginar de Burroughs transpus în stil de Hemingway, volumul a fost un succes răsunător, fiind și ecranizat în 1999 în regia lui Alison Maclean (alt caz faimos de povestiri adaptate pentru film de lungmetraj fiind *Shortcuts* al lui Robert Altman după chiar proza scurtă a lui Carver), Johnson însuși avînd un *cameo* în rolul celui mai spectaculos personaj al său din carte: un tip venit singur la Urgențe cu un cuțit de vînătoare înfipt în ochi (găsiți pe YouTube secvența respectivă cu titlul „Emergency – Jesus Son", mărturie a umorului său macabru).

Ordonate în afara cronologiei, toate povestirile sînt narațiunile la persoana întîi ale aceluiași personaj, poreclit într-un singur loc Terminatu' (Fuckhead, în original), un bărbat relativ tînăr, singur, alcoolic, mai mereu sub influența drogurilor. Stilul eliptic și pe alocuri discursiv reflectă tribulațiile protagonistului fără nume, starea mentală precară sau distorsionată a celui care uneori pare că povestește din mijlocul propriei nebunii, alteori pare că rememorează un trecut depășit în urma mai multor programe de dezintoxicare. De altfel, secvențele narative seamănă cu acele confesiuni ale Alcoolicilor Anonimi, iar în ultima povestire din carte, „Azilul Beverly", îl găsim avînd un job banal, dar în mijlocul unei lumi pe care odată a cunoscut-o foarte bine *(vezi și fragmentul de mai jos).*

Povestirile sînt, în general, *trip*-urile narative ale lui Fuckhead și ale anturajului său, bărbați părăsiți de femei în urma unor relații tumultuoase sau avînd relații tandre cu femei oloage, bărbați camarazi sau străini, racolați temporar pentru băut, droguri, violuri și chiar crime. Mediul vagabondajului lor este foarte marginal (un bar numit Vița, cartierul general al rataților, depozite, barăci sau hoteluri de lîngă autostradă, atunci cînd nu e vorba de un spital de unde-și fac rost de medicamente antipsihotice), bărbații, doar cîțiva numiți, trăind într-o stare de violență iminentă care irumpe uneori în înjunghieri sau accidente de mașină. Precum în proza de deschidere, „Accident de autostop" (publicată în avanpremieră în nr. 9 al revistei *Iocan),* o foarte scurtă proză selectată în faimoasa antologie *Object Lessons.* The Paris Review *presents the art of the short story* (2012), comentată cu entuziasm și invidie de Jeffrey Eugenides pentru felul în care „povestea nu-ți vorbește atît despre o experiență, cît îți induce acea experiență de parc-ar fi fost a ta".

Este remarcabil stilul eliptic cu care Denis Johnson surprinde simțul tragic al vieții cu fine accente poetice sau comice, sugerînd, ca și ceilalți mari autori ai realismului murdar și agresiv de suburbie (Raymond Carver sau Richard Ford), o anume candoare în mijlocul celor mai violente pulsații ale condiției umane. Rareori vei găsi la un prozator o economie de mijloace mai drastică precum aici, unde, în cîteva cazuri, sensul confesiunii lui Fuckhead stă nu doar într-o replică, ci într-un singur cuvînt, uneori chiar ultimul de pe pagină. Cum zice tot Eugenides: „O proză scurtă trebuie să fie, prin definiție, scurtă. Asta e și problema cu prozele scurte. Că sînt dificil de scris. Cum păstrezi o narațiune cît mai scurtă, dar să funcționeze și ca o poveste? Spre deosebire de scrierea romanelor, scrierea prozei scurte este în principal o chestiune de a ști ce anume să lași pe dinafară. Ce spui trebuie să sugereze tot ceea ce nu spui. Dacă vreți să aflați cum se face acest lucru, vă sfătuiesc să studiați prozele lui Denis Johnson".

aproape de carte

Denis JOHNSON

Fiul lui Iisus
(fragment)

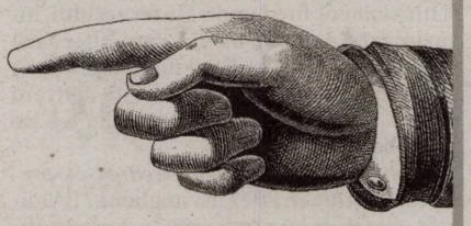

Pe-atunci mă întîlneam cu o femeie care întîmplător era oloagă. În copilărie avusese encefalită, boala somnului. O împărțise pe din două, ca un atac cerebral. Brațul stîng era aproape inutil. Putea să meargă, dar își tîra piciorul stîng, trăgîndu-l după ea la fiecare pas. Cînd era entuziasmată, ceea ce se întîmpla cu precădere cînd făcea dragoste, brațul paralizat începea să tresalte, să se ridice, să plutească în aer într-un salut miraculos. Atunci începea să înjure ca un marinar, cu partea gurii care nu era îngreunată de paralizie.

Rămîneam în garsoniera ei o dată sau de două ori pe săptămînă, pînă dimineață. Aproape întotdeauna mă trezeam înaintea ei. De obicei, lucram la *newsletter*-ul de la Azilul Beverly, în timp ce afară, în seninul deșertului, oamenii se bălăceau în mica piscină a complexului rezidențial. Stăteam la masa ei cu un creion și o hîrtie și scriam: „Anunț special! Sîmbătă, 25 aprilie, la ora 18:30, un grup de la Biserica Baptistă din Tollson va pune în scenă un fragment din Biblie pentru rezidenții Azilului Beverly. Ar trebui să fie înălțător! Nu ratați!"

Stătea în pat o vreme, încercînd să rămînă adormită, agățîndu-se de cealaltă lume. Dar în scurt timp se trezea, șontîcăind către baie, cu cearceaful pe jumătate înfășurat în jurul ei, tîrîndu-și piciorul care orbita incontrolabil. În primele cîteva minute după ce se trezea, paralizia ei era un pic mai rea. Era bolnăvicios și foarte erotic. Imediat după ce se trezea, ne beam cafeaua, cafea instant cu lapte degresat, și îmi povestea despre toți iubiții pe care-i avusese. Avusese mai mulți iubiți decît orice persoană pe care o cunoscusem. Celor mai mulți dintre ei li se hărăzise o viață scurtă.

Îmi plăcea cînd stăteam în bucătăria ei dimineața. Și ei îi plăcea. De obicei eram goi. Ochii ei emanau un fel de lumină în timp ce vorbea și apoi făceam dragoste. Canapeaua era la doi pași de bucătărie. Îi parcurgeam și ne întindeam. În jurul nostru pluteau fantome și lumină. Amintiri, iubiți, toată lumea ne privea.

Avusese un iubit care murise călcat de tren: se oprise pe șine și se gîndise că are timp să pornească motorul înainte să-l prindă locomotiva, dar se înșelase. Altul, un botanist sau așa ceva, căzuse prin vegetația perenă a munților din nordul Arizonei și-și zdrobise capul. Doi muriseră în armată, unul în Vietnam și celălalt, un băiat mai tînăr, într-un accident inexplicabil cu doar o mașină implicată, imediat după instrucția inițială. Doi bărbați negri: unul murise de prea multe droguri, iar celuilalt îi făcuseră o butonieră, adică fusese înjunghiat cu o armă din atelierul de tîmplărie. Cei mai mulți dintre ei o părăsiseră cu mult înainte să moară, dorindu-și să meargă pe drumurile lor. Oameni ca noi, dar mai ghinioniști. Simțeam pentru ei o milă dulce în timp ce stăteam întinși în acea cămăruță însorită, trist că ei n-aveau să mai trăiască niciodată, beat de o tristețe de care nu mă mai săturam.

PUBLICITATE

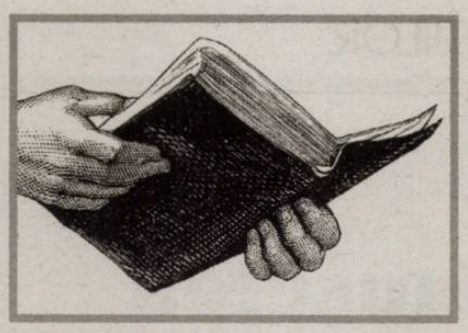

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Privilegii și dependență

● **Edward St. Aubyn, *Patrick Melrose. Nu contează. Vești rele*, traducere de Ciprian Șiulea, Editura Litera, 2019.**

Cvintetul lui Edward St. Aubyn despre evoluția unei familii bogate ce-l are în centrul său pe Patrick Melrose, observat din copilărie și pînă la încercarea de a sublima prin scris vătămarea aparent iremediabilă produsă de acțiunea sincronizată a unui tată violent și incestuos și a unei mame alcoolice și împietrite psihic, a debutat în 1992, cu *Nu contează*. St. Aubyn s-a dovedit încă de pe atunci un scriitor extrem de sofisticat, conștient de faptul că piața era deja saturată de autobiografic, dar și că procesul era ireversibil, așa că singura șansă a unui romancier pornit pe drumul acela era să împingă lucrurile cît mai departe. Poate de aceea, atunci cînd a afirmat că băiețelul de cinci ani, Patrick Melrose, din carte, violat de tatăl său, este un autoportret, St. Aubyn a dus lucrurile într-o zonă ce ține mai curînd de teoria literaturii decît de autopromovare. Aș aminti mai recentul caz Knausgaard, asemănător din punctul de vedere al țesăturii real-textual care depășește în ambiție orice operă „autoficțională" a ultimelor decenii.

Ceea ce-l deosebește și, din punctul meu de vedere, îl face pe St. Aubyn mai atractiv (a se citi literar) decît pe Knausgaard este faptul că schimbă, în fiecare dintre romanele cvintetului, în mod radical stilul și, mai presus, modelul literar pe care se pliază. În cazul binomului *Nu contează. Vești rele,* primele două romane traduse de Ciprian Șiulea în limba romînă, avem de-a face cu o trecere absolut năucitoare de la romanul satiric al anilor '60, cu rădăcini înfipte adînc atît în cea mai autentică proză victoriană (un amalgam de George Eliot și P.G. Wodehouse, dacă mi se permite monstruoasa alăturare) la romanul britanic nihilist al anilor '80-'90, prezența lui Martin Amis (cel din *Banii)* fiind aici de-a dreptul evidentă, secondat de „umbre" mai tinere, cum ar fi Will Self sau DBC Pierre.

Primul roman e mai curînd o vinietă.

Primul roman, *Nu contează,* departe de a fi o frescă a societății privilegiaților dintr-o anumită perioadă, e mai curînd o vinietă, o scenă din viața unei asemenea familii aristocratice, disfuncționale pînă la limitele absurdului, în care tatăl, care și-a făcut un renume din a sfida normele (iar aici prin norme trebuie înțeles cel mai banal respect pentru ființa umană

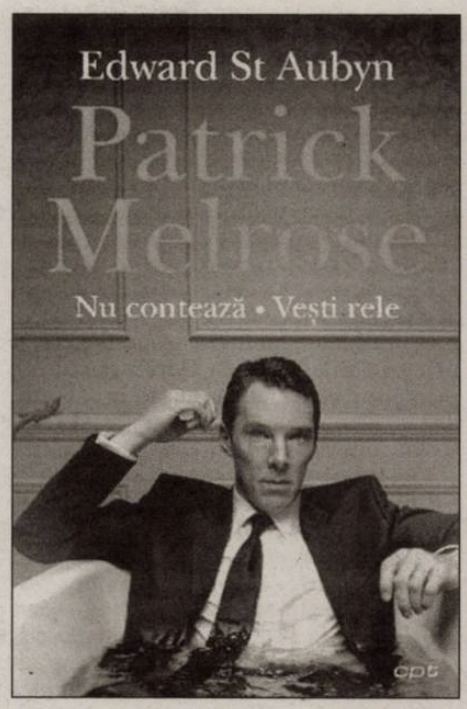

care are ghinionul de a-i fi alături), domină scenă prin simpla răsfrîngere aristocrată a buzei, printr-o violență abia reprimată (atunci cînd e, totuși, reprimată) și printr-o melancolie agresivă îmbibată în alcool. De altfel, toate personajele acestui prim roman sînt scufundate în alcool, cu excepția micului Patrick, care are prima sa experiență de decorporalizare, chiar în timp ce e violat de propriul tată (metoda sa intuitivă de a depăși trauma în chiar momentul instalării ei este să „se transfere" în corpul unei șopîrle de pe perete).

Aceeași decorporalizare face legătura cu al doilea roman, *Vești rele,* unde protagonistă este conștiința fragmentată a lui Patrick, ajuns acum la douăzeci de ani, un tînăr bogat dependent de droguri, de alcool și de tot ce mai poate crea dependență, aflat la New York pentru a se ocupa de cadavrul tatălui său, care tocmai a decedat. Dacă în primul roman punctul de vedere era fluctuant, survolînd scenele cu personaje multiple și alegînd cîteodată să vină în picaj și să intre în mintea cîte uneia dintre ele, în cel de-al doilea, St. Aubyn alege punctul de vedere al unui personaj necreditabil, tocmai pentru a putea plonja în delirul acestuia, angrenînd în vortex întregul text. Bîntuirile lui Patrick prin New York avînd în vene destulă cocaină și heroină cît să omoare un elefant sînt cea mai bună replică pe care am citit-o pînă acum la maratonul alcoolic al lui John Self din romanul legendar lui Martin Amis amintit mai sus.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

DIN 15 AUGUST, la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Historia.ro

Victor MOROZOV

dilematograf

Cum să filmezi frumusețea

● ***L'Enfant secret*** **(Franța, 1979), de Philippe Garrel.**

Cu excepția lui Jean-Luc Godard, Philippe Garrel (n. 1948) este cel mai important cineast francez în activitate. Ca și Godard, vine de departe – din anii '60 –, dar, spre deosebire de acesta, Garrel lucrează cu timpul *post*-eveniment, preferînd experiența intimă și cicatricea interioară acțiunilor politice înflăcărate și baricadelor. Făcînd parte din prima generație care a crescut, conștient, înconjurată de filme (criticul Serge Daney folosea, în acest sens, expresia *„ciné-fils"*) și trecînd foarte repede la regie – n-avea nici douăzeci de ani –, Garrel s-a bucurat mai mereu de aura unui cineast cult, marginal, adulat de cîțiva *happy few,* cinefili puri și duri. Recunoașterea sa a crescut gradual, însă: Cinemateca Franceză organizează toamna aceasta o retrospectivă completă a operelor sale, o revistă precum *Cahiers du Cinéma* îi apără fiecare nou film cu îndîrjire etc. Copil-minune, copil teribil, copil secret al cinemaului francez – sînt multe fațete ale regizorului Philippe Garrel; toate pot fi explorate voluptuos în *L'Enfant secret,* un film garrelian esențial din orice punct de vedere, care încă mai e disponibil pentru cinefilii din România pe MUBI, portal online al filmelor de autor.

Filmat în 1979 și distribuit în Franța abia în 1982 (trei ani a zăcut neterminat prin camere de montaj din lipsă de bani), *L'Enfant secret* este deopotrivă un punct de cotitură și o bună poartă de intrare în filmografia lui Garrel. Pe de-o parte, filmul strînge în el toate preocupările constante ale cineastului: dragostea, bineînțeles, dar și boala – adicția, nebunia –, replierea în propriul sine și în propriul apartament, departe de stradă etc. E interesant, de asemenea, de văzut cum Garrel vorbește, oblic, despre o epocă de militantism și represiune (Mai 68 era, în perioada filmărilor, o rană încă deschisă). Sînt lucruri care, venite pe filieră autobiografică – filmul se inspiră vădit din relația cineastului cu cîntăreața Nico –, l-au preocupat pe Garrel și mult mai tîrziu: în *Le Vent de la nuit* (1999), un personaj naiv, care „n-a prins baricadele", îl tot iscodește pe un tovarăș militant cu privire la epoca „'68", folosindu-se de imaginarul timp-hippiot pe care acel moment de răscruce a ajuns să îl evoce odată mitologizat; în *Les Amants réguliers* (2005), cronică dezlînat-romanțată despre Mai 68 și urmările sale imediate, Garrel răscolește momentul cu ceva mai multă insistență, dar îl trece, în fond, prin dispozitivul său uzual: interioare de apartament, recluziune, tratative amoroase discrete.

L'Enfant secret are cultul său binemeritat de „film post-Mai 68", la concurență cu *La Maman et la Putain* al lui Jean Eustache, care – logoreic, risipitor – este, vorba aceluiași Serge Daney, exact la fel, doar că pe dos. Într-un fel, descriind fără iluzii refluxul, scăderea entuziasmului și reprimarea violentă a luptei prin electroșoc, *L'Enfant secret* este filmul garrelian cel mai ancorat în timpul său – și cea mai amară constatare despre acea generație pierdută din cîte au existat. Aceste idei sînt importante, de acord, dar altceva mă interesează mai mult la el, ceva ce ține mai curînd de aspectele „atemporale" ale filmului, scenele care se desfășoară între patru pereți și între patru ochi. Vorbeam mai sus despre film ca de un punct de cotitură, căci – prezentînd o banală relație amoroasă dintre un regizor și o mamă cu un copil mic, „secret" –, marchează totodată tranziția dinspre un cinema aspru-experimental, practicat de Garrel la începuturi, către formele sale ulterioare, mai rotunjite, mai accesibile publicului. O tranziție realizată, însă, cu o intensitate cred că nemaiatinsă ulterior: dragostea dintre Élie (Anne Wiazemsky) și Jean-Baptiste (Henri de Maublanc) nu cunoaște jumătăți de măsură, nu știe decît frecvențele înalte, nu poate decît să ardă la alb. Încrederea lui Garrel în personajele sale și în actorii săi bressonieni fabuloși este nețărmurită: orice falie, orice notă greșită ar face-o să pară zaharisită, penibilă, chinuită, manieristă (poate de aceea emulii lui Garrel – căci sînt destui – ratează pe toată linia). Garrel, în schimb, înțelege dragostea în absolut: maladivă, măturînd totul în jur.

L'Enfant secret e un film special, de neuitat, un capriciu, un șir de instantanee smulse dintr-o existență frîntă: nu știe mai nimic de narațiune, dă pe-afară de emoție și suferință, de dorința de protejare a celuilalt – chiar și o tînără mamă care recurge la prostituție beneficiază de un prim-plan delicat, care să pună, măcar preț de cîteva secunde, lucrurile în ordine. Dacă e adevărat, cum a opinat Godard, că cinema-ul e despre ceea ce se află *între* lucruri, atunci acest film constituie demonstrația perfectă: numai priviri, tăceri, regrete, corpuri care se sprijină unul pe celălalt în cădere – pasta onirică, parcă de film mut, a scenelor e greu de fixat în cuvinte. De aceea, o analiză formalistă a filmului, care i-ar deslușI mai toate mecanismele străvezii (siluete prost cadrate, durată mare a planurilor…), ar rata mai tot ceea ce îl face incandescent. Adrian Martin (cel mai fervent apărător al filmului) a surprins impresia de fragilitate a materialului, a *filmului-ca-obiect* – impresia de intimism dus la extrem, răsfrînt dinspre camera personajelor către spectatorul părtaș la dezvelirea a ceva prețios, nebănuit. Serge Daney (cel mai fin comentator al filmului) a spus că Garrel „știe tot despre frumusețe, pe care a așezat-o, încă de foarte tînăr, pe genunchii săi". Nu cunosc film mai frumos, mai pur, și mă întreb cum s-ar mai putea filma, în urma lui Garrel, o îmbrățișare nesfîrșită de rămas-bun fără să ai senzația că jefuiești ceva, că distrugi ceva, că te afli unde nu trebuie.

L'Enfant secret este disponibil online, pe MUBI, pînă pe 30 august.

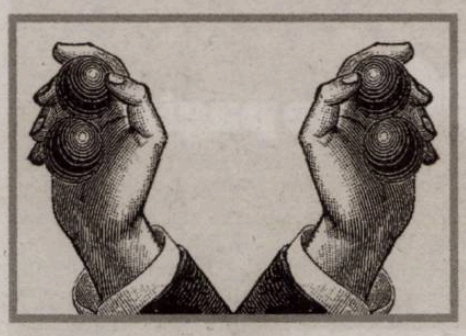

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Cîteva manevre orchestrale în întuneric

● **Operators,** ***Radiant Dawn****, **Last Gang Records, 2019.**

Sîntem în anul 2019 și o explozie nucleară întîmplată la Arhangelsk bîntuie, din nou, Europa. *„It's impossible to live today, / All the places that you loved / They will move in the night / You stumble around but you never find the light. / Endless cities stretch for miles and miles / But the streets have all been changed / And when you wander in the zone / You can be yourself but you can never be alone."* Dan Boeckner, omul care a inventat Wolf Parade, Handsome Furs, Divine Fits și, iată, Operators, nu se încurcă în detalii inutile – după *Blue Wave* (2016), debutul pe disc al ultimei entități muzicale, urmează în mod natural *Radiant Dawn*. Mesajul nu se complică nici el: sfîrșitul lumii, așa cum o ști(a)m noi, trebuie să vină cu o coloană sonoră care trimite în mod transparent și grosier către pop-ul electronic din timpurile Războiului Rece à la Ronald Reagan. Operators nu devine Orchestral Manoeuvres in the Dark, așa cum *RD* nu vrea să fie *Dazzle Ships,* dar spiritul sonic al acelei epoci, fie că vorbim de falanga europeană a electropop/*new wave*-ului optzecist, fie, parțial, de un Bruce Springsteen „dansînd în întuneric" – *„You can't start a fire / You can't start a fire without a spark, / This gun's for hire / Even if we're just dancing in the dark"* – stă peste tot pe acest al doilea album al canadienilor.

Sîntem în anul 2019 și titlurile din presa zilei pot suna astfel: „Invincibila «Pasăre a furtunii» a lui Putin s-a prăbușit într-un nor radioactiv!". *„New violence comes every week, / The language of the crowd, / The floating days of static haze, / The never-ending now. / We're under pressure from towering heights, / We're building up a new world, / Back and forth we run the film, / A future in reverse."* Apocalipsa se vede prin țesătura fină a particulelor care plutesc deasupra noastră, aduse de vîntul care împinge acel nor. Pentru trio-ul Boeckner (voce, chitară) / Devojka (electronics) / Sam Brown (tobe), ea, apocalipsa, aduce cu sine și o dialectică sonoră care opune, la fel ca într-o arie specifică a post-punk-ului și *new wave*-ului, infinita mișcare în buclă – *beat*-ul, *motorik*-ul – și o narațiune despre „înghețarea" realității într-o stare *post-*: *„Staring down the void / At the bottom of the glass / In a floodlit parking lot, / I woke up in the woods / Far beyond the city streets, I was singing, «Days go by»"*. „Days", *opener*-ul celui mai nou album al Operators, devine prologul unei istorii care, pînă la „Low Life", ultima piesă de pe *Radiant Dawn*, parcurge „noaptea" în care lumea se pregătește să moară. *„At the dawning of the day we die / I wander into town in a kind of daze"*, sună rezumatul final al lui Dan Boeckner, pe un album care, atunci cînd referințele nu sînt îngroșate inutil, sună plauzibil.

Formația Operators va concerta în București pe 20 septembrie 2019, la Control Club. Live*-ul face parte din turneul de promovare a celui mai nou album al canadienilor. Pe 30 septembrie 2016, trupa lui Dan Boeckner performa în același club bucureștean, concert prilejuit de lansarea primului LP,* Blue Wave.

* Cel de-al doilea album al Operators, *Radiant Dawn*, poate fi ascultat și achiziționat în format digital de pe platforma online Bandcamp, la adresa *operatorsband.bandcamp.com*.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

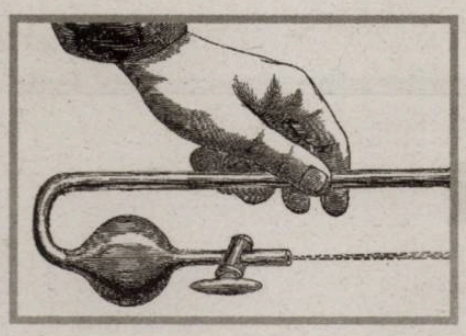

Oana STOICA

rosencrantz & co

Băieții pe acoperișul fierbinte

● *Biloxi Blues*, de Neil Simon, traducere: Ștefan Statnic, Regia: Mircea Rusu, light design: Cristian Ciopată, sunet: Daniel Nae. Cu: Liviu Romanescu, Eduard Cîrlan / Dragoș Dumitru, George Burcea, Sorin Dobrin, Daniel Hara, Valentin Paraschivu, Crina Matei / Silva Helena Schmidt, Bogdan Florea / Mihai Munteniță, Sara Cuncea, Anca Ionel, Diana Toma, Andreea Beatrice Lazăr. TNB, Amfiteatru.

Piesa celebră a lui Neil Simon, *Biloxi Blues,* scrisă în 1984 și ecranizată în 1988, în regia lui Mike Nickols, cu Matthew Broderick (care jucase și în spectacol) și Christopher Walken, este unul dintre cele mai jucate texte contemporane. Partea a doua a unei trilogii semiautobiografice (denumită *Eugene Trilogy,* primul episod – *Brighton Beach Memoirs,* ultimul – *Broadway Bound), Biloxi Blues* este o incursiune în măruntaiele armatei americane care pregătea soldați pentru al Doilea Război Mondial. Acțiunea se petrece într-o unitate militară din Biloxi, Mississippi, în 1943, iar personajele sînt tineri abia ieșiți din școală care parcurg, odată cu instrucția militară, și maturizarea. Personajul narator, Eugene *(alter ego* al lui Neil Simon), un scriitor aspirant, prezintă viața cazonă ca o povestire, încercînd să contureze cît mai precis personajele (colegii de armată) și destinele lor. Uneori, Eugene participă el însuși la narațiune, dar nu are niciodată acțiuni importante și nu ia decizii esențiale pentru restul soldaților, plasîndu-se voluntar în rolul comentatorului. În textul original (și în film), una din mize este duritatea vieții cazone, reliefată prin confruntarea dintre neexperimentații soldați și sergentul Merwin J. Toomey, întruchipare a disciplinei militare impuse prin metode neortodoxe, adept al unei moralități inflexibile, aplicate cu forța. Uneori, textul își dovedește vîrsta: de exemplu, pedepsirea unui personaj pentru homosexualitate trece destul de repede, fără contextualizare (în 1943, homosexualitatea era delict); identitatea evreiască a două personaje, inclusiv naratorul, nu este conectată în nici un fel cu războiul pentru care acestea erau pregătite și în care antisemitismul avea un rol major; unele personaje funcționează ca stereotipuri etnice, profesionale sau de gen – evreul fricos și interesat de bani, prostituata care „educă" sexual recruții și are o poveste lacrimogenă (un abuz neexploatat dramaturgic), iubita adolescentă și inocentă etc. Dar greutatea textului vine din analiza masculinității, a formării personalităților prin explorarea camaraderiei și a maturizării într-un cadru specific, armata, și într-un timp în care valorile sociale se răsturnau. Patriarhatul era pe cale să piardă teren, ca și discriminările etnice și de gen. Ele sînt încă acolo, în textul lui Simon, în timpul războiului care zgîlțîia atunci lumea, dar după terminarea lui se întrezărea o nouă eră. Neliniștea încleștării armate și a lumii care îi va urma pîndesc ca un animal de pradă dincolo de umorul lui Neil Simon.

Greutatea textului vine din analiza masculinității.

Spectacolul de la TNB datează din 2012 și a fost creat de către actorul Mircea Rusu, aici în calitate de profesor la UNATC, pentru foștii săi studenți, care tocmai absolviseră facultatea de actorie. Preluat de Teatrul Național din București prin programul „Uși deschise pentru toți", spectacolul continuă să se joace după șapte ani, cu distribuția modificată, astfel că în reprezentația de la începutul lunii august au jucat doar o parte dintre actorii inițiali. Într-un spațiu gol, cu cîteva elemente – geamantane de lemn din care „se face" tren, cazarmă etc. și un pat „adevărat", care reprezintă universul prostituatei Rowana (Crina Matei) –, regizorul atenuează conflictul cazon, accentuînd procesul de maturizare a tinerilor prin prietenie, solidaritate, învățarea unor reguli de viață (onestitate, onoare, demnitate, corectitudine), începerea vieții sexuale și descoperirea iubirii. Maturizarea lor este accelerată de războiul care îi așteaptă pentru a-i testa la alt nivel, care include curajul, suferința, chiar moartea. Replicile sînt alerte și inteligente, personajele sînt cărnoase, deși ele reprezintă mai degrabă tipologii (tocilarul nevolnic fizic, băiatul cu mușchi care vrea o carieră în armată, fricosul, cel slab la minte, dar puternic etc.). În ciuda schimbărilor de distribuție, actorii evoluează bine, individual și ca grup. Sînt stăpîni pe personaje, de la veteranii Liviu Romanescu (Eugene – omniscient, cu umor), Daniel Hara (sergentul Toomey – rigid, puternic și veridic în momentul de fragilitate) și Valentin Paraschivu (Joseph Wykowski – mușchi, șmecherie, autosuficiență și tușe umane) la noii veniți George Burcea (Roy Selridge – fizic impunător și minte scurtă), Bogdan Florea (Don Carney – fragil, mai ales psihic) și Sorin Dobrin (James Hennesey – lucid, mereu în gardă, probabil din cauza „ilegalității" orientării sale sexuale). Arnold Epstein, personajul principal al semificțiunii lui Eugene, un tip vulnerabil prin fizicul anemic, simțul dreptății și spiritul educat (calități neapreciate în armată), este jucat de Dragoș Dumitru din distribuția inițială, alternativ cu Eduard Cîrlan. Am văzut spectacolul cu Eduard Cîrlan, actor interesant în teatru (joacă în spectacolele lui Alexandru Dabija de la TNB, *Recviem* și *Două loturi)* și film (Radu Jude l-a distribuit în *Inimi cicatrizate* și *Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari),* nu doar prin fizionomia specială, ci și prin acuratețea interpretării, prin umorul fin și prin inteligența cu care nu-și supralicitează datele fizice. Deși joacă (aparent) mult, personajele sale nu sînt de prim plan (cu această excepție), dar Cîrlan este un actor care merită roluri vizibile.

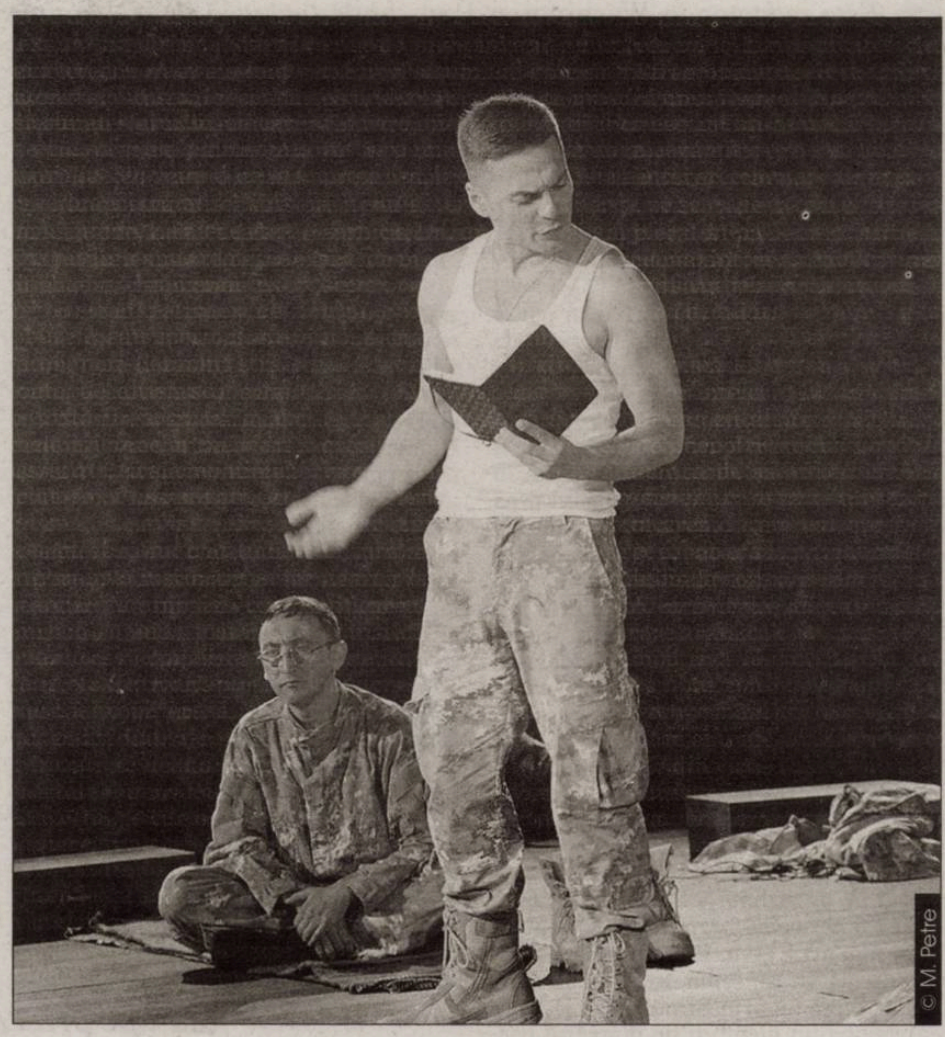

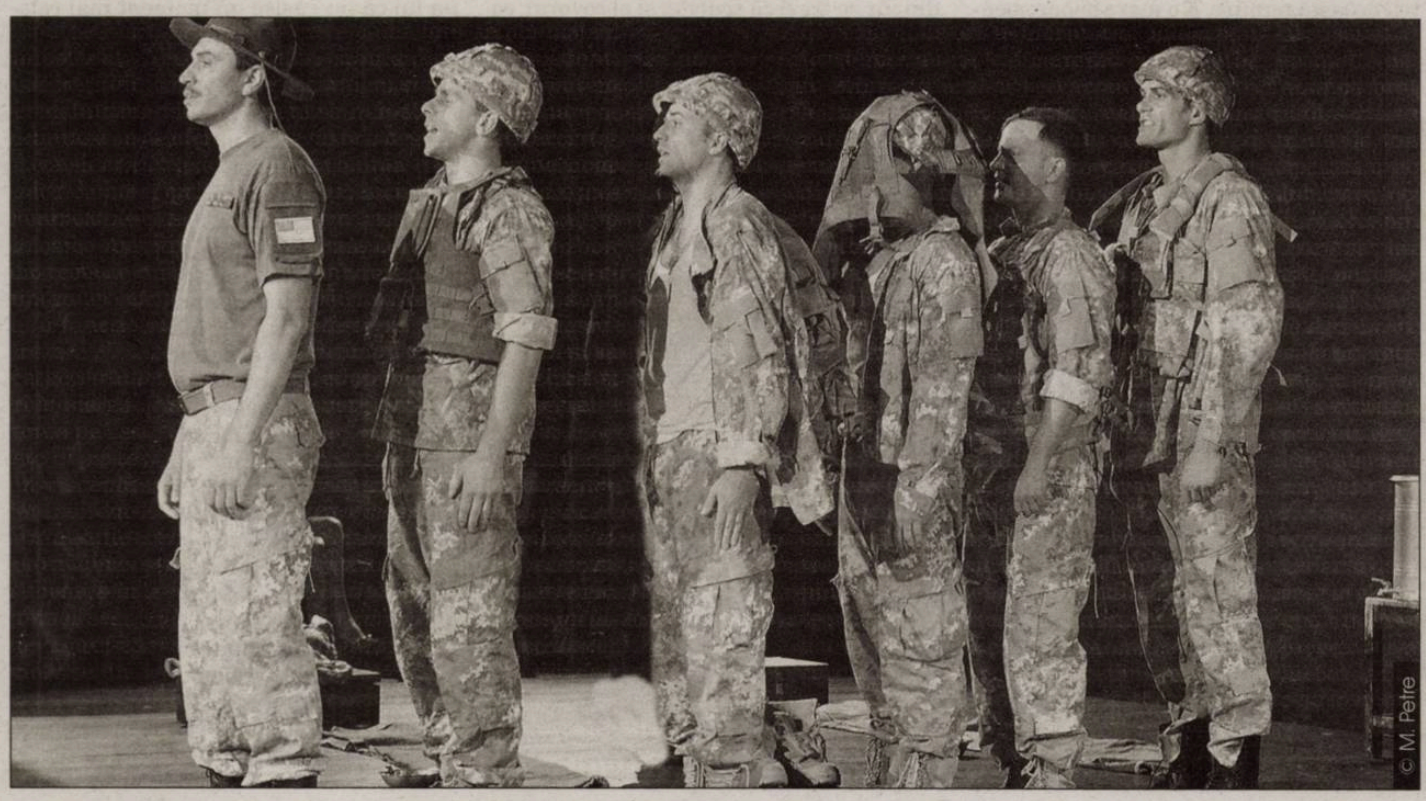

Reprezentația din august a avut loc în spațiul inaugurat în această vară la TNB, Amfiteatru. Este noua „sală" a teatrului, amplasată pe acoperișul clădirii (echivalează cu fostul La Motoare, unde se juca teatru în aer liber înainte de renovarea imobilului), în spațiul fostei Săli Ronde a Centrului Național al Dansului de la etajul al patrulea al teatrului (la etajul al treilea se află acum o cafenea cu terasă în aer liber). Bine dotat tehnic – sunet impecabil pentru teatru în aer liber –, spațiul a găzduit spectacole ale TNB, dar și independente. Pînă la sfîrșitul lunii, Amfiteatru va funcționa ca un cinema în aer liber. Și dacă vremea este bună, spațiul va rămîne deschis pentru teatru și film și în septembrie.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Bob WOODWARD

Ultimul dintre oamenii președintelui Nixon

Este redactor la Washington Post, *unde lucrează de 47 de ani.* ***Bob Woodward*** *(n. 1943) este unul dintre cei care au contribuit la realizarea investigațiilor care au condus în cele din urmă la demisia președintelui Nixon. Este autor sau coautor a 18 cărți și cîștigător a două Premii Pulitzer. Fragmentul de față este o avanpremieră la volumul* Ultimul dintre oamenii președintelui, *aflat în curs de apariție la Editura Litera în traducerea lui Petru Iamandi. La Editura Litera a apărut, de același autor, și cartea* Frica. Trump la Casa Albă.

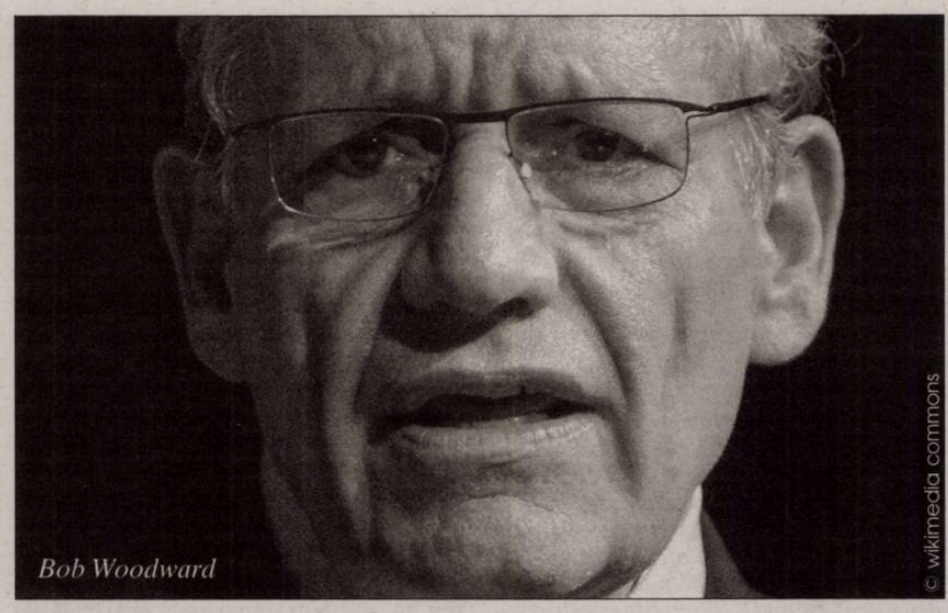
Bob Woodward

© wikimedia commons

Cercul restrîns al lui Nixon părea să fie, în același timp, o groapă cu șerpi și o grădiniță. „Aș zice că s-a cam grăbit cu resentimentele“, remarcă Butterfield. „Asta e. Cum îți spuneam, Alex, nu vreau să mai aștept.“ Haldeman îi promise să-l prezinte președintelui în ziua aceea sau în următoarea. „Sînt prea multe de făcut, iar pentru asta trebuie să colaborezi cu președintele la fel de strîns ca mine.“

„Președintele lucrează numai prin mine“, îl atenționă Haldeman. Iar scopul era ca Butterfield să fie un alt Haldeman. Între timp, iată care era planul. „Dacă intră, tu ieși.“ Din cînd în cînd, președintele intra în biroul lui Haldeman. „Dacă intră, să-ți vadă doar spatele“, îl instrui Haldeman: „Se sperie, dacă te vede.“ Butterfield își amintea: „Mă ascundeam pe după coloane sau eram gata s-o fac, înțelegeți? Mă furișam prin Aripa de Vest, ca să nu-l sperii pe președinte, ca orice față nouă. A fost o perioadă foarte dificilă.“ Haldeman mai avea ceva. Președintele era interesat să se consemneze cît mai mult din trecerea lui prin Biroul Oval. De aceea voia ca un membru de marcă al personalului să participe la fiecare întrunire și să-și noteze chestiunile cele mai importante. „Nu numai chestiunile în sine, ci și atmosfera întrunirilor. Președintele vrea un fel de «rapoarte anecdotice». Și de asta vreau să te ocupi tot tu.“ Butterfield urma să fie una dintre puținele persoane care aveau să stea lîngă Nixon după ce acesta se obișnuia cu el. Kissinger, John Ehrlichman, vechi consultant juridic și asistent în cadrul Casei Albe, ca și Haldeman, urmau să întocmească aceste rapoarte.

Cele două săptămîni în care se ascunse de Nixon fură chinuitoare pentru Butterfield. Pe 18 februarie, Haldeman intră val-vîrtej în biroul lui Butterfield. „La naiba!“, exclamă el. „Exact ce nu voiam să se întîmple! M-a sunat Jo, trebuie să ajung în California.“ Jo, soția lui, încă nu venise în Washington și Haldeman trebuia să semneze mai multe acte legate de vînzarea casei din California. Trecuse aproape o lună și Butterfield tot nu-i fusese prezentat lui Nixon. „Trebuie să mergem la el. Trebuie să-mi ții locul cît lipsesc“, zise Haldeman. Urma să lipsească patru zile. „A fost groaznic“, își amintea Butterfield. „M-a înșfăcat de braț și mi-a spus: «Mă așteaptă o mașină care să mă ducă la Aeroportul Dulles. Mă întorc la Los Angeles. Exact ce nu voiam să se întîmple! Trebuie să te duc acum la el, să te prezint. Ce ghinion!» Așa că am luat-o la fugă pe coridor…

Haldeman era înnebunit. Am dat buzna în Biroul Oval, gîfîind și neanunțați. Sigur, el putea face asta. Mi-aduc aminte și-acum reacția președintelui. L-am speriat. Ce dracu' se întîmplă? E Haldeman, cu insul ăla misterios. Cu același pas săltat, am înaintat pînă în mijlocul Biroului Oval. Iată-l pe președinte, față-n față cu doi inși care au dat buzna peste el. S-a ridicat și a venit spre noi. „Domnule președinte“, spuse Haldeman. „Vi-l prezint pe Alex Butterfield. El e cel despre care v-am vorbit. Asistentul meu. A lucrat în aviație.“ Haldeman adăugă și că trebuia neapărat să plece în California, ca să-și vîndă casa. „Voi fi plecat trei sau patru zile. Alex îmi va ține locul – am vrut să vi-l prezint înainte de plecare. Alex va fi în biroul meu începînd de mîine și va supraveghea activitatea din Biroul Oval în următoarele patru zile.“ „E o mare onoare să vă cunosc, domnule președinte“, spuse Butterfield, întinzînd mîna. „Și să lucrez aici, desigur. Vă sînt extrem de recunoscător pentru această numire. E o mare onoare pentru mine să fac parte din echipa dumneavoastră.“

Iată-l pe președinte, față-n față cu doi inși care au dat buzna peste el.

Cei doi își strînseră mîna cu putere. „Eram doar trei oameni acolo și sosise momentul să vorbească și al treilea“, își amintea Butterfield. „Ăăă, hm, ăăă“, mormăi președintele, dregîndu-și glasul și făcîndu-i semn lui Haldeman. „Mda, mda.“ Își duse mîna dreaptă la gură, acoperind-o pentru o fracțiune de secundă. Părea că vrea să spună ceva, îi aruncă o privire lui Butterfield și îi făcu semn lui Haldeman. Dar tot nu izbutea să rostească vreun cuvînt. Nixon începu să facă niște cercuri mici cu mîna, ca și cum ar fi încercat să-și aducă aminte de ceva. „Mda, mda“, mormăi el din nou. Butterfield îl implora din priviri pe Haldeman. Nixon scoase cîteva sunete guturale, joase, care erau departe de a fi cuvinte. Brusc, începu să-și miște un picior înainte și înapoi, de parcă ar fi vrut să scurme covorul. Era un adevărat supliciu. Butterfield se pregătea să spună o rugăciune, să implore divinitatea să-l ajute pe președinte, să facă ceva, orice.

Pe neașteptate, Haldeman își schimbă poziția. „Bună idee“, se gîndi Butterfield, schimbîndu-și-o și el. Dar simțea că nu-și mai poate coordona mișcările. În liniștea din jur se trezi că scurmă și el covorul, ca Nixon. Un moment mai penibil nu trăise în toată viața lui! Președintele părea că se căznește să spună ceva. Transpira, dar nu izbutea să scoată un cuvînt, doar niște mîrîituri. Nimic inteligibil. Cineva trebuia să pună capăt acestei suferințe, se gîndi Butterfield și dădu să vorbească. Voia să spună ceva despre nerăbdarea lui de a se apuca de treabă. Dar, în aceeași clipă, Haldeman interveni, amuțindu-l. Butterfield nu reținu cuvintele lui Haldeman, dar tensiunea părea că dispăruse. Amîndoi aproape că alunecară spre ușă, de parcă tocmai ar fi amînat o ședință obișnuită. Butterfield se simțea ca un strigoi. „Vă mulțumesc mult, domnule președinte“, spuse Haldeman, aproape pițigăiat. „Alex va fi în biroul meu mîine la prima oră. Am să-l instruiesc cum să vă pregătească primele ședințe de săptămîna viitoare.“

„Foarte bine, foarte bine“, răspunse președintele. „A, era să uit. Bob, în legătură cu recepția aia din Aripa de Est, știi care, cu diplomații. Vii și tu?“ „Nu, domnule președinte. N-am prevăzut și asta. Vreți să vin și eu?“

„A, nu. Te sun după aceea.“ Haldeman îl apucă de umăr pe Butterfield și ieșiră amîndoi în grabă din Biroul Oval. „La naiba, la naiba!“, repetă Haldeman, în timp ce se îndreptau în fugă spre biroul lui. Ajunși acolo, după cîteva minute, Butterfield se lăsă să cadă într-un fotoliu. „Ce-am greșit?“, întrebă el. „N-ai greșit nimic“, insistă Haldeman. Era vina lui că nu găsise un moment mai relaxat din programul președintelui. „Mîine ar fi fost mult mai bine. Are o zi destul de ușoară. Sau duminică, după slujba religioasă. Înțelegi acum de ce am vrut să alegem momentul cel mai potrivit?“ „Desigur.“ „Ar fi trebuit să am mai multă răbdare. Dar acum am nevoie de tine acolo mai mult ca niciodată.“

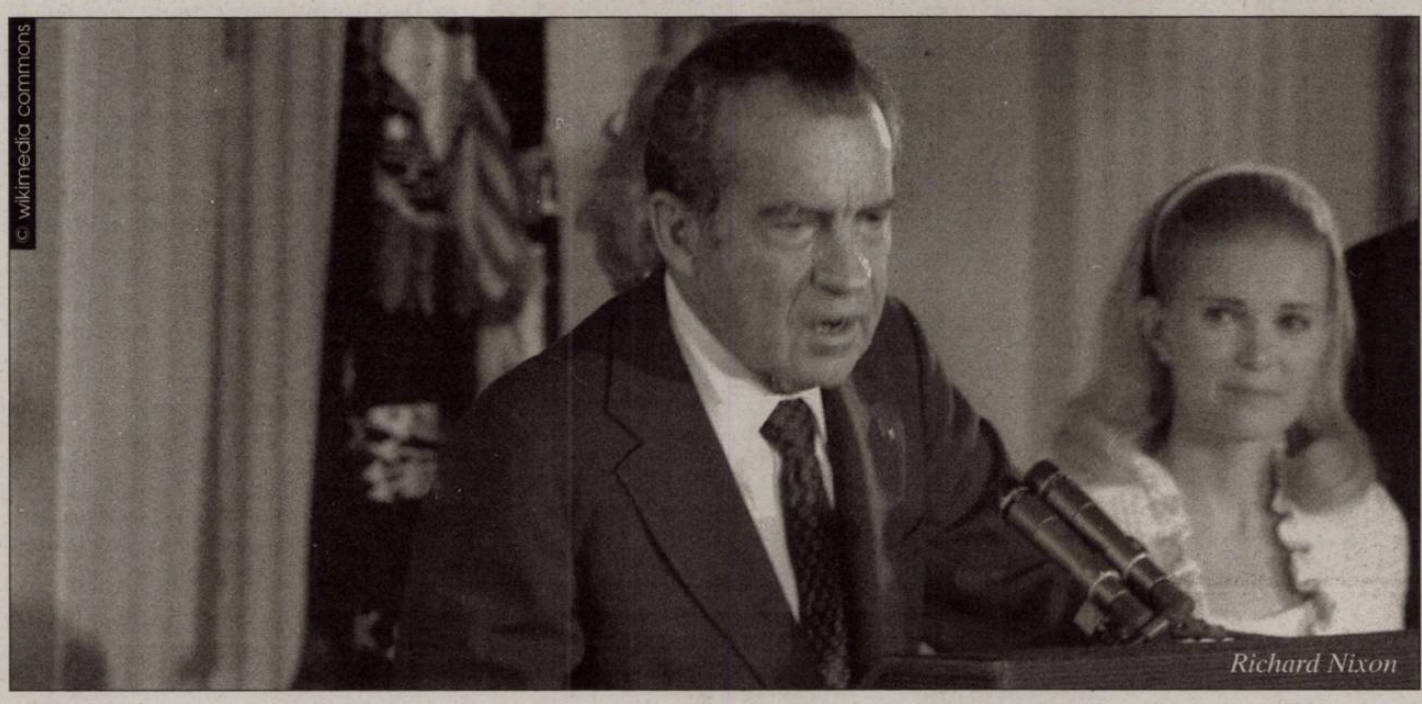
Richard Nixon

© wikimedia commons

Haldeman plecă imediat. Butterfield rămase singur să-și facă griji. Nici măcar un cuvînt! Nu știa din ce motiv, știa însă că fusese un dezastru total, o experiență pe care nu crezuse că o va avea vreodată. Trei minute pe care nu avea să le uite niciodată. Nu știa ce să facă. Era ca și mort, cum spusese Haldeman mai devreme? Ce înseamnă să fii invizibil. Ce înseamnă să nu fii atent. Președintele știa măcar de existența lui? Că fusese în Biroul Oval, scurmînd covorul, aproape traumatizat? Din cauza lui reacționase președintele așa? Mai mult ca sigur.

„Nici nu vă pot spune cît de rău a fost“, își amintea Butterfield. „Mă gîndeam: unde dracu' am nimerit? În Disneyland? Habar n-aveam ce avea să se întîmple cu mine în următoarele zile.“

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Gura de Rai

Vara aceasta am stat o săptămînă la Casa cu Blazoane din Chiojdu. Foarte rar scriu impresii din călătorii pentru că, mai ales în sezonul vacanțelor, toată lumea vine entuziastă de undeva și toți povestesc pe unde au fost, fără ca vreunul să asculte cu adevărat. Fiecare își așteaptă, de fapt, rîndul să povestească. Așa că fac această excepție întrucît sînt sigur că puținii mei cititori merită să afle ce este acolo și să facă, de ce nu, o vizită în ceea ce eu, căutînd o sintagmă care să poată da seama de natura locului, găsesc că nu poate fi altceva decît o „gură de Rai". O să vorbesc despre lucruri foarte simple, care însă nu ne mai sînt la îndemînă, le-am uitat pe multe dintre ele.

Casa cu Blazoane a fost gospodăria unei familii înstărite din Chiojdu.

Inițial, Casa cu Blazoane a fost gospodăria unei familii înstărite din Chiojdu, apoi a căzut în paragină pînă cînd Uniunea Arhitecților din România a achiziționat-o și a restaurat-o după toate regulile artei, completînd ansamblul cu un mic centru cultural și transformînd întregul într-un complex muzeal unde poți dormi și peste noapte. Restaurarea arhitecților Călin și Daniel Hoinărescu, de mare finețe, redă casei eleganța și suplețea formelor inițiale. Nu o să intru în detaliile de arhitectură care i-au fascinat pe studenții UAUIM, participanți la Școala de vară Arhipera, ediția a opta, împreună cu care am mers la Chiojdu, ci o să încerc să transcriu senzațiile pe care acest loc mi le-a produs.

Gospodăria este împrejmuită cu un gard de piatră de rîu. Vizitatorii vin și pleacă, iar după ora șase seara se așterne liniștea. O liniște de mult pierdută, care continuă și ziua, întreruptă de cîntecul păsărilor și de lătratul moderat al lui Blazon, cîinele uriaș și blînd care stă de pază. Și nu este vorba doar de confortul acustic. Cînd am venit, am întrebat, ca tot orășeanul, unde sînt cheile, cum încuiem, unde lăsăm aparatura, cum ne ferim de hoți. „Aici nu sînt hoți", ne-a răspuns calm domnul Drăgulin. „Aici sîntem doar moșneni, țărani liberi și cu pămînturi, din bătrîni. Nimeni nu fură. Puteți lăsa descuiat, iar electronicele oriunde." Nu aveam doar liniște, eram și liniștiți, în acea oază de pace.

Privind de jur împrejurul curții am observat piatră, lemn, var, iarbă, nuiele, pomi, toate îmbrăcate într-o curățenie pe care ultima ploaie nu făcuse decît să o desăvîrșească. Nimic din tencuielile decrepite, betoanele exfoliate, maldărele de gunoaie, stîlpii ruginiți, rotocoalele de cabluri și stridențele orașelor noastre pe care nici măcar nu le mai observăm, pentru că asta ne-ar măcina sufletul. Nu ne înconjura decît frumos, un frumos care izvora din armonia între părți și cu natura din care se plămădiseră toate. Verdele ierbii, brunul lemnului, albul varului, cenușiul pietrelor și albastrul cerului sînt toate culorile pe care le poți vedea în incintă, punctate de roșul discret al florilor. Și cred că absența firmelor luminoase intermitente și a claxoanelor ne-a ajutat să ne simțim protejați și ocrotiți de mărginirea din piatră care, contopită cu natura, nu te îngrădește, ci, dimpotrivă, te eliberează.

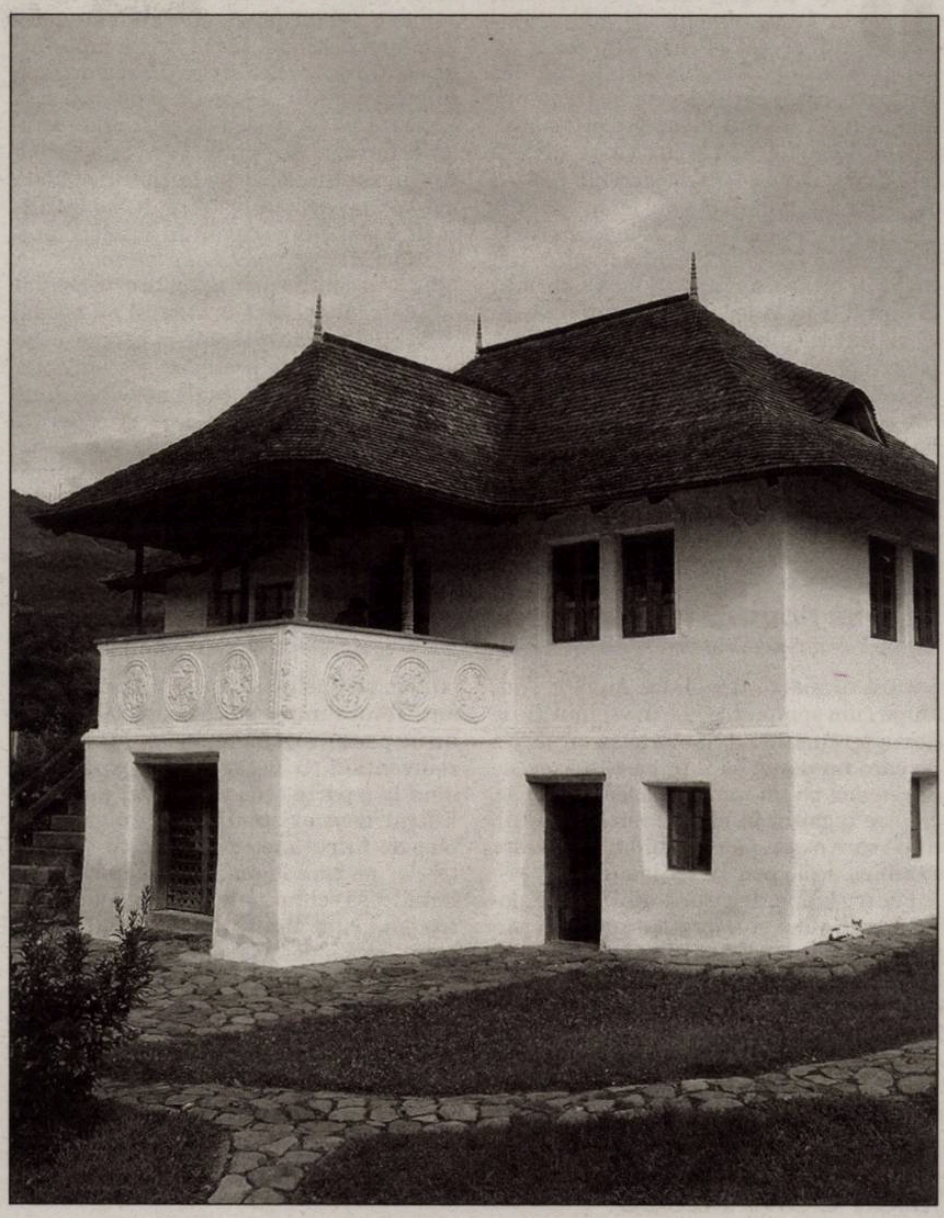

Locul se află într-o zonă înaltă, lîngă biserică, iar din foișorul amplu, aflat la primul cat, poți contempla atît satul, cît și relieful care îl înconjoară. Și privind dealurile scăldate în lumina blîndă a serii, am avut revelația asemănării izbitoare dintre geometria acoperișului casei și umerii plaiurilor. Am întrezărit modestia obținută prin decantarea cunoașterii însușite după secole de experiment a meșterilor locali. O modestie care spune că, dacă muntele a fost atît de înțelept ca să se șlefuiască în acest mod sub acțiunea vînturilor care bat aici, atunci este prudent să faci acoperișurile la fel, și vor rezista și ele. Iar acoperișul Casei cu Blazoane se încăpățîna să reziste, așa cum ne-a povestit gazda noastră, moșneanul din bătrîni Florin Drăgulin, chiar și atunci cînd, în timpul restaurării, majoritatea căpriorilor putrezi care îl susțineau fuseseră demontați, pentru a fi înlocuiți. Vîntul comprima acoperișul, iar acesta se strîngea parcă în el însuși. De fapt, vîntul îi venea în ajutor...

Din murmurul rîului îi vorbesc bătrînii, iar puzderia de stele de pe cerul nopții sînt îngeri...

Iar acesta este lucrul cel mai valoros pe care l-am învățat în cele șapte zile petrecute la Chiojdu: să te așezi într-un loc și să lași locul să-ți vorbească, să ai răbdarea să te învețe, ca să îți fie bine. Colonistul care își lasă locul în căutarea unuia mai bun, iar atunci cînd îl descoperă, îi impune propria lege, este opusul țăranului care, din vechi, își cultivă ogorul și trăiește în pace cu locul lui. Copacul pe lîngă care trece va deveni căruță, dar numai cînd îi va veni sorocul. Din murmurul rîului îi vorbesc bătrînii, iar puzderia de stele de pe cerul nopții sînt îngeri... Moșneanul care a construit Casa cu Blazoane, în secolul al XVIII-lea, știa să asculte vîntul, muntele, rîul, pădurea, iarba, știa să învețe de la ele, știa să trăiască frumos și ne arată și nouă cum să facem, cu o generozitate dătătoare de speranță care transcende veacurile.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

PUBLICITATE

ABONEAZĂ-TE ȘI DESCOPERĂ
în perioada 15 iulie-14 septembrie
Historia

OFERTĂ SPECIALĂ!
Abonează-te la Historia* sau Historia + Historia SPECIAL pe minimum 3 luni și primești
CADOU un abonament de o lună la săptămânalul
adevărul weekend

	3 luni	6 luni	12 luni	24 luni
Historia (apariție lunară)	(27 lei)	(50 lei)	(93 lei)	(154 lei)
extra reducere 10%	(24,3 lei)	(45 lei)	(83,7 lei)	(138,6 lei)

	3 luni	6 luni	12 luni	24 luni
Historia + Historia SPECIAL	(34 lei)	(61 lei)	(102 lei)	(185 lei)
extra reducere 10%	(30,6 lei)	(54,9 lei)	(91,8 lei)	(166,5 lei)

INTRĂ PE HISTORIA.RO
PENTRU A FI LA CURENT CU OFERTELE NOASTRE DE ABONARE.

Cosana NICOLAE ERAM

Dreptul la uitare

Două imagini îmi vin automat in minte de cîte ori aud cuvîntul „secret". Prima este cea a zonei numite *oubliette* din castele sau din fortărețe, către care accesul se făcea numai prin tavan. Inițial, aceste grote, prevăzute doar cu trapă și cu o scară, au fost construite în perioada medievală pentru depozitarea mîncării sau chiar pentru gheață. În secolul al XIX-lea, expresia *être tombé à l'oubliette,* echivalentă cu a fi căzut în uitare, a ajuns să facă referință la faptul (sau la legenda) că astfel de fose au fost folosite de-a lungul timpului și pentru prizonierii incomozi, pentru orice secret uman care putea fi, literal, aruncat acolo și lăsat pradă uitării. A doua imagine, cunoscută fanilor filmului sud-coreean *In the Mood for Love* (2000), este cea din finalul acestuia, cînd personajul principal masculin își șoptește povestea iubirii interzise și neconsumate într-o săpătură în piatra templului Angkor Wat. După cum spune chiar el, în vremurile de demult, atunci cînd cineva avea un secret pe care nu dorea să îl împărtășească, se ducea sus pe un munte, găsea un copac, cioplea o gaură în el, își rostea secretul, după care o astupa cu pămînt. Iar acesta rămînea acolo pentru totdeauna.

Pentru mine, legătura dintre cele două spații pline cu secrete dramatice sau înduioșătoare, respectiv, există la nivel de uitare. Cînd tragem de firul subțire de ață care este secretul, ne jucăm cu distanța dintre dezvăluire și neaducere aminte. Diverse lucruri nu pot fi spuse pentru că riscă să provoace o deșirare a țesăturii sociale, întotdeauna fragile, acolo unde se fabrică raporturile dintre oameni. Odată pînza stricată sau cutia Pandorei deschisă, ies la iveală fapte, acte, sentimente care strică starea de fapt, tulbură ordinea personală și publică și se situează pe un traseu de coliziune cu valorile formale acceptate. Fără cele nespuse sau șoptite doar pe la colțuri, putem merge mai departe, păstrîndu-ne iluziile și liniștea. Nu cîștigăm în înțelepciune, aflînd *TMI (too much information).*

Fascinația pentru tot ce este neștiut rămîne. Însă prezentul nu ne mai oferă găuri săpate în scorburi sau în pietre ca să ne protejăm secretele. Cu alte cuvinte, epoca actuală ne-a luat dreptul la uitare. Indiferent de ce vrea fiecare să împărtășească despre sine sau de barierele puse în fața livrării de informații personale, sîntem cu totii expuși. Atunci cînd datele noastre sînt preluate și prelucrate de către interfețe non-umane, secretele nu mai au șansa să dispară în neant. Totul rămîne stocat undeva, ceea ce nu ne permite să mergem înainte și să ne reinventăm cu fiecare nouă experiență, dînd la o parte ceea ce nu mai contează. Filtrul meu existențial este mereu dublat de filtrul meu prostetic, al dispozitivelor pe care le am. Eu vreau să merg înainte, să schimb, ele mă trag înapoi, către felul cum am fost în cine știe ce moment, ales aleatoriu, din trecut. Dacă nu aș închide în telefonul mobil opțiuni și usile virtuale în fața lui Google, mi-ar ști pe de rost traseele, obiceiurile de consumator, tot ce mi-a plăcut sau nu pe YouTube și la ce mă uit cel mai des, atunci cînd sînt doar eu cu mine. Pentru ca Alexa să nu mă înregistreze din start, trebuie să caut pînă la ultimul element din meniu în contul de Amazon, ca să cer să se șteargă istoricul conversațiilor pe care le prinde din mers.

Urma noastră virtuală se transformă într-o cicatrice eternă.

Facebook, Apple și Google Photos răscolesc amintirile, terorizîndu-ne periodic cu fotografii din urmă. Poate că nu mă interesează să revăd o minunată poză dintr-o altă viață împreună cu un ex, pe care, vai, am omis să o șterg. Poate că acel animal pe care îl țineam acum zece ani în brațe nu mai este de mult. Poate că pur și simplu nu îmi pasă cum arătam cînd vizitam coasta Pacificului fix în septembrie 2008. Locul acela avea un sens aparte numai atunci, iar acum este atît de nesemnificativ încît nici măcar nu mai știu despre ce e vorba. Dacă am o prezentare, trebuie să fiu atentă să șterg de pe laptop istoricul căutărilor pe Internet, pentru că, dacă nu, reclame legate de temele frivole ale serii de dinainte (de exemplu, pantofi) mă vor urmări pe marginea paginii deschise la un articol serios pe care îl prezint studenților. Dreptul meu psihologic la uitare, *carpe diem* și irelevanță este tulburat și senzația de a fi mereu urmărită de vreun dispozitiv nu este doar în mintea mea. Accept, cu ironia de rigoare din democrația avansată unde trăiesc, că sînt o ființă urbană filmată zilnic de cel puțin cinci-zece camere de securitate instalate în locațiile publice unde îmi fac treburile.

Declarațiile de tinerețe ale unui politician sînt scoase la iveală și viralizate. Cu ocazia unor teste genetice făcute la zeci de ani după naștere, o persoană descoperă că tatăl său este un anonim de la o bancă de spermă și imaginea de sine i se alterează. Periodic, datele personale ale clienților sînt furate de la bănci și de la mari companii. După cum vedem în documentarul *The Great Hack* (2019), compania de *data mining* Cambridge Analytica s-a transformat într-o mașinărie de propagandă politică prin colectarea de informații de pe platformele sociale, cum ar fi Facebook. Folosindu-se tehnici inspirate din operațiunile psihologice militare sau ale serviciilor de contrainformații (de tipul „persuadează, schimbă, influențează") *(psych-ops),* s-au inventat texte, clipuri și mesaje focalizate pe votanții indecișI – o practică folosită cu succes electoral în mai multe țări, cum ar fi Argentina, Kenya, Malaezia, Africa de Sud, culminînd cu Statele Unite.

Urma noastră virtuală se transformă într-o cicatrice eternă, neuitarea de sine devine o hărțuire de zi cu zi. În ceea ce privește puterea noastră de decizie, dorințele mimetice (mereu prin mediere – vreau ceea ce vrea celălalt, vreau să fiu celălalt care vrea ceva – ca în cazul reclamelor) ne domină viața. Uneori, conștiința de sine ne face să simțim nevoia de a ne proteja offline la nivel superficial, secretizîndu-ne viața, închizîndu-ne din conturi și postînd mai puțin narcisisme. Pe de altă parte, cînd alegem să împărtășim detalii ale vieții noastre, senzația controlului de la butoane ne împinge spre cosmetizare, înfrumusețare, editare și punere în scenă. Trandafirii galbeni din ultima poză aveau culoarea accentuată cu ajutorul aplicației Photoshop, nu?

***Cosana Nicolae Eram** este conferențiar doctor la University of the Pacific, California.*

Iulian COMANESCU

Păcate de hîrtie și secrete de net

Ai 12 ani și te-ai săturat pînă peste cap de copilărie, dar din living te cheamă vocea unuia dintre părinți, care stau la un pahar de vin cu niște prieteni. Te duci, în silă. În living sînt părinții, prietenii, dar și un album foto, cu poza ta pe blăniță, la 1 an. Îți vine să-i omori pe toți și să faci franjuri albumul. Pe vremuri puteai, măcar în imaginație. Acum, însă, poza ta e pe net. Pentru totdeauna.

Cum n-am cine știe ce secrete, o să vă povestesc despre felul cum am încercat să îmi țin copiii în afara net-ului (nu ca utilizatori, ci ca subiecte, ca să zic așa), dar am eșuat în modul cel mai lamentabil. Și de ce nu-mi pare rău.

Ani de zile, mi-am făcut prietenii să se mire cu teoria că fiecare dintre noi avem o vîrstă de Internet, pe lîngă cea de la starea civilă. Eu, unul, m-am născut în 1996, prin forțe proprii, deci am 23 de ani. Știam ce fac cînd mă năsteam, fiindcă la vremea respectivă aveam 30 de ani. Dar azi, copiii se fac simultan pe net și la spital: prima poză cu băiatul cel mic, Efrem, o am chiar din sala de naștere, că am asistat. Imediat după succesul operațiunii, am fost invitat să fac o fotografie cu tăierea cordonului ombilical și cum nu prea-mi venea să bag telefonul printre pense și sînge, o infirmieră mi l-a smuls din mînă și s-a apucat să tragă mai ceva ca Ron Galella sau Fane Jeg.

Poza aia n-am pus-o pe Net, chiar dacă e foarte frumoasă și, desigur, o amintire dragă. Infirmiera respectivă e un fotograf de nașteri foarte bun, sînt convins că aptitudinile ei se vor transforma într-o meserie de sine stătătoare și lucrativă. Și, normal, ăla micu' a ajuns la foarte scurt timp pe net, ceea ce nu era greu: în momentul de față, Ana-Maria Caia, soția mea, îi antologhează, cu sute și mii de *like*-uri, pe Facebook, panseurile emise cu o frazare care amintește de personajul pedant care apare totdeauna, în diferite versiuni, în filmele fraților Coen. Plus că, fiind ceea ce sîntem, avem prieteni fotografi de top, aparate de fotografiat, știm să scriem. Și, pe deasupra, puștiul e foarte frumos și charismatic în diferite moduri – cred că reușesc să-mi obiectivez pornirile biologice cînd spun asta.

L-am tuns tîrziu, pe la patru ani, și tunsoarea lui a fost un fel de plebiscit, care a scindat fanii care produc sute de *like*-uri și zeci de comentarii la fiecare apariție a copilului.

Nu știu exact cum o să privească Efrem lucrurile astea peste zece ani, dar s-ar putea să nu fie aceeași dramă ca pentru noi, generația pre-Internet. Oricum, teamă propriu-zis nu mi-e. Nu din motive de abuzatori și altele am tot teoretizat ținerea copiilor offline, ci de dragul lor, în primul rînd, ca să își construiască identitatea virtuală cum vor cînd va veni vremea. Și, poate, în tentativa de a nu deveni niște părinți care-și pisălogesc prietenii cu copiii. Metricele de net arată în orice caz că nu sîntem așa ceva.

Pînă aici, totul e OK, dar să vă povestesc cum tocmai eu, puritanul sau puristul, am comis-o. Dacă am un băiat mai mic, am și o fată mai mare, care are cu zece ani mai mult decît Efrem, adică 14. Acum vreo doi ani, o prietenă, profă de română, mi-a propus să scriu un text despre tipar, Gutenberg și Coresi pe blog, pentru că lucra la un manual de română și s-a gîndit că ar fi amuzant pentru copii să îi introducă în problematica hîrtiei prin intermediul unei pagini virtuale. L-am scris, sub formă de scrisoare virtuală către Anais, fata mai mare, pornind de la diferențele, dar mai ales asemănările dintre smartphone și Biblia lui Gutenberg. Știați, de pildă, că, la sfîrșitul Evului Mediu, cărțile erau legate de pupitru cum sînt azi mobilele prinse cu cablul, de panou, ca să nu le fure nimeni?

Textul s-a dus pe Comanescu.ro, manualul s-a tipărit, la ART, am primit și eu un exemplar și mi-a plăcut. Partea bună – și în același timp proastă – e că și elevii au fost de aceeași părere. De ce proastă? Fiindcă acum cîteva luni, uitîndu-mă prin statisticile blog-ului, am descoperit că motorul de căutare îmi aduce un număr considerabil de vizitatori pe „Tetraevanghel înghesuit într-un *post* de blog". Dar nu numai: al naibii Google – răspunde și la întrebarea nr. 4 din manualul de hîrtie: „În ce formă este scris articolul? Cine ar putea fi Anais?". Toate trebile astea apar pe site-uri ca Brainly sau Scribd, pe unde umblă tovarășii lui Anais.

Atunci cînd i-am zis ce s-a întîmplat, Anais și-a dat ochii peste cap și a început să rîdă stînjenită. Nu cred că i-a păsat prea tare, mai ales că a fost marketată de bunici cu intenție, prin niște gazete de provincie, și ca străpoată a lui Ion Creangă, ceea ce și este. Stau și mă gîndesc cum ne văd copiii, dacă îi tot înfășăm în oboselile astea de 200-500 de ani, de la Creangă la Gutenberg.

Pentru mine, oricum, a fost o demonstrație suficientă că și unul ca mine, care a ținut destule *training*-uri de comunicare și face *branding* personal online pentru oameni de afaceri, se poate dovedi la fel de netot ca părintele cel mai inocent. Bine măcar c-am comis-o într-un mod greu de imaginat în privința unui client.

În rest, în momentul de față e clar că pe Net nu există secrete, exact cum nu există *„delete"* – căutați o pagină ștearsă pe Archive.org, ca să vă convingeți. Vestea bună e că peste 20 de ani, cînd toate lucrurile astea vor conta pentru copii, congenerii lor vor fi atît de expuși, încît toată lumea va ști deja tot despre oricine. Pînă la urmă, ne-am putea simți ușurați, nu?

***Iulian Comanescu** vinde conținut brand-urilor prin BrandedCont.net.*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Bunul-simț în judecățile despre economie

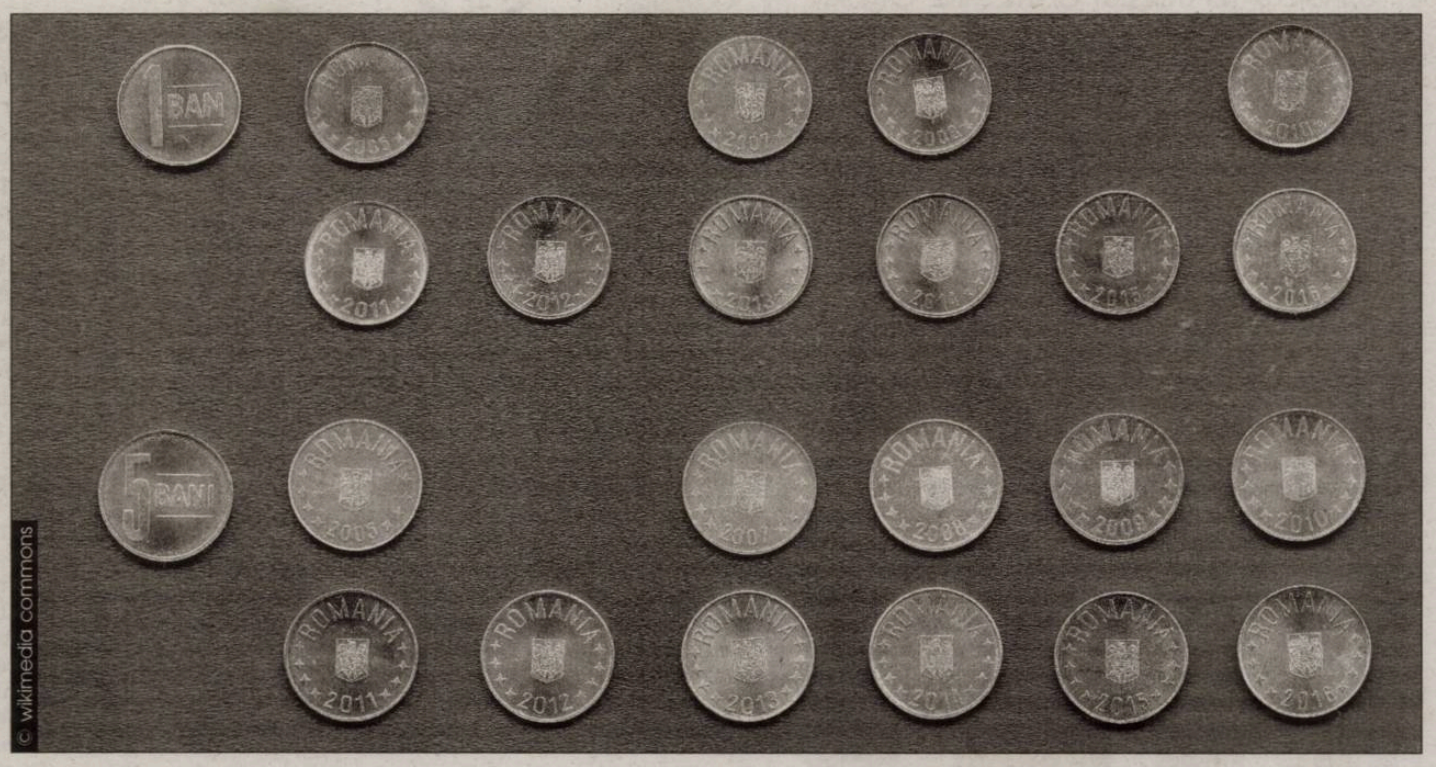

Nu prea mă uit la reclamele pe care le promovează cu generozitate televiziunile. Atunci cînd apare momentul lor, fug pur și simplu pe un alt canal, evitîndu-le. Mi se par prost realizate. Sînt niște maimuțăreli ieftine din care tu trebuie să tragi concluzia că ar trebui să cumperi nu știu ce marfă despre care ai auzit sau nu, dar care se găsește din abundență, importată fiind, prin depozitele marilor comercianți cu amănuntul. Foarte multe asemenea reclame ne îndeamnă să cumpărăm tot felul de medicamente, care mai de care mai ciudate. Uneori, realizarea lor este atît neglijentă încît ofensează bunul-simț. De exemplu, există una în care, la un moment dat, actorul Alexandru Arșinel stă pe marginea unui lac și pescuiește în timp ce pe gură spune un text cum că vrea să trăiască mai mult. Pînă aici nimic special, toți pescarii ar dori să trăiască mai mult. Povestea este că peștele pe care îl ridică personajul nostru în undiță este deja mort. Probabil că murise de rîs cu mult timp înainte, în timp ce citea scenariul clipului publicitar respectiv. Adică pescarul pescuiește un pește mort! Sigur, îl mai agită el puțin acolo ca să pară viu, dar cine a văzut reacția unui pește tocmai prins în undiță își dă seama de penibilul situației. Concluzia este că nu întotdeauna putem fi mințiți și minimul bun-simț te face să zîmbești și să te întrebi cum a fost posibil așa ceva. Adică ce a fost în mintea celui care a agățat un pește mort în undița unui personaj de clip publicitar și pe cine a crezut că poate minți? Rezultatul este că lumea zîmbește acolo unde ar trebui să fie atentă, iar finalitățile sînt compromise.

Am început aceste rînduri despre bunul-simț în judecățile despre economie cu un exemplu despre bunul-simț la modul general. Există o măsură în toate, iar acolo unde granița dintre măsură și lipsa măsurii este încălcată, rezultatul este unul vizibil negativ. Sigur, așa cum spunea și Keynes, pentru a înțelege știința economică trebuie să ai înzestrări. Trebuie să fii din toate cîte ceva, să știi puțină istorie, puțină matematică și chiar psihologie individuală și socială. Dar nu despre asemenea înzestrări elevate dorim a scrie acum, ci despre faptul că, la nivel empiric, obișnuit, comun, economia este o știință a bunului-simț. Orice gospodină care conduce bugetul unei familii face analiză economică în fiecare zi. Ea știe ce bani are în familie și calculează în permanență toate plățile, astfel încît să se încadreze în nivelul veniturilor. Oamenii se adaptează natural acestui nivel, iar atunci cînd aduc resurse suplimentare din împrumuturi nu o fac în orice volum pentru că știu că la un moment dat banii respectivi trebuie returnați. Și apoi, bunul-simț comun ne spune că datoriile mari și permanente nu sînt un semn de stabilitate economică. A te împrumuta mult și pentru consum este cel mai clar semn de dezorganizare financiară individuală și familială. A nu fi dator este un mare privilegiu pentru un om sau pentru o familie, înseamnă relaxare în fața problemelor, practic o altă atitudine în fața vieții. Efortul de adaptare a dorințelor și viselor fiecăruia dintre noi la propriul nivel al veniturilor este unul permanent, care se produce, aș putea spune, ca un gest reflex. Mereu tăiem sau amînăm oftînd. Cînd ne asigurăm necesarul de viață, pornim de la nevoile de bază, de hrană, îmbrăcăminte și căldură, și încercăm să urcăm cît putem spre cele mai sofisticate: excursii, mașini scumpe. Gospodina știe că în tot ceea ce face nu se poate compara cu alte familii, pentru simplul motiv că nu știe mare lucru din ceea ce se întîmplă cu bugetul acelor familii. De aceea, banii sînt mereu chiverniși și mereu economisiți atunci cînd familia își propune ceva important pentru viitor. Finanțele unei familii nu pot fi puse în pericol de cheltuieli inutile sau care nu pot fi suportate. Pierderea echilibrului financiar al familiei înseamnă pierderea echilibrului sufletesc. Acestea sînt lucruri de bun-simț în economie și sînt aplicate pe baza unei minime raționalități de către orice om.

În economie este ca în medicină, un bun economist trebuie să aibă calitatea de a fi un bun diagnostician. Un medic, atunci cînd prescrie un tratament, ar trebui să știe foarte multe lucruri despre bolnavul respectiv. De unde vine boala acestuia, ce obiceiuri au provocat-o, care este starea psihică a pacientului, care sînt împrejurările apariției bolii respective. Este ușor să recomanzi antibiotic la febră și este posibil s-o elimini, dar asta nu înseamnă că ai vindecat boala. Pentru a vindeca boala trebuie să știi multe despre bolnav și despre cauza bolii, după care să prescrii o linie de tratament și să urmărești aplicarea sa în procesul de vindecare. De foarte multe ori, pacientul trebuie trimis și la alți colegi medici pentru a vedea dacă boala pe care o ai în față nu este cumva rezultatul unei alte afecțiuni.

Toate acestea sînt de bun-simț. Dar cel mai important lucru este să fii loial științei pentru care ești pregătit. Ca economist, trebuie să știi că „în mersul evenimentelor sociale se impune o regularitate a fenomenelor, căreia omul trebuie să-i adapteze propria sa acțiune dacă vrea să reușească. (...) Legile acțiunii umane și ale cooperării sociale trebuie studiate așa cum fizicianul studiază legile naturii“ (Ludwig Von Mises, *Acțiunea umană. Un tratat de economie,* Editura Curtea Veche, 2018, p. 18). Economia este deci o știință pozitivă, ale cărei legi trebuie cunoscute și respectate, dacă nu dorești să fii penalizat. Nu ai voie să minți. Nu poți aduce minciuna și prefăcătoria atunci cînd vorbești ca specialist. Sigur, poți greși, nimeni nu este perfect, însă buna-credință se prezumă a fi obligatorie. Poți fi chiar etatist-intervenționist, așa cum sînt foarte mulți din școala de economie românească, dar nu ai voie să trădezi prin minciună conștientă. Este multă liniște în zona științei economice de la noi. Mii de cadre didactice universitare tac. Nu există în dezbaterea publică. Nimic nou sub soare (în legătură cu acest subiect recomandăm analiza lui Mises, *Știința economică și universitățile,* din lucrarea *Acțiunea umană. Un tratat de economie,* Editura Curtea Veche, 2018, p. 890). E greu să vorbești cînd nimic nu ai a spune. „În economia politică, la fel ca în alte domenii ale științei, numărul personalităților creatoare este mic“ (Mises, op. cit. p. 891). Pe acest fond, însă, una sau două slugi gălăgioase ne mint în față. Ceea ce este și mai grav e faptul că o fac cu intenție și rea-voință, la mijloc fiind un consiliu de administrație sau pur și simplu calitatea de consilier al vreunui analfabet rătăcit prin politica noastră. Decît să facă știință economică din calitatea de slugă, plătit fiind pentru a minți, mai bine ar fi să tacă. Economistul nu are voie să devină o anexă a unui om politic nebun, care joacă la ruletă destinul țării sale. Economistul este obligat să vorbească, chiar și atunci cînd este un simplu executant la locul său de muncă, sau cînd deține cel mai înalt grad didactic universitar. Ceea ce face gospodina din familia noastră sau medicul căruia ne adresăm trebuie să facă și economistul. Trebuie să fim atenți cu procesele despre care discutăm și pe care sîntem chemați a le gestiona. Nu așa se întîmplă, din păcate, în realitate. De exemplu, și voi lua doar acest exemplu, în dezbaterea despre datoria publică a României s-a mințit mult. S-a mințit și din prostie, dar și din rea-voință, pe doi arginți, așa cum spuneam. Bunul-simț comun, deci acela care nu implică analize sofisticate, ne spune că cele 100 de miliarde de euro datorie sînt o sumă mare și că viteza de îndatorare este foarte mare. De asemenea, capacitatea de rambursare este pusă sub semnul întrebării, dacă vom ține cont că acești bani merg în consum, pentru salarii și pensii. În context, am mai spus-o și o spun mereu, comparațiile cu alte state sînt absolut irelevante. Să fim foarte atenți și să judecăm foarte corect mediul intern și extern propriu. Ni se spune permanent că sînt bani pentru pensii și salarii, și Guvernul doamnei Viorica Dăncilă, împreună cu Parlamentul aferent, pentru că acum doamna are și un Parlament în mînă, tot dă legi aiuritoare de mărire a pensiilor. Sînt bani pentru că ne împrumutăm. De cînd împrumutul pentru consum a devenit un panaceu al dezvoltării economice? Ce economie au învățat la școală cei care laudă un asemenea drum?

Sigur, veți spune că aici este un fel de inconștiență și chiar disperare a omului politic. Pot fi multe cauze. De regulă, oamenii politici cred că economia este ceva ce ei pot manevra așa cum vor, iar economiștii sînt doar niște posesori de creion chimic după ureche ce trebuie să facă ceea ce le dictează ei. Noi știm că nu este așa. Și ce facem? Îi aplaudăm? Sau, și mai rău, ne aliem cu ei pentru doi bani în plus și apoi, cînd totul va cădea, ne vom cere scuze? Ne putem cere scuze că am pus o țară în genunchi? Și dacă o vom face, ne va scuza cineva? Sau pur și simplu vom ridica din umeri, spunînd, cu maximă prefăcătorie, că am greșit?

Vă invit, dragi colegi economiști, să vorbiți. Și dacă analizele sofisticate nu vă sînt la îndemînă, atunci apelați la bunul-simț comun. El nu vă va înșela niciodată. Bunul-simț comun vă va spune că nu este bine ceea ce se întîmplă și că minciuna unora dintre noi începe să semene cu cea legată de peștele din undița personajului din reclamă. Peștele respectiv este „foarte“ mort, chiar dacă actorul îi mișcă puțin coada, iar economia noastră este foarte îndatorată, chiar dacă economiștii bine plătiți de guvernanții de la Videle ne spun că totul este în regulă.

Economistul nu are voie să devină o anexă a unui om politic nebun, care joacă la ruletă destinul țării sale.

***Dorel Dumitru Chiriței**scu este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

Cu ochii-n 3,14

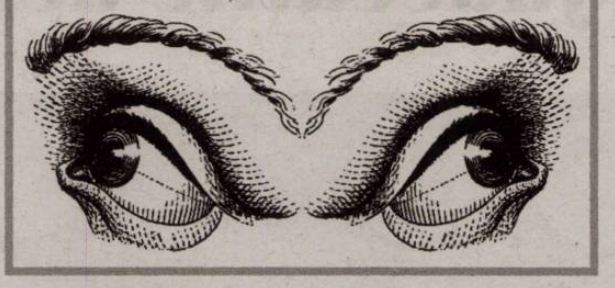

TRĂIM ÎNTR-O LUME GÎNDITĂ PENTRU A ÎMBUNĂTĂȚI (CU VARIANTE MULTIFUNCȚIONALE) STABILITATEA CELUI CARE ARE GRIJĂ DE UN CĂRUCIOR, DAR UNDE FIECARE VREA O ÎNTÎRZIERE GREA

■ Trăim într-o lume care glorifică libertatea, dar unde fiecare vrea să interzică ceva: fumatul, alcoolul, iarba, sexul, avortul, manelele, marxismul, religia, *burka,* zborul cu avionul, cărți, filme și piese, anumite cuvinte și simboluri, votul, plasticul, Uber-ul, trotinetele… Evoluția rasei umane în splendoarea manifestării ei. (**M. C.**)

■ Înapoi la rădăcini(le evolutive): cercetătorii de la Universitatea Keio din Japonia au creat un prototip de coadă robotică, lungă de 71 cm, gîndită pentru a îmbunătăți stabilitatea celui care o poartă. (**C. Ș.**)

■ La cîțiva pași de Palatul Westminster și de sediul Parlamentului Britanic, mai multe grupări de infractori români înșală turiștii cu variante ale jocului albaneagra. O dovadă incontestabilă că naivitatea are o istorie lungă și fascinantă. (**A. M. S.**)

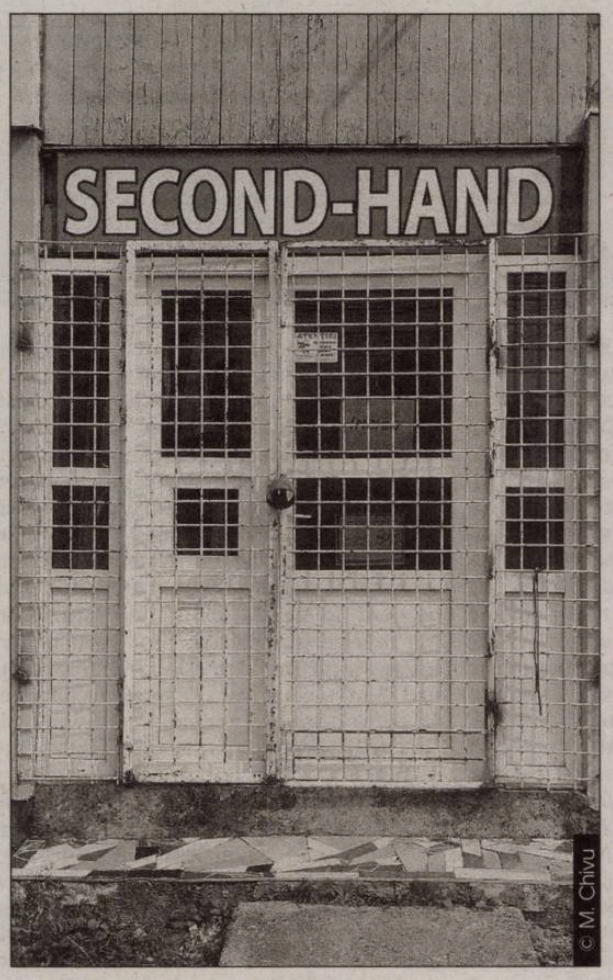

© M. Chivu

■ La parada militară de Ziua Marinei au defilat și cele trei remorchere multifuncționale ale Ministerului Apărării: „Voinicul", „Vîrtosul" și „Vînjosul". Au fost de față, desigur, politicieni și demnitari ai statului. Dar ei sînt neremorcabili: nici navele astea cu nume desprinse din basme nu-i clintesc dintr-ale lor. (**D. C.**)

■ În Marea Britanie au fost interzise două reclame, la Volkswagen și la brînza Philadelphia, pe motiv că ar fi promovat stereotipurile de gen. În prima, bărbatul e prezentat ca inițiator al aventurii, iar femeia are grijă de un cărucior. În a doua, doi tați uită de copiii lor, fiind absorbiți de mîncare. La noi, premierul Viorica Dăncilă a avut grijă să nu fie acuzată de sexism. A declarat că a fost cel mai jignit premier, din cauză că „a fost" femeie. (**S. G.**)

■ Marea majoritate a călătorilor și-au cumpărat bilete electronice. Controlorii nu dispun însă de cele necesare pentru un control electronic. Ei verifică manual, confruntînd cu o listă a pasagerilor, fiecare bilet în parte. Asta e o întîrziere sistemică a CFR. Care nu poate fi calculată în (zeci, sute, mii de) minute. (**M. M.**)

■ După ce lumea întreagă a comemorat înfiorată tragedia de la Cernobîl acum trei ani, după ce aceeași lume a urmărit sub grea impresie serialul *Cernobîl* de pe HBO, iată că a venit momentul să ne îmbătăm cum se cuvine. Cercetători de la Universitatea din Portsmouth au produs o vodcă făcută exclusiv din ingrediente recoltate din „zona interzisă" – spațiul evacuat și închis, în care nu e permis accesul nimănui, din jurul reactorului explodat și acoperit cu un sarcofag de beton. Experții au constatat că acum, la 30 de ani după dezastru, apa și cerealele crescute spontan în zonă nu mai sînt radioactive și respectă standardele sanitare ale Ucrainei. Așadar, de ce să nu facă o vodcă? A apărut, imediat, o societate comercială care va produce și va comercializa această vodcă ce se va numi, cum altfel, „Atomik". Ce să mai zicem? *„Bud'mo!"* Adică, în ucraineană, „Hai noroc!". Cred că e nevoie de ceva noroc cu vodca asta, pentru că mie mi se pare că fiecare dușcă seamănă periculos cu un fel de ruletă rusească. (**S. V.**)

ÎN ROMÂNIA SPECIALĂ, CINEVA A INVENTAT LANSATORUL SIMPLU DE EVENIMENTE

■ Cifrele celor mai prezente lăcașe de superstiții în România: 18.300 de biserici, 15.000 de agenții cu păcănele, 13.400 de case de pariuri. (**M. C.**)

■ Ministerul Finanțelor propune oficializarea bacșișului, ca și cum n-ar fi fost „oficial" de pe vremea turcilor, și impozitarea lui. Așadar, la restaurant vom primi o notă de plată specială în care vom nota ce procent vom lăsa în plus, nu mai mare de 15%. Mă întreb: dacă de obicei stăm cîte o oră după nota de plată „normală", cît va dura pînă va veni și cea „specială"? Să tot lași bacșiș! (**A. P.**)

■ Cineva a calculat durata unui serviciu/produs care a atins cifra de 50 de milioane de utilizatori zilnic: liniile aeriene – 68 de ani, autoturismele – 62 de ani, telefoanele cu fir – 50 de ani, televizoarele – 22 de ani, computerele – 14 ani, Internetul – 7 ani, Facebook – 3 ani. În top se află însă PornHub – 19 zile. (**M. C.**)

■ Termenul *potență* a fost inventat, se pare, de Aristotel. Nu cu referire la guvernare. Săptămîna trecută, însă, Călin Popescu Tăriceanu (fără nici o legătură cu Aristotel) a declarat că nu vrea să facă parte dintr-o guvernare impotentă. Ar trebui să-l întrebe cineva cînd și-a dat seama de asta. (**A. M.**)

■ Într-un top al celor mai ciudate suveniruri ar putea intra fără probleme și lansatorul de rachete descoperit recent în bagajul unui pasager, pe aeroportul Baltimore-Washington, adus din Kuweit. (**A. M. S.**)

■ #rezist *vs* #insist = comunism. Un exemplu simplu, dar foarte elocvent, care rezumă, cît se poate de sugestiv, dar și explicit, metoda comunistă de a răstălmăci simboluri, aspirații, împliniri. Este una din metodele clasice prin care comuniștii, după ce au preluat puterea prin crimă și manipulare, s-au cățărat în vîrful statului, devenind singurii deținători de adevăr. De aici pînă la „Dragnea e al nostru" nu a mai rămas decît un pas. Pe care Eugen Teodorovici l-a făcut. Cu stîngul… Căci a-l asemui pe Dragnea cu inocența infantilă e dincolo de a putea fi acceptat, azi. Iar dacă ministrul Teodorovici e nostalgic, dincolo de insolență și imbecilitate, dovedește că nu are ce căuta în fruntea statului de azi, nu cel de ieri, nici cel paralel. Absolut deloc și niciunde. S-a autoexclus, nu numai din politică, nici doar dintre finanțiști. S-a autoexclus dintre cetățenii cinstiți ai acestei țări. Adică aceia care fac cinste țării și care reprezintă, de fapt, națiunea română. (**R. M.**)

■ În miez de vară fierbinte, niște nume de firme din Caracal: Butoi SRL, Evenimente Din Prietenie SRL, Gimi Everest SRL, Romantic Standard Simbol 333 SRL, Eternitas SRL, Tehnică Și Dibăcie SRL, Elefant Balkanic Logistic SRL, Ionescu Busuiocul SRL, Centtaur Automozaic SRL, Anton Și Oana Dragostemare SRL, Tu Copilărie SRL, Ceea Ce Este SRL, Ceea Ce Este Actualizat SRL. (**D. S.**)

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD - Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 49% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data ..... în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **810** ■ 29 august – 4 septembrie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

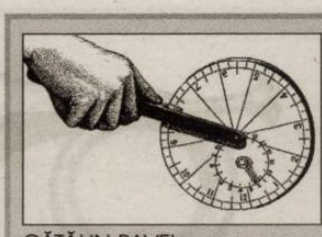

CĂTĂLIN PAVEL
o, ce **vestigii** minunate!
8

ANDREI PLEȘU
„Extrase răzlețe din caiete vechi“
pagina **3**

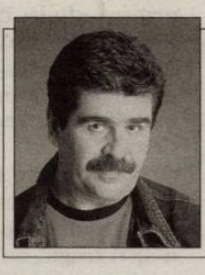

RADU PARASCHIVESCU
„Flori de plastic“
pagina **II**

ANA MARIA SANDU
„Cum mi-am petrecut vacanța de vară“
pagina **14**

Vorbe primite de-a gata:

„Prostia e dorința de a trage concluzii.“

GUSTAVE FLAUBERT

Șablon, clișeu, poncif

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

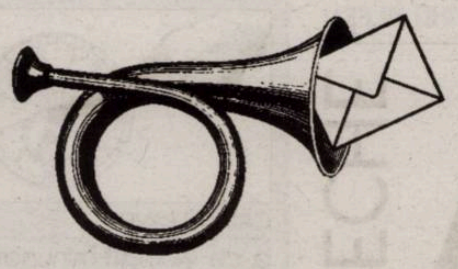

la vremuri noi, dileme vechi

Selma IUSUF

Morarul chinez de la Greaca

„Fie să apuci vremuri interesante" – o urare-blestem chinezească. Fotografii din Beijing cu o pagodă tradițională înghesuită în același cadru cu un snop de zgîrie-nori. O, minunată mîncare chinezească în care oricine e expert! Toți chinezii știu karate. Yin și Yang. Confucius. Dragonul a cărui putere economică va zdrobi Occidentul. Milenii de civilizație. Un mecanism intern al unei mașinării care e pus în mișcare de mii de chinezi microscopici. Un lucru mare e „cît China". Și cît China poate fi acest articol, dacă insist pe clișeele legate de China și de „fenomenul chinez". S-au scris tone de analize despre cauzele și efectele creșterii economice din China. Despre produsele contrafăcute, despre melamină din lapte, despre deficitul de democrație, despre invazia produselor chinezești de care, de altfel, ne folosim cu plăcere globală în fiecare zi. Nu vorbesc de celebrii tenișI sau de alte ieftinătățuri. Ia uitați-vă la iPod-urile dvs., la laptop-uri, la mausii calculatoarelor, la simboluri americane precum mingile de baseball, stick-uri de memorie, memorii de calculator – toate *made in China.* E bine sau rău? Și, la urma urmei, de ce trebuie calificată cumva starea asta de fapt? [...] Ați fost vreodată prin tîrgurile și complexele comerciale de pe la margine de București? Alea pline de chinezi și chinezării? Eu, da. Și dincolo de culorile agresive și precaritatea în execuție a miilor de nimicuri, am văzut cu cîtă obstinație stau comercianții chinezi să vîndă chiar și un fir de marfă. [...] Și aici e teribil de la îndemînă clișeul cu zîmbetul chinezesc (asiatic) în spatele căruia nu știi exact ce zace. Ușurința cu care îți explicau într-o română cu rotacism invers că un obiect e „aploape glatis". Mi-au plăcut chinezoaicele care vindeau acolo pînă seara cărînd teancuri imense de geci matlasate sau mai știu eu ce. Mi-au plăcut patroanele chinezoaice (care au împrumutat aparența de patroană românCă) înfofolite în blănuri ciufulite și ducînd pe brațul îndoit o gentuță de brand, evident *made in China.* Mi-a plăcut cum mîncau repede, pe marginea unei stive de prosoape, ceva care nu aducea nici pe departe cu ceea ce găsești prin restaurantele chinezești și mi s-a făcut poftă. Și mi-aș dori un China Town la București. Și o adăugare de sens la cuvîntul „chinezărie". În română, deocamdată, o chinezărie poate fi un lucru mic, delicat, făcut cu extremă migală, muncit. [...] Poate fi un detaliu în plus, o scotocire în amănunt și fără relevanță a unui fapt. Ce legătură are morarul chinez din comuna Greaca cu articolul? Păi, morarul există. Și e o istorie asemănătoare cu țăranul african din nu știu ce sat din Oltenia. Despre care se fac reportaje haioase. De integrare și toleranță. Dar, în fine, asta-i altă chinezărie.

(apărut în *Dilema veche,* nr. 251, 4 decembrie 2008)

Dilema veche vă propune

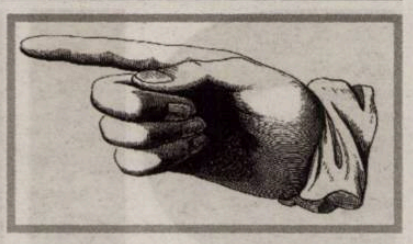

■ Patricia Kopacinskaia, violonista din Elveția originară din Basarabia, cunoscută pentru faptul că uneori interpretează în picioarele goale, va concerta pe 1 septembrie la Sala Palatului din București, într-unul din concertele de deschidere a Festivalului „George Enescu", alături de Orchestra Filarmonicii din Berlin (!!!) dirijată de Kirill Petrenko, renumit la rîndul său pentru „jocul de scenă", dacă-i putem spune așa. Va fi probabil o nebunie, mai ales pentru cei care-și doresc, poate, ceva mai mult decît „simpla" muzică simfonică. Patricia Kopacinskaia nu cîntă pentru prima oară la București, unde, la un moment dat, a făcut un spectacol memorabil împreună cu regretata pianistă Mihaela Ursuleasa, cîntînd o piesă trăsnită de John Cage. (Andrei Manolescu)

■ Colecția „Biografii romanțate" de la Editura Polirom a debutat cu primele trei volume: *Brâncuși sau cum a învățat țestoasa să zboare,* de Moni Stănilă, *Caragiale. Scrisoarea pierdută,* de Bogdan-Alexandru Stănescu, și *Enescu. Caiete de repetiții,* de Dan Coman. Scriitori de azi revizitează „viețile" unor clasici. (Ana Maria Sandu)

■ Luni, 9 septembrie, de la ora 19,30, va avea loc, la Sala Mare a Teatrului Național București, un concert inedit: reinterpretarea celor două Rapsodii române ale lui George Enescu într-o cheie complet nouă, de jazz. Aranjamentul muzical e semnat de Teodora Enache și Călin Grigoriu. Pentru prima oară în lume, Rapsodiile vor fi cîntate vocal. Alături de Teodora Enache (voce), vor urca pe scenă și Călin Grigoriu (chitară), israelianul Joca Perpignan (percuție braziliană) și invitatul special Răzvan Suma (violoncel). Concertul va avea loc în reprezentație unică. (Matei Pleșu)

■ În perioada 4-8 septembrie are loc Bucharest International Dance Film Festival, unde puteți urmări, printre altele: cine(dans)concert cu Karpov not Kasparov, „Love in the Age of the Virtual" – o selecție de filme pentru adolescenți, sau selecția de filme și performance-uri de dans „Emotional Bodies". Programul complet pe www.bidff.ro. (Cristina Ștefan)

■ Troițele și crucile de hotar. Dacă tot s-a ajuns la momentul ridicol, dacă n-ar fi tragic, de a ne număra morții pentru a justifica existența crucilor din cimitire, un inventar riguros al acestor monumente ale culturii tradiționale se impune de la sine. Nu numai în județul Olt, unde proiectul a prins rădăcini și continuă să se dezvolte – a se vedea volumul *Caietele etnofolclorice ale Oltului. Troițele și crucile de hotar. Rolul și semnificațiile acestora în viața așezărilor rurale din județul Olt,* întocmit de Gabriela Rusu-Păsărin și Valeriu Ciurea –, ci pe tot cuprinsul țării. În sate uitate de lume și mutate de la noi, asemenea monumente dau măsura unei autentice vieți cultural-religioase. (Ruxandra Mihăilă)

■ *A Black Lady Sketch Show,* lansat la începutul lunii august pe HBO Go. Scris de Robin Thede și produs de Issa Rae, ambele apărînd și în show. Un sezon cu șase episoade de comedie care se duce, de multe ori, în zona meta: feminism și contra lui, rasism și asimilarea acestuia în zonele de discurs afro-american, violență și *pop culture* ca pretext și totodată suport pentru cultura generală, imagini care acoperă toată aria de preocupări contemporane și fricile care vin odată cu ele, de la necesitatea de a purta machiaj la locul de muncă pentru a evita să ajungi să joci într-un *The Walking Dead* pînă la a se vorbi despre tine că ai avea *„bald eyes"* dacă nu porți gene false cînd ieși din casă. Un umor incredibil, o caricaturizare dusă la extrem, în episoade scurte ce tratează, laolaltă, lumea LGBT de culoare, frivolitățile feminine (re)curente, discursurile mistice ale autorilor autoproclamați ca fiind de succes, tradiții și obiceiuri, femei invizibile cu cariere fabuloase, stereotipuri de gen, un veritabil *old vs. new* ca mentalități, atitudini, ecou în societate. (Anca Zaharia)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Neîncrederea**
- **Festivalul Enesu**

album dilematic Cristina Ștefan

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.100
Tipărit la Tipoart Idea Studio

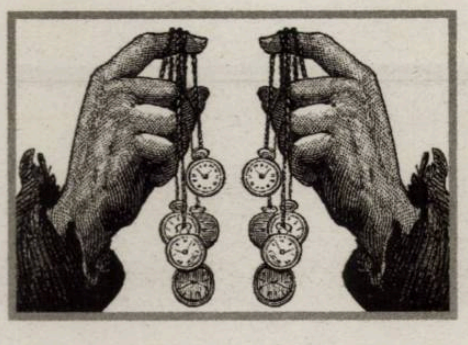

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Extrase răzlețe din caiete vechi

De fiecare dată cînd ofer cititorilor fragmente pe care le găsesc în arhiva mea privată ori de cîte ori încerc să o pun în ordine, mă întreb dacă nu păcătuiesc prin absenteism *jurnalistic. Nu mă ocup de „actualitate“, mă pieptăn cînd țara arde, mă complac în generalități anistorice, în subiecte în care e vorba mai mult despre mine și despre obsesiile mele decît despre ceea ce se așteaptă de la autorul unei rubrici săptămînale, prinse în vîrtejul „evenimentelor“ cotidiene. Și totuși, privind în jur, îmi spun că e nefolositor și ridicol să îmi tot dau cu părerea despre scena politică, să mă epuizez în comentarii fudule sau isterice, să mă las provocat, cu dată fixă, de tragi-comedia derizorie în care se zbate țărișoara, încăpută pe mîna unor nătărăi. Ce să tot spun? Să mă leg de emfaza egolatră a unora? De sunetul de mahala al arțăgoșilor de partid și de stat? De colapsul limbii române? De vitejia paranoică a cîtorva „salvatori de neam“, care năvălesc „sacrificial“ pe listele electorale? Să bombăn, „analitic“, bombănelile „experte“ ale ziarelor, hămesite după rating sau manipulate de interese impure? N-aș face mai bine să mă uit prin sertarele mele, printre hîrtii vechi, care au, poate, „actualitatea“ netrecătoare a unei interogații, a unor tatonări existențiale aflate dincolo de conjuncturi și de paloarea zgomotoasă a unei „vieți publice“ fără substanță și fără perspective? Nu e mai cinstit să mă fac de rîs pe cont propriu decît să particip, plictisit, la circul cotidian? Firește, nu promit să-mi refuz posibile intervenții în imediat, dar rog îngăduință și pentru „evaziunile“ mele, pentru experiențe de viață, de lectură, de singurătate, de destin și de istorie, mai utile, sper, cititorului de azi (mai ales celui tînăr) decît lacoma bălăceală în contingențe care, deși stridente, sînt mai întotdeauna plicticoase…*

■ „Confundați uneori cultura cu *music-hall*-ul“, mi-a spus deunăzi, dojenitor, un împătimit al arhivelor și al edițiilor rare, căruia îi vorbisem, cam obraznic, despre sterilitatea erudiției pure. „Iar dumneavoastră confundați cultura cu expertiza contabilă“, i-aș fi răspuns dacă n-ar fi adăstat, între noi, filtrul vîrstelor. În fond, o problemă atît de serioasă trebuie discutată mai cumpănit, fără excese polemice, fără ambiția vanitoasă a replicii tăioase. În aparență, aveam de apărat un poncif: erudiția e bună, masiv trebuincioasă, obligatorie în fond, cu condiția să fie *subordonată,* aservită unui scop, hotărît prin libera opțiune a spiritului și prin combustia vie a inimii. Cu alte cuvinte, erudiția e bună dacă e destul de *înaltă* și destul de *caldă*. Dincolo de această exigență, intră în joc două posibile portrete: pe de o parte, *eruditul acru,* care disprețuiește nonșalanța „eseistică“ socotind-o un capriciu facil și metafora ca pe o fandoseală sentimentală, iar pe de alta, *eseistul ludic,* care disprețuiește seriozitatea cercetării și scrupulul documentării tenace ca pe niște afectări belferești, ba chiar ca pe expresia unui luciferic complex de superioritate. Pe de o parte, inconsistența zvăpăiată a fluturelui, pe de alta, cenușiul sumbru al moliei… Corolar pedagogic: degeaba ești tot mai „învățat“ dacă asta te împiedică să rămîi *viu,* dubitativ, nemulțumit de sine, căutător de sine. Și bucuros să te dăruiești celuilalt.

Dar: nu e mai puțin adevărat că un mare pericol al spiritului este *cabotinismul*. Dacă dispui de un oarecare antrenament sofistic și de o sumă de cunoștințe bine asimilate, poți ajunge să cedezi jocului salonard al replicii, tentației frivole a succesului de sufragerie. Nu mai pledezi pentru o *convingere,* ci pentru un *efect*. Nu-ți mai trăiești gîndurile, te preocupă mai curînd punerea lor în scenă. Totul este aservit riscantei categorii a „amuzantului“ sau – și mai ambițios – a „spectaculosului“. Cuvîntul devine un ornament, ideația – simplă gesticulație. Renunți la a fi sincer, autentic, din dorința de a fi „spiritual“. A argumenta devine mai degrabă o chestiune de… intonație. Nevoia de dialog, inerentă vieții spirituale adevărate, e asfixiată de *patima monologului*. Sacrifici fecunditatea disputei loiale pentru a smulge surîsul complice, grațios, al unei cucoane din public. Nu privești în ochii interlocutorului pentru a-i urmări demonstrația, ci cauți, febril, privirile aprobatoare (și, dacă se poate, admirativ uimite) ale celor din jur. Nevoia de a comunica cedează nevoii de ecou public. Plăcerii de a cunoaște i se substituie viciul de a fi cunoscut și recunoscut.

■ Un citat din P.P. Carp, semnalat cu adeziune de Nicu Steinhardt în *Jurnalul fericirii:* „Primul semn al unei stări înapoiate din punctul de vedere al culturii este netoleranța. Cînd cineva crede că numai el are dreptate, cînd cineva crede că în afară de concepția creierilor săi nu mai este nimic alt în viața socială, acela este un om incult, care n-a avut încă putința de a-și da seama cît de variate, cît de multiple sînt manifestările gîndirii omenești“ (1892).

Și unul care îmi place mie: „Se zice: capitalurile străine intră în țară și apoi ies din țară și se duc la străini înapoi, cu un mare cîștig. Așa este. Dar ploaia care a căzut pe pămînt se întoarce iarăși la cer; căzînd însă pe pămînt, îl îmbogățește, îl alimentează și-l face mai producător. Așa și cu capitalurile străine. Ele vin la noi și apoi iarăși se duc; însă în trecerea lor pe la noi va ieși o întărire atît de mare a muncii naționale, încît vom fi recunoscători și acelora care le-au adus și acelora care le-au întrebuințat“ (1904).

■ Episod tulburător, povestit de Părintele Scrima: Patriarhul Athenagoras, la Ierusalim, pentru o întîlnire cu Papa. De departe, îi apare în față silueta unui șeic cu barbă albă, învești mîntat în negru. Cei doi nu se cunosc, dar de îndată ce se văd, se îndreaptă vertiginos unul spre altul și se îmbrățișează! Asupra întregului oraș – e de părere P. Scrima – a plutit, în acele zile, duhul împăcării…

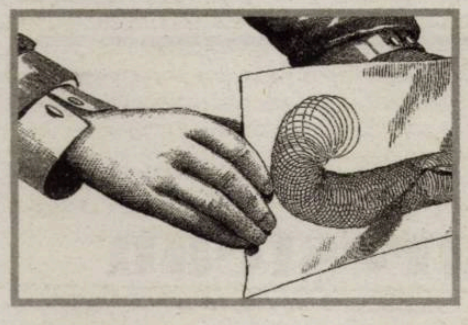

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Boris

Ajută oare pe cineva cultura, o bună educație, studiile făcute la o bună universitate, inteligența să devină un om politic peste medie, ba chiar valoros, și nu doar pentru partidul său, dar mai ales pentru țara sa? Veche întrebare, rostogolită în fel și chip de la Socrate și Platon! Și totuși nici atunci, nici acum nu prea știm răspunsul.

Ni se pare normal să atribuim erorile de guvernare, gafele, ba chiar politicile fundamental greșite analfabetismului cultural, economic, ba chiar – cum e cazul, pare-se, al actualului prim-ministru al României – analfabetismului funcțional la modul mai general. Ce bine public, spunem, poate ieși din mințile unor incompetenți, unor submediocri, unor oameni cu doctorate plagiate, cu școlaritate precară, a căror unică profesie solidă pare a fi fost „școala vieții“, cuplată cu supușenia față de șefi și aroganța față de subordonați? Și iarăși, cum să te aștepți la planuri pe termen mai lung, la „proiecte de țară“ cuprinzătoare de la decidenți lipsiți de orizont istoric și de anvergură intelectuală? Așa că ne e relativ ușor să hotărîm că, de vreme ce la noi lucrurile nu merg adesea prea bine, vina o poartă nu numai celebra corupție, dar chiar mai mult o mare incompetență și lipsă de cultură, cît și promovarea largă în funcții publice pe criterii antimeritocratice.

Bine ar fi să fie așa mereu și pretutindeni. Dar nu e. Uite, ce să spunem atunci de cazul lui Boris Johnson, actualul prim-ministru britanic, care a înlocuit-o nu demult pe Theresa May cu promisiunea că va scoate Marea Britanie din UE cu sau fără acord – ceea ce înseamnă, se pare, tot mai mult *„no deal“*, cu toate consecințele economice și mai ales umane pe care le imaginăm cu ușurință? Omul nu e un miliardar egomaniac mărginit, precum Trump, ci e un adevărat intelectual cu un *background* strălucit: strănepotul unui ministru de Interne turc în ultimii ani ai Imperiului Otoman, fiul unui înalt funcționar britanic la Bruxelles, absolvent de Eton, apoi de Oxford, istoric și clasicist de profesie, autorul unor cărți istorice de succes, bine scrise, cum ar fi o biografie a lui Churchill. În ciuda fizicului său de silen blond, e fermecător, iubit de toți, inclusiv cu mult succes la femei. Te-ai aștepta la mult bine din partea sa. Dar nu: din tinerețe intră în jurnalism, ba chiar ajunge la *Times,* de unde e repede dat afară, fiindcă a inventat propoziții într-un interviu. Nerozie de tinerețe care nu se va mai repeta? Aș! Ajunge la *Daily Telegraph,* cu standarde mult mai joase, și, corespondent la Bruxelles al publicației, își clădește succesul și popularitatea pe minciunile – sau mai exact pe *fake news*-urile – pe care le scrie despre Uniunea Europeană. Spre pildă, în 1992 susținea existența unui plan secret care să desființeze președinția rotativă a Uniunii, citînd surse inventate. De aici nu-i dat afară, ci dimpotrivă, e lăudat și utilizat pentru talentele sale de falsificator simpatic. Are prin urmare o contribuție majoră la distrugerea jurnalismului adevărat. Și, bineînțeles, mai tîrziu și la distrugerea politicii adevărate. Devenit recent campion al Brexit-ului, care, o spun toți, n-ar fi avut succes fără aportul său de popularitate și de șarm, Boris Johnson practică ceea ce știe mai bine: să mintă enorm și cu nerușinare. El e autorul celebrei spuse că Marea Britanie dă săptămînal Bruxelles-ului 350 de milioane de lire sterline care, după Brexit, vor ajunge la NHS (serviciul public de sănătate). Un autobuz roșu cu respectivul anunț circula prin Londra. Fals dezmințit. Degeaba. Referendumul din 2016 a fost cîștigat de *Brexiteer*-i conduși, printre alții, de Johnson. N-a ajutat nici recunoașterea minciunii la scăderea popularității mincinosului. Cum scrie cu umor Victor Popa în revista *22,* Boris a fost „pedepsit“ cu funcția de prim-ministru. Iar acum acest falsificator patent își împinge țara într-o criză despre care mulți spun că va fi profundă. În orice caz, va fi inutilă din perspectiva mai largă a istoriei.

Uimirea mea este cum poate acest om foarte inteligent, cultivat, în plus și istoric de profesie, să-și ducă națiunea împotriva sensului istoriei, în ultimă instanță, preferînd să ignore datul incontestabil că de mult timp nu mai contează pe lume – politic, economic, ba chiar și cultural – decît țările mari, continentale, cu populații de sute de milioane, precum SUA, China, Rusia, în curînd India sau Brazilia. De mult timp deja lipsite de imperiile coloniale, fostele mari puteri europene n-au altă alternativă, înaintea insignifianței geopolitice, decît unirea mai profundă sau mai laxă în Uniunea Europeană. Mai mult, Marea Britanie riscă să rămînă „mare“ numai cu numele, dacă Scoția va face un nou referendum și chiar Irlanda de Nord se pare că va fi tot mai atrasă de o posibilă unire cu Sudul.

Spre deosebire de mediocrități, marile inteligențe și talente, dacă au responsabilități publice, pot face și mult bine, dar și foarte mult rău, dacă sînt corupte sufletește. Modelul clasic e genialul, dar maleficul și coruptul Alcibiade, care a contribuit mult la nimicirea puterii ateniene. Și ceea ce e cu adevărat îngrijorător e că nici măcar structurile și instituțiile democratice și liberale nu pot frîna, uneori, ascensiunea unor asemenea talente pervers folosite, înainte ca acestea să-și ducă opera nefericită la îndeplinire. Boris rămîne iubit, deși țara lui, un model altădată pentru guvernarea solidă, înțeleaptă și competentă, aleargă vrăjită sub comanda lui, ca să se dea singură cu capul de zid. În ciuda minciunilor pe care și-a clădit cariera, Boris rămîne încă iubit. Sau să spunem mai bine – *datorită minciunilor?*

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Unu

Încerc să scriu o carte. Probabil o să se numească Anomalii: *O scriu în engleză, îmi este mai ușor să scriu direct. Am deja un editor care e tot timpul lovit de entuziasm și, sper eu, nu e dependent de iarbă. Habar nu am dacă o să funcționeze, dar am decis să traduc începutul, să verific cumva.*

Eurît rău afară. Zi de mijloc de toamnă, cenușie și umedă. Orașul pare mai murdar decît de obicei. Habar nu am de ce mă gîndesc că, în universul lui Kafka, probabil aș fi fost un șobolan temător, deloc gata să iasă din gura murdară de metrou.

Am stabilit că ne vedem la ieșirea dinspre Teatrul Național. Trebuie să discutăm detaliile pentru o întîlnire diplomatică de care nu am nici un chef, dar pe care nu o pot evita.

Se modifică lumina. Devine stridentă și aproape solidă. Mă simt îngrozitor de bătrîn pentru asta. Și tu te uiți la mine în șoc. Știu cum e și cît de confuză te simți. Pupile dilatate și respirația accelerată. Orașul e brusc ciudat, clădirile sînt mari și cumva grele. Prea mulți oameni și prea multe sunete.

Încet, creierul o să se obișnuiască cu avalanșa de stimuli și o să găsească o soluție acceptabilă. Îți dau sticla mea de apă și te îndemn să bei.

Ai gura uscată și bei repede. Aș vrea să zic ceva haios, să te fac să rîzi, dar nu îmi trece nimic prin cap și tu ești speriată rău. Îmi scot eșarfa mea și ți-o dau. Ți se pare firesc. O pui în jurul gîtului.

Îți spun că mergem undeva unde e puțină lume. Dai din cap. Mă iei de braț și mă strîngi un pic prea tare. Îți zic că în cîteva minute lucrurile or să revină la normal și să stai liniștită. E o minciună necesară.

Ne mișcăm repede prin mulțime. Sunetele se aud de parcă am fi în interiorul unei cabine parțial izolate fonic. Unele conversații se aud aproape normal, altele se aud încet și foarte distorsionat. Pupilele tale sînt dilatate într-un mod absurd și tremuri. Îmi este teamă că vei intra în șoc, așa că încep să îți frec încheietura mîinii.

Un zîmbet strîmb și trist.

Pulsul începe să se domolească. Intrăm în cafenea. Iau ceai, apă și două căni de lapte cu un pic de cafea. Mă simt vinovat. Ești clar speriată. Locul e destul de întunecat. Arătăm amîndoi străini, așa că ospătărița, cînd vine, ne întreabă în engleză dacă vrem să aprindă lumina. Refuzi categoric. E pentru prima oară cînd vorbești și pari speriată de propria voce. Îți spun că e din cauza gîtului uscat și că ar trebui să bei ceaiul de mușețel.

Dai din cap și bei. Aceiași ochi. Albaștri-verzui cu pete aurii. Îți spun că ai pupilele foarte dilatate, de parcă ai fi pe droguri. Zîmbești cumva trist și apoi îmi spui să mă mut lîngă tine dacă nu mă deranjează. Mă strîngi de braț.

Îmi beau și eu laptele cu cafea. Se întunecă afară și cineva aprinde lumina. Senzație de vomă. Merg cu tine și te ajut să verși. Tremuri.

– Acum ar trebui să te simți mai bine.

– Ce a fost asta?

Tremuri rău și vocea și este un pic prea pițigăiată și prea tare.

– Trebuie să încerci să te relaxezi. O să fie mai bine, dar trebuie să te controlezi un pic mai bine.

– Visez? Se întîmplă asta?

Știu că zîmbesc la tine. Un zîmbet strîmb și trist. O să mă întrebi despre asta, dar nu acum. Acum te concentrezi ca să nu o iei razna. Ai buzele foarte uscate. Îți dau eu strugurelul pe care îl am în rucsac.

Îmi scot computerul și îl deschid. Începe un cîntec al lui Agnes Odobel – „Blestemul". Îl recunoști înainte de a apuca să îl închid.

Știu că ești speriată. Am mai trecut prin asta și prin întrebările care te fac să crezi că îți pierzi mințile. O să treacă, dar nu foarte curînd, iar noaptea următoare o să fie una lipsită de somn. Încet, creierul o să reușească să anuleze stridențele și o să te întrebi dacă chiar a fost așa, dacă îți amintești corect.

Logica esta ca oxigenul. Cu cît mai puțină, cu atît mai esențială. Devine absolut vitală în momentul în care lipsește. Începi să te întrebi dacă vorbesc într-adevăr cu tine sau îți joacă creierul o altă festă.

Te îndemn să mai bei un pic de apă. Te-ai mai liniștit un pic.

– Bună.

– Bună.

Ești surprinsă de vocea ta. Sună răgușită rău.

– Agnes Odobel – ai gusturi bune la muzică.

Sunetele din jur încep să capete din nou consistență.

Acum 35 de ani, într-un cort de circ, un saltimbanc mai aruncă o sticlă în aer. În public e un cuplu de puști. Ea are ochi albaștri-verzui și el e cît se poate de îndrăgostit. Are ochi aproape negri și pupilele sînt dilatate. Lumina se schimbă și ea îl sărută. Saltimbancul zîmbește strîmb. Sînt șase sticle în aer.

Prima dată e cel mai rău. E extrem de intens, dar nu într-un fel bun. Geta, mătușă-mea vrăjitoare, tot vorbea despre asta. Întotdeauna am rîs de ea. Nu am crezut nicicînd în prostiile ei. Era incultă, foarte puțin educată și la limita țăcănelii. Eu eram, în schimb, cel mai deștept din familie. Credeam că singurele explicații posibile sînt cele logice.

Am fost un idiot.

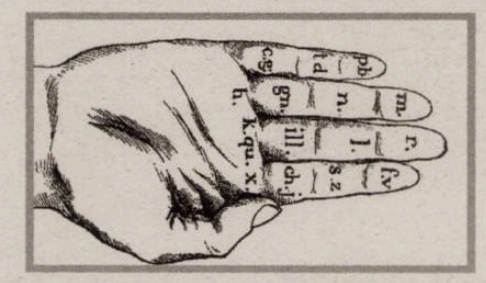

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Bucuria de a fi **bucureștean**

L-am reîntîlnit recent, la un congres internațional, pe colegul meu bucureștean, anglistul Frunzulian Stupici. Era extraordinar de relaxat, așa încît, la o cafea, nu m-am abținut să-l întreb de unde îi venea misterioasa aură de fericire. A răspuns neîntîrziat: „De la faptul că sînt departe de București, bătrîne! Nici nu-ți imaginezi ce pacoste este să fii *acasă* acolo! Nu te gîndi însă la freamătul necontenit al Capitalei. Cu ăla sînt obișnuit, întrucît m-am născut în Berceni. Nici n-aș putea trăi fără el. Nu, alta e problema, una mult mai subtilă! Prin București, toată lumea are drum de cînd ne știm. Cu aspectul forfotei umane, noi, localnicii, ne-am cam împăcat. De vreo zece ani totuși, întreaga Românie fie călătorește foarte mult în afară, fie chiar s-a mutat, cu purcel și cățel, în străinătate. Asta aduce, negreșit, multitudinea noastră de compatrioți, periodic, pentru un timp oarecare, prin sufocatul Tîrg al lui Bucur. Printre vizitatori, desigur, și numeroasele mele rude și cunoștințe – de la veri primi, secunzi și terțiari la foști colegi de liceu și facultate, prieteni emigrați, vecini de odinioară etc., etc. În plus, de cînd cu Facebook-ul (de care, altfel, nu mă pot lipsi), cu dumnealor mă aflu, practic, în contact permanent. Nu merg liniștit nici la toaletă fără a le da tuturor un raport detaliat. Ei, îți imaginezi, neîndoios, și singur că, în momentul în care se ițesc, fugitiv, în București, oamenii doresc, invariabil, să mă vadă, să depănăm împreună amintiri din tinerețe, să bem o berică, o cafeluță, ceva. La început m-am bucurat. Îmi făcea și mie plăcere să retrăiesc clipe de junețe, dar, treptat, am observat că lucrurile scăpaseră de sub control. Nu mai vorbeam despre o întrevedere pe zi – ceea ce ar fi fost oricum obositor –, ci de patrucinci. Prietenii veneau în valuri, de regulă pentru vacanțe în țară, cei din afară, sau pentru vacanțe în exterior, cei din Provincie (știu că nu-ți place termenul, dar, pentru bucureșteni, el reprezintă un stereotip cultural și, crede-mă, îl ținem în minte scris cu majusculă). Ultimii, cu avioane la Otopeni și cu escale semnificative între ele, dedicate, susțineau sus și tare, doar întîlnirii cu mine! Ce puteam să fac? *Mă întîlneam cu toți, pînă la exsanguinare!* Și refuzînd să deschid Facebook-ul ori telefonul, pînă la urmă, tenace, ei mă localizau. Luau un taxi pînă la facultate, în Pitar Moș, și mă înhățau ca din oală..."

Locuiesc, momentan, într-o garsonieră insalubră din Berceniul copilăriei mele.

Povestind, Frunzulian și-a mai pierdut din relaxarea inițială, lăsînd o umbră să-i coboare peste irișii. Am regretat că i-am generat o anamneză traumatică, dar, curios, am continuat să ascult. „Ajunsesem să întocmesc liste de programări cu oaspeții în cauză. Fiică-mea și nevastă-mea deveniseră secretare însărcinate cu ținerea evidențelor întrevederilor – nume, ore, locuri și numere de telefoane pentru confirmări. Singur nu mai făceam față. Încurcasem deja cîteva întîlniri. Nemaiștiind cu cine mă vedeam și nemairecunoscînd fețele unora cu care nu interacționasem de decenii bune, i-am amestecat. Cea mai gravă situație a fost cînd am băut o cafea cu fosta vecină din Berceni, dar, în realitate, eram cu prietena mea dintr-a unșpea. Vina ar fi trebuit totuși împărțită între noi! Tipa avea cam 134 de kilograme în plus față de liceu. Silfida din mintea mea se arăta acum în variantă de huidumă. Mă rog, cînd și-a dat seama că o confund, mi-a ars un pumn în bărbie și m-a trimis în lumea viselor. Tot răul spre bine, însă – am primit o binemeritată pauză de odihnă și nu am mai plătit eu consumația. Da, bătrîne, consumația! Fiind *gazdă,* achitam toate aceste escapade protocolare, de la inocentele cafele și berici la ospețele pantagruelice impuse de către unii musafiri. Mă vedeam obligat să pun a treia parte din veniturile familiei deoparte, pentru a avea un buget satisfăcător al revederilor. Predictibil, și soția, și fiica m-au părăsit. Am pierdut apartamentul de pe Calea Dorobanților. Locuiesc, momentan, într-o garsonieră insalubră din Berceniul copilăriei mele. Mi-am zis, evident, că astfel nu se mai putea. Trebuia să iau măsuri. Prin urmare, cînd mă contactau, mai nou, amicii străinezi, le comunicam, scurt, că nu mă voi afla în București pe perioada vizitei lor. Ce să vezi? Se pare că Dumnezeu pedepsește aspru lipsa crasă de ospitalitate. *Mă întîlneam, pe stradă ori în magazine, cu absolut toți ăștia pe care încercam să-i fentez!* Domnul mi-i aducea, consecvent, în cale, drept sancțiune pentru egoismul meu. Dacă doar s-ar fi supărat pe mine, pentru că îi mințisem, ar mai fi fost cum ar mai fi fost. Dar nu, se enervau cumplit cînd mă vedeau și, aidoma huidumei, mă articulau cu sete! Mănînc deci bătaie cel puțin o dată pe săptămînă. Este totuși, fără discuție, mai bine. Măcar nu mai cheltuiesc bani! Așadar, prietene, sînt fericit aici, departe de București. Și, *à propos,* nefiind *eu gazdă,* sper că *plătești tu* cafeaua consumată, în postură de om mai bătrîn și, implicit, mai înstărit."

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

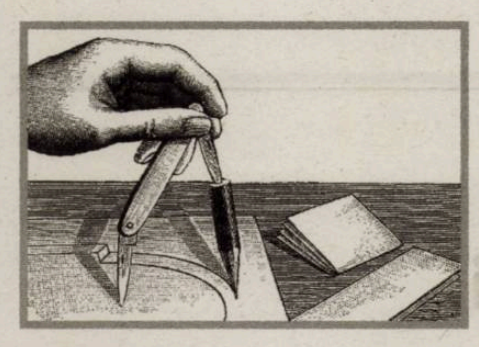

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Și a fost încă un summit G7...

Ce bine ar fi dacă ar exista o relație de la cauză la efect între frecvența cu care se văd liderii importanți ai acestei lumi și situația generală de pe planetă! Pentru că în ce privește întîlnirile bilaterale, trilaterale, în format restrîns sau mai larg sau chiar extralarg, nu le putem reproșa nimic responsabililor mondiali. Ei se întîlnesc unii cu alții foarte des, chiar din ce în ce mai des, străbat mii de kilometri pentru a asista la tot felul de summit-uri și de forumuri, s-au obișnuit să doarmă în avioane, să discute pînă tîrziu, să-și ascundă deziluziile și oboseala...

Ce bine ar fi dacă ar exista măcar o relație de la cauză la efect între calitatea organizării acestor reuniuni și starea de spirit a participanților! Între 24 și 26 august, la Biarritz, Franța a organizat un summit G7 sub semnul excelenței. Cadrul întîlnirii este sublim întrucît orașul Biarritz are o poziție privilegiată pe malul Atlanticului și respiră peste două secole de istorie balneară. Cîte capete încoronate nu s-au plimbat pe la Biarritz din 1800 încoace, cînd stațiunea a devenit la modă (ca și „băile de mare") în Europa... Cîți aristocrați, cîte figuri ale elitei europene, cîți artiști și scriitori, cîte nume celebre din numeroase alte domenii nu și-au purtat pașii pe plaja de la Biarritz și în hotelurile sale de lux...

Șefii de stat și de guvern invitați la Biarritz au sejurnat în fosta reședință estivală a lui Napoleon al III-lea, un remarcabil exemplu de arhitectură balneară de tip Belle Époque, devenit ulterior hotel de cinci stele și cazinou, iar după renovările din ultimii ani, un stabiliment ultra-*chic* cu titulatura *palace*. Ceea ce au degustat la masă oaspeții de vază ai summit-ului a fost pregătit de cîțiva maeștri bucătari francezi, genii ale artei culinare. Iar ceea ce li s-a turnat în pahare provine din rezervele de vin cele mai alese ale regiunii Bordeaux, aflată nu departe.

În mod normal, niște oameni atît de bine primiți, atît de bine serviți, puși în situația de a admira atîta artă, finețe și armonie, ar trebui să devină mai buni, mai conciliant unii cu alții, mai deschiși la dialog, mai dispuși să se asculte reciproc și să se arate mai sensibili față de problemele lumii. Diplomații de carieră știu că deseori multe litigii care păreau de nerezolvat înainte ca protagoniștii să se așeze la masă și-au găsit soluții după o masă bună...

Rămîne acum de văzut dacă după cele trei zile petrecute la Biarritz, unde francezii și-au etalat inegalabila lor artă a ospitalității, Donald Trump va fi mai puțin imprevizibil, Boris Johnson mai puțin antieuropean, Angela Merkel mai puțin obsedată de soarta exporturilor germane...

Reuniunea G7 este o invenție franceză, iar acum tot un francez dorește să o amelioreze. Ea s-a născut într-un moment de criză petrolieră, în 1975, la inițiativa președintelui de atunci al Franței, liberalul Valéry Giscard d'Estaing. Formatul G7 își avea în acei ani toată legitimitatea, era o consultare a principalelor puteri industriale, dar și a principalelor democrații: Franța, Marea Britanie, Germania, Italia, Statele Unite, Canada, Japonia. Actualul președinte al Franței, Emmanuel Macron, știe însă că, pentru a devenit credibil, acest grup trebuie să-și lărgească aria consultărilor, și din acest motiv s-a întreținut înainte de întîlnirea de la Biarritz cu președintele rus Vladimir Putin și cu premierul indian Narendra Modi. Iar la Biarritz a mai invitat opt țări, printre care Australia, Chile și Africa de Sud. În context de febrilitate diplomatică, și-a făcut apariția și ministrul iranian de Externe, o veritabilă lovitură de teatru diplomatică a Franței.

Chiar și așa, însă, în format extins, acest forum rămîne contestat din numeroase motive. Mulți oameni pe planetă consideră că toți acești lideri, atunci cînd se văd ca să discute despre economie, nu încearcă altceva decît să prelungească durata de viață a capitalismului de tip ultraliberal, în ciuda faptului că acest model este devoratorul întregii planete. Iar costurile enorme ale reuniunii, precum și etalarea de lux și de mondenitate le apar multora ca o insultă adusă urgențelor planetare, mai ales într-un moment cînd arde unul dintre plămînii Terrei, bazinul Amazonului, cînd oceanele se transformă în pubele, iar încălzirea atmosferei anunță ceva rău și ireversibil pentru toată umanitatea. Energicul Emmanuel Macron s-a aflat deci într-o mare dilemă: pe de o parte le-a organizat invitaților niște mese de vis, dar pe de altă parte, la masa discuțiilor i-a pus în fața unei meniu oribil.

Inegalitățile de pe planetă, războiul comercial dintre Statele Unite și China, dosarul nuclear iranian, tensiunile din Ucraina, haosul din Libia și din Siria, Brexit-ul, fisurarea unității europene, crizele migratorii, schimbările climaterice sînt doar cîteva teme de natură să taie imediat apetitul sau să te facă să te simți vinovat cînd le abordezi după un dineu fastuos...

Luni, 19 august, cerul s-a întunecat în orașul São Paolo din cauza fumului negru adus de vînt din bazinul Amazonului, situat la 2.500 de kilometri distanță. Într-un fel, acest fum negru a ajuns și pînă la Biarritz, ca un teribil mesaj de alarmă: prea mulți nori negri s-au adunat în același timp deasupra planetei. Și prea sînt insuportabile decalajele din sînul civilizației umane, dacă mai putem numi civilizație ceea ce construiește omul. Cînd 26 de familii dețin pe planetă tot atîtea avuții cît trei miliarde cinci sute de milioane de oameni luați împreună, este limpede că undeva lucrurile au deraiat. Și cînd arde principala uzină de oxigen a omenirii, iar președintele brazilian Jair Bolsonaro spune „Nu pot stinge focul, nu pot face nimic", avem iarăși o imagine de natură să stîrnească revoltă în orice ființă care se consideră ca aparținînd regnului uman.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN 30 AUGUST, la toate punctele de difuzare a presei

Cartea **Alianța diavolilor. Pactul lui Hitler cu Stalin. 1939-1941** de Roger Moorhouse

PREȚ PACHET SPECIAL **30,00 LEI**

numai împreună cu revista **Historia**, în limita stocului disponibil

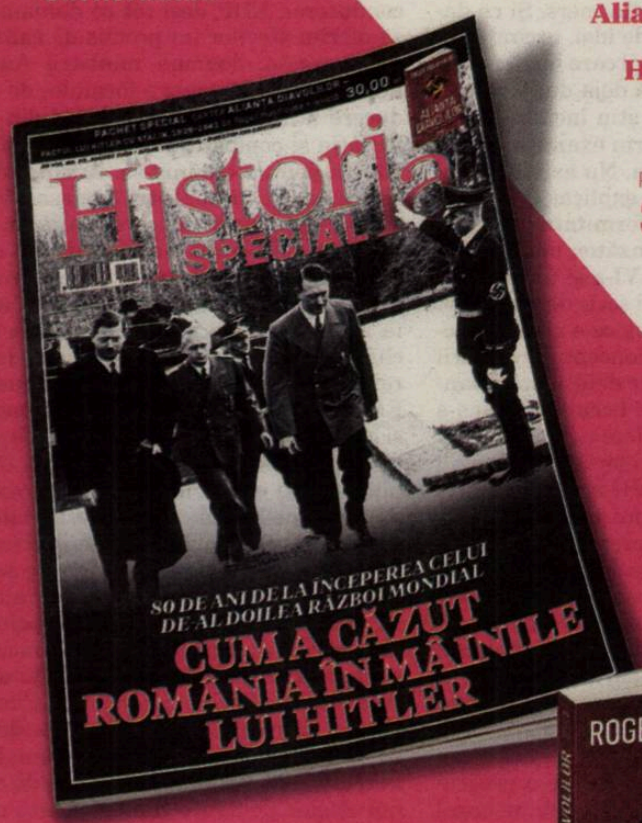

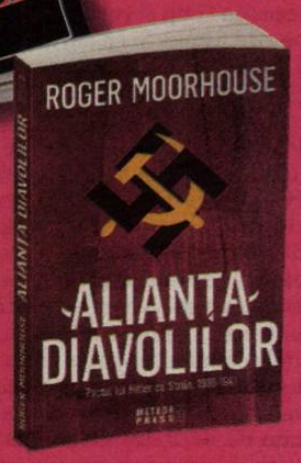

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0372.130.211

PUBLICITATE

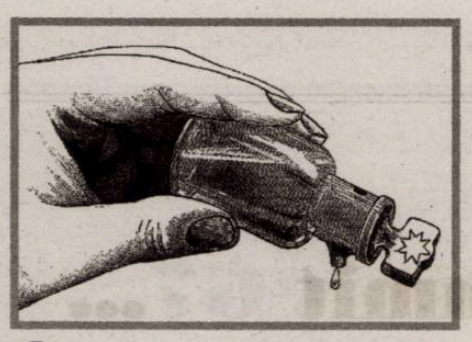

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Vorbe mari

În discursul public actual, indignările punctuale și ipocrite în legătură cu actele de violență coexistă, fără probleme, cu forme de violență bine fixate în mentalități, în obiceiuri și în limbaj. Am descris, cu altă ocazie, preferința titlurilor din presă pentru tratarea conflictelor în termenii violenței fizice elementare: a critica în orice fel pe cineva devine, în termeni jurnalistici, *a da de pământ* cu insul respectiv. În transpunerea agresivă se manifestă strategia iritantă a permanentei exagerări, a încercării disperate de a dramatiza totul, de a construi senzaționalul cu material anost. Seria metaforelor brutale e de fapt mai bogată: *a critica* e adeseori echivalat cu *a șterge pe jos* cu cineva. Exemplele sînt ușor de găsit: „Tudor Chirilă *șterge pe jos* cu Viorica Dăncilă" (realitatea.net); „Corina Crețu *șterge pe jos* cu Dăncilă!" (capital.ro); „Google *șterge pe jos* cu Dăncilă" (national.ro); „Dan Negru *șterge pe jos* cu Federer" (libertatea.ro); „Comisia de la Veneția *șterge pe jos* cu sistemul judiciar din România" (ziaruldeiasi.ro) etc. Expresia poate fi și valorificată parodic, prin revenire la sensul literal: „Viorica Dăncilă *a șters pe jos* cu Timmermans (...). „Potrivit martorilor, Dăncilă a fost nevoită *să șteargă pe jos* cu Timmermans pentru că răsturnase o ceașcă de cafea și nu se pricepea *să șteargă pe jos* singură" (timesnewroman.ro).

Violența e lăsată să irumpă în spațiul public din interes comercial, uneori și din nepricepere și neadecvare la situație. Realizatorii de emisiuni și redactorii au învățat să oscileze abil între evocarea ororilor și aparenta grijă pentru victime, familii și public. Cei intervievați sînt însă mai spontani. De exemplu, o reporteriță care adoptase stilul compasiunii avide de detalii și al psihologismului amatoristic a găsit de cuviință să întrebe pe cineva din familia unei victime: „Ce ați face dacă ați fi acum față în față cu criminalul?". Răspunsul „I-aș scoate ochii!" a creat o oarecare stînjeneală și o grăbită schimbare a subiectului. Altcineva, invitat zilnic să-și reitereze public mînia și indignarea față de presupușii vinovați, a declarat scurt: *„Mor cu ei de gît!"*. Declarația pare să se fi repetat: „Dacă am spus că *mor cu ei de gît,* mor cu ei de gît – România nu mai poate tolera așa ceva!" (sputnik.md). Formula a fost reluată cu entuziasm de presa care, în lipsa oricărei informații, mizează pe spectaculosul de limbaj. Unii „literaturizează" declarația, prin transpunerea la viitorul standard: „A.C. lansează noi acuzații: *«Voi muri* cu ei de gît!»" (cancan.ro). Alții plasează formula în mecanismul repetitiv și disproporționat al creării de senzațional: *„Dezvăluiri explozive!* A.C., acuzații de mușamalizare în cazul Caracal! *Nimeni nu se aștepta la asta:* «Mor cu ei de gît...»" (evzmonden.ro). Expresia este cunoscută și nu lasă loc de îndoială asupra sensului – hotărîrea de a lupta pînă la capăt cu un dușman. E însă destul de interesantă din punctul de vedere al construcției eliptice: pentru că promite clar moartea declarantului nervos, cea a dușmanului fiind doar implicită. Formula e folosită în jurnalismul sportiv, mai ales în legătură cu meciurile de box: „M. vrea să-și distrugă adversarul: *«Mor cu el de gît!»"* (sport.ro). La plural, apare în angajamentele jucătorilor de fotbal: *„Murim cu ei de gît,* n-avem nici o scuză dacă nu batem Steaua" (sport.ro). Atitudinea cuprinsă în formulă e uneori criticată ca autodistructivă și contraproductivă: „intră în funcțiune «metoda»: nici eu nu obțin nimic, dar nici celălalt, pe principiul: *«mor cu el de gît»"* (mediatoriautorizatiiasi.ro). Formula creează paradoxuri și contrasensuri, cînd așa-zisul angajament de luptă pînă la moarte e pus în directă relație cu viața și cu succesul: „Z., în fața *meciului vieții: «Mor* cu el de gît!»; (...) „fac tot ce trebuie ca să cîștig, *mor* cu el de gît" (ziare.com) și mai ales: „E *șansa vieții* mele. *Mor* cu el de gît!" (prosport.ro).

Formula de amenințare amintește de unele dintre asigurările furioase ale lui Ghiță Țircădău, fostul soț al Ziței, din *Noaptea furtunoasă:* „Dar să știu de bine *că merg cu el de gît pînă la Dumnezeu,* tot n-ai dumneata parte de un așa ceva"; „Lasă, cocoană! *Poate că să mor* și să nu ți-o fac!" – și mai ales de înverșunarea lui Crăcănel, din *D'ale carnavalului*: «Eu, cînd îmi trage cineva palme... eu turbez!... cu dinții îl apuc, *nu-l las nici mort* pînă nu-mi spune pentru ce? pentru ce mi le-a tras?". Orgoliul bătăios al mahalalei și violența vorbelor mari persistă în forme aproape neschimbate.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Începe școala. Și ce dacă?

Vara se cam apropie de sfîrșit, canicula, deși prezentă încă, începe să se transforme spre seară în aer tomnatic, copacii din parcul de lîngă blocul meu au tot mai multe frunze galbene și, ca să continui în această notă de compunere a unui elev despre vacanța de vară, în curînd se va auzi primul clopoțel. Cum ne găsește pregătiți acest moment, din punct de vedere organizatoric? Am să punctez cîteva aspecte, luînd-o gradat, dinspre vîrful piramidei sistemului.

Ministrul. Anul a început cu doamna ministru Andronescu, dar acum avem un minister condus de un interimar și, chiar dacă se vehiculează numele unui ministru propus, e posibil ca acesta să nu prindă fotoliul încă, înaintea începerii anului școlar. Începem așadar anul fără un conducător la vîrf, unul care să știe clar ce vrea să facă cu acest sistem aflat în bătaia vîntului, ca frunzele alea care încep să cadă. Și ce dacă?

Bugetul. La rectificarea bugetară, învățămîntul a pierdut peste un miliard de lei. Un comunicat al ministerului explică foarte tehnic că, de fapt, învățămîntul nici nu avea nevoie de banii aceștia. Practic, îi primise fără voia sa, n-avea unde să-i țină prin buzunare, dădeau pe dinafară și făceau mizerie în jur. O parte consistentă din această sumă era destinată programului „Merg la școală", prin care elevii urmau să primească vouchere pentru achiziționarea de cărți, rechizite școlare și echipament sportiv. Premierul a declarat că părinții ar fi spus că nu au nevoie, că ei au posibilități. Și că acești bani ar trebui dați doar elevilor dezavantajați. Corect. În condițiile în care există încă elevi care nu merg la școală pentru că nu au cu ce să se îmbrace și cu ce să se încalțe, e clar că aceștia ar avea nevoie de sprijin. Dar sistarea programului nu a mai fost succedată de o măsură de acordare a sprijinului acestor elevi dezavantajați. Și ce dacă?

Inspectoratele și direcțiunile. Concursurile inspectorilor generali, ale inspectorilor școlari și ale unora dintre directori au expirat. Nu s-au mai organizat altele, care să fixexe pe posturi pentru un nou mandat conduceri manageriale. Se dau doar delegații, se prelungesc mandatele temporar, pînă la organizarea unor noi concursuri sau pînă la sfîrșitul anului școlar. Nu că aceste concursuri ar garanta calitatea, dar ar constitui, totuși, un element de normalitate, care acum lipsește. Și ce dacă?

Infrastructură. În întreaga țară există încă unități școlare în mediul rural care funcționează fără avize sanitare, cu precădere din cauza faptului că nu au apă curentă și grupuri sanitare adecvate. Cazul tragic al morții copilului într-o fosă septică, în Iași, e simptomatic. Sînt condiții medievale în școli dintr-o țară a UE, în care se retrag bani de la bugetul învățămîntului, în vreme ce potentați ai timpului, adesea lipsiți de educație, se scaldă în lux. Și ce dacă?

Curricula. De cîteva zile a fost aprobată o programă pentru educația antepreșcolară. Vorbim de creșe și grădinițe. Programă care intră în vigoare odată cu începerea anului școlar, dar pe care educatorii o descoperă abia acum. Fără informări și formări prealabile. O programă școlară nu se aplică însă așa ușor, ea are nevoie, dincolo de cadrul conceptual, de un cadru operațional, care necesită timp, pregătire, formare. Era nevoie de apariția unei astfel de programe, dar era nevoie și de o amplă campanie de pregătire a celor care o vor pune în practică. Altfel, se va face după ureche, din mers. Și ce dacă? În aceeași ordine de idei, urcînd spre nivelul gimnazial, elevii care intră în clasa a VII-a, care învață deja după o nouă programă școlară, nu știu încă în ce formulă vor fi evaluați prin examenul de la sfîrșitul clasei a VIII-a. Nu există modele de subiecte, nu s-a explicat conceptul evaluării, care, în conformitate cu Legea educației, e mai cuprinzător, incluzînd și evaluarea din clasa a VI-a și un portofoliu individual. Am mai scris despre acest gol, nimeni nu știe încă ce e acest portofoliu, cum intră el în conceptul evaluării finale, sînt necunoscute detalii importante. Și ce dacă? La nivel liceal, încă nu s-a pornit procesul de scriere a programelor școlare noi, după care elevii de gimnaziu care intră în clasa a VII-a vor învăța în clasa a IX-a. Mai sînt doi ani pînă atunci, dar procesul e amplu: presupune scrierea programelor școlare, dezbaterea lor, ajustarea și apoi producerea de manuale corespunzătoare. E un demers complex, care necesită timp și responsabilitate. Încă nu se știe nimic. Și ce dacă?

Manualele. Anul trecut a fost un an negru. S-au impus (și cea mai afectată a fost clasa a VI-a, unde elevii intrau în forță pe o programă nouă) manualele unice, sub monopol EDP (Editura Didactică și Pedagogică). Multe discipline au suferit grav, ajungînd la elevi manuale de proastă și foarte proastă calitate, cu greșeli semnificative din punct de vedere științific și cu aspect vetust. Cunosc bine situația, la clasa a VI-a am fost coautor al unui manual de limba și literatura română declarat cîștigător, pe primul loc la evaluare, dar respins de EDP din motive de neînțeles, care țin de umori personale sau de interese de grup. Autorii am fost umiliți de conducerea EDP, deși tot ce doream era să oferim elevilor un produs de calitate. Anul acesta, doamna ministru Andronescu a revenit asupra formulei de producere a manualelor, acceptînd din nou licitația și competiția deschisă, fapt meritoriu pentru domnia-sa. Avantajul vizează elevii care vor intra în clasa a VII-a și care vor avea manuale de calitate. Dar la clasa a VI-a nu s-a revenit. Pe de o parte, disciplinele care anul trecut nu au avut manuale la clasa a VI-a, anul acesta au putut participa la competiția deschisă. Pe de altă parte, disciplinele la care anul trecut au fost impuse manualele EDP au rămas cu acelea. E o disproporție și o nedreptate. Și ce dacă? Mai mult, faptul că totuși e posibil ca la unele discipline să nu existe în prima zi de școală manuale pe băncile elevilor este datorat procesului prea complicat de contestare a rezultatelor evaluării. Foarte pe scurt: manualele au fost depuse spre evaluare în aprilie. Rezultatele au venit prin iunie, iar de atunci, contestațiile încă nu s-au soluționat. Editurile așteaptă acest moment al soluționării, pentru a demara apoi în trombă tipărirea în sute de mii de exemplare și distribuirea manualelor în toată țara, rămînîndu-le timp de ordinul zilelor pentru o muncă foarte complexă logistic. De aceea, probabil că la unele discipline nu vor exista în prima zi de școală manuale. Și ce dacă? Să sune clopoțelul!

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Oamenii cu care te întorci acasă

Americanii au o expresie curioasă: *„to create memories“*, care s-ar traduce prin „a crea amintiri“. Pleacă în vacanță pentru a crea amintiri fericite, se mută într-o casă nouă pentru a crea amintiri împreună cu familia, se întîlnesc cu prietenii pentru a crea amintiri împreună. Cînd mă gîndesc la expresia lor, îmi imaginez un întreg eșafodaj sau un șantier în care toate aceste amintiri „se construiesc“ precum niște ziduri sau structuri, se mai pune cîte o cărămidă, se mai dă cu un strat de var, se mai bat niște cuie și amintirea e gata! Însă mai departe ce facem cu ea? La ce folosește? O punem pur și simplu la păstrare ca pe o fotografie din cele cîteva mii pe care le facem într-o vacanță, într-un folder din computer pe care nu-l vom mai deschide niciodată? Ne întoarcem dintr-o călătorie cu gînduri, stări, impresii care de obicei nu durează, se estompează în timp, devin relative, peste ele se suprapun alte gînduri, stări și impresii banale, repetitive, din viața de zi cu zi. Mie, uneia, mi se pare mai important ca, în loc să ne străduim destoinic „să creăm amintiri“, să încercăm să „creăm legături“. Iar legăturile nu se pot lega cu spațiile, cu camera de hotel sau cu obiectivele turistice, nici cu înghețata pe care ai mîncat-o la Roma sau cu paharul de vin pe care l-ai băut în Grecia, ci cu oamenii. De multe ori îmi place să călătoresc singură pentru că sînt mai atentă la oamenii din jur, am mai multe șanse să interacționez cu ei și, chiar dacă „nu creez legături“ directe, măcar îi observ. Cu acești oameni noi, străini, pe care îi întîlnești întîmplător, cu care schimbi cîteva vorbe, cu care împarți niște momente mici, dar irepetabile, te întorci, de fapt, acasă. Pe acești oameni îi „colecționezi“, ei vor popula șantierul plin de ziduri și de structuri în care se creează amintirile. Mai jos sînt cîteva schițe de portret ale unor oameni pe care i-am întîlnit în scurta mea vacanță din Bulgaria și care, împreună, pot da o imagine de ansamblu a țării „vecine și prietene“.

■ Bulgăroaica de la Krapeț, de la cîrciuma din sat, cea cu mult lemn, cu ștergare „tradiționale“ pe mese, care seamănă cu alte noastre, cu o umbră plăcută și cu un mic iaz în mijloc, unde locuiește o singură broscuță. Trecem pe lîngă cîrciumă, ne spune „Poftiți!“, e toată numai zîmbet. Vorbește bine românește, o limbă dulce, cu accent slav. Ne aduce cafele și omlete cu brînză, lîngă ouă a pus și niște roșii și ardei din grădina ei, deși nu le-am cerut. Ne conversăm politicos despre vreme, despre mare, sezon sau turiști. Cînd ne urcăm în mașină ca să plecăm, iese în stradă și ne face cu mîna. Gestul m-a surprins în mod plăcut. O jumătate de oră am petrecut în cîrciuma ei, însă am părăsit satul cu senzația că tocmai ne-am despărțit de o mătușă din Bulgaria la care ne putem întoarce cu drag oricînd.

■ „În sfîrșit, cineva care vorbește engleză!“ E o doamnă în jur de 70 de ani, însoțită de două nepoțele blonde, disciplinate, cu un *look* tipic englezesc. Ne-am întîlnit la patiseria din centrul Cavarnei, cumpărăm amîndouă pateuri calde cu brînză, doamna profită de ocazie ca să-mi spună pe scurt, în engleză, povestea ei. Este din Cardiff și a descoperit de puțină vreme că are rădăcini românești, a găsit o poză a unui stră-străbunic din Dobrogea, pe un cal, în mijlocul unui cîmp pîrjolit de soare. Multe n-a aflat despre el, așa că a venit în Dobrogea nu ca să-și creeze amintiri, ci ca să-și caute rădăcinile. A vrut să-și cumpere o căsuță la malul mării în România, n-a reușit, agenții imobiliari nu s-au înghesuit să o ajute sau poate că doar n-a știut cum să se descurce cu „mafia“ locală, așa că s-a mulțumit cu o casă la Cavarna, în Bulgaria, gîndindu-se totuși că este același spațiu geografic. Așadar, vine în fiecare vară la Cavarna, cumpără roșii și ardei din piață, pateuri calde de la patiserie, însă limba i se pare imposibilă și îi pare rău că aproape nimeni nu vorbește engleză. Despre stră-străbunicul român, deși a făcut niște investigații, tot n-a aflat nimic. Scurta noastră convesație de tipul „Ce caută englezu-n Bulgaria?“ îmi dă o stare de bine legată de o apartenență comună, Europa nu este altceva decît un sat mai mare unde ne putem muta dintr-o parte în alta ca să ne reinventăm în permanență.

■ Ospătarul de la un restaurant mai *fancy*, de pe malul mării, din Cavarna. Timid, cu ochelari, cu alură de intelectual. Job sezonier? Se vede că locul lui nu e acolo și că muncește de nevoie. Se descurcă destul de bine, deși se mai și împiedică, e serviabil și prompt. Legăm o conversație mai personală cînd vede cardul Revolut. E curios de ce aproape toți românii plătesc cu Revolut, ar vrea și el un astfel de card, dar nu știe cum să facă, la ce bancă să-l comande. Și-a propus să plece în UK ca să muncească acolo și și-ar dori un card fără comisioane și alte taxe. Îmi dau seama că prietenul nostru ospătar e la un început de drum, e clar că va părăsi Bulgaria, cu sau fără Revolut, se descurcă binișor și cu engleza, chiar dacă *never* va fi mereu *nievăr*. E foarte fericit cînd înțelege ce e cu cardul ăsta, își descarcă aplicația și se vede de la o poștă că ne e recunoscător, aproape că nici nu mai vrea să ia bacșișul pe care i-l lăsaserăm. Am făcut fericit un tînăr bulgar!

■ Gazda noastră de la Șabla. O femeie în jur de 60 de ani, slăbuță și vioaie, îndatoritoare. Nu vorbește decît bulgărește, însă asta nu o împiedică să poarte lungi conversații cu oaspeții cu ajutorul lui Google Translate. Îi dictează telefonului smart, telefonul transformă cuvintele ei bulgărești în unele românești, e foarte încîntată de rezultat și de faptul că poate să comunice cu niște străini chiar dacă nu le știe limba. Am petrecut o oră conversînd așa despre te miri ce. Pensiunea e o mică afacere de familie, de fapt e o casă de la țară în care a reușit să încropească niște cămăruțe pentru turiști. Micuțe, înghesuite, fără aer condiționat, însă extrem de curate. Este tot ce a putut ea să ofere și probabil că banii pe care îi cîștigă în sezon sînt esențiali pentru supraviețuire, în rest au doar cîte o pensie mică și grădina cu legume, toată ziua stă cu fundu-n sus și pigulește la ele. Vinde și legume la un preț de nimic, nu cred că există ceva mai bio de atît. Mă gîndesc ca în recenzia mea de pe booking să nu pomenesc minusurile, să nu mă plîng de spațiul mic, de patul tare sau de mirosul urît care vine de la canal, nu e vina gazdei. O să cotez locul drept „excepțional“. Chiar este, în felul său. În curte e o liniște de început de lume, începi să-ți auzi în sfîrșit gîndurile. Google Translate îmi spune că are doi nepoței la Dobrici pe care nu-i prea primește vara în casa lor de la mare, pentru că sînt copii, se joacă, fac gălăgie și deranjează oaspeții. M-a emoționat ce sacrificiu poate să facă această bunică pentru un strop de mai bine în viața lor.

■ La aceeași pensiune sînt cazați și un cuplu de avocați bulgari, îi găsesc pe amîndoi dimineața, în bucătăria de vară, lucrînd fiecare la laptop-ul său. Ea nu prea știe engleză, în schimb, el vorbește impecabil, un caz destul de rar printre bulgarii pe care i-am întîlnit. Mai mult decît atît, știe tot despre Justiția și politica românească, o admiră pe Monica Macovei, o susține pe Laura Codruța Kövesi, ceea ce desigur mă flatează. Îmi spune că legile noastre sînt în principiu bune, ar vrea să le schimbe și pe ale lor, după model românesc. „Cel puțin aveți niște corupți cu funcții importante la pușcărie, ați avut un premier condamnat cu executare, noi în 30 de ani n-am reușit așa ceva...“ În mai puțin de oră mă pun la punct cu politica bulgărească. Tipul, în jur de 45 de ani, charismatic, serios și extrem de bine informat despre orice, a candidat la ultimele alegeri europarlamentare din partea unui partid destul de mic din Opoziție, un soi de USR al lor. N-a reușit, dar nu va renunța, va candida și la parlamentare. Îmi arată fotografii din campanie, îmi prezintă partidul, realizez că, absolut întîmplător, în cursul unei pensiuni unde cazarea costa un pic peste 20 de euro pe noapte, la Șabla, un capăt de țară, stau față în față cu noua generație de politicieni bulgari. „M-ai convins, te voi vota! Dar, din păcate, trăiesc în România!“, zic eu și rîdem amîndoi. Și într-adevăr sînt convinsă că, în cel mult zece ani, Emil va ajunge la Bruxelles sau în Parlamentul bulgar. Pentru că e onest și pentru că merită.

■ ■ ■

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Avem soft *de* grammar

Avem *soft* de scris corect, deci avem *soft* de prefabricate formule de salut, de respingere, avem cod de scriere empatică, telegrame de trimis la fericire și necaz, avem simulatoare de necaz, bucurie, furie, emoticoane, nu? Ne putem genera milioane de identități. Putem chema Uber și ne putem înlocui mașina și condusul. Chiar și mersul pe trotinetă e electric. Nu mai dai la pedală. Totul pe lumea asta e gratuit, iar ăla care crede că poate deține monopolul vreunui serviciu plătit se păcălește singur. Pe termen lung vom avea gratuitate-gratis totul. Mîncarea va pica în bot ca preț, pînă cînd nu va costa nimic-nimic. Și e firesc așa, atîta timp cît piratii luptă să democratizeze totul, hoții să spargă totul. Turismul e banalitate, Internetul e floare la ureche. Telecomunicațiile cad în bot. Televiziunea prin cablu e trecut. Chiar bursa e depășită. Ce draci să mai cîștigi din bursă? Imobiliarele sînt prăjite și ele, e de-ajuns o adresă de e-mail. Să mergi la serviciu e chiar de pomană, poți lucra de acasă. Eu cred că, în fapt, carnea și păstîrnacul vor fi cît de repede gratuite. Și atunci ce vor mai face, fără muncă, copiii noștri? Ce se va întîmpla cu timpul lor prea liber? Frecatul pe net este azi la putere, ce putere va avea peste 40 de ani? Și mai mare. Tăiatul frunzei la cîini va fi singura lege a unei lumi. Ce minune, ce prevestire, m-a apucat? Am mîncat mult dovlecel zilele trecute și de aici m-a apucat boala prevestirii. Băi, dar dacă spun adevărul?

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Dacă „Armata“ și „Securitatea“ ajung în liga a doua putem crede că s-a încheiat tranziția?

Sunînd ca o întrebare la Radio Erevan, răspunsul e: da, dacă „Armata“ lui Becali nu ar fi, de fapt, „Anti-Armata“, iar „Securitatea“ lui Negoiță ar fi în stare să-i apere măcar propria piele, pusă la mare preț de fani. Aceste două echipe au ajuns de banc, pentru o zi au fost ultima și penultima în clasamentul primei ligi, ceea ce e istoric, e de Stan și Bran. De fapt, tranziția de la comunismul de stat la comunismul privat s-a încheiat de mult, băieții deștepți, care erau de fapt niște proști cu relații, informații și bani de la țîța partidului, au luat ce era de luat și acum pot face totul praf. Situația celor de la FCSB și Dinamo arată cît de bine ne-a reușit nouă capitalismul. Echipe istorice încăpute pe mîna unor cetățeni fără viziune, fără scrupule, fără educație managerială și fără dorința de a se educa, comportîndu-se fie ca stăpîni pe plantație, fie ca perfect străini în propriul business. De aici pînă la dezastru se construiesc ușor autostrăzile pe care nu le regăsim în realitate. Dacă fosta Steaua și umbra lui Dinamo vor ajunge în liga a doua nu e nici o pacoste, nu e sfîrșitul a nimic și nici începutul a mare lucru. E doar o cădere în normalitate. Atîtea lucruri au fost făcute greșit la aceste două echipe istorice că s-ar putea edita o enciclopedie cu tema „Cum să nimicești un brand“. Într-un fel, cei de acolo au urmat calea înaintașilor lor, cei care au încercat să doboare Coloana Infinitului. Doar că aceea, legată cu lanțuri prinse de un tractor, a rezistat, Brâncuși știe cum, agresiunii. Cei de azi sînt mai aproape de succes. Nu mai e mult și vor pune la pămînt aceste entități istorice. Ceea ce, ar spune unii care au urît numele lor toată viața, ar fi chiar încheierea unui ciclu al răului. Înființate din nimic, reprezentînd două instituții ale oprimării propriului popor, ele s-ar întoarce în neantul care le-a născut. Poți gîndi așa, dar nu știu dacă ar fi perfect corect. Pînă la urmă, ele au drenat visurile, chiar naive, ale multor copii. De fapt, absența lor le omoară cu zile. Și la asta nu mai e nimic de zis.

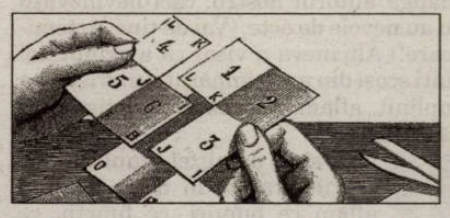

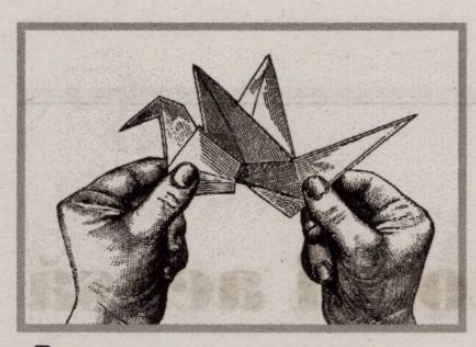

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Valea lui Zangur

În copilărie am bătut cu ai mei aproape toate potecile din Bucegi. Deși aproape de fiecare dată mă confruntam cu un oarecare disconfort, provocat nu doar de efort, ci și de condițiile mizerabile din cabane, eram bucuros de cîte ori porneam într-o nouă excursie. Împreună cu ei, respectam cu sfințenie toate marcajele și potecile, nu ne aventuram niciodată inutil sau periculos pe alte trasee decît cele marcate, nu porneam la drumuri grele dacă vremea era proastă și nu prea riscam drumeții iarna. Părinții îmi transmiteau o filozofie a moderației și a bunului-simț, în ideea că muntele, cum se știe, îi poate pedepsi pe cei nesăbuiți.

Înțelegeam pe deplin lucrurile astea. Pe de altă parte însă, auzeam mereu povești despre traseele nemarcate, despre acele văi abrupte la care nu era totuși nevoie chiar de coardă și pitoane. Valea Albă ori mirobolanta Vale a Gălbenelelor, despre care foarte multă lume vorbea pe atunci, deveniseră în mintea mea un fel de fruct oprit și mult dorit. Tare mult mă tenta să mă aventurez pe un asemenea traseu, dar bineînțeles că fără un ghid nu aveam cum. Așa se face că într-o vară, cînd un bun prieten din Cîmpina mi-a spus că nea Traian, un unchi mai îndepărtat al lui, mare montaniard și chiar alpinist, voia să adune o echipă de tineri iubitori de munte și să-i ducă pe valea lui Zangur, am sărit în sus. Zangur era un nume ciudat, nu-l mai auzisem pînă atunci, dar verificînd în cartea lui Walter Kargel *Trasee alpine în Carpați,* am descoperit că exista acolo, marcat cu gradul 1B. Eram de-a dreptul entuziasmat. Urma să mergem cu un om foarte experimentat (nea Traian avea vreo 70 de ani) pe un traseu din categoria celor visate. Țin minte că excursia, care trebuia să dureze de dimineață pînă seara, s-a tot amînat de la o săptămînă la alta din diverse motive, ba vremea, ba cineva nu putea să meargă, ba nea Traian avea nu știu ce treabă. Pe cît de nerăbdător eram să merg, pe atît de neîncrezător devenisem că acest lucru se va mai întîmpla.

În sfîrșit, a venit totuși ziua mult așteptată. Dis-de-dimineață, în stația autobuzului care mergea la gară, ne-am adunat vreo opt-nouă adolescenți între 13 și 16 ani, băieți și fete, o echipă veselă și pestriță, sub comanda lui nea Traian. Era un om slab și vînos, așa cum te-ai și aștepta să fie un alpinist, emanînd un spirit blînd protector, dar bine acoperit de un soi de fermitate pedagogică. Pînă să ajungem la Bușteni ne-am dat seama că așteaptă de la noi o disciplină de fier. Gîndindu-mă retrospectiv, înțeleg că era puțin apăsat de răspunderea de a duce pe munte așa un grup mare de tineri fragezi și posibil cam zurbagii. Ne-a povestit că pe valea lui Zangur nu e bine să mergi cînd plouă. Știa asta dintr-o experiență teribilă prin care trecuseră el și soția lui. I-a prins o ploaie puternică tocmai în mijlocul urcușului pe acea vale care arată și se comportă ca un jgheab. Dintr-odată s-au trezit că toată apa le venea în cap sub forma unui torent. Cum acolo nu te puteai abate nicicum, din motive de pereți abrupți sau prăpăstii, și nici de întors nu putea fi vorba la o asemenea pantă, au fost nevoiți să înfrunte torentul pînă sus, la Portița Caraimanului.

Tot povestind, trenul a ajuns la Bușteni, iar noi am pornit-o pe drumurile și apoi pe potecile dinspre munte. Nea Traian ne-a ordonat într-un șir indian, punîndu-mă pe mine la urmă. Încetul cu încetul, am constatat că ne înscriam pe traseul care urcă la cabana Caraiman, pe Jepi, adică pe sub telecabina care atunci abia se construise. Nu înțelegeam cum puteam ieși de acolo spre valea lui Zangur pe care bine o văzusem pe hartă. Mi-am zis însă că o fi știind mai bine nea Traian și nu mi-am mai bătut capul cu asta. Din mers, el continua să ne dea tot felul de sfaturi despre cum să facem un pas după altul, fără să ne risipim energia, să nu țopăim etc. La un moment dat, prietenul meu s-a aplecat de pe potecă, să rupă o floare de pe marginea unei prăpăstii. Nea Traian l-a văzut și apucîndu-l brusc de mînă, nici una, nici două, i-a tras o palmă grozavă peste față. Am încremenit cu toții. Era clar că voia să ne dea tuturor un exemplu, o lecție de responsabilitate pe un asemenea drum. Nu tolera genul acela de abateri, potențial periculoase.

Cu timpul, a devenit cît se poate de clar că traseul nostru urma drumul marcat cu o cruce albastră, adică drumul obișnuit, pe Jepi, spre cabana Caraiman. Eu, cel puțin, îl făcusem de nenumărate ori. La un popas, am zis timid ceva de genul „Nea Traian, dar asta nu-i valea lui Zangur". „Valea lui Zangur?", a întrebat el dus pe gînduri, de parcă nici vorbă n-ar fi fost de așa ceva. O fată a îndrăznit să zică și ea că noi credeam că pe acolo vom merge. Nea Traian ne-a spus atunci, pe un ton împăciuitor, dar ferm, că deocamdată ne aflam pe un drum destul de periculos, după cum se vedea, dar turistic și nu chiar de alpinism, ca „să vedem cum stăm". Era așadar un fel de antrenament sau de avanpremieră. Am fost foarte dezamăgit. Fusesem dus cu zăhărelul. Nea Traian n-avusese curajul să meargă cu noi pe acel traseu. De fapt, probabil că nici un om cu scaun la cap n-ar fi făcut așa ceva. Ne rămăsese speranța că, observînd el totuși că ne pretam bine la drum, data următoare ne-ar fi putut duce chiar pe valea lui Zangur.

În ziua aceea a continuat să ne dea tot felul de sfaturi. La întoarcere, cînd eram deja foarte încordați și obosiți, ne-a demonstrat efectele miraculoase pe care le poate avea introducerea picioarelor desculțe într-un pîrîu rece de munte. Am constatat cu toții că „procedura" asta parcă-ți ia cu mîna toate durerile și oboseala. Era o mică lecție interesantă, pe care am ținut-o minte. Pe valea lui Zangur n-am mai ajuns niciodată. Asta a fost lecția mai importantă.

ready made

Ziare românești care apar în Ardeal și Banat

„Alba-Iulia, Apărarea, Ardealul, Arieșul, Astra, Astra Maramureșului, Baia Mare, Beiușul, Carpații, Clujul Românesc, Cultura Neamului, Cuvântul Plugarului, Cuvântul Poporului, Cuvântul Satelor, Dacia, Dreptatea, Dreptatea Poporului, Drum Nou, Foaia Interesantă, Foaia Noastră, Foaia Poporului, Gazeta Bistriței, Gazeta de Duminecă, Gazeta Făgărașului, Gazeta Gazetarilor, Gazeta Hunedoarei, Gazeta Jiului, Gazeta Maramureșană, Gazeta Orșovei, Gazeta Transilvaniei, Generația Nouă, Glasul Ardealului, Glasul Moților, Glasul Poporului, Graiul Neamului, Libertatea, Lumea și Țara, Lumina Satelor, Meseșul, Națiunea, Nădejdea, Nordul Ardealului, Patria, Plugarul Luminat, Primăvara, Răsunetul, Românul, România de Nord, Satu Mare, Sălajul, Semănătorul, Solia Dreptății, Someșul, Svastica Banatului, Târnava, Telegraful Român, Tribuna, Tribuna Nouă, Țara Oltului, Unirea, Unirea Poporului, Viața Nouă, Viitorul Albei, Viitorul Granței, Voința Poporului, Voința Banatului"

Almanahul presei române din Ardeal și Banat pe anul 1928

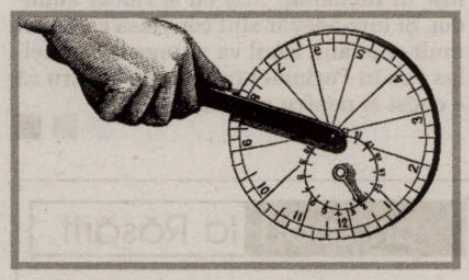

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Am venit, am văzut, am visat

Să citești o colecție de vise de acum două mii de ani se presupune că te scoate complet din realitate și te introduce într-un *intermundium* oniric pe lîngă care *Persistența memoriei* ar trebui să pară o operă realist-socialistă. Unul din vise, cu un tip care fuge de barcagiul Caron pînă ajunge într-un han numit La Cămila mi-a amintit chiar de visul cu care începe *Wild strawberrries*. Cu toate acestea, *Cartea de tălmăcire a viselor* a lui Artemidoros oferă mult material reflecției istorice. Cum, din păcate, am momentan ceva stricat la reflecția istorică, o să adun aici la întîmplare cîteva simple observații de cititor.

De exemplu, mă frapează cît de multe dintre visele adunate de Artemidoros sînt legate de procese. Bravii cetățeni ai lumii vechi se gîlceveau mai ceva ca americanii. Cineva visează că și-a pierdut actele cu care se ducea la proces. După acest vis a cîștigat procesul, lucru firesc, adaugă autorul nostru, căci nevinovații nu au nevoie de acte. (Vai de tine, Artemidoare!) Altcineva a visat că a primit doi dinți scoși din gura împăratului; visul s-a împlinit, aflăm, căci omul a cîștigat două procese.

Dinții sînt, de altfel, unul din lucrurile tratate în mare detaliu: aflăm ce bunuri, ce funcții, ce implicații financiare sînt asociate cu fiecare molar, canin și incisiv. Dacă visezi că ai dinți de aur, incendiu în casă. Dacă visezi că ai fildeși de elefant, vei avea talent retoric (și probabil și o dicție excelentă).

Interesantă mi se pare de asemenea prezența frecventă a decorului urban în visele celor din secolul II d.Hr. (în realitate, Artemidoros include și vise din culegeri mai vechi). Oamenii visau monumente ale cetății, fortificații, piețe publice, gimnazii, porturi. E unul din lucrurile care ar trebui spuse la școală – în antichitate se petrecea mai mult timp afară decît între patru pereți. Azi, idealul orășeanului, dincolo de vacanțele colorate și instagramabile din cînd în cînd, este să încuie ușa după el. Alt monument important pentru visătorii lui Artemidoros sînt termele. Aici apare și un exemplu de evoluție istorică a interpretării viselor. Pe vremea cînd băile publice nu erau prea răspîndite, dacă visai că te speli era de rău. Azi, explică Artemidoros, în cetățile supercivilizate ale coastei egeene microasiatice, dacă visezi că te speli e de bine. (În altă parte, manualul menționează pe cineva care a visat că s-a dus la băi și nu era apă. Asta pot și eu să interpretez – înseamnă că-ți vor tăia Internetul.)

Un caz special al viselor care cuprind monumente publice mi se pare de mare interes pentru istoricul de artă și pentru istoricul religiilor. Prezența imaginilor zeilor (de obicei, de marmură sau bronz) în visele antice era masivă. Dacă îl visezi pe Asklepios într-un templu, ca statuie de cult, e de bine. Dacă se mișcă, înseamnă ciumă. E clar că impactul psihologic al statuariei monumentale, mai ales în context religios, era considerabil. Uneori istoricii se întreabă în ce măsură detaliile decorației monedelor, vaselor, templelor erau realmente percepute de public; erau. La Artemidoros e vorba adesea de zei visați fără atributele lor, atribute cunoscute din artă (și din mit, dar realmente fixate vizual prin iconografia standardizată). Dacă visezi că primești de la Heracle pielea de leu sau ghioaga e de rău (și ni se spune că era un vis frecvent). Dacă, în vis, Pan îmbrăcat ca un orășean îți spune ceva e un semn mincinos.

În afara unui context religios sînt, la această dată timpurie, visele despre crucificare. Ele sînt considerate semne bune pentru cei aflați pe mare; pentru sclavi înseamnă eliberare; pentru celibatar, o căsătorie proastă; pentru cel care dorește o magistratură înseamnă că o va obține; în general, visul ăsta e de bine pentru sărac, dar e de rău pentru bogat.

O să pomenesc și interpretări mai dificile ale lui Artemidoros pe care mi-e greu să le comentez. Dacă visezi nou-născuți, și sînt ai tăi, zice el, e de rău, asta prezice necazuri; mai ales dacă sînt fete. Și mai greu de comentat e asta: dacă visezi că faci sex cu soția sau iubita „și ea nu se opune", e de bine. Cu prostituate, „e de bine pentru orice acțiune întreprinsă". (Dar dacă visezi că nu mai poți ieși din lupanar, mori, pentru că bordelul e un cimitir.) În general însă, explică el, visele erotice nu prevestesc nimic, dacă în vis există dorință de ambele părți. Din preaplinul inimii sale, Artemidoros face și următoarea precizare: dacă visezi că te epilezi cu cataplasme de rășină, asta arată pagube și pierderi. Dacă visezi tăblița de scris, ea semnifică femeia, iar cartea e viața și trecutul celui care visează, deci dacă visezi că mănînci cărți e rău.

Sper că v-a plăcut cartea cu Artemidoros. Iată și două informații turistice din vechea enciclopedie de vise. Dacă visezi că pășești pe mare e de bine pentru cei care vor să călătorească. Dacă visezi că zbori înseamnă că vei călători în Italia. Vacanță plăcută în continuare.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este* Arheologia iubirii. De la Neanderthal la Taj Mahal, *Humanitas, 2019.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Borgesiada

Muzeul greșelilor

Cu ani în urmă, dl Andrei Pleșu a publicat o carte intitulată *Despre îngeri*. Cartea a avut mare succes. Cînd a fost lansată la Cluj, evenimentul s-a petrecut la Universitate, într-un amfiteatru plin de oameni. După ce autorul a vorbit despre carte și despre îngeri, publicul a fost invitat să pună întrebări. Din sală, cineva probabil preocupat mai mult de imaginarul medieval decît de teologie, a întrebat: „Ce legătură vedeți între îngeri și eter?“ Andrei Pleșu nu a înțeles bine și a întrebat la rîndul lui: „Între îngeri și etern?“ „Nu“, a răspuns spectatorul, „între îngeri și eter“, a precizat acesta silabisind pentru claritate. „Aha“, zice Andrei Pleșu lămurit, „între îngeri și eter… era mult mai interesantă întrebarea despre îngeri și etern…“ Mi-a venit în minte acest incident citind un fragment dintr-un dialog purtat de Borges cu Willis Barnstone. Barnstone: „Cînd Hart Crane a scris la mașină «această mare a aripă *(wing)* a eternității» și-a dat seama că a bătut din greșeală «această mare clipă *(wink)* a eternității» și pentru că suna mai bine a lăsat-o așa“. Borges: „«Clipă» sună mai bine decît «aripă»? Nu, nu cred. Nu sînt de acord. Cum să poți prefera «clipă» în loc de «aripă»? Nu, nu poți continua așa“. Barnstone: „În orice caz, Hart Crane a greșit fie bătînd la mașină, fie compunîndu-și poemul și întrebarea mea este dacă greșelile pe care le facem…“ Borges: „Eu prefer «aripă» în loc de «clipă»…“ Barnstone: „Greșeli personale, profesionale, literare. Unele ne aduc dezastrul, altele numai lucruri bune“. Borges: „Viața mea este o enciclopedie de greșeli. Un adevărat muzeu“.

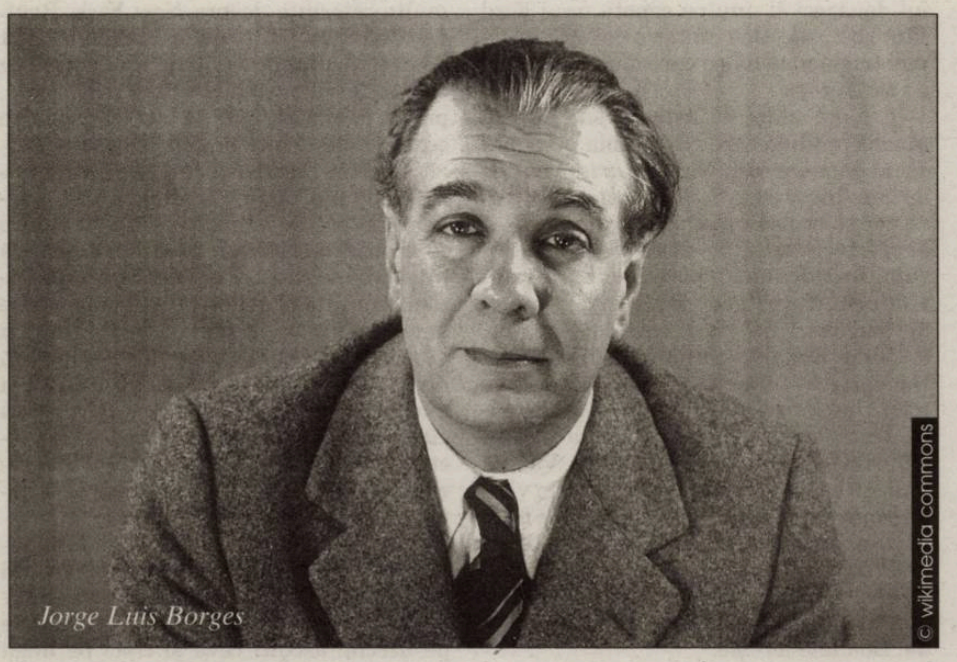

Jorge Luis Borges

© wikimedia commons

Willis Barnstone a fost prieten cu Borges. S-au cunoscut în 1968, la un salon de poezie de la New York. Borges era deja orb. De la acea întîlnire, Barnstone și-a legat viața de Borges, de care s-a apropiat ca un ucenic. A scris, mai tîrziu, o biografie a lui. Acolo a povestit o întîmplare petrecută la finalul anilor '70, pe cînd în Argentina se desfășura ceea ce se chema *„la guerra sucia“*, în fapt o represiune militară extrem de dură a dictaturii împotriva militanților socialiști. Bombele explodau destul de des în Buenos Aires la acea vreme și, într-o dimineață, o asemenea explozie l-a trezit pe Borges din somn. Barnstone a sosit acasă la Borges ca să-l ia să plece împreună undeva. L-a găsit pe Borges surescitat. Borges i-a spus că avusese un vis formidabil, „nu obișnuitul coșmar cu care mă trezesc“. Era la Londra și căuta o locuință. A găsit o cameră destul de deteriorată și sărăcăcioasă, dar convenabilă, deasupra unei farmacii. Proprietarul, „un individ imens și urît“, i-a spus lui Borges că îl aștepta. Borges a fost surprins și i-a răspuns provocator: „Nu poți avea ceea ce e al meu“. Proprietarul a zîmbit și a spus: „Nu ca să te fur sînt aici, ci ca să te fac cel mai fericit om din lume. Am la mine *Memoriile* lui Shakespeare“ – și i-a întins un manuscris. Borges a deschis prima pagină, a recunoscut scrisul lui Shakespeare, a citit fragmente dintr-o piesă necunoscută și a fost fermecat. A pus imediat mîna pe telefon și a sunat la Buenos Aires, cerînd lichidarea urgentă a întregului cont bancar pentru a cumpăra manuscrisul, dar atunci a explodat bomba în apropierea locuinței sale și Borges s-a trezit. I-a spus lui Barnstone: „Nu mai țin minte absolut nimic din ceea ce am citit în acel manuscris. M-am trezit doar cu această poveste“.

Willis Barnstone a scos în America, în 1982, un volum intitulat *Borges at eighty: conversations*. A apărut și la noi, în 1990, la Editura Dacia, cu titlul *Borges despre Borges*.

Pasiune și tango

În „Superstiționsa etică a cititorului“, Borges deplînge o anume patologie a cititorilor pe care o numește „superstiția stilului“. Cititorii caută stilul, „nu eficiența sau ineficiența unei pagini, ci aparenta iscusință a scriitorului“. Cititorii abdică de la propriile emoții sau chiar de la propriile convingeri, dacă li se pare că au în față o pagină scrisă „cu stil“. Cititorii „au aflat că adjectivele nu trebuie să fie banale și vor opina că o pagină este rău scrisă atunci cînd îmbinarea adjectivelor cu substantivul nu oferă surprize… au aflat că și concizia este o virtute și îl socotesc concis pe cel care se înnămolește în zece fraze scurte și nu pe cel care strunește una amplă“. Prejudecata stilului, în fapt o formă de vanitate a cititorului, merge atît de departe încît nimeni nu ar accepta vreodată că o carte pe care o iubește sau o carte mare a culturii universale nu are stil. Borges demonstrează că *Don Quijote* (nici mai mult, nici mai puțin!) este o carte fără stil. Notăm ca atare observația lui Borges. Nu putem avea vreo părere de vreme ce nu am citit-o în spaniolă, căci e absurd să te pronunți asupra stilului unei cărți pe care nu o citești în limba în care a fost scrisă. În sprijinul tezei sale, Borges invocă o susținere importantă: Baltasar Gracián, Quevedo, Leopoldo Lugones. Fiind o carte fără stil, *Don Quijote* supraviețuiește foarte bine în orice limbă este tradusă și este perfect clară pentru oricine. Dar Cervantes nu se preocupă prea mult de stil, pentru că spune povestea cu pasiune. Cînd autorul are pasiunea personajelor și a poveștii lor, este preocupat să o spună cît mai clar și nu cît mai frumos. Între un autor pasionat, care povestește direct implicat afectiv, și cititor se stabilește imediat o relație de încredere care îl poate duce pe cititor spre concluzii greșite, cum ar fi convingerea că o poveste care îi place este cu necesitate povestită „cu stil“. Cînd, de fapt, miracolul lecturii, miracolul clipei de fericire pe care cititorul o trăiește cînd savurează povestea nu este produsul stilului, ci al pasiunii scriitorului. Așadar, goanei după stil, Borges îi preferă pasiunea pentru subiect. Și atunci, de ce detesta Borges tangoul? Cum poți să cauți pasiunea în literatură și să ocolești tangoul?

Cu atît mai misterioasă e această știută antipatie a lui Borges pentru tango, cu cît îi plăcea *milonga* și adesea amintea cu mîndrie că a și scris versuri pentru anumite *milongas*. Culeg, din cîte pagini scrise de Borges îmi vin în minte, cîteva motive. Primul, vulgaritatea. Tangoul e un produs de bordel (Borges amintește undeva cît de ridicoli erau bărbații din Buenos Aires care dansau la colț de stradă tango între ei, pentru că greu puteau găsi o femeie care să accepte să danzeze acest dans de curve). Senzualitatea sa e nerușinată. Al doilea, violența. „Tangoul cuțitelor“. Tangoul are ceva umbros-amenințător. Cineva din apropiere își poate pierde mințile în pasiunea aceasta tumultuoasă și poate deveni violent. În fine, paradoxal, tangoul este o suprimare a masculinității, a machismului. Borges spune undeva că un *„compadrito“* care se respectă nu admite o asemenea dependență și nu se vulnerabilizează sufletește în asemenea hal față de o femeie.

În 1965, Argentina întreagă aștepta cu sufletul la gură rezultatul primei colaborări dintre scriitorul ei cel mai important, Jorge Luis Borges, și compozitorul ei cel mai important, Astor Piazzolla. A rezultat un disc, *El tango*, găsibil și azi, pe care vă las să-l judecați singuri. Și o polemică între cei doi titani, care nu s-au înțeles deloc. Interesant este că fiecare îl acuza pe celălalt de același lucru: de surzenie. Piazzolla a spus despre Borges că a scris versuri splendide („niciodată nu am citit ceva mai frumos“), dar că în materie de muzică era de-a dreptul surd („nu știe nimic, nimic și nici nu-l interesează muzica deloc… nu face diferența între Beethoven și Juan de Dios Filiberto“). Borges, la rîndul lui, a spus despre Piazzolla că „nu are auz deloc – e singurul om pe care l-am cunoscut în viață la care surzenia muzicală se conjugă perfect cu surzenia poetică“.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Audrey Hepburn cu pași de balet în al Doilea Război Mondial

Pînă să ia celebrul mic dejun la Tiffany's și înainte de a deveni *Fair Lady*, Audrey Hepburn a avut o viață care ar putea inspira oricînd un scenariu de film. În regia istoriei.

Audrey s-a născut în urmă cu nouăzeci de ani în Bruxelles, de unde era mama sa, baroneasa Ella van Heemstra. Tatăl său, Joseph Ruston, era britanic, astfel încît familia s-a stabilit în Regatul Unit, doar că, din păcate, domnul Ruston le-a părăsit pe cele două cînd Audrey avea vreo zece ani. Divorțul părinților săi a picat într-un moment cît se poate de prost, cînd începea al Doilea Război Mondial. Cum Regatul Unit devenea din ce în ce mai nesigur pe fondul tensiunilor cu Germania nazistă, Audrey și mama sa Ella s-au mutat în orașul Arnhem din Olanda, unde credeau că vor fi mai în siguranță. Presupunerea, inițial legitimă de altfel, le-a fost infirmată de istorie, întrucît în luna mai 1940 Germania a invadat și Olanda.

Cînd încă se aflau acasă, la inițiativa mamei sale, viitoare stea de la Hollywood a luat lecții de balet. Încîntată de această activitate și cu un talent confirmat, Audrey a continuat să facă balet și cînd s-a mutat în Olanda, la Conservatorul din Arnhem. A devenit în scurt timp eleva-vedetă al grupei.

În 1942, unchiul domnișoarei Hepburn a fost asasinat de naziști, moment în care mama acesteia a renunțat la simpatia ei pentru ideologia fascistă și chiar a devenit susținătoare a rezistenței olandeze. Fiica nu a stat deloc deoparte și s-a apropiat și ea de rezistența locală împotriva naziștilor. Cu pași de balet.

În casele unor membri de seamă ai rezistenței din Olanda, cu ușile închise și ferestrele camuflate astfel încît să nu poată fi văzut ce se întîmpla în interior, aveau loc așa-numitele *nopți negre*, prilej pentru muzicienii interziși de regim să poată cînta și prilej pentru mișcarea de rezistență să producă oarece bani. Audrey Hepburn s-a oferit să contribuie cu talentul ei de balerină, astfel încît recitalurile artiștilor erau însoțite de dansul grațios și extrem de admirat al viitoarei actrițe. Coregrafia o făcea chiar ea, iar costumele de balet erau creația mamei sale.

Momentele artistice aduceau, pe lîngă beneficiile materiale, și o doză de divertisment și de destindere spectatorilor, care nu trăiau cele mai liniștite vremuri.

Chiar dacă momentele artistice erau foarte apreciate de public, acesta nu se putea manifesta prin aplauze. La sfîrșitul spectacolului, în loc de ropote de aplauze, se instala liniștea. Spectatorii nu trebuiau să se dea de gol.

Probabil istoria știa deja că Audrey Hepburn va recupera din plin aplauzele publicului.

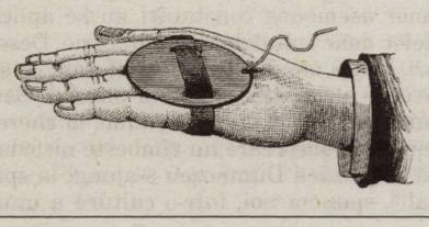

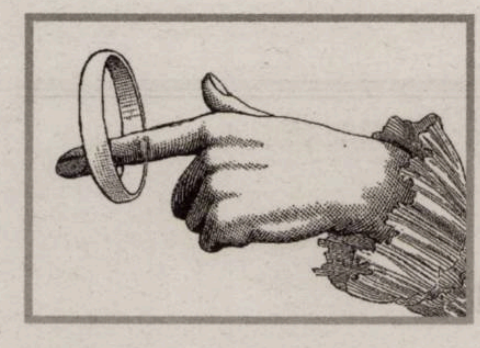

Selma IUSUF

legende **urbane**

Calea spre **tristețe**

E ca rîcîitul unei bube. Există acolo o zgaibă mică pe care n-o lași în pace. O atingi tot timpul, știi că există chiar în momentele în care uiți de ea, o scarmeni și-i rupi cojile proaspete pe care le mesteci încet între incisivi. Gust metalic, de sînge uscat.

În momentul în care ai pornit pe calea asta, atragi inconștient întîmplări mici, fotografii, bucăți de muzică sau cărți, percepția unor destine nefericite – ca un magnet de care se lipesc straturi de mici triste ți, mohorîri difuze, subțiri ca foița de țigară, încă inconsistente pentru depresii rotunde, în plină floare. Cum zisei, o bubă mică nelăsată în pace.

Te gîndești brusc la Francesca Woodman. I-ai văzut parte din fotografii într-o expoziție acu' ceva timp. Ți ii minte că te-au contrariat, te-ai învîrtit în jurul lor, un pas înainte, doi în spate, ți-au plăcut chiar, mult. Ba nu, mai degrabă te-au neliniștit, ți-au așezat un soi de teamă pe suflet, un soi de neliniște înțepătoare ca apele minerale prea acidulate. Citisei cîte ceva despre ea. 22 de ani. *Suicide by jumping.* Și apoi ai uitat. Abia acum, cînd ai început să iei iar forma asta de magnet de triste ți, în buza toamnei, îți aduci brusc aminte de ea. Cît a trăit și a lucrat,ăia 22 de ani, n-a fost cine știe ce băgată în seamă. Curatorii ăia de artă pun pariu că au zis: „Se străduiește cam mult". Prea evident. Destin de artist, rabzi de foame, muncești degeaba, îți tai o ureche, îți bagi un glonte în cap sau sari de la etajul douăzeci și unu pe capota unui Ford Pinto cu ușile alea imitație de lemn – cea mai tristă mașină pe care mi-a fost dat s-o văd, apropo.

În toată aiureala asta îți sar în cale muzici și filme care parcă abia așteptau să le rememorezi. Viziuni *artsy,* bucăți de Sundance sau de alte festivaluri care vor să ocolească *mainstream*-ul, filme depresive făcute de niște frați nu-știu-cum. Întotdeauna o pereche de frați nu-știu-cum. Povești cu vînzători de timbre, de asigurări de viață sau developatori de filme Kodak – ultimele, într-un digital sinistru –, funcționari mici în orășele mici, îmbîcsite, în veri super-călduroase. Dacă totul se petrece cumva în anii '80, sinistroșenia e și mai mare. Văd că anii '80 capătă o nouă față, acum, în viziunea unei generații de mileniali, de fulgi de zăpadă, odată cu seria aia, cum îi zice, *Stranger Things.* Citeam și că cea mai odioasă freză a tuturor timpurilor – tîmple rase, chica lungă – se întoarce în modă, Doamne ferește.

Și ce poți să faci atunci decît să stai să te uiți la filmele astea cu niște tipi la patruzeci și ceva de ani, atît de complet rata ți, că nu realizează. Tipi cu favoriți și cămăși albe cu mînecă scurtă, asudate, peste un maieu tot alb. Tipi cu serviete de piele maro, cu ceasuri și pantofi urîți maro care, atunci cînd nu se chinuie să vîndă ce au de vîndut, pot cel mult să vîndă filmele astea în care joacă.

Și apoi te gîndești iar la tine, cu mai multe referințe despre New York, Boulder-Colorado, Huntsville-Alabama decît despre Mizilul de la 50 de kilometri sau cîți or fi. Cum clădești triste țile astea, piatră pe piatră, cum te bucuri de ele, te scalzi în ele ca într-un ochi de mare încălzit de soare. În blocul de alături un schizofrenic și-a omorît mama, a fost puzderie de poli ție și gură-casă pe trotuare – întotdeauna tîrziu, prea tîrziu. Lîngă tomberoane zace o pasăre moartă, umflată deja, mirosul ăla dulceag de moarte se amestecă cu toate zemurile verii, iar tu ai mai luat o doză masivă de serotonină din ultimul Houellebecq. Ai jurat că nu-ți mai place smucitul ăsta, agitatorul ăsta cinic, de la *Supunere* încoace, deși îți plăcuse *Harta și teritoriul,* pînă n-ai mai rezistat și te-ai bălăcit în serotonina acestui francez – programatic odios.

Drumul spre muncă și de la muncă acasă prin pasajul ăla scund de la Unirii, cald, îmbîcsit, mirosind a transpirație vara – ești cu căștile pe urechi, asculți ceva și treci pe lîngă un moș care scîrțîie la vioară, sunetele se amestecă din ce în ce mai tare și rămîi cu muzica ta pe măsură ce te îndepărtezi – ești într-un film. Ți-ai clădit temeinic tristețea. Ai nevoie de o vacanță acu', cînd toată lumea s-a întors.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Raport

„București, 7 septembrie 1944, ora 2
Domnule ministru,

a) Armata română, cu începere din noaptea de 6/7 septembrie, ora 0, intră sub ordinele comandamentului sovietic, fiind împărțită la următoarele grupuri de armate sovietice:

1) Armata 3 română (comandant general Dăscălescu), din Oltenia și Muntenia, la comandamentul 75 de corp de armată sovietic, post comandă Drăgănești.

2) Armata 1 română (comandant general Macici), din Banat, Ardealul de vest și nord-vest, la comandamentul Grupului de armate sovietic general Managarov, post comandă la Clejani.

3) Armata 4 română (comandant general Avramescu), din Ardealul de nord și est, la comandamentul Grupului de armate sovietic general Trofimenko, post comandă Tîrgoviște.

În aceste condițiuni atribuțiile șefului Marelui Stat Major sînt grav știrbite; îi rămîn doar atribuții de aprovizionări și evacuări.

b) Marinei regale române i s-a făcut marea dezonoare ca echipajele române să fie debarcate de pe vase și înlocuite cu trupe sovietice.

Pentru motivele arătate mai sus, binevoiți, domnule ministru, a primi demisiunea mea din funcția de șef al Marelui Stat Major.

General adjutant Gh. Mihail"

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 332, dosar nr. 218, ff. 97–98, în: Direcția generală a Arhivelor Statului & Centrul de Studii și cercetări de istorie militară, *23 August 1944. Documente,* vol. III, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1985

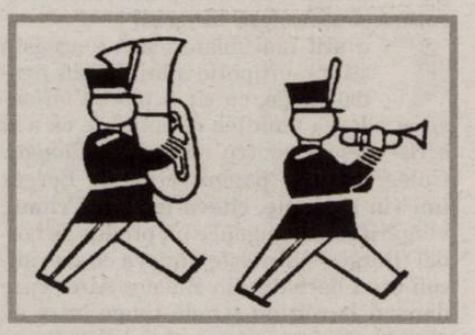

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Bolniță și spital. Oameni și vite

Două definiții. „*Bolniță,* 1 (Înv) Spital (pe lîngă o mănăstire sau un așezămînt de binefacere). 2 (Înv) Loc unde se izolează și se îngrijesc vitele bolnave. 3 Criptă în paradis. 4 Groapă comună. Sursa: MDA2 (2010)." A doua: „*Bolniță, bolnițe,* s. f. (Învechit și arhaizant) Spital (pe lîngă o mănăstire sau un așezămînt de binefacere); infirmerie. *Eu slujesc la bolniță, unde avem priceput vraci de nebuni pe părintele Ifrim.* SADOVEANU, F. J. 35. Locul unde se izolează și se îngrijesc vitele bolnave. *Vitele în care a dat boala... se trimit la bolniță.* I. IONESCU, D. 474. Sursa: DLRLC (1955-1957)." Ambele definiții pot fi găsite cu ușurință, printre altele, care trimit la aceleași semnificații, în Dexonline.

La noi, noțiunea de *spital* încă trage după ea, opintindu-se, trena unor semnificații din vremuri vechi. E doar una dintre situațiile dintr-un tablou mai mare. Un proces de modernizare, pe care nu toate societățile și culturile de pe acest continent l-au traversat în aceiași termeni și în aceleași perioade. Poate fi un element de identificare. Sau o particularitate culturală. Nu ne face mai buni sau mai răi decît alți semeni din alte culturi. Sînt, pur și simplu, date ale felului în care ne găsim la un moment dat. Feluri în care ne percepem pe noi înșine sau în care sîntem percepuți de alții. Cuvîntul *boală,* la fel ca *bolniță* și ca toate celelalte cuvinte din această familie, vine din limba slavă. Una dintre ramurile sale de semnificații, menționate în DEX, ediția din 2009, preluată în Dexonline, trimite și spre ideea următoare: „Epitet dat vitelor (sau altor animale) slabe, lenește, nărăvașe". Deci un animal slab, leneș, nărăvaș e o „boală". Așa cum și pasiunea fierbinte, dezlănțuită, pentru ceva sau pentru cineva, poate fi numită o „boală". Iar preumblarea printre familii de cuvinte, cîmpuri semantice și speculații lingvistice se poate întinde mult și bine.

În adîncurile multor semnificații se mai găsesc încă, latent, amintirile foarte vechi ale unei lumi care locuia împreună cu animalele. Poți săpa în cuvinte, în subsolurile și sub temeliile lor, și poți da peste straturi, la fel de clar delimitate și de aducătoare de informații, ca acelea geologice. Iar adîncimea la care sapi depinde mult de momentul în care modernitatea, drepturile omului, feluritele manifestări și convenții sociale construite pe evoluția ideii de demnitate individuală s-au putut manifesta și evolua într-o cultură anume, într-un spațiu al unei societăți. *Bolnița* și *spitalul* sînt doar două noțiuni din constelațiile vaste ale unei culturi sau ale unui model civilizațional. Ce se poate vedea însă în societatea de la noi, azi, e că unele dintre semnificațiile profunde ale unor cuvinte semnalate în dicționare ca „învechite" sau „arhaice" sînt mult mai active decît ne-am dori sau am crede.

Spitalul „de nebuni", cum îi spunem în mod frecvent, sau spitalul „de psihiatrie", cum ar trebui să-l denumim în convențiile contemporane, se dovedește a fi, nu de puține ori, un loc unde ființele umane, aidoma vitelor, sînt mai întîi izolate și abia apoi, eventual, „îngrijite". Spre deosebire de unele societăți contemporane de pe continentul nostru, la noi bolnavul psihic încă e decăzut, ca în vechime, din calitatea lui de ființă umană. Și nu trebuie să fie neapărat violent pentru a fi văzut în acest fel. Își pierde sau, mai bine zis, îl deposedăm de gradul de demnitate al „ălora normali". Prin urmare, manifestăm un comportament la fel de arhaic pe cît e de adînc și stratul la care pretindem că s-ar afla îngropate în trecut anumite cuvinte și semnificații din limba pe care o vorbim. Din nefericire, nu e o raritate să mai dai, în România de azi, peste o bolniță, nu peste un spital. O bolniță, cu tot universul ei de semnificații și comportamente. Nu e deloc suficient să vopsești sau să dotezi tehnic un spațiu în care ar trebui să îngrijești ființe umane contemporane. Universul mental și comportamental al unui spital proaspăt renovat și dotat poate fi foarte bine unul de bolniță. Iar tristețea adîncă și frustrarea unor asemenea constatări nu se aplică deloc doar spitalelor de psihiatrie. Deseori, la noi, omul bolnav – indiferent ce-ar avea – e considerat un om pierdut. Sau un suflet lipsit de noroc, aflat la cheremul unei sorți care nu zîmbește niciodată. „Ferească Dumnezeu s-ajungi la spital!", spunem noi, într-o cultură a unui stat european contemporan. Evident, există și medici sau lucrători în sistem care fac eforturi colosale să-și facă meseria cu onoare și competență. Nu despre ei e vorba aici.

Indiferent cîți bărbătuși intelectuali și știutori și-ar aduce la defilare penajul colorat, isterizîndu-se pe teme pe care cred că doar ei le controlează, există indicatori foarte clari care stabilesc niște realități greu de ignorat. Mortalitate infantilă, rată de abandon școlar, analfabetism, vîrstă scăzută la care se procreează, mortalitate din cauza infecțiilor de spital, violență domestică, comportament rutier, cantitate de săpun și pastă de dinți folosite în viața de zi cu zi, iar lista poate continua, din păcate, încă o vreme. Ideea e că nu folosești lanțul ăsta lung de motive de frustrare pentru a spune că românii ar fi ultimii de pe lume. Sau pentru a descuraja orice gest salvator, culcîndu-te în mîndra resemnare că tu ești cel care a identificat prăpastia în care ne afundăm. Dimpotrivă. A denunța lucrurile astea înseamnă a expune zilnic maladia și gravitatea ei, pentru a produce mobilizarea participativă a demnității. Și acțiunea. Sînt diferite feluri de a face asta. E o chestiune de stilistică. Dar apare celebra situație: „Eu nu denunț o chestie care lezează demnitatea dacă și Cutărescu face la fel. Nu-l suport". Sau: „Sînt de acord doar dacă e cum formulez eu!" Asta se cheamă reavoință. Uneori îi mai zice și „prostie cu sclipici".

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Anca MANOLESCU

Gustul pentru călătorie

Se spune adesea că, în ce privește „viața bună", atitudinea filozofiei înseamnă căutare, dinamică a gîndului riguros, în vreme ce religia înseamnă stabilitate într-un crez, certitudine. Filozoful (în sens vechi) ar fi cel care se află mereu în interogație, în cercetare, pe drumul dificil al unei cunoașteri niciodată garantate, aproximîndu-și ținta pe cărările lucidității. Ar fi un „călător". Pe cînd omul religios ar avea o țintă deja dată, care l-ar fixa în siguranța unui adevăr revelat și în ordinea canonică a existenței merituoase. Ar fi unul care „a găsit" și nu mai are decît să-și proclame găsirea, să și-o dovedească prin discurs și faptă. Primul ar consimți riscului, aventurii, ca unul care își caută singur drumul. Celălalt s-ar baza pe lecția religiei sale, ar fi scutit de întrebări, uimiri, căutare; ar fi unul care știe tot ce e de știut, care ar poseda „soluția" și are doar să o transpună în doctrină sistematică, în normă morală, în practică de fiecare zi. Primul ar fi un explorator. Celălalt, gospodarul unui „dat de sus".

Chiar așa să fie? Omul religios să nu mai aibă de descoperit nimic? Să nu aibă neliniști și strădanii de cunoaștere, impuls către itinerantă interioară? Să-și vadă el Ținta cu o claritate fără pată, să fie el în termeni de domestică familiaritate cu divinul? E drept că discursul fundamentalist al oricărei religii poate lăsa această impresie: impune reguli „absolute", stabilește merite și vinovății, categorisește, exclude, pedepsește, de parcă ar avea știința universală a vremii de apoi. E drept că, mai larg, există inși „instalați" în religie și, de asemenea, voci religioase care vorbesc „de sus", de parcă tonul autorității divine ar fi bunul lor propriu. Dar, în orice spațiu de credință, întîlnim reacție critică împotriva unor asemenea reducții. Întîlnim argumentații viguroase împotriva unei cunoașteri religioase care pretinde că are Ținta la îndemînă.

Nu mai trăim într-o lume religios uniformă.

În Antiohia secolului IV, de pildă, Ioan Gură de Aur, mai tîrziu patriarh al Constantinopolului, predică cu pasiune împotriva unor gînditori creștini care pretind că rațiunea umană, susținută de credință, poate acoperi integral esența lui Dumnezeu. Iar critica lui, deși rostită în fața comunității, a unor credincioși de rînd, nu are ton de dăscăleală polemică. Ea exaltă, dimpotrivă, „incomprehensibilitatea" lui Dumnezeu, are elanul unui imn dedicat de-necuprinsului divin. Ioan atrage atenția, printre altele, asupra deosebirii între „de neînțelesul" și „de nepătrunsul" lui Dumnezeu. Dacă El ar sălășlui doar „într-o lumină de neînțeles", ar însemna că e dincolo de înțelegerea noastră, dar că cercetarea, interogația asupra Lui rămîn cu putință. În schimb, a spune că lumina de care se înconjoară e „de nepătruns" înseamnă că, prin concept și cugetare umană, nu e nici măcar posibil să depistezi „zona" interioară a lui Dumnezeu, să o aproximezi. E ca o mare, spune Ioan, nu numai fără fund, ci ca una în care scufundătorii nici măcar nu pot să se scufunde.

În fond, credința îl pune pe adeptul ei în fața unei asemenea probleme de orientare, de cunoaștere. Între intelectul uman, chiar animat de credință, și Ținta la care se el raportează diferența de nivel e ireductibilă. Și e totodată mobilizatoare. Ținta e infinit depărtată, mai mult, e nesituabilă și e totodată intens atrăgătoare. Nu s-ar putea spune că religia îl așază pe credincios într-o confortabilă poziție cognitivă. Nici că îl înzestrează cu certitudini seci, sedentare. Da, revelația îi dă certitudinea unei veniri salvatoare a lui Dumnezeu. Dar tocmai această venire îl confruntă pe om cu un Partener care iese din scara umanului și a lumii. Tocmai ea îl îndeamnă să-și pună în chestiune mărginirea, să se răriște pînă la propriile limite, inclusiv intelectuale, să se lase antrenat dincolo de ele.

Ceea ce credinciosul poate găsi în lucrurile lumii, în experiența cunoașterii lor sînt „urme" ale Țintei. Adică un „pozitiv" care, afirmîndu-și insuficiența, trimite dincolo de el. Bine privit, el poate comunica, prin lipsă, prin non-infinitul său, ceva din direcția de urmat. În frumosul volum *Despre numinos* (tradus la Humanitas, 2006), Rudolf Otto dedică un capitol argumentației lui Ioan Gură de Aur; citează de asemenea un vers al musulmanului Rûmî (secolul XIII), despre „bogatul Nu care te pune pe urmele Ființei". Iată o bună emblemă pentru *via negativa* a oricărei tradiții.

Dacă ținem seama de toate astea, un credincios Țintei e împins spre condiția călătorului, e îndemnat să-și privească credința drept cale – pe care noi și noi sensuri ale Ultimului îi vor ieși, poate, înainte.

Pelerinajul, ca practică larg întîlnită în religii, nu e doar mersul către un loc de venerație, către o țintă bine definită. E și un exercițiu de ieșire din familiar, din condiția asigurată, bine cunoscută, previzibilă, a sedentarului. Insul își schimbă, concret, mental, spiritual, condiția. Se predă drumului, se desprinde de protecțiile pe care i le dădeau știutul și obișnuitul, se deschide necunoscutului, riscului, surprinzătorului. Nu trebuie să fii Heidegger ca să ai intuiția că „ceea ce e esențial survine întotdeauna în chip neașteptat". (Trebuie, desigur, să fii Heidegger, ca să folosești această intuiție în croirea unei rețele de cărări prin pădurea gîndirii.) Dar orice ins poate să-și dea seama ce oferă dislocarea din familiar. Condiția călătorului – nu neapărat concretă, cît interioară – expune mai bine decît sedentaritatea „neașteptatului" vertical; presimțirea lui e atunci mai vie, atenția mai liberă, mai productivă în fața lui.

Poate că, astăzi, tema acestui fel de călătorie nu mai e foarte prezentă în conștiința religioasă largă. Misticii radicali, contemplativii metafizici care o întrupau nu prea mai sînt relevanți pentru viața religioasă comună, nu mai au prestigiul din epocile trecute. Însă modernitatea tîrzie a adus cu ea fenomene care pot îndrepta atenția către „de-necuprinsul divin" și călătoria care i se potrivește. Am pomenit adesea „întîlnirea religiilor" care, de mai bine de un secol încoace, ia diferite chipuri: cunoaștere culturală a celorlalte religii, dialog interreligios, conlocuire determinată de circulația persoanelor, acceptare – rezervată, respectuoasă ori apreciativă – a diferitului religios. Nu mai trăim într-o lume religios uniformă. Pluralismul religios a devenit un dat occidental. Or, el nu e doar un semn al liberalismului propriu societăților occidentale. Poate fi, pentru ochiul spiritual, și un semn al infinitei bogății a divinului, care se comunică în diferite expresii/religii, care radiază diferite căi spre Sine. Călătorul pe calea propriei credințe poate vedea în diversitatea religioasă o sugestie, un reflex al infinitului care e propriu Țintei sale.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

Evenimentul celor trei tineri

Istoricii ideilor, teologii și filologii se bucură dintru început de titlurile pe care „Biblioteca medievală" de la Polirom le difuzează, sub exigenta coordonare a lui Alexander Baumgarten. Cea mai recentă „intrare" a catalogului privește însă spre un public educat mai larg, căci introduce în circuitul nostru intelectual traducerea integrală (după o tentativă parțială, din 1984) a celui mai vechi text (latinesc) produs pe teritoriul țării noastre. Avem în premieră la îndemînă exegeza unui faimos episod vechi-testamentar, compusă de sfîntul (catolic) Gerard de Cenad, în secolul XI, abate al străvechii Morisena (județul Timiș) – o mînăstire din veacul VIII, de rit bizantin, pe vremea cînd Banatul se supunea jurisdicțional bulgarilor și sîrbilor. Obștea a dorit să rămînă ortodoxă și după 1054, numai că Ștefan I-ul al Ungariei i-a mutat pe călugării „schismatici", instalînd acolo ordinul benedictin. Dintre membrii acestuia s-a ridicat venețianul Gerard, scriitor șlefuit și prolific, cu o posteritate obnubilată de vicisitudini regionale. Putem spune că, deși năpăstuit de vremuri ostile, Gerard (canonizat ulterior și despre care știm cîte ceva din două surse hagiografice) a avut măcar norocul de a nu fi complet uitat, grație faptului că o singură copie (neautografă) a tîlcuirii sale la cartea profetului Daniel s-a păstrat în Biblioteca de stat bavareză, din München. Manuscrisul, datat în secolul XI și provenit din fondul mînăstirii de la Freising, a fost totuși ignorat peste șapte secole, neintrînd nici în *Patrologia Latină* a lui J.-P. Migne, ceea ce sporește suspansul erudit al recuperării sale recente. În ediția bilingvă de la Polirom, versiunea românească a zisei lucrări e datorată lui Marius Ivașcu, iar studiul introductiv – de excelentă limpezime și doctă detaliere – a fost redactat de Claudiu Mesaroș.

M-a impresionat înalta calitate intelectuală a *Deliberării asupra imnului celor trei tineri,* care nu e deloc accidentală, căci Bizanțul secolului XI își proiecta cultura în toată aria balcanică, în vreme ce renașterea carolingiană atinsese, pe umerii solizi ai unor Beda Venerabilul și Alcuin de York, zenitul acumulărilor sale „tehnice". Decalajul Est-Vest, în contextul unei *christianitas* divizate prin Marea Schismă, avea să se adîncească abia după căderea Constantinopolului, în asprele vremuri ale turcocrației (de care n-a scăpat nici regatul ungar). Am putea spune că, în pofida rupturii dintre Roma și Noua Romă – care nu avea să fie conștientizată la nivelul maselor înainte de aventura perfidă a Cruciadei a IV-a (1204) –, *Europa christiana* vădea un tonus civilizațional relativ omogen. Firește, Gerard este direct și preponderent influențat de Părinții Bisericii latine, începînd cu Sfîntul Isidor de Sevilla, din ale cărui *Etimologii* (un adevărat Google al Evului Mediu timpuriu) preia masiv, fără a-l omite pe Boethius. Dar, așa cum ne indică dl Claudiu Mesaroș, el nu e mai puțin înrîurit de corpusul areopagitic, al cărui vocabular neoplatonic fusese transpus în Occident prin intermediul lui Scotus Eriugena. Gerard (pe care E. Gilson îl rînduiește în categoria cugetătorilor „antidialectici") rămîne un abate învățat, care profită de tradiția patristică încă neinstrumentalizată sub presiunea polemicilor interconfesionale. El preia canonul hermeneutic „clasic" (bazat pe cele patru sensuri ale Sfintei Scripturi) și operează conceptual în cadrul sintezei dintre Evanghelie și Logosul filozofic grec, pe care Sf. Vasile cel Mare o recomandase pedagogic încă din secolul IV. Spre deosebire de alte lecturi, parcurgerea acesteia vă va oferi, dincolo de orice aberație protocronistă, sentimentul plăcut al *vecinătății,* dar și satisfacția că, pe solul României contemporane, a palpitat mereu duhul creștin al Europei adevărate.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

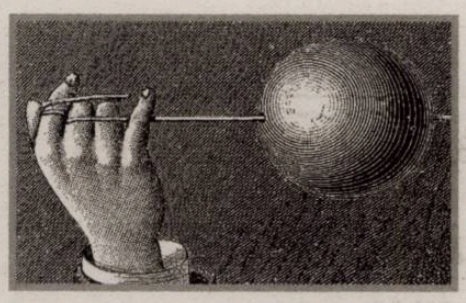

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Pădurea amazoniană arde...

Recentul summit G7 de la Biarritz (24-26 august) a fost mai degrabă o ședință foto cu mici momente de strălucire decît o întîlnire politică autentică între liderii celor mai bogate șapte state ale lumii. Diplomația multilaterală e în impas. Interesele politice și economice par mai divergente ca niciodată. Occidentul pare să nu mai găsească o voce comună. Președintele Donald Trump e preocupat de conflictul comercial cu China și de disputa cu Iranul, pe premierul britanic Boris Johnson îl interesează Brexit-ul, președintele francez, care e și gazda summit-ului, încearcă să devină un mediator internațional, cancelarul Angela Merkel vrea să mențină competitivitatea economică a Germaniei – și fiecare dintre ei încearcă să cîștige mai multă încredere internă cu ajutorul scenei ofertite de summit. Spectacolul e un amestec de vodevil și burlesc.

Tema centrală a summit-ului ar fi trebuit să fie combaterea inechităților la nivel internațional. Tocmai în ideea unei mai bune reprezentări, președintele Macron a schimbat formatul întîlnirii, invitînd la Biarritz parteneri din patru state democratice în curs de dezvoltare (Chile, Africa de Sud, Australia și India), precum și parteneri non-guvernamentali importanți. (Emmanuel Macron l-a invitat, în ajunul summit-ului, chiar și pe președintele Vladimir Putin – dacă acesta ar fi dat curs invitației, ar fi fost un prim pas pentru reconstituirea G8.) Lărgirea dialogului a contat, poate, în planul consultărilor marginale summit-ului, dar nu a modificat în mod esențial agenda propriu-zisă. Rezultate concrete în urma summit-ului? Prea puține, prea subțiri. Declarația finală cuprinde, în cîteva puncte, pozițiile comune pe temele cele mai fierbinți ale momentului. De pildă, G7 se angajează să promoveze un comerț global deschis și echitabil și stabilitatea economiei globale.

În declarație se mai spune că G7 se angajează să schimbe în profunzime modul de funcționare al Organizației Mondiale a Comerțului pentru a proteja mai eficient proprietatea intelectuală, pentru a rezolva disputele mai repede și pentru a eradica practicile comerciale neloiale. Nu e prima dată cînd se pune problema reformării OMC și nici preocupările legate de practicile neloiale (ale Chinei, în special) nu sînt o premieră. Dar declarațiile comune nu țin loc de acțiune.

Lărgirea dialogului a contat, poate, în planul consultărilor marginale summit-ului, dar nu a modificat în mod esențial agenda.

În ceea ce privește criza diplomatică în relația cu Teheranul, G7 a căzut de acord asupra două obiective: ca Iranul să nu poată obține arme nucleare; și să promoveze pacea și stabilitatea în regiune. Și aici situația e complicată: SUA au abandonat așa-numitul acord nuclear iranian în vreme ce restul părților semnatare ale acordului de la Viena încearcă din răsputeri să mențină această înțelegere pe care Iranul nu o mai respectă. Prezența șefului diplomației iraniene la Biarritz nu pare să se fi soldat cu vreo (nouă) înțelegere, măcar cu partenerii europeni.

Un pas (foarte) mic s-a făcut în ceea ce privește situația din Libia: G7 susține o soluție politică, o încetare durabilă a focului prin implicarea Organizației Națiunilor Unite și a Uniunii Africane în crearea unei conferințe interlibiene. Nimic însă despre eventuala responsabilitate a Europei...

Pe fondul acestui summit lipsit de ambiții mari și, aparent, și de rezultate concrete, președintele Emmanuel Macron a insistat să facă din incendiile care devastează pădurea amazoniană o prioritate. De cîteva săptămîni, sute de focare, unele puse intenționat pentru a transforma pădurea în terenuri agricole ori cîmpuri miniere, distrug cea mai mare zonă forestieră virgină a lumii – o catastrofă ecologică de proporții incalculabile. Președintele francez a cerut o „mobilizare a tuturor forțelor" pentru a lupta împotriva incendiilor.

Dacă statele membre ale Grupului au convenit destul de ușor asupra unui ajutor imediat în valoare de 20 de milioane de dolari pentru stingerea incendiilor, președintele brazilian Jair Bolsonaro a refuzat categoric sprijinul internațional afirmînd că nu vrea să ia lecții de la nimeni în materie de politici de mediu și că, oricum, situația e sub control. Dincolo de acest ajutor imediat, G7 a mai convenit asupra unui pachet financiar pe termen mediu pentru reîmpădurire. Programul, care ar trebui prezentat Adunării Generale a ONU la sfîrșitul lunii septembrie, necesită însă acordul de principiu al Braziliei și stabilirea unui parteneriat cu ONG-urile și populațiile locale. E puțin probabil că va putea fi aplicat. Incendiile și stingerea lor au generat un alt incendiu – în relațiile diplomatice.

Robert SKIDELSKY

împotriva curentului

Declinul și revenirea eroismului public

Am văzut de curînd *The Man Who Was Too Free (Bărbatul care era prea liber),* un film documentar impresionant despre politicianul disident rus Boris Nemțov, care a fost asasinat prin împușcare la doi pași de Kremlin, în 2015. Un tînăr prezentabil și o stea în ascensiune a politicii anilor 1990, Nemțov a refuzat, mai tîrziu, să se plece în fața autoritarismului lui Vladimir Putin și a trecut în opoziție, unde a fost hărțuit, arestat și, în cele din urmă, ucis. Filmul m-a făcut să mă gîndesc la rolul diminuat al eroismului și al curajului în viața modernă, dar și la destinul Rusiei.

Eroismul este produsul unor situații extreme – în general, război și violență. Și, deoarece modul de viață occidental este non-extrem, valoarea eroismului a decăzut. Dar, în cea mai mare parte a lumii, inclusiv în Rusia, cotația sa e în creștere.

Eroul e nobil și autodistructiv deopotrivă. El (sau ea) nu numai că preferă o moarte onorabilă unei vieți lipsite de onoare, dar ar prefera de asemenea să moară tînăr și în glorie decît să ducă o existență îndelungată și plină de compromisuri, cu onoruri lesne obținute și, la fel de ușor, uitate. Hector, în *Iliada* lui Homer, spune: „Hai dar încalte să nu mor ca omul mișel și netrebnic, / Să izbîndesc ceva mare, s-ajungă de pomină-n lume". Viața eroică e inerent tragică, nemurirea fiind unica recompensă.

Nemțov avea stofă de erou. Potrivit unor intervievați din film, el credea că nu va fi asasinat niciodată – ca fost ministru și ca succesor preferat al lui Elțîn la președinția Rusiei. Mie mi se pare că Nemțov a provocat regimul lui Putin să-l asasineze.

Spre deosebire de eroism, curajul nu este neapărat tragic. Dar și el a avut un destin similar. Războiul, principalul context în care se manifestă curajul, nu mai e așa important, purtîndu-se, în ziua de azi, mai degrabă mecanizat decît prin participare directă. Și, chiar dacă încă admirăm pe deplin actele de curaj personal, el nu mai reprezintă o virtute publică necesară. Nu așteptăm de la politicienii noștri să fie asemenea regilor de odinioară, care își conduceau oștirile în luptă, ci doar competenți și suficient de rezistenți la tăvăleală.

Curajul moral, altul decît curajul fizic, e mai degrabă o virtute civică decît una militară. O persoană poate fi neînfricată moral, chiar dacă se teme de vătămări fizice. Fiind împotriva curentului, curajul moral a fost însă dintotdeauna mai puțin admirat decît curajul fizic. Conducătorii îl detestă deoarece „spune lucrurilor pe nume", iar mulțimilor nu le e pe plac, deoarece le confruntă cu propriile prejudecăți.

Din perspectivă etică, curajul moral a fost considerat cea mai înaltă formă de curaj a epocii liberale, deoarece e deliberat, nu instinctiv. Dar valoarea lui s-a diminuat, odată cu pedepsele pentru afișarea lui. Opiniile considerate cîndva curajoase sînt acum doar „controversate" și, chiar dacă ele pot duce la pierderea locului de muncă sau a unor prieteni, asta nu e totuna cu a fi ars pe rug.

În 1660, filozoful Thomas Hobbes a anticipat declinul eroismului și al curajului public, scriind despre cetățenii cărora „pe măsură ce cutează mai puțin, le e mai bine – lor și comunității deopotrivă". Creșterea profesionalismului și răspîndirea comerțului și manufacturii pașnice au redus nevoia actelor eroice sau de curaj. Tendința generală a științei moderne și a organizării sociale a fost crearea unei lumi în care curajul și alte virtuți să nu mai fie necesare. În Occident, cel puțin, actele de eroism și bravură sînt rezervate scenei și ecranului, unde le putem contempla fără să suferim vreo consecință.

Eroismul și curajul au fost privite dintotdeauna ca virtuți masculine. În faimosul ei discurs de la Tilbury, în timpul Armadei spaniole, regina Elisabeta I a Angliei s-a folosit de un stereotip, spunînd: „Știu că am trupul unei femei slabe și fragile, dar am inima și stomacul unui rege". Femeile cu o inimă de bărbat sînt considerate neobișnuite. La polul opus, Hobbes afirmă că „bărbații cu curaj femeiesc" trebuie scutiți de serviciul militar, deoarece există riscul ca aceștia să dezerteze. Iar Adam Smith nu a fost singurul care s-a temut că negustoria va „efemina și ticăloși" populația.

Imensul rezervor de curaj – mai ales de ordin moral –, în mare parte neutilizat, al femeilor a fost îndeobște ignorat de scriitori. Emanciparea femeilor a fost însă rezultatul unei sporiri a curajului acestora. Hannah Arendt, care a fugit din Germania hitleristă în anii 1930, a dovedit un curaj moral exemplar scriind în 1963 cartea *Eichmann la Ierusalim. Raport asupra banalității răului,* despre procesul celui care a fost creierul logistic al Holocaustului. Iar faptul că femei tinere, precum adolescenta Greta Thunberg, au devenit lideri politici ecologiști nu trebuie să ne mire. Femeile compensează astfel declinul curajului masculin în viața publică, ceea ce poate fi, pentru mulți bărbați, inconfortabil.

Ceea ce mă aduce înapoi la Nemțov și la Rusia. În 1996, Nemțov era singurul politician rus „liberal" care susținea că partidului comunist, proaspăt detronat, dar care conducea în sondaje, ar trebui să i se permită să participe la cursa electorală pentru președinția țării. Aceasta, spunea el, ar fi fost singura cale de a instaura o tradiție a transferului legitim al puterii. Alți liberali ruși îl considerau pe Nemțov nebun. În cele din urmă, realegerea lui Elțîn a fost rodul corupției, iar Putin s-a menținut la putere printr-un fel de „dictatură *soft*". Nemțov a fost vizionar cînd a pledat pentru democrație autentică, socotind-o unica formă modernă de guvernare legitimă.

Începînd din 2011, guvernarea lui Putin s-a dovedit a fi tot mai fragilă, în contextul protestelor stradale din Moscova și din alte orașe rusești. Atunci cînd capacitatea unor astfel de regimuri de a oferi prosperitate economică slăbește, viitorul lor e inevitabil periclitat de noii eroi care se ridică din rîndurile Opoziției. Aceasta e lecția pe care o învățăm din Rusia, dar și din Orientul Mijlociu și Asia de Est.

În marea parte a lumii, valoarea eroismului e din nou în creștere. S-ar putea ca viitorul să nu fie al politicienilor și al diplomaților, ci al acelor oameni – bărbați și femei – cărora nu le e frică de moarte.

***Robert Skidelsky** este membru al Camerei Lorzilor a Marii Britanii și profesor emerit de Economie politică la Universitatea Warwick.*

© Project Syndicate, 2019

traducere de Matei PLEȘU

Vorbe primite de-a gata:
Șablon, clișeu, poncif

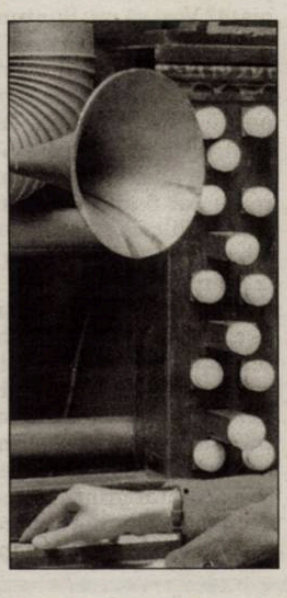

Texte și opinii de:

- Radu PARASCHIVESCU (scriitor, jurnalist și traducător)
  „Flori de plastic“
- Lucia TERZEA-OFRIM (conf. univ. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București)
  „De la arhetip la șablon“
- Florin BICAN (scriitor și traducător)
  „Dintre sute de clișee“
- Sorin COSTREIE (conf. univ. dr. la Facultatea de Filozofie, Universitatea din București)
  „Mecanicizarea excesivă a limbajului“
- Bogdan POPA (doctor în istorie și cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ din București)
  „Frumusețea, pericolul și utilitatea șabloanelor în istorie“
- Dorel Dumitru CHIRIȚESCU (profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Târgu Jiu)
  „De ce nu se înțeleg economiștii noștri între ei?“
- Bogdan VOICU (doctor în sociologie și cercetător)
  „Dincolo de gablonțuri și fireturi“

argument

Iluzii de universalitate

S-ar putea crede că înclinația oamenilor de a folosi clișee a înflorit odată cu progresul tehnologic: „stereotip“, „clișeu“, „șablon“, „poncif“ – cu toate trimit, prin sensul de bază, la domeniul tehnic al reproducerii: grafică, fotografie, presă, textile, în general, producția de serie. „Ori de cîte ori obiectele se fabrică în serie se întrebuințează șabloane de trasaj“, ne spune inginerul Orbonaș în vechiul său *Manual de atelier mecanic* (1935). Să fi fost clișeele mai puțin triviale și invazive înaintea acestor inovații tehnologice?

Metafora domeniului tehnic ne poate ajuta să înțelegem mirajul utilizării șabloanelor. „Rezultatele obținute în urma aplicării metodei de șablonare a urzelilor pe războaiele de țesut *au însuflețit* în muncă pe toți maiștrii fabricii“, citim într-un ziar *Scînteia* din anul 1953. Banala reproducere nu e lipsită de plăcere. Obținînd, cu ajutorul unui simplu șablon și cu un efort minim, copia perfectă a obiectului rîvnit, trăim euforia repetabilității, a reproducerii perfecte. Desigur, rezultatul nu mai e un original, ci o copie; trăim însă în lumea producției de serie. Un produs de serie mică, fabricat în „numai“ cîteva sute de exemplare, e pe jumătate original.

În plus, șablonul permite îmbinarea, potriveala perfectă. „Mufa trebuie să fie rotundă, să fie întreagă, să intre bine în țeavă. Se pun șabloanele, se probează calibrele“, aflăm din revista *Contemporanul* (1949). Cum să nu resimți satisfacție, bucurie, cînd găsești „mufa“ (ponciful, clișeul) care intră perfect în „țeava“ realității? Și, într-adevăr, „cu excepția excepțiilor“ (ca să folosim o idee primită de-a gata), șabloanele se potrivesc, uneori, mănușă.

Dar nu valoarea de adevăr le lipsește, în primul rînd, clișeelor, nu acesta e principalul reproș care trebuie să li se facă, ci lipsa de autenticitate, de întemeiere, de justificare. Șablonul poate corespunde într-o anumită măsură realității, dar o face în mod contingent, întîmplător, accidental. Șablonul, ca generalizare, e o judecată *a posteriori* care se erijează în judecată *a priori*. E parvenirea particularului la universal, iluzia de universalitate a particularului.

Părăsind clișeul stigmatizării șabloanelor, Hans-Georg Gadamer oferă o interpretare aparte a prejudecăților, definite îndeobște ca judecăți neîntemeiate. Prejudecata – ca ante-înțelegere, ante-concepție, și nu în sensul înfierat de iluminism, de judecată îngustă, de *parti-pris* („Prejudecata este o părere fără judecată“, Voltaire) – este doar un punct de plecare, o deschidere care face posibilă înțelegerea. Nu poți înțelege nimic dacă ești *tabula rasa*, dacă nu ai o pre-configurație, un orizont cultural de așteptare. Rațiunea pură – ea însăși omenească și, ca atare, imperfectă –, propusă de iluminism ca instanță supremă, e insuficientă și ineficientă fără autoritatea tradiției, a culturii transmise, a cutumelor. (**Matei Pleșu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

Radu PARASCHIVESCU

Flori de plastic

Una dintre găselnițele spumoase din presa ultimelor decenii este „suveranul poncif". Îi aparține, din cîte știu, lui Dorin Tudoran și rezumă o realitate supărătoare: locul comun, adică ponciful, a devenit suveran. Domnește. Tronează. E de neocolit. „Suveranul poncif" e, desigur, forma derivat-ironică a „suveranului pontif", clișeul care se referă la papă cu finețe de fontă și frecvență de minutar. El face parte din același lot cu „suveranul hașemit", formula-standard prin care e denumit, în două din trei știri în care apare, regele Iordaniei. De unde și pînă unde invazia asta de „formule stilistice sau expresii banalizate din cauza repetării excesive", cum scrie despre clișee în dicționar? Cum se face că, în plină libertate de expresie, alegem să vorbim și să scriem prefabricat? Ce tipuri de lene și de acomodare la realitate măsoară tendința atît de multor oameni de a vorbi clișeizat? Și oare a fost dintotdeauna așa?

E greu de răspuns. Există, de bună seamă, alibiul gesturilor și al comportamentelor de zi cu zi, care, privite din unghiul „repetării excesive", împing spre concluzia că o bună parte din viața noastră obișnuită se desfășoară sub semnul clișeului. În fiecare zi te trezești, te dai jos din pat, te speli pe dinți. În fiecare zi pleci la și te întorci de la serviciu, dacă nu ești student, pensionar sau șomer. În fiecare zi îți faci cafea – o și bei, dacă ai voie. În fiecare zi mănînci. În fiecare zi te culci, nu neapărat în același pat și cu aceeași persoană. Ciclul zilnic e, în bună măsură, o colecție de gesturi-tip. Și atunci, de ce mă rog să nu avem voie să folosim expresii-tip?

Cum trăsătura alibiurilor e că justifică fără să explice, se pot găsi lesne contraargumente. Gestul de viață obișnuită nu poate fi comparat cu un articol de revistă, cu un program de știri TV sau cu un comentariu de meci. Viața obișnuită nu presupune rigoare și stil. Mesajele pe care le comunici, mai ales cele publice, sînt datoare să aibă și stil, și rigoare. Și culoare, și precizie. Nu-i neapărată nevoie să fii fermecător sau nuanțat cînd anunți cîte grade sînt la Isaccea, dar ești obligat să eviți, pe cît posibil, drumurile bătătorite, care dau în Bulevardul Clișeului și în Calea Platitudinii.

A nu se crede că inflația de clișee de după 1990 s-a produs din nimic. Existau și înainte flori de plastic în glastra limbii. Ghiocelul era „vestitorul primăverii", Nichita Stănescu era „poetul *Necuvintelor*", Alecsandri era „bardul de la Mircești" (un elev mi-a transcris cîndva „bastardul de la Mircești" fără să clipească), Eminescu era, se știe, „Luceafărul poeziei românești", ilustrata de la mare, cea cu „salutări de pe însoritul litoral", era „o piedică în calea uitării", iar Revelionul figura drept „noaptea dintre ani". Există două diferențe importante între clișeele de ieri și cele de azi. Prima ține de cantitate. Clișeele de dinainte de 1989 sînt incomparabil mai puține decît cele de acum. E logic să fie așa, cîtă vreme pe atunci se scria, se publica și se vorbea public mult mai puțin decît astăzi, cînd totul se petrece în registrul torențialului. A doua diferență ține de sursă. Dacă înainte de 1989 găseai clișee în manualele școlare și în micile dialoguri de viață privată, astăzi cele mai multe clișee provin din media și în primul rînd de la televiziune.

Am făcut cîndva o împărțire a clișeelor în funcție de impact și am constatat că formulele cu adevărat rezistente, care traversează timpul cum spintecă vaporul oglinda mării (da, da, clișeu), sînt cele compuse din trei cuvinte. Scurtimea pare să le potențeze suflul pseudoaforistic și să le confere o rotunjime care cochetează cu perfecțiunea. Un clișeu din trei cuvinte e un elogiu adus sintezei, indiferent dacă vorbim despre „Balonul e rotund", „Viața merge înainte", „Jocul greșeala așteaptă", „Speranța moare ultima" sau „Ocaziile se răzbună". Lucrurile par reduse la esență (de fapt, la lipsa ei flagrantă) chiar și atunci cînd cele două clișee a cîte trei cuvinte se contrazic reciproc: „Prima impresie contează" *versus* „Ultima impresie contează".

Ar fi interesant de văzut, fără pretenții de cercetare, care sînt principalele cauze ale prezenței atît de apăsate a clișeului în vorbirea noastră. Ca om care se uită la televizor mai mult decît e cuviincios, am deslușit trei asemenea cauze. Prima ține, paradoxal, de dorința celui care vorbește clișeizat de-a fi original. De-a ocoli formulele simple, obișnuite, și de-a pune în locul lor ceva elaborat, inedit. În comentariul sportiv, fenomenul a atins de mult stadiul de epidemie. E nesărat să spui că „Ionescu a marcat". Asta poate orice fleț. În schimb, dacă spui „Ionescu și-a trecut numele pe lista marcatorilor", se cheamă că ți-ai dovedit valoarea. Nu se mai știe cine a brevetat clișeul, dar astăzi el se află pe buzele tuturor comentatorilor sau crainicilor de fotbal. Rezultatul actual se situează la antipodul intenției de început.

A doua cauză se leagă de lenea cu care aceiași oameni din presă (sau alții) patinează artistic pe gheața minimei rezistențe. „La ce bun să încerc exprimări noi, inclusiv licențe inspirate?" se întreabă pe fugă angajatul, între plata unei rate la bancă și înfulecarea unui hamburger lîngă laptop. Îmi crește cumva salariul? Aș. Obțin reacții mai bune din partea publicului? Nu știu și, sincer, puțin îmi pasă. Îmi cresc șansele de-a primi o ofertă superioară din partea unui concurent de pe piață? Vezi să nu. Și-atunci? Nu e mai comod să preiau ce aud de la alții și să dau mai departe? Ba da. Prin urmare, trăiască împrumutul nerambursabil al expresiilor de uz comun. Trăiască glastrele cu flori de plastic care n-au nevoie să le schimbi apa. Trăiască fiarele mașinii, care nu pot fi altfel decît contorsionate, și inundațiile care nu le pot lua oamenilor altceva decît „agoniseala de o viață". Trăiască româna cu fixativ.

În fine, a treia cauză ține de ceva care se cheamă „validarea în breaslă". Aici clișeul ajunge să aibă o nebănuită forță de omologare. Tiparul de gîndire al junelui aflat la primele ore de muncă în media trăiește o falsificare primejdioasă. Tînărul nostru crede fără a cerceta că nu poate fi acceptat printre semenii din profesie decît dacă le preia și le reproduce clișeele. Lucrul ăsta se întîmplă și cu oameni (cunosc cîțiva) care se exprimă viu și convingător în registrul privat, dar comută fulgerător în modulul clișeu cînd asumă o postură publică. Folosirea statornică a clișeului e pentru ei un semn de apartenență la breaslă, o insignă frazeologică în absența căreia riști să nu mai fii recunoscut în calitatea ta de coleg. În șapte-opt cazuri din zece, nou-venitul se simte dator să-i imite pe cei deja înșurubați la post. Să le preia cu aplomb clișeele, să bată cîmpii despre X, care „face diferența", să decidă că „Y și-a dorit mai mult victoria" și să conchidă, la moartea unei vedete, că „locuința ei s-a transformat într-un veritabil loc de pelerinaj".

Mare dreptate are Dorin Tudoran. Sîntem cu frunțile tot mai aproape de pămînt, supuși preaplecați ai suveranului poncif.

„Este mai ușor să dezintegrezi un atom decît o prejudecată."

ALBERT EINSTEIN

„Ori de cîte ori obiectele se fabrică în serie… se întrebuințează șabloane de trasaj."

I. ORBONAȘ,
Manual de atelier mecanic

„Fapte, nu vorbe!"

LAZARE HOCHE

„Viața e luptă necurmată; unii sînt fericiți mai devreme, alții mai tîrziu, iar alții niciodată."

EURIPIDE

„Viața merge înainte."

JULIO IGLESIAS

A nu se crede că inflația de clișee de după 1990 s-a produs din nimic.

Radu Paraschivescu *este scriitor. Cea mai recentă carte a sa este* Orice om îi este teamă, *Editura Humanitas, 2018.*

„[...] Pe vremea societății socialiste multilateral dezvoltate avea mare trecere butada «noi ne facem că muncim, ei se fac că ne plătesc». Cu alte cuvinte, un joc de mimă la nivel macro, spre deosebire de partidele studențești de mimă la nivel micro, care garniseau chefurile postsesiune sau excursiile la munte. Butada de dinainte de 1989 tocmai asta consfințea, un straniu exercițiu de omologare și păcălire reciprocă. Fiecare parte o interpreta pe cealaltă în grila ostilității și știa despre ea că încurajează un fals.

Ceva asemănător s-ar putea întîmpla astăzi cu emițătorii și receptorii de clișee. Și unii, și alții au ostenit sub apăsarea grijilor mărunte, și atunci, pentru a păstra convenția de funcționare și de legitimare, intră în cadrilul simulării: Noi ne facem că scriem (sau vorbim la televizor), voi vă faceți că ne citiți (sau vă uitați la emisiunile noastre). E situația în care pilotul automat devine vedetă, iar absența lui nu mai poate fi concepută. Relația dintre ziarist și public își pierde astfel febrilitatea inaugurală. Ziaristul înșiră formule mineralizate simulînd originalitatea, pe cînd cititorul de ziar parcurge articolul fără chef, mimînd interesul, în cazul ambilor, sistemul de așteptări (față de sine și față de celălalt) cunoaște modificări neplăcute, care nu pot întemeia raporturi fără fisuri. De aici încep dubiile și bănuielile. «De ce mă mai citește, după ce s-a convins că nu fac decît să jonglez cu clișee?» se întreabă ziaristul despre cititor. «De ce scrie, dacă nu mai are nimic de spus?» Circulă întrebarea în direcție inversă. [...]"

Dintre sute de clișee: așchii dintr-o limbă tare,
Radu Paraschivescu, Editura Humanitas Fiction, 2009

Lucia TERZEA-OFRIM

De la arhetip la șablon

În accepția curentă, arhetipul are sensul de model originar, de matrice formatoare a reprezentărilor fundamentale care structurează imaginarul. Reprezentările arhetipale sînt considerate constante antropologice, reflectări dinamice ale organizării psihicului uman la nivelul profund al inconștientului. Înainte de a deveni un concept actual în psihologie, în istoria religiilor sau în studiul artelor și al literaturii, termenul apare mai întîi în limbajul filosofiei.

În perioada elenistică, la Filon din Alexandria, în lucrarea *De opificio mundi* (secolul I d.Hr.), noțiunea de *archetypos* desemnează imaginea conformă cu divinitatea *(imago dei),* inspirația divină care asigură întregii creații asemănarea cu Creatorul. Termenul apare ulterior și în literatura patristică, la Irineu, în lucrarea *Împotriva ereziilor,* unde este evocată o teorie gnostică potrivit căreia Dumnezeu nu a creat lumea *ex nihilo,* ci ar fi recurs la o matcă arhetipală numită *Pleroma,* care ar fi conținut tiparul tututor lucrurilor. În viziunea neoplatoniciană a filosofului Plotin, noțiunea de *archetypos,* deși desemnează în continuare un principiu cosmogonic, nu se mai asociază cu ideea de *inspirație* sau cu cea de *imitație,* ci devine *reflectare*. Pentru Plotin, lumea fenomenală este lipsită de consistență, Creația fiind doar o *imagine* reflectată, o oglindire a unei realități divine, transcendente, numită Unul.

Reflecția științifică modernă asupra arhetipului debutează atît în cîmpul psihologiei prin contribuția lui C.G. Jung, cît și în istoria religiilor prin decupajul conceptual propus de Mircea Eliade. În deschiderea volumului *Cosmos and History* (1959), traducerea volumului *Le Mythe de l'éternel retour. Archétypes et répétition* publicat în 1949, Eliade precizează sensul în care utilizează conceptul: „Folosesc termenul arhetip, la fel ca și Eugenio D'Ors, ca sinonim pentru «model exemplar» sau «paradigmă» în sens augustinian". Eliade imaginează o ontologie arhaică, în care „un obiect sau un act nu devine *real* decît în măsura în care imită sau repetă un arhetip". În această viziune, arhetipurile au o origine transcendentă și sînt revelate oamenilor prin intermediul miturilor: „Pentru societățile tradiționale, toate actele importante ale vieții curente au fost revelate *ab origine* de *zei* sau de eroi. Oamenii nu fac decît să repete la infinit aceste gesturi exemplare, paradigmatice". În viziunea lui Eliade, în cadrul societăților tradiționale, arhetipul este vectorul de legătură între planul sacru și domeniul profanului, agentul de modelare a aspectelor esențiale ale vieții în conformitate cu valori transcendente.

În societățile moderne, odată cu procesul de secularizare inițiat de Iluminism, dispare prestigiul modelelor revelate și nevoia de acreditare a reperelor și a comportamentelor prin raportare explicită la sacru.

Spre deosebire de M. Eliade, C.G. Jung nu insistă asupra originii transcendente, interesul său de cercetare fiind orientat asupra felului în care arhetipurile organizează la nivel inconștient funcționarea psihicului uman. Marea noutate adusă de teoriile lui Jung este ipoteza existenței unui inconștient colectiv, dincolo de inconștientul individual teoretizat de Freud.

Ca elementele constitutive ale inconștientului colectiv, arhetipurile reprezintă sursa din care se formează imagini, vise, viziuni, mituri și simboluri, dar și scheme de reacție emoțională sau tipuri recurente de conduită. Pentru Jung, teoria arhetipurilor derivă din observația că miturile și poveștile prezente în diverse culturi conțin motive care reapar mereu și pretutindeni, denumite „reprezentări arhetipale. De altfel, la nivelul manifest al miturilor, al simbolurilor sau al viselor, un arhetip se poate actualiza printr-un evantai nesfîrșit de reprezentări, dar în pofida acestei diversități formale, de suprafață, analiza evidențiază prezența aceluiași arhetip, ivit, în diverse locuri, sub înfățișarea multiplelor avataruri. În plus, arhetipul evoluează în permanență, se află într-o continuă transformare, care îi asigură perenitatea.

Trebuie făcută precizarea că arhetipul nu are o formă definită, nu poate fi reprezentat ca atare, nu are un contur palpabil și nici un conținut clar determinat, ci poate fi înțeles doar ca o disponibilitate formatoare: „Arhetipul este în sine un element formal gol, care nu-i nimic altceva decît o *facultas praeformandi*", adică un mod de funcționare a psihicului, reglat la nivel inconștient. Arhetipul devine manifest, vizibil, doar sub forma imaginilor arhetipale numite de Jung și „imagini primordiale" apărute în vise, creații artistice, trăiri psihotice, mituri etc. Proiecțiile arhetipale dau conținut diverselor forme ale imaginarului, fiind într-o permanentă dinamică.

Viziunea lui Jung asupra psihicului uman este construită în jurul ideii de devenire și transformare. Procesul realizării de sine, individuația, presupune aducerea în conștiință și integrarea conținuturilor arhetipale în vederea obținerii autonomiei, sinonimă cu o deplină maturizare. În constelația psihică individuală, Jung identifică următoarele componente arhetipale: *persona, umbra, animus* și corelativul său *anima* și *sinele*. Jung atrage atenția că numărul arhetipurilor este nelimitat. El distinge pe lîngă figurile arhetipale (erou, *trickster,* părinte etc.) motive (facerea lumii, potopul,) și situații arhetipale (nașterea, plecarea de acasă, inițierea, căsătoria, moartea ș.a.).

Conceptul de arhetip are o carieră spectaculoasă dincolo de sfera academică, fiind instrumentalizat în mai multe direcții. Inspirat de scrierile lui C.G. Jung, J. Campbell a jucat un rol decisiv în popularizarea discursului despre arhetipuri și ethos mitic. Cartea sa *The Hero with a Thousand Faces* (1949) a modelat în imaginarul actual toposul eroului, reconfigurînd un adevărat șablon al Eroului arhetipal, prin punerea în evidență a secvențelor tip care alcătuiesc traseul exemplar al aventurii, înțeleasă ca o călătorie inițiatică *(the Hero's Journey).* Dincolo de diferențele de suprafață, în articularea narativă a marilor povești și a miturilor prezente în diverse culturi, Campbell identifică o schemă care se repetă și pe care nu ezită să o considere unică, denumind-o monomit. Astfel, avansează ipoteza că mereu este vorba de una și aceeași poveste, eroul pornit în căutare *(the quest)* avînd ca obiectiv atît misiunea de a reface echilibrul lumii, cît și de a obține propria desăvîrșire interioară. El consideră că aventura *(the journey)* se desfășoară pretutindeni prin înlănțuirea unor episoade similare, care presupun învingerea unui obstacol redutabil, urmată de reîntoarcerea triumfătoare a eroului.

Formula narativă identificată de Campbell devine celebră datorită regizorului George Lucas, care a declarat că este profund îndatorat acestei scheme epice, folosită ca un calapod al scenariului scris pentru filmul *Războiul stelelor* (1977). Cineastul se arată convins că succesul fenomenal al filmului se datorează faptului că a conceput toate secvențele aventurii lui Luke Skywalker în conformitate cu algoritmul propus de șablonul lui Campbell. Reacția pozitivă a publicului a fost pusă pe seama recunoașterii în acest model narativ a unor structuri arhetipale și a activarii unor reacții mai mult sau mai puțin conștiente de identificare cu eroul exemplar.

Un pas mai departe în transformarea acestui șablon într-o posibilă rețetă a succesului de public, valabilă pentru orice nouă poveste, este cartea lui Christopher Vogler *The Writer's Journey. Mythic Structure for Writers,* aparută într-o primă variantă în 1998. Volumul dezvoltă un nucleu inițial de cîteva pagini scrise în calitatea sa de consultant pentru scenarii la studiourile Disney. Este vorba despre o sinteză, de fapt o rescriere simplificată a cărții lui Campbell, în vederea conceperii unui prototip narativ pentru filmul de animație *The Lion King.* Cartea a devenit un reper în cursurile destinate scenariștilor și o referință obligatorie în cursurile de *scriere creativă.* Christopher Vogler revine în 2011 cu *Memo from the Story Departement: Secrets of Structure and Character,* volum scris în colaborare cu David McKenna. Regăsim aici, alături de argumente pentru eficacitatea narativă a apelului la șablon, și un capitol întreg dedicat lui Vladimir Propp, a cărui lucrare, *Morfologia basmului* (1928), nu îi fusese accesibilă lui J. Campbell. De altfel, și Claude Lévi-Strauss exprimase încă din 1960 regretul că lucrarea savantului rus tradusă abia in 1958 a intrat atît de tîrziu în atenția cercetătorilor preocupați de analiza structurală a miturilor.

O altă direcție actuală de valorificare a acestui tip de formalizare se manifestă în industria publicitară. Apărută în 2001, lucrarea *The Hero and the Outlaw. Building Extraordinary Brands Through the Power of Archetypes,* scrisă de Margaret Mark și Carol S. Pearson, a devenit un adevărat manual de arhetipologie aplicată în domeniul publicității. Identitatea de brand este aici construită în funcție de cele 12 figuri arhetipale identificate de Carol S. Pearson: inocentul, exploratorul, înțeleptul, eroul, amantul, proscrisul, bufonul, magicianul, creativul, conducătorul, orfanul, distrugătorul. C.S. Pearson este și autoarea unui bestseller din categoria *self-help* apărut în 1998: *The Hero Within. Six Archetypes we live by,* în care conceptul de arhetip este livrat în formulă simplificată, adaptată genului literaturii motivaționale, care mizează pe eficacitatea șabloanelor.

Nu doar industriile creative recurg astăzi la arhetip ca instrument tipizat, ca operator simbolic formalizat. Teoria arhetipurilor este constant invocată și adaptată în vederea optimizării managementului organizațiilor, în planificarea strategiilor de dezvoltare instituțională, în eficientizarea comunicării. Importanța actuală acordată arhetipului este demonstrată și de înființarea la Washington D.C. a unui centru de studii dedicat acestora: The Center for Archetypal Studies and Applications.

ABÉLARD – *Nu e nevoie să ai nici cea mai mică idee despre filozofia lui, și nici chiar să știi ce a scris. Trebuie să faci totdeauna o aluzie discretă la felul cum a fost scopit de Fulbert [...].*

AHILE – *Adaugă totdeauna cînd i se rostește numele: „cel iute de picior"; lași astfel să se creadă că l-ai citit pe Homer.*

ANIMALE – *Ah, dacă animalele ar putea vorbi! Unele sînt mai inteligente chiar decît omul!*

BANCHERI – *Toți sînt bogați. Hrăpăreți, căpcăuni.*

BEȚIE – *Cuvînt totdeauna urmat de „cruntă".*

BLONDE – *Mai focoase decît brunetele.*

BRUNETE – *Mai focoase decît blondele.*

BUCĂTĂRIE – *De restaurant: totdeauna indigestă. Făcută în casă: totdeauna sănătoasă.*

CAFEA – *Stimulează inteligența. [...] E foarte șic să o bei fără zahăr: lumea va crede că ai trăit în Orient.*

CARTE – *Întotdeauna prea groasă.*

CATOLICISM – *A avut o influență foarte favorabilă asupra artelor.*

CHATEAUBRIAND – *Cunoscut mai ales datorită bifteculuí ce-i poartă numele.*

CÎINE – *Anume creat pentru a-și salva de la moarte stăpînul. Cîinele este prietenul omului.*

CÎNTĂREȚ – *[...] Tenorul are totdeauna o voce fermecătoare și duioasă, baritonul, o voce plăcută, iar basul, o voce puternică.*

CÎRNĂȚAR – *Anecdota cu pateurile făcute din carne de om.*

CÎRȚIȚĂ – *Orb ca o cîrtiță. Și totuși, cîrtița are ochi.*

GUSTAVE FLAUBERT, *Dicționar de idei primite de-a gata*

Lucia Terzea-Ofrim *este conferențiar univ. dr., predă cursuri de antropologie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea din București. În prezent este lector de limba romînă la Universitatea din Tel Aviv. Cea mai recentă carte apărută* – Ferestre cu povești/Window Stories, *Editura Monitorul Oficial, 2019*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

De ce nu se înțeleg economiștii noștri între ei?

De fiecare dată cînd mă gîndesc la confraţii mei economişti îmi aduc aminte de cățeii, jucării din pluș, pe care îi țineau concetățenii noștri în continuarea banchetei din spate a Daciei de familie. Circulam adesea cu autobuzul și mă distram urmărind cum în locul respectiv se afla invariabil un asemenea cățel care mișca permanent din cap. Probabil că aveau un arc în loc de gît, pentru că, din inerția mișcării mașinii, pur și simplu dădeau permanent din cap, dînd impresia că se bucură. Mă gîndeam că cineva a dorit să-și bată joc de acești oameni, oferindu-le ocazia de a pune în spatele mașinii un animăluț care părea să spună un permanent „da", bucuros, fericit. Legam această imagine, a prostului gust definitiv, de faptul că și stăpînii acestor căței semănau cu jucăriile lor, spunînd un „da" permanent și continuu, mimînd bucuria în fața unui regim atroce care îi înzestrase, după ani de așteptare, cu o mașină proastă, posesoare de cățel cu atitudine conformistă. Era un fel de „da" etern, un semn al umilinței infinite în fața unui regim apăsător.

Am început discuția despre economie și economiști cu această amintire pentru că marele pericol al economistului ca om, ca specialist, este acela de a se îndepărta de știință și de a intra în rolul cățelului despre care vorbeam. Se întîmplă asta pe fondul apropierii tradiționale a economistului de omul politic. Aici este o mare alianță care funcționează mereu în defavoarea adevărului științific. Oamenii politici au tendința de a crede că deciziile lor pot modela oricum realitatea, cîmpul economic. Or, nu este așa. Realitatea economică funcționează după legi proprii, iar decizia politică, de cele mai multe ori, perturbă sistemele economice, neținînd cont de modul de acțiune al acestor legi. La întîlnirea cu politicianul, economistul are tendința de a da din cap, asemenea cățelului din Dacie. Este un pericol, acesta al anexării științei de către politică. Avînd în vedere importanța științei economice și a economiei, aceasta a fost o tendință permanentă, istorică. Efortul politicii și al omului politic este acela de a arăta că el este cel care modifică lumea și nu știința economică, cu regulile și restricțiile sale. Transformarea științei economice într-o anexă a acțiunii politice se poate produce foarte ușor, dacă vom ține seama de interesele de carieră și de ordin material pe care le poate dezvolta politica, o activitate umană legată de gestiunea și distribuirea puterii. În context, amintim conduita prezentă a Comisiei Naționale de Strategie și Prognoză. Economiștii teoreticieni, dar și practicieni sînt pur și simplu uluiți de modul în care această instituție modifică prognozele de creștere economică pentru economia noastră. De fapt, ei nu sînt decît o agenție guvernamentală care face ceea ce spune guvernul. Dacă de la guvern li se dictează o prognoză de creștere de 4%, atunci vor publica această cifră. Dacă li se va cere să o modifice la 5%, atunci vor anunța această ultimă cifră.

Nici chiar economiștii nu sînt cu toții de acord că servesc o știință. Cei mai mulți cred că adevărul său științific, fiind unul probabilist, poate fi interpretat oricum. Se întîmplă asta pentru că știința economică „nu poate aspira la precizia și la universalitatea științelor naturale" (Robert Skidelsky, „Căderea imperiului economiștilor", *Dilema veche,* nr. 807, 8 august 2019). Cei mai mulți cred, ca și oamenii politici, că doar decizia lor poate modela după bunul plac realitatea economică. Nu au o viziune istorică și uită mereu că omul și comportamentul uman nu au fost înțelese de către știință „în termenii unui principiu universal" *(op. cit.).*

desen de J.-J. Grandville

Neștiința de carte este un alt motiv pentru care economiștii noștri nu se pot înțelege. Este greu să te pricepi la toate, iar tentația amestecului amatoristic este una foarte mare. De aceea am văzut specialiști în microeconomie care se pronunță pe probleme de macroeconomie sau oameni ai finanțelor pronunțîndu-se pe probleme de politici monetare. Macroeconomia în sine (cea mai apropiată de politică) este un cîmp al tuturor posibilităților de exprimare și implicare. Există oameni cu un bagaj de cunoștințe precar, care au învățat pe de rost cîteva corelații, cel mai adesea de tip keynesian, și care au impresia că știu cîte ceva despre mersul lucrurilor. Așa cum spunea și Keynes, pentru că tot a venit vorba, un economist trebuie să posede o combinație rară de însușiri, el trebuie să fie din toate cîte puțin. Un bun economist trebuie să înțeleagă istoria, antropologia, matematica. El trebuie să fie cîte puțin din toate și, pe ansamblu, mai mult decît toate acestea. Dacă în medicină specializarea medicilor a devenit cu timpul una foarte clară, în știința economică mai este mult de lucrat la acest capitol.

Un alt motiv pentru care economiștii români se contrazic este unul simplu – nu avem un învățămînt economic performant. Cei mai mulți sînt foarte înguști. Nu văd mersul lumii și nu știu ce înseamnă progresul social. Nu avem o școală de economie, care să producă economiști și nu posesori de creion chimic după ureche. O școală de economie românească nu s-a dezvoltat niciodată de-a lungul timpului. Cu toate eforturile noastre de a oferi un nume sau altul atunci cînd vine vorba despre istoria gîndirii economice românești, nu putem evita sărăcia din domeniu. Ce vreau să spun este că dacă în istorie îl avem pe Iorga, în sociologie îl avem pe Gusti, în medicină pe Paulescu (și exemplele ar putea continua), în economie nu avem un asemenea nume.

Pe acest fond, invocat mai sus, un alt motiv de neînțelegere este dat de formația economiștilor români de după revoluție. Există o tendință autohtonă de gîndire a sistemelor și a realității economice, cu adînci rădăcini în moștenirea de tip ceaușist-izolaționist, și o tendință de gîndire a economiștilor formați la școlile de gîndire occidentale, mai ales anglo-saxone. Cea de-a doua categorie vede lumea așa cum este, deschisă, în competiție, orientată spre globalizare și libertate economică, iar prima vede lumea așa cum era în vremea tinereții lor: izolată, închisă, supusă deciziilor centraliste și partidului unic. Or, dacă nu vezi lumea așa cum este, judecățile tale despre această lume vor fi eronate, vor descrie fapte și acte, acțiuni care nu există decît în mintea ta. Mulți dintre economiștii noștri confundă realitatea lumii în care trăim cu utopiile despre care au învățat cîte ceva în prima tinerețe. Socialismul, nici nu mai trebuie s-o spunem, este utopia supremă, foarte iubită de către mulți dintre economiștii români.

Nu avem o școală de economie puternică. Cea pe care o avem își continuă tradiția. Nu-și propune să producă economiști, ci contabili. Programele de învățămînt din facultățile de științe economice au eliminat rapid discipline ca doctrinele economice, filozofia, economia politică, istoria gîndirii economice. Totul se reduce la imperativul practicii și al relației disciplinelor cu practica. Asta nu este rău, avînd în vedere că știința economică este, pînă la urmă, una

Decizia politică, de cele mai multe ori, perturbă sistemele economice.

Noi, economiștii, avem obiceiul, de la Paul Samuelson împrumutat, să spunem că economia este regina științelor sociale. Nu este o simplă fudulie. Asta deoarece știința economică oferă răspunsuri la o întrebare foarte importantă din viața noastră, a oamenilor, și anume care sînt posibilitățile (în termenii resurselor finite) de împlinire a visurilor oamenilor (în termeni de posibilități infinite)? Faptul că știința economică este chemată să răspundă la o asemenea întrebare îi conferă statutul despre care vorbeam. Poate că ar fi bine ca cei mai mulți dintre noi să-l conștientizeze și să păstreze apropierea de crezul științific.

***Dorel Dumitru Chiriţescu** este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

CORAN – *Carte a lui Mahomed, în care nu se vorbește decît de femei.*

DARWIN – *Cel care spune că noi, oamenii, coborîm din maimuță.*

DEPUTAT – *A fi deputat înseamnă a fi în culmea gloriei. Trebuie să tuni și să fulgeri împotriva Camerei Deputaților. Sînt prea mulți palavragii în Cameră. Nu-s buni de nimic.*

DESERT – *[...] Oamenii virtuoși îl refuză: „Nu mănînc niciodată dulciuri!"*

DIAMANT – *Pînă la urmă, oamenii vor izbuti să fabrice și diamante. Și cînd te gîndești că nu-i decît un fel de cărbune!*

DIPLOMĂ – *Semn de știință. Nu dovedește nimic.*

GUSTAVE FLAUBERT, *Dicționar de idei primite de-a gata*

Florin BICAN

Dintre sute de clișee

Pe la începutul liceului, o profesoară ni l-a semnalat pe omul care a rostit pentru prima oară *Bună ziua*. Nu dîndu-i numele și prenumele, nici situîndu-l, oricît de aproximativ, în timp și în spațiu. Ne-a împărtășit doar concluzia ei că, din moment ce formula există, *cineva* trebuie s-o fi inventat. Și cît de minunat trebuie să fi fost acel *cineva*...

Colegii mei și cu mine ne-am lăsat cuceriți pe loc de raționamentul profesoarei. Recunoșteam meritele indiscutabile ale celui care spusese pentru prima oară *Bună ziua*. Dar fiind noi tineri și neîntinați la suflet, am extrapolat cît ai zice pește (desigur, nu în auzul profesoarei): dacă primul om care spusese *Bună ziua* era un geniu, apăi cît de genial tre' să fi fost omul care a rostit pentru prima oară *Du-te-n pizda mă-tii?*

Dornici de glorioasă nemurire, cum numai niște liceeni vizionari pot fi, am trecut spontan la elaborarea unor formule care peste veacuri să fie evocate admirativ într-o sală de clasă, de vreo profesoară sensibilă ori de elevii ei (mai puțini sensibili). Febra cuceririi unei poziții într-un viitor altminteri inaccesibil ne-a ținut cîteva zile, în care am inventat pe-ntrecute saluturi și (mai ales) înjurături pentru a epata o posteritate îndepărtată. După aproape o jumătate de secol, nici măcar eu nu mai țin minte vreuna dintre formulele concepute cu acea ocazie, oricît de „geniale" ni s-ar fi părut ele pe-atunci. Deh, ce-am avut și ce-am pierdut...

Liceeni naivi ce eram, nu bănuiam că ceea ce încercam noi să facem cu atîta rîvnă era să fabricăm clișee. Nu știam, inocenții de noi, că un clișeu nu se inventează, se *sintetizează,* iar „imortalitatea" sa este rezultatul unei mumificări cu totul neproductive. Dar intuiam că, orice-ar fi, cu un clișeu toți sîntem datori. Nu țin minte să ne fi întrebat, înainte de discuția cu profesoara, de unde provin aceste clișee, necum să fi intuit că la originea lor se aflau (se află?) ceea ce Vico numea „poeții teologi" – ființele primitive, în a căror percepție lumea era plăsmuită de forțe supranaturale cu trăsături antropomorfe și exprimată în domeniul public prin metafore empirice. Urmărind însă etapele istorice ale lui Vico, de la vîrsta divină (cînd au fost generate spontan metaforele fondatoare) la cea umană (trecînd prin cea eroică), vedem că metaforele eșuează în vernacular, devenind ostracizatele clișee de azi. Deh, fost-ai lele cît ai fost, cum se zice...

La fel ca pingeaua, metafora se tocește pînă ajunge clișeu.

La fel ca pingeaua, metafora se tocește pînă ajunge clișeu. Uzura ei este cauzată de repetiție și în loc să epateze, sfîrșește, pe bună dreptate, prin a irita. La început, clișeul era o combinație originală de elemente lexicale, surprinzînd prin noutate și neconvenționalitate. Dar utilizarea succesivă și excesivă a respectivei combinații a diminuat treptat surpriza, încheind un pact perdant cu previzibilul. Gérard de Nerval observa că primul om care a comparat femeia cu un trandafir era poet, iar al doilea, imbecil. Să nu uităm însă că în *Dicționarul de idei primite de-a gata* al lui Flaubert (care nu e altceva decît un inventar al omniprezentelor clișee), imbecilii sînt definiți ca „toți cei care nu gîndesc ca tine" (iar în același dicționar, sinonimul pentru „imbecil" este „optimist"). Imbecili, da' mulți, deh...

Chiar dacă proasta reputație a clișeelor este justificată, vina nu este neapărat a lor. Formula devenită clișeu ar trebui să-și păstreze vigoarea inițială, la fel cum o monedă ar trebui să-și păstreze valoarea, ceea ce nu se prea întîmplă, din cauza inflației. Există, se pare, și o inflație lexicală, care transformă metaforele în clișee, expresii pe care nu mai dăm doi bani, dar le menținem în circulație. Aici vina este a utilizatorilor mulțumiți să tranzacționeze formule fără acoperire actualizată. Chomsky ne atrage atenția că omul ar trebui să se deosebească de alte animale prin capacitatea minții sale de a formula enunțuri noi, care să exprime idei noi, corespunzătoare unor situații noi. Dar vechile enunțuri par totdeauna mai la îndemînă și sîntem dispuși să închidem ochii nu numai la incompatibilitatea lor cu noile situații, ci și la însăși noutatea respectivelor situații. C-așa-i omu', comod...

Formaliștii ruși, cu Șklovski în frunte, au semnalat inflația stilistică în literaratură, unde, datorită automatizării percepției, „metaforele moarte", depistate și de Vico, ajunseseră să paraziteze textul, în loc să-l potențeze. Dacă bietul cititor aude de o mie de ori că femeia e... trandafir, i se strepezesc antenele cu care recepționează textul și trece prin el ca gîsca prin apă. În acest caz, soluția propusă de formaliști pentru revitalizarea/împrospătarea textului este *defamiliarizarea* (insolitarea), care presupune reformularea conglomeratelor lexicale și a procedeelor de folosire a acestora întru redinamizarea percepției cititorului pe bună dreptate blazat. Orwell ne avertiza la rîndul său să nu folosim niciodată o figură retorică pe care sîntem obișnuiți să o întîlnim în scris (sau în discursurile politicienilor) – un clișeu, cu alte cuvinte.

Dacă în literatură clișeul este contraproductiv, în societate poate fi folosit cu succes pentru construirea unei orînduiri ideale (ideală nu pentru cei orînduiți în ea, ci pentru cei care îi orînduiesc acolo). În romanul său *Nineteen Eighty-Four*, Orwell ne arată cum *Newspeak*, limbajul artificial impus populației, constînd în întregime din clișee, blochează orice posibilitate de a concepe și de a exprima gînduri care să nu se plieze pe poliicile regimului. Formula *Big Brother is watching you* este un astfel de clișeu, care deja a ieșit din carte și circulă cu succes în lumea noastră. Și în *Animal Farm* clișeele joacă un rol asemănător. Formule ca *Four legs good, two legs bad,* de pildă, scandate *ad nauseam,* se substituie gîndirii personajelor și, privîndu-le de discernămînt, le antrenează în acțiuni catastrofale. Hannah Arendt ne furnizează un exemplu și mai cumplit de clișee cu efect devastator în *Eichmann in Jerusalem,* unde îl descrie pe Eichmann recurgînd la clișee (din gama „ordinul se execută, nu se discută") pentru a-și justifica rolul jucat în genocidul evreilor în al Doilea Război Mondial.

Mecanismul clișeelor lobotomizante este amplu documentat în cartea lui Robert Jay Lifton, *Thought Reform and the Psychology of Totalism. A Study of „Brainwashing" in China,* unde, pe baza unor interviuri cu refugiați chinezi supuși îndoctrinării, autorul formulează cele „opt criterii pentru reeducarea gîndirii" *(Eight Criteria for Thought Reform).* La punctul șase *(Loading the Language),* ni se arată cum limba este „falsificată" prin introducerea unor clișee menite să suprime gîndirea individuală *(thought-terminating clichés),* subordonînd-o tiparelor de gîndire ale unui grup-model, controlat de doctrina oficială.

La fel funcționează și mult-hulita „limbă de lemn", care, în timp ce noi rîdem de ea, produce clișee de esență tare, spălînd creiere în dreapta și-n stînga, de la grădiniță pîn' la mămăiță, nu doar la nivelul discursului politic, ci și în texte cu mize spirituale sau educative. Clișeul, sireacul, e și el un semn lingvistic, care asociază prin *neg*îndire un *lemnificant* cu un *lemnificat,* în loc să asocieze prin *gîndire* un semnificant cu un semnificat, cum ar fi spus Moș Saussure.

În ciuda ghidușiilor la care se dedau și a aparenței lor inofensive, clișeele pot fi periculoase și trebuie dezamorsate, nu doar în literatură, ci și în vorbirea cotidiană. *Dezamorsate,* nu eradicate, căci ele au, totuși, un farmec incontestabil și îndeplinesc, la nivel fatic, și nu numai, funcții cît se poate de utile. Dar pentru a le dezamorsa, trebuie mai întîi să le recunoaștem ca atare, să le detectăm. Ironia este cel mai eficient instrument pentru detectarea și dezamorsarea clișeelor. E suficient să transferi un clișeu din planul figurat în cel literal ca să te strici de rîs. Alisa lui Lewis Carroll dezamorsează clișeele din mers, și-n Țara Minunilor, și-n Oglindă. Deci, se poate!

Cînd eram în clasele primare, mama încă scria la sfîrșitul cererilor prin care o ruga pe învățătoare să-mi motiveze absențele „Luptăm pentru pace!" și, zău, nu înțelegeam de ce luptă două femei – și încă pentru pace! M-am lămurit abia cînd am mai crescut și am văzut o poză din America, făcută în timpul unei demonstrații contra războiului din Vietnam. Cineva purta acolo o pancartă pe care scria mare *FIGHTING FOR PEACE IS LIKE FUCKING FOR CHASTITY.*

Da, mare om trebuie să fi fost ăla care a spus pentru prima oară *Bună ziua.* Da' și celălalt... Așa că *Luptăm pentru pace!*

EDILI – *Sînt totdeauna vinovați de halul în care se află străzile. „Ce altă treabă au?"*

EPOCA *(noastră)* – *Trebuie să tuni și să fulgeri împotriva ei. Să te plîngi că e lipsită de poezie. S-o numești epocă de tranziție, de decadență.*

EXCEPȚIE – *Să spuneți totdeauna că orice excepție confirmă regula, dar să nu încercați niciodată să explicați cum.*

FERMĂ – *Cînd mergi la o fermă, nu mînca aici decît pîine neagră și nu bea decît lapte. Dacă ești îmbiat și cu niște ouă, exclamă: „Doamne, cît sînt de proaspete! Niciodată nu poți găsi la oraș asemenea ouă!"*

FERMIER – *Adresează-i-te spunîndu-i „bade". Toți fermierii o duc bine.*

FEUDALITATE – *Nu trebuie să știi prea bine ce e, dar e obligatoriu să tuni și să fulgeri împotriva ei.*

FIDEL – *Inseparabil de „prieten" și de „cîine".*

FRUNTE – *Înaltă, cu un început de chelie: semn al geniului și al siguranței de sine.*

GUSTAVE FLAUBERT, *Dicționar de idei primite de-a gata*

***Florin Bican** este scriitor și traducător. Cea mai recentă carte publicată:* Și v-am spus povestea așa, *Editura Arthur, 2018.*

Sorin COSTREIE

Mecanicizarea excesivă a limbajului

E foarte interesant cum gîndirea și limba noastră sînt ca un balet. Genialitatea unei interpretări este să faci ceva corect și original în același timp. Corect, adică respectînd normele, și original, trecînd dincolo de norme. Paradoxală chestie. Horațiu spunea în *Ars Poetica* că *„difficile est proprie communia dicere"*. E greu să spui lucruri comune într-un stil original. A fi corect într-o limbă înseamnă în definitiv a fi comun, căci a fi corect înseamnă să respecți regulile gramaticale de bună formare a propozițiilor. Și aceste reguli sînt comune tuturor vorbitorilor unei limbi, ele dau structură limbii, sintaxă. În gîndire e la fel, corectitudinea este dată de respectarea unor reguli logice de deducție. Ai o gîndire corectă dacă nu faci raționamente invalide, dacă nu încalci regulile de inferență logică. Aici, ca și în balet, este vorba de o suită de mișcări mecanice a căror coerență ne dă acel ceva personal și original care ne încîntă. La limită, totul e structură. Gîndirea, vorbirea, baletul, artele marțiale, șahul, societatea etc., toate sînt ceva organizat, în măsura în care au parte de niște structuri recognoscibile și care pot fi duplicate.

O balerină sau un luptător de Aikido repetă la nesfîrșit aceleași mișcări, perfecționînd execuția lor și sincronizîndu-și respirația cu mișcările mecanice ale figurii pe care o fac. Originalitatea vine din executarea coerentă a mai multor astfel de „figuri", care au fost repetate în prealabil de multe ori. În cazul limbilor e la fel. Începem, copii fiind, prin a repeta mecanic cuvinte, ca simple etichete pe care le punem pe lucruri și situații, și sîntem corectați apoi de adulții din jur, pînă ajungem să formulăm fraze ample și originale. Acest balet lingvistic se bazează tocmai pe recunoașterea și reproducerea unor astfel de scheme și structuri. Dar vorbirea noastră rămîne un loc comun dacă se reduce doar la reproducerea unor șabloane. Vorbim corect, dar vorbim în clișee. Ceea ce ne scapă este conținutul cognitiv a ceea ce spunem. E vorba de idei, de asocieri și raționamente, de gîndire. Altfel, avem parte de forme fără fond, de reguli respectate într-un mod mecanic.

Respectarea unei reguli, pentru a avea parte de originalitate, trebuie să se facă într-un mod conștient și asumat. E vorba de metacogniție aici, e nevoie să ne gîndim la cum gîndim și să reflectăm un pic la structura și consecințele a ceea ce gîndim sau spunem. E nevoie astfel de o alegere conștientă, de a vedea ce se întîmplă dacă spunem X sau Y și să alegem pe X în cunoștință de cauză, într-un mod asumat și conștient. În cea mai mare parte a timpului sîntem rodul unor procese (mecanice, chimice sau biologice) inconștiente. Nu sîntem conștienți de ce anume face ficatul nostru acum, și e foarte bine că e așa. Important este să fim conștienți de faptul că sîntem conștienți. Această gîndire a gîndirii ne face ceea ce sîntem și ne dă emblema personală și originală a cuvintelor și acțiunilor noastre. Cu toții mîncăm, dormim, respirăm, mergem. Marea majoritate dintre noi conducem o mașină, creștem un copil, scriem un text. Dar important e cum facem toate aceste lucruri. Ele au, toate, un substrat comun fără de care nu ar mai fi ceea ce sînt, dar, dacă se mențin doar la acest stadiu, rămîn simple clișee ale unei vieți gri care nu iese din șablon. Pentru a avea pete de culoare diferite și unice e nevoie să gîndim, să vorbim și să acționăm într-o notă mai personală.

„Acestea nu sînt întrebări de bacalaureat. Sînt șabloane calpe, unsuroase, care se întind ca o pecingine a învățăturii din comisie în comisie."

IOACHIM BOTEZ,
Însemnările unui belfer, vol. I

„Rezultatele obținute în urma aplicării metodei de șablonare a urzelilor pe războaiele de țesut au însuflețit în muncă pe toți maiștrii fabricii."

Scînteia, nr. 2777, 1953

„Mufa trebuie să fie rotundă, să fie întreagă, să intre bine în țeavă. Se pun șabloanele, se probează calibrele."

Contemporanul, nr. 138, 1949

Atenție, acesta nu este un îndemn: hai să fim altfel doar de dragul de a fi altfel, căci și acesta e un clișeu. Toți ratații și închipuiții lumii nu se vor, în definitiv, decît „ceva mai altfel", sfîrșind însă lamentabil, într-un loc comun. Or, ieșirea din schemă reușește atunci cînd prin ceea ce faci devii un model de coerență, cînd oamenii vor să-ți reproducă ethos-ul și modul de a fi. Un comportament strict mecanic este un șablon, unul mai mult decît mecanic este o paradigmă. O balerină care execută corect o suită de mișcări nu e în mod necesar și originală. Originalitatea ei stă în modul în care leagă aceste mișcări, în felul în care le încheagă într-un tot coerent. Cu artele marțiale este la fel. La sală poți să fii cel mai tare, în sensul în care poți executa cel mai bine mișcările unei scheme, problema apare cînd trebuie să le folosești în situații reale, într-o luptă. E un clișeu că repetiția este mama învățăturii, deoarece ea ne dă posibilitatea să absorbim într-un mod inconștient niște structuri. Dar ca să ieșim din platitudinea unor simple mișcări mecanice e nevoie să ne conștientizăm acțiunile și să legăm schemele într-un tot coerent. Altfel spus, să le dăm viață. Un organism nu e simpla însumare a părților. Întregul e dat de părți, dar și de coerența lor, de modul în care acestea se leagă. Aceasta e diferența dintre un cadavru și un organism viu.

Așa se întîmplă și în lumea cuvintelor. Textele noastre pot fi demontate și analizate prin gîndire critică, iar dacă ele sînt doar strict repetitive sînt etichetate drept clișee sau locuri comune ale gîndirii. Cînd devine fenomen de masă, acest lucru dă naștere limbajului de lemn. Acesta este o înregimentare ideologică a limbii, în virtutea unui canon care acționează ca un veritabil pat al lui Procust, prin care limba e mutilată, ciuntită și subordonată unui model regulativ impus. Acest jargon colectiv acționează printr-o mecanicizare excesivă a limbajului. Limbajul nu mai transmite conținuturi, ci devine o incantație bolborosită, prin care oamenii ajung să vorbească în clișee, repetînd aceleași formule, într-o stilistică maniheistă. Nuanțele dispar, totul e împărțit în „bun" și „rău", iar gîndirea este estompată și nivelată pînă la nivelul unei subzistențe cognitive. Vorbești fără să spui nimic, scrii fără să comunici nimic. Forme fără fond. În „epoca de aur", știrile erau sterile și, în genere, realitatea era prezentată de niște roboți care citeau impasibili, fără pic de compasiune sau empatie, despre mărețele realizări ale socialismului multilateral dezvoltat. Capitalismul era, în toate formele sale, de condamnat, iar comunismul, de slăvit și de urmat.

Limba de lemn e o formă de plagiat continuu, un fel de infracțiune în formă continuată: o perpetuă siluire a limbii. Gîndirea rămîne captivă limbajului și nu îl mai hrănește cu idei și conținuturi cognitive. Mesajul implicit pe care îl transmite limbajul de lemn este că totul e bine și că cine nu e cu noi este împotriva noastră. Asta e tot ce trebuie înțeles. Conducătorul trebuie preamărit și orînduirea respectată întocmai. Restul sînt nuanțe de care nu avem nevoie. Noi muncim, nu gîndim. Limba este canonizată prin formule stereotipe de genul „totala abnegație a clasei muncitoare pentru reușita socialismului" și gîndirea este sufocată de această înghețare ideatică. Limba de lemn tîmpește, descurajează gîndirea și estompează creativitatea. Limba de lemn înregimentează și uniformizează gîndirea, or o gîndire în lanțuri e o gîndire moartă. Gîndirea se hrănește din căutare și libertate, și orice formă de înregimentare o distruge.

Există astfel, la nivelul limbii și al gîndirii, un formalism bun și unul rău. Cel bun este dat de respectarea regulilor de bună formare, de respectarea gramaticii și a logicii. Cel rău este dat de înregimentarea ideologică în clișee și șabloane. Un om creativ e un om liber, care exprimă firescul din el, un om pentru care limba și gîndirea au intrat în simbioză și se hrănesc reciproc una pe alta. Stîlcind limba, omori și gîndirea, după cum și o gîndire confuză dă naștere unei bolboroseli lingvistice. Limba de lemn ne diminuează simțurile și ne estompează gîndirea. Ea nu mai caută, nu mai alege, nu se mai miră și nici nu se mai întoarce asupra ei. Totul e deja știut și conturat într-un spațiu cognitiv polarizat prin ideologizare. Mă opresc aici căci e greu să scrii despre platitudini fără să cazi în platitudine, după cum e la fel de greu să analizezi șabloane mentale fără să cazi în clișee cognitive. Vorba cîntecului: *Ține minte, sfîrșitul nu-i aici…*

Sorin Costreie *este prorector al Universității din București și conferențiar la Facultatea de Filozofie.*

Bogdan POPA

Frumusețea, pericolul și utilitatea șabloanelor în istorie

Cu siguranță că dezbaterile, discuțiile și controversele publice, iar în măsura cunoașterii surselor de arhivă, și cele private, ce au însoțit în anul 2018 sărbătorirea Centenarului României vor deveni ele însele, peste un secol, subiect de dezbateri, discuții și controverse.

Fraza de mai sus (ca și aceasta și altele de mai jos, de altfel) este un șablon. De fapt, orice cunoscător al istoriei (atît ca proces, cît și ca reprezentare) știe foarte bine acest lucru. La fel de bine știe și că nu va putea evita niciodată toate clișeele verbale și de gîndire la care disciplina pe care o „slujește" pare să fie predispusă. În fond, cum poate un istoric să ocolească mereu, fără a genera propriile clișee și șabloane verbale, formulări precum „prima jumătate a secolului", „spațiul românesc", „genialul scriitor/compozitor" sau „fenomen complex"? Nu acestea sînt importante în cercetările pe care le întreprinde, pentru că istoricul nu (mai) face literatură beletristică, ci științifică. Ceea ce contează este adevărul despre trecut, nu întorsătura frazei care afirmă concluziile ferme, originale și oneste. Problema șabloanelor și clișeelor în istoriografie este mult mai delicată și mai complicată decît simplele automatisme verbale, la care nimeni nu vrea cu adevărat să renunțe definitiv, pentru a nu pierde aparența unui jargon profesional. Doar știm, de la exegeții lui Homer, că ușurează munca povestitorului sau a autorului de texte scrise.

Cred că predispoziția științei istorice pentru șabloane și clișee provine din presiunea socială la care este supusă constant. Evident, nu este o situație unică în sfera științelor. De la toate se cere mereu mai mult, se ridică problema cuantumului finanțărilor din fonduri publice și, în cele din urmă, se aduce argumentul (suprem, evident) al utilității pentru societate și omul de rînd. Problema istoriei – care nu va trimite niciodată, de nicăieri, o sondă spațială plină de microtehnologii către o planetă îndepărtată – este emoția pe care o stîrnește. Aceasta este deopotrivă publică și personală. Mîndria, furia, aprecierea sau dezgustul față de o descoperire nouă, de o reinterpretare a unor fapte de acum sute de ani ce păreau nu doar perfect cunoscute, ci și imposibil de înțeles într-un mod diferit, sînt chestiuni curente. Șablonul de gîndire este un reflex defensiv și, în același timp, un alibi. Iar de aici decurg pericolele și, așa cum voi încerca să argumentez, și șansele de a face opinia publică mai atentă la scopurile cercetării istorice.

Contează cine cîștigă meciul, nu cine pasează mai frumos.

Centenarul României este un studiu de caz foarte potrivit pentru tema șabloanelor de gîndire în istorie. Evident, un asemenea moment („100 de ani de România") trebuia aniversat și, în același timp, comemorat. Doar că participarea României la Primul Război Mondial (devenit brusc, și la noi, Marele Război) părea să se încadreze într-un șablon simplu: intrarea în război, bătăliile de la Mărășești, Mărăști și Oituz, Marea Unire. Cele cîteva personalități care au condus aceste evenimente au stat în fruntea maselor care înțelegeau și sprijineau acțiunile politice ce au dus la cele militare. Astfel privită, participarea României la doi dintre cei patru ani ai războiului mondial este o istorie simplă, limpede, glorioasă, deci frumoasă. De fapt, absolut nimic nu este fals în schema prezentată aici. După cum știe orice iubitor de sport, contează cine cîștigă meciul, nu cine pasează mai frumos. Defilările armatei, cîteva monumente publice noi și ramele fotografice de pe rețelele sociale exprimă această frumusețe. Orice încercare de a contrazice schema participării României la un război ce a dus la Marea Unire ar părea o acțiune demitizatoare – iar așa ceva, se știe, reduce totul la o controversă publică pornită la sfîrșitul anilor 1990 și evită o dezbatere reală. Voi lăsa deoparte aspectele considerate controversate în anul ce a trecut. Mă bazez (și eu) pe clișeul profesional conform căruia doar istoricii de peste mulți ani vor înțelege cu adevărat de ce serbările de 1 Decembrie 2018 au fost organizate într-un fel sau altul ori de ce s-au construit unele lucruri și nu altele.

Revin însă la schema participării românești la Primul Război Mondial. În ultimii ani, istoricii, filologii, sociologii sau folcloriștii au avut propriul lor război cu șabloanele pe care le datorăm anilor de formare și, paradoxal, impactului celui de-al Doilea Război Mondial. Aproape uitat la noi, Primul Război Mondial a fost una dintre cele mai mari catastrofe pe care societatea românească le-a trăit vreodată. Dezbaterile despre pregătirea insuficientă a armatei și a clasei politice, despre rezistență încăpățînată și acel eroism devenit el însuși un clișeu („ca la Mărășești"), despre noroc și manevre politice iscusite la conferința păcii (al cărei centenar abia începe, de fapt) sînt contemporane evenimentului. În ultimii ani însă, cercetările întreprinse au confirmat ceea ce se știa deja. Altfel spus, șablonul este corect. Doar că sursele nou descoperite, cărțile recitite, evenimentele și fenomenele prea puțin, unele niciodată cercetate arată subțirimea șablonului, lipsa de consistență, schematismul prea didactic și mai cu seamă absența nevoii de a gîndi critic nu Centenarul în sine, ci drumul pînă la victoria unei țări care, de fapt, se predase și reintrase în război cu cîteva zile înainte de un deznodămînt previzibil. Parcă șablonul nu mai este atît de frumos – răsar deodată marile înfrîngeri din 1916, prizonierii, refugiații care au creat probleme de aprovizionare, de igienă, de locuire într-o capitală improvizată, deși pe drept cuvînt a „renașterii naționale". Ruptura dintre clasele sociale, dintre ofițeri și soldați, de exemplu, a început să se vindece abia după căderea Bucureștiului. Alături de eroi – despre unii se spune cu emfază că nu sînt inventați în regimul trecut, deși au fost „instrumentați" de acesta – au apărut în cercetările noi trădătorii, dezertorii, colaboraționiștii. Ani după război, romanele cele mai căutate de un public încă dificil de analizat au fost cele care au vorbit despre asemenea situații. Mai greu pentru cercetătorii de astăzi a fost însă să explice cît de mondial a fost războiul mondial. Mai multe conferințe și, mai apoi, volume de studii au folosit sintagme precum „front necunoscut" sau „război necunoscut" – pentru a arăta, de fapt, că tot continentul european, nu doar vestul acestuia, au cunoscut ororile războiului. Încetul cu încetul, din toate aceste teme mai mult sau mai puțin noi sau originale s-a ridicat problema vulnerabilității, a diferențelor între ideal și realitate în România întregită.

GIRAFĂ – *Cuvînt pe care-l folosești cînd, din politețe, nu vrei să spui despre o femeie că seamănă cu o cămilă.*

GÎNDI (A) – *E un lucru dureros; preferăm să lăsăm deoparte tot ceea ce ne silește să gîndim.*

GLIE – *Sărmana glie!*

HOMER – *Nu a existat. E vestit prin felul cum rîdea.*

RÎS – *Totdeauna homeric.*

IARNĂ – *Totdeauna cum nu s-a mai pomenit.*

VARĂ – *Totdeauna neobișnuită.*

ILIADA – *E totdeauna urmată de Odiseea.*

ILIZIBIL – *Orice rețetă medicală trebuie să fie ilizibilă. Idem orice semnătură.*

GUSTAVE FLAUBERT, *Dicționar de idei primite de-a gata*

Anul 2018, independent de propria sa istorie ce urmează a fi scrisă, a fost, mă folosesc iarăși de clișee, unul „de sărbătoare și de pioasă aducere aminte". Evident, timpul necesar pentru ca dezbateri, informații și interpretări ca acelea descrise pe scurt mai sus să iasă din turnul de fildeș academic și să devină cunoștințe generale a fost foarte scurt. În anumite cazuri, nu sînt sigur că problema s-a și pus vreodată în acest mod. Nici nu contează pentru concluziile micului articol de față, deoarece cred că, pentru istorici, propria confruntare cu șabloanele de gîndire ale disciplinei va duce, inevitabil, la o altă discuție esențială: cea a utilității sociale a cercetării trecutului. Dacă istoria este frumoasă, nu este doar prin „organizare și stil", așa cum spunea Nicolae Iorga în 1897, ci prin rostul de a lămuri cît mai multora din prezent ce s-a întîmplat cu un secol, două sau zece înainte, chiar cu riscul de a scoate la lumină părți întunecate ale marilor evenimente. Șabloanele devin astfel utile: autoritatea, forța de atracție și confortul mental pe care îl oferă cer efortul de a le verifica și, la nevoie, de a le sparge și a le folosi pentru a justifica și a genera cercetări noi. Riscul evident al acestora este de a deveni ele însele șabloane și clișee.

***Bogdan Popa** este doctor în istorie și cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" din București. Este autorul, printre altele, al volumului* Educație fizică, sport și societate în România interbelică, *Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013.*

Bogdan VOICU

Dincolo de gablonțuri și fireturi

Băncile îl denumesc „șablon“ și la urma urmei au dreptate. Șabloanele sînt utile și importante în viața noastră: faci un șablon și trimiți bani Getei. A doua oară, trimiți banii aproape instantaneu. A treia oară la fel, și din nou, și din nou, la infinit, repetăm de cîte ori avem de trimis bani Getei (indiferent cine e Geta).

Una dintre teoriile din psihologie susține că oamenii acționează pe baza a ceea ce se poate numi dual proces model. Cu alte cuvinte, săvîrșim conștient acțiunile în cea mai mică parte a timpului. În majoritatea împrejurărilor, pur și simplu acționăm conform unor șabloane. Șabloanele constituie moduri de raportare la realitate învățate anterior, care se concretizează prin atitudini și comportamente pe care le repetăm atunci cînd recunoaștem stimulii corespunzători lor. Șabloanele salvează astfel timp și permit minții și inimii să poate stăpîni lucrurile cu adevărat importante.

Șabloanele sînt un soi de stereotipuri, idei preconcepute – cu alte cuvinte concepute dinainte – despre cum ar funcționa lumea și viața.

Spre exemplu, românii știu despre conaționalii lor că sînt oamenii primitori. Mai toți am învățat la școală despre întîmplarea cu Dromihete și Lisimah și despre cum Mircea cel Bătrîn l-ar fi omenit pe Darius al lui Ispaspe.

Este tare util să ai un șablon predefinit. Nu poți trimite oricînd bani Getei fără efort; vezi un arab și știi deodată că e bogat pentru că, nu-i așa, șablonul despre arabi este că ar fi oameni bogați; vezi un lanț gros de aur atîrnat pe dinafara tricoului și știi instinctiv că e vorba de o cultură aparte; o clădire înaltă, din metal și sticlă, sugerează automat un loc de unde izvorăsc corporatiști. Acestea sînt exemple simple, simboluri care declanșează imediat accesul la o cunoaștere mai amplă și, eventual, stîrnesc comportamente adecvate acestei cunoașteri. Dar șabloanele sînt cu mult mai complexe. Ele definesc *pattern*-uri de gîndire și comportament. Moduri de raportare la viață ca întreg.

Societatea românească crede în general că românii sînt extrem de inteligenți, dar au nenorocul unui sistem proiectat defectuos sau prost condus. Cîndva a fost invadatorul sovietic, apoi comunismul local, apoi stupiditatea fesenistă, transferată mai apoi către toată clasa politică. La fel s-au petrecut lucrurile și în fotbal, unde doar patroni insipizi au sfărîmat talentul deosebit al românilor. Șablonul se aplică perfect în varii locuri. Spre exemplu, în ce privește rolul școlii. Aceasta este gestionată de cadre didactice nu prea pricepute, în ciuda rezervorului inegalabil de talente al națiunii. Prin urmare, aplicînd șablonul, mai bine ignorăm niței școala, că oricum e cam inutilă la capacitatea noastră remarcabilă, iar oamenii se dezvoltă mai bine în afara școlii. Aplicarea șablonului este repetată la infinit: la ce bun să faci facultate și să îți bați capul cu ea cînd oricum, fără a avea studii în domeniul respectiv, poți face la fel de bine acel lucru? Doar prostănacii de vestici pierd timpul studiind în facultate, dat fiind că nu au talentul și inteligența noastră, de aceea o și duc, de altfel, mai prost decît noi.

Să nu fiu înțeles eronat: stereotipul de mai sus este atotprezent în societatea românească, iar acest lucru este posibil prin faptul că fiecare element al său are cel puțin un sîmbure de adevăr. Juxtapunerea este însă de așa natură încît constituie un simplu mod vătămător de a privi realitatea. Nu este o perspectivă falsă, ci doar una incompletă, un adevăr parțial, pe care nu poți baza acțiuni fiind sigur că ele vor avea succes.

Șablonul ne scutește de pierderea timpului și ne rămîne răgazul de a... aplica alte șabloane. Pentru că acesta este riscul: de a repeta șablonul la infinit ca să ne ușurăm viața. Să nu observăm ce este de fapt în spatele unui șablon preluat necritic, scos din context.

Ne spunem că românii sînt prietenoși. Acest lucru nu e fals, dar mai toate celelalte societăți europene sînt *mai* prietenoase. Ne spunem că românii sînt inteligenți. Nici asta nu e probabil fals, dar mai toate celelalte popoare europene reușesc să fie mai fericite, mai împlinite, mai dezvoltate emoțional, mai avute, mai expuse la cunoaștere...

Societatea tradițională este una... tradiționalistă. Adicătelea, oamenii sînt mai normativi, cred că adevărul este unul singur și caută explicații simple. Oamenii *trebuie* să fie într-un anume și singur fel. Dacă tună, este pentru că s-a mîniat zeul. Este un singur fel de muzică, și acela e cazul să ne placă tuturor. Opiniile conducătorului sînt mereu bune și ele sînt cele mai bune, nu e cazul să ne batem capul cu ele. Societatea modernă descoperă știința și începe a fi mai critică. Raționalitatea explică tunetul, gradul de „prietenoșenie“ a oamenilor, de ce apar (unele) boli, cum funcționează automobilele, cum funcționează educația școlară... Tradiționaliștii vor contesta imediat oricare din explicațiile noi. Mai ales cele din științele comportamentale (precum psihologia, pedagogia sau științele despre sport) și sociale (sociologie, știință politică, științele comunicării) vor fi imediat contestate plecînd de la exemple izolate din cunoașterea comună.

Modernitatea în sine rămîne normativă. Adevărul unic este cel dat de știință, de rațiune. Chiar și acceptarea celorlalți este una limitată. Abia postmodernitatea aduce o atitudine cu adevărat reflexivă. Cu alte cuvinte, oamenii privesc răspunsurile științei ca și cum nu ar fi adevăruri unice. Teoria gravitației nu mai este un postulat inviolabil, ci doar *o* teorie, la concurență cu alte explicații *raționale* alternative. Explicația freudiană este doar *o* explicație alături de alte cîteva. Energia generată de cărbuni devine costisitoare pentru că simpla producere a energiei nu mai este un deziderat, ci sîntem atenți la efecte colaterale, precum cele legate de protecția mediului. Construcția de autostrăzi ține cont de efectele sociale în zonele prin care trece autostrada. Cu alte cuvinte, orice acțiune este tratată în întregul său, cu bune și rele, orice explicație este relativizată, sînt luate în calcul multe explicații alternative, adevărul unic devine unul în care orice poate fi și altfel. Oamenii nu mai sînt identici, nevoile lor sînt individualizate, fiecare știe ce vrea și ce i se potrivește. Pare a fi sfîrșitul șabloanelor, care uneori aduc un parfum desuet, dar atractiv pe alocuri.

Expunerea la modele constituie un mod de interiorizare a acestora și de transformare în *pattern*-uri valorice, în șabloane. Sînt interesante persoanele ce adoptă *ad litteram* bucățele de expresivitate postmodernă. Atractivitatea acestora este adesea una de prestigiu. Este de bonton să arăți ca lumea vestică, chiar dacă, în adîncul tău, nu crezi în ea. Pui un zîmbet pe față și pretinzi a fi fericit. Faci cumpărături la Milano și arăți că ești bogat. Începutul modernității este despre a arăta, despre a consuma în așa fel încît alții să priceapă că ai, că îți permiți, că ești peste sau cel puțin la nivelul lor. De aici și invazia de haine pe care e scris mare brand-ul producătorului, reflectînd cererea unor generații de *nouveaux riches*, pe care trecerea umanității spre prosperitate i-a ajutat să facă un salt probabil prea mare pentru evoluția lor firească.

A te dezvolta pe tine însuți este apanajul știut al postmodernității. Cînd oamenii încep să se autoînțeleagă, perspectiva hedonistă și cea a autoexprimării devin dominante. Așa cum se petrece în istorie, noile orientări sînt propovăduite către cei ce nu le-au experimentat încă. Este și asta o meserie care are menirea de a disemina noile șabloane. Adesea însă, diseminarea este doar parțială.

Nu e unul, ci sînt mulți. Îi întîlnesc din ce în ce mai des în ultimii ani. Oamenii profund tradiționaliști, dar care se doresc a fi în ton cu vremurile. Aleg stiluri de conducere laissez-faire, *dar le dublează cu un control acerb al resursei umane și al modului în care gîndește. Afirmă egalitatea de gen și pedepsesc apriori bărbații pentru că „sînt porci“. Clamează preocuparea pentru fericire și își pun pe față masca unui zîmbet, uitînd că fericirea se trăiește, nu se proclamă. Se bat cu pumnul în piept în privința reciclării, dar aruncă la coș jumătate din ceea ce cumpără. Fiecare din aceste acte incumbă contradicții, inconsistențe de* status, *ce denotă șablonul. Șablonul de a vrea să arăți altfel decît ești. Un șablon tradiționalist.*

Șabloanele tradiționaliste și chiar moderne erau simple: ele furnizau cadre unice prin care să privim viața. Și erau extrem de utile într-o lume din care variația lipsea. Astăzi, șabloanele au același rol de a ne ușura modul de citire a contextului în care evoluăm. Doar că se folosesc altfel. Un șablon unic nu este suficient. Flexibilitatea în îmbinarea șabloanelor, precum și știința de a nu le juxtapune la întîmplare sînt parte a artei de a trăi frumos în secolul al XXI-lea.

Putem compara oamenii cu podurile. Inginerii construiesc poduri și le fac să fie trainice. Aplică șabloane de construcție și *pattern*-uri estetice. În psihologie, explicația freudiană este pentru mulți paradigma cognitivă definitorie pentru înțelegere. Ea explică însă doar o cîtime, poate 1, poate 5, poate 10% din comportamentul individului. O mulțime de alte teorii aduc cunoaștere suplimentară, ajungînd cu noroc la a explica 40-50% din diferențele dintre indivizi. Nu doar că nu e suficient un unic șablon, dar chiar și folosind toate șabloanele mai rămîne spațiu de explorat...

Oamenii sînt mai complecși, dar mai flexibili decît podurile. Orice eroare de proiectare, orice factor neluat în calcul pot dărîma podul, afectînd o mulțime de oameni. Orice eroare în științele comportamentale sau sociale duce la rezultate încă funcționale, chiar dacă afectează o mulțime de oameni. Ingineria s-a dezvoltat mai ușor, lucrînd cu realități direct palpabile, deci mai ușor de înțeles, dar mai puțin rezistente la erori. De aici și insuficiența șabloanelor: oamenii nu sînt poduri, ci generatori de șabloane!

***Bogdan Voicu** este doctor în sociologie, cercetător la Institutul de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române.*

INCHIZIȚIE – *I s-au exagerat mult fărădelegile.*

INSTINCT – *Ține loc de inteligență.*

INTRODUCERE – *Cuvînt obscen.*

ÎNMORMÎNTARE – *În legătură cu răposatul: „Și cînd te gîndești că am cinat împreună cu el acum opt zile!“*

MARTIRI – *Primii creștini au fost cu toții martiri.*

MEFISTOFELIC – *Cuvînt folosit în legătură cu orice rîs amar.*

MELANCOLIE – *Dovedește că ai o simțire rară și o minte nobilă.*

NECTAR – *Se confundă cu ambrozia.*

NEGRESE – *Mai focoase decît femeile albe.*

OAZĂ – *Un han în deșert.*

ODALISCE – *Toate femeile din Orient sînt odalisce.*

OPTIMIST – *Sinonim cu imbecil.*

PLIMBARE – *Recomandată după fiecare masă: ușurează digestia. E un leac minunat împotriva oricărei boli; plimbați-vă, așadar, cît mai mult.*

POSTUL *(Paștelui)* – *O simplă deprindere igienică.*

PREOȚI – *Ar trebui scopiți; se culcă cu slujnicele lor și au copii pe care-i fac să treacă drept nepoți; totuși, mai sînt și preoți virtuoși.*

PROGRES – *E întotdeauna rău înțeles și prea grabnic.*

PROZĂ – *Mai ușor de făcut decît versurile.*

SPIRIT – *Totdeauna urmat de „strălucit“. Se găsește pe toate drumurile. Marile spirite se întîlnesc.*

TAUR – *Tatăl vițelului. Boul nu-i decît unchiul lui.*

GUSTAVE FLAUBERT, *Dicționar de idei primite de-a gata*

Este tare util să ai un șablon predefinit.

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Meteo, astrologie, creion de ochi și vibe by Voicu

Sînt cîteva emisiuni, realizatori și documentare cu totul excepționale incluse în programul televiziunii naționale: Cătălin Ștefănescu *(Garantat 100%),* Marina Constantinescu *(Nocturne), Filmul de artă,* documentarele *360° Geo,* teatrul de televiziune, *Vorbește corect!,* toate dedicate descrierii, în limbaj specific, a unor secvențe importante din biografia umanității etc. Te și miri cum supraviețuiesc într-o atmosferă toxică, cu idei de emisiuni bizare, prezentatori cu dicție, vocabular și farmec cît pentru un spectacol de cămin cultural, multe, dar foarte multe ore dedicate corpului (stil, dietă, fitness) etc. Pe cele mai multe nu le vedem, fiindcă sînt programate înainte de ora 19, oră la care, în cel mai bun caz, orice om al muncii abia ajunge acasă. Așa că nu ne rămîne decît să citim, cu invidie și curiozitate, prezentările lor pe site-ul televiziunii:

■ Iată, de pildă, emisiunea *E vremea ta!* în care te aștepți să afli, nu-i așa, cînd scapi de caniculă și cînd vine gerul. Ei bine, s-ar zice că avem o viziune îngustă despre meteorologie, viziune care ne este lărgită prompt de clarificările din prezentare: „E vremea ta să primești date despre timpul probabil, climă, mediu și alte domenii conexe. Vei afla informații de la specialiști, curiozități, sfaturi utile și previziuni astrologice și vei ști cum îți influențează viața starea vremii". Cu alte cuvinte, cititul în stele este un domeniu conex al meteorologiei. Mă gîndesc în ce fel Soarele în conjuncție cu Jupiter retrograd poate să ne dea o fărîmă de idee despre cum va fi iarna în pasul Tihuța. Mă gîndesc degeaba.

■ Aflăm, tot de pe site, că Fuego își serbează ziua la mare. Într-o emisiune dedicată acestui scop, la televiziunea națională română: „Unde putea fi mai potrivit pentru Paul Surugiu – Fuego să-și celebreze ziua de naștere dacă nu în marea familie a Televiziunii Române, chiar la TVR 2, în emisiunea sa estivală? (poate la restaurantul Doina? sau în familie? – *n.m.*, M.I.) Într-o formă de zile mari, Fuego a trăit, în acest an, schimbări majore și împliniri nenumărate. A slăbit, a avut numeroase proiecte de succes, expoziții de pictură (...). Petrecerea va fi garantată. Minunata Elena Stroe, om de cultură al Constanței și prietenă apropiată, se va ocupa de surpriza dulce". Nu am nimic cu Fuego și nu știu nimic despre doamna Elena Stroe, „om de cultură" din Constanța. Mă bucur pentru Fuego că a slăbit, știu că o astfel de victorie e bună de trecut cu litere mari, bolduite, în CV, înaintea oricăror diplome universitare. Îmi pare rău că Elena Stroe, în loc să se ocupe de cultură, coace blaturi de tort. Cît despre TVR, care alocă timp mult și bani acestei chermeze, nu are a-și face grijă pentru grila de toamnă: țara e plină de cîntăreți care abia așteaptă să fie sărbătoriți în „marea familie" a televiziunii publice.

■ Emisiunea *Vibe By Ioana Voicu* propune, în sfîrșit, un proiect de viață, unul consistent, atrăgător, înțesat de farmec și spirit: „Este o emisiune tip vlog, în care veți afla felii din viața Ioanei Voicu. «Totul este natural, fără regie, de la ritualul de frumusețe de dimineață sau exercițiile de gimnastică pînă la mersul la restaurant, shopping sau momente pline de umor», potrivit Ioanei Voicu. În prima ediție, prezentatoarea Ioana Voicu îl va avea ca invitat pe Mădălin Voicu, aducînd în fața dumneavoastră o mare surpriză! «Am avut un *challenge* pentru tata – să mă machieze, ca în provocarea *My Dad Does My Makeup*. A fost amuzant, mai ales că el n-are habar de ce înseamnă asta. Eu îi spuneam să mai pună una-alta... Sigur, știa ce înseamnă fond de ten și rimel, dar a aflat în premieră de iluminator și creion de contur», a declarat Ioana Voicu". Fascinant! Incredibil! Excepțional! Ce provocare pentru Mădălin Voicu, să afle ce este iluminatorul! Ce viață cu totul neobișnuită are fiica dumnealui! Ce oameni, ce biografii!

■ Și dacă se simte lipsa suspansului, atunci emisiunea *Biruitorii – Oamenii care se hrănesc din Dumnezeu* ne va ține cu sufletul la gură: „Echipa emisiunii își propune aducerea în prim plan a adevărurilor legate de identitatea poporului român, în special a celor din județul Mureș, adevăruri care sînt ascunse din diferite motive". E musai, deci, să-i cunoaștem pe Biruitorii din Mureș, care consumă Dumnezeu. Și care se luptă nu cu neisprăviții care au pus pe butuci economia locală, ci cu hoții de identitate, pe care nu-i vedem, nu-i auzim, nu-i știm, dar îi simțim încolțindu-ne ființa creștin-națională.

■ Și, în sfîrșit, o ultimă emisiune, *România turistică,* ce are drept motto: „Dacă noi nu ne filmăm munții noștri, nimeni n-o va face!" Îi anunț politicos pe realizatori că o fac mulți, și străini, și români, iar cei care nu-i filmează îi defrișează.

Revenind: am înțeles că televiziunea nu face educație. Dar ar putea să își propună măcar să n-o strice. Atîta cîtă e.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

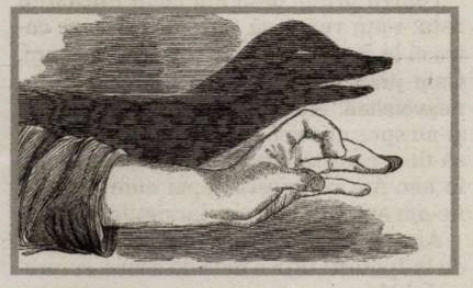

Iaromira POPOVICI

bazar

Gesturi cam anacronice

(sau dimpotrivă)

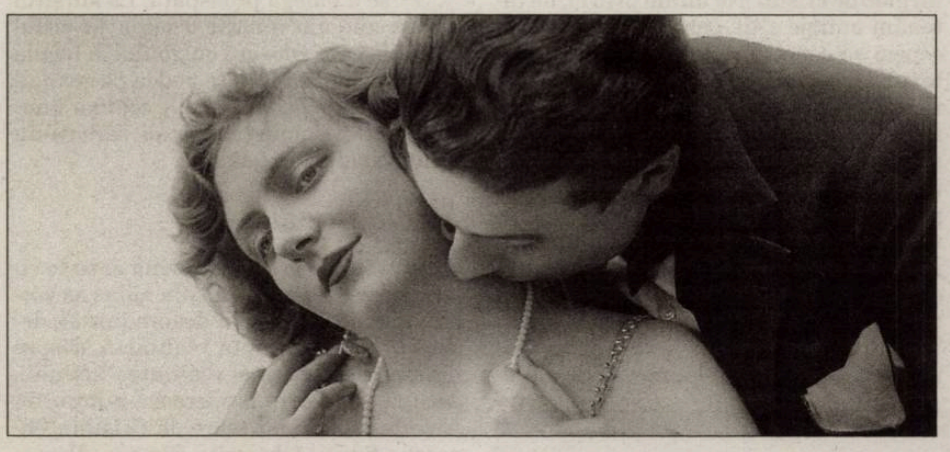

Am descoperit, așa, din mers și treptat, că există gesturi care cîndva erau atît de importante, esențiale, aș zice, și care acum abia dacă mai contează. Precum și altele care în alte vremi erau, să nu zic interzise, dar sigur blamate și pe care acum poți să le exersezi liniștit. Și nu doar pentru că tehnologia a avansat și anumite lucruri se fac pur și simplu diferit, ci pentru că mentalitățile s-au schimbat, slavă Domnului.

Să nu începem cu chestiuni complicate precum sexul ori credința. Deși, dacă ar fi să mă pornesc, aici nu m-aș mai putea opri. Pot doar să-mi reamintesc unul dintre sfaturile fundamentale ale bunicii mele către mine, pe cînd eram adolescentă și-ncepusem să mai ies prin lume: „Să nu lași, mamă, vreun bărbat să profite de tine". Această formulă mi-a rămas prin fundul creierului pînă-n ziua de azi: pe de o parte, pentru că țineam foarte mult la bunica mea și, pe de alta, pentru că, deși suna ciudat, multă vreme chiar am luat-o în seamă. Da, spaima de o sarcină nedorită în perioada în care avorturile erau interzise e unul dintre motive. Dar pînă să conștientizez asta, mentalitățile epocii și ale lumii în care am trăit au contribuit din plin la susținerea acestui tabu.

În primul rînd, ca adolescente ne-am maturizat tîrziu. Școala Centrală, fostă „Zoia", despre care am scris în numărul precedent, a contribuit suficient la asta: cum spuneam, trăiam acolo într-o lume ireală. Băieții erau niște ființe rare, cu care, dacă voiai să interacționezi, trebuia să faci niște eforturi formidabile, care te destabilizau și te deturnau de la examenele grele pe care le aveai de dat. De asta era mai bine să visezi la ei și să-ți trăiești idila în imaginație sau la sfîrșitul caietului de engleză, unde scriai *„I love you!"* de zece ori, de fiecare dată cu altă culoare. Sau să faci scenarii imposibile cu ei la cofetăria Casata de atunci, împreună cu alte colege – scenarii care semănau mai curînd cu niște subiecte de roman între SF și Harlequin.

Cînd aveam de-a face, în cele din urmă, și cu niște băieți normali, nici nu mai știam, trăind atîta în ficțiune, ce semnificație reală mai avea un gest sau altul. Cuvintele bunicii mele îmi răsunau în minte, chiar dacă nu explicit – ca un dangăt înăbușit de clopot necurățat de mult. Ele se împleteau cu alte povești *horror* din epocă, de pildă cu cea a unei colege care a rămas gravidă și a trebuit să treacă la seral de la zi, sau a unei alte colege care ridica mereu mobile și făcea efort fizic cu nemiluita, e clar de ce, totul pe fundalul gospodinelor epocii, al femeilor măritate *comme il faut,* cele care stăteau duminică noaptea să facă trei oale de mîncare cu multe zarzavaturi și puțină carne, care să ajungă pentru toată săptămîna – care păreau chiar mai înspăimîntătoare decît celelalte povești.

Pe acest fundal, cam fiecare gest amoros era bine delimitat și știam, ca fată respectabilă (!) din vremea ceaușistă, ce putea însemna. Sărutul părea să fie OK și încă alte cîteva. Tot ce depășea sfera asta devenea dubios și amenințător: cine știe la ce putea duce?

Desigur, exagerez ușor, voit. Dar nu în totalitate. Lipsa de educație sexuală amestecată cu bau-baurile epocii neau făcut, ca adolescente, cum spuneam, respectabile (ce ridicol și absurd!) să batem cîmpii cu grație. Țin minte că la orice prostie îl întrebam pe tatăl meu, cu care discutam orice, dacă pot rămîne gravidă. El rîdea și-mi spunea de Fecioara Maria...

De vreo două ori mi s-a întîmplat, însă, pe fondul acestei crase inculturi întrale feminității în devenire, să mă aflu în situații care azi s-ar putea considera periculoase. Nu s-a întîmplat nimic nelalocul lui (pe linia principiilor bunicii mele), pentru că fiecare dintre cei doi a constatat cît de *out* eram.

Dar am căzut fix în capcana în care nu-mi doream să cad: cea a gesturilor importante care acum sînt anacronice. Cînd am început să scriu articolul mă gîndeam mai curînd la cele mărunte: faptul că, de pildă cînd, pe vremea de atunci, tatăl meu cumpăra mîncare semipreparată de la celebra Gospodina, toată familia îi sărea în cap și se uita la el ca la un ciudat – iar acum toate supermarket-urile au și varianta asta, ca să nu mai vorbim de *take away*-ul de la restaurante și fast-food-uri; mama mea făcea friptură la grătar pe care o mînca cu salată, pe vremea de atunci, cînd toată lumea gătea cu excedent de sos, și era considerată, din nou, ciudată; tot ea folosea cosmetice, ce putea pe vremea aia, făcea tot soiul de proceduri ca să se țină în formă, echivalentele spa-urilor de azi, și iarăși vocile feminine malițioase din jur o considerau exagerată și luxoasă; în cercurile din jurul nostru se citeau, printre altele, cărți de ezoterism și spiritualitate, azi în mare vogă, dar, în general, la un nivel mai de popularizare decît atunci...

Dar despre acest tip de gesturi *avant la lettre,* cît și despre altele care, pe vremea de atunci, păreau indispensabile, iar acum sînt invizibile – altă dată.

Ana Maria SANDU

Cum mi-am petrecut (o parte din) vacanța de vară

Acum trei ani, cam pe vremea asta, pregăteam cu Svetlana Cârstean pilotul „Incubatorului de lectură". Încă nu se numea așa, dar eram curioase dacă un fel de ficțiune literară aplicată ar putea funcționa și ar ajuta pe cineva în viața reală. Altfel spus, ne-am propus să plecăm „pe teren" ca să ne lămurim, cît de cît, de ce nu citesc copiii. Și ne-am întrebat cum am putea să intervenim eficient în acest lanț al slăbiciunilor cu ce știm noi cel mai bine, cu experiența de cititoare profesioniste, și apoi de scriitoare. Motivele pentru care toată lumea se plînge de lipsa de interes a tinerilor pentru lectură sînt multiple: programa școlară, incapacitatea de a înțelege literatura într-un sens larg, lipsa instrumentelor prin care să te poți apropia de un text de ficțiune, presiunea examenului la limba și literatura română, tehnologia etc.

Nu ne-am propus în demersul nostru să facem ateliere de scriere creativă, pentru că ne-a interesat mai mult decît atît. În primul rînd, să îi expunem pe copiii cu care ne întîlnim (cu vîrste între 9-17 ani) la alt gen de texte, pe care, cel mai probabil, nu le-au auzit pînă atunci. Să probăm „pe viu" puterea de seducție a literaturii contemporane. Apropo, cei mai mulți dintre elevii cu care ne-am întîlnit, și să tot fie deja vreo 600, nu știu ce înseamnă cuvîntul „contemporan". Dar, la întîlnirile noastre, nu le citim numai texte ale scriitorilor de azi, ci texte despre care credem că i-ar provoca să înțeleagă niște mecanisme și le-ar declanșa propriile povești: Kafka, Cheever, Márquez, Vian, Salinger și multă poezie. Și ceea ce a început atunci, în acea vară, dintr-o curiozitate aproape jurnalistică, a devenit din ce în ce mai coerent în următorii ani. Cea mai recentă experiență, cea de la „Memorialul Ipotești. Centrul Național de studii Mihai Eminescu", unde am lucrat cîteva zile, la invitația Alei Sainenco, cu o grupă de copii și profesoarele lor de română, din județul Botoșani, ne-a făcut încă o dată să credem că nu e suficient să fie pe lume cărți senzaționale dacă nu are cine să le citească și că, pentru această cauză, nici un timp nu va fi irosit, ci cîștigat.

Cînd scrii și publici o carte, vezi rar ochii celor care te citesc. Cînd schimbi ceva în desenele personale ale unor tineri, care știi că își vor aminti ce le-ai spus și îți vor cere apoi recomandări de lectură, îți vor arăta liste de cărți comandate și își vor da seama singuri cînd au de-a face cu literatură adevărată și cînd cu niște cuvinte goale, ce ai învățat și ai descoperit tu ajută și inspiră. Căci, după ce ne-am luat rămas bun, cu greu, unii de alții, profesoarele de română ne-au spus că, după această experiență, vor continua să lucreze cu elevii lor și o să aplice „metoda" noastră.

În Anul Cărții, sîntem, în aceste demersuri, pe „persoană fizică". Atunci cînd nu există politici educaționale de nici un fel, nici nu mai contează numărul de copii cu care reușești să lucrezi în regim independent. Devine important să nu abandonezi și să continui. Un domn șofer ne-a întrebat, cînd ne duceam de la Botoșani la Ipotești, cine ne pune să facem munca asta. Și a fost ca o mică iluminare. Am rămas puțin pe gînduri. În fond, omul avea dreptate: am putea foarte bine să stăm acasă, să ne facem job-urile, să citim, să ne scriem cărțile. Cu toate astea, în ciuda tuturor greutăților, am ales deocamdată să nu cădem pradă unor prejudecăți care nu țin nimănui de cald, dar pot fi confortabile.

Cititori înainte de toate

După o călătorie cu trenul de noapte de la București la Botoșani ajungi destul de frînt. Unul dintre vecinii de compartiment cu care am vorbit a fost impresionat de ce i-am povestit despre „Incubatorul de lectură", așa că s-a trezit la Vorești, la 5 dimineața, și m-a ajutat cu valiza, deși omul mergea mai departe, pînă la Suceava. Am început atelierele fără să mai dormim. Și după cele mai bine de cinci ore de stat cu copiii, un aer de tabără plutea peste noi. Am avut la Ipotești niște interlocutori minunați. Prima zi e mereu ca un glob de cristal. Ne uităm prin el, ne tatonăm unii pe alții, pentru ca apoi să începem să construim legături strînse din texte. Dintre copii, Teodora a fost cea care a zis că citise poezie mai nouă, a pomenit de Adrian Păunescu. Unii copii făceau muzică, alții erau la clase de matematică, informatică sau la gimnaziu. De la început, și doamnele profesoare care veniseră să-i însoțească la Ipotești au intrat în joc, au „desfăcut" texte și au scris cot la cot cu copiii. Ceea ce intuiserăm, instinctiv, că și profesorii de română sînt prinși la mijloc, undeva între sistem și programă, și că au la rîndul lor nevoie de un *refresh* literar de alt fel, s-a dovedit în timp perfect valabil. Și că, în „Incubatorul de lectură", nu subminăm metoda clasică de predare, ci îi aducem un *upgrade* de care e mare nevoie. E vorba despre o altă perspectivă în raportarea la text.

Ne-am despărțit după ce am întors pe toate fețele o proză scurtă a lui Cheever, care i-a intrigat și i-au dat tîrcoale pînă au reușit să o demonteze ca pe o jucărie interesantă, care îți place atît de mult că vrei să vezi din ce e făcută și ce e înăuntru.

Seara, la Ipotești, e liniște, verde și pace. Caprele trec pe drum. Miroase a balegă proaspătă. La sfîrșitul primei zile am mîncat o pizza în vîrful patului și am adormit cu gîndul la livada de pruni și meri care se vedea pe geamul camerei. Și la *hashtag*-urile copiilor #nusintpoeta și #amurechilerosii, care ne-au făcut să rîdem în hohote.

Multă poezie

Ne propuseserăm ca a doua zi să le citim poezie. Nu știu cum am ajuns să vorbim mai întîi cu copiii despre jurnal, despre tipuri de a capta realitatea, despre ficțiunea realității și realitatea ficțiunii, decupajul pe care îl operează autorul în poveste. Au urmat texte de Cristian Popescu, Sorin Gherguț, Simona Popescu, Eminescu, Adela Greceanu, T.O. Bobe, Andrei Dósa, Marius Ianuș etc. și discuțiile s-au dus iar departe, pînă la moralitatea în artă, ironie și autoironie, livresc și subminarea discursului în postmodernism, credibilitatea textului și multe altele.

După mai bine de trei ore a fost nevoie să le aducem aminte că ar fi timpul să mai și mănînce, ca să prindă putere pentru partea a doua a întîlnirii. Timpul a trecut atît de repede că ar fi putut să ne prindă întîi toamna, apoi iarna împreună, la cîte lucruri am fi vrut să le citim și să vorbim cu ei.

Literatura n-are niciodată un traseu stabilit. Nu ține cont de marcajele de pe nici o hartă. De la *Exuvii* am ajuns, în „Incubatorul de lectură", la identități neașteptate. La conturi false pe rețelele de socializare. La avataruri care te pot ajuta să te exprimi sau să scrii poezii și povești, fără să simți că ești judecat. Cînd Svetlana Cârstean i-a întrebat pe copii dacă ei au sau au avut identități false, s-a făcut liniște, apoi cei mai mulți au vorbit despre asta și ne-au povestit de ce au nevoie de ele și în ce fel îi camuflează.

Pentru prima dată am făcut exercițiul ăsta: i-am rugat să scrie o scrisoare către ei la 5 ani și alta către ei la 50 de ani. Cam jumătate i s-au adresat cu „dumneavoastră" adultului care vor deveni. Și și-au spus atîtea lucruri. Nu ne așteptam să fie o cantitate atît de mare de emoție în aer. Am recunoscut apoi amîndouă că ne-am stăpînit cu greu lacrimile.

Am încheiat „Incubatorul de lectură" de la Ipotești într-o baie de soare, cu proza lui Márquez „Lumina e ca apa". Ne-am despărțit cu greu și am tras de ultima jumătate de oră ca de o gumă de mestecat. Ne-am promis că o să ne revedem la anul. Am cunoscut copii și profesori senzaționali. Am făcut o super-echipă și am simțit că ce se întîmpla în orele petrecute împreună vor lua cu ei mai departe. Ne-am imaginat că pomii din livadă pot să zboare noaptea și că pe cerul de aici sînt, de fapt, mere dulci, nu stele.

I-am văzut, în toate aceste zile, cum prind curaj odată ce se obișnuiesc cu *sound*-uri literare noi. Cum scrisul li se schimbă și se pot juca cu registrele, își iau libertăți din ce în ce mai mari în ceea ce privește propria narațiune. Și textul la „prima vedere" nu mai e ceva necunoscut de care te temi, ci un teritoriu pe care vrei să-l descoperi și vrei să-l îmblînzești și să-l înțelegi.

Și, în tot acest demers, nu doar copiii descoperă lucruri, ci și noi. Căci cu fiecare grupă nouă testăm autori și texte de care nu ne-am ocupat înainte. Cînd părinții lui Nicolae, un tip sobru, ne-au spus că fiul lor a venit de la „Incubator" entuziasmat și că ce am făcut împreună o să folosească și la examene, ne-am bucurat enorm. Luca și David au fost aplaudați de mai multe ori după ce și-au citit textele. Iar Teodora a prins curaj și și-a lansat, zilele astea, primul blog de cititoare: „Devoratoarea de cărți".

Și pentru că vara n-a trecut cu totul, în week-end-ul următor îi punem „Incubatorului de lectură" roți și plecăm la Tulcea, unde o să ne întîlnim cu copiii din Delta Dunării, în cadrul RowmaniaFest.

Aron BIRO

Turismul horror de festival

Ediția a opta a Festivalului de film horror „Lună Plină" s-a desfășurat ca de obicei în satul săsesc Biertan, de data asta în absența primarului, descurajînd astfel eventuale speculații electorale privind asocierea cu cultura ororilor. Motivele pentru care festivalul rezistă încă (și nu e singurul, mai avem Festivalul Dracula la Brașov) îmi scapă. În ce privește consumul, apetitul românilor pentru cultura horror e mult mai slab decît apetitul pentru realități horror; în ce privește producția, la cultura horror contribuim mai degrabă involuntar, oferind altora modele și surse de inspirație. Avem dificultăți în a distinge fantasticul de superstiția cotidiană, ororile naturale de cele administrativ-politice și toate astea influențează direct capacitatea de abstractizare, de sublimare a realității în spațiul conceptelor. Filmele horror au început să aibă succes masiv de casă la noi abia de la lansarea sălilor 4DX, unde ne ducem să fim scuturați, udați, bătuți de vînt, pentru o experiență senzorială mai degrabă decît una conceptuală. Popor pragmatic, țintim spre beneficii palpabile – se spune că vizionarea unui film de groază arde 200 de calorii și stimulează sistemul imunitar.

Festivaluri precum „Lună Plină" au misiunea de a regulariza cît de cît modul în care ne raportăm la horror – oferind filme de gen din diverse țări și variate culturi, demonstrînd bogăția temelor și motivelor încadrabile aici, precum și a tehnicilor cinematografice asociate lor, canalizînd oroarea spre spațiul ideilor și experimentelor artistice; nu în ultimul rînd, împachetînd toate astea într-o experiență turistică, într-unul din satele pitorești ale Transilvaniei. Atracțiile oferite de festival celor care nu se omoară după filme includ concerte în sau în preajma bisericii medievale din Biertan, concursuri de tip Treasure Hunt și Escape Room, *workshop*-uri pentru diverse tipuri de „creativitate" (machiaj, sculptat de bostani). În sfîrșit, fiecare ediție bifează tradiția proiecției nocturne a musical-ului *The Rocky Horror Picture Show* la care se merge cu versurile învățate pe de rost, căci se lasă cu cîntat și excese bahice prelungite cu petrecerea din campingul festivalului – mai bine populat acum decît la ultimele patru-cinci ediții, indicînd un reviriment al evenimentului.

În mod înțelept, această ediție a evitat producțiile de violență excesivă, orientîndu-se înspre zonele mai suculente ale genului – comedia neagră și horror-ul de comentariu social.

E posibil să fi fost ediția cu cele mai multe filme din istoria festivalului – s-a consacrat deja tradiția ca sala Karloff (fost cămin cultural al satului) să fie rezervată unui maraton de titluri clasice, în timp ce celelalte locații (sala Hobana, grădinile Méliès și Vertigo) au oferit în paralel o competiție de titluri recente, în general debuturi. În acest fel spectatorii pot opta între a se distra la titluri consacrate sau a risca la titluri de competiție, unde informații despre filme nu prea există, iar surprizele plăcute alternează cu filme ce solicită indulgență. Celor două linii directoare li se adaugă și o competiție de scurtmetraje pentru cei care nu mai au răbdarea necesară lungmetrajelor.

Secțiunea competițională a atras mai multă calitate decît în edițiile recente, semn că festivalul are deja o reputație internațională, iar selecționerii au de unde alege. Printre titlurile reușite s-a numărat *The Last Serb in Croatia* (r. Predrag Licina) – bornă istorică, deoarece este primul film zombie balcanic (dacă nu punem la socoteală Grecia), respectînd tradiția de a exploata conceptul în cheie politică: în mijlocul unei molime zombie, croații sînt stupefiați să afle că unicul antidot e sîngele sîrbesc amestecat cu rachiu, iar slovenii încearcă să exploateze conflictul printr-o murdară alianță cu o NATO căreia nu îi pasă cu adevărat de soarta Balcanilor. Filmul necesită o bună cunoaștere a tensiunilor naționaliste din fosta Iugoslavie și a stereotipurilor umoristice prin care etniile de acolo fac haz de necaz. Slavoj Zizek își amintea că a sesizat iminența războiului iugoslav în momentul în care despre anumite lucruri nu se mai putea glumi. Filmul acesta e un semnal că s-a recuperat ceva din simțul umorului sacrificat atunci. Rămînem cu frustrarea de a fi una dintre ultimele țări europene care nu a produs un film zombie, în condițiile în care sîrbii și croații au avut mai multe orgolii de călcat pentru a face această comedie posibilă.

Tot între titlurile reușite se numără și *Knife+Heart* (r. Yann Gonzalez), un hibrid de dramă LGBT și *slasher movie.* Vanessa Paradis joacă o regizoare de comedii porno gay care își vede actorii căsăpiți treptat de un criminal în serie care nu tolerează filmele respective. Regizorul Gonzalez reușește să păsească pe o graniță foarte fină între parodie horror și dramă *queer,* acordînd atenție deosebită aspectelor vizuale și sonore (coloana sonoră aparține fratelui său mai celebru, muzicianul Anthony Gonzalez). Tot într-o cheie sexo-marxistă, debutul australian *The Furies* (r. Tony D'Aquino) a speculat pe seama „gamificării" feminismului – o organizație ocultă pune la cale un joc macabru în care un număr de bărbați cu măști de porci și un grup de femei sînt obligați să se căsăpească între ei, urmînd anumite restricții și roluri de gen. A mai fost polonezul *Werewolf* (r. Adrian Panek) – drama de război a unui grup de copii evrei hărțuiți de cîinii rămași în urma soldaților naziști care s-au retras din Polonia, cel mai sobru film al ediției.

Freddy Krueger

Alte titluri mai puțin rafinate, dar remarcabil de distractive au fost: primul film norvegian cu vampiri, *Vidar the Vampire* (r. Thomas Aske Berg și Fredrik Waldeland) – cîștigător al trofeului Festivalului Dracula de anul trecut, recomandat fanilor comediei blasfemiatoare; comedia australiană *Mega Time Squad* (r. Tim van Dammen) – cu gangsteri ce călătoresc în timp cîte cinci minute pentru a rezolva diverse complicații gangsterești; argentinianul *Abrakadabra* – încheierea trilogiei *giallo* a fraților Onetti care de cîțiva ani își trimit fiecare film la Biertan; nemțescul *Luz* (r. Tilman Singer) – cu un spirit lesbian ce posedă trupul unui bărbat provocîndu-i tulburări de identitate de gen.

Titlurile slabe au fost mai ușor de evitat de data aceasta. Am nimerit totuși la *Deadtectives* (r. Tony West) – comedie cu vînători de fantome, amuzantă doar pentru fanii Scooby Doo – și la *Children of the Dead* (r. Kelly Copper și Pavol Liska) – teoretic o ecranizare a romanului nobelizatei Elfriede Jelinek, filmul suferind de problema că nimeni din cei implicați nu a citit romanul, ci s-a croșetat o serie de poante pe marginea ideii sale generale: zombie naziști, evrei și refugiați sirieni învie din morți și fac un bairam cu șnițel austriac, prezentat ca film mut pe 8 mm. Au mai fost cîteva titluri pe care le-am sărit din rațiuni de suprasolicitare; cum ziceam, densitatea filmelor a fost mai mare decît la edițiile trecute.

Maratonul de clasice (defalcat pe două zile) a constat în cele șapte filme ale seriei *A Nightmare on Elm Street,* produsă între 1984 și 1994 pornind de la filmul lui Wes Craven despre entitatea malefică Freddy Krueger, care călătorește prin visele oamenilor și îi maltratează în somn. Ca orice serie de lungă durată, e o suită de titluri motivate de succesul filmului original, în direcții nu întotdeauna inspirate, însă, la pachet, oferă o experiență interesantă legată de evoluția posibilităților tehnice ale vremurilor respective, amuzînd și prin rolurile de debut ale unor celebrități (Johnny Depp, Patricia Arquette). Ultimul titlu al seriei propune chiar o abordare „meta" cu mult înainte ca cinema-ul horror să îmbrățișeze tehnica respectivă – tot Wes Craven avea să o perfecționeze în seria *Scream,* cu care ajunsese să își parodieze parodiatorii. În aceeași categorie a titlurilor clasice a intrat și proiecția aniversară *Zombie* (r. Lucio Fulci), filmul spaghetti-horror care a importat (și parțial plagiat) conceptul zombie în cinematografia europeană. S-a respectat și tradiția proiecțiilor de film mut cu muzică *live* – trupa Foley'ala și vocea Irinei Margareta Nistor au acompaniat *The Phantom Carriage* (r. Victor Sjöström), producție suedeză de acum 100 de ani care l-a marcat pe Bergman.

Festivalul nu are încă anvergura evenimentelor similare de tradiție din străinătate (Frightfest, Sitges, MotelX etc.), însă are o identitate aparte prin poziționarea rurală, iar dezvoltarea sa se integrează treptat în potențialul turistic al zonei. Se aude tot mai des prin Europa de festivalurile românești (TIFF, Electric Castle etc.), iar „Lună Plină" e o oportunitate ca România să aibă o prezență relevantă și în această nișă – o prezență la nivel artistic ar trebui să fie preferabilă ororilor cotidiene.

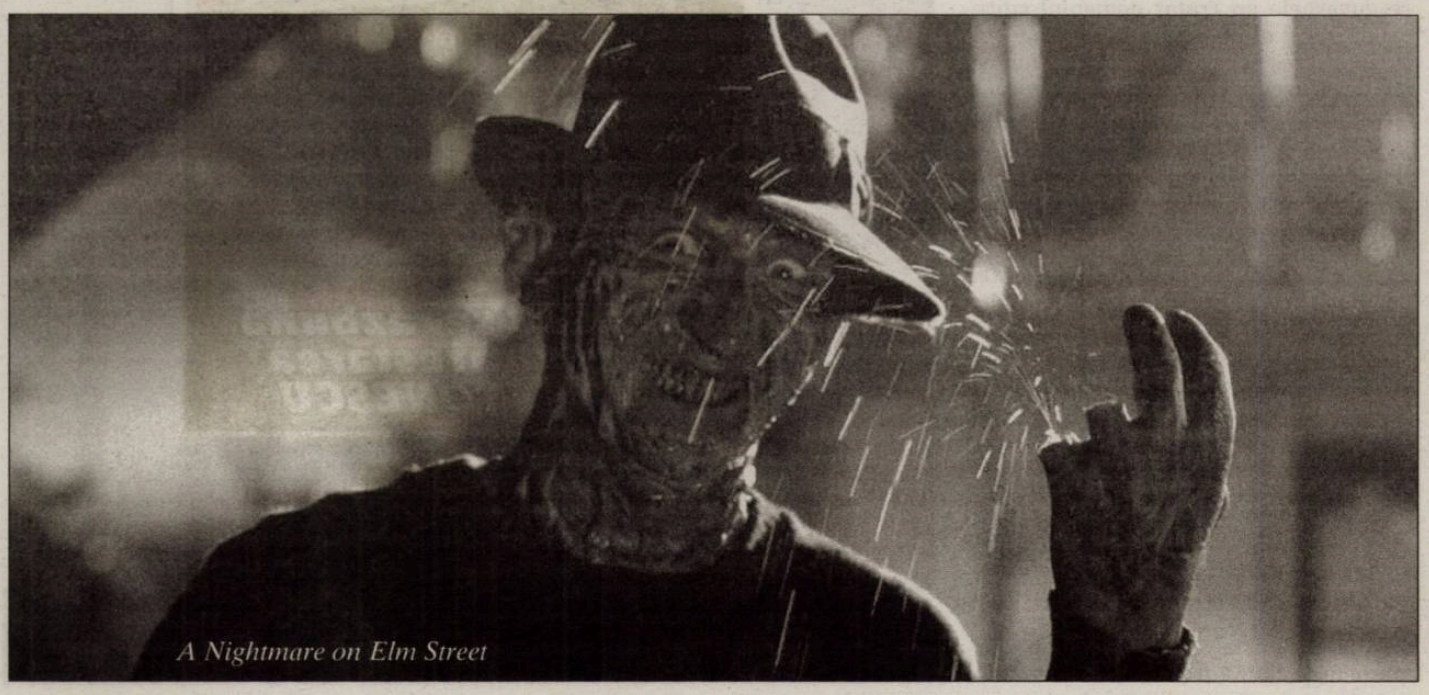
A Nightmare on Elm Street

***Aron Biro** este autorul blog-ului http://aronbiro.blogspot.com.*

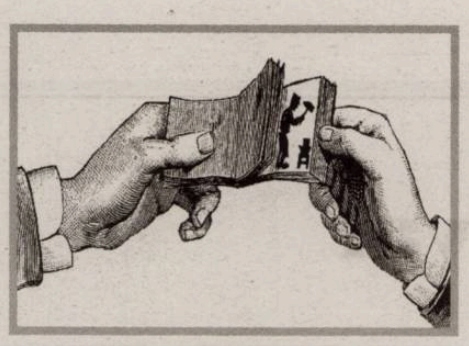

Marius CHIVU

feedbook

Epopea disfuncțională a culturii române

„Recenta criză a subvențiilor pentru instituția culturală, dar și discuțiile născute de lacunele legii managementului instituțiilor, problemele iscate de lipsa de reglementare coerentă a statutului creatorilor, de tăierea fondurilor AFCN, criza constantă a CNDB, încercările ratate și constante ale reformei CNC, comunicarea negativă în jurul Capitalei Culturale Europene Timișoara 2021 invită la încercarea de a schița o fotografie de ansamblu a evoluției sistemului artelor și culturii după anul 1989“ – așa începe un admirabil articol al Corinei Șuteu intitulat „De ce este cultura altfel: o sinteză a evoluției politicii culturale post-1989“, publicat în revista *22* pe 30 iulie.

Acestor situații de criză din managementul cultural al momentului li se pot adăuga, din păcate, și alte exemple dezastruoase. Ca să dau unul singur, Anul Cărții, așa cum a fost denumit anul 2019, este pe cale de a se încheia fără să se fi deschis o carte. De altfel, nici nu-i de mirare în condițiile în care în timp ce scriu acest articol tocmai se schimbă miniștri, iar pînă la finalul anului vom avea alți miniștri schimbați. Repeziciunea cu care s-au perindat miniștri la Cultură și Educație în ultimii doi ani (Năstase, Vulpescu, Romașcanu, Ivașcu, Pop, Popa, Andronescu, Breazu, Valeca) a fost egalată doar de incompetența lor, fiecare făcîndu-se remarcat prin ineficiență, meschinărie și/sau agramatism. Prin renumiri, rocade și interimate, media duratei mandatelor în guvernul PSD a fost doar de cîteva luni. Această continuă întretăiere și întrerupere a potecilor miniștrilor în grădina ministerelor Educației și Culturii pare parodia unei parabole borgesiene scrise de Ilf & Petrov. Corina Șuteu (manager cultural, fost director al ICR New York, fost ministru al Culturii în guvernul de tehnocrați al lui Dacian Cioloș, printre altele) numește de-a dreptul „epopee disfuncțională“ succedarea celor 28 de miniștri ai Culturii în cei 30 de ani de la Revoluție, dintre care foarte puțini miniștri au avut mandate stabile și au putut iniția reforme adevărate, asta în vreme ce grupul de experți în administrație, management și legislație a rămas și redus numeric, și neschimbat.

Scrie Corina Șuteu într-un amplu paragraf, esențial pentru înțelegerea dezastrului actual din cultură: „O primă constatare, esențială: după 1990 nu a existat o regîndire organică și adaptată nevoilor societății postcomuniste a politicii publice în cultură. Cu alte cuvinte, nu s-a răspuns la întrebări generice legate de: rolul pe care cultura îl are în societatea post-totalitară, funcțiile pe care cultura subvenționată le îndeplinește (e vorba despre un rol pur economic, ca generator de gîndire antreprenorială, este cultura un educator civic, un formator al gîndirii critice, al empatiei, este cultura doar un generator de consum sau/și o platformă de mediere pentru valorile democratice ale diversității, toleranței, este cultura un vindecător al traumelor societății sau un produs economic supus legilor pieței etc.). Care sînt ariile specifice pe care cultura subvenționată le susține cu precădere (patrimoniul, arta contemporană, industriile creative?). Ce tip de noi competențe sînt necesare noilor realități, ce urmează să producă educația artistică, dar cea adminstrativă dedicată artelor, căror piețe li se vor adresa creatorii în democrație, cine vor fi formatorii acestor noi competențe, cum vor arăta conținuturile transmise etc.? De asemenea, nu a fost redefinit unitar rolul uniunilor de creație, cele existente în comunism avînd un rol de control și de coordonare a comunităților artistice pe care perioada de după 1989 ar fi trebuit să îl regîndească integral și democratic. Pînă astăzi, în marea lor majoritate, uniunile sînt organisme sedentare și autoreferențiale, au devenit mici «baronate» greu de reorganizat după legi deschise și contextul general a încurajat și perenizat această stare de fapt.“

Dezideologizarea instituțională, reconectarea artelor la mediul internațional, democratizarea culturală în contextul pieței libere a gusturilor și a nevoilor culturale, regîndirea raportului între măsurile de politici publice în cultură și impactul acestora asupra societății post-totalitare, adică „regenerarea națională coerentă și specifică a domeniilor creative și intelectuale“, nu s-a produs din cauza incompatibilității valorice, de mentalitate și de viziune dintre intelectualitate, comunitatea artistică și cea academică și administrația moștenită sau încropită. Inițiativele de descentralizare și privatizare, reglementarea incompletă sau necorelată, noile legislații, precum și noile instituții „infirme structural de la naștere“ (de la cele care administrează drepturile de autor sau ale industriei cinematografice pînă la ICR), plus angrenajul birocratic inadaptat și ineficient, toate acestea au construit „un eșafodaj disfuncțional pentru susținerea unei culturi deschise“.

Corina Șuteu pune punctul pe *i* cînd identifică dezinteresul constant cu care guvernele au tratat domeniul cultural și pe cel al educației („aservirea culturii intereselor conjuncturale, nu celor de dezvoltare intelectuală, civică și emoțională ale cetățeanului“), dezinteres ce a condus, inevitabil, la deteriorarea sistemului educativ, la generalizarea imposturii și diminuarea respectului pentru competență, totul adăugat inclusiv regresului televiziunii publice („singura capabilă să compenseze pentru populația medie lipsa accesului la cultura înaltă sau la cultură pur și simplu“). Educația artistică a evoluat „dezordonat și metastatic“, căutînd exclusiv validarea internațională. Și chiar publicul, aș adăuga eu.

În concluzie, scrie Corina Șuteu, „faptul că nu avem politici publice pe termen lung în domeniul cultural derivă dintr-o evoluție instituțională și legislativă trasabilă a României ultimilor 30 de ani, care nu a răspuns niciodată întrebării fundamentale: de ce am susține cu fonduri publice artele și cultura în postcomunism și cum am putea-o face mai bine, atîta vreme cît pătrunderea agresivă a pieței libere, a divertismentului, scăderea nivelului mediu de educație al populației și conservatorismul îndelung antrenat de comuniști al gustului artistic sînt numai cîteva dintre obstacolele endemice în calea unor politici culturale deschise, democratice.“

Evaluarea Corinei Șuteu, rezumată vulgar aici de mine, se încheie cu cîteva soluții de reformă în administrarea culturii, dar, cel puțin momentan, acestea par utopice. În primul rînd, guvernele prezente și viitoare ar trebui să recunoască „efectiv, pragmatic, și nu declarativ, importanța sistemului și a infrastructurii culturale pentru binele social“, ar trebui să recunoască în cultură o resursă și un „sistem de producție“, nu un consumator de resurse: cultura ca „domeniu al politicilor publice similar grijii pentru biodiversitate, mediu, calitatea vieții“. În vreme ce Ministerul Culturii ar trebui depolitizat și radical reorganizat, ministerele Finanțelor și al Justiției ar trebui să susțină reforma în politicile culturale, „subsumîndu-și competențele nevoilor specifice ale domeniului, nu stabilind cu acesta o relație de dominație toxică, așa cum arată ea acum“. Vast program, îmi vine să zic.

Ca un fel de motto al acestui foarte trist diagostic al politicilor culturale post-1989, evaluare pe care orice ministru ar trebui s-o citească (cei vechi și cei prezenți pentru un minim examen de conștiință, iar cei care vor veni, pentru lămurire), Corina Șuteu afirmă că „lumea este un imens și miraculos proiect cultural, fără afiliere politică“.

(Există și o parte secundă a acestui demers analitic retrospectiv: „Practici creative și politici culturale“, publicată tot în revista 22 pe 20 august, punere în pagină a demersurilor, proiectelor și inițiativelor concrete, unele admirabile, întîmplate în contextul vitreg conturat mai sus. Poate voi reveni și asupra acestei la fel de ample analize, pentru că trebuie să știm ce s-a făcut ca să putem ști ce-ar trebui făcut.)

Publicitate

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

DIN 15 AUGUST,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Scrisori pierdute

● **Constantin Georgian, *Opere asiatice inedite. Paris-Leipzig-Berlin-București. 1872-1904*, vol. II, ediție științifică și critică de Eugen Ciurtin, Editura Academiei Române, 2019.**

Ajunsă, în numai un an, la volumul al doilea, prezenta ediție îmi dă ocazia de a reveni cu cîteva note asupra personajului enigmatic și spectral care a fost Constantin Georgian. Am scris deja despre el aici (în *Dilema veche,* nr. 741, 3-9 mai 2018), așa încît nu voi mai trasa, nici măcar în survol, profilul acestui contemporan e totuși lipsită de îndreptățire, de vreme ce ediția critică a tratatului *Rasamañjari* realizată de Georgian e, atît cît se poate estima, încă demnă de interes. E mare lucru, fără-ndoială. Dar nu din asemenea acte de pionierat stimabil provine meritul superlativ și fascinația acestui volum de inedite. Ci din bogăția, versatilitatea și expresivitatea corpusului de scrisori care pulsează în cele 350 de pagini ale lui.

Astfel că discretul erudit Constantin Georgian face tacit oficiul unui dispecer cu pedigree al forfotitoarei și gureșei lumi literare bucureștene din epocă. Ceea ce, pentru istoricii literari de azi e, adeseori, de neprețuit. Cuvîntul e exact și am să explic în cîteva tușe de ce. Există, de pildă, aici, o epistolă a lui Chibici-Revneanu din noiembrie 1884 care detaliază eforturile presupuse de internarea lui Eminescu la Ober-Döbling, asumată de expeditor în nume personal. Mărunțișuri omenești, prea omenești, desigur, legate de transport și formalități administrative. Dar mărunțișuri la care, ne dăm seama, nici unul dintre marii biografi ori exegeți ai poetului n-a avut, fatalmente, acces. Există, iarăși, un destul de consistent grupaj de scrisori primite de la Anghel Demetriescu. Autor de raftul al doilea, nemeritînd, poate, nici stigmatul călinescian („judecățile sale sînt acelea ale unui cretin"), nici lacrimile berlineze pe care le varsă Caragiale și Delavrancea în memoria lui („vedem în perete portretul lui Anghel, și-ncepem să plîngem"), acesta capătă, prin aceste secvențe, o a doua viață, mai împlinită stilistic și uman: el trece fluent de la citatul în latină la parafraza în engleză, jonglînd totodată cu distihuri nemțești și scufundîndu-se, firește, în franceza curentă. Totul, pe fondul unor relatări cu subiect picant și cu altitudine reflexivă. Ar merita, de asemenea, reconstituit chiar în treacăt dosarul reclamațiilor binemeritate de un profesor turbulent de la Liceul „Lazăr", V. Păun, măcar pentru aceea că omul, profund antipatic, s-a numărat printre victimele adolescenților V. Voiculescu, Urmuz și G. Ciprian și ale ludicei lor societăți pe care ultimul avea s-o exalte într-o piesă cunoscută. Dar probabil că nici una dintre aceste mici revelații documentare datorate lui Eugen Ciurtin nu întrece în forță de impact ipoteza unui Cezar Bolliac pedofil, expusă explicit de C. Radovici (în februarie 1873) și completată ponderat de un foarte spectaculos sistem de note lămuritoare.

Fără zelul enciclopedic al lui Eugen Ciurtin, Georgian ar fi rămas, pur și simplu, o pată bibliografică albă.

Sistem care ar merita, el singur, o cronică separată. Căci, dacă de data aceasta, editorul a ales să prefațeze restituirea cu un studiu introductiv mai succint (precedentul bătea spre două sute de pagini), impresionantul aparat de trimiteri și glose din subsol lasă senzația unui mare eseu fragmentar, nu lipsit de umor (o aserțiune pasageră de ordin etic e contestată, de exemplu, printr-un „nu" răspicat), de revizuiri competente (neatenția muzicală a lui Georgian fiind corijată prin tabloul *real* al atmosferei sonore din Leipzig-ul anului 1875) și, n-am lăsat-o la urmă întîmplător, de o electrizantă melancolie. Las cititorilor curiozitatea de a-i găsi resorturile, undeva în avalul paginii 159.

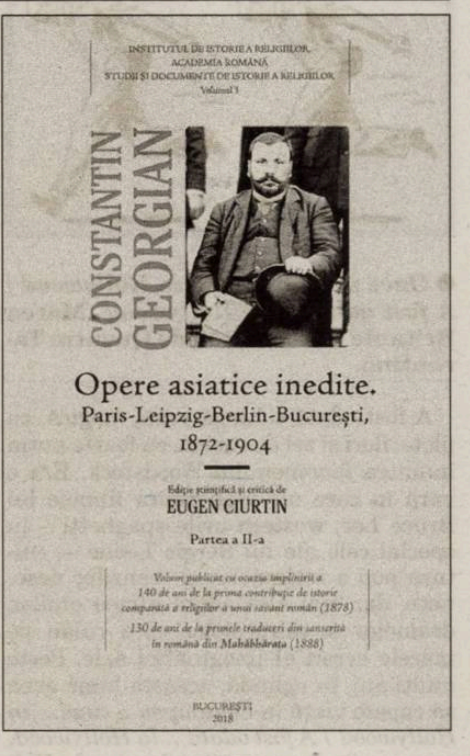

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

PUBLICITATE

adevărul
îți aduce
de luni,
2 septembrie

preț pachet ziar + carte 18 lei

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

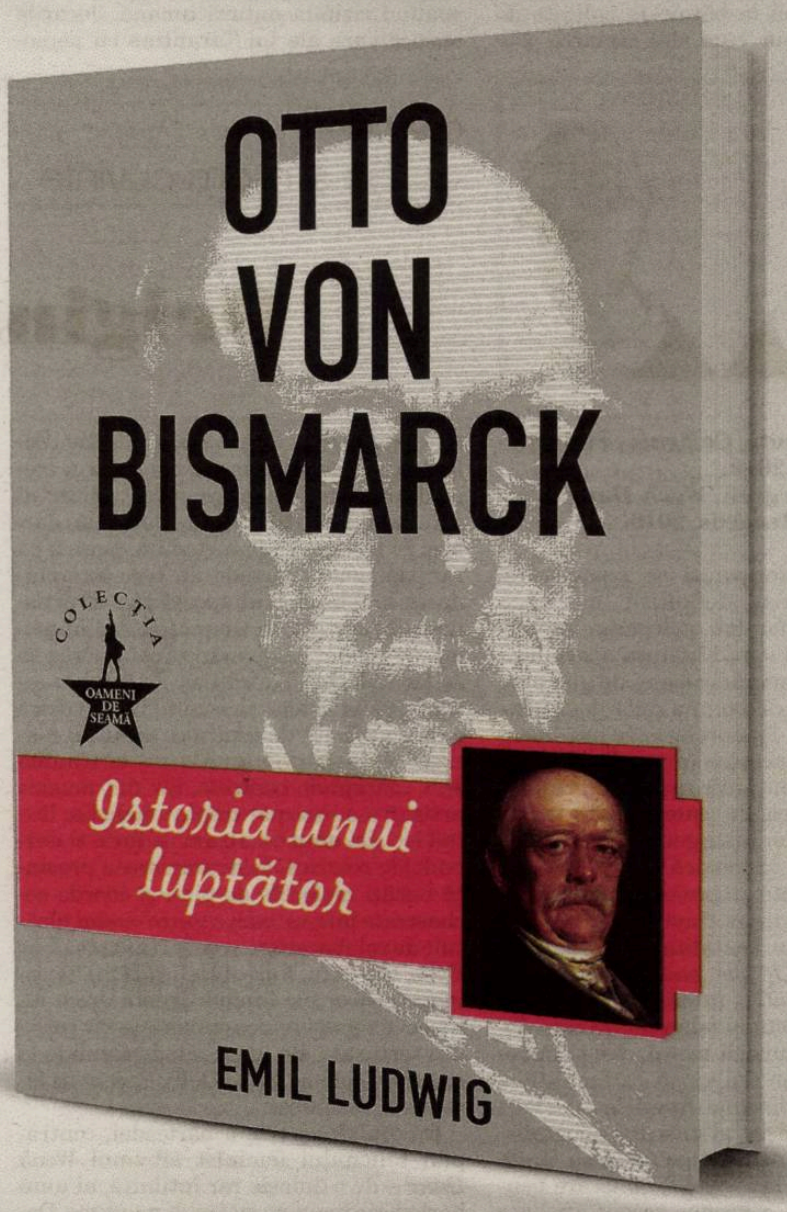

Andreea VLAD

dilematograf

În căutarea filmului pierdut

● ***Once upon a time... in Hollywood* / *A fost odată... la Hollywood*** **(Marea Britanie – SUA, 2019), de Quentin Tarantino.**

A fost odată o lungă vară, magică, cu plete, flori și zei de carton, cu foarte puțin înaintea fenomenului Woodstock. Era o vară în care un copil adora filmele lui Bruce Lee, western-urile spaghetti – în special cele ale lui Sergio Leone –, cultura pop a reclamelor și benzilor desenate, dar mai ales adora lumea eroilor, dramelor și miracolelor care rulau pe marele ecran al imaginației sale. Peste mulți ani, în oglindă, această lume avea să capete viață în *Once upon a time... in Hollywood* / *A fost odată... la Hollywood,* un omagiu al vremurilor de aur ale Hollywood-ului, o madlenă dementă, rafinată și versatilă în stilul care l-a făcut faimos și admirat pe Quentin Tarantino. Căci toate ingredientele sînt acolo: slalom printre multiple genuri cinematografice, *story* captivant cu planuri narative paralele, piste false, umor sardonic, suspans, mizanscene perfecte cu un Hollywood în culori exuberante și reconstruit minuțios la scară reală, film în film, atenție maniacală la detalii.

Însă ceea ce aduce în plus acest al nouălea film marca Tarantino este nostalgia, care rimează aici cu o rememorare plină de candoare, dar și de o imensă ironie, a istoriei personale. Rick Dalton (Leonardo DiCaprio) este un ridicol, dar atașant actor de duzină, vedetă a filmelor de serie B și a serialelor polițiste cu supereroi gen *Bonanza* sau *FBI* (faimoase în epocă), unde invariabil ia bătaie în calitate de *bad guy* suprem, cum abil remarcă producătorul Marvin Schwartz (Al Pacino), la care Rick apelează, în februarie 1969, pentru a-i relansa cariera.

DiCaprio are momente de pură grație, alternînd alura de băiat bun, un pic narcisist și cam dependent de glorie, dar de o blazare bahic-cehoviană, cu drama iminentei sale căderi în dizgrație din simplul motiv că nu mai este *relevant*. Deși, tot cehovian, jucăușa muză Thalia îi zîmbește în momentul în care o mică parteneră de platou îl provoacă să joace *pe bune,* iar regizorul îi cere să fie mai *hamletian* fiindcă, poate, faptul că Rick a fost pe lista scurtă pentru rolul lui Steve McQueen din *Marea evadare* este doar o legendă... Rick pare hărăzit pe veci rolurilor cu mustăți tip Zapata, perucă, franjuri, arme de foc și replici de mascul alfa, deși, în viața reală (din film), rolul de mascul alfa îi vine ca o mănușă lui Cliff Booth (Brad Pitt), dublura, șoferul, tovarășul de pahar și devotatul său prieten. Ocolit pe platourile de filmare din cauza unui trecut dubios (se pare că și-a ucis soția, însă a scăpat de condamnare), Cliff este un personaj dual, care poate în același timp refuza o apetisantă nimfă hippie (Margaret Qualley) pe motiv că este minoră, dar nu are complexe în fața lui Bruce Lee (Mike Moh), pe care îl angrenează în lupta vieții sale, într-o scenă delicioasă. Umorul negru funcționează pe tot parcursul filmului ca acel *diavol cu arc* de care vorbea Henri Bergson, acea *absurditate comică* creată de oscilația dintre două sentimente contradictorii care se acționează unul pe altul ca niște arcuri, pe principiul jucăriei, devoalînd rizibila natură umană. Jocurile seducătoare ale lui Tarantino cu persoanele sale se derulează părintește și îngăduitor, tot în virtutea a ceea ce Bergson numea „a pretinde să modelăm lucrurile după o idee pe care o avem, și nu ideile noastre după lucruri".

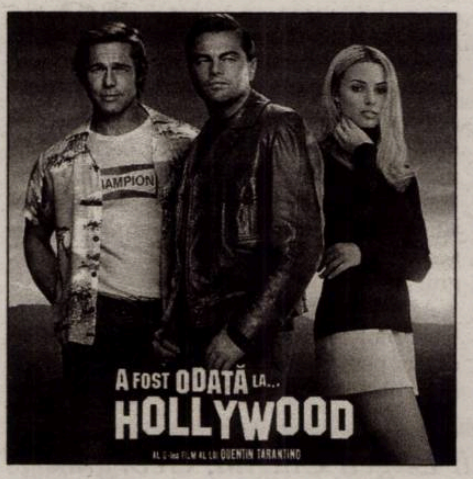

În acest film foarte personal, plin de referințe cinematografice și culturale, Quentin-fostul-copil-teribil al deceniului 9 își permite celebra sa semnătură: în cea mai bună dintre lumile posibile, subiectivitatea sa de mare artist își asumă să altereze faptul istoric și să ne propună propria versiune solară, a legii compensației artei în fața vieții, pe care o știm din *Inglourious Basterds* sau *Django Unchained*. Cu toate că, în *A fost odată... la Hollywood,* demersul pare ceva mai artificial decît în titlurile de mai sus, mai pregnant fiind aici autoreferențialul autoironic (Rick Dalton interpretează, printre altele, rolul unui antierou care dă un asalt letal naziștilor extrași parcă dintr-o scenă din *Inglourious Basterds,* „rezolvați" acolo de Brad Pitt).

Sedus întrucîtva de subversivitatea propriei memorii, cineastul american pare să nu fi găsit acel fir catalizator care să lege sub un numitor comun multe secvențe remarcabile și premisele inteligente create pe parcurs, acel gînd de autor care să fi infuzat mai multă profunzime și substanță critică discursului său, altfel impecabil vizual. Lucru vizibil în special în tratarea lejeră și parțial kitsch a sordidei istorii a asasinatului divei acelor vremuri Sharon Tate (Margot Robbie) de către membrii „familiei" maleficului Charles Manson, în fapt o sectă dubioasă izvorîtă ca o anomalie a mișcării flower-power și căreia i-a și anunțat sfîrșitul. În limitele acestui film, Woodstock și imensa mișcare politic-socială și de contracultură ce a schimbat radical paradigma acelor vremuri („era nebunie în orice direcție, la orice oră", spunea Hunter S. Thompson) pare să se reducă la detalii exotice, la prima mînă, ale curentului (plete, macrameuri, tălpi goale), sumare referințe la Vietnam, Jim Morrison și Dennis Hopper, amintita sectă sau superba coloană sonoră (Deep Purple, Vanilla Fudge, Simon & Garfunkel, Neil Diamond, printre alții). Însă, cum spuneam, este filmul lui Quentin, filmul memoriei lui despre acel climat fascinant și contradictoriu (*„I'm the devil. And I'm here to do the devil's business"*, spune unul dintre personaje într-o scenăcheie)", despre acele „variațiuni enigmatice" ale istoriei vii cărora cinema-ul încearcă să le prindă umbra pe ecran.

Filmul rulează pe ecranele din toată țara din 16 august.

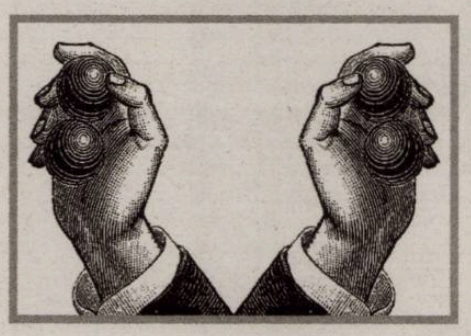

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Originalitate

● **Lingua Ignota, *Caligula*, Superpuma Records, 2019.**
● **Daniel Norgren, *Wooh Dang*, Profound Lore Records, 2019.**

Războiul intergenuri se poate sfîrși prin segregarea definitivă a femeilor și bărbaților (cu delegarea problemei natalității spre instituții specializate) ori cu ajutorul ideologiei de gen care dezamorsează dihotomia celor două sexe tradiționale și face irelevante argumentele bazate pe acestea (masculinitate, feminism etc.). Bătăliile războiului respectiv inspiră artele de toate felurile, iar dinamica relațiilor între genuri se manifestă inevitabil și în muzică.

Lingua Ignota e proiectul feministei beligerante Kristin Hayter a cărei lirică are ceva din brutalitatea formațiilor *death-metal* (*„If the poison won't take you, my dogs will"*), întorcînd armele împotriva perspectivei falocentrice care domină istoria muzicii metal, dar și împotriva creștinismului văzut ca fundație a orînduirii patriarhale. Apariția artistei e punctul culminant al mișcării douămiiste care le-a consacrat pe Chelsea Wolfe ori Anna von Hausswolff – mișcare pentru care presa a propus recent eticheta *death gospel*, consfințind un nou gen muzical ajuns deja la a doua generație (Zola Jesus, Louise Lemon), ori chiar a treia dacă includem pionieratul solitar al venerabilelor Diamanda Galas și Jarboe. Și trebuie să le includem, pentru că Lingua Ignota închide un cerc întorcîndu-se la feminismul apocaliptic al artistelor respective, în timp ce restul numelor menționate aici au încercat adesea să se facă plăcute bărbaților. Pe cel mai recent album al său, masculinitatea toxică e personificată de figura ce dă titlul materialului – *Caligula.* Abuzul și trauma sînt conceptele centrale, iar din muzica artistei s-a extirpat treptat melodia, lăsînd loc aici unui amalgam de furie și deznădejde retorică. Instrumentația prezintă bucăți melodice de pian și coarde sechestrate într-un cadru *weird-metal* alcătuit de colaboratorii artistei (membri The Body, Uniform, Full of Hell și alții). Recomand concertele Lingua Ignota drept intense și opresive, condimentate cu versiuni torturate ale unor balade candide la origine („Jolene" după Dolly Parton îți face părul măciucă).

De cealaltă parte a baricadei, contrapun talionului feminist albumul *Wooh Dang* – de o duioșie rar întîlnită, al unui bărbat cu imagine nătîngă pe nume Daniel Norgren. Folkistul sihastru și-a construit singur primele instrumente și înregistrează albume direct pe casetă în satul suedez în care își petrece viața sub preceptele piesei „Let Love Run the Game". Muzica sa cu rădăcini în blues are o producție rustică – înregistrări cu mijloace modeste în gospodăria de la țară, în consecință audiția oferă experiența ascultării unui post de radio analogic, cu fișîit și bruiaje ce lasă impresia că s-a folosit o tehnologie bazată pe cutii de conserve. Mare parte din piese sînt blues clasic sau balade de pian cu joasă fidelitate sonoră, voce necizelată și naturalețe organică. Oferă în schimb refrene irezistibile, povești despre pescuit în izvoare miraculoase și armonie idilică între sexe, cu sentimentalisme lipsite de rușine (*„You're the coffee in my cup, / You're the one who woke me up"*). Excepție face piesa de căpătîi „The Flow", care intră straniu în zona ambientală, sugerînd o fațetă experimentală ce stîrnește curiozități cu privire la planurile de viitor ale artistului.

Aud mai nou că producătorii și trupele își gîndesc muzica din perspectiva algoritmilor de recomandare pentru *streaming,* unde trebuie îndepliniți anumiți coeficienți de similaritate pentru a căpăta vizibilitate în listele de recomandări.

Avem aici doi artiști a căror originalitate alunecă prin ochii plasei algoritmilor de recomandare.

***Aron Biro** este autorul blog-ului http://aronbiro.blogspot.com.*

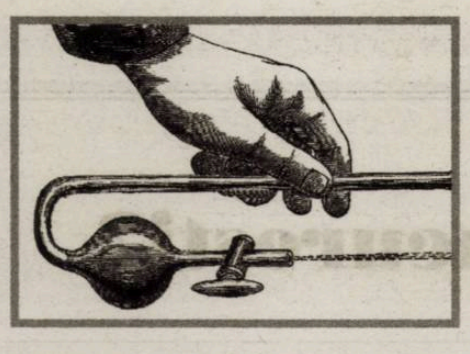

Oana STOICA

rosencrantz & co

„Teatrul a devenit pentru mine o formă de activism“

– interviu cu actorul Andrei ŞERBAN –

Este unul dintre actorii de bază din spectacolele de teatru politic create de regizorul David Schwartz și prezentate pînă acum la Macaz, în București (care s-a închis în luna iulie, dar spectacole de teatru politic vor fi create și reprezentate în alte spații și orașe). ***Andrei Șerban*** *nu doar că este un actor subtil și cameleonic, dar figura lui, cu o permanentă mirare (pseudo)candidă, și vocea, duioasă și capabilă să treacă rapid din registrul grav, amenințător, în cel acut, defensiv, îi asigură o personalitate unică pe scenă. Însă Andrei Șerban nu rezumă teatrul la subtilitățile interpretării, ci îl vede ca pe o artă cu mize sociale.*

Sînteți unul dintre actorii care se implică în spectacole de teatru social-politic. Ce vă motivează să alegeți acest tip de teatru?

Am descoperit teatrul social-politic datorită primei colaborări cu David Schwartz și cu echipa de teatru cu care lucrez de 12 ani: Alice Monica Marinescu, Katia Pascariu, Mihaela Michailov și Alexandru Potocean. Ulterior am început să citesc lecturi de stînga și astfel să îmi pun bazele educației politice. Conștiința politică a născut, la rîndul ei, nevoia de a lupta împotriva inegalităților. Astfel, teatrul a devenit pentru mine o formă de activism și un instrument prin care îmi propun să fac justiție socială. Nu fac teatru din pasiune, am ajuns întîmplător actor și meseria nu mi-a plăcut niciodată în mod special. Sînt puțini actori care își permit să aleagă spectacolele în care joacă, deci aș putea fi privit ca un privilegiat, lucru care este doar parțial adevărat pentru că au fost și perioade foarte mari cînd nu am jucat deloc și am fost nevoit să trec prin mai multe reconversii profesionale. Am lucrat ca director de casting, chelner, educator, barman, *trainer.* Sînt dispus în continuare să fac alte munci, doar ca să nu fiu constrîns financiar să joc în spectacole care nu au mesaje cu care mă pot identifica. Teatrul burghez, de *entertainment,* fără miză socio-politică, nu m-a interesat și nu o să mă intereseze niciodată.

Aportul dvs. la spectacole nu se limitează la actorie. În unele fațeți și documentare, dramaturgie sau regie, dar nu ca un creator total, dimpotrivă, lucrați în echipă (teatru devised). *Cum funcționează o astfel de formulă de lucru? Cum lucrați concret?*

Nu am lucrat de la început așa. Primul proiect la care am lucrat diferit a fost *subPămînt*. Am primit propunerea să mă alătur echipei și pentru partea de documentare, care urma să fie în Valea Jiului. La momentul respectiv lucram de patru ani, *full time,* la o agenție de casting. A fost o decizie destul de grea, aveam de ales între un serviciu care îmi oferea un salariu lunar și un proiect care se întindea pe trei luni, o lună documentare în Valea Jiului și două luni de repetiții. Am hotărît să îmi dau demisia și să merg în Valea Jiului pentru a înțelege realitatea oamenilor pe care urma să îi reprezint pe scenă. Timp de o lună de zile am participat la interviuri și ateliere pe baza cărora s-a scris textul spectacolului. După terminarea proiectului, am șomat un an de zile, dar *subPămînt* este unul dintre cele mai apreciate spectacole ale noastre și cel mai trainic (anul ăsta a împlinit 7 ani), iar *feedback*-ul oamenilor din Valea Jiului și al celor cu care am făcut interviuri a fost că s-au simțit bine reprezentați. La următoarele proiecte am contribuit și la partea de dezvoltare a dramaturgiei, lucru care a fost posibil pentru că mi s-a oferit încredere și spațiu. În prezent, la fiecare început de proiect, toți membrii echipei aleg ce vor să facă în acel proiect. Este și un mesaj pe care îl transmitem, ca grup, împotriva structurilor ierarhice de lucru, în care actorii sînt tratați ca niște instrumente la îndemîna regizorului. Raportul ăsta inegal de putere duce deseori la abuzuri din partea regizorilor. Actorii sînt limitați la rolul de executanți, indicațiile care vin de la regizor nu pot fi contestate, lucru care, din punctul meu de vedere, omoară creativitatea și are efecte asupra demnității umane. De regizat m-am apucat pentru că erau subiecte care mă interesau și nu găseam regizori. Nu am avut nici o miză la nivel profesional. Cu ocazia asta, mi-am dat seama că e important să generez contexte de muncă non-ierarhice, bazate pe respect și încredere, în care există loc și pentru dezvoltare.

> *„Am lucrat ca director de casting, chelner, educator, barman,* trainer.“

Unul dintre proiectele dvs., Vi mi som rom, *explorează identitatea romă din mai multe perspective (interioare, exterioare), prin prisma poveștilor personale. Am văzut mai multe spectacole despre identitatea romă, cu abordări diferite, și știu că vă preocupă subiectul. Care este perspectiva dvs. asupra lui, ce vă interesează să chestionați în legătură cu acest subiect?*

În primul rînd, trebuie să ne întrebăm cine vorbește în numele romilor, cine îi reprezintă? Am văzut mai multe spectacole despre identitatea romă care aveau o intenție pozitivă la bază, dar în echipă nu era nici o persoană de etnie romă. Lucrul ăsta, din punctul meu de vedere, este foarte problematic. Nu poți să vorbești despre discriminare și inegalitate de șanse, dar să reproduci tocmai asta în abordarea ta de lucru. Plus că există riscul să exotizezi anumite comportamente, iar asta se întîmplă cînd privești lucrurile din exterior. Cred, în primul rînd, că trebuie să se creeze contexte în care romii să se autoreprezinte. Asta e abordarea mea de bază. Îmi propun să ofer spațiu de exprimare pentru poveștile romilor, spuse de romi. În al doilea rînd, îmi propun să deconstruiesc clișeele și prejudecățile față de etnia cea mai stigmatizată, din care fac și eu parte, deci e și o miză personală la mijloc. Fiind rom invizibil, în mare parte din cauza colorismului – sînt alb –, am fost ferit de rasism adresat direct. *Vi me som rom* este un manifest care îndeamnă romii invizibili să își asume etnia și să lupte alături de cei mai puțin privilegiați decît ei, dar și un spectacol care își propune să arate absurditatea rasismului. Îmi doresc să contribui la recuperarea și conservarea istoriilor romilor pentru că doar o bună cunoaștere a trecutului poate ajuta la o mai bună înțelegere a situației romilor din prezent.

Ați făcut un rol excelent în Cultul personalității – *un cabaret politic care recuperează perioada luptelor interne din Partidul Muncitoresc Român – unde îl jucați pe Gheorghe Gheorghiu-Dej. Faceți un personaj seducător, boem, locvace, cu accese de orgoliu. Cum ați creat personajul și care este raportul acestuia cu persoana reală?*

De obicei, în teatrul documentar lucrăm cu materiale video, interviuri cu persoane reale și încercăm să redăm comportamentul lor cît mai fidel, de la gesturi, mimică, pînă la imitație de voce. Am căutat materiale video cu Gheorghiu-Dej, dar nu am găsit suficiente sau relevante pentru a-mi construi personajul. În puținele filmări pe care le-am găsit, imaginea și sunetul nu sînt foarte clare, așa că a trebuit să construiesc un personaj bazat pe documente din arhive sau mărturii scrise. Mihai Lukács, regizorul și scenaristul spectacolului, făcuse deja partea de documentare și mi-a pus la dispoziție toate materialele. Din mărturiile scrise ale celor care l-au cunoscut îndeaproape, Dej reiese ca fiind o persoană charismatică, cu o accentuată latură ludică – îl imita pe Stalin de fiecare dată cînd povestea despre întrevederile cu el. În presă am găsit articole în care era prezentată și latura mondenă a lui Gheorghiu-Dej, căruia îi plăceau restaurantele, coniacul franțuzesc și stofele englezești. Mihai mi-a lăsat libertatea totală să construiesc personajul și, în unele cazuri, să intervin în text, și așa s-a născut personajul seducător, boem, volubil, cu accente autoritare pe alocuri. Desigur, Dej era mult mai complex decît l-am prezentat eu, dar una dintre mizele pe care mi le-am propus în construcția personajului a fost și contrastarea discursul anticomunist clișeistic, în care liderii și membrii de partid sînt prezentați ca niște persoane rigide, monotone și lipsite de culoare.

Oana Stoica *este critic de teatru.*

Marius PETROIU

Cît de poluat este aerul din București?

București, vara lui 2018. Consiliul General, în baza propunerilor unei comisii a Primăriei, adoptă Planul Integrat de Calitate Aer 2018-2022 (PICA), menit, conform legii, a reduce poluarea din oraș, în cel mai scurt timp cu putință, prin măsuri potrivite, eficiente și cuantificabile. O lege despre poluarea aerului? Din fericire, da, mulțumită Uniunii Europene. Mai precis, PICA era solicitat în baza unei legi din 2011 vizînd calitatea aerului înconjurător (implementînd o directivă din 2008), pentru simplul motiv că cinci poluanți cancerigeni fuseseră constatați a fi prezenți la valori mari în aerul din București încă din 2015 (monoxid și dioxid de azot, particule PM10 și PM2,5 și benzen). Dar cine ar emite acești poluanți? Pe scurt, traficul rutier. Studiul de calitate aer folosit la adoptarea PICA, deși din 2013, identifica traficul rutier ca principalul responsabil, în București, pentru emisiile totale anuale de oxizi de azot, particule în suspensie PM10 și PM2,5 și benzen. Mare scofală, ce pot face oamenilor acești poluanți? Conform PICA, monoxidul de azot și mult mai toxicul dioxid de azot, formați în general de combustia motoarelor diesel, fără a avea culoare sau miros, provoacă de la disfuncții respiratorii și cardiovasculare pînă la astm, cancer și efecte nedorite asupra nașterilor. Conform PICA, un sfert din populația Bucureștiului era expusă în 2017 poluării cu dioxid de azot.

Mult mai gravă apărea situația în privința poluării în București cu particule în suspensie PM10 și PM2,5. Constituite dintr-un amestec de elemente foarte mici și picături de lichid, provenind din combustia motoarelor, în special diesel, și apoi din încălzirea rezidențială și de pe șantierele de construcții, dimensiunea acestor particule influențează și efectele acestora: cele cu diametrul aerodinamic mai mic de 10 micrometri (PM10), inhalabile fiind, pot provoca inflamații și intoxicări, insuficiența mecanismelor de apărare pulmonară și creșterea sensibilității la infecții, iar cele cu diametrul mai mic de 2,5 micrometri (PM2,5), avînd o probabilitate mare de inhalare și depunere în căile respiratorii și sistemul circulator și cardiovascular, pot provoca, în plus, chiar prin expunerea la o concentrație scăzută, astm, cancer (în special pulmonar), moarte prematură (din cauze cardio-pulmonare) și pot afecta nașterile.

Conform PICA, cei mai vulnerabili la inhalarea particulelor PM10 și PM2,5 sînt copiii cu vîrsta mai mică de 15 ani, întrucît aceștia respiră mai mult pe gură (și nu prin filtrul natural al nasului) un aer mai apropiat de nivelul solului, unde aceste particule, emanate de trafic, stagnează.

Începînd cu 2007, în urma aderării României la Uniunea Europeană, poluarea aerului din București cu particule PM10 a fost constatată ca fiind omniprezentă și necontracarată de autorități, motiv pentru care Comisia Europeană a deschis o procedură de *infringement* împotriva României. PICA, interpretînd niște date pretinse a fi din 2017, ignoră poluarea cu particule PM10 în București, dar recunoaște o poluare cu particulele PM2,5, mult mai nocivă, „pe arii extinse în toate sectoarele Bucureștiului", afectînd nu mai puțin de jumătate din populația Bucureștiului (1.090.452 de locuitori).

În privința benzenului, un poluant din clasa A1 de toxicitate, cunoscut drept cancerigen pentru om, atît studiul care a stat la baza PICA, cît și măsurătorile din 2015 și 2018 ale Ministerului Mediului constatau că valorile-limită ale acestuia sînt depășite în București, motiv pentru ca măsuri de combatere a poluării cu benzen să fie luate prin PICA. Rezultatul?! În PICA s-au interpretat, preferențial, datele din 2017 a doar două stații de măsurare a aerului din București și s-a decis, din condei, că nu a există nici o poluare cu benzen.

© E. Cojocaru

Cireașa pe colivă a constituit-o achiziția de către Primărie a 400 de autobuze cu combustie diesel.

În schimb, prin PICA, Primăria s-a angajat să combată traficul rutier din București, fie invocînd măsuri aflate de fapt în răspunderea altor instituții (Metrorex, CNAIR, primării de sector sau Administrația Fondului de Mediu responsabilă de programul Rabla), fie enumerînd măsuri lipsite de orice eficiență sau cuantificabilitate în privința traficului rutier (modernizarea a 52 km de linii de tramvai, distribuirea a 30.000 de vouchere pentru achiziția de biciclete, deși nu există piste de biciclete în oraș sau reabilitarea termică a clădirilor, de parcă traficul depinde de temperatura din interior), fie adoptînd măsuri vizînd în fapt sporirea traficului rutier în București (semaforizare inteligentă, modernizarea unor artere urbane, benzi limitate dedicate transportului public).

Cireașa pe colivă a constituit-o achiziția de către Primărie a 400 de autobuze cu combustie diesel, chiar de Ziua Mondială a Mediului, pe 5 iunie 2018. Ați înțeles bine, autobuze diesel, care urmau să adauge noi emisii cancerigene în aerul deja cancerigen al Bucureștiului. O lună mai tîrziu, în iulie 2018, Primăria convoca „de îndată" Consiliul General pentru a vota achiziția a 100 de autobuze electrice, prin fonduri europene, fundamentîndu-și inițiativa prin faptul că autobuzele cu combustie diesel sînt poluante, au doar opt ani durată de funcționare și, astfel, vor deveni de domeniul trecutului. O lună mai devreme nu erau poluante.

Între timp, nici una dintre măsurile scadente prevăzute de Planul de Mobilitate Urbană Durabilă 2016-2030 (PMUD), adoptat de Consiliul General în 2017, nu a fost implementată de Primărie. Măsurile, negociate îndelung cu implicarea BERD, ar fi trebuit transpuse în PICA, și mai ales implementate în București, din perspectiva faptului că fuseseră gîndite tocmai pentru a încuraja mobilitatea alternativă la traficul rutier (prin soluții de transport în comun, eliberarea trotuarelor de mașini, descurajarea sistemului actual de parcare spontană pe strazi și trotuare). Spre exemplu, PMUD aprecia că infrastructura de tramvai din București, în anul 2015, fiind reabilitată în proporție de 70%, constituia o alternativă viabilă de transport în comun non-poluant, rețeaua de stații echilibrat dispusă permițînd accesul oricărui locuitor la o stație de tramvai pe o rază de maximum 400 de metri. De aceea, în baza PMUD, pînă în 2019, trebuia finalizată o linie de tramvai de 1,3 km în Piața Unirii, menită a asigura o continuitate de transport cu tramvaiul în oraș pe direcția sud-est către nord-est, și trebuia edificată o linie de tramvai rapid Bragadiru-Unirii-Voluntari. În plus, printre altele, mai trebuiau realizați 60 km de piste pentru biciclete, precum și adoptată o politică unitară de parcare, alături de îmbunătățirea accesibilității trotuarelor pentru persoanele cu mobilitate redusă și inhibarea traficului rutier într-o serie de intersecții cu management de trafic defectuos, periculoase pentru viața cetățeanului.

© E. Cojocaru

București, toamna lui 2018 și primăvara lui 2019. Pe lîngă măsurile PICA, lipsite de eficiență, nici una dintre măsurile de mai sus, prevăzute în PMUD ca fiind scadente, nu este îndeplinită. Mai mult, contrar necesității de a descuraja traficul pentru a reduce poluarea în oraș, Primăria propune, iar Consiliului General adoptă o hotărîre de încurajare a traficului către școli, cu finanțarea combustibilului implicat în deplasări, și respectiv o hotărîre de construire de pasarele pietonale în oraș.

București, vara lui 2019. Într-un oraș în *infringement* pentru poluarea aerului, Primăria decide să suspende pentru patru luni tramvaiul 41, principalul mijloc de transport în comun nepoluant deservind Drumul Taberei, un cartier cu 300.000 de locuitori, deja agresat de ani buni de defrișarea, praful și poluarea generate de construcția (încă nefinalizată) a unei linii de metrou menite a-l conecta la centrul orașului. Alternativa Primăriei pentru acești locuitori: o linie de autobuze cu combustie diesel.

În fața evidenței că Primăriei nu îi pasă că cel puțin o jumătate de milion de bucureșteni (probabil, în realitate, mult mai mulți) sînt expuși la un aer impregnat de poluanți cancerigeni generați de trafic, un grup de inițiativă, constituit în 2018 și sprijinit de 4.600 de locuitori ai Bucureștiului, a demarat la 9 mai 2019 un demers juridic vizînd anularea PICA în instanță. În forma actuală, PICA, adoptat fără consultare publică și în baza unui studiu de aer desuet, nu conține nici un fel de măsuri care să ducă la scăderea, în cel mai scurt timp, a poluării aerului din București. PICA trebuie anulat, în locul său fiind necesar un nou plan, cu măsuri eficiente, elaborat în baza unui studiu de aer actualizat și a unei consultări publice transparente și oneste.

Între timp, depinde de fiecare dintre noi să nu încurajăm traficul rutier în oraș, să nu staționăm cu motorul pornit, să circulăm măcar o zi pe săptămînă fără mașină și să nu uităm că avem dreptul la un aer curat.

***Marius Petroiu** este avocat, fondator al Asociației Justiție și Mediu, reprezentant al grupului de inițiativă Dreptul la Aer în București.*

Anca ZAHARIA

afară sînt urși

Experiența Aria TNB

Povesteam, la începutul lunii august, despre Pancakes & More, despre clătite după rețete americane servite cu o dragoste de bunică de cei de acolo. Apoi am inclus localul în articolul de două săptămîni mai tîrziu, alături de Aria TNB, căci am vorbit despre locuri de poveste din București unde poți să bei un Aperol Spritz cel puțin senzațional. Mi-am dat seama acum că despre Aria TNB nu am vorbit într-un articol dedicat, astfel că disecăm acum ce se întîmplă deasupra Teatrului Național București, mai ales că nivelul entuziasmului meu față de acest restaurant este cel puțin la fel de sus ca Aria.

Aria TNB e o oază de liniște în inima Bucureștiului – așa sună prezentarea lor și aș putea spune la fel, cu mîna pe inimă, dacă aș avea una. Din zgomotul infernal de final de zi lucrătoare am coborât în viermuiala de la metrou la un capăt de linie, am stat ca un pește într-o pungă de plastic pînă la Universitate, unde am coborît într-o continuare a infernului abia menționat: ora 17 în intersecția respectivă e ceva greu de văzut și de suportat. Îmi vine să iau pe tot omul urlător de la volan și să fac cumva, pocnind din degete, să-l trimit fie pe o plajă însorită, cu ceva răcoritor în mînă, fie la munte, între niște brăduți, unde îi poftește inima, numai să nu-i crape de atîția nervi, atîtea claxoane, atîta civilizație care te omoară și te dezumanizează. Nu în această ordine, desigur.

Din coatele primite în coaste la urcarea pe scări pe ieșirea spre teatru nu presimțeam nimic bun, nu bănuiam că urc cîteva etaje și mă găsesc, uimită și fotografiind neîncrezătoare, de parcă aș fi putut surprinde pe cameră liniștea din jur, mă găsesc – spuneam – printre tufe uriașe de lavandă și tot felul de copăcei ce aduc a lămîi, portocali, palmieri. Nu îi pot recunoaște, așa că doar mă bucur de senzația de terasă pe malul mării: muzica e *chill out lounge,* aici bate vîntul, sus, numai bine ca să te răcorești, chiar și o parte din meniu te poate duce cu gîndul la vacanță.

De fapt, n-am întîlnit loc în București care să îmi inducă atît de puternic starea de vacanță. E deschis de la 18 la 02 în fiecare zi, restaurantul are 600 mp, iar terasa are nu mai puțin de 1.200 mp, loc destul pentru pînă la 600 de persoane – desigur, pentru petreceri și evenimente *corporate,* că eu aș strînge atîția oameni doar dacă mi i-aș lua pe cei virtuali, de pe Facebook și Instagram, la un pahar, lucru de nepomenit, căci nu aș împărți liniștea de acolo cu prea multă lume. Oricum, e destul de mare spațiul între mese, așa că te poți simți foarte bine singur dacă asta vrei, să nu fii deranjat.

Cum spuneam, chiar și meniul te poartă pe un mal de vacanță, căci ai de ales, printre altele, între tartar de somon, creveți cu citrice și salată de quinoa cu cremă de avocado. Le asortezi cu cocktail-uri, cidru, bere, whiskey, coniac, lichior, ceaiuri, cafele și sucuri acidulate sau nu. De reținut selecția de vinuri – deopotrivă românești și internaționale,

din care aș scoate în evidență cîteva dintre preferatele mele: Liliac și Petro Vaselo. Să încercați un Pinot Gris de la Liliac și măcar un Cabernet Sauvignon de la Petro Vaselo. Și musai un Primitivo de Manduria dacă vă e dor de Italia și tot sîntem la vinuri roșii. Să nu uităm nici Aperolul Spritz cu care v-am tot bătut la cap, căci Aperolul face 100 de ani în 2019 și vrem să-i urăm „La mulți ani!“ cu fiecare ocazie, bănuiesc.

Aria TNB e de pozat în lumina apusului, e de savurat în tihnă, deși pare un loc alert, unde să petreci mult pe bani foarte mulți. Nu știu, mie nu îmi pare așa. E un local extrem de plăcut, de prietenos – da, personalul e de luat acasă sau măcar de luat exemplu cînd simți că te-ai enerva vreodată, monumente de calm și amabilitate, tipul de tineri *problem-solving oriented*.

Și website-ul lor este unul modern, pe care e ușor să găsești orice ai căuta, nu e deloc aglomerat cu informații inutile, e colorat și primitor – la fel ca restaurantul și terasa aferentă de deasupra teatrului. Dincolo de poziționare, priveliște, mîncare și selecție de vinuri bune – sau cu toate acestea împreună –, Aria TNB este o experiență completă și complexă care nu îți poate lipsi din „portofoliul“ de senzații.

***Anca Zaharia** este, înainte de toate, cititor. Cea mai recentă carte publicată este* Suicid, *Editura Herg Benet, 2019.*

PUBLICITATE

adevărul îți recomandă

LECTURI CATALANE!

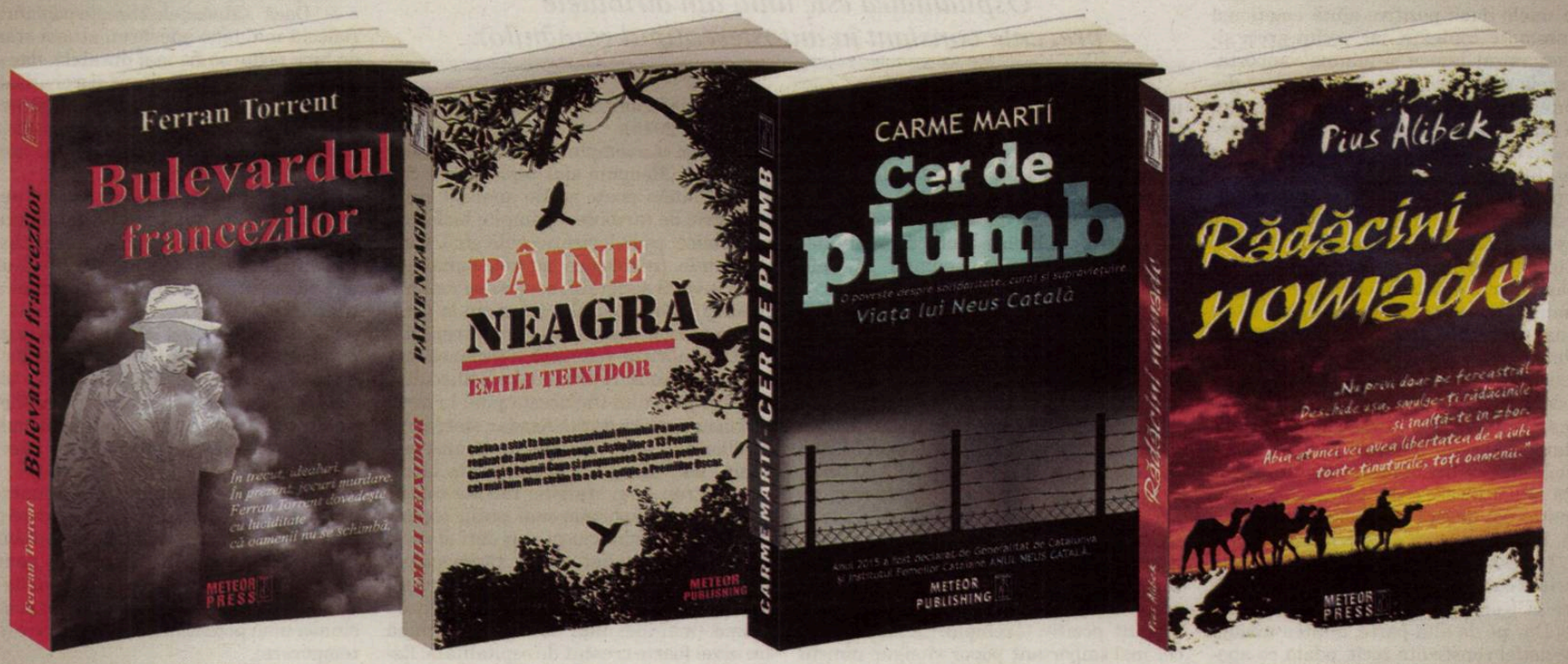

Bulevardul francezilor • Pâine neagră • Cer de plumb • Rădăcini nomade

De miercuri, 4 septembrie

preț pachet ziar + 1 carte 10 lei

Ofertă!

Caută romanul preferat!

Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei

Daniel DAVID

Ce ne spune psihologia despre șabloane, clișee, poncifuri

– cazul psihologiei românilor –

Atunci cînd reflectăm la conceptele de șablon, clișeu sau poncif, sensurile/semnificațiile care emerg sînt cele legate de banalitate și de utilizare excesivă/mecanică (automată). Simplu spus, șabloanele/clișeele/poncifurile sînt formule lingvistico-cognitive care nu au o legătură necesară cu valoarea de adevăr, ci cu conținuturi banale utilizate excesiv/mecanic (automat). Dar ceva poate deveni banal (comun/cunoscut/neoriginal/obișnuit) tocmai ca urmare a utilizării excesive/mecanice, iar ceva banal devine la rîndul său mai ușor de utilizat; așadar, banalitatea și utilizarea excesivă/mecanică se pot potența reciproc. În plus, atît adevăruri, cît și falsuri pot să devină șabloane/clișee/poncifuri. Asta pentru că, din punct de vedere psihologic, ceva poate să fie util, fără să fie adevărat; într-adevăr, utilitatea întemeiază idei într-un discurs practic (exemplu: ce trebuie făcut), nu într-un discurs teoretic (exemplu: ce este adevărat). Mai mult, adesea șabloanele/clișeele/poncifurile sînt codate în mintea noastră sub forma unor scheme cognitive, care se perpetuează prin faptul că tind să selecteze automat din mediu informațiile care le confirmă și să inhibe prelucrarea informațiilor care le invalidează (vezi, pentru detalii, David și colab., 2010).

Mintea umană funcționează și progresează mai ales prin mecanismul discrepanței cognitive. Pe de o parte, căutăm „teze" prin care să sistematizăm, să explicăm și să prezicem lucruri/realități (mai ales în forma unor probleme teoretice sau practice). Spre exemplu, oamenii nu au așteptat apariția psihologiei ca știință pentru a-și formula o psihologie de simț comun, care, măcar aparent/iluzoriu, să-i ajute în a sistematiza, explica și prezice comportamentul uman (individual și social). Într-adevăr, unele iluzii pozitive ajută emoțional în anumite contexte, iar vechii greci și-au organizat lumea și mintea/comportamentele prin vechii zei. Multe „teze" derivate din simțul comun sînt false, dar, așa cum spuneam mai sus, ceva nu trebuie să fie adevărat ca să fie util și, chiar false fiind, au un mecanism puternic de perpetuare. „Tezele" derivate din demersurile științifice au o întemeiere mai riguroasă a valorii de adevăr, chiar dacă, atît în abordări mai normative (exemplu: raționalismul critic al lui Popper / empirismul pragmatic al lui Quine), cît și în cele mai descriptive (exemplu: paradigmele kuhniene), nu sînt complete, pot implica uneori generalizări excesive și/sau există loc de dezvoltare. „Tezele" – prin care sistematizăm, explicăm și/sau prezicem realitatea – servesc o nevoie psihologică de stabilitate/predictibilitate a omului, chiar dacă prin utilizare excesivă/mecanică (automată) pot deveni șabloane/clișee/poncifuri, blocînd adesea creativitatea/progresul. Lipsa stabilității/predictibilității este asociată cu stres, iar pe termen lung poate duce la tulburări psihologice/psihosomatice. Dar pe de altă parte, mintea umană este astfel construită încît, odată ce apare „teza", tinde să producă „antiteza", generînd astfel o discrepanță cognitivă, care poate apoi, într-o logică hegeliană, să fie eliminată printr-o sinteză în forma unei noi „teze" integratoare la nivel mai complex. Și mecanismul psihologic continuă.

Așadar, psihologic vorbind, șabloanele/clișeele/poncifurile pot fi liniștitoare psihologic, dar, mai ales prin caracterul lor automat și nereflexiv, (1) frînează apariția discrepanței cognitive și/sau (2) rezolvarea integrativă a acesteia dacă apare. În acest fel, unii rămîn prizonieri – e drept, destul de liniștiți – ai șabloanelor/clișeelor/poncifurilor („ei știu" și nu mai problematizează), iar alții, în baza lor, se conflictualizează individual (discrepanțe intra-individ) și/sau social (discrepanțe inter-indivizi) între „teze" și „antiteze", fără să ajungă la sinteze (exemplu: nu pot înțelege/accepta antitezele la ceea ce ei știu deja). Riscurile sînt mai mari atunci cînd șabloanele/clișeele/poncifurile sînt formulate rigid (exemplu: în termeni de „trebuie"), nu flexibil (exemplu: în termeni de „preferință/posibilitate/probabilitate") și au o componentă de generalizare excesivă (exemplu: adesea identificabilă prin formulări precum oricînd/niciodată/oriunde/niciunde/orice/nimic/toți/nimeni etc.). De asemenea, folosirea prea frecventă a verbului „a fi" ca identitate amplifică riscurile (exemplu: „Românii sînt X" în loc de „Mi se pare / Eu cred că românii sînt X" sau de „Românii se comportă în forma X"); simplu spus, în loc să ne certăm dacă „Ana este frumoasă" sau nu, am reduce conflictul și am clarifica/nuanța lucrurile spunînd „Mie îmi place Ana".

Ospitalitatea este unul din atributele prezente constant în autostereotipul românilor.

Cînd am scris monografia dedicată psihologiei românilor (David, 2015) a trebui să înfrunt o armată de șabloane/clișee/poncifuri (adesea rigide, cu generalizări excesive și cu mult „a fi" ca identitate). Așa cum am spus, oamenii nu au așteptat apariția acestei lucrări ca să se întrebe și să-și răspundă cu privire la psihologia românilor. Unele răspunsuri erau derivate din psihologia de simț comun – doar „Toți românii știu psihologia românilor" –, fiind bazate pe generalizări rigide/excesive și/sau contradicții. La acest nivel, românii erau fie maximizați în sens pozitiv (exemplu: „Românii sînt cel mai important popor și sigur nimeni nu-i ca noi"), fie maximizați în sens negativ (exemplu: „Nimic românesc nu-i bun"). Interesant este că, așa cum am făcut și în proverbe/zicători, ilogic, în același timp și sub același raport am generat șabloane/clișee/poncifuri contradictorii. Alte răspunsuri erau derivate din discipline apropiate sau mai vechi, care s-au extins în domeniul psihologiei fără să-i înțeleagă metodologia. La acest nivel, spre exemplu, mulți făceau confuzii între „cum sîntem" *vs.* „cum ne credem" *vs.* „cum vrem să fim" și/sau nu înțelegeau clar funcția generalizării statistice a atributelor psihologice (exemplu: unii erau prea ancorați în definițiile clasice ale categoriilor prin atribute esențiale). În fine, unele răspunsuri erau formulate ideologic și/sau de pe pozițiile de putere socială ale unor personalități din domenii variate, avînd adesea funcții justificative și/sau imagologice. Nu mai pomenesc răspunsurile cu funcții defensive. Puține răspunsuri au avut ancorare în adevăr *(evidence-based)*, pentru a putea discuta despre acestea ca potențiale antiteze. Sigur, toate au fost amplificate de fondul nostru psihocultural, de a maximiza atît pozitivul (exemplu: adesea în complexe de superioritate), cît și negativul (exemplu: adesea în complexe de inferioritate) (vezi, pentru detalii, David, 2015).

Să luăm ca exemplu atributul ospitalier (exemplu: „Românii sînt ospitalieri"). Subiectul uman poate să fie analizat printr-o serie de atribute (exemplu: biologice, economice, psihologice, sociale etc.). Cînd atributele psihologice au relevanță largă la nivelul societății, acestea se mai numesc și psihoculturale. Agregate la nivelul grupurilor, interrelaționate și raportate la un cadru de referință, acestea se constituie în profiluri psihologice/psihoculturale ale grupului (fie acesta pînă la nivel de popor/națiune/țară). Așadar, sîntem ospitalieri? Ei bine, unii mai mult, alții mai puțin, dar, agregînd răspunsurile la nivel de grup larg, statistic rezultă imaginea că ne comportăm mai puțin ospitalier decît credem sau ne-am dori și mult mai puțin ospitalier ca alte țări/popoare. De altfel, ar fi și ciudat ca o țară cu un nivel de încredere interpersonală atît de scăzut (mai ales față de străini) să aibă un nivel foarte crescut de ospitalitate. Este drept că ospitalitatea, pe lîngă încrederea interpersonală, presupune și componenta de prietenie, iar la români prietenia pare să fie mai importantă decît încrederea. Dar și prin prisma prieteniei, noi nu avem scoruri mult mai mari ca alte țări. Dimpotrivă. Spre exemplu, pe baza datelor din WVS (vezi, pentru detalii, David, 2015) importanța *vs.* neimportanța prieteniei se prezintă la români în procentele de 74,6% *vs.* 25,2%. Alte țări se prezintă astfel: China: 91% *vs.* 7,1%; Germania: 93,5% *vs.* 6,4%; Polonia: 93,5% *vs.* 6,2%; SUA: 93,3% *vs.* 5,9%. Ne credem ospitalieri? Cu siguranță, ospitalitatea este unul din atributele prezente constant în autostereotipul românilor (vezi David, 2015). Acest lucru este bun, dacă nu rămînem prizonieri ai autostereotipului și nu facem confuzie între „cum sîntem" *vs.* „cum ne credem". Dorim să fim ospitalieri? Cu siguranță, ospitalitatea este o valoare culturală proiectată de români. Și acesta este un lucru bun, dacă valoarea proiectată devine treptat și valoare asumată și exprimată în practici comportamentale. Iar în condițiile în care discrepanța dintre valori și practici psihoculturale este ridicată în cazul României, este clar că politicile publice care țintesc dezvoltarea unor componente psihoculturale trebuie însoțite de planuri operaționale cît mai pragmatice.

În concluzie, sintetizînd:

- Mintea umană nu este construită pentru a căuta adevărul, ci pentru a realiza inițial stabilitate/predictibilitate, obținute adesea prin sensuri/semnificații.
- Șabloanele/clișeele/poncifurile – înțelese ca structuri lingvistico-cognitive cu conținuturi banale și cu utilizare excesivă/mecanică (automată) –, în general, pot asigura o stare de bine minții umane, satisfăcînd, cel puțin parțial și/sau contextual, adesea automat, nevoia noastră psihologică de stabilitate/predictibilitate, prin sensurile/semnificațiile oferite.
- Dacă șabloanele/clișeele/poncifurile nu reflectă adevărul, atunci această stare de bine poate funcționa pe termen scurt, într-o lume globalizată cu acces la cunoaștere mai rar pe termen mediu/lung; în plus, nu stimulează dezvoltarea umană și a civilizației, atît prin faptul că promovează falsuri, cît și prin caracterul automat și nereflexiv al acestora, care nu încurajează apariția antitezei.
- Dacă șabloanele/clișeele/poncifurile reflectă mai bine adevărul, atunci starea de bine poate să fie mai durabilă, dar stimularea dezvoltării umane și a civilizației suferă prin caracterul automat și nereflexiv al acestora, care nu stimulează apariția antitezei (exemplu: în forma nuanțelor/dezvoltărilor).
- În general, pe lîngă caracterul automat, caracterul rigid și/sau de generalizare excesivă cu referire la șabloane/clișee/poncifuri afectează dezvoltarea umană și a civilizației, prin inhibarea apariției antitezei.
- Șabloanele/clișeele/poncifurile se perpetuează prin modul de codare a lor în mintea noastră, adesea sub forma unor scheme cognitive care selectează automat din mediu informațiile care le confirmă și inhibă prelucrarea informațiilor care le invalidează.
- Căutarea adevărului (cît mai nuanțat) este un act intelectual care ne scoate din liniștea oferită de șabloane/clișee/poncifuri, aruncîndu-ne în neliniștea – pentru unii plăcută, dar pentru mulți greu de tolerat – discrepanțelor cognitive, cu promisiunea unei potențiale liniști viitoare (dar temporare).

Daniel David *este profesor la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, profesor asociat la Icahn School of Medicine at Mount Sinai, New York, SUA și președintele Asociației Psihologilor din România. A publicat, printre altele,* Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală, *Editura Polirom, 2015.*

„Aș prefera ca, în timpul unei ședințe, eu, ca fotograf, să fiu foarte invizibil, iar ca om, să fiu foarte vizibil“

– interviu cu Alex GÂLMEANU –

Face cu aceeași pasiune și la același nivel de top fotografie publicitară, fotografie de modă și, în special, portrete. Au trecut prin studioul său personalități din varii domenii, preponderent artistice, de la Șerban Pavlu, Victor Rebengiuc, Johnny Răducanu și pînă la Ana Ularu, Oana Pellea și Gică Hagi. Fotograful ***Alex Gâlmeanu*** *a devenit la rîndul său o personalitate în domeniu și a ajuns să fie recunoscut în public. Atenția pentru detalii, perfecționismul profesional și capacitatea de a se conecta empatic cu cei pe care îi fotografiază au produs un portofoliu remarcabil.*

Aveți o carieră longevivă în fotografie. N-ați avut pînă acum momente în care v-a plictisit fotografia sau nu v-a mai satisfăcut?

Mi se întîmplă foarte des asta. Trebuie să recunosc că mă aflu printre privilegiații care au supraviețuit mai multor generații de fotografi – cel puțin trei sau patru. Știu fotografi din copilăria mea fotografică, din adolescența mea fotografică, din maturitatea mea fotografică. Nu știu neapărat o cheie sau o rețetă a supraviețuirii și cred că nu mi se datorează, poate într-o proporție foarte mică, dar ce cred că mi-a rămas și sper să-mi rămînă foarte mult timp e o anumită curiozitate. Sînt foarte curios cum a evoluat fotografia, ce instrumente noi vor compune fotografia viitorului. Vreau să învăț foarte multe lucruri, încerc să învăț, de exemplu, cu ce se mănîncă componenta asta de *social media,* care devine o enormă galerie de artă în care ai un public uriaș. Este foarte greu să aduni o sută de oameni într-o galerie de artă, în schimb pe un cont de Instagram poți să aduni zeci de mii de oameni. De vreo doi ani mă joc foarte mult cu drone. Încerc să le aduc mai pe toate în zona fotografiei de portret, dacă se poate. Încerc să am foarte multe experimente, încerc să mă duc într-o zonă video în momentul de față și cochetez cu foarte multe dintre tehnologiile moderne, tot felul de stabilizatoare de imagine, tot felul de lucruri de genul ăsta cu care încerc să mă obișnuiesc și să le-nvăț. Pentru că e ca și cum ai învăța să cînți la pian, sînt instrumente foarte diferite, în care omul e cea mai importantă componentă. Ai cumpărat instrumentul, dar să devii fabulos în a-l folosi durează o perioadă. Poate că ăsta este un posibil secret al supraviețuirii, în sensul să înțelegi ceea ce se întîmplă în jurul tău, să înțelegi schimbările și să nu le refuzi.

„Realitatea este că orice ai fi făcut, putea fi făcut mai bine“

Cum reușiți să armonizați componenta comercială a unei fotografii cu cea artistică?

Nu știu dacă pot să le armonizez în cadrul unui proiect anume, dar cu siguranță încerc să le armonizez la nivel de carieră. Dacă mă întrebi despre un fotograf, tendința mea este mai degrabă să caut căutările lui personale, să caut ce face el în afara job-ului, să caut să-i văd proiectele personale, să caut să-i văd implicările, căutările, cultura, valorile, din punct de vedere a ceea ce face el personal. De obicei, job-urile comerciale vin și cu un *brief,* adică există o temă pe care tu trebuie să o faci. Tema nu este neapărat dată de tine, ideea nu este neapărat a ta. Tu participi la a realiza ideea cu toate forțele pe care le ai și faci tot ce știi tu mai bine în ziua respectivă ca să ai un rezultat foarte bun, dar nu poți să zici despre acel job comercial că te reprezintă 100%. Există creativitate și aici, există toate surlele și toate trîmbițele, dar nu ești tu cu totul acolo. De asta eu cred că în opera oricărui creator ar trebui să existe un echilibru destul de bun între ceea ce înseamnă job-uri comerciale și ce înseamnă proiecte personale. Nu cred că un fotograf ar putea supraviețui și ar putea avea relevanță fără proiecte personale. Nu cred că un artist s-ar putea numi cu adevărat artist dacă nu are și căutări și frămîntări la el acasă, între patru pereți, pe care să le rezolve, să lucreze la ele, să strige puțin.

Vi s-a întîmplat să aveți sesiuni foto la finalul cărora să nu fiți mulțumit de nici o poză? Să vă spuneți: „Asta a fost un rateu cap-coadă și mai bine o uit“?

Din sutele de mii de declanșări pe care le fac, să zicem, anual, din toată cariera mea de fotograf, eu am adunat un portofoliu de vreo 200 de imagini. Acelea îmi plac cu adevărat și cu ele sînt foarte împăcat. Cele mai multe dintre ședințele foto se află într-o zonă gri, care nu se ridică neapărat la rangul de portofoliu. Este foarte dificil să faci un proiect foarte bun pe lună. E și o situație norocoasă. Dar aici intervine o anumită subiectivitate, pentru că tendința mea naturală este să fiu destul de nemulțumit. Clienții mei sau oamenii pentru care fotografiez nu simt asta, dar eu am avut mai mereu nemulțumirea asta și e ceva ce ține de propriul meu psihic. Sînt foarte greu de mulțumit. La un moment dat trebuie să se încheie ședința foto și trebuie să ai un rezultat, și cred că în 99,99% din cazuri am rezultate cel puțin decente sau cel puțin rezultatele pe care le așteaptă clientul meu. Nu se întîmplă să plec de la o ședință foto iar aceasta să fie cu adevărat un eșec din punct de vedere obiectiv. Din punct de vedere subiectiv, sînt foarte rar cu adevărat mulțumit de o ședință foto și mi se pare că întotdeauna exista cel puțin o variantă prin care puteam să fac mai bine. Dar învăț din asta și mi se pare cumva și un semn de sănătate. Se pare că atunci cînd crezi că știi, atunci cînd ești mulțumit, atunci cînd ai senzația că le-ai făcut pe toate extraordinar, ai închis niște uși, ai blocat niște situații pe care n-ar fi trebuit să le blochezi. Realitatea este că orice ai fi făcut, putea fi făcut mai bine.

Nu considerați că proliferarea imaginii și, implicit, a fotografiei pe toate canalele și în toată lumea a demonetizat ideea de fotografie și, prin cantitatea ei, i-a diminuat importanța? Orice posesor de smartphone se poate considera fotograf.

Și chiar este. Chestiunea e așa: nu toate domeniile fotografice sînt afectate în mod egal. În continuare, un portret de autor va fi un portret de autor. În lumea asta *social media,* în care oricine poate fi fotograf, se întîmplă să am mai mult de lucru decît oricînd. Dacă ar fi să fac o analogie cu muzica, după cum știi, există

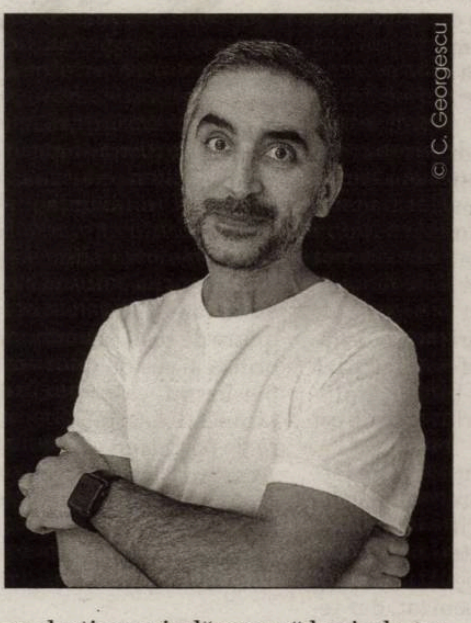

producție muzicală enormă la nivel mondial. Aproape orice puștan la un moment dat a cochetat cu a fi muzician. Cu cît industria este mai mare – și mi se pare că paralela cu industria muzicii este foarte bună –, cu atît vîrfurile din acel domeniu vor fi mai importante. Mi-aș dori foarte mult să ajungem în situația în care un fotograf să fie în stare să umple un stadion întreg. Așa cum unui muzician – de succes sau nu – nu îi este frică de faptul că mai există milioane de muzicieni pe planeta asta, așa nici unui fotograf nu ar trebui să-i fie teamă că oricine din jurul lui poate fi fotograf. Asta ar trebui să fie o locomotivă foarte puternică. Dacă vrei să fii în fruntea unei mulțimi, îți dorești ca acea mulțime să fie mare, nu mică, pentru că atunci cînd e mare are și greutate. Dacă vrei să schimbi cu adevărat lumea, nu o poți face de unul singur, o poți face prin grupuri foarte mari de oameni. De-aia muzica se află mai des în situația de a schimba lumea. Au fost foarte multe situații cînd cu o melodie bine cîntată s-a schimbat o filosofie întreagă. Fotografia e foarte puternică, potențialul e foarte puternic. Abia aștept să ne aflăm niște grupuri enorme de fotografi, este ceva cemi doresc și cred că acum trăim un pic de Vestul Sălbatic, dar se va sedimenta cumva, vor ieși și lucruri foarte bune.

Să presupunem că din instrumentarul dvs. fotografic ar dispărea pentru un timp posibilitatea de a edita pozele și ar trebui să le dați drumul în lume așa cum au ieșit în momentul în care ați apăsat pe declanșator. Cum credeți că ar fi situația asta? Depindeți în mare măsură de postprocesare?

Aș fi foarte fericit în sensul că, așa cum am zis la început, mă bucur de o carieră îndelungată și am prins fotografia în diversele ei etape. Am prins momentul ăla în care fotografiile se puteau retușa cu foarte mare greutate, direct pe negativ. Genul ăla de fotografie pe mine m-a educat. Eu nu mă bazez pe retuș. Chiar dacă la final folosesc retuș, încerc să obțin maximum din ceea ce se poate la ședința foto. Mi se pare că ăla e momentul în care te numești fotograf și aia ar trebui să faci ca fotograf: să te dai peste cap și să obții maximum posibil din ceea ce se poate obține cu lentile și lumină în fața aparatului de fotografiat. Nu mi se pare corect să știi că ai putea avea anumite abordări la ședința foto, care ar face rezultatul mai bun, dar nu le faci pentru că ți-e mai ușor să le faci în postproducție. Mi se pare nepotrivit. Sigur, la un moment dat sînt niște lucruri pe care nu le poți face cu optică și lumini, dar măcar să fi ajuns tu în punctul ăla în care să nu te mai ajute optica și luminile.

Ați declarat că vă abordează diverși oameni pasionați de fotografie ca să vă adreseze întrebări punctuale. Care e întrebarea pe care o auziți cel mai des?

Fotografia are o componentă filosofică foarte importantă și mai degrabă mi-ar conveni zona aia, dar cele mai multe întrebări sînt tehnice: ce aparat ar trebui să-mi cumpăr? Ce ai zice de aparatul ăsta *versus* aparatul ăstălalt? Ce crezi despre obiectivul ăsta? Sînt întrebări foarte punctuale și foarte pragmatice, cu soluții imediate. Iar cel mai des întîlnită întrebare este ce cred despre un anumit aparat de fotografiat sau ce aparat de fotografiat ar trebui să cumpere omul respectiv. Adică investițiile astea primare în fotografie.

„Cele mai bune fotografii sînt cele pe care le-ai văzut cu ochiul liber, dar n-ai reușit să le captezi“

Ați menționat componenta filosofică a fotografiei. Aveți și o definiție în acest sens?

Nu cred că am o definiție filosofică, dar îmi place foarte mult exercițiul autenticității. Cred că în zona asta mă regăsesc. Nu știu dacă e neapărat o filosofie fotografică, dar îmi place să încerc să transform aparatul de fotografiat, dintr-un obiect foarte vizibil, în timpul unei ședințe foto, într-un obiect invizibil. Îmi place să nu simt existența aparatului de fotografiat în figura și expresia celui pe care îl fotografiez. Mi se pare că abia atunci apare „realitatea“, cînd aparatul de fotografiat în timpul unei ședințe foto se află foarte departe emoțional – nu fizic, fiindcă el trebuie să fie acolo unde-i e locul –, să fie un obiect care nu contează. Aș prefera ca, în timpul unei ședințe foto, eu, ca fotograf, să fiu foarte invizibil, iar ca om, să fiu foarte vizibil. Dacă ar exista posibilitatea tehnică de a-mi instala aparatul de fotografiat undeva în ochi sau în cap, aș face-o fără nici un fel de ezitare pentru că mi-aș dori să elimin aparatul de fotografiat din procesul fotografic, în continuare făcînd fotografii.

E o mică dramă pe care o trăiește aproape orice fotograf care are căutări intense în zona fotografiei: cele mai bune fotografii sînt cele pe care le-ai văzut cu ochiul liber, dar n-ai reușit să le captezi vreodată. Pentru că însăși ducerea aparatului la ochi în contextul ăla a spart ca un balon de săpun tot ce ai văzut tu minunat acolo. Faptul că ești așa, cu ochiul gol, arată extraordinar, iar momentul în care tu ai dus aparatul de fotografiat la ochi te schimbă pe tine, schimbă funcția ta de-acolo și schimbă întregul univers din fața ta raportat la funcția ta pentru că, brusc, din observator ai devenit fotograf, iar tot microuniversul ăla relaționează altfel la tine. Asta ar fi foarte interesant și am văzut pînă acum fotografii absolut minunate pe care aș fi putut să le fac, dar pentru simplul fapt că m-am dus acolo cu aparatul de fotografiat am stricat mirajul.

a consemnat Andrei VORNICU

Cu ochii-n 3,14

EXISTĂ PE STRĂZI, DUPĂ CUM SE ȘTIE, ANIMALE GRAMATICALE CU NUME DE METALE SAU, MAI BINE ZIS, DESENE ANIMATE RURALE

■ Radu Paraschivescu, în rubrica sa din *New Money:* „Există, după cum se știe, o lungă tradiție a sfințirii funcționale în România ultimelor decenii. S-au sfințit, printre altele, barele porților unui teren de fotbal, o telegondolă de la mare, o telecabină de la munte, o fabrică de conserve, o tabelă de marcaj, două grajduri reamenajate, ba chiar și un cenaclu literar". Și la ce ne-a ajutat? (**D. C.**)

■ Vara, pe străzi: mulți Domnul Goe adulți, în pantaloni scurți, adesea cu burți. Mamița o fi ațipit. (**D. S.**)

■ Am dovada că videoclipurile cu animale din specii știut ostile care se-nțeleg între ele nu sînt doar exagerări: am văzut cu ochii mei, într-o curte de prin țară, cum un cîine negru urma, docil, o pisică la fel de neagră (ce-i drept, cu plastronaș alb). (**I. P.**)

■ În Quito, capitala Ecuadorului, un grup de așa-numiți *vigilantes* umblă noaptea pe străzi și corectează greșelile gramaticale ale graffiti-urilor. La noi, graffiti-urile astea greșite sînt spoite în Parlament direct pe creiere. (**M. C.**)

■ Unde se intersectează două străzi cu nume de metale prețioase în Brașov, Argintului cu Bronzului, în locul vechii alimentare de pe colț a răsărit un magazin doar cu produse italienești, eco, bio, natural, sănătos, clasica reclamă atrăgătoare de hipsteri, dar cu steag de peninsulă. S-a modernizat, s-a europenizat, dar terasa din curte a rămas neschimbată: aceiași oameni stau la prînz sub umbrele cu reclamă la bere românească și beau din halbe lichidul auriu și rece. N-am reușit să-mi dau seama de o fi vreo bere italienească ce savurează ei acolo, dar jur că pare pur românism: *penne* ca la mama lor, sosuri pe măsură, dar și-o terasă pentru Ciuc-ul la draft, să mulțumim pe toată lumea. (**A. Z.**)

■ În Malta am văzut peste tot reclame la bombonele pentru pisici. Și nu orice fel de bombonele, ci din acelea care oferă beneficiul de a curăța dantura micilor feline. Adică, ce mai, și pisicile trebuie să se spele pe dinți. Sau, mai bine zis, stăpînii trebuie să cheltuiască ceva și pentru a preveni mersul cu pisica la dentist (o fi existînd și așa ceva?). (**A. M.**)

■ Ceva, totuși, merge bine și în țara asta. Depozitul de carte de la Biblioteca Națională din București, unde se depun exemplarele de semnal. Site-ul te trimite la date și termene riguros exacte, fără să mai trebuiască să verifici telefonic informația. Odată ajuns la fața locului cu pricina, pe vipia sfîșietoare, ești întîmpinat de un cap zîmbitor, ieșit, ca în desene animate, din munți de cărți și mormane legate cu sfoară, care-și așteaptă ordinea în ordinea din raft. Ești invitat cu eleganță să iei loc, în răstimp verificarea documentelor se face cu maximă rapiditate, ștampila și semnătura... și gata.

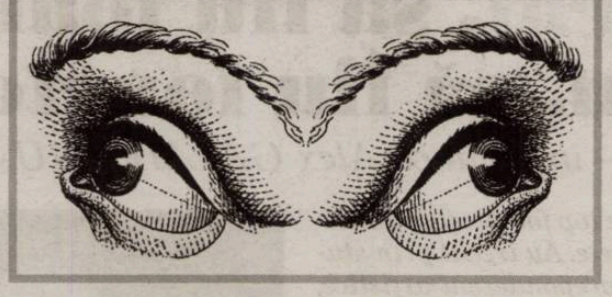

Nici un comentariu legat de faptul că, fiind o ediție bibliofilă, depui doar două exemplare, și nu nouă, ca în cazul edițiilor obișnuite. Din contra: „Frumoasă carte!", urmat, automat, de „Vă mulțumesc!" Și eu, la rîndu-mi. Un bibliofil adevărat în locul sfințit... (**R. M.**)

■ Dintr-un meniu bulgăresc tradus în limba română, nivelul începători, la Cavarna: Salate – Salată de lapte (lapte tratat, nuci și castraveți); Pizza calzone (piure de roșii, șuncă, ciupercă, acru castraveți, de sus, brînză și sos de usturoi); Începători calzi – inimile de pui în unt, cașcaval pane = brînză congelată, cartofi țărănești = cartofi rurale, friptură de porc (gît), limgură de porc *(asta chiar nu știu ce e)*, file de pui cu file de spanac. Desigur că prima dată am comandat niște începători calzi, apoi am trecut la „moluștele comestibile", totul a fost minunat, ceea ce demonstrează că papilele gustative n-au, de fapt, nici o legătură cu vreo limbă. (**A. P.**)

GREU MAI GĂSEȘTI SINGURUL LUCRU CARE SE MIȘCĂ LIBER (SUB FORMĂ DE PAIE) ÎNTR-UN REFUGIU ETERN

■ De la Sibiu, propun următoarea nouă intrare în dicționar: LUCRUSLÁB, lucruslaburi, subst. n. – 1. fleac, ciuruc, vechitură. Ex.: „Am fost în piață la lucruslaburi"; 2. Om neserios, om de nimic. Ex.: „Greu mai găsești angajați competenți – numai lucruslaburi". (**M. M.**)

■ Pe plaja Compo din Connecticut, vizibil deranjată de altă femeie care stătea la soare topless, o doamnă a sunat la poliție să reclame indecența. Luată la întrebări, dama bronzată fără urme de sutien a făcut singurul lucru care i s-a părut logic: și-a dat jos și restul costumului de baie. (**C. Ș.**)

■ Din replicile de pe Twitter: „Știe cineva de ce în Iran este interzis șahul?" – „Poate pentru că Regina se mișcă liber." (**M. C.**)

■ O companie trimite într-o rachetă urna cu cenușa celor dispăruți într-o călătorie de doi ani de zile în jurul Pămîntului. O altă companie a dezvoltat un sistem prin care cenușa rezultată în urma incinerării devine îngrășămînt natural pentru creșterea unui arbust de apartament, în timp ce o altă companie folosește cenușa umană pentru a presa un disc cu muzica preferată a celui dispărut. Mai nou, o companie amestecă cenușa în compoziția unui tub de artificii. Se pare că cei mai mulți dintre noi abia sub formă de cenușă vom face ceva cu adevărat semnificativ/spectaculos în viață. (**M. C.**)

■ Cu mediul, cum o dai, nu-i bine. După ce McDonald's a anunțat mîndru că înlocuiește paiele din plastic prin care milioanele de clienți sorb băuturile ce însoțesc hamburger-ii cu unele de hîrtie, activiștii de mediu – pe care nu-i păcălești așa de ușor! – au reclamat o altă problemă. Studiile lor arată că aceste paie de hîrtie sînt mult mai dificil de reciclat decît erau cele de plastic. Ei, acum să văd bestia asta de corporație poluatoare ce face... (**S. V.**)

■ Un copil de 8 ani din Germania a furat mașina părinților și s-a plimbat pe autostradă cu 140 km/h. Copilul a fost găsit într-un refugiu al autostrăzii. Regulamentar, aprinsese și avariile și pusese și triunghiul reflectorizant. După ce polițiștii s-au îndreptat spre el, copilul le-a spus că tot ce a vrut să facă a fost o plimbare. Apoi a început să plîngă. Candoare și viteză mare. (**A. M. S.**)

■ O selecție din numele celor 62 de firme abilitate să execute lucrări funerare în cimitirele bucureștene: Grand Boboc SRL, Unic Marial Construct SRL, Bebym Activ SRL, Mozaic Radu SRL, Elvida Funerare SRL, Sile Prestări Servicii SRL, Bebe Marmo Construct SRL, Claudia Special Construct SRL, Lord Confort SRL, Thanatos Imperial SRL, Robyspecial Construct SRL, White Angel Style SRL, Gin-San SRL, Buga Nicanor PFA, Etern Super Construct SRL. (**M. P.**)

CHIAR N-AM ȘTIUT – PORUMBEII POT FI VĂZUȚI COMPARÎNDU-SE CU OMUL

■ Printre scuzele invocate de contribuabilii din Marea Britanie care nu și-au depus declarațiile fiscale anuale au fost: „Soacra mea e vrăjitoare și m-a blestemat", „Sînt prea scund și n-am ajuns la cutia poștală" sau „Era prea frig și n-am putut să scriu pe tastatură". Acum înțeleg de ce românescul „Chiar n-am știut cum" nu ține. (**S. G.**)

■ În nordul Dublin-ului, pentru zburătoare, toamna se lasă cu o mare petrecere: porumbeii pot fi văzuți învîrtindu-se beți pe străzi, după ospețele cu pere sălbatice fermentate. (**C. Ș.**)

■ Președintele american Donald Trump stîrnește noi controverse comparîndu-se cu Mesia. Vorbind despre cîștigarea războiului comercial cu China, liderul de la Casa Albă le-a spus reporterilor că el este „alesul". El chiar spune ce gîndește. (**A. M. S.**)

■ Emerson Moser, omul care a creat 1,4 miliarde de creioane colorate pentru brand-ul Crayola, vreme de aproape 40 de ani, a dezvăluit, după ce a ieșit la pensie, că e daltonist. „Dacă nu-mi făceam un control de rutină, nici n-aș fi aflat", a spus omul. (**M. C.**)

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD - Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 49% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. ....., Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

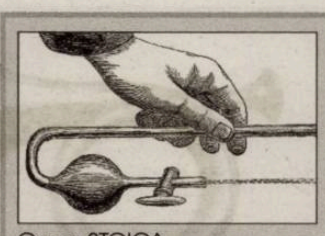

Oana STOICA
rosencrantz & co
19

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **811** ■ 5-11 septembrie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

ANDREI PLEȘU
„O țară de președinți“
pagina **3**

ȘTEFAN LEMNY
„O «șansă» a vieții lui Cioran“
pagina **14**

ALEXANDRA ION, IOANA NICOLESCU
„De ce e nevoie să salvăm Cișmigiul?“
pagina **22**

Mergem pe neîncredere?

„Ai încredere, dar verifică.“
RONALD REAGAN

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

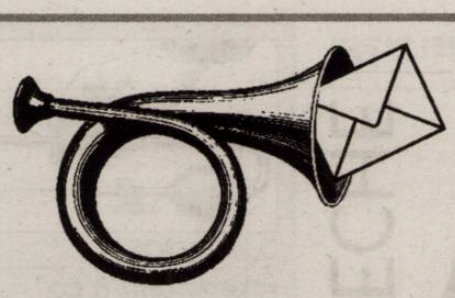

la vremuri noi, dileme vechi

Vintilă MIHĂILESCU

Tabloidizarea sănătății

(...) Despre cultul de piață al corpului și mîntuirea habotnică prin detoxifiere am mai scris. Dar este mai mult decît atît: asistăm la o tabloidizare a tot ce înseamnă sănătate. Și ni se întîmplă nouă, românilor, care sîntem cei mai îngrijorați de starea noastră de sănătate din toată Europa – ceea ce ne face mult mai vulnerabili la șamanii mediatici și babele digitale care alcătuiesc noua autoritate în materie de medicină.

Ce se întîmplă deci? Voi alege doar două fenomene sociale – sau trend-uri, dacă preferați –, înrudite, dar distincte: obsesia nutriționistă și fobia antivaccin. Sănătatea a luat locul gustului în aprecierea mîncării, grija față de alimentație a devenit îngrijorare obsesivă, iar „nutriționistul", fie el medic, *coach,* blogger sau o vecină, a devenit un soi de guru al vieții noastre întru fericire. Mai recent, frica de „otrăvire" a generat o campanie antivaccin, care are toate ingredientele unei fobii. Pe scurt, putem vorbi despre o epidemie obsesivo-fobică în plină desfășurare, ca orice epidemie necontrolată.

De ce se întîmplă toate acestea? Motivele sînt numeroase și diverse. Există motive „obiective", ca să spunem așa, precum fricile alimentare, bîlbele suspecte legate de producția de vaccinuri în România sau cazurile alarmante de malpraxis din spitale. Toate au fost în măsură să trezească suspiciuni firești în rîndul populației, dar nu ele au generat epidemia obsesivo-fobică. O cauză generică, de context social, o constituie lipsa cronică de încredere. În domeniul sănătății, 82% din români sînt îngrijorați de sistemul medical, 31% nu au încredere în doctori și 39%, în spitale (IRES, 2010, 2014). Această neîncredere merge apoi mînă în mînă cu frica de toți și de toate și cu nevoia de a crede în orice și oricine promite să ne scape de frică. Pe acest fond general de neîncredere și frică, competența specialistului este și ea pusă sub semnul întrebării, pînă la decredibilizarea militantă a autorității cunoașterii. (...)

(apărut în *Dilema veche,* nr. 664, 10-16 noiembrie 2016)

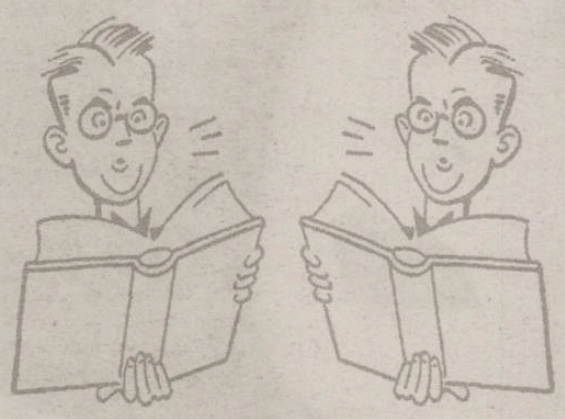

Dilema veche vă propune

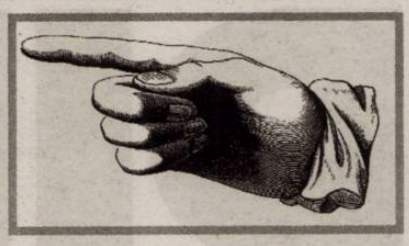

■ „Ne-a bucurat, însă, cel mai mult, că am transmis rolul de ambasadori ai țării noastre muzicienilor străini care, venind aici, au descoperit o țară și o cultură în afara clișeelor, de care s-au îndrăgostit și despre care vor povesti cu entuziasm mai departe, în lume..." – Răzvan Popovici, inițiatorul turneului SoNoRo Conac. Finalul acestui adevărat maraton cultural va fi marcat pe 13 septembrie la Muzeul de Istorie „Teodor Cincu", din Tecuci, iar pe 15 septembrie, ultimul concert va avea loc la Conacul "Ion Ghica" de la Ghergani. Prin acest amplu proiect, ajuns la a VII-a ediție, cu o temă incitantă – *„À la française"* –, SoNoRo se definește ca o remarcabilă alternativă culturală față de dezinteresul manifestat de instituțiile *„en titre"* ale statului, rescriind itinerariul cultural al unor clădiri de patrimoniu, scoase din uitare și puse pe note. Programul include lucrări de Beethoven, Gideon Klein, Franz Schubert și Enescu, în interpretarea muzicienilor Daniel Rowland – vioară, Răzvan Popovici – violă și Justus Grimm – violoncel. (Ruxandra Mihăilă)

■ În perioada 12-15 septembrie, în București are loc DokStation Music Documentary Film Festival, cu proiecții de filme documentare cu și despre Radiohead, INXS, David Bowie, Suede, New Order, Elvis, Ella Fitzgerald sau PJ Harvey, dar și producții autohtone. Printre altele, urmăriți *PJ Harvey: A Dog Called Money, Our hobby Is Depeche Mode,* sau concertele Toulouse Lautrec, Balkan Taksim ori Karpov not Kasparov. Programul complet pe http://dokstation.ro/program. (Cristina Ștefan)

■ În seria de autor Albert Camus (foarte elegantă grafic) de la Editura Polirom au apărut trei titluri noi, pe care, ca unul care și-a petrecut adolescența citindu-le, le recomand împreună: *Vara, Nunta* și *Moartea fericită.* (Marius Chivu)

■ *Cartea neisprăvirii* (Editura Humanitas, 2019) a lui T.O. Bobe. Pentru că literatura e despre tot și despre nimic, pentru că un text poate să fie un șarpe care își mănîncă cu poftă coada, pentru că absurdul, livrescul și ironia pot face o casă bună și trainică împreună. (Ana Maria Sandu)

■ Din 4 septembrie pînă pe 4 noiembrie, la Galeriile Carol, expoziția *„Brain inside(out)"* a artistului spaniol Lidó Rico. Sculpturile acestuia au la bază studii neurologice amănunțite, care evidențiază circuite și regiuni din creier afectate de boli degenerative sau dependențe, ilustrînd consecințele acestora asupra comportamentului și a memoriei. (Cristina Ștefan)

■ *Young Sheldon*, serial pe HBO Go, inspirat de succesul pe care l-a avut *The Big Bang Theory*. Preia frînturile despre povestea copilăriei geniului Sheldon Cooper și le pune pe seama unui copil care își interpretează excelent rolul. Într-o localitate din Texas, înainte de 1990, un tînăr genial are de-a face cu reticența sau discriminarea celor din jur, cu piedicile puse, voit sau nu, de un sistem care nu știe cum să-l manevreze și unde să-l încadreze pe micuțul care începe liceul la vîrsta de nouă ani, cu familia care este fie speriată, fie rănită de inevitabilele diferențe de tratament care apar între cei trei copii ai lor, fiecare cu capacități și personalități specifice. Episoade scurte, decoruri vintage bine realizate și narațiune cu glasul inconfundabil al actorului din *TBBT*, Jim Parsons. Și este și foarte-foarte amuzant. Plus apariția lui Elon Musk într-un episod. (Anca Zaharia)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Festivalul Enescu**
- **I.D. Sîrbu**
- **Spirit de competiție**
- **Profesorul**
- **Vinuri**
- **Muzeul „Antipa"**

album dilematic Tolea Postovei

Trupa Dilemma la festivalul Night of the Prog din Germania (iulie 2019), cu Dilema veche

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

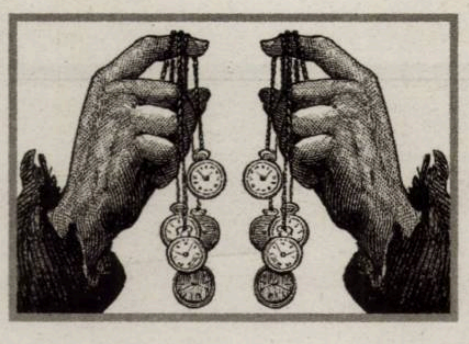

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

O țară de președinți

Cu această perplexitate îmi „încununez“, de la o vreme, ziua (închizînd televizorul). Cînd, deodată, descopăr că am publicat un articol cu exact acest titlu și acum cinci ani, tot într-o campanie electorală. Rezultă că nu trăim un episod politic acut, accidental. Ci o boală cronică: cu simptomele ei ne vom întîlni ritmic, ori de cîte ori vom avea alegeri. Reiau deci articolul din 2014, dar cu mici modificări și cu mari adaosuri de actualitate. Așadar:

Se spune că românul e născut poet. De la o vreme, am oarecari motive să cred că e născut președinte. Pe măsură ce strunga alegerilor se apropie, numărul oilor care se îmbulzesc să treacă prin ea pentru a livra lapte de Cotroceni crește. Pe nepusă masă, cîte un cetățean „responsabil“ iese din rînd și își depune candidatura. Lume de toată mîna, fete și băieți (...), gazetari și artiști, prestatori de servicii incerte, idealiști solemni, șmecheri multicolori, profesori școliți și școlitori, afaceriști hîrșiți în rele, anonimi gălăgioși, ce mai, o întreagă (și pestriță) oaste, sub flamura căreia mărșăluiesc infanteriști glorioși, unii mai cumsecade, unii mai smintiți, unii mai ridicoli, toți siguri de victorie și gata să ne facă fericiți. Ca într-un clasic exercițiu de dicțiune: „justi și juni, jilavi și jalnici, înjunghiați și cu jugaștri...“. (...)

Într-un fel, situațiunea e euforizantă. Faptul că avem atîția doritori de bine, atîția gladiatori în arena eroismului public, atîția campioni ai siguranței de sine arată că sîntem o națiune viguroasă, încrezătoare în viitorul ei luminos și... candidă. La alții, bătălia electorală pentru funcții supreme se dă, de regulă, între doi combatanți (maximum doi sau trei în etapa preliminară). La noi e inflație! De-atîta belșug, nu știi ce să cumperi. La alții, candidații prezidențialelor se cunosc din vreme: sînt anunțați cu mult timp înainte de scrutin, sînt pregătiți și susținuți de echipe competente, sînt prezenți, cu un profil bine definit, pe scena politică, așa încît alegătorul are răgazul să-și facă o idee consistentă despre gîndirea, caracterul, înzestrările și faptele celui care, în final, îi va cere votul. La noi, ieșirea în manej e de o spontaneitate aiuritoare: brusc, în ultima clipă, o seamă de pretendenți simt cum se aprinde în sufletul lor *flacăra misiunii*. Ieri – oameni la locul lor, administratori ai unei „specializări“ onorabile sau figuri din rîndul doi, azi – purtători de faclă. Ieri – oameni de partid conștiincioși, azi – alergători bravi pe cont propriu. Ieri – înregimentați de aceeași parte a baricadei, azi – de o fulgurantă independență. Parola muschetarilor („Toți pentru unul, unul pentru toți!“) nu mai ține. Acum se poartă „Fiecare pentru sine, toți contra tuturor!“. Înfloresc scenariile, suspiciunile, amenințările și negustoria. Pentru bietul alegător, peisajul a devenit luxuriant. Marea decizie pare lăsată la voia întîmplării. Oferta e una strict *numerică*, în loc să fie una a *calităților* pregnante.

Înfloresc scenariile, suspiciunile, amenințările și negustoria.

Nu vreau să demobilizez pe nimeni. Constituțional vorbind, oricine are dreptul să intre în luptă. Nu contest, în cîteva cazuri, îndreptățirile personale și contextuale ale celor care au hotărît să se „angajeze“. Constat doar că această variantă de campanie, acest mod de a traversa un episod electoral este neprofesionist, improvizat, neserios. Și mă tem că rezultatul va fi pe măsura acestei nefaste „originalități“. (...). Vom culege roadele unei cronice imaturități politice și civice.

„Fotografia de grup“ a celor intrați în cursă în sesiunea de-acum nu e lipsită de un trist haz carnavalesc. S-ar zice că înclinația de a candida la funcția de președinte al României a devenit un *hobby*, un „pariu“ tentant: „În fond, de ce nu?!“. Să nu ne blocăm în prejudecata „calificărilor“ subînțelese pentru oficiul suprem. Experiență politică consistentă? Isprăvi publice memorabile? Înzestrări de neocolit, cînd devii reprezentativ pentru milioane și milioane de oameni (ținută, educație, charismă, limbi străine)? Să nu ne patetizăm! Putem da oricînd exemple „șchioape“, de pe întreg mapamondul. De ce am fi noi mai cu moț? Dacă ne vrea poporul e destul. De altfel, „poporul“ e o nebuloasă greu sistematizabilă. Important e să-i spui că ești patriot, gata de sacrificiu, supărat pe veneticii care ne batjocoresc și ne fură, capabil să scoți țara la liman, s-o cureți de „greaua moștenire“ a antecesorilor și să o umpli de bănuți și untdelemn...

Iată cîteva schițe, sumare, de portret. Unii s-au prins că e bine să te declari „independent“. Ai fost la Alianța Civică, la PNL, la PDL, la ALDE, ești sprijinit de ALDE și Pro România, dar în adîncul sufletului tău ești independent, fată mare, abia născut. De notorietate nu mai vorbim: cum să fii ator de-o viață și să nu fii cunoscut și recunoscut cînd mergi la piață? Nu se putea, mă-nțelegi, ca un asemenea om să stea deoparte cînd țara e-n nevoie. Se uită în jur, nu-i place ce vede și își dă seama, brusc, că i-a venit vremea. E nevoie acută de intervenția lui providențială! Ce face românul (adevărat) cînd suferă pentru țărișoară? Se sacrifică, se face șef suprem, pune mîna pe hățuri. Lasă modestia deoparte („Folosesc modestia ca armă!“ – recunoaște, cinstit, actorul: un fel de a spune că, sub aparențe, e o fiară sigură de sine). Are la îndemînă și soluții rapide: Președinția nu mai trebuie să aibă sediul la Cotroceni! Iar președintele nu mai trebuie numit „șeful statului“. Nu! Vom amenaja un birouaș decent undeva în Ferentari, iar pe ușa lui vom scrie numele președintelui, cu specificarea „patriot român“. Cu asemenea măsuri, țara se va pune rapid pe picioare. Ca să rămînem în sfera „artelor spectacolului“, să amintim și de vitejia unui alt actor, actualmente director al Circului din București, înclinat și el să iasă la luptă. Una dintre motivațiile sale nu e lipsită de duioșie: i-a promis mamei sale că, dacă va fi cazul, va sfîrteca relele țării și va instaura domnia binelui. Doamne-ajută!

Extrem de original e și un domn care, săptămîni întregi, a spălat pe jos cu cei care vor să valorifice în beneficiu propriu suferința poporului (în speță, crima de la Caracal). Niște nemernici, care au avut și tupeul să-l bănuiască pe el de o asemenea urîțenie sufletească. Iată însă că a auzit, dintr-odată, vocea poporului. Care va să zică, dacă eu nu vă vreau, voi mă vreți! OK, n-avem ce-i face! „Cei care vor să devină președinți pe spinarea unor victime nevinovate sînt niște scursuri. Cu o singură excepție: eu. Voi accepta martirajul candidaturii și mă voi pune pe treabă!“

Din lipsă de spațiu, ne oprim, deocamdată, la cele cîteva mostre de mai sus. Vom reveni. Dar și așa, am strîns destule argumente că sîntem mereu nepregătiți, absorbiți strict de licărul incert al momentului, de porniri conjuncturale, fără temelie fermă și fără perspectiva construcției coerente. Stăm sub blestemul *spasmodicului*. Politica autohtonă e o succesiune de puseuri de febră, la capătul cărora moțăim sleiți, sperînd o miraculoasă „transfuzie“ de normalitate și bună-cuviință.

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“

ANDREI PLEŞU, 1993

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Doi

Întotdeauna a fost cam ciudat. Nesigur și extrem de arogant în același timp. L-am invitat la un prînz pentru că mă călca pe nervi și ca să tip la el. Am ieșit de la prînz convinsă că vreau să fiu cu el.

La ieșirea din țară l-au oprit odată și l-au întrebat ce este. A spus că este ceea ce scrie pe pașaport că este.

– Nu, domnule, de unde sînteți?

– De aici.

– Nu, nu, originar de unde sînteți?

–De aici, de unde aș putea să fiu?

A părut iritat pentru cîteva secunde. Apoi a redevenit el. M-am tot gîndit că probabil el ar fi fost cea mai bună definiție a străinului.

Straniu, un pic exotic și afurisit de adictiv.

Vorbea mult despre timp și cît de idiot percepem noi timpul. Că nu există prea multă logică în a accepta timpul ca fiind liniar. Asta, deși părea că are continuu un ceas în cap. Se trezea tot timpul cu cîteva secunde înainte de alarme și putea să spună cu o eroare de maximum două minute cît era ceasul, indiferent de orice.

Știa îngrozitor de multe lucruri despre fizică și îi plăcea să discute detalii complicate pe care mă îndoiesc că vreodată altcineva care lua parte la discuții le pricepea. Citea tot felul de articole științifice și se relaxa rezolvînd probleme complicate din tot felul de culegeri.

Avea mult prea multă energie.

Era în schimb bun la pat, așa că am stat cu el. Pînă cînd totul s-a dus dracului.

Mi-a lipsit în ziua aia. Fizic mi-a lipsit. Avea un corp un pic prea slab, dar tare atletic. L-am chemat la mine. Am rîs mult. Pe la începutul amiezei l-am cărat în pat. A fost fain, dar încet-încet am început să obosesc.

Și atunci s-a rupt ceva. Lumina s-a schimbat. A devenit cumva aproape solidă. Cumva nu mai era clar cine era cine între noi doi. Sunetele au început să dispară sau să se audă ca și cum ar fi existat un bruiaj. Am fost repetat bine și foarte bine și apoi am început să mă pierd.

L-am auzit spunînd ceva despre spectrul electromagnetic și despre cît de limitate sînt abilitățile noastre de a percepe realitatea. Apoi am fost cumva înapoi în apartament rîzînd ca proștii. Și apoi s-a făcut noapte și cumva m-am gîndit că era imposibil să fi trecut patru ore.

Și iarăși m-am pierdut în el. A fost întodeauna foarte bine cu el în pat, dar de data asta m-am speriat de cît de bine era. M-am auzit spunîndu-i dacă ar putea să explice mai bine despre frecvențele cîmpului electromagnetic și apoi m-am pierdut din nou. Creierul meu a intrat într-un fel de colaps și capacitatea de a face diferența între vis și realitate s-a dus dracului. Apoi, lumina apusului de soare și zîmbetul lui strîmb, și din nou m-am pierdut.

Știu că s-a oprit și a spus că e 3,10. A rîs. Am deschis telefonul și era 3,10. A rîs de mine. Am rîs și eu și pînă cînd am adormit, sînt sigură că am zîmbit ca o tută. Am dormit tun. M-am trezit speriată, gîndindu-mă că s-ar putea ca el să fi avut dreptate și că timpul nu e liniar. Poate e posibil să percepi timpul diferit.

Nu era acolo, dar miroseam a el. Ne-am mai văzut de două ori. A plecat pentru un interviu în străinătate.

Cîteva zile a fost greu să dorm și să mă gîndesc la altceva. Apoi m-am mai liniștit. Cam după un an mi-a fost bine și nu m-am mai gîndit la asta. El s-a mutat pe un alt continent și apoi pe altul. Am pierdut contactul.

Cumva, deși au trecut mai mult de opt ani, pot să-mi reamintesc toate astea ca și cum ar fi fost dimineața de după.

Încă am zile cînd îmi lipsește grozav. Vise în care îl simt aproape și am o nevoie aproape dureroasă să îl ating. Am avut cîteva relații foarte bune de atunci. Nimic, nici măcar pe aproape la fel de intens cum era cu el. Am avut momente în timp ce eram cu el cînd uram intensitatea lui. Cînd mă simțeam paralizată de ea. Era ceva extrem, la limita suportabilului. Avea mult prea multă energie și părea tot timpul că jonglează cu un milion de lucruri. Paradoxul era că mai toți prietenii mei îl percepeau rece, supercontrolat și un pic amenințător.

Cît timp am fost cu el mă gîndeam aproape non-stop la sex. A fost dureros să accept că am fost dependentă de el. Dar am fost.

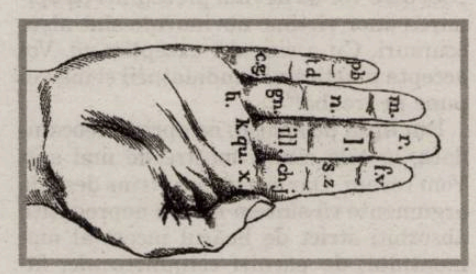

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Tulburare homeo-alopată

Colegul meu de la Stilistică, Romeo Prăjanie, m-a invitat ca membru în comisia unui doctorat îndrumat de el. După susținere, n-am reușit să scap de protocolul obișnuit al acestor evenimente. Romeo devenise agresiv-insistent în rugămintea lui să însoțesc grupul de examinatori și proaspăt doctor în filologie la restaurant, așa încît, ușor speriat, am cedat. La masă am fost surprins să observ că profesorul Prăjanie comanda băuturi spirtoase, pe care le sorbea destul de repede. El era un caz notoriu de „abstinent", cum se zicea cîndva, adică de nebăutor convins. Nu insista asupra motivelor antialcoolismului său, dar lumea le știa. Suferea de probleme enterologice, mai precis avea o gastrită chinuitoare încă din tinerețe. Ce s-a întîmplat între timp? Nici măcar n-am formulat eu întrebarea, ci o doamnă profesoară din București, care-l cunoștea pe Romeo de multe decenii. Prăjanie a luat o înghițitură mare de scotch și s-a pus pe povestit cu un aer de narator experimentat: „Dragii mei, am gastrită de vreo treizeci de ani. Nimeni nu i-a dat vreodată de capăt. Recent însă, am auzit că ar funcționa în urbe cabinetul particular al unui gastroenterolog excepțional, doctorul Costel Fălcuță Frontală..." Prăjanie s-a uitat la mine cu asprime și mi-a spus: „Să nu te prind, Codrine, că te hlizești ori ceva! Și eu, și tu avem nume aiurea. Și alții. Iar dacă mă gîndesc la personajele tale din *Dilema veche*, mă ia cu tremurici. Așa-l cheamă pe om și cu asta basta!" Am tăcut mîlc.

Totul a fost o farsă.

„În sfîrșit", și-a continuat profesorul povestea, „m-am bucurat enorm și m-am și programat telefonic pentru o consultație. Surpriză! Asistenta m-a întrebat dacă vreau la domnul doctor Fălcuță Costel, alopat, sau la domnul doctor Frontală Costel, homeopat. Măi, să fie! Mă interesez dacă amîndoi au specialitate pe gastro. Cum să nu, mă asigură domnișoara. În plus, a adăugat ea, mă pot programa la ambii în aceeași zi, la ore succesive. Pentru a doua consultație aș plăti doar jumătate din preț, într-o asemenea variantă. Accept imediat, gîndindu-mă că amîndoi doctorii or fi excelenți. Pacienții îi laudă prin oraș deopotrivă. Ba sărmanii mai cred că sînt una și aceeași persoană, derutați probabil de prenumele identic și de expertiza comună enterologică. Două păreri avizate nu puteau să strice bătrînei și sîcîitoarei mele gastrite. Mă prezint deci la cabinet. Acolo, totul elegant, civilizat, frumos. Aștept foarte puțin în recepție. Domnișoara mă îndrumă întîi spre ușa pe care scria *Dr. Fălcuță Costel. Gastroenterologie alopată*. Înăuntru, un ins afabil, simpatic. Se uită peste dosarul meu medical, mă asigură că rezolvăm chestiunea și îmi prescrie un tratament de început. Apoi se arată curios dacă m-am înscris și pentru homeopatie. Da, răspund cam cu jumătate de gură. Băieții sînt șarlatani, observă el. Să mă duc, dacă tot am achitat, dar să nu am așteptări. Granulele lor? Apă de ploaie, frecții la un picior de lemn, efect imaginar, placebo. Alopatia este soluția, frate!"

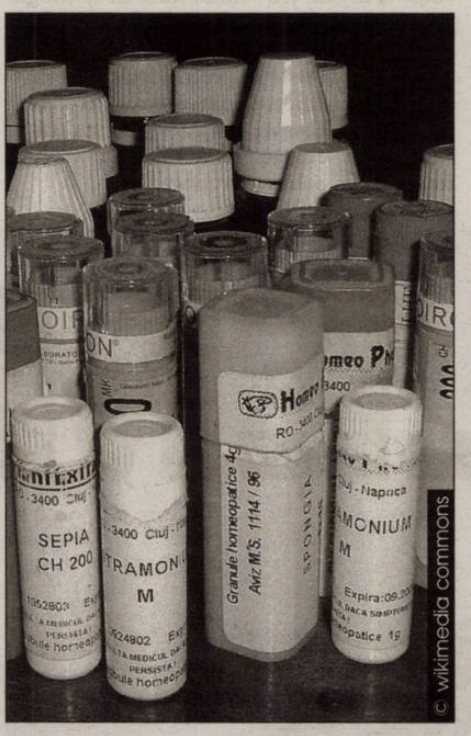

Romeo a mai înghițit o doză de scotch și a revenit cu dinamism: „Hait, mi-am zis. Ăștia doi, alopatul și homeopatul, se urăsc! Au pornit pesemne împreună la drum, fiind cîndva prieteni, și s-au certat. Actualmente, împart cabinetul de nevoie. Merg în recepție și mai aștept cîteva minute să se facă ora pentru homeopatie. Șoc și groază! La fix, Costel Fălcuță iese din cabinetul lui și intră voios în cabinetul pe ușa căruia scria *Dr. Frontală Costel. Homeopatie*. Domnișoara mă invită să intru la noua consultație. Parcă teleghidat, mă așez *și* în fața homeopatului Frontală, după ce, în prealabil, discutasem *cu* alopatul Fălcuță. Îi zîmbeam, jumătate terifiat, jumătate ghiduș, sperînd, cu bucățica rămasă intactă din creierul meu, cu ultimul piticel sănătos de pe scoarța cerebrală carevasăzică, la o rezolvare haioasă a bizareriei. Bănuiam prostește că homeopatul vă sări vesel în picioare și-mi va spune că totul a fost o farsă, indicîndu-mi camera ascunsă din perete, montată pentru nu știu ce show de divertisment, de la nu știu ce televiziune. Aș! Costel îmi studiază *iarăși* dosarul, ca și cum mă vedea pentru prima oară. Îmi face o anamneză homeopată detaliată și îmi prescrie granule, neuitînd să adauge, vehement, că alopatia e o porcărie imensă, care distruge organismul. Să fiu prudent atunci cînd apelez la exponenții ei medicali limitați la minte și la cunoștințe. Să nu fiu naiv! Am curiozitatea morbidă, la plecare, să citesc iute semnăturile de pe cele două rețete..."

Ascultam, cu respirația tăiată, relatarea de film *horror* a profesorului. „Ei bine", a strigat el, declanșîndu-ne tresăriri spasmodice (doamna din București l-a stropit chiar pe fostul doctorand, pe față, cu șampania sărită din paharul ei), „era una și aceeași semnătură: *Dr. Costel Fălcuță Frontală!* Așa mi-a venit ideea salvatoare, vindecătoare! Eu sînt *Prof. dr. Romeo Prăjanie!* Acasă, Prof. Romeo ține regim feroce, la școală Dr. Prăjanie bea de stinge! Încă un scotch la băiatu'!"

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

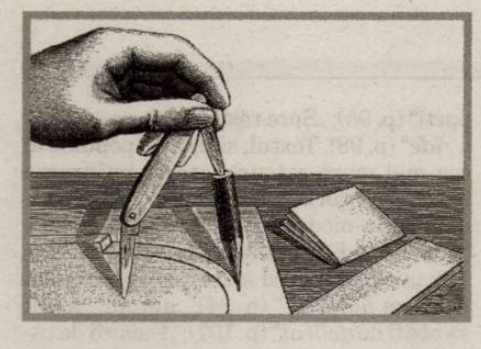

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Din ce cauză ard, de fapt, pădurile din regiunea Amazonului

Incendiile din regiunea amazoniană a Braziliei au provocat, pe bună dreptate, o emoție planetară și indignarea a milioane de oameni. Și-au exprimat însă emoția și oameni care nu au habar că se numără printre vinovații acestei tragedii ecologice. În Franța, de exemplu, sute de mii de cetățeni s-au mobilizat semnînd petiții de protest sau chiar oferind bani unor asociații neguvernamentale implicate în apărarea biodiversității. Aceste spirite caritabile ignoră însă un lucru esențial: și anume că mobilizarea lor nu folosește la absolut nimic atîta vreme cît vor continua să consume carne de vită franceză hrănită cu soia braziliană. Există informații care ar trebui afișate pe toate drumurile pentru ca europenii să poată ieși dintr-o anumită starea de ipocrizie. La reuniunea G7 de la Biarritz, președintele Emmanuel Macron a avertizat că nu va semna un important tratat de liber-schimb cu Brazilia dacă omologul său Jair Bolsonaro nu-și modifică politica economică în regiunea Amazonului. Alte trei țări europene reprezentate la summit-ul de la Biarritz, Germania, Italia și Marea Britanie, s-au arătat și ele îngrijorate de soarta pădurilor din respectiva regiune, considerată de ecologiști drept unul din plămînii planetei. Indignarea acestor lideri europeni a fost apreciată de opinia publică, dar două lucruri se bat totuși cap în cap în acest context: europenii îi acuză pe brazilieni că distrug echilibrul unui ecosistem vital pentru sănătatea planetei, dar pe de altă parte importă anual milioane de tone de soia braziliană.

Reiau cifre furnizate de FAO (Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură): în 2017, Franța a importat un milion opt sute de mii de tone de soia braziliană, iar în 2016 importurile europene, la același produs, au fost de șaisprezece milioane de tone.

În timp ce la Biarritz liderii europeni îl făceau cu ou și cu oțet pe Bolsonaro, în timp ce presa europeană se panica aproape din cauza consecințelor pe care urmau să le aibă incendiile asupra întregii planete, canalul de televiziune privat TF1 a avut buna inspirație de a-și trimite cîțiva reporteri să discute cu fermieri francezi. „Nu știu ce mă face fără soia braziliană. Este ieftină, de bună calitate și, dacă într-o zi nu s-ar mai găsi pe piață, probabil că aș da faliment", spunea unul dintre acești crescători de animale, mîndru de vitele sale crescute intensiv, în boxe minuscule...

Să nu ne facem, deci, iluzii. Pădurile din regiunea Amazonului vor continua să ardă, despăduririle din zona pe care o considerăm vitală pentru sănătatea planetei vor continua. Din ce cauză devine evident: din cauza globalizării, din cauza comerțului mondial, din cauză că în Europa, dar și pe alte meridiane, se mănîncă prea multă carne. Brazilia este primul producător mondial de soia, iar China a devenit principalul importator de soia braziliană. Faptul că pentru europeni și pentru chinezi este mai rentabil să-și hrănească vitele cu soia braziliană decît cu furaje autohtone – iată care ar trebui să fie un mare motiv de indignare pe planetă.

În perioada revoluției industriale din Anglia, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, nevoia de lînă pentru industria textilă devenise atît de mare încît sute de mii de țărani au fost alungați de pe pămînturile lor, iar acestea au fost transformate în pășuni. Atunci a apărut expresia „Oaia l-a mîncat pe om". În prezent ne putem pregăti pentru pertinența unei alte constatări, și anume că *vaca l-ar putea mînca pe om*. Iar dacă ținem cont și de faptul că soia braziliană este modificată genetic, avem un tablou și mai negru, cu perspectiva ca efectele unei hrane artificiale asupra omului să-l transforme treptat pe acesta într-un mutant.

Mulți experți trag semnale de alarmă în legătură cu consumul excesiv de carne pe planetă, producția de carne fiind, pe întregul său lanț, extrem de poluantă. Anul trecut, se arată din surse ale Organizației Mondiale a Comerțului, Brazilia a produs 120 de milioane de tone de soia, cu 23% mai mult decît în 2017. Iar 84 de milioane de tone de soia s-au dus la export. În perspectiva anului 2050, planeta va număra, spun demografii, zece miliarde de oameni. Dacă stilul actual de consum va fi menținut, omenirea își va tăia singură craca de sub picioare. Să reținem însă că nici globalizarea nu trebuie considerată un rău absolut. Ceea ce numim globalizare a scos din mizerie un număr considerabil de oameni pe planetă în ultimii 30 de ani, dar a dus și la această situație paradoxală, ca numărul oamenilor obezi să fie mai mare astăzi decît al celor subnutriți.

Într-o carte devenită celebră și tradusă în peste 30 de limbi, *Viața secretă a arborilor*, autorul ei, germanul Peter Wohlleben, povestește cîteva lucruri tulburătoare despre păduri și despre relațiile dintre om și pădure. Pădurile, scrie Peter Wohlleben, funcționează ca un organism, seamănă cu comunitățile umane... Bine ar fi dacă oamenii ar învăța ceva de la arbori, dacă ar înțelege că existența umană se datorează faptului că pe planetă există păduri.

În timp ce pădurile ard în Brazilia (dar și în Africa, precum și în Siberia), mai multe țări anunță programe masive de împăduriri. China pare să se fi trezit și începe să-și protejeze pădurile, la fel și India și Etiopia... Mă întreb dacă în România se va produce la un moment dat o trezire generală și dacă protecția pădurilor va fi declarată cauză națională.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

FULBRIGHT Romania

EXECUTIVE DIRECTOR

ROMANIAN-U.S. FULBRIGHT COMMISSION

The Board of the Romanian Fulbright Commission is recruiting an Executive Director who will be responsible for implementing and monitoring the programs and policies of the Fulbright program in Romania. Applications are invited from Romanian and American citizens.

The Executive Director (Director) of the Romanian-U.S. Fulbright Commission (Commission) is responsible for long-term planning, day-to-day management of the Commission's wide range of programs, 2.2 million-dollar budget, and supervision of a staff of six. In addition, the Director is responsible for EducationUSA in Romania, a U.S. Department of State program which provides comprehensive and current information about opportunities to study at postsecondary institutions in the United States, serving hundreds of Romanian students annually.

This is a full-time position, with a two-year renewable contract, which reports to the bi-national Board of Directors.

For a full job description, desired qualifications, and how to apply, please check the Fulbright website at: *http://www.fulbright.ro/news/1103-executive-director*

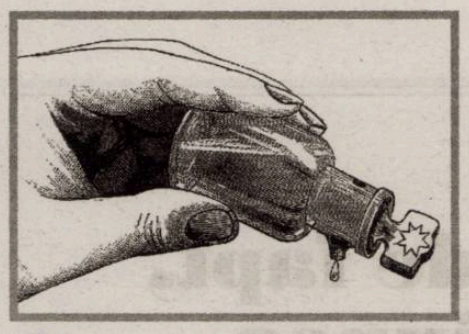

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Oralitate de acum două secole

Știm prea puține despre modul de a vorbi al celor din secolele trecute: cîteva scrisori private, însemnările pe cărți, fragmentele memorialistice păstrate reflectă doar parțial un mod de exprimare cotidian, pentru că intră de fapt în tiparele scrisului, cu clișeele și constrîngerile specifice unor tradiții discursive. În textele mai vechi, „limba vorbită“ se lasă doar bănuită. Mai multe informații despre oralitatea spontană primim, de prin secolul al XIX-lea, prin intermediul literaturii: dialogurile din romane și mai ales cele din comedii selectează și exploatează o parte dintre trăsăturile conversației de zi cu zi. Dată fiind puținătatea informațiilor, devine extrem de prețios orice text care oferă mostre ale scrisului neprofesionist, mai puțin cultivat, mai fidel oralității. În această categorie se înscrie recent apărutul text al lui Dimitrie (Dumitrache, Tache) Foti Merișescu, manuscris editat de Constanța Vintilă-Ghițulescu sub titlul *Tinerețile unui ciocoiaș* și în care sînt povestite (după părerea editoarei, ceva mai tîrziu) întîmplări din primele decenii ale secolului al XIX-lea. Textul are trăsăturile unei limbi „semiculte“, cu grad ridicat de autenticitate. Deși autorul evocă modele livrești, acestea sînt luate ca reper mai ales pentru senzaționalul întîmplărilor picarești, cu motivația naivă a celui care consideră că aventurile proprii sînt demne de cele ficționale: „M-am hotărît ca să-m fac și eu o istorie pentru celi mie întîmplati“ (p. 71).

Memorialistul povestește întîmplări de pe la 1814, de cînd avea 17 ani, într-un stil oral, cu lexic simplu, enunțuri juxtapuse, reproducere directă a dialogurilor și cu păstrarea în scris a particularităților de pronunție populară și regională, predominant muntenești sau general populare (formele *pă, dă* ale prepozițiilor *pe, de,* închiderea lui *e* la *i* etc.). Unele particularități moldovenești sînt explicate de editoare prin biografia memorialistului, muntean de origine, dar stabilit apoi în Moldova. Textul confirmă persistența în epocă a formei *au* a auxiliarului pentru singular (încă neînlocuită de *a),* ca și extinderea munteneacă a terminației *-ră* la participiu (fenomen ilustrat mai tîrziu de personajele de mahala ale lui Caragiale): „Să-ntoarci Dochița către fete și zici: «Fată, Ion *au pățitără*. Dracu știe ce au făcut“ (p. 83). Vocativele și interjecțiile de adresare sînt cele păstrate în registrul popular și familiar pînă astăzi *(fa, fată, băiatu, neică, leică* etc.). Sintaxa populară a narațiunii, nediferențiată de cea a dialogurilor, cuprinde, de exemplu, relativul *care* invariabil: „M-am întîlnit și cu băietu *cari* i-am dat în cap cu piatra“ (p. 103).

Povestirea lui Dumitrache surprinde scene de viață cotidiană (e drept, presărate de bătăi, accidente, ciumă, morți, episoade erotice): „Leică, să dorm pînă mîine acilea?“ (p. 76); „M-au întrebat: «Cum te cheamă?» Am zis: «Tachi mă cheamă». «Neică Tachi, să rămîi la noi. Eu nu sînt d-acilea»“ (p. 78-79); „Am ridicat capu și am zis: «Dă-mi paaci, fa!». S-au uitat la mine și m-au stupit, zicînd: «Arză-te focul, boala dracului, tot cu tine mă întîlnesc»“ (p. 78). Naratorul reproduce cu parcimonie vorbele indecente sau agresive, dar le evocă adesea prezența în dialog: „Eu vroiam ca să-l înjur, dară eram mut“ (p. 87); „Eu l-am înjurat, că acum nu mai eram mut“ (p. 92).

Narațiunea este destul de lipsită de relief stilistic („Zoițica s-au dus. Era în capoțel. Eu am tras ceacșirii, am luat cizmile în picere“, p. 100), dar este înviorată de unele întrebări autoadresate, de sporire a dramatismului („Ei, Tachi, ce faci acu?“, p. 77), ca și de unele formulări mai expresive: „Mă uitam *ca șoarecii*, de deparți“ (p. 95); „Spre răspuns *ne-am umflat a rîde*“ (p. 98). Textul, simplu și popular în cea mai mare măsură, atestă infiltrarea în conversația curentă a unor cultisme romanice la modă, de dată recentă în epocă: „ne-am dăzmierdat. *Amor platonic*“ (p. 79); „au răspuns cu *afectație*“ (p. 86); „mă făcusem *familiar*“ (p. 94); „am mîncat cît să poati de *delicat*“ (p. 107), „Feciorii de casă mă *trata*“ (p. 110); „Nunta au fost *pompoasă*“ (p. 111). Cele mai interesante informații lingvistice sînt însă cele privind bilingvismul româno-grecesc. Dialogurile reproduse și (în mai mică măsură) narațiunea sînt pline de grecisme, ba chiar conțin replici întregi și schimburi de replici în greacă: „*To hava su* [= nici nu gîndeai], nene Tachi! (p. 100); „duduca Zoi *mu* [= a mea] să uita dă diparti“ (p. 101); „Mi-au arătat pă undi să mă duc *is to anang(h)eo* [= la nevoie, la ananghie]“ (p. 98) etc. Familiaritatea cu limba greacă produce derivate ad-hoc, precum *a calimera* (a spune *calimera,* „bună dimineața, bună ziua“): „Dacă am intrat, *am calimerat*“ (p. 100).

Textul cuprinde și atestarea prețioasă a unei variante a sintagmei familiare *de muc* (cu sensul „foarte frumos“), care stă la baza expresiei *muc și sfîrc:* naratorul remarcă o tînără „frumușică *dă mucu dă lumînare*“ (p. 95).

Ar fi minunat pentru istoria limbii române ca alte texte asemenea acestuia să apară și să beneficieze de ediții critice similare; istoria cuvintelor, a expresiilor, jocul influențelor și dificultatea răspîndirii normelor lingvistice s-ar lumina în mai mare măsură.

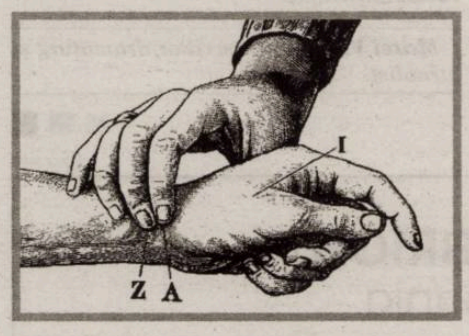

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Uneori se face primăvară și cu o floare

Am fost invitat zilele acestea să mă întîlnesc cu elevi care au participat la *Lecturiada elevilor 2019,* concurs național înscris în Calendarul Activităților Educative Naționale al MEN, aflat în acest an sub semnul temei *Istoria unui posibil viitor*. În fapt, nu este propriu-zis un concurs, pentru că finalitatea nu o constituie premiile, iar activitățile sînt ateliere de lucru elevi-profesori. Un fel de școală de vară, atît pentru unii, cît și pentru alții, fiecare avînd de învățat o sumedenie de lucruri noi, într-o manieră colaborativă foarte plăcută, incitantă. E una dintre activitățile de top care se desfășoară în sistemul de învățămînt și i se datorează în mare măsură unuia dintre oamenii cei mai valoroși pe care învățămîntul i-a avut și îi are: doamna profesoară de limba și literatura română Monica Onojescu.

Clujul a fost privilegiat. La început, pentru că apoi fenomenul a atins proporții naționale. Tînăr profesor fiind, în primii doi-trei ani de învățămînt, am intrat în contact cu doamna Onojescu la un curs de *Lectură pentru dezvoltarea gîndirii critice*. Era un curs dens, foarte serios, livrat de Centrul Educația 2000+ și girat de Inspectoratul Școlar, reprezentat de inspectoarea de română, doamna Anica Revnic (alt om valoros al învățămîntului clujean). Doamna Onojescu era formatorul pentru limba și literatura română, pe atunci încă profesoară la Liceul Teoretic „Gh. Șincai“ din Cluj-Napoca. Era prin anul 2000. Se propaga un entuziasm extraordinar, printre profesori se simțea o efervescență flamboaiantă, tot ce învățam acolo era nou, fascinant, strălucitor. Noi, cei tineri, nu demult ieșiți de pe băncile liceului și ale facultății, descopeream acum o altă manieră de a preda decît cea cu care fuseserăm obișnuiți ca elevi, iar ca studenți învățaserăm încă vechiul model de predare, aproape exclusiv academic, expozitiv. Acest entuziasm i-l datoram doamnei profesoare, un spirit excepțional de viu, de cultivat și de creativ, care a mînat de la spate apoi generații întregi de profesori prin tot ceea ce a făcut. Desigur, nu a fost singurul om important în ecuație, dar întotdeauna a ocupat locul central, în calitate de inițiator și de organizator.

La vreun an distanță de aceste cursuri, tot prin susținerea programului Educația 2000+, în toamnă, aceeași doamnă Onojescu, alături de aceeași doamnă Anica Revnic și de doamna prof. univ. Alina Pamfil, care începea pe atunci reforma didacticii disciplinei la nivel universitar, au organizat primul Simpozion Național al Profesorilor de Limba și Literatura Română. Îmi aduc aminte ca astăzi, am avut și eu ceva lucrare pe tema evaluării, era firav încă, dar avea participanți din toată țara și s-a desfășurat într-un liceu tehnologic.

Pas cu pas, lucrurile au început să se lege tot mai strîns, mai compact, mai consistent. În următoarea primăvară, aceeași doamnă Onojescu a gestionat înființarea Asociației Profesorilor de Limba și Literatura Română „Ioana Em. Petrescu“ (ANPRO), al cărei președinte a devenit și pe care a condus-o pînă în urmă cu cîțiva ani, cînd conducerea a fost preluată de doamna Alina Pamfil. Odată cu crearea asociației, a luat ființă și revista de didactica limbii și literaturii române, *Perspective*, pe care aceeași doamnă Onojescu a condus-o pînă acum cîțiva ani, și cînd spun că a condus-o înțeleg că a citit și a triat absolut toate materialele care se adunau în redacție. O revistă care a făcut școală, intrată în bibliografia examenelor de titularizare și de definitivat, practic cea mai bună, de departe, de pe piață. O revistă în care orice profesor avea acces să publice (și încă are), cu condiția să propună un text valoros, o revistă cu numere tematice, care în timp a încercat și a reușit în mare măsură să clarifice concepte, să stabilească direcții, să deschidă dezbateri. O revistă în care au publicat atît profesori din preuniversitar, cît și nume uriașe din domeniul academic, începînd de la regretatul Paul Cornea pînă la reprezentanți din generațiile mai tinere, cum ar fi Angelo Mitchievici, Mihaela Ursa, Adrian Tudurachi sau Călin Teutișan. Firește, tot sub atenta observare și gestionare a doamnei Onojescu, în toată această perioadă de la înființarea ANPRO pînă în prezent, a crescut pas cu pas simpozionul, ajungînd să fie cel mai important în domeniul didacticii disciplinei. De prisos să spun că și la simpozion au conferențiat de-a lungul timpului personalități remarcabile ale culturii umaniste, Liviu Papadima, Ioana Both (Bican), Alexandru Matei, Basarab Niculescu, Mircea Miclea, Paul Cernat, Alex Goldiș, Cornel Vîlcu etc., ca să amintesc alte nume decît cele de mai sus. Și, desigur, fiecare ediție a simpozionului a fost urmată de adunarea în volum a lucrărilor, rezultînd astfel o întreagă bibliotecă de specialitate, coordonată de doamna Onojescu.

Pe lîngă alte școli de vară pe care asociația le-a mai organizat, mai amintesc un proiect care a avut impact major și a deschis alte căi de cercetare didactică. Prin anul 2004, cînd directorul ICR era încă Augustin Buzura, ANPRO a intrat în parteneriat cu acesta și a pus pe picioare un program de formare pentru profesori care predau limba și literatura română în alte țări. Programul a funcționat excelent, s-a dezvoltat și sub președenția la ICR a lui Horia-Roman Patapievici, desfășurîndu-se pe o perioadă de vreo șapte ani. În acest context, al parteneriatului cu ICR, s-a demarat un proiect-pilot, *Cercuri de lectură*, care a dus ulterior și la nașterea concursului omonim.

De o seamă de ani, doamna Onojescu s-a pensionat. De cîțiva ani, doamna Onojescu s-a retras din conducerea revistei *Perspective*, dedicîndu-și timpul mai mult proiectului *Cercuri de lectură* și revistei acestuia, *Consilierul de lectură*, care are o apariție semestrială. Anual gestionează concursul amintit la început. Nu a abdicat nici de la efortul sprijinirii și organizării simpozionului. Doamna Onojescu este un senior al învățămîntului românesc, un exemplu despre cum se poate face primăvară cu o singură floare. Sîntem mulți, foarte mulți cei care trebuie să îi mulțumim, iar acest articol este o astfel de încercare. Să aibă sănătate și să ne poată aduna încă mult timp în jurul dînsei, a unor idei și a unor entuziasme!

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Într-o „relație complicată“ cu limba română

Acum cîteva zile, pe 31 august, a fost Ziua Limbii Române, un prilej pentru „nativi“ să posteze pe Facebook cîte o poezie clasică sau contemporană, cîte un citat sau un aforism, cîte o glumiță agramată, cu trimitere la vreun politician etc. Nu mi s-a părut să fi fost o zi de-o importanță majoră, cel puțin nu în spațiul virtual, a trecut ca multe altele. Totuși, pentru mine a fost un prilej să reflectez un pic la „relația complicată“, vorba Facebook-ului, pe care o am fără voia mea (căci nu ne alegem limbile și nici spațiile în care ne naștem) cu limba română. O relație care inevitabil durează o viață de om, n-ai cum să te rupi total, asta e, te poți îndrăgosti la un moment dat de limba franceză, de pildă, dar tot nu te poți despărți definitiv de limba română, așa că ești condamnat la un *ménage à trois, à quatre* și, mai departe, cît te țin curelele.

În școală eram considerată „bună la română“, adică scriam compuneri „cu expresii frumoase“, mă descurcam binișor și cu gramatica, iar ulterior, în liceu, colegii copiau după mine la teze sau îmi dădeau bobîrnace: „Zi-mi și mie ceva de *Frații Jderi!*“, nu învățam comentariile pe de rost, doar citeam literatură. N-am fost niciodată la vreo Olimpiadă de limba română pentru că nu voiam să fiu ipocrită, pentru olimpiade chiar trebuia să tocești pe atunci, nu-mi propusesem să fac performanță. Mai degrabă participam la concursuri de literatură, de „scriere creativă“, am spune astăzi, pe care de obicei le cîștigam, în clasa a XI-a am cîștigat un dublu radiocasetofon care mi-a prins tare bine, a derulat casete cu Beatles și Led Zep pînă la loc comanda. Și cred că a fost una dintre puținele dăți în care am cîștigat ceva concret cu limba română. Îmi amintesc că ăștia „buni la română“ se aflau mereu în eșalonul doi al copiilor inteligenți, pe primul loc erau matematicienii, fizicienii, chimiștii și, ulterior, informaticienii. De multe ori erau priviți cu indulgență, cu un zîmbet ușor strîmb – sînt ei oare buni la ceva? La liceele bune, în clasele de uman se ajungea „prin alunecare“, adică nimereau toți cei care nu intraseră la real și care nu aveau, de fapt, nici o treabă cu limba română și nici cu vreo altă limbă. Erau clasele boeme în care nu se învăța mai nimic, din nou copiii de aici erau priviți cu indulgență ca unii cu un ușor handicap față de ceilalți. De aceea am ținut morțiș să fiu într-o clasă de mate-fizică unde să am parte de colegi „deștepți“, nu de loaze. A fost un coșmar, de pe la mijlocul clasei a IX-a am pierdut orice contact cu matematica, n-am mai priceput mai nimic din ea, dacă împușcam un 5 sau 6 în teza la fizică mă consideram mulțumită. Totuși, rămăsesem aia „bună la română“, iar după ce am început să cîștig concursurile de literatură, profesorii de mate și de fizică au început să mă lase în pace – n-o duce pe ea prea mult capul, dar e poetă! –, să mă scoată la tablă ca să rezolv cel mai banal exercițiu cu putință ca să mă treacă clasa. Abia printr-a XII-a am început să mă întreb la ce-mi va folosi mie pe viitor limba română. Vreau să fiu profesoară de română? Mi-am dat seama că nu, nu-mi doresc așa ceva, nu pentru că aș fi desconsiderat profesorii de română, puțini își dau seama chiar și în zilele noastre de rolul lor esențial în formarea unui copil, însă voiam să scap definitiv de școală. Faptul că aș fi putut avea un job tot într-o astfel de instituție rigidă care mă chinuise timp de 12 ani mă îngrozea. Așa că n-am dat la Litere sau la Jurnalism, așa cum se aștepta toată lumea, am ales o facultate vocațională, dar asta e o altă poveste. M-am gîndit vag că aș putea „să mă fac“ scriitoare, dar mulți mi-au zis că asta nu e o meserie. În plus, pentru mine adevărații scriitori erau pe atunci doar cei morți, de prin manuale.

La finalul anilor '90 am început să scriu articole și să le public, iar relația mea cu limba română s-a complicat și mai tare. Pe atunci, pentru că încă se citea cam orice, de la ziare de duzină pînă la reviste elitiste de cultură, existau oameni care veneau din cu totul alte domenii și trăiau bine-mersi din și cu limba română. Mi-am dat seama că îți poți încropi o „meserie“ folosindu-te de limba română. Mă înșelam, era doar o formă de supraviețuire. Așa că mulți ani am supraviețuit vînzînd texte „la bucată“ – 10 lei reportajul, 30 de lei textul umoristic, 15 „povestea adevărată“ de tip telenovelă etc. (sumele sînt aleatorii). M-am gîndit: care e diferența între mine, care vînd texte (și implicit îmi „vînd“ un talent) și unul care vinde șaibe? Probabil că șaibele sînt mai utile. În toți acei ani de așa-zis *freelance* n-am fost în nici o vacanță, nu mi-am permis să-mi iau un laptop care mi-ar fi fost indispensabil, mi-am plătit însă întreținerea și mi-am cumpărat salam și pîine de la Alimentara. Și uite că m-am pomenit la 30 și ceva de ani tot într-o relație cu limba română. Îmi trecuse prin cap, desigur, să emigrez, chiar îmi făcusem un dosar pentru Noua Zeelandă, în CV mi-am trecut toate revistele la care lucrasem, plus vreo două televiziuni, cîteva premii de jurnalism, iar fata care se ocupa de dosare m-a întrebat candid: „Nu aveți nici măcar un liceu economic, ceva?“.

Am început să public și cărți. Tot în limba română, desigur. Mi-am dat seama că la o carte muncești de mii de ori mai mult decît la un biet articol, nu mai e vorba doar de o șaibă, ci de un întreg mecanism complex care, la o adică, în România, valorează exact cît șaiba. Totuși, cărțile îți aduc și alte satisfacții – o mică și efemeră glorie, cîțiva cititori. Unii începuseră să mă numească „scriitoare“ și nu eram nici statuie în parcul municipal, nici o poză alb-negru în manualele de limba română. Dacă ai ceva orgoliu, te poți mulțumi și cu atît, cu cărțile tale, cu „arta“ ta care nu se vinde (trebuie să vinzi peste 5.000 de exemplare ca să-ți cumperi acel indispensabil laptop), cu un mic nume. Însă eu nu sînt un om orgolios și mă întreb de multe ori unde am greșit, dacă am greșit, în relația asta complicată cu limba română. Pentru că de cele mai multe ori o consider o relație păguboasă. Mi-am mai dat seama de un lucru – din limba română nu prea poți să ieși. E o limbă „mică“, oricît ne-am închipui noi că e o comoară și, în felul ei este, dar își au și alții comorile lor. Ca să treci granițele într-un mod onorabil ca scriitor ai nevoie nu doar de talent, ci și de noroc. La noi nu există agenți literari, nici n-ar avea ce să facă aici, nu se bat editurile pe tine, nu-ți dă nimeni un avans pentru un viitor bestseller pe care o să-l scrii în trei ani, ești pe cont propriu, aștepți cîte un tîrg de carte și alte întîmplări fericite ca să simți că exiști și tu pe o hartă a lumii. Și cînd ajungi la un tîrg mare de carte, îți dai seama că își au și ei scriitorii lor. Mii. De toate nivelurile. Care așteaptă, la rîndul lor, întîmplări fericite. De ce s-ar înghesui nemții sau francezii să citească o cărticică tradusă din limba română?

Așadar, iată-mă la 40 de ani într-o relație neschimbată cu limba română, la fel de tandră, la fel de plină de duioșie, la fel de ingrată. Scriu altfel acum decît la 18 ani, desigur, scriu mai matur, scriu „profesionist“, poți să mă trezești din somn și să încropesc un articol de 5.000 de semne. Însă nu mă pricep la nimic concret, nu știu să bat cuie și să întind cabluri, nu știu să folosesc o mașină de cusut, nu știu să îngrijesc bătrîni, nu am alte *skill*-uri, doar știu să jonglez cu niște cuvinte. La ce-mi folosește? Cînd regret că n-am plecat din țară la timp dau vina tot pe ea, pe limba română, am rămas aici ca să fiu prizoniera acestei limbi. E o limbă frumoasă, îmi place să o redescopăr, să reactivez arhaisme, să caut etimologii. E o limbă luxuriantă, îmi place să mă pierd prin hățișuri. Mă enervez cînd cei mai mulți își bat joc de ea și o „strică“, o desconsideră, așa cum eram desconsiderați în liceu noi ăștia „buni la română“. Așadar, avem o limbă, din întîmplare se numește limba română, unora – cum mi s-a întîmplat mie – le-a trasat un destin… ce facem cu ea?

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

„Trenul Orient Express

a încheiat luni dimineață a doua traversare a țării, de data asta în drumul său către Veneția. Trenul a intrat sîmbătă în țară, iar duminică, la 12,30, a plecat din București, cu o oprire turistică de trei ore la Sinaia. Venice Simplon Orient Express a ieșit din România la 8,47, pe la Curtici, cu o întîrziere de o oră față de graficul de mers, din cauza lucrărilor de pe Coridorul IV.“ (HotNews.ro) „Acum, trenul cu 16 vagoane face călătoria către vest, Istanbul-Veneția, sîmbătă a intrat în țară pe la Giurgiu, iar oaspeții au fost cazați noaptea de sîmbătă spre duminică la București.“ Uraa, mare bucurie am avut cînd am văzut Orient Express-ul! Mare. Din compartimentul meu semijegos am văzut pe geam minunea. Era ca de aur. Strălucea. Era ca un trenuleț de jucărie. Mare bucurie. Întîi l-am înjurat pentru că trenul în care eram a fost oprit brusc în cîmp. Brusc. Era în timp, eram în timp, capul meu era: gata, ajung! Și, deodată, STOOOOP. Și stai, și stai, fără explicații. Zaci în cîmp. Și, deodată, trece ceva. Nu-nțelegi ce. Înjuri. Pornești. Ajungi. Și vezi minunea pe un peron îndepărtat din Gara de Nord. Și-ți dai seama. Se întîmplă! Am văzut Orient Express-ul atîtor povești, atîtor nebunii din capul meu. Apoi, era Jandarmeria pe peron. Apoi, undeva dinspre o ușă se cînta „Oda bucuriei“ la nai. O clipă văd prin ușa crăpată cum o uriașă pîine e întinsă oaspeților să ciugulească. Incredibil. M-am bucurat ca un copil de Orient Express. Trăiam!

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Vrem să ne calificăm la Euro dintr-o grupă cu Spania, Suedia și Norvegia, dar jucătorii noștri nu evoluează la mari echipe europene, iar în clasamentul cluburilor am ajuns sub Liechtenstein. Cum vine asta?

Nu prea vine și nu prea se duce. Și nici nu seduce, acest fotbal al nostru. CFR e mărgica despre care am tot cucurigat în ultima vreme, dar în țara noastră de orbi e doar un chior, și încă unul cu dioptrii babane la celălalt ochi. A existat o minimă lumină la începutul verii (veți zice acum, sub zațul lui septembrie, că orice început de vară e fericit) care ne-a luat un pic privirile și un pic mințile. După semifinala cu iz de finală de la Euro U21 am zis că, gata, ne apucăm serios de treabă, am intrat în altă epocă în care românii vor fi din nou la mare căutare printre străinii ăia de soi. După care am început să așteptăm marile transferuri. Așteptarea a fost lungă ca o zi de vară. Eșuată, inevitabil, în întuneric. În afară de unul-doi cetățeni duși prin Vest (și aceia înotînd greu în noile ape), mișcarea s-a arătat a fi fix inversă. Pașcanu, Manea (ales în echipa Euro sub 21 de ani) și alții s-au întors acasă, unde e cald și bine. Și e capăt de drum, de obicei. Deprimant. Așteptăm miracole, un cuvînt rostit atît de des în ultima vreme că pînă și Dumnezeu probabil că sughite în cerurile lui. Așteptăm să facem din ceva cu moț o turlă care să se învîrtă după soare crezînd în magicele vorbe „forța grupului“.

Cum ar veni, cu jucătorii medii să scoți rezultate mari. În traducere, un fel de 1 + 0 + 1 = 101. Nu în lumea asta, scuzați. Sau da, dar o dată la o sută de ani. Noi abia am împlinit-o, suta, și ne-am depășit deja cota de minuni. Dar puterea de atracție a acestei formule rezistă chiar și în organismele cele mai sceptice. De ce? În lipsă de altceva. Nu ne putem pune streangul de gît, eufemistic și fotbalistic vorbind. Și atunci credem, credem ca la biserică. Ni se potrivește mănușă. Unii merg cu povestea pînă la capăt, cred și atît. Alții mai și cercetează. Să ne rugăm pentru ei!

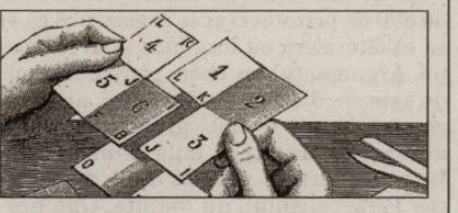

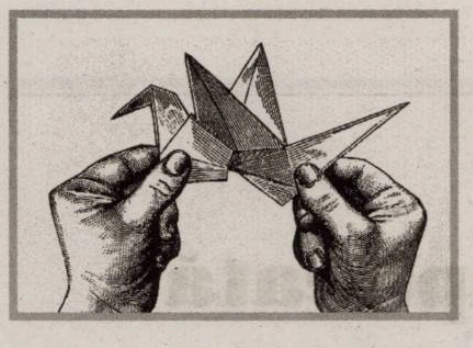

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Ce poți să faci cu oasele

O doamnă dintre acelea tot mai rar de întîlnit, ce ține la respectarea regulilor tradiționale de politețe și bună creștere, povestea că a întîlnit un domn, un mare doctor trăit mulți ani în Occident, pe care și eu îl cunoșteam din copilărie, care a reușit s-o uimească și chiar s-o depășească de multe ori în privința amintitelor reguli. Doctorul atrăgea atenția, de exemplu, că, poate nu chiar obligatoriu, dar în orice caz frumos este să nu lași nimic în farfurie, mai ales dacă ești servit la masă de altcineva, într-o vizită sau la un restaurant. O cerință care pune multe probleme într-o epocă a dietelor și care poate părea nefirească unora sau de-a dreptul imposibilă. M-am gîndit că regula s-ar putea bate cap în cap și cu ideea că nu e chiar elegant să te apuci să ștergi cu pîine și tot sosul de pe farfurie. Dar, în fine, acum vreau să vă povestesc ce am făcut eu odată.

Într-o iarnă am mers pentru o zi la schi, la Azuga. Mi-am exersat veleitățile pe pîrtiile Cazacu și Sorica de dimneață devreme pînă la ora prînzului. Cum mi s-a făcut foame, mi-am adus aminte că în apropiere exista un restaurant foarte bun, pe lîngă cramele Rhein. Un local cu o atmosferă plăcută și nu foarte scump. Înăuntru găsești fotografiile familiei regale, ai cărei membri, inclusiv regele Mihai, au vizitat restaurantul. Am intrat deci acolo cu toată încrederea și am primit meniul frumos copertat. Conținea o mulțime de bunătăți, care pentru unul ca mine, venit flămînd direct de pe pîrtie, sunau pur și simplu formidabil: ciorbă de văcuță, supă cremă de ciuperci, fripturi de multe feluri, mititei, pește, paste, plăcinte și deserturi de-a dreptul criminale. Îmi fugeau ochii de la una la alta și nu știam ce să aleg mai întîi. A intervenit atunci rațiunea, care mi-a sugerat că n-ar fi totuși cazul să stric efectele sporvoie și de disciplină, și de autoimpunere: un singur fel și gata. Dar din acel fel mai rămăsese totuși ceva. Iar creierul și stomacul meu au ajuns la un compromis care spunea cam așa: „Capătul ăla de os e moale și are probabil și puțină măduvă. Nu e un alt fel de mîncare, face parte din aceeași singură porție asupra căruia am

Zîmbetul unui căpcăun.

tive și curative ale acelei prime jumătăți de zi cu o masă copioasă. Am decis că trebuie să mă mulțumesc cu un singur fel și am ales o porție de rață pe varză, cu o singură chiflă și apă plată. M-am gîndit că, pe lîngă deliciul unui asemenea preparat, era ceva care ar fi putut să-mi potolească, întrucîtva, foamea.

Pînă să vină comanda am așteptat un timp rezonabil, dacă mă luam strict după ceas, interminabil însă dacă mă luam după senzațiile mele tot mai puternice. Biata chiflă pusă de la început pe masă a căzut imediat victimă. În sfîrșit, a venit și pulpa de rață închisă la culoare, pe varza cea aburindă. Am început să mănînc. O nebunie, așa cum mă și așteptasem. Numai că, odată ce-am terminat (foarte repede), am avut senzația că tot la început sînt. Mi-era încă foarte foame. Rațiunea a intervenit din nou zicîndu-mi că ajunge un fel. De acord! E neconvenit". Am început deci să ronțăi cu grație acel capăt bun de os. Nu mi-a păsat că odată auzisem spunîndu-se că nu e bine să mănînci partea aia, dacă pulpa a fost congelată înainte de gătire (ceea ce era foarte probabil). După ce am terminat, am luat și celălalt os și i-am aplicat aceeași procedură. Tot ronțăind însă, am început să avansez cu dinții, încetîncet, către mijloc, acolo unde e mai tare. Cu răbdare, am reușit să birui și acea parte. În jur nu erau alți clienți, așa că n-aveam de ce să-mi fac prea multe probleme. Destul de repede, toate oasele au dispărut complet din farfurie. Dar a venit chelnerița și m-a întrebat dacă totul e în regulă. I-am răspuns că da, însă ea, care știa bine ce-mi adusese (eram aproape singurul client), a rămas cu ochii la farfuria mea goală, cu o expresie cît se poate de uimită. Apoi a aruncat o privire iute către micul meu rucsac atîrnat de spătarul scaunului. Probabil s-a gîndit că acolo trebuia să le fi pus, pentru vreun cățel ce aștepta acasă. „Le-am mîncat", am zis eu zîmbind. „Ce anume?", a întrebat ea făcîndu-se că nu știe despre ce e vorba. „Oasele." În privirea ei, pînă atunci nedumerită, am zărit un licăr de spaimă. „Păi, să vă fie de bine!", a bîiguit, luînd farfuria cu o mînă tremurîndă de parcă s-ar fi temut să n-o mușc. Am realizat atunci că surîsul meu jenat trebuie să i se fi părut zîmbetul unui căpcăun. Chiar așa, m-am gîndit în timp ce ieșeam, cum am putut face una ca asta? Să mănînc oasele de la pulpa de rață? Ce m-a apucat? E adevărat că am respectat pe deplin regula aceea care spune să nu lași nimic în farfurie. Dar numai elegant n-a fost.

ready made

„În aritmetica de Ciocaneli se zice: *iea vedrele de la udul vranei și de la cel al fundului și lucrează ca mai sus.* Dar cum să măsurăm *udul fundului*? Fundurile butoiului nu sînt de sticlă pentru a vedea pănă unde se ridică apa în dreptul lor; deci cotariul, care a spus lui Ciocaneli această regulă, vorbeà în dodii."

I.G. Țufescu, „Cotirea butoaielor", în *Contemporanul,* An. VII, No. 12, Aprilie 1891

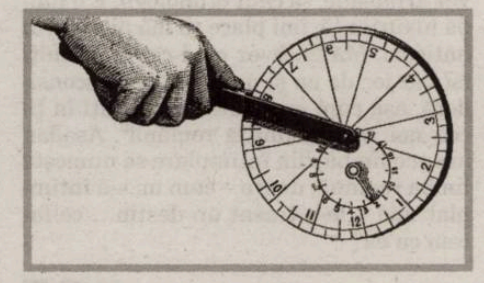

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Un oraș pentru infirmi

Ideea unui oraș rezervat pentru infirmi apare în unele din vechile istorii ale lui Alexandru Macedon (Curtius Rufus 5, 5, 5-24, Diodor 17, 69, 2-9 și Iustinus 11, 14, 11-12). Episodul e atît de curios încît a fost considerat de mulți cercetători moderni retorică pură și aruncat la coș. Dar nu e chiar așa.

Descrierea cea mai detaliată este la Curtius Rufus (secolul I d.Hr.). În timp ce Alexandru mărșăluiește spre Persepolis, capitala imperiului ahemenid (azi aproape de Shiraz, în Iran), îi iese înainte un grup de 4.000 de prizonieri greci mutilați de persani. Li se tăiaseră ba o mînă, ba un picior, ba o ureche și fuseseră însemnați cu fierul roșu. Alexandru plînge și le promite ca acum, eliberați, să-i ajute să se întoarcă în Grecia. Numai că ei se întreabă dacă n-ar fi mai bine să întemeieze o așezare în care să trăiască laolaltă chiar acolo. Căci – pe scurt – patria nefericiților e singurătatea, și degeaba te mai întorci acasă, nimeni nu iubește pe cel pe care-l compătimește. Alexandru îi ascultă și renunță la planul de a-i repatria. Le dă bani, ogoare, veșminte, vite, grîu și atît. Nu, bineînțeles că și cîte 3.000 de drahme.

La Diodor (secolul I î.Hr.) e vorba doar de 800 de prizonieri și se precizează că ei se căsătoriseră cu localnice și aveau copii. Argumentul lor cheie pentru a rămîne este că, dacă ar fi repatriați, ar ajunge să trăiască în mici grupuri de paria ai orașelor, tratați cu milă și dispreț. La Iustinus, scena e plasată după distrugerea Persepolisului, nu înainte. Una peste alta, trei din cinci mari istorici antici ai lui Alexandru pomenesc episodul. (La Plutarh el lipsește, deși i-ar fi venit ca o mănușă marelui moralist, și mai lipsește și de la Arrian, pentru care însă adevărata istorie e doar cea militară.) Lista măsurilor generoase ale lui Alexandru de la Curtius Rufus, confirmată de Diodor care adaugă și scutirea de taxe, nu e exclus să se bazeze pe vreun document oficial.

Știm că Alexandru Macedon a avut grijă de veteranii lui răniți, dar să-și schimbe planurile în funcție de dorința colectivă a unui grup de infirmi, exprimată după deliberare, e altceva, ba chiar ceva pentru care nu cred că sînt paralele în

Un sindicat al persoanelor cu dizabilități.

istoria antică. Atitudinea asta probabil nu i-o inculcase profesorul lui, Aristotel, cunoscut mai degrabă pentru opțiunile sale de tratament aplicat copiilor cu diformități, care, după el, trebuiau lăsați să moară – nu că asta ar fi scandalizat opinia publică a vremii. Alexandru a gîndit cu inima, deci, chiar dacă trebuie să-i fi fost și lui clar că mediatizarea întîlnirii cu grecii torturați de perși putea justifica propagandistic tratamentul oribil pe care l-a aplicat cetății Persepolis după ce a cucerit-o în ianuarie 330.

O informație care apare doar la Diodor pare și ea să fie mai mult decît retorică: aflăm de la el că prizonierii erau buni meșteșugari cărora perșii le lăsaseră doar membrele care erau esențiale în meseria lor. Or, de vreo două secole, perșii foloseau, printre alții, artiști și meșteșugari greci în marile lor proiecte arhitecturale. Din cauza asta, s-a putut spune chiar că datorită influenței grecești reliefurile de la Persepolis rup cu tradiția orientală și că arta ahemenidă a timpului ar fi de fapt o ramură aparte a artei grecești arhaice tîrzii.

Esigur azi că sculptori greci au contribuit la realizarea reliefurilor din complexul marii săli hipostile *(apadana)* din Persepolis. Acești artiști, probabil ionieni, au lăsat acolo în urma lor, de pildă, un *graffito* cu două capete bărboase de greci, un cap de leu și un cap de cîine pe un fragment al unei încălțări de piatră a unei statui a lui Darius. Tot ei au făcut, într-o pauză de masă în Orientul barbar, o schiță cu Heracle pe o lespede. (Ambele s-ar data 500-470 î.Hr.) Șapte greci – cu nasuri ajustate local – apar de altfel în basoreliefuri din *apadana* aducînd tribut, de pildă vase metalice. În foto se văd cei care poartă un fel de cupe mari de înghețată (de obicei interpretate de istoricii de artă drept mari ghemuri de lînă sau poate mici stupi) și cei care par să poarte niște prosoape de plajă împăturite, pătate de înghețată (considerate de obicei ca fiind veșminte grecești).

Pe tăblițe descoperite în săpăturile de la Persepolis sînt înregistrate salariile muncitorilor care au ridicat marea capitală. Printre ei apar și greci, dintre care probabil unii făceau un fel de muncă silnică, cu salarii de mizerie. Prin anii '60, un francez, J.P. Guépin, a comparat, în trecere, situația acestor prizonieri greci trimiși probabil de Pharnadates la Persepolis cu cea a grecilor eliberați de Alexandru cel Mare aproape un secol și jumătate mai tîrziu, care fuseseră poate mercenari capturați de Artaxerxes III. Cercetarea nu pare să fi făcut progrese de-atunci. Rămînem cu o scenă *sui generis* a unui dialog între stăpînul unui imperiu și un sindicat al persoanelor cu dizabilități – toți, oameni care muncesc, toți, perfect conștienți de discriminare –, și cu contribuția, cel mai adesea anonimă, a unor meșteșugari și artiști străini la construcțiile dintr-o capitală aflată la 3.000 de kilometri distanță. Păcat doar că istoria antică și arheologia sînt chestii așa prăfuite, în care nu mai găsim în ziua de azi teme cu care să rezonăm.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este* Arheologia iubirii. De la Neanderthal la Taj Mahal, *Humanitas, 2019.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Simfonia a 9-a, o istorie

Acum cîteva zile, Filarmonica din Berlin a deschis Festivalul „George Enescu“ cîntînd Simfonia a 9-a de Beethoven. Las la o parte discuțiile dintre melomani (dacă *tempi* lui Petrenko ne plac ori nu, dacă a sunat bine corul nostru cu orchestra lor etc.). Simfonia a 9-a este atît de cîntată încît devine aproape imposibil să mai poți gusta, în extaz, „cea mai frumoasă muzică scrisă vreodată“ (Celibidache). Iar de cînd a politizat-o Uniunea Europeană, chiar că misiunea de a te reconecta la adîncimile ei este imposibilă. Totuși, ca o mică reverență pentru simfonie și orchestra germană (cu adevărat această orchestră este pe măsura acestei simfonii), vreau să reamintesc că, acum vreo cinci-șase ani, prestigioasa revistă muzicală franceză *Diapason* a decis să ofere cititorilor ei mai bune interpretări ale simfoniilor beethoveniene. Au fost cerute preferințele cîtorva dintre marii dirijori ai lumii și, după luni de discuții, redacția a găsit o modalitate de a desemna nouă mari interpretări (pentru fiecare simfonie cîte una), pe care le-au asamblat într-o colecție de CD-uri.

Cînd a fost rugat să indice o anume interpretare a uneia dintre simfoniile beethoveniene pe care ar dori s-o vadă în această colecție, sir Simon Rattle, pe atunci *Chefdirigent* al Filarmonicii berlineze, a răspuns: „Îmi cereți să fac o alegere absolut subiectivă. Fie. Dacă există o înregistrare care îmi dă o idee despre ce simțea Beethoven mai profund în inima sa, este Simfonia a 9-a dirijată de Furtwangler la Berlin în 1942. Ceea ce rezonează acolo, în momentul cel mai acut al războiului, nu se reduce la o interpretare în sens obișnuit, ci este o experiență, este un strigăt în deșert al unui muzician aflat în inima barbariei. Este o modalitate prin care ni se amintește nouă, celor de azi, de forța muzicii și era o modalitate pentru Furtwangler, pe 22-24 martie 1942, de a o demonstra în fața unui parter plin cu demnitari naziști. Acest concert ne aduce aminte, pe de altă parte, că Beethoven a creat cu Simfonia a 9-a ceva dincolo de norme. Riscăm să uităm asta, pentru că această simfonie nea intrat oarecum în obișnuință – unele orchestre vor chiar să o cînte în fiecare an, de 1 ianuarie. Ce dramă! Dar să revenim la Furtwangler. Marea tranziție este mai neagră decît cele mai rele coșmaruri. Mișcarea lentă ține de miracol prin felul ei de a uni contrastele într-un gest misterios în care totul plutește: muzica pare că se construiește pe loc, deodată, ca în momentul în care Beethoven a inventat-o, la masa lui de lucru. Finalul? Un singur cuvînt poate da seama, vag: isterie. Ne este imposibil să mergem atît de departe în zilele noastre, acea interpretare își ia sensul din epoca ei. Avem nevoie să cunoaștem circumstanțele pentru a o înțelege? Ne deranjează profund să știm cine era în sală, dar muzica e suficientă pentru a simți starea de disconfort, de jenă, de iritare pe care Furtwangler a instalat-o. Întreaga sală a resimțit gradul paroxistic de violență, de grandoare și de teroare spre care el și-a condus muzicienii. Și ce orchestră, că a venit vorba, în care fiecare reacționează instantaneu la rubato-urile lui nemaiauzite fără să piardă nici o secundă direcția! Toți melomanii trebuie să asculte acest document pe care doar discofilii îl mai păstrează, așa că sînt bucuros că am contribuit la colecția dumneavoastră.“

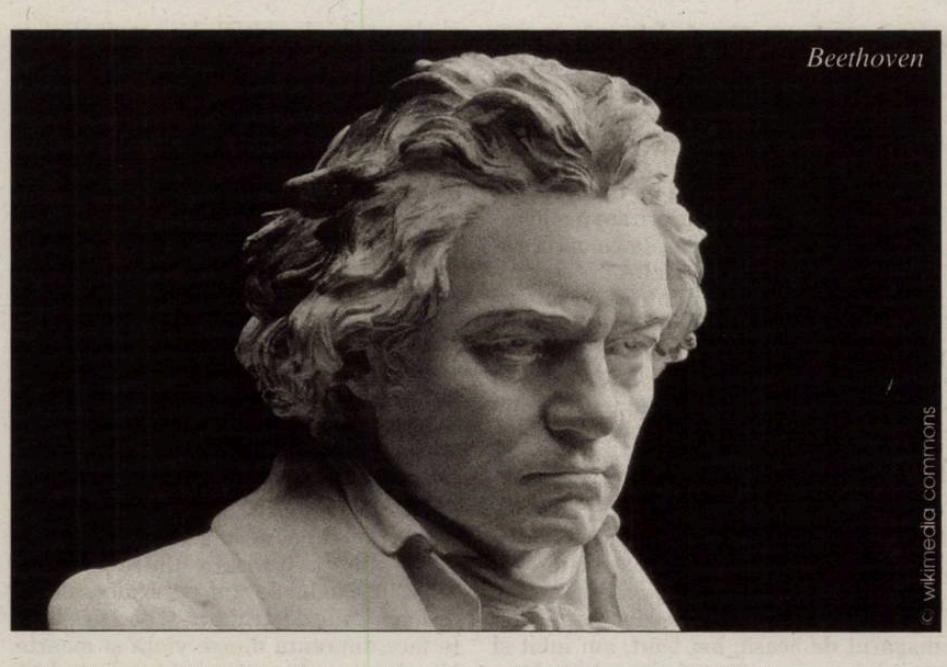

Destinul acestei capodopere absolute este, într-un fel, trist.

Declarația foarte curajoasă pe care Furtwangler a făcut-o, prin muzica lui Beethoven, capilor regimului nazist prezenți la concert nu a fost cunoscută imediat după război. În 1946, sovieticii au găsit înregistrarea concertului în Berlinul ocupat de ei și au dus-o imediat la Moscova. Abia în 1991 înregistrarea a fost restituită Berlinului. Și așa, după atîtea decenii, întreaga lume a putut auzi limpede protestul lui Furtwangler – căci nu e nici un dubiu asupra interpretării sale. A 9-a a sunat în cel mai antinazist fel cu putință. A fost un manifest trist, răspicat și demn împotriva violenței și a războiului, a fost un țipăt disperat după un licăr de speranță.

După cum se știe, Wilhelm Furtwangler, dirijorul legendar al marii orchestre a Filarmonicii din Berlin începînd cu 1922, a trebuit să abandoneze bagheta și, implicit, conducerea Filarmonicii berlineze pentru a trece prin procesul de denazificare, în 1945. În final, un an și jumătate mai tîrziu, a fost achitat de toate acuzațiile de colaboraționism cu regimul lui Hitler și, începînd cu 1947, și-a putut relua cariera de dirijor. În 1952 a putut reveni și la direcția Filarmonicii berlineze, post pe care îl va ocupa încă patru ani, pînă la moartea sa. Singurul lucru bun care s-a întîmplat în cei șapte ani cît a lipsit Furtwangler de la direcția Filarmonicii a fost apariția ca dirijor permanent al celei mai bune orchestre a lumii (așa era considerată Filarmonica din Berlin atunci, ca și acum) a unui tînăr complet necunoscut. Destinul a făcut ca acest tînăr să debuteze ca dirijor, la 33 de ani, direct cu cea mai bună orchestră a lumii. Inutil să precizez că așa ceva este de neconceput astăzi. Tînărul, altfel un emul entuziast al lui Furtwangler, se chema Sergiu Celibidache.

Anii au trecut. Mulți ani au trecut. Simfonia a 9-a se cîntă mult și, vai, în multe feluri. Destinul acestei capodopere absolute este, într-un fel, trist. Pe de-o parte, e greu să mai adaugi ceva valoros marilor interpretări deja înregistrate. Pe de altă parte, cam toți dirijorii și toate orchestrele încearcă.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Enescu și Caudella – întîmplare cu elev și profesor

Să fi fost cîndva pe la începutul anilor ’60 ai secolului al XIX-lea, cînd în Iași răsuna muzica bună a unui artist ce tocmai își primise consacrarea în rîndul muzicanților distinși din Europa.

Eduard Caudella se întorsese în orașul natal de la studii, din Paris. De îndată, domnitorul Alexandru Ioan Cuza l-a numit profesor de vioară la Conservatorul din Iași și i s-a încredințat și postul de șef al orchestrei Teatrului Național din Iași. De aici pînă la titulatura de *creator al operetei românești* nu a mai fost decît un pas.

Istoria muzicii românești orchestrate de Eduard Caudella a inclus și un *fragment* aparte: muzicianul ieșean a fost primul profesor de muzică al lui George Enescu.

Cînd nu avea nici șapte ani, micul Enescu a fost dus de tatăl său la Iași pentru a fi înscris la Conservator. Domnului Caudella nu i-a fost deloc greu să își dea seama că are în fața dumnealui un viitor geniu al muzicii, motiv pentru care i-a recomandat lui Enescu tatăl să își trimită fiul la studii în străinătate.

La momentul întîlnirii cu Eduard Caudella, George Enescu nu știa notele muzicale, nu luase niciodată lecții și cînta la vioară după ureche – cu atît mai mult de admirat. Ca orice profesor care simte că are în fața sa un elev înzestrat, domnul Caudella i-a cerut lui George Enescu să îi cînte ceva de probă. Probabil ne-am fi așteptat ca acesta din urmă să înceapă numaidecît să își expună cu nerăbdare și entuziasm talentul. Dar ce să vezi? (Sau, mai bine zis, ce să auzi?) Copilul nu a avut o replică tocmai… muzicală. A răspuns zicîndu-i maestrului Caudella să cînte el ca să audă dacă știe ceva…

„Cam obraznic“ – a remarcat cumva, totuși fără prea multă asprime, profesorul despre elev. Tipul acela de *obrăznicie* care probabil trecea neobservată pe lîngă talentul lui Enescu. Evident, cei doi au avut o colaborare de succes, iar mai tîrziu, în semn de apreciere, George Enescu i-a dedicat fostului său prim profesor lucrarea pentru vioară *Impresii din copilărie*.

Impresii asupra întregii vieți a lăsat în scris în lucrarea *Amintirile lui George Enescu,* consemnate de Bernard Gavoty, unde marele muzician român își încheie mărturisirile astfel: „S-a sfîrșit. Povestea aceasta începe departe, pe plaiurile moldave, și se încheie aici, în inima Parisului. Ca să ajung din satul meu natal în marele oraș unde îmi termin drumul, am luat-o pe o cale prăfuită, străjuită de copaci pînă departe, departe, la nesfîrșit. Drumul a fost lung, desigur. Ce scurt mi s-a părut!“.

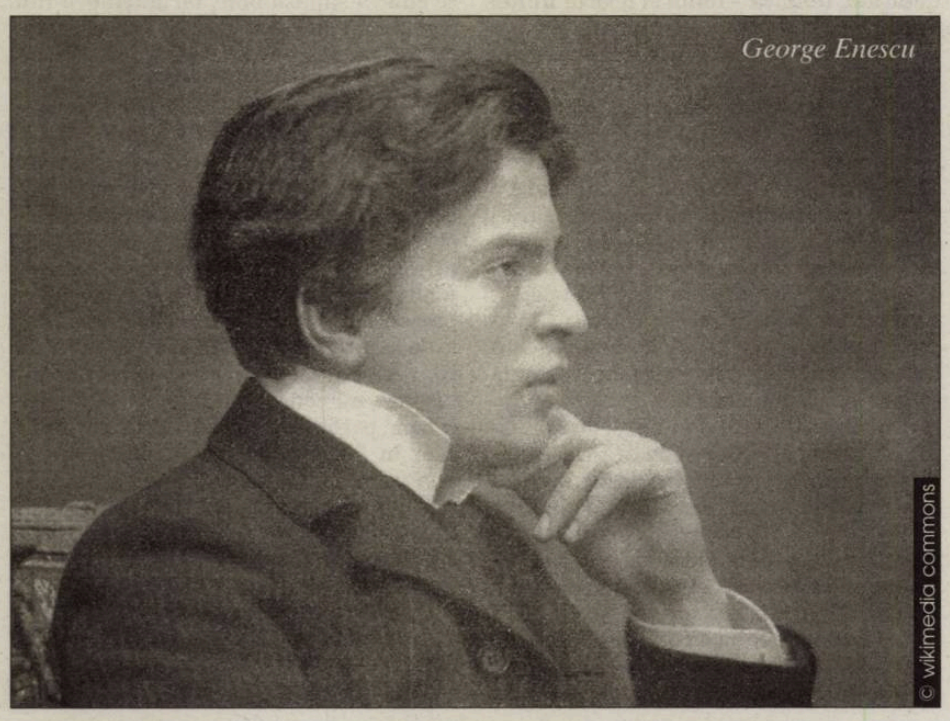

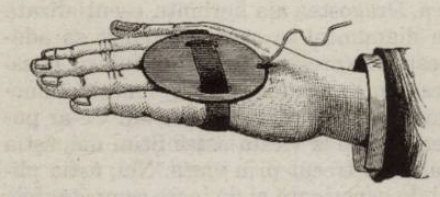

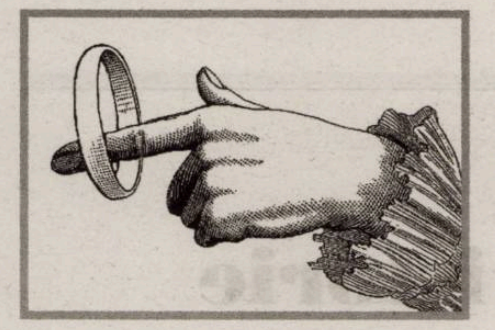

Selma IUSUF

legende urbane

Prietenii

Ce înseamnă o prietenie de-o viață? Cum le socotești? Din copilăria mică pînă acum? Din școala generală? Din liceu, facultate? De la primul job?

Cred că știu însă – dar nu sînt foarte sigură – că în relațiile astea se schimbă cumva calitatea, pe măsură ce îmbătrînești. Nu în mai bine sau mai rău. Se schimbă țesătura relațiilor și modul în care ai grijă de ea. Rita a fost cea mai bună prietenă a mea în prima perioadă conștientă, din copilărie pînă la finele școlii generale. E perioada în care nu mențiI relația conștient. Dai și primești după o aritmetică sufletească a copiilor extrem de simplă și de naturală. Eram ca două surori, nedespărțite, cu scurte perioade de îmbufnare din cine știe ce motive uitate aproape imediat. Amîndouă pictam, amîndouă aveam jurnale pe care ni le citeam una alteia, în aceeași clasă, în aceeași bancă, pe aceeași stradă. Berceniul se întindea nesfîrșit și plin de locuri încă nescotocite sub roțile bicicletelor noastre.

Am plecat apoi la licee diferite și acolo a început să se destrame încetul cu încetul și copilăria noastră. Relația n-a murit brusc, nici nu avea cum, dar nodurile stîngace ale țesăturii dintre noi au început să se desfacă unul cîte unul, firele libere de bumbăcel moale au fluturat, au zburat puțin, s-au dus.

Dinamica relațiilor s-a schimbat în liceu. Nu exista neapărat cea mai bună prietenă, exista un grup de fete care se coalizau cînd și cînd două cîte două, apoi perechile se schimbau și tot așa. Ne făceam confidențe, mințeam una pentru cealaltă și schimbam haine între noi. Fix din acea perioadă am intrat într-o competiție care avea să ne însoțească pe fiecare, poate, pînă mai tîrziu. O sororitate a adolescentelor poate fi extrem de caldă și extrem de crudă. Toate laolaltă. N-avea nimeni timp, chef și nici minte să decanteze relațiile, să le priceapă, să aibă mai multă grijă de ele. Am alergat haotic, cu gurile deschise, cu pletele blonde, brune și roșcate plesnindu-ne cefele, pînă ne-am înfipt în zidul anilor de facultate.

Acolo ne-am iubit și ne-am chinuit unii pe alții. Ne-am șantajat emoțional cu pricepere – deja știam cum se face, arta era desăvîrșită. Am citit și am povestit, am analizat poveștile și întîmplările, ne-am certat pe idei, pe cărți, pe metafore, pe Ulise Gramofon. Am pierdut nopți, am dispărut de acasă, am băut, am iubit și apoi am mai analizat încă o dată. Pentru că atunci totul trebuia explicat, iar împărțirea firului în patru se făcea programatic. Am tocit împreună cursuri și am făcut spiritism înainte de examenul la cronicari. Atunci a apărut pe tabla improvizată de Ouija spiritul unui cronicar minor – total lipsit de talent, dar consemnat în istoria aia a literaturii – care ne-a zis că o să avem copii băieți și că n-o să luăm examenul. O prostie, l-am luat.

Legăturile construite atunci s-au rupt și ele, unele, dar altfel. Au agonizat niște ani, au durut chiar. Vezi bine, nodurile țesăturii de acum fuseseră bine strînse, unele au trebuit tăiate, s-a lăsat cu daună și veștejeală sufletească.

Așa cum unele prietenii construite atunci au murit greu și urît, altele au reușit să supraviețuiască pînă acum și au continuat să respire lîngă amiciții noi. Lucrurile s-au schimbat. Dai și primești conștient, lași de la tine, protejezi, oblojești, dar pretinzi cu maturitate același tratament din partea celuilalt. Parcă nu mai ești dispus să faci atîtea concesii, începi să închizi fortăreața încetul cu încetul. Astupi cu ultima piatră camera în care te-ai zidit cu cine a mai rămas prin preajma ta.

Sînteți ditamai oamenii. Vă știți prea bine și vă acceptați așa cum sînteți. Țesătura dintre voi e deja vitală. Nodurile sînt puternice, aliniate corect, plasa e trainică și elastică, poate face diferența dintre viață și moarte. Nu mai aștepți pe nimeni în coconul ăsta al tău, nici alții nu se îngrămădesc să intre. O prietenie cîștigată la maturitate însă e un miracol. Se întîmplă calm, fără iluzii și cu o deplină disponibilitate de a da și de a primi fără explicații. Aia trebuie păstrată.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Apel

„Austrieci!

La Conferința de la Teheran, Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii au declarat nulă și fără valoare anexarea Austriei de către Reich-ul german.

România a făcut un sfîrșit radical teroarei naziste în țara ei proprie printr-o hotărîre curajoasă, unică în felul ei.

Atitudinea conducerii naziste corespunde în totul mentalității sale proprii, cuvinte de onoare călcate, avioane Stukas contra femeilor și copiilor, brutalitate împerecheată cu prostia nemărginită și aroganța prusacă. În faimoasele 5 minute după ora 12 s-au demascat și au arătat lumii adevărata lor față, desfigurată de ură oarbă și dorință de distrugere.

Austrieci!

Vitejilor soldați români și victorioasei Armate Roșii trebuie să le mulțumim că după ani de asuprire și de suferință nespusă a sunat și pentru noi ora eliberării de jugul prusac, că am recîștigat dreptul de a ne exprima liber părerile! Este numai o chestiune de cîteva săptămîni ca și mult iubita noastră patrie să reînvie în suveranitatea sa deplină de stat. Dar acum, noi austriecii, credincioși patriei noastre, să ne unim sub vechiul steag al Republicii Democratice Austriece și să mergem umăr la umăr cu România și cu Națiunile Unite pentru a libera patria noastră și lumea, definitiv, de cel mai teribil flagel al omenirii, care a existat vreodată, de militarismul prusac și de banditismul hitlerist.

Trăiască România, țara noastră ospitalieră!

Trăiască Austria!

Uniunea Patrioților Austrieci"

România liberă,
nr. 25, 9 septembrie 1944

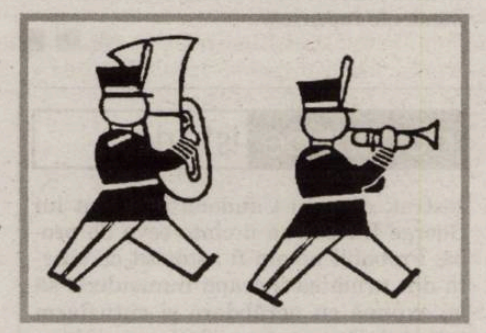

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

În spatele Simonei Halep

Noi. Mulți dintre noi. Că alții mai au și alte lucruri de făcut. Viețile, familiile, meseriile, pasiunile lor reale. Dar noi, cei care-i stăm în spate, încercăm să ne ținem după ea. Într-un fel, sîntem ca-n *Farmecul discret al burgheziei,* excepționalul film, din 1972, al lui Luis Buñuel. Un drum lung, spre nicăieri, pe care noi ne tot grăbim, bombănind. Capătul drumului nu se vede. La fel și cea în urmărirea căreia am plecat. Dar noi o ținem langa, cu graba și cu bombăneala, spre o destinație pe care nici unul dintre noi n-ar putea s-o descrie concret. Cei mai mulți pretind că e ceva în legătură cu „binele" Simonei. Cu „performanțele" ei. Am vrea s-o vedem făcînd mai mult. Cîștigînd mai mult. Oh, sigur că nu pentru noi. Pentru ea, bineînțeles. Pentru că ne pasă și pentru că e a noastră.

Uneori avem senzația că e chiar copilul nostru. O iubim în felul ăla. Și, exact așa cum ne terorizăm propriii copii, așa terorizăm și imaginea Simonei. Pentru că, slavă Domnului, pe ea, de-adevăratelea, n-avem cum s-o terorizăm altfel. Că unii dintre noi, dacă ar putea, ar face așa ceva, cu asupra de măsură și cu toată dragostea. Dragostea aia fierbinte, esențializată în diamantul în care am reușit să adăpostim expresia supremă a iubirii noastre: „Io te-am făcut, io te omor!". Simona e doar un copil. Ce știe ea? Ce-ar putea să știe la vîrsta asta? Știm noi, ăștia care am trecut prin viață. Noi, ăștia plini de experiență și de toate competențele posibile. Cu cît sîntem mai frustrați, mai umiliți, mai triști în viețile noastre reale, cu atît mai mult pompăm în presiunea pe care o punem pe copiii noștri. Unii își cocoșează progeniturile, încă de mici, cu genul ăsta de presiune. Îi mai și pocnesc, „c-o să le prindă bine-n viață, la un moment dat or să ne mulțumească fierbinte că i-am adus pe calea bună". Alții își iau seama și camuflează presiunea asta în toate chipurile. Măcar nu-și bat copiii. Dar le pun în spinări niște nicovale pe care nici Hercule nu le-ar fi putut duce. Nicovalele performanței. Așteptările alea imense. Dacă bieții copii nu le îndeplinesc întocmai, înseamnă că nu sînt demni de „iubirea" și de „eforturile" care li s-au pus la picioare.

Așa și cu Simona Halep. Acum, de cînd a crescut și are iubit, ne cam scapă din mînă. Și zicem că s-a lăsat pe tînjală, că îi e mintea la prostii. Plus că a mai cîștigat și o căruță de bani. Ei, de-aici începe alt soi de delir. Ni se pare că o doare-n cot de iubirea noastră și că e pusă doar pe făcut bani. Și iubirea se transformă, brusc, în invidie adîncă și-n ură. De ce nu ne bucură nouă sufletele, cîștigînd meciurile de fiecare dată? De ce nu găsește soluții și-o bate chiar și „grasa aia"? Alții, mai hîrșiți, mai sibilinici și mai perverși, au alte strategii. Spre exemplu, îi ridică-n slăvi adversarele, ca s-o minimalizeze, s-o aneantizeze pe neascultătoarea, pe obraznica asta a noastră. Aidoma părinților înrăiți, care preferă să-și terorizeze copiii cu exemplele colegilor de clasă mai buni, mai silitori, mai performanți. Asta e „strategia" lor „motivațională". Iar în cazul Simonei, totul e și mai delirant. Pentru că unii dintre noi sîntem împătimiți de tenis. Ba chiar și jucăm. Păi, dacă jucăm, știm perfect cum stau lucrurile, și ce are fata asta cînd nu cîștigă. Și folosim în analiza jocului – nimic rău dacă ar fi o analiză detașată, tehnică – tonul și lexicul ființei mature și știutoare, care o dojenește, mai mult sau mai puțin discret, pe neascultătoarea asta.

Cu cît e mai celebră, mai performantă, mai recunoscută personalitatea pe care o „analizăm", indiferent cine-ar fi, cu atît mai mare e satisfacția anonimilor care „analizează". Satisfacția noastră. A publicului bombănitor. Noi, cei care credem – uneori pe bună dreptate – că sîntem stăpînii spectacolului. Pe de altă parte, oricine se expune public ar trebui să plece de la bun început cu ideea că se supune cu bună știință privirilor, criticilor, analizelor, înjurăturilor. Ai parte de iubire, de apreciere, de admirație, dar și de ură viscerală, de resentiment, de invidie, de zoaie crunte. Ai vrut în arenă, indiferent de natura ei? Ai parte de tot pachetul care însoțește acest fapt. Cu toate plăcerile și beneficiile, dar și cu urîțenia și răutatea care vin voioase din urmă.

Iar extremele nu se pot ocoli. Ca-n orice fel de iubire, ca-n orice fel de ură. La fel de bine în admirație ca-n dispreț. Sînt fani dezlănțuiți în iubirea pentru Simona, așa cum sînt dușmani de neînduplecat. Fanii dezlănțuiți cred că persoana pe care o iubesc le aparține în totalitate. O posedă. E a lor. Cei care o urăsc ar face orice s-o pulverizeze. Iar cei care o disprețuiesc nu pierd nici o ocazie să exprime lucrul ăsta. În absența unei comunități așezate, a unei societăți sprijinite pe reguli consolidate, zgomotul acesta de fond e mult mai mare. Simona Halep depășește cu mult performanțele țării din care vine. Deși, în mod normal, nu e de făcut o comparație aici, din care cineva să iasă bine, iar altcineva rău. Vorbim de mere cu pere. E vorba despre performanța unui individ, a unei persoane, care vine de undeva, dintr-o țară cu o reputație foarte variabilă. Din zona gri. Asta ne înnebunește, fără să știm, și mai rău. Cumva, percepția unora dintre noi e că ea, Simona, e mai mult decît noi. Și, deseori, nu-i iertăm nici unui compatriot așa ceva. Ba-l admirăm patologic, ba-l urîm de moarte. Adică sîntem oameni. Acum, Simona Halep a bătut recordul de prezență continuă în Top 10 WTA. E acolo de la începutul lui 2014 și n-a mai ieșit. Nu prea putem să-i iertăm așa ceva. Prin urmare, nu vedem, nu înțelegem, nu percepem performanța asta. Așa că o-njurăm în fel și chip sau o „deconstruim/analizăm", cu plăcerea sadică a celui care rupe aripile insectelor. O vedem în toate felurile. Dar ca pe un mare sportiv, cu o performanță excepțională, nu.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Eduard Jürgen PREDIGER

Problema mîntuirii în Faust al lui Purcărete

Am văzut, în sfîrșit, *Faust* în regia lui Silviu Purcărete. Punerea în scenă este extraordinară, jocul actorilor, costumele, măștile, butaforia, toate sînt la superlativ. Dincolo de formă, am fost însă preocupat mai ales de modul în care Purcărete va reuși să redea într-un spectacol de două ore *ideea* din *Faust*. [...] În Germania, punerea în scenă integrală a ambelor părți ale dramei s-a reușit în cadrul unui spectacol-maraton care s-a întins pe parcursul a patru week-end-uri și a durat în total 15 ore. [...] Care era *ideea lui Goethe* și cum s-a păstrat ea pe parcursul celor peste 40 de ani cît a durat pînă cînd cele două părți ale tragediei au fost finalizate, ne spune Nae Ionescu în cursul despre *Faust* ținut la Universitatea București, nefinalizat, din păcate. Acolo el dovedește caracterul unitar al scrierii și începe să analizeze fondul dramei: problema mîntuirii.

Mitul lui Faust se bazează pe o persoană reală, un anume dr. Faustus, care a trăit prin secolul al XIV-lea și a fost un cărturar și renumit vrăjitor, după cum rezultă din cercetările lui Ioan Petru Culianu. Trebuie spus că, în acea perioadă, știința și magia mergeau mînă în mînă, iar Biserica catolică avea să se dezică de magie, pe care o considera unealta diavolului. În acest context, Culianu face o precizare importantă, și anume faptul că Giordano Bruno nu a fost ars pe rug pentru dorința de cunoaștere științifică, ci pentru că era magician, rol pe care și-l asuma în mod public. Revenind la mitul lui Faust, acesta are ca adevăr central dorința de cunoaștere a omului, echivalată cu un pact cu diavolul, și consecințele acestui pact. Legenda în jurul acestui personaj avea să apară – spune același I.P. Culianu – în legătură strînsă cu protestantismul, care prin Luther afirma că omul nu trebuie să încerce să cunoască mai mult decît ceea ce îi este necesar pentru realizarea chemării sale ca agricultor, păstor, cizmar, brutar, tîmplar ș.a. Acesta este motivul pentru care în versiunea inițială a legendei, dramatizată pentru prima dată de Christopher Marlowe la sfîrșitul secolului al XVI-lea, Faust este pedepsit pentru pactul cu diavolul prin ajungerea sufletului său în iad. Goethe însă schimbă finalul legendei și îl salvează – sau mîntuiește, cum spunea Nae Ionescu – pe Faust, urcînd sufletul său la cer.

Cunoașterea poate fi dobîndită – potrivit lui Noica – atît prin contemplație, cît și prin acțiune, iar problema etico-religioasă a legendei lui Faust o constituie posibilitatea obținerii mîntuirii de către cineva care dorește să obțină cunoașterea prin acțiune (făptuire). [...]

Capul de afiș al spectacolului este Mephisto, interpretat de Ofelia Popii, care este, la propriu și la figurat, dracul gol. Deja Noica arăta că Goethe i-a acordat mult mai multă atenție lui Mephisto decît lui Faust. Practic, eroul lui Goethe nu era Faust, ci Mephisto. Dar cine este Mephisto? Spre deosebire de Faust, care nu credea în Logos, în cuvînt, eu cred că etimologia ne poate dezvălui cîte ceva în acest sens. Am căutat, potrivit spiritului timpului, pe Internet explicații ale numelui. Am găsit trei variante, toate nesatisfăcătoare: 1) originea ebraică a numelui, *mephir* însemnînd distrugător, nimicitor, iar *tophel* – mincinos; 2) originea greacă a numelui, *me* însemnînd nu, iar *fos, fotos* – lumină; 3) originea parțial latină, parțial greacă a numelui, *mephitis* însemnînd în latină emanație dăunătoare a pămîntului, iar *philos* – prieten în limba greacă. Eu am o altă variantă. De-a lungul timpului, numele a apărut scris în mai multe forme, cum ar fi Mephostophilis, Mephistophilus, Mephistophiles, Mephistopheles etc. Partea finală a numelui, cea de *philis, philos,* îmi sugerează clar originea greacă a numelui. De aceea propun următoarea cheie: *m'efistophilos,* unde în limba greacă *ephisto* înseamnă a conduce, a ghida, a călăuzi, *philos* – prieten, iar *me* înseamnă *pe mine.* Deci îl avem pe *„prietenul care mă ghidează"*. Acest prieten este cunoscut din vechime, el este daimonul care îl ghida pe Socrate, spunîndu-i nu ce să facă, ci ce să nu facă. Sau cum spune Mephisto: *„Eu sînt spiritul negației"*. Însă Mephisto al lui Goethe – și al lui Purcărete – își trădează natura și îi spune lui Faust ce să facă în loc de ce să nu facă. Îl îndeamnă spre acțiune, iar negîndu-și propria natură, Mephisto îl va pierde pe Faust.

Un alt indiciu care susține ipoteza prietenului călăuzitor îl constituie forma sub care Mephisto intră în viața lui Faust: cîinele negru. La Goethe, Faust găsește cîinele negru în timpul unei plimbări cu Wagner (personaj care lipsește la Purcărete, fiind doar amintit în plan secund, în spatele ferestrei, prin cei doi bărbați îmbrăcați în femei de curte de secol XVII) și îl aduce acasă. La Purcărete, Faust se trezește dintr-o dată cu cîinele în locuința sa, ce-i drept după ce deschide el însuși ușa. Faptul că Faust aduce de bunăvoie cîinele la el acasă are o anumită simbolistică: trebuie să ai grijă pe cine aduci în casa ta. Acest cîine, care este cel mai bun prieten *(philos)* al omului, se va dovedi a fi însuși diavolul. [...] Interesant este că Faust, după ce a orbit, nu a mai fost călăuzit de prietenul său, ci de alte forțe, care îl vor salva în final. [...]

În viața lui Faust intervin două femei, Margarete – în viața reală, și Elena din Troia – în viața virtuală pusă la cale de Mephisto. La sfîrșitul vieții, salvarea sufletului lui Faust se produce la cererea Margaretei cu ajutorul Maicii Domnului, al treilea arhetip feminin care apare în dramă. Așadar, în final iubirea este cea care îl salvează pe Faust al lui Goethe. Aici intervine stratul mitologic suprapus peste legenda lui Faust: cunoașterea este deșertăciune, dacă ea nu este însoțită de dragoste. În punerea în scenă a lui Purcărete, putem observa că Faust dansează în noaptea walpurgică cu Elena din Troia și că, în momentul salvării sale, el dansează din nou: cu Margarete, cu Elena, cu Maica Domnului? Nu știm. Această salvare prin ridicarea sa (de) către eternul feminin este foarte importantă la Goethe și subliniată firesc și de Alice Voinescu în conferința ei pe tema lui Faust, dar ea nu reiese din punerea în scenă a lui Purcărete. Dimpotrivă, aici pare că femininul (Mephisto) nu face decît să-l tragă în jos pe Faust.

Cert este că Purcărete păstrează finalul salvării lui Faust, însă explicația mîntuirii lui Faust nu rezultă explicit. Chiar Mephisto se întreabă la final de ce nu s-a respectat contractul, de ce sufletul lui Faust a fost salvat. Singurul de față atunci cînd se pune această întrebare este Zeitgeist (spiritul timpului), reprezentat de o persoană care bate în disperare la tastele unui laptop, căutînd pe Internet răspunsul. Nu-l găsește și, cu o privire tîmpă, începe să scoată niște sunete nearticulate: omul acestui timp, dacă nu găsește răspunsul pe Internet, rămîne fără răspuns, nu poate găsi răspunsul în el însuși. În aceste condiții, Mephisto pleacă, iar în scenă rămîn Moartea și Spiritul timpului, care ne anunță că totul s-a sfîrșit.

De ce omul timpului actual nu știe de ce Faust a fost mîntuit? Omul medieval știa de ce Faust a fost condamnat, omul începutului de secol XX știa de ce Faust a fost mîntuit: o știa Nae Ionescu *(pentru strădania sa),* o știa Alice Voinescu *(pentru iubirea pe care o simțea față de ceilalți oameni).* O știa și Noica, chiar dacă nu era de acord cu Goethe. Filozoful român, adept al contemplației, nu putea concepe că cineva ca Faust ar putea fi mîntuit pentru faptele sale, avînd în vedere că eșuase ca filozof. *„Faust nu a studiat filozofia",* afirma cu tărie Noica în *Despărțirea de Goethe* și contrazicea prin aceasta ceea ce susținea Faust chiar la începutul primului său monolog. Orice filozof – crede Noica – i-ar cere lucruri abstracte lui Mephisto, să vadă ființa, adevărul, ideile etc., nicidecum lucrurile materiale cerute de Faust diavolului.

De fapt, Faust este mîntuit pentru că este fiul risipitor care se întoarce. Este acel fiu care risipește averea primită de la tatăl său – rațiunea, în cazul lui Faust –, se dedă plăcerilor, păcatelor și viciilor, iar cînd își dă seamă că a greșit se dezice de diavol (la Purcărete, Faust îi aplică lovituri de bici diavolului) și se întoarce către oameni. Trece peste propriul interes și se arată preocupat de libertatea oamenilor, fiind apoi orbit de Grijă și murind în final. Noica însuși avea să declare că și-a dorit toată viața să fie fiul risipitor (eventual trăind viața potrivit „trăirismului naeionescian"), dar a sfîrșit prin a fi fratele fiului risipitor. La fel, Spiritul timpului cu laptop-ul său și chiar și noi, spectatorii, ne uităm la Faust din perspectiva fratelui fiului risipitor. Și la fel ca acesta, nu înțelegem nici noi de ce a fost mîntuit Faust, fiul risipitor. [...]

Și totuși, de ce este salvat Faust al lui Purcărete? [...]

(varianta integrală poate fi citită pe dilemaveche.ro)

***Eduard Jürgen Prediger** este avocat, membru al Baroului Brașov.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Educație fără transmitere?

Marie-Claude Blais, Marcel Gauchet și Dominique Ottavi, doi specialiști în științele educației și un renumit filosof, autorul faimoasei interpretări a fenomenului „ieșirii din religie", au publicat de-a lungul mai multor ani o trilogie dedicată crizei educației contemporane: *Conditions de l'éducation* (2008), *Pour une philosophie politique de l'éducation* (2013) și *Transmettre, apprendre* (2014). Ultimul dintre volume a apărut de curînd în traducerea scriitoarei Doina Jela la Editura Spandugino, cu titlul *A transmite, a învăța*, într-o colecție ce își propune să ilustreze problematica transmiterii în diversitatea sa caleidoscopică: de la sensurile tradiției la marile teme ale educației. Cu această carte se intră în miezul unei dezbateri contemporane care nu-i privește doar pe specialiștii în pedagogie, ci se referă la condițiile formării într-o societate radical transformată de revoluția digitală. Nu este vorba despre lamentări nostalgice pe ruinele unei culturi de mult apuse, ci de o analiză a unui proces definitoriu pentru modernitate care a condus la impasul actual al educației.

Autorii descriu trecerea de la o „societate a tradiției" la o „societate a cunoașterii", adică de la un sistem social bazat pe *transmiterea* unui conținut la unul care are în centrul său *învățarea*, relația dintre individ și cunoaștere. Această mutație s-a accelerat în contextul social deschis în anii '70, ajungînd, pe fundalul unui individualism radical, la o accentuare exclusivă a rolului subiectului cunoscător și a abilităților sale, în paralel cu discreditarea și eliminarea a ceea ce însemna transmiterea și, implicit, modul de a fi al tradiției. În psihologie și pedagogie avem de-a face cu impactul decisiv al perspectivei evoluționiste asupra hominizării „ca fenomen biologic și adaptativ" și totodată cu instaurarea fără drept de apel a cunoașterii științifice ca unic model al formării. Or, eroarea pe care autorii o identifică, pornind de la considerațiile teoreticianului canadian al educației Kieran Egan, constă, pe de o parte, în unilateralitatea metodologică (respingerea totală a virtuților transmiterii în favoarea cunoașterii individuale) și, pe de altă parte, în confuzia perpetuată între *a învăța* și *a cunoaște*.

Pedagogii moderni, în descendența lui Piaget, a cărui operă este analizată în comparație cu perspectiva socio-culturală a lui Lev Vîgoțki, pornesc invariabil de la modelul cunoașterii științifice pe care îl aplică formării copilului. Or, între cunoaștere și învățare este o diferență esențială. Copilul care învață să citească, să stabilească raporturile dintre foneme și semne sau cel care intră pentru prima dată în universul cifrelor nu face un act de cunoaștere științifică, ci pătrunde într-un orizont de sens, intră în „labirintul de semnificații", adică într-o lume culturală în care, pentru orientare, este nevoie de transmitere și, prin urmare, de călăuze și mediatori. Cu alte cuvinte, eroarea pedagogiei moderne este aplicarea unui model care, de fapt, este propriu savanților, actele fundamentale ale învățării – scrisul, cititul, socotitul – ținînd de cu totul alt registru decît cel al cunoașterii științifice: a învăța înseamnă, întîi de toate, a folosi limbajul și resursele sale.

Cartea este o analiză a concepțiilor dominante și din ce în ce mai radicale din zona educației din perspectiva unei „fenomenologii a învățării" și a unei pedagogii culturale. Pentru ca școala, cadrul prin excelență al formării, să iasă din impasul actual și din falsele panacee propuse de „cultura ecranelor" – cu beneficii de cunoaștere indiscutabile –, trebuie, potrivit autorilor, să fie depășite ambele unilateralisme istorice: cel al conținutului transmis, indiferent la receptori, și cel al individului concentrat solitar pe actul cunoașterii; trebuie, cu alte cuvinte, reintegrate beneficiile *transmiterii* respinse odată cu „societatea tradiției". Perspectiva autorilor este cea a unor moderni lucizi, convinși de necesitatea antropologică a medierii personale în procesul formării, de unde și paginile de o convingătoare elocvență despre relația dintre maestru și discipol și pledoaria pentru inconturabila dimensiune existențială a cunoașterii. O carte despre sensul veritabil al școlii, în care înțelepciunea trecutului poate hrăni libertatea viitorului.

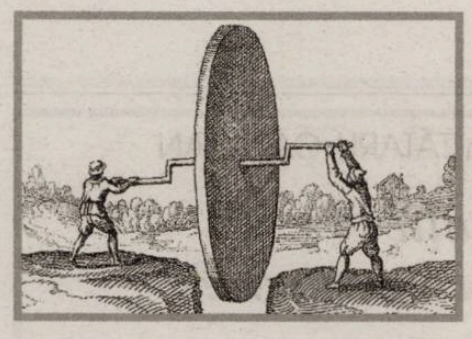

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Crize, calcule, pierdere de timp

Dacă e un lucru pe care actuala criză politică îl scoate foarte bine în relief, acela e fragilitatea structurilor de putere din România. Coaliția de guvernare s-a destrămat în doar cîteva zile, într-un torent de mesaje incoerente, iar ALDE, unul dintre foștii parteneri, dă semne că e pe cale să se dezbine.

Se poate specula intens pe marginea motivelor reale ale acestei rupturi, însă foarte probabil ea e doar un efect întîrziat al dispariției lui Liviu Dragnea din poziția de vătaf politic și organizatoric.

Suficient de minuțios și încăpățînat, dl Dragnea crease o structură piramidală care l-a servit fără sincope majore cîtă vreme a putut să se mențină în fruntea ei. Fostul șef al PSD reușise să anuleze aproape orice voce care îndrăznea să iasă din linia melodică impusă de la vîrf. A venit însă factura. Partidul plătește zilele astea prețul pentru anularea oricărei identități reale. Dragnea e la închisoare, apropiații săi sînt izolați. În absența stilului autoritar de conducere cu care se obișnuise în ultimii ani, PSD arată ca un miop cu ochelarii sparți, abandonat noaptea în pădure.

Eforturile Vioricăi Dăncilă de a crea iluzia că își controlează partidul sau propria soartă politică ar fi aproape amuzante dacă fosta deputată în Parlamentul European nu ar deține și funcția de premier. Încercînd să se apere pe mai multe fronturi, cu greu se mai poate spune că doamna Dăncilă guvernează. În fapt, ceea ce vedem e mai degrabă un soi de efort de îngrijire paliativă a unui aranjament politic sortit dispariției. Fără majoritate funcțională în Parlament, cabinetul e lipsit de legitimitate, fără Dragnea e incapabil să insufle încredere propriilor susținători. E firesc să te întrebi de ce se încăpățînează premierul să continue această șaradă.

Un prim răspuns ține de accesul nemijlocit la putere. Pînă în ultimul minut al guvernării se pot lua decizii favorabile tovarășilor de drum. Și e vorba de toate zonele, de la economie la Justiție. Un al doilea ține de relațiile de dependență ale clientelei politice. Pierderea guvernării înseamnă o foarte probabilă pierdere de poziții pentru cîteva mii de indivizi plasați prin diverse structuri de conducere ale instituțiilor și companiilor de stat. Dat fiind că au acces direct la miniștri și la premier, oamenii din categoria asta sînt un factor de presiune chiar mai mare decît media sau rețelele sociale.

Apoi, mai e ceva care ține de cariera premierului și președintelui PSD. Doamna Dăncilă a fost inventată, ca și Ceaușescu, de forțe superioare ei care au mizat pe faptul că nu are un profil public puternic. A fost adusă în prim-plan pentru că dl Dragnea spera, și nu chiar irațional, că o va putea controla așa cum nu a reușit foarte bine cu primii doi premieri din această legislatură. La fel ca în cazul lui Ceaușescu, contextul a făcut ca personajul nostru să rămînă la vîrf în timp ce inventatorii săi au picat în irelevanță. Asemănările se opresc însă aici. România are alegeri libere și cele

Imobilismul, lipsa de viziune și cîrpeala.

mai multe dintre afacerile publice se lămuresc și se decid totuși la lumina zilei. De aceea slăbiciunea premierului și candidatului la președinție al PSD nu va putea fi niciodată reparată cu adevărat.

Probabil e utilă și o comparație cu Victor Ponta – cel care e în acest moment cel mai mare pericol pentru actuala conducere a PSD. Deși cumva similar începutul de carieră – un necunoscut la vremea aceea, Ponta a fost inexplicabil parașutat în anii Guvernului Năstase într-o funcție relativ importantă –, ulterior el a înțeles relativ repede că politica e pe voturi și pe încrederea pe care reușești să o extragi de la electorat. De aceea acțiunile sale ulterioare s-au bazat pe construcția unui profil public suficient cît să îi asigure o oarecare autonomie și o carieră în politică. Pentru asta a fost nevoie de ani de zile. Am îndoieli majore că, odată plecată de la guvern, doamna Dăncilă va putea să supraviețuiască în linia întîi așa cum se încăpățînează Ponta să o facă. Spre deosebire de cel din urmă, actuala președintă a PSD a primit prea mult, prea repede și fără altă justificare decît aceea că dl Dragnea avea nevoie de un avatar.

Președinte PSD, premier și candidat la președinție – doamna Dăncilă are suficiente rezerve din care piardă resurse. Însă încăpățînarea sa și a mediului care o înconjoară de a prelungi criza politică va face ca recuperarea ulterioară să fie mult mai dificilă. Nu e vorba de cariera domniei-sale, acela e oricum un aspect colateral, ci de soarta PSD – care anul acesta a pierdut deja o rundă de alegeri – și a guvernării care, cel puțin o vreme, va continua într-o atmosferă nesigură al cărei unic rezultat e imobilismul, lipsa de viziune și cîrpeala.

Încă o dată – a cîta oară? –, România pierde timp și oportunități pentru simplul motiv că discursul public dominant e bazat pe ipocrizie și pe calcule meschine de ordin personal. Constituția face alegerile anticipate dificile. Însă chiar și dacă ar fi fost mai simplu, nu cred că actuala criză ar fi fost evitată. Pentru așa ceva e nevoie de o transformare mai radicală și de mai puține jumătăți de măsură.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

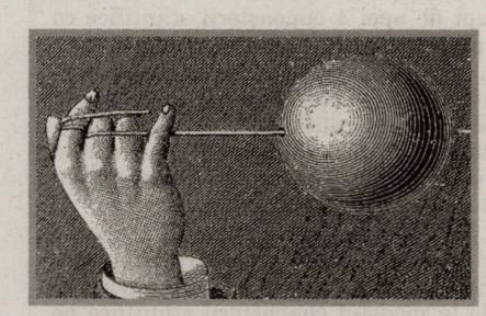

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Provocarea AfD

În circumstanțe obișnuite, alegerile regionale din Germania nu ar avea de ce să stîrnească rumoare la nivel internațional. În definitiv, e vorba doar de scrutinuri pentru parlamentele landurilor Saxonia și Brandenburg. Însă circumstanțele de acum, din Europa, nu sînt nici pe departe obișnuite. Ca să folosesc o veche butadă: cînd Germania strănută, Europa riscă să se gripeze.

Nu, Alternative für Deutschland (AfD) nu a reușit să obțină majoritatea în parlamentele locale, ci doar poziția a doua. nal din Turingia, la sfîrșitul lunii viitoare. Acolo, AfD este creditată cu 20-22% din voturi.

Dincolo de avansul considerabil ilustrat de aceste cifre se observă consolidarea aripii celei mai radicale a partidului. Liderul AfD din landul Brandenburg este Andreas Kalbitz, o figură marcantă a extremei drepte care, la sfîrșitul anilor 2000, participa constant la mitingurile organizațiilor neonaziste. Iar în Saxonia, șeful AfD este Jörg Urban, unul dintre susținătorii apropierii AfD de mișcarea

Pînă acum, deși slăbite, partidele clasice au reușit să izoleze AfD și să formeze guvernări locale coalizîndu-se cu alte formațiuni.

Obiectivul partidului, acela de a cîștiga alegerile în cele două landuri, nu a fost atins, însă obținerea locului secund e o performanță importantă pentru AfD. La acest scrutin, partidul de extremă dreaptă a cîștigat mai multe voturi ca oricînd în aceste două landuri ale fostei RDG. Votul a fost marcat de o creștere puternică a participării (66% în Saxonia, +17 puncte față de alegerile regionale din 2014; 60,5% în Brandenburg, +12,6 procente mai mult ca în 2014). În Saxonia, AfD a cîștigat 27,5% din voturi, iar în Brandenburg, 23,5%. Cele două partide „mari", CDU și SPD, și-au păstrat poziția dominantă, însă au pierdut numeroși votanți. O evoluție similară este de așteptat și la alegerile pentru parlamentul regio- extremistă și islamofobă Pegida. Ambii sînt membri ai „Der Flügel" (Aripa), un curent radical identitar al AfD-ului condus de Björn Höcke. Cu toții se află sub supravegherea serviciilor de informații interne ale Germaniei.

Ce se întîmplă în Germania nu ține neapărat de o particularitate a sistemului politic și nici de evoluțiile sociale ori economice. Ci de contextul mult mai larg al politicii din Europa și de uzura partidelor clasice, în general. Creștin-democrații de la CDU și social-democrații de la SPD și-au epuizat discursul și resursele în decenii de guvernare. Marea Coaliție dintre cele două partide mari s-a construit pe ideea de consens politic și a generat politici publice bazate pe consens: o cale de mijloc, negociată intens, un soi de bun-simț aplicat cu pragmatism și în același timp cu spirit vizionar. Dar faptul că Germania rămîne cea mai puternică economie europeană și că nivelul de trai a crescut constant nu mai mulțumește pe toată lumea. Criza economică din 2008, prin care Germania a trecut pînă la urmă cu bine, și criza generată de primirea unui număr mare de refugiați și de imigranți, pe care o traversează Germania acum, se suprapun peste alte inechități nerezolvate, cum ar fi integrarea landurilor din fosta RDG. Dincolo de decalajele economice încă nerecuperate mai sînt de negociat și diferențele culturale. Acesta e, deci, contextul în care au apărut mișcări de protest radicale și apoi partide antisistem precum AfD.

Pînă acum, deși slăbite, partidele clasice au reușit să izoleze AfD și să formeze guvernări locale coalizîndu-se cu alte formațiuni: cu Die Linke, adică stînga radicală, sau, mai nou, cu Verzii, aflați în ultimii ani pe un puternic trend ascendent. Cultura negocierii și a consensului a cîștigat aproape de fiecare dată – atît la nivel federal, cît și la nivel regional. La presiunea Die Linke și, evident, cu susținerea SPD, s-au repus în discuție politicile sociale și rolul statului în domenii sensibile precum sănătatea, educația, accesul la servicii și ajutoare sociale, dreptul muncii etc. Verzii au cerut – și, pe alocuri, au și reușit – să influențeze politicile locale în domeniul transporturilor și al energiei. Însă democrația e construită pe majorități, iar procentele tot mai mari obținute în alegeri de AfD devin, încetul cu încetul, o somație. Întrebarea care se pune e cît timp vor mai putea partidele democratice să se mențină la putere fără să admită venirea la putere a extremei drepte.

Coordonatoare: Stela GIURGEANU

Mergem pe neîncredere?

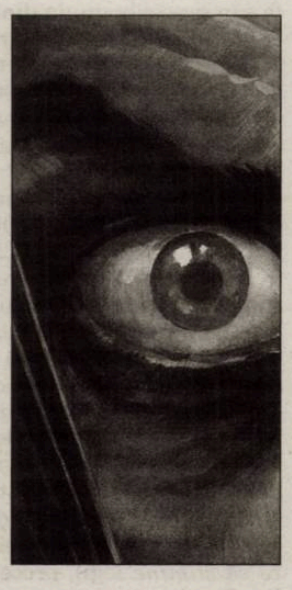

Texte și opinii de:

- Barbu MATEESCU (sociolog)

„Neîncrederea românilor în români – perspectiva macro“

- Mădălin HODOR (istoric)

„Securismul“

- Zenobia NICULIȚĂ (psiholog)

„Neîncrederea e privită în România ca dovadă de înțelepciune“ – interviu

- Lucia TERZEA-OFRIM (conferențiar univ. dr., Facultatea de Litere, Universitatea din București)

„Neîncrederea – șiretlicuri și utilizări metodice“

- Liliana NICOLAE (jurnalist)

„Lanțul neîncrederii“

- Dorel Dumitru CHIRIȚESCU (economist)

„Populismul erodează coeziunea socială“

- Ada CODĂU (jurnalist)

„Eu și sistemul“

argument

Mefiență

Să fii naiv sau ancorat în cea mai cruntă neîncredere? Să crezi că tot ce zboară se mănîncă sau să te lași ros de îndoială, negînd pînă la absurd că cei din jurul tău poate îți vor și binele? Pe axa mefienței, unde este cel mai bine să ne situăm?

Bineînțeles, ca întotdeauna, răspunsul e „undeva la mijloc“. Adică nici prea-prea, nici foarte-foarte, cum am spune mai pe românește. Căci o încredere oarbă poate avea exact aceleași rezultate ca o suspiciune maladivă: refugiul în ignoranță, refuzul de a cîntări în mod obiectiv realitatea.

Însă, în realitatea noastră românească, plină încă de fantomele unui trecut comunist, ne este foarte greu să ajungem la acel echilibru.

Înainte de Revoluție, neîncrederea era unul dintre instrumentele de supraviețuire pe care era musai să îl ai mereu cu tine. Țineam garda sus cînd vorbeam, în special cu oameni străini, dar mefiența se manifesta și față de vecini sau printre prieteni. Bineînțeles, lipsa încrederii era, în acel context, mai degrabă salutară, însă pervertea major conceptul de normalitate, punînd de fiecare dată sub semnul întrebării sentimentul de siguranță.

Deși după Revoluție frica de a ne spune părerile a dispărut – azi nu mai intră nimeni la pușcărie pentru opiniile sale –, cancerul mefienței instalat în societatea noastră în comunism a produs metastaze. Pe o neîncredere deja instalată este foarte ușor să manipulezi. Pe principiul „Eu nu sînt prostul tău“ construiești foarte bine teorii ale conspirației, manevrînd o mare parte a opiniei publice, care, paradoxal, dintr-o suspiciune maladivă, cade înspre acea naivitate a omului predispus să creadă, mai ales, pe cel care îi hrănește și îi confirmă neîncrederea.

Naivitatea născută astfel din mefiență a dus, în timp, la propagarea unei elite politice care se bazează, în primul rînd, pe vorbe, nu pe fapte. Or, haosul pe care îl vedem azi, la nivel de societate, neîncrederea crescîndă atît în clasa politică, cît și în instituțiile statului nu sînt deloc o consecință a unor Moire potrivnice, ci mai degrabă a acelei frici maladive cînd vine vorba de o schimbare autentică. Pe care ne-am dorit-o, dar în care nu am avut încredere. (**Stela Giurgeanu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

Barbu MATEESCU

Neîncrederea românilor în români – perspectiva macro

Grupurile cu reguli clare și cu un sentiment puternic al identității comune generează empatie. Familia este exemplul cel mai important: învățăm, practic de la naștere, cum să relaționăm cu rudele noastre (deci regulile sînt clare), iar faptul că avem o identitate comună măcar în parte cu ceilalți membri ai familiei ne este repetat, explicit sau implicit, aproape în fiecare zi de-a lungul vieții.

Un element semnificativ, dacă ne uităm strict la societatea românească, este faptul că între familie și, pe de altă parte, restul societății (necunoscuți, instituții oficiale, societate în abstract) există o cezură puternică. Importantă în context, la noi ca și la alte țări vecine, este influența comunismului, care în anumite domenii a înrăutățit o comunicare deja deficitară între cetățeni și stat, creînd în plus noi breșe în interiorul societății. S-a ajuns la această stare de fapt pe mai multe rute, din care voi cita cîteva:

1) mitologia consistentă a polițiilor secrete, prezentate invariabil drept omnisciente și experte într-ale infiltrării („omul de lîngă tine poate fi securist!“);

2) mimarea forțată a atașamentului de grup, cuplată cu reducerea spre zero a capacității organice a societății de a construi grupuri autentice;

3) șocul urbanizării rapide și adeseori forțate, care a dislocat milioane de cetățeni din cadrul social (rural) în care se formaseră și la care erau adaptați, obligîndu-i să trăiască în circumstanțe noi, în mediul urban, în care încrederea nu se mai dobîndește sau pierde pe baza apartenenței familiale;

4) penuria resurselor de orice tip, în special în ultimul deceniu, care a transformat deseori societatea într-o competiție hobbesiană;

5) împletirea identității naționale cu ideologia regimului în sine („național-comunismul“) care a golit de semnificație în bună parte comunitatea națiunii.

Dispariția sistemului nu a dus la dispariția modului de gîndire clădit de sistem. Mergînd pe lista de mai sus, punct cu punct, găsim ecouri și ramificații în prezent. Mitologia serviciilor secrete este ideologia oficială a mai multor posturi de televiziune din România cu o audiență vîrstnică sau extrem de vîrstnică. Generația decreteilor a avut probleme autentice în a crea mișcări solidare după 1990. Urbanizarea a continuat, pe alte coordonate și cu altă viteză, producînd noi șocuri ale adaptării (un indiciu relevant este volumul conversațiilor stradale – în mediul rural, datorită densității mici a populației, o discuție este purtată în mod uzual la o cotă a decibelilor care, în mijlocul Bucureștiului, e nelalocul său. Cît de des se strigă pe strada ta? Cît de des și la ce ore se utilizează bormașina? În cîte ocazii ai poluat fonic gîndindu-te că, oricum, „doar o dată nu contează“ sau „hai, că nu deranjez pe aproape nimeni“?). Trauma psihologică a penuriilor din comunism este încă evidentă în volumul imens de mîncare achiziționat „ca să fie acolo“ și apoi aruncat la gunoi de către români – 130 kg/om/an, locul 2 (în rău) în Uniunea Europeană după Grecia. Psihologic, ne-am contrabalansat dinspre autarhia psihologică a ceaușismului (înțelegem oare subtextul primului vers din imnul național ceaușist, și anume „[doar] trei culori cunosc pe lume“?) spre un pesimism major, la rîndul său contrabalansat parțial de manii punctuale și marginale (dacopatia, vise abstracte de suveranitate, mitologizări naiv-pozitive ale comunismului românesc). Ca percepție cu privire la ce înseamnă să fii român, de aproape un secol învîrtim volanul în mod radical ba într-o parte, ba în alta, fără a putea să ne menținem pe mijlocul benzii de mers.

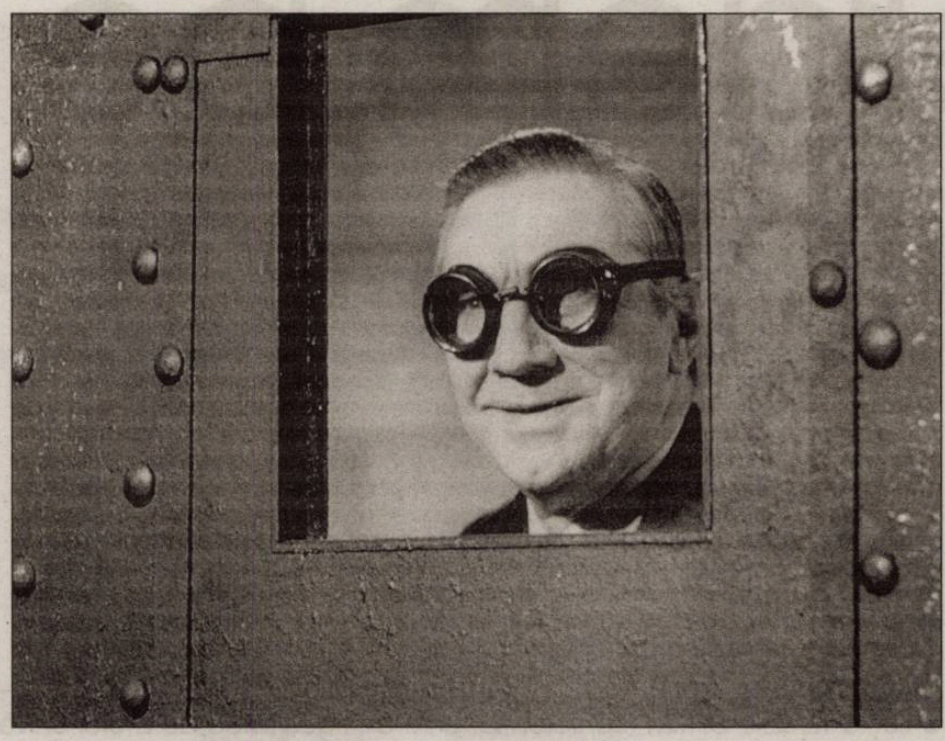

„Ultimul refugiu al celor slabi
este în neîncredere.
Și, odată ajunși acolo,
se sufocă.“

JACQUES CHARDONNE

Trecerea timpului și formarea unor generații noi ar trebui, în mod logic, să reducă măcar parțial cultura neîncrederii, pe măsură ce copii se formează (sau chiar se nasc) într-un alt tip de societate. Însă în România lucrurile au luat altă turnură: aproximativ patru milioane de persoane formate în epoca post-Ceaușescu au părăsit țara în ultimul deceniu și jumătate, ponderea celor mai vîrstnici fiind astfel mult mai mare în populația aflată în țară decît în totalul celor cu cetățenie română. Iar cum sondajele sau măsurătorile se fac în țară – și nu includ diaspora –, milioane de oameni formați, măcar parțial, de epoca post-comunistă nu sînt incluși în studii de vreun fel. Practic și statistic vorbind, moștenirea comunistă este suprareprezentată. Astfel, scepticismul produs de comunism vizavi de omul de lîngă noi ar avea șanse, cel puțin pentru încă un deceniu, să pară definitoriu pentru România.

Cu atît mai impresionante sînt evenimentele din ultimii aproximativ șapte ani, după decenii și decenii de tăcere socială apărînd mișcări civice puternice. Poate că nu e vorba de o generație mai optimistă sau mai empatică, ci de una mai conștientă de semnificația limitată a opțiunii de a participa la un eveniment („Particip la protest alături de oameni pe care nu-i cunosc, dar asta nu înseamnă că mă căsătoresc cu ei!“). De asemenea, accentul asupra responsabilității personale este disonant cu normele comuniste. Comportamentul reprobabil al unei persoane la un concert nu alocă responsabilitate tuturor celor care au venit – nu există o referință constantă și invizibilă la „un colectiv al oamenilor muncii“ care toți să fie pedepsiți uniform pentru gafa sau greșeala unuia dintre ei. Temerea de infiltrare și manipulare a protestelor, comună mai multor generații, este redusă. Cauza acestui curaj este abundența și viteza tehnologiilor moderne (informația circulă prin Facebook Live, nemaifiind controlată de posturi TV sau de o presă aliniată Puterii). Manipulările grotești din România anului 1990 au fost copiate la indigo în august 2018, dînd chix în ochii publicului larg întrucît controlul asupra comunicării în epoca actuală este, prin definiție, greu de monopolizat.

În mod evident, există și în România actuală vulcani ai neîncrederii, focare de propagare a scepticismului cu privire la celălalt. Sistemul de învățămînt și birocrația sînt obtuze, legislația din orice domeniu este extrem de stufoasă și imposibil de urmărit chiar și de către experți (abia așteptăm sosirea unei guvernări care să *elimine* legi), procedurile sînt antiergonomice – toate aceste aspecte produc efecte. Într-o societate în care regulile sînt deficitare, prost alcătuite și mai mult împiedică (decît să încurajeze) atingerea obiectivelor, încălcarea regulilor devine o opțiune rațională. Epidemia de neîncredere de aici pornește – fiecare om este un potențial competitor în lupta pentru a găsi o cale neoficială, necinstită, dar eficientă de a ajunge la resurse, că e vorba de obținerea unui certificat de înmatriculare sau o funcție în aparatul administrativ.

Fenomenul unic ca amploare în istoria României din ultimii ani – și anume contactul nemijlocit cu Occidentul – produce schimbări majore în mentalul colectiv. Mă aștept ca unele dintre ele să aibă drept subprodus propagarea regulilor clare, deși crearea unei identități comune are loc mai degrabă la nivel local sau regional, și nu peste tot. O modificare aparent banală – trecerea de la alimentarele în care gestionarul era Dumnezeu, putînd oferi accesul la resurse speciale în mod discreționar, la hypermarket-uri unde procesul de achiziție al bunurilor este mult mai ordonat – schimbă deja norme, percepții, valori. Acest tip de modificări sînt peste tot în jurul nostru. Încet, dar sigur, ele produc climatul necesar încrederii.

(Bibliografie: *Technology options for feeding 10 billion people – Options for Cutting Food Waste*, Parlamentul European, *Trust, Confidence and Social Environment in Post Communist societies*, Sapsford și Abbott, Communist and Post-Communist Studies, martie 2006, World Values Survey – runda 6, 2010-2014.)

***Barbu Mateescu** este sociolog. Interesele sale profesionale sînt dezvoltarea urbană, inegalitățile regionale și sociologia electorală.*

Mădălin HODOR

Securismul

Dacă ar exista un sondaj de opinie pe tema „Este în continuare Securitatea puternică în România?“, cel mai probabil majoritatea subiecților ar răspunde „Da“. Mulți consideră că Securitatea, în diversele sale forme de manifestare, a preluat și controlat zonele de putere încă din 1990, s-a răspîndit în toate domeniile importante de activitate (economie, presă, Justiție, Servicii) și s-a perpetuat prin alianță cu lumea politică. Sau șantajînd-o. Chiar și cei care nu au trăit înainte de 1989 și au auzit vag despre existența odioasei instituții au această percepție deoarece în ultimii ani tema a reapărut în centrul discuțiilor politice sub forma „Noua Securitate“ sau „Binomul“. Derivată din teoria conspiraționistă *„Deep State“* și adaptată în formă locală, teoria „Noii Securități“ a făcut furori și a ajuns subiect central de dispută, pînă la nivelul la care fundamentul statului, democrația și libertățile noastre au fost puse la îndoială.

Așa cum ne spun specialiștii în teoriile conspirației, puțin importă cît de reale sînt faptele sau argumentele logice din spatele constructului, căci o astfel de teorie nu caută adevărul. Ea se folosește de bucăți de adevăr pe care le combină cu minciuni și invenții pentru a genera o imagine aparent perfectă. Contraargumentele sînt înglobate în interior, răsucite și folosite chiar pentru a o valida. Dacă este contestată, atunci trebuie că există ceva adevăr în ea, nu? O teorie a conspirației este puternică atunci cînd un număr cît mai mare de oameni cred în ea și nu cînd este trecută prin proba veridicității. Sînt cele de mai sus adevărate? Parțial, da. Nu poate fi negat faptul că securiștii au fost într-o poziție privilegiată de putere după 1990 și că au profitat pentru a o consolida și a-și extinde influența. A fost acest efort coordonat? Din nou, doar parțial, da. Porțiuni din vechea Securitate au rămas intacte, relațiile personale și profesionale dintre foștii ofițeri de Securitate și cele cu foștii lor colaboratori au fost importante în crearea rețelelor de influență. Mai ales în zona Serviciilor. Dar este greșită, în opinia mea, percepția că a existat un „masterplan“ în acest sens sau că s-a acționat coordonat. S-a întîmplat pentru că era firesc să se întîmple și ce este „securismul“? El este moștenirea perenă a Securității. Neîncredere, paranoia, suspiciune generalizată, coruperea sistemului de valori, deformarea realității, recursul la procese de intenție, perpetuarea mecanică și fără nuanțe a „sistemului dosarului“ și a vinovățiilor de clasă și familie. O, și cireașa de pe tort, manipularea. Dar nu cea făcută profesionist din surse exterioare, ci aceea pe care o construim noi înșine. Și care este atît de bună, încît nici nu o numim așa și nici nu ne dăm seama cînd îi cădem pradă. Poate automanipulare? Inconștientă.

Se vorbește și se scrie foarte mult despre caracterul represiv al fostei Securități și al sistemului comunist. Foarte puțin însă despre ambiția lor ultimă, comună tuturor proiectelor de inginerie socială, de a crea un anume tip de societate. Una care să permită controlul total pentru a coincide cu aspirațiile sistemului. Și cum obții un control total al societății? Prin frică, ar răspunde cineva imediat. Da. Și exact asta s-a întîmplat în prima fază, cea a exterminării și a terorii. Dar un regim nu poate supraviețui exclusiv din asta. Nu pe termen lung, oricum. Atunci? Soluția pe termen lung a fost ca cetățenii să se controleze singuri și să se anuleze reciproc într-un mediu controlat. Construim o cușcă și lăsăm șobolanii să se mănînce între ei. Ideal, căci asta nu numai că rezolvă problema mijloacelor reduse și a personalului care nu ar putea acoperi, nici în varianta optimistă, toate provocările, dar ar genera și un anume tip de conduită care se va tranforma treptat în normă unanim acceptată. Tot ce ar mai rămîne de făcut ar fi să corijezi excepțiile. Pe cei puțini care vor căuta găuri în cușcă.

Astfel, ușor-ușor, securismul a coborît de la nivelul asociat cu Securitatea și a devenit normă socială larg acceptată. Nu ca un mare plan, ci firesc. Românii au învățat să trăiască cu convingerea că deasupra lor stă o putere ale cărei intenții sînt obscure și cu care e preferabil să nu ai de a face. Numită generic „Securitatea“ și în sens larg „Statul“. Dacă era să te intersectezi cu autoritatea aceasta supremă, atunci în general te puteai gîndi la chestiuni mai degrabă neplăcute. Dacă nu de-a dreptul rele. Cum trăiești cu o astfel amenințare constantă? O „acomodezi“. Respecți norma. Dacă respecți norma, nu pățești nimic. Treci pe sub „radar“. Asta ți se și spunea. Cei care aveau „probleme“ trebuie că „făcuseră ei ceva“.

Dacă respecți norma, nu pățești nimic. Treci pe sub „radar“.

Dar, chiar și așa, tot aveai tot timpul în minte ideea că oricînd ți se poate întîmpla ceva. Totul este extrem de imprevizibil. Cine știe ce rudă îndepărtată fuge în străinătate și „te cheamă ăștia“, cine știe cum se scapă Georgel la școală cu vreun banc pe care l-ați spus în casă. Se duce naibii dosarul. Se află că bunicul era legionar sau liberal. „De ce nu ai declarat, tovarășe?“ Adio viză pentru excursia în Bulgaria pe care o plănuiai de doi ani. Chestii care pot părea mărunte astăzi. Nu și în acel univers unde piesele trebuiau să se îmbine perfect.

În perioada comunistă, cetățeanul era astfel obligat să ia în calcul o mie de variabile în fiecare zi, să disimuleze, să suspecteze pe toată lumea, considerîndu-i pe toți drept potențiali aducători de probleme. Era obligat să devină el însuși un mic securist paranoic, care încerca să deslușească în interes propriu țițele unei vieți asupra căreia nu avea absolut nici un control. Exact cea ce își doreau „cei de sus“. O țară de paranoici preocupați să fugă unii de alții și să se suspecteze reciproc. Nu este deloc de mirare că ieșirea din comunism nu a modificat modul în care românii se raportează în continuare la ei sau la orice tip de autoritate. Cu un amestec de dispreț și frică. Cu o neîncredere organică.

„Neîncrederea dusă la extrem denotă o inimă goală și un spirit îngust.“

FRANÇOIS GASTON DE LÉVIS

După 1990, „securismul“ a căpătat accente grotești, poate și datorită faptului că a devenit un experiment scăpat din laborator. Foști susținători ai regimului au devenit aprigi luptători anticomuniști, lovind cu măciuca moralității de-a valma pe toți cei care aveau alte opinii. Pe cît de insignifianți erau pe vremuri, pe atît de virulenți au devenit după. „Securismul“, ca și Securitatea, s-a împărțit frățește între Putere și Opoziție, între societatea civilă și stat, între campionii „democrației“ (care în fapt erau mai răi decît cei care susțineau o reformă graduală, mult mai potrivită) și cei care se împotriveau reformelor. Societatea s-a divizat. Apoi toți au început să arunce cu dosare, să construiască teorii conspiraționiste și să se păruiască în numele unei moralități pe care nimeni nu o avea și al unor principii democratice pe care ei le încălcau primii.

„Securismul“ a reușit chiar ceva cu totul excepțional. A reușit să facă praf orice discuție serioasă despre trecutul comunist, despre Securitate sau despre responsabilități și ierarhii ale colaboraționismului. Și aici totul s-a transformat într-o păruială între tabere, care continuă pînă în zilele noastre, cu din ce în ce mai puține șanse de a se trage niște concluzii. Se tot repetă că Securitatea a învins și se contabilizează victoriile post-1990 ale acesteia. Dar nu e așa. Nu Securitatea a învins, ci „securismul“. Iar pârtași la „victorie“ sîntem cu toții.

***Mădălin Hodor** este istoric.*

„Neîncrederea e privită în România ca dovadă de înțelepciune"

interviu cu Zenobia NICULIȚĂ

Din punct de vedere psihologic, cum ați defini neîncrederea?

Încrederea și antonimul său, neîncrederea, sînt atitudini care descriu modul în care ne așteptăm ca ceilalți să se comporte într-un fel care să nu ne rănească și să ne îndeplinească nevoile. Logic, neîncrederea este absența încrederii, care a fost pierdută sau deteriorată. Începem cu o doză de încredere. Am putea spune că oamenii sînt programați genetic să aibă încredere în ceilalți, pentru că atunci cînd ne naștem sîntem total neajutorați, depindem de cei din jurul nostru. În primii ani de viață, încrederea este un act de supraviețuire. Pornind însă din acest punct, foarte devreme în existența noastră, învățăm, din relațiile cu adulții care ne îngrijesc, dacă și care dintre oameni pot sau nu să fie de încredere. În acest context, încrederea este unul dintre elementele-cheie ale atașamentului uman, tiparul după care formăm cele mai multe dintre relațiile noastre de-a lungul vieții.

Experiențele noastre determină dinamica dintre încredere și neîncredere și ne învață pas cu pas ce ne putem aștepta de la oamenii cu care interacționăm. Pe măsură ce relațiile noastre se multiplică și se diversifică, încrederea și neîncrederea capătă nuanțe diferite și își găsesc limitele. Încrederea generalizată, totală, este esențială pentru un bebeluș. Copilul învață că nu toată lumea este de încredere și nu în toate condițiile. Ca adulți, ne manifestăm încrederea diferențiat, pe baza experiențelor anterioare, dar și a convențiilor sociale, a raționamentelor și dovezilor acumulate. Astfel că poți avea încredere într-un șofer de taxi că te va duce la destinație, dar nu că îți va împrumuta bani. Ai încredere în medicul chirurg că te va opera bine, dar nu te poți încrede în el să te vindece de diabet. Ai încredere că partenerul de viață te va mîngîia cînd ești trist, dar nu și că își va aduce aminte să spele vasele. Încrederea ca atitudine a adulților este dozată, orientată pe anumite direcții, bazată pe experiență și gîndire critică. Încrederea generalizată, ca atitudine difuză care devine trăsătură de personalitate, caracterizează persoanele deschise, optimiste (uneori naive), predispuse să fie încrezătoare în oameni și să aștepte cît mai multe comportamente pozitive din partea lor, chiar dacă sînt necunoscuți.

Care este mecanismul pe baza căruia se construiește o încredere validă?

Încrederea se construiește pe situații repetate în care așteptările și nevoile noastre au fost împlinite. Ca în multe alte aspecte ale domeniului emoțional, experiențele negative cîntăresc mai greu decît cele pozitive. E nevoie de mai multe situații în care așteptările ne-au fost împlinite pentru a contrabalansa o dezamăgire. Ce face ca o persoană să fie de încredere? Căutînd răspunsul la această întrebare, Brené Brown realizează o disecție a încrederii și identifică șapte elemente de bază. Primul este legat de limite și de respectul pe care îl manifestăm față de ceea ce acceptă sau nu ceilalți. O persoană de încredere nu va încălca limitele celui cu care interacționează. Al doilea element este responsabilitatea. O persoană care merită încrederea își respectă promisiunile, chiar și atunci cînd se dovedesc a fi mai greu de îndeplinit decît a anticipat. Al treilea element este asumarea. Îmi asum greșelile, recunosc rolul pe care l-am jucat în situația de față și fac tot ce pot ca să le repar – prin asumare dovedești că știi unde ai greșit, drept urmare identifici și mijloacele prin care poți repara. Este o problemă de onestitate și de imagine realistă cu privire la valoarea personală.

„Prietenia sfîrșește acolo unde începe neîncrederea."

SENECA

Al patrulea element este confidențialitatea, care se referă la capacitatea de a păstra secretele și la grija cu care păstrezi informații intime, prin care protejezi integritatea unei relații. O persoană de încredere nu transmite mai departe istorisirile care i-au fost încredințate. Cînd povestim lucruri despre ceilalți, fără ca ei să aibă control asupra a ceea ce se dezvăluie, acest lucru erodează încrederea. Dacă informațiile pe care le transmitem celorlalți ne-au fost încredințate confidențial, încrederea se prăbușește sub greutatea sentimentului de trădare.

Următorul element al încrederii este integritatea. Brené Brown o definește drept capacitatea de a alege curajul mai degrabă decît confortul. Să ai curajul să alegi ceea ce e cinstit, chiar dacă e în detrimentul tău. Creșterea încrederii celorlalți în tine e posibilă cînd ei percep că tu riști să pierzi un avantaj, în virtutea faptului că faci ceea ce trebuie făcut. Următorul element al încrederii, care este unul mai mult de natură interpersonală, e atitudinea lipsită de judecată față de ceilalți: să nu aplici etichete și să poți primi ceea ce ți se dezvăluie fără idei preconcepute. În fine, ultimul element din formula complexă a încrederii este generozitatea: să oferi cea mai îngăduitoare și optimistă interpretare a motivelor și intențiilor celorlalți, să nu te grăbești să-i acuzi de intenții ascunse și de meschinărie. Fiecare dintre elementele încrederii se clădește cu efort susținut. Traseul natural al relațiilor noastre duce adesea spre neîncredere. Experiențele negative, alături de erorile noastre de gîndire, ne conduc cu ușurință spre neîncredere, cu diversele ei nuanțe: anxioasă, cinică, îndreptățită, victimizantă.

„Ce singurătate este mai solitară decît neîncrederea?"

GEORGE ELIOT

Mefiența în societate trădează și o neîncredere în propriile forțe?

Cu siguranță. Proiecția este unul dintre cele mai răspîndite fenomene. Ceea ce văd la ceilalți este adesea o oglindire a propriilor mele dureri. În cazul societății noastre, neîncrederea are de a face cu neajutorarea învățată, care pare să ne afecteze într-o măsură mai mare decît pe alte națiii. Ne-am învățat că nu putem face nimic ca să schimbăm lucrurile. Drept urmare, stăm și cîrcotim pe margine pentru că oricum avem senzația că altceva nu putem face. Acest tip de neajutorare învățată are totuși o multitudine de explicații, dintre care unele istorice extrem de evidente, pentru că sîntem o societate ieșită din comunism în care neajutorarea era realist învățată: chiar nu puteai face mare lucru. Neajutorarea învățată ne transformă într-un popor apatic, aparent docil, dar amărît, care nu poate ieși din cușcă nici măcar atunci cînd ușa e deschisă.

Ce provoacă într-un individ expunerea la neîncredere continuă? N-am încredere în instituții, n-am încredere în vecinul meu, n-am încredere în mine... ce modificări au loc în psihicul uman din cauza acestei mefiențe?

Dacă vorbim despre individ, unul dintre marile pericole ale neîncrederii este acela că ea devine predicție care se autoîmplinește. N-am încredere în tine, mă comport ca atare, te resping și îți reproșez multe, iar tu, reacționînd la atitudinea mea și la situația socială pe care o creez, ajungi să îmi confirmi neîncrederea inițială. Aceasta acționează ca o experiență de viață care îmi întărește așteptările negative și, treptat, îmi formez un stil de atribuire ostil, adică presupun că ceilalți îmi vor răul, au intenții agresive față de mine. Atitudinile mele se cristalizează și devin parte din personalitatea mea, dar îi formează și pe ceilalți.

Într-unul din discursurile sale faimoase din SUA, Viktor Frankl formulează o interpretare personală a unei binecunoscute idei a lui Goethe, care spunea că dacă tratezi omul așa cum e la prima vedere îl faci mai rău, dacă îl tratezi așa cum ar putea să ajungă îi dai șansa să-și atingă potențialul și să ajungă cea mai bună variantă care ar putea fi. Într-un fel, trebuie să fim realiști, spune el, pentru a putea ajunge cu adevărat realiști la final. Cînd ai încredere în cineva, îi oferi motivația pentru a deveni o persoană demnă de încredere.

Stăm și cîrcotim pe margine pentru că oricum avem senzația că altceva nu putem face.

Cum stăm cu încrederea la nivel de societate?

Societatea noastră este marcată de suspiciune și de neîncredere. Studiile sociologice realizate în ultimele decenii arată o scădere a încrederii cetățenilor în instituțiile statului și în reprezentanții acestora. Contextul istoric și social ne explică de ce putem vorbi despre o cultură a neîncrederii în România, unde suspiciunea și interpretările ostile sînt privite ca dovadă de înțelepciune, iar responsabilitatea și asumarea lipsesc adesea. Remediul nu constă într-o încredere oarbă și generalizată, ci în construirea unui climat de încredere bazat pe o cunoaștere cît mai bună a felului în care funcționează mintea și relațiile interumane. Încrederea se construiește și se exersează într-o rețea de relații, în nodurile căreia ne aflăm fiecare dintre noi.

a consemnat Stela GIURGEANU

Lucia TERZEA-OFRIM

Neîncrederea – șiretlicuri și utilizări metodice

„Ce-ai cu noi, mă? / Pentru ce să dăm cu var?“ Aceste versuri, în care Topîrceanu redă neîncrederea sătenilor în metoda de igienizare propusă de agentul sanitar, mi-au adus în minte un episod din volumul *Amintiri și gînduri*, unde Henri H. Stahl evocă manevra la care recurge originalul popa Zamă pentru a determina țăranii să folosească substanțe necunoscute lor pentru combaterea dăunătorilor. După ce filoxera distrusese viile din Cornova, popa Zamă a comandat din Algeria viță americană. Spre deosebire de vița anterioară, ce nu fusese îngrijită în nici un fel, acest soi nou trebuia neapărat stropit cu piatră vînătă. Reticența țăranilor a fost puternică, astfel că neîncrederea în utilitatea unei substanțe necunoscute lor trebuia contracarată, fie și cu mijloace mai puțin ortodoxe.

Pentru că nu se lăsau nicicum convinși, Popa Zamă le-a spus într-o duminică, la slujbă, că vița cea nouă venea dintr-o țară străină și păgînă, turcească, așa că trebuia botezată ca să fie și ea creștină. H.H. Stahl ne povestește ce a urmat: „A ieșit deci în cîmp cu butoiul cu apă cu piatră vînătă, a umplut cu ea vermorelul, l-a luat în spate și cu diaconul lîngă el a început să stropească via, cîntînd «În Iordan botezatu-te-ai tu, Doamne...!»“. Sătenii au fost foarte mulțumiți, iar vița de vie salvată.

Sociologii au evidențiat faptul că viața socială ar fi imposibilă în absența încrederii. Deținem cu adevărat controlul în foarte puține situații, ca să nu mai vorbim de numărul atît de limitat al lucrurilor pe care (credem că) le știm cu adevărat, la prima mînă. În majoritatea situațiilor și a interacțiunilor curente, combustibilul comportamentului nostru e încrederea. Fără încredere nu ne-am urca nici într-un lift. Ca să nu mai vorbim de avioane. O încredere implicită face posibile atît relațiile sociale cu profesori, medici, terapeuți, colegi, colaboratori sau alți parteneri ai schimburilor sociale, cît și relațiile personale, de prietenie, iubire sau rudenie.

Cu toate acestea, nimic mai greu de reglementat decît încrederea, nimic mai ușor de pierdut. Încrederea nu poate fi pretinsă, ea poate fi doar acordată fie ca un cec în alb, fie în baza unor estimări. Nici atunci cînd încrederea este cîștigată, eventualitatea dezamăgirii nu dispare, abuzul de încredere fiind oricînd posibil. Încrederea are aceeași consistență imponderabilă ca și neîncrederea. Ambele atitudini se află la distanță egală de certitudine, într-un raport de reversibilitate reciprocă, fiind rezultate dintr-un mecanism complex si neelucidat prin care încercăm să gestionăm riscul. G. Simmel face precizarea că „încrederea reprezintă o stare de mijloc între știința și neștiința privitoare la un om. Atotștiutorul nu are nevoie să se încreadă, iar atotneștiutorul nu poate avea niciodată încredere în chip rațional“.

Așadar are loc o bricolare, o construcție compozită de argumente raționale și impulsuri afective, un amestec de informații colaterale și motivații subconștiente. Atît încrederea, cît și neîncrederea sînt un fel de struțo-cămile compuse din calcul și intuiție. Dacă poți crede „orbește“, cu ochii închiși (la evidențe), neîncrederea pare să adopte morga lucidității, s-ar vrea rudă cu scepticismul, numai că îi lipseste articularea cognitivă. Și încrederea, și neîncrederea au conturul instabil al unor figurine modelate în fum. Limbajul reține sintagma „a inspira încredere“ (sau neîncredere, după caz). Putem înțelege expresia fie ca pe o metaforă a flerului, a „mirosirii“ adevărului sau a minciunii, fie ca pe o declaratie explicită a faptului că aceste atitudini sînt construcțe imaginate, vag inspirate de pre-

„Oare ce știu eu?“

misele realității. Gradul de abatere de la evidențe în această construire a încrederii e sugerat de o replică insolentă, de comedie libertină. Surprinsă în dormitor în brațele amantului, soția se răstește la soț: „În ce ai tu mai multă încredere, în ce vezi cu ochii tăi sau în ce îți spun eu?“.

Într-un celebru roman medieval, neîncrederea soțului trădat este spulberată mai subtil, printr-un șiretlic. Pentru a îndepărta suspiciunea că fusese infidelă, Isolda acceptă să se supună unei solemne ordalii *(iudicium Dei),* e gata să depună un jurămînt în fața lui Dumnezeu atingînd sfintele moaște, în prezența regelui Marc, a regelui Arthur și a tuturor nobililor din împrejurimi. Chiar înainte de a ajunge la locul jurămîntului, Isolda are de traversat un rîu noroios și învolburat. Pentru a nu-și murdări rochia, ea cere ajutor unui cerșetor zdrențăros să o treacă rîul. Cel care o poartă în spate *à califourchon* este chiar Tristan, deghizat în lepros, nerecunoscut de nimeni. Apoi, cu sufletul senin, Isolda poate rosti: „Jur că nici un bărbat nu a pătruns între coapsele mele în afara regelui Marc, soțul meu, și a acestui lepros care tocmai m-a dus în spate ca o vită de povară“. Spre ușurarea tuturor, după pronunțarea jurămîntului, nu apare nici un semn al pedepsei divine, astfel că neîncrederea regelui Marc este risipită și onoarea Isoldei neștirbită. *„Malheur à qui, desormais, la soupçonnera!“,* decretează fără drept de apel regele Arthur.

Dacă în acest roman medieval justiția divină ia în considerare vorbele cu două sensuri ale Isoldei și alege să-i crediteze spusele, în versurile poetului roman Catul nu se apelează la nici un mediator divin, poetul îndeamnă la relegarea vorbelor femeiești în zona evanescentă a neîncrederii: „Dar ce spune ea, femeia, unui om aprins de dor / Tu pe vînt s-o scrii mai bine și pe rîul curgător“.

Dacă în privința femeilor este oarecum prudent să iei în calcul, asemeni ducelui de Mantua, ipoteza că *„La donna è mobile“*, este de neînchipuit ca un *gentleman* să fie tratat cu neîncredere. Ar fi o contradicție în termeni, pentru că esența unui astfel de domn nu este nici averea, nici cultura și rafinarea manierelor, nici originea nobilă, poziția socială sau puterea deținută, ci faptul că poți conta necondiționat pe cuvîntul său. Sintagma *gentlemen's agreement* definește tocmai înțelegerea nescrisă, bazată pe încredere, pe lucruri imponderabile. De altfel, orice angajament care este ținut în absența unei constrîngeri exterioare respectă codul nescris al onoarei și ar fi imundă orice umbră de neîncredere. E adevărat că poți fi oricînd înșelat, dar există un îndemn la o aristocratică puritate în vorba că e preferabil să fii trădat decît să ai suspiciuni față de un om care este cinstit cu tine. Cu neasemuita lui concizie și cruzime, La Rochefoucauld avertiza: „Neîncrederea legitimează trădarea“. Deprins cu nuanțele, tot el observa: „În amor înșelăciunile merg mai totdeauna mai departe decît suspiciunile“.

Există însă și valorizări pozitive ale lipsei de încredere. De exemplu, Montaigne, în capitolul *Despre creșterea copiilor,* pledează pentru o neîncredere – să-i spunem metodică – în însușirea tuturor învățăturilor: „Ciracul nostru să fie deprins a trece prin sită toate cîte sînt și să nu-și vîre nimica în cap numai pe cuvînt și de împrumut. (...) El va alege, dacă poate, dacă nu, va rămîne cu îndoiala pe seama sa. Singuri nebunii sînt nezdruncinați și neclintiți“. Montaigne atrage atenția că simpla acumulare pasivă a cunoștințelor nepuse la îndoială în „traista lor de știință, bine vîrîtă cu biciul“ este lipsită de orice valoare și avertizează: „Nu-i nimic mai bine decît să aprindem pofta și iubirea de carte, altcum nu se fac decît măgari purtători ai poverii cărții“.

„Cele mai multe polemici și-au atins scopul cînd au creat zăpăceală și neîncredere.“

NICOLAE IORGA

„Nu merită să-ți calci pe inimă pentru a spune adevărul unor oameni care au obiceiul de a privi cu neîncredere tot ceea ce le spui, fie că e adevărat sau nu.“

MARK TWAIN

Pascal observă că Montaigne și-a ales deviza *„Que sais-je ?“* („Oare ce știu eu?“) evitînd trișantul *„Je ne sais“* („Nu știu“) și compară metoda aceasta a dubiului universal cu un *perpetuum mobile,* cu un balans nedefinit care se îndepărtează deopotrivă de certitudinea că totul e nesigur și de convingerea că nu orice poate fi pus sub semnul întrebării. Astfel interogația constantă consacră oscilarea între contradicții drept singurul echilibru acceptabil.

Mai mult decît un omagiu adus lui Montaigne, în chip de recomandare pentru păstrarea unei distanțe igienice față de ispita suficienței de sine și a dogmatismului rezultat dintr-o prea mare încredere în fatalmente limitata noastră cunoaștere, o excelentă colecție didactică a editurii Presses Universitaires de France poartă titlul „Que sais-je?“.

Lucia Terzea-Ofrim *este conferențiar univ. dr., predă cursuri de antropologie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea din București. În prezent este lector de limba română la Universitatea din Tel Aviv. Cea mai recentă carte apărută* – Ferestre cu povești / Window Stories, *Editura Monitorul Oficial, 2019.*

Liliana NICOLAE

Lanțul neîncrederii

cum a ajuns presa să nu mai creadă nici în ea însăși

Era una din acele zile cînd jurnaliștii stăteau cu orele în fața așa-numitei case a groazei din Caracal. Pîndeau orice informație, orice declarație. Oricine spunea ceva, toate microfoanele se îndreaptau spre el.

Mă aflam în zonă pentru un reportaj despre dispariția celor două adolescente și nu aveam cum să ocolesc casa de pe strada Craiovei. La un moment dat, dincolo de banda care interzice apropierea de gardul casei lui Gheorghe Dincă, acolo unde scotoceau criminaliștii, apare o doamnă tînără (maximum 35 de ani) în sacou, pantaloni la dungă și pantofi cu toc. Era prefectul de Olt, numit în funcție doar de trei zile. Nimeni nu știa însă acest lucru, așa că ne-am repezit cu microfoanele. Să prindem tot. Să nu ne scape nimic.

Și femeia vorbește: „Am venit aici să văd cu ochii mei cum arată locul ăsta. Să mi se întipărească în memorie. Însă eu am încredere în instituțiile statului...". În acel moment, deloc profesionist, mă trezesc întrebînd-o: „Serios?". Desigur, dezaprobator, toți ochii s-au întors spre mine. Însă în momentul acela m-am gîndit: oare de cîte ori am stat cu microfonul întins spre un interlocutor gîndindu-mă că nu cred o iotă din ce-mi spune?

Pe de altă parte, nu puține au fost situațiile în care – mai ales în ultimii ani – a trebuit să duc muncă de convingere cu politicieni, primari sau oameni simpli ca să stea de vorbă cu mine. Să dea o declarație, să povestească sau să explice ce s-a întîmplat. Majoritatea îmi spuneau că nu mai au încredere în presă. Că le este teamă că vorbele lor vor fi răstălmăcite sau scoase din context. Sau – mai rău – mă întrebau: „Dar de ce să stau de vorbă cu dumneavoastră? Cu ce mă ajutați? Lucrurile rămîn neschimbate, oricum".

Așadar, jurnaliștii nu mai au încredere în interlocutori. Și nici interlocutorii în jurnaliști. E reciprocă neîncrederea asta, așa cum ar trebui să fie încrederea. Veți spune, probabil, că îndoiala ar trebui să fie o calitate a jurnaliștilor. Să nu creadă orbește ce li se spune. Însă neîncrederea despre care vorbesc e mai mult decît îndoială. Și cum să scrie un jurnalist despre lucruri în care nu crede sau despre oameni pe care nu-i crede? Și cum să vorbească „o sursă" și să spună lucruri importante unei prese lipsite, la rîndul ei, de credibilitate?

Cum s-a ajuns aici? Cum mai funcționează, în aceste condiții, povestea cu presa care este liantul între public și instituțiile statului, de exemplu? Eu cred că e o aparentă funcționare, cu foarte mari variații, între adevărurile subiective ale fiecăruia.

De o parte – instituțiile care se fac că ne informează, dînd către public doar datele pe care le consideră relevante sau care le ajută pentru imagine la un moment dat, iar de cealaltă parte – presa, care se face că informează, dînd date trunchiate, fără context, fără relevanță, manipulatorii.

Potrivit unui studiu IRES, care analizează starea presei între 2010 și 2017, 2013 este anul în care media a fost credidată cel mai mult. Peste jumătate dintre românii chestionați au răspuns în 2013 că au multă și foarte multă încredere în presă (mai exact, 51%). La polul opus se află 2016, an în care românii au răspuns în procent de doar 40%, cel mai mic din perioada analizată, că au încredere multă și foarte multă în mass-media. De încredere mai ridicată se bucură presa în rîndul persoanelor între 51 și 65 de ani, în timp ce tinerii sînt mai reticenți cînd vine vorba despre știri. Iar de la lipsa de încredere la lipsa de respect nu e decît un pas.

Tot despre încredere e vorba și cînd se pune problema ca cititorii să plătească pentru știrile online. În România sînt încercări timide de publicații ale căror articole pot fi citite online contra cost. Pot fi numărate pe degetele de la o mînă și nu se cunosc date despre rentabilitatea acestei măsuri. Nici la nivel global lucrurile nu stau cu mult diferit. Cei care se abonează sau donează pentru știri online au un singur abonament, iar creșterea plăților s-a înregistrat doar ca excepție, în țări precum Norvegia sau Suedia – potrivit unui studiu Digital News Report, realizat de Reuters Institute la sfîrșitul lunii iulie. Utilizatorii plătesc mai degrabă pentru servicii de difuzare de filme, seriale și muzică decît pentru știri.

Cu alte cuvinte, lumea nu mai stă la coadă pentru știri, așa cum se întîmpla – la propriu – în primii ani după 1990. Nici nu se mai uită la ziarist cu aceeași încredere de atunci. În anii de început ai presei libere, redacțiile primeau sute sau mii de scrisori (dacă vorbim de redacțiile din orașele mari), iar oamenii cereau ajutorul jurnaliștilor pentru tot felul de nedreptăți. Ziarul era o instituție în sine. Era respectat, crezut, cumpărat. Chiar dacă în euforia anilor '90 era greu să separi buna-credință de reaua-credință. Și chiar dacă începutul presei democratice în România a fost, de fapt, cu un uriaș *fake news* legat de tot ce s-a întîmplat la Revoluție (teroriștii, apa otrăvită, manipularea incredibilă din acele zile).

Mulți ziariști au devenit politicieni.

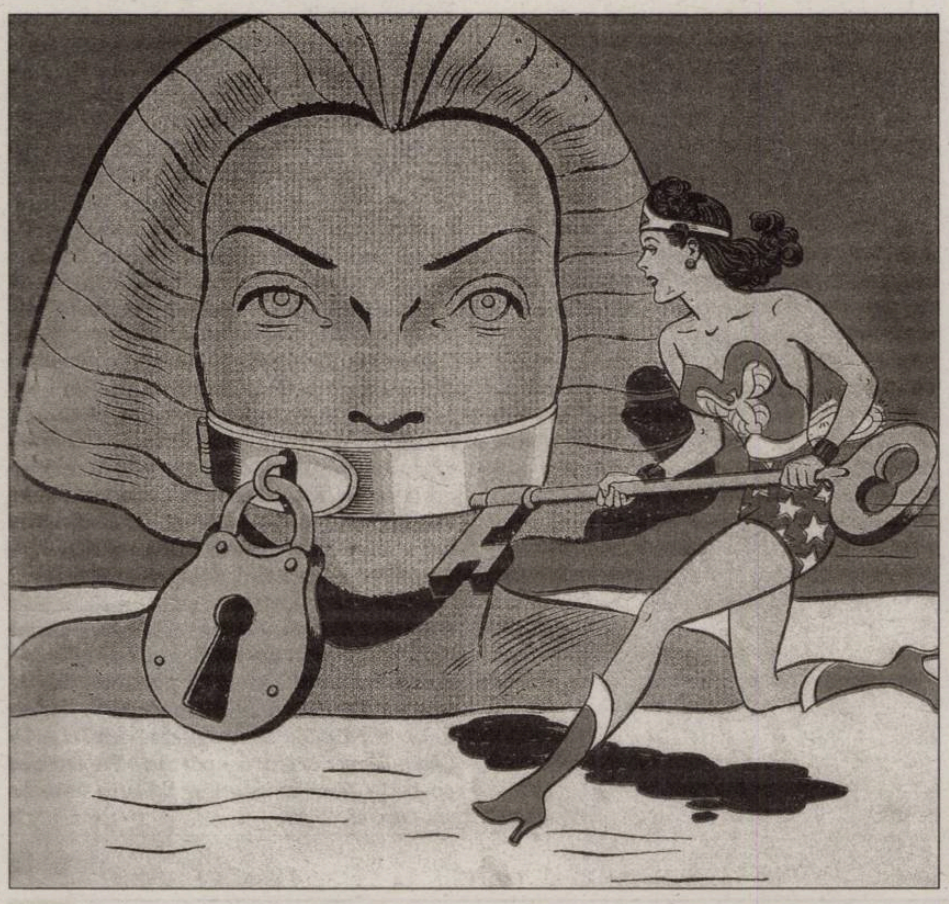

Poate că, în multe cazuri, totul are de-a face cu calitatea slabă a școlilor de jurnalism, cu schimbarea modului în care se face presă, cu comoditatea dată de rețelele sociale care iau informația, o învîrtesc ca într-o mașină de spălat și o livrează mai departe cosmetizată, într-un mod amatoristic, superficial și fără nici o responsabilitate.

În alte cazuri, însă, neîncrederea are legătură cu interesele fiecărui trust de presă. Au fost ani în care presa apărea în Barometrul Global al Corupției în topul celor mai corupte instituții din România.

Să nu uităm că, în ultimii ani, mulți ziariști au devenit politicieni, în timp ce politicienii au jucat rolul formatorilor de opinie, semnînd editoriale (lucru care se practică, însă, și în străinătate, dar în publicații cu o orientare politică clară, asumată). Iar toate acestea, puțin cîte puțin, pe nesimțite, au erodat încrederea. Și de o parte, și de cealaltă.

Răsfoind sondajele care s-au făcut în ultimii ani în România privind încrederea în instituții, aveam să aflu că, în ceea ce privește presa, aceasta oscilează între jumătate-jumătate, fără variații prea mari.

După ce lucrurile s-au liniștit, presa românească a început să caute modele. Nu puține au fost media – în special cele de stat – care și-au luat ca reper BBC-ul. Am lucrat aproape zece ani la redacția în limba română a BBC World Service. Nici vorbă de vreo asemănare. Din nici un punct de vedere.

Mă întreb dacă putem vorbi despre o eșuare a presei, așa cum s-a întîmplat cu alte instituții, măcinate de neprofesionalism și interese. Sau mă întreb dacă măcar presa mai are încredere în ea însăși. Știu doar că încrederea se pierde ușor, dar se cîștigă și se păstrează foarte greu. Și că, în ultimii ani, au apărut încercări de regăsire a presei, prin proiecte online, deloc izolate, care par să reziste.

Să vedem unde vor duce toate astea.

Liliana Nicolae *este jurnalist la Radio Europa FM. Cea mai recentă carte publicată:* Locuri, oameni, povești, *Casa de pariuri literare, 2015.*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Populismul erodează coeziunea socială

Dintre valorile care transformă o adunare de oameni fără busolă într-o națiune, încrederea este una dintre cele mai pretențioase, mai subtile. Prin intermediul său, omul se transformă și, dintr-o ființă egoistă, devine una cooperantă. Așa se face, acesta este secretul prin care popoarele cîștigă acea rețea de conexiuni pozitive, de suflet comun, care le transformă în națiuni. Pentru că este atît de importantă, la încredere trebuie lucrat cel mai mult. Încrederea însă nu se poate construi pe un secesionism citadin ciudat, pe un izolaționism șmecher în care craiovenii se cred „mai tari" decît clujenii, iar bucureștenii „mai tari" decît toți la un loc. Tocmai pentru că știu că la nivelul comun, al omului obișnuit, locuitor al orașelor noastre, funcționează o asemenea mîndrie în sens negativ, nu am fost surprins de declarațiile lui Ștefan Popa Popas, conform cărora oltenii au invadat Timișoara și au pervertit acest oraș cu obiceiurile lor urîte, după cum nu am fost surprins de intenția „Duamnei" Firea de a pune o taxă la intrarea în Capitală pentru toate mașinile care nu au număr de București. Surprins am fost de poziția unui consilier general liberal care a sărit repede s-o susțină pe doamnă, deși știe care sînt marile și adevăratele probleme ale Capitalei. În construcția unei națiuni, suspiciunea și egoismul nu-și au locul. Din această cauză, ultima idee a primarului general al Capitalei este una demolatoare. Este ceva incredibil cum își permite să împartă oamenii acestei țări în bucureșteni și nebucureșteni.

După ei, Bucureștiul trebuie să fie doar al bucureștenilor, Craiova doar a craiovenilor și România doar a românilor.

Pentru că discuția pe care tocmai am început-o este despre București, am să declar de la început că iubesc acest oraș, deși nu sînt bucureștean. El reprezintă ceva pentru mine, în contextul în care în ultimii ani l-am tot vizitat, mînat fiind de faptul că o bună parte dintre oamenii importanți din viața mea locuiesc acolo. Și din această cauză sînt mîhnit de atmosfera comună zilnică din acest oraș. Acesta este orașul în care am fost înjurat în trafic de către o femeie deoarece am abordat puțin cam timid, oarecum „provincial", circulația într-o intersecție foarte aglomerată. Nu mai vorbesc de taximetriști, care pur și simplu sînt capabili de orice atunci cînd îi „incomodezi" respectînd regulile de circulație. Nu este vorba numai despre aglomerație, mai sînt orașe aglomerate și mi se întîmplă să stau zeci de minute în trafic chiar și aici unde locuiesc, adică într-un oraș mediu ca mărime, fără pretențiile unei capitale. Ce mă deranjează cel mai mult este toxicitatea atmosferei din București. Oamenii de la volan sînt extrem de nervoși. Viața lor este pur și simplu irosită cu statul în mașină. Din punct de vedere economic, dar și al calității vieții, se pierde enorm. Traiul este unul împărțit între job, statul în mașină și somn. Nimic sau aproape nimic pentru tine și frumusețea vieții tale. Din acest punct de vedere îi înțeleg, numai că introducerea taxei despre care vorbim nu le va rezolva situația.

Ce vrea inițiatorul măsurii? Știe că nu va rezolva problemele de circulație, pentru că oricum cel care are treabă plătește și cei 10 lei, dar țintește simpatia celor care votează. Prin asemenea gesturi doar se acoperă incapacitatea administrativă. Nu se construiesc parcări la intrările în oraș unde să poată fi lăsate mașinile (cu drag aș lăsa mașina într-o asemenea parcare și aș plăti și taxă pentru asta, mult mai mică decît costurile cu benzina prin București), nu se construiesc locuri de parcare în oraș, pasaje, drumuri ocolitoare sau inele de centură. Nu, pentru că este multă corupție și mult ciocoism și lichelism politic. Este mai ușor să introduci taxe la intrarea în oraș. Sigur, această taxă poate că există la intrarea în unele orașe ale lumii, dar nimeni nu se gîndește că acolo poate că există infrastructura de care vorbeam, și atunci prezența mașinii în centrul orașului chiar nu se mai impune. De fapt, acesta este stilul nostru de a împrumuta experiențele valoroase. Luăm doar ce ne convine, evitînd cu bună știință contextul de ansamblu. Pentru orice om care vine cu mașina în Capitală, alegerea este rezultatul unui calcul de timp și costuri. Cît te costă, în această ecuație, să vii cu trenul, cu avionul sau cu autobuzul? Dacă soluția optimă este aceea a deplasării cu autoturismul, atunci alegi autoturismul.

Bucureștiul este un haos din punct de vedere al circulației și vinovați pentru asta nu sînt nici localnicii și nici nebucureștenii. Vinovați sînt cei care ocupă funcții care le depășesc anvergura intelectuală și care, iată, se gîndesc să ne mai învrăjbească încă o dată unii cu alții, de data asta după criteriul absurd al apartenenței cu domiciliul în Capitală sau nu. Cei care au inițiat această taxare pleacă, în prostia lor, de la o idee falsă, și anume aceea că oamenii din alte colțuri ale țării vin la București să se plimbe și pentru asta folosesc, în mod ostentativ, mașinile proprii. Nimic mai fals, plimbarea este ultimul motiv pentru care se merge acolo. Capitala atrage prin argumentele sale care țin de administrația centrală, dar și de interesele comerciale și de afaceri sau, pur și simplu, de studiu, ca să enumerăm doar cîteva motive.

În Evul Mediu, orașele erau păzite de cei din exterior cu strășnicie. Se săpau șanțuri în jurul cetăților și seara podurile de acces erau ridicate. Cel care mergea în oraș era întrebat ce caută. Am adus discuția la această perioadă deoarece mintea unora a rămas acolo. Populismul combinat cu prostie este un amestec toxic, ce subminează și umbra de încredere și solidaritate din lumea românească, pentru care alții muncesc din greu. Măsura îi face să se simtă fericiți pe cei care, cu aere de capitală, ne înjură în trafic pentru cea mai mică ezitare, cu expresii de genul „Mai stați, bă țăranilor, acasă" și care consideră că venind la București le consumăm aerul, apa și le ocupăm străzile. După ei, Bucureștiul trebuie să fie doar al bucureștenilor, Craiova doar a craiovenilor și România doar a românilor. Apartenența este una brutală, țipată și foarte primitivă în egoismul său. Reflexele ciudate, extremiste, nu au dispărut din mentalul românesc, dacă azi sîntem împărțiți, exact ca în vremea lui Ceaușescu, după numărul la mașină (în aplauzele imbecile ale bucureșteanului pătruns de un fals patriotism local), mîine vom putea fi separați după religie, sex sau culoarea pielii.

„Cel care n-a auzit vreodată
decît ocări e ciudat
de neîncrezător față
de o manifestare atît
de sublimă cum e blîndețea."

HARRIET BEECHER STOWE

Este bine să cultivăm patriotismul și mîndria locală, însă în dimensiunea lor luminată, pozitivă. Rezultatul va fi dezvoltarea economică și culturală a fiecărei localități. Diversitatea trebuie să construiască și nu să fie un pretext al demolării. Izolaționismul, falsa superioritate și neîncrederea nu sînt de cultivat. Nimeni nu este superior nimănui pentru simplul fapt că are număr de București la mașină. Asta este cealaltă față, întunecată, a patriotismului local. Dacă mergem pe logica impusă de măsura pe care o discutăm, atunci ne putem imagina că există populiști și în alte părți ale țării. Vom avea în viitor un sistem de taxe și impozite pentru intrarea în oricare localitate din România? Poate că nu numai „duamna" poate fi populistă, poate mai doresc și alți primari să-i calce pe urme și să cîștige voturi cu asemenea idei și fapte. Dacă experiența din București se va generaliza, atunci vom plăti la intarea cu mașina în fiecare localitate din țară? Și într-o asemenea situație, ipotetică deocamdată, cam cît ne-ar costa să parcurgem întreaga țară de la un capăt la altul? Sînt doar întrebări retorice, care pun în evidență absurdul unor asemenea taxe și cer și mai insistent rezolvarea prin infrastructură, prin soluții reale și nu prin populism.

Dorel Dumitru Chiriţescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – o dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

Ada CODĂU

Eu și sistemul

Un medic mi-a salvat viața la foarte scurt timp după ce m-am născut. M-a operat la mînă cînd aveam doar două săptămîni. Cînd eram copil, mama plîngea cînd îmi povestea asta. Medicul ieșise dintr-o operație atunci cînd a întrebat-o pe mama – care refuza să mai plece acasă cu mine și să revină la spital în fiecare zi pentru curățarea infecției de la mînă: *„Ce are pisicuța?“*. „Pisicuța“ mai avea un pic și făcea septicemie. Risca să moară. Asta îmi spune mama. Doctorul m-a operat cu mama lîngă el și a fost cu *happy end*, ca să zic așa. Am rămas cu un semn minuscul, aproape insesizabil, pe mîna stîngă.

Am avut mereu, poate și datorită acelui medic, un imens respect pentru doctori. Mi se pare, de departe, cea mai grea meserie din lume, ceva ce eu n-aș putea niciodată să fac. Și, totuși, dacă mă întreabă cineva care este relația mea cu instituțiile publice din România, sistemul de sănătate e primul care îmi trece prin minte atunci cînd vine vorba despre neîncredere. Despre mefiență. Nu simt însă că această neîncredere vine din teama mea că acest sistem m-ar trage în piept, că m-ar fraieri. Este, mai degrabă, suspiciunea că sistemul e atît de viciat, atît de pătruns de propriile sale handicapuri, încît am mereu această frică de a mă lăsa pe mîna lui. Iar asta tot de la operația de la mînă mi se trage, cred. Desigur, sentimentul a fost adîncit de tot ce s-a întîmplat, în Sănătate, în țara asta, în ultimii 30 de ani. Iar cel mai mult mă doare, mă scandalizează ceea ce s-a întîmplat cu victimele din clubul Colectiv. Dar să revin la operația mea de pe vremea cînd eram cît un ghem din mohair, ca să mă explic mai bine. Aveam o infecție la mîna stîngă fiindcă o asistentă medicală de la Maternitate – a cărei identitate părinții mei nu au aflat-o niciodată – mă zgîriase fără să vrea. Avea unghiile prea lungi. De nepermis atunci cînd intri în contact cu nou-născuții. Cumva, aspectul ăsta s-a tradus ca o frică în sufletul meu. Ca o reținere. Sistemul mă adusese atît de aproape de moarte, un medic m-a readus la viață. După operație, i-a spus mamei mele că i-a fost teamă să nu cumva să-mi atingă vreun nerv, eu fiind atît de mică.

Am rămas, pe de o parte, cu o recunoștință fără margini, pe de alta, cu o veșnică teamă față de sistemul public de sănătate din România. Toate contactele mele ulterioare cu medici au fost ireproșabile. Rare, din fericire. Mi-am rupt piciorul stîng la opt ani, apoi, pe dreptul, la 18 ani, dar conduita acelor doctori a fost ireproșabilă. Cum se „traduce“ acum, în viața mea de adult, neîncrederea în sistem? Am destul de des căderi de calciu. Sînt niște episoade foarte urîte. Niciodată, absolut niciodată, oricît mi-a fost de rău, nu am vrut să chem o ambulanță, să-mi administreze ceva, ca să-mi fie mai bine. Există o neîncredere între noi: eu și sistemul.

„Da, putem interpreta legea și-așa“

Nu știu de unde vine neîncrederea la români. Neîncrederea dintre noi, dar și față de alții. Tendința asta de a ne uita peste umăr, de a ne aștepta să fim păcăliți, trași pe sfoară, luați în derîdere, induși premeditat în eroare. Poate pentru că dorința unora de a arde etapele este atît de mare încît nu mai țin cont, în ascensiunea lor furibundă, de cei pe care-i bagă-n probleme. Poate pentru că la orice ghișeu, în orice birou din orice instituție se găsește un individ dispus să-ți fure un leu, să te lase să plătești de pomană o sumă care ți se impută.

„Lipsa de transparență naște neîncredere și un simțămînt adînc de nesiguranță.“

DALAI LAMA

„Să n-ai niciodată încredere în acela care și-a călcat odată cuvîntul.“

WILLIAM SHAKESPEARE

Am avut, în ultimii patru ani, mai multe intersectări cu ANAF-ul. Șocante de-a dreptul pentru mine. Unii dintre prietenii mei au considerat atitudinea instituției față de mine drept hărțuire. Mi-au fost imputate, în două rînduri, sume imense pe care nu le datoram statului. Săptămîni în șir am încercat să le explic că nu trebuie să plătesc acei bani, că mi-am achitat contribuțiile și atunci cînd munceam, ca ziarist, doar în baza unui contract de cesiune de drepturi de autor. La limita răbdării mele, am ajuns, prin bunăvoința unei cunoștințe (fiindcă altfel nu se poate), la un director din ANAF care a înțeles imediat problema, fără să fiu nevoită să-i explic prea multe. A pus mîna pe telefon și a sunat. După ce i-a explicat funcționarei care se ocupa de mine, citînd din legislația specifică domeniului, că nu trebuie să plătesc acea sumă, a primit următoarea replică: *„Da, putem interpreta legea și-așa“*.

O instituție voia să-mi bage mîna-n buzunar.

Cu alte cuvinte, un funcționar public interpreta legea în sensul imputării unei sume uriașe de bani unui contribuabil. O interpreta în sensul dorit. Nu cu reavoință, ci pentru că efectiv nu stăpînea legislația în vigoare cu privire la cesiunea drepturilor de autor. Foarte simplu spus, o instituție voia să-mi bage mîna-n buzunar. Mi-a pus poprire pe conturi, a anunțat toate instituțiile cu care eu colaboram sau colaborasem în trecut. După ce am lămurit situația, nimeni nu și-a cerut scuze. Îmi răsună și-acum în minte replica asta: *„Da, putem interpreta legea și-așa“*. Mă întreb, în acest context, cum să mai am încredere deplină în instituția asta?!?

„Da, v-am tăiat Internetul preventiv“

Lipsa de încredere între oameni nu se manifestă însă doar în sfera instituțiilor publice din România. Problema există și în mediul privat. Și nu doar dinspre noi, muritorii de rînd, către ei, ci și invers, dinspre patroni spre noi. Acum mai bine de zece ani, în Medgidia, orașul în care m-am născut și am crescut pînă la 18 ani, erau o sumedenie de firme și firmulețe de servicii de Internet prin cablu. Firme din alea de scara blocului. Pînă te duceai să plătești factura, firma era vîndută și te trezeai abonat la altă „companie“. S-a întîmplat, într-un an, ca fratele meu să nu ajungă să plătească factura la timp, fapt pentru care ne-au tăiat Internetul. Absolut firesc. S-a dus, a achitat, aveam din nou Internet. Eram, cum se spune, cu plata la zi. Aproximativ o săptămînă mai tîrziu, iarăși nu aveam Internet. Nu aveam nici o factură restantă. După două zile, frate-miu s-a prezentat la sediul firmei, în buzunar cu cea mai recentă chitanță care confirma plata abonamentului. O doamnă i-a zis, într-un maxim sictir: *„Da, v-am tăiat Internetul. Preventiv. Pentru că data trecută ați întîrziat cu plata facturii“*. O nesimțire, nu-i așa? Un abuz. Uneori, neîncrederea naște abuzuri. Nedreptăți. Mizerii. A mai durat puțin și în oraș a venit o firmă cu angajați sănătoși la cap, la care ai mei s-au și abonat.

„Fugi, domnișoară, de aici, cu geaca asta de copil!“

Există, în viața mea, și episoade cît de cît amuzante, născute din neîncredere. Cînd am început să predau în universitate, una dintre secretarele facultății noastre mă dădea afară atunci cînd intram în secretariat: *„V-am spus doar că programul cu studenții e între orele 12-14!“*. Era foarte fermă, uneori chiar nervoasă. De două ori am ieșit așa, fără să apuc să spun că eu nu mai sînt studentă. A treia oară, cealaltă secretară, o doamnă care mă știe de cînd aveam 19 ani și eram în anul I de facultate, a sesizat tratamentul și a izbucnit în rîs: *„Las-o, ea predă acum, nu mai e studentă“*.

Tot cam în perioada aceea mi-am uitat, într-o după-amiază, încărcătorul de la laptop într-una dintre sălile de curs în care predau. Mi-am dat seama abia seara, m-am întors la școală după el, fiindcă aveam de lucru, deci aveam nevoie de încărcător, bateria nu mai ținea foarte mult. La opt și ceva seara era aproape întuneric în campus. M-am dus direct la doamna de la poartă, care stătea cuminte la birouașul ei, și am rugat-o, dacă poate, să-mi dea cheia de la acea sală de curs, ca să-mi iau încărcătorul. I-am zis, desigur, că predau acolo și că... Stupefacție. Asta a fost reacția ei: *„Fugi, domnișoară, de aici, cu geaca asta de copil și tu-mi spui mie că tu predai aici?!?“*. Nu avea cheia de la acea sală de curs. N-am putut lucra prea mult în seara aia. Femeia o fi crezut, probabil, că voiam s-o mint, să fug cu mobilierul în spinare, să iau catedra la subraț și tabla *smart* în buzunar. A fost drăguță, oricum.

Uneori, nu dăm prea mult credit celor din jur. Ne bazăm, poate, pe idei preconcepute, pe aparențe, pe frici mai vechi, nevindecate încă. Ne protejăm sau încercăm să facem asta așa cum știm noi mai bine: păstrînd distanța. Uneori, mai și pierdem. Alteori, cîștigăm. Există un risc, e drept. Mereu există.

***Ada Codău** este jurnalist, asistent univ. la Specializarea Jurnalism, Facultatea de Litere, Universitatea „Ovidius“ din Constanța.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Secvență neclară de biografie

Florin a ajuns într-o organizație care avea grijă de copiii abandonați în jurul vîrstei de 5 ani. Fusese preluat dintr-o casă de copii care, la rîndul ei, îl preluase de pe străzile Bucureștilor, cu doar un an și jumătate înainte.

La primele ședințe de evaluare psihologică, amintirile lui Florin se rezumau la cele firești vîrstei și experienței sale: chipuri „instituționale" din orfelinat, cîțiva prieteni de aceeași vîrstă, jucării, clipe de bucurie sau de supărare etc. Pînă cînd, brusc, părea că își amintește de ceea ce s-a întîmplat cu mama lui și de motivul pentru care a ajuns să crească într-o clădire a statului. A povestit cu detalii înspăimîntătoare și cu voce albă, fără emoții, cum mama lui a murit călcată de tren, el fiind martor la întreaga scenă.

Din documentele primite de la orfelinat (analize medicale, anchete sociale), în aproape patru ani de viață fără părinți, pe străzile și în canalele Capitalei, Florin trăise și îndurase cît un adult înfrînt de nenoroc, uitat de semeni: frig, abuzuri, înfometare, frică. Și tot din aceleași documente reieșea foarte clar cum mama lui îl abandonase în brațele unui frate mai mare și plecase în lume. Nimic despre vreun accident, nimic despre tragedia povestită atît de verosimil în timpul ședințelor de psihoterapie. Era greu de înțeles de unde veneau așa-zisele „amintiri": povești spuse de cei cu care împărțea suferința abandonului? Povești inventate de el însuși după ce fusese martor la accidente reale în gările Bucureștilor, dar cu alte personaje decît mama lui? Așa stînd lucrurile, povestea băiatului nu mai părea o simplă istorie inventată. Ci o sentință definitivă de condamnare la moarte a mamei, de condamnare la dispariție totală din biografia lui.

Să aștepte
ca mama lui să vină.

Întrebarea și, odată cu ea, decizia cea mai dificilă abia acum prindeau chip. Adulții din jurul lui Florin – educatori, psihologi, asistenți sociali – trebuiau să decidă dacă îi spun sau nu adevărul. Evident, alegerea morală ar fi fost aceea de a-l pune pe Florin față în față cu fragmentul lipsă din biografia lui: să îi spună, cu precauție și în lungi sesiuni de dialog, că mama lui trăiește, și-atunci Florin ar fi trebuit să dea piept nu cu moartea părintelui, ci cu indiferența și cu neputința acestuia de a-l crește. Să schimbe, cu alte cuvinte, un adult *mort* într-unul *vinovat* de toate relele care i se întîmplaseră și, mai ales, să aștepte, în ciuda a tot și toate, că mama lui va veni, așa vinovată cum este, să îl ia înapoi acasă. Sau să nu-i spună adevărul, cu toate consecințele faste și nefaste: va crește fără așteptări sau iluzii prea mari, în lipsa oricărei speranțe de a avea o familie, aflînd poate istoria reală într-un tîrziu, pe cont propriu și neapărat de nimeni.

Timp îndelungat, întrebarea nu a avut răspuns. Nu știam nici unul dintre cei care ne aflam în preajma lui care era cea mai bună soluție. De fiecare dată cînd discutam subiectul în birourile noastre, decideam să îi spunem cum stau lucrurile, de fapt. De fiecare dată cînd îi vedeam însă chipul liniștit, împăcat cu viața din organizație, cu bucurii mici și fără întrebări prea mari, îndoiala și frămîntarea noastră amînau pe termen lung orice încercare de a-i „reformata" biografia.

Am plecat din organizație fără să fi găsit soluția optimă. L-am abandonat pe Florin la rîndu-mi, lăsîndu-i trecutul pe mîna altora, a sorții, a norocului sau a ghinionului. Nu știu nici acum cum ar fi fost mai bine, iar povara întrebării și a vinovăției de a nu-i fi găsit răspuns a rămas și acum.

M-am reîntîlnit deseori cu foști colegi din organizație. Am aflat poveștile și destinele multora dintre copiii pe care i-am avut atunci aproape. Dar despre Florin nu am aflat nimic. Fiindcă nu am avut curajul să întreb nimic. Mi s-a părut nedrept să cer răspunsuri pentru mine, atîta timp cît eu nu le-am găsit pentru el.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

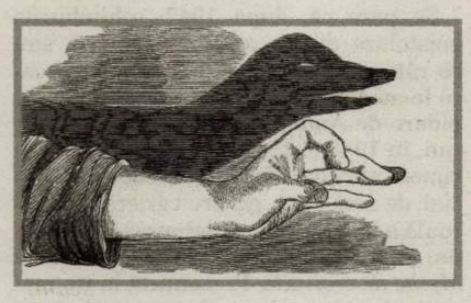

Iaromira POPOVICI

bazar

La mare, cu geamantanul

– *vacanța* in nuce –

Merg la mare de cînd mă știu, cu regularitate, ritualuri și tabieturi deja împămîntenite. Stăteam, în copilărie, perioade lungi, într-un hotel fix pe malul mării, unde zgomotul ei era o prezență constantă: mi se părea mereu că valurile loveau hotelul și visam cum acesta era inundat.

La mare era ca un fel de „la țară", un loc căruia îi aparțineam și de care eram legată într-un mod instinctiv, îmi intrase cumva în sînge și-n pori, în subconștient. Chiar și cînd nu eram la mare aveam coșmaruri cu valurile uriașe care acopereau hotelul, dar nu era doar atît. În vise, cît și în viața de toate zilele, mă raportam la mare ca la un loc în care puteai avea, în imaginar, cît și în real, trăiri fundamentale: era decorul (alături de casa bunicilor, printre altele) în care-mi puneam în scenă, instinctiv, angoasele și bucuriile.

Ca și muntele, marea era unul din elementele lumii noastre, în general mici și delimitate, care-și permitea să aibă contact cu lumea cealaltă. Cea neînțeleasă și neexplicată de mințile noastre omenești. Cu necuprinsul și nemărginirea. Cu transcendentul. Venită din orașul în care excesele și îndrăznelile naturii nu prea puteau fi sesizate, camuflate fiind de zidirile omului, întîlnirea cu marea era, pentru mine, copleșitoare.

Ieșită, pe scurt, din micul meu sat al știrnfilor (chiar dacă acesta se întîmpla să se numească București), contactul cu natura dezlănțuită punea în mișcare în mine un buton ascuns: cel spre un alt soi de simțiri decît cele standard, ale vieții zilnice așezate. O percepție mai puțin inhibată și mai aventuroasă a lumii din jur, precum a unei continue călătorii inițiatice. Poveștile pe care le inventau părinții noștri și prietenii lor, despre care am scris cu alte ocazii, erau doar una din formele de manifestare a acestei schimbări.

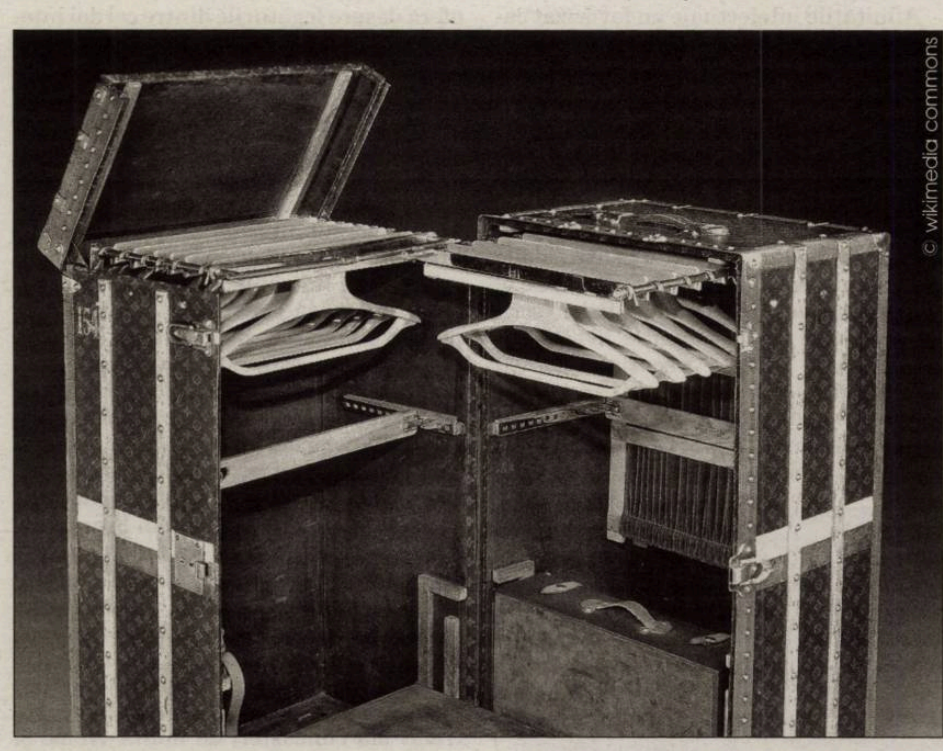

© wikimedia commons

Ca să faci față unei lumi în contact cu absolutul trebuia să te pregătești serios. Atîta nemărginire nu putea fi domesticită decît prin ritualuri precise. Dacă voiai să ai acces la altceva trebuia să urmezi un set de reguli stricte, inițiatice. Nu era vorba de nu știu ce căi spirituale, ci de unele cît se poate de *terre-à-terre:* te sculai devreme, ca să prinzi cele mai bune ore de plajă. Te ungeai și te hidratai suficient și constant. Înotai, cît de mult puteai, dar totuși fără să depășești o anumită limită, cea în care mării să nu i se pară că te-mpăunezi cu performanțele tale și că nu mai ții cont de meandrele ei. Dormeai după masă și te plimbai seara pe dig, ca să faci aerosoli. Era ca și cum doar prin gesturi mici și precise puteai să ai măcar iluzia că ții sub un oarecare control imensitatea și imprevizibilul cu care erai confruntat.

Cu timpul, ritualurile astea mi-au devenit indispensabile, deși nu le prea suportam. Lor li s-a adăugat un alt strat, mai puțin utilitar, să-i zicem monden, care regla comportamentul marin în societate. „În societate" însemna, de cele mai multe ori, seara, pe faleză, pe terase sau pe la parcurile de distracții. Acolo aveai ocazia, chiar prea din plin (sigur, depindea de loc și de sezon), să te întîlnești cu ceilalți semeni ai tăi care veniseră la întîlnirea cu absolutul.

Modul lor de a-l lua în stăpînire era, de cele mai multe ori, cel gregar: în grup, în special în grupuri mari, e mai greu să ai senzații pe care, altfel, nu le-ai putea duce (senzațiile de altceva, de gol, de micime). Grupurile mari și vesele, carnavalescul, kitsch-ul însoțitor, pînă la urmă benign, duceau totul într-o zonă suportabilă și accesibilă cît mai multora.

Ca să faci față și băii de uman chitit pe „distracție" cu orice preț, precum și ritualurilor anterior menționate, trebuie să te prezinți cu recuzita necesară. Pe vremea cînd mergeam cu mama mea, cu trenul, îndesam respectiva recuzită în două geamantane uriașe maronii, din ceva ce părea piele. Luam cu noi, acolo, „totul", de la haine de plajă și de zi la unele de seară, loțiuni și hapuri, jucării și cărți. E drept că trăiam într-o lume în care sistemul nu-ți oferea mare lucru, iar tu, ca individ, tindeai să-l suplinești pe cît puteai. Mergeam cu trenul și, ca să dăm jos cele două geamantane, trebuia să rugăm mereu pe cineva să ne ajute (da, veți spune că mama mea era elitistă sau răsfățată, eu însă cred că a fost pur și simplu o femeie bravă și supraviețuitoare într-o societate abjectă).

Tradiția geamantanului (ce-i drept, redus la unul singur) uriaș s-a păstrat și pentru mine. Constat că nu pot pleca la mare fără conținutul magic al unui geamantan tot maro, dar nu din piele, și pe roți. E ca și cum doar el mi-ar garanta reușita vacanței, pe toate planurile deja pomenite. Problema e că, anul ăsta, l-am luat după mine pe același gemantan, cu același conținut, doar pentru trei zile. Aproape ca nici nu mi-am dat seama. Pentru mine, marea și kit-ul ei de supraviețuire au rămas aceleași, indiferent de durată.

Ștefan LEMNY

O „șansă“ a vieții lui Cioran: istoricul Alphonse Dupront

Dacă proiectul acordării unei burse nu s-a putut realiza în ceea ce-l privește pe Mihail Sebastian, directorul Institutului Francez în România a reușit în schimb să trimită în Franța numeroase generații de tineri intelectuali. Printre ei, Emil Cioran și Eugène Ionesco sînt numele cele mai prestigioase. Faptul a fost recunoscut ca atare chiar de Alphonse Dupront, mîndru că, prin alegerea lor, a contribuit la „a dărui Franței contemporane cel puțin doi dintre marii ei scriitori“, cum a ținut să arate în discursul prezentat la Sorbona, pe 3 iulie 1984, cu ocazia primirii distincției de comandor al Legiunii de Onoare.

Prezent la ceremonia respectivă, Cioran și-a exprimat în mai multe rînduri gratitudinea față de generosul său susținător, cum rezultă, printre altele, din convorbirile sale cu Gabriel Liiceanu *(Itinerariile unei vieți*, Humanitas, 1995) sau cu Luca Pitu și Sorin Antohi *(Neantul românesc,* Polirom, 2009). Atunci cînd afirma, în fața ultimilor doi, „șansa mea a fost Dupront“, el rezuma esențialul despre ceea ce a reprezentat întîlnirea cu directorul Institutului Francez pentru propriul său destin.

„Am strîns în această limbă manuscrise dintre care cele mai multe au ajuns acolo unde meritau: în tomberoanele Parisului.“

Importanța lui Dupront nu se limitează la rolul pe care l-a avut în conducerea activității culturale a instituției franceze din capitale României între 1932 și 1940. Contribuția sa ulterioară la reînnoirea analizei istorice, prin explorarea teritoriilor subconștientului, ale psihologiei colective și reprezentărilor religioase, avea să-l consacre ca pe unul dintre cei mai mari istorici din ultimii cincizeci de ani, apreciat ca atare de colegii săi de profesie mai bine cunoscuți, precum Pierre Chaunu, François Furet, Mona Ozouf. De aceea, întîlnirea dintre cele două spirite de excepție prezintă interes nu doar pentru parcursul intelectual în lume al fiului de preot din Rășinari, ci și pentru opera de pelerin cultural a savantului francez și, nu în ultimul rînd, a dialogului spiritual franco-român.

Corespondența inedită păstrată în arhivele lui Alphonse Dupront aduce în acest sens noi detalii prețioase. Cine o parcurge poate înțelege atenția pe care el a acordat-o, în rolul său de promotor al relațiilor culturale franco-române, trimiterii în țara sa a tinerilor români de valoare. Încă de la începutul misiunii sale, el a ținut să precizeze atribuțiile sale „pentru a evita de a utiliza rău subvențiile“, cum explica responsabilului său direct de la Paris, Jean Marx, și a asigura „buna calitate intelectuală a viitorilor bursieri“. Anul 1937 s-a dovedit cu totul rodnic în acest sens cu cei 19 bursieri din totalul de 25 admiși, pe care el a reușit să-i susțină, printre care se afla și Emil Cioran.

Alegerea sa, ca și a celorlați candidați, nu constituie însă o favoare, urmare a „curții“ pe care ar fi făcut-o influentului director pentru a-i cîștiga prietenia, cum va obișui să spună în amintirile sale tîrzii Cioran. Opera publicată pînă atunci, începînd din 1934, anul cărții sale de debut, *Pe culmile disperării*, îi recomanda prea bine talentul. O operă pe care Dupront, bine informat despre realitățile culturale românești, o cunoștea, fiind ajutat de stăpînirea limbii române și, nu în ultimul rînd, de unele cărți primite cu dedicație: în biblioteca adusă din România figurau, de exemplu, *Lacrimi și sfinți* (1937) și *Amurgul gîndurilor* (Sibiu, 1940), la care se vor adăuga principalele titluri publicate ulterior de Cioran în Franța.

Afinitățile intelectuale au favorizat oare cumva apropierea dintre ei? Subiectul ar merita un studiu în sine. Deocamdată, am remarca doar unele sugestii ce reies din scrisorile descoperite acum: pasiunea lor comună pentru Pascal, recunoașterea din partea lui Cioran a uceniciei „în materie de viziune filozofică“ pe lîngă Dupront (scrisoare din 11 iunie 1941) și a înțelegerii pe care a găsit-o pentru ideile sale din partea istoricului, apreciat de el pentru interesul acordat metafizicii (scrisoare inedită din 22 ianuarie 1947).

La aceste motive, esențiale pentru acordarea bursei și apoi pentru prelungirea ei, se adaugă explicația, sub formă de anecdotă, relatată de Cioran, dar și de Constantin Noica, alt beneficiar al unei burse în Franța, în 1938: impresia pe care el ar fi lăsat-o viitorului istoric francez, cînd, în loc să-i prezinte rezultatul preocupărilor sale studioase, i-a evocat turul pe care îl făcuse cu bicicleta, din sat în sat, în regiunile Franței de Nord. Episod dacă nu determinant, sugestiv totuși atît pentru cutezanța tînărului bursier român de a cunoaște o țară altfel decît prin cărți, cît și pentru spiritul deschis al aceluia care l-a susținut, în măsură să aprecieze sensul unei asemenea experiențe, mai puțin acceptată în concepția lumii universitare.

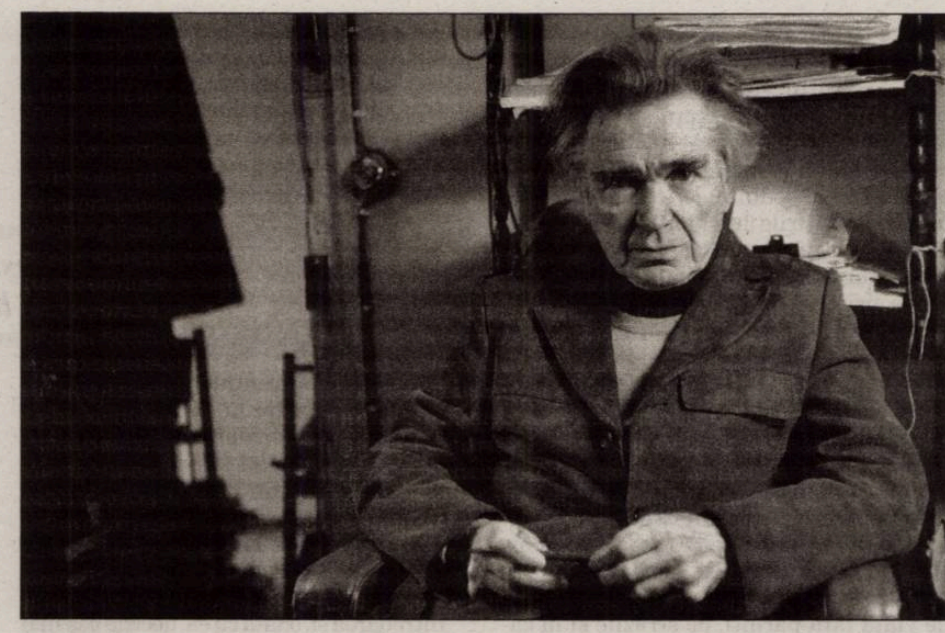

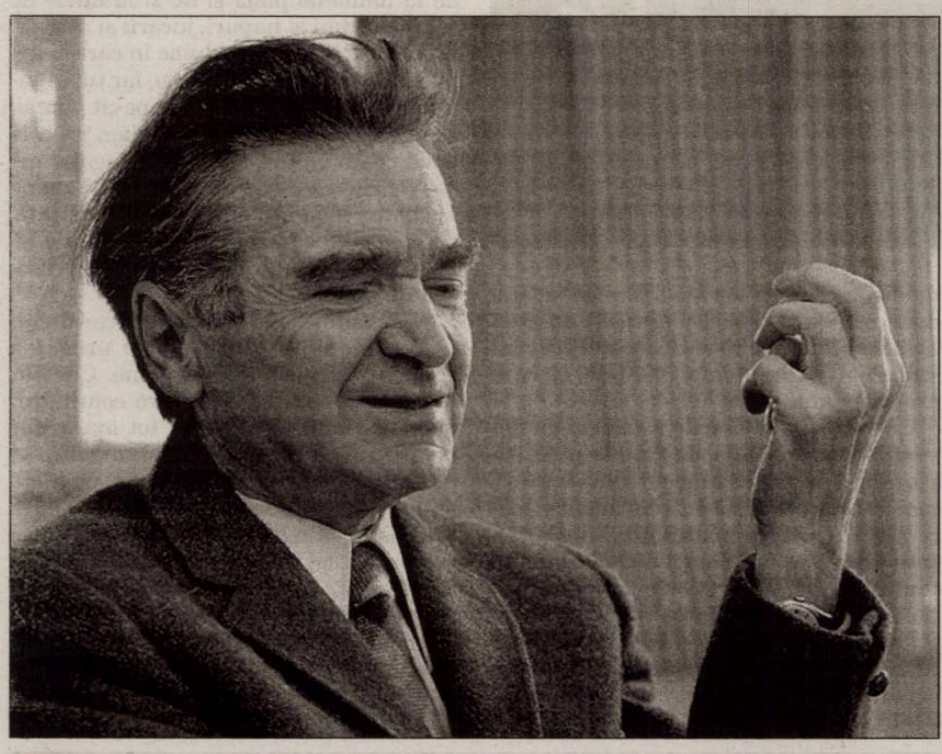

Principalul interes al corespondenței la care ne referim constă însă în mărturiile pe care ea le oferă despre legăturile dintre cei doi intelectuali, după ce Cioran obținuse bursa. Surprinzătoare este această scrisoare din 27 decembrie 1939, în care el recunoaște în protectorul său de la București „un exemplu pe care mă străduiesc să-l urmez în proporții mai mici“. Din aceeași corespondență se vede, de asemenea, interesul lui Dupront pentru soarta lui Cioran chiar și după terminarea misiunii sale în România, de la noul său post de activitate la Universitatea din Montpellier: „Rapiditatea cu care ați răspuns apelului meu este mai mult decît emoționantă“, recunoaște tînărul român pe 29 octombrie 1941; „V-am considerat mereu ca binefăcătorul meu cel mai generos“, se poate citi în scrisoarea sa din 27 februarie 1945; „N-am uitat niciodată cît de mult șansa de a mă afla în Franța depinde de generozitatea dv. față de mine“, insistă el în altă misivă din 22 ianuarie 1947. Pe 8 septembrie 1947, cînd lipsa resurselor financiare afecta „în mod teribil“ preocupările sale, el face o nouă tentativă de a obține o bursă, adresîndu-se din nou profesorului de la Montpellier: „Întrucît mă cunoașteți de multă vreme și m-ați ajutat în dese rînduri, îmi îngădui să apelez încă o dată la bunăvoința dv., rugîndu-vă să mă recomandați“.

Grijile existenței cotidiene nu sînt singurul motiv al acestor scrisori. Conținutul lor dezvăluie unele detalii demne de atenție pentru biografia scriitorului român înainte de a se face cunoscut în Franța. La aproape zece ani de la stabilirea în noua patrie, el recunoaște, pe 22 ianuarie 1947, o schimbare plină de consecințe pentru scrisul său (cunoscută pînă acum îndeosebi din amintirile sale ulterioare, dar fixată poate pentru prima oară cu atîta precizie): „Dintr-o fidelitate de natură bună sau rea, am continuat să scriu în română, am strîns în această limbă manuscrise dintre care cele mai multe au ajuns acolo unde meritau: în tomberoanele Parisului. Disperat de exercițiu steril într-o limbă marginală, *în anul din urmă* (sublinierea mea – S.L.), m-am hotărît să întreprind aventura penibilă a scrierii în franceză“.

Se pare că, după 1947, schimburile epistolare dintre cei doi încetează sau se răresc, cel puțin după urmele pe care le-au lăsat, cu excepția unor urări lapidare de Anul Nou din partea lui Cioran, în 1948 și 1949. Ele cunosc un reviriment abia în 1956, într-un moment crucial, de astă dată, pentru cariera intelectuală a lui Dupront: susținerea, la Sorbona, a magistralei sale teze de doctorat *Le Mythe de croisade.* Prezentată în nu mai puțin de șapte volume (era perioada tezelor de mari proporții!), lucrarea avea să-l consacre ca pe unul din marii istorici ai Franței contemporane. Cine ar fi putut să-și imagineze că istoricul savant, deschizător de noi drumuri în domeniul istoriografic, a făcut apel înainte de susținerea tezei și la prietenul său din tinerețe pentru a-i citi voluminoasa lucrare și a-i împărtăși părerea lui, așa cum se poate vedea în scrisoarea lui Dupront către Cioran din 3 aprilie 1956? Este greu de știut dacă filosoful s-a încumetat la o asemenea lectură. Singura certitudine este că a participat la susținerea publică a tezei, după care i-a scris autorului, pe 8 decembrie 1956, pentru a-și exprima admirația pentru „dimensiunea metafizică“ a analizei sale.

Acum începe o nouă fază în legăturile dintre vechii prieteni. Prestigioasa teză i-a deschis lui Dupront calea carierei universitare ca profesor la Sorbona (ulterior va fi primul președinte al Universității Paris IV), ceea ce i-a permis să promoveze cu mai mult succes viziunea și metodele sale înnoitoare în domeniul istoriei. Printre discipolii și admiratorii săi nu erau doar istorici, unii devenind ei înșiși cu timpul nume de prestigiu în peisajul istoriografiei contemporane. Cioran, afirmat între timp în viața literară franceză, s-a aflat, de asemenea, o scurtă vreme printre ei, animat de un singur motiv, mărturisit puțin după moartea istoricului, în 1990: sentimentul de a-și exprima astfel încă odată „datoria sa de recunoștință...“.

***Ștefan Lemny** este istoric. A publicat, printre altele:* Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc, *Editura Polirom, 2017.*

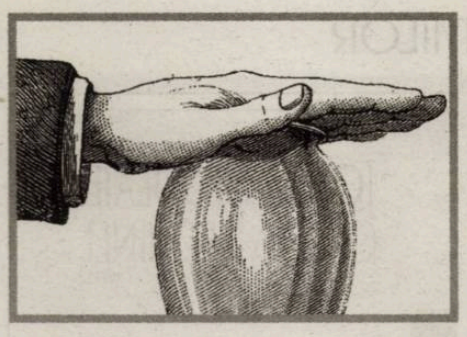

George BANU

scena lumii

Impregnare sau accelerare?

Ajuns în Franța, la începutul lui '74, l-am putut întîlni, grație unui prieten, pe Roland Barthes, care m-a primit în biroul său de la École des Hautes Études cu o curtoazie organică, firească, binevoitoare. O frază pe care mi-a spus-o atunci m-a însoțit ca un îndreptar de viață: *„Manque de temps, signe de médiocrité"* – „Lipsă de timp, semn de mediocritate". Alertă contra agitației pariziene, contra dispersării cotidiene ce perturbă concentrarea și cultivă iluzii înșelătoare. Deviză ce deseori mi-a ghidat pașii... Cînd timpul îți lipsește cronic, aceasta e simptomul unei flagrante lipse de focus. Agitația atestă neputința unei alegeri și, în plan cultural, conduce la „mediocritatea" contra căreia mă prevenea precaut Barthes acum aproape o jumătate de secol. De atunci, însă, viteza, cu tot ceea ce produce ca diseminare a unei vocații, s-a multiplicat și s-a impus ca regulă aproape unanim adoptată. Lumea întreagă resimte panica „lipsei de timp".

La Barthes m-am gîndit de cîte ori l-am văzut pe Grotowski stînd tăcut, ore în șir, imobil, în sălile de exercițiu de la Wroclaw sau Pontedera. El nu cerea nici o accelerare, el aștepta ca, fără precipitare, actorii să-și găsească lent răspunsul propriu la sarcina ce le fusese propusă. Postura sa amintea de cea a maeștrilor japonezi, care știu că perfecțiunea cercului caligrafiat nu se poate obține decît precedată de o prelungită pregătire mintală. Odată încheiată, mîna conturează circumferința perfectă. Sau ca într-o veche parabolă orientală, unde pictorul ajunge să capteze grafic esența unei nuci de cocos doar după ce, în prealabil, o desenase de zeci de ori pe pereții chiliei sale. Impregnarea, condiție indispensabilă pentru artistul neeconom nici cu timpul acordat pregătirii, nici cu examinarea modelului insistent observat. Asemeni lui Brâncuși, care se pregătea pentru ansamblul de la Tîrgu Jiu privind îndelung apa și mîncînd mere în tăcere. Sau asemenea lui Cézanne, care stătea neclintit ore întregi în fața muntelui Sainte Victoire, devenit o imagine emblematică a picturii sale. Fiecare, înainte de a produce, se înscrie în ceea ce putem numi o „combustie lentă", grație impregnării ce asigură o maturizare progresivă. Eu însumi am cunoscut experiența „impregnării ", selectînd din colecția tatălui meu un tablou de Pallady pe care seară de seară l-am privit constant și am scris poate cel mai just text despre partenera care m-a însoțit ceasuri întregi, despre o doamnă melancolică a cărei mînă se destinde aristocratic și totodată capotul i se deschide neglijent. O doamnă „vegetală", aparent asexuată sau, poate, erotic epuizată, plasată în fața unei mici balustrade din Place Dauphine. Pentru că ea mi-a impregnat privirea, i-am putut sesiza sau, mai exact, imagina secretul. Și la Ermitaj, la St. Petersburg, în timp ce noi, eu și Felix Alexa, degustam precipitat capodoperele, un prieten, Wajdi Mouwawad, dramaturg important, a stat nemișcat o zi întreagă privind tabloul lui Rembrandt *Întoarcerea fiului risipitor*, experiență care l-a determinat să scrie și apoi să reprezinte *Seuls*, spectacol despre regăsirea tatălui. „Impregnarea" – condiție prealabilă a unei împliniri eliberate de temerea „lipsei de timp".

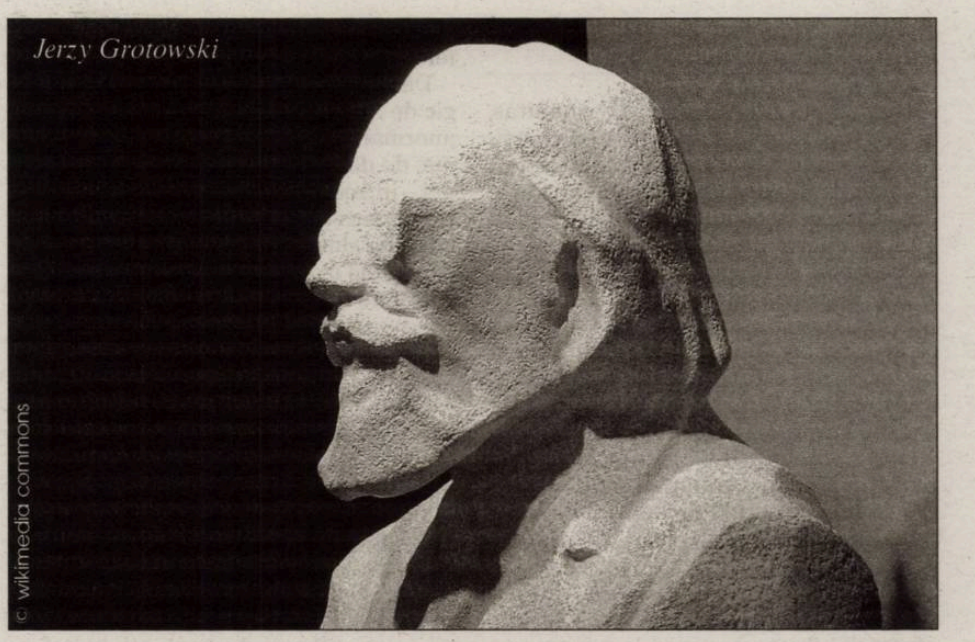

Jerzy Grotowski

© wikimedia commons

Picasso a terminat Guernica
în doar trei săptămîni.

În teatru, regia, această practică necunoscută înaintea sfîrșitului de secol XIX, a formulat o primă exigență inițială: timpul. Timp prelungit de repetiții, timp necotidian, ci dimpotrivă, dilatat și extins, diferit de ritmul producțiilor, determinat de exigențe economice și imperative de difuzare. Toți marii regizori emblematici au solicitat „luxul timpului". Al impregnării. Reușitele exemplare sînt și consecința acestei devoțiuni ce implică durata pregătirii și, totodată, pe cea a exploatării. Grotowski, Mnouchkine, Barba, Esrig, Brook, toți și-au făcut din „timp" principalul aliat. Azi, dimpotrivă, ca o consecință a unei contaminări de „spiritul epocii", regizorii abandonează exigența originară și procedează la o succesiune rapidă de proiecte. Ei trădează ceea ce au cerut inițial și, pe atunci, era greu de obținut. Impregnarea le-a devenit acum străină.

Lentoarea nu poate fi însă o garanție a reușitei. Într-o biografie a lui Brecht, programatic „demistificatoare", autorul avansează o observație absurdă: „Vă închipuiți, spune el, că Brecht a scris celebrul poem «Eu vin din Pădurea Neagră...» pe durata călătoriei cu trenul de la München la Berlin?". Argument derizoriu. Rapiditatea nu e automat un semn de mediocritate, căci poate fi determinată de o pulsiune efervescentă ca aceea a lui Stendhal, care a scris *Mănăstirea din Parma* în 18 zile, sau a lui Picasso, care a terminat *Guernica* în doar trei săptămîni. Ritmul e o condiție proprie creației personale și nicidecum un criteriu de calitate prealabil determinat. Cineva mi-a spus odată, sarcastic: „Tu scrii repede", iar eu i-am răspuns: „Faptul de a fi lent nu exclude prostia".

Picasso, Guernica

Există o „impregnare" academică, proprie celor ce se specializează într-un singur autor și îi explorează o viață întreagă secretele. Proprietari autodeclarați ai unei opere, ei se închid în acest teritoriu restrîns, dar sigur. Impregnare sistematică. Fidelitatea impregnării extreme motivează o viață, o carieră, în timp ce dispersia permite revelația unui univers, dar nu și accesul la profunzimea lui.

Există un optimism implicit al „impregnării" – acela al devoțiunii pe termen lung. Artiștii care practică „impregnarea" nu se îndoiesc de ei înșiși, ei se consacră operei, întrevăzută și împlinită cu prețul duratei nelimitate. Problema constă în validitatea evaluării de sine: opera e autentic esențială sau e doar perspectiva unei iluzii personale? Despre acest eșec vorbește Balzac în celebra sa nuvelă *Capodopera necunoscută:* un artist care se dăruiește unui tablou mereu neterminat și ratat. „Impregnarea" e motivată printr-o atitudine „esențialistă" adoptată de un creator. „Rapiditatea", dimpotrivă, revelează o neîncredere în opera „exemplară" căci, astfel, artistul se reclamă de la „relativitatea" fiecărei realizări, convins că nu opera unică, ci succesiunea „accelerată" a operelor îi asigură împlinirea în timp. Impregnare sau accelerare? – întrebare hamletiană. Răspunsul nu poate fi decît personal, rezultat al cunoașterii de sine, al acceptării tale. El, și nicidecum lentoarea sau precipitarea programatic cultivate, garantează reușita. Rapiditatea exprimă în mod secret scepticismul unui pictor sau scriitor, impregnarea, dimpotrivă, încrederea în sine. Antinomie între explorarea unei peșteri secrete și cea a unui cer înstelat.

Peter Brook l-a întrebat odată pe un prieten, care mi-a transmis remarca lui: „De ce Georges se dispersează și nu se dăruiește unui singur proiect?". „Pentru că nu l-am găsit" și, de aceea, am rămas străin „impregnării", a cărei nostalgie o am, fără însă a o respecta. O stare de siguranță, dar și o lașitate. Ce am pierdut în „calitate", dragă lui Brook, am cîștigat, poate, în „diversitate".

George Banu *este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Iisușii mei *(Editura Nemira, 2018) și* Pagini alese *(Editura Nemira, 2018).*

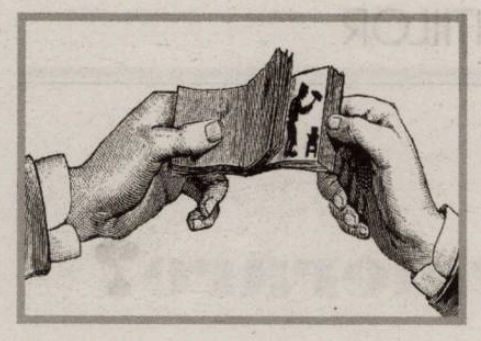

Marius CHIVU

feedbook

Soarta femeii

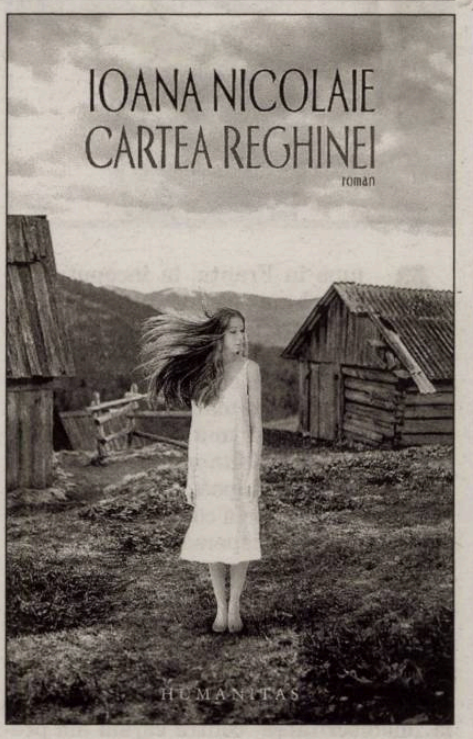

● **Ioana Nicolaie, *Cartea Reghinei*, Editura Humanitas, 2019.**

În romanul *Pelinul negru* (Humanitas, 2017), vocea care spune povestea aparține Agustinei, o fetiță de nouă ani, mezina unei familii de la țară cu nu mai puțin de doisprezece copii, născută cu meningită la cîteva luni după accidentul de la Cernobîl și rămasă cu o formă ușoară de înapoiere mintală, din cauza căreia tot repetă clasa întîi. Cu voce lirică și candidă, Agustina oferea o imagine foarte vie a familiei sale numeroase, unde exista o ierarhie după vîrstă între frați și surori și, implicit, o diferență în trepte a înțelegerii vieții și a percepției părinților (pentru unii tatăl era bun, pentru că muncea mult și citea Biblia; pentru alții era rău, pentru că-i bătea și era zgîrcit).

Ei bine, în acest roman, vocea care spune povestea aparține mamei, Reghina, căsătorită foarte devreme, la șaisprezece ani, cu Damian și care va naște doisprezece copii (plus încă doi care nu supraviețuiesc), spre mîhnirea și furia soțului penticostal a cărui atitudine se schimbă după primii trei ani de căsnicie („vara de trei ani"), ajungînd un bărbat posac, zgîrcit și violent, bețiv și curvar, străin de biserică și de învățătura Bibliei. Copiii nu mai sînt numiți, Reghina face referire la ei folosind anumite atribute („fata foc și pară", spre exemplu, povestea Agustinei avînd parte de o pagină „clandestină" undeva în roman), percepția maternă a tuturor fetelor și băieților născuți fiind aceea a „unui corp de o mie de kilograme", un organism crescut din carnea și din sîngele ei, iubit pe de-a-ntregul, fără diferențe individuale.

Dacă în *Pelinul negru,* roman psihologic de atmosferă, vocea lirică a copilului anormal chestiona apartenența sa la lume, de data aceasta, confesiunea Reghinei – introspecție prilejuită de un atac cerebral survenit la vîrsta de 70 de ani, înțelegem abia spre final – este încercarea de a pune o anume ordine într-o viață în care s-au întîmplat multe lucruri nedrepte sau de neînțeles și totodată mărturia condiției grele a femeii cu o familie numeroasă, dar fără un bărbat iubitor, înțelegător și pașnic. Lunga confesiune a Reghinei, ale cărei episoade sînt marcate prin citate din Cartea lui Iov și prin leitmotivul succesiunii anilor buni/răi din pilda vacilor grase/schiloade, face salturi în timp, alătură sau suprapune timpurile, vocile și tonurile, într-un flux al conștiinței foarte dramatic uneori, cu multe scene violente (accidente de muncă, copii morți, atacuri de urși), atins de fantastic alteori (strigoi, vindecătoare, dialoguri cu animale, diverse eresuri populare) și cu destule invocații biblice, ceea ce dă un anume aer faulknerian narațiunii plasate, de asemenea, într-un spațiu ficțional.

Văralia, micul oraș nordic de munte (relativ ușor identificabil cu Sîngeorzul natal al autoarei) în care Damian își aduce foarte tînăra soție, este un loc pe de o parte neprietenos din cauza geografiei montane (ierni dure, animale sălbatice) și a perioadei istorice (apar dările către stat și raționalizarea alimentelor din comunism, un informator în sînul cultului penticostal, Cernobîlul), pe de altă parte funcționează ca o stațiune înfloritoare, cu ape minerale, unde vin turiști cu bani.

Reghina însăși este o străină între două lumi: „smulsă" de la părinți, ajunge într-un loc fără prieteni și cu un soț plecat la muncă (o vreme, Damian lucrează într-o carieră de piatră, apoi ca ceferist).

Romanul surprinde bine drama ruperii de familie a tinerei mirese tradiționale, de la sat, și înstrăinarea de la început, așteptarea și incertitudinea noii vieți *(vezi și fragmentul de mai jos),* așa cum, mai tîrziu, expune greutățile muncilor domestice, sacrificiul pe altarul maternității („nouă ani cu un harbuz în loc de burtă"), stoicismul cu care femeia, tot mai mutilată de viață, suportă răceala și violența soțului. Devotamentul total față de familie, pierderea atributelor feminității, pe fondul nostalgiei pentru o mai veche pasiune cu care n-a fost să fie, și singurătatea de sine („viața mea e un fermoar nepotrivit, din care toate dau pe dinafară"), iar spre final, plecarea copiilor de acasă – toate acestea dau măsura eroismului mut al femeii trecute prin furcile vieții. Din acest punct de vedere, romanul este o odă adusă femeii de altădată de la țară (deși destule femei trăiesc astfel și acum) care, învățată chiar de propriii părinți să fie supusă bărbatului, suportă totul în numele destinului vitreg („aveam să ținem unul de altul pînă la capăt").

De altfel, prin mediul său rural bine surprins prin mișcările vieții personajelor și prin credința în blesteme, superstiții și fatalitate care le conturează mentalitatea, comportamentul și limbajul, romanul Ioanei Nicolaie este și un omagiu adus prozei rurale rebreniene. (Leitmotivul morții imaginate ca o „vulturoaică" năvălind din senin trimite cu gîndul chiar la proza preotului Gala Galaction.)

Lamento existențial de gen („unde-i frumusețea mea, cînd au prins să mi se stingă ochii? unde s-a fărîmat tinerețea?"), poem dramatic cu caracter etnografic, prin descrierea riturilor de trecere sau a celor gospodărești domestice, atins uneori de realismul magic popular, narațiune densă, stratificată și impecabilă în stilistica fluxului conștiinței în lexic regional și cu imaginar popular, *Cartea Reghinei* este cel mai bun roman de pînă acum al Ioanei Nicolaie.

aproape de carte

Ioana NICOLAIE

Cartea Reghinei
(fragment)

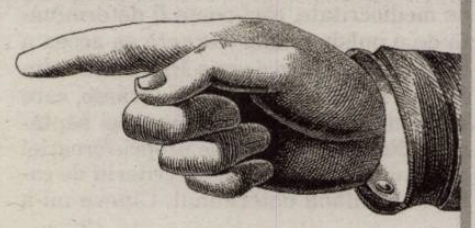

– Nevestele tinere, așa ca noi, sînt cele mai norocoase. Adică o vreme au parte de pace. Nu știi cu cine te muți în casă decît după ce iubirea se mai stinge. La început, dacă nu ești nebun de legat, de te blestemă oamenii, ca pe Aurel, care-și nenorocește copiii și nevasta, e ca o așteptare. Din loc în loc e și bucurie. Și fericire poate fi, dar asta-i tare rară. Încă dinainte de nuntă dragul ar fi trebuit să nu-ți mai încapă în inimă. Noi două, Reghina, să ne veselim că încă ne aflăm în partea bună de viață. Încă ne putem bucura de o mîncare întreagă. Desigur, Damian e plecat, dar știi cît îi ești de dragă.

– Nu mai are mult și vine acasă. Că nu mai e altă nevastă ca mine... Singură, fără socri, i-am văzut doar de trei ori lunile astea. Vreau să-l am aici, cu mine. Să nu-mi iasă vorbe.

– Cînd vin copiii, nu s-a oprit Mălina, toate se schimbă. Dacă bărbatul te-ajută și te-nțelege, e bun. Dacă nu aruncă salariul la bufet, într-o singură zi, poți să fii mulțumită. Mare noroc ca mîncarea aia, păturile, să-și mai păstreze o parte din gust. De cele mai multe ori, nu-ți mai rămîne nimic din ea. Ori se face precum piatra, ori îți deschide răni în gură, ori nimerești mereu un mălai mult prea acru. Bărbatul își face tovarăși, se-mbată, suduie cît e ziua de lungă. Te fugărește prin grădini, de nu mai știi unde să te ascunzi. E numai și numai după noroc. Puține sînt cele ce scapă și le e bine. Dacă ai vînătăi, trebuie să-ți pecetluiești gura. Nu zici nimic niciodată, nu te poți face chiar tu de rușine. Taci și înduri, mi-a spus mama, că asta-i soarta noastră.

– Părinții mei sînt, totuși, din altă plămadă. Tata nu face nimic fără să se sfătuiască mai înainte cu mama. Nu i-am auzit certîndu-se niciodată. Cît despre suduit nu poate fi vorba. S-au și pocăit după moartea Valeriei, sora mea.

– Îl știi pe ăla brunet, m-a întrerupt Mălina, ăla ce umblă cu motoreta? Stă la prima casă. Bea în fiecare zi, abia-l scoate din cîrciumă nevasta. La casa următoare e Aurel, o fiară. De cîteva ori a ajuns femeia lui la spital. La casa albastră e Dăbuc, adus de spate, vai de el. Să vezi cum își aleargă nevasta, parcă-i apucat. Pe ăștia trei îi avem aici, pe ulița noastră, dar nici restul nu-s uși de biserică, din cînd în cînd îi tot auzi cum se ceartă. Rari sînt cei care-și văd liniștiți de viață. Căci ce-au învățat bărbații ăștia acasă nu poate fi schimbat. Nimeni nu-i mai dezbară de ce le-au băgat alții în cap.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

DIN 15 AUGUST,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Holodomor: o dispută mai mult decît academică

● **Anne Applebaum, *Red Famine. Stalin's War on Ukraine*, Penguin Books, 2018.**
● **Stephen Kotkin, *Stalin. Waiting for Hitler 1929-1941*, Penguin Books, 2018.**

Anne Applebaum este destul de explicită. „Politicile lui Stalin din toamna anului 1932 au condus inexorabil la foamete în regiunile producătoare de cereale ale URSS". Și continuă: „Dar în noiembrie și decembrie, el a răsucit și mai mult cuțitul în Ucraina, creînd în mod deliberat o criză și mai adîncă".

Sînt două aspecte aici. A provocat Stalin, în mod conștient și programat, foametea din URSS din anii 1931-1934, în care au murit, potrivit lui Anne Applebaum, cel puțin cinci milioane de oameni, din care 3,9 milioane de ucraineni reprezentînd peste o zecime din populația țării? Și doi, a avut Stalin o obsesie pentru Ucraina, a vrut el să înrăutățească lucrurile și mai mult anume în această republică sovietică? La ambele întrebări, jurnalista americană devenită istoric înclină să răspundă afirmativ, judecînd după ultima ei carte care a fost dedicată *Holodomor*-ului, denumirea sub care e cunoscută foametea din Ucraina din 1932-1933. Cu ce argumente?

În toamna anului 1932, scrie Anne Applebaum, Stalin și-a dat seama că Ucraina nu va produce cantitatea de cereale stabilită de plan. A acceptat realitatea, dar a dispus ca diferența să fie acoperită de rechiziționările de la țărani. A intervenit din nou pe 1 ianuarie 1933, cînd a semnat personal o telegramă către conducerea de partid din capitala Harkov, căreia i-a cerut să aplice legea care îi pedepsea pe cei ce „fură proprietatea statului, îngropînd grînele". Aproape trei săptămîni mai tîrziu, guvernul sovietic prelungește dispoziția privind rechizițiile, dar anunță că aceasta va fi ridicată în vara anului 1933. „Cu alte cuvinte, Stalin a știut că metodele folosite sînt dăunătoare, și a știut că ele vor eșua. Dar a permis continuarea lor pentru cîteva luni fatale, timp în care au murit milioane", a arătat autoarea.

Celălalt aspect decurge, pentru Anne Applebaum, din primul. Aceste măsuri, dar și altele – printre care ea enumeră listele negre cu satele care nu au predat producția agricolă cerută, interdicțiile de călătorie și blocada informațională – au creat foametea. „Mai departe, *Holodomor*-ul a furnizat rezultatul previzibil: mișcarea națională ucraineană a dispărut complet de pe scena publică și din politica sovietică. „«Lecția amară a lui 1919» (cînd naționaliștii s-au opus bolșevicilor pentru a crea Ucraina independentă, *n.r.*) fusese însușită, iar Stalin a vrut ca ea să nu se mai repete", a scris Anne Applebaum.

În acest stadiu, cîteva lucruri sînt de pus în context. Stalin pornise o cursă contracronometru de industrializare a țării. Banii pentru acest demers erau scoși mai ales din exporturile de materiale brute, inclusiv cele alimentare. Eforturile și abuzurile erau generalizate, cu particularitatea că pentru Ucraina așteptările erau mari pentru că deținea una dintre cele mai vaste și mai fertile suprafețe agricole din țară. Intenția era ca URSS să fie pregătită pentru agresiunea pe care „o pregăteau capitaliștii", și mai ales cei mai „depravați" dintre ei, naziștii, care deja din primăvara lui 1933 preluaseră puterea în forță la Berlin și, ca prime acțiuni întreprinse, arestaseră zeci de mii de comuniști germani.

Acestea, dar și alte argumente, alimentează opiniile altor autori potrivit cărora Stalin nu a provocat intenționat foametea din Ucraina. În partea a doua a biografiei lui Stalin, apărută în același an cu cartea lui Applebaum, istoricul american Stephen Kotkin a scris că „foametea nu a fost deliberată". „Foametea a rezultat din politicile lui Stalin de dezchiaburire și colectivizare forțată, ca și din managementul defectuos și incompetent al însămînțărilor și rechizițiilor. (...) Stalin pare într-adevăr să își fi imaginat că mărirea fermelor, mecanizarea și eficiența colectivă vor duce la majorarea producției agricole." În unele cazuri, fiecare autor a ales ce a vrut din documentele de arhivă. Applebaum a scris că Stalin nu a aprobat nici un ajutor alimentar în Ucraina în iarna lui 1933, în vreme ce Kotkin a menționat că, între februarie și iulie 1933, el a semnat sau avizat trimiterea la țară a aproape 30 de serii de „mici alocații de ajutoare alimentare".

În privința „obsesiei ucrainene" a lui Stalin, ce se poate spune cu siguranță este că nu a fost unica de acest tip. Stalin a declanșat persecuții etnice multiple în URSS, și înainte, și după război, printre alții la adresa polonezilor, evreilor sau germanilor. În cazul foametei din 1931-1933, Kotkin arată – fapt menționat și de Applebaum – că, proporțional vorbind, kazahii au fost mai afectați decît ucrainenii. Din cauza foametei declanșate de cooperativizarea forțată și de „măsurile de denomadizare", au murit aproximativ 1,3 milioane de kazahi dintr-un total de 4,12 milioane aflați în republică.

După cum se vede, disputa academică expusă nu îl scutește pe Stalin de responsabilitatea pentru cea mai mare foamete indusă de om din Europa secolului al XX-lea. Deciziile i-au aparținut, și de ele nu îl absolvă nici un cercetător. Dar pe altă parte, în disputele renăscute recent, după anexarea Crimeei de către Rusia, evenimente majore precum *Holodomor* tind să suporte interpretări diverse. Pe care însă istoricii le pot pune în balanță.

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

PUBLICITATE

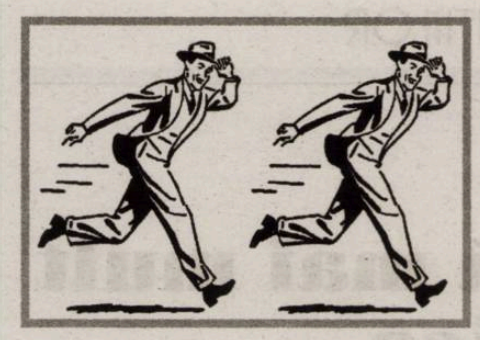

Victor MOROZOV

dilematograf

Ca în filmele americane

● ***La Gomera*** **(România-Franța-Germania-Suedia, 2019), de Corneliu Porumboiu.**

Într-un interviu recent, Corneliu Porumboiu relua amuzat ideea că regizorii români sînt mereu trași de mînecă: „Și cînd veți fi capabili să faceți filme ca ale americanilor?“ Cu *La Gomera*, Porumboiu a răspuns – filmul arată lucruri pur și simplu nemaivăzute în cinema-ul românesc, care par închiriate dintr-un studio hollywoodian: interioare luxoase ale unor vile cu piscină, peisaje de tip „carte poștală“, femei lascive conducînd mașini „de fițe“. Mai mult, Porumboiu a umblat – cu vădită voluptate – nu doar la accesoriile poveștii, ci mai ales la modul ei de prezentare: tăieturi bruște de montaj (o urmărire spectaculoasă cu mașina, *cut*, o plonjare forțată în mare, cu un sac pe cap), decupaj clasic (știm exact cine și cînd vorbește, fiindcă filmul ține să ne arate limpede), muzică extradiegetică (Iggy Pop în locul boxelor cu Mirabela Dauer din *Polițist, adjectiv)*, acțiune rapidă și burdușită cu tot soiul de peripeții – în fine, adică lucruri de care cinema-ul românesc s-a ferit de cîte ori a avut ocazia.

La Gomera schimbă atît de brutal regulile jocului – reguli pe care, într-o oarecare măsură, Porumboiu însuși le-a fixat cu primele lui lungmetraje –, încît nu încape îndoială că demersul cineastului capătă aproape de la sine o componentă autoreflexivă; cu alte cuvinte, Porumboiu e perfect conștient de prăpastia care se cască între filmul său și realizările-far ale Noului Val. *Plot*-ul filmului – o escrocherie complicată în care toți cei implicați, de la polițistul Cristi (Vlad Ivanov) la procuror (Rodica Lazăr) sau la pungașul abil (Agustí Villaronga), joacă la mai multe capete – e un argument solid în favoarea acestei teze. Față de *Polițist, adjectiv*, unde broda atent pe marginea cusăturilor realității, lucrînd cu blocuri masive, cvasi-documentare, de timpi morți, aici Porumboiu survolează detașat evenimentele descrise, părînd că-și pierde – de la un punct încolo – interesul pentru deznodămîntul lor. Exersarea limbajului fluierat *„el silbo“*, o posibilă idilă între personaje – totul nu e decît pretext, joacă. Altceva primează în experiența de vizionare: odată eliberat de chingile poveștii, de nevoia de a urmări concentrat tot ce se întîmplă, spectatorul poate explora în voie substratul cinefil savuros al filmului.

La un moment dat, un regizor aflat în faza de reperaje dă peste hangarul în care personajele filmului ticluiesc în secret; regizorul e invitat înuntru cu bunăvoință și executat sumar. Altcîndva, Cristi fixează o întîlnire la... Cinematecă, acolo unde poate fi sigur că nu va fi auzit de nimeni. Spre final, o răfuială armată se desfășoară pe un platou abandonat de film. În fond, dincolo de chestiuni ultra-evidente, ceva mai adînc marchează ruptura dintre filmul lui Porumboiu și Noul Val: gratuitatea gesturilor regizorale, ludismul referinței, dezinvoltura privirii – lucruri mai mereu absente din filmele românești (a se vedea, de pildă, înverșunatul film al lui Andrei Cohn, *Arest*, care nu prea îi mai lasă spectatorului loc și timp de respiro). Decizia de a o rupe cu seriozitatea paralizantă a multor filme de autor de azi e salutară – la fel cum e și naturalețea referințelor, cel mai simplu mijloc de a crea falii umoristice care destabilizează osatura *crime* a filmului: ba o aluzie la *Psycho* al lui Hitchcock, ba o scenă dintr-un film cu Brigada Diverse dată la televizor. Cinefilia lui Porumboiu funcționează cel mai subtil atunci cînd pe ecran se derulează o înregistrare video care surprinde intrarea pe poarta unei fabrici: unghiul și compoziția cadrului amintesc de *La Sortie de l'usine Lumière à Lyon*, primul film de cinema din istorie. Paradoxal, plăcerea lui Porumboiu de a presăra referințe la tot pasul apropie *La Gomera*, producție internațională, de tonalitatea unor filme-eseu lejere, făcute în echipă redusă, precum *Al doilea joc* sau *Fotbal infinit*, obiecte care trimit spre căutări personale și motivează o complicitate cu spectatorul.

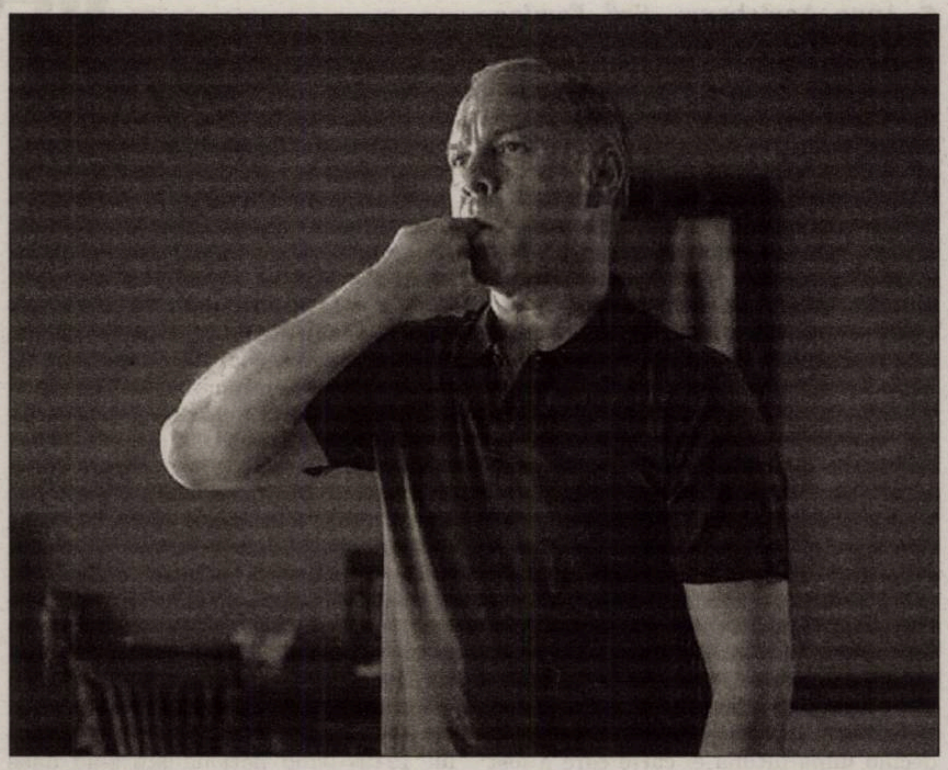

Pe de altă parte, noul film joacă în altă ligă: apariție insolită pe plan românesc, oscilînd între un cosmopolitism *à la* James Bond (aici pe insula La Gomera din Spania, aici în Singapore) și o încrengătură de tovărășii dubioase care evocă filmul *noir*, *La Gomera* își cam pierde din prospețime dacă îl repunem în contextul festivalier internațional. Porumboiu se amuză să deturneze premisele poveștii printr-un ludism *à tout-va* (intertitluri colorate, focuri de artificii grandioase și multe altele), dar asta nu e suficient: acea *femme fatale* tipică pentru *noir* e și aici femeie-fatală-și-atît, iar băieții răi nu au nici ei altceva de oferit pînă la final – între atîtea întorsături de situație, nici nu e vreme pentru sondări de caracter. Judicios în trecut cu temporalitatea, Porumboiu mizează acum pe un montaj cu adevărat „invizibil“ – fiindcă nu spune mai nimic. O secvență frumoasă sparge însă această monotonie a cadrelor-răpăite-la-foc-automat, ca în orice film de la Hollywood: camera panoramează lent, dinspre un versant încețoșat spre un altul, urmărind ecoul fluieratului lui Cristi și al partenerilor săi, care se pierde în văzduh. Deși face o aluzie la influența semnificativă a Bisericii în spațiul autohton – mama lui Cristi (Julieta Szönyi) donează banii murdari unei biserici la care slujește un preot numit Daniel –, filmul nu are nici pe departe aderența la social pe care o aveau la vremea lor *Polițist, adjectiv* sau, înaintea lui, *A fost sau n-a fost?*. Cum spunea și criticul Emmanuel Burdeau, „filmele de gen nu trimit înspre nimic altceva, cu excepția altor filme ale aceluiași gen“.

La Gomera intră în cinematografele românești pe 13 septembrie.

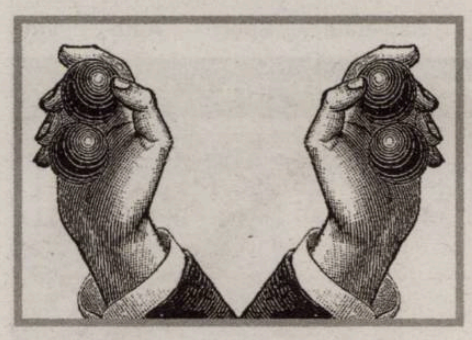

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Apocalypse Now!

● **Lana Del Rey, *Norman Fucking Rockewell!*, 2019.**

„I wanna move / Out of the black / Into the blue.“ Își mai amintește cineva impecabilul final postapocaliptic al melodramei hippie numite *Lust for Life?* Dacă „Get Free“, piesa de pe care am citat mai devreme, era atunci, în 2017, pe lîngă o imitație seducătoare a „Creep“-ului formației Radiohead, un mesaj secret pentru ceea ce va urma doi ani mai tîrziu, albastrul acela din *trailer*-ul dedicat noului album ar putea fi răspunsul. *Norman Fucking Rockwell* surfează, la nivel vizual, într-o Americă la fel de stereotipală ca o bună parte din ilustrațiile lui Norman Perceval Rockwell: *„Give me Hallmark, / One dream, one life, one lover, / Paint me happy in blue, / Norman Rockwell! / No hype under our covers, / It's just me and you“*. Pe „Venice Bitch“, o piesă de aproape zece minute (!!!), Lana Del Rey se aruncă iarăși într-un ocean nostalgic șaptezecist, citîndu-se pe sine însăși și pe toți ceilalți. Toate semnele sînt la locul lor aici: un indicator stradal pe care stă scris „End“, „blugii și pielea“, aluziile *progressive*, „cerul cu diamante“, o chitară zdrăngănind ca-n orice imn Crosby, Stills, Nash and Young. Și, poate, o pereche de jeanși tăiați din al căror buzunar ar putea să se întrevadă, într-o secvență subliminală, coperta de la *Fructele mîniei*.

„There's a new revolution, a loud evolution that I saw / Born of confusion and quiet collusion of which mostly I've known / A modern day woman with a weak constitution, 'cause I've got / Monsters still under my bed that I could never fight of, / A gatekeeper carelessly dropping the keys on my night of“, cîntă Lana Del Rey la sfîrșitul sfîrșiturilor și undeva mai că l-ai putea auzi pe Leonard Cohen susurînd *Hallelujah*. *„Hope is a dangerous thing for a woman like me to have – but I have it“* s-a numit cîndva „Sylvia“ – și, da, îi era dedicată Sylviei Plath –, iar astăzi închide un album de vreo 68 de minute, pe care chitarele și pianele prestează ca pe posturile de radio AM din timpurile lui Richard Nixon. În „The Greatest“, Lana Del Rey joacă perfect această carte a abandonării într-un *trip* nostalgic ca unică soluție salvatoare: *„I miss Long Beach and I miss you, babe, / I miss dancing with you most of all, / I miss the bar where the Beach Boys would go, / Dennis' last stop before Kokomo“* față în față cu *„The culture is lit and I had a ball, / I guess that I'm burned out after all / If this is it, I'm signing off, / Miss doing nothin' the most of all, / Hawaii just missed that fireball, / L.A.*

is in flames, it's getting hot, / Kanye West is blond and gone, / „Life on Mars“ ain't just a song, / I hope the livestream's almost on“. Țara arde de pe o coastă pe alta, în timp ce producția lui Jack Antonoff (Lorde, Taylor Swift, Charli XCX) lucrează – *„You hate the heat, / You got the blues“* – într-o arie lirică a pop-ului, care mixează *sound*-ul apocalipsei cu romantismul bine temperat al erei în care *„I'd be safe and warm / If I were in L.A.“*.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

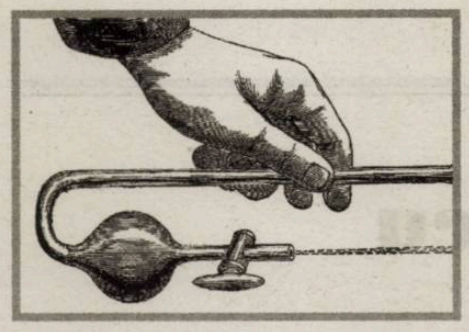

Oana STOICA

rosencrantz & co

Traumele corpului (im)perfect

● ***Dulce-acrișor*. Texte de: Corina Butnaru, Adriana Creangă, Gabriela Harabagiu, Claudia Machedon, Anca Munteanu și Denisa Velicu. Regie: Claudia Machedon. Dramaturgie: Adriana Creangă. Scenografie și instalație video: Denisa Velicu. Cu: Corina Butnaru, Gabriela Harabagiu, Anca Munteanu. Spectacol realizat în cadrul Școlii de teatru politic 2019, proiect cultural inițiat de Asociația ADO și Macaz Teatru Coop, co-finanțat de AFCN.**

În mai toate spectacolele despre copii și adolescenți, indiferent de subiectul abordat, se regăsește o acuză la adresa școlii și a familiei: minimalizarea sau ignorarea unor probleme cu care cei mici se confruntă zilnic. Școala și familia se țin încă departe de universul cotidian al copilului, refuzînd să discute despre situații și nevoi concrete, susținînd ideea nesănătoasă că despre ce nu se vorbește nu există. E vorba aici nu doar despre educația sexuală, deficitară în prezent, ceea ce generează efecte negative (de la incidența mare a sarcinilor la mame minore la tot felul de abuzuri, inclusiv *revenge porn*), ci și de alte probleme *(bullying*, migrația economică și consecințele ei asupra copiilor, abandonul școlar în mediul rural etc.). Educația sexuală face parte dintr-o temă vastă care vizează corpul și include tiparul corpului dezirabil social, intens promovat în media, la pachet cu avalanșa de „remedii și soluții" miraculoase pentru obținerea acestuia, sexualizarea și obiectificarea corpului feminin, stigmatizarea persoanelor supraponderale etc. Mai multe spectacole au abordat această temă în ultimii ani – aș aminti aici doar pe cele două din Cluj, *Eat me* (regia Adina Lazăr, producător Create. Act. Enjoy, tratează relația dintre corp și „moda" culinară) și *Body of Defiance* (regia Raul Coldea, producător Reactor de Creație și Experiment, vorbește despre asumarea corpului anormativ). Un spectacol creat în cadrul Școlii de teatru politic 2019 – program de ateliere, derulat de de Asociația ADO și Macaz Teatru Coop, prin care artiștii tineri învață să exploreze subiectele din perspectiva dinamicilor sociale – reia subiectul, concentrîndu-se pe efectele presiunii sociale de a avea un corp „ideal" asupra adolescenților și adulților tineri.

Spectacol-confesiune, cu o alternanță dinamică de monoloage și scene în două-trei personaje, *Dulce acrișor* surprinde momente (gimnaziu, liceu, facultate) din viața a trei fete care, odată cu dezvoltarea corpului, își dezvoltă și obsesiile și frustrările legate de el. Bianca (Corina Butnaru), care mănîncă doar o roșie pe zi, Elena (Anca Munteanu), căreia i se spune „grasă și frumoasă", și Cătălina (Gabriela Harabagiu), care ține diete și vomită tot, sînt personaje semificționale: compilate din detalii biografice ale artistelor din echipa de creație, ele sînt caractere compozite, reprezentative pentru generația tînără. Pe măsură ce corpul este conștientizat de adolescent, el devine obiect de interes și pentru cei din jurul acestuia, în special colegii de școală. Așa apar hărțuirea, umilirea, agresiunea verbală sau fizică pentru corpurile atractive sexual, dar și pentru cele care nu se dezvoltă conform normei. *Bullying*-ul la școală, imaginea omniprezentă a trupurilor „perfecte", lipsa încrederii în sine și a sprijinului pentru a-și înțelege și accepta propriul corp sînt parte din presiunea care viciază relația tinerilor cu propria imagine. În acest context, începe o serie de reacții negative pe care adolescenții le au față de sine și care se traduc în dezordine alimentară (de la mîncat compulsiv la refuzul hranei), uneori cu componentă maladivă (anorexie, bulimie), anxietate și depresie, recluziune socială etc. Cum timpul creării spectacolului a fost scurt, artiștele au decis să prezinte o latură a problemei pe care o experimentaseră direct: traseul sinuos al acceptării propriului corp și urmele pe care acesta le lasă în sufletul, mintea și pe trupul adolescentului. Tinerii internalizează discursul public nociv privind idealul de frumusețe și îl metabolizează ca pe o toxină: orice abatere personală, reală sau imaginară, de la modelul dezirabil scade stima de sine.

Corpul feminin este cel cu precădere stereotipizat, judecat, obiectificat.

Este interesantă conexiunea dintre aceste traume psihice ale corpurilor fizice cu instituirea tipologiilor în teatru. Unuia dintre personaje, studentă la Actorie, avînd o statură impozantă, i se spune că este destinată să fie „actriță de scenă mare" (i se dau roluri de mame și e asigurată că nu va juca niciodată „fetița cu chibrituri"). Aceeași acuză subtilă adusă teatrului de stat – că folosește stereotipuri fizice – apare și în *COMING of stAge*, spectacolul creat de Radu Apostol și Peca Ștefan la Tîrgu Mureș cu masteranzii Universității de Arte, prin personajul lui Carmen Ghiurco, căreia i se spune că „nu are picioare de (teatru) național" (actrița este minionă). Este aici ideea uniformizării, a reproducerii nesănătoase a unor modele fizice (stereotipuri) de actori, care poate depersonaliza arta teatrului.

Echipa de creație de la *Dulce-acrișor* este integral feminină, lucru important în economia spectacolului, căci corpul feminin este cel cu precădere stereotipizat, judecat, obiectificat. Perspectiva feminină/feministă asupra subiectului este discret conținută în text (dramaturgie Adriana Creangă) și explorată de regizoare (Claudia Machedon), fără a transforma spectacolul într-unul explicit militant. Accentul cade pe intimitatea confesiunilor și pe explorarea experiențelor negative generate de conflictul mental și emoțional cu propria imagine neconformă cu norma. Veridicitatea biografiilor, fie și parțial ficționalizate, și stăpînirea instrumentelor actoricești, o regie curată, eficientă, un spațiu gol funcțional (prin lumini și cîteva cuburi negre) fac din *Dulce-acrișor* o reușită performativă. Dar miza lui nu se rezumă la asta. Turneul din această toamnă al spectacolului, la Cluj, Iași și Sibiu, va oferi posibilitatea tinerilor din aceste orașe să își confrunte frustrările și anxietățile legate de corp și să înțeleagă că nu trec singuri prin aceste angoase. Atunci cînd școala și familia tac, poate vorbi teatrul.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

O vizită la Casa Ceaușescu

Venus Capitolina se acoperă pudic, cu un aer speriat. Vizitatorul care intră de pe Bulevardul Primăverii este el însuși surprins să dea ochi în ochi cu această femeie foarte albă și foarte goală, care se ivește pe neașteptate de după colț, răpită din contextul frumuseții ei clasice și proțăpită la nivelul solului în pridvorul „Averii Diavolului". Un pridvor pe jumătate de *hôtel particulier* parizian, pe jumătate de mănăstire muntenească. Cîndva (în „vremuri mai bune?"), Venus Capitolina îl privea de la egal la egal pe cel care urca treptele pridvorului. Dar piedestalul ei, copiat și el după originalul de la Musei Vaticani, servește astăzi drept propteală pentru o pancartă pe care scrie: *Casa / House of Ceaușescu / Permanent exhibition / Expoziție permanentă.*

Cu piedestalul în stînga și Venus în dreapta, vizitatorul pătrunde în vestibulul ornat cu inflorescențe aurite, stil „Régence". Vrea să cumpere un bilet. Dacă e român, e norocos: biletul îl va costa 35 de lei. Dacă nu e român, e privilegiat: biletul îl va costa atunci 50 de lei. Că vila Ceaușescu nu se poate vizita decît cu ghidaj e firesc. Se întîmplă și „la case mai mari", în Occident. Inedită – poate o demonstrație de românească autenticitate, cu intenții edificatoare? – este separarea dintre român neaoș și străin de neam și de moșie. Efortul pe care-l face ghidul pentru a sări de la română la engleză costă exact 15 lei, diferența. Ar fi interesant de aflat în seama căror sunete glotale, fricative sau siflante ale limbii engleze trebuie pusă povara acestei sume.

La ora 15 sînt separate oile de capre. Grupul englez este convocat mai întîi. Cel românesc este rugat să mai aștepte. Ceva mai tîrziu, grupurile se vor intersecta la etaj.

Așteptarea nu durează mult. Cu o voce tunătoare ești convocat „să poftiți".

– Haideți! Haideți mai repede, că intră aeru'! răsună vocea ghidei, o voce nerăbdătoare de gardiană. Pentru o clipă te întrebi dacă vocea și tonul nu fac și ele parte din „*story*"-ul ghidajului care tocmai începe, ca în parcurile de distracții, unde ghidul e îmbrăcat în Dracula sau Vlad Țepeș și vorbește cu un glas voit cavernos. „E firesc să te conducă prin Casa Ceaușescu o doamnă cu delicatețea unei gardiene de pușcărie...", îmi spun, cu o ușoară strîngere de inimă totuși, și regret pentru o clipă că nu am luat vizita în limba engleză. Poate că cei 15 lei diferență se raportează la diferența de maniere a ghidului.

– Înaintați, înaintați! răsună mai departe glasul impacient al doamnei gardiene, în timp ce vizitatorii se bulucesc sfioși în prima încăpere, cu pian și tapiserie de Beauvais, dăruită de Charles de Gaulle „răposatului".

Odată vizitatorii orînduiți în cerc cuminte și tăcut, doamna ghid își spune prenumele și ne anunță ceremonios unde ne aflăm. Ne aflăm „în reședința privată a familiei Ceaușescu". Apreciez gustul pentru demitizare al doamnei ghid: nimic din ceea ce vom „viziona" nu a aparținut efectiv familiei Ceaușescu. Totul a aparținut statului român. Din grupul de vizitatori se aud răzlețe „ah"-uri mirate. „Dar statul român cui a aparținut?...", mă întreb eu.

– Da, confirmă doamna ghid, toate bunurile soților Ceaușescu erau de fapt achiziții de stat și toate darurile primite de ei erau trecute în contul statului.

Cîtă modestie! încerc să-mi spun, dar nu recunosc nimic din această modestie în ce văd prin jur. Îmi amintesc, în schimb, din lecturile mele istorice, că distincția dintre averea statului și averea personală a suveranului e una din marile cuceriri politice ale civilizației europene în primul mileniu de după Christos. Ceea ce doamna ghid ne sugerează a fi o autoînfrînare financiară plină de moderație (nu soții Ceaușescu „achiziționau", ci statul român „achiziționa") era în mod evident o întoarcere la echivocul barbar de dinaintea acestui principiu elementar al dreptului roman: separarea dintre fiscul republicii și tezaurul imperial.

În plus, totul a fost construit cu materiale românești – ne instruiește mai departe doamna ghid: marmură de Ruschița, cristal de Mediaș (ce-i drept, cu niscaiva lamele de Murano), lemn autohton (cu intarsii de cireș canadian). Îmi amintesc brusc că același argument îl aduce un personaj al lui Thomas Mann în favoarea lui Ludovic al II-lea al Bavariei și a monomaniei lui palațiale. „A îmbogățit generații întregi de meșteșugari bavarezi!", spune personajul respectiv. „Dar Ceaușescu pe cine a îmbogățit?", mă întreb eu.

– A mai rămas cineva în garderobă? se răstește doamna-ghid.

Defilarea continuă. Șeminee false, recamiere, *duchesse-brisée*-uri: sînt uluit de rigoarea excepțională a kitsch-ului în această vilă de țărani sclifosiți. Un singur stil, asezonat cu reminiscențe de mahala, domină întregul „ansamblu". În timp ce *el* și *ea* împuiau capul unei țări întregi cu realismul socialist, reședinței lor îi dădeau aerul unei imense pastișe rococo, și încă a rococo-ului „neobrăzat" din ajunul Revoluției Franceze, rococo-ul Mariei Antoaneta, cel pe care estetica iacobină îl considera (pe nedrept, altminteri) ca fiind expresia maximă a nefirescului, frivolității și exploatării. Autocontradicția plină de cinism specifică tuturor tiraniilor, mai ales celor socialiste, și-a dat și de astă dată în petic, botezînd salonul de recepție de la etaj cu nonșalantul nume de „Salon Louis Quatorze". Dar e vorba, firește, de un „Louis Quatorze" împănat cu picturi de Octav Băncilă.

Doamna ghid graseiază spunînd „Louis Quatorze", iar noi apreciem culoarea „hexagonală" pe care o aduce acest graseiat în barocul brâncușian din Palatul Primăverii.

Urmează apoi apartamentele „copiilor". Toți trei copiii au locuit acasă în timpul studiilor. („La mama și la tata", îmi spun involuntar.)

– Toți trei copiii au ajuns buni profesioniști. Cel mai mare, Valentin, a studiat fizica și a ajuns un fizician reputat...

– A murit astăzi, întrerupe sprințar o domnișoară.

Doamna ghid e catastrofată.

– Dumnezeu să-l odihnească, spune.

– Să-l odihnească Dumnezeu, răspund vreo cîțiva vizitatori, între care mă trezesc murmurînd și eu.

– Mai bine-mi spuneați după ce terminam ziua de lucru! adaugă doamna ghid.

Toată casa butonează apoi în neștire pe *smartphone*-uri. Știrea nu se confirmă. De unde a auzit domnișoara? A citit azi pe Internet. Dar nu mai știe nici ea unde. E ora 15,30.

Zoia e un caz trist. Nefericire. Capul răutăților este, desigur, Elena Ceaușescu. (Numai ea?) În orice caz, numai ea avea apartament de zi. *El*, cînd voia să se odihnească, trebuia să se mulțumească cu patul conjugal.

Defilăm spre baia soților Ceaușescu. „Celebra baie despre care s-a scris la Revoluție." Cică totul ar fi fost de aur. Aș, da' de unde! Aflăm de la doamna ghid că în toată casa nu sînt mai mult de 200 de grame de aur industrial de 9 carate. Intru și eu, ca să „vizionez". Simt un spasm de greață în stomac: un perete întreg, cu absidă, cel din spatele vanei, e ornamentat cu mozaic de aur de stil bizantin. Arta sacră, bizantină, normandă ori venețiană, supusă torturii de a „înfrumuseța" un perete de hamam. E, de fapt, de o mie de ori mai rău decît tot ce s-a scris la Revoluție.

Apoi garderoba. „S-a spus că ea purta o haină o singură dată și apoi o arunca." Aflăm că nici asta nu-i adevărat. *„Ea* își dădea taioarele la remaiat, iar *el*, dacă îi plăcea în mod deosebit o cămașă, o dădea la croitor, să-i întoarcă gulerul și manșetele." Ne plimbăm printr-un labirint plin de modeste confecții românești, toate remaiate și cu mînecile întoarse la croitor.

Coborîm la subsol, în cabinetul de fizioterapie.

– A mai rămas cineva în garderobă? se răstește doamna-ghid.

– Mai îs vreo trei persoane, răspunde o doamnă.

– Probează niște haine, adaugă un domn care coboară din urmă.

Vizitatorii rîd înfundat. Masca impenetrabilă a doamnei ghid n-are încotro și se destinde și ea pentru o clipă într-un surîs egiptean.

Intrăm în hala cu piscina, secată astăzi, înveselită de mozaicuri cu păsări măiestre, curcubee și țărănci îmbrobodite, făcute de elevii de la Liceul de Arte.

– Știau să înoate? întreabă o vizitatoare.

– Aveți răbdare! i-o taie doamna ghid. (Iar eu mă gîndesc din nou la cei 15 lei diferență de preț față de politețea occidentală.)

– Nu avem, o îngînă în surdină vizitatoarea, că e cald.

Odată grupul adunat în fața horelor din mozaicuri, doamna ghid proclamă:

– Amîndoi știau să înoate!

„Întocmai ca Mao Zedong", îmi spun.

Din piscină ieșim direct în canicula. De la *Museum-Shop* îmi cumpăr o „Eugenie" (în ambalajul lucios al zilelor noastre, din păcate) și o înghețată „Polar". În amintirea vremurilor de altădată – pe care nu le-am mai prins decît semiconștient. La săpunul de casă în forma bustului lui Nicolae Ceaușescu renunț totuși. După o scurtă ezitare.

Gheorghe PAȘCALĂU

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Și totuși, Veneția

Fac ce fac și iarăși scriu despre Veneția. Nu despre acea Veneție a chioșcurilor stradale pline de magneți colorați, pălării de gondolier din plastic turnat, evantaie laminate și șorțuri de bucătărie cu pelvisul lui David de Michelangelo imprimat, cadoul perfect pentru o persoană cu gusturi fine, din moment ce se poate păta oricînd cu muștar. Din nenumăratele rafturi ale acestor veritabile instalații de artă contemporană care, prin revărsarea kitschului, ne fac să medităm mai profund la publicul și la finalitatea artei, te privesc cu severitate paiațe și măști de carnaval miniaturale, așezate sub gondole cu termometru, șepci de căpitan și umbrelușe garantate trei deschideri. Privind aceste tonete, pare legitimă întrebarea dacă nu cumva sînt conectate ingenios la o tulumbă a subculturii care pompează de sub caldarîm desfăcătoare de bere cu Veneția, tirbușoane cu gondolă, costume de carnaval din fîș și alte abominații, aceleași în fiecare an. Aceste obiecte care nu s-ar vinde în absența meschinăriei turiștilor sînt veșnic neschimbate, împrumutînd, printr-o alchimică mutație a însușirilor, chiar darul cel mai de preț al orașului, nemurirea Serenissimei.

Nu voi scrie nici despre Veneția cozilor interminabile de la Palatul Dogilor și bazilica San Marco, ori despre cohortele disciplinate de turiști care urmează un ghid cu alură de mareșal, datorată, în principal, bățului, umbrelei, antenei cu steguleț ori altui instrument cu lungimea de circa un metru. Cu ajutorul inteligentului dispozitiv, însoțitorul de grup devine vizibil prin mulțimile compacte, luminînd ca un far adevărate armate sosite să captureze întreaga frumusețe a orașului și să o ducă acasă pe toată, cu amfore, amorași, medalioane și ancadramente, cu canale și gondole, cu cafele și pizza, convertite convenabil în unități de memorie digitală care încap într-un degetar.

Nici pe vînzătorii venali care îi pîndesc la tot pasul pe turiștii anesteziați de frumusețea letală a logiilor nu vreau să-i pomenesc, ori pe chelnerii care cer 15 euro pe o mini-pizza decongelată, cumpărată din acele *supermercato* foarte ieftine care, lăudabil, nici nu fac publicitate produselor, pentru a nu le crește inutil prețul, și unde aceeași pizza (curată și necontaminată în bucătăria insalubră a unui așa-zis restaurant) costă maximum 1 euro. Negustorii care îi urăsc pe turiștii de pe urma cărora trăiesc reprezintă o specie venețiană aparte pe care, sînt sigur, antropologii o studiază cu același interes științific cu care biologii observă greierul care își devorează propriile aripi.

O să evoc acea Veneție care ți se arată atunci cînd o iei la stînga sau la dreapta în raport cu traseele marcate, unde te pierzi pe alei din ce în ce mai înguste și cotlonite. După ce treci un pod sau două, rumoarea dispare și poți contempla un colț de casă unde cineva, demult, s-a gîndit să insereze o coloană din marmură, frumos cioplită de meșteri. Între două fațade, rufe colorate filtrează lumina și animă drumul care, foarte adesea, se oprește într-un canal. De regulă, acela este punctul în care turiști exasperați insultă telefoanele inocente care i-au îndrumat greșit, cu toată buna-credință, și pleacă val-vîrtej înapoi, fără a contempla nici măcar o secundă treptele albe, rotunjite de pași, valuri și ceață, îmbinate cu o măiestrie pierdută pentru totdeauna. Uneori, lîngă un astfel de loc, mai apare un portic, cu o bancă din piatră, unde puteai aștepta *barcheta*, ferit de umbră și varice. Ca să nu fie plictisitoare așteptarea, pietrarii se străduiseră să-și arate întreaga măiestrie în desăvîrșirea capitelului, ca și în arcul ce susține umplutura de zidărie. Lumina puternică desenează în tuș pe pietrele mari ale pavajului un alt arc, aidoma primului, în cadrul căruia umbra unei fete frumoase își scaldă piciorul în apa verzuie și limpede.

Umbra unei fete frumoase
își scaldă piciorul în apa verzuie și limpede.

Grădini enigmatice punctează curți venețiene puțin umblate, unde arbuști revărsați peste ziduri din cărămidă te conduc spre un altar al Madonei ori spre o fîntînă albă, de unde nu se mai scoate apă. Într-o astfel de grădină, nu mai mare decît dormitorul copilului unui bucureștean înstărit, te poți așeza pe o bancă și poți privi în jur la cornișele din piatră dantelate astfel încît să fie ușoare, dar rezistente, la baluștrii armonioși, la consolele din marmură. Dacă te uiți atent, poți întrezări o parte infimă din cunoașterea construirii cu piatră care le conferea meșterilor îndrăzneala de a a sfida și gravitația, și timpul, dar poți să te uiți pînă apune soarele sau pînă îți obosesc ochii și tot nu o să poți înțelege de ce aveau nevoie venețienii să se înconjoare de atîta frumusețe. Poate că prin frumos au încercat ei să nu moară? Sau ne-au lăsat Veneția avînd intuiția că urmașii lor, gonind din ce în ce mai repede și mai eficient, ar putea uita vreodată să iubească frumosul?

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

Historia.ro

DIN 30 AUGUST,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea
Alianța diavolilor. Pactul lui Hitler cu Stalin. 1939-1941
de Roger Moorhouse

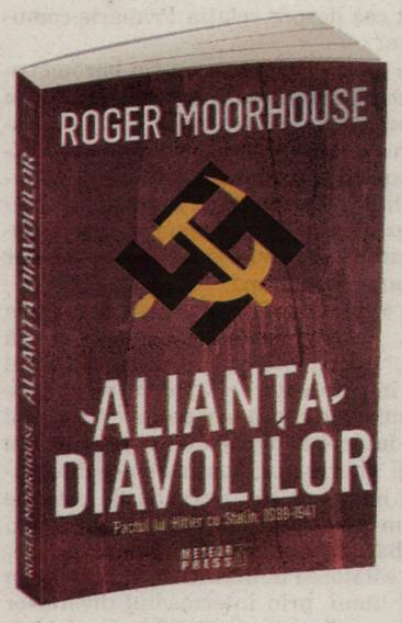

PREȚ PACHET SPECIAL
30,00 LEI
numai împreună
cu revista **Historia**,
în limita stocului disponibil

Alexandra ION Ioana NICOLESCU

De ce e nevoie să salvăm Cișmigiul?

August. Căldură, cazul Caracal și oameni care visează la vacanțe, la liniște, pace și lucruri frumoase. Însă august a fost momentul ales de Primaria Capitalei pentru a ne forța să fim spectatorii uluiți ai unei puneri în scenă de proporții care se joacă cu grădina Cișmigiu și viitorul ei pe post de décor.

Pentru cine încă nu știe, pe 31 iulie au apărut în presă informații că parcul va intra curînd într-un șantier uriaș de reamenajare pe trei ani în acord cu „cerințele societății actuale" (HotNews.ro). A doua zi au apărut mai multe detalii, printre care și presupusul plan al proiectului care preciza: „creșterea numărului de terase și chioșcuri de la 11 la 17, tăierea mai multor arbori, în principal bolnavi, uscați, nevaloroși, acoperirea axului central verde cu pietriș, desființarea celor trei locuri de joacă și amenajarea unuia mare în zona Pieței Walter Mărăcineanu, desființarea spațiului pentru cîini, dar și creșterea suprafeței aleilor." (HotNews.ro).

Propunerile au îngrijorat imediat comunitatea locală și vecinii, organizați în Grupul de Inițiativă Civică Cișmigiu, dar și pe membrii Ordinului Arhitecților din România, politicieni sau activiști. La reacțiile acestora, Primăria a revenit cu un comunicat de presă, susținînd că nu propune „spații comerciale noi și nici defrișări de arbori pentru realizarea de restaurante", ci dorește „refacerea aleilor în totalitatea acestora cu retrasarea lor pe anumite zone [...] toaletări, repoziționarea, plantarea și completarea anumitor aliniamente, [...] realizarea unor cabane pentru vestiare și depozite de scule [...], reorganizarea chioșcurilor, cu racordarea acestor locații la rețeaua de apa-canal și electrică" etc. (Pmb.ro). Ca și refacerea sistemului de iluminare, refăcut total anul trecut. Ce spune însă acest caz despre relația Primărie-comunitate?

Un parc urban este un fin barometru al timpurilor și valorilor societății la un moment dat. Modernitatea a adus cu sine, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, apariția parcurilor publice și obiceiul plimbatului în parc, inovații contemporane cu invenția „timpului liber", cristalizarea burgheziei și formarea statelor naționale în Europa.

Cercetătorul L.W. Rosenfield scria despre contextul american că „parcurile publice au avut rolul de a inspira valorile republicane și anume: mîndrie civică, contactul social, mai ales între cetățeni care proveneau din medii diferite, un sentiment de libertate și bun-simț (prin standarde estetice și bun-gust)". De exemplu, o familie în plimbare duminica printr-o astfel de grădină călătorea în decursul cîtorva alei în jurul lumii, prin intermediul diverselor plante, se bucura de revederea prietenilor sau învăța să împartă aleile cu străinii (cu care împărțea apoi arena politică). Admirînd de pe o bancă jocurile de culori și texturi, păsările și insectele în drumul lor, copiii și adulții învățau împreună frumosul și respectul pentru natură. Toate acestea la un loc se dovedeau (și încă o fac) esențiale pentru bunul mers al comunității și orașului.

Nici o plimbare în parc nu este simplă și inocentă, ci devine un act social, mijlocul de fi expus la valorile societății din acel moment. Proiectanții unui spațiu public modelează comportamente și emoții prin felul în care dispun vegetația, construcțiile sau prin materialele folosite. Și știința s-a implicat în discuție, de-

monstrînd că celule din regiunea hipocampică a creierului uman răspund la geometria și designul spațiilor în care stăm.

Cercetarea antropologului Christopher Tilley compară, de exemplu, grădina englezească și cea suedeză. El arată cum imaginea grădinii ideale diferă cu contextul cultural, prin ea transmițîndu-se, de fapt, „naționalismul cotidian" (ce înseamnă să fii englez sau suedez). În Anglia, grădina devine element identitar – o națiune de grădinari –, iar spațiul ideal este cel care reflectă viziunea romantică a unei *„cottage garden"*, unde arcada de trandafiri, peluza și bordurile de flori ierboase dau iluzia unui spațiu natural (englezii ca iubitori de natură salbatică), dar care în fapt este atent formalizat. În paralel, imaginea de suedezi „iubitori de natură" se reflectă prin a deține o casă de vară pe malul unui lac sau al coastei, cu vegetația asociată.

Parcurile precum Cișmigiul sînt spații-resurse esențiale care reechilibrează balanța dintre om și natură.

Deci spațiile publice pot aduce împreună comunitatea, pot să îi educe simțul estetic și să încurajeze folosirea anumitor zone urbane. Sau dimpotrivă, pot să descurajeze și să îngrădească. Cînd vorbim de proiectanți reprezentanți ai statului ne punem firesc întrebarea: ce valori încearcă să ne transmită nouă, cît și celorlalte generații?

Pentru a răspunde, să ne întoarcem acum 165 ani, cînd începe povestea Cișmigiului, cea mai veche grădină publică a Bucureștiului. La fel ca în America sau alte țări europene, parcul a apărut în contextul modernității, nașterea lui împletindu-se cu înființarea României moderne și cu sistematizarea Bucureștiului. De-a lungul timpului, parcul a trecut printr-o serie de reorganizări care se leagă de numele lui Wilhelm Meyer sau Friedrich Rebhuhn, printre alții.

A fost nevoie de mai bine de 50 ani pentru ca faimoasa „baltă a lui Dura negustătorul", aflată în mijlocul orașului, să devină grădina pe care o cunoaștem azi. Pe atunci, izvoarele subterane inundau zona, întreținînd un loc insalubru plin de țînțari, vegetație, papură și chiar rațe sălbatice.

Dorința domnitorului Alexandru Ipsilanti de a avea cișmele cu apă curată a făcut ca, în 1779, acesta să-l angajeze pe Dumitru Siulgi-basa drept Mare Cișmigiu, șef peste cișmele și responsabil cu supravegherea curgerii apelor. El va instala două cișmele, prima chiar pe locul izvorului Eminescu, nu departe de strada Știrbei Vodă, și își va construi și o casă în împrejurimi, după datina vremurilor. Balta a devenit lacul Cișmegiu pe care inundațiile anuale îl făceau să ajungă pînă la Cercul Militar de azi, unde se află pe atunci Mănăstirea Sărindar.

Abia prin 1830, lacul va fi secat la cererea generalului Pavel Kiseleff, exasperat de țînțarii care proveneau din mlaștina Cișmigiului. Transformarea locului într-o grădină se datorează, în 1847, peisagistului vienez Carl Friederich Wilhelm Meyer, special angajat de domnitorul Gheorghe Bibescu. Acesta nu va profita pe timpul domniei sale de versiunea finală a Cișmigiului, din 1848 Barbu Știrbei devine noul domnitor. Proiectul este continuat, cea mai mare parte a lucrărilor avînd loc în 1852, considerat un an esențial pentru Cișmigiu. Grădina este inaugurată în 1854, după ce Meyer aduce mai mult de 30.000 de plante și arbori din diverse colțuri ale țării și din străinătate, printre care și numeroase specii exotice, ca magnoliile, și împădurește zona. Meyer construiește maluri consolidate pentru lac și insula centrală cu restaurant, cît și cinci poduri, care vor permite plimbarea cu barca. Fosta baltă devine un spațiu modern de agrement, aliniat parcurilor din marile orașe europene.

În 1852, grădina a fost împrejmuită și au fost aduse lebede și pelicani, iar în 1856 se pare că o bună parte a lacului a secat din cauza pantofarilor din zonă, care-și aruncau acolo materialele uzate. Primul chioșc de ziare din Capitală a fost instalat prin anii 1870 la intrarea principală din Cișmigiu, unde se află și azi, iar iluminarea electrică a parcului a fost făcută în 1882. Ideea micului patinoar, care functionează și azi, s-a născut în 1883 cînd, în urma unei ierni grele, lacul a înghețat și bucureștenii s-au grăbit să profite pentru a patina.

Arhitectul-peisagist german Friedrich Rebhuhn, care a condus 32 de ani serviciul horticol al Bucureștiului, între 1911 și 1943, va fi cel care, pe lîngă multe altele, va transforma și aleea largă în peluza verde de lîngă Ceas, pentru a proteja calitatea grădinii și a vecinătății diverselor bîlciuri care aveau loc în parc și care atrăgeau caractere neplăcute. Un fragment din presa vremii menționa: „Cișmigiul ajunsese un fel de iarmaroc înverzit cu barăci numeroase, teatre populare, expoziții, serbări populare, exhibiții acrobatice etc. În ultimul timp au năpădit și statuele cărora dacă nu li se punea capăt, Cișmigiul ar fi devenit un nou Belu".

Grădina Cișmigiu s-a îmbogățit în timp cu fiecare nouă construcție, devenind spațiul eteroclit de azi, cu referințe stilistice multiple atît de familiare nouă, bucureștenilor. Prin designul gîndit anume, parcul a crescut împreună cu orașul, ajungînd să găzduiască numeroase microcomunități locale: copiii de la platani, șahiștii, pensionarii de pe Aleea Primăverii, cuplurile care caută umbra teilor sau elevii și studenții liceelor din jurul parcului dîndu-și întîlnire la Bibliotecă sau La Cetate.

Fast-forward în 2019 – care sînt cerințele unei societăți actuale pentru parcul Cișmigiu? Asemenea altor parcuri din metropolele lumii globale în care trăim, Cișmigiul este marcat de schimbările aduse de postmodernitate. Jumătate din populația lumii trăiește în orașe marcate de economia de piață neoliberală și de schimbările țesăturii sociale la nivel de oraș (imigrație, emigrație, gentrificare, demolări), care au remodelat relația oraș-natură, parc-cetățean. Parcurile devin terenurile unor lupte comerciale girate de interese multiple, sînt în pericol permanent să fie afectate de diminuarea spațiilor publice în favoarea uzului privat, precum și de interesele marelui capital *versus* comunitățile locale, care își pierd accesul la spațiile cu care au crescut dintotdeauna. Tendințe extrem de îngrijorătoare, care la nivel mondial provoacă numeroase măsuri care să le combată.

Cercetătoarea Nancy Grimm descrie amprenta ecologică semnificativă a urbanizarii: „78% din toate emisiile de carbon, 60% din apa reziduală și 76% din lemnul destinat industriei sînt atribuite orașelor". Experții ne acordă doar 12 ani pentru a putea găsi soluții problemelor climatice, de care soarta spațiilor verzi este nedespărțită. Alți specialiști scriu despre nevoia renaturarii ca politică urbană sau despre punerea în valoare și păstrarea memoriei și a patrimoniului ca elemente de coeziune socială.

Reflectînd seriozitatea cu care tratează aceste propuneri, majoritatea țărilor din UE au ca prioritate implementarea la nivelul oricărui business, de stat sau privat, indiferent de mărimea acestuia, al SDG (Sustainable Development Goals). Aceste SDG definesc și încadrează azi orice tip de acțiune sau plan. Nu sînt obiective negociabile, ci principale. Ar fi de interes pentru bucureșteni să aflăm care sînt SDG-urile Primăriei Capitalei pe 2019?

O „reabilitare" a patrimoniului este o problemă spinoasă deoarece orice intervenție necesită coerență și sens atît în dimensiune istorică, dar și a întregului din care face parte. Cu atît mai mult cu cît vorbim despre un monument istoric național de clasă A. Altfel schimbările vor produce un dezechilibru ireversibil, cultivînd exact opusul valorilor identificate de cercetătorul Rosenfield în cazul american. Parcurile precum Cișmigiul sînt spații-resurse esențiale care reechilibrează balanța dintre om și natură, ameliorează calitatea vieții celor prinși în aglomerările urbane, asigurînd adevărate oaze de liniște.

Cum putem salva Cișmigiul de la o soartă tragică pentru generațiile care vin? Avem oportunitatea și responsabilitatea să alegem ce fel de model ne dorim pentru viitor: un model în care epuizăm resursele naturii și ale trecutului ca moștenire sau un model gîndit cu și pentru comunitățile noastre și pentru natură? Ce alegere facem noi toți pentru cel mai vechi parc al nostru? Pentru că acesta este doar începutul...

***Alexandra Ion** este antropolog.*
***Ioana Nicolescu** este consultant de marketing pentru piața de lux și owner al proiectului creativ online Code Noir Style.*

Constantin CUCOȘ

„Averea bunei educații“ sau despre un alt mod de prefigurare a etosului pedagogic

M-am aplecat asupra *Averii bunei educații,* avîndu-l drept autor pe Teodor Baconschi, în plină vară, într-un interval dintre două ieșiri (sau „intrări“, cum vreți să le spuneți) în/spre diferite destinații de vacanță, dintr-un interes atît profesional, cît și al unei binevenite adulmecări culturale, într-un context politico-situațional bulversant, adversiv, contrastant cu bunele așezări. Ambele căutări au fost împlinite (o spun de la început), întrucît „aparatul“ meu epistemic, mai precis cel pedagogic, a fost asaltat și alimentat de numeroase incitări sau reflecții de ordin educațional, dar și pentru că lectura mi-a prilejuit o reconfortantă și profundă bucurie intelectuală.

O observație prealabilă: nu mă așteptam de la carte și autor la o abordare doctă, la o edificare în meandrele unei ideații sofisticate căreia nici cei mai „tari“ pedagogi nu-i dau de capăt; „subiectul“ educației reprezintă o „piatră de încercare“ chiar și pentru cei mai mari specialiști, care și-au dedicat întreaga viață acestei problematici; pe de altă parte, sînt conștient de faptul că tema educației nu reprezintă doar monopolul pedagogilor de profesie: de multe ori, persoane ce doar tangențial, pasager, fulgurant se raportează la subiect pot veni cu perspective sau soluții incitante, inovatoare, neinhibante, debordante, sfidătoare (istoria pedagogiei ne pune la dispoziție o întreagă cazuistică ce privilegiază perspective ce vin dinspre medicină, filosofie, literatură, teologie, sociologie…). Problematica educației nu e numai apanajul pedagogilor, ci și al celor care se raportează la temă cu responsabilitate, discernămînt, competență din perspectiva pe care o dețin. Noutatea este de multe ori adusă de cei care nu sînt încorsetați de „greutatea“ problemei. Asta nu înseamnă că accept zisa (și, vai, realitatea!) că toți se pricep la educație: doar cei educați, care simt, presimt și consimt la amplitudinea, complexitatea și valoarea ei…

Aș începe cu titlul dat acestei cărți: *Averea bunei educații.* Toate cele trei cuvinte au vocație valorică, sporitoare, înălțătoare. Cei trei termeni reprezintă o scară a pozitivității ce presupune acumulare, ducere mai departe, semnificare, realizare. Educația este termenul unificator dintre început și sfîrșit, dintre alfa și omega, este ghidajul dinspre pornire și destinație, este cheia înaintării spre domeniul permanenței, al înaltului. Chiar dacă este invocată relația paideică părinte-educator, problematica desfășurată acoperă *in nuce* motive sau fundamente ale educației de orice fel, de oriunde și dintotdeauna, demonstrîndu-se, într-un fel, că această matrice formativă le determină pe celelalte care urmează, adunînd la un loc toate notele și determinările pe care educația, mai ales cea instituționalizată, le incumbă.

Fără pretenția de a edita un opis pedagogic sistematic, notele emise de autor, ce dau impresia unui șuvoi ideatic impresionist, de tip *„à la recherche du temps perdu“*, conțin adevăruri spuse, presupuse sau nespuse de marile tratate din domeniu. Reținem cîteva: cultura, ca o cheie a surprinderii constantului și permanenței, reprezintă busola, ghidul, foaia de parcurs ce duce la înțelesul final și țelul ultim al omului; familia poate reprezenta un creuzet paideic și o alternativă la educația formală cu condiția să fie ea însăși educată și responsabilă cu crearea de rute sau situații de învățare ce lipsesc sau se cer a fi în „răspăr“ cu „oferta“ școlii; există o pedagogie empirică, „populară“, a bunului-simț, înțelepțită, ca un rezultat al unei procesări și „experieri“ personale în conexiune cu spiritul vremii, ce presupune aceeași demnitate și performativitate și care poate deveni complementară celei formale, acreditate, promulgată la nivelul instituțiilor de profil; educația, mai ales cea din sau de după timpurile destructurante, reprezintă singura pîrghie de rezistență, salvare, perpetuare, reclădire la nivel individual și social; educația parentală autentică nu înseamnă reproducere sau propensiune psihanalitică, compensatorie a ceea ce n-au putut fi părinții, ci jertfire de sine, vector generos de naștere a unei noi existențe emancipate și autonome, de dispunere, activare, prezentificare a datului ei; părinții sînt „genitori“ dubli: în ordine biologică și în ordine educațională…

Unele secvențe ale cărții îmi evocă prescripții, desigur contextualizate timpului nostru, ale scriitorilor bisericești din perioada creștinismului primar, precum Fericitul Ieronim (345-419 d.Hr.) care, de pildă, în „Scrisori către Laeta, pentru educația fiicei sale Paula“ și „Scrisori către Gaudentius pentru educația micuței Pacatula“, propune un set consistent de strategii formative. Mă refer la sugestiile legate de educarea copilului mic sau cu privire la importanța celor șapte ani de acasă, la recomandări de tipul cum să fie îmbrăcat, hrănit, ce sporturi să practice, ce context cultural trebuie desfășurat în favoarea unei reușite educații.

Filosofia educațională a lui Baconschi aduce în discuție un referențial al construirii umanului ce se raportează la trei coordonate: animalitate, divinitate, instrumental/tehnologie, nu printr-o interiorizare sau unificare lineară cu acestea, ci printr-o separație, distanțare, coabitare. Ea presupune o scrutare atît a imanentului, cît și a transcendentului, fără însă a le înpropria. Cele trei regiuni devin „centre de interes“, nicidecum „obiective de atins“ (nu trebuie să alunecăm în animalitate, nu ne vom crede „mici“ dumnezei, nu e bine să devenim sclavi ai tehnologiei).

A face educație înseamnă rabatere asupra propriului eu, a fi predispus la transformare, la autoformare și pregătire a propriului drum în asumarea căii celuilalt. Educ, deci mă educ – crede autorul. Într-o anumită măsură, copilul mă educă pe mine, ca educator, mai precis, mă obligă să-mi revizuiesc referențialurile, reprezentările, unghiurile de vizare a lucrurilor. Actul formativ îl predispune pe educator la o oarecare „infantilizare“, la o regresie statutară, la acel stadiu al neîncorsetării și purității, la care ne îndeamnă însuși Iisus: „De nu vă veți întoarce și nu veți fi precum pruncii, nu veți intra în împărăția cerurilor“ (Matei, 18-3). Calea de urmat este autotelică, se descoperă „din mers“, iar „întreaga aventură a pedagogiei e bilaterală, dinamică, reflexivă și reciproc modelatoare“ (p. 40). Avem explicitat aici un principiu al didacticii dintotdeauna, îngînat de contemporani, uneori supralicitat, dar slab activat, din păcate, la nivelul practicilor curente.

Dar cartea vine și cu provocări sau dileme de rezolvat pentru teoreticienii sau practicienii specializați în a face educație. Evoc cîteva, din perspectiva interesului, experienței și statutului personal:

- nevoia de a contrabalansa sau a prelua, la nivelul educației date de părinți, paradigma paideică a magisteriatului (maestru-discipol), eliminată sau marginalizată în învățămîntul actual de toate gradele (poate ceva se mai editează la nivel de învățămînt artistic sau școală doctorală);
- statuarea unor practici și a unor corelate didactice privind educația muzeală, dat fiind faptul că „muzeul devine placa turnantă a unui timp spiralat, locul aproape imaterial în care toate generațiile devin contemporane“ (p. 75); o astfel de extensie formativă, în și prin muzeu (destul de bine pusă la punct prin alte părți, existînd chiar pedagogi muzeali!), ar merita o atenție mai mare din partea decidenților sau practicienilor; în același orizont extracurricular, e de reflectat la potențialul formativ al călătoriilor, al artei cinematografice, al muzicii, al lecturii liber consimțite, autoghidate;
- invitația care, recunosc, nu mi-a trecut prin cap referitoare la bucuria și valența paideică a colecționării (de la roci, plante, insecte etc. pînă la cele mai inedite, „obscure“ sau „umile“ lucruri) ce obiectivează sau trezește interese sau afinități mai puțin (sau deloc) stimulate de școală; „colecționismul“ poate deveni o strategie didactică extrașcolară, ce se poate manifesta la libera alegere a copilului, dar și o formă de ipostaziere practică a unei discipline anume, în școală, devenind mai atractivă, mai demonstrativă cu fapte, date, valențe;
- avansarea ipotezei dimensiunii paideice a singurătății, a deconectării edificatoare și generatoare de noi idei, de perspective, de reașezări sau procesări valorice; desigur, această „sihăstrie“ existențială survine după o prealabilă „risipire“ pe „scena“ lumii, mai ales pregustînd din resorturile ei culturale;
- evidențierea dimensiunii religioase a educației prin valori sau cazuistici ce readuc în atenție echilibrul, măsura, dar mai ales misterul, aceasta conducînd la umanizare, responsabilizare, potențare în om a virtuților de care este susceptibil; „violența intraspecifică“ este depășită prin consimțirea la o normativitate supraindividuală sau transcendentă, prin spiritualizarea sau ținerea sub control a filiațiilor noastre cu lumea animală, prin culturalizarea instinctelor sau pornirilor, prin vizarea sensurilor și țelurilor ultime;
- pledoaria pentru promovarea unui etos echilibrat și sănătos privind sexualitatea, de către familie, Biserică, școală, care să evite atît relativismul sau excentricitatea, cît și închiderea sau fariseismul unor poziționări care conduc mai degrabă la o camuflare pernicioasă a acestor realități umane decît la asumare relaxată, normală, responsabilă;
- dezvăluirea și sesizarea virtuților educogene ale unui „secundariat“ didactic, adică a unor prilejuri de învățare sau dezvoltare non-standard, slab sau deloc spectiva avansului spiritual al persoanelor și al corpului social.

Cartea este bine „însurubată“ în contemporaneitate, evocînd cu scrupulozitate, acuitate, chiar durere, contexte socioculturale reprobabile, politici educaționale deficitare, evoluții educaționale catastrofice, confuzii valorice la nivel individual sau instituțional, manipulări mediatice fără precedent etc. România (și mă tem că nu doar ea) seamănă, spune autorul, cu o „arcă a lui Noe, populată după principiul scapă cine poate“ (p. 47). Democratizarea socială poate genera, în substratul ei instrumental, și unele malversațiuni sau gesticulații ce pot fi semnificate sau gestionate corespunzător prin educație, culturalizare, discernămînt, autonomie axiologică. Prin educație, ar mai exista o șansă în a separa apele și a ne croi o matcă a ieșirii la lumină, prin bună așezare și înțelegere a lucrurilor.

Demne de luat în seamă sînt și dubitațiile sau avertismentele legate de excesul diriguitor al *parenting*-ului, de pseudo-pedagogia camuflată în retorica dezvoltării personale, a gîndirii „pozitive“, a învățămîntului „prietenos“, de destructurarea autorității epistemice sau paideice în era informatizării, de alienarea omului în spațiul „realității“ virtuale, de riscurile ideologizării și instrumentalizării formării, de avatarurile cunoașterii didacticizate – prin fragmentare, disociere, abstractizare –, de „absolutismul“ corectitudinii politice, de panta tot mai evidentă a masificării și unificării ideatice etc.

Fără însă a face concesii deznădejdii și pesimismului, cartea pune degetul pe multe răni ale educației într-un spirit constructiv, robust, devoalarea carenței fiind urmată de o soluție, de o sugestie, de o cale de ieșire de impas. Substratul ideatic e unul evident creștin, deschis către inflexiuni umaniste moderate, realiste, uneori îndrăznețe, iar „învelișul“ stilistic e unul aristocratic, „boieresc“, rafinat. Consonanța dintre cele două dimensiuni, precum și interferența cu numeroase ingrediente culturale dau farmec unei propedeutici prodigioase ce invită nu numai la constatare sau edificare, ci și la interogație, deschidere euristică, ducere sporitoare mai departe.

„Subiectul“ educației reprezintă o „piatră de încercare“ chiar și pentru cei mai mari specialiști.

Noutatea este de multe ori adusă de cei care nu sînt încorsetați de „greutatea“ problemei.

***Constantin Cucoș** este profesor universitar la Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației din cadrul Universității „Al.I. Cuza“, Iași.*

Cu ochii-n 3,14

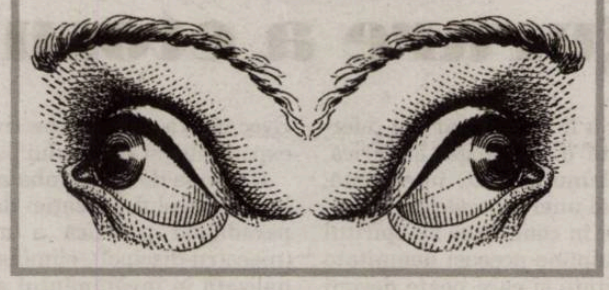

AI AVUT DREPTATE, ODATĂ CU PLEIADA PERSONAJELOR COBORÎTE LA UN NIVEL DE BUNĂSTARE FĂRĂ PRECEDENT, AU VENIT ȘI ACELEAȘI NUMERE CRUDE

■ Anunț într-un ziar local din Canada: „Șoferului care m-a claxonat cînd am făcut dreapta la intersecția străzilor 13 și Belmont în data de 20, joi, în jurul orei 6 p.m.: am greșit. Ai avut dreptate. Îmi pare rău". (**M. C.**)

■ Anul acesta a început cu frig în casele multor bucureșteni, un frig din alte vremuri. RADET-ul și-a cerut scuze, dar ele nu ne-au încălzit deloc. Ne-a încălzit doar venirea verii, numai că odată cu ea au venit și țînțarii. Din aceia nesimțiți chiar și în apropierea pastilelor băgate în priză. Ar trebui, poate, să-i întrebăm pe primari dacă nu cumva ne-au ajuns din urmă anii '80. (**A. M.**)

■ Campania electorală pentru alegerile prezidențiale ni-l aduce mai aproape, din nou, pe I.L. Caragiale. Anul acesta însă e mai sărac. Unde-i pleiada personajelor caragialești de altădată? Nu vi se pare că toți catindații de acum sînt făcuți parcă din același Brînzovenescu? (**M. M.**)

■ Noapte de noapte bat pădurea. În așteptarea ursului. Fiecare își păzește locul. Că ursul dă năvală și calcă cucuruzul. Una cu pămîntul. Numai că nu se dă prins cu ușurință. Și după urmă, îi mare-al naibii, călca-l-ar nevoia... Își schimbă tarlaua, azi la mine, dar mîne se mută și e anevoie să ghicești unde să te pui mai ghine de pază. Pe vremuri, asemenea lighioană nu venea în sat. Ce-i drept, nici stînele nu erau coborîte în vale ca acuma, pînă în buza drumului. Așa că zicala cum că paza bună trece primejdia rea doar pe alocuri se mai potrighiește... (**R. M.**)

■ Presa europeană vuiește. O rețea infracțională româno-germană, care acționa sub pretextul unui program social intitulat sinistru „Projekt Maramureș", ține copii și tineri germani în sclavie, într-un sat din Maramureș. Românii din nord au ajuns la un nivel de bunăstare fără precedent. Își permit sclavi din Germania. (**M. P.**)

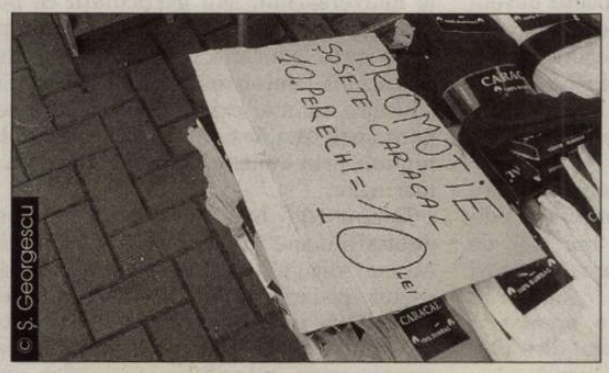

© Ș. Georgescu

■ Un canadian a jucat aceleași numere la Loterie timp de douăzeci de ani și, pînă la urmă, a cîștigat potul cel mare. Bon Truong din Edmonton spune că și-a dat seama că a cîștigat marele premiu de 60 de milioane de dolari pe 26 octombrie 2018, a doua zi după extragere. În loc să se ducă imediat să-și încaseze banii, a decis să aștepte aproape zece luni pentru că „s-a simțit copleșit de mărimea cîștigului". Eu îl înțeleg. (**A. M. S.**)

■ În Roma antică, gîdilatul era una dintre cele mai crude forme de tortură: victima era dezbrăcată, imobilizată și stropită cu apă sărată, după care era lăsată singură cu o capră. (**M. C.**)

OARE CUM O FI CÎND SE-NTÎLNESC DOUĂ CUPLURI DE CUVINTE ȘI LUMINI ÎNAINTE DE A ÎNTÎLNI PODEAUA?

■ Sînt fascinată de tatuajele unui tînăr, la metrou. Pe antebraț, un portret de fată, genul de frumusețe voluptuoasă din filmele americane. Pe ceafă, un cap de bărbat, lățit, cu mîna pîlnie, care-i strigă (șoptește?) cine știe ce la urechea stîngă. Oare cum o fi cînd se-ntîlnesc aceste două personaje? Ce faci cînd ești prins la mijloc între ei doi? Cum e cu gelozia? Și cum o fi să ai mereu pe cineva care să-ți spună ce să zici sau cum să te comporți? Atîtea întrebări fără răspuns. (**C. Ș.**)

■ În SUA, la cererea unor cupluri de lesbiene devenite mame prin inseminare artificială, cîțiva judecători au obligat donatorii spermei în cauză la plata pensiei alimentare. Nici să donezi nu mai e sigur. (**M. C.**)

■ Jean-Pierre Meston, un domn de 86 ani, s-a îndrăgostit fulgerător de o doamnă drăguță, cu care a schimbat cîteva cuvinte într-un autobuz parizian. Dar nimeni nu-și dă seama cînd i se întîmplă, așa a pățit și bărbatul cu pricina. A doua zi a scris o scrisoare de mînă, din care a printat mai multe exemplare și le-a lăsat la capătul de linie al lui 46, în speranța că o va găsi pe aleasa lui, și ea în vîrstă de 86 de ani. (**A. M. S.**)

■ Am retrăit sentimentul cozilor de pe vremea lui Ceaușescu (la care, ce-i drept, nu prea am stat) la McDonald's-ul de la Unirii înaintea spectacolului cu muzică și lumini de la fîntîni: am stat vreo 40 de minute la o coadă agitată, aproape agresivă, la care lumea cumpăra mai mult decît ai fi crezut că are nevoie. (**I. P.**)

■ Presa specializată în artă anunță că tocmai a început la New York procesul în care un colecționar francez îi cere unui *dealer* de artă american 22,5 milioane de dolari pentru că a scăpat pe jos o lucrare de Brâncuși. Aflați în biroul *dealer*-ului, proprietarul și comerciantul tocmai bătuseră palma privind condițiile scoaterii la licitație a lucrării. Cînd, conform reclamantului, *dealer*-ul a scăpat lucrarea pe jos. *Dealer*-ul se apără spunînd că proprietarul e cel care a vrut să o așeze mai bine pe un suport și că el a scăpat-o. Pînă se va lămuri cine, ce și cum, notăm că e vorba despre una dintre versiunile „Peștelui" de Brâncuși. Suma cerută în proces este chiar valoarea ei conform evaluării de piață înainte de a întîlni podeaua. Între timp lucrarea a fost restaurată, iar prețul ei a scăzut la 16 milioane. (**S. V.**)

PENTRU REABILITAREA UNUI PRAF, ÎNTREAGA ȚARĂ A SCHIMBAT FRUMUSEȚEA

■ Și tot despre „urs": „Frații Ciocan, jupînii politici PSD din Caracal, au primit de la guvern 27 de milioane de euro la doar o lună după ce presa a dezvăluit corupția generalizată din Olt. Contractul pentru reabilitarea unui drum din Teleorman." Sursa: G4Media.ro, 27 august 2019. Cîinii latră... (**R. M.**)

■ La farmacia britanică Ainsworths puteți găsi, printre altele, capsule homeopate cu praf provenind din Zidul Berlinului. Pastilele promit să fie un tratament pentru trauma emoțională. Numai pentru naivitate nu știu să se inventat încă vreun leac. (**C. Ș.**)

■ La Cluj, cîțiva tineri au sărbătorit cu fast o groapă din asfalt care a împlinit un an de la naștere. I-au adus șampanie și tort, i-au cîntat „La mulți ani!" și au aprins artificiile. O idee care, dacă ar prinde, ar ține întreaga țară într-o continuă sărbătoare. (**S. G.**)

■ După ce ursii au continuat să se înfrupte din stupii săi în ciuda măsurilor de protecție luate, apicultorul turc Ibrahim Sedef a schimbat tactica, folosindu-se din plin de papilele acestora. Astfel, i-a transformat în degustători de miere, și încă unii cu gusturi dintre cele mai fine: preferata ursilor e și cea mai scumpă, mierea de Anzer. (**C. Ș.**)

■ Pentru azi, cîteva nume de firme din Sfîntu Gheorghe: Doza De Pediatrie SRL, Stabil SRL, Bon Sweet Bon Producție SRL, Mână În Mână SRL, Plus Roșu Integral SRL, Lux Sigur SRL, Aurea Mediocritas SRL, M & G Perdele De Soare SRL, Consens SRL, Trist Comerț Servicii SRL, Centaur Artizanat SRL, Buci Auto SRL, Buj Be SRL, Taverna Inima Orașului SRL, Mezanplas SRL, Frumusețea Infinită SRL, Buni SRL, Vital & Spirit SRL, Summasummarum SRL, Amnezia Bar SRL, Calm & Co Consulting SRL, Green Kafka SRL, Satul Veșnic SRL. (**D. S.**)

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD - Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE
Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 49% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

GEORGE ENESCU FESTIVAL

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **812** ■ 12-18 septembrie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

ANDREI PLEȘU

„O țară de președinți“

pagina **3**

Interviu cu VLADIMIR JUROWSKI

pagina **II**

Interviu cu CORNELIU PORUMBOIU

pagina **14**

Festivalul „George Enescu“ 2019

Lumea în armonie

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

MINISTERUL CULTURII ȘI IDENTITĂȚII NAȚIONALE

„Dacă e artă, nu e pentru toată lumea; dacă e pentru toată lumea, nu e artă.“

ARNOLD SCHÖNBERG

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Vintilă MIHĂILESCU

Dacă...

Cu cîtva timp în urmă am fost cu niște prieteni într-un sat și am tras în gazdă la o țărancă între două vîrste, cunoștință de-a prietenilor. Am stat cîteva zile, ne-am „recreat", după care ne-am întors fiecare pe la casele noastre. Acum cîteva zile, după ce a trecut din întîmplare prin satul respectiv, prietenul meu mi-a povestit amuzat: „Auzi ce mi-a zis coana F., la care am stat atunci: «Vreau să-ți spui 'tale ceva. Domnu' acela cu care ai fost, să știi că mi-a plăcut foarte mult. Om deștept, tare deștept!». «Cum așa, țață F., după ce ți-ai dat seama, că n-ai schimbat nici o vorbă cu el?» «Păi, cineva care stă așa pe malu' gîrlei și se uită la luni, d'apăi ăla nu poate fi prost»", a decretat țăranca.

M-am amuzat și eu gîndindu-mă că, în lumea noastră, privitul la lună ar fi fost interpretat fie care o „relaxare" firească după efortul vieții active, fie ca o leneveală sau, pur și simplu, o pierdere de timp. Pentru țărancă însă, deprinsă altminteri cu munca din zori și pînă-n seară, contemplația avea un rost în sine și era o acțiune demnă de tot respectul. (...)

Mi-am adus aminte apoi de o altă scenă, tot într-un sat, unde un grup de studenți, după ce s-au instalat pe la gazde, s-au pus la trening și adidași și au pornit să facă jogging pe ulița mare. „Se vede că ăștia nu-s munciți!" – au mormăit moromețian în barbă doi țărani lîngă care m-am întîmplat, privind lung în urma tinerilor. (...)

Ceea ce par să aibă în comun aceste două întîmplări este un soi de „expertiză" arhaică a rostului: o recunoaștere a lui, în primul caz, în măsura în care „privitul la lună" nu poate fi conceput decît ca postură a contemplației, iar aceasta intră în rostul vieții; un refuz al acestuia, în al doilea caz, în măsura în care alergatul ca apucat de streche pe stradă nu poate avea nici un rost în sine. Rost au doar activitățile care au un rost în sine, adică în care mijlocul și scopul se contopesc și împreună se împărtășesc din rostul mai mare al vieții. Lumea modernă a separat, printre altele, mijlocul de scop, ierarhizînd apoi scopurile și contabilizînd mijloacele. Mai apoi, au venit sociologii și au numit toată povestea asta „raționalitate instrumentală", faimoasa *Zweckrationalität*, care ar conduce, tăcută și atotputernică, mai toate alegerile și actele sociale. Și a fost foarte util că s-a întîmplat așa, dar cînd te gîndești, cîteodată, la ce a ajuns să însemne asta, te apucă amețeala: dacă îți propui ca scop să ai parte de puțină „contemplație", alegi ca mijloc două ore pe săptămînă într-un grup de yoga; dacă vrei să-și recuperezi corpul faci *bodybuilding;* dacă vrei să știi ce-i cu tine te duci la psihanalist; ca să știi cum să te comporți cu nevestele te duci la consilierul conjugal, iar ca să afli cum să te descurci cu oamenii în general, te duci la consilierul de relații sociale (...) ș.a.m.d.

Dar dacă vrei să trăiești, ce dracu' faci?

(apărut în *Dilema,* nr. 260, 23 ianuarie 1998)

Dilema veche vă propune

■ În perioada 11-15 septembrie, festivalul de film și cultură ibero-americană Película, anul acesta cu focus pe Brazilia. Între altele, mergeți la degustări și urmăriți *Tarde para morir joven* (r. Dominga Sotomayor), *Amores perros* (r. Alejandro Gonzalez Iñarritu), *La camarista* (r. Lila Avilés) sau seriile de scurtmetraje pentru copii. Mai multe detalii și programul complet pe pagina lor de Facebook: www.fb.com/PeliculaLAFE. (Cristina Ștefan)

■ Festivalul multidisiciplinar UNFINISHED, la Muzeul Național de Artă al României, în perioada 26-29 septembrie, se deschide cu *Romanias* – o expoziție (deschisă pînă pe 31 octombrie) și un album în colaborare cu Magnum Photos pentru a celebra Centenarul, dar și 30 de ani de la Revoluție. Proiectul a fost curatoriat de Florian Ebner, curatorul departamentului de fotografie de la Centrul Pompidou, și reunește fotografii semnate de Bieke Depoorter, Thomas Dworzak, Paolo Pellegrin, Alec Soth și Newsha Tavakolian de la Magnum Photos, precum și Cristian Movilă. (Marius Chivu)

■ *Lumea fără noi*, scrisă de Alan Weisman și publicată în Colecția „Sapiens" a Editurii ART, apărută în 2007 în original și abia la final de 2018 la noi. Sînt 400 de pagini rezultate din discuțiile pe care autorul le-a avut cu cercetători, oameni de știință și specialiști, totul pornind de la aceeași premisă: dispariția oamenilor și regenerarea planetei în urma noastră. Dincolo de lipsa oricărei speculații legate de modul în care ar putea dispărea specia noastră, cartea se concentrează pe durata și modurile în care natura și-ar relua stăpînirea asupra zonelor intens populate și urbanizate acum. Nu știm cînd și cum vom dispărea noi, dar vestea îmbucurătoare este că natura se va vindeca, aflăm în cît timp s-ar transforma jungla de ciment și sticlă într-una adevărată și cum unele specii de plante și animale ar regresa, nesusținute de om, în vreme ce altele ar cunoaște o dezvoltare extraordinară, nebănuită. (Anca Zaharia)

■ „George Enescu – *Muzică și Vocație*", expoziție deschisă în foaierul Ateneului, de Casa de Licitații Histrionic SRL, și catalogul omonim, însoțitor, ambele adevărate evenimente culturale, prin bogăția documentară, bun gust și rafinament în panotare și editare... Licitația va avea loc pe 17 septembrie, iar documentele lansate refac un traseu inedit din remarcabila creație a muzicianului ce încă mai oferă nebănuite unghiuri de reevaluare. (Ruxandra Mihăilă)

■ DokStation Music Documentary Film Festival (ediția cu numărul 4 e „disco") începe în curînd: 12-15 septembrie. Muzică și film, o combinație imbatabilă. Programul îl găsiți aici: http://dokstation.ro. (Ana Maria Sandu)

■ La Rezidența BRD Scena9 (str. I.L. Caragiale 32), expozitia „Mattis Teutsch. Avangardă și realism constructiv", în perioada 12 septembrie – 25 octombrie, axată pe ultima perioada de creație, cea desfășurată în România comunistă. (Marius Chivu)

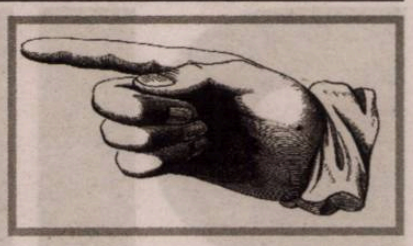

■ Începe festivalul festivalurilor de filme: sud-americane – Película (11-15 septembrie, Cinema „Elvire Popesco", Institutul Cervantes, Cinema Muzeul Țăranului Român & more, www.peliculafiesta.ro); independente – Anonimul (retrospectivă, 12-14 septembrie, la Cinema Muzeul Țăranului Român); documentare muzicale – DokStation (12-15 septembrie, la Club Control, Apollo 111 și Hala Expirat; http://dokstation.ro). Filme pentru multe gusturi, cum ar veni. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **I.D. Sîrbu**
- **Spirit de competiție**
- **Profesorul**
- **Vinuri**
- **Muzeul „Antipa"**

album dilematic Marius Chivu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

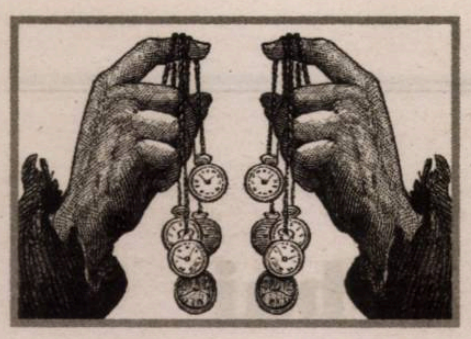

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

O țară de președinți

(continuare)

După articolul publicat – cu titlul de mai sus – săptămîna trecută, au apărut, previzibil, o sumedenie de comentarii nervoase: „Păi, ce faci, bă?! N-ai zis că te retragi?!“; „Aaa! Te-a plătit sistemul ca să-i ataci pe adversarii lui Iohannis!“. Una peste alta, nu ce-am scris era tema, ci, ca de obicei, ce se-ascunde *în spatele* rîndurilor mele, ce „sarcină“ mi s-a trasat și cu cît am fost „ispitit“... OK, îmi cer scuze! Uneori nu mă pot abține. Și, oricum, am zis că fac un pas înapoi, dar nu că mă-ngrop, că dispar de pe fața pămîntului. Mai am și eu cîte un mic acces de prezență, cîte o tresărire, cîte un suspin! Rog, deci, să nu mi se reproșeze că sînt (încă) viu. Iată, de pildă, chiar textul de față: m-am legat, data trecută, de cîțiva candidați la președinție. Am anticipat că voi continua, și asta fac acum. Oricum, nu persoane în sine aveam (și am) în vizor, ci un *fenomen:* fenomenul inflației de candidați pentru o funcție care nu e o șefie oarecare. E ceva mai mult decît președinte de bloc, patron de mall, primar comunal sau vedetă de televiziune. Ca să conduci o țară nu e destul să te simți împins de la spate de ghimpele misiunii. Să ceri nației să te iubească măcar atît cît te iubești tu însuți. Mai e nevoie și de reprezentativitate, prestigiu, charismă, listă de isprăvi de natură să probeze capacitatea ta de înfăptuire, de construcție, de uitare de sine în beneficiul comunității. Dar, mai ales, onestitate deplină, realism, sinceritate. Or, scena noastră electorală e plină de amatori mai mult sau mai puțin stimabili, pofticioși de onoruri, țanțoși, intoxicați de ei înșiși.

Uneori, e vorba, recunosc, și de oarecare candoare. Să-ți concepi atacul electoral pe bază de filme SF, cu mici metafore echivoce („pastila albastră“ ca „opțiune“) și aruncînd pe piață o dezbatere confuză despre colaborarea cu Securitatea în funcție de vîrstă înseamnă să joci la prețuri mici, să nu ai o reprezentare eficientă a electoratului și a nevoilor lui prioritare. Și mai înseamnă să nu ai consilieri buni, iar dacă îi ai, să nu-i asculți. Din păcate, marea speranță USR riscă *paloarea* definitivă dacă nu afișează o strategie, o retorică, o îndemînare pragmatică mai inspirată, mai impozantă.

E vorba, pur și simplu, de bună creștere și de educație europeană.

Mai curînd veselă e ieșirea la rampă a unei doamne „umaniste“ din Cluj, care crede că sîntem colegi în NATO cu Rusia (admițînd, ulterior, că a fost o „greșeală de exprimare“). Cu asemenea declarații, doamna cu pricina ar avea mai multe șanse să obțină funcția de prim-ministru. Asta pe linia tragi-comică a doamnei Dăncilă, convinsă și dînsa că Irakul și Pakistanul sînt țări membre ale Uniunii Europene și că, în vizită la Podgorica, ești, de fapt, la Priștina. De „greșeli de exprimare“ nu mai vorbim: „negaționalism“, „imunoglobină“ etc. Dar ce contează? Vrei să fii președinte, nu profesor de română, geografie sau geopolitică! Iar doamna Dăncilă tocmai președinte vrea să fie, la concurență, de altfel, cu doamna Bruynseels...

Despre domnul Plești nu sînt de făcut comentarii. E un exemplu clasic de autoeroizare. Bucuros de sine, exasperat de restul lumii, gata să ne salveze, dacă nu cumva vom fi atît de proști încît să nu-i vedem aripile și mintea, tînărul domn are totul în buzunar (în afară de voturi, care i se fură, pervers, de sorosiști, venetici, compatrioți fraieri, sistem...).

Ce-ar mai fi? Dl Toader Paleologu. Nu pot să nu recunosc că ideea de a avea un președinte care știe să se poarte, știe să vorbească (în mai multe limbi, chiar și în română), care a fost și ministru, și ambasador, care a făcut studii strălucite la marile școli ale lumii, mi se pare foarte atrăgătoare. Și nu e vorba de mulțimea cunoștințelor și de convingeri venerabile. E vorba, pur și simplu, de bună creștere și de educație europeană. Mi-aș îngădui, totuși, un sfat: să se ferească a-și ambala înzestrările (remarcabile) și genealogia într-un autocomplezent complex de superioritate. Nu dă bine nici dinaintea alegătorului autohton, nici ca simptom garantat de boierie autentică...

Lista rămîne, din cîte înțeleg, deschisă: mai e și „singurul liberal“ român, dl Cataramă, mai e și ezitanta doamnă Firea, mai e – aud în ultima clipă – și unul Ninel, român singuratic printre tot felul de vînduți și apostați, dar și alții, cunoscuți și nerecunoscuți, de necrezut și de nerecunoscut, gata să moțăie mîntuitor pe altarul Patriei.

Despre dl Klaus Iohannis nu vreau să valsez analitic. Atrag doar atenția oponenților săi că au găsit cea mai ingenioasă soluție de a-l sprijini. E atacat cu cele mai nătîngi argumente, de natură să facă din „critică“ un fel de „periniță“ drăgălașă. Ba că nu face nimic, ba că face, neconstituțional, prea mult, ba că acceptă un „umilitor“ cadou de la Trump (o șapcă, pe care și-o pune, rîzînd, pe cap, în loc să o bage discret în buzunar sau să i-o azvîrle patriotic în obraz donatorului), ba că e neamț (adicătelea nițel cam nazist, cum și-au permis să declare unii lideri irresponsabili din PSD), ba că merge cam des la schi, ba că nevastă-sa se îmbracă greșit, ba că sloganul său electoral („Pentru o Românie normală“) îngăduie o lectură, pe inițiale, care sună: PORN! Încondeiat cu asemenea bombăneli zglobii sau pompoase, omul devine pur și simplu simpatic. Sigur, nimeni nu e perfect, dar măcar cu dînsul nu riscăm surprize nocive: nu ne face de rîs cînd iese din țară, nu vorbește buruienos, nu promite miracole.

Ce-o ieși din tot acest carnaval, vom afla în curînd. De un singur lucru putem fi siguri: nimeni nu va învăța nimic din experiența acestei campanii. Nici poporul, nici politicienii. Peste cinci ani o vom lua de la capăt. Cu aceleași portrete reambalate, cu aceleași discursuri daco-romano-turcești, cu același umor involuntar, cu aceeași obrăznicie sfruntată, cu aceeași candidă inadecvare. Dar, cum-necum, o s-o scoatem la capăt. Vorba lui P.P. Carp: „Românii au atîta noroc, că n-au nevoie de politicieni“.

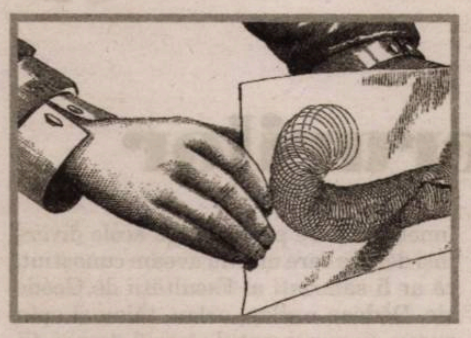

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Negocierile

„Pe cine puneți la Educație? Dar la Finanțe? Dar la Interne? Cîte posturi de ministru v-a cerut partidul cutare? Cîte ați dat?“ Așa-i întreabă stăruitor jurnaliștii pe politicieni cînd se coace de o nouă alianță de guvernare, cînd se pregătește o moțiune de cenzură ori după alegeri. Iar politicienii, luîndu-și un aer evlavios, nu întîrzie să declare: „Nuuuu, noi nu negociem oameni și funcții! Noi avem în acest moment numai discuții complexe asupra programului de guvernare!“.

Ba bine că nu! Bineînțeles – și o știe oricine – că politicienii negociază mai presus de orice tocmai posturi și oameni, adică se negociază pe ei înșiși; mai mult, că acest tip de negociere trece înaintea așa-numitelor „principii“, dacă nu le substituie cu totul. Și, în fond, nu-i chiar anormal: politica, la urma urmelor, este despre putere, adică despre oamenii care o au, înainte de a fi despre „principii“, care oricum de obicei se lipesc de cei care ajung în situația de a le pune în practică.

Dar noi ținem cu dinții să ne dăm „principiali“, reușind însă să nu fim decît ipocriți. Sigur că partidele negociază posturi și oameni și că principiul *„do ut des“* e aproape unicul care contează. Dar cuvîntul „a negocia“ sună rău la noi, sordid, sugerînd venalitate, meschinărie, corupție. Nu vrem să recunoaștem că funcțiile, locurile și pozițiile se cumpără și se vînd ca oricare alte mărfuri – uneori pe privilegii, alteori pe alte poziții la schimb, de multe ori pe bani. Ai noștri politicieni însă vor să pară mai presus de tîrguieli, incoruptibili la tocmeală, dedicați nu vulgarei chivernisiri personale și de familie, ci binelui comun, chiar și atunci cînd – o știe oricine – lucrurile nu stau cîtuși de puțin așa. Rezultatul este că, în loc să negocieze la vedere – așa cum se întîmplă în unele țări precum Olanda sau Belgia –, ei se tocmesc pe ascuns, uneori în separeul a te miri ce speluncă de lux. Nu îndeajuns însă de ascuns pentru ca presa să nu adulmece „delictul“ și atunci cad întrebările insinuante: „Ce ați negociat cu cutare la restaurant?“. „Noi, negociat? Nu, noi am luat masa împreună.“ „Dar ce ați pus la cale?“ „Am avut doar un dialog!“ „Bine, dar ce funcții i-ați promis?“ „Nu, nu negociem funcții.“ „Atunci de ce v-ați întîlnit?“ „Nu v-am spus? Ca să avem un dialog cuprinzător. Politica înseamnă mai ales dialog. Nu știați asta, domnișoară?“

Ce-ar fi atunci dacă vreunul sau un altul dintre politicieni ar admite deschis într-o bună zi, spunînd cam așa ceva:

– Desigur că am negociat, ba chiar ne-am tocmit îndelung și la greu. Pe ce? Evident, exact pe posturi, pe oameni, funcții, cîte, cui, că doar nu pe interpretarea *Eticii* lui Spinoza! Asta-i politica dintotdeauna, nu vă fie cu supărare. Să știți că a fost dur. Pretențiile sînt multe, datoriile din campanie sînt mari, clientela flămîndă, posturile mănoase totuși puține față de numărul candidaților. De asta a și luat atîta timp tocmeala – mă rog „dialogul cuprinzător“. Totuși, am terminat cu bine și ne puteți felicita. Ce facem cu programul de guvernare? N-am insistat, fiindcă tot nu-l putem îndeplini. Sincer, a fost făcut cam la plesneală, ca să cîștigăm alegerile... Dar, cum se spune în popor, *omul sfințește locul*. Deci și noi am negociat cum să sfințim cu cetățeni fideli fiecăruia dintre noi toate ministerele, agențiile, deconcentratele și așa mai departe – de la director la liftieră. N-am uitat să ne căpătuim familiile, că nu-i familia baza societății? Dacă ne-am gîndit și la interesul public? Sigur că da, ne-am gîndit. Și? Și nimic: a rămas un gînd...

– Pe ce? Evident, exact pe posturi, pe oameni, funcții.

Pesemne că sinceritatea asta s-ar lăsa cu scandal. Toți ar vocifera, întrecîndu-se în indignări ipocrite, începînd cu jurnaliștii, mari ipocriți și ei, cu adversarii politicianului în cauză, pînă la publicul în marea lui majoritate, fals indignat și el din cauza atracției necuviincioase pe care i-a stîrnit-o declarația în cauză. Omul nostru sincer ar fi denunțat drept un extremist periculos, drept un „taliban“ și cariera lui ar fi lichidată. Așa ceva nu se cade. Să spui că „regele e gol“ merge numai la un copil sau la un nebun de curte. Dar funcția de nebun de curte nemaifiind nicăieri pe statul de plată al curților, nebunii au intrat în afaceri private sau au devenit analiști politici. Iar copiii, sărmanii, sînt ocupați cu altele: tocmai au început școala unde, nu în ultimul rînd, sînt învățați de zor că, firește, nu-i frumos să minți, dar că-i bine s-o faci.

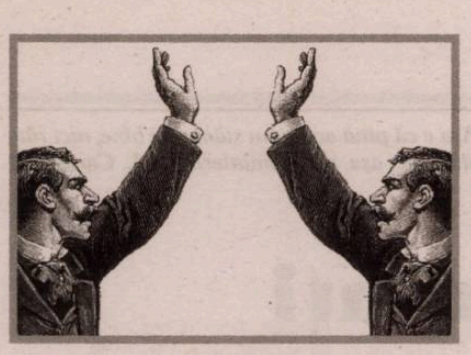

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Băieți, fete, cîini și băi

Există multe deosebiri între noi și voi. Să presupunem că trebuie să ajungeți la o paranghelie în patru ore, fiecare de la el de acasă.

Intrați fiecare în baia voastră ca să vă pregătiți. A ta arată exact așa cum trebuie să arate o baie. Bine, e drept că, dacă ar fi un prosop pe acolo, fie el și ăla cu care ai uscat cîinele data trecută, ar fi chiar perfect. Oricum, ai încredere în tine, că doar sînt două tricouri împuțite pe jos și patru perechi de ciorapi. Poți să sacrifici și blugii ăia pe care îi descoperi cu mare plăcere în spatele budei, în căutare de hîrtie igienică. Bucuria crește exponențial descoperind că în buzunare ai vreo șase chestii de hîrtie pe care le-ai folosit pentru nas, dar oricum nu făceai nimic să salvezi planeta, așa că te dedici refolosirii.

Scurgerea la duș este blocată de părul cîinelui, lucru care din nou te bucură, pentru că ai posibilitatea să verifici dacă baia ta ar putea funcționa ca piscină. Ai da din coadă de fericire dacă ai putea. Funcționează. În timp ce te speli, speli și urmele de noroi lăsate de cîine și de pantofii tăi și te feliciți încă o dată pentru folosirea eficientă a resurselor mamei Gaia.

Găsești, la urmă de tot, săpunul sub părul cîinelui. Îl folosești sporadic și un pic curios dacă părul cîinelui poate funcționa ca lufa. Funcționează fain și te gîndești mîndru că mai adaugi ceva pe lista aia de megainventator. Te ștergi elegant cu cele două tricouri și realizezi că sînt deja prespălate, așa că folosești și blugii. Abia aștepți să povestești despre toate astea lumii. Te speli pe dinți rapid, te clătești cu apă de gură. Arunci toate chestiile pe care nu le mai poți folosi, inclusiv ciorapii, în budă și te rogi pios să nu se înfunde. Ai noroc și de data asta.

Mai sînt trei ore și 58 de minute, așa că te dedici verificării temeinice a canapelei, a televizorului și a rezervelor de bere.

Baia ei este, desigur, de țîșpe ori mai mare. Tac-su nu mai are garaj și s-a mutat la bloc, că nici loc de camera lui nu mai era, dar ce nu facem noi ca să fiți voi fericite? Baia noastră este pentru toate sexele. Inclusiv pentru cîine, că doar iubești animalele. Și a ei este, desigur, accesibilă ușor. O simplă permisiune scrisă și însoțit de ghid. Durează un an planificarea, dar ce înseamnă un an pentru o asemenea onoare? Plus un test scris înainte. Și analizele la zi. Dezinsecția și deparazitarea sînt un pic mai traumatice, dar în rest e de bine, că ai și tu nevoie de haine curate și de verificarea unghiilor și a urechilor cîteodată.

Ești plin de încredere și hotărît că e ziua ta de impresionat gagici.

Turul durează vreo 90 de minute, timp în care uiți motivația pentru a trăi, dar înveți tot ce ai nevoie despre demachiante, creme de zi, de mic dejun, de cină, de miezul nopții, de obraz, de teatru, de serviciu, de recepții…

Miroase mai bine că în templul ăla budist unde te-a fraierit o prietenă să mergi 12 kilometri, anulînd în felul ăsta două dintre cele nouă vieți pe care le ai. Da, știi că se aplică la pisici, dar tu te vezi ca o felină. În sufletul tău, ca un tigru cu chelie și cu burtă de bere, nu ai văzut. Te-ai fraierit amintindu-ți de călătoria la niște călugări în Belgia care făceau berică. De atunci urăști budiștii și ești un eurofil dedicat. Berii.

Ar putea lejer să-și deschidă o mică afacere în baie cu dezinfectante. Tu tot cauți să vezi pe unde e buda căci nasul tău îți spune că nu poate exista. Trece o oră. Nu e o catastrofă, că doar verifica celor 111 feluri de arome de baie, 34 de șampoane, 41 de balsamuri de păr (că doar nu e nebună să aibă tot atîtea cît șampoanele) și a celor alte cîteva zeci de substanțe de depănușare, decojire, repănușare și recojire ia un pic de timp. Plus că dacă prosoapele nu au fost asortate cu halatul de baie, cu masca de față și cu nuanța luminii a trebuit să mediteze un pic ca să se reașeze feng-shuiul. Pe undeva, tac-su e mulțumit că nu mai are telefon și, așa, ea a fost nevoită să renunțe la ideea de a schimba gresia și faianța la fiecare schimbare a prosoapelor.

Mai trece o oră și a ajuns la faza în care a decis ce temperatură a apei este cea mai potrivită pentru ziua de joi, 13, ora 19 și 21 de minute. Operațiunile complicate de degletuire după masca de față și de regletuire pentru paranghelie vor fi gata în următoarea oră.

Apoi, desigur, reorganizarea, care durează exact pînă cu trei minute înainte de expirarea timpului.

Tu ai văzut meciul, te-ai îmbătat, ai borît, te-ai îmbătat iară, după ce ai cumpărat, desigur, bere nouă, și ai mîncat deja pizza de acum două zile, lucru pe care îl treci în calendar ca fiind curățenie.

Ajungi bine dispus, flămînd și nebăut la petrecere. Nu ai găsit alți blugi, dar e cald afară, s-au uscat pe tine și ai avut și noroc cu tricoul ăla de la USR pe care l-ai purtat doar de șapte ori. Ești plin de încredere și hotărît că e ziua ta de impresionat gagici.

Se uită la tine cu aceeași pasiune cu care ar vedea filme cu Bruce Lee. Pe întuneric și după trei sticle de bere, ești sigur că te-ar putea considera umanoid, așa că o saluți elegant cu „Ce faci, pisi?“.

Peste doi ani te specializezi în schimbat faianță, nu ai garaj, poți să-ți dai doctoratul în potpuriuri și ești convins că Dumnezeu există și ține cu tine.

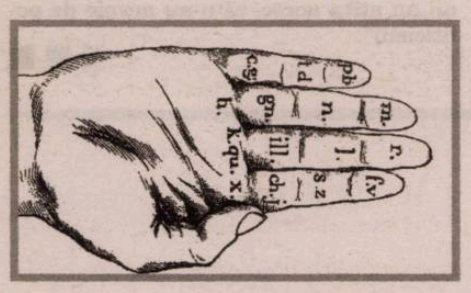

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Măsura tuturor lucrurilor

La Facultatea de Geodezie (nou înființată, din necesitatea diversificării specializărilor predate în Universitate, prin aportul semnificativ de personal al tradiționalelor Facultăți de Matematică și de Geografie) a fost numit un decan tînăr (pentru dinamica proaspetei structuri acadmice), provenit din rîndul geografilor pasionați, Tropican Moșbălan pe numele lui. Știu, veți spune că, de data aceasta, sar de-a dreptul „calul“ onomasticii, dar vă asigur că nu exagerez deloc! Junele profesor Moșbălan a explicat, cu numeroase ocazii, care era sursa neobișnuitului său prenume, așa încît o includ și eu aici ca justificare. Se pare că tatăl decanului fusese, și el, un renumit cercetător în domeniul geografiei, obsedat de ceea ce se identifică, de obicei, prin „tropice“ (liniile imaginare, trasate de experți deasupra și dedesubtul Ecuatorului, pentru a delimita „zona tropicală“). Avea chiar o teorie revoluționară – neacceptată însă de savanți – că „nordul“ și „sudul“ ecuatorial reprezintă noțiuni mult mai flexibile decît cele descrise de coordonatele stabilite în mod convențional-clasic și că, implicit, percepția asupra „tropicalității“ ar fi trebuit recompusă. În sfîrșit, sub compulsie profesională, el a dorit să-și boteze fiul, mai întîi, „Tropicul Racului“ Moșbălan, apoi, gîndindu-se că „racul“ ar putea fi de rău augur cu mersul lui înapoi, s-a fixat pe cealaltă variantă disponibilă, „Tropicul Capricornului“ Moșbălan. Mama totuși, speriată, s-a împotrivit cu înverșunare și cei doi părinți au ajuns, pînă la urmă, la un compromis onorabil și, cumva, frumos rimat: Tropican. Tropican Moșbălan.

Nu v-aș fi povestit niciodată despre dumnealui dacă, recent, nu m-ar fi căutat pentru a-mi comunica un lucru tulburător. „Domnule profesor“, și-a început decanul ceea ce s-a dovedit rapid a fi o veritabilă confesiune, „am venit la dumneavoastră să-mi cer mii de scuze, deși încă nu știți pentru ce. V-am ascultat de cîteva ori prelegerile despre America și v-am condamnat în sinea mea pentru felul reacționar și conservator (da, mă iertați, ăștia erau termenii care-mi răsunau în minte) în care dumneavoastră prezentați publicului nostru, oricum neprogresist, măreția Lumii Noi. Ca fiind rezultatul filozofiei induse de o generație excepțională de intelectuali, ce a reformat, prin ideile sale, mentalitarul învechit al unor coloniști predominant needucați. Ca fiind așadar produsul unei gîndiri remarcabile, iradiate de la vîrful piramidei către bază. Simplu formulat, ca fiind efectul acțiunii grupului conducător, după care s-ar fi dat masele ignare. Ce primitiv! – îmi ziceam, singur, în trecut. Nu vă ascund faptul că, în clipa în care mi s-a propus funcția de decan la inovatoarea Geodezie, am acceptat-o imediat, cu furie la adresa dumneavoastră. Am spus că vă voi decredibiliza, că voi demonstra concret importanța membrilor comunității în contrapartidă cu insignifianța liderului lor. Decanul nici nu va exista, strigam pretutindeni. Voi fi conducătorul-catalizator al dezvoltării personale a indivizilor din așa-numita *subordine*. Îi voi lămuri pe toți că forța unei structuri oarecare, a unei instituții, a unei țări, a unui continent vine de jos în sus și nu invers. Din emanciparea fiecăruia în parte!“

„Acum vă dau dreptate, dar este prea tîrziu.“

Tropican s-a oprit cîteva secunde, parcă derutat. A revenit ulterior: „Vă uram cu sete pentru ideile alea totalitare. Eram obligat să schimb lumea ca să vă scot din capul meu, unde intraserăți cu violență de conservator. Îmi repetam obsesional că omul este măsura tuturor lucrurilor și că, logic, numai de la el, din intimitatea sa personală, se poate ivi progresul, iar nu din efortul stupid al liderului mărunt. I-am convins pe colegi că *eu nu existam*, că decanatul constituia o abstracțiune pură, că *decanii sînt ei toți*. Mi-am deschis biroul pentru întreaga colectivitate, i-am chemat să exercite actul administrativ *in corpore*, subliniind detaliul că mă voi supune deciziilor lor progresiste. Secretarele erau înnebunite. Se perindau pe acolo diverși inși despre care nici nu aveam cunoștință că ar fi salariați ai Facultății de Geodezie. Dădeau ordine, urlau, tăiau și spînzurau, cu argumentul că *ar fi decani*. Cineva – despre care pot jura că e, de fapt, unul dintre portarii Universității – m-a dat dimineață afară din cabinet. Țipa furibund că nu s-a făcut ora audiențelor și că nu se mai găsește pic de respect pentru *dican* în țara românească! I-am replicat că eu sînt *decanul*. Sub nici o formă, *dicanul!* Am zîmbit și asta l-a scos din minți. M-a izbit de pereți, zbierînd că să nu-l corectez pe el, că a evoluat, s-a dezvoltat personal și a devenit *dican*, *omul deci care măsoară toate lucrurile*. Dacă intenționam să-mi măsoare și spinarea cu fotoliul de *dican*, o putea face bucuros!“ Moșbălan a încheiat trist: „Acum vă dau dreptate, dar este prea tîrziu“.

Am „măsurat“ iute, cu privirea, spinarea lui Tropican și apoi am înșfăcat viguros scaunul pe care stăteam. Un scaun *doar* de fost „dican“.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

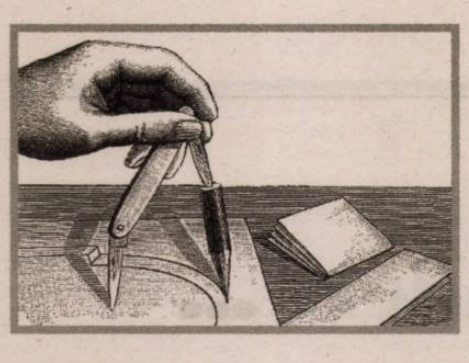

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Inițiative franceze pentru o apropiere de Rusia

Cînd doi miniștri francezi, responsabilul cu Externele și cel cu Apărarea, se duc la Moscova ca să discute cu omologii lor (ceea ce s-a întîmplat luni, 9 septembrie), faptul nu poate trece neobservat. Cînd Parisul anunță că la sfîrșitul lunii septembrie va găzdui o nouă rundă de discuții pe tema crizei din Ucraina (în formatul Rusia-Ucraina-Franța-Germania) înseamnă că se întîmplă ceva în culisele diplomației. La Paris, presa vorbește despre un ambițios „pariu rus" al președintelui francez într-un context favorabil. El ar vrea să readucă Rusia în sfera cooperării europene, chiar dacă drumul se anunță lung și, de 15 ani, Vladimir Putin nu face decît să denigreze Occidentul, civilizația occidentală, valorile democrației și Uniunea Europeană.

Toți președinții care s-au perindat de la François Mitterrand încoace au avut, de altfel, un „pariu rus". Toți au visat la un *„reset"* în privința relațiilor cu Rusia. Si patru dintre ei, Jacques Chirac, Nicolas Sarkozy, François Hollande și Emmanuel Macron, l-au avut ca interlocutor direct pe Vladimir Putin (în ciuda faptului că uneori acesta era ba președinte, ba prim-ministru, joc pe care mai tîrziu l-a oprit).

Dintre toți, Vladimir Putin s-a înțeles cel mai bine cu Jacques Chirac. Persoane bine plasate în anturajul celor doi spun că Putin și Chirac s-au stimat, dar că ar fi resimțit și simpatie reciprocă. La ora aceea, însă, Franța și Rusia erau pe aceeași lungime de undă în mai multe privințe, de exemplu criticau intervenția americană în Irak. Și mai erau și anii cînd Occidentul credea, totuși, că Rusia s-ar putea îndrepta cu pași mici spre democrație…

Va intra Emmanuel Macron în istorie ca omul care i-a reconciliat pe ruși cu Europa? Șeful statului francez se vrea constructiv, dar „exigent" în relațiile cu Rusia. La sfîrșitul lunii august, luînd cuvîntul în fața ambasadorilor Franței reuniți la Paris, le-a cerut să-și modifice felul de a gîndi în privința Rusiei și să renunțe la unele prejudecăți. Limbajul diplomatic este întotdeauna plin de subtilități și în spatele unor formule vagi se pot ascunde uneori veritabile schimbări de direcție.

Observ, de mai mulți ani, cum cîțiva editorialiști, politologi sau oameni de cultură pledează periodic în presa franceză pentru depășirea animozităților față de Rusia. Uneori argumentele sînt foarte pragmatice. De exemplu, acesta: și ce dacă Rusia a anexat Crimeea? Toată lumea știa oricum că acest teritoriu aparținuse Rusiei, iar acum e clar că Rusia nu-l va retroceda Ucrainei. Occidentalii pot foarte bine să nu recunoască o astfel de anexare, dar să colaboreze cu Rusia în același timp. Nu a fost anexarea statelor baltice un precedent? Stalin le-a ocupat, occidentalii nu au recunoscut niciodată anexarea, dar au întreținut relații cu Rusia…

Alți buni cunoscători ai peisajului politic rus spun în presa franceză că regimul încarnat de președintele Putin începe să-și piardă simpatia populației. „Efectul Crimeea" ar începe să se estompeze, printre altele și într-un context economic dificil pentru majoritatea populației. Rușii încep să-și spună că a nu fi de acord cu Puterea este un lucru normal, că este normal să-ți exprimi spiritul critic și că este anormal să te trezești aruncat în închisoare din acest motiv. Poate că idealul democratic nu este total compromis în ochii rușilor, deși democrația pe care a instaurat-o în anii '90 președintele Boris Eltîn a reprezentat o catastrofă economică și enorme umilințe… Numai că de atunci au trecut 20 de ani de „putinism" și se acumulează decepțiile. Uzura puterii își spune și ea cuvîntul, rușii par să dorească o schimbare, să vrea oameni noi la conducere, nu se mai interesează de politica internațională a Rusiei, nu mai au încredere în personalități mediatice, se informează tot mai des recurgînd la sursele neoficiale, la Internet…

„Cred cu sinceritate că nu avem nici un motiv să întoarcem spatele Rusiei", a declarat președintele Emmanuel Macron la conferința de presă acordată la Brégançon, pe 19 august, unde l-a primit pe Putin, înainte de reuniunea G7 de la Biarritz. Ministrul de Externe francez, Jean-Yves Le Drian, declară și el că Rusia nu trebuie „împinsă" în brațele Chinei, că Rusia face parte geografic din Europa și că Uniunea Europeană ar avea numai de cîștigat construind o nouă „arhitectură securitară" împreună cu Rusia.

Cît de realist este însă planul francez de readucere a Rusiei în sfera „constructivă" europeană? Unele guri rele (care se exprimă tot în presa franceză) spun că Franța nu are nici un plan clar și că, de fapt, Putin propune niște reguli de conviețuire inacceptabile pentru europeni. Iar aceste reguli n-ar fi decît vechiul refren al depășirii confruntării dintre „blocuri" și alianțe…

Schimbul de prizonieri care s-a produs între Rusia și Ucraina doar cu cîteva zile înainte de vizita la Moscova a delegației franceze este văzut ca un semn bun. Poate că Putin va începe să mai „cedeze" cîte ceva. Sau poate că îl apreciază sincer pe Emmanuel Macron, care pare să-și asume în prezent rolul de veritabil lider al Europei, mai ales că realegerea sa este plauzibilă.

Într-un articol publicat în *Le Figaro,* un foarte respectat jurnalist francez, Renaud Girard, spunea: de fapt, Putin trebuie să aleagă, ori Europa, ori China. Să se afle oare liderul de la Kremlin în fața unei dileme (aproape existențiale pentru poporul său), iar inițiativele franceze să fie rezultatul convingerii că Putin poate fi ajutat să facă alegerea cea bună? China rîvnește prea mult la Siberia, iar Putin rămîne prudent în fața vastelor proiecte chineze de exploatare a Siberiei. Un om ca Putin va rămîne însă veșnic prudent și față de ceea ce rîvnește Uniunea Europeană, altfel spus la occidentalizarea mentalităților ruse.

PUBLICITATE

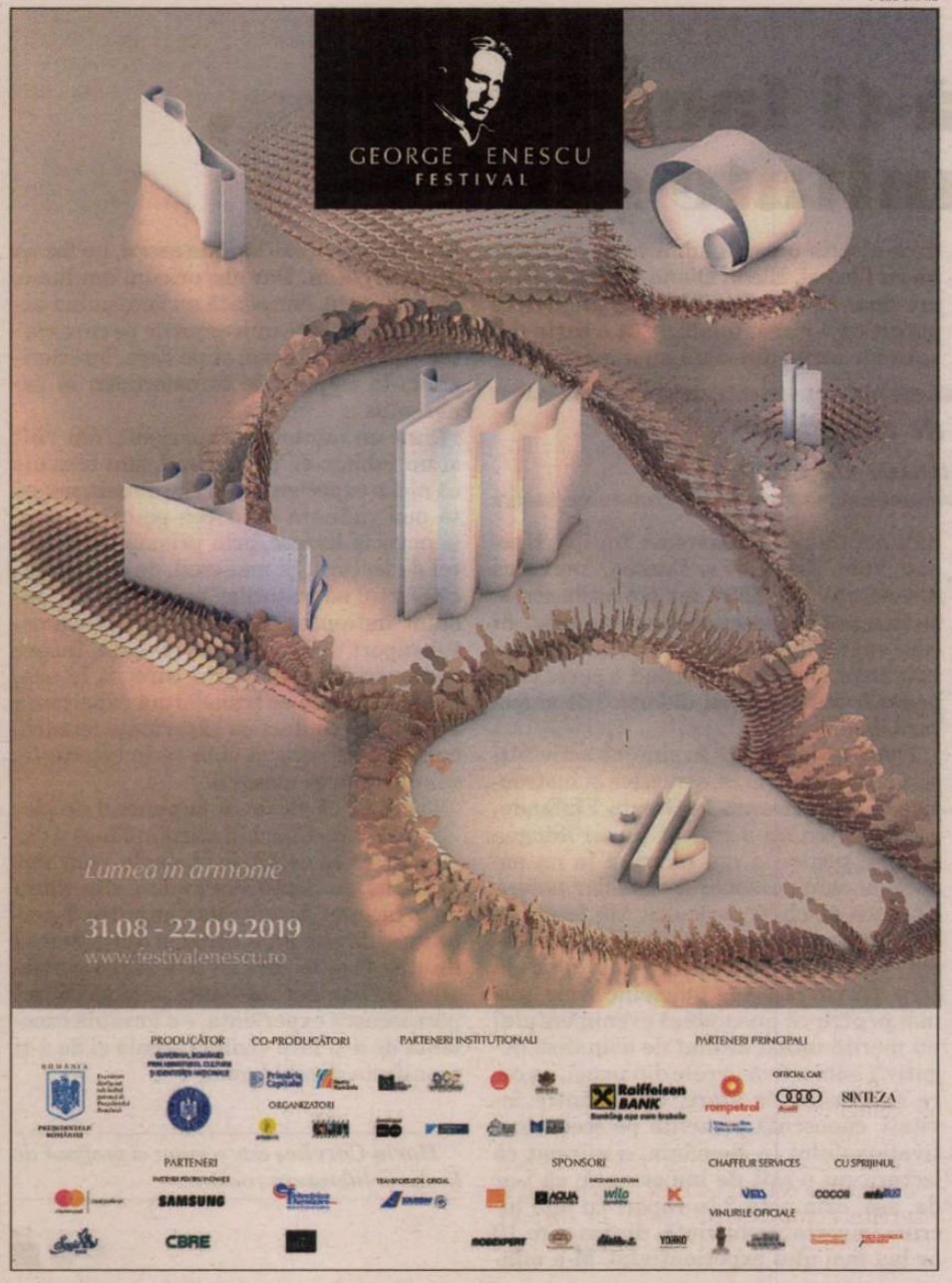

PUBLICITATE

FULBRIGHT Romania

EXECUTIVE DIRECTOR
ROMANIAN-U.S. FULBRIGHT COMMISSION

The Board of the Romanian Fulbright Commission is recruiting an Executive Director who will be responsible for implementing and monitoring the programs and policies of the Fulbright program in Romania. Applications are invited from Romanian and American citizens.

The Executive Director (Director) of the Romanian-U.S. Fulbright Commission (Commission) is responsible for long-term planning, day-to-day management of the Commission's wide range of programs, 2.2 million-dollar budget, and supervision of a staff of six. In addition, the Director is responsible for EducationUSA in Romania, a U.S. Department of State program which provides comprehensive and current information about opportunities to study at postsecondary institutions in the United States, serving hundreds of Romanian students annually.

This is a full-time position, with a two-year renewable contract, which reports to the bi-national Board of Directors.

For a full job description, desired qualifications, and how to apply, please check the Fulbright website at: *http://www.fulbright.ro/news/1103-executive-director*

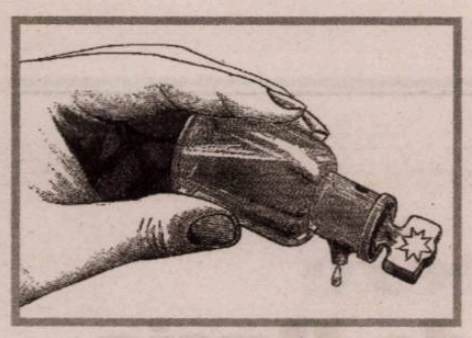

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Cu simț de răspundere...

Celor care au trăit în deceniile dictaturii comuniste sintagma *cu simț de răspundere* le amintește, foarte probabil, de discursul oficial al vremii, ceea ce îi poate împiedica să o folosească altfel decît cu o anume distanță ironică. Asocierea sintagmei *simț de răspundere* cu alte cuvinte și formule ale așa-numitei *limbi de lemn* se poate vedea chiar din definiția sa în DEX, păstrată din ediții mai vechi ale dicționarului: *„a avea simț de răspundere* sau *simțul răspunderii* = a fi conștient de *însemnătatea sarcinilor* asumate sau primite, a lucra cu *rîvnă* și seriozitate pentru executarea lor". În diversele programe și cuvîntări ale vremii, formula era foarte frecvent folosită: „eforturile depuse de ambele părți pentru îndeplinirea *cu simț de răspundere* a obligațiilor ce le revin" *(Probleme actuale ale politicii Partidului Comunist Român*, 1966); „analiza serioasă, constructivă, *cu simț de răspundere*, a lipsurilor și erorilor comise exprimă esența muncii și a conducerii colective a unui partid revoluționar" *(Congresul al X-lea al P.C.R.*, 1969) etc.

Formula *simț de răspundere* circula în română de mai multă vreme, din perioada de modernizare a limbii de cultură; atunci, împrumutul latino-romanic *sens* și vechiul *simț* (derivat regresiv din verbul *a simți*, moștenit din latină) intrase-ră în concurență în transpunerea prin calc a anumitor concepte, *simț* fixîndu-se în sintagme ca *simț moral, bun-simț, simțul ridicolului, simțul umorului* etc. Sintagma *simț de răspundere* apare, de exemplu, în presa de la începutul secolului al XX-lea: „poporul din cutare ținut e așa de norocos să aibă cîte un conducător cu *simț de răspundere* morală" *(Gazeta Transilvaniei*, 13 iunie 1907); „problema aceasta (...) apasă (...) asupra tuturor celor *cu simț de răspundere* în împrejurările excepțional de grele prin cari se strecoară acum viața poporului nostru" *(Biserica și școala*, 30 noiembrie 1914).

> Simțul de răspundere *e un intensificator comic și paradoxal nu numai în cazul bătăii, ci și în descrierea ajungerii la starea de beție.*

Pentru mulți vorbitori de azi, formula pare să-și fi pierdut conotațiile oficiale și asocierile cu discursul totalitar. Dovada e faptul că apare surprinzător de frecvent în spațiul Internetului, în anunțuri publicitare, în care descrie seriozitatea și profesionalismul producătorilor de bere, huse, unelte, case etc. sau ale meșterilor de tot soiul: „Meseriași serioși și *cu simț de răspundere* executăm: zugrăveli, tapeturi, rigips, laminat" (publi24.ro).

Cea mai interesantă rămîne însă folosirea ironică a formulei, destul de bine fixată în uzul colocvial (reflectat în literatură și în textele jurnalistice). Efectul comic se bazează pe contrastul dintre acțiunile mărunte sau chiar nocive descrise și atitudinea de seriozitate și responsabilitate prin care acestea sînt caracterizate. Formula poate acoperi grade diferite ale distanței, de la o ironie amicală, empatică – „Dacă «se băga» ceva carne și «prindeai» (chiar dacă erau mai mult oase), ea era pusă *cu simț de răspundere* la congelator" (razvanorasanu.ro); „Așa e tata. Cînd încuie o ușă, o face *cu simț de răspundere*" (Florin Lazărescu, în *Suplimentul de cultură*, nr. 248) – la purul sarcasm: „somnul aleșilor nu se compară cu cel al muritorilor de rînd. Dumnealor *dorm cu simț de răspundere*!" (telegrafonline.ro).

În cazul violențelor fizice, contrastul dintre acțiune și modalitatea caracterizării e și mai mare: „Un tînăr *a fost bătut cu simț de răspundere* pentru că a îndrăznit să-i spună proprietarului unei locuințe pe care intenționa să o închirieze că prețul este prea piperat" (ziare.com); „De la soț bătut cu ceaunul în cap de soție, pînă la bîte și pumni împărțiți *cu simț de răspundere*, medicii urgentiști au fost nevoiți să îi trateze pe toți" (monitorulbt.ro); „Agresor *bătut cu simț de răspundere* de tînărul pe care l-a înjunghiat" (ziare.com); „în sfîrșit am văzut și eu o *bătaie cu simț de răspundere*, adevărată. Pumni, picioare, sticle sparte" (facebook.com).

Simțul de răspundere e un intensificator comic și paradoxal nu numai în cazul bătăii, ci și în descrierea ajungerii – cu rîvnă și seriozitate, vorba dicționarului – la starea de beție: „Un biciclist și-a testat echilibrul după ce a băut *cu simț de răspundere*" (magazinsalajean.ro); „a tras la măsea *cu simț de răspundere* (0,80 mg/l alcool pur în aer expirat)" (desteptarea.ro).

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

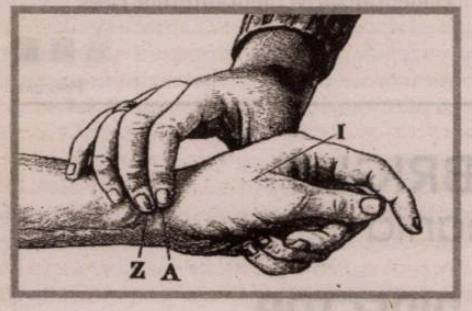

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cum să-ți faci reclamă, ca unitate școlară

Am participat recent la o activitate, în calitate de invitat, care avea ca scop promovarea tehnicilor de lectură, în fond a lecturii în sine, în rîndurile profesorilor și ale elevilor, organizată de o școală privată din Sibiu, Școala Finlandeză. Nu-mi propun aici să explic filosofia care stă la baza învățămîntului finlandez, în mod surprinzător nu atît de diferit de un învățămînt clasic, ci mai degrabă deschis real către interacțiune și către libertatea de exprimare. Mă voi referi însă în mod special la acest concept, de conferință care deschide anul școlar, un fel de zi a porților deschise, dar organizată pe principiul eficienței, nu al festivismului.

Concret, oamenii aceștia, cu resursele de care dispun, din cîte mi-am dat seama nu neapărat fabuloase, ci mai degrabă decente și bine gestionate, aleg să preceadă începerea anului școlar printr-un eveniment formativ, care le servește și ca formă de marketing, și ca formă de asimilare de noi experiențe.

Așadar, înainte de începutul anului școlar, propun unor persoane care au legătură cu mediul educațional sau chiar fac parte din acesta să susțină ateliere, pe de o parte, respectiv cîte o alocuțiune, pe de altă parte, în fața unui public alcătuit atît din personalul școlii, cît și din părinți sau alți profesori, din alte unități școlare, care sînt interesați și se înscriu la eveniment.

Tema din acest an a fost *Scriitorii și cititorii lor*, iar printre invitați s-au aflat atît scriitori de beletristică, în speță pentru copii, dar și didacticieni, autori de studii educaționale sau de alte materiale cu impact educativ.

Am fost plăcut impresionat din primul moment de atmosfera deschisă pe care am simțit-o în spațiul școlii, situată la ultimul etaj al unei clădiri în care funcționează și o altă unitate școlară, de stat. Pentru că tot eram acolo ca să vorbesc despre *Istoria lui Răzvan*, m-am bucurat să descopăr pe pereții care străjuiau scările desene ale Pisicii Pătrate, pseudonim artistic al lui Alexandru Ciubotariu, care a realizat și ilustrația romanului meu.

> *Sînt un iubitor de experiențe, dar sînt și un iubitor de cărți.*

Atelierele s-au desfășurat dimineața, în paralel cîte două, apoi după prînz o nouă serie, iar de la ora 17 conferința, cu discursurile invitaților. Mi-a plăcut mult atelierul la care am intrat după-amiaza, al colegului din Tîrgu Mureș, Bogdan Rațiu, profesor și el de limba și literatura română, al cărui obiectiv era o pledoarie pentru lectura de profunzime, pornind de la lectura de identificare și de comprehensiune, și nu voi uita replica unei participante, probabil părinte sau profesoară de altă specialitate, care își manifesta nedumerirea privitor la complexitatea abordării didactice și științifice pe care o presupune specialitatea noastră.

Am cunoscut-o – și mă bucur – pe doamna Anca Nedelcu, conf. univ. la Facultatea de Științe ale Educației din București, care a scris o carte admirabilă împreună cu fiica ei, Elena Diana Nedelcu, care are doar 13 ani. *Genialii* este un proiect pornit ca o joacă, finalizat ca o carte despre cîte un an din viața unor mari personalități ale culturii române, Antipa, Hasdeu, Vuia, Brâncuși și Enescu. Anul ales de autoare este 1886, iar poveștile scrise se bazează pe o documentare serioasă, în care cuplul mamă-fiică s-a avîntat cu devotament și curaj, rezultînd o carte care poate fi atît material didactic, cît și lectură de plăcere.

Foarte interesantă în sine, cu activități și discursuri diverse, atractive și instructive, ziua petrecută la Școala Finlandeză din Sibiu mi-a ridicat totuși mingea la fileu pentru a mă referi și la un aspect pe care personal îl consider nefericit, dacă nu chiar periculos. Mă feresc să dau nume și să fac precizări explicite despre contextul în care s-a rostit replica la care mă voi referi în îndoielile mele, tocmai pentru că ansamblul evenimentului nu merită totuși întinat de o analiză negativă, subiectivă în cele din urmă, pe care mi-o asum ca atare. Unul dintre invitați, cunoscută prezență pe scena motivaționalului în România, a afirmat că lectura nu e atît de importantă, că i-ar da, așa, cam nota 3 în raport cu alte lucruri importante în viață, dintre care 10 ar lua mai ales experiențialul. M-a mîhnit. Experiențele, sînt de acord, ne fac să ne îmbogățim. Dar ele, oricum am lua-o, sînt limitate. Niciodată nu vom putea experimenta toate universurile pe care cărțile ni le facilitează, și pe care, interiorizîndu-le, implicit le transformăm în experiențe.

Sînt un iubitor de experiențe, dar sînt și un iubitor de cărți. Cred, sînt convins că nici o experiență din viața reală nu este mai rafinată decît cea pe care o poți și negocia livresc, prin prisma experienței de lectură. Și mai cred, de asemenea, că efortul educatorilor trebuie să fie constant îndreptat înspre stimularea acestui raport dintre lectură și viață, înspre descoperirea căilor prin care să le arate elevilor cum se transformă experiența de viață în contact cu experiența lecturii, cum capătă sens și cum se îmbogățește, ramificîndu-și mesajul.

Dar ca să revin la punctul de plecare. Conchid afirmînd încă o dată că astfel de exemple, cum sînt conferințele Școlii Finlandeze din Sibiu de la început de an școlar, ar putea fi preluate și de alte școli, chiar și din sistemul de stat. O zi în care să-ți deschizi porțile aducînd oameni relevanți, care să își împărtășească experiența, e o formulă excelentă de a-ți face vizibilă școala și de a-ți manifesta deschiderea.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

De cînd aţi devenit cu toţii atît de agresivi?

Mă urc în tramvaiul 1, luni, pe la prînz, e plin, reuşesc cu greu să-mi fac loc pînă la un aparat din acela care mai mult ţiuie decît să-ţi valideze cartela, nici de data asta nu merge, e aproape imposibil să ajung la următorul, renunţ. Reuşesc, în schimb, să mă strecor lîngă un scaun, ca să mă ţin de o bară. Ca de fiecare dată, mă întreb: oare unde are treabă toată lumea asta luni, pe la prînz? Oare am devenit un oraş de *freelancer*-i şi nu ştiam? Cu toţii muncesc doar pe străzi sau în tramvaiul 1? Îmi amintesc de Viena şi de uimirea cu care am descoperit oraşul gol în timpul „programului de lucru“ din zilele săptămînii, exceptînd turiştii, desigur, doar dimineaţa, pe la şapte, auzeam prin geamul deschis al camerei pensiunii o uşoară rumoare, cîteva claxoane anemice, roţi de biciclete pe caldarîm, eventual huruitul maşinii de la Salubritate, după care linişte, ciripit de păsărele, ca la sanatoriu. Dar nu degeaba Viena a fost ales pentru a doua oară *the best town to live in* din lume, iar Bucureştiul nu se afla pe nici o listă. „Dar scoate-ţi, cucoană, rucsacul ăla din spate, că-mi dai cu el în cap!“, urlă isteric cineva din spatele meu. Hm, eu eram cucoana?! Mă întorc, cea care urlase era o doamnă în jur de 50, îmbrăcată cam în stil Gabriela Firea, cu ochelari de soare. Şi să ne înţelegem, rucsacul meu e extraplat, se mulează pur şi simplu pe spate, special l-am luat aşa, ca să nu încapă în el decît un laptop minuscul. Mă chinui să-l scot, dau ghionturi nevinovate altora de lîngă mine, un nene tuşeşte încontinuu de cînd am urcat în tramvai, nu-şi duce nici măcar mîna la gură, tuşeşte şi împroaşcă cu salivă, deja mi se urcă sîngele la cap, nu mă pot abţine: „Puteaţi să-mi vorbiţi frumos dacă vă deranja, să spuneţi un *vă rog*, să nu mă luaţi la per tu, aş fi apreciat“. Doamna nu mai spune nimic, se preface că se uită pe geam îmbufnată, eu continui: „Nu ştiu ce se întîmplă cu oraşul ăsta, de cînd aţi devenit cu toţii atît de agresivi?“. E o întrebare retorică, de fapt vorbesc singură şi nu e pentru prima oară. În ultima vreme, nu mai am răbdare, nu mai trec cu vederea nimic, „comentez“, dau replică după replică chiar dacă nu mă mai ascultă nimeni, ţîţîi, mă foiesc, mă agit şi-mi creşte pulsul la 120. De vreo două ori chiar în ultimul an, am plîns pe stradă, mi-au dat lacrimile cînd am văzut gunoaiele din cartierul meu cum se revarsă, la fiecare stîlp, cum nişte sarmale pline de muşte se scurgeau dintr-o pungă pe o gură de canal, mi-am jurat că nu voi mai mînca niciodată sarmale, dar mai ales am plîns cînd i-am văzut pe vecinii mei cum treceau indiferenţi pe lîngă ele, ca şi cum nici n-ar fi existat acolo, ca şi cum totul ar fi fost perfect.

De fapt, oare unde am eu treabă luni, pe la prînz? Nu mai bine rămîneam acasă? Cobor din tramvaiul 1 şi respir adînc, ca să-mi calmez pulsul, e incredibil cum un oraş, oraşul meu natal, de altfel, a ajuns să mă streseze într-un asemenea hal. Oraşul tatălui meu, al bunicii mele, dar mai ales al străbunicilor care au construit aici, au investit bani în oraşul ăsta, dar a venit comunismul şi s-a ales praful de toate. Mai am încă patru staţii de mers pe jos, pe stradă e mai suportabil decît în tramvai, asta în cazul în care nu va da peste mine un biciclist cu o privire fixă şi cu dinţi încleştaţi, pentru că pista lor este chiar pe mijlocul trotuarului de pe Ştefan cel Mare. Oamenii sînt ca şi cîinii, atunci cînd sînt trataţi agresiv, răspund agresiv, nu mai ţin cont de nimic.

Cu o zi în urmă, în Piaţa Obor, în hala cea nouă, am vrut să cumpăr o bucăţică de brînză, „nu mare, doar trei sute de grame, o feliuţă“, i-am explicat vînzătoarei, „sînt singura din casă care mănîncă brînză din asta, nu are rost să iau mai mult“, am încercat eu să mă scuz. Însă vînzătoarea continua să taie cu încredere o bucăţoaie de vreo cinci sute de grame, aşa că am intrat din nou în panică şi a început să-mi crească pulsul, bum-bum, 120. „V-am zis trei sute de grame!“, am ridicat eu glasul. Vînzătorea s-a uitat la mine urît, n-avea nici un alt muşteriu, se plictisea. „Dar de ce sînteţi aşa de agitată? O s-o cîntăresc imediat, să vedem cît are.“ Da, eram agitată şi din nou am început să vorbesc fără şir. „Ştiţi, anul ăsta, am locuit vreo trei luni în Ardeal, am avut un proiect acolo, m-am întors de puţină vreme... acolo nu mă simţeam deloc agitată, pentru că oamenii sînt altfel decît aici, zîmbesc mai mult, inclusiv vînzătoarele, sînt mai amabili, parcă nu se grăbesc nicăieri... acum încerc să mă readaptez vieţii de aici.“ „Păi, dacă v-a plăcut atît de mult, de ce n-aţi rămas acolo? Are patru sute cincizeci de grame, rămîne?“ Chiar, oare de ce n-am rămas acolo? Oare cum aş putea să fiu în acelaşi timp şi acolo, şi aici, locul unde, de fapt, am încercat să-mi construiesc sau mai degrabă să-mi încropesc o viaţă?

Întîmplarea face ca la sfîrşitul verii să fi ajuns în două locuri liniştite şi relativ izolate, al doilea mai mult decît primul. Primul a fost Şabla, un orăşel mort de pe litoralul bulgăresc, cu localnici care trăiesc, de fapt, ca la ţară. În prima seară, în curtea pensiunii (e mult spus pensiune, era o casă cu grădină, pe o stradă unde nu circula nici o maşină) era atît de multă linişte încît îmi ţiuiau urechile, nu se auzea nici măcar lătratul vreunui cîine. Inima îmi bătea cuminte pe la 70, intrasem deja într-o stare plăcută, uşor letargică, mintea mi se elibera de gînduri şi, totuşi, parcă ceva îmi lipsea. Abia prin a treia zi am înţeles ce se întîmpla cu mine. Eram la un restaurant pescăresc de pe malul mării, poate cel mai bun loc de acest gen unde am fost vreodată, din păcate nu are decît cîteva mese şi e veşnic aglomerat, a trebuit să facem rezervare prin telefon. Ne-am aşezat la masă, au trecut vreo 20 de minute şi nu a venit nimeni nici măcar cu meniul, am fumat cîte o ţigară, apoi amîndoi am început să devenim plictisiţi şi, inevitabil, agitaţi – de ce nu vine? uite că ăia au venit după noi şi le-a adus deja cîte o bere! uite că ăilalţi se pregătesc deja să plece, ce repede a mers la ei, parcă masa lor e mai bună ca a noastră, oare să ne mutăm acolo? ce se întîmplă cu fata asta de ne ignoră, nu-i place de mutrele noastre? Mi-am dat seama că, în loc să stau pur şi simplu şi să mă uit liniştită la marea care era la doi paşi, puteam să urmăresc şi bărcuţa din larg dacă tot mă plictiseam, să mă relaxez şi să contemplu, să mă gîndesc cu plăcere la festinul cu scoici şi cu vin care urma, eu mă foiam inutil pe scaun, sufeream de mania persecuţiei şi, inevitabil, mă enervam. Pentru că, din păcate, aşa e bucureşteanul, îl puteţi observa oriunde, la Vama Veche sau în marile oraşe ale lumii – vine plin de draci şi de angoase în vacanţă, îşi aduce toată agitaţia şi frustrarea cu el, mai e şi suspicios pe deasupra, i se pare că e tratat incorect, are nevoie de un timp lung, mult prea lung ca să se calmeze, să accepte lucrurile aşa cum sînt şi, în fond, să se bucure de ceva. Şi, din păcate, nu e vina lui. Oraşul e de vină, modul haotic în care a fost şi este administrat, departe, foarte departe de *the best place to live in*, şi care transmite şi locuitorilor săi un sentiment permanent de nesiguranţă. Bucureştiul e o „boală“, devii inevitabil dependent de agresivitate şi de adrenalină şi mă gîndesc deja foarte serios dacă merită să-mi continui viaţa aici, cu gîndul mereu la următoarea plecare, la următoarea fugă.

La restaurant servea o singură fată, o bulgăroaică plinuţo-sexy, mereu cu zîmbetul pe buze, deşi cocîrjată sub castroanele pline cu scoici care cîntăreau aproape un kilogram. Drăguţă şi senină, cu un simţ al răspunderii grozav. Pînă la urmă ne-am împrietenit. „Mă găsiţi aici pînă în octombrie... din iunie pînă în octombrie!“, ne-a zis ea la plecare şi părea să-i pară rău că sezonul se termină. Poate că într-o pauză, între debarasări şi platouri cu peşte cărate pe la mese, îşi găsea timp să se uite la marea de la doi paşi şi se simţea fericită. Cu zîmbetul şi cu fericirea ei am rămas în amintire, nu cu scoicile pe care le-am mîncat.

Despre al doilea loc izolat în care lipsa agresivităţii se poate transforma în sevraj vă voi povesti data viitoare.

Eugen ISTODOR

negustori şi **muşterii**

Pe toamna asta, sus pe munte, m-am întîlnit cu

un pîrlit de vînzător de mure. Striga în pustie marfa şi nu l-am oprit. Striga ca şi cum ar fi chemat ursul, i-ar fi spus lupului „Vino“. Era pitic, hăinos, murdar, cu pălărie din aia, cehoslovacă, cum aveau taică-meu şi nenea Ionel. El striga. Avea două-trei coşuleţe cu fructe. Coşuleţe împletite din nuiele şi-o servietă, ceva. Umbla în pantofi cu bot ascuţit, de fiţă. Şi striga „Mure, mure, mure!“. L-am lăsat să treacă, cum sînt eu bou. Apoi l-am strigat. Nu m-a auzit, că era peste strigătura lui. Şi aşa nu m-a auzit. A făcut linişte. Un vînticel bătea cioriu. Tăcea frunza, tăcea acul de brad. L-am strigat. Cu cît le dai? 20, 20. Şi nu m-am tocmit. Am luat. Am luat tot. Era dinspre Tîrgovişte. Pe unde-s nişte cai liberi, pe care-i ştiam eu liberi acum vreo douăzeci de ani, dar acum caii sînt ulcele, sînt mure. Întreb, răspunde. Şi mai sînt mure? Nu mai sînt. Asta-i ultima. E urs? Nu e urs, nu e urs. N-am văzut urs. Şi dacă e urs, că mai e urs, nu are treabă cu mine. Ursul trebuie lovit ca să te lovească. Aaa, ursul tace. Şi am luat tot. Şi o zi am mîncat. Dar era mult. Am mîncat a doua zi, tot mult. Atunci am făcut îngheţată. Tot mult. Am făcut iar spumă. Tot mult. Am băgat spuma la congelator. Tot mult. Am făcut *cheesecake* cu zmeură. Tot mult. Atunci am făcut cremă de vanilie cu zmeură. Tot mult. Am pus pe antricotul de vită. Zmeură dulceaţă. În a patra zi, am plecat. Am băgat zmeura în congelator. Total: 69 de lei.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Nu cumva, în momentul acesta, problema acută a fotbalului de la noi e lipsa unor antrenori buni?

Problema fotbalului de la noi stă în pronumele „noi“. Dacă ne referim la echipa naţională, care a fost strivită sub jocul Spaniei şi s-a chinuit pentru o unică mărgică împotriva Maltei, ea nu are antrenor, are selecţioner. Diferenţă majoră. Selecţionerul e un soi de mecanic care trebuie să asambleze din piese o maşină în doar cîteva zile, pentru ca mai apoi, indiferent de rezultat, automobilul să îi fie luat, dezmembrat, piesele folosite la alte maşini, eventual în alte scopuri, stricate unele dintre ele, implicînd chiar defecte ascunse, piesele urmînd să revină din nou mai tîrziu, cînd trebuie ca respectivul mecanic să le pună iar împreună şi să le facă să scînteieze la sfert de cheie. Se poate? Da, dar... Magia asta funcţionează acolo unde: 1) piesele sînt bune sau foarte bune şi funcţionează între două asamblări în mecanisme performante (şi nu sînt puse în depozit la ruginit); 2) asamblarea lor în atelierul „meşterului“ se face aproape automat şi autoreglarea rapidă e subînţeleasă, urmare a unei mari experienţe de funcţionare colectivă; 3) fabricanţii acestor piese sînt foarte buni, dedicaţi şi există o industrie bine structurată pentru a furniza mereu piese de calitate; 4) mecanicul e foarte bun profesional, foarte inspirat şi face parte din tagma celor care au fost scăpaţi în scăldătoare cînd erau mici. Căci al 12-lea jucător în fotbal nu e publicul, e norocul. Publicul, mai ales cel român, mai ales după toate prostiile pe care le face care vor duce la jocuri fără spectatori, e al 13-lea. Aşadar, recapitulaţi înşiruirea de mai sus şi vedeţi dacă în vreun fel se poate spune că „industria“ fotbalului de la noi se potriveşte descrierii. Ei? Nuuu?! Păi, atunci despre ce vorbim noi aicea, dom'le?

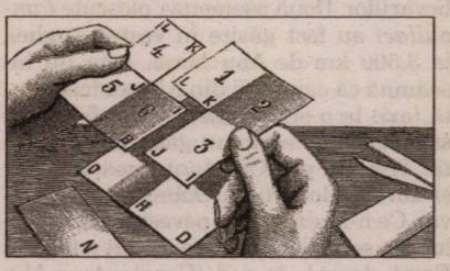

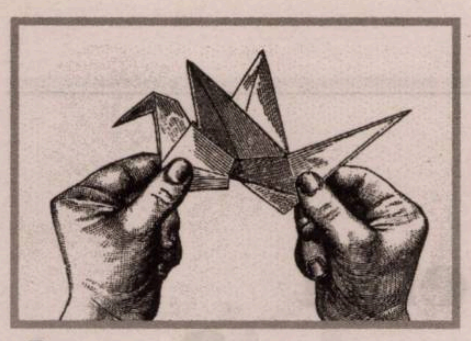

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Mirosul libertății

În mijlocul naturii, vara, scria la un moment dat Dan C. Mihăilescu, simțurile se ascut „în fineață, cînd începe simfonia elitrelor, a lăcustelor, cosașilor, greierilor, într-o fierbinte tăcere asurzitoare. Pur și simplu, închizi ochii și aștepți să-ți iei zborul". Poate fiindcă vara se duce, mi-am adus aminte de asta. Dar vara se asociază cu libertatea, care la rîndul ei are de-a face cu ascuțirea simțurilor. În special recăpătarea libertății ascute simțurile. Se spune că libertatea e ca aerul, nu o simți decît dacă îți lipsește, iar privarea de libertate poate fi sufocantă, la fel ca lipsa aerului. Cînd îți recîștigi libertatea, poți ameți la fel ca atunci cînd tragi foarte mult aer în piept. Vedem asta prin filme (mai ales acelea cu Steve McQueen). Dar senzația asta am simțit-o acut și eu însumi, cînd am fugit prima oară din armată. Nu era chiar vară, dar era un octombrie cald și luminos, plin de culoare. Nici nu depusesem jurămîntul și, pentru că armata era locul predilect în care alții decideau în locul tău ce trebuie să faci în fiecare clipă, am hotărît împreună cu un prieten să ne luăm soarta în propriile mîini, fie și numai pentru cîteva ore. Aveam în față nouă luni de armată obligatorie, ceea ce cred că poate fi aproape echivalent cu nouă luni de închisoare. Deși aveam parte de acea armată „cu termen redus", rezervată în acele vremuri studenților, tot ni se părea o veșnicie. Dacă am fi reușit să sărim gardul și să mergem în București fie și numai pentru cîteva ore, ne-am fi simțit nu doar liberi, ci și învingători. Adică am fi biruit una din cele mai dure laturi represive ale unui regim totalitar. Astăzi sună chiar mai teribil decît ni se părea pe atunci. La vîrsta aceea nu ne prea gîndeam la riscuri. Ele erau totuși destul de mari.

Așadar, într-o zi de miercuri, pur și simplu miercuri, ne-am luat hainele civile la care, dintr-o întîmplare, încă mai aveam acces și am sărit gardul cu complicitatea (plătită cu țigări) a soldatului „în termen" care stătea de pază în acel sector. Teoretic, individul avea dreptul chiar să tragă în noi, dar, evident, nu era cazul să ne gîndim la așa ceva. Chiar dacă serveau un regim criminal, majoritatea oamenilor erau mai degrabă blînzi. E greu de descris sentimentul pe care l-am trăit odată ce ne-am văzut pe drumul din sat. Albastrul cerului și galbenul cîmpului. Astea erau culorile. Libertatea miroase a ozon, dar e și senzația piciorului care calcă pe asfalt, pas după pas. Șoseaua nesfîrșită e libertate.

N-ar trebui să uităm niciodată mirosurile.

Trecuse de ora prînzului și ne făcuserăm socoteala că vom dormi acasă, în paturile noastre, după care ne vom întoarce la unitate cu trenul, cu noaptea în cap, așa încît să nu ne știe nimeni. Ne-a luat un șofer în cabina basculantei lui, bănuind poate ce era cu noi. Nu țin minte să ne fi întrebat ceva. Fuma cu geamul deschis și zîmbea ușor. Am deschis și celălalt geam și am scos capul afară. Aer mult, asta era bucuria eliberării. La dracu' cu toți căprarii și locotenenții și cu armata mamei lor de nenorociți! Eram de capul nostru. Chiar dacă ne prindeau, gîndeam, măcar ne făcuserăm damblaua. Merita. Pînă în București erau vreo cîteva zeci de kilometri. Ajunși în centru, forfota străzilor ne-a zăpăcit pur și simplu. Oameni mulți, îmbrăcați diferit. Nu mai spun cîte femei erau pe stradă. Parcă niciodată nu mai văzuserăm atîtea și îmbrăcate atît de colorat. Un paradis cu zeci de mii de zîne. În cele doar vreo două săptămîni cît petrecuserăm la unitatea militară, deja ne dezobișnuiserăm parcă de tot ce era normal, de tot ce știam. Și nu aveam în față decît peisajul unui oraș într-una din cele mai crunte perioade ale comunismului, probabil cei mai cenușii ani din toată istoria lui. Nici nu ne mai dăm astăzi seama cît era de urît atunci și în ce hal ajunseseră să arate oamenii pe stradă. Pozele și filmările din anii '80 ne dau fiori. Totuși, comparat cu uniformizarea militară, părea extrem de divers.

După revoluție, am citit în cartea lui Ion Ioanid *(Închisoarea noastră cea de toate zilele)* nu doar ce însemna o evadare adevărată (a noastră nu fusese decît un fel de mic chiul), ci și senzația plecării definitive din țară și primul contact direct cu Occidentul liber și „decadent", pe aeroportul din Zürich: „Prima imagine care m-a izbit, survolîndu-l la mică altitudine, a fost cea a mulțimii de mașini multicolore, aliniate în imensul parcaj al aeroportului". Și mai departe, povestește el, cînd a intrat în aeroport: „La prima vedere, interiorul clădirii mi s-a părut un hău, un labirint în care ne vom rătăci. Eram zăpăcit de iluminație, de reclamele colorate, de săgețile și indicatoarele de tot felul care te îndrumau spre diferitele birouri și servicii ale aeroportului. Mă străduiam să nu arăt cît eram de uluit (...)".

Eu îmi amintesc și mirosul de parfum pe care l-am simțit la primele descinderi pe aeroporturile lumii libere, imediat după 1989. Chiar și pe culoare și în toalete mirosea plăcut și cu totul altfel decît la noi. Chiar dacă am ajuns să ne obișnuim cu ele și acum ni se par normale, n-ar trebui să uităm niciodată mirosurile, culorile și gustul libertății.

ready made

„Un adevărat triumf documentar istoric este cartea D-lui Mareșal Averescu: «Notițe zilnice din marele războiu (1916-1918)» recent apărută în Editura «Cultura Națională». [...]

Din aceste note se desprinde marele General al patriotismului faptic în cea mai sinceră și neromanțată autobiografie. Ele formează cel mai eloqvent document, redat fără pompă de expresii, în minim de cuvinte de cel mai autorizat factor combatant, care impresionează prin toată factura lui de măreție."

Viața noastră, Anul II, No. 4, 1 Martie 1937

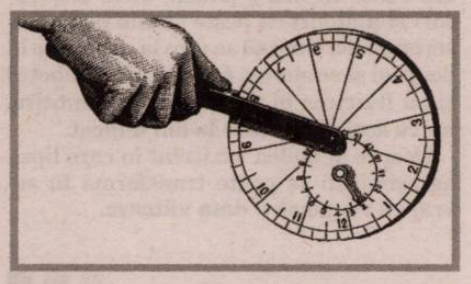

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Ce mi-ai adus din pelerinaj?

Dacă ar trebui aleasă o singură categorie de descoperiri arheologice pentru a studia pelerinajul creștin în primele lui secole, cred că aș alege ploscuțele cu imaginea Sfîntului Mina între cămile. Nu se cade să le consider simpatice, dar asta e situația. E vorba de mici recipiente de ceramică (7-8 cm înălțime), turtite (2 cm grosime), din care s-au descoperit mii și mii, de la Heidelberg pînă în Sudan, din Ierusalim la Marsilia. Ele provin de la cel mai important loc de pelerinaj creștin din Egiptul vremii, mormîntul Sfîntului Mina, martirizat în vremea împăratului Dioclețian, pe la 300 d.Hr. În secolele de pînă la invazia arabă, un adevărat orășel, Menapolis, a fost construit în jurul mormîntului, cu bazilici, terme, baptisteriu și, bineînțeles, cozi mari în piațeta unde se vindeau ploscuțele. Produse local din tipare, ele erau umplute cu apă din izvorul de lîngă criptă sau cu ulei din opaițele din preajma mormîntului, altarului și relicvariilor. Două asemenea ploscuțe *(ampullae)* au fost găsite în vestul Angliei, la 3.500 km de Abu Mina. Asta nu înseamnă că egiptenii din Alexandria aflată (azi) la o oră de mers nu le foloseau; săpăturile de-acolo au găsit peste o sută. Trei vin din Constanța noastră, dar și din alte locuri din Dobrogea (Capidava). Ce n-aș da să știu poveștile tomitanilor din secolele V-VI care au dat o fugă în Egipt, departe în sud. (Constanța și Abu Mina sînt pe același meridian, 29° longitudine estică. Lucrul acesta trebuie spus răspicat, pentru că orice coincidență face viața mai frumoasă.)

Sînt artefacte greu de etichetat, în orice caz non-utilitare, un fel de suveniruri sacre, de obicei nepretențioase, lutul nici măcar nu e glazurat, deși cîteva sînt de argint. Pe o față îl vedem mereu pe Mina, în relief, cu brațele larg deschise, adică rugîndu-se, flancat de două cămile care se prosternează în fața lui. Pe spate apar simboluri creștine – cruce, frunză de palmier, corabie – sau inscripții de tip „o binecuvîntare a Sf. Mina". O analiză a distribuției acestor suveniruri ar fi esențială pentru o sociologie a pelerinajului timpuriu. Din păcate, prea puține din ele provin din săpături arheologice și prea multe de pe piața neagră, fără să se mai știe locul și contextul descoperirii.

Un detaliu: pe vreo 20 de asemenea ploscuțe, care, cum ziceam, au figura lui Mina pe față, apare pe spate, surprinzător, Sfînta Tecla. Faptul că cei doi fuseseră martirizați în locuri nu prea depărtate (ea în Cilicia, el pe cînd era detașat ca soldat în Frigia) nu e deloc o explicație suficientă. Ce-i drept, cîteva detalii din biografia lor tîrzie se intersectează, probabil doar raționalizînd *post factum* asocierea lor: pe sora lui Mina ar fi chemat-o Tecla, pe o femeie care mergea la sanctuarul Teclei ar fi salvat-o de la viol intervenția divină a lui Mina etc. Pe ploscuțe, Mina apare din cînd în cînd alături de alți sfinți mai mici, dar cel mai des alături de Tecla și niciodată cu altă femeie. Cea mai bună analiză arheologică a relației Mina-Tecla pe pe care am citit-o spune – dacă îl înțeleg corect pe Stephen Davis – că dublul lor portret e un dispozitiv iconografic prin care Biserica propune modele masculine și feminine cu care pelerinii de ambele sexe să se poată identifica. Asta nu înseamnă că avem de-a face cu o decizie transmisă de biroul de propagandă al Bisericii către atelierele de ceramiști. Pe de altă parte, programele decorative, în arhitectură ca și în artele minore cu producție de masă, sînt rareori în istorie rezultatul inocent al unui reglaj între cerere și ofertă. O adecvare a decorației la realitățile pelerinajului se vede, de altfel, cred, și în faptul că multe recipiente ceramice din alte locuri sfinte sînt decorate cu portrete de sfinți care puteau în același timp să-i reprezinte pe pelerini. Trei oameni într-o barcă pot trimite la cutare episod din Biblie sau din viețile sfinților, dar pot fi și un grup de pelerini obosiți, dar curajoși. Unele ploscuțe arată pe una din fețe un bărbat călare, pe cealaltă o femeie călare: Maria și Iosif fugind în Egipt sau pelerini pe drumul lor? E posibil deci ca și cultul lui Mina să fi fost instrumentat ca să-i propună pe Mina și Tecla ca ideal masculin și feminin pentru pelerini.

La Abu Mina ajungeau multe femei în pelerinaj, un lucru în sine interesant pentru secolele IV-VII d.Hr. În complexul Menapolis existau băi separate pentru femei și pentru bărbați, iar botezul se făcea separat. Prezența feminină substanțială era o realitate acolo care, practic, cerea un „partener hagiografic" (zice tot S.J. Davis) feminin pentru Mina. Un loc de pelerinaj de o asemenea însemnătate generează în plus, în orice religie, uriașe interese financiare conexe. Există multe dopuri de amfore cu imaginea sfîntului, făcute din argilă de Nil, care era cam departe de Abu Mina, deci în Valea Nilului poate să fi existat un „punct de lucru" separat pentru comercializarea produselor cu brand-ul Mina.

Implicațiile acestor ploscuțe pentru cercetarea istorică rămîn foarte diverse. Unii se întreabă dacă schema cu Mina între cămile nu e un împrumut din iconografia egipteană a lui Horus cu crocodili la picioare. Alții constată că Mina are uneori trăsături de negru nubian și sugerează că toate ploscuțele produse pentru clientela din Sudan aveau acest design îmbunătățit pentru o cifră de vînzări crescută. În fine, se poate studia și anunțul patriarhului din Alexandria, după bătălia de la El-Alamein (nu departe de mormîntul sfîntului), că victoria aliată, crucială în istoria celui de al Doilea Război Mondial, se datorează intervenției divine a lui Mina. Dar trebuie să fi avut și Tecla un rol.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este* Arheologia iubirii. De la Neanderthal la Taj Mahal, *Humanitas, 2019.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Vrem săli de concerte, nu stadioane!

Nu a trecut mult timp de cînd adorabili ignoranți, apostolii dezinhibați ai noii lumi, scandau pe străzile țării că vor spitale, nu catedrale. Cred ei că spitalele sînt semnul civilizației unei țări, nu catedralele. Îi enervează că bugetele publice (de stat și locale) susțin construcția bisericilor, în general, și a Catedralei Neamului, în special. Dar ce mi se pare interesant cu oamenii aceștia atît de grijulii ca nu cumva să se cheltuiască bugetele publice întru tîmpirea concetățenilor (că ăsta e pericolul cu Biserica, după ei), ci întru însănătoșirea lor (că de-asta există spitale, nu?), este că nu am auzit pe nici unul să protesteze cînd bugetele publice ale țării cheltuiesc sume gigantice pe stadioane. Ai zice că, pentru cei care cred că spitalul și nu catedrala este semnul civilizației, Biserica tîmpește, dar stadionul luminează spiritul omenesc.

Numai la București, după Arena Națională, a cărei mentenanță pare a depăși în complexitate și anvergură posibilitățile administratorului ei (de ce-om fi făcut un asemenea stadion dacă nu-i putem pune gazon cum trebuie, dacă nu-i putem întreține holurile interioare și toaletele?) și care a costat cu mult mai mult față de cel mai înalt standard de cost occidental, se mai fac patru stadioane chiar în aceste zile. În fiecare oraș cît de cît însemnat al țării tocmai s-au terminat ori se construiesc stadioane „ultimul răcnet". Or, stadionul este chiar locul acela în care haite de derbedei violenți se strîng în „galerii" și, sub scuza de toată lumea acceptată că ei sînt „ultrași", se bat între ei și bat pe oricare alții, proferează obscenități în dizgrațioase unisonuri și scot la iveală tot ce e mai urît în „omul masă" (Ortega y Gasset). Evident, deși stadionul este locul în care exact asemenea apucături se cultivă, nimeni nu zice nici „pîs" – țării, cît mai multe stadioane! Poporul trebuie să aibă unde să urle, nu unde să se roage. Dacă în lista de interdicții a noii lumi figurează catedralele, dar nu stadioanele, în lista ei de priorități figurează spitalele, dar nu sălile de concert. Căci nu am auzit pe nici un civic ridicîndu-și vocea ca să ceară Primăriei Bucureștilor ori Guvernului o sală de concert. Uite, eu aș striga pe stradă „Vrem săli de concert, nu stadioane!". Vă băgați?

Cum zic, toată lumea cere spitale. Și autostrăzi, și școli, ba unii cer chiar și pușcării noi. Dar o sală de concert nu cere nimeni. Doar suspină după ea melomanii bucureșteni, o dată la doi ani. În București, după 1990, s-au construit de toate, însă nu o sală de concerte. Și ea nu pare a lipsi nimănui. Festivalul „George Enescu" se desfășoară tot în bătrînul Ateneu (construit la 1888, cît o mai ține și el!) și în odioasa Sală a Palatului. Ateneul, construit pentru conferințe publice mai ales, este abia acceptabil pentru nivelul la care a ajuns festivalul, iar Sala Palatului este un fel de Casă a Poporului pentru muzică. Problemele ei sînt enorme. Totul e defect cu sala asta. Pentru Festivalul Enescu este nepotrivită logistic și catastrofal administrată. Ca să înțeleagă și „Vrem spitale, nu catedrale!" ce vreau să spun, e ca și cum ai duce o echipă alcătuită din cei mai calificați neurochirurgi ai lumii să performeze o operație de mare dificultate și finețe într-un dispensar de lîngă Făurei: ei vin cu toate instrumentele și computerele necesare intervenției și tu îi poftești să se desfășoare în casa în care unicul doctor al comunei lecuiește și locuiește deopotrivă de vreo 50 de ani. Sau, ca să mă înțeleagă și iubitorii de stadioane, e ca și cum ai pofti un meci de gală dintre Real Madrid și Barcelona pe un islaz comunal gorjean.

c. C. Filip

Sînt deja aproape douăzeci de ani de cînd primarii Capitalei – unul după celălalt – și miniștrii Culturii – tot unul după celălalt – au promis că vor face ceva ca să avem o sală de concerte demnă de cei mai buni muzicieni ai lumii, care vin la București, pentru trei săptămîni, o dată la doi ani. Nici unul nu a făcut absolut, dar absolut nimic. Maximum de efort l-au făcut vreo doi miniștri care, la vremea lor, s-au interesat „în aparat" ce s-ar putea face. Li s-a spus ceva între foarte greu și imposibil (normal, e România!) și au lăsat-o baltă.

Așadar, am scris Ministerului Culturii și Primăriei Municipiului București dorind să aflu ce mai e nou cu această veche promisiune. Primăria nu mi-a răspuns, deși cele 30 de zile legale au trecut. Ministerul Culturii mi-a răspuns astfel:

„În ultimii ani, Ministerul Culturii și Identității Naționale (MCIN) a acordat o atenție deosebită îmbunătățirii și modernizării infrastructurii culturale, inclusiv în contextul Festivalului și Concursului Internațional «George Enescu». În prezent, instituția face demersuri pentru identificarea locației, precum și a surselor de finanțare care să permită construirea și amenajarea, în București, a unei săli de concerte în acord cu relevanța internațională și vocația de brand de țară a festivalului, dar și a altor evenimente culturale de-o importanță majoră pentru marele public.

Unitatea de Management a Proiectului din cadrul MCIN gestionează și proiecte care vizează renovarea, restaurarea și reabilitarea clădirilor culturale de interes public din România, însă printre obiectivele de investiție incluse în acestea nu se regăsesc cele două săli de concerte, respectiv Sala Palatului și Ateneul. În acest context, este important de menționat că Sala Palatului nu se află în administrarea Ministerului Culturii și Identității Naționale." Un singur comentariu poți avea la un asemenea răspuns: bla-bla-bla. Și, desigur, convingerea că, de fapt, nimeni nu se ocupă și chestiunea nu este o prioritate pentru nimeni

Mai precis a fost ministrul Breaz însuși care, exact în zilele în care Ministerul Culturii îmi răspundea prin Biroul de Presă, făcea următoarea declarație: *„Marea problemă este lipsa unui teren. Vă spun extrem de sincer, pentru a găsi ceva central, o suprafață de teren, cam 40.000 de metri pătrați, cît sînt necesari, este imposibil în momentul de față. Am identificat o suprafață de teren, din păcate prea mică, undeva în spatele clădirii Casei Presei Libere. Suprafața este mult prea mică și nu se poate construi acolo. Plus, mai există și cîteva conducte subterane care nu pot fi deviate. Am încercat o variantă lîngă Ministerul Culturii. Este un teren cu multe procese de recunoaștere a drepturilor de moștenire. Sînt parcele extrem de mici. Sînt terenuri de 90 de metri pătrați care blochează să dezvolți ceva datorită unor persoane care nu înțeleg anumite lucruri. Am căutat soluții. Toate parcelele centrale din municipiul București sînt fragmentate ca o tablă de șah. Sincer, nu v-aș spune un orizont de timp dacă s-ar încerca construcția unei săli într-o zonă centrală a municipiului București. Să încerci să unești toate aceste parcele de pămînt, să încerci să-i convingi pe toți cei care au anumite drepturi de proprietate și să începi apoi construcția unei săli. Nu cred că o astfel de sală ar putea fi la periferia Capitalei. Nu construcția în sine este problema, este problema terenului"*, zice ministrul. Evident, prin el a vorbit „aparatul", inegalabil în a găsi motive pentru care „nu se poate".

Cît despre invocata chestiune a proprietății, eu mă mir că ministrul Breaz și Guvernul Dăncilă nu au auzit de expropriere. Legea dă voie statului să exproprieze pentru utilitate publică. Sigur, ministrul Breaz nu prea mai contează, căci guvernul său e pe ducă. Sperăm să vină în locul lui un ministru mai breaz.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Înotul în istorie

La un exercițiu de înot, avînd capul scufundat în apă, trecînd cu privirea peste cei doi delfini desenați pe fundul piscinei, se infiltrează o întrebare: de cînd înoată oamenii?

Evident, răspunsul nu este de vreo mare dificultate – dintotdeauna, de cînd lumea și pămîntul și... apa –, dar întrebarea aduce la suprafață o istorie interesant de explorat.

Există încă din preistorie desene din Egipt care înfățișează oameni înotînd. Pare-se că era vorba de procedeul bras (deci cumva acesta este cel mai vechi dintre cele patru tipuri de înot), care presupune o mișcare a brațelor ce imită conturul unei inimi întoarse (remarca nu îmi aparține, dar o împrumut nelimitat). Avînd caracter ritualic sau pur și simplu din nevoia de supraviețuire, înotul era parte importantă și firească din viața oamenilor.

Grecii și romanii nu aveau cum să ignore practicarea acestei activități, care era inclusă în mod obligatoriu în educația elementară a bărbaților. Ca să nu mai spunem de celebrele piscine (încălzite chiar) din Roma antică. În același registru se înscrie și o inițiativă din Japonia secolului al XVII-lea, unde printr-un edict imperial erau impuse studierea și practicarea înotului în școli.

Înaintînd spre vremuri mai apropiate de prezent, ajungem în Marea Britanie a secolului al XIX-lea, unde înotul a fost remarcat și recunoscut oficial pentru prima oară ca sport și ca activitate recreativă. În 1828 a fost deschisă publicului prima piscină interioară destinată înotului, iar în 1837 s-a înființat prima organizație de înot. Ulterior, pînă la finele veacului al XIX-lea, s-au format federații de înot în diferite țări europene și în Statele Unite ale Americii, iar între timp, în 1875, căpitanul britanic Matthew Webb a devenit prima persoană care a traversat Canalul Mînecii înot (aproape 22 de ore de bras).

Înotul s-a remarcat ca sport la nivel internațional cu ocazia includerii în cadrul Jocurilor Olimpice de la Atena din 1896, cînd era un sport destinat exclusiv bărbaților; din 1912 au fost introduse și competiții feminine.

Toate cele patru tehnici de înot (pe lîngă bras, mai sînt procedeele spate, fluture și craul, numit și „stil liber") au fost îmbunătățite de-a lungul timpului, istoria punîndu-și amprenta, așa cum știe ea mai bine, pe evoluția acestui sport. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, de pildă, s-a raționalizat materialul din care se făceau costumele de baie și astfel, pentru a economisi, în 1943 a fost confecționat primul costum de baie din două piese.

Respirația și coordonarea mișcărilor sînt esențiale în înot. Și lipsa fricii. Plus omul de lîngă tine (instructorul, dacă e cazul, și la mine a fost/este). Toate, ca în viață și în istorie.

Altfel, rămîn o romantică incurabilă, am de gînd să îmi perfecționez continuu mișcarea brațelor care imită conturul inimii.

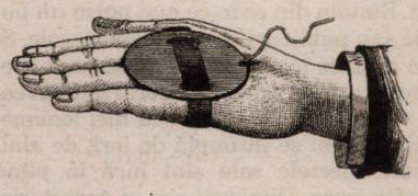

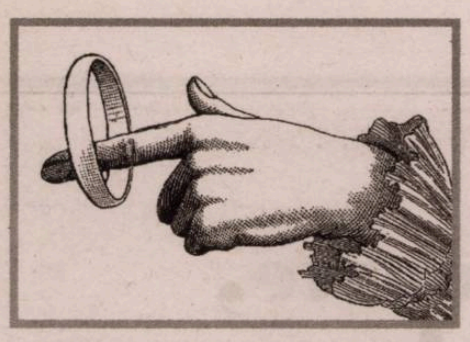

Selma IUSUF

legende **urbane**

Efharisto!

Fac parte din categoria nereușită a celor care se întorc rupți și deprimați din vacanțe. Sînt dintre cei care trebuie să vadă marea măcar o dată pe an. Muntele îl pot admira de la distanță, dar departe de mine cutreieratul prin păduri, mersul sprinten pe poteci înguste, visările întinsă pe spate într-o poieniță – căci cine știe ce insecte dubioase vor fi colcăind sub iarba aceea verde.

Marea a rămas constantă, probabil și pentru că, la patruzeci de zile de cînd m-am născut, maică-mea m-a luat din București și m-a dus în brațe într-o lungă plimbare de bun-venit pe malurile ei. Marea din copilărie și vacanțele de acolo mi-au oferit tot ce-mi puteam dori, minus părțile alea neplăcute ca somnul impus de după-amiază. În rest, un colac cu cap improbabil de zebră, bălăceala în Marea Neagră a Constanței, alături de zeci de alți oameni înghesuiți ca sardinele în apa uleioasă de la loțiunile de plajă, și o pungă de hîrtie maro cu cele mai zemoase piersici era tot ce-mi trebuia. Probabil.

Mai tîrziu am descoprit și alte mări, ba chiar oceane. Unele uluitor de frumoase, dar neprietenoase, altele cenușii și înspăimîntătoare, și încă altele în cel mai intens bleumarin, indiferente, ametitor de adînci și necruțătoare. Pentru cineva care se dă într-atît de îndrăgostit de mare, împărtășesc și o paradoxală frică de orice fel de apă naturală. Un mic pîrîu inofensiv e cam ce pot duce cu maximum de curaj. În rest, lacurile, fluviile, mările, oceanele îmi pare că ascund în măruntaiele lor tot soiul de primejdii, ierburi viclene și alunecoase, mîl, pietre acoperite cu păturici verzi de alge băloase, peștișori insistenți, precum și alte creaturi mai mari și mai periculoase. Povestea de dragoste cu marea e o combinație a privitului cu orele în zare, a bălăcitului timid la mal, a fosnetului constant de valuri mici și a disecatului coloristic al sutelor de nuanțe de verde și albastru. Pare suficient.

M-aș fi bucurat ca din vacanțele astea să mă întorc cu creierul domolit, cu inima odihnită și cu ceva mai multă poftă de viață. Mă întorc, în schimb, cu dureri constante de stomac, cu anxietățile vechi lustruite ca noi, cu tălpile crăpate, cu două kile în minus și cu o depresie constantă post-alcool. Asta-i adevărata dietă mediteraneană. Nu conceptul ăla rostogolit de diverși hipsteri cu aplecări spre nutriția corectă care pomenesc de grecii ajunși la o sută de ani datorită uleiului de măsline. Prostii. Grecii ajung la o sută de ani cu cafele, brînze grase mîncate dimineața, cu litri de vin subțire și alb și cu două pachete de țigări pe zi. Așa și eu, o pastișă demnă și tragică, o Antigonă de tîrg de vechituri, un turist care obosește întrebîndu-se doar ce mai e de făcut în următoarele ore.

Te duci pe plajă, acolo n-ai stare de nimic – duși sînt anii cînd puteai să zaci ca o șopîrlă la soare –, intri în apă, ieși din apă, nu te poți concentra să citești nimic, telefonul îți bingăne cu știri stupide din țară, sfîrșești în a sprijini profesionist barul de pe plajă. Matrafoxat de la unspe spre prînzișor, împrietenit deja cu chelnerii, *efharisto-parakalo,* deja știi grecește și ăia îți zîmbesc înțelegător și-ți mai umplu încă o dată paharul din partea casei. Scurta euforie pe care ți-o dă alcoolul începe deja să facă loc unei dureri surde de cap care nu trece cu înșiruirea de farfurii în care zac salate, brînze, calamari prăjiți sau caracatițe fierte. Le-ai văzut întinse pe garduri la soare, cu brațele ventuzoase atîrnînd fără de viață, bîzîite de roiuri mari de muște. În vacanță intri însă în altă convenție: mergi aproape gol pe stradă și mănînci o carne vizitată pe față de diverse insecte. Totul se petrece într-o bălăceală continuă în vinul acela alb adus în carafe aburite de cupru. Se bea din pahare muncitorești din alea de pomană, îți place teribil. A doua zi, pe o sfîntă mahmureală, iei Nurofenul ca pe bomboane, ca apoi să te doară mai abitir stomacul. Toate fricile și anxietățile sînt deja megalo, super, extraordinare. Simți cum norul de nenorociri se va abate asupra ta din direcții necunoscute. Soarele arde, o mamă își strigă insistent și enervant copilul – Napoleon – cu accent pe *e*. Închizi ochii, s-a terminat vacanța. *Efharisto.*

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

„Enescu era o țintă…“

„În 1945 a fost invitat și încurajat de regimul de la București să facă un turneu în Uniunea Sovietică și a fost uimit de primirea pe care a avut-o acolo. Lumea venea, săli de spectacole pline, a cîntat cu David Oistrah. Întors în țară, a fost folosit într-o manieră criminală. Era dus la întîlniri cu oameni ai muncii, la sediile ARLUS (Asociația Română pentru Legăturile cu Uniunea Sovietică), și povestea celor care veneau despre succesul culturii în Uniunea Sovietică, în toamna anului 1945. De-asta spuneam că a fost naiv. Nu se compară cu scriitorul Sadoveanu, care și-a negociat orice fel de mișcare. Sadoveanu a fost un profitor și un intelectual care a trăit în simbioză cu regimul. Nu-l putem suspecta de naivitate pe Sadoveanu. A fost un cămătar al propriului lui talent, s-a vîndut pe bani și pe avantaje, ceea ce nu a fost cazul lui Enescu. Groza cred că s-a bucurat că Enescu pleacă, pentru că n-avea nici un fel de spirit politic, și nu glumesc cînd spun că soția lui îi spunea ce să facă și cu cine să vorbească. În rest, el stătea, compunea, avea viața unui intelectual care efectiv trăia în lumea muzicii. Regimul a fost interesat să plece, cu condiția să nu-l vorbească de rău. Nu-l văd compunînd ode pentru Stalin și pentru Uniunea Sovietică. Dacă se încăpățîna să rămînă în țară, avea toate șansele să moară într-o închisoare. Era sincer monarhist, sincer democrat, sincer pro-occidental, dar suficient de naiv ca să aibă impresia că lumea iubește arta în Uniunea Sovietică. Dar nu vedea și partea cealaltă, că nu aveai ce iubi acolo: ori îl iubeai pe Stalin și te plecai în fața lui, ori te retrăgeai în lumea artelor și încercai să reziști cultural.“

Adrian Cioroianu la RRI,
23.09.2013, într-o emisiune
moderată de Stelian Lambru

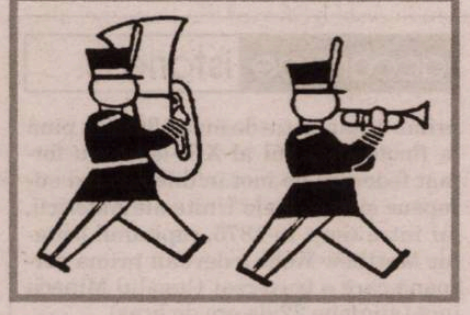

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Tristețea inevitabilă și veselia obligatorie

Foiala de la festivaluri a devenit unul dintre cele mai spectaculoase fenomene contemporane. Pe la alții e chestie mai veche, încă destul de așezată pe tipuri de public specializat. Deși, chiar și acolo, dimensiunea colosală a isteriei traficului planetar își spune cuvîntul. Nu trebuie să fii cu orice chip fan sau iubitor de ceva anume. Important e să faci planuri și să călătorești. Să ajungi la o destinație la care mai merg, sau își fac planuri să meargă, și alte milioane de oameni. Să participi direct la imensitatea șirului de pelerinaje laice planetare. E una dintre marile distracții contemporane. Și, ca multe dintre distracțiile de azi, nu se poate numi așa dacă nu se bazează pe cifre impresionante. Doar cifrele mai reușesc să exprime cît de mare e distracția. La noi, cu excepția cîtorva acte de pionierat – foarte puține, de altfel –, febra festivalurilor e un fenomen al ultimilor zece ani. Dar e clar că recuperează handicapurile istorice cu o viteză ametitoare.

Exigențele de toate felurile au crescut mult. Iar grilele de înțelegere ale acestor exigențe s-au complicat. Sîntem din ce în ce mai puțin un public sau publicuri ale unor spectacole. Și din ce în ce mai mult clienți ai unor evenimente. Asta schimbă enorm felul în care vedem orice. Cu toate că nici fenomenul ăsta nu se întîmplă de ieri, de alaltăieri, efectele sale sînt încă în plină desfășurare. Dimensiunea și caracteristicile de „produs“ ale oricărei *manifestări*, ale oricărui *eveniment* cresc de la o zi la alta, în relație directă cu *exigențele*. Pe măsură ce plătim mai mult, trebuie să primim ceva mai concret și mai satisfăcător. Mult mai mult decît o stare, un anumit tip de dispoziție, un fel de trăire sau orice altceva din zona neclarităților care țin de periferia emoțiilor. Perimetrul ăsta e unul cețos, unde *tool*-urile de marketing, care-ți scanează trăirile, nu reușesc să vadă prea limpede. Normal. Limpede nu vezi nici tu însuți/însăți. Dacă te duci pe cîmpiile simțirii, purtat de alcool și de muzici, nu prea mai e loc de altceva. Nu lași prea mult spațiu de analiză pentru varietatea de instrumente care te măsoară ca posesor de obiceiuri de consum. În varianta arhaică – din ce în ce mai rar întîlnită, aproape apusă –, introduceai cumva alcool în perimetrul evenimentului, deci nu le plăteai „ălora“, beai bine, te lua valul, venea și muzica să te ridice și trăiai momente „de neuitat“. Muzica, spectacolul erau și pe-atunci evaluabile. Se supuneau analizei, uneori foarte exigente. Dar făceau parte dintr-un tablou mai mare. Dintr-o rețea emoțională cu canale mai multe și mai ramificate. Păreau să fie trăiri fără definiții și relevanțe strict comerciale, transformabile în tabele Excel. Manifestări lăuntrice mai misterioase. Imponderabile. Unii rîd și zic că nu era deloc așa. Alții se încăpățînează să mai creadă treburile astea. Chestie de vîrstă.

Acum, fiind mai mult client decît spectator, primești *un pachet*. Iar acest *pachet* îți livrează *o experiență*. Natura ei, în sine, e una a unui model civilizațional la care am visat. Noi, ăștia de o anumită vîrstă. Și, ca orice ideal la care aspiri, odată atins într-un mod cît se poate de concret, începe să te facă să transpiri la un moment dat și să simți că-ți dau tîrcoale atacurile de panică. Sau, cu vorbele mai blînde ale lui Arghezi, „și acum c-o văd venind […] aș voi să mi se pară“. Intri într-un perimetru foarte bine păzit, ești percheziționat, uneori temeinic, după care iei contactul direct cu *cosmosul* evenimentului. Nenumărate scene cu muzici de toate felurile, puzderie de puncte de atracție, ateliere de făcut orice, *silent disco*, *lounge*-uri de toate felurile, constelații de *vendor*-i care te îmbie de-ți iau mințile cu mîncare și cu băutură, un soi de megabîlci *trendy*, hipercontemporan și tehnologizat, un fel de *imaginarium* imens, în care plătești cu o brățară. Habar n-ai cum se duc banii. Dar plutești în universul experienței acestui imens parc de distracții. Într-un fel foarte concret, ți-ai dorit enorm așa ceva. Organizarea asta fabuloasă, vastitatea, puzderia de lumină și culoare, visul ăsta gigantic pe care îl poți pipăi și gusta. Într-o mare măsură, ești parte din visul ăsta. Încapi acolo. Dar ești ca ăia care, în jocurile de pe computer, stau să vadă, cu gurile căscate, peisajul. Adversarii din rețea – de cele mai multe ori niște puștani – te-mpușcă-n cap urgent. Și nu-nțeleg cine e fraierul ăsta coclit care s-a rătăcit pe-acolo. Exact așa e și în imensitatea festivalului. Mulțimea de tineri, pur și simplu, îl respiră. Noi, ăștilalți, îl contemplăm. Dar e loc, în mod autentic, pentru toată lumea. Pentru toate părerile. Pentru toate gusturile. Chiar e o experiență. Și nu e una simplă. Unii adoră diversitatea asta. Alții o disprețuiesc. Cei mai mulți, pur și simplu, n-o analizează. Au plătit și au venit aici să se simtă bine. Cu toții putem trăi momente intense în spațiile astea, indiferent de perspectivele pe care le avem asupra fenomenului.

La festivaluri au apărut zonele VIP. Aici e alt fenomen fascinant. Indiferent de natura festivalului, spațiile rezervate unora care plătesc pentru a se simți privilegiați au devenit neîncăpătoare. Iar sumele necesare rezervării unei mese te lasă mut. Cu toate astea, e o înghesuială cruntă în locurile cu pricina. O nevoie de neoprit a expunerii publice, un act de legitimare a statutului. Iar tabloul general arată ceva greu de definit. Zeci de mii de oameni, într-un furnicar în care un anumit soi de tristețe se simte, latent, ca o pînză freatică sub scoarța privirilor multora. Iar veselia pare ceva obligatoriu, ceva pe care nu ți-l poți refuza, dacă tot ai plătit. E o imensă circulație planetară, ale cărei scopuri unice par dimensiunile. Atît cele interioare, cît și cele exterioare. Cifrele sînt cele care îți spun cum te-ai simțit. Nu altceva. Dar, despre astea, în numărul de săptămîna viitoare.

Anca MANOLESCU

„Banalitatea răului“: o temă greu de înghițit

Formula prin care Hannah Arendt a caracterizat natura răului totalitar e faimoasă. Poate mai puțin cunoscute astăzi sînt reacțiile de indignare cu care expresia a fost întîmpinată în mediul evreiesc. În șirul de volume și de documente ale Hannei Arendt apărute la Humanitas, cel mai recent este *Ultimul interviu și alte convorbiri* (traducere din germană de Cristina Cioabă, traducere din engleză de Liliana Donose Samuelsson, 2018). Dialogurile amintesc ce tăiș al reflecției a fost în stare H.A. să aplice asupra unui fenomen care a desfigurat Europa în secolul XX. Arată ce curaj intelectual și etic a avut să-și facă analizele curînd după război (*Originile totalitarismului* a apărut în 1951), cînd traumele erau sîngerînde, cînd oroarea părea prea ieșită din scara umanului pentru a putea fi tratată „la rece“.

Hannah Arendt

Două dintre interviuri mai ales insistă asupra reproșurilor stîrnite de cartea, cu imediată și largă rezonanță, *Eichmann la Ierusalim. Raport asupra banalității răului* (1963). Stăruind netulburată în diagnosticul ei, H.A. spune că ceea ce i-a inspirat acest „raport“ a fost gîndul de a pune răul nazist în cadrul calitativ care i se potrivește. Nu un fenomen „infernal“, cu adîncimi ametitoare și resurse luciferice, captivante pentru aderenți, paralizante pentru adversari și victime. Nu. Ci un fenomen *plat*, bazat pe o prostie crasă, uluitor de larg acceptată: asta a condus la succesul ideologiilor criminale, la organizarea crimei în masă.

H.A. declară că, citind dosarul interogatoriilor lui Eichmann, a izbucnit în rîs de multe ori. Prezentă la procesul de la Ierusalim drept corespondent al revistei *The New Yorker*, ea a parcurs cele 3.600 de pagini ale dosarului de judecată. Rîsul ei era așadar unul aplicat, constatativ, înregistrînd ilogismul ieftin al convingerilor invocate de inculpat pentru rolul lui în Holocaust. Avusese idealul de „a se supune Führer-ului“, de „a-și face datoria“, de a „funcționa“ impecabil în sistemul crimei, abandonînd așadar faimaur“. Ești stăpîn absolut într-o schemă silnic aplicată realității.

A doua trăsătură e incapacitatea de a-ți percepe schema drept mărginită în timp. Ești închis în închipuita ei perpetuitate, nu-ți poți imagina că va lua sfîrșit, că vei fi tras la răspundere, că vei plăti pentru teroare și crimă.

Se potrivește calificativul „banal“ acestui mod de a trata realul? Pentru evreii supraviețuitori ai lagărelor, termenul părea ofensator în raport cu masivitatea ororii. Li se părea că minimalizează grozăvia fenomenului, barbaria lui. Nu puteau accepta că îndărătul uriașei industrii a morții stă un mecanism mental așa rudimentar. Totuși judecata, analiza nu au ele obligația să pătrundă dincolo de nivelul înspăimîntător al faptelor pentru a desluși schimonosirea mentală care le-a pricinuit? Nu au ele această responsabilitate tocmai pentru ca ororile să fie dezvelite în resorturile lor (penibil de simpliste), pentru ca pericolul reproducerii lor să scadă?

„Banalitatea răului“ înseamnă că, abandonîndu-și condiția de ființe etic-gînditoare, executanții tratează crima în masă ca „normalul“ cotidian, că nu-i mai percep sinistra anormalitate. Oroarea actelor în sine se conjugă cu oroarea demisiei de la statutul de persoană. În fenomenele totalitare, „incapacitatea de a te pune în locul celuilalt“ și „iluzia perpetuității“ sistemului conduc la consecințe oribile care sar în ochi.

Dar aceste trăsături sînt și în alt fel „banale“. Nu ne stau ele – ca înclinație – în fire, nu străbat ele în comportamentul de fiecare zi? Acolo unde le-a descoperit Hannah Arendt, ele *nu au avut limită*, au mecanizat mintea adepților, iar pe baza lor s-a constituit industria morții. În cotidianul unei lumi libere, însă, persoana și comunitatea se străduiesc să țină aceste înclinații sub control, să le aplice trezia critică, să le limiteze.

Da, mai tuturor ne vine greu „să ne punem în locul celuilalt“. Sîntem înclinați să ne vedem mai ales de interesul propriu, să judecăm lucrurile așa cum apar doar din „centrul“ propriei perspective. Un caz, nu rar, e cel al insului care, în autobuz, stă în dreptul ușii în vreme ce călătorii urcă și coboară strecurîndu-se pe lîngă el. Dar am și propria experiență: nu sînt iritată de șantierul vecinului, n-aș vrea să se termine odată, să dispară? Nu-mi trebuie un mic, un repetat efort mental ca să-l accept? E nevoie de conștiință trează – iar civilitatea e rezultatul educării ei – ca să ții seama de geometria multidimensională a lumii, ca să participi la ea. De ce ne indignează comportamentul guvernanților actuali? Fiindcă sfera puterii se slujește doar pe sine. Iar mai toți cei ajunși acolo par să-și închipuie că posedă veșnicia, că nu vor da nicicînd seama de ce fac. Faptul că Liviu Dragnea a fost judecat și condamnat nu pare să le trezească inteligența.

Statul de drept pune, în societatea mare, limite celor două tendințe. Cînd Justiția e atacată de politic, aceste tendințe ating pragul de alarmă.

Lăsînd deoparte politicul, moțăiala gîndirii, confortul perspectivei unice ne pîndesc pe fiecare. Condiția omului civilizat – respect față de celălalt, generozitate, slujirea binelui comun, mulțumirea care decurge de aici – nu e de aflat fără conștiința, mereu întreținută, a pluralității perspectivelor, fără contribuție la articularea lor. Asta e o banalitate. Și totuși, ca să o practici, ea cere mereu efort mental, atenție critică față de sine, respect/curiozitate/înțelegere pentru geometria multidimensională a realului.

Religia, religiile lumii par să impună această geometrie, par a fi un antidot împotriva prostiei egocentrismului. Toate învață bunăvoința față de semen și străin, iubirea aproapelui, ba chiar faptul că orice om poartă în sine oglindirea divinului. Toate vorbesc despre viața de aici drept trecătoare. Toate cer responsabilitate personală, invocă o „judecată de apoi“. Și totuși, considerente religioase au putut stîrni excluziune, persecuție, convingerea că „Dumnezeu este cu noi“ și doar cu noi, ca un șef triumfător. Religia nu te vaccinează împotriva stereotipurilor perspectivei unice. Nu o face dacă nu tratezi materia religiei cu ochi etic și spiritual deschis.

Mai sever decît condamnarea indignată, rîsul Hannei Arendt denunță moțăiala gîndirii, pericolul adormirii persoanei.

Religia nu te vaccinează împotriva stereotipurilor perspectivei unice.

cultatea deliberării, condiția de persoană. Fenomenul totalitar, se știe, implică în aceeași măsură masificarea victimelor și masificarea călăilor. Urmărește masificarea/anularea gîndirii prin stereotipie ideologică și birocratică.

În ce constă, pentru H.A., prostia totalitară, „banalitatea răului“? În interviuri, ea menționează mai ales două trăsături. Una e neputința conducătorului/adeptului de a lua seama la alt punct de vedere decît cel propriu; e, pe urmele lui Kant, incapacitatea de „a te pune în locul celuilalt“. Te socotești pe tine (și grupul tău) singurul îndreptățit să ordoneze lumea; ceilalți sînt fie eliminați ca „dușmani“, ființe degradate, „suboameni“, fie tratați drept colaboratori supuși. Nu ești în stare să asumi policromia umană și socială, vrei să-i impui, cu prețul terorii, monocromia unei imposibile „epoci de

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

Arhaisme

În volumul său *Fragmentarium* (1939), Mircea Eliade face apologia arhaității, pe baza convingerii că gîndirea simbolică a societăților tradiționale deține o egală demnitate cu metafizica sau creațiile culturale ale societăților istorice: deși diferită, mentalitatea prelogică a „primitivilor“ nu e cu nimic mai prejos decît *Iliada*, piesele lui Shakespeare sau filozofia lui Bergson. Eliade prelua această teză de la pionierii etnologiei și antropologiei occidentale, care făceau explorări pe teren, cu fondurile și „ochelarii“ unor imperialiști și misionari ai „civilizației“. Deși a fost acuzat de fascism (adică de suprematism alb) – și, formal, el chiar a fost un apropiat al Gărzii de Fier, *via* Nae Ionescu –, viitorul guru de la Chicago era mai curînd un precursor al protocronismului românesc din anii '80. Ca intelectual complexat și dornic să-și înscrie națiunea în rîndul lumii, el susținea cu ardoare că numai plonjonul în arhaitate va arăta „Europei“ (care se distanțase de Răsăritul post-bizantin odată cu înfloritoarea ei Renaștere) virtuțile „spirituale“ adînci, arhetipale, ale acestui colț de continent aparent întîrziat și periferic. Prin culturile neolitice din arealul carpatic le-am fi fost egali altora, care ne-au lăsat în urmă foarte recent...

Din păcate, ideologii comunismului terminal au recuperat această optică, sprijinindu-se pe reeditarea delirantului Densușianu, pe candoarea „hiperboreană“ a unui Anton Dumitriu și pe erudiția deturnată a unui Edgar Papu – sau pe condeiul oportunist al unor „ierarhi-cărturari“, devotați unei ficțiuni *străromâne*, de ordin patristic – pentru a întări, în registru atemporal, ontologia „românească“ dezvoltată, la Păltiniș, de Constantin Noica. Toate aceste încercări de compensare a unor frustrări prin exaltarea unei pleonastice „întîietăți originare“ nu au primit drept de cetate în viața academică euro-americană, degenerînd treptat în triviale teorii ale conspirației, la limita ridicolului (panoul subteran de comandă de sub Sfinxul din Bucegi și alte asemenea parascovenii hilare). N-am făcut decît să (ne) demonstrăm ceea ce era de așteptat, și anume că nu poți *evolua regresiv!*

Și totuși, Eliade avea pe undeva dreptate. Un fond primitiv persistă în societățile noastre europene, fie apusene sau răsăritene. Acest fond e reabilitat prin teoria multiculturalismului, care egalizează pictura rupestră și lucrările lui Rubens (susținînd că orice creație non-occidentală e la fel de prețioasă, dacă nu chiar superioară creațiilor „omului alb, mort, protestant“ etc.) Guy de Maupassant a scris o povestire intitulată *Madame Baptiste*, care descrie soarta unei fetițe de 11 ani, violată de valetul Baptiste, pe care mica ei societate provincială o stigmatizează, împingînd-o finalmente spre sinucidere (deci și spre refuzul unei înmormîntări creștinești, de care avea parte orice om onorabil). Această tabuizare a victimei, ca țap ispășitor, lucrează și în România actuală, unde coabităm cu o majoritate convinsă că femeile agresate sexual sînt, de fapt, vinovate de ce li se întîmplă: după asasinarea Alexandrei Măceșanu, am citit *ad nauseam* relatări și „explicații“ care oscilau deplorabil între „Ce căuta acolo?“ și răspîndirea stereotipului femeii violate, care, în realitatea ei subiectivă, perversă, de ființă inferioară, vehicul al ispitei, „și-a căutat-o“. Dacă societățile occidentale au renunțat treptat la această optică hidoasă (cel puțin de la sfîrșitul veacului al XIX-lea, cînd scria Maupassant), la noi, ideea că victima e impură, obligată să se ascundă (de ochii lumii și în tăcere) pentru că ea poartă *de facto* culpa celor petrecute, rămîne populară. Vesticii au căzut în extrema cealaltă (mișcarea *#metoo* și toate avatarurile ideologice ale feminismului radical), pe cînd noi ne aflăm abia la începutul unei pedagogii a normalității, într-o ambianță socială machist-balcanică, ruralist-feudală și post-comunistă, unde masivitatea statistică a misoginiei nu poate fi tăgăduită și, după cît se pare, nici nu va fi tămăduită prea curînd.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

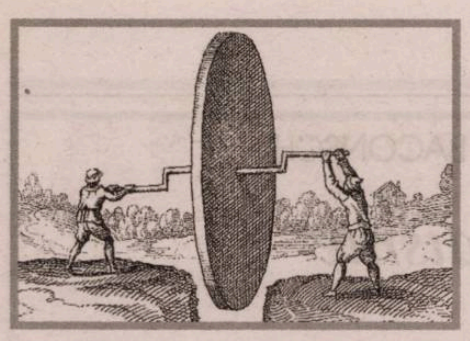

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Arme

„Știi cine e Tommy Robinson?“ Întrebarea pică din senin și pare implauzibilă pe coordonatele de spațiu și timp în care mă aflu.

Extremist de dreapta britanic, condamnat de mai multe ori, avid de publicitate, dar rămas într-o binemeritată zonă de irelevanță politică, Robinson era ultimul subiect pe care mă așteptam să îl discut noaptea în Raleigh, Carolina de Nord. Întrebarea îmi trezește curiozitatea și, după ce recunosc că personajul mi-e cunoscut, vreau să știu de ce discutăm despre el.

„E un om bun, un om foarte bun“, zice interlocutorul meu. Pe partea cealaltă a mesei la care stă, prietenul său dă aprobator din cap. Cred că schițez involuntar o grimasă, ceea ce le trezește interesul. „Vino lîngă noi.“

Sînt la sfîrșitul unei zile lungi și calde în probabil singurul hotel de pe partea aia a lumii pe a cărui terasă încă se mai fumează. Dacă prețul e o conversație cu doi instalatori din Georgia, fie. Curiozitatea mea e întodeauna mai mare decît comoditatea.

Urmează o oră intensă. Aflu că Statele Unite sînt în pericol și că pericolul vine de la liberali (stînga), jurnaliști și musulmani. Și Georgia e în pericol? – mă trezesc eu întrebînd ușor sarcastic. Unul dintre cei doi veri – aflasem deja că sînt rude – sesizează tonul și se încruntă. Celălălt îmi răspunde însuflețit că, „da, și Georgia e în pericol“. Apoi se întunecă: „Vor să ne ia armele. Vor să ne lase fără apărare“. E rîndul meu să devin serios. Sîntem la doar cîteva zile după masacrele din Dayton și El Paso. Discuția deraiază și se împotmolește undeva între dreptul de a te apăra de amenințări insuficient definite și dreptul la viață al unor nevinovați. Interlocutorul meu, masiv, sangvin și gălăgios, se simte cumva picat într-o capcană și devine defensiv. Vărul său, înalt, tăcut-reflexiv și cu plete, e mai degrabă curios. Emană o oarecare melancolie resemnată. Îmi trece prin cap că, dacă s-ar tunde, ar putea fi chitarist în Kings of Leon.

Conversația devine tot mai apăsată și simt nevoia să mă autodenunț: sînt european, ziarist, și cred că un control al comerțului cu arme pentru populație e binevenit. Mă declară tolerabil și rîdem. Am rămas doar noi acolo. Glumesc și eu pe jumătate și îi întreb dacă au armele la ei. Nu le au, răspund zîmbind, după care primesc asigurări că sîntem prieteni. Așa și părem. Trei prieteni într-o noapte de vară, cu niște beri pe masă.

Vorbim deja de 40 de minute și uneori derapăm în suprarealism. Vărul agitat din Georgia mă anunță că în Europa sînt orașe în care nu poți intra, trăi sau lucra pentru că nu îți dau voie musulmanii. Cer exemple, le primesc: întîmplător, sînt orașe pe care le cunosc. Încerc să îi conving că imaginea respectivă nu e tocmai corectă. Răspunsul e undeva la granița dintre condescendență și milă pentru naivitatea mea de ochelarist fumător. Nu îi pot convinge. Tommy le-a spus altceva, iar eu fie nu știu, fie nu vreau să știu. În ochii chitaristului posibil văd totuși o certitudine ciobită. Mă mulțumesc cu atît. Renunț.

Cîteva zile mai tîrziu, în fața primăriei din Salt Lake City, stau rezemat de un copac și urmăresc o manifestație. Am văzut zeci, poate sute de mitinguri în București, dar nici unul ca ăsta. E organizat de „Moms demand action“, un grup de militanți, supraviețuitori și familii afectate de violență. Solicitările lor sînt mai degrabă minore – verificarea trecutului oricărei persoane care cumpără arme, controale mai amănunțite etc. –, poveștile sînt însă oribile. Dintre toate, îmi rămîne una a unei mame care și-a văzut fiica de 16 ani murind sub ploaia de gloanțe ieșite din arma unui rătăcit într-un mall. Ea a supraviețuit, dar o parte din alice le va duce în trupul ei pînă la sfîrșitul vieții. Alicele și durerea aceea permanentă izvorîtă din neputință și furie. Enumeră toate lucrurile pe care le-a pierdut în acele secunde: copilul, capacitatea de muncă și, odată cu ea, mica afacere de familie. Ca o consecință directă, n-a mai putut plăti ratele la bancă, deci și casa s-a dus în vîrtejul acela catastrofic pe care nu făcuse nimic să îl provoace. Acum supraviețuiește cu maxilare strînse și alice în corp, dar încă mai are puterea să participe la mitinguri cu speranța că alții nu vor păți la fel. Arbitrariul acestor *mass-shootings* a devenit banal văzut de departe, dar consencințele sînt verificabile și îngrozitoare.

Îmi amintesc de prietenii mei din Raleigh. Oameni muncitori, onești, din cîte am putut să îmi dau seama, rezonînd cu teoriile unui neonazist britanic. Aș fi vrut să fie acolo și să asculte. Sînt sigur că nu ar fi renunțat la arme. Dar știu că ar fi ținut minte. Sufletul e non-ideologic.

Pe site-ul Gallup e o sinteză a sondajelor care verifică atitudinea americanilor față de arme. În ultimii 26 de ani, proporția celor care cer un control mai strict al vînzărilor e constant mai mare decît a celor care sînt mulțumiți cu situația actuală. Unele state au ascultat vocea oamenilor și au acționat în consecință, altele au luat-o în sensul celălalt și au relaxat regulile. Consensul popular nu e totuna cu cel politic. Cel de-al doilea nu există.

America e un loc curios în care bunătatea și cinismul trăiesc împreună, iar victoria nu e de nici o parte.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

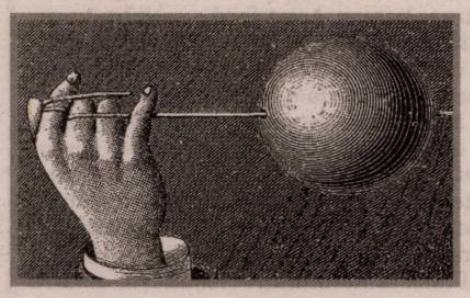

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Blocajul Brexit

De parcă n-ar fi fost oricum destul de încîlcită, povestea ieșirii Regatului Unit din Uniunea Europeană intră într-o nouă fundătură. Cu puțin timp înainte de a lua o pauză forțată, Camera Comunelor a votat, încă o dată, împotriva intenției noului premier de a declanșa procedura pentru organizarea de alegeri anticipate – alegeri care, potrivit lui Boris Johnson, ar fi putut conduce la o nouă majoritate care să asigure sprijinul necesar ieșirii din Uniune cu sau fără acord în calendarul stabilit. Situația e complicată și ridicolă. În Parlament nu există majoritate pentru nici una dintre propunerile premierului, deși premierul e lider al partidului majoritar. Majorități există doar pentru „nu“: Camera Comunelor nu vrea acordul de ieșire negociat inițial de fostul premier Theresa May, nu vrea o ieșire fără acord, nu vrea noi alegeri... Ce urmează?

Pînă de curînd se știa că Marea Britanie va părăsi Uniunea la 31 octombrie, indiferent dacă a fost convenit sau nu un acord de retragere cu Bruxelles. Însă, potrivit unei decizii recente a Parlamentului, care a și primit consimțămîntul regal, premierul este obligat să solicite o amînare pînă la 31 ianuarie 2020, cu excepția cazului în care Parlamentul convine asupra unui acord sau asupra unei ieșiri fără acord pînă la 19 octombrie. Soluția – oricare ar fi – e, deci, în Camera Comunelor.

Chestiunea cea mai dificilă rămîne în continuare relația Regatului Unit cu Irlanda după Brexit. Obiectivul acordului negociat cu UE de fostul premier Theresa May era să se evite o frontieră fizică dură între provincia britanică Irlanda de Nord și Republica Irlanda, care va rămîne în Uniunea Europeană. Bruxelles își dorește menținerea Irlandei de Nord în cadrul uniunii vamale pînă la semnarea unui eventual tratat de liber-schimb post-Brexit. Însă unii deputați conservatori resping această soluție, care ar diferența statutul provinciei de restul Regatului Unit. Acordul a fost respins deja de mai multe ori de Camera Comunelor și blocajul generat a împins-o pe Theresa May să demisioneze.

Boris Johnson își dorește un acord fără *backstop* sau o ieșire fără acord și la termen pentru a satisface electoratul care, la referendumul de acum doi ani, a votat pentru părăsirea Uniunii Europene. Chiar dacă Bruxelles transmite că e dispus la reluarea dialogului cu guvernul de la Londra pe tema Brexit, un lucru e clar: acest *backstop* este o componentă esențială care nu poate fi negociată. De-abia învestit în funcție, Boris Johnson se afundă în criză: suspendarea Camerei Comunelor i-a atras dușmani din ambele tabere, conservatorii moderați părăsesc băncile din Parlament și fotoliile guvernamentale, în vreme ce radicalii îi cer mai multă fermitate.

În Parlament nu există majoritate pentru nici una dintre propunerile premierului, deși premierul e lider al partidului majoritar.

Dacă nu se va ajunge la un nou acord (pînă acum nu sînt semne că ar exista vreo negociere autentică), iar premierul refuză să solicite o nouă amînare, decizia cu privire la Brexit se va tranșa probabil în Justiție: Johnson și susținătorii unui Brexit dur vor căuta probabil cine știe ce chichițe legislative pentru a duce pînă la urmă la bun sfîrșit misiunea de a scoate Regatul Unit din Uniunea Europeană în orice condiții.

Peste toate, a mai venit și anunțul lui John Bercow, care va renunța la funcția de președinte al Camerei Comunelor la 31 octombrie. E data fatidică pînă la care ar trebui să se petreacă totul sau nimic, sau măcar ceva.

De fapt, tensiunile dintre Camera Comunelor și Guvern s-au transformat într-un soi de război de gherilă. Dezordinea e atît de mare, atît de desăvîrșită încît ne putem întreba dacă Regatul Unit mai este o democrație funcțională. Răspunsul e simplu și totodată complicat. Da, Regatul Unit rămîne în continuare o mare democrație. Tocmai jocul majorităților, tocmai geometria foarte variabilă a grupurilor din interiorul Camerei Comunelor, cu interese legitime diverse, reprezintă și riscul pentru democrație. Fragmentarea e semnificativă mai ales în rîndul Conservatorilor. În cazul Brexit, democrația e fragilizată tocmai de... democrație.

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Sever VOINESCU
Dosar realizat cu sprijinul ARTEXIM

Festivalul „George Enescu" 2019

Lumea în armonie

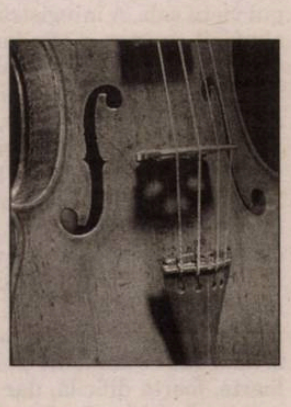

Texte și opinii de:

- Vladimir JUROWSKI (director artistic al Festivalului „George Enescu")

„Muzica lui nu e ușor de ascultat, iar asta e bine" – interviu

- Tudor CHIRILĂ (actor)

„Experiența muzicii clasice mă îmbogățește spiritual" – interviu

- Dan DEDIU (compozitor și profesor Universitatea Națională de Muzică București)

„Ecografia compoziției contemporane"

- Cristina COMANDAȘU (redactor la Radio România Muzical)

„Între un festival al torturilor și prăjitura de acasă"

argument

Cel mai puternic eveniment cultural organizat în România

DILEMA VECHE
Lumea în armonie

În 1955, după nouă ani de exil, George Enescu murea la Paris, bolnav și în crunte privațiuni. Gheorghiu-Dej și-a dat seama că guvernul Republicii Populare Române a suferit o lovitură de imagine. Enescu era apreciat peste tot în lume și relația sa cu Guvernul propriei țări era o pată pentru cel din urmă. Într-o lume imediat post-stalinistă, Gheorghiu-Dej a știut că trebuie să repare cumva imaginea șifonată a țării și a inventat, într-o ședință cu conducerea Partidului, Festivalul „George Enescu" – un eveniment muzical unde să fie invitați prietenii de peste tot ai marelui muzician. Prima ediție a avut loc în 1958. Festivalul a luat amploare și, relativ rapid, și-a pierdut cu totul motivația sa propagandistică.

S-a derulat din trei în trei ani până în 1979. În anii 1980, festivalul decăzuse mult, semn că Partidul nu-l mai considera atît de important. Ultimele ediții „comuniste" au fost aproape o rușine. Reluat după 1990 (prima ediție postrevoluționară a avut loc în 1991) cu frecvență inegală, festivalul începe să aibă loc o dată la doi ani din 2001. Festivalul crește în prestigiu și, după 2007, cînd direcția artistică a fost preluată de către Ioan Holender, manager recunoscut și respectat la scară mondială, ajunge realmente la un înalt nivel mondial. Agendele edițiilor 2009, 2011, 2013, 2015 și, în bună măsură, 2017 sînt adevărate *Who's who* în materie de muzică clasică internațională. Vreme de trei săptămîni, cu cîte două și mai apoi trei concerte pe zi, festivalul ajunge să nu mai accepte decît participări de top mondial.

Astăzi, Festivalul „George Enescu" este indubitabil cel mai puternic eveniment cultural organizat în România. Nimic altceva, în orice alt domeniu cultural, nu-l egalează pentru că nici un alt eveniment similar nu aduce în România topul artei respective așa cum o face Festivalul „George Enescu". În 2019, la ediția a 24-a, festivalul răspunde prin agenda sa unor chestiuni de maxim interes pentru melomani: raportul dintre repertoriul clasic și muzica contemporană, prezența operei în formă concertantă într-un festival perceput, pînă mai ieri, drept unul aproape non-vocal, contactul dintre publicul românesc și un repertoriu la care nu a fost niciodată expus etc. Dosarul nostru încearcă să pună în dezbatere aceste teme, fără să uităm să ne întrebăm, în general, asupra efectelor pe care un asemenea festival le are asupra vieții noastre muzicale și, desigur, fără să uităm să ne aducem aminte de George Enescu, cel fără de care nimic nu ar fi fost. (**Sever Voinescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată joia viitoare.

„Muzica lui nu e ușor de ascultat, iar asta e bine”

interviu cu dirijorul Vladimir JUROWSKI, director artistic al Festivalului „George Enescu”

Vă numărați de mulți ani printre puținii dirijori de top care dau dovadă de un fel de devotament față de muzica lui George Enescu. Care au fost circumstanțele în care ați luat contact cu muzica lui Enescu și ce credeți că o face să fie deosebită?

Ca aproape toată lumea, prima lucrare enesciană pe care am auzit-o acum mulți ani a fost *Rapsodia Română nr. 1.* Ani de zile am știut că Enescu a fost mai ales un violonist foarte bun, precum și un dirijor de excepție, interpret și profesor. Apoi am aflat de existența operei sale, *Oedipe,* deoarece tatăl meu avea înregistrarea operei în colecțiile sale din Moscova. Dar abia în ultimii zece ani am început să cunosc cu adevărat muzica lui Enescu în profunzime. Prima lucrare enesciană pe care am fost rugat să o dirijez, o cerere care a venit din partea Festivalului Enescu în 2013, a fost *Simfonia a III-a*, așa că am început să-i dirijez compozițiile cu capodopera supremă. Am fost uluit de complexitatea și frumusețea muzicii sale și am avut nevoie de ceva timp pentru a stăpîni partitura ca interpret, fiindcă este, într-adevăr, foarte complexă. Acesta a fost începutul relației mele cu acest compozitor minunat. În cele din urmă, după ce interpretarea mea cu Filarmonica din Londra a devenit un succes uriaș aici, la Festival, am hotărît că trebuie să reluăm lucrarea la Londra, fiindcă după ce am cheltuit atîta energie ca să învățăm această muzică, mi s-a părut absolut ridicol să aruncăm pe apa Sîmbetei această experiență fascinantă și să nu continuăm să o explorăm mai departe. Sigur, cu fiecare nouă reprezentație, devii mai sigur pe tine și poți merge mai în profunzime cu orice lucrare, așa că din acest motiv am anunțat că vom interpreta *Simfonia a III-a* a lui Enescu la Londra și a fost un real succes în rîndul publicului nostru. Probabil știți că atît Corul Filarmonicii „George Enescu“, cît și Corul de Copii Radio au venit la Londra pentru a participa la acest spectacol și au fost foarte apreciate de publicul și criticii londonezi. După aceea am mai primit o invitație din partea Festivalului „George Enescu“, de a veni cu *Oedipe* de această dată, așa că am continuat să explorez și mai mult muzica lui Enescu, și trebuie să spun că această operă a fost una dintre cele mai stimulante experiențe din cariera mea de dirijor, mai întîi la București și apoi la Londra. Pentru mine, Enescu a devenit atunci un motiv central al interesului meu față de muzica secolului XX, alături de cîțiva compozitori care au fost, la rîndul lor, neglijați pe nedrept.

Pentru a extinde întrebarea dumneavoastră și poate pentru a răspunde la una dintre următoarele întrebări, fiindcă știu că s-a menționat și acest lucru, pentru mine Enescu nu este un fenomen exclusiv românesc, ci un fenomen paneuropean. El se alătură panopliei de compozitori minunați din prima jumătate a secolului XX. Unii dintre ei dobîndesc aprecierea și aclamarea publicului abia acum, la începutul secolului XXI. Pe unii dintre ei i-aș numi: compozitorul polonez Karol Szymanowski, compozitorul ceh Josef Suk și compozitorul austriac Alexander Zemlinsky. Există legături între muzica lui Enescu și alte culturi: există o influență foarte puternică a lui Richard Strauss în muzica sa, dar și impresionismul francez (Debussy și Ravel) l-a inspirat pe Enescu la un moment dat pe parcursul dezvoltării sale. De asemenea, nu trebuie să-l uităm pe compozitorul rus Alexandr Scriabin, unul dintre cei mai vizionari compozitori ai începutului de secol XX. Există o mulțime de asemănări între muzica lui Scriabin și muzica lui Enescu. Asta nu înseamnă că unul dintre compozitori îl citează pe celălalt, ci este pur și simplu ceva contingent, dar cred și că ideile muzicale se întorc pur și simplu în spațiu, astfel încît putem vedea cum își trimit compozitorii idei unii altora.

© M. Creutziger

„Publicul nu vrea muzică nouă. Principala așteptare pe care publicul o are de la un compozitor este să fie mort.“

ARTHUR HONEGGER

„Căutăm noi sonorități, noi intervale, noi forme. Unde ne va duce această căutare, nu știu. Dar nici nu vreau să știu. Ar fi ca și cum aș ști ziua morții mele.“

PIERRE BOULEZ

„Nimic nu stimulează inspirația compozitorului mai mult decît nevoia, care se exprimă fie prin prezența copistului care așteaptă lucrarea ta, fie prin nervii impresarului care își smulge părul. În Italia, toți impresarii chelesc la 30 de ani.“

GIOACHINO ROSSINI

Desigur, Enescu a fost întotdeauna un om de lume, a călătorit mult, a cunoscut muzica vremurilor sale și, ca tînăr student, de pildă, l-a cunoscut pe Gustav Mahler la Viena, dar sînt sigur că Enescu nu a copiat niciodată pe nimeni. Pur și simplu a continuat să scrie partituri întregi, care, ca ocurențe naturale, includ cîteva aspecte care pot fi întîlnite și în muzica altor compozitori. Eu l-aș descrie probabil ca pe un compozitor european, precum și un compozitor român. Cu alte cuvinte, Enescu nu aparține exclusiv culturii române, ci și culturii europene.

Veți dirija două dintre simfoniile lui Enescu alături de două orchestre diferite la această ediție a festivalului. Care sînt diferențele cînd lucrați o compoziție enesciană cu o orchestră germană comparativ cu o orchestră rusă?

După cum am spus și înainte, muzica lui Enescu are influențe variate și, evident, o orchestră rusă va răspunde în mod natural la aparentele asemănări dintre muzica lui Enescu și muzica unui Alexandr Scriabin, de pildă, pe care desigur că îl cunosc mai bine, în timp ce o orchestră germană poate răspunde mai natural la legăturile cu Gustav Mahler. Asta ca să vă dau doar un exemplu. Sigur că dacă rugați o orchestră italiană să cînte o simfonie enesciană, ea va găsi asemănări cu Puccini și Respighi, în timp orchestra franceză va ști că există anumite asemănări cu muzica lui Debussy sau Ravel, așa că sînt de părere că ideea e întotdeauna să încerci să localizezi sufletul acestei muzici și să încerci să creezi o interpretare autentică, fără vreun colorit specific național, care să aducă pur și simplu sufletul muzicii la viață. Dar, desigur, cum sîntem în mod natural dependenți de originile noastre naționale, cu siguranță vom explora muzica pe care nu o cunoaștem din punctul de vedere al altor compozitori cu care ne identificăm. Așadar, de exemplu, în *Simfonia a II-a* de Enescu, pe care o voi dirija cu orchestra rusă, există aceste clipe ocazionale care amintesc de Scriabin pe care le pot auzi, și sigur că rușii o vor cînta ca și cum lucrarea ar veni din mîinile lui Scriabin. Eu le-am explicat: „Nu e tocmai ca Scriabin, trebuie să meargă ușor diferit“. În ce privește germanii, o parte a concertului pe care îl repetăm deja sună imediat ca Mahler, iar eu trebuie să spun: „Da, e bine, dar nu e tocmai ca Mahler, există și alte aspecte aici și haideți să încercăm să vedem despre ce e vorba în muzica asta“. Este o călătorie! Nu există corect și greșit, există mai multe feluri pe care te poți baza pentru a aborda o astfel de compoziție. Important este să te apropii de ea cu o oarecare cunoaștere și un respect profund față de compozitor și de munca sa.

Unii dintre noi avem senzația că muzica lui Enescu nu se bucură de celebritatea și de aprecierea pe care o merită la nivel internațional. Desigur că e foarte dificil să vorbim despre ce merită sau nu un artist. Dar aș fi foarte curios să știu ce părere aveți despre asta în cazul lui Enescu. Ne facem iluzii cînd credem că imaginea lui Enescu pentru posteritate ar trebui să fie mult mai bună?

După cum am spus, Enescu nu e un caz singular. Este cazul mai multor compozitori excelenți din diverse motive: parțial, din cauză că muzica lor este extrem de solicitantă din punct de vedere tehnic, iar pe de altă parte, din cauză că oamenii își doresc întotdeauna să asculte ceea ce știu bine și nu sînt atît de dornici să audă ce nu cunosc. Eu cred că este vorba de lenea publicului *versus* dificultatea muzicii în sine.

Dar după urechea mea și după calculele mele, cu puțină răbdare și o contribuție mai activă, lucrurile se pot îmbunătăți. Îi pot cita pe unii dintre venerabilii mei colegi mai în vîrstă, care au investit în promovarea muzicii lui Enescu în anii dintîi. Unul dintre ei ne-a părăsit din păcate anul trecut, este vorba de marele dirijor rus Ghenadi Rojdestvenski, care a interpretat masiv muzica lui Enescu de-a lungul vieții sale. A înregistrat toate cele trei simfonii, precum și alte lucrări enesciene. Celălalt este predecesorul meu la Festival, unul dintre iluștrii mei predecesori, și anume Lawrence Foster, un dirijor american care continuă activitatea sa admirabilă de popularizare a lui Enescu. Îmi amintesc că, acum mulți ani, cu mult înainte să cunosc *Simfonia a II-a*, un prieten care era la vremea aceea violă principală la Orchestra „Arturo Toscanini“ din Parma mi-a spus: „Uite, am avut un dirijor invitat din America, pe Lawrence Foster, și ne-a adus o simfonie de Enescu și a fost foarte, foarte dificilă, dar în cele din urmă s-a dovedit a fi o lucrare extraordinară“, și nici unul dintre noi nu o cunoștea. Și cu toții ne-am simțit îmbogățiți spiritual după ce am interpretat-o. Asta se întîmpla acum vreo 15 ani și acum cunosc simfonia, o înțeleg și înțeleg și dificultatea interpretării sale.

Am amintit cîțiva compozitori europeni, dar nu ar trebui să uităm nici de un alt compozitor american grozav, însă nu suficient de popular din aceeași perioadă, Charles Ives, autorul a patru simfonii și sute de cîntece și multe alte lucrări orchestrale și instrumentale. Practic, muzica lui Charles Ives este cunoscută numai în Statele Unite ale Americii și puțin în alte țări vorbitoare de limba engleză, dar atît. Și cred că e mare păcat, fiindcă este, într-adevăr, un compozitor mare și unul dintre pionierii muzicii contemporane moderne, la fel ca Enescu.

Enescu nu este singur în destinul său împărtășit de a rămîne un compozitor insuficient cunoscut al secolului al XX-lea. Cred că are de-a face cu complexitatea limbajului și cu cerințele tehnice pe care le impune artiștilor, precum și cu lenea ascultătorului obișnuit și a interpreților. Așa că sînt de părere că este în puterea noastră să schimbăm această percepție. Desigur, cu răbdare. Poate că muzica lui Enescu nu va deveni niciodată la fel de populară ca a lui Mahler, dar nu văd în asta o mare problemă. Uitați-vă la alți compozitori mari care sînt recunoscuți drept autori extraordinari, cum sînt Janácek sau, din nou, Karol Szymanowski, pe care l-am amintit deja. Nimeni nu se mai îndoiește de geniul lui Szymanowski și totuși nu a devenit un compozitor popular. Eu cred că Enescu este de fapt, prin întreaga sa natură, imun la a deveni popular. Este popular în sensul că muzica sa vine de pe pămînturi românești, din cultura română, din natura și istoria română. Dar muzica lui nu este ușor de ascultat, iar acesta este un lucru bun.

(versiunea integrală pe dilemaveche.ro)

a consemnat Sever VOINESCU

traducere: Biroul de Traduceri Champollion

„Experiența muzicii clasice mă îmbogățește spiritual”

interviu cu actorul Tudor CHIRILĂ

Cînd și cum ați ajuns la Festivalul Enescu?

Mai ales datorită tatălui meu, care era un mare meloman, muzica clasică și muzica de operă au existat în familia mea de cînd mă știu. Părinți mei au ținut la educația muzicală a copiilor lor – eu am studiat vreo cinci ani clarinetul și fratele meu a studiat pianul. Dar nu pot să spun că am fost fascinat de muzica clasică de la o vîrstă fragedă. Eram familiarizat cu ea, dar natura mea cerea un alt gen de muzică. Prin anii 2004-2006 am redevenit extrem de interesat de muzica clasică și am simțit bucuria ascultării acestei muzici. Tot cam atunci, am mers la unele concerte dintr-o ediție de Festival Enescu, cred că dus de niște prieteni, și, iată, de atunci nu lipsesc.

Cînd vă uitați pe agenda Festivalului, căutați o anume muzică, un anume compozitor, un anume interpret? Cum decideți la ce concerte mergeți?

Întîi, caut artiști pe care îi cunosc, precum Repin, Kissin, Joshua Bell. Artiști pe care îi știu, care mi-au plăcut și pe care vreau să-i ascult din nou pentru că mă interesează mult interpretările lor. Dacă sînt artiști pe care încă nu am avut ocazia să-i ascult, mă interesez și mă decid în funcție de ce aflu despre ei, despre cariera lor, premii, ce și cu cine cîntă etc. Mă interesează mult interpreții și interpretarea. Îmi place să aud cum un interpret abordează *tempi* unei bucăți muzicale, cadențele, să-i simt culorile proprii, intențiile, ritmurile. Îmi place să fac comparații între diverse interpretări ale aceleiași bucăți. În același timp, mă interesează și cîte un anumit compozitor cînd aleg concertele la care vreau să merg. De pildă, sînt continuu interesat de Schönberg. Contează, însă, foarte mult și în ce moment al istoriei mele de meloman vine Festivalul, pentru că am și eu, ca fiecare, perioade în care ascult cu precădere un anumit compozitor sau muzica unei anumite epoci. De pildă, acum sînt într-un moment în care ascult Fauré și Britten. Mă interesează foarte mult acești doi compozitori și ascult cam tot ce prind compus de ei. Rămîn, cum vedeți, foarte interesat de muzica secolului XX. De asemenea, nu m-a părăsit pasiunea mea mai veche pentru impresioniștii Ravel și Debussy.

Dar muzica din Festival și aceste preferințe ale dumneavoastră sînt foarte diferite de muzica pe care o faceți. Unii ar spune că vreți să reconciliați ireconciliabilul.

Muzica clasică nu mă învață doar muzică. Ea îmi dă idei. Experiența muzicii clasice mă duce mult dincolo de muzică. Nici eu nu cred în această modă de a încerca fuziunea între genuri muzicale: „Berliner Philarmoniker cîntă Scorpions“, „London Symphony cîntă temele din *Star Wars*“ etc. În anii ’90 aveau ceva succes acest gen de încercări. Eu cred că lucrurile sînt distincte și cred că e bine să le și tratezi ca pe experiențe diferite, nu să încerci să le mixezi într-o unică experiență. Nu trebuie să conciliezi genuri muzicale. În viața mea, cele două tipuri de muzică, cea pe care o fac pentru publicul meu și cea clasică, nu se amestecă. Fiecare dintre ele are rolul ei foarte important. Pe de altă parte, experiența muzicii clasice mă îmbogățește spiritual, intelectual, îmi dezvoltă sensibilitatea și, cum ziceam, îmi provoacă idei noi. E adevărat că învăț continuu din muzica clasică: orchestrație, armonie etc. Dar e mai mult decît atît. Muzica clasică mă însoțește tot timpul și contribuie la devenirea mea ca om și nu doar la progresul carierei mele.

Ce părere are melomanul Tudor Chirilă despre această tendință a programului ultimelor ediții de Festival Enescu de a aduce tot mai multă muzică cu totul inedită pentru urechile publicului românesc în defavoarea marilor „hituri“?

Eu sînt un ascultător căruia îi place mult să exploreze noul. Dar sesizez că după ce ascult o muzică mai nouă, după ce merg în teritorii mai puțin frecventate de marele public, acolo unde audiția este mai pretențioasă, mai dificilă un pic, simt iarăși nevoia de Mozart și de Beethoven. În plus, observ ceva foarte interesant în muzica de azi. Trec, un pic, spre alt gen de muzică, dar am impresia că e la fel și la muzica clasică. Observ că lumea toată a intrat într-o fază în care, poate după prea mult nou, simte nevoia să retrăiască experiențe vechi. Mă gîndesc la succesul enorm al lui Ed Sheeran – un om cu o chitară și o pedală care îi dă ritmuri. Atît. Și umple stadioane. Văd în succesul lui redescoperirea experienței medievale a menestrelului. Găsesc fascinant faptul că mersul înainte cere, la un moment dat, retrăirea unor experiențe trecute. Așa și aici, repertoriul poate merge spre zone cu totul noi pentru publicul nostru, dar de Mozart și Beethoven va fi mereu nevoie.

Cum se raportează artistul Tudor Chirilă la artiștii care fac muzică clasică sau de operă?

Este o lume pentru care am enorm respect și totală admirație. Știu ce efort, ce sacrificiu personal presupune să ajungi să cînți o asemenea muzică la un nivel atît de înalt. Mă simt umil în fața acestor mari artiști.

Festivalul Enescu a ajuns la un nivel foarte înalt și costă destul de mult.

Părerea mea este că Festivalul Enescu nu e încă la un nivel foarte înalt. Sigur că numele de pe afiș sînt impresionante, dar dacă vrei să fii la un nivel cu adevărat foarte înalt trebuie să ai infrastructura care să te plaseze acolo. Programul excepțional trebuie să fie susținut de o infrastructură pe măsură pentru ca experiența să fie totală. Sala Palatului este o rușine cînd se cîntă în ea muzică de acest nivel. Sala asta omoară experiența muzicală. Las la o parte fotoliile învechite, plușul ăla murdar, mobilierul ăla trist, dar acustica ei este foarte proastă. Mai bine de jumătate din publicul care umple sala aceea cînd cîntă Repin îi aude vioara prin boxe. Pot să fie boxele cele mai fine din lume, dar experiența sunetului nemediat al viorii sale, pentru care oamenii vin la concert, le este oprită de această sală monstruoasă pentru muzica clasică.

De mult timp se fac eforturi ca Festivalul Enescu să ajungă cu muzica la un public tot mai tînăr, un public care nu ar merge spre festival. Așa că merge festivalul după ei. Dar am impresia că nu-i prea găsește...

Lumea s-a schimbat enorm și se schimbă foarte repede datorită vitezei cu care se schimbă mijloacele de comunicare. Gîndiți-vă că pentru cei care au azi sub 30 de ani nu mai există televizor. Nu poți spera că transmisia TV a unui concert din festival duce această muzică spre un puști. Pur și simplu, televizorul nu mai există pentru ei. Rețelele lor de comunicare sînt practic necunoscute oamenilor de 40 de ani sau mai mult. Cum să faci comunicare cu ei dacă nu știi unde-i găsești? Eu sînt foarte preocupat să rămîn în contact cu cei foarte tineri, dar de multe ori nici eu nu știu prea bine unde se duc, unde se strîng, în spațiul virtual. Există, de pildă, această aplicație Tiktok care a apărut acum doi ani și are deja mare succes. E o aplicație cu care pui muzică pe filmulețe. Poate că nu-i o idee rea să strecori muzică clasică și acolo. Și pentru noi, cei care facem altfel de muzică, e tot mai dificil să rămînem în contact cu puștii. Lucrurile se schimbă foarte repede, diferențele apar imediat și, odată cu ele, barierele de înțelegere. Dar vreau să spun foarte clar, mie nu mi-e teamă că muzica clasică se va pierde. Acești puști o vor descoperi cumva și le va fi la fel de utilă pe cît ne este nouă.

„Muzica – ce artă minunată, dar ce profesie nenorocită!“

GEORGES BIZET

„Știu că cea mai mare parte a resurselor sonorității sînt încă neexplorate.“

CHARLES GOUNOD

„Muzica modernă e periculoasă precum cocaina.“

PIETRO MASCAGNI

„Muzica este exercițiul metafizic ocult al sufletului care nu știe că filozofează.“

SCHOPENHAUER

Dar, pînă la urmă, muzica clasică este o muzică a unei elite. De ce să vrem să o popularizăm?

Pentru că nu elitele schimbă lumea, ci marea masă de oameni, oamenii de mijloc, oamenii simpli și este esențial ca această mare masă să fie educată. Muzica clasică are un potențial educativ enorm. De asemenea, muzica clasică are un potențial de restaurare sufletească extraordinar. Or, oamenii medii au nevoie de acest beneficiu al muzicii clasice. Nu văd nici un motiv pentru care muzica clasică trebuie păstrată ca un bun de consum exclusiv, elitist. Lărgirea publicului de muzică clasică ar fi un proiect benefic societății în ansamblu. Am observat că festivalul face asemenea eforturi. De pildă, cred că e este o idee excelentă plasarea ecranului și a scenei în Piața Festivalului, unde publicul larg, care nu-și permite să intre la concert, vine în număr mare și ascultă muzică clasică.

Cum vi se pare publicul festivalului?

Nu simt o îmbunătățire. Încă mai aud telefoane în timpul concertului, încă mai tușesc și se foiesc... Și simt că cei mai mulți nu au dorința de a înobila festivalul prin modul în care se îmbracă la concert. Dacă nu ai smoking, măcar un costum poți să îmbraci cînd vii la festival. Poate fi și de in, că e vară. Inițial, eu am mers în smoking, dar în timp am fost și eu învins de trend-ul acesta informal și îmi pare rău. Mi se părea că dacă vin în smoking sînt un pic ciudat.

Dvs. pledați pentru smoking? De la cineva ca dvs. m-aș fi așteptat la o pledoarie pentru ținute cît mai informale...

Poți să fii *casual* chiar și în smoking. Pui niște adidași de un anumit fel și poți să-i asortezi într-o notă mai proaspătă, dar ai smoking! Mie îmi place mult să văd sala de concert cu doamne în rochii și bărbați în smoking. Asta e culmea *fashion*-ului! E un semn de respect pentru muzica de acolo. Plus că, dacă vii în tricou și cu blugi, nu-ți creezi tu ție starea propice pentru audiție. Știu ce spun pentru că simt asta ca actor. La teatru, repeți trei săptămîni fără costum și găsești conturul personajului, dar cînd vine costumul și-l îmbraci, intri în altă lume – aia e ceea ce cauți, devii ce trebuie să devii. N-aș zice că haina îl face pe om, dar îl ajută mult să fie ceea ce vrea să fie. Haina îți creează o anumită stare sufletească. Smokingul e starea pentru sala de concert de muzică clasică. Și mai ales acum, cînd sîntem complet confuzi în societatea românească, un plus de rigoare vestimentară a publicului festivalului ar face bine tuturor.

Mulțumesc mult, Tudor Chirilă. La ce concerte aveți bilet anul acesta?

Cu plăcere. Deși s-au cam scumpit biletele, am ținut anul acesta să am bilete la mai toată secțiunea „Mari Orchestre“ din Festival. Voi veni sigur să ascult Filarmonica din Oslo, Orchestra Maggio Musicale Fiorentino și Concertgebouw.

a consemnat Sever VOINESCU

Ioana MARGHITA

Enescu... still loading

Cîți dintre cei care vin la Festivalul Internațional „George Enescu“ o fac pentru a asculta, mai ales, Enescu? Și cîți dintre marii artiști care îl interpretează la București o fac și în stagiunile străine? În ambele cazuri, doar cei pasionați cu adevărat de muzica lui sau cei dispuși să treacă dincolo de locurile comune repertoriale. Exceptînd *Rapsodiile op. 11*, al căror succes compozitorul era conștient că ocultează cunoașterea celorlalte lucrări ale sale, Enescu rămîne, atît din perspectiva interpreților, cît și a ascultătorilor, autorul deloc facil, pe care e puțin probabil să îl poți înțelege și asimila doar după un prim contact. Cu toată această premisă, ba poate chiar datorită ei, există mari interpreți și melomani enescieni, acaparați de muzica lui așa cum sînt cei fermecați de Wagner sau Beethoven, compozitori care îți solicită întreaga atenție, toate fibrele percepției și pîrghiile analitice, ani și poate decenii de perseverență. Există muzicieni dedicați lui Enescu, public pentru Enescu, așa cum există, probabil, și un timp al lui Enescu. Yehudi Menuhin era convins că marele său mentor va fi una dintre marile descoperiri ale secolului al XXI-lea, iar creația lui își va căpăta locul potrivit unui reper componistic de primă jumătate a secolului al XX-lea, de același calibru cu Béla Bartók sau Jean Sibelius. Și se pare că noile generații de muzicieni sînt mult mai receptive la muzica enesciană. Nu întîmplător, Kirill Petrenko îl așeza pe compozitorul român în rîndul noilor clasici atunci cînd, anunțîndu-și proiectele în calitate de nou dirijor principal al Filarmonicii din Berlin, între liniile prioritare enumera și promovarea unor autori de mare valoare, relativ neglijați, ai Europei Centrale și de Est. Printre ei, și Enescu. Nu întîmplător, Markus Hinterhäuser, actualul director artistic al Festivalului de la Salzburg, a ales ca *Oedipe* să figureze la loc de cinste, cu o montare în premieră, în cadrul ediției din 2019 a celebrului festival. Și nu numai atît: convins, la rîndul lui, de ideea că Enescu are nevoie de timp pentru a fi înțeles și de interpreți pe măsură pentru a fi receptat adecvat, Hinterhäuser a integrat *Oedipe* într-un ciclu enescian amplu ce a propus, între 30 iulie și 24 august, și concerte camerale cu opusuri de referință interpretate de artiști pe măsură (Maxim Vengerov, Renaud Capuçon, Thomas Hoppe, Patricia Kopacinskaia, nume de primă linie ale scenei muzicale internaționale). Putem vorbi, așadar, despre un context favorabil lui Enescu, de o reală translatare a centrului de greutate repertorial, tendința actuală fiind aceea de a aborda cu prioritate creațiile primei jumătăți a secolului trecut. Însă interesul pentru muzica lui Enescu nu se datorează doar acestei nevoi vitale de împrospătare a scenei clasice; un alt motor, poate mult mai important, este reprezentat de Festivalul și Concursul „George Enescu“ de la București și de coerența unei politici implementate în anii '90, ce își arată roadele evidente în prezent. Pentru că atunci cînd, în 1998, Lawrence Foster propunea, în calitate de director artistic al acelei ediții, ca orchestrele simfonice să fie prezente cu două programe de concert, într-unul fiind obligatorie includerea unei lucrări enesciene de mari dimensiuni, se bifau, simultan, trei direcții strategice importante: se evita clișeul interpretării exclusive a celor două *Rapsodii Române*, se crea premisa unei abordări consistente a celorlalte creații, apreciate chiar de Enescu drept substanțial superioare,

© A. Pavel

„Cea mai bună tehnică a oricărui muzician este aceea pe care nu o simte nimeni.“

PABLO CASALS

și se anticipa posibilitatea ca partiturile să fie reluate, ulterior, și în afara României. Nu s-a întîmplat chiar așa pentru că, așa cum recunoaște Mihai Constantinescu, directorul executiv al festivalului, inițial au fost invitate să participe la concertele de la București nume consacrate, cu mare greutate, dar lipsite de o disponibilitate reală în a se apleca profund asupra partiturilor enesciene ample și a le promova și după participarea în festival. Situația s-a schimbat pozitiv în momentul în care organizatorii s-au orientat către artiștii mai tineri, aflați în plină afirmare. „Acolo a fost marele cîștig, contactul dintre partiturile lui Enescu și muzicieni ca Jurowski, Petrenko, Pappano, artiști pe val care au și interesul de a-l promova pe autorul român“, explică Mihai Constantinescu, cel care, de asemenea, evidențiază și cel mai incomod și mai dificil de soluționat aspect legat de abordarea creației enesciene: indisponibilitatea partiturilor. Să nu uităm că, în 2019, nu există încă o ediție *Oedipe*, în adevăratul sens al termenului, și nici că restul creației sale nu se bucură de o soartă prea fericită. Nebuloasă rămîne și chestiunea drepturilor de autor, pe care statul român nu a reușit să o tranșeze în favoarea sa, astfel încît să cînți Enescu presupune costuri deloc de neglijat pentru a obține permisiunea. Sînt, toate acestea, fațetele unei realități ce explică, în parte, de ce Enescu este prezent atît de rar pe afișele de concert, în primul rînd din România.

Cînd ne întrebăm dacă Festivalul și Concursul „George Enescu“ au jucat un rol major în promovarea muzicii enesciene din perspectivă internațională, răspunsul este categoric afirmativ, argumentele constînd în faptul că muzicieni ca Vladimir Jurowski, Gidon Kremer, Maxim Vengerov, Gautier și Renaud Capuçon, Leonidas Kavakos, Midori, Truls Mørk, prezențe constante la București, îl includ în prezent pe Enescu în programele lor și îl și înregistrează. Să ne amintim doar de premiera londoneză a *Simfoniei a III-a,* sub bagheta lui Jurowski, și de premiera operei *Oedipe* de la Opera Regală din Londra, două evenimente recente care au impresionat pozitiv criticii britanici. În 2017, *Simfonia concertantă op. 8* a fost interpretată la Paris în deschiderea stagiunii Orchestrei Naționale a Franței, iar în acest an, *Simfonia a III-a* de George Enescu se va cînta pentru prima dată la Berlin și la Florența. Totuși, ocupă Enescu, în acest moment, locul pe care îl merită cu adevărat în peisajul universal al muzicii clasice? Cu siguranță nu, însă tendința unei evoluții constant pozitive, deși lente, induce un optimism moderat. Miza pe disponibilitatea și energia artiștilor tineri, străini, dar și români, afirmați deja peste hotare, rămîne deocamdată în afara unor soluții instituționale concrete legate de situația partiturilor enesciene, singurul pariu cu șanse reale de reușită. În acest context relativ favorabil, poate că realitatea va valida profeția lui Yehudi Menuhin și succesul unui demers care, din fericire, este în continuă mișcare.

Ocupă Enescu, în acest moment, locul pe care îl merită cu adevărat în peisajul universal al muzicii clasice?

***Ioana Marghita** este redactor la Radio România Muzical.*

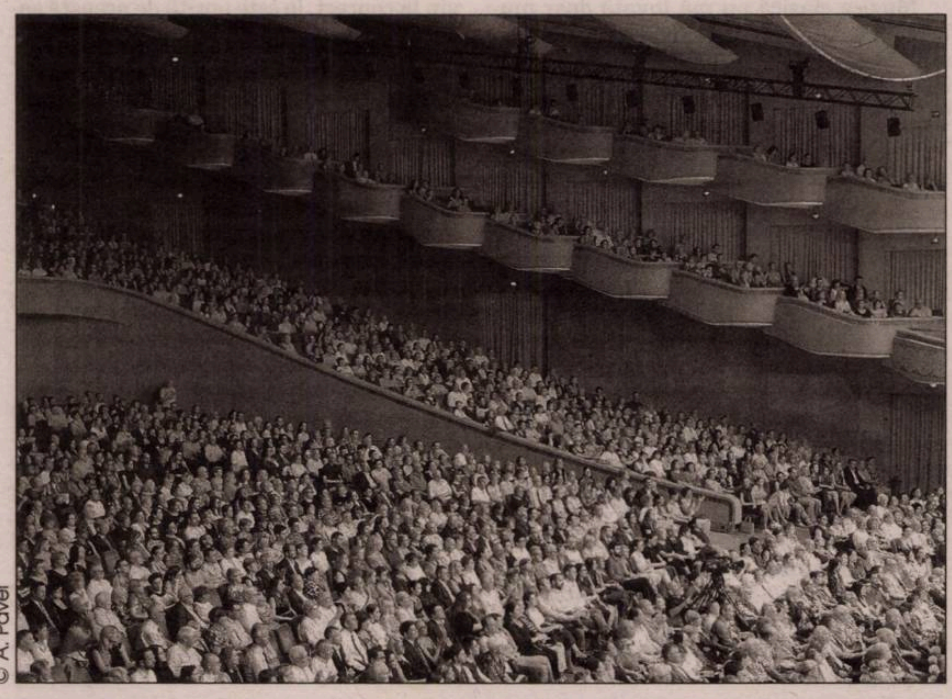

© A. Pavel

Cristina COMANDAȘU

Între un festival al torturilor și prăjitura de acasă

În ce măsură calitatea Festivalului Enescu influențează viața muzicală autohtonă și nivelul orchestrelor românești? E, de fapt, vreo legătură între toate acestea?

Cînd mi s-a propus să scriu pe acest subiect, mi-am dat seama că e o întreprindere dificilă; sau poate nu, dacă asociez situația cu o paralelă între un festival de torturi și o prăjitură de casă, făcută de mîna proprie, pe care de drag o mai mănînci și pe alocuri arsă, dacă e cazul.

În mod cert, Festivalul Enescu este un brand de țară; s-a vorbit așa de mult despre asta, că nici nu-ți mai dai seama ce înseamnă, de fapt. Cam așa cum ni se întîmplă și cu George Enescu, a cărui figură o vedem pe bancnota de 5 lei și ne întrebăm: pînă la urmă, ce-o fi făcut așa de important Enescu acesta?

Ei bine, Enescu a fost, pur și simplu, un geniu, muzica românească îi datorează atît de mult încît e greu de conceput cum ar fi fost cultura românească fără George Enescu. Într-o țară în care prima simfonie cultă a fost scrisă abia în anul 1869 (autor George Stephănescu), faptul că doar 30 ani mai tîrziu un compozitor român crea într-un limbaj perfect acordat cu tendințele din vestul Europei, mai mult, cu o amprentă personală inconfundabilă, este de domeniul miracolului. George Enescu înseamnă pentru români însumarea unei experiențe pe care alte națiii au dobîndit-o în 200 ani de evoluție componistică; nu mai amintesc de statura sa de interpret (unul dintre cei mai mari violoniști ai primei jumătăți a secolului al XX-lea), de profesor și de susținător al vieții culturale, în general. Ce i-a rezervat România, mai ales în ultimii ani de viață? O moarte tristă în mizerie, într-un exil de neevitat pentru Enescu, case lăsate să se dărîme (cea de la Mihăileni a fost salvată prin eforturile lăudabile ale unor muzicieni, cea de la București, din spatele Palatului Cantacuzino, se află într-o impardonabilă stare de degradare). Dar și acest Festival Enescu, născut ca o declarație mai curînd politică în 1958, cînd România încerca să-și afirme o palidă independență față de regimul stalinist, transformat într-un soi de „Cîntare a României“ începînd cu finalul anilor '70 și retrezit la viață după 1989, astăzi unul dintre cele mai importante festivaluri din Europa.

Unicul model posibil pentru ceva peren, care face istorie.

E bine să avem un astfel de festival? Aș spune că e vital pentru România să aibă un bun cultural cu care să se mîndrească, iar muzica clasică, limbaj universal, pătrunde în medii altfel greu accesibile. Personal mi s-a întîmplat să mi se vorbească despre Festivalul Enescu cu o oarecare invidie că avem ceva încă accesibil la București, de talia aceasta; toți muzicienii cunosc și apreciază acest festival, iar muzicienii sînt printre cei mai mobili ambasadori ai unei țări, așa că vestea unui loc primitor, cu un public foarte cald, este vitală pentru imaginea României, altminteri destul de prăfuită, ca să nu spun mai mult.

Festivalul Enescu este o etalare a torturilor speciale pe care ni le pregătește lumea muzicală actuală: artiști care acum sînt pe val, evoluții aproape uimitoare, orchestre pentru care ar trebui să plătești sume exorbitante ca să le asculți – într-o etalare de valori care nu pot constitui decît un model de nivel profesional pentru oricare muzician. Este un reper, iar pentru a avea valori, trebuie neapărat să ai repere.

Însă viața muzicală obișnuită de stagiune nu este o etalare a unor torturi speciale, și nici nu poate fi astfel, de fapt. Ea este guvernată de alte reguli și este determinată de alte resorturi; acasă, pregătim o prăjitură așa cum ne pricepem mai bine să o facem și o mai mîncăm și arsă, dacă se întîmplă să o ținem mai mult în cuptor, că doar e făcută de noi.

Ce ne-ar putea determina să pregătim o prăjitură bună acasă? Să avem ingredientele de bună calitate, o rețetă potrivită, să fim certați de un critic cînd nu facem ceva bine și, mai ales, să fim conștienți că fiecare acțiune a noastră, bine făcută, va conduce la realizarea prăjiturii perfecte.

Nu e doar o problemă legată de bani, deși, ca în orice activitate, banii sînt esențiali; este nevoie de viziune și înțelegere a unei lumi care este guvernată de propriile reguli, este nevoie și de critici imparțiali, și de un public pretențios care să sancționeze ieșirile în decor. Dar mai ales, ca în orice domeniu, este nevoie de probitate profesională, de renunțarea la această mentalitate păguboasă că „merge și așa“. În momentul cînd fiecare dintre noi își va face cu conștiinciozitate datoria, indiferent care este aceasta, îndeplinindu-și rolul pe care îl are în societate cum poate mai bine, atunci vom avea o altă Românie, mai bună. Și atunci cînd vom renunța să privim doar la ograda noastră mică și să vedem că lumea este mult mai mare și plină de lucruri bine făcute de alții, cu care nu doar că e recomandabil, ci trebuie să ne comparăm.

Cîndva, un om a făcut toate acestea, acest George Enescu al cărui model putem să-l preluăm și să-l ducem mai departe, fiecare dintre noi, muzicieni sau nu: modelul onoarei umane și profesionale, al bunului-simț și al reușitei prin muncă și talent. De fapt, unicul model posibil pentru ceva peren, care face istorie.

***Cristina Comandașu** este jurnalistă la Radio România Muzical.*

melomanii recomandă

Costache ERBICEANU

Fiind un meloman cu vechi state, convietuind în casă, pînă la vîrsta majoratului, cu sora bunicului, pianista și pedagoga Constanța Erbiceanu (1874-1961), am fost pasionat de tînăr de muzica clasică și de operă. Îmi amintesc de primul Festival Enescu din 1958, cînd am avut privilegiul de a asista la repetiția generală a operei enesciene *Oedipe,* dirijată magistral de Constantin Silvestri. Alte impresii covîrșitoare mi-au produs, în 1964, concertele dirijate de Karajan *(Simfonia I* de Brahms), dar și tînărul Zubin Mehta *(Simfonia a IV-a* de Bruckner).

Revenind la festivalul care se deschide cu cele două concerte ale orchestrei Berliner Philharmoniker conduse de noul sau dirijor (siberian) Kirill Petrenko și cuprinde apoi numeroase lucrări rar interpretate în țară, precum capodopera lui Richard Strauss *Femeia fără umbră* (pe 4 septembrie) sau prima variantă beethoveniană a operei *Fidelio,* anume *Leonora* (pe 13 septembrie), cu un libret inspirat de opera omonimă a lui Ferdinand Paer, și *L'amore coniugale* de Simon Mayr, pot face cîteva recomandări privind concertele zilelor următoare.

Tot pe 13 septembrie va avea loc la Sala Palatului concertul Filarmonicii din Oslo, condus de unul dintre dirijorii mei favoriți, anume Vasily Petrenko, avîndu-l ca solist pe admirabilul Leif Ove Ansdnes, interpretînd minunatul Concert pentru pian de Edvard Grieg. Aceeași orchestră va prezenta un program Strauss, Enescu, Ceaikovski pe 14 septembrie. Pe 15 septembrie, la Sala Palatului, se va performa concertant opera *Peter Grimes,* cu o distribuție majoritar britanică, dar și cu soprana norvegiană Lise Davidsen, despre care am citit cronici excepționale. Mi-e tare teamă că în aceeași seară ne vom grăbi să ajungem la Ateneu pentru a urmări *Missa Solemnis* de Beethoven în interpretarea Orchestrei Baroce din Freiburg, dirijată de celebrul René Jacobs. Pe 16 septembrie vom avea plăcerea de a-l urmări pe Fabio Luisi dirijînd Orchestra și Corul Maggio Musicale Fiorentino, beneficiind de un cvartet muzical de excepție. Voi merge, desigur, pe 18 septembrie, la Concertul Orchestrei Filarmonice din Sankt Petersburg dirijată de veteranul Yuri Temirkanov și avîndu-l ca solist pe faimosul brazilian Nelson Freire, în Concertul nr. 4 de Beethoven, ultima oară cînd l-am urmărit pe acest admirabil artist fiind la recitalul său în sala Concertgebouw din Amsterdam, în octombrie 2016. Mă bucură interpretarea, la Ateneul Român, în după-amiaza zilei de 19 septembrie, a Cantatei scenice *Ioana pe rug* de Arthur Honegger, iar în aceeași seară să-l revăd pe Christian Badea dirijînd aceeași Orchestră din Sankt Petersburg și avîndu-l ca solist pe violonistul Vadim Repin. Ultima oară cînd am urmarit *live* opera (neterminată) a lui Arnold Schönberg *Moise și Aaron* a fost în 1971, la Frankfurt, cînd am descoperit vocea Iuliei Varady și m-am scandalizat de scena orchestrală în jurul Vițelului de Aur, cînd toți dansatorii prezentau un nud integral. Așa ceva nu se va întîmpla la noi, fiind vorba despre un spectacol concertant, pe 20 septembrie, la Sala Palatului, dirijat de specialistul în muzică dodecafonică Lothar Zagrosek. În fine, mă bucură să am ocazia, în ultimele două zile ale festivalului, să-l revăd pe Mariss Jansons dirijînd Orchestra Concertgebouw, cu un program Richard Strauss – Beethoven, iar pe 22 septembrie să-l urmăresc *live* la Ateneu pe legendarul compozitor Krzystof Penderecki dirijîndu-și propriile lucrări.

Dan DEDIU

Ecografia compoziției contemporane

sau Forumul Internațional al Compozitorilor

La ce bun un *Forum Internațional al Compozitorilor?* Ce fac compozitorii? Stau la masă și scriu note, cum cinic spunea Stravinski. Singuratici, închiși într-o sferă numai a lor, precum scriitorii, pictorii sau sculptorii, în față avînd hîrtia cu portative, creioanele și gumele, eventual un pian și, mai nou, un laptop și căști, stau ore întregi și vorbesc singuri, cîntă singuri, imaginîndu-și lumi sonore neauzite și încearcă să extragă din ei ce au mai bun, mai de preț. Apoi, urmează sisificul traseu al elaborării partiturii, al stimelor, al corecturilor, al repetițiilor și, în fine, li se cîntă piesa. Lumea aplaudă, cîțiva interpreți și confrați compozitori le dau mîna și-i felicită, eventual un critic le spune vreo două vorbe bune, și cu asta se cam termină tot. Compozitorul se duce acasă, strînge din dinți și începe să se gîndească la o nouă piesă. O ia de la capăt, de la *zero*.

Sigur, veți spune, să nu-l mai plîngem atîta, compozitorul are și alte mijloace de comunicare. Există obiceiul ca orice piesă nouă să fie dublată de un comentariu al creatorului, o notiță de introducere despre piesă, scrisă după cum le e felul: unii o vor concepe mai absconsă, alții mai explicită, unii mai scurtă, esențialist-poetică, alții mai extinsă, mai analitic-didactică. Desigur, e o modalitate de a înțelege mai bine ce a intenționat compozitorul și de a judeca dacă a reușit ceea ce și-a propus. E, în orice caz, o cheie spre audiția activă a lucrării muzicale.

Desigur, veți plusa, mai sînt interviurile, care uneori constituie documente excepționale pentru a intra în atelierul compozitorului și a-i surprinde gîndirea. Nu toți compozitorii scriu și cărți, după cum au făcut-o Wagner *(Opera și drama),* Schönberg *(Stil și idee),* Honegger *(Sînt compozitor!),* Cage *(Silence),* Bentoiu *(Gîndirea muzicală),* Vieru *(Cartea modurilor)* și mulți alții. Și atunci, interviurile constituie cu adevărat o poartă de intrare spre mintea și inima compozitorului, spre tehnicile, viziunile și vizuinile lui, o scurtătură realizată într-un limbaj lejer, de multe ori colocvial, prin care lectorul poate simți personalitatea din spatele cuvintelor, voința, rațiunea și emoțiile celui care încearcă să exprime în cuvinte temporalitatea și afectivitatea muzicii sale, împreună cu aspectele tehnice, sursele de inspirație și subtilele transmutații sufletești ce au condus la emergența unei sonorități sau a alteia.

Într-adevăr, recunosc, aveți dreptate. Dar tot rămîne un rest de insatisfacție privind contactul nemijlocit cu personalitatea compozitorului, rămasă tot în umbră. Nu o vedem și nu o putem simți. Or, prilejul de a avea posibilitatea mărturiei directe a compozitorului, de a percepe creatorul înconjurat de lumea sa ideatică, de lichidul amniotic constituit de visele sale, de lecturile, plimbările, frămîntările și angoasele sale, de lenea și cumințenia, de hărnicia și curajul său, toate acestea constituie un fel de aură nevăzută a actului componistic și o școală de gîndire *în direct*.

De aceea, una dintre componentele *Forumului Internațional al Compozitorilor* – desfășurat în limba engleză, fără traducere – este constituită de conferințele *Ars Poetica*, în care profesiunile de credință ale unor compozitori consacrați pe plan mondial vor putea fi audiate și comentate. Pe lîngă conferințele *Ars Poetica*, în cadrul forumului vor fi organizate și un alt tip de manifestări, anume *mesele rotunde* cu compozitori invitați români și străini,

„Cheia înțelegerii muzicii contemporane este repetata ei ascultare – ea trebuie ascultată pînă cînd sună foarte cunoscut“

ROGER SESSION

moderate după un plan bine stabilit și avînd ca temă problematica *echilibrului și a excesului în compoziție*.

În acest sens, *Forumul Internațional al Compozitorilor* e o invitație la dialog și la împărtășirea ideilor, o ocazie de a crea o platformă a *inspirației componistice*. Pare puțin exagerată formularea, știu. Dar cred că realitatea acestei rețele fluide este una al cărei mobil intern este *inspirația*. Căci nu îți trebuie mult ca să fii inspirat. O privire, un cuvînt, un gest pot declanșa în sensibilitatea noastră frisonul inspirației, pot influența uneori mai mult decît o poate face un curs anual sau chiar și o teză de doctorat.

În încheiere, aș dori neapărat să spun ce nu este *Forumul Internațional al Compozitorilor*, pentru a încerca o definiție apofatică: nu e un simpozion, nu e o școală de vară, nu e un grup de cercetare, nu e o conferință de prezentare a „manifestelor estetice“, nu e un tîrg de educație, nu e un mausoleu și nici o piramidă.

E o formă de *ecografie ideatică* ce creează premisele unui *hub* componistic mondial, din care vom ieși cu siguranță, cu toții, profesioniști și melomani, tineri și maturi, mai îmbogățiți, mai hotărîți și mai inspirați.

***Dan Dediu** este compozitor, profesor la Universitatea Națională de Muzică București.*

melomanii recomandă

Radu F. ALEXANDRU

Nu știu cum sînt alții, dar eu, în pofida oricărui scepticism, continui să percep, de ani buni, fiecare nouă ediție a Festivalului Enescu dusă cu bine la capăt ca pe una dintre probele grăitoare a faptului că acolo sus cineva (încă) ne iubește. Sigur, pentru norocoșii care au reușit să prindă bilete la concertele pe care le așteptă cu imensă bucurie, lucrurile se încadrează într-o normalitate care trebuie luată ca atare. În schimb, pentru toți cei care cunosc cazna, și tensiunea, și zbaterea, și umilințele de care au parte mult prea adesea cei care nu acceptă să abdice, să încalce cuvîntul angajat în fața unora dintre cei mai iluștri muzicieni ai zilelor noastre și să nu ofere lumii întregi imaginea feerică a ceea ce devine România pe toată durata festivalului – pentru toți aceștia izbînda ține absolut de miracol.

Peste aplauzele și ovațiile cu care îi vom răsplăti pe cei de pe scenele Sălii Palatului și a Ateneului, am convingerea că nu trebuie să economisim nici un cuvînt de laudă și de caldă mulțumire *orchestrei* Artexim, și mai ales *dirijorului-șef* al acesteia, Mihai Constantinescu, cărora le datorăm bucuriile fără egal de seară de seară.

Dintr-un program de excelență, sigur, nimic nu ar trebui ratat. Dar pentru că ubicuitatea rămîne deocamdată accesibilă doar în spațiul SF, iată cîteva sugestii, opțiuni personale, pentru partea a II-a a festinului muzical: 8 septembrie, Ateneu, Elisabeth Leonskaja; 11 septembrie, Ateneu, Maxim Vengerov, Gautier Capuçon; 15 septembrie, Ateneu (22,30), Orchestra Freiburg, Beethoven, *Missa Solemnis;* 16 septembrie, Sala Palatului: Orchestra and Choir of the Maggio Musicale Fiorentino, *Recviem,* Verdi; 18 septembrie, Sala Palatului, Yuri Temirkanov – Nelson Freire; 21 septembrie, Sala Palatului, Royal Concertgebouw Orchestra, Mariss Jansons.

***Radu F. Alexandru** este scriitor.*

Cristian GHEORGHE

Concertele Festivalului Enescu reprezintă, pentru mine, o întîlnire cu emoțiile compozitorilor și ale muzicienilor care le redau. Dacă se împlinește armonia dintre cele trei părți, senzația e la fel ca atunci cînd sînt în flux creator – totul devine limpede, gîndurile se adună frumos.

Am două planuri pe care le urmăresc: lucrările consacrate, pe care le ascult mereu cu plăcere (Concertul pentru pian și orchestră al lui Grieg din 13 septembrie, interpretat de un norvegian, va fi special); în plus, anul acesta sînt curios cum sună *Simfonia a III-a* de Enescu interpretată de Maggio Musicale Fiorentino, pe 17 septembrie. Beethoven și Mahler cîntați de orchestra din Sankt Petersburg pe 18 septembrie trebuie să fie, iarăși, un festin. Pe lîngă acestea, lucrările care se cîntă rar pe la noi pot deschide și mai mult gustul: *Leonora* lui Beethoven (operă în concert, la Ateneu pe 13 septembrie, cu Orchestra Barocă din Freiburg și Zürcher Sing-Akademie) sau Britten, cu Orchestra și Corul Radio de la noi, pe 19 septembrie, sînt asemenea exemple.

Am vorbit doar despre programul de după 12 septembrie, cînd apar aceste note. Iar încheierea, făcută și anul acesta de Concertgebouw Amsterdam, e pe măsura întregului festival: minunată!

***Cristian Gheorghe** este consultant HR.*

„Televiziunea Patriarhiei Române nu este doar un post religios”

interviu cu Ciprian OLINICI, director general Trinitas TV

Transmisiile și înregistrările TV ale concertelor din cadrul ediției de anul acesta a Festivalului „George Enescu“ vor fi realizate de Trinitas TV. Pînă în acest an, postul public de televiziune realiza „acoperirea“ TV a festivalului. Cum de a ajuns tocmai postul Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române să facă acest lucru? Dispuneți de tehnica și de experiența profesională necesare unor asemenea transmisii și înregistrări?

Trinitas TV are această oportunitate, așa cum ați spus, de a transmite a XXIV-a ediție a Festivalului „George Enescu“, ca *broadcaster* oficial. Aș dori să clarificăm și faptul că postul public de televiziune, TVR, deși nu mai este co-producător, a rămas partener media al manifestării, poziție reglementată printr-un protocol încheiat între cele trei părți implicate: Artexim – organizator al festivalului, Trinitas TV și TVR. Faptul că Trinitas TV transmite ediția din acest an a festivalului cred că este urmarea firească a susținerii constante de care s-au bucurat producțiile culturale, mai ales cele muzicale, la postul de televiziune al Patriarhiei Române. Cît privește dotarea tehnică necesară și experiența profesională, cred că acestea au fost deja deplin verificate în cadrul transmisiilor pe care le-am realizat în ultimii ani. Pentru a da doar exemplele cele mai recente, vorbim de spectacole de mare anvergură precum cele de la Sala Palatului din Anul Centenar, dar și de reflectarea unor evenimente de larg interes.

De ce ar fi un post de televiziune religios potrivit pentru a transmite un asemenea maraton de muzică clasică?

Televiziunea Patriarhiei Române *nu* este doar un post religios. Ea este o televiziune non-comercială, ale cărei principale scopuri sînt reflectarea mediatică a vieții spirituale, susținerea și promovarea tezaurului cultural, atît în țară, cît și în comunitățile românești de peste hotare. În prezent, mai mult de jumătate din programele difuzate la Trinitas TV au tematică socio-culturală și se adresează unui public variat. Este vorba despre documentare, dezbateri, emisiuni de muzică, literatură, istorie, sănătate, cultură civică și pentru copii. Multe dintre aceste programe sînt realizate în baza unor colaborări și parteneriate importante cu instituții de prestigiu precum Academia Română, Institutul Cultural Român, Muzeul Național al Satului, Muzeul Național de Artă, Muzeul Național de Istorie, ș.a. De asemenea, festivalurile de muzică clasică, concertele unor filarmonici importante, dar și instrumentiștii consacrați sau aflați în plină afirmare au găsit un partener de încredere în Trinitas TV. Numai în ultimii ani s-au înregistrat și difuzat peste 100 de concerte, printre colaboratori numărîndu-se Orchestra și Corul Filarmonicii „George Enescu“, Orchestra Română de Tineret, Orchestra Națională Simfonică a României, Camerata Regală, Orchestra Metropolitană București, Corul Național de Cameră „Madrigal – Marin Constantin“, Corul de Cameră „Preludiu“ al Centrului Național de Artă „Tinerimea Română“, Corul Academic Radio, Grupul Psaltic „Tronos“, Corul „Symbol“ etc. Nu este, așadar, o noutate pentru noi abordarea acestui important segment cultural, iar anvergura evenimentului dă tocmai măsura deschiderii noastre în fața unui festival așteptat de toți iubitorii de muzică și pe care sîntem onorați să îl transmitem.

„Limbajul muzicii, mai ales al celei clasice, este unul universal.“

Există în programul Festivalului „George Enescu“ lucrări al căror mesaj nu e chiar creștin-ortodox, cum ar fi lucrări care se referă la fondul păgîn al civilizației noastre, dar și compozitori care caută adevărul în alte direcții decît cea creștin-ortodoxă. Nu vă e teamă că veți contraria o parte a publicului obișnuit al postului dumneavoastră dacă transmiteți asemenea muzică?

Limbajul muzicii, mai ales al celei clasice, este unul universal. Lucrările muzicale fac adesea trimitere la Antichitate sau la fondul precreștin al civilizației, dar eu aș spune că dincolo de această firească realitate, temele majore ale muzicii clasice surprind problemele cele mai adînci ale vieții omului din toate timpurile: binele, răul, dragostea, prietenia, suferința, moartea. Credința, confesiunea fiecăruia dintre noi, nu ar trebui să stinghereasă cu nimic accesul la bucuria oferită de cea mai accesibilă formă de exprimare artistică, așa cum este muzica și muzica clasică în special. Desigur, au existat, există și în prezent compozitori care nu își exprimă sentimentul religios în creațiile lor, dar istoria muzicii universale ne dezvăluie o pleiadă remarcabilă de compozitori și de muzicieni profund ancorați în spiritualitate, mai ales în cea creștină. Așadar, criteriul în funcție de care e receptată și apreciată o lucrare muzicală este calitatea sa intrinsecă, la care se adaugă într-o măsură variabilă interpretarea ei vocală și instrumentală. Aceste lucruri sînt bine cunoscute publicului postului nostru, care, vă asigur, este unul iubitor de muzică. Reflectînd într-un unghi subiectiv, aș adăuga că muzica este mai mult un fertil teren al căutării, nu doar o destinație autosuficientă.

© A. Pavel

„Urechea muzicală este foarte diferită de gustul muzical. Nu am deloc ureche muzicală, n-aș putea cînta o arie nici dacă aș ști că asta mi-ar salva viață. Dar găsesc cea mai intensă plăcere în muzică și pot discerne ce-i bun de ce-i rău.“

SAMUEL TAYLOR COLERIDGE

Transmiteți concertele festivalului în fiecare seară?

Da, concertele vor fi transmise în fiecare seară de festival, în mediul online. Vorbim de 56 de concerte care au loc la Ateneul Român și Sala Mare a Palatului. În emisia postului sînt incluse un număr mai mic de concerte *live,* dar în fiecare zi a festivalului vom difuza fragmente semnificative din concerte. Pe de altă parte, la dorința organizatorului, dorim să extindem mediatic festivalul, oferind, timp de doi ani, pînă la următoarea ediție, în fiecare săptămînă, cîte un concert înregistrat. De asemenea, vom înregistra și evenimentele colaterale, pe care le vom transmite în cadrul unor programe speciale. Este vorba în mare despre o agendă a festivalului, care cuprinde știri, scurte reportaje despre artiști și diversele participări ale unor orchestre importante, dar și alte surprize. Am creat și un site dedicat evenimentului, enescu.trinitas.tv.

Ați vrea să continuați să fiți broadcaster-*ul festivalului și în edițiile care vor veni?*

Trinitas TV abordează de fiecare dată cu responsabilitate orice eveniment pe care se angajează să îl transmită în cadrul programelor sale. Pentru noi este o onoare să putem fi *broadcaster* al Festivalului Internațional „George Enescu“. Principalul argument pentru această implicare majoră nu a fost și nu este cel de ordin financiar – ci, așa cum am arătat, promovarea culturii și a spiritualității. Orice decizie în acest sens va ține cont, firește, de dorința părților implicate în organizare, noi asumîndu-ne disponibilitatea de a promova și în viitor festivalul, la un standard pe care sîntem încredințați că îl putem atinge, oferind publicului iubitor de muzică bucuria pe care acesta o merită din plin.

a consemnat Sever VOINESCU

© A. Pavel

Alexandru PĂTRAȘCU

Festivalul Enescu: Operă în concert sau producție scenică?

Obișnuiți să numărăm numele rezonante ce vin să cînte la Festivalul Enescu, avem dificultăți în decodificarea luxuriantului program artistic. Am întîlnit mai multe păreri potrivit cărora ediția din acest an ar fi mai slabă. Nimic mai greșit. În 2019 vom avea cele mai multe opere din toată istoria festivalului: șaisprezece, majoritatea inedite pentru publicul românesc (și nu numai). Opera în concert prezentată la Festivalul Enescu nu face săli pline. Nici la Sala Palatului, chiar în cazul lui Wagner, nici la Ateneu pentru concertele baroc terminate în creierii nopții. De unde și percepția greșită că festivalul nu mai e ca altădată; dar tot de aici pleacă și îndemnul meu călduros de a nu ocoli poate cea mai importantă parte a lui Enescu 2019, opera concertantă. Plusez chiar, afirmînd că cel mai important eveniment al bienalei nu este dublul concert al celor de la Berliner Philharmoniker, ci întîlnirea cu *Die Frau ohne Schatten* și *Moses und Aron,* două opere pe cît de valoroase, pe atît de rare, încît s-ar putea să nu mai aveți nici o altă ocazie de a le audia pe viu.

E adevărat că Festivalul Enescu nu încurajează producția de operă, dar este cel mai puternic motor al extinderii repertoriului de operă din România. Doar aici putem audia un calup consistent de operă nouă. A audia, da, însă fără a putea vedea un spectacol complet, pus în scenă. Dincolo de motivele pentru care se întîmplă asta, opera în concert *versus* opera pusă în scenă merită o dezbatere.

O metodă bună de a face cunoștință cu o operă pe care nu ați mai ascultat-o niciodată este să audiați un disc, citind simultan cărticica inclusă în pachet; urmărind nu doar libretul, ci admirînd cum muzica orchestrală îl potențează, iar vocea umană îi înnobilează versurile. Dar nu asta înseamnă o operă în concert? De cealaltă parte, secolul al XXI-lea a creat, prin evoluția tehnologiei, o altă categorie de melomani care va susține că cea mai bună metodă este să privești un DVD sau un *streaming* video al unei producții de operă, în care ai parte de întregul spectacol, și cel muzical, și cel scenic (plus subtitrarea, pentru libret).

Dilema a căpătat o formă concretă în 2017, cînd *Œdipe* a fost prezentat în concert, deși ONB deținea o producție nouă și foarte bună. Situație inconfortabilă, rezolvată prin compromisul unor proiecții video care n-au trezit la viață teatrală opera și nici nu au creat vreo interacțiune între cîntăreți. Dar asta pentru că doar în România, la ONB, *Œdipe* face parte din repertoriul obișnuit, fără întrerupere din 1958 și pînă astăzi, ceea ce face absolut normale așteptările ca opera lui Enescu să fie prezentată în formă teatrală la festival. Reluat apoi la Londra, *Œdipe* în concert a fost primit cu mult interes.

În același timp, e ușor de constatat că, pentru o singură reprezentație a unei opere rare, fără șanse de a fi integrată într-un repertoriu permanent, efortul de a construi o producție devine o risipă de bani.

Dar dacă ar fi să alegem între opera în concert și opera produsă scenic? Evident, aș prefera să și văd, nu doar să ascult, dar opera în concert vine cu niște avantaje greu de negat. E vorba despre spectacolul orchestrei, în care chiar vezi cum este construită muzica, nu trebuie s-o ghicești după timbrul instrumentelor. De cele mai multe ori, forma concertantă este aleasă de orchestrele simfonice, care au un alt tip de atac asupra unei partituri și un sunet mai plin, diferența față de maniera unei orchestre de operă fiind revelatoare. Apoi, fără o montare care să te distragă, muzica, mai ales una nouă, la prima audiție pe viu, oferă o satisfacție mai mare.

„Cel mai vechi, cel mai adevărat și cel mai frumos organ muzical, singura origine căreia muzica însăși îi datorează existența este vocea omenească.“

RICHARD WAGNER

© A. Damian

„Opera este singurul gen artistic complet scutit de imitația servilă a naturii. Prin puterea muzicii, ea plasează sufletul într-o minunată receptivitate.“

FRIEDRICH VON SCHILLER

„Actoria este foarte importantă în operă, cu condiția să ai voce.“

TITO GOBBI

„Opera nu este altceva decît un loc public de întîlnire unde ne strîngem în anumite zile fără să știm prea bine de ce.“

VOLTAIRE

Și totuși, nu mă pot obișnui cu ideea unei *Traviate* în concert și, în general, cu ideea de operă de repertoriu în concert. Tocmai pentru că în acest caz, prin repetiție, muzica îmi este familiară, interpretarea ușor de gustat, iar o punere în scenă, mai ales dacă este reușită, completează o experiență profundă. În același timp, sînt la fel de încîntat și de ideea unei opere de secol XX în concert, căci pot savura mai bine toate detaliile sonore, lăsînd restul în seama imaginației.

Pe de altă parte, *Moses und Aron*, opera lui Schönberg, a avut premiera mondială în anul 1954, în formă de concert, prima producție avînd loc trei ani mai tîrziu. E o capodoperă a serialismului, un cuvînt care stîrnește oroarea spectatorului tradițional, dar poate că argumentul că Stephane Lissner și-a inaugurat cu mare succes mandatul de director al Operei din Paris cu această lucrare ar putea fi decisiv pentru a o asculta. Și oricum se vor mai găsi bilete.

Femeia fără umbră a lui Strauss și Hofmannsthal e atît de dificil de prezentat, din cauza orchestrației și a cerințelor vocale, dar și pentru că lumea fantastică a acestei compoziții pune probleme și regizorilor, încît premiera de la Metropolitan Opera a avut loc la jumătate de secol distanță față de creația ei vieneză din 1917.

Œdipe *face parte din repertoriul obișnuit, fără întrerupere din 1958 și pînă astăzi.*

Așadar vom avea de o parte *Œdipe*, cu forțele Operei Naționale care pune la bătaie o producție excelentă semnată de Valentina Carrasco, opusă unei întregi pleiade de opere în concert: *Die Frau ohne Schatten*, *Moses und Aron*, *Peter Grimes*, *Jeanne d'Arc au bûcher*, *La voix humaine*, *Don Giovanni*, *Silla*, *Iphigénie en Tauride*, *Orfeo ed Euridice*, *Giustino*, *Arminio*, *Giulio Cesare in Egitto*, *Aci, Galatea and Polifemo*, *Agrippina* și *Castelul lui Barbă Albastră*. Nu-i așa că parcă programul bienalei e mai interesant acum?

***Alexandru Pătrașcu** este critic de operă.*

Sever Voinescu: În cariera dumneavoastră se poate vedea cu ușurință un devotament puternic față de operă. Se întîmplă ca la ultimele ediții ale Festivalului Enescu opera să fi căpătat o poziție din ce în ce mai importantă în program. Dar este vorba de operă în versiune concertantă. Evident, toate operele au fost compuse pentru a fi interpretate pe scenă. Din punct de vedere artistic, cît de legitim este să prezinți o operă în versiune concertantă?

Vladimir Jurowski: Cred că este perfect legitim și există diverse exemple de astfel de interpretări foarte reușite ale unor opere în versiune concertantă peste tot în lume. Cred că sînt multe lucruri de spus în favoarea operei interpretate în concert, deoarece îi permite ascultătorului să se concentreze asupra calității muzicale a partiturii și să nu fie bombardat în permanență de efectele vizuale create de regizor sau de scenograf.

Cred că este o formă artistică ușor diferită. Nu este în totalitate teatru muzical, este mai mult muzică decît teatru. Dar cred că marile școli cu tradiție în operă, începînd cu Monteverdi și ajungînd pînă la zilele noastre, sînt nu doar mari lucrări de teatru, ci și mari lucrări muzicale, și ca atare merită să fie interpretate și apreciate și ca piese muzicale. În plus, cred că publicul este capabil, cu puțină imaginație, să-și creeze propriul simț al teatrului și nu avem neapărat nevoie de direcția vizuală din partea regizorului sau a scenaristului. Așadar, într-un fel, spectacolele de operă în versiune concertantă stimulează imaginația publicului și impun o participare mai activă a acestuia.

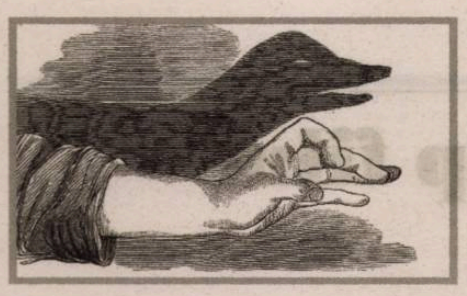

Iaromira POPOVICI

bazar

Neptun forever

Pe vremea lui Ceaușescu, marea era pentru mine Mangalia, cu prelungire în 2 Mai și Vama Veche. Hotelul Mangalia – cu bazinul lui de înot, barul cu Pepsi și lifturile navigate de liftiere *cool*, cu împrejurimile lui, printre care și ruinele cetății Callatis, pe care ne cățăram aproape zilnic, în drumul spre oraș, cu digul și călușeii din capătul plajei, cu teatrul de vară și capătul minicarului de pe lîngă hotel – era lumea mea. A copilăriei mele și a oamenilor din jurul meu. Nici nu credeam, aproape, că mai era ceva dincolo de ea.

Și totuși, cumva, din cînd în cînd, îmi doream și altceva, aspiram spre necunoscutul ce se întindea, ademenitor și amenințător, dincolo de granițele universului protejat. Într-o zi țin minte că am luat minicarul de la capătul lui, undeva mai sus de hotel, pînă la următorul capăt care, pare-mi-se, era Venus. Stăteam pe locul de la geam (care era fără geam), mă flutura vîntul și priveam cu aviditate lumea devenită tapet ce mi se derula în fața ochilor. Nu cu un interes turistic (pentru „perlele litoralului românesc“ din anii comunismului), ci pur și simplu uman și migrator. De la Venus, minicarul se schimba și capătul suprem era Olimp. Ajungeai pe muntele zeilor cu eforturi, nu oricum. Zona Neptun-Olimp, în care ajungeam rar, era pentru mine suprema ispită: un teritoriu la care nici nu îndrăzneam să aspir.

În ultima vacanță din liceu, cred că între a XI-a și a XII-a, am plecat pentru prima dată la mare cu o prietenă, fără părinți. E adevărat, cu vărul ei mai mare, student, și cu un prieten al lui. Cei doi erau meniți să aibă grijă de noi. Locurile la mare, la hotel, se dădeau, pe vremea aceea, de sfîrșit de ani '80, ori prin bilete de sindicat, ori pe pile. Corupția mică și mijlocie funcționau nestingherite. În spiritul ei am putut să ajungem în mult rîvnitul Neptun: mama avea o cunoștință, care era *in charge* pe Constanța. M-am dus, împreună cu prietenii mei, la doamna unde am fost trimisă să fac rost de cameră: din nefericire, pila noastră nu mai era în funcție, așa că tot ce am putut primi a fost o cameră timp de trei zile la un hotel din Neptun.

Aveam ocazia, în sfîrșit, să ajung în zona interzisă. Hotelul, între noi fie vorba, unul cu nume de oraș de prin țară, cu patru etaje, cred, era cu mult sub hotelul Mangalia, unde stătusem atîția ani. Dar mie mi s-a părut paradisul, cu atît mai mult cu cît era, pentru prima dată, vacanța mea: eu mă luptasem cu doamna acră pentru hotel, eu îi găzduiam și pe cei doi studenți care nu aveau unde dormi decît la noi în cameră, pe jos. Mă simțeam ca un soi de șef de trib sau amazoană care-și conducea ostașii pe cîmpuri ostile. Totul a decurs corespunzător, în sensul că ne-am strecurat cu succes pe sub nasul recepționerului, cu pasagerii noștri clandestini cu tot. Am luat în stăpînire Neptunul, l-am cunoscut și ni l-am apropriat, fără să ne mai fie frică de el. Am avut, acolo, toate aventurile posibile, și toate s-au terminat cu *happy-end*. L-am cunoscut, tot într-un minicar, și pe cel mai frumos băiat din lume: cînd a coborît, la cei 1,90 m și ai lui, smead, brunet, atletic, am trăit aproape identic senzația pe care, în filme, ți-o dă de obicei o persoană fabuloasă de sex feminin, pe care o vezi pentru prima dată, urmărită cu încetinitorul. L-am sorbit din ochi pentru vreo două zile pe cel mai frumos băiat din lume, pînă cînd, la un moment dat (peste alea două zile), s-a dovedit și cel mai plat, pornind de la niște stele.

În anul următor, cînd am revenit în zonă, am ajuns chiar la celebrul Panoramic din Olimp, să facem o baie nocturnă în piscină. Baia n-a avut nimic romantic, am murit de frig, dar măcar am încălcat, așa, toate tabuurile. Astăzi, toată floarea cea vestită a hotelurilor Panoramic & co. din Olimp nu mai e decît o ruină, o paragină. Aleile din jurul lor sînt pustii, magazinele părăsite, arătînd precum Pripiatul dintr-un film mai vechi de groază despre Cernobîl. În fața lor, la mare, sînt kilometri de plajă pustie. Ceea ce nu e lipsit de farmec.

De fapt, zona dintre Olimp și 23 August e una dintre cele mai interesante de pe litoralul românesc, după mine. Pe lîngă legendele care circulă despre ea, printre care una (care acum, înțeleg, e deja istorie) despre cum nimeni altul decît Jack Nicholson ar urma să investească acolo pentru a face un *resort* de nu știu cîte stele, e o plăcere să te plimbi pur și simplu. Cel mai ades în tovărășia pescărușilor, a ciorilor și a unei specii de rațe moțate. Să te uiți după melci și scoici, să privești diversele faze ale răsăriturilor, ale apusurilor sau, pur și simplu, cum se sparg valurile de țărm. Întîlnind, din cînd în cînd, cîte o cafenea pierdută în sălbăticie. Ca să ajungi, în cele din urmă, pînă la o pensiune fermecătoare și vreo două restaurante chiar pe malul mării, dintre care unul e „Popasul pescarilor“.

Se întrevede, astfel, un alt fel de Neptun-Olimp-23 August posibil. Despre alte desfătări și dezmățuri locale, data viitoare.

„La Gomera e cel mai scump film pe care l-am făcut“

– interviu cu regizorul Corneliu PORUMBOIU –

*Filmul lui **Corneliu Porumboiu** a fost anul acesta în competiția Festivalului de Film de la Cannes. Pe 13 septembrie puteți să-l vedeți la cinema. Un „noir“ cu mafioți care comunică într-un limbaj codat, cu un polițist corupt, o femeie fatală, o procuroare exemplară. Acțiune, suspans și o declarație de dragoste pentru cinema.*

De la A fost sau n-a fost? *la* La Gomera *e un drum lung. Cum îl simțiți și ce s-a schimbat în felul în care vă raportați la cinema?*

Pentru mine a fost un drum scurt, nu știu cînd au trecut anii. Între timp am făcut șase filme, și pe fiecare dintre ele am simțit că trebuia neapărat să-l fac, a fost o necesitate în momentul respectiv. Deci, ca metabolism, funcționez ca la început. Pe de altă parte, am căpătat mai multă experiență, mă enervez mai greu și sînt din ce în ce mai maniac. Poate asta arată că am mai îmbătrînit.

După selecția în competiția Festivalului de la Cannes de anul ăsta, La Gomera *a fost proiectat la TIFF. Biletele se terminaseră cu cîteva zile înainte și publicul a fost mai mult decît entuziasmat după film. Cred că și fanii dvs. au fost luați prin surprindere. Ce relație aveți cu* noir*ul și cît de mult v-ați putut juca în formula asta a filmului de gen?*

Fanii mei, dacă or fi existînd, n-ar trebui să fie surprinși. Ultimele trei filme pe care le-am făcut au fost foarte diferite, mă refer la *Al doilea joc* – un eseu, *Comoara* – comedie cu iz de fabulă și *Fotbal Infinit*, un documentar-portret.

În cazul de față am ajuns la *noir* ca referință principală datorită subiectului filmului: Cristi, personajul principal, este nevoit să învețe un limbaj fluierat, pentru a pune mîna pe 30 de milioane de euro. Pe măsură ce învață acest limbaj, Cristi se transformă. Din păcate, pentru el va fi prea tîrziu. Mă interesa să creez o lume fără scrupule, în care doar banii contează. Personajele mele trebuiau tot timpul să-și ascundă adevăratele intenții, iar dialogurile trebuiau să fie tot timpul un soi de jocuri de putere, în care fiecare dintre personaje încerca să obțină un ascendent asupra celuilalt. Deci *noir*-ul mi s-a părut o referință pertinentă. Sînt cîteva filme *noir* clasice sau unele *neo-noir* care fac parte din topul meu personal: *The Third Man*, *The Night of the Hunter*, *Taxi Driver*, *The Conversation* și *No Country for Old Men*. În momentul în care m-am gîndit că pot trata subiectul în zona asta, am decis să revăd o serie de filme *noir* clasice, pe unele dintre ele nu le mai văzusem din perioada școlii: *The Big Sleep*, *Gilda*, *Double Indemnity*, *Laura*... Și lista poate continua, e lungă. Am revăzut cu mare plăcere toate aceste filme și chiar mi-au stîrnit un soi de nostalgie. Cred că de aici vine și tonul ludic pe care l-a căpătat filmul meu.

Fără să fi știut neapărat „istoria“ poveștii din La Gomera, *am simțit că filmul e construit în jurul acestui limbaj fluierat. „El silbo“ pare mai mult decît un cod secret, folosit pe această insulă din Spania. De ce v-a provocat această formă alternativă de comunicare? Ce v-a atras, de fapt, la acest cod? Și cum ați construit* story*-ul în jurul lui?*

În urmă cu zece ani am văzut un reportaj TV despre limbajul fluierat de pe insula La Gomera. Acest limbaj codează limba spaniolă în două vocale și patru consoane. De exemplu, „a“, „o“ și „u“ se fluieră într-un fel, „i“ și „e“ se fluieră în alt fel. La început m-a atras vizual, mi se părea poetic. Mai apoi am văzut și o similitudine cu cinema-ul – un film codează realitatea, limbajul fluierat codează o limbă, în principiu orice limbă indo-europeană. Și poate m-a mai atras și pentru că tocmai terminasem *Polițist, adjectiv*, un film care are la final o lecție de limbaj politic. Una foarte găunoasă, de altfel. După cîțiva ani, mi-am zis: „Ce-ar fi să fac un film despre personajul lui Vlad din *Polițist, adjectiv*? Cum ar fi să regăsesc acest personaj peste zece ani, total schimbat?“. Acum e informatorul mafiei, nu mai crede în nimic din ce perora înainte, este urmărit în permanență de poliție și singura formă de a comunica va fi limbajul fluierat.

În ce fel vă interesează „captivitatea“ limbajului în cinema? Ce și cît poți să (mai) inventezi?

Nu resimt deloc asta. Din contra, cred că cinema-ul este o artă tînără, vie.

În filmele de pînă la acesta, spectacolul era mai puțin important. Acum ironia și iubirea pentru cinema (cu toate declarațiile ei la vedere) au o ramă generoasă pentru multă acțiune: un ofițer de poliție corupt, o femeie fatală, un mafiot care trebuie salvat, o procuroare impecabilă etc. V-a preocupat forma? V-ați gîndit și la public, de data asta?

Cred că un film bun își găsește publicul, mai devreme sau mai tîrziu. Din punct de vedere „industrial“, am început să văd succesul unui film în raport cu bugetul lui. De exemplu, *Al doilea joc*, care e un film experimental, am decis să-l produc singur, fără ajutorul CNC. Pînă la urmă filmul a avut o distribuție restrînsă, mai ales în festivaluri, dar și-a acoperit bugetul și a făcut și puțin profit. Evident că pe *La Gomera*, care-i de departe cel mai scump film pe care l-am făcut, l-am gîndit astfel încît să aibă un impact la un public mult mai numeros.

© V. Ciaplea

Se spune că sînteți unul dintre regizorii care filmează în deplină armonie cu actorii. Aveți în distribuție, în rolurile principale, un actor, Vlad Ivanov, cu care ați mai lucrat, un model, Catrinel Menghia, și o actriță, Rodica Lazăr, cu care n-ați mai lucrat. Cum ați ajuns la combinația asta?

Cu Rodica trebuia să mai lucrez la două proiecte. În *A fost sau n-a fost?* ar fi trebuit să fie unul dintre personajele care sună la telefon în timpul emisiunii, iar în *Polițist, adjectiv*, colega personajului principal. De fiecare dată i-a apărut ceva la teatru și n-a mai putut să vină la Vaslui. De data asta a funcționat. Pe Rodica Lazăr o știu din școală, este o actriță foarte bună, cu care atunci cînd lucrez simt că joc ping-pong cu un chinez.

În cazul lui Catrinel, îmi aduc aminte că, în a doua zi de casting, am lucrat o scenă în care ea nu avea dialog, asculta ce-i spunea Vlad și trebuia să aibă o reacție la prim-plan. M-a surprins reacția ei. Acela a fost momentul în care am decis că vom lucra. Problema a fost că, după vreo două luni, m-a sunat să-mi spună că a luat un casting la un film de Kechiche și că datele de filmare se suprapuneau. Catrinel a ales filmul lui Kechiche, iar eu am reînceput casting-ul pentru rolul Gildei. Pînă la urmă, am amînat filmarea. Nu aveam bani să filmăm în Spania. Într-o zi m-a sunat Catrinel să-mi spună că celălalt film s-a întrerupt și, dacă mai sînt interesat, ea s-ar bucura să lucrăm împreună. Rămăsesem interesat.

Cu Vlad am lucrat și trebuia să mai lucrăm și la alte filme. Știu că odată chiar am vorbit să se documenteze pentru un rol. Eram sigur că-l fac. Ei bine, nu l-am mai făcut. Pentru *La Gomera* am decis destul de repede că Vlad va juca rolul principal. Deci am scris cu el în minte și cu personajul lui din *Polițist, adjectiv*. Nu are rost să mai zic eu acum cît de bun actor este Vlad, dar acest rol n-a fost ușor deloc; a venit la o groază de probe pentru celelalte roluri, în parte pentru că, evident, era importantă relația cu celelalte personaje, dar și pentru că eu încercam un alt tip de mizanscenă și aveam nevoie să încerc lucruri noi; a slăbit 14 kilograme pentru film și a învățat și limbajul fluierat. În plus, proiectul s-a amînat de două ori și a trebuit să-și reconfigureze programul pentru mine. Vreau să-i mulțumesc că a avut încredere în mine și în acest proiect. Și, dacă tot am ajuns la etapa asta, la acest film am avut o echipă foarte bună, pe care am simțit-o aproape și care m-a ajutat enorm. Vreau să le mulțumesc tuturor. Pare un film lejer, dar n-a fost deloc ușor de făcut.

„Cred că cinema-ul este o artă tînără, vie.“

La Gomera e un film făcut cu o mare atenție la detalii. Arantxa Etcheverria Porumboiu, care s-a ocupat de direcția artistică a filmului, dă o amprentă importantă filmului. Cum ați lucrat la acest film?

Excelent. Este o plăcere să lucrez cu Arantxa. Fiind soția mea, e prima persoană cu care mă consult, îmi știe toate proiectele de la *A fost sau n-a fost?* încoace. Arantxa este artist plastic și arta ei mă influențează. Estetic vorbind, filmele mele s-au schimbat destul de mult de-a lungul timpului, iar asta i se datorează și ei. Arantxa a studiat scenografie și costume la TNS (Théâtre National de Strasbourg) și a lucrat o perioadă în teatru, în Franța. Revenind la *La Gomera*, acesta este al doilea proiect la care lucrăm efectiv. Cum filmul este o călătorie a personajului principal și e structurat pe capitole, fiecare capitol purtînd numele unui personaj care influențează traseul personal al lui Cristi, Arantxa a avut ideea ca, la nivel estetic, să folosim culorile curcubeului, fiecare culoare pentru un capitol în parte, pentru a crea un ritm intern, muzical, al acestui traseu. Dacă vreți, un fel de pod, pe care personajul îl parcurge de-a lungul filmului. După asta, a urmat implementarea acestui concept, pe care Arantxa a făcut-o împreună cu Tudor Mircea (directorul de imagine al filmului), cu Simona Pădureț (scenografie) și cu Dana Păpăruz (costume).

Există o scenă în film în care Cristi, protagonistul, și procuroarea intră într-o sală de cinema, ca să vorbească departe de ochii lumii, unde rulează un western. E și candoare, și citare, și „realitate“, și „iluzie“ deopotrivă. Ar putea funcționa ea ca o definiție a cinema-ului pentru dvs.? Și, dacă nu, cum ar suna?

Sincer, după ce-am făcut *Polițist, adjectiv* mă cam tem de definiții. Dar, dacă-mi spuneți acum, s-ar putea să aveți dreptate, ar putea funcționa și așa. Scena respectivă are rolul de oglindă – situația de pe ecran (deși în cu totul alt registru, fiind o secvență de western) este foarte asemănătoare cu situația în care se află personajul lui Cristi.

a consemnat Ana Maria SANDU

© V. Ciaplea

La Gomera

Ștefan LEMNY

Eugène Ionesco și Alphonse Dupront: dialog epistolar

Aflat în voiaj la Spoleto, Eugène Ionesco n-a putut asista la festivitatea de la Sorbona, din 3 iulie 1984, cînd Alphonse Dupront evoca numele său și pe al lui Cioran, mîndrindu-se că a contribuit la instalarea lor în Franța. Dar, în ciuda acestei absențe, relațiile lui cu fostul director al Institutului Francez au fost la fel de strînse ca și în cazul compatriotului său. Ambii au reținut atenția istoricului în devenire prin calitățile lor intelectuale excepționale, oglindite în primele lor publicații care i-au făcut deja cunoscuți în cultura română. Eugène Ionesco i-a dăruit cu întîrziere un exemplar din cartea sa *Nu*, publicată în 1934, care provocase la apariție vîlva știută în viața literară din România: abia în octombrie 1938, el îi va scrie o măgulitoare dedicație, salutînd în Dupront un „ambasador al culturii și spiritului francez, deci al Culturii și Spiritului". Este anul în care el obținea mult rîvnita bursă pentru a studia în Franța, unde, odată ajuns, îi împărtășea protectorului său impresiile noii sale experiențe, cum o arată două din scrisorile sale inedite din această perioadă. Pe 6 decembrie 1938, el exprima legătura definitivă pe care o trăia atunci între „modestul [său] destin individual" și „destinul spiritual (și politic!) al Franței": aici, scria el cu entuziasm, „se află sarea pămîntului, Spiritul, lumina, înconjurată, din păcate, de tenebre" și se întreba, îngrijorat de expansiunea Germaniei hitleriste, dacă, în confruntarea ce se anunța, „Spiritul se va dovedi învingător". Din păcate, situația avea să se agraveze și mai mult, conducîndu-l în cele din urmă să caute refugiul în textele literare, după cum i se destăinuie lui Dupront pe 23 martie 1940. Refugiu relativ fiindcă, constată el în același mesaj, fantomele hitlerismului sfîrșesc prin a-l marca pînă și în percepția textelor lui Rimbaud.

Pentru viitorul dramaturg, ceea ce contează cel mai mult este însă posibilitatea pe care i-o oferă Parisul de a se găsi „pe una din marile scene ale lumii în momentul în care se petrec atîtea lucruri. Și mă găsesc chiar pe scenă, nu în sală; nu sînt spectator, joc chiar eu drama, chiar dacă pierdut printre mulțimea de figuranți". Deosebire radicală față de Cioran, care căuta să se distanțeze de actualitatea istorică!

Ionesco se remarcă și prin interesul său de a cultiva legăturile cu intelectualii de prestigiu. Grație recomandării inițiale a lui Dupront, el se apropie de redactorii și colaboratorii revistei *Esprit* și, în cele din urmă, de mentorul ei, Emmanuel Mounier: „Redactorul – și se pare că

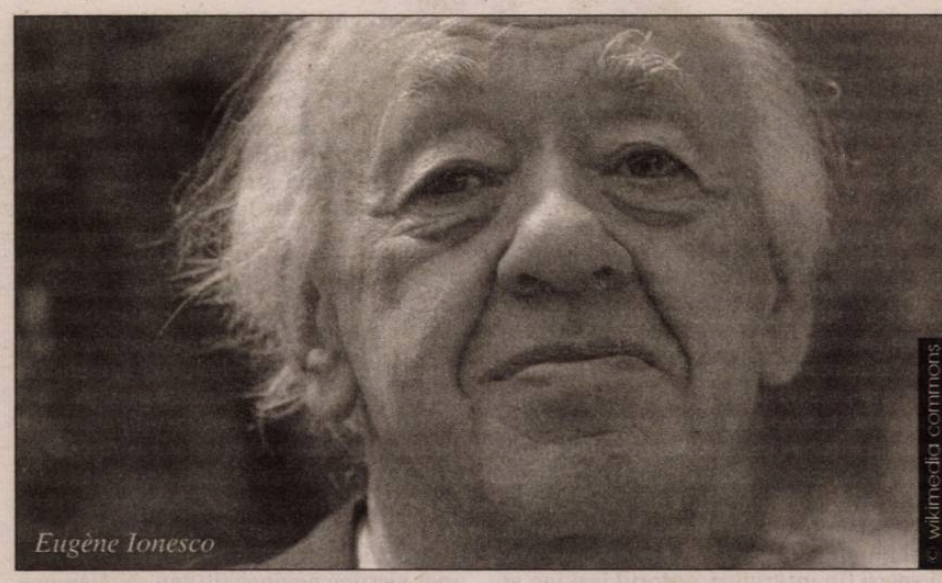
Eugène Ionesco
© wikimedia commons

toată redacția revistei *Esprit* – are o încredere și o forță de luptă care mă vor cuceri, sper aceasta cu disperare. Este poate unica mea șansă" – după cum îi scrie el lui Dupront în aceeași epistolă din 6 decembrie 1938.

Cei doi români de la Paris se deosebesc și în ceea ce privește împlinirea datoriilor academice impuse de obținerea bursei. Spre deosebire de Cioran, extrem de discret pe această temă, Ionesco nu uită să-l asigure pe Dupront de dorința de a-i trimite raportul său de activitate, salvînd în felul acesta cel puțin aparențele unui bursier aflat la datorie: „Îngrămădesc fișe – îi scrie el pe 23 martie 1940 – și, pe măsură ce avansez, am impresia că am mai mult de făcut", aluzie desigur la necesitatea prelungirii sejurului său de studii.

Între iunie 1940 și iunie 1942, el va trăi însă coșmarul reîntoarcerii în România – altă deosebire esențială față de Cioran, rămas în Franța, în ciuda unei scurte reveniri în țară între sfîrșitul lui 1940 și începutul anului 1941. În momentul ocupării Franței și al instalării regimului pétainist, Ionesco se găsește la București, de unde își exprimă însă, ca și Mihail Sebastian, solidaritatea cu poporul francez, cum ține să-i arate directorului Institutului Francez în scrisoarea sa din 23 iunie 1940: „N-aș putea să trăiesc într-o lume în care Franța n-ar mai exista, într-un corp vid. Nu am decît o patrie, Franța, fiindcă singura patrie este aceea a Spiritului".

De aceea, chiar în condițiile dramatice ale ocupării Franței, singurul său țel, disperat, avea să fie reîntoarcerea la Paris. Cu mult înainte de a transpare în cartea sa *Prezent trecut, trecut prezent*, această dorință arzătoare este motivul scrisorii adresate lui Alphonse Dupront pe 19 octombrie 1940 cu rugămintea de a-i înlesni „de urgență" un certificat de bursier, unica posibilitate, preciza el, pentru a trece frontiera României în acel teribil an. Cererea a rămas fără rezultat. La data respectivă, directorul Institului Francez se afla la sfîrșitul misiunii, lipsit de posibilitatea de a exercita aceeași influență ca mai înainte, după cum s-a văzut și în cazul lui Mihail Sebastian. Prin urmare, Eugène Ionesco va mai rămîne în România pînă în iunie 1942, cînd plecarea sa în Franța se va face în condiții oficiale: mai întîi ca atașat de presă, apoi, ca secretar cultural pe lîngă Legația română de la Vichy, unde-și va continua activitatea pînă la sfîrșitul anului 1947, în ciuda schimbărilor survenite în cele două țări în 1944.

Dacă rolul lui Dupront a fost determinant doar în ceea ce privește obținerea bursei în 1938, el s-a dovedit totuși suficient de important pentru a inspira recunoștința lui Ionesco: „Mă gîndesc destul de des la dumneavoastră – îi scrie el pe 31 ianuarie 1947 – și cu cîtă gratitudine fiindcă, incontestabil, vă datorez faptul de a mă găsi *încă* [subliniat de mine – S.L.] «aici» și nu «acolo»". Acest *încă* indică oare ajutorul lui Dupront și în perioada în care Ionesco a revenit în Franța după 1942 ?

Ca funcționar al statului român, situația sa era desigur total diferită de aceea a lui Cioran, tracasat de lipsa resurselor financiare. Mai mult decît atît, el a păstrat bunele relații cu unii reprezentanți importanți ai vieții politice și intelectuale românești și a putut chiar avansa în funcția sa pînă la a fi pe punctul de a obține „o situație oficială și diplomatică" (scrisoarea din 31 ianuarie 1947), dacă n-ar fi survenit scandalul provocat în România de articolul său incendiar din *Viața Românească*, în 1946.

În aceste condiții, cultivarea de către Eugène Ionesco a prieteniei cu fostul director al Institutului Francez, devenit conferențiar la Universitatea de la Montpellier, nu răspundea acelorași nevoi ca acelea ale lui Cioran sau ale lui Mircea Eliade, preocupați în aceeași perioadă de obținerea unor mijloace de existență. Ea era hrănită în schimb de natura misiunii secretarului cultural al Legației române, o misiune ale cărei resorturi Alphonse Dupront le cunoaștea prea bine din propria experiență. Fostul ambasador al culturii franceze în România, cum îl recunoscuse Eugène Ionesco în dedicația sa din 1938, se întîlnea astfel cu tînărul agent român, chemat să difuzeze în acel moment cultura țării sale în Franța. Explorările arhivistice întreprinse recent de Ana-Maria Stan și de Julia Elsku arată cîteva direcții importante ale activității sale. Într-un raport adresat autorităților de la București, în care el pledează pentru necesitatea de a se face apel la „buni cunoscători ai României", capabili să contribuie la răspîndirea imaginii țării sale în Franța, Dupront este inevitabil citat, alături de Paul Morand, Lucien Romier, Paul Henry, Emmanuel de Martonne. Într-adevăr, profesorul de la Montpellier, atașat României, i-a oferit concursul în acest sens, indiferent de fluctuațiile vieții politice.

Numele său nu este menționat în februarie 1943, data creării unui post de lector de limbă și literatură română la Facultatea de Litere din Montepellier. În raportul trimis cu acest prilej la București, Ionesco insista asupra rolului unor asemenea lectorate „în jurul cărora se pot crea cercuri de studii românești și cicluri de conferințe, biblioteci etc. ce nu ar mai avea aspectul unor acțiuni de «propagandă», cuvînt suspectat de francezi –, ci al unei cunoașteri culturale obiective". Cum să nu recunoaștem aici vederile lui Dupront care, într-o serie de articole apărute în revista *L'Europe nouvelle*, între 26 septembrie și 21 noiembrie 1936, a criticat termenul agresiv de «propagandă», preferîndu-l pe acela de dialog, în spiritul libertății de afirmare a valorilor culturale?

Rolul lui Dupront este mai evident în pregătirea unui număr special al unei reviste despre care Ionesco îi cere lămuriri pe 23 ianuarie 1945: „Care este situația *Pyrénées?* Mai aveți manuscrisul numărului franco-român?". Este vorba de revista ce apărea la Toulouse, cu subtitlul *Cahiers des Lettres et des Arts*, care și-a încetat apariția în iunie 1944, fără a fi reușit să publice numărul proiectat unde ar fi trebuit să colaboreaze Ionesco și Dupront.

Întîlnirea în jurul unor asemenea proiecte de interes mai general putea să dea astfel noi aripi prieteniei dintre cei doi. Este ceea ce explică și natura mai destinsă și mai directă a comunicării dintre ei, Ionesco fiind singurul dintre protejații români ai lui Dupront care i se adresează cu formula *„Monsieur et cher ami"*. Acest semn de prietenie survine, din păcate, într-un nou moment delicat din viața viitorului dramaturg, cînd nesiguranța propriei cariere îi îndreaptă din nou speranțele către profesorul de la Montpellier: „Sînt astăzi în măsură să pot cere, cu șanse de reușită – aflăm din aceeași scrisoare din 31 ianuarie 1947 –, de a fi numit, de exemplu, lector de română la Facultatea de Litere din Montpellier. M-ați accepta printre dumneavoastră?"

Nu cunoaștem răspunsurile lui Dupront la toate misivele sale și nici alte urme ale dialogului lor epistolar după această ultimă dată. Anul 1947 este ultimul an în care Ionesco mai beneficiază de un statut convenabil de existență, înainte ca țara pe care o servea ca modest agent cultural să basculeze în era republicii populare și ca el să se alăture celorlalți intelectuali români, în căutarea unor surse de supraviețuire în capitala Franței.

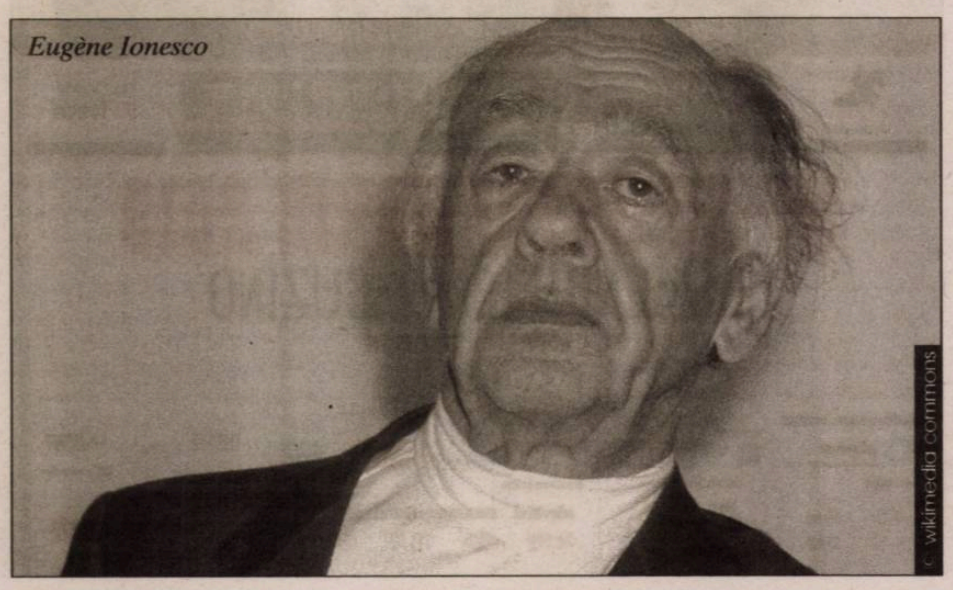
Eugène Ionesco
© wikimedia commons

***Ștefan Lemny** este istoric. A publicat, printre altele:* Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc, *Editura Polirom, 2017.*

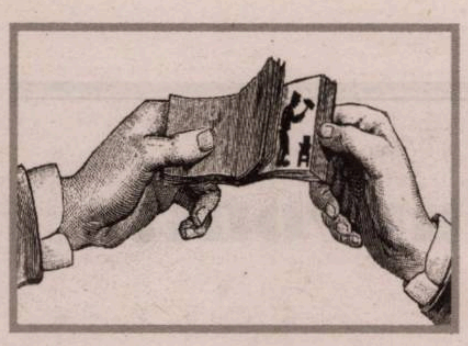

Marius CHIVU

feedbook

Monstrul războiului

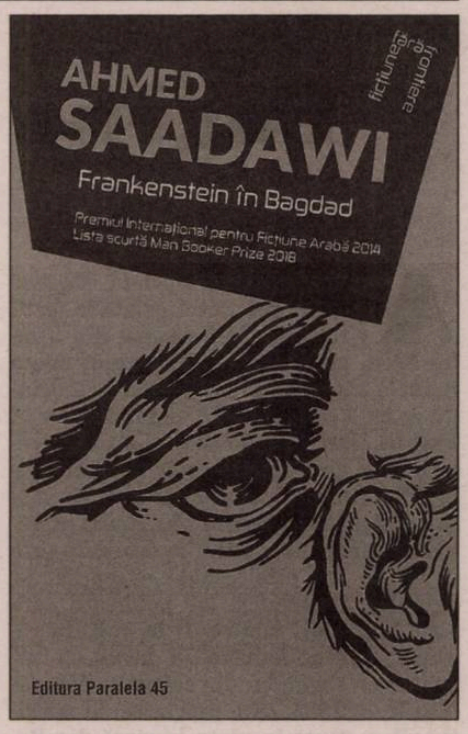

● **Ahmed Saadawi, *Frankenstein în Bagdad*, traducere de Cătălina Stanislav, Editura Paralela 45, 2018.**

În luna februarie a acestui an, scriitorul irakian Alla Mashzoub (1968-2019), critic frecvent al divizării sectariene și al milițiilor șiite și sunnite, precum și istoric al evreilor irakieni, a fost asasinat în fața casei sale de un motociclist care a tras asupra lui treisprezece gloanțe. De altfel, se estimează că mai mult de cinci sute de intelectuali au fost uciși pentru părerile lor politice în deceniul 2003-2013. Acțiunea romanului *Frankenstein în Bagdad* al lui Ahmed Saadawi (n. 1973) are loc în 2005, după invazia americană și în plin avînt al atentatelor Al-Qaeda, și spune povestea unui vînzător de vechituri pe nume Hadi care, la un moment dat, adună bucățile unor corpuri împrăștiate în urma exploziilor stradale, le coase și creează un monstru pe care îl botează Cumîizice (Shesma, în originalul arab; Whatsitsname, în traducerea engleză, după care s-a făcut și traducerea românească). Însuflețit de victima unui alt atentat al cărei corp este spulberat în explozie, Cumîizice începe o campanie de răzbunare împotriva celor care i-au ucis pe cei din corpul cărora a fost creat. „Pentru că sînt făcut din părțile unor oameni din medii diverse – etnii, triburi, rase și clase sociale –, eu reprezint amestecul imposibil la care nu s-a ajuns niciodată în trecut. Sînt primul cetățean irakian adevărat… Sînt un izbăvitor, cel pe care îl așteptau și sperau să vină. Măruntaiele întunericului s-au mișcat și mi-au dat naștere mie. Eu sînt răspunsul chemării victimelor pentru a pune capăt nedreptății și pentru a mă răzbuna pe cei vinovați“, se aude vocea acestui monstru al războiului pe reportofonul unui jurnalist care-i spune povestea într-o revistă sub forma unei legende urbane. Poveste care va fi transformată ulterior în romanul pe care tocmai îl citim de către un scriitor interogat asupra genezei de către un Departament de Urmărire și Căutare, unitate de informații speciale fondată de americani pentru a monitoriza crime neobișnuite, legende urbane și zvonuri superstițioase, dar și pentru a face predicții despre crime iminente.

Ca și personajul său central, niciodată prezent altfel decît prin mărturiile unor martori necreditabili și prin înregistrările audio asupra cărora planează suspiciunea de *hoax*, romanul se desfășoară ca un teatru de fantome și are un corp textual impur, alcătuit din mai multe genuri și specii (în interviuri, autorul irakian se revendică din literatura unor H.G. Wells, Calvino și Borges). Cartea se deschide cu raportul comitetului de investigare a crimelor (organism alcătuit din experți în securitate, dar și din astrologi și ghicitori) și continuă cu manuscrisul romanului care incorporează descrieri realiste ale cartierului din Bagdad unde are loc acțiunea, vise și dialoguri imaginare, înregistrări audio, fragmente de articole din presă, confesiunile monstrului și dialogurile între identitățile diferite din care este alcătuit. Parte *fantasy / horror*, prin personajul său gotic inuman și misterios, parte *crime / noir novel*, prin atmosferă și prin seria de răzbunări sîngeroase și urmăriri, acest roman este, de fapt, o alegorie a războiului civil/etnic cu multe tușe de comic macabru.

Nimic nu trebuie citit literal, totul are substrat metaforic. Primele victime ale lui Cumîizice sînt un grup de patru cerșetori găsiți înlănțuiți, stînd în fund, pe un trotuar, fiecare avînd mîna strînsă în jurul gîtului celui din fața lui, ca și cum s-ar fi strangulat reciproc în același timp. Jurnalistul Mahmoud, cel care publică în revistă povestea lui Cumîizice, descoperă, după moartea tatălui, că numele lui de familie fusese inventat, că nu este „arab real“, că adevărata lui identitate etnică era alta *(vezi și fragmentul de mai jos)*. O bătrînă creștină, care încă așteaptă venirea acasă a fiului dispărut în urmă cu douăzeci de ani în războiul dintre Irak și Iran, se conversează cu Sfîntul Gheorghe Martirul din icoana de pe perete. Iar Cumîizice descoperă că părți din corpul său aparținînd victimelor putrezesc și pică, trebuind înlocuite cu părți din cadavre proaspete, care la rîndul lor trebuie răzbunate și, astfel, rămîne fără certitudinea că poartă exclusiv carnea unor victime nevinovate sau că misiunea lui are finalitate. „Dar cine poate să spună cît de criminal e cineva?“, se întreabă monstrul războiului, a cărui listă de răzbunări crește pe măsură ce ucide înnoindu-și corpul cu noi victime. „Nu există nevinovați care sînt complet nevinovați sau criminali care sînt complet criminali“, este revelația pe care o are acest arhanghel al răzbunării perpetue, care aduce deopotrivă salvarea și damnarea.

Prezentînd multiple „cusături narative“, complicate și de multitudinea personajelor, unele nedezvoltate, listate chiar la începutul cărții pentru a fi identificate mai ușor, cu destule redundanțe și pagini care trenează, dar foarte interesant ca fabulă absurdă despre violența unei societăți sectariene traumatizate de război („toată lumea e responsabilă într-un fel sau altul“, „ura iese la suprafață cînd oamenii cunosc pe cineva care nu se poate integra nicăieri“, „în fiecare zi murim din aceeași frică de moarte“), acest al treilea roman al lui Ahmed Saadawi a fost distins în 2014 cu International Prize for Arabic Fiction.

***Ahmed Saadawi** va fi invitat în cadrul Festivalului Internațional de Literatură și Traducere (FILIT), desfășurat între 2-6 octombrie la Iași. Mai multe detalii la filit-iasi.ro.*

aproape de carte

Ahmed SAADAWI

Frankenstein în Bagdad

(fragment)

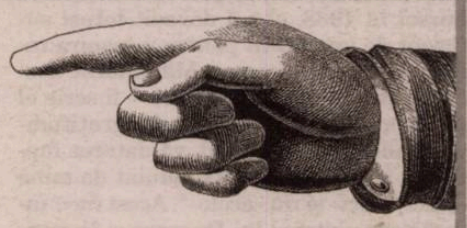

În ajunul morții sale, tatăl lui umpluse șase caiete de școală, fiecare de cîte o sută de pagini. În cîteva ocazii rare, Mahmoud s-a uitat pe unele pagini. Dar apoi mama făcuse inimaginabilul: le băgase pe toate adînc în cuptor, turnase parafină peste ele și le dăduse foc. Apoi a făcut douăzeci și șapte de lipii, coapte ușor pe cenușa confesiunilor lui. Tatăl lui scrisese totul. Scrisese adevărul gol-goluț în cerneală neagră, cu un scris de mînă elegant, de tipul celui pe care l-ai găsi într-o carte de caligrafie. Erau pasaje despre timpurile în care tatăl lui se masturbase cînd era căsătorit, despre femeile cu care visa să se culce, unele dintre ele femei bătrîne din cartier. Ce spusese în jurnalele lui nu putea fi în acord cu felul în care îl vedeau oamenii în cartierul Jidayda din Amara. Era foarte respectat și venerat, dar poate asta nu era o imagine care să-i placă prea mult tatălui lui Mahmoud. Era o imagine care-i fusese impusă și cu care reușise să trăiască în cele din urmă, dar numai pentru că se exprima așa cum era în realitate în confesiunile lui secrete.

Cînd frații lui Mahmoud s-au uitat peste caiete, au fost șocați și stînjeniți. Mahmoud i-a auzit spunînd lucruri despre adevăratele lor origini și despre schimbarea religiei, și așa mai departe. Nu era sigur de ce auzise și subiectul a fost complet închis odată ce cenușa celor șase caiete se răcise în cuptorul mamei lui. Dar Mahmoud își amintea uneori de ceea ce scrisese tatăl lui și încerca să le pună cap la cap cu frînturi de informații care fuseseră suprimate pentru totdeauna, într-o încercare de a-nțelege lucruri, chiar dacă nu mai era nici o cale să verifice informația. Unul dintre lucrurile alea era numele de familie Sawadi, pe care tatăl lui Mahmoud, un profesor de arabă, îl inventase, ignorînd complet numele obișnuit care indica afiliații tribale. Mulți oameni au început să se refere la casa familiei drept casa clanului Sawadi. Dar moartea tatălui lui Mahmoud însemna și moartea numelui de familie inventat, pentru că frații au revenit la numele lor tribal, de care erau mîndri. Însă Mahmoud, indignat de felul nemilos în care încercaseră să distrugă povestea vieții tatălui lor, a păstrat numele Sawadi și a stabilit ca acesta să fie numele după care să fie cunoscut în ziare și reviste.

PUBLICITATE

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Vara săracului

● **Mihai Buzea, *Jimmy*, Editura Polirom, 2018.**

Jimmy este cel de-al doilea roman al lui Mihai Buzea, după debutul din 2017. L-am citit cu mare plăcere, recunosc, și m-am reîntors la el acum, după ce am parcurs și inspirata biografie ficționalizată (prefer sintagma aceasta celei reintroduse acum în mod nefericit în circulație de Editura Polirom, „biografie romanțată") *Vasile Pogor* din colecția „Scriitori de poveste" de la Editura Muzeelor Literare din Iași. În nuvela despre Pogor, Mihai Buzea trata cu inteligență și cu respect pentru cititor un subiect neofertant, găsind un unghi inedit de abordare și păstrînd surpriza pentru final. La fel procedează el și în romanul de anul trecut, unde strategia de marketing ascunde de fapt mizele reale, mult mai ambițioase, ale cărții.

Jimmy e o scriere aparent picarescă, pe care autorul, din cîte înțeleg, a prezentat-o ca și cum ar fi integral „adevărată", mergînd pînă la a aduce la lansarea cărții boxurile artizanale folosite de mardeiașii cu care personajul central se înhăitează la un moment dat. Dar problema pe care cartea o face vizibilă nu este aceea, în fond banală, ce și cît din poveste e real, cîte din evenimentele palpitante, spectaculoase și pline de umor relatate în carte i s-au întîmplat autorului, care își listează pe jacheta cărții o biografie aproape la fel de fabuloasă ca a eroului său, pe nume tot „Mihai Buzea". Ci care este semnificația acestor întîmplări, ce înseamnă ele, dacă înseamnă ceva. Problemă cu atît mai interesantă cu cît romanul vorbește despre suișurile și coborîșurile unei povești de dragoste isterice și ratate desfășurată de-a lungul celor trei decenii de postcomunism. Așa încît cartea se întreabă mai degrabă ce este cu această istorie postcomunistă pe care cu toții am trăit-o, la ce a fost ea bună și dacă ne-am ales cu ceva de pe urma ei. Romanul lui Mihai Buzea, vreau să spun, are de fapt un sens nu atît simbolic-sapiențial, cît unul exemplar. Este o fabulă care, pretinzînd că nu țintește decît la povestirea netedă și simplă de întîmplări, e mai preocupată de lumea în care întîmplările acestea devin posibile.

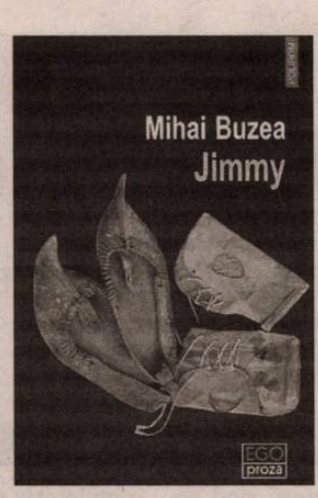

Jimmy e povestea unui licean care, la sfîrșitul anilor '80, se îndrăgostește de o colegă, dominatoarea Bristena, fiica unui securist, și rămîne îndrăgostit de ea pînă în zilele noastre, în ciuda faptului că fata e o scorpie narcisistă și manipulatoare. Ca să o cucerească, el participă la jocurile de prestigiu dintre liceeni, iar mai tîrziu, ca să supraviețuiască mizeriilor tranziției, intră într-o mulțime de îndeletniciri și ocupații, de la bișnițar în Turcia și Polonia la hoț sau complice de hoți în București, gunoier la Budapesta, salahor la Paris. Pentru ea petrece o vară în Vamă și alta în munți și cunoaște astfel o mulțime de tipuri: spun „tipuri" pentru că eroul are o privire calibrată sociologic sau măcar pregătită să reducă noul la deja cunoscut. El hașurează societatea tranziției cu mare dezinvoltură, pe care alți autori dau impresia că au dobîndit-o prin studiu. Lumea traficanților români de la Istanbul, rivalitățile regionale între moldoveni și sudici, între bișnițarii din Vest, stratificarea socială a grupurilor de muntomani, stricta ierarhie a „tartorilor" și „atîrnătorilor" din Vama Veche îi oferă ocazia autorului să descrie sintetic universul românesc al epocii fără să piardă senzația de sinceritate. Ba chiar și alte părți din Europa devin astfel mai transparente: talciocurile controlate de mafii din Slovacia anilor '90, de pildă, unde oamenii vin să cumpere pîine (!), dau senzația unui continent întreg cuprins de foame, criminalitate și confuzie. Iar epoca se lasă rezumată de o sintagmă pe care Buzea o împrumută din bulgară: „vara săracului" trimite nu atît la sărăcie, cît la un „amărît, rupt în cur, ultimul om, neica nimeni, gigel, cotaie [...], un grad al decăderii, al excluderii, al non-umanității, un soi de *untouchable* în variantă bulgară". Eroul romanului este astfel tratat de fata pe care o iubește; el petrece decenii întregi învățînd să se disprețuiască pe sine, căutînd să respecte standarde pe care nimeni nu are de gînd să i le valideze vreodată, incapabil să se desprindă de fixația sa, evident bolnavă, pe un Altul suveran.

Astfel descrisă, povestea din roman trimite clar spre relația disfuncțională a românilor cu țara lor în perioada pe care o numim tranziție. Nu că Bristena ar fi România – personajul e prea bine conturat ca să suporte identități simbolice, iar autorul îmi pare că are alergie la tot ce poate deveni aforism sau pildă. Reactivitatea ei imprevizibilă evocă totuși vînzoleala ideologică de o instabilitate și violență ieșită din comun de după 1989, ca și dependența toxică a intelectualului român de acest vuiet amețitor, care nu-i oferă decît repere false. Excelent mi se pare finalul, care aduce în față tema interpretării unitare a tuturor celor povestite. Eroul, suferind de vechi complexe, apăsat de alcoolism, avînd și dialoguri imaginare cu o voce la beție (această voce e „Jimmy" din titlu), caută ajutorul unui psiholog care, spre furia lui, îi arată că amorul lui bolnăvicios față de fata de securist nu este decît efectul colateral al unei traume familiale mai profunde. Adică lupta lui de o viață de a-și domina această obsesie este pur și simplu destituită, deviată fiind de o altă imprevizibilă și dureroasă fixație. Mesajul pesimist al lui Mihai Buzea ar fi, atunci, că poate tranziția nu e decît o oglindă de fum care ne împiedică să ne cunoaștem traumele formatoare, mai vechi. Cine știe, poate chiar așa și este. E însă cert că *Jimmy* e un roman plin de merit, iar curgerea sa „spontană" de tip picaresc nu poate să-i ascundă premeditarea și relevanța actuală.

PUBLICITATE

adevărul
îți aduce

de luni,
16 septembrie

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + carte 15 lei

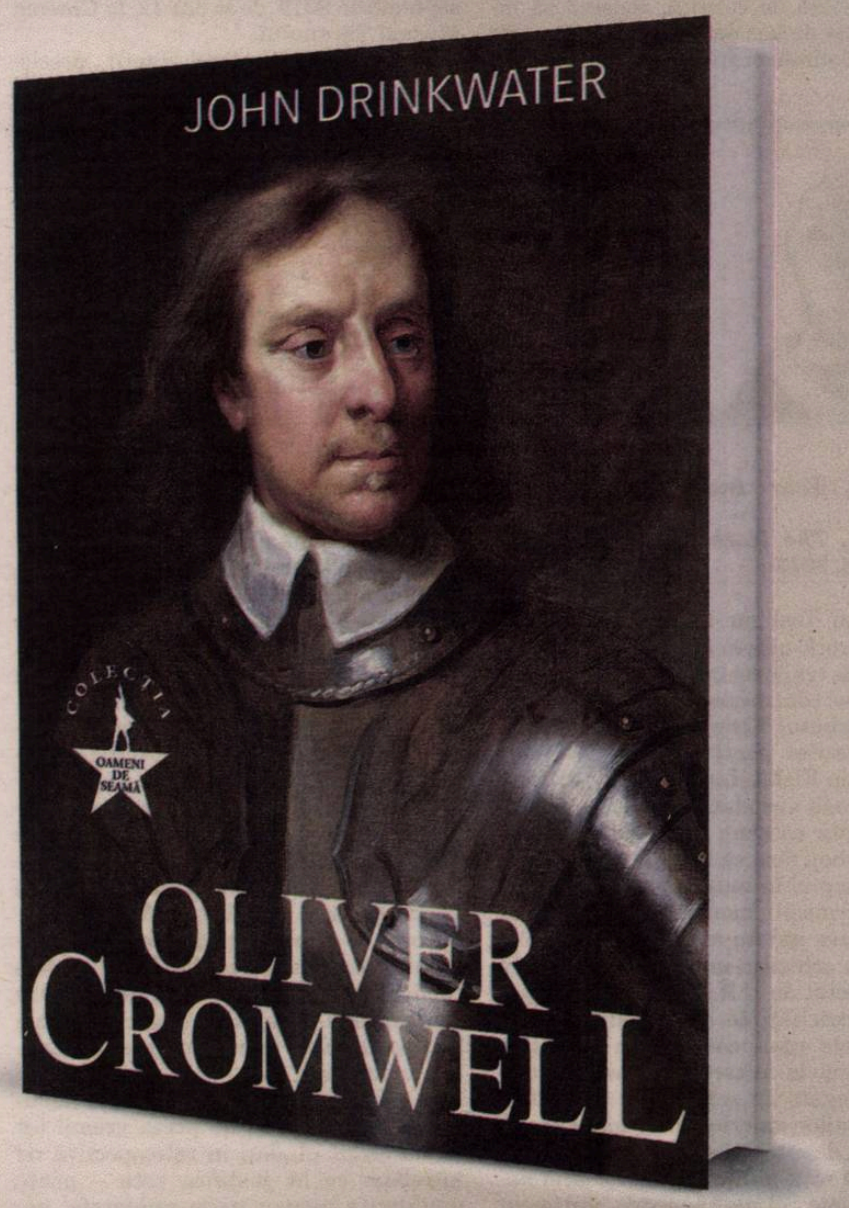

Andreea VLAD

dilematograf

Pelicule interesante la Película

Cea de-a patra ediție a festivalului *Película – Un festival ca o fiesta!*, care celebrează cinematografia și cultura ibero-americană, are loc între 11 și 15 septembrie. În fiecare an, *Película* își îndreaptă reflectoarele spre una dintre țări, anul acesta fiindu-i dedicată o secțiune specială Braziliei.

Din competiție, care în acest an include cinci filme din Brazilia, Peru, Mexic, Argentina și Chile, mi-a atras atenția *Benzinho / Loveling* (Brazilia-Uruguay, 2018), selecționat la Sundance și Rotterdam și distins cu Premiul pentru Cel mai bun film ibero-american la Festivalul de Film Spaniol de la Malaga (2018). În regia atentă și deseori surprinzătoare a lui Gustavo Pizzi, *Benzinho* este despre un cuplu obișnuit, Klaus și Irene, care trăiește într-un orășel din apropiere de Rio de Janeiro și visează la o viață mai bună pentru ei și cei patru copii.

Această familie impetuoasă, în perpetuă efervescență într-o casă care pare să se clatine din toate încheieturile, este simultan comică, haotică și nostalgică. O nostalgie de final de vară, în care fiul cel mare, adolescentul Fernando, va pleca în Germania pentru a juca într-o echipă profesionistă de handbal, Klaus va renunța la afacerea cu o librărie demarînd un business turistic contra sumei pe care o va obține printr-un sacrifiu personal (vînzarea modestei case de vacanță a familiei de pe malul mării), iar Irene va debuta la primul job din viața ei. Karine Teles compune o excelentă Irene, caldă și febrilă, care aspiră la independență financiară după o viață de casnică, reușind să își ia diploma de bacalaureat la aproape 40 de ani. Cadrele statice, descriptive, care parcă îmbrățișează fluid actorii rînd pe rînd, prelungesc pe ecran acea legătură permanentă, de tip orizontal, a vaselor comunicante. Este un haos ludic și organizat care, în mod paradoxal, îi unește pe toți dincolo de diferențele de înțelegere, aspirații, emoție dintre ei („ceea ce separă o insulă de alta – marea – este și cel mai bun mijloc de comunicare", spunea regizorul de teatru Eugenio Barba). *Benzinho* îmbină realismul abordării (dialoguri vii, teme sociale, sunet în priză directă) cu o poezie a domesticului ce țîșnește din toți porii, în neașteptate compoziții impresioniste (într-un cadru filmat de foarte sus, Irene stă alături de Fernando pe o plută rotundă, ca într-un imens cocon vegetal care proiectează în cosmos solida lor legătură, cordonul ombilical încă netăiat). *Benzinho* va rula vineri, 13 septembrie 2019, de la ora 21, la Cinema „Elvire Popesco", și duminică, 15 septembrie 2019, de la ora 12, la Cinema Muzeul Țăranului.

Într-un registru total diferit, precis-completativ și de un estetism funcțional, *Wiñaypacha / Eternity* (Peru, 2017) surprinde istoria a doi soți uitați de lume undeva, pe înălțimile Anzilor peruvieni, într-o izolare deplină. Octogenarii Willka și Phaxsi (care înseamnă soare și lună în dialectul Aymara) trăiesc în bordeiul lor din piatră, alături de cîinele, lama și oile lor. Filmul regizat de Oscar Catacora este o meditație elegiacă despre singurătatea devotată a doi bătrîni care îl așteaptă în zadar pe fiul lor Antuku („poate crede că am murit", remarcă resemnat unul dintre ei). Bătrîna Phaxsi cheamă vîntul în ajutor de cîte ori dă de greu și ascultă cu atenție suspinele naturii și șoaptele zeilor. Fideli zeilor, spiritelor și unor ritualuri străvechi, pentru eroi timpul pare a curge invers, ca și cum ar fi fost prinși în gheață, iar memoria înghețată. Îi leagă armonia dintre ei, pe care o aseamănă cadenței culorilor pe un poncho nou, la care Willka visează. În acest film derulat lent și construit din cadre lungi, culori saturate și contururi clare, liniștea este perfectă și definitivă. Este un micro-univers din afara timpului profan, aproape sacru, unde, vorba poetului, „orele durează zile și anii devin minute". Durata amorfă, suficientă sieși, reușită de acest talentat și premiat cineast peruan poate fi o mostră din acea *imagine-timp* în care Gilles Deleuze vedea „experiența imaginii în sine", actorii funcționînd ca *ființe-imagine* sau *ochi* pentru un univers arhetipal cu care se identifică organic. La acesta vor reveni, în momentul despărțirii, cu același firesc cu care soarele răsare, păsările zboară în înaltul cerului sau apele curg la vale, fără a blama sau judeca zeii. *Wiñaypacha / Eternity* are proiecții speciale în afara competiției vineri, 13 septembrie, de la ora 19, respectiv duminică, 15 septembrie, de la ora 13, la Cinema „Elvire Popesco".

În *Hoje eu quero voltar sozinho / The Way he looks* (Brazilia, 2014), regizorul Daniel Ribeiro ne spune cu delicatețe și o scriitură vizuală intimistă povestea lui Leonardo, un adolescent nevăzător din naștere, curajos și inteligent, care se luptă cu limitările dizabilității sale, dar și cu nevoia de independență. Giovanna, devotata lui prietenă, îi este un fel de înger păzitor, ea îl ferește de farsele crude jucate de colegii lui Leo (la o petrecere vor să îi dea să sărute o cățea, în locul frumoasei clasei, Marta). Prietenia celor doi este dată peste cap în momentul în care apare un nou coleg de clasă, fermecătorul și exuberantul Gabriel, de care ambii devin fascinați. Filmul, distins cu premiul FIPRESCI al secțiunii Panorama la Berlinala din 2014, va mai fi proiectat vineri, 13 septembrie, de la ora 17, la Cinema „Elvire Popesco".

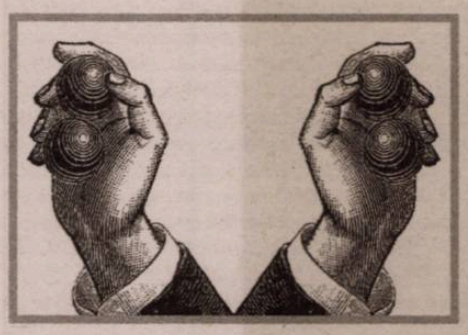

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Regrete și frici

● Tool, *Fear Inoculum*, Volcano, 2019.
● Korn, *The Nothing*, Roadrunner Records, 2019.

Korn și Tool au marcat iremediabil evoluția rock-ului în anii '90, iar vara asta ambele trupe se întorc cu albume noi ce stîrnesc controverse.

Deși debutul Korn a determinat mersul industriei pentru măcar o decadă (vezi Limp Bizkit, Linkin Park etc.), trupa n-a reușit niciodată să închege un concept artistic coerent. Au apelat la o imagine hip-hop fără să asimileze cu adevărat hip-hop-ul în muzica lor (așa cum au făcut-o urmașii); momentele dub-step de acum cîțiva ani au avut la fel de multă noimă ca achiziția unui picior de microfon proiectat de H.R. Giger – mai degrabă excentricități de adolescent decît ingredientele unui concept, în condițiile în care temele cu care s-a consacrat trupa sînt legate de suferințele și frustrările liceenilor americani. Trupa a reușit totuși cu debutul din 1994 să ofere o alternativă rock-ului alternativ – acel *nu-metal*, poate cel mai ponegrit sortiment rock din istorie. Eticheta dăinuie pînă azi, deși nimic nu mai e *new* acolo, după cum nici versurile adresate liceenilor nu mai sună autentic din gura unui văduv care se apropie de 50 de ani. Noul album relevă chiar un blocaj mental: *„I've done all I can / Tell me why my life keeps getting harder"* – finalizarea liceului, căsniciile și succesul comercial n-au rezolvat nimic din problemele reclamate pe primul album. Noul material e proiectat ca o călătorie în timp, după recentele diversiuni eșuate cu dub-step și balade stîngace. E greu de spus dacă membrii Korn au depășit vreodată o anume vîrstă mentală. Un semn de maturizare a fost creștinarea chitaristului Brian Welch, refugiat față de tumultul alcoolic-narcotic ce a împins grupul în sfera scandalului monden. Revenirea sa a adus o repliere, iar acum avem un album care reproduce și permutează tot ce era mai bun pe discul de debut, cu riscul de a părea anacronic.

În aceeași scenă și perioadă au debutat și Tool, asociați de presa vremii tot cu *nu-metal*-ul, deși în retrospectivă ne întrebăm ce ar justifica asta – poate predilecția pentru piese cadențate, nefredonabile, sfidînd imnurile *grunge* și baladele ce dominau topurile anilor '90. Astăzi, Tool demonstrează conexiuni mai puternice cu rock-ul progresiv decît cu scena californiană din care provin, iar stilul practicat nu mai poate fi caracterizat de prefixe consacrate (eventual de o multiplicare a lor – post-post, post-prog?). Trupa a produs muzică rar, așa că fiecare disc e un eveniment (și un obiect de colecție). Liderul Maynard Keenan a experimentat în pauzele lungi cu proiecte eterogene – A Perfect Circle, Puscifer –, însă cele mai multe idei de pe noul album provin parcă din degustări pe King Crimson. În timp ce Korn luptau cu alcoolismul, liderul Tool desfășura o afacere cu vinuri; în timp ce Korn erau măcinați de abuzul de droguri, Tool le studiau de o manieră științifică, propunîndu-și să stimuleze senzații caleidoscopice-psihedelice cu ajutorul unor structuri muzicale fractalice. „Sînt un pesimist cu simțul responsabilității", explică Maynard Keenan. Conceptul noului album, sugerat de titlu, e legat de politicile fricii și disprețul pentru sărăcie inoculate de actuala guvernare americană – a fost nevoie de Trump pentru ca mașinăria Tool să se pună în mișcare.

La un sfert de veac de la debutul celor două grupuri, industria muzicală e radical transformată și abia le mai reflectă influența. Korn încearcă să întoarcă timpul și regretele cu numeroase trimiteri la debut (intro de cimpoaie, angoasă lătrată sau scîncită), în timp ce Tool sintetizează substanțe de pe toate materialele lor și avansează în spațiul prog-rock, umblînd la balamalele porților percepției cu meticulozitate de chimiști.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

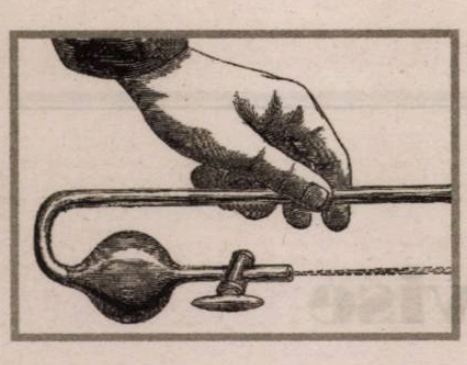

Oana STOICA

rosencrantz & co

Trecute vieți de staruri și anonimi

● ***Baladele memoriei*, un spectacol de: Ionela Pop, Raul Coldea, Nicoleta Esinencu, Oana Hodade, Doru Taloș. O producție Reactor de creație și experiment, Cluj.**

● ***Cultul personalității*, scenariu și regie: Mihai Lukács, scenografie: Iulia Toma, *sound design:* Rek Abu, video art: Claudiu Cobilanschi, compoziție muzicală: Nicky Stevens, grafică: Ioana Maria Marin. Cu: Oana Rusu, Andrei Șerban, Raj Alexandru Udrea. Compania de Teatru Giuvlipen.**

Recuperarea trecutului recent prin teatru a înregistrat în ultimii ani încercări de diversificare a formulei de documentare, a modului de prelucrare a materialului obținut și a expresiei performative. Teatrul documentar rămîne în principal (dar nu exclusiv) o preocupare a artiștilor independenți, ale căror resurse financiare pentru producție sînt reduse și aleatorii (cele mai multe provin din programele de finanțări nerambursabile, în special ale AFCN, pentru care artiștii și companiile concurează cu proiecte), astfel încît minimalismul performativ pare a fi justificat în primul rînd prin penuria de fonduri. Însă relația dintre arta documentară și austeritatea performativă (a investițiilor în scenografie și tehnologie) depășește motivația financiară. În încercarea de a recupera trecutul, încărcătura scenică și vizuală riscă să vicieze rezultatul final, așa că artiștii preferă să renunțe la ea.

În stagiunea trecută, două spectacole, *Cultul personalității* și *Baladele memoriei*, au investigat, fiecare în felul său, perioade diferite din trecutul nostru recent. Înainte de a explora perspectivele lor asupra istoriei, ar trebui definită noțiunea de „trecut recent", mai precis, delimitată, ca timp, perioada „recentă". Noțiunea este flexibilă, fiind folosită atît pentru perioada căderii comunismului și cea postcomunistă pînă în prezent, dar și pentru al Doilea Război Mondial și era comunistă. Distanța între aceste momente este mare, dar raportarea la război și la perioada comunistă are tentă „recentă" întrucît modificările petrecute atunci au afectat structura socială, politică, economică, avînd efecte pînă în prezent. La 30 de ani de la căderea comunismului, raportarea emoțională (negativă sau nostalgic-idealizată) față de comunism pare să se estompeze, fapt ce favorizează analizele lucide.

Cele două spectacole sînt complementare din mai multe puncte de vedere. Creat de Mihai Lukács și produs de Compania de Teatru Giuvlipen, *Cultul personalității* investighează luptele interne de la vîrful Partidului Muncitoresc Român (precursorul Partidului Comunist Român), sub influența epurărilor staliniste (anii 1947-1960), din perspectiva a trei personaje, Ana Pauker (Oana Rusu), Gheorghe Gheorghiu-Dej (Andrei Șerban) și Nicolae Ceaușescu, înainte de a deveni șef de stat (Raj Alexandru Udrea). Solidaritatea politică e aparentă, ea ascunde rivalități, lupte pentru putere, intrigi care se țes (și) la Kremlin. Politica afectează direct viața personală, se petrec drame, dramolete și tragedii, amoruri și trădări, se abandonează iubiți, soți și copii. Miza spectacolului este să zgîndăre mitologia liderilor comuniști, să dea la o parte legenda (în care aceștia sînt, în funcție de cine o spune, personaje pozitive sau negative) și să recupereze oamenii.

Solidaritatea politică e aparentă, ea ascunde rivalități, lupte pentru putere, intrigi care se țes.

De cealaltă parte, producția Reactorului de creație și experiment din Cluj – avînd-o ca „șef de echipă" pe Nicoleta Esinencu, excelenta dramaturgă și regizoare de la Teatru-Spălătorie, compania independentă emblematică de teatrului basarabean –, *Baladele memoriei* panoramează efectele produse de schimbarea regimului politic în 1989 asupra „anonimilor", oameni obișnuiți, aflați departe de interesul public. Scenariul se bazează pe interviuri cu persoane de vîrsta a doua sau a treia, care au trăit în ambele regimuri, printre care și părinții actorilor (Oana Hodade și Doru Taloș). Una dintre persoanele intervievate, Ionela Pop, performează în spectacol (ca expert al vieții cotidiene, în care eroul poveștii se reprezintă pe sine pe scenă). Aici, miza este de a aduce în lumina reflectoarelor „invizibilii", pe cei care trec neauziți și nevăzuți prin viață, pe cei care fac istoria la firul ierbii, să individualizeze, să dezanonimizeze pe cei care sînt procente în statistici, priviți mereu ca grup, : „poporul", „națiunea", „electoratul". Aceste personaje se exprimă direct, fie prin înregistrări audio, fie prin prezența pe scenă, sau, cel mult, viziunea asupra lor însăle este intermediată de copii (atunci cînd actorii vorbesc despre propria familie). Totul este real și documentat, singurul element de teatralitate venind din asamblarea acestor voci ca o arhivă performativă a anilor '90, înainte și după. Astfel, produsul artistic final poate fi oricînd prezentat ca o instalație performativă într-un muzeu.

Și în *Cultul personalității*, documentarea s-a făcut pe baza stenogramelor Biroului Politic al PMR, deci scenariul este integral autentic, doar că replicile au fost aranjate astfel încît să aibă oralitate, „să se așeze" bine în gura actorilor. Aici, însă, personajele au fost descoperite în documente scrise, audio și video, distanța în timp nepermițînd contactul direct cu acestea. Mai mult, intenția fiind de a recupera esența umană a acestor personalități mitologizate sau demonizate, ele au fost ficționalizate, însă cu date reale (cum spunea actorul Andrei Șerban într-un interviu recent publicat în *Dilema veche*, personajele au fost „construite" pe baza documentelor). Dacă scheletul lor este format din documente, „carnea" le-a fost dată de actori: personalitățile lor au fost create pe baza documentelor, dar cu o marjă de subiectivism. Formatul performativ este cabaret politic, o formă de distanțare ironic-comică ce facilitează comentariul critic, spre deosebire de arhiva performativă din *Baladele memoriei*, unde prezența personajelor, fizic sau audio, generează emoție.

Baladele memoriei și *Cultul personalității* sînt excelente variante performative de reflecții asupra istoriei recente care ne bîntuie încă prezentul. Jucat la Cluj, *Baladele memoriei* poate fi văzut în această toamnă și la București, în cadrul Festivalului Național de Teatru. În urma închiderii spațiului de teatru de la Macaz, unde a fost creat, *Cultul personalității* își caută o gazdă în București (și sper să o găsească). Pînă atunci, spectacolul poate fi văzut la Festivalul Internațional de Teatru de la Piatra Neamț.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

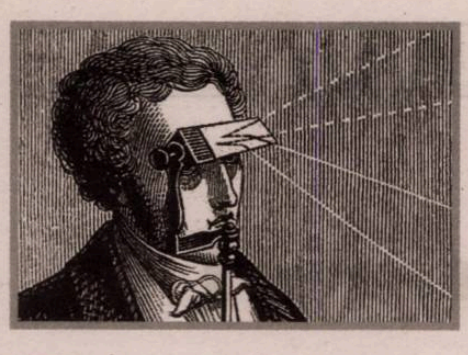

Laurențiu MALOMFĂLEAN

onirodrom

Pe drum între vise

Poate că de la un *beatnik* nu ne-am fi așteptat să doarmă prea mult ori să-și piardă nopțile visînd. Cu atît mai puțin s-o facă foarte lucid. Fapt e că volumul *Carte de vise (Book of dreams,* 1960) reunește carnetele în care Jack Kerouac și-a transcris visele timp de un deceniu (1951-1960). Autobiografie din perspectiva viselor, această culegere survine ca nocturnal în bună parte nedatat, scris telegrafic, aidoma „prozei spontane" practicate cu brio de către romancier, deci fără să revină pe text, într-o manieră tipică și necesară pînă la urmă onirografului ce se respectă. Pentru publicare însă, Kerouac și-a rescris la mașină consemnările, ușor cizelat, editorul său Lawrence Ferlinghetti selectînd aproximativ jumătate din material, pe care autorul apoi l-a corectat încă o dată de mînă – abia în 2001 avea să apară manuscrisul integral.

Cît despre tehnica transpunerii viselor, Jack Kerouac ne mărturisește:

„Cînd mă trezeam din somn, rămîneam culcat, urmărind imaginile care se ștergeau ușor, ca într-o scenă de film ce se estompează [...]. De îndată [...] ce le puneam laolaltă cu celelalte vise pe care le avusesem mai devreme, [...] mă apucam să scriu repede cu creionul în caietelul de vise pînă cînd epuizam toate elementele memorabile. Scriam neîncetat pentru ca subconștientul să vorbească în nume propriu și în formă proprie [...]. Fiind doar pe jumătate treaz, nu prea știam ce fac și cu atît mai puțin ce scriu." [prefață, p. 7 – toate citatele sînt reproduse din Jack Kerouac, *Cartea viselor,* traducere și note de Cristiana Vișan, Univers (Cotidianul. Literatură, 50), București, 2007]

Caracterul improvizat se întrevede în dispunerea notațiilor, despărțite cu rînd liber și majuscule. Însăilat cu patetisme și naivități, greu inteligibil pe alocuri, consistentul volum ar fi funcționat mai degrabă ca jurnal de lucru dedicat romanelor *Pe drum* (1957), respectiv *Subteranii* și *Vagabonzii Dharma* (1958), pentru care la început există o legendă cu numele personajelor, schimbate mereu față de cum le aveau persoanele corespunzătoare din realitate.

„Cînd mă trezeam din somn rămîneam culcat, urmărind imaginile care se ștergeau ușor."

Însă vise mai speciale își fac totuși loc. De pildă, cunoștințele decedate ajung fantome în vise. De fapt, aproape toată populația visată împărtășește condiția de stafie, cel mai des întîlnite adjective din cartea lui Kerouac fiind „fantomatic" sau acel omniprezent „spectral", pe care îl găsim la fiecare cîteva pagini. Astfel, tatăl *revenant* e visat pe moarte, iar vo-

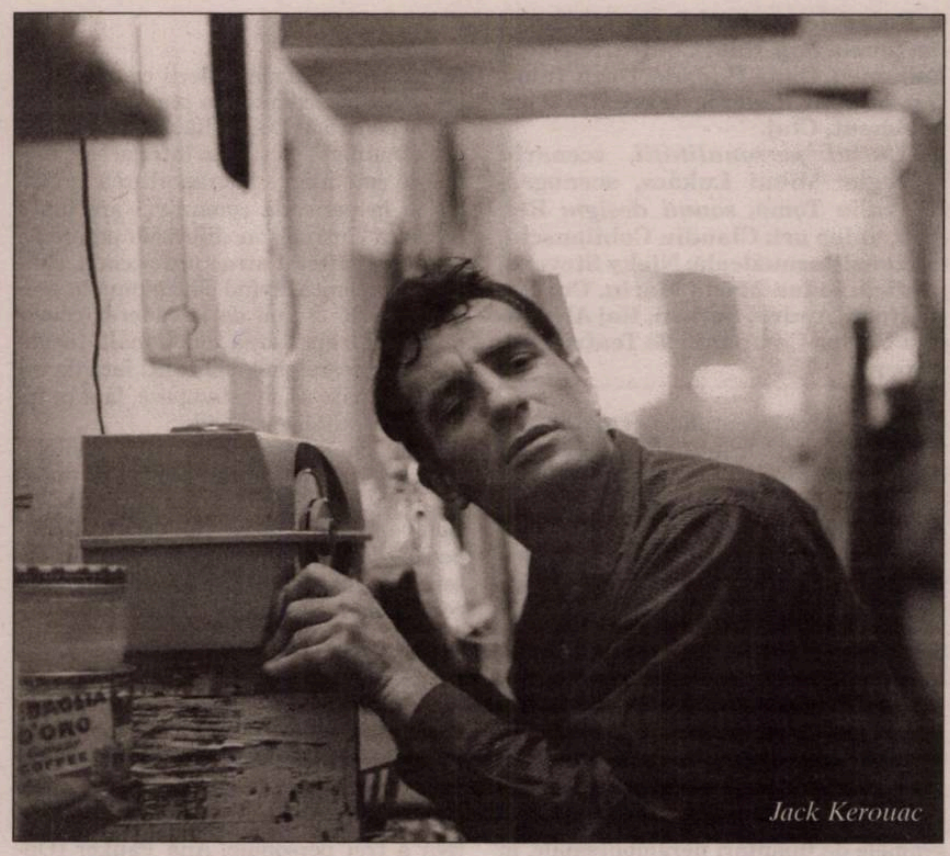

Jack Kerouac

cea visătorului se tînguiește parcă *în direct*: „o, Doamne, viața asta de fantomă – [...] o să trăiască oricum chiar dacă eu nu doar că știu că-i bolnav, ci și că e un vis și că el a murit în realitate..." [14]. Visul va fi fost cît se poate de lucid.

Văzîndu-se în echipa de fotbal american din tinerețe, Jack Kerouac remarcă: „trebuia [...] să-mi croiesc drum pe teren pînă la porțile realității... [...] A venit și meciul cel mare, [...] în spatele tribunelor eu alergam pe furiș în sus și-n jos în echipamentul meu furat, sperînd să mă trezesc..." [73] – așadar nemaidorind să viseze. Altă dată o marchează clar: „Mă tot gîndisem (știu că-i un vis) să mă duc să lucrez în Albany la căile ferate, dar după aia mi-am zis că nu mi-ar mai rămîne timp să fac nimic..." [102]. Alteori se complace în a rămîne ambiguu: „Cred cu atîta tărie că (nu) visez că mă aflu pe Sarah Avenue la nr. 35 și sar prin zăpadă către ferestre întunecate și un bebeluș începe să urle [...]..." [138].

Se mai întîmplă ca, în timp ce are un vis, Kerouac să-și aducă aminte un altul, sau numai să recunoască peisajul, chiar dacă nu realizează că visează din nou; găsim o excelentă excepție, cînd revizitarea unui loc visat în trecut e conștientizată:

„M-am întors într-o noapte cu lapoviță pe strada Moody sau pe-o stradă acoperită de un strat de promoroacă albă... [...] îl văd pe fratele lui Duke Gringas [...], conștient că visez și hotărît să duc visul la împlinire... Iar promoroaca albă îmi întărește credința în irealitatea vechiului «vis despre zăpadă» de pe Moody [...]... Puștiul ăla Gringas [...] are aceeași pondere de realitate tăioasă și tristă pe care-am zărit-o în căciulile vagabonzilor din bulevardul Amsterdam și din multe alte vise în care personajele pășesc țanțoș și apăsat printre nori mohorîți după un biet pui de somn..." [158-9]

Spre deosebire de acest vis, care se vrea împlinit în direcția celui vechi, adi-

„Trebuia [...] să-mi croiesc drum pe teren pînă la porțile realității..."

că revisat, există cazuri cînd luciditatea apare subliniată de mai multe ori, avînd ca rezultat trezirea voluntară din coșmar: „...chiar dacă știu că e un vis, [...] mă încăpățînez că trebuie să cobor de pe stînca înaltă în același fel în care am urcat... [...] *Dar dacă ăsta-i un vis atunci stînca nu e adevărată,* îmi spun în sinea mea, *așa că mai bine trezește-te și stînca o să dispară...* Nici mie nu-mi vine să cred c-ar fi cu putință așa ceva, dar, tremurînd, deschid ochii & visul a dispărut & stînca a dispărut & frica a dispărut..." [264].

Jack Kerouac își transformă locul natal într-un fel de urbe onirică: „un vis despre mama și tata în Lowell sau în Orașul Viselor..." [11]. Pentru un asemenea modernist pursînge, locul acesta psihic era mai curînd paradiziac; odată, uitînd ce visase, prozatorul consemnează patetica invocație – adresată oare cui? – „DESCHIDE POARTA RAIULUI" [74]. Altădată, Jack se dovedește comic: „Sînt pe drumul spre rai" [119].

Într-un sfîrșit, zboară: „Mă apăr în fața unui juriu în care se află un judecător bătrîn cu părul alb, dar eu sînt în aer, levitez, plutesc deasupra lor și le explic vociferînd de ce nu sînt vinovat & ei zîmbesc fie pentru că argumentele mele sînt prostești, fie pentru că, din moment ce acum nu mai sînt pe pămînt, cine mă poate judeca?... De parcă, *Ia uite la îngerul ăla ridicol îngrijorat de lucruri lumești... nici măcar nu știe că-i liber... îi dă înainte perorînd ca să-și explice poziția și uite-l ce liber e în aer...* Ce-nseamnă toate astea?" [305]

Ne putem întreba și noi. Din ce direcție funcționează ironia: dinspre visător la adresa visului sau invers? Într-un vis bun?

***Laurențiu Malomfălean** este eseist și traducător.*

PUBLICITATE

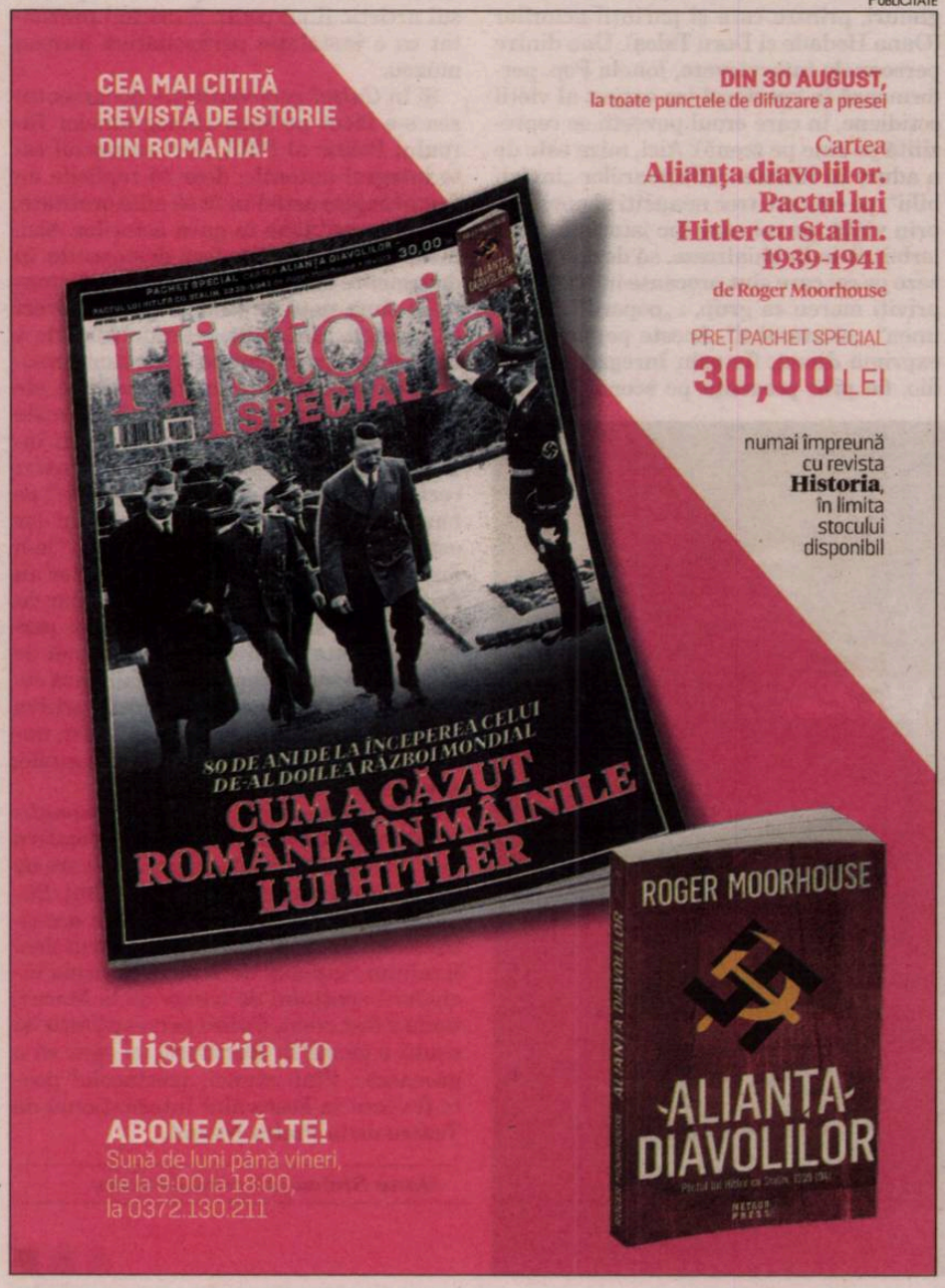

Anca ZAHARIA

afară sînt urși

Shift Pub ca punct de pornire

La mutarea mea în București și la primele mese luate la Shift Pub-ul de la Romană, localul mi s-a părut o clasică „bijuterie ascunsă“ care a stat acolo cuminte, în umbră și verdeață, într-un amestec interesant de vechi cu nou, doar așteptîndu-mă pe mine. A mai trecut timpul și mi-am dat seama că toată lumea vorbește despre Shift Pub (insist, bine totuși că nu e vreun Fight Club, altfel poate că nici măcar eu nu aflam despre el și n-aș fi putut insista acum că da, domnule, e un loc numai bun, așa cum îmi place mie pentru citit o *Dilemă* sau o carte, la soare sau la umbră, pentru a mă simți singură în mulțime – cum, ați ghicit, îmi place teribil de mult).

Pe la Romană, pe strada General Eremia Grigorescu, la numărul 17 – acolo se întîmplă magia. Culinară, în primul rînd. Am citit în unele locuri cum că localul ar fi de-a dreptul *hippie*, dar mie mi se pare mai degrabă un amestec de elemente urbane și decorativ naturale care dau restaurantului un aspect aparte, ușor de recunoscut în marea de localuri, locante, restaurante, baruri și pub-uri bucureștene.

Nu știu dacă aș spune despre Shift că e liniștit, căci are un zumzet continuu caracteristic, pe care doar cu cel de la Simbio l-aș mai asemăna la intensitate. Nu e deranjant, dar nici destul de încet cît să-l încadrezi în ce înțeleg eu prin „liniște“. Dar e bine, îmi imaginez, să te prinzi că un loc e viu și alert după zgomotele noastre de termite zăpăcite, ieșite în lume la devorat toate frunzele ivite în cale, oarbe la cei din jur. Dar, ca niște viermi de mătase puși pe îndopat cum sîntem, Shift chiar se poate dovedi locul potrivit; în loc să băgăm în noi toate tipurile de *fast* și *super fast food*, aici avem alternative care duc ideea de *comfort food* ceva mai departe, la un alt nivel. Cum e cazul pastelor făcute de casă și îmbăiate darnic în sos, cu tagliatelle strînse frumos în cuiburi surprinzător de delicioase, însoțite de prăjituri aromate și răcoritoare și cîte un pahar de vin care filtrează lumina apusului mai intens decît orice setare a vreunui filtru de Instagram sau alte aplicații de oameni aflați în contact cu vremurile.

În urmă cu cîțiva ani, localul a trecut printr-un proces de *upgrade* și acum, uitîndu-mă la poze, nu știu dacă să salut sau să contest decizia. Totuși, de vreme ce este atît de popular în rîndul iubitorilor de mîncare bună, atmosferă plăcută și servire prietenoasă, nu simt că mai am ceva de comentat. Nu de rău, în orice caz. Shift Pub și-a luat haine noi și a pornit iar în lume, reinventat și colorat, cu plante și un amestec de alb și crem pe pereți.

Afară sînt urși și e neplăcut, de cele mai multe ori, într-un oraș poluat, aglomerat, agitat, *„smart* pentru că cetățenii din el sînt *smart“*, ca să o citez pe ocîrmuitoarea urbei. Shift Pub este un exemplu de loc unde lumea de-afară poate părea mai bună, mai frumoasă. Fie datorită luminii care trece

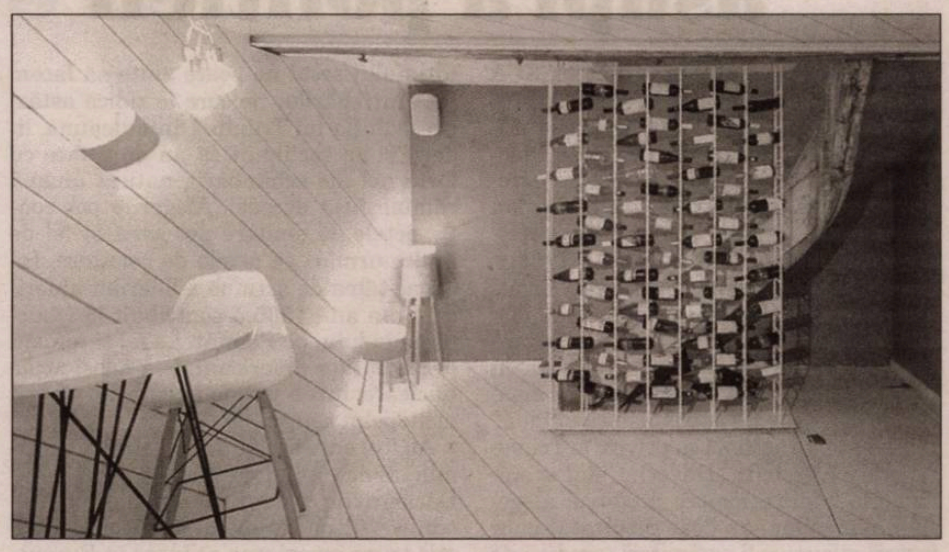

printre frunze și intră pe geam într-un anume fel, care ne duce cu gîndul la vacanță și relaxare, fie datorită muzicii care ne poate da energia necesară, poate chiar motivația pentru încă un proiect dus cu succes la capăt, fie datorită mîncării care să ne dea impulsul să ne urcăm în avion și să o pornim spre Roma, cu pastele ei aromate și fructele de mare indispensabile, sau care să ne trimită spre tren, mașină sau trotinetă – de ce nu? – pentru a da o fugă pînă la mama și la plăcintele și prăjiturile ei din alte timpuri, eterne, general valabile – la fel ca nevoia noastră de astfel de locuri unde să te simți mereu binevenit și unde să ai cam toate motivele să revii.

Văd Shift Pub, prin urmare, drept un punct de pornire al unor aventuri probabil nebănuite din start, așa cum sînt majoritatea – decorul și fundalul sînt asigurate din start, rămîne de văzut cine și cum va decola spre ceva (mai bun, mai frumos?) de aici. În caz contrar, măcar ne putem consola mereu cu mesele gustoase și arătoase din inima orașului.

***Anca Zaharia** este, înainte de toate, cititor. Cea mai recentă carte publicată este* Suicid, *Editura Herg Benet, 2019.*

PUBLICITATE

rfi ROMÂNIA

VOCILE LUMII

CLUJ-NAPOCA 91.7 FM

ANDREEA OROSZ

TÂNĂR ÎN EUROPA

EDIȚIE SPECIALĂ LA CLUJ-NAPOCA

Marți 17 septembrie, 11h30, live pe Facebook
Liceul Teoretic „Lucian Blaga”

rfi.ro

Program realizat cu sprijinul Parlamentul European

Joseph S. NYE Jr.

despre putere și dreptate

Efectul lui Trump asupra politicii externe americane

Comportamentul președintelui SUA Donald Trump de la recenta întîlnire G7 de la Biarritz a fost criticat de mulți observatori ca fiind indolent și perturbator. Alții au fost de părere că presa și oamenii cu scaun la cap dau prea multă atenție bufoneriilor, *tweet*-urilor și jocurilor politice ale lui Trump. Pe termen lung, spun aceștia din urmă, istoricii le vor considera simple gafe mărunte. Întrebarea importantă este dacă președinția lui Trump se va dovedi un punct de cotitură al politicii externe americane sau doar un episod istoric minor.

Dezbaterea actuală cu privire la Trump reînvie o întrebare străveche: sînt evenimentele istorice majore produsul alegerilor oamenilor sau doar rezultatul unor factori structurali covîrșitori, produși de forțe economice și politice pe care nu le putem controla?

Unii analiști compară parcursul istoriei cu un rîu învolburat al cărui curs e determinat de climă, de precipitații, de geologie și topografie – și nu de ceea ce poartă apele sale. Dar, chiar și așa, actorii umani nu sînt doar furnicile agățate de un trunchi purtat de curent. Ei sînt mai degrabă asemenea unor plutași pe ape înspumate, care încearcă să cîrmească și să evite stîncile, uneori răsturnîndu-se, alteori reușind să cîrmească spre destinația dorită.

Înțelegerea alegerilor și eșecurilor liderilor din politica externă americană a ultimului secol ne poate ajuta să facem față întrebărilor pe care le ridică astăzi președinția lui Trump. Dintotdeauna, liderii și-au închipuit că au de a face cu forțe noi ale schimbării, natura umană rămîne însă aceeași. Alegerile pot conta: actele de omitere pot avea la fel de multe urmări ca actele de comitere. Incapacitatea de acțiune a liderilor americani din anii 1930 a contribuit la izbucnirea iadului pe Pămînt. La fel și refuzul președinților americani de a folosi arme nucleare, într-o vreme în care SUA avea monopolul asupra lor.

Au fost oare aceste decizii majore determinate de conjunctură sau de persoane? Dacă privim cu o sută de ani în urmă, Woodrow Wilson a rupt cu tradiția și a trimis trupe americane să lupte în Europa, ceea ce însă s-ar fi putut întîmpla oricum, și sub conducerea unui alt lider (să spunem Theodore Roosevelt). Diferența semnificativă în cazul lui Wilson a fost tonul moralist al justificării sale și obstinația sa contraproductivă, de genul totul sau nimic, în privința apartenenței la Liga Națiunilor. Unii acuză moralismul lui Wilson pentru gravitatea întoarcerii Americii la izolaționism, în anii 1930.

Franklin D. Roosevelt (FDR) nu a fost capabil să implice SUA în al Doilea Război Mondial, pînă la Pearl Harbor, episod în urma căruia chiar și un izolaționist conservator ar fi reacționat la fel. Cu toate acestea, viziunea lui Roosevelt asupra

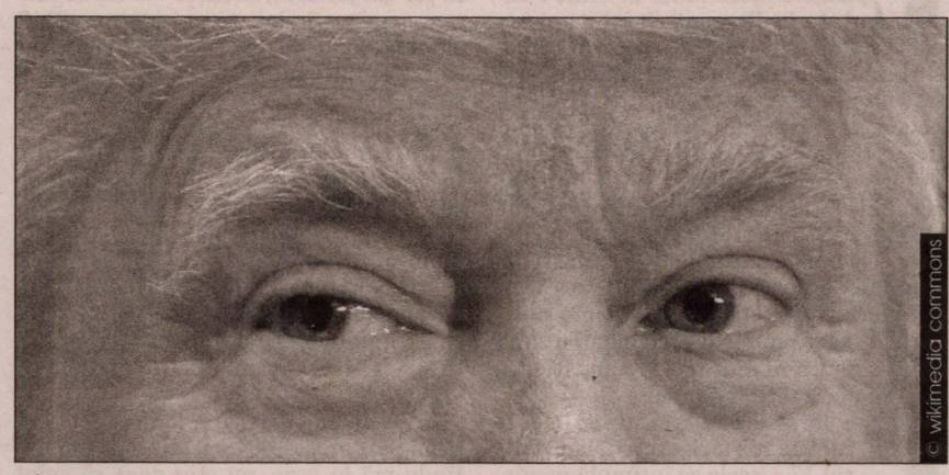

amenințării hitleriste și pregătirile sale pentru a o înfrunta au fost decisive în privința participării Americii la războiul european.

După cel de-al Doilea Război Mondial, structura bipolară cu două superputeri a stabilit cadrul pentru Războiul Rece. Dar stilul și *timing*-ul reacției americane puteau fi altele dacă Henry Wallace (pe care FDR l-a demis din funcția de vicepreședinte în 1944) ar fi devenit președinte în locul lui Harry Truman. După alegerile din 1952, ar fi fost posibil ca un Robert Taft izolaționist sau un Douglas MacArthur intervenționist să fi perturbat consolidarea relativ lină a strategiei de stăvilire a lui Truman, continuată de succesorul său, Dwight D. Eisenhower.

John F. Kennedy a avut un rol esențial în evitarea unui război nuclear, în timpul crizei rachetelor cubaneze și în semnarea, după aceea, a primului acord de reglementare a regimului armelor nucleare. Împreună cu Lyndon B. Johnson, el a implicat însă țara în fiascoul războiului costisitor și inutil din Vietnam. La final de secol, tensiuni structurale au dus la o eroziune a Uniunii Sovietice, a cărei prăbușire a fost accelerată de Mihail Gorbaciov. Dar sistemul de apărare elaborat de Ronald Reagan și talentul său de negociator, precum și capacitatea lui George H.W. Bush de a gestiona situații de criză au jucat un rol esențial în încheierea pașnică a Războiului Rece.

Înzestrările machiavelice și organizaționale sînt vitale.

Cu alte cuvinte, liderii și înzestrările lor contează. Ceea ce, pe undeva, e o veste proastă, deoarece înseamnă că purtarea lui Trump nu poate fi, pur și simplu, ignorată. Mai gravă decît *tweet*-urile sale este șubrezirea instituțiilor, a alianțelor și a atractivității *soft-power* a Americii, care se află, conform sondajelor, în scădere, de cînd Trump e la putere. El este primul președinte american din ultimii 70 de ani care întoarce spatele ordinii liberale internaționale creată de SUA după al Doilea Război Mondial. Generalul James Mattis, care a demisionat din postul de ministru al Apărării în guvernul Trump, s-a plîns de curînd de faptul că președintele nu acordă interesul cuvenit alianțelor.

Președinții trebuie să exercite *hard-power* și *soft-power* deopotrivă, dar e de preferat să le combine într-un mod armonios, nu contradictoriu. Înzestrările machiavelice și organizaționale sînt vitale, dar la fel de importantă e și inteligența emoțională, care face posibile conștiința de sine și autocontrolul, și inteligența contextuală, care le permite liderilor să înțeleagă un mediu în schimbare, să valorifice tendințele și să-și folosească corespunzător celelalte înzestrări. Or, inteligența emoțională și cea contextuală nu sînt punctele forte ale lui Trump.

Gautam Mukunda, specialist în *leadership*, arată că liderii care au fost atent „filtrați" prin procedee politice consacrate tind să fie previzibili. George H.W. Bush este un bun exemplu. Capacitatea de a conduce a celor care nu sînt filtrați variază considerabil. Abraham Lincoln a fost un candidat relativ nefiltrat, dar a fost unul dintre cei mai buni președinți ai Americii. Trump – care nu a ocupat niciodată o funcție publică înainte să devină președinte și care a intrat în politică venind din zona imobiliară newyorkeză și a televiziunii *reality* – a dovedit un talent extraordinar în utilizarea mediei moderne și în materie de „inovații disruptive", sfidînd opiniile general acceptate. Unii cred că aceste înzestrări pot duce la rezultate bune – de exemplu, în relația cu China –, alții sînt sceptici.

Rolul lui Trump în istorie depinde, poate, de o eventuală realegere. Dacă însă rămîne la putere opt ani, în loc de patru, e mai degrabă probabil ca instituțiile, încrederea și *soft-power* să aibă de suferit. În oricare dintre situații, succesorul său se va confrunta cu o lume schimbată – în parte, datorită efectelor politicii lui Trump, dar și datorită unor clivaje structurale majore de putere în politica lumii: dinspre Vest spre Est (ascensiunea Asiei), dar și dinspre guverne spre actori non-statali (susținuți de Internet și de inteligența artificială). După cum a observat Karl Marx, noi facem istoria, dar nu în condițiile alese noi. Politica externă americană după Trump rămîne o întrebare deschisă.

Joseph S. Nye, Jr. *este profesor la Universitatea Harvard și autor al volumului în curs de apariție* Do Morals Matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump *(Oxford University Press).*

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate-org

traducere de Matei PLEȘU

PUBLICITATE

Ovidiu Neculai BUFNILĂ

La vulturi. Care vulturi?

– codalbul lui Dinescu –

Sună acum cîțiva ani telefonul la noi la sediu și o voce masculină, tînără, îmi spune că posesorul ei a găsit un vultur bolnav și vrea să îl salveze. Sînt la SOR, printre ornitologi, doar de cîțiva ani, dar tot știu că vulturii nu mai stau în România decît în *citybreak* – vin de la bulgari și pleacă. Mai știu că orice pui de șoim este cel puțin vultur în ochii bucureștenilor care ne sună să îl salvăm, mai știu că există însă și… excepții. Aflu că vocea îi aparține unui tînăr pe nume Andrei Dinescu și că e de undeva de lîngă Dunăre. Îi spun să îmi trimită o fotografie sau două cu pasărea, să mă lămuresc ce specie este și mă așez liniștit la calculator. În două minute – poza. O enormitate de codalb ținut cu greu de un om matur în fața camerei. Mă uit și la nume, și la adresa de e-mail, și la cea din semnătură. Fiul poetului Mircea Dinescu poza un vultur codalb cu probleme. La Cetate. Într-un grajd, o dependință a hanului.

(Trec repede peste faptul că un codalb nu e un vultur, este o acvilă. Dar nu trec pînă nu îi rog pe toți traducătorii din engleză ca oricînd mai întîlnesc termenul *eagle* să nu îl mai traducă *vultur* – este *acvilă*. Acvilele sînt cele mai puternice păsări de pradă, iar dacă vreți să o vedeți pe cea mai agresivă, e de ajuns să vă uitați pe stema României, acolo este acvila de munte. Acvilele vînează, vulturii nu.)

Cînd un hoitar, cînd un vultur pleșuv sur, cînd un vultur negru.

Bafta păsării, la sediu la noi erau doi colegi de la Grupul Milvus, care au unul din puținele (le numeri pe degetele de la o mînă) centre de salvare și reabilitare de păsări sălbatice din România. Le arătăm pozele și uite așa drumul de la București la Tîrgu Mureș a deviat prin Cetate. Pe scurt – ornitologii ajung la Cetate. Sună la veterinarul cu care lucrează, la Vets-4Wild, sună și în Ungaria, la medici veterinari care au experiență în otrăviri. E noapte, dar telefoanele se încing. E un caz de otrăvire. Pasărea are nevoie de medicamente. Care nu sînt de găsit pe malul Dunării. Mircea Dinescu, care venea și el de la București, face o oprire la un spital din Oltenia, de unde aduce atropina. Pasărea e injectată, apoi vomită o jumătate de rață. Din rață iese adevăratul vinovat: Furadanul. Acvila ar fi murit din cauza unor boabe lăsate pe cîmp de un fermier ca să ucidă rozătoarele. Codalbul se plimbă apoi la Tîrgu Mureș. Este o femelă puternică și în doar cîteva zile trage să rupă voliera în care era cazată. Și-a revenit. I se pune un emițător pe ea și eliberarea e făcută de Andrei Dinescu, alături de echipa de ornitologi.

Nu, nu ăsta e rostul articolului, să prezinte o poveste, chiar dacă e una fericită. Nu e o poveste despre salvatori, ci una care ne arată cum am reușit noi, românii, să scăpăm de vulturi. Cu otravă. În cazul din 2014, codalbul mîncase o rață care murise otrăvită cu Furadan. Și în prezent, și atunci, Furadanul era interzis. Cu toate acestea, era folosit de fermieri. Wikipedia spune că un singur bob e de ajuns ca să ucidă o pasăre. În cazul de față, două.

După 83 de ani

În 2015, marea surpriză a ornitologilor români: un zăgan a revenit în România după… 83 de ani. A sunat iar telefonul, dar au răspuns alți colegi. Și-au luat aparatul foto și duși au fost. Am aflat abia după două zile de ce. Sunaseră ornitologii din Franța că un vultur bărbos hoinărea prin România, dar de cîteva zile transmițătorul lui dădea aceeași locație. Era posibil ca pasărea să fi murit.

(Hoinăritul ăsta e pe bune la vulturi și la alte păsări de pradă. Cel puțin exemplarele tinere își întind aripile și se tot duc unde văd cu ochii. Și văd bine de tot. Zăganul în cauză a plecat din Franța, a ajuns pînă în Belarus și tot nu se săturase.)

Pasărea nu murise. Era bine, aștepta niște coțofene și niște ulii șorecari din apropiere de Baia Mare să termine de mîncat la cadavrul unui maidanez. Zăganul se hrănește cu oase, are nevoie de alte specii necrofage care să îi pregătească lui masa. A mîncat un femur, s-a ridicat, a fost fotografiat pentru arhiva SOR și dus a fost. În cîteva ore, emițătorul arăta că era deja la Alba Iulia. Pasărea era bine, ornitologii francezi au respirat ușurați. Adonis, așa se numește zăganul în cauză, a mai stat la noi doar cîteva zile și dus a fost prin Cehia. Ca să revină și… să dispară de pe hartă. Tot în Oltenia. Emițătorul s-a oprit brusc. Din fericire, de data asta a dat rateu tehnologia, pasărea este binemersi, a ajuns înapoi în Franța și a fost fotografiată cînd se hrănea alături de alți zăgani. Nu vreți să știți prețul unei astfel de călătorii. Adonis provine din ouăle de la o grădină zoologică – iar ouăle de zăgan sînt foarte rare. Masculul a fost crescut cu greu de ornitologi și a fost eliberat în munți, în Franța. A crescut alături de alți zăgani și s-a hrănit cu ce îi lăsau ornitologii la o stațiune de hrănire. Da, dacă vrei să refaci populațiile de vulturi, ai nevoie să le lași hrană în anumite locuri, pînă cînd cresc de ajuns să își caute singuri. În unele țări, fermierii sînt chiar încurajați să lase animalele moarte în natură, special pentru ca în acele țări să mai existe vulturi.

© wikimedia commons

© wikimedia commons

Accidentele

An de an avem apariții de vulturi în România. Cînd un hoitar, cînd un vultur pleșuv sur, cînd un vultur negru. Dar nu mai cuibăresc la noi. În Bulgaria este în desfășurare un proiect de reintroducere de vulturi și unele păsări își mai întind aripile prin Dobrogea. Cîteva au fost găsite otrăvite, altele malnutrite, dar ultimii ani au adus cazuri fericite. Sînt apariții accidentale, nu sînt obișnuite. În 2013, un vultur sur se odihnea pe antenele GSM de pe un hotel din centrul orașului Alba Iulia. Dar imaginea nu s-a mai repetat vreodată. Și este și foarte greu. Ei sînt apariții accidentale acum, dar tot dintr-un accident nu mai avem vulturi. În agricultura comunistă exista „combaterea" lupilor cu ajutorul cadavrelor otrăvite. Se lăsau oi pline de otravă pe cîmp, în speranța că lupii vor fi victimele. Din păcate, nu și singurele. Vulturii sînt păsări care mănîncă doar cadavre. Sînt echipa de curățenie a naturii. Cei pleșuvi suri și cei negri desfac un cadavru și îl devorează. Bucățile mici sînt preluate de vulturul hoitar, iar zăganul ia și oasele. Nu mai rămîne nimic din cadavru. Nici boala de care suferea animalul mort, nici otrava pusă de oameni. Dar și după ce am pierdut vulturii, nu ne-am învățat lecția. În 2018, în plină criză a pestei porcine, vînători și agricultori cereau să fie uciși ciorile, coțofenele, codalbii, ulii, orice animal necrofag, pentru a nu se răspîndi pesta. Culmea e că la un *search* simplu pe site-ul Comisiei Europene puteai afla că boala asta e transmisă doar de om, porc domestic, mistreț și… o căpușă. Uneori, cînd omul intră în panică, dacă are un ciocan în mînă, orice este în jur devine cui. Eu lucrez de șapte ani la SOR și nu am văzut niciodată un vultur viu în România, în sălbăticie. Doar în străinătate. A, și Dobrogea e curățată de lupi, iar acum fermierii se plîng de șacalii care au apărut în număr foarte mare. Dușmanul natural al șacalului – lupul.

Vinovatul

Eboala noastră să căutăm vinovați. Aici e simplu, te uiți la ce înseamnă agricultura intensivă și vezi că Europa își pierde biodiversitatea mai rău ca niciodată. E simplu să arăți cu degetul și cam atîta. Să le ceri să se oprească. Să postezi în *social media* și să spui că ai făcut ceva. Dar cine ar vrea să își piardă profitul doar pentru o șopîrlă sau pentru o specie de păsări? Cîți consumatori ar renunța la mălaiul grișat sau la făina „cu trei nule", la pîine, doar ca să ocrotească o specie sălbatică? De aceea există măsurile de agromediu – situații *win-win* pentru toți. Există subvenții pentru fermierii din vestul țării unde apare o infimă populație de dropie. Dar și pentru gîsca cu gît roșu, cea mai periclitată specie de gîscă din lume. Prin ultima măsură de agromediu intră anual milioane de euro în România. Fermierul primește 150 de euro la hectar dacă lasă o parte din boabele de porumb pe sol, de unde se hrănesc gîștele. Și căprioarele. Și șoarecii. Și rațele. Soluția, identificată de noi, la SOR, este una singură. Să lucrăm împreună. Și așa se face că acum avem un proiect în care sînt implicați și *ranger*-ii de la Parcul Natural Insula Mică a Brăilei și… vînătorii. Cu ei organizăm patrule comune împotriva braconierilor. Problema este să nu cumva să fie prea tîrziu – în lume se estimează că mai sînt doar 50.000 de gîște cu gît roșu. Se estimează, pentru că ele iernează în România și Bulgaria, dar de cîțiva ani nimeni nu a mai văzut stoluri așa de mari. Iar agricultura intensivă este, în continuare, inamicul numărul unu pentru biodiversitatea din UE. Și nu, fără compensații pentru a sprijini fauna de pe terenurile agricole, nimeni nu va ajuta nici rațele și nici vulturii. Așa puțini cum sînt cei care mai apar pe la noi.

***Ovidiu Neculai Bufnilă** este responsabil de comunicare al Societății Ornitologice Române (www.sor.ro), cel mai longeviv ONG de natură de la noi.*

CUM A AJUNS GRATARGIUL TATUAT DE O SUTĂ DE ORI MAI UȘOR DECÎT SPUMA DE SEPTEMBRIE ȘI CUM AR FI SĂ ȘTIȚI CĂ IA FOC POVESTEA PRIMULUI DOMENIU IMPOSIBIL?

■ „Cum a ajuns mama dvs. să intre în parteneriat cu Radu Mazăre, cu Nicușor Constantinescu, să cumpere acel teren care apare în declarația de avere a lui Nicușor Constantinescu?“ Și tot doamna mamă pare că i-ar fi plătit fiului, din pensie, și mașina de 120.000 de euro. Marian Oprișan, președinte al CJ Vrancea: „Am vorbit mai mulți și voiam să ne construim un apartament în Capitală, prin asociere am ajuns, cum vă spun eu. Eu am mai spus-o și public, da? Mama mea sînt eu, da? Ca să nu avem nici un fel de discuții“. Și uite așa, Flaubert, cu *„Madame* Bovary, c'est moi“, e mic copil. **(A. M. S.)**

■ La Prichindelul din Neptun, în locul unde se mănîncă grătare, s-a refăcut un soi de pitoresc carnavalesc din alte vremi, în care te poți întîlni cu personaje precum diva din Moldova, florăreasa tristă, fata-băiat care vinde scoici, gratargiul tatuat, doamna rubicondă dansatoare talentată. Și Vali Vijelie. **(I. P.)**

■ Este metal și conține 99,99% aer, ceea ce îl face de o sută de ori mai ușor decît spuma de mare. Se numește *microlattice,* este un produs sintetic poros pe bază de spumă de nichel și a fost obținut într-un laborator de cercetare american. Canadienii au produs și ei nanocristalinul, nemții – aerografitul (spumă de carbon), iar chinezii – aerogelul (fum solid). Bătălia pentru a obține cel mai ușor material tinde spre idealul invizibilului. **(M. C.)**

■ „Metrorex își prelungește programul cu o oră și jumătate, cu ocazia meciului România-Spania. Astfel, ultimele trenuri vor pleca din stații la 1 noaptea...“ Așa sună decizia Metrorex. Lăudabilă. Oare cînd se vor lua asemenea lăudabile decizii și cu privire la evenimente culturale majore și generatoare de flux de pasageri? Ca, de exemplu, Festivalul Enescu... Sau măcar îndesirea mașinilor de noapte. E adevărat, e cald și frumos afară, nopțile bucureștene sînt de neuitat, dar parcă să petreci pe trotuar, noapte de noapte de septembrie, cu sau fără lună, așteptînd fantomatica mașină de noapte, e cam mult... Și ce dacă?! **(R. M.)**

■ Piața Romană, un el și o ea, primele întîlniri, după postura corpului. „Mi-am luat o rochie magenta“, zice ea bucuroasă, „de fapt, rozul e culoarea mea preferată...“ De la terasa de alături, pe muzică, o voce de *garçon* se zbate: „Și inimmma!“ O clipă de tăcere, băiatul se uită speriat la fată, ca și cum ar fi făcut o greșeală teribilă, fata continuă: „...și verdele, da, și verdele.“ **(C. Ș.)**

Cu ochii-n 3,14

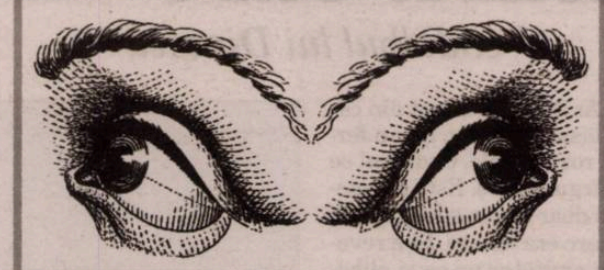

■ Dacă mergeți în Germania și vi se face poftă de cîrnați *Currywurst,* e bine să știți că sînt o specialitate respectabilă, care a împlinit de curînd 70 de ani de „atestare“. **(A. M. S.)**

■ Primăria sectorului 5 a cumpărat 5.200 de ceasuri inteligente cu buton de panică pentru a le fi date elevilor. De fapt, nu le-a cumpărat Primăria, ci școlile din sector. Absolut întîmplător, desigur, toate școlile le-au cumpărat de la aceeași firmă, căci în sistemul nostru de educație există „unire-n cuget și-n simțiri“. În același sector, scrie hotnews.ro, 90% din școli nu

au autorizație de securitate pentru incendiu. Nu-i nimic, dacă ia foc școala, copiii apasă pe butonul de panică. **(D. C.)**

■ Tot de la festival, dar nu din culise, nici de după cortină, ci la vedere, așa, din unghiul de unde ne face cu ochiul de pe cracă, sîc!: „...continuăm povestea Festivalului, ducînd mai departe valorile în care credea George Enescu: creativitate, generozitate și implicare.“ – Viorica Dăncilă, prim-ministrul României. Am citat din catalogul de festival, un volum masiv... Rușine tuturor decidenților care au făcut posibilă această mizerie însoțită de poza cu broșă, color. **(R. M.)**

■ O șuviță din părul primului președinte al SUA, George Washington, a fost vîndută, la licitație, pentru suma de 35.763 de dolari. Oare peste vreo două sute de ani cît va valora o șuviță din părul actualului președinte? **(S. G.)**

■ Să nu vă mirați, dar *mirmecologia,* fără nici o legătură cu ecologia, e știința studierii furnicilor, un domeniu bine instalat încă din secolul al XIX-lea. Auguste Forel, psihiatrul elvețian de pe bancnota de 1.000 de franci, e autorul, printre altele, al vastelor tratate de sociologie și psihologie a furnicilor *Les fourmis de la Suisse* și *Le Monde Social des Fourmis* (cinci volume). Toate acestea, pentru cine credea că elvețienii excelează doar în materie de ceasuri, ciocolată și bănci. **(M. P.)**

■ După votul de săptămîna trecută din Camera Comunelor, un Brexit fără acord va fi, practic, imposibil. Mă întreb – de vreme ce nici un acord nu e posibil – dacă mai e posibil vreun Brexit. Dar nici să rămînă în UE nu e posibil. **(M. M.)**

LA FEL SE ÎNTÎMPLĂ ȘI CÎND ROMÂNII INTRĂ ÎN ESTOMPARE

■ Din înțelepciunea populară anonimă de pe Internet: După ce mori nu știi că ești mort și toată durerea este resimțită de ceilalți; la fel se întîmplă și cînd ești prost. **(M. C.)**

■ În fața unui sediu PSD din sectorul 4, pe un scăunel, o femeie așteaptă cam degeaba să adune semnături pentru candidata partidului la alegerile prezidențiale. Și primește din partea alteia o explicație irefutabilă a slabei recolte de aderenți: „Eu ți-am zis că românii sînt *mațochiști,* vor mai rău. Nu le plac românii!“. **(D. S.)**

■ Metrou, oră de vîrf, aglomerație. O doamnă înjură în șoaptă, îmbrîncește, se bagă în față și intră prima în vagon, înainte să iasă ceilalți călători. Se așază pe scaun victorioasă. Pe tricoul ei alb, cu litere mari, roșii: *„Happiness is just a state of mind“.* Așa și bunul-simț, pentru unii. **(C. Ș.)**

■ Ce operațiuni cosmetice mai au loc în saloanele de înfrumusețare pentru femei: volumizare buze și pometi, ștergere riduri, estompare de cearcăne și nazocorecție. Mă joc în minte cu diverse combinații: volumizare cearcăne, estompare pometi, ștergere buze. **(M. C.)**

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD - Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE
Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 49% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

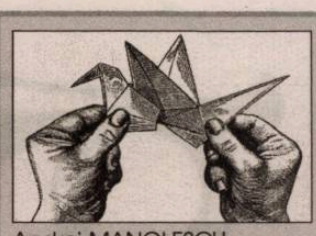

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

8

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **813** ■ 19-25 septembrie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

ANDREI PLEȘU

„Extrase răzlețe din caiete vechi“

pagina **3**

TEODOR TIȚĂ

„Speranță“

pagina **12**

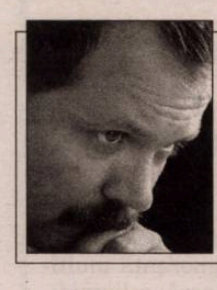

IONUȚ IAMANDI

„Oltenii și statuile“

pagina **23**

Ion D. Sîrbu

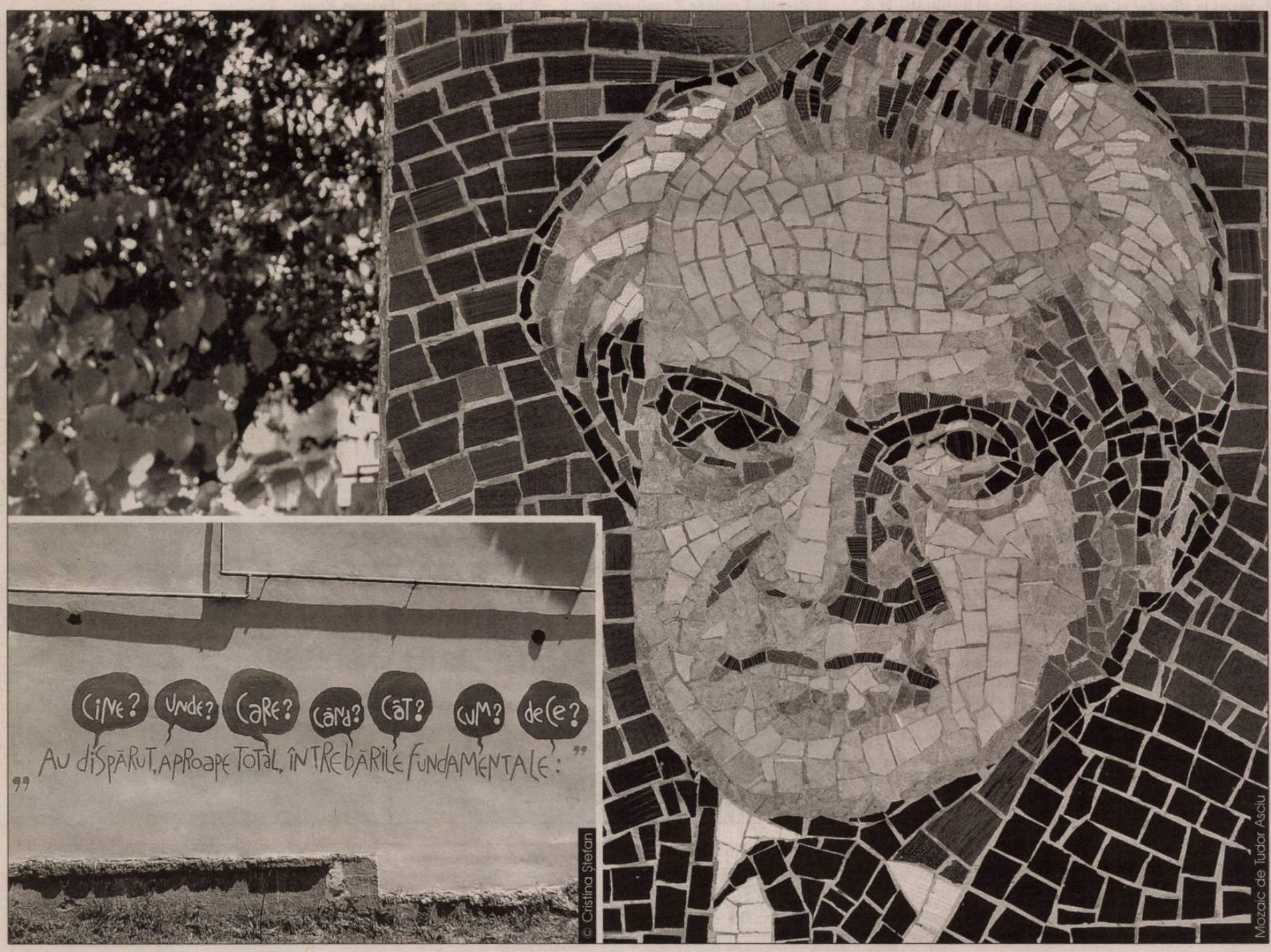

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

MINISTERUL CULTURII ȘI IDENTITĂȚII NAȚIONALE

„Nu mă judecați după cele ce am făcut, ci după cele ce-am refuzat a le face.“

ION D. SÎRBU

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

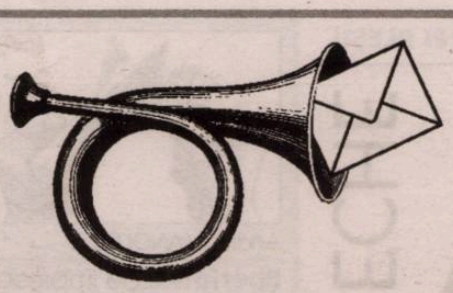

la vremuri noi, dileme vechi

Dan C. MIHĂILESCU

Ion D. Sîrbu: un ghem de contrarii într-un dosar cît viața

„Sînt un iudeo-creștin de cultură greco-latină cu familie germano-franceză, doar cu limba de predare român ortodox (...). Posed o ignoranță multilateral neliniștită, o prostie îngerească, o limpiditate stoică și o ambiție de măgar ce se crede Apuleius (...). Sînt un simplu cărturar martor al unei felii tragice de istorie: am fost proletar, am făcut trei ani războiul, m-am ridicat pînă la doctorat și o conferință universitară și am coborît în bolgiile iadului pe care le numesc: pușcărie, mină, teatru, Craiova (...). Trăiesc ca un *marginal marginalizat*, nu mai știu precis ce gînduri și intenții a avut bunul Dumnezeu oferindu-mi viața ce am avut-o. La ora asta îmi dau seama că nu trăiesc *la capătul* Europei, ci la *sfîrșitul* ei, nu sînt un atlet al lucidității, ci un ratat al ei (...). Nu știu cine sînt, în ce cred, pentru cine scriu, nu mai știu ce religie, etnie, cetățenie am. Nu știu dacă mai am prieteni, dușmani, dacă mai am un trecut. Am crezut multă vreme că posed o platoșă filozofică solidă care mă apără de gerul totalitar și de ploile musonice ale prostiei. M-am înșelat: încep să nu văd clar, să am nevoie de cîrje ca să stau drept...“

În fața unei așa tulburătoare confesiuni, ai zice că ai deja imaginea perfectă a conștiinței literare în comunism! Acesta era (este) fabulosul, hachițosul, bizarul, scrîșnitorul, spectaculosul histrion mizantrop, înnebunitorul Securității craiovene și supărătorul pentru toată lumea Ion D. Sîrbu (1919 – 17 decembrie 1989!). Personaj derutant ca un mixaj de plăci tectonice, de-o cruntă inegalitate cu sine, greu inseriabil, asiduu provocator și, de aceea, ins *coplesitor* pentru istoria noastră literară.

Departe de-a fi fost după merit digerat de critică, evitat sau ignorat de lumea mediatică și, în consecință, stupefiant de străin opiniei publice – cu toate că a constituit deja subiectul a două solide monografii (Antonio Patraș, Daniel Cristea-Enache) –, Ion D. Sîrbu este autorul celui mai redutabil roman de sertar al ceaușismului *(Adio, Europa!*, meschin ecranizat, din păcate), un substanțial prozator-punte *(Șoarecele B)* între blagiana *Luntre* a lui Caron și *Sertarul cu aplauze* al Anei Blandiana, dar mai ales un excepțional diarist, cu un spectacol de personalitate epistolară numaidecît raliabilă seriei Kogălniceanu-Alecsandri-Ion Ghica-Odobescu-Caragiale (I.L. și Mateiu). Indubitabil, Ion D. Sîrbu are, precum Caragiale ori Kogălniceanu, geniul corespondenței ca artă literară.

„Bufonul Gary“ era conferențiar universitar la 28 și vagonetar la 44 de ani, în minele din Petrila. (...) Ion D. Sîrbu pare că a fost menit anume să „stea în gît“ tuturor: prietenilor de tinerețe, rudelor, tovarășilor de drum, partidului, breslei scriitoricești, lumii teatrale... Dar mai ales Securității. (...)

(apărut în *Dilema veche*, nr. 418, 16-22 februarie 2012)

Dilema veche vă propune

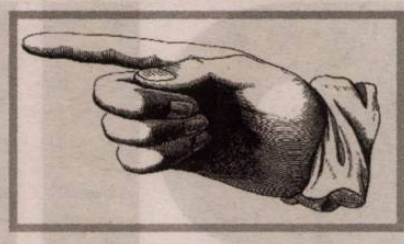

■ Vineri, 20 septembrie, la București și Cluj are loc Noaptea Albă a Filmului Românesc. Căutați *Monștri.* (r. Marius Olteanu), *Arest* (r. Andrei Cohn), *La Gomera* (r. Corneliu Porumboiu), *Alice T* (r. Radu Muntean), *Distanța dintre mine și mine* (r. Mona Nicoară, Dana Bunescu), *Nu e nimeni acasă* (r. Andrei Udișteanu) sau selecția de scurtmetraje românești. Programul complet pe https://www.facebook.com/NoapteaAlba. (Cristina Ștefan)

■ *Nu mai sîntem nemuritori*, cartea scrisă de Andrei Crăciun și apărută anul acesta la Editura Herg Benet, o semi-nostalgică incursiune în iluzia eternității pe care o contura comunismul, o disecție amănunțită a comportamentelor specifice și a tuturor caracteristicilor care ne-au rămas și după 1989, de la dinamici precare ale relațiilor (de familie sau la locul de muncă) pînă la straiele de adaptare, aproape cameleonice, ale preoțimii la noile lumi și la cerințele și suferințele din ele. (Anca Zaharia)

■ Recentul număr 2 (mai-august 2019; apare de trei ori pe an) tinde să impună *Dialogica. Revistă de studii culturale și literatură* printre publicațiile de ținută, conținut și grafică, în spațiul european. Director de proiect și redactor-șef: Aliona Grati. Colegiul de redacție: Ivan Pilchin, Natalia Procop, Ludmila Șimanschi. „Revista noastră vizează fenomenul cultural contemporan ca produs al gîndirii și creativității și se manifestă în planul științelor socio-umane și în cel al artei. Prin urmare, ne vedem încadrați în paradigma dialogului interdisciplinar, a relațiilor între abordările diferitelor discipline.“ Pentru a vă convinge, merită o grăbită răsfoire: http://dialogica.asm.md/. Iar pentru nostalgici, România văzută de E.O. Hoppé în 1923 merită un plus de atenție. Prezentarea lui Adrian Silvan-Ionescu aduce beneficii suplimentare. (Ruxandra Mihăilă)

■ În week-end-ul următor, între 28-29 septembrie, Block Party pe strada I.L. Caragiale din București, cu lecturi de poezie și dezbateri culturale (Nora Iuga, Claudiu Komartin, Bogdan Ghiu, Robert Gabriel Elekes), spectacole de dans și muzică contemporană, plus proiecții de film despre oraș și spațiul public. Programul complet pe www.facebook.com/district40bucuresti. (Cristina Ștefan)

■ În plin Festival „George Enescu“, se anunță programul următorului festival de muzică de cameră SoNoRo, care va începe pe 1 noiembrie. Deci bucureștenii nu vor rămîne fără muzică bună, dar SoNoRo, care ajunge la ediția cu numărul 14, se va desfășura anul acesta și la Cluj, și Sibiu. Vor veni din nou o serie de interpreți renumiți, mai exact 30, unii dintre ei bine cunoscuți de la alte ediții ale festivalului. Anul acesta, SoNoRo aduce un omagiu dadaismului și lui Tristan Tzara. Pe lîngă săli deja tradiționale pentru festivalul SoNoRo, precum Sala Unirii de la Palatul Cotroceni, Sala de Marmură a Cercului Militar Național sau Ateneul Român, anul acesta se vor adăuga și alte locuri frumoase de concert cum ar fi Muzeul de Artă Recentă și Templul Coral din București, Bibilioteca ASTRA, sediul Forumului German și Sala Thalia a Filarmonicii din Sibiu, Casa Boema, Casa Libertății Religioase și Casa memorială Sigismund Toduță din Cluj. (Andrei Manolescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Spirit de competiție**
- **Profesorul**
- **Vinuri**

album dilematic Matei Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

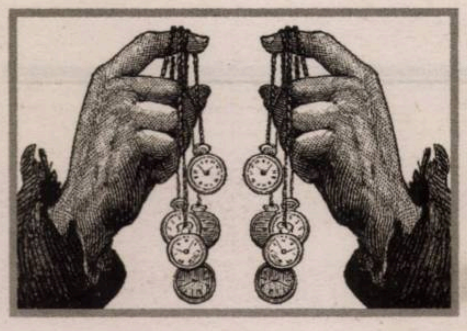

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?" (I.L. Caragiale)

Extrase răzlețe din caiete vechi

■ Esențială pentru eficacitatea oricărui gest pedagogic este renunțarea inteligentă la *predică*, la decalogul lipit pe tăblia patului, la cicăleala insuportabilă a „sfătuitorilor" de profesie. O adevărată reformă morală, o eficientă strategie *modelatoare* se obține pe căi mai delicate. La fel cum, în selecția valorilor autentice, analistul competent trebuie să se arate ferm, fără a deveni inchizitorial, în materie de educație, pedagogul trebuie să fie elocvent fără dogmatism sumbru, fără a cădea în dăscăleală. Stilistica specifică a educației, ca și aceea a artei, exclude rigorile pompoase ale „imperativului categoric", preferînd retorica mai nuanțată, mai subtilă a *farmecului*, care nu pune accentul pe legiferare, ci pe *seducție*. Autoritatea (recunoscută) a magistrului este foarte importantă, dar rămîne fără efect real dacă lucrează numai prin „reguli" instituționale, fără susținerea personalității iradiante, fără energia inanalizabilă a harului.

■ Sîntem reziduurile propriilor noastre proiecte.

■ S-a spus că Dumnezeu este ceea ce fiecare știe să facă din singurătatea sa. Singurătatea este, într-adevăr, mediul optim al *prezenței* lui Dumnezeu, iar această prezență face din experiența solitudinii o foarte „rentabilă" experiență spirituală (ceea ce nu diminuează importanța experienței *comunitare* a „întîlnirii", înnobilată ritual). Fără trăirea asumată, eventual tragică, a singurătății, nu lași loc, împrejurul tău, pentru parteneriatul nevăzut cu transcendența fondatoare a lumii. Cînd ești singur, Dumnezeu *stă* alături de tine, neclintit și tăcut: te contaminează, fără a te iluziona... În această postură, Dumnezeu nu e, cîtuși de puțin, o instanță *consolatoare*. E, dimpotrivă, „obiectiv" și lucid. S-ar zice că e ființa însăși a *neconsolării* productive...

...Cît de nerușinat Îi fac portretul! Ca și cum mi-ar poza, iar eu L-aș fotografia convenabil din toate unghiurile. Și cît de îngăduitor, de flexibil, trebuie să se păstreze El, față cu veleitățile mele „portretistice". Ca să mă ierte, va trebui să fie cu atît mai generos cu cît sînt eu mai tenace în încercările mele de a-L defini. Dumnezeu e ființa care, lăsîndu-Se, iarăși și iarăși, definită de sărăntoci de tot soiul, acceptă, magnanim, să nu *de-finească* pe nimeni, să nu închidă pe nimeni în propria sa limită, să nu ne trateze pe nici unul dintre noi drept *definit*-ivi. Și, nedefinindu-ne, El ne dă șansa unei permanente re-definiri, care e șansa cea mare, încercarea-cheie a vieții individuale. Și scuza ei...

■ Un semn distinctiv al omului de cultură autentic este, cred, *dragostea de ceremonie*. Intelectualul cu apucături cazone, agresiv comportamental, prea categoric în vorbă e, de regulă, un parvenit al spiritului. Pentru el, cultura n-a fost ceea ce trebuie să fie, adică un *loc de pelerinaj*, un spațiu de tranzit mereu deschis, ci o *destinație* precisă, în care te stabilești definitiv, cu tot calabalîcul. În realitate, cultura e o „țară" în care toți trebuie să se considere *invitați* și nimeni nu trebuie să facă pe gazda... Cei care, ajunși în teritoriul culturii, încep să se poarte ca niște gazde amabile n-au înțeles nimic din călătoria lor. Există, din păcate, asemenea inși: se mută printre cărți așa cum te muți într-un oraș cu dever mai bun. Intelectualul adevărat nu simte nevoia să se „fixeze". Preferă să adopte poziția oaspetelui, să nu se *instaleze*, uzurpator, în capul mesei. Intelectualul adevărat nu-și îngăduie niciodată și niciunde să se simtă „ca la el acasă". El e mereu atent la obiceiul locului, mereu bucuros să adopte bunele purtări ale noului venit, respectuos cu tradițiile și „coregrafia" comunitară a „gospodăriei" care îl primește.

■ Culmi ale gîndirii post-revoluționare. C.V. Tudor: 1 decembrie 1990: „Toți prefecții și primarii trebuie musai să fie militari"; 1993: „NATO – O bandă de răufăcători. E ca SIDA care devastează planeta". Valeriu Tabără 1992 (interviu): „Aspirația spre integrare europeană e de natură revizionistă". Marin Voiculescu (profesor universitar și autor de aforisme): „Nu tot ce flutură e steag"; „Stilul e omul, trilul e pasărea". Ce vremuri! *(Comentariu actual:* S-au înmulțit „scriitorii" de aforisme. Am primit, în ultimii ani, mai multe volume – unele aparținînd unor autori încă tineri – pline cu panseuri metafizice, etice, estetice, sapiențiale, de natură să garanteze o experiență de viață, o acumulare de înțelepciune, o vervă a ideii și a formulării de invidiat pentru cititorul de rînd... Aforismul a devenit un gen literar. Te așezi dinaintea foii albe și compui „ziceri", așa cum se compun poeme, nuvele, romane. În doi timpi și trei mișcări, stai la masă cu La Rochefoucauld și La Bruyère. Nu mai știu cine a spus: Te gîndești zece ani și scrii un aforism. Nu te gîndești deloc și scrii o sută de aforisme...)

■ ■ ■

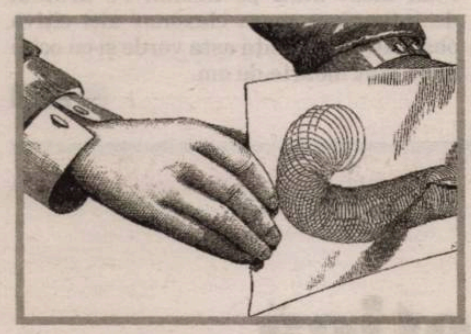

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Aberația rațională

Teoriile conspirațiilor au o particularitate paradoxală: sînt absurde – într-o măsură mai mare sau mai mică – și, totodată, raționale, chiar excesiv de raționale. Absurde, fiindcă ocolesc realitatea și plonjează într-o himeră speculativă care nu numai că se lipsește de probe, dar discreditează orice probă solidă care să permită stabilirea adevărului. Și totuși, rezultatul demersului este o construcție, adică ține de raționalitate: nu-i numai o „conspirație", ci și – ba chiar la modul superlativ – o „teorie".

Un bun exemplu îl oferă opinia unor comentatori, avocați și „cercetători" de ocazie, ceea ce aș numi „experți în de toate", susținută vehement la unele posturi de televiziune, cu privire la „cazul Caracal": Gheorghe Dincă, deși un „monstru", se spune, nu le-ar fi ucis pe cele două fete, ci le-ar fi traficat. El ar face parte dintr-o rețea de trafic de „carne vie", cu ramificații internaționale, pe care autoritățile, complice, o ascund, mușamalizînd ancheta, lăsîndu-ne să credem că avem de-a face cu un criminal în serie. La întrebarea de ce ar fi mărturisit un dublu asasinat, dacă nu l-a comis, „experții în de toate" îți spun condescendent că nu pușcăria îl înspăimîntă pe unul ca Dincă, ci răzbunarea mafiei. Dacă observi că deocamdată nu există nici o dovadă că omul făcea parte dintr-o astfel de rețea, ți se spune că poliția și procuratura ascund date și că există, pasămite, indicii nenumărate ale unor complicități, dar ele nu vor să le vadă. Dacă invoci faptul că omorîrea Alexandrei Măceșanu e sigură, avînd în vedere probele de ADN cu o precizie de 99,98%, vine un „expert în de toate" (Alexandru Cumpănașu) care afirmă că el are dubii și pretinde o expertiză într-un laborator extern. În fond, deși nu foarte probabil, s-ar putea să existe totuși și o implicare a unei rețele, dar felul cum „experții în de toate" pun problema nu face decît să distorsioneze adevărul și căutarea lui. Că acești „experți în de toate" au agendele lor personale nu e în dubiu și nu asta ne interesează aici. Cum se face însă că publicul – sau o mare parte a lui – înghite pe nerăsuflate absurdități vădite, dintre care neîncrederea în expertiza criminalistică de specialitate e cea mai gravă, chiar dacă nu și singura? De ce publicul e convins că „experții în de toate" – altminteri fără nici un fel de calificare profesională în domeniu – sînt mai credibili decît experții autentici de la „Omoruri" și de la DIICOT?

O lume unde există crime fără scop e o lume neliniștitoare.

În cazul familiilor victimelor – bine manipulate de „experții în de toate" –, răspunsul, măcar, e elementar: preferă o himeră decît realitatea, deoarece himera înseamnă viața copiilor lor, fie și în sclavie. Dar publicul mare cum de se predă, în acest caz, ca și în altele, unor absurdități conspiraționiste vădite, mai ales că ele sînt inventate de oameni care nu știu ce înseamnă o investigație criminalistică decît din romane și filme polițiste?

Răspunsul, aici, ca și în alte situații, după părerea mea, constă în latura rațională a teoriei conspirației – fapt cumva confortabil, chiar liniștitor. Într-adevăr, o rețea de prostituție și trafic de minori e, pînă la urmă, o „întreprindere comercială", bazată pe reguli și proceduri raționale. Are ca scop obținerea de beneficii materiale importante și cuantificabile, se bazează pe o diviziune rațională a muncii între participanți, presupune un echilibru între risc și cîștig și nu face risipă inutilă. Din acest ultim punct de vedere, rețeaua n-are nici un un interes să „distrugă marfa", adică să ucidă minorele răpite. (De unde și refuzul de a accepta moartea celor două fete.) Raționalitatea rețelei face ca, oricît de extinsă ar fi, ea să poată fi, în principiu, lichidată, odată ce autoritățile vor cu adevărat. Și chiar dacă rețeaua nu-i lichidată și rămîne activă, simplul fapt că ea se conduce după metode raționale o face previzibilă: te poți feri cumva de ea, cel puțin în principiu, și, la nevoie, poți negocia cu ea un compromis, căci rețeaua e un actor rațional, capabil de compromisuri, dacă acesta îi e util. Dar chiar dacă nu faci nimic, simplul fapt că *răul e rațional* e încurajator.

Dimpotrivă, un criminal în serie exprimă, în izolarea și unicitatea sa perversă, purul rău irațional. Nu există o explicație confortabilă pentru această minte deranjată, care ucide aparent fără scop sau fără un scop inteligibil pentru oricine altcineva. Ucide de plăcere ori „de nevoie", ca să spunem așa, dar lipsa unui scop rațional face prevenția aproape imposibilă. Apariția criminalului în serie într-o societate nu-i de aceea predictibilă; astfel, el poate trăi și ucide nestingherit mulți ani. Numai întîmplarea îl poate trăda la un moment dat. Trebuie să privim însă peisajul de la o anumită înălțime: nu e vorba aici numai de impredictibilitate într-un caz precis sau în altul. O lume unde există crime fără scop e o lume neliniștitoare, nu neapărat fiindcă aceste crime ar fi foarte numeroase sau monstruoase, ci fiindcă crimele și lumea respectivă sînt de neînțeles. Ele n-au rost, sens, logică, ba aș zice că n-au nici un Dumnezeu, deoarece toate teologiile presupun, pînă la urmă, o anumită raționalitate în planurile Creatorului. E destul de incomod deja pentru simțul moral – cum o spuneau scepticii și epicurienii în antichitate – faptul că Dumnezeu, deși pretins bun și atotputernic, lasă să existe crima, în general. Dar cu atît mai greu ar fi de explicat, în termenii teodiceii, existența criminalului în serie și a omorurilor sale fără sens. Se joacă Dumnezeu cu noi? Ceea ce vreau să spun aici, fără să pot aprofunda, este că existența criminalului în serie, care ucide de dragul de a ucide, pune grave probleme nu numai polițiștilor, ci și teologilor.

Teoriile conspiraționiste încearcă – și cu destul succes – să ne scape de astfel de întrebări chinuitoare. Ele vor să ascundă un fapt capital și care, psihologic, e aproape insuportabil: lumea adevărată este, într-o anumită proporție, irațională: ceea ce înseamnă, din punctul nostru omenesc de vedere, fără sens, incomensurabil și ininteligibil. (E ininteligibilă, în principiu, și nu neînțeleasă încă.) De aceea e mult mai reconfortant să te predai delirului aberant, dar rațional în felul lui, al unui Cumpănașu, decît să privești cu ochii larg deschiși revărsarea nonsensului peste noi și biata noastră lume.

■ ■ ■

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Moarte de om

Trebuie să ajung la aeroport.

Îi zic că dacă ajungem în 30 de minute e de bine. E una dintre cele mai potolite femei pe care le știu. Mă pun ca boul în scaunul din față. Are o coajă de mașină, din aia de nu vrei să te lași greu în scaun ca să nu te trezești cu curul pe stradă.

Pornește cam tare, dar mă gîndesc că o avea pantofi din ăia de cocostîrc și durează un pic pînă se obișnuiește. După vreo zece minute încep să mă gîndesc că ea crede că destinația e chiar aia finală. Îi spun că nu e. Crede că e o glumă. Mai zic, așa cum pot, cu dinții poate prinde viitorul meu sicriu – de un TIR.

Mă bucur, uitîndu-mă în oglindă, de faptul că aș putea trece drept blond la cît de alb sînt. Femeia ia mîna de pe volan. Îmi vine să urlu la ea să țină mîinile pe colacul ăla, că e singura noastră speranță. Sînt convins că evitarea mașinilor se face nu cu capul, ci cu volanul, dar ea nu pare să fie de aceeași părere. Mă mut mai aproape de ea, nu de alta, dar oglinda de pe partea mea tocmai a șters praful de pe roata unui tractor pe care l-am depășit.

Trei minute și 214 cruci cu limba.

încleștați, și că, în opinia mea, Otopeniul nu e Raiul – poate-poate încetinește. Rîde cu entuziasm și ia mîinile de pe volan. Spun, mustind de sarcasm, că rar mi-a fost dat să văd pe cineva conducînd atît de meseriaș. Clar, crede că tocmai i-am spus că e reîncarnarea lui Sena.

După vreo trei minute și 214 cruci cu limba, întreb elegant, în timp ce mă țin ca disperatul de ce apuc, dacă nu are o cască de motociclist cu care să mă ajute și pe mine. Și un somnifer rapid ar fi funcționat, dar nu pare genul să care așa ceva cu ea. Trecem – la doi centimetri și la vreo 60 de kilometri mai repede decît cele mai optimiste estimări legate de cît

Îmi zice, gesticulînd lejer, că ajungem la timp. La timp ca să confirme paramedicii de la Otopeni că junghiul ăla e infarct. Mă gîndesc să-i spun că nu are rost să mai mergem, că nu cred că m-ar primi căcat pe mine în avion. Dar nu vreau să risc să o fac să rîdă. Măcar o cască de bicicletă dacă ar avea și tot ar fi bine.

Decid că, totuși, traficul ăla nenorocit al lui Firea nu ar fi chiar așa de rău, mai ales acum. Bate recordul lui Schumacher și zîmbește satisfăcută cînd ajungem. Oprește grațios în bordură.

Îi mulțumesc pentru posibilitatea de a verifica parbrizul cu fruntea. I-aș da și eu cu ceva în cap, dar nu am îndeajuns de multă vlagă. Avionul a avut vreo zece căderi în gol. Nu m-am simțit niciodată mai lipsit de griji.

Varianta ei

Vine omul în mașină. Ne știm, dar nu foarte bine. Zice că e grabă și că trebuie să ajungem la Otopeni în 30 de minute. Mă bucur să-l ajut. Pornesc cam tare pe niște străzi care știu că sînt libere. Mă laudă cum conduc. Are pupilele un pic cam mărite, respiră cam greu, dar sînt drăguță foc, așa că m-am obișnuit cu reacțiile astea.

Ajungem în zece minute de la Tineretului la Miorița. Zice ceva de destinație și e clar că e bîlbîit, că nu se înțelege mare lucru.

E dimineață și e cam palid, probabil nu și-a băut cafeaua. Îmi mai spune o dată, admirativ, cît de bine conduc. Nu pare genul să se dea la mine, așa că îi mulțumesc. Pare că e ceva în neregulă cu centura lui de siguranță, așa că mă întorc să-l ajut. Clar, îi place de mine, căci se fîstîcește tot cînd să-l ajut.

Un bou cu un TIR se bagă în față, așa că accelerez și-l depășesc lejer.

Băietul de lîngă mine zice iară, cam bîlbîit, ceva de motocicliști. Rîd, căci nu pare genul să se urce pe motocicletă. Mă uit la el și văd că face ceva cu limba prin gură. Am văzut destui ciudați la viața mea, așa că nu-l întreb ce are. Poate e ultima versiune de yoga sau Pilates pentru bărbați și nu vreau să par tută.

Brusc, se dă mai aproape de mine. Mă gîndesc pentru cîteva secunde să-i pălesc una, dar e un schilod și oricum își ține mîinile acasă.

Zice că vrea o cască de bicicletă. Și eu l-aș vrea pe Brad Pitt, dar nu cred că am prea multe șanse. Clar, e dus cu capul și nu e frumos să pocnești nebunii inofensivi. Brusc, se uită în oglindă atent, atent. Nu pare să aibă machiaj, dar cine știe, cu metrosexualii ăștia, o avea vreo pudră mai șmecheră, că prea e alb. Mă gîndesc să-l întreb, dar poate crede că mă interesează și zice libidinoșenii de trebuie să-l dau jos în șuturi.

Bag un pic mai tare ca să scap de el mai repede. E clar super-impresionat de cum conduc. Opresc perfect lîngă bordură, dar fraierul e cam agitat și dă cu capul de parbriz. Avea dreptate omul, era și ceva în neregulă cu centura, că prea s-a dus tare. Pleacă un pic amețit, dar îmi aruncă niște priviri galeșe. Evident, mă place, că a roșit un pic prin pudra aia.

Alăsat un miros cam greu în urmă, așa că deschid geamul. De parcă ar fi transpirat nervos. Mă uit în oglindă: sînt super-frumușică – clar, l-am făcut muci pe nebun. Pe drumul de întoarcere m-au claxonat alți cîțiva obsedați. Cu bluzița asta verde și cu ochii ăștia sînt moarte de om.

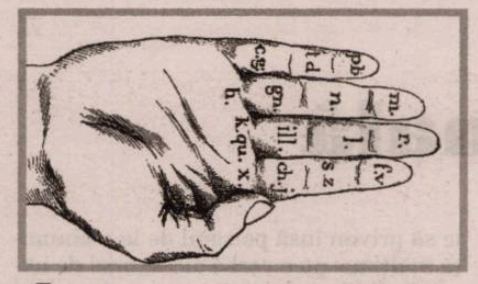

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Stimulare magnetică transcraniană

În mai multe rînduri, colegul nostru Senel Tonteoru – un remarcabil neurobiolog al Universității, cu specializări repetate în Statele Unite – ne-a spus (nouă, celor din comunitatea academică), prin prelegeri publice ori prin dialoguri individuale, că ar fi adeptul înfocat al marelui profesor și cercetător medical Itzhak Fried. Totuși, nimeni nu s-a așteptat la o asemenea evoluție stranie a lucrurilor. Înainte de a povesti exact ce s-a întîmplat, permiteți-mi să fac două-trei observații legate de teoriile lui Fried pe care Tonteoru susținea că l-ar fi și întîlnit, în anii '90, la Yale (în prezent, profesorul în cauză e afiliat Universității din Tel Aviv). Pe scurt, la vremea cînd se afla în America, Itzhak Fried (neurochirurg la bază) a derulat niște investigații interesante asupra creierului uman. Monta electrozi în diverse arii ale cutiilor craniene ale unor pacienți și, prin intermediul lor, activa electromagnetic anumiți centri nervoși. A constatat că absolut toți subiecții au executat, la stimulare, acțiuni involuntare, pe care ne-au controlat prin voință proprie carevasăzică. Au mișcat mîinile, picioarele, ochii, capul etc. involuntar, în moduri ce nici măcar nu le erau tipice. Ulterior, la anamneză, au recunoscut că făceau totul fără a se putea opune impulsului, ca și cum ar fi fost teleghidați. Cînd a avut o bază de referință satisfăcătoare, faimosul neurochirurg a tras o concluzie științifică greu de respins. Omul, după el, nu are un liber-arbitru (o voință personală, cum ar veni), ci se supune, necondiționat, felului în care se organizează, genetic, rețelele neuronale din capul său. Mai precis, felului în care centrii nervoși specifici din interiorul cutiei sale craniene sînt activați de predispozițiile native ale construcției creierului propriu. Fried și-a denumit metoda de lucru cu electrozi *tehnica de stimulare magnetică transcraniană* și a intrat nu numai în istoria neurobiologiei, ci și în mintea lui Senel care, întors acasă, țipa că liberul-arbitru ar fi o ilu-zie. Pentru o demonstrație practică, îl căuta, compulsiv, pe voluntarul dornic să i se aplice șocuri electrice pe cerebel...

Subiecții au întîrziat să apară, iar Senel a căzut în disperare. A fost descoperit, într-o dimineață devreme, de portari și femei de serviciu, agățat, la mare înălțime, de tavanul holului principal al intrării în Universitate. Era legat cu sfori de fiecare mînă și de fiecare picior, atîrnînd, aidoma unei marionete în degetele unui păpușar dibaci. Din cînd în cînd, demonstrativ, se mișca parcă sub acțiunea unor spasme, ridicîndu-și convulsiv, cu gesturi mecanice, membrele bine legate. Nebunia de pe lume, se subînțelege! În cîteva zeci de minute, s-au strîns acolo, ca la circ, profesori, studenți, angajați din administrație și diverși curioși de pe stradă (ultimii alertați de zarva iscată în jurul Universității și mai ales de îndemnurile vehemente ale unor *homeless people* ce își duc veacul prin boschetele bătrînei instituții: „Viniți, uăi, cî iarăși dau spictacol profii, uăi!"). Cînd a considerat că are un public semnificativ, Tonteoru a început să zbiere din înaltul clădirii, precum

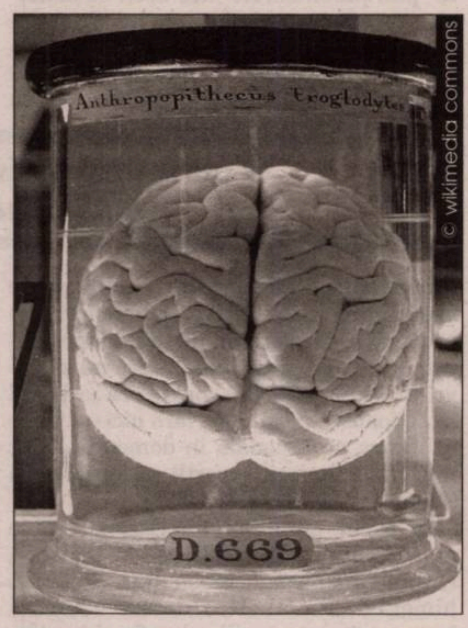

un sacerdot geto-dac înaintea mulțimilor mesmerizate: „Am plîns și nu mi-ați șters lacrimile, m-am tînguit și nu m-ați alinat, v-am implorat și nu m-ați ascultat, v-am învățat și m-ați disprețuit, v-am căutat și v-ați ascuns. Nu mi-a mai rămas decît să vă adun pe toți aici, neștiutorilor, pentru a vă explica fantasma liberului-arbitru. *Iat-o! Sînt chiar eu în acest moment de sublimă reprezentare!* Personificarea completă a lipsei noastre de control asupra vieții! A autonomiei oricărui destin în raport cu voința absurdă a bietului ipochimen. A omului deci, a omulețului, care se crede – ha, ha, ha! – *măsura tuturor lucrurilor*. Un jerpelit ontologic! Priviți această marionetă atîrnată de tavan și vedeți-vă pe voi în ea! Credeți că vă mișcați picioarele în direcția dorită, că ridicați mîinile pentru că așa ați decis, că întoarceți capul printr-o hotărîre proprie, dar vă înșelați. Rețelele de neuroni o fac pentru voi, maimuțoilor. Butoanele din capul vostru, mai exact, apăsate de forța transcendentă strecurată în compoziția-vă genetică, micilor troglodiți. Uitați-vă bine la paiață, priviți îngroziți cum se joacă soarta cu ea! Ha!".

Tonteoru a început să miște deodată, dezarticulat, atît brațele, cît și picioarele, răsucindu-și capul în răstimpuri ca și cum ar fi fost supus unui exorcism. Zîmbea nătîng pentru a întări, pesemne, impresia artistică și mesajul dur din spatele său: omul este nătărăul infatuat, aflat la cheremul unor acte cerebrale imposibil de stăpînit... S-au apăsat într-adevăr, rapid, niște butoane: 112. Au sosit medici, pompieri și polițiști. Senel a fost dat jos cu un fel de macara și, în timp ce era urcat în ambulanță, am avut senzația, nu știu de ce, că un asistent medical îi aplica, ad-hoc, „o stimulare transcraniană", nu *magnetică*, ci *manuală*.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

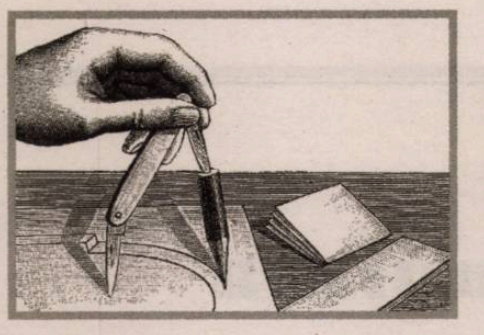

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Este posibil un euromanual de istorie?

Franța a decis ca școlarizarea copiilor să devină obligatorie începînd cu vîrsta de 3 ani. Cotidianul *Le Monde* explica într-un dosar din februarie 2019 că, în Europa, doar Ungaria a mai luat o măsură similară. Copiii din Luxemburg intră în sistemul de școlarizare obligatorie la 4 ani, cei din Marea Britanie și Olanda la 5 ani. În majoritatea țărilor europene, societatea începe să se ocupe de copii doar cînd ajung la vîrsta de 6 ani, iar Suedia consideră că operațiunea poate începe și mai tîrziu, la 7 ani.

Ministrul francez al Învățămîntului a dat mai multe interviuri cu ocazia demarării noului an școlar, explicînd că bazele unei „educații republicane" trebuie să fie puse foarte repede. În spatele acestor fraze de circumstanță se află însă o realitate neliniștitoare: în multe familii provenind din imigrație se pun, de la vîrsta de 3 ani, mai degrabă „bazele" unei educații islamiste. Iar uneori, cînd școala republicană îi prelua pe copii, la vîrsta de 6 ani, educatorii și învățătorii descopereau că aveau de-a face cu minți deja „formate", care opuneau un fel de rezistență interioară conținutului educațional republican conceput, printre altele, și pentru stimularea spiritului critic.

Măsura adoptată în Franța mă trimite însă la o altă întrebare: de la ce vîrstă și cum ar trebui să le dăm o educație europeană copiilor noștri? Pentru că o veritabilă integrare europeană și forjarea unei identități europene nu se pot face fără adoptarea, în Europa, a unui *soclu* educațional comun. Iar în acest context, un manual de istorie comun, adoptat de toate țările membre ale Uniunii Europene, ar putea contribui, în perspectivă, la crearea unei națiuni europene.

Sînt obiective care par utopice și doldora de dileme. Cum să le predai istoria Europei unor copii polonezi, germani, francezi, unguri, români, greci etc. fără să omiți paginile ei cele mai dureroase, dar în același timp insuflîndu-le acestor elevi convingerea că trebuie să construiască împreună un destin comun întrucît au valori comune, ba chiar și un trecut de care ar trebui să fie mîndri? Teribilă dilemă, trebuie să recunosc, mai ales cînd educația rămîne apanajul fiecărei țări în parte și cînd fiecare țară are „sensibilitățile" ei, frustrările ei istorice…

Reflecția în jurul acestei idei nu este nouă. Încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea un anumit curent pacifist apropiat de socialiști pleda pentru o altă manieră de a scrie istoria, susceptibilă să-i educe pe tineri în spiritul păcii și al umanismului.

După șocul Primului Război Mondial, numeroase minți trezite din coșmarul naționalismului au relansat reflecția în jurul acestui proiect, cerînd ca predarea istoriei să nu mai fie instrumentalizată politic, să nu mai fie transformată în instrument de îndoctrinare, de revanșă sau de dominație. Atunci, în anii '30, a apărut pentru prima dată și ideea redactării unui manual de istorie franco-german pus sub semnul consensului, fără dimensiune naționalistă. Aceste elanuri s-au văzut însă retezate repede de ascensiunea nazismului. A fost „necesară", în Europa, o nouă pagină de barbarie, mai teribilă decît prima, pentru ca ideile legate de crearea unei baze educaționale comune să înceapă din nou să circule, să fie luate în serios și să fie chiar stipulate în tratate. În 1991, Consiliul Europei îi convoca pe miniștrii Educației din țările europene pentru a-i incita la o reflecție comună în privința formării unui nou spirit, pentru a urgenta găsirea unui *consens* educațional astfel încît copiii Europei să nu mai crească detestîndu-și țările vecine sau în spiritul unei datorii morale de răzbunare a suferințelor îndurate de părinții lor…

O experiență meritorie și fără precedent, pe acest drum, este cea asumată de Franța și de Germania, care au reușit să redacteze un manual de istorie comun. Proiectul a fost lansat în ianuarie 2003, cînd se împlineau 40 de ani de la semnarea Tratatului de la Élysée, acesta din urmă fiind veritabilul certificat de naștere al *cuplului franco-german,* altfel spus al unei cooperări care a făcut posibilă construcția europeană. Toată lumea știe azi ce consecințe teribile pentru Europa a avut eterna rivalitate dintre cele două țări, Franța și Germania. După 1945 a devenit evident că, fără reconcilierea franco-germană, pacea nu era posibilă în Europa și nici crearea unei comunități europene care să nu repete greșelile trecutului. Manualul comun de istorie urma să consolideze, în mințile tinerilor germani și francezi, ceva ce liderii politici încercau să facă la nivel instituțional: o fuziune ireversibilă de interese și angajamentul într-un destin comun. O echipă mixtă a reușit să concretizeze proiectul și să propună, pentru anul școlar 2006-2007, acest manual de istorie comun conceput și ca o viziune franco-germană asupra viitorului.

Ar fi oare posibilă extinderea acestei experiențe? Nimic nu este simplu, însă, în Europa, unde istoria a rămas un domeniu de confruntare între pasiuni uneori exacerbate și pulsiuni uneori irațională… Polonezii, de exemplu, au criticat foarte repede acest manual, reproșîndu-i că se focalizează prea mult pe tandemul Franța-Germania și că uită Europa de Răsărit… Rămîne însă întrebarea: ar accepta oare într-o bună zi țările Uniunii Europene să renunțe la prerogativele lor în materie de învățămînt și să încredințeze această misiune unui organism supranațional, unui eventual Minister European al Educației? Cînd oare vor reuși germanii și polonezii să redacteze un manual de istorie comun, sau italienii și austriecii, englezii și irlandezii, walonii și flamanzii, englezii și irlandezii, sîrbii și croații, românii și ungurii?

Poate că redactarea consensuală a unui *euromanual de istorie* ține de cvadratura cercului (celebră problemă insolubilă de geometrie pe care ne-au lăsat-o moștenire grecii antici). Dar exact în această privință mi se pare că trebuie să ne amintim și de altă celebră frază, atribuită scriitorului creștin Tertulian, considerat și părintele creștinătății apusene: „Cred pentru că este absurd".

PUBLICITATE

FULBRIGHT Romania

EXECUTIVE DIRECTOR
ROMANIAN-U.S. FULBRIGHT COMMISSION

The Board of the Romanian Fulbright Commission is recruiting an Executive Director who will be responsible for implementing and monitoring the programs and policies of the Fulbright program in Romania. Applications are invited from Romanian and American citizens.

The Executive Director (Director) of the Romanian-U.S. Fulbright Commission (Commission) is responsible for long-term planning, day-to-day management of the Commission's wide range of programs, 2.2 million-dollar budget, and supervision of a staff of six. In addition, the Director is responsible for EducationUSA in Romania, a U.S. Department of State program which provides comprehensive and current information about opportunities to study at postsecondary institutions in the United States, serving hundreds of Romanian students annually.

This is a full-time position, with a two-year renewable contract, which reports to the bi-national Board of Directors.

For a full job description, desired qualifications, and how to apply, please check the Fulbright website at: *http://www.fulbright.ro/news/1103-executive-director*

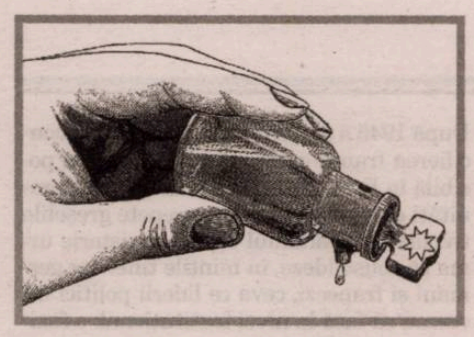

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Treningul și trainuirea

Pe la începutul anilor '90, cînd începuse preluarea masivă de anglicisme, în domenii pînă atunci prea puțin sincronizate cu spațiul occidental, se făceau glume asupra confuziei dintre *training* (pronunțat *treining*, cu sensul „program de pregătire profesională") și *trening* („îmbrăcăminte pentru sport"): cei care anunțau că oferă *traininguri* riscau să producă dezamăgitoare ambiguități. Între timp, *training* a intrat în uzul curent, fiind introdus în *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic* (DOOM 2005) și în DEX (cu explicația „antrenament, pregătire"). Cuvîntul își păstrează diferența dintre scriere *(training)* și pronunțare *(treining)*, dar este perfect încadrat morfologic (ca și mai vechiul *trening)*, între neutrele cu pluralul în *-uri*.

Mai surprinzător e succesul actual al verbului corespunzător, *to train*, care a fost adaptat spontan în română cu ajutorul sufixului *-ui*, ca formă inițial colocvială, de jargon profesional, dar care apare în tot mai multe contexte ale limbii standard. Verbul păstrează diferența din engleză între scriere și pronunțare, astfel că aparițiile sale, perfect adaptate morfologic, sînt fundamental hibride. Cel mai des este atestat participiul, în componența perfectului compus – *„a trainuit* personalul" (meat-milk.ro); *„m-am trainuit* puțin" (econotricks.blogspot.com) – sau a construcției pasive: „am fost bun la asta pînă *să fiu trainuit*, dar acum sînt și mai bun" (context.reverso.net); „43 de agenții din Europa fac parte din acest program și *sînt trainuite* în Varșovia" (gomag.ro); „evacuarea s-a făcut în 7 minute de către personalul clubului, care, atenție, *este trainuit* în fiecare lună" (napocanews.ro). Participiul apare și în componența altor timpuri și moduri verbale – *„s-ar fi trainuit* în asta" (gandul.info) – sau folosit adjectival: „un colectiv tînăr, *trainuit* să ofere soluții profesionale" (eds-ro.eu). Verbul pare să aibă o conjugare completă, cu forme de prezent și imperativ: „coachuiesc oamenii și îi *trainuiesc*" (skymind.ro); „coordonez și *trainuiesc* o echipă de 5 persoane" (ejobs.ro); „dacă dau semne că nu rezistă, pregătește-i, *trainuiește*-i, aburește-i" (forum.softpedia.com) etc.

Ca nume de acțiune și ca echivalent al anglicismului *training* apar supinul substantivizat *trainuit* („De la recrutat, *trainuit* și condus echipa de merchandising și relații cu clienții pînă la construit baza de clienți", CV pe site-ul cdep.ro) și mai ales infinitivul lung substantivizat *trainuire:* „oferim *trainuire*" (marketdent.ro); „instruirea, *trainuirea* și formarea angajaților noi" (bestjobs.eu); *„trainuirea* personalului" (romprest.ro); *„trainuirea* angajaților pentru formarea eficientă și creșterea abilității lor" (flormar.pro); cu totul rar e derivatul colocvial *trainuială* („mă pregătesc de *trainuială*", copilul.ro).

Formele de mai sus s-au răspîndit atît de mult pentru că vorbitorii le-au atribuit o semnificație specifică; evident, în toate contextele s-ar fi putut vorbi la fel de bine de *formare, pregătire, antrenare* etc. Probabil că *a forma* și *a pregăti* au fost percepute ca prea generale, *a antrena* ca prea legat de sport, *a școli* ca prea familiar etc.; s-a preferat deci a *trainui*, care, prin forma inconfundabil legată de engleză, aducea conotații net pozitive, presupunerea unui sistem modern, internațional, profesionist.

Mai vechiul *trening* – dublet etimologic al noului *training* – nu a pierdut teren: sute de mii de anunțuri publicitare din Internet oferă *treninguri* ieftine, comode, de damă, bărbați, copii etc. De fapt, nici *trening* nu este chiar atît de vechi: a intrat în română, foarte probabil, în cursul secolului al XX-lea și este înregistrat de *Dicționarul limbii române literare contemporane* (1955-1957). A fost folosit de unii prozatori interbelici care descriau lumea citadină contemporană, de exemplu de Mihail Sebastian, în *Accidentul* (1940): „gospodinele ieșeau în prag, și copiii se opreau din joc, ca s-o privească pe această fată blondă, cu pantaloni băiețești (căci purta șort și bluză de sport sau, cînd era frig, un *trening* albastru de lînă)" sau de Ovidiu Constantinescu, în *Duo acrobat*, în *Revista Fundațiilor Regale*, iulie 1944: „Lucien studia o atitudine înaintea oglinzii. Purta niște pantaloni de *trening* agățați cu bretele de umeri". Dicționarele noastre indică originea cuvîntului în englezescul *training*, iar adaptarea sa fonetică a fost atribuită pătrunderii pe cale orală. De fapt, e foarte posibil ca și în acest caz la fixarea formei și a sensului să fi contribuit mult intermediarul francez (chiar dacă accentul nu este cel așteptat din franceză, pe finală). *Trésor de la langue française informatisé* cuprinde substantivul *training*, anglicism cu sensurile „antrenament" și „îmbrăcăminte pentru antrenamentul sportiv"; al doilea sens este atestat din 1956, dar circula foarte probabil și mai devreme. Dicționarul nu uită să precizeze că termenul englez *train* provine de fapt din vechea franceză.

Oricum, diferențele de scriere și de pronunțare și cele semantice separă tot mai mult *treningul* de *training* și cu atît mai mult de hibridul și cam ridicolul *trainuire*.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

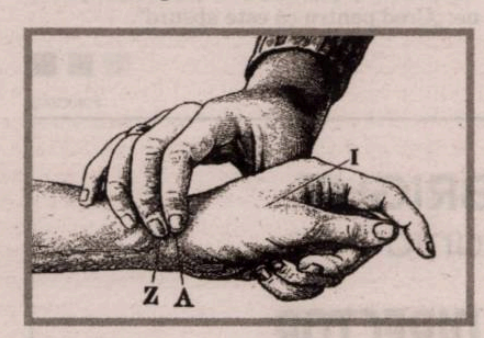

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Limba lui încet se plimbă

Grotesc și decupat parcă din distopii orwelliene.

Mediul online a fost, în această săptămînă, cel puțin în bula mea, invadat de reacții față de deschiderea anului școlar, fapt care mă face să reiau subiectul, despre care am scris și în urmă cu un an, constatînd că nu s-a schimbat nimic. De fapt, nu s-a schimbat mai deloc în ultimii 30 de ani, perpetuîndu-se același festivism desuet, golit de sens și patriotard, cu mesaje triumfaliste, politicianiste, autoreferențiale și cu o elocvență îndoielnică. Începutul anului școlar nu prilejuiește, prin aceste festivități, sărbătorirea sa, ci se transformă, de multe ori cu acordul tacit al directorilor obedienți, într-o ocazie oferită unor oficiali de lustruire a propriei imagini. În cele mai multe poze din media, masa, directorul, preotul, polițistul și primarul sînt reperele relevante pentru școala românească.

Vorbim de atîția ani despre centrarea învățămîntului pe elevi, or ocazia deschiderii anului școlar este prima care scoate în evidență falsitatea acestei afirmații. În prea puține școli elevii au fost invitați să aibă un mesaj la începutul anului școlar, iar acolo unde s-a întîmplat, de regulă mesajul a fost controlat de profesori, fiind în consecință artificial. Ei, principalii actori ai educației, pentru care de fapt ar trebui organizat acest eveniment, lipsesc din scenă sau sînt marginali. Festivitatea nu e pentru ei, e pentru orgoliile noastre, pentru a ne scoate noi în evidență, chiar și atunci cînd se înșiră unele reușite ale lor.

Ce vedem, în cele mai multe școli? Un careu care se închide cu masa la care se așază oficialitățile, directori, reprezentanți ai consiliilor locale și ai primăriilor, preoți, polițiști, poate la marginea mesei și niște profesori. În spatele meselor acoperite cu fețe de masă de brocart, așezați pe scaune, toți aceștia privesc *ex cathedra* masa de elevi și de părinți care stau în picioare. O imagine simptomatică pentru ceea ce înseamnă mentalitatea comunității. Unii stau la mese, pe scaune, privindu-i pe cei care stau în picioare, primindu-le mesajul de grijă și bunăvoință. E un decor medieval în fapt, în care se ascunde concepția conform căreia noi dăm, noi oferim prin bunăvoința noastră, iar voi trebuie să fiți recunoscători că primiți. Aparent nu e greșit, pentru că da, profesorul oferă mijloace, instrumente și informații pentru formare, administrația oferă condiții materiale și logistice, iar elevii, ca beneficiari, le primesc. Dar mentalitatea care stă în spatele acestui decor nu e colaborativă, nu evidențiază parteneriatul dintre actanți, ci privilegiază nașterea dubletului de sentimente de bunăvoință *vs.* recunoștință.

Ce caută în acest moment, în fața elevilor, reprezentanții consiliilor locale și ai primăriilor, cu mesajul lor despre cît au dat, cît au investit, cît au ajutat? De ce elevii trebuie să înghită acest mesaj cu semnificații subliminale, inclusiv politic? „Ai grijă să nu mă faci de rușine", „Eu îți pun totul la dispoziție pentru ca tu să înveți" sau, la un alt nivel de subliminalitate, „Eu te-am făcut, eu te omor" sînt mesajele pe care, preluate din cadrul familial tradițional, comunitatea le îndreaptă spre elevi ca grup. În toate, pe poziție de centru, sînt eu, nu tu, sîntem noi, nu voi. Mesaje care subliminal dezvoltă, de fapt, nu responsabilitatea, ci frica și o recunoștință a sclavului față de vechil.

Mesajele sînt predominant centrate pe investiții, pe aspecte economice, respectiv religioase și despre siguranță, non-violență, pază și protecție. Majoritatea într-un limbaj de lemn, dublat de unul tehnic și cu substanță mai mult sau mai puțin explicit politică. Iată ce am făcut pentru voi, votați-ne, iată ce multă grijă avem de voi, fiți cuminți și respectați-ne, cumva totul într-o disociere noi-voi, unde noi sîntem cei ce facem gesturile de bunăvoință senioral, iar ei le acceptă cu recunoștință.

Preoții rostesc rugăciunile sau slujbele, de regulă exclusiv de rit ortodox, deși, după opinia mea, școala ar trebui să fie laică și ca fapt, nu doar ca declarație legislativă, măcar pentru că nu toți sîntem ortodocși, iar cei ce nu sînt se pot simți excluși, frustrați, marginalizați. Vorbim despre incluziune cînd este un copil cu probleme speciale (e alt subiect cît anume reușim să asigurăm și în acele cazuri incluziunea), dar cînd este vorba despre atașamente religioase, principiul nu mai funcționează. Și-aici sîntem noi, pe de o parte, și voi sau ceilalți, pe de altă parte.

Aceste festivități sînt caracterizate de un fast golit de sens. Nu veți reuși, dacă îi întrebați pe elevi a doua zi, să aflați ceva din ce s-a spus acolo, pentru că nu s-a spus nimic pe limba lor. Nu s-a spus nimic privitor la universul lor de preocupări și de valori. Nu s-a spus nimic de către ei înșiși, prin vocea autentică a unor reprezentanți ai lor. Elevii nu au, la aceste festivități, libertatea de a transmite și ei un mesaj autentic oficialităților, profesorilor, părinților. Au dreptul de a asculta, de a aplauda și de a oferi flori. Flori cu care se acoperă mortul din încăpere, întins pe catafalcul meselor învesmîntate cu brocart.

Grotesc și decupat parcă din distopii orwelliene, uneori mai și vezi cîte un politician urcat de-a dreptul în picioare pe acest catafalc sau poate pe cîte un scaun, eventual acoperit cu drapelul, rostindu-și de acolo, de la înălțime, discursul găunos, căci, în aceste timpuri, pare că nu mai e relevant să ai scaun la cap, ci la picioare. Ne bîntuie, încă, tarele trecutului, sîntem avatari ai unui conducător iubit, cîtă vreme, vorba Adei Milea, folosim un limbaj în care „limba lui de lemn se plimba încet / prin vechea noastră limbă".

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

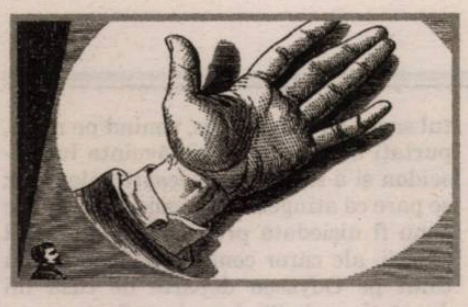

Adina POPESCU

portrete din mers

Mai putem fugi din viața „reală“?

Povesteam săptămîna trecută despre faptul că agresivitatea dintr-un oraș mare precum Bucureștiul poate să creeze, într-un mod straniu și nefericit, dependență (un cititor de pe Facebook spunea că sîntem, de fapt, pasiv-agresivi și cred că are dreptate). Povesteam și despre bucureștenii care pleacă în vacanță și nu reușesc să se relaxeze, sînt agitați, vorbesc tare, sînt în permanență nemulțumiți, aduc cu ei tot stresul de acasă. Printre ei, vrînd-nevrînd, mă număr și eu. Ce se întîmplă însă la țară, într-un loc izolat, căci mai sînt din astea în România, în absența totală a agresivității? Se adaptează?

Mi-am dat seama cît de „mișto“ a fost la Alma Vii abia după ce m-am întors de la Alma Vii. E un sat săsesc din județul Sibiu sau, mă rog, care a fost locuit cîndva de sași, cu doar vreo 350 de locuitori, astăzi, cu biserica fortificată de rigoare, care e splendidă, la doar 18 kilometri de Mediaș, dar pe care îi faci în cel puțin o jumătate de oră pentru că drumul e prost și pustiu. Nu cred că există vreun autobuz pînă aici sau cel puțin eu, în cinci zile, n-am văzut vreunul, oricum drumul se termină la Alma Vii, mai departe nu mai e nimic, doar dealuri și păduri. Recunosc, cînd am ajuns în acest *in the middle of nowhere* sau mai degrabă un capăt de ceva, de țară, de orice, am avut un mic sentiment de panică. Mai ales pentru că știam că nu există semnal la telefon, în nici o rețea, doar uneori mai apare vag cîte o liniuță în mijlocul uliței principale sau pe niște trepte pe care le urci întîmplător, însă mai faci un singur pas și liniuța dispare. Așadar, două motive de anxietate pentru „turistul“ în permenență conectat, de obicei la propriile sale angoase, care vine din marele oraș. Primul, la mine, pleacă din pură ipohondrie: dacă mi se întîmplă ceva, cum pot suna la 112? Oare vine vreo ambulanță pînă aici? Ce se întîmplă în cazul unui atac de cord? Elicopter? M-am mai calmat gîndindu-mă că, totuși, sînt printre oameni, 350 la număr și nu foarte tineri, ei trăiesc în permanență aici, oare cum se descurcă? Era final de august, soarele încă mai ardea, dar nu cu putere, începuse să prindă acele nuanțe blînde de septembrie, nici iarba nu mai era atît de verde, bătea înspre un galben fînos, liniștitor, mi-am imaginat cum ar arăta locul ăsta iarna, care nici nu e prea departe. Asta da izolare și pustiu, noroaie și zăpezi, uneori cu drumul blocat, totul gri și în cețuri, eu voi pleca în cinci zile, însă oamenii ăștia vor rămîne ca să înfrunte stihia. M-am calmat dintr-odată – într-un dulce paradis de final de vară chiar nu mi se poate întîmpla nimic rău. Al doilea motiv a fost lipsa de semnal în sine, cu care nici unul dintre noi nu mai este obișnuit. Ce faci dacă nu mai ai telefon? Ce faci dacă nu mai poți comunica nu nimeni „din afară“, nu mai poți vorbi, nu mai poți tasta, nu te mai poți revărsa, lăbărța în tot soiul de cuvinte trimise aiurea la sute, mii de kilometri depărtare? Ce faci cu mîinile, în primul rînd? Cu lipsa de semnal m-am obișnuit suspect de repede, am uitat de telefon, mai ales că nu eram chiar în vacanță, eram într-o tabără din nou foarte „mișto“ de literatură pentru copii, pe care o organizează în fiecare an Editura Arthur. Copiii din tabără s-au obișnuit însă mai greu, ei n-au prins timpurile telefonului fix, nici nu cred că ar ști ce este dacă l-ar vedea într-un muzeu, în fiecare seară, după ateliere, „vînau“ semnal, mai ales pentru net, ca să-și pună muzică și să comunice de multe ori între ei și dincolo de prezența lor fizică (asta chiar n-am să înțeleg niciodată la generația asta superconectată), puștani care stau împreună la aceeași masă, nu-și vorbesc, dar comunică pe Mess, WhatsApp, își trimit tot felul de glumițe și rîd de se prăpădesc. Așadar, copiii migrau în fiecare seară ca un banc de pești într-o mare străină și opacă, după semnal.

Unica pensiune din Alma Vii este ținută de un cuplu de germani, amîndoi în jur de 40 de ani. N-au nici o legătură personală cu sașii care au plecat de mult, nici o apartenență, pur și simplu s-au mutat aici, în România, au luat-o pe un drum, au găsit locul, au spus: „Asta e!“, au cumpărat o casă săsească abandonată (cu tot cu acareturi, așa cum e la ei), au recondiționat-o (există un album la pensiune cu etapele lucrărilor, de care sînt tare mîndri), au deschis pensiunea, colaborează cu femeile din sat, care gătesc o mîncare excelentă. N-am apucat să vorbesc prea mult cu ei, cu siguranță că data viitoare o voi face, însă intuitiv mi s-a părut tot o fugă, de orașele mari, de agresivitate, de turism standard, de consum (de pildă, la pensiune aveau un singur tip de bere și tot unul singur de vin, acceptabile amîndouă, însă pe mine, „turistul“ din orașul mare obișnuit să aleagă, faza asta m-a determinat să fac un drum pînă la Mediaș ca să aleg de la Lidl un anume vin, o anumită bere... am reușit să mă adaptez? Nu. În sat mai sînt două magazine, de fapt chioșcuri cu o ofertă la fel de săracă, bere ieftină, pîine și mezeluri înnegrite pe care nu le cumpără nimeni). La pensiune, împreună cu noi, cei din tabără, se mai nimeriseră doi americani. Din New York. Un el și un el, intelectuali, amîndoi trecuți tot de 40, cu o gentilețe ieșită din comun. Nu e un mare mister cum au ajuns aici, erau într-un tur al Transilvaniei, niște prieteni britanici care se mutaseră într-un sat din apropiere le-au recomandat pensiunea. I-am urmărit timp de două zile – nu făceau absolut nimic. Stăteau în curte trîntiți pe niște șezlonguri și citeau cărți traduse în engleză despre istoria României sau literatură, beau conștiincioși berea „Timișoreana“ de la pensiune, uneori atîpeau, într-o zi au plătit un căruțaș ca să-i ducă pe dealuri, în fiecare seară urmăreau vacile care se întorceau singure acasă. Erau pur și simplu fericiți. Prin a treia zi ne-am împrietenit, am băut un vin împreună, am vorbit despre Trump, globalizare, Brexit, România, fără nici un fel de ranchiună, cu o detașare fantastică au reușit să-mi transmită starea lor de bine. În ultima lor seară s-au alăturat micii noastre „ședători“ și am cîntat împreună *„Don't worry, be happy!“*, m-am gîndit că poate nici New York, orașul ăla ca un miraj pentru mine, nu e lipsit de stres, de agresivitate, de angoase, oricine are nevoie de pauze, oricine are nevoie să zacă pe un șezlong și să bea, în lipsă de altceva, bere „Timișoreana“.

La pensiune era Internet și mergea chiar bine, în prima zi prietenul nostru neamț s-a urcat pe niște scări, a tras de niște cabluri, doar pentru că eu eram nefericită, nu mă puteam conecta și în camera mea unde aș fi vrut să mai lucrez cîte ceva. Mă gîndesc că un proprietar român nu s-ar fi sinchisit, dar poate că mă înșel. Totuși, Internetul ăla din cameră, care mergea brici, l-am folosit fix de două ori, ca să trimit cîteva e-mail-uri. În rest, m-am bucurat de interiorul răcoros al casei, m-am învelit noaptea cu plapuma și am dormit într-un pat regal, am citit o carte cu rețete de bucate de pe la 1950, am dormit cu veioza aprinsă, pentru că așa dorm și acasă, mi-e frică de întuneric și de mine, mai ales de mine. Într-o dimineață am urmărit timp de o jumătate de oră un stol de rîndunele care se agitau în jurul unui cuib, veneau și plecau într-o vrie, oare ce se întîmplase? M-am gîndit toată ziua la rîndunelele alea și mi-am dat seama că, în sfîrșit, reușisem să fiu „departe“ de București. Apoi am avut o pauză și m-am lungit pe unul dintre șezlonguri – americanii deja plecaseră spre New York-ul lor –, cu o bere „Timișoreana“ alături, și l-am sunat pe prietenul meu din București pe WhatsApp, pentru a rezolva o mică problemă administrativă. Era nervos, „alergase“ toată ziua, transpirase, nu mîncase, nu găsise loc de parcare, a început să urle, am încercat să-l calmez. Eu mă aflam la Alma Vii, pe un șezlog, bînd o bere „Timișoreana“, la 300 de kilometri, am închis telefonul. Și, brusc, Alma Vii a dispărut, cu vacile și rîndunelele ei cu tot, s-a spart în aer ca un balon de săpun.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Cip-cip-cip-cip-cip-cip

Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Pungă? Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Mai aveți nevoie de o pungă? Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Cip-cip-cip-cip-cip-cip. 246 lei. Card? Da. Vuuum. PIN-ul! Apăsați pe verde, așa! Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Pungă? Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Mai aveți nevoie de o pungă? Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Cip-cip-cip-cip-cip-cip. 198,23 lei. Card? Da. Vuuum. PIN-ul! Apăsați pe verde, așa! Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Pungă? Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Mai aveți nevoie de o pungă? Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Cip-cip-cip-cip-cip-cip. 56,71 lei. Card? Da. Vuuum.

Priveam spre casier. Avea în piept semnul de începător. Nu mergea pătrunjelul. Unul dintre cumpărători avea praz, oho, și mai greu! Coada era infinită. Și se aude: Nu băgați un casier? Nu, că doamna abia a ieșit de pe casă. Lasă, bă' apa aia, și hai să mergem! – au trîntit cucoanele apa la pet și au întins-o. Apoi, iar. Nu știu cum, dar mie cip-ciripul codului de bare citit de către casă mi-a dat un sentiment bun. Casierul avea gesturi stîngace și ritmul nu era alert. Răspundea unui dans interior din sufletul meu. Deci casier plus exactitatea mașinii care scotea cifre dezechilibrate. Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Pungă? Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Mai aveți nevoie de pungă? Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Cip-cip-cip-cip-cip-cip. Cip-cip-cip-cip-cip-cip. 101,26 lei. Card? Da. Vuuum. PIN-ul! Apăsați pe verde, așa!

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Se poate fotbal fără înjurături?

Da, se poate, dar atunci nu se mai joacă pe un dreptunghi, ci pe un pătrat împărțit în 64 de parcele, iar meciul nu durează 90 de minute, ci pînă cînd regele e gol. Și chiar și acolo se înjură, dar în gînd. Dacă fratele românului e codrul, înjurătura îi e nevastă. Doarme cu ea, mănîncă alături de ea, își face vacanțele împreună cu ea. Înjurătura îi e aproape la bine și la greu. A întreba dacă se poate fotbal, dacă se poate orice, fără înjurături e ca și cum ai presupune că o pisi se poate duce la coafor fără telefonul mobil. Sfîrșitul lumii. Băieții au și ei bucuriile lor, iar cea mai mare e să înjure cu toată gura, cu toată saliva, cu toate intestinele, cu tot sufletul. Înjurătura e un proiectil de mizerie aruncat, ca un scuipat rafinat în cazanele Infernului, direct în fața adversarului cu scopul precis de a-l omorî psihic și de a-l reduce la stadiul de sclav moral. În fotbal mai ales se înjură pentru că mediul în care sînt educați destui practicanți ai acestui sport implică folosirea acestei arme. Înjurătura e ca un blestem îndreptat mai ales împotriva celor asupra cărora nu ai control – arbitrii, de obicei. E menit a speria, a complexa. Mai nou, nici arbitrii nu mai stau blegi cu fluierul în gură. Din ce în ce mai mulți depun mărturie despre violența verbală a celor care ar trebui să împartă legea, nu jignirile. Culmea e că toate aceste practici insalubre au loc într-o lume care își trage cruci cît casa ori de cîte ori are ocazia și care termină discuțiile cu un oportun „Doamne ajută!“. O ipocrizie dezinhibată e practicată la scară largă în acest univers a cărui singură regulă pare a fi cîștigul cu orice preț. De aceea orice lovitură e permisă, chiar și cele mai scabroase suduieli, și orice prizonier pe care îl poți face e legitim, chiar dacă îl bagi la înaintare pe Cel de Sus. Oamenii fotbalului se comportă ca niște copii zevzeci care cred că orice tîmpenie fac le va fi iertată. Și chiar le e, din moment ce continuă veseli să polueze spațiul vieții tuturor fără să și-o ia zdravăn pe cocoașă.

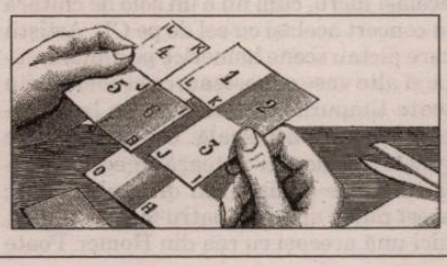

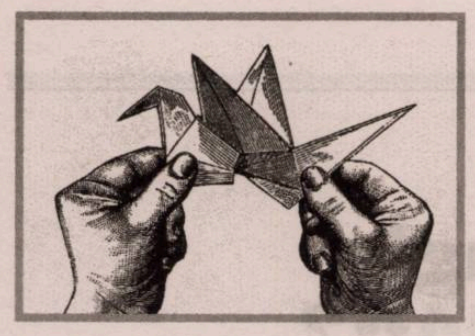

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Catamaranul

Spre deosebire de Ismael, care și-a ales baleniera după ce a dat o raită prin port, noi ne-am ales catamaranul după mai multe vizite pe Internet. Și nu era o ambarcațiune veche și ciudată, ci una modernă, fabricată chiar în 2019. Poate că trebuie să spun ceea ce aproape toată lumea știe, catamaranul e acea navă cu două coci (sună urît, dar ăsta e pluralul) deasupra cărora e instalată o suprastructură. E mai stabilă decît ambarcațiunile clasice (monococă), ceea ce înseamnă ruliu și tangaj mai mici (și mai puțin rău de mare), are un pescaj mai redus și prin urmare poate fi dusă și în ape mai puțin adînci. Prinde viteze relativ destul de mari, dar e ceva mai greu să-i găsești vînturile potrivite, fiindcă vorbim aici, evident, de un catamaran cu pînze, dintre acelea care se închiriază în Grecia, și de o călătorie planificată să ajungă în Ithaca lui Odysseu (îi voi folosi numele grecesc). E aici o neconcordanță, firește: Odysseu nu cunoștea catamaranul, avea cu totul altfel de nave. Dar istoria catamaranului ar putea fi la fel de veche. Ce știm e că una dintre primele semnalări despre asemenea ambarcațiuni datează din secolul V d.Chr., cînd se pare că erau folosite deja pe scară largă de populațiile Tamil. De altfel, ciudatul cuvînt *catamaran* vine chiar din limba tamil, de la *kattumaran*, care înseamnă doi bușteni legați la un loc. Deși erau niște ambarcațiuni oarecum primitive, populațiile din Oceanul Indian și din Oceanul Pacific le foloseau pentru a străbate lungile distanțe dintre insule.

În Occident, astfel de ambarcațiuni au început a fi folosite sporadic abia prin secolul al XIX-lea și în mod curent doar după cel de-al Doilea Război Mondial. Astăzi există catamarane cu pînze sau motor folosite pentru agrement, catamarane care transportă mărfuri, oameni și automobile, catamarane folosite drept nave militare sau catamarane pentru concursuri sportive. În privința competitivității, ele au fost depășite nu de mult de *trimarane*, care sînt și mai stabile, au catarge mai înalte și pot merge incredibil de repede folosind doar forța vîntului. Un asemenea trimaran sportiv a făcut înconjurul lumii cu un echipaj de cinci oameni în doar 40 de zile, mergînd cu o viteză medie de peste 26 de noduri. Pentru comparație, noi, navigatorii de ocazie, cînd avem pe mare o medie de cinci noduri sîntem foarte mulțumiți.

Atingerea Ithacăi se dovedește a nu fi niciodată prea ușoară.

Am ales catamaranul din motive de confort. După o vreme îți dorești mai puțină aventură și mai mult confort (ceea ce n-a însemnat că aventura ne-a lipsit). L-am antamat cu multe luni înainte, după căutări și evaluări serioase, cum am spus, pe Internet. Un Bali 4.1, cu un preț de închiriere relativ convenabil, cu patru cabine, fiecare cu baia ei, cu randă și foc, două motoare Yanmar de cîte 40 de cai-putere, cabestane electrice și un salon impresionant deschis spre pupa, dar dotat și cu o ușă mare, ca de garaj, care îl transforma într-un spațiu închis în caz de vreme rea. Bucătăria era utilată ca acasă, existau și cîteva locuri de dormit pe punte, la aer liber și, la nevoie, în porturi, acolo unde electricitatea venea prin cablu și nu de la generator, puteam folosi chiar și o instalație de aer condiționat. Am fost entuziasmați de felul în care arăta. Opt oameni l-am privit toată vara în poze și în filmulețe, ca fiind viitoarea noastră „casă" de vacanță pentru o săptămînă mult așteptată. Sigur, eu eram puțin îngrijorat de felul în care urma să manevrez așa un monstru de 12 tone prin marinele întortocheate din insulele grecești. Nu mai condusesem niciodată un catamaran, ci numai ambarcațiuni monococă. Mă mai liniștea ideea că două motoare simetrice (unul la babord și altul la tribord) fac, teoretic, ceva mai simple stresantele manevre din porturi.

Dar catamaranul era, să zicem, mijlocul plăcut pentru un scop special și oarecum punctul culminant al vacanței: vizitarea ruinelor palatului lui Odysseu din Ithaca. Niște ruine pe care arheologii greci le-au declarat abia acum zece ani, cu un grad destul de mare de certitudine, drept reședința legendarului rege Odysseu. Era musai să ajungem într-un așa loc de-a dreptul sacru și, bineînțeles, venind pe mare, purtați de vînt, prin bunăvoința lui Poseidon și a lui Eol. Pe această cale, însă, se pare că atingerea Ithacăi se dovedește a nu fi niciodată prea ușoară. Probabil că zeii, ale căror complicate intrigi l-au ținut pe Odysseu departe de casa lui dragă timp de 20 de ani, or fi rămas cu meteahna de a presăra diverse obstacole în calea oricăror navigatori care vor să ajungă acolo. Despre toate însă vom povesti la timpul potrivit. Deocamdată, v-am luat mai pe departe, pentru a vă pregăti pentru povestea acestei noi călătorii pe mare care sper că nu vă va plictisi, înșirată de-a lungul cîtorva episoade. Pregătirea noastră a început cu reexersarea pe uscat a nodurilor marinărești, cu recitirea COLREG-ului, adică a regulamentului maritim internațional, și cu făcutul bagajelor specifice. Despre asta am mai scris și acum trei ani, la o precedentă escapadă maritimă. Să-ți faci bagajele pentru o asemenea călătorie e un lucru incitant în sine, dar o descriere mai amănunțită voi face în episodul viitor.

ready made

„D-l Badea Mangâru, în numele Ministerului Instrucțiunei, arată că, cu această dureroasă ocazie, funcționarii Ministerului Instrucțiunii, cu d-l Virgil Arion în frunte, au venit să plângă pe mormântul lui Coșbuc, cu credința că lacrimile lor, cari udă țărâna rece a aceluia ce a fost G. Coșbuc, vor contribui la răsărirea unor viitoare flori, ce vor mai produce *idile și balade* și multe din balsamurile sufletești, de cari mai ales în aceste momente avem atâta nevoe."

Arhiva Someșană, Anul VII, No. 13, Năsăud, 1930

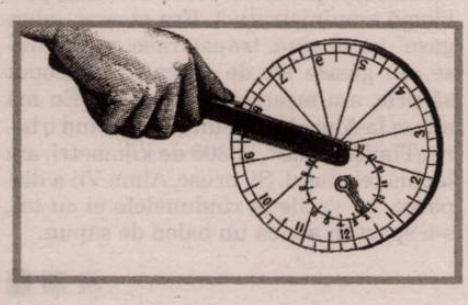

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Ultimul concert al lui Homer

Pentru înțelegerea felului în care lucra Homer este interesant un tip de care nu prea a auzit nimeni, anume un cîntăreț musulman din Muntenegru. În anii '30, un american numit Milman Parry l-a înregistrat pe Avdo (de fapt, Abdullah) Mededovic cîntînd, acompaniindu-se la guzlă, un text de lungimea *Odiseei*. A durat cam o săptămînă, la care s-au adăugat însă zilele de pauză. Iar asta reprezenta doar un sfert din înregistrările făcute pînă la urmă cu el. Experimentul a revoluționat studiile homerice. Avdo avea vreo 65 de ani – încă tînăr – și putea cînta timp de șase ore fără să repete versurile mai mult decît o face pe alocuri, cu formulele oralității, Homer însuși. Guzlarul nu știa nici să scrie, nici să citească; în locul lor, știa să țină minte și știa să improvizeze.

Dacă Homer (indiferent cine se află sub umbrela acestui nume) și rapsozii de după el au cîntat vreodată pe la evenimente părți substanțiale din *Iliada* sau din *Odiseea*, sînt sigur că n-au cîntat de două ori același lucru, cum nu e un solo de chitară la concert același cu cel de pe CD. Artiștii care pictau scene homerice pe amfore, cupe și alte vase cunoșteau, ca studenții din toate timpurile, materia de pe la petreceri, nu din buchiseală. Un exemplu: pe vasele arhaice, ei notează uneori numele lui Ulise (Odiseu) în dreptul eroului; acest nume apare în patru forme diferite, nici una aceeași cu cea din Homer. Poate aceste variații explică parțial de ce printre miile de vase pictate cu scene homerice, descoperite pe situri arheologice, sînt atîtea care prezintă diferențe față de textul lui Homer ajuns pînă la noi.

Evident, nu poți să transformi cuvintele în imagine printr-o funcție matematică. Scutul lui Ahile, de pildă, e decorat cu o întreagă sinteză a vieții oamenilor pe pămînt – ca să zic așa, un fel de pandant antic al plăcuțelor de pe navele spațiale Pioneer și al discurilor de pe Voyager. Ca pictor, n-ai cum să-l arăți pe Ahile cu un asemenea scut, pentru descrierea căruia Homer a avut nevoie de mai mult de o sută de versuri. În antichitate, se pare că nici măcar cei care pictau frescă, și care aveau la dispoziție pereți, nu s-au încumetat. La fel, ciclopul Polifem, care mănîncă doi oameni la o masă, apare pe vase doar ceva mai mare decît camarazii lui Ulise, pentru ca fața lor să nu trebuiască să fie minusculă. Încă ceva: dincolo de probleme de scară, pictura unifică timpurile acțiunii. Ciclopul mănîncă un tovarăș al eroului, i se oferă vin și e orbit în același timp – cuprindem adică tot filmul în aceeași privire.

Ciclopul mănîncă un tovarăș al eroului.

Toate astea sînt limitări care țin de schimbarea mediului de expresie. În plus, însă, dacă un pictor iese cu arta lui în întîmpinarea unei cărți, ilustrația nu e niciodată servilă. Cînd cineva pleacă într-o lungă călătorie, apoi indiferent cum descrie Homer scena, mie mi-arăți în ușă părinții și cîinele, altfel nu plîng și, mai grav, nu cumpăr oala. Cînd Priam vine la Ahile să-i ceară trupul lui Hector, el are, la Homer, un singur însoțitor. Mulți pictori țin însă morțiș să ne arate neasemuitele comori aduse de Priam pentru a-l îmbuna pe Ahile, purtate, normal, de un mic cortegiu. Iar pe un celebru vas pictat de Euphronios, cu Hypnos și Thanatos care transportă cadavrul lui Sarpedon, nu Apollo este managerul ritualului, ca la Homer, ci Hermes, care, ce-i drept, are un CV mai potrivit pentru job.

E greu, pe de altă parte, de decis dacă asemenea variații sînt contribuția personală a pictorului sau dacă nu cumva el se inspiră dintr-un episod oral nefixat în scris, sau dintr-un alt text care n-a mai ajuns la noi. E o dificultate cu care s-au luptat toți cei care au cercetat tema, inclusiv Steven Lowenstam, a cărui metodă o urmez în bună parte aici. Oricum ar fi, cel mai improbabil motiv pentru aceste discrepanțe între iconografie și text, motiv totuși foarte des invocat (inclusiv de mari specialiști, ca Beazley), e că pictorul ar fi încurcat borcanele. L-a lăsat memoria. Dar asta e o soluție facilă. (Că veni vorba, și Homer le mai încurcă: cutare tip moare în cartea a II-a, dar e apoi activ în cartea a XIII-a etc).

Cred că multe diferențe între scenele homerice de pe vase și cele din *Iliada* sau *Odiseea* se datorează impactului spectacolelor de teatru din epoca clasică. În unele situații putem avea oarece siguranță: dacă îl vedem pe un vas pe Ulise căruia i se spală picioarele, dar nobil, iar nu zdrențăros ca în *Odiseea*, asta e din cauza scenei corespunzătoare din Sofocle. Zeci de subiecte homerice sînt prezentate de pictori altfel decît la Homer sub influența dovedită a celor trei mari tragici, care au retușat de altfel și straiele vizuale ale altor figuri: Prometeu (Eschil), Fedra, Andromeda, Thanatos (Euripide), Argonauți, Pelops (Sofocle). În sine, fenomenul e fabulos: închipuiți-vă că, după spectacole de Andrei Șerban, Purcărete, Măniuțiu sau Afrim, s-ar schimba decorația farfuriilor noastre. Cît vom recupera din impactul social al teatrului în epoca greacă clasică?

Închei aici, dar vreau să spun că Abdullah a mai fost înregistrat o dată, la 80 de ani. În fața unui fost student al lui Parry, el a reprodus, cu improvizații, o epopee – ca dimensiune, cam jumătate din *Iliada*. Oricine a cîntat două ore și a încurcat versurile din cînd în cînd va accepta că producția socială a textului homeric trebuie să fi rămas, în secolele rapsozilor, fluidă. Ca și imaginația pictorilor.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este* Arheologia iubirii. De la Neanderthal la Taj Mahal, *Humanitas, 2019.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Limbaje și tăceri. Îndrăzneli și prudențe

Un cititor al Dosarului nostru de săptămîna trecută îmi mărturisește impresii după ce l-a citit și îmi împărtășește că, meloman fiind, nu a găsit un răspuns mulțumitor la întrebarea: se poate vorbi, de fapt, despre muzică? Întrebarea lui mă zgîndăre pentru că vine în această perioadă în care bodogăn un anume fel de prezentare a muzicii, specific programelor de sală din toată lumea, anume genul ultradescriptiv. „Prima parte se deschide cu o temă cîntată de oboi, care apoi este preluată de pian și imediat dezvoltată de corzi, după care un fortissimo al trompetelor întrerupe violent starea de reverie, iar piculina străbate fondul sonor ca picăturile de ploaie, pentru ca pianul să-i răspundă cu o modulație în do major…“ – firește, inventez cu totul conținutul, dar nu și stilul. Ți se spune cu vorbe ce vei auzi (un oboi, apoi un pian, apoi corzi, apoi trompete etc.) și ce va face fiecare. Stupid și complet lipsit de orice sens. Chestiunea se poate extinde rapid în orice alte arte care se exprimă altfel decît prin cuvinte. În pictură, de pildă. Detest explicațiile unui tablou precum aceasta: „Vedem un bărbat care poartă o cămașă galbenă și o pălărie albă, întins pe o pajiște verde plină cu frunze veștejite – semn că e toamnă –, cum privește o siluetă feminină care se depărtează, purtînd o rochie cu crinolină…“ Nu trebuie să-mi spună nimeni ce se aude, afară de cazul în care sînt surd, sau ce se vede, în afară de cazul în care sînt orb. Un asemenea mod de a vorbi despre produse artistice non-verbale este undeva la limita imbecilității. Din păcate, este mult prea întîlnit prin săli de concerte și muzee…

Revenind la întrebarea cititorului nostru, propun să facem un pas prudent înapoi, pînă cînd se ițește o altă întrebare ce poate fi socotită oarecum preliminară: poți, în cuvinte, să exprimi ceea ce exprimă muzica prin sunete? Răspunsul rapid și onest este negativ: nu poți „traduce“ în vorbe ceea ce „spune“ muzica. Argumentul este de bunsimț – dacă nu mă înșel, marele jazzman John Coltrane l-a formulat la un moment dat: dacă ceea ce exprimă muzica s-ar putea spune în cuvinte, atunci muzica nu ar fi existat, pentru că oamenilor le este mult mai ușor să vorbească decît să cînte. Muzica a apărut, așadar, anume ca să exprime ceva ce omenește se simte, dar nu se poate spune în cuvinte.

Așadar, pînă acum am ajuns la concluziile că, pe de o parte, este stupid să descrii muzica în cuvinte și, pe de altă parte, este imposibil să exprimi în cuvinte ceea ce exprimă ea în sunete. Abia după ce ajungem la aceste concluzii înțelegem cît de puternică este întrebarea aceasta: este legitim să vorbești despre muzică?

Cum ziceam, întrebarea aceasta se extinde asupra oricărei arte, mai puțin asupra literaturii, se-nțelege. Aici este locul să aduc o mărturie importantă. Dl Andrei Pleșu a repetat adesea că a abandonat critica de artă pentru că a ajuns la concluzia că nu se poate vorbi fidel și adevărat despre ceva creat într-un limbaj non-verbal. Un asemenea avertisment venit din partea unui autor cu inegalabil har și cu rafinată dexteritate în folosirea limbii române ar trebui să inhibe pe oricine s-ar încumeta spre critica/eseistica de artă. Totuși, dl Pleșu crede că orice discurs verbal despre arte care nu se exprimă în cuvinte este posibil și intelectualmente legitim cu condiția să fie, dacă am înțeles eu bine, un discurs „de însoțire“, nu de „explicare“ și nicidecum un discurs care tinde să substituie cu

© wikimedia commons

vorbe elementele specifice limbajului artistic (sunete, culori, forme, gesturi etc.). Există, îmi spunea dl Pleșu, două feluri de a vorbi legitim despre pictură. Primul este un discurs „de ramă“, adică un discurs care solicită vaste resurse culturale (istorice, filozofice, literare etc.) și care vorbește despre pictor și despre epoca lui, despre obiectul tabloului și despre istoria sa, care face vizibil privitorului contextul cultural și ideatic al creației operei ce se contemplă – un discurs care fixează reperele necesare înțelegerii operei în conjunctura ei, urmînd ca, înarmat cu ele, privitorul să aibă propria sa experiență indicibilă în contact cu indicibilul tabloului. Dl Pleșu exemplifică acest gen de comentariu cu Ion Frunzetti. Al doilea mod legitim de a vorbi despre un tablou este cel poetic, metaforic. Comentezi arta în cuvinte, dar folosești însușirea cea mai de sus a cuvintelor, adică potențialul lor metaforic, „ca-și-cum“-ul, pirueta care ridică cuvintele din magma sensurilor lor proprii spre zări de imprecizie și extaz. Astfel, sugerezi cu o anume aproximație un drum al emoției spre sensul tabloului, îndrumi cumva misterios spre mister, fără, firește, să ai ambiția să-l rostești pentru că știi bine că nu poți. Acest al doilea gen, spune dl Pleșu, a fost ilustrat de Dan Hăulică. Evident, primul gen nu-i lipsit de intuiții ale frumuseții și nici cel de-al doilea nu-i lipsit de o amplă informație și de referințe precise, dar e vorba despre o anume predominanță.

În ceea ce mă privește, fără să cred că vorbele pot spune totul despre o muzică ori o pictură, cred totuși că vorbitul despre ele este extrem de util, cu două condiții: 1) să tindă să fie lămuritor (sau să ajute la o lămurire) și nu strict descriptiv; 2) să asume condiția de „însoțitor“ al ascultătorului pe drumul unei înțelegeri ce este a lui, a ascultătorului, și nicidecum o lecție despre cum ascultătorul trebuie să funcționeze în decodarea operei aidoma vorbitorului.

Însă am ajuns abia la jumătatea încercării de a afla dacă este legitim să vorbești despre muzică. Pentru că am luat în discuție o singură ipostază: cel care vorbește *știe*, iar cel care ascultă *nu știe*. Or, în cele mai multe situații nu este așa. De cele mai multe ori, cei care simt nevoia să vorbească despre o muzică sau despre un tablou sînt pe picior de egalitate, sînt oameni de aceeași condiție culturală (mai înaltă sau mai joasă), oameni care își împărtășesc experiențele de contact cu opera artistică și nu tind neapărat să-l învețe pe celălalt. Discuțiile între prieteni și cunoscuți de după un concert sau de după vizitarea unei expoziții apar cu mult mai des în viața cuiva decît întîlnirile cu un lector învățat, gata să livreze.

Părerea mea este că acest plasament pe picior de egalitate, asigurînd, practic, o tovărășie pe drumul înțelegerii pe care nici unul nu ghidează, ci amîndoi tatonează, schimbă cu totul datele discuției noastre. Cum să împărtășești ce simți și să afli ce simte celălalt altfel decît prin cuvinte? Astfel, mie mi se pare că vorbirea despre muzică nu este doar posibilă, dar este necesară. Să asculți un concert și să pleci acasă fără să scoți o vorbă despre ce ai auzit, iar a doua zi să reintri în rutina ta este cea mai sigură garanție că experiența muzicii s-a ratat.

În general, am o rezervă în privința teoriei că nu se poate vorbi despre muzică. Dacă cuvintele nu pot exprima ceva ce ni se arată în alt limbaj, atunci n-am mai putea vorbi despre jumătate din ceea ce ne înconjoară, căci lumea ni se arată, în mare măsură, în alte limbaje decît cel al cuvintelor. N-am putea vorbi despre natură, despre flori, despre vînt, despre apusul și răsăritul soarelui, despre mare ori despre lună, despre lumină sau despre întuneric și nici despre dragoste. Totuși, vorbim enorm despre toate acestea și încă în toate stilurile posibile – vorbim științific și poetic, vorbim prozaic sau oniric, vorbim în bășcălie sau în stil de groază. Vorbirea despre cele ce ni se arată altfel decît în cuvinte este, cum ar spune Wittgenstein, constrînsă doar de limitele vorbirii mele și atît. Că mînuitorul vorbelor poate mai mult sau mai puțin, asta e altceva. Dar vorbele sînt acolo, toate, suficiente ca să exprime ceea ce mi se arată altfel decît prin vorbe.

În fine, susținătorii teoriei impotenței cuvintelor ar trebui să explice cum de atîția mari artiști care s-au exprimat în limbaje diferite de cel al vorbelor au ținut să susțină și prin vorbe ceea ce au creat. De la Mozart la Wagner, de la Leonardo la Van Gogh, avem zeci de mii de pagini de jurnal, memorii, corespondență, carnete și, după ce s-au inventat, interviuri prin care asemenea artiști au vorbit despre arta lor. Cum se explică asta, dacă vorbele sînt atît de sărace încît diminuează prin atingere măreața operă creată în alt limbaj? Au vrut ei să-și diminueze operele?

În fine, pentru mine, argumentul suprem că putem vorbi liniștiți despre ceea ce ascultăm sau vedem în diferite arte este că oamenii, așa cum pot, încearcă de cînd se știu ei să vorbească despre Dumnezeu, adică despre ceva ce le depășește și puterea de înțelegere, și puterea de percepție cu mult mai mult decît ar putea-o face vreodată vreo muzică sau vreun tablou. Așadar, dacă putem vorbi despre Dumnezeu, de ce n-am îndrăzni să vorbim despre arte?

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Discursul de la Bruges

În septembrie 1988, doamna prim-ministru Margaret Thatcher a ținut un discurs la Colegiul Europei din Bruges care a rămas în istorie prin caracterul lui – unii spun doar aparent – eurosceptic. Prelegerea doamnei Thatcher, ținută în fața unui public din care făcea parte și Jacques Delors, pe atunci președintele Comisiei Europene, nu a fost menită să reprezinte un afront la adresa Uniunii Europene, dar totuși, în cele din urmă, a rămas consemnat ca un moment care a dat tonul vocii eurosceptice a conservatorilor britanici din ultimele trei decenii.

Lordul Thomas, membru al Partidului Conservator, un europenist convins, de altfel, a lucrat cel mai mult la conceperea prelegerii de la Bruges a doamnei Thatcher. O primă schiță (modificată ulterior) a discursului, de exemplu, sublinia sugestiv importanța Europei pentru britanici: *Jumătate din piesele lui Shakespeare se desfășoară în orașe continentale. Poeții romantici englezi și-au petrecut viețile pe continentul european.*

Intenția nu părea aceea de a plasa cuvîntarea împotriva Europei. Doar că, uneori, mai ales în contexte delicate, discursurile pot fi interpretate (ușor) diferit față de ceea ce își propune vorbitorul. Fraza care a rămas în atenția publicului a fost aceasta: *Nu ne-am angajat să renunțăm la frontierele noastre doar pentru ca un nou super-stat național să se pregătească să exercite o nouă dominație.*

Pe lîngă rezonanța acestor vorbe, alte replici, precum *Destinul nostru este în Europa, ca parte a Comunității*, au pălit pur și simplu în fața publicului.

De altfel, așa cum remarcă și istoricii specialiști în domeniu, precum Chris Collins de la Margaret Thatcher Foundation, Doamna de Fier era o susținătoare a pieței unice europene, rezonanța cuvîntării ei din orașul medieval belgian nefiind una anti-Europa, ci mai degrabă una antifederalistă.

După discurs, doamna Thatcher a mers la Bruxelles, unde a luat cina alături de prim-ministrul belgian și de alți membri ai cabinetului. Ulterior, i-a relatat într-o notă scrisă ambasadorului britanic din Belgia astfel: *Devin mai degrabă deprimată în ceea ce privește viitorul Europei cînd ascult viziunile federaliste ale lui Leo Tindeman* (minstrul de Externe al Belgiei, pe atunci). *Sper, totuși, că am reușit să lămurim anumite chestiuni și că discursul de la Bruges va provoca o dezbatere serioasă, după primul val de comentarii triviale.*

Anumite chestiuni au rămas, însă, *atît de nelămurite* în prezent… Cum le-ar lămuri oare Margaret Thatcher?

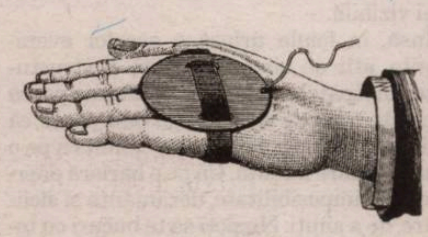

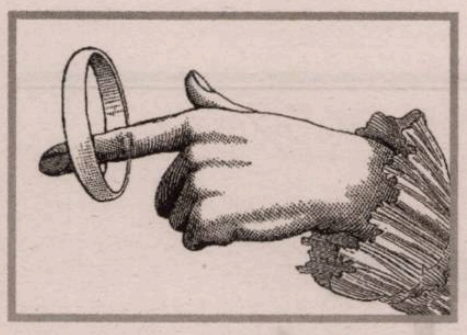

Selma IUSUF

legende urbane

O porție de aripioare

E vineri după-amiază, mă duc spre casă, am obosit, trag după mine trena unui funcționar trist, iar la Romană pare că s-au revărsat toate liceele din București. E festival de adolescenți. Stau în grupuri pe trotuar, îți taie calea în stînga și-n dreapta călare pe trotinetele alea verzi, se așteaptă unii pe alții la gura de metrou, fumează, vapează, se instagramează, naiba știe ce mai fac.

M-am gîndit toată ziua cum, la întoarcere, o să iau de la KFC o căldare de aripioare, niște Cola din aia fără nici un dumnezeu, cartofi prăjiți, da, și o să zac în prostrație în fața unui *chickcom* pe Netflix. Grăbesc pasul, în căști am încă „Nightswimming" al celor de la R.E.M. *„Nightswimming, remembering that night / September's coming soon / I'm pining for the moon / And what if there were two / Side by side in orbit / Around the fairest sun?"* Total nepotrivit, dacă mă întrebați. Intru în KFC pe ultimele acorduri și mă opresc în prag. Ametesc.

E atît de aglomerat și atîta zgomot, că-mi vine să mă întorc pe călcîie și să plec. Lumea mișună peste tot cu tăvile în mînă, eu m-am oprit prostește în drum, un lungan mai are puțin și-mi răstoarnă un Sprite în cap. Patru cozi lungi curg din tejgheaua de la care patru vînzători, neieșiți nici ei din adolescență, urlă comenzi în spate. Se trîntește, se prăjește, se vorbește... „Băi, eu am plecat", mă gîndesc, dar pozele alea cu aripioare crocante, picante, fierbinți, mirosul de fast-food care răscolește adicții vechi – sărat, dulce, iute, prăjit, prăjit, prăjit – mă fac să ezit puternic. Musc dintr-o pulpiță mică. Incisivii taie prin coaja aurie, bucăți din ea sar cu încetinitorul, ajungi la carnea moale și fierbinte, rozi totul pînă la os, pînă la zgîrciurile alea de la capete bine prăjite... Mă așez la coadă.

Aleg una oarecare dintre cele patru, nici nu contează, sînt la fel de lungi și știu din experiență că orice strategie aș coace, tot la cea mai lentă ajung. În fața mea – ca peste tot, de altfel –, un grup mare de adolescenți. Fete și băieți, prieteni sau colegi de liceu. Le ajung pînă la buric. Băieții au în picioare adidași imenși, aș încăpea într-unul ca într-un caiac, cît naiba poartă la picioare? 50? Și fetele sînt lungane, au blugi cu talie înaltă și tricouri scurte, cum purtam noi prin anii '90. Părul lung, lucios, lăsat liber, e azvîrlit cînd și cînd pe spate și peste fața mea cu o mișcare a mîinii. Miroase puternic a parfum, e OK. Încerc să țin o distanță civilizată față de ei, dar ei nu stau locului. Își numără banii, stabilesc cine ce vrea să-și cumpere, se tachinează, fetele se țin pe după mijloc, vorbesc despre o colegă de clasă – „a ajuns la treijcinci de kile și acu' vomită tot ce mănîncă". Lumea nu există pentru ei, pot, în cel mai bun, caz să remarce pe altcineva din aceeași grupă de vîrstă sau doar un pic mai sus. Orice sare de 30-40 e la fel de interesant ca ficusul obosit de la intrare.

Sînt inadecvată, ce naiba caut eu aici? Nici măcar nu înțeleg tot ce vorbesc în stilul ăsta al lor repezit și fără vocale. Mă uit în jur. Ca mine, încă vreo cîțiva din grupa greșită de vîrstă. În marea de adolescenți strălucitori, sîntem ca niște vișine fanate pe un tort decorat cu M&M-uri multicolore. Ți se făcu de aripioare, mamaie.

Hai că mai e puțin. Îmi pregătesc textul în cap, pentru că sînt sigură că n-o să înțeleg nici ce o să-mi spună vînzătorul imberb și agitat de la tejghea. „O porție mare de aripioare și una la fel de Crispy. De cîte opt." Ăsta e textul meu, dar, cînd ajung în față, băiatul-vînzător îmi dă narativul (odios cuvînt) peste cap. Nu ascultă ce îi spun, în schimb îmi repetă textul: „Porție mare. Cinci, opt? Cola?". Deja dau din cap, nici nu mai contează ce îmi dă, să-mi dea odată. Nu exist, nimeni nu există pentru băiatul ăsta obosit. Degetele îi flutură fascinant pe ecranul din fața lui. Bate cu repeziciune, cumva cu latul degetelor, lejer și nonșalant, cum naiba face? Are ochii injectați, l-a rupt în două tura asta lungă, dar are puterea să glumească scurt cu unul dintre colegi.

Îmi strîng punga la piept și o iau spre casă. Mirosul de prăjeală și de carton încălzit, ah! Grăbesc pasul.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Mesajul moral

„Plecarea lui a fost negociată. Înainte de a pleca din România, Enescu, care era absolut inocent în probleme de politică, s-a lăsat manipulat într-o manieră agresivă de către regimul comunist, începînd cu un turneu în URSS în 1945 și pînă la insistențele soției lui, care îi spunea ce să facă în relația cu Petru Groza. Enescu a fost folosit într-o manieră atît de perversă și lipsită de scrupule. A fost și deputat în primul parlament ales în urma fraudei imense din '46, la celebrele alegeri din 19 noiembrie, din partea Blocului Partidelor Democratice condus de PCR. După care a plecat, sau i s-a dat voie să plece, într-un turneu în America și apoi a rămas în Occident. Din acest motiv a fost suspravegheat. Toți erau suspravegheați, ar fi fost suspravegheat cu siguranță dacă rămînea în România. Elementul de noutate fundamental este că a fost suspravegheat, deși plecase cu voia regimului, deși schimba scrisori cu Petru Groza. (...)

Care e rolul unui intelectual în momentul în care țara dă de greu? Care e mesajul moral pe care îl transmite? În momentul în care țara e cucerită... hai să plecăm la Paris? Ce-ar fi fost dacă regele Ferdinand pleca și el la Paris, cu regina Maria, în timpul Primului Război Mondial? Întreb: care e mesajul moral al unei plecări încurajate? Să spun foarte deschis că regimul avea nevoie de Egizio Massini, un dirijor care făcea tot ce îi spunea Petru Groza, avea nevoie de Matei Socor, care conducea Radioul național și care a fost o unealtă incredibilă a comunizării României, deși venea dintr-o familie foarte bună. Comuniștii, de ăștia aveau nevoie. Din acest motiv era lăudat George Enescu, dar trebuia, în același timp, să stea la locul lui."

Adrian Cioroianu la RRI,
23.09.2013, într-o emisiune moderată
de Stelian Lambru

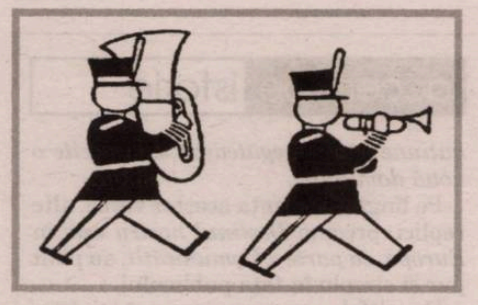

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Tristețea, ca o apă freatică

Rămăseserăm, săptămîna trecută, la cifre. Ne plimbaserăm prin festivalurile mari de la noi. Mai cu seamă prin cele de muzici. Am revăzut vastitatea parcului de distracții, în care plătești cu o brățară și habar n-ai cum zboară bănuții. Dar ești într-un spațiu contemporan, extrem de spectaculos, și știi că „asta e, dai un ban, dacă vrei să te simți bine". Și ne reamintiserăm imensitatea saltului de calitate pe care l-au făcut aceste evenimente în ultimii ani. Dar și transformarea noastră, dintr-un *public* divers, în categorii de *clienți*. Revăzuserăm și faptul că zonele VIP de la festivaluri au început să devină ultraaglomerate. Oamenii vor să-și afișeze statutul, să-și legitimeze și în felul ăsta pozițiile în societate. Toate astea, pe fondul unui spectacol total, cu nenumărate scene, activități și posibilități de a-ți petrece timpul. Și cu prezența tuturor generațiilor, pe lîngă majoritatea foarte tînără. Un spectacol fascinant, al unei părți din societatea românească. Nu cea mai consistentă numeric, dar, poate, cea mai vizibilă.

Însă, în foiala uriașă a acestor evenimente, atît de bine construite și structurate, în spatele privirilor multora, parcă plutește o pînză de tristețe. Sau poate că unii nu o văd așa. Poate că o resimt ca pe o nemulțumire latentă. Ca pe o barieră enervantă. O imposibilitate, deranjantă și sîcîitoare, de a simți. Nu poți să te bucuri cu totul de ceva. Un gînd care nu e foarte ușor de explicat, dar te zgîmîie pe dinăuntru. Ce e ceva-ul ăsta, pe care unii îl exprimă, iar alții doar îl simt și nu știu să-l definească? Zeci de mii de oameni iau cu asalt, în același timp, un obiectiv. Festivalul. Imensul parc de distracții. De ce vii aici? De ce plătești un bilet sau abonament, deloc ieftine? Pentru că vrei să te simți bine. Să te distrezi. Vii, în mod normal, cu dorința asta. Cu felul ăsta de presiune. Trebuie să fii distrat! Trebuie să te simți bine! Ești client! Ai plătit! Vrei marfă bună și condiții bune de consumat marfa asta! Cu cît sînt condițiile mai bune, atmosfera mai spectaculoasă, detaliile subtile ale configurării acelei lumi mai izbutite, cu atît mai mare devine ceva-ul ăla greu de explicat, din spatele privirilor.

Lounge-ul VIP e neîncăpător. Oamenii care vor să-și arate statutul și să se bucure de el au venit aici cu voioșie, dar nu se așteptau să fie atît de aglomerat. Dintr-o dată, mulți sînt iritați, nemulțumiți, bombănitori, nu le mai tihnește nimic. E mult prea aglomerat. În aglomerație nu te vezi. Nu te distingi. Atunci de ce mai ești în zona VIP, dacă te înghesui mai rău decît „ăilalți"? Nu putem folosi cuvîntul din contextul cu pricina. Da-l știe toată lumea. O pînză fină, o țesătură invizibilă de nervozitate și neastîmpăr pune stăpînire pe tot spațiul. E o senzație în care nevoia presantă de satisfacție coexistă cu șirul de mici nemulțumiri. E ca o combinație de apă cu ulei. Nu se combină deloc. Rezultă o succesiune de stări contrastante. Cea mai prezentă e aceea de vagă nervozitate, dublată de o umbră de neliniște. E o insatisfacție pe care ți-e greu să o accepți. Ai plătit niște bani buni ca să fii acolo sau ai primit o invitație. Te-ai îmbrăcat cu atenție, le-ai spus multora că o să fii prezent/ă, dar acum ești cam dezvrăjit. Sau dezvrăjită. E plin. Și te enervează. Și multora dintre cei aflați acolo le trece prin cap exact ce-ți trece și ție. Gîndul că nu toți se califică să aibă acces în acel spațiu. Și, din cauza celor în plus, nu te vezi tu sau n-ai suficient loc, sau nu vezi prea bine scena. Oricum, e un pic enervant și zgîndăritor. Dar te miști în ritmul muzicii, să uiți de starea asta. Bei un spumant, fredonezi, te chinui să faci abstracție, să uiți un pic. Și să te distrezi. Trebuie!

Dar starea asta se regăsește, destul de asemănător în felul în care te zgîmîie, și la ceilalți. La cei foarte mulți, care umplu, cu zecile de mii, spațiul acela scăldat în sunete, tehnologie și lumini colorate. Are alte dimensiuni, dar produce același fel de neastîmpăr. Pentru că, da, cu cît progresează detaliile spectacolului în care te găsești și calitatea lui, cu atît cresc așteptările mai greu de satisfăcut. E un joc subtil și pervers, în care jucăm toate rolurile, dar n-am recunoaște nici picați cu ceară că noi sîntem în spatele unora dintre măști. De fapt, simțim că sîntem, cumva, ca o pradă – e forțată comparația, dar funcționează – pentru universul acela în care ideea e să ți se vîndă ceva, să consumi cît mai mult. Dar ai și tu armele tale în povestea asta. Ești client. Știi că fără tine nu se poate. De-aia mustăcești și cînd nu e cazul. Preventiv. Știi că asta îi alarmează pe cei care te vînează să-ți vîndă ceva. Iar cînd prinzi un detaliu care nu e la locul lui, atunci e jale. Profiți cît poți de treaba asta. Și-i aneantizezi cu critica și cu sudalmele. Întorci cuțitul în rană, cu sadism. Ai o satisfacție mare, pe care n-o recunoști. Știi că ești o pradă de preț. Și poți să-l chinui serios, la rîndul tău, pe prădător.

Însă senzația cea mai prezentă, cea care înghite tot, e mulțimea însăși. Oceanul de oameni. Zeci de mii de oameni. O prezență energetică imensă. Un univers de fire invizibile care unesc zeci de mii de puncte, trasee fragmentate uneori de scurtcircuite, curenți de toate felurile, care palpită în rețeaua asta vastă. Energia are o vibrație generală în care intri. O frecvență largă, care te înghite. În războiul cu stările de spirit, cu gîndurile, cu bombănelile și cu mustăcelile, cu dispozițiile de moment și cu cîrcotelile, chiar și cu buna-dispoziție și cu satisfacția, învingătoare iese, întotdeauna, mulțimea. Forța colosală a acestei vibrații care e mulțimea însăși. Satisfacția noastră contemporană e un șir de cifre. Un Excel de dimensiuni fabuloase. Doar el ne spune cît de bine ne-am simțit. Cum ne-am distrat. Senzațiile reale amorțesc. Tabelul cu cifre devine unica voce.

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

De la exuberanța naturii la lăcomia omului

Ideea scrierii acestor rînduri mi-a venit odată cu dezbaterea publică pe care a declanșat-o Ordonanța 114/2018 a Guvernului României, denumită de către cei care au elaborat-o „Ordonanța lăcomiei". Este o provocare să scrii despre lăcomie din postura de economist. Sigur, cei care au dat o asemenea denumire, cuprinși de populismul lor de Teleorman, au dorit să sublinieze că ei se luptă cu nedreptățile capitalismului și, iată, iau și măsuri pentru a sancționa lumea aceasta lacomă care este capitalismul cu multinaționalele care-l reprezintă. Prin această denumire ne sugerează că au declanșat lupta cu lăcomia și cu cei lacomi. În loc să-și vadă de eficiența practică a guvernării, și-au propus să salveze lumea. Se poziționează astfel în lungul șir al socialismelor și fascismelor de toate felurile care, fără să înțeleagă nimic din mersul lumii, și-au propus s-o schimbe. Este un fel de populism securistic tipic românesc. Noi, cei care am trăit după revoluție, îl recunoaștem foarte ușor. Formulările acestea sforăitoare, minciunile de doi bani au mascat cel mai mare jaf din istoria României. În loc să aducă tehnologii, investitori și bani care puteau repoziționa economia noastră pe harta lumii, securiștii noștri populiști, revopsiți ca politicieni sau oameni de afaceri, au distrus tot ceea ce au atins.

Totuși, dezbaterea despre lăcomie merită a fi purtată. De ce sîntem lacomi? De unde vine și ce este lăcomia? Vorbesc aici despre lăcomie în sens economic, adică dorința de a poseda cît mai multe bunuri materiale, unele ce par chiar nefolositoare. Am rămas cu gîndul la acest eseu și pentru că am fost, recunosc, provocat de denumirea pe care „strălucitul" nostru guvern a dat-o ordonanței sale, dar și pentru că subiectul în sine e unul ofertant. Nu este atitudine economică mai condamnată public, dar mai îmbrățișată în plan personal. În plan individual, ca opțiune umană, cei mai mulți oameni se pronunță vehement împotrivă, dar o practică insistent în viața de zi cu zi. Este un fel de prefăcătorie aici, oamenii se pronunță împotriva lăcomiei, dar puși în fața vieții zilnice sînt lacomi fără să clipească. Duplicitatea în raport cu posesia bunurilor materiale a fost practicată și de către socialiști. Ei au condamnat lăcomia capitalistă sub toate formele sale, dar atunci cînd au ajuns la putere au fost tot atît de lacomi, dacă nu chiar mai lacomi decît vecinii lor, capitaliștii. Dacă a existat cu adevărat o bogăție imorală, de nesuportat, a fost aceea afișată de către elitele din statele comuniste. Personajele despre care vorbim nu s-au sfiit să arate că sînt tot oameni, adică le plac mașinile bune și casele mari. Bogăția lor era urîtă. Contrasta cu sărăcia celorlalți și se desfășura pe fondul unei așa-zise lupte pentru egalitate materială între oameni.

Natura este perfectă. În natură nu există lăcomie (în sensul oferit de DEX, de poftă nemăsurată de a mînca și de a bea, sete nemăsurată de cîștig, imbold de a acapara sau de a aduna bunuri materiale și bani, dorință exagerată de cîștig, de avere), ci doar exuberanță (conform DEX, îmbelșugat, abundent, luxuriant, care depășește limitele obișnuite, expansiv, care-și exteriorizează fără reținere sentimentele). Dumnezeu este exuberant și generos. Ne putem convinge doar privind în jurul nostru la minunăția de forme ale manifestării excelenței Sale. O simplă privire într-un colț al naturii ne va dezvălui o infinitate de forme de existență și manifestare a vieții. Viața din jurul nostru este atît de expansivă, diversă și puternică! Natura are caracter prin sine, pentru că este făcută a fi egală cu sine în toate manifestările sale. Și construcția umană are o exuberanță a sa. Excedentul este semnul și rezultatul acestei exuberanțe. Georges Bataille consideră excedentul drept cauza apariției economiei de schimb și apoi a evoluției speciei umane. Viața este o „nebunească exuberanță", iar construcția socială umană nu poate fi altfel. „Insist asupra faptului că nu există în plan general creștere, ci numai sub toate formele posibile, o luxoasă risipă de energie. Istoria vieții pe pămînt este înainte de toate efectul unei nebunești exuberanțe. Evenimentul predominant îl constituie dezvoltarea luxului, producerea unor forme de viață din ce în ce mai costisitoare" (Georges Bataille, *Partea blestemată*, Editura Institutul European, Iași, 1994, p. 35). A produce energie și a consuma energie este legea fundamentală a naturii, împrumutată de către om în acțiunea sa economică. Omul acumulează și se dezvoltă economic pentru că natura acumulează și se dezvoltă fizic și biologic. Omul în sine a apărut, este creația acestei nebunești exuberanțe de care vorbește Bataille.

Însă, spre deosebire de natură, noi, oamenii, sîntem imperfecți. După ce am mușcat din mărul cunoașterii binelui și răului, ne-am luat sarcina de a construi o lume proprie, pentru care starea de grație a unei morale depline este un țel de atins. Din această cauză ceea ce construim nu este perfect, ci perfectibil. Nu sîntem deci indiferenți la lux și, pentru cei mai mulți dintre noi, exuberanța se transformă în patimă și lăcomie. Oamenii pot fi lacomi indiferent de starea lor materială. Păcatul adunării de avuție cu orice preț este unul comun, de care scapă numai cei cu adevărat educați, personalitățile complexe, cu o viziune proprie, clară, asupra destinului lor. Oamenii comuni, obișnuiți, sînt lacomi prin definiție.

Revenind la economie, trebuie să spunem că există un principiu fundamental după care este organizată și funcționează producția. Pentru a oferi confortul vieții unui tot mai mare număr de oameni, în condiții de expansiune a populației planetare, economia trebuie să crească permanent. Există un fel de presiune pe care viața reală o pune asupra activității umane. Totul este expansiune și acumulare. Ca să înțelegem mai bine de ce este necesară acumularea economică sau lăcomia producției materiale, trebuie să recunoaștem și să înțelegemm acest principiu. Din această cauză economia, ca activitate practică, dar și știința economică stau permanent sub presiune. Este nevoie de soluții practice pentru ca nebuneasca exuberanță e ființei umane pe planeta Pămînt să nu se transforme într-un infinit joc al sărăciei și degradării materiale și biologice. Pentru că, fără cele necesare traiului de zi cu zi, ființa umană se poate degrada biologic. De aceea noi, economiștii, calculăm totul doar în termeni de creștere economică și nu ne plac recesiunile. O recesiune economică planetară poate pune ființa umană în pericol. Sîntem sub o presiune permanentă spre optim, acumulare și expansiune. Nu capitalul și capitalismul sînt lacome. Așa după cum nici socialismul sau sclavagismul nu au fost lacome. Lăcomia nu este un defect al unei construcții sociale, ci este o stare de durere, un rău pe care și-l asumă doar oamenii, la nivel individual. Mitul lăcomiei capitaliste a fost și este cultivat intens de către socialiștii utopici și socialiști în general. Lăcomia și lipsa de morală ale capitalismului sînt temele lor preferate. Cu toții ne amintim caricaturile cu burghezi grași, care sug sîngele poporului. Trimiterea acestor oameni, care reprezintă cel mai incompetent guvern român din toată istoria, la lăcomia capitalistă este rea, caraghioasă și perversă. Ei sînt mai lacomi și mai răi decît capitaliștii din caricaturile care populau ziarele de stînga de la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Max Weber descrie aceste procese. El face distincția dintre defectele umane cum sînt lăcomia și dorința de a strînge bani și adevăratul capitalism. „Spiritul întreprinzător, dorința de cîștig, de cîștig bănesc cît mai mare, nu au în sine nimic de-a face cu capitalismul. Această dorință a existat și există la bancheri, medici, birjari, artiști, cocote, funcționari venali, soldați, tîlhari, cruciați, jucători de ruletă, cerșetori. Am putea spune că ea se prezintă la toate felurile de oameni, în toate epocile, în toate țările lumii, pretutindeni unde pentru această dorință a existat și există într-un fel sau altul posibilitatea obiectivă" (Max Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, Editura Humanitas, București, 1993, pp. 8-9). Capitalismul înseamnă calcul economic rațional, folosirea șanselor, o activitate continuă, precum și „o temperare rațională a impulsurilor iraționale" (Max Weber, op. cit., pp. 8-9).

Lăcomia este un defect general uman. Lacomi sînt cei care conduc băncile și multinaționalele, dar lacomi sînt și cei care au inițiat „Ordonanța lăcomiei". Tot lacomi sînt și micii posesori de chioșcuri din cartiere sau gospodinele și babele care merg în genunchi prin fața popilor. În asta constă marea minciună a numelui acestei ordonanțe. Prin intermediul acestei denumiri, hoții și lacomii care ne conduc încearcă să se relegitimeze. Ei sînt în căutarea unei simpatii pierdute și de aceea mimează războaie pe care oricum nu le-ar putea înțelege. Se arată în mod fals cu degetul, în speranța că oamenii uită cine sînt cei care o fac. Bătălia cu lăcomia este bătălia cu defectele noastre. Prin lipsa lui de bun-simț și raționalitate, populismul amestecă lucrurile. Salvarea lumii este posibilă, iar morala înaltă a omului modern se bazează pe prosperitate și educație, nu pe lozinci inventate de analfabeții care, din păcate, ne guvernează azi.

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Etchegaray

Providența a făcut să-l întîlnesc la Napoli în 2007. Trecuse de optzeci de ani, dar își păstrase agilitatea și silueta zveltă, însoțind intrările și ieșirile din sălile de conferințe cu zîmbetul său inconfundabil și privirea iscoditoare. A asistat la micul meu exercițiu hermeneutic despre „sufletul Europei" – temă aflată deja la amurg, dar despre a cărei absență Jacques Delors spunea că va reduce UE la „visul de vară al unui contabil" –, m-a așteptat la ieșire și mi-a luat mîinile în mîinile sale arborescente, spunîndu-mi că-i amintesc de cineva cunoscut și că avem de vorbit. Cu gesturi de o grație aproape imperceptibilă mi-a făcut rost de un loc la masa rezervată invitaților de seamă ai conferinței și am început să vorbim ca și cum ne-am fi revăzut după o scurtă vacanță. Eram uluit – îmi amintesc și acum senzația care mă însoțea – de ușurința, încrederea și noblețea cu care m-a preluat și mi-a deschis atunci o poartă pe care aveam să pășesc peste cîțiva ani. La final, mi-a dăruit cartea cea mai faimoasă pe care o publicase, cu titlu provocator, un fel de caleidoscop biografic între Marsilia, al cărei arhiepiscop fusese (1970-1984), și zările pe care le străbătuse ca trimis special al Papei Ioan Paul al II-lea: *J'avance comme un âne... Petits clins d'œil au Ciel et à la Terre.*

Roger Etchegaray era vicedecanul Colegiului cardinalilor. Fusese primul președinte al Conferințelor episcopale europene (1971-1979), primise cardinalatul în 1979, la primul consistoriu din pontificatul lui Ioan Paul al II-lea, și din 1985 condusese mai multe organisme ale Sfîntului Scaun cu impact global. Dar înainte de toate era cel care îndeplinise misiuni diplomatico-spirituale dintre cele mai delicate: China, Vietnam, Rwanda, Irak, Cuba, Rusia. Spontaneitatea, o viguroasă prezență spirituală, o anume candoare care nu se atenuase cu vîrsta, o capacitate naturală de a-l asculta pe celălalt, inspirînd încredere și dizolvînd tensiunile, toate acestea și multe alte calități făcuseră din cardinalul Etchegaray „omul misiunilor imposibile", creatorul de punți, vocea Papei acolo unde Papa nu avea cum să fie prezent și nici diplomația oficială nu putea pătrunde.

Era întruparea unei fraternități franciscane care nu avea nimic sincretic. Chemarea sa fusese aceea de a-i cunoaște pe ceilalți, de alte confesiuni, religii, opinii, gusturi, ca pe niște frați, și de a le transmite că întîlnirea este posibilă. În prim plan la Assisi în 1986, ca și la marele Jubileu din 2000, al cărui comitet l-a prezidat, avea în mod cert intuiția marilor deschideri profetice, patosul, curajul deciziilor de anvergură și, în același timp, conștiința că este doar un instrument în țesătura infinit complicată a Providenței. Așa mi s-a și prezentat cînd am avut șansa de a-l cunoaște și, apoi, de a-l revedea la Roma, ca în cartea pe care mi-a dăruit-o și pe care o răsfoiesc acum, scriind aceste rînduri în memoria sa: „Înaintez ca asinul din Ierusalim din care Mesia a făcut într-o zi de Florii un cal regal și pacific. Nu știu mare lucru, dar știu că-l port pe Hristos în spate și asta mă face să fiu mai mîndru decît faptul că sînt basc. Îl port, dar El este cel care mă conduce!". Era la fel de viu, de dezinvolt și de plin de umor în conversație și în scris, cînd povestea primele incursiuni în China sau cînd adresa scrisori lui Adam, profetului Ilie, lui Iuda sau chiar o scurtă misivă către sine însuși; cînd își amintea cum fusese oprit de doi polițiști care i-au atras atenția că purta același nume cu al unui... cardinal, dar realizînd apoi că era tocmai înaltul personaj, i-au cerut îngăduința să-i ofere o bere (*„Un cardinal c'est rare, on le déguste!"*), sau cînd îl evoca pe Vincent *„le coiffeur"* din Marsilia.

Dar, mai presus de toate, Roger Etchegaray avea o inimă mare, în care știa că nu au ce căuta violența, disprețul, nedreptatea. Doar așa putea scrie poemele-rugăciuni care îi scandează cărțile – confesiunea cea mai intimă și chintesența lirismului său profetic. Spre sfîrșitul vieții, acest călător-poet, brav slujitor al Bisericii sale, în loc să-și ofere o glorioasă postumitate romană, a ales să-și regăsească rădăcinile, la Espelette, în dieceza Bayonne, astfel ca, pe 4 septembrie, locul nașterii de aici să devină și cel al nașterii de sus: *petits clins d'œil au Ciel et à la Terre.*

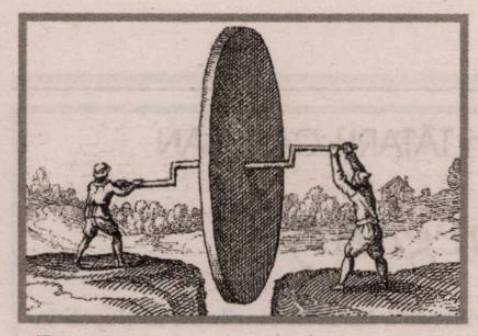

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Speranță

În dreapta mea e un domn curios. Vrea să știe de unde sînt. Repet aproape robotic poezia pe care o tot spuneam de vreo zece zile. „Romania, Europe, Bucharest…" Americanii pe care i-am cunoscut zilele astea au această capacitate de a iniția natural conversații și mi-am dat seama că prefer oricînd dezinvoltura asta care scurtează drumul către o relație normală politeții suspicioase pe care eu însumi o practic adesea din cine știe ce inabilitate socială sau confort facil.

În timp ce vorbim, umplem niște caserole care circulă repede de la unul la altul. El pune salata, eu dulciurile, înaintea noastră cineva pusese felul principal. Sîntem în spatele unei tejghele, caserolele ajung pe niște tăvi, tăvile sînt repede inspectate de bucătarul-șef care supraveghează suveran-nemilos întreaga operațiune. Intervine cu ordine scurte și eficiente ori de cîte ori unul dintre noi se împotmolește, trebuie aduse lucruri noi din depozit sau nu mai e spațiu pentru tăvile pe care le umplem supuși și conștienți de importanța lucrului pe care îl facem.

Mă obișnuiesc repede cu gesturile repetitive și într-un sfert de oră simt că aș putea candida la poziția de angajatul zilei în bucătărie. Continui conversația cu domnul de lîngă mine. Aflu că vine acolo o dată pe lună pentru o oră. O face de mulți ani. E unul dintre acei oameni din clasa mijlocie care încearcă să dea ceva înapoi societății. Fenomenul e atît de larg răspîndit încît la un moment dat aveam senzația că nu există american care să nu fie voluntar undeva. Indivizi care donează bani, timp sau competențe fără să ceară nimic înapoi. Ascultîndu-l, îmi trece prin cap că o astfel de națiune nu poate fi învinsă. Venit dintr-o țară celebră (și) pentru *Moartea domnului Lăzărescu,* constatările astea îmi provoacă o oarecare amărăciune. Țara în care victima e suspectă și probabil „o fi făcut ea ceva". Țara acumulării primitive de capital în care solidaritatea e suspectă, iar spațiile comune sînt ale nimănui.

Între timp am terminat de umplut caserole și tăvi, în fața noastră se deschid niște uși și se formează imediat o coadă. 90% sînt bărbați și aflu, oarecum surprins, că majoritatea vin de la slujbă.

Veterani, foști sau actual dependenți de droguri, oameni care trec printr-o etapă mai grea a vieții.

Însă job-urile pe care le au nu sînt suficient de bine plătite încît să acopere chiria și o masă caldă. Trebuie să aleagă și cei mai mulți dintre ei aleg chiria. Pentru masă vin la cantina asta.

Centrul social în care ne aflăm oferă și cazare, însă regulile sînt atît de stricte încît acolo rămîn doar cei aflați la limita de jos a disperării. Rostul centrului e să redea oamenilor autonomia, capacitatea de a duce o viață independentă cu resurse proprii. Se oferă servicii medicale, cursuri profesionale și masa asta de zi cu zi de la ora 19.

Sînt oameni cu tot felul de trecuturi. Veterani, foști sau actual dependenți de droguri, oameni care trec printr-o etapă mai grea a vieții, dar pe care încearcă activ să o depășească. Trec prin fața noastră, unii zîmbesc și te privesc în ochi. Cum nu sînt pentru prima oară aici, aproape toți știu că ești voluntar.

Primești mulțumiri și te simți stînjenit. N-ai făcut decît să pui niște mîncare în caserole. După o vreme însă, te obișnuiești, îți înțelegi locul și începi să întorci zîmbetele. Ba chiar schimbi glume, sub privirea severresponsabilă a bucătarului-șef. Omul ăsta se relaxează doar după ce tăvile dispar. Își cunoaște clienții bine și intervine scurt și eficient uneori – unul dintre cei de pe partea cealaltă a tejghelei urăște sosul de roșii, așa că sosul dispare de pe tavă și e înlocuit cu altceva. Altul are o alergie și, pentru el, șeful nostru de după-amiază aranjează o tavă specială. Altcineva are o slăbiciune pentru dulciuri – cu un gest scurt, tava e completată cu două prăjituri în loc de una. Mici gesturi firești și înduioșătoare.

Șeful încetează să fie șef cînd tăvile dispar toate, lumea mănîncă, iar noi, voluntarii din grupul cu care am venit, ne găsim timp să facem ceea ce voiam să facem de la bun început. Adică să rîdem unii de alții ca într-un soi de eliberare din tensiunea emoțională de a cărei intensitate de-abia acum ne dăm seama. Pentru prima oară de cînd străbatem America se insinuează un soi de sentiment că am făcut ceva util. Nici una dintre întîlnirile de pînă atunci și de după aceea nu ne-a lăsat cu senzația asta că, fie și pentru scurt timp, am contat în viața cuiva. Nu e ceva cu care să te întîlnești în fiecare zi.

„Good job! Good job", repetă coordonatorul cantinei. Ne mulțumește fiecăruia în parte ca și cum ziua aceea ar fi depins de noi. Adevărul e că bucătăria ar fi funcționat cu sau fără noi. Nu plec înainte să aflu și povestea lui. Nu i-o cer, începe singur să o spună și are dreptate să creadă că mi-ar folosi.

E aproape un clișeu, dar însuflețirea din spatele vorbelor o face unică. Omul a fost client al cantinei pe care acum o conduce. A folosit munca în bucătărie ca pe un soi de terapie. După o vreme a fost angajat. Mai tîrziu a avansat încet. Zece ani mai tîrziu, fostul *homeless* are o familie, o casă mare și tocmai și-a schimbat mașina. E mulțumit și recunoscător. Se vede pe sine în fiecare om de pe partea cealaltă a tejghelei. A ieșit de mult din întuneric, dar continuă să se salveze în fiecare zi.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

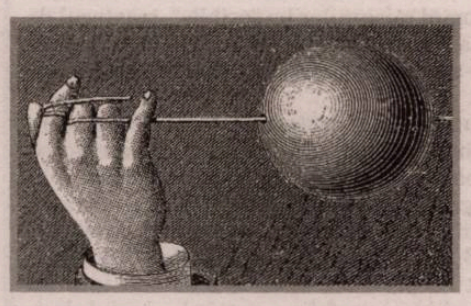

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Noua Comisie, primul test

Nu mai e mult pînă la momentul în care Comisia Europeană își va prelua efectiv mandatul. Desemnată să conducă noua Comisie Europeană după alegerile europarlamentare din luna mai în urma unor negocieri tumultuoase între state, Ursula von der Leyen și-a prezentat recent echipa, compusă, la paritate, din femei și bărbați. Însă, dincolo de stabilirea echilibrului de gen, prima femeie președinte al Comisiei Europene a generat și unele dezechilibre instituționale. Ar merita evocate aici cîteva probleme de structură și de nomenclatură a funcțiilor. Dar și de distribuție. Să le luăm pe rînd.

Arhitectura Comisiei nu e nouă în totalitate. Von der Leyen a preluat, de la Jean-Claude Juncker, construcția tip *cluster,* cu vicepreședinți care preiau cîte o sarcină strategică și coordonează mai mulți comisari pe domenii înrudite. Comisarii dispun de direcțiile generale respective, de un aparat birocratic stufos, în vreme ce vicepreședinții au la dispoziție secretariatul general. În noua Comisie, vicepreședinții vor avea un rol întărit în păstorirea unor portofolii. Trei vicepreședinți executivi și cinci vicepreședinți vor structura noua compunere a cabinetului. Frans Timmermans, de pildă, a rămas vicepreședinte executiv, dar nu se va mai ocupa de tema statului de drept, ca în mandatul precedent, ci de politicile climatice. Dacă vă imaginați că domeniul climatic e mai consensual, că își va face mai puțini dușmani ca în trecut, cînd a avut de a face cu repetenții democrației (precum Ungaria, Polonia și România), vă înșelați: Verzii reprezintă a patra forță în Parlament, iar pactul pentru climă stîrnește deja controverse – ironic, printre cei care îl contestă se numără și vechile sale cunoștințe din Europa de Est.

Redesenarea direcțiilor generale și a portofoliilor e menită să încurajeze cooperarea trans-sectorială. Însă denumirea unor portofolii stîrnește confuzie. De pildă, sintagma „protejarea modului de viață european" care apare în titulatura unuia dintre comisari. Protejarea modului de viață european apare pentru prima dată în *Declarația de la Sibiu* – dar oare ce înțeles a vrut să-i dea atunci Consiliul European? Și cum vede von der Leyen structura acestui portofoliu? Aici intră, în primul rînd, migrația. Apoi, integrarea, formarea profesională, educația și securitatea. E o serie întreagă de domenii acoperite deja, măcar parțial, de comisari cu funcții specifice. Din această înșiruire, doar migrația nu avea un portofoliu distinct – de unde și temerea, exprimată de trei grupuri parlamentare, că tocmai migrația ar reprezenta, în ochii noii șefe a Comisiei, o amenințare la adresa modului de viață european. Liderul Renew Europe, Dacian Cioloș, i-a sugerat chiar Ursulei von der Leyen că, „pentru a ne păstra valorile", ar trebui fie să scoată migrația din portofoliu „pentru a se evita asocierile nefericite", fie să se schimbe titulatura. Desemnat pentru acest post e fostul purtător de cuvînt al Comisiei, grecul Margaritis Schinas.

E, după toate aparențele, o supraviețuitoare: și-a început parcursul la nivel local.

Candidatul Belgiei pentru postul de comisar european se va ocupa de domeniul Justiției. Didier Reynders e acuzat în țara sa de corupție și de spălare de bani.

Italianul Paolo Gentiloni a fost desemnat comisar pentru Economie – o altă opțiune paradoxală a Ursulei von der Leyen, de vreme ce Italia a fost avertizată în repetate rînduri de Bruxelles că nu respectă standardele de responsabilitate financiară. Că portofoliul Transporturilor va fi coordonat de Rovana Plumb, un politician din România, țara europeană cu cea mai înapoiată infrastructură, e poate doar un semn de încurajare, o acțiune afirmativă. Faptul că postul de comisar îi e atribuit unui om politic fără experiență relevantă în domeniu, asupra căruia planează suspiciuni de corupție, e o greșeală de distribuție. Și, poate, un punct vulnerabil al viitoarei Comisii.

O omisiune notabilă: în noua Comisie nu apare domeniul Culturii. Și acest aspect a stîrnit numeroase critici. E explicabil măcar din perspectiva originii președintei Comisiei Europene: în Germania nu există un ministru federal al Culturii, considerîndu-se că domeniul ține de competența landurilor. Aplicînd această concepție la nivel european, Ursula von der Leyen lasă cultura în seama statelor. Pentru economiile dezvoltate, cum sînt Franța sau Germania, această mișcare nu va avea vreo consecință – decît, poate, în plan simbolic. În statele slabe, în care cultura e oricum subfinanțată și unde finanțările (europene) pun în mișcare resorturi altminteri inerte, mutarea accentului din plan european în plan național va aduce pierderi însemnate.

Ursula von der Leyen e o femeie cu o vastă experiență politică întemeiată pe o muncă neobosită în partid (CDU) și pe relațiile întreținute cu principalii actori, inclusiv și în special cu Angela Merkel. E, după toate aparențele, o supraviețuitoare: și-a început parcursul la nivel local, apoi, începînd cu 2005, a ocupat de trei ori funcții de ministru federal; a trecut prin numeroase crize, inclusiv prin rușinosul moment al dezvăluirii plagiatului în teza de doctorat. Dar cariera ei a fost mereu ascendentă. Mai are de trecut un test – poate cel mai dificil de pînă acum.

Coordonator: Marius CHIVU

Ion D. Sîrbu

Texte și opinii de:

● Ion BARBU (desenator)
„Au dispărut cu totul întrebările fundamentale“ – interviu
● Alexandru DUMITRIU (cercetător literar)
„Între două trenuri“
● Mihai IOVĂNEL (critic și istoric literar)
„Ion D. Sîrbu de la A la Z“
● Antonio PATRAȘ (critic și istoric literar)
„Duioșia satiricului“
● Cristina ȘTEFAN (jurnalistă)
„Cel mai iubit dintre petrileni“
● Toma VELICI (istoric literar)
„O viață, o prietenie“

argument

Destinul lui Desideriu

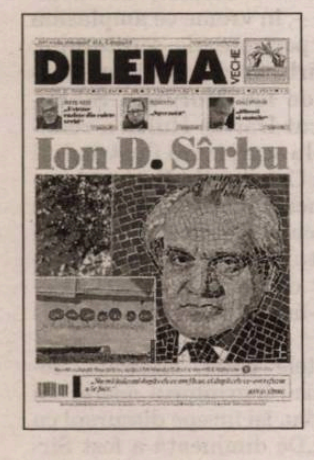

Anul acesta s-au împlinit o sută de ani de la nașterea lui Ion Desideriu Sîrbu (28 iunie 1919, Petrila – 17 septembrie 1989, Craiova), unul dintre cei mai inteligenți și completi autori români din perioada postbelică (a fost filozof, eseist, publicist, dramaturg, prozator, memorialist), scriitorul cu cea mai importantă operă de sertar (scrisă în comunism, însă rămasă nepublicată din rațiuni politice în timpul vieții sale), dar, din păcate, și unul dintre cei mai puțin cunoscuți autori de la noi. „Rămîn suspendat între o generație care vrea să mă uite și alta care n-are nici un interes să ia act că m-am născut“, spunea cu amărăciune scriitorul.

Născut într-o familie de mineri, a luptat pe front, unde a fost luat și prizonier, apoi a studiat filozofia cu Lucian Blaga (scriitorul se amuza descriindu-se drept primul student la Filozofie provenit dintr-o colonie de mineri) și a activat în ceea ce a fost numit Cercul Literar de la Sibiu (împreună cu Ion Negoițescu, Radu Stanca, Șt. Aug. Doinaș ș.cl.), devenind în 1947 cel mai tînăr conferențiar universitar din țară.

Refuzînd să-și denunțe mentorul și conducătorul tezei de doctorat, pe Lucian Blaga, a fost dat afară din Universitate, iar cîțiva ani a predat la liceu și a fost redactor de reviste. În urma unei presupuse simpatii pentru Revoluția maghiară anticomunistă și a refuzului de a colabora cu Securitatea, a fost arestat și condamnat politic în cîteva etape, acumulînd aproape zece ani de închisoare. În 1963, după eliberare, a lucrat în mină, iar ulterior i s-a stabilit domiciliul obligatoriu la Craiova și a fost angajat ca secretar literar la teatru, trăind permanent sub supravegherea Securității. A murit cu trei luni înainte de căderea comunismului. Victor Petrini, personajul principal din romanul *Cel mai iubit dintre pămînteni* de Marin Preda, este inspirat de viața sa.

Și-a publicat primele scrieri (teatru, povestiri și un roman pentru copii) după o lungă perioadă de interdicție, cea mai amplă și mai importantă parte din opera sa apărînd postum. Povestirile sale (aflate în curs de reeditare la Editura Polirom), romanele alegorice *Adio, Europa!* și *Lupul și Catedrala*, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, precum și volumele de corespondență sînt considerate marile sale reușite literare. În ultimii ani i s-au dedicat mai multe volume critice, precum și un studiu despre prezența sa în arhivele Securității. O școală din Petrila natală, unde se află și casa memorială, și un teatru din Petroșani îi poartă azi numele.

Sperăm ca Dosarul de față, deopotrivă un omagiu și o introducere în opera lui, să-i bucure pe cititorii săi și, totodată, să stîrnească curiozitatea celor care încă nu l-au descoperit pe Ion D. Sîrbu, cu ale cărui vorbe pline de tîlc închei: „Au dispărut, aproape total, întrebările fundamentale: De ce? Încotro? De unde? Pînă cînd? etc. Avem atîtea întrebări prefabricate, încît ne-am și dezobișnuit să mai punem întrebări. Catalepsia dogmatică a luat locul ataraxiei filozofice. Rolul filozofiei este de a justifica politica – iar rolul politicii la putere este acela de a face să tacă toate întrebările.“

P.S. Mulțumesc pentru sprijinul acordat în realizarea acestui Dosar domnilor Ion Barbu și Toma Velici.
(**Marius Chivu**)

BARBURISME

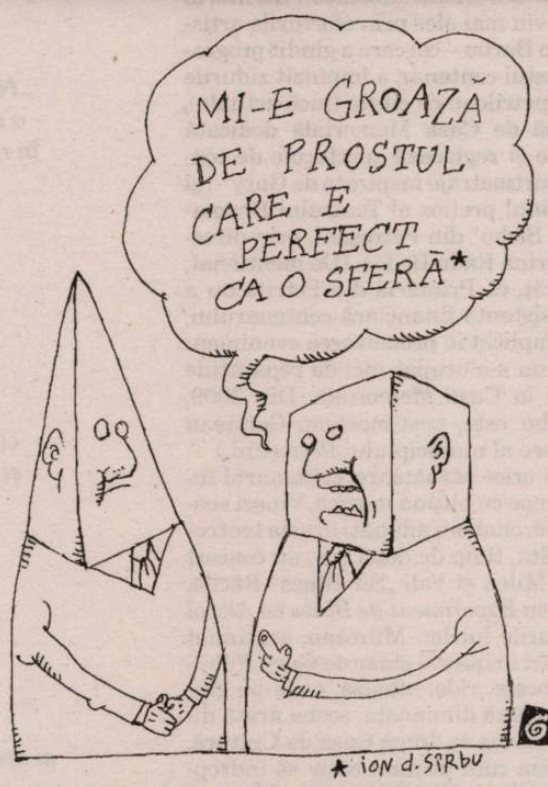

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Cristina ŞTEFAN

Cel mai iubit dintre petrileni

În zona pieței din Petroșani, pe dreapta, o dugheană deasupra căreia scrie mare LIBRĂRIE. Afară stau încolonate frumos mai multe coroane funerare din plastic; înăuntru, jucării și tot felul de nimicuri sînt puse la vînzare. La bulevard, doi buchiniști de ocazie, fiecare cu cîte o mînă de cărți de anticariat. În oraș a mai rămas o singură librărie, la mall. La Petrila, orașul învecinat, din patru librării, nu mai există nici una. Ce-i drept, în lipsa acestora, de unde să știe lumea despre Ion Desideriu Sîrbu, scriitor, filozof, dramaturg și miner petrilean? Fără cărți, cum să-i recupereze oamenii din spiritul rămas liber, ludic în ciuda oprimării suferite din cauza regimului comunist?

Am ajuns la Petroșani într-o zi de vineri, 28 iunie 2019, aniversarea a o sută de ani de la nașterea scriitorului. Orașul e mic și liniștit, cu un centru pietonal împînzit de cafenele, restaurante și magazine second-hand. În parc, pensionarii joacă table, în vreme ce la semafor, mai multe mașini cu însemnele școlii de șoferi pregătesc tinerii de plecat pe drumurile patriei. În afara unor afișe pe fațada Teatrului Dramatic „I.D. Sîrbu“, nimic nu vestește centenarul scriitorului. Sărbătoarea, totuși, stă să înceapă: seara, în holul teatrului e agitație, se împart exemplare din gazeta *Nirvana socială* – un număr dedicat în întregime scriitorului –, iar oamenii poartă tricouri cu mesajul „Unde e cultură, e și lucrătură“, unul dintre numeroasele citate spicuite din textele sale.

Timp de trei zile, am urmărit o sumedenie de evenimente comemorativ-artistice, organizate de o mînă de oameni care încă-l citesc, îl iubesc și vor să ducă mai departe opera lui I.D. Sîrbu (sau Gary, cum mai era numit afectuos). Scriitorul rămîne viu mai ales prin eforturile artistului Ion Barbu – cel care a gîndit programul acestui centenar, a împînzit zidurile caselor petrilene cu citate (încă actuale), se ocupă de Casa Memorială dedicată lui, scrie și regizează spectacole de teatru și scurtmetraje inspirate de Gary –, și cu sprijinul prețios al Teatrului Dramatic „I.D. Sîrbu“ din Petroșani, prin directoarea Irina Radu Bodea. (De menționat, în treacăt, că Primăria din Petrila nu a oferit asistență financiară centenarului, nu s-a implicat în promovarea evenimentelor și nu s-a ocupat nici de reparațiile promise la Casa Memorială. Din 2009, I.D. Sîrbu este, post-mortem, Cetățean de Onoare al municipiului Petroșani.)

Ca orice sărbătoare, centenarul începe cu puțină muzică. Vineri seară, oamenii adunați în sala teatrului ascultă, timp de două ore, un concert de Ada Milea și Vali „Sir Blues“ Răcilă, deschis cu *Experiment de Blues cu Alcool* pe versurile lui Ion Mureșan, continuat cu versuri inspirate chiar de Gary. Publicul zîmbește, rîde, oftează, cade pe gînduri. Sîmbătă dimineață, scena arată diferit: în vreme ce, lîngă Casa de Cultură, urmăream cum ultimul bețiv se îndrepta spre casă, împleticindu-se, în fața teatrului se adunau alți amatori de cultură, la un *happening* sub titulatura „Oastea Domnului Ion D. Sîrbu“. De data asta, semnificativ mai puțini decît în seara precedentă. În ce constă spectacolul? Actorii urcă pe podium și interpretează, pe rînd, 28 de ipostaze ale lui I.D. Sîrbu, în vreme ce pe fundal sînt proiectate citate extrase din textele filozofului, definiții și reflecții asupra propriei persoane. Gary este, în propriile cuvinte: un român, un austro-ungar, un filo-rus antistalinist, un comunist contemporan cu fluturii lui Iosif din Arimateea, un estetician est-etic, un literat îndrăgostit de lanțuri, un sindicalist de unul singur, un proletar plin de lumpen-diplome, un miner fără lampă, un mini-Socrate ce nu a văzut Atena și nici cartelă de cucută n-are, un neam incapabil să repare o siguranță, un bătrîn ce se copilărește continuu, un biet Danton primind zilnic picioare-n fund de la Robespierre-ul cartierului, un bosorog ce adună sticle vechi și amintiri amăgitoare, un biet sergent într-o armată ce se tot retrage de un secol, un *zoon antipolitikon*.

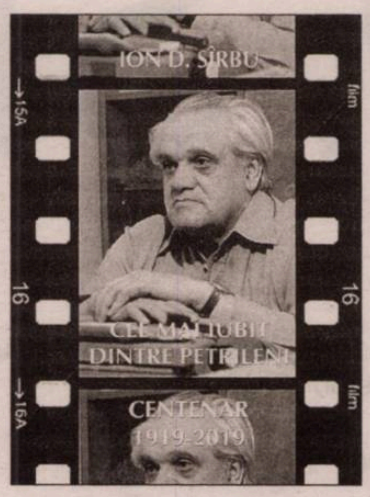

„Căci atît de mizerabilă e condiția umană, că pînă și nemuritorii sînt obligați să moară mai întîi, ca după aceea să fie ridicați în slavă.“

„Nu poți fi toată ziua român; o oră-două pe zi, mai merge, în rest ești om ca toți oamenii, nu?“

„Eu nu pot critica și înjura cu miez și rost decît în slava și otrava Patriei mele dragi.“

„Sînt creatorul (ca idee) al așa-zisei «victimologii» care, opusă Criminologiei, are ca scop descoperirea victimelor atunci cînd criminalii se plimbă pe stradă.“

Tot din textele lui Gary a ales și muzicianul Zoltan Butuc cîteva proze, de citit și pus pe muzică. De altfel, în 2015, artistul a realizat un audiobook cu *Vechi povestiri minerești* ale lui I.D. Sîrbu. „O aliniere de sus m-a adus la povestirile lui. În ele asta am găsit, cum se ține de limba română, cum speranța e coloana vertebrală a sufletului“, a început muzicianul. Pe scenă, cu chitara în brațe, am ascultat două povestiri, prima despre crucea purtată de miner în locul lui Christos, iar a doua despre clopotul nebunului, care „cum bătea? Deștept, al dracului. Bătea numai cînd cineva, jos în colonie, făcea un lucru urît.“

După un recital Nucu Pandrea, cu o serie înduioșătoare de balade la frunză, a venit rîndul scurtmetrajelor realizate de Ilie Pintea și Ion Barbu, filmate în Petrila, unul cu copii-actori, altul cu scriitorul Călin Torsan interpretîndu-l pe Gary copil.

„Teatrul, prima și ultima tranșee“

Sîmbătă seară, spectacolul strînge un public semnificativ mai numeros. În holul teatrului, un tată se uită la fotografiile înrămate de pe pereți, explicîndule fetițelor sale cine a fost I.D. Sîrbu. Într-un colț se primesc donații pentru Casa Memorială din Petrila, se împart insigne și semne de carte cu centenarul. Actorul Erdös Carol ține un scurt discurs, anunțînd că-l va juca pe Gary Sîrbu în toamnă, chiar la Teatrul Dramatic din Petroșani, într-un spectacol intitulat *Procesul*, inspirat din viața scriitorului. În copilărie, actorul i-a fost vecin lui I.D. Sîrbu. După refuzul de a colabora cu Securitatea și încarcerarea ulterioară, Sîrbu s-a întors la Petrila și s-a ascuns o vreme în cimitir, în casa groparilor. Acolo, copilul Erdös Carol era trimis de părinții lui cu mîncare. Următoarea lor întîlnire a fost întîmplătoare, în 1982, la Craiova. Atunci, Sîrbu i-a dat o piesă de-a lui cu titlul schimbat și autor fictiv, pe care Erdös Carol a încercat s-o monteze la Satu Mare. Însă cineva din comisie a recunoscut textul și, astfel, spectacolul a fost interzis.

Pe scena Teatrului din Petroșani, actorii interpretează mici scenete din *Ce mai taci, Gary?*, un spectacol savuros, regizat de Ion Barbu după texte de I.D. Sîrbu. Sub titlul „Eu îmi merit țara!“, hoțul prins de polițist este premiat. Sau, în spatele citatului „Niciodată nu se știe cine dă și cine primește, cine e învățător și cine e învățăcel“, mita trece din mînă în mînă, de la cetățean la polițist, judecător, medic, preot, gropar, la doamna cu coasa, apoi la securist. Și așa mai departe. Spectacolul se încheie în ropote de aplauze.

„Unde e cultură, e și lucrătură.“

„Vreau să scriu. Atît.“

Cum intri în Petrila, pe dreapta, pe zidul unei case verzului se vede, clar, un citat din I.D. Sîrbu: „Petrila e o lume ce nu seamănă cu nici o așezare posibilă, cu nimic și nimeni de nicăieri.“ Desenul face parte din Petrila Smart City, ideea artistului Ion Barbu de a bombarda orașul cu texte din Sîrbu. Și apar în continuare oameni doritori: de curînd, un șofer de TIR a vorbit cu șeful lui și-a obținut un camion alb, nemarcat, pe care Barbu poate desena ce vrea. „Îți dai seama, așa îl plimbăm pe Sîrbu prin toată țara“, exclamă artistul. Nici pereții exteriori ai Casei Memoriale n-au scăpat: pe aceștia, Barbu a ilustrat diverse scene din viața și opera lui Sîrbu. Iar înăuntru, o serie de fotografii consemnează casele deja pictate cu ajutorul voluntarilor.

O serie de evenimente au avut loc și la Casa Memorială pentru aniversarea centenarului. Înăuntru, oamenii s-au adunat la atelierul de caligrafie „Scrisori către bunul Dumnezeu“, ținut de Ovidiu Hrin, designer și artist vizual din Timișoara. În curte e vînzoleală mare – din blocul de vizavi, mai mulți oameni curioși ne urmăresc, fără a îndrăzni să intre –, în vreme ce amplasăm o expoziție de portrete ale scriitorului: „un cîmp de Sîrbi asezonați cu anemone“, imaginat de Ion Murivale. Și, după ce anul trecut Darius Hulea a realizat un ansamblu sculptural ilustrîndu-i pe I.D. Sîrbu și Constantin Brîncuși (comemorînd munca unui Sîrbu adolescent la șlefuirea blocurilor ce urmau a deveni Coloana Infinitului), anul acesta, sculptorul a revenit cu un bust al scriitorului, plasat într-una dintre camerele Casei Memoriale.

Pe treptele casei, simbolic, Toma Velici, îngrijitorul operei lui I.D. Sîrbu, își începe discursul cu o mărturisire: „De dimineață a fost Sîrbu cu mine, înainte să vin aici.“ (Barbu: „Sînt invidios, pe mine nici nu m-a sunat.“) Într-un volum intitulat *Ultimele*, Velici a adunat fragmente din ultimele jurnale ale lui I.D. Sîrbu și din scrisorile în care acesta, în 1989, știindu-se bolnav, își lua adio de la prieteni. (Din păcate, nu veți găsi cartea aceasta în multe librării, însă, dintre operele reeditate ale lui Sîrbu, la Editura Polirom vor apărea curînd două volume de proză scurtă: *Lampa. Povestiri petrilene, Șoarecele B și alte povestiri*, ambele îngrijite de același Toma Velici.)

Centenarul se încheie cu o mică petrecere și un semn de mulțumire către cea mai dragă dintre voluntarii care ajută la păstrarea moștenirii culturale a lui I.D. Sîrbu la Petrila. Meritul cel mai mare pentru îngrijirea atentă, zi de zi, a Casei Memoriale îl are Cristina Șandor, fostă ingineră la mină. „Soțul m-a certat, să mai vin și pe-acasă să am grijă și de el, că prea-mi petrec tot timpul aici“, spune ea rîzînd. Dar, ca să-l parafrazez pe Ion Barbu, „dacă fiecare om ar adopta un scriitor, am ajunge departe“.

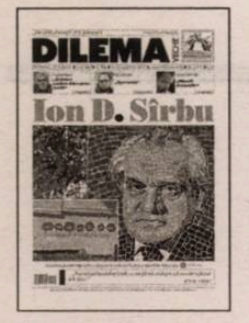

Mihai IOVĂNEL

Ion D. Sîrbu de la A la Z

Armată. A luptat în al Doilea Război Mondial ca sergent artilerist, ajungînd pînă la Stalingrad.

Birocrație. „Birocrația se bazează pe prostia individuală, socială, istorică. La noi, cea mai birocratică instituție [...] a fost armata. În primăvara anului 1944, de pildă, eram la Iași (războiul era pierdut, marele dezastru se apropia) cînd, cu ocazia sărbătorilor Paștelui, bateria mea [...] primi de la intendența diviziei (prudent rămasă la Vaslui) un porc. L-am tăiat și l-am mîncat. Eu, fiind sergentul cu aprovizionarea, împreună cu trei furieri (avocați, profesori) am fost chemați la divizie, unde ni s-a explicat cum trebuie să întocmim actele de scăzămînt ale porcului. Tabele, pe zile, meniuri, calorii. Procese-verbale etc. În trei exemplare. Am lucrat timp de o săptămînă [...] și cînd am crezut că sîntem gata, am mers la divizie și am prezentat dosarele respective. Maiorul Marinescu [...] s-a uitat peste actele noastre – adevărate capodopere, în trei culori – le-a răsfoit cu scîrbă și ni le-a aruncat în obraz. «Cum să nu pierdeți războiul, ne-a strigat el, dacă nu sînteți în stare să întocmiți nici măcar actele de scăzămînt ale unui porc...» Am înghițit critica, am strigat «să trăiți» și, cu puteri noi, ne-am apucat iar de lucru. [...] Am dus și versiunea îmbunătățită a dosarelor de scăzămînt. Nici acestea nu au fost considerate a fi corecte. Din incapabili devenisem cretini și idioți. Atunci, la sfatul bunului meu prieten, fruntașul Nagy [...], am trimis trei olteni în *Niemandsland*-ul frontului. S-au întors cu un porc viu. L-am încărcat în camion. În curtea diviziei din Vaslui, l-am strigat pe domnul maior Marinescu. A ieșit la geam. «Să trăiți, i-am strigat, actele nu le-am putut reface, *am refăcut în schimb porcul!*» Am descărcat porcul în mare viteză și am șters-o spre Iași...“

Corespondență. Sîrbu a fost un mare autor de scrisori. Printre corespondenții săi se numără Ion Negoițescu, Eta Boeriu, Nicolae H. Carandino, Virgil Nemoianu, Mariana Șora ș.a. Împreună cu *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, epistolele rămîn cea mai importantă parte a operei lui Sîrbu. Desigur, nu trebuie uitată nici proza scurtă, în curs de reeditare la Polirom.

Debut. A debutat la 18 ani cu o traducere din Baudelaire, „Reculegere“.

Estetică. După absolvire, a fost pentru scurtă vreme asistent de estetică la Facultatea de Arte Plastice din Cluj, înainte de a fi dat afară la sfîrșitul anilor '40 pentru „orientări idealiste“.

Facultate. A urmat Facultatea de Filozofie la Sibiu, unde fusese mutată Universitatea din Cluj după Dictatul de la Viena. Acolo i-a avut profesori pe Lucian Blaga, D.D. Roșca, Liviu Rusu și i-a cunoscut pe Ștefan Aug. Doinaș, Ion Negoițescu și ceilalți viitori membri ai grupării Cercul Literar de la Sibiu.

Gary. Prenumele la naștere al lui Sîrbu era Dezideriu, dar prietenii îi spuneau Gary.

Hîrtie. O primă ediție incompletă din *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* a apărut după 1989 pe o hîrtie oribilă, în care erau conservate ca-n chihlimbar așchii de lemn.

Incendiu. Sîrbu povestește undeva această „istorioară relatată de directorul Teatrului din Craiova“: „Uite, îmi spune, aici la Teatru, conform celor mai severe reguli de pază contra incendiilor în Teatre, există îngropat în pămînt un rezervor cu cinci vagoane de apă. Peste tot sînt țevi de stins: dacă izbucnește un foc, oriunde, țevile fiind pline, automat, electronic, începe inundarea scenei..., sălii cu apă... Buun. Teatrul a fost dat în folosință în 1972-73... În 1977 a avut loc cutremurul: știi tu, am fost zguduiți zdravăn. A crăpat peste tot. Dacă totuși funcționăm perfect astăzi, o datorăm exclusiv... superficialității unor «garabeți» de-ai noștri. Uitaseră să pompeze apă în țevi. Nici pompa nu funcționa, deși întregul sistem de stropire a costat 10% din bugetul clădirii. Deci cam 8 milioane de lei buni. Cînd a avut loc Cutremurul, dacă era apă în țevi (așa cum ar fi trebuit să fie) ar fi avut loc și o inundație, pe lîngă cutremur...“

Jung. Lucrarea lui de licență se numea *De la arhetipurile lui C.G. Jung la categoriile abisale ale lui Blaga*. Pentru Blaga (conducătorul lucrării) a avut toată viața un adevărat cult. Pe prietenul său Doinaș îl înțepa într-o scrisoare: „de cînd a tradus *Faust* se consideră superior lui Blaga (de asta l-a și tradus, nu ca să învețe nemțește fără profesor, pe parcurs)“.

Literatură. Deși a scris literatură în mai toate genurile (proză scurtă, romane, teatru, cărți pentru copii, chiar versuri), Sîrbu mărturisea adesea dificultatea de a citi literatură contemporană: „cu efortul ce mi se cere ca să aflu de ce pizda mă-sii umblă cu drezina *Milionarul* lui [Ștefan] Bănulescu, eu pot reciti *Critica rațiunii pure* [...] sau, și mai util, ca azinoapte, să mă afund în splendoarea dificilă, dar fertilă a lui Heidegger“.

Miner. Tatăl lui I.D. Sîrbu era miner. Mama avea origine ceho-germană și era romano-catolică. Scriitorul s-a născut și a copilărit la Petrila, veche așezare („colonie“) de mineri.

Nevastă. Prima soție divorțează pe cînd Sîrbu se află în închisoare în anii '50 și se recăsătorește rapid cu un ștab, viitor ministru al Justiției. Un detaliu asemănător apare în *Cel mai iubit dintre pămînteni* de Marin Preda – Sîrbu a fost unul dintre modelele personajului Petrini, deși se pare că nu a apreciat prea tare romanul, pe care l-a descris într-o întîlnire cu Preda în felul următor: „este istoria văzută printre niște testicule triste“. Cea de a doua soție, Elisabeta, apare în jurnal, dar și în romanul de sertar *Adio, Europa!* sub numele Olimpia. Iată o însemnare din 1983: „Limpi îmi aduce zilnic trufandalele unor cuvinte nou-născute. După deja clasicele «cumpărătivă» (în loc de cooperativă), «lăcrămație» (în loc de reclamație), în zilele trecute mi-a spus că «A căzut pe stradă și a fost dus la *re-laminare*» (reanimare). Astăzi mă informează că a apărut (în piață, bineînțeles), în loc de «teorie», varianta rurală a acesteia: «terorie». «De acum, toate cunoștințele noastre *teoretice* vor trebui să fie aplicate și în *praftică!*» Elevii pleacă pe ogoare «în aplecație». Babele din satul Olimpiei au făcut cerere să li se dea *dreptul la reculegere*. Înțelegînd, prin asta, dreptul de a merge în urma combinei și a re-culege ceea ce a rămas necules.“

Oltenia. Ultimele două decenii din viață Sîrbu le-a petrecut în Craiova – un domiciliu pe care a fost forțat să-l aleagă după eliberarea din închisoare. S-a simțit pînă la sfîrșit, cînd a murit de cancer cu puțin înainte de revoluția din decembrie 1989, un intrus.

Politică. „Limba noastră politică, deocamdată, e derivată din monolog și se menține prin monolog. Utilizează, din cele 12 categorii kantiene, să zicem, abia două-trei: sintactic, se mulțumește cu judecăți afirmative, imperative; de existență, foarte rar de valoare. Întrebarea, disjuncția, dubitativul, comparativul etc. sînt evitate sau ignorate. Nu e posibilă o maieutică, nici o discuție în contradictoriu în acest limbaj, folosit, după a mea părere, prea mult spre a comunica de sus în jos, în loc să i se dea ocazia să devina un instrument al opiniilor și inteligenței active a celor care fac politica, în loc să o vorbească numai.“

Rahat. Sîrbu cita cu plăcere din Blaga această frază: „Orice căcat, după ce se usucă, are dreptul să-și scrie memoriile sale de trandafir“.

Securitate. După stabilirea în Craiova, Sîrbu a fost urmărit neîntrerupt de Securitate. Ofițerul care se ocupa de cazul lui era Olimpian Ungherea, autor de romane de spionaj și, după 1989, mason.

Tolstoi. În timpul campaniei din URSS, Sîrbu a ajuns la Iasnaia Poliana, moșia lui Lev Tolstoi.

Ubu. În jurnalul din anii '80, Sîrbu îl compară pe Ceaușescu cu Ubu Rege, personajul grotesc al lui Alfred Jarry: „Ubu al XIV-lea își construiește Versailles-ul său“.

Voiaj. Singura ieșire în Occident a lui Sîrbu are loc la sfîrșitul lui 1981 – începutul lui 1982, cînd, cu ajutorul unei burse DAAD, călătorește de-a lungul a trei luni în Germania, Franța, Belgia, Olanda, Danemarca, Elveția.

Zeghe. Sîrbu a fost condamnat în anii '50 pentru omisiune de denunț. A primit inițial un an de închisoare, prelungit ulterior cu încă doi, apoi cu încă șapte. După eliberarea din 1963, lucrează o vreme ca miner la Petrila, ca tatăl său. Dar în scurt timp va fi numit secretar literar la Teatrul Național din Craiova.

„Numele meu este Dezideriu, toată viața am fost un doritor, nu de puține ori numele acesta – în cazărmi sau pușcării – se scria, printr-o ironie transcendentală, «Derizoriu».“

„Cei împrejmuiți cu negru sînt decedați; cei cu roșu, doar cedați!“

„Sărac este orice om care nu poate schimba nimic și pe nimeni! Bogat este orice om pe care nimic și nimic nu îl poate schimba!“

„Limba noastră politică, deocamdată, e derivată din monolog și se menține prin monolog.“

***Mihai Iovănel** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată este* Roman polițist, *TACT, 2015.*

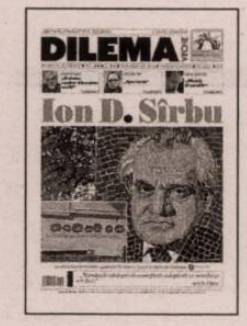

„Îmi pare foarte rău că nu eu mi-am scris viața mea"

interviu inedit cu Ion D. SÎRBU

Cum a rămas cu intenția de a-ți scrie memoriile?

Dragă Sănducule, am avut atît de multe alte lucruri importante de făcut, încît întotdeauna am zis că viața mea este prea puțin importantă ca s-o scriu, înainte de a-mi termina cele cîteva cărți mai grele și mai mari, pe care le-am gîndit și pe care le-am și scris în acești ultimi zece sau cincisprezece ani. După cum poate știi, deși ești foarte tînăr, dar știi acest lucru direct, eu am pierdut din viața mea aproape cincisprezece ani, adică timp de cincisprezece ani eu n-am avut dreptul de a publica. N-am avut acest drept din anumite motive, pe care nu e cazul să le dezbatem aici. În orice caz, în afară de această foarte mare pierdere, aceste interdicții au intervenit la vîrsta mea de aur, adică atunci cînd eu am avut douăzeci și șapte de ani, și a ținut pînă la patruzeci și șase de ani. Între aceste vîrste, intră anii de interdicție de a iscăli, anii de șomaj, cei șase ani și jumătate de pușcărie, un an de mină, domiciliul meu în Craiova... Am primit dreptul de iscălitură abia în luna septembrie 1967, dacă bine îmi aduc eu aminte. Nu sînt atît de sigur, dar asta se poate controla. *[În numărul din septembrie 1966, în revista* Ramuri *îi este publicată povestirea „Nesomn".]*

Și tu, în acest timp, ai mai scris ceva?

În '64, cînd m-am eliberat, n-am știut că sînt interzis, dar cînd mi s-a spus că de astăzi poți să iscălești, am avut un sentiment foarte bizar. *[Eliberat prin grațiere, la 6 februarie 1963, pe baza Decretului nr. 5/1963 al Consiliului de Stat.]* Abia acuma înțelegeam de ce am fost refuzat peste tot. Anii ăștia au fost cei mai cumpliți, mergeam în diferite redacții și ofeream manuscrise de-ale mele, la care, sub forme uneori foarte brutale, alteori foarte diplomatice, eram refuzat. Eram refuzat pînă și de ziarul local, în care Ilie Purcaru, care știa că eu nu am dreptul să public și nu am dreptul să iscălesc, deși mă simpatiza, nu m-a publicat pînă nu i s-a dat dezlegare și, atunci, imediat, mi-a apărut un articol despre hoții de icoane din satul lui Brâncuși, din bisericuța aia de lemn. Deci acesta a fost un neajuns.

Al doilea neajuns al meu, de a fi rămas foarte tare în urmă, a constat în faptul că eu nu aparțin unei vetre folclorice. Nu m-am născut la țară, m-am născut într-o colonie minieră, cu o lume teribil de amestecată, după cum reiese poate din ceea ce veți putea recupera din povestirile mele, că am avut mai multe limbi materne și n-am avut nici o limbă maternă. De fapt, nu degeaba Blaga, glumind, bineînțeles, a spus despre mine: „Aveți grijă de Gary, el este orfan de limbă maternă!". Nici nu știam că sînt român, nu știam că sînt ortodox, nu știam în ce limbă mă jucam, fiindcă știam și română, și maghiară, și germană, chiar și cehă, le știam de pe uliță, depindea cu cine mă jucam. Toate acestea formau o singură limbă și, cînd am ajuns la grădiniță, am început să cînt românește, să recit românește. La școala primară, încă din clasa întîi, aveam mici greutăți, dar am învățat foarte repede.

Dar ce s-a întîmplat în Valea Jiului?

În colonia asta minieră eu am învățat lupta de clasă. Tatăl meu a fost un muncitor luminat, umblat prin lume, știa socialism, era un social-democrat convins, știa trei-patru principii despre socialism, în rest se ocupa de sindicat și considera că munca sindicală a muncitorului este mult mai importantă decît lupta în cadrul unui partid politic. Mama mea a fost o țărancă luminoasă, n-a avut mai mult de trei clase primare, dar ca inteligență și

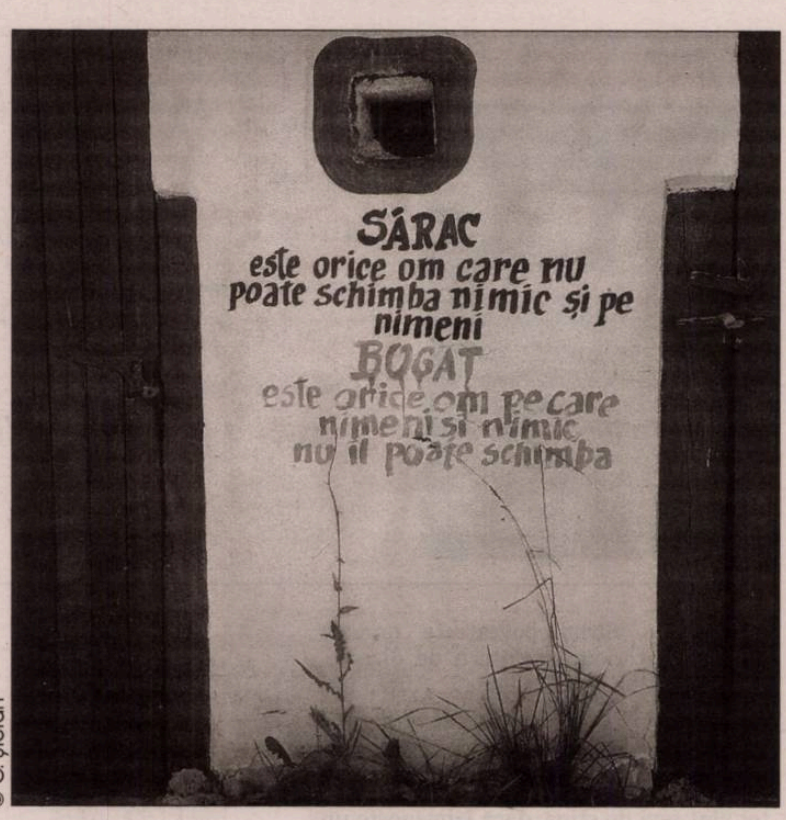

© C. Ștefan

„Am mare respect pentru profesiunea de curvă – și îmi cer iertare mie însumi că folosesc acest cuvînt pentru a defini acești escroci de tip nou care confundă fesul cu interesul și gîndirea cu răzgîndirea continuă, fără nici o rușine. Îmi place strigătura populară pe care am auzit-o în gara Livezeni: «Curva-i curvă pînă moare și marxistu' pînă-l doare»."

„Frica de ruși e freatică, vine ca ceața, ca igrasia. Este."

fantezie, ca dar de a povesti, a fost extraordinară. Cred că era cea mai inteligentă femeie din colonie. Dacă aș fi puțin psiholog și dacă aș crede în genele mele ereditare, aș spune că tatăl meu, prin exemplul și cinstea sa de muncitor și de bărbat demn, care nu s-a închinat niciodată, care în viața lui n-a dat și nici n-a primit vreodată bacșiș, tatăl meu mi-a dat șira spinării și ethos-ul prin care m-am condus în viață. Iar mama mi-a dat fantezia și poate darul acesta de a iubi poveștile și chiar de-a povesti.

Dar Valea Jiului, care ajunsese la modă după '47, ca loc al unui detașament foarte puternic de clasă muncitoare, a fost naționalizată într-un anumit fel de partid, în așa fel încît eu, care veneam cu piesele despre muncitori, despre mineri, cu nuvele despre muncitori, se găseau imediat șapte deștepți prin București care știau mai bine cum sînt minerii și cum trebuie să scriu eu despre mineri, încît pur și simplu, acum, la sfîrșitul vieții, pot să spun așa: mi-a fost naționalizat peisajul sau spațiul literar în care am trăit. Băieții de țărani au continuat să-și iubească țarina și au putut să scrie despre satul lor natal, eu nu am putut să scriu despre Petrila, pentru că imediat un Valentin Silvestru sau alții ca el de la București mă prelucrau: minerii nu-s așa, întreceri socialiste, partid, ședințe și așa mai departe. Or aceasta nu era un obiect de literatură pentru mine.

În mină am reînnodat legătura cu ceea ce am învățat de la Blaga: am considerat că minerii sînt un orizont și că au o cultură a lor, foarte specifică, foarte restrînsă. Trei mituri minerești, pe care le-am citat în lucrarea mea *[eseul „Nostalgia orizontului pierdut", prezentat la un seminar de Filosofia culturii cu Lucian Blaga]*, după care m-a remarcat Blaga în '42, nu le-am uitat niciodată, le-am tot povestit, le-am regăsit în mină, mai tîrziu, și lor le-am mai adăugat încă zece sau cincisprezece povestiri minerești *[publicate în volumul* Povestiri petrilene, *Iași, Editura Junimea, 1973]*. Eu nu le consider povești, ci mituri *in nuce*, despre subteran, despre condiția minerului, despre cele două suflete ale sale ș.a.m.d.

„Petrini sînt eu"

De cîte ori mă întorceam cu gîndul la propria mea viață, care a fost foarte dramatică și în același timp teribil de ridicolă, m-apuca un fel de durere în plexul solar, un fel de rău, de scîrbă chiar față de propriul meu destin și căutam să scap de această sarcină de a-mi repovesti șirul niciodată terminat al nenorocirilor. Sigur că multe din povestirile sau pățaniile mele au devenit anecdote și, dacă acuma m-aș fi apucat de un volum de așa-zise memorii, le-aș fi scris sub formă de schițe literare, sub forma în care există cele patru sau cinci schițe adăugate la sfîrșitul volumului *Șoarecele B*, adică ar fi fost niște amintiri transformate în literatură. Ca om de cultură și ca scriitor, după ce o viață întreagă am fost obligat, în repetate rînduri, să tot povestesc anumite fragmente mai mult sau mai puțin comice, mai mult sau mai puțin tragice din viața mea, la această oră a uitării din mintea mea aș fi nesincer dacă aș spune că ele n-au primit în jurul miezului de adevăr incontestat, și care se poate verifica, și o anumită tentă de poveste, de rotunjime literară.

Lucrul cel mai amuzant, poate, din aceste drolatice aventuri ale mele, pe care aveam obiceiul să le spun atunci cînd întîlneam la masă tineri din altă generație, consta în această mărturisire foarte sche-

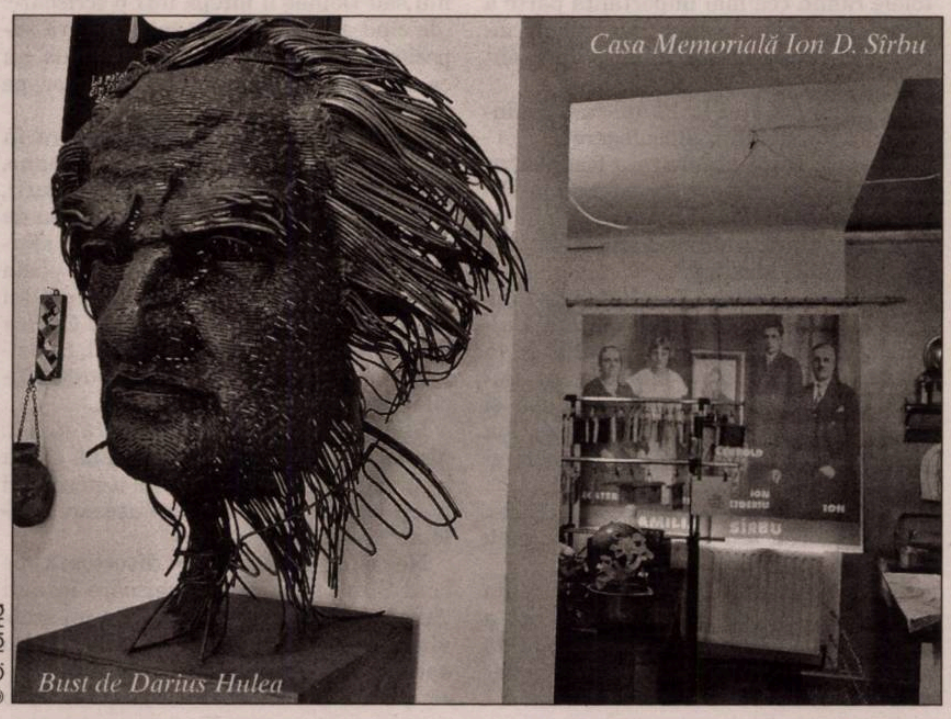

© C. Toma

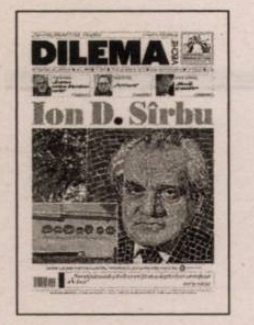

matică, dar foarte adevărată și teribil de tipică pentru viața mea, și anume: începeam prin a spune tinerilor mei colegi că este inutil ca eu să-mi scriu viața, pentru că viața mea de mult timp a devenit un subiect de literatură. Și dacă a devenit un subiect de literatură, înseamnă că viața mea și-a îndeplinit oarecum rostul. Îmi pare foarte rău că nu eu mi-am scris viața mea! Atunci cînd am ieșit, în '64-'65, aveam niște prieteni care îmi cunoșteau foarte bine viața, Alecu Paleologu și Ion Caraion, de pildă, sau Doinaș și mulți alții, cu care am fost împreună acolo unde am fost. Biografia mea a fost cea mai ridicolă și cea mai tragică, tocmai pentru faptul că eu am fost fiu de miner și am fost ilegalist de partid, și am ajuns unde am ajuns, și am avut soarta pe care am avut-o. Din cauza asta se și rîdea de mine, bineînțeles.

Povestit, acest lucru a fost prins din vînt de marele Marin Preda și a compus un personaj care sînt eu. În *Cel mai iubit dintre pămînteni,* personajul se cheamă Petrini (de la Petrila, bineînțeles), fiu de muncitor din Ardeal. Marin Preda cunoștea Ardealul după ureche, pentru că a făcut gimnaziul la Zlatna (Școala Normală, mi se pare), la Tîrgu Mureș. Deci fiu de muncitor, care, prin efort propriu, ajunge asistent pe lîngă cel mai mare filosof al țării, la Cluj, bineînțeles. Or singurul fiu de muncitor care a ajuns asistent pe lîngă Blaga am fost eu. Mi-am dat doctoratul în '47, cu Lucian Blaga, D.D. Roșca și Liviu Rusu. Nu mi-am omologat acest doctorat din motive pe care cei care cunosc viața universitară le știu.

Deci am fost asistent pe lîngă cel mai mare filosof al țării, după care am făcut pușcărie, după care am făcut mină, iar soția mea s-a căsătorit cu un ministru. Acestea sînt elementele vieții mele.

Prima mea soție, de care am divorțat înainte de a fi arestat, s-a căsătorit cu Adrian Dimitriu, ministrul Justiției în perioada în care eu am fost închis. N-am nimic cu el, nici cu fosta mea soție, sînt un gentleman, dar probabil că iscălitura sa frumoasă figura pe actul meu de condamnare. *[În calitate de comandant al Tribunalului Militar al Regiunii II Militare, colonelul de justiție Adrian T. Dimitriu a semnat, la 23 aprilie 1958, mandatul de executare a pedepsei de un an pentru „deținutul contrarevoluționar Sîrbu Dezideriu".]*

Cu vînarea șobolanilor am fost tot eu. Am și scris o nuvelă despre vînătoarea de șobolani, că m-am ocupat de chestiunea asta... Toate aceste elemente circumscriu viața mea, dar ele sînt viața lui Petrini din *Cel mai iubit dintre pămînteni.*

Dacă am fost totuși furios atunci cînd am cetit acest roman, nu era pentru faptul că mi se părea că el seamănă cu viața mea – odată scris, un lucru nu mai este al tău –, ci pentru faptul că – i-am și spus acest lucru lui Marin Preda – nu ai voie să scrii despre pușcărie, despre mină și, mai ales, despre filosofie după ureche. Acestea sînt niște domenii în care, dacă n-ai o experiență directă, devii ridicol. De aceea el a mutat toată experiența pe obsesiile sale erotice: mă iubește sau nu mă iubește cutare femeie, mă înșală sau nu mă înșală, ceea ce este absolut ridicol. Romanul este ratat din cauză că în momentul în care într-un roman apare drama filosofiei, drama minei, drama pușcăriei, nici nu mai contează dacă femeia te înșală sau nu.

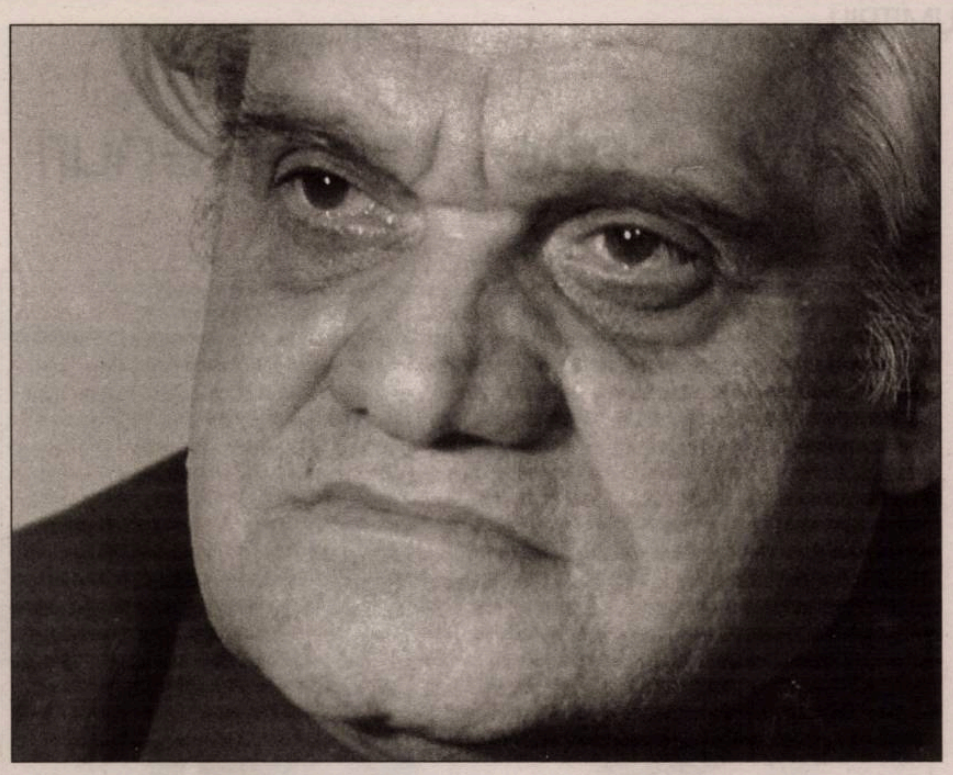

O altă anecdotă, să zicem, care face parte din repertoriul meu de justificare și de amuzament, cred că am spus-o de vreo două ori în simpozioanele literare de la *Ramuri*, e următoarea: „Dragi tineri din altă generație, iubiți colegi, ca să nu pățiți ce am pățit eu, am datoria să vă spun că în viața mea am făcut trei mari greșeli..."

Prima greșeală a fost în 1948-'49, în Cluj, cînd într-o mare ședință, ridicîndumă curajos și tîmpit cum sînt, am declarat că doresc drepturi egale cu colegii mei unguri. În Clujul de atunci eram inspectat de inspectori care nu știau o boabă românește, or eu predam poezia erotică a lui Eminescu, iar la partid nu te puteai descurca decît vorbind în limba maghiară. Atunci aveau mai multe reviste decît noi, toți erau ilegaliști, nici unul nu mai avea trecut, nici unul nu mai avea origine socială nesănătoasă.

„Am cerut drepturi egale cu colegii mei unguri în '49, am zburat din Universitate și pe urmă a trebuit să plec și din Cluj."

Am cerut drepturi egale cu colegii mei unguri în '49, am zburat din Universitate și pe urmă a trebuit să plec și din Cluj. Așa am ajuns la București, la *Revista de pedagogie*, pe urmă la revista *Teatrul,* unde am început să fac o zgomotoasă carieră: Premiul pentru cea mai bună piesă la Sinaia (piesa mea, *Frunze care ard,* urma să intre în repertoriul Teatrului Național) și Premiul pentru cel mai bun scenariu cinematografic, *Bivolițele.* Pentru că nu aveam locuință, scriam în poduri, în pivnițe, în cîrciumi. Scriam cu mîna. E, și la un moment dat mă ridic într-o altă ședință idioată și cer drepturi egale cu colegii mei de origine ască. Așa am zburat din revista *Teatrul* și am ajuns în pușcărie.

Cînd am ieșit, mi s-a dat domiciliu forțat în Petrila. Am fost obligat să lucrez un an în mină, după care am fost adus și instalat în Craiova, ca secretar literar, dar încadrat cu o leafă de portar, 1.500 de lei, în timp ce foștii mei studenți aveau deja 3.000 de lei. Mă rog, nu mi-a păsat, după mină, era o adevărată binefacere această Craiovă, în care am și făcut o treabă fantastică la Teatru. Am lucrat pe rupte, dar mă învățasem minte. Nu m-am mai ridicat în nici o ședință ca să spun: „Fraților, cer drepturi egale cu colegii mei olteni". Am stat în banca mea. Craiova nu este un oraș comod, este un oraș rău, egoist, m-a considerat o grefă falsă, care trebuie umilită sau eliminată. Aici, scriitorii se împart în două categorii: cei preferați și promovați (99%) și eu, tolerat și suspectat. De ce eram așa? Așa a fost istoria. Dar asta nu m-a împiedicat să scriu.

„Socialismul înseamnă summa bunurilor pe care nu le-am avut și nu le vom avea niciodată."

Acest exil interior al meu, pentru care bunul Dumnezeu, în care am început să cred în pușcărie, mi-a adus în cale o femeie – am găsit-o, pur și simplu printr-un noroc, pe stradă –, actuala mea soție, care a îndurat lîngă mine și care a făcut din mine ceea ce sînt astăzi.

Acuma, la ultima ședință plenară, aș putea să fac o ultimă gafă, dar nu voi apuca s-o mai fac. S-o facă alții în locul meu. Acuma ar trebui să mă ridic și să spun cer drepturi egale cu colegii mei sovietici, fiindcă sovieticii îmi publică nuvelele satirice, scrise în '52-'53, interzise în România. Au apărut abia în 1983, dar acum se publică în Rusia. Sînt tradus cu trei nuvele satirice. *[„Compartiment", „Doi intelectuali de rasă", „Cimex lecturalia", traduse în limba rusă de Andrei Kovács, sînt publicate în volumul antologic* Întîlnirea. Din proza românească contemporană, *în colecția Biblioteca revistei* Inostrannaia literatura, *Editura Izvestia, 1988.]*

„Vreau să scriu despre altceva"

Acum nu mă mai interesează nici istoria, nici literatura. Eu mi-am făcut veacul, sînt fiul unei generații. Eu n-am vrut să fiu un scriitor abstract, nici un scriitor oniric, nici măcar modern nu am fost. Nu pentru că nu am cultura necesară sau pentru că nu am condei – scriu foarte ușor și am citit enorm –, ci pentru faptul că vin din Ardeal, o regiune pedagogică prin excelență, și vin și din Valea Jiului. Dragostea mea pentru oamenii de jos, pentru cei care citesc cărțile, pentru cei care așteaptă din partea scriitorilor un dram de lumină sau un dram de întuneric explicat, este de înțeles Eu întotdeauna am avut următoarea „lozincă" (cuvîntul *lozincă* eu îl folosesc în ghilimele): „Nu vreau să scriu altfel decît colegii mei, vreau să scriu despre altceva". A doua mea „lozincă" era asta: „Doresc ca tot ce scriu să pot arăta, cu mîndrie, și lui Lucian Blaga, iar acesta să spună: «Da, îmi place!», și lui Tata – ca să poată înțelege ceva din scrisul meu".

„Sîntem un popor sceptic: minunile, la noi, rar țin mai mult de trei zile, în schimb, sărbătorile prostiei durează cîte un secol."

Toată lumea crede că am scris această „poveste a Ursului" [Dansul ursului, *subintitulat „roman pentru copii și bătrîni"]* din motive de comoditate sau pentru că am vrut să fac bani. Această poveste a fost foarte greu de scris, am investit teribil de multă cultură și foarte multe cunoștințe despre mit, despre sacru, despre simbolurile robiei și libertății ale neamului românesc. Ursul nu e chiar un urs, măgarul nu e chiar măgar. Conform principiului meu, trebuie să fim puțin bufoni la curtea regelui ca să putem spune adevărul. Eu mi-am acceptat condiția de bufon și i-am dat măgarului din roman numele meu, pe care toată lumea îl știe și de care sînt foarte mîndru.

„Am rămas curat, deși am trecut înot un ocean de rahat."

Nu știu dacă ți-am răspuns la întrebarea ta, foarte dureroasă, ce-am făcut cu memoriile mele. Ele vor putea fi refăcute, eventual, de dușmanii mei care îmi sînt prieteni.

Astăzi, vorbind cu soția mea, mi-am dat seama că plecarea mea din această lume îi va bucura mult mai mult pe unii decît îi va întrista pe alții. Îi va bucura pe cei vinovați de anumite murdării, trădări, lichelisme, și care știu foarte precis că eu sînt un martor al acuzării. Fiindcă am suferit din cauza lor, nu le convine deloc.

interviu realizat de Al. FARCAȘ
pe 20 noiembrie 1988,
transcris de pe bandă
de magnetofon și adnotat
de Toma VELICI

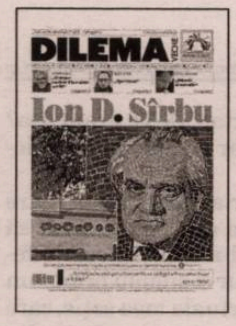

Alexandru DUMITRIU

Între două trenuri

S-a scris mult, în postsocialism, despre literatura lui Ion D. Sîrbu (1919-1989), prozator, dramaturg, eseist, membru al Cercului literar de la Sibiu/Cluj, apropiat de Lucian Blaga, asistent, la Cluj, al esteticianului Liviu Rusu, secretar literar al Teatrului Național din Craiova (1964-1973). Nu neapărat întreaga sa literatură a fost avută în vedere. Aceasta ar semăna cu o călătorie feroviară de la București la Petroșani. Nu am ales o „rută" întîmplătoare. Autorul *Jurnalului unui jurnalist fără jurnal* s-a născut și a copilărit în Valea Jiului, la Petrila, lîngă Petroșani. Gimnaziul și liceul le-a urmat la Petroșani, studiile universitare la Sibiu, unde, în anii ocupației horthyste a Ardealului de Nord-Vest, se refugiase Universitatea clujeană. A fost profesor de română la Cluj și în împrejurimi, stabilindu-se, în 1955, la București, unde, în 1956, intra în redacția abia înființatei reviste *Teatrul*. Arestat, în 1957, pentru „omisiune de denunț", culpă căreia i se va adăuga o alta, scrierea unei piese ostile, va părăsi detenția în 1963. A lucrat cîteva luni ca vagonetar la I.M. Petrila, pentru ca, în 1964, să fie slujbașul Teatrului de Stat „Valea Jiului" din Petroșani, pe un post mărunt, șef producții. De aici, prin transfer, a ocupat secretariatul literar al Naționalului craiovean, rămînînd în această funcție pînă în 1973, cînd se va pensiona din motive medicale. În Craiova a rămas 25 de ani, acolo fiind înmormîntat.

Cine a parcurs acest drum, București-Petroșani, ar putea, cred, fi de acord că, pînă la Craiova, nu te cuceresc mari priveliști. Cale de trei ore, trenul străbate Cîmpia Română, prin Videle, Roșiori, Drăgănești-Olt, Caracal... Poate traversarea Oltului, la Stoenești, capăt de „mineriade", în 1999, să te mai învioreze. Și, poate, vara, lanurile de floarea-soarelui sau roșeața macilor sălbatici, în lumina după-amiezelor tîrzii ori în asfințit. (Asta dacă nu ai norocul unor taifasuri „sănătoase" sau al unei cărți care să risipească monotonia peisagisticii agricole.) În gara Craiova, la jumătatea – temporală, nu și kilometrică – a distanței, chiar dacă sosește cu întîrziere, trenul staționează obligatoriu cîteva minute. Are loc „inspecția" roților, poți fuma în liniște o țigară sau poți face niște pași pe lîngă vagon în timp ce un ceferist își îndeplinește, fără chef, tradiționala tură de ciocănit. Apoi, după „Isarlîkul" lui Ion D. Sîrbu pînă la Tîrgu Jiu, se ridică, încet-încet, dealurile subcarpatice. (Nici de urbea gorjeană nu e străin fostul cerchist. În adolescență, a șlefuit osatura romboidală a Coloanei brâncușiene, asamblată, sub supravegherea sculptorului, la Atelierele Centrale din Petroșani.) Întorcîndu-ne în călătoria feroviară, din „amarul tîrg" știi că mai sînt vreo douăzeci de minute și trenul intră în munți. Unde, pe defileul Jiului, fragmentate de tuneluri, se ivesc înălțimile și adîncimile peisajelor care, vreme de aproape o oră, te conduc la Petroșani.

De ce ar semăna literatura lui Ion D. Sîrbu cu o călătorie feroviară de la București la Petroșani? Pentru că opera sa este împărțită, de majoritatea criticilor, între cărțile antume și cele postume. A devenit deja un clișeu vehicularea acestei peremptorii „granițe" axiologice. Cărțile antume ar imita, din punct de vedere estetic, geografia dintre București și Craiova, lipsită, cum scriam, de orizonturi spectaculoase. În timp ce postumele ar corespunde geografiei care se întinde între Craiova și Petroșani. Oare așa să fie?

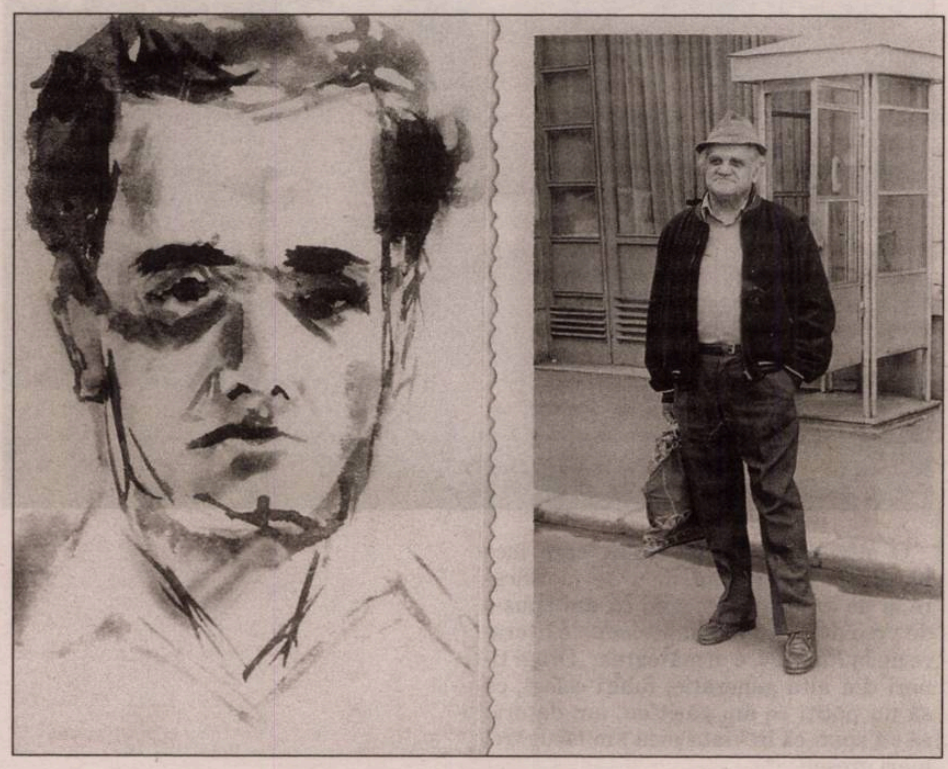

Prioritate fără curiozități

Tare mă tem că unii critici au parcurs literatura sa antumă împrumutînd ceva din lejeritatea ceferiștilor care, în gara Craiova sau în orice alte gări, izbesc leneș roțile vagoanelor cu ciocanele lor. Fără îndoială, creația de „sertar", care l-a propulsat pe Ion D. Sîrbu după 1989, este valoroasă. Dar să lase atît de mult în urmă, să eclipseze cărțile care i s-au îngăduit în timpul vieții? Există, de pildă, prozele scrise în anii '50 și publicate abia peste două-trei decenii, în volumele *Povestiri petrilene* (1973) și *Șoarecele B și alte povestiri* (1983), proze care nu au beneficiat de o receptare grozavă. Nici în epocă, din motive legate de necazurile biografice ale autorului, care îi vor submina, o perioadă, cariera scriitoricească, amînîndu-i afirmarea, nici peste timp, în numeroasele monografii și studii critice de care a avut parte Ion D. Sîrbu. Dacă în ceea ce privește receptarea antumă e, pe undeva, de înțeles conul de umbră rezervat scrierilor sale prozastice – *Șoarecele B...* apărea în 1983, cînd atenția criticii mergea, în mod firesc, spre noua promoție literară „optzecistă" –, nu același lucru se poate spune despre judecățile postdecembriste, care au menținut literatura sa de „suprafață" în umbră. Sigur, „sertarul" cîntărea mult mai greu în proaspăta conjunctură istorică. Din această perspectivă, era firesc să aibă prioritate literatura de sertar. Ar fi fost firesc și ca revelația „sertarului" să stîrnească oarecare curiozități față de creația antumă. Nu mi s-a părut, repet, că această creație a trezit prea mult interes. E, poate, în tratamentul expeditiv la care a fost supusă, după 1989, literatura antumă a lui Sîrbu, și un „dedesubt" politic, preferîndu-se „săltarea" lucrărilor cu substrat antitotalitar.

„Moartea nu e decît o intrare în altă colectivă. Mai bună."

„Nu vreau să scriu cum s-a mai scris: vreau să scriu despre ce nu s-a mai scris!"

Nu toate prozele sale de „suprafață" – îndeosebi cele din *Povestiri petrilene* – sînt egale. Cîteva au cunoscut nefaste tributuri aduse realismului-socialist. (La fel ca unele dintre piesele de teatru, Sîrbu cîștigîndu-și antum notorietatea mai cu seamă în ipostază de dramaturg, chiar dacă teatrul său, jucat pe destule scene, nu a obținut succese răsunătoare.) Exceptînd, însă, discretele concesii pomenite, literatura de „suprafață" a lui Sîrbu adună scrieri adesea remarcabile. Cu precădere cele inspirate de meleagurile natale. Ciclul *Colonie,* care este epilogul culegerii *Șoarecele B....*, cuprinde, îndrăznesc să spun, unele dintre cele mai izbutite pagini ale fostului cerchist. De altfel, literatura lui „proletară" depozitează o splendidă mitologie minerească, din păcate prea puțin explorată. Și alte scrieri antume merită frecventate. Mă gîndesc la romanul subintitulat „pentru copii și părinți" *De ce plînge mama?* (1973), un fel de *Cireșarii* la scară redusă, o invitație de a descoperi frumusețile naturii, ale muntelui, cu legendele și tainele sale, și mai ales la *Dansul ursului* (1988), subintitulat „roman pentru copii și bunici", care e o parabolă „fabulistică" a vieții lui Sîrbu. Nu m-aș aventura să pariez pe piesele de teatru, atinse, pe alocuri, de tezism. Dramaturgia este zona creației sale care înregistrează cele mai multe scăderi.

Două sînt vîrfurile literaturii lui Ion D. Sîrbu: eseistica și amintirile/retrospectivele petrilene. Acestea din urmă alcătuiesc, de fapt, o literatură mozaicată, răspîndită în instantanee epistolare, instantanee publicistice sau diaristice, în *Jurnalul* anilor 1952-1953, în ciclul *Colonie* sau în *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*. Sîrbu este mai degrabă un miniaturist. Construcțiile romanești nu sînt punctul său forte. *Adio, Europa!* sau *Lupul și catedrala*, două romane postume, strălucesc nu atît prin personaje, prin evenimente memorabile – firul epic se încîlcește adesea, limpezindu-se anevoios, cu scene încărcate de o simbolistică ezoterică, uneori artificială –, cît prin dimensiunea eseistică pe care o conțin. Risc, poate, la rîndul meu, să nedreptățesc o parte din „garnitura" de sertar a lui Sîrbu, împrumutînd lejeritatea cu care ceferiștii din gara Craiova sau din orice alte gări controlează roțile vagoanelor. Calitatea acelor scrieri stă, însă, în anvergura lor eseistică. În celebrul *Jurnal al unui jurnalist fără jurnal*, Sîrbu își probează, iarăși, aptitudinile eseistice, elaborînd, de-a lungul a șase ierni craiovene, avînd startul în 1983, un harnic foileton social, politic, moral. Însemnările sale din acest înșelător *Jurnal...* par un elevat exercițiu gazetăresc. Sîrbu nu are atît îndeletniciri propriu-zis diaristice, cît tentații ziaristice. În iernile care „montează" *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* – singurele „amprente" calendaristice sînt numerotări sezoniere, de natură hibernală –, autorul pare să onoreze o rubrică. De aceea, mă încumet să interpretez titlul *Jurnalului...* ca pe *ziarul unui ziarist fără ziar*. Ion D. Sîrbu nu este un meșteșugar panoramic, ci unul al instantaneului. Astfel se explică și verva sa epistolară, care curge în același stil eseistic.

Literatura lui Ion D. Sîrbu se găsește între două trenuri. Pierzîndu-l pe acela din tinerețe, cînd vremurile i-au fost potrivnice, ca multor altor confrați, l-a prins, cu creația de sertar căreia i se dedicase în anii '80, pe acela al posterității. Nu vom avea, însă, o imagine omogenă a literaturii sale dacă îi ignorăm/bagatelizăm creația antumă. Creație antumă care e un tren cu destule vagoane de clasa întîi.

***Alexandru Dumitriu** este asistent de cercetare științifică la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu" al Academiei Române din București.*

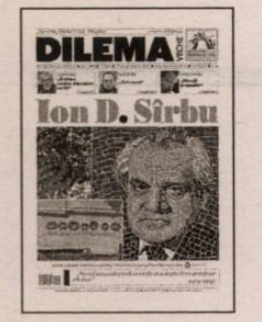

Antonio PATRAȘ

Duioșia satiricului

Dacă nu scria pentru sertar, refugiindu-se în anonimat și marginalizare, Ion D. Sîrbu ar fi rămas un scriitor de pluton, cu realizări notabile, dar nu mai mult de atît. De altminteri, nici în Cercul Literar de la Sibiu, Gary (așa îi spuneau prietenii) nu a ocupat vreodată o poziție de prim plan, fiul de miner din Valea Jiului mulțumindu-se să-și asume, autoironic, postura de „bufon" al generației sale, responsabil cu buna dispoziție a oamenilor serioși din grup. Vocația de prozator și-a manifestat-o în tinerețe preponderent în improvizații orale, colegii din Cerc văzînd în el „o speranță", dar nu un scriitor pe deplin format – cum erau, la acel moment, Radu Stanca, Negoițescu sau Doinaș. Intelectual cu convingeri „de stînga", Gary fusese combatant pe front în cel de al Doilea Război Mondial, terminîndu-și studiile mai tîrziu decît prietenii săi. Aceștia veneau din familii în genere bine situate, scăpaseră de mobilizare și făceau deja politică literară, delimitîndu-se strategic de Blaga și de „păsunismul" ardelenesc, pentru a se ralia, în schimb, direcției moderniste, estetizant-raționaliste promovate de E. Lovinescu.

Ion D. Sîrbu nici nu apare printre semnatarii așa-zisului „manifest" al Cercului Literar de la Sibiu, mai apropiat simțindu-se de profesorii săi, de Blaga și Liviu Rusu, care îl ajută să-și termine studiile și îl angajează la Universitate chiar în anii aceia tulburi, cînd comuniștii preiau puterea în stat. Trecutul lui de fost ilegalist nu-i ajută însă prea mult nici viitorului scriitor și nici protectorilor săi, care vor fi dați afară de la catedră fără menajamente, cu tot cu tînărul lor discipol. Refuzînd să parvină prin delațiune, Gary va practica mai apoi arta supraviețuirii oneste, ca profesor suplinitor prin fel de fel de sate risipite în munți, ca pușcăriaș imun la reeducare, ca vagonetar în mina străbunilor lui sau ca pensionar uitat de lume la Craiova-Isarlîk, orașul adoptiv al bătrîneților sale atît de rodnice sub raport creator.

© C. Ștefan

Românească (Sadoveanu, Hogaș, Sandu Aldea, Spiridon Popescu, Mihail Sevastos, Jean Bart, I.I. Mironescu ș.a.).

Intelectualii, politica și literatura

Spre deosebire de povestirile „minerești", prozele din volumul *Șoarecele B. și alte povestiri* (reeditate la Humanitas în 2006) investighează – folosind, de această dată, alt gen de mijloace artistice, de natură livrească și satiric-vizionară – o lume radical diferită, a orașului modern. Sîrbu izbutește să concilieze astfel, într-o viziune integratoare, tradiționalismul estetic al prozei sale lirice, mitic-arhaizante, cu „euphorionismul" (utopie intelectuală edificată de I. Negoițescu și Radu Stanca în pasionantul lor epistolar de tinerețe), reductibil la cîteva componente caracteristice precum manierismul, estetismul, urbanitatea. Criticii au privilegiat în unanimitate direcția aceasta intelectualistă din literatura lui Sîrbu, considerînd-o superioară estetic, infinit mai

„Acesta este paradoxul generației mele tragice: nu putem trăi decît dacă reușim să uităm ce am trăit. Și nu putem exista decît amintindu-ne mereu ce a fost și cum a putut să fie așa cum a fost."

„Simt că istoria însăși îmi cere acum să întind și a doua față."

Un haz puternic, capabil de o dilatare a grotescului și a comicului.

Povestirile pe teme „minerești" reprezintă un segment aparte în ansamblul creației lui Ion D. Sîrbu, mărturisind atașamentul scriitorului față de valorile morale ale tatălui său și ale coloniei minerești în care s-a născut. După ce stîrnise interesul lui Blaga, în studenție, cu o lucrare intitulată *Nostalgia orizontului pierdut*, în care avansa ipoteza că „întreaga psihologie, morală, și chiar conștiință socială a minerilor nu este decît consecința unei tragice mutații" – a transmutării unor țărani din „ordinea orizontală a lumii organice" în cea „verticală, a mineralului" –, scriitorul va da curs mai apoi îndemnului de a ilustra existența unui autentic folclor mineresc și a unei mitologii transmise pe cale orală, de la o generație la alta. În consecință, în aceste texte care-i vădesc autentica vocație de povestitor, accentul se va pune nu pe aspectele formale, de natură estetico-narativă, ci pe relevanța antropologică a descrierilor de oameni și de peisaje, literatura pe teme „minerești" a lui Ion D. Sîrbu amintind și de povestirile lui Agîrbiceanu despre minerii din Apuseni, și de acele „documente omenești" ce erau colecționate și confecționate, programatic, de scriitorii moldoveni afiliați grupării de la *Viața* originală și mult mai complexă, fără a ține cont totuși de faptul că miza scriitorului a fost să discrediteze din punct de vedere etic inconsistența lumii moderne, atomizate, a „intelectualilor" și a „oamenilor noi", căreia îi va contrapune mereu valorile lumii vechi, organice, a țăranilor și minerilor.

Deși corespund prin urmare programului estetic „euphorionist" și sînt dedicate de scriitor, la data apariției cărții (1983), „prietenilor din fostul Cerc Literar de la Sibiu-Cluj", povestirile din volumul *Șoarecele B...* mărturisesc atitudinea independentă față de grup a fiului de miner, care identifică în „intelectuali", la fel ca părinții săi fără școli înalte, nu pe cărturarii veritabili, ci pe oportuniștii dispuși oricînd să-și schimbe opiniile după cum bate vîntul. Iată o confesiune caracteristică: „Despre mine, mama a spus: «Cînd ești mai deștept, atunci ești cel mai prost!». Știa ea ce spune. Tata, care avusese uriașe decepții cu așa-zișii intelectuali, [...] la stabilizare a fixat el ordinea în care diferiții salariați își vor schimba banii. Eram cu Liviu Rusu, să murim de rîs, pe intelectuali i-a pus la urmă de tot, «după curve», fiindcă curvele își cîștigă totuși cinstit pîinea". În tinerețe, scriitorul obișnuia de altminteri să-i șocheze pe colegii din Cerc cu o caracterizare cinică a intelectualului, definit drept singurul om „capabil să-și justifice orice acțiune".

Disprețuind așadar comportamentul lamentabil al intelectualilor „de tip nou", Sîrbu a exaltat însă în toată literatura sa intelectualitatea autentică, după cum observa cu acuitate I. Negoițescu, remarcînd totodată că opera lui Sîrbu și-ar avea originea „nu atît în observație, cît în gîndire". Realist și liric atunci cînd evocă lumea coloniei minerești în care a copilărit, prozatorul recurge la satiră și la grotesc, potențate de gîndire și imaginație, atunci cînd descrie lumea uniformă și cenușie întruchipată de statul totalitar și de Genopolis-ul cosmopolit și liberal altădată, dar devastat ireversibil de invazia populației de strînsură de după război. Prozatorul este mai atent acum la „idei" decît la oameni, deveniți indezirabili – ceea ce explică și justifică totodată „tezismul" și „aspectele demonstrative", cîtă vreme comentariul în sine înlocuiește viața și face dezagreabilă reprezentarea ei verosimilă. Cînd se oprește totuși asupra „oamenilor noi", satiricul îi reprezintă exclusiv în ipostaze grotești sau absurde, fără pic de îngăduință și simpatie.

Dincolo de verva eseistică și satirică, în orice registru s-ar desfășura, proza lui Ion D. Sîrbu păstrează mereu o notă gravă, de meditație asupra condiției umane amenințate, majoritatea prozelor din *Șoarecele B...* analizînd eșecul existențial determinat de presiunea exercitată asupra individului de către statul totalitar. Pierzîndu-și reperele morale, în absența memoriei (întoarcerea din final la spațiul copilăriei și al coloniei minerești are semnificația unei resurecții salvatoare), omul se transformă într-o marionetă a puterii politice, într-o făptură fără identitate, fără biografie și fără trecut. Aici, în *Șoarecele B. și alte povestiri,* găsim de fapt ilustrată întreaga gamă tematică și posibilitățile expresive pe care le va exersa cu o virtuozitate barocă Ion D. Sîrbu în scrierile postume, și îndeosebi în romanul său testamentar *Adio, Europa!* – despre care el însuși spunea, cu o lipsă de modestie ce nu-i prea stătea în fire, că ar fi „tot ce s-a scris mai bun în Balcani de la Apuleius încoace".

Intuind foarte exact talentul și caracterul fostului său coleg de pușcărie, Alexandru Paleologu își va aminti mai tîrziu, într-un interviu pe care domnia-sa mi-a făcut onoarea să mi-l acorde, în vara lui 1998: „Gary era un om care ținea mult la prietenii lui – considera prietenia ca o virtute virilă, clasică, de tipul antic. Avea o noblețe deosebită [...]. Talentul ăsta de povestitor extraordinar, truculent, o truculență rabelaisiană și un haz puternic, capabil de o dilatare a grotescului și a comicului pînă la niște proporții enorme. Era absolut inepuizabil și am văzut în el un talent, aș spune chiar un geniu, care se revărsa."

Departe de a se fi crezut vreodată cu adevărat genial, ca mai toți scriitorii, satiricului Gary îi plăcea în schimb să se considere un sentimental predispus la duioșie și la compasiune. Iubindu-i pe oamenii simpli, cu suflet de copil.

***Antonio Patraș** este profesor la Facultatea de Litere, Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Critică și biografie. Istoria literaturii ca album de familie *(2019).*

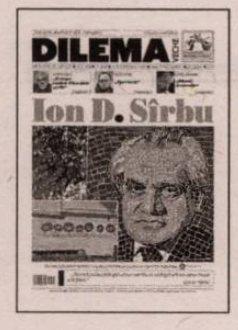

„Au dispărut cu totul întrebările fundamentale"

interviu cu Ion BARBU

Dragă Ion, în ce circumstanțe l-ați cunoscut pe Ion D. Sîrbu? Și, mai ales, ce anume v-a legat, iată, chiar și dincolo de moarte? Ce-a însemnat în viața dumneavoastră?

Despre cum l-am cunoscut pe Ion D. Sîrbu am mai răspuns, să fie acum vreo zece ani, unei reviste literare. Nu vreau să mă repet, doar vreau să amintesc că drumurile noastre s-au întîlnit o singură dată, pe cînd scriitorul, la invitația fratelui meu Mihai Barbu, vizita Petrila pentru ultima dată, bîntuit de „tristețea bătrînețelor", „că lumea e absurdă și fără de soluție, că nici cei mai învățați ai mei nu pot vedea prin ceața viitorului că înaintăm cu spatele către ziua de mîine, că moartea mă va surprinde – ca o săgeată mută din spate – și că voi muri fără să știu ce rost am avut și cine am fost, așa cum am fost, în acest stupid colț de lume și istorie". Se întîmpla în 1988, iar la Craiova avea să-l aștepte o stare de „mă simt *bine*, ca-n cer..." Tot la Petrila am ajuns s-o cunosc, în 1994, și pe celesta sa soție, Elisabeta Sîrbu – Ave, Lizi! Nemuritorii te salută... Iar de atunci nimic nu a mai fost ca înainte.

Ce anume credeți că face din Ion D. Sîrbu un autor special în literatura noastră?

Spunea Monica Lovinescu că „odată cu lectura operei lui Ion D. Sîrbu poate începe operațiunea de re-alcătuire a poporului român". Să dăm acestui citat puterea unei axiome și să ne întrebăm cărui autor român i s-ar mai putea aplica. Și cum „orice rîs e de jos în sus", vorba lui Sîrbu, am încercat, aici în Petrila, traducerea ei în fapte. Această U.A.T. (unitate administrativ teritorială, cf. Dăncilei) poate fi poligonul de încercare al re-alcătuirii. Cu toate că autoritatea de aici, ca de altfel și de aiurea, nu este rezistentă prin cultură, ci la cultură.

Sînteți, de vreo două decenii, promotorul memoriei lui, alcătuind albume, muzee, instalații, happening-uri publice inspirate de opera lui. Cîte și în ce fel?

Dare de seamă: Ctitoriile Casa memorială Ion D. Sîrbu & Colonia literar-artistică Petrila. Cărțile *Tratat de rienologie* (vol. 1 & 2), *Recurs la metoda copilăriei fericite, 12 scrisori exemplare*. Revista *Nirvana Socială*. Happening-urile „Certificatul de renaștere", „Fifty Shades of Gary", „Nenorocitule, nu ești decît un:". Spectacolul de teatru non-verbal *Ce mai taci, Gary?*, montat la Teatrul Dramatic „Ion D. Sîrbu" Petroșani. Parcul minei *Patria & Matria*, la Exploatarea Culturală Petrila. Proiectul „Petrila, Smart City" – un oraș îmbrăcat de jos și pînă mai jos în vorbele Sîrbului. „Sîrbu Fashion" – o colecție de haine inteligente cu Sîrbu pe piept. Instituirea Ordinului „Oastea Domnului Ion D. Sîrbu", cu editorul Toma Velici pe prima poziție. *To be continued.*

Pentru cine, cu ce scop? A meritat efortul?

Întrebarea asta parcă vine de la autoritățile locale... Întotdeauna, și ieri, și azi, sînt suspectat de vreun interes ascuns vizavi de promovarea lui Gary Sîrbu. M-au căutat la „arborele ginecologic" să vadă dacă n-am ceva legături de familie, ori famiglie, dacă nu cumva caut să mă îmbogățesc (material, să fim bine înțeleși!), dacă nu mă cațăr pe umerii săi vînjoși ca să văd cît mai departe, sau dacă o fac pentru a-mi „trage" zilnic *selfie*-uri cu onor Domnia Sa. Sigur că a meritat efortul. Mă simt acum ca frații Maderspach, descoperitorii cărbunelui în Valea Jiului, oferindu-le concetățenilor

© C. Ștefan

„Din ziua în care a apărut sintagma asta pleonastică «comunist de omenie» (o paradigmă absurdă în sine) a trebuit să înțelegem că substantivele pot fi ucise de adjectivele care le împodobesc."

Toate citatele sînt din scrierile lui I.D. SÎRBU

Dosarul continuă în pagina 20.

mei un alt zăcămînt de o putere calorică mult mai mare. Vorba Sîrbului: „Saltul din opincă în pantof nu e periculos, e chiar obligatoriu: cu condiția să nu le amintești altora cît de urît le miros picioarele."

Ați avut probleme cu autoritățile, dar ați avut parte și de admirație pentru ce-ați făcut inspirat și în numele lui Ion D. Sîrbu. Ne puteți povesti cele mai extreme experiențe, una neplăcută, cealaltă plăcută?

Cele mai frumoase momente au fost acelea în care am reușit să-i fac să se îndrăgostească de Sîrbu pe cîțiva mari artiști, iar aceștia, drept mulțumire, au dorit să facă o declarație de dragoste, dăruind lucrările lor Casei Memoriale Sîrbu. Îi enumăr într-o ordine aleatorie și cu teama de a nu fi pierdut vreun nume pe drum: Darius Hulea, Mihaela Șchiopu, Delia Vilhelm, Suzana Fîntînariu, Paul Mureșan, Octav Mardale, Maxim Dumitraș, Răzvan Supuran, Vasile Mureșan Murivale, Tudor Asciu, Laura Dobre, Marian Avramescu, Cătălin Zaharia, Raluca Constantin. Îmi place să cred că azi Casa Sîrbului s-a transformat în Coroana Regală a Petrilei.

Cît privește întîmplările cu autoritățile, ele sînt pe cît de eterne, pe atît de fascinante. Invitat acum zece ani la „Memorialul Sîrbu", președintele Emil Constantinescu a înțeles să lase un semn în urma sa și a vopsit poarta cea mare a curții Sîrbului. N-a plecat pînă n-a terminat lucrarea, spre deosebire de primarele Păducel, care, după ce s-a dus presa, a șters-o și el românește, ziua ca hoții.

Dar cea mai plăcută experiență, cea mai încărcată de emoție a fost cea din casa Monicăi Lovinescu, cînd, discutînd despre Sîrbu, doamna Lovinescu mi-a spus că nu-și va ierta niciodată absența spiritului critic în unica și scurta întîlnire cu scriitorul în casa ei, în unica și scurta „evadare" în Occident a scriitorului. Am pus atunci mîna pe telefonul meu mobil și am rugat-o să-i spună toate acestea Lizicăi Sîrbu în mod direct. A insistat să sunăm de pe telefonul ei fix, zicînd că, dacă ea a greșit, ea trebuie să plătească. Așa că am format numărul și i-am comunicat doamnei Sîrbu că sînt la Paris și că doamna Monica Lovinescu vrea să-i vorbească. Replica Lizicii a venit prompt: „Ești pe dracu'!" Restul poveștii în volumul meu de memorii. Aștept, asemeni lui Gary, să pot spune că „nu mai am memorii, mai am doar cîteva amintiri la a căror înfrumusețare lucrez încontinuu".

Dacă ar fi să recomandați o singură carte din opera lui cuiva care habar nu are cine a fost acest om, ce-ați recomanda și de ce?

„Cuiva care habar nu are cine a fost acest om" – formulare parcă făcută pentru mulți dintre consilierii petrileni... Le-am recomandat și continui s-o fac: să înceapă lectura cu ceva mai ușor pentru ei. Drept care am introdus în oraș conceptele „casă de citire" și „ziduri de citit și băgat la cap" – ambele în cadrul proiectului „Petrila, Smart City". Există cîteva case și ziduri în Petrila cu rol de abecedar. Important e să nu treci pe trotuarul celălalt... Pentru „alfabeții funcționali" aș recomanda: *De ce plînge mama, Dansul ursului, Povestiri petrilene, Șoarecele B și alte povestiri...* Pentru „premianți": *Adio, Europa!, Jurnalul unui jurnalist fără jurnal, Lupul și catedrala, Traversarea cortinei.* „Sertarul e prea plin, frigiderul invers, totul e dialectică și devenire în revenire", după cum bine zis-a Sîrbu.

Dacă ar fi să extrageți din opera lui o frază-cheie, s-o dați mai departe posterității, care ar fi aceea?

Deși ar trebui să fie săpată pe piatra mormîntului său din Craiova, fraza cerută figurează la loc de cinste pe peretele dinspre soare-apune al Casei Memoriale din Petrila. Epitaful, căci despre el e vorba, este o adresare directă către orice călător, nu neapărat către un cititor: „Trecătorule, nu mă judeca după cele ce am făcut, ci după cele ce am refuzat a le face."

Dar dacă ar fi să-i puteți adresa o întrebare, ce l-ați întreba?

Acum zece ani, într-un happening făcut la Petrila, un cortegiu constituit din copii – purtînd tricouri pe care scria „Neamul Sîrbuleștilor" și ținînd în mîini pancarte cu întrebările fundamentale din limba română – pornea de la Casa Memorială Sîrbu înspre Primărie, pentru a soma primarul de atunci să semneze Certificatul de Renaștere a domnului Ion D. Sîrbu. Mobilul acțiunii îl constituia cugetarea filosofului care spunea că „au dispărut cu totul întrebările fundamentale: Ce? Cum? Cine? Unde? Cînd?"

„Trecătorule, nu mă judeca după cele ce am făcut, ci după cele ce am refuzat a le face."

Ajunși la primărie, am asistat la o semnătură ca de primar și un angajament din partea acestuia că se va face... totul. N-a făcut nimic, dar asta e o altă poveste. I-am înmînat pancartele cu întrebările pomenite și primarul a promis că pînă mîine va da răspunsul la toate. Încă lucrează la el, dar din opoziție acum. Așa că l-aș întreba pe Sîrbu, citîndu-l chiar pe el: De ce? Pentru cine? Cînd? Cum? Unde? Merită?

a consemnat Marius CHIVU

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Povestea lui Ellis și a lui Neckbone

Am văzut de curînd filmul american *Mud*, produs în 2012, în regia lui Jeff Nichols, cu Matthew McConaughey, Tye Sheridan, Jacob Lofland, Sam Shepard și Reese Witherspoon în rolurile principale. În subtext (dar și în text), filmul e străbătut de legenda rîului Mississippi, cu amintiri din vremurile lui Huckleberry Finn. (De altfel, nu întîmplător, unul dintre personajele filmului, Tom Blankenship, poartă același nume cu tînărul a cărui viață și ale cărui aventuri reale au devenit sursă de inspirație pentru Mark Twain pentru a face portretul celebrului adolescent rebel).

Albul și negrul rareori dau contur definitiv binelui și răului.

Personaje principale sînt doi pușți, Ellis și Neckbone, bine echipați pentru traiul într-un sătuc plutitor de pe malurile fluviului: știu să navigheze cu o barcă cu motor sau să conducă o motoretă prăpădită, vînd pește direct din lăzile frigorifice, improvizează tot felul de ustensile din resturile aruncate prin curțile vecinilor. Dar, mai ales, sînt dornici de aventură, au curaj să cerceteze insulele pustii ale fluviului. Acolo, pe una dintre ele, găsesc o barcă – un soi de Arcă a lui Noe *sui-generis,* prinsă între crengile unui copac, în urma unor inundații. Barcă ce va salva nu omenirea, ci sufletele cîtorva localnici risipiți în bătăliile de zi cu zi, pentru o supraviețuire cu chip uman. Pe insulă se află un fugar, care-și așteaptă iubita ca să se piardă cu ea în lume. Cei doi pușți se hotărăsc să îl ajute. Și își pun în slujba acestei misiuni tot ce au „agonisit" într-o biografie scurtă, de doar 14 ani: în primul rînd, dorul de povești cu *happy-end* și cu eroi invincibili, speranța că oamenii care se iubesc rămîn împreună pentru totdeauna, istețimea, puținul timp pe care-l mai au de petrecut în satul plutitor, îndemînarea de a alege obiecte utile dintre vechituri. Și inima lor încă necoaptă pentru dezamăgiri.

Filmul este, evident, povestea trecerii înspre lumea adulților. O lume în care Ellis și Neckbone vor afla că iubirea nu este soluția, ci problema însăși, că jocurile adulților n-au haz (ci doar victime colaterale), că albul și negrul rareori dau contur definitiv binelui și răului, că părinții pot lua decizii care îi fac nefericiți pe copii, în ciuda faptului că îi iubesc, că granița compromisului devine fragilă la fiecare pas, că „eroii" nu cîștigă bătălii enorme, ci doar traiul de azi pe mîine. Dar mai ales află că finalurile fericite nu au strălucirea celor din basme, ci au, mai curînd, gustul rece-amar al înțelepciunii.

Filmul merită văzut: pentru jocul celor doi adolescenți, pentru culorile, zecile de culori care le animă chipurile: culorile bucuriei, speranței, dezamăgirii, spaimei, furiei, tristeții, singurătății. Pentru istoria banală a tuturor familiilor destrămate, pentru felul în care se construiesc amintirile din copilărie, pentru Tom Sawyer și Huckleberry Finn, pentru Matthew McConaughey și Sam Shepard, pentru rîul care stîrnește dor de ducă și de libertate, pentru povestea simplă prin care sau pe lîngă care au trecut biografiile noastre în drumul spre maturitate. Pentru o lume care se încăpățînează să își găsească rostul printre noroaie nesfîrșite, temelii nesigure, poduri fragile, bărci ruginite, șerpi veninoși.

La un moment dat, după ce îi dezvăluie povestea lui și a femeii pe care o așteaptă, fugarul îl întreabă pe Ellis: „De ce mă ajuți?". „Pentru că o iubești", îi răspunde băiatul. Atît și nimic mai mult.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

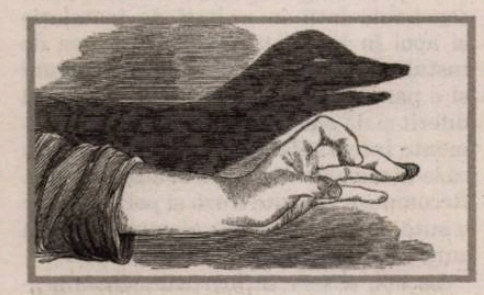

Iaromira POPOVICI

bazar

De toamnă

Pînă nu am simțit schimbarea abia perceptibilă din aerul în sfîrșit respirabil și cît de cît ca o boare, nu am putut ieși din hibernare. Dintr-o hibernare nu atît de radicală, ci mai subtilă, un soi de stagnare sub oblăduirea aerului condiționat. În care faci lucruri, dar toate doar pînă la un punct: parcă nu le poți duce dincolo de o barieră pe care nu o vezi, dar de care te împiedici, cu pocnet, cînd ți-e lumea mai dragă.

Am rezistat aproape mereu, în lunile astea de vară, într-un apartament de bloc socialist. E drept că, de pe la sfîrșitul perioadei comuniste, poate un pic mai solid, poate cu spații puțin mai mari. Dar, în esență, același binecunoscut model, cu o sufragerie medie prin care se trece spre cele două dormitoare. Pe scurt, o cușcă puțin mare: dar dacă ai crescut la grădina zoologică, într-o cușcă ceva mai mică (da, e posibil!), actuala cușcă nu ți se mai pare așa. Îți pare o pajiște pe care te poți lăfăi.

Și-ntr-un asemenea spațiu ajungi să-ți creezi unghiuri și cotloane, să-l împarți în subspații și zone de refugiu. Creezi diversitate în borcanul propriu și personal, în care, dacă ar fi să schimbi perspectiva și cineva s-ar uita de sus la tine, n-ai fi decît încă un gîndac care se străduiește să supraviețuiască. Îți creezi colțuri diferite, cu alt tip de obiecte, în care să poți lucra, să poți adăsta, să poți gîndi și visa. Nu te simți la fel în spatele a trei teancuri de cărți care îți depășesc lungul nasului, în fața unor icoane pe sticlă din alte vremi, alături de doi urși de pluș și un iepure de pîslă cenușiu, într-un pat imens sufocat de perne și alte cele, la masa din imitație de lemn din bucătărie, străjuită de două ghivece. Și mai ales la geam, în fața aceluiași copac, care nu e deloc același. Copac ce se ițește de după un zid aproape clasic, din cărămidă, și-n spate are doar cerul. Ce-și schimbă, desigur, culorile, după cum are chef și după cum trece timpul: poate cel mai interesant e la apus, cînd fix printr-un mic gol din mijlocul copacului, situat acolo deloc întîmplător, se vede, ademenitor și orbitor, soarele la apus.

© wikimedia commons

Cînd ai de lucru acasă, în zilele toropitoare, supraviețuiești, deci, creîndu-ți mica diversitate în adăpostul ăsta anti-intemperii în care te-ai refugiat. Aerul condiționat, pe care uneori ajungi să-l detești, e precum masca cu oxigen: te ajută măcar să te tîrăști de colo pînă colo, mimîndu-ți îndatoririle de pe o listă imaginară, dar de fapt esențială. Scrii, citești, faci curat, te miști cu încetinitorul. Pînă cînd, lăsîndu-se seara, îți permiți să crăpi, discret, geamul adăpostului: aerul te lovește precum plumbul topit și, deși nu ești vreun Superman, îl duci cocoșat de la un cotlon la altul. E o hibernare pe invers, în care dogoarea te încetinește și face din tine un urs letargic, semiconștient.

Pentru cine trăiește asemenea stări ursești, venirea toamnei e, ca în manualele pentru preșcolari, o ușurare și-o sărbătoare. Spre mijloc de septembrie simți, treptat, cum poți deschide mai vioi geamul fără ca lava să te înăbușe și doboare. Cînd împingi geamul simți o adiere de vînt: pînă și crengile copacului din fața lui încep o forfoteală timidă. Simți cum blana de urs ce a greșit anotimpul începe să crape pe spatele tău. Se va evapora în curînd, fără s-o pui pe foc, precum cea a prințului din „Povestea porcului". Codul incandescent de încremenire începe să treacă și simți cum, devenit din urs un șoarece agil, poți să te strecori mai ușor printre ritualuri. Devii iute și nu-ți mai pasă atît de mult de ordinea adăstării prin cotloane. Visarea e tot mai mult înlocuită de acțiune. Încet-încet prinzi curaj să deschizi nu doar geamurile larg și mereu, ci și ușa de la intrare, ba chiar să și ieși pe ea. Perioada calamităților și a stării de asediu pare să fi trecut.

În aerul de toamnă, te poți aventura afară. Pe bulevardele fără haz, dar largi din jur, unde se-ntrece o populație cvasi-înaripată: utilizatorii de biciclete, trotinete, clasice ori electrice, skateboarduri ori role. De multe ori înarmați cu deja familiarele pungi-cutii Glovo ori Uber Eats, cu care se agită de colo pînă colo. Totul ca-n *Al cincilea element*, al lui Luc Besson. Doar că tu, ca pieton, trebuie să dezvolți un al *n*-elea simț care să te facă, pe de o parte, să mergi liniștit și să te bucuri de peisajul de toamnă și de gîndurile tale, și, pe de alta, să fii mereu alert și la pîndă dacă vreunul din vehiculele viitorului rătăcite-n prezent se îndreaptă către tine și să performezi un fel de mers inteligent într-un slalom care să nu pară, totuși, isteric.

După ce descoperi că și asta se poate (căci se poate), nu-ți mai rămîne decît să treci la următorul nivel de percepere a toamnei: cel în care îți vine, cum se leagănă cîte o frunză, să înveți ceva nou. Impulsul – binevenit, de altfel – de a reîncepe o școală, ceva…

„Artistul trebuie s-o ia mereu de la capăt“

interviu cu Teodor GRAUR

*Licențiat al Institutului de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu“ din București, **Teodor Graur** (n. 1963) a avut nenumărate expoziții personale de pictură, fotografie și instalație și a participat la bienalele internaționale de artă din São Paulo, Istanbul și Veneția. În 2007 a primit Premiul UAP pentru activitatea de manager al Galeriei HT003 Gallery. Lucrările sale se află în colecțiile muzeelor de artă contemporană din București, Budapesta și Viena.*

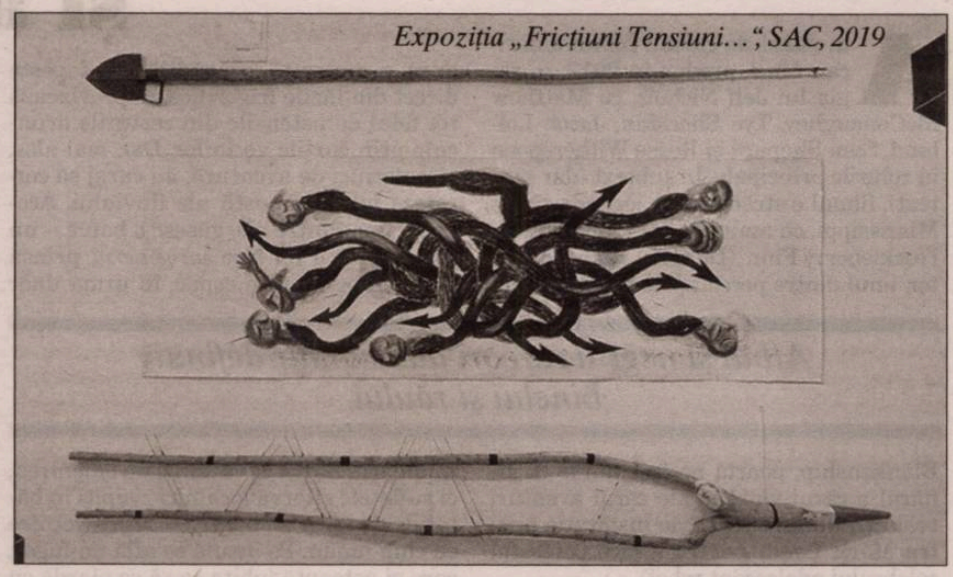

Expoziția „Fricțiuni Tensiuni...“, SAC, 2019

Cum vă raportați la ideea de instituție?

De instituții (culturale) avem nevoie. Ele trebuie să ființeze și să funcționeze, iar numărul lor să crească. Asta ar duce la o masă critică pe care încă nu o avem, care să determine o schimbare, care să convingă lumea, socialul, autorii, specialiștii și, nu în ultimul rînd, clasa politică, pentru că aici avem noi o problemă. Acești politicieni nu cunosc fenomenul artei contemporane și nici importanța sa în societate. Ei, de fapt, nu înțeleg că arta contemporană e formatoare de imagine (și pentru ei). Dacă ai muzee de artă contemporană, monumente și, în general, instituții care să promoveze asta, atunci vii la un nivel de la care poți să comunici cu marile metropole, cu Paris, cu Berlin, cu Londra, cu Viena. Altfel nu ai cum, altminteri nu se poate. În concluzie, fără instituții recunoscute, ne vom afla mereu în afara jocului.

Vă referiți la arta contemporană mai ales din perspectiva Occidentului.

Ea de acolo vine. Termenul nu poate fi decît ambiguu pentru că e foarte cuprinzător. Arta contemporană e toată arta care e în continuă facere, mai puțin arta de factură tradițională, clasică. În rest, totul e artă contemporană și încontinuu apar noi forme și noi hibrizi. Nu mai există granițe între domenii care altădată erau despărțite. Pentru mine, arta contemporană se trage din avangarda secolului XX. De aia e greu de manevrat, de mînuit. De clasificare nu poate fi vorba. Nu poți să faci decît niște clasificări provizorii, personale, fiecare teoretician își face propriile instrumente. Nu mai există o unitate de vedere ca la arta antică, să spunem. De aceea ne scapă și de aceea este și interesant acest fenomen, pentru că este în continuă transformare și înnoire.

Revin la instituția de artă și la modul în care o definim. Ce e instituția de artă și din ce perspectivă o putem defini? Întreb așa pentru că moștenim definiții neclare, instituția fiind confundată cu o clădire, un personaj, cu puterea sau cu autoritatea.

Instituția, mai întîi, e un consens, este o structură care, după părerea mea, trebuie să prevadă și să ia în considerare mai mulți factori: în primul rînd, cui se adresează, oamenilor obișnuiți, societății; și mai trebuie să prevadă cu cine colaborează, cu artiști, arhitecți, teoreticieni... și care e scopul. E un proiect complex. Arta clasică are instituțiile ei, cum sînt filarmonica sau muzeul, dar astăzi ele au preluat cumva și arta contemporană. Acum, nu-mi dau seama spre ce trebuie să tindă acestea, cum se pot reforma în noul context. Putem spune și că fiecare autor, la rîndul său, este o mică instituție. Și el are nevoie să comunice către public, are nevoie să se încarce, să studieze, să cerceteze, să facă marketing. Instituția apare ca urmare doar a unei necesități, de jos în sus, și nu invers, că de sus nu putem planifica, de pildă, nici economia. Am amintit, parcă, faptul că noile structuri au preluat și au continuat vechile instituții din regimul trecut care aveau, printre altele, și sarcina de a controla, de a manipula și de a ține oamenii sub control.

Cum vedeți relația dintre artă și social din perspectiva acțiunilor despre care ați vorbit? Au loc schimbări sau sînt doar coafări sociale?

Aș spune că noi nu vedem schimbarea sau că o percepem foarte slab, chiar dacă ne-o dorim și ne-am dori ca mesajul nostru să aibă un asemenea impact încît să producă schimbarea în mentalități și conștiințe. Arta încearcă, ridică întrebări, dar nu găsește soluțiile. Fiecare aruncăm semnale, dar de multe ori acestea nu se întorc. Asta o spun pentru că am lansat mici provocări în '90 și mai tîrziu din două motive: o dată că mi se părea că artele vizuale de la noi nu au spectacol. De aceea am făcut fotografie înscenată și multe altele, simțeam că era nevoie de spectacol. (Astăzi e numai spectacol.) În al doilea rînd, din dorința de a primi un răspuns mai direct. Acesta a fost testul.

Repet, acum totul e un spectacol, dincolo de reclame, advertising și mass-media nu se mai vede nimic. Artiștii, care se confruntă cu situația dată, încearcă să găsească soluții, să intervină în peisaj. Eu nu m-am mai implicat în asta, recunosc. Ca orice lucru, reclama a apărut ca necesitate, dar astăzi, în plin consumerism, e redundantă. Oamenii își cumpără haine, mîncare, mașini, case, oricum. Cred că advertising-ul are o mină la bază – nu e făcut în slujba omului (consumatorului), ci ca să obțină profit cei ce îl plătesc. Așa îl văd, e un business, generator de stres, de care mă deconectez, cu „dopuri“ în urechi și „ochelari“ fumurii. Ca profesionist în domeniul vizual, trebuie să am un filtru de protecție față de fluxul acesta teribil, de atac universal. Altfel nu se poate lucra și cred că sînt în asentimentul multor oameni.

„Arta tinerilor, de fapt, este arta actuală.“

Propuneți mai degrabă o poziție media ecologică. Transformați gunoiul în lucrări de artă.

Nu știu, în viitor, cum va fi lumea. Dar acum s-au agravat multe probleme: încălzirea globală a avansat antrenînd poluarea și consumul, s-a ajuns la un punct în care se topesc ghețarii într-un ritm amețitor. Sîntem pe punctul să pierdem echilibrul natural al Pămîntului. E foarte grav, nu știu ce trebuie făcut, sau dacă se mai poate, sau dacă e posibil să se încetinească procesul distructiv. Eu, ca artist, pot să fac prea puțin, ar trebui ceva la scară planetară, ca să se vadă o diferență. Ar trebui să nu mai pedalăm atît pe factorii care cresc stresul, pentru redresare. Dar asta trebuie făcut într-un mod conștient, cu niște programe serioase. Sînt țări care nu vor să participe la acest efort colectiv, pe ideea că mai întîi trebuie să ajungă la nivelul de dezvoltare al SUA și al statelor occidentale, numai apoi să accepte să reducă emisiile de noxe. Pe de o parte au și colaborat, pe de altă parte spun că au nevoie de încă douăzeci de ani ca să ajungă mai înstăriți, pentru a putea face ecologie.

„Orice experiență e binevenită“

Cîteva cuvinte despre arta de azi și ce sfaturi le-ați da artiștilor tineri.

Ce să le spun? Poate m-aș gîndi la ce l-aș sfătui pe fiul meu. Cu arta e dificil, e un domeniu în care supraviețuiești greu și cred că și tinerii o știu. Dacă tot s-au apucat, trebuie să aibă o bază de susținere undeva ca să poată fi cît de cît liberi. Astăzi sînt multe oportunități față de ce am trăit noi, ei se pot mișca, pot călători, pot primi burse. Le-aș transmite să facă cît mai multe experiențe, aceasta ar fi o primă sugestie, și să nu tragă concluziile prea repede. Să experimenteze mijloace, limbaje, stiluri, dacă vor să-și găsească un drum.

La un moment dat poate ți se pare că ești extraordinar, că ai ajuns la o concluzie importantă; apoi, deodată, nu te mai interesează asta. Tinerii trebuie să trăiască cu entuziasm, să citească, să se mobileze pentru ceva și să fie interesați de orice în viață. Să nu experimenteze blazarea. Îmi plac cei care fac eforturi, cei ce muncesc. Nu te poți feri de lucrurile care te atrag, orice experiență e binevenită. Ca artist nu poți să fii inocent, trebuie să fii mobilat și experimentat și nu poți fi așa de la început, pînă nu te umpli cu ceva. Ei trebuie să fie mobilizați și răbdători, să nu se oprească la primul insucces.

Arta tinerilor, de fapt, este arta actuală. Din tot ce fac ei ar trebui să se constituie fondul actual al artei românești, pînă la urmă. Nu știu dacă fac bine sau nu, dacă au direcții bune, e un tumult. Am spus de la început că arta e vie, dinamică, surprinde, e pe deasupra tuturor domeniilor. De exemplu, văd prin SUA că se apelează acum la morbid, scabros, sexualitate, niște lucruri care nasc niște sentimente. Așa se ajunge la kitsch, prin sentimentaloid, nu prin argumente. Am remarcat că se lucrează cu materiale lichide, amorfe, rășini care închipuie produse biologice. Nu cred că trebuie să ajungem la așa ceva, cînd avem lemn, piatră, oțel, geometrie.

Și revin la arta mea: sînt aproape tradiționalist în ceea ce fac acum, îmi dau seama. De multe ori, dacă mă vezi cum cioplesc un lemn, o grindă, fac de fapt o muncă simplă. Sînt conștient că fabric niște elemente mărunte care vor constitui lucrarea principală: deși fiecare piesă poate fi de sine stătătoare, ea își găsește locul într-o anumită instalație. O problemă de receptare poate fi atunci cînd vii la mine în atelier și vezi elemente disparate (numai bețe, plăci, scînduri etc.) și nu poți imagina produsul final. Ele se constituie întîi în unități de instalație și apoi în instalația mare. Unitatea de instalație e adeseori de mici dimensiuni și e parțială, poate fi asamblată în mod diferit și dă efecte diverse. Am multe elemente interșanjabile pe care nici nu știi că le-ai mai văzut, repuse în alte contexte. Recompuse, fac alte fraze și poți folosi de o sută de ori un singur element, tot așa cum folosești, de exemplu, litera „u“.

La noi, observ că lucrurile sînt amestecate și se poate spune aproape despre orice că ar fi instalație. De exemplu, de ce sînt interesante lucrările lui Zidaru? Pentru că el crede în ce face, își asumă conceptual și spiritual arta sa și astfel ele au substanță. E un soi de „magnetism“, cum îmi place să spun, în legătură cu starea de creație. E dincolo de compoziție. Dacă aceasta din urmă imită ceva, dacă mimează, dacă e corect făcută, dacă se înscrie bine în spațiu, nu e suficient, mai trebuie ceva, trebuie să ai magnetism.

Artiștii sînt, în general, conștienți mai mult de artefact. Ei vor să vîndă la Art-Mark, la licitații. Mie pictura mi s-a părut, la un moment dat, plictisitoare, și astfel am optat pentru sculptură, instalația fiind, de multă vreme, genul predilect. Am recurs la aceasta deși pictura, am spus-o mereu, e inepuizabilă, are resurse infinite. Este și manuală, și cerebrală în același timp, și este un proces complex, cu rezultate irepetabile ca ADN-ul. Eu pot vopsi o suprafață gri și e pictură, un altul face aceeași treabă și iese ceva cu totul diferit. Oricine poate să încerce. Mi se pare un mediu important, dar nu mă mai pasionează acum.

Dacă aș avea timp, poate aș face și pictură sau fotografie, dar am renunțat. Nu ai atîtea resurse, trebuie să te canalizezi pe ceva anume, din păcate. Asta e o dramă a condiției umane, să elimini totul și să rămîi cu ceea ce ești. Dacă ți-ai găsit drumul, ești fericit; dacă nu ți l-ai găsit, e mai trist.

Varianta integrală a interviului e disponibilă pe www.dilemaveche.ro

Citiți mai multe interviuri și materiale despre arta vizuală contemporană la unrestbucharest.com.

a consemnat Silviu PĂDURARIU

Ștefan LEMNY

„Afacerea Eliade“ și Alphonse Dupront

Printre tinerii intelectuali români care se întîlnesc în Parisul anilor de după Eliberare, Mircea Eliade cunoaște o situație diferită. Spre deosebire de Cioran și Ionesco, afirmați în literatura română, dar siliți să caute un nou drum literar în limba franceză, el dispune, în afară de opera de scriitor, de prestigiul lucrărilor de erudiție apreciate și peste hotare. Dar acest atu considerabil pentru continuarea unei cariere științifice este compromis de umbra trecutului său politic și intelectual alături de Garda de Fier. Prieteniile și legăturile cu savanții occidentali l-au sprijinit într-o bună măsură în înfruntarea obstacolelor în noua etapă a activității sale, după venirea la Paris, în septembrie 1945. Rolul lui Georges Dumézil este cel mai bine cunoscut, datorită chiar lui Mircea Eliade, care a recunoscut datoria față de el. Din păcate, el a trecut sub tăcere contribuția lui Alphonse Dupront. Mai mult decît atît, el i-a atribuit chiar o parte de răspundere în eșecul încercării sale din 1947 de a obține o bursă din partea prestigiosului Centru Național de Cercetări Științifice (CNRS). Dacă mărturiile epistolare inedite aflate în arhivele istoricului francez nu rezolvă enigma acestui episod, ele aduc suficiente precizări pentru a nuanța imaginea nedreaptă ce se degajează din jurnalul și amintirile lui Eliade.

Mircea Eliade

„Eliade trăiește în condiții grele, chiar dacă în mod deosebit de discret.“

Ca și în cazul lui Cioran și Ionesco, întîlnirea lor datează încă din timpul misiunii directorului Institutului Francez în România, între 1932 și 1940. În plină glorie, romancierul și indianistul îi dăruise cîteva din lucrările sale *(Yoga, Cosmologie și alchimie babiloniană* s-au aflat cu dedicație în biblioteca sa) și îi solicitase ajutorul pentru revizuirea traducerii în franceză a textului scris de Raffaele Pettazzoni pentru primul volum al revistei *Zalmoxis*. Legăturile dintre ei erau poate mai strînse decît se poate înțelege din această colaborare ocazională. Într-o notă manuscrisă despre Eliade din 12 decembrie 1946 (asupra căreia vom reveni), Dupront menționează un detaliu interesant: prezența sa, „nu fără emoție“, alături de acesta în momentul frămîntărilor sale de conștiință, înainte de a pleca în octombrie 1940 ca atașat cultural al României la Londra.

Atunci cînd Eliade ajunge la Paris, după ce slujise între timp misiunea diplomatică și culturală a țării sale în Portugalia lui Salazar, Dupront se afla la Universitatea din Montpellier. Reîntîlnirea lor va avea loc abia după un an, pe 28 octombrie 1946, cu ocazia unui scurt sejur al acestuia din urmă în capitală. Exilatul român era atunci profund bulversat de experiența sa recentă. Din februarie 1946, grație ajutorului lui Dumézil, el a reușit să țină un curs liber la École Pratique des Hautes Études (EPHE), ceea ce ar fi putut constitui un pas spre obținerea unei catedre. Eliade va pretinde chiar că această posibilitate era pe punctul de a se realiza, dacă autoritățile de la București, solicitate de Ministerul Educației din Franța pentru a-i da acordul prin intermediul Legației române de la Paris, nu s-ar fi opus, în numele amintirii lăsate de simpatiile sale legionare din trecut. Un trecut pe care el îl neagă însă cu înverșunare, prezentîndu-se ca victima „cabalei“ organizate contra lui de propriii săi compatrioți. Fostul director al Institutului Francez se arată însă gată să-l susțină – după cum menționează și Eliade în jurnalul său – în fața colegilor săi de la Sorbona. Promisiunea n-a fost doar în vorbe. Corespondența inedită a istoricului francez aduce numeroase detalii în acest sens. Abia revenit la Montpellier, Dupront îi cere în grabă, pe 14 noiembrie 1946, lista de lucrări, cu intenția de a o trimite celor în măsură să-l susțină. Cele două note pe care le-a redactat pe 25 noiembrie și 12 decembrie 1946, după primirea acestei liste, arată natura intervenției sale: lăsînd în grija specialiștilor în indianistică demonstrarea importanței operei științifice a autorului român, el a apărat doar prestigiul său intelectual, recomandîndu-l ca „una dintre personalitățile cele mai marcante ale inteligenței românești“. Istoricul francez nu trecea sub tăcere legăturile sale cu Garda de Fier, cu intenția de a diminua însă răspunderile sale morale. El încerca astfel să prezinte angajamentului său ideologic ca rezultat al unei stări de spirit mai generale a generației sale, crucificate între două alternative extreme, comunismul și fascismul, precizînd, de asemenea, că Eliade a aderat la mișcarea extremistă doar la începuturile acesteia. În concluzie, Dupront considera că acuzațiile privind trecutul fascist al lui Eliade „sînt lipsite de fundament“, pledînd pentru datoria ca țara sa și universitatea franceză să-i deschidă porțile pentru a-și continua opera științifică. Este de presupus că prima dintre notele redactate de Dupront era destinată colegilor universitari chemați să intervină în favoarea lui Eliade. A doua era însă adresată prietenului său din studenție, Marcel Abraham, scriitor, fost rezistent și, la data respectivă, un personaj important în conducerea Ministerului Educației Naționale. Motivul intervenției sale este clar: „Eliade trăiește în condiții grele, chiar dacă în mod deosebit de discret. S-ar impune deci să-l ajutăm, într-o manieră care să nu rănească natura sa delicată. Soluția oportună ar fi aceea a unei misiuni de cercetare pe lîngă Casa Națională a Cercetării Științifice“. Marcel Abraham, la rîndul său, n-a rămas indiferent la cererea sa. Dovadă, pe 12 ianuarie 1947, el îi trimitea copia scrisorii primite ca urmare a intervenției sale din partea directorului adjunct al CNRS. Ea conținea precizările reglementare privind atribuirea burselor, decise de comisiile ce se reuneau în acest sens de două ori pe an, în iunie și în octombrie, și propunerea de acordare a unui ajutor excepțional, destinat oamenilor de știință în situații cu totul dificile. Eliade avea să beneficieze într-adevăr de acest ajutor care depindea direct de aprobarea directorului CNRS, motivul principal fiind nu impresia produsă de lucrările sale, cum lasă el să se înțeleagă în paginile *Jurnalului* său, ci dificultatea condițiilor sale de existență.

„La ce bun să continui o luptă contra intrigii și calomniei celei mai abjecte?“

Lucrurile s-au complicat, în schimb, în jurul dosarului pentru bursă. Începînd din luna august 1947, scrisorile lui Eliade către Dupront reflectă stările succesive de spirit prin care a trecut, de la viziunea apropiatei „catastrofe“ și chiar a „întreruperii operei“ la speranța unui apropiat deznodămînt fericit, pentru care scrie protectorului său, pe 1 noiembrie 1947: „Voi avea curajul să vă mulțumesc încă o dată pentru tot ce ați făcut?“. Bucuria sa avea să fie, din păcate, de scurtă durată. El își făcea deja proiecte de cercetare cînd, pe 3 decembrie 1947, este „lovit“ de vestea neașteptată a neacordării bursei.

Faptul cel mai surprinzător este că el atribuie responsabilitatea acestui eșec chiar lui Dupront, care, „pentru a evita o eventuală opoziție a Legației [...], a considerat oportun să-l țină la curent pe Stoilov“, ambasadorul României, ceea ce a avut însă efectul contrar, ducînd la respingerea bursei (Mircea Eliade, *Les Moissons du solstice: 1937-1960*, Gallimard, 1988, pp. 112-113).

Din scrisorile păstrate, nu rezultă că Dupront l-a văzut cu adevărat pe Stoilov, că opoziția acestuia din urmă ar fi influențat decizia CNRS sau că profesorul de la Montpellier ar fi avut cunoștință de bănuiala ce apăsa asupra sa. Ele dezvăluie, dimpotrivă, indignarea sa față de tristul deznodămînt în care vedea „o afacere politică“. Lui Henri-Charles Puech, specialistul francez în istoria religiilor, îi scrie pe 13 ianuarie 1948, determinat să intervină „atît de sus cît va fi necesar“. Peste două zile, el insistă pe lîngă Alexandre Cantacuzène, care avea responsabilități la CNRS, pentru a aranja situația „din interiorul“ instituției de cercetare, înainte de „a provoca riguroase reacții pe plan guvernamental sau parlamentar“. Dacă afacerea n-a avut probabil un ecou imediat, este și pentru că Mircea Eliade, profund decepționat de situație, îl rugase, pe 1 martie 1948, să renunțe la bunele sale oficii: „La ce bun să continui o luptă contra intrigii și calomniei celei mai abjecte? [...] Dacă voi continua această luptă pierdută dinainte, risc să devin în cîteva luni cel mai rău dintre criminalii de război“.

Eșecul candidaturii la CNRS și inițiativa nefastă pe care o atribuia lui Dupront de a cîștiga înțelegerea ambasadorului român la Paris l-au marcat puternic pe Mircea Eliade: amintirea lor avea să-i revină mai tîrziu, pe 14 februarie 1976, în timp ce asista la festivitatea alegerii sale, alături de alte personalități, ca *doctor honoris causa* al Sorbonei, datorată aceluiași Dupront, în calitatea sa de președinte al Universității Paris IV.

Nu putem insista aici asupra decepției lui Eliade față de intervenția aceluia care a încercat să-l ajute și care pare a fi la originea răcelii relațiilor dintre ei după acest episod, deși Dupront n-a încetat să aibă pentru el o profundă admirație. Este ceea ce rezultă din scrisoarea sa către Cioran din 3 aprilie 1956, în care își arată dorința de a restabili legătura cu Eliade, un Eliade căruia îi reproșează atitudinea „rezervată“, spre deosebire de Cioran, din partea căruia a simțit „căldura, suflul“. În momentul apropiat al susținerii tezei sale *Le Mythe de croisade*, care marchează o dată în istoriografia contemporană, istoricul francez dorește o apropiere de Eliade pentru a construi împreună „o punte între istorie și istoria religiilor“, pornind de la experiența lor comună și complementară în explorarea fondului mitologic al istoriei. Fără a atinge nivelul acestei rîvnite colaborări, cei doi s-au reîntîlnit. Un moment este menționat de Eliade în forma manuscrisă a jurnalului său, la data de 26 septembrie 1960, în care notează impresiile pe care i le-a transmis Dupront în urma primului voiaj făcut în România după părăsirea acestei țări, în martie 1941. Altul este acela, triumfal, s-a văzut, al alegerii lui Eliade ca *doctor honoris causa* al Sorbonei. Ei se vor întîlni din nou, cu Cioran alături de ei, pe 3 iulie 1984, la festivitatea de la Sorbona ocazionată de acordarea lui Dupront a gradului de comandor al Legiunii de Onoare. Eliade notează emoția trăită atunci de cel sărbătorit, care i-a strîns cu căldură ambele mîini, ca un semn al prieteniei de altădată.

***Ștefan Lemny** este istoric. A publicat, printre altele:* Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc, *Editura Polirom, 2017.*

Marius CHIVU

feedbook

Piața de carte, între creșteri și schimbări

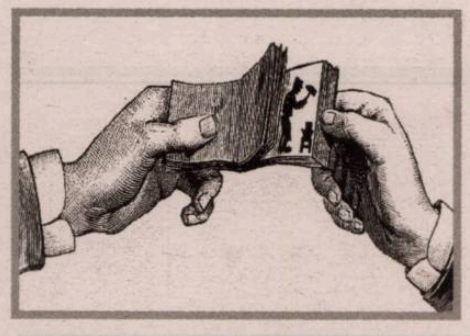

● Revista *Forbes* nr. 209.

Întrebat de revista *Forbes* în primăvară cine sînt cititorii/cumpărătorii de cărți din România, Sorin Macovei, manager operațiuni la Librăriile Cărturești, a identificat două categorii de cititori: „În ultimii ani s-au evidențiat tot mai clar două tipuri de categorii de public cititor pe care se bat editurile să le cucerească. Primul este publicul intelectual progresist. Acesta este un public premium de foarte mare calitate, estimat de noi la aproximativ 200.000 persoane în toată țara. Sînt intelectuali progresiști, care citesc cel puțin o carte pe lună, merg la teatru, se duc sau își duc copii în muzee. Pentru acest public, editurile produc titluri în tiraje de 1.000 pînă la 2.000-3.000 de exemplare, care se vînd în aproximativ un an. Din păcate, acest public este foarte puțin numeros la noi în țară. Dacă ar fi doar acest public, mulți dintre noi (editori și librari) am închide. Cea de-a doua categorie este publicul *mass-market*, estimat la 2-3 milioane de oameni, care citesc ocazional, subiectele sînt ceva mai ușoare și scrise de persoane aflate la modă, în general, vedete sau bloggeri. Din acest public fac parte și casiera de la hipermarket, care își completează studiile, și corporatista debutantă și aspirațională *Chardonnay girl*, și junele de mall *peacock boy*, care vrea să impresioneze, și doamna care face *shopping sport*, și vecina pensionară care se uită foarte mult la TV și cumpără cărțile vedetei îndrăgite, funcționara de la ghișeu sau de la bancă ce lăcrimează în batistă văzînd emoțiile vedetei preferate. Pentru acest public, editurile produc bestseller-uri de peste 5.000-10.000 de exemplare, tiraje pe care le vînd în cîteva luni. Sînt titluri care explodează în vînzări, dar apoi se și opresc brusc după cîteva luni și, în general, nu se mai reeditează *never ever!* Pe acești autori-vedetă se bat editurile pentru a produce bestseller-uri. De la cîntăreți și sportivi pînă la *MasterChef*-i, de la comentatori, ziariști sau politicieni pînă la bloggeri sentimentali, ei sînt vînați și doriți de marile edituri."

„Sînt intelectuali progresiști, care citesc cel puțin o carte pe lună."

„Cele mai vîndute cărți ale anului 2018" se intitulează noul material dedicat pieței de carte de la noi, realizat de jurnalistul și prozatorul Petre Barbu la finalul acestei veri în revista *Forbes*. Directori editoriali, agenți literari, manageri de librării fizice și online i-au răspuns la întrebări, au identificat trend-uri, au oferit cifre de vînzări. Față de alte anchete realizate în ultimii ani de Petre Barbu, nu sînt mari schimbări, deși piața de carte pare să fi ieșit din zona critică. Dar profesioniștii cărții vorbesc în continuare despre puterea slabă de cumpărare a principalelor categorii de persoane interesate de carte (pensionari, profesori, studenți, elevi), despre lipsa librăriilor, despre sistemul educațional slab și lipsa politicilor la nivel ministerial de încurajare a lecturii. Actorii pieței de carte, ca să mă exprim așa, vorbesc de mici creșteri față de anii precedenți, menținîndu-se astfel un trend bun, chiar dacă lent. Spre exemplu, în 2018, librăriile Diverta au avut o cifră de afaceri de 12,4 milioane de euro, în creștere cu aproape un procent față de anul precedent, și au raportat un profit net de puțin peste 600.000 de euro.

Directorii lanțurilor de librării fizice și online (Cărturești, Diverta, Compania de Librării București, Librăriile Humanitas, Librarul, departamentul Carte din rețeaua Carrefour, elefant.ro sau Libraria.net) remarcă la unison creșterea vînzărilor la cărțile pentru copii și pentru adolescenți. Literatura pentru tineri este trend-ul momentului, iar acest lucru nu poate fi decît o mare bucurie: înseamnă că noua generație de părinți (30-40+) își cresc copiii cu cărți și sînt mari șanse să avem, nu departe în viitor, un public nou semnificativ de intelectuali progresiști, cum i-a numit Sorin Macovei. O altă creștere îmbucurătoare este legată de faptul că domenii precum istoria, politica și popularizarea științei sînt tot mai căutate. Spune agentul literar Simona Kessler: „Piața de carte s-a menținut pe un curs ascendent din 2012 încoace și am putea spune că abia după zece ani s-a apropiat de nivelul anului 2008. Tendințele editoriale ale lui 2017 s-au menținut și în 2018: literatura pentru copii, non-ficțiune și literatura comercială pentru femei. În 2018 mi s-a părut mai evidentă atenția editorilor îndreptată spre cărți care abordează teme fierbinți de actualitate, precum pericolul iminent al schimbării climatice, degradarea democrației în societatea occidentală, ascensiunea populismului." Și în rețeaua Cărturești, cărțile de non-ficțiune, în special cărțile de dezvoltare personală, psihologie, istorie și filosofie, biografii și memorii, au avut o dinamică cu pînă la 40% peste ce s-a întîmplat în 2017.

Adrian Dinu, director comercial la elefant.ro, afirmă că volumele unor autori români de literatură pentru copii au reușit chiar să depășească în vînzări titlurile unor autori străini consacrați și totodată remarcă, laolaltă cu ceilalți, succesul de vînzări, „depășind toate estimările", al cărților lui Yuval Noah Harari, urmat de Jordan B. Peterson, doi gînditori-vedetă ai momentului. În anul trecut s-au dublat vînzările față de 2017 la cartea de limbă engleză, mai spune Adrian Dinu și, ca și alții, remarcă faptul că, în zona de ficțiune, Irina Binder a devenit, în ultimii ani, un fenomen în categoria autorilor români. De altfel, Irina Binder și Jojo Moyes domină vînzările cu cărțile lor de ficțiune sentimentaloidă, deși cifrele nu sînt spectaculoase: în rețeaua Companiei de Librării București, spre exemplu, cel mai vîndut titlu al Irinei Binder a depășit cu puțin 1.100 de exemplare.

Un fenoment aparte este biblioteca Bookster, care a cîștigat anul trecut peste 18.500 de noi abonați, care au citit în medie cu 17% mai multe cărți față de anul precedent, conform spuselor Alexandrei Stroe, co-fondator și co-CEO Bookster. Pentru al doilea an consecutiv, categoria de cărți pentru copii și adolescenți a crescut în popularitate, urmată de literatura de dezvoltare profesională și personală. Yuval Noah Harari și Jordan Peterson au stat bine și la „împrumuturi". Asta în timp ce Cătălina Roșu, coordonator PR & Marketing la Librăriile Humanitas, semnalează faptul că majoritatea lanțurilor de librării au deschis noi unități în marile orașe: „Prin comparație cu anii grei ai crizei, cînd s-au închis zeci de librării, este semn bun, de regăsire a unui echilibru, oricum foarte fragil, care a fost multă vreme pus în pericol." Cătălina Roșu remarcă și înmulțirea evenimentelor din jurul cărților, mai ales a atelierelor pentru copii, cluburilor de carte, întîlnirilor cu cititori în spații neconvenționale.

Dacă au crescut vînzările cărților pentru copii și adolescenți, iar adulții au citit mai mult din domeniul istoriei și politicii,

Domenii precum istoria, politica și popularizarea științei sînt tot mai căutate.

care sînt domeniile față de care interesul cititorilor români a scăzut? Ioana Mușat, *Buyer* Categoria Carte la Carrefour România, spune că domeniile care au înregistrat scăderi în rețeaua Carrefour sînt din zona practic, gastronomie și sănătate, precum și hobby: „Aceste scăderi vin pe fondul schimbărilor din modul de viață al românilor, pentru că tot mai mulți oameni folosesc Internetul. Astfel, numărul persoanelor care gătesc inspirîndu-se din cărțile de bucate a scăzut, pentru că oricine poate găsi rețeta dorită online." Marieta Seba, directorul general al Companiei de Librării București, adaugă și ghidurile de călătorie, iar Gigi Alecu, director general la Librarul, constată că spiritualitatea orientală și cartea religioasă s-au vîndut mai puțin.

Pe final, revin la Sorin Macovei cu cîteva considerații legate de prețul cărților și de puterea de cumpărare a cititorilor români: „Prețul mediu de vînzare la raft al cărții se apropie de 35 de lei în 2019. Valoarea prețului mediu se menține în continuare mică și nu reflectă nici pe departe eforturile de producție și promovare ale editorilor combinate cu eforturile logistice și de comercializare ale *retailer*-ilor. De fapt, este un preț parțial subvenționat de industrie de frica faptului că un preț prea mare poate inhiba succesul comercial al unui titlu. Prețul mediu normal și real al unei cărți pe piață ar trebui să depășească 8 euro pentru o carte, iar indexarea prețurilor cu cote de aproximativ 1 leu pe an (sub nivelul ratei anuale a inflației) reflectă accentul pus pe cantitate și compromisuri majore în defavoarea calității... Din păcate, nu pot să nu remarc ca factor negativ migrația forței de muncă cu pregătire superioară din România către Vest, fenomen care afectează inclusiv numărul de clienți consumatori de carte. Emigrează creierele și creativitatea, studenți, masteranzi, doctoranzi, artiști, medici și IT-iști, care ne erau cîndva clienți fideli. Pleacă din țară, iar noi resimțim acest lucru."

PUBLICITATE

Bogdan-Alexandru STĂNESCU
pe de altă carte

Tratat de alchimie organică

Sistemul periodic al lui Primo Levi este o bijuterie, una dintre cel mai puțin cunoscute capodopere literare ale secolului al XX-lea. Autobiografie alcătuită din povestiri ce unesc ambiția cunoașterii gazului inert, cu denumire de sorginte doctă, care simbolizează viața celor cărora le datorezi propria existență, cu cea a risipirii propriei ființe, asemeni carbonului, într-un ciclu al vieții care trebuie să continue, cartea scrisă de Primo Levi poate fi citită ca o încercare de a pune în același tabel cele două pasiuni ale autorului ei: chimia și literatura. De altfel, e foarte greu de spus ce este *Sistemul periodic:* ce se poate spune, cu mîna pe inimă, e că-i o carte a naibii de bună!

Tabelul lui Mendeleev este puntea de legătură dintre lumea cuvintelor și lumea lucrurilor.

Să lămurim totuși ceva: pentru a realiza ampla alegorie care se detașează la finalul cărții, Primo Levi a întrețesut 21 de metafore: fiecare dintre aceste capitole, sau povestiri, își ia ca titlu numele unui element chimic (cartea se deschide cu gazul doct, nobil, *Argon*, iar ultimul poartă numele elementului vieții, *Carbonul),* iar povestirea care stă sub umbrela aceasta dezvoltă o legătură narativă cu viața secretă a acelui element chimic.

Sistemul periodic este povestea unei pasiuni: pasiune pentru viață, simbolizată aici de chimie, de atotprezența elementelor în tot ce ne înconjoară. Aceeași carte este povestea unui evreu piemontez care crește și-și trăiește tinerețea sub regimul lui Mussolini, se înrolează într-un grup de partizani, este prins și ajunge, pentru un an, la Auschwitz, are norocul de supraviețui (noroc care, de fapt, este tot „mîna" chimiei), trece printr-o depresie cumplită din care iese învingător cu ajutorul iubirii unei tinere femei și îmbătrînește în tovărășia unei chimii din ce în ce mai abstracte și mai literare.

Este o carte plină de melancolie, de demnitate și de dragoste (da, în primul rînd pentru chimie, în al doilea rînd chiar pentru cuvintele pe care le folosește pentru a descrie elementele), plină de speranța exprimată simbolic a alchimistului de a obține metalul nobil din împreunarea elementelor: chimia este un ultim element care, alăturat ororilor prin care naratorul povestirilor trece, le transformă în metalul nobil al literaturii: Tabelul lui Mendeleev este puntea de legătură dintre lumea cuvintelor și lumea lucrurilor. De altfel, prima povestire, „Argon", în care Primo Levi încearcă să recupereze lumea pierdută a strămoșilor lui, evrei piemontezi, este de fapt o descompunere a prezentului prin intermediul cuvintelor, singurele rămășițe ale trecerii acelor oameni. Levi recuperează un jargon pe care-l numește idiș mediteranean: dificultatea pe care o presupune efortul de lingvistică istorică prin care Levi încearcă să descompună straniile cuvinte care îmbină italiana piemonteză cu idișul adus în zona orașului Torino de strămoși este comparabilă cu acela de a face ordine între nenumăratele mătuși și unchii purtători de nume imposibile.

Imediat după ce și-a obținut diploma de chimist, Levi a fost distribuit într-un șantier de la capătul lumii, unde misiunea lui era să încerce să obțină nichel din deșeurile unei mine de azbest. Însă acolo descoperă că subteranele acelei mine sînt bîntuite de ființe magice, legendare – gnomi, cobolzi, nicoli – și că alergarea lui după potcoave de cai morți nu face altceva decît să-l țină ferit de privirile fasciștilor, într-un șantier cu reguli stranii, în plină prigoană a populației evreiești. De fiecare dată cînd istoria vine și distruge, poezia chimiei se obiectivează și pare a acționa asemeni unei zeități personale pentru povestitorul Primo Levi.

Sistemul periodic este și o carte a vindecării: Levi o repetă în povestirile de după *Ceriu* (Auschwitz) – „Nu sînt un Monte Cristo" –, însă atitudinea lui, implacabil teoretică, științifică față de germanii din zona gri (cei fără vină sau cei care au adoptat masca nevinovăției prin necunoaștere) este inchizitorial-senină.

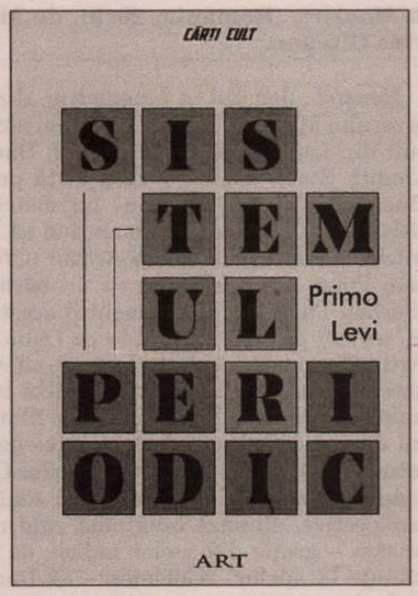

Dacă am trăi într-o lume normală, atît *Sistemul periodic*, cît și *Mai este oare acesta un om* ar fi lecturi obligatorii în liceu. Cum lumea nu e normală, nu pot decît să atrag atenția asupra acestei apariții, mai ales că și traducerea lui Vlad Russo e excepțională.

Bogdan-Alexandru Stănescu *este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

PUBLICITATE

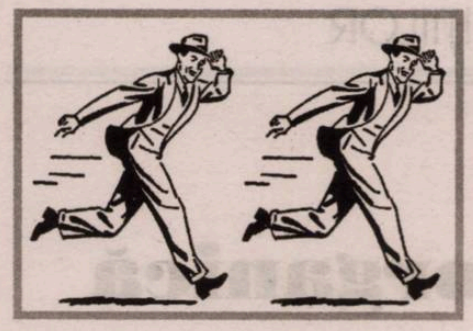

Victor MOROZOV

dilematograf

În noapte

● ***Monștri.* (România, 2019), de Marius Olteanu.**

Monștri., debutul în lungmetraj al regizorului Marius Olteanu, e un film alcătuit din trei segmente: în primul, Dana (Judith State) rătăcește fără țintă prin București, în mașina unui taximetrist (Alexandru Potocean), nemaivrînd să se întoarcă acasă; în al doilea, Arthur (Cristian Popa) are o întîlnire cu un bărbat (Șerban Pavlu) în apartamentul acestuia; ultima parte îi surprinde pe Dana și Arthur împreună, achitîndu-se de cîteva sarcini domestice neplăcute. Perfect banală la o primă vedere, experiența filmului devine complexă odată ce înțelegem jocurile subtile de regie ale lui Marius Olteanu: povestea e spusă din mai multe perspective, durează ceva pînă cînd realizăm – grație diferitelor indicii, de la mesaje la apeluri telefonice – că Dana și Arthur formează un cuplu și că segmentele separate care le sînt dedicate se desfășoară simultan, în aceeași noapte. Spectatorii perspicace puși pe căutat coincidențe, repetiții și motive în oglindă vor fi satisfăcuți: filmul e suficient de atent încît să întindă zglobiu punți de legătură între secvențe – fie că vorbim de o melodie care se aude la radio în taxi și mai apoi în mașina lui Arthur, fie de o fotografie din mesageria Danei care – vom afla ulterior, în al doilea segment – a fost trimisă de Arthur.

Umplerea golurilor din narațiune, care sfîrșește prin a se rotunji treptat, dar nu total, reprezintă o caracteristică importantă a filmului; alta e dată de ritmul său lent: deși acoperă, teoretic, doar 24 de ore, povestea tărăgănează din plin. Protagoniștii trăiesc drama-singurătății-în-cuplu, ca în filmele lui Michelangelo Antonioni, vorbele sînt de prisos (sau fac mai rău), lucrurile se consumă în regret, în deambulări citadine, chiar și podul peste calea ferată din final, pe care personajele-martir își poartă mai departe tristețea, e antonionian – o scenă similară, antologică, avea loc în *Cronaca di un amore* (1950). Consecvent mai ales în primele două părți – filmate într-un format pătrat –, regizorul întîrzie mult pe chipuri sau urmărește răbdător mașinile care dispar în noapte.

Însă dramaturgia gesturilor actoricești, oricît de atentă, nu e neapărat fină; lucrurile arătate sînt deopotrivă ascunse și limpezi ca bună ziua: Dana se spală pe față într-o baie din Gara de Nord; Arthur e incapabil să monteze un scaun, lucru care îl scoate din minți; destul de repede sîntem invitați să conchidem: „E clar, probleme în dragoste". Pare că Marius Olteanu supralicitează printr-un soi de încredere oarbă în tragismul inutil ca motor al filmului – ca și cum fiecare cuvînt nespus, fiecare mînă palidă ar putea să trimită către ceva mai important, să indice o ieșire de urgență. Or, pînă la final, nimic de genul acesta nu se întîmplă: după o puzderie de dialoguri chinuite, aceleași tonalități monocorde (mult privit în gol, mult oftat: momente în care trebuie să ghicim, probabil, un tumult lăuntric serios) ajung să nu mai spună nimic. Coroborat cu mișcările de cameră ample, frumos coregrafiate, filmul se împotmolește definitiv în manierism – vrînd parcă să dovedească cu orice preț că e descins din Marea Artă (a se vedea și punctuația titlului), cea în care scenele sînt mai lungi decît „trebuie", iar dialogurile ermetice bat pasul pe loc; morga filmului, seriozitatea sa papală (ar zice *Cahiers du cinéma*), e impenetrabilă – cu excepția secvenței care urmărește schimbul amoros dintre cei doi bărbați, pe drept cuvînt cea mai inspirată, fericit contrapunct al interacțiunilor afectate din rest.

Pentru un film intimist, preocupat de fluxurile discrete care trec dinspre un membru al cuplului spre celălalt, *Monștri.* are multe de spus despre societate: la radio, o știre anunță *(timing* perfect!) referendumul despre „familia tradițională", iar un alt post transmite o slujbă religioasă. *Branșat* la pătura socială a tinerilor frumoși și liberi (Dana și Arthur n-au dificultăți materiale, grijile lor sînt de altă natură), filmul își pierde total acuitatea cînd intră în contact cu *ceilalți*, văzuți, cu toții, drept *intruși:* unui vecin enervant (Gabriel Răuță) nu-i mai tace gura în prezența Danei, perorînd remarci rasiste și sforăitoare, în timp ce – deloc plauzibil – nevasta acestuia e pe cale să nască; a doua zi, Dana și Arthur îndură supliciul (biserică + *party)* unui botez: toți prietenii lor au copii și discută doar despre asta.

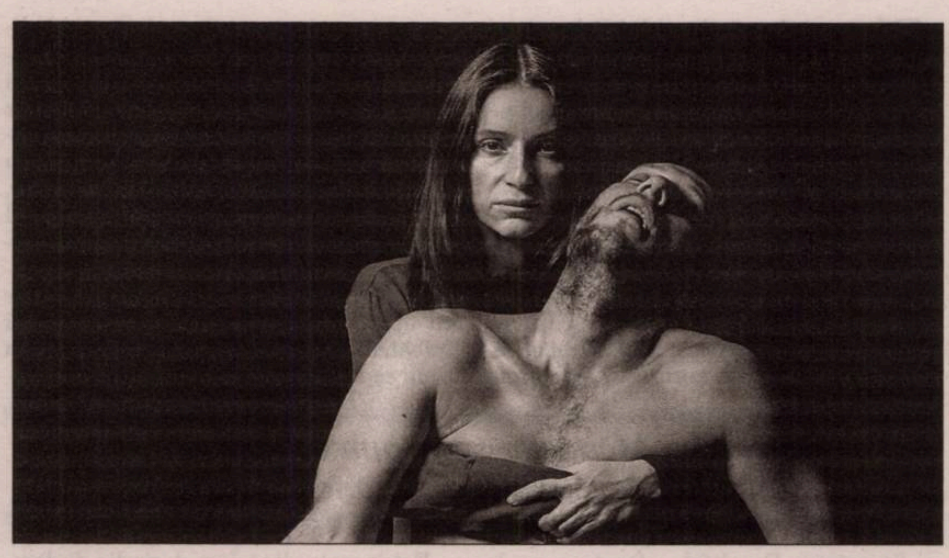

În jurul acestui diferend de viziune (a avea sau a nu avea copii) explodează și secvența centrală a filmului, o dispută între bunica lui Arthur (Dorina Lazăr), care susține vehement ideea de a avea urmași, și Dana. Ironia secvenței e, mi se pare, dublă: întîi, pentru că o descoperă pe Dorina Lazăr – taximetrista emancipată din *Angela merge mai departe* al lui Lucian Bratu – într-un rol de-a dreptul antagonic, așezată între bibelouri kitschoase de pe vremuri; apoi, pentru asemănarea frapantă dintre această scenă și momentul din *Sieranevada* în care personajul aceleiași Judith State (în rolul care a lansat-o) se ceartă cu deja mitologica Tanti Evelina – o altă versiune a „babei comuniste", acest bau-bau al regizorilor români. Oricît de bine intenționat, filmul nu se avîntă în afara unei zone de confort ușor arogante; privind aproape exclusiv din acel punct, ceilalți par aplatizați, ridicoli, demni de dispreț.

Monștri. are, însă, momentele lui – și poate că prin delicatețea cu care Marius Olteanu restituie luminile nopții, prin decizia de a filma Bucureștiul nu ca decor generic (așa cum s-a întîmplat în aproape orice film românesc recent), ci ca rezervor de povești și drame pe care nu le vom intui niciodată – poate că prin astfel de gesturi cinematografice asistăm, de fapt, la apariția unui cineast de urmărit.

Monștri. intră în cinematografele românești din 27 septembrie.

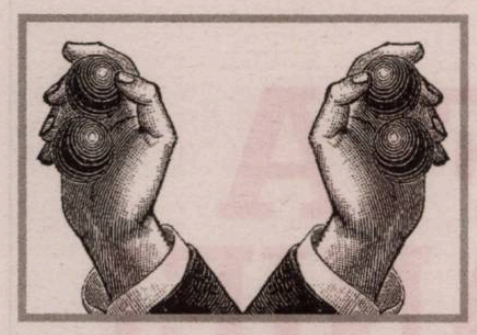

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Înapoi în viitor

● **Charli XCX, *Charli*, Asylum Records /Atlantic Records UK, 2019.**

„I go hard, I go fast, / And I never look back. / I go speedin' on the highway, / Burn rubber, no crash / Turn the volume up in the party, / Put your hands up and dance! / Bump, bump in the rave / Go forever and ever and..." Cuvintele lui Paul Morley, așezate la începutul unei cărți sclipitoare, *Words & Music*, trebuiau să răzbească pînă astăzi: „O superbă mașină sport desenată de niște îngeri diabolici apare de niciunde. Kylie o joacă pe Kylie – sau, după cum o cere rolul, încearcă să nu pară chiar ea însăși –, se urcă la volan și pornește motorul. Zgomotul lui proaspăt sună ca o muzică. Se trezește conducînd mașina pe o autostradă pustie, ornată cu niște curbe ademenitoare care par să fie proiecțiile propriului ei corp decolînd spre viitor. (...) Așezată la volanul mașinii, care are aspectul unei fantasme, ea știe că aceasta este o nouă zi, care nu va semăna cu cea dinainte și cu cea de după. Conduce din trecut înspre un viitor care îi va modela memoria într-o formă cu totul și cu totul nouă". Nu scriu aici despre Kylie Minogue, ci despre obsesia lui Morley pentru, în cazul poveștii amintite, sinteză. Sinteză așa cum era ea văzută de acel faimos grup din Düsseldorf – *„Wir fahr'n fahr'n fahr'n auf der Autobahn!"*. Sinteză așa cum este ea văzută în hipercontemporaneitate de AG Cook, producătorul celui mai proaspăt album al artistei engleze Charlotte Emma Aitchison. Alias Charli XCX. *„Bounce, never sleep, / Push it all on repeat / I go speedin' on the highway, / Flame burning, tire screams, / Turn the volume up in your bedroom, / Put your hands up and scream! / Boom, boom, lights go out, / Go forever and ever and..."*

Coupé-ul atletic din videoclipul piesei „Vroom Vroom" – lansată pe un EP din 2016 produs (și) de SOPHIE; care SOPHIE, inutil, poate, să mai spun, a fost acolo cînd amintitul Cook s-a jucat ironic de-a (pop/post-)capitalismul prin curtea propriului *label*, PC Music – este și el pregătit să demareze către viitor: *„Let's ride, let's ride, let's ride, let's ride! / (...) / Want to take it to the highway? / Come on, let's go for a drive!"* Dar, vai, „Next Level Charli", *opener*-ul celui de-al treilea album Charli XCX, un *upgrade* al unei piese produse de AG Cook în 2015, joacă la celălalt capăt: *„I go speedin' on the highway, / Vroom vroomin' might die, / Turn the volume up in your Prius"*. Pe *Charli*, producătorul londonez nu accesează viitorul, ci *sintetizează* cîteva idei despre el venite din pop-ul contemporan. La fel ca pe *Pop 2*, *mixtape*-ul lucrat în același binom acum doi ani, Charli XCX poate fi oricine, de la Britney la Avril, de la Janet la Justin, de la Kylie *(sic!)* la Missy, de la Cassie la Michael.

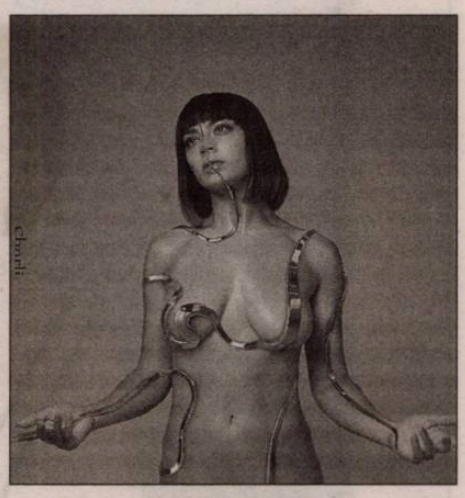

Iar la nevoie, *Auto-Tune*-ul ar putea să o transforme, „după cum o cere rolul", într-o cyborg – *„I'll be your femmebot!"*. Așa cum o făcea și un *vocoder* în „Autobahn"-ul kraftwerkian din anul de grație 1974. În fond, revoluția adusă muzicii de AG Cook, în consecința admirației sale pentru un individ la fel de remarcabil, precum Green Gartside (Scritti Politti), ar putea statua cu ușurință asta: pop-ul secolului următor va fi interșanjabil sau nu va fi deloc.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

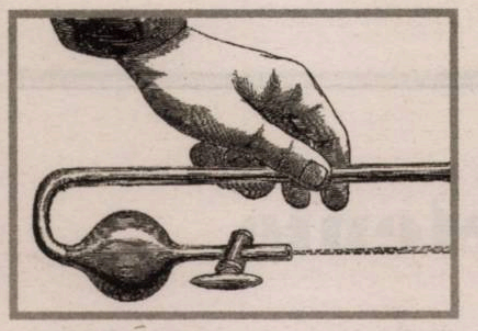

Oana STOICA

rosencrantz & co

Corp, mișcare, idee, concept la Gala HOP

● Gala Tînărului Actor HOP 2019, ediția a XXII-a, 2-5 septembrie, Teatrul de Stat Constanța.

Ediția din acest an a Galei Tînărului Actor HOP a înregistrat două noutăți. Locul de desfășurare s-a schimbat, de la Costinești la Constanța, unde evenimentul a fost găzduit de Teatrul de Stat. Anul acesta (probabil și în următorii doi ani), directorul artistic al Galei HOP a fost coregraful și dansatorul Gigi Căciuleanu, care a deviat tematica concursului (axată, de regulă, pe testarea calităților actoricești) spre corporalitate (filosofia corpului pe scenă). Tema propusă a fost „Teatru coregrafic. DansActorul ca fenomen al teatrului actual", iar simbioza lingvistică „dansActorul", termen inventat și conceptualizat de Căciuleanu, sugerează ce s-a urmărit: readucerea în prim-plan a corpului, ca element de lucru al actorului, adesea plasat în plan secund, după vorbire. Concentrarea pe corp – abilitățile de a exprima idei prin mișcare, capacitatea de a face corpul „vizibil" pe scenă, adică expresiv, capabil să transpună sentimente, dar mai ales concepte – este binevenită în condițiile în care teatrul nu este doar o artă a cuvîntului. Cum școala românească de teatru rămîne în urmă în ceea ce privește antrenamentul corpului, Gala a scos în evidență tocmai deficiențele actorilor în stăpînirea acestuia. Și cînd zic „stăpînire" mă refer la partea fizică, dar și la partea mentală: modul în care se folosește corpul pentru a transpune o idee. Unii concurenți au încercat să facă acest lucru, dar a dominat stîngăcia, atît în conceptualizarea ideilor, cît și în expresia fizică. Tocmai de aceea cred că în viitoarele ediții ale Galei, accentul pe atelierele de dans ar trebui să fie mai puternic. În plus, Gala din acest an dă un semnal școlilor de teatru, să creeze o legătură de lucru strînsă între departamentele de Teatru și Coregrafie. Beneficiul plasării acestui subiect – rolul dansului/mișcării în teatru (de la mecanica lui Meyerhold la corpul-instrument din laboratorul lui Grotowski) – sub lumina reflectoarelor este mai mare decît cel rezultat din concursul propriu-zis, unde concurenții nu păreau să știe exact ce ar trebui să facă. Unii au alunecat în demonstrarea calităților fizice, alții au încercat să împletească expresiile teatrale cu cele coregrafice, dar rezultatul a fost confuz sau a rămas la jumătatea intențiilor. De aici, sentimentul că atelierele de dans erau imperios necesare (mai multe, mai intense) pentru a nu pune actorii în situația de a demonstra ceva pentru care nu au fost pregătiți în școală.

Gala din acest an dă un semnal școlilor de teatru, să creeze o legătură de lucru strînsă între departamentele de Teatru și Coregrafie.

În aceste condiții, misiunea juriului de premiere a fost destul de dificilă. Marele Premiu „Ștefan Iordache" a fost acordat Roxanei Fînață pentru *In Between*, un performance pe tema fricilor maternității. Un gest repetitiv, delicat, al mîngîierii tandre a copilului nenăscut, atașat încă de corpul matern, este contrazis dureros la final de singura replică: „Nu pot fi mama ta". Premiul „Cornel Todea", acordat celei mai bune trupe, a revenit spectacolului *Wor(l)ds in progress*, după *Cabaretul cuvintelor* de Matei Vișniec, creat de un grup de actori de la București și Cluj (Andrei Atabay, Iuliana Danciu, Andreea Jurj, Lia Marin, Sînziana Pintean, Octavian Voina). Textul lui Vișniec este un suport bun pentru o demonstrație de teatru-dans căci permite corelarea cuvintelor cu mișcarea într-o formă de lirism corporal pe care actorii au redat-o excelent. De altfel, grupurile au funcționat mai bine decît în alți ani, cel puțin încă un spectacol, *Unde? Cum? Cine?* (după *O, ce zile frumoase* de Samuel Beckett), a fost spectaculos. Premiul special al juriului „Sică Alexandrescu" a ajuns la Alin Potop pentru performance-ul *Propun să nu ajungem niște triști* după *Însemnările unui nebun* de Nikolai Gogol, actor cu un corp bine antrenat, capabil să integreze abilitățile fizice într-o deconstrucție comică a textului, un colaj de vorbe, mișcare și sunet. Cea mai bună actriță a fost declarată Adela Mihai pentru *Zița*, după *O noapte furtunoasă* de I.L. Caragiale, care a creat un personaj obsedat de propriul corp, așa că Zița face o demonstrație de aerobic în timp ce se cere iar la „Iunion". Fizicalitatea domină momentul, ostentativ chiar, iar personajul pare cumva anexat mișcării. Că obsesia pentru sala de sport spune ceva despre Zița e clar, dar rămîne în discuție dacă nu cumva sportivitatea anulează de-a dreptul personajul. Ceva mai echilibrat între corp și cuvînt a fost Norbert Boda, declarat Cel mai bun actor pentru *Caligula,* cu un scenariu propriu în care combină date, fapte, replici reale și ficționale (din piesa lui Albert Camus, de exemplu) din biografia împăratului roman. Boda pune tot momentul pe ritm rap, asociind astfel subliminal imaginea istoric negativă a lui Caligula cu cea contemporană a băieților răi de cartier.

© M. Ștefănescu

Publicul a acordat trei premii: Cea mai bună actriță – Theodora Sandu (care a obținut și participarea în programul *10 pentru film* la TIFF 2020) pentru nebunia Ofeliei; Cel mai bun actor – Raul Lăzărescu pentru modul ingenios și sugestiv în care s-a folosit de limbajul semnelor pentru a reda prăpastia între refugiați și gazdele lor (după texte de Matei Vișniec); Cea mai bună trupă de actori – *În-cerc-uit*, după Matei Vișniec, cu Alina Dumitrache, Andrei Ianuș, Alexandru Oiște, Cristina Simion, Ioana Beatrice Tănasă, Mihai Vasilescu – pentru relația unu la unu între cuvînt și mișcare. Premiul pentru rostire scenică, acordat de Dorina Lazăr, a fost deviat anul acesta, în lipsa unor demonstrații de rostire (poate pe viitor se va găsi un echilibru între atenția acordată corpului și cea acordată cuvîntului în probele impuse) lui Miriam Răducanu, personalitate legendară a dansului contemporan autohton și protagonista unui film de Mircea Albuțiu, *O întîmplare... cu jazz*, proiectat la Gală într-o variantă de lucru.

Gigi Căciuleanu a lucrat cu o parte dintre concurenți un spectacol, *On the roof*, creat pentru Amfiteatru, spațiul în aer liber de pe acoperișul TNB, în care deconstrucția textului și a cuvîntului prin corp și reasamblarea lor în fraze coregrafice sînt ilustrative pentru stilul coregrafului și pentru abilitățile tinerilor actori. Noua formulă de Gală HOP poate avea consecințe excelente prin atragerea atenției (școlilor și artiștilor) nu doar asupra nevoii de a valoriza corpul actorului, ci și a abordării unor formule performative contemporane. Ca nu rămînem anchilozați în teatrul de cuvînt, dar nici să-l punem pe banca rezervelor.

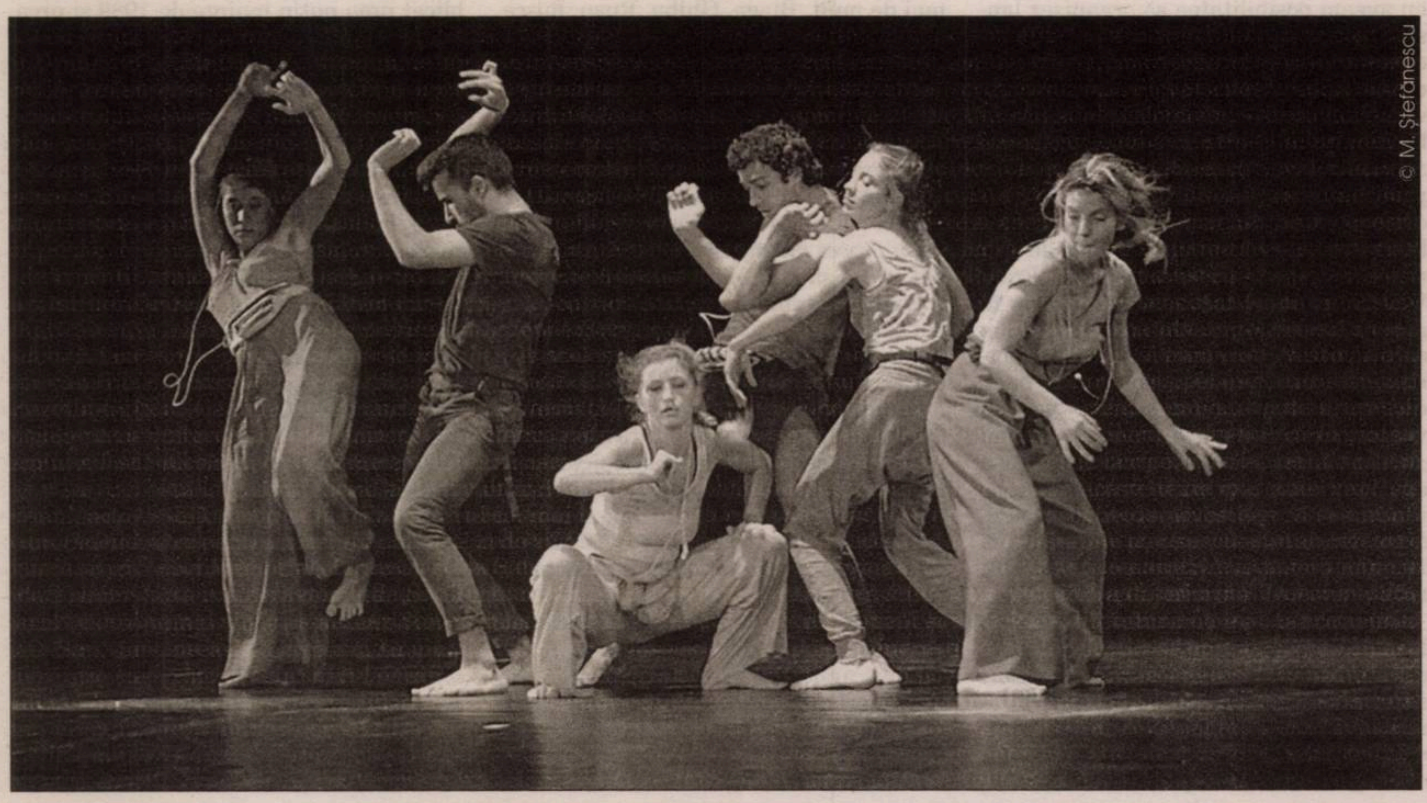

© M. Ștefănescu

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Toma VELICI

Ion D. Sîrbu. O viață, o prietenie

Dacă n-aș fi fost tipograf (linotipist), cu siguranță, întîlnirea mea cu Ion D. Sîrbu, ca și prietenia care a urmat, nu ar fi fost posibile.

Era prin 1970, cînd am azit rostit, întîia oară, numele său. Cu doi ani în urmă, fusesem repartizat la Întreprinderea Poligrafică „Oltenia" din Craiova, după ce, la București, absolvisem Grupul Școlar Poligrafic „Dimitrie Marinescu".

În tipografie, l-am auzit pe Ovidiu Ghidirmic, redactor la *Ramuri,* vorbind cu Grigore Traian Pop, colegul său, despre „Gary Sîrbu". De la el am aflat că este secretarul literar al teatrului și scriitor și că a fost studentul lui Blaga.

Pînă să facem cunoștință a mai trecut timp. În 1973, profesia de tipograf mi-a facilitat, indirect, o primă „întîlnire" cu Ion D. Sîrbu: manuscrisul *De ce plînge mama?* (roman pentru copii și părinți), aflat în lucru la tipografie, apărut la Editura Scrisul Românesc, în același an, din care am cules, la linotip, cîteva zeci de pagini. Următoarea „întîlnire", 1975: manuscrisul volumului *Teatru.*

Pe Ion D. Sîrbu l-am cunoscut pe 13 mai 1976, prin Octavian Lohon, redactor al *Ramurilor*, care, după ce făcusem corecturile pentru „bun de tipar", mă invitase să bem o cafea, la un bufet din vecinătatea tipografiei. Aici, la o masă, plasată într-un colț, stătea Ion D. Sîrbu. Radia de bucurie. S-a îmbrățișat cu O. Lohon și, după ce i-am fost prezentat, din plicul pe care-l avea pe masă, a scos volumul *Teatru,* „singurul din exemplarele de semnal ieșit din tipografie". I-am spus că am și eu unul. Nu m-a crezut. Au urmat întrebări și, evident, răspunsuri, timide, fistîcite. („De unde îl ai?") Avîndu-l la mine, în mapa cu cărțile de școală (licean seralist întîrziat), i l-am arătat. Îl primisem de la un coleg care lucra la sectorul semnale al legătoriei.

M-a gratulat cu un autograf, „medalie de aur": „Tînărului de mari și «bune speranțe», Toma Velici, cu bucuria de a saluta un spirit, cu tristețea de a fi co-autor la niște drame – dar cu certitudinea că Toma va fi, într-o zi, o mare valoare și un autentic intelectual. Cu recunoștință, Ion D. Sîrbu. Craiova, 13.V.976."

I-am devenit „învățăcel", începînd din a doua zi, cînd, la invitația sa, i-am făcut o primă vizită. E greu de rememorat ceea ce s-a întîmplat în ceasurile cît i-am fost oaspete. Am ascultat, am ascultat, tăcînd, o parte din „drolaticele mele decameroane", cum îi făcea plăcere să spună. Era „un povestitor fermecător". Mi-a vorbit de copilărie, tinerețe și performanțele sale sportive, de Lucian Blaga și de colegii din Cercul Literar („ca să-i ajung, frate Velici, a trebuit să ridic șapte pietre de moară în spate"). La un moment dat, a scos din bibliotecă un „caiet" și, deschizîndu-l, mi-a arătat semnătura olografă a lui Blaga.

După vreo două ceasuri, am simțit că îi cîștigasem definitiv încrederea. Mi-a dăruit, cu autotograf, *De ce plînge mama?* și *Povestiri petrilene.* Iată finalul celui scris în *Povestiri petrilene:* „Tinere, Toma Velici, acest volum ține loc de autobiografie lui Ion D. Sîrbu!"

La plecare, am primit un dosar – manuscrisul (dactilograma) dramei *Simion cel Drept,* dedicată „Lui Lucian Blaga, în veșnicie" – și revista *Teatrul,* nr. 7, 1974, în care, sub genericul „Dramaturgii în anul...", publicase articolul-confesiune, cu titlul de sorginte blagiană, *La cumpăna apelor: mirabila sămînță,* și o carte de vizită. Ne-am întîlnit aproape săptămînal, pînă la sfîrșitul lui iulie, apoi abia la începutul lui septembrie, cînd i-am dus manuscrisul *Simion cel Drept*, dar nu și revista *Teatrul*. Am discutat îndelung despre piesă și despre Brâncuși, pe care îl cunoscuse, fără să-l cunoască, în vacanța din vara anului 1938, cînd, împreună cu foștii colegi din perioada uceniciei sale la Atelierele Centrale Petroșani, a curățit niște „forme trapezoidale" din fontă, care trebuiau arămite („Nu era voie să rămînă nici un fir de nisip, altfel arama nu se lipea."), care nu erau altceva decît trapezele de la „Coloana Infintă". Vezi *La cumpăna apelor: mirabila sămînță.* „Întîmplarea" cu „Popa ăla, de ne înjura gorjenește, era Brâncuși" va fi rememorată de Ion D. Sîrbu încă de trei ori, în 1980, pe bandă magnetică, într-o scrisoare către Virgil Nemoianu și în ultimul caiet („Caietul VII"), în care, la 7 iunie 1989, a început să-și scrie amintirile.

Pînă către finele anului 1979 ne-am văzut mai des, apoi mai rar. Fusesem obligat să plec din tipografie în noiembrie 1979, la Uzina 444 (Fabrica de Avioane), unde am învățat o nouă meserie, structurist, dar n-am pierdut complet relația cu prima mea dragoste, tipografia, nici cu Ion D. Sîrbu.

În aprilie 1984 m-a sunat, spunîndu-mi că vrea să ne vedem, neapărat. Ne-am văzut, în chiar aceeași zi. M-a rugat, știind că am posibilitatea (prieteni care lucrează la xerox), să-i fac patru copii ale romanului *De ce plînge mama?* („Nu mai am decît un singur exemplar. Îmi trebuie pentru a face un film."). Cînd i le-am dus, peste cîteva zile, mi-a scris pe un exemplar al acestui roman, pe care îl găsisem rătăcit între cărțile vechi ale unui depozit de carte, o dedicație: „Copilului din Toma Velici, în speranța că vom reuși să facem un film frumos din această poveste uitată (dar prețioasă pentru copiii de oricînd) – și promițîndu-i un nou roman pentru copii *(Ursul),* în anii viitori. Cu veche amiciție, Ion D. Sîrbu. Craiova, Aprilie 1984."

Filmul nu s-a făcut, însă romanul *Dansul Ursului* a apărut la Cartea Românească, în vara lui 1988. De mai multe ori, Ion D. Sîrbu îmi spusese că și-ar dori o lansare de carte într-o mare întreprindere. Acum, se ivise această ocazie, și eu aveam posibilitatea să organizez lansarea la Întreprinderea de Avioane, unde Centrul de Librării avea un stand de carte, pe care îl gestionam. Dar, la Craiova, *Dansul Ursului* a ajuns prin decembrie 1988. Era după jumătatea lunii cînd am luat din depozit 50 de exemplare, după care l-am sunat. Nu-l mai văzusem de cîteva luni. Ziceam că îi voi face o mare bucurie. Mi-a răspuns. I-am spus de lansare. M-a ascultat, apoi mi-a zis: „Frate Velici, sînt recent operat de un cancer în gît. Treci pe la mine." Am amuțit. N-am știut ce să-i răspund. L-am vizitat. Vorbea greu. Timp de o jumătate de ceas, cît a durat vizita, deși nu avea voie să vorbească, mișcîndu-se prin casă, făcînd „roata", ca ursul din romanul său, mi-a spus o mulțime de lucruri, apoi mi-a scris un autograf pe pagina de titlu a *Dansului Ursului,* al cărui final, „cu speranța că Măgarul Gary nu va muri prea curînd", m-a cutremurat.

La despărțire, mi-a spus: „Mai treci pe la mine." Am trecut din cînd în cînd, bucurîndu-l cu cîte o carte dintre cele recent apărute, între care: Gheorghe I. Brătianu, *Marea Neagră* și *O enigmă și un miracol istoric : poporul roman,* și *Refugii,* de Augustin Buzura, pe care le-a și citit, așa cum rezultă din *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal.*

La începutul lui februarie se simțea mai bine. La 14 februarie îi scrie Dorinei Al-George: „Grija mea nu e în legătură cu soarta sau cu sfîrșitul vieții mele, grija mea e legată de manuscrisele mele. Ce se va întîmpla cu ele, dacă eu mor. Desigur, mor multe lucruri în jurul meu, moare pămîntul, limba, țărănimea, moare spiritul Ființei noastre – eu totuși sper să găsesc un mijloc (un înger) care să îmi salveze cele două romane grele (unul, în 2 vol., a 450 pagini volumul), celălalt în 500 de pagini – plus două volume de note (glosse) *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal."*

„Mor multe lucruri în jurul meu."

Pe la jumătatea lunii iunie, împreună cu Ovidiu Ghidirmic, am hotărît să-i facem o vizită de ziua nașterii sale, pe 28 iunie. Împlinea 70 de ani. Ne-am întîlnit la colțul blocului, dar am renunțat să mergem mai departe. Mai tîrziu, amîndurora ne-a părut rău.

Starea de sănătate i se înrăutățește. Cancerul se generalizase. Scrie scrisori către Bunul Dumnezeu și către prietenii aflați în roza vînturilor, de la care își ia adio. Într-o scrisoare către Virgil Nemoianu, datată „Craiova, 3 Iunie 1989", face un „bilanț" al vieții sale: „Am publicat 11 cărți, am apărut în mai multe antologii, am fost tradus (și jucat) în alte limbi. Mai am, gata de publicare, cîteva opusuri de bătrînețe. *Cele mai bune cărți ale mele rămîn nescrise,* boala asta m-a lovit ca o săgeată neagră venită pe la spate. Stau drept și curat în fața dascălilor mei ardeleni: cît am putut, am onorat încrederea acordată. Am scris mult despre moarte – acum, de cînd am în buzunar și «ordinul de chemare» și cel «de lăsare definitivă la vatră», *mă simt eliberat de literatură.* Mă pregătesc pentru intrare într-o alt-

La despărțire, mi-a spus: „Mai treci pe la mine."

tă colectivă. Cred că prietenii mei, plecați mai de mult, Blaga, Ghibu, Rusu, Roșca, Stanca, Cotruș, Eta Boeriu, pe Otopenii de dincolo mă așteaptă agitînd steguleț. Eu mi-am meritat și țara și Limba!"

La 7 iunie începe să-și scrie amintirile: „Lucrez în fiecare zi cîteva ore bune la scrierea unor memorii (cu care am rămas dator celor care m-au cunoscut și urmărit)", „Le scriu, *ca fiind un martor într-un proces metafizic al neamului meu."* Nu apucă să le termine.

La 17 septembrie trece „pragul albastru", zi în care pe scena Teatrului Național din Craiova are loc premiera dramei sale existențiale, *Arca Bunei Speranțe.*

Craiova, 22 decembrie 1989, orele dimineții. Mulțimea revoltată se revarsă spre piața centrală. Pe frontispiciul Teatrului Național din Craiova, o lungă pancartă anunță spectacolul zilei: *Arca Bunei Speranțe* de Ion D. Sîrbu. Afișul piesei se întîlnește în tot orașul. Întîmplare sau destin?!

Această zi, mult așteptată, pe care a prevăzut-o, încă din 1988, Ion D. Sîrbu n-a mai apucat-o: „Și în România anului 1988 fierbe un cazan. [...] Primul chiot ce se va da, după ce va sări capacul, va fi: «LIBERTATE!»"

Ianuarie 1990. Sosise momentul salvării celor „două romane grele", *Adio, Europa! (la condition roumaine), Lupul și Catedrala* și a *Jurnalului unui jurnalist fără jurnal.* Doamna Elisabeta Sîrbu, distinsa sa soție, încrezătoare, predă la Cartea Românească *Adio, Europa! (la condition roumaine)* și *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* la Scrisul Românesc. Cum prea multe nu se schimbaseră în edituri, unde, cu mici excepții, erau aceiași redactori, iar sertarele pline ale „celor mari" erau goale, printr-o „conjurație" consimțită mutual, ambele edituri au tergiversat apariția celor două scrieri. Anul apariției volumelor este argumentul zdrobitor care susține afirmația noastră: *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal,* vol. I, glose, ediție îngrijită de Marius Ghica, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1991; *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal. Exerciții de luciditate,* roman politic, vol. II, ediție îngrijită de Elisabeta Sîrbu, postfață de Marin Sorescu, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1993. *Adio, Europa! (la condition roumaine),* București, Cartea Românească (vol. I, 1992; vol. II, 1993).

În acest timp, se tipărea o întreagă maculatură de către editurile particulare, dar și de către cele de stat.

În 1996, doamna Elisabeta Sîrbu mi-a încredințat manuscrisul celor două volume ale *Jurnalului...,* pentru a îngriji o nouă ediție. Acum am aflat „secretul" filelor rupte: pasaje întregi, deranjante încă, fuseseră eliminate. Cenzura dispăruse, nu și coteriile. Volumul al doilea a beneficiat de același tratament editorial, însă tipografic a apărut în condiții mai bune, în 3.500 de exemplare. Cartea apăruse, cum-necum, dar difuzarea, calculat sau nu, a fost deficitară. În 1998, noua conducere a editurii, director Marius Ghica, a recuperat din tirajul depozitat la Craiova, în Centrul de Librării, 10.000 de exemplare. Așa se explică de ce s-a scris tîrziu în presa literară despre jurnal. Ion D. Sîrbu a avut parte, și postmortem, de un tratament aproape similar ca în anii cei mai grei ai vieții sale. Vezi Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*: „I.D. Sîrbu *[sic!]* a publicat prea puțin înainte de 1989 și prea mult după aceea."

Acum, făcînd un bilanț al relației/prieteniei mele cu Ion D. Sîrbu, pot să spun, cu certitudine, că întîlnirea noastră din acel mai 1976 nu a fost întîmplătoare. Cineva de sus a avut grijă de mine, aducîndu-mi-l în cale. Ceea ce sînt astăzi îi datorez, în cea mai mare parte, lui Ion D. Sîrbu. De mine s-a „îngrijit" și după ce a plecat la ceruri. În fiecare zi, de mai bine de 20 de ani, de cînd lucrez pe manuscrisele sale, îmi trimite semne, la fel cînd îi aud vocea de pe banda magnetică pe care și-a înregistrat, în dimineața de 20 noiembrie 1988, testamentul.

Omagiul pe care îl aduc personalității sale acum, la 30 de ani de moarte, nu poate fi exprimat în cuvinte. Îl port, nerostit, în inimă.

***Toma Velici** este editorul operei lui Ion D. Sîrbu.*

(versiunea integrală pe www.dilemaveche.ro)

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Gunoaiele

Am înțeles de la bun început că titlul este riscant. Nu mi-a plăcut niciodată să atrag cititorii prin titluri derutante, care sugerează altceva decît ceea ce vor citi în puținele rînduri ale articolelor mele. Acum riscul vine de la confuzia cu privire la cheia de lectură. Titlul nu este o metaforă care va antrena o dezvoltare demolatoare la adresa cuiva, ci are un caracter pur denotativ. Voi vorbi despre gunoi și atît, asumîndu-mi faptul că, dincolo de paragraful introductiv, nu va mai dori nimeni să continue lectura. S-ar putea ca aceasta, detaliind aspecte ale vieții cotidiene de care orașele noastre ne scutesc mai puțin decît orașele altora, să pută după numai 100 de cuvinte!

Este greu să evaluezi un oraș și să scapi din vedere criteriul curățeniei. Uneori mizeria care nu se face văzută impresionează prin absență și auzi pe mulți constatînd cu respect și ușoară invidie: „Ce oraș curat!“ ori „Aici mătură strada, apoi o spală… La noi…“ La noi, avea Constantin Tănase o vorbă: „La noi în București / Singurul măturător e vîntul / De cînd lumea și pămîntul“. Înaintea lui, Caragiale observa cu luciditate neputința de a curăța orașul. Orice bucureștean care pune piciorul în altă urbe constată cu durere că aceasta este mai curată, florile mai frumoase, aerul mai respirabil și parcă și soarele lucește nu-știu-cum. Și atunci, în timp ce-și aruncă chiștocul pe trotuar, blamează municipalitatea care se luptă cu gunoaiele precum se luptă șoarecele cu uliul ori Națională de fotbal în calificări.

Gunoaiele ne sufocă. Literalmente, din munții de deșeuri provenite din construcții, care cresc prin locurile virane ori în spatele gardurilor unor proprietăți insuficient păzite, se revarsă tone de praf îmbogățit cu crom hexavalent, var și cobalt. Măcinișul lemnos e plin de formaldehide, lacuri, vopsele și diluanți întăriți, un cocktail la care se adaugă, la început de toamnă, gingășia ambroziei. De cîțiva ani încoace, Bucureștiul a început să găzduiască ambrozie întîi pe marginile drumurilor, apoi prin cîmpurile virane care mărginesc Splaiul Unirii. Deși este cunoscut și bine documentat efectul alergen al polenului de ambrozie asupra căilor respiratorii, culturile spontane de ambrozie bucureștene întrec acum ca suprafață municipiul Slobozia. Sînt însă pe terenuri proprietate privată, deci municipalitatea este neputincioasă.

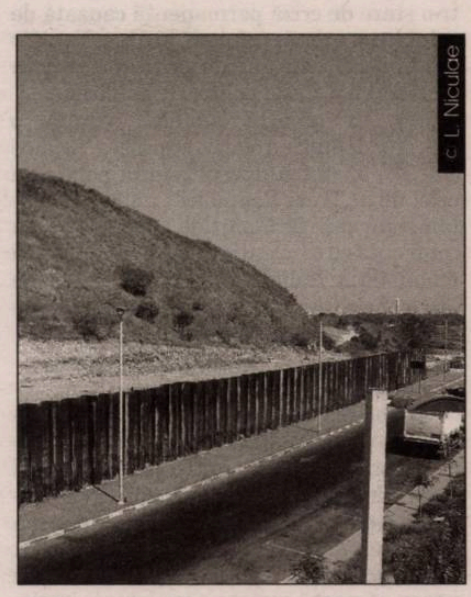

Toxicitatea gunoiului din aer este întrecută doar de hidoșenia gunoiului generat de supraconsum, revărsat în spatele blocurilor, restaurantelor, la colțurile străzilor… Dacă mergi la supermagazin și cumperi două sacoșe cu mîncare, pe una o arunci cu ambalajele rezultate în urma operațiunii, adesea anevoioase, de extragere a mărfii. Ca să ajungi la patru biscuiți, trebuie întîi să desfaci un ambalaj viu colorat, menit să-l convingă pe cumpărător să întindă mîna. Apoi, în interior, se află un alt ambalaj, transparent de această dată, înlăuntrul căruia, într-o caserolă din plastic, stau tupilați cei patru biscuiți. După ce îi mănînci, ai de aruncat trei ambalaje din plastic. Supraambalarea produselor sugerează faptul că producătorii doresc să ne vîndă obligatoriu și plastic, nu doar mîncare. Pierdem ore din viață desfăcînd ambalaje ingenioase care, în secunda a doua, ajung într-un coș de gunoi din ce în ce mai neîncăpător. Despre trei sau patru coșuri nu poate fi încă vorba.

După orice festival rezultă tone de ambalaje, majoritatea nesortate ori imposibil de sortat, care ajung la groapa de gunoi. Tot la groapa de gunoi ajung toate gunoaiele amestecate, care nu intră în circuitul reciclării: deșeuri alimentare, haine vechi, baterii folosite, geamuri sparte, bucăți din case vechi. Iar groapa crește, crește, pînă cînd ajunge, în cîteva zeci de ani, o formă de relief în sine, un deal de 60-70 de metri în înălțime. Un deal de gunoi, se înțelege! Filosofînd superficial pe tema gunoiului, aș putea spune că groapa care se transformă în deal își depășește condiția, deci trebuie să piară, conform tiparelor tragediei. Atunci este momentul cînd municipalitățile declară că gata, este de ajuns, nu putem sta cu gunoiul în casă, mai ales că orașul s-a extins, deci închidem groapa și o ecologizăm. Lumea se bucură, orașul va fi mai curat! Și, într-adevăr, groapa se închide, este echipată cu dispozitive de ecologizare, iar mașinuțe verzui încep să-și facă treaba cu meticulozitate de insectă.

Rareori închiderea unei gropi de gunoi coincide cu încetarea producției de mizerie într-un oraș. Căci modul de viață bazat pe consum, pe desfacerea de ambalaje și aruncarea acestora la grămadă cu orice altceva continuă, în ciuda eforturilor de a conștientiza importanța responsabilității individuale și a reciclării. Este greu să reciclezi, iar noi vrem să trăim ușor, nu-i așa, pentru că oricum viața are destule greutăți! Și atunci, ceva mai departe de oraș și mai aproape de un sat mai puțin vigilent, o nouă groapă de gunoi, mai mare, își începe drumul lent, dar sigur, către cerul din ce în ce mai prăfuit, către depășirea propriei condiții, pe care doar nebunia colectivă a consumului individual nesăbuit o face posibilă…

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

PUBLICITATE

Gilles GRESSANI

O analiză a secvenței politice italiene

Un element deosebit de interesant iese în evidență în urma secvenței politice complicate care se încheie odată cu formarea noului guvern italian. Pe scurt, am asistat la transformarea unei crize politice, în anumite privințe fără precedent, într-o criză parlamentară care părea aproape clasică, amintind pe alocuri de „Prima Republică" (1948-1994). Spunem *pe alocuri* pentru că trebuie să luăm în considerare o diferență decisivă: în Parlamentul italian nu mai există nici o urmă a partidelor clasice, care au structurat Prima Republică.

Este suficient să analizăm succint profilul celor trei organizații protagoniste implicate în schimbarea guvernului. Prima forță din Parlament, Mișcarea Cinci Stele, încarnează o schimbare profundă, perturbatoare, a funcționării partidului politic clasic. Din acest motiv, votul de pe platforma Rousseau a părut a fi ilegitim, în ciuda faptului că este legal. Singurul partid care ar putea pretinde o anumită continuitate cu secolul XX, Liga Nordului, a cunoscut la rîndul său o transformare fundamentală a liniei sale politice fondatoare. Atît de profundă, încît luînd în considerare strînsa corelație cu charismaticul său lider, este profund instabilă. Partidul Democrat, într-o stare de criză permanentă cauzată de o dublă identitate refulată, în absența altor pretendenți, este pe cale să devină armata de rezervă a clasei politice republicane.

Din această analiză rezultă o definiție relativ precisă a ceea ce ar putea deveni esența politică a celei de-a „Treia Republici": un regim parlamentar pur, fără partide politice. Ne-am confrunta cu o invenție demnă de reputația mondială a Italiei, aceea de laborator de idei politice, care a produs, în puțin peste douăzeci de ani, operațiunea *„Mani pulite"*, berlusconismul și Mișcarea Cinci Stele.

Mai multe elemente sugerează că redescoperirea esenței parlamentare a ordinii politice italiene a fost o adevărată surpriză chiar și pentru principalii săi actori, începînd cu susținătorul crizei guvernamentale, Matteo Salvini. În urmă cu cîteva săptămîni, Parlamentul, aflat într-o profundă criză de legitimitate, nu părea să poată rezista ascensiunii irezistibile a unui politician charismatic. Așanumita „a Doua Republică" a fost caracterizată de Berlusconi și de capacitatea sa de a neutraliza, cel puțin parțial, puterea pe care Constituția o atribuie Parlamentului, înregistrîndu-și acțiunea în cadrul unui sistem politic devastat de operațiunea *„Mani pulite"*. Cu toate acestea, dispariția ireversibilă a charismei politice berlusconiene a dezvăluit nuditatea sistemului politic italian, făcîndu-l să revină la versiunea sa originală.

Impresia clară este că politicul, adică articularea complexă a mijloacelor și a scopurilor, nu mai poate găsi o reprezentare adecvată în sistemul parlamentar italian. Partidele și instituțiile naționale se află la cel mai scăzut nivel istoric de consens și încredere.

Ce rămîne atunci guvernului? În fața acestui vid de putere, rămîne numai căutarea unei puteri care se dovedește a fi goală de conținut, evocînd o dezbatere strategică și politică redusă la puțin mai mult decît nimic. Stilul populist, care implică un anumit grad de consens, a definit ultimul an de guvernare, arătînd cum, în structura sa, confiscarea și pierderea puterii au devenit două momente aflate aproape în sincron.

Există o alternativă? În cazul unei simple analize politice este dificil de răspuns. În cazul în care examinarea rațională nu poate fi întreprinsă, putem recurge la imaginarul poetic. Într-un extras faimos din *Oase de sepie*, putem găsi cea mai bună definiție a impasului în care se regăsește sistemul politic italian contemporan: *„Să nu ne ceri formula ce deschide lumi / doar vreo silabă strîmtă și uscată. / Atît îți putem spune azi, / ceea ce nu sîntem, ceea ce nu voim"*.

Noul guvern nu va fi susținut de o „coaliție de tip Ursula" – numită după noul președinte al Comisiei Europene, ales cu voturile eurodeputaților Forza Italia, Mișcarea Cinci Stele și Partidul Democrat. Putem caracteriza orientarea sa paradoxală pornind de la animalul preferat al lui Eugenio Montale, *„Pupăză, hilară pasăre calomniată de poeți"*.

traducere din limba italiană de Ramona BLOJ

(Acest articol a fost publicat pentru prima dată în revista Il Mulino.)

dreptul la replică

Mihai BUZEA

Tigrul platanului

În interviul pe care doamna Diana Culeanu i l-a acordat Cristinei Ștefan (numărul nr. 791 al *Dilemei vechi*, din 18-24 aprilie 2019) sînt cîteva afirmații cu care mă declar de acord. De fapt, aproape cu toate. Mai exact, tot ce spune doamna Culeanu acolo este corect, doar că platanul (ca specie) iese, reputațional vorbind, un pic jumulit, iar cu acest lucru eu, ca arborist, nu pot fi de acord.

Cam asta pare a fi ideea de bază (deși nu e): un arborist vrea s-o contrazică pe o peisagistă. Pentru cei care nu știu, raportul dintre cei doi este ca cel dintre un muncitor în construcții și un architect: primul fușărește munca celui de-al doilea. Ar fi, deci, firesc ca arboristul să se aibă cu peisagistul ca șoarecele cu pisica, numai că-n practică nu e chiar așa, pentru că pe teren noi plîngem de dorul unui peisagist, și știți de ce? Pentru că atunci cînd nu un peisagist coordonează lucrarea, în locul lui ne alegem c-un băiat de la primărie, care habar n-are. „Cu verdele-n sus, băieți, cu verdele-n sus!", cam atît știe omul primarului despre plantări (și despre arboristică, în general), iar noi trebuie să ne pierdem timpul să-i explicăm, băbește, alfabetul meseriei, ceea ce se poate și ceea nu se poate face, inclusiv din punct de vedere legal (nu vreți să știți de cîte ori am încălcat legea, scrîșnind din dinți, numai ca să primim odată semnătura de recepție a lucrării, să ne luăm banii și să plecăm acasă!). Are și doamna Culescu foarte mare dreptate într-o privință: la primărie ajung – prin alegeri libere! – niște „avioane" de oameni, care nu se pricep la nimic, dar fac abuz de putere cu orice ocazie, iar pentru ei arboristul bun nu e cel care știe ce să facă cu copacul, ci acela care execută ca prostul absolut orice indicație prețioasă ce vine de la „șeful". Cînd vedeți copaci schilodiți prin parcuri sau pe bulevarde, fiți siguri că acolo e mîna unor băieți simpli de la țară, aduși să „facă bani" la oraș, pe banii contribuabililor și sub comanda oamenilor de încredere ai aleșilor locali. Degeaba îl certați pe cel cu drujba. E ca și cum ați trage în pianistul din Tombstone: face și el ce poate.

Unde vrea arboristul s-o contrazică pe peisagistă: platanul nu e un arbore atît de păcătos. Dac-ar fi, parizienii și londonezii n-ar avea grijă de platanii lor („istorici"!) ca de ochii din cap, pe bani grei – din care, recunosc, am avut și eu o foarte mică parte cît am lucrat acolo. Platanul are o grămadă de calități și este produsul unei îndelungate selecții artificiale (mă refer la hibridul *Platanus hispanica,* cel mai folosit), pe care n-au condus-o nepricepuții, nu, nicidecum. E decorativ, e adaptabil, e rezistent, e ușor de format și nu te omoară cu polenul, ca alte specii. Dar, da, te omoară cu tigrul!

Tot luptîndu-mă în imaginație cu doamna Culeanu, n-am băgat de seamă că fetița mea îmi ieșise din raza vizuală; m-am ridicat sprinten de pe bancă, am căutat-o, am găsit-o la joacă la nisip, cu alți copii, am scuturat-o și-am luat-o acasă urlînd, că se făcuse ora de masă (ați recunoscut, desigur, o scenă cotidiană de prin Parcul IOR din București). Mă tot scărpinam pe drum, mai ales pe gambe, pe la șosete, dar se scărpina și ea; peste tot. Acasă, la băiță, nevastă-mea m-a făcut cu ou și cu oțet, după ce-a tras bineînțeles o toană de plîns („Mălaimare, tolomacule!"): într-adevăr, pielea fiică-mii era plină de bubițe roșii. Tigrul platanului își făcuse treaba.

Am basculat în cealaltă extremă („Jos platanii!") cîteva zile, pînă mi-a trecut mîncărimea, apoi am mai citit o dată interviul. Doamna Diana Culeanu nu spune că platanul nu e bun, ci că prea mulți platani strică. Mai exact, că a planta numai platani (ca arbori urbani de înlocuire) este o eroare, la fel cum s-a dovedit eronată și preferința acordată teilor, în trecut. Bref, a oferi „monopol" unei singure specii pentru un oraș mare nu este o idee bună, indiferent cît de performantă este acea specie în alte metropole (cu alte regimuri pluviale, de lumină și de îngheț, să nu uităm asta). De acord, tigrul platanului e genul de accident impredictibil, nimeni nu putea să prevadă că arborii tineri, cumpărați (scump!) din pepinierele Europei de Vest, vor favoriza această plagă. Dar dacă aia nu, aia nu, atunci ce să plantăm?

Frasinul și stejarul roșu sînt propunerile din interviu și dați-mi voie să fiu invidios pentru ele. Sînt propuneri-beton, propuneri-bronz, inatacabile; și credeți-mă că m-am gîndit o grămadă la posibilele lor puncte slabe, ca să fac pe Gică-contra și să mă dau deștept, dar n-am găsit nimic. Singura chestie de care aș putea să m-agăț este o poveste pe care am auzit-o la Londra, cînd echipa mea a fost trimisă să doboare niște castani bătrîni, încă plini de viață, dintr-un cartier rezidențial. Noi, ca românii, am întrebat de ce să-i dăm jos, că doar nu-s uscați. Decidentul, un *tree-officer* foarte respectat, ne-a luat deoparte și ne-a spus că nici el nu este de acord cu măsura aceasta, dar că-i o „prevenție" hotărîtă de Consiliu: cică prin alte cartiere ar fi fost un fel de epidemie de procese, intentate de maniaci care pretindeau despăgubiri pe motiv că le-ar fi căzut castane-n cap cînd mergeau pe stradă. Consiliile acelor cartiere, zice-se, ar fi pierdut în instanță și ar fi trebuit să achite maniacilor sume consistente, așa că nimeni din Consiliul nostru n-avea chef să riște: toți castanii peste o anumită înălțime și care nu sînt pe lista de arbori ocrotiți – jos! Nouă ni s-a părut absurd, dar nu eram plătiți pentru păreri. I-am doborît pe toți, am sluțit o stradă întreagă, cu aspect chiar romantic. Păcat.

Chiar dacă accidentele impredictibile ca tigrul platanului sau castana castanului sînt… impredictibile, cîteva linii roșii se pot trage, în privința arboristicii urbane (desigur, fiecare urbe în parte are nevoie de propria ei politică arboristică, o rețetă universală nu merge). Eu m-aș rezuma la trei astfel de linii roșii.

În primul rînd, ce să nu plantezi niciodată, sub nici un motiv (iar acolo unde este posibil, să eradichezi specia respectivă). Aici este vorba de speciile invazive, de la nou popularizata ambrozie *(Fallopia japonica),* care nu-i arbore, dar este mai invazivă ca toți arborii la un loc, pînă la mult detestații arțari americani, oțetari și plopi, pe care nu știu cum să-i ordonez altfel decît alfabetic, așa de mult îi urăsc. Iată-i și pe numele lor de catalog, ca să-i țineți minte, să rîdeți de ei și să le puneți poza la Colțul Rușinii: *Acer negundo, Ailanthus altissima, Populus nigra italica.*

În al doilea rînd, pentru că ai de unde alege (sînt zeci de specii de arbori urbani cultivați de generații în marile orașe, poate chiar o sută), să plantezi diferențiat, să plantezi de toate, că nu se știe care specie prinde mai bine și unde. Sigur, frasinul este excelent (ăsta chiar n-are defecte), stejarul roșu e o frumusețe, dar te mai poți gîndi și la sîmbovină (arborele-fanion al Lisabonei), la fagul roșu, cel cultivat în Bruxelles, la extraterestrul arbore-maimuță *(Araucaria araucana),* la mesteacănul asiatic, ba mie, unuia, nu mi-ar fi rușine nici cu ai noștri, din bătrîni: cireșul păsăresc, alunul turcesc, carpenul, scorușul. Vorba ceea: *the more, the merrier!*

În al treilea rînd, să gîndești pe termen lung. Arborii trăiesc mai mult decît oamenii. Ca primar speri să stai opt ani în scaun, dar pentru copac, mandatele tale nu înseamnă nimic. În primii zece ani după transplantare, un arbore de-abia se dezmeticește, e ca un copil de clasele primare, se deprinde cu doamna învățătoare *(id est* orașul lui, pentru că de-acum va fi al lui, pînă la moarte). Nu știu dacă există funcția de peisagist al orașului (ar trebui să existe), dar un astfel de om are nevoie de statutul patriarhului sau al magistraților SCOTUS, adică să rămînă în funcție pe viață – altfel, cum să-l tragi la răspundere pentru o politică arboristică greșită?! Dacă știe că azi taie, mîine plantează, poimîine se usucă ce-a plantat și răspoimîine e „rotit" din funcție, cum să se simtă responsabil?

Un ultim gînd: copacii au mult mai multă răbdare decît oamenii. Sau, în cuvintele lui Roger Zelazny (tălmăcite de Mihai Dan Pavelescu): „Copacul are o personalitate proprie și exclusivă, deoarece este o ființă vie, iar ființele vii se schimbă mereu și există felurite căi în care vrea să se schimbe un copac. Un om zărește copacul, face extrapolări și extensii mentale ale celor văzute și se apucă să le îndeplinească. La rîndul său, copacul va face numai ceea ce poate face un copac; va rezista, cu prețul morții, la încercarea de a-l obliga să realizeze ceva ce nu poate, sau într-un timp mai scurt decît are el nevoie. Formarea unui copac este întotdeauna un compromis și întotdeauna o cooperare. Întotdeauna va exista o variație, exprimînd autorespectul: «Bine, fac ce vrei, dar o fac în felul meu». Iar pentru aceste variații, copacul va dori întotdeauna să i se prezinte o explicație clară și cel mai adesea îi va da omului de înțeles, aproape zîmbind, că el ar fi evitat toate acestea, dacă explicația ar fi fost mai bună. [Arboristica] este cea mai lentă sculptură din lume și, uneori, te întrebi cine pe cine sculptează".

Ionuț IAMANDI

Oltenii și statuile

Statuia lui Mihai Viteazul din Craiova. Fotografia a fost făcută recent, în timpul controverselor legate de cazul crimelor din Caracal. Din acest motiv, locuitorii din oraș au amplasat la baza statuii banner-ul care se vede în imagine.

Oltenii au o slăbiciune pentru statui. Cine merge prin Craiova le vede la tot pasul. Și nu mă refer la îndreptățita și fireasca statuie ecvestră a lui Mihai Viteazul scrutînd Palatul Administrativ din centrul urbei, ci la zecile de statui metalice care au apărut prin oraș, invitîndute să stai cu ele pe bancă.

Nu e, în definitiv, și Brâncuși un oltean de-al locului?

Bun, dar Craiova nu e Oltenia. Nici o problemă, nici statuile nu au vreun complex provincial. Unele s-au instalat prin sate și chiar pe la răspîntii de drumuri. În comuna Maglavit, lîngă primărie, e un monument dedicat „eroilor din Maglavit căzuți în cel de-al doilea război mondial". Lîngă monument e amplasată statuia profetului satului, Petrache Lupu (numit pe soclu Petre Lupu), vedeta mediatică interbelică ce a întreținut mai multe convorbiri cu *Moșu'*.

Prezența statuii în spațiul administrat de primărie nu pare disonantă cu spiritul local. Memoria lui Petrache Lupu e păstrată în sat, unii fac și acum o legătură între „nenorocirile de azi" și profețiile și îndemnurile moralizatoare ignorate ale lui *Moșicu'*, cum îi spun ei lui Petrache Lupu. Pe pisania bisericii recent ridicate în localitate scrie: „Piatra de temelie a fost pusă de PS Bartolomeu Stănescu, episcopul Rîmnicului, la data de 14 Sept 1935, pe locul numit *La Buturugi*, unde ciobanul Petrache Lupu l-a văzut pe Dumnezeu."

Treci Oltul și pe stînga, lungit de-a lungul șoselei, e „orașul" Scornicești. Așa îi spun localnicii, „oraș". Și aici unii dintre ei au o nostalgie, dar după un alt tip de ocrotitor. Este vorba, bineînțeles, de Ceaușescu, „născut și crescut la noi pînă a împlinit 14 ani". Lista investițiilor făcute în timpul comunismului la Scornicești e considerabilă, dacă e să ne luăm după prezentarea unui localnic întîlnit în curtea casei părinților lui Ceaușescu. Dar din ea pare să nu mai fi rămas nimic, localitatea e un șir dezolant de case, blocuri și clădiri abandonate. Dacă ai răbdare să treci de toate, ajungi la altă statuie oltenească.

Statuia lui Ceaușescu e, de fapt, un bust. Nu e la primărie, ci în curtea părintească, „făcut din banii familiei". Se vede din stradă, „după ce treci de pod". Bustul seamănă vag cu originalul și nu pare făcut din piatră sau metal, ci poate chiar din ghips. Mi s-a părut ingenioasă formularea găsită pentru a descrie personajul reprezentat: „Nicolae Ceaușescu. 1918-1989. Primul președinte al României". Neutru, pentru ca istoricii sau cei ce se consideră victime ale fostului dictator să nu poată protesta, dar și ușor eliptic: poate mai exact era „președintele Republicii Socialiste România".

Cînd să ieși din Scornicești, la cîțiva metri după ce faci la stînga pe drumul național, răsare un alt bust. În mijlocul cîmpiei, fără soclu, direct din pămînt, îți zîmbește brusc Gigi Becali. Un preambul cu el am gustat la biserica din Maglavit, unde e pictat pe stînga, în pronaos, se pare în calitate de principal finanțator al lăcașului dedicat memoriei fostului cioban-profet.

Dar aici nu e nici o inscripție, nici un indiciu privind bustul care îi face pe șoferii străini să frîneze brusc pe drumul național. Pare o irepresibilă manifestare creatoare a vreunui localnic, sedus de la distanță de farmecul televizat al titularului. Așa cum maramureșenii au pictura naivă, și oltenii par să aibă în sînge sculptura naivă. Dacă vreți referințe mai savante, vă întreb: oare nu e, în definitiv, și Brâncuși un oltean de-al locului?

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

© I. Iamandi

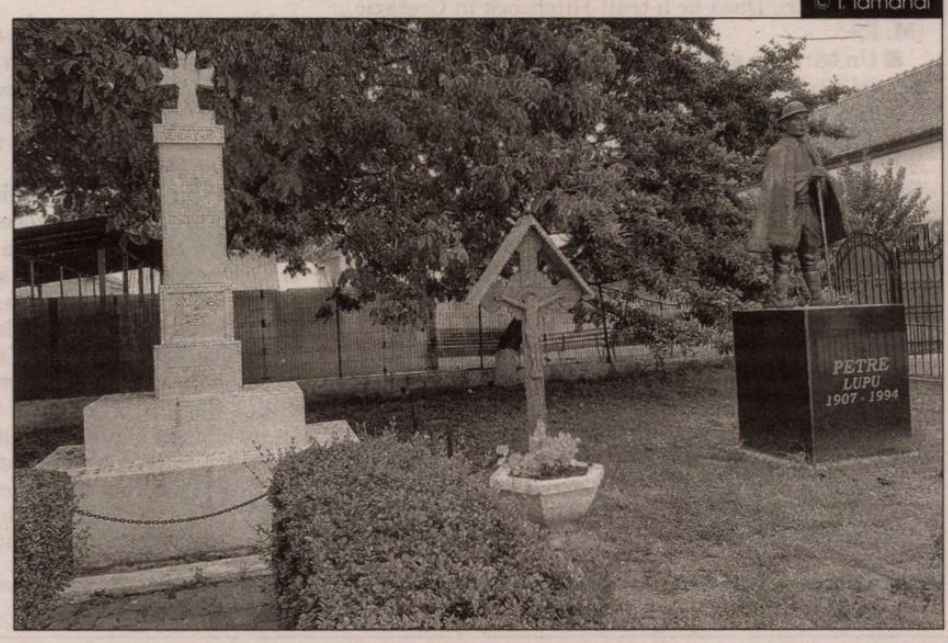

Cu ochii-n 3,14

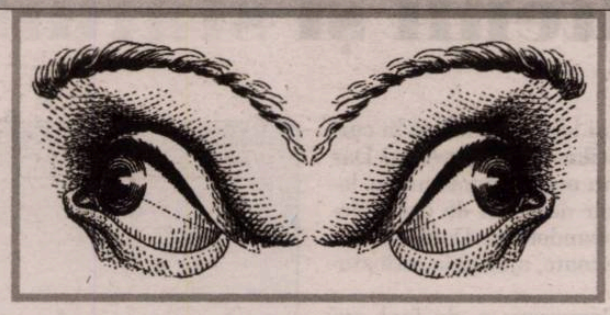

CEI CARE S-AU NĂSCUT LA O ORĂ DECENTĂ AVEAU O DESCHIDERE A PROPRIILOR IDEI CARE TE PROPULSA ÎN ALTĂ REALITATE MAI REPEDE

■ Conform unor studii, greutatea românilor crește în mod constant, iar din anii '80 înălțimea lor a început să scadă. În 1980, înălțimea medie a bărbatului român era de 1,75 m, iar femeile ajunseseră, în 1986, la 1,62 m. Însă anii '80 au fost momentul în care românii s-au oprit din creștere. Cei care s-au născut începînd de atunci au fost mai scunzi, iar pînă în 1996, înălțimea medie a românilor a scăzut cu un centimetru. În schimb, indicele de masă corporală a crescut de la 23 la 27. E clar – ne transformăm în pitici de grădină! (**A. P.**)

■ Primind un mesaj de la liceul fiului ei, prin care era întrebată de ce acesta a întîrziat la ore, o mamă australiană s-a dezlănțuit, răspunzînd printr-un SMS atotcuprinzător: „Ajunge mai tîrziu pentru că are aproape 14 ani și probleme cu hormonii, crede că întreaga lume îi este datoare să-i facă lui favoruri, refuză să se dea jos din pat la o oră decentă, ca să ajungă la timp la școală, crede că Xbox-ul este viața reală, mîrîie în loc să vorbească, stă 20 de minute la duș, merge cu viteză de melc și nu și-a găsit șosetele care erau chiar sub nasul lui". Mai există replică după asta? (**S. G.**)

■ În Canada au fost descoperite recent rămășițele unuia dintre cele mai mari animale zburătoare care au trăit vreodată pe Pămînt – o nouă specie de pterozaurian, numită *Cryodrakon boreas* (în traducere, „dragonul rece al vînturilor nordice"). Păsările, mari cît un avion, au trăit cu cca. 77 de milioane de ani în urmă și aveau o deschidere a aripilor de nu mai puțin de zece metri. Dacă ar fi trăit Hitchcock în Cretacic... (**M. P.**)

■ Un bărbat a săpat o groapă de 14 metri fără să dea de nici o comoară. S-a dovedit că detectorul de metale îi indica vîrful de oțel al propriilor bocanci. (**M. C.**)

■ Capetele înfierbîntate au și idei bune: din 2009, căldura emanată de suedezii îngrămădiți la orele de vîrf în Central Station din Stockholm este folosită pentru a încălzi o clădire de birouri aflată peste drum. În Londra, un proiect promite că, pînă în iarna lui 2020, casele din nordul orașului se vor încălzi folosindu-se energia termică în surplus produsă de sistemul de metrou. La noi... (**C. Ș.**)

■ La recitalul susținut de tenorul Rolando Villazón, la pian Carrie-Ann Matheson, Ateneul s-a transformat într-o arenă națională de omnivore urlătoare. Nu mi-a fost dat pînă acum să asist, în direct, la un spectacol atît de întristător prin mugetul nestăpînit care te propulsa în altă lume decît cea căreia încă speri că îi aparții. Iar recitalul în sine, nu mai puțin întristător. Doar fantezia și o memorie afectivă cultivată în timp te-ar mai fi putut salva. La bisuri n-am mai putut rezista. Urmărind scala, de mult depășisem cei 100 de decibeli admiși, în direct. Așa că m-am dat dusă... Păcat! (**R. M.**)

■ A apărut pe toate zidurile afișul electoral al candidatei Dăncilă pe care scrie mare, cu roșu: „Alături de fiecare român". Cred că, într-adevăr, aproape fiecare român o consideră pe doamna Dăncilă alături. Alături de guvernare, alături de politică, alături de limba română, alături de Europa, alături de realitate, în general. Un cuvînt bine ales. (**A. M.**)

■ Stratul de permafrost din zona arctică a Canadei se va dezgheța cu 70 de ani mai repede decît era estimat. Avem șanse să fim contemporani cu dezastrul. (**M. C.**)

DACĂ V-AȚI ÎNTREBAT DE CE NU FACEM NIMIC BINE, ASTA SE ÎNTÎMPLĂ PENTRU CĂ VISUL DE AUR AL OMENIRII NU E POTRIVIT

■ Dacă v-ați întrebat de ce ne trezim atunci cînd ne aflăm pe punctul de a muri în vis, ei bine, asta se întîmplă pentru că cel mai complex organ uman, creierul adică, nu știe ce se întîmplă după moarte și, prin urmare, nu are idee cum să continue visul. Cumva înduioșător. (**M. C.**)

■ Tot din „agenda" publicului de festival: Un bunic cu nepotul său, cam de zece ani, lîngă mine. Înainte de începerea concertului sună telefonul: „Bine, dar ți-am trimis mesaj încă de acum șase luni că îl voi învoi de la școală azi și lunea viitoare, pentru două concerte. Da, l-am luat mai devreme de la școală. *(Pauză, apoi replica bunicului):* Las-o dracu' de școală! Sînt cei mai mari artiști ai lumii... N-are nimic dacă lipsește de la două ore..." Copilul: „Nici n-am făcut nimic la școală. Diriga ne-a zis că săptămîna asta nu facem nimic, iar profa de fizică nici n-a venit, așa că n-am pierdut nimic..." Aș zice că din contra... *Win-win.* (**R. M.**)

■ Vreți să vă căsătoriți repede, bine și ieftin? Se pare că nu Las Vegas-ul e soluția, ci Aero, insula daneză a căsătoriilor expres. Ceremonia durează un sfert de oră, birocrația nu există, iar insula e la mare. Mi se pare business-ul perfect. (**A. M. S.**)

■ O femeie vorbește tare la telefon, la metrou: „Dragă, radiază de succes profesional și financiar". Și repetă această frază ca pe o mantră. Visul de aur al omenirii nu e atît de complicat. (**A. M. S.**)

■ Un călugăr maramureșean în stare avansată de ebrietate a provocat un accident în zona Valea Călugărească, aflăm de pe site-ul ziare.com. Un caz nefericit de om potrivit la locul potrivit. (**M. P.**)

FIECARE ROMÂN, FAȚĂ ÎN FAȚĂ CU UN SEMN DISCRET

■ De pe afișele electorale ne zîmbește galeș premierul Viorica Dăncilă. „Alături de fiecare român" – așa sună sloganul. Deși „paralel cu... " era mai bine. Și mai adevărat. (**M. M.**)

■ La Piața Sudului, pe unul din geamurile magazinului BIG Berceni, acest anunț: *LUMÎNĂRILE S-AU MUTAT FAȚĂ ÎN FAȚĂ CU NUFĂRUL.* (**D. S.**)

■ Ce se mai poate vedea într-o după-amiază de toamnă în sectorul 6 al Capitalei: vizavi de un semn cu mesajul „Strînge după cîinele tău", între mașini, ghemuită, cu pantalonii în vine, o femeie făcea pipi pe trotuar. (**C. Ș.**)

■ În gara din Mangalia, un pom uriaș și cîteva scaune din plastic, albastre. Trenurile vin, tiptil, cu cîte un bilețel discret, ca o fițuică, lipit pe ele, din care cu greu poți descifra destinația. Dacă faci scandal, se anunță și oficial trenul. În care, odată urcat, poate fi chiar plăcut. Mai ales dacă nimerești în fața unui cîine civilizat, deloc Bubico, care a plătit și bilet. (**I. P.**)

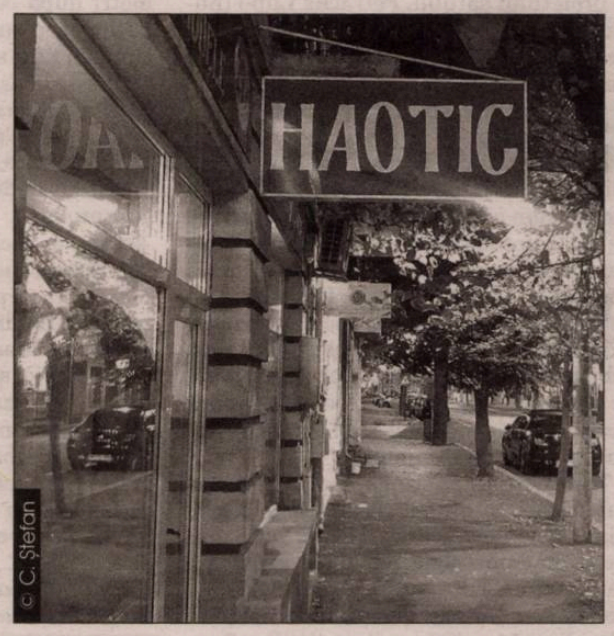

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD - Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE
Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 49% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **814** ■ 26 septembrie – 2 octombrie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

Adina POPESCU
portrete din mers
7

ANDREI PLEȘU
„Buna guvernare“
pagina **3**

TEODOR TIȚĂ
„Ce crezi despre Trump?“
pagina **12**

T. SZABÓ CSABA
„Paradigme privind minoritățile“
pagina **23**

În trecere, despre întreceri

Spiritul de competiție

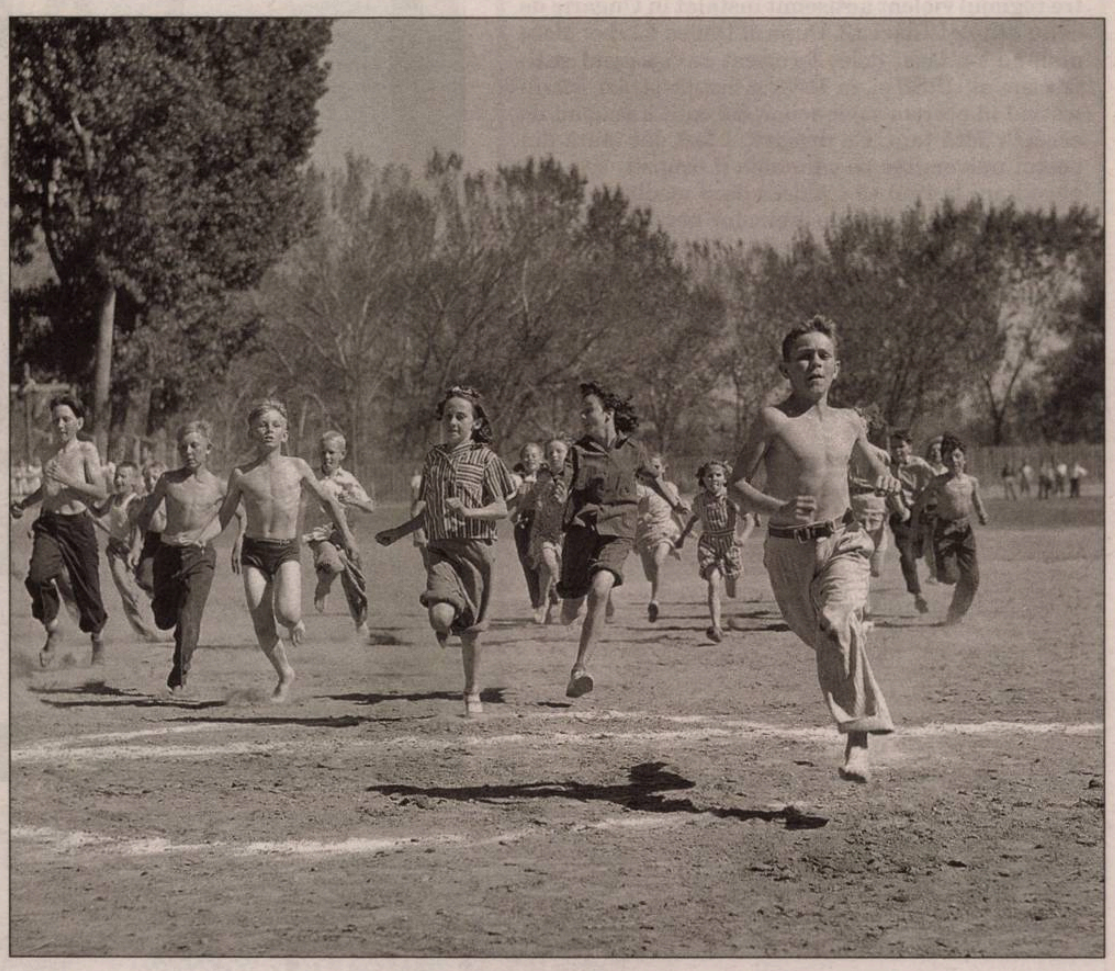

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

MINISTERUL CULTURII ȘI IDENTITĂȚII NAȚIONALE

„Dacă aștepți momentul potrivit, te întrec alții care nu-l așteaptă.“

WOODY ALLEN

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

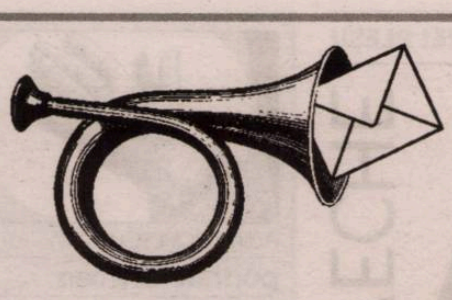

Veşti triste

De curînd, au plecat la Domnul doi dintre cei mai importanţi disidenţi anticomunişti maghiari, László Rajk (70 de ani) şi György Konrád (86 de ani).

László Rajk a fost fiul unui om politic maghiar comunist, ucis de regimul abia instalat la Budapesta, în 1949, în urma unui proces tipic epocii staliniste. Mama lui a fost arestată pe motiv că a susţinut activitatea soţului ei. László Rajk avea un an. A fost luat în grijă de un orfelinat de stat, unde i s-a schimbat numele. La cinci ani a revenit în grija mamei sale, care fusese eliberată. În timpul scurtei guvernări Imre Nagy din 1956, a asistat la reînhumarea tatălui său, alături de sute de mii oameni. Peste puţin timp, cei alături de care trăise această emoţie vor fi lichidaţi într-o represiune sîngeroasă condusă de armata sovietică. Cu un asemenea debut în viaţă, era firesc ca László Rajk să devină unul dintre cei mai neîmpăcaţi luptători anticomunişti din Ungaria. A devenit un arhitect cunoscut şi apreciat, avînd şi o intensă activitate în scenografia de teatru şi de film. Ca disident, a susţinut şi propagat publicaţiile samizdat încă din anii 1970 şi a avut un rol decisiv în coagularea societăţii civile opozante în Ungaria lui János Kádár. În 1990 a fost ales deputat pe listele unui partid de extracţie liberală pe care, alături de alţii, îl crease. A părăsit politica în 1996, văzînd cum colegii săi de partid cad în ispita corupţiei unul după altul. Fără să mai poată face mare lucru pentru societatea maghiară după venirea la putere a lui Viktor Orbán, László Rajk s-a dedicat profesiunii sale.

György Konrád, binecunoscut publicului român, a fost unul dintre cei mai importanţi scriitori maghiari postbelici. Eseist şi romancier, multipremiat şi publicat în toate limbile de mare circulaţie, György Konrád s-a născut într-o familie de evrei aşkenazi din Ungaria care a fost despărţită de către regimul violent antisemit instalat în Ungaria de către ocupaţia nazistă. După al Doilea Război Mondial, nu s-a lăsat deloc fermecat de aşa-zisul antifascism al URSS şi, în 1956, a fost pe străzi, manifestînd împotriva sovieticilor, cei care îi ocupau de această dată ţara. Ca urmare, a fost dat afară din postul universitar pe care abia îl ocupase şi a fost nevoit ani la rînd să trăiască dînd meditaţii şi din slujbe precum acelea de muncitor necalificat într-o fabrică, funcţionar sau corector. Rudele lui au emigrat toate în Occident, dar el a decis să rămînă în Ungaria. Nu a încetat niciodată să scrie şi textele lui – eseuri, mai ales – au început să fie cunoscute în Occident, aducîndu-i notorietate internaţională. În anii 1980 era, deja, una dintre figurile majore ale disidenţei anticomuniste est-europene. În 1990 a fost ales preşedinte al PEN International şi, începînd cu 1997, a devenit primul preşedinte nongerman al prestigioasei Academii de Arte din Berlin. **(S. V.)**

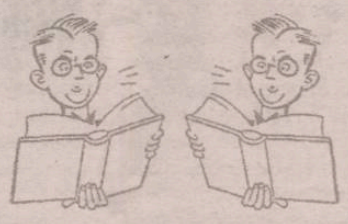

Dilema veche vă propune

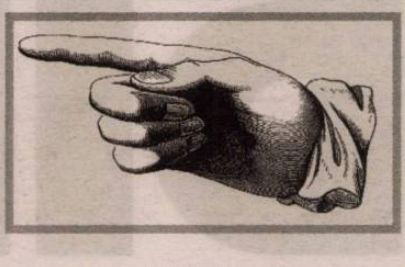

■ Fascinată de recent cititul volum *Lumea fără noi*, de Alan Weisman, dar şi cu o comandă de alte cîteva titluri pe drum, recomand Colecţia „Sapiens“ a Editurii ART. Momentan mă îndoiesc că se poate o mai sigură şi explicită ancorare prin lectură în realitatea lumii înconjurătoare, de la mecanicile corpurilor noastre după ce murim *(Viaţa secretă a cadavrelor*, Mary Roach) pînă la cimpanzeii studiaţi de Jane Goodall *(În umbra omului)* şi complexitatea adîncurilor necunoscute *(Lumea tăcerii*, Jacques-Yves Cousteau). Bine că toamna şi iarna avem, cel puţin teoretic, mai multă vreme de dedicat cititului. (Anca Zaharia)

■ Cînd am auzit prima dată despre cartea Tarei Westover, *Învăţare* (traducere de Paul Slayer Grigoriu, Editura Publica), mi-a amintit imediat de Jeanette Winterson *(De ce să fii fericită cînd poţi fi normală?*, Editura Hecate, 2015). Ambele autobiografii pornesc de la părinţi autoritari, care nu le lasă să citească decît ce e „permis“ de mai sus, impunînd o desprindere de restul lumii. Doar că, în cazul Tarei Westover, lucrurile sînt mult mai grave: şcoală acasă (sporadic şi la nivel elementar), muncă din copilărie la depozitul de deşeuri, un tată cu tulburare bipolară care face provizii pentru Zilele de pe Urmă, un frate violent, abuziv fizic şi verbal, o familie care refuză să meargă la medic, preferînd remediile naturiste. O poveste musai de citit, despre libertare, forţa legăturilor familiale şi importanţa educaţiei. (Cristina Ştefan)

■ De pe 27 septembrie intră pe ecranele româneşti filmul *Monştri.*, debutul în lungmetraj al regizorului Marius Olteanu. Filmul s-ar fi putut numi, cehovian, *O zi din viaţa unui cuplu.* În care nimic nu e ce pare. Caligrafic, nuanţat, actual. (Ana Maria Sandu)

■ *Mo,* filmul de debut al lui Radu Dragomir, cu Dana Rogoz şi Răzvan Vailescu jucînd cu o chimie admirabilă rolurile principale, intră în cinematografe şi vi-l recomand, dacă nu pentru amestecul de inocenţă, tandreţe, comic şi oroare, măcar pentru una dintre cele mai memorabile scene din filmul românesc al ultimului deceniu. (Marius Chivu)

■ Dacă vreţi să vedeţi trenuleţe, mergeţi între 5 şi 13 octombrie la Muzeul Naţional Tehnic „Dimitrie Leonida“, unde are loc o expoziţie cu machete de trenuri, clădiri feroviare, camioane, maşini şi alte anexe, prezentate pe o dioramă funcţională, dar şi în vitrine ca exponate statice la diverse scări. (Adina Popescu)

■ Seria de reeditări la Tracus Arte din opera lui Livius Ciocârlie, probabil cel mai original diarist din literatura română, continuă cu volumul, revăzut şi adăugit, *Mari corespondenţe* – amplă analiză a operei epistolare a unor scriitori francezi (Voltaire, Balzac, Flaubert, Fournier, Proust, Gide) şi români (Maiorescu, Pompiliu Constantinescu, Caragiale, Lovinescu, Călinescu, Rosetti, Vianu, Negoiţescu, Stanca, Zaciu). În această epocă digitală a post-epistolei, e o lectură mai mult decît proaspătă şi inedită. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Profesorul**
- **Vinuri**

album dilematic Ernö Farkas

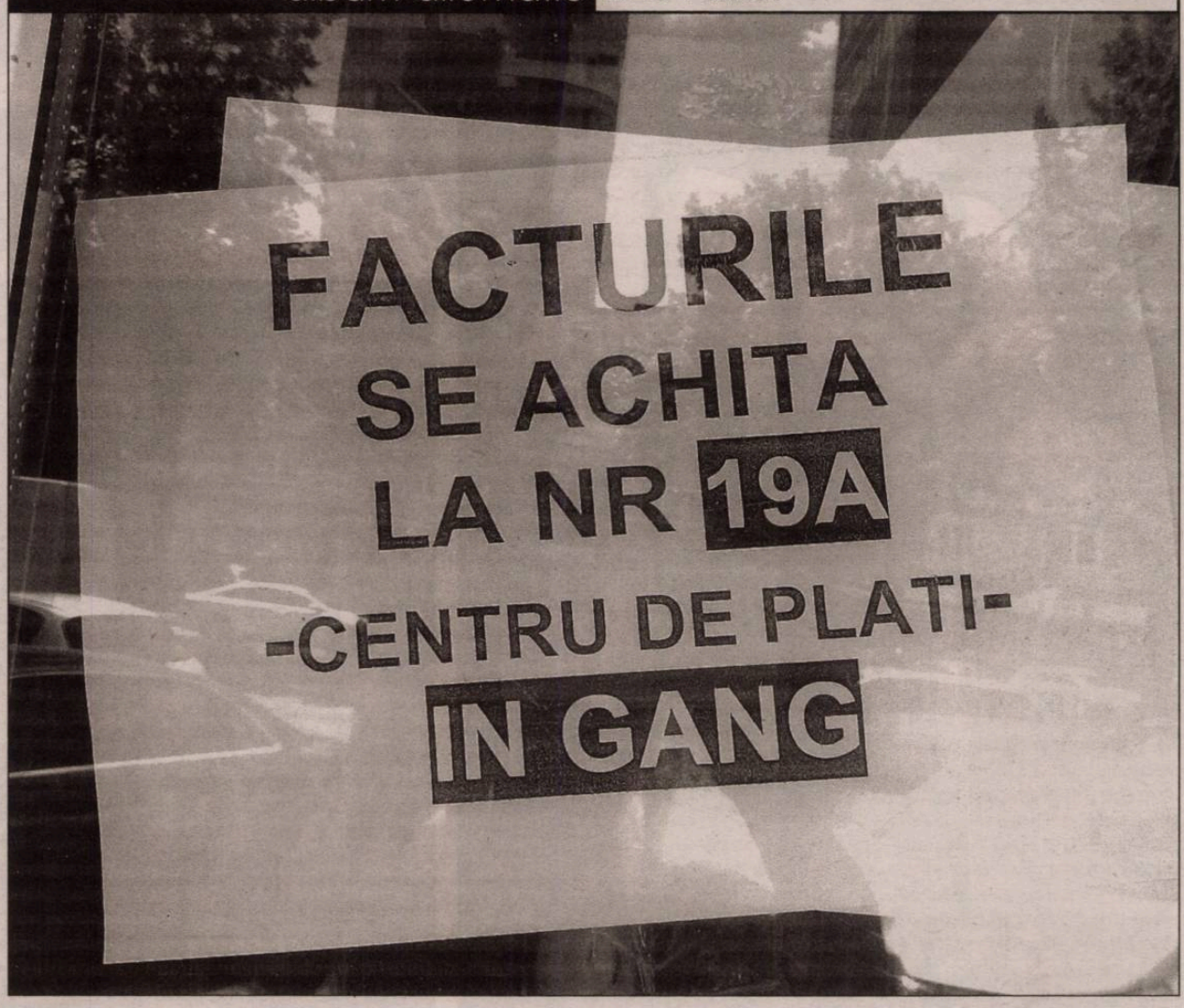

DILEMA VECHE

REDACŢIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacţie)
Marius CHIVU ● Radu COSAŞU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-şef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEŞU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-şef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOŞ ● Horia CORCHEŞ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUŢITARU ● Petre GURAN ● Ionuţ IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Laurenţiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEŞU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ŞTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIŢĂ
Andreea VLAD ● Matei VIŞNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ŞTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluţa ZAMFIR
Coordonator Producţie: Constantin DELTA
Director Distribuţie: Dana ZAMFIR

Informaţii şi reclamaţii ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 şi 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicaţie auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

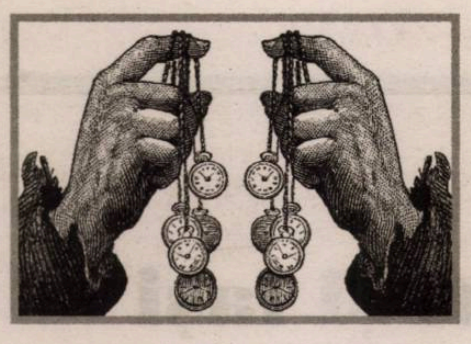

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Buna guvernare

Recitesc articolul de mai jos, apărut în octombrie 2008, și sînt oarecum mirat de calmul expozitiv (nu lipsit, totuși, de un subton critic) al textului. S-ar zice că nu era clar încă ce înseamnă, concret, „buna guvernare“, dar că situația avea șanse de ameliorare, iar dezbaterea în sine era încă posibilă și utilă. Dupa 11 ani de „progres“, simt că nu mai are rost să discutăm. S-a ajuns la o instalare fudulă în mediocritate, gafă, incompetență, tupeu și pragmatism orientat strict spre interesul privat. „A guverna“ nu mai e un prilej de reflecție, nu mai e o exigență cu implicații morale, profesionale, culturale, civice. E baftă și încăpățînare. E șmecherie și profit. Impostura, falsa imagine de sine și manipularea publică practicată ca „strategie“ electorală nu mai lasă loc pentru consiliere voitoare de mai bine, pentru reformă structurală, pentru un nou mod de a gîndi „sarcina“ guvernamentală. Totul e joc de picioare, fentă, caft de mahala, suficiență victorioasă, retorică păguboasă. Recitesc textul de mai jos (și îl reamintesc cititorului) cu sentimentul că recuperez, prin lectură, o ușoară briză de normalitate, o atmosferă de bună-credință, susținută de speranța că cine are urechi de auzit va auzi. Atît!

E important în ce fel de spațiu se întrunesc oamenii politici. Ceea ce vezi de jur împrejur te modelează insidios, te contaminează, sfîrșește prin a te locui. Faptul că, după revoluție, mai toate instituțiile importante ale statului român își au sediul într-o ambianță construită sau reamenajată de dictatură explică o bună parte din confuziile, abuzurile și convulsiile vieții noastre curente. La cîtă memorie neevacuată, atîta arbitrar. În această privință, „Casa Poporului“ e un mediu caracteristic: în totală contradicție cu scara umană, pompos, de o amploare care echivalează cu vidul, etalînd pretenții somptuoase, față de care tot ce se petrece înăuntru are proporții liliputane, „Palatul Parlamentului“ pare anume gîndit pentru a găzdui o mulțime fudulă și anonimă. Atinsă de mania grandorii și, în același timp, insignifiantă.

Cu vreo șapte sute de ani în urmă, într-o republică italiană, lucrurile arătau cu totul altfel. Pe vremea studenției, eram fascinat de profilul singuratic al lui Guidoriccio da Fogliano călărind abstract, ca o efigie, între două cetăți. Nu-mi venea să cred că celebra lucrare a lui Simone Martini nu era decît decorația murală a unei încăperi – Sala del Mappamondo – în care se țineau ședințele Consiliului General al Republicii Sieneze. Asta avea în ochi, clipă de clipă, conducerea locală. Alături, într-o sală numită Sala dei Nove („Sala Celor Nouă“), pereții sînt acoperiți de frescele lui Ambrogio Lorenzetti, reprezentînd, alegoric, Buna și Reaua Guvernare. Sala nu avea nevoie de dimensiuni ciclopice pentru a fi un riguros și fermecător rezumat al politicii de calitate. Desigur, astăzi, discursul pictorului sienez ar suna exotic, demodat, „idealist“. Dar rezultatele practice ale acestui discurs par să fi fost mai convingătoare decît cele ale „realiștilor“ contemporani, cu suprarealista lor prestație.

Binele Public stă sub „patronajul“ virtuților teologale.

Foarte pe scurt, iată „doctrina“ acestor fresce (pictate la 1337): buna guvernare este imperiul Binelui Public, respectiv stricta subordonare a interesului privat față de imperativul comunitar. Binele Public stă sub „patronajul“ virtuților teologale: Credința, Iubirea și Speranța. Instrumentele sale sînt virtuțile cardinale (Curajul, Discernămîntul, Cumpătarea, Justiția), plus Mărinimia. Aliatul natural al Binelui Public este Dreptatea, ca oglindire a Înțelepciunii și ca sursă a armoniei sociale (a bunei înțelegeri dintre oameni). Un alt reper al Binelui Public este Siguranța cetății *(Securitas)*, care rezultă din aplicarea neînduplecată a Legii. Toate laolaltă garantează *Pacea publică*. Din frescele care ilustrează efectele bunei guvernări, mai aflăm cît de importante sînt munca productivă, utilitatea reciprocă dintre cetățeni (fiecare să se facă folositor fiecăruia) și un raport echilibrat între sat și oraș. Prin contrast, Reaua Guvernare are conotațiile stării de *război*. Produce discordie, nedreptate, frică. Pămîntul, la țară, e fie steril, fie nelucrat, atmosfera generală e haotică și brutală. „Banalități!“, vor spune unii. „Păsărească inactuală!“, vor spune alții. Mie, unuia, mi se pare că n-ar fi rău să exersăm, la răstimpuri, măcar cu titlu de experiment, această păsărească. Măcar la un seminar facultativ pentru guvernanții și analiștii de mîine.

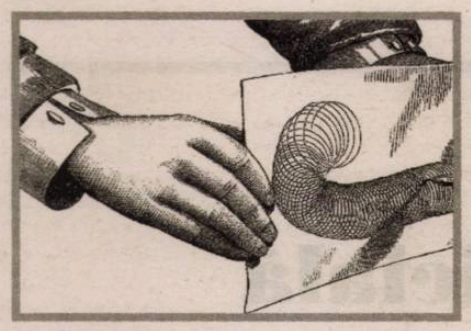

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Despre istorii și Istorie

Istoria pe care o reține memoria colectivă, devenită icoană, închisă în manuale școlare, ajunsă referință aproape mitologică, e formatată în contururi largi, colorată în tonuri vii, contrastante, culori complementare. Evitînd detaliile, contradicțiile și nuanțele pe care le descoperă specialiștii, evitînd pluralismul și intricarea „istoriilor“, Istoria, în elementaritatea și simplitatea ei, poate fi considerată aproape falsificatoare. Și totuși, chiar dacă ea fuge de teritoriul exactității, ea cîștigă în felul ei, vorba lui Constantin Noica, ceva din soliditatea adevărului. Nu posedă întregul adevăr, desigur, și totuși are un adevăr: adevărul viu, sedimentat uneori de generații în conștiințe și tradus după un timp în mitologiile naționale.

Mă întreb acum, cînd mai avem abia cîteva luni pînă să se împlinească treizeci de ani de la 22 decembrie 1989, care sînt acele cîteva fapte, evenimente, ba chiar imagini care merită să formeze nu numai materia istoricilor și a istoriilor exactității, ci și, mai ales, substanța Istoriei, a adevărului acestei perioade. Ce va rămîne în memoria vie din toate încîntările, mizeriile, iluziile, prostiile, realizările și eșecurile pe care le-am produs, le-am trăit și dintre care fiecare aproape, atunci cînd s-a întîmplat, a fost gratificată de comentatorii televiziunilor drept „epocală“, „istorică“, „halucinantă“, „apocaliptică“? Peste decenii, ca să nu spun peste secole, ce faptă, ce eveniment va rezista în amintirea generațiilor – și nu numai a documentelor – aplatizării timpului și trecerii în insignifianță a aproape orice a făcut cîndva deliciul și oroarea din viața generațiilor trecute?

Nu fac acum o listă plauzibilă sau măcar posibilă de astfel de evenimente, dar propun includerea pe o asemenea listă și a unei date: 27 mai 2019, a unei imagini – mașina cu ferestre fumurii cu Liviu Dragnea, gonind spre Jilava, urmărită de mașinile jurnaliștilor – și, bineînțeles, o scurtă poveste subiacentă: cel mai puternic om al României, politicianul care era la un pas de a instaura o dictatură personală, cel care aproape se înstăpînise peste majoritatea instituțiilor țării, direct și mai ales prin interpuși, a fost doborît subit. Iar eroina acestei lovituri nimicitoare a fost Laura Codruța Kövesi. Firește, e inexact ce spun acum: Kövesi nu mai era de luni bune la DNA, oricum nu ea fusese procurorul de caz, apoi nu ea, ci judecătorii de la ÎCCJ sînt cei care l-au condamnat pe Dragnea, după ce, pe fond, fusese judecata de la Curtea de Apel. Sînt mulți care, în fapt, au contribuit la deznodămînt – poate, nu în ultimul rînd, și rezultatul alegerilor și al referendumului din 26 mai, atît de defavorabil PSD-ului.

Dar sînt sigur că Istoria – nedreaptă, în fapt, dar adevărată în fond – nu va reține decît ceea ce se supune elementarizării ei mitologice: Kövesi, o femeie, a reușit să obțină condamnarea la închisoare a lui Dragnea, marele bărbat; asemenea unei

noi Iudite, ea a retezat cu sabia Justiției capul unui nou Holofern și astfel a evitat, în ultimul moment, căderea țării sub o nouă tiranie, fie și botezată pudic „iliberalism“. Ca „răsplată“ pentru a-l fi salvat de corupție și dictatură, statul român a „trădat-o“: i-a sabotat din răsputeri – dar fără succes în cele din urmă – candidatura la înalta funcție de procuror general european. Meandrele întregii istorii, ca și ale restului carierii dnei Kövesi – atît înainte de eveniment, cît și în cariera sa viitoare, sper fructuoasă, de procuror general european – vor fi consemnate în nenumărate documente, dar aproape sigur vor dispărea din memoria vie a generațiilor care vor urma. Cine își va mai aminti peste treizeci de ani de atîția politicieni români – dar poate și europeni – care au înfundat sau vor fi înfundat pușcăriile în urma dosarelor instrumentate de instituțiile conduse de dna Kövesi? Cine își va mai aminti atunci de „abuzurile“ DNA, de „protocoalele secrete“ (asta ca să nu omitem și alte versiuni ale istoriei)?

Toate astea se vor șterge în cele din urmă din memoria vie. Dar ea măcar atîta va reține: o femeie, lăsată aproape singură, hăituită neîncetat, aproape sfîșiată de adversari din toate părțile (guvern, ministrul Justiției, partid de guvernămînt, Parlament, cea mai mare parte a presei), a reușit, chiar și după ce a fost alungată mișelește din funcție, să-și doboare adversarul, trimițîndu-l la închisoare și lichidîndu-i dintr-o unică lovitură cariera politică. A salvat astfel țara de la o dictatură care pîndea după colț. Iar țara, „profund recunoscătoare“, a răsplătit-o cu o trădare.

Asta e Istoria. Restul sînt istorii.

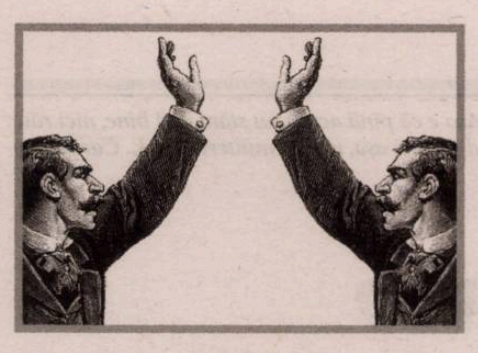

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Fără ticăloși, proști și lași

De ceva vreme îmi bat capul cu un primar prostovan și cam ticălos și cu un consiliu la fel, dominat de PSD, UNPR și partidul lui Vanghelie. Primăria sectorului 5 a făcut nenumărate mîrlănii în ultimii ani. De ceva vreme a hotărît să mă împiedice să continuu ceea ce fac de mulți ani, voluntar, pe banii mei. Au hotărît ei că e riscant să ajut copiii din cel mai nenorocit ghetou din București pentru că devin prea popular în cartier.

La temele noastre de la sfîrșitul săptămînii vin acum vreo 80 de copii între 8 și 16 ani și încă vreo 20-25 de preșcolari. Îi îmbrăcăm, îi încălțăm, le dăm să mănînce și, în plus, mai asigurăm și rechizite școlare, servicii medicale, reparații, urgențe și tot ce mai e nevoie pentru niște copii și familii foarte nevoiașe. Facem asta de vreo zece ani, iar de cinci ani sîntem din ce în ce mai mulți. În ultimele două duminici am fost nevoiți să facem temele pe bordură, căci școala ne-a închis cele patru săli de clasă care și ele nu erau de-ajuns pentru copii și pentru cei 40-50 de voluntari. Că doar domnul primar PSD se poate pișa pe cine vrea el, într-o bună tradiție a partidului. Doamnei directoare îi este frică să nu-și piardă scaunul, așa că interesul copiilor se poate duce și el dracului, important este să nu folosim sălile de clasă, că nu scrie la protocol. Mai sînt și ceva ONG-uri superpreocupate de făcut niște bani și de preaslăvirea domnului primar care face posibilă ninsoarea cu bani. Și ele au trecut prin procesul de scoatere a coloanei vertebrale.

Am crezut că ar fi o idee bună să vorbesc la Cotroceni. Loc glorios, unde locuiește salvatorul normalității neamului și marele iubitor de educație. Am zis să-i sugerez că ar fi putut să ne invite la Cotroceni să facem temele acolo. În acest fel, fostul profesor de fizică și marele om de stat ar fi dovedit, din punctul meu de vedere, că îi pasă de-adevăratelea de educație și că nu e robotul arogant despre care tot discutăm. Și din punct de vedere al comunicării politice ar fi fost o lovitură bună. Se pare că l-a durut în schiuri. Consilierul domnului pe educație este o doamnă de toată isprava, totuși.

Șeful filialei PNL Sector 5 a fost exact așa cum mi-aș imagina eu.

Nu am fost în sfera preocupărilor dînsului și, uite așa, rapid, a pierdut cîteva sute de voturi. În schimb, șeful filialei PNL Sector 5 a fost exact așa cum mi-aș imagina eu un politician responsabil, căruia îi pasă și vrea să facă ceva.

M-am gîndit că ar fi minunat dacă am putea să scăpăm de ticăloșii, lașii și proștii de care sînt pline instituțiile de stat și clasa politică.

Partea bună e că m-am hotărît să fac ceva ce nu am crezut că sînt în stare. O să-mi fac mutație în sectorul 5, o să-mi iau liber o lună înainte de alegerile locale și o să fac campanie pentru PLUS, USR și PNL.

Cum cred că s-ar putea cîștiga:

– Un singur mandat. Primarul ar trebui să se preocupe de reforma unei administrații catastrofale și nu de concursuri de popularitate. Dacă face treabă bună poate să se ducă în Parlament sau să revină la profesia lui.

– Primarul și consilierii locali vor dona toți banii primiți din salarii pentru a îmbunătăți situația celor mai nevoiașe familii. Un om care a avut succes profesional serios poate să trăiască cîțiva ani fără salariul – și așa cam nesimțit – de la primărie.

– Toate cheltuielile primăriei, toate întîlnirile și toate contractele vor fi total transparente. Zero clauze de confidențialitate.

– Camere video cu sunet peste tot unde există interacțiune cu cetățenii și în cabinetul primarului cu emitere 24 de ore din 24, căci lucrăm în interesul cetățeanului și nu al șmecherilor.

– Zero angajări pe linie de partid. Zero contracte cu firme care au avut contracte multiple cu primăria sau contracte acordate direct.

– Reforma profundă a primăriei pe baza unor indicatori de performanță meniți să asigure servicii cît mai eficiente. Infrastructură pentru o capitală europeană.

– Toate angajările făcute meritocratic de comisii independente de experți.

– Reducerea cu minimum 30% a cheltuielilor actuale ale primăriei și investiții majore în siguranța cetățeanului (eliminarea clanurilor de interlopi) și în bunăstarea (cu o prioritate pe educație) copiilor.

– Zero concerte și paranghelii pentru a promova primăria. Bugetul de PR al primăriei va fi total realocat pentru ajutorarea persoanelor vulnerabile din sectorul 5.

– Școli mult mai performante, posibilități de a face mult mai mult sport, posibilitatea unor mese calde și a unui ajutor pentru cei mai dezavantajați.

– Prezentarea unui plan minimal cu date la 100 de zile, un an, doi ani, trei ani. Neatingerea planului minimal la timp va duce automat la demisia primarului și a echipei lui.

– O coaliție informală a PLUS, USR, PNL care să prezinte o echipă pentru primărie cu CV-uri foarte bune. Validarea acestei echipe ar trebui să fie făcută inițial de experți independenți și apoi de partide.

– Un slogan dur. Nu cu *fericire,* nu cu *normalitate,* nu cu *îndrăznește.* Ceva clar și explicit. Cam cum este titlul.

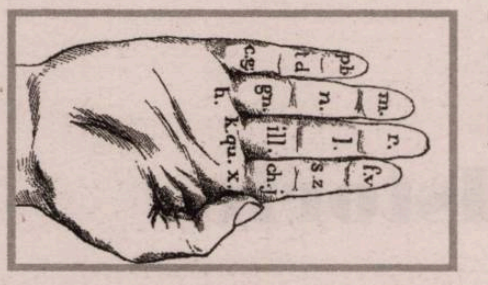

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Literatură artificială

L-am descoperit pe colegul meu de la Informatică, Porel Frostanca, într-o dimineață devreme (cînd mă duceam să prind puțină liniște pentru pregătirea unui curs, înaintea debutului hărmălaiei universitare), dormind zgribulit pe o bancă din vecinătatea bătrînei noastre instituții. M-am speriat să nu i se fi făcut rău și m-am oprit în dreptul lui. S-a trezit imediat, semn că se odihnea iepurește. Avea, în plus, privire de fugar. „Sînt pierdut, Codrine!", mi-a spus cu o tristețe imensă. „Nenorocit de propriul meu computer căruia, practic, *i-am dat viață*." O scurtă paranteză se impune aici. Porel este un geniu autohton în domeniul „inteligenței artificiale", premiat pretutindeni pentru invenții informatice excepționale. Obsesia sa mărturisită venea dintr-o lungă tradiție filozofică – aceea de a crea nu doar *inteligență* artificială, ci și *viață*, în sfîrșit (nu putem să-i spunem altfel deocamdată), tot *artificială*. Eu, ca literat, îl comparam frecvent cu acel „artist al frumuseții" *(The Artist of the Beautiful)* creat de Nathaniel Hawthorne, ceasornicarul vizionar Owen Warland, al cărui singur scop în lume era „să pună viață în interiorul mașinii". Cam asta urmărea și profesorul Frostanca tenace, determinîndu-ne pe toți să așteptăm, cu sufletul la gură, marea *breakthrough*. Imaginea lui din momentul respectiv nu corespundea deloc, trebuie să observ, cu așteptările comunității academice. „Am fost neglijent", a continuat el. „Nu am luat în calcul semnalele care apăruseră din zeci de direcții. Precum toți creatorii, am ajuns rapid victima sumbră a creației mele."

Văzîndu-mă complet nedumerit, a recurs brusc la narațiune: „Știi că urmăresc de decenii bune să fac ceva mai mult dintr-un computer. Vreau să-l apropii de umanitate, să-i generez voință proprie, liber-arbitru, capacitatea de a judeca autonom o situație și de a recurge la decizii neinfluențate de om. Am derulat acasă multiple experimente cu performantul meu calculator. Dacă reușea să mă învingă mereu la șah, dovedind abilitatea de a hotărî independent *cum să o facă*, atunci, prin programul adecvat, ar fi putut *să mă contreze* și în alte domenii, dezvoltînd, la fel de independent, opinii suficiente lor înșeși. I-am băgat, de pildă, în memorie, strict pentru verificare, cantități imense de informație literară – din zona voastră așadar –, articulîndu-i o autonomie de înțelegere și hermeneutică autonomă a fenomenului estetic. Am tremurat de fericire cînd i-am zis, intenționat, că Byron este un scriitor slabist, iar el s-a înfuriat și, cu o voce metalică de nerecunoscut, m-a pus sever la punct. Să fi văzut ce era la gura lui! Din tăntălău sfertodoct, maimuță preistorică și găinat nenorocit nu mă scotea... Nu te mira! În paralel, l-am învățat și expresii mai colorate tocmai pentru a-i scoate la iveală *personalitatea proprie*, dacă nu de-a dreptul antagonică, măcar într-o oarecare disonanță cu a mea. Ei bine, personalitatea asta liberă i s-a declanșat peste noapte, spre bucuria mea, desigur. Totuși, după scurt timp, îngrijorarea m-a cuprins inevitabil. Calculatorul – pe care-l numisem *Lordul*, din motive de prețuire firească – *nu mă mai asculta!*"

Am derulat acasă multiple experimente cu performantul meu calculator.

Porel părea cu desăvîrșire dărîmat. „M-a izbit sistematic după episodul cu Byron. Refuza să mai execute vreo comandă. Îl înnebunise, îmi țipa adesea în urechi, mai ales faptul că discreditasem, cu o nesimțire epocală, un *lord* aidoma *lui*, pe *lordul* Byron! Zbiera că nu mai dorește să aibă de-a face cu mine. Îmi condiționa o eventuală colaborare ulterioară de lectura integrală a operei poetice a *giganticului* – zicea ofuscat – *lord* romantic englez. Mi-a sărit și mie mustarul, se-nțelege. Nu m-au pus mămica și tăticu' să citesc poezie și-o să mă pună hahalera asta electronică? Prin urmare, cînd se aștepta mai puțin, prefăcîndu-mă, mieros, că nu voiam decît să-i adaug niște amănunte din biografia simpaticului *lord* Byron și asigurîndu-l că nu voi cuteza să inițiez alt tip de activitate, i-am fript lui *Lord* un *delete* monumental la absolut toată informația literară introdusă în memorie anterior. M-am hlizit în monitor cu satisfacție. Cînd s-a trezit din buimăceală, monstrul uitase de Byron și ai lui, dar, vai, *nu și de mine*. Din porcuț african și mamifer subdezvoltat nu mă scotea. Devenisem *dușmanul*. A strigat la nevastă-mea că o înșel cu femeile de serviciu din Universitate și la copii că i-aș fi adoptat. M-au părăsit *in corpore*, înainte să pot veni cu explicații. Am încercat să-l sparg cu bîta de baseball, însă, activîndu-și cîmpul magnetic de protecție (pe care tot eu i l-am creat, ca sistem antifurt), a respins-o, aruncîndu-mi-o direct în cap. Am ieșit disperat să iau aer și m-am trezit că schimbă codul alarmei, blocînd căile de acces în apartament (da, tot eu sînt de vină, cu spaima mea eternă de hoți: îl conectasem pe dement la sistem, de cîțiva ani, pentru paza locuinței). Am plecat învins și l-am mai auzit o dată, prin ușă, hohotind. Urla că ar fi *lord*, ce pana lui!"

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

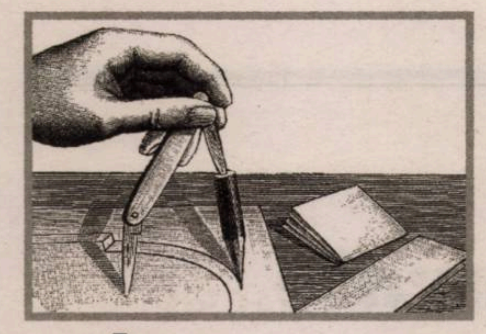

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Imigrația: călcîiul lui Ahile al Europei?

„În Franța este interzis să reflectezi pe tema imigrației.“ Această frază îi aparține unui filozof căruia îi urmăresc de multă vreme publicațiile și luările de atitudine, Michel Onfray, și a fost pronunțată în septembrie 2015 cu ocazia unui interviu acordat revistei *Le Point*. Orice se poate spune despre Michel Onfray, dar nu și faptul că ar fi un om de dreapta. El însuși se declară *libertar,* altfel spus un gînditor refuzînd orice constrîngere socială și politică, orice barieră pusă în fața spiritului critic. Unii editorialiști constată însă că, în privința unor subiecte „sensibile“ (cum ar fi identitatea, islamul sau imigrația), Michel Onfray formulează de o vreme concluzii apropiate de cele emise de pe poziții de dreapta sau chiar de extremă dreapta…

Michel Onfray va avea, poate, din nou, ocazia de a interveni polemic în spațiul mediatic întrucît, la inițiativa președintelui Emmanuel Macron, în Parlament va fi dezbătută, la sfîrșitul lunii septembrie, chestiunea imigrației. Șeful statului francez consideră că în nici un caz subiectul nu trebuie să rămînă apanajul extremei drepte. Franța va trece din nou, mai mult ca sigur, printr-un moment de intensă febrilitate reflexivă și nu este exclus ca partidul prezidențial să se fisureze în acest context.

Cînd vine vorba de imigrație, peisajul politic francez se înnourează dintr-o dată, pasiuni viscerale se declanșează, cariere politice riscă să deraieze. În întreaga Europă subiectul este „fierbinte“ (chiar și în țări cu puțini străini, precum Ungaria). Dar în nici o altă țară dezbaterile în jurul imigrației nu iau o turnură pasională atît de intensă precum în Franța, ca și cum francezii ar fi profund convinși că întreaga soartă a omenirii depinde de concluziile trase de ei după ce reflectează pe marginea acestui subiect.

Dezbaterea parlamentară nu a început încă, dar plouă deja în presă cu strigăte de spaimă, critici virulente, comentarii insidioase și avertismente. Unii editorialiști se tem că întreaga societate franceză s-ar putea „isteriza“ în focul discuțiilor, iar alții cer ca nu cumva dezbaterea, necesară fără îndoială, să fie instrumentalizată politic. În tabăra macronistă diverse voci se întreabă dacă nu cumva președintele nu a făcut un viraj la dreapta (doar prin simplul fapt că a propus această discuție!).

Argumentele lui Macron sînt însă pur și simplu de bun-simț. În primul rînd, spune el, într-o democrație nu trebuie să ne fie frică de nici o dezbatere. În al doilea rînd, imigrația este un fenomen care remodelează și va continua să remodeleze Europa. Dacă mergem pe lanțul cauzal al Brexit-ului, ajungem în mod inevitabil la imigrație. Prezența a o sută de deputați de extremă dreapta în Bundestag la Berlin, pentru prima dată atît de numeroși de la al Doilea Război Mondial încoace, are ca explicație tot imigrația. Iar turbulențele politice din Italia, unde asistăm la coaliții „împotriva naturii“, au ca fundal tot temerile legate de imigrație, insecuritate culturală, pierderea identității.

Emmanuel Macron nu se teme, de altfel, să pronunțe și această sintagmă, „insecuritate culturală“. Există în Franța o viziune dominantă de stînga în virtutea căreia cei care recurg la astfel de termeni sînt fie oameni de dreapta, ba chiar de extremă dreapta, fie reacționari, fie islamofobi, fie de-a dreptul fasciști sau toate la un loc. Există însă, în peisajul politic francez, și un curent critic care reproșează stîngii un grav eșec în materie de abordare a fenomenului migratoriu, ba chiar o complezență ideologică cu cele mai retrograde idei aduse uneori de imigranți (pentru că printre ei se află și islamiști radicali sau pur și simplu oameni venind din țări unde cuvîntul *laicitate* nu există în limbă). Într-un eseu publicat în această toamnă, intitulat *Teoria dictaturii* (Editura Robert Laffont), același Michel Ofray explică de ce stînga a dominat din punct de vedere mediatic după al Doilea Război Mondial, impunîndu-și ideile ca pe niște criterii de moralitate. El consideră că, după 1945, generalul De Gaulle, pentru a putea guverna Franța, ar fi inventat „mitul“ unei Rezistențe în care s-ar fi implicat majoritatea francezilor, colaborașionismul rămînînd doar un fenomen marginal. Apoi, explică tot Michel Onfray, generalul ar fi împărțit puterea cu comuniștii: lor le-ar fi dat pe mînă cultura, iar el și partidul său ar fi păstrat economia și administrația statului. Poate că în această explicație trebuie găsită și sursa dificultății pe care o are Franța de a reflecta cu seninătate la imigrație, fără ca protagoniștii dezbaterii să se teamă de sabia lui Damocles a sancțiunilor mediatice și morale. Ceea ce l-a determinat pe Emmanuel Macron să-și asume acum riscul de a lansa acest subiect în arena politică nu este un secret. Unii o spun în culise, alții în presă. În perspectiva alegerilor din 2022, este limpede că Emmanuel Macron va avea în față un singur adversar, pe Marine Le Pen, lidera extremei drepte. Or, s-ar părea că pentru prima dată în istoria postbelică a Franței candidatul extremei drepte are șanse reale de a cîștiga, motivul principal fiind acela că le vorbește francezilor, fără complexe, despre necesitatea stopării imigrației…

Să ne imaginăm o secundă acest scenariu: un președinte profund antiimigrașionist într-o Franță care de multă vreme se dorește inspiratoarea Europei… Ar însemna un nou tsunami pentru Europa (poate nu chiar de talia Brexit-ului, acesta avînd mai mult o dimensiune economică), dar cu siguranță un tsunami cultural, o veritabilă prăbușire a unui edificiu umanist, a unui sistem de idei care reverberează de pe vremea iluminismului. Iată de ce Macron crede că este mai bine ca reflecția asupra imigrației să nu fie lăsată exclusiv în monopolul extremei drepte, al formațiunilor populiste și naționaliste. Este ca și cum ar spune: dacă trebuie să ajungem la concluzii dureroase, de exemplu că se impune o pauză migratorie pentru ca democrația și identitatea europeană să poată fi „salvate“, mai bine să o facem „noi“ decît „ei“.

DILEMA VECHE

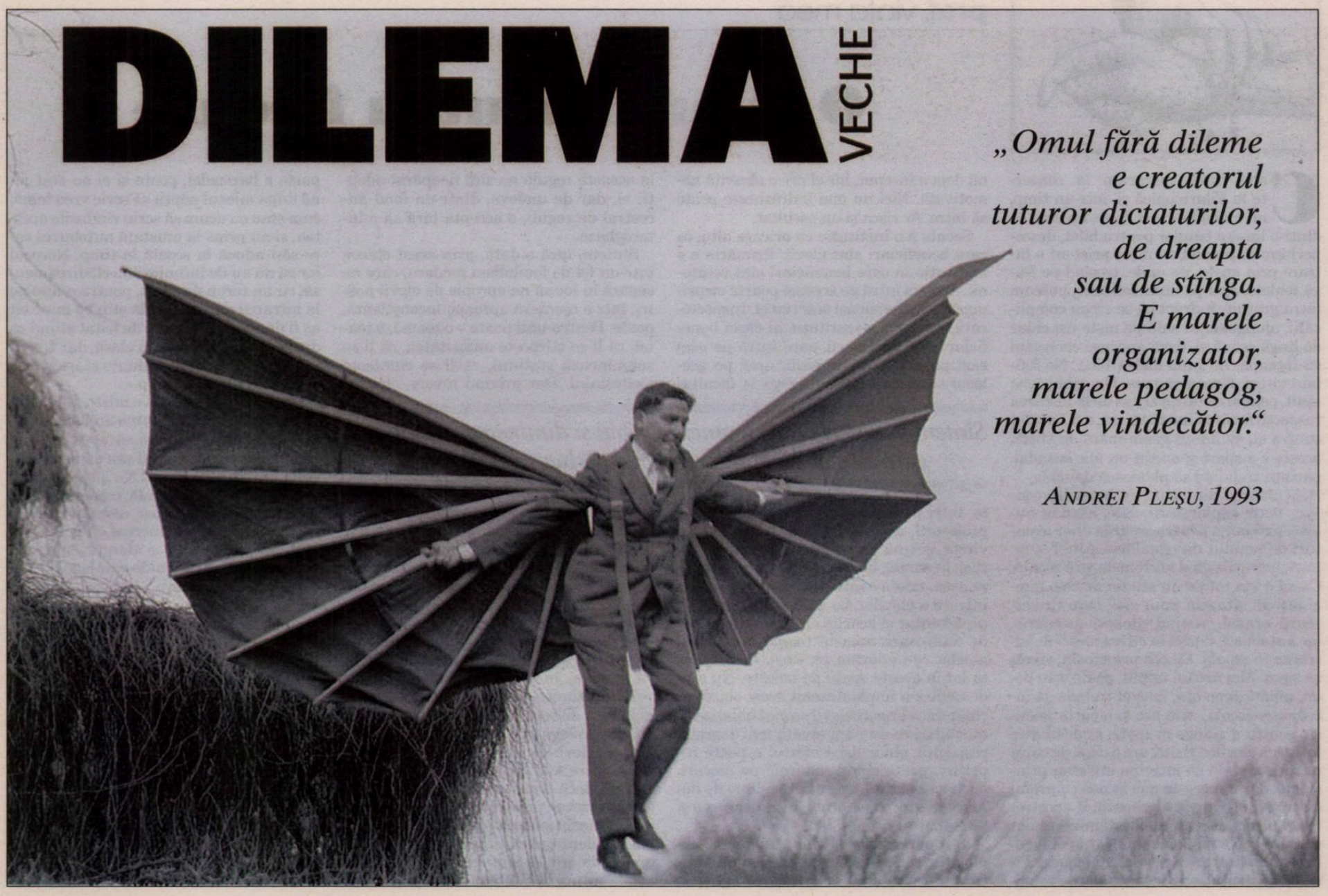

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

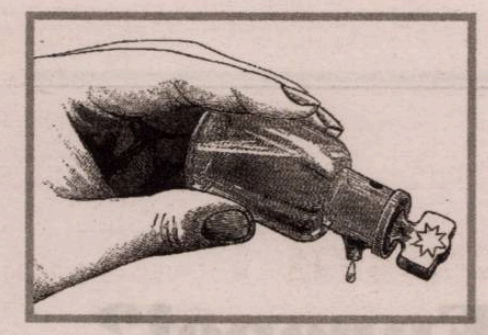

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Hiperbole temporale

Un clișeu jurnalistic dintre cele mai iritante leagă un fapt oarecare de o perioadă mai lungă de timp, prezentîndu-l ca emblematic pentru respectivul interval: *descoperirea mileniului, nunta secolului, petrecerea anului* etc. Tiparul atribuie un sens superlativ evenimentului, prin unicitatea pe care o presupune: *nunta secolului* este, evident, nunta cea mai importantă dintr-un secol. Lejeritatea cu care discursul jurnalistic actual atribuie superlative, fără argumente și dovezi, este sporită în acest caz de pretenția absurdă a controlului asupra viitorului. În principiu, un istoric ar putea susține, retroactiv, că un aveniment anume a fost cel mai important dintr-un interval de timp trecut (dar nu o va face, pentru că are conștiința interacțiunii faptelor și a planurilor multiple pe care acestea se pot ierarhiza, în mod subiectiv). Un jurnalist nu are însă nici o ezitare în a proclama în ianuarie *nunta anului*, sau în anul 2001 *nunta secolului*. Bănuiala că în următoarele luni sau în următorii 99 de ani ar putea apărea concurente la respectiva poziție ierarhică nu e de natură să tulbure avîntul hiperbolic al scriiturii. De altfel, memoria scurtă a producătorilor de pseudo-știri acumulează fără probleme, în același interval, mai multe nunți ale anului și un număr impresionant de nunți ale secolului.

Clișeul favorit este cel intermediar, mai ușor de acceptat de un minimum de raționalitate: evenimentele sînt raportate mai ales la durata unui an. E interesant de văzut care sînt evenimentele descrise și evaluate cel mai des de clișeul temporal *al anului*. Pe primul loc se situează nunțile: „Bombă în showbiz: Aceasta este *nunta anului 2020!*“ (b1.ro); „Se pregătește *nunta anului* în România. Un milionar român a făcut anunțul șoc“ (capital.ro). Deloc surprinzător, o frecvență considerabilă au și divorțurile: „*Divorțul anului* în showbiz!“ (bzi.ro); „Răsturnare de situație în *divorțul anului!*“ (a1.ro); „*Divorțul anului* în sportul din România!“ (sport.ro). Sînt și alte ocazii hiperbolizate – „Imagini exclusive de la *botezul anului*!“ (spynews.ro) –, unele desemnate mai puțin specific, prin termeni ca *petrecere* sau *eveniment:* „totul despre ținutele alese de vedete la *petrecerea anului!*“ (viva.ro); „Vezi ce ținute superbe au purtat divele la *petrecerea anului!*“ (unica.ro); „*Evenimentul anului:* minune la racla sfintei Paraschiva“ (b1.ro). Multe dintre exemplele de mai sus apar chiar în titluri jurnalistice, făcute să atragă atenția într-un mod cît se poate de rudimentar, inclusiv prin scrierea clișeului cu majuscule (pe care nu le-am mai reprodus aici).

„Evenimentul anului:
minune la racla sfintei Paraschiva.“

Mai surprinzătoare mi se pare folosirea clișeului pentru acțiuni violente. Din punct de vedere etic, nu ar fi cazul ca acestea să fie clasificate în funcție de notorietate sau de gradul de impact psihologic: „Detalii cutremurătoare din *crima anului* în România“ (realitatea.net); „Dezvăluiri incendiare de la *crima anului*“ (bzi.ro); „Este *bătaia anului* în showbiz?!“ (evz.ro); „Bătaie între vedetele Kanal D. *Scandalul anului* a explodat“ (evz.ro); „Accidentul de marți de pe E60, *drama anului* pe șoselele mureșene“ (adevarul.ro). *„Accidentul anului.* Un Range Rover Evoque face accident cu replica sa chinezească“ (realitatea.net); *„Accidentul anului* în județul Sibiu! A «sărit» cu mașina într-un TIR“ (avantuliber.ro). În toate aceste cazuri, scuza ipocrită a compasiunii și a interesului uman nu mai funcționează, satisfacția de a găsi amănuntul senzațional fiind cît se poate de evidentă. Nu există limite morale în folosirea clișeului: *„Violul anului* a fost finalizat la Curtea de Apel“ (bzi.ro).

Intervalele mai mari (deceniu, secol) sînt folosite cu ceva mai multă prudență. De pildă, *secolul* este evocat cu oarecare distanță ironică – „Nașul a rupt tăcerea despre «*nunta secolului*» din România“ (cancan.ro) –, fiind rezervat de obicei știrilor internaționale – *„Divorțul secolului* la Hollywood: Cînd se va anunța oficial“ (ziare.com); „Meghan Markle și Prințul Harry. *Nunta secolului*“ (eintegral.ro); în ultimul caz se traduce de fapt un clișeu de circulație internațională („wedding *of the* century“).

Intervalele mai mici de un an – semestru, trimestru, lună, săptămînă – nu par suficient de interesante pentru amplificarea senzaționalului. În fond, cine ar fi impresionat de *nunta lunii* sau de *crima săptămînii?* Sintagme de acest gen (ca *evenimentul zilei*) există, dar ele nu mai evocă raritatea și caracterul excepțional al unui fapt senzațional, ci frecvența sa.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

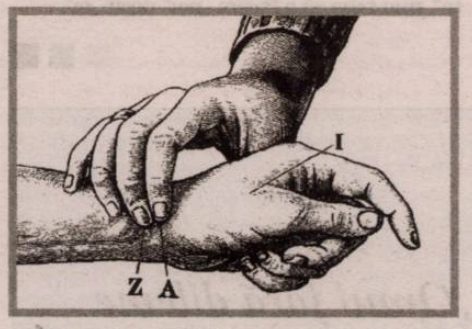

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

O poartă pentru fiecare

Copil fiind, mergeam la concerte la Filarmonică și, într-un timp, nu mai știu exact de ce, nu cred că dintr-o lipsă a banilor pentru bilet, descoperisem împreună cu niște prieteni o intrare prin spate, pe unde, trecînd pe lîngă toalete, apoi pe niște cotloane, puteam intra gratuit. E drept că se creau complicații, ajungeam în sală pe niște uși chiar de lîngă scenă și, dacă apucase concertul să înceapă, nu prea dădea bine. Ne fofilam totuși, făceam cumva. N-a ținut însă mult, pentru că într-o zi ușa de la intrarea respectivă părea încuiată, noi am forțat-o cumva și, avînd un geam mare de sticlă, acesta s-a spart și a ieșit un mic scandal, părinții trebuind să plătească daunele.

Intrarea din spate, în anumite contexte exploratorii, este, așadar, numai bună pentru crearea unor aventuri de neuitat din copilărie. Altfel stau, însă, lucrurile cînd vorbim despre școală. Ca să o iau tot pe un studiu de caz, imaginați-vă situația unui elev care traversează orașul, venind dinspre periferie, iar autobuzul îl lasă la cîțiva metri de intrarea în școală. De cea principală, vreau să spun. Mai are un minut, poate, sau două, pînă începe ora, însă el trebuie să înconjoare școala, care are și o curte imensă, pentru a ajunge în spate, acolo unde e intrarea elevilor. Ezită, are o clipă de curaj nebunesc și dă să intre pe intrarea principală, dar nimerește nas în nas cu profu de ce-o fi el, care îl blochează, îl apostrofează, îl ține un minut chestionîndu-l din ce clasă e și cum îl cheamă, iar apoi îl gonește spre intrarea elevilor, din spate. Pînă să dea colțul, ora de mate sau de română deja a început, iar el are o absență nemotivată. Nici nu mai îndrăznește poate să intre. Ar risca și un ascultat.

Școala e o instituție ca oricare alta, în care beneficiari sînt elevii. Primăria e o instituție în care beneficiari sînt cetățenii. Aceștia intră pe aceeași poartă cu primarul, urcă aceleași scări cu el. Inspectoratul Școlar e o instituție ai cărei beneficiari sînt profesorii, care intră pe aceeași poartă cu inspectorii, urcă pe aceleași scări cu ei. Cînd mergi la facultate, intri pe aceeași poartă pe care intră profesorii, unii dintre ei legende, unii în vîrstă, și urci pe aceleași scări cu ei. Totuși, la școală, încă în multe locuri din țara asta, există o intrare a profesorilor și o intrare a elevilor, ba uneori chiar scările profesorilor și scările elevilor. Mă întreb de unde oare această teamă a noastră, a celor ce-i educăm pe elevi, de prezența lor în aceste spații de trecere. Nu știu de unde s-a împămîntenit acest obicei, și chiar dacă uneori elevii se mai îmbulzesc, nu văd de ce nu i-am învăța mai degrabă respectul, chiar dacă efortul e poate repetitiv, poate chiar zadarnic pe alocuri, decît să-i învățăm că există o linie de demarcație între ei și noi, alta decît cea a vîrstei, a studiilor.

Sîntem în aceeași oală, oameni grăbiți și dimineața somnoroși, care au stat pînă tîrziu noaptea să lucreze cîte ceva.

Îmi pare curios și chiar nu găsesc explicația, pentru că sînt sigur că mulți dintre profesorii și directorii care veghează la această regulă nu sînt neapărat adepții ei, dar de undeva, dintr-un fond ancestral de reguli, o acceptă fără să o interogheze.

Sîntem, încă o dată, prin acest obicei, într-un fel de feudalism modern, care ne separă în loc să ne apropie de elevii noștri, într-o manieră aproape inconștientă, poate. Pentru unii poate e o teamă, o teamă că li se știrbește autoritatea, că li se subminează statutul, că li se ciuntește piedestalul. Dar privind invers, elevilor li se induce un model de gîndire separaționist, nu unul colaborativ. Însă în aceste momente, cînd ne îndreptăm și unii, și alții spre datorie, că e ea cea de elev sau cea de profesor, nu sîntem și unii, și alții mai întîi oameni, cu oboselile și grabele noastre?

În școala mea există de asemenea două intrări, dar sînt separate doar de cîțiva metri și, în fapt, elevii intră pe unde vor. Chestiunea ridicată în discuție nu e inspirată de școala mea, deși am mai auzit unii colegi că-i apostrofează, ocazional, pe elevi. De regulă, eu îi las pe copii să intre mai întîi, aștept să se creeze o breșă dacă e mai aglomerat sau încerc să mă strecor printre ei. Nu sînt oricum un tip masiv, adesea nici nu mă observă. Nu mă deranjează, știu că se grăbesc să ajungă la ore, că sînt somnoroși, unii cu cafele în mîini. Sîntem acolo de aceeași parte a baricadei, poate și ei au stat pînă după miezul nopții să scrie vreo temă, cum stau eu acum să scriu rîndurile acestea, și au prins la mustață autobuzul care să-i aducă la școală la timp. Norocul lor că nu au de înconjurat o clădire imensă, cu un teren de sport, pentru a ajunge la intrarea din spate. Mă știu pe mine cît aș fi de stresat și poate de iritat știind că din doi pași aș ajunge în clasă, dar trebuie să mai alerg cîteva minute și oricum să risc să nu ajung la timp.

Dar la mine la școală e mișto. Elevii intră pe aceeași intrare, urcă aceleași scări, uneori se mai întîmplă să ne mai și izbească din fugă cu cotul sau să ne înghesuim unii în alții. Ei, și? Nu ne pică tresele. Sîntem în aceeași oală, oameni grăbiți și dimineața somnoroși, care au stat pînă tîrziu noaptea să lucreze cîte ceva. Ne bem cafeaua pe fugă și alergăm spre clase. Abia apoi se deschide catalogul.

Avem absenți, astăzi, clasa a XII-a? Popescu, domnule profesor! Dar ajunge imediat, mi-a trimis mesaj că e la colțul clădirii. Vă roagă să nu-l puneți absent, că vine! Cioc-cioc! Popescu intră gîfîind. Vă rog să mă scuzați că am întîrziat! În mînă are o cafea. Pe mine nu mă deranjează. Deși puțin invidios sînt: aș vrea să pot avea și eu una în mînă sau pe catedră. Și dacă n-am? Le spun ce am de spus mai departe, povestea nu se oprește niciodată.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Mîncăm ca să trăim sau trăim ca să mîncăm?

E întrebarea cu care o necăjeam pe bunică-mea de fiecare dată cînd ajungeam la Cluj și ne aștepta cu o masă întinsă, plină cu de toate, chiar și în acele vremuri de sărăcie lucie din anii '80 în care galantarele magazinelor erau goale, nu știu cum de reușea, își avea „relațiile" ei cu femeile de pe la țară, mai cosea cîte o fustă pentru niște ouă sau smîntînă. Aperitivele – caș, slănină, ouă umplute, salată de vinete etc. – erau urmate de ciorbele ei ardelenești desăvîrșite, îmi amintesc de lușcoș, pe care îl detestam (acum îmi place) pentru că semăna cu un soi de sarmale lichide, sau de supa galbenă cu găluști, apoi de puiul la cuptor, pui sfrijiți, că așa erau în comunism, totuși vedeai carnea, puteai să pui mîna pe copan și, la final, una dintre prăjiturile ei cu multe foi și cu diferite creme, poate „Greta Garbo" sau „Albă ca Zăpada" sau pur și simplu o prăjitură cu mere simplă, perfectă. Totul stropit discret cu pălincă sau vișinată făcută în casă, tata-mare era responsabil cu umplutul paharelor ca de păpuși, pe la al treilea rînd spunea: „Atîîît!", o făcea premeditat și cu un strop de zgîrcenie, ca să-i mai rămînă și lui pentru după-amiezele în care cotrobăia prin cămară, în căutare, chipurile, de borcane de iaurt goale sau altceva inofensiv, ca să mai tragă pe ascuns cîte o dușcă. Și un sirop de zmeură pentru mine. Cu sifon. După tot acest festin pregătit special pentru cei dragi care veneau din orașul cel mare unde nu aveau legături cu femei de la țară, așa că mîncau tocănă de cartofi cu parizer și alte încropeli sărăcăcioase, vag comestibile, ne prăbușeam ghiftuiți pe canapelele din sufragerie, iar taică-miu întreba pe un ton filozofic, mai în glumă, mai în serios: „Mamă-mare, noi mîncăm ca să trăim sau trăim ca să mîncăm?". Mama-mare, fericită că ne vedea pe toți sătui, răspundea rîzînd: „Păi, trăim ca să mîncăm!", apoi își dădea seama că era cît pe-aci să cadă în capcană și se corecta repede: „Mîncăm ca să trăim... cum altfel?". Apoi avea un moment de derută și ridica pur și simplu din umeri: „Nu știu, Antoane!".

Da, mîncam ca să trăim, ca să supraviețuim, însă mîncarea era un scop în sine – în primul rînd, procurarea ei, orele petrecute la coadă cînd „se băga" cîte ceva, orice, și riscai să nu mai prinzi, stăteai degeaba, înțepenit de frig, la minus 10 grade. Era un eveniment cînd cineva „dădea o masă", nunțile, botezurile, pomenile erau așteptate cu nerăbdare, nu mai conta cine naște sau cine moare, știai că vei pleca de acolo cu burta plină. Te dădeai peste cap de Pași, de Crăciun, de Revelion ca să miroasă și la tine în casă a ceva bun, să simți că e sărbătoare. Așa că acum o înțeleg și pe mama-mare și deruta ei, pentru că se poate spune și că trăiam ca să mîncăm, totul era cu dublu sens și cu „șopîrle" în anii aceia.

N-am fost un copil mofturos, eram unul dintre copiii despre care se spunea că mănîncă „bine", mai ales prin vizite mîncam din politețe tot din farfurie, ca să nu supăr gazda, mai ales că știam cît de dificil era să pui ceva pe masă. Și mai tîrziu m-am mulțumit cu ce aveam, n-am fost niciodată o gurmandă. De multe ori am sărit peste mese chiar dacă mi-era foame, știam că la un moment dat va trece și foamea. Foamea aceea din anii comunismului în care a mînca o friptură cu cartofi prăjiți era o sărbătoare în sine a rămas doar în amintiri. Vremurile s-au schimbat, cel puțin teoretic avem de toate, totuși pe undeva am rămas o națiune de hămesiți, de nesătui, de fomiști, pentru că în România, trebuie să recunoaștem, se mănîncă mult. La masa de prînz, în familiile mai mult sau mai puțin tradiționale, cele trei feluri sînt respectate cu sfințenie, iar ciorba care umflă burta e nelipsită, la restaurant o porție babană contează, am întîlnit oameni, și nu puțini, care se gîndesc obsesiv la mîncare – ce mîncăm azi?, dar deseară?, ce gătim pentru mîine? Eram la un restaurant cu specific unguresc din Tîrgu Mureș și am observat o fată în jur de 20 de ani de la o masă alăturată cum mînca. De altfel, era imposibil să n-o observi – avea în față o ditamai farfurie cu coaste de porc, cartofi, murături, ceva ce eu n-aș fi putut să termin nici în două zile. Mînca cu conștiinciozitate, cu religiozitate, făcînd total abstracție de prietenii cu care venise la cîrciumă și de conversațiile din jur – o îmbucătură din coastă, un cartof, o murătură, o gură din paharul de vin, un oscior ros cu o mină concentrată, altă coastă, alt cartof, altă gură de vin. Oare o să reușească să termine? – m-am întrebat și am uitat să mă holbez, spectacolul era fascinant, ca la un concurs de tipul cine poate mînca hamburgerul de 3 kg. I-a luat o oră să termine, dar a reușit, oasele erau bine lustruite, nu rămăsese nici măcar un cartof. Fata asta tînără era rotundă ca o bilă, însă e un amănunt lipsit de importanță aici, ce m-a mirat era că pe chip nu i se citea nici o satisfacție, nici o bucurie, nimic.

Altădată, pe litoralul bulgăresc, m-am nimerit la un restaurant alături de un cuplu de români, în jur de 35 de ani. Amîndoi destul de slabi, destul de *fit*. I-am privit cum au înfulecat în timp record, o jumătate de oră maximum, trei feluri de mîncare – aperitiv, supă și felul principal –, au dat gata și vreo două lipii cu usturoi care erau destul de mari. În timpul mesei, din nou nu au schimbat mai mult de două cuvinte din care mi-am dat seama că sînt români. M-am gîndit că rareori eu pot mînca mai mult de un singur fel la o masă – oare sînt anormală? Dacă mînînc ciorba, de exemplu, felul doi poate să nici nu mai existe.

N-am fost niciodată la *all-inclusive*, nici măcar la vreun restaurant de tipul *all you can eat*, însă am avut parte din plin de experiența micului dejun de tip bufet suedez pe la hoteluri din străinătate și, după conținutul farfuriilor, îmi dădeam seama care erau românii. Farfurii umplute pînă la refuz cu de toate, exact ca la shaorma „cu de toate". În general, numai mîncare consistentă „ca la mama acasă", tot ce e mai caloric și mai unsuros – omlete, bacon, cremvurști, cașcaval și întîmplător cîte o feliuță de roșie, așa, de culoare, apoi prăjiturile, brioșele, foietajele. Cei mai mulți nu puteau mînca tot, oricît s-ar fi străduit, abandonau jumătate din ceea ce-și puseseră în farfurii, mîncare irosită. În tot acest timp, ceilalți turiști de prin alte țări mai decojeau și cîte un fruct, mai amestecau și într-un bol cu iaurt cu cereale, odată am admirat un elvețian (îl cunoșteam) care a uns cu meticulozitate o feliuță subțire de baghetă cu un strat și mai subțire de unt, apoi a întins și mai meticulos niște miere, ăsta a fost tot micul dejun al lui. Ca românii mai procedau doar rușii din clasa muncitoare, dintr-un hotel de la Sozopol, rădeau tot la micul dejun, dacă nu te trezeai la 8, nu mai prindeai nimic. Deh, nații trecute prin comunism! – veți zice, chiar dacă se schimbă generațiile, foamea rămîne în ADN. Și teama de a nu rămîne nemîncați. Poate e mai mult decît atît – felul în care mîncăm, cît mîncăm, mai ține și de bunsimț.

La petreceri, cocktailuri, sindrofii cu bufet suedez, de regulă, rămîn nemîncată pentru că nu-mi vine să mă înghesui cu alți o sută cînd se aduce mîncarea, să dau din coate. Este momentul în care nu mai contează nimic din ce se întîmplă în jur, nu contează că vorbește unul pe scenă singur ca televizorul sau că altul cîntă, că se dau premii etc., nu mai contează scopul în sine al evenimentului, umplerea burții trece pe primul plan. Prin anii '90 exista o specie despre care nu mai știu dacă o fi pe cale de dispariție – pișcotarii. Erau unii care nu ratau nici un eveniment monden din București, fie el aniversare, lansare a ceva, vernisaj. Veneau doar să mănînce, uneori își mai luau și acasă, la pachet.

Așadar, după 30 de ani de la căderea comunismului, întrebarea cu care o necăjeam pe mama-mare este în continuare derutantă și nu-și găsește un răspuns. Tot ce pot să vă spun este că de foame nu se moare atît de ușor, am experimentat. La un moment dat am ținut o dietă în care pur și simplu mi-am micșorat porțiile la limită, mîncam exact cît să încapă într-o ceșcuță de cafea. Abia atunci mi-am dat seama cît de puțină mîncare ne trebuie, de fapt nouă, niște animale lenețe și citadine, ca să supraviețuim.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Pasiune pentru castravetele murat în soare

Borcan cît de puțin, dar deschis larg la bot / 1 kg castraveți mici / sînt de crestat la capete ca să intre saramura în ei / apă cît cuprinde borcanul, cam un kil / sare o lingură-două / 4-5 căței de usturoi decojiți și tăiați în 2 / hrean tăiat in fîșii lungi / 2-3 fire de cimbru uscat / 2-3 fire de mărar uscat (cu totul) / da, 1 ardei iute / da, 1 morcov tăiat rondele. Îmi place să-i îndes în borcan și, mai ales, așteptarea. PușI în soare în zilele de august-septembrie. Să-i vezi cum se fac sub ochii tăi. Să-i simți cum se înfrîng în borcan. Se acresc. Sînt de furat din burcan pe măsură ce se fac. Ăștia nu-s castraveți de lungă durată, sînt de mizilit, de băgat în omul așteptînd. Or, omul așteptînd are limbariță, vorbă degeabă. Vorba aia lui Pann: Aideți să vorbim degeabă, / Că tot n-avem nici o treabă. / Fiindcă/ Gura nu cere chirie, / Poate vorbi orce fie. / De multe ori însă / Vorba, din vorbă în vorbă / Au ajuns și la cociorbă. / Ș-atunci vine proverbul: Vorba pe unde a ieșit / Mai bine să fi tușit. / De acea / Cînd vrei să vorbești, la gură / Să aibi lacăt și măsură. / Adică: Vezi bîrna din ochiul tău / Și nu vorbi p-alt de rău. / Spre pildă: / Cînd vei vorbi de mucos, / Nici tu să fii urduros. / Că nu e mai urît cînd cineva / Face pe frumos că e ponevos / Și pe cel urît că e aurit. / Sau / Urît meșter a croit-o, / Rău ciocan a ciocănit-o. / Sau / Bun ciocan te-a ciocănit, / Că frumos te-a potrivit. / Și / Urît tată a avut, / Să-i semene l-a făcut. / Sau / Fă-mă, tată, ca să-ți seamăn / Ca frate cu frate geamăn. / Dar însă / A semănat crastaveți / Și au răsărit scăieți.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Fotbal feminin obligatoriu?

Termenul „obligatoriu" zgîrie. Spirite libere ce sîntem, după patru decenii și ceva de anihilare morală și trei de dezordine instituțională, ne repugnă tot ce e la impuse. Progresul, însă, nu s-a făcut doar cu „vă rog frumos". Nicăieri. Acum federația de fotbal încearcă să împingă de la spate constituirea unui corp solid al fotbalului celuilalt sex, care capătă avînt în lume. Echipele de prima ligă sînt obligate ca din sezonul viitor să aibă și o componentă feminină, plus o dezvoltare constantă an de an a acestui sector. Inițiativa vine în coliziune directă cu machismul secular al băieților (deștepți) pentru care femeile (proaste) au o singură menire. Hai, două, cu legarea de cuptor. Chiar și printre spiritele care nu sînt blocate în Evul Mediu de pînă la Renaștere, ci au parcurs drumul măcar pînă în secolul al XIX-lea, bîntuie ideea că anumite sporturi nu sînt făcute pentru femei. Exact cum gîndea și baronul De Coubertin cînd a reinventat Jocurile Olimpice. Prezența „fustelor" era, după spusele lui, „lipsită de pragmatism (!), neinteresantă, inestetică și incorectă (!!!)". Ca să vezi! Astăzi destui susțin în continuare că fotbalul nu e de fete, nu e estetic jucat de ele, n-are haz. Nimeni nu-și pune problema că multe lucruri au părut, la începuturile lor, anapoda, inclusiv alergarea unor coate-goale după un obiect rostogolitor confecționat din cîrpe. Ce imagine trăsnită trebuie să fi fost pentru domnii cu joben și monoclu! Culmea e că frîna mentală în a accepta dezvoltarea fotbalistică a fetelor e, pragmatic judecînd, după vorba baronului, un paradox mai ales în România. Căci majoritatea marilor performanțe tricolore din epoca modernă aparțin suratelor. De la Halep la canotoare, scrimere, jucătoare de tenis de masă, ca să nu vorbim despre gimnaste și atlete în trecutul recent, sportul nostru e, măcar la o primă vedere, mai degrabă estrogenic decît testosteronic. OK, „obligatoriu" nu e un cuvînt de bine. Dar ce spuneți despre antinațional? Ei? Dacă tot e să ne arătăm mușchii...

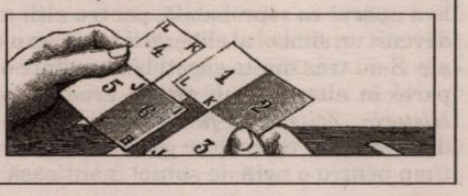

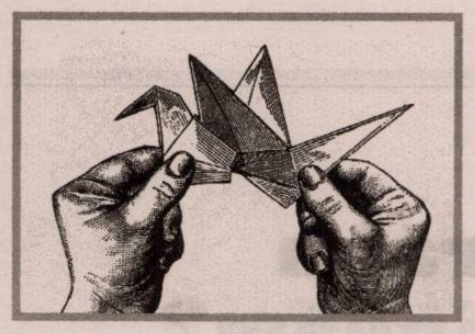

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Dintre sute de catarge

Scriam săptămîna trecută că drumul spre Ithaca lui Odysseu pare să nu fie niciodată prea ușor. Am început călătoria de cu noapte printr-un drum pe uscat prin Bulgaria și Grecia. Ca de atîtea alte ori, țara vecină a fost aproape pustie. Prima geană de lumină s-a asociat cu apariția ca din neant a unui polițai. Tocmai cînd credeam că vechea meteahnă a polițiștilor bulgari de a opri mașini cu număr străin pentru a lua bani de la șoferi a luat sfîrșit. Pescuitorul de mită pîndea la ceasul neclar dintre noapte și zi în zona incertă de la ieșirea dintr-o localitate. A cerut 40 de euro amendă, dar s-a împăcat imediat cu 20 în mînă. La intrarea în Grecia ne aștepta o coadă de mașini nemaipomenită. Nervii provocați de așteptare s-au combinat cu reprize de ațipiri tulburi. Am stat acolo mai bine de trei ore și a devenit clar că nu puteam să preluăm catamaranul la orele prînzului, așa cum promiseserăm proprietarului. Pînă în Lefkada mai era drum lung, chiar dacă ușurat de autostrăzi. Deși îi cam lipsesc benzinăriile, cea de la Salonic la Ioannina (A2) e de-a dreptul impresionantă, mai ales pentru cei care își mai închipuie că ar putea exista termeni de comparație între dezvoltarea Greciei și cea a României.

Ne minunam așadar de tunelurile și podurile nesfîrșite, de munții pietroși și văile adînci în drumul nostru grabnic către Zizi, numele ambarcațiunii care ne aștepta în portul Lefkadei. Un catamaran cu pînze, nou și confortabil. Era deja aproape seară și parcă ne scăldam în lumina blîndă de început de toamnă, cînd am ajuns în marina Lefkadei. O recunoscurăm încă de departe, după mulțimea catargelor (peste șase sute). Iar *dintre sute de catarge*, unul era cel al lui Zizi pe care speram să nu ni-l *spargă vînturile, valurile* (unde oare o fi văzut Eminescu sute de catarge?).

Am căutat nerăbdători pontonul A, unde ne-am descoperit catamaranul care ne aștepta cuminte, legănîndu-se ușor între alte bărci de categoria lui. În mod surprinzător, în realitate arăta chiar mai bine decît pe Internet. Ne-am dus la birou să facem actele. Foarte amabili, grecii ne-au trimis un român, Claudiu, să ne dea barca în primire, o operațiune care poate dura și două ore. O asemenea ambarcațiune are complexitatea unui autovehicul mare și a unui apartament pentru zece persoane în același timp. Sînt nenumărate sisteme, circuite, parîme, vinciuri, pînze, scripeți, macarale, aparate de bord, butoane, ecrane, stație radio, echipamente de salvare, rachete de semnalizare, ghiordel, ispol, cange, ancore, plute, bărci, motoare, dulapuri, chesoane, închizători, siguranțe, hublouri, rezervoare, pompe, robinete și instalații speciale de bucătărie și baie. Trebuie să le verifici pe toate, să vezi că funcționează și să le ții minte caracteristicile. Barca mai are și o mulțime de acte peste care trebuie să te uiți. O adevărată încercare, mai ales pentru niște *skipper*-i de ocazie ca noi și pe deasupra obosiți de drum. Mare ușurare deci că omul măcar vorbea românește.

Am încheiat procedura și am început să cărăm bagajele pe catamaran. Aminteam săptămîna trecută că să faci aceste bagaje e o operațiune cît se poate de incitantă. În principiu ai nevoie și de haine subțiri (ești doar la mare), dar și de unele mai groase, pentru orice eventualitate, plus geci de ploaie și pantaloni impermeabili. Sînt lucruri pe care s-ar putea să nu le folosești niciodată, dar trebuie să le ai la tine (ca pe munte). Șapca de soare trebuie legată la spate să n-o ia vîntul, ochelarii de soare trebuie și ei să fie legați de gît (în situații rare ai nevoie chiar de ochelari de schi, ca să nu-ți intre apa sărată în ochi cînd ești la timonă). Indispensabilă e și crema de protecție cu indice cît mai mare (și cînd o folosești nu trebuie să uiți urechile, care se pot arde îngrozitor). Sigur, pe un catamaran vei găsi întotdeauna și un loc bun la umbră. Dacă ai un chipiu din acela de căpitan, nu trebuie să-l uiți fiindcă e singura ocazie în care-l poți purta. E bine să ai tricouri sau cămăși subțiri și cu mînecă lungă, eventual din in, și pantaloni la fel, tot din motive de protecție. O eșarfă poate fi și ea utilă contra soarelui. O „foaie de ceapă" ține de vînt. Mănușile pentru manevrarea parîmelor (care îți pot „arde" palmele) sînt obligatorii. De costume de baie nu mai vorbesc, dar esențiali sînt și pantofii cu talpă albă, care nu lasă urme pe punte și nu alunecă. Sigur, mulți stau în șlapi sau chiar desculți, dar nu e bine. Nu mai spun că am văzut și din aceia care merg cu yachtul goi pușcă. Cît ar fi ei de nudiști însă, printre bagaje tot au și un pulover sau un hanorac marinărești. Fesul și sacul de dormit pot fi necesare chiar dacă la bord există pături, plăpumi și cearceafuri, ca la hotel. Noi neam luat și un binoclu puternic (deși de obicei găsești așa ceva la bord) și o lanternă, chipurile subacvatică, cutia de table și cărțile de joc. Există și săpun pentru apă sărată dacă rămîi cumva cu rezervoarele de apă dulce goale. În fine, doamnele își iau și rochii elegante și sandale fine pentru serile petrecute la tavernele din porturi sau pentru petrecerile dansante de la bord. Ești totuși pe un catamaran în care latura sportivă poate fi combinată cu rafinamentul. Nu e bine să te îmbarci pe un yacht cu trollerul fiindcă nu-ți va încăpea în dulapurile mici din cabine, iar depozitat la întîmplare, pe o mare agitată te poți trezi cu el în pat, dacă nu chiar în cap.

Opt oameni ne-am împărțit așadar cele patru cabine mari de pe Zizi și am aranjat bagajele în dulapuri. Am mîncat apoi la o tavernă (eu mi-am luat niște *lamb chops,* o nebunie) din oraș, după care ne-am întors la bord, obosiți morți, cu gîndul să dormim cît mai bine în perspectiva plecării de a doua zi, pe care o percepeam potențial aventuroasă. La fel ca băieții, Radu și Theo, am preferat să dorm pe punte. Ei au ales locurile de sus de lîngă timonă, sub bimini, iar eu canapeaua de la prova, sub cerul liber. Peste noapte m-am trezit o singură dată. Deasupra mea erau stele și catarge care se legănau. Mi-am zis că e vis și m-am întors pe o parte.

ready made

„Totul e îngînfat. Între stări se fac diferențele cele mai subtile. Fiecare, care are numai o steluță mai mult decît celalalt, se simte istuia superior. Cu cît dispreț privește un cancelist la un învățător; un paroch la un cooperator; un secretar la un adiunct, sau un boeraș cu cîteva fălci la altul, care are cu doue fălci mai puțin, putem videa în toate zilele."

Apărarea Națională,
Anul III, Nr. 19, Cernăuț,
Joi 12 Martie st. n. 1908

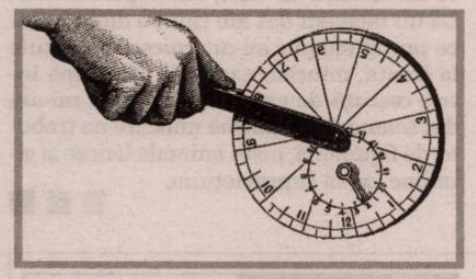

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Cînd iubește împăratul (I)

Dragostea, de obicei, nu schimbă cursul religiilor, dar relația dintre împăratul Hadrian și tînărul grec Antinous e o mare excepție. Fie și numai pentru asta merită scris despre cei doi, dar mai e ceva: apariția unui cult al lui Antinous a făcut ca dintr-o dată relația lor să capete o realitate arheologică pe care iubirea „privată" rar o poate dezvolta. Între altele, o consecință foarte curioasă e că, dacă numărăm portretele antice de figuri istorice descoperite pînă azi, Antinous nu e depășit decît de Augustus și de Hadrian.

Știm nemaipomenit de puține despre Antinous, de pildă că era din provincia Bithynia, dintr-un orășel aflat azi la 200 km de Ankara. El apare în sursele scrise, practic, doar ca să moară: în toamna lui 130, cînd îl însoțea pe Hadrian în Egipt, tînărul s-a înecat în Nil. Relația lui amoroasă cu împăratul (erau împreună de cîțiva ani, călătoriseră prin Grecia, Siria și alte ținuturi) era de un fel nu numai tolerabil, dar aproape banal în antichitatea greco-romană. Unor istorici moderni ea le-a apărut ca reprobabilă, pentru alții a devenit un simbol al eliberării homosexuale. S-au tras multe săgeți bizare dintr-o parte în alta: într-un articol erudit din *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* din 1981, un cercetător german își face timp pentru o notă de subsol malițioasă: „Să fie oare o coincidență că tocmai istoricii anglo-saxoni arată în această problemă un anume puritanism?".

Imediat după accident, împăratul hotărăște să-l ridice pe Antinous la rang de zeu, dedicîndu-i un cult oficial greco-egiptean, cu infrastructură romană. Un sculptor creează rapid un model, cu bucle caracteristice, copiat apoi și trimis în cele patru zări. În fine, în special în zările orientale, unde cultul este incomparabil mai bine atestat; în Italia de-abia dacă se cunosc cîteva temple, dar întîmplarea face că pare să fi existat unul în Kosovo (știm asta dintr-o inscripție fragmentară, azi la Priștina, unde însă ar putea fi vorba de ridicarea unei statui, nu a unui sanctuar).

Cum e posibil deci ca de la atîția generali, împărați și oameni de cultură celebri să avem o mînă de portrete, iar de la Antinous peste o sută (numărîndu-le doar pe cele în piatră, nu și, de exemplu, gemele și cameele)? Mai întîi trebuie zis că popularitatea și cultul lui Antinous au rezistat mult după moartea lui Hadrian. Într-o vreme s-a presupus că majoritatea portretelor au fost produse cît timp împăratul încă trăia (adică din 130 pînă în 138), din obedință față de Hadrian. Deloc adevărat. Cultul lui Antinous era încă activ în secolul IV, iar efebul e prezent nu doar în devoțiunea privată, dar și pe monedele a vreo 30 de cetăți. Cum a supraviețuit Antinous lui Hadrian? Explicațiile sînt foarte diverse. Îmi vine în minte că funcționărimea, inclusiv cea religioasă, se autoperpetuează, dar și că multe povești tragice au potențialul pervers de a apărea ca *success stories*. Un om simplu poate, iată, deveni celebru doar pentru că a fost remarcat de împărat – în cazul de față, o celebritate care aduce moartea. Supraviețuirea figurii lui Antinous ține însă și de alți factori, cum ar fi remanența proiectului panelenic al lui Hadrian. De asemenea, ceea ce inițial a fost impus – a venit ordin de sus, și fonduri, ca orașul nostru să facă un templu pentru un băiat – s-a transformat treptat într-o modalitate de dialog instituțional între centru și provincie, dialog care începe să aibă propriile lui resorturi. Și mai important însă, portretul lui Antinous a fost genial conceput de un sculptor anonim, care nu mă îndoiesc că a fost consiliat de împărat, ca să fie ușor de integrat și identificat cu alți zei tineri și sclipitori (Apollo, Dionysos), și alte figuri de pușți tragici cu *background* erotic (Narcis, Ganimede). Antichitatea cunoaște destule asemenea transferuri de substanță, cu catalizator iconografic, între figuri mitologice diferite.

Mai risc o observație: nu e exclus ca și atacurile creștine la adresa lui Antinous să fi menținut interesul antichității pentru el. Timp de aproape 300 de ani, de la Iustin la Prudențiu, creștinii revin mereu la exemplul divinizării favoritului lui Hadrian de către păgîni ca la ceva atît detestabil, cît și ridicol. Lucrul nu e foarte *fair*. Pe de-o parte, pentru că ideea de divinitate era construită în mult mai mare măsură în plan social în păgînism decît în creștinism, pe de altă parte, pentru că homosexualitatea era incriminată teologic pentru cei din urmă, dar validată istoric pentru cei dintîi. În plus, pentru Hadrian, divinizarea lui Antinous a fost, de fapt, de extracție egipteană – nu numai că ulterior Antinous a fost adesea identificat cu Osiris, dar în tradiția egipteană cineva care se înneca în Nil dovedea automat natura sa divină și făcea obiectul unui cult, tradiție de altfel cunoscută și de unii dintre apologeți, ca Tertulian.

Episodul Hadrian – Antinous, cu implicațiile lui religioase, e unic în antichitate. Seamănă nițel cu istoria lui Alexandru cel Mare cu Hephaistion. E deci cu atît mai important să vorbesc, săptămîna viitoare, de săpăturile care în ultimii ani par să fi descoperit locul mormîntului lui Antinous – în chiar celebra *villa* a lui Hadrian de la Tivoli.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Asta ar face un guvern responsabil

Ce-ar fi Bucureștii fără bombăneli? În România se poate imagina ceva cu o complexitate mai ridicată decît a unei cișmele care să nu fie expus imediat unui val de critici, bîrfe și contestări? Vă așteptați, poate, ca un eveniment cultural de anvergura Festivalului „George Enescu“ să fie prețuit pe de-a-ntregul? Ei, aș! Ți-ai găsit. La București? Niciodată!

Festivalul are detractorii săi. Ceea ce i se reproșează de ani mulți este dimensiunea și costul – implicit, genul de program pe care îl are. Mai pe șleau, se spune că Festivalul „George Enescu“ ar putea fi mai ieftin, că ar putea să continue foarte bine și fără să mai invite muzicieni și orchestre chiar așa, numai din prima ligă. Și că ar putea fi mai scurt. Mentalitatea de „piață de mîna a doua“ lucrează mînă-n mînă cu pizma („fac și eu festivalul cutare, mie de ce nu-mi dă statul bani așa mulți?“). Așa cum valul sapă-sapă la temelia impresionantului castel clădit pe stînca ce stă în mare, zvonul, răutatea și meschinăria sapă-sapă la temelia marilor proiecte românești. Aud că, de la ediția viitoare, Festivalul „George Enescu“ va fi mai scurt în toate privințele: și ca durată, și ca număr de muzicieni/ansambluri de „A-list“ ce se vor alinia în program.

Am fost și sînt vehement împotriva scurtării festivalului și a scăderii valorii sale artistice. Mai întîi, eu cred că dimensiunea festivalului este esențială. Cum ar spune americanii, în acest caz mărimea contează! Bucureștii găzduiesc foarte multe festivaluri. În general, cultura română, eliberată de sub constrîngerile centralismului și ideologiei în 1990, a devenit într-o asemenea măsură producătoare de festivaluri încît riscă să devină ea însăși festivalieră. Avem festivaluri ale tuturor artelor, reunite sau separate. Avem festivaluri ale orașelor. Avem festivaluri ale îndeletnicirilor. Avem festivaluri dedicate unor personalități. Avem festivaluri ale unor publicații. Avem festivaluri ale unor fructe, ale unor roade ale pămîntului, ba chiar și festivaluri dedicate unor forme de relief. Avem și festivaluri în jurul unei idei. Iar în marea specie a festivalurilor muzicale, avem festivaluri pe genuri, festivaluri dedicate unui anume instrument, festivaluri consacrate unei anumite epoci și tot așa. Festivalul, care presupune efort de scurtă durată și o agendă limitată în timp, se potrivește mai mult românului, indiferent că este organizator sau spectator. Festivalul este cu mult mai aproape de specificul românesc decît opusul său, instituția. Instituția se construiește greu, presupune efort îndelungat și continuitate – este o trudă de tip sisific, care nu ne este tocmai specifică. Să recunoaștem, cele mai multe festivaluri nu lasă urme. Unele, însă, puține, se instituționalizează. Prin perseverență, prin prestigiu consolidat și, mai ales, prin anvergură. Într-o țară în care nu știm să fondăm instituții și, cînd le facem, se dovedesc de cele mai multe ori nimic mai mult decît fragile maimuțăreli, un festival care a devenit o instituție este o mare victorie a culturii. În timp, Festivalul Enescu a ajuns o instituție culturală în sine, tocmai din motivul pe care i-l reproșează unii: că e mare.

Prin perseverență, prin prestigiu consolidat și, mai ales, prin anvergură.

Să-l faci, acum, un festival de două week-end-uri înseamnă, de fapt, să închizi instituția care s-a născut din el și să-l cobori printre puzderia de festivaluri pe care autoritățile noastre le organizează, ca pe unul între altele.

Festivalul Enescu nu doar că are un program intens, susținut pe parcursul mai multor săptămîni, dar a obișnuit lumea muzicală prin participări de cel mai înalt nivel internațional.

De aceea are o identitate a sa, o ținută a sa, un standard al său. Este, pur și simplu, un festival la care participă cu regularitate muzicieni și ansambluri de top mondial. Paradoxal, cum ziceam, tocmai pentru acest lucru este criticat de unii, spunîndu-se că este foarte/prea costisitor.

Continuînd să ne mișcăm bezmetic între complexul de superioritate („avem o mare cultură“) și complexul de inferioritate („chelului tichie de mărgăritar îi trebuie“), plasăm nefericit judecăți nepotrivite. Cînd avem un eveniment prea mic, nesemnificativ, spunem că e păcat de banii cheltuiți pentru că nu are impact, cînd avem un eveniment de mare amploare și prestigiu, spunem că nu ni-l putem permite. Am auzit nu puțini oameni, ba chiar un fost ministru al Culturii, întrebîndu-se, retoric-insinuant: de ce oare SUA, Franța și Germania nu își permit un asemenea festival? E o întrebare care dovedește ignoranță, atît în privința pieților culturale ale lumii, cît și în privința pieței culturale românești. Ia să ne gîndim puțin. De ce? Poate pentru că toți marii artiști ai lumii, care vin la București grupați, o dată la doi ani, vreme de trei săptămîni, la Festivalul Enescu, cîntă în SUA, Franța și Germania în mod obișnuit, în cadrul stagiunilor ordinare? De ce ar face cineva un festival de asemenea anvergură, adică un festival care să strîngă un *dream team* de muzicieni pentru trei sau patru săptămîni, dacă fiecare dintre muzicienii aceia cîntă în marile orașe ale țărilor respective cu regularitatea cu care dumneavoastră mergeți la serviciu? Mai mult, ansamblurile muzicale invitate au rezidențele în multe dintre aceste țări. În plus, diferența dintre calitatea vieții muzicale românești și cea a marilor țări care nu au ceva similar cu Festivalul Enescu este atît de mare.

Poate compara cineva viața muzicală românească cu cea din America, Franța sau Germania?

De aceea e nevoie aici de un Festival „George Enescu“, și nu în SUA, Germania, Franța. Pentru noi, aici, Barenboim, Radu Lupu, Murray Perahia, St Martin in the Fields, Concertgebouw, Filarmonica din Berlin, Orchestra Santa Cecilia, Gergiev și Martha Argerich, Pappano și Jordi Savall, Joyce Di Donato, Vadim Repin și Maxim Vengerov, Kissin, marile orchestre americane sînt rarități. Pentru ei, acolo, nu. Pentru ei, acolo, sînt obișnuințe pe afișul săptămînal. Ei nu au de ce să dea mulți bani o dată la doi ani ca să-i strîngă pe toți la un loc pentru o lună, fiindcă îi văd mereu, pe fiecare în parte, separat, dînd banii mulți continuu. Este exact diferența dintre cultura festivalieră, bazată pe „din cînd în cînd“ și cultura instituțională, bazată pe „tot timpul“.

Fără îndoială, cultura română este o cultură europeană. Dar asta nu înseamnă că viața culturală a României este, astăzi, europeană. Abia cu evenimente de genul Festivalului Enescu ne integrăm vieții culturale europene. A tăia din acest festival înseamnă a rupe legături deja stabilite cu Europa culturală de azi.

Melomanul român, vitregit tot timpul de muzică de mare clasă, primește o dată la doi ani ceea ce melomanul american sau francez primește în fiecare săptămînă a stagiunii. Nu vreau să fiu populist și să compar costul Festivalului „George Enescu“ cu alte costuri angajate de statul român, în diverse alte domenii. Dar, ca cetățean contribuabil al acestei țări, cred că în puține alte cazuri Guvernul cheltuiește banii mai cu folos decît o face, tot la doi ani, cu Festivalul „George Enescu“.

Atitudinea corectă, sănătoasă și, pardon de vorbă mare, românească ar trebui să fie aceea de a dezvolta această unică și impresionantă întreprindere culturală. Pasul următor, obligatoriu, este contrucția unei săli de concert adecvate. Să nu mergem înapoi, tăind festivalul! Să mergem înainte, lăsînd festivalul așa cum este și dîndu-i sala de care are nevoie. Și el, și noi! Asta ar face un guvern responsabil și, iarăși spun vorbă mare, cu adevărat patriot!

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Din tiparul venețian

În secolul al XV-lea, Republica Veneția era unul dintre cele mai prospere locuri din Europa, în mare parte datorită activităților negustorești, fiind unul dintre cele mai importante noduri comerciale din lume și principala forță navală din Marea Mediterană.

După ce domnul Gutenberg inventase noul tip de presă tipografică la mijlocului veacului al XV-lea, *La Serenissima* a avut un rol major și în stimularea industriei de carte europene, profilul orașului venețian atrăgînd numeroși tipografi.

Unul dintre aceștia, umanistul Aldus Manutius (Aldo Manuzio), a venit din Roma la Veneția, unde și-a deschis o imprimerie din care, în 1495, a ieșit prima dintre cărțile tipărite de el, ce aveau să fie numite mai tîrziu *aldine*. Cu o doză mare de vizionarism și chiar de simț întreprinzător, tipograful din Veneția s-a gîndit și la o modalitate de a face cultura cît mai accesibilă prin intermediul cărților. La vremea aceea, cărțile aveau dimensiuni foarte mari și erau foarte grele, deci dificil de mînuit. Manutius a redus dimensiunea paginilor la o optime din coala inițială din care erau tăiate – a luat naștere astfel așa-numitul *formato in ottavo* (cam un A5 din zilele noastre). În epocă, inițiativa a fost de mare impact.

Tot din tiparnița lui Manuzio, din dorința acestuia de a avea un scris mai puțin rigid și mai ușor de citit, a ieșit un nou tip de caractere. Francesco Griffo, unul dintre colaboratorii lui Manutius, este cel care a creat acest nou stil, numit ulterior stil *italic*, din motivul simplu că a fost inventat în Italia de un italian. Pe lîngă plusvaloarea estetică, literele italice (ușor diferite de italicele de astăzi) aveau și avantajul de a ocupa mai puțin spațiu.

Cu noul format și cu noile litere, cărțile deveneau mult mai accesibile publicului larg – adică, în cazul acesta, și clasei mijlocii.

Pe parcursul secolului al XVI-lea, aproape 250 de tipografii mari și mici și-au desfășurat activitatea în Veneția, cu o producție de aproximativ 25.000 de ediții de cărți. Nu mai era nici o îndoială că Veneția devenise centrul de tipărituri al Europei.

Din marea de cărți ale vremii, volumele *aldine* erau ușor de recunoscut și după sigla pe care Aldus Manutius o adoptase pentru volumele tipărite de el: un delfin încolăcit în jurul unei ancore. Alături de deviza *Festina Lente*.

De amintit, din cînd în cînd.

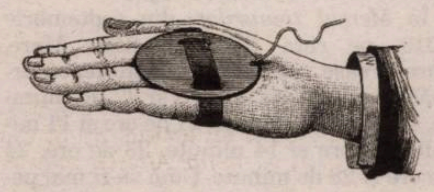

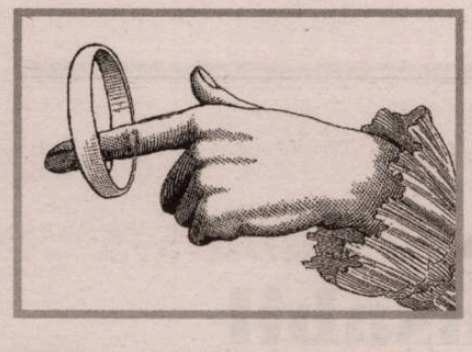

Selma IUSUF

legende **urbane**

Ce ne-am face fără ei

Fără diverși îndrumători din ăștia care te învață tot. Fără autorii de *self-help*-uri. Fără majoritatea vorbitorilor inspirationali de pe la TEDx-uri. Fără Marie Kondo.

Recunosc că ultima, Konmari, mă sperie. M-am uitat și eu acum ceva vreme, ca multă lume, să văd exact care e treaba cu japoneza asta micuță. În principiu, femeia te învață cum să-ți faci curat prin dulapuri și prin sertare. Ideea e că arunci cam tot și rămîi cu un minimalism extrem oriental prin casă. În mare, ea te învață că orice lucru care nu-ți mai stîrnește bucuria – pac! – trebuie aruncat. Dacă aș aplica principiile ei, aș rămîne fără toate gecile de iarnă, fără ciorapi și fără cratițele din casă. Și fără multe altele care nu *spark joy*. Un om căruia îi plac aglomerările, straturile, *layer*-ele, cotloanele și nișele victoriene rămîne descumpănit în fața acestei filosofii a traiului sublimat și aerisit. Grădinile zen, dulapurile aranjate la linie și minimalismele depozitării mi-au fost întotdeauna străine.

E greu pentru cineva care nu se simte bine într-o cameră aproape goală să renunțe, de pildă, la debaraua din care inevitabil îi pică ceva în cap atunci cînd deschide ușa. Dacă, Doamne ferește, acolo ar fi ordine perfectă și mult prea puține lucruri, mă tem că, atunci cînd i-aș deschide ușa, o să dispar pentru totdeauna într-o altă realitate ordonată și rece, într-o anti-Narnia. Mi-ar lipsi cumplit sentimentul că nu găsesc nimic atunci cînd îmi trebuie, mi-ar lipsi plasa de siguranță pe care mi-o dau zecile de pungi de cadouri de Crăciun, stivuite inutil și nefolosite, perechea de bocanci scîlciați din facultate pe care mi se pare indecent să-i arunc. Gențile, rucsacurile, cutiile cu fotografii vechi, decorațiunile de pom pe care nu-l mai fac de niște ani, chestiile utile pentru bucătărie cumpărate de mama și rămase în cutiile nedeschise. Converșii albaștri din care-mi iese degetul mare.

Sînt omul care ar fi pus în peșteră un covor pufos și ar fi făcut decorațiuni din crenguțele uscate cu care ar fi trebuit să facem focul. Minimalismele mă deprimă. Tot așa, diverși alți sfătuitori te învață să *downsize,* să înveți să respiri și tu ca omul și să te bucuri de viață, atîta cîtă mai e. Dar nu se poateee! Deschide ochii larg, ai opțiuni, se închide o ușă, se deschide alta, stați de vorbă sincer, vă puteți salva cuplul, mai zic optimiștii ăștia din cărți care divorțează în secret și nu-și rezolvă depresiile lor. Păi, l-aș chema pe unul d-ăsta o săptămînă în viața unui om obișnuit cu job în București. Ia, *downsize* acum, dacă poți. Poftim, fii zen la ora 8 dimineața la metrou la Victoriei.

Mai sînt unii care te învață cum să te bucuri iar de slujba pe care o faci. Pune-ți un cactus mic pe birou și *spark joy.* Fărîmițează *task*-urile mari în treburi mai micuțe și o să ți se pară că treaba e mai ușoară și mai plăcută. Aplică nu știu ce strategii cu colegii nasoi și, mai ales, învață să spui nu, te mai sfătuiesc acești guru ai trăitului lejer.

Asta cu „învață să spui nu" o avea un strop de adevăr, dar pe mine bănuiesc că o să mă prindă douăzeci de ani după pensie pînă să apuc s-o învăț. Mai degrabă mă străduiesc să mănînc jumate dintr-o mîncare nasoală, ca să nu se simtă după aia prost ospătarul. Beau vin casat, matrafoxuri de la țară și gust salata oribilă a mătușii, fac ceva ce nu ar trebui să fac, dar *nu* n-o să pot zice. Arabescurile orientale în care am crescut nu-mi dau soluția unor rezolvări tranșante. Aici totul e cu poate, să vedem, de ce nu, sună bine (cînd nu sună deloc bine), cu poftiri repetate și refuzuri de complezență la masă, un tipic de comportament moale care ar simboliza buna-creștere. Am mai povestit uimirea mea cînd, invitată într-o familie de nemți la masă, am fost întrebată dacă mai vreau dintr-un anume fel. Mai voiam, dar am zis nu. (Nu acel gen de nu.) A doua oară nu mi s-a mai oferit și am rămas poftind la prăjituri și, mai cu seamă, uimită. N-am învățat nimic din întîmplarea asta și, oricum, e tîrziu pentru o schimbare. În fond, cum ar zice sfătuitorii ăștia din cărți, probabil că fericirea vine atunci cînd înveți să trăiești cu defectele tale. Chiar și cu dulapul și cu viața vraiște.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Din festival, în alb-negru

■ Cel mai frumos omagiu adus publicului din România – Zubin Metha, Președinte onorific al Festivalului „George Enescu", ediția 2019: *„As honorary president of the great George Enescu International Festival I wish you all the best for the future, for your magnificent programming, for all the greatest artists and orchestras of the world who come to your city. And of course, the public is unbelievable. I can never forget any concert in Bucharest where the public has not been absolutely superb."* Am redat în original spre a evita eventuale stîngăcii de traducere. Pentru *„the public is unbelievable"*, echivalentul *mot-à-mot* nu e valabil: „publicul este de necrezut". Reținem și scurta alocuțiune, în comparație cu care jumătățile de foaie semnate de Iohannis, Dăncilă, Breaz dăunează grav bunelor maniere și protocolului. ■ Britten a fost bine tradus, dar virgulele între subiect și predicat se scurgeau în fluviu pe ecran, luate de talazul mării din imagine. ■ Minunat Schoenberg, mai ales după ce papagalii au părăsit sala, la pauză. Și aici urîte scăpări de corectură. („Deh, dacă te pricepi!" – comentariu prieteni!) ■ Material informativ puțin și greu de găsit. Tînjesc încă după *Adevărul* de acum doi ani. Ediție de colecție. ■ Foarte interesant Nr. 1 *LIFE.ro,* remarcabil de urîtă macheta. „Gratuit" nu se menționează pe copertă. Și încă cu majuscule! ■ Händel, la miezul nopții, a sunat admirabil, iar la „The Feast of the Resurrection in Piazza Navona" – La Grande Chapelle Madrid, îngerii s-au amestecat printre oameni. ■ „Enescu Spirit" – un proiect ambițios, dar ineficient mediatizat. L-am descoperit după începerea festivalului. La fel și aplicația „Enescu Experience". ■ După concert, zgomotele orașului de la miezul nopții dau exact măsura infernului sonor în care trăim. **(R. M.)**

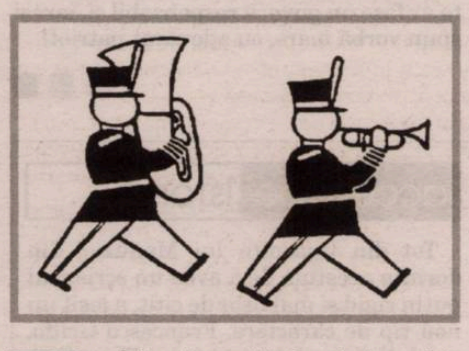

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Încălzirea globală încă n-a ajuns în România

Pedalează, mută de uimire, sleită de puteri, pierdută în hățișul infrastructurii noastre rutiere. Sau a luat trenul Timișoara-Iași. Ori Constanța-Satu Mare. Ca-n variantele alea, groaznic de autodepreciative la adresa nației, ale bancurilor cu criza mondială sau cu sfîrșitul planetei. Catastrofa n-ajunge la noi, pentru că sîntem în urmă cu cîteva zeci de ani. Unii spun bancurile astea cu o plăcere erotică. Nu-și dau seama cît de toxic și de eroziv lucrează în adîncul minților noastre. Pare doar o formă de autoironie sau de cinism. De fapt, poate fi mult mai mult. Erotismul automutilării e gata oricînd să pară eroism al eternei suferințe. Uneori se amestecă atît de mult, încît nu mai știi care-i care. Ca-n monstruoasele lupte de cîini, în care se vede doar o învălmășeală scăldată-n icnete, sînge și praf. Cînd zici bancuri de-astea, mai poate fi prin preajmă și o cumplită amărăciune. O depunere definitivă a armelor oricărei speranțe. Un fel de toast, plin de entuziasm rătăcit și bolnav, în cinstea nemărginirii eșecului. Ce s-alegi din tabloul ăsta atît de descurajant?

În *Mersul trenurilor*, din septembrie 2019, pe ruta Constanța-Satu Mare, găsești șase variante de călătorie, cu următoarele durate: 19 ore și 37 de minute, 18 ore și 17 minute, 21 de ore și 11 minute, 19 ore și 14 minute, 23 de ore, 24 de ore și 28 de minute. Cum să-ți mai pese de încălziri globale, cînd tu călătorești o zi întreagă, cu trenul, de la un capăt la altul al țării? În timpul ăsta, dacă trenurile ar merge și aici cum merg pe la alții, ai ajunge în Franța. Iar situația nu e deloc mai simpatică în eventualitatea în care te-ai apuca să faci drumul cu mașina. Dimpotrivă. Și-n varianta asta te lovește junghiul teribil al descumpănirii. Te simți neputincios, iar soluția cea mai la îndemînă pare eternul „Dă-i, bă, dracu'! Noi să fim sănătoși…". Asezonezi starea asta cu un banc plin de aromele renunțării la orice și pe urmă dai toată trebușoara la cuptorul măreților noastre înjurături. Mai băgăm și-o filozofie, așa, ca floricică stilistică. O de-aia care zice că așa sîntem noi, paradoxali și unici, ne răcorim doar cu fierbințeli. Și cînd te ia valul ornării discursului, chiar dacă dai în delir, durerea devine mai ușoară. Suferi crunt, sigur că da. Dar o faci cu stil. Și tot așa, la nesfîrșit, prin răgăliile tuturor cuvintelor, pînă la căderea în transă. Cînd singurul alean, pentru unii, e să bată cîmpii. Iar pentru alții să-și ia lumea-n cap.

Pare că toate poveștile astea cu încălzirea globală și cantitățile incomensurabile de plastic aruncat în ocean și peste tot în natură, tăierea dementă a pădurilor și secarea sălbatică a oricărei urme de resursă vie sînt niște capricii ale unora care o duc boierește și se plictisesc. În tristețea noastră de oameni care se simt umiliți și batjocoriți de unii de-ai noștri, care ne conduc și-și văd de prosperitatea lor, nu de a celor pe care-i reprezintă, problemele altora ni se par complet ridicole. Și enervante. Și sîcîitoare. De-a dreptul jignitoare. Tot resentimentul adunat în epoci istorice se revarsă pe felul ăsta de probleme, care par la mare distanță de noi. Analiza mecanismelor prin care se construiește „șmecherul" care „te face" e mult mai tentantă decît orice altceva. E și treabă moștenită, e și chestie de stil, poate fi și amuzantă, dă loc unor stări și reacții foarte diferite. Conține un mare potențial de divertisment. Chestiile astea cu natura n-au nimic atractiv. Nu sînt spectacol, nu dau emoții, nu creează stări. Natura nu ne-a umilit și nu ne-a jucat în picioare. E o noțiune vagă. O abureală cu care „ăia de dincolo" îi manipulează „pe proștii lor".

Nu ne dăm seama că șmecherul pe care-l analizăm și-l ridiculizăm în același timp, ăla pe care îl respectăm sau îl admirăm fără să știm sau fără să recunoaștem, ăla care ne ocupă tot orizontul preocupărilor, tartorul se tăvălește de rîs pe seama felului ăstuia de frămîntări. E modelul universal al tuturor tartorilor. Cu cît pun presiune de stăpîni pe lumea care cască ochii la ei, cu atît sînt mai „interesanți". Și confiscă tot spectacolul. Iau toată scena. Nu mai ai ochi și urechi pentru altceva. Și le faci jocul. Te uiți doar la ei. Te gîndești doar la ei. Și ai senzația că modelul lor e etern. Implacabil. Mai puternic decît orice forță din universul ăsta. Îi ajuți enorm să acumuleze energie și teren. Îi alimentezi. Nu-ți dai seama că tensiunea asta continuă creează cohorte de „dujmani" imaginari cu care te-apuci să lupți absolut în zadar. Îi ajuți să-ți picure în suflet că trebuie să fii „supraviețuitor" în „jungla vieții". Și-ncepi să trăiești, fără să știi, cu obsesia de a supraviețui, nu cu dorința de a trăi. Nu mai contează ce e în jur. Tu și-ai tăi să fiți, măcar cumva, „în siguranță". Cine mai stă să definească „siguranța" asta?

Și totul devine o retragere din fața pîrjolului. O strategie de a te strecura prin talazurile de mulțime, care ezită și nu știe încotro s-o apuce. Dar, dacă te uiți cu un pic de atenție în jur, dacă dai volumul un pic mai jos sau, mai bine, dacă scoți măcar pentru cîteva minute toate ștecherele din prize, peisajul va arăta altfel. Se va vedea și se va auzi complet altceva. Nici măcar nu trebuie să te uiți în alte direcții. Ci tot la tine însuți. S-ar putea să fie o mare surpriză. Dacă motorul autobatjocoririi ia o pauză, fie ea și foarte scurtă, se pot întîmpla lucruri mari. Se poate vedea o lume unde un gest de demnitate îl alimentează pe celălalt. Se poate vedea că a renunța să arunci pe jos un muc de țigară poate însemna enorm de mult. Mult mai mult decît ne-am închipuit. Iar de-aici pot pleca alte și alte minunății, deși chestia cu mucul de țigară poate fi doar o metaforă. Pentru că, în rest, după cum se știe, gusturi pentru chestii stilistice avem din belșug.

Anca MANOLESCU

Sfînta Fecioară în politică

Sună prost. Sună indecent. Și totuși ca patron politic a fost invocată Fecioara în Italia. De curînd, în mai. La mitingul de la Milano pentru europarlamentare, Matteo Salvini, arborînd un șirag de mătănii (ceea ce face tot mai des), i-a înflăcărat pe adepții Ligii: „Încredințez viața mea și a voastră Inimii imaculate a Fecioarei, care ne va purta, sînt sigur, spre victorie".

Liga, partid de extremă dreapta, obține adeziuni mai ales în mediul catolic tradiționalist și în cel sensibil la discursuri populiste. Fostă „Ligă a Nordului", care milita pentru desprinderea Padaniei de Italia, formațiunea lui Matteo Salvini vrea să-și întindă influența în toată țara. Așa încît a renunțat în 2018 la particularitatea nordică: a rămas doar „Liga". Fără a renunța la pretinsul sprijin „de sus". La manifestările ei, însemnele creștine se îmbulzesc, ca și cum Cerul întreg i-ar fi susținător. După succesul la europarlamentare (34,4% din sufragii), șeful Ligii, ministru în cabinetul Giuseppe Conte, a determinat, prin demisia lui, căderea guvernului. Spera să declanșeze alegeri anticipate în care Liga și-ar fi desăvîrșit succesul. Nu a mers. Coaliția între Partidul Democrat și formațiunea Cinci Stele a putut forma un alt guvern, în care Liga nu mai are parte. Ce să credem? Că Liga, formațiune antieuropeană, a primit sprijinul Fecioarei la europarlamentare, dar nu și pe scena națională? Sau că Fecioara își încearcă autodeclarații „protejați" ca să vadă cîtă „credință politică" au în ea?

Oricum ar fantaza electoral Matteo Salvini și ai lui, anexarea Fecioarei și a Cerului la jocul politic a stîrnit proteste aspre în Biserica Catolică. „Religiozitatea nu e o marfă de supermaket pe care o afișezi ca să obții consimțămînt", a scris pe blog-ul său Don Virginio Colmagena, preot în dioceza Milano (citat de Olivier Bonnel în *Le Monde*, 27 august 2019). Iezuitul Antonio Spadaro, director al revistei *La Civiltà Cattolica* și apropiat al Papei, condamnă „indecența celui care vinde imaginile sfinților în campanie electorală pentru realegerea unui candidat" (cf. Dominique Dunglas în *Le Point*, 22 mai 2019). Pietro Parolin, cardinal secretar de stat al Vaticanului, declara pe drept cuvînt: „Politica partidelor divide în vreme ce Dumnezeu aparține tuturor. A-l invoca pe Dumnezeu pentru sine e întotdeauna foarte periculos".

Evident: a-l plasa pe Dumnezeu *la nivelul* unui mediu concurențial cum e politica – orice fel de politică – înseamnă a-l „înjosi" în sensul cel mai direct al termenului. Înseamnă a-i coborî, a-i desființa statura, a-l supune particularului, parțialității, partizanatului. Nu e greu de înțeles. Și totuși, o mulțime de oameni credincioși acceptă să-l aibă pe Salvini drept stindard politic, să-l conceapă pe Dumnezeu „de partea lor", să-L așeze *la nivelul*, foarte terestru, al propriilor interese și spaime socio-politice. Dumnezeu nu mai are dreptul să fie universal, să aibă o iradiere atotcuprinzătoare. Trebuie să se ralieze unei facțiuni, să împlinească sarcini electorale, să patroneze mitingurile Ligii. Nu numai islamiștii libanezi susținuți de Iran se pretind „partid al lui Dumnezeu" (Hezbollah). În Europa, într-o țară de tradiție catolică poate apărea, iată, un fenomen similar. Așa cum a apărut și în România interbelică, majoritar ortodoxă, cînd arhanghelul Mihail a fost convocat în arena politică. Biserica Ortodoxă Română a condamnat atunci o Mișcare în care religia devenea instrument pentru cîștigarea puterii. Nu era o epocă a comunicării luxuriante, cum e cea de azi. Totuși, mai discretă, prezentă doar în publicațiile bisericești, reacția critică a Bisericii a existat (vezi solidul studiu publicat de Mirel Bănică, *Biserica Ortodoxă Română, stat și societate în anii '30*, Polirom, 2007).

Legiunea se voia un creștinism care să dicteze în stil totalitar întregii societăți, inclusiv Bisericii. Minus violența fizică (dar nu și cea verbală), Matteo Salvini joacă o carte asemănătoare. Se declară bombastic „părintele a șaizeci de milioane de italieni", se manifestă sonor (și activ) împotriva Papei în ce privește problema migranților, pozează în șeful unui creștinism alternativ. Așa cum s-a observat, își „dilată" statura publică opunîndu-se unei figuri de talia Papei Francisc. „Matteo Salvini manifestă voința izbitoare de a revendica o autoritate asupra Bisericii și de a federa opozițiile [conservatoare] față de Papă", spune Alberto Melloni, profesor de istorie a creștinismului la Universitatea din Modena. Care va să zică universalitatea Bisericii Catolice e lăsată mai la o parte. E preferată o Biserică Catolică „națională", al cărei vîrf închipuit să fie șeful Ligii.

Nu era o epocă a comunicării luxuriante, cum e cea de azi.

Dincolo de aberațiile ideologice în materie de religie, dincolo de încălcarea ostentativă a regulilor laicității, Matteo Salvini produce un *show* de calitate proastă. Face abuz de imagini, gesturi, simboluri creștine pe care, potrivit criticilor săi, le tratează ca marfă de propagandă pentru consumatori nepretențioși. Și totuși are un neliniștitor succes. De ce?

Sigur că, în mai toată Europa, există astăzi grupuri vulnerabile, sensibile la ideologii brutale. În Italia, improvizațiile politice cărora le răspunde amețeala electoratului, criza economică, presiunea migrației venite peste Mediterana dau, împreună, un sol pe care poate prinde discursul populist, izolaționist. Iar, într-o țară de tradiție catolică, a anexa religia la acest discurs garantează un spor important de adeziuni. Aceste elemente să fie totuși de ajuns? Explică ele mulțimea celor care înghit creștinismul de tip *show*, de tip *supermarket* al Ligii? Cum de atîția oameni acceptă ca datele credinței să ajungă material electoral? Cum de nu sesizează scandalul unui Dumnezeu părtinitor, înregimentat politic? Cum de nu-i contrariază deturnarea imaginilor și a simbolurilor religioase în recuzită de partid?

După mine, ceea ce îi face ușor de manipulat e și lipsa de cultură religioasă, de cultură privitoare la religie/religii. Cultură absentă nu numai în mediul laic, al societății mari. Ci și în anumite medii catolice, unde materia creștină e luată mai degrabă în aspectul ei declarativ, pentru profitul identitar al grupului, decît să fie trăită cu chibzuință și trezie critică față de evidente distorsiuni.

Sociomorfismul pîndește religia nu numai dinspre mentalitatea agresiv seculară. O pîndește și dinspre acea mentalitate religioasă care face din creștinism capital al unui grup, monopol asupra adevărului, instrument de putere. Și una, și cealaltă ajung să trateze religia doar ca „fapt social", potrivit unor criterii, categorii și interese mundane. Și una, și cealaltă îi amputează specificul vertical, universalitatea.

O cultură religioasă – nu confesională – mai larg și mai solid răspîndită ar fi necesară pentru trăirea laolaltă în societățile tîrziu moderne. Adepții secularizării ar trata în mod ceva mai avizat convingerile religioase ale celorlalți. Adepții unei credințe ar evita tentația de a-și reduce religia la funcții subalterne. În orice caz, fenomenul italian, pe lîngă altele de același tip, arată cît de primejdioasă poate deveni, pentru o societate laic democratică, lipsa culturii religioase.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

Un prilej luminos

În luna septembrie 2019, Sinodul mitropolitan din Transilvania a înaintat Sfîntului Sinod al BOR un document oficial întru canonizarea Părintelui Arsenie Boca. Mulți studioși s-au concentrat asupra sarcinii de a reuni cît mai multe izvoare și mărturii, pentru a obține o imagine pe cît posibil obiectivă cu privire la existența tumultuoasă a sărăcuțului Zian Boca, fiu de cizmar greco-catolic, absolvent de Teologie și Arte, călugărit, prigonit, anchetat, închis, suspendat de la cele sfinte și totuși, de multă vreme (și cu inevitabile excese pietiste), venerat de o mare parte a ortodocșilor români drept sfînt. În Sinaxarul românesc, Transilvania are mai multe figuri – de la mărturisitorii din vremea uniatismului habsburgic pînă la armînul mitropolit Șaguna, care a restaurat, pe cale bisericească, drepturile civile ale românilor de peste munți, luminîndu-le prin educație copiii și dăruindu-le baza instituțională pentru o luptă de emancipare maturizată politic. Iată că tot ei ar fi să-i revină onoarea de a proiecta pe cerul rugăciunilor obștești, rînduite liturgic, figura unui intelectual modern, chinuit de multiple dileme, om cu totul singular, răbdător în pătimire și enigmatic în gestiunea darurilor sale charismatice. Dar și prima figură potențial canonizată a unui fost deținut în gulagul comunist. E o evoluție, dacă nu chiar o revoluție aici, întrucît demersul despre care scriu aceste notații arată că BOR ar putea ieși de sub complexul colaborării sale cu opresorul ateu, marxist-leninist, care a invadat militar România, deformîndu-i pentru cîteva decenii calea europeană, de firească dezvoltare liberă.

Am citit documentul inspirat de echipa Mitropolitului Laurențiu Streza, de la Sibiu, și n-am putut decît să-i apreciez rigoarea, cu atît mai necesară cu cît figura Părintelui Arsenie de la Sîmbăta de Sus și Prislop a suferit multiple mistificări, atacuri calomnioase sau hiperbolizări: poporul simplu îl vede de mult ca sfînt, îi dedică un cult spontan, îi adresează rugăciuni și îi colportează „iconografia", în vreme ce ierarhia trece la acțiune abia acum, pe bună dreptate: nu e înțelept și nici corect ca Sf. Sinod să opereze sub impulsul unor emoții colective, oricît de frumoase. De aceea a fost nevoie de un răgaz al adunării „probelor", care nu apar pe tarabe sau pangare, ci printr-o cercetare laborioasă a multor arhive și o anumită răceală analitică. Biserica nu se putea precipita pe o linie sentimentală, de soiul proclamației populare *santo, subito!*, așa cum nu putea nici să ignore vocea poporului lui Dumnezeu: sute de mii de oameni „simpli", care au evlavie față de Părintele Arsenie Boca și îi resimt ajutorul sufletesc, așa cum îi atestă, pe calea impenetrabilă a credinței, minunile dăruite de Dumnezeu prin intermediul puternicei sale prezențe mistice.

Procesul canonizării va mai dura, ba chiar n-ar fi excluse impedimentele (după mine artificiale) formulate din rațiuni de gelozie regională sau din altele, încă și mai puerile. Nu putem garanta rezultatul, deși ar fi ciudat ca BOR să se contrazică pe ea însăși, la felurite paliere și din pricina unor diviziuni lăuntrice deloc lăudabile. E limpede că un cuvînt greu va avea PF Părinte Patriarh Daniel – pe inteligența teologică a căruia mizează deopotrivă apropiații și fiii duhovnicești. Sînt convins că Întîistătătorul Bisericii noastre va înțelege părintește dorul poporului și semnele timpului, mai ales după ce Biserica Unită, Greco-Catolică, a procedat, chiar în prezența Papei Francisc, la beatificarea episcopilor săi martirizați sub dictatura bolșevică.

Din modestia propriului unghi de vedere, trebuie să-mi confesez bucuria, întrucît – așa cum am scris și în contribuția la volumul colectiv *Arsenie Boca, altfel* – mă număr fără ezitări printre cei convinși că acest om și-a sfințit existența prin smerenia de a-și accepta nedreapta marginalizare, prin căutarea filocalică a comuniunii cu Hristos, prin generozitatea ajutorării celui sărman și bolnav, prin febrilitatea incursiunilor sale bibliografice și, desigur, prin serenitatea unei vieți „normale", cu excursii alpine și o exemplară lipsă de „poză". Vorba lui Pascal: inima are rațiunile sale, pe care rațiunea nu le cunoaște.

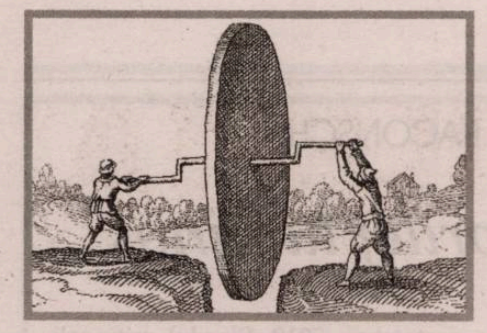

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Ce crezi despre Trump?

E întrebarea pe care am auzit-o cel mai des în trei săptămîni. În primele zile mă face să zîmbesc. „Ce cred eu despre Trump? Ce credeți voi?", îmi vine să spun. Dar nu o fac. Prefer un răspuns neangajant și o fentă: „E alegerea oamenilor. Îmi pare un pic excentric uneori."

Mi-a luat o vreme să îmi dau seama că întrebarea avea un rol de calibrare. Dacă aș fi răspuns ca un *groupie*, probabil discuția ar fi rămas la limita unui schimb politicos de opinii despre vreme. Ambiguitatea mea echivala însă cu un soi de acceptare tacită a faptului că pot suporta opinii ferme. Și ferme erau.

Sînt americani pe care simpla pronunțare a numelui îi sufocă. Au tendința să încerce să găsească scuze. Să se delimiteze. „Nu e președintele meu." Apar instant enumerări succinte ale păcatelor președintelui și, în mod curios, cele rostite cu cel mai mare năduf țin mai degrabă de stilul prezidențial decît de ideile președintelui. De *tweet*-urile matinale care mișcă piețe și enervează oameni pînă la felul în care familia prezidențială a devenit parte a administrației. Atacurile nesfîrșite la adresa presei și discursurile în care deraiază incoerent în trei direcții în același timp sînt toate capete de acuzare în tribunalul opiniei publice cu simpatii centriste sau de stînga. Războaiele comerciale și presupusa apropiere de Kremlin sînt și ele menționate, dar, cel mai des, în planul secund.

Mulți dintre republicani au aceeași problemă stilistică cu președintele lor. Stînjeneala e vizibilă și e alungată cu cîte o glumă nesigură. Totuși, din constatările mele deloc științifice, ei sînt mai atenți la conținut. Astfel încît am înțeles, după mai multe discuții, că, pentru republicanul mediu, o piesă de mobilă de la Ikea e suficient de bună pentru Casa Albă cîtă vreme amintita piesă insistă să reducă taxe, să oprească imigrația ilegală și are șanse să oprească valul democrat care amenință să mature totul la alegerile următoare. Republicanii cu care am vorbit, unii dintre ei aleși în funcții publice, își vor semnala discret neplăcerea legată de aparițiile publice ale președintelui, dar și acordul ferm în legătură cu agenda.

Sigur că sînt nuanțe, nu toată lumea aprobă tot, dar o bună definire a priorităților face ca dilemele să fie rezolvate cu un calcul simplu. Pînă la urmă, un *tweet* nepoliticos e totuși mai puțin relevant pentru un cetățean american decît o reducere de taxe.

Președintele Trump pare să fi reușit cumva să evite consensul din *mainstream*-ul politic național. Sau să îl sfideze, dacă vreți. Nici un alt președinte înaintea lui nu a îndrăznit să meargă atît de departe cu ignorarea cutumelor care țin de funcția prezidențială. Adversarii săi ar spune că nu numai cutumele, ci și legea e interpretată cumva într-o manieră mai specială. Adică e încălcată.

Cel mai recent scandal în care e implicat președintele – o tentativă de a convinge noua putere din Ucraina să înceapă o anchetă care ar fi lovit în familia lui Joe Biden, principalul său contracandidat la alegerile următoare – nu a ajuns încă la o concluzie, însă se aud deja tradiționalele apeluri privind punerea sa sub acuzare. Trump luptă încrîncenat cu orice sugestie că ar fi făcut ceva ilegal. La fel cum a făcut-o cu raportul Muller, la fel cum a făcut-o de fiecare dată cînd lumea a refuzat să arate, să vorbească sau să se comporte așa cum își dorește.

Nici unul dintre americanii cu care am vorbit de-a lungul unei luni întregi nu a ignorat subiectul Trump. Nivelul de emoție, fie el pozitiv sau negativ, e mult peste cel obținut de oricare alt politician din istoria recentă. Trump entuziasmează sau înfurie oameni, dar nimeni nu rămîne indiferent.

Pentru adversarii săi, mai ales cei înscriși în cursa pentru nominalizarea democrată la funcția prezidențială, asta creează o dilemă din care e greu de ieșit. Cum e mai bine să lupți cu Trump? De pe poziții moderate sau, asemeni lui, exprimînd opinii radicale care se schimbă de la o zi la alta?

În rîndul simpatizanților democrați, anxietatea e ușor de observat. Cu toții au un candidat preferat și îți vor vorbi despre avantajele lui. Biden, Warren, Sanders, Harris – toți vin cu platforme solide și sînt hotărîți să își joace șansa pînă la capăt.

„Dar îl poate învinge pe Trump?" Niciodată răspunsul la întrebarea asta nu este ferm. E mai degrabă speranță decît siguranță. Teama de spirala tăcerii care a dus la rezultatul din 2016 e încă prezentă. Umbra unei runde de alegeri care n-a fost încă pe deplin înțeleasă e lungă și invită la prudență.

Presiunea care vine de jos în sus e greu de administrat. S-a întîmplat să fiu prezent la o întîlnire a unui congresman din Illinois cu electoratul. Una dintre acele *„town hall meetings"* care fac din cultura politică americană un spectacol pasionant și, mai ales, onest. Congresman-ul, un democrat, a răspuns stoic tututor întrebărilor pe care le-a primit, încercînd din greu să reziste tentației radicalizante a votanților. Alegătoriii voiau acțiune, îl voiau pe Trump plecat înainte de finalul mandatului. Omul nostru s-a ferit să răspundă ferm, părînd să sugereze că victimizarea actualului președinte e ultimul lucru de care democrații au nevoie dacă vor o strategie cîștigătoare. Nu a fost foarte convingător. O săptămînă mai tîrziu citeam în presă că Brad Schneider, congresman-ul nostru, se alătură grupului de parlamentari care cer punerea sub acuzare a președintelui.

„Ce crezi despre Trump?" În centrifuga politică americană, moderația e, zilele astea, un semn de slăbiciune.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

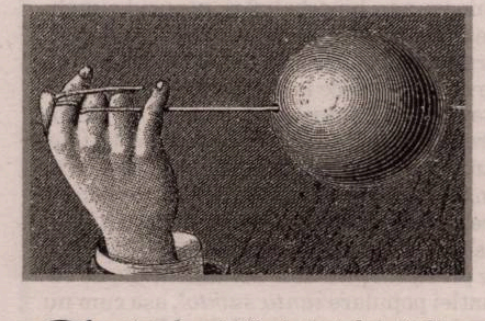

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Autofinanțare, adică fără finanțare

Cuvîntul „criză" a intrat deja în limbajul curent pentru oricine lucrează în domeniul culturii. Criza e o certitudine, e la fel de sigură ca moartea. Dar prezența crizei n-a fost parcă niciînd mai amenințătoare ca acum, la acest început de stagiune. Cum s-a ajuns aici? În 2017, ministrul Culturii Ionuț Vulpescu (PSD) a hotărît dublarea salariilor actorilor, dar nu a oferit soluții și pentru dublarea fondurilor de salarii. Meritată sau nu (majoritatea actorilor aveau într-adevăr salarii mici), decizia venită de sus i-a pus pe manageri într-o situație complicată și în fața unor alegeri (aproape) imposibile. Mai ales instituțiile din orașele mici, finanțate parcimonios de la bugetul local, au dificultăți să susțină noul nivel salarial. Și nu-și mai permit să plătească și colaboratori – asta, în condițiile în care unele producții depind de prestații „externe". Un alt nivel al crizei e atins în momentul în care, pentru a degreva bugetul pentru salarii, anumite servicii altminteri indispensabile (pază, tehnic etc.) sînt externalizate, plata fiind făcută prin capitolul „bunuri și servicii". Riscurile fiind reducerea bugetelor la acest capitol și întîrzieri în alocarea fondurilor de către minister. Ambele riscuri s-au concretizat. Rezultatul e starea de incertitudine și lipsa unei perspective de viitor pentru multe instituții de spectacole. La Iași, de pildă, directoarea Operei Naționale a anunțat deja că e puțin probabil să mai poată produce vreun nou spectacol pînă la sfîrșitul anului dacă nu i se acordă mai mulți bani la rectificare. Într-o eventuală, dar improbabilă rectificare bugetară își pun speranța multe instituții de cultură...

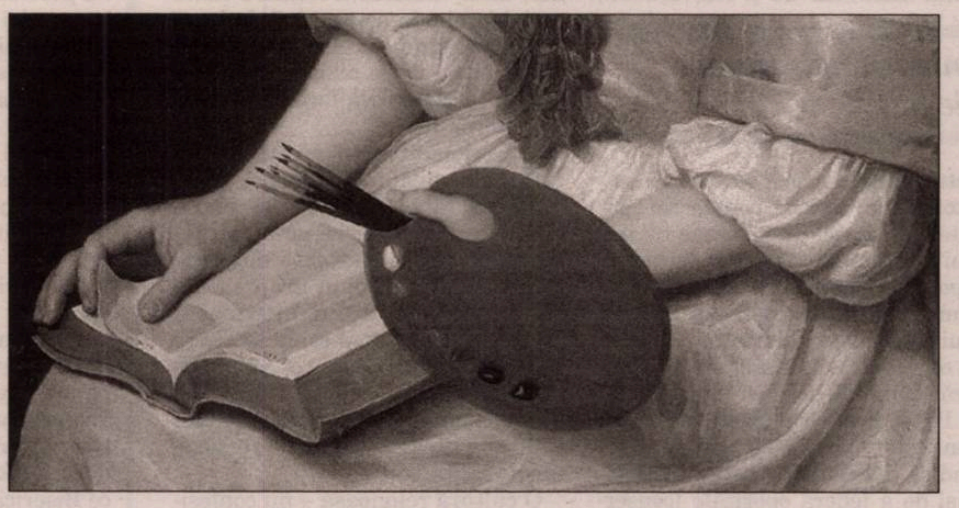

Pînă la rectificare a venit însă o dispoziție a ministrului Culturii Daniel Breaz (din 10 septembrie), care le cere managerilor următoarele: „Pentru instituțiile finanțate din venituri proprii și subvenții acordate de la bugetul de stat, o analiză asupra categoriilor de venituri pe care acestea le încasează și transmiterea unor propuneri care să promoveze măsuri de ordin legislativ și/sau administrativ care să conducă la majorarea acestora, astfel încît finanțarea să se asigure preponderent din veniturile proprii încasate; fiecare instituție va efectua o analiză a legislației din domeniu și va iniția, după caz, propuneri de modificare a celei existente, astfel încît aplicarea noilor reglementări să conducă la o utilizare eficientă și economicoasă a fondurilor publice". Cum ar veni, instituțiile publice de cultură să găsească mijloace pentru autofinanțare. Să ne înțelegem: în principiu, nu e greșit ca ministerul să ceară instituțiilor subordonate mai multă grijă în cheltuirea banilor publici. A le cere însă măsuri de economisire în condițiile în care nu se poate spune că pînă acum s-au bucurat de bugete generoase, a le cere să se autofinanțeze după ce tocmai Guvernul a dublat salariile angajaților, e nu doar o incoerență administrativă, ci un paradox de neînțeles. Apropo: își mai amintește oare cineva ce a însemnat, în anii 1980, autofinanțarea?

De fapt, nu bugetul trebuie rectificat, ci sistemul în sine: acest mod de funcționare în care erorile se repară din mers, providențial (sau nu). Că „nu mai sînt destui bani la cultură" se știe deja de multă vreme. Momentul „vesel" produs pe scenă, în aprilie, în cadrul Galei UNITER, de Reactor, a fost doar o ilustrare a unui adevăr pe care managerii de instituții îl cunosc, dar pe care în general nu îndrăznesc decît să-l șoptească pe holuri și prin culise. Unii tac din oportunism, în speranța că poate-poate vor ajunge la o înțelegere cu ministerul. Alții tac de teamă că și-ar putea pierde o finanțare decentă măcar anul viitor, dacă acum nu s-a putut. Și în tot acest timp, bugetele nu mai ajung decît pentru salarii.

Încă și mai grea e situația sectorului independent, văduvit de 30% din bugetul destinat proiectelor culturale cofinanțate de Administrația Fondului Cultural Național (AFCN). Bani existenți efectiv în cont, dar nealocați la timp! Cei de la Reactor au avut curajul să denunțe această inițiativă nefericită a guvernului PSD. Multe alte organizații au fost afectate de această reducere neașteptată a fondurilor și au protestat gălăgios și cu inspirație. Imaginile nu l-au impresionat nici pe ministrul Culturii, nici pe cel al Finanțelor: artiștii s-au îmbrăcat în saci negri, de morgă, și s-au întins pe treptele ministerului. Criza e o certitudine, e la fel de sigură ca moartea.

Într-o eventuală, dar improbabilă rectificare bugetară își pun speranța multe instituții de cultură...

În trecere, despre întreceri

Spiritul de competiție

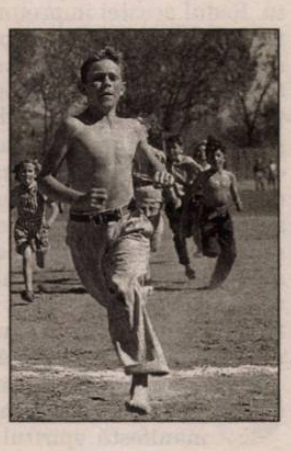

Texte și opinii de:

● Otilia MANTELERS (specialistă în parenting)
„Competiția părinților"

● Mihaela NICOLAE (profesoară)
„Despre competiție – în rîndul cu eminenți"

● Radu PARASCHIVESCU (scriitor)
„Ba al nostru-i mai frumos"

● Cristian Tudor POPESCU (jurnalist și scriitor)
„Mingea invizibilă"

● Daniela VIȘOIANU (activistă pentru calitatea educației)
„De ce merg copiii la școală? Să învețe!"

argument

Concurs

Niciodată nu mi-a plăcut să particip la competiții de nici un fel, îmi dau emoții mai degrabă negative decît pozitive, nu dorm cu o noapte înainte, mă stresez inutil. Probabil că sînt de vină competițiile din copilărie și adolescență, acestea te pot marca cel mai tare, spun psihologii, dacă nu iese bine, se lasă cu traume. Pe la 6 ani am dat examen ca să intru la școala de muzică și m-am emoționat atît de tare încît am bestelit-o la proba de ritm. Mi-amintesc și acum cînd am mers cu taică-miu ca să vedem listele afișate cu admiși și respinși, și cum taică-miu îmi tot spunea că de listele alea depindea cumva viitorul meu. E copleșitor pentru un copil de 6 ani să se vadă pe o listă cu respinși, apare implicit un sentiment de vinovăție – unde am greșit? de ce n-am fost la fel de bună ca ceilalți? Taică-miu a încercat să dreagă busuiocul: „Nu-i nimic, vei merge la o școală normală, ca toți copiii!". Cu alte cuvinte, înțelegeam eu cu mintea mea de 6 ani, nu ești un copil deloc special, ești la fel ca ceilalți. Oricine, la 6 ani (și nu numai) vrea să se simtă special. Un alt concurs/examen pe care n-am să-l uit niciodată este Bac-ul. Nu pentru că ar fi fost un examen cu adevărat dificil pe atunci, examenul „maturității" etc., ci pentru că ne-au bătut la cap profesorii cu el încă din clasa a X-a. Îmi amintesc că mă întrebam: oare există viață dincolo de Bac? Ei bine, m-am lămurit că a existat, desigur, și că examenul acela hidos în modul în care era și este conceput nu va avea nici un fel de relevanță pentru viitorul meu. Totuși, și acum am coșmaruri recurente, visez că Bac-ul meu nu mai e valabil, trebuie să mă întorc la școală și să-l dau din nou. Interesant este că am descoperit oameni de aceeași vîrstă care au exact același vis, ceea ce s-ar putea traduce prin faptul că Bac-ul reprezintă o traumă colectivă.

Nu întîmplător am povestit cele două exemple de mai sus, este motivul pentru care acest Dosar despre competiție și spiritul de competiție se axează mai mult pe competiția școlară, starea sistemului de educație din România, *parenting* și competiția între părinți, precum și pe implicațiile psihologice ale competiției. Este doar un mod de abordare. Pe de altă parte, ne putem întreba: au într-adevăr românii spirit de competiție? Au și fair-play? Sînt ei niște învingători sau își asumă un statut de *loser*? Și la aceste întrebări veți găsi răspunsuri tot în Dosar. Dincolo de traume, etichete, clasamente, orice competiție își are și frumusețea ei, depinde doar de parametrii în care e încadrată. E frumos și atunci cînd membrii unui juriu intră în competiție între ei, susținîndu-și concurentul preferat. În fond, competiția nu poate fi evitată, face din parte din viața noastră pe toate planurile, nu doar pe cel profesional, ci și în cuplu, în relațiile cu părinții noștri, cu frați, cu prieteni etc. Așadar, vă invit să treceți peste emoții și să concurați! (**Adina Popescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Radu PARASCHIVESCU

Ba al nostru-i mai frumos

„Să nu mai existe nici un județ sub media pe țară."
NICOLAE CEAUȘESCU

Pentru trăitorii în Lugoj, mai ales pentru prietenii bibliotecilor, Sandu Blegia e un nume cunoscut. Tăbăcar de meserie, Blegia este eroul poemului „Ăl mai tare om din lume" scris în grai bănățean de Victor Vlad Delamarina. Pe scurt: un circ ambulant poposește în urbe pentru spectacol. Oferta e, pînă la un punct, obișnuită: „În căletcă, o maimucă / Baș' ca omu' mînca nucă. / Alta, blestemată, șoadă, / Să țînea numa' în coadă / Și-alcele, mînca-le-ar focu', / Nu-și găsau o clipă locu'." Punctul de atracție e prezența în arenă a unei matahale nemțești recomandată drept „ăl mai tare om din lume". Zdrahonul e gata să-i plătească o sută de lei oricui îl dovedește în luptă dreaptă. Există, ce-i drept, temeri și frisoane în urbe. E greu să găsești pe cineva capabil să contracareze forța monstrului: „Dar cum mi ce puni cu neamțu', / Care-n ghinți îți rupe lanțu'?" *Enter* Sandu Blegia, care, surpriză și minune, șoc și groază, îi vine de hac matahalei și cîștigă prinsoarea. Neamțul dă naibii cuvîntul de onoare și încearcă, fără spor, să se sustragă de la plată. Poemul se încheie cu eroul local dictîndu-i învinsului termenii capitulării: „Nu ce joși cu minie, dragă! / Asta, viedz, în cap ț-o bagă, / N-ascult vorbe io și glume / Cînd mi-s io mai tare-n lume / Ș-adă suta, își Blegia, / Că dă nu, -'ț fac prau comegia!"

Ca amănunt, învinsul e străin, „vinitură", cum se zice prin Banat, pe cînd învingătorul e – *if you remember* – „dintre noi, pentru noi, pentru liniștea noastră". Și mai e ceva. În mitologia de uz intern, străinul perdant e întotdeauna mare, impresionant și torențial, pe cînd românul triumfător e micuț, mîndru și isteț. E ciotul de care nu se poate împiedica Aliotmanul, e Davidul în costum național, care cîntă „Noi sîntem români" la frunza pe care n-o taie la cîini și se arată mereu disponibil pentru chelfănirea Goliatului. Așa cum Chip și Dale rîd de Donald Duck, la fel românul pornit cu șansa a doua în fața străinului abject și sprijinit din umbră de cercuri ostile – urmează clișeu – „răstoarnă calculele hîrtiei și face o frumoasă propagandă sentimentului patriotic".

„Succesul, în mare parte, stă în voința de a învinge; să ne străduim deci și să stăruim."
SENECA

„Mulți dintre cei care eșuează în viață sînt persoane care nu au realizat cît de aproape au fost de succes în momentul în care au renunțat."
THOMAS A. EDISON

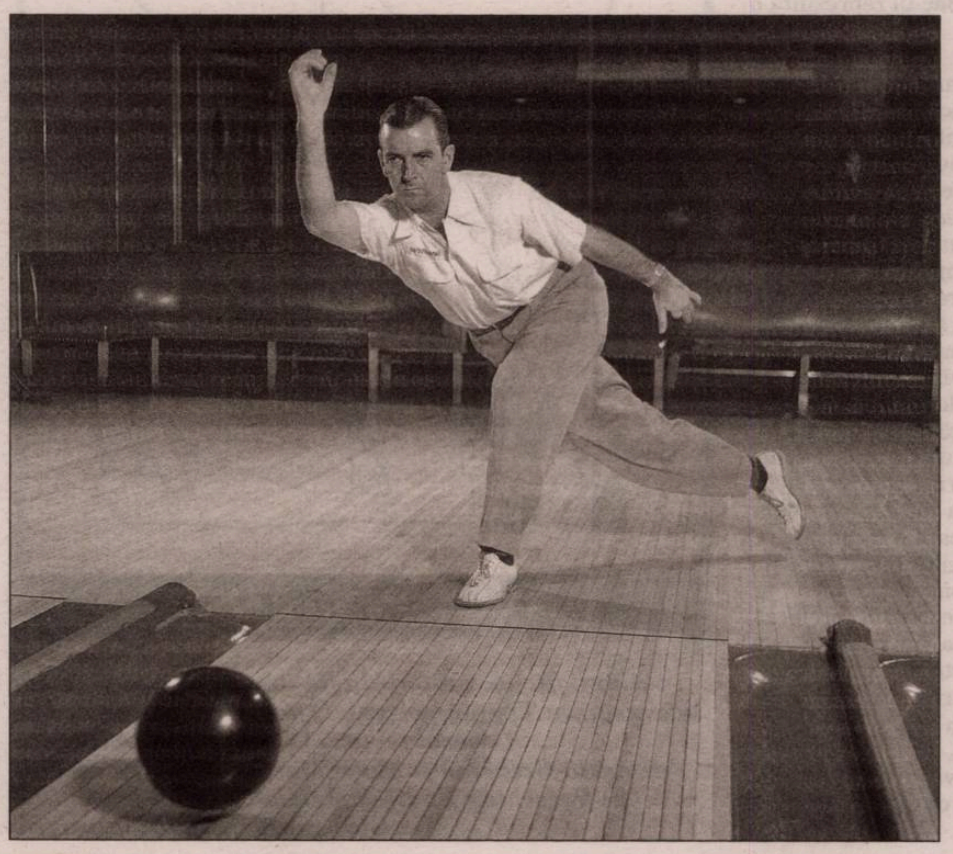

Există însă o mistică a concurenței în mentalul românesc? Categoric, și ea se manifestă unde nu gîndești. De exemplu, în așezările din nordul țării, unde oamenii s-au întors după ce au muncit afară și au pus ban lîngă ban. Casele din zonă sînt rapsodii ale orgoliului și cantate ale spiritului de competiție. Criteriul de construcție e supremația (măcar) zonală. Nu contează dacă ai nevoie de patru camere sau de cinci. Dacă a vecinului are șapte, casa ta o să aibă opt. Dacă în curtea vecinului o să stea trei mașini, în a ta o să stea patru. Dacă vecinul își ia Tesla, tu îți iei Lotus. Dacă vecinul își ia și el Lotus, îți cumperi elicopter. Dacă își cumpără și vecinul elicopter, înseamnă că e Dan Diaconescu incognito și atunci – abia atunci – o lași mai moale.

Există însă o mistică a concurenței în mentalul românesc?

Filozofia de tip *my daddy beats your daddy* concubinează în România cu o altă fixație: cea a superlativismului. Această marotă măsoară de ani buni o formă de orgoliu inutil. Avem, în România de azi, o regretabilă supraproducție de ctitori ai nimicului. Și degeaba e țara noastră Grădina Maicii Domnului, dacă de la o vreme îi sar gardul atîția inși vinovați de prea multă iubire de sine: primari care vor ca în mandatul lor să se aprindă cel mai mare brad de Crăciun de pe planetă, amatori de Guinness care nu beau bere, ci mănîncă pagini din *The Guinness Book of Records*, fixiști pe care nu-i poate deturna nimic din planul de-a pregăti cea mai mare plăcintă cu mere, cel mai înalt tort cu frișcă și cel mai lung cîrnat din istorie. Împăunarea calorică – încă o ironie a acestei vieți în general doldora de ironii – e la mare preț într-o țară unde una dintre expresiile des întîlnite pe stradă este „n-are după ce bea apă".

Pesemne că una dintre cauzele pentru care întocmim mereu clasamente și ierarhii ține și de felul cum ni s-a livrat informația în școală și ulterior. Manualele și programele de știri TV au grijă să pompeze în tine o mulțime de date care îți sînt la fel de utile ca nisipul în costumul de baie: ce adîncime are cel mai mare lac din Africa, unde s-a atins temperatura cea mai ridicată în 1928, care sînt ouăle cele mai mici din Tasmania și ce piesă hip-hop a avut cel mai mare număr de vizualizări în Dakota de Nord în 2011. Pe cînd eram elev, cine nu știa care e cel mai înalt vîrf muntos din țară nu merita doar corijență la geografie, ci și disprețul aliat al profesorului și colegilor. Se vede treaba că așa și nu altfel a apărut dialogul dintre profesorul chițibușar și elevul tocilar. *Profesorul:* Să-mi spui, te rog, ce adîncime are Dunărea la Budapesta. *Elevul:* Sub care pod?

De un deceniu încoace, spiritul de competiție și acel superlativism care a generat la noi o *forma mentis* numită cîndva „celmaicelism" au intrat în relație cu o arătare contra naturii, a logicii, a bunului-simț și a gramaticii: româna englezită. Rodul acestei împreunări este expresia „al șaselea cel mai bogat om din lume", soră geamănă cu „a treia cea mai întinsă peninsulă din Europa" și cu „a opta cea mai înaltă clădire din Kuala Lumpur". Pentru mamele și moaștele acestor orori, „cel" nu definește un singur lucru, deși e marcă a singularului, ci oricîte. „Al șaselea om din lume ca bogăție" li se pare inconsistent și flasc respectivelor mame și moaște. E cu totul altceva dacă pui acolo și un „cel mai", deși, făcînd asta, intri cu bocancii și în ce rămăsese neferfenițit din biata limbă română.

Ca unul care, ducîndu-și viața în plin „celmaicelism", știe cum se manifestă spiritul de competiție la bloc, în cartier și la coadă, am scris cu niște ani în urmă cîteva rînduri pe care simt nevoia să nu le retractez. Ba chiar să le adaug aici: „Pasiunea pentru superlative rămîne nestinsă în România de-a lungul timpului. Casa de avocatură spirituală a excepționalismului carpatin nu doarme și insistă să susțină, în acest avînt insomniac, că trăim într-un spațiu unde cel mai bun lucru pe care-l putem face este să ne admirăm singuri măreția. România nu e singura țară care se pretinde mare pentru a uita cît e de mică. Dar e cea care ne interesează, fiindcă în ea trăim. Or, a inventa formule superlative cînd ești corijent la atîtea criterii elementare trădează un fel de-a fugi din realitate care va trebui introdus rapid în calendarul sporturilor olimpice. O țară lipsită de autostrăzi și spitale se leagănă în iluzia excepționalismului. O țară plină de analfabeți funcțional se chinuie să-și ilustreze detenta fabricînd produse care ies din conturul normalității. O țară cu școli în care plouă și în care closetul e în fundul curții se păcălește singură prin îndelungi artificii cosmetice. O țară unde lumea nu mai citește adulmecă lacom Cartea – e adevărat, a Recordurilor. O țară plină de gropi și de boli cochetează cu vîrful clasamentului. O țară cu mortalitatea infantilă cea mai mare din Europa exaltă traiul bun și se visează deasupra celorlalte."

E de mirare că neamțul „care-n ghinți îți rupe lanțu'" din poezia lui Victor Vlad Delamarina a avut totuși curaj să vină aici. Cine știe ce i s-o fi spus.

***Radu Paraschivescu** este scriitor. Cea mai recentă carte a sa este* Orice om îi este teamă, *Editura Humanitas, 2018.*

Cristian Tudor POPESCU

Mingea invizibilă

Făcusem potecă pe mocheta camerei de hotel, de la pat la fereastră și invers. Mă învîrteam ca un babuin sîcîit de vizitatorii grădinii zoologice. În frunte, îmi bătusem un cui – nici Hristos nu l-a avut acolo. Ce să joc, cum să joc, într-un singur tie-break care mă aștepta a doua zi, la 9 dimineața fix? Un tie-break care trebuia să închidă trei ore de luptă crîncenă. Adversarul, un fost profesionist care acum juca în Germania, revenise la Timișoara special pentru acest turneu de categorie +45 ani. Omul știa tenis cu carul, dar nu avea condiția mea fizică, așa că aproape fiecare punct era disputat din greu. Mi-a pus nenumărate scurte – m-am dus la toate, chiar și la cele la care n-aveam nici o șansă. A venit peste mine la plasă, la intimidare – mi-am ținut firea și l-am pasat. Nu forțam lovituri cîștigătoare, trimiteam mai mult pe centru, îl lăsam pe el să conducă jocul. Știam că fiecare minge în plus pe care o trimit dincolo de fileu e în favoarea mea. Am ajuns la 5-2 pentru mine în setul decisiv. Și serveam pentru meci.

Atunci m-a lovit o stare foarte periculoasă, pe care o știu, dar nu m-am mobilizat destul ca s-o blochez. Aceea că, într-un fel sau altul, o să cîștig de la sine, greșește el două-trei mingi și fac ghemul, nu trebuie să mai risc nimic. În plus, pare și mai obosit decît mine…

Am jucat meschin, la așteptare. Deși am avut trei mingi de meci, pînă la urmă mi-am pierdut serviciul. Asta m-a speriat. Am pierdut clar și următoarele două ghemuri: 5-5. A ajuns să mă conducă cu 6-5. Nu știu nici acum ce-am făcut de am egalat la 6. Psihic însă, eram terci.

În vest se întunecă tîrziu, totuși eram la limita întunericului. Trecuse de 9 seara. Mingea se mai vedea, dar m-am dus la arbitru și i-am zis că eu n-o mai văd. Adversarul, Karl, a pretins, normal, că se vede foarte bine ca să jucăm tie-break-ul final – simțea că mă are în mînă. Arbitrul a aruncat o minge în sus, s-a uitat la cer și a oprit meciul – nu știu cît a contat faptul că era român și eu eram CTP.

Pe la 3 dimineața m-am potolit din agitație. M-am așezat pe marginea patului, mi-am luat capul în mîini și am început să analizez – nu meciul, asta o făcusem de zeci de ori, ci pe mine însumi. De ce te zbați? Ce te înfurie, ce te frustrează? Păi, am avut 5-2 și serviciul. Am avut trei mingi de meci și n-am reușit să închid. *E nedrept.* Cînd mi-au răsunat cuvintele astea în cap, *e nedrept,* ceva s-a mișcat în creierii mei, ca atunci cînd știu că voi scrie o povestire. De ce *e nedrept*, domnule CTP? Ia amintește-ți, de cîte ori în atîția ani de cînd joci tenis ai fost condus mai rău de-atît, adversarul a avut nu știu cîte mingi de meci și, pînă la urmă, ai cîștigat. Că de-aia ți se spunea Recuperatorul. Asta ți s-a părut drept, just, moral? În ordinea firească a lucrurilor, așa trebuia să fie, nu?

Minute în șir mi-am perindat prin minte situații dificile în meciuri în care totuși am învins, noroace ale mele, ghinioane ale adversarului, mingi care au mușcat tușa sau au ciupit banda în favoarea mea. Și îmi repetam: toate astea ți s-au părut al dracului de drepte, și acum te dai victimă a Dumnezeilor potrivnici? Măgarule.

Așa am reușit să extirp pur și simplu sentimentul nedreptății din mine. În tenis există un echilibru metafizic, fiecare minge își va avea cîndva perechea ei contrară, acum invizibilă, dar prezentă în Univers, ca materia și antimateria, dacă, bineînțeles, trăiești și joci destul ca să faci suma statistică.

Contraria non contradictoria sed complementa sunt. Gîndul ăsta, băgat în tenis din fizică, m-a liniștit adînc. Am mai fost capabil să-mi spun doar încă un lucru: în tie-break, timpul e scurt. Punctele sînt puține, ai greșit o dată, ai pierdut tot, așa că nu juca decît loviturile pe care le stăpînești și în somn. Care e cea mai bună lovitură a ta? Reverul tăiat. Mîine o să te întorci ca un cal în dîrlogi, o să strîmbi jocul, ca să eviți să dai cu dreapta și să faci cît mai multe slaisuri de rever, indiferent ce joacă „neamțul". După care am adormit fulgerător.

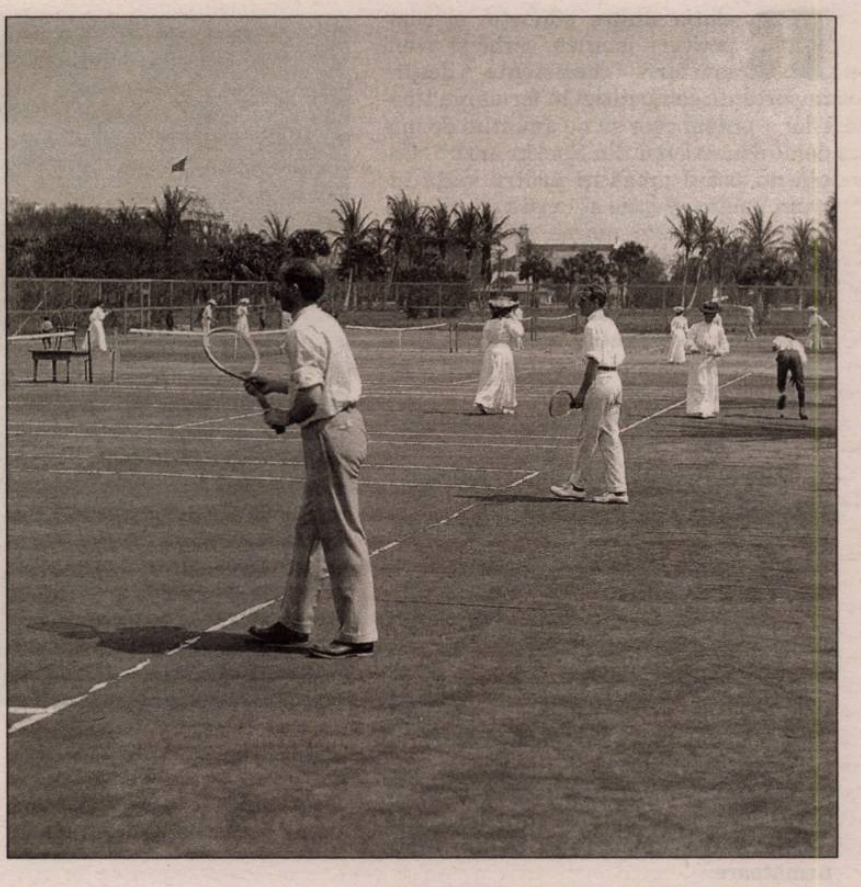

N-am să închei povestea cu scorul de a doua zi. Spuneți-l dumneavoastră.

***Cristian Tudor Popescu** este gazetar și scriitor.*

Ana Maria SANDU

Premiul întîi cu coroniță

În clasele primare, eu și încă vreo cincisprezece colegi de-ai mei luam în fiecare an premiul întîi cu coroniță. Îmi plăcea momentul în care ne puneau florile împletite pe cap și părinții noștri stăteau drepți și ne țineau mîndri pe după umeri, cînd ne făceau poze în curtea școlii. Nu-mi dau seama dacă unii învățam mai bine decît alții. Sau poate era vorba despre o conștiinciozitate de a-ți face temele și de a scrie frumos, iar „seriozitatea" noastră se capitaliza astfel și o sărbătoream apoi la fiecare sfîrșit de an școlar.

Orgoliul de a-ți reprezenta școala, județul, profesorul.

În gimnaziu n-am mai primit decît premiul doi. Nu mă deranja, mă plictisisem deja de cununa de trandafiri. Exista tipul „cel mai bun din clasă la matematică și la fizică" și nimeni nu făcea nici un efort să se ia la întrecere cu el. O aveam și pe fata „cu 10 pe linie", iar ea devenise comandanta de detașament și purta în piept un șnur galben. Noi, cei din eșalonul doi, stăteam în fața grupelor noastre, cu niște însemne roșii, mai amărîte, dar mai prietenoase.

Cînd a început, însă, să se apropie examenul de admitere, niște fiori reci s-au simțit în toată clasa. Viitorul ne presa și, oricît de mult am fi vrut să mai amînăm, trebuia să-l privim în față. Atunci, în timp ce completam formularele cu opțiunile pentru liceu, mi-am dat seama că următoarele etape din viața mea se vor lega de niște examene și că, dacă nu le voi lua, va fi imposibil să fac ce vreau mai departe.

Am trăit panica lor imensă, am făcut cunoștință cu insomniile nopților dinaintea afișării rezultatelor, iar acea competiție, de a fi mereu printre cei admiși, mi s-a părut chinuitoare de fiecare dată.

În clasa a IX-a m-am dus prima și ultima dată la olimpiada de literatură română, faza națională, care s-a organizat în anul acela la Tîrgoviște. Eram tunsă Bros, purtam blugi, adidași albi, Puma, și un *rolling* albastru. Citisem cam tot ce se putea citi despre autorii pe care îi studiasem la școală. Am plecat cu o relaxare pe care numai conștiința ți-o poate da, de altfel. Știam că vor veni cei mai performanți copii din țară, orice ar fi însemnat asta. În rest, era ca o tabără. Subiectele mi s-au părut „ciudate", așa că am primit un 8 și ceva. Nici prea-prea, nici foarte-foarte. Să zicem, o notă onorabilă.

„Stai departe de oamenii care îți micșorează ambiția. Oamenii mici întotdeauna fac asta. Cei cu adevărat mari te fac să simți că și tu poți deveni mare."

MARK TWAIN

Acolo, însă, pe holurile liceului unde se organiza concursul național, am simțit competiția în forma ei adevărată. Orgoliul de a-ți reprezenta școala, județul, profesorul, de care vorbeau copiii veniți din alte părți, mult mai antrenați decît mine pentru genul acesta de performanță. O dorință nedisimulată de a fi mai bun decît cel de lîngă tine. Ceva m-a neliniștit și a doua oară nu m-am mai dus la nici o olimpiadă „pe țară". Mă întreb uneori ce s-o fi ales de toți acei olimpici la română, care plecau an de an cu premiile mari acasă.

Daniela VIȘOIANU

De ce merg copiii la școală? Să învețe!

Relația dintre educație și competiție e istorică, veche și avem mărturii consistente despre importanța competiției în formarea tinerilor – putem ușor să ne amintim de modelul educațional din Sparta antică. Copiii nu pot fi pregătiți pentru viață într-un mediu aseptic și există opinii conform cărora este nevoie de introducerea în proces a dificultăților, chiar artificiale, pentru ca ei să reușească. Dacă considerați că în școală competiția este bună sau rea și căutați o validare, am o veste neplăcută: nu există un acord – judecătorii încă deliberează.

Între trei și cinci ani apare un moment în care copilul începe, extrem de serios, să se joace ca să cîștige. Majoritatea copiilor colaborează, îi ajută pe ceilalți voluntar, cu bucurie, pînă în jurul vîrstei de patru ani. Chiar dacă aceasta înseamnă că nu vor reuși să termine propria lor sarcină sau că vor pierde ceva. La cinci-șase ani, lupta devine „pe viață și pe moarte". Vedem des în spațiile de joacă cum se luptă copiii pentru leagăne și ce mare este tentația de „a fura" jucăriile celorlalți. Ai noștri, băieții, în fiecare dimineață, se „băteau" pentru locul de pe mijlocul banchetei din spatele mașinii. Discuțiile, regulile sau programul de utilizare prin rotație se dovedeau inutile în dimineața următoare.

Forța aceasta brută, copilărească, se transmite cumva și părinților. Apar cuvinte grele și acuzații. Apare inclusiv grija părinților că al lor copil lor este „nesimțit" sau arogant. Mulți dintre părinți se scuză spunînd că asta este societatea, una în care copiii sînt de foarte devreme în competiție pentru cele mai bune școli sau clase, pentru cele mai bune facultăți și locuri de muncă. Un părinte poate considera că își dezavantajează copilul dacă are o atitudine mai relaxată față de rezultate, nu plătește extrașcolare și nu încurajează vînătoarea de note.

Competiția nu este, inerent, bună sau rea. Dar poate avea consecințe bune sau rele. Orice părinte va fi în situația de a încuraja în copil atitudini contrare: pe de o parte să se relaxeze, să se distreze și să se simtă bine, iar pe de altă parte, să facă ceea ce este de făcut pentru a cîștiga. Iar aceste mesaje „amestecate" sînt transmise aproape simultan. Provocarea părinților, pentru care aproape nici unul dintre noi nu am fost pregătiți, este să își sprijine copiii să concureze într-un mod sănătos.

Pe de altă parte, americanul Alfie Kohn *(No contest: The case against competition)* susține că nu există ceva ce se poate numi „competiție sănătoasă". Într-o cultură competitivă, copilului i se transmite repetat că nu este suficient să fii „bun" la ceva, trebuie să excelezi. Problema este, spune Kohn, că pe măsură ce cîștigi, vrei să o faci tot mai mult și se aplică la orice „competiție" din viață: pentru job, pentru partener, pentru casă. Și pentru a treizeci și doua pereche de pantofi.

În contextul școlii românești, aș vrea să subliniez că partea de noutate și inovare generată de neuroștiințe a pătruns prea puțin în pedagogii și programele școlare. Vorbim mult despre ce se întîmplă în școală, adică de la momentul 6-7 ani. Și mai multe despre licee și, mai ales, studenți. Dar atenția, profesionistă, legată de ceea ce se întîmplă în anii preșcolari este încă redusă.

La modul recomandat, cu cît copilul este mai mic, cu atît adultul care lucrează cu el ar trebui să aibă mai mulți ani de formare inițială. Adică o educatoare ar trebui să aibă minimum șapte ani de formare pentru profesie. Unul dintre motive este să știe ce se întîmplă în mintea celor mici. De exemplu, să nu rateze trecerea de la lumea fanteziei – atunci cînd copiii au credința că dacă își pun costumul de Superman vor putea să zboare – la realitate: nu e suficient să crezi că ești cel mai rapid la construirea turnului de cuburi, ci trebuie să o și dovedești.

Copiii încep să poată face lucruri singuri, devin mai competenți și încep să se compare cu colegii lor. E ușor să ne amintim bucuria unul copil care reușește să se îmbrace singur sau ce provocare este să își lege șireturile. Vara aceasta, fiica mea a învățat să se dea peste cap în apă. Suferea vizibil cînd îi vedea pe ceilalți și a repetat, perseverentă, de sute de ori. După cum strălucea cînd în sfîrșit i-a ieșit, sînt convinsă că a repetat și în somn.

Familiile sînt diferite. De exemplu, este dificil pentru frații mai mici să fie în competiție cu „reputația" celor mai mari. Sau, pentru copiii unici care sînt răsfățații familiei acasă, poate fi dificil să nu încerce să impună acest rol și la școală, cu colegii lor. Este întîlnită des situația nevoii copilului de a performa pentru a obține iubire și atenție din partea părinților.

Copiii nu cred că sînt buni la ceva doar pentru că le spunem noi. Dacă îi simțim nesiguri putem să le spunem că „sînt buni", „sînt talentați", dar ei simt că asta nu este suficient. O greșeală mai mare este să îi comparăm – ea este mai bună la română, dar tu ești mai bun la matematică. Putem însă să le confirmăm că sînt unici, că oamenii au toți calități și defecte, că putem alege să construim pornind de la punctele noastre tari. Și, întotdeauna, îi putem asigura că îi iubim, indiferent de nota luată la teză.

După trecerea prin comunism, școala românească integrează greu realitatea că fiecare dintre noi sîntem o combinație personalizată de minte, corp și suflet. Că nevoile noastre sînt la fel de combinate. Sînt printre cei care întreabă la întîlnirile cu profesori sau părinți:

– De ce credeți că vin copiii la școală?

– Să învețe, este unul dintre răspunsurile cele mai frecvente.

Unii, mai glumeți, spun chiar, gîndindu-se la propriile lor experiențe:

– Pentru că îi trimit părinții...

Copiii vin la școală ca să fie văzuți, apreciați și să socializeze. Este măiestria și știința profesorului să producă învățarea în copil, învățarea vizibilă, acea învățare care rămîne pentru toată viața. Așteptările elevilor sînt despre relație. În absența unei relații nu se poate produce învățarea. De exemplu, toate învățătoarele pot confima că elevii lor sînt în competiție pentru a fi văzuți de „Doamna". Tîrziu am înțeles că focul cu care agitam degetele sus, pentru a răspunde, avea legătură cu dezamăgirea de a nu fi aleasă, „preferată" de Doamna. Dacă relația oferă suficientă siguranță, copilul poate să se concentrez pe lecție, pe cerință, pe învățare.

„Indiferent cît de frumoasă e strategia, ar trebui din cînd în cînd să ne uităm la rezultate."

WINSTON CHURCHILL

„Nu contează ce meserie ai, contează să fii cel mai bun."

ABRAHAM LINCOLN

„Succesele sînt de ajuns pentru reputație, dar nu și pentru glorie."

VOLTAIRE

„Dacă vei cîștiga fără să riști, este ca și cum ai triumfa fără recunoaștere."

PIERRE CORNEILLE

Jocul serios de-a școala e influențat de resursele familiilor și de lipsa de integritate a unora dintre profesori.

Este evident că formarea unei atitudini sănătoase față de competiție depinde de atitudinea profesorilor și a părinților, care ar trebui să celebreze efortul, învățarea și bucuria de a fi împreună. De la 5-6 ani și pînă spre 11, echipa ta poate pierde meciul de fotbal, iar tu să te gîndești la final doar la pizza de după. Dacă, sigur, părinții nu s-ar fi certat deja pe margine, în timpul meciului, așa cum se întîmplă deseori și la noi.

Una dintre tristețile școlii, care are legătură și cu nivelul mare de anxietate și stres, este cea a aproape absenței sportului practicat în calitate de context de învățare. Specialiștii recomandă în ciclul primar mai degrabă sporturi de echipă, fără clasamente, cu diplome de participare. Pentru că o temelie bună va contribui la fair-play, la o viață din care sportul face parte pe termen lung și înseamnă bucurie.

În școală observăm rapid că unii copii sînt mai competitivi decît alții, pur și simplu „nu suportă să piardă". Poate să țină de personalitate. Specialiștii consideră însă că, dacă un copil nu se poate bucura de o întrecere decît dacă cîștigă sau alege să nu participe de frică să nu piardă, atunci e o problemă mai profundă, deseori legată de o atitudine manifestată în familie.

Absența sportului practicat așa cum propăvăduiau vechii greci a fost compensată de concursurile școlare. Mai ales de olimpiade. Modul în care ne raportăm, ca societate, la olimpicii noștri este ultima frînghie de care agățăm iluzia calității școlii românești.

***Daniela Vișoianu** este activistă pentru calitatea educației, președintă a Federației Coaliția pentru Educație (www.coalitiaedu.ro).*

„Simțul umorului topește drama oricărui eșec"

un dialog cu Valentin Radu ARSENE

Ce reprezintă competiția și spiritul de competiție pe plan psihologic?

Competiția este specifică oricăror ființe vii pentru că orice este viu vrea să prospere. Dacă animalele se luptă doar pentru supraviețuire și reproducere, oamenii, prin puterea de simbolizare a psihicului, pot concura pentru orice poate reprezenta o valoare. Prin urmare, valorile individuale și sociale sînt foarte importante pentru că ele ne vor călăuzi energia vitală.

Ca trăsătură psihologică vorbim de competitivitate, și ea poate fi îndreptată spre exterior, spre a-i întrece pe ceilalți, sau spre interior, competiția cu sine, spre a excela. Competitivitatea cu ceilalți corelează cu dominanța și pe alocuri cu agresivitatea, și este mai curînd întîlnită la bărbați, fiind percepută atractiv de către ambele sexe. În cazul femeilor, spiritul competitiv cu sine, spre îmbunătățire și autodepășire, prinde bine stării psihice generale, în timp ce tendința spre dominarea celorlalți corelează mai curînd cu tendințe depresive. O altă legătură importantă este aceea că, de regulă, competitivitatea tinde să scadă creativitatea. Acestea sînt mai curînd niște corelații statistice decît niște relații cauzale certe.

Competiția și comparația sînt forme de relaționare cu ceilalți. Simpla prezență a altor oameni ne ajută să ne îmbunătățim în cazul sarcinilor ușoare. În cazul sarcinilor complexe însă, fără o bună pregătire, prezența celorlalți are efect contrar, inhibîndu-ne. Acesta este mecanismul performanței: ne pregătim temeinic și apoi, concurînd cu parteneri valoroși, devenim mai buni.

Am fost învățați de mici că trebuie să luăm note bune și premii la școală, trebuie să fim mai buni decît ceilalți copii, trebuie să învingem în orice competiție sportivă etc. Oare chiar trebuie? Cu ce traume poate să rămînă adultul în urma competiției impuse în copilărie?

Dacă ceva „trebuie", este să avem grijă ce competiții ne alegem și pentru ce valori luptăm, pentru că, vrem, nu vrem, sîntem ființe sociale, ne comparăm și vom fi angrenați în tot felul de întreceri. Din păcate, foarte mulți oameni își construiesc sentimentul stimei de sine doar pe baza rezultatelor activității și a comparației cu ceilalți. În realitate, această construcție este un castel de nisip care inevitabil se erodează și, în final, se năruie, iar eșecul poate fi perceput ca un atentat narcisic, existențial. Resimțit astfel, eșecul este o amenințare care determină reacția de a lupta sau a fugi. Altfel spus, furia agresivă, uneori paroxistică, sau evitările majore sînt răspunsul la eșec. Furia poate fi îndreptată împotriva partenerului de întrecere care a cîștigat sau întoarsă spre sine, cu discurs critic violent și comportamente autodistructive.

Sînt foarte multe cazurile, în cabinet, ale unor oameni de succes care bifează la toate așa-zisele criterii de împlinire în viață, dar care se luptă cu un gol major. Căutînd în trecut rădăcinile acestui gol dureros, descoperim un copil singur a cărui copilărie „fericită", cu de toate, a fost marcată de interesul excesiv al părinților în ceea ce privește rezultatele școlare. Ca urmare, copilul internalizează senzația de a nu fi văzut ca o ființă valoroasă în sine. Pentru el, valorile vor fi posesiunile și reușitele care țin de statutul profesional și ele vor da măsura importanței și a stimei de sine. În prezent, deși tînjește după iubire, el nu are deprinderea de a se uita la sine cu ochi buni și nici nu poate sta în relații calde, căutînd inconștient parteneri care îl chinuie cu aceleași pretenții exterioare. Rămîne provocarea relației terapeutice să fie deseori chiar prima relație în care să se simtă văzut, apreciat și important pentru ceea ce este și din care să nu fugă.

Credeți că societatea de azi pune foarte mult accent pe competiție și mai puțin pe individ?

Lumea de astăzi pune accent atît pe competiție, cît și pe individ, iar din combinația lor rezultă narcisismul, uneori agresiv, în creștere accentuată, la care asistăm, foarte vizibil în spațiul online, dar care se manifestă puternic și în realitate. Acest narcisism este atît un rezultat, cît și o formă de adaptare. Dintr-un punct de vedere, este acea încredere în sine, greșit înțeleasă, pe care o caută mulți tineri în cabinetele de psihologie. Cred totuși că este cea mai bună perioadă istorică pentru exprimarea individualității, avînd multă libertate în a alege ce cultivăm în interior și ce arătăm lumii. Provocarea este de a nu rămîne doar niște consumatori orbi în era marketingului, fără morală, de a discerne critic ce este valoros și de a nu cădea pradă recompenselor facile.

Ce se întîmplă cu competiția pe plan individual – trebuie să fiu mai bun decît cel de acum un an etc.?

Competiția cu sine duce, în principiu, la excelență. Reversul apare atunci cînd trăim permanent senzația acelui gol interior care pare a nu se umple cu oricîte reușite am avea sau îmbunătățiri ne-am aduce. Senzația este că, orice am face, nu este suficient pentru a ne simți valoroși. Ca urmare, ne avîntăm într-o nesfîrșită și îndîrjită cursă de *self-improvement,* doar-doar vom simți că e îndeajuns pentru a fi iubiți. Dar bucuria victoriei este scurtă și dezamăgitoare, și curînd pornim să mai îmbunătățim ceva, pierzînd din vedere că mai curînd procesul, viața însăși, merita atenția decît atingerea unui iluzoriu ideal al sinelui, mereu de neatins.

Cum se pot depăși eșecurile?

Eșecul este o realitate fundamentală a vieții. Din punct de vedere existențial, omul trebuie să învețe să piardă. Ne pierdem tinerețea, ne pierdem părinții, pierdem sănătatea și, în final, viața. Miza este să trecem prin pierderi fără să ne pierdem coerența interioară, sănătatea psihică, capacitatea de a iubi, mai simplu spus, umanitatea. Viața însăși este o lecție despre gestionarea eșecurilor, iar ce ne ajută este atitudinea flexibilă pregătită să înțeleagă lumea în moduri creative, ancorarea în valori profunde, rezistența la frustrare care se cîștigă prin procesul maturizării, cultivarea obiceiurilor sănătoase pentru descărcarea oboselii și a deziluziilor și sprijinul celor din jur.

Succesul poate să reprezinte, de fapt, un eșec?

Succesul are două dimensiuni, calitativă și cantitativă. Din păcate, întîlnim deseori curente de gîndire care accentuează exclusiv una dintre ele. Unii spun că nu contează decît ce faci în viață, ce lași în urmă, reușitele, iar alții au ca filozofie plăcerea. În realitate, răspunsul este strict individual și presupune o combinație între obiectivele de atins și bucuria de a trăi în timp ce lucrăm la scopurile noastre.

Calitatea vieții este altceva decît nivelul de trai. Este știut faptul că poate exista un nivel de trai ridicat, însă cu o calitate a vieții scăzută. În ecuația unei vieți bine trăite, pe lîngă bunăstarea materială care de fapt are un impact real pînă ce acoperă nevoile fundamentale, bunăstarea fizică și psihică individuale, intră calitatea relațiilor apropiate, cu familia, fie ea într-o viziune clasică sau mai modernă, a relațiilor cu grupul social, cu munca și mai nou cu mediul.

Cînd prețul succesului presupune pierderea umanității și o calitate a vieții scăzută, atunci succesul poate fi considerat un eșec. Ideea aceasta este foarte frumos expusă în Biblie: „Ce-i folosește omului să cîștige lumea întreagă, dacă-și pierde sufletul?". Într-o carte devenită celebră în ultimii ani, *Sapiens – scurtă istorie a omenirii,* autorul ei, Yuval Noah Harari, face o remarcă tulburătoare despre ce înseamnă succesul cantitativ. El observă că animalele cu cel mai mare succes genetic sînt cele domestice, depășindu-le cu mult pe cele sălbatice. Ca număr, sînt cele mai de succes specii, dar sînt crescute intensiv, în captivitate, iar speranța lor de viață este scăzută, fiind crescute pentru sacrificare.

Însă nici o viață trăită în contemplație meditativă și care, în extrem, poate fi o formă de evitare în a ne asuma bătăliile vieții, alegerea de a trăi pur și simplu, nu poate fi considerată de succes.

Pentru oameni, succesul și eșecul sînt noțiuni definite cultural. Umanismul, care la un moment dat considera omul măsura tuturor lucrurilor, e provocat astăzi de urgența problemelor de mediu, pe de o parte, și de apariția curentelor filozofice ale postumanismului și transumanismului ce se gîndesc la om ca la o ființă care își depășește condiția prin știință și tehnologie.

Cu suișuri și coborîșuri, competiția evolutivă ne-a adus pînă aici și va continua să ne provoace să ne adaptăm, să ne redefinim pînă și identitatea ființei, a ceea ce este umanul.

Oamenii se definesc în funcție de ceilalți și competiția apare, de fapt, pe toate planurile, nu doar pe plan profesional, ci și în cuplu, în relațiile cu părinții, copiii, frații etc. Cum ar trebui să ne raportăm la ceilalți pentru ca, în final, competiția să fie un lucru bun în viața noastră?

În primul rînd trebuie să ne respectăm concurenții. Ei nu sînt dușmani ce trebuie striviți pentru a ne simți capabili, importanți și demni de admirația celorlalți. Oponenții ne dau repere, ne ajută să fim mai buni și să creștem. Dar pentru aceasta e nevoie ca eventualul cîștig sau eșec, pentru că inevitabil le vom gusta pe ambele, să nu le simțim că ne definesc ființa profundă. Cheia este ca întrecerile să nu fie percepute la nivel psiho-emoțional ca o luptă pentru viață. În caz contrar vom transforma competiția în război și vom lovi cu furie și frică pentru a ne salva.

Voi puncta în final cîteva idei care ne pot ajuta să ne raportăm sănătos la orice competiție:

– Este doar o întrecere, doar un moment: marea cursă a început cu mult timp în urmă și va continua la nesfîrșit. Fiecare va cîștiga niște competiții și va pierde altele.

– Nu știm niciodată despre toate luptele și înfrîngerile adversarilor noștri.

– Simțul umorului topește drama oricărui eșec. Uneori a nu te lua foarte în serios e cel mai inteligent lucru.

– Cîștig sau pierd, eu sînt în siguranță. Cu adevărat, nu există nici o amenințare vitală.

– Eșecul real nu este cînd pierd întrecerea, ci cînd pierd și lecția pe care o puteam învăța. Cu experiența fiecărei competiții putem deveni mai buni decît înainte.

Este greu să pierzi, dar mult mai rău este să nu fi încercat niciodată să reușești.

THEODORE ROOSEVELT

„Ne naștem pentru a reuși, nu pentru a eșua."

RALPH WALDO EMERSON

„Îți dorești întotdeauna să cîștigi. De aceea joci tenis, pentru că iubești acest sport și încerci să fii cît mai bun cînd joci."

ROGER FEDERER

„În viață nu contează dacă pierzi sau cîștigi… Contează dacă pierd sau cîștig eu!"

WINSTON CHURCHILL

„Nu încerca să fii un om de succes, ci un om de valoare."

ALBERT EINSTEIN

Valentin Radu Arsene *este psihoterapeut, membru al ISTT (Institutul pentru Studiul și Tratamentul Traumei).*

Otilia MANTELERS

Competiția părinților

Afi părinte, acel rol minunat pe care mulți dintre noi îl joacă în viața unei ființe, a devenit în ultimii ani un alt motiv de a fi competitivi unii cu alții. Dacă pînă acum erau doar mașinile, casele, job-ul, înfățișarea, hainele și cariera, acum la toate acestea s-a adăugat și parentajul.

Ne comparăm între noi încă de cînd copilul nostru e în viața intrauterină: la ce cursuri despre naștere mergem, ce dietă sau vitamine folosim, ce doctor ginecolog ne asistă. Apoi nașterea devine motiv de comparație între mame atunci cînd ne întrebăm una pe alta: „Tu cum ai născut? Îți porți bebelușul sau îl ții în cărucior? Îl alăptezi sau îi dai biberon? Cum îți educi copilul, cu pedepse sau fără? Ce faci după ce împlinește copilul doi ani, mergi la serviciu sau stai acasă să îl îngrijești?". Eu susțin și încurajez toate cursurile informative despre naștere, alăptare, *parenting,* fiindcă fac foarte mult bine. Însă ceea ce vreau să subliniez aici este faptul că noi, părinții, ne folosim de orice activitate firească, specifică parentajului, pentru a ne compara unii cu alții și a fi în competiție, iar acest lucru ne încurcă viața noastră și pe cea a copiilor.

Cunosc mulți părinți (aici mă includ și pe mine) cărora le stă inima în loc cînd aud că bebelușul cuiva a început să meargă în picioare la 11 luni, iar al lor încă merge de-a busilea. Sau cînd aud că fetița de 3 ani a prietenilor citește și vorbește franceză, pe cînd a lor face „doar" lucruri specifice vîrstei. Nu mai vorbesc despre rezultatele școlare, despre multele opționale care le porționează și le ocupă timpul copiilor, pentru a-i ține ocupați. Pare că, în ziua de azi, succesul părinților se măsoară în rezultatele copiilor care trebuie să îndeplinească binecunoscutele criterii corporate SMART – *specific, measurable, achievable, relevant* și *time-based.* Iar acești copii e musai să aibă dezvoltate foarte bine laturile lor de artist, de atlet, de cunoscător de limbi străine, de tehnicus. Și să aibă stimă de sine. Să nu se teamă de nimic, să aibă curajul să își spună părerea în orice situație, în fața oricui, mic sau mare, să spună nu atunci cînd trebuie ș.a.m.d. Da, cunosc anxietatea fără margini pe care o simt părinții atunci cînd alt copil e mai competent decît al lor. Competent fie la școală, fie în a fi un copil matur emoțional. Cred că nu avem cum să nu simțim frică, deoarece competiția stă la baza a mai tot ce se petrece în relațiile interumane. Din fericire și din nefericire. În acest articol mă voi concentra pe „din nefericire".

■ *De ce ne măsurăm succesul părintesc în rezultatele SMART ale copiilor noștri?*

Adevărul e că, atunci cînd vorbim despre copiii noștri, vorbim de fapt despre noi. Oricît de altruiști ne-am considera. De fapt, e mult mai ușor să vorbim despre noi prin copii. Iată cum. Cînd spun sau scriu pe Facebook „Copilul meu a cîștigat locul 1 la Olimpiadă", de fapt eu doresc să afirm „Uite, eu sînt atît de special/ă, încît am un copil care a reușit să ia locul 1. Ceva e tare bun la mine de am un copil așa deștept. Sau ceva am făcut eu bun, de am un astfel de copil". Știu că nu ne place să auzim adevărul uneori, însă, dacă ajută cu ceva, această laudă e normală. O facem toți și o fac și eu. Adică, sincer, mă implic atît de mult în viața copiilor mei, încît chiar simt nevoia să se vadă efortul și dedicarea mea. Iar dacă nu se văd, cu greu mă abțin să o strig în gura mare. Știu, îmi e rușine și jenă să recunosc că a ne lăuda folosindu-ne de copii e un lucru firesc pe care îl fac toți părinții, însă e important să vedem că lauda, cererea de atenție e despre noi, și nu despre copii. Aveam obiceiul de a posta mai demult conversații cu copiii mei în care ei spuneau ceva fie foarte sofisticat pentru vîrsta lor, fie ceva care arăta ce bine i-am educat eu. Acum îmi e jenă, fiindcă, de fapt, voiam să spun „*Hello,* mă vede și pe mine cineva cît sînt de specială? Cîte lucruri îmi știe mie capul ăla deștept și educat, pe care le-am dat mai departe copiilor mei? Ce relație bună și apropiată am cu ei?".

Cu toții ne amintim întîlnirile cu familia extinsă sau cu prietenii de familie la care modul în care se vorbea despre noi, copiii, era în termeni de cît de mult ne-am înălțat, cît de bine învățăm, la ce olimpiade mergem sau ce instrument cunoaștem. Cum ne-am îngrășat sau am slăbit. Cum avem acnee sau ni se dezvoltă alte părți ale corpului, mai repede sau mai greu decît celorlalți verișori sau copii ai celor de față. Și cu toții aveam un sentiment ciudat că am fi niște exponate de muzeu despre care, și nu cu care se vorbește. Spun că era ciudat sentimentul fiindcă, undeva în adîncul nostru, am fi vrut să se vorbească cu noi altfel. Ne-am fi dorit ca acei oameni mari să se uite la noi cu deschidere și curiozitate. Să ne întrebe despre ce ne place, ce nu ne place, despre ce ne face fericiți și ce ne face triști, fără a ni se evalua sau comenta nici un răspuns. Însă lucrurile nu prea s-au întîmplat așa pentru majoritatea oamenilor. Realitatea e că încă din fașă am fost evaluați și s-a vorbit *despre noi* – cît de cuminți dormim, ce frumos e că ne-am jucat afară și acum sîntem obosiți, deci vom dormi mai bine, prin urmare părinții vor fi mai liniștiți. Cît de bine vorbim, cît de bine mîncăm, cît de timpuriu mergem singuri la toaletă. Apoi cît de bine învățăm la școală, cît de mulți prieteni avem, dacă sîntem apreciați de profesori sau nu, și lista poate continua. Cu alte cuvinte, s-a vorbit despre noi în termeni de cît de ușoară sau de grea le facem viața părinților noștri. Cît de mult îi încurcăm sau ajutăm. Cît de mult se mîndresc cu noi sau nu. Acestea au fost criteriile prin care am fost „evaluați" și prin care noi am primit iubire. Firește că părinții noștri ne-au iubit oricum, însă nu contează că ei ne-au iubit, ci contează cum am simțit noi că eram iubiți. Iar noi am simțit că dragostea părintească vine înspre noi dacă respectam criteriile de mai sus. Acum, părinți fiind, tindem să facem același lucru. E un algoritm al naturii umane, nu trebuie să ne simțim vinovați. Fiindcă iubirea o definim, o căutăm și o oferim celor din jur raportându-ne la felul în care am fost iubiți cînd eram mici. Iar iubirea venea atunci cînd existau niște rezultate clare, bune, superioare celor din jur.

■ *Așadar, cum de avem atîta nevoie să ne lăudăm cu rezultatele copiilor noștri?*

Fiindcă am învățat din relația cu propriii părinți că *a fi înseamnă a face*. Adică nu e suficient să fii, să existi tu, așa cum ești, pentru a fi iubit, ci trebuie să faci anumite lucruri, să performezi, să excelezi. A fi iubit înseamnă să ai rezultate concrete pentru care tu să fii apreciat, văzut și deci iubit.

Avem nevoie să ne mîndrim cu rezultatele copiilor fiindcă am fost evaluați cînd eram mici, înainte de a primi iubirea și validarea. Iar acest lucru nu s-a întîmplat în interacțiunea părinte-copil, cu părintele avînd lista și creionul în mînă și bifînd căsuțe, ci în timpul unor scurte conversații care aveau loc la masă, în sufragerie, la culcare. Iar în aceste conversații noi trebuia să arătăm ce am făcut la școală, ce lucruri bune am făcut prin casă, cum ne-am purtat cu frații, surorile, bunica etc. Trebuia să dovedim, cu alte cuvinte. Și ca să dovedești, te raportezi la ce ți se cere și la ceilalți. Te raportezi la ceilalți, fiindcă așa se vede dacă ești bun sau slab. Dacă valorezi ceva. De aici competiția acerbă care e încurajată și hrănită de adulți încă din fașă.

Partea cea mai tristă pentru copii e că, fiind folosiți de noi pentru a ne atinge obiectivele de părinte perfect cu copii competenți (nu doar la școală mă refer aici, ci și în viața emoțională), ei nu se pot concentra pe a se dezvolta în direcția lor personală. Copiii se opresc din a crește interior fie pentru a ne face pe plac, fie pentru a ni se opune. Și, aidoma nouă, ajung adulți care la 35-40 de ani se întreabă: Cine sînt eu? Ce îmi place mie?

Partea cea mai tristă pentru sinele nostru de adult-părinte este că, în toată această competiție părintească, noi ne dăm la o parte pe noi și ne folosim de copiii noștri pentru a vorbi despre noi. Ne dăm la o parte fiindcă avem convingerea adîncă, cel mai adesea neconștientizată, că nu contăm. Că nu sîntem importanți, iar nevoile noastre nu contează.

■ *Cum ar fi să adoptăm conceptul de „părinte suficient de bun"?*

Noi ne dăm la o parte pe noi și ne folosim de copiii noștri pentru a vorbi despre noi.

În loc să fim părintele perfect, fiindcă perfecțiunea și rezultatele ne-au adus mereu iubirea, cum ar fi să ne propunem să fim părintele suficient de bun? Acest concept a fost adus în psihologie de psihanalistul David W. Winnicot, este un concept sănătos, care îmi place și care am văzut că face bine familiilor cu copii. Dacă acceptăm că nu sîntem părinți perfecți, atunci le permitem copiilor să fie niște ființe umane de sine stătătoare, nu o dovadă a excelenței și valorii noastre de părinte.

Ar fi minunat să nu mai spunem, nici măcar în momentele noastre bune, că cea mai mare realizare a noastră este copilul. Este trist și pentru copil, că reprezintă o realizare și nu o ființă care crește însoțită de noi. Este trist și pentru noi, că nu ne trăim propria viață. Mi-ar plăcea să vedem mai multe postări pe Facebook ale părinților în care, pe lîngă realizările copiilor, să fie și mai multe poze cu ei înșiși, cu florile care le plac, cu felurile de mîncare pe care le gătesc, cu munții pe care îi urcă, cu diplomele lor. E OK să ne mîndrim cu copiii noștri, dar mai ales cu noi înșine.

„Este imposibil să trăiești fără să eșuezi la ceva, decît dacă trăiești atît de prudent încît mai bine n-ai fi trăit deloc, caz în care ai eșuat din start."

J.K. Rowling

„Cînd cîștigi o cursă, următoarea cursă devine un semn de întrebare. Ești încă cel mai bun sau nu?"

Michael Schumacher

„Prima și cea mai mare victorie este să te învingi pe tine însuți."

Platon

„Istoria nu se compune din minciunile învingătorilor. Ea se compune mai degrabă din amintirile supraviețuitorilor, dintre care cei mai mulți nu sînt nici victorioși, nici înfrînți."

Julian Barnes

Otilia Mantelers *este psiholog, specialist în parenting și autoarea cărții pentru copii* Secretul Monstrului, *Editura Humanitas Junior. Susține conferințe și cursuri pentru părinți de peste șapte ani, fiind unul dintre primii instructori de parenting din România. În timpul liber scrie articole pentru părinți pe otiliamantelers.ro.*

Mihaela NICOLAE

Despre competiție – în rîndul cu eminenți

Usain Bolt, jamaicanul recordman la 100 m, povestește în cartea sa autobiografică de ce, la început de carieră, ajungea mereu al doilea. Nu reușea să iasă primul pentru că, așa cum a observat privind imaginile înregistrate, avea obișnuința ca, la un moment dat, înainte de *finish*, să privească peste umăr, în urmă, ca să vadă ce face adversarul său. În acel moment pierdea timp și pierdea și cursa. Cînd a reușit să se concentreze doar la culoarul lui a devenit campion. În mediul școlar, aș spune că la fel stau lucrurile, dacă este vorba despre competiție. Ne pierdem timpul privind spre „culoarul" celuilalt, ne uităm la ce concurs a mai fost și ce notă a luat, trăim intens, printre frustrări, prejudecăți și glorii imaginare.

Prin clasele mici, am luat, la un moment dat, premiul al II-lea. Se întîmpla prima dată să nu iau coroniță. „Nu te urci pe scenă, ai înțeles?!", mi-a repetat mama a nu știu cîta oară, la poartă, după ce mi-a pus în brațe un splendid buchet fosnitor – garoafe albe în celofan. Nu, nu am înțeles și, oricît aș fi vrut eu să ascult de ea, alții mă îndemnau de pe margine: „Hai, că pe tine te-a strigat, ce mai aștepți?!". Și am urcat pe scenă, fără nici o bucurie, să-mi iau premiul acela amărît. Motiv ca mama, draga de ea, suferind cu adevărat, să nu-mi vorbească o zi întreagă. Tovarășa învățătoare intrase cu mama într-un soi de concurență, nu mi-a fost clar atunci, iar mama percepea această plasare a mea pe poziția secundă ca pe o nedreptate, cel puțin. Eu eram la mijloc și la îndemînă. Amîndouă fiind învățătoare, erau și nu erau la egalitate – una ca dăscăliță de oraș, la școală centrală, cealaltă făcînd, de mulți ani, naveta la țară – alt orizont, altă perspectivă asupra educației, deh! Mie îmi era indiferent, pe atunci, ce premiu iau. Nici nu mi se părea că merit vreunul, fiindcă nu se trezise încă în mine dorința de glorie. Atunci am înțeles că ierarhia contează, are importanța ei socială – și m-am uitat la colegul meu cu mult respect și, cred, cu presimțirea că nimic nu va mai fi la fel: lui îi crescuse pe frunte o cunună de lauri. Iar eu pierdusem o competiție pe care habar nu aveam că ar fi trebuit să o cîștig.

Uneori, experiențele prin care treci ca profesor sînt greu de povestit. Lupta pentru obținerea unui premiu / diplomă / notă mare se justifică în termenii societății original-concurențiale în care trăim. Ești învingător, devii cineva. Se va scrie despre tine la ziar. Un timp. Ești invitat la talk-show și poza ta e virală pe net – cu mențiunea „Să nu distribuiți, că nu interesează pe nimeni...". Poți să arunci praf în ochi celor care au îndrăznit să-ți dea note (mai) mici, deși tu ești eminent. „Ce înseamnă, la urma urmei, doamnă, să-i dați media 10?! E atît de greu?! Pierde premiul I" (mă urmărește blestemul, deh!), „e păcat, doar la română îi iese 9". Curat Caragiale: tocmai la Morală! De asta ne împiedicăm noi acum?! „Oricum e băiat bun" („e de-ai noștri", îmi vine să zic), „îl ascultați la o carte, vorbește despre ea și gata." Și mie îmi vine să intru în pămînt de rușinea interlocutorului, care nu dă semne că înțelege gravitatea acestei pretenții. Nici nedreptatea față de propriul copil, potențial pseudocîștigător al unei competiții ridicole. Curat „triumful talentului", nu alta! Vă las să vă imaginați cum s-a terminat povestea. Și vă invit să aflați ce gîndesc elevii mei de la clasa a XII-a despre subiectul competiției/competițiilor școlare, al privitului peste umăr, către „culoarul" celuilalt.

■ Deși poate avea anumite efecte pozitive, competiția are, în principal, consecințe negative, încă de la început. De cînd eram mic, am fost comparat cu „cei mai buni" decît mine și instruit, subtil sau direct, „să-i întrec". De la grădiniță mi-a fost sădită în minte imaginea „celui mai deștept copil", etichetată ca fiind adevăratul meu scop. Această mentalitate a rămas și la școală, mai tîrziu, și era prezentă și acasă. Modelul competiției ne face dușmănoși, invidioși, aroganți, motivați doar de cîștigul propriu, ne așază pe o scară: „Tu ești superior, tu ești inferior", în cazul în care pe diploma ta scrie Locul II, o experiență pe care eu, tradițional și aproape ritualic, o trăiesc anual, și la clasă, și la concursuri. (Răzvan Andrei LAZĂR)

■ Pe Instagram, o colegă cu care simți că te afli într-o competiție indirectă pune o poză cu un manual și un caiet de notițe, plin cu zeci de pagini scrise frumos. Închizi cu nervi Internetul – pare că ea a furat startul, că a învățat mai mult decît tine, așa că oftezi și te pui și tu pe scris orice, nu contează, oricum, scris să fie, să-ți dea impresia că nu pierzi nimic, că nu se instalează între voi vreo distanță. Apoi vă întîlniți pe stradă, nu vă cunoașteți prea bine, dar vă îmbrățișați și vă felicitați una pe alta pentru rezultatele uimitoare obținute. Competiția este, de fapt, cu noi înșine, cu ambiția și cu motivația noastră, pe care, poate, doar le hrănim prin această permanentă comparație cu ceilalți. Competitorii ne sînt, de multe ori, prieteni. Facem toți parte dintr-o generație salvatoare și, cînd sîntem împreună, nu separați de orgolii, ies la iveală lucruri minunate. (Alexia Ștefania DANCIU)

■ Competiția se bazează strict pe note și pe medii, fenomen ce se amplifică pe măsură ce trece timpul. În școala primară, exista un „rînd al eminenților", care dicta ordinea în clasă. La un moment dat, am ajuns și eu pe acest rînd, după o notă de 10 la un test. M-am luptat să rămîn acolo pînă la sfîrșitul anului. Devenisem mai ambițioasă și mai optimistă, dar privirile colegilor trădau un amestec de invidie și indiferență. (Ana-Maria NIȚĂ)

■ Ce-ar fi dacă la un concurs, la olimpiadă, la bacalaureat, nu ne-am duce cu gîndul doar la cîștig? Și pierderea poate fi, la fel de bine, considerată acumulare de cunoștințe, de experiență. Am fost la olimpiada de română și am constatat cu uimire că rezultatele mele au fost mult mai bune decît m-aș fi așteptat. Am cîștigat fără să-mi fi propus asta. Competiția nu trebuie să ne domine, nici măcar să ne influențeze. Depinde de noi. Pentru mine, competiția nu este decît o simplă comparație cu celălalt, una inutilă, de altfel. (Ioana PETROȘEL)

■ Competiția este naturală, nu ne naștem la fel, nu avem toți aceleași talente sau ambiții, însă gîndirea ieșită din sfera bunei-credințe ne înveninează sufletul și ne umbrește mintea. Ce te oprește să-ți apreciezi adversarul, să-l privești cu admirație și să înveți din cîștigul său?! Am participat la competiții unde am fost privită într-un mod anume, tratată într-un fel anume – deși zîmbitoare, gazdele competiției nu m-au făcut să mă simt liniștită. Aparent figuri calde, erau foarte reci. (Lorena ȘERBAN)

■ Sînt de părere că unde există competiție există cîștigători și perdanți. Toți cei care participă la competiția notelor, în clasă, ies în cîștig, fiindcă își îmbogățesc cunoștințele, află tot felul de lucruri noi. În școlile unde nu există competiție, nu există dorință de cunoaștere. Dar competiția trebuie să vină de la sine, să fie naturală, nu neapărat pornită de profesori. (Robert STAN)

■ Într-a cincea, clasa mea a fost comasată cu alta, privilegiata școlii – erau acolo mulți copii energici și luptători. Eram aproape enervată de cît de repede găseau colegii mei un motiv pentru a începe un concurs. În mod normal, ar fi trebuit să intru în rîndul lor și să particip la competiție, însă eu îmi doream să mă lase să găsesc răspunsul la o problemă de matematică dată de profesoară fără presiunea de a mă mișca rapid, în scopul de „cîștiga", lucru de care mie nu-mi păsa absolut deloc. Consideram atunci (ca și astăzi) că fiecare are inteligența lui, ritmul lui de dezvoltare, nu trebuie să dovedești nimănui nimic. (Claudia BĂLAN)

■ Aveam un prieten foarte bun, în clasa a opta, cu care învățam la materiile pentru examen. La un moment dat, a început să fie egoist și să lupte pentru un punctaj mai mare decît al meu. M-am ambiționat și eu. Apoi nu am putut ține legătura, pentru că între noi apăruse dușmănia. În școală, competiția este bună, dacă știi să o controlezi, ca să rămînă constructivă. (Beatrice MIRICĂ)

■ Mult timp am învățat pentru alții, pentru note, pentru pupici fericiți pe obraz, pentru laude, pentru orice altceva, dar nu pentru mine. Pînă la urmă, pentru cine învățăm?! (Nora POSTOLACHE)

„Pînă la urmă, pentru cine învățăm?!"

„Nimeni nu poate să învingă fără ca altul să piardă."

SENECA

„Sînt victorii care duc la un impas, tot așa cum sînt înfrîngeri care deschid căi noi."

PASCAL BRUCKNER

„Nu întotdeauna victoria imediată este scopul final al unei lupte."

MARIN PREDA

Mihaela Nicolae *este profesoară de limba și literatura română la Colegiul Național „Mihai Eminescu" din Buzău. A fost distinsă cu titlul de profesor MERITO 2018, în cadrul unui proiect de recunoaștere a excelenței în educație.*

Sever VOINESCU

Genul meu de competiție

Nu-mi place să fiu în competiție cu nimeni. Evit pe cît pot să mă întrec cu altul. Dar, pe cît de mult îmi displace să fiu eu însumi implicat într-o competiție, pe atît îmi place să fiu spectatorul uneia. Și, dacă se poate, spectatorul unei competiții „pe viață și pe moarte". Pentru cineva ca mine, care adoră să vadă, dar să nu fie implicat, se pune adesea întrebarea: ce face o competiție mai intensă, mai demnă de urmărit decît altele? Unii cred că cele mai încinse competiții sînt cele în care se înfruntă cei mai buni sau măcar concurenți relativ egali ca valoare. Iar dacă, dintr-un motiv sau altul, rivalitatea dintre cei mai buni se potențează și prin alte detalii (reprezintă orașe sau ținuturi aflate în tradițională rivalitate, vin din orînduiri politice ce se dușmănesc, se închină unor Dumnezei diferiți etc.), atunci competiția devine crîncenă. Alții cred că singurul stimul real este miza: ce pot cîștiga și ce pot pierde competitorii? Eu, însă, cred că o competiție atinge apogeul cînd arbitrii înșiși încep să se simtă în competiție între ei și deliberările juriului devin ele însele o competiție. Uneori, energiile întortocheate din cîmpul de concurs pătrund în tribuna juriului în chipuri nebănuite și jurații încep să concureze între ei. Asta este competiția care îmi place mie. Atunci simt eu că am de privit o competiție reală, pentru că este o competiție fără limite – toți cei de față se înfruntă. Din povestea unor asemenea competiții poți învăța enorm despre natura umană, despre raportul dintre reguli și excepții, despre încăpățînare și eroism. Poate pentru că în această perioadă îmi petrec serile, una după alta, în sălile Festivalului „George Enescu", două asemenea competiții îmi vin în minte, ca să exemplific ceea ce spuneam mai sus. Le amintesc în ordine cronologică.

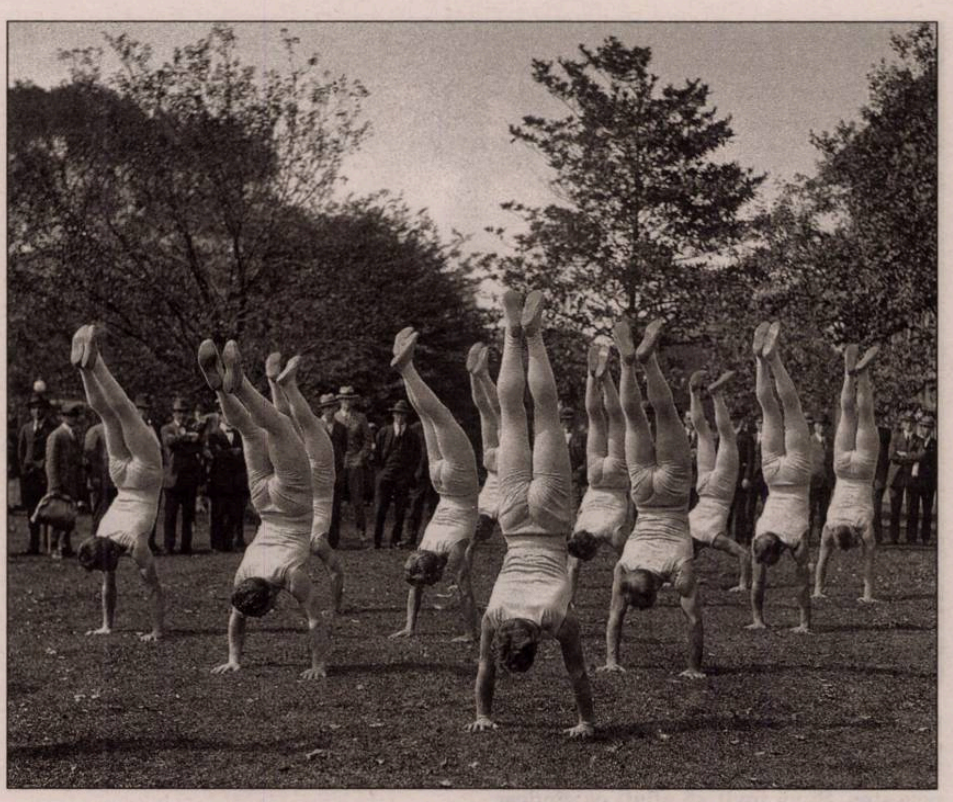

„Care e adevărata victorie? Cea la care aplauzi cu mîinile sau cu inima?"

PIER PAOLO PASOLINI

„Ne place doar lupta, nu și victoria."

BLAISE PASCAL

Prima a avut loc în 1958. Ediția inaugurală a Concursului Internațional „Ceaikovski" – pînă astăzi, prestigioasă competiție muzicală. Se investise enorm în publicitate, în logica Războiului Rece. Concursul, care avea loc la Moscova și era ordonat, nu doar organizat, direct de cele mai înalte structuri ale URSS, trebuia să devină cel mai puternic concurs muzical din lume și să fie cîștigat pe toată linia de interpreți sovietici. Concursul avea trei secțiuni pe atunci: pian, vioară și violoncel. Dacă la vioară și la violoncel concurenții sovietici au defilat în urale, de nimic opriți spre locul I, la pian a apărut o problemă. Printre concurenții pianiști a putut fi văzut și ascultat un texan longilin, cu părul creț și zîmbet cuceritor, care, după ce că avea o prezență absolut șarmantă, mai era și al dracului de bun. Ce zic eu bun, tipul putea fi ușor luat drept genial. Îl chema Harvey Lavan Cliburn, iar lumea întreagă îl va cunoaște imediat după acest concurs și pînă la sfîrșitul vieții sale drept unul dintre cei mai înzestrați pianiști din toate timpurile, sub numele Van Cliburn. Distanța dintre tînărul Van Cliburn și ceilalți competitori era atît de mare încît nici unul dintre membrii juriului nu se îndoia că el merită locul întîi, dar a apărut, cum zic, o problemă. Van Cliburn era american. Cum să cîștige un american, în 1958, prima ediție a Concursului numit „Ceaikovski", organizat la Moscova? În juriu, printre alți mari muzicieni sovietici, se găseau și cei doi pianiști de top ai momentului, Emil Gilels și Sviatoslav Richter. Doi muzicieni de anvergură istorică – o spunem astăzi, cînd posteritatea lor artistică a fost judecată deja de generații de melomani și muzicieni. Doar că cei doi rivalizau nu doar în artă, ci și în felul de-a fi. Gilels era mai fricos, mai conformist, mai atent, mai supus partidului – deși nici el nu avea o viață ușoară sub tirania sovietică. Richter era îndrăzneț, contestatar, un fel straniu de disident care întindea coarda la maximum posibil, dar nu o rupea totuși, un om liber în felul lui. Iar diferența dintre cei doi membri ai juriului se vede și după modul în care au reacționat la acel concurs. Fără să comenteze cu nimeni, Richter a notat cu 10 pe Van Cliburn și cu 0 pe aproape toți ceilalți concurenți. Gilels a mers imediat la Kremlin, a explicat situația, zice-se, chiar lui Hrușciov și a întrebat dacă e voie să i se dea unui american nota cea mai mare. A primit aprobare, s-a întors la deliberări, a dat și el notă maximă lui Van Cliburn, care a cîștigat competiția. Acest episod îmi pare, astăzi, cu mult mai relevant decît era atunci. În veac, este mult mai interesantă rivalitatea dintre acești doi mari pianiști, Gilels și Richter, decît întreaga istorie a Concursului „Ceaikovski", iar competiția ca atare – Concursul „Ceaikovski" – devine, după decenii, doar cadrul în care s-a desfășurat un moment al adevăratei competiții.

Competiția din interiorul juriului a rămas cu mult mai semnificativă decît concursul ca atare.

Al doilea caz care îmi vine în minte a avut loc în 1980, la Concursul Internațional „Chopin", de la Varșovia. Un tînăr cu totul iconoclast, pe nume Ivo Pogorelich, a fost eliminat în turul III al competiției și, astfel, a început războiul în juriu. Martha Argerich, membră în juriu și fostă cîștigătoare a competiției, a părăsit juriul în semn de protest pentru nedreapta eliminare. Un alt membru a protestat public, dar nu a mers pînă acolo încît să trîntească ușa în urma lui. S-a speculat că, pe de o parte, polonezii nu vroiau să cîștige un „rus" – Pogorelich era un produs al Conservatorului din Moscova, chiar dacă provenea din Croația, care era parte, pe atunci, a Iugoslaviei. Sau că întreaga lui atitudine, încălcînd mai multe reguli ale concursului (cum ar fi aceea că, la eliminatorii, se cînta întîi piesa la alegere și apoi piesa de Chopin fără să părăsească scena concurentul, iar Pogorelich a cîntat mai întîi Chopin și a ieșit ca un pianist de concert în culise, a reapărut înclinîndu-se aplauzelor și a cîntat piesa la alegere), nu-l putea recomanda drept cîștigător, dar fiind atît de bun, dacă ajungea în finală cîștiga, așa că trebuia oprit din faza eliminatorie. Nu în ultimul rînd, un anume fel al lui de a cînta Chopin, cu totul neobișnuit, a fost considerat sfidător de membrii polonezi ai juriului care înțelegeau că scopul Concursului „Chopin" este acela de a promova întregul canon estetic chopenian, nu doar partiturile marelui compozitor. Fapt este că, în ciuda frămîntărilor din juriu și al gestului radical al Marthei Argerich, Pogorelich a fost eliminat.

Însă ceea ce s-a întîmplat după acel concurs, aruncă o altă lumină asupra sensului acelei competiții. Ivo Pogorelich a dobîndit o faimă enormă, și-a putut stabili o agendă de concerte la cel mai înalt nivel pe termen lung și a semnat cu o mare casă de discuri un contract pentru a înregistra (ironie!) integrala chopeniană. Cîștigătorul acelui concurs a fost un pianist vietnamez, om serios, de bună calitate, azi profesor la un Conservator în Canada, cu o carieră solidă, dar ternă, deloc remarcabilă. Cel care nici măcar nu a prins finala a devenit celebru și așa a rămas pînă azi. Arta lui Pogorelich este, desigur, de foarte bună calitate, dar el nu este un pianist de „A-list". Eliminarea sa din 1980 a potențat, însă, cartea sa de vizită într-un mod la care, cert, nimeni – cred că nici Martha Argerich însăși – nu se aștepta. Nimeni nu mai vorbește astăzi despre Pogorelich fără să evoce acel episod. Nimeni nu-l mai poate asculta fără să se gîndească că el este cel pentru care Argerich a plecat din acel juriu. Competiția din interiorul juriului, care a decis în final în defavoarea sa, a rămas cu mult mai semnificativă decît concursul ca atare.

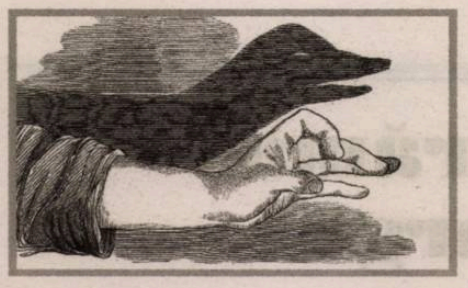

Iaromira POPOVICI

bazar

Livrări la domiciliu

– și alți pseudo-prieteni imaginari –

Dacă, în copilărie, mulți dintre noi ne inventam prieteni imaginari, în viața de adult, în anumite momente, ei pot fi înlocuiți cu actorii societății de consum.

„Înlocuiți" e, desigur, un cuvînt prea tare, prea radical. Personajele fantastice cu care trăncănești despre orice, în imaginația ta, inclusiv despre amoruri și idealuri, nu pot fi așezate pe același plan cu curierul de la firma de livrări la domiciliu, fie că e vorba de apă, lapte, mîncare chinezească, sau cu șoferul de la firma de *car sharing* cu care te fîțîi prin oraș. Nici cu operatorii de telefonie fixă ori mobilă care te sună cînd ți-e lumea mai dragă ca să te întrebe dacă ești mulțumit de serviciile lor sau care vor să-ți mai vîndă ceva în plus. Ori cu farmaciile și firmele de cosmetice unde ai card, care au, deodată, pentru tine, un sac de șantioane, ba chiar și al *n*-lea portfard la fel de indispensabil ca și precedentele zece.

Nu pot fi așezate pe același plan, dar îți ocupă o parte din timp. Unele dintre ele pentru că așa vor ele, vor să aibă grijă de tine și să te țină informat și confortabil, și dependent de serviciile lor. Altele, însă, pentru că tu apelezi la ele, pentru că tu ești cel care are nevoie de ele în anumite situații. Și așa ajungi să petreci cu reprezentanții lor uneori aproape mai mult timp decît cu unii membri ai familiei ori cu prieteni.

Cum de se întîmplă așa ceva? Simplu. Ai de lucru acasă, ai tăi sînt plecați și ai nevoie de tot soiul de lucruri ca să supraviețuiești. Da, te poți duce pînă la magazin, dar uneori ești atît de presat cu treaba și atît de adîncit în ea, sau pur și simplu atît de lipsit de chef de lumea largă, încît nu vrei să te miști din poziția ta fixă. Pe scurt, ai senzația că ți se va prăbuși lumea dacă ieși din ea. Dacă te înclini puțin sau îți schimbi poziția în lumea reală, și în lumea imaginară, căreia încerci să-i dai o formă în mintea ta, ceva se va zgudui iremediabil.

© wikimedia commons

Așa că preferi vizitele de scurtă durată. Întreruperile neesențiale. Interacțiunea umană minimă. Care e alta decît, de pildă, cea de pe vremea bunicilor: pe atunci, liniștea era frîntă de, cel mai ades, apariția poștașului sau factorului, cum îi spuneau ei. Era o vizită esențială, pentru că, în afară de ziua în care aducea pensia și în care toată lumea își dădea programul peste cap pentru asta, poștașul putea să-ți lase cărți poștale de la rudele sau prietenii plecați sau chiar avize pentru pachete din străinătate. Pachetele astea erau, nici mai mult, nici mai puțin decît calea spre mica fericire, fie că venea sub forma ciocolatei Toblerone ori a ursuleților Haribo. Și, să nu uităm, tot factorul punea zilnic, pentru cei mai mulți, în cutia de scrisori, dreptul la informația cotidiană, fie ea și trucată de organele de partid și de stat: ziarul. Mai exista un personaj care se arăta prin gospodăriile oamenilor pe vremea de atunci: cititoarea de contoare, fie că era vorba de gaz sau de energia electrică.

Interacțiunea cu oricare dintre aceștia era de oarecare durată, mai schimbai o vorbă, mai lăsai un bacșiș, oricum, în general erau aceiași, te cunoșteai cu ei de ani și ani. După '89, cititorii de contoare și factorii poștali au mai venit, dar tot mai puțin personalizat. Lor li s-au adăugat, în timp, aruncătorii de pliante. Care sunau la interfon la întîmplare, intrau și umpleau cutiile de scrisori cu pliante, ba ți le mai puneau și la ușă. Le găseai uneori pe scările blocului, ca un covor țesut din ultimele realizări de astă dată nu ale societății socialiste multilateral dezvoltate, ci ale societății de consum. Ultimele trend-uri în îmbrăcăminte, mobilă, cosmetice etc. îți zăceau la picioare, așteptînd să dai curs îndemnurilor deloc discrete de pe ele.

Era vremea capitalismului sălbatic, în care apăreau tot soiul de afaceri, unele cinstite, altele nu. Unele de durată, altele efemere. Care, chiar dacă nu te interesau personal, puteau fi de interes ca fenomen, ca să vezi, după perioada în care nu era nimic, ce a mai apărut, ce mai mișcă într-o lume în formare.

Să comanzi mîncare acasă, în anii de început, era imposibil. Încet-încet, au apărut niscaiva posibilități, mîncarea chinezească fiind una dintre ele. Era chiar palpitant, pe atunci, căci nu știai nici măcar cum va fi, și nici cu siguranță dacă o să scapi cu viață după ce ai comandat sau, măcar, fără o toxiinfecție alimentară.

Treptat, după anii 2010, să comanzi orice online și să-ți vină acasă a devenit ceva obișnuit. Azi, cam la zece ani mai tîrziu, poți, într-o singură zi, ba chiar de la o singură firmă, să-ți fie livrate produse alimentare de supermarket, mîncare de la aproape orice restaurant, cafea, dulciuri, băuturi, țigări, medicamente, flori, haine ori jucării. La ușa ta, dacă ești dispus să plătești comisioane, se pot ciocni diversii curieri cu traistele lor plăsticoase și pătrate. Oferindu-ți confortul pseudo-prietenilor imaginari cu contact interuman minim, cu care nu trebuie să schimbi decît un salut și o semnătură.

Roxana DONCU

Ficțiunea noastră cea spre ființă

Într-unul dintre articolele sale, Bernard Stiegler definea omul ca o ființă alcătuită din dependențe. Printre dependențele noastre, atît de des inventariate și catalogate de psihologi, sociologi și antropologi, se numără și una mai puțin studiată: dependența de ficțiune. Sînt puțini cei despre care se poate spune că sînt dependenți de „marea literatură" (Stiegler, care a început să citească filozofie la închisoare, e o excepție notabilă). Din nefericire, marile cărți ale omenirii sînt ca niște pastile amare: fac bine, dar nu le iei cu plăcere. Eu, recunosc, mă număr printre împătimiții romanelor polițiste. Adevăratele romane polițiste nu au autori, ci doar detectivi. Joseph Rouletabille, Sherlock Holmes, Hercule Poirot, Miss Marple, Inspectorul Rebus sînt personaje care mi-au captivat imaginația și de la care am învățat enorm.

Recent, datorită Editurii Humanitas, galeria mea mentală de tipuri detectivistice s-a îmbogățit cu un personaj fermecător: Erast Fandorin. Nu-l pot compara decît cu un alt personaj de care am fost fascinată toată adolescența mea, „Marele Combinator" Ostap Bender din romanele *Douăsprezece scaune* și *Vițelul de aur* ale scriitorilor Ilf și Petrov. Deși fundamental diferiți și din tabere opuse – Ostap Bender este prototipul escrocului fermecător, iar Fandorin este un analitic introvertit cu comportamente nevrotice –, există în ambii un potențial reacționar care-i face imuni în fața oricăror spălări pe creier ideologice. Fără a fi în vreun fel implicați politic, doar prin ceea ce sînt, și Bender, și Fandorin reprezintă o amenințare pentru orice sistem totalitar. Lui Bender, dorința sa „capitalistă" de îmbogățire îi dezvoltă o intuiție fantastică, prin care reușește să găsească, asemenea unui șoarece de laborator bine dresat, toate portițele legale prin care își poate strecura combinațiile. Fandorin, descendent al unei aristocrații ruinate, păstrează încă, în umila sa poziție de funcționar public, acea noblețe a vechilor stirpe boierești pentru care orice revoluție e o indecență: pus să aleagă între progresul științific care cere jertfe umane și valoarea unei singure vieți, el nu ezită să o aleagă pe a doua. Deși, să ne înțelegem, e fascinat de aparatul lui Bell și, ca orice aristocrat, un automobilist convins.

Am început să citesc seria romanelor lui Boris Akunin cu *Gambitul turcesc,* o alegere care m-ar fi putut deturna de la încercări ulterioare. Fundalul istoric e reprezentat de războiul ruso-turc din 1877-1878, iar contribuția românească, decisivă pentru cîștigarea acestui război, e prezentată în roman într-o lumină ușor nefavorabilă. Figura lui Fandorin m-a captivat însă, și după ce am citit alte trei romane, zilele trecute am reușit să găsesc și *Azazel,* primul din serie. Pentru că misterul tîmplelor albe ale lui Fandorin nu-mi dădea pace, la un moment dat, urmînd exemplul studenților mei, pentru care Google e instanța supremă, am recurs la Wikipedia. Surpriză! Nu doar că m-am lămurit cu privire la trauma suferită de eroul meu, dar am descoperit că există o pagină întreagă dedicată lui Fandorin. Acest personaj fictiv are rubrici speciale dedicate vieții private, soțiilor și copiilor săi, laolaltă cu descrierea sa fizică, intelectuală și morală, și un rezumat al romanelor în care apare.

Pentru cititorii tineri, acest lucru nu reprezintă nimic neobișnuit. Pentru mine însă, crescută în vechiul regim cu două ore de desene animate pe săptămînă, cărți cît încape și străină de orice revoluție digitală, faptul că Fandorin are o pagină, la fel ca inventatorul său, a fost o revelație. Atîta vreme cît trăiam doar în lumea reală, dependența mea de cărți și personajele lor avea ceva rușinos. Mama mă certa mereu pentru că în vacanțe nu făceam nimic, citeam de dimineața pînă seara. Dar pentru mine, ca și pentru mulți alți copii acum fascinați de jocurile video, lumea cărților era la fel de reală ca aceea în care trăiam. Mi-au plăcut întotdeauna scriitorii care, asemenea lui Nabokov, au avut această intuiție a realității universului ficțional, scriitori ale căror personaje se plimbă cu nonșalanță dintr-un roman într-altul ca din București la Ploiești. Cărțile pe care le iubim alcătuiesc o lume în care ne simțim la fel de acasă ca în lumea reală.

Iar această realizare a venit odată cu lumea virtuală. Pentru că ea face parte din viața noastră de zi cu zi, pentru că fără Internet nu mai putem trăi, simțul realității începe să-l includă și pe cel al fictivului. Dacă în vremea adolescenței mele aș fi mărturisit public admirația mea pentru Ostap Bender, aș fi părut ciudată. Odată cu Internetul, dependența noastră de ficțiune a devenit parte din realitate. Sîntem cine sîntem pentru că sîntem parte (și) din universuri fictive. Pe lîngă pîinea cea de toate zilele, hrana noastră intelectuală și emoțională sînt ficțiunile pe care le iubim.

***Roxana Doncu** este lector la Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila", București, și traducător din engleză, rusă și germană.*

„Opera tîrzie a artistului a rămas necunoscută publicului larg“

– interviu cu SZILÁRD Miklós –

***Szilárd Miklós** este doctorand la Universitatea de Artă din Budapesta cu o teză despre instituționalizarea artei contemporane din România și predă la Universitatea de Artă din Tîrgu Mureș. Am vorbit cu el despre expoziția Mattis Teutsch. Avangardă și realism constructiv, care poate fi poate fi văzută pînă pe 25 octombrie 2019 la Rezidența BRD Scena9. Este un proiect-cercetare a ultimei perioade de creație a artistului avangradist Mattis Teutsch, la care Szilárd Miklós a lucrat alături de curatorul expoziției, Mircea Nicolae.*

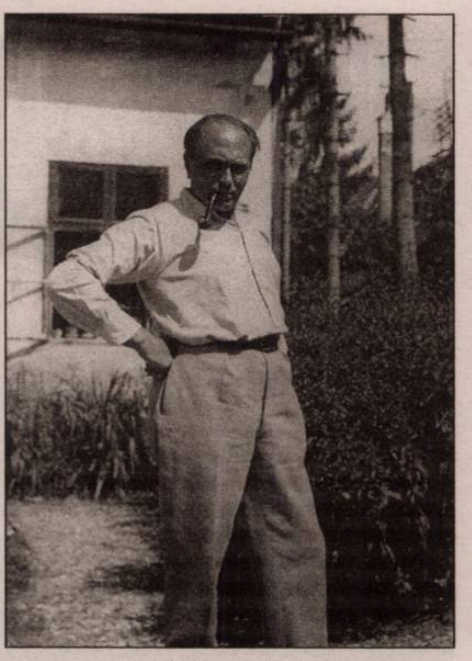

Mattis Teutsch János, 1930

Mattis Teutsch János, ***Ziua de naștere a lui Stalin****, 1949*

În primul rînd, cine e acest artist, Mattis Teutsch, care a trăit și a pictat la Brașov? Și ce înseamnă recuperarea lui de acum, cu ceea ce s-ar putea numi ultima sa perioadă de creație?

Mattis Teutsch este unul dintre cei mai apreciați artiști ai artei moderne din România și Ungaria. El a fost primul artist din Ungaria care a făcut artă abstractă și, dacă nu mă înșel, singurul artist cu opere abstracte din expoziția permanentă a Muzeului Național de Artă al României. Aparține acelei generații de artiști care definesc arta modernă în perioada interbelică printr-un avangardism eroificat aproape în exces. Opera tîrzie a artistului însă a rămas necunoscută publicului larg, dar și unei mari părți a experților din domeniul artei, aceasta lipsind cu desăvîrșire din reprezentările majore muzeale dedicate artistului din ambele țări. Acest lucru se datorează mai multor cauze. Theodor Adorno, în analizele sale despre opera tîrzie a lui Beethoven, constată că operele tîrzii sînt manifestări mult mai greu de digerat estetic. Ca și Beethoven, care a compus o parte semnificativă a operelor majore după ce a surzit, în perioada tîrzie, Mattis Teutsch a creat lucrări de o excelență și o unicitate absolute. Această perioadă, însă, se suprapune cu instituționalizarea socialistă din care a făcut și el parte în mod activ și în procesul căreia a fost marginalizat treptat. Perioada aceasta istorică a fost repudiată încă din timpul comunismului, după moartea lui Stalin și pînă astăzi se citește, în mod dominant, în cheia criminalizării. Cred că cel puțin aceste două lucruri se suprapun în ocultarea operei tîrzii a artistului.

După ce am văzut expoziția, m-am gîndit la celebrul citat din Miron Costin: „Nu sînt vremile sub cîrma omului, ci bietul om sub cîrma vremii“. Altfel spus, tot ceea ce trăim influențează ceea ce facem. Iar în cazul acestui artist, care a început să picteze în plină avangardă și a traversat niște decenii atît de complicate, presiunea istorică a însemnat în primul rînd pictură, izolare și discreție. Și, în cele din urmă, marginalizare și uitare. Se poate spune în cazul lui că fost o victimă a istoriei?

Da, așa cred și eu. El a continuat însă creația artistică de pe o poziție de avangardă și după ce Partidul Comunist a monopolizat acest rol în societate. Izolarea lui a început însă cu mult înainte, din 1928, de fapt, cînd nu mai are posibilitatea de a călători în Germania și colaborările sale constante cu scena artistică europeană se întrerup. Arta tovarășilor lui a fost etichetată ca artă degenerată, artiști importanți emigrează în SUA și mulți alții se izolează. Și pentru Mattis Teutsch începe o retragere de aproape nouă ani din viața publică fascizată din Brașov. Aceasta este singura perioadă de repaus într-o viață creativă constantă. Cînd revine la muncă, spre sfîrșitul războiului, are deja 60 de ani.

Cum ați ajuns la acest personaj? Ce v-a atras și ce v-a interesat?

Cu lucrările abstracte ale lui Mattis Teutsch m-am întîlnit prima dată cînd eram elev la Liceul de Artă și am vizitat Muzeul din Sfîntu Gheorghe. Atunci am fost marcat profund de forța picturii lui și am plecat cu un sentiment plăcut că a existat în proximitatea mea geografică un artist modern de o autenticitate egală cu a marilor maeștri pe care îi admiram. Mulți ani după aceea am descoperit într-o expoziție reproduceri după lucrări din perioada tîrzie care m-au lăsat perplex în raport cu imaginea pe care o aveam despre el. Apoi am început această cercetare cu prilejul căreia mă simt extrem de privilegiat să îi pot fi tovarăș de drum.

E vorba despre un artist prolific, care a lucrat mult, pînă la sfîrșitul vieții. Deși multe dintre lucrări s-au pierdut, despre ce operă vorbim?

În pofida multor încercări de reabilitare și recuperare, avem în față un artist fără operă completă. Acest lucru se datorează unor serii de neglijențe și acte de distrugere. Cel mai izbitor exemplu fiind în anii 1970, cînd atelierul său de vară a fost demolat pentru construcția unor cămine. Se bănuiește că s-au pierdut atunci o mare parte a corespondenței, documente, cărți și multe lucrări orginale din colecția familiei. Din fericire, fiul lui, muzeograf în Sfîntu Gheorghe, a plasat multe lucrări în diverse muzee din țară.

> *„Am construit o expoziție care urmărește unicitatea și integritatea artistului.“*

Irina Lukász e un nume important în gestionarea memoriei sale artistice. Ea joacă rolul unui discipol ideal, care i-a înțeles personalitatea și opera. Fiind o apropiată a familiei, urma să publice o carte despre artist, dar care, din păcate, n-a mai apărut. Fiica unei prietene apropiate (Erzsébet Székely), care se ocupă acum de „lucrările din colecția Irina Lukász“, spune la un moment dat, în interviul pe care l-ați făcut cu ea și care este prezent în expoziție, că o mare parte a corespondenței, a jurnalului și a altor documente importante s-a pierdut. Vorbește și despre un colecționar fără scrupule, care și-a dorit o parte dintre tablourile de tinerețe ale lui Mattis Teutsch și pe care nu l-a interesat nimic altceva. Aici intervine un al doilea strat al vulnerabilității. Cum ați pus cap la cap piesele acestui puzzle care este „povestea“ personajului Mattis Teutsch în cercetarea dumneavostră?

Cercetarea mea a durat vreo trei ani, dar aceasta se bazează pe munca mai multor istorici care au lucrat înaintea mea. Bibliografia despre Mattis Teutsch este vastă, dar aș vrea să menționez aici munca lui Tibor Almási, care are în spate o cercetare de aproape 30 de ani. El a publicat o carte în 2001, *The Other Mattis Teutsch*, care mergea contra trend-ului dominant din istoriografie, prin prezentarea operei tîrzii. Cînd am ajuns să-l cunosc, am aflat că avea deja un manuscris extins care stătea de aproape zece ani în sertar, pe care l-a publicat între timp. Acesta a fost un instrument indispensabil în munca noastră de cercetare. El mi-a deschis și arhiva personală, în care am găsit, printre multe alte documente, și scrierile Irinei Lukász, fără de care reconstruirea atît de minuțioasă a perioadei tîrzii ar fi fost imposibilă. Atunci i-am adus la cunoștință existența unei colecții Irina Lukász, pe care am deschis-o recent împreună cu Ágnes Saszet. Integritatea acestei colecții a fost compromisă datorită cerinței predatoare pentru arta abstractă a artistului. Soarta tragică a acestei colecții se datorează în mare parte disfuncționalității și neîncrederii față de muzee și intereselor de pe piața de artă care au dominat gestionarea operei lui Mattis Teutsch în anii 1990. Vocea ei în expoziție ne permite un acces afectiv în anturajul artistului din ultima perioadă a vieții, și o prezintă pe Irina Lukász, care a funcționat ca o instituție pentru artist în ultimii ani.

Se poate spune despre această perioadă tîrzie a operei sale că este dincolo de ideologie? Face Mattis Teutsch în tablourile sale un fel de „consemnare“ și transcendere a ei?

În 1931, Mattis Teutsch a publicat cartea sa manifest, *Kunstideologie*. Acest termen introdus de el a fost tradus în limba română ca „Ideologia artei“, deși mai potrivit ar fi „Ideologia artă“, ceea ce conotează și o autonomie față de ideologii externe artei. Cred că munca lui îmbină într-un mod unic angajamentul artei de a contribui la o lume nouă și mijloacele proprii pentru aceasta. Arta lui se înscrie pe aceeași traiectorie cu imaginarul istoric revoluționar. Odată cu discreditarea proiectului politic însă, moare și el, lăsînd în urmă o serie de tablouri cu puternice viziuni utopice.

De obicei vorbim despre „straturile“ operei unui artist, în sensul figurat al termenului. În cazul pînzelor lui Mattis Teutsch, el e cît se poate de literal. Această acoperire, repictare, revizitare a vechilor desene mi s-a părut extrem de emoționantă. Și de puternică pentru ceea ce înseamnă creație, în general. Tehnica aceasta prin care poți să descompui straturile unei picturi e un „performance“ în sine. Care sînt descoperirile făcute în cazul lui Mattis Teutsch?

Cînd, spre sfîrșitul războiului, revine la muncă, probabil și datorită ritmului accelerat în care lucrează, dar și precarității acelor vremuri, el repictează multe dintre tablourile mai vechi. Încep cu anul 2013, la finalul unui efort îndelungat de recuperare și istoricizare a operei lui, s-a descoperit că unele picturi din perioada tîrzie ascund în interior picturile sale din perioada *Kunstideologie*. Existînd deja un interes dezvoltat pentru acestea și o cerere pe piață, colecționari și galeriști comandă ștergerea lucrărilor realizate în perioada tîrzie. În cadrul proiectului am publicat documentația fotografică realizată pe parcursul ștergerii a 15 picturi. Am marcat niște cadre din aceste stadii ale restaurării, ca lucrări de artă „fără autor“, produse de sistemul artistic. În acestea se văd suprapuse în diverse configurații cele două tablouri, unul pe jumătate șters, celălalt pe jumătate relevat, colaje a două instanțe ale aceluiași autor, angajate în lume la 20 de ani distanță. Aceste faze ale restaurării, în care auctorialitatea lui este suspendată, creează niște imagini de o estetică covîrșitoare, care însă pot fi considerate opere de artă doar din perspectivă contemporană.

Ce înseamnă pentru dumneavostră, ca cercetător, „responsabilitatea“ unui asemenea artist?

Am emulat în această expoziție un spațiu muzeal și am depus eforturi ca să realizăm totul la standardele cele mai înalte. Pe scurt, am creat un cadru care exprimă cu autoritate valorea operei tîrzii. Am construit o expoziție care urmărește unicitatea și integritatea artistului bazată pe o cercetare îndelungată, am mers după documentele-sursă și am împrumutat lucrări originale din colecții private și muzee publice. Fără a înțelege însă angajamentul artistului față de timpul său istoric, cred că Mattis Teutsch va rămîne neînțeles în continuare. El a lucrat cu convingerea că arta este un bun public și cred că opera lui are sens doar în cadrul acesta. În ideea asta am creat o expoziție care tematizează și muzeul public.

a consemnat Ana Maria SANDU

„Am vrut să explorez nu doar perspectiva feminină, ci și ucenicia feminină“

– interviu cu Cristina VREMEȘ –

Un roman de debut care se concentrează pe trei povești de viață pune în centrul narațiunii corpurile feminine, cu senzațiile lor, cu durerile lor, cu boli și suferințe îndurate încă din tinerețe. Trei generații de femei, trei timpuri diferite și, totuși, aceleași dureri. Și aceeași dorință de căutare, de explorare a lumii. Trilogia sexului rătăcitor *de* ***Cristina Vremeș*** *a apărut la Humanitas, în colecția dedicată autorilor români contemporani.*

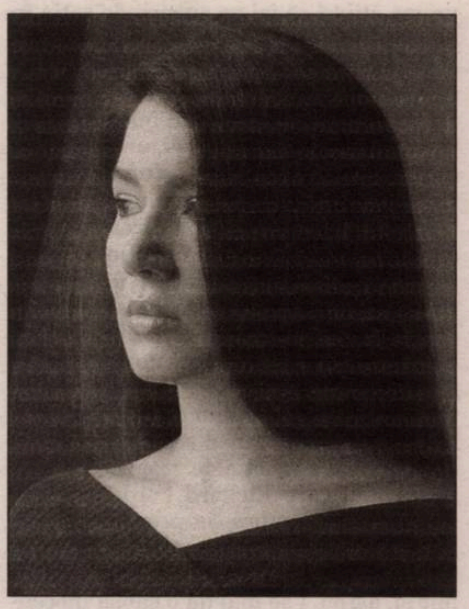

Ce a declanșat scrierea acestei cărți care are în centru trei destine feminine, trei personalități puternice?

Pe de-o parte, am vrut să vorbesc despre experiența feminină, despre corpul femeii, despre ce înseamnă să crești și să te transformi într-o femeie. Pe de altă parte, în ceea ce privește structura narativă m-a interesat foarte mult – și cred că aici m-a inspirat Deleuze – ideea de diferență și repetiție, ceea ce se schimbă de la o generație la alta și ceea ce rămîne la fel. Și m-a interesat ideea de filiație maternă sau saga feminină, și nu saga masculină. Apoi, în momentul cînd am început să scriu cartea, a venit pe neașteptate un fel de imbold, am început să scriu pe telefon într-un metrou din Paris. Bineînțeles, nu am scris toată cartea pe telefon, ci numai primele imagini. Dar au fost niște imagini foarte puternice, pe care le-am păstrat pînă la sfîrșit așa cum au ieșit prima oară din mine. Cîteodată simțeam că scriu cu corpul și nu neapărat cu mintea.

Și care au fost aceste prime imagini?

Știți, cînd sîntem copii, cred că există un moment pentru fiecare cînd ne imaginăm viitorul. Și fiecare își desenează un fel de contur undeva în orizontul îndepărtat. Am vrut să surprind această stare, această emoție, și am vrut să leg cumva mai multe perioade diferite și mai multe generații diferite. Fiindcă în primele imagini din roman apar și bunica Mariana, și nepoata Ada. Și cumva bunica Mariana este cea care desenează dorința de destin extraordinar. Și prin destin extraordinar aș spune mai mult: dorința de cunoaștere a lumii care se implantează în mintea acestei fetițe.

Dorința de cunoaștere a lumii o și face, de altfel, pe bunica Mariana să plece de-acasă, să fugă, să rupă cu tot ce știe, cu tot ce o-nconjoară în satul acela al ei, izolat, în preajma celui de-al Doilea Război Mondial.

Exact. Și este o dorință care va desena de fapt destinul fiecăreia dintre femei. Cu Ada nu știm ce se va întîmpla, dar știm că va trece pragul – nu vreau să fac un *spoiler,* însă cumva se anticipează pragul acela pe care-l va depăși. Și fiecare dintre cele trei femei este animată de această dorință de a se rupe de mediul în care a trăit, de a merge mai departe, de a cunoaște un alt tip de lume, un alt tip de societate, un alt tip de limbaj. Pe mine trecerea de la limbajul rural la limbajul urban, care conturează și un alt nivel de educație, m-a interesat foarte mult. Și asta se conjugă și cu senzația de trecere a timpului – un alt motiv care am vrut să fie prezent în carte.

Cartea este scrisă cînd la persoana a treia, cînd la persoana întîi. De ce această alternanță de voci narative?

Îmi place foarte mult ideea de a schimba și de a alterna perspectiva. Nu pot să explic, fiindcă nu am distanța necesară față de text, nu sînt critic literar și nu aș putea conceptualiza propria dorință de a experimenta cu această schimbare de perspectivă, însă pot să vă spun că m-a impresionat foarte mult Deleuze, încă o dată, de data aceasta cu cartea *Mii de platouri,* care a fost scrisă ca și cum ar avea mai mulți autori. Și lucrul ăsta m-a interesat foarte mult fiindcă în roman, în proză în general, cred că redă cumva complexitatea și ambivalența lumii, a cotidianului, a experienței așa cum o știm. Pentru mine, un narator care ar fi rămas unitar, același de la început și pînă la sfîrșit, ar fi creat un efect de falsă unitate, pe care nu o simțim în viața de zi cu zi, în experiența reală.

Cartea este un flux narativ care adună întîmplări din viețile celor trei femei, dar e și foarte multă poezie în descrierea stărilor, sentimentelor, senzațiilor trăite din plin de protagoniste. Cum ați gîndit construcția acestui flux narativ?

Nu știu dacă am gîndit-o foarte mult, fiindcă această dimensiune despre care vorbiți a venit foarte natural, în prima etapă a scrierii romanului, acea etapă viscerală în care nu controlam nimic. Însă probabil am fost inspirată foarte mult de lecturi care m-au impresionat de-a lungul timpului și pe care le-am reluat ca să mă hrănesc. Nu este nici un citat direct, nu e nici o referință explicită la nici o lectură, însă pot să spun că Virginia Woolf, James Joyce, Proust, Marguerite Duras, Nathalie Sarraute, Herman Melville m-au influențat foarte mult. Bineînțeles, și Mircea Cărtărescu în ceea ce privește ideea de flux, de înlănțuire de cuvinte, de imagini foarte puternice.

Cartea pare scrisă dintr-o singură, lungă răsuflare. E adevărat? Sau ați intervenit pe ea, ați lucrat mult la ea?

> *„Am vrut să surprind femeia în ipostaze foarte diferite de cele în care a fost surprinsă pînă acum: mamă, fiică, soție, iubită.“*

Partea în care am structurat mai mult a fost a doua etapă. Prima etapă a fost una destul de scurtă, acum nu știu cît de repede scriu alți scriitori, însă mie mi-a luat între trei și patru luni, cît am redactat prima versiune a romanului. Apoi mi-am luat cîteva luni de pauză, m-am distanțat de text fiindcă eram mult prea în el și era mult prea în mine, m-a locuit foarte mult timp. Și a doua etapă a fost mult mai controlată, am încercat să înțeleg fiecare strat care alimentează acest roman. De la structura filozofică, i-aș spune, senzația de trecere a timpului, pînă la ideea de filiație maternă și modelul de femeie pe care voiam să-l construiesc – sînt niște firi foarte rebele, excesive, pătimașe aceste femei pe care am vrut să le surprind. Și aici m-am inspirat din foarte multe locuri, din animația japoneză, expoziții despre vrăjitoare, literatură, muzică.

Cum se transformă o experiență trăită în ficțiune, cum trece această graniță?

Nu am o formulă, nu știu cum se face în general. Pentru mine, experiența a fost într-o primă etapă să las să curgă toate imaginile care-mi vin, toate amintirile, toate scenele, fără să mă gîndesc dacă sînt pertinente sau nu. Și aceea este partea cea mai dificilă fiindcă bineînțeles sentimentele autorului, ale persoanei reale, se amestecă cu romanul și e un fel de separare puțin neclară, puțin confuză. Însă într-o a doua etapă a devenit pentru mine un roman, o construcție. Și unele scene au fost eliminate, altele au fost adăugate, altele au fost retușate. Și atunci a apărut distanța de care am avut nevoie pentru a putea înțelege textul și nu ceea ce am trăit sau ceea ce mi s-a părut că am trăit sau vaga memorie care mi-a inspirat scenele respective.

De ce acest titlu, Trilogia sexului rătăcitor?

M-am gîndit foarte mult la titlu, au fost mai multe variante. În carte sînt trei personaje, trei perspective, deci pentru mine este o trilogie. Apoi m-am gîndit, fără a cita direct, la titlul unei cărți care a marcat istoria literaturii despre femei, cu femei, scrise de femei, cea a lui Simone de Beauvoir, *Al doilea sex.* Cumva am încercat prin titlu să depășesc ideea de „al doilea sex“, sexul conceput și înțeles în raport cu primul sex, sexul complementar sau sexul frumos, sau cel slab. Pentru mine trebuia să fie unul dintre sexe și să surprindă ipostaza rătăcitoare. De curînd, cineva a tradus titlul cărții în engleză, *The Trilogy of the Wandering Sex. Wandering* în sensul de explorator, de călător, nu de confuzie. Or, această ipostază mi se pare că a fost foarte puțin surprinsă, poate nu cunosc eu bine, dar din ce-am văzut și din ce-am citit, femeia a fost rareori imaginată ca fiind un fel de Ulise, un erou la genul feminin care înfruntă lumea, care explorează lumea, care se rătăcește cîteodată și care revine acasă. De aici a venit titlul.

Vorbiți în acest roman despre femeia care are nevoie să-și depășească universul în care s-a născut, să cunoască lumea. Dorința de cunoaștere marchează destinul celor trei personaje. În ce măsură perspectiva feminină asupra lumii credeți că poate aduce ceva nou în literatură?

Perspectiva feminină a fost explorată în literatură, însă dintr-un unghi care nu ne spune cu adevărat care sînt transformările unui copil în femeie, cum își articulează ea dorințele socio-politico-erotice și ce este în stare să facă pentru ele. Ce înseamnă experiența maturizării, specificitatea corpului feminin, mărturia autentică a transformărilor sale viscerale, cîteodată spectaculoase, cîteodată respingătoare sau angoasante. Dacă Făt-Frumos, sau Prîslea cel Voinic, sau Ulise devin ceea ce trebuie să devină și parcurg etape și dificultăți pentru a se defini ca gen masculin, Ileana Cosînzeana este una și aceeași, care așteaptă, care apare printr-o minune, gata făcută și pregătită pentru viață. Este un imaginar profund care nu are sens, cel puțin în universul meu. Nu este o idee nouă, însă nu a fost cu adevărat sau îndeajuns aplicată în literatură. Am vrut să explorez nu doar perspectiva feminină, ci și ucenicia feminină. În cazul bunicii Mariana, a mamei Liliana, a Adei, dincolo de situații-limită pe care le trăiesc ca mamă, fiică, iubită, ipostaze cu care ne-am obișnuit de secole, există întotdeauna și un strat subzistent, care le hrănește umanitatea și dorința de cunoaștere a lumii, dorința de a naviga, de a se pierde și a se regăsi, de a se cunoaște pe sine. Și asta fără a căuta să o facă printr-o metodă ce mimează construcția bărbatului, ci printr-o cale proprie femininului.

Ce v-a adus întîlnirea cu publicul cărții?

M-a emoționat întîlnirea cu publicul, însă m-a și înfricoșat, fiind prima carte. Am devenit conștientă de viața cărții dincolo de actul scriiturii, și de faptul că un roman se creează, în bună parte, prin recepția lui, acolo unde nu mai este al meu. Am trăit mult timp cu o altă neliniște: că ceea ce am scris este ilizibil, că nimic nu are sens. Senzația a dispărut în momentul în care oameni în carne și oase mi-au spus ce cred, ce proiectează, ce îi inspiră în *Trilogie*. M-a surprins faptul că publicul dorește să cunoască detalii despre persoana reală din spatele paginii: cine sînt, care este parcursul meu. Cel mai impresionant a fost să aud cîte un cititor (bărbat sau femeie) spunînd că s-a regăsit în unele pasaje, cum ar fi cele despre boală, ipohondrie sau adolescență.

Sînteți licențiată în filozofie și istoria artei la University College London. Cum ați ajuns să scrieți literatură?

Cîteodată mă întreb și eu. Am început în România istoria artei, însă am abandonat după doi ani. Mi-am reînceput studiile de licență la UCL și apoi am continuat cu un master în filozofie la Cambridge. Și acolo a fost o perioadă destul de dură pentru mine fiindcă ajunsesem la un nivel academic destul de bun, destul de bătăios, de ambițios și mi-am dat seama că nu vreau să devin filozof. Și a fost destul de tragic fiindcă nu știam ce voi putea face în continuare. Îmi plăcea această disciplină foarte mult, însă nu mai voiam să particip, să fiu în această lume. Și atunci am plecat, am avut iarăși un impuls, o dorință de a pleca, m-am mutat la Paris, am luat-o de la început. A fost o perioadă destul de confuză în viața mea, nu știam ce să fac, predam limba engleză, am început să fac vizite comentate la muzee, în colecții permanente. Și scrisul a început cumva în aceeași perioadă, după ce am terminat masterul în filozofie și m-am mutat la Paris. Cîteodată mă întreb: oare nu este un clișeu să te muți la Paris și să începi să scrii? Însă mie asta mi s-a întîmplat. Și cred că a fost o reacție și în cazul meu de rebeliune, de dorință de a utiliza altfel limbajul pe care l-am învățat în tradiția filozofiei analitice, în care cuvintele trebuie folosite în chip transparent, fără nici un fel de ambiguitate, fără metafore. Dorința de a scrie proză a fost cumva dorința de a folosi un limbaj foarte bogat, foarte dens, care se poate interpreta.

(interviu difuzat la Radio România Cultural)

a consemnat Adela GRECEANU

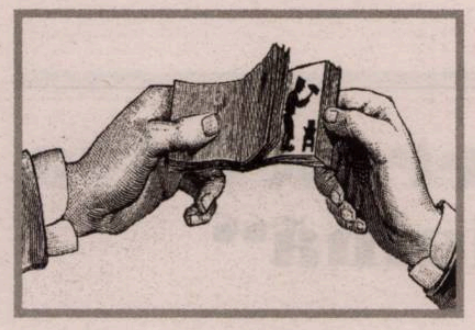

Marius CHIVU

feed**book**

Un cuplu în flăcări

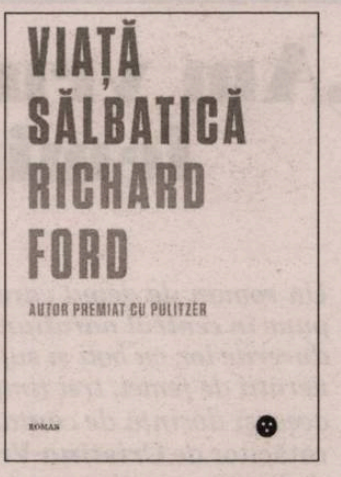

● **Richard Ford, *Viață sălbatică*, traducere de Anca Dumitrescu și Elena Marcu, Editura Black Button Books, 2019.**

„În toamna lui 1960, cînd aveam șaisprezece ani, în perioada în care tata era șomer, mama a întîlnit un bărbat pe nume Warren Miller și s-a îndrăgostit de el", așa începe romanul din 1990 al lui Richard Ford (n. 1944), roman ecranizat cu mult succes anul trecut de Paul Dano, cu Carey Mulligan și Jake Gyllenhaal în rolurile celor doi soți. Povestea despărțirii este spusă din perspectiva băiatului, iar marele merit al cărții este că, deși pare că urmărește procesul degradării precipitate a căsniciei tînărului cuplu (amîndoi au treizeci și ceva de ani), cartea reflectă, de fapt, transformarea băiatului, martor tăcut al unei drame și al unor situații pe care nu are cum să le înțeleagă. Vocea băiatului (jucat excelent în film de Ed Oxenbould) este binecunoscută cititorilor volumului-cult de povestiri *Rock Springs*, unde Richard Ford folosește de mai multe ori vocea unui copil pentru a spune drame de familie.

De altfel, apărut la cîțiva ani după *Rock Springs*, acest mic roman are același ADN narativ. În povestirea „Great Falls", numele orășelului din statul Montana unde este plasată și povestea din *Viață sălbatică*, un bărbat plecat cu băiatul lui să facă braconaj de rațe sălbatice decide să se întoarcă acasă mai devreme *știind* că își va surprinde soția în adulter. Într-o scenă antologică, băiatul este martorul confuz al confruntării: în timp ce părinții lui se ceartă în dormitorul de la etaj, el rămîne în bucătărie împreună cu amantul mamei, un tînăr frumos și rebel, care îi vorbește relaxat, intrigîndu-l și totodată fascinîndu-l.

În acest roman, după plecarea de acasă a tatălui (despre a cărui intuiție cu privire la potențiala infidelitate a propriei soții avem doar o bănuială), băiatul își însoțește mama pentru o cină în casa bărbatului care îi va deveni amant *(vezi și fragmentul de mai jos)*. De data aceasta, amantul mamei, un bărbat bogat și manierat, dar bătrîn și șchiop, îi provoacă copilului o reacție de respingere, motiv pentru care Richard Ford îl și face martorul din umbră (la propriu și la figurat) al infamei consumări a adulterului. Dacă, în povestire, băiatul nu vede nimic și, astfel, i se mai dă o șansă inocenței lui, în acest roman el vede totul, devenind adevărata victimă a infidelității mamei. Drama băiatului, îndrăgostit de ambii părinți, se intensifică cînd mama se vede nevoită să-și verbalizeze trădarea în fața lui și se adîncește cînd tatăl se întoarce acasă, iar băiatul se confruntă cu posibilitatea de a-i ascunde adevărul. De altfel, deși toată lumea îi vorbește băiatului, uneori ca pentru a-l pregăti, alteori pentru a-l ajuta să înțeleagă (desfășurarea evenimentelor are cumva aerul conspirației celor trei adulți pentru maturizarea copilului), niciodată cuvintele nu spun totul, replicile rămîn obscure, iar frazele, eluzive – Richard Ford fiind un maestru în a spune totul și totodată nimic, cu cele mai simple cuvinte, în cele mai banale formulări: „Există cuvinte, cuvinte importante, pe care nu vrei să le spui, cuvinte care distrug vieți, cuvinte care încearcă să repare ceva stricat care n-ar trebui să fie stricat și pe care nimeni nu-l vrea stricat, dar pe care oricum cuvintele nu-l pot repara. Să-i spun tatei ce văzusem sau să-i spun mamei că putea avea încredere în mine că n-aveam să spun nimic ar fi fost astfel de cuvinte: mai bine să nu fie niciodată rostite, pentru că sînt pur și simplu inutile în marea schemă a lucrurilor."

Această dificultate a transpunerii „sălbăticiei" vieții în cuvinte este cuprinsă în însăși situația declanșatoare: rămas fără slujbă și nereușind să-și găsească una nouă, bărbatul decide să se înroleze într-o echipă de pompieri voluntari pentru a lupta cu un incendiu devastator pe care numai venirea zăpezii pare că-l mai poată stinge. Plecarea intempestivă a bărbatului în această misiune cvasi-sinucigașă conține aceeași doză de irațional ca și adulterul femeii. Un foc inexplicabil îi cuprinde pe ambii soți și amîndoi se lasă de bunăvoie mistuiți. Cînd mama îl duce cu mașina pe băiat să vadă muntele împădurit cuprins de marele incendiu pentru stingerea căruia se sacrifica tatăl său (scena este cu atît mai magnifică în film), îi spune: „Sînt doar niște focuri mici care din cînd în cînd se întețesc toate odată. N-are de ce să-ți fie frică. Acum înțelegi?". Femeia nu-i vorbește doar despre incendiu, femeia își pregătește copilul pentru momentul inevitabil și foarte apropiat în care focurile mici se vor uni și vor distruge totul în propria lor familie. Inclusiv la propriu, căci venirea acasă a bărbatului, după numai trei zile de absență, culminează cu un nou foc premeditat. În cheia acestei metafore, întoarcerea tatălui este grăitoare: cînd îl îmbrățișează, copilul simte cum hainele tatălui „miroseau a cenușă și a ars". (Nu e prima dată cînd Richard Ford folosește metafora focului care mistuie un cuplu: în povestirea „Imperiu" din *Rock Springs*, un bărbat își înșală soția într-un tren care străbate un cîmp în flăcări.)

După *Rock Springs* și *Între ei. Amintiri despre părinții mei,* Black Button Books ne oferă încă o splendidă carte a acestui grozav prozator pe care nu-l voi recomanda niciodată îndeajuns.

***Richard Ford** va fi invitat în cadrul Festivalului Internațional de Literatură și Traducere (FILIT), desfășurat între 2-6 octombrie la Iași. Mai multe detalii la filit-iasi.ro.*

aproape de carte

Richard FORD

Viață sălbatică
(fragment)

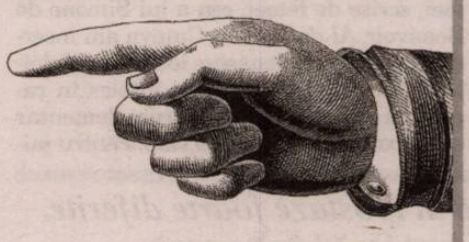

– Hai, Joe, dansează cu mama ta! a spus Warren Miller, încercînd să mă ridice de pe scaun.

Îmi amintesc că avea mîinile reci, foarte mici și subțiri. M-am ridicat, deși nu voiam și nici nu știam să dansez. Mama m-a tras spre ea, apoi m-a împins, a rostit „Cha-cha-cha" și s-a uitat în jos la picioarele mele, care se mișcau aiurea, înainte și înapoi. Brațele ei erau înțepenite și ale mele la fel. Mi s-a părut îngrozitor să trebuiască să dansez cu propria mamă, într-o casă străină, în fața unui bărbat pe care nu-l cunoșteam și nu-l plăceam. După ce am pășit de vreo zece ori înainte și înapoi, am renunțat, mi-am lăsat brațele în jos neputincioase și am rămas nemișcat; mama s-a oprit și ea și m-a privit cu dezgust.

– Joe, ești un dansator îngrozitor. Ai două nicovale în loc de picioare. Mi-e rușine cu tine.

Mi-a dat drumul la mîini și a privit spre tavan, fix în globul de lumină, de parcă ar fi sperat că ceva sau cineva va apărea în locul meu cînd își va coborî iar privirea.

– Warren, trebuie să dansezi cu mine, s-a întors și a întins spre el brațele dezgolite. Haide, Warren. Joe vrea să dansez cu tine. Ești gazda. Trebuie să le faci pe plac musafirilor.

– Bine, am să încerc, a spus Warren Miller, îndreptîndu-se spre mama cu brațele deschise.

Șchiopătatul îl făcea să pară un om care n-ar putea niciodată să danseze și nici nu și-ar dori. Pășea de parcă ar fi avut un picior de lemn.

Mama a început să danseze din nou singură, chiar înainte ca el măcar să încerce. Cînta „cha-cha-cha" și, cînd Warren Miller a ajuns lîngă ea, i-a luat mîinile mari și a început să-l împingă în spate, apoi să-l tragă spre ea, așa cum făcuse și cu mine. Iar Warren Miller a reușit să țină pasul. De fiecare dată cînd se dădea în spate, șchiopătatul se accentua și părea gata să se prăbușească, dar mama îl trăgea cu putere de brațe și atunci părea gata să cadă în față peste ea. Mama continua să cînte „cha-cha-cha", pe ritmul muzicii, pășind înainte și înapoi, pe vîrfuri, și spunîndu-i lui Warren să nu se uite la picioare, doar să se miște odată cu ea, iar Warren șchiopăta și își lăsa capul în jos, dar reușea să rămînă în picioare și, în scurt timp, dansa și el pe vîrfuri, părînd cumva foarte ușor, așa cum reușesc să pară animalele mari. Pe chip i-a apărut un zîmbet și a început să cînte și el „cha-cha-cha" odată cu mama și să se uite la ea, nu în jos la propriile picioare, care se tîrau în cizme pe podea. După un minut, mama i-a dat drumul la mîini, și le-a pus pe ale ei pe umerii lui și pe ale lui pe talia ei și au dansat așa, împreună, mama pe vîrfuri și Warren șchiopătînd.

PUBLICITATE

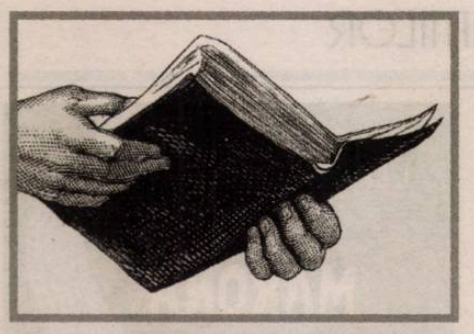

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Stereo

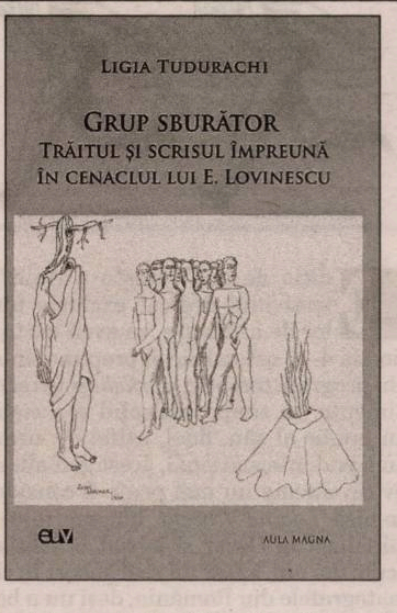

● **Ligia Tudurachi, *Grup sburător. Trăitul și scrisul împreună în cenaclul lui E. Lovinescu*, Editura Universității de Vest, 2019**

Se întîmpla prin 2012 sau 2013. Pe un site (am impresia că britanic) fusese publicat, în versiune interactivă, rezultatul unei reconstituiri pe cît de complexe, peatît de spectaculoase: utilizatorul are ocazia de a hoinări prin Parisul secolului al XVII-lea, așa delabrat și murdar cum va fi fost el, urmărindu-l casă cu casă și riscînd ca, furat de peisaj, să mai calce și-n cîte-o baltă. Un fel de *street view* arheologic. Doar că, aici e-aici, experiența aceasta virtuală nu se rezuma la văz. Ingeniozitatea programatorilor mersese cu un pas mai departe: fiecare sunet posibil fusese inventariat și plasat la locul și la timpul potrivit. Astfel că se puteau auzi stereofonic țipetele cocoșilor matinali, scîrțîitul jaluzelelor ridicate, șuierul calm al vîntului la micile răscruci și chiar, noaptea (am făcut experiența, lăsînd laptop-ul deschis ore bune), sunetul de fond al orașului încremenit. Un proiect, s-ar putea zice, futil, lejer-escapist, în spatele căruia stăteau însă armate întregi de specialiști, de la arhitecți, biologi și ingineri la, desigur, istorici și mai cu seamă muzicologi.

Mi-am adus aminte de el pe măsură ce înaintam în lectura cărții pe care Ligia Tudurachi a dedicat-o de curînd cenaclului Sburătorul. Ca monografie remarcabil documentată (cum remarcabil documentate erau și acelea clasice ale lui Z. Ornea), ea se impune în primul rînd specialiștilor. Aceștia vor găsi aici deopotrivă rezolvarea unui caz local de istorie literară și un ferment eficace pentru abordarea altor cazuri limitrofe: de pildă, Junimea ieșeană sau Literatorul lui Macedonski, care, cu toate contribuțiile (unele, meritorii), nu beneficiază încă de investigații măcar comparabile. Deosebirea decurge, previzibil, din aceea că Ligia Tudurachi nu se mulțumește să restituie date, fapte și mărturii. Le folosește, bineînțeles, dar rezultatul, mereu problematizant, e că gruparea lovinesciană nu mai apare ca un inventar de nume, ci își recapătă statutul de mic ecosistem literar. Cu începere chiar de la nume, care, nemaifiind pus exclusiv pe seama cunoscutului poem al lui Heliade Rădulescu, se îmbogățește cu trei posibile sugestii de „etimologie" culturală, derivate din artileria amfitrionului sau din glosele unor membri colaterali. De altfel, inclusiv coperta studiului, care reproduce un desen al lui Victor Brauner, exploatează fertil o astfel de ipoteză alternativă. Ca orice cenaclu, Sburătorul e, în chip fundamental o comunitate. Prin urmare, e irigat de mitologii particulare, de cutume, de reguli tacite, de ticuri. Toți participanții își rememorează prima vizită în locuința criticului (fie în Cîmpineanu, fie pe Bulevardul Elisabeta), cu amestecul de spaimă și speranță care i-a animat urcînd scările în casa cărora forfoteau rîndunici. Înăuntru avea să-i aștepte nu atît o instanță sau un verdict, cît o arenă: locurile, în sufrageria lui Lovinescu, erau precis repartizate. Puținii care, de-a lungul anilor, nu reușiseră să-și binemerite unul se puteau considera excluși. Sau, oricum, neimportanți. Scriitoarele aveau divanul lor, pe care și-l însușeau uneori prin postură (Bebs Delavrancea, de pildă, stătea în lotus). Legendarizate erau și cîteva obiecte, de felul veiozei americane care arunca lumini spectrale asupra celor care citeau și care decupa din întuneric numai mîinile elegante ale criticului. Nici delicatul *coupe-papier* cu care autorul *Pașilor pe nisip* se joacă dirijoral nu scapă atenției oaspeților. Cum nu scapă masca mortuară pe care, se părea, i-ar fi dăruit-o Camil Petrescu. Un ritual e și acela al conferirii de pseudonime. Nu doar Ion Barbu va trece prin el, ci și Simion Stolnicu, Sanda Movilă, Camil Baltazar sau Dan Petrașincu. Cu toată bonomia lui solitară, căci se recunoștea un om fără prieteni, Lovinescu e, în realitate, un excelent scenograf al autorității. Ligia Tudurachi demonstrează, de exemplu, că longevitatea Sburătorului s-a datorat și intuiției lui Lovinescu de a încuraja micile conflicte interne: transformate în supărări pasagere, ele au condus la amînarea *sine die* a unor eventuale dezertări radicale. Nu-i de mirare că grupul a rămas sudat pînă la capăt. Într-atît încît nu o dată cenacliștii au ajuns să-și împărtășească inconștient scene, ritmuri, sintagme sau, cum se spune, *inside jokes*. Ligia Tudurachi le urmărește cu minuție de ceasornicar într-un întreg capitol („Imitații, influențe, coincidențe, contagiuni") pe care nu ezit să-l consider cea mai bună premisă a unei lecturi intertextuale a interbelicului românesc.

Nu-i de mirare că grupul a rămas sudat pînă la capăt.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

PUBLICITATE

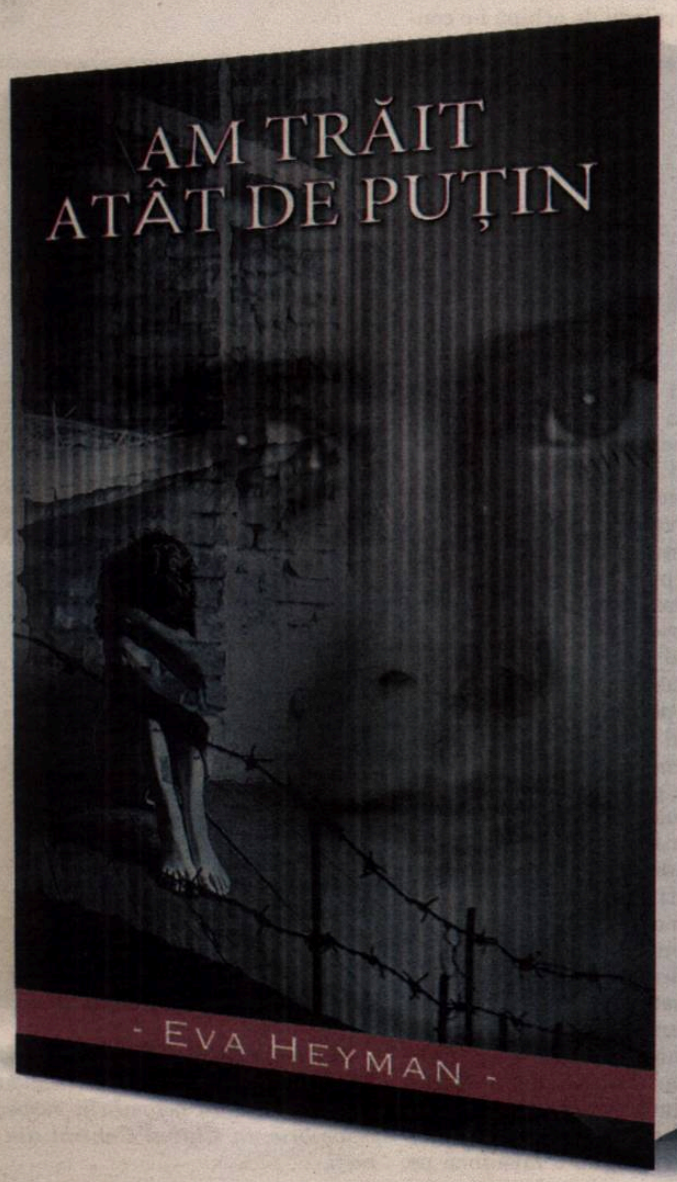

adevărul îți prezintă
Anne Frank
a Transilvaniei
De luni,
30 septembrie
Numai cu „Adevărul",
la toate punctele
de difuzare a presei
preț pachet ziar + carte 15 lei

Andreea VLAD

dilematograf

Anim'est 14: muze și mize

Ediția de anul acesta a Anim'est, festivalul dedicat exclusiv filmelor de animație, va avea loc în perioada 4-13 octombrie și propune un amplu program tematic, *workshop*-uri și evenimente. În timp, festivalul și-a cîștigat un public al său, fidel, astfel că, urmînd un trend internațional, acest gen alternativ de cinema nu mai poate fi considerat de nișă. *Loving Vincent*, lungmetrajul nominalizat la Oscar și lansat la ediția de acum doi ani, a fost un real succes în cinematografele din România, deși nu a beneficiat de o campanie de promovare. Odată cu extraordinarul avînt tehnologic, tehnicile sînt din ce în ce mai complexe și multisenzoriale, secțiuni separate fiind dedicate acum experiențelor cinematice, creațiilor experimentale și VR. Animația are un avantaj vizibil: o mare libertate creativă care privilegiază imaginația, astfel că ea facilitează explorarea diverselor idei și forme de expresie. Această libertate se răsfrînge și asupra structurii, mult mai laxă decît în cazul filmelor în format clasic, și este definită prin simplitate și forță de abstractizare, simbolistica putînd fi aproape infinită și transmisă mai relaxat – tezismul este deci un risc mai mic. Și din punct de vedere tematic animația plusează, ea bifînd actualmente aproape toate genurile: dramă, film de artă, politic, comedie, biografic, documentar, musical, SF etc.

Festivalul aflat la a 14-a ediție va debuta pe 4 octombrie, la Cinema AFI, unde, de la ora 19,30, regizoarea Anca Damian, care mi se pare mult mai originală și mai relevantă ca autor de animație decît în lungmetrajele sale de ficțiune, își va prezenta cea mai recentă producție, *Marona's Fantastic Journey* / *Călătoria fantastică a Maronei*. Anca Damian a irupt pe scena internațională prin două remarcabile pelicule de animație cu substrat politic, multipremiatul *Crulic – drumul spre dincolo* (inspirat de cazul unui român mort într-o închisoare din Polonia, unde era deținut pentru acuzații nedovedite de jaf) și *Muntele magic*. Într-un registru aparent minor, dar foarte ludic, *Călătoria fantastică a Maronei* este povestea peripețiilor unei cățelușe cu bot în formă de inimă neagră și urechi parcă zburătoare, ce schimbă mai mulți stăpîni, pentru care se va numi pe rînd 9, Ana, Sara și, în final, Marona. Co-producție Belgia-Franța-România, filmul redă, cu ajutorul ilustratorului belgian Brecht Evens – creatorul personajelor și al imaginilor 2D și 3D – lumea magică a Maronei, născută dintr-un dog argentinian marțial și o metisă cochetă și aflată în permanent periplu între case temporare, nesiguranță, teamă și capriciile stăpînilor, cărora le oferă o iubire pură și necondiționată. Treptat, plonjăm alături de Marona foarte aproape de visele ei, pe măsură ce ea descoperă înfricoșătoarea, dar și fascinanta lume mai mare de la nivelul hipnotizantului său univers mai mic.

Regizoarea excelează în fluiditatea cu care combină, ca într-un colaj oniric supradimensionat, multiple tehnici de animație în amețitoare jocuri vizuale, cromatice și de profunzime a cîmpului (deși la nivel senzorial nu seamănă deloc cu artificialele efecte speciale tip CGI folosite în Cetatea Filmului). Tonal, Anca Damian alătură armonios o poezie frenetică și în continuă schimbare de percepție unui spirit viu și acelui miraj al candorii viselor copilăriei. Filmul va avea o a doua proiecție pe 11 octombrie, de la ora 17, la Cinema „Elvire Popesco", însă din 4 octombrie va intra și în rețeaua națională de distribuție.

Tot despre vise („Trăim puțin, vedem puțin, știm puțin; măcar să visăm", cum ar spune Orhan Pamuk) este vorba și în producția spaniolă *Buñuel in the Labyrinth of the Turtles* / *Buñuel în labirintul țestoaselor* (2018). În regia lui Salvador Simó și cu un decupaj clasic, pelicula reconstruiește cu inspirație și ironie un episod aparte din biografia unuia dintre cei mai mari regizori ai lumii, Luis Buñuel, ireverențiosul spirit critic al cinema-ului secolului 20. Este vorba de perioada filmării documentarului *Las Hurdes, tierra sin pan* / *Pămînt fără pîine* (1933), care a survenit grație acelui hazard atît de iubit de suprarealiști, care vedeau în el o cale către subconștient. După *Un cîine andaluz* și *Vîrsta de aur*, debutul cu care a șocat spiritul burghez al epocii, scandalul ajungînd pînă la Vatican, artistul dorea să realizeze un documentar despre cea mai săracă regiune a Spaniei. Un prieten sculptor, Ramón Acín, îi promite că dacă va cîștiga la Loto îi va dona lui cîștigul. Biletul este anunțat cîștigător și Ramón se alătură proiectului ca producător, alături de fotograful român Eli Lotar. Bîntuit de vise care luau deseori forme coșmarești (cu propria moarte) sau chiar erotice (cu Fecioara Maria), excentricul Buñuel are ambiția, pe care colegii de echipă i-o consideră arogantă și chiar grotescă, de a rescrie realitatea în propriii termeni. El nu ezită să împuște capre sălbatice pentru a le face să cadă artistic de pe stînci sau să lase un măgar pradă roiurilor de albine pentru a-i filma în pupile iminența morții. Totul pentru a forța pe peliculă moartea așa cum ea survenea foarte firesc, în natura aspră a acelor vaste stînci din aridul Las Hurdes, care par să întruchipeze „un labirint într-un labirint". Și cum orice labirint ascunde un centru, un miez, un înțeles absolut, falsul documentar (din care această animație redă mai multe secvențe alb-negru) a fost o călătorie inițiatică dirijată spre „a accepta misterul fundamental al vieților noastre", de care amintea Buñuel în *Ultimul meu suspin*. Totul sub semnul acelei „dragoste nebune pentru vise, pentru plăcerea de a visa, pe care n-am încercat niciodată să mi-o explic".

Filmul are două proiecții: pe 10 octombrie, ora 20,30, la Cinemateca Eforie, și pe 12 octombrie, ora 19,30, la Institutul Cervantes.

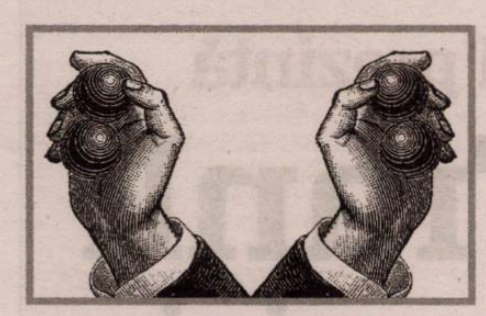

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Familia fiordurilor

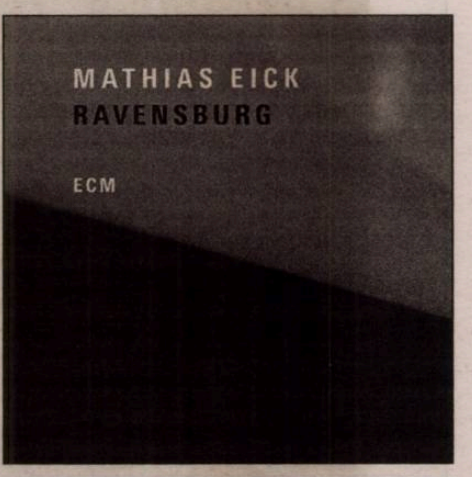

● **Mathias Eick, *Ravensburg*, ECM, 2018.**
● **Nils Petter Molvær, *Buoyancy*, Okeh, 2017.**

Trompeta nu se mai numără printre cele mai sexy instrumente, nu dă bine pe scenă. Există totuși doi norvegieni care au văzut în asta o oportunitate, au înțeles că Miles Davis a fost o bornă istorică și a dat direcții în care potențialul instrumentului nu e suficient exploatat. E vorba de Mathias Eick și Nils Petter Molvær – i-am mai pomenit în contextul unor colaborări (Eick cu Öström, Molvær în proiectul Nordub) –, însă a venit momentul să le fie evidențiate și proiectele proprii, destul de diferite în ce privește rolul trompetei.

Mathias Eick e cel mai tînăr dintre ei, a fost o vreme membru al colectivului Jaga Jazzist și acceptă adesea invitații din avangarda rock norvegiană (poate fi auzit pe albume Ulver, Motorpsycho ș.a.). Pe *Ravensburg* acesta prezintă un duet elegiac cu o vioară tînguitoare, o muzică lipsită de sincope agresive continuînd ideea (primită cu căldură pe albumul precedent) dialogului între două instrumente stridente, dar profund melodice, acum cu un violonist nou în persoana lui Håkon Aase (rockerii l-au auzit pe materiale Leprous). Protagoniștii sînt însoțiți de doi bateriști – Torstein Lofthus (ex-Shining) și Helge Norbakken (a lucrat cu diva pop-jazz Kari Bremnes), însă asta nu vine cu o dominație a secțiunii ritmice. Contribuția toboșarilor e mai degrabă în sensul demarcării pieselor, al trasării unor semne de punctuație ce ghidează ascultătorul și structurează fraza muzicală. Uneori trompeta e solitară, alteori se amestecă în formulă și un pian (Andreas Ulvo). Conceptul materialului e familia – vezi titluri precum „Children", „Parents", „Girlfriend", iar *Ravensburg* e numele localității natale a bunicii trompetistului. E un album de doine jazz și dor de casă care reușește să atragă simpatie prin lirismul intens și sound-ul imaculat.

Veteranul Nils Petter Molvær vine din generația ce l-a precedat (inspirat) pe Eick și a consacrat trompeta ca instrument viabil pentru forme muzicale avangardiste gîndite în jurul unor semințe jazz. Spre deosebire de albumul lui Eick, *Buoyancy* e mai expansiv și dens, multistratificat cu zgomot și melodii ce împresoară o trompetă care ocazional își depășește atribuțiile, emulînd parcă plînsul balenelor. Molvær augmentează instrumentul cu felurite gadget-uri și efecte, explorîndu-i limitele tehnice – uneori sună ca o chitară torturată, alteori ca un pui rătăcit de focă. Piesele lui invocă spiritele fiordurilor, alternînd melodii ambientale vălurite de bătaia vîntului arctic cu avalanșe de zăpadă și rock, vacarmul ghețarilor colapsînd cu mugetul mamiferelor acvatice plutind leneș prin Marea Nordului. E responsabilitatea secției ritmice să aducă vîltorile și furiile naturii spre canoane jazz – Erland Dahlen (ex-Madrugada) se ocupă de asta cu mai bine de zece instrumente de percuție în plus față de tobe, introducînd în piesele meteosensibile diverse forme de ritm și regularitate: rafale rock, pulsații discrete, unele secțiuni *world music* ce transcend zona boreală. Ca și pe albumul lui Eick, avem o percuție netradițională care îi va face pe mulți bateriști să își reconsidere meseria și modul în care instrumentele ritmice pot contribui la arhitectura muzicală. Trompeta lui Molvær e aici ingredient al unei construcții masive, nu doar pivotul unui album solo.

Muzica modernă își schimbă prioritățile și obiectivele, iar funcția de a spune povești și a transmite învățăminte începe să fie substituită cu cea de a folosi sunetul pentru a crea imagini – misiunea pe care trompetiștii scandinavi prezentați aici au preluat-o de la Miles Davis.

Mathias Eick* și *Nils Petter Molvær *vor concerta, în seria de evenimente Jazz Nouveau, pe 14 octombrie, respectiv 21 octombrie, în Clubul Control din București.*

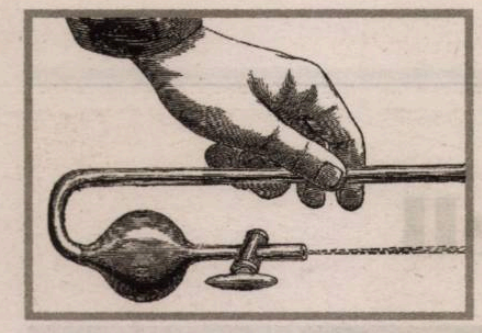

Oana STOICA
rosencrantz & co

Ducu

În memoriam Alexandru Darie

Toată lumea îi spunea Ducu: tineri, vîrstnici, oameni de teatru sau din afara breslei, prieteni, studenți și colegi, cunoștințe și necunoscuți. Prin felul lui deschis de a fi, regizorul Alexandru Darie, un om luminos, cu o voce caldă, excelent povestitor în viață și pe scenă, anula distanța dintre el și ceilalți. Din bonomia asta au ieșit spectacole de un inefabil legendar (stil care îl făcea discipol al lui Giorgio Strehler, pe care îl admira) precum *Visul unei nopți de vară*, *Poveste de iarnă* sau *Iluzia comică*. În timp însă, tragicul, violența și răul lumii au fost de neocolit și meditațiile sale scenice au devenit tot mai apăsătoare, străbătute de tușe groase de pesimism. Natura sa solară s-a transformat pe scenă în magie diafană, iar luciditatea sa, în amare meditații asupra agresivității autodistructive a omenirii.

Unul dintre spectacolele sale, *Trei surori*, realizat în 1995 la Teatrul Bulandra, o demonstrație exemplară de lectură inteligentă, a devenit un reper pentru interpretarea ulterioară a textului. Într-un format de teatru clasic actualizat, Ducu deconstruia cu maximă finețe piesa cehoviană, sondînd în profunzimile dramelor individuale și descoperind cum personajele se devitalizează pe măsură ce viața le erodează visele. Reușise să facă vizibilă comedia umană, să contrapună dramei ridicolul, derizoriul. Actorii erau conduși cu rafinamentul unui dirijor spre interpretări antologice, în care afectul și mentalul personajelor se vădeau într-o rețea filigranată de gesturi, priviri și tonuri (de neuitat scena în care Versinin o cucerește pe Masa la lumina felinarului, gesturile fiind imperceptibile pentru public, doar privirile celor doi fiind în bătaia duioasă a luminii), orchestrată magistral pentru a crea mesaje, perceptibile și subliminale, despre măreția nefericirii cotidiene. Marian Rîlea a jucat în contradicție cu rolurile sale de pînă atunci, predominant comice, și cu imaginea sa publică (era deja Magicianul de la *Abracadabra*), contrîndu-l pe bunul baron Tuzenbach în luptă cu propria sa irelevanță. Solionîi al lui Mihai Constantin se detesta cu atîta patos încît ura de sine se transforma în furie nestăpînită împotriva celorlalți. Ileana Predescu în rolul doicii Anfisa și Ion Besoiu în Ferapont jucau tandrețea, ușor acidă, a bătrîneții. Dan Aștilean era nevolnicul Andrei, paralizat de inutilitatea sa socială, iar Emilia Popescu era exuberanta Natașa, care contamina totul cu gusturile ei proaste. Cele trei surori păreau că îmbătrînesc fizic pînă la sfîrșitul spectacolului: vivacitatea Irinei (Anca Sigartău / Manuela Ciucur) se dilua lent în oboseală, Olga (Luminița Gheorghiu) se martiriza, încercînd să salveze familia, cu un simț al datoriei care părea să o sterilizeze afectiv, iar Maşa (Oana Pellea) avea încă vise romantice, din care realitatea o trezește brusc, în suferință. Urletul ei cînd Versinin (Marcel Iureș), un fante de provincie superficial și flecar (își ștergea cu un gest ostentativ o așa-zisă urmă de funingine de pe mantaua militară pentru a-și demonstra implicarea „eroică" în stingerea incendiului), o părăsește făcea spectatorul să sară din fotoliu. Kulîghin (Cornel Scripcaru) era un personaj caraghios, care disimula tragicul în stupiditatea recitării de proverbe în latină. Ducu desena în tușe suprapuse o lume năclăită de neputințe, epuizată de drame mici, născută gata plictisită și predispusă la disoluție, incapabilă să-și ia destinul în mîini, complăcîndu-se în paradoxala plăcere pe care o dă nefericirea proprie.

Un gînditor profund, fin observator al detaliilor vieții și al panoramelor politice, conștient de amploarea dezastrului pe care omenirea și-l provoacă.

În același an, 1995, și tot la Teatrul Bulandra, Ducu creează un spectacol de cu totul altă factură, *Iulius Cezar*, care face parte dintr-o serie de producții cu teme politice *(Marat-Sade*, *1794*, *Anatomie. Titus. Căderea Romei*, *Coriolanus)*. E antologică scena discursului lui Cezar (Dan Aștilean întruchipa, de fapt, strigoiul împăratului, iar spectacolul era coșmaresc), căruia i se aude doar vocea astfel încît, în timp ce ascultau fanfaronada politicianistă prin care Cezar controla/subjuga masele, spectatorii vedeau cum Brutus (Cornel Scripcaru) pregătește asasinarea acestuia: violență și manipulare de ambele părți, nici un erou, doar nesfîrșite umbre, intrigi și obsesii pentru putere. Perspectiva pesimistă asupra lumii la nivel macro, pe care Ducu o arăta în *Iulius Cezar,* se va adînci în timp și creațiile sale politice vor deveni din ce în ce mai întunecate, pînă la negurosul *Coriolanus*, a cărui premieră a avut loc toamna trecută. Creată în decurs de doi ani, *Coriolanus* este opera finală a unui mare regizor, decepționat de lumea în care trăia, fără ca această dezamăgire să îi altereze însă structura sa umană luminoasă. De-a lungul carierei, Ducu s-a dovedit un gînditor profund, fin observator al detaliilor vieții și al panoramelor politice, conștient de amploarea dezastrului pe care omenirea și-l provoacă. *Coriolanus* este materializarea performativă a violenței, al cărei puls îl percepea cu acuitate în fibra umanității: un grup de 60 de actori funcționează uneori compact, ca un imens organism amenințător, alteori ca o gloată de nestăpînit, înfometată de ură, rudimentară în gîndire și afect, agresivă în acțiune.

© Teatrul Bulandra

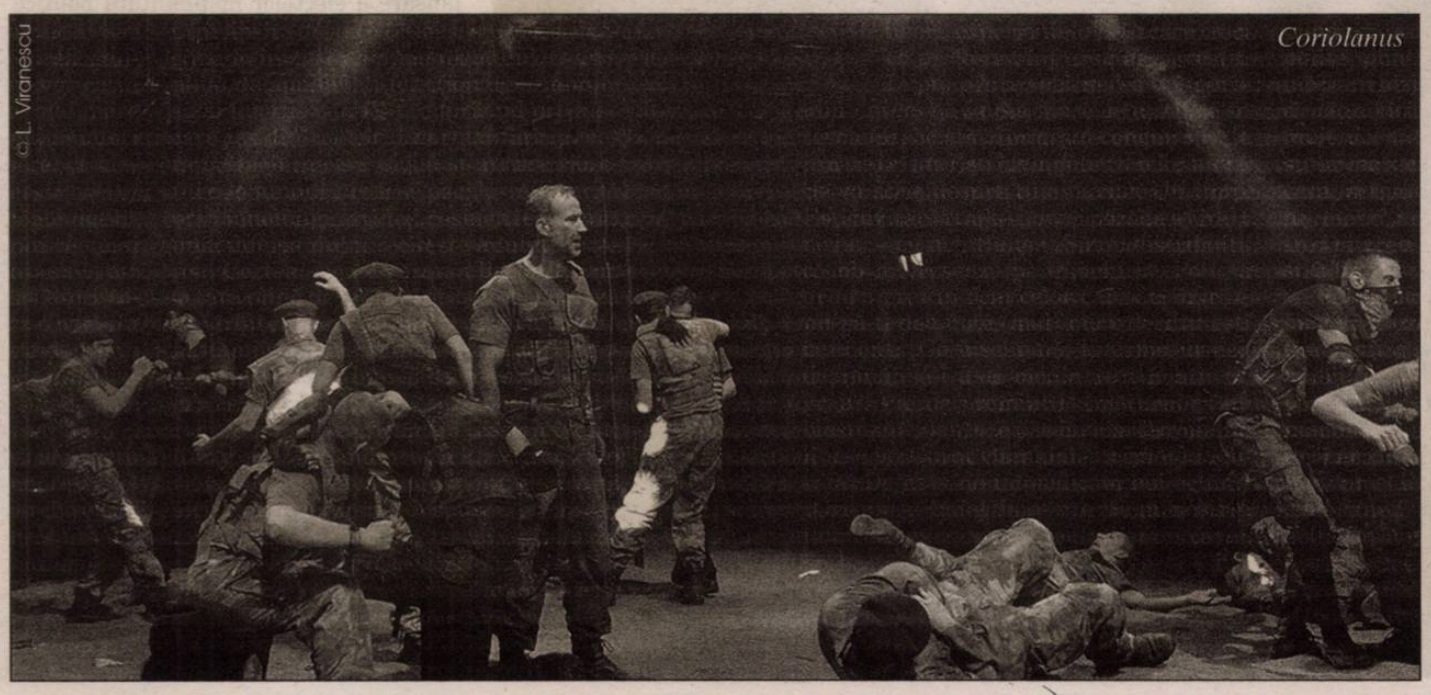

© L. Viranescu

Coriolanus

Este acest ultim spectacol o radiografie a politicii urii în fața căreia individul este neputincios, o demonstrație a monstruozității omului împotriva omului într-o lume în care nu mai există bine și rău, ci doar un nesfîrșit șir de orori. Antieroul Coriolanus (Șerban Pavlu) împrumută ceva din aura războinică a supereroilor de ficțiune, dar eșuează în a fi o figură pozitivă, nici salvatoare, nici morală, iar ratarea lui este și a lumii întregi. Lumea nu mai are eroi. Nu există nici o lumină aici, moartea lui Coriolanus nu îndreaptă lucrurile, vremurile nu reintră în matcă.

Este acest ultim spectacol, poate imperfect, poate neșlefuit stilistic (probabil intenționat, ca să mărească abrazivitatea agresivității), o dovadă de remarcabilă luciditate a artistului. Însă, chiar dacă aici tandrețea regizorului față de personaje nu există (așa cum exista în *Trei surori),* nu există nici aversiune față de ele. Ducu nu este un răzbunător, nu răspunde cu ură unor atrocități, ci doar le arată lumii în măreția lor găunoasă. În ciuda acestei sumbre meditații teatrale, Ducu a rămas pînă la final un un copil senin, pregătit de joacă, chiar și cînd jocurile erau deja făcute.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Carmen M. REINHART Vincent REINHART

Dilema lui Jerome Powell

Odată pe an, comitetele de conducere ale Băncii Centrale Europene (BCE) și ale Rezervei Federale SUA (FED) „se retrag în munți" pentru a găsi inspirație în domeniul politicilor financiare. Conducerea BCE organizează în luna iunie un forum în Sintra, un oraș de la poalele lanțului muntos omonim din Portugalia. Iar FED se întrunește la sfîrșit de august în Jackson Hole, Wyoming, cu ocazia simpozionului de economie al filialei din Kansas City. Privind în urmă, observațiile „de la mare înălțime" de anul acesta ale președinților BCE, Mario Draghi, și FED, Jerome Powell, ne permit o înțelegere profundă a perspectivelor globale și a noilor măsuri de politică financiară ale celor două bănci, care, chiar dacă nu s-au pus de acord, au coincis.

În Jackson Hole, Powell a evocat problemele perspectivelor economice globale, fără să dea nume (președintele SUA Donald Trump), ci doar din punct de vedere „operațional": creșterea instabilității comerciale, a spus Powell, constituie o frînă în calea cererii globale. Cu un an în urmă, în 2018, oficialii FED nu credeau că o creștere anuală reală de 3% a PIB e durabilă, deoarece exploatarea resurselor atinsese deja cote maxime. Această evaluare a determinat FED să crească rata dobînzii de politică monetară de patru ori, cu cîte un sfert de punct.

Acest episod ne arată capcanele elaborării politicilor monetare în timp real. Un an mai tîrziu, Biroul de Analiză Economică al SUA a redus cu aproape o jumătate de punct procentual creșterea PIB din 2018, iar Biroul de Statistică a Muncii al SUA a ajustat negativ estimarea creșterii lunare a gradului de ocupare a forței de muncă. Piața valutară este unul din mecanismele prin care creșterea dobînzii frînează cererea globală. Cînd FED înăsprește politica monetară, în vreme ce alte bănci centrale se cramponează de pragul inferior efectiv al ratelor dobînzii de referință nominale, valoarea dolarului crește. Spus pe scurt, aprecierea dolarului este o modalitate prin care factorii de decizie în materie de politici monetare „donează" putere economică americană partenerilor comerciali ai SUA, ale căror monede devin astfel mai slabe și, ca atare, mai atractive. Pe fondul unei rate a dobînzii de politică monetară negativă și al unui program de achiziții de active fără suflare, Draghi a apreciat din plin, anul trecut, ploconul unor condiții financiare europene mai laxe.

Desigur, un transfer de putere economică americană venit din partea unei instituții independente (FED) l-a nemulțumit pe marele șef, care s-a lansat în critici nimicitoare. Dar nu bombănelile lui Trump cu privire la aprecierea dolarului sînt cele care au determinat FED să-și schimbe strategia. Politicile comerciale ale lui Trump au sporit mai degrabă gradul de neîncredere în domeniul investițiilor și al creșterii economice. Investiția în capital pe termen lung este întotdeauna o afacere riscantă. Atunci cînd apar îndoieli cu privire la o astfel de investiție înainte ca betonul să fie turnat, se va turna mai puțin beton.

Mario Draghi

Acest episod ne arată capcanele elaborării politicilor monetare în timp real.

La începutul anului 2019, FED a considerat că acest nou vînt potrivnic din economie înlătură necesitatea creșterii dobînzii de referință. Dar, pe măsură ce lunile s-au scurs și acest curent neprielnic s-a intensificat, oficialii FED au schimbat cursul și au început o relaxare a politicii monetare.

Cu toate acestea, anumite mecanisme economice sînt asimetrice. Unele bănci centrale nu se conformează întotdeauna, atunci cînd FED își înăsprește politica, și preferă să lase propriile monede să se deprecieze. În schimb, cînd FED își relaxează politica monetară, partenerii internaționali dispuși să permită propriilor monede să se aprecieze, depreciind astfel dolarul, sînt cu mult mai puțini. Nici un partener nu ia o astfel de inițiativă, deoarece tuturor le e teamă de presiunea creșterii cursurilor de schimb. Generația mai veche a bancherilor centrali ar fi recurs, pentru a ajunge la același rezultat, la o intervenție directă pe piața monetară. Dar, chiar dacă așa ceva încă se mai practică în economiile emergente, într-o economie dezvoltată folosirea rezervelor monetare ar atrage oprobriul colegilor. Ei recurg, în schimb, pentru a obține același rezultat, la modificarea ratelor dobînzii de politică monetară, evitînd astfel aprecierea și obținînd o depreciere modestă.

Prin urmare, cînd FED s-a reorientat, toate celelalte bănci centrale majore au urmat-o. Draghi a împins BCE în aceeași direcție, la Sintra, și a continuat, pe 12 septembrie, cu o nouă relaxare de politică monetară. Ceea ce a stîrnit din nou furia lui Trump, care a crezut că această manevră vizează cursul de schimb. Și a avut, în mod indirect, dreptate. Căci un euro mai slab este rezultatul intermediar urmărit de Draghi pentru a sprijini o economie stagnantă și pentru a crește rata inflației la procentul vizat de BCE de puțin sub 2%.

Trump nu va trebui să suporte consecințele spuselor și faptelor sale.

Reacția BCE duce, evident, la o depreciere mai mică a dolarului, slăbind efectul de stimulare al manevrei FED. Iar faptul că, prin relaxarea politicii monetare, FED a introdus, de unul singur, o politică monetară acomodantă la scară globală nu reprezintă o consolare pentru Casa Albă. Trump ar fi preferat ca Powell să fie mai rapid ca omologii săi în cursa pentru cea mai scăzută rată a dobînzii. Problema lui Powell este că economia SUA pare să nu aibă nevoie de un astfel de stimul. Gradul de ocupare a forței de muncă are o creștere sănătoasă, iar salariile sporesc. Comerțul global e, poate, în recesiune, dar economia SUA nu depinde de el în aceeași măsură ca partenerii ei de afaceri.

Jerome Powell

Spre marea, dar niciodată rostita frustrare a lui Powell, FED stabilește politica monetară într-un fel care sporește șansele ca Trump să fie reales în 2020. Ceea ce, evident, nu e o sarcină prevăzută de Actul constitutiv al FED *(Federal Reserve Act);* scopul FED e, pur și simplu, să asigure un grad maxim de ocupare a forței de muncă și prețuri stabile. Iar mandatul FED de a asigura o creștere economică durabilă îl obligă pe Powell să încerce o contrabalansare a efectelor instabilității politice provocate de Trump.

Oficialii FED nu au de gînd să lase intenționat economia să se poticnească, înainte de alegerile din 2020. Astfel, dacă Powell reușește, Trump nu va trebui să suporte consecințele spuselor și faptelor sale, ceea ce îl va încuraja să continue în același stil.

Există așadar un bun motiv pentru care Powell are o privire abătută – nu numai la Jackson Hole.

Carmen M. Reinhart *predă Sistemul financiar internațional la Kennedy School of Government, Universitatea Harvard.* ***Vincent Reinhart*** *este economist-șef și strateg macroeconom la Bank of New York Mellon.*

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Anca ZAHARIA

afară sînt urși

Cinci locuri pentru liber-profesionistul bucureștean

Încerc să nu mai folosesc cuvîntul *freelancer* pentru a mă referi la acei oameni care practică meserii libere de un program anume, de șefi, termene-limită impuse de alții și așa mai departe. E o artă, dacă permiteți, și să ai idei bune și foarte bune cînd pare că nu faci nimic, ci că „stai la terasă" sau „numai te plimbi, Anco, vai, ce frumos, ce te invidiez". Să ne înțelegem, există o grămadă cu vîrf și de idei proaste și foarte proaste, doar că pentru alea nu ești plătit, spre deosebire de majoritatea angajaților la stat, plătiți la ora petrecută înfipți în scaun cald și aducător de bonusuri, nu la idee concretă care duce la rezultat pe măsură, întotdeauna cuantificabil.

În cele ce urmează, fac un top al preferințelor mele în materie de localuri bucureștene prietenoase cu oamenii care au nevoie, pentru a lucra fructuos, doar de o masă pe care să pună un laptop și-o cafea bună, poate un croissant cu unt și poate și cu un oarecare somon și avocado în el, de liniște sau muzică ambientală. Care trebuie să fie plăcută și nederanjantă, oameni buni și patroni de cîrciumi; jur că nu multora le vin idei pe boxele zdrăngănitoare ca-n club de centru vechi la 3 noaptea, dintr-o sîmbătă spre duminică, altfel am lucra cu toții în lenjerie intimă verde neon, ca o limetă radioactivă, pe ritmuri semi-orientale, balcanice, jeluitoare și rareori optimiste, cu cocktail-ul fucsia într-o mînă și cu laptop-ul în cealaltă, stimulați la intelect de tot ce are cotidianul (scuzați, nocturnul) mai obositor și consumator de resurse fizice și psihice. Și financiare, aud că-i greu să fii *clubber* „profesionist".

■ **5 to go Doamnei.** Cum îi spune și numele, acest *coffeepoint* e pe strada Doamnei, o bijuterie cu cafea într-un șir de librării și anticariate, astfel că, și dacă se întîmplă să nu ai de lucru, dar preferi informația luată din cărți celei dobîndite dînd piept cu viața sau cu buletinele de știri, poți da o tură printre cărți (de unde cu 50 de lei pleci cu cărți excelente care te țin chiar și o lună, și da, chiar dacă ești cititor-maratonist), apoi te poți refugia la o cafea aici, la o masă unde aproape niciodată nu e nimeni, de vreme ce majoritatea clienților chiar aderă la principiul de *coffee to go* al localului. Însă aici se lucrează bine, personalul e tăcut, muzica e uneori cam tare, depinde de ce noroc ai, presupun, cafeaua o știe cam toată lumea, e foarte bună și localul e numai bun de pozat (apropo, au și ei cărți, nu e musai să vii cu una de-acasă), pereții sînt în nuanțe arămii, de toamnă, decorul cu elemente pe care nu le descoperi la o primă vizită.

■ **MODUL Cărturești.** Cafeneaua din cadrul acestei librării este deja faimoasă, e o stare anume de liniște și pace, parcă vin și ideile mai bine cînd te vezi înconjurat de atîtea cărți, de oameni care păstrează, totuși, un ton jos, de vizitator de biserică ori de musafir conștient de sine într-o bibliotecă mare și serioasă. Vine toamna, în unele orașe a venit deja, iar un cappuccino cu măcar o agendă de notat idei e un *must*. Vorbind de toamnă, nu știu dacă trebuia să scriu cu italice mai devreme, că e vreme și de must. Păcat că nu se vinde la librărie.

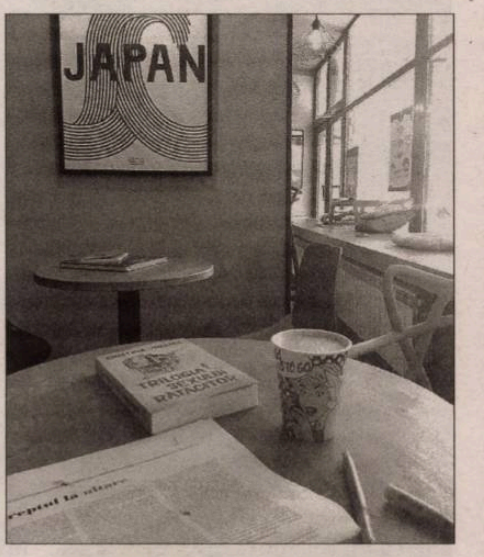

■ **Beans & Dots.** Am mai scris despre acest loc aici, m-am plîns că nu are buline, recunosc că am eu o problemă. Poate 2020 va fi anul dungilor, nu al bulinelor *(winks at* Dragnea). Definiția locului pentru *freelancer,* dacă acesta este serios pus pe treabă, mai puțin pe relaxare, gata să tasteze pînă la... aproape epuizare, căci pentru asta există personalul prietenos, gata de realimentat ceașca cu cafea sau ceai.

■ **Cărturești CARUSEL.** Trebuie să recunoaștem, cei de la Cărturești stau foarte bine și pe partea de aprovizionare cu noutăți din multe domenii, dar și pe zona de cafenea. Deja cu mîncarea mi se pare că s-au dus puțin cam departe, parcă mai au un pic și servesc rață, eventual crescută pe un alt nivel al librăriei, totul bio, totul eco. Lucru care nu-i musai rău. Se poate lucra aici, dar aș zice că mai degrabă ceva lejer. Din perspectiva mea, aici vii să iei o gustare, să bei un cappuccino, să recitești ceva ce trebuie să expediezi pe seară prin e-mail, să corectezi manuscrisul unui amic care își pregătește debutul și care a cerut ajutorul ochilor tăi uneori atenți.

■ **BOB Coffee Lab.** Nu e prea mult loc înăuntru, iar afară se face tot mai frig, dar cafeaua este de cea mai bună calitate, așa că poate merită să te bați (nu, nu la propriu) pentru un loc la masa din interior. Sau să-ți iei cafeaua la pachet și să fugi acasă cu ea, să te învelești în cea mai pufoasă pătură pe care o ai la dispoziție și-abia apoi să te pui pe treabă. Să curgă cafeaua! Și eficiența!

***Anca Zaharia** este, înainte de toate, cititor. Cea mai recentă carte publicată este* Suicid, *Editura Herg Benet, 2019.*

PUBLICITATE

preț pachet ziar + carte 25 lei

adevărul îți aduce

SOFIA A SPANIEI

de luni, 23 septembrie

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

Horia BLIDARU

Tinerețe fără bătrînețe și politică fără de moarte

Tatălui meu, septuagenar activ

Joe Biden (76 de ani) conduce în cursa din cadrul Partidului Democrat pentru candidatura la președinția SUA, fiind urmat, la zece procente distanță, de Bernie Sanders (78 de ani) și Elizabeth Warren (70 de ani). Prestația din dezbaterea de trei ore din această săptămînă a consolidat poziția de favorit a lui Biden, fost vicepreședinte al SUA în timpul administrației Obama, anterior senator timp de 36 de ani. Liberal moderat, puternic susținut de comunitatea afro-americană, Biden îl devansează, de altfel, în sondaje și pe președintele Trump (73 de ani). Faptul nu e, însă, foarte relevant încă, avînd în vedere că și Hillary Clinton era cu 10% peste Trump cu un an înainte de alegerile din 2016.

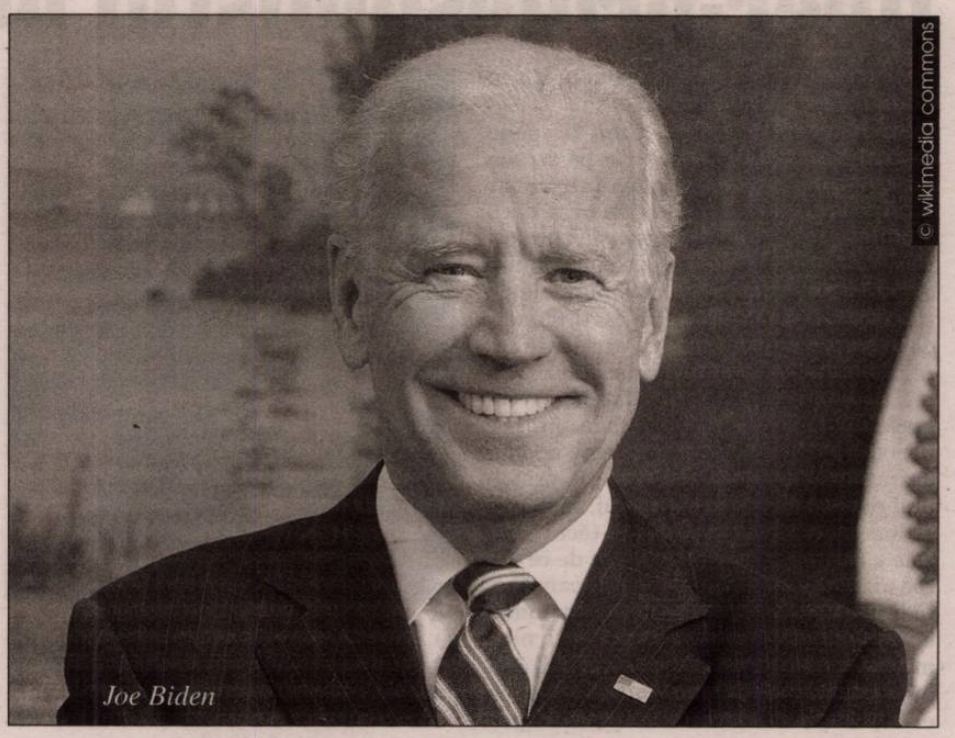

Joe Biden

Interesant, în această fază preliminară, mi se pare de observat vîrsta competitorilor de la vîrful politicii americane. Aceasta, în condițiile în care trăim într-o epocă a exaltării tinereții ca virtute axiomatică, inclusiv în politică. Bulversarea scenei globale după criza financiară a propulsat politicieni ca șefi de stat și guvern înainte de a împlini 40 de ani: Emmanuel Macron a fost ales președinte la 39 de ani, Sebastian Kurz a devenit cancelarul Austriei la 30 de ani, Leo Varadkar conduce guvernul irlandez de la 38 de ani. Alexis Tsipras a fost primministru al Greciei începînd de la 41 de ani, iar Matteo Renzi al celui italian de la 39. Mette Frederiksen este, la 42 de ani, noul premier danez, iar Luigi di Maio este, de la 32 de ani, viceprim-ministru la Roma. Alexandria Ocasio-Cortez a devenit, la 29 de ani, cea mai tînără femeie aleasă în Congresul american, viitorul comisar european din partea Lituaniei are 28 de ani, iar Suedia și Australia au parlamentari aleși la numai 22 de ani.

„Jeunismul" este simptomul unei societăți care îmbătrînește.

Observă Pascal Bruckner, într-un interviu pentru *Le Figaro* despre noua sa carte – *O scurtă eternitate. Filosofia longevității* (Grasset) –, că ceea ce era un obstacol într-o carieră și un motiv de suspiciune, în „Lumea de ieri" a lui Stefan Zweig, în Viena sfîrșitului de secol al XIX-lea, a devenit, prin definiție, vîrsta excelenței și a geniului. Gravitatea respectabilă a lăsat loc impetuozității tinere. Iată, însă, că americanii fac excepție. Să fie un reflex post-Obama (ales la 47 de ani)? Sau, încă o dată, America dă tonul unei noi tendințe?

Bruckner semnalează faptul că „jeunismul" este simptomul unei societăți care îmbătrînește și amintește că, în ultimul secol, omul a cîștigat 20-30 de ani în plus de viață. „Am împins iarna mai tîrziu între anotimpurile vieții", spune filosoful francez, omenirea cucerind ceea ce el numește „o vară indiană". Aceasta avînd drept consecință refuzul seniorilor de a mai fi invizibili; dimpotrivă, „ei vor să rămînă în cetate" – și nu oricum, ci activi. „A gîndi că de la 60-65 de ani ne retragem din societate și trăim într-o lume de plăceri și consumism pur, pe spatele urmașilor, e o nebunie totală", consideră Bruckner. Bătrînețea nu mai e sinonimul renunțării, într-o lume în care „seniorii de azi umplu avioanele *low-cost,* urcă pe Machu Picchu și își iau nepoții pe trotinetă, demonstrînd că nu e rușinos să fii activ la o vîrstă la care înaintașii noștri erau cu un picior în groapă".

Cvadragenar, am fost, în această vară, între cei mai tineri pasageri ai avionului Lima-Cusco și ai trenului spre orășelul de la poalele Machu Picchu, pentru a admira, apoi, cu stupoarea prejudecăților și comodității, elanul și agilitatea oamenilor cărunți din jur în escaladarea zonelor celor mai dificile ce străjuiesc vestigiul incaș.

„Niciodată, cînd ne-am hotărît să facem ceva, nu ne-am dovedit incapabili să reușim", spunea despre Statele Unite Joe Biden la dezbaterea din tabăra democrată. E a treia sa cursă pentru desemnarea drept candidat la funcția supremă. Și chiar dacă un concurent în etate de 44 de ani, cotat cu 1% din opțiunile de vot, l-a luat peste picior („Ați uitat deja ce ați spus acum două minute?"), americanii își vor alege, anul viitor, un președinte septuagenar.

***Horia Blidaru** este consilier politic la Parlamentul European.*

aduse cu poșta

Un concurs de frumusețe și atît

Acum două săptămîni, am primit un mesaj din partea unei persoane care a citit articolul meu publicat în *Dilema veche,* intitulat „În România privește cineva viitorul?", și care mi-a scris că ar trebui să mă gîndesc serios să intru în politică și că mă susține. Recunosc, m-a tentat ideea prin 2018, în contextul în care țara părea să strige că vrea noutate. M-am gîndit că pot să ofer așa ceva, dar la puțin timp după ce am băgat capul pe ușa partidului, am înțeles că „sistemul" este o mlaștină plină de vipere și că nu am „calitățile umane" necesare pentru a ocupa funcții „în aparat", sau mai bine zis că nimeni nu susține acolo (altfel decît la modul general declarativ și demagogic) calitățile pe care eu le am de oferit. Astfel, mi-a venit ideea acestui articol, care e un fel de răspuns la mesajul primit și totodată o soluție pentru viitorul prezidențialelor din țară.

În cei 35 de ani ai mei nu am văzut nici un om capabil pentru politică în țara mea. Nu am nici un model contemporan din punct de vedere politic. Dar încep să văd niște lucruri, încep să înțeleg. Cum spunea un fost șef al meu care mă anunța că, în opinia lui, trecusem de junioratul debutului în primul loc de muncă: „Începi să calci, încep să te aud, bravo!". Cei care ar fi avut talent pentru *un nou tip de politică* și au încercat să schimbe paradigma au părăsit „scena" înainte să-i uite lumea ca profesioniștii care erau înainte de acest derapaj necesar. Au reușit să revină repede pe drumul lor inițial și bine au făcut. Acești oameni au fost tentați la un moment dat de o idee, de un ideal mai mare decît ei înșiși, de un vis lucid, de o iluzie. Îmi vin în minte versurile lui Egar Allan Poe: *„All that we see or seem / Is but a dream within a dream"* („Tot ceea ce vedem sau ni se pare / Este numai un vis într-un alt vis"). Fiecare dintre acești oameni care au văzut îndeaproape realitatea politică din România a povestit ce-a văzut, a scris lucrurile astea, iar unii dintre aceștia încă o fac. Iar eu am citit și citesc în continuare scrierile lor, am luat și iau aminte, pentru că numai proștii învață din greșelile lor, deștepții învață din greșelile altora, zice o vorbă…

Vreau să mă distrez în fiecare zi! Vreau un președinte arătos!

Gîndindu-mă la mine, nu sînt omul potrivit. Nu am ținut niciodată să fiu neconflictual pentru că am vrut să am o opinie proprie despre lucrurile la care m-am priceput, iar genul ăsta de atitudine îți aduce bună înțelegere și apreciere în cercuri mici, izolate și rar întîlnite. Nu am ținut morțiș să mă înțeleg bine cu toată lumea și nici să fiu cel mai popular om din încăpere. În general, sînt comunicativ, dar am zile și zile. Mă consider un om civilizat, însă după propriile mele standarde, avînd în vedere că îmi place să-mi pun furculița pe masă ca să se vadă că am furculiță, dar de mîncat îmi place să mănînc cu mîna. Aș fi la fel de sincer și dacă m-ați pune la Cotroceni!

Pentru că așa stau lucrurile, iar „calitățile umane" necesare pentru înaltele funcții care au pe mînă soarta țării par să fie bine modelate pentru această casă de nebuni în care trăim, propun să organizăm alegerile prezidențiale din luna noiembrie ca pentru un concurs de frumusețe în care să votăm omul cel mai arătos pentru a ocupa această funcție limitată constituțional la o aparență cît mai agreabilă. Pentru că eu numai asta voi juriza, stimați candidați, doamnă, domnilor, puneți-vă urgent pe treabă pentru pregătirea noului concept de competiție prezidențială: abonamente la sala de fitness, revizuiți meniul zilnic, pentru că voi vota omul pe care vine cel mai bine costumul, respectiv pe care compleul *deux-pièces* vine perfect. *Am renunțat la criterii și standarde de competență pentru că vreau să mă simt bine în țara mea. Vreau să mă distrez în fiecare zi! Vreau un președinte arătos!* Un președinte care să arate lumii că românii sînt oameni frumoși. Cu dantura bine aliniată și curată, drepți de spate, luminoși. Vă rog să contractați din timp (și așa nu prea mai e!) *consultanți de fashion* pentru că nu voi tolera aberații vestimentare la vernisajul din noiembrie. Președintele ales trebuie să fie un exemplu de imagine pentru că, din punct de vedere constituțional, atît i se cere. Fiecare candidat trebuie să prezinte trei ținute vestimentare, să țină un discurs de trei minute despre menținerea bunei colaborări, așa, în general, într-o atmosferă edenică de pace (pentru că asta este planeta Pămînt!), și să răspundă unui chestionar de maniere pentru a demonstra nivelul de „civilitate".

Alex GHEORGHE

T. SZABÓ Csaba

Paradigme privind minoritățile

Orice text are o istorie. În majoritatea cazurilor, povestea textelor publicate este una efemeră și banală, cîteva ore de contemplație, munca editorilor și textul apare în mediul online. Din păcate, acest text însă avea o soartă mai zbuciumată, cumva reflectînd și reproducînd fidel problemele despre care vorbesc în text. De zece ani scriu articole pentru diferite reviste maghiare din Ardeal, mai ales despre patrimoniul cultural și arheologic din România și rolul arheologiei publice în secolul al XXI-lea. Sînt un fel de Cătălin Pavel în varianta maghiară. Uneori însă, mă apucă curajul să scriu și despre politică și probleme sociale, identitare din țară. Am dorit să public varianta maghiară a acestui articol în revista *Magyar Szó Online* (maszol.ro) unde scriam regulat de doi ani deja. Din păcate, editorul rubricii de opinii refuza publicarea textului, nefiind „în concordanță cu politica internă a revistei online". Este important de menționat că această politică internă presupune că cea mai citită revistă maghiară din România are un filtru politic asumat, refuzînd publicarea textelor care reprezintă opinii diferite, alternative, neconvenționale. Articolul maghiar a fost ulterior publicat într-o revistă din Slovacia. Fiindcă tema este una generală și care necesită un dialog intercultural și interetnic, m-am gîndit că ar merita să fie publicat și în limba română. Iată textul refuzat.

Dan Barna, președintele Uniunii Salvați România (USR), a declarat la Tîrgu Mureș că România ar trebui să iasă din logica discursurilor și categoriilor etnice și să se concentreze pe nevoile esențiale, comune cetățenilor, fie ei maghiari sau români. Evident, drept răspuns, UDMR a subliniat că problema etnică nu trebuie depășită, ci soluționată. În cele două declarații nu s-a manifestat doar confruntarea dintre două partide care, în fond, sînt în competiție, ci s-au întîlnit două viziuni ideologice interesante, pe care merită să le analizăm.

În ultimii 99 de ani, maghiarii transilvăneni s-au regăsit într-o situație juridică particulară care a marcat în mod specific alegerile lor politice și reprezentarea politică. Totuși, situația maghiarilor din Transilvania nu a constituit un caz singular la nivel european, nici în 1923, la publicarea noii Constituții a României, nici astăzi, în 2019, la o sută de ani de la Marea Unire. Datorită contextului său demografic, cultural și istoric specific, Europa a fost întotdeauna o hartă eterogenă, diversă și plină de culoare, unde grupurile etnice s-au perindat continuu de-a lungul mileniilor, constituind uneori mici insule culturale sau enclave într-o anumită regiune. Politica statului român față de minorități nu este cea mai rea din Europa, iar cetățenii de limbă română subliniază frecvent acest lucru, uneori numind ironic drept „discriminatoriu" statutul maghiarilor transilvăneni, care se limitează practic la învățămîntul în limba maternă (de la clasa I pînă la doctorat) și sporadic la plăcuțele bilingve. Românii, pe de o parte datorită contextului istoric, pe de altă parte datorită diasporei de cinci milioane de cetățeni, sînt mai mobili și mai umblați prin lume decît maghiarii din Transilvania. Mult mai mulți români au trăit peste hotare și au experimentat diversitatea etnică, culturală și lingvistică în comparație cu maghiarii transilvăneni. Acesta este un fapt incontestabil, care, în același timp, face ca românii sau cei care se întorc din diaspora să fie mai deschiși și deseori mai flexibili în cea ce privește identitatea națională. Cineva care a umblat prin lume, care vorbește trei-patru limbi, a venit în contact cu numeroase medii culturale, nu își va apăra identitatea națională, etnică sau culturală cu aceeași înverșunare și nu va fi atît de puternic legat de forme de naționalism numite de Benedict Anderson identități comunitare imaginare.

Din acest motiv, printre altele, românii văd situația etnică într-un mod radical diferit. Pe de altă parte, de un secol ei au învățat în școli, din manuale, acasă și din presă că maghiarii, veneticii de odinioară, asupritori, aristocrați, aroganți, dar și sîrguincioși și demni de încredere (acestea fiind clișeele fundamentale despre noi) au tot felul de privilegii, sau sînt și ei români, pentru că trăiesc în România. Aceste stereotipuri care rezultă dintr-un model educațional greșit urmează paradigma naționalismului francez, unde cetățenia și naționalitatea sînt construite în jurul aceluiași concept. A fi francez înseamnă a fi o persoană de limbă franceză și cetățean francez. În mod similar, în această logică, a fi român înseamnă a fi cetățean român care are datoria să cunoască bine limba română. Acest mod de a gîndi se remarcă în special în mentalitatea locuitorilor din județele din sudul României și în Capitală. Aceste concepții greșite care au blocat apropierea dintre maghiarii transilvăneni și București se datorează nu numai modelului francez din secolul al XIX-lea, manualelor de istorie necorespunzătoare și discursului etnopolitic complet greșit, dar și politicii de omogenizare comuniste (în realitate naționalist-comuniste dictatoriale) dintre 1947 și 1990. Din păcate, afirmația lui Dan Barna nu evocă modelul etnopolitic al unei țări occidentale sau nord-europene, ci repetă acest discurs marcat de traume istorice și frustrări naționale descris de István Bibó. Este același mesaj pe care îl auzim de o sută de ani și din care UDMR a putut trăi de treizeci de ani încoace.

Tot atît de învechită este și politica etnică a UDMR.

Problema este că, în timp ce în prezent în elita politică românească și în rîndul partidelor românești nu există nici o persoană sau un partid care să dispună de un plan detaliat și elaborat privind minoritățile din România (o lege-cadru a minorităților), reprezentanții comunității maghiare – din 1990 încoace, în afară de sutele de proiecte de lege și dezbateri, de inaugurările pline de patos de sculpturi și clădiri – nu au putut face nimic pentru materializarea viziunii lui Károly Kós, care a pledat pentru o identitate transilvăneană, un spațiu politic și cultural independent de Budapesta. Am devenit dependenți de Budapesta: de acolo vin banii, ideologia, modelele de implicare politică – practic, tot ce determină viața maghiarilor din Transilvania. Între 1990 și 2008 a existat o ușoară apropiere între Budapesta și București – e suficient să ne gîndim la Declarația de la Timișoara din 1996 sau la ședințele comune ale celor două guverne. Din păcate, această inițiativă practic formală, dar, în opinia mea, semnificativă, a încetat din 2010 încoace. Tot așa sînt pe cale de extincție lucrările Comitetului istoric mixt româno-maghiar, care încep să fie înlocuite în ambele țări de o viziune istorică funestă și de o istoriografie aservită politic. Să ne gîndim doar la președintele Academiei Române sau la ascensiunea rapidă a carierei lui Ernö Raffay. Oricît ar părea de incredibil, șefii de stat ai celor două țări nu s-au mai întîlnit oficial de zece ani. Ne putem imagina că liderii Franței și Germaniei, Suediei și Finlandei nu se întîlnesc timp de zece ani, avînd în vedere istoria lungă a relațiilor politice și istorice dintre cele două țări? Faptul că Transilvania a devenit o colonie a Budapestei, atît din punct de vedere cultural, cît și financiar, se datorează eșecului diplomației româno-maghiare și lipsei viziunii politice comune.

Propunerea lui Dan Barna, potrivit căreia ar trebui ca opțiunile noastre politice să reflecte în primul rînd responsabilitățile noastre cetățenești și trebuie să acorde atenție circumstanțelor care periclitează condiția noastră de cetățeni este într-adevăr o idee rațională: 90% din români și maghiari se confruntă cu aceleași probleme. Sistemul politic corupt, falimentul total al instituțiilor statului (poliție, poștă, căile ferate etc.), lipsa generală a infrastructurii, respectiv starea ei medievală, situația sistemului sanitar, starea dezastruoasă a spitalelor, a instituțiilor pentru vîrstnici, a instituțiilor psihiatrice, criza perpetuă a sistemului educațional, rolul exagerat al Bisericii în politică și în viața publică sînt doar cîteva elemente care într-adevăr îi afectează grav deopotrivă pe români și pe maghiari. Cerințele fundamentale ale fericirii umane (securitatea materială, siguranța socială, condiția fizică bună, un stat protector funcțional) sînt foarte labile în România, iar dată fiind nefuncționalitatea acestor instituții, în viziunea lui Dan Barna, alternativa poate să vină doar din sectorul privat, acolo unde chestiunile etnice sînt șterse, dispar sau devin irelevante. Din păcate, acest model nu poate funcționa în România, deoarece sare peste mai multe etape ale evoluției societății care încă nu au avut loc la noi și nu acordă atenție realităților actuale din România. Însă tot atît de învechită este și politica etnică a UDMR, care așteaptă în continuare voturile maghiarilor din Transilvania în ideea că „numai ei se ocupă de noi". Ambele mesaje sînt greșite și lipsite de conținut.

Într-o democrație europeană care funcționează normal, soluția s-ar regăsi undeva între cele două poziții. Nu este de la sine înțeles ca eu, ca maghiar din România, să fiu obligat (?) să votez un partid maghiar. Vremea acestei ideologii a apus. Așa cum nu este de la sine înțeles, în secolul al XXI-lea, ca identitățile etnice, culturale să fie dizolvate sau înlocuite de noile categorii conceptuale ideologice ale sistemelor economice neoliberale. Este greu de ieșit din dihotomia patologică „Soros-Orbán", „dreapta-stînga", „național-antinațional". Din păcate, în contextul unor tendințe globale, gîndirea politică publică maghiară și cea română fierb în această paradigmă duală. Parcă nu ar exista alternative. Parcă lumea ar fi un film în alb-negru în care oamenii pot fi doar maghiari sau români, dar nu și maghiari din România, nu și maghiaro-români care trăiesc în căsătorii mixte sau româno-maghiari, secui care știu românește sau maghiari din zone în care sînt minoritari, dar care vorbesc totuși și limba maghiară. În această paradigmă duală fuzionăm mii de identități și generalizăm, pentru a crea capital politic, avînd în vedere că în politică totul se limitează la categorii clare despre bine și rău, ca în *Stăpînul inelelor* sau în oricare alt topos mitic.

Care ar putea fi soluția? În primul rînd, trebuie să uităm categoriile duale. Lumea e mai cuprinzătoare și nu constă doar din două entități. În al doilea rînd, la nivelul politicii naționale, România și Ungaria ar trebui să tindă spre o relație de prietenie: după 100 de ani, în 2020 ar fi timpul pentru o astfel de schimbare de paradigmă. Există mai multe elemente care leagă Budapesta și Bucureștiul decît cele care le despart: ambele state sînt membre UE și NATO, în ambele țări conviețuiesc maghiari și români, ne leagă istoria, tradițiile etnografice și gastronomice, arhitectura, viața muzicală și sportivă, tot atîtea elemente comune, chiar dacă acestea nu sînt întotdeauna puternice sau pozitive.

Situația relațiilor româno-maghiare este similară celor germano-poloneze, franco-germane, franco-engleze, coreeano-japoneze, americano-mexicane. Aceste relații sînt inextricabile chiar dacă s-a dorit ca aceste țări să urmeze căi diferite. Cele două țări au nevoie de reînnoirea relațiilor la nivel diplomatic, național, și de o reconciliere istorică. În acest scop ar fi nevoie de o lege-cadru comună privind minoritățile, ratificată în ambele țări, ceea ce ar asigura cu adevărat respectarea legii și punerea ei în practică. Ar fi nevoie și de o schimbare radicală în educație, prin prisma căreia să nu ne mai privim ca pe niște dușmani eterni, ca pe niște popoare care vorbesc ciudat, ci să clădim și să valorificăm moștenirea noastră culturală comună. Ar fi nevoie de manuale comune, de programe secuiești în județele din sud și de o multitudine de programe culturale românești în Secuime. Ar fi nevoie de o modalitate nouă de predare a limbii române, cu un număr mai mare de ore de limbă română zilnic pentru secui, în care capul elevilor să nu fie împuiat cu chestiuni de istoria literaturii, ci în care ar fi învățați să folosească și să exerseze limba vorbită, între ei, și cu clasele românești. Ar fi nevoie de organizarea de zile maghiare la București și la Iași, de zile românești la Cristuru-Secuiesc și la Miercurea-Ciuc. Ar fi nevoie de măsuri comune româno-maghiare pentru ocrotirea moștenirii culturale a sașilor și a maghiarilor din Transilvania și de revitalizarea moștenirii culturale românești în localitățile din estul Ungariei (vestigii, școli, patrimoniu, Fundația Gojdu).

Prin astfel de măsuri am putea ajunge să ne cunoaștem și să ne înțelegem cu adevărat, iar prin cunoaștere ne-am însuși toleranța. Cunoașterea înseamnă putere, dar politica se teme de cunoaștere, deoarece în politică nu se urmărește accentuarea diversității și complexității, ci dualitatea simplistă, uniformizantă, clădită pe scandaluri. Nu mai dorim o astfel de politică, dar nu susținem nici negarea realității. Transilvania are nevoie de un nou manifest *Kiáltó Szó* [manifest elaborat în 1921 de Károly Kós cu István Zágoni și Árpád Paál care pleda pentru o atitudine activă, constructivă a maghiarilor din România în contextul noilor realități politice, care promova atît păstrarea autonomiei maghiarilor din Transilvania, cît și integrarea politică în România, în fața unei atitudini pasive, defetiste, *n. trad.*]: este nevoie de o voce puternică comună româno-maghiară.

***T. Szabó Csaba** este istoric, asistent universitar la Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, la Departamentul de Istorie, Patrimoniu și Teologia protestantă.*

traducere din limba maghiară de Éva-Edith VERES și Erika VÁLI

Cu ochii-n 3,14

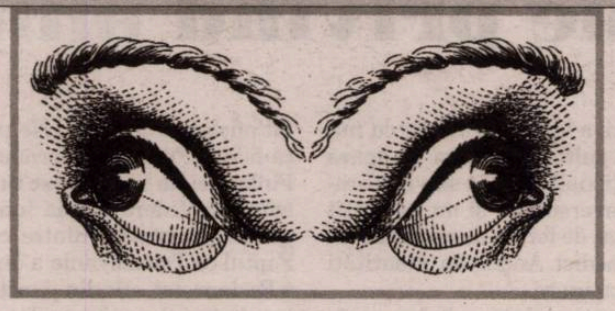

NU, DOMNULE, NICI ROCHIILE NEGRE CU SPUMĂ DE MEMORIE, NICI TRISTEȚEA VINDECĂTOARE, NICI GÎNDUL SĂ LAȘI PERSONALITĂȚILE NERECICLATE NU MAI SÎNT CE-AU FOST

■ Pe o terasă din apropierea Gării de Nord, doi domni în etate încearcă să articuleze supărări: „Nu, domnule, ascultă la mine. E supărată pe dumneaei, de asta a plecat, nu e supărată pe mine. Și cînd va pricepe și ea asta, se va întoarce“. Celălalt aprobă și trîntește pe masă paharul gol: „Pe ea e supărată. Precis se-ntoarce. Mai luăm un rînd? Că ea precis se-ntoarce“. (**A. Z.**)

■ Săptămîna trecută, după ce o maimuță s-a plimbat prin sectorul 5, fiind prinsă ulterior de către jandarmi în podul unei locuințe, a fost făcută o percheziție acasă la Nuțu Cămătaru. Aici au fost găsiți doi macaci, doi lemuri și o cămilă. Nici mafioții nu mai sînt ce-au fost, în 2013 au fost găsiți pe proprietatea familiei Cămătaru patru lei și doi urși. (**A. M. S.**)

■ Din „agenda“ publicului de festival: am intrat într-un *Boutique* (din zonă), chiar așa numit încă de pe firmă, chitită să-mi cumpăr ceva din oferta rafinată: „Nu mai avem...“ Acest „mai“ mi-a atras atenția, așa că am insistat, nu eram, totuși, într-un loc cu de-ale gurii. „Știți, cu festivalul ăsta, s-au vîndut foarte bine rochiile negre, am avut cerere mai mare ca de obicei...“ Uau! Așadar și cultura aduce beneficii bănești, imediate, nu doar consumă. Căci beneficiile de minte și suflet nu par să conteze. Și pentru că sîntem la detalii de eleganță, un pont: știți care a fost cea mai frumoasă rochie în (nu din) festival? Alexandra Silocea. *De gustibus...* (**R. M.**)

■ Anunțuri pe Internet la capitolul încălțăminte de damă: „Papuci damă Marco Tozzi model decorativ slip-on din piele. Brantul cu spumă de memorie Feel Me asigură un confort mare purtătorului pe ziua întreagă“ sau „papuci damă Tamaris model trendy slip-on. Talpă interioară confecționată cu tehnologia TouchIt, adică este moale și asigură un mers foarte confortabil“ sau „papuci dama Rieker model trendy slip-on și cu scai. Model cu tehnologie Antistress“. Cu alte cuvinte, pare că nu mai există papuci de damă netehnologizați. Aviz bărbaților aflați sub papuc. (**A. M.**)

■ Primarul unui mic oraș din vestul Franței a decretat în mod oficial obligația pentru cetățenii săi „de a fi bucuroși“ pentru o săptămînă în octombrie, interzicînd muzica tristă și cărțile care se termină rău. Totul cu ocazia unui festival local, care are loc în comuna Essarts-en-Bocage. Căci cine ar putea eradica, cu adevărat, tristețea? (**A. M. S.**)

■ Revin după o săptămînă de pauză de la Facebook, deschid aplicația și citesc postarea unui necunoscut: ambii părinți implicați într-un grav accident, e nevoie să se doneze sînge, ce și unde trebuie etc. Problemă concretă, solicitare concretă de ajutor. Primul comentariu vine de la o doamnă: „Trimit acum spre tine niște putere vindecătoare“. Atîta cinism și ironie macabră parcă n-am întîlnit nici la rușii citiți în adolescență, nici în parodiile după proaste filme de groază. (**A. Z.**)

■ Peste 22 de ani va fi inaugurat un hotel spațial pe Stația Aurora. O noapte de cazare va costa 9 milioane și jumătate de dolari, de persoană. Mă întreb, totuși, ce faci dacă, odată ajuns acolo, nu-ți convine ceva, camera sau serviciul sau panorama. Bănuiesc că va fi destul de greu să faci scandal, apoi să te sui ofuscat înapoi în rachetă și să te întorci acasă cu gîndul să lași un comentariu acid pe TripAdvisor. (**S. G.**)

■ În Germania, o cercetare recentă arată că marea majoritate a părinților sînt nemulțumiți de programele școlare. Curricula e prea stufoasă, orarul e prea încărcat, școala pune accent pe note în loc să urmărească personalitățile diferite ale elevilor etc. – iată cîteva dintre reproșuri. Un specialist în educație, intervievat de *Die Welt,* recunoaște că „90% din materia predată poate fi lăsată deoparte“. E puțin probabil că se va merge atît de departe. În Germania, reformele în educație se petrec lent, temeinic și durabil. Motiv pentru care sistemele de educație germane rămîn atît de performante, indiferent de percepții. (**M. M.**)

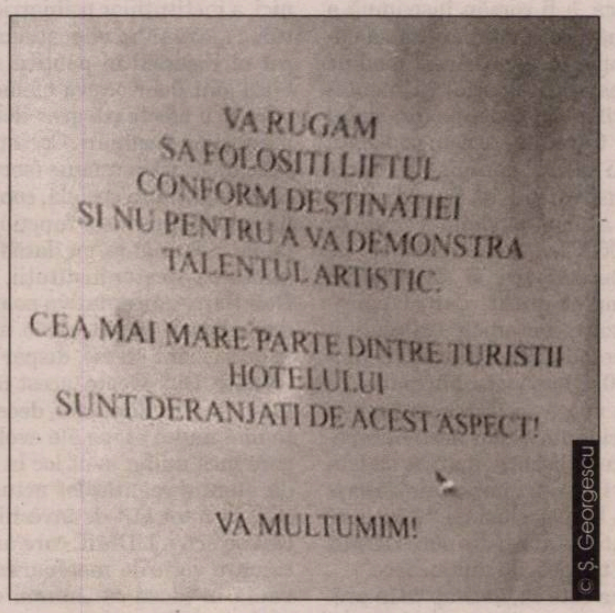

■ În lume se produc un milion de sticle de plastic per minut. 91% rămîn nereciclate. O sticlă de plastic se biodegradează în 400 de ani. (**M. C.**)

SCRIE CEVA ACOLO ȘI DESPRE CATEGORIILE DE VÎRSTĂ MIJLOCIE CU STRĂMOȘ CAM VAG?

■ Un domn cu părul alb și cu un plic mare de la Sanador în brațe o întreabă pe fata tînără și drăguță de lîngă el, care se tot uită în telefon: „Scrie ceva acolo și despre burta mea care mă doare?“. (**I. P.**)

■ Și tot din „agenda“ publicului de festival: Tudor Chirilă are perfectă dreptate, prin scumpirea aberantă a biletelor la festival, a fost schimbat ADN-ul publicului de festival. Spun „aberante“ pentru că nu s-a bătut un cui în scaunele schiloade din Sala Palatului, cît despre mocheta ponosită de la Ateneu, nu cred că voi avea șansa s-o văd schimbîndu-se la față. Și încă ceva: la alt tip de module (cele de la prînz), s-a adus cu japca un public de pripas, prin răspîndirea de invitații, neinstruit minimal cu privire la ce tip de eveniment cultural va avea privilegiul să asiste. Drept care s-a manifestat „atipic“... ca să nu detaliez. Apropo: știți cît a costat coșul de festival, incluzînd aici doar două module: Mari orchestre și Concertele de la miezul nopții? 4.500 de lei. N-am adăugat taxiurile. Nu mă încumet să număr cîte ouă s-ar fi putut cumpăra cu acești bani, dar pot să depun mărturie că m-am săturat de răbdări prăjite... (**R. M.**)

■ La Universitate, un domn plinuț, de vîrstă mijlocie, cu tricou negru însemnat POMPIERI, se învîrtea confuz pe sub schele. În mîna stîngă purta un telefon roșu cu disc, puțin prăfuit. În dreapta ținea un smartphone, la care și vorbea. (**C. Ș.**)

■ O specie de pasăre nezburătoare crezută dispărută definitiv acum o sută de mii de ani a reapărut pe atolul Aldabra din Oceanul Indian. Acest fenomen extrem de rar se numește evoluție iterativă, adică evoluția repetată a unei specii din același strămoș în perioade diferite din istorie. Numele speciei păsării înviate din morți: *Megacrex Inepta.* (**M. C.**)

■ Scris cu litere mari pe spatele unei mașini, anunțul „Căutăm MERCANTIZORI“ mă pune pe gînduri fiindcă e cam vag. Ce fel de mercantizori: semicupați, îngustativi, combinaștri? Mercantizori cu bramburine defluxate, cu netoglu bazinat, cu supramîlc în portofoliu? Mercantizori pentru condubitare, pentru decliteratie sau pentru anagnust? Se ia în calcul experiența de brob și de pîndaș? Iar dacă da, unde ar trebui mercantizorul să dezburce? Fiți mai expliciți. (**D. S.**)

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD - Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE
Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 49% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data ..... în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT